

ACTA

SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5.

PARISIIS & ROMÆ. APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVIII

ACTA
SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE STILTINGO, CONSTANTINO SUYSKENO, JOANNE PERIERO

E SOCIETATE JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

SEPTEMBRIS TOMUS QUARTUS

QUO DIES DUODECIMUS, DECIMUS TERTIUS ET DECIMUS QUARTUS CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALME BIBLIOPOLAM

1868

Lith du Senat Batousse Paris

MARIA ELISABETH IOSEPHA,

ARCHIDUX AUSTRIÆ. etc. etc.

MARIÆ ELISABETHÆ

REGIÆ PRINCIPI HUNGARIÆ, BOHEMIÆ
HIEROSOLYMÆ, ETC.

ARCHIDUCI

DUCI BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, LUXEMBURGI
GELDRIÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ
CARNIOLIÆ, MEDIOLANI etc., COMITI FLANDRIÆ
HANNONIÆ, NAMURCI, TYROLIS, etc., etc.

Cum attenta mente consideramus, SERENISSIMA ARCHIDUX, tempus illud, quo una cum administratione regnorum suorum patrocinium Operis nostri de Actis Sanctorum Regia clementia suscepit Augustissima Mater tua, ingenti cum gaudio perspicimus, ab eo tempore annis fere singulis novos Operis nostri Patronos ab ea feliciter procreatos. Inter hos loco non ultimo numeraris, REGIA PRINCEPS: nam Augustissima Imperatrix, Regina nostra Clementissima, Mater tui amantissima, tomum hunc quartum Septembris Nomini Tuo dedicatum desiderat. Ea igitur benevolentia et Patronam Te Operis nostri constituit et simul non obscure insinuat, quantum cupiat, ut et Sanctorum patrocinio gaudeas, et mores Sanctorum imitari discas. Tam utilis enimvero est hæc scientia, tam honesta, tam necessaria, tam familiaris Progenitoribus Tuis, tam feliciter ea

utuntur Archiduces Austriacæ, quæ ea arte ad excelsum virtutum culmen ascenderunt, ut dubitare nequeam, quin ipsa quoque libenter auditura sis, quo maxime modo Sanctorum exempla æmulari valeas. Etenim ea jam dedisti in tenera ætate virtutum specimina, ea pietatis indicia, ut pleniorem Sanctorum scientiam omnino desiderare videaris. Quapropter, dum hunc tomum devotissimo animo Tibi offerimus, SERENISSIMA ARCHIDUX, pauca disputabimus de modo, quo Sancti, quorum in eo gesta enarrantur, inter prospera et adversa illæsi steterint, ac viam sibi securam ad cœlestem patriam tam agendo quam patiendo aperuerint. Magna quidem in moribus et gestis Sanctorum erat varietas, cum illam singuli sequerentur vivendi normam, quam statui suo magis congruam noverant. At longe major erat Sanctorum consensus in sententiis, in desideriis, in amoribus. Omnes non modo unam habebant fidem, non modo unum colebant Deum, non modo ad eumdem tendebant finem; sed omnes etiam, certe quamdiu per semitas Sanctorum incesserint, ea erant mente, ut hanc veram, solidam, sufficientem, abundantem felicitatem crederent, si Creatori suo constanter totis viribus servirent, si Deum certa spe et fiducia in omnibus præ oculis haberent, si ardentem Dei amorem in cogitationibus, in verbis, in operibus, in prosperis, in adversis, in lætis ac tristibus indesinenter circumferrent; si nihil magnopere timerent, nihil vehementer horrerent, nihil gravi odio execrarentur et fugerent præter peccatum, malum sane omnium malorum longe gravissimum, quo homo de vera felicitate in calamitatem deturbatur acerbissimam. Hæc erant sensa Sanctorum, hæc vota, hæc desideria, dignissima profecto, PIA ARCHIDUX, quæ animo Tuo alte imprimas, et firmiter in mente insculpas. Fecerunt id Augustissimi Majores Tui, qui iis imbuti documentis, inter prospera et adversa steterunt securi. Præclara illa Sanctorum sensa quantum profuerint Religiosissimæ Matri Tuæ, noverunt illi, qui ipsius pietatem propius habuerunt perspectam. Potuit Magna Regina, gravissimo impetita bello, innumera inter pericula animo esse quieto et imperturbato, quia credebat, ad felicitatem sibi sufficere Dei timorem et amorem, quem nullus poterat eripere. Potuit illa, tot principum

armis,

armis, tot artibus undique quæsitis, tot tamque diversis modis impugnata, ita animum continere, ut nihil faceret indecorum, nihil Christiana Principe indignum, quia magis horrebat peccatum, quam amabat imperium, quia maluisset regnis suis, quam Dei amicitia carere. Potuit illa animo vere magno, vere regio, regna sua divinæ voluntati sæpius offerre, ut Dominus de iis pro arbitrio suo disponeret, quia beatius esse noverat Deo servire quam hominibus imperare. Hæc sensa Augustissimam Matrem Tuam inter prospera non minus, quam in bellicis illis tumultibus, servarunt illæsam : hæc Sanctos ita confirmarunt, ut nullis adversis lædi potuerint. Hac de causa S. Joannes Chrysostomus, cujus gesta magnam hujus voluminis partem impleverunt, præclare docuit, neminem lædi posse, si se ipse non lædat. Si quis enim ea imbutus est Sanctorum sapientia, quam statim exposuimus, quanto majora patitur, tanto plura lucratur, eaque longe eminentiora et perpetua. Exempla afferamus, SERENISSIMA ARCHIDUX, quibus dicta elucidentur. Martyres intuere complures, de quibus egimus. Ex his alii aliis graviora passi sunt tormenta, ne fidem ejurarent : mortem violentam, quæ reliquis mundi malis terribilior passim habetur, sustinuerunt omnes. Hosne Christi Athletas læsit tyrannorum injuria, tortorum crudelitas, carnificum immanitas ? Adeo enimvero non læsit, ut ingentia potius ipsis creaverit bona, coronasque nexuerit immortales. Non tantum lucri Martyribus contulissent impii principes, si amplissimas ipsis provincias donassent aut dignitates primarias, quantum boni Sanctis attulerunt, dum capita illorum carnificis gladio subjecerunt. Inter prædictos Martyres, quos potentissimi tyranni lædere non potuerunt, rebus præclare gestis mire eluxerunt Cornelius Papa et Cyprianus Carthaginensis episcopus, amicitia invicem conjunctissimi. Hi ambo innumeris laboribus et doloribus fuerunt exercitati, ambo multis schismaticorum calumniis vexati, ambo exsiliis relegati a gentilibus. Illisne igitur nocuerunt calumniantium mendacia, vexantium multitudo, laborum pondus, dolorum acerbitas, exsilii tædia ? Minime vero. Etenim probe noverant, præsentis vitæ incommoda et mala eam vim habere non posse, ut vera

eripiant

eripiant bona, si quis divina fretus ope, omnia fortiter ferre decreverit; sed potius fieri seminaria bonorum longe excellentiorum. Quare duplicem ambo consecuti sunt palmam, alteram studiose pro honore Dei laborando, alteram fortiter pro Christi amore patiendo. Hactenus Martyres memoravi fortitudinis ac patientiæ corona insignitos. Noli tamen existimare, REGIA PRINCEPS, laudem tolerantiæ ita propriam esse Martyrum, ut ea non exornentur Sancti confessores. Habebant et illi cordibus suis infixa præclara illa documenta, quæ diximus, verum id hominis bonum esse in hac vitâ, si Domino suo fideliter serviat, si nec prosperis nec adversis a perpetuo Dei cultu et amore discedat, reliqua vero omnia, quæ mundus dare potest aut promittere, umbram potius bonorum esse, quam vera bona, nisi quis iis recte uti statuerit, ad Deo melius serviendum. Hac eruditi scientia, nec adversa tam vehementer horrebant, ut eorum timore a via recta virtutis deflecterent; nec prospera tam insano amore prosequebantur, ut illorum occasione in barathra vitiorum se darent præcipites. AMATUS Senonensis episcopus, cujus Vitam damus, e cathedra sua in exsilium deportatus est, ibique defunctus. An hunc virum dicemus miserum, an omnino læsum, quia in exsilio vitam finivit? At felicem ac beatum fuisse, declararunt miracula, tam in vita, quam post mortem ipsius patrata. Miser sane, imo miserrimus fuisset, si eo mitti potuisset, ubi Deum non habuisset præsentem, ubi Creatorem suum non potuisset diligere. Verum tanta non est improborum potentia, ut Deum Deique amorem invito homini possit eripere. Itaque exsilio illo non lædebatur AMATUS; sed ad excelsum gloriæ fastigium elevabatur, beatusque erat, teste æterna Veritate, quia patiebatur propter Justitiam. Mitto plures Sanctos, EULOGIUM Alexandrinum, MATERNUM Trevirensem, MAURILIUM Andegavensem, AMATUM Habendensem, VENERIUM presbyterum, aliosque non paucos, quamvis et hi per varia mortalis vitæ certamina illæsi pertransierint, constantique virtutum exercitio multos thesauros sibi in cœlum præmiserint. Visne mulierem Tibi producam, SERENISSIMA ARCHIDUX, similibus armis feliciter munitam, iisdemque et vincentem et triumphantem?

Habemus

Habemus nobilissimam, non natalium splendore, sed virtutum claritate; non divitiarum abundantia, sed magna in pauperes misericordia; non præfecturis urbium aut provinciarum, sed servitio fideliter Deo hominibusque præstito; NOTBURGAM dico; conditione quidem ancillam, sed honore et gloria principibus superiorem, miraculis in provinciis Matris Tuæ coruscantem, votivis peregrinationibus illustrissimam. NOTBURGÆ impedimento non fuit, quo minus perfectam felicitatem consequeretur, vel natalium humilitas, vel parentum paupertas, vel serviendi necessitas, vel iracundia dominæ, qua factum est, ut aliquando expelleretur, quia in servitio Dei ferventem se exhibebat et constantem. Miraberis fortasse, si dixero, Ancillulam, nihil de gloria apud homines obtinenda sollicitam, sed unice occupatam, ut jussa heri sui impleret, ac Domino dominantium sedulo serviret, longe majores etiam apud homines consecutam esse honores, quam consequi potuerint viri complures, generis nobilitate illustres, rebus gestis celebres, qui nec labores assiduos, nec sexcenta pericula adire recusarunt, quo famam et gloriam consequerentur. Sic tamen omnino se res habet. Longe illustrior est NOTBURGA, ad cujus sepulcrum longe lateque ex variis provinciis accurritur, quam sint præstantissimi duces, qui rebus bellicis gloriam quæsiverunt. Adeo divina providentia servos suos extollit: adeo quælibet eorum opera incredibili liberalitate solet remunerare. At vereor, SERENISSIMA ARCHIDUX, ne suavitas materiæ nobis propositæ me justo prolixiorem faciat. Attamen omittere nequeo magnum CHRYSOSTOMUM, cujus maxime sensa sunt, quæ Tibi explicanda suscepi. Vel sola hujus Sancti Vita, si diligenter consideretur, abunde docebit, homini divina ope subnixo, et in id unice intento, ut Deo constanter serviat, nec prospera obesse nec adversa. Videamus igitur, quot quantæque mundi illecebræ, quibus a Dei servitio avelli potuissent alii, se juveni CHRYSOSTOMO obtulerint. Natus erat loco nobili, opibus florebat, ingenio erat acerrimo et ad magna quævis capaci, eloquentiam in adolescentia consecutus erat tantam, ut ab illa AUREI ORIS cognomen traxerit. Quantam hæc omnia spem juveni ingerere

ingerere poterant, si mundo servire voluisset, si famæ suæ vela dare, si honores et dignitates ambire? Verum talibus minime capiebatur illecebris : amor Dei alio avertit Chrysostomi curas. Cœpit forum et hominum congressus fugere, ut vitam duceret solitariam, primum in domo materna, deinde etiam in montibus et speluncis. Quid hic aget nobilis juvenis? Bellum meditatur, arma corripit, sed læsura neminem. Munit se piis precibus, assiduis jejuniis, aliisque vexationibus corporis. His armis roboratus confligere cœpit cum hostibus animæ suæ, videlicet ut iracundiam domaret, avaritiam longe a se relegaret, superbiam exscinderet, gulam sibi subjiceret, luxuriam et invidiam penitus exstingueret; imo cum omnibus animi affectionibus, quæ virtutum exercitio se solent opponere, bellum exorsus est internecinum. Quando salutare hoc bellum strenue prosequebatur juvenis Pugil, multorum simul antistitum consensu ad cathedram episcopalem fuit destinatus. Poterat sane episcoporum judicium ambitionem titillare, præsertim cum episcopalem dignitatem in magno honore haberet Sanctus, eaque instructus esset doctrina et eloquentia, ut officium oblatum non modo egregie obire potuisset, sed mire etiam suis dotibus exornare. Verum ille ambitionem omnem ita abjecerat, ut dignitatem istam consideraverit tamquam laqueum sibi injiciendum, ac fuga se periculo subduxerit. Malebat in solitudinem secedere, ac severi senis imperio se submittere, ut solida virtutum omnium fundamenta jaceret, quam in juventute populo præesse, ne forsan pravæ affectiones, quas penitus volebat excisas, reviviscere possent, viresque resumere majores. Ita plane cogitabat Sanctus ille, sic agebat, neglecta mundi cura, ut divinum amorem in pectore suo magis accenderet. Tanto ardore obibat difficillima vitæ solitariæ exercitia, ut duris corporis macerationibus cum anachoretis magni nominis certare videretur. Verum hic mecum considera, PIA ARCHIDUX, quam sapienter divina providentia Chrysostomum ad statum ecclesiasticum reduxerit. Morbo gravi correptus, Antiochiam redire cogitur. Itaque primum diaconus, deinde presbyter ac demum Constantinopolitanus creatur episcopus. Hisce dignitatibus, minime quæsitis, sed ultro sibi oblatis, ornatus

Chrysostomus,

Chrysostomus, campum accepit amplissimum, in quo eloquentia sua ad Dei gloriam uti posset ac deberet. Mutavit igitur, quantum necesse erat, vivendi modum, non mutavit intentionem serviendi totis viribus Domino, cui semper servierat. Tantum laboravit in concionibus, ut vix credibile sit, ab homine fieri potuisse, quæ ille præstitit. Cum autem pro Dei gloria unice laboraret, omni eloquentiæ vi studebat homines a peccatis deterrere, ad bona opera excitare, vitia exscindere, virtutes animis inserere, hæreses radicitus exstirpare, veræ fidei dogmata confirmare, pravas consuetudines tollere, pia exercitia introducere, perversos emendare, probos ad meliora provehere, ignorantes docere, doctos sacræ Scripturæ intelligentia majori erudire, atque in omnium demum cordibus flammam divini amoris accendere. Nihil in concionibus quærebat, nisi honorem Dei, et utilitatem proximi. Nulla de re tantum lætabatur, quantum de profectu populi sui. Commoda propria, plausum auditorum, laudem, gloriam, nihili prorsus faciebat, aut etiam oderat. Finem non inveniam, si verbis exponere voluero, quanta charitate miseros quoslibet complexus sit Chrysostomus, quam indesinenter diu noctuque omnium utilitati prospexerit, quantum omni industria, studio, contentione pro ovibus sibi commissis vigilaverit, laboraverit, sudaverit Pastor optimus. Quare vela contrahamus, ut eximium illum Dei Servum in exsilio etiam contemplemur. Miraberis fortasse, SERENISSIMA DOMINA NOSTRA, dum audies, Virum tam sanctum, tam præclarum Ecclesiæ Doctorem, tam amantem gregis sui Antistitem, imo et Patrem suis dilectissimum, in exsilium fuisse missum. Magis etiam obstupesces, tantam integerrimo Sacerdoti injuriam non a gentilibus aut hæreticis, sed a Catholicis fuisse illatam. Monstrum tam deforme peperit invidia, malum adeo perniciosum, ut ipsum quoque Dominum nostrum J. C. in Crucem egerit. Attamen noli Chrysost. plangere; sed ejus potius plange inimicos, illius injuriæ auctores: neque enim læditur ille, qui injuriam fortiter accipit; sed illi gravissime læduntur, qui innocenti injuriam inferunt. Non læditur, inquam, fortissimus Joannes exsilii malis; coronas vero sibi nectit sempiternas. Potest malitia virtutem premere; opprimere non

potest :

potest: potest labores creare et dolores; non potest patientiam, tolerantiam, fortitudinem frangere, nedum fidem, spem et charitatem evellere. Hisce armis protectus CHRYSOSTOMUS, divinaque roboratus gratia, innumeras inter calumnias stetit invictus, in gravissimis exsilii malis mansit illæsus. Corpus laboribus revera succubuit; at anima, pretiosissimis ditata meritorum thesauris, ad cœlestem patriam evolavit. Vides, PRINCEPS REGIA, nec prosperis læsum esse CHRYSOSTOMUM nec adversis; sed ex utrisque ipsum immensa collegisse lucra, ingentia prœmia, quia id unum sibi semper propositum habebat, ut perpetuum divinæ Majestati præstaret et fidele servitium. Talis est vita Sanctorum, de quibus agimus in volumine tibi reverenter oblato; hac mente fuerunt, hac via incesserunt, hac religione ad Cœlestem patriam pervenerunt. Sanctorum mores et virtutes glorioso conatu imitati sunt Augustissimi Progenitores Tui longo ordine, horum vestigiis felicissime insistunt Religiosissimi non minus quam Augustissimi Parentes Tui. Quapropter facile videbis, SERENISSIMA ARCHIDUX, qua Tibi sit eundum, quo dirigenda sint desideria Tua, si non solum umbram quamdam felicitatis, sed veram, solidam ac perfectam beatitatem consequi desideres. Hanc ut felicius obtinere valeas, precamur Omnipotentem Dominum, ut patrocinantibus Sanctis omnibus, Te, SERENISSIMA ARCHIDUX, cum Augustissimis Genitoribus, cum Serenissimis Fratribus et Sororibus, diu incolumem servare, ac divinis favoribus cumulare dignetur.

SERENISSIMA ARCHIDUX

SERENITATIS TUÆ ARCHIDUCALIS

Devotissimi Clientes

JOANNES STILTINGUS

CONSTANTINUS SUYSKENUS

JOANNES PERIERUS

Societatis Jesu.

SYNOPSIS

TOMI QUARTI

DE ACTIS SANCTORUM

SEPTEMBRIS

Quadragesimus quartus Operis progredientis tomus tres dies Septembris elucidat, duodecimum, et duos sequentes. Prætcr anonymos, in catalogis, ad singulos dies datis, Cœlites exhibet sexaginta et septem. Hosce secundum diversos vitæ status in varias classes de more divisos breviter recensebo. Ante tamen moneo, tomo præfigendam esse Epistolam S. D. N. Benedicti XIV, anno 1751 ad auctores datam, una cum eorumdem responso, prout utraque Epistola dicto anno primum impressa est.

EX STATU ECCLESIASTICO.

In hoc statu, qui abundantem dedit scribendi materiam primum recenseo *Cornelium* Papam et martyrem. Hujus laudabilia gesta, præclara certamina contra Novatianum schismaticum, ejusque sequaces, gloriosa fidei confessio in persecutione Galli, exsilium, martyrium, ac gloria posthuma prolixo Commentario sunt exposita: Epistolæ etiam genuinæ a supposititiis discretæ. Acta tamen, ut minus accurata et sincera, edenda non censuimus. Cum in Actis *Cornelio* adjungantur socii *Cerealis*, *Salustia* et alii viginti et unus, de hisce quoque breviter actum, licet non videantur simul cum *Cornelio* passi. Duos Italiæ episcopos confessores, quorum gesta minus innotuerunt, exhibet tomus, *Maurum* Placentinum, et *Silvinum* Veronensem. Plures antistites obtulit Gallia, omnes confessores. Inter hos aliis celebrior est *Maurilius* Andegavensis, cujus Acta edita sunt, ac subjuncta Miracula. De *Lidorio* aut *Litorio* Turonensi, et de *Sacerdote* Lugdunensi pauciora sunt nota, uti et de *Nectario* Augustodunensi. *Evantius* item Augustodunensis ex solis fere Martyrologiis innotuit. *Amatus* Senonensis notior est, non gestis in episcopatu suo, sed exsilio fortiter ac sancte tolerato, quo primum Peronam est relegatus: deinde in Flandriam missus, ubi et præfecturam gessit abbatiæ Broylensis, ac beato fine quievit. Martyrologiis omnibus, etiam Gallicis, ignotus est *Antonius* vel *Antoninus*, qui Beduini in comitatu Vindascino colitur, crediturque episcopus Carpentoractensis. Accedit *Reverentius*, Bajocis in Normannia inferiore, et aliis locis cultus, quem credunt fuisse presbyterum. *Maternus*, primis fidei præconibus in Belgica annumerandus, quem Trevirenses, Colonienses et Tungrenses habent episcopum, pluribus ac longioribus disquisitionibus occasionem præbuit. Missus fuit Roma cum SS. Eucharío et Valerio ad fidem in Belgica prædicandam; quod et feliciter cum illis præstitit. Missos illos fuisse a S. Petro apostolo, multi a pluribus seculis voluerunt. Verum ostenditur, missionem Eucharii, Valerii et *Materni* figendam esse seculo III. Apud Belgas fere solos notus est *Fledericus* presbyter, qui parœciam in Vliderzele, agri Alostani in Flandria vico, tam pie rexit, ut cultum apud suos obtinuerit. Celebrior apud Hibernos est *Alveus* vel *Ailbeus*, episcopus Imelacensis in Momonia, licet Acta parum accurate sint scripta, ideoque apud nos prætermissa. In Africam transeo, ubi mire eluxit *Cyprianus*, antistes Carthaginensis et martyr, præclaris virtutibus, doctrinaque et scriptis Operibus illustris. *Cypriani* Vita conscripta est a S. Pontio diacono, hæcque edita, uti et proconsularia Acta de Sancti martyrio. Cum autem Vita sit brevior, nec omnia Sancti gesta exponat, præmissus est prolixus Commentarius ad omnia *Cypriani* tam gesta quam scripta uberius elucidanda. Locum in eo habet celebris illa controversia de baptismo hæreticorum, in qua Ecclesiæ Romanæ auctoritas, et vera doctrina prævaluit contra eruditionem et facundiam tam *Cypriani* quam aliorum. Laudandus certo S. Stephanus Pontifex, quia veram sententiam contra viros magnos constanter defendit. Laudandus *Cyprianus*, quia ab Ecclesia se separare noluit; sed impetum reprimere didicit, ac tandem se submittere. Exemplum imitentur, qui *Cyprianum* summis laudibus extollunt; nec majorem credant, quia certavit contra Romanum Pontificem; sed sanctiorem, quia maluit vinci, quam ab Ecclesia separari.

parari. Inter antistites Orientalis Ecclesiæ locum principem habet *Joannes* Constantinopolitanus, ob insignem eloquentiam *Chrysostomus*, sive *Os aureum* dictus, doctor Ecclesiæ præclarissimus. Hic rerum gestarum tot habuit præcones, ut dubitem, an ullius Sancti Vita toties fuerit scripta. Attamen nulla ex Vitis nobis digna est visa, quæ integra ederetur, quia plerique biographi ab ætate Sancti nimium abfuerunt; indeque factum est, ut falsa veris immiscuerint. Dialogus Palladii hoc defectu caret, utpote scriptus a contemporaneo et sincero auctore. At ne hunc quidem integrum edendum censuimus, cum quod multa habeat ad *Chrysostomum* non spectantia, tum quod nec omnia Sancti gesta exponat, nec eo ordine, quo contigerunt. Quare maluimus in commodum lectoris longissimum concinnare Commentarium, quo Acta Sancti et scripta ordine chronologico exponerentur. In hoc Commentario studiosus lector inveniet, quidquid Palladius, Socrates, Sozomenus, Theodoretus, aliique scriptores coævi de *Chrysostomo* narrarunt. Vel sic tamen major pars Commentarii ex ipsis *Chrysostomi* Operibus, hunc in finem sedulo perfectis, coaluit: neque enim aliunde melius intelligi potest, qualis quantusque fuerit vir plane maximus, quam ex verbis ipsius diligenter expensis. Chronotaxis non modo gestorum data, sed omnia fere scripta ad ordinem chronologicum revocata sunt; nec prætermissæ plures controversiæ incidentes. Vita hæc *Chrysostomi* ob viri celebritatem seorsum etiam impressa est. Alexandria Ægypti habet *Eulogium* episcopum, certaminibus contra hæreticos sui temporis, et amicitia cum S. Gregorio Magno illustrem, cujus gesta ex variis collecta damus. Alexandriæ martyrio coronatus legitur *Theodolus*, qui *episcopus* vocatur : at non fuit Alexandrinus. Utrum ab hoc distinguendus sit *Theodorus*, qui similiter Alexandriæ passus legitur, non definimus. Addendi sunt aliqui, quorum ecclesiastica dignitas habetur ex monumentis non omnino certis. Talis est *Autonomus* martyr, in Bithynia passus, qui episcopus fuisse, et fidem prædicasse dicitur in Actis Græcis, quæ edidimus. Talis *Cornutus* vel *Curnutus* martyr, qui ut Iconiensis in Lycaonia antistes celebratur. Talis *Serapion*, cum aliis forte Catanæ in Sicilia passus, cui Catanensem episcopatum probabiliter adscribimus. Talis *Julianus*, martyr Ancyræ in Galatia, in Fastis *presbyter* dictus. Ita *diaconi* dignitas asseritur *Cronidi* vel *Hieronidi*, qui cum *Leontio* et *Serapione* Alexandriæ martyr occubuit, *Ammon* demum, Nicomediensis martyr, huc refertur, quia forte *lector* fuit.

EX STATU MONASTICO.

Duos dumtaxat offert hic status, videlicet *Amatum*, Habendensem sive Romaricensem in Lotharingia abbatem, cujus Vita data et diligenter illustrata, adjectis quoque iis, quæ omissa erant in Actis, et aliunde innotescebant. Alter est *Venerius*, presbyter eremita in Tyro Majore, insula maris Ligustici, qui distinguendus fuit ab altero Venerio, item eremita, sed juniore. Vita *Venerii* data, et de gestis et gloria posthuma Sancti in Commentario tractatum.

EX STATU SECULARI.

Plures in hoc statu damus Sanctos, sed plerosque martyres parum notos. Roma exhibet *Crescentium* M., cujus acta sunt edita. Vicina Tuscia habet *Felicem*, *Demetrium*, *Honorium*, *Zetum*, et forsan alios, in aliis Fastis additos. Venetiis colitur *Nicetas*, martyr Nicomediensis, ut fertur, uti et *Ligorius* martyr. Civitas S. Marci in Calabria celebrat *Senatorem*, *Viatorem*, *Cassiodorum*, eorumque matrem, *Dominatam*. Apuliæ *Felicissimum et Secundinum* attribuunt aliquot Martyrologia. Alexandriæ Ægypti tribuitur *Philippus M.*, qui subinde Alexandrinus episcopus perperam asseritur. *Macrobius*, *Gordianus*, *Zoticus*, *Lucianus*, *Heli*, *Valerianus*, *Seleucus*, et forsan alii, qui simul memorantur, partim Tomis in Ponto, partim Ancyræ in Galatia passi videntur. Merus civitas in Phrygia Salutari, habet *Macedonium*, *Theodulum* et *Tatianum*; Asia *Diofolum*, *Matronam*, *Teclam*, et *Heracliam*; Pamphylia probabilius *Syrum*: ac demum Africa *Crescentianum*, *Victorem*, *Rosulam* et *Generalem*, quos aliqui perperam in martyrio S. Cypriani socios crediderunt. Prædictis martyribus longe notior est *Guido* confessor, defunctus Anderlaci prope Bruxellas in Brabantia. Hujus Vita ex Mss. edita est, et debitis observationibus illustrata.

EX FEMINEO SEXU.

Præter eas, quas martyrum manipulis adjunctas recensuimus, duas afferimus virgines. Altera est *Margarita* Fontana, tertium Ordinem S. Dominici Mutinæ professa, cujus qualemcumque cultum ostendimus, et Vitam ex Mss. erutam dedimus. Longe celebrior est *Notburga* ancilla, quæ in arce Rottenburgica comitatus Tyrolensis vitam finivit, ibique plurimis miraculis adeo inclaruit, ut frequentes ad Sanctæ sepulcrum fiant peregrinationes votivæ. Clarissimæ

mæ hujus Virginis Vitam separato etiam volumine in quarto edemus. Accedet demum ad hunc tomum appendix de *S. Pulcheria*, in præcedenti ad 10 Septembris data, Bulla nimirum S. D. N. Benedicti XIV, qua Officium et Missa de *Pulcheria* post editam a nobis Vitam fuerunt concessa.

Nota. Nonnullis Commentariis hujus tomi affixæ sunt superius litteræ J. T.; initiales eæ sunt nominis P. Jacobi Trentecamp, qui, postquam concinnasset Commentarios istos, et subnexa his Acta illustrasset annotatis, propter male affectam valetudinem studiis nostris valedixit.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDRO-BELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 *Decembris* 1692, *et* 19 *Julii* 1694, *Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et Opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet: cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;*

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Ignatio Vicecomite, concedo Bernardo Alberto vander Plassche *facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum Quartum de Actis Sanctorum Septembris, collectis et illustratis per Joannem Stiltingum, Constantinum Suyskenum, et Joannem Perierum, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antverpiæ* 13 *Januarii* 1753.

JOANNES FRAEYS.

SUMMA PRIVILEGII REGII

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Stiltingi e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorumdem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die 5 Octobris anno 1735.

Signat P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Perier Societatis Jesu, nomine et loco P. Joannis Stilting absentis, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum Quartum de Actis Sanctorum Septembris, nostro permissu apud ipsum impressum, publicet. Datum Antverpiæ 3 *Martii* 1753.

APPROBATIO

APPROBATIO ORDINARII

Præclarum Opus de Actis Sanctorum *per R. P. Joannem Bollandum jam plus quam a seculo inchoatum; ejusdem ac sociorum cura et industria, accedente Augustissimæ Domus Austriacæ, de Ecclesia optime meritæ, regia munificentia, continuatum, ad Septembrem feliciter productum est:* cujus mensis Tomum quartum continentem dies tres, nempe duodecimum, decimum tertium et decimum quartum, per RR. PP. Joannem Stiltingum, Constantinum Suyskenum, et Joannem Pericrum Societatis Jesu Presbyteros Theologos incredibili assiduitate et infatigabili zelo elaboratum, *legi et examinavi tanta animi voluptate, ut illud ipsum tempus, quod ad mentis a studiis et negotiis relaxandæ levamen conceditur, lubens impenderim. Magnam omnium passim eruditorum existimationem de tanto Opere fundatissimam reperi, tum ob Auctorum, alienos labores sibi minime attribuentium, candorem, tum ob ingenuam discernendi inter vera et falsa dexteritatem; qua, critico examine prævio, fabulosas traditiones, quantumcumque radicatas, e mentibus hominum evellere et rejicere non verentur, protestantes interim (quod notandum maxime contra obtrectationes heterodoxorum, qui suis persuadendo calumniantur, ejusmodi historias a Catholicis tamquam de fide credendas proponi) non velle se,* suis aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ ab hominibus errori obnoxiis scriptæ. *Dignissimum itaque censeo hunc Tomum quartum, ut typis publicetur, meritissimosque ejus Auctores, qui* Apostolicæ etiam prædicationis encomiis laudentur: *verba sunt Sanctissimi Domini Benedicti XIV in approbatione officii Ecclesiastici de sancta Pulcheria, in fine hujus Tomi relata: utinam hoc officium continens evidentem Orthodoxæ antiquitatis notionem extenderetur ad universum clerum! Similia encomia pluribus paterno affectu testatur in Epistola ad modernos Hagiographos data* 3 *Aprilis* 1751*; quam huic Tomo præfigere expediit, utpote omni approbatione longe superiorem, non tantum apud Catholicos, qui hunc communem suum Patrem et Christi Vicarium in Domino gloriantur, sed et in æstimatione eorum, qui foris sunt; quotquot enim inter acatholicos vere litterati habentur, modernum Romanum Pontificem hominem undequaque doctissimum deprædicant. Datum Antverpiæ* 27 *Februarii* 1753.

J. F. DE BRUYN Præses Seminarii Episcopalis, S. Theol. Licentiatus, cathed. Ecclesiæ Antverpiensis Canonicus Graduatus, Examinator Synodalis, librorum Censor.

PROTESTATIO AUCTORUM

Quod identidem protestati sunt decessores nostri in hoc de Actis Sanctorum Opere se servatas velle Urbani Papæ VIII constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ: idem ante hunc Quartum Tomum Septembris denuo protestamur.

EPISTOLA

EPISTOLA

SANCTISS. DOM. N.

DOM. BENEDICTI PAPÆ XIV

AD PRESBYTEROS SOCIETATIS JESU

QUI ACTA SANCTORUM EDUNT ANTVERPIÆ

UNA CUM

RESPONSO EORUMDEM AD EUMDEM

SANCTISSIMUM DOMINUM NOSTRUM

PRÆFATIO EDITORUM AD LECTOREM

Eadem de causa, studiose lector, qua Sanctissimus Dominus Noster mentem suam de Actis Sanctorum a Bollando inchoatis, ac deinde Antverpiæ continuatis, benignissime declarare dignatus est, nos Epistolam hanc publici juris faciendam credimus. Etenim per varios amicos moniti sumus, non deesse aliquos, cum hic tum alibi, qui credebant, aut certe credi volebant, Benedictum XIV *Operi nostro minus faventem esse: imo nos ipsi satis certo ex quorumdam verbis intelleximus, eam opinionem necdum omnium animis evulsam esse. Habebant illi ex hac Epistola idoneas ad mutandam sententiam rationes. Subjungimus etiam Epistolam, qua Sanctissimo Domino, non pares beneficiis nobis præstitis, sed quantas possumus, gratias agimus, ut omnes eruditi, qui Actis Sanctorum addicti sunt, magis intelligant et nobiscum admirentur insignem Pontificis vere Maximi in Acta Sanctorum benevolentiam.*

DILECTIS

DILECTIS FILIIS

JOANNI STILTING S. J. ET COLLEGIS

PRO OPERE DE ACTIS SANCTORUM

BENEDICTUS PAPA XIV

Dilecti Filii salutem et Apostolicam Benedictionem.

Cum nuper dilectus filius Hieronymus Lombardus, Societatis vestræ sacerdos, tomum tertium de Actis Sanctorum mensis Septembris Nobis nomine vestro obtulerit, munus hoc ea, qua decet, animi jucunditate accepimus, vobisque ob eam causam singulares gratias habentes testamur, supradicti tomi lectionem minime prætermissuros. In omni vitæ nostræ statu, sanctorum Confessorum, ac Martyrum, Virginum, Viduarumque evolvendis Vitis, Processibus, Actis, atque Historiis multum operæ et laboris impendimus : et quanti fecerimus libros vestros atque Opera, facile poterit quisque colligere ex iis, quæ a vobis didicimus, et non sine laude sæpius in nostro Opere de Canonizatione Sanctorum, atque alibi, nominatim produximus. Idem fecimus, posteaquam ad hoc Catholicæ Ecclesiæ culmen nullo nostro merito evecti conscendimus : quod quisque potest aperte cognoscere tum ex Præfatione, quam Martyrologio Romano præmisimus, tum ex aliis nostrorum Operum locis, quorum in præsens non subit animum recordatio. His positis, magna Nos perculit admiratio, statim ac rumor inde a vestris regionibus disseminatus huc ad nostras aures pervenit, in Nobis scilicet, mutata opinione, amorem illum deferbuisse, quo vos antea complectebamur, laboresque vestros non amplius gratos Nobis esse, ut olim habebantur : cujus fabulæ totum fundamentum consistit in Epistola, quam ad Prælatum quemdam conscripsimus jam usque ab anno 1748 die 31 Julii. Sed sufficit Epistolam illam percurrere, ut statim intelligatur, Epistolam familiarem fuisse eam, quæ intra privati commercii fines latere oportebat, nec umquam in vulgus produci, ut factum est imprudentia atque infidelitate unius, cujus nomen charitas vult ut taceatur, eo magis quod commissum errorem illi ex sincero animi affectu condonavimus. Modo memorata

rata Epistola ad hunc finem conscripta erat, ut persuaderetur Prælato, parum fuisse rationi consentaneum devenire ad proscriptionem Operum viri cujusdam omni laude cumulatissimi, et de Romana Ecclesia alioquin bene meriti : tum quia eadem Opera sæpius ad examen in superiori tribunali revocata, tamquam errori minime obnoxia, ab omni censura evaserant immunia : tum quia, cum de Auctoribus res est, qui magnum nomen adepti sunt, quique suis Operibus utiles se præbuerunt Ecclesiæ ; si futurum esset, ut eorumdem Operum proscriptio majori cum detrimento, quam fructu, turbas suscitaret atque incommoda, prudens Ecclesiastici gubernii administratio requirit, ut nulla damnentur positiva censura, licet cæteroqui nota aliqua inuri posse videantur: quod multo magis locum habere debet, quando ea, quæ in contrarium afferuntur, ex quadam animi perturbatione, seu potius audacia, manant et fluunt; etiamsi delatores contendant, accusationes suas ineptas non esse neque frivolas, suasque censuras esse vere theologicas, et stabili ratione fundatas. In hoc enim, non ipsorum, sed sanctæ Sedis judicio standum est. Hic nostræ mentis scopus fuit in ea Epistola conscribenda : cujus explanatio atque interpretatio Nobis unice competit, præterea nemini. Vobis exploratum est, aliqua ex vestris Operibus, nonnulla præsertim a celeberrimo auctore Papebrochio conscripta, incidisse in eam calamitatem, ut multi invenirentur accusatores, qui eadem crudelibus censuris inclementer tractarent. Nos censuras hujusmodi cursim attingere, et solo veluti nutu indicare, opportunum in illa Epistola judicavimus; quia id convenire argumento videbatur, quod tunc Nobis erat præ manibus: minime tamen ratas eas habuimus, aut approbavimus ; quia semper illud Nobis laudi atque honori duximus, et quamdiu vita fruemur et communi spiritu, in ea voluntate constantes futuri sumus, reprobandi id, quod prius ab hac sancta Sede reprobatum fuit aut reprobatur; numquam vero reprobandi id, quod adhuc eadem sancta Sedes non reprobavit aut reprobat, etiamsi aliqui temere illud reprobare audeant. Nuda hujus facti narratio, et sincera nostræ mentis expositio, vobis, atque etiam aliis quibuslibet, dummodo sui compotes sint, animoque minime malo, satis abunde esse debent.

Sperare non possumus futurum, ut vestrum illud de Actis Sanctorum Opus nostra ætate ad exitum perducatur. Possumus quidem, prout cogitatione assequi licet, conjecturam facere, quod, completo ingenti Opere, nonnulla supplementa aut additamenta apponere necesse erit. Dum volumina jam edita frequenter evolventes assidua lectione percurreremus, animadvertimus, insertas fuisse pluribus in locis Relationes a sacræ Rotæ Auditoribus digestas circa Sanctorum causas, quorum Vitæ iis in locis describebantur. Cum vero ibidem nonnullæ Sanctorum Vitæ habeantur, in quibus præfatæ Relationes desunt, quamvis alias minime desiderentur; editas fuisse a vobis conjicimus eas, quarum vobis copia suppetebat, omissis cæteris, quæ ad vestras manus non adhuc pervenerant. Credi vix potest, quanta Nos in minoribus diligentia usi simus, ut Relationes hujusmodi, quotquot inveniri potuerunt, undique colligeremus; quippe qui necessario hoc apparatu minime carere posse videbamur ad ea Opera lucubranda, quæ postea typis edita in lucem emisimus. Atque adeo operæ pretium fore arbitramur, si vos elenchum texere faciatis Relationem illarum, quas in causis Sanctorum a Rotæ Romanæ Auditoribus exaratas voluminibus jam editis inseruistis ; elenchum item cæterarum, quas habetis, et voluminibus posthac edendis inserere cogitatis: ut duplex iste elenchus ad Nos transmissus, et cum nostrarum Relationum catalogo collatus, Nos moneat, quæ Relationes apud

apud Nos sint, quas vos non habeatis: easque libentissime vobis mittere parati sumus, quotiescumque opportunum id vestro Operi atque utile judicetis; quod ipsum nostræ erga vos benevolentiæ argumentum, manifestissimum erit indicium, unde constet, quanti vos faciamus, et quanta in æstimatione studia sudoresque vestros habeamus. Interea, dum Litteras vestras cum significato elencho exspectamus, Apostolicam Benedictionem vobis peramanter impertimur.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem, tertio Nonas Aprilis 1751, Pontificatus nostri anno undecimo.

BEATISSIME PATER

Litteras SANCTITATIS TUÆ, quibus eximia plane benevolentia perpetuum in *Acta Sanctorum* studium ac Paternum in nos animum declarare voluit, nuper accepimus non sine suavi admiratione. Etenim, etsi nec novum nec insolitum nobis fuerit, BEATISSIME PATER, repetita benignitatis in nos Tuæ testimonia accipere, ideoque minime dubitaverimus, quin tomum nostrum tertium Septembris vultu non minus placido exciperes, quam aspexeras præcedentes; tam singularem tamen hisce Litteris gratiam nobis præstitisti, tantam de Opere nostro sollicitudinem ostendisti, tam prudenter ac fortiter inanes aliquot æmulorum nostrorum conatus retudisti, ut hujusce favoris Tui amplitudinem mirari magis possimus, quam verbis explicare; præsertim cum probe perspectum habeamus, quanta inter Majestatem Tuam et tenuitatem conditionis nostræ sit distantia, quantumque ex dignitate Tua præstito nobis beneficio accedat pretium. Istud enimvero non nostræ industriæ, sed totum beneficentiæ tuæ, propensoque in *Acta Sanctorum* animo acceptum referimus. Noveramus quidem, gratum Sanctitati Tuæ esse Opus de Actis Sanctorum, litterisque variorum nobis relatum erat, quam benevole de illo frequenter loquereris, ita ut lætaremur labores nostros probari a SUMMO PONTIFICE, tam eruditione quam dignitate Maximo. At rebus nostris unice intenti, minime cogitabamus de ullis umquam ad Te dandis litteris; quando mira affabilitas Tua, SANCTISSIME PATER, nos ultro attraxit, atque ita attraxit benevola affectus in nos Tui declaratione, ut crederemus de verecundia nostra aliquid remittendum esse, scribendasque ad Te litteras, quibus et debitas gratias ageremus de tanto favore, ac nos Opusque nostrum reverenter Tibi commendaremus. Hanc vero fiduciam nostram Tibi gratam fuisse, ostendunt Litteræ Tuæ non diu post datæ, quibus testaris, nostras *magna cum voluptate* a Te lectas, quibus et *plane persuasum* nobis *esse* vis *de amore ac benevolentia* in nos Tua, quibus iterum declaras, *magnam semper fuisse opinionem* Tuam *de ingenti Opere*, ACTA SANCTORUM *nuncupato*, *quod*, inquis, *a decessoribus Collegis vestris optimo consilio susceptum*, *atque incredibili labore continuatum*, *nunc demum vestro studio ac diligentia in hanc amplitudinem*, *in qua conspicitur*, *perductum fuit*. In iisdem demum Litteris ad prosequendum laborem nos suaviter ac benevole sic hortaris: *Vos pergite in Sanctorum monumentis colligendis illustrandisque de Ecclesia Dei bene mereri*, *ac filiali amore Nos prosequi: dum Nos et præclaros labores vestros*, *et piam vestram erga Nos affectionem confirmaturi*, *Apostolicam benedictionem vobis amanter impertimur*. Hæc verba, BEATISSIME PATER, quæ Tibi suggessit cura ac sollicitudo de utilitate totius Ecclesiæ, quæ benevolentia atque affabilitas Tua dictavit, recitanda censuimus, cum ut orbis universus videat, quantam dudum de Opere nostro curam gesseris, tum ut æmuli nostri magis intelligant, quam imprudenter verba aliquot Tua arripuerint ad nos oppugnandos, salubrique docti rubore non tam leviter in posterum ad pugnam prosiliant. Litteris porro addere voluisti donum nobis longe gratissimum ac jucundissimum, videlicet Patavinam editionem Operis Tui præstantissimi *de Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione*, quam eodem anno accepimus. Accesserunt deinde Tui in nos animi repetitæ declarationes complures. Nunc vero novis rursum beneficiis priorem beneficentiam Tuam auges et superas: nam et publica benevoli judicii Tui de *Actis Sanctorum* declaratione invidentium nobis animos confundis, et candida verborum Tuorum expositione manibus eorum excutis tela leviter arrepta. Quin et benigne polliceris Relationes ab Auditoribus Rotæ digestas, quas necdum habemus, utilissimum Operi Nostro subsidium. Enimvero tam rara et inusitata hæc est gratia, BEATISSIME PATER, ut ab ea acceptanda splendor dignitatis Pontificiæ nos deterreret, nisi eximia modestia et affabilitas Tua nobis persuaderet, Te vera animi magnitudine etiam suprema illa dignitate

longe superiorem esse, neque timere te, ne quid Majestati Tuæ detrimenti inferas, dum illam tantisper ad humilitatem nostram benigne inclinas. Cum autem clare perspiciamus, eo Te esse animo, ut Majestate Tua nolis frui ad pompam inanem, sed uti Dignitate ac potestate Tua ad utilitatem totius Ecclesiæ, reverenter et lætissimo animo accipiemus munus tam amanter oblatum, atque hunc in finem hisce adjungimus elenchos a Te petitos.

Novimus quidem nos eo non esse loco, ut Tuis beneficiis vicem reddere possimus: neque enim id permittit aut etiam requirit suprema Dignitas Tua. Attamen possumus beneficia Tuo utcumque agnoscere et magni facere. Hæc eum in finem breviter recensuimus, sed non omnia: nam et alia habemus optimæ ac beneficæ Tuæ in nos voluntatis indicia, indubiis magnorum virorum testimoniis ad nos perlata; certoque novimus, Te ab annis pluribus alia quoque subsidia nobis procurare voluisse, si judicarentur necessaria. Hanc tantam in nos longe dissitos charitatem Tuam, tantam de commodis nostris curam, tantam pro honore Operis nostri sollicitudinem dum attenta mente perpendimus, non incertas de bonitate ac puritate animi Tui facimus conjecturas. Perspicimus, quam benevole affectus sis in pios doctorum labores, qui Majorum nostrorum Lucubrationibus nostrisque conatibus tam propense faves. Consideramus, quantam de utilitate totius Ecclesiæ curam geras, qui ignotis alias scriptoribus omni modo opem ferre desideras, quia ipsorum Opera Ecclesiæ utilia existimas. Intelligimus, quantum averseris inanem fastum, qui nexu eleganti amorem cum Majestate componere novisti, ac nos privatos nullisque insignitos titulis familiariter per litteras alloqui non gravatis. Itaque cum Te talem Pontificem et communi aliorum relatione et propria experientia cognoscamus; nequaquam mirari possumus, BENEDICTUM XIV universali ac pervulgata voce Magnum Sanctumque haberi Pontificem, nomenque Tuum tantis populorum omnium studiis, tanta veneratione, tanto amore celebrari. Nam vera virtus mirabiles semper sui amores excitat apud prudentes omnes, qui eam norunt æstimare. Vera sapientia, quandocumque innotuerit, incredibili vi animos omnium ad se trahit. Si quis igitur in suprema dignitate lenitatem, affabilitatem, candorem, modestiam, amoremque subditorum cum justitia, prudentia, diligentia ac vigilantia conjunxerit; si non indignum sua Majestate ducat cum humilibus agere, quo magis prodesse valeat omnibus; si clementer, mansuete, juste, moderate, sapienter, diligenter utatur potestate a Deo sibi dato, ut omnes protegat, omnibus prospiciat, omnium utilitati, incolumitati ac saluti consulat; quis tandem, nisi plane amens sit, talem Principem laudibus non efferat? in oculis non ferat? summis studiis non prosequatur? incenso amore non complectatur? Jure enim meritissimo ab omnibus diligitur, qui non solis verbis, sed factis, sed curis de omnium vero bono, sed sollicitudine de omnium salute, sinceram omnium dilectionem ostendit. Ingentem hunc omnium populorum in te amorem luculenter testatur transactus nuper annus Sanctus, quo Jubilæum intelleximus celebratum tanto peregrinorum concursu, quantum alias non audivimus, tanta Romanorum caritate ac pietate, quantam iis inspirare nata erant exempla Tua, studiaque ardentissima ad divinam gloriam promovendam. Curaverat diligens industria Tua, ut per totam ditionem Ecclesiasticam in commodum peregrinantium viæ complanantur, ut ad eorumdem solatium magna ubique cibariorum aliorumque ad victum pertinentium esset copia, ut ecclesiæ Urbis instaurarentur splendideque exornarentur ad conciliandam divino cultui majorem reverentiam, ut frequentioribus ferventium prædicatorum adhortationibus populorum animi ad pœnitentiam atque ad pietatem inflammarentur, ut demum variis Tuis Constitutionibus dubia in iis occurrentia tollerentur, omniaque in ordinem eleganter dirigerentur. Hisce autem curis ac indefessis laboribus Tuis egregie responderunt populi Romani studia, principum virorum ac mulierum pietas et misericordia, et præ ceteris S. R. E. Cardinalium eminentissima religio, modestissima charitas, insignisque liberalitas ac munificentia. Concursum vero undique advententium tantum fuisse accepimus, ut non modo longe superavit numerum eorum, qui ad posteriora Jubilæa accurrerunt; sed nulla quoque supersit memoria Jubilæi ullius, ad quod tanta confluxit multitudo. Hoc certe nobis relatum est testimonio fide dignissimo. Neque Italos modo, aut alios Europæ populos Roma vidit ad se confluentes; sed Armenia, Syria, Ægyptus, aliæque remotissimæ Turcici imperii provinciæ non paucos quoque transmiserunt. Nimium sane recedemus a proposito nostro, BEATISSIME PATER, si enumerare velimus varios animarum fructus, quibus divina liberalitas anno illo celeberrimo pietatem Tuam, accensaque in veram hominum felicitatem studia, remunerare ac recreare dignata est. Hunc igitur annum merito felicem fortunatumque semper credes, et pro multis annis numerare poteris, cum illum tot ornaveris virtutibus Pontificiis, tot factis præclaris illustrem feceris, tot felicibus successibus abundantem videris, ut prolixum honestarent Pontificatum, si illa omnia in multos divisa fuissent annos. Auget felicitatem ejusdem anni gloriosa plane ac felicissima

felicissima compositio diuturnæ controversiæ de Patriarchatu Aquileiensi, anno Sancto feliciter cœpta, et non diu post felicissime perfecta. Hanc decessores Tui intactam reliquerant, magisque optandus videbatur, quam facile sperandus finis tam antiquæ litis. Verumtamen solo salutis animarum studio Pietatem Tuam impellente, mira animi magnitudine hunc scopulum amovere voluisti, tantaque constantia, fortitudine ac prudentia recte cœptis institisti, ut ea glorioso exitu coronaris, consentientibus utrimque Principibus, lætantibus bonis omnibus, applaudente orbe Christiano. Præclaræ ejusmodi aliæque id genus res gestæ, quibus sanctitatem nominis Tui egregie exprimis et tueris, locum Tibi non minus apud posteros dabunt inter Magnos Sanctosque Pontifices, quam modo dederunt apud viventes. Ad augendam porro nominis Tui celebritatem accedunt Scripta eruditissima et plurima typis edita ; in hisce enim viri docti non poterunt non perpetuo admirari accuratam diligentiam, prudentem crisim, locupletem ac variam doctrinam, imo et moderationem ac modestiam singularem. Certe ea est nostra, et decessorum nostrorum, qui præstantissimum Opus Tuum *de Canonizatione Sanctorum* videre et legere potuerunt, de illo constans opinio, non raro in libris nostris breviter insinuata, frequenter in privatis congressibus repetita, sæpe visentibus bibliothecam nostram declarata. Quare non dubitamus coram orbe erudito palam edicere, quod crebro mirati sumus, nullum manibus nostris teri scriptorem posteriorum seculorum, cujus sententias ita constanter sequi potuimus, quam sequendas credidimus Tuas, ubicumque aliquid ex Opere Tuo ad propositum nostrum conducebat. Opera igitur illa, BEATISSIME PATER, eruditione atque accuratione tam insignia, Te famamque Tuam posteritati commendabunt, magnosque inter ac primæ notæ scriptores Ecclesiasticos nomen Tuum merito celebrabitur. Attamen magnas hasce inter dotes, quibus Divina liberalitas SANCTITATEM TUAM munifica manu exornare voluit, et quibus toto vitæ decursu diligentissime usus es tam agendo magna, quam scribendo utilia, suo non carebunt splendore mira illa charitas, lenitas, affabilitas, modestia, quibus tam benigne plurimum de Majestate Tua remittis, ut labores aliorum et studia tuearis, sustentes, et promoveas. Nam qui oculo perspicaciori singula solent intueri, ex modesta illa Tua charitate facile perspicient, Divini honoris amore ad magna Te impelli, ad Dei gloriam innumeros labores Tuos dirigi, ad utilitatem totius Ecclesiæ exercitatum tot doctis Operibus calamum a Te numquam deponi. Si quis enim studiis suis aut inanem sectetur magni nominis umbram, aut certe sua magis quærat, quam quæ sunt Jesu Christi : ille aliena non amat Opera, aliena sincere non laudat, alienis non delectatur ; nedum opem iis præstare desiderat.

At veremur, SANCTISSIME PATER, ne epistolarem brevitatem longissime excedamus, si omnem candidæ sinceræque charitatis Tuæ pulchritudinem curiosius investigemus. Imo etiam timemus, ne forte graves simus modestiæ Tuæ, quam et in priore Epistola Tua, et in aliis occasionibus vehementer admirati sumus. Itaque ad humillimas et maximas de singulari prorsus favore nobis præstito gratias agendas accedimus, numerosumque amicorum agmen nobis adjungere cupimus, ut, non pares quidem favoribus Tuis, pares tamen viribus nostris persolvamus grates. Hasce primum nobiscum aget tota Societas Jesu, Operi nostro mire addicta, multisque aliis beneficiis ad grates TUÆ SANCTITATI agendas obstricta. Novimus, quanta cum laude de Scriptoribus Societatis loqui consueveris, illosque in libris Tuis memorare, ut illa favorabili judicio Tuo magis lætari possit ac debeat, quam possit anxie sollicitari, si quis forte privatus scriptor magnum se nomen adepturum speret, modo præcipuos Societatis auctores acerbo calamo exagitaverit. Novimus, quam studiose proprium etiam laborem conferas, ut causæ Servorum Dei, qui eminentibus virtutibus in Societate floruerunt, non minus quam aliorum, recte dirigantur, ut tandem judicio falli nescio illos ad supremos Beatorum ac Sanctorum in terris honores provehere tuto valeas. Legimus demum Litteras Pontificias totius Ordinis nostri laudibus plenas, audivimusque varios favores ac privilegia, quibus Societati benignissime voluisti et frequenter gratificari. Nulla igitur est dubitatio, quin Societas tota, tot tantisque dudum devincta beneficiis, ad agendas SANCTITATI TUÆ de novo hoc favore gratias comitem se nobis præbeat. Adjungent se etiam ex omnibus provinciis viri pii atque eruditi plurimi, quos Operi nostro multum faventes ac benevolos novimus, quique de benigna judicii Tui declaratione vehementer gaudebunt. Tot omnium ordinum socios ad grates referendas colligimus, quia Te sublimiori loco positum agnoscimus et lætamur, quam ut beneficentissimæ Tuæ in nos voluntati similia possimus rependere. Hoc solum possumus, quod animo propensissimo facimus : precibus nimirum Sacrificiisque Omnipotentem Deum, qui Te talem Ecclesiæ universali Rectorem et Patrem benigne dedit, supplices flagitabimus, ut senectam Tibi vegetam diu conservare, et perpetuos labores Tuos uberrimo fructu remunerare dignetur, ut omnium Pontificum maxime longævus orbi præesse Christiano ad Tuum omniumque viventium ac futurorum bonum merearis.

merearis. Demum, BEATISSIME PATER, quia et hanc fiduciam benignitas Tua nobis præbere videtur, non dubitamus, cum Opus nostrum de *Actis Sanctorum*, quod diligenter prosequi cupimus, tum universam Societatem, in omnibus fere orbis regionibus pro salute animarum laborantem, cui nos adscriptos gaudemus, continuæ benevolentiæ Tuæ atque affectui vere paterno humillimis precibus commendare : prostratique ad SANCTITATIS TUÆ pedes, quanta possumus reverentia atque animorum submissione, benedictionem Apostolicam humiliter flagitamus.

SANCTITATIS TUÆ

Humillimi, devinctissimi et obedientissimi servi ac filii

JOANNES STILTING
CONSTANTIUS SUYSKENS
JOANNES PERIER
JACOBUS TRENTECAMP.

INDEX

INDEX SANCTORUM

AD TOMUM IV SEPTEMBRIS

A

C

H

I

398 ; Chronotaxis molitionum Gainæ et belli cum eo gesti 533. § 45. Quid Sanctus apud Gainam egerit pro Saturnino et Aureliano : compescit Gainam, qui pro Gothis Arianis petebat ecclesiam : ad eumdem legatur ad Arcadio 336. § 46 Homiliæ Chrysostomi in Epistolam ad Colossenses et aliæ quædam ad annum 399 spectantes 539. § 47. Antonius Ephesinus episcopus apud Chrysostomum accusatur : causa illa in annum secundum usque ad mortem Antonini protracta : Sanctus in Asiam profectus : horum omnium chronotaxis 543. § 48. Gesta Sancti in Asia : numerus episcoporum tempore illius itineris depositorum : Gerontius Nicomediensis item depositus 546. § 49 Æmulatio Severiani episcopi contra Chrysostomum : hic ad suos reversus magno amore excipitur:Severianus occasione Serapionis a populo expulsus, eidem conciliatur a Sancto 548. § 50. Exponit utramque Epistolam ad Thessalonicenses : S. Porphyrium benigne excipit et juvat ad idololatriam excidendam : Eudoxia Sancto irata 551. § 51. Acta Apostolorum exposita Homiliis 55 : hæ Chrysostomo asseruntur, cœptæque sunt in Paschate anni 401 554. § 52. Homiliæ 34 in Epistolam ad Hebræos : Aliæ quædam Homiliæ Constantinopoli ante primum Sancti exsilium dictæ, aut temporis et loci incerti 558. § 53. De Homiliis aliquot dubiis, de Commentario in Danielem prophetam, de Liturgia Chrysostomi 562. § 54. Origo dissensionis inter Theophilum Alexandrinum et monachos Ægyptios. Theophilus persequitur S. Isidorum Hospitalarium : deinde monachos multos, qui Constantinopolim delati a Chrysostomo excipiuntur 566. § 55. Quid pro monachis expulsis apud Theophilum egerit Sanctus : dicta quædam S. Hieronymi non de Chrysostomo, sed de Rufino et aliis prolata 569. § 56. S. Epiphanius venit Constantinopolim : quid illi cum Chrysostomo et monachis negotii fuerit 572. § 57. Theophilus Constantinopolim advenit, multosque episcopos, clericos, monachos, ipsamque imperatricem in partes suas trahit contra Chrysostomum 574. § 58. Concilium ad Quercum prope Chalcedonem inchoatum : capita accusationum contra Chrysostomum cum aliquot in illa observationibus 578. § 59. Citantur ad concilium clerici Constantinopolitani, et quædam accusationum capita examinantur : quo interim modo se haberet Chrysostomus cum suis : Sancti iteratæ citationes et responsiones 581. § 60. Sanctus depositus, et ab imperatore relegatus, interque hæc imperterritus, populo tumultum minitante, tertio die se ultro tradit, et in exsilium ducitur 583. § 61. Theophilus, Severianus, aliique veniunt Constantinopolim, et contra Sanctum loquuntur : hinc major populi tumultus : orto etiam terræ motu, revocatur Chrysostomus, reduxque concionatur, fugiente Theophilo 586. § 62. Chronotaxis persecutionis Chrysostomi : an omnes ejus inimici fugerint ad sedes suas : an in alia synodo sit absolutus : gesta Sancti post reditum : Eudoxia iterum irata 590. § 63. Novæ molitiones contra Sanctum, qui a congregatis rursus episcopis pro condemnato habetur, et ecclesia jussu imperatoris ejicitur 593. § 64. Clerus et populus Sancto adhærens, violenter ecclesiis expellitur : aliæ violentiæ extra urbem patratæ iisdem diebus 596. § 65. Theophilus ad S. Innocentium Papam scribit de damnatione Chrysostomi : Epistola Sancti ad Innocentium : hic acceptis variis ea de re nuntiis, stat pro Chrysostomo 598. § 66. Sanctus urbe ab Arcadio ejicitur : ecclesia eodem die comburitur : hinc calumniæ in Chrysostomum, eique adhærentes 601. § 67. Arsacius pro Sancto ordinatur episcopus, Porphyrius Antiochenus : primum agnoscere recusant plurimi, qui gravem patiuntur persecutionem 603. § 68. Multi Romam se recipiunt, ibique omnia referunt S. Innocentio Papæ : hujus litteræ ad clerum Constantinopolitanum : Honorii vero et S. Nili ad Arcadium : exsilium Sancti divinitus, ut creditur, punitum 606. § 69. Iter Chrysostomi, gestaque et scripta in itinere, præsertim Nicææ : epistola 125 ad Cyriacum non est Chrysostomi 609. § 70. Aliquot Epistolæ scriptæ : Sanctus graviter ægrotans venit Cæsaream, ibique alias scribit Epistolas 613. § 71. Sanctus dolo Pharetrii Cæsarea discedere cogitur, magnaque pericula et incommoda patitur : tandem venit Cucusum, ubi optime excipitur, et mox scribit ad varios 616. § 72. Aliæ Epistolæ Cucusi non diu post adventum scriptæ : quæ scripta est Theodoro episcopo, non est data ad Mopsuestenum, sed ad Tyanensem 620. § 73. Aliæ Epistolæ ad varios datæ ; ac præsertim ad plurimos amicos Antiochenos 623. § 74. Venit ad Chrysostomum Libanius Antiochenus, per quem ad varios Epistolas mittit Sanctus, qui et ad alios scribit, et dona aliquorum remittit 625. § 75. Epistolæ ad Olympiadem anno 404 datæ, quarum tres consolatoriæ librorum instar prolixæ : aliæ ad Pentadiam, ad Ampruclam, et ad alios 629. § 76. Epistolæ aliæ Constantinopolim missæ de rebus variis : aliæ quædam ad personas locorum ignotorum 634. § 77. Gravis morbus, quo Sanctus laboravit primis mensibus anni 405 : Epistolæ eodem anno ad Olympiadem et ad alios quosdam datæ 638. § 78. Aliæ Epistolæ anno 405 scriptæ, ex quibus fere omnibus intelligitur insignis Sancti zelus ad promovendam fidei prædicationem in Phœnicia 642. § 79. Mortuo Arsacio, Atticus consecratur episcopus : conatus Innocentii Papæ et Honorii imperatoris ad Synodum Thessalonicæ congregandam irritus, et eorum legati ad Arcadium pessime excepti 645. § 80. Sanctus ob Isaurorum incursiones multa patitur, et Arabissum transfertur : gravis ipsius morbus : Epistolæ variæ anni 406, et liber geminus exaratus 648. § 81. Litteræ Chrysostomi ad legatos Constantinopolim missos, aliosque aliquot episcopos : aliæ deinde ad Innocentium Papam, variosque episcopos etc. 652. § 82. Epistola ad Cæsarium monachum, post Chrysostomi Epistolas modo edita, de qua diu disputatum, nec Calvinianis favet nec Lutheranis, sed solis Catholicis : attamen illa Epistola non est Chrysostomi 656. § 83. Vita S. Gregorii Illuminatoris non habet Chrysostomum auctorem : neque hic umquam Cucusi concionatus videtur : locum exsilii mutat, in itinere multa patitur, ac tandem de obitu monitus a S. Basilisco martyre, pie moritur 663. § 84. Quis fuerit ecclesiarum, et præcipuorum illius temporis virorum, sensus de Chrysostomo : elogia quædam necdum data 666. § 85. Chrysostomus ab Augustino mire laudatus, et ab eodem contra Julianum vindicatus : minime fuit obnoxius errori semipelagianorum

L

M

R

S

T

V

Z

INDEX IN APPENDICES

INDEX

INDEX CHRONOLOGICUS

SECULO III.

SECULO IV.

Anno 1049

SECULO XII.

SECULO XIII.

SECULO XIV,

SECULO XV.

SECULO XVI.

SECULO XVII.

SECULO XVIII.

NOTITIA FIGURARUM

NOTITIA FIGURARUM

Præter Operis Frontispicium.......... et pauculas minoris formæ figuras locis suis affixas, figuræ in folio aut majores hoc ordine ponuntur.

ACTA

ACTA SANCTORUM

SEPTEMBRIS

TOMUS QUARTUS

DIES DUODECIMA

SANCTI, QUI PRIDIE IDUS SEPTEMBRIS COLUNTUR

S. Serapion martyr, et Socii forte addendi, Catanæ in Sicilia.
S. Nicetas mart. Nicomediensis, ut fertur, cultus Venetiis.
S. Cornutus vel Curnutus mart. Iconii in Lycaonia.
S. Theodorus mart. Alexandriæ in Ægypto.
S. Ammon M., et forsan lector Nicomediæ.
S. Diofolus, S. Matrona, S. Thecla, S. Heraclia — Martyres in Asia.
S. Syrus mart., probabilius in Pamphylia.
S. Cronides vel Hieronides diaconus, S. Leontius, S. Serapion — Martyres Alexandriæ in Ægypto.
S. Autonomus episc. martyr in Bithynia.
S. Macedonius M., S. Theodulus M., S. Tatianus M. — Meri in Phrygia Salutari.
S. Evantius episc., Augustoduni in Gallia.
S. Reverentius presbyter conf., Bajocis in Normannia Inferiore.
S. Silvinus vel Sylvinus episcopus confessor, Veronæ in Italia.
S. Albeus vel Ailbeus episcopus Imelacensis, in Momonia Hiberniæ provincia.
S. Sacerdos episcopus Lugdunensis, Parisiis in Gallia.
S. Guido confessor, Anderlaci prope Bruxellas in Brabantia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Sanctus Bernardus *episcopus* in Gallia *hodie legitur in Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Insinuatur* S. Bernardus *Viennensis, ut colligo ex addita* civitate Romanense. *Nam* S. Bernardus *Romanense cœnobium construxit, ubi nunc est oppidum, vulgo* Romans *dictum, situmque in Delphinatu ad Isaram flumen : ibique mortuus est et sepultus, ut videri potest in Vita ad* 23 Jannarii.

S. Juventii *Ticinensis hodie recurrit memoria in Martyrologio Romano. Idem hodie annuntiatur cum S. Syro primo Ticinensi episcopo in veteri seu parvo Romano, et apud Adonem, Usuardum, Notherum, aliosque recentiores. Nos de* S. Juventio *cum Martyrologio Romano egimus ad* 8 Februarii.

S. Euphrosynæ virginis *hodie mentio est in Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. At de* S. Euphrosina *actum est* 11 Februarii

S. Vincentius *abbas et martyr* Oveti in Hispania *hodie annuntiatur apud Ferrarium id Catalogo*

A *generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt. At* Vincentius *ille die præcedenti memoratur in Romano* Legione in Hispania, *ubi passus est. Acta data sunt apud nos ad* 11 Martii.

Molassius, *abbas Damhinisensis et episcopus, hac die obiisse dicitur. Alias idem vocatur* Lafreanus. *Egimus ad* 18 *Aprilis de* S. Molassio *abbate Lethglinensi et episcopo. Non videmus satis clare hos esse diversos, quia utrique datur idem nomen duplex* Molassius et Lasreanus, *uterque abbas fuisse dicitur et episcopus. Recentiores quidem afferunt aliqua, ex quibus colligeretur fuisse distinctos, si certa essent. At ea certa non sunt, et consequenter nos certos nequeunt reddere dé distinctione. Præterea, si forte alius sit ille, qui hodie obiisse dicitur ab aliquibus, refragantibus tamen aliis, de ejus cultu nobis non constat. Vide igitur dicta de* Lasreano *sive* Molassio *ad* 18 Aprilis.

S. Anastasius *confessor hodie colitur Troiæ in Apulia propter reliquias eo olim Tibure translatas. At ignoratur Troiæ, cujus* Anastasii *sint reliquiæ. Vide itaque conjecturam Henschenii nostri in* Anastasio *Papa ad* 27 Aprilis.

B S. Ethelberti *regis translatio memoratur in Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Egimus de* S. Ethelberto *rege Cantiorum ad* 24 Februarii. *Et de* S. Ethelberto *rege Orientalium Anglorum, cujus corpus saltem semel translatum est, die* 20 Maii.

S. Maximinus *episcopus Trevirensis ad hunc diem memoratur in variis Usuardi auctariis, aliisque Fastis recentioribus, prout jam observatum est in Commentario Vitæ prævio, quando cum vetustioribus et Martyrologio Romano, de* Maximino *actum est ad* 29 Maii.

S. Hermagoræ *episcopi Aquileiensis translatio memoratur apud Grevenum, et in Martyrologio Germanico. Acta data sunt* 12 Julii.

B. Thesaurus *abbas generalis Ordinis Vallis-Umbrosæ, S. R. E. Cardinalis et martyr, memoratur in Kalendario Benedictino Benedicti Dorgain, et recte, quia hac die fuit occisus. Alii tamen eumdem annuntiant ad 4 Septembris, ut ibi dictum est. Latius de B.* Thesauro *hic ageremus, nisi omnia ad eum spectantia sufficienter jam producta essent, ubi de* Decem Beatis Vallumbrosanis *actum est, ad* 1 Augusti.

S. Euplus *cum* S. Serapione *episcopo hodie est in*
C *Fastis plerisque Hieronymianis. Apud Rabanum vero solus annuntiatur* Euplus. *In apographo Corbeiensi adduntur* Magnus et Secundinus. *De* S. Serapione *et Sociis agemus hodie, ibique pro* Euplo *lectorem remittemus ad Acta* S. Eupli *diaconi M., data* 12 Augusti.

S. Eusebius *episcopus, ut confessor annuntiatur in Hieronymianis Fastis apud Florentinium, in Epternacensi quoque et in Corbeinsi codice, sed ubique sine loco.* Eusebii *etiam nudum nomen exhibent tria alia apographa, Augustanum, Labbeanum, et Gellonense. Hæc Martyrologia sufficiunt, ut omnem deponamus dubitationem de sanctitate illius* Eusebii; *at omissio loci facit, ut nesciamus, quis sit ille ex multis ejusdem nominis. At existimo eum ad hunc diem non pertinere. Quia et suspicor posse hunc esse* S. Eusebium *Mediolanensem episcopum, qui die* 12 *Augusti colitur. Certe cultu ille gaudet vetustissimo, nec tamen est in vetustis Fastis eo die, quo colitur. Potuit igitur eodem die mensis Septembris iis fuisse insertus. Verum hæc mera est suspicio, atque hanc statim deponam, si quis solidiori nixus fundamento hodiernum assignaverit* Eusebium. *De Mediolanensi actum est* 12 Augusti. D

S. Eanswida *virgo abbatissa hodie memoratur in Martyrologio Anglicano, quod secuti Ferrarius in Catalogo generali, et Castellanus in Martyrologio universali. Nos cum aliis eam dedimus ad* 31 Augusti.

S. Timotheus *martyr Antiochiæ hodie est in Martyrologio Rhinoviensi, item apud Rabanum, Grevenum, et alios. At nequeo dubitare, quin de illo jam actum sit apud nos ex aliis Fastis. Nam de* Timotheo *solo, qui certo idem videtur egimus ex Hieronymianis ad* 2 Septembris.

De Timotheo *simul et* Fausto, *quorum primus forte etiam non est alius ad* 8 Septembris.

S. Oceanus *martyr hodie recurrit in Menæis impressis. At de eo una cum SS. Theodoro, Ammiano et Juliano actum est* 4 Septembris.

S. Regina *virgo hodie est in codice Usnardino Bruxellensi apud Sollerium laudato. Colitur* S. Regina *die* 7 Septembris.

SS. Martyrum 800 *mentio hodie fit in Calendario Verdinensi apud Martenium tom. VI Collect. amplis. col.* 682, *additurque* in Alexandria. E
De ingenti hoc Alexandrinorum martyrum manipulo, in quo primus nominatur Ammonius, *egimus ad* 8 Septembris.

S. Otgerus *diaconus hac die est apud Cameracum. Colitur et datus est* 10 Septembris.

S. Patiens *præsul Lugdunensis hodie est in tribus codicibus Usuardinis a Sollerio laudatis. Spectat ad diem præcedentem* 11 Septembris.

Commemoratio SS. Nominis B. Virginis Mariæ, *quam ob insignem victoriam de Turcis relatam Innocentius XI instituit, celebrandam quotannis Dominica infra Octavam Nativitatis B. Mariæ, hodie annuntiatur in Martyrologio Romano. Verum de illa festivitate agetur in Opere separato, quod de beatissima Dei Genitrice dudum promiserunt Majores nostri.*

Protus *et* Santinus *cum* Ypolyto *sunt in Hieronymianis apud Florentinium, et* Romæ *annuntiantur. In Epternacensi scribitur :* Romæ, Perti, Sanetini, Ippoliti. *In Corbeiensi :* Romæ natalis SS. Proti, Sanctini, Hippolyti. *In Richenoviensi :* Probi, Sanctini. *Augustanum, Labbeanum et Gellonense solum ex hisce memorant* Protum. *Dubito, an non sint ex nominum corruptione reproducti martyres diei præcedentis* F
Protus *vel* Prothus *et* Hyacinthus, *qui Romæ passi sunt. Datus etiam eodem die* Hippolytus, *cum Ingenuo in Portu Romano annuntiatus. Quidquid sit, plura de hisce Martyribus nescimus, si forte sint distincti.*

Ebontius *aliquis*, ut episcopus Balbastrensis *a Ferrario* Convenis in Aquitania *annuntiatur. Ferrarium secutus est Saussayus. Hos sequitur Joannes Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico. At, quod mireris, in Annotatis ita habet :* Apud nostros nulla inter Balbastrenses episcopos talis Ebontii invenitur memoria. Hinc crederem mendum in nomine irrepsisse etc. *Non debebat igitur* Ebontium *Martyrologio suo inserere : nam nec Ferrarii nec Saussayi error efficere potest, ut episcopus fuerit* Ebontius *qui omnibus est ignotus.*

Daniel in Tasio *sine ullis aliis adjunctis in Menæis commemoratur. At in aliis Fastis memoratum non invenio.*

SS. Saturnini *et* Severinæ *V. martyrum translatio* Nicosiæ

A Nicosiæ *in Sicilia annuntiatur ab Octavio Cajetano. At non satis novimus, quinam designentur martyres.*

Wonedulphus *decanus ecclesiæ collegiatæ Anderlacensis prope Bruxellas in Brabantia cum titulo* Sancti *memoratur a Rayssio in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii. Vide Vitam S. Guidonis hodie dandam, in qua referuntur varia* Wonedulphi *miracula : at non novimus ullibi fuisse cultum.*

Juvencus *presbyter hodie* Sanctus *vocatur in Martyrologio Germanico, et a Ferrario, qui in Annotatis pro sua opinione producit Maurolycum, Felicium, et Petrum de Natalibus in Catalogo lib.* VIII *cap.* LXIX. *Priores ab ætate auctoritatem non habent. Petrus de Natalibus, qui* Hiventium *vocat, satis antiquus esset ad vetustum cultum stabiliendum, si in Catalogo suo eos solum recensuisset Sanctos, qui publicam in Ecclesia habent venerationem. At constat, non paucos ab eo recensitos, qui cultu ecclesiastico numquam fuerunt honorati; nec dubito, quin his quoque annumerandus sit* Juvencus *presbyter. S. Hieronymus in Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum de* Juvenco B *hæc tantum affert :* Juvencus, nobilissimi generis Hispanus presbyter, quatuor Evangelia hexametris versibus pene ad verbum transferens, quatuor libros composuit : et nonnulla eodem metro ad Sacramentorum ordinem pertinentia. Floruit sub Constantino principe. *Hæc idoneum non præbent fundamentum, quo niti possit titulus* Beati *aut* Sancti *ab aliquot neotericis* Juvenco *attributus. Attamen Joannes Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico ad hunc diem ostendere nititur, in veneratione publica apud Hispanos olim fuisse* Juvencum. *Chronica et carmina supposititia, quæ hunc in finem affert, missa facio, cum illa responsum non mereantur, nec responso amplius indigeant. At laudat ille etiam verba Petri de Natalibus lib.* XI *cap.* CXXI, *ubi iterum de* Juvenco *agit, et* Sanctum *vocat, hæcque de eo dicit :* Et apud Hispanias confessoris nomine celebris habetur. *Respondeo, scriptorem illum tam accuratum non esse, ut necesse sit in ejus jurare verba. Quare, si verbis illis insinuare voluerit,* Juvencum *cultum fuisse suo tempore in Hispania ut* confessorem *; non ausim eidem fidem habere, cum ne urbem quidem, in qua cultus fuisset,* C *nominaverit. Sane non perspicio, quo demum fato accidisset, ut cultus* Juvenci, *si tempore Petri de Natalibus viguisset in Hispania, non perseverasset ad nostra usque tempora ; et jam ex nullis ostendi posset monumentis. Nicolaus Antonius in Bibliotheca veteris Hispaniæ lib.*II *cap.* IV *agit de* Juvenco *presbytero ; sed ne verbo quidem sanctitatem aut cultum ipsius attingit, licet alias virum laudibus debitis exornet.*

S. Marcellini episcopi *memoria sine ullis aliis adjunctis est apud Grevenum et in Florario Ms. Sanctorum. Divinare nequeo, quem designatum voluerint* Marcellinum. *At suspicor aut nomen corruptum, aut Sanctum alio die coli.*

Guido *pastor Begginarum Nivellensium in Brabantia ut* beatus *celebratur a Rayssio in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii. Verum de cultu* Guidonis *hujus nihil novimus, et silent martyrologi.*

Reverentianus *monachus apud Saussayum in Supplemento Martyrologii Gallicani annuntiatur ante* Reverentium *presbyterum, quocum* D *idem est, et de quo hodie agemus.*

Perpetua *abbatissa Montis S. Romarici in Lotharingia memoratur ut* Sancta *apud Menardum et apud Saussayum in Supplemento. Attamen testatur Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 426, *eam cultu caruisse et carere. Præterea Chiffletius noster jam olim ad Bollandum scripsit, eam abesse ab omnibus libris ritualibus et Kalendariis monasterii Romaricensis : Si quis tamen cultum docere potuerit, dabitur alius de ea agendi locus.*

Waleranus *abbas Ursi-campi memoratur in Menologiis Cisterciensibus apud Chrysostomum Henriquez et Claudium Chalemot, uti etiam in Kalendario ejusdem Ordinis impresso Divione cum titulo* beati. *Verum sufficientia cultus ecclesiastici indicia non invenio. Agit de* Walerano *variis locis Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus, et obitum ipsius narrat ad annum* 1142 *cap.* X ; *at nec cultum ejus probat, nec* beatum *nominat. Quare insignes* Walerani *virtutes gestaque præclara legi poterunt apud laudatos scriptores, quemadmodum et aliorum, quos ad hunc diem adjungit Henriquez, cum nec horum cultum reperiamus.* E

Sifredus *abbas S. Victoris Massiliensis ponitur ut* Sanctus *in Martyrologio Benedictino Menardi, eumque sequitur Saussayus in Supplemento. Menardum fefellit ambigua locutio Yepesii, qui in Chronico Ordinis Benedictini centuria 6 fol.* 299 *dat catalogum abbatum S. Victoris, iisque ante Isarnum accenset* Sifredum *aut* Difredum, *ut ipse nominat illum, qui* Wifredus *ab aliis vocatur. At solum aliquid dicit de corpore sepulto* in ecclesia inferiore illius monasterii. et in veneratione habito. *At nec* Beati *nec* Sancti *titulum attribuit* Sifredo, *aut potius* Wifredo *abbati. Si autem omnino assereret Yepesius, corpus* Wifredi *ut Sancti ibidem fuisse honoratum, cur hac in re errare non potuit, sicut in ipso erravit nomine?* Wifredum *certe apud martyrologos Gallos seculi nostri non reperio. Memoratur ille inter abbates S. Victoris tom.* I *Galliæ Christianæ recusæ pag.* 681, *et apud Mabillonium tom.* IV *Annalium pag.* 281 *dicitur obiisse anno* 1021 *Idibus Decembris : sed nihil ibi de cultu aut veneratione corporis.*

Joannes Michael *episcopus Andegavensis ut* venerabilis *hodie memoratur a Castellano. Saussayus in Appendice Martyrologii Gallicani de eo sic* F *habet :* B. Joannes Michael, episcopus Andegavensis, vir incorruptæ probitatis, summæ humilitatis, perfectæ religionis, et magnæ apud Deum et homines gloriæ. *Addit in margine :* Obiisse (edito jam Martyrologio nostro) accepimus ex Mss. ejus Actis, 3 Idus Septembris. *Verum in elogio prolixiori, quod videri potest in catalogo episcoporum Andegavensium apud Sammarthanos tom.* II *Galliæ Christianæ pag.* 139, *dicitur obiisse anno* 1447, *die* 12 *septembris, et cum eo consentit relatio Ms., quæ nobis ex Gallia anno* 1738 *transmissa est de venerabili* Joanne Michaele. *Miraculis multis claruisse narratur, et canonizatio ipsius iteratis vicibus flagitata fuit apud summos Pontifices; sed nihil hactenus pro ea obtentum novimus.*

Anna ab Assumptione *virgo clarissa vocatur de more* beata *apud Arturum in Gynæceo, annuntiaturque* Belvisii in territorio Placentino Hispanico. *De cultu nihil novimus; sicut etiam nobis*

A nobis non constat de cultu Mariæ viduæ, quæ ibi subjungitur.

Bona virgo, quæ et Mundicorda dicta, annuntiatur in Ægypto apud Grevenum in Usuardo aucto, uti etiam apud Canisium, Maurolycum, Ferrarium in Catalogo generali. Hisce omnibus prævivit Petrus de Natalibus in Catalogo lib. VIII cap. LXXI, ubi dat elogium, seu vitæ compendium Sanctæ, quam apud Latinos Bonam, apud Ægyptios Mundicordam dicit nominatam fuisse, quamque obiisse asserit hoc die seu pridie Idus Septembris. Hoc Vitæ compendium adoptavit et Gallicum reddidit Gazetus in Vitis Sanctorum ad hunc diem. Habeo ante me apographum ex codice Ms. nescio quo. At video in illo verbis paulo pluribus referri illa omnia, quæ de Bona compendiosius dedit Petrus de Natalibus, ita ut vix dubitare possim, quin ille codicem istum Ms. fuerit secutus. Unica autem differentia alicujus momenti est in nomine Ægyptiaco Bonæ. Nam tale est Ms. initium : Bona apud Latinos, apud suos vero Ægyptios vocabatur Carmundica. At apud Petrum de Natalibus pro Carmundica legitur Mundicorda. Hæc autem nomina, et inusitata illa nominum B mutatio, non modicam mihi suspicionem ingerunt de suppositione, non tantum Actorum, quæ certe fabulosa sunt, sed etiam nominis, præsertim cum nec Bonam, nec Mundicordam, nec Carmundicam in ullis Græcorum aut Orientalium Fastis reperiam ; cumque nullibi in Actis dicatur, in qua Ægypti urbe sit nata, aut in quo monasterio vitam monasticam sit professa, aut qua demum ætate vixerit. Ferrarius tamen aliquid dubitationis injicit, quia in Annotatis de Bona laudat tabulas Tarvisinæ ecclesiæ, ubi, inquit, hæc colitur. Ferrario credidit Castellanus, qui hoc die sic habet : Tarvisii Bonæ virginis. Idem Castellanus Carmundicam annuntiavit in Ægypto die 10 Septembris, ut ibi in Prætermissis monui. Verum secundum Acta Mss. Bona et Carmundica est eadem. Dixi ibidem Carmundicam mihi ignotam esse : hic repeto nec Bonam mihi tam esse notam, ut eam tamquam Sanctam Operi nostro ausim inserere.

Franciscus Titelmannus presbyter Ordinis Capucinorum beatus nominatur in Martyrologio Franciscano apud Arturum a Monasterio hoc die, et in folio quodam Gallice impresso Leodii, cui titulus : Vita, mors et miracula beati patris C Fr. Francisci Titelmanni, Religiosi Capucini Leodiensis. Multa de virtutibus, gestisque præclaris Francisci Titelmanni scribit Boverius in Annalibus Capucinorum ad annum 1537, sed a titulo beati religiose abstinet, prout etiam facit Joannes Mantelius Augustinianus in Hasseleto, ubi cap. XVI egregium dat elogium Titelmanni, quem Hasseleti natum, et Anticoli in agro Romano anno 1553 defunctum docet. De Francisco Titelmanno etiam agunt Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, Rayssius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, et Saussayus in Martyrologio Gallicano ; sed hi omnes ad diem 4 Octobris. Nos egregias viri virtutes, et mirabilia mortem secuta nequaquam ignoramus aut infitiamur ; sed de cultu ecclesiastico nihil quidquam novimus. Plures viri insignes ex ordine S. Francisci, quibus etiam beatorum D titulum more suo attribuit Arturus, videri apud ipsum possunt in Martyrologio Franciscano, et apud Fortunatum Hueberum in Menologio ejusdem Ordinis : sed hic æque ac Waddingus in Annalibus titulum beatorum recensitis hodie apud Arturum non attribuit.

Secundinus hodie est in contracto Martyrologio Corbeiensi. Felicissimo in pluribus Hieronymianis Secundinus jungitur die sequenti 13 Septembris.

S. Julianus sub Lucinio martyr hodie est in Menæis et in Menologio Sirletiano : at sequenti die in Martyrologio Romano 13 Septembris.

S. Edippa virgo est in codice Usuardino Bruxellensi, et in Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Non dubito quin designetur S. Editha, quæ etiam Eadipa vocatur in codice alio Usuardino, et de qua agendum est ad 16 Septembris.

Quimburga aut Coenburga virgo, soror Inæ regis, et S. Cuthburgæ abbatissæ, memoratur in Martyrologio Anglicano anni 1608 hac die, uti etiam in Catalogo generali Sanctorum Ferrarii, et in Gynæceo Arturi. Quin et Sancta vocatur apud Westmonasteriensem ad annum 727 E et apud Wigorniensem ad annum 718. Hunc Sanctæ titulum eidem attribuunt recentiores multi, prout etiam apud nos subinde factum est. Attamen dum paulo diligentius in legitimum Quimburgæ cultum inquirimus, certa legitimæ venerationis indicia non reperimus. Quare eam interim differimus, de ea pluribus acturi, si quis cultum legitimum docuerit, eo die, quo inserta est Martyrologio Anglicano anni 1640, videlicet 12 Septembris.

S. Kunialdum hodie annuntiant Dempsterus et Ferrarius ut apostolum Avarum. Fuit discipulus S. Ruperti Salisburgensis episcopi, corpusque S. Kunialdi et S. Giselarii translatum est una cum corpore S. Ruperti, ejusque translationis festivitas instituta est, ut probatur in S. Ruperto ad 23 Martii, die, quo de SS. Kunialdo et Giselario agetur, 24 Septembris.

Ademarus, alias Aymardus dictus, abbas Cluniacensis, hodie est in Ms. Kalendario Antverpiensi abbatiæ S. Salvatoris. Mabillonius in Actis Sanctorum Benedictinorum sec. V Benedictino pag. 316 scripsit Aymardi abbatis elogium, ex quo liquet non satis constare de cultu. Hic examinari poterit die, quo celebratur a pluribus, 5 Octobris. F

S. Auctæ virginis et martyris translatio Serwalli in territorio Ulisipponensi memoratur ab Arturo in Gynæceo. At cum dicat fuisse unam e Sociabus S. Ursulæ ; erit locus de ea disputandi ad 21 Octobris.

S. Syrus primus episcopus Ticinensis cum S. Juventio item Ticinensi memoratur apud Adonem, Usuardum, Notkerum et alios. Recolitur etiam memoria S. Syri in Hieronymianis : at illum credimus alium, et de illo agemus hodie. De Syro Ticinensi cum Martyrologio Romano 9 Decembris.

S. Stephani protomartyris translatio notatur in Menologio Coptico. De S. Stephano agendum erit ad 26 Decembris.

V. Appendix ad tom. VIII Septembris pag. 772 not. 11

DE

A D

DE SANCTO SERAPIONE EPISCOPO

ET SOCIIS FORTE ADDENDIS

MARTYRIBUS CATANÆ IN SICILIA

Sylloge ex Fastis Hieronymianis et aliis.

J. S.

VERISIMILITER AN. 304.

Euplus in pluribus Fastis cum Serapione annuntiatus

Non modicam mihi dubitationem injecerunt, quæ in Fastis antiquis æque ac recentioribus ad hunc et præcedentem diem leguntur de Sanctis aliquot Siculis Catanæ annuntiatis modo maxime vario. Nam in aliis Euplus *et* Serapion *conjunguntur, in aliis solus ponitur* Euplus, *in aliis* Serapion *sine* Euplo, *aut solus aut cum Sociis anonymis, ac in aliis* B *demum* Euplo *et* Serapioni *Martyres quoque alii adduntur. Primum produco Martyrologia illa, in quibus duo præ ceteris nominati conjunguntur. Hieronymiana apud Florentinium habent:* In Sicilia civitate Catina natalis sanctorum Eupli, et Serapioni * episcopi. *Epternacense, ibi in Annotatis* vetustissimum *dictum:* In Sicilia Eupli et Serapionis episcopi. *Corbeiense ibi quoque laudatum:* In Sicilia civitate Cathenas natal. SS. Eupli, et Serapionis episcopi, *sed additur* Magni. *Eodem plane modo Corbeiense brevius apud nos tom.* VII *Junii; sed ibi additur:* Magni *et* Secundini: *Richenoviense apud nos:* Et in Sicilia, Eupli et Serapionis. *Rhinoviense ibidem:* In Sicilia, Eupoli * et Serapionis. *Ibidem quoque conjunguntur in primo ex Martyrologiis, quæ edidit Martenius tom.* VI *Collectionis amplissimæ pag.* 646, *sed sine loco:* Et SS. Eupli et Serapionis. *Et ibidem in Autissiodorensi hoc modo:* Et in Sicilia civitate Catena S. Eupli et B. Serapionis episcopi.

* Serapionis

* Eupli

licet verisimiliter Euplus sit idem cum S. Euplo diacono.

2 *Ex hisce mirari nequeo* Euplum *et* Serapionem *apud martyrologos posteriorum seculorum similiter fuisse conjunctos. Miror tamen, cur illos conjunxerint potius die præcedenti, ut ibi in præ-* C *termissis annotavi, quam hoc ipso die* 12 *Septembris, quo memorantur apud veteres. Quæret modo aliquis, qua de causa* Euplum *a* Serapione *segregandum censuerim, cum toties duo illi simul jungantur apud veteres? Respondeo, vix me dubitare posse, quin* S. Euplus *sit idem cum* S. Euplo *vel* Euplio *diacono, cujus Acta sincera jam data sunt ad* 12 *Augusti, quo Sanctus ille colitur. Florentinius in Annotatis talem dat conjecturam:* Certaminis in eadem urbe Catana socium Eupli diaconi fuisse Serapionem episcopum, improbabile non est: quos, licet diversa die martyrium consummaverint, disjungere tamen noluerint, qui Martyrologium scripserint. Unde in die natali S. Serapionis Euplum ejusdem diaconum iterata veneratione addiderint. *Non inepta est hæc conjectura: cum enim* Euplus *in generali persecutione Diocletiani et Maximiani sit passus; facile potuit occasione* Eupli *investigatio persecutorum iterari, episcopusque ipse Catanensis apprehendi, atque uno post diaconum suum mense coronari.*

Serapion vero episcopus Catanensis; nec simul videantur passi.

3 *Certe admodum probabile est,* S. Serapionem *fuisse episcopum Catanensem, cum in plerisque codicibus Hieronymianis* episcopus *vocetur, et passim* Catanæ *aut saltem* in Sicilia *dicatur passus. Præterea locus ipsi vacuus est in Catalogo episcoporum Catanensium apud Rochum Pirrum tom.* II *Siciliæ sacræ pag.* 4: *neque enim ullus recensetur episcopus inter Everium, quem circa* E 260 *sedisse credit Pirrus, et Severinum, quem figit circa* 312. *At dubitari merito nequit, quin imperante Diocletiano, sub quo, antequam generalis persecutio erupit, satis quieta fuit Ecclesia, aliquis ecclesiæ Catanensi præfuerit episcopus. Itaque verisimile est, hunc fuisse* S. Serapionem, *de quo agimus. Hunc vero non eodem die cum* S. Euplo *diacono passum esse, videtur evinci ex Actis* S. Eupli, *in quibus* S. Serapione *nulla fit mentio, et ex quibus clarum apparet,* S. Euplum *fuisse captum et passum sine sociis. Deinde* Serapionem *serius esse passum, verisimile est, quia in omnibus Fastis, quando simul memorantur,* Euplo *postponitur: neque ulla alia occurrit ratio, ob quam Episcopus post Diaconum positus esset, nisi quod serius videatur passus, quodque* Euplus *primus fortasse in illa persecutione coronatus sit Catanæ.*

Forte S. Serapion habuit martyrii socios:

4 *Videamus nunc, quo in aliis Fastis seorsum annuntietur modo, aut solus* Euplus, *aut solus* Serapion. *Rabanus solum* Euplum *sic habet:* Et in Sicilia civitate Cathena natale Eupli. *Apud Martenium tom.* III *Anecdotorum col.* 1613 *in antiquo Calendario Lyrensis monasterii solus* Serapion *ponitur hoc modo:* Sancti Serapionis F mart. *Codex Usuardinus Bruxellensis, cui consonat Hagenoyensis apud Sollerium:* In Sicilia, passio sancti Serapionis episcopi et aliorum tredecim. *Hæc ipsa verba sunt in Florario Sanctorum Ms. Grevenus:* Item Serapionis episcopi. *Codex Florentinus:* Item sancti Serapionis. *Ex hisce suspicio esse potest,* Serapionem *passum esse cum aliquot Sociis, quorum fere ignoramus nomina: nam geminus codex Corbeiensis, num.* 1 *laudatus, in quorum altero* Magnus, *in altero* Magnus *et* Secundinus *adjunguntur, non sufficit, ut certo credamus, eos Serapionis fuisse socios.*

certe martyr fuisse videtur, non confessor.

5 Euplum *a pluribus adjungi socium* Serapioni *vidimus; ideoque suspicari quis posset, hunc* Euplum *revera socium fuisse* Serapionis, *distinctumque ab* Euplo *diacono, qui* 12 *Augusti colitur: sed id rursum valde incertum et minus probabile est, quia* Euplus *ubique præponitur* Serapioni *episcopo, ut ante observavi. Quare de solo* Serapione *satis probatum existimo, passum esse hac die,*

AUCTORE J. S.

die, quia episcopus *vocatur et Catanæ annuntiatur, ubi verisimiliter erat episcopus. Hunc autem probabiliter existimo coronatum esse eodem anno* 304, *quo passus est* S. Euplus *diaconus, ob rationes ante datas. Ceterum opinionem Octavii* D
Cajetani, Ferrarii et aliorum neotericorum, qui Euplum *et* Serapionem *confessores fuisse putant, non satis credo probabilem, cum nullum illius sententiæ inveniam, aut certe nullum satis solidum fundamentum.*

DE S. NICETA MARTYRE

NICOMEDIENSI, UT CREDITUR, QUI COLITUR VENETIIS

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

De cultu Sancti, Actis plane fabulosis, et de miraculis infra recitandis.

B

Sub Maximiano, ut fertur. S. Nicetas in Fastis recentioribus memoratus.

Petrus de Natalibus, episcopus Equilinus, *in Catalogo Sanctorum lib.* VIII, *cap.* LXX *dat compendium Actorum mox examinandorum* S. Nicetæ *martyris, Nicomediæ, si qua Actorum est fides; nati et passi. Dictum compendium concluditur his verbis:* Demum ad Christum feliciter migravit, die Sabbati, pridie Idus Septembris, hora 6, sepultus a Christianis in Nicomedia civitate juxta corpora aliorum martyrum, ibidem pro Christo passorum. *Elogium istud* S. Nicetæ *haud dubie viderat Grevenus, qui Usuardo suo* Nicetam, *aut* Nicetum, *ut ab aliis vocatur, ad hunc diem inseruit, sic de eo scribens :* Apud Nichomediam, sancti Niceti martyris, qui et Victor dictus est. Hic pro fide Christi, superatis gladiis acutis, igne, fumo, manuum ac pedum obtruncatione, cum divinitus illi membra restituta fuissent, iterum fustibus cæsus est, ac postea feliciter migravit. *Quod ait,* Nicetam *etiam* Victorem *dictum, non invenio : sed solum aliqui habent, nomen* Nicetam *interpretari* Victorem. *De* S. Niceta *brevius, et rectius, ut opinor, Maurolycus :* Nicomediæ sancti Nicetæ martyris. *Accedunt Canisius in Martyrologio Germanico, et Ferrarius in Catalogo Generali, ubi sic habet :* Nicomediæ S. Nicetæ martyris

C sub Maximiano. *Porro Ferrarius in Annotatis dubitat, an hic* Nicetas *Nicomediensis fortasse idem non sit cum* S. Niceta *Gotho, quem Græci et Martyrologium Romanum celebrant die* 15 *Septembris. At non video ulli, qui Acta utriusque legit, probabilem oriri posse suspicionem de confundendis istis Martyribus,*

Venetiis, ubi corpus est in ecclesia S. Raphaelis,

2 *Cultus* S. Nicetæ *Venetiis jam nobis utcumque innotescit ex Ordine recitandi divinum Officium juxta ritum ecclesiæ patriarchalis et diœcesis Venetiarum, quem habemus impressum anno* 1657 : *nam ibi ad* 12 *Septembris præscribitur Officium* S. Niceti martyris, *ritu semi-duplici recitandum de communi* 1 *loco, notaturque* corpus *esse* in ecclesia parochiali S. Raphaelis. *De corpore* S. Nicetæ *in ecclesia S. Raphaelis servato consentit Nicolaus Doglioni in Opusculo Italico de Rebus notabilibus et mirabilibus urbis Venetæ pag.* 345. *Verba ejus Italica huc Latine reddita transfero :* In ecclesia S. Raphaelis requiescit corpus S. Nicetæ in altari proprio. Illud Nicomedia translatum est Venetias. *Templum S. Raphaelis archangeli, situm in Regione Dorsi duri, est parochiale, describiturque in Thesauro antiquitatum Italiæ tom.* V, *part.* II, *pag.* 195 *et* E
196, *ubi etiam dicitur:* Hic S. Aniceti (*lege* Niceti) corpus aliæque reliquiæ habentur. *Excellentissimus dominus Flaminius Cornelius, qui pro eximia sua humanitate manum nobis auxiliatricem præbere voluit ad illustranda Acta Sanctorum, qui coluntur Venetiis, et jam iteratis vicibus in hoc Opere laudatus est, etiam de cultu* S. Nicetæ *hoc die, et de corpore Venetiis servato, diligenter ab aliquot annis nos monuit. Deinde vero cum aliis de Sancto repertis transmisit Officium proprium, prout olim recitatum fuit Venetiis.*

Officio ecclesiastico colitur.

3 *Ibidem vero de cultu addidit observationes sequentes :* Die 12 Septembris in ecclesia S. Raphaelis archangeli Officium fit S. Niceti martyris, ut patroni contitularis. De quo etiam Sancto fit Officium semiduplex ab universo clero seculari Venetiarum de communi martyrum : quamvis olim Laurentio Cardinali Priolo patriarchæ Venetiarum lectiones propriæ fuerint concessæ ex vocali approbatione Clementis VIII. Nunc autem in desuetudinem abierunt. *Totum istud Officium ex Actis mox memorandis compositum esse video, eaque de causa nequit plus fidei habere quam Acta ipsa. Ex Officio tamen colligitur,* F
celebrem ab aliquot saltem seculis fuisse cultum S. Nicetæ *Venetiis. At nullibi dicitur, quo tempore istuc translatum sit Sancti corpus. Circa finem Actorum, quæ habemus ex codice Ms. S. Raphaelis, hæc addita invenio :* Deinde processu temporis devotissimum corpus per religiosos Venetos deportatum, et reconditum fuit honorifice in ecclesia S. Raphaelis miraculis clarum innumerabilibus. *Mox quoque scriptor, qui hæc Actis alias vetustioribus addidit, ætatem suam declarat, dicens se anno* 1426 *vidisse puellam energumenam* S. Nicetæ *meritis liberatam. Et de tempore, quo scripsit, sic loquitur :* Scripta fuerunt hæc in anno Domini 1466, die 28 Augusti. *Itaque jam facta erat translatio, dum ille scribebat seculo* XV : *et ex primo miraculo liquet, corpus Venetiis fuisse ab anno saltem* 1344. *Quare translatio verisimiliter facta est multo citius, sed tempore nobis incomperto. Hactenus de cultu Sancti, Venetiis etiamnum vigente.*

4 *Actorum* S. Nicetæ *Nicomediensis, quæ paulo contractiora*

A *Acta, quorum compendium habet Equilinus, fabulosa sunt:* *contractiora leguntur apud Petrum de Natalibus, duo ex codicibus Mss. habemus apographa. Alterum manu propria exscripsit Papebrochius noster* ex codice Ms. S. Eremi Camaldulensis fol. 139, *ubi Actis hic præfixus est titulus :* Passio S. Nicetæ mart. 12 Septembris. *Addit Papebrochius hanc notulam :* Tota fabulosa. Est Græce in Ambrosiana. *At Græca Acta exscribenda non credidit : certe ea in scriniis nostris non invenio. Alterum apographum nostrum notatur acceptum,* ex codice Ms. ecclesiæ S. Angeli Raphaelis Venetiis, ubi ejus corpus. *Apographa satis consentiunt, saltem pro factis aut potius fabulis, quæ enarrantur. Rosweydus noster horum Actorum, prout contracta sunt apud Petrum de Natalibus, meminit in Vitis Patrum col. 23, in Annotatis ad Vitam S. Pauli num. 23, aitque in iis occurrere* quædam mira, nec facile omnibus probanda. *Judicium illud eruditissimi Rosweydi verum est, et minime rigidum : imo adeo mihi improbabilia et fabulosa apparent Acta illa* S. Nicetæ, *ut omittenda potius censeam quam edenda, cum quia nequeo vera (si qua forte vera fabulis sunt admixta) secernere a falsis, tum quia videri possunt apud Petrum de Natalibus loco assignato.* B *Illud igitur studiosum lectorem duntaxat moneo, Acta Mss. nihilo meliora esse quam sit memoratum compendium, sed singula ibidem pluribus verbis latius explicari modo plane improbabili.*

ex iis breviter aliqua perstringuntur. 5 *Brevi tamen compendio totam fere Actorum seriem explico.* S. Nicetas *natus dicitur Nicomediæ, ac patrem habuisse Maximianum imperatorem. Juvenis vero conversus dicitur apparitione Christi crucem ostendentis, explicante visionem illam Juliana quadam. Deinde Maximianum frustra hortatus asseritur, et mox visione Michaelis archangeli roboratus. Hinc scriptor pergit ad fidei confessionem coram Maximiano, dicitque accusatum, captum, objurgatum a Maximiano, cui Sanctum acerbissime respondentem inducit. Mox vero dicitur petiisse idola aurea et argentea, eaque obtinuisse, confregisse, ac pauperibus omnia distribuisse; his autem factis, iterum accessisse ad Maximianum. Deinde ligatus, suspensus, verberibus cæsus, a S. Michaele confortatus, castitatem suam dicitur defendisse contra impudicam puellam, cui tentandus erat traditus, et cui linguam morsu præcisam in faciem exspuisse asseritur, quemadmodum S. Hieronymus de aliquo juvene narrat in Vita S. Pauli Eremitæ. Sequitur in* C *Actis supplicium rotarum gladiis instructarum, diciturque illæsus in illo fuisse Sanctus, et sic convertisse et baptizasse quinque fere millia militum, qui missi erant, ut membra corporis in mille partes, ut credebatur, dissecti colligerent, et viventem invenerant. Inde reversum ad se Maximianus interficere voluit pluribus aliis tormentis, nec potuit, ne per magos quidem ad id evocatos; sed ipse tandem occisus est Maximianus, et Martyr in pace obiit, si credimus fabulatori nulla fide digno. Nam hæc aliaque æque mirabilia et improbabilia modo retulit plane inepto minimeque verisimili. Hoc clarius est, quam ut necesse sit fabulas illas pluribus exagitare.*

Miracula quædam edenda scriptoris fere contemporanei, 6 *Post fabulosa Acta, quæ omittimus, in codice Veneto alia sequuntur de miraculis Sancti, scripta seculo* XV, *et, at ibidem dicit ipse auctor anonymus,* anno Domini 1466. *Hæc autem, licet exarata sint stylo minus expolito et sæpe hiulco, omittenda non credidi : nam auctor narrat miracula suo tempore facta, aut eodem saltem seculo aut præcedente, ita ut alia reperire potuerit scriptis commendata, alia discere ex testibus oculatis. Geminum quoque habemus horum Miraculorum apographum, alterum anno 1686 cum Actis ipsis ex codice Veneto acceptum, alterum nuper transmissum ab excellentissimo domino Cornelio superius laudato una cum antiquo Officio. Cum autem menda quædam minoris momenti apographis irrepserint, ex utroque editionem formabo, et diversas lectiones annotabo, ubi videbitur operæ pretium.*

qui unum ceteris præmisit 7 *Unum ex istis miraculis, quod scriptor a reliquis separavit, hic similiter paulo brevius præmitto.* Et ad gloriam, *inquit,* et magnificentiam dicti Sancti scribens hæc fidelis recitator testificatur, se in anno Domini 1466 et sequenti vidisse puellam quamdam Tarvisinæ diœcesis vexatam a spiritu immundo, ita quod a quatuor hominibus vix illa poterat retineri, cum clamoribus et ululatu maximo tandem ante altare ejusdem devotissimi Sancti violenter apportatam, et in ore ejus ex quodam liquore aquæ, subtus arcam continue emanante, perfusam. *Inde, ubi multa, quæ captum puellæ superabant, per os ipsius effuderat dæmon, ait, per* Valerium Valerio *ductam fuisse* in sacristiam ejusdem ecclesiæ, *ibique liberatam* per invocationem dicti Sancti et aliorum. *Suis* E *quoque amicis et consanguineis beneficia fuisse collata per* S. Nicetam, *generatim insinuat scriptor his verbis :* Continuo autem infirmantibus earis et conjunctis præsentium relatoris ex invocatione, et continua devotissimi Sancti memoria, reddita est ipsis integra sanitas. *Post pauca vero sequuntur miracula, quæ modo subjungo.*

MIRACULA

AUCTORE ANONYMO

Ex duobus apographis codicis Ms.

Puer beneficio Sancti sub aquis involutus, Insuper recitabo aliqua miracula veridice secuta fideliter scribendo, annotabo pro consolatione legentium et audientium. Fuit igitur circa annos Domini 1344 quidam vir, nomine Victor Cathanio, qui habebat uxorem nomine F Christinam, prudentem et discretam, et devotam hujus gloriosissimi sancti Nicetæ, cujus reliquias devote sæpe et sæpius visitabat, cui dictus Sanctus apparuit, et dixit : Scito Christina, quod pro filio tuo multas tribulationes patieris. Ad hæc tota plena tristitiis respondit : Et quando hæc erunt ? At ille : In die mercati *a*. Puer autem erat annorum duodecim vel circa, et habitabat in contrata *b* sanctæ Sophiæ in civitate Venetiarum. Qui adolescens cum ad studium ire intenderet, aquam usque Rivoaltum *c* transfretando submersus fuit cum libris in saeculo ad collum adnexo sub chlamyde, et subtus aquam per spatium quatuor horarum stetit, et erat dies Mercurii. Qui quæsitus a multis per dictum spatium, non fuit repertus ; tandem, ut Deo placuit, apparuit parva particula chlamydis, ex qua elevatus fuit sanus, et incolumis, cum libris : et ipse solus sine sustentaculo aliquo redivit ad propriam matrem, quæ cum cerneret miraculum, quamprimum ad ecclesiam sancti Raphaelis

A. ANONYMO.

lis properavit, et cum inundatione lachrymarum infinitas gratias prostrata coram altari devotissime sancti Nicetæ retulit de restitutione unici filii sui. Puer autem in bonis moribus crescendo, effectus est devotissimus servus Dei, et decessit in episcopali dignitate cum exemplo optimo omnibus ipsum cognoscentibus.

mulieri membrorum rigor redditus.

2 Circa annos Domini 1415 mulier quædam, nomine Flos, uxor providi viri Marci Laurentii, habitans in parochia sancti Raphaelis, in totum retracta et debilitata, crura [habens] *d* versus caput, videbatur quoddam monstrum. Ipsa quidem de per se necessaria corpori exercere non poterat; sed continuo adjutorio adstantium indigebat cum excessivis doloribus. Infirma autem fiduciam habens in Domino, et in isto gloriosissimo Sancto, ei continue se recommittebat*. Apparuit autem una dierum sanctus Niceta habitu clericali, et prope lectum stans imposuit manum, tangendo singula membra debilitata, trahendo ad loca sua sine læsione aliqua, [et sic] restituta fuit pristinæ sanitati; quæ de per se descendens de lecto cum clamore jucundo cucurrit: et omnes videntes et audientes glorificaverunt Deum, referendo gratias infinitas huic devotissimo Sancto, quia jam in medio cameræ* repererunt eam se induentem de per se, quæ velociter, quasi demens, properavit ad ecclesiam ad visitandum reliquias hujus devotissimi Sancti. Quo viso et audito miraculo, tota convicinia per civitatem non cessabat rem mirabilem prædicare. B

* i. e. committebat

* i. e. cubiculi

oculus alterius mulieris sanatus,

3 In domo ejusdem proximæ infirmæ morabatur quædam mulier, nomine Maria, habens oculum dextrum quasi evulsum de loco suo: nihil cum eo videbat. Viso proximo miraculo cum singulari devotione se suppliciter, quantum valuit, eidem gloriosissimo Sancto commendavit. Facta igitur oratione, quamprimum pristinæ restituta fuit sanitati. Et non huic infirmanti solum, sed etiam multis suæ parentelæ, ut ipsa publice retulit, munificentia [Sancti] beneficia multa præstitit, bibentibus de aqua subtus altare scaturiente.

presbyter ex peste sanatus,

4 Opera Dei enarrare honorificum est, ut dixit archangelus Raphael. Qua de re continuando referam rem grandem et dignam, oculis etiam hominum ad præsens viventium comprobatam. Fuit quidam presbyter conscientiatus*, nomine Guaspar, vir religiosus et timoratus, qui quasi singulis diebus se disciplinabat, et cum effusione sanguinis, ut presbytero Danieli confessori suo hæc retulenti* notum fuit, ex patre Rodulfo de Maurovechis aromatario in Rivo-Alto. Idem presbyter gravissime ex peste infirmatus, ita et taliter quod omni destitutus remedio, se cum omni demonstratione possibili projecit in manus devotissimi sancti Nicetæ, quem et antea summa veneratione colebat. In nocte sui transitus, ut credebatur, apparuit eidem gloriosissimus Sanctus, tamquam medicus cum ferro et medicamine solito, infirmo cum omnibus adstantibus* dormiente. Qui bonus medicus cum non modica vehementia ferrum impulit in glandem *e* volendo de loco evellere. Infirmus cum clamore, et dolore maximo vociferavit, dicendo, *Oime, oime!* ita et taliter quod mater ejus, Fantina nomine, expergefacta a somno, se super filium prostravit, dicendo, o fili mi, lumen oculorum meorum, quid pateris? Cui filius expergefactus dixit: O mater mea, parcat tibi Deus, cur me a summo medico extraxisti? nam sanctus Nicetas medelam mihi præstabat; et si aliquantulum tacuissetis, ego totaliter fuissem liberatus: sed gratia Dei me bene haboo. Et subito votum emisit de jejunando in vigilia ejusdem Sancti, solemnizando festum suum. Et adimplevit votum suum, dum vixit; et cum magna devotione venit ad celebrandum in eadem ecclesia per multos annos ad altare devotissimi sancti Nicetæ. De hoc etiam tempore supersunt testes ad plebem: in quorum numero plebanus, dictus presbyter Andreas Venturela, et frater viri religiosi, quibus maxima fides est adhibenda, ut eorum fama redolet. Et hoc fuit circa annos Domini 1426 ad laudem Dei. D

* id est vitæ religiosæ

C

* referenti

* i. e. præsentibus

tibia mulieris sanata,

5 Circa annos Domini 1434 fuit mulier quædam, nomine Helena, uxor Dominici Zigoto *f*, habens tibiam sinistram ulceribus tumefactam cum maxima sanie: ex quo a medicis desperata, conclusum fuit quod pes* ejusdem tibiæ secaretur. Infirma juvencula intelligens hæc, tota afflicta continue tristabatur. Tandem omni spe destituta, reversa est ad verum et devotissimum medicum, sanctum scilicet Nicetam. Et habebat in domo de aqua ejusdem, recollecta ex devotione subtus arcam. Ex qua ulcera sua devote tetigit, et quamprimum salva facta est ab infirmitate illa incurabili. Venientes autem medici juxta solitum, audientes hoc, increduli voluerunt visitare eam: qui videntes, quasi dementes effecti, voluerunt scire modum liberationis suæ. Qui audientes seriem rei, gratias Deo agentes, læti recesserunt. Et ad plebem nunc supersunt adhuc testes, qui cognoverunt dictam juvenculam: et divulgata est fama per parochiam et civitatem. E

* al. pars

item caput puellæ.

6 Quo viso miraculo, quædam convicina sua accepit de dicta aqua et super caput filiæ tumefactum posuit: et quamprimum fuit libera et mundata ab infirmitate sua, ut accidit in Naaman Syro, mundato per aquam Jordanis.

Filius Sancti patrocinio impetratus.

7 Continuando ea, quæ Dominus per merita tanti gloriosi Sancti operatus est; addam, quod accidit circa annos Domini 1445 in civitate Venetiarum. Fuit quidam Græculus, qui cum videret solemnizari festum hujus Sancti, sciscitari voluit. Cui dictum fuit quod festum gloriosi Nicetæ (cum in hac ecclesia sancti Raphaelis requiescat ejusdem devotissimum corpus) [agerctur]. Qui gaudio repletus dixit presbyteris: Sciatis domini, quod in territorio extra Coronum *g* ibi esse ecclesiam ædificatam ad honorem ejus in uno casali *h*. Ob devotionem ejus quidam dives et præpotens in die occurrenti clericos solennizantes ad domum in mensa invitabat, et erat absque liberis. Visitabat devote eamdem ecclesiam, rogando quod sibi præstaret filium, et in hoc sacerdotes rogabat, ut et ipsi orarent. Ut Domino placuit, uxor sua peperit pulcherrimum filium, ex quo omnes sibi congratulabantur. Puer autem crescebat moribus et prudentia: qui cum esset annorum duodecim vel circa, venerunt Teucri *i* et invaserunt territorium, capientes multos, inter quos fuit puer iste transportando ad multum distans ab illo territorio. Pater vero ejus dolentissime ferens, continuo lamentabatur, dicendo, o sancte Niceta, rogavi pro filio, et concessisti, et nunc abstulisti: pro certo nolo esse amplius tibi devotus, nec plus volo clericos invitare in mensa. Sacerdos autem principalis ipsum confortabat, et compatiebatur ei, et nihil proficiebat, sed magis ac magis lamentabatur de Sancto. Fiebant autem continue orationes ad Sanctum pro recuperatione filii. Prorumpebat autem, quod coram Deo peteret vindicari de hac injuria F

A injuria *k*, a Sancto commissa, ut assolet fieri ab afflictis, quibus nulla subest spes.

k idemque captivitate liberatus, ut fertur.

8 Tandem orationes tantæ fuerunt exauditæ. Quare cum exercitus inimicorum esset in quiete cum tentoriis suis, et puer serviret uni barono * ex principalibus in cratera mensali, cum esset decorus et expertus ; sanctus autem Niceta equitando per exercitum accepit per capillos dictum puerum, et posuit eques a parte posteriori, et portavit quodammodo in ictu oculi ad domum presbyteri, et ibi puerum *l* dimitit, et evanuit ab eo. Presbyter autem hoc sentiens, ostium aperuit et amplexatus est eum, dicendo : O fili mi, bene veneris. Quem quam primum ad patrem conduxit : et cum vidisset pater, subito exanimis effectus est super collum filii sui : et narravit seriem rei, et si ante fuit devotus dicti Sancti, postea effectus est devotissimus, et statuam fieri fecit, et ipsam obtulit ipsi Sancto. Hæc autem omnia dictus Græculus narravit cuidam sacerdoti fide digno, et voluit certificari, si in ecclesia dicta sancti Raphaelis erat corpus dicti Sancti, et cum magna veneratione sæpissime visitabat, et publice prædicabat supra proxime annotata ad laudem Dei. Amen.

* *i. e.* principi

l

B

ANNOTATA. A. ANONYMO.

a *Per* mercatum *scriptor significat nundinas publicas.*

b Contrata, *ab Italico* contrada, *est hic vicus aut platea urbis.*

c *Pars est urbis Venetæ, Latine* Rivus-Altus *dicta.*

d *Voces uncis inclusas ad explendam phrasim additas, lector facile videbit.*

e *Intellige tumorem sive carbunculum pestilentem.*

f *In altero apographo legitur* Mignoto.

g Corone *est civitas Pelopomnesi, quæ hic potest designari ; licet etiam aliæ sint civitates ejusdem fere nominis.*

h Casale *haud dubie hic vicum significavit.*

i *Suspicor legendum* Turci, *licet aliter habeatur in apographo.*

k *Græculus ille, qui hæc narravit, verisimiliter multa nugatus est. Certe, quæ referuntur, inepta sunt, natoque vindictam potius Sancti provocare quam patrocinium.*

l *Factum tam mirabile est, ut id pro certo habendum non censeam, quia totum nititur relatione unius Græculi.*

E

DE S. CORNUTO VEL CURNUTO

SACERDOTE MART.

ICONII IN LYCAONIA

J. S.

Ex Martyrologiis.

Hic Sanctus Martyr, a variis episcopus dictus.

De S. Cornuto, *vel* Curnuto, *martyre nihil ullibi reperio, præterquam in sacris Græcorum Fastis, ex quibus Galesinius et Baronius eum suis inseruerunt Martyrologiis. Menologium, quod Latinum fecit Eminentissimus Sirletus,* Cornutum *hodie tali celebrat elogio :* Eodem die natalis sacrosancti martyris Curnuti, qui fuit episcopus Iconii Christianus, homo religiosus et timens Deum, canus capite et mente. Commota vero adversus Christianos persecutione, detentus et Perennio præsidi oblatus, capitis abscissione martyrium consecutus est. *In Menæis impressis similiter dicitur fuisse Episcopus Iconiensis ; ibique duo adduntur, nimirum* Cornutum *Iconii natum fuisse et educatum ; captum vero esse in loco* Sursali *dicto. Duo versiculi, qui ibidem brevi elogio præmittuntur, martyrium explicant hoc modo :*

C

Κλέους καταγνοὺς τοῦ παρόντος Κουρνοῦτος,
Ξίφει τὸ μέλλον ἐμπορεύεται κλέος.

Contempta præsenti gloria, Curnutus
Gladio futuram mercatur gloriam.

De episcopatu S. Cornuti *consentit etiam Synaxarium Ms., ex Sirmondi Mss. a Majoribus nostris acceptum, ita ut mirari nequeam titulum episcopi apud Galesinium quoque et Baronium* Cornuto *fuisse attributum, eumdemque Iconiensium episcoporum catalogo insertum esse apud Michaelem le Quien tom.* I *Orientis Christiani col.* 1067.

2 *Attamen non omnino certus videtur episcopatus* S. Cornuti, *qui in Menologio Basiliano* presbyter *tantum vocatur. Annuntiatur enim ibidem his verbis :* Eodem die certamen sacrosancti martyris Cornuti. *Hoc deinde exornatur elogio :* Sacrosanctus martyr Cornutus ex urbe Iconio fuit, presbyter pius ac timens Deum. Mota autem in Christianos persecutione, cum Iconii præses crudelis atque omnis humanitatis expers missus fuisset, ut Christianos ibi versantes torqueret, ceteris omnibus metu dilapsis, Cornutus ab omnibus destitutus, obviam præsidi processit : interrogatusque, cum audacter Christum confiteretur, et seipsum perfectum Christianum prædicaret, idolorum autem imposturam redargueret, ipsumque præsidem irrideret; comprehensus est, pedibusque tenui fune adstrictus, per urbis Iconii plateas et vicos usque adeo raptatur, donec ejus sanguis fluvii instar in terram efflueret, cum interim semivivus gratias ageret, Deoque preces offerret. Atque ita diu tortus, Christumque ad extremum usque spiritum invocans, postremo præsidis jussu capite plexus, animam Deo commendavit. *Hactenus Menologium, cui consonat laudatum mox Synaxarium de Sancti per urbem raptatione.*

alias solum presbyter, gladio coronam consecutus est.

F

AUCTORE J. S.

observationes de nomine, aliisque ad Sanctum spectantibus.

3 *Nunc quædam veniunt observanda de iis, in quæ non consentiunt omnes Græci. Primo nomen ab aliis scriptum est* Curnutus, *ab aliis* Cornutus: *nec satis apparet, utro modo sit rectius scriptum. At certum est, apud Baronium et Galesinium non recte vocari* Curonotum, *et longe etiam magis recedi a vero nomine apud laudatum le Quien, dum scribitur* Caronatus. *Secundo, non modo episcopatum* S. Cornuti *pro incerto habeo, ut jam monui, sed etiam pro minus probabili, quia Basilianum Menologium, in quo* presbyter *vocatur, ceteris Græcorum Fastis videtur prævalere, et vel maxime quia Græci frequentius in attribuendis ejusmodi titulis excedunt quam deficiunt: neque etiam ullibi in elogiis fit mentio episcopatus, sed in sola annuntiatione elogio prævia. Tertio duobus locis dicitur captus* in loco Sursali, *pro quo apud Marguniun legitur* εἰς τὸ χωρίον Σουρσάκου in loco Sursaci. *Alii vero de urbe Iconio tantum meminerunt. Fuit fortasse locus in urbe aut urbi vicinus, quem designarunt Menæorum et Synaxarii collectores. Quarto raptatus per urbem dicitur Sanctus in Menologio Basiliano et Synaxario Ms., reliquis tacentibus de illo supplicio: hoc tamen satis est probabile, quia Menæa et Sirletianum Menologium, in quibus prætermittitur, saltem illud non negant, et breviter tantum memorant, qua pœna vitam finiverit Sanctus. Quinto* sub Perennio *præside passus dicitur in Menologio Sirletiano et in Synaxario; idque in Martyrologio Romano adoptavit Baronius: at, nomen præsidis tacentibus aliis, res est incerta. De tempore martyrii nihil dico, quia tempus nulla loco signatum reperio.* D

DE S. THEODORO MARTYRE

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO

B E

J. S.

Sylloge ex Græcorum Fastis.

S. Theodorus hodie apud Græcos, et idem forte in Hieronymianis 2 Septembris:

M*artyres hujus nominis complures jam dedimus, interque eos reperio duos Alexandriæ passos, alterum ad 28 Junii cum pluribus aliis, alterum ad 10 Julii cum alio item martyrum manipulo. At nullum reperio ex hisce, qui aliquid habeat commune cum* S. Theodoro, *quem Græci hac die celebrant. Verum existimo, hunc esse* Theodorum, *quem Hieronymiana Martyrologia celebrant die 2 Septembris, ut ibidem quoque in Annotatis observavit Florentinius. Certe illo die apud Florentinium* S. Theodorus *sic annuntiatur:* In Alexandria natalis sancti Theodori. *Codex Corbeiensis:* In Alexandria natalis S. Theodori martyris. *Brevius Epternacensis:* In Alexandria Teodori. *In aliquot etiam Martyrologiis magis contractis nudum* Theodori *nomen legitur. Ratio præcipua, cur hunc cum hodierno eumdem existimem, non quidem tam certa est, ut fallere nequeat; mihi tamen verisimilis apparet et probabilis, nimirum quia* Theodorus *annuntiatur sine ullis sociis tam in Fastis Hieronymianis quam in Græcis, et utrobique constanter Alexandriæ, ita ut facile credere possimus eumdem esse, ne Martyres sine necessitate multiplicemus. Nec multum movere debet, quod alio die memoretur a Græcis, alio in Hieronymianis: nam Græci frequenter sanctis Martyribus diem aliquem pro arbitrio suo attribuunt; et in Hieronymianis quoque subinde avulsi sunt a die emortuali.* C

Græci episcopum faciunt Alexandrinum;

2 *Jam vero, sive idem sit utroque loco* Theodorus, *sive alius hodie apud Græcos; hi suum varie annuntiant, nec sine aliquo errore. Menologium Sirletianum facit episcopum Alexandrinum, atque ita habet:* Natalis sacrosancti martyris Theodori episcopi Alexandriæ, quem Alexandrini homines comprehendentes, propterea quod Christum ipsum libera voce prædicaret, furore accensi spinis coronatum, in maxilla percussum, et per urbem circumductum, in profundum mare demerserunt, ex quo divina providentia servatus est: et præsidis jussu obtruncatus, et a fidelibus et religiosis viris in eadem Alexandrinorum civitate sepultus. *Menæa impressa hisce consentiunt; nec quidquam additur præter duos versiculos, quibus sectione capitis dicitur particeps factus Dei donorum: nam poeta alludere voluit ad nomen* Theodorus, *quod explicatur* donum Dei. *In hoc autem elogio omnino corrigendum est, quod vocatur* episcopus Alexandrinus: *inter episcopos enim Alexandrinos nullus reperitur* Theodorus *ante seculum* VIII: *at clarum est, prædicta contigisse, quando gentilium superstitio dominabatur Alexandriæ: quod locum non habuit post seculum* IV.

hib titulus ei hodie non datur in Basiliano Menologio,

3 *In Menologio Basiliano ad hunc diem* Theodorus *non dicitur fuisse episcopus, sed reliqua eodem fere modo exponuntur. Istud, prout in novissima editione Latinum est factum, huc transfero:* Eodem die certamen sancti martyris Theodori Alexandrini. Hunc sanctum martyrem Theodorum, Christianum pium, ac virtute præditum, cum libere Christum prædicaret, eumque Deum ac rerum omnium conditorem assereret, Alexandrinus populus, idolorum superstitioni addictus, in unum coactus, captum acriter excruciavit. Deinde spineam coronam plectens, capiti ejus imposuit; et virgis cæsum, per urbem vinctum circumduxit, ludibrio et sannis expositum. Post hæc in mare demersum, levissimus ventus in terram ejecit incolumem. Rursusque comprehensus præfecto vinctus sistitur: qui cum illum a Christi fide avertere non posset, iterum tormentis subjicit, gloriam Dei in ipsis cruciatibus dantem, ejusque nomini gratias agentem. Postremo præfecti sententia capite damnatus, et a militibus ad supplicii locum abductus, decollatus fuit. Atque ita martyrio defunctus, spiritum tradidit. *Hactenus Menologium.* F

4 *At nolim hinc statim aliquis colligat, episcopum omnino*

A *sed idem ei tribuitur ad 3 Decembris.*

omnino non fuisse Theodorum. *Etenim in hoc ipso Menologio Basiliano æque ac in Menæis datum* S. Theodori *elogium recurrit, ibique clare vocatur* episcopus et archiepiscopus Alexandrinus. *Annuntiationem ex Menologio subjungo :* Certamen sancti magni martyris Theodori episcopi Alexandrini. *Accipe et versiculos in Menæis ibi additos :*

Ἐν πατριάρχαις καὶ Θεόδωρος μέγας,
Κἂν τοῖς ἀθληταῖς τοῖς διὰ ξίφους μέγας.

Et inter patriarchas Theodorus est magnus,
Et inter athletas gladio coronatos magnus.

Ex hisce manifesta est sententia Græcorum medii ævi, qui Theodorum *hunc clare faciunt episcopum Alexandrinum. At ea in re certo falluntur, nisi episcopus aliquis primis seculis Alexandriæ fuerit nobis plane ignotus : quod tam facile non credemus. Quare nobis probabile non est, episcopum fuisse Alexandrinum. At non æque improbabile est, episcopum fuisse cujusdam civitatis in Ægypto nobis ignotæ.*

Incertum est, an hodiernus sit idem cum S. Theodolo episcopo, aut cum Theodoro episcopo apud Eusebium.

5 *Fasti Hieronymiani die sequenti, seu* 13 *Septembris, Alexandriæ annuntiant* Theodolum *episcopum, quem ab hodierno* Theodoro *alium non esse suspicatur Florentinius. Sane nomina* Theodorus *et* Theodolus *aliquando confusa reperimus, licet diversum alias sit nomen, et diversam habeat significationem Græcam. Attamen, cum ille tam* B *constanter* Theodolus *in Fastis dicatur, et nullibi* Theodorus; *non ausim dicere eumdem satis probabiliter videri. Studiosus lector considerare poterit, quæ de Theodolo ex Fastis ad diem sequentem colligemus, et suum hac de re sequi judicium, Eusebius lib.* VIII, *cap.* XIII *inter episcopos, qui in Ægypto passi sunt tempore persecutionis Diocletiani, numerat aliquem* Theodorum, *de quo Baronius in Martyrologio Romano meminit ad* 26 *Novembris. Quo* Theodorus *ille passus sit die, non exprimit Eusebius*; *sed illum tamquam unum ex præcipuis cum paucis nominat, prætermissis sexcentis aliis. Græci quoque nullum* Theodorum *Alexandriæ passum magis celebrant quam hodiernum, quem nominant* μεγαλομάρτυρα magnum Martyrem. *Hinc suspicari quis poterit, hodiernum esse eumdem cum commemorato ab Eusebio, idque examinari poterit ad* 26 *Novembris.*

Tumultui populari qualis fuit ante Decii imperium,

6 *Interim si consideremus ea, quæ de martyrio Sancti referunt Græci, magis populari tumultu, qualis Alexandriæ fuisse narratur ab Eusebio lib.* VI, *cap.* XLI, *quam auctoritate legitima captus* C *videtur* Theodorus. *Audi laudatum Eusebium ex ore S. Dionysii episcopi tunc Alexandrini loquentem :* Nequaquam ex imperatoris (*Decii*) edicto persecutio (*Alexandriæ*) cœpta est, quippe quæ integro anno anteverterat. Etenim infaustus quidam vates ac poeta, quisquis ille fuit, commoverat jam antea atque incitaverat adversus nos gentilium turbas, ad innatam genti superstitionem animos eorum incendens. Ab hoc igitur homine stimulati, omnemque ad patranda scelera licentiam nacti, hanc solam pietatem cultumque dæmonum suorum existimabant, si cædibus adversus nostros sævirent. *Tum impii illius furoris, quo et S. Apollonia occubuit, aliquot refert exempla.*

elogium ipsius magis congruit quam persecutioni generali :

7 *Nunc et* S. Theodori *elogium, quod ad* 3 *Decembris, in pauculis ab ante dato diversum, Menologio Basiliano insertum est, lector, accipe, ut consideres, an martyrium Sancti non magis videatur congruere tumultui plebis Alexandrinæ ante imperium Decii excitato, quam persecutioni Diocletiani, in qua occubuit* S. Theodorus *ab Eusebio laudatus.* Alexandriæ populus, et præcipue Græci ac infideles, adversus Sanctos sævi ac crudeles fuere. Quare plurimos in ea urbe martyres effecerunt: ex quorum numero sanctus ille Theodorus, quod Christum confiteretur, et in ipsum crederet, quodque Græcos doceret eumdem pro Deo habere, facto in eum impetu, comprehensus crudelissime dilaniatur : deinde contexta spinis corona capiti ejus imposita, oculisque graviter contusis, scommatis per jocum et contemptum irridetur. Tum vinctus in mare projicitur : sed inde incolumis evadens, jussu præfecti decollatur. Cujus sacer beatusque spiritus cœlos ascendit. At pretiosæ reliquiæ in eadem urbe Alexandriæ depositæ, accedentibus ad ipsas usque in E præsentem diem curationes emittunt. *Hactenus elogium. Hinc tamen nihil certi concludere velim de tempore, quo passus est Sanctus. Nam tumultui quidem populari historia recte congruit ; at ejusmodi tumultus satis frequentes fuerunt Alexandriæ.*

corpus ipsius verisimiliter translatum : incertum est, an fuerit episcopus.

8 *Porro in Fastis sacris Ecclesiæ Alexandrinæ, quos edidit Jobus Ludolfus, mensis tertii Æthiopum die* 20, *qui respondet diei* 16 *Novembris, memoratur* Theodorus martyr, *idem fortasse cum hodierno. Die* 5 *ejusdem mensis, sive* 1 *Novembris, legitur :* Translatio corporis martyris Theodori; *quæ verisimillime est* Theodori *martyris, de quo hodie agimus ; quandoquidem de corpore ipsius in veneratione magna habito apud Alexandrinos consentiat elogium ex Menologio datum. In laudatis quoque Fastis Alexandrinis* Theodorus patriarcha Alexandrinus *memoratur ad* 4 *Februarii nostri, quo dicitur obiisse* Theodorus *ille, qui cathedram Alexandrinam cum laude rexit sec.* VIII, *ut videri potest in Historia chronologica patriarcharum Alexandrinorum tom.* V *Junii, pag.* 78. *Hunc autem Theodorum patriarcham cum Græci non memorent, suspicor ab illis titulum Theodori patriarchæ confusum fuisse cum gestis et martyrio* F S. Theodori *martyris hodierni. Quidquid sit, probabile non est, hunc fuisse patriarcham; valdeque incertum, an fuerit episcopus: imo episcopum non fuisse magis crediderim. Quare mihi non displicet elogium, quod* S. Theodoro *contexuit Galesinius hoc modo :* Alexandriæ in Ægypto, sancti Theodori martyris, quem fidei Christianæ cultorem eximium populus Alexandrinus, idolorum superstitioni deditus, varie excruciavit: post ad præfectum perduxit: qui fortissimum Dei Athletam securi demum feriri jussit.

A

DE S. AMMONE MART. ET FORSAN LECTORE

J. S. ## NICOMEDIÆ

Ex Hieronymianis apographis.

In Ammonem, *aut fortasse* Ammonium, *martyrem Nicomediensem tam multa consentiunt apographa martyrologii Hieronymiani, addito etiam in plerisque certaminis loco, ut omittendum non censeam, licet in aliquot exemplaribus sit prætermissus, et alias fere ignotus. Addidi etiam dubitanter titulum* lectoris, *quo a reliquis ejusdem nominis distinguitur, quia hic*
B *clare eidem attribuitur in codice Corbeiensi. Nam Corbeiense Martyrologium sic habet :* Nicomediæ natalis Ammonis lectoris. *Brevius Epternacense* : Nicomediæ Ammoni. *Locum etiam exprimit Richenoviense :* Nicomedia, Ammonii. *Demum* Ammoni, *aut* Ammonii *meminerunt Augustanum, Labbeanum, et Gellonense ; sed nudum exhibent nomen, ut in iis frequenter contingit. In textu apud Florentinium* Ammonis *nomen cum loco martyrum ibi sequentium exciderunt. Nam ibi legitur :* In Nicomedia natalis, *sed, prætermisso* Ammone, *sequuntur martyres alii, qui in aliis item Fastis occurrunt post* Ammonem, *et* in Asia *annuntiantur, ut mox videbimus. Blumianum, quod in fine Operis sui exhibet Florentinius, habet* sancti Ammonæ Matronæ *: sed vox* Matronæ E
significat aliam martyrem, quæ spectat ad classem sequentem. Apud Rosweydum in Appendice Adonis item legitur : Nicomediæ S. Ammonæ. *Plura non addo : at non existimo, nomen aliud fuisse huic Mart., quam* Ammonis *aut* Ammonii : *an vero officium Lectoris habuerit, certo edicere nequeo.*

DE SS. MM. DIOFOLO, MATRONA, TECLA ET HERACLIA

J. S. ## IN ASIA

Ex Hieronymianis apographis.

C Hic *quoque Martyrum manipulus ex solis innotescit apographis Hieronymianis, in quibus textus subinde est luxatus. Nomina proposui secundum Martyrologium Corbeiense, quod ceteris hoc videtur correctius ; et in quo ita legitur :* In Asia, natalis sancti Diofoli, Matronæ, Teclæ virginis, Heracliæ. *Epternacense habet :* In Asia Diofili, Matronæ, Teclæ virginis, Heracli. *In codice Florentinii, ut supra in Ammone dixi, et ipse in Annotatis observat, exciderunt voces* in Asia *cum nomine martyris præcedentis, indeque hi Martyres ibi videntur* F
Nicomediæ annuntiari ; sed id ex aliis codicibus corrigendum recte monet. Itaque, omisso loco, verba alias etiam corrupta subjungo : Natalis sanctorum Diofoli, Matronæ, Teclæ, virgo virg. Heracliæ. *In codicibus magis contractis hi quatuor Martyres fere sint prætermissi : sola* Tecla *nominatur in Labbeano et Gellonensi. Appendis Adonis tres priores exhibet hoc modo :* Item in Asia, SS. Diophili, Matronæ et Teclæ virginis.

DE

A D

DE S. SYRO MARTYRE

PROBABILIUS IN PAMPHILIA

J. S.

S. Syrus ut martyr annuntiatus in vetustis Martyrologiis,

Sanctus *aliquis* Syrus *martyr hodie satis innotescit ex Martyrologiis plerisque vetustis, at non sine mendis et erroribus. Hieronymiana apud Florentinium primo loco habent :* In Pamphilia natalis sancti Syri. *Epternacense ibi in Annotatis :* In Pampilonia, Siri. *Quemadmodum hic verisimiliter corruptum est loci nomen ; ita in Martyrologiis etiam valde vetustis, Rhinoviensi et Richenoviensi, apud nos editis tom.* VII *Junii, luxatum est Sancti nomen. Nam in primo habetur :* In Pamphilia, Siriæ; *in altero :* In Pamphilia, Syriæ. *Quatuor aliis Martyrologiis* Siri *nomen adscriptum est sine loco, ut*
B *in iis frequenter contingit, nimirum in Augustano et Labbeano apud nos, in Gellonensi apud Acherium, et in primo apud Martenium tom.* III *Anecdotorum. Rabanus ita habet :* Et in Pampalia, natale Syri. *Wandelbertus, prætermisso loco, Martyrem sic memorat:* Martyr mox pridie celsum petit æthera Syrus. *Hæc videntur sufficere, ut credamus* Syrum *martyrio hodie coronatum fuisse ; sed locum minus certo possumus assignare.*

2 *Auctor Martyrologii veteris Romani, quod Rosweydus edidit, illumque sequi solitus Ado, Usuardus et Notkerus, prætermisso* Syro *martyre, annuntiarunt S. Syrum episcopum Ticinensem. Hinc alicui suspicio oriri poterit, in Hieronymianis locum fuisse expressum per voces* In Papia, *et consequenter* Syrum *hodiernum non esse alium a S. Syro Ticinensi episcopo, qui post laudatos martyrologos a multis deinde aliis hac die celebratus est cum Juventio item Ticinensi, ut dictum est in Prætermissis. Verum huic suspicioni obstat primo, quod* Syrus *hodiernus celebretur ut* martyr, *cum tamen Syrus Ticinensis ab omnibus passim ut* confessor *annuntietur. Secundo allegata verba ex Hieronymianis verisimiliter scripta fuerunt, antequam urbs Ticinum vocaretur* Papia, *seu* E
Flavia Papia : *nam ubique* Syrus *recensetur primo loco. Tertio in nullo prorsus codice inveni scriptum :* In Papia, *nominaque locorum* Pamphilia, Pampilonia, *et* Pampalia, *quibus Syri palæstra indicatur, magis differunt a voce* Papia, *quam ut credere possimus, hanc vocem in omnibus codicibus adeo fuisse corruptam. Quapropter improbabilis est dicta conjectura : dicendumque est,* S. Syrum *hodiernum probabilius in* Pamphylia, *Minoris Asiæ provincia, martyrio fuisse coronatum.*

diversusque a S. Syro Ticinensi, et verisimiliter passus in Pamphylia.

DE SS. CRONIDE, AUT HIERONIDE DIACONO,

LEONTIO, ET SERAPIONE ETC.

MARTYRIBUS

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO

C F

J. S.

Ex Fastis Græcorum et Martyrologio Romano.

Plures Martyres in aliquot Fastis uno loco conjuncti,

Diversæ *Martyrum classes uno elogio in Menæis celebrantur die* 12 *Septembris. Hinc factum videtur, ut confusio aliqua sit orta in Menologio Sirletiano, ubi ad hunc diem annuntiantur, qui spectant ad primam classem, et adjunguntur alii, qui ad alterum Martyrum manipulum spectare potius videntur. Confusio illa ad Martyrologium quoque Romanum translata est a Baronio hoc die, sequenti vero unum ex classe secunda cum alio etiam martyre miscuit, ut ibi videbimus. Verba Menologii, in quo nomen primi Martyris mutatam est, primum huc transfero :* Eodem die certamen sanctorum martyrum, Hieronidis, Leontii, Serapionis, Seleuci, Valeriani, et Stratonis, qui imperatore Maximiano, apud Alexandriam detenti, cum idolis nollent immolare, in mare projecti, præsentis vitæ finem acceperunt. *Hæc adoptavit Baronius, ut ipse in Annotatis insinuat, sed* Seleucum, *ut apud Græcos semper vocatur,* Selesium *nominavit errore verisimiliter transcribentium aut typothetarum ; pro* Maximiano *etiam substituit* Maximinum, *quod studio fieri potuit, quia Maximinus II Christianos acerbissime persequebatur in Ægypto, quando idem in variis Orientis provinciis faciebat Galerius Maximianus. Baronii verba accipe :* Alexandriæ natalis sanctorum martyrum Hieronidis, Leontii, Serapionis, Selesii, Valeriani, et Stratonis, qui sub Maximino imperatore ob Christi nominis confessionem in mare sunt demersi.

2 *Verum ex reliquis Græcorum Fastis clarum videtur,*

AUCTORE J. S.

sed tres tantum ex hisce in Ægypto sunt passi.

videtur, tres priores tantum in Ægypto passos, et mari demersos esse; reliquos vera aliis locis aliisque suppliciis ad coronam martyrii perrenisse. Præterea primus, qui hic Hieronides *vocatur, in Menæis constanter* Cronides *appellatur, ət* diaconus *fuisse dicitur. Etenim Menæa impressa ad* 13 *Septembris una quidem annuntiatione memorant* Cronidem, Leontium, Serapionem, Stratonem *et* Seleucum. *At tale sequitur elogium:* Ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων μητροπόλει τοῦ μακαρίου Κρονίδους διακόνου ἀναλάμψαντος, ἐπίστευσαν δι' αὐτῶν* Λεόντιος καὶ Σεραπίων. In Alexandrinorum metropoli cum virtutibus coruscaret Cronides diaconus, per ipsum crediderunt Leontius et Serapion. *Tum subduntur alii, qui in Galatia et Nicomediæ conversi sunt. Martyrium vero trium præcedentium deinde sequitur, et his verbis exponitur:* Καὶ ὁ μὲν μακρόβιος Κρονίδης, Λεόντιος καὶ Σεραπίων ἐν Αἰγύπτῳ. μετὰ πλείστους βασάνους, δεθέντες χεῖρας καὶ πόδας, ἐν τῇ θαλάσσῃ ἀπεῤῥίφθησαν· καὶ τὰ τούτων λείψανα τῇ ξηρᾷ διασωθέντα, δι' ὀπτασίας ἄγγελοι πιστοῖς ἀνδράσι τῇ γῇ καλύψαι προσέταξαν. *Hactenus Menæa de Martyribus in Ægypto passis, quibus alios non addunt; at reliquis alium assignant martyrii locum.*

* lege αὐτοῦ

B

et post alios cruciatus in mare projecti.

3 *Nunc, antequam verba Græca Latine exprimo, lectorem monendum censeo, vocem* μακρόβιος *non esse hic nomen alterius martyris: hanc enim interpretationem non admittunt antecedentia et sequentia; sed esse nomen adjectivum* longævus, *ita ut dicendum sit,* Cronidem *diaconum provectæ fuisse ætatis, nisi fortasse vox* μακρόβιος longævus *irrepserit pro voce* μακάριος beatus: *nam Menæa impressa frequentibus fœdata sunt mendis. Hac observatione præmissa, quin vidi vocem* μακρόβιος *pro nomine proprio impressum fuisse apud Maximum Margunium, interpretationem Latinam subjungo:* Et longævus quidem Cronides, Leontius et Serapion in Ægypto. post plura tormenta. ligatis manibus pedibusque in mare projecti sunt. Horum porro corpora, illæsa in siccum perlata, ut terra contegerent, fidelibus viris per visionem mandarunt angeli. *Eadem repetiit Maximus Margunius Cytherorum episcopus, nec alibi plura de hisce Martyribus reperio. Ceterum qui in Martyrologio Romano ex Menologio additus est* Straton, *is ipse est* Straton. *de quo cum laudatis Fastis egi ad* 9 *Septembris: nam quæ ibi de ejus martyrio relata sunt. die* 13 *repetuntur in Menæis, solumque additur Nicomediæ passum esse. De Seleuco autem et* Valeriano *agam die sequente una cum* Macrobio *et* Gordiano, *ad quos spectant.*

D

iidem Martyres ad diem 15 a Latinis memorati.

4 *Porro laudati Martyres ad diem* 15 *Septembris leguntur etiam apud Latinos, sed prioris nomen maxime variatum est. Audi Hieronymianum apud Florentinium:* In Alexandria natalis sanctorum Cyrini, Leonti, Serapionis. Croci. *In Epternacensi locus omittitur, et sic primo loco habetur:* Natalis Serapionis, Leonti. *Et inter Martyres alios fit mentio* Cyrini, Croci. *Codex Corbeiensis ita habet:* In Alexandria natalis sanctorum trium fratrum. Cyrini, Leontii, Serapionis. Croci. *Tres dicuntur fratres, et quatuor enumerantur. In Corbeiensi breviori apud nos tantum legitur:* In Alexandria natalis sanctorum trium Fratrum. *Rhinoviense Martyrologium et Richenoviense apud nos iisdem plane verbis habent:* In Alexandria, Serapionis. Leontii. *His consonat Rabanus, qui sic habet:* In Alexandria natale S. Serapionis, Leontii. *Hos duos etiam memoravit Galesinius. Grevenus tres dedit his verbis:* Alexandriæ. Sanctorum trium fratrum, Cirini, Leoncii et Serapionis. *Putem nomen* Cronidis, *si id verum est, in* Cyrini *nomen esse mutatum, aut certe eumdem Martyrem utroque nomine designari: et sic admittendos tres Martyres, quos ex Græcis dedimus,* Crocum *vero aliunde additum, aut forte ex solo errore perperam memoratum.*

E

DE S. AUTONOMO MARTYRE

IN BITHYNIA

C J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

F

Memoria Sancti apud Græcos et Latinos: cultus apud Græcos die præcedente: Acta Græca Metaphraste multo antiquiora esse ostenditur.

SEC. IV ANTE 323.

Sanctus in Fastis Græcis et Latinis memoratus,

S*anctum* Autonomum *martyrem certatim hodie annuntiant Menæa, Menologia et Synaxaria Græcorum, ex quibus memoria ejusdem ad Latinos derivata est. Ex hisce enim* Autonomum *memorant Molanus, Galesinius, et tandem Baronius in Martyrologio Romano his verbis:* In Bithynia sancti Autonomi episcopi et martyris, qui ex Italia, Diocletiani persecutionem declinans, illuc profectus, cum plurimos convertisset ad fidem, a furentibus gentilibus, dum sacra Mysteria perageret, ad altare mactatus, hostia Christi effectus est. *Hoc elogium ex Actis desumptum est, iisque conforme. Prolixiora Sancti elogia habemus in Menologio Basiliano et in Synaxario. Ms.: sed ea, quia Actis omnino sunt consona, huc non transfero. Menologium Sirletianum in uno tantum articulo ab Actis recedit, quia* episcopi *titulus ibidem* Autonomo *non tribuitur. Hic titulus similiter omissus est in versiculis, et in brevi elogio, quæ in Menæis impressis ad hunc diem leguntur. Attamen in hymnis Græci Officii vocatur* ἱεράρχης saeerdos *et* ἀρχιερεὺς pontifex: *quin et cum S. Paulo comparatur ob prædicatam variis gentibus fidem,*

A *fidem, ita ut nequeamus dubitare, quin Græci* S. Autonomum *ut episcopum colant.*

a Græcis colitur die præcedente.

2 *Colitur autem non die 12 Septembris, qua memoratur in Fastis, sed die præcedente una cum S. Theodora Alexandrina; ut die 12 peragatur Officium de beatissima Virgine Maria, quemadmodum in Menæis dicitur. Porro* S. Autonomus *miris laudibus extollitur non modo ob martyrium, sed etiam ob Evangelium ferventer et multis gentibus annuntiatum. Pauca e multis huc transfero.* Παύλου ὡς μιμητής, γεγονὼς Ἀρχιερεύς, πᾶσαν περιώδευσας τὴν οἰκουμένην, κηρύξας τὸ σωτηριῶδες κήρυγμα, καὶ καθελὼν τῶν ἰδώλων βωμούς. Ut Pauli imitator, factus Pontifex, omnem circumivisti terram, prædicans salutarem prædicationem, et idolorum auferens altaria. *Plura non affero, quia laudes sunt generalibus verbis conceptæ, nihilque Actis video additum, quod ad historiam pertinet.*

Acta S. Autonomi a variis Metaphrasti adjudicata,

3 *Acta* S. Autonomi *Græce scripta sunt, sed deinde Latine reddita, et sic edita apud Lipomanum et Surium. Hi editores crediderunt, auctorem Actorum esse Metaphrastem, cui et Baronius ea attribuit. Leo Allatius in Opere de Simeonum scriptis pag.* 129, *contexens catalogum Vitarum, quas Metaphrasti scriptori adjudicat, in illo etiam* B *recenset* Martyrium S. Autonomi : *nec dubitandum est, quin agat de Martyrio, quod Latine editum jam dixi, cum initium ab ipso recitatum congruat cum initio editionis Latinæ, et plane consonet cum ipsis Actis Græcis, quorum ante me habeo apographum, ex Ms. Mediceo bibliothecæ regis Franciæ olim acceptum. Tillemontius tom. V Monum. Eccl. in Persecutione Diocletiani art.* 62 *laudata* S. Audonomi *Acta Metaphrasti similiter attribuit, et pro sua opinione assignat memoratum Allatii locum. Attamen nullum mihi est dubium, quin Acta* S. Autonomi *tribus seculis Metaphraste sint vetustiora : atque hæc ipsa est sententia Allatii duobus locis indicata et probata, licet inter Vitas a Metaphraste scriptas hanc quoque lapsu memoriæ recensuerit. Utrum veram Allatii sententiam ignoraverit, an dissimulaverit Tillemontius, ad propositum nostrum nihil interest.*

licet scripta sint tribus seculis ante Metaphrastem;

4 *Certe Allatius pag.* 3 *ita de his Actis scribit :* Martyrium S. Autonomi scriptum est a multo antiquiore, quam ipse Metaphrastes fuit, ut supra ex iis, quæ de illius cadavere refert auctor, fuse probavimus. *Neque de diversis* Autonomi *Actis agit Allatius : nam utroque loco idem recitat Actorum initium,* τῆς ἴσης ἀτοπίας *etc. Porro* C *Allatius probationem, quam memorat, adduxit pag.* 42, *ibique hunc in finem recitavit omnia, quæ in fine Actorum leguntur de incorrupto post ducentos a morte annos* S. Autonomi *corpore. Ex ea autem relatione hoc fluit argumentum. Passus est* S. Autonomus *seculo* IV *non multum provecto, cum vixerit sub Diocletiani imperio, obieritque ante pacem toti Ecclesiæ a Constantino restitutam. Biographus vero ducentis post mortem annis vidit corpus incorruptum. Floruit igitur scriptor ille seculo* VI *non multum provecto. Præterea num.* 6 *inquit, se scripsisse hanc Vitam imperante Justino I. Imperavit autem Justinus ab anno* 518 *usque ad* 527. *Scripsit ergo biographus circa annum* 520 *aut* 525. *Nam ducenti illi anni, qui præterierant a morte Sancti, non adeo stricte sumendi sunt, ut decem et plures anni nequeant superaddi.*

ut clare probatur contra Tillemontium.

5 *Tillemontius hoc argumentum vidit, et enervare conatus est. Biographus num.* 1 *narrat, unde hauserit gesta Sancti, ita scribens :* Etenim ad nos pervenerunt res Martyris, partim quidem a quodam, qui eas scripsit ante nos,... partim autem a vis, qui in sacrum ordinem erant allecti in sacro templo Martyris, et qui rerum ipsarum veritatem diligentius inquisierant et collegerant. *Hæc verba Metaphrasti attribuit Tillemontius, indeque concludit, scriptorem illum, qui antea scripserat, id fecisse sub Justino, et ab hoc visum esse Sancti corpus incorruptum. Verum ea explicatio plane improbabilis et commentitia est, ut facile ostendi potest. Verba allegata non sunt Metaphrastis, sed scriptoris illius, qui sub Justino vixit; atque hic affirmat Vitam jam antea fuisse scriptam. Paucis id ostendo. Relatis gestis Sancti, omnibusque ad cultum spectantibus, num.* 8 *auctor sic concludit :* Atque hæc quidem sunt, quæ de magno narrantur Autonomo; *videlicet partim in Vita priore, partim a clericis, qui serviebant in ipsius ecclesia. Tum auctor subdit testimonium oculatum de incorrupto corpore, illudque orditur his verbis :* Ego vero videns Athletam etiam post mortem vincentem naturam, exurgo ad Deum glorificandum. *Clarum est, ultimum esse Actorum scriptorem, qui vidit corpus incorruptum. At hic, fatente Tillemontio, illud vidit imperante Justino. Itaque hæc Acta scripta sunt sub Justino, sive ducentis annis post mortem Sancti; sed ex Vita antiquiore. Locum hic habere possunt* E *laudati Allatii verba pag.* 43 : Risum, *inquit,* mihi sæpe movere ii, qui quidquid habuerint de Vita Sanctorum sine auctoris nomine, id totum sine alio examine stulte nimis atque impudenter Metaphrastæ dederunt. *Hinc studiosus lector colligere poterit, quanti facienda sit Tillemontiana horum Actorum censura, quæ nititur errore tam manifesto.*

Acta tamen probabilia magis sunt quam fidei indubiæ,

6 *Attamen nolim contendere, Acta* S. Autonomi *fidei esse indubitatæ. Utrumque extremum vitare potius cupio. Novimus ea esse scripta ducentis circiter annis post Sancti obitum : ignoramus vero, quo tempore scripserit ille, qui horum auctori præluxit. Forte toto seculo, forte etiam diutius, defunctus erat* Autonomus, *dum ille res gestas ipsius suscepit enarrandas. Hinc factum suspicor, ut auctor valde jejunus appareat pro rerum ab* Autonono *gestarum magnitudine : varia enim Sancti itinera et expeditiones Apostolicæ perstringuntur magis quam enarrantur. Itaque relata de gestis Sancti non tam certa videntur, acsi scripta essent ab auctore contemporanea; attamen non carent probabilitate, quia falsitatis nequeunt convinci. Mirum quidem vi-* F *deri potest, quod sanctus Episcopus dicatur ex Italia in Bithyniam venisse, ibique variis locis, uti et in aliis Minoris Asiæ provinciis prædicasse, nunquam vero legatur ad propriam reverti voluisse ecclesiam. Locum quoque* Soreos, *quem auctor assignat in Bithynia ad latus meridionale sinus Astaceni seu Nicomediensis, apud alios scriptores non reperimus : mirumque apparet, quod ibi Cornelium hospitem suum ad episcopalem dicatur promovisse dignitatem.*

exhibentque Autonomum ut episcopum apostolicum nulli sedi affixum :

7 *Verum hæc forsan nullam haberent difficultatem, si singulorum adjuncta nobis essent perspecta. Nam si* Autonomus *a Romano Pontifice ordinatus fuerit ad fidem apud infideles prædicandam, sicut et alii hunc in finem ad varias provincias missi sunt, omnia facile intelliguntur. Quod locum* Soreos *ignoremus, magni momenti non est, cum Acta ipsa insinuent, locum fuisse ignobilem. Nec refert, quod Cornelius ibi ordinatus sit episcopus : nam eo tempore in vicis quoque subinde ordinabantur episcopi. Hinc Michaël le Quien*

AUCTORE J. S.

Quien in Oriente Christiano tom. I col. 619 inter ecclesias Bithyniæ recenset ecclesiam Sorei, aut potius Soreorum, et Cornelium illi ab Autonomo episcopum datum affirmat. Ipsum quoque Autonomum facit episcopum Claudiopolitanum in Honoriade provincia (sic pars Bithyniæ postmodum vocata est a Theodosio Juniore) primumque recenset inter Claudiopolitanos col. 567. Si revera Claudiopolitanus episcopus fuisset Autonomus, prout Claudiopoli fuisse ibique prædicasse dicitur num. 3, ordinatio Cornelii tanto minus esset miranda. At ne Acta quidem huic opinioni favent; cum Autonomum exhibeant ut virum apostolicum, asserantque ipsum prædicasse in Bithynia, in Lycaonia, in Isauria, Mantini, Claudiopoli, in Asia proprie dicta, ac tandem martyrio coronatum Soreis, quo frequenter redibat.

Tempus obitus: et brevis reliquorum chronotaxis.

8 Si tot expeditiones apostolicas susceperit S. Autonomus, quot in Actis enarrantur, et Italia egressus sit orta Diocletiani persecutione, id est, anno 303 aut 304, necesse non est, ut martyrium ipsius figamus sub imperio Diocletiani et Maximiani Herculei. Quin imo incertum quoque puto, an sub Maximiano Galerio aut sub Maximino passus sit Autonomus, cum facile potuerit vivere
B usque ad mortem Maximini II, anno 313 defuncti, ac deinde populari gentilium tumultu occidi, quando pax Ecclesiæ erat restituta per Constantinum et Licinium, aut etiam superesse usque ad instauratam a Licinio persecutionem. D Hinc Sancti martyrium late fixi seculo IV ante annum 323, quo Constantinus cœpit solus imperare. Porro quæ num. 5 narrantur de exstructo per Severianum oratorio supra corpus S. Autonomi, circa posteriores Constantini annos figi possunt, nimirum circa annum 330 aut 336. Quis sit Severianus ille, non novimus: at anno 349 erat quidam Severianus Asiæ aut Achaiæ proconsul, ut colligit ex lege ad eum data Tillemontius tom. IV Imperatorum in Constantio art. 43. Hic autem Severianus ultimis Constantini annis poterat præesse Alexandriæ Troadis, et oratorium Sancti ædificare: sed res incerta est, quia et alii haud dubie fuerunt Severiani. Destructio illius oratorii, relata in Actis num. 6, figi potest circa annum 431: nam Zeno imperator obiit anno 491, resque dicitur contigisse annis 60 ante ipsius mortem. Demum ultimi oratorii ædificatio contigit imperante Anastasio, ideoque locanda est circa annum 500 aut 510, ac dedicatio aut innovatio, nam utrumque significat vox Græca ἐγκανίζεται figenda sub Justino, qui imperare cœpit anno 518, E et sub cujus imperio scripta sunt Acta, quæ subjungo.

ACTA

AUCTORE ANONYMO

Ex codice Ms. Græco, cum Latina interpretatione, quæ edita est apud Lipomanum tom. VI fol. 245.

Ratio scribendi: unde hausta sint, quæ narrantur.

Æque esse absurdum existimo, et loqui ea quæ non oportet, et quæ sunt pulchra et honesta, mandare silentio. Quantum enim auditorum lædit animos is, qui narrat ea, quæ non sunt honesta: tantum is, qui silentio præterit bonas actiones, privat pios utilitate, quam erant ex eis percepturi. Ea de causa religiosissimam Autonomi vitam, quæ ad nos usque pervenit,
C statuimus non tegere silentio: sed studuimus eam tradere piis auribus. Etenim ad nos pervenerunt res Martyris, partim quidem a quodam, qui eas scripsit ante nos: cujus fuit quidem bona mens, non adfuit autem ei lingua, quæ posset consequenter suam explicare sententiam: immo propter inscitiam multa confundebat et contegebat: partim autem a viris, qui in sacrum ordinem erant allecti in sacro templo Martyris, et qui rerum ipsarum veritatem diligentius inquisierant et collegerant.

Τῆς ἴσης ἀτοπίας εἶναι νομίζω, τό τε φθέγγεσθαι τὰ μὴ δέοντα, καὶ τὸ τὰ καλὰ διδόναι σιγῇ· καὶ γὰρ ὅσον ὁ τὰ μὴ καλὰ διηγούμενος τὰς τῶν ἀκροατῶν ἔβλαψε ψυχὰς, τοσοῦτον ὁ τὰς ἀγαθὰς τῶν πράξεων σιγῇ παραδοὺς τῆς ἐξ αὐτῶν ὠφελείας τοὺς φιλευσεβεῖς ἀπεστέρησε. Ταύτῃ τοὶ ἡμεῖς τὸν μέχρις ἡμῶν ἐλθόντα φιλοθεώτατον Αὐτονόμου βίον οὐκ ἔγνωμεν σιγῇ κατακρύψαι, ἀλλὰ φιλοκάλοις αὐτὸν ἀκοαῖς παραδοῦναι προεθυμήθημεν, ἔφθασε γὰρ καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ τοῦ μάρτυρος, τοῦτο μὲν, καὶ ἀπό τινος τῶν πρὸ ἡμῶν τὰ ἐκείνου συνταξάντος, F καὶ διανοίᾳ μὲν ἀγαθῇ χρησαμένου, γλῶτταν δὲ οὐδαμῶς εὐπορήσαντος τῇ γνώμῃ συνεπομένην, ἀλλ' ἀμαθίᾳ τὰ πολλὰ συγχέοντός τε καὶ συγκαλύπτοντος· τοῦτο δὲ καὶ δι' ἀνδρῶν τῶν ἱερᾶσθαι λαχόντων κατ' αὐτὸν τὸν τοῦ μάρτυρος εὐαγῆ ναὸν, καὶ μᾶλλον αὐτῶν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν διεμμελεστέρας ζητήσεως ἐρανισαμένων.

Sanctus in variis provinciis prædicat,

2 Hic ergo divinus Autonomus, strenuus athleta veritatis, ac episcopali dignitate ornatus in Italia, postquam tempore Diocletiani cognovit acre et vehemens bellum erupisse adversus Christi Ecclesiam, recordatus divinorum ejus mandatorum, per quæ jubet, ut qui expelluntur una civitate, fugiant in aliam, (Nam *a* qui manet quidem, præter id, quod non potest docere verbum, ipse quoque peribit. Quod si fuerit remotus ab iis, qui persequuntur, poterit litteris, aut etiam lingua convenire quandoque gregem

2 Οὗτος τοίνυν ὁ θεῖος Αὐτόνομος, ὁ γενναῖος τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστὴς, τῷ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξιώματι κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐμπρέπων, ὡς πολὺν καὶ ἀφόρητον ἔγνω τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ῥαγέντα πόλεμον, εἰς μνήμην ἐλθὼν τῶν θείων αὐτοῦ ἐντολῶν, δι' ὧν ἐπιτάττει τοὺς ἐκ τῆς δὲ τῆς πόλεως ἀπελαυνομένους φεύγειν εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ εἰδὼς ὅτι μένων μὲν πρὸς τῷ μὴ δύνασθαι τὸν λόγον διδάσκειν, καὶ αὐτὸς ἀπολεῖται, πόῤῥω δὲ τῶν διωκόντων γενόμενος, δυνατὸς ἔσται γράμμασιν ἢ καὶ τῇ γλώσσῃ ποτὲ τῷ ποιμνίῳ τε τοῦ Χριστοῦ διαλεγέσθαι, καὶ πρὸς εὐσέβειαν ἐπαλείφειν· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν σκότει πλανωμένους τῆς ἀσεβείας πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας

A θείας φέγγος χειραγωγεῖν, τὴν Ἰταλίαν καταλιπὼν, ἀπικνεῖται πρὸς Βιθυνίαν, καὶ θείοις ἐπακολουθῶν νεύμασι, προσίσχει χωρίῳ τινὶ, ᾧ τοὔνομα μὲν Σωρεοὶ, κεῖται δὲ ἐν δεξιᾷ τῷ ἰσπλεόντι τὸν τῆς Νικομηδείας κόλπον· καὶ ξενίζεται παρ' ἀνδρὶ, Κορνηλίῳ τὴν κλῆσιν. Συχνόν τε χρόνον προσδιατρίψας αὐτῷ καταρτίζει μὲν αὐτὸν ταῖς διδασκαλίαις· οἶκον δὲ Θεοῦ οἰκοδομήσας εὐκτήριον, Μιχαὴλ τῷ τῶν ἀγγέλων ἀρχηγῷ καθωσιωμένον, χειροτονεῖ τὸν Κορνήλιον ἐν αὐτῷ τῆς διακονίας τῷ ἀξιώματι, καὶ αὐτῷ παραδοὺς τὴν τῶν πιστῶν ἐπιμέλειαν, ἐπὶ τὴν Λυκαόνων καὶ Ἰσαύρων ἐκεῖνος ἀπαίρει, κῆρυξ κἀκεῖ γενέσθαι τῆς εὐσεβείας προθυμούμενος.

Christi, cumque exhortari et confirmare ad pietatem: quinetiam eos, qui errant in tenebris impietatis, deducere ad lucem veritatis) relicta Italia, venit in Bithyniam: et divinum nutum sequens, venit in locum quemdam, cui nomen quidem erat Soreæ: *b* situs est autem ad dexteram ei, qui navigat in sinum Nicomediæ *c*: et hospitio excipitur a quodam nomine Cornelio. Apud quem cum longo tempore fuisset versatus, eum quidem perficit doctrina: Dei autem oratoria æde ædificata, quæ dedicata est Michaeli principi, in ea ordinat Cornelium dignitate diaconatus: et cum ei curam mandasset fidelium, proficiscitur in Lycaoniam et Isauriam *d*, desiderans ipse *e* quoque fieri præco pietatis.

A. Anonymo.

b

c

d *e*

3 Εἶτα πάλιν ἐπανελθὼν πρὸς Κορνήλιον, καὶ τὸν καταβληθέντα σπόρον αὐτῷ τῆς θεογνωσίας πολύχουν βλαστήσαντα καρπὸν εὑρηκὼς, ἐπὶ τὸν τοῦ πρεσβυτέρου βαθμὸν εὐθέως ἀνάγει. Επεὶ δὲ καὶ Διοκλητιανὸν εἰς τὴν Νικομήδους ἥκοντα ἔγνω, πᾶν μὲν γένος Χριστιανῶν, καὶ τὴν ἡλικίαν πᾶσαν ἐκτέμνειν σπουδάζοντα, ἐξαίρετον δὲ τινα καὶ μεμεριμνημένην τὴν περὶ Αὐτονόμου ποιούμενον ζήτησιν, ἐπὶ τὸ Μαντίνιον καὶ τὴν Κλαυδιούπολιν οὗτος ἐπέπλει· πόλεις δὲ αὗται περὶ τὸν τοῦ Εὐξείνου κείμεναι πόντον, κἀνταῦθα τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας διασπείραι κατεπειγόμενος· ὡς δὲ κατὰ νοῦν αὐτῷ πάντα
B συνεργείᾳ Χριστοῦ προεχώρει, αὖθις ἐπὶ Σωρεοὺς ἀναστρέφει, τὸν Κορνήλιον καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ἐκκλησίαν ἐπισκεψόμενος, ἣν πολυπλασιασθεῖσαν πάλιν εὑρὼν, τὸν μὲν Κορνήλιον τῷ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξιώματι τελειοῖ. Αὐτὸς δὲ τὴν Ἀσιανῶν ἐπέρχεται χώραν, τὰς μὲν τῆς πλάνης ἀκάνθας προρρίζους ἀνασπῶν, εὐσεβῆ δὲ σπέρματα φιλοπόνως καταβαλλόμενος. Τῆς δὲ θείας χάριτος τοῖς Αὐτονόμου ὀμβρήμασι πολὺ τῆς εὐσεβείας τὸ λήϊον ἀναδεικνύσης, καὶ πάλιν πρὸς Κορνήλιον καὶ τὴν ὑπ' αὐτῷ ποίμνην τὴν ἐπάνοδον ἐποιεῖτο. Κἀκεῖθεν ἐν Λίμναις γίνεται· χωρίον δὲ τοῦτο, Σωρεοῖς πλησιάζον, οὗ τοὺς οἰκήτορας βαθεῖ σκότῳ τῆς ἀγνοίας κρατουμένους ὁρῶν, ὁδηγεῖ καὶ τούτους πρὸς τὸ φέγγος τῆς ἐπιγνώσεως· καὶ οὐ πολὺς αὐτῷ χρόνος πρὸς τὴν ὁδηγίαν τῶν ἐπιστρεψόντων ἀνάλωτο, ἀλλ' ἐν βραχεῖ τὰ τῆς χάριτος, εἰς τὰς τῶν πλειόνων ἐνήργει ψυχὰς, καὶ τὸ σωτήριον βάπτισμα ἐπιζητοῦντες, τῇ ἱερᾷ ποίμνῃ Χριστοῦ προσετίθεντο.

3 Deinde reversus ad Cornelium, cum a se dejectum semen invenisset produxisse multiplicem fructum Dei cognitionis, eum provehit ad gradum presbyteratus. Postquam autem cognovit Diocletianum venire Nicomediam, qui Christianorum quidem omne genus et ætatem omnem studebat exscindere, præcipue autem et admodum sollicite quærebat Autonomum, is enavigavit Mantinium, et Claudiopolim *f*; (Sunt autem hæ urbes positæ in *g* Ponto Euxino) hic quoque seminare studens verbum pietatis. Postquam E vero, Deo adjuvante, ei processerunt omnia ex sententia, revertitur ad Soreos, visitaturus Cornelium et ejus ecclesiam. Quam cum rursus invenisset multiplicatam, Cornelium quidem ad dignitatem provehit episcopalem, ipse autem regionem obit Asianorum *h*, erroris quidem spinas evellens radicitus, pia autem semina diligenter dejiciens. Divina autem gratia imbribus Autonomi ostendente magnam segetem pietatis, redit rursus ad Cornelium et ejus gregem. Illinc venit Limnas. Est autem hic locus prope Soreos. Cujus habitatores cum videret teneri profundis tenebris ignorantiæ, eos quoque ducit ad lucem agnitionis. Non multum tempus ab eo consumptum fuit ad eos in viam deducendos, qui convertebantur: sed et brevi operata est gratia in animos permultorum, et salutare baptisma requirentes, sacro gregi Christi accesserunt.

multosque convertit infideles.

f

g

h

4 Τούτων τοίνυν εὐμενείᾳ Θεοῦ κατ' εὐχὰς τῷ Μάρτυρι τελεσθέντων, συμβαίνει τοὺς ἐπὶ τῇ πλάνῃ τῆς ἀσεβείας κατεχομένους ἐν τῷ δηλωθέντι χωρίῳ, κατά τινα παρ' αὐτοῖς τιμωμένην δαίμονος ἑορτὴν, σπουδὰς τοῖς εἰδώλοις προσφέρειν κἀκεῖνα ποιεῖν, ὅσα ὑπὸ πονηρῶν δαιμόνων ἐκβακχευθεῖσαι ψυχαὶ πράττουσι. Ταῦτα πολλάκις οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ ποίμνης
C ὁρῶντες γινόμενα, καὶ θείου πιμπλάμενοι ζήλου, κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν σὺν πλείονι τελούμενα λύσσῃ, πρὸς ὀργὴν δικαίαν ἀνίστανται· καὶ ἀλλήλους παρακροτήσαντες, ἐπίασι κατὰ τῶν εἰδώλων, καὶ πάντα εὐθὺ συντρίψαντες καὶ εἰς χοῦν θέμενοι καὶ κόνιν, ἐπεδείκνυον τοῖς λατρευταῖς ἐκείνοις τὴν τῶν λατρευομένων ἀσθένειαν. Τοῦτο τοὺς ἑλληνίζοντας τότε μὲν εἰς ἔκπληξιν καὶ δέος ἐνῆγε, καὶ θρήνου μᾶλλον, ἢ ἐκδικήσεως τὸν καιρὸν ἡγοῦντο. Φυλάξαντες δὲ ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ τοῦ Χριστοῦ θεράπων Αὐτόνομος ἐλειτούργει τὰ μυστικὰ, καὶ ξύλοις τε καὶ σιδήροις ἕκαστος τὴν δεξιὰν καθοπλίσαντες, ἀθρόον κατατρέχουσι τοῦ ἐν Σωρεοῖς εὐκτηρίου, καὶ τρέπονται τοὺς παρατυχόντας· οἷς δὲ εἶχον ἐν χερσὶν ὅπλοις, τὸν Ὅσιον ἀναιροῦσι, παρ' αὐτὴν τὴν ἱερὰν τράπεζαν τοῦ αἵματος ἐκχυθέντος, ὥσπερ Ζαχαρίου τοῦ θείου πρότερον, ὃ δὴ καὶ ἐβόα πρὸς Θεὸν μᾶλλον, ἢ τὸ τοῦ Ἄβελ ἀδίκως χεθέν· καὶ διὰ ταῦτα τῶν μὲν ἀνελόντων δι' αἰῶνος μαρτυρεῖ τὴν ἀσέβειαν πυρὶ τούτους ἀντὶ τῆς σφαγῆς ἀμυνόμενον, οὐκ ἐν βραχεῖ τὴν ὀδύνην, ἀλλ' αἰωνίαν τὴν κόλασιν παρεχόμενον· τῷ μάρτυρι δὲ χαρὰν ἄληκτον, διηνεκῆ ζωὴν, καὶ βασιλείαν Θεοῦ μνηστευόμενον.

4 Cum hæc ergo Dei benignitate, ut Martyri erat in votis, effecta essent, accidit, ut qui tenebantur errore impietatis in dicto loco, in quodam dæmonis festo, quod ab eis celebrabatur, simulacris offerrent libamina, et ea facerent, quæ faciunt animæ furore percitæ a dæmonibus. Hæc sæpe videntes fieri ii, qui erant gregis F Christi, et divino zelo repleti, (illo autem die peragebantur cum majori rabie) ad justam iram *i* incitantur, et se invicem adhortati, invadunt simulacra: et cum omnia protinus contrivissent, et in pulverem et cinerem redegissent, ostenderunt illis cultoribus imbecillitatem eorum, qui colebantur. Hoc gentiles tunc quidem stupore affecit et metu, et qui * lamentationis potius esse tempus putabant, quam vindictæ. Cum autem observassent diem, quo Dei servus Autonomus mysticum celebrabat ministerium, lignoque et ferro armasset unusquisque dexteram, repente simul irruunt in oratorium, quod erat Soreis: et eos quidem vertunt et fundunt, qui inciderant *: armis autem, quæ habebant in manibus, Sanctum interficiunt, ad ipsam sacram mensam fuso sanguine, quomodo prius divini Zachariæ, qui ad Deum magis clamabat, quam Abelis sanguis injuste fusus. Et ideo eorum quidem, qui interemerunt, in æternum testatur impietatem, eos igne pro cæde ulciscens, et

Occasio martyrii, et martyrium Sancti:

i

* hi

* qui præsentes erant

A. Anonymo. et non brevi tempore dolorem præbens, sed æternum cruciatum : Martyri autem, quæ non desinit, lætitiam, vitam perpetuam, et regnum Dei conciliat.

Sancti sepultura : oratorium eidem extructum :

5 Sed Pontificis quidem, et Præconis veritatis hunc gloriosum exitum habuit martyrium : sanctissimæ autem ejus reliquiæ a quadam Maria, quæ diaconatus dignata fuerat charismate, cum simul cum iis, qui ex propinquis emporiis non solum sibi vendicabant pietatem, sed etiam virtutem, illis præclare et sancte justa fecisset, mandatæ sunt sepulturæ, honorifice in capsa * depositæ. (* Sepulcro) Procedente autem tempore, quando Constantinus imprimis pius imperator, sceptra Romana divina potius manu, quam exercitu et armis, fretus tenebat : Severianus quidam, Alexandriæ *k* accepta rectione, cum metu maris per viam, quæ est circa sinum, iter faceret, venit quidem prope sacram capsam * Autonomi, retinetur autem virtute, quæ non cadebat sub adspectum : cum muli quidem scuticis cæderentur, tantillum autem non moverentur, sed tanquam lapides starent immobiles. Severiano autem mirante id, quod factum fuerat, quidam vir pius et religiosus, et qui gratiam solvendi ænigmata a Deo (* sepulcrum)
B acceperat, suam profert sententiam, mulorum statum hoc significare, oportere eum, qui vehitur, hic sistere, et excitare templum divino Martyri. Quod autem recta esset admonitio, ostendemus evestigio. Si enim, inquit ille, solum operi annueris, videbis salientes protinus, qui sunt immobiles. Et ille quidem annuit prompto et alacri animo, ingrediebantur autem muli maximo impetu. Protinus vero Severianus jussit ædificari oratorium, et viam est ingressus. Cum autem reverteretur, templum dedicat, et efficit, ut posteris sit Martyris perpetua memoria.

eo everso, aliud deinde structum :

6 Cum non parum autem temporis interim præterfluxisset, invitaret autem memoria Martyris, ut in divino templo fieret incruentum Sacrificium, accedit quidem ad sacrum is, qui tunc fungebatur munere sacerdotali, sacra mystica peracturus. Aqua autem ex tabulatis, quæ juxta ascensum posita erant, effusa, arbitratus hoc fuisse factum ad contumeliam, sacrum quidem ministerium peragit illo die : deinde cum illud diruisset oratorium, ædificat alterum in locis, quæ sunt prope mare, nesciens quod supra religiosam thecam * Martyris Severianus olim exstruxit oratorium, quod ipse diruerat. Cum (* sepulcrum)
C sexaginta autem anni præteriissent usque ad tempus mortis Zenonis, qui fuit imperator Romanorum, Johannes quidam miles, qui erat in numero eorum, qui vocantur Excubitores *l*, ut imperatori aliqua in re deserviret, versabatur in his locis circa Soreos et Limnas. Et cum corpus aliquando exerceret, egressus est ad venationem : et cum fuisset in eo loco, in quo martyricæ sepultæ fuerant reliquiæ, leporem arcu feriens, prædam sua manu occidit. Deinde cum etiam alia venatus esset animalia, revertitur, et in somnis videt Martyrem ei præcipientem, ut in loco, in quo erat venatus leporem, tabernaculum figeret ad habitandum, et permaneret illic ei vicinus. Cum is autem cito perfecisset id, quod jussus fuerat, post aliquot annos * ei Martyr apparet evidentius, et docet, quisnam sit, et quod sub illius tabernaculo conditæ sunt sacræ suæ reliquiæ. Miles vero non esse a periculo remotum arbitratus eorum, quæ sibi divinitus significata fuerant, silentium, hæc aperit imperatori. Is autem erat Anastasius, qui nolebat (* *Græce* post aliquod tempus)

5 Ἀλλὰ τοῦ μὲν ἀρχιερέως καὶ κήρυκος τῆς εὐσεβείας τὸ μαρτυρικὸν οὕτως ἔσχε καὶ καλλίνικον τέλος. Τὸ δὲ πανάγιον αὐτοῦ λείψανον, Μαρία τις, διακονικοῦ χαρίσματος κατηξιωμένη, ἅμα τοῖς τῶν πλησίον ἐμποριων, οὐκ εὐσεβείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρετῆς ἀντιποιουμένοις, λαμπρῶς τε καὶ ὁσίως κηδεύσασα, ταφῇ παραδίδωσιν, ἐν θήκῃ τοῦτο φιλοτίμως καταθεμένη· Χρόνου δὲ προϊόντος, ἡνίκα Κονσταντῖνος ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τὰ Ρωμαϊκὰ σκῆπτρα θεϊκῇ χειρὶ μᾶλλον ἢ στρατιᾷ καὶ ὅπλοις θαῤῥῶν ἐκράτυνε, Σευεριανός τις τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀλεξανδρέων παραλαβὼν, καὶ δέει τῆς θαλάσσης διὰ τῆς ἐν κύκλῳ τοῦ κόλπου πορείας τὴν ὁδὸν ποιούμενος, γίνεται μὲν τῆς ἱερᾶς Αὐτονόμου θήκης πλησίον· ἀοράτῳ δὲ δυνάμει κατέχεται, τῶν ἡμιόνων ἰσχυρῶς μὲν παιομένων ταῖς μάστιξιν, οὐδὲ βραχὺ δὲ κινουμένων, ἀλλ' ἴσα δὴ καὶ λίθοις ἀκινήτων μενόντων. Τοῦ Σευεριανοῦ δὲ τὸ γεγονὸς καταπληττομένου, τῶν εὐσεβῶν τις, καὶ μάλιστα εὐλαβῶν, καὶ λυειν τὰ αἰνίγματα χάριν ἐκ Θεοῦ δεδεγμένος, γνώμην εἰσάγει, τὴν τῶν ἡμιόνων στάσιν τοῦτο δηλοῦν, ὡς ἄρα δέῃ τὸν ἐποχούμενον ἐνταῦθά τε στῆναι, καὶ τέμενος ἐγεῖραι τῷ ἱερῷ Μάρτυρι· Καὶ ὅτι ἀσφαλὴς ἡ ὑποθηκη, καταπόδας ἡμῖν ἀπόδειξις· εἰ γὰρ ἐπινεύσοις, φησὶ, μόνῳ * τῷ ἔργῳ, ἀλλομένας εὐθὺ θεάσῃ τὰς ἀκινήτους. Καὶ ὁ (* *forte* μόνον)
μὲν ἐπένευσε προθύμως. Αἱ δὲ ὁρμητικώτερον ἔβαινον· καὶ αὐτίκα τὸν εὐκτήριον ὁ Σευηριανὸς προσέταττεν ἀνοικοδομεῖσθαι, καὶ εἴχετο τῆς ὁδοῦ. Ἐπανελθὼν δὲ ἐκεῖθεν, ἐγκαινίζει τὸ τέμενος, καὶ ταῖς ἔπειτα γενεαῖς ἄληστον τοῦ Μάρτυρος εἶναι τὴν μνήμην παρασκευάζει. E

6 Οὐκ ὀλίγου δὲ διαῤῥεύσαντος μεταξὺ χρόνου, εἶτα τῆς μνήμης τοῦ μάρτυρος τὴν ἀναίμακτον ἱερουργίαν κατὰ τὸ θεῖον τέμενος τελεσθῆναι καλούσης, ἐφίσταται μὲν τῷ ἱερῷ ὁ τηνικαῦτα τὴν ἱερατικὴν ἔχων ἀρχὴν, ἐπιτελέσων τὰ μυστικὰ, ὕδατος δὲ αὐτῷ ἐκ τῶν παρακειμένων τῇ ἀνόδῳ δρυφάκτων ἐπιχυθέντων *, (* *lege* ἐπιχυθέντος) ἐφ' ὕβρει τοῦτο γεγενῆσθαι νομίσας, τὴν μὲν ἱερὰν λειτουργίαν καθ' ἐκείνην ἐπιτελεῖ τὴν ἡμέραν· εἶτα τὸν εὐκτήριον καθελὼν, ἐν τοῖς πρὸς τὴν θάλασσαν τόποις οἰκοδομεῖ ἕτερον, οὐκ εἰδὼς ἄρα ὅτι κατὰ τῆς εὐαγοῦς του μάρτυρος θήκης ὁ Σευηριανὸς τὸν εὐκτήριον, ὃν αὐτὸς ἄρτι καθεῖλει, πάλαι ἀνήγειρεν. Ἑξήκοντα δὲ παρῳχηκότων ἐνιαυτῶν ἄχρι τῆς Ζήνωνος, ὃς Ρωμαίων ἐβασίλευσε, τελευτῆς, Ἰωάννης τις στρατιώτης, ἐν τοῖς καλουμένοις ἐκσκουβίτωρσιν ἀριθμούμενος, κατά τινα βασιλικὸν ὑπηρεσίαν, ἐν τοῖς χωρίοις διέτριβε, τοῖς περὶ Σωρεοὺς καὶ Λίμνας· F
καί ποτε γυμνασίᾳ τὸ σῶμα διδοὺς, ἐπὶ θήραν ἐξῄει· καὶ κατὰ τὸν τόπον γενόμενος, ἐν ᾧ τὸ μαρτυρικὸν ἐτέθαπτο λείψανον, λαγωὸν τόξῳ αὐτὸς βεβληκὼς, αὐτόχειρ γίνεται τοῦ θηράματος. Εἶτα καὶ ἄλλα τῶν ζώων θηράσας, ἐπάνεισι· καὶ ὁρᾷ δι' ὀνείρου τὸν μάρτυρα προτρεπόμενον ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ περιέτυχε τὸν λαγωὸν θηράσας, σκηνὴν πρὸς οἴκησιν πήξασθαι, κακεῖσε διαμένειν ἐνγειτόνων αὐτῷ. Τοῦ δὲ θᾶττον τὸ διατεταγμένον ἀνύσαντος, μετά τινας χρόνους ἐμφανέστερον ὁ ἱερομάρτυς ἐφίσταται, καὶ ὅστις εἴη διδάσκει, καὶ ὅτι τῆς σκηνῆς αὐτοῦ κάτωθεν τὸ ἱερὸν αὐτοῦ τεθησαύρισται λείψανον. Ὁ δὲ στρατιώτης οὐκ ἀκίνδυνον ἡγησάμενος τῶν θεόθεν αὐτῷ μηνυθέντων τὴν σιωπὴν, δῆλα ταῦτα τῷ βασιλεύοντι καθιστᾷ. Αναστάσιος δὲ οὗτος ἦν, ὃς εὐσεβεῖν μὲν οὐκ ἐβούλετο, τὰ δὲ τῶν εὐσεβῶν πολλάκις ὑποκρινόμενος, τὴν ἐξ ἀνδρώπων εὔνοιαν ἐθηρᾶτο· διὸ κατασκευάζεται μὲν παρ' ἐκείνου ὁ νῦν ἑστηκὼς εὐκτέριος οἶκος· ἐγκαινίζεται δὲ τοῦ μετ' αὐτὸν τὴν βασιλείαν ἰθύναντος Ἰουστίνου δὴ τοῦ φιλευσεβοῦς, ὃς καὶ εἰς ἀεὶ διαμένει, πολλῶν ἀνθρώποις κακῶν ἐλευθερία γινόμενος. Ἐν τούτοις μὲν οὖν τὰ κατὰ τὸν μέγαν Αὐτόνομον διηγήματα.

7 Ἐγὼ

A

quidem pure ac sincere esse pius : pietatem autem sæpe simulans, captabat hominum benevolentiam. Quam ob rem ab illo quidem construitur, quæ nunc est, ædes oratoria : dedicatur autem ab eo, qui post ipsum obtinet imperium, pio, inquam, Justino. Quæ *m* nunc quoque permanet, et in ea liberantur homines a multis malis. Atque hæc quidem sunt, quæ de magno narrantur Autonomo. A. ANONYMO. *m*

7 Ἐγὼ δὲ νικῶντα τὸν Ἀθλητὴν ὁρῶν τὴν φύσιν καὶ μετὰ θάνατον, πρὸς δοξολογίαν Θεοῦ διανίσταμαι· ἐπιβαλὼν γάρ ποτε τὰς ὄψεις τῷ τάφῳ τοῦ Μαρτυρος, τὸ ἱερὸν αὐτου σκῆνος ἐθεασάμην, καὶ ἦν ἀήττητον ὑπό γε τῆς ἰσχύος τοῦ θανάτου μεμενηκός. Ὁ γὰρ πᾶσαν τοῦ ζώου τὴν σύμπηξιν τριημέρῳ διαστήματι λύειν αὐχῶν, ἔτεσιν ἤδη διακοσίοις τρίχα τοῦ Γενναίου διαφθεῖραι οὐκ ἴσχυσεν, ἀλλ᾽ ἥ τε κόμη τῆς κεφαλῆς δαψιλὴς καὶ ἀλύμαντος, ὅ τε τῆς μορφῆς χαρακτὴρ συνεστηκὼς καὶ ἀλώβητος, τῇ τῆς δορᾶς εὐτονίᾳ μήδε τὰς τῆς ὑπήνης τρίχας ἀποβαλών. Ἀνέῳγε δὲ αὐτῷ καὶ ὁ τῶν ὀμμάτων κύκλος, δι᾽ ὧν ἐμοὶ δοκεῖ καὶ θεώμενος, αἰδοῖ τοῦ νόμου τῆς τελευτῆς, τὴν σιωπὴν προτιμᾷν. Ἕστηκε δὲ ὁ πᾶς τοῦ σώματος τύπος, τὴν ἰδίαν συντηρῶν ἁρμονίαν· καὶ οὔτε τῆς κεφαλῆς οὐδ᾽ ὅλως ἀποῤῥαγείς, οὔτε τῶν λοιπῶν μορίων τὴν διάστασιν ὑπομείνας. Ὥτω γὰρ ὁ μεγαλόδωρος Κύριος ἀντιδοξάζειν οἶδε τοὺς οἰκείοις αὐτὸν μέλεσι δοξάσαι προελομένους, ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα
B δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

7 Ego autem videns Athletam etiam post mortem vincentem naturam, exurgo ad Deum glorificandum. Injiciens enim aliquando oculos in sepulcrum Martyris, adspexi sacras ejus reliquias, quæ invictæ manserant a mortis viribus. Quæ enim universam animalis compositionem se trium dierum spatio gloriatur dissoluturam, jam ducentis annis non valuit præclari illius Viri vel pilum corrumpere: sed et coma capitis est densa et formæ character consistit integer, pelle firma et intensa, ne amissis quidem pilis labri superioris *n*. Est autem ei orbis quoque apertus oculorum : per quos intuenti mihi videbatur, quod legem tantum mortis ipse reveritus, silentium simularet *o*. Stat autem universa quoque figura ejus corporis suam conservans compagem, et nec ejus capitis ruptum est aliquid, E nec reliquarum corporis partium facta est ulla a se invicem disjunctio. Sic enim munificus Dominus scit vicissim glorificare eos, qui suis membris voluerunt cum glorificare: quoniam eum decet gloria, honor et adoratio, nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

corpus Sancti ducentis post mortem annis integrum.

n

o

ANNOTATA.

a *Hic in Græco:* Et sciens eum, qui manet *etc.*

b *Græce* Σωρεοί, *itaque Latine* Sorei ; *et sic paulo post recte* Soreos *in accusativo vocavit interpres. Locus aliunde notus non est.*

c Sinus Astacenus *alias vocatur, cui adjacet Nicomedia Bithyniæ metropolis.*

d *Lycaonia et Isauria provinciæ sunt Minoris Asiæ, ut etiam est Bithynia; sed ab hac satis sunt dissitæ, et invicem vicinæ.*

e *Græce* ibi quoque.

f Mantinium *civitas erat Paphlagoniæ, ut liquet ex Socrate lib.* II *cap.* XXXVIII. *Est autem Paphlagonia ad Orientem Bithyniæ, et ad Pontum Euxinum sita. Hinc igitur utcumque colligitur, Mantinium, cujus situm non assignant geographi, fuisse ad pontum Euxinum.* Claudiopolim *vero illam hic designari existimo, quæ alias* Bithynium *dicta fuit, et civitas est illius partis Bithyniæ, quæ postmodum* Honorias *fuit dicta.*

g *Rectius voces Græcæ exprimentur et verius,* Circa Pontum Euxinum.

h *Per* Asianorum regionem *intellige Asiam proprie dictam, quæ varias complectebatur Minoris Asiæ provincias, aliis quoque nominibus notas, extensasque ad mare Ægæum, et oppositas Græciæ.*
C *Erat Asia proprie dicta ad Meridiem fere respectu Bithyniæ. Itaque* Autonomus, *qui antea versus* F
Orientales partes profectus esse dicitur e Bithynia, nunc partes Meridionales dicitur adivisse: et sic plerasque Minoris Asiæ provincias lustravit, si biographi relatio sit vera et accurata.

i *Quamvis horum zelus vocetur* divinus, *et ira* justa, *tamen eversio templorum et fractio idolorum non est ex factis iis, quæ imitanda dicimus. Verum cum S.* Autonomus *nullas in eo facto partes habuisse videatur, necesse non est de eo plura disputare.*

k *De Severianno illo Alexandriæ rectore nihil certi reperio. At, si factum pro vero admittamus, Alexandria intelligenda videtur, non celeberrima illa Ægypti eo tempore metropolis, sed Alexandria alia etiam celebris in Troade provincia. Quippe hæc Alexandria non tantum distabat Constantinopoli ut terrestre gubernatoris iter non sit omnino verisimile; et, si quis tabulas geographicas Minoris Asiæ consideret, facile videbit, in illo itinere transeundam fuisse Nicomediam, indeque Soreos venisse Severianum, ut ulterius in Troadem pergeret.*

l Excubitores *vocabantur apud Romanos illi milites, qui imperatorem ex officio per vices custodiebant. Vox Latina jam seculo* VI *usitata erat apud Græcos, scriptaque ab iis fuit* ἐσκουβίτωρ *aut* ἐξκουβίτωρ.

m *Hic interpres videtur scriptoris mentem non recte percepisse, et de oratorio explicasse, quæ de Justino imperatore potius videntur dicta. Malim ego verba Græca sic Latine interpretari de Justino.* Qui et huc usque perseverat, multorum hominibus malorum factus liberatio. *Hæc, inquam, interpretatio mihi probabilior apparet, cum quia articulus* ὅς *sic refertur ad vocem proxime præcedentem ; tum quia de oratorio jam ante dicitur,* Quæ nunc est, *et sic bis idem diceretur, si recta esset alia interpretatio ; tum demum quia multis malis subditos suos liberavit Justinus, qui pius, Catholicus, et bonus imperator successerat improbo et hæretico Anastasio* ; *si vero Sancti miracula auctor voluisset insinuare, pluribus et clarioribus verbis usus esset,*

n *Ultimæ*

A n *Ultimæ voces sic Latine reddi possunt:* Pellis firmitate ne amissis quidem barbæ pilis. D

o *Si mendum non sit in apographo meo, verba Græca sic rectius exponemus:* Per quos *(oculos)* mihi videbatur videns, verecundia tantum legis mortis silentium observare.

DE SS. MACEDONIO, THEODULO ET TATIANO

MARTYRIBUS

J. S.

MERI IN PHRYGIA SALUTARI

Sylloge Historica.

An. 361 vel 362. Sancti in sacris Fastis memorati: passi sunt Meri,

Horum *Martyrum memoriam in Menæis brevissime, in Menologio Sirletiano cum elogio celebratam, Romano etiam Martyrologio inseruit Baronius ad hunc diem.* Meri in Phrygia, *inquit,* passio sanctorum martyrum Macedonii, Theoduli et Tatiani, qui
B sub Juliano apostata ab Almachio præside, post alia tormenta, super crates ferreas ignitas positi, exultantes martyrium compleverunt. *Laudatum Menologium paulo plura adducit, mox ex Socrate uberius recitanda, et præsidem cum antiquis scriptoribus rectius vocat* Amachium, *sed locum certaminis omittit. Eum recte exposuit Baronius, dum dixit* Meri in Phrygia. *Civitas quidem illa celebris non est apud antiquos geographos, at satis innotescit Merus., Græce* Μῆρος, *ex notitiis ecclesiasticis, quia civitas erat episcopalis in Phrygia Salutari sub metropoli Synnadensi, prout videri potest apud Le Quien in Oriente Christiano tom.* I *col.* 839, *ubi aliquot dantur illius civitatis episcopi.*

quam alias Comopolim nominatam ex errore aliqui voluere,

2 *Valesius in Annotatis ad Sozomenum lib.* V *cap.* XI *dicit,* Merum *alio nomine dictam esse* Comopolim, *laudatque pro ea opinione Constantinum Porphyrogennetum* in libro I de Thematibus, capite I et IV. *Valesium secuti sunt Tillemontius tom.* VI *in Persecutione Juliani art.* 1, *agens de hisce Martyribus; Ruinartius in Actis Martyrum sinceris pag.* 580, *ubi horum Martyrum dat Acta ex Socrate, aliique plures. Verum, si vel paululum attendamus ad locum Porphyro-*
C *genneti a Valesio indicatum, statim videre poterimus* Comopolim *non esse nomen proprium* Meri *oppidi, sed vocem Græca* κωμόπολιν *apud Constantinum significare* oppidum pago simile, *Gallis* un bourg, *ideoque verba Constantini cap.* IV καὶ ἕως τῆς κωμοπόλεως Μηροῦ, *non fuisse Latine reddenda,* et usque ad Comopolim Meri, *prout leguntur Latine apud Bandurum; sed hoc modo exprimenda fuisse :* Et usque ad oppidulum Merum. *Similiter cap.* I *Græca verba Constantini,* ἀπὸ τῆς κωμοπόλεως τῆς ὀνομαζομένης Μηροῦ *male exprimuntur his vocibus Latinis,* a Comopoli, quæ dicitur Merus: *sed exprimenda sunt hoc modo :* ab oppidulo, quod dicitur Merus. *Miror viros eruditos hac in re falli tam facile potuisse, cum vox* κωμόπολις *usitata fuerit non solum apud Græcos medii ævi, sed etiam apud antiquiores pro oppidulo, aut vico oppido non absimili. Nam vox illa componitur ex* κώμη vicus *et* πόλις civitas. *Quapropter* Merus *oppidum erat modicum, ut etiam affirmat Suidas, situmque erat teste Constantino cap.* I, *in Phrygia Salutari, quæ provincia est Phrygiæ Magnæ. At nomen* Comopolis *ei proprium numquam fuit.*

sub Amachio Phrygiæ præfecto anno 361 vel 362:

3 *Occasionem martyrii, martyriumque ipsum sanctorum* Macedonii, Theoduli et Tatiani *breviter enarrarunt Socrates lib.* III *cap.* XV, *Sozomenus lib.* V *cap.* XI, *et Suidas ad vocem* Amachius. *Horum relatio in omnibus fere consonat.* E
In uno tamen capite Suidas ab aliis dissentit : nam Amachium, *sub quo passi sunt Sancti, dicit fuisse præfectum* parvæ urbis Phrygiæ, *per quam haud dubie Merum designat. At Socrates et Sozomenus affirmant, Amachium fuisse* provinciæ *præsidem : atque hoc verisimilius est. De anno martyrii potest merito dubitari : nam cum occasio martyrii fuerit, quod templum idolorum aperiretur, idque acciderit post mortem Constantii imperatoris, Juliano jam solo imperante; dubitare possumus, utrum Sancti fuerint coronati anno* 361, *quo Constantius obiit die* 3 *Novembris, an sequenti anno* 362. *Sane Julianus Constantinopolim ingressus est, teste Socrate,* die tertio Nonas Novembris *anni* 361. *Potuit igitur præfectus Phrygiæ, cui mors Constantii in Cilicia defuncti jam tum nota fuisse videtur, circa idem tempus curare, ut templa idolorum expurgarentur, ideoque martyrium Sanctorum nostrorum ante finem anni* 361 *accidere potuit. At incertum est, an Amachius præfectus tantopere festinaverit ad restituendam idololatriam: atque hac de causa martyrium fixi anno* 361 *vel* 362.

occasio martyrii, martyriumque exponitur.

4 *Hisce prænotatis, accipe martyrium ex Socrate, cui plura addere non est necesse.* Eodem F
tempore, *inquit,* apud Merum urbem Phrygiæ præses provinciæ Amachius templum aperiri jussit, et sordes, quæ longinquitate temporis in eo coacervatæ erant, exportari: statuas denique illic positas expoliri præcepit. Hoc illius factum, Christianorum animis gravem incussit dolorem. Itaque Macedonius quidam et Theodulus ac Tatianus, zelo Christianæ religionis incensi, eam indignitatem ferre minime potuerunt. Sed incredibili quodam virtutis amore flagrantes, noctu in templum irruunt, et statuas omnes confringunt. Quo facto præses graviter commotus, cum multos in ea urbe, qui prorsus insontes erant, supplicio afficere vellet : auctores facinoris ultro sese obtulere : et pro veritatis defensione ipsi occumbere maluerunt, quam sinere, ut alii ipsorum vice occiderentur. Eos igitur comprehendens judex, jubet ut facinus ab ipsis perpetratum eluant sacrificando : ni ita fecerint, supplicium interminatur. At illi utpote generoso animo præditi , spretis ejus minis,

A minis, paratos se ostenderunt ad tormenta quælibet sustinenda, et mori multo quam sacrificiis pollui maluerunt. Judex igitur cum omni tormentorum genere eos excruciasset, tandem craticulæ impositos subdito igne cremari jussit. Tunc vero illi extremum specimen fortitudinis ediderunt, his verbis præsidem allocuti. Si cupis, Amachi, carnes assas degustare, verte nos in alterum latus, ne forte gustui tuo semi assati videamur. Hoc illi modo vitam finierunt.

AUCTORE J. S.

DE S. EVANTIO EPISCOPO

AUGUSTODUNI IN GALLIA

J. S.

Ex Martyrologiis vetustis.

FORTE SEC. V. *S. Evantius in vetustis Martyrologiis Augustoduni*

De S. Evantio, Evanto *aut* Eventio, *ut alias vocatur, episcopo, nihil habemus prœterquam ex Martyrologiis, in quibus videtur annuntiari ut confessor, et constanter* Augustoduni, *ita ut facile credere* B *possimus Augustodunensem fuisse episcopum, quod verisimillimum est ex loco mortis. In Hieronymianis apud Florentinium sic legitur memoratus :* In Gallia civitate Augustoduno depositio beati Evanti episcopi. *Epternacense habet* : Augustoduno Evantii episcopi. *Laudatur quoque apud Florentinium Hagiologium Franco-Gallicum a Labbeo editum, in quo sic annuntiatur :* Augustoduni Eventii episcopi. *Et antiquum Ms. S. Sabini de Levitania :* Augustoduno S. Evanci episcopi. *Mentio* Evanti *etiam fit in Martyrologiis magis contractis, in Augustano nimirum, Labbeano et Gellonensi, addita civitate Augustoduno, omisso tamen* episcopi *titulo, ut in illis plerumque sit. Idem fit in primo apud Martenium tom.* III *Anecdotorum col.* 1560. *In Calendario Verdinensi apud eumdem tom.* VI *Collect. amp. col.* 682 *legitur,* Evantii episcopi *sine loco, qui illic passim omittitur.*

annuntiatur ut episcopus confessor : seculo V

2 *Ravanus* Evantium *quoque memorat his verbis :* In Galliis civitate Augustoduno depositio beati Evantii episcopi. *In Autissiodorensi apud Martenium :* Augustoduno civitate S. Evanti episcopi et confessoris. *Eadem fere verba leguntur in tribus editionibus Usuardi, nimirum in* C *editione Lubeco-Coloniensi, Greveni et Molani, in quibus* Augustoduni *celebratur ut episcopus et confessor. Hisce accedunt neoterici plerique, qui breviter* S. Evantium *hac die annuntiant Augustoduni tamquam episcopum et confessorem. In Breviario Augustodunensi nihil de* S. Evantio *reperio, ita ut festivitas ipsius non videatur fuisse celebrata, saltem posterioribus seculis. Attamen allata Martyrologia sufficiunt, ut credamus ecclesiæ Augustodunensi præfuisse* S. Evantium, *eique titulum* Sancti *adscribamus. In Gallia Christiana novissimæ editionis tom.* IV *col.* 337 S. Evantius *catalogo antistitum Augustodunensium insertus est post S. Simplicium seculo* v, *et* E *ante S. Leontium : quo loco in antiquioribus* catalogis Eminthius *aut* Evultius *nuncupatur, si vera est sententia recentiorum. Castellanus in Supplemento ad hunc diem* S. Evantii *obitum notat circa annum* 405.

sedisse creditur, sed gesta sunt ignota.

3 *Saussayus ad hunc diem* S. Evantium *celebrat elogio satis verboso : sed laudati editores Galliæ Christianæ observant, relata a Saussayo* nullo fundamento nixa, sibi minime cohærentia, et indicibus aperte esse contraria. *Tale est factum unicum, quod præter generalia elogia asserit Saussayus, videlicet* S. Evantium, *dum presbyter erat, pro S. Gregorio Lingonensi episcopo, interfuisse concilio Aurelianensi* 3, *eique subcripsisse. Nam cum illud concilium figatur anno* 538, *Simplicius vero Augustodunensis, cui* Evantius *dicitur successisse, episcopatum tenuerit seculo* v, *non potest* S. Evantius *dici interfuisse Aurelianensi* 3 : *neque illius assertionis ulla est ratio præter solam nominis similitudinem. Hinc recte subjungunt laudati scriptores :* Satius est fateri, quod res est, nihil præter nomen, ordinem, ac sanctitatem, de illo nobis suppetere. Addam tamen, illius sacellum vetustate pene collapsum etiamnum videri F in Eduorum Polyandro. Illum vulgus ignarum male nuncupat St. Ouan. *Hisce plura addenda non habeo : nec obitum* S. Evantii *alias figo quam* seculo v, *et quidem dubitanter, quia non omnino certum esse censeo,* S. Evantium *successisse S. Simplicio.*

DE

A

DE S. REVERENTIO PRESB. CONFESSORE

BAJOCIS IN NORMANNIA INFERIORE

SYLLOGE HISTORICA

C. S.

De cultu, Actis et translationibus.

Forte Sec. iv. vel v. Sanctum aliqui

Sanctus hic vetustioribus martyrologis ignotus, a nonnullis recentioribus Bajocis, quæ Galliæ in Normannia inferiori ad amnem Aure duobus circiter milliaribus ab ora maris Britannici sita, episcopalis est civitas sub metropoli Rothomagensi, incolis Bajeux dicta, ad præsentem diem annuntiatur. Inter hos Grevenus in Auctariis Usuardinis apud Sollerium
B sic ait : In Normanuia civitate Bajocensi, beati Revereutii presbyteri et confessoris. *Molanus ibidem :* Eodem die Bajocas beati Reverentii et confessoris. *Eumdem pariter locum assignant Ferrarius in Catalogo Generali, Molanum secutus, et Canisius in Martyrologio Germanico ; sed uterque* Sancti *titulo eum compellat.*

Bajocis.

2 *Idem facit Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani, ubi tamen ex uno geminum faciens, ut mox videbimus,* S. Reverentium *sequenti elogio exornat :* Bajocis natalis S. Reverentii presbyteri et confessoris, qui S. Exuperii, urbis illius apostoli, discipulus, ab eo fidei lumine illustratus, et lavacro salutari ablutus, spiritum ejus (sicut Pauli dudum Timotheus) manuum sacra impositione accepit. Quo eidem suffragatus in ministerio salutis, Bajocis prædicans Christi fidem et gloriam, innumeras animas cœlesti semine beatæ æternitati progenuit. Cumque transmisso baculo paralyticum sanasset, miraque alia pleraque divinæ virtutis, qua plenus erat, signa edidisset ; candidatus gloriosæ immortalitatis, ad superna migravit tabernacula. *Unde hæc didicerit Saussayus, infra dicemus.*

alii Nucastri annuntiant:

3 *At Martyrologium Parisiense eumdem Nucastri, Gallice* Noatre, *sic annuntiant :* Nucastri
C in agro Turonensi, S. Reverentii presbyteri. *Consonat Castellanus in Martyrologio universali ad hanc pariter diem, ubi et de sacris ejusdem reliquis sic scribit :* Nucastri in Turonia, S. Reverentii presbyteri, Bajocis oriundi. Reliquiæ ejus in Pictaviensi S. Radegundis *(monasterio)* deinde in Angeriacensi S. Joannis *(cœnobio)* pluribus seculis honoratæ fuerunt. Aliqua etiam earumdem portio in Giffeusi (*virginum Ordinis S. Benedicti)* abbatia, in diœcesi Parisiensi, asservatur. *Bajocas primi haud dubie assignant, eo quod in Actis infra examinandis Sanctus ibidem vixisse ac sepultus dicatur, ibidemque coli constet. Nucastri vero alii annuntiare videntur, quia ejusdem corpus eo loco olim quievit, ut ex dicendis apparebit, ac forte etiam hodiedum cultum pariter habet. Ego* Bajocas *retinendum censui ; quia de illius in ea civitate cultu mihi constat, ac ibidem vixisse obiisseque perhibetur.*

4 *Saussayus supra laudatus sanctum aliquem* Reverentianum *monachum in monasterio Angeliaco hoc etiam die celebrat.* Angeliaci, *inquit,* seu Angeriaci monasterio S. Joannis Baptistæ, sub Sanctonensi præsulatu, festivitas S. Reverentiani monachi, divinarum virtutum viri, gratiæque septiformis dotibus perornati ; cujus corpus miraculis coruscum in eodem cœnobio, ubi conditum quiescebat cum honore, Calvinistæ hagiomachi impie ac ferociter diripuerunt. At hoc flagitio memoriam sancti Confessoris, quam abolere putabant, magis claram et venerabilem effecerunt ; quæ die isto, quo beatus Vir ad Dominum placidæ mortis somno migravit, ibidem conspicua, cultu anniversario sub Officii ritu duplicis perseverat. *Ita ipse, subjungens deinde de* S. Reverentio, *quæ num. 2 retulimus : at mihi dubium non est, quin ex* S. Reverentio Reverentianum, *atque ita ex unico geminum,* presbyterum *alterum, alterum* monachum, *fabricaverit. Ratio est, quod constet,* S. Reverentii *presbyteri corpus ad prædictum monasterium seculo* x *translatum fuisse ; quod cum ignoraret Saussayus, Sanctum, qui ibidem colebatur, a* Reverentio *presbytero distinctum credidit, et ex suis conjecturis ignotum monachum* Reverentianum *appellavit.*

hunc Saussayus male geminavit:

E

5 *Hermantius in Historia diœcesis Bajocensis, parte I, cap.* iv *scribit, Sanctum nostrum ad hanc diem 12 Septembris annuo festo Bajocis honorari; verum id intelligendum non esse de festo, quod cum cessatione ab opere servili per populum celebretur, colligo ex quodam illius loci Proprio, in quo ad dictum diem Officium* S. Reverentii presbyteri et confessoris *sub ritu quidem semiduplici, sed trium tantummodo lectionum recitandum præscribitur; majori utique ritu præscribendum, si eo die etiam populo feriandum esset. An postmodum tamen major festivitas ibidem inducta fuerit, ignoro : æque ac annum, quo memoratum Breviarium, quod mutilum est, impressum sit. Ex lectionibus sola tertia est propria, ceteris omnibus ex communi confessoris non pontificis depromptis. Lectio autem est hujusmodi :* Reverentius, a B. Exuperio suscepto Baptismo, divina charitate ardens, Christum Bajocis prædicavit, multos ad fidem convertit. Magna sanctitate præditus, clarusque miraculis, ad sacerdotalem Ordinem evectus est ab eodem Exuperio. Paraliticus, cum sibi transmissum Reverentii baculum accepisset, sanus effectus est. Obiit pridie Idus Septembris.

cultus ejus Bajocis

F

6 *In Angeriocensi quoque Sanctonensis diœcesis oppido ac monasterio Benedictino cultus ejusdem olim celebris fuit ob delatum eo diuque servatum corpus, ut infra videbimus. Quin et ecclesiam suo nomini dicatam ibidem habuisse colligimus ex Galliæ*

et alibi.

A *liæ Christianæ scriptoribus tomo* II, *col.* 1103,*ubi Bulla Clementis V PP. memoratur, qua* Angeriacensi monasterio univit ecclesias S. Mariæ, S. Petri et S. Reverentii, sitas in villa Angeriac. *In Turonensi insuper Breviario anni* 1635 *ad eumdem diem annua commemoratione de communi confessoris non Pontificis honoratur. Dum vero supra citatus Hermantius ait,* S. Reverentium, *in monasterio S. Radegundis, ubi sacrum ejus corpus aliquo tempore quievisse dicemus, tamquam* Martyrem *Officio proprio celebrari, aut is alius est Reverentius, aut male ut* Martyr *colitur ; neque enim eum martyrii laurea donatum usquam reperi. Ceterum monasterium sive basilicam S. Radegundis jam a nono seculo ad canonicos transiisse notant laudati Galliæ Christianæ scriptores col.* 1222.

Acta nullius fidei :

7 *Actorum ejus triplex Ms. exemplar habemus, quorum unum* ex perantiquo codice Ms. D. de la Marc, *alterum* ex Ms. Vendocinensi, *tertium* ex Ms. Rubeæ Vallis in charta, in 4to, *transsumpta notantur. Duo priora in omnibus consonant, sed tam manifeste fabulam sapiunt, ut indigna prelo judicem ; eadem de causa nec tertium dabo, quia etsi fabulas non prodat, priorum tamen non nisi* B *breve compendium est, ipsissimis non semel phrasibus concinnatum. Ne vero hæc gratis asseruisse videar, juverit ostendisse, cur ita sentiam. Auctor, qui anonymus est, ita exorditur :* Post passionem et gloriosam ascensionem Domini ad cœlos, et post transitum sanctorum Apostolorum ad felicitatis patriam, fuit vir vitæ venerabilis, nomine Exuperius, quem Dominus ad urbem Bajocensem ad prædicandum gentibus destinavit, et primum episcopum in ipso loco constituit.

preloque indigna

8 *Ab hoc episcopo* S. Reverentium *adolescentem eruditum ac baptizatum ait.* Conspiciens autem in illo (Reverentio) S. Exuperius sensum prudentem, in omnibus operibus bonis consistentem, antequam quindecim esset annorum, baptizavit eum in nomine sanctæ Trinitatis, ipse autem eum de sacro fonte suscepit, et fuit ei pater spiritualis. *Tempus, quo hæc acta velit, infra insinuat, dum Sanctum salutari lavacro jam ablutum, cum quodam cœco hisce inter cetera verbis de Christo loquentem inducit :* Surgens a mortuis tertia die, ascendit ad cœlos ; sed antequam ascenderet, corda fidelium illuminavit, leprosos mundavit, et me peccatorem nasci jussit. *Secundum hæc igitur Sanctus ante Christi* C *Domini in cœlos ascensum natus, vel saltem conceptus fuisset : quod si ita est, qui potuit igitur* antequam quindecim esset annorum, *a S. Exuperio, quem idem scriptor* post transitum sanctorum Apostolorum ad felicitatis patriam *Bajocas primum advenisse scripserat, baptizari ? Hæc scilicet omnia biographum minime synchronum, patriique episcopatus plus æquo amantem olent.*

esse.

9 *Ab eodem S. Exuperio* Reverentium *primo Ostiarium atque Exorcistam,deinde vero sacerdotem ordinatum ait, multaque miracula patrantem exhibet, et inter hæc nonnulla, quæ aut ex hac Vita in fabulosa et a Papebrochio nostro tom.* III *Maii, die* 16 *pag.* 618 *et sequenti rejecta Acta S. Ragnoberti Bajocensis episcopi, aut ex illis in hanc transsumpta fuere. Ibi enim Papebrochius de S. Ragnoberto inter cetera ait :* Quod adhuc Ostiarius dicatur septem energumenos liberasse ab immundis spiritibus, invocato ejus nomine, QUI IPSOS DE MARIA MAGDALENA EXIRE PRÆCEPIT ; et a Brivensi vico rediens consecratus episcopus, misso baculo sanasse paralyticum ; ac primo in urbem Bajocensem ingressu sanguinis fluxu laborantem mulierem, multosque infirmos et energumenos ; id non magni censeo faciendum. *Hisce autem simillima in hac Vita de* S. Reverentio *narrantur. Nam primo adhuc Ostiarius et Exorcista septem pariter energumenos in Christi nomine,* qui de Maria Magdalene *immundos spiritus* exire præcepit, *liberasse narratur. Deinde sacerdos consecratus misso pariter baculo paralyticum, ac laborantem fluxu sanguinis mulierem, bene precando, uti et multos alios ægros et energumenos sanasse refertur.*

AUCTORE C. S.

ostenditur.

10 *Ex iisdem Actis præmiserat ibidem Papebrochius num.* 5, *S. Ragnobertum in monte* Phas, *uno milliari ab urbe, ubi populus Evangelium suscipere detrectabat, construxisse oratorium S. Joannis: idem denuo de* S. Reverentio *in Actis nostris narratur. Denique biographus noster longam texens orationem, qua Sanctum morti proximum coram discipulis usum ait, inter cetera hæc ipsi verba attribuit :* Rogo te, altissime Deus, ut si homo in aliqua angustia aut periculo positus, per me famulum tuum misericordiam exoraverit, liberare eum digneris de quacumque necessitate ad te clamaverit ; sive sit in mari, E sive in terra, sive in itinere, sive in infirmitate corporis, aut in quacumque angustia ; exaudi et adjuva et libera, ut cognoscant omnes, quia tu es Deus seculorum, et ego Reverentius, servus tuus, possim illis impetrare apud misericordiam tuam, quod juste petierint. Exaudi, Domine, omnes Christianos, quicumque ad diem transitus mei de hoc seculo venerint, et ab omni opere servili cessaverint, et oblationes et vota tibi Domine reddiderint, non veniat gladius super eos, nec ulla persecutio, nec fames nec sterilitas terræ, nec ulla perturbatio etc. *Quis hic nugatorem non agnoscat? Ego sane* S. Reverentium *humilitatis amantiorem fuisse censeo, quam ut de suo cultu sollicitus, similia precaretur.*

Ætas incerta : videtur fuisse presbyter :

11 *Ætatem, qua Sanctus vixerit, aliunde, quam ex memoratis Actis non habemus, ideoque de ea nihil certi possumus statuere. Si tamen, ut illa perhibent, S. Exuperii, primi Bajocensis episcopi, discipulus fuerit, non ad seculum primum, sed ad finem quarti vel initium quinti referendus erit, quemadmodum in S. Ragnoberto, loco supra citato, ostendit Papebrochius, et post hunc Sollerius ad diem* 1 *Augusti in S. Exuperio observavit. Presbyteri dignitatem omnes, qui de eo* F *meminere, martyrologi ipsi attribuunt : at in instrumentis ecclesiæ Sanctonensis, tom.* II *Galliæ Christianæ editis, tantummodo* sancti confessoris *titulo nuncupatur. Joannes Bouchet in Annalibus Aquitaniæ, parte* III, *cap.* I, *ad annum* 940 *illum abbatem credidit, dum inter sacra corpora, quæ in Pictaviensi S. Cypriani abbatia esse putabat,* S. Reverentii (Reverend) abbatis et confessoris *recensuit ; quem quidem titulum a nullo alio ipsi datum legi : Presbyteri tamen dignitatem adjudicare non ausim.*

dies emortualis et sepultura.

12 *De die ejus emortuali ac sepultura in iisdem Actis sic legitur :* Plenus dierum feliciter obiit sub die pridie Iduum Septembrium. Episcopus ipsius civitatis optime condivit * corpus illius in basilica, quam S. Exuperius magister illorum et pater spiritualis construxerat ante longum tempus. Postea, dicente angelo per visionem, visum est episcopo ipsius civitatis, ut corpus B. Reverentii transferret in subliminiorem locum. Convocato itaque omni clero et populo, cum hymnis et

* condidit

AUCTORE C. S.

et laudibus transtulerunt corpus B. Reverentii, et portaverunt illud in locum, qui vocatur CERIFICATUS, ipso die 14 Calendas Maii, ubi Dominus postea multas virtutes per illum operatus est, quas dinumerare longum est. *Hæc unde didicerit biographus, ignoro: at apud me nullius sunt ponderis, tum ob supradicta, tum ob modum scribendi, qui eum a Sancti ætate valde remotum fuisse ostendit.*

Gemina corporis translatio

13 *De sacri corporis gemina translatione certiora habemus ex Chronico S. Maxentii, alias Malleacensi dicto, apud Labbeum tom.* II *Bibliothecæ Ms., ubi ad annum Christi* 944 *ad propositum nostrum hæc lego:* Eodem tempore venerandus abbas Aimo S. Joannis Baptistæ monasterii, sanctique Cypriani, quod est situm in prospectu civitatis *(Pictavii)*, cum Rainaldo monacho, familiari suo, transtulit corpus S. Reverentii a Noiastro castro Pictavis * in monasterio S. Radegundis. Cui Aimoni successit ipse Rainaldus in abbatia, et postea eumdem Sanctum transtulit cum consilio Wilhelmi ducis Aquitanorum in supradicto monasterio S. Joannis Baptistæ Angeriaco, quod cœnobium ipse dux multum diligebat, et magnis honoribus ditaverat.

* Pictavos

seculo decimo facta.

14 *Castrum, quod hic* Noiatrum *vocatur, num.* 3 Nucastrum *Gallice* Noâtre *dictum et in agro Turonensi situm vidimus: at qua occasione, quove seculo Sancti corpus eo translatum fuerit, a nemine traditum legi. Willelmus, de quo in laudato Chronico fit mentio, erat Aquitanorum dux ac Pictavorum comes, cognomento* Caputstupæ, *qui Angeriacense seu Engeriacense, vel ut alias etiam dictum est, Angeliacense S. Joannis Baptistæ Benedictinum ad Vultumnam fluvium in Sanctonensi diœcesi monasterium, olim a Normannis eversum, restauravit, accito e Pictaviensi S. Cypriani cœnobio una cum monachis Martino, qui illud incolerent, ut apud Mabillonium tom.* III *Annalium ad annum Christi* 940, *num.* 10 *et tom.* II *Galliæ Christianæ recusæ col.* 1096 *videre est. Martino successit Aimo, a quo prima e memoratis translationibus Noiastro ad S. Radegundis apud Pictavos olim monasterium curata est. Quo anno secunda translatio e S. Radegundis ad S. Joannis Baptistæ monasterium per Raynaldum Aimonis successorem facta fuerit, incertum est.*

Hermantii error corrigitur.

15 *Ex hisce collige, errasse Hermantium, dum in supra laudata Bajocensi Historia scripsit,* S. Reverentii *reliquias a Willelmo cognomento* Longaspata, *Normanniæ duce, in S. Cypriani apud Pictavium monasterio circa annum* 934 *depositas fuisse, earumque potissimam partem anno* 944 *per Aimonem ad S. Radegundis cœnobium inde translatam, ubi suo tempore etiam honoraretur. Habet quidem ille pro prima translatione auctorem Joannem Bouchet parte* III *Annalium Aquitaniæ, cap.* 1, *ad annum* 940, *ubi, ut supra vidimus, inter sacras ejus loci reliquias recenset* corpus S. Reverentii (saint Reverend) abbatis et confessoris, Bajocis in Normannia oriundi; *verum hoc non a Willelmo Longa-spata, sed a dictis comitibus Pictaviensibus, inter quos Guilielmum Caputstupæ numeraverat, eo translatum fuisse affirmat; quod tamen ex dictis etiam falsum apparet, uti et* abbatis *titulus, quem ei minime convenire putamus. Ceterum tom.* II *Galliæ Christianæ inter instrumenta ecclesiæ Sanctonensis recensentur aliqua ad Angeriacum spectantia, in quibus* S. Reverentii *ibidem honorati fit mentio, et in uno quidem, quod Joanni XIX PP., et altero, quod Willelmo Aquitanorum duci adscribitur, ejus corpus eo loco asservari affirmatur.*

Corpus a Calvinistis dissipatum dicitur;

16 *Quid porro sacro illo corpore factum sit, alione deinde translatum, an casu aliquo perierit, ignoramus. Certe Bucelinus illud inter Sanctorum corpora variis in monasteriis sui Ordinis acclusa non recenset, et laudatæ Galliæ Christianæ scriptores col.* 1104 *notant, Angeriacense monasterium anno* 1346 *ab Anglis eversum, et col.* 1107 *ejusdem ecclesiam anno* 1562 *mense Junio a furentibus Calvinistis devastatam fuisse sub Joanne Chabot abbate, eadem hæresi infecto; unde gravis suspicio fit, sacrum istud cimelium, si ad id usque tempus Angeriaci superfuerit, ea clade periisse. Imo id re vera factum esse, scribit Saussayus, num.* 3 *relatus, licet pro* S. Reverentio Reverentianum *monachum dixerit.*

aliquæ tamen ejus reliquiæ alibi asservatæ.

17 *Non tam integrum tamen corpus Angeriaci fuisse dicendum est, quin aliquot ejus portiones etiam alibi fuerint honoratæ: nam, ut num.* 3 *dixi, aliqua in Giffensi virginum diœcesis Parisiensis abbatia, teste Castellano, colitur. Quasdam etiam in S. Radegundis ecclesia asservari, verisimile est ex Hermantio, de quo num.* 11; *quamvis enim admittere nequeamus Sancti corpus ab Aimone illuc translatum, usque ad Hermantii tempora ibi mansisse, negare tamen non possumus, aliquam ejusdem portionem publicæ venerationi ibidem exponi, præsertim cum diserte addat, ipsius brachium in solemni supplicatione circumferri solere. Veruntamen cum addat sanctum illum* Reverentium tamquam Jesu Christi martyrem *illic honorari, gravis mihi suspicio est, ne ignoti cujusdam Martyris, eo nomine deinde insigniti, corpus eo in loco asservetur. Denique Bajocas aliquot Sancti reliquiis gavisas fuisse, antequam Calvinistarum sacrilega rabies sacra lipsana in ea urbe dissiparet, uti et ejusdem prætcrea baculo, quo Sanctus, dum viveret, paralyticum sanasse traditur, pretiosis ornato gemmis, auctor est idem Hermantius; sed an baculus ille* S. Reverentio, *an S. Ragnoberto episcopo attribuendus sit, quis edicat? Vide dicta num.* 8.

A D

DE S. SILVINO VEL SYLVINO

EPISCOPO CONFESSORE

VERONÆ IN ITALIA

C. S.

SYLLOGE

Memoria in Martyrologiis:

Ex *sanctis episcopis Veronensibus, quos Aloysius lipomanus, Veronensis episcopus, in proemio tom.* IV *Vitarum Sanctorum præfixo, triginta tres anniversariis festis Missisque solemnibus honorari asserit,* B *Augustinus vero Valerius, ejusdem pariter sedis antistes, in Antiquis illius urbis sanctorum episcoporum monumentis ex ecclesiæ cathedralis vetusto Martyrologio, aliisque idoneis instrumentis, sex supra triginta enumerat, multos in Opere nostro jam dedimus, et hodie in Romano Martyrologio occurrit* S. Silvinus, *his verbis* : Veronæ S. Silvini episcopi, *laudato in Annotatis præcitato illustrissimo Valerio. Baronio jam præiverat Galesinius, in suo Martyrologio ex eodem Valerio dicens :* Veronæ S. Silvini episcopi et confessoris. *Hoc secuti Ferrarius et Castellanus, eumdem Sanctum, hic Martyrologio suo universali, ille Catalogo Sanctorum Italiæ inseruerunt.*

Sancti breve elogium:

2 *Nullam ipsius Vitam, saltem quæ prelo digna sit, exstare colligimus ex supra laudato Lipomano, qui ab illius aliorumque sanctorum Veronensium antistitum gestis enarrandis propterea abstinuit, ut in eodem proemio testatur. Illustrissimus tamen Valerius, et qui cum eo memorata Monumenta collegerunt, breve* S. Silvini *elogium tradunt his verbis :* Silvinus Veronæ episcopus in tradenda Christiana doctrina magnopere semper laboravit. Industria sua est consecutus, ut magnam civitatis partem, a Christiana pietate alienam, C ad fidem Christi converteret. Vir Dei numquam lætior videbatur, quam cum eleemosynas pauperibus largiebatur : jejuniis et precationibus ita deditus erat, ut iis tamquam quibusdam deliciis delectari videretur. Obiit pridie Idus Septembris, morte repentina vocatus a Domino, et sepultus est in basilica S. Stephani. *Simile elogium apud Ughellum tom.* V *Italiæ sacræ, col.* 695, *et Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ, ex Valerio legere est, qui illud ex instrumentis num.* 1 *laudatis concinnasse videtur.*

Ætas incerta.

3 *De ætate, qua Sanctus floruit, nihil certi statui potest : adeo enim incerti sunt in ea parte catalogi episcoporum Veronensium, ut Onuphrius Panvinius in illius urbis Antiquitatibus lib.* IV, *cap.* VII *nuda multorum antistitum nomina, inter quæ et* S. Silvini *occurrit, ex Calendario incerti temporis et loci, ordine Alphabetico texere, quam seriem ætatemque divinare maluerit.* Nam, quis invicem successor fuerit, incompertum (*inquit, est)* ; tempora etiam, quibus singuli vixerint, præter sex, quos suis locis et seculis exponam, et singulorum gesta, obscurissima sunt et incerta, Quæ res nimia jam vetustate, majorumque nostrorum fatali ignavia, tenebris vetustatis oppressæ sunt. *Ita ipse : at Ughellus mox laudatus om-* E *nium seriem texuit, juxta quam* S. Silvinus *ad seculum* V *referendus esset ; sed quo ea fundamento nitatur, mihi exploratum non est, ideoque de ætate, qua Sanctus vixerit, malo nihil statuere.*

Colitur Officio duplici:

4 *Pro* S. Silvini, *aliorumque ejusdem sedis sanctorum antistitum cultu varia monumenta et auctores producit idem illustrissimus Valerius, ex quibus unum et alterum, ex quo de cultu sat constet, produco. Recitat constitutionem synodalem anno* 1503 *die* 15 *Februarii factam ; in qua dicitur :* Prælibatos sanctissimos triginta sex *(inter quos* S. Silvinus *numeratur)* episcopos, infra nuncupatim descriptos, et eorum quemlibet suis infra scriptis diebus, sub duplici venerabili Officio ecclesiastico per universas hujus civitatis et diœcesis Veronensis ecclesias et ecclesiasticas utriusque sexus personas, cujuscumque gradus, status, ordinis, dignitatis et conditionis existant, perpetuis futuris temporibus, annis singulis devote, solenniter et inviolabiliter celebrari volumus, statuimus, ordinamus, et in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipiendo mandamus. *Recitat et aliud Joannis Matthæi Giberti Veronensis episcopi, qui eodem seculo floruit, decretum, quo omnibus utriusque sexus ejusdem urbis ac* F *diœcesis Religiosis, ad Horas canonicas adstrictis, præcipitur, ut easdem festivitates, iisdem, quibus ecclesia cathedralis diebus, Officio pariter duplici imposterum quotannis celebrent.*

corpus ejus in ecclesia S. Petri.

5 *De die cultus et loco, ubi Sancti corpus suo tempore servabatur, folio* 11 *verso hæc ait :* S. Sylvini episcopi Veronensis corpus requiescit in ecclesia S. Petri in arce, ut ex constitutione synodali die 11 Septembris, et ex Martyrologio Fratrum ordinis Prædicatorum eodem die. *Itaque cum supra num.* 2 *idem illustrissimus dixerit, memoratum corpus in basilica S. Stephani sepultum fuisse, oportet hinc ad S. Petri translatum esse ; sed quo tempore, quave occasione, a nemine traditum reperi. Servatur quidem in prædicta S. Stephani ecclesia S. Salvani, Veronensis pariter episcopi corpus, qui Martyrologio Romano ad diem* 12 *Octobris insertus est, quo et Veronæ colitur, verum hunc a* S. Silvino *distinctum tradunt.*

DE S. ALBEO SEU AILBEO

EPISCOPO IMELACENSI

IN MOMONIA, HIBERNIÆ PROVINCIA,

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA

C. S.

§ I. Sancti sedis episcopalis notitia: memoria in nonnullis Martyrologiis: Missa propria: Acta fabulosa, nec edenda.

Sec. vi. *Imelacæ notitia.*

Imelaca, *vulgo* Emely, *hodiedum vicus Tipperariensis comitatus in Momonia, Hiberniæ ad Austrum extensa provincia, olim urbs celebris fuisse perhibetur, unoque e primævis ejus insulæ episcopalibus nobilitata, qui tandem anno* 1568 *jussu supremi Angliæ concili, quod* Parlamentum *vocant, Casseliensi cathedræ adjectus est, teste Jacobo Waræo in Commentario de Præsulibus Hiberniæ. Hanc Imelacensem sedem fundavit* S. Albeus, *alias etiam* Ailbeus, Alveus *et* Elvius *dictus, qui uni Ardmachano primati subjectus, toti Momoniæ præfuisse legitur. De eo loco breviter meminit Camdenus in Hibernia, ubi Tipperariensem Momoniæ comitatum describens, sic ait :* Occiduam partem longo cursu Glason flumen perfundit, a cujus ripa parum abest Emely, sive Awn sedes episcopalis, quam olim frequentissimam fuisse urbem perhibent.

2 *Latius de eodem agit laudatus Waræus, cujus verba subjungo.* Post Casseliam memorabitur Imelaca, alias Imeca-Ibar ; sedes episcopalis antiquissima, in regione amœna et fertili sita, ac amplissimis olim ditata prædiis ; ubi et urbs erat olim celeberrima, quæ tamen paulatim in exiguum viculum decrevit. Huic loco maximum fuit decus S. Albeus, dictus alter Patricius, et Momoniensium post Patricium secundus patronus ; qui dum Evangelicam doctrinam in Hibernia disseminaret, conatibus ejus ita Deus benedixit, ut quamplurimos ex nobilitate et plebe, tam docendo, quam vitæ exemplo, ad fidem Christi converterit. Tota demum insula his pietatis officiis peragrata, ecclesiam suam cathedralem fixit tandem Imelacæ juxta lacum, jam fere exsiccatum.

Sancti memoria

3 *Non parum miratus sum, Sanctum hunc, qui apud Hibernos scriptores passim* alter Patricius *audit, martyrologis obviis pene ignotum fuisse. Sane inter eos, quos mihi consulere licuit, unus est Castellanus, apud quem ipsius memoriam ad* 12 *Septembris hisce verbis repositam reperio :* In Momonia Hiberniæ regione, S. Albæus episcopus Emelicensis, in comitatu Tiperariensi. *Nec satis notus fuit ipsi Joanni Wilsonio, dum in secunda Martyrologii sui Anglicani editione, ad diem* 27 *Februarii quemdam* S. Elvium *confessorem et Episcopum Menevensem in Penbrochiensi Angliæ in Wallia comitatu annuntiavit, ut ad eum diem in Prætermissis Majores mei observarunt ; neque dubitamus, quin Wilsonius ibidem tam in episcopatu quam in cultus die assignandis erraverit, et ex Sancto nostro* Elvium *Menevensium antistitem perperam fecerit, quemadmodum etiam monuit Michael Alfordus in Annalibus Historiæ ecclesiasticæ Britanniæ ad annum Christi* 462, *num.* 7. *Corrigendi pariter sunt Henrici Fitzsimon Catalogi Sanctorum Hiberniæ, in quibus* S. Albius *recte quidem ad diem* 12 *Septembris refertur, sed* episcopus Stanihurstus *perperam appellatur.*

in quibusdam Martyrologiis

4 *Sancti* Albei *nostri præterea meminere Hibernica quædam Martyrologia, mihi ignota, de quibus Hugo Vardæus, Minorita Hibernus, in epistola anno* 1634 *Lovanii ad Bollandum data, hæc scribit:* Alveum *(sic sanctum Antistitem nostrum appellat)* nusquam locorum aut librorum video extra duodecimam Septembris ; uti ex Martyrologio metrico S. Æneæ Unifabri constat, et altero metrico B. Mariani Gormani abbatis Collis apostolorum ; quorum primus ante octingentos annos floruit, alter ante quadragentos. Item ex Martyrologio metrico o Bresleani, et alio antiquissimo in prosa, et libro, quem Psalterium carminum vocant, a S. Ænea eodem conscripto, et Psalterio Casselensi ac libro per Possidium, archipoetam et historicum, inde et ex aliis collecto. *Et rursum post pauca :* Festum hodieque S. Alvei celebratur in diœcesi Imlechensi ad diem 12 Septembris. *Hæc ipse ; sed an Martyrologia ab eo memorata ejus ætatis, ab iisque auctoribus, quibus ipse attribuit, conscripta sint, non inquiro.*

et scriptis Hibernicis:

5 *Inter Mss. ad res Hiberniæ spectantia exstat in Museo nostro quoddam Carmen, de præcipuis aliquot ejus insulæ Sanctis, seu virtutibus, quibus excelluernut ; quod D. Philippus Osullevanus a S. Commino Concrethensi episcopo Hibernice conscriptum ait, quodque ipse Latinitate a se donatum anno* 1635 *Matrito ad Majores meos transmisit. In hoc carmine* S. Albeus *a munifica in egenos pietate in hunc modum laudatur :*

Albius æterna fuerit mihi laude canendus ;
Haud scio, num vivat largior ulla manus.
Unicus ille quidem semper patronus egentum,
Vestibus hos, illos adjuvat ære, cibo.

Denique in variis Sanctorum Hiberniensium Vitis de Albeo *nostro cum* Sancti *titulo frequens mentio*

A *tio fit, ut de antiquo ipsius cultu dubitare non possimus.*

cultus ex Missa propria. 6 *Hodiernam vero ejusdem sacram venerationem certam facit exstans in Musæo nostro Missale, Missas proprias sanctorum patronorum ac tutelarium Franciæ et Hiberniæ complectens, jussu Clementis XII PP. editum, annoque* 1734 *Parisiensibus typis excusum. Inter ceteras enim Missa propria* in festo sancti Albei, episcopi et confessoris, ecclesiæ et diœcesis Immolacensis patroni generalis, Ordinis Canonici Regularium, *ad diem* 12 *Septembris dicenda proponitur. Orationes sequentes habet:* Deus, qui beatum Albeum pontificem ad regna cœlestia transtulisti, ejus intercessione tuorum excita corda fidelium, ut ad ejus sacra virtutum exempla fideliter apprehensa, æterna gaudia consequi mereantur. Per Dominum. *Secreta:* Ipse nostrum offerat tibi, Deus, Sacrificium, qui beatum Albeum pontificem suæ charitatis ministrum, et suæ gloriæ in cœlo participem esse voluit, Dominus noster Jesus Christus, qui tecum vivit *etc. Postcommunio:* Populum tuum, Domine, bonis tuis adimpleant divina Sacramenta, quæ animam beati Albei pontificis inebriarunt pinguedine cœlesti. Per Dominum

B *etc. Nunc ad Acta progrediamur.*

Vitæ apographa 7 *Actorum ejus tria exemplaria Mss. a laudato Patre Hugone Vardæo olim nobis concessa habemus. Unde hic ea acceperit, non adscripsit; verum eadem haud dubie sunt, de quibus in epistola supra memorata hæc ait:* Item ex ejus Vita, quam habeo ex duobus diversis codicibus Hibernicis, et aliis duobus Latinis: quorum unius auctor est S. Evinus abbas monasterii S. Albani in Laginia, coævus discipulis Alvei. *Et paucis interjectis:* Ipsa Vita, quam fecit Latinam D. Osullevanus ex codice D. comitis de Birhaven, etiam est penes me, inde extracta ante annos octo. *Utut est, ex iis, quæ Joannes Colganus, Minorita pariter Hibernus ejusdem conventus Lovaniensis, in Appendice* II *ad Vitam S. Brigidæ pag.* 604, *num.* 9 *et* 10 *recenset, liquet eorum apographorum unum ex codice Kilkennensi, alterum ex Inisensi, aut his simili desumptum esse. Prioris initium est:* Albeus virorum Mumenensium pater beatissimus, ac totius Hyberniæ insulæ post S. Patricium secundus patronus, ortus est ex Orientali parte regionis Cliach, quæ est in Mummonia.

recensentur, 8 *Alterum sic exorditur:* Helveus episcopus

C beatissimus, Hyberniæ insulæ alter Patricius, ex Orientali parte regionis, quæ Anycliach dicitur, oriundus fuit. *Tertium denique exstat etiam in codice nostro Ms. Salmanticensi membranaceo, notato P. MS. II., habetque hujusmodi exordium:* Albeus sanctus episcopus, sanctorum virorum Mumenentium præses beatissimus, Hyberniæ insulæ alter Patricius, ex Orientali parte regionis Cliach oriundus fuit. *Porro Acta illa in omnibus memoratis exemplaribus satis ampla sunt; sed, quod in aliis etiam Sanctorum Hiberniæ Vitis crebro contingit, quo ampliora sunt, eo plures fabulas continent, eoque pluribus fabellis et enormibus anachronismis vera sancti Antistitis gesta obscurant. Verbo, non sunt, nisi quædam figmentorum farrago, quæ risum pariter ac stomachum lectori moveant; ideoque nullam ex memoratis vitis S. Evino, quiscumque demum is Sanctus fuerit, sine injuria possum adscribere. At ne hæc gratis dixisse videar, aliquot fabellarum specimina hic exhibere necesse est.*

et ob insulsas 9 *Legerat haud dubie fabulator noster Romuli ac Remi ex furtivo Iliæ complexu ortum, eorumque a commentitia lupa educationem, et a simili fabella sancti Episcopi nostri Vitam placuit ordiri. Verba ex Inisensi apographo accipe.* Pater quoque ejus Olcueus nomine *(in aliis* Olenais *scribitur)* cum esset in comitatu cujusdam Reguli, Cronani nomine, adamavit ejus ancillam *(hæc in Killkennensi Ms.* Handith, *in Salmanticensi* Sant *vocatur)* ex qua genuit hunc vitæ Filium. Intelligens vero Olcueus puellam a se esse imprægnatam, timens indignationem domini sui, a facie ejus se subtrahendo, aufugit. Decursis autem consuetis ad pariendum mensibus, peperit ancilla suum benedictum Filium: quod cum crudelis regulus audiret, ait: Hic puer contra voluntatem meam conceptus, ac modo natus, non erit nutritus in domo mea; imo jubeo eum canibus ac feris tradi devorandum.

AUCTORE C. S.

10 Cumque servi jussa crudelis regis complessent, ac infantem sub quadam grandi petra demisissent, ecce lupa adveniens, Puerum secum asportavit, et inter catulos suos collocavit; sub eadem enim petra lupa illa catulos edidit ac nutrivit. Et quod sequitur, est mirabile in oculis nostris: lupa enim feritatis suæ oblita, Puerum tenerum diligebat, et quasi mater ubera sua ei præbebat; qui enim Danielem a dentibus leonum illibate servavit, ipse hunc Infantem inter catulos lupinos nutriri fecit. Quadam vero die cum fera illa ad quærendum victum pro catulis suis veniret * nemora lustranda, ecce vir quidam, nomine Lochanus, advenit; qui licet adhuc gentilis, tamen bonitate naturali plenus, prope petram illam accessit, et videns inter catulos Puerum forma elegantem, a spelunca abstraxit, et domum suam secum portavit. *fabulas,* E ** adde ad*

11 Tunc lupa post eum ad catulos revertens, et Puerum inter suos non inveniens, e vestigio sequuta velociter virum est. Cumque homo domui suæ appropinquaret, fera irruit in eum, ac pallium ejus tenuit, et non permisit eum domum intrare, donec in sinu ejus prospexit Puerum. Tunc Lochanus ad lupam ait: Vade in pace; quia Puer de cetero erit apud me, et non relinquam eum tecum. Tunc lupa rugiendo ac ululando reversa est ad speluncam suam: Lochanus vero Puerum nutriens, ejus curam quibusdam Brittonibus Christianis commiserat, a quibus hoc nomen Helveus ei imponebatur, eo quod vivus sub rupe est inventus. *De hoc nominis etymo in margine apographi adscriptum est:* Alveus, quasi Albeo; Ail Hibernice sonat rupem aut saxum;.... Beo vero vivum; *quod an verum sit, Hibernis judicandum relinquo.* *ex quibus consuta sunt,* F

12 *Habes hic, lector, S. Albei natales non minus inepte quam injuriose a fabulatore confictos, qui dummodo mirabilia effutiret, famam parentum ejus parum curavit. Audi nunc quas vices, si biographo credas, lupæ nutrici suæ Sanctus jam episcopus rependerit. Haud ita longe a fine hæc ait:* Quodam alio tempore cum populus Aradensium, hoc est, illius terræ, quæ Ara dicitur, lupos sibi nocentes vellent a finibus suis extirpare, et lupi huc illucque a facie persequentium multitudinis fugerent, contigit, ut lupa una ad locum, ubi Sanctus permansit, confugeret; quæ caput suum sub ancilla *(in Ms. Salmanticensi est sub* cuculo, *id est* cucullo *sive veste, in Killkennensi* in sinu) Viri Dei, tamquam sub firma tutela posuit. Cui S. Helveus ait: Noli timere amplius, quia nullus tibi nocere audebit, ego enim merito protector tuus esse debeo, quia *et quarum aliquot specimina*

AUCTORE C. S.

quia in diebus infantiæ meæ, cum me homines sprevissent, et feris me devorandum exposuissent, a vobis cum magna lenitate nutritus sum. Vade ergo secura ad locum, unde venisti et tu cum semine tuo de cetero nulli noceas; hora vero refectionis quotidie ad me venias cum tuis fratribus, ut panem mecum comedatis. Quod complebat fera, quotidie veniendo cum suis catulis numero quatuor, et sumebat refectionem cum Viro Dei et fratribus.

lectori

13 *Hæc de lupa Sancti nutrice; nunc aliud accipe ejusdem biographi portentosum commentum.* Duo, *inquit*, leones ex eremo venientes, duos equos illius regis (*quis hic fuerit, lectori divinandum reliquit*) occiderunt. Tunc rex ad Sanctum: O Sancte Dei, scio, quod nihil tibi impossibile est; rogo ergo te, ut equos meos, quos valde dilexi, resuscitare velitis. Tunc... equos regis, signo Crucis super eos edito, ad vitam resuscitavit. Duo quoque leones, qui equos occiderunt, ad Virum Dei accedentes, pedes ejus lambebant, et suis jubis quasi quodam linteo tergebant. Videns autem Rex hæc insolita miracula, ad Sanctum Dei (*ait:*) Ejice a te hos leones, ne iterum nobis noceant. Cui Vir sanctus ait: Nolite dimittere eos vacuos a conspectu tuo; sed da eis B hospitium; equi enim tui de ore ipsorum erepti sunt. Tribue illis ergo centum equos, ut a tuis finibus sine nocumento aliquo recedant.

exhibentur,

14 Cui rex ait: Ego numerum tot equorum non habeo. Et respondit Sanctus: Istos equos pro te reddam in nomine Dei mei. Helveus assumens secum præfectum regis, perrexit in montem vicinum, et cum ibi Dominum devote oraret, ecce nubes magna, de cœlo descendens in terram, apparuit, de cujus ventre centum equi eruperunt. Et ait sanctus Vir leonibus: Equos istos ante vos in eremum minate, et eos ibi, ut vobis placuerit, devorate. Et ita fecerunt leones, sicut dictum est illis. *Eadem in Salmanticensi Ms. legere est: at Killkennensis scriptori haud dubie nimis iniqua apparuit proposita regi a Sancto conditio, qua scilicet is pro duobus equis centum reddere jubebatur, ideoque pro* centum equos *simpliciter* prandium *substituit, quod cum rex in promptu non haberet, eo, quo diximus, modo per nubem delatum et a leonibus in eremum asportatum fuisse fabulatur.*

ut prelo indigna

15 *Possem hic et alia non minus insulsa nugatoris commenta recensere, cujusmodi est prodi-* C *giosa illa pomorum miræ magnitudinis melleique saporis pluvia, quæ ad Sancti preces totam urbem Romanam, ut habent Mss. Inisense ac Salmanticense, aut saltem tota, nescio cujus, in eadem urbe monasterii septa repleverit; item quinque aliæ pluviæ, videlicet mellis, piscium, olei, frumenti seu panis optimi ac vini præstantissimi, quas in eamdem urbem Romanam, ut habent duo priora Mss., aut in Sancti penum, ut Killkennensi præplacet, ipso, quo episcopus creatus est, die tam copiose dilapsas nugatur, ut Romanus Pontifex omnisque populus Romanus prodigiosis illis dapibus tres dies totidemque noctes abunde satiati fuerint. Hasce, inquam, similesque nugas recensere hic possem; at fabularum satis est.*

rejiciuntur.

16 *Necesse tamen fuit, aliquot exhibere, ut quivis clare perspiciat, quam nullam fidem hæc Acta mereantur, et quam merito Papebrochius noster ea tum in appendice Patriciana* § 1, *ubi prodigiosum istud epulum lector reperiet, tum alibi exploserit contra Colganum aliosque, qui iisdem tamquam vetustis omnique fide dignis monumentis niti non dubitaverant. Itaque non lubet mihi hanc Vitam, quæ nonnisi ineptarum fabularum farrago est, typis committere; verum ea missa facta, pauca tantum, quæ etiam aliunde aliquam veritatis speciem accipiunt, sequenti paragrapho examinabo.* D

§ II. Tempus adventus ejus in Hiberniam, quo a S. Hilaro Papa mitti potuit: gesta in episcopatu, obitus, sepultura.

Non prædicavit fidem Christianam

De *tempore, quo sanctus Antistes noster episcopatus sui labores in Hibernia auspicatus fuerit, non convenit inter scriptores, aliis id ante magni Patricii in eamdem insulam adventum, aliis post ejusdem obitum statuentibus. E priorum* E *numero Joannes Colganus, apud Papebrochium tom.* II *Martii in appendice ad Acta S. Patricii,* § 1, *num.* 2 *relatus, hæc ait:* Ex antiquissimis et ante mille circiter annos conscriptis Sanctorum nostrorum Actis habemus, non solum plurimos in Christum in diversis Hiberniæ partibus credidisse; sed multos sanctitate illustres, ut Kieranum, Albeum, Declanum et Ibarum episcopos..... et alios plures ante S. Patricium et S. Palladium in Hibernia floruisse. *Non inficior, id in prædictorum Sanctorum Actis ita asseri; sed quæ iis fides habenda sit, videri potest tum universim apud laudatum Papebrochium, tum sigillatim ad diem* 5 *Martii, quo S. Kierani Sagiriensis, ad* 23 *Aprilis, quo S. Ibari, et* 24 *Julii, quo S. Declani gesta discussa sunt.*

in Hibernia jam episcopus

18 *Porro inter Mss. exemplaria supra enumerata solum Killkennense præproperum illum* S. Albei *in Hiberniam adventum asserit verbis, quæ subdo.* Sanctus vero Albeus post hæc circuibat totam Hyberniam, prædicans Baptismum, et multos ibi convertit ad fidem, sed non omnes; quia voluit Deus omnipotens, ut S. Patricius episcopus, qui post S. Albeum in Hyberniam venit, converteret omnes Hybernos ad fidem. *Ita quidem ibi; sed ex eodem apographo cum duobus* F *aliis collato contrarium evincitur. Quippe Killkennense Ms. Sancti Baptismum his verbis enarrat:* Post hæc venit quidam sacerdos, missus a Sede Apostolica ad Hyberniam insulam multis annis ante S. Patricium, ut fidem Christi ibi seminaret. Hybernenses autem tunc fuerunt gentiles, et non crediderunt illi, nisi pauci. Cum autem venisset ille ad Mummonenses, invenit sanctum puerum Albeum foris orantem, aspicientem in cœlum, orantemque assidue, ut ostenderetur sibi vera crudelitas, dicens: Ora, ut sciam Creatorem omnium, et credam ei, qui fecit cœlum et terram et creaturas omnes..

ante S. Patricium

19 Cum ergo hanc orationem sanctus puer Albeus orasset, sacerdos ille de propinquo audiens, salutavit eum, et secundum sui cordis desiderium docuit eum de his omnibus, et baptizavit eum. *Sacerdotem hunc fuisse S. Palladium affirmant Salmanticense ac Inicense apographa, quorum posterius habet:* Post hoc venit S. Palladius a Papa

Papa Cælestino ante Patricium missus ad Hiberniam, ut fidem Christi ibi prædicaret; cumque terram prædicando transiisset, tandem ad terram Momonensium deveniens, hunc Puerum orantem in quodam loco invenit. *Pergit dein cetera, quæ ex Killkennensi retulimus, enarrare.*

ut quidam ex nonnullis fabulosis Actis

20 *Jam vero ex S. Paladii episcopi gestis ad diem 7 Julii illustratis habemus, hunc a S. Cælestino Papa ad tentandam Hiberniæ conversionem reipsa missum fuisse, ita ut dubitare vix possimus, quin per sacerdotem illum ab Apostolica Sede missum Killkennense Ms. S. Palladium etiam significet, nisi alium ignotum ab eadem sacra Sede in eam insulam pariter delegatum sine solido fundamento fingere velimus. Porro eam Palladii expeditionem ad annum* 431 *pertinere ex Prosperi Chronico ibidem ostensum est: qui potuit igitur* S. Albeus, *si, ut memoratæ Vitæ volunt, tum tantum* puer *fuerit, ante S. Patricii in Hiberniam adventum, id est ante annum* 432, *quo Papebrochius hunc a S. Cælestino Papa missum docet, Christianam fidem in ea insula jam episcopus prædicare? Paradoxa hæc sunt, quæ nemo conciliet.*

crediderunt;

21 *Restat igitur, ut in hisce tenebris indagemus tempus, ad quod* S. Albei *episcopatus et ad Hibernos missio probabiliter referri possit. Præcipuæ personæ, quibus cum convixisse Vita tradit, præter Palladium sunt Hilarius episcopus, apud quem sacris Litteris Romæ eruditus, Clemens Papa, sub quo episcopus ibidem consecratus; et S. Patricius, quocum in Hibernia egisse dicitur. Collatum a S. Palladio baptismum cum biographi dictis minime cohærere, mox ostensum est. Episcopalis consecratio sub Clemente facta evidenter commentitia est, nisi eam ad seculi* I *finem, quo S. Clemens I Pontificatum gessit, vel ad seculi* XI *fere medium, quo Clemens II ad eumdem evectus est, referre velis; nullus enim hujus nominis Pontifex toto illo tot seculorum intermedio spatio in S. Petri Cathedra sedit.*

sed probabilius est,

22 *Sub Hilario Albeum Romæ eruditum fuisse, etiam tradit Vita S. Declani, ad diem* 24 *Julii illustrata, cap.* IV, *ubi de Romano hujus Sancti itinere hæc lego:* Tunc in mentem S. Declani Romam ire venit, ut ibi mores ecclesiasticos disceret, et gradus acciperet, et licentiam prædicandi a Sede Apostolica haberet... Eodem tempore S. Albeus erat Romæ multis annis in discipulatu S. Hilarii episcopi, ex cujus jussione atque rogatu a beato Papa Albeus ordinatus est episcopus. *Papebrochius ad diem 17 Martii in Appendice ad Acta S. Patricii, § 1 censet, Hilarium hunc ipsummet esse Romanum Pontificem, sanctum scilicet Hilarium seu Hilarum, quem ab anno* 461 *usque ad* 467 *Pontificatu sanctissime functum fuisse, ad diem* 10 *hujus mensis, quo colitur, probatum est. Nec immerito ita censuit: etenim licet memoratæ* Albei *Declanique Vitæ Hilarium suum a Romano Pontifice distinguant, cum tamen eumdem et episcopum fuisse et Romæ habitasse velint, ac præterea Romani Pontificis ab Hilario* S. Albei *institutore diversi nomen aut non memorent, aut S. Clementem per immanem parachronismum imperite obtrudant, multasque futiles fabellas immisceant, non est, cur ipsis hac etiam in parte assentiamur; præsertim cum in opposita opinione præcipua, quæ de* S. Albeo *traduntur, conciliari possint, alioquin minime cohærentia.*

23 *Accipe nunc Papebrochii hac super re conjecturam. Hic in laudata Appendice Patriciana conjicit, inter varios, qui prædicata jam a S. Patricio per universam Hiberniæ insulam Christi fide, litterarum peregre discendarum causa, inde Romam perfecti sunt,* SS. Albeum *et Declanum fuisse, eosdemque, postquam virtutem suam doctrinamque satis probassent, a S. Hilaro Papa ordinatos episcopos, et ad suæ gentis subsidium in Hiberniam remissos esse. Id vero* § 5 *Commentarii prævii in Chronotaxi anno* 464, *quo S. Patricius apostolus jam obierat, quoque alter S. Patricius, qui et* Sen-Patricius *dictus est, in Ardmachanam sedem jam successerat, factum putat. Consequenter ad hæc statuit, quidquid de* S. Albei *cum S. Patricio gestis in illius aliorumque Vitis legitur, id omne non ad magnum illum Hiberniæ apostolum, sed ejusdem synonymum in illius insulæ primatu successorem, referri oportere.*

AUCTORE C. S.

cum Romæ virtutibus et doctrina instructum.

indeque a S. Hilaro Papa

24 *Hæc opinio mihi admodum probabilis apparet: negari enim non potest, quin scriptoribus a Patricii ætate non nihil remotis pronum fuerit unum cum altero confundere; in quem quidem errorem eos facile inducere potuit magni Patricii celebritas, quæ alterum synonymum, ejusdem immediatum successorem, ita obscurasse videntur, ut scriptores posteri, si quid a S. Patricio præclare gestum intellexissent, id magno apostolo suo adscribendum non dubitarent, quemadmodum Papebrochius in Appendice § 1, num. 7 recte observavit. Hac autem confusione commissa, non poterat non multiplex personarum ac temporum perturbatio in varia Sanctorum Hiberniæ, ut ibidem conqueritur Papebrochius, Acta irrepere, quæ, distincto gemino Patricio, utroque Sancto, utroque Ardmachano primate, magnam partem evanescit, ut ex dicendis, quantum ad Sancti nostri Vitam attinet, apparebit.*

in Hiberniam remissum.

25 *In primis* S. Albeum *a Palladio in Hibernia, ut Acta perhibent, puerum de Christianis mysteriis instrui bapstizarique potuisse, in hac opinione inficiari non possumus, quamvis id multis ante magni Patricii in eamdem insulam adventum annis factum negemus. Veruntamen cum Annales infra citandi ejusdem Sancti nostri mortem anno* 527 *illigent, atque adeo is centenario major obiisse dicendus esset, non possumus etiam memoratam institutionem ac baptismum ex tam fabulosis Actis ut solide probabilem admittere, vehementerque suspicamur, eum non aliunde, quam ex præmaturata Sancti missione, geminoque confuso Patricio notum esse. Secundo nihil obstat, quominus eumdem cum aliquot sociis Romam adiisse, ibidemque S. Hilaro Apostolicam Sedem obtinente, divinis Litteris eruditum fuisse, ac deinde episcopatu initiatum, in Hiberniam reversum dicamus. Quod autem Sanctus noster nondum episcopus Romæ degens, a S. Hilario sive Hilaro jussus fuerit tribus annis illius porcos pascere, messemque colligere, inter nugatoris fabulas reputamus. Nec credimus, socios ejus quadraginta vel quinquaginta numero, et inter hos* duodecim Colmannos, et duodecim Coemgenos et duodecim Fintanos, *ut Acta volunt, fuisse.*

defuncto S. Patricio.

26 *Adventum ejus in Hiberniam post magni Patricii obitum, ad annum scilicet* 464, *a Papebrochio collocari supra vidimus, idque cum dictis apprime cohæret. Quippe si anno* 431 *puer, sed tamen parvulus admodum, re vera fuerit baptizatus, paucos supra triginta annos numerare potuit, dum in patriam reversus, episcopali munere fungi cœpit. Vide tamen, quæ de anno emortuali*

AUCTORE C. S.

emortuali mox meminimus, et infra dicemus. Porro in demortui magni Patricii sedem Ardmachanam, quæ toties Hiberniæ primatum obtinebat, suffectus est S. Sen-Patricius, ab aliis Patricius *simpliciter dictus, de quo in Opere nostro actum est tom.* VI *Augusti in Appendice ad diem* 24 *ejusdem mensis. Sub hoc Hiberniæ primate* S. Albeum *jam episcopum in eam insulam appulisse ex dictis statuendum est, ideoque sub hoc accidisse putamus, quæ de* SS. Albei *Patriciique circa eumdem primatum controversia in nonnullis Vitis leguntur.*

S. Patricius, quem inter et Albeum

27 *Res in S. Declani Vita, ad diem* 24 *Julii, cap.* V *in hunc modum narratur :* Supradicti quatuor episcopi, qui erant in Hibernia ante S. Pacricium missi a Roma, sicut et ipse,scilicet Albeus, Declanus, Kiaranus et Ibarus, non unam voluntatem habebant cum S. Patricio, sed diversam; tamen in postremo concordiam cum illo fecerunt. Kiaranus enim omnem subjectionem et concordiam ac magisterium dedit S. Patricio, ipso præsente et absente : Albeus autem videns, majores Hiberniæ concurrere post Patricium, venit ad S. Patricium in civitate Cassel, et accepit eum ibi cum omni humilitate suum B magistrum coram rege Ænguso; quod prius non habuit in mente. Ipsum jam Albeum illi episcopi magistrum suum antea constituerunt, et ideo ipse ante eos venit ad S. Patricium, ne ipsi pro se contradicerent illi. Ibarus vero nulla ratione consentire S. Patricio, neque ei subjectus esse voluit... Sed postea, suadente angelo, pacem et concordiam et fraternitatem inter sese fecerunt.

controversia de primatu fuit,

28 Declanus autem nolebat contradicere S. Patricio; quia ante cum ipso fraternitatem fecit in Italia : neque quidem subditus ejus esse cogitavit, quia ipse dignitatem Apostolicam habuit ; sed ita tandem ab angelo monitus est, ut veniret ad eum, ut voluntatem ejus faceret. *Deinde cap.* VI *hæc legere est :* Commanentes in civitate Cassel S. Patritius, S. Albeus, sanctusque Declanus cum multis sanctis discipulis apud regem Ængusum multa circa ecclesiastici regiminis et vigoris Christiani leges et in Christianæ fidei ulteriorem propagationem constituerunt. Et S. Patricius et rex Æneas cum omni populo suo, ordinaverunt archiepiscopatum Momoniæ in civitate S. Albei (*id est Imelacæ*) qui tunc ab illis ordinatus est archiepiscopus per seculum; et S. Declano constituerunt terminos, quos de C gentilitate ad fidem convertit, id est Desios, ut ipsi in parochia episcopatus ejus essent. *Subduntur deinde duo versiculi a S. Patricio prolati Hibernice, qui apud Usserium in Britannicæ ecclesiæ antiquitatibus pag.* 867 *Latine sic redditi exstant :*

Albeus est humilis, dixit Calphurnia proles* ;
Patriciusque esto hinc, Albee, Momoniæ.
Declanus pariter patronus Desius esto,
Inter Desenses Patriciusque suos.

* *i. e.* Patricius

verisimiliter fuit S. Senpatricius,

29 *Scriptor Vitæ* S. Albei, *controversiam illam tacite præteriens, tantum ait, hunc sese Patricio subjecisse ab eoque Momoniensium archiepiscopum constitutum esse. Verba ex Killkennensi apographo accipe.* Cum B. Albeus audisset, quod S. Patricius regem Mumeniensium Ængus, id est Æneam filium Nefrich converteret ad Christum, et esset cum eo in civitate regia Cassel, venit, ut eos salutaret : rex autem et B. Patricius gavisi sunt in adventu Albei, et ille vicissim gavisus est videns eos. Ibi vero S. Albeus accepit B. Patricium magistrum suum ; quia erat Albeus valde humilis. Tunc rex Ængus, id est Æneas, D et Patricius ordinaverunt, ut in civitate et cathedra S. Albei semper esset archiepiscopatus omnium Mumeniensium. *Si hic per S. Patricium, magni Patricii successorem, quem etiam* Sen-Patricium *dictum fuisse monuimus, intelligamus, memorata controversia verisimilitudine non caret.*

magni Patricii successor

30 *Nam, ut recte observat Papebrochius* § 1 *in Appendice Patriciana,* SS. Albeus *ac Declanus Roma, ubi episcopi consecrati fuerant,* in Hiberniam cum suis reversi, æquum non putabant, ei se subjici, a quo ordinationem non accepissent; maxime postquam S. Patricius (cui forte libenter cessuri erant propter apostolatus prærogativam) vivere desiit. Quare primatum Ardmachani episcopi, quamvis ille se Patricii Comorbhanum *(id est* successorem) diceret, recusabant agnoscere. Itaque citra ullam ab illo dependentiam Mumonienses ecclesias Albeus, Declanus Desias ordinabat : donec Sen-Patricius non tam auctoritate et imperio, quam humanitatis officiis et miraculorum pondere, atque demissionis exemplo, illos permovit, ut futuri aliquando schismatis semina auferentes, boni publici et pacis communis causa Ardmachanam sedem ex ordinatione Patriciana, Pontificiis E probata litteris primam dici et esse paterentur, ea lege, ut singulis sua, inter Desios Declano, inter Mumonios episcopos Albeo maneret præcellentia, velut metropolitis, uni dumtaxat primati subjectis, et suos per se suffraganeos regentibus. *Ita ipse valde probabiliter : nam quod supra memoratæ Vitæ velint, eos ante S. Patricium Hibernis prædicasse, atque inde repetendam esse dissidii causam, satis refutatum arbitramur.*

Primus Imelacensis abbas fuisse dicitur;

31 *In Missali num.* 6 *laudato, dicitur Sanctus noster* Ordinis canonici Regularium fuisse; *at quo fundamento, fateor mihi plane ignotum esse. Colganus tamen die* 13 *Februarii in Annotatis ad Vitam S. Dominici, num.* 7 *et* 8 *insinuit, eum aliquam Regulam scripsisse, dum ait :* Quod autem in Hibernia ante Sanctum hunc Dominicum natum apes et mella fuerint, constat ex irrefragabili testimonio Regulæ S. Ailbei, in qua num. 37 ita legitur : « Cum sedent ad mensam, « adferantur herbæ sive radices, aqua lotæ, in « mundis scutellis; item poma, cervisia, et ex « aldveario mellis ad latitudinem pollicis, id est, « aliquot favi. » *Idem scriptor monasterii Imelacensis, quod ipse* Imleach Jobhuir *et* Jobhair *appellat, alibi non semel meminit, ejusque pri-* F *mum abbatem simul et episcopum Sanctum nostrum fuisse, ex hujus Vita constare asserit in Annotatis ad Vitam S. Molaggæ, num.* 27. *Sed an prælaudata Regula canonicis Regularibus scripta ac monasterium Imelacense ab iisdem fuerit incultum, divinare non possumus.*

annoque 527 *obiisse*

32 *Mirabilia Sancti gesta, quæ in ipsius Vita narrantur plurima, ex fabulatoris fide hic recensere non lubet, ut supra jam monui. Sed et pauca alia, quæ in aliorum Sanctorum Vitis, fabulis pariter conspersis, reperiuntur, prætereo. Restat itaque, ut de sancti Episcopi obitu ac sepultura aliquid dicamus. Usserius in Indice Chronologico ad annum Christi* 527 *de hoc argumento sic scribit :* Ad eumdem annum S. Ailbei Imelacensis episcopi obitum Annales Ultonienses et Inisfallenses referunt : et Colmannum, ante annos 11 in lucem editum, facras ab eo litteras didicisse, in ejusdem Colmanni Actis legimus : quorum neutrum cum illorum rationibus potest consistere

AUCTORE C. S.

A sistere, qui Ailbeum ante adventum Patricii Christianam fidem Hibernis annunciavisse statuunt. *Ita ipse, recte observans, assignatum emortualem annum cum maturo illo in Hiberniam adventu, quem idem Usserius ad annum circiter* 412 *retulerat, minime cohærere ; sic enim ultra centum et quadraginta annos numerasse dicendus esset, dum obiit. Verum id nos morari non debet, qui ejusdem Sancti adventum post magni Patricii mortem verisimilius collocandum esse cum Papebrochio censuimus. Quod de erudito S. Colmanno additur, nullius quoque momenti est, cum hujus Acta pariter fabulosa sint, quemadmodum ad diem 7 Junii, ubi edita sunt, dictum est.*

et Imelaci sepultus, 33 *Jacobus Waræus in Episcopis Imelacensibus, ubi Sancti adventum Patricio posteriorem nobiscum statuit, geminam de ejusdem obitu sententiam profert his verbis:* Hic talis tantusque Vir decessit tandem grandævus, integris tamen animi et corporis sensibus, 12 septembris, anno Domini 527, vel, ut alii volunt, 541, et in ecclesia sua Imelacensi sepultus est. *Quibus autem monumentis posterior opinio nitatur, non indicat : quare Annalibus ab Usserio laudatis potius standum videtur, præsertim cum alioquin Sanctus centenario major fuisset, aut etiam serius quam anno* 464 *in Hiberniam appulisset.*

ubi ejus mitra diu servata. 34 *Ceterum laudatus Waræus Sancti in sede Imelacensi successores recensens, post* O-ligbai *anno* 1122 *defunctum, subdit :* Mælmorda filius Inclodnai successit, quo sedente, 1123 Imelaca direpta est, et mitra S. Albei, ibi magna cura per multa secula asservata, a latronibus combusta est.

DE SANCTO SACERDOTE

B EPISCOPO LUGDUNENSI F

PARISIIS IN GALLIA

COMMENTARIUS HISTORICUS C. S.

§ I. Memoria in vetustis et recentioribus Martyrologiis : dies et locus emortualis : gesta unde eruenda : natalis, episcopatus susceptus, et ecclesiæ ab eo conditæ.

ANNO 551 VEL 552 In vetustis Martyrologiis Lugduni Ex *sanctis episcopis, qui Lugdunensem Segusianorum metropoliticam sedem meritis et sanctitate illustrarunt, hac die* S. Sacerdos, *alias etiam* Sacerdus, *Gallice* Serdot *dictus, Romano Martyrologio his verbis inscriptus est :* Lugduni depositio sancti Sacerdotis episcopi. *Adoni et Usuardo is ignotus fuisse videtur : at in prioris Appendice apud Rosweydum ad eumdem diem legitur :* Lugduni depositio S. Sacerdotis, episcopi et confessoris. C *In Usuardi quoque Auctariis apud Sollerium eodem die frequens ejus est mentio. Similiter Hieronymiano apographo Florentinii, ac Barberiano Bedæ ante tomum* 2 *Martii edito,* S. Sacerdotis *episcopi depositio ad præsentem diem ab interpolatoribus addita legitur, et* Lugduni *pariter annuntiatur. His accedunt Martyrologium Rabani, Gellonense apud Acherium tom.* II *Spicilegii, Florarium nostrum Ms., Hagiologium Franco-Gallicum Labbei, aliaque recentiora, in quibus Sancti nostri memoria* Lugduni *ad eumdem diem celebratur.*

in aliis Parisiis annuntiatur 2 *At vero aliud vetustum sub nomine Bedæ Martyrologium apud Marteniumtom.* VI *Veterum scriptorum col.* 646, *omisso seu cultus seu obitus loco, tantum habet :* 11 Idus natale S. Sacerdotis episcopi. *Contra Saussayus in Martyrologio Gallicano illum non* Lugduni, *sed* Parisiis *annuntiat ;* Lutetiæ Parisiorum, *inquiens,* depositio S. Sacerdotis, Lugdunensis episcopi et confessoris. *Huic consonat Martyrologii Parisiensis auctor, qui ad memoratum diem sic ait :* Parisiis sancti Sacerdotis, Lugdunensis episcopi, qui interfuit conciliis Aurelianensi quinto, et Parisiensi secundo. *Castellanus quoque, licet torrentem secutus Sanctum* Lugduni *commemoret,* Parisiis *tamen annuntiandum monet in margine ; quia videlicet eum in hac urbe vita functum ex S. Gregorio Turonensi didicerat, ut infra videbimus. Hinc etiam Theophilus Raynaudus in Hagiologio Lugdunensi observat sequentia :* Quod in Romano Martyrologio et Bedæ (*auctariis scilicet*) ac in Adonis appendice, 12 Septembris, quæ F dies felici S. Sacerdotis obitu est consignata, legitur in hæc verba : Lugduni depositio S. Sacerdotis episcopi ; non est de obitu sancti Præsulis in urbe Lugdunensi accipiendum, sed de festiva memoria depositionis eo die factæ Parisiis.

ad hanc diem quæ forte emortualis non est, 3 *Itaque memorata Martyrologia* Lugdunum *non pro emortuali, sed pro sedis, cultusque ac asservati sacri corporis loco assignasse, dicendum est. Præterea utrum hac die* 12 *Septembris sanctus Præsul obierit, dubitare facit ejusdem epitaphium, infra recensendum ; in eo enim legitur :* Obiit tertio Idus Sept. ; *atque adeo die* 11 *Septembris felix ipsius ad cœlos transitus contigisset. Verumtamen die* 12 *jam antiquitus cultum fuisse ex allatis Martyrologiis constat, quibus consonat et aliud vetustum Hagiologium Ms., olim monasterii S. Martini de Canali, a scriptoribus Galliæ Christianæ recusæ, tom.* IV, *col.* 33 *laudatum, in quo sic legi ibidem dicitur :* 2 Idus Sep. natalis et * S. Sacerdotis, et dedicatio ecclesiæ S. Pauli, quam

* *forte* est

AUCTORE C. S.

quam ipse mirabili opere construxit. *Consonat pariter Breviarii Lugdunensis Ms. auctor, de quo infra sermo recurret, qui licet mortis tertio Idus obitæ ex laudato epitaphio meminerit, Officium tamen jus ad diem* 12 *reposuit. Forsitan ob impeditum S. Patientis festo diem* 11; *sancti Præsulis nostri memoria ad* 12 *relata est.*

Martyrologio Hispanico

4 *Joannes Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico* S. Sacerdotem *nostrum a Lugdunensi ad Seguntinum in Hispania episcopum transiisse, ibidemque honorari contendens, ad diem* 4 *Maii illum in hunc modum annuntiat:* Seguntiæ in Celtiberia Hispaniæ Citerioris, S. Sacerdotis, ipsius urbis episcopi; qui cum apud Lugdunum Galliæ præsulis munere fungeretur, a Childeberto seniore, Galliarum rege, ad Athanagildum, Gothorum principem, in Hispaniam oratoris titulo mitteretur, nostras per tempora demoratus, et Seguntinæ sedis pontifex electus, ibidem maximum de se posteris reliquit specimen. Post Lugdunum reversus, Aurelianensi interfuit concilio; demumque apud Parisios sistens, virtutibus clarus, animam Deo reddidit coronandam. Ejus sacrum caput Seguntiam delatum in ecclesiæ matricis sacrario cultu debito honorifice

B veneratur.

a Tamayo perperam insertus est.

5 *Pro hoc argumento laudat Juliani Chronicon et Auli Hali poemata; supposititia scilicet et fabulosa instrumenta. Quin et Didacum Sanctium Portocarrero, equitem Jacobæum redarguit, quod de* S. Sacerdotis Lugdunensis *Seguntino episcopatu, non obstantibus memoratis instrumentis, in Catalogo episcoporum istius sedis* mordicus dubitaverit. *At quam merito id fecerit Portocarrero, norunt eruditi, qui fabulosas illas schedulas dudum perspectas habent. Consule etiam, si lubet, tomum* II *Maii ad diem* 5 *in Prætermissis, inter quos præsul ille Seguntinus relatus est. Ad eumdem tamen diem in Romano Martyrologio* Sacerdotis episcopi Saguntini *memoria adscripta est, laudatis inter Annotata ejusdem ecclesiæ Tabulis ac Flore Sanctorum Hispaniæ: verum quiscumque is Sanctus fuerit (quem tamen laudatus Didacus Portocarrero in antiquo ecclesiæ Seguntinæ Breviario, teste Tamayo, non reperit) eum a* S. Sacerdote *Lugdunensi distinctum indubitanter credemus, donec alia, quam quæ Tamayus profert, monumenta producantur.*

Acta non exstant.

6 *Acta Sancti nulla exstant, aut saltem nulla ad manus nostras pervenerunt, quamvis Henschenius tom.* VI *Maii, pag.* 10, *num.* 17 *suum de his*

C *obtinendis desiderium ac spem eruditis hagiophilis exposuerit. Exstat tamen ipsius apud Gregorium Turonensem et in concilii Aurelianensis* 5 *Actis memoria, ex quibus Stephanus de Vernay presbyter Lugdunensis in Breviario, cujus supra meminimus, quodque ipse in ejusdem ecclesiæ usum seculo* XVII *conscripsit, lectiones Sancti proprias concinnavit, additis præterea nonnullis, aliunde petitis, et infra examinandis. Utrum tamen Breviarium illud postea approbatum et excusum fuerit, ignoramus, cum præter illud in Museo nostro nullum exstet.*

E nobilibus parentibus natus,

7 *E nobili familia prognatum fuisse* S. Sacerdotem, *discimus ex S. Gregorio Turonensi, qui in Vitis Patrum cap.* VIII, *num.* I, *editionis Ruinartii, S. Nicetium, quem ibidem num.* 3 *illius* nepotem *appellat, patre* Florentio, *alibi* Florentino, *uno e senatoribus, genitum scribit. Familiam autem ejus apprime perspectam habere potuit Turonensis; cum ipse ejusdem pariter esset, quippe cujus mater laudatum S. Nicetium avunculum habebat, ut lib.* V *Historiæ Francorum, cap.* V *testatur. Eadem sanguinis conjunctio in S. Nicetii epitaphio, tom.* I *Aprilis, pag.* 95 *dato, his verbis asseritur:* D

Quique Sacerdotis sanctus hic proximus hæres,
Sanguine conjunctus, culmine, sede simul.

Denique ipsius Sancti sepulcralis inscriptio eum patricii generis fuisse memorat:

Patriciumque decus erexit culmine morum:
Sic partos fasces fortia corda levant.

8 *De gestis ante episcopatum nihil usquam reperi: at de eo suscepto præclareque administrato Breviarium Ms. Lugdunense, quod supra laudavimus, sic habet:* Sacerdos, ut nomine, sic mente, fide, meritis, pietate, officio, cultu, pretio, corde, gradu talis, ex Matricula, Ms. ecclesiæ S. Nicetii, eujus ille erat patronus, successit Leontio in episcopatu Lugdunensi, anno circiter 546, concurrente cleri populique suffragiis communibus imperio Childeberti Francorum regis. Quod onus invite quidem susceptum, in Dei timore, summa cum episcopalium virtutum testificatione administravit, ecclesiasticam disciplinam, sive bellorum præcedentium, sive hæreticorum machinis fere collapsam, sapienti pariter ac strenua vindicatione restituit. *Ad hæc pauca observemus.* E *Cum de laudatæ matriculæ ætate nihil dicatur, incertum manet, cujus ea sit fidei, atque adeo etiam, quæ de communibus populi ac cleri suffragiis ac Childeberti imperio, item quæ de suscepto* invite *episcopatu narrantur; quamquam et ejus temporis consuetudo et sancti Viri virtus ea verisimilia faciant.*

Leontio successit in episcopatu,

Templum S. Pauli,

9 *Qui hic* Leontius *dicitur, in tribus Lugdunensium episcoporum Catalogis, a P. Petro Francisco Chiffletio in Paulino illustrato editis,* Leoncius, Lycontius et Licontius *vocatur, Sanctique in Lugdunensi sede decessor pariter collocatur. Idem faciunt Galliæ Christianæ scriptores, qui* Licontium *scribunt, aiuntque nihil de ea præter nomen suppetere. Severtius illum ab anno* 542 *usque ad sequens biennium sedisse opinatur; quod quidem non negamus, etsi id certo statuere non possimus. Ad Breviarium redeamus.* Sacrorum murorum, *prosequitur,* dirutas reparavit moles; imo et collegiatam divi Pauli contruxit ecclesiam opere mirabili; et alteram parœcialem S. Eulaliæ sacram, quæ nunc est S. Georgii. *Sancti Pauli ecclesiam a* S. Sacerdote mirabili opere *reipsa conditam fuisse, ex vetusta Hagiologia, olim monasterii S. Martini de Canali, ad num.* 3 *relato* F *vidimus; quod Hagiologium forte idem est cum eo, quod Severtius* § 8 *in* Sacerdote *pro eadem sententia laudat sub nomine veteris Ms. Martyrologii ecclesiæ collegiatæ Belli-Jocensis, cum in eo quoque Sanctus noster memoratam S. Pauli ecclesiam* mirabili opere, *teste Severtio, construxisse, pridie Idus legitur.*

ac forte etiam puellare monasterium

10 *De S. Eulaliæ sive S. Georgii ecclesia scriptores Galliæ Christianæ auctæ tom.* IV, *col.* 33 *hæc notant.* Quin et vulgo rerum Lugdunensium scriptores eum (S. Sacerdotum) exhibent, ut auctorem sacræ ædis SS. Georgii et Eulaliæ, quæ fuit primum monialium, et a Leydrado restaurata est, ac tandem seculo XI data est Militibus Templi, et nunc est præceptoria Ordinis S. Johannis Hierosolymitani. *Pro* seculo XI *aliud legendum esse liquet, cum Militum Templi Ordo seculo* XII *primum inchoatus sit. Mabillonius tom.* I *Annalium Benedictinorum, ad annum Christi* 547, *num.* 30 *utramque ecclesiam* S. Sacerdoti, *opitulante Childeberto rege, conditam, pariter adscribit,*

A *scribit, et alteram quidem sacris Virginibus mox destinatam arbitratur, alteram ceromonachis primitus traditam a multis existimari affirmat.* Monachis, *inquit,* non minus favebat Childebertus, quam alii reges, immo alios hac in parte longe superavit. Nam ut ne superiora repetam, Sacerdoti Lugdunensi antistiti in construendis S. Pauli et S. Eulaliæ basilicis... opem tulit. S. Pauli basilicam apud Lugdunum, quæ modo collegiata est, monachorum quondam fuisse, multi opinantur, auctore Sacerdote, ejus loci metropolita, qui S. Eulaliæ cœnobium virginum in eadem urbe exstruxit, suppetias ferente Childeberto cum Ultrogottha regina.

SS. Georgii et Eulaliæ extruit;

11 Utrumque locum *(prosequitur Mabillonius)* instauravit Leidradus archiepiscopus, ut idem ipse testatur in epistola ad Carolum Magnum. « In eadem civitate Lugdunensi alias restauravi « ecclesias; unam in honorem S. Eulaliæ, ubi « fuit monasterium puellarum in honore S. Geor- « gii, quam de novo operui ex parte, et macerias « ejus a fundamentis erexi. Alia quoque « domus in honore S. Pauli de novo operta est.» *Hanc Leydradi epistolam tom.* IV *Galliæ Christianæ auctæ inter instrumenta n.* 2 *reperies,* B *et ex dictis concludes primo; memoratam SS. Eulaliæ ac Georgii ecclesiam probabilius non parœciæ, ut vult Breviarii Ms. auctor, sed puellarum cœtui primitus destinatam fuisse: secundo errasse Paradinum, dum lib.* II, *cap.* VII *Historiæ Lugdunensis, ex gemino istius ædis patrono geminam ecclesiam, et utramque a* S. Sacerdote *exstructam opinatus est. Tantum unam etiam agnoscit Severtius; sed eam a sancto Antistite parœcialem primitus institutam fuisse affirmat ex quodam Homiliario, nescio, cujus antiquitatis aut fidei.*

an etiam monasterium S. Petri?

12 *Idem Breviarii auctor aliud præterea monasterium puellare,* S. Petri *dictum, ab eodem Sancto Lugduni conditum memorat, laudans* librum *quemdam* antiquissimum, *a capitulo Niceliano contra prædicti monasterii moniales anno* 1309 *exhibitum. Nescio pariter, cujus is liber auctoritatis sit: verum Mabillonius tom.* I *Annalium Benedictinorum, ad annum Christi* 590, *num.* 222, *et post hunc laudati Galliæ Christianæ scriptores col.* 283 *et sequenti, ostendunt quidem, obscuram esse istius loci fundationem, at nullus eorum illam* S. Sacerdoti *a quopiam adscribi meminit.*

Xenodochium ejus forte consilio erectum.

C 13 *Ipsius tamen forsan consilio xenodochii Lugdunensis, quod Severtius a* B. Maria Virgine *suo tempore dictum ait, erectio debetur, quam concilium Aurelianense* V, *infra memorandum, approbavit, et stabilivit. Agit de eo canon* 15, *ubi aiunt patres :* De xenodochio vero, quod piissimus rex Childebertus, vel jugalis sua Ultrogotho regina, in Lugdunensi urbe. inspirante Domino, condiderunt, cujus institutionis ordinem, vel expensæ rationem, petentibus ipsis, manuum nostrarum subscriptione firmavimus, visum est pro Dei contemplatione junctis nobis in unum permansura auctoritate decernere *etc. Hujus, inquam, xenodochii erectionem forsitan impetravit promovitque* S. Sacerdos, *qui gratia apud Childebertum regem multum valebat, ut ex dicendis apparebit.*

§ II. Interest concilio Aurelianensi V: an etiam Parisiensi? fabulosa legatio Hispanica et episcopatus Seguntinus: mors Parisiis obita: corpus Lugdunum translatum: ejus sepulcrum et inscriptio: caput Seguntiæ asservatum quale?

Concilio Aurelianensi V

Labbeus tomo V Conciliorum a col. 390 *exhibet concilium Aurelianense V, cui episcopi quinquaginta, et inter hos* S. Sacerdos *Lugdunensis, multique sanctimonia illustres et in Sanctos relati, aliique inferioris ordinis, a suis episcopis delegati, subscripsisse leguntur. In eo canones quatuor supra viginti conditi; quorum cum primus Entychetis ac Nestorii nefarias sectas a sancta Sede damnatas execretur et anathematizet, Binius ibidem in Annotatis opinatur, illud occasione Trium Capitulorum, quæ id temporis tantos in Oriente motus ciebant, coactum fuisse, quod etiam Baronius in Annalibus ad annum Christi* 552 *arbitratur. Præter hanc aliam etiam causam allegat Jacobus Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. II, ad annum* 549; *videlicet causam Marci, episcopi Aurelianensis, de quo S. Gregorius Turonensis in Vitis Patrum cap.* VI, *num.* 5, *editore Ruinartio, hæc habet:* Apud Aurelianensem autem urbem, incriminato ab iniquis episcopo Marco. et in exilium truso, magnus episcoporum conventus est aggregatus, Childeberto rege jubente, in qua synodo cognoscentes beati episcopi hoc esse vacuum, quod contra eum fuerat mussitatum, cum civitati et cathedræ suæ restituunt. E

præsedit, aut certe interfuit

15 *Idem censent Ruinartius in Annotatis, et Galliæ Christianæ scriptores tom. VIII, col.* 1414; *ratio autem est, quod nullum aliud concilium Aurelianense, in quo id factum fuerit, possit assignari; nam quartæ synodo, secundum Labbeum anno* 541 *habitæ, ipse Marcus subscripsit, quintæ vero minime, quia scilicet ipse tum etiam in exsilio degebat, aut certe causam propriam agere coactus, locum inter patres non obtinebat. Miror tamen in editis hujus synodi canonibus nihil de hac Marci causa memorari. Porro præsedisse huic quinto Aurelianensi concilio* S. Sacerdotem, *scriptores passim colligunt ex eo, quid hic primo loco subscriptus legatur: non desunt tamen Mss. codices, in quibus non nisi secundo loco occurrat. Nam, teste Sirmondo in Annotatis,* in Lugdunensi atque Pithœano breviore, contra quam in aliis, primum locum obtinet Aurelianus episcopus, tum Sacerdos. *Is fuit S. Aurelianus Arelatensis antistes, cujus gesta elucidata sunt ad diem* 16 *Junii, ubi pagina* 109 *de hoc etiam argumento tractatur.* F

anno Christi 549;

16 *Utut hæc omnia se habeant,* S. Sacerdotis *subscriptio, ex qua annum habitæ synodi habemus, ita legitur:* In Christi nomine Sacerdos, episcopus ecclesiæ Lugdunensis, constitutionem nostram relegi et subscripsi. Notavi sub die 5 Kalendas

AUCTORE C. S.

Kalendas Novembris, anno 38 regni domini Childeberti regis, Indictione XIII. *Ex hisce chronologicis notis Sirmondus, Pagius, aliique annum Christi 549 recte eruunt; nam et in hunc Childeberti regni, quod exeunte Novembri anni 511 post defunctum patrem Clodoveum inierat, annus trigesimus octavus, et Indictio* XIII *inciderunt. At Eminentissimus Baronius in Annalibus, Binius in Annotatis apud Labbeum, ac Serverius, annum Christi* 552 *ex iisdem notis collegerunt, eorum scilicet secuti sententiam, qui Clodovei mortem et Childeberti regni exordia anno Christi* 514 *illiganda censebant, quibus Breviarii Lugdunensis Ms. auctor etiam adhæsit. Sed ex dicendis patebit, sanctum Antistitem nostrum mense Octobri anni* 552 *vivere jam desiisse.*

ac forte etiam Parisiensi 2,

17 *Non diu post alterum concilium Parisiis celebratum est, dictum* secundum, *in quo Saffaracus Parisiensis episcopus, de gravi convictus crimine, damnatus et e sede sua expulsus est. Sirmondus et Binius apud Labbeum illud ex mera conjectura ad annum Christi circiter* 555 *retulerunt. Verum scriptores Galliæ Christianæ tom. VII, col.* 17 *monent, illud paulo citius statuendum esse, eo quod velint S. Firminum, Ucetiensem* B *episcopum, qui ipsi interfuit, anno* 553 *obiisse, quod ad diem* 11 *Octobris, quo colitur, examinandum erit. Hinc illi istud anno* 551 *vel potius paulo tardius habitum fuisse opinantur; quod nobis etiam verisimilius ob dicenda apparet, dummodo ultra annum* 552 *non differatur.*

anno 551 vel 552 convocato.

18 *Utrum huic synodo interfuerit Sanctus noster, dubium facit editio Operum S. Gregorii Turonensis per Theodoricum Ruinartium curata: quippe in ea lib. IV Historiæ Francorum cap.* XXXVI, *quod unum ex sex est, quæ, cum in aliis editionibus non reperirentur, ipse ex Ms. codice Casinensi inseruit, hæc leguntur:* Decedente vero apud Parisios post synodum illam, quæ Saffaracum expulit, Sacerdote Lugdunensi episcopo, S. Nicetius ab ipso, sicut in libro Vitæ ejus scripsimus, electus suscepit episcopatum. *Hinc verisimile fit, Sanctum memoratæ synodo adfuisse, aut saltem ejus causa Parisios accessisse, sed supremo morbo correptum, quominus interesset, fuisse prohibitum; nam inter subscriptiones, a Labbeo exhibitas, ejus nomen non occurrit.*

Fabulosa legatio Hispanica

19 *Plura de Sancti gestis non habemus præter mortem, de qua mox agemus postquam Tamayi fabulas breviter refellerimus. Hic in supra me-* C *morato Martyrologio suo ad diem* 5 *Maii ex supposititio Juliani Chronico ad annum Christi* 557 *hæc recitat:* Venit sanctus pontifex Sacerdos Lugdunensis ad regem Athanagildum, missus a regibus Gallis, et factus est Seguntinus ab eodem rege. Vir sanctus obiit tertia die Septembris anno Domini 570. *Pro anno* 570 *Tamayus reponendum monet* 561; *legationem vero a* S. Sacerdote *susceptam ait, ut Brunichildem ac Gelesuintham, Athanagildi Hispaniæ regis filias, Sigeberto et Chilperico Galliarum regibus matrimonio jungendas impetraret. Porro Sancti adventum in Hispaniam circa annum Christi* 556 *statuit, dumque ibi moraretur, eumdem Seguntinæ sedi episcopum ab Athanagildo præfectum fabulatur.*

et susceptio episcopatus Seguntini rejicitur.

20 *Horum omnium falsitas, ut alia prætercam, patet ex anno Sancti emortuali, quem ultra Christi* 552 *differri non posse mox videbimus, adeoque non potuit is ad Athanagildum Visigothorum in Hispania regem, qui, fatente Tamayo, primum Æra* 592, *sive anno Christi* 554 *regnum adeptus* D *est, memorata legatione anno* 556, *omnibus scriptoribus ignota, fungi. Deinde quis credat* S. Sacerdotem, *eodem tempore, quo metropoliticæ Lugdunensi sedi præerat, Seguntinum episcopatum in Hispania suscepisse? Duosne tum simul episcopatus habuit, an alterum post alterum primo scilicet Lugdunensem, dein Seguntinum, ac denuo Lugdunensem in Galliam redux administravit? Nugæ hæ sunt, nec responso dignæ.*

Parisiis fatali morbo decumbens,

21 *De supremo Sancti morbo felicique obitu sequentia scribit Turonensis in Vitis patrum cap.* VIII, *num.* 3, *editionis Ruinartii:* Ægrotante Sacerdote, Lugdunensi antistite, in urbe Parisiaca, cum a Childeberto seniore magno amore diligeretur, voluit rex usque ad ejus lectulum proficisci ac visitare infirmum. Quo veniente, ait Episcopus: Optime nosti, o rex piissime, quod tibi in omnibus necessitatibus tuis fideliter servierim, ac quæcumque injunxisti, devote impleverim; nunc precor, quia tempus resolutionis meæ adest, ne dimittas me ab hoc mundo cum dolore discedere; sed unam petitionem, quam supplico, libenter indulge. Et ille, Pete, inquit, quod volueris, et obtinebis.

E S. Nicetium sibi successorem impetrat:

22 Rogo, ait, ut Nicetius presbyter, nepos meus, ecclesiæ Lugdunensis substituatur episcopus. Est enim, ut mei testimonii verba proferunt, amator castimoniæ, dilectorque ecclesiarum, et in eleemosynis valde devotus, et quæcumque servos Dei decent, et operibus gerit et moribus. Respondit rex: Fiat voluntas Dei. Et sic pleno regis et populi suffragio episcopus Lugdunensis ordinatus fuit. *Vide etiam dicta num.* 18. *Post hæc S. Gregorius in S. Nicetii laudes excurrit, atque ita tacite ostendit,* S. Sacerdotem *non sanguinis conjunctione, sed meritis ac virtutibus Nicetii, suoque erga gregem suum zelo motum, nepoti suo episcopatum postulasse; quo quidem quam dignus is fuerit, ejusdem sanctitas comprobavit: quippe qui inter Sanctos relatus, colitur die* 2 *Aprilis, ad quam ejus Acta illustravimus.*

ibidem moritur

23 *Annum, quo Sanctus ad cœlestem patriam emigravit, ejusdem epitaphium hisce notis exponit:* Qui vixit in amore Dei annis 65, obiit 3 Idus Sep. post consolatum * Justini viri clarissimi consolis *, Indictione prima. *Inscriptioni huic lucem affert, quod habet Antonius Pagius in Dissertatione Hypatica, pag.* 324, *videlicet eumdem Christi annum* 540, *qui in aliquot provinciis Occidentalibus signabatur,* VI P. C. Paulini, *sive* anno 6 post consulatum Paulini, *in potiori parte imperii,* Justino juniore solo *consignatum fuisse. Itaque ex adducto epitaphio apparet, Lugdunensibus non insolitum fuisse post annum* 540 *annos suos per Postconsulatus Justini numerare, quemadmodum etiam in S. Aureliani Arelatensis episcopi inscriptione sepulcrali, ad diem* 16 *Junii pag.* 61 *relata, factum videmus. Ibi enim obiisse dicitur* 16 Calendarum Juliarum, undecies post Justini, Indictione XIV; *ex quibus Papebrochius noster statuit, annum ejusdem Sancti emortualem in Christi* 551 *incidisse. Idem denique in S. Nicetii epitaphio accidisse videbimus.*

* i. e. consulatum
* i. e. consulis

F

anno 557

24 *Quotus is fuerit post Justini consulatum annus in Ms. nostro* S. Sacerdotis *epitaphio non exprimitur, nec in suo reperit Severtius; sive is re vera additus non fuerit, sive e marmore detritus. Utrobique tamen Indictio* I *adscripta est; ex eaque Cointius ad annum* 551 *num.* 4 *epitaphium illud erroris arguit.* Nam Justinus, *inquit,* consulatum gessit anno Christi 540, et sequens annus non Indictioni

A Indictioni primæ, sed quartæ illigatur, *cui, ut subdit, constat* Sacerdotem *superfuisse. Verum ego contrarium inde colligo* : *nam cum* Indictio prima *die* 11 *Septembris currens, a Justini consulatu, sive ab anno* 540, *primum occurrerit anno* 552, *hunc pro Sancti vitæ postremo in memorato epitaphio designari existimo ; ita ut sensus sit, eum obiisse* tertio Idus Septembris (*duodecies*) post consulatum Justini, Indictione prima, *id est anno assignato.*

vel 552.

25 *Contra hosce tamen calculos aliqua difficultas oritur ex S. Gregorio Turonensi, collato cum sepulcrali S. Nicetii, quem* Sacerdoti *successisse diximus, inscriptione. Prior enim in Vitis patrum cap.* VIII, *num.* 5, *de Nicetio ait :* Vigesimo secundo episcopatus sui anno, ætate sexagenaria migravit ad Christum. *Item lib.* IV *Historiæ Francorum cap.* XXXVI *apud Ruinartium :* Hic viginti duobus annis sacerdotio ministrato, migravit ad Dominum. *Porro S. Nicetius obiit anno* 573, *ut ad diem* 2 *Aprilis, quo colitur, dictum est, et liquet ex ejusdem epitaphio apud Severtium, ubi legitur :* Obiit 4 Nonis * Aprilis, seu 33 post Justinum, et Indictione VI, *quæ omnia præcitatum annum declarant. Neque serius* B *mors Nicetii statui potest, cum hujus successor S. Priscus concilio Parisiensi* 4, *eodem anno, tertio Idus Septembris habito interfuerit, ut ibidem in Annotatis ad caput* II *observatum est. Jam vero si a mense Septembri anni* 552 *usque ad diem* 2 *Aprilis anni* 573 *numeres, non nisi annum* 21 *episcopatus Nicetii aliquot mensibus inchoatum reperies* ; *ideoque Henschenius noster num.* 1 *Commentarii ad Nicetii Vitam,* S. Sacerdotis *obitum anno* 551 *affixit. Oportet igitur, aut in Turonensis calculis, aut in epitaphio* S. Sacerdotis *errorem cubare; ideoque Sancti mortem* 551 *vel* 552 *sub dubio affixi.*

* Nonas

Corpus Lugdunum delatum, ubi ejus sepulcrum

26 *Defuncti corpus sive mox ab obitu, procurante forsitan S. Nicetio, ipsius nepote ac successore, sive postea, Parisiis Lugdunum delatum est, ubi ejus sepulcrum in S. Nicetii ecclesia anno* 1308 *una cum aliorum Sanctorum tumbis repertum et legitime recognitum fuit. Hujus inventionis instrumentum, quatenus spectat ad omnes Sanctos, quorum reliquiæ tum repertæ fuerunt, editum jam est tom.* VI *Junii in Appendice ad diem* 13, *ideoque hic tantum ea referam, quæ ad* S. Sacerdotem *pertinent. Itaque ad id opus delegati, postquam de S. Nicetii sepulcro egerant, ita pro-* C *sequuntur :* Item juxta quoddam aliud altare, vocatum ALTARE SANCTI SACERDOTIS, erat tumba sancti Sacerdotis, prout apparebat per litteras in quodam marmoreo lapide superposito comprehensas, quæ sunt tales.

cum inscriptione repertum an. 1308,

27 Nomine, mente, fide, meritis, pietate, Sacerdus,
Officio, cultu, pretio, corde, gradu :
Dogmate, consilio, sensu, probitate, vigore,
Stemmate, censura, religione cluens * :
Gaudia cunctorum rapiens, lamenta relinquens,
Artubus * hic clausus, laudibus ampla tenens:
Patriciumque * decus erexit culmine morum ;
Sic partos * fasces fortia corda levant.
Magnum namque bonum cœlesti numine præstat,
Corpora cum desint, inclita gesta manent.
Pignoris annixus laceri huc sorte suprema,
Sanguine quos vita * sumere jussit amor.
Cujus quanta Viri mundo sapientia fulsit,
Venturi sæcli gloria testis erit.

* al. cliens
* al. arcubus
* al. paternumque
* al. partas
* al. vitam

AUCTORE C. S.

Qui vixit in amore et timore Dei annis 45. Obiit 3 Idus Septem. post consolatum Justini viri clarissimi consolis, Indictione prima. *Idem epitaphium recitat Severtius, sed paulo aliter, quemadmodum in margine* ** *annotavimus.*

postea a Calvinistis profanatum est.

28 *Præterea sextum hexametrum ex eodem recensuimus, quia in Ms. nostro etiam corruptius legitur pro* laceri, lasteri. *Forsitan ex scripturæ vetustate hæc aliaque menda irrepserunt, atque hic legendum est :*

Pignoris annixus lateri sic forte suprema,
Sanguine quos vita, funere junxit amor ;

Ita ut sensus sit, Sancto sepulcrum obtigisse prope S. Nicetium, cui, utpote patruus vel avunculus, sanguine junctus erat. Quid porro sacro illo corpore factum fuerit, ignoramus. Severtius suspicionem movit, illud ab impiis Calvini sectatoribus seculo XVI *dissipatum fuisse ; postquam enim memoratum epitaphium recitasset, subdit :* Ego autem dictator anno 1616, mense Julio relegi ex professo hos saltem versus ultimos in antiquissimo præfato marmore candido, adhuc recognito et conspicuo facto ex effossa humo sepulcri ante magnum altare ejusdem ecclesiæ S. Nicetii, quod olim concavum Calvinistæ repleverant madida terra et lapidibus anno 1562. E

Quid de capite

29 *Antequam finiam, pauca mihi cum Tamayo supersunt. Hic non modo* S. Sacerdotem *nostrum Seguntinis episcopis, ut supra vidimus, inseruit; verum etiam ejusdem caput Seguntiæ servari contendit. Ut id probet, Juliani Chronicon producit, in quo post verba num.* 18 *data legitur:* Cujus caput asservatur in eadem sede, corpus vero Lugduni : *adducit etiam fabulosa Auli Hali poemata, in quibus eadem leguntur ; ac denique vetustum Breviarium Hispanicum, quod tamen ne ipsi contrarium sit, liberaliter immutat. Verba Breviarii accipe :* Sepultus est (S. Sacerdos) in ecclesia Lemovicensi (corrige, *inquit Tamayus,* Lugdunensi ;) sed tactu temporis postea in Hispaniam in hanc ecclesiam Seguntinam (ubi hoc die veneratur) caput ejus translatum est. *Quid de his omnibus sentiendum sit, ex supradictis satis manifestum puto ; juverit tamen clarissimi viri Nicolai Antonii hac super re judicium, quod reverendus admodum ac amplissimus dominus Adrianus Connink, ipsius consanguineus, Pinio nostro piæ memoriæ ex ejusdem Mss. anno* 1721 *Matriti communicavit, hic subjunxisse, ut quid eruditus ille Hispanus senserit, lector intelligat.* F

sub S. Sacerdotis nomine

30 *Hic explosis, quæ de* S. Sacerdotis *legatione Hispanica et Seguntina sede ex Pseudo-Juliano Tamayus retulerat, ita prosequitur :* Tot mendaciis Pseudo-Juliano constitit Vitam et hominem dare capiti, quod in ecclesia Seguntina sub nomine S. Sacerdotis, ejus urbis episcopi, religiose asservatur. Cujus quidem sancti Præsulis mentio immissa fuit per Baronium, tabulas hujus ecclesiæ et Florem Sanctorum sequutum, Romano Martyrologio die 5 Maii. Nec alicui venire in mentem poterit, ut amplissimæ ecclesiæ de suo episcopo traditioni detrahere velit: speramus tamen non sic obesæ naris Seguntinos existere, ut solius Juliani testimonia (cui nugas suas, toties expostulatas falsi et convictas, Tamayus addidit) Sacerdotem episcopum suum cum Sacerdote Lugdunensi episcopo, cum plures fuerint hujus nominis clari fama viri, maximo prudentiæ suæ doctrinæque dispendio confundere, et vanissimas pseudo-historicorum Toletanorum insanias aliquo habere pretio velint.

31 Neque animus est refellendis Joannis Tamayi

AUCTORE C. S.

Seguntiæ in Hispania servato

mayi computationibus, erroribus et correctionibus immorari: cum ea cuncta facile ex jam dictis cadant, eidemque Tamayo exciderit, unde appareat quasi e machina verum, in Lectionibus vetusti Breviarii sui habere Seguntinos, quod sepultus sit S. Sacerdos in ecclesia Lemovicensi, sed tactu temporis in ecclesiam istam Seguntinam caput ejus translatum: ubi Tamayus legi voluit pro Lemovicensi, quod rectum forsan est, Lugdunensi; Breviarii fidem integram pseudo-Juliani nulli fidei postponens: cum verisimilius sit, a via non aberrare Breviarii Lectiones, quam ab ea non exorbitare Julianum. S. Sacerdos Lemovicensis episcopus Clodovei Francorum regis tempore mirifica sanctitate claruit, cujus memoria exstat in Romano Martyrologio die 4 Maii, pluraque de eo atque ejus obitu et translationibus descriptores Vitæ sanctorum collegere, ex quibus ad rem nostram et Seguntinorum traditionem maxime facit, nullum vestigium capitis aut partis ejus fuisse in ecclesia (quo tandem pervenerat) Sarlatensi Galliarum anno 1629, quo tempore facta fuit capituli decreto exhumatio et recognitio omnium sancti præsulis reliquiarum, ut legere est apud laudatos auctores. *Huc usque Nicolaus Antonius.*

censendum,

32 *Sancti Sacerdotis Lemovicensis gesta habes apud nos tom. II Maii, ad diem 5, ibidemque pag. 23 sacra ejusdem ossa, quæ Calvinistarum sacrilegiis superfuerant, enumerantur, nec ulla tamen capitis fit mentio; verum hoc, uti et alia multa ab impiis illis hæreticis forsan dissipata fuerunt. Fateor tamen Seguntinum Breviarium, quod, ut vidimus, caput Seguntiæ asservatum,* S. *Sacerdotis* Lemovicensis, *non* Lugdunensis, *esse indicat, tanto plus apud me auctoritatis habere quam Juliani Chronicon, quanto certius de hujus nugacitate constat, de illius non item. Verumtamen alii idem illud caput Martino Hortano abbati ac deinde Seguntino episcopo adscribunt, quemadmodum in Prætermissis ad diem 5 Maii observatum est; quod quam verum sit, non est hujus loci inquirere: id unum dixisse sufficiat, Juliani Chronicon prorsus ineptum esse ad fidem de servato Seguntiæ* S. Sacerdotis *Lugdunensis episcopi capite adstruendam.*

DE S. GUIDONE CONFESSORE

ANDERLACI IN BRABANTIA PROPE BRUXELLAS

J. T.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti memoria in Martyrologiis: cultus: Acta.

SUB INITIUM SECULI XI.

Memoria Sancti in Fastis sacris.

B*elgium nostrum inter plurimos Sanctos, quos suo sinu religiose complectitur et cœlo peperit, gaudet etiam sacro* S. Guidonis *corpore, qui in pago, qui Anderlacum et a recentioribus Anderlechtum dicitur, Bruxellis vicino natus, ibidem obiit, quiescit et colitur. Martyrologium Romanum cum* 12 *Septembris his verbis annuntiat:* Anderlaci S. Guidonis confessoris. *Codex Bruxellensis in auctariis Usuardi apud Sollerium nostrum Sancti nostri bis meminit, ac semel quidem* 24 *Junii inquiens:* Apud Anderlacum, elevatio S. Guidonis confessoris. *Deinde* 12 *Septembris:* Apud Anderlacum, vicum Brabantiæ nobis vicinum, depositio S. Guidonis confessoris, ubi reliquiæ sui corporis venerantur; Vita quoque ejus atque miracula plura leguntur. *Molanus in eisdem auctariis ad eumdem diem eum ita commemorat:* Apud nos *(Anderlaci prope Bruxellas)* depositio S. Guidonis confessoris; qui post septennem ac laboriosam peregrinationem, hunc locum suæ quietis elegit, ubi sui sacri corporis reliquiæ sub frequentia miraculorum frequentamur. *Accedit Florarium nostrum, quod et miracula quædam in Sancti obitu facta haud dubie ex Vita ejus Ms. deprompta, recenset sequentibus verbis:* Apud Anderlacum villam Brabantiæ juxta Brussellam natale S. Guidonis Confessoris, qui, laboriosa peregrinatione peracta, tandem ad optatum locum pervenit; ubi non diu superstes prima nocte dominica ante sui corporis dissolutionem, omnibus, qui aderant, cernentibus, lumine cœlico circumdatus est, voxque audita est, dicens: Veniat dilectus meus ad percipiendam æternæ jucunditatis coronam. Moxque domestici accurrentes Famulum Dei a seculo migrasse cognoverunt. Corpusque illi terræ commiserunt; ubi usque hodie plura miracula fiunt tam hominibus quam jumentis. *Similiter* 12 *Septembris* S. Guidonem *referunt Galesinius, Martyrologium Germanicum Canisio adscriptum, Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, Miræus in Fastis Belgicis, variisque ornant elogiis, præcipue tamen ab insigni in pauperes et egenos misericordia Sanctum commendant, atque omnes pro cultus loco Anderlacum designant.*

Incertum, quo tempore cultus inchoatus; sed antiquus certe est,

2 *Quæ huc usque ex laudatis scriptoribus attulimus, nullum nobis de percetusto Sancti nostri cultus dubium relinquunt. At quo tempore inchoatus sit non æque constat. Si biographis credimus, non statim ab ipsius morte cultus ejus publicus viguit, sed jacuit diu Sancti corpus in cœmeterio sepultum, nullaque, qua par erat, reverentia colebatur; et ita quidem, ut animalia, quæ ad pascua deducebantur, pedibus sepulcrum concalcarent, in ejusque tumulo accumberent; donec, hanc in Sanctum suum irreverentiam, Deo variis pœnis ulciscente, tandem pagi incolæ sepulcrum venerari, Sanctumque invocare cœperint. Scribitur quidem in Vita ex Ms. Collegii RR. adm. DD. canonicorum Anderlacensium nobis communicata, id anno* 42 *post ejus obitum contigisse; at, quo auctore*

A *tore id habeat, aut unde didicerit biographus, non indicat; nec legitur in altero ejusdem Vitæ exemplari itidem ab amplissimo ac R. adm. domino decano loci nobis transmisso. Si id tamen fundamento aliquo niteretur, et Sanctus noster ærumnosam hanc vitam sub initium seculi* XI *deseruisset, ut eum obiisse probabilius, § seq. ostendemus; cultum ejus sub medium ejusdem seculi inchoatum fuisse statui deberet.*

et colitur bis in anno. 3 *Quidquid de hac re sit, quæ valde incerta est; dubitari non potes, quin Anderlechtenses jam ab immemorabili tempore* Guidonis *sui sanctitatem agnoverint, impensissimeque fuerint venerati et quotannis adhuc venerentur non* 12 *Septembris tantum, quem pro emortuali Sancti die habent, sed etiam* 25 *Junii, quo sacri coporis elevationem recolunt. Patet id tum ex antiquo Anderlacensi Martyrologio, in quo ad prædictum diem legitur:* Eodem die S. Guidonis confessoris, qui apud nos hospitari dignatus est, *cum ex responsis ad quædam interrogata, quæ venerabile capitulum ad nos* 2 *Augusti, anni* 1750 *humanissime transmisit; ex quibus ulterius habemus Officium proprium de Sancto recitatum fuisse usque ad annum* 1569, *quo in Anderlacensi ecclesia Officii* B *Romani inducto usu, omnia utroque die de communi confessoris non Pontificis primo loco legi cœpta fuerunt: hoc solo discrimine, quod die* 25 *Junii orationis verba mutentur hoc modo:* Deus qui nos beati Guidonis... Concede propitius ut, cujus reliquiarum translationem colimus, etiam etc.

Miraculum triplex, quod Rayssius recenset, 4 *Recenset Rayssius in suo Hierogazophylacio Belgico pag.* 52 *triplex insigne miraculum, quo divina bonitas sanctitatem Servi sui contra calumniatorem quemdam dignata est declarare; quæ, cum de his altum biographus filius, huc ex laudato Hierogazophylacio transfero.* A tempore eo, *inquit auctor*, quo rudimenta jeci Brussellis, quia tum ejus (Guidonis) ad tumbam sæpius me venerandi ergo conferebam, particulari devotionis affectu, animum erga eum contuli. Subnectam ergo ad ejus gloriam, et honorem majorem ea, quæ nec Surius aut Molanus vel Gazæus de eo meminerunt; imo vero nec ullus eorum, quod sciam, qui Vitas Sanctorum ediderunt: ut autem plane mihi fides adhibeatur, vario colore depicta, quæ refero, muris cernuntur, in sacello, ubi ejus corpus asservatur. Hæc enim enarrare desidero, tum ad Sancti, ut ante dixi, honorem, tum ne C temporis vetustate oblitterata intereant. Cum vicano cuidam inopia coactus ad ducendum aratrum adhæsisset Guido noster, ac clanculum mira pietatis exercitia perageret, diabolus invidia æstuans quempiam suscitavit, qui modis omnibus sanctitati ejus tenebras obfundere admitteretur; quippe cottidie, pane herili, qui sibi ad vescendum dabatur, relictis equis, caute parentes fovebat. Contigit forte eo loci, dominum una cum delatore, ut rem videret, convenire: panem illi profert, et Guido noster pro more suo manticæ imponens, festinat abdite, ut poterat, parentibus suppeditare. Ecce mirum dictu! absente Guidone, angeli ejus aratoris funguntur officio. Totus obstupefactus herus miram Dei in Guidone prospicit dispensationem; cumque festinaret, ac herum eminus prospicientem intueretur, tellaris frustum in peram reponit, et arrepto ab angelis flagello, ceu ante, solum operatur. Hoc totum attente hero animadvertente, panem repetit, quem ei edendum darat*. Guido terræ massam in purum mutatam panem e pera profert. Herus exclamare et mirari: Absit, inquiens, ut mihi indigno talis Dei servus inserviat, cui non sum dignus ut inserviam. Hæc cum diceret, baculum, quo artus forte sustentabat, in terram injicit demirantis more, qui continuo foliis in omnium oculis instructus et ornatus apparuit, modoque omnium conspicientium oculis visitur.

* dederat

AUCTORE J. T.

de quo in Vita Sancti nihil legitur: 5 *Hactenus Rayssius, de quo, ut dictum est, nihil habent Vitæ ejus scriptores, quod me impulit, ut, quid Anderlechtenses de eo hoc tempore sentirent, inquirerem. Accipe igitur, lector, quæ in jam laudatis responsionibus de miraculosa ista arbore scribunt.* Constans, *aiunt*, traditio est, et legitur in Vita S. Guidonis, quod (dum Sanctus hic die quadam in agro existens baculum suum aridum, ut orationi liberius vacaret, terræ infixit) baculus statim virescere cœperit, qui tractu temporis in altissimam quercum excrevit, viruitque per sexcentos annos. Cum vero tot circumvolutis seculis arescere inciperet, ramique decidentes subjectis domibus damnum inferrent, (nota, his temporibus nullum exstat domorum in illo loco vestigium) accideritque, ut pauperes ramos hos temere comburentes, subito dissenteria correpti, misere interirent, ut patet ex diplomate E regio anni 1636, tandem obtenta prævia regis et Mechliniensis archiepiscopi venia, excisa fuit anno 1636, ejusque loco sacellum cum Sancti imagine positum secus viam, quæ Anderlaco Itterbecam ducit, ubi sita arbor fuerat, et juxta sacellum alia plantata est quercus ex glandine prioris orta, quæ nunc altissima est, eodemque, quo prior, S. Guidonis quercus nomine insignitur.

ideoque incertum apparet, 6 *Mirum sane tantæ rei, quæ ad Sancti nostri sanctitatem commendandam maxime valet, scriptorum omnium silentium. Dicit quidem biographus, plurima miracula per Sanctum patrata brevitas studio a se præteriri; at difficulter inducor, ut credam, eum, si miracula prædicta ad ejus notitiam pervenissent, hæc fuisse prætermissurum. Quare ut plane certam Rayssius sibi fidem conciliet, alia requiri non immerito testimonia possent, quam quas allegat, picturarum supra dicta miracula exhibentium, præsertim cum de illarum antiquitate minime constet. Insupr quis non miretur utriusque jam exhibitæ narrationis ejusdem prodigii diversitatem? Si Rayssio credendum, contigit res, baculo terræ præ admiratione priorum prodigiorum infixo. Si vero num.* F *præced. Anderlacensis capituli responsioni adhærere placuerit, viruit baculus, cum a Sancto, ut liberius orationi vacaret, terræ infixus fuit. Rursus; si Rayssium sequimur, non* S. Guidonis, *sed heri ejus baculus terræ infixus cœpit virescere, et paulatim in altissimam quercum excrevit.* Hæc enim, *habet*, cum diceret (*herus, ut ex iis, quæ præcedunt, colligitur*:) baculum in terram injicit demirantis more, qui continuo foliis in omnium oculis instructus apparuit. *Si autem Anderlacensium traditionem recipimus, fuit* S. Guidonis *baculus, qui divina virtute frondere visus est. Hoc tamen ultimum mihi longe verisimilius apparet.*

non tamen omnino rejiciendum ostenditur. 7 *Ista hoc loco lectori exhibenda censui, quia, etsi non omnino certa propter biographorum aliorumque, qui de Sancti nostri gestis scripserunt, silentium existimem, tamen ut plane falsa rejici non debent: non omni enim rem probabilitate destitutam esse vel ex eo judicari posse liquet, quod certe arbor quædam ab Anderlacensibus jam*

AUCTORE J. T.

jam a multo tempore in veneratione habita fuerit, sanctique Guidonis *nomine nuncupata; quam excidere ausi non fuerunt, nisi prævia obtenta regis et archiepiscopi facultate. Accedit ramos ejus temere comburentibus divinitus, ut creditur, inflicta pœna, ex prioris glandine nova arbore priscæ conservata memoria, sacellumque in eodem loco exstructum; quæ omnia haud dubie suadent saltem aliquid veri narratæ rei subesse.*

ex iis, quæ de arbore ista Anderlechtenses tradunt.

8 *Porro ex arbore antiqua excisa varias* S. Guidonis *imagines fuisse sculptas discimus ex sæpe laudatis Anderlacensis capituli responsionibus. Ex omnibus tamen maxime conspicuam esse aiunt illam, quæ supra Sancti tumulum in navi ecclesiæ jacet: cui addita est hæc inscriptio.*

Guidonis manibus plantatus spicio siccus
sexcentos annos viruit; nunc factus imago.

Inscriptioni additus est annus 1633, *ex quo manifestum est, prædictam imaginem factam esse eodem, quo arbor excisa est anno. Sexcentos vero annos arbor viruisse dicitur; quod si certum foret, ex eo facili negotio certo determinari posset annus, quo miraculum hoc contigit, simul et tempus, quo Sanctus noster in pago Anderlacensi floruit. Sed pronum est judicare, carmen hoc,* B *quod tanto tempore post Sancti mortem compositum est, non nisi ex traditione, ex qua arbor id temporis sexcentos annos viruisse credebatur, aut forte etiam ex tempore, quo* S. Guidonem *vixisse arbitrabantur, imagini additum esse; unde, variantibus circa* Guidonis *ætatem scriptoribus; ex eo nihil certi concludi posse apparet.*

Scriptores Vitæ.

9 *Restat, ut pauca de Vitæ Sancti nostri scriptoribus dicamus, ut, quam fidem Vita a nobis edenda mereatur, lector eruditus statuere possit. Vitas tres Mss. nobis communicatas habeo. Duplicem ex Ms. collegii canonicorum Anderlacensium, alteram ex Ms. Rubeæ Vallis desumptam, omnes auctore anonymo conscriptus. Duplex Anderlacensis canonicorum collegii, in omnibus convenit, nisi quod hæc prologum habeat, qui cuilibet Sancti Vitæ præfigi posset: altera careat. Quæ vero ex Rubeæ Vallis Ms. deprompta est, si gestorum enarratorum substantiam spectes, ab aliis non discrepat, enarrandi vero modus talis est, ut non facile dixeris, uter alterius conscriptam Vitam præ oculis habuerit; certum tamen esse fatearis, alterutrum alterius elucubrationem secutum esse.*

corum ætas incerta sed a Sancto remota.

10 *Quod ad atætem vero auctorum attinet, nullus Sancto coævus esse potuit, aut ad ætatem ejus prope accedere: quanto vero tempore Sancto* C *fuerint posteriores, ex nullo capite colligere potui. Id unum affirmari tuto potest, eos centum, forte etiam plures annos a* S. Guidonis *temporibus abesse; nam solemnem sacrorum ossium elevationem recensent, quam § seq. toto seculo post Sancti obitum factam fuisse videbimus; ex quo liquet, eam edendæ Vitæ fidem vindicari non posse, quæ ei deberetur, si ab auctore synchrono, aut ad Sancti tempora propius accedente litteris foret exarata. Dubitare tamen non possum, quin ea, quæ ab aliis relicta acceperant, fideliter secuti fuerint, et quæ de eo audiverant, bona fide posteris tradiderint; nihil enim in Vita legere est, quod fabulam jure existimes, aut scriptorem malæ fidei arguat. Typis edam illam, quam cum prologo ex Anderlacensi Ms. accepi, non alia de causa, quam, quia ceteris brevius gesta Sancti complectitur.*

§ II. Sancti tempus emortuale: translatio corporis e cœmeterio ad templum: ejusdem solennis elevatio.

Sancti tempus emortuale ex Actis eruendum. Bailleti opinio:

Quæ de tempore emortuali Sancti nostri, corporis ejus e cœmeterio in templum translatione, et solenni elevatione dicturi hic sumus, certiorem fidem parere non possunt, quam Acta ipsa mereantur: ex iis enim omnia depromenda sunt, cum desint certiora aliunde indicia, ex quibus id assequi possimus. Nam quæ de S. Guidone *tradiderunt scriptores plurimi, ea se ex iisdem Actis hausisse profitentur; quo tamen non obstante, seculo integro circa tempus ejus emortuale inter se discrepant. Bailletus ad* 12 *Septembris in Sancti Vita scribit, eum ex hac Vita migrasse anno Christi* 1112, *et quia Chronicon Cameracense et Atrebathense Gerardum II, qui Lietberto successit, anno* 1092, *Gallia vero Christiana Dionysii Sammarthani Odonem sive Odoardum, Cameracensis ecclesiæ episcopos anno* 1113 *obiisse testa-* E *tur, a neutro illorum episcoporum Sancti nostri ossa transferri aut elevari potuisse asserit, quod tamen utrumque Vitæ auctor affirmat. Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, et Sanctum seculi ærumnas consummasse anno* 1112, *et Deo sanctitatem ejus crebris prodigiis manifestante, a Lietberti successore Gerardo in Nativitate S. Joannis Baptistæ elevatum scribit: sed mirum tam evidentem antilogiam a Molano non fuisse animadversam.*

cui ex Actis consentiunt Baronius et Surius;

12 *Quoad annum Sancti emortualem Bailleto consentiunt Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 1112, *ita loquens:* Quo pariter anno (1112) 12 Septembris illustris meritis S. Guido confessor post Hierosolymitanam peregrinationem iterum repetitam ex hac vita migravit: ut ejus vitæ Acta scriptis data testantur. *Et Surius dicens:* Obiit autem Vir sanctus anno Christi millesimo centesimo duodecimo, quarto Idus Maii, ut habet historia Vitæ ejus: cum Martyrologium testetur, eum decessisse duodecimo Septembris die. *Quam præ se habuerit Sancti Vitam Eminentissimus Cardinalis, fateor me ignorare: at certe Vita, quam Surius, mutato stylo, edidit, eadem omnia habet, quæ leguntur in* F *Vitis ex Mss. Collegii Anderlechtensis et Rubeæ Vallis desumptis; sanctum tamen confessorem anno* 1112 *ad superos evolasse, nec in hac, nec in ista legitur, nec ex illis, ex quibus tamen id se hausisse Surius, ceterique ei consentientes profitentur, argumentis ullis deduci potest, sed manifeste contrarium. Etenim utrumque Vitæ exemplar ex Anderlacensi Ms. ad Majores nostros transmissum testatur, sanctissima gloriosi Confessoris ossa e cœmeterio jussu Gerardi II ad templum translata fuisse; idemque ex Molano notat in margine Surius. Ex quo evidentissime consequitur* S. Guidonem *nostrum ante annum* 1092, *quo Gerardus* II *defunctus est, obiisse. Quod etsi per errorem a biographo traditum supponeretur, nondum tamen annus* 1112 *Sancto emortualis cum Actis conciliari posset: quippe hoc eodem anno* 1112 *Sanctum solenniter elevatum auctor Vitæ tradit ab Odardo Cameracensi episcopo, unde consequens foret, eodem, quo vivere desiisset, anno factam elevationem fuisse, quod,*

quantum

A *quantum laudatis Actis adversetur, etsi ex iis, quæ de inchoato ejus cultu* § 1 *diximus, satis colligi possit, tamen paucis ulterius ostendo.*

sed iis, Acta repugnare ostenditur,

13 *Primo non tantum elevationis tempore, sed etiam quando translatio e cœmeterio ad templum, quæ certe elevationem præcessit, facta est, sola sanctissimi corporis ossa superfuisse significat Vitæ auctor : deinde quæ elevationem præcessisse narrat, luculentissime ostendunt, eam multo post Sancti obitum tempore contigisse : nam nulla, qua par erat, inquit, reverentia sacrum corpus colebatur, quod in cœmeterio sepultum jacebat, imo vix non Sancti memoria apud Anderlacenses in oblivionem diuturnitate adducta erat, cum miraculis inclarescere cœpit; quibus permoti clerus populusque sacellum, quod muris ecclesiæ inhærebat, supra Sancti sepulcrum in honorem Deiparæ Virginis construxerunt, quo propter miraculorum famam longe lateque dispersam undequaque populus Christianus confluebat. Tandem veteri ecclesia ruinam minitante, ex piis peregrinorum donis in grati animi tesseram, beneficiique memoriam oblatis, templum priori augustius condere decretum est, jussuque Gerardi II* S. Guidonis *ossa in ejus medio terræ mandata sunt,* B *atque demum longo post perfectam novam ecclesiam tempore ab Odardo elevata. Hæc, quæ ex Actis ejus deprompsimus, ostendunt haud dubie primo laudatos scriptores, cum ex eadem Vitæ historia* S. Guidonem *anno* 1112 *obiisse volunt, mortem pro elevatione per errorem legisse, aut describentium incuria in accepto Vitæ exemplari mortis pro elevationis notatum fuisse annum ; deinde discessum Sancti ex hac vita, si biographo credendum judicamus, multo ante annum* 1112 *tempore contigisse.*

ex quibus toto fere seculo citius obiisse eum, eruit Miræus et alii,

14 *Perspectum illud habuit Aubertus Miræus; in suo enim rerum Belgicarum Chronico ad annum* 1012 *de* S. Guidone *ita loquitur :* S. Guido (qui ut alter Nepotianus, a S. Hieronymo laudatus, multis annis servivit Deiparæ in basilica Lacensi haud procul a Bruxella floribus et ramis illam exornans) hoc item anno ad meliorem vitam transiit, ut ex illius loci monumentis collegi. *Miræum sequitur Sanderus in Laca parthenia illustrata pag.* 6 ; *qui et Ruyssium in Molani auctario* S. Guidonem *memorato anno obiisse sibi* certo constare *asserentem laudat ; ex quo monumento nescio; non aliunde quam ex Actis opinor. Accedit Grammayus in Antiquitatibus Belgicis* C *pag.* 10 *col.* 1 *dicens :* Licet Molanus, imo et Baronius B. Guidonis mortem rejiciant in annum 1112, tamen Ms. codex et diplomata arguunt errorem facile unius seculi esse. Codex quidem in annum 1012 *(typographiæ errorem esse opinor, legendumque* 1112; *ita enim laudatus codex habet, et Grammayi contextus exigit)* et festum Natalis Joannis Baptistæ rejiciens ejus elevationem ; diplomata vero donationum consentientia. *Quæ hic donationum diplomata laudat Grammayus, credebam Anderlacensis ecclesiæ esse; quare hæc consului aliquid inde certi pro Sancti nostri emortuali anno colligendum existimans ; sed in his nec mentionem de eo reperi, nec aliquid, quod mortem ipsius anno* 1012 *affigendam suadet.*

quibus adstipulantur Brabantiæ Chronica.

15 *Laudatis tamen scriptoribus adstipulantur Chronica Brabantiæ nostræ lingua vernacula ex antiquioribus conscripta, quæ Sanctum nostrum circa tempora Gerbergæ Bruxellarum Comitissæ floruisse cap.* XXII *disertis verbis attestantur. Verba Latine reddita subjungo:* Circa Gerbergæ Bruxellarum comitissæ tempora, ducis Caroli filiæ in Brabantia vivebat sanctus confessor Guido. *Hæc, inquam, Chronica favent scriptorum laudatorum sententiæ ; nam si circa hæc tempora Sanctus floruerit, dubium non est, quin diu ante annum* 1112 *e vivis excesserit. Belgii enim nostri Chronica, et ecclesiæ Cameracensis, Gerbergam ducis Caroli filiam ante annum* 1002, *quo a fraterna hæreditate exclusa est, Bruxellensibus et Lovaniensibus præfuisse, nec diu post annum* 1014 *aut* 1015, *quo maritus ejus Lambertus in prælio contra Godefridum ducem cecidit, superstitem fuisse tradunt.*

AUCTORE J. T.

Idem ex Sancti peregrinatione ad terram Sanctam confirmatur.

16 *Dissertatiunculam quamdam amplissimi domini Petri vande Velden capituli Anderlacensis quondam decani, viri, teste R. adm. D. de Vaddere ejusdem ecclesiæ canonico, eruditissimi, Majoribus nostris anno* 1631 *communicatam habeo, in qua laudatus jam decanus de tempore vitæ et mortis* S. Guidonis *disserit. Præter rationes non paucas, quibus eum vitam hanc mortalem cum æterna anno* 1012 *commutasse, lectori persuadere nititur, id ipsum ex suscepta circa vitæ finem Sancti ad limina Apostolorum et terram Sanctam peregrinatione probari posse contendit, et multis probare conatur. Ratiocinium ejus in compendium contractum subjicio. Ex historia vitæ Sancti colligi* E *inquit tam celebratam peregrinationem raram quidem et difficilem ob itinerum fatigationes, pelagique timores fuisse, sed nullum a grassantibus hostibus imminuisse periculum ; unde concludi posse putat, eam pacato tempore a Sancto fuisse susceptam, quo aptius assignari nequeat, quam annus* 1004, *si cum latitudine quadam accipiatur. Contra vero, si dicamus peregrinationem prædictam institutam fuisse circa annum* 1104, *quod in adversariorum sententia dici debet ; nec rara, inquit, fuerit ; quandoquidem circa hoc tempus Occidens universus in Orientem demigrare visus est, et forte etiam ob hostes hocce tempore grassantes, periculosa. Addit :* Cur venerabilis Wonedulphus decanus Anderlacensis eamdem peregrinationem cum sociis obiens, et S. Guidoni obviam Romæ factus tam sollicite et constanter eumdem rogasset, ut secum reverteretur ad loca incognita. *Hæc ille.*

ex qua certum reddi nequit ;

17 *Nolo inficiari argumentum jam propositum tale esse, ut aliquam pro Sancti obitu circa annum* 1012 *verisimilitudinem præ se ferre possit ; sed meo judicio certitudinem non affert. Etenim peregrinationem a Sancto susceptam apud biographos a raritate celebratam nullibi reperio ;* F *difficultatesque, quas diuturno itinere perpessum fuisse testantur, non multo leviores fuisse futuras, etsi circa annum* 1104 *iter suum inchoasset, historiam vitæ consideranti patebit. Quod vero attinet ad venerabilem virum Wonedulphum, potuit is moveri, ut* S. Guidonem *itineris sui comitem tam impense rogaret, perspecta Viri sanctitate, suavissima illius conversatione, aliisque eximiis ejus dotibus. His adde rationem, quam auctor anonymus affert in Vita a nobis edenda.* Quoniam, *inquit,* viæ et linguæ gentium, ad quos nos esse venturos speramus, magis tibi quam nobis sint notiores.

licet a vero eorum opinio, si Actis insistendum sit, non multum aberrare possit.

18 *Laudatorum tamen scriptorum sententiam non multum a vero aberrare propter jam dicta, si Actis inhærendum sit, existimo : quo minus tamen eam quoad determinatum annum* 1012 *admittam, facit primo versus sculptæ Sancti nostri imagini additus et* § 1 *exhibitus, cui si credimus, in vivis erat* S. Guido *anno Christi* 1033 ; *ex annis enim* 1633, *si sexcentos demas, restabit annus*

1033

AUCTORE J. T.

1033, *quo Sancti baculum terræ infixum viruisse dicendum erit. Deinde allegatæ rationes etsi Sanctum diu ante annum* 1112 *obiisse evidentissime ostendant, nihil tamen pro illo determinato anno probant. Denique prohibet hoc ipse Vitæ scriptor anonymus, qui eum prima nocte Dominica e vivis ereptum scribit: duodecimum namque Septembris, qui communiter Sancti dies emortualis statuitur, non in Dominicum anno* 1012, *sed in feriam sextam incidisse certum est.*

tamen quoad hunc determinatum annum admittenda non est.

19 *Scio Grevenum in Usuardi auctariis apud Sollerium nostrum annuntiare Sanctum ad* 12 *Maii, et Bailletum in ejus Vita Gallice scribere :* Sancte obiit 12 Septembris anno 1112. Opinio est illorum, qui vitæ ejus historiam corrigere voluerunt, in qua mors ejus 12 Maii posita fuerat ; et si verum est, eum Dominico die mortuum esse anno 1112, sustineri nequit, duodecimam Septembris fuisse, qui in diem Jovis illo anno incidit, quo tamen anno, 12 Maii Dominica fuit. *Sed verum non esse Sanctum anno* 1112 *obiisse, jam ostendimus ; nec magis in Historia vitæ duodecimam Maii emortualem ejus diem reperio, quam annum* 1112. *Unde nihil est, quod contra Martyrologium Romanum, et plerosque scriptores*

B *mortem Sancti* 12 *Maii affigendam suadet. Hæc de emortuali ejus tempore ; nunc ad sacri corporis e cœmeterio ad templum translationem, solennemque ejusdem elevationem procedimus.*

Confunditur sacri corporis translatio cum elevatione,

20 *Veteris ecclesiæ muris, quibus sacellum seu oratorium supra* S. Guidonis *tumulum erectum inhærebat, ruinam minitantibus, clerum populumque Anderlacensem de sacris* S. Guidonis *exuviis sollicitum, ad episcopum Cameracensem suos misisse nuntios, præsulem, quid de iis fieri vellet, consulturos, jam ex Actis prælibavimus. Hic, ut Vitæ auctor testatur, sacrum corpus e terra effodi et in medio templi rursus humo tradi jussit, quod a clero populoque non minus reverenter, quam fideliter exsecutioni mandatum est. De tempore, quo translatio hæc contigit, scriptores varii varia tradunt. Molani opinionem prætereo ; quam enim male cohæreant, quæ scribit, ostensum est num.* 11. *Miræus translationem hanc cum solenni deinde facta elevatione confundit. Ita scribit in Chronico suo Belgico ad annum* 1012 : Deo Viri sanctitatem per crebra miracula testante, circa annum 1085 Gerardus II episcopus Cameracensis ejus ossa e terra levavit, et in capsa honorifice collocavit. *Certum quippe ex*

C *historia vitæ est,* S. Guidonis *ossa jussu Gerardi II non in capsa honorifice collocata, sed e cœmeterio ad templum delata, ibidemque rursum humo tradita fuisse.*

quam recte distinguit auctor Vitæ Flandricæ, sed errat in tempore, quo contigisse scribit ;

21 *Joannes Gooris ecclesiæ collegiatæ Anderlacensis canonicus in Vita, quam de Sancto nostro Flandrice conscripsit, translationem jussu Gerardi II factam a solenni per Odardum anno* 1112 *in festo S. Joannis Baptistæ Natalibus sacro, recte quidem ex Mss. ejus Vitis distinguit, sed errat, hanc contigisse scribens anno* 1046 *sub Gerardo, qui obiit* 11 *Augusti* 1092, *eodem tempore, quo corpus S. Gudulæ ex S. Gaugerici ad templum S. Michaelis delatum est : Gerardus enim, qui anno* 1092 *vita defunctus legitur, hujus nominis secundus est, nec Cameracensi ecclesiæ episcopum præfuisse anno* 1046, *sed ab anno* 1078 *usque ad* 1092 *ex ejusdem ecclesiæ Chronicis indubitatum habemus. Errori ansam et Vitas Sancti Mss. et Chronica Brabantiæ vernacula, quæ laudat, præbuisse existimo : etenim, quando translationem sæpe memoratam a Gerardo, qui anno* 1092

D *obiit, factam tradit, ad Gerardum Lietberti successorem, cujus jussu peractum esse Vitæ omnes Sancti nostri testantur, videtur respexisse ; dum vero id anno* 1046 *contigisse asserit, Chronica jam laudata secutus est, quæ ab eodem episcopo, eodemque tempore, quo prædicta S. Gudulæ translatio contigit,* S. Guidonem *elevatum fuisse cap.* XXVII *scribunt : sacrum enim S. Gudulæ corpus circa hoc tempus a Gerardo I, præsente Lamberto comite, summo cum honore in ecclesia S. Michaelis Bruxellis repositum fuisse patet ex ejus Vita apud nos ad* 8 *Januarii illustrata.*

quod ostenditur.

22 *Quia igitur ex Sancti Vitis tam ex Rubeæ Vallis, quam ex Ms. codice Anderlechtensi desumptis perspicuum est, sacras exuvias jussu Gerardi II. Lietberti in episcopatu Atrebatensi et Cameracensi successoris, ad templum translatas fuisse, iis, si insistendum sit, patet translationem illam anno alicui inter* 1078 *et* 1092 *medio affigendam esse, quo tempore Gerardus ille ecclesias prædictas episcopus gubernavit ; sed quo ex illis determinato anno contigerit, ex nulla colligi potest monumento ; solum enim sub laudato præsule multo post Sancti obitum, oratoriumque supra tumulum ejus constructum, tempore factum*

E *fuisse, biographus scribit ; quæ voces, quantum temporis spatium complectantur, divinare nequimus : Sancti tamen ossa, eo indies novis fulgente miraculis, ab Odardo solenni festivitate e terra effossa, honorificeque capsæ inclusa, in qua et hodiedum asservantur, populi venerationi exposita fuisse festo S. Joannis Baptistæ nativitati consecrato anno* 1112, *quo eum scriptores plurimi jam laudati diem suum obiisse ex iisdem Actis per errorem collegerunt, Vitæ omnes Sancti nostri, quæ ad manus nostras pervenerunt, testantur.*

Refutatur quorumdam opinio Sanctum cum alio Sancto Guidone eumdem esse suspicantium.

23 *Nunc locus esset Vitæ, prout ea nobis communicata est, lectori exhibendæ ; nisi ex iis, quæ in Prætermissis ad* 9 *Februarii in Opere nostro leguntur, Majoribus nostris suspicionem quamdam hoc loco examinandam, suggestam fuisse colligerem,* S. Guidonem *nostrum eumdem esse cum quodam S. Wynando, qui in codice aliquo recenti, ut ibidem dicitur, manu exarato, annuntiatur his verbis :* in Canusina civitate SS. episcoporum Sabini et Wynandi, *subjungitur :* Nullus in Canusinorum episcoporum Catalogo apud Beatillum Winandus; neque omnino, quis hic sit, assequimur. *Nec ego assequor : nam neque*

F *apud Ughellum in Italia Sacra inter Canusinos episcopos* Winandum *reperio, et Martyrologium Romanum, omisso Winando, ad* 9 *Februarii Canusii in Apulia solum S. Sabinum episcopum et confessorem annuntiat. Quidquid tamen ea de re sit, si* Winandus *aliquis Canusinorum episcoporum catalogo inserendus sit, quod investigare hujus loci non est, eum a Sancto nostro, quem episcopum non fuisse ex Vita liquet, distinctum esse dubitari non potest. Frequens in iisdem Prætermissis ad eumdem diem in Mosæ ac Rheni tractu esse nomen* Winandi, *quem alii* Victorem *volunt, alii* Venantium *propter Latinum V, quod Teutones in W transferunt, refertur ; et vir quidam eruditus in litteris ad Majores nostros Colonia datis novum se vidisse Martyrologium testatur Urbano VIII dedicatum, in quo ad* 9 *Februarii leguntur hæc verba :* In Germania festum S. Winandi, *putatque esse* Widonem, *qui in Anderlechtensi pago juxta Bruxellam colitur. Opinionis fundamentum allegat, quod Sanctus noster qui lingua Latina* Guido, *vernacula* Wyen *nuncupetur,*

A *nuncupetur, quomodo etiam a Germanis lingua sua* Winandi *vocantur. Sed fundamentum hoc plane insufficiens esse ad asserendam* S. Winandum *illum, qui hoc die in Germania memoratur, eumdem esse cum nostro, manifestum apparet; nisi quis voluerit omnes eodem appellatos nomine easdem esse personas. Eminentissimus Baronius ad annum* 1046 *testatur corpus S. Guidonis abbatis Pomposiani hoc anno ab Henrico imperatore Spiram delatum esse; et Papebrochius noster in Itinerario suo ad Urbem, se collegiatam* S. Guidonis *ædem Spiræ vidisse scribit, in cujus sacello aliquo Sancti illius Vita aqueis cernitur coloribus depicta. Forte is est, cujus nomen in Mosæ ac Rheni tractu tam celebre esse perhibetur. Effigiem Sancti non Anderlechtensium solum, sed etiam variis in locis contra pecorum armentorumque morbos patroni, prout in vetustioribus picturis repræsentatur, et Vitam ejus ex antiquo Anderlechtensi codice suis illustratam annotationibus subjicio.*

B

SANCTE GUIDO
ora pro nobis.

C

VITA

Ex Manuscripto Anderlechtensi.

AUCTORE ANONYMO

PROLOGUS

Uberrimos, quos Christi Ecclesia quotidie fructus refert, recenset.

Postquam Dominus et Redemptor noster vineam, quam de Ægypto transtulit, secus decursus Sanguinis et aquæ lateris sui transplantavit, verax vitis propagines humanitatis de sepulchro usque in cœlum extendit; Apostolis in ministerium Evangelii toto orbe terrarum diffusis, non destitit nec adhuc desistit Ecclesia Christiana florere, et quotidie novos fructus suæ plantationis referre, non tantum in Israel, ubi passionis suæ torcular Christus calcavit solus, et de gentibus non est vir secum; sed etiam in

Idumea, ubi extensum est calciamentum ejus Incarnationis, et alienigenæ amici ejus facti sunt. Hujus igitur vineæ suæ, cujus umbra jam montes cœli operuit, et arbusta ejus cedros altos, quæ extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus, unum usque ad nos omnipotens Deus electum palmitem extendit, qui scilicet tanto flore adhuc fructificando non marcescit, ut non dubitetur sumptus de illa veræ repromissionis terra, cujus botrum legimus in veteri Testamento a duobus viris vecte portatum, qui apud plantatorem suum, cui vel se vel omnes fructus suos fideliter deputavit, tanti habetur meriti, ut in loco præsentationis ejus ad gloriam et honorem omnipotentis Dei, qui in membris suis quotidie nova operatur, dæmones rugiant et effugentur, cæcitas illuminetur, debilitas, et omnis morbus secundum petentis fidem relevetur, ut merito debeat laude humani oris celebrari, cujus laus semper Christus fuit, et ideo ad angelorum laudes transiit. A. ANONYMO.

Sanctum imitandum proponit.

2 Laudis autem nostræ summa est, ut imitemur, quem laudamus, et ad ædificationem legentium aliqua gestorum ejus scribendo vel breviter attingamus; scilicet, ut per eum provocemur ad bene agendum, cujus vita bene vivendi est exemplum. Inde est, quod beatus Job inter filiorum funera, et rei familiaris damna, inter carnis suæ vermes et vulnera, ait: Quis mihi det, ut scribantur sermones mei? ut non inter tot dolores officiosum alicujus mendacium sanctum martyrem delectaret, qui hoc ipsum semper caute *, ne oleum peccatoris impinguaret caput ejus, sed ut exemplo suo nos instrueret, quibus alis pigritia nostræ infirmitatis ad Auctorem suum evolare deberet. Et ut de specie ad genus, de parte ad totum transeamus, inde est, quod ab initio rudis mundi, usque ad præsentis temporis necessitatem, tot sanctorum Patrum adhuc apud nos retinetur viva memoria, quos ad illuminandam lippitudinem nostram, omnipotens Deus quasi quosdam, ut ita dixerim, soles et sidera in hujus Ecclesiæ suæ cœlo ordinavit, ut etsi cæci essemus, de viva tamen eorum lampade lumen animæ nostræ mutuare possemus. Ad horum igitur similitudinem proponimus vobis Guidonem cordibus rectorum laudabilem, minus perfectis virum imitabilem, qui, sicut ex fine ejus colligitur, in quo omnis laus secure canitur, tam probabiliter vixit in mundo, ut nulli dubium sit, quod ejus spiritus possit * in cœlo, cujus meritis quotidie videmus periclitantibus seculis subveniri a Deo. E F

* *subintellige* curavit

* *al.* vivat

CAPUT I

Sancti pueritia: ecclesiæ Lacensis cura suscepta: ad Terram sanctam et limina Apostolorum peregrinatio: pius obitus.

Sanctus pauperibus parentibus ortus.

Venerabilis Guido ante secularia tempora prædestinatus et electus, et his novissimis diebus huic mundo a Deo condonatus, in pago Brabantensi *a*, tugurio rusticano, et paupere domo natus et alitus est; qui statim in primæva ætatula sua, acsi jam viva voce audisset ex Evangelio: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est

6

A. Anonymo.

est regnum cœlorum; tam honestis moribus illas, quas hujus conditionis putant, necessitates ornavit *b*, ut penuriam divitias putaret, et quantum illa patiebatur ætas, de pusillo *c* Christi grege esse totis viribus contenderet.

a pueritia orationis et misericordiæ in pauperes studium fovet.

2 Furabatur jam tunc parentum oculis certas horas, quibus vel ecclesiam oraturus adiret, vel ut infirmis, quidquid de facultatula sua corradere posset, ministraret, nec hilarem eum ulla dies videretur *, nisi prius aut orasset, aut eleemosinam de sinu suo protulisset. Stupebat genitor, vicini admirabantur, et divinum aliquid jam in eo ominis * venerabantur. Qui, ut in robur evasit virile, cœpit statim maternæ domus tædere, et testes operum suorum oculos hominum velle fugere, et nisi sibi ipsi quoque abrenuntiasset, de perfectione omnino desperare.

* vidit
* omnes

Desiderium perfectionis et solitariæ vitæ amor.

3 Interim cœtui et conventibus sanctorum virorum, quando posset, frequens interesse, et quidquid de vita æterna posset percipere, magnum sui detrimentum putare, nisi ad hoc ipsum faciendum studuisset aspirare. Antoniorum et Arseniorum vitam, hoc est solitudinis quietem, eum toto corde concupisceret, dolebat, quod nec de vicino eremum, nec, cui se traderet erudiendum, invenire posset solitarium. Sed quia sancta desideria, quamvis interdum differantur, nequaquam tamen in fine spe sua frustrantur : cum quotidie progrederetur, et locum saltem inter ignotos habitandi sedulus speculator scrutaretur, ad villulam nomine Laken *d* pervenit, ubi ecclesiam sanctæ Dei Genitricis nomine consecratam cum audiret, divertit, ut oraret. Ad pernoctandum a presbytero retentus, in crastinum, ut in ecclesiæ suæ servitio remaneret, est rogatus; notabat enim in eo quamdam venusti vultus gravitatem, breviloquium, lenitatem, et sine intermissione ad Dominum cordis intentionem.

B

Lucensis ecclesiæ custodiam suscipit,

4 Cujus petitionem Vir sanctus, acsi præceptum Domini libenti animo suspiciens *e*, gaudebat velut si tunc demum viam mandatorum Dei initiaret, et quod seipsum quodammodo jam desereret, et alienæ voluntati deservire deberet. Gaudebat ante omnia, quod in amicum conscientiæ suæ locum devenisset, ubi vigilias et orationem, jejuniaque sua extendere liceret secundum propriam voluntatem. Ex eo jam tempore beatus Guido veluti alter Samuel sub suo Heli in domo Domini fideliter deservire, et nullum omnino mandatorum ejus præterire, maxime eorum, quæ ad servitium Dei videret pertinere *f*. Parva quidem sunt, quæ ad majorem comparationem dicturi sumus; sed in quibus eumdem animum ad bene agendum semper paratum intelligas. Sicut enim eumdem artificem Dominum, non tantum in cœlo et stellis, oceano et terris, leonibus et elephantibus admiramur, sed etiam in minoribus creaturis, formicis, locustis, apibus et muscis, et cæteris, quorum magis nota sunt corpora, quam nomina, et eamdem in cunctis stupemus suam solertiam, sic mens sanctorum virorum æque sollicita est circa majora et minora. Et cum inter cætera nihil studeat, egregie omnes pariter in se virtutes congregat.

C

de cujus nitore mire sollicitus est. Ejus virtutes, vitæque austeritas.

5 Erat enim sollicitus, si niteret altare, si laquearia absque fuligine, si pavimenta tersa, si sacrarium mundum, si vasa lucentia, et in omnes cæremonias pia sollicitudo disposita. Ubicumque eum quæreres, in ecclesia invenires, floribus quoque diversis et arborum ramis cancellos et consiliabula *g* Sanctorum vestiebat; ut quidquid placeret in ecclesia, vel dispositione vel visu, labor et studium testaretur *h*. Invidiam humilitate superare, nulli umquam obscœno rumori locum dare, nec contra Evangelicum præceptum duas tunicas habere *i*, magisque ab extraneo domino ostiatim stipem poscere, quam poscentem se sine eleemosina dimittere. Jejuniis quoque totum corpus depascere, frequens in ecclesia pernoctare, et quod difficillimum, sine detrimento animæ suæ omnium oculis placere. Numquam in ore ejus risus aut pueriliter effusus, aut muliebriter fractus. Peccata quotidiana, et sine quibus vita nostra nullo modo ducitur, tanto lacrymarum fonte abluere, ut gravissimorum scelerum eum putares reum. Tales tamque inexterminabiles hujus Christi palmitis flores cum videret aper *k* de silva, et singularis ferus, adjunctis sibi suis vulpeculis, conabatur eum depascere et demoliri; sed triplicem ejus munitionis sepem *l* nullo modo aut scindere, aut transcendere poterat; frequenter conatus, frequenter repulsus; cum per se jam nihil proficeret, tamen non invidere non poterat et indesinenter insidiabatur, quem ferire nequibat.

D

E

Suasu mercatoris cujusdam Bruxellensis, mercaturæ animum, relicta ecclesiæ custodia, addicit;

6 Igitur quia Dei permissio semper justa est, sed voluntas diaboli injusta, nec quisquam a justa permissione frustra affligitur, si injustæ voluntati recte renititur; sicut quondam per ostiariam Apostolum, sic hunc suum Famulum Deum tentari permisit per unum diaboli ministrorum *m*. Nam quidam mercator de Bruxella *n* victum castello veniens officiose, ut semper, ab eo susceptus est. Qui, cum liberalitate erga pauperes et benignitatem ejus ad omnes miraretur, primo de vilitate vestimentorum ejus causari, postea quasi pia compassione, ne deesset sumptus ad faciendam eleemosinam timere, tum aliquid se promittebat velle consulere, ut nec unquam deficeret pia eleemosina, et semper abundaret liberalis ejus dextera. Multis ambagibus tandem ad id perventum, ut venalitatem, et mercaturam suaderet. Quid ageret Christi Miles? regebat * velle, quod nesciebat, et tamen præterire nolebat, quem * ille recte facienda suadebat. Consensit tandem et mirantibus omnibus, novum se exponit mercatorem. Interim carina paratur, census undecumque corraditur, et data die remorum ductu per Sennam *o* pleno flumine navigatur. Sed quia scriptum est, Comprehendam sapientes in astutia sua, hanc sui Servi astutam sapientiam statim Dominus comprehendit, et quantum in oculis ejus talis mercatura displicuerit, evidenti signo ostendit. Nam in medio flumine, pleno utroque littore carina in sicco deponitur, et suum periculum omnibus minatur. Fit clamor et strepitus, omnibusque vel fune trahentibus, vel remis impelle * conantibus frustra consumitur opus. Ipse sanctus Guido velut confidens robore et fortiori brachio, cum se in auxilium accingeret, et contum *p* subrigendæ navi aptaret, ita firmiter lignum illud ejus adhæsit manibus, ut nullo modo extorqueri posset.

* cogebatur
* quæ

F

* impellere

sed divina castigatione revocatus, ad relictam ecclesiam redit.

7 Videns sanctus Vir novæ rei miraculum, stabat et hærebat, eo magis, quod lignum manui suæ adhærens nullo modo projicere poterat. Ad se autem reversus, reum jam se intelligens, et ignobilis mercaturæ tandem pœnitens, redit ad pridie relictam ecclesiam, commissorum suorum culpam deploraturus apud beatam Dei Genitricem Mariam, oculosque a lacrymis, et os a verbis precum non continuit, donec lignum, quod suis adhæserat manibus, humi cecidisse vidit, magisque

A gisque præ gaudio lacrymans sanctæ Trinitati immensas agebat gratias. Nec idcirco ei hoc contigisse credendum est, quasi mercatura, si fideliter agatur, apud Deum damnetur; sed quædam sunt officia *q*, quæ vix aut nullatenus sine crimine exerceri possunt; sicut legimus beatum Petrum apostolum piscatorem ante suam a Domino vocationem, Matheum vero thelonearium fuisse; et utrique a Domino electi post resurrectionem ejus, Petrus, qui navim et retia reliquerat, ad piscationem rediit; Matheus verò ad theloneum non resedit: quia ut beatus ait Gregorius, aliud est per piscationem victum quærere, aliud est per thelonei lucrum pecunias augere: et officium, quod ante conversionem sine crimine esse potuit, hoc post conversionem repeti culpa non fuit. Quia vero mercatura raro aut nunquam ab aliquo diu sine crimine exerceri potuit, et antiqui instinctu hostis a quodam suorum ministrorum beatus Guido persuasus ad hanc erat devolutus; eum Dominus tali officio coinquinari non fuit passus; sed, ut ab hoc cessaret, et prioris quietem vitæ repeteret, piæ correctionis est flagello admonitus. Qui quasi gravissimum perpetrasset scelus, et per B hoc omnes prioris vitæ labores amisisset, amplioribus jejuniis et vigiliis * corpus macerare, et orationibus et lacrymis ardentius insistere.

* cœpit

ad limina Apostolorum et terram sanctam proficiscitur. Rediens Wonedulpho suisque sociis Romæ occurrit

8 Post aliquantum vero temporis, pro posse suo paratis viæ suæ sumptibus, Romam sanctorum Apostolorum limina visitare, ac deinde Hierosolymam sancta videre loca est profectus, ac per septennium aliorum Sanctorum ecclesias per orbem pene totum positas lustrare non cessavit. Jamque ejus barba prolixa, vultus et reliquum corpus illius fame et labore itinerum attenuatum, et capilli capitis ejus adeo increverant, ut a nullo sibi quondam noto omnino recognosci posset. Tum divina adductus gratia Romam iterum venit, ubi venerabilem virum nomine Wonedulfum in pago Brabantensi *r* decanum, cum aliis sui itineris comitibus *s* Hierosolymam ire volentibus reperit, quos utpote olim notos benigne agnoscens, ab illis minime est recognitus; eosque nominatim appellans, primo dominum Wonedulphum, et deinde cæteros benigne salutavit. Unde omnes illi in stuporem et in admirationem sunt versi, quod huic Viro, quem nunquam antea se vidisse reminiscebantur, suæ facies, et sua tam nota essent nomina, eumque quisnam, aut unde esset, et quo C vellet, humiliter sunt sciscitati. Tum ille: Fratres, inquit, dilectissimi, ego Guido sum ille peccator, qui in pago Brabantensi in ecclesia sanctæ Dei Genitris Mariæ nomine consecrata, in villa, quæ dicitur Laken, aliquando sum commoratus et ob amorem cœlestis patriæ, hanc ipsam Romam ac deinde Hierosolymam peregre profectus visitavi, et ab ipsa die usque nunc Sanctorum ecclesias in extremis mundi partibus sitas eorum patrocinia implorans perlustravi.

quibuscum rursus Hierosolymam proficiscitur.

9 Quod audientes illi, et Virum utpote quondam visu, facie, et nomine satis notum modo recognoscentes et quomodo piis actibus Deo semper gestierit placere, reminiscentes, eum proni in terram adoraverunt *t*, humili voce talia subjungentes verba: Quoniam, inquiunt, Pater sanctissime, non fortuna, sed sola Dei, qui hominum semper, quorum misertus fuerit, consulit saluti, huc te, ut credimus, adduxit gratia, tuam precamur benignitatem, ut quia adhuc peregrinari et multa pro Deo pati es paratus, nobiscum ire Hierosolymam digneris, quoniam viæ et linguæ gentium, ad quos nos esse venturos speramus, magis tibi, quam nobis sunt notiores. Quod Vir Dei audiens, pio, ut erat, animo: Fratres, inquit, amantissimi, non solum vobiscum ire Hierosolymam, sed et ipsam meam, si necesse sit, pro vobis ponere animam juxta Salvatoris mandatum sum paratus. Quorum dulcedine verborum illi uti mellis favo recreati, et alacres admodum effecti, in amplexus sancti Viri ruunt, caput et manus ejus deosculantur, Deo, qui tam fidum viæ ducem eis providerat, laudes indefessa voce referentes. Quid plura? hujus Viri consortium adepti post multas itinerum fatigationes, et innumeros per pelagus timores, tandem Hierosolymam et ad alia sancta perveniunt loca, quibus ad libitum suum circumquaque perlustratis, sani et incolumes repatriabant, cum, Deo vocante, qui eos, in suo famulatu devotissimos, carnalis commorationis sordibus coinquinari ulterius nolebat, primo dominus Wonedulphus, et deinde sui conviatores terræ corpora, et sanctas cœlo animas reddiderunt: quibus beatus Guido in hac vita reservatus sepulturam exhibuit devotus.

A. ANONYMO.

10 At vero dominus Wonedulphus de hoc mundo recessurus, cum modica esset tactus febri, beatum Guidonem ad se accersivit, ac Spiritus sancti gratia repletus, se a carne solvendum esse pronuntiavit, diceus: Jam, inquit, Pater amantissime, Deo omnipotenti, qui sperantium in se semper adimplet vota, ore et toto corde gratias ago, qui etiam, supra quod speravimus, nostrum adimplevit votum, ipseque pietatis ac misericordiæ operibus, quæ erga nos ostendisti, in æterna tibi retribuat vita. Ipse etiam licet indigno et infimo servo suo mihi est dignatus revelare, quod jam tempus et hora immineat, qua mortis debitum exsolvere, et, quem mihi Creator meus indidit, ei spiritum debeam reddere. Te autem in pagum Brabantensem ad locum, ubi tua Dominus requiescere ossa disposuit, reversurum scias esse. Unde illam, quam a Deo habes, oro fidem, et benignitatem, ut amicis meis, et cæteris reditum meum præstolantibus, obitum meum, quem paulo post visurus es, annunties, et hunc meum annulum aureum tecum deferens, eis pro signo veritatis ostendas; et licet corporali mea priventur visione, numquam tamen de pia Domini desperent misericordia. Verum ubi hæc fideli Socio nuntia, et alia sanctæ exhortationis locutus est verba, oculos et manus ad cœlos dirigens, seque Domino totum commendans, in circumstantium manibus angelorum beatam tradidit animam, quam quanto in cœlis pius Dominus sublimaverit honore, hominibus est declarare dignatus *u*. Nam ad tumulum ejus, beato Guidone et pluribus aliis cernentibus, tres claudi gressum, et duo cæci amissum receperunt visum; nimirum ut qui vivens, et magnæ compassionis affluens visceribus, innumera egenis contulerat beneficia, modo ad mortua ejus ossa divina fierent miracula. Nec solummodo nunc demum eum Dominus cœperat glorificare, sed etiam adhuc in hoc fragilitatis corpore positus multa pro Domino pauperibus contulit beneficia, quæ sibi in vita sua ex parte sunt restaurata, ut per hoc et magis diligeretur ab hominibus, et amplius in Dei servitio ejus accenderetur animus. Vasa enim, quæ in erogatione eleemosynarum evacuarat, dum rursus illa penitus inquiri, et si quid in eis forte remansisset, pro Dei amore dari præciperet,

E *In reditu moritur Wonedulphus. Miracula quædam in ejus vita, et post mortem ad ejus tumulum patrata.*

F

A. Anonymo.

ret, stipendiis referta inveniebantur. Nec illud reticendum æstimo, quod famuli suæ domus sub autumnali tempore, dum quadam die ad seminandum agrum secum deferrent semina, contigit ex Dei providentia, ut agrum ipsum uberrimis redundantem segetibus invenirent. Quanta igitur dilectione serviendum est illi, qui fideles suos in hoc seculo tali ditat honore, et in futuro perenni sublimat jucunditate.

S. Guido patriam repetit, ubi paulo post cœlesti lumine circumdatus sancte moritur.

11 Venerabilis Guido considerans præcepta viri Domini non postposuit, sed, sicut ei promiserat, repatriare cœpit. Priusquam autem ad locum divinitus sibi prævisum perveniret, multas sustinuit tribulationes, videlicet famem, sitim, algoris inediam : firmiter namque in corde suo locaverat, quod non essent condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelatur in fidelibus Domini, et quod, nisi qui legitime certaret, * coronaretur in cœlestibus. Tandem cum summo labore et fluxu sanguinis pæne defectus, ad villam Anderlecht pervenit, ubi hospitio cujusdam pauperis receptus, multa de itineris sui eventu aperuit, dicens, quod dominus Wonedulphus beatam cœlo reddiderit animam, et quanta in die sepulturæ ejus contigerint mi-

* non

B racula, indicavit. Cumque sermo ad decaniæ ipsius vice-fugentem perveniret, sine mora cum quibusdam clericis domum adiit, et postquam omnia diligenter inquisivit et annulum aureum beati Wonedulphi recognovit, gratias Deo agens cum lacrymis, ipsum Dei hominem beatum Guidonem secum ad hospitium abduxit, et cum omni diligentia usque obitus sui diem custodivit. Sed Dominus nolens eum diutius hujus seculi ærumnis fatigari, in prima nocte Dominica ante sui corporis dissolutionem, omnibus, qui aderant, cernentibus, lumen cœlitus missum super Dei Servum in specie columbæ descendit, cujus splendore tota domus illuminabatur. Quod cum aliquantulum circa eum moraretur, audita est vox, quæ dicebat : Dilectus noster ad percipiendam jocunditatis æternæ coronam veniat, quia fidem servavit. Mox qui in domo erant accurrentes, Dei Famulum, quasi angelicis manibus præparatum,

x a seculo migrasse invenerunt *x*. Cujus sacrum corpus canonici illius loci ad ecclesiam deferentes, terræ commiserunt, ubi usque in hodiernum diem per eum plurima fiunt miracula, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor in secula seculorum. Amen.

C

ANNOTATA.

a *Anderlechtum dicto. Vide Comm.* § 1.

b *In Vita Sancti ex Ms. Rubeæ Vallis desumpta ita legitur :* Sic se honestis moribus studuit ornare, ut penuriam divitias reputans etc.

c De electo Christi grege, *quem, teste venerabili Beda, Christus ob comparationem majoris numeri reproborum, aut potius ob humilitatis devotionem* pusillum *vocat.*

d Laca *Bruxellensis territorii pagus medio ferme Mechliniam versus Bruxellis milliari dissitus. Deiparæ cultu miraculisque celeberrimus est. De ejus antiquitate vide Sanderum in Laca illustrata.*

e *Hinc in Lacensi ecclesia Sanctus noster cum ecclesiæ clavibus in manu depictus cernitur. Sanderus in Laca parthenia illustrata scribit, Sanctum ecclesiæ illius custodiam suscepisse circa annum 950 ; sed ex quo id instrumento hauserit, aut unde didicerit, non indicat ; nec mihi admodum verisimile apparet propter susceptam a Sancto circa finem seculi* X *aut initio* XI *ad terram sanctam liminaque Apostolorum peregrinationem : etenim cum memoratæ ecclesiæ custodem non egerit juxta biographum, nisi postquam ad ætatem virilem pervenerat ; si Sandero credimus, diuturnam hoc laboriosumque iter a Sancto institutum fuisse anno ætatis suæ ad minimum* 70 *dicendum erit.* D

f *Hæc omnia usque ad num.* 5 *in Ms. Rubeæ Vallis non leguntur.*

g *Thecas, in quibus Sanctorum reliquiæ asservantur, significari existimo.*

h *Lege:* Sancti laborem et studium testaretur.

i *Lucæ* IX.

k *Metaphorice loquitur, et diabolum Sancti nostri virtutibus insidiantem intelligit.*

l *Forte per* triplicis munitionis sepem *ejus humilitatem, orationis studium, vitæque austeritatem, quibus se Sanctus contra dæmonis insidias armaverat, significare intendit biographus.*

m *Similitudo hæc ex scripturis deprompta in Ms. Rubeæ Vallis non habetur.*

n *Brabantiæ perampla nobilissimaque civitas quondam Brabantiæ Ducum, nunc Gubernatorum sedes.*

o *Belgii nostri flumen, quod in Hannonia prope Sonegias originem trahens Brabantiam ingreditur et Bruxellas pertransit.* E

p Contus *est pertica oblonga, quæ in capite ferrum habet, et qua nautæ utuntur ad promovendas naves.*

q *Sequentia, quæ scriptor anonymus ex Gregorio rursus deprompsit, in Ms. Rubeæ Vallis omissa sunt,*

r Anderlechtum *nomine.*

s *Quos aut quot itineris sui comites venerabilis Wonedulphus habuerit, nullibi potui reperire.*

t Venerati sunt. *Hæc, nisi ab auctore ipso excogitata sint, ex eximia certe venerabilis Wonedulphi humilitate profecta sunt.*

u *Venerabilis hujus decani elogium ex Sancti nostri Vita depromptum fere prout hic legitur, dat Rayssius in Molani Auctorio ad Natales Sanctorum Belgii* 12 *Septembris, eumque* Sancti *titulo condecorat. Wonedulphum hunc insigni fuisse virtute ornatum, et miraculis conspicuum ex iis, quæ hic de ipso narrantur, abunde liquet ; sed de cultu nihil reperio. Ignoro etiam, quo nixus fundamento, natales ejus duodecimo Septembris affigat, cum et natales et diem mortis, locumque sepulturæ Historia haud exprimat.* F

X *Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, et Rayssius in hiero-gazophylacio aliique auctores Sanctum nostrum peste inguinaria correptum, diem suum obiisse scribunt. In Historia vitæ ex sanguinis fluxu defecisse legitur. Hoc certum videtur, Sanctum non diu post reditum in patriam superfuisse et morbo aliquo ex diuturni itineris laboribus contracto e vivis discessisse.*

CAPUT II

Irreverentia in Sanctum divinitus punita: cultus miraculorum occasione inchoatus.

Irreverentia in Sanctum divinitus punitur.

Post multum igitur temporis *a* dum beati Viri corpus in tali jaceret humatum loco, a nullo ei debita exhibebatur reverentia, quia non solum aliunde advenientes, verum et habitatores loci frequenter

A frequenter ibant per medium sepulchri. Sed et animalia ad pastum euntia, sive inde redeuntia supra Sancti accumbebant tumulum, quorum nonnulla tamdiu, quoadusque spiritum exhalarent, a dæmone sunt vexata. Equus quidam cujusdam domini villæ valde delicate nutritus, dum quadam die adaquare duceretur, pede posteriori tumulum sancti Viri, dum reduceretur, calcavit, qui statim circumventus insania, capite super parietem conquassato, vitam finivit duriter. Qua de re ipse dominus villæ nomine Onulfus duobus suis rusticis sepem circa sepulcrum beati Viri claudere jussit: unde a quibusdam transeuntibus locus defensaretur reverentissimus. Sed, invidia dæmonis agente, qui ab hominum numquam desistit infestatione, et quantum prævalet, non cessat nocere, lusores illi instinctu dæmonis in risum excitati, et ludentes ad alterutrum; Eia, inquiunt, Senem istum tam diu defunctum, et in cineres redactum, ne forte a nobis etiam fugiat, includamus; quasi ex eo commodum habituri postmodum. Quæ derisionis verba, postquam nefando ore protulerunt, eodem momento, viribus corporis paulatim deficientibus, et quasi jam diem totam operi inani consumpsissent, B conquerentes, domum sunt reversi. Quorum itaque unus medio noctis cum magnis cruciatibus animam reddidit, alter vero quasi amens se multum discerpens, et quæ convitia in sanctum Guidonem dixerat, advenientibus confitens, sequenti die vivendi finem fecit. Horum ego duorum interitus parvo post tempore causa salutis multis non solum prope, verum etiam procul positis exstitit, qui diversis diu erant fatigati laboribus. Fama enim volante, audientes quid duobus viris pro sua evenerat infidelitate, devota mente ac supplici voce patrocinium sancti Guidonis sibi postulant adesse, ut sicut illi de eo cachinnantes amaritudinem mortis incurrerant, sic isti de ipso præsumentes, ipsius meritis subvenientibus, ab ea, qua tenebantur, liberarentur infirmitate. Alii itaque per somnium admoniti, alii amicorum manibus, alii vehiculis adducti luminaria ad sancti sepulchrum Guidonis detulere, ibique humilibus non diu incumbentes precibus, optatam obtinuerunt sospitatem, sicque ad sua læti redierunt.

Sacellum supra Sancti tumulum in honorem Deiparæ erigitur. Claudus gressum,

13 Tunc pro tempore et loco religiosi ejus loci viri supra Sancti tumulum in honorem sanctæ Dei Genitricis Mariæ basilicam construxerunt, donec, divina juvante gratia, domum dignam aut ipsi in honorem ipsius aut sui ædificarent posteri. Interea filius cujusdam viri de proxima C villa, quæ vocatur Aper *b*, quinquennium utroque pede erat claudus, quem pater vehiculo impositum ad beati Guidonis detulit sepulchrum. Confestim, illo ibi relicto, ipse ad orationem in medio prosternitur ecclesiæ, et humum, ubi eubabat, lacrymis et intimo cordis affectu fusis irrigans, divinam orabat clementiam, ut ad glorificandum nomen suum et laudandum Sancti sui meritum, etiam et huic suo dignaretur subvenire infirmo. Lacrymans itaque talibus irrumpebat precibus, cum repente, eo ignorante, et cor oculosque ad cœlum levante, mirabili Dei virtute, et intercessione sancti Guidonis interveniente, pedes pueri ad pristinum usum sunt restaurati. Qui oratorium clam genitore egressus, cum coævis suis cœpit per atrium ludere, et quasi nihil debilitatis umquam perpessus fuisset, ubique recto et firmo gressu ambulare. Tandem pater lacrymis perfusus ab oratione surgens, ad locum, quo filium posuerat, respecturus, quidnam ageret, rediit, et quid misericordiæ a Deo jam acceperat, ignorans, quonam devenisset valde mirabatur. Continuo foras egressus eum incolumem cum aliis circumstantibus reperit ludentem, eumque assumens multis advenientibus, quid sibi evenerat, narrans, in oratorium, quo sanitatem receperat, reduxit, multas Deo gratiorum actiones referendo. Deinde cum magna exultatione reversus, amicos convocat et vicinos, et quantum gaudium a Deo, intercedente B. Guidone, in curatione filii sui percepit, omnibus indicat. Congratulantes igitur illi singuli parant munera pro suis viribus, et sequenti die Dominica onusti ad ipsius sepulchrum veniunt, pro impensis a Deo per sua merita beneficiis, laudes voce magna decantantes. A. Anonymo.

cæcus et contractus lumen oculorum et sanitatem impetrat.

** al. rectius senex*

14 Præterea in ipsa villa Anderlecht sacerdos* quidam morabatur, cujus filius caligine oculorum perculsus, et totus diuturno contractus languore quasi semivivus per triennium jacebat in lectulo. Cujus parentes miracula, quæ per beatum Guidonem fiebant, cernentes, illum cum luminaribus ad sepulchrum beati Viri posuerunt, suppliciter misericordiam Dei implorando. Ecce, inquiunt, amantissime Dei Sancte, cum longe E lateque positi munere tuorum gratulentur beneficiorum, et nos, qui tui incolæ sumus et famuli, simili modo tuum patrocinium in nostro experiamur filio, et quanto tibi habitatione sumus viciniores, tanto tibi præ aliis de collato munere simus devotiores. Tum Dei misericordia, qui, dum vult, desiderata concedit petentibus, per interventum Servi sui, puer ille lumen oculorum et gressum recepit, et ab omni reliqua, qua tenebatur, citius convaluit ægritudine. Parentes ergo læti accurrunt, et suum filium, qui jam per triennium nusquam, nisi bajulatus aliorum manibus venire poterat, modo recto et firmo gressu ambulare, et lumen oculorum lætantur recepisse, eumque absque mora sacrarum studio tradunt litterarum, divino addicentes servitio.

Surdis auditus Sancti patrocinio redditur.

15 Miles etiam quidam auditum amiserat, adeo, ut si quis experientiæ caussa prope stans, eum alta voce nomine suo vocaret aut convitia ei inferret, non magis quam lapis audire valeret. Huic vero per somnium quadam nocte est visum, quasi quemdam sibi assistere senem in aure ei dicentem, ut luminare ad sepulchrum sancti deferret Guidonis, ibique tam diu moraretur, quousque soporaretur. Qui a somno expergefactus, F visionem illam sedula mente pertractans, tenaci commendavit memoriæ, et Dominum, ut, quod viderat, ad effectum deduceret, humiliter exorabat. Vix autem adhuc albescente polo, stratum suum relinquens, luminare, uti admonitus fuerat, sequenti nocte ad sepulchrum præfati Sancti detulit, ibique humilibus incumbens precibus divinam præstolabatur misericordiam. Circa medium vero noctis in oratione positus dulci opprimitur sopore, multusque sanguis de ipsius cœpit effluere auribus. Evigilans igitur, et quod sibi evenerat, intelligens, ne forte pavimentum oratorii sanguine cruentaretur, foras est egressus, fraxinumque quamdam *c* inibi stantem ventilare, et gallos propinquæ lucis nuntios clare audivit canere, sibique diu optatæ gaudia sospitatis reddita non ignorans, omnipotenti Deo immensas retulit grates. Mane autem facto, omnibus in ecclesia ad divina congregatis officia, post celebrationem Missæ homo præfatus coram omnibus prosilivit, et, facto silentio, qualiter auditum, quem

A. Anonymo. quem per triennium amiserat, ipsa nocte a Deo per veneranda Sancti sui merita receperat, eis indicavit. Tanti igitur Sancti omnes lætantur patrocinio, ad sydera tollunt voces, Dominum, qui Sanctos suos apud homines mirificat in terris, collaudantes. Dum hæc itaque agerent, quidam adolescens, qui simili modo auditum longo tempore ex toto amiserat, advenit, cunctisque intuentibus ante Sancti sepulchrum terræ prosternitur. Vix autem unius horæ spatium transierat, et idem adolescens oratorium egressus cunctis, qui aderant, se auditum recepisse retulit, et illi audientes aliis nuntiaverunt. Iterum habitatores loci in ecclesia congregantur, omnibus aucta lætitia, quoniam idem adolescens non aliunde veniens aut ignotus, sed apud eos natus et alitus, satisque notum omnibus, quod tempore longo auditum ex toto amiserat, et modo per merita Patroni illius sospitatem fuisset adeptus, et idcirco amplius nomen Domini ab eis magnificabatur.

cæcis visus. 16 Interea mercator quidam de villa nomine *d* Lenneka *d* satis decorum habebat filium, sed tenebris cæcitatis perculsum. Hic ergo audiens de virtutibus, quas per suum Sanctum pius operabatur Dominus, ad ejus tumulum, turba *B* amicorum comitante, eumdem detulit puerum, ibique ipsa, qua advenerat, nocte remorari decrevit. Tum nigredo noctis abierat, et die redeunte, albescebant omnia, cum puer ad patrem: Jam pater, inquit, dilectissime, cum amicis tuis lætare, quod nostri itineris labores non incassum assumpsistis, quoniam lumen diei, quo tam longo tempore carui, per beatissima hujus Sancti merita, ad cujus tumulum consistimus et te, amantissime genitor, clare conspicio. Hoc audiens pater illius convocat amicos et sui itineris socios, puerumque, cæcitate repulsa, eis ostendit illuminatum. Tunc illi, quod eis melius visum est, et devotius, ora in laudem Dei illiusque Sancti apcruit *. ** aperuerunt* Habitatores etiam loci illius, ubi, quod puero advenerat, agnoverunt, laudando mirifici nomen Domini, voces ad cœlum efferebant. Hæc dum agerentur, homo quidam senex, cujus oculi quadam infirmitate capitis caligaverant, adeo ut homines tenuissimo oculorum lumine intuens ambulantes, non aliud quam arbores esse putaret, hic inquam senex divina adductus providentia in oratorium sancti Guidonis (astantibus sibi cedentibus,) eadem hora intravit. Postquam *C* vero, quibusdam sibi narrantibus, quid præfato advenerat puero, agnovit, ad orationem humi prosternitur, eamdem sibi jam quasi decrepito seni et omnibus destituto, solatiis implorans gratiam concedi. Post unam ferme horam ab oratione surgens, a Domino clarum visum recepit, quod aliquis septennis seu cujuslibet ætatis puer clarius eo non videret. Qui ne accepti ingratus existeret beneficii, quod usque vixit et corpore valuit, æstatis tempore et hiemis in Sanctorum solemnitatibus et Dominicis nocte ac die oratorium, quo sanitatem receperat, frequentabat, Missam et alia divina ibi auditurus officia. Præfati autem rustici de villa Lenneka, qui in hoc sene, et in puero, quem adduxerant, manifesta Domini viderant signa, læti ad sua remearunt, veneranda sanctissima merita Guidonis longe lateque divulgantes.

ANNOTATA.

a *In altero Vitæ exemplari ab Anderlacensibus transmisso, legitur id contigisse anno* 42 *post Sancti obitum. Consule, si lubet, Commentarium, num.* 2. *D*

b *Locum hunc nullibi reperire potui.*

c Fraxinus, *arbor quædam est procera ac teres, folio pinnata, et Homeri præconio celebris.*

d Lenneka *forte idem, quod lingua vernacula* Lennick. *Ligniaca duo, aliud S. Martini, aliud S. Quintini, utrumque in tractu Gaesbecano haud procul ab Anderlaco situm reperio. Sciri nequit, an, et quod hic e duobus auctor indigeret.*

CAPUT III

Corporis e cœmeterio ad templum translatio: miracula in translatione facta: solennis elevatio.

Veteri ecclesia ruinam minitante, Post non multum vero temporis, muris ecclesiæ, cui oratorium sancti Guidonis inhærebat, præ longa vetustate partim ruentibus, partim ruinam minantibus, loci incolæ et clerici in *E* unum convenere, et ut ecclesiam alteram longiorem et latiorem priore ædificarent decrevere; quoniam non solum vicini, sed et longe lateque positi diversis obsessi languoribus, et ad hujus Sancti tumulum sospitatem adepti, singuli pro sua possibilitate locum ipsum suis frequentabant beneficiis; unde omnibus nil visum melius, quam quod devotus ad sacrum altare deferebat populus, non alias, quam ad reædificationem ecclesiæ ponendum, ubi tam jucunda a Domino frequenter fiebant signa. Hoc itaque cunctis, ut fieret, placuit; sed quoniam oratorium sancti Guidonis ecclesiæ inhærens diruendum erat, cunctis incertum manebat, quidnam de sacratissimis ipsius ageretur ossibus; utrum ad præsens inde transferenda, an in eo forent loco relinquenda. Cumque hoc dubii nutarent, ad dominum Gerardum Cameraci episcopum, qui domino Lietberto beatæ memoriæ episcopo successerat, legationem mittunt, petentes, ut quid facto opus sit, eis consulat, ut, quod agere aut sapere per se non poterant, ejus licentia et prudenti consilio perficeretur.

F 18 Episcopus igitur, intellecta populi ad Dominum benevolentia, initoque cum prudentibus *jussu Gerardi II Sancti ossa e cœmeterio ad templum deferuntur.* consilio, hoc illis remandavit, quatenus ossa beatissimi Guidonis humo, ubi quiescebant, effossa, in medio ecclesiæ cum magna tumularent reverentia, quoadusque, extructo monasterio, ad locum, ubi divinitus foret dispositum, eadem *Beneficia a variis impetrata.* sacratissima transferrentur ossa. Clerici ergo et populus, accepto sui episcopi mandato, triduanum celebrarunt jejunium, sicque ad prædicti Sancti tumulum accedentes humo illius effoderunt ossa, cum magno tremore fonte abluentes, quem reservari fecerunt, et in medio ecclesiæ in loculo decenter parato tumulaverunt. De vicinis nimirum villulis ad hanc translationem multa confluxerat turba, inter quam alii febribus, alii diversis vexati aderant languoribus, qui ipsa die de aqua, qua sacratissima ossa fuerant abluta, gustantes, statim, omni fugata infirmitate, sospitatis gaudium receperunt. Quapropter, qui aderant, Deo laudes canendo pœne totam diem peregerunt, et inde recedentes, quocumque veniebant, Domini beneficia, quæ accipere seu

A seu videre meruerant, omnibus annuntiabant.

Mulier cæca Sancti patrocinio visum obtinet.

19 Unde factum est, ut ad aures cujusdam mulieris de villa Brachina *a*, quæ lumine oculorum erat privata, fama circumquaque divulgata, eadem deferrentur gesta; quæ B. Guidonem, ut sibi etiam dignaretur subvenire, tota cordis invocabat contentione. Interea ad suum conversa maritum, aures ejus sedulis pulsabat precibus, quatenus eam ad hujus Sancti perduceret tumulum; quoniam, ejus beatissimis intervenientibus meritis, a suo vultu tam continuæ noctis tenebras sperabat effugandas. Profecto vir illius non minus ea sitiens sospitatem, paratis suo itineri necessariis, ad villam Anderlecht pergere cœperunt. Cumque in medium vicinæ silvæ pervenissent, vir ad inscidendum virgam, quam in manu sua gestaret, secessit, uxore cum quodam puero sui itineris comite relicta sub arbore. Mulier autem, absente viro, caput in gremio suo ponens, lacrymis faciem perfundebat, patrocinium sancti Guidonis sibi adesse flebili ac supplici implorans voce. Inde, cum caput ad cœlum elevasset, statim omnem cæcitatem a suis effugatam oculis intellexit, redeuntique ad se marito, et ejus manum apprehendere volenti, ut ipsam deduceret, illa ait : Jam tuo ducatu, conjux dilectissime, non egeo; quoniam per veneranda sancti Guidonis merita, te et has circumstantes arbores, cœlique serenitatem modo clare conspicio. Illo vero non minus ea de ipsius lætus illuminatione; Vis ne, inquit, nunc domum redire, et quoniam hanc Deus nobis donavit gratiam, aliquantulum honestius cum munusculis ad ipsius Sancti oratorium venire? Cui illa : Modo, inquit, iter nostrum, sicuti disposuimus, impleamus; quoniam Deus, in cujus ditione cœli et omnia sunt posita, devota sibi corda magis, quam munera probat; et cum ipse concesserit, quantum honestius et primum potuerimus, ad ipsius Sancti oratorium redibimus. His itaque dictis, ad villam Anderlecht pervenerunt, et post preces ante Sancti tumulum devote fusas, mulier quomodo visum in via receperat, loci incolis indicavit. Ipsi vero hæc audientes, Deo, qui tam mirifice Sanctos suos apud homines in terris glorificat, laudes inde retulerunt.

B

Cæcus alius illuminatur; sed accepti beneficii immemor, rursus cæcitate percutitur:

20 Jam illa prior præ longa vetustate nutans ecclesia diu erat diruta, et, collecta multitudine artificum, aliud ædificabatur monasterium, et sicuti plerumque solet in initio rerum fieri, omnibus præ gaudio certatim laborantibus, satis fervebat opus. Ecce autem homo, qui trans fluvium, qui Tenera *b* vocatur, habitabat, lumine oculorum orbatus, nomine Tancradus *, cum puero, qui ejus regebat gressus, ad sepulchrum Sancti advenit, ibique vix uno commoratus die, pristinum recepit visum. Cui vero more nonnullorum militantium accidit, qui ante acta beneficia officiosissimi magis ex sperato munere, quam ex corde apparent in præsentia dominorum suorum; postquam vero beneficiis et honoribus magnificati, desiderata consequuntur, minus fervidi et quasi languentes in ipsorum famulatu existunt; unde ad rationem vocati, judicio parium suorum beneficiis, quæ acceperant, privantur. Is namque adhuc cæcatus beatum Guidonem, ut suis precibus apud Dominum sibi patrocinaretur, importunis orabat vocibus; modo vero visu oculorum muneratus, non sicut alii ante eum gratias Deo reddidit : immemor enim beneficii sibi divinitus collati absque benedictione clericorum, et non petita a præfato

* al. Tancardus, Tancredus

C

A. Anonymo.

Sancto licentia, domum rediit, parvoque tempore exempto, rursus cæcitatis invaditur tenebris.

pœnitens visum secundo recuperat.

21 Tunc pro sua sospitate basilicas multorum Sanctorum visitat, quibus nil misericordiæ sibi præstantibus, tandem in se rediit, et quoniam secundo sibi pœna cæcitatis evenerat, se indignum vivere asserebat. Parat denique itineri, et futuræ moræ necessaria; cum uxore sua ad sancti Guidonis sepulchrum remeat, totoque corde lacrymas fundendo, donum, quod pro sua amiserat negligentia, sibi reddi postulat. Iterum Sancti interventu a Domino exauditur, et cæcitate ab oculis ejus effugata, visum recepit, et in eadem villa multo commoratus tempore, quoadusque corpore valuit, cum aliis artificibus ad structuram monasterii est operatus.

Aqua, qua Sancti ossa fuerant abluta, militi febres auget.

22 Paulus beatissimus Apostolus, ad tertium usque cœlum raptus, summi Dei secretorum auditor, verborum divinorum virtutem, judiciorum et profunditatem supra humanum esse modum investigare commemorabat, dicens : O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Et Psalmista : Venite et videte opera Dei terribilis in consiliis supra filios hominum. Quosdam namque a Domino nullis præcedentibus meritis misericorditer vocari, et in E necessitatibus suis divinum eis citissime adesse suffragium; quosdam vero suis exigentibus culpis occulto Dei judicio a sua repelli misericordia intelligens, eum terribilem in consiliis super filios hominum appellavit. Ipse etiam benignissimus Jesus, ut sacrum testatur Evangelium, homini, quem a legione dæmonum purgaverat, volenti eum sequi, non concessit, sed ut domum rediret, præcepit; alii vero in via invento, et primum redire volenti, ut patri jam defuncto sepulturam exhiberet, ut se citissime sequeretur, imperavit. Cur autem ista proposuerimus, paucis aperiamus. In villa, quæ vocatur Wambeka *c*, quidam miles vi febrium laborat, adeo ut jam extremum sibi adesse diem speraret. Cui siquidem multi medici plurima ad potandum seu ad comedendum, ut sanaretur, dederant, sed a nullo eorum aliquid remedii impendi sibi potuit. Cujus amici de aqua, unde sacratissima beati Guidonis ossa abluta fuerant, ut saltem per hoc sospitatem adipisceretur, illi detulerunt; et quanto amplius inde bibebat, tanto acrioribus vexabatur febribus, adeo ut quibusdam sibi ad os, ut biberet, apponentibus, manu a se repel- F leret, et ut hunc pestiferum haustum longe a se auferrent, magnis clamaret vocibus *d*. Ceterum cur hoc, quod sospitatem aliis præbuerat multis, isti non profuerit, Dei solius judicio relinquimus, qui, ut fidelissimo suo Moysi ore suo est locutus, miseretur, cui misertus fuerit, ut et in sequentibus patebit.

mulierem hydropicam sanat:

23 In ipsa autem eadem villa quædam mulier, cujus venter hydropico intumuerat morbo, manebat, quæ de salutifera aqua militi allata sibi dari postulavit. Quam ergo sibi transmissam ut bibit, continuo uti aliquis pannus manibus scinderetur, sic ejus venter interius sonuit, et aqua multa de ea per secessum effluente, intra paucos dies convaluit. Quod amici et cohabitatores ejus cernentes, prout poterant, singuli parant munera et hanc secum habentes mulierem ad sancti Guidonis sepulchrum voces hymnidicas ad cœlum dantes veniunt, et de infirmitate militis, qui divino non meruit curari judicio, et quomodo

A. ANONYMO quomodo mulier a supradicta ægritudine haustu aquæ fuerit liberata, hominibus loci indicaverunt.

aliam calculi doloribus liberat.

24 Præterea mulier quædam in villa ipsa Anderlecht degens saxum patiebatur, quæ pœne omnem suam in medicos erogaverat substantiam, ut eorum arte et peritia a tali liberaretur infirmitate. Cumque omnia sua fere expendisset, et nulla sibi medela profecisset, in tantum ejus jam increverat morbus, ut nusquam nisi aliorum manibus ducta ire valeret. Tandem, consulentibus amicis, de aqua supradicta bibit, et vix spatio unius horæ transacto, saxum ab ea exivit. Quod in manu tollens, et ad monasterium libero gressu accurrens, cunctis, qui aderant, ostendit, ut hoc intra se antea habens, quid doloris continue fuisset perpessa, agnoscerent, nunc vero a tanto liberata malo, quanto merito exultaret gaudio; nec solum de sua, verum etiam de filii gaudebat sospitate, qui longo tempore febribus irremedicabiliter vexatus, de ipsa aqua, quam mater biberat, ea ignorante, bibit, statimque omnis febris cum suo frigore et calore ab eo aufugit.

B

Filius moribundus sanitati restituitur. e

25 Præterea nobilis quædam matrona de castello nomine Erpe *e*, cui nomen Ermentrudis, eo tempore in Anderlecht morabatur, cujus filius adhuc septennis, morbo invalescente, per triduum semivivus jacens eo usque pervenerat, ut jam in eo nil aliud, quam tenuissimus videretur inesse flatus. Cumque omnes ad ea, quæ funeri erant necessaria, intenderent, mater illius, quæ beati Guidonis virtutes et merita semper in ore habebat, seque et sua omnia ei attentius commendabat, spem non modicam recuperandi filium habens, eum ad hujus Sancti, de quo loquimur, fecit ferre sepulchrum, cujus adeo omnia membra laxis pendebant nervis, ut omnino mortuus putaretur. Post unam ferme horam domum reportatus oculos aperuit, cunctisque præ gaudio flentibus, cibum sumpsit, et infra dies duos ab infirmitate, qua tenebatur, ex toto convaluit. Cujus ergo genitrix tam de hac virtute sancti Guidonis, quam de restituta filio sanitate immenso repleta gaudio, convocatis ad se suis servis, ait : Ecce filium meum nudius-tertius morientem, si ullus medicorum aut aliquis hominum, uti nunc cernitur, nobis reddidisset sanum, nonne illius me amodo ancillam promitterem et dimidium bonorum meorum offerrem? Quia vero nunc illum sanum aspicimus, et si homini mortali promittere aut dare multa habebamus, dignum est, ut huic amantissimo Sancto, et Patrono nostro ad Dei honorem, et animarum nostrarum salutem aliquid de nostro impendamus, et ipse filius meus, quamdiu vixerit, ei capitalem censum singulis annis, ut servus domino fideliter persolvat. Hæc dicens, fibulam auream in testimonium virtutis et ob æternam sui memoriam ad sepulchrum ejus tradidit, ac deinceps in omni necessitate sua eum sibi defensorem et protectorem invocabat.

C

Paralysis, nuncupato voto, curatur.

26 Duarum adolescentularum in prædicta villa Erpe morantium manus ad omne officium inutiles paralysis reddiderat, quæ multorum Sanctorum visitaverant basilicas, ut sanitatem assequerentur. Cumque nihil proficerent, non quia Sanctorum meritis eis reddi non posset sanitas, sed ad glorificanda sancti Guidonis merita, earum adhuc differebatur curatio, a vicinis consultum est illis, ut ipsi Sancto voverent, quod, si sua intercessione eis restituerentur manus, quidquid primo labore manuum adipiscerentur, ad ejus tumulum fideliter deferrent. Tum sanitas illarum prosecuta est votum, paucisque transactis diebus, omnis dolor et infirmitas ab earum discessit manibus, et sicuti voverant, quidquid opere quotidiano acquirere potuerunt, ad tumulum beati Guidonis detulerunt.

D

Duo captivi vinculis liberantur.

27 Quodam itaque tempore dum duo captivi in ipso ecclesiæ atrio, ubi corpus quiescebat venerabile, jacerent in quadam arca inclusi, quæ erat funibus firmis circumligata, sub cujusdam noctis silentio narrantes invicem de virtutibus sancti Guidonis, nomen ejus invocare cœperunt, et statim per Dei potentiam, funibus ruptis, et compedibus fractis, arcam egressi, quantocius ecclesiam ingrediuntur, Deo et sancto Guidoni immensas referentes gratias.

Solemnis sacrorum ossium elevatio : captus pedibus gressu donatur.

28 Transacto autem multo tempore, dum beati Viri corpus elevationis honore esset glorificandum, ex vicinis regionibus multa confluxit turba fidelium, inter quos quidam infirmus vehiculo adductus, qui nec gressus habere, nec etiam multo tempore super pedes stare valebat, ante sepulchrum venerabile ab amicis reponitur, qui sequenti die, dum sacri corporis reliquiæ elevatæ extra ecclesiam pro devotione populi efferrentur, ex toto convaluit, ita ut feretrum gaudens cum aliis referret ad ecclesiam.

E

Sancti patrocinium commendat auctor.

29 Hæc ad declaranda ejus merita audientibus, ne forte fastidium generent, sufficiant, quo quisque hæc legens vel audiens agnoscat, quanta in cœlo eum Dominus cumulaverit gloria, quem apud homines in terris tam crebris et laudandis glorificavit signis; cujus patrocinio et intercessione quicumque in fide nihil hæsitans se commendaverit, ab omni liberabitur periculo. Ipse autem beatissimus Guido pro stabilitate sanctæ Ecclesiæ, et pro statu imperii Romani, et pro omni populo Christiano Dominum supplicare non desinat, ut divina adjuti gratia post hujus vitæ decursum, ad cœlestem patriam pervenire valeamus; præstante Domino Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Facta est elevatio sancti Guidonis in Nativitate sancti Joannis Baptistæ ab Odardo episcopo *f* anno millesimo centesimo duodecimo Incarnationis Dominicæ *g*, epacta nona, concurrenti primo bissextili anno. f g

ANNOTATA.

F

a *Locum non invenio.*

b *Flumen Belgii, quod in Hannonia oritur, et prope Teneramundam in Scaldim se exonerat.*

c *Wambeka, pagus duobus circiter milliaribus ab Anderlaco dissitus.*

d *De illo milite nihil in Sancti Vita ex Ms. Rubeæ Vallis desumpta legitur, in qua tamen cetera omnia beneficia Sancti meritis obtenta memorantur. Forte illud prætermisit auctor, quia ad Sancti gloriam non conducere existimabat.*

e *Pagus haud procul Lovanio dissitus.*

f *De hoc Odardo, qui et Odo, et Odoardus dicitur, Beatique titulo decoratur, vide Galliam Christianam Dionysii Sammarthani, tom. III pag.* 25. *Cameracensis ecclesiæ episcopus consecratus est anno* 1105. *Obiit* 13 *Junii* 1113.

g *Ex hoc solennis sacrorum ossium elevationis a biographo designato anno, Sanctum diu ante annum* 1112 *e vivis discessisse conficitur. Vide Comm. prævium* § 2.

DIES

DIES DECIMA TERTIA

SANCTI, QUI IDIBUS SEPTEMBRIS COLUNTUR

S. Philippus Mart. Alexandriæ in Ægypto.

S. Julianus presbyter Mart. Ancyræ in Galatia.

S. Macrobius
S. Gordianus
S. Zoticus
S. Lucianus
S. Heli
S. Valerianus
S. Seleucus
} Martyres Tomis in Ponto, et Ancyræ in Galatia.

S. Theodolus episc. mart. Alexandriæ in Ægypto.

S. Felicissimus
S. Secundinus
} Martyres in Apulia.

S. Ligorius martyr, qui colitur Venetiis.

S. Nectarius episc. conf. Augustoduni in Gallia.

S. Lidorius aut Litorius episc. conf. Turonibus in Gallia.

S. Maurilius vel Maurilio episc. conf. Andegavi in Gallia.

S. Maurus episc. conf. Placentiæ in Italia.

S. Antonius vel Antoninus, episcopus, ut creditur, Carpentoractensis, Beduini in comitatu Vindaseino.

S. Eulogius episc. conf. Alexandriæ in Ægypto.

S. Amatus abbas Habendensis sive Romaricensis in Lotharingia.

S. Venerius presbyter eremita in Tyro Majore, maris Ligustiei insula.

S. Amatus episcopus Senonensis conf. Broyli in Flandria Occidentali.

S. Fledericus presb. conf. in Vliderzele, vico agri Alostani in Flandria.

B. Margarita Fontana virgo tertii Ord. S. Dominici Mutinæ in Italia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Sancti Cornelii Centurionis *memoria hodie est in Menæis Græcis, uti et in Menologio Sirletiano, et Synaxario Ms. At de* S. Cornelio *cum Martyrologio Romano disputatum est ad* 11 Februarii

S. Barsanophius *abbas hodie memoratur a Greveno, Canisio, et in Florario Ms. Sanctorum cum titulo* abbatis, et apud Ægyptum. *Vixisse dicitur* tempore Justiniani imperatoris. *Hæc omnia satis clare designant* S. Barsanuphium solitarium, *prope Gazam in Palæstina, de quo Castellanus agit ad diem* 6 *Februarii, ac in addendis pag.* 1005 *De* S. Barsanuphio *apud nos actum est ad* 11 Aprilis

S. Barsanorii abbatis *meminit Menardus in Martyrologio Benedictino, eumque ponit ibi* in pago Ebroicensi. *In Observationibus vero pag.* 689 *ait :* Fuit sanctus Barsanorius cœnobii Crucis sancti Leutfredi in diœcesi Eboracensi (*lege* Ebroicensi *in Normannia*). Illius fit commemoratio in Breviario Fiscanensi 13 Septembris. *Hæc omnia fideliter adoptavit Bucelinus in Menologio Benedictino ad hunc diem, ne correcto quidem impressionis mendo, quo diœcesi* Eboracensi *in Anglia attribuitur. Brevius* S. Barsanorium *abbatem memorat Saussayus. Castellanus etiam in Martyrologio universali hodie annuntiat* Barsanorium *abbatem, sed sine loci aut temporis nota, nec Sanctis Galliæ eum annumerat, observans solum aliquas illius reliquias haberi* in cœnobio Crucis S. Leutfredi in Normannia, *cujus abbatem dixit Menardus. Ego dubitare vix possim, quin* S. Barsanorius *idem sit cum* S. Barsanophio *aut* Barsanuphio *mox memorato, cujus reliquiæ seculo* IX *translatæ sunt Uriam regni Neapolitani urbem, unde earum pars facile in Normanniam deferri potuit. Ratio est, quia* Barsanuphium *hodie quoque annuntiatum videmus, quod verisimiliter fit ob aliquam reliquiarum translationem. Leviuscula nominis Orientalis mutatio minus suadet diversum esse, quam similitudo eumdem*

A esse persuadeat. Vide igitur disputata de S. Barsanuphio ad 11 Aprilis

S. Maurili, filii Theobaldi regis Edissæ, canonici, episcopi et Martyris hoc die meminit Ghinius. De eo apud nos actum est, examinataque Acta hujus S. Maurili fabulosa, ad diem 7 Maii

S. Urbani Papæ et martyris translatio, quam hic non examinamus, Varisii in diœcesi Mediolanensi memoratur in Martyrologio Mediolanensi. Acta S. Urbani data sunt ad 25 Maii

S. Maximinus Trevirensis episcopus, heri a pluribus memoratus, recurrit hodie in codice Hagenoyensi. At ibi jam monui, de eo actum esse ad 29 Maii

S. Bathencus confessor annuntiatur apud Camerarium, qui dicit de eo agi in Vita S. Columbæ abbatis, cujus fuit successor. Vitæ amborum datæ sunt ad 9 Junii

S. Maximinus episcopus Tungrensis hodie annuntiatur in Florario Ms. Sanctorum. Breviter de eo actum est ad 20 Junii

S. Crispus presbyter Romanus et martyr hac die Pragam translatus est anno 1637. Creditur is esse, de quo egimus una cum S. Joanne. Vide itaque dicta de SS. Joanne et Crispo ad

B 18 Augusti

Helena quædam in Fastis Coptitarum apud Jobum Ludolfum memoratur hodie. Si illa sit mater Constantini Magni, de ea actum est ad 18 Augusti

S. Philiberti episcopi confessoris mentionem faciunt Mss. Additiones Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Forte designatur S. Philibertus aut Filibertus abbas, cujus Vita data est ad 20 Augusti

S. Juliani martyris exceptio reliquiarum notatur in codice Daveronensi inter Auctaria Usuardi Solleriani. Non additur, cujus Juliani martyris sint reliquiæ, nec ubi fuerint exceptæ. Suspicor tamen designari S. Julianum Brivætensem, de quo actum est ad 28 Augusti

S. Timotheus martyr Antiochiæ hodie recurrit in præcipuis Apographis Hieronymianis. In codice Florentinii additur Lidori, in Corbeiensi Theodori, in Epternacensi solus ponitur. At, quod heri in Prætermissis jam monui, eumdem videri Timotheum, de quo actum est ad 2 hujus mensis, et forte etiam ad 8 cum Fausto, de hodierno item existimo. Vide itaque dicta die 2 et 8 Septembris

C S. Wilfrida abbatissa in Anglia ad hunc diem relata est a Menardo. De hac Sancta actum est ad 9 Septembris

S. Adulphi abbatis et confessoris meminit hodie Grevenus sine loco. At non dubito, quin designetur S. Adelphius abbas Romaricensis, cujus Vita data est ad 11 Septembris

Agatho abbas legitur in Fastis sacris Coptitarum, quos edidit Jobus Ludolfus. Suspicor designari celebrem illum Agathonem solitarium, de quo multa præclara leguntur in Vitis Patrum. Hæc collecta videri possunt apud Tillemontium tom. X in Agathone. Nam laudati Fasti nobis non sufficiunt ad Agathonem Operi nostro inserendum tamquam Sanctam, cum illum nec Latinorum nec Græcorum Martyrologiis insertum reperiam.

Daganus memoratur a Castellano, qui tale illius contexuit elogium : In Hibernia, S. Dagani, qui titulo episcopi colitur in parœcia Dalmascorb in Lagenia, ubi fuerat abbas monasterii Inbher-Daoile, postquam ab infantia instructus erat per S. Mochoemocum. Elogium hoc concinnatum est pro majori parte ex Vita S. Mochoemoci abbatis, data apud nos ad 13 Martii, in qua de Dagano similia narrantur num. 35, et 36. Siletur tamen ibidem de episcopatu Dagani ; sed illius episcopatus asseritur apud Colganum in Actis Sanctorum Hiberniæ ad 12 Martii pag. 584 et sequentibus. Varia ibi de Dagano colligit Colganus, variaque adducit Martyrologia Hibernica, ac demum coli Daganum asserit, tam die 12 Martii, quem translationis credit, quam 13 Septembris, quem existimat mortualem. Majores nostri in Prætermissis Daganum memorarunt ad 12 Martii, ut hoc die cultus ipsius, de quo utcumque dubitabant, magis examinaretur. Verum non video, me istud dubium hactenus prudenter deponere posse. Nam primo Martyrologia apud Colganum laudata non tanti videntur facienda, ut sola nos de cultu satis reddant certos. Secundo in variis Mss. Catalogis Sanctorum Hiberniæ Daganum hanc non invenimus. Tertio laudata Vita S. Mochoemoci, quam præ oculis habuit Castellanus, tam certæ fidei non apparet, ut illi tuto possim insistere : et secundum illam Vitam episcopatus abjudicandus esset Dagano, cum tamen dicat Colganus in Martyrologiis episcopum vocari. Quarto demum fuit acerrimus propugnator erroris illius, quem in paschate celebrando diu defenderunt Scoti et Hiberni, eaque de causa in Martyrologiis commendatur, si credimus Colgano. Verum, etsi non ignorem aliquot Sanctos, qui in eodem fuerunt errore, recte excusari, nequeo intelligere laudanda esse, quæ hac occasione fecisse dicitur Daganus. Vide in Prætermissis 12 Martii ad vocem Daganus, ubi sufficientia de his dicta sunt.

D

E

Maurilius archiepiscopus Rotomagensis, de quo apud nos actum est in Prætermissis ad diem 9 Augusti, ubi ab aliquibus ut Sanctus aut beatus memoratur, hodie quoque est cum titulo Sancti apud Ferrarium, Saussayum et alios neotericos. Verum sufficientia publici cultus argumenta non magis nunc invenire possum, quam ad 9 Augusti invenit Sollerius noster : nec video titulum Sancti aut beati tanto tempore datum fuisse Maurilio Rotomagensi, ut hunc ei vindicare præsumam.

S. Amati abbatis et martyris memoria est apud Dorgainium, Ferrarium et Saussayum. Hi duo Amatum annuntiant in monasterio Luxoviensi, tamquam distinctum a S. Amato Montis Romarici abbate. Ratio distinctionis hæc adfertur a Ferrario, quod abbas Montis Romarici sit confessor, Amatus vero ille, quem male collocat Luxovii, martyr vocetur apud Trithemium lib. III cap. CCCIX. Verum unicus hodie est abbas illius nominis, isque Amatus abbas Montis Romarici, ut habet etiam Trithemius, qui Martyrem perperam vocat. Vita illius dabitur.

F

Amatos quatuor hodie annuntiat Saussayus, duos abbates, quos ex unico formatos jam dixi ; duos item episcopos, Senonensem alterum, alterum Sedunensem. At unicum quoque esse Amatum hodiernum episcopum, eumque ab aliis Senonensi, ab aliis Sedunensi ecclesiæ attributum legi, ostendemus ad hunc diem in S. Amato Senonensi.

Martinus præpositus generalis Ordinis Camaldulensis, ut Sanctus memoratur a Menardo, Dorgainio, et Ferrario in Catalogo generali. At hic cum omisit in Catalogo Sanctorum Italiæ, ubi

A *ubi etiam locum habere debuerat, si culta ornaretur ecclesiastico. Augustinus Florentinus Historiæ Camaldulensis lib.* II *cap.* XXXIX *et seq. enarrat præclara* Martini *gesta, ac* beati *titulum ejus nomini adscribit. De obitu ipsius cap.* XLIII *ita scribit :* Obiit Idibus Septembris 1259, et sacrum corpus in claustro Camalduli compositum. *De qualicumque cultu, sed qui non videtur excedere limites privatæ venerationis, hæc præmittit :* Ad cujus *(corporis)* contactum cum multi languidi sospitati meritis viri beati donarentur, factum est, ut, usque quo cœnobium stetit, Florentina civitas ejus mausoleum summa religione frequenter adire consueverit, sicuti et Camaldulenses justum Domini in æterna memoria esse prædicare numquam sunt obliti. *Verum hæc potius indicant privatæ pietatis officia, quam cultum publicum et ecclesiasticum. Neque plura de hisce invenio in notitiis nostris Mss., neque in Vitis Sanctorum et Beatorum Ordinis Camaldulensis, quas Italice scripsit Silvanus Razzi, licet fol.* 70 *et seq. de* Martino *nominatim agat, eique titulum* beati *attribuat. Bucelinus* beati *titulum adscribens* Martino, *allegata verba ex Floren-*
B *tino non recte produxit, dum scripsit :* Et usque hodie mausolæum ejusdem magna colitur religione.

Leudeberta *monialis Eboriacensis* beata *nominatur ab Arturo in Gynæceo, sed sine ullo cultus ecclesiastici indicio. Videri potest Vita S. Burgundoforæ apud Mabillonium sec.* II *Benedict. pag.* 445, *ubi pia* Leudebertæ *mors narratur.*

Landeberta *monialis item Eboriacensis apud Arturum mox sequitur, sicut in laudata S. Burgundofaræ Vita de hujus quoque morte agitur pag.* 447, *sed* Landeberga *nominatur.*

Angela de Arena, *virgo Carmelitana, cum titulo* beatæ *memoratur in Gynæceo Arturi a Monasterio, diciturque obiisse anno* 1556.

Simonam *viduam pietate præstantem mox idem auctor subjungit, docetque defunctam* Perusiæ, monasterio Annuntiatæ, Ordinis Servitarum.

Veronicam *virginem Clarissam laudatus Arturus* beatam *vocat tam in Gynæceo quam in Martyrologio Franciscano, ubi et alios plures recenset. Lectorem eo remitto : nam* beati *titulus ibi solum docet, viros aut mulieres fuisse pietate insignes. Plures Ordinis Franciscani pios*
C *viros recenset Hueberus in Menologio Franciscano.*

Venerium *monachum Tiburtinum commemorat hodie Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ. At fatetur ipsius memoriam non coli in ecclsia Tiburtina, nec ostendit alibi fuisse cultum. De alio Venerio agitur ad hunc diem.*

Theophilus *presbyter Ordinis Prædicatorum cum titulo* beati *commemoratur apud Carolum a S. Vincentio in Anno Dominicano ad hunc diem ; sed nihil adjungitur de cultu. Plures ejusdem Ordinis viri ac mulieres ibidem videri poterunt.*

Teutonius *vel* Teuto *abbas Fossatensis, sive S. Mauri Fossatensis in agro Parisiorum,* Cluniaci, *ubi defunctus est, annuntiatur apud Menardum et Bucelinum cum titulo* Sancti. *At* Teutonium *inter Prætermissos memoravit Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sec.* VI *part.* I. *Idem de* Teutone *meminit sec.* V *pag.* 776 *et* 784, *virique virtutes et miracula breviter attingit ; sed a titulo* Sancti *aut* beati *abstinet. Castellanus hodie* Teutonium D
ut venerabilem *prædicat.*

Adamus *Cathenensis in Scotia episcopus, qui a subditis suis occisus est, ut* martyr *hodie memoratur apud Dempsterum in Menologio cum* Serlone *monacho Mailrosiensi. Verum nullibi in antiquioribus Fastis hosce commemoratos, aut cultu ecclesiastico honoratos novi. Quare licet etiam hodie annuntientur a Ferrario, et* Adamus *ad* 15 *Septembris a Camerario, horum auctoritas non sufficit, ut* Adamum *et* Serlonem *Operi nostro inseramus, id facturi, si quis cultum legitimum docuerit.*

Dedicatio *ecclesiæ cathedralis* Veronæ *annuntiatur apud Ferrarium in Catalogo generali.*

Dedicatio *ecclesiæ Resurrectionis Domini hodie est in Menæis, et apud Molanum. Spectat hæc festivitas ad Opus aliquod particulare de Christo Domino.*

Assumptionis *B. M. V. dies trigesima notatur in Martyrologio Germanico.*

S. Felicianus *episc. conf. occurrit in Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis. At nolim divinare, quis ex variis hujus nominis Sanctis designetur, cum nulla habeatur distinctionis nota.* E

Heracliam, *nescio quam, aut cujus temporis, ex Fastis Coptitarum annuntiavit Castellanus.*

Nectarius *episcopus* Andegavis *annuntiatur apud Grevenum, sed ex solo errore, opinor, cum nullum inter Andegavenses episcopos inveniam* Nectarium. *De* S. Nectario *Augustodunensi agetur hodie.*

B. Petri confessoris *fit mentio in Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. At non memoratur cum iis notis, ex quibus a me dignosci queat, ut sæpe fit in aliis additionibus.*

Enarrandus monachus in Clara-valle *est in Kalendario Cisterciensi, quod excusum est Divione, sed nihil de cultu.*

Franco *secundus abbas Affligemiensis in Belgio ut* venerabilis *ponitur apud Bucelinum in Menologio Benedictino, et apud Rayssium in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii.*

Guntelinus *monachus* in Anglia *ut* beatus *annuntiatur apud Bucelinum, Henriquezium et Chalemotum, sed sine apparentia cultus ecclesiastici.*

Petrum *monachum* Morcolæ *in* Hispania *eodem modo habent laudati scriptores.*

Nicetii *mentio est sine loco in Martyrologio Morbacensi apud Martenium tom.* III *Anecdotorum* F
col. 1569. *At cum nullus ad hunc diem spectet* Nicetius, *quantum novimus, aut nomen corruptum est ex nomine* Nectarei, *de quo hodie agitur, aut certe* Nicetii *præcipua festivitas non agitur hoc die.*

S. Maternus *episcopus hodie memoratur in aliquot auctariis Martyrologii Usuardini, sed die sequenti est in Romano* 14 Septembris

Mamiliani *natalis memoratur in unico codice Hieronymiano et in duobus Kalendariis per Florentinium laudatis, sed sine loco. Quapropter Sanctum aliunde perperam ad hunc diem relatum suspicor. Videri possunt Annotata Florentinii, ex quibus non satis liquet, de quo agatur. De* S. Mamiliano *Panormi annuntiatio agetur ad* 15 Septembris

Martyres 75 *apud Octavium Cajetanum et Ferrarium annuntiatur* Mendis in Sicilia. *At cum hi innotescant ex Actis parum accuratis SS. Luciæ et Geminiani, simul de omnibus agendum est die, quo Lucia et Geminianus sunt in*

A *in Martyrologio Romano* 16 Septembris

SS. Cassii et Florentii *Martyrum* inventio *annuntiatur in Florario Ms. Agenus de his Martyribus cum Martyrologio Romano ad* 10 Oct.

S. Lucas *monachus Ordinis S. Basilii* Amenti *in* Basilicata *annuntiatur hodie apud Castellanum. Vita hujus Sancti edita est apud Octavium Cajetanum in Vitis Sanctorum Siculorum tom.* II *pag.* 96, *ibique in margine notatur* 13 Sept. *Verum mendosa est notula hæc marginalis, ac verisimiliter in errorem induxit Castellanum. Nam in fine Vitæ* Lucas *obiisse dicitur* 3 Idus Octobris, *atque eodem die ab ipso Cajetano et ab aliis memoratur in Fastis Siculis. Itaque de* S. Luca *agendum est ad* 13 Octobris.

Tabitham *piam matronam, quam Petrus ad vitam revocavit Act.* IX, 36 *et seqq., hodie pro arbitrio memorat Arturus in Gynæceo. At in Menæis breviter annunciatur ad* 25 Octobris

S. Aamandus *episcopus Rhedonensis hodie memoratur apud Saussayum. Verum apud Castellanum et in Martyrologio Parisiensi ad* 13 Novembris

S. Aniani, *nescio cujus, festivitas olim hac die* B *celebrata fuit Astæ in Italia, sed deinde remissa ad* 17 *Novembris, quo colitur S. Anianus episcopus Aurelianensis, ut disco ex Dissertatione quadam Ms., in scriniis nostris servata, qua auctor probare voluit,* Anianum *illum, qui Astæ colitur, non esse Aurelianensem, sed potius Sanctum ecclesiæ Astensis. Argumenta, quæ mihi non omnino clara apparent, accuratius examinari poterunt ad* 17 Novembris

Columbini *abbatis* Sutrensis in Britannia *(imo Lutrensis in Burgundia) meminerunt hodie Ferrarius in Catalogo generali et Saussayus in Supplemento. Eumdem rectius* in Burgundia *annuntiat Menardus. Galesinius vero et Dorganius* Columbinum *breviter memorant. Redibit memoria* Columbini *seu* Columbani Junioris, *ut alias vocatur, quemadmodum observatum est in Prætermissis* 13 *Februarii, ad diem, quo cultus ipsius accuratius examinari poterit,* 21 et 22 Novembris. D

S. Maximus *episcopus* apud Viennam, (apud Vimmam, *Artesiæ vicum, verisimiliter legendum) memoratur in Florario Ms. Habemus Vitam Ms. huic annuntiationi correspondentem. At ea commodius examinabitur ad* 27 Novembris

S. Maximi *episcopi, qui* Regiensis *perperam vocatur, inventio celebratur in variis Auctariis Martyrologii Usuardini. In Centulensi* S. Maximus *ita etiam memoratur, acsi natalis esset. Agenus de* S. Maximo Regiensi *cum Martyrologio Romano, ibique ostendi poterit corpus esse alterius S. Maximi, cujus hodie memoratur inventio, ad* 27 Novembris

SS. martyrum Mauri, Jasonis et aliorum *memoria est hodie in Ms. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. At eos non novi, nisi sint* Maurus *et* Jason, *qui cum aliis Martyribus in Martyrologio Romano annuntiantur ad* 3 Decembris E

S. Dionysius *Papa memoratur in auctariis Martyrologii Bedæ. At in Martyrologio Romano est ad* 26 Decembris. *V. Appendix ad tom. VIII Septembris pag. 772 not. 12.*

DE S. PHILIPPO MARTYRE

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO

J. P.

SYLLOGE

SECULO III *Insignia Sancti elogia in Fastis*

Philippi *martyris illustris hodie memoria est in nonnullis primæ notæ Fastis Latinis, quorum agmen ducit Martyrologium Romanum vetus a Rosweydo excu-* C *sum, ubi ita legitur:* In Alexandria Philippi episcopi et martyris, qui primum præfectus fuit. *Eadem quoad substantiam in Martyrologium suum transtulit. Ado Viennensis; sed et historiæ compendium subnexuit, aliunde depromptum. Textum ejus describo integrum:* Apud Ægyptum, civitate Alexandria, natale beati Philippi episcopi et martyris, qui præfectus primum fuit; deinde Baptismi gratia sanctificatus, episcopii dignitatem, suffragium ferentibus Christianis populis, assequitur. Et sub Volusiano et Gallieno imperatoribus, dirigitur Perennius præfectus Alexandriam: cui imperatum est, ut Philippum occideret. Sed cum hoc implere non posset, quia omnis populus civitatis Philippo, veluti quibusdam vinculis amoris, videbatur adstrictus, immisit quosdam in ecclesiam, qui se fingerent Christianos, qui ingredientes percusserunt eum in oratione constitutum. Sepultus modo est in Nitria, basilica condigna Martyri supra corpus ejus fabricata. Sedit autem in episcopatu, anno uno, mensibus tribus. Passus est Idibus Septembris.

Latinus ad hunc diem: F

2 *Breviora sunt elogia ad eumdem diem* 13 *Septembris apud Usuardum et Notkerum; verum si Martyris personam ac dignitatem spectes, si notas temporis, martyriique palæstram, Adonis textui prorsus consona. Brevius item est Romanum hodiernum, ab illis tamen in punctis quibusdam diversum. Hæc ejus annuntiatio est primo loco:* Alexandriæ, natalis beati Philippi, patris sanctæ Eugeniæ virginis. Hic præfecturam Ægypti deserens, Baptismi gratiam assecutus est: quem in oratione constitutum jussit Terentius præfectus ejus successor gladio jugulari. *In aliis Fastis classicis, puta in Bedæ et Flori, Rabani et Wandelberti Martyrologiis, aut in apographis S. Hieronymo attributis nihil de eo occurrit, saltem ad hunc diem; quod addo, quia Rabanus ad diem* 25 *Decembris elogium contexens S. Eugeniæ V. et Ms., hujus patrem* Philippum, *Alexandriæ præfectum, conversum fuisse ait ad fidem Christi et baptizatum; silet tamen de episcopatu ejus et martyrio.*

et in Græcis

3 *Nihil similiter hodie memorant de S.* Philippo *Ecclesiæ Græcæ monumenta; attamen, si is, qui*

A *qui hodie in Latinis proponitur, pater fuit S. Eugeniæ, prout in Romano asseritur, dubium non est, quin et Græci eum coluerint ut martyrem, quamvis ad diem alterum. In Menologio Basiliano exhibetur cum Eugenia ceterisque hujus sociis martyribus die 24 Decembris. Verba ejus, ut Latine reddita sunt et edita curis Eminentissimi Annibalis Albani S. R. E. Cardinalis, ita sonant:* Die vigesima quarta. Certamen sanctæ martyris Eugeniæ et Sociorum. Sancta Eugenia, Commodo imperatore, Philippi præfecti Romæ filia, cum ejus pater Alexandriam a Commodo, ut illius urbis præfectus esset, mitteretur, secumque uxorem et filios duceret, abiit et ipsa, ibique Græcorum Christianorumque litteras omnes didicit. Cumque Scripturas evolvisset, incidit in Epistolas S. Apostoli Pauli; quarum lectione Christianam fidem amplectens, virtutum omnium exercitationi se tradidit. Tum patrio splendore relicto, sumptoque virili habitu in monasterium secessit, ibique baptizata, monasticum institutum suscepit, cum se eunuchum dixisset. Postea ad Philippum patrem delata, et ab illo agnita, eumdem cum matre ac propinquis ad Christi fidem traduxit. Paulo post Pater episcopus fit: ac B omnes tandem martyrio coronantur.

ad diem 24 Decembris,

4 *Eadem pene, sed et plura alia ad solam Eugeniam pertinentia, habet Menologium, uti vocant, Sirletianum; eadem quoque in Menæis leguntur; sed in his post longum de S. Eugenia elogium, carmine Iambico concinnatum, sequitur separata* S. Philippi *annuntiatio, et versiculi duo; hos et illam cum sua interpretatione hic subjicio:*

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ἅγιος μάρτυς Φίλιππος ὁ πατὴρ τῆς ἁγίας Εὐγενίας ξίφει τελειοῦται.

Eodem die sanctus martyr Philippus, pater sanctæ Eugeniæ, gladio consummatur.

Μάχαιραν ὄντως δίστομον κατὰ πλάνης
Κτείνει Φίλιππον τῆς μαχαίρας τὸ στόμα.

Philippum, qui vere erat gladius biceps contra errorem, os gladii occidit.

sed deprompta

5 *Pulchra sunt hæc elogia, et nata ingerere insignem æstimationem sancti Martyris, sponte pro servanda fide Christiana deserentis honores ac dignitates, ad quorum culmen evectus fuisse scribitur; pulchra inquam, si elogia ista seorsum legantur, si nec temporum nec personarum adjuncta considerentur, si neque, unde profluxerint, disquiratur: alioqui tam implexa sunt, tot difficultatibus obnoxia, ut nescias, quid iis conti-* C *neatur, quod tuto admitti queat. Ad postremi hujus probationem nominasse satis est Vitam S. Eugeniæ V. M., ex qua pro majori parte dimanarunt recitata elogia; quandoquidem ea Vita pluribus justisque de causis hodiedum communi eruditorum judicio fabulis annumeretur, uti expositum fuit ac probatum aliquoties in Opere nostro, et nuperrime tom.* III *mensis Septembris pag.* 761 *et seq., occasione SS. Prothi et Hyacinthi, quorum gesta similiter complectitur.*

ex Actis fabulosis

6 *Porro producta* S. Philippi *elogia dimanasse ex Vita S. Eugeniæ mihi manifestum apparet, idemque apparebit studioso lectori, si operæ pretium duxerit id attentius examinare. Ducat initium a Græcis; conferat Menologia Basilianum et Sirletianum cum dictis Actis apud Lipomanum et Surium ante per Metaphrastem Græce exaratis, et agnoscet, illa non esse nisi horum compendium, haustum vel ex eodem fonte, ex quo habuit Metaphrastes, vel potius ex ipsiusmet Metaphrastis Græca lucubratione; et hoc præterea sibi persuadebit libentius, si perpendat Menologium Basilianum, quod Sirletiano et Menæis antiquius est, digestum fuisse, uti censent nunc passim scriptores, temporibus et jussu Basilii Porphyrogeniti, aliquot scilicet annis, postquam Metaphrastes, qui sub imperio Leonis Sapientis et aliquot hujus successorum floruit, sæpe nominatam Vitam conscripserat; qua proinde uti potuit Menologii auctor.*

AUCTORE J. P.

S. Eugeniæ, ac proinde

7 *Adonem similiter Usuardum et Notkerum usos fuisse Actis Latinis, quæ valde antiqua sunt, patet ex integra dispositione elogiorum ad dies* 11 *et* 13 *mensis Septembris, atque ad diem* 25 *Decembris; veruntamen in eo ab iisdem Actis discrepant, quod in his* Philippus *dicatur martyrio affectus Severo et Antonino Caracalla imperatoribus, id est, sub initium seculi* III, *illi vero id contigisse scribant,* sub Volusiano (*Valeriano verisimiliter*) et Gallieno imperatoribus: *igitur post medium ejusdem seculi tertii; fortasse id ex errore seu inadvertentia factum; quia in Actis legitur Eugenia cum sociis martyribus passa sub ultimo nominatis imperatoribus.* In Romano Martyrologio editionis anni 1583, *inquit Dominicus Georgius in Adnotatione ad diem* 13 *Septembris Adoniani Martyrologii,* in Philippi Elogio legebatur, cum passum fuisse tempore Galli E et Volusiani imperatorum, quæ verba delenda esse monet Baronius in Notationibus Mss. ad oram illius editionis, quæ in bibliotheca Casanatensi asservatur. Ibi enim ita adnotavit « Nisi « hæc verba demantur, tota plane de eo historia « corruit, multaque alia repugnant, ut hæc dici « non possint. »

valde incerta. Non fuit episcopus Alexandriæ.

8 *Idem Baronius in hodierno Romano, uti videmus, nullos imperatores exprimit: attamen in adnotatis monet errasse eos, qui* Philippi *martyrium protraxerunt usque ad tempora Valeriani et Gallieni, quod illud plane repugnet Actis S. Eugeniæ, ubi a Commodo imperatore Ægypti præfecturam obtinuisse legitur, et decennio post martyrii lauream jussu Severi et Antonini. Verum cum Acta ipsa talia sint, ut ex eorum fide statui nil possit, pleraque hic mihi manent suspecta. Nolim quidem ire inficias, fuisse* Philippum *aliquem in Ægypto martyrem et forte episcopum, cujus hodie recurrit memoria: sed an is S. Eugeniæ parens fuerit, an Ægypti præfectus, an coronatus Alexandriæ sub nominatis imperatoribus et eo modo, quo in Actis et recitatis ecclesiasticis Fastis perhibetur, non satis liquet. Episcopum autem fuisse Alexandrinum nequaquam verisi-* F *mile est. Ipsemet Baronius, licet eodem modo id referant Ado et ceteri martyrologi, falsum esse asserere non dubitat tum in Annalibus tum in adnotatis ad Martyrologium Romanum: in his ad diem 25 Decembris ita pronuntiat:* Habent tamen (*Acta*) aliqua, quæ censura indigeant, veluti, quod ibi legitur de Philippo Eugeniæ patre, facto (ut ait auctor) episcopo Alexandrino, quod plane commentum esse, tabulæ episcoporum Alexandrinorum; quæ ab Eusebio in Chronico et in Historia, et a Nicephoro episcopo Constantinopolitano et aliis describuntur, manifeste declarant. *Baronio consentiunt hac in re Papebrochius, Tillemontius, et quicumque alii Acta S. Eugeniæ revocarunt ad crisim.*

sed alterius loci forte, et Alexandriæ

9 *Quapropter si absolute tenendum sit,* Philippum, *qui memoratur hodie in Romano parvo et aliis, episcopum fuisse, sic istud intelligendum erit, ut is, seu pater fuerit S. Eugeniæ, seu ab hoc diversus, alibi sedem occuparit, sed vel Alexandriæ pro fide Christiana occubuerit, vel postquam*

AUCTORE J. P.

quam alibi occubuisset, Alexandriæ cultum habuerit. Utinam quidquam invenire datum fuisset vel in Martyrologiis vel aliis Ecclesiæ monumentis, quod certo dici posset non profluxisse ex Actis fabulosis! Spes aliqua affulgebat mihi, cum primum perlegerem verba, quibus elogium suum concludit Ado, sepultus modo est, *inquiens,* in Nitria (*quæ solitudo est Ægypti*) basilica condigna Martyri supra corpus ejus fabricata: *maxime quia voces* sepultus modo est, *designare videbantur, exstitisse basilicam etiam tum, quando scribebat Ado. Sed spes ista evanuit, postquam consuluissem præcipua Actorum exemplaria.*

vel passus, vel sepultus et ut Sanctus honoratus.

10 *Nam quæ apud Surium et Lipponianum de* Philippo *Eugeniæ patre leguntur in hunc modum:* Intra civitatem vero sepelitur in loco, qui dicitur Isium, ubi ipse, cum adhuc viveret, ædem sacram ædificavit; *apud Rosweydum in Vitis Patrum pag.* 346 *sic exprimuntur:* Juxta atria itaque, ubi S. Eugenia, filia ejus, monasterium Christi virginibus collocaverat, illic suum jussit (Philippus) collocari corpusculum; *sic apud Vincentium Bellovacensem in Speculo lib.* XI *cap.* III: Juxta Nitriam, ubi sancta Eugenia, filia ejus, monasterium virginum collocaverat, corpusculum suum collocari præcepit: *sic denique in apographo Ms. Rubræ Vallis, quod penes me est:* Fecit autem sepulturam ejus juxta Nitriam beata Eugenia, ubi dignissimam fratres ejus basilicam fabricaverunt, in qua benedicitur Deus usque in hodiernum diem, quam cum dedicassent, omnes pariter revertebantur ad Romam. *Unde colligas, vocem* atria, *vel forte* Isium *paulatim in apographis immutatam fuisse, ac transiisse demum in* Nitriam, *quam lectionem retinuit Ado, habens verisimiliter Vitæ exemplar, consonum nostro Ms. Rubræ Vallis. Plura de Sancto, qui novisse cupit, adeat tom.* III *Septembris pag.* 761 *et seq., illic enim occasione, qua dixi supra, protulimus judicia eruditorum super Actis S. Eugeniæ, in quibus* S. Philippus *personam agit non infimam, eorumdemque exhibita synopsi, auctores assignavimus, apud quos exstant integra.*

DE S. JULIANO PRESB. MARTYRE

J. S.

ANCYRÆ IN GALATIA

Ex Fastis sacris Græcis et Latinis.

SUB LICINIO. *Elogium Sancti ceteris probabilius ex Menologio Basiliano;*

Julianum *martyrem Græcorum Fasti celebrant, partim hoc, partim præcedente die. Menologium Basilianum hodie* Julianum *hoc exornat elogio:* Certamen sacrosancti martyris Juliani. Licinio imperatore magna persecutio adversus Christianos mota est. Erat autem prope Ancyram Galatiæ presbyter pius, nomine Julianus, qui vitandæ persecutionis causa in densum montem sese recepit, et in specu una cum aliis quadraginta duobus Sanctis se abdidit. Cum autem juxta montem esset delubrum deæ cujusdam Græcorum, quam Hecatem vocant, et Ancyræ præses illuc sacrificandi causa adventare soleret, requirebantur Sancti, ut caperentur. Sed cum quotidie quis eorum exiret, ut aquam ex proximo fonte hauriret, quam ceteris bibendam præberet, obtigit S. Juliano, ut aquaretur: qui conspectus a Græcorum quibusdam, comprehensusque et vinctus, ad præsidem adducitur. Cum autem præses illum de reliquis percontaretur, ipse vero neminem proderet, sed Christum libere profiteretur; ejus capiti candens cassis imponitur: deinde scalptus et gravissime tortus, decollatur. *Hæc satis apparent probabilia, et compendio relata sunt a Tillemontio tom.* V *in Persecutione Licinii pag.* 510 *editionis secundæ.*

cui fere consonat Synaxarium Ms.:

2 *Attamen non omnino cum hisce consentiunt Menæa, et Menologium Sirletianum. Synaxarium vero Ms., quod olim Sirmundi fuit et frequenter apud nos laudatur, in plerisque consonat: sed paucula adjungit, videlicet sanctum Presbyterum fuisse ex loco Ancyræ vicino, qui dicebatur* Crinteo, *provectumque ætate fuisse, pietateque ac timore Dei valde conspicuum. Omittit vero conatum gentilium ad* Julianum *capiendum, consentiens alias de occasione et de modo, quo captus et ad præsidem fuit adductus. Cassidem candentem* Juliani *impositum capiti, similiter habet, caputque deinde amputatum: reliqua tormenta omittit. Hæc igitur elogia videntur præferenda iis, quæ breviter in Menologio Sirletiano, prolixe vero in Menæis ac modo improbabili referuntur.*

alterum ex Sirletiano minus probabile, cui fabulosa adduntur in Menæis:

3 *Audiamus tamen laudatum Menologium, in quo ad* 12 *Septembris hæc leguntur:* Eodem die natalis beati martyris Juliani ex Galatia. Hic fuit sub Diocletiano in urbe Galatarum natus et educatus: qui cum apud præsidem delatus esset, quod in spelunca quadam lateret cum aliis quadraginta Christum cœlens, detentus atque interrogatus Christianam fidem professus est. Itaque in ferreum lectum igne accensum injectus ab Antonio præside, idolis immolare omnino recusans, Christi martyrio coronatus est. *Antonius præses, cujus nomen omittitur in datis mox elogiis, etiam legitur in Menæis. Ibidem quoque candendi lecto ferreo impositus dicitur, illæsusque divinitus mansisse asseritur. Quæ in Menæis præterea adduntur, non satis apparent probabilia. Dicitur interrogatus de parentibus* Julianus, *respondisse, patrem defunctum, matrem vero viventem. Hæc mox ad præsidem adducta asseritur; at deinde remissa domum. Adduntur aliquot sermocinationes inter judicem et Sanctum, et hujus ante mortem oratio plane improbabilis, quam vox cœlestis dicitur subsecuta. Tandem quadraginta socii, qui latebant in monte, cœlesti illa voce excitati dicuntur accurrisse, ac ultro se tyranno stitisse; sed dilatum in aliud tempus fuisse supplicium illorum.*

4 *Hisce igitur præteritis, quia non apparent verisimilia,*

A *ex Latinis Julianum recte memorat Galesinius.*

verisimilia, solum pauca adjungo de Latinis martyrologis, qui Juliani *meminerunt. Baronius in Romano* Julianum *conjunxit cum Macrobio, nescio qua de causa, cum* Julianus *solus sit passus, Macrobius vero cum aliis sociis, de qaibus mox agetur. Ferrarius in Catalogo generali* Julianum *annuntiat ad* 12.in Galatia, et sub Diocletiano. *Hac vero die* 13 Juliani presbyteri et martyris sub Licinio *meminit, eumque ponit* Angyræ (*lege* Ancyræ) in Galatia; *acsi distinctus esset ab hesterno, cum merito dubitari nequeat, quin sit idem. Rectius Galesinius ad hunc diem ita scribit.* Ancyræ in Galatia, sancti Juliani presbyteri et martyris. Hic summa pietate sacerdos, Licinio rege*, cum vulgo sæviretur in Christianos, a præfecto comprehensus, summa animi constantia fidem profitetur. Quare primo cassis candens ejus capiti inducitur, tum unguibus ferreis gravissime dilaniatus, post varie tortus, demum capitis damnatus, memorabili et divina Christianæ pietatis virtute martyrii præmium cœleste assecutus est.

AUCTORE J. S.

* imperatore

DE SS. MARTYRIBUS MACROBIO, GORDIANO, ZOTICO, LUCIANO, HELI, VALERIANO, SELEUCO, ET FORSAN ALIIS

B

TOMIS IN PONTO, ET ANCYRÆ IN GALATIA

E

J. S.

Ex fastis Græcis et Latinis.

Sub Licinio. *Inter hos Martyres Seleucus uno tantum loco reperitur apud Græcos:*

Hos *Martyres Fasti Græcorum varie et confuse referunt, nec confusione caret Martyrologium Romanum. In hoc enim solus memoratur* Macrobius *ex tota hac classe, isque sine loco conjungitur cum Juliano martyre Galatiæ, qui non est passus cum* Macrobio, *sed solus. Menologium Sirletianum ex hisce nullum hodie habet, sed* Seleucum *et* Valerianum *præcedenti die perperam conjunxit cum martyribus Alexandrinis, ut ibi ostensum est in* Cronide *et Sociis.* Seleuco *caret omnino Menologium Basilianum, et Synaxarium Ms. infra laudandum, imo etiam istud elogium Menæorum, quod hosce solos enumerat Martyres. Attamen* Seleucum *memorant Menæa in primo elogio, quo diversarum regionum Martyres simul recensentur, ibique fuisse dicitur in Galatia cum* Valeriano, Macrobio *et* Gordiano. *In illo etiam elogio quatuor laudati Martyres dicuntur passi in Galatia,*

C

martyriumque eorum narratur iis verbis, quæ, quia minus accurata apparet relatio, Latine tantum huc transfero: Qui in Galatia erant, Seleucus et Valerianus, Macrobius et Gordianus, per illius loci præfectum igne et gladio, diversisque tormentis cruciati, tandem feris in pabulum propositi sunt, atque animas Deo tradiderunt. *Hæc componi nequeunt cum aliis Fastis, in quibus eorum martyrium videtur accuratius exponi, ideoque prædicta falsitatis magis sunt suspecta, quam danda mox elogia. Quod tamen attinet ad* Seleucum, *qui cum aliis deinde non recensetur, potuit ille in Galatia martyrium consummare.*

reliquorum recitatur elogium ex Menologio Basiliano:

2 *In altero Menæorum elogio, ubi* Seleucus *prætermittitur,* Gordianus *dicitur fuisse ex Cappadocia, Macrobius ex Paphlagonia, ita ut dicteres alios designari, nisi mox adderetur. eos abiisse, quemadmodum ante erat relatum. De* Zotico *autem,* Heli, Luciano, *et* Valeriano, *istud elogium recte consentit cum aliis jam dandis. Menologium Basilianum Martyres ita annuntiat.* Certamen sanctorum martyrum Macrobii, Gordiani, et Sociorum. *Deinde martyrium refertur hoc modo*; Hi sancti Martyres Licinio imperatore claruerunt: et Macrobius quidem ex Cappadocia ortum duxit; Gordianus vero ex Paphlagonia. Cum autem florenti essent ætate, et fortitudine sapientiaque præditi, id muneris obibant, ut ad imperatoris mensam ministrarent: et ab illo ob virtutem suam, et egregiam corporis formam maxime diligebantur. Sed fidei Christianæ accusati, cum nec adhortationibus nec minis ad Christum abnegandum induci possent, relegantur in Scythiam. Quo deportati, invenerunt sanctos Zoticum, Lucianum et Heli, fortissime pro Christi confessione pugnantes. Post multos autem cruciatus, Zoticus quidem et Lucianus capite plexi sunt: ipsi vero una cum Heli in carcerem detrusi. Atque ille quidem decollatus est; Macrobius autem et Gordianus in ignem conjecti occubuere; Valerianus vero ad sepulcrum Sanctorum plorans, spiritum emisit. *Hactenus Menologium, in quo non invenio, an* Valerianus *aliquid præterea pro Christo sit passus: quod nec in aliis Fastis dicitur.*

F

passi sunt Tomis in Ponto sub Maximo præside:

3 *In Synaxario Græco Ms., quod ex antiquo Ms. Sirmondi Majoribus nostris communicatum est, omnia exponuntur eodem plane modo; at duo adduntur ad majorem elucidationem spectantia. Præmittitur etiam annuntiatio hoc modo*: Sanctorum martyrum Macrobii, Gordiani, Heli, Zotici, Luciani et Valeriani. *De patria* Macrobii *et* Gordiani, *et de eorum ministerio apud Licinium eodem narrantur. Hi similiter* in Scythiam *dicuntur relegati: at nominatur urbs, in qua substiterunt, et in qua tam hi quam reliqui Martyres ad coronam pervenerunt: nomen quoque præfecti, sub quo passi sunt, adjungitur. Illa igitur verba huc transfero*: Οὗτοι δὲ γενόμενοι κατὰ τὴν Τομέων πόλιν, ἐναθλοῦντας εὗρον τοὺς ἁγίους Ζωτικὸν, καὶ Λουκιανὸν, καὶ Ἡλεὶ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν παρὰ Μαξίμῳ τῷ ἡγεμόνι.

Hi

AUCTORE J. S.

Hi vero (Macrobius *et* Gordianus) cum pervenissent ad Tomitarum urbem *, invenerunt sanctos Zoticum, Lucianum et Heli pro Christi confessione decertantes apud Maximum præfectum. *Menæa quoque* Τομαΐων πόλιν urbem Tomitarum *nominant, in qua passi sunt posteriores. Hinc* Tomis in Ponto *palæstram fixi horum Martyrum.* Tomi *autem, alias etiam* Tomis *dicta, erat metropolis Ponti provinciæ, quæ medio ævo* Scythia *fuit dicta a Scythis et Getis eam inhabitantibus; nunc vero pars est Bulgariæ, quemadmodum olim erat pars Mœsiæ inferioris prope Pontum Euxinum. Huic adjacet urbs Tomi, in qua olim Ovidius poeta exsulavit. Maximus præfectus, sub quo passi dicuntur hi Sancti, gubernator erat Mœsiæ, aliisque Sanctorum cædibus innotuit. Certe ut prætercam alios, sub ipso passus est S. Julius, cujus Acta data sunt ad 27 Maii.*

* Tomos

aliqui tamen Ancyræ occubuerunt, ut colligitur ex Latinis.

4 *Apographa Hieronymiana et Rabanus de hisce martyribus meminerunt ad* 15 *Septembris, et ex iis confirmatur, non omnes uno loco passos esse, sed alios Tomis in Ponto, alios Ancyræ in Galatia consummasse martyrium. De hisce apud Florentinium sic legitur:* Et Ancirae Galliæ natalis Sanctorum Seleuci. Valeri. *In Epternacensi:* Et in Ancira Gallitiæ, Seleuci, Faleri, Cyrionis. *In Corbeiensi:* In Ancyra Galatiæ natalis sanctorum Seleuci, et Valerii. *Rabanus habet:* Et Ancyra Galatiæ natale S. Seleuci, Valerii et Cyrionis. *Ex hisce colligitur,* Seleucum *et probabilius etiam* Valerianum, *qui orans exspirasse dicitur, Ancyræ passos esse: nam, etsi* Valerianus *in menologio memoretur cum Tomitanis, non tamen dicitur cum iisdem fuisse relegatus, De* Cyrione *Græci non meminerunt.*

B

D

5 *De aliis sic Hieronymianus Florentinii codex:* Et in Thomis civitate natalis sanctorum Stratori. Valeri. Merubi * et Gordiani episcopi. *Epternacensis:* Et in Tomis Stratonis, Macrobi. *Corbeiensis:* In Tomis civitate natalis sanctorum Stratorii, Valerii, Merobi et Gordiani. *Vides, studiose lector, quantis hæc scateant mendis. Rabanus duos profert hoc modo:* Et in Tomis Stratonis et Macrobii. *Vix agnoscas hic eosdem insinuari, quos produximus e Græcis, præsertim cum* Straton *ubique addatur, de quo Græci inter Martyres Tomitanos non meminerunt. Præterea* Gordianus, *quem Græci memorant, non videtur fuisse episcopus. Fateor difficulter aliquid posse erui ex tot variationibus et consequenter mendis. At vel ea de causa non ausim dicere hos martyres diversos esse ab iis, quos dedi e Græcis; sed aliquos ex iis omissos,* Cyrionem *vero ac* Stratonem *additos puto. Fieri etiam potest, ut tam Ancyræ quam Tomis fuerit aliquis* Valerius *aut* Valerianus *cum ceteris martyribus.*

qui et Tomitanos non sine mendis memorant.

* *sic correxis pro* Mercibi

E

DE S. THEODOLO EPISC. MARTYRE

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO

J. S.

Ex Fastis Hieronymianis.

Theodolum *episcopum miro consensu hodie celebrant martyrologia Hieronymiana. Quod Florentinius edidit, ita habet :* In Alexandria natalis sancti Theodoli episcopi. *Epternacense ibidem in Annotatis.* In Alexandria Theodoli episcopi. *Corbeiense apud Acherium:* Alexandria natalis S. Theodoli episcopi. *Sic in utraque Spicilegii editione legitur* Theodoli, *licet Florentinius, laudans istud martyrologium, habeat* Theodori, *errore verisimiliter exscribentis, aut typothetæ menda prætereuntis. Consonant apud nos martyrologia Rhinoviense et Richenoviense, quæ ambo habent:* In Alexandria, Theodoli episcopi. *Gellonense quoque, Augustanum, et Labbeanum hodie nomen exhibent* Theodoli, *sed sine loci et officii adjunctis, ac ultimum pro* Theodoli *habet* Teudoti. *Ex recentioribus Grevenus hoc die* Theodolum *sic memorat :* Alexandriæ, sancti Theodoli episcopi. *Hæc sufficiunt, ut credamus* S. Theodolum *episcopum fuisse, et martyrio coronatum Alexandriæ ; non vero, ut existimemus episcopum fuisse Alexandrinum, cum primis Ecclesiæ seculis nullus hujus aut vicini nominis inter episcopos reperiatur Alexandrinos. Utrum hic* S. Theodolus *idem sit cum* S. Theodoro *martyre, quem heri dedi, aut cum Theodoro episcopo Ægyptio, de quo in Martyrologio Romano agitur ad* 26 *Novembris, aut denique cum alio quopiam, certo nequeo edicere, neque hactenus id satis mihi apparet probabile. Longe plures Alexandriæ passi sunt martyres, quorum Acta ignota sunt, quam sit numerus eorum, qui Actis innotuerunt, ita ut hic facile a reliquis possit esse distinctus.*

C

F

DE

A D

DE SS. FELICISSIMO ET SECUNDINO MART.

IN APULIA

J. S.

Ex apographis Hieronymianis.

Apographa Hieronymiana magno consensu hos Martyres hodie attribuunt Apuliæ, non expressa urbe, in qua sunt passi. Florentinius in textu ita habet : In Apulia natalis sanctorum Felicissimi, et Secundini. *Consonat plane codex Corbeiensis; sed addit* Justini. *At Epternacensis nomina utcumque mutat hoc modo :* In Apulia Felicis, Secundi. *Martyrologia apud nos edita hos item Martyres annuntiant. Et Rhinoviense quidem ac Richenoviense iisdem plane verbis in hunc modum :* In
B Apulia, Felicissimi et Secundi. *Augustanum vero et Labbeanum sine loco, et mixtos cum aliis Martyribus more suo* Felicissimum *exhibent et* Secundinum *; uti et Gellonense apud Acherium* Felicissimum *exhibet, prætermisso* Secundino. *Sic solus memoratur* Felicissimus *in aliquot Martyrologiis apud Martenium tom.* III *Anecdotorum et tom.* VI *Collectionis amplissimæ, sicut etiam in Corbeiensi breviori apud nos. Hujus verba, lector, accipe, ut videas* Secundinum *mere esse prætermissum :* In Apulia, natalis Sanctorum Felicissimi. *Omissio clara est ex voce* Sanctorum. *Sancti* Felicissimus *et* Secundinus *reperiuntur etiam in Auctariis Usuardi et Bedæ,* in Apulia *annuntiati. At codex Vaticanus* 5949 *habet aliquid singulare, aliumque videtur designare* Felicissimum *his verbis :* Beneventi, natalis sancti Felicissimi episcopi in sancta Sophia. *Nec* Felicissimum *inter episcopos Beneventanos invenio, nec possum divinare, quis ille sit* Felicissimus, *reliquis Martyrologiis ignotus, nisi sit idem cum illo, quem passim cum* Secundino *conjunctum reperimus, licet hic alias nullibi vocetur* episcopus, *nec Beneventi annuntietur.* E

DE S. LIGORIO MARTYRE

QUI COLITUR VENETIIS

SYLLOGE

J. S.

De cultu, miraculis, et reliquiis.

C

Ligorius Martyrologio Romano insertus ex Mss. et Catalogo Sanctorum,

Baronius in Martyrologio Romano ad hunc diem S. Ligorium *martyrem commemorat his verbis :* Eodem die S. Ligorii martyris, qui in eremo degens, a gentilibus ob Christi fidem necatus est. *Castellanus in Martyrologio universali hæc verba de more dedit Gallice, sed ad marginem notavit,* meram esse confusionem cum S. Lidorio Turonensi ; *de quo mox agemus. Verum S. Lidorius non vixit in solitudine, neque occisus est a gentilibus, ita ut nequeam perspicere, quo censura illa nitatur fundamento, quamve habeat verisimilitudinem, nisi forte indicare voluerit Castellanus, ex sola confusione* Ligorium *relatum esse ad hunc diem. Laudat Baronius in Annotatis* vetera manuscripta, *et Petrum de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib.* VIII *cap.* LXXIII. *Hic autem scriptor* de sancto Ligorio martyre *ibidem tale dat elogium :* Ligorius martyr in partibus Græciæ passus est. Hic natione Græcus, relicto seculo, dum vastæ solitudinis eremum coleret, hominibusque incognitus esset, et * gentilibus venatoribus inter vepres inventus est. Et dum latro putaretur, interrogatus quis esset, respondit se esse peccatorem Christianum. Quem illi, audito Christi nomine eis exoso, mox gladiis interfecerunt. F

* a

2 Cujus corpus a Venetis de partibus Græciarum transvectum, in monasterio S. Laurentii positum est. Cumque dies ejus passionis ignotus esset, cuidam puero languenti quasi in extremis posito quidam Sanctus apparuit, seque Ligorium esse dixit, puerumque admonuit, ut abbati * S. Laurentii diem suæ passionis 13 Septembris celebrandum esse indicaret : quo videlicet die ipse pro Christo passus fuisset ; et eo nuntiato suam ejus meritis sanitatem perciperet. Puer autem ad se rediens, hæc, quæ viderat, abbati * nunciavit, et continuo incolumis de lecto surrexit. Sicque diem passionis Ligorii Idibus Septembris esse, exinde omnibus notum fuit. *Eadem brevius expressit Grevenus hoc modo :* Ipso die, sancti Ligorii martyris, qui in Græciæ partibus ob Christi nomen occisus, postmodum Venetias translatus est. Cum vero dies passionis ejus ignoraretur, ipse per visum, hunc diem designavit. *Consentiunt de plerisque Maurolycus, Canisius et*

in quo vita et martyrium narratur,

* *Mss. abbatissæ*

* abbatissæ

AUCTORE J. S.

et Galesinius: at hic perperam asserit corpus Venetiis servari in ecclesia sancti Zachariæ, *quod infra corrigetur. Hæc videntur sufficere ad tollendum omne dubium de confusione* S. Ligorii *cum* S. Lidorio *Turonensi, de quo nihil prædictorum umquam fuit assertum.*

prout etiam leguntur in variis Mss. Venetis, et in Officio,

3 *Nolim tamen ut hinc quis colligat, me pro certis et indubitatis habere omnia, quæ de* S. Ligorio *narrat Petrus de Natalibus. Video quidem e monumentis Mss. hauriri ea potuisse, et verisimiliter ex Mss. Venetis hausta esse, quæ refert laudatus scriptor. At hac de causa non magis sunt certa aut verisimilia. Habeo præ manibus duas relationes Ms. prædictæ consonas, certe in præcipuis capitibus, sed paulo prolixiores. Prima harum dudum Majoribus nostris communicata fuit* ex codice Ms., *haud dubie Veneto; sed cujus ecclesiæ, non adjungitur. Alteram anno* 1748 *accepimus* ex codice pergameno seu Passionario vetustissimo S. Marci Venetiarum, *ut superius adscriptum legitur, per excellentissimum dominum Flaminium Cornelium senatorem Venetum, qui similiter transmisit lectiones antiqui et novi Breviarii monialium S. Laurentii, quæ olim legebantur die* 8 *Julii pro festivitate inferius memo-* B *randa. Relationes illæ invicem recte consentiunt, non quidem in verbis, sed in factis enarratis: atque ex hisce haud dubie sua hausit Petrus de Natalibus, qui Catalogum Sanctorum Venetiis conscripsit.*

at ea relatio videtur fabulosa:

4 *Veruntamen parum aut nihil fidei Actis istis deberi, quatenus de vita et morte* S. Ligorii *scripta sunt, mihi plane persuadeo. Si attendamus ad relata, perspicimus, nec tempus indicari, quo vixit, nec locum, nisi vago quodam modo* in partibus Græciæ. *Deinde quomodo Venetiis innotuit vita Sancti solitaria, et mors per venatores gentiles illata? In codice S. Marci dicuntur ea fuisse relata ab illis, qui corpus portarunt Venetias, nec additur, qui aut quales isti fuerint, aut quo tempore sacras reliquias ad Venetos portaverint. Quam igitur illis omnibus fidem habere possumus? Accedit et alia ratio, quæ facit omnia quam maxime suspecta. Etenim laudatus modo dominus Cornelius, ne quid nos lateret, quod de* S. Ligorio *Venetiis fuit scriptum, aliud quoque ex antiquo Breviario S. Laurentii transmisit Officium, sive lectiones secundi nocturni, in quibus plane diversa de* S. Ligorio *referuntur, sed nihilo magis verisimilia. In illis enim lectionibus* C *Sancti mores laudantur verbis generalibus, sed de vita ejus solitaria altum est silentium. Dicitur ductus ad tribunal Africani præfecti, cui constanter respondet, et sic finiuntur lectiones, ne morte quidem Sancti relata. Hisce de causis fabulosa mihi apparent, quæ de vita et morte Sancti sunt relata, suspicorque nihil certi de illis umquam innotuisse apud Venetos.*

minus incredibilis est revelatio Sancti de die martyrii,

5 *Quod spectat ad revelationem de die, quo Sanctus martyrio coronatus est, ea innotescere potuit Venetiis, nec est adeo incredibilis. Sic S. Germano Autissiodorensi revelatus est dies martyrii S. Juliani Brivatensis, ut legitur in Vita S. Germani per Constantium presbyterum scripta apud nos tom.* VII *Julii pag.* 215. *Asseritur ea revelatio in tribus Mss. supra memoratis. In primo sic exponitur:* Cumque de ejus passione inter clericos altercatio fuisset exorta, quia ejus venerabilis victoria, qua ab impiis fuerat martyrizatus, incerta erat, qua die quove tempore accidisset, et ideo nesciebant, quo mense vel die ejus festivitatem celebrare in hac patria, ad D quam delatus est, deberent, illis, qui cum Græcia Venetias transtulerunt, dicentibus, quod in mense Maio, aliis vero, quod in Septembri; abbatissa S. Laurentii cum suis sororibus similiter dubitantibus, quibus credendum foret; infantulus magno languore oppressus, cujus domus non longe a dicto monasterio sita erat, vidit B. Ligorium ad se accedere, et ejus lateri assistere. Cui territus puer ait: Tu quis es, qui me modicum, et in tam grandi languore positum ita terruisti? Cui ille: Ego sum Ligorius martyr. Cui quasi exanimato iterum Sanctus ait: Surge celeriter, festina quantocius: Vade, dic abbatissæ S. Laurentii, quia tertia dies est hodie, quam mea festivitas antecedit: nam decima tertia die mensis Septembris mihi festa annua celebrabitis: et postquam hæc narraveris, recipies tui corporis sanitatem. Et hoc dicto, disparuit.

nec tamen caret difficultatibus.

6 Tunc infantulus vocavit ad se matrem suam, fecit se ad monasterium duci, et exposuit per ordinem abbatissæ, sicut fuerat ei jussum. Quæ bene conscia studuit hanc revelationem episcopo indicare. Qui arripiens Martyrologium, sic reperit, sicut fuerat dictum infantulo. *Eodem modo res narratur in codice S. Marci; sed breviter* E *solum attingitur in antiquo monialium Officio. Porro quod in Mss. dicitur de re episcopo indicata, consultoque per ipsum Martyrologio, omissum est apud Petrum de Natalibus, similiterque omittitur in Officio monialium recentiore, quod anno* 1705 *impressum habemus. Nam hujus Officii lectiones cum Petro de Natalibus consentiunt; unico tantum excepto revelationis adjuncto: hic enim* abbatem *S. Laurentii ubique vocat, Officium vero cum Mss.* abbatissam. *Hoc certum est, in monasterio S. Laurentii a seculo* IX *moniales habitasse, licet antea virorum fuisse dicatur. Itaque legendum potius* abbatissæ *quam* abbati *existimo. At mirum est, nec abbatissæ nec episcopi nomen ullibi fuisse expressum. Dubito etiam, an satis firmum sit, quod de Martyrologio dicitur. Hinc enim aliquis existimare posset, nomen S. Lidorii Turonensis inventum in Martyrologio ab episcopo, indeque factum, ut crederet* S. Ligorium *eo die in Martyrologio commemorari. Huic tamen suspicioni obstat Petrus de Natalibus, qui lib.* XI *cap.* CXXIX *num.* 246 *S. Lidorium Turonensem* Idibus Septembris *memorat, vocans* Lycorium, *recteque a* S. Ligorio *distinguit. Cum enim hic Venetiis scripserit; non videtur ibidem dies emortualis S. Lidorii pro die martyrii* S. Ligorii *fuisse sumptus.* F

Dubium est, an S. Ligorius memoratus sit in Fastis Hieronymianis:

7 *Præterea non est improbabile,* S. Ligorium *revera inventum fuisse in Martyrologiis Hieronymianis: nam in iis, quæ modo edita sunt, non obscura habemus illius nominis vestigia. Apud Florentinium, præter annuntiationem claram S. Litorii aut Lidorii Turonensis, hæc leguntur:* In Antiochia natalis sanctorum Timothei et Lidori. *Timotheum jam variis diebus præcedentibus memoratum, observavi in Prætermissis. At* Lidorus, *qui adjungitur, facile potest ex mutatione unius litteræ pro* Ligorio *fuisse positus. Magis mendose idem in Corbeiensi nominatur* Theodorus. *Martyrologium Labbeanum apud nos* Lidori *etiam meminit, et Gellonense apud Acherium* Lidorii, *utrumque sine loco, et præter Lidorium Turonensem, addito loco annuntiatum. Fortasse igitur nomen* S. Ligorii *memoratum fuit in Fastis aliquot Hieronymianis. Fateor tamen id mihi minime certum videri ob silentium aliorum codicum: nam ex*

A *ex eo silentio oritur suspicio, nomen S. Lidorii Turonensis, ut fit satis frequenter, fuisse eodem die repetitum. Contraria quoque suspicio oriri potest, nimirum excidisse nomen* Ligorii, *ut non satis cogniti, occasione S. Lidorii eodem die memorati, quod idem cum ipso crederetur.*

at colitur gemina festivitate in ecclesia S. Laurentii, ubi servantur ipsius reliquiæ.

8 *Quidquid de hisce sit verius, corpus* S. Ligorii *martyris sibi aliquot saltem seculis attribuunt moniales S. Laurentii Venetiis, et geminam de illo Sancto festivitatem celebrant; alteram ritu duplicis die* 13 *Septembris, quod Sanctum eo die coronatum credant; alteram die* 8 *Julii ritu item duplicis, sed hæc simul peragitur de S. Barbaro martyre, de quo egimus ad* 14 *Maii. Titulus hujus festivitatis est :* Inventio SS. Ligorii et Barbari martyrum. *In Officiis utroque die præscriptis, tam in orationibus quam in lectionibus, dicitur corpus* S. Ligorii *quiescere in ecclesia S. Laurentii. Accipe, lector, orationem ex Officio hujus diei :* Propitiare nobis, quæsumus Domine, famulis tuis per hujus sancti martyris Ligorii, cujus corpus in præsenti requiescit ecclesia, merita gloriosa; ut ejus pia intercessione ab omnibus semper protegamur adversis. Per Dominum *etc. Bucelinus in Sacrario Benedictino ad hunc diem de servato ibidem* S. Ligorii *corpore consentit. Janningus noster, dum præterito seculo Roma redibat in Belgium, adiit monasterium S. Laurentii Venetiis, et de corpore* S. Ligorii *hæc annotavit :* Caput S. Ligorii in monasterio, reliqua ossa cum aliis aliorum Sanctorum reliquiis confusa sunt sub altari, ut aiunt. *In Officio Inventionis* 8 *Julii narratur miraculum,* SS. Ligorio *et Barbaro attributum, de visu restituto cuidam presbytero Genuensi (in uno Ms. legitur* Genuensi;) *qui erat cæcus. At illud jam relatum est in Addendis ad Acta S. Barbari tom. VII Maii pag.* 770, *ubi videri potest.* AUCTORE J. S.

B

DE S. NECTARIO EPISCOPO CONF.

E

AUGUSTODUNI IN GALLIA

J. S.

SYLLOGE

De cultu et gestis.

Sec. III aut IV, vel VI. S. Nectarius in antiquis Martyrologiis memoratus,

Hieronymiana *et alia pleraque Martyrologia vetusta conspirant fere omnia ad annuntiandam* S. Nectarii *Augustodunensis memoriam. Florentinius ex codice suo edidit :* Augustoduno depositio beati Nectari episcopi. *Consonat Corbeiensis. Epternacensis habet :* Augustoduno Nectari episcopi, *ut etiam habet Richenoviensis apud nos. Augustanus vero, Labbeanus et Gellonensis* Nectarium *sine episcopi titulo Augustoduno attribuunt, sicut etiam fit in primo Martyrologio ex editis apud Martenium tom. III Anecdotorum. At in Autissiodorensi apud eumdem tom. VI Collect. amp. Sanctus ita memoratur :* Augustoduno B. Nectari episcopi. *Præcipua Martyrologia seculis* VIII
C *et* IX *conscripta de* Nectario *Augustodunensi non meminerunt. In Auctariis tamen Bedæ et Usuardi mentio fit* S. Nectarii *iteratis vicibus, sed nomine utcumque luxato in quibusdam, ut videre est apud Sollerium nostrum, ubi alias* Nectarius *recte scribitur, alias etiam* Necarius *et* Neocarius. *In Martyrologio S. Sabini de Levitania, apud Saussayum edito, sic habetur :* Augustoduno depositio sancti Nectari episcopi.

et elogio celebratus oratorio apud Saussayum,

2 *Recentiores martyrologi, maxime Galli,* S. Nectarium *etiam annuntiant. Saussayus mira eloquentia Sancti gesta celebrat in hunc modum :* Augustoduni Æduorum S. Nectarii episcopi et confessoris, qui virtutum titulis gloriosus, eam cathedram ubi conscendit, pauperibus solatia, infirmis remedia, ignaris documenta, exempla denique omnibus omnis virtutis, et salutis multiplicia subsidia impertivit : sanctumque Germanum Parisiensem postea episcoporum, ob clara religionis insignia sibi charum, abbatem sancti Symphoriani constituit. Denique interfuit quintæ synodo Aurelianensi, in qua Eutychetis et Nestorii hæreses damnatæ, legesque sanctissimæ de cleri ac populi disciplina, theoriisque sacris editæ sunt. Demum religionis propagator insignis, gregis sibi commissi sedulus custos, post exactæ villicationis lucra, ad præmium æternæ patriæ evolavit. *Hactenus Saussayus, qui videtur credidisse non esse opus vetustis monumentis ad virtutes alicujus Sancti exaggerandas. Potuit sane* S. Nectarius *iis, quas extollit, splendere virtutibus : sed mallem eas simplici stylo ab antiquo scriptore relatas legere, quam calamo oratorio exornatas.*

ab aliis quoque neotericis annuntiatur.

3 *Sobrium magis est elogium, quod Sancto texitur a Castellano et in Martyrologio Parisiensi his verbis :* Augustoduni, sancti Nectarii episcopi, qui beatum Germanum, Parisiensem postea F episcopum, monasterio sancti Symphoriani Augustodunensis abbatem præfecit. *Obitus Sancti figitur ab illis* circa annum 555. *Ex his patet error Ferrarii, qui Sanctum quoque memorat in Catalogo generali, ibique observat contemporaneum fuisse* S. Germani episcopi Autisiodorensis, *cum hic integro seculo præcesserit.* S. Nectarium *etiam breviter memorant auctor Florarii Ms. Sanctorum, et Maurolycus; non tamen Baronius in Martyrologio Romano. In Breviario Augustodunensi, quod habemus impressum anno* 1534, *non invenio* S. Nectarium, *uti nec in Kalendario, quod Breviario præfigitur. Veruntamen auctores Galliæ Christianæ recusæ tom. IV col.* 343 *de* S. Nectario *agentes, hodiernum ipsius cultum asserunt his verbis :* Festum ejus celebrant Æduenses die 13 Septembris. *Nec dubium esse potest de sanctitate cujusdam* Nectarii *Augustodunensis episcopi : sed fortasse minus certum est, illum ipsum Nectarium, qui S. Germano Parisiensi convixit, in antiquis celebrari Martyrologiis.*

Priusquam

AUCTORE J. S.

Nectarius, circa 540 factus episcopus, S. Germanum promovit, sed eumdem

Priusquam dubitandi rationes allego, gesta illius Nectarii *paucis exponam.*

4 *Ex Vita S. Germani Parisiensis, quæ apud nos edita est ad* 28 *Maii, verosimillime colligitur,* Nectarium *ecclesiæ Augustodunensi præfectum esse post Agrippinum. Nam, ut ait auctor Vitæ Venantius Fortunatus num.* 2, *S. Germanus* a B. Agrippino diaconus instituitur, et sequente triennio presbyter ordinatur : dehinc a pontifice Nectario abba ad S. Symphorianum merito dignus adsciscitur. *Primum hoc est* Nectarii *factum, quod innotuit, idque Henschenius noster in Annotatis, et cum eo auctores Galliæ Christianæ figunt circa annum* 540, *sed solum ex conjectura probabili : nam tempus illius promotionis nullibi legitur expressum. Porro celebratur* Nectarius *ob promotionem viri tam Sancti, quam erat S. Germanus. At magis improbatur factum, quod paulo post in Vita S. Germani sequitur, his verbis expressum :* Cujus (*S. Germani*) bonis operibus inflammatus Episcopus, sanctum Virum, neque adhuc ista recusantem, quem etiam prædicabant dæmonia, in custodiam trusit. Cui fateor nutu divino aperiebatur ergastulum, sed non hinc egrediebatur, nisi supplex et episcopalis daretur præceptio.

B

fortasse postea in carcerem trusit :

5 *Mabillonius quidem in Actis Sanctorum Benedictini Ordinis tom. I pag.* 234 *in Annotatis dicit, allegata verba non legi* in antiquioribus sincerioribusque membranis, *ideoque ea in textu Vitæ ibidem editæ omisit. At Henschenius illa verba, in omnibus codicibus nostris et apud Surium inventa, non censuit prætermittenda; quia nescimus, an codices, quos vidit Mabillonius, vetustiores sint quam nostri. Si vero factum ipsum consideremus, magis suspicabimur verba illa in aliquot codicibus omissa fuisse, quam vel uni postmodum intrusa. Hinc nequeo dubitare, quin ea injuria S. Germano fuerit illata. At cum nomen episcopi non exprimatur, nec tempus rei peractæ assignetur, non æque certum mihi apparet, id factum esse a* Nectario : *nam inter* Nectarium *et S. Syagrium, circa annum* 560 *cathedræ Augustodunensi præfectum, duo alii in Gallia Christiana memorantur episcopi. Horum alteruter verisimiliter episcopus erat ante episcopatum S. Germani circa annum* 555 *inchoatum, et consequenter eum tali injuria afficere potuit. Itaque, etiamsi factum credamus verum, necesse non est, ut* Nectarium *illius injuriæ certo credamus auctorem. Attamen fatendum est, ex modo relationis, quam servavit Venantius, nulli factum istud probabilius attribui posse quam* Nectario : *neque illud incredibile est in* Nectario, *cum mox aliud simile factum de eo sit referendum. Præterea Venantius non tanti fecisse videtur* Nectarium, *quanti decessorem ipsius Agrippinum : nam eodem loco de utroque scribens,* Beati *titulo Agrippinum honorat,* Nectarium *vero sine alio titulo* pontificem *nominat, licet satis diu scripserit post mortem utriusque.*

C

dicitur peregrinatus Mediolanum, ibique vidisse S. Emanum,

6 *Alia quædam de* Nectario *Augustodunensi leguntur in Vita S. Emani martyris, data apud nos ad* 16 *Maii, et jam ante sæpius laudata apud Cointium in Annalibus Francorum. Primo dicitur* Nectarius *peregrinatus fuisse Mediolanum ad S. Nazarium, dum ibidem quoque erat S. Emanus, et Augustodunum rediisse, eo comite. Hoc dicitur contigisse regnante Theodeberto, indeque Cointius ad annum* 542, *num.* 29 *illo fere tempore iter istud figendum credidit. Vitam laudatam audiamus :* Eodem itaque tempore, (*quo Mediolani commorabatur S. Emanus*) venerandus Nectarius, ejusdem civitatis (*de Augustoduno agebat*) episcopus, S. Nazarium eodem voto causa orationis adiens, invenit ibi virum Dei Emanum. *Deinde cum Emanum alloquendo et interrogando didicisset, ipsum velle Augustodunum ire;* subjunxit ei B. Nectarius, dicens : Ego, quamvis indignus, episcopus sum loci illius : sed, si tuæ voluntatis spes est, gradiamur simul, eroque socius tui itineris. Factus itaque vir Dei Emanus comes itineris Episcopi, pervenit ad limina S. Symphoriani, uti imperatum erat illi. *Hæc Episcopi humanitas erga virum Sanctum laude certo est digna.* D

quem deinde carceri mandat, ac paulo post honorat :

7 *At nullus laudabit, quod postea narratur num.* 10 *: ibi enim* Nectarius *dicitur Emanum, qui Carnotum erat profectus, ac deinde ob festivitatem S. Symphoriani Augustodunum reversus, cum* per energumenos proprio nomine manifestari *inciperet, carceri tradidisse. Vita sic habet :* Cognito autem hoc, Nectarius episcopus, iracundia simul et livore inimici succensus, jussit eum in loco, ubi nulla lux erat, includi. *Cito tamen Episcopus ad mentem rediisse dicitur, quod fores carceris ita concludi non possent, quin statim divinitus paterent. Nam, ut sequitur,* tunc venerabilis Episcopus, cum ei nuntiatum fuisset, gratias agens Deo, virum sanctum deinceps in magna laude habere cœpit : et prostratus pedibus ejus veniam precabatur. Deinde egresso eo, cœpit illi suggerere, ut honorem clericatus acciperet : moxque acquiescens consilio ejus, percepta benedictione ejus, caput sibi tonderi in clericali honore fecit. *Hactenus relata* Nectarii *gesta prodesse nequeunt ad sanctitatem ipsius magnopere commendandam; neque etiam sufficiunt ad eam negandam : nam labi subinde hominum est, multique Sancti non fuerunt a lapsibus immunes, sed eos pœnitentia eluerunt.* E

adest concilio Aurelianensi V : moritur inter 550 et 560.

8 *Plura non reperio de* Nectario, *nisi quod adfuerit concilio Aurelianensi* 5, *illique ita subscripserit :* In Christi nomine Nectarius episcopus ecclesiæ Augustodunensis subscripsi. *Cum hoc concilium habitum sit anno* 549, *mense Novembri; obitus* Nectarii *contigit inter annum* 550 *et* 560 *quo ecclesiæ Augustodunensi creditur præfectus S. Syagrius, inter quem et* Nectarium *duo alii minus noti ponuntur medii in Gallia Christiana.*

S. Nectarius forsan alius ab eo, cujus gesta dedimus.

9 *Nunc demum rationes subjungo, quibus inducor ad credendum, alium forte esse* Nectarium, *quem in Fastis Hieronymianis annuntiari vidimus. Primo, non posse ex gestis constare de sanctitate illius, cujus gesta recensui, jam observavi. Secundo, in omnibus fere codicibus Hieronymianis* S. Nectarius *annuntiatur ante S. Lidorium Turonensem, qui seculo* IV *floruit, et ante* S. Maurilium *Andegavensem, qui defunctus est seculo* V. *Atqui non apparet verisimile,* Nectarium *fuisse commoratum ante duos Sanctos longe vetustiores longeque celebriores, cum id sit contra consuetudinem Martyrologii Hieronymiani. Itaque ex hoc ordine* S. Nectarius *videtur potius spectare ad seculum* III *aut* IV *quam ad seculum* VI, *quo vixit* Nectarius *ille, qui notus est in catalogo antistitum Augustodunensium. Sane alteri* Nectario *locus non deest in catalogo præsulum Augustodunensium seculo* III *et* IV, *quibus haud dubie plures sederunt quam nobis sint noti. Nulla quoque est ratio, ob quam neoterici scriptores respexerunt ad* Nectarium *seculi* VI, *quam quod alium illius nominis non reperirent in catalogo. At si nullus omnino* F

istius

A *istius nominis esset in catalogo, vel sic crederent* Nectarium *aliquem Augustoduno præfuisse episcopum ob auctoritatem vetusti Martyrologii. Itaque simili ratione, si ordo Martyrologii innuat, non esse* Nectarium *seculi* VI, *qui annuntiatur, credendum est alium esse longe antiquiorem. Verum, si cui minus placeat hoc ratiocinium, suum ille sequatur judicium: meamque dubitationem, quæ ex considerato frequenter Martyrologii vetusti ordine nascitur, patienter saltem ferat.* AUCTORE J. S.

DE S. LIDORIO AUT LITORIO

EPISCOPO CONFESSORE

TURONIBUS IN GALLIA

SYLLOGE

J. S.

De cultu et gestis Sancti.

B

Circa An. 370

Nomen Sancti celebre in Fastis Hieronymianis,

Memoria S. Lidorii *vel* Litorii *tam celebris est in vetustis Martyrologiis Hieronymianis, ut vehementer mirer, dicere potuisse Bailletum in* S. Lidorii *Vita, Sanctum hunc non commemorari in Martyrologiis antiquis, sicut non memoratur in Romano hodierno. Nomen enim Sancti in omnibus fere Hieronymianis notum est, sed modo diverso scriptum. At, sive* Lidorius, *sive* Litorius *aut* Litorus, *sive aliis quoque litteris vicinis nomen exprimatur, ubique idem designatur Sanctus. Apud Florentinium in textu sic annuntiatur:* In Gallia civitate Turonis depositio S. Litorii episcopi. *Codex Corbeiensis habet:* In Turonis civitate depositio S. Lidorii episcopi. *Epternacensis:* Galliis civitate Turonica depositio Litori episcopi. *Martyrologium Augustanum apud nos:* Turonis, Lidorii episcopi. *Labbeanum:* Turonis Lidori. *Gellonense apud Acherium:* Turonis Lidori. *Apud Martenium tomum* III *Anecdotorum eadem verba sunt in primo col.* 1560; *ac ibidem in Turonensi:* Turonis Lidorii episcopi, *et in Kalendario Lyrensis monasterii:* Sancti Lectoris conf. *Apud eumdem tom.* VI *Collect. amp. col* 675 *Calendarium Stabulense:* Depositio S. Lidorii episcopi. *Verdinense:* Lidorii episcopi. *Ac-*

C *cedit Rabanus, Sanctum hodie solum annuntians his verbis:* In Gallia civitate Turonis, depositio Lidorii episcopi. *Hæc sufficiunt, ut ne quis existimet,* S. Lidorium *antiquis Martyrologiis fuisse incognitum; licet prætermissus sit ab Usuardo, Adone, Beda et aliis plerisque medii ævi.*

et apud martyrologos recentiores:

2 *In Auctariis Bedæ et Usuardi frequentissima est* S. Lidorii *memoria, sed nomine subinde utcumque luxato, ut fit in datis modo Martyrologiis. Reperitur etiam in Appendice Adonis, et apud plerosque recentiores. Saussayus Sanctum congruo exornavit elogio. Auctor Florarii Ms. his eum commendat verbis:* Turonis S. Lidorii episcopi et confessoris. Hic vir sanctus omnibus errantibus viam salutis ostendit, hæreses confundens, trinum in Personis et unum in essentia Deum publice prædicavit. Et sic omnibus carus exstitit, et vitam, quam petiit, impetrare meruit anno Salutis 470. *At his calculus toto fere seculo aberrat, nisi id acciderit vitio transcribentis. Ghinius longe etiam abest a vera chronotaxi, dum ait Sanctum obiisse* anno Domini forte 342. *Propius certe ad annum emortualem accedunt Castellanus et auctor Martyrologii Parisiensis, qui notant annum* 371. *Ultimus* S. Lidorium *ita annuntiat:* Turonis, S. Lidorii episcopi, qui beato Gatiano post annos triginta septem successor datus, prædecessor vero sancti Martini, primus intra mœnia civitatis ecclesiam ædificavit, cum jam ibidem essent Christiani.

E

cultus ipsius vetustissimus,

3 *Cultus* S. Lidorii *vetustissimus est, et jam seculo* V *erat celeberrimus in ecclesia Turonensi. Nam S. Perpetuus, qui post medium seculi* V *ecclesiæ Turonensi præsidere cœpit, in ordinatione de jejuniis et vigiliis apud S. Gregorium Turonensem lib.* X *cap.* XXXI *vigilias quoque præcepit* Natali sancti Litorii, ad ejus basilicam. *Itaque festivitas* S. Lidorii *eo tempore erat inter præcipuas ecclesiæ Turonensis, Sanctusque habebat basilicam nominis sui, sicuti etiam habebat S. Martinus. Quin imo jam tempore S. Martini videtur ecclesia illa* S. Lidorii *nomen habuisse: nam S. Gregorius ibidem num.* 3 *de translata per S. Martinum corpore S. Gatiani, primi antistitis Turonensis sic loquitur:* Hic transtulit corpus beati Gatiani, scpelivitque ipsum juxta sepulcrum sancti Litorii, in illa nominis sui *(id est,* Litorii) præfata basilica. *Fateor, ecclesiam vocari sic potuisse, quia a* S. Lidorio *erat exstructa. At*

F *minime quoque mirandum est, si nomen ipsius ut Sancti jam tum habuit. Certe Briccius S. Martino, cui successerat, ecclesiam struxit: et ipse quoque S. Briccius celebri festivitate colebatur tempore S. Perpetui, qui post intermedium Eustochium erat Briccii successor. Quod spectat ad cultum posteriorum seculorum, in Breviario Turonensi, quod anno* 1612 *impressum est, festivitas* S. Lidorii *ad* 13 *Septembris celebranda præscribitur ritu duplici, et in Oratione ac lectione de Vita Sancti, corpus ipsius dicitur servari in illa ecclesia, id est, in ecclesia metropolitica. Hæc majori amplitudine ædificata est, ubi erat ecclesia* S. Lidorii, *quam choro inclusam esse scribit Bailletus. Metropolitica autem olim S. Mauritio sacra fuit, deinde vero S. Gatiano Turonensium episcopo primo dicata est. Mansit ibidem corpus* S. Lidorii, *ut testantur scriptores Turonenses, (licet in bulla quadam Adriani II apud Baronium ad annum* 871 *dicatur tunc fuisse in monasterio S. Medardi) usque ad captam anno* 1562 *a Gallis Calvinianis*

AUCTORE J. S.

Calvinianis urbem, qui sacrilega impietate rapuerunt thecam, in qua erant ossa S. Lidorii *episcopi, eaque aut combusserunt aut certe dissiparunt, ut pluribus narrat Joannes Maan in Opere de Metropolitana ecclesia Turonensi pag.* 199. *Hactenus de cultu et reliquiis Sancti, cujus gesta nunc elucidare paucis conabor.*

Gesta Sancti, qui annis 33 fuit episcopus.

5 *S. Gregorius Turonensis lib.* X *Historiæ cap.* XXXI, *num.* 2 *brevi, sed præclaro elogio* S. Lidorium *sic commendat*: Secundus (*ecclesiæ Turonensis)* anno imperii Constantis primo Litorius ordinatur episcopus: fuit autem de civibus Turonicis et hic valde religiosus. Hic ædificavit ecclesiam primam infra urbem Turonicam, cum jam multi Christiani essent: primaque ab eo ex domo cujusdam senatoris basilica facta est. Hujus tempore S. Martinus in Galliis prædicare exorsus est. Sedit autem annos triginta tres, et obiit in pace, sepultusque est in suprascripta basilica, quæ hodieque ejus nomine vocitatur. *Si vera est chronotaxis S. Gregorii,* S. Lidorius *factus est episcopus anno* 337 *aut* 338: *nam Constans cum fratribus Constantino et Constantio imperium administrare cœpit post mortem Constantini Magni, anno* 337, *mense Maio defuncti.*

B

D

Illo ipso igitur anno episcopatum ordiri potuit S. Lidorius, *aut initio sequentis, quamdiu currebat primus Constantis annus.*

et obiit circa annum 370.

6 *Obitus Sancti a plerisque figitur anno* 371. *At hic annus tam certus non est ut nequeat esse mortuus anno* 370, *imo etiam anno* 369, *si incompleti fuerint* 33 *episcopatus anni, ut observatur in Vita Gallica S. Martini per Gervaisium scripta pag.* 61. *Verum, cum chronotaxis potius ordinari debeat ad* 11 *Novembris, quando agetur de S. Martino, plura de hisce non dissero, et obitum Sancti solum figo circa annum* 370. *Ceterum, utrum* S. Lidorius *secundus fuerit episcopus Turonensis, electusque postquam sedes vacaverat annos* 37, *ut affirmat S. Gregorius Turonensis; an vero plures ante ipsum præfuerint ecclesiæ Turonensi, sicut credidit Ruinartius in Annotatis ad Gregorii Historiam col.* 36, *allegans rationem ex Vita S. Martini per Sulpicium Severum scripta, hic non inquiro. Id solum observo, paucos fuisse Christianos, quando sedebat S. Gatianus; multos vero, dum* Lidorius *primam exstruxit ecclesiam, ut habet Gregorius, et haud dubie multo plures, dum obiit.*

E

DE S. MAURILIO EPISC. ET CONF.

ANDEGAVI IN GALLIA

J. T.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti memoria: cultus: sacri corporis translationes.

Seculo V. Memoria Sancti in Fastis sacris.

A*ndegavum celeberrima Galliarum civitas fertilissimæque Andensis provinciæ metropolis, quam Turonibus finitimam ac ducatui Biturensi, Oceanoque proximam Ligeris nobile Celtarum flumen alluit, inter plurimos sanctos urbis suæ episcopos* S. Maurilium *Mediolani splendidissimis ortum parentibus, ut Historia vitæ ejus testatur, recenset, et* 13 *Septembris die sub ritu duplici cum octava quotannis veneratur.* S. Maurilium *dixi, quia hodiedum communius sic appellatur; licet olim* Maurilionem *fuisse nominatum ex antiquioribus scriptoribus pateat. Ad memoratum diem Sancti, cujus illustrare gesta aggredimur, meminerunt Martyrologia satis antiqua: Hieronymiana, Rabanus, Gellonense, Richenoviense, Labbeanum, Fuldense et Ottobonianum, brevissimeque Sanctum Andegavi ut episcopum et confessorem annuntiant. Codices bibliothecæ Vaticanæ, teste Dominico Georgio in suis annotationibus, Adonis Martyrologio* S. Maurilionem *ut Adonianum a Mosandro agnitum et in Appendicem a Rosweydo rejectum adjiciunt; quibus Georgius nixus Sanctum pure Adonianum existimat; sed sola Mosandri Georgiive auctoritas non efficiet, ut ea omnia genuina Adonis esse censeam, quæ ipse ex suis codicibus post textum editionis Rosweydi in variis lectionibus adjecit. Quidquid sit, certe purus Usuardus Sanctum nostrum prædicto die ita habet:* Andegavis S. Maurilioni episcopis et confessoris. *Antverpiense Maximum, Ultrajectin. Leyd. et Danic. addunt:* Qui et vitæ sanctitate perspicuus exstitit et multis virtutibus floruit. *Idem habet Florarium. Centulense adjungit:* Magnarum virtutum viri. *Romanum cum innumeris claruisse miraculis testatur. Saussayus in Martyrologio Gallicano, Ghinius, pluresque alii tum martyrologi, tum scriptores longum Sancto concinnarunt elogium, quod, quia totam ferme Sancti vitam complectitur, huc transferendum non judicavi.*

C

F

Cultus ejus antiquus.

2 *Ab immemorabili tempore Præsulem nostrum in ecclesia Andegavensi sacris fuisse cultum honoribus ex dictis constare potest, et ex dicendis constabit amplius; sed quo præcise tempore agnosci colique cœpta fuerit sanctitas ejus, non æque constat. Si beneficia in Sancti sepultura a variis obtenta, mirabilem scilicet duorum geminorum fratrum cæcorum illuminationem, subitaneam hominis ex gravissima infirmitate per* 28 *annos lecto affixi curationem, aliosque statim ab obitu Sancti meritis impetratos favores consideres, mox etiam a morte cives Andegavenses sanctum Præsulem suum venerari et invocare cœpisse dices. Cultum tamen tam cito communi saltem populi consensu Sancto non fuisse decretum, ex lectionibus secundi Nocturni Officii in translatione sacri* Maurilii *corporis, die* 19 *Octobris in ecclesia Andegavensi recitari soliti, liquet. Lectio prima ita habet:* B. Maurilii corpus in ea crypta duplici, quam paulo ante mortem ædificari

A ædificari sibi extra urbem jusserat, tamdiu conditum jacuit, donec divina pietate per ecclesiam a populo venerandum decernente, id e sepulcro sublatum est, ac digniore loco in basilica sui nominis ad publici cultus reverentiam positum. *Licet enim ex iis verbis determinari nequeat, quamdiu sacrum corpus in ea crypta duplici jacuerit, et per consequens quamdiu cultu, communi populi consensu decreto, Sanctus caruerit, tamen aliquo saltem tempore caruisse illo, inde certo deduci posse liquet.*

Transfertur sacrum corpus ad basilicam sui nominis,

3 *Si ejusdem Nocturni lectionibus insistendum sit, quievit, cultumque in prædicta basilica sui nominis fuit sacrum corpus usque ad Caroli Calvi Francorum regis tempora; quo auctore ex illo loco in ecclesiam Andegavensem translatum est. Porro quæ et ubi fuerit basilica* Maurilii *nuncupata nomine, in laudatis lectionibus non reperio; extra civitatem Andegavensem fuisse, certum ex eo est, quod ex prædicta basilica deinde Caroli Calvi jussu Andegavum sacræ exuviæ translatæ fuerint. Si tamen conjecturis locus est, mihi non improbabile videtur, basilicam hanc exstitisse in colle* Prisciacus *dicto non procul a vico Calonna milliaribus quatuor circiter Andegavis dissito.* B *Conjecturæ fundamentum est, quod in Vita Sancti nostri a S. Magnobodo conscripta legatur in prædicto colle a* S. Maurilio, *postquam ex eo dæmones fugarat, monasterium fuisse conditum, quod ejus nomine nuncupatam fuit; confirmaturque ex eo, quod ex laudatæ lectionis verbis satis pateat, memoratam basilicam, antequam in eam sancti Antistitis corpus translatum esset, jam* Maurilii *nomine vocitatam fuisse.*

deinde Andegavum. Corpus fuisse incorruptum repertum

4 *Qua ex* S. Maurilii *basilica solennitate ad Andegavensem S. Mauritii M. ecclesiam supradicta pretiosissimi thesauri hujus translatio peracta fuerit, laudati Officii lectiones non exprimunt, nec aliunde reperire potui; hoc unicum in iis legitur, sacras exuvias ibidem usque ad Chrysogonelli tempora intactas mansisse;* quo *(verba sunt lectionis primæ)* comitatum Andegavorum tenente, Nefingus Andegavensis episcopus id ex theca vetere et inculta in aliam elegantiori opere fabricatam solemni ritu transmisit: qua in translatione Deus novis miraculis Confessoris sui sanctitatem illustravit. *Translationem hunc ex veteri ad elegantiorem thecam a Nefingo factam narrat etiam Harmerus in apographo Ms. codicis Remensis a Chiffletio nostro ad nos transmissi,* C *in quo miracula quædam modernis, ut inquit, temporibus a Sancto facta, recenset, quæ post Sancti Vitam edemus. Sed quo episcopatus Nefingi anno res contigerit, litteris traditum non invenio. Ex Gallia Christiana veteri Nefingum, Andegavensem anno 966 ecclesiam rexisse, et anno 973 obiisse, habemus. Aliquo igitur ex iis anno prædicta translatio certo facta est. Sed hoc loco minime prætereundum est, quod, etsi in laudato sacrarum reliquiarum translationis Officio non legatur, tamen Harmerus tradit; præsertim cum ad Sancti gloriam manifestandam non parum conducat. Rem laudati scriptoris verbis exhibeo.* His itaque taliter peractis, gestantes feretri interiora et conspicientes pannulorum veterrima, ex quibus beatissima Maurilii obvoluta fuerant sommata, ita membra inventa sunt incorrupta, acsi ipsa die huic ministerio deputata fuissent. *Ex quibus Sancti corpus per quatuor secula incorruptum divina omnipotentia fuisse servatum manifestum fit. Prodigium sane ingens; sed de quo nos dubitare non sinit auctor, dum, miraculosa paralyticæ puellæ sanatione in ipsa translatione facta, enarrata; de puella ista subdit sequentia:* Quæ postea ad comprobandam ejus *(Sancti)* admirabilem virtutem, et ad augmentum declarandæ pietatis ipsius arcana, secundum natales suos, et juxta morem prisci temporis maritali connubio conjuncta et nuptiali thoro connexa usque in hunc diem domum propriam jure hæreditario sibi concessam gubernare agnoscitur, ornata filiorum genealogia sobolumque propagine, narrans et testificans virtutum incrementa sibi cœlitus concessa. Hæc ita esse, ut jam prælibati sumus, mulier ipsa, de qua ratio agitur, adhuc incolumis et vitæ superstes, et multorum testimoniorum affirmat constipulatio.

AUCTORE J. T.

5 *Scribente itaque Harmero, nondum e vivis excesserat mulier illa, quæ in translatione a Nefingo facta Sancti meritis membrorum omnium vigorem miraculose recuperaverat. Tunc vero* sancti Maurilii *corpus adeo incorruptum fuisse repertum, ac si eodem solum die terræ mandatum fuisset, tradit idem auctor. Potuit igitur Harmerus prodigium hoc ex ipsa muliere intelligere, potuit ex aliis, qui eodem vixerant tempore, idem habere, idque se ex iis intellexisse non obscure verbis jam exhibitis significat. Quod si ita est, prudenter de ejus fide dubitari non potest.* E

tradit Harmerus ex testimoniis mulieris contemporaneæ.

6 *Circa annum Christi tamen* 1239 *quosdam fuisse, qui dubitabant, an in præfata theca* S. Maurilii *corpus quiesceret, testatur laudatum translationum Officium. Nam ad horum incredulitatem arguendam Guilielmum Andegavensem episcopum memorato anno rursus thecam aperuisse, sacrasque reliquias in apertum protulisse, in eo traditur, qua occasione additum fuit ad rei memoriam eloquium, quod ad manus meas non pervenit, et caput, supra quod, cum Sanctus consecraretur episcopus, Spiritum sanctum in columbæ specie resedisse in ejus Vita scribitur, a reliquo corpore secretum in argentea theca separata positum fuit. Hæc si, ut in laudatis lectionibus leguntur, peracta fuerint, mihi probare videntur anno 1239, quo contigissent, Sancti corpus incorruptum non fuisse inventum : difficulter enim inducor ut credam, Guilielmum episcopum, a quo id factum fuisse scribitur, et quem hoc anno Andegavi fuisse episcopum laudata Gallia Christiana vetus testatur, Sancti caput a reliquo corpore separaturum fuisse, si corpus integrum incorruptumque reperisset : quod vel ex eo stabiliri potest, quod ibidem Guilielmus episcopus reliquias omnes attente et diligenter ordine perlustrasse dicatur; qua certe attentione diligentiaque opus non fuisset, si corpus integrum et incorruptum in theca jacuisset.* F

Rursus aperitur theca et visitur corpus.

7 *Circa annum denique Christi* 1477 *rursum sacras Præsulis exuvias ex veteri theca in aliam longe pretiosiorem translatas fuisse in eodem scribitur Officio, id procurante Joanne Andegavensis capituli decano, quem cognomine de la Vignole existimo; hunc enim prædicto anno decanatus dignitatem obtinuisse reperio. Qua occasione, et qua fuerit solemnitate peractum ipsius lectionis verbis accipe.* Denique cum altera ista capsa præ vetustate collabente, alia egregio opere ex argento, auro et gemmis insignis, ad majorem sancti Confessoris venerationem fabricata esset, id agente imprimis Joanne decano anno ab Incarnatione Domini 1477, decimo octavo Calendas Octobris, qui dies Dominicus fuit, sancta pignora a Joanne Andegavensi episcopo evoluta, cum omnia integra et illæsa reperta fuissent,

Post pretiosiori thecæ includitur.

AUCTORE J. T.

fuissent, vespertino Officio rite decantato, in novam illam capsam translata sunt. *Prædictarum translationum variis per annum diebus memoriam servatam fuisse, et nunc propter festorum numerum una solemnitate recoli subditur.*

§ II. Scriptores, qui Sancti Vitam scripsisse perhibentur: inquiritur an Fortunatus Pictaviensis S. Maurilii Vitam scripserit, quæ deinde a Gregorio Turonensi correcta fuerit.

Scriptores de Sancto nostro,

A*bsolutis iis, quæ ad Fastos sacros, quibus Sanctum nostrum insertum vidimus, cultumque ejus pervetustum spectare credidimus, ad gestorum Sancti scriptores procedimus. Vitas* S. Maurilii *Mss. quatuor habemus. Unam ex Bodecensis cœnobii Ordinis Regularium S. Au-* B *gustini, diœcesis Paderbornensis, Passionali pergameno Ms. insigni, a R. P. Gamans Societatis nostræ anno* 1641 *nobis communicatam, quæ incipit:* Temporibus imperatoris Theodosii senioris S. Maurilius *etc. Altera ex Ms. Accinctini monasterii per Chiffletium nostrum ad Majores meos transmissa, incipit :* Igitur Maurilius Mediolanensis oppidi indigena exstitit *etc. Tertia metrice conscripta est, auctoremque præ se fert Marbodum Rhedonensem episcopum, exorditurque hoc modo :* Quod de Maurilio tentat mea dicere Clio *etc. Quarta denique S. Magnobodum auctorem habet, scriptaque est, ipso teste auctore in præfatione, anno episcopatus sui Andegavensis decimo, et Clotharii regis, filii Chilperici, anno* 36, *qui in margine notatur Christi fuisse* 620. *Secutum se fuisse inquit auctor, quæ a Justo quodam presbytero posteritati relicta reperit. Incipit :* Beatus igitur Maurilius *etc. Ejusdem Vitæ exemplar typis editum habemus.*

de quorum fide controvertitur,

9 *De fide laudatarum Vitarum inter eruditos jam controversum esse, præeunte Launoyo doctore Parisiensi, inquit Sollerius noster in observationibus suis ad Usuardi Martyrologium die* 13 *Septembris. Et certe laudatus auctor omnia, quæ de* S. Maurilio *traduntur, in dubium revocat* C *adeo, ut eum unquam Andegavensem rexisse ecclesiam, et Sanctis Andegavensibus annumerandum esse negaturus videatur, nisi Martyrologia antiquissima, quibus insertus reperitur, cultusque ejus vetustissimus, quo ab Ecclesia honoratum fuisse constat, id prohiberent. Verba ex Dissertatione ejus de S. Renato Andegavensium episcopo pag.* 81 *depromptæ accipe.* Hæc autem omnia, *inquit,* cum ita sint, non hæc Maurilii Vita Maurilium in ordine pontificum et Sanctorum Andegavensium, sed Ecclesiæ Romanæ, Usuardi, Adonis aliorumque Martyrologia, et veteres basilicæ, quibus ante annos octingentos fidem præstat Theodulfus, retinent, retinebuntque semper.

potissimum tamen de Vita Gregorio Turonensi attributa movetur quæstio, ex prologo orta,

10 *De Sancti Vita, quæ incipit :* Igitur Maurilius Mediolanensis oppidi indigena exstitit, *potissimum agit Launoyus. Ab hac vix discrepant Marbodi metrica, et quæ ex Bodecensis cœnobii Ms. desumpta est ; unde corruente fide illius, eamdem participant sortem aliæ duæ. Attributa tamen hæc fuit a nonnullis Gregorio Turonensi, et forte adhuc a quibusdam ipsi adscribitur, propter prologum credo, qui est epistola Gregorio Turonensi ad S. Germanum, ut contendit Launoyus, supposita. Ex hac ipsa epistola multis probat Vitam laudatam Gregorio Turonensi perperam adscribi, quæ lectori exhibebo, ubi prologum hunc, utpote toti huic controversiæ fundamentum præbentem, huc transtulero, prout illum habemus ex antiquissimo Ms. S. Germani a Pratis.* Sanctissimo sanctæ Parisiorum matris ecclesiæ præsulum domino Germano, Gregorius Turonicæ metropolis humilis episcopus salutem. Petistis sane, ut Vitas et miracula, quæ Dominus per B. Maurilium atque Albinum Andegavorum antistites operari dignatus est, quas Fortunatus presbyter luculento sermone descripserat, scriptorum vitiis jam pœne depravatas, nostræ auctoritatis peritia corrigeremus, vestræque devotioni mitteremus, qui priorum exemplis proficere cupitis : sed nos recolentes, si id egerimus, perfidorum nos latratibus atque morsibus, qui doctrinam quærere nesciunt, sed invidere, dilaniari ; duplicis tædii mœrore concutimur, dum et vestris parere jussionibus cupimus, ipsisque displicere metuimus. Fisi tamen E Omnipotentis promissionibus, qui per prophetam suum loquens, innotuit, quia qui seminant in lacrymis, metent in gaudiis, vestræ satisfaciam voluntati : scimus namque, quia si quæ digna sunt imitari et alteri possunt seculo prodesse, sanctissimorum Christi Confessorum Vitas atque virtutes stylo, qui digesserit, correxeritque vel rustico, et sibi mercedem et imitari volentibus conferet salutem. Permaximas igitur pretiosissimorum Christi confessorum Maurilii atque Albini virtutes non loqui sive corrigere, quia memoria dignæ sunt, crimen ducentes, plebeio, ut postulastis, calamo, quo potius vulgaribus prosint, de plurimis pauca, sed tamen, Deo teste, verissima corrigemus, omittentes plurima a Fortunato edita, quæ fortassis incredibilia viderentur. Quæ vero a nobis correcta sunt, vestræ Sanctitudinis petitioni dignius offerenda putavimus, ut, qui illos imitari gaudetis, illorum proficiatis virtutibus informati. Explicit prologus.

a quo tota dependet controversia.

11 *Ex hoc prologo primo liquet, Gregorium Turonensem, si de* S. Maurilii *gestis unquam scripserit, non tam de novo Sancti Vitam composuisse, quam a Fortunato compositam scriptorum vitiis expurgasse : ex quo consequitur, si laudatus* F *prologus vere Gregorii sit, Vitam ipsi ab aliquibus attributam Fortunati esse. Trithemius indubitanter affirmat* S. Maurilii *Andegavensis Vitam a Fortunato Pictaviensi conscriptam fuisse ; hinc Surius ad* 13 *Septembris ante ejus Vitam a se editam inquit, Vitæ* S. Maurilii *episcopi Andegavensis auctorem duos Mss. codices non habere quidem, sed cum Trithemio constet, Fortunatum ejus beati Viri Vitam scripsisse, stylusque consentiat, Fortunatum esse auctorem, non facile negari posse. Vellem ut, unde id Trithemio constiterit, vel Surius vel Trithemius ipse edixisset. Sane cum de eo laudati scriptores sileant, vehementer suspicor, id non aliunde, quam ex memorato prologo constitisse Trithemio. Sed gratis etiam dato, quod Trithemius affirmat, nondum video, quo fundamento Surius tam indubitanter existimet, Vitam a se editam hanc esse, quam Fortunatus conscripsit. Certe Tillemontius in Notis suis ad Sancti Vitam, et Builletus in sua Tabula critica, Vitam, de qua agimus, nec Fortunati nec Gregorii*

A *Gregorii esse pro certo habent; etsi non adeo certo negandum censeant, a Fortunato* S. Maurilii, *ut plurium aliorum Sanctorum, gesta litteris fuisse mandata; de quo minime dubitandum foret, si prætensam Gregorii epistolam ad S. Germanum ab eo scriptam esse constaret. Quare rationes, quibus nec epistolam nec Vitam laudatam ejus opus esse, contendit Launoyus, quam potui brevissime contractas subjungo.*

Launoyi rationes, quibus prologum et Vitam

12 *Primo inscriptionem hanc:* Sanctissimo sanctæ Parisiorum matris ecclesiæ præsulum domino Germano Gregorius humilis Turonicæ metropolis episcopus salutem, *a tempore Gregorii Turonensis alienam esse contendit.* Nondum enim, *inquit,* mos inoleverat, ut quælibet ecclesia, sancta mater ecclesia vocaretur. *Secundum argumentum ex eo repetit, quod Germanus Gregorium roget, ut scriptam a Fortunato* S. Maurilii *Vitam, quæ jam scriptorum vitiis pæne depravata erat, corrigat; quod veri specie destitutum asserit, quia Gregorio Fortunatus æqualis exstitit, imo Germanus ante Fortunatum e vivis excessit, cujus ille Acta conscripsit. Mirum igitur fuisset, si tantillo tempore* S. Maurilii *Vita labentium temporum vices ac detrimenta sensisset;* B *quod, inquit, etsi verum supponeretur, Gregorii tamen correctione opus non fuisset: quid enim facilius, quam, Fortunato vivente, correctiora obtinere exemplaria? Præterea, cum* S. Maurilii *Vitam a se fuisse scriptam nusquam testetur Gregorius, etsi testandi occasio offeratur, neque in libro, quem de Vitis Patrum edidit, reperiatur; etiam ex eo suspicatur Sancti gesta numquam ab eo fuisse scripta. Deinde argumentum depromit ex ipsa Gregorii ad Germanum epistola, in qua asserit se plurima a Fortunato edita, quæ fortassis incredibilia viderentur, omittere; et tamen, ait, in Vita ipsi attributa legitur mirabilis S. Renati post septennium resuscitatio, a Fortunato, teste Gregorio, omissa, quæ omnium maxime incredibilis apparere debet. Ita habet Vitæ scriptor:* Quantum vero miraculum super eumdem puerum *(S. Renatum)* post septimum depositionis annum per pretiosissimum antistitem suum Maurilium Dominus operari dignatus est, quamquam, uti jam diximus, illud Fortunatus omiserit, nos tamen minime reticebimus, quod verum esse scimus, quia ad gloriam Christi laudemque antistitis sui res est condigna describi. *Denique Vitam, de qua agimus, falso inter Gre-* C *gorii Turonensis Opera recenseri ex eo contendit, quod in Vita illa laudetur Gregorius PP. dicens:* Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. *Etenim, cum* S. Maurilii *Vitam Gregorius Germano dedicet, qui anno Christi* 579 *obiit, qui fieri, inquit, potest, ut in ea laudetur Gregorius PP., qui solum anno Christi* 590 *Romanæ Ecclesiæ regimen suscepisse traditur.*

Gregorio Turonensi abjudicat.

13 *Hæc sunt præcipua capita, ex quibus Launoyus* S. Maurilii *Vitam Gregorio Turonensi abjudicat, et ad seculum* X, *Rainonis scilicet Andegavensis episcopi tempora ablegat. His Sancti Vitam inventam auctamque fuisse eruitur ex Chronico Vindocinensi et vetustissimis membranis Mss., ubi leguntur sequentia:* Raino quondam S. Martini cotidianus discipulus et semper canonicus ac postmodum sanctæ Andegavensis ecclesiæ ex initio Christianitatis trigesimus tertius humilis episcopus, ob honorem omnipotentis Dei, nec non et ejusdem S. Maurilii, ac remissionem peccaminum animæ suæ, anno Incarnationis Dominicæ adhuc in 905 et ordinationis episcopatus sui in 25 hanc Vitam scribere ac requirere jussit. Archanaldus S. Martini discipulus et diaconus jussu præfati domini Rainonis scripsit et requisivit. *Launoyo non dissentit Tillemontius, sed difficile esse asserit, cum certum sit* S. Maurilii *Vitam Gregorii Turonensis opus non esse, conjecturam quamdam reperire, quæ Launoyi opinione probabilior sit, Rainonem et Archanaldum hujus Vitæ auctores statuentis.*

AUCTORE J. T.

Aliæ rationes id etiam suadent:

14 *Ut ut est, etsi Launoyi ratiocinia in omnibus admittenda non censeam, tot tamen gravissimi etiam ponderis argumenta ostendunt, sæpe laudatam Vitam Gregorium Turonensem auctorem non habere, ut plerosque, quos legi, scriptores in assensum rapuerint. Præter jam recensitas enim rationes, si Gregorium ejus auctorem existimamus, necesse erit dicere, illam exstitisse ante annum 579, quo S. Germanus, ad cujus preces scripta esset, obiit, et per consequens, antequam S. Magnobodus Sancti Vitam scripserit. Quo posito, quid causæ subfuisse putabimus, nullam ab eo Vitæ a Gregorio scriptæ fieri mentionem? cur ea non fuit usus? cur non potius, si Vita hæc suo tempore existebat, se adjutum fuisse fatetur S. Magnobodus Gregorii Turonensis scriptis, quam monumentis, quæ a Justo presbytero relicta repererat. Dicere autem, S. Magnobodum Vitam a Gregorio scriptam ignorasse, aut jam tum fuisse deperditam, meo quidem judicio vel ex hoc solo capite ab omni verisimilitudine alienum est, quod S. Magnobodus* S. Maurilii *Vitam se scripsisse testetur anno Christi 620, post Gregorii obitum 25 circiter solum annis, quem per ætatem videre potuit.* E

nec Apologia capituli Andegavensis contrarium evincit:

15 *Prodiit quidem ecclesiæ Andegavensis capituli Apologia quædam pro S. Renato episcopo suo adversus Joannem de Launoy typis Andegavi anno* 1650 *edita, in qua auctor etiam diluere conatur argumenta scriptoris memorati, quibus prædictam Vitam Gregorii Turonensis opus non esse probari contenderat; sed sicuti inficiari non possumus, ex multis aliquas in laudata Apologia Launoyi objectiones reperiri dissolutas, sic non omnibus esse satisfactum, diffiteri non debemus. Ad argumentum, quod depromptum est ex eo, quod Fortunatus illo tempore, quo Germanus Gregorium rogasset, ut* S. Maurilii *Vitam a Fortunato scriptam corrigeret, etiamnum in vivis esset, respondet quidem apologista, variisque adductis exemplis demonstrat, non raro contingere, ut, auctoribus vivis, eorum opera negligentia,* F *temeritate aut etiam describentium incuria vitiis depraventur et corrumpantur; sed quid causæ fuisse dicet, cur Germanus non potius a Fortunato puriora exemplaria petierit, aut cur Gregorius ipse in Opere, quod ad Germani preces aggrediebatur, Fortunatum non consuluerit? præsertim cum inter Fortunatum, Gregorium et Germanum, Ruinartio teste, non mediocris intercederet familiaritas. Præterea difficultatem, quam Launoyus movit propter Homiliam* XXVI *Gregorii PP. in ea Vita laudatam, aut Apologiæ auctor non intellexit, aut certe dissimulavit: neque enim ex Homiliæ hujus laudato textu nude et sine respectu ad alia spectato, Launoyus infert, prædictam Vitam a Gregorio non fuisse scriptam, sed potius ex tempore, quo Gregorius PP. ad summum Ecclesiæ pontificatum pervenit, quod contigisse scribitur circa annum Christi* 590, *simul et ex eo, quod Vita, de qua movetur quæstio, Germano dedicetur, qui anno ejusdem seculi* 79 *vita functus esse legitur.*

16 *Omitto,*

AUCTORE J. T.

unde Gregorii Turonensis non esse probabilius statuitur.

16 *Omitto, ne longior sim, reliqua: vel ipsum enim Magnobodi de laudata Vita silentium suspicionem satis fundatam parit, hanc a Fortunato aut Gregorio numquam fuisse scriptam. Accipe tamen, lector, Ruinartii verba, quæ habet in præfatione sua ad Gregorii Opera a se edita, ex quibus, quid ipse de illa censeat, intelliges, et Tillemontii opinionem confirmari videbis.* Etsi, *inquit,* constaret B. Maurilii Vitam a Gregorio Turonensi aliquando emendatam fuisse, hanc tamen non ipsam esse contendimus, quæ vulgo circumfertur in libris editis, et nonnullis Mss., licet ei præmissa legatur Gregorii epistola. *Hoc suum assertum, postquam rationibus ex Launoyo petitis probavit, subjungit:* Idem evincimus ex duobus codicibus Mss., uno scilicet Vindocinensis monasterii ab annis circiter sexcentis exarato, et altero nostræ S. Germani a Pratis bibliothecæ annorum quingentorum; ubi post præmissam Gregorii epistolam, et descriptum Vitæ ipsius capitulorum indicem, hanc jussu Rainonis, qui in Catalogo episcoporum Andegavensium, tempore Eusebii episcopi scripto, XXXV recensetur, scriptam fuisse legimus his verbis. *Verba habes num.* 13. *Pergit deinde:* Quæ vero fuerit illa B Vita, indicat dominus Haarmerus in libro Vitæ ipsi subjuncto de miraculis, quæ modernis, inquit, temporibus contigerant, in translatione scilicet sub Nefingo episcopo facta, ubi Vitam hanc, quam sub libri primi nomine dederat, faceta satis urbanitate a successoribus S. Maurilii expolitam fuisse diserte profitetur. Adde, non pauca in hac Vita occurrere, quæ Gregorii aut Fortunati ætati et genio, ut fuse probat Launoyus, competere non possint. *Launoyi argumenta dedimus; ut tamen, quid de hac Vita censeri debeat, certius statui possit, operæ pretium duxi eam conferre in præcipuis suis capitibus cum illa, quam a S. Magnobodo scriptam me habere dixi.*

§ III. Confertur Vita Gregorio Turonensi attributa cum alia a S. Magnobodo conscripta: Acta edenda.

C

Errores in Vita Gregorio Turonensi adscripta,

Quisquis Vitæ S. Maurilii *Fortunato adscriptæ et a Gregorio Turonensi, ut aiunt, correctæ fuerit auctor, is Sanctum splendidissimis parentibus ortum Mediolani, imo patrem ejus universam fere Hesperiam gubernasse tradit; at S. Magnobodus scribit quidem eum genere nobilem fuisse, de tanta vero potestate ditioneque nullam mentionem facit. Biographorum nullus Sancti parentum nomen expressit; hinc certi nihil de eo statui posse liquet. In hac a teneris* S. Maurilius *B. Martini disciplinæ traditur, ab eoque sacris litteris et liberalibus studiis tamdiu instituitur, donec S. Martinus Arianorum perfidia e civitate Mediolanensi expulsus fuerit. In illa Sanctum sub S. Martini disciplina ante episcopatum ejus Turonensem fuisse non legitur. In ista* S. Maurilius *ab Ambrosio Mediolanensis civitatis episcopo lector ordinatus dicitur, deindeque, defuncto patre, matrem reliquisse, et Martinum Turonensem id temporis episcopum adivisse sub Juliano cæsare asseritur; quæ, quantum a veritate aliena sint, quivis facile videbit eruditus: certum quippe est, S. Martinum, qui ante annum* 371 *aut* 372 *Turonicæ civitatis episcopus non fuit, sub Juliano* D *cæsare, qui passim anno* 364 *non fuisse superstes traditur, ecclesiam Turonensem non rexisse. Deinde Ambrosius circa annum dumtaxat* 374 *Mediolanensem obtinuisse cathedram scribitur; quomodo igitur, antequam in Galliam proficisceretur ad S. Martinum sub Juliano cæsare, ab Ambrosio civitatis illius episcopo lector ordinari potuit* S. Maurilius?

non leguntur in S. Magnobodo.

18 *Totum hoc quidem, sed emendatius in S. Magnobodo legitur. In hac enim, licet ante suum sub Juliano cæsare in Gallias adventum* S. Maurilium *lectorem ordinatum fuisse dicatur, tamen id S. Ambrosium præstitisse nusquam reperitur; nec statim a suo in Galliam adventu ad S. Martinum tunc episcopum profectum fuisse* S. Maurilium *scribit. Unde, licet aliqui etiam a S. Magnobodo in hac parte errorem commissum esse fateantur, et pro Juliano,* Valentiniano *legendum existiment, hoc tamen non necessario admittendum censeo; non video enim, cur dici nequeat,* S. Maurilium *sub Juliano in Gallias profectum, tamdiu in solitudine Deo serviisse, donec de S. Martini episcopatu Turonensi rumor ad eum pervenerit; quo percepto, solitudinem reliquerit, et præsulem sanctitatis fama celeberrimum adierit. Confirmari id potest ex Sancti* E *nostri erga solitudinem amore, quo flagravit adeo, ut S. Martinum, majoribus susceptis ordinibus, illius causa reliquerit. Nec repugnat omnino S. Magnobodus ipse, qui Sanctum sub Juliano cæsare patriam pro Christi amore despexisse, exsulemque in Gallias viam sanctæ paupertatis secutum advenisse commemorat.*

Refutatur Launoyus.

19 *Quod hoc loco in S. Magnobodo legitur, et prædicto modo conciliari posse ostendimus, falsum esse, inquit Launoyus in Dissertatione de S. Renati Historia, Observatione* XVII, *pag.* 79, *uti quod et de eadem re apud Rainonem legitur: (Launoyo Vitæ Gregorio Turonensi attributæ Rainonem esse auctorem § præc. diximus.) Rationem dat pag.* 80. *Quia* non potuit Maurilius sub Juliano imperatore, multo minus Cæsare lectoris Officium accipere ab Ambrosio, qui nondum erat episcopus. *Apud Rainonem, si is hujus Vitæ auctor dicendus sit, hoc loco falsa, imo sibi repugnantia dici, jam ostendimus; sed hac ratione, quod apud S. Magnobodum loco laudato legitur, falsum esse, non intelligo: etenim Sanctum nostrum in Magnobodo ab Ambrosio lectorem ordinatum fuisse non reperitur; solum sub Juliano Cæsare jam lector Ordine in Gallias profectus* F *asseritur. Quid igitur vetat Sanctum nostrum a Dionysio, qui circa annum Christi* 354 *certe Mediolanensem rexit ecclesiam, lectorem ordinatum dicere, et sub Juliano in Gallias discedere? Certe videre poterat Launoyus nullam esse hanc conclusionem:* sub Juliano lector erat S. Maurilius; ergo sub Juliano lector ordinatus est a S. Ambrosio. *Sed reliqua absolvamus.*

Utriusque Vitæ discrimen ostenditur

20 *Procedit sive Raino, sive quisquis laudatæ sæpius Vitæ auctor est, ad prodigia quædam a Sancto nostro in loco, qui Calonna dicitur, ubi habitasse a suo a S. Martino discessu ad episcopatum usque creditur, perpetrata; de quibus omnibus mentionem quidem aliquam facit S. Magnobodus; sed brevius, modoque longe verisimiliori narrat. Non ingratum fore lectori confido, si id exemplo aliquo ex utroque biographo desumpto clarius ostendam. In utraque laudata Vita narratur mancipii vendendi libertas a Sancto impetrata. In S. Magnobodo res hoc modo contigisse dicitur:* Prætereuntibus quadam die per ipsum Calonnæ prædium negotiatoribus,

toribus, qui solent inter alia commercia etiam homines captivos venumdare, unus ex eisdem captivis, qui tamquam merces quælibet ducebantur venales, confugium in ecclesiam fecit. B. Maurilius supplex ad dominos precator accedit, ut miserum redimere posset. Tunc illi humilem superbe spernentes precem, ausu temerario fugitivum de ecclesia rapere cœperunt. At ille multo magis tunc trepidus et vociferans ait : Serve Dei succurre captivo. Illico tanta febris dominum unum, qui erat ceteris pertinacior, accinxit, ut spiritum prope redderet. Sed, ut erat B. Maurilius misericors, Dominum precatur pro impio, reddita est ei sanitas, et captivus continuo relaxatur a servitio, liber factus ex mancipio.

ex eadem, quæ in utraque Vita legitur, historia

21 *Observa nunc, lector, qui res eadem a biographo altero amplificetur, et vix sibi similis proponatur.* Proximis sane exinde diebus, *inquit*, dum negociatores.... utriusque sexus juvenes venales haberent, et cum eisdem ad Hispaniam tenderent ; aut necessitudine commeandi, aut desiderio Sacerdotis visendi per Calunnæ prædium iter agebant. Prætereuntibus autem secus ædem beati Confessoris, unus eorum, qui vendituri * ducebantur, magno prosiliens impetu, ecclesiam ingressus est, et provolutus cum lacrymis pedibus Confessoris, attentius deprecatus est, ut suis precibus aut pretiis sese pro Dei amore redimeret, secumque retineret, qui furtim de propria captivatus patria vendendus ducebatur in alienam. Cujus verbis et fletibus suum patrioticum recognoscens, commotus pia mente sacerdos, sine mora pro captivo ipsius dominum supplicaturus egreditur, humiliterque supplicabat, ut sibi venderetur, quatenus a se servitio absolutus liber in patriam reverteretur. Sed cum dominus ipsius summa obstinatione nequaquam id fieri posse negaret *, annuit suis, ut ipsum de ecclesia velociter extraherent. Cedentibus autem ministris, vimque facientibus, ac domini sui præceptum exequentibus, immensis captivus clamare vocibus cœpit : Miserere et succurre, Serve Dei, quem devote liberandus expetii. Sacerdos vero, flexis solo poplitibus paulelum, rursusque elevatis ad cœlum manibus, inquit : Domine Deus omnipotens, qui in angustia constitutis, et de tua misericordia vere confidentibus, celeri pietate succurris, subveni huic captivo, pro quo te supplex exoro. Ad hanc nempe Sacerdotis vocem, vis tanta febrium dominum ipsius arripuit, ut antequam pœnitentia succurreret, spiritum exhalaret. Tum tanta fortitudine ceteri percelluntur metuentes, ne sese vivos terra absorberet, ut unanimes expeterent Sacerdotem flebiliter postulantes, quatenus et sibi indulgentiam, et defuncto suis meritis adquireret vitam. Vir vero beatus nimium metuens, ne ipsa occasio eis causa perditionis esset ; prostratus terræ immensis planctibus et crebris singultibus invocat Christum, ut defuncto redderet animam. Nec antea surrexit a solo, donec et defuncto vitam, et captivo adquireret libertatem. Negotiatores denique, ut sibi retro acta præsumptio indulgeretur, multis donariis ipsum honoraverunt, et locum, quæ prope omnia Vir beatus in usus pauperum deputavit.

* vendendi

* affirmaret

Idem apertius ostenditur

22 *Discrimen inter utramque narratæ historiæ seriem, etiam me tacente, perspicuum est. Nihil in S. Magnobodo de itinere in Hispaniam, nihil de mancipii patria ; non popularis cum Sancto dicitur, nihil de oblato pro libertate ejus pretio. Dominus mancipii vendendi, qui in Vita a S. Magnobodo conscripta præ febrium vehementia spiritum prope reddit, in Vita altera morte punitus legitur, quique in illa menti sanitatique restituitur, in ista insigni prodigio resuscitatur. Munera denique nulla, quorum meminit biographus alter, oblata, quæ pauperum inopiæ sublevandæ destinaverit Sanctus, recenset S. Magnobodus. Ex hoc de ceteris judicare facile poteris, lector, nam omnia Sancti gesta eodem fere modo amplificata aut potius corrupta ibidem leguntur : quapropter pluribus aliis similibusque recensendis exemplis, quæ ex eodem Vita depromere possim, supersedebo, ubi mirabilem S. Renati, in episcopatu Andegavensi Sancti nostri successoris, prout ea in Vita Gregorio Turonensi adscripta refertur, historiam dedero, simulque, quid de ea S. Magnobodus scripserit, exhibuero.*

AUCTORE J. T.

ex mirabili S. Renati Andegavensis episcopi historia,

23 *Narrat auctor, matronam quamdam nobilem, conjugali ligatam vinculo, Sancti nostri in sterilitate sua opem implorasse, cui Sanctus precibus suis a Deo filium impetrarit ; sed cum is etiamtum puer de vita periclitaretur, adductus fuit a matre moribundus ad* S. Maurilium, ut manuum suarum impositione Spiritum sanctum daret, antequam obiret : *quod, dum Vir sanctus incruentæ Hostiæ oblatione detentus differebat, puer e vivis excessit. Spirituale vero pueri hujus detrimentum negligentiæ suæ attribuens Præsul, illius eluendæ causa episcopalem suam sedem deseruit per septem annos profugus, portatis secum reliquiarum clavibus, quæ dum, notato ante in lapide transitus sui die, mare trajiceret, in aquas e manibus deciderunt ; quo casu tanto mœrore Præsul sanctus confectus fuisse traditur, ut, nisi prædictas claves reciperet, relictam episcopatus sui sedem numquam sese repetiturum decreverit. Interea Andegavenses suo orbati Pastore visionibus crebris admonentur de civitatis suæ interitu, nisi* S. Maurilium *inventum sedi suæ restituerent. Mittunt igitur undequaque, qui eum quærant. Hi post gravissimos diuturni itineris labores frustra exantlatos, tandem in lapidem, in quo* S. Maurilium *transitus sui diem notasse diximus, incidunt, reliquiarum claves novo prodigio in pisce reperiunt, monitique in somnis divinitus ad locum, ubi Sanctus sub hortulani habitu latebat, perveniunt, a quo post ostensas reliquiarum claves impetrant, ut cum eis Andegavum revertatur.* S. Maurilio *vero sequentem noctem in oratione transigenti, somnoque præ lassitudine correpto apparet angelus, puerumque jam septennio defunctum suis precibus resuscitandum prædicit. Angeli monitis animatus* S. Maurilius *itineri se accingit, ad pueri tumulum proficiscitur, eumque, spectantibus turbis, ad vitam revocat, Renati nomen propter eventum hunc imponit, sitque Renatus* S. Maurilii *defuncti in Andegavensi episcopatu successor.*

cujus vix mentionem facit S. Magnobodus.

24 *De hoc vere mirabili S. Renati Andegavensis ecclesiæ deinde episcopi, cultuque, quo apud eos gaudet, celeberrimi, historia in Vita Sancti nostri a S. Magnobodo conscripta nihil legitur aliud, quam, quod Sanctus mulieri sterili filium suis precibus a Deo impetraverit, qui postea ejus in episcopatu Andegavensi successor fuit. Fateor, ut hoc* S. Maurilii *prodigiosum adeo factum admittatur, non immerito requiri testimonia alia, et monumenta antiquiora, quam Vitam laudatam, quam Gregorii Turonensis probabilius non esse jam ostendimus, et cujus tam auctor, quam antiquitas incerta est. Assentiri tamen nolo Lannoyo, qui memoratam Vitam totam, fabulam non solum*

AUCTORE J. T.

solum existimat, sed etiam S. Renatum unquam exstitisse negare non veretur. Certe solidiora sint ejus argumenta oportet, ut episcopum a tot seculis in ecclesia aliqua publico honoratum cultu numquam exstitisse credam.

Refutatur breviter Launoyus S. Renatum, tanquam exstitisse negans.

25 *Etenim, etsi Launoyo daretur, mirabilem S. Renati resuscitati historiam, prout in sæpe memorata Vita legitur, fabulosam esse, quo fundamento inde inferet, prædictum Sanctum Andegavensis ecclesiæ non fuisse episcopum, et vixisse numquam? Sane si Sanctos omnes, quorum gesta conscripta, erroribus fabulisque conspurcata sunt, exstitisse negandum foret, quot e cælo exturbandi essent, quos sancta Ecclesia ut Sanctos veneratur, et de quorum gloria nos beneficia per eorum patrocinia impetrata dubitare non sinunt. Scio quidem Launoyum hujus esse opinionis, ut S. Renati mentionem nullam ante Rainonis tempora, quibus memoratam Vitam scriptam fuisse contendit, admittat; quo potissimum nixus opinionem suam propugnat. Sed, præterquam quod S. Magnobodum ejusdem pueri* S. Maurilii *precibus impetrati, qui in Andegavensi episcopatu ei successit, et Renatus appellari potuit, meminisse vidimus, contrarium evincere conatur Apologiæ capituli* B *Andegavensis contra Launoyum auctor. Qua ratione id evincat, investigare poterit 12 Novembris, quo die in ecclesia Andegavensi colitur, et de ea in Opere nostro agendum erit, uti et supra memorata mirabilis historia examinari. Si curiosus interim lector de eo plura cupiat, consulat laudatam Andegavensis capituli Apologiam pro S. Renato. Me vocat Vita a S. Magnobodo conscripta.*

Vita a S. Magnobodo scripta statuitur edenda

26 *Vitas omnes* S. Maurilii, *quas nobis communicatas habemus, præter unam a S. Magnobodo conscriptam, saltem quoad substantiam in gestis ejus enarrandis consentire num.* 10 *diximus ; proinde omnium eadem est fidei, quam merentur, incertitudo, iidem fere in omnibus errores. Solus S. Magnobodus iis caret. Vitam hanc testatur Cointius ad annum Christi* 616, *se legisse in Ms. codice bibliothecæ San Victorinæ eo majori animi voluptate, quo purior simpliciorque ipsi visa fuit. Addit in ista non legi fabulas et errores, quibus aliæ Sancti Vitæ conspersæ sunt. Præplacet et ceteris mihi, nec solum ob errores, quos in reliquis legi vidimus, verum etiam, quia S. Magnobodus Andegavensis etiam episcopus facile videre potuit, quidquid ab aliis* C *scriptoribus litteris de Sancto exaratum fuerat ; licet enim ducentis et pluribus forte annis post Sancti obitum scripserit, tamen se fidelissime fuisse secutum ea, quæ Justus quidam presbyter reliquerat, in præfatione testatur. Potuit vero is Justus presbyter, cujus ætatem nescimus, Sancto coævus esse, aut ætati ejus prope accedere. Utut est, etsi eam Vitæ huic auctoritatem tribuendam esse non contendam, quæ ei deberetur, si a coævo conscriptam esse constaret, tamen nihil in illa esse, quod a veritate alienum merito dici, aut jure falsitatis argui possit, persuasum habeo. Ut talem igitur, relictis aliis, edam, suisque illustrabo annotationibus, cum contra Launoyum prius ostendero,* S. Maurilium *a S. Martino Turonensi episcopo potuisse sacerdotem primo et deinde consecrari episcopum : quod utrumque ita factum esse tradit præter alios scriptores etiam S. Magnobodus. Post Vitam editam subjiciam miracula quædam per Sanctum post ejus mortem perpetrata, quæ posteritati tradidit domnus Harmerus seu Hermericus monachus, et quæ ad nos ex Ms. Remensi codice transmissa sunt, et si quæ* D *circa ea notatu digna occurrent, annotabimus.*

§ IV. Inquiritur, an S. Maurilius a S. Martino sacerdos et deinde episcopus consecrari potuerit? Tempus emortuale incertum.

S. Maurilium a S. Martino sacerdotem et episcopum consecratum esse, legitur in omnibus.

S*anctum* Maurilium, *terrena pro Christi amore patria ditissimaque hæreditate derelicta, defuncto patre in Gallias adventasse, S. Martinum adivisse, qui tum temporis Turonensis episcopus erat, ab eoque majoribus ordinibus initiatum, deindeque Andegavensium episcopum consecratum fuisse, quotquot gesta ejus litteris mandarunt, disertis verbis attestantur. Vita a S. Magnobodo conscripta, quam* § 3, *quia prior emendatiorque est, edendam diximus, num.* 1 *ita habet :* Itaque B. Martinum virtutibus clarissimum, jam tunc Turonicæ civitatis episcopum expetiit ; qui eum gratanter suscipiens, subdiaconum et diaconum ordinavit, et ei postmodum E onus presbyterii tradidit. *Et num.* 13 *dissidenti clero populoque Andegavensi in novi episcopi electione adest,* S. Maurilium *divinitus electum indicat, at clero populoque consentiente, episcopum consecrat.*

Pariter difficultatem.

28 *Tillemontius in notis ad Vitam Sancti nostri nota* 10 *pag.* 786 *de eo difficultatem moveri posse asserit, et simul difficultatis caput attingit ; sed rem indecisam relinquit. Verba ejus in Gallico Latina facio.* Moveri potest, *inquit,* difficultas particularis de eo, quod dictum est, *(in Sancti Vita)* fuisse S. Martinum, qui S. Maurilium consecravit Andegavensem episcopum. Diximus enim in textu post Defensorem, qui anno 371 aut 372, consecrationi S. Martini adstitit, duos adhuc ad minimum episcopos ante S. Maurilium exstitisse. Necesse igitur est, tres illos episcopos viginti sex annorum spatio, quo S. Martini episcopatus duravit, defunctos esse. Et e contrario non nisi unus statuitur episcopus inter S. Maurilium et Talassium, qui anno 453 ordinatus fuit. *Crescit difficultas ex incertitudine anni Sancti nostri emortualis ; nihil enim ex ejus Vita aliud habemus, quam Sanctum nonagenarium e vivis decessisse ; 40 in sacerdotali, 30 in episcopali dignitate* F *transegisse. Hinc varii varium, et meo quidem judicio pro suo beneplacito, annum determinant. Sed rem aggrediamur.*

Launoyi argumentum, quo contrarium probare nititur.

29 *Launoyus sacræ Theologiæ doctor Parisiensis, quem, quidquid de Sancto nostro alicubi legitur, vel in dubium revocare, vel fabellam reputare vidimus, in editione secunda duplicis dissertationis, quarum una continet judicium de auctore Vitæ* S. Maurilii, *altera Renati Andegavensis episcopi Historiam attingit,* Maurilium *a S. Martini successoribus potius, quam ab eo creatum esse Andegavensem episcopum observatione* 16 *pag.* 74 *asserit. Argumenta duo præcipua, quibus assertum suum tum laudata observatione, tum sequenti pag.* 80 *stabilire nititur, in compendium contracta lectori, ut de iis judicium ferre possit, exhibeo. Primo auctores sex, qui Andegavensium episcopum seriem ediderunt, recenset : Joannem Burdigneum in Annalibus Andegavensibus, Joannem Salmonium apud Democharem lib.* II *de Sacrificio Missæ, Joannem Chenutium in Chronologica archiepiscoporum*

AUCTORE J. T.

A *archiepiscoporum et episcoporum Galliæ Historia, Jacobum Severtium in Chronologia episcoporum Lugdunensium et aliorum, Joannem Hiretum in libro Andegavensium Antiquitatum, Claudium Robertum in Gallia Christiana; quorum duo primi ita prædictorum episcoporum seriem texunt, ut Defensorem inter et* S. Maurilium *duos numerent Apothemium scilicet et Prosperum episcopos: reliqui vero quatuor ita, ut inter utrumque recensitum quatuor episcopi, Auxilius, Apothemius, Funerius et Prosper intercedant. Ex hac episcoporum Andegavensium serie proposita concludit* S. Maurilium *a S. Martino consecrari non potuisse episcopum, nisi* secundum unos Defensor, Apothemius et Prosper, secundum alios Defensor, Auxilius, Apothemius, Funerius et Prosper ante S. Martinum excesserint.

proponitur,

30 *Illud autem vix credi posse affirmat, asseritque sui simul et conclusionis veritatem primo demonstrare aggreditur ex episcopis, qui S. Martini consecrationi affuerunt, quos inter Defensorem fuisse, Severus tradit libro de Vita S. Martini cap.* VII *et reliqui passim de Sancto scriptores; deinde ex numero annorum, quos Martinum in episcopatu transegisse scribit Gregorius Turo-*B *nensis tribus in locis. Verba accipe. Lib.* I *de miraculis S. Martini cap.* III *habet:* In quo *(episcopatu)* gloriosam et pœne inimitabilem agens Vitam, per quinquennia quinque bis insuper geminis mensibus cum decem diebus, octogesimo primo ætatis suæ anno, Cæsario et Attico consulibus, nocte media quievit in pace. *Rursus lib* I *Hist. Franc. cap.* XLIII: Arcadii vero et Honorii secundo imperii anno S. Martinus Turonorum episcopus plenus virtutibus et sanctitate præbens infirmis multa beneficia, octogesimo et primo ætatis suæ anno, episcopatus autem vigesimo sexto, apud Condatensem diœcesis suæ vicum excedens a seculo feliciter migravit ad Christum: *et lib.* X *Hist. cap.* XXXI *de Martino Turonensi:* sedit annos viginti sex, menses 4 dies 27. *Ecce tibi primum Launoyi argumentum, quo lectori Sanctum nostrum a S. Martino creari non potuisse episcopum persuasum cupit; cujus totam vim in eo sitam esse liquet, quod verisimilitudine probabilitateque destitutum esse videatur, secundum quosdam tres episcopos, secundum alios quinque, viginti sex annorum spatio, quo S. Martini episcopatum a S. Gregorio Turonensi definitum esse ostendimus, e vivis ex-* C *cessisse.*

quod ulterius stabilire nititur.

31 *Hoc tamen forte ab aliquo negatum iri suspicatur: quare eadem observatione pag. 76 rei incredibilitatem nititur confirmare argumentis negativis, quæ multum habere roboris in quæstionibus ex facto, usu et traditione pendentibus in peculiari Dissertatione contendit. Audi subtilem scriptorem loco jamjam laudato disserentem:* Hæc autem duo, cum certissima sint, *(Defensorem consecrationi S. Martini affuisse, Sanctumque, 26 annis in episcopatu transactis, obiisse)* restat, ut quibus in locis nulla principum grassabatur in Christianos persecutio, num tres episcopi secundum quosdam, quinque secundum alios, vivente adhuc Martino, scilicet intra viginti sex annorum spatium decesserint, vel non decesserint, judicetur. Si non decesserint omnes, quod summa cum ratione credi potest, Maurilius non potuit Andegavensis episcopus a Martino consecrari: si vero omnes decesserint, consecrari quidem potuit, sed mirum profecto esset, dictuque incredibile, duos juxta quosdam, quatuor juxta alios Defensoris successores fuisse a Martino pro jure Metropolitani consecratos episcopos, nec mentionem tantæ rei ullam fieri a Severo, qui cognita S. Martini gesta tam accurate scripsit. Quid puer Ticini, quid miles in exercitu Constantii imperatoris, et Juliani Cæzaris, quid catechumenus Ambiani, quid baptizatus Augustoriti Pictonum, quid ex Gallia reversus in Italiam Mediolani, quid in insula Gallinaria, quid constitutus episcopus Turonis in urbe et in pago, quid Treviris cum Maximo, quid alibi passim fecerit dixeritque, Severus diligenter exequitur: sed ne unius quidem Andegavensis episcopi consecrationem a Martino factam commemorat, tantum abest, ut duorum vel quatuor succedentium sibi præsulum inaugurationes vir non indiligens et magistri sui amantissimus oblivisceretur.

Respondetur ad primum ejus argumentum.

32 *Argumentum jam propositum Launoyo tale esse apparet, ut statim in observationis* 17 *initio pag.* 77 *a se demonstratum esse existimet, Sanctum nostrum non a Martino, sed a successoribus ejus creatum esse episcopum. Mihi tamen tanti ponderis non videtur, ut propterea in Sancti nostri Vita a S. Magnobodo conscripta in hoc puncto errorem commissum esse credam, et a ceteris, qui* E *gesta ejus litteris tradiderunt, dissentiam. Etenim nescio; quas sibi difficultates fingat, dum Andegavensium episcoporum seriem recenset. Catalogi correctiores et eruditi passim defensorem inter et* S. Maurilium *non nisi Apothemium et Prosperum constituunt, de Auxilio vero Funereoque silent. Gallia Sammarthanorum Christiana vetus in episcoporum Andegavensium serie pag.* 112 *ita scribit:* In aliquibus vero Elenchis mendose inseritur Auxilius successor Defensoris, de quo in Tabulis Mauricianis, sanctorum Albini et Sergii nulla exstat mentio, neque in melioribus notæ indicibus. Rectius enim in nonnullis exemplaribus pro Auxilio, quod imperite scriptum, legendum est Maurilio. *Igitur* 26 *annorum spatio, quo S. Martini episcopatum durasse communis eruditorum tradit sententia, ex hac vita discessus Defensoris, Apothemii et Prosperi contigisse solum debuit, ut Sanctus noster a S. Martino episcopus inaugurari potuerit. In eo autem tantam difficultatem aut incredibilitatem reperire non est, quantam sibi Launoyus imaginatur. Potuit enim Defensor, quando S. Martini consecrationi affuit, jam longævus fuisse, et paulo post e vivis disce-* F *dere; episcopatus vero Apothemii et Prosperi non fuisse diuturnos, probabilissimum redditur ex paucissimis, quæ de prædictis episcopis memoriæ tradita reperimus. Prosperi solum nomen tabulis ecclesiasticis insertum legitur; Apothemius autem sola sanctitatis fama claruisse traditur. Non video igitur, quid vetet prædictorum episcoporum annos, quibus Andegavensem rexerunt ecclesiam, non dico intra* 26, *sed etiam pauciorum annorum spatium concludere.*

uti et ad ejus confirmationem.

33 *At, Sulpicius Severus, qui S. Martini gesta etiam minutissima, magistri sui discipulus amantissimus, accuratissime conscripsit, ne unius quidem Andegavensis episcopi consecrationem a Martino factam commemorat. Argumentum negativum est, ex quo, si quid Launoyus habeat, ut* S. Maurilium *a Martino ordinatum esse episcopum neget, eadem ratione consequitur, nullum a Sancto fuisse episcopum inauguratum. Hujus tamen oppositum probabilissimum credo ex iis, quæ scripsit Stiltingus noster in Vita S. Victoris seu Victuri Cenomanensis episcopi die* 25 *Augusti data,*

AUCTORE J. T.

data, in qua Sanctum hunc a S. Martino episcopum fuisse ordinatum non levibus testimoniis ostendit. Verba ejus, in quantum ad propositum nostrum spectant, huic loco juvabit inserere. Num. 9 in Commentario ad laudatam Vitam prævio ita habet: Primum itaque S. Victorem a S. Martino episcopum fuisse ordinatum, tot testibus probatur, ut ea de re dubitare non possimus, nisi rationes obstarent gravissimæ. Quatuor S. Liborii Vitas, tom. V Julii a pag. 407 editas, lector inveniet: in omnibus his dicitur a S. Martino sepultus Liborius, atque in quarta ita res narratur a num. 16. *Hic laudatæ Vitæ verba subjicit, quibus transcribendis, quia longiora sunt, et laudato loco legi possunt, supersedeo. In his disertissimis verbis consecratio episcopalis S. Victoris a S. Martino facta asseritur. Post quæ de Vita hac S. Liborii quarta, inquit:* Hanc Vitam, quæ tribus aliis prolixior est, graviter et bona fide sub finem sæculi IX scriptam esse, colliges facile ex Bollandi ad eam Commentario. § 2 *num.* 11 *in assertæ rei veritatem adducit Acta ipsius S. Victoris in episcoporum Cenomanensium gestis tom.* III *Analectorum a pag.* 68, *in quibus idem legitur. Num.* 13 *laudat Vitam S. Victoris* B *a se edendam, in qua ordinatio ejus per S. Martinum eodem modo, at paulo fusius enarratur; addit denique Rabanum, et testimonium Martyrologii sub Bedæ nomine diu circumlati ad* 1 *Septembris, ex quibus in fine citati numeri concludit his verbis:* Habemus itaque tot testibus probatam S. Victoris ordinationem a S. Martino factam, ut iis merito acquiescere possimus, cum nulla cujusquam ponderis ratio in contrarium fuerit allata. *Licet igitur Sulpicius Severus in S. Martini Vita nullum ab ipso episcopum consecratum commemoret, ex hoc tamen laudati scriptoris silentio nulla ratione consequens esse liquet, id a Sancto numquam fuisse præstitum; de S. Victore probabilissimum esse ostendimus: quo posito, de* S. Maurilio *ex hoc saltem capite negari non potest. Sed ad alterum Launoyi argumentum procedamus.*

Alterum Launoyi argumentum ex Sancti ad episcopatum adventu annoque emortuali depromptum

34 *Observatione* 17, *cui hunc præfigit titulum:* Quædam de Martino, deque Maurilio in Maurilii Vita notantur adscititia. *Argumentum depromit ex tempore, quo S. Martinus Turonensem cathedram adeptus est, annoque ejus emortuali, collato cum* S. Maurilii *ad Andegavenses infulas promoti tempore, annoque discessus ejus ex hac vita.* C *Totum ipsiusmet verbis huc refero. Pag.* 80 *scribit:* A beato Martino cæteros gradus ecclesiasticos, sacerdotiique gratiam accipere non potuit Maurilius, qui anno Christi trecentesimo sexagesimo sexto factus est presbyter, et anno quadringentesimo sexto episcopus. Nam Martinus anno Christi trecentesimo sexagesimo sexto nondum erat episcopus, et anno quadringentesimo sexto desierat esse episcopus. Quod jam alibi demonstratum est. *Vides, opinor, lector, ejus argumentum legitimum esse, recteque inde deduci, Sanctum nostrum nec sacerdotem nec episcopum a Martino inaugurari potuisse; si modo, quam confidenter dicitur, tam facile admittatur,* S. Maurilium *anno Christi* 366 *factum esse presbyterum, annoque* 406 *episcopum. At in eo totum difficultatis caput situm esse, quis est qui non videat? Probat igitur assertam a se* S. Maurilii *episcopatus et sacerdotii epocham.* Restat, *inquit laudato loco,* ut certa Maurilii asseratur ætas. *Hanc autem asserere aggreditur, ita prosequens:* Joannes Hiretus, Andegavensis in Theologia D doctor, Andegavensium Antiquitatum libro scribit, in Andegavensi Martyrologio legi Maurilium per annos 40 presbyteratum, et per annos 30 episcopatum gessisse, et annum agentem nonagesimum migrasse. Idem quo ad annos episcopatus et vitæ habetur in edita per Rainonem Maurilii Vita sub finem. Deinde in festo translationis Maurilii tradit, mortem illius anno quadringentesimo trigesimo sexto accidisse. *Hoc unius Andegavensis Martyrologii ab Hireta laudati testimonio nixus, integram Sancti nostri chronotaxim verbis sequentibus exhibet:* Quo ita constituto, Maurilius nascitur anno Christi trecentesimo quadragesimo sexto, fit presbyter anno trecentesimo sexagesimo sexto, creatur episcopus anno quadringentesimo sexto, et anno quadringentesimo trigesimo sexto moritur nonagenarius. *Subjungit:* Aut error est in Maurilii Vita, aut in Andegavensi Martyrologio, quæ hac in parte conciliari nequeunt. In Martyrologio quoad episcopatus epocham maxime nullum subesse errorem crederem, cum ex aliis, tum ex hoc quoque, quod Severus Maurilium a Martino consecratum episcopum non meminerit in Martini Vita, cum ut meminisset, res ipsa exigere videatur.

refutatur.

35 *Reponi Launoya potest: Aut error est in Andegavensi Martyrologio ab Hireto laudati, aut* E *in* Maurilii *Vita per S. Magnobodum fidelissime conscripta, quæ in hac parte conciliari nequeunt. In Andegavensi Martyrologio maxime subesse errorem crederem, cum propter summam incertitudinem anni, quo Sanctus e vivis ereptus est, ex qua sine sufficienti fundamento in laudato Martyrologio annus quadringentesimus trigesimus sextus emortualis ejus determinatus videri potest, cum, quia ex aliis a Launoyo laudatis Severique silentio nihil contra consecrationem episcopalem Sancti nostri a S. Martino factam concludi posse jam ostendimus. Nec video, qua ratione Launoyo videatur res ipsa exigere ut Sulpicius S. Martini gesta commemorans, prædictæ consecrationis mentionem faciat: certe liquet rem non magis exigere, ut illius potius, quam cujuslibet alterius ordinationis a Sancto præstitæ meminerit. Verum quidem est, si Andegavensi ab Hireto laudato Martyrologio standum sit, annum Sancti nostri emortualem quadringentesimo trigesimo sexto illiganti, absolute dicendum esse, Sanctum non a S. Martino, sed a successore ejus Andegavensium episcopum ordinatum esse; sed quis Martyrologium illud tantæ auctoritatis existimet, ut* F *inde, variantibus omnibus de Sancto scriptoribus, certum obitus ejus diem colligendum putet.*

Ex tempore Sancti emortuali incerto

36 *Gallia Christiana vetus Sanctum ad superos evolasse scribit anno* 431, *aliosque laudat Sancti discessum anno* 427 *affigentes. Claudius Robertus in Andegavensium episcoporum serie Sanctum ex hac vita migrasse testatur anno* 410. *Idem legitur in Breviario Rotomagensi a Claudio citato. Eminentissimus Cardinalis Baronius ad annum* 394 *Sanctis, qui hoc tempore in Gallia claruere,* S. Mauritium (Maurilium) *Andegavensem episcopum addendum esse scribit. Bailletus in Sancti Vita obitum ejus anno* 437 *figit, Antonius Summontæus in Historia Neapolitana anno* 420. *Quæ scriptorum variatio circa annum Sancti nostri emortualem, si attentius consideretur, nos quidem certos facit* S. Maurilium *initio seculi* V *floruisse; at quo seculo hujus anno vitam mortalem cum feliciore æterna commutarit, tam incertum relinquit, ut qui ex iis certum annum determinare voluerit, divinare potius quam determinare dicendus sit.*

37 *Quo*

A *nihil pro sua opinione confi- cit Launoyus.*

37 *Quo posito, qui ex tam incerto* S. Maurilii *obitus anno eum a S. Martino sacerdotem et episcopum inaugurari non potuisse concludi posse existimet? Præsertim cum, si Baronium, si Claudium Robertum, si Breviarium Rotomagense, si laudatos scriptores in Gallia Christiana veteri pro anno* 427, *si Summontæum in Historia Neapolitanæ cum quadam latitudine sequi voluerimus, perspicuum sit, Sanctum nostrum tempore episcopatus S. Martini cum sacerdoli dignitate, tum Andegavensibus infulis potuisse donori. Nihil quidem moruntur Launoyum Summontæus, Rhomæus aliique recentiores, quos pag.* 81 *nullum rerum vel scriptorum delectum habere, quando res antiquas narrant, sed quodcumque, ubicumque, quomodocumque et quacumque ratione traditum inveniunt, id suis continuo monumentis consignare asserit; sed nec me Launoyus moratur certa ex incertis concludens, avidissimeque, quidquid ad* S. Maurilii *Historiam deprimendam conducere arbitratur, arripiens.*

Alia a Launoyo objecta difficultas circa idem proponitur. B

38 *Dixi, si laudatos num. præced. scriptores sequamur,* S. Maurilii *sacerdotium et episcopatum in tempus episcopatus S. Martini incidisse. Hic sese haud dubie opponet Launoyus, et arguet: qui fieri potest, ut, qui per quadraginta annos presbyteratum gessit, et per annos triginta episcopatum, quod in Andegavensi Martyrologio de* Maurilio *legitur et a biographis asseritur, a S. Martino, qui juxta communem eruditorum sententiam ex Gregorio Turonensi haustam viginti dumtaxat et sex annos Turonensem ecclesiam episcopus administravit, sacerdos et episcopus fuerit ordinatus? Fateor, si scriptoris hujus sententiæ annos presbyteratus omnes ab episcopalibus dividentis, insistendum sit, id fieri non potuisse. Sed vellem, ut, quod tam indubitanter supponit, probasset, aut saltem ex Andegavensis Martyrologii verbis consequi demonstrasset; nullam enim ego hanc esse sequelam existimo: Gessit* Maurilius *per annos* 40 *presbyteratum, per* 30 *episcopatum; ergo jam annos* 60 *in presbyteratu transegerat, quando factus est episcopus; nisi quis asserere voluerit, episcopum non esse presbyterum. Annos Sancti nostri, quibus presbyteratum gessisse legitur, ab episcopatus annis non esse dividendos pro certo habendum est, si aliquid ex tota Sancti Vitæ historia admittendum censemus; imo videre hoc potuit et debuit Launoyus vel ex hoc ipso, quod sacerdos et episcopus a sancto Martino consecratus ab omnibus ejus biographis dicatur.*

C *Crescit difficultas ex iis, quæ de eadem re habet S. Magnobodus in Sancti Vita;*

39 *Nescio tamen, quis me legentem ea, quæ de re, de qua agimus, scribit in Sancti Vita Magnobodus, invaserit stupor. Nam ibidem laudati scriptoris opinionem, annos Sancti nostri in sacerdotali dignitate peractos ab episcopalibus dividentis, non parum confirmari animadvertebam sequentibus circa Vitæ finem verbis:* In secundo ergo ordine sacerdotii 40 annis ecclesiam regens, (S. Maurilius) in pontificalis autem apicis dignitate 30 annis præsidens cathedræ pius pastor animam.... Christo reddidit. *Quis enim ex laudatis verbis non statim inferat,* S. Maurilium *post* 40 *annorum ecclesiæ Dei in sacerdotio regimen et in episcopatu* 30 *ex hac vita ad superos evolasse. Fateor igitur laudata verba, si nude, et prout jacent, accipienda sint, id præ se ferre; at ita accipienda non esse, multa sunt, quæ suadent. Inprimis Sanctum nostrum a sancto Martino utraque dignitate fuisse inauguratum diserte in eadem Vitæ historia asseritur, quod, quantum cum prædicta Launoyi sententia pugnet, cuilibet evidentissimum est: tantam vero tamque turpem contradictionem, et temporis, quo S. Martini episcopatus definitur, ignorantiam, in Magnobodum, qui certissime, quæ a Justo presbytero litteris mandata reperit, fidelissime secutus est, cecidisse non facile credidero.*

AUCTORE J. T.

sed diluitur

40 *Præterea, supposita hujus sententiæ veritate,* S. Maurilius *anno ætatis suæ* 20 *consecratus est sacerdos: at Magnobodus, omnesque ejus biographi Sanctum majoribus ordinibus initiatum esse scribunt, postquam defuncto patre, relictaque hæreditate, quam in patria possederat, exsul in Gallias advenerit. Si itaque Launoyo creditur,* 15 *aut* 16 *ætatis suæ anno vel forte citius patriam hæreditatemque possessam reliquit* S. Maurilius, *et ante S. Martinum ipsum Gallias incoluit, quod non omni solum probabilitate, sed etiam verisimilitudine destitutum esse existimo. Deinde quotquot ad manus nostras Vitæ Sancti nostri exemplaria pervenerunt,* S. Maurilium *majores ordines consecutum statim S. Martinum deseruisse, et ad locum* Calonna *dictum, cujus pastoralem curam suscepit, discessisse, ibidemque usque ad episcopatum permansisse testantur. Quadraginta annorum spatium, quæ hoc in loco Sanctus gessisse scribitur, certe non exigunt.* E *Apographum Vitæ ex Bodecensis cœnobii Ordinis Regularium S. Augustini Passionali pergameno ms. insigni a R. P. Gamans Societatis nostræ Majoribus meis transmissum, tradit* S. Maurilium *bisseuos dumtaxat annos in supradicto vico transegisse. Idem habet apographum, quod a Chiffletio nostro ex Ms. Accinctini monasterii accepimus.*

argumentis ex biographis, depromptis. Sancti tempus emortuale.

41 *Quapropter biographis conformius et veritati consentaneum magis apparet, annos* 40, *quos in sacerdotio explevisse* S. Maurilius *traditur, ita accipere, ut anni* 30, *quibus in episcopali dignitate ecclesiam Andegavensem gubernavit, iis inclusi censeantur. Certe hanc ego sententiam ut longe probabiliorem amplectar, donec certiora proferantur monumenta, ex quibus in Sancti Vita ordinationem ejus S. Martino perperam attributam esse pateat, præsertim cum, stante Launoyi sententia, tam evidens sit,* S. Maurilium *a S. Martino sacerdotem et episcopum consecrari non potuisse, ut mirum sit, ceteros de Sancto scriptores, si in ejus opinione fuerit, illud non animadvertisse. Accedit, Launoyi argumenta tanti non esse roboris, ut Vitam a S. Magnobodo conscriptam evertere dicenda sint. Donec igitur* F *quid certius antiquiusque proferatur, non improbabiliter statui posse existimo Sancti natales circa annum Christi* 327, *sacerdotium circa annum* 377, *episcopatum circa annum* 387, *mortemque, quæ anno ætatis suæ* 90 *contigit, circa annum Christi* 417. *Quo ita constituto, evidentissimum est, ejus sacerdotium et episcopatum in tempus episcopatui S. Martini definitum incidere. Hæc tamen omnia ita accipi volo, ut annum, quo prædicta contigerunt, cum quadam dumtaxat latitudine determinent; quare si quis contenderit, ea omnia aliquot annis citius aut serius accidisse, non refragabor, modo mihi in eo consentiat, circa hæc tempora ita esse peracta, ut sub S. Martini episcopatu contingere potuerint.*

VITA

A. S. MAGNOBODO.

VITA

AUCTORE S. MAGNOBODO, EX IMPRESSIS

PRÆFATIO

Tempus, quo Vitam scripsit et monumenta quibus usus est.

In Christi nomine, ego Magnobodus episcopus, ac si peccator, ecclesiæ Andecavæ, secundum titulos Justi presbyteri *a* Vitam sancti Maurilii episcopi et confessoris, ut rusticitas mea compos fuit, simpliciter planeque, quantum potui, explicavi, in anno decimo ordinationis meæ, et in anno trigesimo sexto principis nostri domni Clotharii regis *b*, filii Chilperisi regis, cum fidelitate paterna et amore fraterno *c*.

Necessitas et scribendi utilitas.

2 Quidquid in religiosis Sanctis suis Domini gratia operatur, omnino sileri non potest: nam quia pauperes spiritu facti pro Christo fugitiva contemnant iu mundo, mercantur in cœlis lucra æterna, et in terris excitant in laudem Dei fidelium populorum præconia: serunt ergo in lacrymis, metunt in gaudiis. B

ANNOTATA.

a *Ex his liquet, quibus in S. Maurilii Vita conscribenda monumentis fuerit usus S. Magnobodus.*

b *Hujus nominis II intellige, qui in Chilperici patris interfecti regnum successit. Annum Clotarii hujus 36 in annum Christi 620 incidisse, quisquis Vitam hanc typis edendam curavit, in margine annotavit. Conforme est Chronologiæ Philippi Labbei, qui cædem Chilperici, regnique Clotarii II initium anno Christi 584 affigit: si enim ad annos 584 addideris 36, pervenies ad annum 620. Nec dissentit Henschenius noster in tribus Dagobertis Francorum regibus, licet Pagius Chilperici cædem et initium regni Clotarii II anno 587 illiget, in cujus sententia S. Magnobodus Vitam S. Maurilii scripsisset anno Christi 623.*

C c *Præfatio hæc in apographo impresso ab iis, quæ sequuntur distincta est. Sequentia vero ibi leguntur sub titulo prologi.*

VITA

S. Maurilius relicta patria, S. Martinum adit a quo sacerdos consecratus recedit.

Beatus igitur Maurilius sub Juliano Cæsare *a* terrenam patriam pro Christi amore despiciens, humilis exul in Gallias adventavit, jam lector ordine, viam sanctæ paupertatis secutus. Nam de genere nobili *b* veniens, patre defuncto, matrem superstitem reliquit, cum facultatibus universis, quas in Mediolanensium urbe possederat, unde natalibus claris fuerat oriundus, Itaque beatum Martinum virtutibus clarissimum, jam tunc Turonicæ civitatis episcopum expetiit; qui eum gratanter suscipiens, subdiaconum, et diaconum ordinavit, et ei postmodum onus presbyterii tradidit; secum quoque jugiter ad negotia ecclesiæ pariter procuranda retinere voluit; D sed tunc obtinere non potuit. Itaque se invicem osculantes et mœsti multum ab seso digressi sunt; et ille solitudinis habitationem maxime desiderans, abiit viam suam.

Fano idolorum, igne precibus suis cælitus impetrato, in cineres redacto, templum in eodem loco ædificat.

2 Audiens vir Dei Maurilius, quod fanum esset antiquissimum in territorio civitatis Andecavæ, loco, qui nominatur Calonna *c* super littus Ligeris *d*, ipsum fortiter expugnaturus incredulitatis fomitem, illuc constanter advenit. Ibi post multam prædicationis et abstinentiarum instantiam, tantum ejus magnanimis oratio obtinuit a Domino, ut ignis de cœlo manifeste lapsus templum illud cum delubris suis repente voraret, ad similitudinem videlicet antiquæ virtutis beati Eliæ prophetæ, cujus oratio sancta ad zelum Dei in impios exercendum, ignem divinum demitti cælitus impetravit. Igitur mundato divinitus loco, ecclesiam Christi ibidem fidelis Famulus construxit, vicumque instituit, ubi et conversatus est, usquequo onus episcopatus accepit *e*. Quantas autem ex tunc inibi virtutes Dominus per eum operatus est, non est nostræ facultatis præ paupertate sermonis exsolvere. Sed tamen vel pauca recensere de plurimis, secundum quod parvitatis nostræ vires suppetunt, ad laudem Domini ac beatissimi Confessoris venerationem conemur. E

Varia miracula, manus aridas, energumenam et cæcam,

3 Erat in villa Pociacense homo *f*, nomine Saturnus, per longum temporis tractum manus ambas habens aridas: qui ad beatum virum Dei Maurilium pro sanitate postulanda profectus, cum noctem unam ad vigilias ejus pernoctasset, facto diluculo, ad pedes ejus se prosternit, deprecans, immo obnixa credulitatis suæ obstentatione compellens, ut signum Crucis super manus ejus faceret; quo facto, statim restitutæ sunt sanitati, atque aptatæ diu negatis usibus operandi. Nec longo post tempore, ecce et mulier, quæ a dæmonio vexabatur jam multis annis, ex qua infestatione tyrannica etiam cæca facta fuerat, ad Sanctum Domini a fidelibus viris adducitur. Quam ubi beatus Vir præsentem sibi factam vidit, mox eam diabolus reliquit. Pariter et mens sana rediit, et oculi ejus, quod vis inimica abstulerat, lumen receperunt, præbentes fœminæ ducatum proprium, quæ paulo ante venerat alieno.

morsum venenosum curat.

4 Cum quidam pastores pecora sua vigiliis noctis pascentes sollicite custodirent, unus ex eis latenter mordetur a vipera *g*: et cum jam vi veneni in segrassante, semivivus factus esset, ad F sanctum Maurilium jam in illis locis famosæ potentiæ medicum desperatus adducitur: qui, ut eum vidit, de saliva sua in os pueri per universa membra tumescentis immisit, et continuo peste fugata, reddita est sanitas. Sicut enim beatum Paulum apostolum quondam vipera mordens ad interitum non læsit, ita nec puerum hunc, apostolici viri Maurilii medieante virtute mirabili.

Sterili mulieri filium precibus impetrat.

5 Erat mulier in ipsis finibus sterilis diutius permanens; quæ multum prius præ pudore matronali cunctata, necessitate tandem compulsa, a S. Maurilio petiit, ut oraret Dominum pro ipsa, quatenus ei filium daret, qui et ad ipsam ecclesiam devotus Domino deserviret. Exaudivit Dominus preces servi sui Maurilii: mulier concepit, et peperit filium; qui secundum vota parentum divinis traditus officiis, eidem ecclesiæ Calonnensi longo tempore deservivit. Vere consequens est sententia sicut ab Anna per gratiam Domini

A Domini genitus est Samuel, qui sacerdos Dei et propheta servivit in templo, ita et puer iste. Idem enim etiam post beatum Maurilium pontifex factus, præsedit ecclesiæ Andecavensi *h*.

h *Idola destruit, monasterium construit.*

6 Remanserat diutius juxta oppidum ipsius vici Calonnæ collis, qui vocatur Prisciacus, diversis adhuc idolorum titulis repletus; ubi sancto Spiritu revelante, Vir beatus cognovit, tempus sibi a Domino præstitum illam quoque animarum fraudem destruendi; ad ipsum locum iter direxit. Cumque illuc pervenisset, statim in aere dæmonia cœperunt clamare: Quid nos et hic persequeris, Maurili? nullus est locus quo te evadere possimus. Ille autem festinans, neque quidquam motus ad plenam venenosæ malignitatis querimoniam, quidquid ibi fuerat congregatum ex diversis idolis, igne cremavit, et monasterium ibi proxime constituit, quod permanet usque in præsentem diem ad gloriam Domini nostri Jesu Christi, et memoriam inclyti Maurilii confessoris.

febricitantem sanat.

7 Monachus nomine Clemens febribus quartanis jugiter annis tribus vexabatur. Cumque tandem eulogias *i* sanctissimum Virum postulasset, et ille ei libenti animo præstitisset, illico B ut fumus languor iste diutinus exanuit, et sospitas optata successit.

i

Mancipium servitute,

8 Prætereuntibus quadam die per ipsum Calonnæ prædium negotiatoribus, qui solent inter alia commercia etiam homines captivos venundare, unus ex eisdem captivis, qui tanquam merces quælibet ducebantur venales, confugium in ecclesiam fecit. Beatus Maurilius supplex ad dominos precator accedit, ut miserum redimere posset. Tunc illi humilem superbe spernentes precem, ausu temerario fugitivum de ecclesia rapere cœperunt. At ille multo magis tunc trepidus et vociferans, ait: Serve Dei succurre captivo. Illico tanta febris dominum unum, qui erat cæteris pertinacior, accinxit, ut spiritum prope redderet *k*. Sed ut erat beatus Maurilius misericors, Dominum precator pro impio, reddita est ei sanitas, et captivus continuo relaxatur a servitio, liber factus ex mancipio.

k

alios naufragio eripit.

9 Quomodo, Christo proposito, naves necessariæ humanis usibus negotia deportantes, die noctuque per Ligerim discurrentiam habent; aliquando quædam earum grandi mercium onere refertæ, subita perturbatione, flante Austro, cœperunt mergi, sub ipso, ubi Sanctus habita- C bat, cœnobio. Clamaverunt itaque unanimiter nautæ, mortis metu et tristitia confecti. Tunc beatus Maurilius ad eorum voces commotus primo, sed mox intrepidus per fidei constantiam factus, contra tempestatem salvaturus naufragos egreditur. Moxque ut oravit Deum, periclitantibus tranquillitas subito divina virtute facta est, et illæsi nautæ iter, quod cœperant, perrexerunt.

Furtum punitur divinitus.

10 Cum pro subsidio humanæ infirmitatis Vir Dei asellum haberet, quem sedere ipse humilis sessor consueverat, vespere quodam, ubi diem nox clausit, furtim ei ab impio prædone ablatus est. Sed quid infelici contigit, qui hoc ausus fuit sacrilegium perpetrare? Dæmonio arreptus per totam noctem fugam celerans, et nihil tamen promovens, frustrato labore, vagabundus eluditur. Luce vero prima sancto Viro asinum suum divina coactus virtute repræsentat; quem ut Sanctus Dei conspexit, velociter eum dæmon reliquit. Effugato latrone, clementissimus Judex reum suum reputans non furem, sed custodem, tres ei aureos dedit, sicque et animal recepit et hominem absque culpæ noxa ad propria abire permisit.

A. S. Magnobodo.

Ægrotantem sanitati restituit.

11 Matrona nomine Amelia ex nobili senatus genere veniens, longam ægritudinem incurrerat, et per annos duodecim tenebatur quotidie ingravescente morbo. Tunc parentes ejus ad beatum Maurilium precantes accedunt, ut eam visitaturus pro mercedis supernæ causa adesse deberet. Timens Sacerdos futurum Domini judicantis in immisericordes dictum: Infirmus fui, et non visitastis me, cum ipsis ad eam perrexit. Et domum ingressus, ubi manu sua cum oratione unctionis oleum in ægrotam fudit, illico mulier super pedes suos stetit, et incolumis gratias Deo egit, quod per sanctum Maurilium citissimam recepisset sanitatem, quæ prius magna ex parte in medicos facultates suas perdiderat: unde remedia nulla receperat, sed et deterius ei semper contigerat in contagione morbi.

Ecclesia Andegavensi Pastore suo viduata,

12 Cum talibus vir Domini Maurilius in Calonnensi vico claresceret conversationis atque miraculorum insignibus, evenit ut Andecavæ civitatis episcopalis sedes nudaretur a pastore *l*. *l* Ergo, ut est consuetudo, collecti in unum sacerdotes, et cunctus populus conglobatus ad substi- E tuendum præsulem, quasi vir unus cœperunt intra se mussitare, quis de eis pontificatum accipere potuisset. Sed, variante consilio, et per favoris noxialis scissuras in diversa partito, stare non potuit, quod a Deo non fuit, ut Propheta ait: Cogitationis hominum vanæ sunt. Eligebantur enim non veri pastores, sed qui in ipso officio sua, non Jesu Christi lucra quærerent, quique, quod periisset, in Dominico grege solidare non possent.

Populoque in novi episcopi electione dissidente,

13 Cum ergo dissidentia inter se taciti consilia volverent, ecce pro hac ipsa electionis causa sollicite festinans beatus Martinus pontifex ecclesiæ Turonicæ sanctissimus in Christo Sacerdos affuit *m*, cui scilicet et per sanctitatis meritum, *m* et per metropolitanæ sedis privilegium potestas erat eligendi pontificem. Ait ergo ad eos: Viri fratres, audite me; quod a Deo electum est, hoc erit; non vobis durum esse videatur. Maurilius presbyter ecclesiæ Calonensis, jubente Deo, ipse erit vobis pontifex. Tanti auctoritate censoris illico, compressis partium studiis, omni mora postposita, ad Virum diriguntur nuntii, mandatum accipientes, velit nolit, ad urbem cogatur venire. Ille autem, ut erat mitissimus, atque ut F reliquarum virtutum, ita quoque sanctæ obedientiæ munere plenus, non contempsit imperium, sed adimplevit præceptum. Quo ingresso in ecclesia coram universa inspectantia plebis frequentia, ad manifestandam gratiam Domini, columba super caput ejus descendit. Quo viso, omnis multitudo ad beati Martini genua se prostraverunt, non alium conclamantes, quam Maurilium dignum esse episcopatu, non ab hominibus electum, sed a Deo sibi præsulem manifestatum. Ubi vero super caput ejus vir Dei Martinus manum posuit ad sacram benedictionem tradendam, tunc columba rursus circumvolans, ipsius consecrationis aditum dedit. Frequentius postea beatus Martinus cum gaudio in memoriam revocabat, quod certissime Spiritus sanctus, et angelorum chorus ad ipsam benedictionem affuisset.

Maurilius, consulente S. Martino, eligitur. Claret virtutibus.

14 Hic itaque pastor ovium factus et unus ex apostolicis Domini sacerdotibus electus, tanta virtutum præditus erat gratia, ut signa per eum non minus, quam dudum per apostolos Domini fierent.

A. S. MAGNOBODO.

fierent. Nam dæmones verbo tantum fugabat, ægros sola oratione curabat, sed et cæcis visum reddebat, paralyticos ad stabilitatem corporis revocabat; et multa alia sunt ejus miracula, quæ, cum scripta non sint, etiam nunc oro hominum celebrantur. Talis igitur in ecclesiam Domini refulgebat, apostolicæ simplicitate vitæ, et cordis puritate; totusque in Christi famulatu die noctuque sine intermissione pro grege Christi, qui sibi fuerat assignatus: in vigiliis et eleemosynis constitutus ad arma cœlestia se converterat, ut hostis antiquus nullum ex ovibus sibi commissis, quantum in ipso erat, morsu lethifero lædere posset.

Cæci ab utero matris oculos aperit.

15 Cum ad basilicam beati Petri apostoli more suo pervigilem quamdam noctem duceret, cæcus ab utero matris suæ lumen incognitum a Servo Dei sibi tribui cum fletu obsecrans postulavit. Ubi beatus Maurilius signaculum vivificæ crucis super oculos ejus fecit, erumpente sanguine, repentina lux intravit. Homo ipse ad eamdem basilicam se tradens omnibus diebus vitæ suæ fideliter deservivit, et virtutum servi Dei Maurilii testimonium admirabile fuit.

B

Dici Dominicæ violatorem punitum divinitus pœna liberat.

16 Nec prætereundum est, quod contigit in publico. Ut se in multis humana habet cupiditas: quidam vir agricola die Dominico, assumpta securi, præsumptuoso ordine cœpit manibus suis ruralem operam reddere. Statim eum ultio divina manibus ad ipsum ferramentum astrictis damnavit. Post menses quinque ad sanctum Maurilium properans, et pœnam demonstravit suam, et ordinem culpæ confessus est. Mox ut manubrium securis sanctus Vir, miseratus anxium, in manum suam accepit, manus damnati resolvuntur, et ut ante fuerant, in usus incolumitatis reveruntur. Redit homo correptus a Deo, et a Sacerdote suo mundatus.

Alteri cæcitate percusso lumen oculorum restituit.

17 Nec istud quoque in oblivione per taciturnitatis nostræ negligentiam ponere possumus aut debemus, quod alias rursus in consilii re factum est miraculum. Belgicus quidam nomine.... mancipia sua primo die Paschæ crudelitate et avaritia seductus, segetes suas mundare præcepit. Ubi coacti importuno imperio famuli cœperunt noxia gramina evellere, confestim dominus eorum prius jam in mente cupiditate cæcus, oculorum quoque cæcitate percussus est. Tandem sero impietatis et irreverentiæ suæ pœnitens, rogat, ut egrederentur, nec magis intempestivo labore in satis mundarent. Quid ageret infelix nesciens, quo se verteret ignarus, tandem palpitando ducatum quærere cœpit, qualiter reverteretur domum. Post hæc annos tres in eadem cæcitate perdurans, dum demum sanctus Maurilius diœcesim circumiret pro populi benedictione, rogat Belgicus longa satisfactione emendatus, et jam aliquando fidei igne accensus, ut vestimentum Sacerdotis tangere mereretur: quo facto, lumen oculorum, quod per negligentiam suam amiserat, per Sacerdotem Dei recepit.

C

Frugum summa abundantia toto S. Maurilii episcopatus tempore.

18 Nec obliviscendum est in populis, quod ex corporali præsentia sanctissimi Præsulis totius populi Andecavensis generalis fuit profectus. A die ordinationis sancti Maurilii usque ad transitum, tantæ urbem Andecavanam ubertatis abundantia replevit, ut forum publicum in pretio alimoniarum nec minueretur, nec adderetur. Cuncti populi repleta erant horrea ex ubertate tritici et vini: cessaverant enim bella, pax bona terræ multiplicaverat: cunctam quoque plebem repleverat charitas cum reliquarum virtutum, et bonorum morum consequentia, ut eos Pastor bonus apostolicis docuerat monitis pariter et exemplis.

D

Rupem a dæmonibus inhabitatam mundat, templumque ibidem ædificat.

19 Erat in pago Commonico rupes excelsa, arborum diversarum genera multa habens, in quem lucum ex pagano adhuc ritu retenta consuetudine, tanta stultorum hominum singulis annis turba conveniebat, ut diebus septem solemnia ibi sacrilega exolverent bacchando, et choros gentiles ducendo; sed et frequenter post vina et epulas insurgentes in se multorum cæde mutua sanguinem effundebant. Quod dolens Maurilius pontifex quadam die una cum fratribus suis ad eum locum perveniens, tota nocte in oratione perdurat. Ad gallorum cantum tantus fœtor de loco egressus est, ut vix tandem Vir Dei cum suis ibi inhabitare posset: quo videlicet signo eliminatæ gentilis et dæmoniacæ spurcitiæ palam omnibus dato, et per hoc rusticanorum quoque turbis ad destructionem suæ superstitionis animatis, luce prima sanctus Præsul arbores incidi et igne cremari præcepit; et ædificata ibidem ecclesia gloriosæ Mariæ Matris Domini, locus ipse, abolito etiam vocabulo, quod antea ex superstitionum observantia usurpaverat, a naturali positione situs nomen accepit Castrum Petræ.

E

Cenomano rediens contractum sanat. n

20 Cum evocatus fuisset beatus Maurilius ob fratrum visitationem Cenomanicam civitatem *n*, revertente eo post negotium confectum in pace, ad Pontem-Leugæ jacebat puer, quem parentes ejus obiviam venienti sancto Antisti posuerant; qui omnem compagem membrorum obvolutus, ita ut glomus involvi solet, tenebatur astrictus. Ad beatum Pontificem ululare miseri parentes pro filio infelici cœperunt, ut utriusque misereretur. Nec aliud Sacerdos facere potuit, non absque importunitatis violentia, petitione plebis instante, quam consueta clementia cogebat, et Domini suggerebat voluntas. Prosternit se in orationem diutius; nec longa interfuit mora, illo orante cœperunt contracti membra paulatim extendi, et venæ suos agnoscere discursus. Apprehensa tandem a Præsule ejus manu, protinus erigitur. Læti parentes cum filio incolumi reddito vadunt domum, laudantes Deum et gloriosi Pontificis merita prædicantes.

F

Navi sine remige ad eum deducta, flumen trajicit. o

21 Cum ad Ledi *o* fluvium pervenisset, nullam ibi paratam reperit naviam, sed totæ ulteriori ripæ fluminis tenebantur. Nullum fuit intervallum, sine humano ductu omnes simul ad eum per transversum amnem diriguntur. Vir Dei gratias egit Deo, qui sibi per mirabilem rerum famulatum tam cito navalem præbuit evectionem. Sed et nautis, qui post tempus advenerant, et factum cernentes astabant stupefacti, mercedem reddidit sui officii non laboris.

dæmonem e furibunda vitula ejicit. p

22 Villam Gerciacum *p* ipse Sanctus, data pecunia, comparaverat in possessionem matris Ecclesiæ, ut alimenta præberet captivis, viduis et pupillis, simulque et clericis fratribus suis. Eam cum die quadam circumiret, ecce vitula amens, obvios omnes furibunde cornu petens, in eum cum mugitu torvo fremens, rotatimque ruens veniebat. Extendit e contra dexteram suam interritus Sanctus Dei, et diabolus de capite vitulæ in specie corvi egressus, velut nebula evanuit, multis eorum, qui præsentes aderant, oculis eum videntibus. Mox bucula mansuefacta tanquam ovis, furore deposito, relicti armenti consortium repetivit.

23 Quadam

A

undas sedat. q

23 Quadam vice dum beatus Maurilius per fluvium Meduanæ *q* navali evectione cum ipso aquæ decursu descenderet, navicula cœpit mergi, fluctu intumescente : sanctum vero Dei Sacerdotem ex nocturnis fatigatum vigiliis sopor oppresserat. Accedentes socii suscitaverunt eum dicentes : Quid est, quod agis ? jam perimus. Ille clementer respondens, ait eis : Vosmetipsi hoc facere potueratis, fratres. Et accepta ampulla, ubi sanctus liquor erat, fudit in fluctus oleum cum oratione, et mox unda cessavit, sub momento tranquillitate reducta.

Moribundum incolumitati reddit.

24 Absente forte sancto Maurilio pontifice quadam die, unus de numero famulorum ecclesiæ vehementem febrem incurrit. Defertur in ecclesiæ sacrarium, ubi suspiria et singultus mixtasque lacrymas super eum deducebant oculi sociorum. Jam quidem cachecumenus erat. Subito Dei voluntate adveniens beatus Maurilius in ipso jamjam futuri exitus articulo, præcepit, ut egrederentur cuncti foras ; ipse singularis cum puero remansit, qui vix tandem supremo spiritu palpitabat. Unius horæ spatium moratus Servus Dei, ecce egreditur cum puero integræ sospitatis lætante munere repentino.

B

leprosos mundat.

25 Miseris fœdatos vulneribus duos leprosos sanctus Dei confessor Maurilius, verbo tantummodo medicante, curavit. Nam alimoniæ stipem poscentes pius Pastor multo majore, quam peterent, commiseratus clementia, subito cutis reparato decore, insperatæ sanitati restauravit.

Vitæ ejus austeritas.

26 Quod ad animæ salutem, et ad sanctæ parsimoniæ exemplum actum est, quis libenter non audiat ? Cum sancti dies Quadragesimæ adveniebant, erat ei aridus cibus, panis hordeaceus, quem ipse manu molebat, quia et hoc voluntas boni operis exigebat ; addensque salem et aquam, hoc pro summis ducebat deliciis. Sed tamen non ideo macilento colore torpebat, non pallens erat vultu, sed semper, mirum dictu ! robustus in attrito corpore, ut rosa resplendebat in facie, ut quoquammodo integritas animæ appareret in vegeto corpore. Navigii ergo sui indefessus vela tendebat, pedem his diebus in publicum. Ciliciis carnem terebat assidue ; et tamen, ut dictum est, corpore alacri mens robustior erat in Christo.

Mortuum ad vitam revocat.

27 Quod factum est ad ecclesiæ Dei ædificationem, miraculum manifestatum est universo vicinarum terrarum spatio. Cum electus Dei

C

S. Maurilius hyemis tempore ad vicum Sapouariam *r*, pro necessariis gregis sui iter illud suum r incessabile faceret, ita mors subita contigerat, ut ibi peregrinus quidam a longe exul repente interiisset, et feretro compositus, parato jam sepulcro, condendus jaceret. Cum super eum pauperum turbæ lacrymarum deducerent fletus, adest Pontifex : nec aliud possumus, quam quod divina virtus per Servum suum mirabili complevit effectu. Prope enim defuncti corpus, aliis mœrentibus, affuit misericors Pastor, et dum astantes de re sepulcri loquerentur, Sacerdos Domini misericordia profundius tactus in orationem prosternitur, et invocat diutius Deum auctorem vitæ. Cumque persisteret in perseverantia precis, cadaver de morte vivificatum surrexit, ad instar videlicet virtutis Elisæi sancti prophetæ de parvulo defuncto et misericorditer suscitato.

Pauperrime vivit. Eximiæ animi et corporis dotes.

28 Ab episcopatus sui primordio usque in finem sanctus hic Antistes suppellectilem vilem habuit, et victum pauperem, ut per omnia canonicam adimpleret sententiam. Quod impossibile forsitan homini videatur, sed credentibus, Deo præstante, possibile est ; jam nonagenariam pervenerat ad ætatem, ut non doleret stomachum, non viscerum cruciaretur injuria, non sicca humus crebrius superjacentia sibi membra confregerat ; sed sanus corpore, animo sanior, parsimoniam et solitudinem putabat esse delicias. Nam et in urbis frequentia Vir prudentissimus inveniebat sibi eremum monachorum. Genua ejus quadam duritie ad instar genuum camelorum, flectendo ea pro populo suo, per orandi frequentiam occaluisse perspectum est. Nos de innumerabilibus ejus bonis, et maxime per ipsum, quantum potuit, occultatis, paululum quid, quod scire possumus, explicamus. Cæterum ille intus apud se, quod elegit, arripuit, tenuit, cœpit, implevit. Sane in communi foris conversationis habitudine nihil illius severitate jucundius, nihil jucunditate severius, nihil risu tristius, nihil tristitia suavius. Cum continentiam indicaret, non redolebat ostentationem, sermone silens, et silentio loquens : nec citus nec tardus incessus ; idem semper habitus, neglecta munditics, et inculta vestis : cultus ipse sine cultu. Sola vitæ suæ æqualitate promeruit, ut in urbe pompæ, lasciviæ et deliciarum, in qua humilem esse miseriæ est, et boni eum prædicent et mali detrahere non audeant, sacerdotes omni veneratione suscipiant. Revertamur illuc, unde initium narrationis sumpsimus. E

A. S. Magnobodo.

Pia ejus mors.

29 Jam beatus Maurilius senectute bona confectus, et adesse sibi desideratum sui obitus sentiens diem, ædificavit cryptam duplicem sepulturæ suæ, ad exemplum patriarchæ nostri sanctissimi Abrahæ. In secundo ergo ordine sacerdotii 40 annis ecclesiam regens, in pontificalis autem apicis dignitate 30 *s* annis præsidens cathedræ, pius Pastor animam, qualem de lavacro sacri baptismatis sumpserat, Idus* Septembris Christo reddidit, lætantibus sanctis angelis, et in gaudia superna suscipientibus eam. Alumnis vero, quos in convalle terreni incolatus relinquebat, pro destitutione sua mœrentibus, quos tamen Pater piissimus, nec cum defunctus est, deseruisse se per affectum, dilectionis manifestæ aperuit, cum eos etiam in funere suo consuetarum sibi virtutum ostensione relevavit.

s

* Idibus

Miracula ejus in sepultura. Cæci illuminati; Infirmus curatus.

30 Cum igitur corpusculum sanctum deduceretur sepulturæ suæ tradendum, occurrentes ei duo gemini fratres, ambo oculorum luce orbati, pariter sunt illuminati, et confestim sanctas exequias sine alieno ducatu cum laudibus prosecuti. Quidam quoque homo 28 annis tenebatur in lectulo languore vehementi ; qui ipsa hora funeris venerandi, mox, ut voces psallentium audivit, totius immemor debilitatis exsiluit agilis ut cervus, et usque ad feretrum, ubi Sanctus deferebatur, perveniens, antiquam mirabatur se subito recepisse sanitatem. Jam vero, eo sepulto, venerabilem quoque pausationis illius tumulum virtus divina magnis miraculorum insignibus clarificat, cum ibi quoque fiant virtutes assiduæ, et tribuantur divinitus per merita sacri Confessoris Christi et animarum et corporum sanitates multimodæ, ut benedicatur cum gloria et laudibus nomen Domini Dei viri, per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est gloria cum eodem æterno Patre et Spiritu sancto in omnia sæcula sæculorum. Amen.

F

ANNOTATA

A. S. MAGNOBODO.

ANNOTATA.

a *Vide Commentarium num.* 18.

b *In Vita, quæ Gregorii Turonensis putata fuit, universam fere Hesperiam sub ditione sua* S. Maurilii *patrem tenuisse legi, in Commentario dictum est. Auctor Apologiæ adversus Launoyum pro S. Renato editæ hoc loco non universam Italiam, sed solam eam Italiæ partem significari existimat, quæ Cisalpina Gallia nuncupatur. Nos tantam Sancti nobilitatem a S. Magnobodo non expressam incertam reliquimus in Commentario num.* 17.

c *Galliæ vicus in Andensi comitatu. Quatuor circiter Andegavo milliaribus distat.*

d *Galliæ flumen, quod lingua sua* la Loire *nuncupant, notissimum est.*

e *Si Launoyo credas,* 40 *ididem annos habitavit* S. Maurilius, *cum ad episcopatum usque in hoc vico permansisse dicatur. Nobis probabilius est, Sancti habitationem* 10 *solum annis ibi durasse. Vide Comm. prævium circa finem.*

f *In altera sæpe laudata Sancti Vita legitur :* In villa Potiacinse. *Neutro modo invenire potui.*
B *Suspicor tamen Podium Andegavense significari, Galliæ in Andegavensi provincia oppidulum, tribus a Salmurio in Meridiem milliaribus, et octo Andegavo dissitum.*

g *Illud non procul a Calonnæ vico contigisse verisimile fit ex eo, quod vicus iste viperis abundare passim tradatur.*

h *S. Renatum intellige, qui* S. Maurilio *in vulgatis episcoporum Andegavensium Catalogis in episcopatu successisse traditur, et de quo in Vita altera prodigiosa post septennium narratur resuscitatio. Vide Commentarium prævium num.* 23.

i *Munera quædam : Panem v. g. benedictum, quo a Sancto impetrato, febribus liberatus est.*

k *De illo egimus in Comm. prævio num.* 21 *et seqq. ubi et videri potest, quomodo res eadem in Vita altera narretur.*

l *Prospero scilicet, quem* S. Maurilii *decessorem fuisse, ex Andegavensium episcoporum Catalogis liquet.*

m *Vide Comm. prævium* § 4 *per totum.*

n *Urbs Galliæ perampla et provinciæ cognominis caput. Sita est ad Sartam fluvium, ubi recipit Huisnam.*

C o *Ledus est Galliæ Narbonensis amnis, quem lingua sua* le lez *nuncupant : sed dubium non est, quin hic significetur Lædus Gallice* le Loir. *Fluvius hic in Perticensi provincia ortus, Carnutensem Belsiæ tractum defluit; dein varia alluit loca, et tandem paulo supra Andegavum in Sartam amnem se exonerat.*

p *Non reperio. Credo tamen prædium aliquod in Andegavensi diœcesi situm ab auctore significari, quod Sanctus ecclesiæ suæ emit.*

q *Fluvius Galliæ lingua sua* la Mayne *dictus. In Normanniæ limite ortus per Cenomanos fluens Meduanam urbem et Lavallium rigat. Supra Andegavum auctus Sarta et Lædo fluminibus in Ligerim se exonerat.*

r *Reperio suburbium Tulli urbis Lotharingiæ Saponariam fuisse appellatum ; sed hoc loco illud significari, non puto.*

s *Vide Comm. prævium circa finem.*

D

MIRACULA

AUCTORE HARMERO

Ex Ms. Codice Remensi.

Sanctorum enarrare virtutes utile est.

Sacramentum Regis cœlestis amplificare proficuum est, opera magnitudinis ejus per Servos ejus perpetrata divulgare perspicuum est. Nam quoties fidelium, Sanctorumque ejus laudamus ac recitamus admiranda præconia, toties ineffabilia ipsius prædicamus virtutum insignia ; quia, quam palmites ubertim in populo vinitoribus expediunt copiam puri liquoris, merito ad radicem vitis refertur munus profluæ fertilitatis, dicente ipsa Veritate : Ego sum vitis vera, vos palmites. Et iterum : Qui manet in me et ego in eo. Ergo advertere possumus et clarius intueri, quia sicut uvarum opulentia absque vitis incremento proferre non valet consuetam vini abundantiam, ita nec Sanctorum prodigia sine Christi recoluntur adminiculo. Unde in sequentibus idem ait ; Sine me nihil potestis facere. Et Psalmographus admirabili instinctu considerans ineffabilia Sanctorum merita veridica approbatione ab omnibus esse recitanda, psallendo exclamavit : Nimis honorati sunt amici tui Deus. Et iterum sapientiæ imitator : Laudemus viros gloriosos parentes nostros in generatione sua. Hæc talia proferentes, operæ pretium est, ut ad liquidum, quæ hactenus protelando diu distulimus, edicere satagamus, et Operis nostri seriem intimare procuremus. E

Hinc miracula a S. Maurilio perpetrata recensere aggreditur.

2 Vitam siquidem sancti ac beatissimi Maurilii Andegavensis episcopi faceta satis urbanitate a successoribus ejus expolitam esse profitemur, et quæ corporis nexibus assuetus egit, et quæ postmodum hominem exuens, Christi favente clementia, facere dignatus est. Sed restant plurima, quæ tempore moderno acta sunt, ex quidus multa oblivioni tradita sunt : quædam vero, ut modicitas nostri parvi fomitis prævalet, et quæ a veridicis comperta sunt, cernua vernulitate ad profectum multorum, Domino annuente, edicere aggredimur.

Sacrum inspecturi corpus precibus vacant.

3 Tempore igitur quo Nesingus *a* venerabilis infulam episcopalem hujus sedis nactus, Christo auspice, plebem sibi creditam monitis, exemplis moribusque benevolis regere videbatur, decretum est ab eo, et ab edititiis ejusdem sanctæ jam prædictæ martyris ecclesiæ Andegavensis, ut pignora jam prælibati S. Maurilii episcopi, quæ longo jam dierum spatio sub theca inculta, veternosa custodiebantur, visere decernerent, et quæ a priscis acta fuerant, inspicerent, et qualiter sanctissima regeretur pleba, loculumque ejus meliorando ditarent, artusque perlustrando elucidarent. Cumque die prædicta, ut sancitum erat, ad opus ventum esset, et more solito, januis basilicæ jam prædictæ obstrusis, intro prædictus antistes cum paucis sanctitatis speculo deditis ingressus esset, orationibus precumque votis vacare cœperunt. a F

post quas corpus, aperta theca, suavissimo fragrat odore,

4 Hisce debite peractis, ad Sanctissimi locum accedentes, bajulando sustulerunt, quod ex loco, ubi diutius jacere videbatur, in aram, ubi solenne celebrabatur officium *b*, deferentes, tantis continuo sarcina oneribus caruit, ut omnes, qui inibi aderant, et sibi adesse gratulabantur, in stuporem b

A rem mentis converterentur, nimiumque invicem hæsitantes suspicati sunt pro certo Sanctissimi non adesse membra, atque ad perniciem sui ab antiquis ablata fuisse tutoribus. Itaque mœrore concussi, animisque sauciatis, aperientes beatissimi Præsulis arcam miro et inedicibili statim repleti sunt gaudio. Nam repente, ut, mausoleo patefacto, conspectæ fuerunt eximii Confessoris reliquiæ, odore perfusi sunt gratissimo. Vincebat enim omnia odoramentorum genera amœnus odor, et ultra quam credi potest, responsio suavitatis fragrabat. Aderat cum præsule supradicto Crisonphilax thesaurarius cum aliis officialibus clientibus, et arrectis auribus et visibus nectareo fruebantur odore et ignoto, ut etiam in amœnitate paradisi et in aromatum surculis putarent se fuisse positos.

et reperitur incorruptum. Puella membrorum usu destituta,

5 His itaque taliter peractis, gestantes feretri interiora et conspicientes pannulorum veterrima, ex quibus beatissima Maurilii obvoluta fuerant somnata, ita membra inventa sunt incorrupta, ac si ipsa die huic ministerio deputata fuissent. Cumque et huic simili modo attoniti detinerentur miraculo et cordium imo grates et laudes referrent Domino, thesaurum, ex quo frustrati esse B metuebant, carissimum, incontaminatum et absque damni discrimine lætantes invenerunt, omniaque lustrantes nec modica nec maxima defuere quæ ii invenirent amantissimi Pastoris membra. Ergo omnibus ex more completis, venerandum B. Maurilii corpus infra thecam digno opere constructam diligenti reverentia repositum est. Dum ergo in locum pristinum, ubi ab antiquioribus collocatum fuerat, reportari a ministris decerneretur, succolantes invicem tanto oneris pondere repente sanctissima corporis gleba aggravata est, ut quæ ante modicum possibile fuit ab uno deferri bajulo, postmodum vix a quaternis deportaretur gerulis. Cumque et in hoc facto Omnipotentis clementiam episcopus cum clero inibi adstante collaudarent, ac metu gaudioque replerentur, de subito puella quædam a parentibus delata est, quæ intra ambitum Andegavensis territorii nata et enutrita, clenica* permanebat et diu compagine membrorum dissoluta, penitus ab omni officiorum genere extorris agnoscebatur. Nam pedum bases attritæ, tibiarumque stigmata contusa, ac lacerti brachiorum humeris adnexi, vix soliditas manuum pectori adhærebat. Allata autem ab affinibus et in limine ecclesiæ projecta *, diutissime in oraC tione persistens. Dominum sanctique Maurilii auxilium tota mentis intentione deprecabatur, quatenus membris ejus redderet sanitatem et corporis incolumitatem.

* lecto affixa

* collocata

Sancto invocato, incolumitati restituitur.

6 Cumque hoc vigili mente ageret, nutu divino erecta est, et ad locum beatissimi Viri velociter accedens, dicitur exclamasse: S. Maurili pastor egregie, cujus merita et reliquiæ in hoc loco venerantur et requiescunt, propitius esto mihi peccatrici, ut per tuam almifluam intercessionem merear ab his infirmitatis vinculis absolvi, et sana et incolumis a præsentia tui sancti nominis abscedere. Hæc dicens, continuo virtutem sensit adesse divinam, auxiliumque B. Maurilii congruum. Membra enim ejus et artus, quæ per longa dierum curricula debilitate tabuerant, et infirmitate diutina diriguerant, cœperunt repente vires resumere, virtutemque pristini roboris absque dilatione exercere. Pedum gressus recuperabatur, crurum tibiarumque vigor experdiebatur, manuumque ac articulorum officia dirigebantur. Quid plura? Omnium membrorum virtuti sanitatique restituta, et ab altari S. Maurilii et ab ecclesia ipsius incolumis regressa ad redeundum domum (parentum auxilio enim eguit alieno) nec baculi sustentaculo, sed solamine corporis sui corroborata, gressibus pedum ascripta ad lares proprios regressa est, Christi virtutem collaudans super se declaratam, sanctique Maurilii clementiam, cujus auxilio pristinæ fuerat sanitati reddita. Quæ postea ad comprobandam ejus admirabilem virtutem et ad augmentum declarandæ pietatis ipsius arcana, secundum natales suos et juxta morem prisci temporis maritali connubio conjucta et nuptiali thoro connexa usque in hunc diem domum propriam jure hæreditario sibi concessam gubernare agnoscitur, ornata filiorum genealogia sobolumque propagine, narrans et testificans virtutum incrementa sibi cœlitus concessa. Hæc ita esse, ut jam prælibati sumus, mulier ipsa, de qua ratio agitur, adhuc incolumis et vitæ superstes, et multorum testimoniorum affirmat constipulatio c.

A. Harbero.

S. Maurilium prodigiis in translatione corporis factis S. Martino aliisque

7 Ergo si diligentius inspicere volumus hujus S. P. N. Maurilii ineffabilia divinatis dona a Deo sibi collata, procul dubio invenire possumus, eum die ipso, quo sanctissimum corpus ejus a præsule jam prædicto et ab alumnis ejus conspectum est, plurima perpetrasse miracula. Jam ut retrovertamus articulum. In translatione reliquiarum ejus duo sensere ministri d admiranda jam demonstrata cœlitus prodigia, quæ sub obitu * B. Martini, seu quando pignora illius translata sunt, et aliorum quorumdam Sanctorum sæpissime evenerunt divino instinctu: ut enim in gestis jam dicti S. Martini, cæterorumque Deo amabilium recitamus Actis, dum examines et corporeis nexibus exuti de loco ad locum deportari decernerentur, aliquoties pondere aggravata eorum sandapila omnino immobilis permansit, ita ut nec copia hominum nec capacitate virium ullatenus moveri posset. Sed cum occulto illorum judicio, causa hominum arbitrio illorum famularetur, e contrario sarcina corporis carere videbatur sine difficultate onere ponderis, et quod dudum a multis impossibile fuerat transferri, hoc ab uno vel a duobus bajulabatur gerulis. Quod evidenti approbatione in S. Maurilii factum asserimus translatione.

E

d

* obitum

similem prædicat.

8 Ex odore vero gratissimo, quo officiales corpus illud infundunt mira conspersione, particeps fuit multorum apostolorum aut martyrum seu confessorum collegium, quorum corpora Christi juvamine illorumque opitulante voluntate, dum a sarcophagis submoverentur, seu in alium commutarentur locum, seu divina revelatione diu ignota inveniri mererentur, mira odoris amœnitate præsentes impleri solebant, ut in multis eorum memoriam recitantibus, sedula inquisitione gestis legimus. Si qui autem infirmi vel debiles huic agnitioni respectu divini Numinis aderant a propriis continuo liberabantur injuriis*. Quod apte in hujus Viri translatione compertum esse scimus, dum præsentes odor perfundit amœnus, et paralyticam diu nodis infirmitatis obductam, mira celeritate curavit. Unde absque ambiguitate magnis sanctis Patribus consors exstitit, quorum tanta sunt exempla, ut nec inveniantur scripta.

F

* infirmitatibus

Ad alia procedit miracula.

9 Et quid hæc narrando diutius immoramur? superexcellunt enim actus ejus et mirabilia operum ejus, multorum virtutibus in hæc ærumnosa vita a Sanctis olim perpetratis; quæ, si quis veridica indagine perscrutari cupit, sumat codicem, qui de Vita ejus et miraculis plenissime insertus est,

A. Harmero
* scriptus

est *, ibique invenire potest tanta sancti Viri magnalia, quæ nusquam in aliis Sanctorum gestis recitavit solertia. Sed restat, ut ad inceptam Operis nostri seriem convertamus stylum, beatique Viri per singula explanando, quantum divina donaverit facultas, enarremus miracula, ut a veracium comperta sunt auctoritate, quæ res tantopere credibilius videtur, quanto a prudentioribus viris edocetur.

Cæco Sancti imploranti auxilium

* laborans

10 Erat præterea in suburbio civitatis jam prædictæ Andegavensis colonus quidam, qui, infirmitate cogente diutina, lumen oculorum amiserat. Hic fraudatus ab omni oculorum auxilio conductu fovebatur alieno: sed tanta orbatus * cæcitate minime cessabat quotidie ingredi basilicam, ubi sancti ac beatissimi viri requiescebant pignora Maurilii, supplicans et obsecrans, ut virtus magnitudinis ejus super se dignaretur ostendi, et ab offuscantibus cæcitatis suæ tenebris, quæ eum undique possessum detinebant, eripere. Dum autem hæc indesinenter ageret, et minime huic operi sedulus finem imponeret, supervenerunt dies sanctæ Quadragesimæ observationis, orationibus, jejuniis ceterisque competentis parsimoniæ virtutibus dediti, quos plebs catholica
B
recolit ad minuendum peccati cumulum, et ad augendum meritorum igniculos. Siquidem juxta morem ecclesiasticæ sanctionis et antiquorum documenta Patrum, dies advenit, qua clerus omnis, monachorumque contubernale collegium cum populo abstinentiæ se acriori obligans, in cinere et cilicio positus, pedumque indumentis ablatis, ac precum votis vacans, civitatem circuire solitus est, Sanctorumque patrocinia sedule invocans, basilicas eorum summa cum devotione ingrediens, orationum munia inibi, quantum Christi concesserit gratia, persolvere gestit.

lumen oculorum redditur.
* lege revertente etc.

11 Revertens * autem supradictus clerus cum caterva populi ex basilica S. Licinii *e* et ingrediens oratorii januas Christi martyris Mauritii, intererat jam prædictus cæcus altius inductione conductus *f* propriisque destitutus luminibus, deprecans Domini potentiam, ut, qui oculos cæci nati aperire dignatus est, ipsi quoque medelam illuminationis inferret; qui, cum ex aditu basilicæ alienis utens suffragiis *, psallente clericali concione, ad altare S. Maurilii sæpius prædicti appropinquare inciperet, dixit ad quemdam clericum penes se astantem: Domine, ut mihi esse arbitror, video manus vestras. At ille hæc au-
C
diens attonitis auribus admirari cœpit, si vera esse possent, quæ ab homine quondam cæco dicebantur. Ille vero deinde adjecit: Jam omne corpus vestrum intueor, et omnia, quæcumque facitis, patula videndo agnosco. Hoc sermone quam plurimi advenientes, et in stuporem mentis *g* .....continuo infit: Jam altare S. Maurilii thecamque ipsius in eo positam libere video. Et protinus oculis patentibus et quodammodo more exultantis subjecit: Non solum Sancti altare, sed omnem basilicam ista cum caterva clericorum aut * laicorum, et omnia, quæ in hac ecclesia aguntur, agnosco, et clare video et lumen oculorum meorum, quod per annorum curricula amiseram, Christo propitio, sanctique Maurilii interveniente suffragio, non solum recuperavi, sed etiam clarius, quam videatis, accepi. Hoc dicto, clamor illico clericalis ac laicalis attollitur laudans et benedicens Dominum, qui facit mirabilia, et qui mirabilis est in Sanctis suis sanctique Maurilii merita mira glorificat gloria.

* auxiliis
* et

12 Jam prædictus olim cæcus, pristina recuperata claritate, apertisque oculorum suorum luminibus libere et absque ullius conductu coram omni plebe per ecclesiam deambulabat mente alacri, S. Maurilii beneficiis gratias agens et confitens. Expletis autem laudum præconiis peractisque melodiarum votis, cæcus, qui fuerat, veraci illuminatus approbatione ad domum propriam regressus est absque ullius solamine, multis postea vivens annis. Sed hæc cœpta relinquamus et ad alia enarranda, ut inchoavimus, properemus.

D
qui, post acta Deo et Sancto gratias domum sine alieno rediit auxilio.

Paralytico Sanctus apparens

13 Alius præterea quidam homo pernicitate paralysis undique dissolutus, vocabulo Amalricus, pluribus jam annis transactis in porticu ecclesiæ S. Maurilii absque membrorum officio jacebat. Hic jam totius senio infirmitatis confectus ut dictum est, ad januam basilicæ recubans, eleemosynarum stipendiis tam episcopi, quam clericorum aut laicorum sustentari cognoscebatur. Membrorum autem et omnis corporis robore destitutus, quotidie intra ecclesiam repens manibus ac pedibus more reptilium semet ipsum trahebat, qui, cum per multam annorum orbitam ita æger et debilis, spe omni amissa reparandæ sanitatis, deficiendo tabesceret, supervenit dies cultu recolendus, qui in exordio quadragesimalis jejunii positus, Dominicus vocatur. Itaque clerus E
ad matutinorum solemnia in basilica jam sæpe dicti martyris venerandi Mauritii ex more, dato signo, consurgens, coacervata populi caterva, psalmorum hymnorumque melos concinendo depromere studebat. Inter quos aderat ipse, de quo loquimur, ægrotus, qui, ut jam diximus, omnium artuum defraudatus viribus, linguæ solummodo officio spem loquendi retinebat. Cumque, ut jam prædictum est, psalmorum melodia a clericali collegio instanti reverentia celebraretur, finis jam magna ex parte matutinalibus Officiis, repente immensis cœpit paralyticus, qui intererat, clamore vocibus, atque in auribus omnium perstrepere clamoribus. Nam quidam vir, ut ore proprio fatebatur, habitu pulcherrimus, specie jucundus, canitie floridus, aspectu venustus, vultu conspicuus, illum apprehendens contrectansque omnium membrorum ejus compagines, ab imis soli eum satagebat erigere. Ad cujus conatum gressu præcipiti et repentina festinatione motibus, quibus poterat, exurgens, a limine ad altare S. Maurilii prorumpens, ultroneus festinabat, quacumque potera animi valetudine, contingere altare ipsius.

F
membrorum usum reddit

14 At, ubi ventum est ad præsentiam jam dicti Sancti altaris, virtute, qua potuit, apprehendit speciem ejus, et diutius ambarum manuum conatu crepidinem utriusque partis tenere aggressus est, ibique quasi unius horæ spatio basibus pedum se stando annectens, prece, qua poterat et voce reciproca, sedulus supplicabat Omnipotentis, sanctique Maurilii antistitis auxilium. Quid multa? tandiu mente vigili cornua altaris tenuit, donec, divina favente clementia, sanctique Maurilii interveniente solamine, fugata omnium membrorum suorum debilitate, ac recuperata cuncta virium suarum fortitudine, nullius egens solamine super pedes proprios stare cognitus est sua virtute. Hic taliter meritis Sancti curatus ab altari ejus regressus est motu corporis ac articulorum collisione deambulans, agilitate habilis, ac roboris valetudine stabilis. Quo miraculo concio clericorum experrecta, continuo clamor laudis intonat, templumque præconiorum melodiis repletur, vocisque vulgi utriusque sexus strepitus procul audiuntur. Amen.

ANNOTATA

A

ANNOTATA.

a *Gallia Christiana vetus trigesimum octavum ei locum in Andegavensium episcoporum serie concedit. De tempore, quo hæc translatio contigit, vide Comm. prævium num.* 4.

b *Sensum vitiosum ita lege:* Ad Sanctissimi locum accedentes, corpus ejus ex eo sustulerunt, ubi eis justo diutius quievisse videbatur; quod, cum ad altare princeps deferrent, tantis etc.

c *Ex his liquet, mulierem* S. Maurilii *meritis miraculose sanatam adhuc incolumem superfuisse, quando Harmerus hæc scripsit, quæ proinde certum potuit de incorrupto sacro corpore testimonium dare. Vide Comm. num.* 5.

A. Harmero

d *Loquitur de his, qui sacram thecam ex loco, ubi quieverat, ad aram detulere, nullamque inclusi corporis sensere gravitatem.*

e *In Gallia Christiana* 15 *Andegavensium episcopus constituitur. Colitur in Andegavensi ecclesia* 13 *Februarii, ad quem diem de eo in Opere nostro actum est.*

f *intellige:* Propius ad S. Maurilii aram deductus.

g *Lege:* Hoc sermone quam plurimis advenientibus et admirantibus continuo infit.

DE S. MAURO EPISCOPO CONFESSORE

PLACENTIÆ IN ITALIA

B

SYLLOGE HISTORICA

J. S.

E

De Sancti cultu, de tempore, quo floruisse et obiise creditur, ac de gestis.

Circa 430. S. Maurus qui hodie colitur,

Inter antistites Placentinos in Italia tertius numeratur S. Maurus, successor S. Sabini, de quo actum est apud nos ad diem 17 Januarii. Hunc Sanctum Placentini die 13 Septembris colunt Officio ritus duplicis, ut liquet ex eorum Officiis propriis anno 1635 impressis, ubi ad 13 Septembris Officium duplex præscribitur, et de S. Mauro additur: Cujus corpus in basilica sancti Savini Placentiæ positum est. *Memoria* S. Mauri *ad hunc diem celebratur apud Ferrarium in utroque Catalogo, et novissime apud Castellanum. Prior in Catalogo generali sic habet:* Placentiæ in Gallia Togata S. Mauri episcopi. *Plura dat in Catalogo Sanctorum Italiæ, sed ea mox recitabimus ex Officio, ex quo ille sua deprompsit. Castellanus observat, corpus honorari in ecclesia S. Sabini. Pluribus verbis* S. Mauri

C

gesta refert Petrus Maria Campi in Historia Placentina Italice scripta. Pauciora de S. Mauro *narravit Umbertus Locatus in Opere de Origine Placentiæ. Elogium quoque Sancti contexuit Ughellus in Catalogo episcoporum Placentinorum tom.* II *Italiæ Sacræ col.* 197 *editionis novissimæ.*

fuit tertius episcopus Placentinus, seculo V.

2 *Laudati scriptores consentiunt,* Maurum *floruisse seculo* v, *et tertium fuisse episcopum Placentinum, sanctique Sabini successorem. Satis quoque concordant de anno, quo ad meliorem vitam translatus est* Maurus. *Ughellus initium episcopatus figit anno* 420, *mortem Sancti anno* 449, *eidem viginti et novem episcopatus annos attribuens cum Umberto Locato. Eumdem quoque annum emortualem notat Ferrarius in Annotatis ad Catalogum generalem, licet diversa scripsisset in Catalogo Sanctorum Italiæ. Campius lib.* V *Historiæ pag.* 125 S. Mauri *episcopatum similiter orditur ab anno* 420, *et pag.* 140 *obitum figit anno* 449 *post annos fere viginti et novem episcopatus. Verum hujusce chronotaxis nullas invenio rationes allegatas, nullam ullius vetusti monumenti auctoritatem. Hinc in danda Officii lectione rectius, opinor, anni illi fuerunt prætermissi. Castellanus mortuum notat* Maurum *anno* 445, *forte quia illo anno asseritur obiisse apud Ferrarium in Annotatis ad Catalogum Sanctorum Italiæ.*

obiisseque videtur, non anno 449,

3 *Mihi vero, dum in decessoribus et successoribus* Mauri *nonnulla chronologiæ fundamenta vestigo, annis non paucis citius ad episcopatum venisse videtur* Maurus, *ac similiter citius obiisse. Idem quoque visum est Majoribus meis ad* 17 *Januarii in S. Sabino, cujus mortem fixerunt sub finem seculi* IV. *Certum est et ab omnibus admissum, S. Sabinum fuisse in concilio Aquileiensi anno* 381, *illique sexto loco subscriptus legitur ante alios multo plures, ut videri potest apud Labbeum tom.* II *Conciliorum col.* 978. *Itaque videtur inter seniores fuisse episcopos illius concilii, ita ut difficulter credi possit, Sabinum deinde*

F

annis triginta et novem superfuisse, et vixisse usque ad annum 420. *Æque improbabile mihi apparet,* Maurum *vixisse usque ad annum* 449. *Certe Majoranus erat episcopus Placentinus anno* 451, *quo interfuit concilio Mediolanensi, et tertio loco subscripsit epistolæ S. Eusebii Mediolanensis ad S. Leonem Papam. Vide Labbeum tom.* III *col.* 1331. *Porro ex loco, quo Majoranus subscripsit, verisimile fit, eum aliquot saltem annis fuisse episcopum ante annum* 451. *Præterea inter* Maurum *et Majoranum ab omnibus medius ponitur Florianus, cui alias* novem, *alias* undecim, *alias* tredecim *anni episcopatus attribuuntur, ut fatetur Campius pag.* 140, *licet ipse tantum aliquot menses Floriano cogatur attribuere, quia S. Sabini obitum nimis sero fixit.*

sed potius inter 420 et 430 aut circa 430.

4 *Quapropter cum S. Sabinus nullo facto innotuerit post obitum S. Ambrosii, ante seculi* IV *finem defuncti, probabilius est, Sabinum obiisse ante finem ejusdem seculi, aut certo sub initium sequentis, ac eidem tunc suffectum esse* S. Maurum,

AUCTORE J. S.

rum, *ex cujus gestis nullam habemus notam chronologicam. Si vero* Maurus *sedit annis* 29, *ut asserunt scriptores Placentini, obitus ipsius late figi potest inter annos* 420 *et* 430, *aut circa* 430, *ut Floriani mors late item collocetur circa* 440, *et sic Majoranus satis diu fuerit episcopus, quando adfuit concilio Mediolanensi. Nihil invenio, quod huic aut simili chronotaxi repugnet. Quare hanc sequendam censeo, donec certiora reperiantur monumenta. Attamen res ulterius examinari poterit in S. Victore, qui primus fuit episcopus Placentinus, et colitur die* 7 *Decembris.*

Elogium Sancti ex Officio :

5 *Quod modo spectat ad gesta* S. Mauri, *quæ probabiliora ceteris apparent, recitantur in Officio, cujus lectio quarta sic concinnata est :* Maurus Placentiæ episcopus, vir mirabilis continentiæ et humilitatis. Hic quanto vixit ab omni caducarum rerum amore remotior, tanto factus est fama sanctitatis illustrior, et miraculorum gloria excellentior. In oratione frequens fuit, jejunio et vigiliis deditus, in divinarum laudum Officiis assiduus. Corpus sancti Savini episcopi, qui ante ipsum eidem ecclesiæ præfuerat; itemque corpora sanctorum Gelasii, Victoris et aliorum complurium honorificentius sepelienda curavit. B Ecclesiam maxima semper sollicitudine diligentiaque rexit felicissime. Laboribus demum multis pro Dei gloria, pro populo, atque ecclesia sibi commissa perfunctus, sanctis virtutibus clarus, in cœlestem patriam migravit Idibus Septembris, et in ecclesia ejusdem sancti Savini prædecessoris conditus est : cujus porro sanctitatem Deus etiam post obitum multis miraculis illustravit, et præsertim in novissima ejus sacri corporis translatione, quæ in ipsius basilicæ digniorem locum a Fabritio præsule Placentino facta fuit anno salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo octavo. *Hæc in Officio, ad quæ observo sequentia. De Gelasio hic memorato apud nos actum est ad diem* 4 *Februarii ; de Victore ad* 6 *Martii, nam hic Victor alius est a Victore primo Placentinorum episcopo.*

monumentum scriptum in quo aliqua de S. Mauro asseruntur;

6 *Apud Ughellum tom.* II *col.* 197 *in* S. Mauro *recitatur scriptum, quod ille* vetustum *credit, sed pro cujus auctoritate contendere nolim. Ibidem de gestis* S. Mauri *hæc leguntur :* Ego Maurus ultimus episcopus de Lotherio regno, et propter angelicam visionem veni ad propriam civitatem, et sepelivi corpus S. Sabini episcopi 16 Kal. Februarii. Istud altare ego consecravi in suum C honorem et S. Antonini martyris. Pridie nonas Februarii S. Gelasium sepelivi : pridie Nonas Martii sepelivi corpus S. Victoris diaconi : Idus Madii recondivi corpus S. Domnini : 10 Kal. Januarii migravit de hoc seculo beatissima Victoria. Post obitum eorum vixit Maurus episcopus annis 6 : Id. Septembris migravit. Ego abbas Effrem sepelivi corpus ejus juxta corpus S. Sabini in sinistram partem, et scripsi manu mea, et condivi hic. *Observat Ughellus, istud scriptum* D *fuisse productum a Rufino monacho* cœnobii S. Sabini anno 1253 in libello, qui nondum lucem vidit.

sed quod suspectum est de suppositione:

7 *Campius pag.* 127 *istud scriptum laudat, ex eoque pag.* 126 *refert,* S. Maurum *angelicæ visione fuisse monitum, ut veniret Placentiam, corpusque S. Sabini sepeliret, ac episcopatum Placentinum pro eo administraret. Fatetur tamen se nescire, quid sit illud* regnum Lotherium, *atque eo tempore nomen istud Lotharingiæ necdum fuisse impositum, sed hanc tunc* Austrasiam *fuisse dictam. Hinc provinciam aliquam nobis incognitam eo nomine designatam credit. At respondeo, totum istud scriptum iis verbis reddi suspectum de suppositione, quia verisimile non est, vocibus istis* de regno Lotherio *aliam designari provinciam quam* regnum Lotharii, *ut vocabatur seculo* IX *post medium, et sequentibus seculis hodierna Lotharingia, multo tamen latius extensa. At nec* Lotherium regnum *nec etiam* Austrasia *erat nomen alicujus regni aut provinciæ seculo* V *ineunte, sive vivente* S. Mauro. *Hinc verisimiliter scriptum istud diu post seculum* IX *compositum est per hominem imperitum, qui modo suo nomine, modo nomine* S. Mauri, *ac demum nomine abbatis Effrem loquitur, et exiguam meretur fidem.* E *Existimo istud potius Rufino monacho attribuendum, quam alicui scriptori vetustiori. Invenit ille fortasse inscriptionem aliquam antiquam, quam suis interpolationibus auctam dare potuit. Quidquid sit, de S. Domnino, de quo in illo scripto fit mentio, actum est ad* 15 *Maii.*

varia in Historia Campii de S. Mauro sine fundamento dicta.

8 *Ughellus et Campius sepulturam Sanctorum memoratorum innectunt anno* 443, *nimirum quia mortem* S. Mauri *figunt anno* 449, *illosque sex annis ante ipsam obiisse credunt. At tota illa chronotaxis non modo incerta est, sed parum quoque probabilis. Æque incerta sunt reliqua omnia, quæ de* S. Mauro *refert Campius: hic enim magis sollicitus fuisse videtur, ne quid prætermitteret, quam ut ad crisim accuratam singula revocaret. Compendio aliqua huc congeram.* Maurum *fuisse patria Placentinum asserit pag.* 125. *De sepultura corporis S. Sabini contentionem fuisse inter monachos et sacerdotes, eosque ad concordiam a* Mauro *revocatos, parum verisimiliter scribit pag.* 126. *Sabinum episcopum a* Mauro *Sanctorum canoni adscriptum, eidemque altare consecratum, et festivitatem institutam, sine idoneo fundamento affirmat pag.* 127 : *neque magis certum est, quod habet pag.* 128 *de Sermone in laudem S. Sabini* F *composito, et de fenestra in altari constructa, ut posset utcumque perveniri ad pretiosum sanguinem S. Antonini martyris. Nihilo magis fundata sunt, quæ Campius tradit pag.* 130 *de S. Victoria sorore S. Sabini in numerum Sanctorum relata, ac deinde de aliis, quorum corpora sepeliisse legitur. Mitto reliqua Campii asserta, quæ in ipsa ejus Historia videri possunt : nihil enim de* S. Mauro *reperio, quod necesse est huc tranferre.*

DE

AUCTORE J. S.

DE S. ANTONIO VEL ANTONINO EPISC.

UT CREDITUR, CARPENTORACTENSI

BEDUINI IN COMITATU VINDASCINO

J. S.

SYLLOGE

De cultu et reliquiis: de ætate et persona conjecturæ.

Sub finem seculi V. Sanctus hic cultus in duobus vicis comitatus Vindascini, B

Quem *hodie produco* Antoninum *vel* Antoninum, *martyrologis omnibus etiam Gallis incognitum, nos quoque prorsus ignoraremus, nisi suppetias tulisset vir humanissimus, et jam alias in Opere nostro laudatus, amplissimus dominus de Brantes, ecclesiæ Avenionensis thesaurarius et pœnitentiarius, cui debemus omnem, quam de cultu* S. Antonii *habemus, notitiam. Secundum litteras, quas anno* 1746 *ad nos transmisit, Sanctus ille colitur* 13 *Septembris in duobus vicis diœcesis Carpentoractensis, quæ includitur comitatui Vindascino. Hujus autem comitatus caput est Carpentoracte, spectatque cum adjacente urbe Avenionensi ad dominium summi Pontificis. Primum ex vicis, in quo* S. Antonius *a multis seculis fuit cultus, et ubi modo colitur ut patronus Officio communi de confessore pontifice.* Beduinum *Latine nominatum reperimus, Gallice* Bedoin, *distatque tribus circiter milliaribus Gallicis a civitate Carpentoractensi versus Delphinatum. Alter vicus, in quo* S. Antonius *colitur, civitati Carpentoractensi propinquior est, et Gallice dicitur* Malemort.

in priore dudum fuit patronus, in altero miraculi occasione coli cœptus: C

2 *Ignorant Beduini incolæ, a quo tempore patronus ecclesiæ suæ electus sit* S. Antonius. *Verum allegant bullam quamdam Alexandri Papæ IV ad abbatiam Montis-Majoris in diœcesi Arelatensi, datam anno* 1256, *ex eaque producunt hæc verba :* In diœcesi Carpentoractensi conservamus vobis monasterium S. Antonii de Beduino cum medietate castri. *Ex hisce vero verbis recte inferunt, saltem a seculo* XIII *patronum Beduini fuisse* S. Antonium *episcopum. Attamen aiunt ecclesiam semper dicatam fuisse S. Petro. De cultu in vico* Malemort *hæc habent submissæ notitiæ. Miraculum, quod adhinc annis* 50 *aut* 60 *in vico* Malemort *contigit, cultus ibidem propagando causam præbuit. In territorio enim Malemortensi oratorium fuisse asseritur, cui nomen erat a* S. Antonio *vel* Antonino. *Rusticus autem quidam hujus oratorii lapides abstulit, ut iis uteretur ad erigendum parietem, quem exstruebat. At in pœnam commissi facinoris subito percussus est cæcitate, ita ut non ipse modo, sed reliqui etiam, qui cæcum videbant, multo percellerentur timore. Hinc monitus est, cæcitatem videri immissam in pœnam destructi modici illius oratorii, rogaturque ut lapides referat, et votum aliquod Sancto nuncupet. Paruit recte monenti, et visum recepit. Hinc dominus du Pont, qui tunc Prior erat et parochus ecclesiæ Malemortensis, curavit juridicas de facto illo fieri informationes; induxitque vici incolas, ut eodem loco, ubi ædicula illa steterat, sacellum construerent in honorem* E S. Antonii, *effecitque ut institueretur festivitas* S. Antonii, *quotannis celebranda cum cessatione operum servilium usque ad meridiem : idque etiamnum peragitur. Hactenus laudatæ notitiæ.*

reliquiæ olim in vico Beduino servatæ.

3 *Quod additur de* S. Antonii *reliquiis, fideliter ex Gallico Latine huc transferam:* Nescitur, ubi Sanctus fuerit defunctus et sepultus. Reliquiæ ipsius creduntur variis locis servatæ. Ecclesia cathedralis Carpentoractensis caput ipsius conservare dicitur in eadem theca cum reliquiis S. Siffredi, quem civitas illa ut patronum colit 27 Novembris. Verum merito dubitari ea de re posse videtur, cum cathedralis Carpentoractensis nullum de Sancto celebret Officium : quod non prætermitteret, si caput, insignes utpote reliquias, possideret. Parœcia Beduinensis contendit, se longissimo tempore præcipuam reliquiarum ipsius possedisse partem : idque probat ex libro, spectante ad confraternitatem S. Antonii, in hac parœcia erectam, ubi etiamnum subsistit. Hic liber inchoatur anno 1501, habetque hunc titulum : « Liber confratriæ S. Antonii de Bedoyno episcopi Carpentoractensis, cujus corpus « requiescit in ecclesia S. Petri dicti loci de « Bedoyno, factus... anno 1501. » Traditio et F vetera regionis indicia insinuant, furore Calvinistarum contigisse, ut ista parœcia sacro hoc deposito privaretur. In hodiernum usque diem assignatur locus, ubi sacræ hæ reliquiæ fuerunt combustæ. Exiguus est collis, dictus collis S. Antonini, ubi medicum erectum est altare cum cruce, quæ hodieque subsistunt. Olim Missa in illo loco canebatur uno die quotannis. Jactura harum reliquiarum facta certo non est ante annum 1610, quando dominus de Montbrun cum Calviniano suo manipulo in hasce partes primum excurrere cœpit. *Hactenus de reliquiis laudatæ litteræ, quibus nihil addendum judico.*

Creditur fuisse episcopus Carpentoractensis, et sedisse circa 480:

4 *Pauciora et minus certa de Sancti gestis hæ subministrant. Fatentur, nullam existere de vita ipsius Historiam. Attamen asserunt, ex traditione credi,* S. Antonium *in celebri monasterio Lerinensi fuisse educatum, indeque promotum esse ad episcopatum Carpentoractensem. De tempore episcopatus hæc solum adduntur. Chronotaxis episcoporum Carpentoractensium scripta habetur in pariete*

AUCTORE J. S.

pariete aulæ cujusdam palatii episcopalis, ubi secundus ponitur inter episcopos illius diœcesos, et hæc de eo leguntur verba : Beatus Antoninus vixit sub anno 480. *Hæc chronotaxis, licet magnam ab ætate auctoritatem habere nequeat, cum verisimiliter vetusta non sit, saltem nos docere poterit, persuasionem seu traditionem fuisse Carpentoractensium, inter primos ecclesiæ suæ episcopos* Antonium *quemdam aut* Antoninum *fuisse, eumque* beati *titulo condecoratum. Eadem est persuasio Beduinensium, qui* S. Antonium *suum tamquam episcopum dudum coluerunt, et Carpentoractensem crediderunt. In Gallia Christiana Sammarthanorum tom. II aliquis catalogo episcoporum Carpentoractensium insertus est* Antonius, *sed collocatur ad annum* 791 : *idemque fit apud Cointium in Annalibus ad illum annum, et apud Dionysium Sammarthanum in Gallia Christiana recusa tom.* I *col.* 899. *At nullus ostendit, tamen sero figendam esse* Antonii *ætatem. Si tamen quis forte eo tempore sedit Antonius, potuit alius ejusdem nominis seculo* V *eamdem administrare ecclesiam.*

B *non videtur confundendus cum Antiolo episcopo, nec cum S. Antonio monacho :*

5 *Porro varias fieri conjecturas de* S. Antonio, *qui Beduini colitur, docuit me laudatus ante dominus de Brantes. Vir quidam eruditus, qui datas de cultu notitias collegit, in eam propendet conjecturam, ut suspicetur posse eumdem esse cum Antiolo episcopo, de quo S. Sidonius Apollinaris cum laude meminit in epistola ad Principium episcopum Suessionensem Epistolarum lib.* VIII *epist.* XIV. *Fuit sane Antiolus ille monachus olim Lerinensis, floruitque illo tempore, quo* S. Antonium *floruisse credunt Beduinenses, ut colligitur ex laudata Sidonii epistola. At notabilis videtur differentia nominis. Præterea, licet nesciatur, quo loco Antiolus ille fuerit episcopus, tamen episcopatus ipsius magis videtur quærendus in parte aliqua Galliæ Belgicæ circa Suessiones et Remos, quam in Gallia Narbonensi, aut in hodierno comitatu Vindascino, qui pars illius erat : nam Sidonius per Antiolum instructus est de egregiis virtutibus SS. Remigii et Principii, episcoporum Remensis et Suessionensis. Alius quidam suspicatus est,* S. Antonium *episcopum fortasse eumdem esse cum S. Antonio Lerinensi monacho, cujus Vitam scripsit S. Ennodius Ticinensis. Hujus Antonii nomen celebratur in Martyrologio Romano ad* 28 *Decembris. Verum hæc conjectura minus etiam, quam præcedens,* C *mihi apparet probabilis ; quia Antonius ille numquam fuit episcopus, nec gesta illius ignota sunt.*

potius credendus est episcopus Carpentoractensis,

6 *Malim igitur existimare,* S. Antonium *revera fuisse episcopum diœcesis Carpentoractensis aut Vindascensis. (Nam fuit olim, ut habet Dionysius Sammarthanus in Gallia Christiana tom.* I *col.* 893, *Vindascensium et Carpentoractensium episcopatus, episcopique aliquando ab una, aliquando ab altera civitate nomen habuerunt, nisi forte duo olim episcopatus fuerint distincti, quod* D *hic non examino.) Certe ea est traditio illorum, qui* S. Antonium *diu coluerunt ; nec invenio ullum argumentum huic traditioni contrarium. Laudatus Sammarthanus orditur catalogum episcoporum Carpentoractensium a seculo* III, *sed illi nullum inseruit, qui locum nequeat relinquere vacuum huic* Antonio *ab anno saltem* 460 *usque ad finem ejusdem seculi. Quare, cum Chronotaxis num.* 4 *memorata* Antonium *memoret anno* 480, *clarum est, nihil obstare, quominus possit Carpentoractensium tunc fuisse episcopus. Imo assignabo Antonium illius temporis episcopum, quem verisimili conjectura suum existimare possunt Carpentoractenses.*

et fortasse Antonius episcopus, qui anno 463 missus est ad S. Hilarum.

7 *Quando anno* 463 *querelæ de S. Mamerto Viennensi episcopo ob consecratum Diensibus episcopum delatæ erant ad S. Hilarum Papam, uti exposuimus* 10 *Septembris in S. Hilario ; Pontifex scripsit ad Leontium Arelatensem, ut causa Mamerti examinaretur* in conventu synodali. *Habita illa synodo, causaque ibidem examinata, episcopi unum ex episcopis, qui adfuerant, Romam legarunt ad Pontificem, ut hunc de judicio synodi faceret certiorem. Nomen huic episcopo erat* Antonius, *qui etiam Hilari responsum ad episcopos in Galliam pertulit. Hæc omnia habe-* E *mus ex epistolis tribus Hilari, nimirum* IX, X *et* XI, *editis apud Labbeum tom.* IV *col.* 1043 *et seqq. Porro probitatis et prudentiæ hujus Antonii indicium probabile est, quod ex viginti episcopis ipse potissimum ad hanc legationem fuerit electus. Antonium quoque probavit Hilarus, qui in epistola* X, *ad viginti alios synodi episcopos data, de eo sic loquitur :* Litteræ dilectionis vestræ, fratre et coepiscopo nostro Antonio, quem dignum tanta legatione probamus interpretem, deferente, sunt traditæ. *Plura de facto non addo, quia illud ulterius non conducit ad propositum nostrum.*

idem est cum S. Antonio hodierno.

8 *At solum observo, hunc* Antonium, *cujus sedes aliunde non innotuit, credi probabiliter posse episcopum Carpentoractensem. Quippe episcopus Carpentoractensis erat sub metropoli Arelatensi, mediusque erat inter varios episcopos, qui dicto interfuerunt concilio. Nam ex iis innotuerunt Leontius Arelatensis, Ingenuus Ebredunensis, Eustasius Massiliensis, Fonteius Vasionensis, Veranus Venciensis, Faustus Regiensis, Memorialis Diniensis, Ursus Senecensis, Eutropius Arausicanus. Mitto alios, qui probabiliter addi possunt,* F *quia non omnes noti sunt, et aliquorum sedes minus sunt certæ, quam hactenus enumeratæ. At ex dictis colligo,* Antonium *illum posse eumdem esse cum* S. Antonio : *nam qui anno* 463 *legatus ad Pontificem fuit missus, tam provectæ verisimiliter non erat ætatis, ut facile supervivere non potuerit usque ad annum* 480, *et multo etiam diutius. Tempus igitur et locus favent conjecturæ nostræ, et traditioni Carpentoractensium. Veruntamen fateor tantum esse conjecturam, quam facile deseram, si quis docuerit certiora.*

V. Appendix ad tom. VIII Septembris pag. 772 not. XIII

DE

DE S. EULOGIO EPISC. CONFESSORE

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO

COMMENTARIUS HISTORICUS

J. S.

§ I. Memoria Sancti in Fastis sacris : elogium ex Menologio Basiliano : observationes de visionibus S. Eulogio attributis.

Circa 605 aut 606. *S. Eulogius non solum in Martyrologio Romano, sed in Græcis* B *quoque dudum memoratus est*

Baronius *ad hunc diem Martyrologio Romano sequentia inseruit verba* : Alexandriæ S. Eulogii episcopi, doctrina et sanctitate celebris. *Castellanus in Martyrologio universali ea repetens, notat in margine,* Eulogii *nullam in Menologiis haberi mentionem, huncque a Baronio verisimiliter electum esse diem occasione Philippi martyris Alexandrini. Vera est observatio, si solum velit, hoc die non memoratum esse a Græcis* S. Eulogium. *Verum jam hæc notata sunt apud nos in Prætermissis ad* 13 *Februarii :* S. Eulogius episcopus Alexandriæ colitur hoc die a Græcis, de quo horum Menæa et Cytheræus. *Eodem die in Menologio Basiliano habetur* commemoratio sancti Eulogii episcopi Alexandriæ, *ibique hoc commendatur elogio :* Sanctissimus et magnus pater noster Eulogius Alexandriæ episcopus fuit, Heraclio imperatore, ante sanctum Joannem Eleemosynarium : ob suas autem virtutes, et eam, quam apud Deum inierat, gratiam, multa miracula edidit, in quibus hoc commemorandum videtur.

2 Nam cum sanctissimus archiepiscopus Leo epistolam conscripsisset, qua statuta synodi Chalcedonensis commendabat, eamque sanctus Eulogius legisset, non modo illam laudavit et suscepit, sed columnam etiam orthodoxiæ appellavit, omnibusque prædicavit. Volens autem Deus utrique Pontifici honorem facere, misit angelum suum, qui in figura et specie archidiaconi sancti Leonis gratias ageret sancto Eulogio, C quod memoratam epistolam excepisset. Sanctus vero, postquam eum illo tamquam homine colloquium miscuisset, angelo ex ipsius aspectu sese subducente, cognovit eum Dei angelum esse, Deumque glorificavit. Tandem, in multis Deo serviens, decessit. *Non quidem accurate hæc enarrata sunt, sed sufficiunt ad ostendendum in magna apud Græcos veneratione fuisse* S. Eulogium, *et hac solum de causa afferuntur. Eadem fere leguntur in Menæis impressis, ubi adduntur duo versiculi nullius momenti.*

Fastis; non vero in Copticis : Sancti titulo honoratur ab antiquis.

3 *Rursum in Prætermissis apud nos ad* 13 *Junii de memoria* S. Eulogii *apud Græcos hæc fuerunt observata* : S. Eulogius, archiepiscopus Alexandrinus, memoratur in Ms. Synaxario, ecclesiæ Constantinopolitanæ, et cum versibus Ms. Chiffletiano et aliis. *Hæc omnia in Collectione nostra Ms. invenio; sed nullibi additum elogium de gestis Sancti aliquid continens. In Fastis Habessinorum omissus omnino est* Eulogius, *neque id mirandum, cum ibidem et* ceteri fidei Chalcedonensis professores *fuerint prætermissi, ut jam observavit Sollerius noster in Historia chronologica patriarcharum Alexandrinorum pag.*68, *ubi agit de* S.Eulogio. *Nescio, qua de causa* S.Eulogius *apud Latinos plerosque sit præteritus : nam sanctitate et gestis insignem videbimus. Quare Constantinus Ghinius merito ad hunc diem insigni elogio Sanctum nostrum exornare studuit.* E *Honorifica admodum* Eulogii *fit mentio in Miraculis SS. Joannis et Cyri apud nos tom. II Januarii pag.* 1088. Sanctus *quoque vocatur iteratis vicibus in Prato Spirituali Joannis Moschi, quod Opus non diu post* S. Eulogium *fuit scriptum. Photius quoque passim* Sanctum *vocat aut* Beatum. *Hæc satis ostendunt, sanctitatem* Eulogii *ab antiquis fuisse agnitam.*

Mirabilis visio, quæ S. Eulogio *obtigisse narratur :*

4 *Quod vero spectat ad visionem supra ex Menologio datam, clare apparet, duas in Prato Spirituali relatas in unam fuisse confusas. Utramque huc transfero ex editione Græco-Latina Cotelerii, qui tom. II Monumentorum Ecclesiæ Græcæ pag.* 414 *textum Latinum ita exhibet :* Cum essemus in Nono, in cœnobio Tugara, narravit nobis abbas Menas cœnobiarcha, de sancto Papa Eulogio per hæc verba : Nocte quadam, dum canonem suum seu Officium precum perageret seorsum in episcopii oratorio, vidit prope se assistere Julianum archidiaconum. Ut vero conspexit illum, turbatus est, quod ausus fuisset ingredi absque prævia significatione. Tacuit tamen. Et completo psalmo, prostravit se pœnitentium in morem. Qui autem ipsi apparuerat in specie archidiaconi, etiam prostravit se. Deiu cum F Papa surrexisset atque adorasset, ille mansit in pavimento. Conversus itaque Papa dicit illi : Quamdiu non surgis? Ille vero ait ipsi : Nisi mihi ipse porrigas manum, et erigas me, surgere non possum. Tunc Abbas, extensa manu sua, apprehensum illum erexit. Inchoavit autem iterum psalmum : et conversus, non amplius vidit quempiam.

5 Postquam igitur implesset matutinas preces, vocavit cubicularium suum, dixitque ei : Cur non annunciasti archidiaconi ingressum, sed ita nullo indicio facto intravit ad me, idque per noctem? Ille vero neque aliquem a se visum, nec illum ingressum fuisse asseveravit. Quod cum nollet credere Papa, ait : Voca mihi huc ostiarium. Cui venienti dicit : Nonne huc accessit archidiaconus Julianus? Ille vero cum juramento affirmavit, quod nec vidisset nec rediisset. Ac tunc quidem quietem tenuit Papa. Mane autem facto, ascendit archidiaconus Julianus, ut adoraret seu salutaret. Ait ad illum Papa : Quare

AUCTORE J. S.

Quare non servasti ordinem, archidiacone Juliane, sed absque nuntio ingressus es ad me nocte ista? Respondit ille : Per orationes Domini mei, neque huc intravi, neque egressus sum e domo mea, nisi hora ista tantum. Tunc intellexit magnus Eulogius, quod vidisset Julianum martyrem, hortantem se ad erectionem templi sui ; erat enim ex tempore vitiatum et antiquatum, ruinamque minabatur. At martyrum amans, divinusque vir Elogius magna cum alacritate manum porrexit, erexitque ipsius templum, a fundamentis illud ædificans, et omnigeno ornatu illustrans, ut sacro conveniebat martyri. *Hactenus de priore visione.*

alterius de Eulogio et S. Leone visio in somno :

6 *Altera ibidem pag.* 417 *sic habet :* Theodorus sanctissimus episcopus Darnæ civitatis, quæ in Libya est, narravit nobis hoc : Cum essem syncellus sancti papæ Eulogii, vidi in somnis virum venerabilem et magnum, dicentem mihi : Nuncia meum papæ Eulogio adventum. Ad quem ego : Quis es domine? Quo modo jubes, ut nunciem? Respondit mihi ille in hæc verba : Ego sum Leo Papa Romæ. Ingressus igitur ego nunciavi, dicens : Sanctissimus et beatissimus Papa Leo, ecclesiæ Romanorum antistes, salutare vos cu-

B pit. Ut ergo audiit papa Eulogius, exsurgens concitus cucurrit in occursum ejus, et salutantes se invicem, factaque oratione, sederunt. Tunc divinus vere ac deifer Leo dixit papæ Eulogio : Scis quare ad vos venerim? Respondit ille : Non. Ait ipsi : Veni, ut vobis gratias agerem, quia præclare et magnifice pro Epistola mea stetistis, ac respondistis, quam scripsi ad fratrem nostrum Flavianum Constantinopolitanum patriarcham ; sensum quidem meum declarantes, hæreticorum autem ora obstruentes. Scito autem, Frater, quod non mihi dumtaxat vestrum inde laborem contuleritis, sed etiam Principi Apostolorum Petro, ipsique præ omnibus, quæ a nobis prædicatur, veritati, quæ est Christus Deus noster. Hæc non solum semel, sed ter intuitus, et apparitionis ternario ad credendum adductus, enarravi sancto papæ Eulogio : qui, re audita, lacrymatus est : ac extensis manibus in cœlum, Deo gratias egit, dixitque : Gratias tibi ago, Domine Christe Deus noster, quod me, licet indignum, tuæ veritatis præconem constitueris, atque per orationes famulorum tuorum, Petri et Leonis, exiguum studium nostrum, tamquam viduæ illius duo minuta, bonitas tua susceperit.

C *Hæc in Prato Spirituali Joannes Moschus.*

quædam de utraque visione observata.

7 *Nunc paucis explicanda est utraque relatio. Julianus martyr, cujus ecclesiam instaurasse dicitur* S. Eulogius, *verisimiliter est S. Julianus martyr Alexandrinus, qui podagricus erat, et cujus gesta elucidata sunt ad 27 Februarii. Epistola S. Leonis Papæ, de qua in altera visione fit mentio, est celebris illa epistola ad Flavianum, contra errores Nestorii et Eutychis scripta, et in concilio Chalcedonensi ab omnibus Catholicis recepta et approbata. Hanc contra Eutychianos aliosque hæreticos revera defendit* S. Eulogius, *ut inferius videbimus. Porro quantam fidem mereantur duæ hæ visiones, malim eruditorum judicio relinquere, quam leviter definire. Prior sic refertur, ut Sancto vigilanti videatur oblata, si fidelis est relatio. Altera vero somnium potius est, at ter repetitum, si vera narrantur. Ceterum utraque hac relatione longe ineptior est, quæ num. 2 data est ex Menologio, et vix possum dubitare, quin visio illic relata ex duabus male sit consuta. Nam S. Leo ejusque Epistola ex posteriori videtur profluere, licet pro epistola ad Flavianum ponatur epistola alia, qua S. Leo concilium Chalcedonense confirmavit. Angelus vero apparens specie archidiaconi S. Leonis ex priori visione Prati Spiritualis videtur male adoptatus, cum ibi* Eulogius *dicatur archidiaconum suum, ut putabat, vidisse. Itaque illa saltem Menologii relatio fidem non meretur ; licet aliæ, quia sunt scriptoris fere contemporanei, non omni fide videantur indignæ. Hisce observatis, ad certiora Sancti gesta progredior.* D

§ II. Eulogius Antiochiæ presbyter consecratus, deinde episcopus Alexandrinus : de initio episcopatus, et de anno mortis disseritur.

S. Eulogius primum monachus, deinde presbyter Antiochiæ.

De S. Eulogio *nihil fere habemus ex Græcis historicis, ita ut omnia præter episcopatum ipsius colligenda sint ex epistolis S. Gregorii Magni ad* Eulogium, *et ex Bibliotheca Photii, qui de scriptis hujus Sancti variis locis agit. Hæc penuria scriptorum de gestis* S. Eulogii *facit, ut de parentibus, patria, et de primordiis ipsius nihil habeamus. Primum, quod de Sancto asserere possumus, habet Photius cod. 230 pag. 878, sed tantum in textu Græco, videlicet monachum fuisse. Presbyterum quoque Antiochiæ fuisse Photius cod. 126 pag. 770 asserit his verbis :* Ceterum hic Eulogius olim sacerdotii dignitatem Antiochiæ obtinuit. *Quæ sequuntur, vitiose expressa sunt Latine. Quare verba Græca subjungo :* Καὶ μονῆς ἡγήσατο τῆς παναγίας Θεοτόκου, τῆς λεγομένης τῶν Ἰουστινιανοῦ. Et præfuit monasterio * Sanctissimæ Deiparæ, quod dictum est Justinianorum. *De condita Antiochiæ ecclesia Deiparæ per Justinianum ita loquitur Procopius de Ædificiis lib. II pag.* 49 : Ibidem *(Antiochiæ nimirum Justinianus)* templum Deiparæ condidit, sane amplum : cujus decus absolutamque magnificentiam verbis assequi nequeo : ipsi etiam luculentum pecuniæ censum attribuit. *Admodum verisimile est, hanc illam ipsam esse ecclesiam, cui præfuit* Eulogius. E

* aut ecclesiæ

præfuit monasterio aut ecclesiæ sanctissimæ Virginis.

9 *Hinc ambiguum est, an vox* μονὴ *in allegato textu sit explicanda de monasterio, licet medio ævo monasterium plerumque significet : nam cum* μονὴ *æque ac* monasterium *apud Latinos medii ævi, aliquando pro* ecclesia *sumatur, potest hic ecclesiam parœcialem designare. Ludovicus Bulteau in Historia monastica Orientis lib. IV cap.* XXIX *suspicatur, in dicta Deiparæ ecclesia ministrasse monachos, eique præfuisse* S. Eulogium : *quod satis apparet probabile. At neque ex hisce, neque ex titulo* Abbatis, *qui eidem semel datur in Prato spirituali, certo inferre possum, monachis ibi præfuisse* Eulogium. *Aliunde tamen habemus, monachum fuisse. Nam loco supra assignato Græce sic habet Photius :* Καὶ τί ποτέ ἐστιν ὁ μοναχὸς, ὑπογράφει· καὶ αὐτὸν δὲ τῆς αὐτῆς πολιτείας ἀπαγγέλλει. Et quid sit monachus describit : et se ejusdem esse instituti annuntiat. *Itaque monachum fuisse existimo ante sacerdotium, et ex monacho presbyterum consecratum. Nolim tamen cum Bailleto asserere, a juventute in monasterio fuisse educatum : nam id sine teste asserit, quemadmodum sine ullo vetusto testimonio addit,* Eulogium *primo præfectum* F

A *tum fuisse clero Antiocheno sub Patriarcha; deinde vero ecclesiæ Sanctissimæ Virginis. Photius solum dicit, sacerdotem esse ordinatum, et monasterio aut ecclesiæ sanctissimæ Dei Genitricis præpositum.*

indeque creatus est patriarcha Alexandrinus,

10 *Quamdiu presbyter fuerit ante episcopatum, nullibi expressum invenio. Verum jam illo tempore* aggressus est et alia non ignobilia opera, *inquit laudatus Photius,* tandem etiam Alexandriæ præsul renuntiatus est. *Hæreticos magno zelo refutavit* S. Eulogius, *idque jam cœpit aggredi ante episcopatum. Nam Photius cod.* 127 *pag.* 774 *agens de Opere Sancti contra Theodosianos et Cainitas scripto, ita habet:* Complectitur autem Opus epistolam quoque, scriptam Eutychio archiepiscopo Constantinopolitano, quam etiamnum presbyter scripsit, certitudinem continentem pietatis et fidei orthodoxæ ac Catholicæ. *Verisimile admodum est, et alia plura ab* Eulogio *scripta esse ante episcopatum: at cum de eo non omnino constet; ad episcopatum progredior. Haud dubie ob merita præclara et insignem doctrinam in cathedra collocatus fuit* S. Eulogius, *quandoquidem Antiochia translatus est ad Alexandrinum patriarchatum, in quo necessarius* B *erat præsul doctrina et virtute insignis, ut resistere valeret ob multitudinem hæreticorum, qui concilio Chalcedonensi adversabantur. Porro antequam gesta et scripta Sancti recenseam, breviter aliqua de chronotaxi memorare placet, quia scriptores multum dissident in ordinanda chronologia patriarcharum Alexandrinorum, qui circa illa tempora floruerunt.*

Ex anno emortuali S. Joannis Eleemosynarii,

11 Alexandrinam sedem post Apollinarem rexit Joannes, et post Joannem Eulogius, *inquit Evagrius lib.* V *cap.* XVI. *Post* Eulogium *vero eidem ecclesiæ præfuit Theodorus Scribo, et post hunc S. Joannes Eleemosynarius, de quo apud nos actum est ad* 23 *Januarii. Baronius, re minus exacte considerata, mortem S. Joannis Eleemosynarii retulit ad annum* 620. *Verum Henschenius, qui S. Joannis Vitam illustravit, ad* 23 *Januarii ostendit, mortem illius Sancti potius figendam esse anno* 616, *nimirum quia obiit paulo post fugam ex urbe Alexandrina, a Persis occupanda. Nam occupata est Alexandria anno* 616, *et consequenter eodem anno obiit S. Joannes Eleemosynarius, ut post Henschenium, aliosque admittit et probat Pagius ad annum* 620 *num.* 3. *Itaque fixam habemus epocham mortis S. Joannis* C *Eleemosynarii, qui secundus fuit patriarcha post* S. Eulogium. *De die etiam constat: nam mortuus est die* 11 *Novembris, ut clare ex Vita eruitur. De hisce consentiunt Henschenius, Pagius, et Sollerius noster in Historia Chronologica pag.* 67. *At miror Michaelem Lequien vix leviter hæc attigisse; et Baronii sententiam errori obnoxiam sequi maluisse.*

et initio Apollinaris patriarchæ, et annis apud scriptores assertis

12 *Alteram epocham certam habemus in Apollinare, secundo ante* Eulogium *patriarcha: nam de hujus initio constat ex Victore Tununensi, qui illo florebat tempore. Hic enim ad annum* 551, *qui apud ipsum notatur* Post consulatum Basilii V C. an. 11 (*apud alios* an. 12) *sic habet:* Apollinarius Zoilo tria memorata capitula damnare nolenti episcopus Alexandrinæ ecclesiæ subrogatur. *Pagius ad annum* 551 *num.* 9 *substitutum Zoilo Apollinarem mense Julio existimat. Sollerius vero non advertit ad singularem loquendi modum Victoris Tununensis, quando scripsit, designatum ab eo* annum 552: *nam annus* 551 *certo designatur. Fixis hisce notis chronologicis, quæ pro historice certis habendæ videntur, quinque patriarcharum, id est, duorum* Eulogii *decessorum, ipsius* Eulogii, *et duorum ejus successorum anni secundum hasce ordinandi sunt. Verum difficultas hic talis occurrit, ut quis facile ad annum unum alterumque aberrare possit, si certos singulis annos emortuales velit assignare. Nam inter annum* 551, *quo ordinatus est Apollinaris, et annum* 616, *quo defunctus est Joannes Eleemosynarius, tantum reperiuntur anni sexaginta quinque, quibus aliquot accedunt menses. Interim apud Theophanem et Nicephorum anni omnino sexaginta et novem attribuuntur prædictis quinque patriarchis. Itaque si omnes pro completis habeantur, redundant anni fere quatuor, sive anni tres et menses circiter octo. Neque id mirandum: nam tabulæ Theophanis et Nicephori tam accuratæ non sunt, ut subinde non deficiant aut redundent ad annos aliquot.*

AUCTORE J. S.

colligitur, Eulogius circa 579 *patriarcham creatum, obiisse circa* 605 *aut* 606.

13 *Pagius singulis fere patriarchis assignat annos apud Nicephorum et Theophanem expressos, sed S. Joanni Eleemosynario pro decem* tantum annos octo, eosque utrimque incompletos, *attribuit, et sic annos alios recensendo, initium episcopatus* S. Eulogii *figit anno* 580, *mortem ejusdem anno* 607. *Sollerius noster maluit annos* E *superfluos detrahere decessoribus* S. Eulogii, *hujusque consequenter episcopatum ordiri anno* 577, *mortem vero referre ad annum* 604. *Uterque auctoritatis aliquid allegat pro sua opinione; sed tanta non est auctoritas Chronici vulgo Alexandrini a Pagio allegati, nec tanta Anastasii, quem opponit Sollerius, præsertim quando invicem adversantur, ut aliquid certi tuto statuere possim. Quapropter epocham cum aliqua latitudine utrique intermediam figo, et initium episcopatus circa annum* 579, *mortem circa* 605 *aut* 606 *colloco. Annos in episcopatu viginti et septem, sed forte non completos, ipsum probabilius exegisse cum utroque credo. Nam licet apud Nicephorum annis tantum septemdecim sedisse legatur* Eulogius, *omnes passim existimant, in transcribentium vitio contigisse, et legendum esse* viginti septem, *sicut apud Theophanem et Nicephorum Callistum asseritur. Certiora statuere nequeo, nisi exemplo aliorum, mihi numquam probato, ex incertis certa tentem elicere.*

§ III. Gesta aliqua et scripta Sancti ex Photio F

Eulogius cum S. Gregorio locutus Constantinopoli, testis laudatur de S. Leone.

Auctor *Prati spiritualis apud Cotelerium cap.* CXLVII *laudat* S. Eulogium, *ut testem facti admirabilis, quod intellexerat ex S. Gregorio Magno, quocum fuerat Constantinopoli. Factum præcipue spectat ad S. Leonem Magnum, itaque refertur:* Retulit nobis hoc quoque abbas Menas ejusdem cœnobii præpositus, quod audisset eumdem abbatem Eulogium Alexandriæ papam, dicentem: Cum profectus essem Constantinopolim, fruitus sum contubernio archidiaconi Romani domini Gregorii, summi et singularis viri, omnique virtute præditi; narravitque mihi de sanctissimo et beatissimo Leone Romano Papa haberi scriptum in ecclesia Romana, quod cum scripsisset epistolam ad sanctum Flavianum patriarcham Constantinopoleos contra infausti nominis homines Eutychen et Nestorium, posuerit eam ad tumulum Principis Apostolorum Petri etc. *Factum, quod huc proprie non spectat, vide loco*

AUCTORE J. S.

loco allegato, aut in S. Leone ad 11 *Aprilis. Id solum observo, scriptores passim omnes, qui de Sancto agunt, ex hoc loco agnoscere, amicitiam cum S. Gregorio Constantinopoli contraxisse* Eulogium, *idque verisimiliter contigisse, dum* Eulogius *jam erat episcopus. Non tamen omnino certum est, utrum episcopus esset* Eulogius, *an solum presbyter : neque enim satis constat de anno, quo Gregorius a Pelagio II Papa Constantinopolim missus est.*

Scripsit contra Novatianos hæreticos

15 *Inter priora* S. Eulogii *scripta suspicor ea esse numeranda, quæ disseruit contra schismaticos et hæreticos Novatianos. De Opere illo in sex libros diviso tribus locis agit Photius in Bibliotheca Græco-Latina, sed interpretatio frequenter mendosa est, atque hac de causa cogar ipsa adducere verba Græca, quoties hisce non congruunt Latina. Cod.* 182 *pag.* 411 *sic habet :* Lecti sunt B. Eulogii Alexandrini archiepiscopi contra Navatum (*Latinis* Novatum) et de administratione [ecclesiastica] libri quinque. *Quod exprimitur Latine* de administratione, *Græce utcumque ambiguum est,* περὶ οἰκονομίας. *Id ego exponerem* de dispensatione, *nimirum in lapsis per pœnitentiam reconciliandis Ecclesiæ. Etenim constat ex patribus, eam fuisse hæresim Novatianorum, ut nollent lapsos ad pœnitentiam admittere vel absolvere. Porro necesse non est late hic exponere hæresim Novati et schisma Novatiani, nam de eo pluribus agendum est in S. Cornelio Papa : id solum observo distinguendum esse Novatum a Novatiano, licet ambo ad eamdem hæresim concurrerint. Nominis similitudo fecit, ut duo illi a quibusdam confunderentur, atque id ipsi quoque contigit* Eulogio, *si excerpta Photii sint fidelia.* B

Opus utile.

16 *De stylo Opusculi sic loquitur Photius :* Hominis dictio, ad verba quod attinet, fere mediocriter est accurata; verum constructione non procul sæpe a solœcismo abscedit. Divinarum adhæc Scripturarum non est imperitus, quarum testimonia feliciter atque apposite cum adversus Navatianos, tum in aliis quibusdam rebus adhibet. Persuadet item, ut ejus dicendi genius est, docetque ac placet. *Paulo post de argumento in libris istis tractato hæc subdit:* In his igitur libris quatuor cum Navati secta in genere scriptor hic pugnans, S. Scripturæ locis ipsum misere flagellat; dum quinto singulatim libro martyrum esse reliquias venerandas contendit : quod detrectare per Alexandriam dispersos Navatianos ait; sive hi soli eo morbo laborarint, sive communiter illud hæresis tota profiteretur. At in sexto evertit, qui de Navatiana secta feruntur, Commentarios, et falso inscriptum Navati episcopi certamen. *Tum breviter perstringit, quid illi Novatianorum Commentarii continerent, et articulum illum concludit his verbis :* Librorum igitur quinque B. Eulogii hic scopus est. Qui in confutanda illa secta per sacræ Scripturæ loca progressus, explanationes quasdam perutiles attexit, quamquam neque cætera ipsius cum aliorum pia sententia pugnent, sed accommodate ad sectæ illius refutationem assumpta sint. C

sex libris distinctum :

17 *De iisdem libris rursum Photius cod.* 208 *hæc scribit :* Legi B. Eulogii archiepiscopi Alexandrini adversus Navatianos libros quinque. Qui etsi scriptor dicendi elegantia nomen sibi quærere nullo modo curavit : nihil tamen, quo minus Navati sophismatum plene assertiones, captionesque refellantur, atque ignominia notentur, sermonis neglecti incuria impedimento fuerit. Sacræ enim Scripturæ commentationibus ac contemplationibus abunde instructus, quæ hinc ad suam hæresim afferendam atque propugnandam ille discerpserat, eadem hic interpretando, et una hæresis in iis fraudes detegendo, Navato eripit ac tollit. Quamquam et aliis Scripturarum locis ipsius venia indignam amentiam, ac peregrinam hæresim, velut cippo eam inscribendo, divulgat. Extremo denique libro falsum illud et improbe confictum, quod Navato ejus studiosi attribuunt martyrium, exagitat. Est igitur hæc Navati confutatio legentibus utilis ; præterquam quod hic non paucorum Scripturæ locorum passim sese offerat explicatio, ipsis etiam interpretum principibus profutura. Sed et illius persuadendi vim ac jucunditatem, ut in hoc charactere, nemo qui eum veneretur, contemnendam ducat. *Tertio demum de Opere illo contra Novatianos scribit Photius cod.* 280, *ibique ex singulis libris non pauca recitat. Liquet porro ibidem, totum Opus in sex libros fuisse divisum, licet ante subinde* quinque, *alias* sex librorum *meminerit.* D

item contra Eutychianos varios pro Epistola S. Leonis

18 *Multa quoque scripsit* S. Eulogius *contra hæreticos Eutychianos, in festas varias tum divisos, indeque aliis nominibus appellatos. Eutychiani erant Timotheus Ælurus, in patriarchatum Alexandrinum intrusus ; et Severus, qui patriarchatum Antiochenum occupavit. At Severus, quasi instaurator hæreseos, etiam hæresiarcha habetur, a quo dicti sunt* Severiani *hæretici. Timotheus ab integro seculo obierat, Severus vero annis forte quadraginta, quando amborum scripta refutanda suscepit* Eulogius, *defenditque celebrem S. Leonis ad Flavianum epistolam, quæ* Tomus *vocatur. De hoc Opere Photius cod.* 225 *sic habet :* Legi B. Eulogii episcopi Alexandrini Opus libris duobus comprehensum, estque defensio S. Leonis Pontificis Romani ; accusatio vero Timothei et Severi, qui Tomum reprehendebant. Etenim hæresis utrumque superbe synodum * ac Tomum oppugnare compulit, Severum quidem planiorem (*Græce* πλατύτερον latius) accurationem (*imo* accuratius) vero Timotheum. Dometiano autem Melitenæ Opus dedicat. Primus quidem liber quatuor capitibus absolvitur, alter vero sedecim. Initio autem Operis caussam reddit suscepti laboris, quo et pii homines scribentem invitarunt. *Plura ex Opere ipso adducta videri possunt apud Photium.* E

* Chalcedonensem

et concilio Chalcedonensi:

19 *Hic vero statim cod.* 216 *de alio* Eulogii *Opere tractare incipit, ita scribens :* Lectus liber Eulogii (*Græce additur* τοῦ ἁγιωτάτου sanctissimi) Alexandrini episcopi, quo piæ doctrinæ causam suscepisse videtur, pudorem propugnatoribus impietatis incutiens. *Sequentia adduco Græce, quia mendose expressa sunt Latine* προτίθεται δὲ αὐτῷ τοῦ ἐν ἁγίοις πάπα Λέοντος ὁ Τόμος, *id est :* Proponitur vero illi *(libro)* sancti Papæ Leonis Tomus *, accusatus et reprehensus a Theodosio, alicubi vero a Severo Acephalis, Perstringit vero illorum dementiam improbabilitatemque *etc.* *Acephali vocabantur Eutychiani illi, qui nolebant communicare cum Petro Mongo Alexandrino episcopo, ubi ille acceptaverat* Ἑνωτικὸν *sive edictum ad hæreticos et Catholicos uniendum, quod malo consilio conceperat Zeno imperator, quia illud edictum non rejiciebat omnes hæresis Eutychianæ errores. Severus Acephalorum quasi antesignanus erat ante episcopatum. Theodosius erat episcopus Alexandrinus hæreticus, de quo mox plura dicam. Modum scribendi in hoc Opusculo sic laudat:* Est autem hic scriptor purus ac suavis, et breviter F

* *i. e.* Epistola

viter ac leviter accusationes instituens, et sine causa nihil in medium proferens. *Addit in quatuordecim capita divisam fuisse defensionem Epistolæ S. Leonis; subjunctamque concilii Chalcedonensis defensionem.*

et contra Theodosianos et Gaianitas invicem dissidentes.

20 *Ante medium seculi* VI *duo simul hæretici, Gaianus et Theodosius, Alexandrinam patriarchatum sibi vindicabant, et ambo habebant partem sibi adhærentem. Qui autem Gaianum sequebantur,* Gaianitæ, *qui Theodosium,* Theodosiani *fuere nominati. Pars utraque post mortem priorum alios suæ sectæ elegit episcopos; sed semel in eamdem conspirarunt, teste Theophane ad annum ultimum Justiniani imperatoris, et mox iterum disjuncti sunt. Gaianitas pariter et Theodosianos aggressus est* Eulogius *oratione invectiva, de qua Photius cod.* 217 *sic habet:* Lecta est invectiva ejusdem (sancti Viri) contra unitatem subito exortam inter Theodosianos et Cainitas Acephalos. Hi enim primum inter se cum dissidissent, postmodum ea, pro quibus obibant, dogmata invicem tradentes, in unam, sed brevem, quamdam conspirarunt impietatem. Inde iterum revertentes ad priorem impietatem, pars utraque dissecti sunt in eas, quas prius miscuerant, opiniones. Hoc igitur in libello impietatem eorum reprehendit, ostenditque *etc. Quæ sequuntur, iterum non recte expressa sunt Latine, nec ad propositum nostrum sunt necessaria. Vult* Eulogius *utramque partem recessisse a propria opinione non prudenti quadam œconomia seu dispensatione, sed prodendo propriam opinionem, ut latius videri potest ibidem. At cavendum, ut vox* οἰκονομία *ibi pro Incarnatione sumatur, ut sumpsit imperitus interpres.*

Alia Eulogii Opuscula mirum ad Romanum Pontificem de fide sua,

21 *Quæ hactenus ex Photio dedi scripta* S. Eulogii, *verisimiliter fuerunt exarata ante pontificatum S. Gregorii Magni, et haud dubie etiam aliqua ex iis, quæ recensebo. At non invenio ulla indicia, quibus ordo et tempus, quo singula sunt composita, accurate assignetur. Photius cod.* 230 *fuse tractat de volumine undecim* S. Eulogii *Orationum, quarum prima ad summum Pontificem, haud dubie Pelagium II, non diu post acceptum episcopatum ab* Eulogio *data est.* Legi, *inquit Photius,* S. Eulogii archiepiscopi Alexandrini Orationum undecim volumen. *Ratio primæ Orationis, ad Romanum Pontificem scriptæ, oriebatur ex defectu epistolæ illius. quam factus Patriarcha scripserat ad communionem summi Pontificis petendam. Nam conquestus erat Papa, in illa epistola non omnia fuisse expressa, quæ requirebantur, ut certus fieret de fide ipsius Catholica. Hæc autem illa erant. Non nominaverat quatuor prima concilia, videlicet Nicænum, Constantinopolitanum, Ephesinum, et Chalcedonense. Non fecerat mentionem de epistola S. Leonis ad Flavianum. Non pronuntiaverat anathema contra Eutychetem, Dioscorum, et Severum hæresiarchas. Non satis clare expresserat tesseram illam Catholicorum contra Eutychianos* in duabus naturis. *Hæc latius et obscurius explicat Photius, additque de omnibus rationem reddidisse* Eulogium *in hac prima Oratione.*

contra Eutychianos,

22 Secunda, *inquit Photius,* DOGMATICA inscribitur, quæ fidei expositionem continet. Ἐν ᾗ τήν τε τριάνα εὐσεβοφρόνως θεολογεῖ. *Hæc omissa erant Latine. Quare ista cum sequentibus Latina subjungo.* In hac et de Trinitate secundum piam intelligentiam theologice tractat, et hæc de Incarnato Christo eodem modo prosequitur, compendiosius (quidem) hæc quam supra exequens, nihil tamen accusationis omittens: et hæc percurrens, in admonitionem definit, et eos, qui ab Ecclesia se segregarunt, ad communem consensionem revocare conatur. *Hæc nobis de secunda Oratione sufficiunt.* Tertia Oratio, *inquit Photius,* adversus calumniantes sanctos Patres et concilium Chalcedonense decertat. *Multa ex hac Oratione contra Eutychianos disputata adducit Photius, et concludit his verbis:* Hæc persequens episcopus Eulogius, et admonitionem prædictis addens, ad unionem Ecclesiæ desertores revocantem, sermoni finem imponit. *Mox ad quartam Orationem idem sic pergit:* Proxima quoque Oratio contra calumniatores Chalcedonensis synodi serio agit. *Deinde recensitis non paucis* Eulogii *ratiociniis, subdit:* Hæc et his genuina (*imo* similia) cum auctor explicasset, adjecta ad concordiam ineundam adhortatione, libro huic præsenti finem imponit. *Hæ tres Orationes directe impugnant Eutychianos.*

alia Opuscula theologica.

23 *Sequitur apud Photium Orationis quintæ argumentum: sed adducendus est textus Græcus, quia huic non respondet Latinus.* Ὁ δὲ ἐφεξῆς αὐτῷ λόγος πρὸς τοὺς οἰομένους ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις δύνασθαι τὴν ἀληθῆ τῶν Χριστιανῶν ὑποβάλλειν θεολογίαν διαλέγεται. Quæ vero hanc sequitur Oratio, disserit contra eos, qui existimant, se veram Christianorum theologiam humanis subjicere posse opinionibus. *In hac Oratione multa subtiliter disputantur de essentia Dei, de unitate et Trinitate, de hypostasi, ac de aliis theologiæ capitibus, ut videre est loco assignato. Deinde Photius non tam clare singula distinguit Opuscula, ut undecim Orationes, de quibus ante meminit, facile reperiantur. At res est exigui momenti. Sexta Oratio fortasse inchoatur pag.* 866, *ubi Photius sic loquitur:* Hæc et hoc genus alia prosecutus, contra eos disputat, qui hypostasin nihil aliud esse contendunt, quam nudam proprietatem, pluribusque veræ pietatis rationibus impiam illorum sententiam retundit. *In hac item Oratione duas quæstiones incidentes æque subtiles pertractat, quæ videri possunt apud Photium. Septimum illius codicis Opusculum videtur esse Epistola, de qua Photius pag.* 871 *ita orditur:* Scribit vero idem Vir sanctus ad Domitianum Militensem (*imo ex Græco* Melitenensem) episcopum. *In hac autem Epistola explicat et defendit modum quemdam loquendi de Incarnatione, qui displicuerat quemdam Domitiano,* quod existimaret, (*ait pag.* 874) vocem talem non sincere ex animo ab eo usurpari et proponi, sed dispensatione quadam, ut per eam auditores nullo negotio ad unitatem revocaret, causasque dissensionum ab Ecclesia Catholica præcideret.

et de vita monastica: sed in his agit contra hæreticos.

24 *Octavum forte illius libri Opusculum est altera Epistola, de qua Photius pag.* 874 *in hunc modum scribit:* Scribit idem venerandus Vir ad Christophorum quemdam, quem ipse Sanctissimum in inscriptione litterarum appellat, rogatus ab eo, ut ad quasdam ex sacris Scripturis dubitationes responderet. *Duæ nimirum proponebantur quæstiones, sed illæ ibidem videri possunt. Porro octavum hoc dixi Opusculum, quia* nonum *vocatur. de quo mox subdit Photius pag.* 878: Idem adhuc Eulogius in libro seu argumento nono declaravit ea, quibus vitæ solitariæ (*Græce* Monasticæ) laus continetur, et quid sit monachus, describit. (*Addo ex Græco:* Et se ejusdem instituti declarat.) Hortatur vitæ monasticæ cultores, ut ad professionis præscriptum vitam instituant, καὶ τῇ μονότητι καὶ ἑνότητι τῆς ἐκκλησίας συναρμόζεσται, et unitati Ecclesiæ coagmententur. *Vox* unitati

AUCTORE J. S.

unitati *diverso modo repetitur, sed voce* μονότητι *non significatur vita solitaria, ut habet textus Latinus.* Erant autem, quos illius admonitio respicit, ex factione et secta Severiana. *Deinde, relatis aliquot illius Orationis capitibus, ita relationem concludit:* His oratione decursis, cum Severum anathemate proscriptum dixisset, disputationem fine concludit. *Si hoc revera nonum sit illius codicis Opusculum, ut vocatur, videntur duodecim Opuscula a Photio recenseri. At hic alibi etiam numerum variat.*

eos ad unitatem invitans: scribit item contra Agnoitas, et aliud Opusculum.

25 *Pergo cum Photio:* Sequens Oratio eamdem præfert inscriptionem, et adhortationem ad eos continet, qui ab Ecclesia dissidebant. *Monebat Sanctus, ut ex pugnis et dissensionibus hæreticorum intelligerent veram et piam esse Ecclesiæ Catholicæ sententiam. At hæc non recte in textu Latino sunt expressa.* Ostendit præterea, unde factum sit, ut opinatio hæretica in infinitas quasi sectas et sententias distracta et divulsa sit. *Ex hac Oratione sat multa affert Photius, et demum ait:* His breviter disputatis, longa exhortatione hunc quoque librum finit. *Decima hæc fuit Oratio, si præcedens recte vocata est* nona: *et consequenter undecima fuerit, de qua Photius*
B *hæc subjungit:* Aliam Orationem componit contra Agnoitas; monachos autem quosdam ait ex Palæstina solitudine excitasse dogma, qui Domino nostro Jesu Christo ignorantiam ex iis, quæ ipse dixit, assignare conati sunt. *Hoc Opus contra Agnoitas, de quo plura apud Photium videri possunt, memorat etiam S. Gregorius lib.* X *novissimæ editionis epist.* XXXV *ad* Eulogium, *et rursum epist.* XXXIX, *utroque loco mire laudans sententiam Sancti, eamque suæ omnino conformem dicens. Verba Gregorii dabo inferius. Ultimum Opusculum, quod ex codice illo recenset Photius, conscriptum fuit de concilio contra Samaritanos hæreticos celebrato, et de sententia in illos lata. Titulus lucubrationis illius erat:* Decretum in Samaritanos editum. *Agit quoque ibidem Sanctus de resurrectione mortuorum, et alium addidit quæstionem de animalibus mundis, quæ sacrificabantur in Lege veteri. Videri potest Photius col.* 884 *et seq. De concilio ipso infra agemus uberius.*

C

§ IV. Concilium ab Eulogio habitum in causa Samaritanorum: utrum etiamnum exstent aliqua Sancti scripta.

Cum gravis esset dissensio inter Samaritanos hæreticos,

De gestis S. Eulogii *vix aliquid habemus, præterquam ex litteris S. Gregorii Papæ. At quæ narrat Gregorius, contigerunt, Gregorio Pontificatum gerente. Hinc iis omnibus præmittendum est concilium, quod habuit* Eulogius *anno* 7 *Mauritii imperatoris, id est, anno* 588 *aut* 589: *nam cum parte utriusque concurrit annus Mauritii septimus. Photius col.* 883 *occasionem hujus synodi exponit his verbis:* Plebs Samaritana in contrarias divisa factiones inter se dissidebat, et peregrinis se opinionibus propugnabat. Alii enim Jesum Nave eum esse censuerunt, de quo dixit, Prophetam vobis excitabit Dominus Deus ex fratribus vestris ut me. Alii, rejecta hac sententia, Dosthen quemdam nomine, sive Dositheum, prædicarunt, Samaritanum etiam gente, æqualem Simoni Mago: et hunc illum esse a Moyse prædictum portentose commenti, ab ipsius nomine Dostheni cognominati sunt. *Meminerunt de Dositheanis varii Patres.* D

ex quibus aliqui erant Dositheani.

27 *Origenes lib.* VI *contra Celsum num.* 9 *jungit Simonem Magnum et Dositheum, ut impostores, qui factis mirabilibus nomen et famam sibi frustra conati sunt acquirere.* Cujusmodi, *inquit,* fuerunt Simon Samaritanus Magus, et Dositheus ejusdem ac ille regionis. Ille se dicebat DEI VIRTUTEM, quam vocabat MAGNAM: hic vero se ipsum DEI FILIUM. Tamen nusquam gentium videntur nunc Simoniani... Dositheani vero nec primum admodum valuerunt, et nunc omnino exstincti sunt, ita ut vix triginta reliqui memorentur. *Idem lib.* I *contra Celsum num.* 57 *de hoc Dositheo sic loquitur:* Post Jesu tempora voluit et Dositheus quidam Samarita suis persuadere, se esse Christum illum, quem Moyses prædixerat, visusque est nonnullos sibi sua doctrina conciliare. *Loquitur et aliis locis Origenes de Dositheo et Dositheanis hæreticis, et Hom.* XXVII *in Lucam Dositheus ab eo vocatur* Samaritarum hæresiarcha. E

distincti a Dositheanis apud Epiphanium memoratis.

28 *S. Epiphanius in Panerio cap.* XIII *pag.* 30 *etiam agit de hæreticis Dostheis. Verum, sicut recte observat Petavius in Animadversionibus pag.* 26, *Dositheus ille, de quo agit S. Epiphanius, antiquior est illo hæresiarcha, de quo loquitur Origenes et Photius; et consequenter* Dosithei, *illi, Samaritanorum in veteri Lege hæretici, non sunt confundendi cum* Dositheanis *tempore Apostolorum natis. De hisce vero Dositheanis brevissime loquitur Theodoretus lib.* I *Hæreticarum fabularum in Simone Mago. Porro, cum fere exstincti essent tempore Origenis, necesse est, ut numerus illorum deinde rursum accreverit. Certe non pauci videntur fuisse tempore* S. Eulogii, *ut colligetur ex dicendis. Post data superius verba, de Dositheo hæc subjungit Photius:* Hic in divinos Dei prophetas maledicus, potissimum tamen in Judam unum de duodecim patriarchis contumeliosus, nihil reveritus immensas de illo in voluminibus Mosaicis perscriptas laudes. His ergo prophetis omnibus explosis exsibilatisque, ipse sibi omnia et vaticinia et reliquam divinitatem arrogavit. Octateuchum spuriis scriptis et omni genere mixtis corruptelis adulteravit, aliosque libros stultitia et F portentis plenos consarcinavit, suisque asseclis reliquit. Resurrectionem quoque negavit. *Hactenus de Dositheanis, quibus contrarii erant Samaritani illi, qui Moysis prædictionem de propheta venturo explicabant de Josue, ut mox dictum est.*

Eulogius in concilio utramque partem damnat,

29 Hæ ergo factiones ita in dissidentes, contrarias et impias sectas et opiniones dissectæ fuerant. Utraque porro factio libellos pro sua sententia, et contra adversariam partem, suum quæque prophetam alteri præferendo, porrexit. S. Eulogius cum synodo frequentissima, pontificibus plena insignibus, atque illustribus dignitate viris, judex his præsedit. Marcianus* susceptum imperium Romanum septimum jam annum administrabat. B Eulogius, discussis, quæ ab utraque parte adferebantur, et utraque erroris, a veritate procul remoti convicta, illum a prophetis prædictum Messiam, ex Scripturis sacris docuit esse Dominum nostrum Jesum Christum, verum Deum; illos vero gravissimo errore laborasse: hos quidem quod Jesum Nave illum prophetam prænuntiatum

* *lege* Mauritius

A prænuntiatum fingerent; illos vero quod Dosthen seu Dositheum impium portentose comminiscerentur: atque ita concilium solvit. Sed argumentum et decretum cum Eulogio periit: tertius liber superstes in nostras manus pervenit. *Hactenus Photius, dicens excidisse Acta, quibus continebantur rationes et decreta concilii, sed librum ea de re ab* Eulogio *scriptum ad manus suas pervenisse.*

male hoc concilium ad anteriora tempora refert Tillemontius.

30 *Tillemontius tom.* XV *Monum. Eccles. in S. Leone Papa art.* 155 *de hoc concilio agit, illudque refert ad annum 7 Marciani imperatoris, Christi* 456, *aitque se nescire, quis sit ille Eulogius, qui concilio præfedit, nisi forte sit Eulogius Philadelphiæ in Arabia Petrææ episcopus. Verum Ludovicus Bulteau in Historia Gallica Ordinis monastici lib.* IV, *cap.* XXIX, *eumque secuti Bailletus et Lequien recte* Eulogio *nostro factum illud attribuunt; creduntque solo transcribentium vitio* Marcianum *irrepsisse pro* Mauritio *imperatore. Certe nullum est dubium, quin Photius factum attribuat* Eulogio *Alexandrino, de quo agit, et cujus opera ibi recenset. Neque tam imperitus erat Photius, ut credere posset* Eulogium *Alexandrinum floruisse Marciani temporibus. Itaque*
B *dubitandum non videtur, quin Mauritii et* Eulogii *Alexandrini temporibus habitum sit concilium, illique præfuerit* S. Eulogius, *cujus eruditioni et zelo omnia optime congruunt.*

Opuscula Sancti fere deperdita, nec nota ejus epistola synodica:

31 *Joannes Albertus Fabricius in Bibliotheca Græca variis locis recenset Opera omnia* S. Eulogii, *de quibus modo ex Photio egimus, notatque de singulis, ea dudum excidisse, exceptis tamen fragmentis iis, quæ Photius Bibliothecæ suæ inseruit. Ille autem tom.* IX, *pag.* 481 *et* 482 *undecim Orationes, in uno volumine a Photio inventas, ordine utcumque diverso recenset, quam a me fuerunt enumeratæ. Credit nimirum nonam Orationem, in qua agitur de vita monastica, non habendam pro oratione distincta, sed pro nono capite Orationis octavæ sive Epistolæ ad Christophorum. At id difficulter mihi persuadere possum quia dicta sua de illa Epistola pag.* 878 *Photius concludit, priusquam de Opusculo, quod nobis aliud videtur, loqui incipit. Ceterum res exigui est momenti, ita ut necesse non sit plura de his addere, præsertim cum Photius singulas Orationes non satis clare ubique distinxerit. Verum quod laudatus Fabricius habet tom.* IX. *pag.* 460 Eulogii patriarchæ Alexandrini epistola Synodica
C ad Gregorium Papam, circa hoc tempus scripta *(annus indicatur* 602) exstat apud Photium in Bibliotheca cog. 230, *quodque etiam legitur apud Harduinum in Indice ante tomum* III *Conciliorum, nequaquam est accuratum. Nam apud Photium non est ipsa epistola synodica; sed fragmenta quædam dat Photius Apologiæ* Eulogii, *post epistolam synodicam scriptæ. Secundo epistola synodica* Eulogii *non fuit data ad Gregorium Papam, neque circa annum* 602 *sed haud dubie ad Pelagium II, cujus tempore* Eulogius *factus est patriarcha, et circa annum* 580.

Homilia edita nomine Eulogii, qui inter defensores concilii Chalcedonensis est,

32 *Combefisius in Auctario Patrum tom.* I, *pag.* 671 *edidit Sermonem Græco-Latinum* in diem festum Palmarum et in pullum asini, *eumque attribuit* S. Eulogio. *In Catalogo Bibliothecæ regiæ Parisiensis tom.* II *cod.* 897 *ponitur* Eulogii Alexandrini Homilia in Ramos Palmarum. *De codice, qui partim membranaceus, partim chartaceus est, hæc ibi notantur:* Hujus codicis pars membranacea duodecimo seculo, pars chartacea decimo quinto exarata videtur. *Fuit eadem Homilia ante edita nomine S. Cyrilli Alexandrini ex codice Oxoniensi. Hinc Combefisius pag.* 677 *observat sequentia:* Oxoniensis codex adscriptam habuit Cyrillo pariter Alexandrino, sed stylo ipso repugnante, uti deprehenderat ejus apud Cyrillum interpres. Sic passim celebrior quis scriptis editis etiam aliorum ad se scripta trahit, ubi maxime aliquid eis cum ipso convenit, uti hic in Eulogio et Cyrillo sedis ejusdem episcopis. Esse autem Eulogii suadet tota materia, magnaque illa ejus affinitas cum aliis ejusdem Eulogii defloratis a Photio. Ubique acris in Eutychianos depugnat, dignus plane, quem Papa Agatho sua ad 6 synodum suggestione inter primos ac præcipuos synodi Chalcedonensis ac Tomi Leonis defensores percenseat. Est Oratio partim festiva, partim polemica *etc. Hactenus Combefisius. Quod autem ait de laudato* Eulogio *inter præcipuos defensores synodi Chalcedonensis ab Agathone Papa, videri potest in Epistola Agathonis apud Harduinum tom.* III *Conciliorum col.* 1103. *Similiter a S. Sophronio Hierosolymitano episcopo apud Photium cod.* 231 *pag.* 890 *laudatur inter egregios fidei defensores* B. Eulogius episcopus Alexandriæ, qui multis verbis Acephalorum sententiam refellit.

E

non videtur certo illi posse attribui:

33 *At non video tantam affinitatem inter Homiliam a Combefisio editam et fragmenta* Eulogii *a Photio data, ut inde Homilia* Eulogio *indubitanter adscribi possit. Nihilo magis video ex materia ibidem tractata id satis fieri certum, præsertim cum auctor nominatim impetat Judæos, Manichæos, Arianos, Marcionistas, Paulum Samosatenum, qui omnes erant longe vetustiores; at nec Nestorium, nec Eutychetem, nec ullum illorum temporum hæreticum; nec S. Leonem aut Chalcedonense concilium nominet. Quapropter, cum in diversis codicibus adscribatur hæc Homilia diversis auctoribus, neque aliunde cognosci possit, an sit* Eulogii *neque cognita fuerit a Photio; non ausim ego illam Sancto nostro certo attribuere. Quæ contra Eutychianos disputata credit Combefisius, non evincunt Homiliam illam non esse* Eulogio *longe vetustiorem.*

alia ejusdem fragmenta certiora.

34 *Laudatus Combefisius in Operibus S. Maximi tom.* II, *pag.* 145. *dedit* Beatissimi Eulogii Papæ Alexandrini capita septem de duabus naturis Domini Deique ac Salvatoris nostri Jesu Christi. *Græcus titulus huic congruit; nec invenio ullam rationem dubitandi, quin illud fragmentum sit* S. Eulogii, *cum similia disputaverit in variis*
F *Opusculis apud Photium memoratis. Sequitur ibidem aliud fragmentum* de substantia seu essentia, et natura et hypostasi; *illudque præcedenti ita sine nomine subjungitur, acsi ejusdem esset auctoris. Hoc certum est, de similibus disputasse* Eulogium, *ideoque ei istud merito abjudicari non posse, si ipsius nomine sit inventum. In Catalogo Bibliothecæ regiæ Parisiensis tom.* II, *pag.* 35 *in codice* 228 *memorantur* Excerpta ex Eulogii patriarchæ Alexandrini libris de sancta Trinitate et Incarnatione. *Hæc, si eadem non sint cum datis a Combefisio fragmentis, tamen facile credi possunt* Eulogii *esse, cum constet ipsum de Sanctissima Trinitate et Incarnatione disputasse. Gregorius protosyncellus et deinde patriarcha Constantinopolitanus in Apologia contra epistolam Marci Ephesini, apud Harduinum tom.* IX *Conciliorum col.* 663 *laudat Opus aliquod* S. Eulogii *nomine* Ἀνθολογίας, *ex eoque textum satis longum adducit ad defensionem concilii Chalcedonensis. Titulus huic Opusculo ibi datus non coincit,*

AUCTORE J. S.

evincit, illud fuisse distinctum ab iis, quæ pro concilio Chalcedonensi ab Eulogio *scripta recensuit Photius. At inde saltem cognoscimus, superfuisse aliqua ex Opusculis* Eulogii *seculo* XV *post concilium Florentinum : nam illo tempore Apologiam istam scripsit Gregorius. Hactenus de Sancti scriptis. Nunc videbimus, quanti* Eulogium *fecerit S. Gregorius.*

§ V. Amicitia S. Eulogii cum S. Gregorio Papa, ex cujus litteris multa recitantur.

Priores Gregorii ad Eulogium litteræ aliis communes :

Ubi S. Gregorius anno 590 *ad pontificatum erat evectus, ad patriarchas Orientalis imperii, interque eos ad* S. Eulogium *de promotione sua scripsit epistolam bene prolixam, quæ in editione novissima est* XXV *libri primi. Quid ad hanc responderit* Eulogius, *ex nullo monumento discimus; at non videtur dubitandum, quin responderit.* B *Rursum S. Gregorius ad* Eulogium *Alexandrinum et Anastasium Antiochenum communes misit litteras de Joanne patriarcha Constantinopolitano, in quo vehementer improbat, quod usurparet titulum patriarchæ seu episcopi* universalis. *Figitur hæc epistola Indictione* 13, *id est, anno* 595, *habeturque lib.* V *epistola* XLIII. *Non statim ad hanc Gregorii querelam respondit* Eulogius, *licet eidem de aliis rebus scripserit, ut liquet ex Epistola* LX, *lib.* VI, *quæ data est* mense Augusto, Indictione 14, *id est anno* 596. *Quippe Gregorius ibi sic habet :* Præterea ante aliquantum temporis communi filio Sabiniano diacono, responsa Ecclesiæ in urbe regia facienti, scripta nostra transmisimus, quæ vestræ fraternitati dirigere debuisset. Quæ si suscepistis, miramur cur ad ea nobis minime respondistis. Et ideo quia cavendum est, ne cujuslibet superbia scandalum ecclesiis introducat, necesse est ut eadem scripta subtiliter relegentes, omni studio et tota intentione, quæ ad honorem vestrum et pacem Ecclesiæ pertinent, conservetis.

C

dona ab Eulogio ad Gregorium missa, ab hoc alia eidem remissa.

36 *Quamvis ad istud non respondisset* Eulogius, *forte quod epistolam Gregorii necdum accepisset, aut alia de causa nobis ignota, satis tamen declaraverat reverentiam suam erga S. Gregorium. Nam ubi hic varia de caritate inter Romanam et Alexandrinam ecclesiam scripserat, ita pergit:* Ad hanc autem unitatem cordium etiam vestræ sanctitatis meritis ligamur, quos auctoris sui salubriter sequi instituta cognoscimus, et semper ad Magistri* sui gremium, unde illic prædicatio salutis exorta est, tota se conferre devotione sentimus. *Addit se ideo de litteris ipsius gavisum esse, sed doluisse de afflictionibus, in quibus erat. Demum munusculum aliquod ad Gregorium miserat* Eulogius : *huic vero ille aliud remittebat, de quibus Gregorius hæc scribit :* Latorem autem præsentium Isidorum diaconum communem filium cum ea, qua oportuit, charitate suscepimus, benedictionem * nobis S. Marci Evangelistæ deferentem. Et vos quidem bonæ vitæ merito resplendentes ea, quæ paradiso vicina sunt, benevolentia nobis ligna transmisistis. Nos vero, quia videlicet peccatores sumus, ab Occidente vobis ligna transmisimus, quæ construendis apta navibus, nostræ mentis tumultum signantia, in marinis semper fluctibus agitantur : et quidem transmittere majora voluimus, sed hæc navis angusta non recepit. *Plura legi possunt in laudata epistola.* D

* i. e. Romani Pontificis

* i. e. donum episcopi Alexandrini

Gregorius Eulogium interrogat de Eudoxio hæretico,

37. *Deinde S. Gregorius iterum communem* Eulogio *Alexandrino et Anastasio Antiocheno scripsit epistolam, quæ* XXXIV *est (olim* XXXI) *libri septimi, figiturque Indictione* 15, *sive anno* 597, *aut certe non ante mensem Septembrem anni* 596. *Agit in hac epistola de Cyriaco patriarcha Constantinopolitano, qui successerat defuncto Joanni Jejunatori, quique epistolam synodicam de sua promotione cum fidei professione direxerat ad S. Gregorium. Agnoscit sanctus Papa fidem Cyriaci esse Catholicam, sed ignorare se asserit, qua de causa inter alios hæreticos damnaverit Eudoxium, sollicitèque monet, omittendum esse a Cyriaco titulum* universalis, *quem decessor ipsius Joannes usque ad obitum usurpaverat. De aliis quoque Ecclesiæ negotiis scribit, aitque se postea responsuram ad epistolam acceptam, quando lator istius paratus erat ad discedendum. Porro per epistolam* XL *(olim* XXXVII) *ejusdem libri, quæ soli* Eulogio *inscribitur, verisimiliter respondit Gregorius ad epistolam modo memoratam. Illam ita orditur.* Suavissima mihi Sanctitas vestra multa in epistolis suis de S. Petri Apostolorum Principis cathedra locuta est, dicens, quod ipse in ea nunc usque in suis successoribus sedeat, *etc.* E

ejus contra hæreticos zelum laudat,

38 *Ad hæc ubi humiliter responderat Gregorius, sic prosequitur :* Debitum autem salutationis alloquium persolvens, indico quia magno gaudio exulto, quod vos contra hæreticorum latratus assidue laborare cognovi ; atque omnipotentem Dominum deprecor, ut Beatitudinem vestram sua protectione adjuvet : quatenus per linguam vestram de sinu sanctæ Ecclesiæ omnem radicem amaritudinis evellat, ne rursum germinans impediat multos, et per illam coinquinentur multi. Accepto etenim talento, cogitatis quod præceptum est : Negotiamini dum venio. Ego itaque, etsi negotiari nihil valeo, lucris tamen negotii vestri congaudeo, hoc videlicet sciens, quia etsi me participem operatio non facit, laboris vestri me participem caritas facit. Quia, sicut æstimo, bonum proximi etiam otioso commune fit, qui de alterius actibus gaudere communiter scit. Præterea ligna transmittere volui : sed Beatitudo vestra, si essent necessaria, non indicavit, et majora multo mittere possumus, sed nequaquam talis navis huc mittitur, quæ hæc capere valeat. Minora autem mittere verecundum puto. Quid tamen facere debeam, Beatitudo vestra suis mihi Epistolis innotescat. F

de munusculis ab eo acceptis scribit, et alia ei mittit.

39 Parvulam vero benedictionem de amatoris vestri sancti Petri Ecclesia rex minora Aquitanica pallia, et duo oraria transmisi : quia enim multum diligo, etiam de parvis præsumo. Habet enim ipsa dilectio auctoritatem suam ; et omnino certa est, quia injuria non erit in omne, quod amando præsumpserit. Suscepi autem benedictionem sancti Evangelistæ Marci juxta brevem * vestris Epistolis insertum. Sed quia colatum ac viritheum non libenter bibo, præsumens cognidium requiro, quod in hac urbe post multa tempora vestra innotescere transacto anno Sanctitas fecit. Nam nos hic a negotiatoribus nomen cognidii, et non substantiam comparamus. Peto autem ut contra omnes amaritudines, quas in hac vita patior, vestræ me Sanctitatis oratio fulciat, atque ab his apud omnipotentem Dominum suis intercessionibus

* al. breve

A tercessionibus defendat. *Hactenus Gregorius. Ceterum ad voces* colatum *aut* collatum, *ut alias legitur,* viritheum, *in alia lectione* juritheum, *et* cognidium, *varia annotantur in novissima editione Operum Gregorii. Haud dubie diversa sunt potionum genera, at fateor me ignorare, utrum vina varia, an aliæ potiones designentur. Frustra etiam divinavero, si voluero explicare, quodnam vestimenti genus per* Aquitanica, *aut* equitanica, *ut est in alio Ms.*, pallia *designaverit Gregorius. Attamen non dubito, quin pretiosa fuerint: nam alias plura fuissent missa.*

Aliæ Gregorii litteræ de munusculis.

40 *Duas alias S. Gregorii ad* Eulogium *epistolas ad eumdem annum* 597, *sive ad Indictionem* XV *pertinere existimo, etiamsi ab editoribus serius fuerint collocatæ. Harum una est, quæ lib.* VIII *ponitur* XXIX, *quamque ita orditur Gregorius:* Utilis semper est docti viri allocutio. *Agitur autem in Actis martyrum ab Eusebio Cæsariensi collectis, quæ petierat* Eulogius, *quæque sibi ignota affirmat Gregorius, agens deinde de Martyrologio Romano illius temporis. Post illa vero sequentia subnectit:* De lignis autem quod scribitis, quia brevia fuerint, navis, per quam transmissa sunt, qualitas fecit: quia si major B navis venisset, potuimus ligna etiam majora transmittere. Quod autem dicitis, quia si majora transmittimus, pretium dabitis, largitati quidem gratias agimus, sed accipere pretium, Evangelio interdicente, prohibemur. Nos enim ea, quæ transmittimus, ligna non emimus, et quomodo possumus pretium accipere, cum scriptum sit: Gratis accepistis, gratis date? Nunc ergo juxta modum navis per nauclerum parva ligna transmisimus, quorum notitia subter annexa est. Sequenti vero anno, si omnipotenti Deo placuerit, majora præparamus. Benedictionem autem S. Marci Evangelistæ, immo quod est verius, sancti Petri Apostoli, in ea dulcedine, qua est transmissa, suscepimus, et salutationis alloquium persolventes, petimus ut Beatitudo vestra pro nobis orare dignetur: quatenus et a malis præsentibus mereamur citius eripi, et a futuris gaudiis non excludi. *Ita Gregorius. De Actis martyrum, quæ ab Eusebio conscripta credebat* Eulogius, *hic non ago; neque de Martyrologio hic memorato. Ratio vero, qua hanc epistolam anno* 597 *figendam existimo, hæc est.* Eulogius *hic primum legitur petiisse ligna longiora, et pretium obtulisse. At dubitari vix potest, quin id* C *fecerit, postquam acceperat ligna anno* 596 *a Gregorio missa. Præterea necdum hic mentionem facit de morbo, quo laboravit anno* 598, *ut infra videbimus.*

aliæ de responso necdum accepto de titulo episcopi Constantinopolitani.

41 *Epistola* LXXVIII (*alias* LXXIX) *libri noni, quæ figitur Indictione* II, *etiam citius scripta videtur. Nam queritur ibi Gregorius, quod necdum* Elogius *respondisset de causa patriarchæ Constantinopolitani, titulum* universalis *usurpantis. Quare hæc epistola certo exarata est ante aliam mox memorandam, et Indictione* I *datam.* Scripta, *inquit Gregorius,* dulcissimæ vestræ Sanctitatis latore præsentium deferente suscepi, quæ mihi de ejus causa citius terminando locuta sunt. *Post pauca:* De causa vero, de qua mihi omnino scribendum fuerat, nihil vestra Sanctitas scripsit, in qua me et tardum esse judicavit: quæ ne fortasse in scandalo divisionis erumperet, ejusdem divisionis nolui auctor existere. Elegi enim, ut ea, quæ secutura sunt, per alios exirent. Sed subsequenti tempore Deo auctore probabitis, quia in causa, in qua Deo placere cupio, homines non formido. De qua vobis jam etiam in Constantinopolitanam urbem venientibus scribere curavi. *Post quædam de lignis majoribus,* Eulogii *precibus se ita commendat:* Peto autem, ut pro me enixius vestra Sanctitas orare debeat; quia et podagræ doloribus, et barbarorum gladiis, et curarum afflictionibus incessanter premor. Sed si mihi orationis vestræ opem impenditis, credo quod me contra adversa omnia fortiter juvetis.

AUCTORE J. S.

Gregorius in alia epistola

42 *In epistola* XXX *libri* VIII, *quæ certo data est Indictione* I, *et anno* 598, *mentio fit de gemino responso* Eulogii, *videlicet de Eudoxio hæretico Ariano seculi* IV, *quem sibi non satis notum anno præcedente scripserat Gregorius, et de rebus Constantinopolitanis, sive de titulo* universalis *episcopi, de quo jam in duabus epistolis ad* Eulogium *scripserat Gregorius. Hunc vero titulum sibi ab* Eulogio *tributum modestissimus Papa conqueritur. Initio autem epistolæ Gregorius gaudet de hæreticis ab* Eulogio *conversis, eique mox nuntiat Anglorum conversionem per S. Augustinum. Totam epistolam huc transfero:* Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino. Communis filius, præsentium lator, Sanctitatis vestræ scripta deferens, ægrum me reperit, ægrum reliquit; qua ex re contigit ut ad largum vestræ Beatitudinis fontem, brevis epistolæ meæ vix parva potuisset aqua resudare. E

gaudet, multos hæreticos ab Eulogio conversos,

43 Superni autem muneris fuit, ut in dolore corporis positus suavissimæ vestræ Sanctitatis scripta susciperem, quæ me de doctrina Alexandrinæ urbis hæreticorum, et de concordia fidelium sublimiter lætificaret: quatenus ipsa mentis lætitia immanitatem mihi molestiæ temperaret. Et quidem de bonis vestris nova semper exultatione gaudemus, sed tamen ita vos perfecte agere, novum esse nullo modo deputamus. Quod enim crescit sanctæ Ecclesiæ populus, quod ad cœleste horreum spiritales segetes multiplicantur: hoc de omnipotentis Dei gratia, quæ in beatissimis vobis large influit, numquam habuimus incertum. Gratias itaque omnipotenti Deo solvimus, quia impletum videmus in vobis esse, quod scriptum est: Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo bovum. Si enim bos fortis aratrum linguæ in terra cordis audientium non traxisset, tanta fidelium seges minime surrexisset.

narrat conversionem Anglorum per S. Augustinum,

44 Quoniam vero in bonis, quæ agitis, scio quod et aliis congaudetis, vestræ vobis gratiæ vicem reddo, et non dissimilia nuntio: quia dum gens Anglorum in mundi angulo posita, in cultu lignorum ac lapidum perfida nunc usque remaneret, ex vestræ mihi orationis adjutorio placuit, ut ad eam monasterii mei monachum in prædicationem transmittere Deo auctore debuissem. F Qui data a me licentia, a Germaniarum episcopis episcopus factus, cum eorum quoque solatiis, ad prædictam gentem in finem mundi perductus est, et jam nunc de ejus salute et opere ad nos scripta pervenerunt: quia tantis miraculis vel ipse, vel hi, qui cum eo transmissi sunt, in gente eadem coruscant, ut Apostolorum virtutes in signis, quæ exhibent, imitari videantur. In solemnitate autem Dominicæ Navitatis, quæ hac prima Indictione transacta est, plus quam decem millia Angli ab eodem nuntiati sunt fratre et coepiscopo nostro baptizati. Quod idcirco narravi, ut cognoscatis, quid in Alexandrino populo loquendo, et quid in mundi finibus agitis orando. Vestræ enim orationes sunt in eo loco, ubi non estis, quarum operationes sanctæ monstrantur in eo loco, in quo estis.

45 Præterea

AUCTORE J. S.

ait se ab Eulogio instructum de Eudoxio hæretico, et de erroribus exortis,

45 Præterea de Eudoxii hæretici persona, de cujus errore in Latina lingua nihil reperi, mihi a vestra Beatitudine largissime gaudeo satisfactum. Virorum quippe fortissimorum Basilii, Gregorii, atque Epiphanii testimonia protulistis, et manifeste peremptum cognoscimus eum, in quem heroes nostri tot jacula dederunt. De his vero erroribus, qui nunc in Constantinopolitana ecclesia probantur exorti, doctissime omnia, et ut judicium tantæ sedis proferre decuit, respondistis. Unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia adhuc arcæ Dei insunt tabulæ testamenti. Quid est enim sacerdotale cor, nisi arca testamenti? in qua quia spiritalis doctrina viget, procul dubio tabulæ legis jacent.

queritur titulum universalis Papæ sibi ab Eulogio tributum,

46 Indicare quoque vestra Beatitudo studuit, jam se quibusdam non scribere superba vocabula, quæ ex vanitatis radice prodierunt, et mihi loquitur, dicens: SICUT JUSSISTIS. Quod verbum jussionis peto a meo auditu removete, quia scio, qui sum, qui estis. Loco enim mihi frotres estis, moribus patres. Non ergo jussi, sed quæ utilia visa sunt, indicare curavi. Non tamen invenio vestram Beatitudinem hoc ipsum, quod memoriæ vestræ intuli, perfecte retinere voluisse. B Nam dixi, nec mihi vos, nec cuiquam alteri tale aliquid scribere debere: et ecce in præfatione epistolæ, quam ad me ipsum, qui prohibui, direxistis, superbæ appellationis verbum, universalem me Papam dicentes, imprimere curastis. Quod peto dulcissima mihi Sanctitas vestra ultra non faciat: quia vobis subtrahitur, quod alteri plus, quam ratio exigit, præbetur. Ego enim non verbis quæro prosperari, sed moribus. Nec honorem esse deputo, in quo fratres meos honorem suum perdere cognosco. Meus honor est fratrum meorum solidus vigor. Tunc ego vere honoratus sum, cum singulis quibusque honor debitus non negatur. Si enim universalem me Papam vestra Sanctitas dicit, negat se hoc esse, quod me fatetur universum. Sed absit hoc. Recedant verba, quæ vanitatem inflant, et caritatem vulnerant.

ejusque preces postulat.

48 Et quidem in sancta Chalcedonensi synodo, atque post a subsequentibus patribus hoc decessoribus meis oblatum vestra Sanctitas novit. Sed tamen nullus eorum uti hoc umquam vocabulo voluit.; ut dum in hoc mundo honorem sacerdotum diligerent omnium, apud omnipotentem Deum custodirent suum. Proinde debitum C salutationis alloquium solvens peto, ut in sanctis orationibus vestris mei memores esse dignemini: quatenus a peccatorum meorum nexibus, quia meis meritis non valeo, vestris intercessionibus me Dominus absolvat. *Ita modestissimus Gregorius, nolens uti titulo, Romanis Pontificibus alias oblato, illisque solis congruo, ut exemplo non minus quam verbis modestiam doceret præsules Constantinopolitanos.*

§ VI. Prosecutio gestorum Eulogii ex epistolis S. Gregorii.

Gregorius scribit de morbo suo diuturno,

Reliquias *S. Gregorii ad* Eulogium *epistolas eo ordine, quo editas invenio, recensere pergam. Lib.* X *epistola* XXXV *præcipue agit de scriptis contra Agnoitas hæreticos, contra quos* D Eulogium *disseruisse jam vidimus num.* 25. *S. Gregorius quoque contra eosdem hæreticos se eodem modo scripsisse testatur. Epistolam vero sic orditur:* Transacto anno suavissima Sanctitatis vestræ scripta suscepi, quibus pro ægritudinis meæ nimietate respondere nunc usque non valui. Ecce enim jam biennium pene * expletur, quod lectulo teneor, tantisque podagræ doloribus affligor *etc*.... Scripsit autem mihi dulcissima et semper honoranda Beatitudo vestra, quod ei communis filius Anatolius diaconus de Constantinopolitana urbe scripserat, ad me quosdam monachos de Jerosolymorum partibus venisse, qui a me aliquid de Agnoitarum errore requirerent: et dicitis, quia petiit, ut vestra mihi Sanctitas scriberet, quid de eadem debuisset exquisitione sentire. Sed neque ad me de Jerosolymorum partibus requirentes aliquid monachi venerunt, neque eumdem communem filium vobis potuisse aliud quam erat scribere, sed interpretem suspicor in ejus epistolis erravisse. Nam idem diaconus mihi jam ante biennium scripsit, quia a prædictis partibus ad Constantinopolitanam urbem talia requirentes monachi venerunt, meque studuit requirere, quid sentirem. E

* *al.* plene

laudatque scripta Eulogii contra Agnoitas.

49 Cui ego ante longum tempus quam vestra scripta susciperem, contra eamdem hæresim ipsa respondi, quæ postmodum in epistola vestræ Sanctitatis inveni; quæ omnipotenti Deo magnas gratias retuli, quia de cunctis inquisitionibus Romanorum atque Græcorum partes, quorum nos sequaces sumus, uno spiritu sunt locuti. In multis enim eamdem vestram epistolam ita reperi, acsi contra prædictam hæresim scripta Latinorum Patrum legerem. Et quantum potui de sanctissimo Fratre meo amare et laudare bonum perpendite, in cujus ore venerandos Patres, quos multum diligo, recognovi. Sit ergo illi laus, sit in excelsis gloria, cujus dono adhuc in Sede Petri clamat vox Marci, de cujus effusione spiritus cum sacerdos ad perscrutanda mysteria, scilicet ad Sancta Sanctorum intrat, in sancta Ecclesia velut in tabernaculo ex verbis prædicationis spiritalia tintinnabula resonant. Recta itaque et valde laudabilis est vestra prædicatio. Sed omnipotentem Dominum deprecamur, ut diu vos etiam in hac vita custodiat; ut de Dei organo, quod estis, in hoc mundo latius vox veritatis sonet. Pro me autem, peto, intercedite, ut hujus peregrinationis via, quæ mihi asperior facta est, cum celeritate finiatur: F quatenus qui ex meis non valeo, ex vestris meritis possim ad æternæ patriæ promissa pertingere, et cum cœli civibus gaudere.

aitque se eodem modo contra illos scripsisse:

50 *In ejusdem libri epistola* XXXIX *(alias* XLII) *non multo post scripta, de iisdem iterum hæc habet:* Ante hos autem dies, Abramio Alexandrino veniente, Sanctitati vestræ rescripseram, vel quid de scriptis vestris, quæ contra hæreticos Agnoitas edidistis, senserim, vel cur tarde responderim. Sed idem Abramius, navigii necessitate compulsus, diu perhibetur in Neapolitana civitate demoratus, atque in eo sensu, quod dudum scripseram, ita rescribo: quia de doctrina vestra contra hæreticos, qui dicuntur Agnoitæ, fuit valde quod admiraremur; quod autem displiceret, non fuit. In eodem autem sensu jam dudum communi filio nostro Anatolio diacono plurima scripseram. Ita autem doctrina vestra per omnia Latinis Patribus concordavit, ut mirum mihi non esset quod in

A in diversis linguis Spiritus non fuerit diversus. *Deinde vario sacræ Scripturæ loco contra Agnoitas exponit, et de munusculo accepto subdit ista* : Benedictionem vero S. Marci Evangelistæ, et vestræ Beatitudinis accepi. *Tum ait, ligna se mittere voluisse, sed navim non fuisse satis magnam: longos quoque* Eulogio *precatur annos, ejusque preces flagitat.*

idem mire laudans Eulogium,

51 *Principium hujus epistolæ tale est, ut clare non appareat, utrum Gregorius epistolam ab* Eulogio *accepisset, an solum nuntium, dum hanc scribebat. At satis declarat, quanti Virum faceret, dum sic orditur :* Sicut aqua frigida animæ sitienti, sic nuntius bonus de terra longinqua. Quis vero mihi esse nuntius bonus, quantum ad sanctæ Ecclesiæ adjutorium, potest, nisi vita atque incolumitas suavissimæ mihi vestræ Sanctitatis, quæ ex percepta luce viritatis, et eamdem Ecclesiam prædicationis verbo illuminat, et ad meliorem viam morum suorum exemplis informat? Quoties autem in corde meo unanimitatem vestram relego, atque in corde vestro fixum me permanere cognosco, ago omnipotenti Deo gratias; quia dividi locis charitas non potest. Nam etsi corpore longe disjungimur, mente tamen B semper indivisibiles sumus. *Quæ hisce subduntur, satis clare insinuant, Constantinopoli habitum fuisse aliquod episcoporum concilium, ibique etiam adfuisse* S. Eulogium. *At verba admodum obscura sunt, et verisimiliter mendosa, ita ut ex illis nequeat colligi, quibus de rebus fuerit tractatum.*

insinuat ipsum Constantinopoli interfuisse concilio cuidam :

52 Communis autem filius Anatolius diaconus, *(qui Constantinopoli erat nuntius Apostolicus, sive Apocrisiarius, ut passim ibi vocabatur)* suis mihi scriptis innotuit, in urbe regia nulla ecclesiastica quondam de causis terrenis mota. *Ita novissimus editor, aicens sic legi in Mss., fatensque sensum esse obscurum. Hunc vero talem esse suspicatur :* Innotuit... nulla ecclesiastica, sed quædam de terrenis causis mota. *Subjungit autem Gregorius :* Sed credo quod prius hoc mihi nuntiaverat, quam de causa Ecclesiæ Beatitudo vestra loqueretur. Et gandeo, quia ubi vos adesse contigit, me non arbitror defuisse. Nam veritatis Minister, Petri sequax, et sanctæ Ecclesiæ prædicator, scio quia illa loqui potuisti, quæ de Sede Petri Apostoli per os doctoris sonare debuerunt. *Hæc Gregorius, insinuans de rebus ecclesiasticis tractatum fuisse, præsente* Eulogio.

C *Suspicari autem verisimili ratione possumus, actum fuisse de titulo* universalis, *quem Cyriacus patriarcha Constantinopolitanus necdum deposuerat. Id tamen certum non est, cum et alia nobis ignota tractari potuerint.*

observatio de Anatolio nuntio Apostolico.

53 *Porro hac occasione observare placet, Anatolium illum, de quo loquitur Gregorius, non fuisse diaconum Constantinopolitanum, ut per errorem vocatur in variis epistolarum titulis et inscriptionibus novissimæ editionis Operum S. Gregorii. De eo enim Gregorius ipse lib.* VII *epist.* XXX : Dilectissimum autem filium meum Anatolium diaconum, quem ad facienda responsa Ecclesiæ in urbem regiam transmisi, peto ut frequenter dulcissima vestra charitas visitet. *Rursum in epistola* XXXI *ait, missum a se Anatolium Constantinopolim. Itaque corrigendæ sunt omnes inscriptiones epistolarum Gregorii ad Anatolium in novissima editione Parisiensi monachorum Congregationis S. Mauri.*

54 *Sequitur in hac editione lib.* XII *epistola* L *Gregorii ad* Eulogium, *cui monachos quosdam ab errore* Monophysitarum *seu Eutychianorum conversos commendat his verbis :* Latores præsentium Siciliam venientes a Monophysitarum errore conversi sunt, atque sanctæ universali Ecclesiæ semetipsos adunaverunt. Qui ad beati Petri Apostolorum Principis Ecclesiam pertendentes, poposcerunt a me, ut eos meis epistolis vestræ Beatitudini commendare debuissem; quatenus ab hæreticis, qui juxta ipsos sunt, nullam jam violentiam perpeti permittantur. Et quia unus eorum dicit monasterium, in quo fuit, a parentibus suis fuisse constructum, auctoritatem desiderat a Sanctitate vestra percipere, ut hi, qui in eo sunt hæretici, aut ad sinum sanctæ Ecclesiæ redeant, aut de eodem monasterio repellantur. Hæc a nobis indicata vobis esse sufficiant : nam de vestra Beatitudine novimus, quia quidquid ad zelum Dei omnipotentis pertinet, cum omni facere fervore festinet. Pro me vero ut oretis peto : quia inter gladios Langobarborum, quos sustineo, podagræ doloribus vehementer affligor. *Hactenus Gregorius, cujus epistola, si revera data est Indictione* 5, *ut collocatur, spectat ad annum* 602.

AUCTORE J. S.

Gregorius Eulogio commendat hæreticos conversos,

55 *Restant aliæ duæ Gregorii ad* Eulogium *epistolæ, quæ ambæ figuntur Indictione* VI, *sive anno* 603. *Prior est lib.* XIII *Epistola* XLI, *in qua* Eulogius *mire quidem commendatur, sed simul utcumque reprehenditur, quia Simoniaca hæresis dicebatur Alexandriæ locum habere. Nolim quidem hanc Epistolam prætermittere ; lectorem tamen præmonendum putem,* Eulogium *hoc de causa accusandum non videri, cum quia totum factum contingere potuit, ipso inscio, et sine ulla ipsius culpa, tum quia nescimus, an res S. Gregorio relata fuerit satis accurate, et sine exaggeratione. Nam, quantumvis Gregorius videatur credidisse vera sibi relata esse, ea tamen examinare non potuit. Quapropter sibi relata scripsit ad* Eulogium, *ut ille, si vera esse deprehenderet, vitium istud conaretur exstirpare. Hac observatione præmissa, epistolam totam subnecto.* Quadam die, dum inter me et familiares meos de consuetudinibus ecclesiarum sermo fuisset exortus : quidam, qui in magna civitate Alexandrina medicinalis * arte erat imbutus, collectorem se apud sophistam suum habuisse perhibuit, summæ pravitatis puerum, quem repente dixit esse diaconum ordinatum. Atque addidit, quod per præmia et dationes ordinatus fuisset, quia eamdem consuetudinem in sancta Alexandrina ecclesia convaluisse fatebatur.

cum hortatur, E

* *al.* medicinali

F

ut exstirpet simoniam.

56 Quod ego audiens obstupui, et valde miratus sum : quia sanctissimi ac beatissimi viri domni Eulogii lingua, quæ tam multos hæreticos ad fidem Catholicam revocat, Simoniacam hæresim de sancta Alexandrina ecclesia non erasit. Et quis erit, cujus exhortatio vel correctio hoc poterit emendare, si magna et admirabilis doctrina ejus hoc sine emendatione reliquerit? Unde pro absolutione animæ vestræ, pro augmento mercedis vestræ, ut ante tremendi oculos Judicis vestra in omnibus perfecta sint opera, festinare debetis Simoniacam hæresim, quæ prima in Ecclesia exorta est, a sanctissima Sede vestra, quæ nostra est, funditus evellere atque eradicare. Propter hoc etenim contigit, ut ecclesiasticorum ordinum a plurimis sanctitas caderet : quia personæ non pro vita et actibus, sed pro præmiis ad eos ordines adducuntur. Si autem morum merita, et non præmia quærantur, ad ordinationem personæ indignæ non venient.

AUCTORE J. S.

venient. Et tanto plus incipiet vobis merces accrescere, quanto boni quique, qui adducti ad sacros ordines fuerint, de animarum lucris studuerint cogitare.

In postrema epistola, quæ figenda est sub finem anni 603 aut initium 604.

57 *Quæ lib.* XIII *est epistola* XLII (*alias* XLIX) *plena est laudibus* S. Eulogii, *miraque mutui inter Gregorium et* Eulogium *amoris significatione. Figitur quidem hæc epistola Indictione* VI, *sive anno* 603; *sed potius locanda est Indict.* VII *circa finem anni* 603 *aut initium sequentis. Ratio hæc est. S. Gregorius anno* 603, *mense Junio, scripsit ad Phocam imperatorem, ut eidem gratularetur adeptum imperium, Epistolam* XXXI (*alias* XXXVIII) *libri* XIII. *Deinde Bonifacium consecravit diaconum, eumque misit Constantinopolim, tamquam nuntium Apostolicum sive apocrisiarium suum, cum Epistola* XXXVIII (*alias* XLV) *ad Phocam. Profectus igitur est Bonifacius Constantinopolim mense forsan Julio, certe non ante Junium. Gregorius vero jam litteras Bonifacii acceperat Constantinopoli, antequam accepit Epistolam* Eulogii, *ad quam respondet. Hæc omnia certa sunt ex laudatis Gregorii litteris, et ex dandis ad* Eulogium. *Si modo consideremus longitudinem itineris Roma Constinopolim, aliaque jam dicta, facile videbimus, hanc* B *Epistolam non fuisse scriptam currente Indictione* VI, *sive ante Septembrem anni* 603; *sed potius sub finem illius anni, et fortasse sub initium sequentis.*

Gregorius magnis laudibus

58 *Totam huc transfero, ut postremum Gregorii de* Eulogio *testimonium, mutuique eorum amoris clarissimum indicium.* Magnas omnipotenti Deo gratias reddimus, quia in ore cordis experimento dulcis fit sapor caritatis, cum impletur, quod scriptum est; Sicut aqua frigida sitienti, sic nuntius bonus de terra longinqua. Ante hoc enim temporis Bonifacii chartularii, responsalis mei, qui in urbe regia demoratur, vehementer me scripta turbaverant, quæ dicebant dulcissimam mihi atque suavissimam Sanctitatem vestram defectum corporei luminis pertulisse. Ex quibus scriptis gravi mœrore percussus sum. Sed subito Creatoris ac Redemptoris nostri gratia prosperante, Beatitudinis vestræ suscepi epistolam, et sanam de ea, quam audivi, corporis molestia agnoscens, exultavi vehementer: quia tanta lætitia cordis secuta est, quanta prius tristitiæ amaritudo præcesserat. Scimus enim quia in omnipotentis Dei adju- C torio multorum salus est vita vestra. Nam tunc inter fluctus nautæ securi navigant, quando gubernator doctus atque artifex ad clavi regimen sedet.

celebrat Eulogium.

59 In salutis autem vestræ gaudio, hæc quoque mihi est exultatio addita, quia et imminutos ore vestro Ecclesiæ hostes, et multiplicatos Dominicos greges agnovi. Crescunt enim quotidie per linguæ vestræ vomerem grana cœlestia, atque in supernis horreis multiplicantur; ita ut D in vobis impletum esse gaudeamus, quod scriptum est: Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo boum. Unde aperte colligimus, quia quanto plus ad servitium Dei omnipotentis fugitivos ejus reducitis, tanto apud eum majus meritum habetis. Et quanto meritum majus accipitis, tanto potestis amplius impetrare, quæ petitis. Rogo ergo, ut pro me peccatore enixius oretis, quia et dolor corporis, et amaritudo cordis, et immensa vastitas mortalitatis inter tot barbarorum gladios me vehementer affligit. Inter quæ omnia non temporalem, sed æternam consolationem requiro, quam per me impetrare non valeo, sed intercessione vestræ Beatitudinis hanc me obtinere confido.

crucem eidem cum insertis reliquiis mittit.

60 Secundo vero anno nulla Sanctitatis vestræ scripta suscepi, atque omnino contristatus sum. Et quidem vestra benedictio, quam sine epistola transmisistis, data atque suscepta est. Sed quia plus me lingua vestra quam data lætificat, minoris gratiæ esse credidi, quæ dabantur. Communem autem filium Epiphanium diaconum Alexandro atque Isidoro sanctissimæ ecclesiæ vestræ diaconis feci scribere, ut constaret, quia ea, quæ transmissa sunt, suscepissem. Scripsi E vero quia grandia ad arbores ac temones faciendos ligna paraveram, sed navis parva, quæ venerat, hæc portare non potuit, et nihil mihi exinde rescripsistis. Unde si sunt necessaria, communi filio Bonifacio diacono nostro, quem nunc ad urbem regiam pro faciendis responsis transmittimus, scribite, ut mihi ipse rescribat, quatenus præparentur, ut cum Beatitudine vestra transmiserit, parata valeant inveniri. Præterea transmisimus crucem parvulam, in qua de catenis amatorum vestrorum sanctorum Petri et Pauli Apostolorum inserta est benedictio, quæ oculis vestris assidue superponatur: quia multa per eamdem benedictionem miracula fieri consueverunt.

ac de accepto munusculo docet cum significatione amoris mutui.

61 Omnipotens Deus cordi Beatitudinis vestræ aspiret, ut pro me orare assidue curetis: et vos vestrosque omnes sua dextera protegat, atque post longa annorum curricula ad cœlestia regna perducat. Eulogias vero sancti Marci a beatissima Fraternitate vestra transmissas, cum ea caritate, qua sunt directæ, secundum notitiam earum suscepimus, et gratias affectui vestro referimus: quia ex his exterioribus, quales erga nos interius sitis agnoscimus. *Hactenus Grego-* F *rius, qui non multis mensibus post hanc epistolam vixit. Ceterum mentionem non censui faciendam de subscripto* S. Eulogii *nomine sub privilegio illo, quod legitur apud Labbeum tom.* V *Conciliorum col.* 1582, *quia haud dubie fictitia est subscriptio, idque facile fatebuntur, opinor, si qui privilegium ipsum etiamnum voluerint defendere.*

DE

D

DE S. AMATO ABBATE HABENDENSI

SIVE ROMARICENSI

IN LOTHARINGIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P

§ I. Acta Sancti hic danda; vitæ chronotaxis usque ad exstructum Habendense asceterium.

FORTE AN. 625. *Epocha fundationis Habendensis cœnobii eruenda*

Notitiam Romaricencis seu Habendensis monasterii, quo nomine quondam veniebat duplex communitas virorum scilicet ac virginum, fundata et instituta a S. Romarico, simul cum S. Amato, *primo ejus* B *abbate, dedimus, quantum ex antiquis monumentis assequi nobis licuit, tom.* III *mensis Septembris ad diem* 11 *in Commentario prævio ad Acta S. Adelphii, abbatis ejusdem tertii: in Appendice autem de Gloria posthuma, Actis subnexa, multa protulimus, atque ad eum modum discussimus, unde cognoscat lector, quid sentiamus de tempore et occasione factæ translationis memorati veteris monasterii ex sacro Monte, ubi situm erat, ad subjectam vallem ultra Mosellam amnem; ubi modo exsistit Romaricencis civitas et illustrissimum virginum canonicarum collegium. Ad hæc diximus in eodem Commentario, fundationem ejusdem veteris monasterii passim figi circa annum Christi* 620; *verum quia hoc postremum tum temporis probare parum e re nostra videbatur, significavimus id fusius ostendendum, cum agendum veniret de* S. Amato, *ex cujus gestis chronologice deductis id facilius perspiceretur.*

ex chronotaxi vitæ S. Amati. 2 *Res ista paucis definita esset ac sufficienter probata, si fidem mereretur instrumentum fundationis, quod sub nomine S. Romarici vulgavit Rosierus in libro, cui titulus:* Stemmatum Lotharingiæ ac Barri ducum, *quodque adoptarunt Ruyrus in Antiquitatibus sacris Vosagi, et Meu-* C *rissius in Historia episcoporum Metensium; ubi idem Romaricus postquam dixisset, se parasse locum viris religiosis in monte Rombech, et ibidem construxisse monasterium monialium, bona sua transferre in monasterium se testatur his verbis:* Do et concedo libere et pure, quia Deo servire cupio, totum patrimonium meum: videlicet comitatum Avenduni, eodem modo, forma, auctoritate, proprietate tenendum, qua pater meus et ego tenuimus. Factum est autem hoc donum quarto Nonas Martii anno ab Incarnatione Domini 620, Clotario glorioso Francorum rege regnante. Testes sunt Arnoaldus episcopus Metensis etc. *Verum hoc instrumentum, ut multis locis corruptum, vel potius ut ex integro confictum rejiciunt passim eruditi, qui nihilo tamen minus characterem chronologicum retinent, fundationem innectentes anno circiter* 620: *et recte quidem, uti patebit ex Actis* S. Amati, *ad quæ progredior.*

Vita ex variis exemplaribus 3 *Edidit ea Surius tom.* III *ad diem* 13 *Septembris et post illum Mabillonius Seculo* II *Benedictino, sed aucta et restituta ex Ms. codice Andreæ Chesnii. Habemus et nos triplex eorum apographum Ms., quorum primum descriptum notatur ex codice S. Maximini Trevirensi, conforme edito Mabillonii, si minutias nonnullas excipias: alterum, collatum cum codicibus Mss. Romaricensi ac Trevirensi, ut indicat in margine* E *P. Petrus Franciscus Chiffletius, qui illud ad nos destinavit, non signato tamen codice unde depromptum fuerit. Plusculum hoc differt a Mabillonii edito et a jam nominatis nec editis apographis, quantumvis fere in sola phrasi; at tertium, quod acceptum est ex codice S. Salvatoris Ultrajectino, a ceteris omnibus, excepto Suriano, plurimum discrepat. Caret enim auctoris præfatiuncula, reliquis præfixa: præterea subinde narrata in aliis fusius, valde perstringit, omittitque rerum adjuncta non pauca. Eumdem tamen gestorum ordinem servat, imo ita iisdem passim vocibus inhæret, ut dubitarim primum, utrum hoc ex illis compendiose extractum esset, an vero illa juxta hoc per interpolatorem extensa.*

4 *Sed facta diligenti collatione probabilius judicavi, esse meros omissiones in Ultrajectino; nam primo stylus mihi ubique visus est idem: secundo adverti, ex dictis prætermissionibus oriri hinc inde sensuum confusionem, et narratarum rerum obscuritatem; tertio denique alium a primo auctore ei manum apposuisse utcumque suspicatus sum ex num.* 6, *ubi relato miraculo aquæ per* F *Sanctum impetratæ ex percusso silice, auctor ita pergit:* Hanc ego *(cisternam plumbeam ad dictum silicem constructum)* repletam aqua foras eructantem jugiter vidi. *Quæ Ultrajectinum, uno hoc loco ceteris uberius, sic exprimit:* Hanc ergo, repletam aqua foris eructante jugiter vidit, qui prius Sancti Vitam conscripsit et Legendam. *Scio equidem non esse infrequens apud auctores, ut seipsos designent in persona tertia; at cum nullus ante auctorem, de quo mox agam, videatur gesta* S. Amati *collegisse, vox ista* prius *et sequentes a posteriore scriptore, ut mihi quidem apparet, adjectæ fuerunt. Itaque Vitam dabo ex Ms. Trevirensi et editione Mabillonii collatis cum aliis Mss. et ubi tum inter se differunt, tum maxime cum Ultrajectino, monebo lectorem. Ceterum Ultrajectino Ms. plane consonat Suriana editio, sed de more stylus immutatus est: et ideo haud dubie Mabillonius suam* auctam *nuncupavit et* restitutam. *inter se collatis hic danda*

5 *Auctor anonymus est, et ut communis scriptorum*

AUCTORE J. P.

scripta est a coævo.

torum super hac materia opinio est, monachus idem, qui gesta SS. Romarici et Adelphii litteris consignavit, et hoc postremum mihi etiam persuasit non tantum styli similitudo, sed maxime silentium ejus de dissidio SS. Amati *et Romarici cum S. Eustasio Luxoviensi ac de aliis huc pertinentibus, quæ studiose prætermissa sunt in Actis utriusque. Dabimus ea inferius ex Vita memorati S. Eustasii. Inde sequitur auctorem eodem seculo vixisse, quo* S. Amatum, *utpote qui in Actis SS. Romarici et Adelphii se his supparem manifeste significat : at convixisse cum* S. Amato *non satis liquet. Habet quidem nonnulla in hujus Actis, unde et hoc conjicias, præsertim num.* 5, *ubi, postquam narravit, quod, dum Sancto cella exstrueretur in solitudine, trabs brevior divinitus aucta fuerit, testatur se eamdem auctam vidisse ; sed vidisse potuit diu post Sancti obitum propter miraculum diligenter conservatam. Præterea cum S. Adelphii Acta conscripserit triennio post ejus mortem, quam contigisse scribunt alii circa annum* 670, *nos certo post* 665, *jam anni effluxerant plus quadraginta a morte* S. Amati, *fere sexaginta ab auctæ trabis miraculo, quod factum ostendemus sub annum* 610, *plures verisimiliter*
B *si Clido, cujus imperio se vitam* S. Amati *conscripsisse ait in præfatione, Habendensi cœnobio abbas fuerit, prout ex conjectura existimat cum aliis. Mabillonius in Observationibus præviis: nam S. Adelphio suffectus est Garichramnus abbas, cui dumtaxat successisse potuit memoratus Clido. Quidquid de re sit, ex jam observatis satis colligitur, auctorem Sancto non fuisse longo tempore posteriorem, nec ignarum fuisse gestorum ejus patet ex narratorum serie.*

Natus circa annum 570, a juventute in Agaunensi monasterio

6 *Stirpem* S. Amati, *patriam ac parentes exhibet brevi hac periodo :* Nobilibus natus parentibus, ex Romana stirpe oriundus, in suburbano Gratianopolitanæ civitatis *(quæ caput est Delphinatus in Gallia)* præclaræ indolis Puer exortus est, patre videlicet Heliodoro summæ Christianitatis religione innixo. *Annum natalem non signat : cum tamen nec multo ante annum* 570, *neque etiam multo post eumdem statui posse probabili conjectura assequimur ex reliquo Vitæ contextu, chronologice considerato. Verbis recitatis mox subjungit biographus sequentia :* Cum ergo esset vir devotissimus (*Heliodorus*) filium Amatum, ut monasticis traderet excubiis, devovit, atque beati Mauritii liminibus (*Agaunensi*
C *cœnobio in Vallesio*) mancipandus adolescens, tamquam munus Deo acceptabile, offertur. Haud mora post temporis spatium, a primævo inter scholares imbutus, primus in bonis habetur. *Tum subdit, Sanctum,* cum monasticis normis... fere per annos triginta se totum dedisset, *majoris solitudinis desiderio clam secessisse in eremum, haud procul dissitam a cœnobio, ibidemque, assentiente abbate ac juvantibus fratribus, construxisse sibi cellam, in qua moratus fuerat* fere per triennium, *quando S. Eustasius, in Italiam proficiscens et illac pertransiens, eum invisit.*

et solitudine degit usque ad 614;

7 *Sed Eustasius in Italiam perrexit anno circiter* 613, *illuc missus a Chlotario II, tum Francici regni monachiam adepto, ut exsulantem in Italia S. Columbanum invitaret ad reditum in Galliam ; igitur si tres annos subtrahas,* S. Amatus *eremum cœpit incolere anno circiter* 610 ; *si hinc triginta alios, monasticæ disciplinæ datus est anno circiter* 580 ; *si denique, ut mihi verisimillimum apparet, dictis triginta annis vitæ monasticæ adnumeres tempus, quo inter scholares Agaunenses versatus est, natus supponi potest intra annos circiter* 568 *et* 572 ; *nam cum dicatur* a primævo inter scholares imbutus, *attigerat, meo quidem judicio, annum ætatis octavum, non superaverat duodecimum ; quando Agaunensibus aggregatus est. Sed reliquem vitæ ejus filum prosequamur, ut deveniamus ad annum exstructi Habendensis cœnobii. S. Eustasius, quem S. Columbanus, teste Jona utriusque biographo,* tantisper penes se *retinuerat in Bobiensi monasterio, remigravit in Galliam, magistri sui responsa ad Chlotarium regem delaturus, et ad Agaunense cœnobium, teste nostro biographo, denuo divertens, invisensque* S. Amatum, *id efficit, ut, relicta eremo, Luxovium secum properaret, ibidemque monachos vitam transigeret ; quæ non inepte affigantur anno Christi* 614. D

hinc Luxovium transit et cum S. Romarico

8 *Sanctus noster aliquantum temporis Luxovii commoratus,* directus *est* a fratribus, *inquit auctor noster,* ut quasdam Austrasiorum urbes lustraret: multa enim gratia prædicationis in illo vigebat. *Occasione illius excursionis incidit in S. Romaricum eique persuasit, ut præconceptam mundo valedicendi sententiam executioni mandaret, qui* non multis post actis diebus, *verba sunt rursus biographi nostri,* spretis divitiis et rebus secularibus, E
detonsum servitio Domini sui caput sese monasticis imbuendum tradidit normis. *Plenius et clarius hunc secessum, et modum vivendi apud Luxovienses describit in Vita S. Romarici apud Mabillonium seculo* II *Benedictino pag.* 417. Inveniens, *inquit,* hominem (*Romaricum*), hortatur, ut detonso capite rebusque in pauperes dispersis, tamquam sibi thesauro in cœlis posito, jam ad perfectiora pergeret. Quibus ille auditis, ut erat totus sancto desiderio repletus, cum multarum rerum substantia monasterium Luxovium petiit, multis videlicet prius ex servitio libertatem adeptis, ibique sanctam humilitatem et obedientiam propter Christum sectandam accepit. Illos denique servulos, quos dudum ministros habuerat, socios sibi detondens plerosque adjunxit : et effectus est illorum subditus, quorum prius dominus præpotens fuerat. Nam in tantæ humilitatis et pœnitentiæ jugo sese submisit, ut, quidquid despicabile in monasterio ad agendum esset, ipse adsumeret. Hortorum tamen frequentius præ ceteris fratribus operator exsistens, Psalmos jugiter tradebat memoriæ.

Habendense asceterium.

9 *Hinc pergit idem auctor ad primordia Habendensis seu Romaricensis asceterii ; sic in Vita S. Romarici :* Nam cum ad bonum opus profuturum unam tantummodo reservasset villam (*S. Romaricus*) consilio deinceps inito, B. Amatus cum eodem ad monasterium puellarum ædificandum pergit. Multis namque adunatis puellis in eremo properantes sanctum instituunt opus. *Sic autem in Vita Sancti nostri :* His (*monasticis normis, ut superius dixerat*) rite edoctus per idem tempus, consilio procul dubio omnipotentis Dei agente, sanctus magister Amatus et discipulus ejus Romaricus sub magna sanctitate, atque summæ perfectionis religiosissima intentione monasterium puellarum condunt. *Eadem breviter, sed non minus clare ad propositum nostrum, refert Jonas scriptor synchronus in Vita S. Eustasii apud nos tom.* III *Martii pag.* 789 *sic scribens :* Ad Luxovium veniens (*Romaricus*) monachicæ institutioni se subdidit, quo diu sub regulari tenore vitam agente, postea, Eustasio annuente, puellarum monasterium F

A sterium in suo proprio inseruit, et regulam Columbani custodiendam indidit.

instituit sub annum 620.

10 *Latius ista hic recitare visum est, ut perspiciat lector, non minus quinquennio aut sexennio intercessisse inter* S. Amati *ex Agaunensi solitudine transitum ad Luxoviense monasterium sub annum* 614, *et cœnobii Habendensis initia, quæ recte a neotericis collocata novimus circa annum* 620. *Neque dicas, initia quidem illa collocari non posse diu ante præfatum annum; at posse et debere fortasse diu post; quandoquidem, teste Jona, monasterium condere agressi sint duntaxat, cum Romaricus inter Luxovienses* diu sub regulari tenore vitam *egisset. Nam, ne voces illæ nimium dilatentur, prohibet Jonas ipse, primo asserens, conditum fuisse, annuente Eustasio, qui anno* 625 *e vivis abiit; secundo enarrans gesta Agrestini seu Agrestii monachi improbissimi, qui, postquam aliquamdiu in Habendensi monasterio cum SS. Romarico et* Amato *moratus fuisset, eosque, fucata virtutis specie et occultis machinationibus deceptos, in suas partes pertraxisset, infeliciter periit, superstite Eustasio : tertio memorans aliquod Eustasium inter et* Amatum *ac Romaricum, occasione regiminis Habendensis* B *monasterii dissidium, jam tum inchoatum, quando huc se contulit Agrestinus. Hujus historiam, quia notabilem in ea partem habuerunt* SS. Amatus *et Romaricus, primum in compendium redactam, ac dein, in quantum ad illos pertinet, ipsiusmet Jonæ verbis exhibebo paragrapho sequente.*

§ II. Gesta quædam a biographo Sancti omissa, supplentur ex Vita S. Eustasii, et examinantur.

Agrestinus improbus monachus

Quæ Jonas in Vita S. Eustasii tomo superius citato a pag. 788 *fusius narrat de Agrestino, in compendium contracta ita habent : Agrestinus, ex notario Theodorici regis monachus Luxoviensis, licentiam postulavit prædicandi gentibus Dei Evangelium, eamque a S. Eustasio abbate, renitente prius et increpante, quod rudis adhuc in* C *religione tyro se tali muneri parem crederet, tandem extorsit. Bojoarios adiit tum hæreticos, ac nullum fructum retulit; hinc ad Aquileienses schismaticos transivit et ipse eorum schismate infectus, Luxovium rediit : errores suos in alios transfundere conatus est, atque in ipsummet Eustasium, a quo monitus frustra, ut resipisceret, e monasterio pulsus est. Cœpit dein convellere et impugnare S. Columbani Regulam, quam contra ipsum fortiter propugnavit Eustasius in synodo tertia Matisconensi (celebrata, sub annum 623, ut censent nunc plerique ob annum Eustasio emortualem) ubi demum sic hominem allocutus est idem Sanctus :* In horum præsentia te ego ejus discipulus et successor, cujus tu disciplinam et instituta damnas, ad divinum judicium cum eo (*S. Columbano)* intra præsentis anni circulum causaturum invito, ut justi Judicis examine sententias, cujus famulum tuis detractionibus maculare procuras.

seducit SS. Amatum et Romaricum;

12 *Agrestinus asseclas suos Eustasii ratiociniis convictos, et provocatione ista perculsos adeo perspiciens, ut omni conatu ipsi cum Eustasio pacem suaderent, ficte eam postulavit, et obtinuit, seque paulo post ad Habendense monasterium contulit : quid autem hic machinatus sit, accipe ipsiusmet Jonæ verbis, qui post recitata superius num.* 9, *sic prosequitur :* Cumque jam multa religione polleret *(Romaricus)* ad eum Agrestinus pergit, seseque subditum atque obedientem simulat, simulque Amatum, quem ibi Eustasius ob imbuendam Regulam præfecerat, mollibus sugillationibus tentat. Nam eo tempore, quibusdam neglectis, tam Amatus quam Romaricus ab Eustasio objurgati fuerant. Læsos ergo ut sensit, ut facilius exasperatas mentes suis assertionibus jungeret, stimulavit venenata verba sanas mentes recipere, et in contemptum Regulæ Columbani propriam vesaniam propagare. Proh dolor! Exitiabile vas ac lethifera imbutione munitum, sanas mentes insania diabolica maculavit. Qui, abjectis institutis pristinis, rudibus conati sunt instruere plebem doctrinis : et, educto juxta Job angue, manu obstetricante divina, rursum zelo invidiæ reducere non metuunt.

AUCTORE J. P.

repellitur a S. Burgundofara;

13 Deinde ad Burgundofaram iter dirigit, ut eam suis stimulationibus, si valuisset, macularet. Quem Christi virgo non femineo more, sed viri *, confudit responsione : Num tu confutator veritatis, inquit, et novorum introductor argumentorum ad hoc huc accessisti, ut veneno tuo dulcia E mella perfunderes, et vitalia alimenta lethali amaritudine commutares? Hos tu detrahis, quorum ego virtutes semper agnovi, quorum doctrinam salubrem recepi, ex quorum eruditione multos cœlestia regna penetrasse comperi? Meminisse te velim Isaiæ dictum : Væ qui dicit malum bonum et bonum malum, et prorsus ab hac vesania festinus non recedit. Confutatur ergo his Christi famulæ responsis et ad Romaricum vel Amarum repedat, ut cœptam receptionis rugam contrahat.

* *Mabil.* virili

pluribus ejus affectis divinitus punitis,

14 Nec defuit eis ultio divina, cum ad hoc jam omnes aspirarent, ut contemptui pristinorum documentorum assentatores forent. Primum enim lupi, rabiei morbo detenti, duos ex his, qui fautores erant hujus assertionis, per intempestam noctem intra septa irrumpentes, morsibus laniarunt, atque in prædicta peste derelictos miserabiliter morti tradiderunt. Alium vero Plarevum nomine, qui ad hunc discordiæ fomitem vehementer aspirabat, dæmonum rabies pervasit, atque ignobiliter morti tradidit; nam F propria manu ipse laqueo se suspendit. Sed cum hæc ultio nequaquam fuit correctio delinquentium, protinus major secuta est : nam subito fulgur e cœlo elapsum tanto fragore percutit locum, ecclesiam pervagatur, subvertit tegumenta, plebem urit, exanimatam scilicet; ut præsens correptio, quæ simplicitate nimia, præveniente calliditate jam permixta ignaviæ, persuasioni assensum præbuerat, monstraret futuram debere fugere iram; mortuique sunt ad præsens plusquam viginti, ac deinde metu perculsos paulatim monstravit *, ut tunc ex ea ultione, sicut aiunt, plusquam quinquaginta morerentur; nempe auctore criminis ad pœnitentiam reservato, ut, si cognosceret et rediret, procul dubio sanitatem reciperet. Nullum etenim Dominus perire desiderat; sed semper, quamvis gravibus delictis obrutum, per pœnitentiæ fomenta redire expectat.

* *Mabil.* mors rapit

a servo occiditur. Resipiscunt

15 Cumque sibi sæpius pœnitentiæ locum datum non cognovisset, ut Eustasii sententia, ad judicium

AUCTORE J. P.

judicium illum evocantis, prævaleret, ante triginta dierum circulum, quam vertentis anni meta compleretur, a servo suo, quem ipse redemerat, securi percussus interiit, et occasio criminis dicebatur uxoris permixtio. Quod, quamvis multi dicerent, et verum asserere velint, tamen nostrum firmare non est. Cuncta etenim juxta Salomonem adducit Deus judicio pro omni reatu, sive bonum sive malum. Et Apostolus dicit : Uniuscujusque opus, quale sit, ignis probavit. A nobis tandem dicendum est, quod juxta eum hæc sententia divini judicii ferire non distulit, ut assentatoribus suis fugere a lacerationibus famulorum Dei monstraret, et ille contumaciæ suæ commissa per meritam ultionem lueret. Amatus vero ac Romaricus venerabilis Eustasii continentiam * postulantes recipiunt, atque, desidiá submota, fruuntur. *Hæc Jonas in Vita S. Eustasii apud nos, et apud Mabillonium seculo* II *Benedictino; hic tamen voces nonnullæ aliter expressæ sunt, ut notavi ad marginem.*

* *Mabil.* convenientiam

SS. *Amatus et Romaricus;*

16 *Historiam istam ne verbo quidem attigit biographus noster in Actis* S. Amati *aut S. Romarici, prout insinuavi num.* 5 *hujus Commentarii, ac paulo latius exposui tom. III Septembris in Commentario prœvio ad Acta S. Adelphii num.* 11, *causamque talis silentii assignari mihi verisimillimam, metum videlicet intempestivum ac imprudentem, ne similia memorando sanctorum Abbatum et fratrum suorum apud posteros memoriam læderet. Cardinalis Baronius in Annalibus ad annum* 617 *post relatam fuse eamdem historiam,* Mirati sumus, *inquit,* eos, qui ipsorum (SS. Amati *et Romarici)* res gestas sunt prosecuti, de lapsu nihil dicere : adeo ut omnino hoc remansisset incognitum, nisi Jonas in Eustasio, rerum sui temporis scriptor, id amplis notis testatum reliquisset, majori utique gloria Dei et proficuo exemplo in ejus Ecclesia, in qua raro contingit, redeuntem ab hæresi sive schismate digne pœnitere. *Posterior hujus periodi pars scrupulum mihi injicit. An igitur Sancti illi aliquando hæretici fuerunt aut schismatici, uti videtur supponere Eminentissimus? Vel an eo sensu hæreticos aut schismaticos fuisse supponit, ut formalem in fide Catholica errorem professi fuerint, aut ab unione Ecclesiæ Romanæ descivecerint? Equidem simile quid nequeo certo vel etiam probabilius elicere ex integro Jonæ contextu, unde sua deprompsit cum ceteris omnibus laudatus Baronius.*

non suerant tamen

17 *Verum est; narrat Jonas, Agrestinum schismati Aquileiensi de tribus Capitulis adhæsisse, ac tentasse, ut in illud etiam alios pertraheret : verum addit, eumdem, postquam a S. Eustasio repulsam passus esset, nec quidquam profecisset apud alios, in id curas convertisse, ut institutum S. Columbani criminaretur. Super hoc uno, uti apud eumdem auctorem videre est, habita est disceptatio in Matisconensi synodo, nulla schismatis Aquileiensis facta mentione. Cum Agrestinus ad* Amatum *et Romaricum accessisset,* læsos ut sensit (*Eustasii reprehensione)* ut facilius exasperatas mentes suis assertionibus (*eas intelligo, quas contra Columbani Regulam objecerat Eustasio in synodo*) jungeret, stimulavit venenata verba sanas mentes recipere, et in contemptum Regulæ Columbani propriam vesaniam propagare. *Nihil hic rursum reperio, quod de schismate Aquileiensi exponi debeat. Unde dum idem auctor dicit, quod,* abjectis institutis pristinis, rudibus conati sint instruere plebem doctrinis, *naturalis ejus sensus mihi videtur, quod malis artibus Agrestini magis in Eustasium incensi ab institutis, quæ sub eo Luxovii didicerant, declinarint; Agrestino in iis, quæ S. Columbani Regulis objecerat in synodo, assensi fuerint; nova et ab his Regulis aliena subditos docuerint; laxiorem fortasse vivendi normam aut permiserint aut introduxerint. Pœnas autem divinitus illatas aliis crediderim, quia vehementiore ardore atque majore contemptu Regulæ, cui obstricti erant, exsecutioni mandabant, quæ suggesserat Agrestinus, nec impediverant Sancti.*

18 *Præterea sententiam nostram abunde confirmat ipse Jonas, post enarratas pœnas sic concludens :* Amatus vero ac Romaricus venerabilis Eustasii continentiam postulantes recipiunt, atque, DESIDIA SUBMOTA, fruuntur. Abilinus vero *(episcopus, Agrestini consanguineus et antea patronus)* vel ceteri Galliarum episcopi post ad roboranda Columbani instituta aspirant. *Viden' ut solam causetur desidiam, et unice actum fuisse innuat de Regula S. Columbani? Neque obstat, quod Sanctus noster, ut fuse narrat anonymus biographus, post actam peccatorum suorum rigidam pœnitentiam, jam morti proximus prælegi sibi voluerit Epistolam S. Leonis PP. I ad Flavianum episcopum Constantinopolitanum,* quoniam in ipsa plenissima ratio fidei catholicæ continetur, et per universas sententias suam semper aptaret confessionem, scilicet ut Vir sanctus se in omnibus orthodoxum comprobaret. *Ad quæ Mabillonius ita observat :* Hanc confessionem et pœnitentiam egisse videtur Amatus, eo quod Agrestio seu Agrestino schismatico parumper cum Romarico adhæserat. *Nam, nisi aliunde probetur, inde deducere fas non est, Sanctum aliquando non fuisse orthodoxum; cum contingat frequentissime, ut homines, quorum fides semper integerrima fuit, et nemini mortalium unquam suspecta, jam morituri vel ipsi recitent vel ab aliis sibi recitari postulent Symbolum Apostolorum aut similia præcipuorum fidei articulorum summaria.*

in hæresim aut schisma

prolapsi.

19 *Nolim tamen negare, aliquo modo influxisse in istud Sancti factum præhabitam cum schismatico necessitudinem; sed eo dumtaxat sensu, quo et Mabillonii verba intelligi queunt, quod voluerit tale fidei suæ testimonium exhibere, ut omnem omnino suspicionem eriperet iis, qui cum scirent eum ab Agrestino seductum fuisse in uno, suspicarentur etiam fuisse perversum in altero. Utut res contigerit, numquam equidem ex adductis hactenus mihi persuasero,* SS. Amatum *et Romaricum schismati adhæsisse : imo multo probabilius mihi apparet, eos vel ignorasse, quod Agrestinus schismate infectus esset, vel saltem cogitasse, quod idem deposuisset. Adhæc vix dubito, quin idem Agrestinus, quamvis schisma etiam tum animo foveret, diligenter caverit, ne id Sanctis innotesceret, et sic (sciebat enim quam male sibi successisset apud alios) eorum animos a sese abalienaret.*

§ III. S. Amati, a synonymis distinguendi, tempus emortuale; memoria in Martyrologiis, cultus antiquus.

Annum Sancto emortualem non indicat anonymus noster, neque ullo charactere eum nobis

A *Obitus Sancti, super quo variant scriptores* *bis per conjecturas eruendum reliquit. E vivis abiisse, priusquam S. Arnulphus episcopus, Metensis, abdicato episcopatu, sese in Habendensem eremum recepisset, communis scriptorum opinio est, in eo fundata, quod memorati episcopi æqualis biographus secessum ipsius enarrans dicat, Romaricum ei Metas usque occurrisse, et in eremo aptum locum præparasse; nullibi de* S. Amato *abbate sermonem habeat, acsi, hoc defuncto, cura monasteriorum uni Romarico incumberet. Conjectura hæc est, natura sua non magni ponderis, sed in rebus adeo absconditis non prorsus contemnenda. Verumtamen, etiam stante hac conjectura, non convenit inter scriptores de anno ultimo* S. Amati; *quandoquidem neque conveniat de secessu S. Arnulphi. Hunc Pagius affigendum putat anno* 625, *et obitum* S. Amati *anno* 624*: Cointius secessum Arnulphi anno* 626, *obitum* Amati *anno* 625*: Mabillonius, quem sequuntur Calmetus, Castellanus et alii, obitum* Amati *differt in annum* 627, *quia Arnulphum episcopatum tenuisse usque ad annum* 629 *existimavit in annotatis ad utriusque Vitam; sed aliter sensisse videtur in Annalibus referens episcopatus abdicationem ad annum* 627.

innectendus 21 *Dedimus nos Acta S. Arnulphi tom.* IV

B *mensis Julii ad diem* 18 *et in Commentario prævio,* § 3 *discussis ordine chronologico annis, quibus episcopatum adiit, tenuit, ac dimisit, ostendimus, initia vitæ ejus solitariæ consignanda esse anno* 625, *mense circiter Septembri. Quapropter inhærendo communi conjecturæ de* S. Amati *e vivis discessu ante accessum S. Arnulphi ad solitudinem, utrumque eidem anno illigandum censeo, adeo ut S. Romaricus abbas S. Arnulphum in eremo susceperit diebus non multis ab obitu* S. Amati, *qui contigisse creditur Idibus ejusdem mensis Septembris. Ne autem anno citius statuam* Amati *obitum, prohibet synodus Matisconensis, habita juxta Cointium anno* 623, *juxta Mabillonium anno* 624, *juxta alios anno* 627, *quod posterius admitti nequit, quia S. Eustasius, qui illi certo interfuit, vivere desiit anno* 625. *Dictæ synodo superstes mihi videtur fuisse* S. Amatus *ad biennium: nam Agrestinus, teste Iona, interiit anno uno, minus triginta diebus post celebratam synodum: eo mortuo, inierunt cum Eustasio pacem* Amatus *et Romaricus;* Amatus, *uti testatur noster biographus, pœnitentiæ impendit annum alterum, qui procul dubio subsecutus est pacem initam cum Eustasio. Igitur*

C *etiamsi cum Cointio synodum innectas anno* 623, *obitus* Amati *differri debebit in annum* 625.

forte an. 625. 22 *Dixi autem* S. Amati *obitum illigandum esse anno* 625 inhærendo communi conjecturæ, *juxta quam illum superius in margine notavi, addita particula* forte. *Nam, ut candide eloquar, eidem conjecturæ non multum defero: quia non video, quid solide opponi posset dicenti, ex silentio in Vita S. Arnulphi nullatenus deduci posse* S. Amatum *tum fuisse mortuum.* Amatus, *inquis, abbas erat, et ubi de Arnulpho agitur solus comparet Romaricus, hic solus occurrit deducturus eum in eremum: sit ita; Romaricus fuerat ante in aula regis Arnulpho familiaris et amicus, imo jam tum in aula versantes simul meditati fuerant seculo nuntium remittere, atque ad Lerinensem insulam secedere; quid mirum, si Romaricus, quantumvis nondum abbas, certe tamen fundator monasterii Habendensis, audito amici proposito,* a partibus Vosagi egressus, ad beatum pergit Arnulphum, atque ex providentia utriusque, vasti eremi aptum ei præparat locum? *Quid mirum, inquam, si hæc amico præstet Romaricus,* Amato *remanente in antro, quod, sicut habet noster, in* obliqua montis parte... sibi soli habitaculum præpararat... e quo Dominicis diebus egrediens fratribus vel sororibus jugiter sacras Scripturas relegebat? AUCTORE J. P.

De modo et tempore obitus hallucinationes Trithemii, 23 *Sanctum nostrum naturali morte defunctum esse, liquet manifeste in Vita num.* 27; *unde non assequor, quo ex capite illum martyribus accensuerit Joannes Trithemius de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti lib.* III, *cap.* CCCIX *sequens elogium contexens:* Amatus abbas monasterii S. Romarici, vir sanctus et monasticæ disciplinæ cultor zelosus, post multa bonorum operum studia, martyrii corona laureatus est Idibus Septemb.: *quod de nostro* Amato *intelligendum esse reor, sicut etiam aliud, quod magis confusum et implexum proponit libro eodem cap.* LXXXVIII *in hæc verba:* Amatus abbas Luxoviensis post beatum Walbertum vir devotus et sanctus, sua doctrina et exemplo multos egregios discipulos instituit. Erat enim charitate plenus, mitis, humilis, et discretus atque sanctarum Scripturarum ubertate refertus, qua cunctis prodesse potuit. Claruit anno Domini 660. *Idem de tempore fere repetit ibidem cap.* XC: Romaricus abbas Luxoviensis post sanctum Amatum, cujus etiam discipulus fuerat.... Claruit anno Domini 660. *Neuter assignato anno superstes fuit; neuter Luxoviensibus abbas præfuit, aut potuit præfuisse: cum S. Waldebertus hos monachos gubernarit abbas ab anno Christi* 625 *usque ad* 665, *atque illi subrogatus fuerit Ingofredus, prout ostensum fuit in Opere nostro locis variis et nuper tom.* III *Septembris in Commentario prævio ad Acta S. Adelphii* § 2. *Trithemium secuti sunt recentiores non pauci, omnes sicut ipse, hic corrigendi.* E

et aliorum, Sanctum 24 *Tempora et loca perturbavit Trithemius, personas confuderunt alii. Inter Auctaria Usuardi codex Aquicinctinus annuntians hodie S. Amatum Senonensem episcopum, ita habet:* Duaci, translatio S. Amati archiepiscopi Senonensis. Qui a Theoderico rege Francorum ab episcopatu dejectus consilio Ebroini Majoris Domus in hanc provinciam relegatus est, jussu præfati regis. Qui abbas monasterii Romarici factus, miræ abstinentiæ *etc. Ad quæ recte monet Sollerius noster, post* regis *omissum esse:* Item alterius sancti Amati, *aut quid simile, ne duo diversi in unum confundantur. Henricus Murer in Helvetia sacra in elogio S. Amati episcopi, quem Sedunensem facit, et mortuum signat in margine anno* F *666 die* 13 *Septembris, pleraque ipsi attribuit, quæ biographus noster gesta narrat a Sancto nostro in Agaunensi monasterio et eremo huic proxima; reliqua vero, quæ refert idem Murer, adeo consona sunt gestis S. Amati Senonensis episcopi, ut suspicari queas, auctoris hujus lucubrationem vel saltem, quæ secutus est illo loco documenta, conflata fuisse partim ex Sancti nostri partim ex S. Amati Senonensis Actis. Plura super eadem materia observari poterunt hoc ipso die, quo similiter illustranda veniunt Acta S. Amati Senonensis, et, quid de Sedunensi statui debeat, indicari.*

cum synonimis episcopis 25 *Aliam confusionem adverto apud Sammarthanos fratres in serie episcoporum Sedunensium in hunc modum scribentes*: 12 S. Amatus monasterii Agaunensis abbas episcopatum tenuit, Dagoberto II rege Francorum anno 716; et jacet in ecclesia Romari-montis in Lotharingia. *Sammarthanis assentitur R. D. Sebastianus Briguet, Sedunensis*

AUCTORE J. P.

Sedunensis ecclesiæ canonicus in lucubratione sua, de Vallesia Christiana, typis vulgata anno præsentis seculi 44, additque ita tradi ab illis passim, qui de rebus iisdem scripserunt: citat Pantaleonem in Prosopographia virorum illustrium Germaniæ, quem consului part. 1 pag. 232, ubi agit de Amato Sedunensi, sicut et Joannem Stumpffen in Chronico Helvetiæ lingua Germanica exarato, ad cujus librum XI *remittit laudatus Pantaleon; utrobique inveni pene eadem, quæ legeram apud Henricum Murer, citatum numero præcedente, at de corpore præfati episcopi, sepulto in Monte Romarici, mentionem nullam.*

confundentium.

26 *Oportet igitur, ut id apud alios legerit laudatus Brignetus; quos cum non nominet, odire nequeo, quantumvis parum intersit: etenim qualescumque demum sint illi scriptores, vix dubito, quin nescientes, quo devenisset corpus Amati, secundum ipsos Sedunensis antistitis, ad Romaricum-Montem recurrerint, quod illi cujusdam* S. Amati *corpus conservari, magnaque in veneratione haberi didicissent. Sed in eo manifeste hallucinati sunt, constat enim ex Jona et anonymo nostro, primo,* Amatum *Romaricensem seculo pene integro anteriorem esse Amato, secundum* B *Sammarthanos et Brignetum sub annum* 716 *Sedunensi episcopo; secundo,* Amatum *Romaricensem ex Agaunensi eremo ab Eustasio deductum fuisse Luxovium, non vocatum ad Sedunenses infulas; tertio, eumdem erecto circa annum* 620 *Habendensi monasterio præfuisse abbatem, ibidemque post aliquot annos occubuisse, sepultum esse, atque haud ita dudum post coli cœpisse ut Sanctum, colique in hunc usque diem; sicut mox ostendam postquam præmisero sacros Fastos, quibus nomen ejus inscriptum reperi.*

Memoria Sancti

27 *Inter antiquiores martyrologos primus Sancti nostri memoriam sic recolit Ado ad hunc diem:* Item sancti Amati presbyteri et abbatis monasterii S. Romarici, qui miræ abstinentiæ et anachoreticæ vitæ sectator, virtutum et miraculorum gratia illustrem conversationem duxit. *Adonem, uti observat Sollerius, ferme ad apicem transcripsit Usuardus; neque audiendus hic Mabillonius in Observationibus præviis ad Acta Sancti, monens, priorem annuntiationis partem Adonis esse, reliquam ab illis vocibus:* Qui miræ abstinentiæ, *superadditam fuisse ab Usuardo; quandoquidem tota legatur in Adonis codicibus editis et Mss., a quibus longe discrepat codex, quo* C *usus est Mabillonius, prout ostendit idem Sollerius tum alibi, tum præsertim in Præfatione ad editionem Usuardi num.* 152. *Non magis hoc loco dissonat Adoni Notkerus quam Usuardus, unum excipe, quod apud Notkerum pro* Amati *legatur* Anniani, *qui amanuensium lapsus est.*

in Fastis sacris:

28 *Neque ab illis in substantia differt Romani hodierni sequens commemoratio:* In monasterio Romarico in Gallia sancti Amati presbyteri et abbatis, abstinentia et miraculorum gratia illustris. *Wandelbertus vero Sanctum hodie isto versiculo exornat:*

Idibus abba nitet merito et cognomine Amatus.

Mitto describere aut etiam enumerare martyrologos recentiores; paucissimi enim sunt, qui Amatum *nostrum prætererint. Meminerit tantum studiosus lector, dum illos consulit, emendandos esse, qui cum Trithemio martyrem vel abbatem Luxoviensem scribunt, aut cum aliis abbatem Agaunensis monasterii et dein episcopum; ista enim vel ad alios Sanctos pertinent, vel ex conjecturis absque fundamento inserta sunt. Æquum tamen esse existimo, ut, quæ inter Auctaria Usuardi dedit hodie* D *Sollerius ex codice Montis sancti, hic locum obtineant:* Solennis jam diei fulminat orbita, qua præclarus Christi confessor, cœlestem vitam ducens Amatus, supremam curiæ cœlestis sortitur lætabundus aulam, cujus miracula relegere, qui vult, actus et Vitam scilicet ipsius *(consulat.)* Qui miræ abstinentiæ etc.

cultus antiquus,

29 *Sancti Abbatis sui memoriam mox ab obitu Habendenses incolæ solemniter prosecuti sunt cultu annuo. Audi biographum numero Vitæ ultimo:* Cum jam anni circulus peractus fuisset et sub illo tumulo, ut supra diximus, beati Viri tegerentur membra et ob illius solemnitatem nocte vigiliæ celebratæ fuissent, rursus post Matutinos cuidam fratri revelatum est, ut quantocius beata membra illa infra basilicam sanctæ Mariæ ponerentur: quod confestim, opitulante Domino sub magna reverentia est celebratum; ubi annua revolutione populorum caterva ad ipsius solemnia festinantes, per ejus interventum salvandos se fore non dubitant. *Confirmatur idem in Actis S. Adelphii, eodem seculo defuncti:* sic namque, *inquit auctor coætaneus num.* 6, disponente Deo factum est, ut in die illo, quo festivitas sancti Amati agebatur, filiolus ipsius E *(Adelphium e sacro fonte susceperat, idque vocabulo* filiolus, *Gallis* Filleul, *hic designatur)* sanctus Adelphius in eadem basilica cum magno ornatu sepeliretur. *Et ibidem num.* 7: Quoniam gemina sancti Amati (sicut jam præfati sumus) atque Adelphii festiva aderat dies, peractis Matutinis, hymnum beati Amati canere cœperunt, quem Adelphius a primo versu usque ad finem alta voce jugiter cantavit cum illis.

§ IV. Loca sacra in honorem Sancti exstructa; insignis cultus et festivitates annuæ.

Oratorium in Monte sancto

Cultum sancti, quem ab ipso fere obitu inchoatum demonstravimus, absque interruptione semper perseverasse, suadent multa, atque F *in primis templa seu oratoria ipsius nomine insignita. Augustinus Calmet tom.* 1 *Historiæ Lotharingiæ col.* 388 *disserens de gestis* S. Amati, *postquam enumeravit ecclesias seu oratoria septem, quæ ab eodem erecta creduntur in monte Habendensi, ut in iis sacræ virgines laudes Deo jugiter decantarent; pergit in hunc fere modum Gallico idiomate:* Postea instaurata illic sunt (on y rétablit) septem alia sacella sub aliorum Sanctorum invocatione. Primum sanctæ Crucis, secundum sancti Sepulcri, tertium S. Michaelis, quartum Deiparæ Virginis, quintum S. Claræ, sextum S. Margaritæ, septimum S. Romarici et S. Amati. Sunt qui novem enumerant, sumentes pro duobus SS. Romarici et Amati sacella, quæ contigua erant, atque his jungentes basilicam monasterii, vel, si lubet, ecclesiam parœcialem S. Amati, quæ sita est ad montis radicem, nec longe dissita a rupe, quam Vir iste Dei inhabitaverat.

31 *Hisce*

A *et ecclesia parœcialis juxta rupem*

31 *Hisce congruunt, quæ refert Serarius noster cap. VII Vitæ S. Romarici, collectæ ex Mss. Romaricensibus, ubi primum de variis oratoriolis loquitur, suppresso tamen nomine Sanctorum, quibus dedicata fuerant; dein ita concludit:* Si duæ, quarum vertex unam, alteram S. Amati rupes tenebat, ecclesiæ hisce septem subditis conjungantur, novem veluti angelorum chori erant, qui sine fine Deum concelebrant, ac dicunt: Sanctus, Sanctus, Sanctus. *At vero, quia pleraque hic verbis efferuntur tempus præteritum denotantibuss, ut dubitare queas, an ecclesia ista parœcialis et oratoria hodiedum existant, vel saltem, an iniquitate temporum et bellorum dirutis substitua fuerint alia etiam nunc existentia, audire juvat Theodoricum Ruinartium, qui locum ipsum invisit anno 1696 et notatu dignissima accurate descripsit in Itinere litterario Lotharingiæ, una cum ejusdem ac Joannis Mabillonii Operibus posthumis edito per Vincentium Thuillier Benedictinum Congregationis S. Mauri typis Parisiensibus anno 1724. Itaque laudatus Ruinartius part. III, pa. 471, præmissis nonnullis de Romaricensis oppidi situ et origine, de insigni nobilium Canonissarum ecclesia ac domicilio, deque aliis huc non* B *spectantibus, subjungit, quæ sequuntur.*

quam olim incoluit,

32 Die primo Octobris ad montem conscendimus, ubi olim Habundense monasterium: paulo antequam ad verticem pertingeremus, vidimus initium pontis ad duos editissimos montes conjungendos destinati, quod sanctus Arnulphus Mettensis secesserat, vulgus Fezzeum dicit. In ipso montis supercilio duplex erat olim monasterium, quod in suo castro Habundensi sanctus Romaricus circa annum 620 ædificaverat, ab ipso deinceps Romarici-mons dictum. Nunc translato, uti diximus, sanctimonialium monasterio, superest unum virorum, quod a RR. PP. Benedictinis Congregationis S. Vitoni Sacer-mons vocatur. Ibi præter majorem ecclesiam, ubi officia divina quotidie persolvuntur, quinque supersunt oratoria, hinc inde in montis declivio sita. Ad Septentrionem unum in honorem sanctæ Crucis, alterum S. Micheeli dicatum; ad Austrum vero, primum est sanctæ Claræ seu Cæciliæ, ubi sepulta fuit, visiturque etiam nunc ejus sepulcrum vacuum, secundum sanctæ Margaritæ, tertium vero, quod ceteris antiquius videtur, duas in alas divisum est, in quarum sinistra duo sepulcra antiqua, quatuor columnis innixa, C habentur, sanctorum scilicet Amati et Romarici, quorum corpora cum aliis Sanctorum reliquiis inde translata sunt, et nunc in canonicarum basilica asservantur, exceptis aliquot particulis, quæ cum corpore sanctæ Claræ in majori sacri montis oratorio habentur.

S. Amato consecrata.

33 *Laudatus auctor, interjectis quibusdam ad propositum nostrum non pertinentibus, prosequitur his verbis:* Per Meridionalem montis partem, quæ abruptissima est, inter rupes et saxa descendimus, visuri antrum, quod in declivio positum est, ubi sanctus Amatus pœnitentiam egisse dicitur. Locus est ita angustus, ut vix hominem capere possit; paulo inferius ecclesia est vicinorum vicorum parochialis, cujus porta Meridionalis atriolum est cum sepulcro antiquo absque inscriptione. *Huc usque Ruinartius, satis clare, ut evanescat dubium, quod suboriri natum erat ex Serario; sed ex hoc tamen, utpote antiquis Mss. uso, colligimus basilicam* S. Amati *juxta antrum exstructam fuisse a multis seculis et verisimiliter ante seculum* IX *quo contigit prima translatio corporum* SS. Amati, *Romarici et Adelphii, atque sacrarum Virginum transmigratio in locum, ubi nunc cernitur Romaricensis civitas.*

AUCTORE J. P.

Translationes quatuor corporis

34 *Ordo nunc exigeret, ut ad demonstrandam insignis cultus non interruptam perseverantiam, exponerem, quo pacto, tempore et occasione peractæ fuerint mox allegata translatio et tres aliæ eam subsecutæ, multisque prodigiis illustratæ: verum cum eæ æqualiter pertinerent ad* SS. Amatum, *Romaricum et Adelphium, rem illam fuse pertractavimus ad diem* 11 *Septembris, S. Adelphio sacrum: ibidem enim in Appendice de Gloria posthuma quatuor paragraphis variorum scriptorum de tempore et occasione factarum translationum protuli opiniones, et, examinatis Romaricensibus documentis, quid mihi in ea materia probabilius appareret exposui. Quinto paragrapho ostendi, qua solennitate peragantur quotannis singularum translationum festivæ commemorationes, quibus demum subnexui prolixiores miraculorum atque translationum historias, desumptas ex Mss. Romaricensibus, et, ubi opus erat, annotatis elucidatas. Quapropter, ne actum agam, præcipua hic sine ulteriore examine in compendium contracta exhibeo, atque pro majore horum omnium notitia ad citatum diem* 11 *lectores remitto.* E

diversis temporibus olim factæ

35 *Itaque, juxta ibidem dicta, prima sanctorum corporum translatio, quæ et translati monasterii epocha est, contigit tempore Ludovici Pii regis et imperatoris, id est, ante annum* 840; *secunda inter hunc annum et* 899, *cum scilicet sacra corpora delata sunt ex vetustis sacellis in novam basilicam; tertiam fiximus intra annos circiter* 910 *et* 920; *huic occasionem præbuerunt Hungari in Lotharingiam irrumpentes et devastantes omnia; illorum enim metu virgines cum sacris exuviis ad Habendensem montem, antiquum monasterii sedem, confugerunt, ac post illorum discessum hinc reversæ sunt, corporaque in memorata basilica reposuerunt, præsente Drogone Tullensium episcopo, qui ab anno* 905 *usque ad* 921 *vel* 922 *illam cathedram occupavit. Quarta translatio, quam non immerito Sanctum canonizationem, saltem prout tum temporis hæc fieri solebat, a quibusdam appellatam monuimus, peracta est Idibus Novembris anno* 1051*; quando rogatu Odæ abbatissæ S. Leo IX PP. Hugonem Bisonticensem antistitem, et Udonem tum Tullensis ecclesiæ primicerium, postea episcopum, legatos suos Romarici-montem direxit,* qui, *verba sunt relationis, quam dedimus,* de sanctorum F Romarici, Amati, Adelphii et Gebetrudis virtutibus ac miraculis judiciaria inquisitione instituta, primum eorum sacra corpora ex humili loco, in quo hactenus quieverant, in sublimiorem solemni pompa extulerunt. Deinde eorum, ut vere Dei Sanctorum, historias ac miracula, Romani, a quo missi erant, Pontificis auctoritate, et conscribenda et divinis Officiis inserenda sanxerunt.

totidem diebus per annum festive recoluntur:

36 *Officium ac Missa propria, quorum, uti hodie recitantur a Romaricensibus, Orationes, Hymnos, lectiones secundi Nocturni aliasque partes præcipuas ibidem exhibui, fiunt ritu duplici secundæ classis ad diem* 17 *mensis Maii, quo primæ translationis memoria recurrit; ritu duplici majore ad dies* 15 *Februarii,* 20 *Augusti, et* 13 *Novembris, quibus secundæ, tertiæ et quartæ translationis annua festivitas celebratur. In assignata aliquoties appendice de Gloria posthuma S. Adelphii, alterius et recentioris translationis corporum mox nominati*

AUCTORE J. P.

nominati Sancti et S. Amati *notitiam dedimus acceptam a Chiffletio, quam, quia brevior est, docetque, quo loco Sancti corpus existat modo, hic repetendam judicavi :* 1634, 8 Octobris, Dominica Philippus de Ligneville de Tantonville, præpositus S. Deodati *(Saint-Diey, oppidum est Lotharingiæ)* corpora S. Amati et S. Adelphii de antiquis thecis in novas argento convestitas transtulit : quæ super altare S. Romarici in forulis hinc inde præparatis collocatæ sunt ; sancti quidem Amati capsa a parte Epistolæ, sancti porro Adelphii a parte Evangelii. *Haud incongruum fuerit his etiam subnectere, quæ tradidit laudatus num.* 31 *Ruinartius de jam dicto altari, uti et de ipsa basilica a se visis :* Ecclesia, *inquit,* amplissima est, quam terræ motu ab aliquot annis concussam reparavit princeps abbatissa atque firmissimis columnis munivit. Summum altare Leo IX Pont. Max. consecravit, in quo soli canonici septem, qui virginibus ministrandis instituti sunt, Sacrum celebrant : retro illud in ecclesiæ extremitate, aliud est excelsius, in quo quinque thecæ sanctarum reliquiarum, potissimum sancti Romarici *etc. Inter Sanctos, quos supprimit, recensendos esse* SS. Amatum *et Adelphium liquet ex mox datis Chifffetii verbis.*

B

peculiaris est hodiernæ festivitatis solemnitas apud Romaricenses;

37 *Superest, ut exponamus quam solemnis sit hodierna festivitas, celebrata olim, ut supra observavimus, ipso anno Sancti obitum proxime subsequenti. In Proprio Sanctorum insignis ecclesiæ S. Petri Romarici Montis ad diem* 13 *Septembris Officium de* S. Amato *recitandum præscribitur ritu duplici primæ classis cum Octava. Lectiones secundi Nocturni gesta ipsius referunt usque ad fundatum Habendense cœnobium, reliquam gestorum partem perhibent Lectiones item secundi Nocturni designatæ pro die octava. Nullas transcribo, quia, quæ complectuntur, fusius enarrata inveniet lector in Actis, unde dictæ Lectiones, mutato hinc inde stylo, deprompta sunt. Hymni similiter proprii sunt, et præcipua Sancti gesta, sat eleganti metro comprehendunt. Ad Vesperas et Matutinum iste canitur :*

Hymnus ad Vesperas et Matutinum

38 Amate, patrium solum
Dum Cularonam deseris,
Ad agmen Agaunensium
Civis polorum scriberis.
Reclusus excelso specu,
Mundi procellas despicis,
C
Totoque mentis impetu
Cœlis amore jungeris.
De rupe cellæ proxima,
Quam fuste tantum percutis,
Virtute Mosis insita,
Aquas perennes elicis.
Lucerna talis abdito
Ne delitescat angulo,
Eustasius pertransiens
Producit hanc Luxovio.
Hinc Romaricum principem
De vanitate seculi
Ad sanctitatis tramitem
Traducis arte nobili
Deo Patri sit gloria
Ejusque soli Filio
Cum Spiritu Paraclito
In sempiterna secula. Amen.

ad Laudes et secundas Vesperas.

39 *Hic autem ad Laudes, et in secundis Vesperis.*

Per te, magne Pater, vertice Habendico D
Surgit sacra domus ; grex ubi Virginum,
Terreni thalami posthabita face,
Christo se pius immolat.
Vicenæ quater hic, quatuor additis,
Alterna revocant se vice Virgines :
Septenisque Deo perpetuum melos
Bis senæ agminibus canunt.
Has tu nempe piis legibus imbuis,
Exemplisque doces et precibus juvas :
Ornatasque sacris corda monilibus,
Christo pronubus exhibes.
Tot dives meritis, cilicio tamen
Prostratus moreris, et cinere horridus
Calcarique tuum corpus ad ostium
Templi virginei jubes.
Parce hospes, precor o, qui sacra limina
Oraturus adis ; et penetralibus
Condendas adytis reliquias, cave,
Ne cæco pede proteras.
Te summa o Deitas, unaque poscimus,
Ut Sancti precibus, nos quoque supplices
Cœlesti facias psallere patria
Æternis tibi canticis. Amen.

40 *Sunt nonnulla in istis versiculis, quæ explanatione indigerent ; sed ea mox clarescent, ubi perlecta fuerint Acta et his subjecta Annotata. Missa legitur de communi Abbatum ; excipe tamen Orationem mox recitandam, et Evangelium, desumptum ex cap.* XI *Matthæi :* Respondens Jesus dixit : Confiteor tibi Pater Domine cœli, *super quo item Evangelio in tertio Nocturno Officii legitur Homilia ex libro Moralium S. Gregorii Papæ. Oratio utrobique hæc est :* Spiritum nobis, Domine, pœnitentiæ salutaris obtineat beati patris nostri Amati abbatis oratio, qui Crucis mortificationem jugiter in suo corpore pro tui nominis honore portavit. Per Dominum.

E

reliqua Officii proprii ac Missæ dispositio.

Colitur verisimiliter etiam alibi, ubi servantur reliquiæ.

41 *Ceterum prorsus verisimile est, Sanctum hodie peculiari etiam cultu affici in monte Habendensi, et præsertim in basilica ipsi juxta antrum erecta, sed defectu documentorum nihil certi hac de re lectorem edocere possumus, sicut nec de reliquiis, quæ ibidem fortasse servantur, ut suspicari nos sinit laudatus num.* 32 *Ruinartius ; cum dicat corpora* SS. Amati *et Romarici cum aliorum Sanctorum reliquiis asservari in Canonicarum basilica,* exceptis aliquot particulis, quæ cum corpore S. Claræ (*alias* Cæcilia et Gegoberga *appellatur, fuit filia S. Romarici et secunda parthenonis abbatissa*) in majori sacri montis oratorio habentur. *Denique cum de reliquis sermo inciderit, huc spectant, quæ Calmetus citato tomo* I *Historiæ Lotharingicæ col.* 391 *Gallice refert, quæque reddita Latine ita sonant :* In sacrario sacri Montis diu conservati fuerunt duo catilli, seu minoris formæ scutellæ ex fuso ære Cyprio, non cuso. Accedit unus magnitudine sua ad scutellam, qua utuntur chyrurgi (*excipiendo scilicet incisæ venæ sanguini*), alter duplo pene major est. In his catillis cibus ipsi (S. Amato) proponebatur, dum cum monachis comedebat. F *Post hæc monet idem auctor inferius in observationibus suis, catillos istos hodiedum servari in abbatia Senonensi Gallice* Senones, *situ est, in Vosagi montibus, et sic nuncupata, quod fundatorem habuerit archiepiscopum Senonensem S. Gumbertum, seu Gondebertum, cujus gesta apud nos Commentario historico illustrata sunt, tom.* III *mensis Februarii ad diem* 21.

VITA

A

VITA

AUCTORE ANONYMO COÆVO.

Ex Mss. Romaricensi, S. Maximini Trevirensi, Ultrajectino et alio, collatis cum editione Mabillonii.

PRÆFATIUNCULA.

Cujus jussu scripserit auctor. a

Imperiis tuis beatissime papa Clido *a* eloquio quidem exiguo, sed voto uberrimo parere disposui. Præcipis itaque, ut sancta illa opera, quæ in hac luce beatus egit Amatus, litterarum paginis in processu temporis mandare debeam; nec silentio magis fore prætereundum, quod dignum est summis laudibus celebrandum. Nunc igitur, annuente Domino et te jubente, pauca B de multis expediam, tamquam scilicet litteratis viam hujus itineris ostendens *b*. b

ANNOTATA

a *Clidonem, qui alibi* Dido *scribitur, abbatem fuisse Habendensis cœnobii nonnulli existimant, prout monui in Commentario prævio num.* 4. *Vox* Papa *omissa apud Mabillonium, legitur in nostris Mss. præterquam in Ultrajectino, in quo tota Præfatiuncula desideratur. De origine autem hujus vocis, notione, et quibus olim tribuebatur, nunc ad solum Romanum Pontificem restricta, consule Historiam chronologicam patriarcharum Alexandrinorum, præfixam tom.* V *Junii a pag.* 25.

b *In exemplari Trevirensi,* ostendemus.

CAPUT I

Sancti natales, vita monastica et solitaria.

C *Ab illustri patre juvenis cœnobio commissus* a

Ille denique temporibus Dagoberti *a* regis, sicut moribus egregius, ita in cunctis sanctitate, nomine et actu Amatus fuit. Nam nobilibus natus parentibus ex Romana stirpe oriundus *, in suburbano Gratianopolitanæ *b* civitatis præclaræ indolis Puer exortus est; patre videlicet Heliodoro *c* summæ Christianitatis religione innixo *d*. Cum ergo esset vir devotissimus, filium Amatum, ut monasticis traderet excubiis, devovit; atque beati Mauricii *e* liminibus mancipandus Adolescens tamquam munus Deo acceptabile offertur. Haud mora post temporis spatium a primævo inter scholares *f* imbutus, primus in bonis habetur.

* *al.* oriens

b c d e f

post annos triginta in eremum

3 Nam cum monasticis normis jugiter incumbens fere per annos triginta sese totum dedisset, majoris eremi secretum expetens, clam a septis monasterii egressus, paululum procul in devexa excelsissimi montis rupe semet Athleta Christi contra diabolum præliandum * dedit. Nam cum ab abbate sui monasterii vel a fratribus anxio et solerti quæreretur studio, triduano ille die cum jejunio peracto, vix tandem per obliqua montis inter saxorum periculosos *g* scopulos sancta reperiuntur vestigia, et sic perventum est, ubi Sanctus latitabat *h* quidem hominibus, sed præsto erat Deo. Cumque repertus fuisset, ut ad monasterium remeare deberet, deposcunt: quia abbas fratresque anxii mœrentesque essent pro illo, vel quid sibi vellet ista abscessio sciscitarentur *. Illico ait; Sinite me, o Fratres, obsecro, in hoc arcto locello mea deflere admissa, atque Redemptori meo sedulo deservire obsequio.

* *Mab.* pugnaturus

A. ANONYMO. COÆVO. g h

* *al.* sciscitantur

secedit et austerius vivens vexatur a dæmone.

4 Et cum ex his cum evellere non potuissent, tunc aiunt; Quid vis, ut tuæ sit sustentationis alimentum? Saltem indica nobis. Tum ille; Panis, inquit, et aqua post triduanum, quousque Dominus voluerit suppletum jejunium, ut tribuantur mihi, potiora non flagito, nec egeo, et hic hordei * sit. Hæc dicta illumque inventum narrant abbati. Tunc unus deinceps ab abbate eligitur minister e fratribus, cui nomen erat Berinus, qui continuis ei famularetur obsequiis; acceptoque pane, urceoque repleto aqua, pergit ad Virum Dei, et his datis recedit. Cumque Vir sanctus * orationi incumberet, mox tentator in corvo affuit, furatoque pane aquam effudit. Sed surgens Amatus, his contemplatis, ait: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quia meum augeri jubes jejunium, et hoc per tuum aderit suffragium, quoniam nihil est in hoc mundo, quod absque tuo geratur arbitrio.

* *al.* de hordeo

* *al.* Dei

E

Trabem cellæ construendæ breviorem oratione auget; i

5 Post aliquod igitur tempus parvum eidem construitur antrum; sed artifex mensuram cubiculi non tenens, accedit ad Virum Dei dicens: Sine me *i* Vir Dei, ad locum, quo cæditur lignum, quoniam trabs duorum manubriorum mensura brevior esse videtur. Tunc ille: Noli, inquit, fili, sed revertere et metire, habeto * fidem. Revertens igitur metiens lignum, reperit tot largius, quot dudum fuerat brevius. Illico remeans ad Virum Dei, narrat, quod actum est. Tunc ille: Sile, inquit, et noli illud recidere, quiam donum Dei est: hujus operis *k* ego enim testis sum, quia forinsecus tegimen ceteris eminentem suprascriptam mensuram vidi *l*.

* *Mabil.* habeo

k l

fontem elicit e saxo;

6 Aliud denique miraculum per eumdem Virum Dominus fecit. Cumque jam per anni spatium eidem aqua de vallium amnibus a ministro deferretur, condolens injuriæ fratribus * ait: Accedamus fratres et eamus ad saxum hoc, et oremus, quoniam potens est Deus aquam de petra producere. Oratione igitur completa, surgunt utrique, atque baculo, quem Vir Dei manu gestabat, silicem percussit; egressaque mox lympha perennis manat; ibique parare jussit cisternam plumbeam. Hanc ergo * repletam aqua foras eructantem jugiter vidi.

* *al.* fratrum

F

* *al.* Hanc ego

labore manuum victitat et otium evitat.

7 Post hæc namque in eadem rupe parvulum spatium terræ reperiens, abscisso nemore, campellum fecit, utpote capientem quartam partem modii, in quo hordeum serere solebat; justum quippe est dicens, ut proprio unusquisque vivat labore. Habuit autem et infra cellulam molam, quam tunc manu agebat, tum canenti ei fessisque membris somnus obreperet. Calceamentis nullo ibidem tempore utebatur: locellus autem, in quo ad molendum pedes extendere * consueverat, minutis et acutissimis lapillis repletus erat. Itaque mos illius exstitit, ut tentationem carnis vel somnium corporis per laborem molæ abigeret.

* *Trevir.* tenere

grande saxum in cellam ruens prodigiose sistit,

8 Quodam autem tempore, cum in campello, quem excolere Vir Dei solitus erat, foderet, de excelsa montis rupe saxo immani ruente, cellulæ

A. ANONYMO COÆVO.

cellulæ suæ intuitus mox imminere ruinam, quod reor diabolica compulisset astutia : sicque signum Crucis depingens ait : In nomine Domini nostri Jesu Christi præcipio libi, ne amplius descendas : cumque jam in propinquo tegmine mansiunculæ esset, statim sistens monti inhæsit. Pendet autem ex latere et monti inhæret, nec omnino speluncam lædit. Crebro autem diabolus cum suis satellitibus accedens, concutiendam et evertendam cellulam a monte funditus minabatur; ille vero in Domino fortissimus præliator inconcussum et intrepidum gestabat pectus dicens : Dominus mihi adjutor est, non timebo, quid faciat mihi homo.

oblatas pecunias et invito relictas rejicit

m 9 Denique illius loci episcopus *m*, familiarissima ei erat devinctus caritate ; qui cum crebra visitatione delectaretur adesse Virum Dei, propter Christi amorem paupertatem sectantem, decrevit auri quantitate solari, utrum sibi an pauperibus voluisset decernere : ipse vero ait : O bone præsul, hæc, quæ a te offeruntur, illis tribuenda sunt, quibus major necessitas incumbit. Ego autem spretis retinaculis mundi, nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus revertar in terram *n*. Is namque cum hæc importuno B inferre precatu vellet, nec potuisset, clam, cum egrederetur, altariolo, in quo Missas celebrare assuetus erat, aurum superposuit : cumque ex more, nocte subacta, ad sacra Mysteria hora legitima Famulus Christi venisset, repertos solidos tamquam inimici execrans *o* insidias, in vallium ima præcipiti demersit jactatu dicens : Dominus pars hæreditatis meæ ; ego his non indigeo.

ANNOTATA.

a *Nempe primi ejus nominis, qui cum in Austria regnaret, floruit Sanctus noster in Habendensi monasterio : quod sic intelligendum esse, patet ex hujus anno natali, quem nec diu ante, nec diu post Christi* 570 *figendum arbitramur. Adi Commentarium num.* 6.

b *Gratianopolis* (*Grenoble*) *urbs Delphinatus primaria ad Isaram fluvium : dicta fuit olim* Cularo *et* Cularona, *et hoc vocabulo usus est auctor hymni recitati a nobis in Commentario prævio num.* 38.

c *Ita in omnibus exemplaribus nostris ; Surius* Theodorum *legit.*

C d *Apud Mabillonium, et in Ms. Ultrajectino :* Summæ Christianitati innixo.

e *Agaunense monasterium designatur, situm in Vallesia inferiori ad Rhodanum fluvium.*

f Scholares *scribitur apud Mabillonium et in Ultrajectino, unde et Surius* scholasticos *fecit. Sed in reliquis Mss.* primates *habetur.*

g *Mabillonius legit,* per obliqua montis saxosi inter periculosos etc. *Similes vocum immutationes et transpositiones in exemplaribus nostris hinc inde occurrentes, ortasque ex codicum diversitate, atque describentium inadvertentia, deinceps inobservatas præteribo, nisi facile ad marginem indicari possent, vel sensum notabiliter immutarent.*

h *Differt hic ab aliis Ultrajectina lectio, quæ hæc est:* Majoris heremi secretum expetens, clam egressus est, paululum procul in rupe excelsi mentis, et cum ab abbate et fratribus sui monasterii magno studio quæreretur, triduano jejunio peracto, vix tandem reperitur, latitabat quidem etc.

i *Trevirense Ms. habet,* sinite me, *Ultrajectinum,* sequere me. D

k *Voces illas* hujus operis, *non lego apud Mabillonium, neque in Ms. Ultrajectino.*

l *Hinc passim colligitur ætas auctoris. Vide Commentarium num.* 4.

m *Agaunum in Sedunensi diœcesi situm est ; Igitur huic episcopo, uti observat Mabillonius, nomen fuerit Leudemundus, cujus circa hæc tempora meminit Fredegarius Scholasticus in Chronico cap.* XLIV.

n *Mabillonius et Ms. Ultrajectinum :* Nudus egressus sum de terra, et nudus revertar in pulverem.

o *Vox* execrans *abest a Ms. Trevirensi.*

CAPUT II

Perducitur Luxovium a S. Eustasio; et ipse eo allicit S. Romaricum, quocum Habendense asceterium construit. E

Totus austeritati addictus

Vervecum quippe pellibus membra tegebat. Temporibus quoque quadragesimæ quinque nucleis nucum cum parvo poculo aquæ in quotidiana refectione illius, post Vespertinis laudibus peractis, vilis quidem, sed Deo placita, mensa parabatur. Interdum quippe triduana crebroque prolixiora protrahens jejunia, fessus membris, sed Spiritu sancto repletus, Christo jugi famulabatur obsequio. Balnearum fomentis bis tantum ibidem utebatur in anno, ante sanctam videlicet Domini Natalis diem, ejusque sacræ Resurrectionis Paschæ. Hæc erat illius corporis cura, de cetero vero pleraque latent occulta, quæ tunc gesta sunt miracula.

invisitur a S. Eustasio et Luxovium adducitur,

11 Temporibus autem illis in partibus Vosagi *a* vir egregius et religione celeberrimus abbas Eustachius *b* constabat. Tunc forte accidit, ut egressus metas penetraret Italiæ, introiensque cœnobium Agaunense *c* sciscitari cœpit, quis inter primos sanctitate primus ibidem haberetur. Tunc aiunt : An fortassis ignoras sanctum virum Amatum, qui in hac excelsissima F rupe jam fere per triennium duram gerit vitam? Illeque his auditis confestim montis perartam et pene gressu labentem conscendit semitam : inventoque Viro tanta caritate amplexus est, ut nullatenus pateretur eum sibi deesse. Quid plura? Revertens ab Italia *d* ablatum sanctum Hominem Luxovium *e* usque perduxit, affirmans lucernam non esse sub modio occultandam, quin potius illis, qui in domo Domini sunt, lumen præbendum, et illum perfectiorem viam posse tenere, qui proprias sedes reliquerit.

ob virtutes carus omnibus, prædicationi adhibetur,

12 Denique conversatus aliquod temporis spatium in monasterio illo sanctus Amatus, ab omnibus amatus effectus est. Erat utique serenus vultu, hilaris aspectu, præclarus et celer eloquio, cautus et firmus consilio, compunctioni deditus, profusus in lacrymis, temperatus in prosperis, mitis et lætus in adversis, moribus egregius, sanctitate fulgentissimus, caritate in omnibus præditus, abstinentiæ discretioni innixus. Sic utique omnibus bonis ditatus tamquam lumen magnum

A magnum in mundo renitebat. Factum est autem in aliis temporibus, directus a fratribus ut quasdam urbes Austrasiorum lustraret: multa enim gratia prædicationis in illo vigebat.

eleganti oratione S. Romaricum 13 Vir autem nobilis erat in palatio et honorabilis in populo, cui nomen Romaricus *f* sub laico habitu, sed jam tum mentem gerebat religiosam. Nutu ergo divino, ut credo, annuente, ad hujus domum hospitalitatis gratia sanctus affuit Amatus. Intuitus autem Virum Dei cum multa reverentia et honore suscepit eum. Cumque jam mensa posita esset, cœpit inter epulas flagitare, ut sibimet desideranti verbum salutis nuntiaret. Mox ille, cum velox et cautus esset in verbo, exorsus ait: Cernis hunc discum argenteum? Quantos iste dudum servos habuit, quantosque deinceps habiturus est! Et tu velis nolis nunc suus servus es, quoniam ad servandum eum possides. Sed nunc æquum super se edentibus reddit suffragium, de quo a te, qui nunc eum servas, ratio in futuro requirendo exigetur; scriptum namque est: Aurum et argentum vestrum æruginavit, et ærugo eorum in testimonium vobis erit *g*: Unde Dominus ait: Væ B vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram *h*.

ad seculi fugam permovet. 14 His denique auditis, Romaricus ait: Obsecro sanctitatem vestram aliquantulam dierum moram *i* mecum facite, et narrate, quid faciam *k*: quoniam id solum, quod olim angens gesticbam, modernis nunc annuente Domino congratulor adfore temporibus. Tunc Amatus exorsus ait: Ausculta paululum, vir bone, cum sis nobilitate parentum excelsus et divitiis inclytus ingenioque sagax, miror, si non nosti responsum Domini. Cum quidam eum interrogasset, quomodo vitam æternam capere posset, dicens: Magister bone, quid faciam *l*, ut habeam vitam æternam? Et paucis interpositis eidem dicitur: Si vis ad vitam ingredi serva mandata. (Dicit illi, Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies: Non adulterabis: Non furtum facies: Non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum et matrem tuam, et diliges proximum tuum sicut teipsum *m*.) Dicit illi adolescens: Omnia hæc custodivi a juventute mea, quid mihi adhuc deest? Ait illi Jesus: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus et habebis thesaurum in cœlo; et veni, sequere me. Hudiens hæc vir Domini Romaricus, deside- C rio et amore Dei refertus, non multis postactis diebus, spretis divitiis et rebus sæcularibus, detonsum servitio Domini sui caput sese monasticis imbuendum tradidit normis *n*.

et cum illo cœnobium construit. Pedibus contractum sanat. 15 His rite edoctus per idem tempus, consilio procul dubio omnipotentis Dei agente, sanctus magister Amatus, et discipulus ejus Romaricus sub magna sanctitate, atquæ summæ perfectionis religiosissima intentione monasterium puellarum condunt *o*. Hoc autem dum ædificaretur, quidam contractus pedibus, ablato gressu, quatiebatur infelix. Adfuit ergo sancto Amato, obsecrans sibimet pristinæ virtutis incolumitatem præbendam. Tunc almificus Vir ait: Domini mei Jesu Christi est est tibi dare, quæ poscis, fili mi. Sed misericordia motus rursus dixit: Et quia video, his te indigere, esto nobiscum saltem paucis diebus, oremusque pariter Dominum. Habeto ergo fidem et dabitur tibi a Domino, quod postulas *p*, quomodo affatim benigna est misericordia ejus. Quid plura? In proximo temporis tribuitur debili gressus, atque *q* rursus arva plantas dudum peregrinas terenda exultantes recipiunt, et graditur deinceps homo pedibus propriis, qui pridem pedibus gestabatur alienis. A. ANONYMO COÆVO.

energumenam liberat. 16 Puella sanctimonialis in eodem cœnobio absque licentia Senioris pomum edendum præsumpsit; sed mox diabolus ingressus eamdem discerpere cœpit. Tunc nuntio præpeti Amatus adest, et mox astantibus ait: Numquid non prædixi vobis, quia * inimicus noster diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens, quem devoret? Denique puellis ait: Oportet, o filiæ, ut iste immundus spiritus vigiliis et jejuniis atque oratione pellatur et his denique impositis deceptor aufugit *r*. Cumque incolumis fuisset reddita sororibus, Vir almificus dixit: Intuemini, quid nobis Dominus præstitit o bonæ sorores *s*: sicut scriptum est: Resistite diabolo, et fugiet a vobis. Consuetudo utique illius erat, ut id, quod suis orationibus Dominus tribuebat, aliorum meritis actum fuisse adscriberet.

* *Mabil.* quod

Prima cœnobii abbatissa moritur. 17 In hoc eodemque cœnobio hic Vir elegit, unam, quæ sororibus præesset, et hæc erat desiderio Domini plena et religione præcipua, cujus nomen erat Mactefledis *t*. Hanc ad exemplum summæ sanctitatis ceteris imitandam proposuit: E sed omnipotens Deus, qui suorum semper est fidelium suffragator, volens ejus laboribus et sancto desiderio quantocius æterna præmia reddere, priusquam in hac sollicitudine duorum, ut conjicio, annorum curricula peregisset, ad finem hujus vitæ pervenit *u*. Sed una ex sororibus præcedenti nocte per visum miræ magnitudinis stellam egredientem de monasterio vidit cœlosque introeuntem conspexit. Præfata autem Mactefledis cum in ipso articulo suæ vitæ jam in egressu anima esset, quædam soror ait: Canite psalmos, quia jam mater nostra nos relinquit. Illa inter hæc ait: Silete paululum quoniam sanctus Paulus nondum adest. Et post pusillum denique annuit, ut canerent: sicque sancta anima illa de hac luce læta properavit ad Dominum *x*.

ANNOTATA.

a Vosagi (*montis, saltus, silvæ, eremi*) per confinia *Alsatiæ, Burgundiæ et præsertim Lotharingiæ extensi, notionem dedimus sæpe alibi et nuper ad diem* 11 *Septembris occasione S. Adelphii abbatis.*

b Eustasius *scribitur ab aliis et* Eustatius; *de hoc sancto abbate actum est apud nos tom.* III F *Martii ad diem* 29; *quædam etiam super eo pertractavimus hic in Commentario prævio anum.* 7.

c *Vide Annotata ad caput primum lit. e.*

d *Itineris in Italiam a S. Eustasio instituti tempus et causam assignavimus in Commentario num.* 7.

e *Celebris abbatia in Burgundiæ ducatu ad radices Vosagi montis.*

f *De S. Romarico Habendensis cœnobii fundatore et secundo abbate, cujus festivitas recurrit die* 8 *mensis Decembris, multa diximus hic in Commentario; plura tomo præcedente in Commentario prævio ad Acta S. Adelphii, et in appendice de Gloria posthuma.*

g *Jacobi* V *vers.* 3.

h *Lucæ* VI, *vers* 24.

i *Trevirense:* aliquantulum spatium. *Mabillonius:* aliquantulum *sine addito.*

k *Trevirense:* quid me oporteat facere.

l *Matthæi* XVI, *unde hæc et sequentia desumpta sunt, legitur,* quid boni faciam.

m *Verba*

A. Anonymo coævo.

m *Verba sacræ Scripturæ uncis inclusa non habent Mabillonius et Ms. Ultrajectinum.*

n *Congressus S. Amati cum S. Romarico, refertur etiam in hujus Vita apud Mabillonium; sed brevius: verba dedi in Commentario prævio num.* 8.

o Sub magna sanctitate *et reliqua usque ad* monasterium puellarum, *desiderantur in Ultrajectino.*

p *Ultrajectinum*: obsecrans sibi pristinam præberi virtutem. Cui Vir sanctus ait: Habeto fidem, et dabitur tibi a Domino, quod postulas: *omissis, quæ in aliis exemplaribus interjiciuntur, et sequuntur usque ad* In proximo.

q *Desunt iterum in eodem Ultrajectino voces istæ usque ad* et graditur.

r *In Mabillonio:* et his finitis dæmon aufugit: *at in Ultrajectino ab his verbis:* decerpere cœpit, *usque ad ista:* cumque incolumis, *sensus ita contrahitur:* Quem Vir Dei effugavit.

s *Mabillonius legit:* Intuemini dulcissimæ sorores, quid vobis præstiterit Dominus: *omisit Ultrajectinum.*

t *Ultrajectinum, suppressis denuo ceteris, vocibus* elegit unam *mox subdit:* cujus nomen erat

B ete.

u *Ultrajectinum etiam hic ceteris exemplaribus brevius rem sic refert:* Sed omnipotens Deus post duorum annorum curricula ad finem hujus vitæ perduxit.

x *An aliquando cultum habuerit, ignoramus, non videtur eum habere hodiedum apud Romaricenses; nullam certe ejus commemorationem invenio in Proprio Sanctorum. Meminerunt ejus Majores nostri in Prætermissis ad diem* 13 *Martii in hunc modum:* Madefledis abbatissæ, a S. Amato institutæ felix transitus memoratur in dicti S. Amati Vita, danda ad 13 Septembris. De ipsa nihil in Fastis publicis. Menardus, Bucelinus, Saussayus et post hos Arturus in Gynæceo Sanctis illam adscripsere. *Ceterum in Ultrajectino post verba* cœlosque introeuntem conspexit, *mox subnectitur:* Sicque sancta anima *etc., nihilque memoratur de dicto illius sororis, aut responso Mactefledis.*

CAPUT III

C

Postrema Sancti gesta et pius obitus.

Ingens psalmodiam instituit; in antrum se recipit,

Porro sanctus Amatus semper eremi secretum diligens infra profunda vastaque Vosagi castrum reperiens, sicut in præsentiarum cernitur monasterium, transmigravit; ibique, opitulante Domino, multis virginibus, psallentium per septem turmas, in unaquaque turma duodenis psallentibus die noctuque jugiter instituit *a*. Sed ipse in obliqua montis parte concavum reperiens saxum, angustum sibi soli habitaculum præparavit, habuitque lectulum in alveolo ad status sui mensuram factum *b*. Siquidem et specus amplius longiusque non eminebat, et desuper immanis rupes dependebat, atque per hanc minister fune tintinnabulo ligato parvam particulam panis cum modico aquæ poculo homini Dei Amato præbebat.

19 Dominicis vero diebus egrediens, fratribus vel sororibus jugiter sanctas Scripturas relegebat, admonens illos ad æterna gaudia et ad cœlestem patriam quantocius properare. Totus enim erat dulcis consilio, totus amatus* eloquio; plenus quippe erat Spiritu sancto, cœleste semper meditans opus. Moris sui fuit, ut, dum jugiter hilarem vultum gerebat, ad instar racemi guttas lacrymarum ab illius oculis defluere videres. Sæpe enim præsago spiritu etiam quorumdam cogitationes prodebat.

D

unde Dominicis diebus egrediens, suos instruit.

* *Mabil.* amabilis

Fratrem proprietatis reum ad pœnitentiam provocat.

20 Quædam itaque die, dum quidam frater in præsentia sui graderetur; Siste, inquit, frater mi, quo loquar tecum. Vereor dulcissime meus, ait, ne forte inimici vesania ac subtilitas aliquid tibi cupiditatis malum contra Regulæ decretum proprium habere injiciat. Tunc ille: Absit a me secus quippiam agere, nisi id, quod tua sanctitas prædicat, et nostra continet Regula. Inter has igitur confabulationes* sanctus Vir oram cucullæ illius tenens, utroque digito hinc inde complexus consutum infra trientem reperit, moxque dixit: Hic ergo quid habes frater mi? Confestim ille pavore perculsus, pedibus sancti Viri sese prostravit dicens: Heu mihi misero tremissem furatus sum. Tum ille: Surge, inquit, et age pœnitentiam: qui furabatur, jam non furetur *c*.

* *Trevir.* tabulas

c

E

sanctimoniales obedientiam docet.

21 Quadam denique die puellæ sanctimoniales dum apum examen recipere gestiunt, sanctus Vir adfuit. Erant autem ibi duo vasa, apibus parata: quibus ait: Vultis hoc examen recipere? Dicunt ei: Istud vas lacte et bona herba linivimus; in hoc recipiendæ sunt apes. Nolite, ait, sed in aliud vas recipiantur. Et his dictis abiit. Illæ ergo postponentes sancti Viri mandatum, in vas, quod paraverant, apes aptaverunt; sed contra jussum Viri Dei capturam intromissæ feræ per quinque dies nec volatum capiunt, nec snarum necessitudini florigeras decerpunt silvas. Crebro autem advenientes puellæ pulsant vas: illæ quidem vivæ intus murmurant, nec tamen foras egrediuntur. Tandem puellæ jussa Hominis Dei ad memoriam revocantes, ad eumdem pergunt, et narrant ei omnia. Tum ille: Ite, inquit, atque migrate *d* eas in vas, de quo dixeram. Quod dum factum fuisset, tamquam de custodia carceris exeuntes, mox lætæ et volatum capiunt et esum, atque omnibus ibi laborantibus ampliora illæ lucra fecerunt. Multa quidem miracula in hac vita peregit, quæ nunc ut stilo pandantur affatim satisque prolixum facient. Nunc igitur ad illa narranda properemus, quæ propinquante die obitus sui laudabiliter fecit.

d

F

Mortis suæ præscius

22 Amatus igitur ante anni peractum circulum imminere obitus sui diem quibusdam fratribus prænunciavit. Erat itaque frater quidam, quem familiari retinebat affectu: quo accito, ait: Si nosti ab ineunte ætate sub quanto studio et charitate nutrierim te, volo, ut ea, quæ tibi præcipio, secreta facias, et caute peragas, quoniam appropinquare jam meæ mortis exitum procul dubio credas. Habeto igitur socium ad hoc opus Castorium nostrum presbyterum, pergesque in silvam hanc, atque, cinere evecto, facite de cilicio culcitam meam, quam repletam cinere in lectulo stratus mei ponite, quoniam de quibusdam factis meis me oportet pœnitere et libet.

publice confitetur delicta.

23 Tunc frater ille, o Domine, inquit, quomodo hoc potest fieri, ut sustineas talia, quoniam pro longa abstinentia et tribulationibus multis jam fessus es membris. At ille *e*: His, frater, te ignorante olim usus sum, sed robustum me fecit Dominus semper in illis esse. Confessionem, inquit,

e

A inquit, meam coram omnibus facere disposui, et pœnitentiam legitimam accipiens, ita opto de seculo quandoque exire. Tu vero age, quæ dixi. Factum est igitur, quod præcepit. Jam non post exactis multis diebus, accitis fratribus, siqua se meminit deliquisse, prostratus cilicio et cinere in eorum præsentia publica voce confessus est. Hanc igitur dum gereret pœnitentiam, inæqualitatem corporis perpessus jugi quatiebatur dolore. Sed Vir sanctus cognoscens peccatorum suorum purgationem * tempus advenisse, in his infirmitatibus multiplici exultabat lætitia.

* Ultraj. purgationis

et post elapsum annum pœnitentiæ

24 Aderant denique, qui coram eo sanctas Scripturas legerent. Veniebant namque catervatim et fratres, qui verbum salutis ab eo audirent; cumque jam isti imbuti recederent, alii imbuendi accedebant. Similiter ancillæ Dei, horis competentibus turmatim commeantes, plenam ab eo de ventura vita capiebant doctrinam *f*. Cumque jam prope anno peracto in hoc cilicio et cinere, membris infirmitate plenis, diebus ac noctibus jugiter orationibus incumberet, cute et carnibus sublatis ossa pura patebant; sed vox illius perseverans cum fletibus semper erat ad Christum.

B

prælegi sibi jubet epistolam S. Leonis.

25 Venit ergo ultimus dies lætus quidem animæ suæ, sed fratribus et sororibus amarus. Passim tunc per omnes cellulas fletus et mœror regnabat. Lugebant igitur semetipsos a tanto Viro desertos esse, sed congratulabantur illi jam angelorum contubernia adeptum fuisse *g*. Mox itaque cum ad finem venisset, cuidam fratri præcepit dicens: Affer, inquit, epistolam Leonis Papæ *h* missam ad S. Flavianum *i*, quoniam in ipsa plenissima ratio fidei Catholicæ continetur. Allataque epistola coram eo legebatur. Cumque in præsenti recenseretur, sanctus Vir dicebat: Sic credo Trinitas ineffabilis, ita confiteor Deus omnipotens, ita de Te sentio, Dei Filius Jesu Christe, qui pro nostra salute dignatus es in hunc mundum venire; sic de te intelligo Deus æterne Spiritus sancte: uuum Deum in Trinitate, Trinumque in Unitate confiteor. Ita edoctus de tua sentio Incarnatione, piissime Christe *k*. Quid plura? Per universas sententias suam semper aptabat confessionem; scilicet ut Vir sanctus se in omnibus orthodoxum comprobaret.

Ipse dictat epitaphium sepulturæ suæ inscribendum,

26 Denique cum esset in sancta humilitate præcipuus, indignum se reputans, infra valvas basilicæ sepeliendum, in introitu ostii basilicæ sanctæ Mariæ suum parari jussit sepulchrum, C scribens desuper titulum, quem ipse edidit hoc modo dicens: Omnis homo Dei, qui in hunc locum sanctum ad orandum introieris, si merueris obtinere, quæ postulas, pro anima Amati pœnitentis, hic sepulti, Domini misericordiam deprecari digneris, ut si quid mea parvitas de meis peccatis obtinere non potuit, tepide pœnitendo, obtineat vestra tantorum caritas, sedule Domini misericordiam deprecando.

et suis valedicens moritur.

27 Congregati ergo fratres atque sorores universusque sexus lugentes præstolabantur exitum sancti Viri. Evangelia scilicet legentes, atque psalmos hymnosque coram lectulo decantantes. Inter has igitur voces veniam ab universis petens, atque eis valedicens, ita emisit spiritum. Tunc *l* exultare magis ibi libet, sed flere potius compellitur. Flent ergo monachi, plangunt devotæ puellæ, lugent universi populi, sexus uterque adolescentes atque infantes, sanctum Virum defunctum fuisse, seque orphanos atque angentes relictos esse.

28 Sepultus est ergo loco, quo ipse præceperat: sed in die tertio cuidam fratri Matutinis dictis per visum apparuit dicens: Quid agitis o fratres? Tum ille: Lugentes atque tristes sumus de tua absentia, Pater piissime, quia orphanos nos dereliquisti. Ad hæc ille: Ne contristemini: scitote me absolutum de meis peccatis, beneque receptum in conspectum Domini mei. Vos autem nunc in hoc loco paupertatis caminus excoquit, sed non post multum temporis spatium Dominus Deus omnipotens omnibus bonis istic vos abundare faciet. Dic interim fratri Romarico, ut æquo animo sit, et de monasterio magnam sollicitudinem gerat, et memor sit mei semper. Et his dictis abscessit. Confestim surgens frater ille hæc universa cum lacrymis narravit homini Dei Romarico.

A. Anonymo coævo

Apparet semel atque

iterum, et corpus suum transferendum indicat.

29 Post hæc regis munificentia repente circiter ducentos aureos ibidem destinavit. Nam *m* et deinceps largiente Domino, sicut in præsenti cernitur, plurima adjutoria Habensis monasterii mancipata sunt usibus. Hæc procul dubio obtinuit sancti Amati oratio. Denique cum jam anni circulus peractus fuisset, et sub illo tumulo, ut supra diximus, beati Viri tegerentur membra, et ob illius solemnitatem nocte vigiliæ celebratæ fuissent, rursus post Matutinos cuidam fratri E revelatum est, ut quantocius beata membra illa infra basilicam sanctæ Mariæ ponerentur. Quod confestim, opitulante Domino, sub magna reverentia est celebratum: ubi annua revolutione populorum catervæ ad ipsius solemnia festinantes, per ejus interventum salvandos se esse non dubitant; præstante Jesu Christo, qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Hujusmodi Deo laudes decantandi norma* laus perpetua *nuncupatur: quia semper tum die, tum nocte sine ulla interruptione, nisi quæ requiritur, ut alii aliis succedant, continuatur. Præluxerat in eo instituto S. Alexander Acœmetorum in Oriente fundator, cujus in Actis apud nos tomo* I *Januarii pag.* 1027 *sic scribit auctor ejus discipulus:* Erant vero e tribus nationibus, Romani, Græci, Syri, numero trecenti (*monachi,*) et hos in sex choros distribuit, ut assiduam obirent hymnodiam. *Sed hoc ipsum didicerat S. Amatus in Agaunensi cœnobio. Audi S. Gregorium Turonensem in compendio Vitæ S. Sigismundi Burgundionum regis apud nos tom.* I *Maii pag.* 85: Ille (*Sigismundus*) ad sanctos Agaunenses F abiens, per multos dies in fletu et jejunio durans, veniam (*occisi insidiis novercæ Sigerici filii*) precabatur, psallentium ibi assiduum instituens. *Imo mos iste dein ab Agaunensibus et Habendensibus ad alios transiit. In vita S. Salabergæ, apud Mabillonium Seculo* II *Benedictino, auctor fere coævus hæc habet:* Coacervatæ in eodem loco sunt, vel monasterio (*Laudensi*) adunatæ plus minusve trecentæ famulæ Christi: illisque dispositis per turmas, ad instar Agaunensium monachorum Habendique normam disposuit, die ac nocte præcepit canonem omnipotenti Deo personare, et juxta egregium prædicatorem Paulum sine intermissione orare. *Porro id institutum haud grave erat in tanto personarum numero, maxime si in una dumtaxat ecclesia cantus continuaretur. Quantus fuerit præcise virginum Habendensium numerus non indicat biographus noster; at magnum fuisse innuit tum hic, tum in Vita S. Romarici apud Mabillonium tomo citato pag.* 419 *ubi dicit, quod Romaricus, cujus mortem nunc*

A. ANONYMO. COÆVO.

nunc innectunt multi anno 653, animas virginum circiter centum seu amplius ex monasterio suo sibi prævias ad cœlestia regna transmiserit. *Magna sane sit communitas, in qua, spatio circiter annorum triginta, moriantur centum.*

b *Consonant istis recitata in Commentario prævio num.* 33 *verba Ruinartii.*

c *Ultrajectinum Ms. totum hunc numerum et partem præcedentis ita perstrinxit :* Totus erat dulcis consilio : sæpe etiam quorumdam cogitationes prodebat. Quemdam etiam fratrem a furto arguebat dicens : Surge, et age pœnitentiam : qui furabatur, jam non furetur.

d *Trevirense :* migrentur in vas. *Melius Ultrajectinum, cujus textum integrum, quia phrasis ejus ab aliorum discrepat, transcribo :* Die quadam dum sanctimoniales apum examen suscipere vellent, Vir sanctus affuit : et erant ibi duo vasa, apibus parata : in vase ad hoc aptato eas apes recipere parantibus ait : Nolite, sed in aliud vas recipiantur. Moniales vero dictis Viri non obedientes, in vas, quod aptaverant, apes receperunt, qui * per quinque dies, nec suarum necessitati florigeras decerpunt sylvas ; tandem jussa Hominis Dei ad memoriam revocantes, et ad B eumdem pergunt et narrant ei omnia. Tunc ille : Ite, et mittatis in vas, de quo dixeram ; quod cum factum fuisset, mox volatum capiunt, et ampliora lucra fecerunt.

* quæ

e *Desunt ista in Ultrajectino usque ad* Factum est igitur.

f *Nihil eorum, quæ ab initio hujus numeri huc usque leguntur, habet Ultrajectinum.*

g *Totum hoc ab initio numeri rursus desideratur in Ultrajectino.* D

h *Sancti hujus Pontificis Vita illustrata est apud nos tom.* II *Aprilis ad diem mensis* 9. *Epistolam, cujus hic mentio est, a Patribus concilii Chalcedonensis summopere commendatam, atque omnium ecclesiarum consensu et applausu ab orthodoxis acceptam, habes apud Eminentissimum Baronium in Annalibus ad annum* 449.

i *Hujus etiam episcopi Constantinopolitani ac martyris gesta Commentario historico elucidata sunt in Opere nostro, tom.* III *Februarii a pag.* 71.

k *Articulus is de sanctissima Incarnatione omissus est in Ms. Ultrajectino : omissus, inquam, nam eum ab auctore expressum fuisse, verisimillimum mihi est ex eo, quod laudata epistola ab initio ad finem usque Verbi Incarnationem pertractet contra Eutychianam hæresim. Porro quod dictum articulum subsequitur usque ad initium sequentis numeri, ibidem similiter non legitur.*

l *Quæ hic leguntur usque ad proximum numerum ita contrahuntur in eodem Ultrajectino :* Lugent universi populi sanctum Virum defunctum fuisse. *Imo et is numerus ita contrahitur:* Sepultus est ergo loco, quo ipse præceperat, et in die tertio fratribus per visum apparuit dicens : E Ne contristemini, scitote me absolutum de meis peccatis, beneque receptum in conspectum Dei. Sed non post multum temporis spatium Dominus Deus omnipotens omnibus bonis istic abundare faciet vos, et his dictis abscessit.

m *Ab hac voce usque ad* Denique cum jam anni *nihil habet Ultrajectinum.*

DE S. VENERIO PRESB. EREMITA

IN TYRO MAJORE MARIS LIGUSTICI INSULA

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C

§ I. Memoria in Martyrologiis : cultus antiquus et recentior : Vita qualis.

F

SECULO VII. *Sancti memoria in nonnullis Martyrologiis*

In mari Mediterraneo, qua extrema Liguriæ Etruriam versus alluit, ante celebratum ab antiquis portum, a vetusta, sed dudum excisa civitate Luna, Lunensem ac Portum Veneris, nunc etiam Sinum Spediæ dictum, tres exiguæ insulæ jacent,* Palmaria, Tyrus major *et* Tyrus minor *vel* Tyrolus, *in Tabulis geographicis* Palmacia, Tino *et* Tineto *appellatæ, quarum mediam* S. Venerius *vita eremitica, beata morte ac gloria posthuma illustravit, primam autem natalem verisimilius habuit. Nullam de hoc sancto Eremicola apud vetustiores martyrologos mentionem reperi ; sed apud recentiores notissimus est, quamquam de die locoque, quibus annuntiandus sit, non omnino conveniant. Petrus Galesinius ad diem* 13 *Septembris de eo sic habet :* Hoc ipso die sancti Venerii confessoris, admirabili sanctitate clari. *Galesinium secutus est Baronius in suo Martyrologio Romano, licet Petri de Natalibus Catalogum laudet, in quo die* 11 *Septembris obiisse refertur. Verba Baronii accipe :* Ipso die sancti Venerii confessoris, admirandæ sanctitatis viri, qui in insula Palmaria vitam eremiticam duxit.

2 *Eumdem pariter diem* 13 *servant nonnulla Usuardi auctaria apud Sollerium nostrum, inter quæ Florentinus codex sic ait :* Apud Lamum *(lege* Lunam) civitatem transitus S. Venerii, cujus corpus Regium translatum est. *Editio Lubeco-Coloniensis paulo prolixius :* Eodem die S. Venerii sacerdotis, notabiliter *(forte* nobiliter) orti. Qui in insula Tyri solitariam vitam duxit, et ibidem puerum submersum orando vitæ restituit, et multos a languoribus diversis curavit ; et postea feliciter in Domino obdormivit. *Brevius Belinus :* Ipso die S. Venerii confessoris, admirandæ

ad diem 13 et 11 Septembris :

A dæ sanctitatis viri. *Præterea Bucelinum in Menologio Benedictino, aliosque recentiores, qui eodem illum die celebrant. At Grevenus, licet ibidem de eo etiam meminerit, ad diem tamen* 11 *ejusdem mensis illum potius referendum censuit: etenim hic eum sequenti elogio ex Vita inferius laudanda, sed non sine mendo, concinnato celebrat, dicens:* Apud insulam Palmariam depositio S. Venerii abbatis, qui tempore Focæ imperatoris apud eamdem insulam eremiticam vitam ducens, miraculis multis clarus quievit in pace, ibique sepultus manibus angelicis. Quo in loco etiam oleum effluere visum est, valens in salutem multorum. *Hæc ibi; sed ad diem* 13 *rursum ait:* Item secundum aliquos hic, Venerii confessoris, qui supra 3 Idus habetur.

sed rectius ad diem 13.

3 *Contra Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ* Venerium *die* 11 *sic memorat, ut ad* 13 *remittat, ubi ipsius elogium ex Officio Regiensis ecclesiæ et Petro de Natalibus recenset. Utroque item loco Castellanus eum in suo universali Martyrologio annuntiat. Priorem diem memorati martyrologi, aut eorum aliqui, haud dubie didicerunt ex laudati Petri Catalogo similive apographo, in quo, ut monui,* 3 Idus Septembris *angelicis manibus sepultus dicitur: certe* B *hunc laudat Ferrarius. Verum omnia apographa nostra Sancti obitum diei* 13 *constanter affigunt, eodemque die festum depositionis ejus in diœcesi Regiensi, ad quam sacrum Viri corpus denique translatum videbimus, annuo Officio celebratur, et in Portu-Venerio etiam quotannis recoli asserit Julianus Lamoratus, ejus loci presbyter, per decursum sæpius laudandus. Corrigenda etiam sunt Martyrologia, quæ Sanctum in Palmaria insula defunctum humatumque aiunt; ex dicendis enim constabit, utrumque in Tyro majore, proxima Palmariæ insula, contigisse.*

Ecclesia ipsi antiquitus erecta: Officia ejus

4 *Cultum* Venerii *eodem, quo floruit, septimo scilicet seculo inchoatum fuisse, habemus ex Vita, in qua Lucius episcopus Lunensis, divinitus admonitus super Sancti corpus, olei ex tumulo emanantis indicio in Tyro repertum, miraque integritate ac fragrantia donatum, ecclesiam condidisse narratur, additis ministris, qui sacro loco inservirent, de quibus sermo recurret. Inde ob barbarorum incursantium metum primo in Lunensem agrum, si Ms. nostro edendo fides habenda est, atque hinc seculo nono Regium Lepidi, quæ ducatus Mutinensis episcopalis civitas* C *est, translatum fuit, ibique hodiedum quiescit, et ipse inter Sanctos illius diœcesis Tutelares adscitus, gemino Officio ecclesiastico quotannis honoratur. De translationibus infra agemus; de cultu hæc accipe. Præ manibus habeo bina Regiensis ecclesiæ Breviaria, sive Propria, ut vocant; quorum alterum anno Domini* 1567 *Regii recusum, alterum anno* 1673 *impressum est. In utroque Officium Depositionis ejus* (*die* 13 *Septembris, ut in posteriori additur*) *recitandum præcipitur. Et vetustius quidem lectiones novem, hymnosque ac cetera pene omnia ex Sancti Actis propria habet; recentius anno* 1625 *a Sacra Rituum Congregatione Romæ approbatum, servatis secundi Nocturni tribus lectionibus, cetera ad Romani. Breviarii normam de Confessore non Pontifice reduxit, et Officium sub ritu duplici secundæ classis assignat.*

in diœcesi Regiensi..

5 *Deinde ad diem* 3 *Novembris Translatio corporis, Regium, ut supra monuimus infraque latius dicemus, seculo* IX *facta, in utroque Breviario celebranda præscribitur; eodem fere, quo festum natale Officio, si lectiones secundi Nocturni excipias, quæ translationi utrobique sunt propriæ, et ritum, qui in recentiori tantum duplex notatur. De hoc festo meminit Codex Florentinus, supra laudatus, ad* 1 *Novembris, sic annuntians:* Civitate Regii, Translatio corporis beati Venerii confessoris, de partibus Lucensium ad Regium prædictum. *Verum duplex in hac annuntiatione error occurrit; primo, quod ad* 1 *Novembris translationis memoriam referat, cum ad diem* 3 *ejusdem mensis, qua in utroque Proprio Regiensi etiam facta diserte dicitur, referenda fuerit; secundo, quod* de partibus Lucensium *corpus Regium advectum velit: e* Lunensium *enim agro eo translatum fuisse, ex dicendis constabit. Plura de Sancti cultu per decursum sese offerent.*

AUCTORE C. S.

Vitæ exemplaria.

6 *De ejusdem gestis tam certa non habemus, quamvis Vita non desit, cujus tria exemplaria Mss. in Museo nostro exstant. Horum unum Papebrochii nostri manu* ex Ms. codice S. Eremi Camaldulensis fol. 141 *transumptum est; alterum a Joanne Stephano Flizio, Societatis Jesu, quantum apparet, presbytero, ad Majores meos anno* 1665 *Genua missum est, descriptum ex antiquo codice, sed quem ipsi, ut notat, consulere* E *non licuit, ideoque nec dispicere, utrum menda, quibus apographum istud scatet, describentis incuriæ, an ipsi codici attribuenda sint. Hæc duo eumdem prologum habent; in ceteris passim phrasibus discrepant, atque aliud alio paululum est auctius præsertim in fine: in Genuensi enim translatio corporis facta Regium desideratur. Tertium manu item Papebrochii in fronte notatur desumptum* Ex Petri Calo p. 2, f. 256, *in margine vero alia manu:* Ex cod. 929, *sed cujus bibliothecæ non edicitur. Porro Petrus Calo alias Calotius dictus, Ordinis S. Dominici seculo* XIV *floruit, et præter alia scripsit Vitas Sanctorum ex antiquis monumentis collectas, et duobus voluminibus ingentis molis comprehensas, teste Jacobo Echardo in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum; qui addit duos hujusmodi codices Bononiæ apud S. Dominicum, duosque alios in bibliotheca Barberiana Romæ servari. Ex qua vero bibliotheca apographum nostrum acceptum sit, ut dixi, incompertum mihi est.*

ex quibus unum edendum.

7 *Postremum hoc prologo caret, at quamdam sacri corporis translationem a Lintecario Lunensi episcopo curatam refert, quæ a duobus aliis apographis abest; nonnulla etiam de gloria posthuma* F *sive miraculis habet, quæ Camaldulense Ms. perstrinxit aut omisit: cetera satis consonant, si minoris momenti adjuncta exceperis. Præter enumerata Italicum Vitæ compendium pariter Ms. habemus, ad cujus calcem legitur.* Ex antiquo familiæ suæ Ms. transcribenda verbis curavit D. Favoritus, Emo. Card. Chisio a secretis. *Compendii compilatori exemplar Calotii aut huic simile præluxisse colligimus ex eo, quod de translata per Lintecarium Sancti corpore pariter meminerit. Quamquam vero Calotii ætas multis seculis a Sancto remota sit, malui tamen ipsius apographum recudere; tum quia alia incertæ ætatis ac forsitan etiam recentiora sunt, tum quia ceteris plenius est ac correctius, nec tamen in rebus a Sancto gestis dissonat, ita ut manifestum sit, omnibus simile Ms. præluxisse, licet Calotius translationem aliunde didicerit, quam in hoc Commentario examinabimus, observaturi etiam, ubi quid notatu dignum in aliis occurrerit.*

8 *Auctor Vitæ sese aut ætatem suam nusquam prodit,*

AUCTORE C. S.

Vita seculo nono antiquior non est.

prodit, nisi quod in prologo Camaldulensis ac Genuensis apographi fateatur se a S. Venerii *ætate remotum vixisse. Ita enim ait :* Beatissimi patris Venerii, sacerdotis ac monachi, quantum his nostris temporibus ex ejus gestis comprehendere potuimus, posteris cognoscenda perscripsimus. *Unde vero sua hauserit, deinde sic indicat :* Quæ vel ipse didici, vel viris religiosis narrantibus cognovi, posteris comperi fore narranda. *Videtur itaque aliqua ex nonnullis monumentis alia ex traditione didicisse. Et monumenta quidem aliqua forte consulere potuit scripta a monachis, qui post Sancti obitum ipsius corporis custodes Tyrum insulam incoluisse perhibentur, ut infra videbimus : at religiosi illi viri, a quibus reliqua se audivisse profitetur, sancto Eremitæ seculo* VII *defuncto convixisse non potuerunt, cum biographus sacri corporis translationem, Ludovico Pio imperante factam memoret, adeoque seculo* IX *nequeat esse antiquior. Abest quidem ea ab apographo Genuensi ; sed cum in hoc æque ac in aliis Normannorum irruptio in Italiæ maritima memoretur, non potuit auctor ante prædictum seculum scripsisse, ut ex dicendis constabit.*

B

nec undecimo posterior :

9 *Ne tamen Vitam serius quam seculo* XI *scriptam credamus, suadet instrumentum quoddam anno* 1085 *consignatum, et num.* 25 *recitandum, in quo ex* ejus admirabili Vita *de Sancti corpore per angelos humato, structaque super eo per Lucium episcopum ecclesia, quod utrumque in Vitis nostris legere est, expressa fit mentio. Ex hisce omnibus statue, scriptorem illum, quisquis is demum fuerit, certam de rebus a Sancto gestis fidem facere non posse, quippe qui tribus aut forte etiam quatuor seculis illo est posterior. Hinc factum puto, ut nonnullas traditiones populares, sæpe fabulosas, rebus vere gestis, et ex meliori fonte haustis immiscuerit, nec satis tibi constans, quædam invicem non cohærentia adoptarit. Hujusmodi mihi apparet illa de terribili dracone apud Lunam, non hominibus solum, sed et integris navibus exitiali, historia, quem apud nos num.* 6 *et sequentibus a* S. Venerio *signo Crucis in profundum maris abactum scribit. Præterea Sanctum ab omni humano consortio remotum solumque in eremo viventem facit, et tamen ejusdem ibidem gesta dictaque ita enarrat, quasi aut ipse, aut alius, a quo hæc potuisset discere, præsens adfuisset.*

C

quidam neoterici, qui de Sancto scripserunt.

10 *E neotericis varii de sancto Eremita nostro meminerunt. Illustrissimus Petrus de Natalibus, ut supra insinuavimus, ipsius Vitæ compendium lib.* VIII *Catalogi Sanctorum, cap.* LXV *inseruit. De eodem etiam agit Antonius de Yepes in Chronico generali Ordinis Benedictini Latine verso, ad annum Christi* 603 ; *Ludovicus Zacconius in Vitis Sanctorum Italice editis, aliique; sed ceteris auctius Julianus Lamorati, Portus Venerii presbyter, qui Vitam ejus sermone Italico conscripsit, et Genuensibus typis anno* 1665 *vulgavit, quam præ manibus habeo. Priores, cum Vitæ Ms. presse inhæreant, nec quidquam præterea producant in medium, nulli mihi usui erunt : at Lamoratus hinc inde discrepat, ac nonnulla etiam illustrat, quæ sequenti paragrapho examinabimus.*

D

§ II. Sanctus a cognomine eremita distinctus : ejusdem patria, probabilis monachatus, prælatura, sacerdotium, tempus emortuale.

Distinguitur a cognomine : natus videtur in Palmaria

S*anctum* Venerium *nostrum sub S. Gregorii cognomento Magni Pontificatu, Phocæque imperio floruisse, docent omnia Vitæ exemplaria, omniumque, qui de ejus gestis scripsere, neotericorum consensus : unde conficitur Sanctum hunc a cognomine eremita, quem sub Ottone III imperatore apud Tiburtinos claruisse, B. Petrus Damianus in Vita S. Romualdi tomo* II *Februarii pag.* 61 *et sequenti tradit, quique ad* 11 *et* 13 *Septembris diem nonnullis Martyrologiis inscriptus legitur, distinctum esse ; quod utriusque gesta etiam satis declarant. Eadem Vitæ exemplaria, uti et Officia Regiensis ecclesiæ, nobiles parentes, Palmariam insulam, eam scilicet, quam num.* 1 *ante portum Veneris seu Spediæ sitam diximus, Sancto natalem adscribunt. Apographum Camaldulense si habet :* Fuit igitur B. Venerius ex insula, quæ vocatur Palmaria, quæ vicina mari habetur non longe ab episcopatu Lunensi, nobilibus parentibus exortus. *Genuense vero sic :* Fuit ergo hic Vir ex insula, quæ nuncupatur Palmatia, quæ vicina maris habetur, provincia Lunensi, nobilibus parentibus exortus. *Consonat et Ms. edendum, quod num.* 1 *Vitæ consuli potest.*

E

aut forte in Portu Veneris,

12 *Oportet igitur, nullum ex hisce visum fuisse Lamorato, dum pag.* 9 *scripsit, illum quidem in diœcesi Lunensi a scriptoribus Vitæ ejus natum dici, sed locum non nominari. Scilicet ipse usus est Catalogo Petri de Natalibus, quique illum secuti sunt, in quo re vera locus natalis in diœcesi Lunensi indeterminate collocatur. Magis miror, quod subdit in hunc modum :* Nihilominus, *inquit,* auctor Vitæ Sancti, circa finem hujus historiæ citandus, gravissimus utique ac paulo minus quam testis oculatus, in iis, quæ de hoc argumento conscripsit, determinans, quod alii in dubio reliquerant, nobilissima hac gloria eum locum honorat, qui in maris littore Palmariæ insulæ vicinior jacet, quique primum Portus Lunensis dictus, deinde ex reverentia, qua hunc sanctum Filium suum prosequebatur, Portus Venerii, jam vero corrupto vocabulo, Veneris appellatur.

F

ut vult Lamoratus,

13 *Quid porro sit de auctore illo pene oculato teste, plane ignoro : verum ipse Lamoratus sub finem Opusculi pag.* 31 *recensens auctores, ex quibus omnia, quæ eo usque scripserat, se hausisse profitetur, præter Martyrologium Romanum, Petrum de Natalibus apud Benedictinum Gononum in Vitis Patrum Occidentalium, Ludovicum Zacconium ac Vivionum, laudat quidem instrumentum quoddam velut in archivio monasterii, a Sancti successoribus inculti, repertum, et a quodam e monachis, qui non multum ab illius seculo remoti vixerant, conscriptum : sed istud tantum laudat pro quibusdam miraculis post Sancti obitum factis, quæ deinde subjungit, quæque in nostris apographis etiam leguntur, sed in quibus nulla fit de ejusdem patria mentio. Quare ego vehementer vereor,*

A *reor, ne Lamoratus suo in patriam suam studio plus æquo hic indulserit. Verumtamen si in laudato Ms. tam antiquo, ut asserit, in portu Venerio natus revera dicatur, libens ipsi assentiar; cum monumenta nostra ex dictis multo sint recentiora.*

de cujus loci etymo

14 *Quod spectat ad memoratum oppidum, Cassarus in Annalibus Genuensibus apud Muratorium tomo* VI *Rerum Italicarum, col.* 253, *Ubertus Folieta in ejusdem gentis Historia lib.* I. *apud Graevium tom.* I *Thesauri antiquitatum Italiæ, col.* 248, *Augustinus Justiniani item in Historia Genuensium, aliique, scribunt istud anno primum Christi* 1113, *adeoque aliquot post Sanctum seculis, a Genuensibus conditum, ductaque colonia inhabitatum fuisse; verum hi de instaurato amplificatoque oppido intelligendi videntur; ex dicendis enim manifestum erit, dudum ante exstitisse oppidum Portum Veneris appellatum. De loci etymo non convenit inter scriptores, aliis illud a* S. Venerio, *ut vult Lamoratus, aliis a* Venere *repetentibus. Flavius Blondus in Etruria illustrata a Veneris templo, quod in Palmaria, objecta portui insula, conditum, sanctoque* Venerio *postea consecratum, dictum putat.* Supremo in ejus insula fastigio, *ait,* Veneris olim templum,
B Christianis postea temporibus S. Venerio consecratum, Portui Veneris nomen dedit. Qua vero promontorium, sive insula, Occidentem spectat sedem, oppidum est, Portus Veneris pariter appellatum, Genuensis populi Colonia, et finium quondam terminus.

aliqua observantur.

15 *Idem censet Leander Albertus in Liguria, ubi oppositam sententiam pro fabula reputat. Et merito: nam ut cetera prætercam, constat S. Gregorii I tempore, cui* Venerium *convixisse diximus, locum,* Portum Veneris *dictum, in Lunensi diœcesi fuisse. De eo enim sanctus ille Pontifex lib.* V *Registri, epist.* III *novissimæ editionis Parisinæ, sic scribit ad Venantium, Lunensem episcopum:* Præterea ad fraternitatis tuæ consulta respondentes, statuimus diaconum et abbatem de Portu Veneris, quem indicas cecidisse, ad sacrum ordinem non debere vel posse ullo modo revocari... In Portu autem Veneris, loco lapsi diaconi, alium, qui hoc officium implere debeat, ordinabis. *De eodem loco rursum agit epistola* IV *ejusdem libri ad Constantium episcopum Mediolanensem, ubi prædictum diaconum ac abbatem* Jobinum *appellat. Negare tamen nolim, vetustum* Veneris *vocabulum pro sua erga Sanctum reverentia ali-*
C *quando a posteris in* Venerii *mutatum fuisse; cum etiam Jacobus Bracelleus, Genuensis seculi* XV *scriptor dicat, portum Lunensem, vetusto nomine abolito, a supra dicto templo* Portum Venerii, vel, ut plures loquuntur, Veneris, *et a portu denique oppidum, vocitatum fuisse. At certe erravit Lamoratus, dum primigenium loci Vocabulum* Venerii *in* Veneris *transiisse arbitratus est.*

Monachum ac abbatem

16 *De genere quoque vitæ, a* Venerio *primum susceptæ, cum apographis nostris non convenit Lamorato; nam cum illa eum post operam litterarum studiis feliciter navatam, mox in insulam Tyrum ad vitam eremiticam abducant, ipse eundem cujusdam monasterii monachum ac deinde abbatem prius fuisse scribit, eoque clam omnibus deserto, eremi incolendæ gratia in Tyrum fugisse. Consentit ipsi auctor Officii Regiensis, a Sacra rituum Congregatione approbati, annoque* 1673, *ut diximus, excusi. In eo enim hæc lego:* Maturiore ætate monachi vita professus, mox ab ipsis monachis, quod conspicuus esset virtutibus, in abbatem eligitur. Exinde in insulam, non pro-
D cul a Lunensi territorio positam, quam Tyrum Majorem appellant, profectus, solitariam vitam degit. *De monachatu etiam meminit Officium vetustius, anno scilicet* 1567 *recusum; at de prælatura silet.* Hic dum esset, *inquit,* litterarum scientia illustratus, in eo taliter refulsit gratia sanctitatis, ut in ordine monachorum reciperet sacerdotii dignitatem. Postpositis* igitur mundo, in insula, quæ marinis fluctibus circumdata distat a Lunensi territorio milliaribus octo, nomine Tyrus Major, vitam duxit heremiticam.

* *al.* postposito

17 *Dum hæc legerem, nonnihil timui, ne alterius Venerii gesta, Tiburtini scilicet, de quo num.* 11 *paucis egimus, sancti Eremitæ nostri actis, cum aliis tamen adjunctis, hic immixta essent: quippe ille in Vita S. Romualdi ibidem laudata dicitur etiam prius in quodam monasterio habitasse, dumque in eo a ceteris monachis pessime haberetur, inde in eremum clam abbate fugisse degisseque, donec a S. Romualdo monitus abbatem suum accersit, a quo et veniam solitarie vivendi impetravit. Verum cum apud monachos satis usitatum olim fuerit, ut e monasteriis in eremos secederent, non est, cur id a Sancto nostro pariter factum non credamus. Neque obstat, quod secessus ille in apographis nostris non legatur;* E *manifestum enim est, in iis aliquid desiderari. Etenim cum hæc* S. Venerium *non modo monachum, sed et* sacerdotem *fuisse constanter asserant, nec tamen de illius ordinis susceptione meminerint, sed mox ad exacta in litterarum studiis pueritia eremicolam faciant, liquet, hic aliquam illius vitæ periodum prætermissam fuisse; nam verisimile non est, illum, dum ab omni hominum commercio remotus degeret, sacerdotio initiatum fuisse.*

fuisse nonnulli scribunt:

18 *Itaque ea opinio mihi satis probabilis apparet: at quo in loco aut cujus Ordinis monasterium ingressus fuerit, incertum est. Yepesius in Chronico generali Benedictino ad annum* 603, *cap.* I *eum inter sui Ordinis Sanctos recenset et in Palmaria insula, quam Tertullus, inquit, S. Benedicto olim donaverat, monachum induisse statuit. Alia hæc est ab ea insula, in qua Sanctum verisimilius natum diximus, sita scilicet in mari Tyrrheno contra Tarracinam, in qua S. Gregorii ætate, ut ibidem observat Yepesius, monachos vixisse certum est ex ejusdem Pontificis epistola* L, *lib.* I *Registri, editionis supra laudatæ. Non alia forte de causa, quam quod hæc apud S. Gregorium, et in Vita* S. Venerii *Palmariam* F *insulam legisset, censuit hunc quoque monasticum in ea vitam duxisse. Verum inanis est hæc ratio. nam præterquam quod sic duplicem Palmariam confundat, constetque ex ejusdem sancti Pontificis litteris etiam alias Mediterranei maris insulas monachis habitatas fuisse, in ipso Portu Veneris eodem tempore monasterium exstabat; cui præfuit Jobinus, ut num.* 15 *ostendimus.*

quod non improbabile est:

19 *Ne vero dubites, an Jobinus ille monachis præfuerit, addo quæ laudatus Pontifex in epistola priori loco citata de eodem subjungit:* Quem quidem (*Jobinum*) sacro ordine privatum in pœnitentiam deputare te convenit: cujus si postea actus conversatioque meruerit, priorem inter alios monachos, ubi tu tamen decreveris, standi locum obtineat. *Potuit igitur Sanctus in hoc, potuit in alio quam in Palmariæ prope Tarracinam monasterio monachum induisse. Æque incertum mihi est, an, ut laudatus Yepesius et Gabriel Bucelinus in Menologio indubie asserunt, Ordinis fuerit Benedictini; attamen id ex admisso ejus*

sed quo in monasterio, incertum:

A *ejus monachatu non sequitur. Sed et Mabillonius, quamvis occasione Venerii Tiburtini in Annotatis ad Vitam S. Romualdi, parte* I *seculi* VI *Benedictini, pag.* 291 *de* Venerio *nostro meminerit, nullum tamen ipsi locum inter sui Ordinis Sanctos, ne inter Prætermissos quidem, concedit.*

presbyteratu initiatus fuit:

20 *Abbatem fuisse, ut recentius Officium Regiense cum Lamorato asserit, nec negare possum, nec asserere: observo tantum apographa nostra, cum antiquiori Officio pariter Regiensi de ea dignitate silere, et abbatis titulum sanctis eremicolis honoris gratia nonnumquam adscribi, licet nulla umquam prælatura sint functi. Quid de ea habeat Lunense, seu Sarzanense Breviarium, a Lamorato laudatum, ignoro, cum in Museo nostro non exstet. Sacerdotii ordo ipsi ab omnibus apographis ac neotericis conceditur; ideoque adjudicandum censui: at certe hallucinati sunt Leander Albertus et Augustinus Oldoinus, quorum prior in descriptione Liguriæ cum* Lucensem *episcopum, alter in Athenæo Ligustico* Lunensem, *crediderunt.*

annus ipsius emortualis

21 *Annus Sancti emortualis plane ignotus est: sed cum sub Gregorio Magno ac Phoca imperatore floruisse dicatur, ad seculum* VII *referendus* B *est. In tribus Vitæ apographis nostris, uti et in vetustiori Officio Regiensi ac Italico compendio convixisse dicitur Lunensi episcopo Lazaro, ejusque jussu immanem draconem abegisse: at pro* Lazaro *Lamoratus* Lucium *habet, Petrus de Natalibus ac Officium recentius nomen omiserunt. Ughellus tomo* I *Italiæ sacræ recusæ col.* 834 *inter Lunenses episcopos, qui ad Sancti ætatem possunt referri, sequentes hoc ordine recenset. S. Venantium, S. Basilium, S. Salarium vel Solorium, Lucium et Lazarum.*

ad seculum VII *referendus est.*

22 *Ex hisce Venantium sub S. Gregorii Pontificatu vixisse, docent litteræ ab eo Pontifice ad illum datæ, quas in Registro Epistolarum legere est. Lucium Ughellus ex sæpe laudato Officio tantum noverat; Lazarum anno* 640 *vixisse scribit, nescio, qua ductus ratione. Sed si ita est, pro* Lazaro *in Mss. nostris substituendus est alius, aut Lazarus Lucio præponendus; cum omnia tam edita quam inedita consentiant,* S. Venerii *corpus ab episcopo Lucio repertum, structaque desuper ecclesia honoratum fuisse. Si Lazarus retinendus sit, isque re vera usque ad annum* 640 *superfuerit,* S. Venerii *obitus circa medium seculi* VII *cum aliqua tamen latitudine statui posset, nisi* C *illa draconis historia, saltem in adjunctis fabulam redoleret.*

§ III. Sancti corporis elevatio, structa super eo ecclesia, additoque monasterio: translatio in continentem probabiliter facta seculo septimo vel octavo.

Sancti corpus elevatur,

Sacri corporis translationes in Ms. edendo tres omnino recensentur, cum Camaldulense tantum duas, Genuense non nisi unam memorent. De prima, quæ quædam elevatio potius fuit, omnia D *exemplaria consentiunt, eamque a Lucio, episcopo Lunensi, factam tradunt. Aiunt enim, laudatum Lucium, divinitus monitum, una cum clero ac populo Tyrum insulam adiisse, repertoque per emanantis olei indicium ejus tumulo, sacrum corpus, ibidem ab angelis, ut volunt, depositum, mirabili integritate cœlestique odore venerandum, effodisse, et condita super eo ecclesia, ministros instituisse, qui pretiosum thesaurum custodirent, piisque obsequiis honorarent. De loco tamen, in quo hæc facta sint, nonnullis dissentiunt. In primis auctor Officii recentioris sæpe memorati, ad diem* 3 *Novembris, quo postrema translatio, seculo* IX *facta, recolitur, supponit Sancti corpus in Palmaria insula ad id usque tempus permansisse, adeoque et ibidem sepultum, temploque per Lucium condito illustratum fuisse; nam de translato ex Tyro in Palmariam corpore, nec ipse, nec quisquam alius meminit.*

structa super eo ecclesia in Tyro insula,

24 *Idem censet Franciscus Orlendius parte* II *Orbis sacri et profani, lib.* III, *cap.* XXX, *num.* 9, *præcitatum Officium haud dubie secutus. In hanc opinionem induci potuerunt tum ob templum, quod in Palmaria ipsi dicatum num.* 14 *diximus, tum ex Vita Ms.; in qua Sanctus ex insula Cor-* E *sica, ad quam honoris vitandi ergo confugerat,* ad Patriam et locum, unde exierat, et in insulam suam *non diu ante obitum rediisse narratur: quæ cum de Tyro, quam Eremita incoluerat,* et unde exierat, *intelligenda essent, ipsi de Palmaria, in qua natus fuerat, interpretati fuisse videntur. Neque obstat, quod Palmaria non Tyrus verisimilius ipsi patria obtigerit: quippe cum hæ insulæ sibi adjaceant, non incongrue dici potest in patriam rediisse, dum e Corsica in Tyrum reversus est. Ughelius ecclesiam in Cirno sive Corsica ab eodem Lucio dedicatam scribit: sed et instrumentum mox recitandum nonnihil difficultatis habet. Verumtamen nec Sancti tumulum nec structam a Lucio ecclesiam, alibi quam in Tyro quærendam esse, persuadet Vita, aliaque, quæ per decursum proferemus.*

cui etiam additum fuit monasterium.

25 *Lamoratus non immerito censet, custodes prædictæ ecclesiæ, cujus rudera seculo* XVII, *quo scribebat, etiam exstitisse ait, monachos fuisse, qui deinde ob barbarorum incursiones in continentem commigrarunt. Non sic tamen desertum fuisse eorum monasterium, quin postea fuerit restauratum, discimus ex Secundi Lancellotti Historia Olivetana lib.* II, *cap.* XXIV, *ubi de eo varia habet, ac inter cetera ait, istud annis Chri-* F *sti* 1017, 1127 *et* 1237, *in quibusdam instrumentis, opinor,* Monasterium S. Mariæ et S. Venerii, quod est constructum in insula, quæ nuncupatur Tyrus, *dictum reperiri. Addit etiam et aliud instrumentum seculi* XI *jam decrepiti, quo restaurandum Sancti templum ejus loci abbati ac monachis donatur: quod quia vetustum Sancti cultum manifestat, totum hic subjungo.* † In nomine Dei summi omniumque Sanctorum. Statuerunt seniores Vizanienses, videlicet Einricus, Arnulfredus, filii Bellagarii, consentiente matre eorum Guaza, et Gerardus cum fratribus suis, scilicet Opizo de Ardesione cum reliquis parentibus et consiliariis, ut reædificaretur ecclesia S. Venerii Christi confessoris, in loco, qui vocitatur Antonia, dudum mirifice posita, sed nequiter a quibusdam perversitatibus destructa; ubi idem Confessor priscis temporibus, ut in ejus admirabili Vita legitur, per manus Lucii Lunensis episcopi, eidem, in Tyro majore, angelicis manibus humatum, divinitus revelato, delatus existit; cuique

A cuique idem antistes, sicut modernus præsul Lazarus, plurimarum terrarum dona conceserat.

ut ostenditur

26 Tali videlicet ordine, ut perpetualiter maneat, serviatur et teneatur ab abbatibus et monachis in Tyro fideliter degentibus, et Deo sanctoque Venerio militantibus: neque concedatur, ut terra ejusdem basilicæ a nobis in præsens vel in futurum data, aut supra scripto monasterio a fidelibus delegata, ut venundetur, aut translatetur, vel infeoggetur; sed in sumptum et usum fratrum semper servetur. Anno ab Incarnatione Domini millesimo octogesimo quinto. Ind. vi, 4 Non. Nov. etc. Actum in Castro Vezzano feliciter. *Hæc ibi, ad quæ pauca observanda. In primis in annum aut Indictionem error irrepsisse videtur, cum anno assignato non sexta sed octava Indictio cucurrerit. Vezzano in tabulis geographicis notatum reperio in limite Liguriæ, ditionis Genuensium, qua Etruriæ adjacet, quinque circiter milliaria Italica a civitate Sarzanensi, sed ad alteram Macræ fluminis ripam.*

ex instrumento seculi XI.

27 *Incertum porro est, utram Vezzanii, ut existimat, Lancellottus, an in Tyro insula, templum, de quo agitur, restaurandum dicatur. Si primum, falsum est, quod de Sancti corpore* B *illuc per Lucium delato ex Vita asseritur: contrarium quippe omnia, ut diximus, Vitæ apographa asseverant. Forsitan instrumenti scriptor Lucium, primamque corporis elevationem confuderit cum Lintecario vel Leothecario episcopo, factaque per ipsum ejusdem corporis e Tyro ad Macram fluvium translatione, quam mox examinabimus. Dum vero in eodem instrumento dicitur:* Ubi idem Confessor... delatus existit, *per verbum* existit *intellige* fuit: *seculo enim* XI *nec in Tyro nec Vezzanii, sed Regii Lepidi quiescebat, ut ex dicendis patebit. Ceterum Tyranum monasterium, teste Lancellotto, Olivetanis postea a Pontifice traditum est; ab iisque ad annum 1470, quo in Portum-venereum commigrarunt, habitatum fuit. Plura de eodem monasterio apud laudatum Lancellottum reperies.*

Idem corpus

28 *Altera sacri corporis translatio in Ms. edendo facta dicitur a Lintecario Lunensi pariter episcopo. Consentit compendium Ms. Italicum, ubi* Linthuarius, *et hymnus ad laudes vetustioris Officii, in quo* Leothecarius *appellatur, atque ita canitur:*

Sarzanam ossa transtulit præsul Leothecarius:
Ibique curat languidos Deus per hunc assiduus.

C *Translationi causam dedisse barbarorum incursiones narratur; quorum manus cum divinitus evasissent sacri corporis custodes, veriti, ne in eas aliquando inciderent, dicuntur a laudato episcopo postulasse, ut una cum Patroni sui reliquiis in continentem transire liceret; eaque facta potestate, ecclesiam juxta ripam Macræ fluminis in Sarzano, distante a civitate Lunensi per octo milliaria condidisse, in quo sacræ Viri exuviæ a prædicto antistite repositæ fuerunt. Est autem Macra notissimus amnis, qui Liguriam ab Etruria dividens prope Lunam, olim excisam civitatem, in mare illabitur. Ad hujus sinistram ripam Sarzana, quam alii Serezanam, Sergianum, et Novam Lunam appellant, Etruriæ quidem civitas, sed ditionis Genuensium, condita est, ad quam veteris Lunæ episcopatus a Nicolao V Pontifice, teste Ughello, translatus fuit.*

ob incursiones Saracenorum

29 *De hac translatione nihil habent duo alia apographa, ut supra jam monui, siletque etiam Officium recentius Regiense. Verumtamen illorum silentium non satis efficax argumentum est, ut translationem, quæ ex adjunctis satis probabilis est, pro fictitia rejiciamus. Saracenos sec.* VII *Africam,* VIII *etiam Hispaniam invasisse, atque inde maria infestasse, ex vetustis Annalibus obviis indubitatum est; ut minime mirum sit, si Tyrum quoque insulam fuerint aggressi, eaque de causa* S. Venerii *corpus Sarzanam translatum. Certe monachos, relicta ob barbarorum incursiones Tyro, in continentem commigrasse, scribit etiam Lamoratus, quamvis de translato corpore non meminerit, ac prœterea velit, eos non prope Sarzanam, sed prope Portum Venerium: id est, non modo ad alteram Macræ ripam, quam ubi Sarzana sita est, sed etiam ad alterum sinus Spediæ littus, fixisse domicilium: quod ille quidem censuisse videtur, quia eo loci revera fuit olim quoddam monasterium, sive eremus, quæ deinde Olivetanis donata est, teste Lancellotto supra laudato.*

AUCTORE C. S.

ex insula in continentem

30 *Sed ad utrumvis locum prædicti monachi concesserint, verisimile non est, eos sine Patroni sui sacro corpore e Tyro secessisse, aut mutata jam sede, illud in Tyro reliquisse. Adde, quod idem Lamoratus pag. 33 ex vetusto quodam, ut ait, instrumento referens miraculum ad Sancti monasterium factum, et num. 18 Vitæ a nobis* E *recensendum, diserte dicat, monasterium istud* in continente *positum fuisse. Forsitan etiam ecclesia, quam supra num. 25 et 26 a Vezaniensibus restauratam diximas, ea ipsa fuit, ad quam prædicta translatio olim fuerat facta, confusis, ut dubitanter jam observavimus, Lucio cum Lintecario, carataque ab atroque episcopo translatione: qaod quidem minus mirabimur, si advertamus, ecclesiam illam inter Sarzanam Vezaniumque, quæ utraque ad Macræ ripam sita diximus, forte conditam faisse; ita enim ob utriusque loci propinquitatem et* justa ripam Macræ fluminis in Sarzano, *prout Vita loquitur, puta in agro ædifica dici potuit, et a Vezaniensibus restaurari.*

translatum dicitur.

31 *Quod spectat ad episcopum, qui translationem peregit;* Lintecarius *vel* Leothecarius *is ipse haud dubie est, qui in Ughelli Italia sacra, tomo I, col. 834* Lenthecorius *dicitur, poniturque post Severum, qui concilio Romano anni 680 sub S. Agathone subscripsit, et ante Apollonium, Petroaldi decessorem, qui Petroaldus synodo item Romanæ sub Eugenio II celebratæ anno 826 interfuit. De Lenthecorio Apollonioque præter nomina nihil noverat Ughellus; unde incertum manet, an Lenthecorius ad seculi* VII *finem, an ad octa-* F *vum referendus sit; præsertim cum 146 annorum spatio, quod inter utramque memoratam synodum intercessit, plures quam duo episcopi Severum inter ac Petroaldum Lunæ sedere potuerint. Sed ad utrumlibet seculum retuleris, transferendi corporis occasionem dare potuerunt Saraceni, qui, ut supra diximus, utroque illo seculo Mediterraneum mare infestarunt. Ex hisce omnibus perquam probabilis mihi fit prædicta translatio, quam vetustiores Regienses etiam crediderunt, ut liquet tum ex verbis Officii num. 28 datis; tum ex hymno ad Vesperas, in quo agnoscunt, sacrum* Venerii *corpus Sarzanam ad se delatum fuisse. Verba accipe:*

Regii cujus venerantur ossa,
Vecta Sarzana, tumulata quondam,
Illa ne tactu maculare posset
Barbara turba.

§ IV.

AUCTORE C. S.

§ IV. Postrema corporis Regium translatio: cetera ad reliquias spectantia.

Ob Saracenorum metum

De S. Venerii *corpore Regium Lepidi in ducatum Mutinensem, Ludovico Pio imperante, translato, conveniunt omnia apographa nostra (præter Genuense Latinum, in quo desideratur ea translatio) Officia ac neoterici, quamvis in adjunctis varient. Causa translationis in Ms. nostro edendo his verbis exponitur :* Tempore autem Ludovici Pii imperatoris Saracenorum gens crudelissima erumpens, Lunensium fines facto impetu devastabat, et Christi ecclesias subvertebat, et quos capiebant, alios trucidabant, alios in mari negabant *, alios captivos ducebant. Quod audiens imperator, jussit, ut fines illius provinciæ a Longobardorum præsulibus vicissim custodirentur, donec barbarorum sævitia sedaretur. *Deinde subdit, inter prædictos episcopos fuisse quemdam Apollinarem, qui cum ad Sancti sepulcrum pernoctaret, oppressus somno, ab ipso Sancto* B *jussus est sacrum corpus tutiori loco deponere, eo quod Saracenorum irruptiones tum nondum essent cessaturæ ; quod et ipse mox exsecutus est, corpore Regium translato. Ita Ms. nostrum, cui Camaldulense, uti et Officia Regiensia quoad substantiam consentiunt.*

* i. e. mergebant

corpus Regium Lepidi

33 *Lunensem agrum tempore imperatoris Ludovici Pii a Saracenis depopulatum fuisse nusquam reperi, verum id anno* 849 *factum tradunt Annales Bertiniani apud Chesnium tom.* III *Hist. Francorum pag.* 204, *ubi legitur :* Mauri et Sarraceni Lunam Italiæ civitatem adprædantes, nullo obsistente, maritima omnia usque ad Provinciam devastant. *Occidentale imperium tum temporis regebat Lotharius, ejus nominis I imperator, isque filium suum Ludovicum, postea etiam imperatorem, Italiæ regem dixerat, quem et Sergius II PP. coronavit. Hinc nonnulla oritur mihi suspicio, ne biographus duos Ludovicos confuderit, quodque Ludovico II, Lotharii filio attribuendum erat, Ludovicos Pio adscripserit.*

transfertur seculo IX,

34 *Verum cum omnia apographa cum Officiis Regiensibus in Ludovico Pio conveniant, nolim negare, translationem, de qua agimus, sub ipso contigisse : nam et illius tempore Saracenos Italicum* C *mare infestasse ex Eginhardi Annalibus certum est. Crediderotamen depopulationem Lunensis agri, si quæ sub Ludovico Pio facta est, tantam non fuisse, quanta a biographo hic describitur, sed cum posteriori, de qua mox meminimus, confusam, ex eaque male auctam fuisse. Ceterum erravit Lamoratus dum pag.* 30 *translationem hanc collocat circa annum Christi* 860, *imperante Ludovico Pio, qui scilicet anno ejusdem seculi quadragesimo obierat. Erravit et Papebrochius, dum ad diem* 25 *Junii in Animadversionibus ad Translationem S. Prosperi Regiensis, pag,* 61, *num.* 18 *credidit,* S. Venerii *corpus una cum SS. Prosperi et Jucundæ virginis reliquiis seculo* VIII *a Thoma episcopo in ecclesia suburbana Regiensi compositum fuisse : nam quod ad Sanctum nostrum spectat, id non nisi seculo* IX *et ab alio episcopo factum fuisse, non dubitamus.*

sed incertum

35 *Quis tamen is fuerit, non ita convenit inter scriptores. Apollinarem eum vocant Mss. nostra ; et Regiensem fuisse addit Camaldulense apographum, cui utrumque Regiensis ecclesiæ Officium* D *consentit. Apollinaris etiam appellatur a Petro de Natalibus in Catalogo, et Lamorato in Vita ; sed Lunensi, non Regiensi, episcopatui præfuisse affirmatur. Contra Ughellus tomo* II *Italiæ sacræ col.* 247, *Vitalem nuncupat, et Regiensibus episcopis pariter accenset. Qui Lunensi episcopo translationem adscribunt, iis favet, quod Sancti corpus, sive in Palmaria insula, sive in Tyro, sive in Sarzanensi agro, quod probabilius putamus, tum quiesceret, in hujus, non Regiensis, episcopi diœcesi jaceret, adeoque ejusdem translatio ad illum pertineret. Verum obest, quod nullus Apollinaris in Lunensium antistitum catalogo apud Ughellum occurrat, mirumque videri possit, thesaurum illum a Lunensi episcopo in alienam diœcesim, Regiensem scilicet delatum fuisse. Ut vero hæc memoratæ opinionis assertoribus, ita et oppositæ propugnatoribus, partim favent, partim adversantur.*

36 *Sed ad hæc responderi potest, translationem illam, consentiente episcopo aut clero Lunensi, a Regiensi antistite verisimillime peractam fuisse. Potuit enim Regiensis antistes, cujus diœcesis Lunensi adjacet, Lunam accessisse, ut cum hujus episcopo de communi salute tam periculoso tempore consilia conferret ; eaque occasione ad* E S. Venerii *tumulum pervigilans, ab ipso Sancto de corpore in suam diœcesim transferendo admoneri : quod mirum non est a Lunensi antistite permissum fuisse ; tum quia sic jussa Sancti ferebant, tum quia Regium Lepidi longius a mari dissitum, barbarorum piraticis incursionibus multo minus patebat. Potuit etiam Lunensis cathedra tum temporis vacasse, atque illius curam interim gessisse vicinus Regiensis episcopus, et cum cleri assensu prædictum corpus ob memoratam causam vel ad tempus Regium deferre ; ibique, cum delatum fuisset, postea permansisse. Officium Regiense recentius aliam occasionem profert, qua hæc translatio per Regiensem facta fuerit. Ait scilicet, episcopos Longobardiæ a Ludovico Pio jussos fuisse ecclesias Saranenorum furori maxime obnoxias per vices* statis mensibus *tueri ; atque hac ratione factum, ut Regiensis episcopus* in ordine vicis suæ *invigilans, Sancti corpus transferret.*

a quo episcopo

37 *Superest, ut de sententia Ughelli, qui translationem, ut supra monuimus, non Apollinari, sed Vitali adscribit, aliquid dicamus. Hic Apollinarem seculo* VIII *sub Carolo Magno ecclesiæ* F *Regiensi præsedisse probat ex tribus privilegiis, quæ ibidem exhibet, ipsi a laudato Carolo concessis ; sed eumdem anno* 786, *adeoque ante Ludovici Pii imperium, obiisse statuit. Apollinari Adelmum ad annum Christi* 814, *et huic anno* 822 *decedenti Noderbertum, qui anno* 824 *Mantuano concilio interfuerit, successorem substituit ; ac tum denique Vitalem, a quo* S. Venerium *translatum fuisse affirmat. Et recte quidem translationem alteri quam Apollinari adjudicat, si hujus obitum et Adelmi episcopatum annis, quos memorat, illigandos esse, ex idoneo instrumento didicerit : sed cur eam Vitali potius quam Adelmo aut Noderberto adscriptam velit, non satis dispicio ; nisi forte id etiam aliunde compererit.*

id factum fuerit.

Reliqua ad Sancti reliquias spectantia :

38 *Supererant hic multa relatu dignissima de variis sancti Eremitæ nostri aliis translationibus ac elevationibus, uti et de lite super possessione sacri ipsius corporis a canonicis ecclesiæ collegiatæ S. Prosperi Regiensis mota Benedictinis Cassinensibus, qui monasterium ac ecclesiam suburbanam dudum incoluerunt, eademque a Clemente VIII PP.*

A *PP. anno 1594 tandem decisa; multa, inquam, de hisce hoc loco recensenda erant, nisi ea ipsa jam data, illustrataque essent ad diem 25 Junii in S. Prospero Regiensi, de cujus sacro corpore pariter contendebatur. Ne itaque actum agam, curiosum lectorem ad Historias translationum ibidem excusas remittens, hic tantum observo, prædictos monachos in possessione corporis* S. Venerii *permansisse, decreto laudati Clementis VIII anno 1601 executioni tandem mandato, ut ibidem pluribus reperies.*

elevatio seculo XVII facta.

39 *Anno denique 1627, die 23 Novembris ejusdem Sancti nostri corpus in novam urnam marmoream, caput vero in argenteum simulacrum translata fuisse, docet me compendiosa narratio anno 1692 ab ejusdem monasterii monachis hac super re Italice edita. Corpori antiquas inscriptiones, unamque novam apposuerunt. Antiquæ in Historiis translationum supra laudatis legi possunt; nova nobis transmissa est hujusmodi:* Corpus S. Venerii abbatis pietate monachorum Casinensium honorificentius hic collocarunt anno Domini 1627, Urbano octavo Pontifice Max., Cæsare Estensi duce Regii et Mutinæ. RR. PP. abbatis et monacorum (*nomina*), quorum præsentia et B solatio hæc sacra ossa recondita fuerunt, Nicolaus a Salodio abbas, Basilius Mantuanus Prior, Geminianus Mutinensis, Jacobus Brixiensis, Anastasius Finalensis, Maurus Placentinus, Petrus Paulus Januensis, Celsus a Salodio, Martinus Mantuanus, Petrus M[a]. Mutinensis, Claudius Patavinus, Ilarius Papiensis, Prosper Regiensis. Ego Stephanus Ghisonus, civis et Not. Regiensis, de suprascriptis rogatus, hic me subscripsi et signavi requisitus.

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex Petri Calo parte I, f. 256, collata cum Ms. Camaldulensi et Genuensi.

C

CAPUT I

Sancti patria et pueritiæ institutio, vita eremitica, miracula, fuga in Corsicam.

In Palmaria natus, in Tyrum insulam contendit.

Venerius *a* monachus et sacerdos oriundus fuit ex insula Palmaria Lunensis *b* provinciæ vicina mari, nobilibus parentibus, a quibus litterarum studiis traditus in tantum profecit, ut infra paucos annos liberalibus artibus imbutus, tam coævos quam etiam superiores superare videretur; et ad plenum instructus cœpit cogitare, ne pro temporalibus careret æternis. Unde dedit operam, ut aut monachorum necteretur societati *c*, aut solus vitam eremiticam duceret, ut vitam adipisceretur æternam. Postposito igitur natali solo prædictam insulam *d* petiit, mari circumdatam, distantem a Lunensi civitate circa octo millia, quæ dicitur Tyrus major, ut ibi orationi vacans, solitariam vitam duceret, herbis agrestibus ac pomis, quæ locus ille ferebat, contentus. A. ANONYMO.

ab Agrestio invisitur;

2 Cumque multis annis sic vixisset, monuit Dominus virum Agrestium, dicens, ut suum Famulum latitantem in specu inviseret, et quæ sibi imperaret, plenarie adimpleret. Exterritus ille de tantæ magnitudine visionis, priusquam sol oriretur, navem ascendens, illuc navigat, Virum quærit, et Deo faciente iter prosperum, illuc adducitur, cœpitque Sancto revelationem exponere, et petere, quid placeret imperare. Quem Vir sanctus cœpit de dilectione Dei et proximi, et virtutibus aliis admonere, et quia per multas tribulationes oportet Sanctos introire in regnum Dei. Tunc Agrestius procidens ad ejus pedes, oravit eum, ut pro se Dominum precaretur, quia sua virtute nihil horum, quæ audierat, perficere poterat. Tunc Sanctus eum elevans et exhortans et valedicens, remisit ad propria, rogans, ut sibi sarculum et sextarium hordei mitteret, quo sibi sereret, quatenus secundum Apostolum, unde viveret, propriis manibus laboraret.

labore manuum victum comparat:

3 Regressus vir ille domum, quæ viderat et audierat, retulit, et, quæ jussus fuerat, quantocius adimplere satagit. Transmisso itaque sarculo cum hordeo, serit illico Vir Dei tempore, E quo primitivæ segetes metuntur. Crevit hordeum, et ad maturitatem perductum messuit et trivit, et decem modios protulit *e*. Cœpit inde frequentia populi ad eum percurrere, pœnitentiæ medicamenta perquirere: ille autem ut sapiens medicus cunctos hortatur, ut postpositis saleramentis mundi, discant mortificare membra sua super terram, ne pro his delectationibus, cœlestibus donis priventur. Tanta in eo gratia redundabat, ut, quicumque ad illum potuisset accedere, acsi cœlitus refocillatus, ita dulcedine illius admonitionis repletus abscederet.

puerum submersum ad vitam revocat:

4 Pauper, Domealis nomine, ad eum visitandum advenit, et puerum suum, qui navem, quousque reverteretur, in ora maris ad prævidendum reliquit; et cum illi penitus fabulantur, puer obdormit. Cane autem, quem Vir Dei penes se habebat domi, ob adventum venientium latrante, exterritus puer, cupiens exilire in mare, demersus est. Regressus itaque puerum mortuum invenit; navis vero jactabatur vi venti. Domealis itaque de morte pueri stimulatus, de reversione sua anxians, quia qualiter domum reverteretur, non habebat, ad Virum Dei reversus, F cœpit compellare, ne pateretur, se ideo ad ejus visendam beatitudinem venisse, ut et puerum perderet, et navim, qua domum reverteretur, minime inveniret. Audiens hæc ille Vir sanctus, in terram cadens oravit, diuque in oratione prostratus, navim ad littus, de quo sublata fuerat, reducit, et puerum suscitavit, dominoque suo viventem reddidit. Causam rei omnibus patefecit.

summis infimisque innotescit.

5 Cœperunt undique plebes, ad eum concurrere ob integram sanitatem corporum, et multi obsessi a dæmone veniebant ad eum; et ille Dei fultus auxilio curam * omnibus subveniebat. Ita autem erat fame attenuatus, ut vix vivere crederetur, ut, qui de aliorum curationibus erat sollicitus, semper in suo corpore monstraret aliis, qualiter sua corpora mortificent, qui Deo digne cupiunt deservire. Cum Viri sancti fama non solum per Tusciam, sed etiam per Romanas et Ausonias partes mirabiliter crebresceret, pervenit ejus opinio ad Focam imperatorem *f*, qui eo

* *abundat* curam

A. Anonymo eo tempore Italicum et Constantinopolitanum imperium luculentissime gubernabat. Sed et B. Papa Gregorius *g*, audiens celebre nomen, misit ad eum epistolam, petens illius societatem ad familiare colloquium.

Horrendum draconem

6 Erat autem prope Lunensem civitatem draco ingens, qui diversa detrimenta hominum faciens, carinas advenientium subvertebat *h*. Cumque crebro innumerabilium hominum multitudinem occideret, et nulla arte tam sævissimam pestem valerent effugere, necessitate compulsi unanimiter ad Lazarum *i* episcopum, qui tunc Lunensem cathedram *k* regebat, accedunt; precantur humiliter, ut illis in tali necessitate constitutis misereatur, ut suo sacro fulti auxilio crudelissimam bestiam effugerent. Anxius autem archiepiscopus accersito diacono *l* suo mittit ad B. Venerium, rogans, ut suis precibus draconem expellat. Veniens itaque prædictus archidiaconus, jussa, quæ mandabat episcopus, depromit. Quo audito, Vir Dei exterritus, ait: Quare dominus meus episcopus talia mihi mandat, cum nullius sim meriti, ut hoc miraculum facere queam? Cumque is, qui advenerat, archidiaconus instaret, ut precibus et jussionibus episcopi obe- B diret, respondit: Nequaquam ego hoc facere conabor; quia nullius meriti me esse comperio, ut talia facere queam. Archidiaconus autem navim ascendens, venit ad episcopum, et quæ in responsis accepit, reportat.

ab episcopo Lunensi rogatus

7 Episcopus autem eumdem archidiaconum cum aliis pluribus sacerdotibus et viris religiosis ad eumdem Virum mittit, obsecrans, ut tam suis quam etiam populi precibus faveat, et hanc impiam mortem ab eis depellat: quibus ille, ut prius, indignum ita serio attestari cœpit, non se illius meriti, quod per ipsum peccatorem talia operari Dominus dignaretur. Regressi autem sunt illi, et de frustrato labore causam narrant. Tunc episcopus tertio ad illum mittit, multis precibus et lacrymis obsecrans, ut illis in tam magna necessitate laborantibus subveniat, et reminiscatur, Dominum ita misericordem esse, ut ad eum tota devotione clamantibus, et in necessitate constitutis propitiatus impendat. Tunc vir Dei Venerius dedit se in orationibus et jejuniis per continuos tres dies; et die quarta primo diluculo, celebrato divino Mysterio, et communicans se Corpore et Sanguine Domini, C sic per gradus durissimi silicis cœpit ad draconem descendere *m*: et ubi Vir Dei pedem posuit, ita vestigium fecit, acsi super nivem ambularet.

signo Crucis abigit, fugitque in Corsicam,

8 Veniensque ad locum, ubi jacebat draco, muniens se signo Crucis, ei clara voce dixit: Episcopus meus Lazarus præcepit tibi, o draco, ut nulli nocens vadas in profundum abyssi: sed nec tunc quidem aliquem motum fecit draco *n*. Tunc Vir Dei, extensa manu faciens signum Crucis, dixit ei; In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti præcipio tibi draco, ut neminem lædens exeas de isto loco, ut in profundum demergaris, ita ut ulterius non appareas. Tunc draco statim exiliens cum magno fragore et sonitu et intolerabili furore * ingens saxum, sub quo latebat, frustatim comminuit, et demersus in profundum maris, nusquam comparuit. Videns autem episcopus, una cum clero, et populo, navem ascendentes cœperunt navigare, ut ad eum venirent, et pro tali tropheo victoriæ ejus congratularentur: quod prospiciens Vir Dei, nocte navim ascendens, et per pelagus fugiens, venit ad insulam, quæ dicitur Cyrnus *o*, ibique per dies D aliquot latuit, donec clamor sedaretur; ne favor adulantium pollueret mentem plenam virtutibus.

* al. fœtore

ubi a corvo pascitur,

9 Cumque in dicta insula moraretur, rumores hominum fugiens, solus cum bestiis heremiticam vitam ducebat, inter mirteta commorans, et eorum pomulis alebatur. Et cum jam per dies quadraginta inibi demorans, non alias dapes ab iis, quæ diximus, perciperet, affuit ibi Deus, qui famulis suis non desistit umquam parare mensam in deserto, qui et ideo permittit probare servos suos, ut probati manifesti fiant, et ut illorum præclara devotio ad notitiam hominum perveniat. Dum quandam die solus in oratione persisteret, vidit corvum ad se venire, et dimidium panis ac carnis bubulæ frustum sibi deferre: quæ Vir sanctus accipiens, gratia retulit Deo largitori, et percipiens cibum, partem suo reservavit ministro *p*.

et mortuum suscitat.

10 Interea dum Vir Dei secus littus maris ambularet, corpus cujusdam hominis, quod mortuum mare projecerat, invenit, et stans super eo flebilibus vocibus cœpit dicere: Heu miser! quæ te dementia decepit, ut pro temporalibus commodis mare crederes navigandum? Nonne commodius tibi fore tua paupertate esse contentum, E quam pro terreno lucro corporis detrimenta pati, animæque periculo subjacere? Forsam enim filii et uxor cum magnis divitiis te adventantem expectant; et proh dolor! in hoc sabulo recubas. Et hæc dicens, oculos et palmas ad cœlum elevans, oravit Christum, ut juberet animam hujus reduci ad corpus, ut peccata præterita deflere valeret, et mundus ante suum conspectum assistere mereretur; et totus perfusus lacrymis jactavit se super corpus defuncti, et iterum Dei clementiam devotissime exorare cœpit, ut redderet animam, quam assumpserat *q*. Necdum ille orationem compleverat, et ecce duo viri astiterunt sibi dicentes: Veneri surge, quid jaces? Audivit Deus voces tuas, vidit lacrymas tuas, et reddidit tibi animam, pro qua rogasti. Et hoc dicentibus, surrexit homo et stetit supra pedes suos angeli autem volatu rapido repetierunt cœlum, et Venerius gratias egit Deo.

ANNOTATA.

a *In Camaldulensi ac Genuensi Mss. brevis hic Prologus præmittitur*: Cum enim Sanctorum F dicta vel facta hominibus dilucidanda comperimus (*Genuense* proponimus) ad augmentum ecclesiæ proficere pleniter credimus, ut de ipsorum exemplis aut imitando proficiant, aut si imitari non prævalent, illorum recte facta laudando, a suis sceleribus subleventur. Hac itaque fiducia provocatus beatissimi P. Venerii sacerdotis ac monachi, quantum his nostris temporibus ex ejus gestis comprehendere potuimus, posteris cognoscenda perscripsimus, ut cujus sanctitatis iste Vir fuerit, omnibus patefactis *, ad emolumentum augmentumque proficiat. Non igitur cenodoxiæ actus vitio, aut aliqua improba temeritate, tanti Viri facta narrare conatus sum; sed ob amorem ipsius, quæ vel ipse didici, vel viris religiosis narrantibus cognovi, posteris comperi fore narranda; credens me suis sacris orationibus inter hujus mundi procellas manere illæsum, si quæ ipse gresserit, fidelium auribus intimanda curaverim.

* patefacto

b *De hac insula consule Commentarium prævium num.* 1, *consule et* § 2, *ubi contra Lamoratum ostendimus, eam longe probabilius Sancto patriam*

A *triam obtigisse. De Lunæ dudum excisæ urbis situ pauca etiam diximus num.* 1.

c *Eum reipsa monachum imo abbatem fuisse, priusquam in eremum secederet, censent aliqui: qua de re num.* 16 *et sequentibus Commentarii prævii satis prolixe egimus.*

d *De nulla alia insula, quam* Palmaria *supra egit;* Tyrum *tamen designare voluissse ex sequentibus manifestum est. Situm ejus dedimus in Commentario num.* 1: *de templo quoque ac monasterio in ea conditis consuli potest* § 3.

e *Camaldulense Ms. de hac hordei satione sic habet:* Seminat Vir Dei, et quod est mirabile dictu, cum tempus esset, quo segetes metuntur de agris, crevit velociter hordeum, et ad maturitatem perveniens messuit et trivit, et decem modios protulit. *Miraculum etiam agnoscunt Officia Regiensia vetus ac novum; et in prioris hymno ad Vesperas de eo canitur:*

Agrestius cum ordeo Sancto ligonem dirigit;
Mox septies sextarius decem satus reporrigit.

In utroque etiam Officio dicitur hordeum illud tam prodigiose natum pauperibus distribuisse.

f *Phocas imperium, anno* 602 *per tyrannidem occupatum, anno* 610 *cum vita amisit.*

B g *S. Gregorius I, cognomento Magnus, hic designatur, cujus Acta illustrata habes tom.* II *Martii ad diem* 12, *ubi anno* 604 *obiisse ostenditur.*

h *Tota hæc draconis historia ejusmodi est, ut, quia in multis fabulosa apparet, in omnibus non possit non esse suspecta. Nolo ariolari; vereor tamen, ne huic draconi fingendo occasionem præbuerit draco* in modum trabis validæ, *de quo in Vita S. Gregorii Papæ I tomo* II *Martii pag* 132 *in Opere nostro memoratur. Consuli etiam potest tomus* V *Junii, pag.* 481 *et* 482, *ubi simile quid de serpente a Syro episcopo Genuensi abacto narratur.*

i *Alii* Lucium *scribunt. Consule Commentarium prævium num.* 21.

k *Antiqua civitas hæc, dudum, ut monuimus excisa, episcopatu claruit, qui, teste Ughello t.* I *Italiæ sacræ recasæ, col.* 833, *a Nicolao V PP. Sarazanam, ubi hic primam lucem aspexerat, translatus fuit, ejusque episcopus* Lunensis *et* Sarzanensis *deinde appellatus.*

l *Duplex hic mendum irrepsit describentis, ut opinor, oscitantia: legendum hic est* archidiacono, *et supra* episcopus *pro* archiepiscopus.

C m *Lamoratus in Vita Italica pag.* 17 *scribit, speluncam draconis fuisse uno milliari a vetere Luna, ad radices montis* Mareello, *nautis vulgo* Corvo *dicti.*

n *In Ms. Camaldulensi dicitur Sanctus ter, in Genuensi bis episcopi nomine draconi abitum nequicquam imperasse.*

o Cyrnus *Græcis, Latinis* Corsica *est, notissima Mediterranei maris insula, regni titulo insignita, sub dominio reipublicæ Genuensis. Lamoratus pag.* 19 *et seqq. ait,* S. Venerium *primum in insulam suam Tyrum reversum esse, ibidemque ob interfectum memoratum draconem ita inclaruisse, ut ex accurrentibus ad se magnum discipulorum numerum in ea insula congregarit, et S. Gregorius magnus ac Phocas imperator per litteras legatosque eum convenerint; sed honoris vitandi ergo in Corsicam fugisse; quæ omnia scriptoris fidei relinquo.*

p *Non igitur solus ibi degebat, ut eum tamen exhibet biographus. Camaldulense Ms. habet* misterio; *sed verisimiliter mendose.*

q *In Camaldulensi ac Genuensi apographis tota oratio, qua Sanctus usus sit, recensetur, sed unde hæc omnia tam enucleate novit biographus; si sanctus Eremita plane solus ibidem moratus fuerit? An et cui hæc omnia ipse Sanctus enarravit?* A. Anonymo.

CAPUT II

Reditus in Tyrum, mors, sepultura, corporis elevatio, miracula, translatio Regium Lepidi facta.

Post hæc Vir Dei cœpit cogitare, an ad desideratum locum, quem elegerat et reliquerat, reverteretur, an inibi, ubi morabatur, vitam exulem duceret. Hæc autem eo cogitante, in visu ostensum est illi, ut velocius ad patriam et locum, de quo exierat, rediret *a*; quia instaret dies dormitionis ejus. Cumque evigilasset, cœpit huc et illuc juxta littus ambulare, si quo modo navem inveniret, qua ad patriam veheretur. Dumque navim anxius expectaret, Dei providentia factum est, ut duæ naves in loco, ubi stabat, veloci cursu advenirent, quarum gubernatores referebant, se velle ad insulam Sardiniam ob mercandi gratiam proficisci. Quibus visis gavisus, rogavit, se ut ad insulam suam deducant, et sic deinceps prospero zephyro flante, jam tuti desideratum arripiant iter. Illis autem affirmantibus, se nullatenus hoc posse facere, eo quod brumale tempus eis instaret, ait Vir Dei: Melius est ob amorem Dei compati necessitatibus proximorum, quam pro terreni quæstus gratia inobediendo Dei jussionibus contraire, qui ait: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. *Repulsus primum a nautis,* a F

12 Et cum nullatenus ejus precibus acquiescerent, Vir Dei caput suum sursum attollens, precatus est, dicens: Æterne rerum Conditor, tu servo tuo Venerio locum præpara opportunum, quo tibi, ut cupio, devotissime valeam famulari *b*. Nautes autem moventes carinas in pelagus impegerunt; sed statim ventus affuit, qui naves ad locum, unde exierant, reduxit, et per quatuor dies mare nullatenus quiescens ingredi potuerunt, sed magis ac magis pelagus intumescebat. Intelligens autem unus magister navis, ob sancti Viri injuriam mare contra se intumescere, veniens jactavit se ad pedes ejus rogans, ut illi misereretur, et commissa indulgeret; se quoque quantocius, quo vellet, ducturum dixit. Et ille: Si feceritis, quæ promittitis, ego pro vobis Domini misericordiam implorabo, et recedet furor ejus a vobis, et commodo vento flante ad destinatum locum pervenietis. Et polliciti sunt omnimodis ejus obtemperare præceptis, tantum ut fluctus maris quiescerent. *orta tempestate, et per ipsum sedata.* b F

13 Orante autem Viro Dei, quievit mare a furore suo, et facta est tranquillitas magna, et qui in navi erant, magno gaudio sunt repleti, et in littore jocari cœperunt, et quasi ad signum petras jacere decertabant. Et cum sic luderent, unus illorum petram indirectum jaciens, quemdam e sociis suis ita percussit in tempora, ut statim spiritum exhalaret; et sic versus est ludus in mœrorem et ingentem tristitiam. Cum autem *mortuoque suscitato, ab ipsis in Tyrum revehitur*

A. Anonymo.

autem, qui aderant, corpus terræ tradere laborarent, Vir Dei rogavit illos aliquantulum longius secedere, et genu flexo, oravit, et stans supra corpus, dixit: Jube, Deus meus, redire animam hanc in corpus, ut cognoscant hi, quia tu es* noster, qui mortificas et vivificas, deducis ad inferos et reducis. Et statim, qui mortuus fuerat, revixit, et stetit supra pedes suos et ambulabat *c*. Videntes autem, qui in navi erant, quod factum fuerat, glorificabant Deum, qui per Famulum suum talia operatur. Et continuo ascensa navi, prospero vento flante euro, recto cursu sanctum Virum ad suam reducunt insulam, et ab eo benedictione accepta, viam, quam disposuerant, sunt aggressi.

*al. addit Deus

ubi moritur, et ab angelis sepelitur:

14 Viro autem Dei in insula Tyro aliquamdiu commorante, appropinquaverunt dies mortis ejus, et destitutus humano auxilio, angelico solamine est adjutus *d*; et per revelationem cognoscens, diem mortis suæ instare, ita cœpit in oratione, jejuniis et vigiliis laborare, acsi aliquid boni aliquando minime peregisset. Arreptus autem infirmitate, ad diem pervenit extremum, et vita functus e diebus sempiternis *e*, Idibus Septembris cœlo animam reddidit: cujus corpus B angelicis sepultum manibus longo tempore mansit incognitum. Cœpit autem in loco ubi sanctum corpus jacebat, oleum fundere, quod usque hodie fit; et quicumque ex eo ungitur, statim laboris et doloris se invenit percepisse solamen, dummodo eum fide percipiat *f*.

super corpus divinitus repertum ecclesia conditur:

15 Apparuit etiam in visione Dominus Lucio episcopo Lunensi, mandans, ut in loco, ubi Sanctus jacebat, ecclesiam fabricaret, et custodes poneret, qui eidem sancto Viro obsequium exhiberent. Qui clero et populo hoc referens, et cum eis navim ascendens, ad locum revelatum pervenit, et quærens locum sibi demum reperit, ubi oleum fundebatur. Volens cognoscere veritatem, venit ad sepulchrum, et primus ipse episcopus terræ fossor accessit: et cum cœpisset fodere, pervenit ad corpus Kalendis Maii, et ita intactum et integrum invenerunt, acsi eadem hora fuisset sepultum, tantaque odoris fragrantia ex illo loco emanavit, ut paradisi odoribus videretur æquari. Et jubens operiri sepulchrum, perpulchram ecclesiam ibi fabricavit, et custodes instituit, qui diligenti cura suum corpus custodierunt *g*: qui cum aquam dulcem non haberent ad bibendum, meritis Sancti hujus infra ipsam eclesiam juxta C altare erupit fons aquæ perennis, qui usque hodie manat, qui febricitantes, ex eo cum fide potantes, sanat meritis Sancti Dei *h*.

corpus divinitus servatum

16 Cum autem frigescente caritate, et abundante iniquitate, bella inter gentes surrexissent, Sarracenorum gens tumultuosa et instabilis Italiam gladio insequi decertans, et locum illum, ubi Sanctus hic jacebat, polluere sunt aggressi, et circumvallantes ecclesiam et domum, ubi custodes habitabant, ignem supponere nitebantur. Dei autem nutu Sarraceni illi, cum nec postes ecclesiæ infringere, nec ignem supponere valuissent, recognoscentes, ibidem Dei esse virtutem, ascensis navibus, protinus discesserunt; et custodes Deo et Sancto suo gratias retulerunt *i*.

Suzanam transfertur.

17 Et verentes, ne aliquando inciderent in manus diripientium, et sepulchrum Sancti ab impiis fœdaretur, elegerunt secum auferre reliquias tanti Patris, et in tutiori loco collocare. Et accedentes ad Lintecarium episcopum Lunensem, et ei causam suæ tristitiæ recitantes, eo annuente et jubente, ecclesiam fabricarunt juxta ripam D Macræ *k* fluminis in Sarzano *l* distanto a civitate Lunensi per octo milliaria, et sic demum cum clero et populo navim ascendentes, pervenit ad sepulchrum Sancti, et elevans ejus reliquias ad prædictum locum detulit, et cum honore debito condidit, deputatis ibi custodibus, qui cum magna veneratione ejus exequias et officia celebrarent *m*.

Irreligiosus divinitus punitus et sanatus:

18 Cum miles quidam Pernerius Bercarii comitis juxta basilicam hujus Sancti transiret, pullos, quos ibi viderat, concupivit, dixitque præsentibus, ut de pullis illis ei tribuerent: illis autem renuentibus et dicentibus, se hoc facere non audere ob illorum magnum terrorem, exiliens de equo, pullos persequi cœpit, ex quibus duobus apprehensis, abscessit. Sed ultio divina mox affuit, illumque in amentiam vertit. Cumque hi, qui circa illum gradiebantur, illum privatum sensu suo cernerent, reversi ad ecclesiam, rogant custodes, ut suos pullos accipiant: illis autem recipientibus, aperte, ut erat, remansit. Anxiantibus autem sociis de recuperatione sensus viri, obtulerunt equum ipsius et arma eum balteo suo S. Venerio; et ita est sanitati pristinæ restitutus, et eum sodalibus incolumis remeavit ad propria, narrans omnibus, quæ sibi E contigerant: unde amplius ministris illius sinistrum aliquod facere tamquam mortiferum formibabant *n*.

custos sacri corporis, incensa a Normannis

19 Longo post tempore ferocissima gens Normannorum per mare navigans, venit ad civitatem Arelatensem, indeque ad Lunensem civitatem navigare cœperunt, et ibi domos et ecclesias dissipare conantes, ad ecclesiam S. Venerii pervenerunt. Custodibus autem et omnibus illorum terrore fugatis, præter unum senem ibi neminem invenerunt; quem comprehensum interrogant, cujus conditionis esset; aut aliis in fugam versis, cur ibi persistere præsumpsisset? Qui respondit, et se Christianum esse, et B. Venerii custodem, et ob amorem dicti Patris in eodem loco mansisse, credens ejus interventu eorum manus posse effugere. His auditis, barbari aiunt illi: Credis tu, aut Dei tui, aut S. Venerii adjutorio posse effugere manus nostras? Respondit ille, quod sic.

ecclesia, illæsus servatus.

20 At illi, ut erant severissimi, statim eum comprehensum manibus a tergo ligatis, et ad altare sancti Viri eum ligatum volentes incendere, ignem supposuerunt, dicentes illi: Modo apparebit, quid tuus Venerius tibi facere poterit. F Senex autem videns se igne circumdatum, respiciens in cœlum, ait: Sancte Veneri, Christi confessor, propter tuum amorem in loco hoc perstiti; tuis nunc fave precibus, ut ignis ipse non dominetur mihi, nec in aliquo me lædat. Mirum dictu! tota ecclesia cum domibus in circuitu ita exusta est, ut nil ex totis ædificiis remaneret, et vincula, quibus idem senex ligatus fuerat, sunt exusta, super ipsum autem nec aliqua favilia cineris cecidit, nec ullus dolor ignis in eum descendit, in tantum, ut barbari mirati, eum intactum relinquerent et abirent *o*.

Impurus presbyter a dæmone correptus et liberatus,

21 Cum quidam presbyter, Turingus nomine, cum commatre sua *p* pariter habitaret, et custodiam sui corporis, prout ei necessarium inerat, non haberet, antiquus hostis solita venena propinans, cœpit cor ejus tentare, ut eamdem commatrem suam opprimeret; et neminem esse, qui hoc suspicaretur, quod illi tam nefando stupro se commacularent; et ideo hoc minus malum esse, quia hoc nemo suspicaretur, et quia lateret; quam si

A si alteri mulieri misceretur, et latere non posset, credens, aut Deum latere, aut, si intelligeret, misericorditer relaxare. Qui consentiens, tali voluptati operam dedit, miseram commatrem opprimendo. Sed justus Judex statim affuit, ultionem adhibens : mox enim tam atrocissimo dæmoni est traditus, ut vix vinculis durissimis posset astringi, se vehementer discerpens, et quoscumque attingere poterat, morsu dilaniare certabat. Adductus autem ad ecclesiam Sancti hujus, ibique per sex dies multum garrulans et debacchans, tandem die septima interventu Sancti hujus liberatus est, et in eodem loco Sancti ministeriis excubabat usque ad mortem, peccata sua deflens ; ibique sepultus est.

item energumena curata.

22 Puella a dæmonio arrepta clamare cœpit, se B. Venerii precibus torqueri, et ad ejus sepulchrum se velle ire. Mirantibus autem illis, nomen S. Venerii audiendo, quibus incognitum fuerat, duxerunt eam ad ecclesiam S. Mariæ; quam ingrediens ecclesiam, clamare cœpit : Tuis precibus, beate Veneri, torqueor, et tuis orationibus expellor : et multum discerpens se et exiliens, cecidit ante altare velut mortua, et ita fere per duas horas jacuit. Præterea surgens incolu- B mis, ad propria cum parentibus remeavit, laudans Deum et S. Venerium *q*.

Sancti corpus Regium Lepidi translatum, miraculis fulget.

23 Tempore autem Ludovici Pii imperatoris Sarracenorum gens crudelissima erumpens, Lunensium fines facto impetu devastabat, et Christi ecclesias subvertebat; et quos capiebant, alios trucidabant, alios in mari negabant *r*, alios captivos ducebant. Quod audiens imperator jussit, ut fines illius provinciæ a Longobardorum præsulibus vicissim custodirentur, donec barbarorum sævitia sedaretur, Inter quos erat Apollinaris *s* episcopus in lege Dei assiduus et clarus virtutibus, qui audita fama sanctitatis hujus, loca a Sarracenis destructa, ubi corpus Sancti hujus requieverat, ut Christi servus, frequenter visitabat. Nocte autem, dum more solito ad ejus reliquias pernoctaret, arrepto somno, apparuit B. Venerius, dicens ei : Tolle hinc ossa mea, et in tutiori loco reconde : quia adhuc furor et indignatio Sarracenorum perseverabilis est. Nec mora, gaudens de visione, convocatis suis, illico surrexit, et sepulchrum cum diligentia aperuit, et ejus fragrantia ac nimis redolentia ossa collegit, et Regium cum ingenti honore detulit, et intra basilicam B. Prosperi juxta tanti Sancti C decentiam, altari superimposito, tertio Nonas Novembris recondidit. Cujus meritis quanti paralytici, et aliis passionibus gravati, liberati sunt, quis sufficiens est narrare? Quidam febribus æstuans acriter, ante sepulchrum ejus ductus, ita pristinæ sanitati est restitutus, ut nullam amplius sustineret accessionem *t*.

ANNOTATA.

a *Ex eo, quod Sanctus jubeatur hic ad patriam et locum, de quo exierat, reverti, factum videtur, ut aliqui cum in* Palmaria *insula, quam ei natalem fuisse biographus supra asseruit, defunctum sepultumque crediderint, ut in Commentario num.* 24 *observavimus.*

b *In Camaldulensi Ms. legitur :* Æterne Conditor rerum, tu dispone de servo tuo secundum beneplacitum pietatis tuæ.

c *Hic tertius est a Sancto vita donatus : totidem etiam numerat hymnus ad vesperas in Officio Regiensi vetustiori, ubi sic canitur :*

Draco fugit, celat petram, corvusque luco nutrit, A. Anonymo.
Tribus vitam mortuis Deus per illum præbuit.

d *Ita etiam habent cetera apographa et Officium vetustius Regiense : at, si omni humano consortio destitutus ibidem vixerit, unde, quæso, didicit biographus, quæ de virtutum exercitatione, mortis revelatione, die obitus ac angelorum ministerio curata sepultura mox subjungit? An hæc omnia Lunensi episcopo, dum jussus est Sancti corpus elevare, revelata fuere? Id ego quidem sine idoneo teste difficulter credidero.*

e E diebus sempiternis *non legitur in aliis apographis.*

f *De prodigioso hoc oleo eadem habet utrumque Officium Segiense, et in vetustioris hymno ad Laudes etiam hæc legere est :*

Cujus latet corpusculum, fluitque Dei munere
Liquor notant, quod noverat cum caritate vivere.

g *De condito in Tyro insula templo, additoque monasterio, quod Olivetanis postmodum cessit, egimus in Commentario prævio num.* 25 *et seqq.*

h *Lamoratus pag.* 28 *asserit, fontem hunc suo tempore etiam superfuisse; sed e scopulo juxta mare scaturire ait.* E

i *De tempore, quo hæc contigerint, non constat; verumtamen ad seculum* VII *vel* VIII *referenda sunt, quibus Saraceni, invasis Africa et Hispania, alias etiam regiones infestarunt. Porro hæc Saracenorum irruptio narratur etiam in apographo Genuensi, sed a Camaldulensi abest. Consule Commentarium a num.* 28.

k *In Ms. nostro tantum legebatur* Mac...., *sed* Macram *designari didici ex compendio Vitæ Italico Ms. Genua accepto. Est autem Macro, Italis* la Magra, *fluvius, qui in ducatus Parmensis confiniis ortus, Liguriam ab Hetruria dividit, et per Genuensium ditionem fluens paulo infra Sarzanam Ligustico seu Tyrrheno mari illabitur.*

l *Adi, si lubet, Commentarium num.* 28.

m *De translatione hac nihil habet Camaldulense apographum, nihil Genuense Latinum et Petrus de Natalibus; ejusdem tamen meminit Ms. apud Genuense Italicum, et Officium vetus Regiense. Consule Commentarium num.* 28 *et seqq.*

n *Hoc Miraculum in Ms. Genuense etiam refertur, sed post aliud, quod apud nos num.* 21 *recensebitur. Contra Camaldulense istud ante elevatum a Lucio episcopo Sancti corpus, structamque super eo ecclesiam perperam collocat, sic breviter inquiens :* Multa etiam post ejus mortem miracula ostendit Deus per Sanctum suum, ita ut quemdam hominem custodibus ecclesiæ suæ pullos auferentem in amentiam converterit, donec restituit ei, et insuper obtulit arma ; Et alia miracula per sanctum suum Confessorem Dominus ostendere dignatus est. *Ceterum hæc in continente, adeoque post translatam e Tyro Sancti corpus contigisse scribit Lamoratus, num.* 30 *Commentarii relatus.* F

o *Hæc Normannorum navalis expeditio contigisse debuit ante mortem Ludovici Pii, cum illo regnante,* S. Venerii *corpus Regium Lepidi translatum fuerit. Porro dum supra dicuntur Normanni ab Arelatensi civitate Lunam advenisse, id non de capto Arelate intelligendum est; neque enim Normanni eam urbem occuparant; verum cum monachus Sangallensis lib.* II *de rebus bellicis, cap.* XXII, *apud Chesnium tomo* II *Hist. Franc., pag.* 130 *scribat, Normannos piratas Narbonnensis*

A. ANONYMO. *Narbonnensis Galliæ littora, imperante Carolo Magno conatos infestare, non incredibile fit, eosdem per Rhodanum Arelate tentasse, indeque reversos Lunam appulisse, et Macræ fluvii ripam, ad quam Sancti corpus translatum fuisse, supra dictum est, depopulatos fuisse. Forsitan etiam biographus Normannos confudit cum Saracenis, qui seculo* VIII *Arelatensem urbem devastarunt.*

p *Id est, cujus prolem ipse e sacro fonte levaverat. Tota hæc de Turingo narratio abest a Ms. Camaldulensi.*

q *Hæc energumenæ sanatio refertur etiam in Ms. Camaldulensi, sed in Genuensi desideratur, in quo ultimo etiam nihil dicitur de translatione Ludovico Pio imperante facta; sed post miraculum num.* 19 *et* 20 *a nobis relatum recitatur sequens de* S. Venerio *oratio :* Deus, qui per B. Venerii confessoris tui merita mortuorum tria corpora suscitasti, concede propitius, ut qui commemorationem ejus colimus, precibus per afflatum tui Spiritus a morte animæ resurgamus. Per Dominum *etc.* D

r Negare *vox barbara, Latine* submergere *est : forte* necabant *legendum. Quod ad hanc Saracenorum depopulationem spectat, consule Commentarium num.* 33 *et* 34.

s *De nomine episcopi, et sede illius, non convenire inter scriptores diximus in Commentario, quem consule num.* 35 *et seqq.*

t *Qui hic febribus liberatus dicitur, is ipse fuit, qui hanc translationem, aut certe Officium Regiense vetustum concinnavit : etenim ibidem sic loquitur :* Cujus deinde meritis quanti paralitici curati sunt, quanti variis passionibus irretiti, quanti etiam diversis infirmitatibus detenti, sanitatem receperint, quis narrare sufficiat? De quorum numero plures curatos vidi, et unus etiam ex ipsis fui, cujus membra acriter febribus vexabantur. Qui ante ejus tumulum deductus, ita pristinæ sanitati sum restitutus, ut nullam illius calamitatis deinceps sustinuerim passionem.

B E

DE S. AMATO EP. SENONENSI CONF.

BROYLI IN FLANDRIA OCCIDENTALI

J. T.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Locorum notitia : Fasti sacri, quibus insertus legitur : tempus natale Sancti et patria incerta : cultus : Acta edenda.

AN. 690. *Peronæ et Broyli notitia, quibus in locis Sanctus exsulavit.*

Tria loca sanctitate sua illustravit *S. Amatus, cujus hic gesta edimus; Peronam Broyolense monasterium, et Duacum.* Perona, *Galliæ oppidum in Picardia ad Somonam fluvium, octo milliaribus distans Ambiano in Ortum, Cameraco in Meridiem septem, fuit olim, teste auctore Vita S. Fursei abbatis, Mons cygnopum appellatum. Ibidem* S. Amatus *jussu Theodorici III Burgundiæ et Neustriæ imperantis, episcopali sua sede ejectus, sub S. Ultani custodia non parvo temporis spatio exsulavit. Alter locus est* Broylus *prædium, vulgo* Bruel *in oppido* Merghem *seu* Mervilla *dicto, quod viri aliqui eruditi censent* Minariacum *in Itinerario Antonini appellari, quos inter Marchantius inquit ex communi opinione pro eo accipi. Sed Sanderus in Mauronti villa, non recte cum Minarico illo confundi ostendit, ponitque in ditione Casletana :* Testibus enim, *ait,* Duacensium veteribus scedis, cum locus hic a situ paludoso Broylus vocaretur, abbas Morandus sive Maurontus ad annum 701, non minus sanctitate quam nobilitate celebris, eam a suo nomine appellavit, et cum prius Moranduille Gallice, vel Morandghem Teutonice diceretur, ad facilitatem denique Meerville et Moereghem, et mox Merville et Merreghem cœpit appellari. *Deinde in Stegra seu Minariaco ita scribit :* Minariacum non esse vicum, qui hodierno die Mervilla dicitur, sed in eo loco fuisse, ubi nunc ex una parte Lisæ est Comitatus Stegrensis, ex altera finis Atrebatesii ad pontem Lisæ, qui nunc dicitur pons Stegrensis, notavit Adrianus Scriecquius senator Iprensis, qui diu præturam gessit Casletanam et Stegrensem : Mervilla, inquiens, quæ a plerisque Minor Villa dicitur, primum Morandi Villa dicta est a D. Morando, qui eo in loco quondam sylvæ Niepensis angulo, omni sanctimonia vixit. Sed nulla ibi umquam, quod memoriæ traditum sit, antiquitatis vestigia, aut munimenta extiterunt, nec locus ita situs est, ut Minariacum antiquum esse potuerit. Ad locum vero pontemque Stegrensem omnia sic concurrunt, ut non supersit dubitandi argumentum. *In hoc S. Mauronti prædio post S. Ultani mortem* sanctus Amatus *exsilium suum sanctissima morte finivit, et sepultus est; deinde in novam ecclesiam a S. Mauronto ibidem constructam, translatus est.* C F

Duaci corpus adservatur.

2 *Tertius locus, quem illustravit* sanctus Amatus, *Duacum, notissima urbs Gallo-Flandriæ, quæ* S. Amati *corpus in ejus nominis ecclesia adservat. Ut enim legitur in Duacensi codice, imminente circa annum Christi* 870 *Danorum persecutione, Fratres Deo et* S. Amato *apud Mervillam servientes, corpus* S. Amati *patroni sui Duacum detulerunt, ut ferocissimæ gentis, sacraque omnia profanantis furori subduceretur, ubi usque in hunc diem quiescit et colitur; nam, teste eodem codice, cessante anno* 874 *Danorum persecutione, consulaerunt prædicti fratres Carolum Francorum regem, Arnulphum Flandriæ comitem, Joannem Cameracensem episcopum agnomine* Bellum *et quamplures*

res

A *res alios episcopos, quid de* S. Amati *corpore agendum foret; decretumque est communi consensu, ut privilegiis possessionibusque suis retentis, cum Sancti corpore Duaci remanerent.*

Senonis fuit episcopus. Tempus natale et patria incerta.

3 *Locis habitatione, aut reliquiarum* S. Amati *asservatione illustribus jam recensitis addi non immerito possunt Senones civitas Galliæ perampla, archiepiscopalis, sita in planitie pulcherrima ad Icaunam fluvium, qui ibidem ponte lapideo jungitur: prout enim infra ostendemus contra quosdam, qui de eo dubitant, urbis illius* S. Amatus *episcopus fuit. Historia Vitæ Sancti nostri tempus natale, et patriam non exprimit; unde tam hæc, quam illud nobis reliquuntur incerta. Scribit Malbrancus in Historia sua de Morinorum rebus lib.* IV *cap.* XI, *eum Gallica domo esse oriundum; ex quo id tamen hauserit, nusquam indicat: forte ex eo, quod Vitæ ejus scriptores anonymi non obscure innuunt,* S. Amatum, *cum unanimi cleri populique Senonensis consensu ad episcopatum evectus est, in hac civitate habitasse, conjecit eum patria Senonensem esse, quod non omnino improbabile videri potest, præsertim cum nusquam ex alio loco ejus ad hanc civitatem adventus legatur.*

B

Memoria ejus solum apud recentiores martyrologos.

4 *Memoriam itidem* S. Amati *nostri apud antiquos martyrologos non reperio; quod eo magis mirum videri potest, quo citius publico cultu Sanctum fuisse honoratum mox ostendemus. Defectum tamen hunc supplent recentiores. Martyrologium Romanum ad hunc diem ita habet:* Apud Senonas S. Amati episcopi et confessoris. *Menardus in Martyrologio suo Sanctorum Ordinis S. Benedicti eum Duaci verbis sequentibus annuntiat:* Duaci, in Broilo monasterio, depositio S. Amati Senonensis episcopi et confessoris. *Iisdem verbis utitur Molanus in auctario ad Usuardi Martyrologium. Saussayus in Martyrologio Gallicano longissimo Sancti nostri gesta complectitur elogio, quod, quia, ubi de Sancti exsilio agemus, discutiendum erit, hic prætereimus, uti et ea, quæ ad* 13 *Septembris diem scribit Galesinius; nihil enim habet, quod in Sancti Vita edenda non legitur.*

Dies emortualis.

5 *Laudati hactenus martyrologi* 13 *Septembris diem Sancto emortualem constituunt. Consonat his Historia Vitæ, quam ex vetustissimis ecclesiæ collegiatæ ejusdem* S. Amati *excerptam libris Duaco communicatam habemus, in qua ita legitur:* Inter has igitur cum lacrymis psallentium voces valedicens universis Idibus Septembris de hac luce transivit ad Dominum. *Codex tamen Aquicinctinus apud Sollerium nostrum in Usuardi Auctario præfato die* S. Amati *nostri translati meminit:* Duaci, *inquit,* translatio S. Amati archiepiscopi Senonensis, qui a Theodorico rege Francorum ab episcopatu dejectus, consilio Ebroini Majoris domus in hanc provinciam relegatus est jussu præfati regis. *Et Bailletus in Sancti Vita ad* 13 *Septembris licet fateatur diem illum communiter* S. Amati *emortualem existimari, tamen quosdam esse ait qui diem Aprilis vigesimum nonum ipsi vitæ hujus extremum fuisse opinantur. Sed codex Marchianensis qui* S. Amati *Vitam exhibet, opinionem hanc a quodam Stephano originem traxisse habet. Verba accipe quæ in ejus fine teste Mathondo leguntur:* B. Amati transitum Idibus Septembris ab antecessoribus determinatum, a Stephano quodam 3 Kal. Maias affixum fuisse temere, patet ex vetustis libris, qui apud S. Medardum et in Archivo Marcianensi, atque multorum scriniis cœnobiorum inveniuntur. *Hinc malo cum communiori sententia decimo tertio Septembris, quam*

C

cuilibet alii, saltem donec quid certius proferatur, Sancti nostri obitum affigere.

AUCTORE J. T.

Cultum citissime inchoatum fuisse ostenditur ex miraculis

6 *Dixi num.* 4, *eo mirum magis videri memoriam Sancti nostri apud antiquiores martyrologos non reperiri, quo citius sanctitas ejus agnosci cœpta fuerit. Nam qui prodigia, quibus divinæ omnipotentiæ Servi sui sanctitatem placuit declarare, attente consideraverit, paralyticum scilicet omni pœne motu destitutum, solo tumuli attactu membrorum vigori restitutum, cæcos visu donatos, ægrosque alios incolumitati redditos, cubiculum Sancti statim a morte adeo suave olens, ut aromatibus conditum putaretur; ex iis facile, quantam de* Amati *sanctitate opinionem Broilenses statim a morte ejus habuerint, statuet. Tantam equidem sanctitatis miraculorumque famam ejus fuisse, docet nos Historia Vitæ, ut Theodoricum, cujus jussu ex episcopali sede dejectus et in exilium pulsus ante fuerat, permoverit, ut ad tumulum ejus advolaret, admissique facinoris cum lacrymis veniam rogaret, et non paucis monasterium muneribus cumularet.*

et ex ecclesia ipsi dedicata

7 *Citissime post felicissimum suum obitum* S. Amatum *nostrum publico cultu fuisse honoratum evidentius adhuc ex S. Mauronti gestis eruitur. Etenim,* Amato *defuncto et in ecclesia S. Petri apud Menrivillam sepulto, aliam exstruxit ecclesiam Maurontus, quam dedicari* sancto episcopo Amato *fecit, ut refert liber argenteus Ms. Duacensis ecclesiæ, vel ut Georgius Colvenerius in Notis ad Chronicon Cameracense ex Lectionario Ms prædictæ Duacensis ecclesiæ habet:* Quam in honore Dei Genitricis Mariæ et ipsius sancti Episcopis, idem Maurontus fabricari fecit et dedicari. *In hanc jam perfectam transferri curavit Maurontus* S. Amati *corpus. Qua occasione et qua solemnitate id præstiterit, tradit Joannes Buzelinus in Annalibus Gallo-Flandriæ sub libri secundi finem:* Mauronto vitam inter Broylensis monasterii septa ducenti de cœlo significatur, S. Amati corpus in eam, quam recens ædem struxerat, deportandum esse, ibique collocandum honorifice. Quod ergo dignitate ac virtute conspicuo viro ad eam rem opus esset, Bainum Taruannæ Morinorum pontificem orat, ut operam præstet eam, ad cujus episcopatum pertinebat Menrivilla, sive, ut alii volunt, Minariacum, intra cujus fines situm erat asceterium Broylense. Non cunctatur ille Menrivillam inter capessere; ibi quanta potest pompa delatum e veteri loco D. Amati corpus nova sede collocat. At tunc quanti Amatum faceret, Christus Jesus eo maxime tempore patefecit, cum se videndum plerisque festivitatem celebrantium præbuit, palam multis angelorum circumfluentibus. Simulque vis ingens sanandi permultis auxilio fuit; reddita enim lux cæcitate damnatis, soluta contractorum membra, patefactæ surdorum aures. *Translationem hanc eodem fuisse peractam modo, quo ex Buzelino dedimus, testatur etiam Jacobus Malbrancq Societatis nostræ tom.* I *de Morinis et Morinorum rebus lib.* IV *cap.* XLIV.

E

F

tribus post obitum annis Acta.

8 *In Lectionario Ms. ecclesiæ* S. Amati *additur, translationem contigisse* 4 *Kal. Maii. Cointius ad annum Christi* 693 *num.* 15, *illo anno, qui habuit litteram Dominicalem* E, *ex diei charactere factam fuisse colligit: ex quo consequitur tribus post obitum ejus annis non publico tantum* S. Amatum *cultu fuisse honoratum, sed et ecclesiam suo nomini dedicatam habuisse: ut enim infra ostendemus, communis est sententia, Sanctum e vivis anno Christi* 690 *excessisse. Hæc de perve-*

AUCTORE J. T.

tusto cultu dubium non relinquunt; ast incertiora sunt, quæ de gestis ejus scripta reperimus. Historiam Vitæ triplicem habeo. Unam ex Ms. membranaceo Marchianensi, aliam ex vetustissimis ecclesiæ collegiatæ S. Amati *libris excerptam, tertiam, quam Henschenius noster in Commentario prævio ad Vitam S. Eusebiæ num.* 4 *ex codice Ms. ecclesiæ cathedralis Atrebati se descripsisse testatur; sed quo seculo, quove auctore scriptæ fuerint, omnino ignoramus: nec erroribus carent, uti ostendemus in hujus Commentarii* § 3. *Quædam etiam de Sancto nostro in Vita S. Rictrudis habet Hucbaldus S. Amandi monachus, quæ in Tabulis suis criticis Bailletus Vitæ Historiæ adjicienda existimat, cum scriptoribus anonymis Hucbaldus auctoritate præstet; sed ea paucissima sunt, nec ab anonymis omissa. Solam igitur eam, quam ex Ms. ecclesiæ Atrebatensis descripsit Henschenius, edam, quæ licet a reliquis in rerum enarratarum substantia vix discrepet, minoribus tamen erroribus conspurcata est et stylo præplacet; moniturus lectorem tamen, ubi notabile aliquod discrimen animadverti poterit, aut erratum erit.*

B

§ II. Sancti pueritia: episcopatus Sedunensis an Senonensis? quo ordine Senonensium archiepiscoporum Catalogo inserendus sit: quid de Amato eadem die. a Sedunensibus culto statui possit.

Sancti pueritia.

J*uventutem* S. Amati *celebrant biographi ejus omnes. In id eum præcipue incubuisse tradunt, ut ad liberalium artium et sacrarum Litterarum peritiam, non inferiorem adjiceret in Deum pietatem. Ex hoc fonte profluxisse existimo variorum scriptorum elogia, quibus Sancti adolescentiam oratorie nugis, quam biographis conformiter extollunt. Hæc transfero, quod habet Jacobus Malbrancq in Historia sua, quam de Morinorum rebus conscripsit, lib.* IV *cap.* XI *pag.* 457. Gallica, *inquit*, oriundus est domo, e qua non tam ingenuæ nobilitatis, quam ingenitæ virtutis desuxit .rorem. Alterum pæne Nicolaum dedit pueritia. C In bonis artibus arripiendis, in sacris etiam disciplinis nulli coætaneorum secundus, ut etiam clericorum ordini ante maturiores annos fuerit adscriptus. Tum ingenii dotes, virtutum animorumque zelus, sacri eloquii fluida vis eo extulere, ut, Senecio apud Senones exstincto, in unum Amatum conjicerentur oculi, coalescerent voces et prope manus in contra nitentem injicerentur. Nolens volensque archipræsulem induat, necesse est. *His similia habent Saussayus in Martyrologio Gallicano ad* 13 *Septembris, aliique passim de Sancto scriptores, quæ placerent magis, si ab antiquiore scriptore simplici licet stylo relata essent.*

Eligitur episcopus Senonensis, de quo tamen dubitatur.

10 *Consentiunt tamen scriptoribus jam laudatis codex Atrebatensis S. Mariæ, Marchianensis; et Duacensis ecclesiæ collegiatæ ejusdem* S. Amati *in eo, quod adeo feliciter Sanctum in doctrina et virtute profecisse tradant, ut, Senonensi achiepiscopo demortuo, unanimi voce ad episcopatum hunc non mediocriter invitus fuerit evectus. Quo non obstante duplicem circa* S. Amati *Senonensem episcopatum moveri difficultatem reperio. Non desunt enim, qui dubitant, an Senonensium an Sedunensium fuerit episcopus; deinde in ordine, quo Senonensium episcoporum Catalogo inseri debeat, variant auctores plurimum. Deutraque hoc loco nobis agendum est.* D

Proponuntur, quæ Mabillonius habet pro Sedunensi episcopatu,

11 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 674 *num.* 41 *utramque attingit:* Hunc (*S. Amatum*) *inquit*, non Senonensium sed Sedunensium episcopum fuisse, ait Hucbaldus monachus in libro de Vita S. Rictrudis. Sane tunc temporis Amatum ex abbate S. Mauricii factum esse episcopum Sedunensem vulgati Indices produnt Hugo monachus S. Mariani in Chronico Autissiodorensi hunc S. Amatum fuisse quidem Senonensem episcopum dicit, sed proxime post Lupum, quod temporum rectæ rationi repugnat. Siquidem Amatus, si Senonensi ecclesiæ præfuit, collocari non potest nisi post Emmonem, ut cum Theodorici principatu convenire possit.

et discutiuntur.

12 *Singula perpendamus. Pro* S. Amati *Sedunensi episcopatu militat Hucbaldi testimonium, cui vulgati favent Indices, Seduni Amatum quemdam sedisse circa hoc tempus referentes. Quod ad Hucbaldum attinet, consului S. Rictrudis Vitam ab ipso scriptam, quam Mabillonius ad codicem Marchianensem restitutam edidit et notis illustravit. In ea reperi* S. Amatum ad episcopatum urbis Sidunensium sublimatum fuisse. *Sed vellem ut edixisset Mabillonius, qui vulgati Indices* Amatum *quemdam ex abbate S. Mauricii Sedunensem episcopum creatum fuisse circa id tempus tradant. Certe in pluribus contrarium legi: tempus quippe, de quo Mabillonius et quo* S. Amatus *sive in Senonensi sive in Sedunensi cathedra sedit, aliud esse non potest, quam quo Theodoricus III principatum Burgundiæ et Neustriæ nactus est, cum ab illo ex episcopali sede dejectum fuisse etiam Hucbaldus testetur. Unum vero invenio Franciscum Augustinum qui in episcoporum Sedunensium circa hoc tempus figit, annum scilicet* 670. *Huic proxime accedunt Pantaleon in Prosopographia et Henricus Murer in Helvetia sancta, qui tempus, quo ad episcopatum pervenit, non determinant quidem, sed primus eum floruisse anno* 650, *posterior anno* 666, *et uterque ad episcopales promotum fuisse infulas Sedunensis ecclesiæ scribit.* E

Nihil ex vulgatis Indicibus

13 *At Gallia Christiana Sammarthanorum habet* S. Amatum *ex abbate Agaunensis cœnobii episcopum consecratum esse anno* 716. *Quoad annum hunc consentit Ricciolius noster in Hist. Chronol. reformata, ubi Sedunensem ejus episcopatum anno* 716 *illigat. Opinionem Ricciolii nititur stabilire Sebastianus Briguet Sedunensis ecclesiæ canonicus in Hist. Sedunensis diœcesis. Pag.* 87 *ita scribit:* Amatus autem noster, attento uniformi Syllabo et ordine episcoporum, tam Castri episcopalis Majoriæ, quam canonicorum Sedunensium Castri Valeriæ, creatus fuit circa annum 716 sub finem vitæ Dagoberti III. *Ex vulgatis igitur Indicibus nihil confici potest, ut* S. Amatus *Sedunensem potius, quam Senonensem rexisse cathedram dicatur: præsertim si jam dictis addas in omnibus omnino Senonensium episcoporum Catalogis* S. Amatum *insertum reperiri.* F

et Hucbaldo conficitur pro S. Amati nostri Sedunensi episcopatu.

14 *Neque ex Hucbaldo plus confici existimo. Etsi enim, ut dictum est, plus auctoritatis ipsi, quam Sancti nostri biographis tribuendum sit, quia ejus ætati videtur fuisse propior, et S. Rictrudis Vitam conscripsit ex seniorum relatione, et variis acceptis fragmentis, quæ sola illo tempore supererant; tamen inde aliud elici nequit, quam*

præ

A *præ ceteris Hucbaldo assentiendum fore, si constaret ipsum hoc loco non esse corruptum. Sed hoc non constat; imo contrarium probabilissimum est. Nam primo Mabillonius ipse ad vocem* Sidunensium, *quam in codice Marchianensi reperit, notat legendum esse* Senonensium, *quod, verba ejus sunt,* ex ipsius S. Amati Vita aliisque auctoribus constat. *Deinde in ejusdem S. Rictrudis Vita, quam Papebrochius noster ex Marchianensi codice aliisque ad* 12 *Maii dedit, legitur* S. Amatus *ad Senonensem fuisse episcopatum sublimatus. Prætcrea licet biographorum ætatem nesciamus, tamen post Hucbaldum eos scripsisse verosimillimum est; sane tam indubitate* S. Amatum *Senonensem episcopum fuisse non scripsissent, si in Hucbaldo contrarium legissent, aut suo tempore de hoc re dubitatum fuisset. Accedit auctor Vitæ S. Eusebiæ, quem Rosweydus Hucbaldum esse, Henschenius in Comm. ad Vitam prævio, Hucbaldo antiquiorem opinatur. Hic disertis verbis scribit Sanctum ad Senonenses infulas fuisse promotum. Addi potest consensus scriptorum fere omnium,* S. Amatum *illum, qui Peronæ primum exsul sub Ultano abbate, postea jussu Theodorici III Mauronti custodiæ traditus, in Broylensi*

B *cœnobio obiit; Normannorumque sæviente persecutione, Duacum translatus est, Senonensium archiepiscopum fuisse attestantium, adeo ut Briguetus, qui quidquid ad Sedunensem Amatum spectare arbitratus est, diligentissime recenset, hunc ab illo distinguendum esse fateatur. Accipe, lector, quæ de hac re scribit in Vallesia sacra, pag.* 88. Consequitur, *inquit,* etiam ex his *(quæ de Sedunensi Amato dixerat)* Amatum nostrum longe esse diversum ab Amato Senonum archiepiscopo, tametsi vitæ genere et sanctitate non dissimilem. *Arbitror igitur Hucbaldo* S. Amatum *Senonensium episcopum fuisse; sed in aliquibus Mss. loco Senonensium, positum fuisse Sedunensium, aut a quodam, qui Sanctum Sedunensibus præfuisse existimabat, Sedunensium pro Senonensium substitutum esse.*

Latius discutiuntur gesta, quæ Sedunensi Amato attribuuntur.

15 *Operæ pretium judico, quæ de Sedunensi Amato traduntur, latius discutere. Hinc, quæ hactenus diximus, fient clariora, et qui de Sedunensi Amato censendum sit, lector eruditus statuere poterit. Vitæ ejus synopsim dat sæpe laudatus Briguetus pag.* 86. *Illam huc transfero.* Tempore Dagoberti regis Francorum enituit maxime sanctitas Amati Sedunensis episcopi: hic enim ab

C ineunte ætate sanctimoniæ specimen dedit, et in Agaunensi cœnobio monasticum habitum indutus, piis atque religiosis virtutibus ita excelluit, ut omnibus perfectionis normam præberet. Dein enm magis solitariæ vitæ desiderio impulsus, elegisset degere solus in vicini montis rupe, constructis ibidem cellula et oratorio, illic loci Dei Famulus tantæ sanctitatis spirabat odorem, ut plurimi ex omni conditione hominum ad eum invisendum undique convolarent; quare is ad majora divina virtute servatus, communi comprovincialium episcoporum suffragio ad Sedunensem episcopatum, applaudente tam clero quam populo Vallensi vocatus est. Id vero ministerium cum gereret magna fide, nec impari diligentia et prudentia, per impactas a malevolis calumnias, factus est regi Theodorico ita invisus, ut idem sanctum episcopum ejecerit in exilium. Ille exilium et contumelias et malignantium odia invicta patientia pertulit assiduæ præsertim orationis subsidio, atque multis demum miraculis clarus obiit, sepultus in ecclesia Romari-Montis in Lotharingia, ut habet Gallia Christiana Sammarth. verbo: Sedunen. episcopus, et passim, qui de rebus nostris scripserunt. Pantaleon in Prosopograph. et alii. *Synopsi Brigueti in substantia non dissentit laudatus mox Pantaleon, nisi quod Amatum ex episcopali sua sede pulsum cujusdam monasterii abbatem constitutum fuisse asserat. Conveniunt etiam cum hactenus dictis, quæ habet in Helvetia sancta Henricus Murer. Addit tamen hic Sanctum in exilium missum a Theodorico III Ebroini Majoris-Domus consilio, quod Brigueto loco laudato displicet, cum Ebroinus, ut ait, vivere desierit anno* 681, *Amatumque suum non nisi anno* 716 *episcopum fuisse creatum ex Sedunensis ecclesiæ documentis pro certo habeat.*

AUCTORE J. T.

et conferuntur cum iis, quæ de Habendensi Amato

16 *Si gesta hæc attentius perpendantur, partim ex Vita S. Amati Habendensis, partim ex Senonensis* Amati *Vita excepta esse videbimus. Ex illa scilicet, quæ ante episcopatum egisse dicitur, ex ista vero, quæ post episcopatum acciderunt. Paucis id ostendo. Ex iis, quæ mox ex laudatis auctoribus retulimus, habemus Sedunensem Amatum primo S. Mauricii monachum fuisse; sed deinde majoris perfectionis desiderio, monastica vita relicta, in eremum secessisse. Ibi sibi cellulam et oratorium construxit, et vitam maxime austeram duxit. Sedunensi episcopo propter eximiam vitæ sanctitatem percarus erat. ab eoque sæpius visebatur. Confer ea cum iis, quæ in S. Amati Habendensis Vita de eo scribit auctor coævus apud Mabillonium pag.* 130 *num.* 3. Cum monasticis normis jugiter incumbens, ut fere per annos 30 sese totum dedisset, majoris eremi secretum expetens clam a septis monasterii egressus, paululum procul in devexa excelsissimi montis rupe, semet athleta contra diabolum pugnaturus dedit. *Et num.* 10: Denique illius loci episcopi *(Sedunensis; nam in Sedunensi diœcesi Cœnobium Agaunense situm erat)* familiarissima ei erat devinctus caritate. Qui cum crebra visitatione delectaretur adesse, virum Dei propter Christi amorem paupertatem sectantem, decrevit auri quantitate solari etc. *Manifestum est, hæc convenire cum iis, quæ ex Brigueto de Sedunensi Amato dedimus.* E

auctores scribunt, et convenire ostenduntur.

17 *Omnino etiam conveniunt, quæ idem Briguetus pag.* 88 *a quibusdam de Amato suo narrari asserit. Si tamen adoptare velit, nescio, quomodo cum opinione sua de tempore, quo ad episcopatum pervenerit, conciliari possint. Hæc habet:* Sunt, qui dicunt Amatum nostrum contulisse se Luxovium precibus Eustachii abbatis loci impulsum, cupientis ejus sancti viri exemplo monachis suis observantioris vitæ normam inspirari. *Nam in laudata S. Amati Habendensis Vita num.* 12 *legitur:* Temporibus autem illis in partibus Vosagi vir egregius et religione celeberrimus abbas Eustachius constabat. Tunc forte accidit, ut egressus metas penetraret Italiæ, introiensque cœnobium Agaunense sciscitari cœpit, quis inter primos sanctitate primus ibidem haberetur. Tunc aiunt: An fortassis ignoras sanctum virum Amatum, qui in hac excelsissima rupe jam fere per triennium duram gerit vitam? Illeque, his auditis, confestim montis perartam et pæne gressu labentem conscendit semitam; inventoque viro tanta caritate amplexus est, ut nullatenus pateretur eum sibi deesse. Quid plura? Revertens igitur ab Italia ablatum sanctum hominem Luxovium usquo perduxit, affirmans lucernam non esse sub modio occultandam, F

AUCTORE J. T.

tandam, quin potius illis, qui in domo Domini sunt, lumen præbendum, et illum perfectiorem viam posse tenere, qui proprias sedes reliquerit. *Dixi, hæc si adoptet Briguetus, nescire me, quomodo conciliari possint cum opinione sua de tempore, quo Amatum suum ad episcopatum pervenisse statuit: nam annum assignat* 716; *Eustasius vero abbas circa annum* 625 *e vivis excessisse traditur.*

Conveniunt etiam, quæ de episcopatu ipsius scribunt, cum iis, quæ in Senonensis Amati episcopatu acciderunt.

18 *Hæc sunt, quæ de vita ejus monastica et eremitica reperire potui. Non minus conveniunt, quæ in Sedunensis Amati episcopatu accidisse scribunt cum iis, quæ de Senonensi commemorantur. Scribunt biographi Senonensem* Amatum *jussu Theodorici III in exilium fuisse pulsum. Idem de Sedunensi tradunt Henricus Murer, et Pantaleon. Pro causa allegant biographi malignorum odia et calumnias. Eamdem allegant causam cum Brigueto laudati scriptores Sedunensis Amati exsilii. Scriptores quidam suspicantur Senonensem* Amatum *sede sua, Ebroino Theodorici Majore domus infligante, ejectum fuisse; idem de Sedunensi habent Pantaleon et Henricus Murer. Addit prior Sedunensem Amatum jam pulsum monasteri cujusdam abbatem factum esse; quod* B *etiam satis consonum est Senonensi; nam et hunc ab Ultano, consulente matre ejus S. Rictrude, Broylensis cœnobii abbatem constitutum fuisse scribunt. Denique testatur Briguetus Amatum suum, exilium, calumnias et malignorum odia invicto animo pertulisse assiduæ præsertim orationis subsidio. Idem legere est in* S. Amati *nostri Vita.*

Refellitur Brigueti opinio de Sedunensis Amati exsilio.

19 *Nec obstat, Briguetum opinari exsilium Sedunensis Amati, non sub Theodorico III, sed sub Theodorico IV contigisse. Nam primo in hac parte ipsi dissentire Henricum Murer et Pantaleonem vidimus. Deinde non alia de causa hanc tuetur opinionem, quam quia Sedunensium episcoporum seriem hunc Amato suo locum exigere existimat. Sed meo judicio prius probandum est, S. Amatum quemdam Sedunensium episcoporum Catalgoo inserendum esse, antequam de loco ipsi assignando agatur. Id autem nec Briguetus nec alius quisquam probat. Non ex gestis, quæ ipsi attribuunt, quæ vix non eadem sunt cum iis, quæ de SS. Amatis Senonensi et Habendensi tradi ostendimus; neque ex eo, quod exilium ejus sub Theodorico IV contigisse dicatur: nam hoc mere gratis a Brigueto asseri vel ex eo manifestum* C *est, quod hujusce rei nemo mentionem faciat, ubi tamen Senonensis* Amati *exsilium sub Theodorico III nullus Gallicarum rerum scriptor prætermittit. Non denique ex laudati a Brigueto Sedunensium episcoporum serie, in qua præter nomen ejus cum ingenti confusione insertum nihil reperio; quod tamen mirum videri potest, si concessa ipsi episcopatus diuturnitas consideretur; nam Amati, qui episcopatum anno* 716 *tenuisse scribitur, successor statuitur Wilcarius, qui Ecclesiæ Sedunensi præfuit anno* 764. *Accipe, lector, ea, quæ de ipso habet Gallia Christiana vetus:* S. Amatus monasterii Aganensis abbas, episcopatum tenuit Dagoberto II rege Francorum anno 716, et jacet in ecclesia Romari-Montis in Lotharingia. *Certum est, S. Amatum, qui primum in cœnobio Agaunensi monachus fuit, deinde Luxoviense monasterium incoluit, ac tandem Montis Romarici abbas factus est, in Monte Romarici quiescere, ibidemque annua festivitate recoli, ut ex ejus Vita ad hunc etiam diem in Opere nostro illustrata liquet. Sed hic episco-* D *pus non fuit, et cujus alterius S. Amati exuviæ ibi quiescant, ignoro, ibidemque similiter ignorari existimo.*

Concluditur Sedunensem Amatum ab Habendensi indistinctum esse et episcopatum ei perperam attribui.

20 *Vidimus gesta omnia Amati hujus, quem Sedunensem fuisse episcopum laudati auctores scribunt, aut ex Habendensis aut ex Senonensis* Amati *Vita excerpta esse: nunc ei eumdem sepulturæ locum cum Habendensi tribui videmus. Ex his omnibus, quæ huc usque diximus, conjicere pronum mihi apparet, S. Amatum, quem Sedunenses episcoporum suorum Catalogo inserunt, vere hunc esse, qui in Monte Romarici quiescit, sed episcopatum et exsilium ei perperam attributum esse; forte ex eo, quod a quibusdam* S. Amatus *Senonensium episcopus putatus fuerit Sedunensem ecclesiam rexisse. Exsilium quippe asserunt, sed quo locorum fuerit relegatus, non edicunt. Credo timuisse eos, ne si locum eumdem, in quo Senonensem* Amatum *exsulasse constabat, assignassent, nimis aperte confusionem indicassent. Solam igitur Habendensis et Senonensis Vitas edimus, Sedunensis tamen pariter gesta illustraturi, si quis, confusione sublata, sanctum quemdam Amatum Sedunenses tenuisse infulas ex antiquis documentis probaverit.*

E

Difficultas de ordine, quo S. Amatus Senonensium episcoporum Catalogo inserendus est.

21 *At secundam difficultatem, de qua hoc in paragrapho agendum diximus, procedimus. Ostensum est,* S. Amatum *nostrum aliquando Senonensem gubernasse ecclesiam. Sed quo ordine, quove tempore prædictæ ecclesiæ præfuerit, variant scriptores. Hoc ex Hucbaldo, biographis ceterisque scriptoribus certum habemus, Sanctum sub Theodorico III episcopali sua sede expulsum fuisse, consilio, ut quidam aiunt, Ebroini Majoris-domus. Auctor anonymus in Sancti Vita scribit,* S. Amatum *nostram Senonensi ecclesiæ præfuisse, cum Theodoricus III ob gravissimam tyrannidem, quam in Francorum principes exercebat, in monasterium detrusus est, et tandem in exsilium Peronam sub Ultano abbate, ab eodem, postquam, Childerico interfecto, regnum recuperarat, missum fuisse. Hisce si insistimus, dicendum est Sanctum nostrum tempore utriusque regni Theodorici III Senonis sedisse.*

Post S. Emmonem S. Amati probabilius statuitur episcopatus.

22 *Cointius ad annum Christi* 669 *scribit Theodoricum, mortuo Clothario, aliquot mensibus illo anno Neustriam et Burgundiam gubernasse; sed Pagius ad eumdem annum probat, Clotharium initio anni* 670 *adhuc in vivis fuisse, eodemque e vita discessisse. Pagii sententiam ante tradiderat Papebrochius noster in Vita S. Rictrudis, pag.* 87 *lit. b. Quo posito, si biographo credendum existimamus,* S. Amatus *Senonensis episcopus erat anno* 670. *Ex quo manifestum est, errare Hugonem cœnobii Mariani monachum, qui in Chronico Altissiodorensi pag.* 66, *eum beati Lupi successorem fuisse scribit, imo et Jacobum Malbrancq, qui in Historia sua de Morinorum rebus pag.* 475 *refert, Senecio apud Senones exstincto, Sanctum nostrum ad episcopatum fuisse promotum. Nam neque beatum Lupum, neque Seneciam circa id tempus Senonensi ecclesiæ præfuisse, luculenter ostendit Mathoudus in archiepiscoporum Senonensium Catalogo pag.* 29 *et* 30; *ubi ex Beda lib.* IV *Hist. Anglorum, cap.* I, *Adrianum comitem Theodori, Cantuariensis episcopi nominati, Roma in Angliam missum, a S. Emmone Senonensi episcopo anno* 668 *exceptum fuisse tradit. Probat ulterius S. Emmonem circa hoc tempus Senonenses habuisse infulas ex privilegio libertatis et exemptionis, quod de consensu triginta episcoporum Senonensi cœnobio*

F

A bio S. Petri Vivi in concilio Mansolaci habito anno 665 temporibus Clotharii III regis concessit. Item ex pari privilegio monachis S. Petri Corbeiensis circa idem tempus dato, cui S. Emmonem subscripsisse patet ex tom. VI editionis Conciliorum generalium, in quo ad annum 668 integrum habetur. Concludo igitur cum Mabillonio superius laudato, S. Amatum nostrum post S. Emmonem archiepiscoporum Senonensium Catalogo inserendum esse, legitur autem S. Emmo, quod et loco laudato ostendit Mathoudus, vitæ sanctitate et miraculorum fama perspicuus vixisse longævus ad annum usque 670, quo ad finem vergente, et Theodorico III in Neustria et Burgundia regnante, Sanctus noster ad episcopatum evectus est.

§ III. Sanctus jussu Theodorici III Peronæ sub custodia S. Ultani abbatis exsulat: ejus in prædicta abbatia conversatio: S. Ultano mortuo, Perona Broilum adducitur: miraculum, quod in itinere contigisse scribitur: accessus ad Hamaticum monasterium: ibidem a Sancto gesta illustrantur.

Sancti exsilium ejusque causa.

Regebat Senonensem ecclesiam indefesso labore sollicitus gregis sui pastor S. Amatus noster, cum Theodorici regis jussu episcopalem sedem suam relinquere, et in exsilium secedere coactus est. Exsilium hoc biographus hisce verbis describit: De monarchia igitur regni diversis varia sentientibus, et partibus hinc inde vacillantibus, qui mali prosperitati bonorum invidere consueverunt, beatus Amatus pontifex apud regem falsa accusatione accusatur, qui nec ad prætorium regis accersitus, nec a rege super hoc negotio evocatus aut interrogatus, malignantium persuasioni rege Theodorico voluntarie assentiente, sine audientia aliqua exulare jussus est, qui oves sibi creditas S. Trinitati commendans, de persecutione gaudebat, non ignorans, quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Relicto itaque gregi condolens, jussu tyranni honore privatus, sed innocentiæ simplicitate vestitus, Peronam, quæ est regium Castrum in finibus Vermandorum, usque perductus, sub honorifico abbate Ultano custodiæ mancipatur. Brevius, exsiliique adjecta causa, rem enarrat Hucbaldus in Vita S. Rictrudis Marcianensis abbatissæ: Beatus vir Amatus, inquit, electus et sublimatus ad episcopatum urbis Sidunensium (Senonensium) eo tempore, quo Theodoricus rex iniquam exercebat tyrannidem, insimulatus falso quasi de infidelitate apud ipsum, in Perona monasterio sito in oppido Virmanduorum, cui sanctus præerat abbas Ultanus, subire jussus est exilium.

Refellitur Saussayus.

24 Hucbaldum quoad exsilii causam, sequuntur neoterici fere omnes; nisi quod plerique, Sanctum, perfidarum in regiam majestatem machinationum ab Ebroino Theodorici Majore-domus insimulatum fuisse adjiciant. Saussayus tamen ad 13 Septembris diem in Martyrol. Gall. Theodorici non meminit, sed totum Ebroino sævienti attribuit. Cum enim Sanctus noster proceres, præsidesque occisos ei intrepide exprobrasset, atque iræ divinæ, nisi efferatæ menti modum poneret, fulmina interminare non cessasset, sic in ejus odium incurrisse scribit, ut parum abfuerit, quin nece cruenta a furente mactaretur. Tandem ab Ebroini satellitibus interceptum ait, et in municipio Viromanduensi, cui Perona nomen, sub custodia militari detentum fuisse, donec abbati Ultano commissus in cœnobii conctrictus angulo aliquandiu perstitit. Quo auctore hæc habeat Saussayus, nescio. Certe hæc omnia Hucbaldo fuerunt ignota, nescivit ista anonymus Vitæ S. Eusebiæ scriptor, ignoraverant Sancti nostri biographi, quibus posteriora verba aperte adversantur: non enim a S. Ultano in cœnobii angulo constrictum fuisse scribunt, sed (verba sunt ex Ms. Atrebatensi S. Mariæ desumpta) in subsidio alimoniæ, et in verbis gratiæ a beato abbate Ultano multiplici reficiebatur consolatione. Neque admodum verisimile apparet, Ultanum virum sanctitate celebrem, cui Theodorici et Ebroini sævitia non minus nota esse poterat, quam S. Amati eximiæ virtutes, tam dure cum sancto Viro egisse, ut cum in quodam cœnobii sui angulo conclusum voluerit; præsertim cum nullibi legamus id ipsi a Theodorico fuisse mandatum. Unde hæc a Saussayo pro more et beneplacito suo explicandæ rei causa scripta fuisse arbitror.

Tempus, quo Sanctus in exsilium missus est, incertum:

25 Præcedenti numero dictum est, juxta plerosque neotericos S. Amati exsilium, infligante Ebroino, jussu Theodorici regis contigisse. Ita habent, Hugo monachus in Chronico Altissiodorensi, Jacobus Malbrancq in Historia de Morinis, Marchantius lib. I Flandriæ descriptæ in Mergemo, Sanderus tom. II Flandriæ illustratæ in Mauronti Villa, aliique plurimi. Nulla tamen fit Ebroini mentio apud Hucbaldum, nulla apud anonymos Vitæ Sancti scriptores; de Ebroino silet etiam Baldericus in Chronico Cameracensi. Illud Cointium impulit, ut S. Amati exsilium sub initium anni post Christum natum 674 collocaret, quo tempore Ebroinus in Theodorici Regis amicitia nondum erat. Putat opinionem suam non parum confirmari ex ejusdem exsilii diuturnitate. Nam, inquit, ad annum 690 num. 15. si Theodoricus, ut Ebroino acquiesceret, illud imperavit anno Christi 679, cur Amatus, sublato e vivis Ebroino, exulare non cessavit? Sed in nullo legi, exsilium a Theodorico rege fuisse S. Amato imperatum, ut Ebroino acquiesceret. Scribunt quidem auctores laudati, id factum fuisse, Ebroino instigante, consilio ejus, aut etiam falsæ quadam ejus in regem perfidiæ accusatione, at meo judicio aliud est facere aliquid, ut alteri acquiescatur, aliud vero ejus instigatione consiliove facere: quod enim posteriori modo fit, ita fieri potest, ut etiam ab illo non invito fiat, sed quod, ut alteri acquiescatur, solum peragitur, id ordinarie ita fieri dicitur, ut non fieret, si alter sine facto hoc acquiescere vellet. Neque etiam video, quomodo ea re Cointius impelli potuerit, ut S. Amatum exsulem faceret, antequam Ebroinus Theodorico amicus devenisset. Quod ni enim potuisset, Ebroino jam Theodorico reconciliato, pelli Sanctus a rege, non consulente aut instigante Ebroino?

AUCTORE J. T.

Ebroino? Sane non facile persuadebit Cointius, nihil unquam absque Ebroini consilio a Theodorico fuisse actum, postquam hic in ejus amicitia erat. Fateor tamen mihi plane incertum videri, an Sanctus noster a Theodorico relegatus fuerit Ebroini consilio aut ab eo perfidiæ cujusdam insimulatus apud regem, tam propter laudatorum auctorum ea de re silentium, quam propter incertitudinem temporis, quo episcopali sua sede ejectus est.

probabilius tamen inter annum 673 et 679 figendum est. Incertum etiam est.

26 *Cointius levi tamen, ut vidimus, fundamento nixus initium anni* 674 *determinat. Aliis placet annus* 679. *Papebrochius in Vita S. Rictrudis loco superius laudato asserit tradi,* S. Amatum *a Theodorico anno* 678 *in exsilium fuisse missum. Si certum foret, quo anno Theodoricus regnum recuperavit, saltem cum quadam latitudine* S. Amati *annus exsilii intelligi posset; cum ex biographo ejus habeamus eum, post recuperatum a Theodorico regnum, exsulem esse factum, et ex Landeberto Senonensium episcopo (al. Landebertho et Lamberto) eum anno regni ejus* 5 *Senonis non amplius sedisse: hic enim anno* 5 *regni Theodorici apud Mathoudum laudatum pag.* 31 *legitur Marlacum convenisse jussu ipsius cum* B *aliis episcopis et proceribus pro ecclesiæ statu vel confirmatione pacis sancitæ post prælium inter Theodoricum et Dagobertum pro finibus regni discernendis, eidemque subscripsisse. Quod tamen cum certo ante annum* 680, *quo Dagobertus suorum manibus extinctus esse traditur, contigerit, perspicuum est ante prædictum annum* S. Amatum *exsulem fuisse; sed quo determinato anno non liquet. Si cum Cointio et Pagio Theodoricum regno restitutum fuisse anno salutis* 673 *volueris, dicendum erit Sanctum nostrum ante annum* 678 *exsulasse; sed Mathoudo adversaberis, qui in vetustioribus suis Membranis observat, eum per quinque duntaxat annos Senonis pacifice sedisse: ostendimus enim ex anonymo Vitæ scriptore,* S. Amatum *Senonensem ecclesiam gubernasse tempore primi regni Theodorici, quod probabilius anno* 670 *affigi jam dictum est. Unde rectius exsilii annum incertum relinquendum judico, ita tamen ut a vero aberrare non possit, qui illud annum inter* 673 *et* 679 *contigisse asseruerit.*

quamdiu Sanctus Peronæ exsulaverit.

27 *Non minus incertum reliquerunt nobis biographi, quamdiu Sanctus noster Peronæ sub S. Ultani custodia exsul permanserit. Scribunt* C *quidem quod ibidem* non parvo temporis spatio *fuerit, imo usque ad B. Ultani mortem permanserit. At quot annos non parvum hoc temporis spatium complectatur, sicut conjici nequit, ita non indicant. De anno, quo ad immortalem vitam transiit S. Ultanus, et quo proinde exsilii locum* S. Amatus *noster mutare coactus est, non consentiunt etiam scriptores. Henschenius noster in Vita ejus* 12 *Maii illustrata, annum emortualem* 680 *designat. Joannes Buzelinus, teste Cointio, S. Ultanum* anno circiter 679 *defunctum opinatur. Citius adhuc mortuum oportet in opinione Jacobi Malbrancq; nam in Chronologia sua tom.* I *de Morinis* S. Amatum *anno Christi* 678 *Broilensis cœnobii abbatem factum fuisse tradit. Cointius ad annum Christi* 686 *amplectitur sententiam Lucæ Dacherii, qui, ut ibidem habet in Notis ad Opera Guiberti abbatis beatæ Mariæ de Novigento, chronologicum abbatum monasterii sancti Quintini de Monte Summarium a domino Stephano le Gris e vetustis ejusdem cœnobii chartis ac ruderibus erutum publicavit, in quo felix* D *S. Ultani transitus consignatur anno Christi* 686.

Dependet res a tempore emortuali S. Ultani.

28 *Quænam istorum auctorum opinio ad veritatem propius accedat, dici nequit. Illud esse cavendum ex dictis apparet, ne annus S. Ultani emortualis anticipetur adeo ut non aliquot saltem anni relinquantur, quibus* S. Amatus *cum eo Peronæ degere potuerit, aut vita ipsius ita prolongetur, ut tempus desit, quo* S. Amatus *gesserit ea, quæ ab eo gesta, cum in Hammatico, tum in Broilensi cœnobio, biographi tradunt. Propter hanc ultimam rationem minus mihi placet Cointii sententia, S. Ultani mortem anno* 686 *affigentis; constat enim ex argenteo libro ecclesiæ collegiatæ* S. Amati *Duaci, ubi corpus ejus asservatur,* S. Amatum *e vivis excessisse anno* 690: *unde consequitur in Cointii sententia Sanctum nostrum non nisi annos* 4 *S. Ultano supervixisse, quod tempus brevius videri potest, ut cetera ejus gesta explicentur. Malo igitur S. Ultani mortem aliquot annis citius figere, ita tamen ut post annum* 680 *accidisse existimem. Porro paucis complectitur biographus, quæ Peronæ sub S. Ultani custodia gessit* S. Amatus; *nec mirum, cum vitam privatam ducens, totum sese haud dubie Deo dederit. Præcipue vero Sanctum occupatum asserit fuisse in sacrarum Scripturarum lectionibus, ex* E *quibus non modicum consolationis fructum referebat.*

Traditur S. Amatus custodiæ S. Mauronti.

29 *S. Ultano mortuo, nondum Theodorici regis in* S. Amatum *offensus animus quiescebat; nam sancti abbatis morte intellecta, verba biographi sunt,* S. Maurontus a rege evocatur, et ei B. Amatus, qui Peronæ exul habebatur, custodiæ mancipandus traditur, qui coactus imperatoris edicti mandato, Peronam veniens, assumpto episcopo, ad propria repedare festinabat. *Biographo consentit Hucbaldus in laudata sæpius S. Rictrudis Vita:* Mortuo Ultano, *inquit,* traditus est Amatus Mauronto abbati, ut is eum in custodia asservaret in Broylo monasterio, quod ipse nuper admodum construxerat in Lætiæ territorio, *Hic lector obiter nota, S. Maurontum, dum* S. Amatum *custodiendum suscepit, non secularem, ut aliquibus placet, fuisse, sed jam tum Broilensis monasterii sui abbatem exstitisse, quod ulterius confirmatur ex eo, quod a S. Amando, cujus mors passim creditur incidisse in annum* 679, *ecclesiastico more, decisa capitis sui coma, clericus ordinatus fuerit. Sed ad* S. Amatum *redeamus.*

Ingenti prodigio sanctitatem patefacit Deus;

30 *S. Maurontus Theodorici mandato obsecutus, Sanctum ad monasterium suum deducit, sed* F *in via Deum Servi sui sanctitatem insigni prodigio declarasse narrat biographus; nam cum Cameracum devenissent, Sanctusque ecclesiam B. Mariæ orandi causa ingressus fuisset, solis radio pro servo usus fuisse, in eo cappam suam deponens, legitur. Miraculum hoc Baldericus in Chronico Cameracensi lib.* I, *cap.* XXII *hisce verbis recenset:* Radio solis, qui per foramen parietis infulgebat, pro servo usus est. Quoniam fatigatus itinere, materiale onus, ut spirituale levius assumeret, deponens cappam suam atque manicas suas, radio solis tamquam ibi protensæ ferulæ ignoranter injecit. Quæ sol ipse suscipiens, dum orationi prostratus incumberet, famulando sustinuit. *Hoc miraculo attonitum Maurontum Exsulis sui sanctitatem agnoscere, eumque, quo par erat, loco habere cœpisse subjungit biographus et Baldericus laudatus; nam cum vestigia ejus subsequens ecclesiam introisset, Sanctique exuvias de sole pendere deprehendisset, in*

A *in genua prostratus, si quid in eum peccasset, dimitti postulavit.*

Hamaticum perveniunt SS. Amatus et Maurontus, ubi aliquandiu commorantur.

31 *Resumptis viribus, iter etiam resumunt SS. Maurontus et* Amatus,*et tandem Hamaticum perveniunt, quo in loco, si Vitæ ex Ms. Atrebatensi S. Mariæ excerptæ insistendum*, diutissime *commorati sunt. Si vero anonymo in Ms. membranaceo Marchianensi:* Aliquantulum Hamatico manserunt in cœnobio. *Hoc ultimum tamen rectius scriptum arbitror: verisimile enim mihi non videtur, S. Maurontum longo temporis spatio ibidem cum* S. Amato *commorari fuisse ausum, cum, teste Hucbaldo, ei a rege imperatum esset, ut sanctum* Amatum *in Broylensi suo monasterio custodiendum abduceret.*

Errores commissi in Vita Sancti ex Ms. Atrebatensi,

32 *Nævis etiam non carent, quæ in eodem Ms. Atrebatensi subjuncta leguntur; cum rectæ chronologiæ adversantur.* Beatus, *inquit*, Maurontus, hujus sancti consortis Amati episcopi et actuum exemplo et sacræ eruditionis constantia roboratus, matri suæ Rictrudi, ad majorem salutis suæ cumulum, ut se suaque Domino consecrarent, instantissime persuadebat, quæ, licet filii devotionem, castigato sermone, videretur impedire, tamen de tanto interius gaudebat filii B sui profectu, utpote quæ hujusmodi desiderio jam dudum accensa inardescebat. In pago igitur Menapensi, in fundo suo, qui Broilus dicitur, ecclesiam, plurima ibidem possessionis suæ prædia conferentes, construxerunt. *Si enim verum est, quod auctor anonymus hic tradit, S. Mauronto cum* S. Amato *ad Hammaticum accedente monasterium, nondum seculo valedixerat, seque Deo consecrarat S. Rictrudis, nondum construxerat S. Maurontus monasterium suum Broilense; quod utrumque Hucbaldo in S. Rictrudis Vita repugnat, in qua scribit, S. Rictrudem prudenti S. Amandi, qui anno post Christum natum 679 obiit, consilio, nuptias secundas a Theodorico rege propositas respuisse, et coram eo sacro velo capiti imposito, curisque secularibus depositis, Marchianensi se cœnobio inclusisse; Mauronto vero a rege fuisse imperatum, ut* S. Amatum *Perona abduceret, Broilensi suo monasterio jam recens constructo includendum. Debuit igitur, cum* S. Amatus *ad S. Rictrudem accessit, jam tum illa se suaque Domino consecrasse, et Broilense cœnobium constructum fuisse, ad quod faciendum verbis allegatis matrem suam S. Maurontus adhortatur.*

C *plures alii in Vita S. Rictrudis et S. Amati ex Duacensi et Marchianensi codice ostenduntur,*

33 *Chronologiæ justæ amplius refragantur ea, quæ de Sancto nostro Hucbaldus aut ejus interpolator in Vita S. Rictrudis, auctores anonymi in Ms. Duacensis ecclesiæ collegiatæ ipsius* S. Amati, *et Marchianensi habent. In Marchianensi leguntur sequentia:* Hæc duo vicina sibi (*cœnobia Marchianense et Hamaticum*) et commoda, sub una lege et societate degebant amica, ita ut quamvis loco sejuncta, omnium tamen parerent vota commixta cum simplici sacræ vitæ concordia. In uno sancta S. Adalbaldi Gertrudis avia, cum sua pronepte et virgine Eusebia; in altero simili florebant studio Jonatus inclyti pontificis Amandi discipulus, Rictrudis cum natabus duabus, in utroque etiam grex plurimus celsis illustris virtutibus. Tantis confessor Amatus copulatus catervis, placebat nimium illis, velut aureis gemma fabricis. *Hisce alia addit Ms. Duacense:* Interea Christi famula Gertrudis sanctæ senectutis suæ plenitudinem dierum cumulans operibus, migravit a seculo et a beato pontifice Amato cum magna veneratione ibidem sepulta est. Proneptis autem ejus Eusebia, soror B. Mauronti, ab ipsa Gertrude in eodem monasterio sacris moribus educata, bonæ indolis puella erat: quæ cum teneræ esset ætatis, utpote duodennis, mediante B. Amati prædicatione, virginitatem suam Christo consecravit, et in locum præfectionis proaviæ suæ successit. Hæc quotidie ad prædicationem sancti Præsulis pergens, et verba salutis ab eo retinens, sic vixit in terris, ut æternum sibi habitaculum præpararet in cœlis. Priusquam vero in hujus præpositturæ officio duo, ut fertur, annorum curricula peregisset, septimo decimo Kalendas Aprilis, sacris plena virtutibus assumpta est a Christo. Sacrum vero corpus sacer præsul Amatus in supra dicto B. Petri apostoli sepelivit monasterio: in quo venerabilis proavia ejus Gertrudis sepulta fuerat ab ipso. *Vix non eadem cum magna rerum temporumque confusione leguntur in S. Rictrudis Vita, si rerum enarratarum ordinem et seriem spectes; in hac tamen præterea scribitur; S. Eusebiam* cum sanctissimo episcopo nomine et religiosa conversatione Amato illic *(in monasterio Marchianensi)* sub cura Mauronti sancti abbatis ad tempus exulante, *dum capere quietem putabatur*, relictis ante stratum sandaliis, silentio intempestæ noctis *ad Hammaticum* E *perrexisse monasterium, ut ibidem divino officio interesset.*

AUCTORE J. T.

ex tempore quo exsilii locum mutavit S. Amatus. Forte ad S. Amandum pertinent.

34 *Hæc omnia justæ adversari Chronologiæ docet abunde tempus, quo* S. Amatus *noster Perona cum S. Mauronto in Broilensi monasterio exsulaturus discessit. Id enim ex hactenus dictis non nisi circa annum* 680 *cum aliqua latitudine sumptum, fieri potuisse certum est, quo SS. Gertrudis et Eusebia jam ad Christum migrarant, quemadmodum liquet ex earum gestis illustratis. Recte Henschenius noster in Vita S. Eusebiæ observat, horum pleraque, quæ ex laudatis anonymis deprompsimus, a S. Amando, qui tum Elnone, ab eo jam Amandopoli dicto, potissimum residebat, perperam ad* S. Amatum *translata fuisse. Videri potest num.* 4 *in Commentario prævio ad laudatam S. Eusebiæ Vitam* XVI *Martii datam in quo hanc suam opinionem confirmat. Papebrochius in Vita S. Rictrudis ad* 12 *Maii pag.* 89 *lit. B notat a se a textu seclusa illa, quæ mox ab Hucbaldo in ejusdem Sanctæ Vita scripta retulimus:* Nam, *inquit*, cum forte legeretur cum fidis amatisque sociis, hic (*S. Amatus*) assumptus est, qui diu post S. Eusebiæ obitum factus episcopus et tandem sub F Theodorico relegatus est, primo ad S. Ultanum, dein ad S. Maurontum. *Non displicet mihi Papebrochii conjectura; facile enim potuit sciolus quidam, aut interpolator S. Rictrudis Vitam describens pro* cum fidis amatisque sociis S. Amatum *assumere et cetera de suo adjicere sanctitatem* Amati *declarandi causa. Confirmor in ea opinione ex eo, quod parum verisimile videatur Hucbaldum tam turpiter in hoc puncto errasse. Quidquid sit, certe rectius legitur in codice Ms. ecclesiæ cathedralis Atrebatensis, in quo S. Mauronti cum matre sua S. Rictrude colloquium quidem indicatur, sed nullo mentio fit SS. Gertrudis proaviæ aut Eusebiæ.*

Broilensis cœnobii præfectura S. Amato tradita.

35 *Peracto igitur aliquo temporis spatio, quod diuturnum probabilius non fuisse dictum est, cum S. Rictrude,* SS. Amatus *et Maurontus de itinere suo in Broilum prosequendo cogitare cœperunt. Recens constructo cœnobio præerat fundator et abbas Maurontus; sed perspectis* S. Amati *virtutibus, ratum erat Mauronto cœnobii sui præfecturam*

AUCTORE J. T.

turam humeris ejus imponere, quam ille, teste biographo, ad S. Rictrudis preces vix non invitus suscepit. Malbrancus lib. IV *de Morinis cap.* XVII *exhibet contractum donationis, quem* SS. Amatus *et Mauroutus inierunt verbis sibi a quodam Mervillano curione ex antiquis picturis, id temporis etiamnum in oppido residuis, transmissis. Sic loquitur S. Maurontus*: In quo confido, Præsul, mea meque tibi do. *Reponit* S. Amatus: Accipio grate, quæ mihi das tua te. *Picturarum illarum antiquitatem ignoro; sed verba illa non Sanctorum fuisse, sed ab ipso pictore, aut alio quodam, ut S. Maurontum præfecturam Broilensis cœnobii abdicantem a se, sanctumque* Amatum *illam acceptantem exprimerent, indubitatum mihi est.*

Cointii super hac re conjectura

36 *Mirum videri potest exsulem jussu regis, qualis erat Sanctus noster, in ipso exsilii loco abbatem fieri spontanea cessione illius, cujus custodiæ traditus erat. Quis enim, inquit Cointius ad annum Christi* 686 *num.* 49, *sibi persuadeat adeo regis imperium fuisse contemptum? Quare rem non inscio rege, sed eo consentiente peractam fuisse existimat. Loco laudato ita loquitur:* Totum negotium hoc ordine peractum arbitramur: B Maurontus de virtutibus, quæ splendescebant in Amato, deque miraculis, quæ Deus per eum operabatur, Theodoricum regem per nuntios certiorem fecit, et ut episcopus tam insignis, cujus innocentiam tot prodigia declararant, amicitiæ regiæ pristinæque libertati restitueretur, abbasque præficeretur congregationi Broilensi, flagratissime postulavit. Petitionibus rex annuit, audita rerum adeo mirabilium enarratione. *Et infra:* Ejus autem innocentia tot signis comprobata, rex odium facile deposuit, et ut abbas apud Broilum is esset, quem maledicorum hominum fraude calumniaque deceptus e cathedra Senonensi dejecerat, annuit lubentissime.

refellitur. Ejus obitus.

37 *Legitur quidem apud biographos, Theodoricum regem post Sancti obitum miraculorum multitudine permotum, pœnitentiaque ductum ad sepulcrum ejus venisse, delictique veniam suppliciter rogasse; at odium a rege ante Sancti mortem aliquando fuisse depositum, eique viventi reconciliatum, nusquam reperio. Imo hæc ipsa pœnitentia a Theodorico post Sancti mortem facta, Cointii opinionem meo judicio parum verisimilem reddit. Ut quid enim festinus adeo miraculorum fama impulsus ad sepulcrum Sancti venisset* C *pœnitendi causa, si jam ante ex miraculorum multitudine ipsi de ejus innocentia et sanctitate constitisset, et cum eo reconciliatus abbatem esse lubentissime annuisset. Malo itaque credere Theodoricum* S. Amati *Broilensis, cœnobii præfecturam, si hanc unquam gesserit, ignorasse, aut si rescierit, parum curasse, in id solum intentum, ne qua contra se ab eo fraus cuderetur. Dico, si hanc unquam gesserit; nam de ea silet Hucbaldus in S. Rictrudis Vita, qui tamen Sanctum a S. Mauronto in Broilum perductum fuisse tradit, conjunctionemque inter utrumque Sanctum mire extollit. Certius est, quod et Hucbaldus, et biographi omnes tradunt, Sanctum nostrum in Broilensi monasterio reliquis omnibus sanctitatis veræ exemplum præluxisse, donec anno salutis* 690 *hanc miseram cum feliciore et æterna vita commutarit, ut eruimus ex codice argenteo Ms. ecclesiæ Duacensis ejusdem* S. Amati. *Vitam subjicio ex Ms. ecclesiæ Atrebatensis S. Mariæ, quam suis illustro annotationibus.*

D

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Atrebatensi S. Mariæ.

A pueritia S. Amatus una cum scientia virtutem colit. Clericorum ordines suscipit.

Sacer præsul Amatus Christianis et justis parentibus exortus, litterarum studiis traditus, in ipsis pueritiæ initiis suos coætaneos scientia præcellebat, quam, quia præ cunctis desiderabilibus adoptavit, datus est ei sensus, invocavit et venit in eum spiritus sapientiæ; sed quoniam initium sapientiæ timor Domini, mandatis Domini insistendo, factus est in Dei legis observatione meditator assiduus. Mandatorum itaque Domini non surdus auditor, in hæreditate Dominicæ sortis partem habere satagens, præaccepta benedictione, coma et carnalium desideriorum superfluitate deposita, affectavit clericus institui E et esse. Sui compos desiderii ita strenuus in Dei officio assumpto inveniebatur, ut vix inveniretur similis illi, qui conservaret legem Excelsi: nam scientia ornatus, morum honestate perspicuus, velut fulgurantis solis radius præ multitudine opum justitiæ in ecclesia Dei radiabat, seque exemplum vitæ laudabilis omnibus devotus Amatus exhibebat.

Dein, susceptis majoribus ordinibus, Senonensis episcopus eligitur, et gregi suo assiduo invigilat.

2 O Virum Deo dignum, et in sorte clericali beatum Domini Servum! qui cum custodiret vias Domini, ad sacros ordines promotus, ascendebat in singulis ordinibus de virtute in virtutem, ut videret Deum deorum in Sion. Unde Domino nostro non sustinente tantam lucernam sub modio latere, sed ut posita supra candelabrum in domo Domini luceret, de medio sublato Senonensium archiepiscopo *a*, evocatis ad pastorem ibidem eligendum vicinarum urbium episcopis, B. Amatus eligitur, et licet invitus, acclamante clero et populo, in episcopum sublimatur *b*, qui, accepta ligandi atque solvendi cum B. Petro apostolo potestate, divina Spiritus sancti illustrante gratia, populum sibi creditum assidua prædicatione instruens, benedictione confirmans, oves Domini diabolica incursione lacerari non permittebat, sed piis reficiens doctrinæ pabulis cura F pervigilii debitas in ovili Dominico agebat vigilias.

Munificus in egenos, sibi parcus, dæmones abigit.

3 Pontificis quoque nomen et ministerium non ignorans, in omnibus morum et bonorum operum seipsum cunctis laudabile præbuit exemplum; nam in lege et justitia Dei edoctus, parcus sibi, egenis largus, in verbo serenus, corpore castus, vigiliis et orationibus deditus, fidelis servus et prudens, de familia sibi credita optatam reportans spem, divinam sibi sentiebat adesse virtutem: nam dæmonibus infestus, immundos spiritus ab obsessis corporibus Dei virtute armatus, facto signo crucis, arcebat; sed et angelorum frequenti usus colloquio, eorum multiplici instruebatur ministerio.

Jussu Theodorici III falso accusatus, et inauditus pellitur in exsilium.

4 Eo tempore Theodoricus *c* Ludovici, qui a Dagoberto *d* originem traxerat, gravem in primos Francorum exercebat tyrannidem *e*, qui graviter ab eis persecutus, et tandem captus, conseratus in monasterium *f* mittitur, cui frater ipsius

ipsius in regnum succedit Childericus *g*; sed eodem a Francis ob detestabilem actuum ipsius insolentiam interfecto *h*, dudum fratre suo Clothario in juventute sua mortuo *i*, regalem, quam nuper amiserat, Theodoricus *k* recuperavit dignitatem. De monarchia igitur regni diversis varia sentientibus et partibus hinc inde vacillantibus, qui mali prosperitati bonorum invidere consueverunt, B. Amatus pontifex apud regem falsa accusatione *l* accusatur, qui nec ad prætorium regium aecersitus, nec a rege super hoc negotio evocatus aut interrogatus, malignantium persuasioni, rege Theodorico voluntarie assentiente, sine audientia aliqua exulare jussus est, qui oves sibi creditas S. Trinitati commendans de persecutione gaudebat, non ignorans, quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.

et Peronam abductus custodiæ S. Ultani committitur, ubi SS. Scripturarum lectionibus tempus impendit;

5 Relicto itaque gregi condolens jussu tyranni honore privatus, sed innocentiæ simplicitate vestitus, Peronam, quæ est regium Vermandorum Castrum *m*, usque perductus, sub honorifico abbate Ultano *n* custodiæ mancipatur, ubi sacer præsul Amatus vera philosophia armatus a sacrarum Scripturarum lectionibus reportabat consolationis fomentum, legens et advertens illud Apostoli dicentis: Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis; noverat enim per multas tribulationes intrandum esse in regnum cœlorum; et quoniam non derelinquit Dominus sperantes in se, beatus vir Amatus et in subsidio alimoniæ et in verbis gratiæ a B. abbate Ultano multiplici reficiebatur consolatione. Exulavit itaque Peronæ non parvo tempore *o* sub dicto abbate et Dei servo B. Amatus; donec, deposito carnis onere digne laudandus abbas, quam per virtutum opera meruerat, diu desideratam a Domino in cœlis recepit coronam.

sed, mortuo S. Ultano, traditur S. Mauronto in Broilensi suo monasterio custodiendus.

6 Diebus illis beatus Maurontus *p* nobilissimi viri et Francigenæ Adalbaldi *q* et Rictrudis *r* filius, qui gloriosus et præclarus in curia regis habebatur *s*, matre sua post obitum sui viri commorante eum tribus filiabus suis *t* et aliquanto grege monialium in cœnobio Marcianas *u*, quod a S. Amando *x* ei concessum fuerat, ab eodem episcopo clericus et abbas ordinatus, et ad gradum diaconii sublimatus, in fundo suo, qui Broilus *y* dicitur, in honorem B. Petri principis Apostolorum, delegata hæreditate, ibidem deservientibus monasterium construxit. Ultano igitur abbate viam universæ carnis ingresso, S. Maurontus a rege Theodorico evocatur, et ei B. Amatus, qui Peronæ exul habebatur, custodiæ mancipandus traditur, qui coactus imperatoris edicti mandato, Peronam veniens, assumpto Episcopo, ad propria repedare festinabat.

Ad solis radium, oraturus in ecclesia SS. Virginis Cameraci cappam et manicas appendit,

7 Aliquanto emenso itinere, gratia pernoctandi ad Cameracensem *z* diverterunt urbem, ubi, sarcinis depositis, ille beatus exul Amatus ad B. Dei Genitricis Mariæ solus subintravit ecclesiam, pro se suisque fusurus orationem. Quam ingressus, a collo suo, qua premebatur, cappam et utramque manicam sacris manibus deponens, in infusum solis radium appendit velut nescius. Volens igitur Dominus magnificare Sanctum suum, ab ejusdem ædis oratorium educit Maurontum, visoque illo cœlestis dispensationis admirabili signo, de tanto admodum stupidus miraculo, illico ad pedes sancti viri Amati ad terram procidit, et ejulans et votis omnibus veniam poscens, aiebat: Vir beatissime et Deo diligende, ne me muneris* quod te ad custodiendum suscepi, et si quid peccavi nescius, misericorditer indulge: ex hoc enim tempore, non tibi dux vel custos, sed tuæ paternitatis servus paratus sum modis omnibus obedire. Ductoris itaque sui B. Amatus, humili intellecta devotione, quam citius ipsum a terra erigens, sicut erat omni benignitate plenus, melliflua persequitur responsione, inquiens: Frater mi, ne videatur tibi molestum aut triste, quod tecum mihi contigit devenire, quia paratus sum, quocumque Dominus jusserit, et in carcerem et in mortem ire, et in loco, ubi præordinatum est ab ipso, ibi gratanter permanere. Indulta itaque venia, in signum veri amoris et fraternæ charitatis in osculo pacis sese receperunt.

** al. ne imputes in peccatum*

A. Anonymo.

quo miraculo permoti Maurontus ejusque comites Sanctum venerari incipiunt,

8 Prædicto igitur miraculo ad notitiam aliorum accedente, mira de tanto comite viatoribus accrevit gaudii exultatio, et jam devota cordis exhilaratio, ut singuli conclamarent: Gloriabuntur, ut inquit Psalmista, omnes in te, qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices justo. Omnes itaque pari et pia devotione ad eum accedentes, se ipsius precibus commendant, credentes ejus interventu multipliciter posse adjuvari: nec non in Sancto Dei minime defuit in ipso itinere gratia spiritualis, quia in ejus verbis et actibus, ita divinæ copia dulcedinis abundavit, ut ductorem suum et itineris comitem B. Maurontum ad contemptum rerum secularium magis et magis animaret, et alios ad amorem cœlestis patriæ amplius accenderet. Itaque mutui colloquii suavitate laborem itineris minuentes, tandem Hamaticum *aa* deveniunt, quo in loco diutissime commorantes *bb* non minimum Deo fructum reddiderunt.

Hammaticum perveniunt, ubi S. Amatus ad SS. Rictrudis et Mauronti preces Broilensis cœnobii præfecturam suscipit:

9 Beatus itaque Maurontus hujus sancti consortis Amati episcopi et actuum exemplo et sacræ eruditionis constantia roboratus, matri suæ Rictrudi ad majorem salutis suæ cumulum, ut se suaque Domino consecrarent, instantissime persuadebat, quæ, licet filii sui devotionem castigato sermone videretur impedire, tamen de tanto interius gaudebat filii sui profectu, utpote quæ hujusmodi desiderio jam dudum accensa inardescebat. In pago igitur Menapensi *cc* in fundo suo, qui Broilus dicitur, ecclesiam, plurima ibidem suæ possessionis prædia conferentes, construxerunt, quam ad possessionem ipsorum B. Amatus in honorem beatissimi Petri principis Apostolorum devotissime consecravit. Cunctis itaque dispositis et ordinatis, quæ necessaria fuerant, visum est B. levitæ Mauronto et sacræ matri suæ Rictrudi, quatenus B. Amatum præsulem eidem ecclesiæ, quam Domino dedicaverat *dd*, rectorem et præcursorem præficerent *ee*, qui instantiæ petitionum amborum facilius acquievit, quia locum ipsum vitæ, quam desideraverat, aptissimum esse audierat; optaverat enim antea seorsum a turba fieri, seseque a tumultuantis mundi negotiis absolutum servitio Dei arctius mancipari.

quo perductus suos ad virtutem excitat, et austeram vitam ducens,

10 Relicto itaque Hamatico monasterio, sacræ multitudini ibidem Deo deservientium benedictione data, Broilum usque perducitur et rei gubernandæ, quam ad multam instantiam S. Rictrudis et filii sui susceperat, licet invitus præficitur, cui B. Maurontus tanto humilitatis studio subjicitur, ut minime se fundatorem loci, sed serviendi dejectione servum Sancto Dei se exhiberet, non surdus auditor, quia, qui se humiliat, exaltabitur. Manens itaque ibidem cum digno Dei levita venerabilis sacerdos Amatus hortum Dei diligentis prædicationis cultura excolebat

A. Anonymo colebat, multitudinem gentium undique ibi confluentium mellifluis sermonibus ad virtutum incrementa provocans, et vitiorum lolium castæ reprehensionis rastro multipliciter eradicans. Qui cum tamen ex proposito ibidem habitandi haberet solitarie vivere, solique Deo solito secretius vacare, non est ausus talentum sibi commissum abscondere, ne de commisso sibi talento a Domino mereretur reprehendi. Unde populis ibidem convenientibus divini sermonis pabula denegare metuebat; non enim poterat urbs supra montem posita abscondi, nec lucerna supra candelabrum aptata non lucere; sed tamen ne aliquando vigiliis, orationibus, jejuniis frequentius fatigaretur, et maxima ferri massa pectori appensa arctius coartaretur, cellulam fabricari juxta ecclesiam constituit. Ibi diebus et noctibus contemplationi insistens et pœnis temporalibus se macerans, Dominicis diebus egrediens gregi sibi commisso et multitudini advenientium, verbum prædicationis ministrabat.

inter psallentium voces pie moritur.

11 Peracto ita tyrocinii *ff* sui termino, Rex regum ditissimus de triumpho disponens, egregium Militem suum ad præmia regni vocare dignatur, quem cum beatissimus Maurontus, ingravescente ægritudine, ad exitum properare cognosceret, suæque desolationis et populi, quem in fide B. Amatus solidaverat, et morte tanti Præsulis spem omnem abjectam conspiciens, totus in lacrymis profluens, totus dolore cordis et suspiriis attritus, aiebat: Quis plebem tuam in fide solidabit, quis seminarium æterni pabuli et sanctæ prædicationis vobis amplius ministrabit? Timeo gregi tuo, quem, sanctissime Pater, deseris. Ad hæc pater Amatus lacrimosis suspiriis et vocibus filii carissimi condolens, ut erat piissimus respondebat: Noli, inquam, fili carissime, noli de meo lugere excessu, cujus præsentia parum profuit, cujus conversatio parum utilitatis attulit: tu ipse, quos desero, suscipies, tu in fide solidabis, tu vitæ pabulum ministrabis; etenim manus Domini tibi auxiliabitur, et brachium ejus confirmabit te. Hæc et his similia in solatium suæ separationis mutuo proponentibus, illi, qui ad exitum tam sanctæ animæ convenerant, inter singultus et lacrymas hymnos et psalmos coram lectulo decantabant; quibus beatus Domini servus Amatus manu annuente silentium indicens, oculis ac manibus in cœlum erectis, submissa voce, sed interius corde clamante, tacitas effudit preces. Postmodum autem, signo dato, ut iterum ad psalmodiam reverterentur, inter psallentium voces sanctam reddit animam *gg*.

Cellula suavi fragrat odore, paralyticus curatur,

12 In cujus transitu cellula tanti odoris fragrantia respersa est, ut ipsum locum multiplici odoramentorum compositione repletum contenderes; et licet piissimus levita Maurontus, tanti Viri solatio destitutus merito tristaretur, diligentissime accurabat, quatenus terræ corpus dignissime redderetur. More igitur sepeliendi corpore attrectato *hh*, maximum ferri pondus de collo supra pectus appensum invenerunt *ii* ut certissimo occultæ afflictionis signo cum effectu aliarum virtutum omnes unanimiter crederent, Sanctum Dei ad gaudium transiisse angelorum. Cumque diei crastinæ hora tertia esset, quidam paralyticus membrorum suorum potestate destitutus, ad tactum loculi, in quo sanctum jacebat corpus, sanitatem recepit.

dæmoniaci liberantur; massa ferrea, quam Sanctus gesserat, ægris salutifera est,

13 Præterea multi dæmoniaci, cæci, ad exequias Sancti convenientes, incolumes ad propria redierunt. B. autem Maurontus accipiens massam ferri, quam Vir sanctus collo appensam gerebat, infirmorum corpora contingens per invocationem Christi sanitati restituebat. Sepultum est autem cum omni diligentia et apparatu beatissimum corpus in ipsa ecclesia juxta principis Apostolorum Petri altare, titulo sanctitatis ipsius et nominis desuper aptissime composito. Ipse vero Maurontus vir strenuissimus multa sui patrimonii prædia ad honorem ipsius et laudem per chartarum instrumenta tradidit, et ex eo ferro, quod suo collo appensum fuerat, catenam cum omni curiositate fieri mandavit, quam in sepulcro Sancti affixam probabilis patientiæ signum evidens posteris voluit relinquere. Ad declarandam ergo in terris Sancti hujus gloriæ quantitatem, qua beatissimus Confessor Dei fruebatur in cœlis, multi variis infirmitatibus detenti desideratam ad tactum catenæ recuperabant sanitatem.

Quibus auditis, Theodoricus, ad sepulcrum pœnitentia ductus venit, et muneribus cumulat

14 Audiens autem Theodoricus rex multa et innumerabilia miracula meritis beatissimi pontificis Amati fieri, veniens ad sepulcrum ejus in terram procidit cum omni humilitate et devotione interius exteriusque exhibita, deposcens ut veniam indignationis omnipotentis Dei ob tyrannidem, quam in SS. ejus Amatum et Leodegarium immerito exercuerat, intercessionibus ipsius Amati assequi mereretur *kk*. Qui etiam in expiationem tanti facinoris plurima beneficia auri, argenti, possessionum et servorum in loco sepulturæ ejus deservientibus contulit.

S. vero Maurontus sacrum corpus in ecclesia B. Mariæ Virginis recens a se constructa, transferri curat.

15 Non longe autem a prædicto monasterio, S. Maurontus omnem hæreditatem Deo consecrare desiderans, aliam ecclesiam ædificare constituit, quam in honore Dei Genitricis ac Virginis Mariæ consecravit *ll*, in qua sanctum corpus Amati, divina revelante gratia *mm*, translatum, advocato Morinensi episcopo nomine Baino *nn* et cleri ac plebis multitudine, quarto Kal. Maii juxta altare in parte Orientali honorifice condidit, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Probabilius S. Emmone, qui ab aliquibus Enno, ab aliis Emino appellatur. Illius ad annum* 668 *meminit Beda. Vide Comm. prævium* § 2 *in fine.*

b *Circa finem anni* 670. *Vide eumdem Commentarium* § *eodem.*

c *Hujus nominis tertius.*

d *Intellige primum, Clodovæi II partem, cujus filius fuit Theodoricus III.*

e *Tyrannidem hanc anonymus, qui Vitam S. Leodegarii scripsit, in eo fuisse sitam tradit, quod nobilium multitudini ad regis novi occursum properanti, Ebroino mandante, aditus ad regem negatus fuerit.*

f *Sancti martyris Dionysii, teste eodem anonymo in eadem Vita.*

g *Austrasiæ rex, quem, Theodorico in monasterium S. Dionysii intruso, ad regnum Neustriæ et Burgundiæ evocaverunt.*

h *A quodam ex Palatinis optimatibus, inquit, in Vita S. Leodegarii anonymus, dum sui securus venationem exerceebat. Teste Pagio occisus fuit anno* 673.

i *Nominis illius III, cui successit Theodoricus III, eum primum anno* 670 *Neustriam et Burgundiam gubernavit aliquot mensibus.*

k *Ante* 15 *mensis Septembris anni* 673, *ut probat Pagius ad illum annum num.* 12.

l *Perfidarum*

A l *Perfidarum scilicet machinationum in regiam majestatem, et ut quidam volunt, ab Ebroino Theodorici Majore-Domus. Vide Comm. prævium* § 3.

m *Galliæ oppidum. Vide Comm. prævium* § 1 *num.* 1.

n *Acta S. Ultani dedimus* 1 *Maii.*

o *Vide Comm. prævium num.* 31.

p *Colitur S. Maurontus* 5 *Maii, quo die Vitam ejus dedimus.*

q *S. Adalbaldo festus est dies* 2 *Februarii.*

r *Colitur S. Rictrudis* 12 *Maii.*

s *Rectius legeretur* : habitus fuit. *Nam in Commentarii prævii* § 3 *notatum est, S. Maurontum, quando ejus custodiæ traditus est S. Amatus, jam tum, relicta aula, abbatem Broilensis sui monasterii exstitisse. Quas vero in aula functiones exercuerit, vide in ejus Vita* 5 *Maii.*

t *Filiæ S. Rictrudis nominantur B. Clotsendis* 30 *Junii, S. Eusebia* 16 *Martii, B. Adalsendis* 24 *Decembris.*

u *Cœnobium hoc ad Scarpum fluvium in fundo S. Adalbaldi ducis mariti S. Rictrudis exstruxit S. Amandus, uti dictum est ad diem* 6 *Februarii ante ejus Vitam. Situm est inter Duacum et Amandopolim.*

B x *Acta ejus data sunt* 6 *Februarii, quæ consuli possunt.*

y *Prædium in oppido Mervilla. Vide Comm. prævium* § 1 *num.* 1.

z *Urbs Galliæ Belgicæ in ipso confinio Artesiæ et Picardiæ sita ; nunc archiepiscopalis est.*

aa *Non procul a Marchianensi cœnobio situm est, a quo quatuor stadiis distare dicitur.*

bb *Non diu in hoc cœnobio SS. Amatum et Maurontum commoratos fuisse dictum est in Comm. prævio* § 3. *Rectius legitur in Ms. Marchianensi eos ibidem aliquantulum mansisse.*

cc *Id est in agro Casletani oppidi, quod in Flandria Occidentali situm est. Nam* § 1 *ostendimus ex Sandero Mervillam, in qua Broilense prædium erat, ad ditionem Casletanam pertinere.*

dd *Sanctus Maurontus, post S. Amandi mortem, cujus suasu seculo valedixerat.*

ee *De hac S. Amati præfectura consule Commentarium prævium,* § 3 *circa finem.*

ff *Intellige :* Vitæ suæ cursu.

gg *Anno salutis* 690.

hh *Id est:* cum Sancti corpus sepulturæ debite disponerent.

C ii *In Ms. membranaceo Marchianensi legitur, sanctum Præsulem ex massa ferrea catenam immanem sibi secreto fabricasse, quam corpori suo circumdatam gessit. Sed repugnat Vitæ a nobis editæ, in qua traditur, S. Maurontum ex massa ferrea, quam gesserat, post ejus mortem catenam jussisse confici. Quis veritatem assecutus sit, dici nequit ; sed anonymo nostro consentiunt Ms. ecclesiæ Duacensis ejusdem S. Amati, et scriptores passim.*

kk *Ex hoc Theodorici regis facto parum verisimile esse in Comm. prævio* § 3 *diximus, Sanctum nostrum ei, dum viveret, reconciliatum fuisse, quod arbitratur Cointius. Consuli potest laudatus Comm.*

ll *In libro argenteo Ms. Duacensi dicitur :* quam dedicari S. Episcopo Amato fecit, *Colvenerius in notis ad Chronicon Cameracense addit :* et ipsius S. Episcopi. *Vide Comm. prævium* § 1.

mm *Vide Comment. prævium num.* 7.

nn *Hic, teste Malbranco, ex Fontanellensi monacho episcopus Teruanensis creatus est.*

AUCTORE J. T.

APPENDIX

De variis sacri S. Amati corporis translationibus, et locis, quibus colitur, et reliquiæ ejusdem corporis concessæ sunt.

Ex codice Ms. ecclesiæ collegiatæ S. Amati Duacensis.

Transpositum S. Amati corpus. E

S*æviente Danorum persecutione, sacrum Sancti nostri corpus Duacum in ecclesiam B. Mariæ Virginis, nunc* S. Amati, *translatum fuisse, ibidemque permansisse, in Commentario prævio dictum est. Duacenses pretiosissimum thesaurum, quem occasione jam dictæ persecutionis consecuti fuerant, eo, quo decebat, loco habuerunt, eaque, qua par erat, veneratione coluerunt. Patet id ex eorum Ms. Codice, e quo sequentia deprompta lectori exhibeo.* Anno 1528 (*id est quatuor a finita persecutione annis*) secundus Gerardus Cameracensis episcopus, triduo primum devote jejunato, prædictum sanctissimum corpus a feretro, in quo pridem conditum fuerat, in quodam scrinio interius ligneo, et alio exterius plumbeo, et tertio desuper marmoreo optime præparato, diligentia et expensis Walteri Castellani in cripta subtus altare majus involutum panno serico et optimo aurifrisio cum sigillo beati Joannis episcopi agnomine Belli et suo transposuit 14 Kal. Novembris. Extra vero scrinium plumbeum et intra marmoreum, videlicet ad pedes S. Amati repositum est aliud scrinium plumbeum plenum ossibus et cineribus multorum Sanctorum, quæ cum suis nominibus combusta fuerunt a barbaris gentibus in ecclesia S. Amati apud Menrivillam.

Iterum post 128 annos. F

2 *Supra dicto loco quievit sacrum corpus seculo integro et* 28 *annis, quando rursus transpositum fuisse docet laudatus codex, uti, qua occasione, solemnitate, et a quibus. Ita enim in eo legitur*: Postmodum cum hæc ecclesia major et pulchrior construeretur majus altare fractum fuit, et alibi collocatum. Unde contigit, ut in loco, in quo corpus B. confessoris Amati prius honorifice servabatur, fossa patens, quæ tantis reliquiis minime congruebat, remaneret, ministros altaris impediens et chorum enormiter dehonestans. Consequenter idem sanctum corpus propter utilitatem et honorem ecclesiæ ab illo loco translatum et in eminentiori et pulchriori loco, cum quanta veneratione decuit, collocatur, Anno 1706, triduo primum devote jejunato, discalciatis pedibus celebrata prius triduana processione cum feretro S. Mauronti, et aliis feretris, et reliquiis aliis, cum universo clero totius villæ, Radulphus Atrebatensis, Gerardus Cathalanensis, et Goswinus Tornacensis episcopi gloriosum corpus B. Amati, a scrinio plumbeo, in quo pridem a secundo Gerardo

Ex cod. ms. rardo Cameracensi episcopo conditum fuerat, de pulpito extra villam, versus Atrebatum facto propter innumeram multitudinem populi, quæ nec intra ecclesiam, nec etiam intra atrium capi poterat, circumstanti populo evidenter ostenderunt: et postea idem corpus involutum panno serico et alio scrinio plumbeo et magno desuper mausoleo marmoreo in loco eminentiori, retento exterius capite, præsentibus multorum Sanctorum corporibus et reliquiis, et multis viris religiosis, levaverunt, reponentes interius plumbeum sigillum prædicti Joannis, et aliud osseum secundi Gerardi Cameracensis episcoporum cum vetusta lamina plumbea inscripta; qualiter a secundo Gerardo Cameracensi episcopo idem corpus fuerat transpositum, addentes etiam intra tegmen et fundum scrinii plumbei novam laminam plumbeam, in qua scriptum est: Joannes Cameracensis episcopus jam antiquitus hoc S. Amati corpus in scrinio ornato argento cum sigillo suo deposuit; sed revoluto multorum annorum spatio ab illo scrinio in quodam plumbeo et marmoreo secundus Gerardus Cameracensis episcopus opera et diligentia Walteri Castellani idem corpus cum sigillo prædicti Joannis et suo iterum reposuit
B 14 Kal. Novembris 6 feria anno ab Incarnatione Domini 1528. tempore Gregorii VII Papæ, Philippi Francorum regis, Manasse Remorum archiepiscopi, Roberti Flandrorum comitis et Remari præpositi. Radulphus vero Atrebatensis episcopus idem corpus posuit in hoc loco, præsentibus Gerardo Cathalanensi et Goswino Tornacensi episcopis anno gratiæ 1706, 14 Kal. Novembris, tempore Innocentii Papæ, Philippi Francorum Regis, Balduini Constantinopolitani imperatoris, Flandriæ et Hannoniæ comitis, sede Remensi vacante, præsentibus Sanctorum corporibus, S. Rictrudis, S. Eusebiæ de Marcenis et S. Ulganii confessoris de Lens, et multis aliorum Sanctorum reliquiis, tempore Godefridi præpositi. Exterius vero in illo scrinio plumbeo inscriptum est: Hic sunt ossa S. Amati confessoris Senonensis episcopi, posita a Radulpho Atrebatensi episcopo, præsentibus Gerardo Cathalanensi et Goswino Tornacensi episcopo anno gratiæ 1706 14 Kal. Novembris feria 6, præsentibus Sanctorum corporibus S. Rictrudis et S. Eusebiæ de Marcenis et S. Ulganii confessoris de Lens, et feretro S. Salvatoris de Aquicincto, et multis aliorum Sanctorum reliquiis cum multis viris
C religiosis. Intra vero Mausoleum marmoreum repositum est ab eisdem episcopis aliud parvum feretrum, quod Arnulphus comes Flandriæ attulit de S. Amando, in quo continetur de capillis Beatæ Mariæ Virginis, de ligno Domini, de S. Jacobo fratre Domini, de barba S. Martini, de ossibus S. Vedasti, et S. Cæciliæ virginis, et de ossibus multorum Sanctorum, quorum nomina vetustate inventa fuerunt deleta in translatione S. Amati. Post illud feretrum versus Orientem repositum est ab eisdem episcopis aliud scrinium plumbeum, quod inventum fuit ad pedes S. Amati plenum ossibus et cineribus multorum Sanctorum, quæ combusta fuerunt cum suis nominibus a barbaris gentibus in ecclesia S. Amati apud Menrivillam.

Indulgentiæ concessæ. 3 *Hisce ita dispositis, ad augendam fidelium erga* S. Amatum *pietatem ex Ecclesiæ thesauro indulgentias concesserunt prædicti episcopi omnibus, qui die prædictarum reliquiarum elevationi sacro,* S. Amati *ecclesiam viserent, festumque novem lectionum officio et in populo celebrari præceperunt. Liquet ex litteris publicis illa de re datis,* D *quas huc transfero :* G. Cathalanensis, R. Atrebatensis, et G. Tornacensis Dei gratia episcopi, omnibus Christi fidelibus, ad quos litteræ præsentes pervenerint, in Domino salutem. Inter cetera divinæ beneficia largitatis, hoc præcipuum nobis largita est clementia Largitoris, quod ad nostrorum relevationem defectuum, gloriosos nobis patronos et defensores secum in gloria collocavit, felices videlicet animas Beatorum, qui jam cum ipso Domino, quem imitati sunt in carne, glorificati in spiritu corporum etiam glorificationem exspectant securi, et nostris compatientes miseriis Dei mediatorem et hominum, cujus fruuntur præsentia, pro nostris excessibus ac miseriis interpellant. Unde, Rmi., summa cum devotione et humili famulatu tantos nos decet venerari Dominos et amicos, quo et eorum fruamur gloria et consortio gloriemur. Inter hos cætus et agmina Beatorum gloriosus refulget beatus pontifex et confessor Amatus, cujus elevationi cum multo populi ac cleri comitatu præsentes adfuimus, et quamvis indigni ejus sacris reliquiis nostrum exhibuimus famulatum. Et quia ejus vitam in terris coram Deo claruisse scimus et hominibus, ejusque merita E non dubitamus apud Dominum permultum suis veneratoribus profutura, pro utilitate vestra ac salute vos hortamur, Rmi, ut tanto vos commendetis Patrono, et ejus insistentes honori, reliquias ejus, quas præsentes habetis, in terris, et corporali præsentia et vobis a Deo collatis beneficiis visitetis. Hos vero de Dei misericordia, qui pro minimis maxima, et pro temporalibus largitur æterna, ut B. Virginis Mariæ, et ejusdem beatissimi Confessoris, et omnium Sanctorum meritis confidentes, omnibus, qui singulis annis ejusdem basilicam a vigilia elevationis suæ usque ad octavum prædictæ festivitatis diem devote visitaverint, decem dies de injunctis sibi pœnitentiis misericorditer relaxamus. Prædictos omnes et eos, qui quocumque tempore ad fabricam ejusdem basilicæ beneficia contulerint, vel miserint, omnium beneficiorum, quæ in omnibus conventualibus ecclesiis nostrarum diœcesium per Dei gratiam fieri confiderit, constituimus participes, et præsentis chartæ testimonio cum sigillorum nostrorum appensione firmamus. Datum anno gratiæ millesimo ducentesimo sexto, mense Octobri.

4 Quoniam autem festum B. Amati extra F Duacum his diebus minus solenne habebatur, Dominus R. Atrebatensis episcopus præcepit in plena synodo, ut in singulis ecclesiis suæ diœcesis in translatione ipsius S. Amati de ipso fierent novem lectiones, et festum solemniter singulis annis celebraretur in populo, et in sua ecclesia cathedrali festum ejusdem Sancti duplex fieri annuatim voluntate et assensu Atrebatensis capituli instituit, acquirens de proprio redditum quadraginta solidorum parisiensium, qui in eodem festo canonicis præsentibus distribuerentur. *Festum in populo celebrari præcipitur.*

5 *Deinde subjungit Ms. Codex laudatus nomina omnium, qui translationi prædictæ interfuerunt. Sic habet :* Isti interfuerunt translationi S. Amati. Gerardus Cathalanensis, maxima pars conventus de Marcenis cum duobus feretris S. Rictrudis et S. Eusebiæ, et aliis reliquiis. Abbas et magna pars conventus Aquicincti cum feretro et aliis reliquiis. Petrus præpositus et Capitulum S. Petri Duacense cum duobus feretris et aliis reliquiis. *Nomina eorum qui translationi interfuerunt*

A quiis. Allericus Decanus et capitulum de Lens cum feretro S. Ulganii et aliis reliquiis. Abbas de S. Amando. Abbas de Hasnon. Hugo abbas S. Petri de Chant. Abbas S. Martini de Tornaco. Abbas de Cysong. Abbas de Henning. Walterus abbas S. Foillani. Wermus abbas de Castro de Moretagne. Abbas S. Matirni de Monte. Pontius archidiaconus, Joannes decanus cum magna parte capituli Atrebatensis. Godefridus Sygerus et Nicolaus archidiaconi, et Guido cantor cum magna parte capituli Cameracensis ; Theodoricus archidiaconus et decanus cum magna parte capituli Tornacensis. Magna pars capituli Insulensis, Giselinus decanus de Sognies cum aliis clericis et alia innumera multitudo clericorum et laicorum.

6 *Testatur et prædictus codex plurimas ecclesias, quarum administratores præcipui translationi adfuerunt, sacri corporis reliquiis fuisse donatas.* Isti, *inquit,* habuerunt *de* S. Amato. Ecclesia Atrebatensis unum brachium. Ecclesia Cathalanensis, ecclesia Tornacensis, ecclesia Cameracensis, ecclesia S. Gaugerici, de qua decanus cum magna parte capituli præsentes elevationi fuerint, ecclesia S. Petri Duacena, ecclesia Leusensis, ecclesia Listeriensis, ecclesia Insulensis, ecclesia Herlebekensis, ecclesia de Sognies, ecclesia de Marcenis, ecclesia Aquicincti, ecclesia de S. Amando, ecclesia de Cysong, ecclesia S. Martini de Tornaco, ecclesia de Henning, et Gerardus præpositus de Duaco. Ecclesiæ autem seculares, quæ habuerunt de reliquiis S. Amati firmiter promiserunt, quod de festo ipsius annuatim facerent novem lectiones, monachi vero duodecim. *Ex hoc statui etiam potest, quot locis illo tempore viguerit* S. Amati *cultus.*

Ex cod. ms. Ecclesiæ, quibus reliquiæ S. Amati concessæ sunt.

B

DE S. FLEDERICO PRESB. CONF.

E

IN VLIDERZELE VICO AGRI ALOSTANI IN FLANDRIA

SYLLOGE

J. S.

Locus, ubi colitur Sanctus: gesta in vita: beneficia aliaque post mortem.

Sanctus in agro Alostano cultus,

Vliderzele *vicus est comitatus Alostani in Flandria imperiali, paucis milliaribus Alosto distans in Occidentem, ac in vetustis diplomatis* Flitersela *legitur dictus. Dominium vici olim erat ecclesiæ S. Bavonis Gandensis, nunc vero est episcopatus ejusdem urbis, licet alias vicus sit diœcesis Mechliniensis, ut post Sanderum observat Cornelius van Gestel in Historia archiepiscopatus Mechliniensis, tom.* II *pag.* 305, *ubi de Sancto addit sequentia :* Celebris est hic memoria et cultus S. Flederici pro surdastris : qui natione Francus, et a parentibus Christianis natus, quod professus est in baptismo, ab ineunte ætate observavit. Litterarum C et virtutum studio adolescentiam insumpsit : in sacerdotum ordinem adscitus, pastorale munus subiit in hoc pago : et sicut Aaron vocatus, pietatem et sacram doctrinam suis subditis instillavit. Fertur autem primitias sacerdotii celebrans obtinuisse ranarum eum turbantium silentium. *Similia habet Sanderus in Flandria illustrata tom.* II *in Alosto pag.* 508.

annuntiatur in recentioribus aliquot Fastis.

2 *Memoriam* S. Flederici *annuntiarunt martyrologi aliqui posteriorum seculorum, nimirum Molanus, Ferrarius, et Kalendaria quædam Mss. At Ferrarius in Catalogo generali nomen utcumque immutavit, sic habens :* Apud Alostum in Belgio S. Friderici presbyteri. *Locus venerationis non est etiam accurate hic assignatus. Nescio vero, ubi apud Molanum legere potuerit Ferrarius, quod addit in Annotatis,* Fledericum non modo Alosti, sed et Gandavi, et finitimis locis esse venerationi. *Verum id est eo sensu, quod ex illis locis etiam ad festivitatem Sancti confluant homines, non quod ibidem festivitas celebretur. Miræus* S. Fledericum *ponit* 14 *Septembris cum hoc elogio :* S. Fledericus presbyter, natione Francus, pastoris seu parocho munus obiit Vliderselæ apud Flandros in agro Alostano, ubi colitur ut patronus. *Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, ubi* de S. Flederico presbytero *scribit* ex informatione, quam, *inquit,* mecum in Vliderzele accepit Martinus Baccius pastor Alostanus anno septuagesimo sexto (*supra millesimum quingentesimum*) *ad* 13 *Septembris ipsius festivitatem annuntiat his verbis:* In territorio Alostano, loco Vliderzele, festivitas S. Flederici presbyteri et confessoris. *In fine elogii sic habet:* Fit autem Missa de communi, et lectiones Matutinæ ox Maximo notantur, AD LAUDEM SANCTI. F

Elogium de gestis,

3 *Elogium, quod* S. Fledericeo *contexuit Molanus, pauca solum complectitur gesta, eaque ex traditione, ut videtur, hausta : neque enim laudat ulla scripta vetusta. Totum huc transfero :* In territorio Alostano, loco Vliderzele, festivitas sancti Flederici presbyteri et confessoris. Qui natione Francus, a parentibus Christianis natus, quod professus est in baptismo, ab ineunte ætate observavit. Litterarum et virtutum studio adolescentiam insumpsit. In sacerdotum ordinem ascitus, pastorale munus subiit in Vliderzele. sicut Aaron vocatus : ubi pietatem et sanam doctrinam subditis instillavit, Fertur autem primitias sacerdotii celebrans, obtinuisse ranarum eum turbantium silentium. Festos dies incipiebat pridie ab hora duodecima. Quod etiam a Scotis observari a Sabbathi meridie, testis est Hector Deidonanus. Inter alias virtutes multum studuit pacificandis discordibus. Cum autem ad senectam bonam pervenisset, virtutibus et miraculis clarus,

AUCTORE J. S.

beneficiis, tentata reliquiarum translatione.

clarus, spiritum suum, quem pro grege et pro ecclesia laboribus exhauserat, Deo lætus reddidit.

4 Cum autem peregrinantes varia ejus sentirent beneficia, inter quos multi fuerunt surdastri, curia Bruxellensis commissarios misit, qui rem totam examinarent, quique sacras reliquias secum asportare meditabantur, sed claustrum feretri propter irruentem tremorem aperire non poterant, quod mox pastor loci commode aperuit. Unde reliquias ulterius attingere formidarunt. Accidit autem quorumdam adhuc viventium memoria, cum ex antiquo feretro in novum reliquiæ reponerentur, pastorem lintea vetera secum tulisse, quæ ad sistendum sanguinem Joanni de Clerck, in fomitem convertere non potuit, sed ab igne illæsa, ejus sanguinem vulneri admota sistebant. Hæc fere sunt, quæ ad ejus memoriam apud pastorem loci asservantur. Vulgo fertur natus apud Parisios, sed ignoratur, an fuerit vicarius pastor monasterii Gandavensis, an vero pastor, priusquam locus divo Bavoni esset collatus. Quod ante annos multos factum esse constat. Otho enim secundus, villam Vliterzele nominat inter possessiones Gandensis cœnobii. Posterior sententia mihi est verisimilior, quod tam
B pauca de Patrono suo sciant. Nam cœnobitæ Gandenses initio dicuntur per se divina officia in Vliderzele, Hauthem, et Baveghem, justo numero et velut prioratum constituentes, perfecisse : serius autem vicarios accepisse. Quaro notior foret beati Flederici vita, si Bavonensium fuisset vicarius. D

et cultu Sancti, dat Molanus.

5 Pingitur ut sacerdos, cum calice et hostia, in altari, feretro, vexillis, et peregrinantium imagunculis. Et solet in altari ejus nondum consecrata celebrari de eo sacrum, ad requisitionem peregrinantium, super lapide portatili. Ceterum anno millesimo quingentesimo quadragesimo quinto, sollicitatus fuit Martinus Cuperus coepiscopus Roberti Croy, Cameracensis, episcopi, ut altare sancti Flederici consecraret, diem festum, et processionem ei constitueret. Qui omnibus expensis, sua suffraganea suique episcopi auctoritate, feretrum annue circumferri ordinavit, die Dominico post natalem sanctorum Petri et Pauli : altare in sancti Confessoris honorem consecravit pridie Exaltatæ sanctæ Crucis : eumdemque diem annue in memoriam Patroni per parochiam festivum instituit, dato desuper Flandrico diplomate. Quod tamen intra triennium in pestifera ædilis domo deperditum putatur, cum diligenter quæsitum, nusquam sit inventum. *Hactenus Molanus, qui ætatem Sancti valde incertam relinquit : neque ego idoneum* E *invenio fundamentum, quo mortem ipsius alicui seculo illigare valeam.*

DE B. MARGARITA FONTANA VIRG.

TERTII ORD. S. DOM.

MUTINÆ IN ITALIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Memoria Margaritæ apud varios scriptores cum Beatæ titulo, qui legitimus videtur : cultus publicus reliquiarum : Vita scripta Italice, ac Latine edenda.

C

AN. 1513. *Margarita a variis titulo Beatæ honorata,*

Q*uamvis utcumque dubitaverim, an de* Margarita *Fontana nobis agendum esset tamquam de Beata; perlustratis tamen variis scriptoribus, ac verbis eorum diligenter consideratis, Beatæ titulum* Margaritæ *tribuendum censui. Dictum titulum eidem dudum adscripsit Arturus a Monasterio in Gynæceo sacro ad* 13 *Septembris, ita scribens :* Mutinæ in Æmylia, beatæ Margaritæ Fontanæ, tertiariæ Dominicanæ, vitæ innocentia et pœnitentiæ operibus renitentis; cujus sepulcrum etiamnum dæmones perhorrescunt. *Attamen ea auctoritas nobis non sufficit.* Margaritam *diu antè* Beatam *vocavit Seraphinus Razzi Ordinis Prædicatorum in Opere de Sanctis et Beatis ejusdem Ordinis, quod anno* 1577 *primum edidit, teste Echardo in Bibliotheca Prædicatorum in elogio Seraphini Razzii. Eumdem titulum* Margaritæ *tribuit Vitæ edendæ scriptor, Razzio coævus, ut videbimus. Hisce accedunt Dominicani scriptores varii, qui de* B. Margarita *tractarunt. At ne tantus quidem scriptorum in hunc titulum consensus sufficeret, nisi et certiora qualiscumque publici* F *cultus indicia adessent, et Beata tam diu fuisset defuncta, ut cultus ille facile centum annis continuori potuerit ante decretum Urbani VIII, quo prohibetur, ne quis privata auctoritate alicui titulum Sancti aut Beati tribuat, nisi is centum annis illi fuerit continuatus.*

isque titulus videtur satis antiquus: cultus publicus

2 *Ludovicus Vedriani in Opere Italico de Sanctis et Beatis Mutinensibus pag.* 17 *profitetur, se nullis daturum* Beati *titulum, quibus hunc dare non licet secundum Urbani decretum. Non inquiro, an ab eo proposito numquam aberraverit. At saltem eam legem sibi proposuit: nec invenire possum, eum ab illa deflexisse, quando* Margaritam Fontanam *cum Beatæ titulo inseruit Operi suo pag.* 133. *Etenim ex Vita num.* 14 *habemus, tantam fuisse famam sanctitatis ipsius, quando anno* 1513 *erat defuncta, ut dubitare vix possimus, quin titulus Beatæ eidem statim aut non diu post fuerit datus, præsertim cum imago ejus appensa fuerit in ecclesia, ut dicitur num.* 15. *Præterea Vedrianus pag.* 139 *meminit* de solemni translatione, quando

A quando collocata fuit *(Beata)* in loco magis decente. *Idem paulo post hæc subdit:* Hoc tempore requiescit in sacello sanctissimi Rosarii in urna marmorea cum effigie posita versus latus, ubi legitur Evangelium, et cum hac inscriptione: « Ossa B. Margaritæ Fontanæ Ord. Prædic. hic » sita sunt. » Et ibi colitur. *De eo cultu consentiunt Marchesius in Diario Dominicano, et Carolus de S. Vincentio in Anno Dominicano, ambo ad 13 Septembris.*

olim maior fuit, quam sit hoc tempore;

3 *Fateri tamen cogor, cultum illum admodum esse tenuem, atque hoc tempore non superesse omnia ea publici cultus indicia, quæ fuerunt ante decretum Urbani VIII jam memoratum. Etenim olim imago Beatæ super sepulcrum erat posita; at ea ibidem hodie non cernitur. Olim* aliqua in veteri templo appensa erant anathemata; *tabellæque votivæ apud sepulcrum Beatæ, ut habet Vita num.* 19. At nulla in novo templo appensa fuerunt, nec nunc subinde appenduntur. *Attamen* sepulcrum B. Margaritæ elevatum est super terram altitudine triginta circiter pedum. *Præterea etiamnum* adest titulus BEATÆ in lapidibus super et subtus sepulcrum, his verbis exaratus. *In lapide super sepulcrum:* Ossa B. Mar-
B garitæ Fontanæ Ord. Prædicatorum hic sita jacent. *In lapide subtus sepulcrum:* Beatæ Margaritæ Fontanæ virgini, Dominicani Ordinis alumnæ, ob rosas et vinum aliaque miracula claræ, hoc suæ in consanguineam devotionis monumentum Hercules Fontana, SS. Mauritii et Lazari eques, offert, dedicat, atque consecrat. An. 1620.

attamen videtur Beatæ titulo honoranda:

4 *Quæ de omissis aliquot cultus indiciis, et de hodierno sepulcri statu hic memoro, me rogante, communicata sunt a R. P. Priore Prædicatorum conventu Mutinensis R. P. Stanislao Bardatto Societatis Jesu, Serenissimi ducis Metinensis confessario, et nuperrime huc missa. Additur in illo ad meas interrogationes responso, Beatam non coli Officio ecclesiastico, nec ulla festivitate, aut reliquiarum expositione. Hæc sane evincunt, Vedrianum, Marchesium et Carolum de S. Vincentio nimis liberaliter locutos esse de cultu* B. Margaritæ. *Hæc ipsa me etiam dubium reddiderunt, an Operi nostro inserenda esset cum titulo* Beatæ. *Attamen, diligenter omnibus perpensis, censui titulum Beatæ, qua* Margarita *centum annis ante decretum Urbani VIII honorata videtur, eidem non abjudicandum, præsertim cum hic titulus eidem semper fuerit relictus. Agere itaque statui*
C *de* B. Margarita, *ut de reliquis Beatis.*

corpus circa annum 1585 ad novum sepulcrum translatum:

5 *Jam dixi num. 2, Vedrianum meminisse de solemni translatione corporis. At non exprimit, quo tempore ea sit facta. Seraphinus Razzi, qui post primam editionem Operis de Vitis Sanctorum Ordinis Prædicatorum, cui* B. Margaritæ *elogium inseruerat, in altera editione secundum ejusdem concinnavit elogium, ibidem meminit de sepulcro renovato circa annum* 1585, *refertque sepulcrum antiquum tunc fuisse apertum per R. P. Desiderium Paloni Ordinis Prædicatorum, ossaque Beatæ tunc thecæ imposita et ad sacrarium delata, donec sepulcrum novum et sacellum esset perfectum. Addit illo tempore, quædam ossa donata fuisse P. Innocentio Fontana Societatis Jesu, beatæ* Margaritæ *consanguineo. Verum non attingit relationem sacrorum ossium ad novum sepulcrum, quod illud perfectum non esset, dum scribebat. Secuta tamen haud dubie illa sacrorum ossium relatio ad novum sepulcrum: atque ea verisimiliter est translatio a Vedriano asserta.*

AUCTORE J. S. Vita scripta Italice a Desiderio Paloni

6 *Acta* B. Margaritæ *conscripta fuerunt Italice a Desiderio Paloni, sacerdote Ordinis Prædicatorum mox laudato, ut ex Actis ipsis, cum relatione Razzii collatis, satis clare potest colligi. Quippe auctor num.* 1 Desiderium *se vocat, idemque sibi nomen attribuit num.* 11, *ubi se conjungit cum Thoma Cencio, ejusdem conventus S. Dominici Mutinensis lectore, quem iterum laudat num.* 12. *Razzius vero, ubi in editione posteriore de* B. Margarita *iterata agit, pag.* 693 *editionis Panormitanæ anni* 1605, *affirmat, notitias suas posteriores a Patribus Desiderio Paloni et Thoma Censio, Prædicatoribus conventus Mutinensis, communicatas esse P. Innocentio Fontana Societatis Jesu, et ab hoc se eas accepisse. Hinc igitur colligimus, Desiderium illum, qui Vitam scripsit, esse Desiderium Paloni. At, sicut Vita numquam vulgata fuit, quantum novi; ita nomen Desiderii Paloni non potui reperire in Bibliotheca Scriptorum Dominicanorum apud Echardum.*

circa annum 1585.

7 *Tempus scriptæ Vitæ non patitur difficultatem. Nam satis patet, scriptam esse post annum* 1581, *et circa annum* 1585, *quo de sepulcro mutando, et de translatione facienda tractari cœpit. Itaque annos fere septuaginta post mortem Beatæ exarata est Vita; cumque biographus*
E *videatur bona fide processisse, non est, cur de relatis ab eo dubitemus: neque enim hæc fidem excedunt. Laudatam Vitam olim ad Majores nostros Roma misit P. Matthæus Girardelli: et in ejus calce observatur, extractam esse, ac sic haberi in exemplari authentico apud RR. PP. Dominicanos. Interpretationem dabo Latinam quæ possum fidelissimam, ac potius styli elegantiam, quam simplicitatem interpretandi negligam. Demum in Annotatis adjungam, quæ in Actis præterita aliunde didicero.*

VITA

AUCTORE DESIDERIO PALONI ORD. PRÆDICATORUM

Latine reddita ex Ms. Italico, Interprete J. S. F

CAPUT I

Scriptoris præfatio: Beatæ patria, parentes: pueritiæ, juventutis, et reliquæ ætatis virtutes.

Auctor humiliter insinuat rationes

Hoc Opus non aggredior, quod in me sit aliquid tantæ virtutis, ut illustrare valeam ac celebres reddere animos heroicos, excelsos et sublimes; non quod ex mente mea humili et sine spiritu, aut ex lingua mea balba et loqui nescia, scaturire possit cogitatio aut sermo dignus, quo laudetur virtus cœlitus infusa, et sanctitas divina humanæ creaturæ donata: caliginosæ

A. DESIDERIO PALOM.

ginosæ enim tenebræ, quales sunt meæ, lumen dare nequeunt luci essentiali: nec cæca ignorantia umquam apta erit docere Minervam, nec os aperire coram sapientia divina: verum ne aurum relinquam absconditum et thesaurum coopertum, ne perdam gemmas inventas, nec margaritam tam pretiosam perire sinam; quandoquidem mihi Desiderio *a* omnium minimo sors obtigerit officiumque colligendi præcipua monumenta Animæ tanta virtute et sanctimonia ornatæ, coacervandique res præ ceteris notabiles et dignas, quæ conducere possunt ad cultum et venerationem hujus Virginis apud nos mortales augendum, efficiendumque ut majori cum honore in Ecclesia a piis celebretur, censui mei esse muneris, ut non modo non sinam interire lapides pretiosos cum labore repertos, sed ut eos una cum ipsius vita in charta collocem, ut specula esse possint et scopus, quo dirigamus mentem nostram, ad sanctas ipsius virtutes in terra imitandum, ut cum ea deinde possimus esse gloriæ participes in cœlo.

conscribendæ hujus Vitæ.

2 Hujus cœlestis Margaritæ et pretiosæ gemmæ tanta elogia et laudes dari possunt ad gloriam Sanctificatoris, dum sic innotescit, quam B sit Deus mirabilis in Sanctis suis, quam etiam propter utilitatem nostram obligati simus ad immortali Creatori referendas grates, quod domui nostræ donaverit Mulierem tam celebrem, ut nobis sit columna ignis et lumen a divina gratia accensum sanctique exempli huic nostræ infirmæ et peccatis obnoxiæ naturæ in deserto mundi hujus vitiosi ad vitam æternam; ut sit urbs refugii, quæ nos possit recipere et complecti in adversis calamitosæ hujus vitæ.

Patria, et nobiles Beatæ parentes:

3 Ut autem exordiar loqui de ipsius origine, de infantia ipsius, de patria, domo et familia, de nomine et cognomine, jam incipit in ipsa resplendescere gratia divina. Voluit enim Deus, ut nasceretur, non in loco, terra aut domo rustica, indigna et vili; sed in civitate inclyta, qualis est Mutina, ex stirpe nobili et virtuti dedita Fontana per patrem dominum Alexandrum Fontana, et ex stirpe Morani per matrem dominam Franciscam, cujus domus et familia fortasse minoris conditionis non est quam prima; nomen addidit Margaritæ in manifestum indicium et signum rei divinæ *b*, acsi diceretur, in mundo natam esse civilem et nobilem, ut in cœlo esset civis nobilis a Deo, quemadmodum civis est nobilis in terra a C domo sua Fontana, quæ Christianis et religiosis floret virtutibus, quemadmodum illa familia semper profitetur ob pretiosam margaritam paradiso æquivalentem.

annus et dies natalis: pia pueritia: *c*

4 Nata est B. Margarita Fontana anno 1640; die 3 Maii *c*, quando terra et plantæ incipiunt germinare, quando ver novum amœna pulchritudine gaudet, quando horti candidis liliis, odoriferis rosis, et quodlibet genus floribus vestiuntur ac cooperiuntur. Omnia hæc conducunt ad magnitudinem rei nobis propositæ. Quippe ab ætate sua tenera vixit ut nova planta et terra fertilis Domini in vere spirituali, ut germinaret cœlo, ut cor suum faceret hortum deliciarum Spiritui sancto in terra, et totam vitam suam sacrificium et holocaustum perpetuum æterno Patri, spreto jam mundo in ætate puellari.

virginitatem suam Deo consecrat, assumpto habitu tertii Ordinis S. Dominici:

5 Cum mundum prorsus odisset, quo ostenderet se electam ad vitam æternam, statuit virginitatem suam Deo consecrare et Altissimo servire, nolens alium habere sponsum quam Jesum Christum, æternam salutem suam: idque re ipsa ostendit. Ubi enim pervenerat ad annos D juventutis, quando maligna mundi nequitia decipere solet instabilem et præcipitem juventutem falsis vestibus vanorum lascivorumque dilectorum suorum, contemnens omnem mundanum conventum, totam se dedit vitæ castæ, religiosæ et sanctæ, relinquensque omnino vestes mundanas, pomposas et lascivas, assumpsit habitum tertii Ordinis S. Dominici: rem enim indignam existimabat, si ex parte tantum serviret Domino, atque ultimo vitæ instituto esset contenta, singularemque credebat favorem, quod haberetur et cognosceretur ex postremis Sororibus sancti Ordinis de Pœnitentia, acsi integritatem innocentiæ suæ perdisset in vulgari instituto vanarum mulierum.

insignes Beatæ virtutes, crebra oratio,

6 Quanto honestatis decoro vitæque sanctitate habitum gestaverit S. Dominici, ac in statu suo religioso servarit vitæ suæ decorum, et perpetuo famæ suæ bonum odorem, manifestum facit ecclesia fidelium. Vixit semper sine justa aliqua querela: semper vitam duxit inculpatam, omnibus grata, ab omnibus laudata, ab omnibus agnita et honorata tamquam Sancta; humilis et mansueta ut agna, plena charitate et pietate, recta in intentione, simplex et pura ut columba, E parca verborum in loquendo, sapiens et honesta in respondendo, amabilis in conversatione, et in omni actione venerabilis. Tanto spiritus fervore serviebat Deo, et professionem suam observabat, ut non solum noctu surgeret hora præscripta ad recitandum Officium consuetum, et alias preces ex particulari pietate persolvendas; sed frequenter tota nocte non cubaret nisi in nudo pavimento, aut in stramine, aut super duas tabulas; majoremque noctis partem precibus, planctibus, ac piis suspiriis insumeret.

vitæ austeritas, maxime in cubando:

7 Si quando, ne contristaret piam matrem, apud quam cubabat et dormiebat, vesperi se in lecto collocabat, ea deinde hora, qua somnus matrem occupaverat, quaque tota domus erat in silentio, pia Virguncula tacite ex delicatis plumis se levabat, ponebatque se aliquando supra terram, aliquando super stramen nudum, aliquando super duos asseres, non sine corporis incommodo, at mente quieta, cognoscens spiritu divino, non oportere servum Dei esse delicatum, sed pro Jesu Christo crucifixum et mortificatum. « Non *d* oportet Servum Dei esse delicatum, sed » pro Christo cum vitiis et concupiscentiis cruci- » fixum et mortificatum. » Hujus autem vitæ F austeræ et sacrarum ipsius vigiliarum testimonium dat fidelissimum reverendus pater Fr. Thomas Cencius *e* *, conventus mei Mutinensis S. Dominici lector bene meritus, ex relatione dominæ Sigismundæ, quæ conjux erat domini Jacobi Fontana, et coætanea B. Margaritæ, quæque nata annos nonaginta, mortis tempore optime sapiebat.

* al. Lencius

tentationes dæmonis superatæ.

8 Si hæc Virgo, dum vivebat, Sancta dicebatur, et ab omnibus pro Sancta habebatur, id sane mirandum non est, quia etiam per multas personas privatas, quæ de secretis eum ipsa tractabant ipsamque familiariter noverant, innotescit, idemque magis deinde innotuit, ipsam multas dæmonum vexationes et persecutiones fuisse passam: nam ipsi aliquando apparebat forma horrida ad terrorem ei incutiendum, aliquando vestes ipsius undique lacerabat, aliquando de scalis ipsam dejiciebat, ut eam ad impatientiam et desperationem perduceret. Verum Ancilla Domini signo sanctæ Crucis inimicum confundebat tentatorem; quemadmodum

A quemadmodum eodem signo, fideque et spiritu multas a Deo impetrabat gratias, multaque miracula domi et foris e manibus suis egredi faciebat, tamquam divina testimonia non solum vitæ fidei suæ, sed veræ quoque sanctitatis, cum facta sint ex charitate et cum humilitate; quia peccatores Deus non exaudit, nisi in favorem fidei, et in gratiam sanctæ Ecclesiæ. Nam patratio miraculorum secundum communem cursum gratia est gratis data, etiam per manus fidelium indignorum ad salutem aliorum exercita. Sic quando damnati illi in die judicii gloriabuntur patrasse se multa signa stupendaque miracula in Ecclesia, omnia in ruinam ipsorum vertentur, neque ipsis proderit dicere: Nonne in nomine tuo, Domine, multa signa fecimus, et virtutes multas? Sed ipsis respondebitur: Amen dico vobis, nescio vos. Verum sponsæ suæ Margaritæ sanctæ dicet Dominus: Veni, electa mea, in thronum meum etc.

ANNOTATA.

a *Hic auctor nomen suum indicat, quod est* Desiderius Paloni, *ut ostendi in Commentario* B *num.* 6.

b *Cum nomen Margaritæ sit satis commune, non video, quale ex eo erui possit indicium. At auctor amat ratiocinia, sicut et mox alia sequuntur inepta.*

c *Hisce cum aliis consentit Vedrianus; addens ablutam esse sacro fonte die* 8 *Maii in ecclesia S. Agathæ tunc parœciali, et deinde sacro Chrismate confirmatam esse Ferrariæ die* 1 *Junii anni* 1444.

d *Hæc verba, quæ ab aliis distinxi, erant Latina; et sic auctor variis locis verba quædam Latina lucubrationi suæ Italicæ inseruit.*

e *Qui in apographo nostro scribitur* Lencius, *apud Razzium* Cencius *nominatur. Hoc autem existimo contigisse describentium errore, verumque nomen esse* Cencio, *Latine* Cencius, *cum Razzius, utpote synchronus, in eo non facile potuerit errare, facilius potuerint alii in describendo, prout video nomen cujusdam matronæ, bis repetitum in apographo meo, scriptum esse diverso modo. Hinc in textu posui* Censius, *lectore tamen de correctione monito.*

C

CAPUT II

Gesta ipsius mirabilia et miracula: mors et sepultura.

Panis pauperibus destinatus in rosas conversus:

Miraculum panis fragmentorum, quæ clanculum ferebat ad pauperes, conversorum in totidem rosas recentes et odoriferas in media hieme, jam nunc, ut constat, publice innotuit, quia magnum istud prodigium R. P. Fr. Seraphinus Razzi *a* Florentinus, Ordinis S. Dominici, fuse inseruit Vitæ beatæ hujus Animæ hoc modo: Anno quodam, quo magna erat penuria, cum multa in stipem largiretur, reprehensa fuit a quodam fratre suo, cui nimis larga manu donare videbatur. Hinc cum vice quadam circa festum Natalis Domini, quando maximum erat anni frigus, per scalas descenderet, castulamque haberet plenam pane, pauperibus distribuendo; occurrit eidem prædictus frater. Huic autem roganti, quid portaret in castula, Rosæ erunt, Beata respondit. Tales sunt rosæ, reposuit frater, o soror Margarita, ut omnia, quæ ad manus tuas perveniunt, eroges, neque respicias exiguam nostram facultatem, neque gravem domus familiam: turbatusque castulam aperire ipsam jussit, viditque plenam recentibus et suavissimis rosis. Tunc obstupescens miraculo frater, ad pedes Sororis accidit, perspiciens in vultu ipsius aliquid quasi divinum; sibi ut ignosceret rogavit, facultatem ei concessit, ut deinde, quantum vellet, in stipem daret, dispensaret, elargiretur, confidens, ipsam, cum posset eo momento panem in rosas precibus suis convertere, in necessitate domus in gloriam Domini etiam panem posse producere gratia et favore Sponsi sui cœlestis.

A. Desiderio Paloni.

dolium vacuum divinitus vino repletum:

10 De vino in domo ipsius, quod nunquam exhauriri posse videbatur ob abundantem ipsius pietatem, res est palam nota per viciniam: et quantum hodie referunt etiam domestici, ac nominatim nobilis et veneranda domina Alchimena Calori, sic contigit. Cum dolium boni vini servatum esset pro partu conjugis fratris ipsius, B. Margarita istud jam dispensaverat, omneque E istud vinum pauperibus, infirmis et egentibus distribuerat *b*. Ubi vero tempus partus advenerat, doliumque istud relinendi, manum admovent dolio vacuo, inveniuntque vinum esse consumptum, cum multis clamoribus contra sororem Margaritam, tamquam omnia dissipantem, et interitum domui inferentem. Omnes currunt, scireque cupiunt, an revera vinum non sit in dolio. Semel iterumque eo vadunt redeuntque: semper dolium manifeste cernitur vacuum. Cum autem patiens et humilis Domini Famula nollet revelare secretum eleemosynæ factæ, sed confideret, Deum huic casui et necessitati fratriæ suæ provisurum, verbis fratrem suum placare, eique animos addere studebat, monebatque, ut studiose perspiceret, an non errasset in dolio, vacuumque non sumpsisset pro pleno, dæmonem in errorem inducere, ut discordias et rixas in domo excitet. Demum tantum dixit fecitque, ut regrederentur visuri. Regressi autem invenerunt dolium, quod vacuum revera fuerat, optimo plenum vino, divinitus producto; sicut meliora et perfectiora sunt, quæ ipsius Dei manu, quam quæ ordinario naturæ cursu producuntur. Hinc manifeste colligitur, Deum meritis et patrocinio F veræ suæ Servæ favere domui Fontanæ, non solum ad dandum illi panem, sicut dedit turbæ, et vinum, sicut in nuptiis Canæ Galilææ, sed etiam ad augendam domum; quemadmodum ob unicum charitatis donum fideliter promisit: « Centuplum accipietis et vitam æternam possi« debitis. »

læsus oculus subito sanatus:

11 Needum præterierunt anni duo, quando in civitate nostra vivebat nobilis et annosa matrona, annos octoginta et quatuor nata, domina Elisabetha Mariscotti vocata, quæ, præsentibus R. P. Rectore Societatis Jesu ejusque socio, supra dicto Patre meo Lectore conventus Mutinensis S. Dominici, P. Fr. Thoma Cencio, et me P. Fr. Desiderio, lecto decumbens ex malo cruris læsi, mense Novembri anni 1581, publice narravit hoc factum, quod sibi ipsa accidisse testabatur. Quando puella eram octo aut decem annorum, familiariter agens cum filiabus domus Fontanæ, qui domus nostræ erant vicinæ et in eodem tractu, frequenter simul eramus ad manducandum

A. DESIDERIO PALONI.

ducandum et una nos recreandum. Cum autem ibidem transigerem diem aliquem, multæque puellæ et pueri in platea ante domum Fontanam occuparentur lusu, qui in partibus nostris vocatur GIARE *c*; (hic ludus peragitur segmine ligni, sive frusto fraxini in cuspidem exacuto, quod baculi ictibus in aera vibratur, et e longinquo, quantum potest, jactatur) cumque essem in medio multarum puellarum, quæ se occupabant ejaculando acutum illud ligni segmentum: ecce, mihi recta in faciem defertur, oculumque percutit dexterum ictu tam vehementi, tantoque cum dolore, ut me quasi cæcam faceret atque oculo privatam. Plangebam lamentabarque alta voce opem implorans, perdita quasi pupilla: ad hanc vero vocem huncque rumorem excitatur platea, commoventur domus, accurrunt homines ad videndum et opem præstandam: at nullum mali inveniebatur remedium. Monita de hoc infortunio soror Margarita, et forsan etiam rogata ab aliis mulieribus, accedit ad me multum lacrymantem et dolentem, et verbis consolari me incipit, dicens: Confide, filiola mea, ac bono esto animo, nihil inde ulterius mali oriturum: facitque signum sanctæ Crucis super oculum læsum. B Subito libera fui a malo: aperui oculum sine ulla læsione, et solatio plena. Hoc dicere possum, quia in me experta sum ipsa.

parturienti subvenisse sua præsentia creditur.

12 Ex veneranda, pia, et provectæ ætatis cive, domina Francisca Cervanla, persona famæ optimæ, frequenter intellexi, quod narrare aggredior, et præsertim, quando die quadam mensis Octobris anni 1581 cum Patre lectore supra nominato eram in domo honoratæ hujus matronæ, ubi agebatur de rebus, quæ in dies singulos dicebantur et detegebantur de illa Christi Sponsa, prædicta domina Francisca ut verum narravit hoc factum, quod a socru sua, mariti sui matre, frequenter audiverat. Cum aliquando fratria religiosæ sororis Margaritæ in parturitione vehementibus angeretur doloribus, et non posset parere, simulac vocata fuit beata Margarita et in cubiculum afflictæ parturientis ingressa, alacriter et faciliter peperit, et sine ullo periculo matris aut prolis. Ita S. Petrus umbra corporis sui sanabat infirmos.

Beata post mortem dæmonibus terribilis:

13 Nostris temporibus dæmones multum incenduntur et fugiunt interveniente sancto nomine B. Margaritæ Fontanæ. Hoc perspectum fuit in variis occasionibus, in quibus maligni spiritus, C humana corpora obsidentes, nequeunt perferre sepulcrum sive loculum, in quo sanctum illud jacet corpus: qui enim in vita sua victoriam de diabolo reportavit, apud Deum meretur, ut ejusdem sit victor, eum in fugam agendo in morte, et monstrando se cum eo pugnare in patria post mortem. Si autem sola fides fidelium illum terret et confundit: « In nomine meo dæmonia « ejicient »: multo magis, quod sint uniti cum Christo, quemadmodum S. Antonius, S. Catharina Senensis, B. Margarita Mutinensis, id victoriosos facit de tenebrosis spiritus inferni. Hanc veritatem optime testari possunt reverendi admodum Patres conventus S. Dominici, visis multis exemplis, quæ contigerunt ab anno 1581 usque ad 1582: idem testari possunt multi, qui obsessis sunt præsentes, ipsique obsessi istud publice possunt narrare

tempus beati obitus: existimatio omnium de ejus sanctitate.

14 Vixit beata illa Anima annis septuaginta et tribus ac mensibus quatuor in carne humana sine carnis macula. Transacto hoc spatio temporis, annorum et mensium, reliquit vitam mortalem, et vitæ æternæ adiit possessionem anno D 1513 die 13 Septembris. De felici ipsius transitu, gloriosa morte et sepultura habemus testimonia R. P. Jacobi Fontanæ, Religiosi magnæ auctoritatis et capacitatis, qui accedens ad ætatem octoginta annorum, etiamnum vivit; prædictæ dominæ Elisabethæ Marescoti, dictæ dominæ Alchimenæ Colori, dictæ dominæ Franciscæ Cervanla et aliorum multorum, qui locuti sunt cum illis, qui exsequiis hujus beatæ Margaritæ adfuerant. Hi ut rem certam affirmant, fuisse inventam tempore mortis cilicio indutam et catena ferrea cinctam. Beatos se credebant cum viri tam mulieres, qui vel minimam habere poterant vestimentorum ipsius particulam: et, nisi defensum fuisset a Fratribus corpus, vix satis coopertum mansisset in feretro: tanta erat turba personarum piarum, vestimenta ei detrahentium.

ANNOTATA.

a *Hoc miraculum narravit Seraphinus Razzi in prima editione Operis sui, legiturque etiam in editione anni* 1605: *non tamen iisdem plane verbis expositum est apud Razzium, sed summa miraculi est omnino eadem. Idem habet Vedrianus* E *pag.* 136.

b *Cum in hoc tum in præcedente facto laudanda est Beatæ in pauperes misericordia miraculis comprobata. At nolim, quis sibi ex his factis persuadeat, licitum cuipiam esse, aliena dare pauperibus: neque enim clarum est, aliena dedisse Beatam, cum fortasse communia cum fratre suo haberet bona. At, si constaret ex alieno dedisse Beatam, dicerem exempla illa miranda magis esse quam imitanda.*

c *Razzius pag.* 692 *hoc factum narrans, ait ludum illum in suis partibus (scribebat autem Florentiæ) vocari* la lippa. *Verum quidquid sit de nomine Italico illius ludi, satis intelligitur, qualis esset ludus, quantumque fuerit oculi periculum ex injecto ligni frusto.*

CAPUT III

Qualiscumque veneratio et miracula post mortem. F

Imago Beatæ: sepulcrum aperire volentis terror: a

Deinde post mortem imago ipsius fuit reposita, ubi remansit in hodiernum usque diem, ad columnam inter altare S. Antonii et S. Amonesii *a*. Crucifixum in manu tenet et rosas floridas habet in castula in memoriam miraculi panis in recentes et suavissimas rosas conversi. De sepulcro ipsius per relationem excellentis medici, domini Nicolai Fontanæ, et aliorum, innotescit et scitur hoc factum. Cum aliqui ipsius consanguinei ex domo Fontana vellent ibidem deponere corpusculum filioli cujusdam defuncti, operarius, dum tentabat aperire sepulturæ ipsius locum, ad primum ictum, quem dedit ad sublevandum primum lapidem, eo exterritus est modo tantoque correptus timore, ut animus eum deficeret ad procedendum ulterius, fracturamque *b* diu in eo statu relinqueret. Hanc nos vidimus, reparandamque curavimus. Manifestum id est signum, reclusam

A sam in eo esse loco rem divinam, quæ non patitur societatem rei alterius mere humanæ.

suavis e sepulcro odor:

16 Similiter constat voce publica, ex eodem sepulcro alia vice erupisse tantam suavis gratique odoris fragrantiam, aosi apotheca ibidem fuisset cooperta aromatibus plena. Hoc autem neminem admirari oportet, quandoquidem S. Paulus de se et de aliis Sanctis et justis dicat, se esse vita et sanctitate bonum Christi odorem in vita charitatis : « Nos Christi bonus odor sumus etc. » Necdum duo præterierunt anni, quando aliquis e nostris Patribus, sacerdos Religiosus Deo valde gratus, mihi narravit ut rem verissimam, se multis vicibus, dum beatæ hujus Animæ sepulcrum invisebat, inter orandum percepisse odorem rosarum suavissimum, quo plenum erat totum sacellum, ubi jacet sanctum corpus. Nimirum qui servit Jesu in vita cum bono odore virginitatis in carne humana, meretur a Jesu accipere bonum odorem admirationis, miraculorum et sanctitatis in morte : quique a libidinosa corruptione se continuerunt, carnemque refrenarunt, ne anima macularetur, et ne displicerent Domino suo, non solum meruerunt, ut in morte anima a Spiritu sancto glorificaretur, sed etiam ut corpus B a corruptione præservaretur, fœtore sepulcri in cœlestes favores rosarum, violarum, liliorum, et suavissimorum paradisi odorum converso, secundum fidelissima testimonia. Sic, quemadmodum anima est in gloria cum angelis in cœlo, ita corpus, vel ut vas Spiritu sancto plenum, meretur honorari a mortalibus in terra, ut perspicitur in B. Margarita. Sic Dominus noster patrocinio gloriosæ istius et sanctæ Animæ nobis etiam gratiam concedat, ut in fine vitæ nostræ mereamur consequi gratiam et misericordiam ad obtinendum gloriam sempiternam. Amen.

oratio ad Beatam,

17 Oratio ad B. Margaritam, advocatam nostram. O flos puritatis! o vas cœlestis pietatis et profundæ humilitatis! o ignis divini amoris, et fraternæ charitatis! o lux religionis, et spiritus sine carne, beata Margarita, quæ excelsum inhabitas cœlum, et in speculo divinæ essentiæ intueris abyssum ingentium periculorum et miseriarum, quibus expositi sumus in terra, ora pro militante Ecclesia, ut perseveret Catholica, expurgata scandalis, a vitiis pura, moribus reformata, totaque virtutibus ornata et sancta, ut cœlestis evadere valeat et triumphans : ora pro urbe tua, ut Dominus eam custodiat et defendat C ab adversis et damnosis incursionibus aquarum, sanguinis, pestis, tempestatum ; ut semper studeat se regere et administrare sapienti consilio, non hujus mundi, sed Angeli consilii, ad gloriam Domini, pacem suorum civium, et salutem communem omnium populorum suorum.

pro consanguineis concinnata :

18 O sancta Margarita ! o Sponsa Jesu, quæ stas coram Sponso tuo æterno, precare pro domo Fontana, ut perseveret in gratia, ut Creator non sinat illam cadere in indignationem suam, ut semper vivat in sancto ipsius timore et amore, ut semper eat de virtute in virtutem, de bonitate in bonitatem, et post temporalem prosperitatem tandem eam vocare dignetur ad felicitatem æternam. Noli umquam cessare, o caro, o sanguis noster, o nimium felix et gloriosa paradisi Domina ; noli, inquam, cessare precibus opportunis importunis instare pro devotis amicis tuis, consanguineis, auctoribus et inventoribus hujus sanctæ translationis *c* tuæ religiosæque pietatis, hujus gloriæ tuæ et honoris in terra, ut intercedente favore tuo pervenire possimus ad contemplandum, fruendum, æternumque laudandum et benedicendum ineffabilem divinæ essentiæ Majestatem, et gloriosam Jesu Christi Redemptoris nostri præsentiam in secula seculorum.

A. DESIDERIO PALONI.

donaria ipsi oblata.

19 Prætereundum non est, apud sepulcrum hujus beatæ Margaritæ a longo temporis intervallo conspectas esse tabellas depictas, imagines cereas, aliaque votiva donaria, uti etiamnum ostendit cooperculum ligneum : id signum est, multos fuisse exauditos *d* gratiasque obtinuisse favore et intercessione hujus beatæ Animæ apud æternum Sponsum.

ANNOTATA.

E

a *Dubito, an id nomen recte sit scriptum in apographo meo, eum nullum noverim S. Amonesium. Clare tamen sic habetur. Razzius in primo Beatæ elogio observat, imaginem Beatæ depictam fuisse in prægrandi tabula, repræsentatamque ut mulierem provectæ ætatis cum costula rosis plena.*

b *Fracturam ex primo ictu factam suo tempore mansisse, testatur Razzius, idem narrans factum. At inde Marchesius non recte collegit, illam suo etiam tempore apparuisse, cum biographus noster, toto fere seculo antiquior, reparandam curaverit.*

c *Hic mentio fit translationis, quæ quidem facta est, sed verimillime absoluta est post Vitam scriptam, quia de iis, quæ in translatione contigerunt, biographus non loquitur. Suspicor itaque Vitam esse scriptam, ubi decreta erat translatio, et fortasse etiam post sepulcrum apertum, quod contigit circa annum 1586, ut vidimus.*

d *Razzius in secundo Beatæ elogio adjungit nonnulla beneficia, quæ* B. Margaritæ *patrocinio impetrata creduntur post tempus scriptæ hujus Vitæ. Testem pro iis laudat Innocentium Fontanam Societatis Jesu, qui anno* 1585 *Mutinam se contulerat, ut cum patre suo Daniele Fontana* F *novum Beatæ sepulcrum curaret exstruendum, sacellumque ipsum magis ornandum. Necdum absoluta erant omnia, quando scribebat Razzius, et sequens narrabat beneficium. Operarius quidam, laborans ad fornicem satis altam, imprudenter decidit in alium occupatum in pavimento. Ambo tamen illæsi fuerunt, Beatæ, pro qua laborabant, patrocinio, ut creditur. Aliud mox addit, sed illud ipse in dubium vocat, ideoque a me prætermittitur.*

DIES

A D

DIES DECIMA QUARTA

SANCTI, QUI XVIII CALENDAS OCTOBR. COLUNTUR

S. Cornelius Papa mart. Centumcellis in Etruria.

Item

S. Cerealis
S. Salustia et
socii 21
} Martyres Romæ.

S. Cyprianus episcop. Carthaginen. martyr, prope Carthaginem in Africa.

B S. Crescentianus
S. Victor
S. Rosula
S. Generalis
} Martyres in Africa.

S. Senator
S. Viator
S. Cassiodorus
S. Dominata
} Martyres in civitate S. Marci Citerioris Calabriæ.

S. Felix
S. Demetrius
S. Honorius
S. Zerus
et forsan
alii
} Martyres in Tuscia.

S. Crescentius mart. Romæ.

S. Maternus episcopus confes. Coloniæ Agrippinæ.

S. Joannes Chrysostomus episcopus Constantinopolitanus et doctor Ecclesiæ, prope Comanos in Ponto. E

S. Notburga ancilla V. in arce Rotenburgica comitatus Tyrolensis.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

Sancti Defendentis *martyris* inventio *annuntiatur apud Galesinium et Ferrarium.* De S. Defendente *breviter actum est ad* 2 Januarii

S. Bertiliæ *virginis* elevatio *apud Molanum aliosque hodie annuntiatur. Vita data est ad* 3 Januarii

Dedicatio *ecclesiæ Bruxellensis, et translatio* S. Gudilæ *ad illam memoratur apud Molanum et alios*
C *recentiores. Vita* S. Gudilæ *data est ad* 8 Januarii

Dedicatio oratorii S. Meginradi *memoratur a Menardo. Actum est de* S. Meginrado *ad* 26 Januarii

S. Anastasius *martyr,* de quo est Petri Damiani sermo, *memoratur a Molano, et in Martyrologio Germanico Canisii. At, cum Petrus Damianus tom.* II, *Serm.* III, Anastasium *dicat magi fuisse filium, clarum est, eum agere de* S. Anastasio *Persa, cujus Acta illustrata sunt ad* 22 Januarii

S. Ansberti *episcopi Rotomagensis* translatio *habetur apud Molanum. Vita Sancti, variæque translationes illustratæ sunt ad* 9 Februarii

S. Papas *martyr* Larandæ in Lycaonia *annuntiatur in Menæis; at in Menologio Basiliano* in Lycia *perperam locari videtur. De eo jam actum est cum Græcis et Martyrologio Romano ad* 16 Martii

B. Alberti *patriarchæ Hierosolymitani meminit Ferrarius cum Sancti titulo. Castellanus vero* venerabilem *duntaxat vocat. Vita* B. Alberti *data est ad* 8 Aprilis

S. Petrus *archiepiscopus Tarantasiensis hoc die annuntiatur apud Chalemotum in Serie Sanctorum et Beatorum Cisterciensium. At de* S. Petro *jam actum est* 8 Maii

S. Barnabæ *apostoli capitis et cinerum* translatio *annuntiatur* Mediolani *in Martyrologio Mediolanensi. Acta* S. Barnabæ *illustrata sunt ad* 11 Junii F

S. Eparci episcopi *meminerunt hodie codices plerique Hieronymiani, sed ubique sine loco emortuali, indeque fit, ut certo edicere nequeamus, quis designetur* Eparcus *aut* Eparchius. *Apud Florentinium sic memoratur:* Et alibi depositio Eparci episcopi. *Consonat codex Corbeiensis, et fere etiam Gellonensis et Labbeanus. In Epternacensi nomen luxatum est: pro* Eparci *enim legitur* Epanti, *et in Augustano* Epartici. *Wandelbertus* Eparcum *celebrat hoc versiculo:* Præsulis hic etiam meritum celebratur Eparci. *Florentinius in Annotatis dubitat, an forte designetur* Eparchius *Arvenensis seu Claromontensis seculo* V *episcopus, cui suffectus est S. Sidonius Apollinaris. De eo S. Gregorius Turonensis lib.* II *Historiæ cap.* XXI *ita scribit:* Defuncto autem apud Arvernos Namatio episcopo, Eparchius successit vir sanctissimus atque religiosus. *Deinde pauca refert de gestis ipsius, et de morte ac successore ita loquitur:* Quo migrante, Sidonius ex præfecto substituitur.

Saussayus

A *Saussoyus in Catalogo Sanctorum, quem Martyrologio Gallicano subjecit, pag.* 1236 *hunc* Eparchium *titulo* Sancti *honorat, assignatque diem* 23 *Augusti, quia eo die colitur S. Sidonius ipsius successor.* Sancti *titulum* Eparchio *subinde etiam attribuit Dionysius Sammarthanus tom.* II *Galliæ Christianæ col.* 231, *et Tillemontius tom.* XV *Monum. Eccl. in articulo* de SS. Namatio et Eparchio episcopis, *ubi gesta* Eparchii *refert ex Gregorio Turonensi. Attamen nullus probat cultum* Eparchii, *fateturque Tillemontius non videri cultum ipsius vigere nostris temporibus. Verum ex allatis S. Gregorii verbis suspicatur, tempore Gregorii cultum fuisse. Id ego ex illis colligere nequeo: nam, licet* virum sanctissimum *dicat, a titulo tamen* Beati *aut* Sancti *constanter abstinet. Itaque, cum etiam novissima Martyrologia Castellani et ecclesiæ Parisiensis de* Eparchio *Claromontensi taceant, nec constet eum obiisse hoc die, magis existimo alium esse* Eparchium, *qui in vetustis Martyrologiis annuntiatur. Præterea, cum locus obitus ubique præter morem omittatur, suspicor aliquem esse* Eparchium *jam alio loco in iisdem Fastis memoratum.* B *Talis est* Eparchius *Engolismensis die* 1 *Julii annuntiatus. Hic quidem non fuit episcopus: at ibi etiam in aliquot codicibus ex errore* episcopus *vocatur. Vita data est* 1 Julii

S. Wilfrida *abbatissa in Anglia ad hunc diem refertur apud Arturum a Monasterio in Gynæceo. Data est hujus Sanctæ Vita ad* 9 Septemb.

Fledericus *presbyter in agro Alostano hodie est apud Miræum in Fastis Belgicis et Burgundicis. De eo actum est die præcedente* 13 Septembris

Valerianus *puer in Menæis Græcis commemoratur hodie, sed breviter admodum. Dicitur in annuntiatione* ξίφει τελειοῦται, ense consummatur. *At in duobus versiculis, qui sine alio elogio adduntur, de supplicio nulla fit mentio, sed solum de corona hoc modo:*

Βαλεριανῷ τῷ μικρῷ Θεὸς μέγας
Ἐν οὐρανῷ δέδωκε πάμμεγα στέφος.

Valeriano parvo magnus Deus
In cœlo ingentem dedit coronam.

Hinc, cum Valerianus *ille in aliis Fastis hodie non reperiatur, multum dubito, an non sit ille ipse, qui aliis Martyribus apud nos datis annumeratur, ac in eorum sepulcro orans obiisse* C *dicitur. Vide igitur* Macrobium *et socios martyres ad* 13 Septembris

Exaltatio sanctæ Crucis *in omnibus passim Fastis, exceptis paucissimis, annuntiatur, ut jam observavit in suo Usuardo Sollerius noster ad hunc diem. Verum de hac festivitate agendum est in Opere singulari de festivitatibus Christi Domini.*

Clavi Dominici *festivitas* Catanæ *annuntiatur apud Octavium Cajetanum.*

Theocles *martyr in Menæis brevissime annuntiatur; at sine loco, et sine ullis aliis adjunctis, præterquam quod gladio dicatur occisus, et sic ad cœlum pervenisse asseratur in adjunctis duobus versiculis. Nullum aliud invenio elogium. Itaque, etsi de sanctitate* Theoclis *non videatur multum dubitari posse, cum plura de eo non reperiam, nec mentio de eo sit in Menologiis, dicta hæc de* Theocle *sufficiant.*

Ambatii, *ut episcopi Metensis et* Sancti *meminit Ferrarius. Nullus istius nominis reperitur inter antistites Metenses. Inter hos tamen est* Sambatius, *sed nullibi* Sanctum *vocatum invenio.* D Sambatius *dicitur obiisse hac die* 14 *Septembris. An forte prima littera S, quæ in nomine omittitur a Ferrario, additam credidit ad sanctitatem insinuandam? Quidquid sit, de* Ambatio *aut* Sambatio *plura non addo.*

Lucas Manzolus, *ex Ordine Humiliatorum deinde exstincto episcopus Fesulanus, et S. R. E. Cardinalis creatus a Gregorio XII, hoc die, quo obiit anno* 1411, beatus *vocatur apud Wionem, Menardum, et Dorganium; at cultum legitimum nullus probat. Ciaconius in Vitis Pontificum col.* 770 *dat* Lucæ *elogium et epitaphium plane magnificum. Deinde subdit hæc verba:* Hunc S. Antoninus magni consilii virum, sacræ theologiæ professorem peritum, ac magnæ famæ ac probibatis appellat. In tabulis olim Ordinis Humiliatorum pro beato habebatur. *Hæc ultima verba aliquid insinuarent de cultu, si per tabulas intelligerentur libri rituales. At mentem scriptoris ignoro, et aliorum silentium facit, ut non existimem cultum umquam fuisse. Hæc autem suspicio multum crescit ex fragmentis, quæ habemus. Historiæ Ms. Humiliatorum Puricelli, ubi tractatur de Sanctis et Beatis illius Ordinis. Nam video* Lu- E cam *quidem insertum fuisse catalogo eorum, qui* Sancti *et* Beati *appellantur, ita ut facile credere possim* Beati *titulum eidem fuisse datum. At alia legitimi cultus indicia ibidem non reperio.*

Odilardus *episcopus Namnetensis* Sanctus *vocatur apud Claudium Robertum, qui hunc ei assignat diem, apud Saussayum in Supplemento, apud Castellanum, et demum apud Simonem de Peyronet in Catalogo Sanctorum ad vocem* Odilardus. *Verum Albertus le Grand in Opere de Sanctis Britanniæ Armoricæ non modo silet de sanctitate aut cultu* Odilardi; *sed etiam in Catalogo episcoporum Namnetensium pag.* 68 Odilardum *recensens, insinuat se nihil scire de cultu* Odilardi. *In Breviario Namnetensi, impresso circa annum* 1622, Odilardum *non reperio, nec in Kalendario, quod præfixum est eidem Breviario nomen ipsius recensetur. Hæc mihi persuadebant, cultu carere* Odilardum; *quando scripsi ad Superiorem Societatis nostræ Namnetensem, ut certius quid affirmare possem. Litteræ autem inde ad me redditæ suspicionem meam de non culto in ecclesia sua* Odilardo *plane confirmarunt.* F

Eudoxius presbyter *annuntiatur* in Æthiophia *apud Castellanum ex Fastis nimirum Æthiopicis a Jobo Ludolfo editis. At nos Fastis illis, in quibus hæretici et schismatici Catholicis additi sunt, tantum non fidimus, ut* Eudoxium *omni temporis nota destitutum Actis Sanctorum inserendum credamus.*

Dionysius *et* Felix *hoc die conjunguntur apud Grevenum. Id ex solo errore factum videtur, quia in aliquot codicibus Hieronymianis* Felix *post* Dionysium *statim sequitur. At disjungendi sunt. De* Dionysio *in Prætermissis mox agam,* Felicem *vero cum Sociis aliis dabo: nam pertinet ad Martyres* in Tuscia *memoratos.*

Nerius *monachus ut* Sanctus *memoratur a Ferrario et Dempstero. At neutri satis fidimus ad cultum asserendum, neque hunc* Nerium *in certioribus Fastis reperimus.*

Maria a S. Paulo *virgo clarissa, et* Beatrix Perez *in Lusitania annuntiantur apud Arturum in Gynæceo; sed titulum* beatarum, *quo illas honorat,*

A *norat, legitimo niti fundamento non videmus.*

Ferdinandi Bassacii *ex Ordine S. Francisci, aliorumque plurium ejusdem Ordinis, meminit Arturus in Martyrologio Franciscano, iis* beatorum *titulum de more attribuens, sed sine indiciis publici cultus. Videri possunt apud laudatum scriptorem, et apud Hueberum in Menologio Franciscano etiam plures alii.*

Antonius de Roa, *presbyter Ordinis Augustiniani, et vir apostolicus, cum titulo* beati *ponitur apud Herreram in Alphabeto Augustiniano pag.* 21, *ibique dicitur obiisse* in monasterio Mexicano, die 14 Septembris, an. 1563. *Qua de causa* Beatum *appellaverit Herrera, insinuat his verbis :* Eum episcopus Signinus inter Beatos Augustiniani Ordinis computavit. *At nobis non sufficit auctoritas alicujus episcopi, ut* Antonium *Beatis annumeremus, præsertim cum non fuerit defunctus centum annis ante decretum Urbani VIII, quo vetamur* Beatos *vocare eos, qui eo titulo non fuerant centum annis honorati nisi Beatis sint annumerati a Sede Apostolica.*

Petrus *conversus Ordinis Cisterciensis pietate insignis, ut* beatus *memoratur apud Henriquezium et Chalemotum ;* B *at sine indiciis cultus publici, quemadmodum et alii adduntur ibidem videndi.*

Dominicus de Cubo, *Ordinis Prædicatorum, cum titulo* beati *memoratur apud Carolum de Saint-Vincent in Anno Dominicano ad hunc diem. At nec* Dominici *hujus, nec aliorum plurium pietate insignium, qui ibidem videri possunt, cultus nobis hactenus innotuit.*

Everardus, *primus abbas cœnobii* beatæ Mariæ de Berna *cum titulo* Beati *memoratur in Natalibus Sanctorum Ordinis Præmonstratensis; sed sine ullo publici cultus indicio.*

S. Catharinæ Fliscæ Adurnæ, *quæ passim vocata est* B. Catharina Genuensis, *in variis Fastis hoc die fit mentio. Verum Clemens Papa XII in bulla canonizationis* S. Catharinæ *festivitatem celebrari jussit die* 15 Septembris

S. Ninianus *episcopus* in Scotia *hoc die commemoratur in Martyrologio Germanico : at in Romano* 16 Septembris

B. Petrus de Arbues, *inquisitor hæreticæ pravitatis, eaque occasione martyr Cæsaraugustæ, apud Marietam refertur ad hunc diem. At Officium docet,* B. Petri *festivitatem celebrari* C 17 Septembris

S. Ferreoli *martyris meminit Grevenus. Colitur* 18 Septembris

Justinæ virginis *mentio in margine ponitur in Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis. Variæ sunt illius nominis Sanctæ. Forsan illa designatur, quæ cum Cypriano martyrium obivit die* 26 Septembris

S. Convallus *monachus annuntiatur hodie apud Camerarium. Non videtur distinctus a* Convallo *archidiacono, de quo actum est* 17 Maii *Quia tamen iterum memoratur in Breviario Aberdonensi ad* 29 *Septembris, res ulterius examinari poterit ad illum diem* 29 Septembris

Placillæ *aut* Flaccillæ *imperatricis, Theodosii Magni uxoris, mentio est in Menæis impressis, sed potius tamquam* venerabilis, *quam ut Sanctæ. Verba accipe.* Καὶ μνήμη τῆς εὐσεβεστάτης βασιλίσσης Πλακίλλης, σαζύγου γενομένης τοῦ μεγάλου βασιλέως Θεοδοσίου. Et memoria piissimæ imperatricis Placillæ, quæ conjux fuit magni imperatoris Theodosii. *Adduntur duo versiculi et brevissimum elogium, quo pietas* Placillæ *commendatur.* D *Hæc suffecerunt Tillemontio tom. V Imperatorum in Theodosio I art. 26, ut diceret :* Ecclesia Græca eam inter Sanctas veneratur. *At ego id ex verbis Menæorum inferre nequeo, nisi velimus dicere, omnes Patres sive episcopos concilii 6 œcumenici a Græcis ut Sanctos honorari, quia omnium simul memoria hodie in Menæis celebratur, et statim post elogium* Flaccillæ *subjicitur eorum commemoratio. Prudentius de* Flaccilla *imperatrice locutus est Baronius in Annalibus ad annum* 385, *ubi piissimam Augustam meritis laudibus extollit, sed a titulo* Beatæ *aut* Sanctæ *abstinet. Silent de* Placilla *aut* Flaccilla *Græcorum Menologia, tam Basilianum quam Sirletianum, silent Synaxaria, Typica, omnesque libri rituales, ex quibus cultus colligi deberet. Quapropter Menæa nobis non sufficiunt ad cultum* Placillæ *asserendum, præsertim cum ne* Sanctæ *quidem aut* Beatæ *nudum titulum eidem attribuant, nedum cultum afferant. Apud Molanum, Canisium et Ferrarium memoria est* Placillæ, *tamquam imperatricis* beatæ memoriæ, *sed ad diem* 14 Octobris

S. Bernardus *confessor in Italia hodie memoratur in Martyrologio Anglicano : at apud Ferrarium et alios* 14 Octobris E

S. Evergisili *episcopi Coloniensis et martyris memoria reperitur in variis codicibus Usuardini Martyrologii, uti et in Florario Ms. Sanctorum, et in aliis aliquot Fastis recentioribus. Colitur et Martyrologio Romano inscriptus est ad* 24 Octobris

S. Lætus, *tamquam* pastor *ovium, annuntiatur apud Castellanum, in vico* Meon; *nunc passim* Mehon *dicto,* prope Macerias *civitatem ad Mosam in Campania Gallica, dicitque vulgo nominari* Saint Ly. *Verum rogatus a me loci parochus, R. dominus Franciscus Wahart humanissimis litteris ad nos hoc anno datis diligenter nos de* S. Læto *instruxit, docuitque festivitatem ipsius ibidem non celebrari hoc die* 14 *Septembris, sed* 6 *Novembris, nec vulgo dici* Saint Ly, *sed* Saint Lié. *Clarum etiam est ex litteris laudati parochi,* Lætum, *qui celebratur in vico Mehon, non esse alium a* S. Læto, *qui in Martyrologio Romano, et apud ipsum quoque Castellanum annuntiatur die* 5 Novem.

S. Aurelii *episcopi hodie meminit vetustum Martyrologium Richenoviense sine loco. Et* Aurelius *episcopus* in Swevia *annuntiatur in Hagenoyensi codice Martyrologii Usuardini. Est episcopus Armenus, qui defunctus est Mediolani, et cujus aliquæ reliquiæ sunt in Suevia, ut latius dicitur, ubi Acta dabuntur, ad* 9 Novem. F

S. Amandi *Rhedonensis episcopi hoc die meminit Ferrarius. Jam heri monui eum a novissimis martyrologis memorari ad* 13 Novembris

S. Dionysii episcopi et confessoris *in Fastis Hieronymianis* depositio *hodie memoratur. Aliqui crediunt designari S. Dionysium Papam, qui in hisce ipsis Fastis, et in aliis plerisque, uti et in hodierno Romano memoratur die 26 Decembris. Ratio est, quia post S. Cornelium Papam Romæ annuntiatum, ita statim sine commemoratione alterius loci subjungitur* Dionysius, *ut etiam Romæ videatur attribui. Horum opinionem satis crederem certum, nisi alia ratio, eaque gravior, ut videtur, alium insinuaret Dionysium episcopum. Nam* Sanctus Dionysius *Alexandrinus episcopus clare hodie annuntiatur in*

A *in Fastis Coptitarum apud Jobum Ludolfum. Hunc autem cum nullo alio die in Hieronymianis Fastis inveniam, hodie in illis memoratum omnino mihi persuadeo, atque id etiam credidisse videtur Castellanus, qui eumdem hodie annuntiat. Nos de* S. Dionysio *Alexandrino cum aliis pluribus Fastis, et cum Martyrologio Romano agemus ad diem* 17 Novembris. D

V. Appendix ad tom. VIII Septembris pag. 782 not. XIV.

DE S. CORNELIO PAPA MARTYRE

CENTUMCELLIS IN ETRURIA

ITEM

DE SS. CEREALE ET SALUSTIA

CUM VIGINTI ET UNO SOCIIS MART.

ROMÆ

COMMENTARIUS HISTORICUS.

C. S.

B E

§ I. Memoria Sancti varie in Martyrologiis relata: antiquissimus ejusdem et hodiernus cultus.

An. 252. In nonnullis Martyrologiis.

Sanctum Cornelium, *Fabiani Papæ ac martyris in Romanam S. Petri Cathedram successorem et pariter martyrem, vetusta æque ac recentiora Martyrologia ad* 14 *Septembris diem unanimi consensu celebrant; sed alia eum solum, alia cum Sociis tribus et viginti, quorum duo tantum nomina exprimuntur, annuntiant. Hieronymianum vetustius a Francisco Florentinio editum et illustratum ad hanc diem sic habet:* Romæ in Cimiterio, Via Appia, natalis Cornelii episcopi, et Saturi. *Ad hæc laudatus Florentinius duo observat: primum est, in illo Martyrologio cœmeterium Callisti generico et antonomastico* cœmeterii *nomine designari: alterum, nonnihil suspicari se, an* Saturi *nomen, quod alibi quam in codicibus suis non repererat, librarii vitio scriptum non fuerit pro* martyris; *ut legendum sit* Cornelii episcopi et martyris: *quia tamen in Corbeiensi suo codice pro* Saturi, Saturnini *legerat, credere maluit,* C Saturninum *retinendum esse, et hunc unum fuisse e viginti, imo viginti et uno anonymis, qui cum* S. Cornelio *passi dicuntur. Quod ad primum spectat, id ego Florentinio libenter assentior; nam cœmeterium Callisti, alia Martyrologia exprimunt; et recte, ut ex dicendis patebit. At Saturum vel Saturninum* S. Cornelii *in martyrio socium fuisse, plane incertum est; imo cum non appareat, cur e tot Sociis solus* Saturus *vel* Saturninus *recenseatur, is ad horum Martyrum classem potius non pertinere videtur. Ad Martyrologia redeamus.*

S. Cornelius solus, in aliis

2 *Hieronymianum Corbeiense, quod Acherius tomo* II *Spicilegii recusi* vetustissimum *appellat, ad eumdem diem sic illum annuntiat:* Romæ Via Appia in cœmeterio Calesti [*], natalis sanctorum Cornelii episcopi, Saturnini. *Gellonense in laudato Spicilegio:* Roma Cornelii; *vetus item Calendarium ibidem:* Nat. S. Cornelii et Cypriani. *Similiter Rhinociense tomo* VII *Junii a Sollerio editum* Cornelii *sine sociis breviter sic meminit:* Romæ Cornelii. *Soccinum et Richenoviense ac Labbeanum in eodem tomo excusa, in quorum primo legitur:* Romæ Cornelii, et depositio, Dionysii episcopi; *in altero:* Romæ Cornelii et Cypriani martyrum. *Liquet autem, nec Dionysium, nec Cyprianum ad* S. Cornelii *consortium pertinere. Idem de Augustano censendum, dum ibidem ait:* Romæ Cornelii, Cypriani, Dionysii, Saturi, Felicis, Honorii. Epartici episcopi; *nam sicut S. Cyprianus aliquot annos post sanctum Pontificem nostrum, alioque in loco passus, illius sociis annumerari non potest, licet eadem annuntiatione recenseatur, ita nec aliorum cum* S. Cornelio *in martyrio aut palæstra societas hinc potest inferri. Hæc de Hieronymianis apographis sufficiant.*

[*] *l.* Callisti

3 *Nullos etiam Sancti Socios Beda ac Wandelbertus, in suo quisque Martyrologio metrico agnoverunt. Horum prior sic recinit:* *cum multis*

Octavas decimas Cornelius inde Kalendas F
Consecrat.

Alter vero sic:

Corneliusque suam virtute et sanguine Romam
Antistes fulcit.

Verum alii Fasti non paucos sancto Pontifici socios, ut monui, adjungunt. In primis Martyrologium Bedæ in Opere nostro tomo II *Martii præfixum ad* 18 *Kalendas Octobris ita habet:* Romæ natale S. Cornelii episcopi: cui primo os cum plumbatis cæsum, et sic decollatus cum aliis viginti et uno [*], promiscui sexus: et Cerealis miles cum uxore sua Salustia, quam Cornelius ab infirmitate sanaverat, passi sub Decio. *Hæc ibi; quæ tamen non Bedæ, sed Floro ex Sollerii nostri, viri in hujusmodi quæstionibus versatissimi, judicio adscribenda sunt. Is enim in Præfatione ad Usuardum cap.* I, *art.* 2, *num.* 56 *in ea fuit sententia, ut, collato inter se utroque Bedæ Martyrologio, prosaico nempe mox laudato, et metrico, quod supra citavimus, illos omnes Sanctos et Sanctorum elogia, quorum Beda in metrico meminisset.*

[*] *al.* 22

AUCTORE C. S.

minisset, Bedæ attribueret, cetera Floro: in metrico autem, ut ostendimus, solum Cornelium *annuntiavit.*

Sociis annuntiatur: quorum

4 *Eosdem Sancti Socios recenset auctor Romani veteris, seu Parvi, a Rosweydo editi,* Romæ, *inquiens,* Cornelii episcopi et martyris, et aliorum 21 et Cerealis et Salustiæ. *Utrumque secutus S. Ado Viennensis antistes, prolixum elogium, quod ex Actis, quæ circumferuntur, contexuit; quodque, quia Acta danda non censui, hic subjungo.* Romæ Via Appia in Cœmeterio Callisti, natale sancti Cornelii episcopi, qui sub persecutione Decii cum presbyteris et diaconibus Centumcellis exilio deputatur. Ad quem confortandum multi Christianorum veniebant. Quo tempore beatus Cyprianus scripsit ei de Celerino lectore, quanta pro fide et confessione Christi sustinuerit. Decius Cæsar audito, quod multi ei scriberent, et de beato Cypriano, rogavit eum sibi exhiberi. Exhibitus Decio interroganti, cur a Cypriano contra rempublicam litteras accepisset, respondit: Ego de corona Domini litteras accepi, non contra rempublicam. Iratus Decius jussit, ut os ejus cum plumbatis cæderetur, deinde ad templum Martis, ut sacrificaret, duceretur: quod si contempsisset, illic capite puniretur. B

martyrium

5 Cumque duceretur, unus ex militibus, nomine Cerealis, rogare cœpit beatum Papam, ut visitaret uxorem ejus, quæ annis quinque paralytica jacebat. Ingressus autem domum ejus, tenuit manum Salustiæ, et erexit eam, dicens: In nomine Jesu Christi Nazareni surge, et sta super pedes tuos: quæ protinus erexit se, clamans et dicens: Vere Christus est Dei filius. Et dixit beato Cornelio: Baptiza me, per Christum te conjuro; et currens implevit vas aqua, et attulit ei. Tunc miserunt se omnes milites ad pedes ejus, orantes se baptizari: quos ut baptizavit, obtulit pro eis sacrificium laudis, et participati sunt omnes Corpore et Sanguine Domini nostri Jesu Christi. Audiens hæc Decius, mittens tenuit omnes eos, et jussit, ut cum beato Cornelio ducerentur ad sacrificandum, et, si nollent parere, capite plecterentur.

ex Adone

6 Ducti autem foras muros portæ Appiæ, expuentes in templum, decollati sunt una cum beatissimo Papa numero viginti unus: sed et Cerealis cum uxore sua Salustia sub die 18 Kalend. Octobris. Eadem vero nocte venit beata Lucina cum clericis et familia sua, et rapuit Martyrum corpora, et sepelivit ea in agro suo in crypta in cœmeterio Callisti. Hujus beatæ Lucinæ rogatu idem beatus Cornelius corpora Apostolorum de Catacumbis levavit noctu, et posuit, Pauli quidem Via Ostiensi, ubi decollatus est, Petri autem juxta locum, ubi crucifixus est, inter corpora sanctorum episcoporum, in templo Apollinis, in monte Aureo, in Vaticano palatii Neroniani, 3 Kalendas Julias. C

et Usuardo exhibetur.

7 *Huc usque Ado, cujus prolixiorem textum Usuardus more suo in hæc verba contraxit:* Romæ Via Appia, beati Cornelii Papæ, cui os, post exilii relegationem, jussit Decius plumbatis cædi, et sic, cum aliis viginti uno promiscui sexus decollari. Sed et Cerealis miles cum uxore Salustia, quos idem Cornelius fide instruxerat, sub eodem die capite plexus est. *Denique ne longior sim, similia Martyrologiis suis seculo* IX *inseruerunt Rabbanus ac Notkerus, et deinde Baronius in Romano Martyrologio adoptavit. Porro necesse habui tantam martyrologorum seriem hic recensere, ut, quid de* S. Cornelii *mortis genere, palæstra, tempore, ac Sociis probabilius statui possit, dispiciamus: hæc enim omnia non leves difficultates patiuntur, quas infra exponemus.* D

Vetustissimus S. Cornelii

8 *Miror in vetustissimo Bucherii Kalendario nullam de hoc sancto Pontifice mentionem fieri, cum tamen de S. Cypriani, qui una cum illo Romæ jam antiquitus cultus fuit, in Callisti cœmeterio veneratione in eodem legatur:* Decimo octavo Kalendas Octobris, Cypriani Africæ. Romæ celebratur in Callisti. *At quæcumque si hujus silentii causa, sacrum* Cornelii *cultum seculo* V *Romæ viguisse liquet ex ecclesia, quam ad ejusdem sacra ossa honorifice asservanda a S. Leone I exstructam fuisse,* § 13 *ostendemus. Huc etiam faciunt vetusta Sacramentaria, sub ejusdem Leonis I, Gelasii I. ac Gregorii item I, nomine edita, in quibus ad* 18 *Kalendas Octobris sanctus Pontifex simul cum S. Cypriano, Missa utrique communi, celebratur.*

cultus Romæ

9 *Orationibus in ea Missa præscriptis, recensendis supersedeo, at Præfationem propriam, prout ea tomo* IV *Anastasii editionis Vaticanæ in S. Leonis, et apud Hugonem Menardum in Gregorii Sacramentario exstat, juverit recitasse. Sic itaque habet:* Vere dignum etc.; Tuamque in sanctis martyribus Cornelio, simul etiam Cypriano, prædicare virtutem, quos discretis terrarum partibus greges sacros divino pane pascentes, una fide, eademque die, diversis licet temporibus, consonante, parique nominis tui confessione coronasti. Per Christum *etc. Hæc de antiquo* S. Cornelii *apud Romanos cultu prælibasse sufficiat, de quo, et de cujus per Europam propagatione,* § 13 *et sequentibus plura dicenda erunt.* E

ad hunc diem, qui

10 *Porro quamvis omnia, quæ huc usque adduximus, Martyrologia ac Sacramentaria* S. Cornelium *ad* 14 *Septembris memorent, Papebrochius tamen pag.* 34 * *et seq. Propylæi Maii censet, hunc diem non obitus, sed sepulturæ esse. Ita ipse scilicet opinatus est, quia cum vetustissimo Romanorum Pontificum Catalogo, infra sæpius laudando, statuit, sanctum Pontificem nostrum non Romæ, nec gladii supplicio, sed Centumcellis, ubi exsulabat, naturali morte, ex ærumnis tamen maturata, obiisse, diemque, quo sacrum ejusdem corpus Centumcellis in Urbem translatum, et in Callisti cœmeterio collocatum fuit, præ emortuali Romanis celebrem fuisse; ideoque diem* 14 *Septembris, quo in memorato Callisti cœmeterio annuntiatur, non pro emortuali, sed pro translati, sive depositi ibidem corporis tempore accipiendum esse.* F

verisimilius fuit illius emortualis.

11 *De loco ac genere mortis Papebrochio consentit uterque Pagius, alter in Critica Baronii ad annum Christi* 252, *num.* 12 *et seqq., alter in Breviario Pontificum; verumtamen diem* 14 *Septembris pro mortuali habent. Contra Eminentissimus Baronius tomo* II *Annal. ad annum* 255, *et eruditus vir Emmanuel a Schelstrate Antiquitatis illustratæ dissertatione* II, *cap.* VI, *tria illa cum Actis retinenda censent, videlicet* S. Cornelium *supplicio gladii in urbe Roma, hoc ipso die martyrium consummasse. Quæstionis solutio quoad duo prima dubia pendet ab Actorum ac Catalogi mox laudati auctoritate; ideoque de iis aptius arbitrabimur, postquam hunc et illa discusserimus: verum licet Acta rejiciamus, nihil est, cur diem in Martyrologiis omnibus annotatum, quemque etiam alia venerandæ antiquitatis testimonia emortualem*

A *emortualem fuisse asserunt, pro sepulturæ tempore cum Papebrochio accipiamus.*

12 *Ceterum observo* SS. Cornelii *ac Cypriani memoriam hac quidem die in Romano Martyrologio æque ac in antiquis haberi, at in ejusdem Ecclesiæ Breviario non nisi* 16 *recoli, quia dies* 14 *festo exaltatæ Crucis,* 15 *vero Octavæ Nativitatis sanctissimæ Dei Genitricis consecratæ sunt. In Lateranensi basilica Romæ ad* 22 *ejusdem mensis ritu duplici coluntur.*

§ II. Actorum examen et errores.

Acta S. Cornelii,

A*ctorum* S. Cornelii *varia exemplaria habemus tum in codicibus Mss. Musei nostri, tum in apographis aliunde acceptis, quorum licet alia aliis sint auctiora vitiosioraque, in rerum tamen substantia fere conveniunt. Hujusmodi exemplar jam edidit Mombritius tom.* I, *pag.* 210, *eoque correctius Emmanuel a Schelstrate Antiquitatis illustratæ tom.* I, *dissert.* II, *cap.* VI, *ex bibliothecæ Vaticanæ codice* 1190, *ante annos facile* 600, *ut ait, conscripto. Exstat etiam eorum compendium in Vitis Pontificum Anastasio attributis;* B *sic tamen, ut in hoc quædam desiderentur, quæ in aliis legere est, et contra aliqua in illo referantur, quæ absunt ab istis. Actorum auctor nusquam se vel ætatem suam prodit; veruntamen eum a Sancti ætate remotum scripsisse, error, quo illius martyrium sub Decio refert, satis manifestat, ut ex dicendis patebit.*

quæ circumferuntur,

14 *Sunt, qui velint, Hilduinum, S. Dionysii apud Parisios abbatem, Areopagiticis notissimum* S. Cornelii *Acta, jubente Lothario, Ludovici Pii filio, concinnasse, ut habent eruditi Benedictini, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores; quam tamen sententiam ipsi non audent affirmare, dixisse contenti, sibi de hoc Opere non constare, ceterum Hilduinum a* S. Cornelii *seculo longius abfuisse, quam ut de eo argumento accurate feliciterque tractasse censendus sit. Acta illius nomine insignita in codice annorum circiter* 500 *bibliothecæ S. Petri Resbacensis, diœcesis Meldensis, exstare asserit Theodoricus Ruinartius in Actis sinceris Martyrum, admonitione ad Vitam S. Cypriani, ubi, illo teste, sic inscripta sunt:* Incipit Historia [S. Cornelii] Papæ cum passione, quam, jubente serenissimo Augusto Hlothario, Hildui- C nus archicancellarius de diversis Opusculis S. Cypriani episcopi et martyris, aliisque auctoribus gestorum collegit et ordinavit. Deinde *(subjicit Ruinartius)* sic incipit: In diebus illis cum universus orbis terrarum Romanorum ditione etc.

vetustiora sunt Hilduino, sive seculo IX:

15 *Eodem exordio, at sine Hilduini nomine, exemplar ad manum habeo ex Ms. monasterii S. Mariæ Bonifontis, in quo etiam multa ex S. Cypriani epistolis decerpta referuntur; sed ceteris apographis, si non pejus, certe melius non est, cum iisdem etiam, quæ in aliis displicent, vitiis laboret. Deinde, si Hilduinum, seculi* IX *scriptorem, auctorem habeat, exiguam sane ex hoc capite auctoritatem sibi potest vendicare. Utut hæc se habeant, sancti Pontificis Acta, quæ hodiedum circumferuntur, aut his similia, multo vetustiora sunt Hilduino: etenim dubitari nequit, quin hæc aut hujusmodi præ manibus habuerit auctor Catalogi Romanorum Pontificum, quem ex serenissimæ reginæ Sueciæ bibliotheca acceptum Henschenius ante tom.* I *Aprilis, ac deinde Papebrochius in Propylæo Maii, secundo loco edidere,* AUCTORE C. S. *quique si ad seculum sextum referendus non sit, antiquitate tamen Hilduino plurimum præstat. Similia etiam e Martyrologii Romani parvi, per Rosweydum vulgati, auctore; itemque a Beda seu Floro, ac deinde ab Adone, ipsoque Hilduino visa fuisse arbitramur; si laudata per Ruinartium Acta re vera ab eo scripta fuerint.*

Schelstratii de eorumdem vetustate judicium.

16 *Schelstratius sua, quæ ex supra laudato codice Vaticano edidit, antiqua quidem esse censet; attamen non nisi post S. Leonis Magni tempora, qui post medium seculi* V *felici morte obiit, conscripta. Rationem, qua ductus id credat, accipe. Sub calcem in iis hæc leguntur:* Eadem vero nocte venerunt clerici et beata Lucina cum familia sua, et rapuerunt corpora sanctorum Martyrum, quæ et sepelivit in agrum suum in crypta in cymeterio Callixti, ubi hodie orationes eorum florent, ad laudem, gloriam et honorem Domini nostri Jesu Christi *etc. Hinc ipse colligit basilicam, quam a S. Leone conditam fuisse præcedenti § diximus, dum Acta scriberentur, jam exstitisse, id enim hæc insinuare, dum de fusis ad eorum corpora precibus meminerunt;* Acsi testarentur, *inquit,* laudes et orationes a clero et populo in basilica Cornelii habitas fuisse in E gloriam et honorem nominis Christi. *At non video, quomodo id ex allatis verbis possit deduci; cum etiam in cryptis fideles primis Christianis temporibus orare sacrosque conventus agere consueverint. Libens tamen ipsi concesserim, Acta illa S. Leone posteriora esse.*

Contra ea Acta probatur,

17 *Attamen cujuscumque ea scriptoris aut ætatis sint, ob manifestos, quibus inquinata sunt; errores eruditis non parum displicent, et a Papebrochio, utroque Pagio, et Tillemontio velut nullius fidei instrumenta rejiciuntur. In primis vel maxime displicet, quod* Cornelius *a Decio primum Centemcellas, quæ maritima Hetruriæ civitas est, relegatus, indeque ab eodem imperatore Romam accersitus, una cum Sociis tribus vel quatuor supra viginti, capite plexus fuisse in iis dicatur, quemadmodum § præcedenti ex Adone vidimus. Constat enim,* Cornelium *sub Gallo et Volusiano, qui Deciis, patre ac filio, in bello Gothico anno Christi* 251 *cæsis, in imperium successerant, Centumcellas pulsum, et sub iisdem Augustis martyrio coronatum fuisse. Sub Decio vero nihil hujusmodi passum esse, diserte testatur S. Cyprianus epistola* LII *novissimæ editionis Venetæ Operum ejusdem Sancti, per Stephanum* F *Baluzium adornatæ, anni* 1728, *quam editionem per Commentarii decursum sequemur.*

S. Cornelium sub Deciis

18 *Etenim S. Cyprianus epist.* LII *post utriusque Decii cædem ad Antonianum scribens de* S. Cornelio *inter cetera ait,* Sedisse (*illum*) intrepidum Romæ in Sacerdotali Cathedra eo tempore, quo tyrannus (*Decius*) infestus sacerdotibus Dei, fanda atque infanda comminaretur; cum multo patientius et tolerabilius audiret, levari adversus se æmulum principem, quam constitui Romæ Dei Sacerdotem. Nonne hic, frater carissime, summo virtutis et fidei testimonio prædicandus est, nonne inter gloriosos confessores et martyres deputandus, qui tantum temporis sedit, exspectans corporis sui carnifices et tyranni ferocientis ultores, qui Cornelium adversus edicta feralia resistentem, et minas et cruciatus et tormenta fidei vigore calcantem, vel gladio invaderent, vel crucifigerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere pœnarum viscera ejus et membra laniarent?

19 Etiamsi

AUCTORE C. S.

nec exsilio nec morte mulctatum esse.

19 Etiamsi majestas Domini protegentis et bonitas Sacerdotem, quem fieri voluit, factum quoque protexit, tamen Cornelius, quantum ad ejus devotionem pertinet et timorem, passus est, quidquid pati potuit, et tyrannum, armis et bello postmodum victum, prior Sacerdotio suo vicit. *Huc usque S. Cyprianus, quem de Decio in bello Gothico victo cæsoque hic loqui manifestum, et apud omnes in confesso est. Nec minus clarum est, sanctum Pontificem a divina Majestate ac bonitate protectum, sub eodem imperatore nihil præter minas et terrores passum, illi supervexisse, adeoque ab eodem in exsilium minime pulsum, multo minus capite plexum fuisse.*

Respondetur ad nonnullas conjecturas.

20 *Non desunt tamem, qui Actorum de Decio dicta cum veritate conciliare conantur. Eruditus Schelstratius supra laudatus, et Franciscus Bencinus in annotatis ad Anastasium Bibliothecarium tom.* II, *pag.* 195, *fatentur quidem.* S. Cornelium *sub Gallo et Volusiano martyrium consummasse: at simul censent, eumdem a Decio Centumcellas relegatum fuisse. Hinc, quæ ex Cypriano mox retulimus, Schelstratius de* Cornelio *Centemcellis jam exsulante dicta arbitratur: ibi enim eum corporis sui carnifices exspectasse, ibi tyrannum*
B *Sacerdotio suo, sive sacerdotali mentis constantia et vigore superasse; denique tum temporis epistolam* LVII *a Cypriano ad* Cornelium, *de gloriosa hujus confessione gratulatoriam, datam fuisse.*

quæ pro exsilio

21 *Verum, præterquam quod vel sic error in Actis admittendus sit, ne id quidem, quod laudati scriptores volunt, verisimile est ob præcitatam S. Cypriani epistolam, in qua nulla exsilii fit mentio, cujus tamen faciendæ aderat opportunitas, quamque res ipsa fieri exigebat. Scribebat scilicet S. Cyprianus ad Antonianum, ut hunc, quem* S. Cornelium *inter ac Novatianum schismaticorum caput nutare adverterat, in* Cornelii *communione confirmaret. In hunc finem* Cornelium *modis omnibus commendare studens, ostendit, eum non modo legitime ad Pontificatum electum, sed et illo ob virtutes dotesque animi vere sacerdotales dignissimum esse. Huc certe, ipso Cypriano teste, nonpurum faciebat toleratum pro Christo exsilium: num epistola* LVII *ad* S. Cornelium *jam exsulem scripta, hoc argumento utitur ad illius legitimum Pontificatum, Novatianique, quem cum suis asseclis tyrannus non persequebatur, dirum schisma probandum.*

per Decium ipsi irrogato

22 Quid ad hæc Novatianus, *inquiebat,* frater carissime? Utrumne jam deponit errorem?...
C Agnoscitne jam, quis sit Sacerdos Dei, quæ sit Ecclesia et domus Christi, qui sint Dei servi, quos diabolus infestet, qui sint Christiani, quos antichristus impugnet? *Si igitur argumentum hoc ad vindicandum* Cornelii *legitimum Pontificatum tam efficax visum sit Cypriano, ut vel ipsum Novatianum illo convinci debuisse crederet, cur eodem usus non est, ut Antonianum in ejusdem* Cornelii *communione retineret, si hic jam tum Centemcellis exsul versaretur? Cur idem Cyprianus, ut* Cornelium inter gloriosos confessores et martyres *computandum esse ostenderet, ejusdem fidem, animique vigorem ac constantiam, quibus tyranni minas, incussosque terrores intrepide tulerat, non autem exsilium commemoravit, cujus unius titulo potiori jure inter confessores ac martyres poterat deputari? Non alia utique de causa, quam quod sanctus Pontifex, divina illum protegente Majestate, ad id usque tempus nondum exsulasset.*

afferuntur.

23 *At enim, inquies, quo igitur pacto* adversus edicta feralia, *ut loquitur Cyprianus,* Cornelius *restitit, aut* minas et cruciatus et tormenta calcavit, *vel Decium, antequam armis et bello vinceretur,* Sacerdotio suo vicit? *Respondeo, id ipsum fecisse, dum spretis Decii edictis, Romanam Cathedram, quam invito tyranno ascenderat, eodem nequicquam frendente, et fandu atque infanda sacerdotibus comminante, intrepide tenuit, omnesque optimi Pontificis partes in ipsa tyranni Urbe regia, quamquam occulte, explevit, atque ita divina protectus providentia, omnem Decii industriam et operam elusit et sacerdotali constantia fideque superavit.* D

Alia opinio

24 *Franciscus Blanchinus in Notis historicis ad Bibliothecarium, non modo exsilium, sed et supremum capitis supplicium sub Deciis Sancto inflictum fuisse contendit; sic tamen, ut exsulare jussum velit post Valeriani adventum, quem a senatu censorem creatum, a Decio Augusto cum severioribus edictis a castris in Urbem remissum ait: per Decium vero, qui Sanctum Centumcellis Romam revocatum capite damnavit, Decii Augusti filium Hostilianum intelligat, quem pater contra Gothos profecturus, Romæ relictum, Cæsarem dixerat, quique post utriusque Decii cædem a Gallo adoptatus brevi tempore cum eo imperavit. Hanc sententiam suam ibidem pluribus stabilire conatur, ac inter cetera observat, Decium illum in Actis non* Augustum *sed* Cæsarem *appellari.* E

pariter non admittenda.

25 *Ad primam illius conjecturæ partem, quæ sancti Pontificis exsilium vivo Decio patre statuit, præcedentibus numeris satis responsum reor: neque enim ad argumentum, de quo agimus, quidquam interest, utrum Sanctus a præsente, an ab absente Decio in exsilium pulsus sit. Minus probabilis est etiam pars altera, secundum quam* Cornelius *ab anno* 251 *exeunte Centumcellis exsulasset, donec a Decio sive Hostiliano Romam ad tribunal revocatus, ejusdemque jussu capite truncatus est: quod minime cohæret cum S. Cypriani epistolis, ex quibus certum est,* S. Cornelium *anno* 251 *et* 252 *multa Romæ egisse, antequam in exsilium migraret, ut ex dicendis apparebit; quare pluribus hic supersedeo. At rectius fassus est Eminentissimus Baronius in Annalibus ad annum* 255, *num.* 55 *errorem in Decii nomine cubare; hunceque ortum ex eo putat quod persecutio ab illo imperatore cœpta, et a Gallo post resuscitata, pro una eademque haberetur: verum hæc ratio auctoritatem Actorum scriptori conciliare nequit, qui si a* S. Cornelii *ætate longe non abfuisset, non substituisset Decium pro* Gallo. F

Alter Actorum error de S. Cypriani carcere.

26 *In iisdem Actis præterea displicet eruditis, quod de S. Cypriani ad exsulantem Centumcellis* Cornelium *epistola habent. De ea apud Bibliothecarium sic legitur:* Post hoc Cornelius Centumcellis pulsus est, et ibi scriptam epistolam, de sua confirmatione missam a Cypriano, quam Cyprianus in carcere scripsit, et de Celerino lectore, suscepit. *Hæc, inquam, eruditis merito displicent, quia certum est, Cyprianum, dum* Cornelius *Pontificatum gessit, carceri nunquam mancipatum fuisse. Veruntamen tota hæc difficultas in Vaticano Schelstratii codice evanescit, in quo sic legitur:* Eodem vero tempore *(quo sanctus Pontifex in Centumcellensi exsilio morabatur)* B. Cyprianus episcopus scripsit B. Cornelio, cum esset in custodia, de Celerino lectore, quanta pro fide et confessione Christi verba sustinuerit. *Hic voces illæ,* cum esset in custodia, *de* Corneiii *exsilio absolute accipi possunt. Apud Adonem præcedenti* § *relatum*

A *tum nulla etiam fit de* carcere *vel* custodia *mentio : at Celerini confessio in utroque laudatur, de quo verbum nullum in epistola Cypriani* XLVII *ad* Cornelium *exsulem data reperio, ita ut et his Actorum locus sine scrupulo admitti non possit.*

Quid de translatione SS. Petri et Pauli

27 *Ab eodem Vaticano codice absunt, quæ in aliis Mss. et editis de translatis SS. Petri et Pauli per* Cornelium *venerandis corporibus num.* 6 *recensuimus. Eadem translatio apud Anastasium Bibliothecarium, et in Catalogo Romanorum Pontificum secundo loco ab Henschenio edito, etiam legitur, cum eo tamen descrimine, quod a priore non* 3 Kalendas Julias, *ut habet Ado, sed* 6 *Kalendas ejusdem mensis ea facta dicatur, in memorato autem Catalogo matrona, quæ illic* Lucina *dicitur*, Luciana *appelletur. Eminentissimus Baronius ad annum Christi* 221, *num.* 4 *et seqq., cum eoque plures alii eruditi viri historiam hanc inter fabulas non immerito reputant.*

in Actis asserta censendum?

28 *Papebrochii nostri anceps fuit de eadem judicium. Etenim tomo* V *Junii ad diem* 29, *quo SS. Petri et Pauli festivitas agitur, in Analectis* § 4 *variis rationibus eam non improbabilem reddere conatur. At vero ad diem* 30 *ejusdem mensis, in S. Lucina matrona Romana, pag.* 535
B *eamm illam translationem plane rejicit; tum quia fabulosis* Cornelii *Actis tantum nititur, tum quia hæc ipsi videntur contradicere* Actis S. Sebastiani, jubentis sepeliri se juxta vestigia Apostolorum (ad Catacumbas, *ut in Actis præmissum fuerat*) ideoque adhuc in Catacumbis jacentium tempore Diocletiani. *Ut verum fateor, translatio illa mihi quoque commentitia apparet : attamen propter S. Sebastiani Acta, qualiacumque ea demum sint, Papebrochio sua sententia mutanda non erat; cum per* vestigia Apostolorum *vetus illorum monumentum, aut forte eorumdem impressa lapidi vestigia, de quibus Baronius ad annum* 286, *num.* 27, *absolute accipi potuere. Ceterum ne actum agam, lectorem ad citatos Junii dies remitto, ubi Papebrochii argumenta perpendere poterit.*

§ III. Sancti martyrii palæstra non Roma, sed Centumcellæ in Hetruria : conjectura de adjunctis ipsi in martyrio Sociis, ac reliquiis Antverpiam delatis.

C

Sanctum non Romæ, ut habent Acta,

S*uperest præcipua de Actis controversia, ex qua eorum fides, et quæ de* SS. Cereale, Salustia *et Sociis habent, maxime pendent. Ultima sanctissimi Pontificis vitæ scena tota Romæ in iis agitur : eo enim ob frequentem populi Centumcellas concursum, missasque a S. Cypriano eodem litteras, jussu Decii adductus, tyranno constanter restitit, ibi, dum ad sacrificandum idolo traheretur,* Cerealem *militem, ejusque uxorem, post impertitam huic sanitatem, cum viginti uno vel duobus, salutaribus undis abluit, cum iisdemque in Via Appia capite truncatus est, si fides Actis habenda sit. Verum his contraria prodit vetustissimus omnium, quos habemus, Romanorum Pontificum catalogus, quem Cuspinianus suo in Aurelii Cassiodori Consules Commentario sparsim inseruit, quemque Bucherius a Bollando nostro acceptum in suo item Commentario in Canonem Paschalem Victorii, ac* *deinde Henschenius correctius ante tomum primum Aprilis edidere.*

AUCTORE C. S.

sed longe probabilius Centumcellis passum

30 *Antequam progrediar, juverit pauca de memorato Catalogo, quantum ad præsens argumentum spectat, observasse. Henschenius ex gemina, quam putabat a SS. Damaso Pontifice et Hieronymo ultro citroque datam, epistola credidit, secundam illius partem a laudato Damaso scriptam, Hieronymoque missam fuisse : at Papebrochius in Propylæo Mai utramque illam epistolam velut utrique Sancto suppositam cum aliis eruditis rejecit, eamque Henschenii sententiam merito deseruit. Aliam itaque iniens viam, censuit, partem illam quatuor auctores habere, quorum unus inceperit a S. Pontiano, cui post SS. Antherum ac Fabianum* S. Cornelius *successerat, et finivisse cum S. Felice I, quinondum viginti a* Cornelii *obitu annis elapsis ad Pontificatum evectus est. Verum tanta memoratæ partis antiquitas, quam Papebrochius a varietate auctorum ex* nonnulla styli diversitate *dignoscendorum repetiit, non tam certa mihi apparet, quin dubium maneat, an eadem pars cum ceteris, quæ sequuntur, ad unum eumdemque auctorem, qui sub Liberio, id est, paulo post seculi* IV *medium scripserit, non sit referenda, quemadmodum eruditi passim admittunt.* E

ex vetustissimo Catalogo probatur.

31 *Porro in hoc Catalogo* S. Cornelius *in Centumcellensi exsilio mortuus dicitur, et ea quidem phrasi dicitur, ut naturali potius, quam violenta morte occubuisse videri possit. Verba accipe :* Post hoc Centumcellis expulsus, ibi cum gloria dormitionem accepit. *Itaque cum vulgata Sancti Acta manifesti erroris aliunde convicta teneant eruditi, passim malunt, hisce rejectis, vetustissimo et alias probato Catalogo adhærere, ac* Cornelii *obitum Centumcellis in Hetruria, cumque vel naturalem, ex ærumnis tamen maturatum, vel forte etiam violentum, consignare. Ad horum sententiam, quod ad locum emortualem pertinet, tamquam probabiliorem, certiorique nixam monumento, ego quoque accedo; sic tamen, ut sanctum Pontificem non spontanea, sed violenta morte martyrium consummasse, longe probabilius pariter existimem.*

Oppositum tenet Schelstratius.

32 *Adversarium hic habemus eruditum Schelstratium, qui tomo* I *Antiquitatis illustratæ, dissert.* II, *cap.* VI *sic ait :* Auctor antiquissimi Catalogi, tempore Liberii Papæ concinnati, refert, tantam fuisse Cornelii in exilii miseriis perferendis constantiam, ut ad mortem usque easdem pertulerit. « Post hoc, inquit, Centumcellis expulsus, ibi cum gloria dormitionem accepit. » Quod tamen nequaquam probare possum; cum non Centumcellis, sed Romæ, eum gladio percussum occubuisse, et in cœmeterio Callisti sepultum fuisse, ex perpetua Romanæ Ecclesiæ traditione acceperimus, quam Leo Magnus basilicæ constructione confirmavit. Hieronymus vero duplici testimonio comprobatam esse voluit, clare affirmans, Cornelium Romæ passum fuisse. *Hieronymi verba, quæ laudat, habes in Opere nostro tomo* I *Januarii in Vita S. Pauli primi eremitæ, pag.* 604 : Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine felici cruore damnati sunt : *vel, ut Parisiensis anni* 1706 *editio Operum S. Hieronymi tomo* IV, *parte* II, *col.* 69 *legit :* Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine felici cruore martyrium pertulerunt. *Alter locus ejusdem sancti doctoris exstat in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum tomo ac parte illius Operum mox laudatis, col.* 119, *ubi de S. Cypriano scribit:* Passus est... F

eodem

eodem die, quo Romæ Cornelius, sed non eodem anno.

ad cujus argumenta.

33 *Fateor, hæc S. Hieronymi dicto initio me non parum dubium reddidere: veruntamen non propterea a vetusto Catalogo nostro recedendum puto. Hujus etenim auctor de Romanis Pontificibus, et inter hos de* S. Cornelio *ex professo scripsit, idque verisimiliter Romæ: Hieronymus autem in eremo et monasterio Bethlemitico degens, non nisi occasione temporis, quo Paulus floruit et Cyprianus coronatus est, de illo per transennam meminit; unde nec mirum est, quod emortuali Sancti loco, qui ad propositum non faciebat, minime indagato, illum Romæ, ubi Cathedram tenuerat, et quo fuerat translatus, martyrium subiisse crediderit. Quin et gravis suspicio est, Hieronymum hæc deprompsisse ex quadam S. Pauli Vita Græca, quam ex Ms. Bavarico Latine excusam habet tomo* 1 *Januarii a pag.* 603, *quæque Hieronymianæ tam similis est, ut dubium non videatur, quin altera ex altera maximam partem concinnata fuerit.*

a S. Hieronymi

34 *Porro Græcam Hieronymo præluxisse censuit ibidem Bollandus, eo quod illius auctor Magni Antonii discipulum se fuisse insinuet, dum ait:*
B Cum vixisset isthic (*Paulus*) annos septuaginta sex (*mendum in numero hic latere monet Bollandus,*) in alia eremo sese Antonius exercebat. Cum igitur ejus animo subiisset, ut ipsemet mihi narravit, neminem alium in interiori solitudine commorari *etc. De eodem autem argumento sic scribit S. Hieronymus:* Cum jam centum tredecim annos B. Paulus vitam cœlestem in terris ageret, et nonagenarius in alia solitudine moraretur Antonius (ut ipse asserere solebat) hæc in mentem ejus cogitatio incidit, nullum ultra se perfectum monachum in eremo consedisse *etc. Hinc, inquam, collegit Bollandus, Vitam Græcam, præluxisse Hieronymo, qui illud:* Ut ipsemet mihi narravit, *verterit in istud;* ut ipse asserere solebat. *Jam vero ut ad propositum redeamus, Græcus ille scriptor Vitam Pauli sic inchoat:* Vixit B. Paulus Decii et Valeriani temporibus, ortus in Ægypto ex inferiore Thebaide, ea tempestate, qua Romæ martyrum subiit Cornelius. *Simili etiam modo suam lucubrationem post Prologum Hieronymus exorsus est:* Sub Decio et Valeriano persecutoribus, quo tempore Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine, felice cruore damnati sunt *etc.*

C *testimoniis,*

35 *Nemo non videt, alterum ex altero etiam quoad improprium loquendi modum depromptum esse; neque enim sub Decio aut Valeriano* Cornelius *martyrio coronatus est, sed sub Gallo et Volusiano, quemadmodum ipse Hieronymus in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum agnoscit. Itaque hæc S. Hieronymi auctoritas ad quemdam Magni Antonii discipulum recidet, qui in Thebaidis eremo degens, in suprema* S. Cornelii *palæstra facile potuit errare. Unicum, quod contra Bollandum objici potest, est, quod ipse Hieronymus in Prologo testari videatur, Vitam Pauli ante se a nemine scriptam fuisse; ita enim ait:* Igitur quia de Antonio tam Græco quam Romano stylo, diligenter memoriæ traditum est, pauca de Pauli principio et fine scribere deposui; magis quia res omissa fuit, quam fretus ingenio. Quomodo autem in media ætate vixerit, aut quas satanæ pertulerit insidias, nulli hominum compertum habetur. *At dici potest, Hieronymum dumtaxat negasse, Pauli Vitam* Romano stylo, *uti Antonii fuerat, memoriæ traditam fuisse, ideoque id facere voluisse.*

36 *Si cui tamen hæc responsio minus placeat,* D
et aliunde
malitque cum Rosweydo credere, Græcam Vitam ex Hieronymiana Latina potius concinnatam fuisse; nec sic tamen a vetustissimo Catalogo recedendum erit: ut enim S. Hieronymus de tyranno, sub quo Cornelius *coronatus est, minus proprie scripsit, ita et de loco martyrii improprie loqui potuit, non tam* Romam Carthagini, *quam Romanam Cathedram Carthaginensi opponendo; quasi diceret, eodem die, quo* S. Cornelius *Romanæ Sedis Pontifex in Italia martyrio coronatus est, S. Cyprianum Carthaginensem episcopum Carthagine passum esse. Adde, quod sanctus doctor hujusmodi rerum adjuncta parum curaverit; cum de Centumcellensi illius exsilio in ipso* Cornelio *ne meminerit quidem, dixisse contentus:* Rexit Ecclesiam annis duobus sub Gallo et Volusiano, cui ob Christum martyrio coronato successit Lucius. *Interim certum est,* Cornelium *sub Decio Romæ sedere cœpisse, et sub Gallo ac Volusiano in exsilium Centumcellas pulsum esse.*

37 *Quod de perpetua Romanæ Ecclesiæ traditione ait Schelstratius, nihil admodum urget.* *petitis.*
Quæ enim est illa traditio, nisi Martyrologia, Catalogo nostro recentiora? Imo vero quodnam Martyrologium seculo IX *aut* VIII *vetustius vir eruditus producet,* E *in quo* S. Cornelius *Romæ passus dicatur? Annuntiatur quidem ab antiquioribus* Romæ; *at nihil obest, quominus de cultu ipsi ibidem ob gestum olim Pontificatum, tumulatumque corpus, exhiberi solito accipiantur; uti certe nonnulla eorum de cultu S. Cypriani accipienda sunt, in quibus Sanctus hic una cum* Cornelio *Romæ in cœmeterio Callisti annuntiatur.*

38 *Quæ vero aut memoratis seculis posteriora* *respondetur.*
sunt, non pluris sunt facienda quam Acta, ex quibus concinnata fuere. Nihil etiam urget Catalogus alter secundo loco ab Henschenio editus, qui nec antiquitate nec scriptionis accuratione priori comparandus est. Denique basilica, a S. Leone Magno super Sancti tumulum structa, docet quidem illius corpus seculo V *Romæ jacuisse, sed eumdem ibidem passum esse, nec probat, nec confirmat: transferri enim antiquitus eo potuit, et re vera translatum fuisse arbitramur. De mortis genere, quo sanctus Pontifex sublatus est, hic non disputo, aptius de eo infra post ejusdem in Pontificatu gesta acturus, ne ordine præpostero tradantur: at de exsilii loco hic disserere oportuit, ut sublesta Actorum fides panderetur.*

39 *Ex hactenus dictis solvenda manet quæstio* F
de viginti tribus vel quatuor, quos S. Cornelii *Acta et Anastasius Bibliothecarius, quinque his adhæsere,* S. Cornelio *in martyrio Socios adjungunt, et quorum baptismum ac cædem num.* 5 *et* 6 *ex Adonis Martyrologio, quibus Acta fere consonant, recitavimus.* *SS. Cerealis etc. non sunt passi cum S. Cornelio;* *Enimvero cum sanctum Pontificem nec sub Decio, nec Romæ passum ostenderimus, necesse est, ut horum Martyrum historiam, qualis in memoratis Actis traditur, pariter rejiciamus. Veruntamen ob plurium Martyrologiorum minime contemnendam auctoritatem, ob eaque, quæ de sacris reliquiis, e Callisti cœmeterio extractis, infra dicemus, non dubitamus, quin sanctus aliquis* Cerealis *cum pluribus Sociis martyrio Romæ coronatus fuerit et in prædicto cœmeterio depositus. Quin et sanctos hosce Martyres sub Pontificatu* Cornelii *coronatos fuisse, et sic quidem, ut ejusdem socii vere dici possint ac debeant, omnino verisimile est.*

verisimile tamen est, eos illius socios in confessione,

40 *Etenim ex S. Cypriani epist.* LVII *constat, ingentem Romanorum numerum simul cum Pontifice*

A *fice suo Christum confessum esse. Epistolam hanc* § 11 *recitabimus; interim unum tantummodo ex ea locum, unde id satis colligas, accipe.* Quale fuit, *inquit S. Cyprianus,* sub oculis Dei spectaculum gloriosum, quale in conspectu Christi et Ecclesiæ suæ gaudium, ad pugnam, quam tentaverat hostis inferre, non singulos milites, sed tota simul castra prodiisse! Omnes enim constat venturos fuisse, si audire potuissent, quando accurrerit properanter et venerit, quisquis audivit *etc. Ex hisce vero plurimos martyrii lauream consecutos fuisse, scribit S. Pacianus, Barcinonensis episcopus seculo* IV, *in epistola* II *ad Sympronianum,* Habes, *inquiens,* ejus, (*Cypriani*) epistolas, quibus Cornelium, Urbis Episcopum... plurimis confessoribus, plurimis quoque martyribus ducem factum, et cum plurimis gloriosissime coronatum.

et post martyrium in Callisti cœmeterio sepultos,

41 *Ex horum igitur numero fuisse potuit* S. Cerealis *miles cum conjuge sua* Salustia, *ceterisque Sociis viginti et uno, quos Beda vel Florus, Usuardus, Actaque a Schelstratio edita, et Romanum Martyrologium,* promiscui sexus, *Mss. vero nostra omnes milites fuisse referunt; quibus postremis consonare videtur Ado, qui cum milites*
B *una cum* Cereali *ac* Salustia *a* S. Cornelio *baptizatos prius commemorasset, viginti unum cum sancto Pontifice nec non* Cereali *ac* Salustia *cæsos narrat. Utrum tamen hi viginti ac tres, simul ac cum* Cornelio *comprehensi essent, an aliquo post tempore, capite plexi fuisse dicendi sint, incertum est. Primum placuit* *Papebrochio in Propylæo Maii pag.* 34*, *ubi per conjecturam censet,* Cornelium, *jussu Galli cæsis, quos ille baptizarat, militibus, Centumcellas in exsilium pulsum esse.*

indeque errorem in Acta irrepsisse.

42 *Unde autem Actorum scriptor indici potuerit, ut crederet,* S. Cornelium *una cum prædictis Martyribus Romæ coronatum fuisse, Papebrochius ibidem his verbis exponit:* Quia autem corpus (*sancti Pontificis*) Romam (*Centumcellis*) translatum, eodem loco conditum fuit, ubi Cerealem et Socios antea tumulaverat B. Lucina (*vel quiscumque alius*;) factum videtur, ut, quorum fuit conjuncta confessio, ac deinde sepultura, eorum unus fuisse crederetur exitus, per martyrium uno die ac loco toleratum. *Ita ipse valde probabiliter. Porro illorum Martyrum corpora in Romano S. Callisti cœmeterio reipsa tumulata fuisse, suadet* S. Cerealis *militis ac martyris cor-*
C *pus simul cum tribus aliis ex eodem cœmeterio extractum, ac deinde translatum Antverpiam, ubi in templo nostræ domus professæ honorifice deposita sunt, pieque coluntur, ut dicere modo aggredior.*

S. Cerealis et aliorum corpora

43 *In insigni codice Ms., cujus involucrum argenteis deauratisque laminis compactum est, inscripta sunt exemplaria instrumentorum authenticorum de sacris reliquiis, quas ecclesia nostræ domus professæ religiose complectitur. Inter cetera autem unum recensetur* de sacris corporibus SS. Fortunati, Cyrini, Innocentii, et Cerealis martyrum. *Confectum est hoc instrumentum a Matthæo Sorcio, publico notario Capitolino, et ut tali ab Almæ Urbis conservatoribus comprobato, signatumque est die* 24. *Novembris anni* 1622. *In eo testatur laudatus notarius, excellentissimum dominum Joannem Fernandez Pacheco, Marchionem Villenæ, pro rege Catholico apud Paulum* V *Papam tum temporis oratorem, anno* 1606, *die* 5 *Septembris, ab eodem Pontifice Apostolicas litteras impetrasse, quarum vigore nonnulla Sanctorum corpora ex pluribus Urbis cœmeteriis seu cryptis die* 10 *ejusdem mensis fuere extracta.* AUCTORE C. S.

ex eodem cœmeterio accepta,

44 *Huic rei se cum Hieronymo Marchetto; pariter notario, adfuisse, petitaque de iisdem corporibus instrumenta confecisse, Matthæus Sorcius testatur. Deinde subdit:* Inter quæ corpora fuerunt etiam extracta infrascripta, me notario præsente.. corpus S. Fortunati, corpus S. Innocentii subdiaconi, corpus S. Cyrini et corpus S. Cærealis, qui pro fide Christi omnes martyrium subierunt etc. Quæ omnia supra nominata corpora fuerunt extracta ex cœmeterio S. Calisti extra Urbem etc., nunc autem dono data a domino Antonio Corbo, qui fuit unus ex dictis extractoribus, pervenerunt ad manus admodum R. patris Jacobi Tirini Societatis Jesu etc.

et domui professæ Antverpiensi

45 *In eodem codice exstat et aliud instrumentum contractum ex litteris patentibus illustrissimi domini Joannis Malderi, Antverpiensis episcopi, prædictas ac nonnullas alias Sanctorum reliquias approbantis, ex quo ad argumentum nostrum spectantia eisdem verbis huc transfero.* Joannes Malderus, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Antverpiensis. Omnibus et singulis has visuris salutem in Domino. Proposuit nobis R. P Joannes de Tollenare, præpositus domus professorum Societatis Jesu in hac civitate Antverpiensi, quatenus eidem domui a variis personis fide dignis plurimorum Sanctorum reliquiæ pridem sunt donatæ, quæ in eadem domo asservantur, inter quas sunt:... E

Sancti Cerealis mart. militis corpus,
Sancti Cyrini mart. militis corpus,
Sancti Fortunati mart. militis corpus,
Sancti Innocentii mart. Subdiac. corpus.

Societatis Jesu donata,

46 Hæc corpora extracta fuere cum venia sanctissimi domini nostri Pauli V, donata a Domino Antonio a Corbi, qui fuerat unus ex extractoribus, ut patet ex instrumento notoriali, dato 24 Novembris 1622, apposito sigillo, filo ex auro et bysso confecto. Cumque supra nominatus P. Præpositus desiderans, ut prædictæ omnes reliquiæ eo, quo decet, honore et cultu venerarentur, a nobis postulaverit, ut easdem recognosceremus, ac ut populo venerandæ exponi possent, concederemus, nos pro munere nostro iis libenter intenti, per quæ Christi fideles ad imitationem et debitam Sanctorum cum Christo regnantium cultum incitentur, RR. DD. S. Theol. licentiatis, Zegero van Housum, canonico et pœnitentiario ecclesiæ nostræ cathed., et Petro Coens, item canonico ejusdem ecclesiæ, specialem dedimus commissionem, ut supra nominatas reliquias, ac memorata diplomata et munimenta inspicerent et diligenter examinarent. F

et publicæ venerationi ibidem exposita,

47 Postquam autem ab iisdem debite fuimus informati, supradicta omnia, prout inferuntur, vera esse et sincera; censuimus, supra nominatas reliquias tamquam veras et genuinas habendas esse, iisdemque eum cultum et venerationem deferendam, quæ hujusmodi sacris pignoribus merito debetur, ac in Ecclesia Catholica semper adhibita fuit; adeoque ut in diœcesi nostra populo venerandæ publice exponi possint, concedimus per præsentes. In quorum fidem etc. *Datæ autem notantur hæ litteræ anno* 1625 *die* 30 *Octobris. Huc usque illustrissimus Malderus in laudato instrumento.*

forte sunt

48 *Observandum porro est, corpus* S. Cerealis, *ex Callisti cœmeterio acceptum, diserte dici esse* Cerealis

AUCTORE C. S.

Cerealis martyris militis, *eodemque* Martyris *ac* militis *titulo* SS. Cyrinum *et* Fortunatum, Innocentium *vero* martyris *ac* subdiaconi *appellari : unde statuendum videtur, memorata corpora cum inscriptione cujusque nominis, ac muneris olim gesti, inventa fuisse, et in litteris patentibus, illustrissimo Maldero exhibitis, expressa, licet* militum *titulus in compendio instrumenti num.* 44 *recitati non legatur, ex librarii incuria, aut brevitatis causa forsitan prætermissus. Præterea suspicionem impositi illis post exhumationem nominis, uti sæpe fieri assolet, a duobus prioribus,* Cereale *scilicet ac* Cyrino,*removent ipsa nomina, cum propria sint, non appellativa ; hæcque, non illa, Sanctis anonymis soleant imponi, ut apud Sanctiss. Dominum nostrum Benedictum XIV in insigni suo Opere de Beatorum canonizatione ac Servorum Dei beatificatione, lib.* IV, *part.* II, *cap.* XXVIII, *a num.* 15 *videre est.*

prædictorum martyrum.

49 *De* Fortunato *potest quidem esse suspicio ; attamen eo nomine reipsa potuit appellari; deinde saltem cum* militis *titulo sacrum ejusdem corpus inventum fuisse dicendum est : neque enim solet Sanctis anonymis una cum nomine munus aliquod adscribi. An ex eorumdem numero etiam fuerit*
B S. Innocentius *subdiaconus, et an istud ipsi nomen proprium sit, an postea inditum, non disputo ; neque etiam certo ausim asserere,* SS. Cerealem, Cyrinum *ac* Fortunatum, *de quorum sacris corporibus modo egimus,* S. Cornelii *in confessione fidei socios fuisse : id enim unum ostendere volui, sanctum aliquem* Cerealem militem *in cœmeterio Callisti repertum esse, qui forte is ipse fuit, quem Acta in eo cœmeterio sepultum perhibent simul cum sociis, inter quos potuere* SS. Cyrinus *et* Fortunatus *milites, nec non* Innocentius *subdiaconus numerari ; nam ut hosce* promiscui sexus *fuisse referunt, ita nec ejusdem omnes muneris fuisse affirmant.*

Eorumdem solemnis elevatio et cultus ibidem.

50 *Ceterum ex eodem Ms. codice ecclesiæ nostræ habemus, memorata Sanctorum pignora anno Christi* 1655, *die* 25 *Julii simul cum aliis octo sacris corporibus solemnissimo ritu elevata, et in suis quæque loculis seu thronis, per ecclesiæ ambitum ex marmore variegato eum in finem elaboratis, deposita fuisse. Præterea festivitatis pompam, quæ ingenti cum magnificentia, quæ ibidem describitur, maximoque cum populi e vicinis locis confluxu celebrata est, solemni præsertim supplicatione, in qua, comitante illustrissimo domino*
C *Mario Ambrosio Cappello, Antverpiensium episcopo, cum amplissimo cathedralis ecclesiæ canonicorum capitulo, memoratæ reliquiæ ex eadem cathedrali divæ Virginis ecclesia per urbem delatæ et in prædicta domus professæ nostræ ecclesia, ut diximus, collocatæ fuerunt. Conflagravit quidem hæc ecclesia nostra anno* 1718, *verum memorata Sanctorum pignora, flammis subducta, et per restauratæ ecclesiæ ambitum denuo deposita, etiam hodiedum pie coluntur.*

§ IV. S. Cornelii patria Romana: acta ante Pontificatum : ejusdem ad illum assumptio post diuturnam sanctæ Sedis vacationem.

V*ulgatis* S. Cornelii *Actis maximam partem rejectis, superest, ut ejusdem præclare gesta ex*
D *melioribus monumentis, ac ipsius præsertim sanctique Cypriani ultro citroque missis epistolis colligamus. Utemur autem editione Veneta anni* 1728, *recensente Stephano Baluzio et post hunc quodam monacho Benedictino Congregationis S. Mauri ; quod semel hic monuisse sufficiat.* Cornelium natione Romanum, ex patre Castino natum *esse scribit Anastasius Bibliothecarius , vel quisquis illi prævivit; cui etiam nonnulla Actorum apographa, et quoad Romanam patriam etiam Catalogus Romanorum Pontificum, e serenissimæ reginæ Sueciæ bibliotheca ante tom.* I *Aprilis ab Henschenio editus, consentiunt. Forte igitur fuerit e celeberrima illa inter Romanas familias gente Cornelia progenitus, ut Franciscus Blanchinus censuit (ex* Cornelii, *arbitror, vocabulo) in Notis historicis ad laudatum Bibliothecarium.*

Sanctus patria Romanus, patre, ut fertur, Castino genitus.

52 *Illum per omnes ecclesiasticos Ordines, insigniaque in Ecclesiam merita ad supremi Pontificatus apicem ascendisse, irrefragabilis testis est S. Cyprianus, in epist* LII *ad Antonianum sic scribens* : Quod Cornelium, carissimum nostrum, Deo et Christo et Ecclesiæ ejus, item consacerdotibus cunctis, laudabili prædicatione commendat ; non iste ad Episcopatum subito pervenit,
E sed per omnia ecclesiastica officia promotus, et in divinis administrationibus Dominum sæpe promeritus ad sacerdotii sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. *Ex his habemus quidem,* S. Cornelium *ante aditum Pontificatum Romano clero adscriptum, variisque ecclesiasticis muniis clarissime functum esse, at ejusdem gesta a nemine recensita reperimus. Attamen cum e Romano clero fuerit, haud dubie ad ipsum spectat pars, et fors non minima, eorum, quæ clerus ille, S. Petri Cathedra per Fabiani martyrium vacante, in calamitosa illa Ecclesiæ tempestate egregie præstitit, et quorum aliqua propterea hic recensebimus, cetera in S. Cypriani gestis, hoc ipso die illustrandis, relaturi.*

omnibus sacris Ordinibus initiatus, cum cetero clero,

53 *Decius, Philippis patre filioque cæsis, potitus imperio, vix prius regnandi quam Ecclesiam Dei persequendi fecit initium,* et quasi hujus rei gratia provectus esset ad illud principale fastigium, furere protinus contra Deum cœpit, *ut loquitur Lactantius cap.* IV *de Mortibus persecutorum. Quamquam vero communi in omnes Christianos odio ageretur, atrociori tamen in Dei ministros furebat, e quorum numero post occisum S. Fabianum Pontificem, etiam S. Moysem et*
F *Maximum presbyteros, ac Nicostratum diaconum carceri mancipavit. Hic erat Ecclesiæ status, dum illius per Fabiani cædem viduatæ curam Romanus clerus suscipiens, omnes vigilantissimi pastoris partes explevit, donec novus Pontifex crearetur. Exstant variæ inter Cyprianicas epistolæ, ex quibus perspicuum est, quanto zelo clerus ille non modo Romanam diœcesim, sed et Carthaginensem, aliasque curarit. Juverit aliquod hujus rei specimen exhibuisse.*

in persecutione Decii, sancta Sede vacante,

54 *Audierant, S. Cyprianum, qui martyrii coronam in aliud tempus prudenter differens, sese ecclesiæ suæ utilitati servabat, in spontaneum exsilium secessisse; ignarique, qua id ipse mente fecisset, et quantum etiam absens suo gregi per litteras consuleret ; suarum partium esse putarunt, Carthaginensem clerum officii commonere, suoque exemplo cohortari ad vices pastoris intrepide obeundas, ne quid detrimenti ex illius absentia grex pateretur. Itaque epistolam, quæ inter Cyprianicas secunda est, ad laudatum clerum transmisere, in qua post expositas boni pastoris partes,*

Ecclesiam ingenti cum zelo

A *tes, maliquc mores, hæc aiunt :* Nolumus ergo, fratres dilectissimi, vos mercenarios inveniri, sed bonos pastores ; cum sciatis, tum non minimum periculum incumbere, si non hortati fueritis fratres nostros stare in fide immobiles, ne in præceps euntium ad idololatriam funditus eradicetur fraternitas.

et sollicitudine

55 Nec enim solum verbis vos hortamur, sed discere poteritis a pluribus, a nobis ad vos venientibus, quoniam ea omnia nos, Deo adjuvante, et fecimus et facimus cum omni sollicitudine et periculo seculari, ante oculos plus habentes timorem Dei et pœnas perpetuas, quam timorem hominum et brevem injuriam; non deserentes fraternitatem, et hortantes eos stare in fide, et paratos esse ire cum Domino. Sed et ascendentes ad hoc, quod compellabantur *(puta, sacrificandum)*, revocavimus. Ecclesia stat in fide, licet quidam terrore ipso compulsi, sive quod essent insignes personæ, sive apprehensi timore hominum, vererentur; quos quidem separatos a nobis non dereliquimus, sed ipsos cohortati sumus et hortamur agere pœnitentiam, si quo modo indulgentiam poterunt recipere ab eo, qui potest præstare; ne, si relicti fuerint a nobis, pejores B efficiantur.

curat.

56 Videtis ergo, fratres, quoniam et vos hoc facere debetis, ut etiam illi, qui ceciderunt, hortatu vestro corrigentes animos eorum, si apprehensi fuerint iterato, confiteantur, ut possint priorem errorem corrigere : et alia, quæ incumbunt vobis, quæ etiam et ipsa subdidimus ; ut si, qui in hanc tentationem inciderunt, cœperint apprehendi infirmitate, et agant pœnitentiam facti sui, et desiderent communionem, utique subveniri eis debet : sive viduæ, sive clenomeni, qui se exhibere non possunt, sive hi, qui in carceribus sunt, sive exclusi de sedibus suis, utique habere debent, qui eis ministrent. Sed et catecumini, apprehensi infirmitate, decepti esse non debebunt, ut eis subveniatur. Et, quod maximum est, corpora martyrum aut ceterorum si non sepeliantur, grande periculum imminet eis, quibus incumbit hoc opus agere. *Ut vero hæc epistola sua etiam aliis prodesset, in calce rogant, ut eam quaquaversum transmittant, aut saltem per nuntios vel litteras, quos possunt, admoneant,* ut stent fortes et immobiles in fide. *Hæc ipsi, quæ huc transferenda censui, quia dubium non est, quin Sanctus noster* in divinis administrationi- C bus, *teste Cypriano,* Dominum sæpe promeritus, *magnam hujus zeli ac sollicitudinis partem sibi vendicaverit.*

Multi in ea persecutione lapsi,

57 *Pergebat interim excitata persecutio, urgente Decio, per Romanum imperium sævire, magnamque non modo corporum, sed et animarum stragem edebat. Quæ quidem quanta fuerit, ex altera ejusdem Romani cleri epistola,* XXXI *inter Cyprianicas, ad ipsum Cyprianum data licet colligere.* Aspice, *inquit,* totum orbem pœne vastatum, et ubique jacere dejectorum reliquias et ruinas; et idcirco tam grande expeti consilium *(ad medendum lapsis)* quam late propagatum videtur esse delictum. *Similiter Moyses, Maximus et Nicostratus, ceterique Romani confessores, vocant illud* grande delictum et per totum pœne orbem incredibili vastatione grassatum. *Sed et S. Cyprianus lib. de Lapsis multorum in Africa ignavam perfidiam deplorat, et S. Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib. VI Historiæ ecclesiasticæ, cap.* XLI, *similes Alexandrinorum lapsus exponit.*

AUCTORE C. S.

quorum causa ab eodem clero

58 *Ex lapsorum tamen numero non pauci perfidiam exosi, ad Ecclesiæ pacem admitti flagitabant; et in Africa quidem ex temeraria quorumdam presbyterorum confessorumque indulgentia, contra Ecclesiasticæ ejus temporis disciplinæ vigorem, eam sine debita pœnitentia sibi vendicare nitebantur, ut S. Cyprianus in variis epistolis acerbe conqueritur. De eodem argumento idem sanctus antistes ad Romanos scripsit, qui ipsi per epistolas* XXX *et* XXXI *responderunt, placere sibi, quæ ipsæ prudenter egerat ; lapsos ad pœnitentiam cohortandos esse, donec per maturum examen de cujusque causa statueretur : ceterum sibi fixum ratumque esse in re tanta nihil præterea decernere, donec novus Pontifex electus esset.*

prudenter tractata est.

59 Quamquam nobis, *inquiebant,* differendæ hujus rei necessitas major incumbat, quibus post excessum nobilissimæ memoriæ viri Fabiani nondum est Episcopus propter rerum et temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur, et eorum, qui lapsi sunt, possit cum auctoritate et consilio habere rationem. *Et rursum :* Cujus temperamenti *(severitatis ac indulgentiæ)* moderamen nos hic tenere quærentes, diu, et quidem multi, et quidem cum quibusdam episcopis vicinis nobis et appropinquantibus, et quos E ex aliis provinciis longe positis persecutionis istius ardor ejecerat, ante constitutionem Episcopi nihil innovandum putavimus ; sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus, ut interim, dum Episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspenso eorum, qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur.

Sedes Apostolica

60 *Incommoda sane accidebat Ecclesiæ tam calamitoso tempore viduitas ; verum huic benignissimus Deus tandem prospexit, deditque Pontificem tanto oneri parem, sanctum scilicet* Cornelium, *de cujus Pontificatus initi tempore apud eruditos nonnulla est dissensio. Catalogus Pontificum ex bibliotheca serenissimæ reginæ Sueciæ, ab Henschenio editus, Romanam Cathedram tantummodo sex a S. Fabiani martyrio dies vacasse notat, manifesto errore et ab omnibus agnito : ita enim jam a 26 Januarii anno 250 ad eam evectus fuisset* Cornelius, *quod ex dicendis admitti nequiquam potest. In Catalogo multo vetustiori apud eumdem Henschenium nihil quidem de vacationis tempore memoratur, sed de* Cornelio *sic legitur :* Cornelius annos duos, menses tres, dies decem, a consulibus Decio II et Decio, usque Gallo et Volusiano. F

ultra 4 menses,

61 *Hisce presse inhærens Henschenius in Diatriba præliminari ad memoratos Pontificum Catalogos tom. I Aprilis præfixa,* S. Cornelii *ordinationem post quatuor mensium et quindecim circiter dierum sanctæ Sedis vacationem, circa 4 Junii anno 250 collocat, ad quem annum diemque deducunt calculi per annos 2, menses 3, dies 10 a 14 Septembris, quo Sanctum obiisse nobiscum statuit, ordine retrogrado initi. Ejusdem opinionis est Franciscus Blanchinus in Notis chronologicis ad Bibliothecarium, ubi Papebrochium arguens, quod collegæ sui sententiam deseruerit, inter cetera pag. 197 refert veterem inscriptionem, in basilica S. Pauli antiquæ picturæ subjectam, in qua totidem annos, menses ac dies in Pontificatu ipsi attribui opinatur, ut § 12 dicturi sumus.*

post S. Fabiani necem.

62 *Verum ab hac Henschenii sententia Papebrochius, ut insinuavi, in Conatu Chronico-historico ad Catalogos Pontificum pag. 33 * in Propylæo Maii recessit, et cum Eminentissimo Baronio, eruditoque Schelstratio censuit, sanctæ Sedis vacationem*

AUCTORE C. S.

cationem tam exiguo mensium spatio non posse concludi ; quemadmodum etiam utrique Pagio, Tillemontio, aliisque visum est. Horum omnium ratio est, quod, quæ a clero Romano, vacante Sede, in Cyprianicis epistolis gesta leguntur, annum facile exigere videantur, ut et nos in ejusdem Cypriani Actis dicturi sumus. Accedit et altera ratio non minus urgens ex tempore, quo S. Moyses et socii Romano carceri inclusi detentique fuere, quoque S. Cyprianus suas ad illos litteras, et hi ad ipsum responsorias dedere.

imo integro anno

63 *De hisce confessoribus ita habet primarius Pontificum Catalogus apud Henschenium :* Post passionem ejus *(S. Fabiani)* Moyses et Maximus presbyteri et Nicostratus diaconus comprehensi sunt, et in carcerem missi. Eo tempore supervenit Novatus ex Africa, et separavit de Ecclesia Novatianum, et quosdam confessores, postquam Moyses in carcere defunctus est, qui fuit ibi menses undecim, dies undecim. *De eorumdem diuturno carcere etiam meminit S. Cyprianus epist.* XV *ad illos ipsos etiam tum in carcere vinctos data ;* Erant nunc, *inquiens,* magistratus, et consules sive proconsules, annuæ dignitatis insignibus et duodecim fascibus glorientur. Ecce B dignitas cœlestis in vobis honoris annui claritate signata est, et jam revertentis anni volubilem victricis gloriæ diuturnitate transgressa est. Illuminabat mundum sol oriens et luna decurreus ; sed vobis idem, qui solem fecit et lunam, majus in carcere lumen fuit... Per vicissitudines mensium trausmeavit hibernum ; sed vos inclusi tempora hiemis persecutionis hieme pensabatis.

et aliquot mensibus

64 *Similia de vere ac æstate in carcere traductis locutus, de autumno subdit :* Nec deest autumno ad munera fungenda* temporis gratia spiritualis. Vindemia foris premitur, et profutura poculis, in torcularibus uva calcatur : vos de Domini vinea pingues racemi, et jam maturis fructibus botri, pressuræ secularis iufestatione calcati, torcular vestrum, carcere torquente, sentitis... Sic apud servos Dei annus evolvitur. *Hæc Cyprianus ; ex quibus liquet primo, eam epistolam scriptam esse, dum confessores jam anno integro, aut certe paulo minus in carcere perdurassent, in quem hiemali tempore eos conjectos fuisse satis clare insinuavit, dum ab illa anni tempestate eorumdem in carcere incommoda laudare exorsus est. Liquet secundo, eamdem epistolam non nisi anno* 251 *ineunte, aut* 250 *jam* C *multum provecto scribi potuisse ; alioqui enim dicendi essent confessores, imperantibus Philippis, comprehensi esse, quod nemo admiserit.*

* al· fundenda

usque in annum 251 vacasse

65 *Jam vero, ut ad propositum veniamus ; certum est, Romanam Cathedram, dum ista scriberet Cyprianus, adhuc vacasse. Id enim omnino persuadet altum de suffecto* Cornelio *in ea silentium, cujus ordinatio Cyprianum certe latere non potuisset, si hæc, ut adversarii volunt, jam a die* 4 *Junii anni* 250 *contigisset. Nulla pariter de sancto Pontifice fit mentio in ejusdem Cypriani epistola* XXV *ad prædictos confessores pariter scripta ; nec in horum ad illam vel ad ambas responsoria, quæ inter Cyprianicas* XXVI *est. Hisce argumentis negativis, quæ in hujusmodi casibus, et sub similibus adjunctis, magnam vim habent, adjungo et aliud positivum.*

probatur.

66 *Ex dicendis patebit, S. Cyprianum e spontaneo secessu suo jam reducem, concilium Carthagine celebrasse, quando nuntii de* S. Cornelii *electione ad Pontificatum eo advenerunt. Secesserat autem Cyprianus anno* 250 *ineunte, nec nisi post* D *unius anni ac aliquot mensium spatium Carthaginem reversus est, ut liquet ex ejusdem epistola* XL *ad plebem suam circa festum Paschæ data, in qua ait :* Non suffecerat exsilium jam biennii, et a vultibus atque ab oculis vestris lugubris separatio! *ubi tamen biennium inchoatum, non completum accipiendum esse, in ejusdem Sancti Actis ostendemus. Rediit igitur Carthaginem Cyprianus anno* 251 *sed non nisi post Pascha, ut ex eadem epistola habemus, eodemque ibidemque concilium celebrante, nuntii de recens suffecto in Romanam Cathedram* Cornelio *appulere ; atque adeo ejusdem sancti Pontificis ordinatio ad* 4 *Junii anni* 250 *referri non potest.*

Respondetur

67 *Ad primum argumentum, quod a Romani cleri tempore interpontificii gestis desumpsimus, respondet Blanchinus, satis expeditum fuisse Romam inter et Carthaginem litterarum commercium, ut a* 20 *Januarii, quo Fabianus e vivis sublatus est, usque ad* 4 *Junii, litteræ quatuor, totidemque responsoriæ, ultro citroque mitti potuerint. Sit ita sane : verum non ab impedito litterarum commercio, locorumve distantia, sed a rebus tam Romæ, quam Carthagine, sancta Sede vacante gestis, auctores, quos laudavimus, argumentantur, rati hisce plus quam quatuor mensium spatium impendi debuisse, et re vera impensum esse, in S. Cypriano ostendemus.* E

ad quasdam rationes

68 *Difficultatem, quam ex diuturno confessorum carcere repetiimus, sibi pariter objicit Blanchinus; sed* facile, *inquit,* respondemus, si mensium numerus supponatur in Catalogo non vitiatus, Moysis carcerem iteratum intelligi oportere per aliquot menses persecutionis Decii aute mortem Fabiani, qui potiorem numeri partem constituant; et nuius et alterius post, qui compleant summam mensium undecim et dierum totidem. Constat enim ex Cæcilio *(Lactantio)* de Mortibus persecutorum, Decii persecutionem inchoasse a suscepto per eumdem imperio... Cum itaque paulo post initium anni æræ Christianæ 249 viderimus imperium Decio fuisse delatum, et ipse protinus furere contra Deum cœperit, veros ejus cultores insectando, potuit quoque Moyses cum sociis carceri mancipari per octo vel novem menses aute martyrium Fabiani.

pro opposita opinione productas.

69 *Hæc Blanchinus : cui ego æque facile respondeo, illam Moysis sociorumque ante Fabiani obitum in carcerem conjectionem contra ejusdem Catalogi assertum gratis reponi ; iterationem vero carceris, adversari S. Cypriano in epistola n.* 63 F *et seq. relata, ubi manifeste supponit, eos per quatuor circiter anni tempestates, non interrupta captivitate, durasse. Quod ad mensium numerum pertinet, si is vitiatus sit, ex eadem Cypriani epistola dicendus est defectu potius quam augmento laborare. Nihil etiam ex Lactantii verbis sibi habet Blanchinus : nam quocumque anni* 249 *tempore Decius ab exercitu acclamatus sit imperator, non nisi post Philippi cædem, id est, non nisi eo anno exeunte aut multum provecto Roma potitus est; sed neque necesse fuit, Moysem cum sociis eo ipso anno carceri mancipari, ut Decius, adeptus imperium, contra Deum protinus cœpisse furere, a Lactantio dici potuerit. Ad veterem inscriptionem num.* 61 *a Blanchino laudatam,* § 12 *respondebimus.*

Error Catalogi

70 *Credimus itaque* S. Cornelium *anno* 251 *Pontificem ordinatum esse, idque ipsum per adscriptos consulatus docet vetustissimus Henschenii Catalogus, correcto errore, quem in eum irrepsisse, ostendemus. Quippe in eo dicitur* Cornelius *sedisse*

a

A a consulibus Decio II et Decio : *secundus autem Decii patris consulatus spectat ad annum* 250; *sed in eo non* Decium *filium, sed* Gratum *collegam habuit; prout in emendatioribus Fastis legitur, et ipse Catalogi auctor agnoscit in Fabiano, quem* Decio II et Grato *passum scribit. Annus vero Christi* 251 *in iisdem Fastis signatur consulibus* Decio III et Decio : *cum itaque in Catalogo* Cornelius *utroque Decio consulibus sedere cœpisse dicatur; patet in numero consulatus Decii senioris mendum esse, et pro II scribendum esse III.*

in adscripto II *et* IV *consulatu Decii*

71 *Quam facile autem in apographa erronei numeri irrepant, quotidiana docet experientia; et vel hinc patet, quod in eodem exemplari, in quo Henschenius legit* Decio II et Decio, *Ægidius Bucherius, qui illud a Bollando commodatum prior edidit, legerit* Decio IV et Decio. *Posteriori modo etiam habent Cuspinianus et codex Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, a laudato Schelstratio post dissertationis* III *caput* IX *vulgatus; quem tamen ibidem cap.* II, *non magis quam Henschenii exemplar, ipsum autographum esse præmonuerat. Ceterum Decius IV consulatum numquam gessit, ideoque neque hæc lectio admittenda est. At vero Onuphrius Panvinius Commen-* B *tario in lib.* II *Fastorum ad annum Urbis* 1004 *testatur,* Decio III et Decio, *legi* in Vita S. Cornelii, *cujus auctorem* Damasum *laudat; per quam quidem Vitam videtur hunc ipsum catalogum designare, qui Damasi aliquando creditus est ob duas epistolas, quæ sub ejus sancti Pontificis, sanctique Hieronymi nomine exstant, sed inter spurias nunc reputantur, et de quibus Papebrochius in Propylæo Maii, pag.* 3 *in Apparatu Henschenii, num.* 9, *et Schelstratius Antiq. illust. tom.* I, *dissert.* III *cap.* III *consuli potest.*

corrigitur ex aliis monumentis.

72 *Negat quidem laudatus Schelstratius cap.* II, *hunc Catalogum Panvinio præluxisse, quia, ut inquit, in Indice librorum et Actorum Mss., quibus is usus fuit, qui exstat in Bibliotheca Vaticana, nulla illius fit mentio:* sed solum citantur « Pontificum Romanorum Vitæ Damasi Papæ, Anastasii et Guilielmi S. R. E. bibliothecariorum, Pandulfi Pisani et recentiorum auctorum : » a quibus Onuphrius putavit conscriptum fuisse Librum Pontificalem. *Sed ubi, quæso, in eo libro Pontificali ad* Cornelii *periodum* Decius III et Decius *consules leguntur? Certe ne apud ipsum quidem Schelstratium in eodem Opere. Per* Damasum *igitur* in Vita Cornelii *aliud quidpiam, quam* C *dictum Librum Pontificalem designavit Panvinius, et verisimilius hunc ipsum Catalogum, ut etiam suspicatus fuit Henschenius in Apparatu ejusdem Opusculi, quem Schelstratius propterea erroris perperam arguit.*

Tillemontii hallucinatio observatur.

73 *Paucis præterea hic observo, hallucinatum fuisse Tillemontium, dum Nota* 1 *in* S. Cornelio *ex verbis Henschenii, quem more suo Bollandum vocat, male intellectis credidit, illi visum fuisse pro* Decio *filio, legendum* Grato. *Verum hallucinationem illius locus, quem laudat, ante tom.* I *Aprilis, pag.* 26, *num.* 66 *manifestam facit. Henschenii verba accipe:* Videtur S. Cornelius creatus circa 4 Junii anni 250... Primo autem Sedis anno inceperunt sequentem annum citati consules Decius Augustus secundo et Q. Etruscus Cæsar, ejus filius, et anno secundo 252 fuerunt consules Gallus et Volusianus. *Nihil itaque aliud hic dixit Henschenius, quam utrumque Decium annum* 251, *dum primus* Cornelii *in Pontificatu annus etiam curreret, suo consulatu aperuisse; sed ante eum jam sedisse* Cornelium; *quod tamen postremum,*

uti et secundus ad illum annum Decii consulatus, ex dictis admitti non potest. Ceterum laudatus Blanchinus frustra persuadere conatur, utriusque Decii consulatum anno 250 *affigendum esse, patre secundum, eumque ordinarium filio suffectum per Grati cessionem gerente.* AUCTORE C. S.

Ordinatus est S. Cornelius anno 251,

74 *Quod ad tempus ordinationis ejus ulterius attinet, auctores ex S. Cypriani litteris passim colligunt, eam post Pascha, quod anno* 251 *in* 23 *Martii incidit, reponendam esse; nec posse tamen in annum nimis provectum differri, quia illius mense Novembri Decius periit, sub quo* Cornelium *notabili tempore sedisse, idem S. Cyprianus epist.* LII *testatur verbis, quæ num.* 18 *recensuimus. Uterque Pagius, alter in Critica Baronii ad annum* 251, *num.* 19, *alter in Breviario Romanorum Pontificum, et Pearsonius in Annalibus Cyprianicis, diem* 4 *Junii anni* 251 *assignant, quam sententiam tamquam probabiliorem Tillemontius etiam amplectitur. Nituntur hi vetustissimo Catalogo sæpe laudato, in quo si pro annis duobus sedis unum substituas, ut faciendum esse ostendemus, hancque cum mensibus tribus, ac diebus decem a die* 14 *Septembris anni* 252, *quo Sanctus obiisse creditur, subtrahas, ad prædictam Junii diem pervenitur.* E

probabiliter die 4 *Junii*

75 *At Baronius tom.* I *Annalium ad an.* 254, *num.* 46 *mavult ordinationem illam ad mensem Aprilem referre, quia concilium Carthaginense, quod Cyprianus in epist.* LV *Idibus Maii celebratum scribit, illa posterius credit: verum concilium illud anno* 252 *primum coactum fuisse, in S. Cypriano dicemus. Circa eumdem mensem eam pariter statuit Schelstratius Antiq. illust. dissert.* II, *cap.* VI; *Papebrochius vero etiam diem* 27 *determinat; sed ex conjectura, in auctoritate Catalogi secundi, quam* debilem plane *ille ipse agnoscit, fundata. Cum enim in memorato Catalogo Romana Cathedra post Fabiani cædem* dies sex *vacasse dicatur, Papebrochius illis annum unum ac menses tres, quos perperam omissos ait, adjiciens, atque ita a Fabiani obitu, sive a* 20 *Januarii anni* 250 *progrediens, ad memoratam Aprilis diem pervenit. Mihi autem hæc Papebrochii conjectura nimis debilis apparet, ut probabilem credam; maloque cum prioribus* Cornelii *ordinationem circa* 3 *Junii referre, quamquam nec hanc opinionem certam putem.*

Tam diuturnæ vacationis causa exponitur.

76 *Mirabitur forsitan lector tam diuturnam Sedis vacationem: causam assignat clerus Romanus in epistola num.* 59 *relata* rerum et temporum difficultates. *Furebat scilicet contra Deum Decius, ut loquitur Lactantius num.* 53, *tantoque odio in illius ministros, ac præsertim Romanæ Ecclesiæ agebatur, ut, S. Cypriano in epist.* LII *ad Antonianum teste*, Sacerdotibus Dei fanda atque infanda comminaretur, et multo patientius et tolerabilius audiret, levari adversus se æmulum principem, quam constitui Romæ Dei Sacerdotem. *Hoc furore abreptus S. Fabianum Pontificem die* 20 *Januarii anno* 250 *e medio sustulerat, sanctumque Moysem presbyterum aliosque aliquot et Romano clero carceri manciparat, ut supra dictum jam est, et haud dubie etiam reliquis ejusdem Ecclesiæ ministris eliminandis invigilabat. Quid mirum igitur, si laudatus clerus iniquitati temporis nonnihil credendum ratus, novi Pontificis electionem, quam Decium impotenti animo laturum non ignorabat, prudenter distulerit, donec suscitatæ persecutionis vehementia aliquantum remitteret.* F

§ V.

AUCTORE C. S.

§ V. Occasio eligendi Pontificis: Cornelii virtutes et præclara electio: Novati ac Novatiani notitia: schismatis ab his suscitati causa, modus ac tempus.

Probabile est rebellionem Prisci vel Valentis

Cornelii *Pontificatus exordio ad annum* 251 *et probabiliter ad diem* 4 *Junii relato, ordinationis illius modum, quæque eam subsecuta fuere, exponamus. Joannes Pearsonius in Annalibus Cyprianicis ad annum* 251, *num.* 5, *aliique suspicantur, Romanos opportunitate, quam absentia Decii, bello Macedonico contra Lucium Priscum distenti, ipsis fecerat, usos fuisse ad successorem S. Fabiano in Romana cathedra tamdiu viduata substituendum. De hac Decii expeditione Sextus Aurelius Victor in Cæsaribus ita meminit:* Per eos dies Lucio Prisco, qui Macedonas præsidiatu regebat, delata dominatio Gothorum concursu, postquam, direptis Thraciæ plerisque, illo B pervenerant. Qua causa Decio, quam potuit maturrime Roma digresso, Julius Valens cupientissimo vulgo imperium capit: verum utrique mox cæsi, cum Priscum nobilitas hostem patriæ censuisset.

opportunitatem Pontificis eligendi dedisse.

78 *Hæc eorum opinio mihi admodum verisimilis apparet; nam ex hujusmodi rerum perturbatione natum erat, persecutionem nonnihil mitigari, dum urgentior cura tyranni, ejusque ministrorum animos alio averteret, uti eam in Africa circa id tempus re vera* sopitam *fuisse, ex S. Cypriani epist.* LII *discimus, ac simile quid Romæ factum colligimus ex ejusdem Sancti epist.* LI, *in qua confessores, quos post S. Fabiani martyrium carceri inclusos fuisse supra diximus,* de carcere prodeuntes schismaticus et hæreticus error *excepisse dicitur; videlicet dum mortuo jam Moyse eorumdem socio, in Novatiani sshisma, ejusque sacrilegam ordinationem consensere, quod initio Pontificatus* Cornelii *factum videbimus. Huc etiam faciunt laudate epist.* LII *verba:* Cornelium sedisse intrepidum Romæ in Sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus... multo patientius audiret, levari adversus se æmulum principem, C quam constitui Romæ Dei Sacerdotem. *Hæc enim non incommode ita accipi possunt, quasi Decius eodem fere tempore* S. Cornelii *ordinationem ac Lucii Prisci, vel Valentis tyrannidem intellexisset.*

Cornelius per omnes ordines promotus, invitus

79 *Porro de legitima* Cornelii *electione, ejusque dignis summo Pontifice virtutibus, loco mox citato ad Antonianum hæc scribit Cyprianus:* Venio jam nunc, frater carissime, ad personam Cornelii collegæ nostri, ut Cornelium nobiscum verius noveris, non de malignorum et detrahentium mendacio, sed de Domini Dei judicio qui eum Episcopum fecit, et coepiscoporum testimonio, quorum numerus universus per totum mundum concordi unanimitate consentit. Nam quod Cornelium, carissimum nostrum, Deo et Christo et Ecclesiæ ejus, item consacerdotibus cunctis laudabili prædicatione commendat, non iste ad Episcopatum subito pervenit, sed per omnia Ecclesiastica officia promotus, et in divinis administrationibus Dominum sæpe promeritus, ad sacerdotii sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. Tum denique Episcopatum ipsum nec postulavit, nec voluit, nec, D ut ceteri, quos arrogantiæ et superbiæ suæ tumor inflat, invasit; sed quietus alias et modestus, et quales esse consueverunt, qui ad hunc locum divinitus eliguntur, pro pudore virginalis continentiæ suæ, et pro humilitate ingentiæ sibi et custoditæ verecundiæ, non, ut quidam, vim fecit, ut Episcopus fieret, sed ipse vim passus est, ut Episcopatum coactus exciperet.

eligitur Pontifex:

80 Et factus est Episcopus a plurimis collegis nostris, qui tunc in Urbe Roma aderant, qui ad nos litteras honorificas et laudabiles et testimonio suæ prædicationis illustres, de ejus ordinatione miserunt. Factus est autem Cornelius Episcopus de Dei et Christi ejus judicio, de clericorum pœne omnium testimonio, de plebis, quæ tunc affuit, suffragio, et de sacerdotum antiquorum, et bonorum virorum collegio: cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri, et gradus Cathedræ Sacerdotalis vacaret... Tum deinde Episcopatum non exambitum, nec exortum, sed de Dei, qui sacerdotes facit, voluntate susceptum, quanta in ipso suscepto Episcopatu suo virtus, quantum robur animi, qualis firmitas fidei! (quod nos simplici E corde et perspicere penitus et laudare debemus) sedisse intrepidum Romæ *etc., quæ num.* 18 *et seq. jam recitavimus.*

summo cum consensu sedecim episcoporum,

81 *Episcopos, qui illius electioni affuere, fuisse numero sedecim, laudatus S. Cyprianus ibidem testatur, dum Novatiani, qui Pontificatum nefarie invaserat, impudentiam arguens, ibidem ait:* Nisi si episcopus tibi videtur, qui, Episcopo in Ecclesia a sedecim coepiscopis facto, adulter atque extraneus episcopus fieri a desertoribus per ambitum nititur. *Inter hos antistites forte numerati fuere Pompeius et Stephanus, a quibus in Africam Roma reversis, probe se instructum fuisse de legitima* Cornelii *electione, idem Cyprianus in epistolis* XLI, XLII *et* XLV *affirmat. Sed verisimile non esse, eosdem ab Africana ecclesia Romam missos fuisse, ut electioni adessent, contra Pearsonium recte observavit Tillemontius Nota* 2 *in* S. Cornelio*: sic enim minime necesse fuisset, Caldonium ac Fortunatum post* Cornelii *electionem rei gestæ explorandæ gratia eodem destinari, uti factum videbimus.*

clerique ac plebis Ecclesiæ Romanæ.

82 *Clerum Romanum, ceterosque, qui ad Ecclesiam propius tum pertinebant,* S. Cornelius *in epistola ad Fabium Antiochenum antistem, cujus* F *fragmentum exstat apud Eusebium lib.* VI *Historiæ ecclesiasticæ, cap.* XLIII, *interprete Valesio, his verbis recenset:* In qua tamen *(Ecclesia Romana)* sciebat *(Novatianus, quem Eusebius aliique Græci* Novatum *perperam scribunt)* quomodo enim illud nescire potuisset? presbyteros quidem esse quatuor et quadraginta *(Græce est:* quadraginta sex*)* septem autem diaconos, totidemque subdiaconos, acoluthos duos et quadraginta, exorcistas et lectores cum ostiariis quinquaginta duos, viduas denique cum infirmis et egentibus plus quam mille et quingentas; quibus universis gratia et benignitas Dei alimenta suppeditat. *Horum tamen pene omnium ac innumerabilis præterea populi, unanimis in* Cornelium *virtutibus ornatissimum, consensio obstare non potuit quin inauditum ad id usque tempus in Romana Ecclesia monstrum dirum schisma ex paucorum perfidia oriretur ut* S. Cornelius *ibidem ita deplorat:* Et tamen tanta, tamque necessaria in Ecclesia multitudo, cœtus ille divinæ providentiæ copiis opulentus et numerosus,

AUCTORE C. S.

A numerosus, cum immenso ac pene innumerabili populo, ab hujusmodi desperatione et audacia illum *(Novatianum pseudo-pontificem)* deterrere et ad Ecclesiam revocare non potuit.

Contra illum schisma suscitat Novatianus,

83 *Hujus schismatis auctores fuerunt Novatus ac Novatianus, quos Græci scriptores passim confundunt,* Novatum *pro* Novatiano *scribentes. De Novato plura in S. Cypriano, cujus presbyter erat, dicenda venient; ideoque scelerati hujus hominis ante ejus in Urbem adventum gesta paucis tantum infra perstringam. Novatianum antequam in Ecclesiam admissus esset, philosophiam professum fuisse, docet S. Pacianus epist.* II *ad Sympronianum :* Novatianum, *inquiens*, mihi ingeris ? Philosophum sæculi fuisse audio ; nec satis miror, ab Ecclesia Dei vivi degenerasse. *Idem discimus ex S. Cypriano epist.* LII, *ubi illius jactantiam sic retundit :* Quisquis ille est, et qualiscumque est, Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est. Jactet se licet, et philosophiam vel eloquentiam suam superbis vocibus prædicet ; qui nec fraternam charitatem, nec Ecclesiasticam unitatem tenuit , quod prius fuerat, amisit.

qui prius philosophus Stoicus

84 *Secta Stoicum fuisse colligimus ex eadem epistola, in qua S. Cyprianus immitem ejusdem* B *hæresim, quæ omnibus lapsis omnem pacis spem præcidebat, convellens, hæc ait*: Alia est Philosophorum et Stoicorum ratio,... qui dicunt, omnia peccata paria esse, et virum gravem non facile flecti oportere : inter Christianos autem et Philosophos plurimum distat... Vitanda sunt a nobis, quæ non de Dei clementia, sed de philosophiæ durioris præsumptione descendunt. *Ceterum illius eloquentiam probat epistola* XXXI *inter Cyprianicas, quam ab eo ante suscitatum schisma, pro curandis lapsis Catholice scriptam, clerus Romanus communi omnium nomine ad S. Cyprianum transmisit, ut ex hujus Sancti epist.* LII *constat. Sanctus quoque Hieronymus in epist. ad Damasum de quinque quæstionibus, eumdem* eloquentissimum *appellat*; *et in Catalogo scriptorum nonnulla ipsius Opera recenset.*

et energumenus, moribundus baptizatus,

85 *Occasionem modumque, quo a gentilium philosophorum placitis ad Christi Ecclesiam accesserit, Eusebius supra laudatus ex memorata* S. Cornelii *epistola, seu* Cornelius *ipse, narrare prosequitur.* Agedum, inquit, exponamus deinceps, quibus operibus et cujusmodi conversatione confisus, ad Episcopalem locum aspiraverit. C An ideo fortasse, quod ab initio in Ecclesia versatus est, et multa pro ejus defensione certamina subivit, multisque et gravissimis periculis religionis causa conflictatus est ? Minime id quidem : quippe cui causam atque initium credendi præbuit satanas, in ipsum ingressus, atque in ipso aliquamdiu commoratus. Cumque ab exorcistis foveretur, in morbum gravissimum collapsus, dum jam jamque moriturus creditur, in ipso, in quo jacebat, lectulo perfusus, baptismum suscepit ; si tamen hujusmodi baptismum suscepisse dicendus est. Sed neque postquam liberatus est morbo, reliqua percepit, quæ juxta Ecclesiasticam regulam percepi debent ; neque ab episcopo consignatus est.

contra Ecclesiæ morem presbyter factus fuerat.

86 *Sacerdotio deinde præter ecclesiasticam illius temporis disciplinam initiatum fuisse,* Cornelius *in eadem epistola testatur his verbis*: Nam cum egregius ille vir Ecclesiam Dei reliquisset, in qua post susceptum baptismum presbyteri gradum fuerat consecutus, idque per gratiam episcopi, qui manus illi imponens, eum ad presbyterorum ordinem evexit : cui cum universus clerus, multique ex populo refragarentur, eo quod non liceret quemquam ex iis, qui urgente vi morbi in lectulo, perinde ac ille, perfusi fuissent, in clerum assumi ; postulavit ab iis episcopus, ut hunc solum ordinari a se paterentur. *Antequam ulterius progrediamur, respondendum est ad vanam Tillemontii suspicionem de Romanæ Ecclesiæ id temporis circa baptismum sensu.*

Refellitur Tillemontii suspicio

87 *Hic in* Cornelio *art.* 4 *ad citata verba suspicatur, Romanæ Ecclesiæ opinionem tum fuisse, per hujusmodi baptismum minus gratiæ, quam per immersionem seu ablutionem conferri ; aut saltem eam opinionem a S. Cypriano epist.* LXXVI *adscribi eis, qui baptismi ab hæreticis collati valorem propugnabant. Verum inanis est hæc Tillemontii suspicio ; non enim dicit* Cornelius : Si istud baptisma appellari possit, *ut ipse Gallice interpretatus est ; sed :* Si tamen hujusmodi (*baptismum)* suscepisse dicendus est. *Nempe, quia de hujusmodi hominis dispositione ad baptismum, ejusque gratiam utiliter suscipiendam necessaria, nonnullum poterat dubium oriri. Eodem fere modo, quo S. Joannes Chrysostomus Catechesi* 1 *ad illuminandos, sive baptizandos, de similibus moribundis ait :* Cum enim neque E præsentes agnoscit, neque vocem audit, neque illa respondere verba potest, quibus beatam cum omnium nostrum Domino pactionem deponat ; sed est quasi lignum inutile vel lapis, a mortuoque nil differt is, qui mox illuminandus est, quæ initiationis utilitas in tanta sensus omnis inopia?

de Romanæ Ecclesiæ ejus temporis

88 *Porro de Novatiani dispositione peculiaris moveri poterat suspicio, eo quod,* S. Cornelio *teste*, neque postquam liberatus est morbo, reliqua percepit, quæ juxta Ecclesiasticam regulam percipi debent ; neque ab episcopo consignatus est : *quod sane indicium erat, eum de officio suo, ad quod per baptismum obstrictus fuerat, parum fuisse sollicitum. Causam vero, ob quam hujusmodi baptizati in lectulis a presbyterii ordinatione ac clericatu arcerentur, expressit concilium Neocæsareense seculo* IV *celebratum, cujus canon* 12 *sic habet :* Si quis ægrotus fuerit illuminatus *(id est, baptizatus)* non potest in presbyterum evehi : fides enim ejus non ex instituto, sed ex necessitate ; nisi forte propter consequens ejus studium et fidem, hominumque necessitatem. *Eumdem canonem concilium Parisiense* 6 *laudat, admittitque can.* 8. *Frustra igitur suspicionem* F *illam contra Ecclesiam Romanam, ejusque sanctum Pontificem movere conatus est Tillemontius.*

opinione circa baptismum

89 *Quod ad S. Cyprianum spectat, is in epistola* LXXVI *ad Magnum, a Tillemontio laudata, primum suam contra S. Stephanum de baptizandis hæreticis opinionem stabilire conatur ; deinde cum in secunda epistolæ parte, docuisset baptismum per aspersionem collatum nihilo differre ab eo, qui per immersionem confertur, subjungit :* Nisi si justum quibusdam videtur, ut illi, qui extra Ecclesiam apud adversarios et antichristos prophana aqua polluuntur, baptizati judicentur; hi vero, qui in Ecclesia baptizantur, minus indulgentiæ et gratiæ divinæ consecuti esse videantur, et tantus honor habeatur hæreticis, ut inde venientes non interrogentur, utrumne loti sint, an perfusi, utrumne clinici sint, an peripatetici ; apud nos autem de integra fidei veritate detrahatur, et baptismo ecclesiastico majestas sua et sanctitas derogetur.

90 *Ita quidem S. Cyprianus eo tempore, quo celebris illa inter ipsum ac S. Stephanum de hæreticorum*

AUCTORE C. S.

per aspersionem moribundis collatum.

reticorum baptismate quæstio agitabatur : sed nec hinc pro suspicione sua quidquam habet Tillemontius, neque eam opinionem Cyprianus Romanis affingit ; sed cum in prima epistolæ parte, ut diximus, suam contra eas errorem propugnasset ; subjungit, quæ in secunda parte de baptismi conferendi modo dixerat, etiam a Romanis admitti debere, nisi malint plus baptismo ab hæreticis, quam in Ecclesia collato adscribere ; quod utique illos facturos negat.

S. Eulogii errores historici.

91 *Ex dictis etiam collige, quantum a vero aberraverit S. Eulogius, episcopus Alexandrinus, si in Opere contra Novatum, seu Novatianum re vera scripserit, quæ Photius in Bibliotheca cap.* CLXXXII *ex eo narrat in hunc modum :* Refert autem *(S. Eulogius)* Navatum (*id est,* Novatianum) Cornelio Pontifice, Romanæ esse Ecclesiæ archidiaconum creatum, ad quem ipsum Pontificium, pro ejus temporis more, decedente e vita Pontifice, deferebatur ; archidiaconum enim succedere summo Sacerdoti statutum erat. Verum hunc, ait Eulogius, superbia laborantem Cornelius, et in suam mortem imminentem cum cognovisset, presbyterum ordinat, omnes sic illi ad supremam Cathedram perveniendi spes præ- B cidens. *Eadem habet cap.* XXVIII *: sed nullum ex hisce omnibus verbis verum esse, ex huc usque allatis et producendis manifestius est, quam ut oporteat narrationem illam hic refutare. Modo, unde digressi sumus, revertamur.*

Novatianus

92 *Non mediocris Novatiani scientia eloquentiaque haud dubie Pontificem impulit, sive is S. Fabianus fuerit, seu alius, ut Novatianum, presbyterum ordinaret, ratus ob operam, quam Ecclesiæ collaturum sperabat, solita disciplina ea vice posse supersederi. Et sane conceptæ existimationi initio eum satis respondisse, discimus ex auctore libri contra Novatianum, S. Cypriano adscripti, qui ait, quod olim* in domo una, id est, Christi Ecclesia, proximorum delicta ut propria fleverit, onera fratrum, sicut Apostolus hortatur, sustinuerit, lubricos in fide cœlesti allocutione corroboraverit. *Præterea supra diximus epistolam inter Cyprianicas* XXXI, *in qua lapsorum causa eleganti stylo tractatur, Romani cleri nomine ab ipso conscriptam fuisse. Verum deinde palam fecit, quam indignus sacerdotio esset, ad quod contra consuetam Ecclesiæ disciplinam fuerat evectus. Audi rursum* S. Cornelium *in eadem epist. ad Fabium Antiochenum.*

C

præ metu negat se presbyterum : Novati scelera :

93 Persecutionis, *inquit,* tempore præ metu ac nimia vivendi cupiditate presbyterum se esse negavit ; admonitus enim et rogatus a diaconis, ut ex cubiculo, in quo seipsum incluserat, egressus, fratribus auxilio indigentibus succurreret, tantum abfuit, ut hortantibus diaconis morem gereret ; quin potius ira et indignatione percitus, abiit ac discessit. Neque enim presbyterum se amplius velle esse respondit ; sed alterius philosophiæ desiderio teneri. *Hæc et cetera hoc paragrapho recensita* S. Cornelius *ad Fabium scripsit, ut ostenderet, quam nullo titulo Novatianus summam Ecclesiæ Cathedram sibi vendicasset. Qua vero ratione id perfecerit, S. Pacianus epist.* III *his verbis exponit :* Cornelius jam Romæ Episcopus a sedecim episcopis factus, locum Cathedræ vacantis acceperat, et in illa, qua fuit præditus, castimonia virginali crebras persecutiones irati principis sustinebat : tum forte quidam presbyter (*Novatus*) ex Aphrica, fraudatis in Carthaginensi ecclesia viduis, spoliatis pupillis, pecunia ecclesiæ denegata, projecto extra domum patre, D et eodem fame mortuo nec sepulto, uxoris gravidæ utero calce percusso, partuque ejus effuso, Romam venit ; et cum apud Carthaginem, urgentibus in ecclesia fratribus dies cognitionis ipsius immineret, et hic latitavit.

hoc impellente, Novatianus

94 Nec multo post Novatianum istum Episcopatu Cornelii anxium (nam sibi speraverat) cum aliquantis, ut in tali re solet, ex sua parte fautoribus nutantem impellit, dubitantem fovet, ut magnum aliquid speret, hortatur. Invenit aliquos ex eorum numero, qui tempestatem persecutionis illius evaserunt, apud quos hanc ipsam de lapsis receptis Cornelio conflaret invidiam. dat eorum epistolas ad Novatianum ; ille ex auctoritate epistolarum, sedente jam Romæ Episcopo, adversus fas Sacerdotii singularis, alterius episcopi sibi nomen assumit ; Cornelium lapsis communicasse arguit, se vero vendicat innocentem. *Habes hic, erudite lector, Novatiani schismatis, quod Ecclesiam Dei tamdiu afflixit, causam, auctores et initium, quæ omnia nonnihil elucidabimus.*

Pontificatum sibi arrogat.

95 *Et causam quidem fuisse superbi hominis invidiam, idem S. Pacianus in laudata epistola repetit ;* Qui quidem, *inquiens*, primum stimulatus invidia, Episcopatum Cornelii non fere- E bat ; inde se Novato paucorum epistolis derisus addixerat. *Ac rursus Novatiani sectatoribus exprobrans, illum non nisi ex invidia suam de lapsis recipiendis sententiam, quam prius scripto defenderat, mutasse, ait :* Cur igitur Novatianus tuus, ne falso quidem adhuc episcopatu sacerdos, longe antequam Cornelius Romæ Episcopus fieret, antequam Sacerdotio illius invideret, hæc suasit ?... Si nemo vobis Cornelium prætulisset, maneret illa scribentis auctoritas. *Audiendus itaque non est Socrates, Novatianis erroribus favens scriptor, dum lib.* IV *Hist. eccles., cap.* XXIII *ait ;* ideo *Novatianum, quem* Novatum *appellat, a Romana Ecclesia se segregasse,* quod Cornelius Episcopus eos fideles, qui tempore persecutionis, quam Decius.. excitaverat, idolis sacrificaverant, in communionem recepit. *Audiendus, inquam, non est : ex dictis enim certum est, veram ejus causam schismatis fuisse Novatiani invidiam et ambitionem ; licet homo vafer eam prætenso disciplinæ vigore, id est, nova hæresi velare niteretur. De hoc velamine intelligendi etiam sunt Eusebius in Chronico et Theodoretus lib.* III *de fabulis hæreticorum, in Novato seu Novatiano, ubi similia habent.* F

Dubium circa tempus

96 *De exorti schismatis tempore nonnulla est difficultas et inter eruditos dissensio. Secundum Paciani dicta Novatianus illud non excitavit ante Novati ex Africa adventum, neque hic ante* S. Cornelii *Pontificatum Romam advenit. At vero* S. Cornelius *in epistola apud Eusebium, sæpe laudata, de eodem Novatiano scribit :* Quem etiam Moses beatissimus martyr, qui nuper apud nos egregio et admirando martyrio perfunctus est, audaciam ejus ac furorem perspectum habens, a communione sua separavit una cum quinque presbyteris, qui se pariter cum illo ab Ecclesiæ corpore abruperant. *De Moysis autem captivitate, ac obitu, secutoque confessorum schismate auctor vetustissimi Catalogi Pontificum hæc memorat :* Post passionem ejus *(S. Fabiani)* Moyses et Maximus presbyteri, et Nicostratus diaconus comprehensi sunt, et in carcerem missi. Eo tempore supervenit Novatus ex Africa, et separavit de Ecclesia Novatianum et quosdam confessores, postquam Moyses in carcere defunctus est ;

A est; qui fuit ibi menses undecim, dies undecim.

schismatis primum exorti

97 *Ex hisce hujusmodi formantur argumenta: S. Moysem hiberno tempore comprehensum fuisse, ex S. Cypriano num. 63 probavimus: ergo si post S. Fabiani martyrium, quod die 20 Januarii anni 250 contigit, in carcerem missus, in eoque post menses undecim totidemque dies defunctus sit, non potuit usque ad* Cornelii *ordinationem superfuisse, sive hanc ad mensem Junium sive Aprilem anni* 251 *retuleris; adeoque nec potuit Novatianum cum quinque presbyteris ob conflatum schisma a sua societate arcere, si, ut nonnulli volunt, confessores inter eos numerandi sint, et hi non nisi post Moysis obitum schismati adhæserint, prout Catalogi auctor affirmat. Idem argumentum contra* S. Cornelii *dicta etiam militat in sententia S. Paciani, qui, ut vidimus, Novatum schismatis incentorem, electo jam* Cornelio, *Romam primum advenisse tradit: sed huic pariter refragatur laudatus Catalogi scriptor, dum verbis mox relatis Novati adventum post Fabiani quidem mortem, sed tamen in ejusdem periodo narrat, dicens:* Eo tempore supervenit Novatus etc.: *ordinationem vero Novatiani non nisi sub* Cornelio; sub Episcopatu ejus, *inquiens,* Novatus extra Ecclesiam ordinavit Novatianum in urbe Roma: *qua scribendi ratione ostendit, Novati adventum tempore interpontificii, Novatiani ordinationem post* Cornelii *electionem contigisse.*

B

proponitur.

98 *Ut hac difficultate se expediant, alii aliter respondent; sed in eo conveniunt, quod velint Novatum Romam advenisse, priusquam* S. Cornelius *ad Pontificatum eveheretur. Et ita sane dicendum est: nam cum* Cornelii *de sua electione, et intercedentium schismaticorum epistolæ, eodem fere tempore Carthaginem allatæ sint, ut infra ostensuri sumus, a vero alienum apparet, Novatum,* Cornelio *jam Pontifice, eo primum adventasse; præsertim cum, eodem Paciano teste, Romæ* latitarit, *antequam Novatianum ad invadendam Cathedram impelleret, fautoresque ad id facinus ipsi conciliaret. Crediderim itaque S. Pacianum hic minus accurate locutum, nec significare voluisse. Novatiani schisma et hæresim ex invida hujus in* Cornelium *jam Pontificem animo ortam esse, indeque factum, ut tempus adventus Novati ab initio schismaticæ ejusdem molitionis non distinxerit.*

Valesii ac Pearsonii sententia

99 *Henricus Valesius in Annotationibus ad lib.* VI, *cap.* XLIII *Historiæ ecclesiasticæ Eusebii, et Joannes Cestriensis, sive Pearsonius in Annalibus Cyprianicis ad annum* 251, *ut* Cornelii *dicta cum Catalogi auctore concilient, statuunt Novatianum non modo ante* Cornelii *electionem, quam prior cum Baronio mensi Aprili, alter Junio affigit, sed etiam ante S. Moysis obitum, qui ex prioris sententia in Februarium, ex posterioris autem in Januarium anni* 251 *incidit; statuunt, inquam, Novatianum cum quinque presbyteris, instigante Novato, jam tum schisma commovisse, quamvis confessores non nisi post S. Moysis martyrium ad illorum partes accesserint. In hac sententia recte intelligitur, Novatum ante* Cornelii *electionem Romam appulisse, ut in Catalogo dicitur; et Novatianum cum quinque presbyteris a S. Moyse fuisse rejectum, prout* S. Cornelius *in laudata epistola affirmat. Manet etiam sua Catalogo auctoritas, quia inter illos quinque presbyteros nullus confessorum numeratur.*

C

ortum schismatis præmature statuentium

100 *Verum hæc sententia aliunde vacillat quemadmodum Tillemontius Nota* 3 *in* S. Cornelio *jam observavit. Nam præterquam quod in Pearsonii opinione quatuor mensium schisma in Romano clero fingatur, cujus nullum vestigium in Cyprianicis litteris exstat; Novatus, primus Romani schismatis auctor, una cum quatuor aliis presbyteris et Felicissimo, non diu ante Pascha, quod eo anno die* 23 *Martii celebratum est, ingentes S. Cypriano molestias in Africa creabat (ut in hujus Sancti gestis dicetur) adeoque mense Januario vel Februario Romam nondum advenerat, nedum adjunctis sibi sociis ibidem in schisma eruperat. Vidit id haud dubie Pearsonius, ideoque, licet nulla præterea ratione nixus, Novatum negavit fuisse e numero illorum quinque presbyterorum, quorum nefarios ausus ille ipse Februario affigit.*

AUCTORE C. S.

refellitur,

101 *Attamen hunc illis accensendum esse, persuadet S. Cypriani epist.* XLIX *ad* Cornelium *de Novato aliisque schismaticis data.* Idem est, *inquit,* Novatus, qui apud nos primum discordiæ et schismatis incendium seminavit, qui quosdam istic ex fratribus ab episcopo segregavit, qui in ipsa persecutione ad evertendas fratrum mentes quædam persecutio nostris fuit. Ipse est, qui Felicissimum, satellitem suum, diaconum, nec permittente me, nec sciente, sua factione et ambitione constituit; et cum sua tempestate Romam quoque ad evertendam Ecclesiam navigans, similia illic et paria molitus est... Plane quoniam pro magnitudine sua debeat Carthaginem Roma præcedere, illic majora et graviora commisit: qui istic adversus ecclesiam diaconum fecerat, illic fecit episcopum. *Cum itaque S. Cyprianus primas in Africano æque ac Romano schismate partes eidem Novato attribuat, non satis probabiliter is ipse negatur fuisse e quinque presbyterorum numero, quos circa festum Paschatis una cum Felicissimo infestos molestosque Cypriano fuisse præmisimus.*

E

uti et Baronii de Novato

102 *Eminentissimus Baronius tom.* II *Annalium, ad annum* 251, *num.* 49 *censuit quidem, Novatum, a quo Felicissimus diaconus constitutus est, eumdem esse cum Romani schismatis auctore; sed hunc episcopum fuisse arbitratus est: numero autem* 61 *prædictum Felicissimum distinxit ab illo, quem Africanum schisma suscitasse monuimus. Quod si ita sit, Novatus, de quo hic agimus, inter quinque presbyteros Africanos numerandus non erit, et objecta a nobis difficultas evanescet. Sed hallucinatus fuit Eminentissimus annalista, dum Novatum episcopum fuisse credidit, quia in laudata epist.* XLIX *Felicissimum ab eo diaconum constitutum legerat; ratus, Novatum sacra ordinatione fecisse, quod ambitione et factione sua præstitit; procurando scilicet, ut diaconus fieret; non aliter atque Novatianum Romæ episcopum fecit. Certe non nisi* presbyter *a S. Paciano, Eusebio in Chronico, et S. Hieronymo in Scriptoribus ecclesiasticis appellatur.*

F

et Felicissimo.

103 *Felicissimum quoque Baronius perperam geminavit ex eo, quod crederet, Africani schismatis auctorem in Cypriani epist.* XL *presbyterum fuisse dici, quod in tota illa epistola non legitur. Attamen ita Baronio forte visum est, quia S. Cyprianus ibidem de quinque presbyteris conqueritur, e quibus Felicissimum unum fuisse ille crediderit; sed non recte, ut epistolam legenti apparebit. Aliud præterea pro geminando Felicissimo argumentum ibidem producit, quod cum Felicissimus Africani schismatis auctor doceret, lapsos omnes sine pœnitentia mox recipiendos esse; Novatus vero eosdem omnes sine spe veniæ repellendos; non videatur verisimile, illum ab hoc diaconum*

AUCTORE C. S.

diaconum ordinatum fuisse. Verum inde tantum sequitur, Novatum sententiam suam pro rerum circumstantiis mutasse, uti etiam fecit Novatianus, qui cum prius cum Romano clero censuisset, lapsos ad pœnitentiam pacemque admittendos esse, oppositam huic Catholicæ sententiæ hæresim introduxit. Scilicet pensi non habent hujusmodi nefarii homines, quid doceant, dummodo ad finem sibi propositum perveniant.

ac Tillemontii de S. Moyse opinio.

104 *Tillemontius mavult ab auctore Catalogi recedere, causatus, illum etiam alias in cysris errare, nec propter ipsum auctoritatem* Cornelii *deserendam esse. Itaque Moysis necem differt post electionem* Cornelii, *mense Junio factam; imo usque ad 25 Novembris, quo die Martyrologio Romano inscriptus est, differri posse arbitratur; allegatque in hanc sententiam* Cornelium *in epistola ad Fabium sæpe laudata, nec citius quam exeunte anno 251, ex ipsius judicio scripta, dicentem, S. Moysem* nuper *martyrio defunctum fuisse. Neque ego a* Cornelii *dictis recedendum puto, nec tamen etiam repudiandum Catalogi auctorem, si cum illis conciliari possit.*

S. Cornelii dicta explicantur,

B

105 *Quare præplacet mihi sententia cujusdam anonymi Benedictini, in Vita S. Cypriani, ejusdem Operibus præfixa in editione Veneta. Is § 20 ex verbis* Cornelii, *prout ea apud Eusebium Græce exstant, ostendit nihil esse, cur credamus, Novatianum cum quinque memoratis presbyteris publici schismatis causa a Moyse rejectum esse. Etenim ubi Valesius habet:* Una cum quinque presbyteris, qui se pariter cum illo ab Ecclesiæ corpore abruperant; *Græce est:* σὺν τοῖς πέντε πρεσβυτέροις τοῖς ἅμα αὐτῷ ἀποσχίσασιν ἑαυτοὺς τῆς ἐκκλησίας. *Participium autem* ἀποσχίσασι *æque verti potest per* abruperunt, *quam* abruperant; *et tum sensus erit Novatianum cum iisdem presbyteris, qui cum ipso schisma postmodum inchoarunt, jam prius ob audaciam et furorem a S. Moyse rejectum fuisse.*

et cum vetustissimo Pontificum catalogo

106 *Neque deest ratio, ob quam id ante schisma factum credamus: vidimus enim num. 93, Novatianum persecutionis tempore a diaconis monitum rogatumque, ut fratribus auxilio egentibus succurreret, non tantum eorum adhortationibus non obsecutum, sed etiam ira percitum discessisse:* Neque enim (*teste* S. Cornelio) presbyterum se amplius velle esse respondit; sed alterius philosophiæ, *Stoicæ scilicet,* desiderio teneri. *Hæc vero hominis audacia vecordiaque, qua presbyteratui*

C

philosophiam præferebat, et periclitantibus recusabat succurrere, satis justa causa Moysi videri potuit, ut nihil cum eo vellet habere commune. A vero quoque non abhorret, aliquot ex clero, puta quinque presbyteros, quos aut par periculi metus, aut viri eloquentia et auctoritas impulerat, ipsi adhæsisse, ideoque eadem cum illo loco a Moyse habitos esse. Forsitan etiam jam tunc Novatianus illicitis artibus viam sibi ad Pontificatum parabat, idque Moysi innotuerat.

conciliantur,

107 *Præterea cur de quinque tantum presbyteris a Moyse rejectis meminit* Cornelius, *si sanctus ille martyr, in vivis tamdiu superfuerit, ut vult Tillemontius; cum ex dicendis dubium non sit, quin etiam alii ac nonnulli confessores, si non ante, certe non multo post* Cornelii *electionem ad schismaticas partes accesserint, quos æque ac ceteros repulisset Moyses, si ad id usque tempus vixisset. Plura apud laudatum Benedictinum studiosus lector reperiet. Porro in hac sententia sic integra manet* Corneli *auctoritas, ut vetustissimi Catalogi dicta de adventu Novati, de Moysis morte, de reductis confessoribus, et horum omnium tempore, cum ea recte concilientur; nec necesse sit schismatis ortum ante* Cornelii *electionem contra S. Paciani assertum collocare.* D

Occasio, modus

108 *Ex hactenus dictis res a Novato gestas, quantum ad Romanum schisma pertinent, ordinari in hunc modum posse arbitramur. Novatus circa Pascha, quod anno 251 in 23 Martii incidisse diximus, una cum Felicissimo ceterisque asseclis aperto schismate S. Cyprianum aggressus in Africa, id agebat, ne sanctus ille episcopus e secessu suo Carthaginem rediret: quippe multorum scelerum sibi conscius probe noverat, se damnationem, quam Deciana persecutio distulerat, ea jam sopita, redaceque ad sedem suam Cypriano episcopo suo, non evasurum, ut ex epist. Cyprianica* XLIX *habemus. Hisce machinationibus impeditus Cyprianus, Carthaginem, quo ante Pascha redire decreverat, non nisi post illud reversus est, ibique concilium congregavit, in quo lapsorum causa tractata est, et schismatici ab Ecclesia proscripti.*

ac tempus orti schismatis.

109 *At Novatus interim relicta Africa,* Romam venit, et cum apud Carthaginem, urgentibus in ecclesia fratribus, dies cognitionis ejus immineret, hic latitavit, *ut S. Pacianus supra testatur. In hisce latebris videtur societatem cum* E *Novatiano et non nullis aliis iniisse, egissequr, ut is ad Pontificatum eveheretur; scilicet ut sub tali pontifice sua crimina ferret impune. Deinde cum electo* Cornelio, *aliter accidisset, nec ignoraret, sibi non minus Romæ, quam Carthagine timendum fore, quamdiu Sanctus ille Ecclesiæ præsideret, Novatianum impulit, ut sua opera ad deturbandum* Cornelium *uteretur; tantumque suis artibus effecit, ut etiam e confessoribus quosdam ad suas partes attraxerit, atque ita aperto schismate* Cornelium *probabilius mense Junio aggressus sit. Ex horum numero ex epistolis Cyprianicis, et apud Eusebium lib.* VI, *cap.* XLIII *Historiæ numerantur Maximus presbyter, Nicostratus diaconus, Urbanus, Sidonius et Macharius; quos tum e carcere jam liberatos fuisse discimus ex* Cypriani *epist.* LI, *in qua quatuor ex illis ad Ecclesias reversos his verbis alloquitur:* Posteaquam vos de carcere prodeuntes schismaticus et hæreticus error excepit; sic res erat, quasi vestra gloria in carcere remansisset.

§ VI. Novatiani molitiones adversus S. Cornelium: acta Carthagine de hac controversia: Novatiani sacrilega ordinatio et pseudo-Pontificatus: ejus legati Carthagine rejecti, et Cornelii Pontificatus ibidem agnitus.

F

Novatianus S. Cornelium falso accusans

N*ovatianus confessorum ad suas partes accessione in concepto scelere obfirmatus,* S. Cornelii *electioni intercedere, eumque confictis criminibus accusare, et velut indignum Pontificatu traducere cœpit, utque cautius falleret, negavit, se illius Cathedram sibi desiderare, imo id etiam interposito jurejurando ausus est affirmare. Forsitan hac arte etiam confessores decepit; nam et hi se imposturam ab illo passos, et perfidiæ loquacitate*

A *citate captiosa seductos epist.* XLVI *inter Cyprianicas conquesti sunt, eorumque aliqui mendaciis ejus atque perjuriis cognitis, ad Ecclesiam rediisse in epistola* Cornelii *apud Eusebium dicuntur. Ac in primis quidem illum sancto Pontifici invidiam conflasse ex eo, quod hic pœnitentia salutaris pacisque in Ecclesia locum concederet lapsis, quibus schismaticus ille spem omnem præcisam volebat, ideoque jactitasse,* Cornelium lapsis communicasse, *ex S. Paciano num.* 94 *ostendimus ; atque inde factum num.* 95 *diximus, ut nonnulli veram schismatis causam ex eo fonte repetierint.*

de communicatione cum lapsis,

111 *Quapropter non possum assentiri Tillemontio, art.* 6 *in* S. Cornelio *existimanti, Novatianum initio schismatis aliud quippiam ambitioni suæ prætendisse, quia, inquit, non satis diu, in Romana Cathedra sederat, ut quidquam majoris momenti in causa lapsorum jam tum statuisset. Respondeo enim, illum nec quidquam novi statuere, nec diu sedere debuisse, ut schismatici, quibus solemne est vera mendaciis deturpare, ansam arriperent eum criminandi. Ad hoc satis erat exsecutio eorum, quæ Sede vacante Romanus clerus interim decreverat, quæque legere est* B *in epist.* II *ad clerum Carthaginensem,et* XXXI *ad S. Cyprianum, quam ultimam Novatianus ipse conscripserat. Certe præter alia, quæ in his de lapsis clementer statuuntur, in priori sic dicitur :* Si, qui in hanc tentationem inciderunt, cœperint apprehendi infirmitate, et agant pœnitentiam facti sui, et desiderent communionem; utique subveniri eis debet.

illius electioni intercedit.

112 *Idem in epistola posteriori de infirmis,* cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, *decernitur : unde S. Pacianus epist.* III *ad Sympronianum merito ait:* Si pœnitentiæ negandus est aditus, Novatianus in crimine est, qui hæc scripsit, suasit et legit. *Porro si qui hujusmodi infirmi post acceptam pacem convalescerent, eadem gaudere perseverabant. Forte id Romæ jam contigerat, ac propterea schismatici* Cornelium *de communicatione cum lapsis arguebant. Certe S. Cyprianus epist.* LII *ad Antonianum docet, eos ex hoc capite* Cornelio *sibique crimen confinxisse. Verba accipe :* Quare et de Cornelio et de nobis quæcumque jactantur, nec audias facile nec credas... Si qui enim infirmitatibus occupantur, illis, sicut placuit, in periculo subvenitur. Postea tamen quam subventum est, C et periclitantibus pax data est, offocari a nobis non possunt, aut opprimi, aut vi et manu nostra in exitum mortis urgeri, ut, quoniam morientibus pax datur, necesse sit mori eos, qui acceperint pacem ; cum magis in hoc judicium divinæ pietatis et paternæ lenitatis appareat, quod, qui pignus vitæ in data pace percipiunt, hic quoque ad vitam percepta pace teneantur. Et ideirco si accepta pace commeatus a Deo datur, nemo hoc debet in sacerdotibus criminari, cum semel placuerit fratribus in periculo subveniri. *Ob hæc igitur et similia potuit Novatianus suas criminationes confingere, licet sanctus Pontifex nihil novi de lapsis adhucdum statuisset.*

S. Cyprianus, acceptis utriusque litteris,

113 *Inter hæc* Cornelius *de sua ad Pontificatum electione ad Cyprianum litteras dedit, quæ modo perierunt ; sed et eadem fere tempore schismatici epistolam maledictis in sanctum Pontificem plenam, qua illius electioni intercedebant, eodem destinarunt. Agebat tum Cyprianus Carthagine, ubi cum Africanis episcopis ad lapsorum causas tractandas, ceteraque, quæ persecutione sæviente ordinari non potuerant, decidenda, concilium celebrarat. Lectis utriusque partis litteris, haud difficile fuit Cypriano judicare, pro utra e duabus causæ æquitas staret : ut enim Novatianorum epistola ex maledictis et criminationibus consuta erat, ita* Cornelii *litteræ religioso stylo conscriptæ modestiam et moderationem animi sonabant. Itaque adoratus, quod res erat, suppressis schismaticorum litteris, Cornelianas in publico præsulum consessu plebisque cœtu prælegi jussit. Ita discimus ex epistola illius* XLII, *in qua rationem reddens, cur Africani illius Pontificatum publice agnoscere non nihil distulissent, hæc ait :* Quamquam mens nostra et propositum jam tunc fratribus et plebi istic universæ manifestatum fuisset, quando litteris nuper ab utraque parte susceptis, tuas litteras legimus, et Episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intimavimus.

AUCTORE C. S.

schismaticas confessorum nomine

114 Honoris etiam communis memores et gravitatis sacerdotalis ac sanctitatis respectum tenentes, ea, quæ ex diverso in librum ad nos transmissum congesta fuerant acerbationibus criminosis, respuimus, considerantes pariter et ponderantes, quod in tanto fratrum numero religiosoque conventu considentibus Dei sacerdotibus, et altari posito, nec legi debeant, nec E audiri. Neque enim facile promenda sunt, et incaute ac temere publicanda, quæ discordioso stilo scripta audientibus scandalum moveant, et fratres longe positos ac trans mare constitutos, incerta opinione confundant; viderint, qui vel furori suo vel libidini servientes et divinæ legis ac sanctitatis immemores, vel jactitare interim gestiunt, quæ probare non possunt; et cum innocentiam destruere atque expugnare non valeant, satis habent fama mendaci et falso rumore maculas inspergere.

scriptas supprimit.

115 *Novatiani litteras confessorum ipsi adhærentium nomine scriptas fuisse, licet ipsi nescirent, quæ in iis dicerentur, colligimus ex* Cornelii *epist.* XLVI *inter Cyprianicas, in qua de iisdem ad Ecclesiam redeuntibus leguntur sequentia :* Cum.... quæ gesserant, exigerentur, novissime, quod per omnes ecclesias litteræ calumniis et maledictis plenæ frequenter missæ fuissent, et pæne omnes ecclesias perturbassent, circumventos se esse affirmaverunt, nec, quid in istis litteris inesset, se scisse. *Quæ vero præter dictum de communicatione cum lapsis calumniam in priori ad S. Cyprianum epistola* Cornelio *crimina ob-* F *jecta fuerint, nescitur : verisimile tamen est, eum pro libellatico traductum fuisse, cum S. Cyprianus epist.* LII *ad Antonianum, hoc scelus ipsi falso impactum fuisse testetur.*

Cyprianus cum episcopis Africæ

116 *Porro quamvis S. Cyprianus de legitima* Cornelii *electione non dubitaret, idque, ut vidimus, clero populoque satis manifestasset, e re tamen Ecclesiæ censuit, eam paulisper in suspenso tenere, ne quibusdam, causa non satis examinata, nimium properasse videretur, atque ita schismaticis occasionem daret novas in Africa turbas ciendi. In hunc finem ab ipso congregatisque in concilio præsulibus Caldonius et Fortunatus episcopi Romam missi fuere, qui rem totam coram cognoscerent, et ipsorum, qui electioni adfuerant, testimonia postularent. Iidem simul in mandatis acceperunt, ut omni ope ad exstinguendum schisma allaborarent. Præterea decretum est, ut suspensis eo modo, donec legati certiora retulissent, rebus, interim non ad* Cornelium, *sed ad clerum Romanum scriberetur.*

117 *Non*

electionem Cornelii

117 *Non potuit ea tergiversatio* Cornelium, *quem hujusmodi consilii ratio latebat, non movere; præsertim, cum Hadrumetini, qui absentis episcopi sui Polycarpi nomine litteras ad ipsum jam scripserant, postmodum, auctore Cypriano, eas ad clerum Romanum pariter destinarent; de quo et sanctus Pontifex litteris per Primitivum presbyterum ad Cyprianum datis conquestus est. Verum hanc sollicitudinem laudatus Carthaginensis episcopus epist.* XLI, XLII *et* XLV *ipsi postmodum exemit. Et in epistola quidem* XLII *sic ait:* Quod servis Dei et maxime sacerdotibus justis et pacificis congruebat, Frater carissime, miseramus nuper collegas nostros Caldonium et Fortunatum, ut non tantum persuasione litterarum nostrarum, sed præsentia sua et consilio omnium vestrum eniterentur, quantum possent, et elaborarent, ut ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem scissi corporis membra componerent, et Christianæ caritatis vinculo copularent.

suspensam tenet, donec legati,

118 *Et post multa:* Quod autem scripta collegarum nostrorum, qui illic ordinationi tuæ affuerant, desideravimus, non veteris moris obliti, novum aliquid quærebamus; nam satis erat, ut tu te Episcopum factum litteris nuntiares, nisi
B esset ex diverso discrepans factio, quæ criminosis et calumniosis commentis suis collegarum pariter ac fratrum plurimorum turbaret mentes, et corda confunderet. Cui rei sopiendiæ necessarium duximus, ut scribentium nobis inde collegarum nostrorum firma et solida auctoritas pararetur. *De Hadrumetinis vero epist.* XLV *ad* Cornelium *hæc habet:* Legi litteras tuas, frater carissime, quas per Primitivum compresbyterum nostrum misisti, in quibus te comperi motum, quod cum de Hadrumetina colonia Polycarpi nomine ad te litteræ dirigerentur, posteaquam nos, ego et Liberalis, in eumdem locum venissemus, cœpissent illuc ad presbyteros et diaconos litteræ dirigi: quod scire te volumus, et pro certo credere, nulla id levitate aut contumelia factum.

quos Romam destinabat, rediissent.

119 Sed cum statuissemus collegæ complures, qui in unum conveneramus, ut legatis ad vos coepiscopis nostris Caldonio et Fortunato missis, omnia interim integra suspenderentur, donec ad nos iidem collegæ nostri, rebus illic aut ad pacem redactis, aut pro veritate compertis, redirent; presbyteri et diaconi in Hadrumetino consistentes, Polycarpo coepiscopo nostro absente, ignorabant, quid nobis in commune placuisset. At
C ubi nos in præsenti venimus, comperto consilio nostro, ipsi quoque id, quod et ceteri, observare cœperunt, ut in nullo ecclesiarum istic consistentium consensio discreparet. *Hæc Cyprianus, consilii sui rationem exponens, quod quidem Ecclesiæ feliciter cessisse subjungit, et nos infra ostendemus.*

Novatianus sacrilege ordinatus.

120 *Huc usque Novatianus solis calumniis* S. Cornelium *ejusque clerum aggressus, ambitionem suam, quo plures falleret, caute celaverat, et confessorum, quos seduxerat, auctoritate nixus, Evangelicæ disciplinæ vindicem se jactaverat, palam contestatus, Pontificatum se minime desiderare. Verum cum larvam non multo post deposuit, et quid dudum animo agitasset, mundo palam fecit. Acceptis enim a prædictis confessoribus litteris, quibus Pontificatus ei deferretur, et sacrilega extortaque manuum impositione pseudo-episcopus ordinatus, illum jam aperte sibi vendicare non erubuit. Usum ad id scelus fuisse confessorum litteris, S. Pacianus supra diserte testatur; sed et ex eorumdem numero Maximus, Urbanus,* D
Sidonius et Macharius, dum postea ad Ecclesiam redirent, affirmaverunt,... circumductos commisisse se quoque schismatica, et hæreticis auctores fuisse, ut paterentur ei manus quasi in episcopatum imponi. *Quibus autem artibus episcopum se consecrari curaverit, accipe.* Mirabilem quamdam, *inquit* S. Cornelius *in epistola ad Fabium Antiochenum,* frater carissime conversionem in eo, mutationemque brevi temporis articulo factam conspeximus: nam egregius ille vir, qui tremendis quibusdam sacramentis affirmaverat se episcopatum non concupiscere, repente tamquam ex machina quadam in medium projectus, episcopus apparuit.

a 3 episcopis, Pontificatum sibi vendicat.

121 Et is, qui se doctorem et ecclesiasticæ disciplinæ propugnatorem ferebat; cum Episcopatum sibi a Deo minime concessum rapere ac vindicare conaretur, duos deploratæ salutis homines sibi socios adjunxit, ut eos in exiguam ac vilissimam Italiæ partem mitteret, atque illinc accitos tres episcopos, homines plane rudes ac simplices, fraudulenta quadam molitione deciperet; constantissime affirmans, ipsos quam primum Romam proficisci oportere, ut omnis
undecumque orta discordia, ipsorum una cum E
aliis episcopis interventu atque arbitrio sedaretur. Qui cum advenissent, homines, ut jam diximus, simplicioris ingenii, nec in his perditorum hominum artibus ac fallaciis satis triti; eos ille a quibusdam sui simillimis, quos ad id comparaverat, inclusos hora decima, temulentos et crapula oppressos, adumbrata quadam et inani manuum impositione episcopatum sibi tradere per vim cogit; eumque nullo sibi jure competentem per fraudem atque insidias vindicat.

Theodoreti narratio correcta.

122 *Hæc* S. Cornelius: *quare dicendus est a vero aberrasse Theodoretus, dum lib.* III *de Hæreticorum fabulis, in Novatiano, quem* Novatum *vel* Navatum *perperam appellavit, sic scripsit:* Hic autem Novatus, cum admodum paucos, et qui facile numerari possent, suæ esse hæresis socios persuasisset, abiit in Italiam, et tres oppidulorum episcopos decipiens, deduxit tamquam apud Romanum Episcopum pro eo intercessuros. Cum autem in quemdam vicum cum ipsis venisset, coegit, ut eum manibus impositis episcopum ordinarent. *Dicendus, inquam, est a vero aberrasse; nam episcopos, quos* S. Cornelius *a duobus Novatiani legatis deceptos et veluti di-*
scordiæ arbitros, accitos ait, hos ille a Novatiano F
ipso in Italiam, id est, in quamdam Italiæ partem profecto, tamquam suos apud Pontificem deprecatores, adductos scribit. Ex Cornelii *verbis etiam apparet, Novatianum Romæ potius quam in quodam vico ordinatum fuisse, veruntamen hæc tam clara non sunt, quin cum Theodoreti dictis facile possint componi.*

Quid de Novatiani ordinatoribus factum sit:

123 *Porro rem totam, ut gesta fuerat, sanctus Pontifex haud dubie didicit ab uno e tribus illis, qui Novatianum initiaverant, et de quo in eadem epistola ita prosequitur:* Nec multo post unus ex illis episcopis ad Ecclesiam rediit, delictum suum cum lamentis ac fletibus confitens: quem nos, cum universus populus pro illo intercessisset, ad communionem laicam suscepimus. Reliquis etiam duobus episcopis successores ordinavimus, eosque in loca eorum direximus. *Hinc obiter observa, errasse denuo Theodoretum, dum loco citato de omnibus tribus subjunxit:* Atque ipsi quidem, cum Romam venissent, hanc vim sibi factam conquesti sunt, et quæ facta fuerant docuerunt.

A docuerunt. *Quo vero hi episcopi fuerint, incertum est: nam quod in Actis, quæ* Navati episcopi certamen *inscribuntur, teste S. Eulogio Alexandrino lib.* VI *contra Novatianos, apud Photium in Bibliotheca cap.* CCLXXX, *dicantur fuisse Marcellus et Alexander Aquileienses, et Agamemnon Tiberidis, sive Tiburtinus, nullam fidem meretur; cum Acta illa, æque ac Novatianini martyrium, fictitia sint, neque verisimile sit, tum temporis duos simul episcopos Aquileiæ sedisse.*

ex his non videntur fuisse Trophimus et Evaristus.

124 *Henricus Valesius in Annotationibus ad Historiam Eusebii lib.* VI, *cap.* XLIII *censet, illorum unum, quem ad Ecclesiam rediisse diximus, fuisse Trophimum, alterum autem Evaristum. Primum colligit ex S. Cypriani epist.* LII, *in qua Trophimus episcopus ab eodem sancto Pontifice ad laicam pariter communionem admissus dicitur: sed, ut recte annotavit Tillemontius Nota* 6 *in* S. Cornelium, *hujus Trophimi crimen non videtur fuisse Novatiani ordinatio, sed idololatria; cum* de episcopis, qui sacrificaverunt, *ibidem agatur. Deinde, si id ita esset, numquid non Novatiani de recepto Trophimo gloriaturi potius, quam* Cornelium, *ut ex eadem epistola eos fecisse constat, accusaturi fuissent? Pro Evaristo paulo* B *major stat probabilitas: hunc enim* S. Cornelius *epist.* XLVIII auctorem schismatis *appellat; quod de ordinato schismatis antesignano intelligi potest. Verumtamen cum memorati episcopi nullius præterea sceleris a* Cornelio *arguantur, sed tantum* homines simplicioris ingenii, *nec* in his perditorum hominum artibus ac fallaciis satis triti *dicantur; de Evaristo autem idem Sanctus epist.* XLVIII *scribat:* Majora vero hic *(Romæ)* designavit malitia et inexplebili pravitate sua, quam quæ illic apud suos semper exercuit: *non videtur hic quoque ex eorum numero fuisse.*

Novatianus sacrilegio suos sibi astringit:

125 *Ut ad Novatianum redeamus, is non minori scelere, quam quo Pontificatum invaserat, eumdem sibi confirmare conatus est. Audi denuo* S. Cornelium *apud Eusebium scribentem.* Oblatione facta, portionem singulis dividens, dum eam tradit, miseros homines benedictionis loco jurare cogit, manus ejus, qui portionem accepit, ambabus suis manibus comprehensas retinens, nec prius dimittens, quam jurati ita dixerint (ipsis enim utar illius verbis:) Jura mihi per Corpus et Sanguinem Domini nostri Jesu Christi, te numquam meas partes deserturum, nec ad Cornelium esse rediturum. Ita miser ille non C prius gustare sinitur, quam sibi ipse malum imprecatus sit. Et cum Panem illum accipiens, dicere debuisset: Amen; ejus loco dicit: Non revertat deinceps ad Cornelium. *Ita ipse: utrum tamen sacrilegio hos suos asseclas jam ab initio pseudoepiscopatus sui obstrinxerit, incertum est: neque enim improbabilis est Tillemontii conjectura, existimantis, illum id primum factitare cœpisse, cum plurimi illius partes jam desererent.*

litteras et legatos quaquaversum mittit:

126 *Occupato in hunc modum pseudoepiscopatu, legatos suos quaquaversum transmisit, qui id nunciarent; et, si Socrati lib.* IV, *cap.* XXVIII, *alias* XXIII, *credimus, simul edicerent,* uti eos, qui simulacris immolassent, minime ad mysteria admitterent, sed hortarentur ad pœnitentiam, remissionemque permitterent Deo. *Ne tamen Apostolicam Cathedram turpiter invasisse videretur, simulavit veterator, sese invitum ad eam evectum fuisse, ut ex S. Dionysii Alexandrini epistola ab Eusebio lib.* VI *Historiæ, cap.* XLV *laudata, videbimus. Præcipue tamen laboravit, ut Africanam ecclesiam sibi adjungeret, missis eo quatuor legatis, qui* S. Cornelium *fictis criminationibus incessere non destiterunt. Sed qua ratione a S. Cypriano, qui* S. Cornelii *causam jam ab initio, ut diximus, perspectam habuerat, quique nihil tale exspectabat, excepti fuerint, ipse sanctus episcopus epist.* XLI, *hac super re ad* Cornelium *data, exponit.*

AUCTORE C. S.

quibus Carthagine rejectis

127 Venerunt, *inquit,* ad nos, frater carissime, missi a Novatiano Maximus presbyter, et Augendus diaconus, et Machæus quidam et Longinus: sed enim cum ex litteris, quas secum ferebant, et ex eorum sermone atque asseveratione Novatianum episcopum factum comperissemus, illicitæ et contra Ecclesiam Catholicam factæ ordinationis pravitate commoti, a communicatione eos nostra statim cohibendos esse censuimus; refutatis interim ac retusis, quæ obstinate ac pertinaciter asserere tentabant. *Indignabantur scilicet Africani præsules, schismaticos, quos ad concordiam revocandos speraverant, consiliis suis non modo non consensisse, verum etiam sacrilegum caput sibi constituere ausos; ideoque licet Caldonius ac Fortunatus Roma nondum rediissent, Novatiani legatos nihil ominus a societate sua arcendos censebant, refutatis interim, quæ inique reponebant, donec laudati episcopi certiora attulissent, quibus illorum audacia plane compressa* Cornelii *Pontificatus publice comprobaretur.* E

et de schismate ac hæresi convictis,

128 *Subinde Caldonius ac Fortunatus, nec non Pompeius et Stephanus, Africanæ ecclesiæ pariter episcopi, ex Urbe appulerunt, eorumque testimoniis ac litteris allatis causa Novatiani ita profligata est, ut nullius legatos ne audire quidem ultra Africani præsules voluerint. Et hæc quidem sic se habere docet S. Cyprianus in laudata epistola, verbis recensitis subjungens sequentia:* Nam et ego et collegæ plurimi, qui ad me convenerant, exspectavimus adventum collegarum nostrorum Caldonii et Fortunati, quos ad te nuper et ad coepiscopos nostros, qui ordinationi tuæ affuerunt, legatos miseramus; ut eis advenientibus, et rei gestæ veritatem reportantibus, majore auctoritate et lucida per eos probatione, partis adversæ improbitas frangeretur. Supervenerunt vero Pompeius et Stephanus collegæ nostri, qui et ipsi quoque ad instruendos istinc nos manifesta secundum gravitatem ac fidem suam indicia ac testimonia protulerunt; ut nec necesse fuerit audiri ultra eos, qui a Novatiano venerant missi. F

S. Cornelii Pontificatus ibidem agnoscitur.

129 Qui cum in statione invidiosis quoque conviciis et clamoribus turbulentis prorumperent, et flagitarent, ut crimina, quæ se afferre ac probare dicebant, publice a nobis et a plebe cognoscerentur; gravitati nostræ negavimus convenire, ut Collegæ nostri, jam delecti et ordinati, et laudabili multorum sententia comprobati, ventilandam ultra famam ore maledico et æmulantium voce pateremur. Et quia, quibus refutati et compressi sunt, et illicitis conatibus hæresim fecisse nudati sunt, in epistolam congerere longum fuit, ex Primitivo compresbytero nostro plenissime singula, quando ad vos venerit, audietis. *Hæc S. Cyprianus, quibus similia repetit epist.* XLII: *quid vero Novatiani post hæc in Africa tentaverint, paragrapho 8 dicemus.*

AUCTORE C. S.

§ VII. Tempus initi per Novatianum pseudo-episcopatus.

Novatianum Pontificatum sibi vendicasse,

De tempore, quo Novatianus pseudo-episcopatu initiatus est, missique hac super re in Africam legati, non nihil dissentiunt neoterici, inter quos Tillemontius art. 9 existimat, id factum non fuisse, nisi postquam S. Cornelius *ab Africanis episcopis, aut etiam ab universa Ecclesia, tamquam legitimus Pontifex publice agnitus jam fuisset; eamque opinionem suam Nota 7 variis rationibus tueri conatur. At quisquis epistolam* XLI, *quam num.* 127 *et seqq. recitavimus, mature perpenderit, non videtur prudenter dubitare posse, quin Novatiani legati ejusdem ordinationem Carthaginem pertulerint, priusquam litteris a Caldonio et Fortunato Roma allatis, necnon Pompeii ac Stephani testimonio,* S. Cornelii *electio in Africa comprobata, publiceque ut legitima agnita fuerit. Nam quid aliud ibidem dicit S. Cyprianus, quam Novatiani legatos, simul ac illius ordinationem nunciassent, primum a sua suorumque collegarum communione cohi-* B *bitos fuisse,* refutatis interim ac retusis, quæ obstinate ac pertinaciter asserere tentabant; *donec Caldonius et Fortunatus Roma reversi certiora referrent; iisque tandem appulsis, ac supervenientibus etiam Pompeio et Stephano, jam non modo non amplius refellere, sed* nec audiri ultra eos, necesse fuisse?

antequam Cornelius ut Pontifex

131 *Idem denuo habemus ex epistola ejusdem sancti episcopi* XLII, *in qua totius rei gestæ rationem* S. Cornelio *reddens, ejusque Pontificatum agnoscens, ita loquitur:* Quod servis Dei et maxime sacerdotibus justis et pacificis congruebat, frater carissime, miseramus nuper collegas nostros Caldonium et Fortunatum, ut non tantum persuasione litterarum nostrarum, sed præsentia sua et consilio omnium vestrum eniterentur, quantum possent, et elaborarent, ut ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem scissi corporis membra componerent, et Christianæ caritatis vinculo copularent. Sed quoniam diversæ partis obstinata et inflexibilis pertinacia non tantum radicis et matris sinum atque complexum recusavit, sed etiam gliscente et in pejus recrudescente discordia, episcopum sibi constituit, et contra sacramentum semel traditum divinæ dispositionis et C Catholicæ unitatis, adulterum et contrarium caput extra Ecclesiam fecit; acceptis litteris tam tuis, quam collegarum nostrorum, item adventantibus bonis viris et nobis carissimis collegis nostris Pompeio et Stephano, a quibus hæc omnia cum lætitia communi adserta sunt firmiter et probata, secundum quod divinæ traditionis et ecclesiasticæ institutionis sanctitas pariter ac veritas exigebat, litteras nostras ad te direximus. Sed et per provinciam nostram hæc eadem collegis singulis in notitiam perferentes, ab his quoque fratres nostros cum litteris dirigendos esse mandavimus.

in Africa publice agnitus esset,

132 *Habes hic, erudite lector, totius rei hac in parte a S. Cypriano gestæ seriem, ex qua facile agnoscas, Novatiani ordinationem non tam sero contigisse, quam Tillemontius existimarit. Certe hic ipse fatetur, id ex utraque epistola colligendum fuisse, nisi graviores rationes, quas mox examinabimus, contrarium suaderent. Ne tamen ad objectam difficultatem nihil respondisse videretur; facile fieri ait, ut in epistolis ordo rerum, dum de eo non agitur, minus accurate servetur.* D *In epistola vero* XLII *videri S. Cyprianum voluisse exponere, cur Novatiani legati, etiam inauditi, mox repulsi fuerint, ideoque eam hoc sensu esse accipiendam:* Quæ Maximus, Augendus etc., adversus Cornelium probare volebant, efficacius refutavimus, quam ea, quæ primi Novatiani legati protulerant; quia rerum omnium veritatem ex Caldonio et Fortunato, ac insuper etiam ex Pompeio et Stephano, intellexeramus: ita ut, simul ac novissemus, Maximum, Augendum etc. velle accusare Cornelium, necesse non fuerit eos amplius audire, ut pellerentur.

probatur contra Tillemontium.

133 *Respondeo, quamvis non omnino insolitum sit, rerum ordinem in hujusmodi litteris non observari, nihil tamen esse, cur id in hisce non factum credamus, ut ex nostris ad Tillemontii argumenta responsis apparebit. Deinde verisimile non est, eum ordinem in utraque epistola turbatum fuisse: in utraque enim rerum a se gestarum rationem reddit, ad quam is certe pertinebat. Secundo cum in priori epistola dicat, eorumdem legatorum calumnias refutatas* interim *ac retusas fuisse, quorsum istud* interim *referas, nisi ad ea quæ subit:* Nam et ego et collegæ plurimi... exspectavimus adventum... Caldonii et Fortu- E nati..., ut eis adventantibus et rei gestæ veritatem reportantibus, majore auctoritate et lucida per eos probatione partis adversæ improbitas frangeretur etc. *Tertio denique in epist.* XLII *post narratum legatorum adventum, post commemoratam* Cornelii, *et qui ejus electioni adfuerant, litterorum acceptionem, receptaque Pompeii ac Stephani testimonia, primum meminit de scripta ad eumdem Sanctum epistola, qua illius Pontificatum, quem tamen ab initio jam agnoverat, in Africa comprobatum fuisse significat. Adde, in nulla e Cyprianicis epistolis ullum exstare vestigium Pontificatus* Cornelii *apud Afros publice recepti, antequam de Novatiani ordinatione mentio facta fuisset.*

et ad illius argumenta

134 *Ex dictis corruit etiam Tillemontii interpretatio, qui epistolam* XLII *ad sensum suum torquere frustra conatus est: restat itaque, ut videamus, an rationum momenta, quibus nititur, hujusmodi sint, ut producta a nobis argumenta elidant. Præcipua illius ratio est, quod S. Cyprianus epist.* LII *adversus Novatianum sic scribat:* Quo *(S. Petri loco per* Cornelium) occupato de Dei voluntate, atque omnium nostrum consensione firmato, quisquis jam episcopus fieri volue- F rit, foris fiat necesse est, nec habeat ecclesiasticam ordinationem, qui Ecclesiæ non tenet unitatem. *Hisce verbis Cyprianus clare dicere Tillemontio videtur. Novatianum ordinatum non fuisse, nisi post* S. Cornelii *Pontificatum ab omnibus episcopis, aut ab universa saltem Africa, agnitum et comprobatum. Sed ad hæc recte jam respondit Benedictinus anonymus auctor Vitæ Cypriani alias laudatus,* § 21, *Sanctam hunc loqui de statu rerum, qui tum erat, videlicet cum universus orbis in* Cornelii *electionem jam consensisset, ideoque consensum illum a Cypriano merito objici Novatiano, qui etiam tum Pontificatum sibi asserere non erubescebat.*

varia

135 *Ut responsi veritas clarius pateat, paucis elucidanda est. Antonianus episcopus, Africæ cum Cypriano, ceterisque illius ecclesiæ episcopis, ex communi omnium consensu, rejecto Novatiano, Pontificatum* Cornelii *agnoverat, et epistolam hac super re* Cornelio *destinandam, ad Cyprianum transmiserat. Deinde vero Novatiani litteris*

A *litteris commotus, nonnullas Cypriano quæstiones, et inter has de ejusdem Novatiani hæresi ac persona, per litteras proposuit, unde hic animadvertit, illum nonnihil mutare cœpisse. Ad has respondens S. Cyprianus, fuse probat, nullum amplius de* Cornelii *Pontificatu ambigendi locum superesse, in quem universa Ecclesia jam consenserat, ideoque nec de Novatiani, qui se Pontificem etiam tum jactabat, pseudo-episcopatu posse dubitari, quem post ejusdem* Cornelii *electionem, de cujus æquitate ex eodem Ecclesiæ consensu jam constaret, turpiter arripuerat.*

ex variis

136 *Nihil aliud Cyprianum velle, ex sequentibus liquet. Etenim dum in eadem epistola de Novatiani ordinatione agit, nulla facta de memorato consensu mentione, tantum arguit, quod* Cornelio *a sedecim episcopis jam creato Pontifice, Pontificatum invaserit.* Quod vero, *inquit,* ad Novatiani personam pertinet... quisquis ille est, et qualiscumque est, Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est... Nisi si episcopus tibi videtur, qui Episcopo in Ecclesia a sedecim coepiscopis facto, adulter atque extraneus episcopus fieri a desertoribus per ambitum nititur. *Adde, quod idem sanctus episcopus legatis Novatiani non communem illum Ecclesiæ consensum,* B *sed testimonia episcoporum, qui* Cornelium *ordinaverant, per Caldonium ac Fortunatum allata, nec non Pompeii ac Stephani testificationem objecerit; cum tamen nihil illo communi consensu fortius ad comprimendos schismaticorum conatus reponere potuisset.*

S. Cypriani

137 *Alterum argumentum desumit Tillemontius ex epist.* XLI, *in qua S. Cyprianus verbis num.* 127 *relatis scribit, Novatiani ordinationem, simul ac in Africa audita fuisset, velut illicitam, factamque contra Ecclesiam, rejectam, legatosque illius a communicatione sua mox cohibitos fuisse. Neque enim credit Tillemontius, hac ratione cum iis agendum fuisse, nisi* Cornelii *Pontificatus ibidem jam tum receptus fuisset. Sed quidni sic egisset S. Cyprianus, qui, cum de* S. Cornelii *jure minime dubius, non alia de causa Caldonium ac Fortunatum Romam misisset, quam ut electioni illius intercedentes dissidentesque componerent, aut saltem ad eosdem in Africa validius retundendos firmiora argumenta referrent, jam videbat, eos non modo in Ecclesiæ sinum redire recusasse, sed etiam gliscente et in pejus recrudescente discordia, episcopum sibi* C *constituisse, atque adulterum et contrarium caput extra Ecclesiam fecisse, ut in epist.* XLII, *ex qua multa num.* 131 *retulimus, merito conqueritur? Quidni, inquam, Cyprianus, et qui cum eo sentiebant, episcopi,* ordinationis, *quam illicitam et contra Ecclesiam Catholicam factam non ignorabant,* pravitate commoti, eos a communicatione sua cohibendos esse *censuerint;* refutatis interim ac retusis, quæ obstinate ac pertinaciter asserere tentabant, *donec reversis Roma Caldonio ac Fortunato, ultimam tantæ rei manum apponerent, et* Cornelii *Pontificatum per universam Africam agnoscendum declararent; quemadmodum non multo post factum est.*

epistolis

138 *Præterea objicit Tillemontius epistolam S. Cypriani* LXXII, *ex qua sibi videri ait, Novatianum inimicum Ecclesiæ declaratum jam fuisse, dum suos in Africam legatos mitteret, ut tamquam Romanus Episcopus in eorum communicationem admitteretur; aut saltem ex ea* clarissime *probari,* S. Cornelium *pro legitimo Pontifice ibidem tum habitum fuisse. Scripta est hæc epistola ad Stephanum Papam,* S. Cornelii *post Lucium successorem, in eaque petiit Cyprianus, ut Marcianum Arelatensem episcopum, qui Novatiani hæresim sectabatur, exauctorandum, aliumque in ejus locum substituendum curaret.*

AUCTORE C. S.

petita

139 *Verba autem, quibus Tillemontius sententiam suam assertam putat, sunt sequentia:* Facere te oportet plenissimas litteras ad coepiscopos nostros in Galliis constitutos, ne ultra Marcianum pervicacem et superbum... collegio nostro insultare patiantur, quod necdum videatur a nobis abstentus; qui jam pridem jactat ad prædicat, quod Novatiano studens,... a communicatione nostra se segregaverit; cum Novatianus ipse, quem sequitur, olim abstentus et hostis Ecclesiæ judicatus sit, et cum ad nos legatos in Africam misisset, optans ad communicationem nostram admitti, hinc a concilio plurimorum sacerdotum, qui præsentes eramus, sententiam retulit, se foris esse cœpisse, nec posse a quoquam nostrum sibi communicari, qui, Episcopo Cornelio in Catholico Ecclesia in Dei judicio et cleri ac plebis suffragio ordinato, prophanum altare erigere, et adulteram cathedram collocare, et sacrilega contra verum Sacerdotem sacrificia offerre tentaverit. E

respondetur.

140 *Quis hinc Tillemontii assertum extundat? Scribit S. Cyprianus, Marcianum Arelatensem pro* abstento *habendum esse, cum ipse sese ab Ecclesia segregatum probet sequendo Novatianum, qui* olim abstentus et hostis Ecclesiæ judicatus est, *et quem episcopi Africæ, pseudo-episcopatu illius rejecto, a communicatione sua arcuerunt. Debuitne, ut hæc vera sint, Ecclesiæ hostis declaratus fuisse Novatianus, aut* Cornelii *episcopatus in Africa publice comprobatus, antequam prædicti legati eo pervenirent? Id sane S. Cypriani oratio non requirit. At enim, inquies, prius dicitur* abstentus et Ecclesiæ hostis judicatus, *quam misisse legatos. Sit ita; sed non dicit S. Cyprianus, id prius in Africa factum esse. Potuit igitur, ut omnino verisimile est, ordinatione illius Romæ intellecta, a* S. Cornelio *ceterisque episcopis, qui aderant, ac clero Romano, Ecclesiæ hostis judicari, antequam legati in Africam appellerent, et ob rationes supra allegatas ab Africanis repelli; nisi forte quis velit, penes hos potius quam penes Romanos hujusmodi sententiæ ferendæ potestatem fuisse.*

ac ostenditur.

141 *Hæc denique sententia per Caldonium et Fortunatum allata, et Pompeii ac Stephani testimoniis confirmata, potuit Cyprianus legatis quos interim confutaverat, et a sua communicatione cohibuerat, supremum responsum tradere, eosque simul cum Novatiano decretoria censura proscribere.* F *Hoc ratione objecta S. Cypriani dicta optime intelliguntur, et cum ejusdem Sancti epistolis* XLI *et* XLII, *quibuscum alias collidenda sunt, recte conciliantur. Multo etiam minus sibi habet Tillemontius ex epist.* LII, *quam postremo loco pro se laudat, quia Antonianus in eo dicitur ex Cypriani consilio communionem* S. Cornelii *jam admisisse, antequam Novatiani litteris commotus, cœperit mutare. Multo etiam minus hinc, inquam, sibi habet: cum enim Antonianus ibidem dicatur in eadem epistola significasse Cypriano,* se cum Novatiano non communicare,... et cum Cornelio... unum tenere consensum, *rogasseque,* ut exemplum earumdem litterarum ad Cornelium... *transmitteret,* ut deposita omni sollicitudine, jam sciret, *illum* secum, hoc est, cum Catholica Ecclesia communicare; *non potest inde concludi*

AUCTORE J. S.

eas epistolas sententiæ nostræ favere.

concludi, S. Cornelii *Pontificatum ante Novatiani ordinationem in Africa receptam fuisse.*

142 *Imo vero favet potius sententiæ nostræ, quæ et hanc ibidem damnatam et illum publice agnitum, reversis, qui Romam missi fuerant, Africæ legatis, eodem tempore fuisse statuit. Quod autem Antonianus Novatianorum litteras serius acceperit, nil mirum est; hi enim a S. Cypriano ejusque collegis, qui convenerant, rejecti,* ostiatim per multorum domus, vel oppidatim per quasdam civitates discurrentes, *ut in epist.* XLI *dicitur, ad eum serius pervenire potuerunt. Sed et alios legatos a Novatiano in Africam postea missos fuisse videbimus; neque obstat, quominus de litteris per hos postremos allatis S. Cyprianus loquatur: quemadmodum recte observavit Benedictinus jam sæpius laudatus.*

§ VIII. S. Cornelii Pontificatus per Africam publicatus: Novatianorum molitiones et nova legatio: quorumdam confessorum saluberrimus e schismate ad Ecclesiam reditus.

B

S. Cyprianus et Africani præsules

Pontificatu S. Cornelii *eo, quo diximus modo, in Africa agnito, S. Cyprianus epistolam, quæ in editone nostra* XLI *est, ad eum dedit, et Primitivum presbyterum transmisit, qui illum de re tota, ut gesta fuerat, latius, quam per epistolam commode fieri poterat, ac plene instrueret. Ejusdem argumenti est epistola* XLII, *in qua totius consilii sui rationem reddens, ostendit, numquam sese de illius Pontificatu dubitasse, nec alia de causa ex communi episcoporum sententia ejusdem promulgationem distulisse, nisi ut per litteras episcoporum, qui illius ordinationi adfuerant, omnia plenius edoctus, calumniatores validius comprimeret, et omne schismatis periculum præcaveret; quemadmodum ejusdem Sancti verbis supra ostensum est. Quam vero feliciter id consilium ipsi cesserit, ibidem subjungit:* Qui (*episcopi Romæ degentes*) moribus ac vitæ et disciplinæ tuæ condigna litterarum suarum testimonia prædicantes, æmulis quoque et rerum vel novitate

C

vel pravitate gaudentibus omnem ambigendi et discrepandi scrupulum sustulerunt, et secundum consilium nostrum salubri ratione libratum, in hoc fluctu æstuantium fratrum mentes sincere ac firmiter tuum sacerdotium probaverunt.

S. Cornelii Pontificatum

144 *De missis quoque hac super re ad coepiscopos suos litteris in eadem epistola præmiserat:* Secundum quod divinæ traditionis et ecclesiasticæ institutionis sanctitas pariter ac veritas exigebat, litteras nostras ad te direximus: sed et per provinciam nostram hæc eadem collegis singulis in notitiam perferentes, ab his quoque fratres nostros cum litteris dirigendos esse mandavimus. *Juverit etiam huc retulisse partem epistolæ* XLV, *in qua se excusans, quod Hadrumetinis olim auctor fuisset, ut litteras suas non ad* Cornelium, *sed ad clerum Romanum dirigerent, hæc ait:* Quidam tamen mentes nonnumquam et animos sermonibus suis turbant, dum aliter quædam, quam se habet veritas, nuntiant. Nos enim singulis navigantibus, ne cum scandalo ullo navigarent, rationem reddentes, scimus nos hortatos eos esse, ut Ecclesiæ Catholicæ radicem et matricem agnoscerent ac tenerent.

D

publicari curant.

145 Sed quoniam latius fusa est nostra provincia, habet enim Numidiam et Mauritaniam sibi cohærentes, ne in Urbe schisma factum absentium animos incerta opinione confunderet; placuit, ut per episcopos, retenta a nobis rei veritate, et ad comprobandam ordinationem tuam facta auctoritate majore, tunc demum scrupulo omni de singulorum pectoribus excusso, per omnes omnino in provincia ista positos litteræ fierent, sicuti fiunt, ut te universi collegæ nostri, et communicationem tuam, id est Catholicæ Ecclesiæ unitatem pariter et caritatem probarent firmiter ac tenerent. Quod divinitus evenisse, et consilium nostrum providenter processisse gaudemus. Sic enim nunc episcopatus tui et veritas pariter et dignitas apertissima luce et manifestissima et firmissima comprobatione fundata est, ut ex rescriptis collegarum nostrorum, qui ad nos litteras inde fecerunt, et ex relatione ac testimoniis coepiscoporum Pompeii et Stephani, et Caldonii ac Fortunati, ordinationis tuæ et origo necessaria, et ratio justa, et gloriosa quoque innocentia ab omnibus nosceretur.

F

SS. Dionysius Alexandrinus

146 *Porro non videtur dubium, quin S. Cypriani exemplo etiam reliqui Africæ episcopi litteras suas de eodem argumento ad sanctum Pontificem destinarint. Certe Cyprianus in epist.* XLII *de litteris a collegis suis de causa Felicissimi ejusque asseclarum ad* Cornelium *datis meminit, in quibus illi, nisi id jam prius præstiterint, Pontificatum illius agnoverunt. De Antoniano incertæ sedis in Africa episcopo id pariter manifestum est ex S. Cypriani epistola* LII*; quamvis is Novatianorum litteris postea commotus,* Cornelium *inter ac Novatianum cœperit fluctare. Sanctus quoque Dionysius, Alexandrinus in Orientali ecclesia episcopus, Novatianum rejecit, et* Cornelii *partes tutatus est. Exstat hujus ad Novatianum epistola brevis, sed efficax apud Eusebium lib.* VI *Historiæ, cap.* XLV, *in qua veteratori respondet, ut, si vere invitus et coactus, sicut præ se ferebat, ad episcopatum evectus sit, id ostendat, illo sponte deposito, ad Ecclesiam una cum sectatoribus suis redeundo; aut si id aliis persuadere nequiverit, istud ipse saltem præstet.*

et Cyprianus scribunt pro eodem.

147 *Simili zelo Romanos de pace et pœnitentia, itemque confessores Novatiano addictos commonuit, teste laudato Eusebio cap.* XLVI, *ubi legitur:* Alteram item ad eosdem (*Romanos*) epistolam scribit de pace et pariter de pœnitentia: rursus aliam ad confessores ibidem constitutos, qui Novati (*lege* Novatiani) sententiæ etiam tum favebant: duas quoque alias ad hos ipsos epistolas misit, posteaquam ad Ecclesiam rediissent. *Idem pariter præstitit S. Cyprianus, misso ad* Cornelium *Mettio hypodiacono cum gemina epistola, altera ipsi Sancto, altera* Maximo et Nicostrato et ceteris confessoribus *inscripta, eo consilio, ut Mettius eas sancto Pontifici legendas prius exhiberet, et ex ejusdem arbitrio confessoribus traderet, vel supprimeret. Quem vero fructum hæ litteræ tulerint, infra videbimus, postquam cetera Novatianorum molimina, quæ aliquot confessorum in Ecclesiam regressum præcesserunt, exposuerimus.*

E

Novatiani legati Africam peterant:

148 *De Novatiani legatis, Maximo scilicet presbytero, Augendo diacono, Machæo et Longino, quos ab eo in Africam missos, ibidemque ab episcopis rejectos fuisse diximus, S. Cyprianus Saussayus*

A *epist.* XLI *hæc scribit :* Ne eorum furens audacia unquam desisteret, hic quoque in schismatis partes Christi membra distrahere, et Catholicæ Ecclesiæ corpus scindere ac laniare nituntur, ut ostiatim per multorum domos, vel oppidatim per quasdam civitates discurrentes, obstinationis suæ et erroris sui sibi quærant comites. Quibus semel responsum dedimus, nec mandare desistimus, ut perniciosa dissensione et concertatione deposita, impietatem esse sciant, matrem deserere, et agnoscant atque intelligant, Episcopo semel facto et collegarum ac plebis testimonio et judicio comprobato, alium constitui nullo modo posse; proinde si pacifice sibi ac fideliter consulant, si se assertores Evangelii Christi esse confitentur, prius ad Ecclesiam revertantur.

Novatianus alios legatos

149 *Interea Novatianus, Africanorum præsulum audita sententia, aliam legationem, instigante Novato, adornavit, et Nicostratum, Novatum, Evaristum, Primum ac Dionysium in Africam destinavit, ut acceptum ibidem cladem repararent. Nec eorum consilia* S. Cornelium *latuerunt ; qui per Augendum confessorem Cyprianum de omnibus mox commonuit epistola, quæ modo non superest. Exstat tamen altera, inter Cyprianicas*

B XLVIII, *ejusdem argumenti, et ad eumdem episcopum Carthaginensem data, quam juverit hic recitasse.* Ne quid minus, *inquit sanctus Pontifex,* ad pœnam futuram hujus scelerati hominis (*Novatiani*) deesset, prostratus virtutibus Dei, cum Maximus et Longinus et Machæus inde (*ex Africa*) fuissent expulsi, denuo resurrexit, et sicut prioribus litteris tibi, quas per Augendum confessorem misi, significavi, puto Nicostratum et Novatum et Evaristum et Primum et Dionysium illo jam pervenisse.

eo mittit,

150 Invigiletur ergo, ut omnibus coepiscopis nostris et fratribus innotescat, Nicostratum multorum criminum reum, et non solum patronæ suæ carnali, cujus rationes gessit, fraudes et rapinas fecisse ; verum etiam, quod est illi ad perpetuam pœnam reservatum, Ecclesiæ deposita non modica abstulisse ; Evaristum vero auctorem schismatis fuisse ; et successorem plebi, cui ante præfuerat, Zetum in locum ejus episcopum esse constitutum. *Nicostratus is ipse est diaconus, quem ex vetustissimo Romanorum Pontificum Catalogo, sæpius laudato, post S. Fabiani martyrium una cum sancto martyre Moyse ac Maximo presbytero, Christianæ fidei causa, in carcerem*

C *conjectum fuisse, indeque egressum in schisma incidisse ex S. Cypriani epistola* LI *ostendimus. Tillemontius art.* 12 *in* S. Cornelio *illum archidiaconum fuisse non inaniter suspicatur tum ex verbis mox recensitis, quibus Romanæ Ecclesiæ thesauros illius curæ creditos fuisse insinuatur, tum simul ex aliis epistolis Cyprianicis, in quibus primo post Moysem et Maximum presbyteros loco nominatur.*

e quibus Nicostratum episcopum fecerat;

151 *Auctor Catalogi mox laudati scribit, illum Novati opera episcopum in Africa constitutum esse. Sic enim ait in* S. Cornelio : Sub Episcopatu ejus Novatus extra Ecclesiam ordinavit Novatianum in urbe Roma, et Nicostratum in Africa. *Videtur autem Novatianus præ ceteris elegisse Nicostratum, quem velut episcopum et totius legationis caput in Africam mitteret, quia is non modo confessionis ac diuturni carceris gloria, verum etiam obiti muneris dignitate ad resarcienda ibidem damna sua præ reliquis idoneus videbatur ; præsertim cum eum scelerum suorum conscientia et desperatio, ac proinde quædam necessitas ad id impigre præstandum impelleret. Hinc S. Cyprianus epist.* XLIX Cornelio *respondens, illius epistolam sic interpretatus est, ut velit,* Nicostratum... diaconio sanctæ administrationis amisso, ecclesiasticis pecuniis sacrilega fraude subtractis, et viduarum ac pupillorum depositis denegatis, non tam in Africam venire voluisse, quam conscientia rapinarum et criminum nefandorum, illic ab Urbe fugisse. *De inani vero confessoris titulo, quo gloriabatur, hæc subdit :* Et nunc Ecclesiæ desertor ac profugus, quasi mutasse sit hominem, mutare regionem, confessorem se ultra jactat et prædicat, cum Christi confessor nec dici, nec esse jam possit, qui Ecclesiam Christi negavit.

AUCTORE C. S.

qui fuerint ceteri legati?

152 *De Novato, altero legationis socio, sat multa notavimus, ac plura etiam in S. Cypriani Actis dicenda erunt. Evaristum, ignotæ nobis sedis episcopum fuisse, discimus ex S. Cypriani epist.* XLIX *; eumque S. Pacianus epist.* III *contra Novatianorum Tractatum, inter eorumdem primores pariter recenset ;* Nescio, *inquiens,* quid Novatianus egerit, quid Novatus admiserit, quid Evaristus tumuerit, quid Nicostratus nunciarit. *Et rursum* : Quid, apud te sancti omnes, quos Novatus erudit, quos Evaristus elegit, quos Nicostratus E docuit, quos Novatianus instituit ? *De Primo ac Dionysio nihil plane comperi ; fuisse tamen eos ex præcipuis Novatiani fautoribus* S. Cornelius *epist.* XLVIII *affirmat, dum subdit in calce* ; Ut scias, quales duces et protectores iste schismaticus et hæreticus lateri suo junctos semper habeat. *Plura de iis forsitan haberemus, nisi epistola, qua* S. Cornelius *legationem illam Cypriano per Augendum primum significavit, jam periisset. Sed historiæ seriem modo resumamus.*

Nonnulli confessores,

153 *Epistolam* XLVIII *num.* 149 *et seq. recitatam jam scripserat* S. Cornelius, *per Nicephorum acolythum Cypriano deferendam, cum diu desideratus quorumdam confessorum, qui Novatiano adhærebant, in Ecclesiam regressus, alteram ad eumdem sanctum episcopum scribendi occasionem dedit. Maximus scilicet presbyter, Urbanus, Sidonius et Macharius, detecta tandem Novatiani fraude, eaque se deceptos gementes et ad saniora conversi, præteriturum veniam precati sunt, et in gratiam recepti. An hisce quatuor etiam nonnulli alii e plebe annumerandi sint, dubium esse potest ex Cornelii epistola* XLVI *mox recitanda, in qua inter cetera ait :* In presbyterium venerunt Maximus, Urbanus, Sidonius, et Macharius, et plerique fratres, qui se eis adjunxerant, summis precibus desiderantes, ut ea, quæ ante fuerant gesta, in oblivionem caderent. F

qui Novatiano adhæserant,

154 *Dubium, inquam, esse potest, utrum illi* plerique fratres *sese illorum schismati, an vero supplicationi tantum adjunxisse dicantur. Et priori quidem interpretationi favent, quæ post pauca subduntur* : Quod erat consequens, omnis hic actus populo fuerat insinuandus, ut et ipsos viderent in Ecclesia constitutos... Quorum voluntate cognita, magnus fraternitatis concursus factus. *Quorsum enim convocandus populus, si jam* plerique fratres *ipsis adessent. Verumtamen mihi contrarium verisimilius apparet ex epistolis inter Cyprianicas* XLVII, L *et* LI *; quarum cum prima Cyprianus* Cornelio, *ultima ipsis confessoribus, de eorum ad Ecclesiam reditu gratuletur, media vero iidem confessores Cypriano suum reditum significent, in omnibus tamen non nisi prædicti quatuor leguntur, nec aliorum ulla fit mentio. Quare dicendum videtur,* plerique

pro

AUCTORE C. S.

pro aliquot, *vel* multis *sumi ; sed quorum numerus non sufficiebat, ut ad tollendum scandali periculum publice eorum populo in gratiam recepti dici possent, idque universo populo innotescere.*

ad Ecclesiam regressi, a S. Cornelio

155 *Optatissimum hunc eventum post Novati ac ceterorum trium ex Urbe versus Africam discessum reponendum esse, discimus ex S. Cypriani epistola* XLIX. *ad Cornelianam ea super re scriptam responsoria, in qua Novatum, publicæ tranquillitatis hostem, qui non minus Romæ quam Carthagine omnia turbaverat, turbini ac tempestati comparans, tandem ait :* Denique Novato illinc a vobis recedente, id est, procella et turbine recedente, ex parte illic quies facta est, et gloriosi ac boni confessores, qui de Ecclesia, illo incitante, discesserant, postquam ab Urbe ille discessit, ad Ecclesiam reverterunt. *Nec diu tamen post statui potest : etenim S. Cyprianus in eadem epistola scribit, se et Novatianorum ex Urbe discessum et confessorum reconciliationem per Nicephorum acolythum, quem sanctus Pontifex cum litteris ad eum miserat, didicisse* postridie, *quam schismatici illi Carthaginem adventassent.*

clementer recipiuntur:

B 156 *Hisce consona habet* S. Cornelius *in epist.* XLVI, *videlicet hanc* eodem hora, eadem momento, *quo reconciliatio peracta fuerat, a se scriptam, et Nicephoro acolytho, qui jamjam discessurus erat, traditam fuisse, quo citius Cyprianum lætitiæ suæ participem redderet. Sic itaque se res habuit :* Cornelius *priorem epistolam, quæ in editione, qua utimur,* XLVIII *est, de Nicostrati ceterorumque discessu scripsit, per Nicephorum Cypriano deferendam. Interea dum ille navigandi opportunitatem exspectat, laudati confessores ad Ecclesiam redierunt ; ac mox* Cornelius *priori epistolam alteram, quæ in eadem editione est* XLVI, *tam læti eventus nunciam addidit, et per memoratum Nicephorum, tum mox navigaturum in Africam, ad Cyprianum destinavit. Porro inter legatorum ac Nicephori discessum pauci aliquot dies intercessisse videntur ; quare dicendus est hic feliciori, quam illi, navigatione usus fuisse, ut potuerit postridie quam isti Carthaginem advenerant, eodem appellere.*

hoc ante concilium Romanum

157 *Ut vero dubium non est, quin prædicta paulo post Novatiani legatorum discessum contigerint, ita Tillemontio ac Pearsenio assentiri non possum, eadem post Romanum concilium, de quo infra agemus, collocanda esse. In Romano enim* C *concilio decretum fuisse videbimus*, Novatum (*id est* Novatianum) et eos, qui una cum ipso sese insolentius extulerant, et quicumque inhumanissimæ et a fraterna caritate alienæ ejus opinioni consentire præsumpserant, alienos ab Ecclesia habendos esse : *quibus verbis Novatianus cum suis sectatoribus ab Ecclesiæ corpore abscissus manifeste asseritur ; adeoque et eadem sententia damnati fuere confessores, si non nisi post memoratum concilium ad Ecclesiam redierunt. Id autem minime probabile esse, ex* S. Cornelii *epistola mox recitanda recte observavit anonymus Benedictinus Vitæ S. Cypriani scriptor ; et hic paucis ostendo.*

factum videtur.

158 *Dum confessoribus schisma objiceretur*, circumventos se esse affirmaverunt. Nos, *inquiebant,* errorem nostrum confitemur : imposturam passi sumus : circumventi sumus perfidiæ loquacitate captiosa. Nam etsi videbamur quasi quamdam communicationem cum schismatico et hæretico homine habuisse sincera tamen mens nostra semper in Ecclesia fuit. *Sed qua tandem ratione qua fronte hæc dicere potuerint, si a synodo sexaginta episcoporum, presbyterorum vero ac diaconorum multo plurium, excommunicari, quam Novatiani partes deserere maluerunt ? Deinde verisimile non est,* Cornelium, *et quinque episcopos, qui aderant, ceterumque clerum tanta in admittendis solemniter excommunicatis et etiam post tam celebris synodi sententiam contumacibus schismaticis facilitate usuros fuisse, quanta revera usos ex eadem* Cornelii *espistola habemus. Denique, ut cetera mittam, Tillemontius supponit, concilium Romanum habitum fuisse, antequam Novatianus Pontificatum usurparet, ac secundam in Africam legationem mitteret ; quod utrumque infra refutabimus.* D

159 *Ut vera totum rei gestæ seriem studiosus lector perspiciat,* S. Cornelii *epistolam, inter Cyprianicas* XLVI *huc transfero.* Cornelius Cypriano fratri salutem. Quantam sollicitudinem et anxietatem sustinuimus de iis confessoribus, qui dolo et malitia hominis callidi et veteratoris fuerant circumventi, et pæne decepti, et ab Ecclesia alienati ; tanta lætitia adfecti sumus, et Deo omnipotenti et Christo Domino nostro gratias egimus, cum ii, cognito errore suo, et intellecta hominis maligni velut serpentis astutia venenata, ad Ecclesiam, unde exierant, sicuti ipsi ex corde suo profitentur, simplici voluntate venerunt. Et primo quidem fratres nostri probatæ fidei, amantes pacem, unitatem optantes, tumorem illorum, horum mollitiam nuntiabant (*alibi rectius :* Tumorem illum horum mollitum jam annuntiabant), fide tamen non idonea, ut facile nobis credere daretur, illos penitus esse mutatos. E

Horum ad Ecclesiam reditus

160 Postea vero quam Urbanius et Sidonius confessores ad compresbyteros nostros venerunt, affirmantes, Maximum confessorem et presbyterum secum pariter cupere in Ecclesiam redire ; sed quoniam multa præcesserant ab eis designata, quæ tu quoque a coepiscopis nostris et ex litteris meis cognovisti, ut non temere eis fides haberetur, ex ipsorum ore et confessione ista, quæ per legationem mandaverant, placuit audiri. Qui cum venissent, et a presbyteris, quæ gesserant, exigerentur, novissime quod per omnes ecclesias litteræ calumniis et maledictis plenæ eorum nomine frequenter missæ fuissent, et pæne omnes ecclesias perturbassent ; circumventos se esse affirmaverunt ; nec, quid in istis litteris inesset, se scisse ; tantummodo circumductos commisisse se quoque schismatica, et hæreticis auctores fuisse, ut paterentur ei manus quasi in episcopatum imponi. Qui, cum hæc et cetera eis fuissent exprobrata, ut abolerentur, et de memoria tollerentur, deprecati sunt. F

modus

161 Omni igitur actu ad me perlato, placuit contrahi presbyterium. Adfuerunt etiam episcopi quinque, qui et hodie præsentes fuerunt, ut firmato consilio, quid circa personam eorum observari deberet, consensu omnium statueretur. Et ut motum omnium et consilium singulorum dignosceres, etiam sententias nostras placuit in notitiam vestram perferri ; quas et subjectas leges. His ita gestis, in presbyterium venerunt Maximus, Urbanus, Sidonius et Macharius, et plerique fratres, qui se eis adjunxerant, summis precibus desiderantes, ut ea, quæ ante fuerant gesta, in oblivionem caderent, nullaque eorum mentio haberetur ; proinde atque si nihil esset vel commissum vel dictum, invicem omnibus remissis, cor mundum et purum jam Deo exhiberent, sequentes Evangelicam vocem, dicentem,

et series rei gestæ

A tem, beatos esse puros corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

ex S. Cornelii epistola

162 Quod erat consequens, omnis hic actus populo fuerat insinuandus, ut et ipsos viderent in Ecclesia constitutos, quos errantes et palabundos tamdiu viderant, et dolebant. Quorum voluntate cognita, magnus fraternitatis concursus factus est, una vox erat omnium gratia Deo agentium; gaudium pectoris lacrymis exprimentes, complectentes eos, quasi hodie pœna carceris fuissent liberati. Et ut ipsorum propria verba designem: Nos, inquiunt, Cornelium Episcopum sanctissimæ Catholicæ Ecclesiæ electum a Deo omnipotente et Christo Domino nostro scimus. Nos errorem nostrum confitemur; imposturam passi sumus: circumventi sumus perfidiæ loquacitate captiosa. Nam etsi videbamur quasi quamdam communicationem cum schismatico et hæretico homine habuisse, sincera tamen mens nostra semper in Ecclesia fuit. Nec enim ignoramus, unum Deum esse, et unum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, unum Spiritum Sanctum, unum Episcopum in Catholica Ecclesia esse debere.

recensetur,

163 Quis ista eorum professione non move- B retur, ut, quod apud potestatem sæculi erant confessi, in Ecclesia constituti comprobarent? Quapropter Maximum presbyterum locum suum agnoscere jussimus; ceteros cum ingenti populi suffragio recepimus: omnia autem remisimus Deo omnipotenti, in cujus potestate sunt omnia reservata. Hæc igitur, frater carissime, eadem hora, eodem momento ad te per scripta transmisimus, et Nicephorum acolythum descendere ad navigandum destinantem*, ad vos statim dimisi, ut nulla procrastinatione habita, velut præsens in isto clero, et in isto populi cœtu, Deo omnipotenti et Christo Domino nostro gratias ageres. Credimus autem fore, quinimmo pro certo jam confidimus, ceteros quoque, qui in hoc errore sunt constituti, in Ecclesiam brevi reversuros, cum auctores suos viderint nobiscum agere. Has litteras, puto te debere, frater carissime, et ad ceteras ecclesias mittere, ut omnes sciant, schismatici hujus et hæretici dolum et prævaricationem de die in diem evacuari. Bene vale, frater carissime. *Hæc* S. Cornelius, *ex quibus præter totius rei gestæ modum colligere licet admirarique mitem ipsius ac vere paternum animum, quo eorum excusationes recipere, eosdemque* C *tam clementer in Ecclesiam admittere dignatus est.*

* *al.* festinantem, de statione

Litteræ gratulatoriæ

164 *Ad utramque prælaudatam epistolam S. Cyprianus bina pariter, 47 scilicet et 49 respondit, in quarum priori, quæ gratulatoria est, suum suorumque de tam læto nuntio gaudium exposuit, idque eo majus fuisse scripsit, quod non dubitarent quin confessorum exemplum multi alii essent secuturi.* Cum enim, *inquit*, Dominus... dicat, esse summum gaudium in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente quanto majus est gaudium et in terris pariter et in cœlo super confessoribus ad Ecclesiam Dei cum gloria sua et cum laude redeuntibus, et redeundi viam ceteris exempli sui fide et probatione facientibus? Hic enim quosdam fratres nostros error induxerat, quod sibi communicationem confessorum sequi viderentur: quo errore sublato, lux omnium pectoribus infusa est, et Ecclesia Catholica una esse, nec scindi nec dividi posse monstrata est. Nec quisquam jam facile poterit schismatici furentis verbis loquacibus decipi, quando probatum sit, bonos et gloriosos Christi milites non potuisse diu extra Ecclesiam detineri.

AUCTORE C. S.

a S. Cypriano

165 *Nec immerito sic sperabat Cyprianus: hos enim confessores, teste* S. Cornelio *in epistola ad Fabium,* quos statim ab initio (*Novatianus*) sibi sociaverat, velamentum insaniæ *(suæ)* obtendit; *horum auctoritate schisma potissimum steterat, nec poterat eorumdem exemplum ad revocandos ab errore animos non esse saluberrimum, sicuti ad sectandum schisma fuerat perniciosum. Enimvero eorum merita* S. Cornelius *loco citato his verbis exponit:* Maximus Ecclesiæ nostræ presbyter, et Urbanus, ambo ex fidei confessione egregiam secundo laudem adepti; Sidonius etiam et Celerinus, vir, qui cuncta tormentorum genera per Dei misericordiam fortissime sustinuit, et qui fidei suæ constantia infirmitatem corporis sui roborans, adversarium penitus debellavit: hi omnes... ad sanctam Ecclesiam reversi sunt. *His obiter adverte, lector, quartum e confessoribus* Celerinum, *supra* Macharium *appellari; unde suspicari licet, illum binominem fuisse. Observa etiam* Maximum, *qui hic et superius a schismate rediisse narratur, alium esse ab illo, quem a Novatiano in Africam missum vidimus, ibidemque pseudo-episcopum factum dicemus.*

E

et S. Dionysio Alexandrino hac super re datæ.

166 *Ceterum iidem confessores communem epistolam de eodem argumento ad S. Cyprianum dedere, quæ inter Cyprianicas est* L, *et ad hanc Sanctus ille per* LI *gratulabundus respondit. Similem etiam ad S. Dionysium Alexandrinum scripsisse videntur: nam et hic, qui, ut ex Eusebio supra diximus, epistolam dederat* ad Confessores *Romæ* constitutos, qui Novati sententiæ etiam tum favebant, duas quoque alias ad hos ipsos epistolas misit, posteaquam ad Ecclesiam rediissent. *Imo verisimile est, eos aliis similiter ecclesiis reconciliationem suam significasse, ut, qui errore suo ac auctoritate aliis fuerant scandalo, eosdem exemplo suo ad Ecclesiam revocarent. Porro quam feliciter eorum pœnitentia Romanæ Ecclesiæ cesserit, colligere licet ex eadem epistola* Cornelii *ad Fabium, dum ait:* Scias porro illum (*Novatianum*) jam nudatum ac pæne solum remansisse, fratribus quotidie eum deserentibus et ad Ecclesiam redeuntibus.

F

§ IX. Concilia Romæ et alibi celebrata, in quibus lapsi ad pœnitentiam et pacem admissi, et Novatianus damnatus: Trophimus cum maxima plebis parte pœnitens, in Ecclesiam receptus.

S. Cornelius de lapsorum causa,

Præter prædictos Novatiani conatus, quem in suo schismate obfirmatum videbimus, cura alia sancti Pontificis animum pulsabat, ingens scilicet lapsorum numerus, quos Deciana persecutio dejecerat, quique in Ecclesiam recipi summis precibus flagitabant. Horum causam jam tractaverat quidem, vacante Sede, Romanus clerus, sed nihil ausus fuerat statuere, nisi ut de vita periclitantibus, si prius facti pœnituisset, pax concederetur, ceteri vero ad pœnitentiam animarentur quidem,

AUCTORE C. S. *quidem, sed ita, ut de iis judicium suspenderetur, donec in S. Fabiani locum Pontifex subrogatus fuisset, ut in epistola inter Cyprianicas* XXXI *idem clerus testatur, et supra a nobis ostensum est. Ejusdem sententiæ ante schisma suum fuerat Novatianus, teste S. Cypriano epist.* LII, *ubi de eadem epistola loquens, subdit:* Additum est etiam, Novatiano tunc scribente, et quod scripserat, sua voce recitante, et presbytero Moyse, tunc adhuc confessore, nunc jam martyre, subscribente, ut lapsis infirmis et in exitu constitutis pax daretur: quæ litteræ per totum mundum missæ sunt, et in notitiam ecclesiis omnibus et universis fratribus perlatæ sunt.

et Novatiani hæresi; 168 *At vero postquam Pontificatum, quem ambierat,* S. Cornelio *delatum vidit, negavit, hujusmodi lapsis pacem ab Ecclesia posse impertiri, jamque pseudo-pontifex factus hanc hæresim, ut suum schisma stabiliret, qua legatis qua litteris per universam Ecclesiam missis cœpit disseminare. Ut itaque hisce malis occurreret sanctus Pontifex, concilium Romæ congregavit, uti Carthagine pariter fecerat Cyprianus. Non exstant quidem hujus synodi decreta; veruntamen, quid in ea potissimum actum fuerit, ex Eusebii Historia lib. VI, cap.* XLIII *docemur.* Novatus [a], *inquit,* Ecclesiæ Romanæ presbyter, arrogantia adversus eos (*qui lapsis post pœnitentiam pacem impertiebantur*) elatus, quasi nulla spes salutis ipsis posthac superesset, tametsi omnia explerent, quæ ad sinceram conversionem puramque confessionem pertinent, propriæ cujusdam sectæ eorum, qui tumore mentis elati seipsos Catharos (*id est* mundos) cognominarunt, auctor exstitit. B

[a] *al.* Novatianus

concilium Romæ. 169 Ob quam rem cum Romæ congregata esset synodus [b], in qua sexaginta quidem episcopi, presbyteri vero ac diaconi multo plures convenerunt: cumque in provinciis antistites, quid agendum esset, seorsum consultassent, hujusmodi decretum cunctis promulgatum est: Novatum [c] quidem et eos, qui una cum ipso sese insolentius extulerant, et quicumque inhumanissimæ et a fraterna caritate alienæ ejus opinioni consentire præsumpserant, alienos ab Ecclesia habendos esse; fratres vero, qui in calamitatem inciderant, pœnitentiæ remedio curandos esse et confovendos. Exstant adhuc epistolæ Cornelii Romanorum Episcopi ad Fabium, Antiochensis ecclesiæ præsulem, missæ, in quibus et Romanæ synodi gesta, et omnium per Italiam et Africam, aliasque locorum illorum provincias sententiæ declarantur. C

[b] *adde* maxima

[c] Novatianum

et Cyprianus Carthagine celebrant: 170 His adjuncta erat alia ejusdem Cornelii epistola de his, quæ in synodo decreta fuerant, et rursus alia de facinoribus Novati [d]. *Denique in calce ejusdem capitis subjungit Eusebius:* Sub finem autem epistolæ numerum recenset episcoporum, qui in urbem Romam convenientes, amentiam Novati [e] condemnaverant; nomina quoque illorum, et quam quisque regebat ecclesiam, adscribens. Eorum item, qui Romæ quidem minime adfuerant, superiorum tamen episcoporum sententiam litteris suis approbaverant, vocabula simul et civitates, unde singuli litteras dederant, accurate commemorat. *Eisdem de causis concilium Carthagine, ut insinuavi, S. Cyprianus celebraverat, de cujus pariter decretis ibidem sic meminit Eusebius:* Aliæ prætcrea Latino sermone conscriptæ exstant epistolæ Cypriani et aliorum antistitum, qui cum ipso in Africam congregati sunt, ex quibus colligitur, ipsis etiam placuisse, ut subveniretur iis, qui in tentationem inciderant: atque auctor nefariæ opinionis simul cum iis, qui ad partes ipsius desciverant, ab Ecclesiæ Catholicæ consortio merito abdicaretur. D

[d] Novatiani

[e] Novatiani

posterioris canones in Romano approbati, 171 *Porro Carthaginenses hosce canones Cyprianus ad* S. Cornelium *transmisit, ibique ab eo et congregatis in memorata Romana synodo patribus, velut veritati ac sententiæ eorum conformes approbati confirmatique fuere: quare cum Romani canones perierint, ad hosce elucidandos juverit Cypriani verba recensuisse ex epist.* LII *ad Antonianum, quem Novatiani contra* SS. Cornelium *ac Cyprianum litteris nonnihil commotum fuisse diximus.* Secundum quod tamen, *ait,* ante fuerat destinatum persecutione sopita, cum data esset facultas in unum conveniendi, copiosus episcoporum numerus, quos integros et incolumes fides sua et Domini tutela protexit, in unum convenimus, et Scripturis divinis ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione libravimus, ut nec in totum spes communicationis, et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, et eo quod sibi Ecclesia clauderetur, secuti seculum, gentiliter viverent; nec tamen rursus censura Evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent; sed traheretur diu pœnitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinarentur causæ et voluntates et necessitates singulorum, secundum quod libello continetur quem ad te pervenisse confido ubi singula placitorum capita conscripta sunt. E

quales fuerint 172 Ac si minus sufficiens episcoporum in Africa numerus videbitur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum qui et ipse, cum plurimis coepiscopis habito concilio, eamdem nobiscum sententiam pari gravitate et salubri moderatione consensit. *De S. Cornelii sententia quam et S. Lucium hujus successorem tenuisse affirmat, tum alibi tum in epistola* LXVII *ad S. Stephanum, qui Lucio successerat, rursum meminit his verbis:* Servandus est... antecessorum nostrorum, beatorum martyrum Cornelii et Lucii honor gloriosus; quorum memoriam cum nos honoremus, multo magis tu, frater carissime, honorificare et servare gravitate et auctoritate tua debes, qui vicarius et successor eorum factus es. Illi enim pleni spiritu Dei, et in glorioso martyrio constituti, dandam esse lapsis pacem censuerunt, et pœnitentia acta, fructum communicationis et pacis negandum non esse, litteris suis signaverunt: quam rem omnes omnino ubique censuimus. F

de variis 173 *Certum pœnitentiæ tempus nusquam reperi præfixum, quia videlicet istud lapsorum culpæ, quorum varias classes Cyprianus in laudata epistola* LII *numerat, erat commensurandum, et quorum singulorum propterea* causas et voluntates et necessitates *ibidem jubet examinari, secundum libellum hac super re conscriptum, qui haud dubie sunt epistolæ illæ Cypriani et aliorum Africæ episcoporum, quas Eusebius supra num.* 170 *laudavit, quasque periisse dolemus. Diuturnam tamen pœnitentiam agendam fuisse, liquet ex epistola* LIII, *in qua S. Cyprianus consultus, an Nino, Clementiano et Floro, qui post egregiam confessionem vi tormentorum apud proconsulem subacti fuerant, triennii pœnitentia sufficeret; respondit, sibi quidem videri sufficere, sed aliorum sententiam in proxima synodo, ut rogabatur, sese inquisiturum. Non sic tamen canon ille urgebat, quin, ubi major Ecclesiæ utilitas aut pœnitentium necessitas occurreret, pax citius posset concedi: nam præterquam quod simul decretum fuisse,*

A *fuisse, ut ea periclitantibus infirmis impertiretur, ex epist.* LII *et* LIV *habeamus, inferius exempla producemus, ex quibus patet, multum de severitate illa justis de causis remissum fuisse.*

lapsorum causis.

174 *Episcopos vero hujusmodi criminis reos, post peractam pœnitentiam non nisi ad communionem laicam secundum ejusdem concilii canones admitti potuisse, idem S. Cyprianus epist.* LXVIII *ad clerum et plebem Hispaniæ testatur, acriter arguens Basilidem ac Martialem, illius regionis præsules, qui post idololatriæ scelus episcopatum gerere perseverabant.* Frustra enim tales, *inquit,* episcopatum sibi usurpare conantur; cum manifestum sit, ejusmodi homines nec Ecclesiæ Christi posse præesse, nec Deo Sacrificia offerre debere, maxime cum jam pridem nobiscum et cum omnibus omnino episcopis, in toto mundo constitutis, etiam Cornelius collega noster, Sacerdos pacificus ac justus, et martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreverit hujusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi. *Exstat et alia ejusdem Sancti epistola* LXIV *de Fortunatiano Assuritanorum in Africa antistite, qui post similem* B *lapsum episcopalia munia obire ottentabat. Ceterum an memoratus canon de solis episcopis, an de omni clero intelligendus sit, non edicit Cyprianus; postremum tamen verisimilius est.*

Theodoreti de Novatiani causa

175 *Theodoretus lib.* III *Hæreticarum fabularum cap.* VI, *alias* V, *singularia quædam habet de gestis in concilio Romano contra Novatianum, quem* Navatum *appellat. Relata enim episcoporum de lapsis sententia, sic prosequitur:* His conciliis Navatus non acquievit, sed aperte contradixit, dicens, non oportere eos, qui abnegassent, salutem consequi; similiter faciens ac ii, qui ægris prohibent, ne utantur medicamentis. Qui autem pœnitentiæ remedium postulabant, arguebant eum sæpe fuisse rogatum et admonitum, ut ad eos veniret, et verbis saltem confirmaret, qui tyranni machinis pulsabantur; eum autem se occultantem, et latere conantem, se quoque esse presbyterum inficias ivisse. Sed tamen, quamquam hæc audiisset, qui Romæ convenerant episcopi, conati sunt persuadere, ut iis, quæ optime constituta fuerant, assentiretur. Postquam autem viderunt eum furere, et Deo invisam crudelitatem statuere, eum ab Ecclesiæ corpore separarunt, cum Cornelius C Romæ Ecclesiam regeret.

in Romana synodo narratio.

176 *Hæc Theodoretus, quæ vera esse putamus: nam et dubitandum non est, quin Catholici præsules dirum schisma exortamque cum eo tam perniciosam animarum saluti hæresim, reducto ad Ecclesiam utriusque auctore, exstinguere conati sint; et Novatianum periclitantibus succurrere re vera renuisse, seque presbyterum negasse, num.* 93 *ipsis* S. Cornelii *verbis retulimus; ideoque omnino verisimile est, lapsos hæc ipsa in concilio contra illum produxisse, ut ostenderent, quam vecorditer is in persecutione egisset, qui etiam tormentorum vi victis pacem Ecclesiæ, etiam post actam pœnitentiam, concedendam esse tam crudeliter negabat. Utrum tamen Novatianus in concilio comparuerit, ut verba præ se ferunt, incertum est: jam enim pro Pontifice se gerebat, cujus locum nec* Cornelio *cessisset, nec patres ipsi permisissent.*

Quæ fuerit Italica synodus? Romani

177 *Vidimus supra ex Eusebio* in provinciis *quoque* antistites, quid agendum esset, seorsum consultasse, *ac tum demum memorata decreta manasse. Fuerunt hi haud dubie Italiæ ac finitimarum provinciarum episcopi, qui cum Romano concilio interesse non possent, collatis inter se consiliis, aut enacta in alio Italiæ loco synodo, sententiam suam ad* Cornelium *et congregatos Romæ patres transmiserunt; atque hæc videtur Italica illa synodus, de qua S. Hieronymus lib de Scriptoribus ecclesiasticis in* Cornelio *ait:* Scripsit epistolam ad Fabium, Antiochenæ ecclesiæ episcopum, de Synodo Romana, Italica, Africana. *Denique dubitandum non est, quin sanctus Pontifex canones in memorato concilio conditos per universam Ecclesiam destinarit; præterquam enim quod id satis insinuet S. Cyprianus, dum num.* 174 *scribit, communicationem laicam lapsis episcopis a* Cornelio cum omnibus omnino episcopis, in toto mundo constitutis, *decretam fuisse; ita exigebat totius Ecclesiæ salus, videlicet ut lapsis, quorum ubique ingens erat numerus, salubris medela adhiberetur, et a Novatiani caveretur insania.*

canones per orbem missi. Socratis,

178 *Imo id ipsum diserte scribit Socrates lib.* VI *Hist. cap.* XXIII, *ubi de hoc argumento hæc habet:* Omnibus ubique ecclesiis scripsit *(Novatianus jam pseudo-pontifex)* litteras, uti eos, qui simulacris immolassent, minime ad mysteria admitterent, sed hortarentur ad pœnitentiam, re- E missionemque permitterent Deo, qui potest et habet auctoritatem peccata remittendi. Quibus litteris ad provincias perlatis, singuli pro suopte ingenio de rebus in illis significatis judicium fecerunt. Nam, quia erat a Novato *(id est Novatiano)* significatum, eos, qui post baptisma peccatum ad mortem commiserant, ad mysteria non esse recipiendos; ejusmodi canonis promulgatio quibusdam acerba et severa nimis visa est; a nonnullis probata, utpote æqua et ad vitam recte instituendam multum adferens adjumenti. Dum hæc inter eos agitatur controversia, litteræ Cornelii episcopi allatæ sunt, quæ significabant, spem veniæ etiam illis esse reliquam, qui post baptismum deliquissent.

Novatianæ faventis

179 Ab utroque igitur litteræ contrariæ missæ fuerunt: ac cum uterque suam sententiam sacrarum Litterarum testimoniis confirmare videretur, ad quam quisque opinionem erat propensior, ad eam, ut moris est, se potissimum transtulit. Nam qui peccato delectabantur, indulgentiam, quæ tum erat concessa, arripientes, in posterum tempus ea ad omne peccati genus abusi sunt. *Hæc Socrates: sed ob propensum,* F *quem hic manifestum facit, in Novatianam hæresim animum merito arguendus. Non aliter enim hic loquitur, quam si Novatiani impietas nonnullis quidem* acerba et severa nimis, *aliis* æqua et ad vitam recte instituendam multum adferens adjumenti *visa, Catholica autem veritas non nisi ab iis,* qui peccando delectabantur, *arrepta fuisset. Ita scilicet sanctissimos episcopos, qui per totum orbem dispersi hunc canonem admisere, non obscure accusat, quasi hi quibuslibet peccatis viam aperuissent; cum vel ex hoc ipso capite Novatiani hæresis damnanda esset.*

narratio,

180 *Recte enim S. Cyprianus epist.* LII *scribit, visum fuisse lapsos ad pœnitentiam cum spe veniæ admittere,* ne plus desperatione deficerent, et eo quod sibi Ecclesia clauderetur, secuti sæculum gentiliter viverent. *Recte ibidem exclamat:* Atque o frustrandæ fraternitatis irrisio, o miserorum lamentantium et amentium caduca deceptio, o hæreticæ institutionis inefficax et vana traditio! Hortari ad satisfactionis pœnitentiam,

AUCTORE C. S.

et subtrahere de satisfactione medicinam : dicere fratribus nostris : Plange et lacrimas funde, et diebus ac noctibus ingemisce, et pro abluendo et purgando delicto tuo largiter et frequenter operare: sed extra Ecclesiam post omnia ista morieris, quæcumque ad pacem pertinent, facies, sed nullam pacem, quam quæris, accipies. Quis non statim pereat, quis non ipsa desperatione deficiat, quis non animum a proposito lamentationis avertat? *In desperationem igitur, ex qua in omnia scelera pronus est lapsus, miseros conjiciebat Novatiani impietas; unde etiam eum in synodo Antiochena* tamquam qui peccatoribus patrocinaretur, *damnatum, num.* 202 *videbimus; atque adeo impietatem hanc Socrates æquius accusasset.*

in Ecclesiam iniqua,

181 *At vero quam feliciter Ecclesiæ cesserit* S. Cornelii *ceterorumque Catholicorum antistitum sententia, tum aliunde liquet, tum ex epist.* LVII, *in qua S. Cyprianus de Romanis, qui in persecutione Deciana lapsi, deinde ad salutarem pœnitentiam admissi fuerant, jam in Galli persecutione certantibus hæc ait:* Quot illic lapsi gloriosa confessione sunt restituti! Steterunt fortes, et ipso dolore pœnitentiæ facti ad prælium B fortiores. *Idem liquet ex auctore Operis contra Novatianum, S. Cypriano olim adscripti, qui inter cetera inquit:* Nulli enim nostrum dubium vel incertum est, fratres dilectissimi, illos qui prima acie, id est, Deciana persecutione vulnerati fuerunt, hos postea, id est secundo prælio *(sub Gallo)* ita fortiter perseverasse, ut contemnentes edicta sæcularium principum, hoc invictum haberent, quod et non metuerunt exemplo boni pastoris animam suam tradere, et sanguinem fundere, nec ullam insanientis tyranni sævitiam recusare.

refutatur.

182 *Porro ne oblata spes veniæ proniores in lapsum faceret, satis prospectum erat per canonum severitatem, quam tum ex S. Cypriani litteris, tum ex ejusdem libro de Lapsis quilibet facile colliget: juverit tamen unum specimen ex epist.* LIII *exhibuisse.* Scripsistis, *inquit*, ad me, fratres carissimi, quod pertulerit ad vos... Superius frater et collega noster, Ninum, Clementianum, Florum, fratres nostros, qui in persecutione apprehensi prius fuerant, et nomen Domini confessi, violentiam magistratus, et populi frementis impetum vicerant, postmodum cum apud proconsulem pœnis gravibus excruciarentur, vi C tormentorum subactos esse, et de gradu gloriæ, ad quam plena fidei virtute tendebant, diutinis cruciatibus excidisse ; nec tamen post hunc gravem lapsum, non voluntate sed necessitate susceptum, a pœnitentia agenda per hoc triennium destitisse. De quibus consulendum putastis, an eos ad communicationem jam fas esset admittere. *Respondet autem Cyprianus, sibi quidem videri eos posse admitti, sed tamen ea de re, ut rogaverant, ad episcoporum concilium relaturum. Jam vero si tam severe animadversam fuerit in eos, qui ex infirmitate tormentis cessarant; quanto severius id factum credemus in illos, qui sua sponte defecissent. Hisce contra Socratem observatis, cetera prosequamur.*

Videtur tantum unicum

183 *Huc usque distuli de tempore, quo concilium hoc celebratum fuit, disputare, ne ob Eminentissimi Baronii sententiam eadem bis recitare cogerer. Hic enim tomo* II *Annalium geminum concilium a* Cornelio *Romæ habitum censet, quorum primum anno Christi* 254, *alterum* 255 *affigit; cumque ipse annos vulgares biennio hic* D *prævertat, primum concilium ad annum* 252, *postremum ad* 253 *referendum esset. Porro concilium geminandum censet ex diversis decretis; nam in priori quidem nihil contra Novatianum actum esse, sed de lapsis tantum tractatum, statutumque,* ut hi pœnitentia functi ad communicationem admitterentur, *sed laicam tantum etiam sacerdotes: in secundo autem Novatianum cum sectariis ejus a* Cornelio *ac sexaginta episcopis ceteroque clero damnatum, ac præterea decretum,* fratres, qui casu infelici prolapsi fuissent, pœnitentiæ medicamentis curari, et ad sanitatem restitui *debere.*

concilium a S. Cornelio

184 *Ex hisce, inquam, geminandum concilium ad citatos annos, num.* 90 *et* 3 *existimat; posteriori loco denuo dicens:* Hanc esse diversam synodum ab illa, quam Romæ itidem celebratam fuisse diximus, diversa in singulos decreta sancita declarant : siquidem in illa (ut vidimus) jussi fuerant adhuc exspectare lapsi ; in hac autem admitti jubentur. *Ita quidem Eminentissimus annalista laudans in margine epist.* LII *Cypriani ad Antonianum, ac Eusebii Historiam lib.* VI, *cap.* LV*; sed pace illius dixerim, mihi nullam geminandi concilii necessitatem hic apparere. Nam primo verisimile non est, in concilio, cujus* E *priori loco ex Eusebio meminit, nihil actum fuisse contra Novatianum, qui schismate suo, quod Baronius ad eumdem annum* 254 *num.* 47 ipso Cornelii sedis exordio, *conflatum fuisse admittit, Ecclesiam perturbabat, et contra quem, etsi nulla alia suasisset causa, synodus propterea merito fuerat convocanda. Secundo in decretis a laudato Eusebio sanctoque Cypriano productis, et a Baronio citatis, nulla apparet diversitas, ut legenti patebit.*

celebratum fuisse;

185 *Nam quod Eminentissimus dicat, lapsos, qui secundum Cypriani epistolam* LII *ex concilii decreto* jussi fuerant adhuc exspectare, *apud Eusebium dici jussos esse admitti; id equidem apud Eusebium non reperio; quippe qui tantum asserit, lapsos secundum concilii canonem pœnitentiæ remedio curandos esse et confovendos, quod ipsum Cyprianus in citata epistola sancitum fuisse asseverat. Antonius Pagius in Critica ad annum* 251, *num.* 25, *a Baronio pariter dissentiens, putat eum in hanc opinionem venisse, quia existimabat, epistolam Cypriani* LII *ad Antonianum scriptam fuisse* ipso Cornelii sedis exordio: *at serius scriptam esse vel ex eo liquet, quod, ut in eadem epistola dicitur, S. Cyprianus aliam ante hanc ad* F *Antonianum jam dedisset, qua ille permotus, Novatiani communicationem rejecerat, et* Cornelii *fuerat amplexus. Hinc Labbeus licet tomo I Conciliorum. col.* 714 *et* 715 *Baronium secutus, geminum sub* Cornelio *Romanum concilium distinxerit, in Synopsi tamen conciliorum a Tillemontio Nota* 5 *in* Cornelium *laudata, fassus est, decreta de lapsis ad pœnitentiam pacemque admittendis, damnandoque Novatiano, in eadem synodo condi potuisse.*

idque non ante,

186 *Inter eos, qui nobiscum unicum tantummodo Romanum concilium sub* Cornelio *celebratum agnoscant, superest alia de tempore quæstio. Tillemontius, a quo Novatiani ordinationem post* Cornelii *Pontificatum in Africa agnitam fixam fuisse supra diximus, concilium hoc art.* 8 *et* 9, *itemque Nota* 5, *eidem ordinationi præmittendum censet. Ipsius ratio est, quod dubitandum non sit, quin Africani episcopi, statim ac convenire licuit, synodum de lapsis celebrarint; ejusdemque canones ad* S. Cornelium *confirmandos destinarint, simul*

simulatque ejusdem Pontificatum agnovissent: nec magis dubium appareat, quin Cornelius, *qui Sede vacante una cum cetero clero lapsorum causam differendam censuerat, donec Pontifex electus esset, acceptis Africanorum præsulum litteris, id etiam mox præstiterit; præsertim cum Novatiani, nondum quidem ordinati pseudepiscopi, sed tamen jam insanientis, schisma hoc ipsum suaderet.*

sed post

187 *Addit, ex calumniis, quibus Novatianus, ut Pontificatus usurpationem velaret, sanctum pontificem statim incessit, videlicet eum cum lapsis communicare, satis colligi, lapsorum causam ante ipsius ordinationem jam decisam fuisse. Laudat præterea Theodoretum num.* 175 *citatum; qui cum post verba ibidem relata, de Novatiani ordinatione primum loquatur, hanc concilio Romano posteriorem credidisse ipsi videtur. Ita fere Tillemontius, Nota* 5 *statuens, prædictum concilium ante Novatiani, ac uno circiter aut altero mense post* Cornelii *ordinationem figi posse: tantum enim temporis sufficiens videri, ut primæ* Cornelii *ac schismaticorum litteræ in Africam deferrentur, Caldonius et Fortunatus legationem ad Romanos obirent, redirentque Carthaginem, si eorum reditus fuerit exspectandus; ac denique ut epistola, qua Carthaginensis synodi patres* Cornelii *Pontificatum agnovere, et transmisere decreta de lapsis, ad ipsum potuerit pervenire, Romano concilio forte jam tum congregato.*

invasum a Novatiano pontificatum.

188 *Respondeo, me Tillemontio ob allatas ab eo rationes facile assentiri, Romanam æque ac Carthaginensem synodum primo, quo licuit, tempore celebratam fuisse: sed paragrapho* 7 *ostensum a nobis esse, Novatianum usurpasse Pontificatum, antequam* Cornelii *electio in Africa recepta ac comprobata fuisset. Quare cum, ipso teste Sillemontio, Carthaginensis synodus præcesserit Romanam, nec illius decreta ad* Cornelium *confirmanda, ante agnitum ejus Pontificatum, transmissa dicenda sint, dicendum pariter est, Romanam synodum post usurpatum a Novatiano episcopatum coactam fuisse. Eodem quoque paragrapho exposuimus, qua ratione schismaticus ille sanctum Pontificem de communicatione cum lapsis criminari potuerit quamvis de eorumdem causa etiam tum nihil in concilio fuisset sancitum.*

et confessorum reditum.

189 *Nec morari nos debet Theodoretus, scriptor sesqui seculo synodo posterior, etsi Novatiani ordinationem huic clare postponeret; quippe qui, Tillemontio ipso censore Nota* 8 *in* S. Cornelium, *in eodem loco circa Novatiani ordinationem plus vice simplici hallucinatus est, ut et nos num.* 122 *et seq. admisimus. Contra Tillemontium præterea faciunt, quæ ad* § 8 *de tempore confessorum ad Ecclesiam reditus disputavimus: si enim is post synodum, ut ipse vult, contigerit, et hæc ordinationem Novatiani præcesserit, dicendi sunt confessores illi in eam ordinationem etiam post synodum consensisse; quod ex dictis ibidem verisimile non est. Non dubitamus igitur, quin concilium Romanum reditus confessorum præverterit; sed quo præcise mense celebratum fuerit, plane incertum est. Nihil tamen cogit nos illud cum Pearsonio usque ad hujus anni* 251 *Octobrem differre; cum e re Ecclesiæ fuerit primo, quo commode licuit tempore, celebrari, resque interim gestæ non obstent, quominus id mense Augusto aut Septembri factum dicatur. Ratio autem dilati ad id usque tempus concilii esse potuit persecutio, Romæ minus quam Carthagine sopita, quæque resuscitanda videbatur, si tam numerosa episcoporum synodus in regia tyranni Urbe mox celebraretur. Deinde episcoporum synodi, quas in provinciis seorsum habitas, et quarum sententias ad Romanam missas fuisse num.* 169 *diximus, hanc forte præcesserunt.*

AUCTORE C. S.

Trophimus, verisimiliter episcopus,

190 *Forsitan memoratæ synodi patres nondum Roma excesserant, cum Trophimus quidam, factorum pœnitens cum ingenti Christianorum pariter pœnitentium numero, in Ecclesiam admitti flagitavit. Hunc episcopum in Italia fuisse omnino verisimile est ex epistola* LII *S. Cypriani ad Antonianum, in qua* S. Cornelium *a schismaticorum calumniis vindicans, acturus de Trophimo præmittit:* Sed neque cum episcopis, qui sacrificaverunt, communicationem sacrilegam miscuisse, *comperimus. Certe* sacerdotem *illum in eadem epistola vocat; quo nomine episcopus solet appellare. Sed et ejusdem magna apud plebem auctoritas, cujus pars maxima ipsi peccanti æque ac pœnitenti adhæsit, satis innuit, eumdem cuidam ecclesiæ præfuisse. Hujus, quique cum secuti fuerant, crimen nusquam clare expressum reperi; verum istud non fuisse Novatiani ordinationem ac schismatis societatem, sed verisimilius idololatriam, num.* 124 *contra Valesium statuimus.*

cum plurimis lapsus et pœnitens

191 *Itaque, ut ad rem veniamus, cum Trophimus maximam plebis partem, quam exemplo suo ad lapsum induxerat, consiliis et auctoritate sua ad saniora jam conversam, ad Ecclesiam reduceret; visum est* Cornelio, *quique ipsi aderant, episcopis ob tot fidelium accessionem, severitate canonis, quantum ad pœnitentiæ diuturnitatem pertinebat, ea vice supersedendum, eosque omnes in gratiam recipiendos esse; ita tamen, ut Trophimus non nisi laica communione imposterum frueretur. Juverit hac super re S. Cyprianum in laudata epistola* LII, *in qua et maculam, quam ex ea* S. Cornelio *Novatiani inurere conati fuerant, diluit, scribentem audivisse.* Explorasse autem collegas nostros, *inquit,* scias, et verissime comperisse, nulla illum (S. Cornelium) libelli, ut quidam jactitant, labe maculatum esse; sed neque cum episcopis, qui sacrificaverunt, communionem sacrilegam miscuisse; sed eos demum, quorum causa audita, et innocentia comprobata sit, conjunxisse nobiscum.

in Ecclesiam receptus.

192 Nam et de Trophimo, de quo tibi scribi desiderasti, non ira res est, ut ad te pertulit rumor et mendacium malignorum. Nam, sicut antecessores nostri sæpe fecerunt, colligendis fratribus nostris carissimus Frater noster necessitati succubuit. Et quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad Ecclesiam Trophimo, et satisfaciente, et pœnitentia deprecationis errorem pristinum confitente, et fraternitatem, quam nuper abstraxerat, cum plena humilitate et satisfactione revocante, auditæ sunt ejus preces, et in Ecclesiam Domini non tam Trophimus, quam maximus fratrum numerus, qui cum Trophimo fuerat, admissus est: qui omnes regressuri ad Ecclesiam non essent, nisi cum Trophimo comitante venissent. Tractatu ergo illic cum collegis plurimis habito, susceptus est Trophimus, pro quo satisfaciebat fratrum reditus, et restituta multorum salus. Sic tamen admissus est Trophimus, ut laicus communicet, non, secundum quod ad te malignorum litteræ pertulerunt, quasi locum sacerdotis usurpet. *Huc usque S. Cyprianus.*

§ X.

AUCTORE C. S.

§ X. Novatianorum nova legatio, et molitiones in Africa: eorum hæresis in Antiochena synodo damnata, et in Oriente rejecta: Felicissimus, alter schismaticus, a Cornelio repulsus.

Novatianus novos legatos

N*ovatiani legatos, Nicostratum, Novatum, Evaristum, Primum ac Dionysium, ad reparanda, quæ ab Afris præsulibus passi fuerant, damna, in Africam profectos esse,* § 8 *vidimus; nunc cetera eorumdem tum hic tum alibi molimina exponemus. Ili eo appulsi, non videntur S. Cypriani ceterorumque Catholicorum præsulum, qui cum illo Carthaginensi synodo interfuerant, ac forte tum etiam ipsi aderant, animos ulterius tentasse; id enim post agnitum eorum schisma ac hæresim inutile illis fuisset, præsertim cum* B *socium haberent Novatum, Carthaginensis ecclesiæ olim presbyterum, criminibus ibidem jam dudum infamem et eorumdem episcoporum sententia damnatum. Certe ita colligimus ex S. Cypriani epist.* XLIX, *qui* S. Cornelii *litteris per Nicephorum acolythum allatis, de eorum adventu edoctus, ipsi respondens, de colloquio cum legatis illis habito, nihil meminit, haud dubie non taciturus, si quid sibi cum ipsis intervenisset.*

in Africam mittit;

194 Cum pridie, *inquit,* istic (*id est Carthagine*) venisset hæreticæ pravitatis nocens factio, ipsa jam perdita, et alios, qui sibi consenserint, perditura, postero die Nicephorus cum vestris litteris supervenit; quibus et didicimus, et docere atque instruere ceteros cœpimus, Evaristum de episcopo jam nec laicum remansisse, cathedræ et plebis extorrem, et de Ecclesia Christi exsulem, per alias longe provincias oberrare, et ipsum veritatis ac fidei naufragum factum, circa quosdam sui similes paria naufragia concitare: Nicostratum vero diaconio sanctæ administrationis amisso, ecclesiasticis pecuniis sacrilega fraude subtractis, et viduarum ac pupillorum depositis denegatis, non tam in Africam venire voluisse, quam conscientia rapinarum et crimi- C num fugisse. Et nunc Ecclesiæ desertor ac profugus, quasi mutasse sit hominem, mutare regionem, confessorem se ultra jactat et prædicat, cum Christi confessor nec dici, nec esse, jam possit, qui Ecclesiam Christi negavit *etc.*

Nicostratus et Maximus

195 *Videntur igitur hi Africam peragrasse, ut incautos ad suas partes jam desperatas adjungerent, quemadmodum priores legatos, a Carthaginensis synodi patribus convictos, rejectosque, ostiatim ac oppidatim ejusdem schismatis propagandi gratia discurrentes vidimus. Quod malum ut præcaveret sanctus Pontifex, Cyprianum commonuerat, ut eorum scelera ac molitiones ceteris ejus provinciæ episcopis per illum innotescerent; idque ab hoc statim prestitum fuisse, ex laudata epistola liquet. Porro non satis fuit schismaticis unum in Africa episcopum Nicostratum constituisse; sed et Maximum presbyterum, quem unum e secundæ legationis sociis fuisse diximus, ab iisdem episcopum postea pariter ordinatum fuisse, testatur S. Cyprianus epist.* LV *ad* Cornelium *scribens:* Pars Novatiani Maximum presbyterum, D nuper ad nos a Novatiano legatum missum, atque a nostra communicatione rejectum, nunc istic sibi fecisse pseudoepiscopum dicitur.

schismatici,

196 *Tillemontius art.* 12, *et alibi, ex hoc loco censet, Maximum Carthaginensem episcopum ordinatum fuisse: quod haud dubie collegit ex adverbio* istic, *et ex eo, quod Cyprianus id a se contemni dicat, ideoque ad ipsum, velut ejusdem sedis episcopum, propius spectasse videatur. Verum hæc conjectura plane incerta est: per adverbium* istic *quemlibet Carthaginensis provinciæ locum accipi posse, manifestum est ex iis, quæ mox subdit:* Nec tamen de hoc tibi scripseram, quando hæc omnia contemnantur a nobis, et miserim tibi proxime nomina episcoporum istic constitutorum, qui integri et sani in Ecclesia Catholica fratribus præsunt. *Extra dubium est, quin hi episcopi non Carthaginenses, sed variarum in Africa sedium fuerint, atque adeo nec priori loco adverbium* istic *ad Carthaginem necessario referendum est. In quacumque vero illius provinciæ parte Maximus episcopalem cathedram usurpaverit, ea res ad Cyprianum, velut Africæ primatem pertinebat. Ceterum hæc ipsius ordinatio anno 252 primum contigit, quo epistola scripta est.* E

ac forte etiam alii ibidem episcopi constituti.

197 *Sacrilegas hujusmodi ordinationes etiam alibi a Novatianis factas esse, insinuat denuo S. Cyprianus in epistola* LII *ad Antonianum his verbis:* Cum sit a Christo una Ecclesia per totum mundum in multa membra divisa, item episcopatus unus, episcoporum multorum concordi numerositate diffusus; ille (*Novatianus*) post Dei traditionem, post connexam et ubique conjunctam Catholicæ Ecclesiæ unitatem, humanam conetur ecclesiam facere, et per plurimas civitates novos apostolos suos mittat, ut quædam recentia institutionis suæ fundamenta constituat; cumque jam pridem per omnes provincias et per urbes singulas ordinati sunt episcopi, in ætate antiqui, in fide integri, in pressura probati, in persecutione proscripti, ille super eos creare alios pseudo-episcopos audeat! *Fateor tamen hæc de solis Nicostrato ac Maximo dici potuisse.*

Schismati favent Antonianus

198 *Nec desierunt iidem schismatici nonnullos Catholicos antistites litteris suis sollicitare, ut, relicto* Cornelio, *quem fictis criminationibus et maledictis onerabant, ad suas partes transirent. Inter hos Antonianum eorumdem litteris non nihil motum fuisse, declarat S. Cypriani epistola* LII, *quam hic ad illum conscripsit, ut eumdem ad of-* F *ficium reduceret, et in qua Pontificatum* Cornelio *egregie vendicavit, reputatisque schismaticorum contra hunc sanctum Pontificem calumniis, Novatiani schisma acriter insectatus est. Sed de Antoniano satis multa jam diximus, ut hic nihil addere necesse sit. Utrum tamen saluberrimis hisce Cypriani monitis morem gesserit, incertum est: at favorabilem suspicionem movet nomen* Antoniani, *quod inter ceteros Numidiæ episcopos occurrit, quibus velut Catholicis Cyprianus epistolam* LXX *postmodum inscripsit.*

et Fabius Antiochenus episcopus,

199 *Schismati etiam implicatus fuit, aut saltem in illud propendit Fabius, aliis* Fabianus *et* Flavianus *dictus, Antiochenus episcopus, ad quem* Cornelius *propterea scripsisse videtur tum epistolam illam, cujus ex Eusebio sæpe meminimus, tum aliam, quam simul cum prædicta S. Hieronymus in Scriptoribus ecclesiasticis his verbis commemorat:* Scripsit (*laudatus sanctus Pontifex*) epistolam ad Fabium, Antiochensis ecclesiæ episcopum, de synodo Romana, Italica, Africana;... quartam

A quartam ad eumdem Fabium valde prolixam, et Novatianæ hæreseos caussas et anathema continentem. *Posterioris magnam partem huic Commentario inseruimus ex illius fragmento, quod apud Eusebium lib.* VI *Historiæ ecclesiasticæ cap.* XLIII *exstat; aliam vero magno ecclesiasticæ antiquitatis damno periisse dolemus.*

qui synodum Antiochiæ indicit,

200 *Allaborasse quoque S. Dionysium Alexandrinum, ut nutantem in fide Fabium confirmaret, discimus ex laudato Eusebio cap.* XLV *dicente, illum* Fabio ad schisma aliqua ratione inclinanti multa, quæ ad pœnitentiam spectant, *scripsisse; et ex S. Hieronymo, loco mox citato, ubi ait:* Ad Flavianum Antiochenæ urbis episcopum scripsit de pœnitentia. *Porro verisimile est, quod Boschius noster in Historia chronologica Patriarcharum Antiochenorum, tomo* IV *Julii præfixa pag.* 22 *censuit; videlicet Fabium hisce litteris, si non inflexus fuerit ad Catholicas partes, saltem motum fuisse, ut synodum super ea causa Antiochiæ indicendam curarit, non diu antequam e vivis excederet, quod anno Christi* 252, *qui* S. Cornelio *etiam supremus fuit, contigisse ostendit.*

in qua sub S. Demetriano, ejus successore

B 201 *In hanc sententiam laudat Eusebium lib.* VI, *cap.* XLVI *de S. Dionysio Alexandrino hæc scribentem:* Scribit præterea ad Cornelium Romanæ urbis Episcopum, cujus litteras adversus Novatum (*lege* Novatianum) scriptas acceperat: in qua quidem epistola significat, se ab Heleno Tarci Ciliciæ episcopo, et a ceteris, qui cum illo convenerant, Firmiliano scilicet Cappadociæ, et Theoctisto Palæstinæ provinciæ, episcopis invitatum fuisse, ut ad synodum Antiochenam occurreret, in qua quidam Novati schisma confirmare tentabant. Scribit etiam sibi nuntiatum fuisse, quod Fabius quidem diem extremum obiisset, Demetrianus vero in ejus locum episcopus Antiochenæ ecclesiæ esset constitutus. *Putat itaque Boschius, Fabium, indicta synodo obiisse, et hanc in Libello synodico apud Labbeum tomo* I *Conciliorum, col.* 719 *S. Demetriano, Fabii successori adscribi, quia ille exsecutus fuerat, quod hic morte præveniente nequiverat.*

Novatianus damnatus est,

202 *Damnatum in ea synodo fuisse Novatianum, laudatus Libellus his verbis declarat:* Synodus divina et sacra provincialis Antiochiæ collecta a Demetrio (*Græce legitur* Δημητριανοῦ) ejusdem sanctissimo episcopo, quæ Novatum *id est,* Novatianum, deposuit, tamquam qui peccatoribus patrocinaretur; *videlicet quia crudeli sua* C *hæresi spem veniæ lapsis præcidens, a pœnitentia avocabat, atque ita in desperationem præcipites pertrahebat. Hac denique synodo laudatus Boschius effectum putat, quod Eusebius lib.* VII *cap.* IV *a S. Dionysio Alexandrino ad S. Stephanum,* Cornelii *post Lucium, successorem scriptum fuisse ait; nempe* omnes ubique ecclesias, molito jam persecutionis furore, Novati turbulentam novitatem detestantes, inter se pacem iniisse.

eventu felicissimo, ut apparet.

203 *Ex mox citata Dionysii ad* S. Cornelium *epistola colligere licet, non solum Fabium Novatianis partibus in Oriente favisse. Quinimo cum idem Sanctus antistes apud laudatum Eusebium cap.* V *de memorata pace dicat:* Scias autem, frater, cunctas per Orientem (*quarum infra præcipuas recenset*) et ulterius positas ecclesias, quæ prius erant discissæ, nunc tandem ad unitatem reversas esse, et omnes ecclesiarum ubicumque antistites unum idemque sentire, et ob redditam insperato pacem, incredibili gaudio exultare: *cum hæc, inquam, ille scribat, satis clare indicat, ingentes ibidem turbas a schismaticis illis excitatas fuisse. Collige etiam, memoratam synodum non nisi post* S. Cornelii *obitum congregatam, aut saltem tam felicem eventum non prius fuisse sortitam.*

Schismati etiam adhæsit Marcianus Arelatensis,

204 *Ex Occidentis vero episcopis Novatiani partes sectatum fuisse Marcianum, ecclesiæ Arelatensis in Gallis antistitem, constat ex epistola S. Cypriani* LXVII, *qua S. Stephanum Papam rogat, ut litteris ad Galliarum episcopos datis, jubeat eum deponi, aliumque in ejusdem locum substitui, quod et factum esse colligit Boschius noster in Actis ejusdem sancti Pontificis tomo* I *Augusti, pag.* 115. *Porro Cyprianus in laudata epistola (quam Boschius ibidem observat non ante annum* 254 *scriptam fuisse) ut Stephano promptam Marciani exauctorationem persuaderet, inter cetera ait:* Sufficiat multos illic ex fratribus nostris annis istis superioribus excessisse sine pace: vel ceteris subveniatur, qui supersunt, qui et diebus ac noctibus ingemiscunt, et divinam ac paternam misericordiam deprecantes, solatium nostræ opitulationis exposcunt. *Ex quibus posse colligi videtur, Marcianum jam a* Cornelii *Pontificatu Novatiano consensisse, quamvis* E *initio latere forsitan studuerit. Plura de hujus schismatis hæresisque progressu ac exstinctione, quæ ad* S. Cornelii *tempora non pertinent, studiosus lector apud Historiæ ecclesiasticæ scriptores inveniet.*

Felicissimus Africani schismatis antesignanus,

205 *Præter hanc hæresim etiam aliud schisma Ecclesiam Dei in Africa turbabat, eodem quidem Novato olim incentore, sed duce Felicissimo, et Novatianis erroribus plane oppositum. Ut enim Novatiani detestabili severitate omnem spem veniæ lapsus penitus negandam contendebant, ita illi, damnabili pariter connicentia,* a primo statim persecutionis die, cum recentia delinquentium facinora ferverent, et sacrificiis nefandis non tantum diaboli altaria, sed adhuc manus ipsæ lapsorum atque ora fumarent, communicare cum lapsis, et pœnitentiæ agendæ intercedere non destiterunt, *teste Cypriano epist.* LV *ad* Cornelium. *Hujus Felicissimi contra Cyprianum nefarias molitiones § 5 attigimus, de eoque plurimis in ejusdem Sancti gestis agendum erit; hic vero ea tantum recensebimus, quæ ad* S. Cornelium *spectant.*

ordinato in Africa pseudo-episcopo

206 *Felicissimus cum suis asseclis a pluribus Africæ episcopis damnatus, ut schisma suum stabiliret, non secus ac Novatiani Romæ et in Africa fecerant, suum item episcopum Carthagine constituere meditatus, sparso in vulgus rumore,* viginti quinque episcopos de Numidia esse venturos, qui sibi episcopum facerent, *re vera autem tantum quinque, iisque ob crimina excommunicatis, convenientibus, Fortunatum, unum e quinque presbyteris sui schismatis sociis, parique sententia condemnatum, episcopum ordinari curavit.* F *Deinde cum nonnullis ejusdem furfuris hominibus Romam navigavit, ut in* S. Cornelii *communionem admitteretur; mendaciter jactitans, Fortunatum a viginti quinque episcopis ordinatum fuisse.* Quo in mendacio suo, *inquit ibidem S. Cyprianus,* postquam quinque solis convenientibus naufragis et a nobis abstentis, *(Carthagine)* detecti sunt atque confusi, Romam cum mendaciorum suorum merce navigaverunt, quasi veritas post eos navigare non posset, quæ mendaces linguas rei certæ probatione convinceret.

207 *Et rursus de temerario eorum ad Romanam*

AUCTORE C. S.

Cornelii communionem petit; ab eo repulsus

nam Ecclesiam accessu ita loquitur: Post illa *(scelera, quæ exposuerat Cyprianus)* adhuc insuper pseudo-episcopo sibi ab hæreticis constituto, navigare audent, et ad Petri Cathedram atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis et prophanis litteras ferre, nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides, Apostolo prædicante, laudata est, et ad quos perfidia habere non possit accessum. *Nec sane aliter, quam Romanæ Ecclesiæ dignitas exigebat, seditiosi ibidem excepti fuere: quippe* Cornelius, *cui eorum scelera ex S. Cypriani ceterorumque, qui Carthagine congregati fuerant, episcoporum litteris, de quibus in epist.* XLII *fit mentio, pridem explorata fuerant, eos, qua par erat fortitudine repulit, idque litteris per Saturum acolythum missis Cypriano indicavit.*

multa minatur. Litteræ a Cornelio

208 *Nec sic tamen Felicissimus, quique cum ipso venerant, animum desponderunt; sed sanctum Pontificem denuo aggressi, minati sunt, ni litteras allatas acciperet, eos sese publice lecturos, multaque alia, quorum illum pœniteret, prolaturos. Moverunt nonnihil Pontificis animum minæ perfidorum, præsertim cum de Fortunati ordinatione nihil ipsi significasset Cyprianus; ideoque*

B *secundas ad illum litteras destinavit, quibus eum totius rei gestæ certiorem faceret. Ad utramque hanc epistolam, quæ desideratur, S. Cyprianus per* LV *respondit, ex qua sequentia delibo:* Legi litteras tuas, Frater carissime, quas per Saturum fratrem nostrum acolythum misisti, et dilectionis fraternæ et ecclesiasticæ disciplinæ et sacerdotalis censuræ satis plenas; quibus significasti Felicissimum hostem Christi non novum, sed jam pridem ob crimina sua plurima et gravissima abstentum, et non tantum mea, sed et plurimorum coepiscoporum sententia condemnatum, rejectum a te illic esse: et cum venisset stipatus caterva et factione desperatorum, vigore pleno, quo Episcopum agere oportet, pulsum de Ecclesia esse...

et Cypriano hac super re invicem scriptæ.

209 Sed enim lecta alia tua epistola, Frater, quam primis litteris subjunxisti, satis miratus sum, cum animadvertissem, te minis atque terroribus eorum, qui venerant, aliquantulum esse commotum, cum te, secundum quod scripsisti, aggressi essent, cum summa desperatione comminantes, quod, si litteras, quas attulerant, non accepisses, publice eas recitarent, et multa turpia ac probrosa et ore suo digna proferrent. Quod si ita res est, Frater carissime, ut nequissimorum

C timeatur audacia, et, quod mali jure atque æquitate non possunt, temeritate ac desperatione perficiant, actum est de Episcopatus vigore, et Ecclesiæ gubernandæ sublimi ac divina potestate; nec Christiani ultra aut durare aut esse jam possumus, si ad hoc ventum est, ut perditorum minas atque insidias pertimescamus. *Hæc Cyprianus multis rationibus ac exemplis ostendens, non magis Christianis, quam gentilibus aut Judæis, cedere oportere, neque interesse ad gloriam sive ab his sive ab illis mors vel mala, Christi ergo, inferantur.*

S. Cornelius a pusillanimitatis

210 *Tillemontius art.* 15 *ex his deducit,* S. Cornelium *schismaticorum minis* quodammodo territum *in secunda ad Cyprianum epistola* paululum timoris ac levitatis *in se prodidisse, quod prima fronte epistolam Cypriani legenti verisimile potest videri. Verum si eam attentius perpendamus, sanctum Pontificem non difficulter ab omni meticulosi ac levis animi vitio hac in parte immunem fuisse agnoscemus, vereque prudenter egisse fatebimur. In primis intentatæ a schismaticis*

D *comminationes non* Cornelium *sed Cyprianum petebant: id enim hic clare significat, dum eas spernendas præfatus, subdit:* Quæ autem sui elatio est, quæ comminantium tumens et inflata et vana jactatio, illic *(Romæ)* absenti minari, cum hic me habeant in potestate præsentem? Convicia eorum, quibus se et vitam suam quotidie lacerant, non timemus, fustes lapides et gladios, quos verbis parricidalibus jactitant, non perhorrescimus *etc.*

et levitatis nota

211 *Itaque si seditiosi illi aliquem sancto Pontifici terrorem incusserint; hic non sibi, sed Cypriano timebat, quem cum calamitoso illo tempore Ecclesiæ utilissimum sciret, non minori virtute potuit illius periculis commoveri, quam Cyprianus sua despicere. Deinde Felicissimus eum suis jactabat, Fortunatum suum a viginti et quinque episcopis Numidis episcopum constitutum fuisse; nec redarguere eos poterat* Cornelius, *qui hac super re nihil litterarum adhucdum a Cypriano acceperat. De hoc enim silentio illum conquestum fuisse, in eadem epistola satis insinuat S. Cyprianus, excusans se, quod ea de re citius non scripsisset, addensque, sese deinde opportunitatem nactum, id per Felicianum acolythum præstare voluisse; sed hunc vento retardatum, aliisque epistolis accipiendis ab eo detentum, a Felicissimo præventum fuisse.* E

vindicatus.

212 *Potuit igitur absque ulla animi pusillanimitate sanctus Pontifex tum Cypriano, tum ecclesiæ Africanæ, ab hisce schismaticis male timere, modesteque succensere priori, quod de re tanti momenti nihil ad se perscripsisset. Potuit de vigore solito nonnihil prudenter remittere, donec de schismaticorum antistitum numero, qui Fortunatum ordinasse dicebantur, certiora accepisset; quemadmodum in* S. Cornelii *ac Novatiani causa ipse fecerat Cyprianus. Potuit etiam obtrusas litteras, supprimendi ergo, accipere, ne a Felicissimo, uti hic minabatur, publice legerentur. Utrum tamen eas acceperit, incertum plane est ex laudata epistola, in qua Cyprianus tantum ait, illum seditiosorum terroribus ac comminationibus intentatis, ni litteras accepisset,* aliquantulum esse commotum, *et sub finem, nulla facta de schismaticorum epistolis mentione, solummodo petit, ut, quod alias etiam sponte consueverat, suam coram Romano clero legi juberet;* Ut hac epistola mea lecta, *inquiens,* si quod illic contagium venenati sermonis et pestiferæ seminationis irrepserat, id omne de fratrum auribus exnatur.... Quamquam sciam, illic fraternitatem F nostram vestra scilicet providentia munitam, sed et sua vigilantia satis cautam, nec capi hæreticorum venenis posse, nec decipi. *Ceterum quid in Felicissimi causa præterea egerit* S Cornelius, *nemo veterum tradidit; sed nec forte quidquam agere potuit, sæviente persecutione, cujus jam aliquot scintillas in Africa denuo suscitatas fuisse, dum hæc scriberet Cyprianus, sequenti paragrapho ostendemus.*

§ XI. Persecutio a Gallo resuscitata: contra quam lapsis prospectum: Cornelii et Romanorum illustris confessio: Novatiani a persecutione immunes.

D*ecio in prœlio contra Gothos circa mensem Novembrem anni* 251 *occiso, Caius Vibius*

A *Gallus imperator persecutionem renovat,*

bius Trebonianus Gallus, suscepto imperio, filioque ejus Volusiano primum Cæsare, deinde etiam Augusto dicto, persecutionem Decianam, quam sopiverat, anno 252 suscitavit, et qualemcumque Ecclesiæ pacem, magno suo ac imperii damno, perturbavit, quemadmodum S. Dionysius Alexandrinus, scriptor synchronus, apud Eusebium lib. VII Historiæ, cap. I *verbis, quæ subjungo, testatur.* Dionysius in Epistola ad Hermammonem de Gallo imperatore ita scribit : « Sed neque « Gallus culpam Decii intellexit, nec prospexit, « quid tandem illum pessumdedisset : quin potius « ad eumdem lapidem ante oculos suos positum « impegit. Qui cum imperium ipsius prospero in « statu esset, cunctaque ex animi sententia suc- « cederent, viros sanctos, qui pro pace et inco- « lumitate ipsius preces ad Deum allegabant, « insectatus est : cum illis ergo orationes pro « ipso fieri solitas simul fugavit. » Hæc de Gallo Dionysius.

forte occasione sacrificiorum,

214 *Pearsonius in Annalibus Cyprianicis ad annum* 252, *et Tillemontius in* Cornelio *art.* 15, *aliique opinantur, persecutioni renovandæ occasionem dedisse sacrificia, exstinguendæ pestis ergo, a Gallo Volusianoque per Romanum imperium ubique indicta.* B *De atroci hac lue, qua etiam Hostilianum Augustum, Decii filium, Aurelius Victor in Cæsaribus sublatum scribit, quæque universum Romanum orbem horrendum in modum depasta est, multi veterum scriptorum meminerunt, de eaque suus erit in S. Cypriano agendi locus. Nec a verisimili hæc abhorret opinio : cum enim ex ea lue, eodem Victore teste,* Gallo Volusianoque favor quæsitus (*sit*) quod auxie studiosissimeque tenuissimi cujusque exsequias curarent, *verisimile quoque est, eosdem, gentilium more, sacrificiis publicis tantum malum arcere studuisse; et sacrificare recusantes Christianos, veluti calamitatis auctores, suppliciis affecisse. Huc etiam refert Pearsonius eorumdem imperatorum nummos,* Apollini salutari *vel, ut Pagius in Critica ad annum 252, num.* 26, *habet;* Apollo salutaris *in postica parte inscriptos.*

ad exstinguendam pestem indictorum.

215 *Veruntamen laudatus Pagius num.* 10 *negat, persecutionem hanc, quam sub finem mensis Junii exortam statuit, memoratæ pestis occasione decretam esse, nixus Cedreni testimonio, qui de Gallo et Volusiano agens, ait :* Eo tempore pestis invaluit, ab Æthiopia in Occiduam usque terræ partem propagata : neque ulla fuit urbs ejus C expers; multæ etiam bis ea lue infestatæ. Obtinuit annos quindecim, cœpit autumno, et desiit sub ortum Caniculæ; *quod quidem Cedrenum ex antiquo quodam auctore, forte Philostrato mutuatum fuisse, ibidem suspicatur. Pagio favent S. Dionysii verba, num.* 113 *relata, quibus* imperium prospero in statu *fuisse dicitur, priusquam Gallus* viros sanctos, qui pro pace et incolumitate ipsius preces ad Deum allegabant, insectatus est. *Attamen non adeo certum est, ac velit Pagius, luem illam non ante autumnum anni 252 ortam fuisse; cum nec omnino improbabile sit, eam jam sub Decio incepisse, quamvis tum non tam atrociter, quam sub Gallo ac Volusiano grassata sit, ut apud Tillemontium Nota* 14 *in S. Cyprianum videre est.*

Cyprianus de persecutione divinitus præmonitus,

216 *Utut hæc se habeant, proposita jam fuisse Carthagine edicta, quibus sacrificia imperabantur, dum S. Cyprianus epistolam* LV, *de qua paragrapho præcedenti meminimus, ad* S. Cornelium *scriberet, his verbis testatur :* His ipsis etiam diebus, quibus has ad te litteras feci, ob sacrificia, quæ edicto proposito celebrare populus jubebatur, clamore popularium ad leonem denuo postulatus in circo *sum. Sed antequam persecutio cœpta esset, S. Cyprianus, de instanti persecutione divinitus præmonitus, in quadraginta et unius episcoporum synodo decreverat, pœnitentibus, qui a primo lapsus sui die pœnitentiam egerant, nec ab Ecclesia Dei recesserant, pacem mox impertiendam esse. Quia vero in synodo anni proxime elapsi statutum fuerat, ut hujusmodi homines, præterquam in periculo mortis, non nisi post diuturnam pœnitentiam ad pacem admitterentur, tam ipse, quam prædicti episcopi, communi epistola, quæ inter Cyprianicas est* LIV, *de hoc novo decreto* S. Cornelium *monuere.*

AUCTORE C. S.

novum decretum de lapsis ad S. Cornelium mittit.

217 *Rationem autem mutandi decreti ibidem sic exponunt :* Merito enim trahebatur dolentium pœnitentia tempore longiore, ut infirmis in exitu subveniretur, quamdiu quies et tranquillitas aderat, quæ differre diu plangentium lacrimas, et subvenire sero morientibus in infirmitate patetur. At vero nunc non infirmis, sed fortibus, pax necessaria est; nec morientibus, sed viventibus, communicatio a nobis danda est : ut, quos excitamus et hortamur ad prælium, non inermes et nudos relinquamus, sed protectione Sanguinis E et Corporis Christi muniamus. Et cum ad hoc fiat Eucharistia, ut possit accipientibus esse tutela, quos tutos esse contra adversarium volumus, munimento Dominicæ saturitatis armemus. *Hæc eadem pluribus argumentis confirmant, ac tandem subdunt :* Quod credimus vobis quoque paternæ misericordiæ contemplatione placiturum. *Nec dubium videtur, quin sanctus Pontifex iis assensus fuerit; sed nullum hac super re monumentum habemus.*

Persecutione subito exorta Romæ,

218 *Non diu post hæc repentina persecutio contra Ecclesiam ejusque Pontificem* S. Cornelium *Romæ exorta est, in qua hic post dignam Christi Vicario confessionem, in exsilium pulsus est. Papebrochius in Propylæo Maii pag.* 34* *suspicatus est, concilium sexaginta episcoporum, quod a* S. Cornelio *Romæ celebratum diximus, ac frequens illius cum Cypriano litterarum commercium, seditionis metum Gallo injecisse, et ad persequendum cum suis Pontificem impulisse. Quod licet a vero non abhorreat, cum tamen dubitare non possimus, quin Romæ non minus quam Carthagine feralia edicta, quibus populus sacrificare jubebatur, affixa fuerint, persecutionis causam non aliunde quam ex Romanorum in fide constantia repetendam* F *putamus.*

S. Cornelius

219 *Porro quantam ex hac persecutione gloriam* S. Cornelius, *ejusque exemplo ceteri Romani fideles, non solum qui sub Decio invicti steterant, verum etiam, qui sub ejusdem tyrannide, seu metu, seu tormentorum vi succubuerant, quantam, inquam, hi omnes gloriam retulerint, discimus ex S. Cypriani epistola* LVII, *quam ad sanctum Pontificem jam exsulantem gratulabundus conscripsit, quamque propterea, licet tempore posteriorem huc referimus.* Cyprianus Cornelio fratri salutem. Cognovimus, Frater carissime, fidei ac virtutis vestræ testimonia gloriosa, et confessionis vestræ honorem sic exsultanter accepimus, ut in meritis ac laudibus vestris nos quoque participes et socios computemus. Nam cum nobis et Ecclesia una sit, et mens juncta, et individua concordia, quis non sacerdos in Consacerdotis sui laudibus, tamquam in suis propriis gratuletur ; aut quæ fraternitas non in fratrum gaudio ubique lætetur ?

220 Exprimi

AUCTORE C. S.

cum maxima fidelium parte

220 Exprimi satis non potest, quanta istic (*Carthagine*) exsultatio fuerit, et quanta lætitia, cum de vobis prospera et fortia comperissemus; ducem te illic confessionis fratribus exstitisse, sed et confessionem ducis de fratrum consensione crevisse, ut, dum præcedis ad gloriam, multos feceris gloriæ comites, et confessorum populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri: ut non inveniamus, quid prius prædicare in vobis debeamus, utrumne tuam promptam et stabilem fidem, ad inseparabilem fratrum caritatem. Virtus illic Episcopi præcedentis publice comprobata est, adunatio sequentis fraternitatis ostensa est. Dum apud vos unus animus et una vos est, Ecclesia omnis Romana confessa est. Claruit, fratres carissimi*, fides, quam de vobis beatus Apostolus prædicavit. Hanc laudem virtutis, et roboris firmitatem jam tunc in spiritu prævidebat, et præconio futurorum merita vestra contestans, dum parentes laudat, filios provocat.

* *al.* Frater carissime

Christum sponte et libere

221 Dum sic unanimes, dum sic fortes estis, magna et ceteris fratribus unanimitatis et fortitudinis exempla tribuistis. Docuistis granditer Deum timere, Christo firmiter adhærere, plebem
B
sacerdotibus in periculo jungi, in persecutione fratres a fratribus non separari, concordiam simul junctam vinci omnino non posse, quidquid simul petitur a cunctis, Deum pacis pacificis exhibere. Prosilierat adversarius terrore violento Christi castra turbare; sed quo impetu venerat, eodem impetu pulsus et victus est: et quantum formidinis et terroris attulit, tantum fortitudinis invenit et roboris. Supplantare se iterum (*ut nuper sub Decio*) posse crediderat Dei servos, et velut tirones et rudes, quasi minus paratos et minus cautos, solito suo more concutere.

confitetur;

222 Unum primo aggressus, ut lupus ovem secernere a grege, ut accipiter columbam ab agmine volantium, separare tentaverat: nam cui non est adversus omnes satis virium, circumvenire quærit solitudinem singulorum. Sed retusus adunati exercitus fide pariter et vigore, intellexit, milites Christi vigilare jam sobrios, et armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; et hoc ipso invictos esse, quia mori non timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat; sed prompte et animas et sanguinem tradere; ut, cum tanta in sæculo malitia et sævitia grassetur,
C
a malis et sævis velocius recedatur. Quale illud fuit sub oculis Dei spectaculum gloriosum, quale in conspectu Christi Ecclesiæ suæ gaudium; ad pugnam, quam tentaverat hostis inferre, non singulos milites, sed tota simul castra prodiisse! Omnes enim constat venturos fuisse, si audire potuissent; quando accurrerit properanter et venerit, quisquis audivit.

lapsique prius, culpam egregie diluunt.

223 Quot illic lapsi (*in Deciana persecutione*) gloriosa confessione sunt restituti! Steterunt fortes, et ipso dolore pœnitentiæ facti ad prælium fortiores: ut appareat nuper subitatos esse, et novæ atque insuetæ rei pavore trepidasse; rediisse ad se postmodum fidem veram, et vires suas de Dei timore collectas ad omnem patientiam constanter et firmiter roborasse; nec jam stare ad criminis veniam, sed ad passionis coronam. *Hæc S. Cyprianus, ad quæ nonnulla veniunt observanda. Persecutionem hanc Romæ repente erupisse, idem sanctus Carthaginensis antistes in epist.* LVIII *ad S. Lucium*, Cornelii *successorem, data significat;* Intelligimus, *inquiens*, frater carissime, et tota
D
cordis nostri luce perspicimus divinæ Majestatis salutaria et sancta consilia, unde illic repentina persecutio nuper exorta sit, unde contra Ecclesiam Christi et Episcopum Cornelium, beatum martyrem, vosque omnes sæcularis potestas subito proruperit.

Unus ille, quem Gallus primum aggressus est,

224 *Non omnes tamen simul, sed primo unum aliquem, ut ex eodem Cypriano vidimus, Gallus callido quidem, sed irrito consilio aggressus est; verum an is ipse fuerit* S. Cornelius, *an alius quidam, ad quem confirmandum Sanctus accurrerit, dubitat Tillemontius art.* 16. *Dubitandi ratio est, quod sanctus Pontifex dux confessionis fratribus fuisse, et præcedendo ad gloriam, multos gloriæ comites fecisse, ac confessorem populum fieri suasisse ibidem dicatur. Attamen posterius omnino dicendum videtur: neque enim Cyprianus, qui episcopos* pastores, *plebem* gregem *solet appellare, sanctum Pontificem gregali columbæ, aut ovi e grege, sed gregis pastori comparasset; prout tom. II Septembris pag.* 520 *in SS. Censurino et Sociis observatum jam est, addita non improbabili conjectura de Censurino per unum illum a S. Cypriano laudatum, accipiendo. Existimo itaque rem in hunc fere modum contigisse. Gallus, quo facilius Christi gregem*
E
dissiparet, singulos adoriri statuens, unum quempiam, sive e clero sive e plebe is fuerit, ad sacrificandum jussit compellari.

non fuit S. Cornelius: huic tamen

225 *Hoc audito,* Cornelius *pro pastorali sua sollicitudine ad eum mox accurrit; et quorumdam in persecutione nupera ignariæ non immemor, ut suo ceteros exemplo provocaret, paratum sese offert primum pro omnibus Christum profiteri. Nec eum spes fefellit: quippe Romani fideles, intellecta sanctissimi Pastoris sui sententia, tanto martyrii ardore succensi sunt, ut ad eum* accurrerit properanter et venerit, quisquis audivit; *utque S. Cyprianus nesciverit, quid prius prædicare deberet*, utrumne *Pontificis* promptam et stabilem fidem, an inseparabilem fratrum caritatem. *Porro sic animati, Christum sponte confiteri non timuerunt; et Gallus, qui unum aggressus, singulorum solitudinem circumvenire speraverat,* retusus adunari exercitus fide pariter et vigore, intellexit milites Christi vigilare jam sobrios, et armatos ad prælium stare; vinci non posse, mori posse et hoc ipso esse invictos, quia mori non timent.

præcipua confessionis laus debetur;

226 *Hinc merito exclamat ibidem S. Cyprianus:* Quale illud fuit sub oculis Christi Ecclesiæ suæ gaudium: ad pugnam, quam tentaverat hos-
F
tis (*singulis scorsum*) inferre, non singulos milites, sed tota simul castra prodiisse. *In hac autem sententia nostra recte explicantur etiam cetera, quæ ex S. Cypriano mox retulimus. Nam primo patet, cur* unus *ille, quem ante ceteros Gallus adorsus est*, ovi *et gregariæ* columbæ *comparetur; quod de omnium capite Romano Pontifice non nisi inepte dici potuisset. Patet secundo, cur Cyprianus* Cornelium *nihilominus* ducem confessionis fratribus exstitisse, præcessisse ad gloriam, confessorem populum fieri suasisse, primum paratum fuisse pro omnibus confiteri, *etc. asserat, ut consideranti manifestum erit.*

cujus nulla ad Novatianos

227 *Hujus tamen gloriæ partem nullam ad Novatianos spectasse, observat S. Cyprianus, tum in laudata epistola, tum in* LVIII, *ex divino consilio factum scribens, ut, dum hi a persecutione immunes degerent, mundo fieret palam, penes quos Christi Ecclesia esset. Audi ipsum in priori epistola* Cornelium *alloquentem.* Quid ad hæc Novatianus,

A vatianus, Frater carissime? Utrumne jam deponit errorem? An vero, qui dementium mos est, ipsis bonis et prosperis nostris plus adactus est ad furorem, et quo magis ac magis dilectionis ac fidei crescit hic gloria, illic dissentionis et zeli recrudescit insania; nec vulnus suum miser curat, sed adhuc gravius et se et suos vulnerat, in perniciem fratrum lingua sua perstrepens, et facundiæ venenatæ jacula contorquens, magis durus sæcularis philosophiæ pravitate, quam sophiæ dominicæ lenitate pacificus, desertor Ecclesiæ, misericordiæ hostis interfector pœnitentiæ, doctor superbiæ, veritatis corruptor, perditor caritatis.

ex divina providentia pervenit. 228 Agnoscitne jam, qui sit Sacerdos Dei, quæ sit Ecclesia et domus Christi, qui sint Dei servi, quos diabolus infestet, qui sint Christiani, quos antichristus impugnet? Neque enim quærit illos, quos jam subegit, aut gestit evertere, quos jam suos fecit. Inimicus et hostis Ecclesiæ, quos alienavit ab Ecclesia et foras duxit, ut captivos et victos contemnit et præterit; eos pergit lacessere, in quibus Christum cernit habitare. Quamquam etsi aliquis ex talibus fuerit apprehensus, non est, quod sibi quasi in confessione nominis blandiatur; cum constet, si occisi ejus-
B modi extra Ecclesiam fuerint, fidei coronam non esse, sed pœnam potius esse perfidiæ; nec in domo Dei inter unanimes habitaturos esse, quos videmus de pacifica et divina domo furore discordiæ recessisse. *Hæc ille: sed ad confessores redeamus.*

§ XII. Sancti exsilium: tempus sedis: martyrium verisimilius per supremum supplicium ipsi illatum: ejusdem epistolæ genuinæ, ac supposititiæ: Ordinationes ab eo factæ.

Cornelius relegatur *Utrum e tanto confessorum numero nonnulli martyrio mox fuerint coronati, non tradit S. Cyprianus; imo silentio suo contrarium potius insinuat: infra tamen videbimus non paucos eorum in eadem persecutione illud feliciter consummasse quibus forte accensendi sunt SS.* Cerealis *ac Socii, quorum Acta et Martyrologia meminere, et de quibus § 3 hujus Commentarii plu-*
C *ribus actum est: veruntamen horum omnium martyrium aliquamdiu post gloriosam illam confessionem potuit contingere. Forsitan Gallus, qui unum duntaxat primo adoriri statuerat, confessorum multitudine contra omnem suam exspectationem sponte et alacriter ad tribunal concurrente deterritus, initio a cæde abstinuit, consultius ratus nonnihil cunctari, donec primus ille profitentium ardor deferbuisset. Hinc nec ipsum Pontificem, qui ceteros præibat, capitali tunc pœna mulctavit, sed in exsilium expulit, ut ex primario Romanorum Pontificum Catalogo, cui hac in parte Acta consentiunt, quamquam perperam Decium pro Gallo notent, supra jam sæpius dictum est.*

Centumcellas. 230 *Quod ad exsilii locum attinet, fuit is Centumcellæ, Hetruriæ civitas in ora maris Tirrheni condita cum celebri portu, de cujus situ et incremento consuli potest Plinius lib.* VI, *epist.* XXXI. *Eam postmodum excisam a Saracenis fuisse, et a Leone IV Pontifice munitiori loco restitutam, scribit Anastasius Bibliothecarius in ejusdem Pontificis Vita. Nunc* Civitas vetus, *vulgo* Civita vecchia *appellatur. Porro verisimile est, cum Cornelio Pontifice etiam alios præsertim e clero illuc relegatos fuisse, idque Acta apud Schelstratium insinuant his verbis:* Eodem autem tempore tenuit Decius *(imo* Gallus) beatissimum Papam Cornelium cum universo clero ejus, tam presbyteris quam diaconibus; quem præcepit Centumcellas exilio deportari. *Inter hosce gloriosos exsules Baronius ad annum 256, num. 64 S. Lucium, Cornelii in Romana S. Petri Cathedra successorem recenset: quod nec negare, nec confirmare possumus. De hoc S. Lucio actum est Opere nostro ad diem 4 Martii, quo colitur.*

AUCTORE C. S.

ubi a Cypriano epistolam gratulatoriam, 231 *Centumcellis igitur exsulabat* S. Cornelius, *cum Cyprianus ipsi de gloriosa confessione sua per epistolam* LVII, *quam præcedenti § maximam partem recitavimus, gratulatus est. Sub ejusdem epistolæ finem sanctus ille antistes præsagiens supremi agonis tempus tam sibi, quam illi appropinquare, mutuas preces petit ac pollicetur; rogatque, ut, qui prior coronari meruerit, is pro ceteris fidelibus Deum orare non desinat.* Hortamur, plane, *inquiebat,* quantum possumus, Frater carissime, pro caritate mutua, qua nobis invicem cohæremus, ut, quoniam providentia Domini monentis instruimur, et divinæ miseri- E cordiæ consiliis salubribus admonemur, appropinquare jam certaminis et agonis nostri diem, jejuniis, vigiliis, orationibus insistere cum omni plebe non desinamus.

et instantis mortis præsagam accipit: 232 Incumbamus gemitibus assiduis, et deprecationibus crebris. Hæc sunt enim nobis arma cœlestia, quæ stare et perseverare fortiter faciunt. Hæc sunt munimenta spiritalia et tela divina, quæ protegunt. Memores nostri invicem simus, concordes atque unanimes, utrobique pro nobis semper oremus, pressuras et angustias mutua charitate relevemus; et si quis istinc nostrum prior divinæ dignationis celeritate præcesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio. Opto te, Frater carissime, semper bene valere. *Hac usque S. Cyprianus; cujus tamen præsagium ad* S. Cornelium *propius spectabat, quam ad illum; quippe qui aliquot annos post scriptam illam epistolam in vivis superfuit.*

et martyrium subit post Sedem ann. 1, mens. 3, dier. 10. 233 *At vero* S. Cornelius *non toto forsitan post mense ad cælos evolavit: quod non Romæ, ut Acta volunt, sed Centumcellis factum esse, § 3 ostendimus, vetustissimum Catalogum cum Papebrochio ac majori eruditorum numero secuti.* F *Tempus Sedis illius in laudato Catalogo sic refertur:* Cornelius annos duos, menses tres, dies decem, a consulibus Decio II et Decio, usque Gallo et Volusiano: *sed pro* Decio II *legendum esse* Decio III, *§ 4 probavimus, qui consulatus in annum Christi* 251 *incidit, a quo* S. Cornelii *Pontificatum etiam inchoavimus. Jam vero cum Gallus et Volusianus anno 252 consulatum gesserint, sub eoque Lucius Sancto nostro fuerit subrogatus, manifestum est, in laudatum Catalogum errorem irrepsisse unius anni additione, quo resecto, cetera recte se habebunt. Etenim per annum unum, menses tres, dies decem retrocedendo a* 14 *Septembris anni* 252, *quo Sancti mors signatur, usque ad* 4 *Junii anni* 251 *pervenitur, quo illius Pontificatus exordium collocari posse supra ostensum est. Quoad* annum unum *Sedis illius consentit nobis Catalogus reginæ Sueciæ secundo loco apud Henschenium editus; sed* menses duos, dies tres adjungit.

234 *Hæc*

AUCTORE C. S.

Alii ipsi annos 2

234 *Hæc sententia nostra, quamvis nunc communior sit, suas tamen difficultates et eruditos adversarios habet. Clarissimus vir Emmanuel a Schelstraete dissert.* II, *cap.* VI *Antiquitatis illustratæ, et Franciscus Blanchini in Notis chronologicis ad Bibliothecarium, contendunt,* Cornelium *biennio pontificatum tenuisse. Hunc in finem eorum prior præter Catalogum Henschenii laudat Eusebium in Chronico, S. Hieronymum lib. de Scriptoribus ecclesiasticis, et S. Prosperum in Chronico integro. Hisce addit præterea duos Catalogos Corbeienses, quorum alterum sexto, alterum octavo seculo scriptum ait; item Catalogum Palatino-Vaticanum, tempore Caroli Magni, et alium biliothecæ Alexandrinæ seculo nono, exaratos; ac denique auctorem Libri Pontificalis, et Florentina, Regia ac Vaticana Mss.*

Pontificatus tribuunt,

235 *Blanchinus præter varios etiam codices, tomo* II *Anastasii, pag.* 97 *recensitos, pag.* 197 *profert veterem inscriptionem in basilica S. Pauli cuidam picturæ subjectam, quam, quia vetustate partim detrita est, ita exhibet, ut litteras, quæ supersunt, charactere majori, quæ vero exciderunt, minori exprimat in hunc modum :*

† Corne
LIUS
SED
AN
NI i. m. III
D X.

Hisce itaque insistens Blanchinus, et annum Christi 252, *diem* 14 *Septembris pro Sancti emortuali nihilominus retinendum ratus, ejusdem Pontificatum a mense Junio anni* 250 *exorsus est, quod probabile non esse,* § 4 *post eruditos plurimos observavimus.*

ad quorum

236 *Ad objectam a Blanchino inscriptionem, respondeo, eam incertiorem esse, quam ut quidquam certi possit inde haberi; imo non minus nostræ, quam illius sententiæ favere, ex illo ipso ostendam. Etenim in illius Prolegomenis ad eumdem, tom.* II, *pag.* 97, *laudata inscriptio sic legitur :*

Corne
LIUS
SED
AN
N I. m. III
D X

Deinde vero infra sequens monitum habetur : Incertum est, num picturæ referant sedisse ANNIS III, an vero ANN. I. m. III. D. X., quod videtur verosimilius, ut ex consulibus evincitur : *videlicet ex utriusque Decii, ac deinde Galli et Volusiani consularibus, quibus* Cornelii *Pontificatus initium ac finem in Fastis consignatum legerat, ut etiam a nobis superius dictum est. Gratis igitur eruditus vir deinde pag.* 197 annos duos *potius quam* unum *legendum monet; neque videtur posteriori loco ita censuisse, nisi ut laudatam inscriptionem chronotaxi suæ faventem haberet, quam tamen aliunde admitti non posse probavimus.*

argumenta

237 *Oppositam prorsus viam iniens Schelstratius, Sancti Pontificatum a mense circiter Aprili anni* 251 *auspicatus, ejusdem ac vitæ finem ad* 14 *Septembris anni* 253 *perducit, atque ita uno illo anno, quo Blanchinus illius Sedem præmaturavit, ille eamdem protraxit. Consequenter ad hæc fatetur,* Cornelium *usque ad consulatum Volusiani ac Maximi, quo annus* 253 *signatus est, pervenisse; neque id vetustissimo Catalogo repugnare arbitratur, licet in eo* usque Gallo et Volusiano, *id est usque ad horum consulatum, qui in annum præcedentem incidit, sedisse tantummodo dicatur :* Catalogo namque, *inquit,* illi proprium est penultimum consulatum exprimere, ne cogeretur in sequenti Pontificatu eosdem consules perpetuo repetere. *Ita quidem viro erudito visum, sed perperam: nam licet in prima Catalogi parte, quæ cum S. Urbano completur, iidem consules sub quibus decessores obierunt, in successoris periodo non repetantur, secus tamen fieri solet in parte secunda, ut Henschenius in Apparatu ad Chronologiam Pontificiam observavit, et Catalogum consulenti perspicuum erit.*

respondetur :

238 *Sed demus tantisper, id in hac parte etiam contigisse, prout in Stephano a Sixto factum videri potest; nihil tamen ex allata ratione sibi habebit Schelstratius : secundum eam enim ideo penultimus consulatus, Galli scilicet ac Volusiani, in laudato Catalogo tantum signatus fuisset, prætermisso consulatu Volusiani ac Maximi, nehic in sequenti Pontificatu esset repetendus. Jam vero in S. Lucii periodo, qui* Cornelio *successit, nulla de Volusiani ac Maximi consulatu fit mentio, atque adeo in* Cornelio *minime fuit omittendus, ne in Lucio repeteretur. Quapropter dum de Lucio ait :* Fuit temporibus Galli et Volusiani, usque Valeriano III et Gallieno II, *satis indicat, illum iisdem Augustis consulibus ad Pontificatum pervenisse, quibus* S. Cornelium *dixerat obiisse; alioquin enim contra morem suum consules, sub quibus Lucius sedere cœpit, Catalogi auctor nec in* Cornelio *nec in Lucio annotasset.*

ac præsertim

239 *Ad objecta Eusebii ac Prosperi Chronica, ceteraque a Schelstratio pro biennali* Cornelii *Pontificatu adducta testimonia, respondeo, in Eusebii Chronico, quod ceteri secuti fuere, errorem agnoscendum esse, nec illius dicta cum ipsa Schelstratii opinione posse componi, ut paucis ostendo. Eusebius in laudato Chronico de duobus* S. Cornelii *successoribus, sanctis Lucio ac Stephano ante Galli et Volusiani necem sic meminit :* Lucius XXI Romanæ Ecclesiæ Episcopatum tenet menses 8, post quem XXII Stephanus annis 3. *Deinde mox subdit :* Gallus et Volusianus, cum adversum Æmilianum, qui in Mœsia res novas moliebatur, ex Urbe profecti essent, in Foro Flaminii, sive ut alii putant, Interammæ interfecti sunt. *Constat autem cædem hanc, nondum expleto imperii eorum biennio, anno Christi* 253 *contigisse; quod etiam docet Prosper in Chronico integro, ubi verba ipsa ex Eusebio mutuatus, octo mensium Pontificatum Lucii, Stephanique successionem, nec non Galli ac Volusiani interitum,* Volusiano II et Maximo *consulibus, id est ad memoratum Christi annum recenset.*

ad auctoritatem

240 *Secundum hæc Lucius* S. Cornelii *successor octo circiter mensibus Pontificatu functus anno* 253 *obiit eodemque anno ei Stephanus successit : quid potuit igitur* S. Cornelius *ejusdem anni die* 14 *Septembris, ut vult Schelstratius, obiisse? Porro quamvis de anno S. Lucii emortuali, sanctique Stephani Pontificatus initio Majores mei ad diem* 4 *Martii, quo prior colitur, ac in Propylæo Maii aliter senserint, Boschius tamen in S. Stephani gestis ad diem* 2 *Augusti illustratis,* § 2 *post Pearsonium in Annalibus Cyprianicis ac utrumque Pagium, in figendo ad prædictum annum ejusdem Stephani ad Pontificatum adita sententiam Eusebii et Prosperi, veluti communiorem probabilioremque, amplexus est, et quidem ad ejusdem mensem Maium diem* 13 *ordinationem illius*

A *illius probabiliter referri posse existimavit.*

Eusebii.

241 *Sed ut ad Chronicon redeamus, fatendum est, aut in biennio assignando errasse Eusebium, aut interpontificium, quod inter Fabiani martyrium ac* Cornelii *ordinationem intercessit, hujus Sedi annumerasse. Et posterius quidem mihi probabilius apparet ex ejusdem Historia Ecclesiastica, in cujus lib.* VII, *cap.* II *non modo biennium sed circiter triennium* Cornelio *in Pontificatu attribuit :* Interea Romæ, *inquiens,* cum Cornelius tribus circiter annis Episcopatum tenuisset, Lucius in ejus locum substituitur : qui vix octo mensium spatio perfunctus eo munere, moriens episcopale officium Stephano dereliquit. *Etenim si a die 20 Januarii anni 250, quo S. Fabianus martyrio coronatus est, numeres usque ad 14 Septembris anni 252, quo* S. Cornelium *obiisse dicimus, annos 2, menses 7, dies 25 intermedios reperies, qui pro* tribus circiter annis *ab Eusebio accipi potuere.*

S. Hieronymi etc.

242 *Ceterum cum S. Hieronymus et Prosper biennium Pontificatus* Cornelii *ex Eusebii Chronico hauserint ; ex chronologis vero supra laudatis alii item biennium, alii triennium ex eodem fonte, vel ex citata Historia ecclesiastica haud* B *dubie deprompserint, ad hos omnes eodem, quo ad Eusebium modo respondendum est. Eminentissimus Cardinalis Baronius in Annalibus ecclesiasticis tomo* II *ad annum 255, num. 58 errorem in laudatis monumentis pariter agnoscit, errorisque causam his verbis allegat :* Quod Sedis Cornelii duos, alii tres vel circa annos ponant, cum re vera nec biennium explesse constet, inde accidisse videtur, quod omnibus illis incompertum penitus fuerit magnum illud vacationis Sedis Fabiani temporis interstitium, quod non nisi ex S. Cypriani citatis epistolis, iisdemque diligenter inspectis, assequi licet. *Hæc ipse ad annum, ut diximus,* 255, *cui* Cornelii *mortem affigit, vulgarem æram more suo præveniens ; qua de re consuli potest Pagius in Critica, aliique.*

S. Cornelii martyrium

243 *Quo mortis genere aut supplicio sanctus Pontifex obierit, plane incompertum est : nam quæ de illius in Urbe Romana sub Decio martyrio Acta ejusdem referunt, admitti non posse § 3 jam ostendimus. Vetustissimi Catalogi Pontificum auctor tantum dicit, illum* cum gloria dormitionem *Centumcellis accepisse ; unde nonnulli existimarunt, eum naturali potius, quam violenta morte, defunctum esse ; per exsilii tamen ac forte* C *etiam carceris ærumnas accelerata, ideoque ab Ecclesia ut martyrem merito coli. Veruntamen non desunt gravia testimonia, quæ ambiguam illam phrasim,* cum gloria dormitionem accepit, *de martyrio per supremum supplicium consummato accipiendam suadeant. In primis S. Cyprianus in epist.* LVIII *ad S. Lucium* Cornelii *successorem, illum* beatum martyrem *disertè appellat.*

ex vetustis scriptoribus

244 *Idem facit epist.* LXVII *ad S. Stephanum pariter Papam;* Servandus est, *inquiens,* Antecessorum nostrorum, beatorum martyrum Cornelii et Lucii honor gloriosus ; quorum memoriàm cum nos honoremus, multo magis tu, frater carissime, honorificare et servare gravitate et auctoritate tua debes, qui vicarius et successor eorum factus es. Illi enim pleni Spiritu Dei, et in glorioso martyrio constituti, dandam esse lapsis pacem censuerunt. *Consonat Eusebius in Chronico dicens:* Romanæ Ecclesiæ Episcopatum, post Fabiani gloriosam mortem, XX suscepit Cornelius annis duobus ; qui et ipse martyrio coronatus est. *De ejusdem martyrio cum laude meminit S. Eulogius, Alexandrinus antistes seculo* VI *aut sub initium* VII, *teste Photio in Bibliotheca, interprete Andrea Schotto, col. 1622, ubi legitur :* Postea véro Cornelium, Romanum Episcopum egregio martyrio vitam finiisse, Alexandrinus archiepiscopus Eulogius refert. *At quale istud fuerit martyrium, cum nec Photius ex Eulogio, cujus Opus non superest, nec S. Cyprianus, nec Eusebius edicat, de martyrii corona quidem constat, sed in dubio manet, supplicione an exsilii ærumnis illatum fuerit.*

probatur et ostenditur,

245 *Plus aliquid dicit S. Pacianus, episcopus Barcinonensis, qui seculo* IV *floruit: hic enim in epist.* II *ad Sympronianum,* S. Cornelium *occisum fuisse, non obscure insinuat. Etenim cum Sympronianus jactitaret fictitium Novatiani martyrium, respondit in hæc verba :* Quod ante passum Novatianum putas, et Cyprianum dixisse subjungis : Præcessit me adversarius meus ; vide, quam manifeste respondeam. Novatianus martyrium numquam tulit, nec ex verbis beatissimi Cypriani auditum istud aut lectum est. Habes ejus epistolas, quibus Cornelium, Urbis Episcopum, cui tunc Novatianus inviderat, inimicis principibus resistentem, sæpe confessum, sæpe vexatum refert ; plurimis confessoribus, plurimis quoque martyribus ducem factum, et cum plurimis gloriosissime coronatum ; vivente tunc Novatiano, etiamque securo... E

id illum probabilius subiisse,

246 Porro etiamsi passus est aliquid Novatianus, non tamen etiam occisus : etiamsi occisus, non tamen coronatus. Quid ni ? Extra Ecclesiæ pacem, extra concordiam, extra eam matrem, cujus portio debet esse, qui martyr est... Cyprianus autem in concordia omnium, in pace communi, in confessorum grege passus est, et sæpe confessus iteratis persecutionibus, et multa laceratione vexatus, et novissime salutari calice propinatus est. Hoc fuit coronari ! *Huc usque S. Pacianus ; qui licet de S. Cypriani martyrio hic potissimum loquatur, illudque fictitio Novatiani opponat, cum tamen schismaticum hunc* coronatum *seu* martyrium *tulisse vel ex eo neget,* quod occisus *non fuerit, satis indicat* S. Cornelium, *quem cum* plurimis gloriosissime coronatum *fuisse dixerat,* occisum *fuisse ; quod aliquid aliud quam naturalem ex ærumnis obitum designare videtur.*

non per solas exsilii ærumnas,

247 *Adhuc clarius loquitur S. Hieronymus gemino loco; primo in Vita S. Pauli eremitæ apud nos tomo* I *Januarii, pag.* 601 : Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine, felici cruore damnati sunt : *vel ut habet novissima ejusdem sancti doctoris Operum editio Parisiensis, tom.* IV, *parte* II, *col.* 69 : Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine felici cruore martyrium pertulerunt. *Alter locus est in Catalogo Scriptorum tomo ac parte proxime laudatis, col.* 119, *ubi de S. Cypriano scribit :* Passus est... eodem die, quo Romæ Cornelius ; sed non eodem anno. *Vide tamen, quæ de martyrii palæstra § 3 diximus. Hieronymo consonat, si cædis locum excipias, vetustus auctor homiliæ, tempore persecutionis Vandalicæ, id est, seculo* V, *ipsa S. Cypriani festa luce in Africa dictæ, et a Theodorico Ruinartio in ejusdem persecutionis Historia editæ, in qua auditores suos spe divini auxilii per S. Cyprianum impetrandi erigens, subdit :* Adest et S. Cornelius, Romæ Urbis Antistes, qui hoc eodem die passus. F

sed per mortem violenter illatam.

248 *Non obscure etiam loquitur Prosper in Chronico integro dicens :* Romanæ Ecclesiæ Episcopatum,

AUCTORE C. S.

scopatum, post Fabiani gloriosam mortem. XX suscipit Cornelius annis duobus, qui post biennium eodem martyrio coronatur. *Constat autem Fabianum supremo supplicio, ac forte gladio, ut Græci tradunt, coronatum fuisse, quemadmodum in Opere nostro tomo II Januarii ad diem* 20, *quo colitur, ostensum est. Capite plexum fuisse* Cornelium, *censuit etiam Abbo Floriacensis abbas, seculi* X *scriptor, in Vitis Pontificum, inquiens :* Centumcellis pulsus est, et ibidem accepit a Cypriano martyre in carcere scriptam (*epistolam*); quo etiam loco decollatus est. *Fateor tamen hujus testimonium, præterquam quod recentius sit, suspectum mihi esse, quia epistolæ a S. Cypriano in carcere scriptæ meminit; sic enim prodit, fabulosa Acta, in quibus id ipsum dicitur, sibi præluxisse, simulque suspicionem movet, ne supplicii genus ex iisdem didicerit, quamvis palæstram non Romæ, sed Centumcellis, contra ac in Actis dicitur, recte collocaverit.*

sive per supremum supplicium.

249 *Porro visum mihi est tot testimonia congerere, tum ut de sanctissimi Pontificis martyrio constaret, tum ut appareret, non tam certum esse, quam nonnulli putarunt, eum naturali, per ærumnas tamen maturata, potius quam violenta morte,* B *sive supremo supplicio coronatum fuisse. Etenim quamvis illæ vetustissimi Catalogi voces,* Ibi cum gloria dormitionem accepit, *priori sententiæ faveant, tamen certam non faciunt, cum martyr violenta morte coronatus etiam dici possit* cum gloria dormitionem accepisse. *De emortuali die jam egimus* § 1, *diximusque, nihil esse cur a martyrologis aliisque venerandis scriptoribus, qui diem* 14 *Septembris signant, recedamus. De martyrii quoque Sociis* § 3 *disputavimus.*

Epistolæ a Sancto scriptæ,

250 *Superest, ut de Sancti scriptis pauca dicamus.* S. Cornelium *inter scriptores ecclesiasticos a S. Hieronymo recenseri, non semel jam meminimus; verba autem sancti doctoris sunt hujusmodi :* Cornelius Romanæ urbis Episcopus, ad quem octo Cypriani exstant epistolæ, scripsit epistolam ad Fabium Antiochenæ ecclesiæ episcopum de synodo Romana, Italica, Africana, et aliam de Novatiano, et de his, qui lapsi sunt; tertiam de gestis synodi, quartam ad eumdem Fabium valde prolixam, et Novatianæ hæreseos causas et anathema continentem. *De iisdem epistolis ante Hieronymum jam meminerat Eusebius, lib. VI Historiæ eccles., cap.* XLIII *dicens:* Exstant adhuc epistolæ Cornelii, Romanorum Episcopi, C ad Fabium Antiochensis ecclesiæ præsulem missæ, in quibus et Romanæ synodi gesta, et omnium per Italiam et Africam, aliasque locorum illorum provincias, sententiæ declarantur... His adjuncta erat alia ejusdem Cornelii epistola de his, quæ in synodo decreta fuerant; et rursus alia de facinoribus Novati.

quarum plures desiderantur.

251 *Græco sermone has conscriptas fuisse, colligere licet ex iis, quæ laudatus Eusebius post voces illas;* sententiæ declarantur, *ita subdit:* Aliæ præterea Latino sermone conscriptæ exstant epistolæ Cypriani et aliorum antistitum, qui cum ipso in Africa congregati sunt. *Frustra enim de sermone id addidisset Eusebius, si omnes Latine conscriptæ fuissent. E quatuor illis* Cornelii *litteris nulla ad nos pervenit, præter insigne fragmentum unius ad Fabium Antiochenum, quod Eusebius loco citato Historiæ suæ inseruit, et nos ex eo per Commentarii decursum recitavimus. Præter hasce scripsit etiam aliquot ad S. Cyprianum, inter cujus epistolas duæ etiamnum leguntur, videlicet* XLVI *et* XLVIII, *ceteræ pariter perierunt.*

D

Duæ Decretales

252 *Sub ejusdem nomine circumferuntur insuper duæ Decretales, ab Isidoro Mercatore productæ, et apud Labbeum tom.* I *Conciliorum, col.* 668 *et seqq. relatæ. Harum altera ad universam Ecclesiam dirigitur, agitque de translatione SS. Petri et Pauli, tamquam ab eo facta, ac de Novatiano aliisque hæreticis; altera Rufo vel Rustico episcopo Orientali inscripta, tractat de sacramento, sive jurejurando episcoporum et eorum causis. Utraque ab eruditis et ab ipso etiam Labbeo velut spuria rejicitur, suamque ipsamet falsitatem per adscriptos consulatus probat. Prior enim* data septimo *(alibi* octavo) Idus Septembris, Decio et Maximo viris clarissimis consulibus; *posterior* undecimo Kalendas Junii, *iisdem consulibus signata est; quorum ultimum non nisi anno* 253, *id est secundo post Decii interitum anno, et aliquot post* S. Cornelii *martyrium mensibus consulatum iniisse ex Fastis constat. Si quis velit per* Maximum *ibi designari* Gratum, *cui id nomen etiam fuisse legitur, nihil tamen efficiet, cum hujus consulatus ad annum* 250 *spectet, quo* Cornelius *nondum Pontifex ordinatus fuerat. Plura manifestæ suppositionis indicia adducit Natalis Alexander Hist. eccles., Sec.* III, *cap.* IV, *art.* 3.

E

et alia ipsi supposita.

253 *Constantius in Epistolis summorum Pontificum col.* 26 *præterea observat, decretum, quo statuitur, ut juramentum a jejunis præstetur, et ne pueri ante annum ætatis* 14 *jurare cogantur, quod exstat in compilatione Gratiani,* 2 2, *quæst.* V, *c.* XVI, *ab Ivone et Burchardo sancto Pontifici nostro pariter perperam abscribi. Commentitia etiam certe est ea epistola acris ac vehemens, quæ post Cyprianicas in editione Veneta, qua utimur, col.* 343 *inter dubias recitatur, velut a* Cornelio *ad Cyprianum de non rebaptizandis hæreticis data. Constat enim, hanc controversiam sub* Cornelio *agitatam non fuisse, sed Cyprianum inter ac Stephanum, illius post Lucium successorem, primum ortam fuisse, ut in S. Stephano ad* 2 *Augusti dictum est, et hoc ipso die in S. Cypriano dicturi sumus.*

Idem de epistola

254 *Eminentissimus Robertus Bellarminus libro de Scriptoribus ecclesiasticis in* S. Cornelio, *alterius perbrevis epistolæ ad Lupicinum Viennensem episcopum meminit. Exstat ea tom.* III *Bibliothecæ Patrum editionis Parisiensis anni* 1589, *apud Labbeum tomo* I *Conciliorum, et Joannem a Bosco in Antiquitatibus bibliothecæ Floriacensis, ex qua primum eruta dicitur, ideoque ex posterioris fide illam hic subjungo.* Cornelius Episcopus fratri Lupicino Viennensi archiepiscopo salutem. Scias, frater beatissime*, aream dominicam vento persecutionis acerrime commoveri, et edictis imperatorum Christianos ubique tormentis variis affici. Nam in urbe Roma præfectus ad hoc constitutus est. Unde neque publice, neque in cryptis notioribus Missas agere Christianis licet. Exortetur itaque charitas vestra omnes credentes in Christum, ne timeant eos, qui occidunt corpus; sed potius eum, qui habet corpus et animam potestatem perdendi. Jam plures fratres martyrio coronati sunt. Ora, ut perficiamus cursum nostrum, nobis a Domino revelatum. Vale, frater in Domino, et saluta omnes, qui nos amant in Christo.

F

* clarissime

ad Lupicinum Viennensem

255 *Quamquam vero Labbeus de hac epistola nihil notet, nisi quod eam Baronius e Floriacensi bibliotheca acceperit, mentem tamen suam satis manifestat, dum ad duas certe genuinas, quas ibidem subdit, sic notat :* Hæc et sequens epistola cum iis, quas clerus Romanus scripsit, docent, quid

A quid distent æra lapinis, et subæratæ merces aureis veterum scriptis. *Eamdem Tillemontius et citati Natalis ac Constantius, aliique, inter suppositiias similiter reponunt: et certe ea magna præfert suppositionis indicia. In primis* archiepiscopi *titulus ætate* Cornelii *in usu non erat; et si fuisset, sanctus Pontifex, seipsum tantummodo episcopum dicens, Lucipinum Viennensem eo nomine non compellasset. Baronius quidem in Annalibus ad annum* 255, *num.* 47, *ubi eam pro genuina refert, archiepiscopi titulum omittit; sed et in laudata Bibliotheca Patrum, ac Labbei Collectione Conciliorum, in hunc modum inscribitur:* Cornelius Episcopus Romanus fratri Lucipino Viennensi episcopo salutem. *At præterquam quod incertum sit, apud quos Floriacensi autographo conformius legatur; nec hæc inscriptio* Cornelii *scribendi methodo congruit; hic enim epistolas suas ad Cyprianum datas, quæ etiamnum exstant, omisso utrimque episcopatus titulo, his verbis exorsus est:* Cornelius Cypriano fratri salutem; *quod et Cyprianus in suis ad* Cornelium *pariter factitavit.*

statuendum 256 *Secundo dubium est, an S. Lupicinus, superstitite* Cornelio, *ecclesiæ Viennensi jam præ-* B *sederit. Certe id in Baronii sententia negandum est: is enim ad annum* 262, *num.* 58 *S. Florentium, Lupicini decessorem, sub Valeriano passum scribit: ad quod Eminentissimus Annalista non advertit, dum memoratam epistolam admisit, vel contra dum illius martyrium tam sero collocavit. Laudatus Joannes a Bosco de eodem S. Florentio sic ait:* Tempora Gordiani, Philippi, Decii, Galli et Volusiani decucurrit*: *de Lupicino autem:* Ipsi successit B. Lupicinus martyr, qui cathedram rexit, dum Valerianus et Gallienus in humanis degebant. *Eadem habet Joannes Chenu in Episcopatibus Galliæ, ex quorum dictis S. Florentii martyrium circa annum* 258 *in Opere nostro ad diem* 3 *Januarii delatum est. Quinimo Tillemontio valde probabile visum est, Lupicinum non nisi post annum* 374 *illum sedem obtinuisse; quod in S. Lupicino ad* 14 *Decembris examinandum erit.*

* decurrit

videtur. 257 *Tertio vel epistola illa scripta est post Decium ante vel post inchoatam a Gallo persecutionem. Si primum; qua veritatis specie ait,* Christianos ubique tormentis variis affici, et jam plures martyrio *coronatos fuisse? Si secundum; cur de sua confessione aut exsilio non meminit,* C *cum ex dictis constet, illum inter primos confessum comprehensumque esse? Cetera, quæ in eadem epistola insuper nonnullis displicent, apud Tillemontium ac Constantium videri possunt: nolim tamen cum posteriori asserere, vocem* Missas, *quæ in ea occurrit,* Cornelii *ævo certo recentiorem esse.*

Duo Tractatus sine solida ratione ipsi adscripti. 258 *Præterea notat Tillemontius, Tractatum* de Disciplina et bono pudicitiæ, *qui inter dubia S. Cypriani Opuscula recensetur, Erasmo risum fuisse,* S. Cornelio *posse adscribi. Sed cum non alia ratio adducatur, quam quod is ab episcopo, qui a grege suo aberat, conscriptus sit; non video, cur* S. Cornelio, *Centumcellis exsulanti, potius quam cuilibet alteri episcopo a suis absenti attribuendus sit. Nec minus divinavit idem Erasmus, dum Tillemontio denuo teste, credidit, sermonem* Ad Novatianum hæreticum, *Cypriano a nonnullis similiter adscriptum,* Cornelii *etiam opus esse. Quinimo non improbabile est, ut observat Tillemontius, cum post Galli persecutionem, in cujus exordio sanctus Pontifex relegatus et coronatus est, scriptum fuisse, in eoque de ejusdem confessione ac martyrio sub* boni pastoris *typo memorari.* AUCTORE C. S.

Ordinationes ab illo factæ. 259 *De ordinationibus ab eo factis pauca addo. Primarius Henschenii Catalogus more suo nullam memorat: secundus vero unam his verbis:* Post hoc factum fecit ordinationem unam, presbyteros septem. *Anastasius duas ipsi attribuens, sic ait:* Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembris, presbyteros quatuor, diaconos quatuor, episcopos per diversa loca numero septem. *Uter e duobus rectius, non divino: at si Sanctus duas ordinationes mense Decembri fecerit, utramque eodem Decembri anni* 251 *debuit peregisse, cum hunc solum in Pontificatu traduxerit. Quod ad episcopos ab eo ordinatos spectat, ipse Sanctus de duobus id diserte asserit num.* 123, *ubi illius verba dedimus, quæ etiam de tertio verisimilius accipienda sunt. Quartus potuit fuisse Zetus, quem num.* 150 *ejusdem pariter Sancti verbis diximus in Evaristi locum substitutum fuisse; vel forte successor Trophimi, qui pœnitentia ductus cum magna populi parte ad Ecclesiam regressus, ad laicam tantummodo communionem admissus est, ut num.* 192 *ostensum est.*

E

§ XIII. Sancti corpus Romam translatum, et a S. Leone I, deinde a S. Hadriano I in alia ecclesia depositum: ejusdem Translatio in Franciam.

Corpus Romam translatum ad cœmeterium Callisti *Sancti Pontificis ac martyris venerabile corpus e loco exsilii, ubi coronatus fuerit, Romam postea translatum, et secundo ab Urbe lapide Via Appia in cœmeterio Callisti depositum fuisse, ex productis* § 1 *Martyrologiis, quæ illius festivitatem ibidem annuntiant, manifestum est; quod ipsum quantum ad sepulturam pertinet, etiam ejusdem Acta, aliaque, quæ laudavimus, monumenta testantur. Certe Romæ diu quievisse, mox videbimus: sed quis eam translationem curaverit, nescimus. Verisimiliter tamen ea a quodam e proximis illius successoribus facta fuerit, S. Fabiani exemplo, qui S. Pontiani, in Sardinia passi, corpus in idem cœmeterium intulerat.*

F 261 *Seculo quinto sacrum illud corpus basilica honoratum fuisse a S. Leone I, auctor est Anastasius Bibliothecarius, editionis Vaticanæ tom.* III, *pag.* 156 *his verbis:* Fecit autem *(S. Leo)* et basilicam B. Cornelio, Episcopo et martyri, juxta cœmeterium Callixti Via Appia. *De hac basilica, velut suo tempore, sive seculo* XII *etiam existente, meminit Guilielmus Malmesburiensis de Gestis regum Anglorum lib.* IV, *ubi inter ecclesias in Via Appia sitas recensetur* ecclesia S. Cornelii et corpus: *verum eamdem nostra ætate frustra requiri, Blanchinus in Notis historicis ad laudatum Bibliothecarium observat. Porro quamvis negare non possimus, illam Malmesburiensis tempore adhuc dum exstitisse; quod tamen de servato ibidem Sancti corpore subjunxit, ex dicendis admitti non potest; videturque auctor ille ita sensisse, quia illud a S. Leone olim eo translatum noverat, nec de altera ejusdem translatione quidquam didicerat.* *deinde a S. Leone I basilica honoratum.*

262 *Etenim S. Hadrianus I Papa seculo* VIII *jam decrepito sacrum istud corpus in erectam a se basilicam solemnissime transportavit, eodem teste Anastasio,* *a S. Adriano I in aliam Ecclesiam defertur.*

AUCTORE C. S.

Anastasio, qui de ecclesiis, aliisque locis piis ab eo Pontifice seu exstructis, seu restauratis, tractans, hæc scribit: Hic idem sanctissimus Præsul in domo culta *(id est villa)* quam Capracorum vocant, quam ex jure proprio suo obtulit pro alimoniis pauperum beato Petro Apostolorum Principi, fautori, nutritori suo, a solo fundavit atque ædificavit ecclesiam, simulque speciose ornavit, et in nomine ejusdem Deo Factori suo dedicavit... In qua sacratissimam ecclesiam cum cuncto suo*, senatuque Romano pergens cum nimia gloria seu exultatione pariter ovantes, et in pauperes Christi ibidem magnam consuetam eleemosynam faciens, translatavit atque introduxit in eam corpora sanctorum martyrum simulque Pontificum, videlicet corpus sancti Cornelii, martyris atque Pontificis, et corpus sancti Felicis, simili modo martyris seu Pontificis, pariterque corpus sancti Innocentii, confessoris atque Pontificis. Quos ut patronos in Domino almus sacer Pontifex ob amorem sanctæ Sedis Apostolicæ, in qua et præsederunt, sicut decuit, honoravit.

* al. addit. clero

non autem a S. Paschale I

263 *At vero Franciscus Blanchinus in Notis ad Anastasium in* S. Cornelio, *pag.* 206, *alterius translationis, a Paschale I, ut putabat, factæ meminit:* (Ubi in crypta juxta cœmeterium Calisti Via Appia, *ut præmiserat)* deinde Leo Magnus, ecclesiam construxit, nomine B. Cornelii insignitam, ut infra in ejus Sectione. Inde autem extractum corpus ejusdem Pontificis a Paschali I, delatum fuit cum SS. Urbano, Cæcilia, Tiburtio et Valeriano, ad Titulum S. Mariæ trans Tiberim, ubi requiescit. *Hæc ipse, quæ cum supra dictis minime conveniunt. Sed et laudata Bibliothecarii editio Vaticana, uti et Parisiensis Caroli Fabroti, in S. Paschale I habent quidem, SS. Urbani, Cæciliæ, Tiburtii, Valeriani, necnon Maximi ac Lucii Pontificis corpora ab eodem S. Paschale in dictam ecclesiam illata fuisse; sed de* S. Cornelio *silent: quare non dubito, quin erudito viro nomen* Cornelii *pro* Lucio *obrepserit.*

Inde in Franciam translatum

264 *Postea translatum in Franciam fuisse idem sacrum pignus, tradit Passio S. Cypriani, a Jacobo Pamelio hujus Sancti Operibus præfixa, Pauloque diacono, qui sub Carolo Magno floruit, ab eodem adscripta. In hac enim sequentia legere est.* Nos ergo, fratres, oremus Omnipotentem Deum pro serenissimo imperatore Carolo, quatenus, qui B. Cornelium Papam et martyrem de Romanis partibus ob munimen sui, cunctorumque fidelium sibi proximari fecit, ac nos de tam magno Patrono honoravit, per suffragia hujus inclyti Martyris beatitudine perennis vitæ sibi concessa, Sanctorum omnium, quos venerabiliter excoluit, consortia adipisci mereamur perpetuo obtinenda. *Ita laudatæ Passionis auctor, qui locum, ad quem ea translatio facta fuerit, non determinat, sed quem Compendium in insula Franciæ oppidum fuisse, ex dicendis constabit.*

et Compendii

265 *Ad manum mihi est Ms., quod* Translatio S. Cornelii Papæ *inscribitur, notaturque:* Misit anno 1666 Fr. Ludov. Nicque, Biblioth. Suession. Celest. *In ejusdem margine Gallico idiomate adscriptum est, illud fragmentum cum Compendiensi* S. Cornelii *Ms. collatum fuisse. Illius auctor anonymus satis indicat, se translationi minime synchronum esse, dum miraculum, quod inter transferendum contigerat, narraturus præfatur:* Unum saltem, quod veridica patrum cognovi relatione, meæque mandans attitulavi, quamquam fragili, victoriæ*,... fraternis auribus, prout audivi, intimare curabo. Fertur etenim *etc. Ibidem pariter insinuat, asserens, Compendiensem ecclesiam a tempore depositi in ea sacri corporis usque ad tempus, quo scribebat, jam secundo flammis exustam, restauratamque fuisse:* Non miretur itaque, *inquiens,* quis adsistentium præsentem locum auri argentique copia nudatum; quia bis post gravem lambentium invasionem flammarum hunc a præcedentibus noverit restauratum.

* forte memoriæ

in basilica depositum

226 *Hæc autem ostendunt, illum post Caroli Simplicis tempor ascripsisse, in cujus diplomate apud Mabillonium de Re diplomatica pag.* 560 *et seq., ad annum* 917 *pro ejusdem ecclesiæ restauratione dato, de duplici illo incendio his verbis memoratur:* Cognitum est igitur omnibus, quod cœnobium ab avo nostro Carolo (*Calvo*) imperatore gloriosissimo constructum in Compendio palatio, peccatis exigentibus, bis igne est succensum. Unde placuit serenitati nostræ reædificare ac restaurare eum*, quod semel ac bis fecimus. *Quamdiu vero post Caroli regnum scripserit, exploratum non habeo: id tamen ante annum* 1150, *quo in canonicorum locum Benedictini monachi ibidem successerunt, fecisse videtur, quia cum de priorum fundatione expresse meminerit, de suffectis monachis altum silet. Porro auctor multa de* Cornelii *laudibus ac gloria narrationi suæ pene ad nauseam interserit, quibus prætermissis, nos ea tantum recitabimus, quæ ad propositum argumentum spectare videbuntur.*

* id

a Carolo imperatore,

267 *Translationem a Carolo imperatore ac Francorum rege curatam fuisse scribit, asserens sacrum Pontificis corpus ab eo Roma allatum, et in Compendiensi S. Mariæ basilica depositum esse. S. Cypriani Passio, num.* 263 *laudata, eam Carolo imperatori similiter attribuit, isque secundum Pamelium fuit Carolus Magnus, cum sub hoc imperatore dictam Passionem conscriptam fuisse opinetur. At Tillemontius in* S. Cornelio *art.* 17, *et Nota* 45 *in S. Cypriano mavult auctorem de Carolo, cognomento* Calvo, *Magnique Caroli nepote interpretari; quia, ut inquit, insinuare videtur, SS.* Cornelii *ac Cypriani corpora, quorum ultimum sub Carolo Calvo in Compendiensem ecclesiam primum delatum est, in eodem simul loco, dum ipse scriberet, quievisse.*

non Magno, sed Calvo;

268 *Quidquid sit de ea Tillemontii ratione, de qua infra sermo redibit, illius sententiam diserte tradit Albericus, Cisterciensis Trium-Fontium seculo* XIII *monachus, in suo Chronico ad annum Christi* 877, *ubi hæc habet:* Karolus iste Calvus monasterium S. Cornelii apud Compendium fundavit atque perfecit. *Et post aliqua:* Cum Karolus Calvus attulisset a Roma beati Papæ Cornelii corpus, in imperatorem de novo creatus, venit apud villam suam Pontigouem, quæ tunc erat fiscus regius; et ibidem cum corpore Sancti quievit; et cum vellet recedere, non potuit corpus sanctum moveri, donec eidem S. Cornelio daret rex in pago Depteto (de Perteto,) id est Pertois, silvam de Hur, inter Saum fluvium et Matronam, et quædam alia inclusa. *Huc usque ipse, laudans Elinandum seu Helinandum ejusdem Ordinis ac seculi in Frigido-Monte monachum, quod tamen de fundatione Compendiensis ecclesiæ tantum accipiendum videtur. Eidem Carolo translationem hanc adscribit codex Remensis SS. Tim. et Apoll. ad diem* 14 *Septembris inter Auctaria Usuardi apud Sollerium nostrum his verbis:* Cujus corpus Roma translatum a Carolo juniore Augusto, positum est in monasterio, quod construxit infra palatii ædes

A ædes Compendii. *Consonat et Saussayus in Supplemento ad Martyrologium Gallicanum, die 4 Martii.*

quod qua occasione

269 *Alberico ego quoque omnino assentior, quia ex illius assertis, quæ aliunde solide probantur, et Ms. translationi sunt conformia, occasio manifeste eruitur, qua* S. Cornelii *corpus a laudato Carolo Roma allatum et in Compendiensi basilica depositum fuerit. In primis memoratam ecclesiam a laudato imperatore conditam fuisse constat tum ex Caroli Simplicis diplomate supra citato, tum ex ipsius Caroli Calvi præcepto apud Mabillonium tom.* III *Annalium in Appendice p.* 681 *et seq., in quo diserte ait, sese ad exemplum avi sui Caroli,* Magni *scilicet, qui basilicam Beatissimæ Dei Genitrici Aquisgrani exstruxerat, ac* congerie quam plurima reliquiarum *sacraverat, sese, inquam, illius exemplo in Compendiensi suo palatio, eo quod Aquisgranum sibi non pareret, eidem sacratissimæ Virgini monasterium ac ecclesiam* fundotenus *exstruxisse, et centum, qui in ea Deo famularentur, clericis constitutis, munifice dotasse. Dedicatio illius anno* 877 tertio Nonas Maii *in eodem instrumento facta dicitur. De eadem etiam meminit Annalista Bertinianus apud*
B *Pagium in Critica ad eumdem annum, num.* 3, *sed dedicationem Kalendis Maii adscribit.* Kal. Maii, *inquit,* episcopos Remensis provinciæ, sed et aliarum provinciarum (*Carolus*) Compendio convocavit, et ecclesiam, quam in eodem oratorio construxerat, cum multo apparatu in sua et nunciorum Apostolicæ Sedis præsentia ab eisdem episcopis consecrare fecit.

factum fuerit,

270 *Jam vero in Translatione nostra Ms. similiter dicitur sacrum Pontificis corpus in Compendiensi palatio receptum ac in beatissimæ Virginis basilica a Carolo imperatore collocatum fuisse. Non potest hic igitur Carolus Magnus intelligi, quo imperante, memorata basilica nondum exstabat, sed ejusdem nepos, cognomento* Calvus, *a quo eam* fundo-tenus *exstructam fuisse probavimus, quique avum imitatus, similem Aquisgranensi Dei Genitricis ecclesiam condens, sacris reliquiis eamdem ditare, avi exemplo, haud dubie curavit. Secundo translationis auctor asserit, Carolum imperatorem, Roma reducem, quo cum exercitu profectus fuerat, thesaurum illum advexisse: ex Annalibus autem Bertinianis constat, Carolum Calvum, audita Ludovici II morte, anno* 875 *cum copiis suis Romam profectum, ibi-*
C *demque a Joanne VIII PP. imperatorem coronatum, anno sequenti in Franciam rediisse.*

ostenditur: et Translatio exhibetur.

271 *Idem igitur Carolus utrobique designatur, recteque ab Alberico dicitur* Karolus Calvus... in imperatorem de novo, *id est, recenter, Romæ* creatus *id præstitisse, ea scilicet usus occasione, ut basilicam, quam brevi dedicaturus erat, tam insignibus reliquiis ditaret. Recte etiam in codice Remensi SS. Tim. et Apoll. inter Auctaria Usuardi apud Sollerium nostrum ad diem* 14 *Septembris legitur:* Romæ beati Cornelii Papæ et martyris, cujus sacrum corpus Roma translatum a Carolo juniore Augusto, positum est in monasterio, quod construxit infra palatii ædes Compendii. *Ceterum licet in citato Caroli Calvi diplomate ea ecclesia Sanctissimæ Dei Genitrici, nulla facta de* S. Cornelio *mentione, consecrata dicatur, Mabillonius tamen tom. III Annalium, ad annum* 877, *num.* 94 *censet, illam etiam* SS. Cornelio *ac Cypriano dedicatam fuisse, laudatque Caroli Simplicis ac Ludovici Transmarini Præcepta, in quibus iidem Sancti, tamquam illius ædis patroni memorantur: ac simul subdit, eum suo tempore solius* Cornelii *nomine vulgo appellari.*

AUCTORE C. S.

Carolus Romæ adfert Sancti corpus,

272 *Accipe nunc Translationem ex Ms. num.* 265 *laudato, recisis tamen, ut monuimus, superfluis auctoris digressionibus.* Omni Francorum iterato exercitu congregato, dixit, (*Carolus ut mox patebit*) se Romam velle petere, desiderio ardentis animi plus solito: nec mora, quisque Francorum exercituum miles inclytus, in nullo jussis audens contraire imperialibus, tantæ expeditionis festinat sibi pro posse adquirere apparatus, ut hora, qua moveri castra jusserit imperator Karolus, nullam moram ingerere videretur regiis curribus, * partes Italicas ardenter properantibus. Quod ita ut factum est, imperator, laxis habenis, Romam otius petiit, sanctum, quod diu mente disposuerat, desiderium compos Christo adminiculante complevit, beatissimi Papæ Cornelii corpus inde secum deferens, victoriosisque Francorum partibus, toto lætus corpore et animo, gratulanter inferens.

* *adde in*

et quidem, si auctori credimus, integrum:

273 *Romani itineris suscipiendi causam supra assignavimus: post hæc auctor, qui satis manifestat, sese de rei serie non nisi admodum leviter fuisse instructum, sermonem suum ad Urbem Romanam convertens, eam de tam pretiosi corporis jactura consolatur, inter cetera dicens:* Noli tamen ob hoc, Urbs inclita, nimia conteri cordis mœstitia, quia nos si solamur ossium nervorumque de copia, tu quoque respergeris mole sanctæ carnis pulverea. *Quibus verbis indicat, totum* S. Cornelii *corpus in Gallias allatum fuisse, nihil ex eo præter cineres Romæ relicto. Deinde Sancti gloriam, virtutes ac patrocinium prædicat, quibus omnibus hic prætermissis, reliqua, quæ ad translationem spectant, ex eodem subjungo.*

E

hoc gravi pondere divinitus premitur;

274 Audiat, te nobis invidens, beate Papa, Romanus populus, quam digmanter sis receptus Compendiensi in palatio Francorum manibus; sed priusquam ad id veniatur, satis reor utile huic paginæ scribendo inserere, quid antequam hujusce subducereris liminibus basilicæ, actum sit in tuo felici itinere. Et si ex integro, quod est usque difficile, quæ gesta sunt illic, promerere * nequeo, unum saltem, quod veridica patrum cognovi relatione, meæque mandans attitulavi, quamquam fragili victoriæ *, omnigeno, Christo loquens, propulso frivolo, fraternis auribus, prout audivi, intimare curabo. Fertur etenim, quod, dum tui sacratissimi corporis ossa per opaca supra dicti saltus (*hunc saltum non memoraverat in Ms. nostro*) humeris episcopalibus ferebantur pervia, contigit divino nutu in ejusdem ferme parte media ita aggravari illa, ut penitus episcoporum, eadem ferentium, nequirent sufferre ulterius spatularum fulchra *.

* promere

* memoriæ

E

* fulcra

sed post vota

275 Qui quantocius aureis subtractis vestibus, tantæ molis humotenus deponentes sarcinam, jusserunt acclamari regiam, ut huic spectaculo statim adesse festinaret, personam. Quæ simul ac communis * adesse visa esset, sese intra se colligens, divina cœpit sapienter animadvertere clementia, quid quantumve honoris tibi, beate Martyr, in hac, qua corpore eras collocandus, poscebas basilica. Procul namque dubio sensit mente imperator Karolus, non te hujus aulæ hospitem, sed post beatæ memoriæ Virginem velle gloriari, ut erat consequens, totius dominicæ basilicæ principem. Quo divinitus cognito, delatorum more plicatis vadibus, quidquid te sentire potuit velle poposcisse, imperiali dicto cicius * devota mente non distulit libenter supplere.

* *forte cominus*

* citius

276 Ac

AUCTORE C. S. *a Carolo*

276 Ac deinde tale sanxit privilegium, ut inter tuos Sanctæque Mariæ famulos nulla distancia, nullumque deinceps adforet digladiabile discidium; sed ut vestrum æquanimiter valuisse exequi servitium, æquali fruerentur pondere præbendarum. Ut hoc autem securi totius secularis inopiæ absque ullius impedimenti intercapedine quivisset agere, de sua propria supellectile cum omni, quæ adesse videbatur Francorum non minima falange *, sub clarissimo tui nominis decore omnem dotem hujus aulæ regiæ duplicibus donariis imperialiter curavit ampliare. Nemo etiam tunc Francorum illic visus est exercitunm, qui juxta posse proprium huic ecclesiæ denegare voluisset beneficium donativum.

* phalange

eodem in loco facta

277 *Priusquam progrediamur, aliqua hic observanda sunt. Ubi prædicta gesta sint, non annotavit auctor, contentus dixisse, facta esse* in supradicto saltu, *quem non nominaverat. Albericus num.* 267 *relatus ea prope villam regiam Pontigonem contigisse asserit, illamque in Partensi pago seu tractu, illo scilicet, qui inter Campaniam Propriam et Barrensem ducatum interjacet, recte collocat. Quod spectat ad* Saum *fluvium, quem inter et Matronam sitam silvam ea occasione a* B *Carolo datam ait, videtur is esse, de quo Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum ad vocem* Pontico *sic scribit :* Litteræ Caroli, quem Simplicem et Stultum cognominant, datæ anno 907, « Pontigonem villam publicam in pago Portensi « super fluvios Saltum et Brustionem » ponunt: ex quibus Saltus fluvius Saut etiamnum vocatur. *Videtur, inquam, hic* Saltus *seu* Saut, *apud Albericum* Saus *appellari. De Matrona notissimo fluvio nihil addere necesse est. Utrum Albericus, an auctor Translationis, donationem Caroli, ejusque causam rectius expresserit, exploratum non habeo : at posterioris narratio satis inepta est. Ceterum Pontigonis villa a Frederuna Caroli Simplicis conjuge, quæ eam dotis nomine acceperat, Compendiensi ecclesiæ postmodum donata est ; qua de re videri potest Mabillonius de Re Diplomatica lib.* VI, *instrum.* 123 *et* 128. *Modo auctoris textum resumamus.*

miraculis claret, et Compendium.

278 Quis namque, mortalium tam obstinati pectoris eo loci adesse poterat, qui tot visis miraculorum signis in eadem solitudine triplicis æternæ virtute peractorum potentiæ, huic beato Papæ, cujus fiebant merito requirente, famulatus fugitivæ non provideret tribuere, quo aleretur, C donarium substantiæ ; dum tribus cæcis visum, tribus æque surdis auditum, tribus necnon mutis solvit vinculum linguæ ; paralyticos quoque quam plurimos ante præsentiam beati Papæ officium pristinæ sanitatis hauriret oculus recuperare remedium ? Quod verissima assertione testificatur adhuc crucis signaculum ex eodem sublimi stipite fixum. Hinc nempe tantum [in] Beati honorem excrevit locus iste, ut in tot vicibus jacturarum nullus locorum Franciæ huic se ornatu præsumpsisset ullo modo comparare.

cujus ecclesiæ varia sors narratur,

279 Sed ubi sæpe ignis vorans, exigente populi mole peccaminum accidere dignoscitur, excidium grave rerum et inextricabile terrestrium consuescit parere dispendium: non mireturitaque quis adsistentium præsentem locum auri argentique copia nudatum ; quia bis post gravem lambentium invasionem flammarum, hunc a præcedentibus noverit restauratum : sed potius tali cessans ab ammiratione Christo satagat preces suppliciter fundere, ut ita dignetur precibus beati Papæ Cornelii hunc locum misericorditer conservare, quo amplius opus non habeat restaurationis D pro tali re. *Auctor de stipite velut ante memorato supra meminit ; nec tamen de eo in præmissa narratione quidquam reperio. Videtur tamen indicare, suo tempore in loco, ubi miracula contigerant, crucem iisdem inscriptam, vel certe in eorum monumentum erectam, etiam exstitisse ; ideoque fortisan legendum est :* In eodem loco in sublimi stipite fixum.

facillime defertur.

280 O summe et ineffabilis æterne vigor Deitatis, *progreditur auctor,* quæ tam miris modis honorem numquam desinit impendere testibus suis! Mox namque ut præsentis, de quo sermo ventilatur, Martyris desiderium ex olympica celsitudine prospexit efficaciter completum, ita ejus iterum permisit allevari corpusculum, ut, si, quod ita dicam, istud voluisset discurrere per inane magnum, omni procul repagulo rerum volitare valuisset more volucrum, ipsas nubes remigio alacrum quandoque excedentium. Quod ipso rei certissimo comprobatur exitu ; quia, quod dudum bis mille nequiebat moveri manibus hominum, nunc cernitur efferri binorum tantum scapulis episcoporum præsentis aulæ usque in atrium. Et, ut quibusdam nostrûm tunc temporis præsentium, ipsorum ore prolatum fuisse E dignoscitur deferentium, tam videbatur illis onus levissimum, ac si omnimode maneret vacuum, quo ossa vehebantur, beati Papæ capulum *. Unde minime hæsitans, Papa beate, credo, quod divinæ voluntatis obsequens nuncio, cunctis Franciæ profuturus incolis requiescere cupiebas sub umbra criptarum basilicæ adstantis. *Subduntur hic versus Rhythmici, quibus auctor pro suo genio translationis magnificentiam describit, quos prætermittendos pariter censui.*

* *i. e.* theca

De S. Cypriani corpore alibi examinabitur.

281 *Diximus supra, auctorem Passionis S. Cypriani apud Pamelium Tillemontio visum fuisse dicere, corpora* SS. Cornelii *ac Cypriani in eodem loco, dum ipse scriberet, quievisse. Sed et Mabillonius tom.* III *Annalium ad annum* 877, *num.* 94 *asserit, ea in una pretiosa theca Compendii asservari ; et præter quoddam Martyrologium Ms., in quo ad Idus Martii legitur :* Apud Compendium susceptio beatorum martyrum Cornelii et Cypriani, *laudat nonnulla alia, quibus id persuadeat. Verum cum hæc ad S. Cyprianum proprius spectent, translationem hanc una cum aliis in ejusdem Sancti gestis, hoc ipso die illustrandis, examinabimus.*

S. Cornelii corpus Compendii sec. XI : *inde*

282 *Sancti* Cornelii *corpus seculo* XI *etiam* F *Compendii quievisse, docet charta donationis a Roberto Franciæ rege, ejusque conjuge Constantia factæ* Sanctæ Mariæ Compendiensis ecclesiæ,.., et sanctis martyribus Cornelio et Cypriano, in eadem ecclesia requiescentibus, *ut in laudata charta, signata anno* 1029, *apud Mabillonium lib.* VI *de Re diplomatica, pag.* 582 *legitur. Ejusdem seculi anno* 49 *idem Sancti corpus Compendio Remos, ubi S. Leo IX Papa concilium celebrabat, a clericis delatum fuisse, scribit Anselmus S. Remigii Remensis monachus, et rei gestæ synchronus, in Opusculo suo, quod sub Concilii Remensis titulo exstat tom.* IX *Conciliorum apud Labbeum a col.* 1028, *et apud Mabillonium in Actis Sanctorum Sec.* VI, *parte* I, *a pag.* 713, *ubi Historia dedicationis ecclesiæ S. Remigii inscribitur.*

Remos ad concilium defertur a canonicis.

283 *Anselmi verba huc transfero.* Mane autem facto susceptus est a domno Papa (*S. Leone IX*) intra ecclesiam sanctus martyr Cornelius, quem cum aliis Sanctorum pignoribus Compendienses clerici

A clerici illo detulerant pro multis violentiis, quas ecclesia sua patiebatur a quibusdam malefactoribus. *Deinde inter gesta subditur:* Excommunicavit denique *(Pontifex)* illos, de quibus proclamationem fecerant Compendienses clerici, propter quorum injustitiam illuc detulerant corpus sancti martyris Cornelii. *Porro non hæc ita accipias, quasi Compendienses tam hoc quam cetera Sanctorum pignora Remos transportarint, ut vexantium injuriis subtracta, ibidem deponerentur. Non hæc, inquam, ita accipias: neque enim alium ob finem sacras illas reliquias Remos detulere, quam ut pro more antiquitus recepto, earum presentia et patrocinio congregatorum patrum religiosos animos ad justam misericordiam promptumque auxilium ferendum potentius commoverent, eoque impetrato, ad ecclesiam suam reducerent.*

quibus postmodum Benedictini suffecti sunt.

284 *Ceterum cum de Compendiensibus clericis tum hic tum alibi facta sit mentio, observasse juverit, clericos seu canonicos, quibus Compendiensis ecclesia a Carolo Calvo concessa fuerat, anno* 1150, *ut supra jam insinuavi, inde expulsos fuisse, Benedictinis monachis in eorumdem locum substitutis. Albericus in Chronico expellendi causam ab occiso,* B *nescio, quo cervo repetit;* Occasione cervi, *inquiens,* venientis quolibet anno ad ecclesiam S. Cornelii Compendiensis, quem interfecerant Compendienses canonici, amovit rex canonicos, et posuit ibi monachos de abbatia S. Donysii; et ita cœpit abbatia Compendiensis. *Sed, quidquid sic de hoc cervi, nisi forte legendum sit* servi, *seu historia seu fabula, verum expulsionis causam fuisse irreligiosam horum vitam, liquet ex epistola* CLXIII *Sugerii, abbatis San-Dionysiani, apud Chesnium tom.* IV *Hist. Franc.; ubi etiam aliæ epistolæ huc spectantes recitantur. Consuli etiam potest Mabillonius tom.* VI *Annal., ad annum* 1150, *num.* 99 *et sequentibus.*

§ XIV. Sancti reliquiæ et cultus celebris in Indensi abbatia prope Aquisgranum.

Aliquot S. Cornelii reliquiæ

Q*uæ præcedenti paragrapho prodiximus, satis probant,* S. Cornelii *corpus ad Compendiensem ecclesiam olim translatum, ibidem sub medium seculi* XI *etiam quievisse; ubi Mabillonius supra laudatus illud in eadem pretiosa theca* C *simul cum S. Cypriani Carthaginensis corpore suo quoque tempore inclusum, honoratumque fuisse asseverat. Verum si hæc de integro corpore aut etiam de ejusdem longe majori parte accipienda sint, difficulter conciliari poterunt cum iis, quæ de ejusdem sancti Pontificis reliquiis, aliis in locis asservatis, leguntur. In primis Inda, quæ vetusta imperialis abbatia est Ordinis S. Benedicti, sex passuum millibus ab Aquisgranensi palatio dissita, et a Sancto Pontifice ac Martyre nostro* Monasterium S. Cornelii, *vulgo* Cornelis-Munster *dicta, insignem hujus sacri thesauri portionem jam a multis seculis possidere se credit, idque populosæ peregrinationes, et crebra miracula confirmant: sed unde et qua tempore ad eam pervenerit, haud facile dictu est.*

ad Indensem abbatiam prope Aquisgranum

286 *Ad manum mihi est* S. Cornelii *Vita Ms. multis fabulis conspurcata, ne dicam, compacta, quam R. P. Lhem rector Collegii Societatis Jesu Aquisgranensis* ex Mss. Indensibus *exceptam anno* 1644 *ad Majores meos transmisit, sub cujus calcem ad propositum nostrum hæc leguntur:* De-

mum Carolus Magnus imperator transtulit corpus beati Cornelii de Roma ad monasterium Indense S. Cornelii, Ordinis S. Benedicti, quod ipse fundaverat. Denique autem post multos vero annos Carolus secundus transtulit corpora SS Cornelii et Cypriani ad Franciam, relicto tamen in prædicto monasterio capite B. Cornelii ac brachio ejus dextro, ubi indies magna et crebra fiunt miracula ad laudem omnipotentis Dei ac martyris sui S. Cornelii.

AUCTORE C. S.

olim delatæ;

287 *Est et inter instrumenta, ad hunc diem apud nos deposita, exemplar quoddam epistolæ reverendissimi ac amplissimi domini Joannis de Wachtendonck, abbatis Indensis, a P. Gamansio Societatis nostræ presbytero transmissum, in qua laudatus abbas universis Christi fidelibus insignes sui monasterii reliquias commemorat, easque ad has veritatis explorandæ gratia inspectandas invitat. Hic præfatus, abbatiam suam a Carolo Magno, ejusque filio Ludovico Pio conditam dotatamque fuisse, inter cetera sic ait:* Antefatus S. Carolus... integrum corpus S. Cornelii de Roma ante annos octingentos, aut eo circiter, in et ad dictum monasterium, devote per Christi fideles venerandum, secum attulit.

288 Ac eædem reliquiæ semper a tempore prædicto per diversos valde nobiles et plebeios ac ecclesiasticos et sæculares utriusque sexus homines peregrinos, ad dictum monasterium ex cunctis regionibus Christi nomen profitentibus fluentes (qui et indies ad illud confluunt) devote veneratæ, ac multi peregrini morbo epilepsiæ (qui dicitur S. CORNELII) laborantes, ejusdem sancti suffragio adjuti, sæpe numero pristinæ sanitati restituti exstiterunt, et indies restituuntur. *Abbas hic, teste Gabriele Bucelino parte* II *Germaniæ sacræ, obiit Kal. Octob. anni* 1534 *post trium annorum ac quatuor mensium prælaturam. Itaque si hisce credimus, sancti Pontificis nostri corpus a Carolo Magno Indensis Monasterii fundatore, ex Urbe Roma eo translatum fuit, sic tamen, ut secundum Vitam a Carolo II, sive Salvo, Compendium deinde portatum fuerit, capite ac brachio dextero apud Indenses dumtaxat relicto; secundum laudatum vero abbatem idem corpus integrum ad sua usque tempora numquam inde amotum fuisse videatur.* E

non tamen a Carolo Magno;

(ut quidam volunt,)

289 *Quod ad translationis auctorem attinet, non fuisse illum Carolum Magnum, ex præcedenti* § *liquet; ut autem ita crederent tam præcitatæ Vitæ quam epistolæ auctores, inducti fuisse* F *videntur, quia Monasterium Indense ab hoc imperatore primum ac deinde a Ludovico Pio ejusdem filio fundatum esse putabant, prout laudatus abbas in epistola præmiserat. Nam cum ignorarent, a quo sacras illas reliquias accepissent, pronum fuit eas Carolo Magno, quem primum fundatorem suum credebant, acceptas referre; præsertim cum hic basilicam Aquisgranensem aliasque ecclesias hujusmodi sacris cimeliis, ditasse dicatur. Joannes Noppius lib.* I *Chronici Aquisgranensis, cap.* XI, *istud a Carolo Magno inchoatum, et post hujus obitum a Ludovico Pio perfectum pariter scribit. Verum S. Ardo discipulus et biographus S. Benedicti, illius loci primi abbatis, laudatum monasterium a Ludovico Pio in valle, quæ sex millibus a palatio suo Aquisgranensi distabat, miro opere constructum fuisse scribit, nulla de Carolo Magno facta mentione. Exstat ea Vita in Opere nostro ad diem* 12 *Februarii, ubi caput* VII, *num.* 34 *consuli potest.*

290 *De solo Ludovico hæc in parte similiter*

meminerunt

AUCTORE C. S.

sed incerto nobis tempore et auctore:

meminerunt monachi Indenses in epistola sua de ejusdem S. Benedicti vita et obitu scripta, et post mox laudatam vitam cap. X *excusa. Atque hinc corruit eorum argumentum, ex quo sacrum* Cornelii *corpus Carolo Magno auctore sibi donatum credidisse videntur. Falsum quoque est, quod prædicta Vita ex Ms. Indensi habet de utriusque Sancti corporibus per Carolum II, sive Calvum, Inda Compendium translatis; nam* S. Cornelii *quidem corpus Roma acceptum, a laudato Carolo Compendii depositum fuisse ostendimus; de S. Cypriani corpore ad hunc ipsum diem acturi sumus. Forsitan in eam opinionem auctor illius Vitæ venit, quia* SS. Cornelii *ac Cypriani corpora, quæ a Carolo Magno integra Indam olim allata fuisse sibi perperam persuaserat, et ex quibus non nisi* S. Cornelii *caput et brachium dexterum ibidem superesse sciebat, audierat a Carolo calvo Compendii deposita fuisse, ibidemque suo tempore honorari; atque inde conjectavit, translationem illam ex Indensi Monasterio ad Compendiensem ecclesiam factam esse.*

ubi Sancti caput

291. *Porro quamvis recitata laudati abbatis Joannis de Wachtendonck verba præferant, totum sancti Pontificis martyris corpus Indæ asservari, in eadem tamen epistola potius insinuat,* B *non nisi aliquas ejusdem partes ibi superesse. Sic enim ait:* Et si quisquam præmissis, infra septengentos annos minime in dubium revocatis, veram fidem dare noluerit, in dicto monasterio (si de hoc certior fieri optaverit) compareat, ac in illo integrum caput S. Cornelii et illius dextrum brachium in argenteis vasculis artificiose conflatis devote recondita, ac singula præmissa et subscripta ex his, quæ illic visurus et auditurus est, luce clarius veritate fulcita regnoscet. *Deinde subdit:* Ut autem cunctis Christi fidelibus de pretiosis reliquiis in dicto monasterio meo devote reconditis constet, sequitur earumdem specifica designatio. In primis in dicto monasterio fuit et est integrum caput et dextrum brachium magni domini Pontificis et martyris, solemnis marschalci S. Cornelii cum ceteris reliquiis ejusdem Martyris reservatum.

et brachium dexterum

292. *Utroque hoc loco de capite ac brachio dextero expresse meminit, secundo loco addit quidem* cum ceteris reliquiis ejusdem Martyris; *sed eo ipso satis insinuat, harum portionem longe minorem esse quam caput aut brachium, nedum pro toto reliquo corpore posse haberi. Solum* C *etiam* S. Cornelii *caput et dexterum brachium inter ceteras Indenses reliquias memorat Innocentius Papa, ejus nominis VI, ut apparet in Bulla, de qua infra agemus, uti et Fasti Agrippinenses ad* 18 *Kalendas Octobris. Solius etiam capitis mentio fit tum in Chronici Aquisgranensis cap.* XL, *auctore Joanne Nopelio Juris doctore, anno* 1632 *Coloniæ Germaniæ editi, cujus capitis Ms. exemplar præ manibus habeo; tum in libello de sacrosanctis reliquiis, quæ tam Aquisgrani, quam in Indensi monasterio singulis septenniis publicæ venerationi exhibentur. In posteriori sic legitur:* Caput S. Cornelli Papæ, loci illius patroni, cum aliis quibusdam SS. reliquiis minoribus.

in magna veneratione est et peregrinationibus

293. *Crediderim itaque Indenses præter sancti Pontificis caput ac brachium nullas aut certe omnino exiguas ex ejusdem sacro corpore reliquias sibi vindicare; sed quo tempore, quave occasione ea ipsa acceperint, ignorare malo, quam imprudenter divinare. Interim, donec certa de eorum illuc facta translatione testimonia proferantur, probationis loco erunt* D *immemorialis earumdem reliquiarum possessio, ecclesia ipsi Sancto dicata, abbatia ab eodem* Monasterium S. Cornelii, *incolis* Cornelis-Munster *dicta, ac denique ingens peregrinorum præsertim pro morbi epileptici remedio concursus, crebris miraculis divinitus comprobatus. Præter reverendissimi abbatis Joannis Wachtendonckii de piis ejusmodi peregrinationibus testimonium num.* 287 *relatum, Nopelius supra laudatus de hoc argumento sic scribit:* Eo loco (*in monasterio Indensi* S. Cornelii) Deus omnipotens a populo præcipue invocatur, ut S. Cornelii precibus eum morbo caduco immunem præstare, ac simul cetera corporis sanitate et salute impertiri dignetur.

frequentatur. Indulgentiæ

294 *In scheda quoque ex Fastis Agrippinensibus transcripta, et ad hanc diem seposita, lego:* 16 cal. Augusti... Hodie etiam fiunt populosæ peregrinationes ad S. Cornelium ad Indam fluviam, quæ ad Apostolica Sede concessas Indulgentias merentur. *De celebri ejusdem Sancti ibidem cultu etiam meminit Monalus in Indiculo Sanctorum Belgii de memorato monasterio dicens:* Quo loci celebrior est S. Cornelii memoria, et major remansit reliquiarum portio. *Ad Indulgentias quod attinet, duplex habeo apographum Bullæ Innocentii PP., quarum alterum P. Jacobus Kritzraedt, acceptum a P. Jacobo Polio Ordinis Minorum observantium historiographo, anno* 1652 *Colonia Agrippina ad Museum nostrum transmisit; alterum a quo missum fuerit, non indicatur; sed in utroque additur:* Pendet prope aram S. Annæ in ecclesia prædicta. E

ibidem

295 *Quotus ejus nominis is fuerit Pontifex, non exprimitur; at cum* apud Villam Novam Avinionensis diœcesis 4 Nonas Augusti Pontificatus... anno 7 data signetur, *liquet eum fuisse Innocentium VI, qui Avenione sedit, et apud Villam Novam, cum Cardinalis esset, palatium habuit, ubi jam Pontifex Carthusiam extruxit. Bullam hanc quia brevis est, hic totam subjungo.* Innocentius Episcopus, Servus Servorum Dei, universis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis salutem et Apostolicam benedictionem. Splendor Paternæ gloriæ, qui sua mundum ineffabili claritate illuminat*, pia vota fidelium de clementissima ipsius Majestate sperantium, tunc præcipue benigno favore prosequitur, cum devota ipsorum humilitas Sanctorum precibus et meritis adjuvatur.

* *al. abest* illuminat

F

ab Innocentio VI

296 Cupientes igitur, ut ecclesia monasterii S. Cornelii Indensis, Ordinis S. Benedicti, Coloniensis diœcesis, in quo, ut asseritur, Sindon munda, in qua Corpus Domini nostri Jesu Christi, postquam de cruce depositum exstitit, positum*, et linteum, quo idem Dominus noster in cœna pedes discipulorum suorum tersit, ipsiusque S. Cornelii caput et brachium dexterum, et plures aliæ SS. reliquiæ fore noscuntur: propter quas ad monasterium ipsum de diversis mundi partibus, et præcipue de septennio in septennium, quo ibidem ipsæ reliquiæ ostenduntur, et etiam singulis annis, 16 scilicet Calendas Augusti magna confluit populi multitudo, congruis honoribus frequentetur.

* *al.* depositum

et Urbano VIII PP. concessæ

297. Et ut Christi fideles eo libentius causa devotionis ad eamdem accedant, quo ibidem dono cœlestis gratiæ uberioris conspexerint se refectos; de omnipotentis Dei misericordia, et BB. Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus vere pœnitentibus et confessis,

A confessis, qui in Nativitatis et Resurrectionis ejusdem Domini, ac Pentecostes, SS. Trinitatis, ac singulis quatuor principalibus B. Mariæ Virginis, Nativitatis B. Joannis Baptistæ, prædicti S. Cornelii, et dedicationis ejusdem ecclesiæ festivitatum, et earumdem 16 Cal. Augusti diebus, ecclesiam ipsam devote visitaverint, annuatim unum annum et 40 dies de injunctis eis pœnitentiis, singulis videlicet diebus prædictis, quibus ecclesiam ipsam visitaverint, ut præfertur, misericorditer relaxamus. Datum apud Villam Novam Avinionensis diœcesis, 4 Nonas Augusti, Pontificatus nostri anno septimo : *id est anno Christi* 1359. *Ad manum mihi est et aliud exemplar anno* 1641 *impressum, in quo fideles invitantur ad Indulgentias plenarias lucrandas, quas flagitante Hermanno van Eynatten, Indensi tum temporis abbate, Urbanus VIII PP. ejusdem anni die* 31 *Julii concesserat omnibus, qui in festo* S. Cornelii *Indensem ecclesiam confessi, sacroque Epulo refecti, invisuri, ibique solitas preces recitaturi essent.*

Aqua ibidem sacrari solita : fabula de cornu rejecta.

298 *In schedis ad* S. Cornelii *cultum spectantibus invenio etiam, aquam ejusdem reliquiis lustrari sacrarique solitam, quæ, ut ex precibus* B *adhiberi consuetis liquet, ab ægris præsertim comitiali morbo afflictis feliciter potatur. Nopelius in Chronico superius citato hæc præterea ait :* Insuper in S. Cornelii monasterio servatur S. Cornelii cornu, ex quo febricitantes bibere solent, multique eorum sanitate donantur. *Unde hic cornu usus, quocum manui inserto Sancti effigies pingi sculpique etiam consuevere, unde, inquam, is ortus sit, plane ignoro : nam quod in Vita Ms. Indensi de grypho narratur, nimis crassa fabula est.* Legitur, *inquit*, quod grypho, maxima avis, venit etiam ad eum *(Sanctum tunc exsulem)* simili morbo caduco laborans, quam oratione præmissa etiam curavit. Sentiens autem grypho se sanatam, unam ungularum suarum excutiens pro gratiarum actione S. Cornelio dereliquit, qua ipse postmodum usus fuit pro scypho, et depingitur cum cornu. *Verum apage insulsas hasce fabulas, et alias usum hujusmodi cornu prudentius divinet.*

§ XV. Sancti reliquiæ et cultus Rotnaci in Flandria : earum per hæreticos profanatio et per Catholicos recuperatio.

C

Ecclesia collegiata Rotnacensis in Flandria

Rotnacum, *sive Roturnacum, Belgis* Ronsen, *hodiernæ Flandriæ Austriacæ in antiquo Bracbanto ultra fluvium Scaldim oppidum est, duobus et medio milliaribus Aldenarda Tornacum versus, olim in Cameracensi, nunc in Mechliniensi archidiœcesi situm. Antiquo floret secularium canonicorum capitulo, quod ex monasterio, per S. Amandum olim condito, erectum est, prout in hujus sancti episcopi Trajectensis gestis, ad diem 6 Februarii illustratis, § 6 dictum est. Aubertus Miræus in Fastis Belgicis ad diem 28 Augusti, et 14 Septembris,* S. Cornelii *reliquias per Ludovicum II, Lotharii imperatoris filium Compendio huc delatas fuisse asserserat ; ubi etiam hodiedum in pretiosa occlusæ theca ut tales honorantur. Sed Miræum audiamus.*

aliquot S. Cornelii reliquias veneratur ;

300 Anno 860 *(ait priori loco citato)* die 6 Julii S. Hermetis corpus Inda Rotnacum ad basilicam canonicorum, a S. Amando Trajectensi episcopo fundatam, est translatum per Ludovicum imperatorem, Lotharii imperatoris... filium ; qui et reliquias SS. Cornelii Papæ, Cypriani episcopi Carthaginiensis, et Cœlestini. apud Rotnacenses deposuit, ampla dote addita, adeo ut alter post S. Amandum ecclesiæ Rotnacensis fundator Ludovicus imperator a Rotnacensibus habeatur. *Hæc ibi : ad diem vero* 14 *Septembris, postquam de* SS. Cornelii *ac Cypriani martyrio, translatisque eorum ad Compendiensem ecclesiam sacris ossibus egisset, in hunc modum prosecutus est :* Compendio postea, si non omnia, saltem plurima, Ludovicus Lotharii filius Rotnacum transportavit, et cum S. Hermetis celeberrimi martyris lypsanis ibidem honorifice collocavit ; ut partim ex Adone, partim ex Rotnacensis ecclesiæ monumentis collegi.

AUCTORE C. S.

sed incertum est, a quo tempore :

301 *Similia habet in Chronico rerum Belgicarum ad præcitatum annum* 860 : *sed dum supra Adonem laudat, intelligendus est de præmissis, non de translatione ad Rotnacenses facta, cujus nulla apud Adonem fit mentio ; de monumentis autem Rotnacensibus infra pluribus agemus. Henschenius noster in Commentario prævio ad Vitam S. Benedicti Anianæ et Indæ abbatis ad diem* 12 *Februarii* § 1 *eamdem translationem ex laudatis Miræi Fastis verbo attingens, eam ex* E *antiquis monumentis sibi probari merito desideravit, quod hactenus a nemine factum reperi, nec a me præstari posse confiteor. Attamen, quæ recensuri sumus, vix sinunt prudenter dubitare, quin aliquæ* S. Cornelii *reliquiæ Rotnacensibus concessæ fuerint, quamvis alio forte tempore, alioque auctore, quam Miræus opinatus sit. Ex supra dictis enim non satis probabile est, eas a Ludovico Lotharii filio donatas esse.*

forsitam eas ab Indensi abbate.

302 *Molanus in Indiculo Sanctorum Belgii ad propositum nostrum hæc habet :* SS. Cornelii et Cypriani reliquiæ aliquæ habentur Rothnaci in Tornacensi territorio, in feretro deaurato. Quæ reliquiæ eo allatæ sunt ex Inda, sive S. Cornelii monasterio, quod est prope Aquisgranum ; quo loci celebrior est S. Cornelii memoria ; et major remansit reliquiarum portio. Interim nonnullæ reliquiæ inde Rothnacum translatæ sunt, quando Rothnacense territorium dominum temporalem habebat abbatem Indensem : sed postea venditum est Guidoni comiti Flandriæ. *Rotnacum, sive Cellam, Hrodnace vocatam, a Ludovico Pio Indensi monasterio donatam fuisse, testatur is ipse imperator in diplomate, quod in Opere nostro die* 3 *Februarii ad Vitam S. Anscharii* § 16 *excusum habes : instrumentum vero venditionis, quo* F *Reinoldus seu Rainardus, Indæ abbas, illud Guidoni, Flandriæ et Namurci comiti, anno* 1280 *tradidit, legi potest apud Miræum in Supplemento Diplom. par.* II, *num.* 114.

olim loci domino,

303 *Jam vero præcedenti § vidimus, prudenter dubitari non posse, quin apud Indenses insignes sancti Pontificis ac Martyris nostri reliquiæ asserventur. Et quamquam admitti non possint, quæ de integro corpore ad dictam abbatiam, atque hinc maximam partem Compendium translato, vel in illa penitus retento, Indenses in eodem § citati ferunt, a verisimili tamen non abhorret, præter caput et brachium nonnullas alias ejusdem sacri pignoris reliquias ibidem olim fuisse, et ab hujus loci abbate eo tempore, quo Rotnaci dominio seculari gaudebat, ecclesiæ Rotnacensi donatas, ut* S. Cornelii *patroni sui cultus, qui apud Indam non sine ingenti miserorum solatio vigebat, in subjecta sibi oppido pariter haberetur ; uti Molanus reipsa donatas fuisse scribit.*

301 *De*

AUCTORE C. S.

impetravit

304 *De donationis tempore suspicionem aliquam movet Jacobus Mejerus in Annalibus Flandriæ lib.* V, *ad annum* 1160, *ubi ait :* Translatum eodem anno Calend. Juniis Rothornaci corpus divi Cypriani episcopi et martyris, cui interfuit translationi Arnulphus abbas Einhamensis. *Ad eumdem Junii diem hæc translatio in Usnardo Molani apud Sollerium nostrum inter auctaria Usuardina celebratur. Cum autem hujus sanctique* Cornelii *reliquias, tam Rotnacenses canonici, quam alii scriptores eo simul delatas et ibidem in una eademque theca hodiedum acclusas velint, suspicari licet, etiam hasce eodem anno Rotnaci fuisse exceptas ; nisi forte Mejerus vocem* translatio *pro* elevatio *usurparit. Ceterum cum dicat huic solemnitati interfuisse Arnulphum abbatem Einhamensem, videtur instrumentum aliquod vidisse, unde id didicerit. Eadem leguntur in Gallia Christiana recusa, tom.* V, *col.* 34, *et in Historia sacra et profana archiepiscopatus Mechliniensis per Cornelium van Gestel, tom.* II, *pag.* 250, *ex Mejero forsitan deprompta. Est autem Einhamum illustris abbatia Ordinis S. Benedicti in Belgio Austriaco, medio fere milliari ab oppido Aldenarda ad fluvium Scaldim sita.*

B

Pretiosa theca, in qua prædictæ reliquiæ

305 *Nunc ad monumenta Rotnacensia, cultumque, quem* S. Cornelius *ibi obtinet, progrediamur. Jacobus Pamelius editioni Operum S. Cypriani inter cetera præfixit epistolam Joannis de la Haye, theologi canonici Tornacensis, ad amplissimum præsidem dominum Viglium Zwichemum Frisium olim datam; quæ licet de S. Cypriani reliquiis præcipue agat, de* Cornelio *tamen, cujus illic celebre nomen esse ait, simul meminit. Hic itaque cum dixisset, sese Rotnacum adiisse, ut, quæ de servato ibidem corpore S. Cypriani inaudierat, coram exploraret, his verbis prosequitur :* Satis prolixo sermone habito cum canonicis, illi me deduxerunt ad gazophilacium templi, ibique oculis meis exposuerunt feretrum cupreum deauratum, Apostolorum imaginibus interstinctum, in tres veluti distinctum capsulas laminis tribus deauratis ; quod opus antiquissimum judicarunt adhibiti aurifices.

fuerunt inclusæ,

306 *Ejus* longitudo quinque fere pedes æquat, in cujus margine tales inscribuntur versus :

Duplex vita tenet cœlos, hic ossa tenentur :
Sufficit ad titulum. Celestinum capit aula ;
Ossa sigillavit hic operosa manus.
Gaudent in cœlis Cornelius et Cyprianus.
C Vita Cœlestini gladio fuerat data fini ;
Cornelius gladii suscepit acumine funus,
Cum quo bis deni gladio ceduntur * et unus ;
Carnificisque manu sic passus erat Cyprianus.
Hic Celestinum sanctos locat et Cyprianum.
Hic est dæmonium pellens, morbumque caducum ;
Hæc brevis arca patres conjungit apostolicos tres.

* *i. e. cæduntur*

Deinde laudatus Joannes de la Haye post aliqua ait : Curavi bona fide exscribendum, quod in archivis et antiquis codicibus descriptum habebatur: quæ omnia bona fide exscripta manu secretarii capituli D. V. destino. *Tandem paucis interjectis, ex eodem archivo recitat quædam ex Adonis Martyrologio, quæ ad solum S. Cyprianum spectant.*

(n)omina ibidem SS. Cornelii et Cypriani

307 *Ut igitur de Sancti nostri reliquiis cultuque eo loci certiora cognoscerem, amplissimos canonicos per amicum oravi, ut si quid præter ea, quæ Pamelius edidit, haberent, id mecum communicare non gravarentur : quod et ob ampliss. DD. Joanne Baptista Delzoy capituli decano, et Joanne Ludovico De Pascal ejusdem capituli thesaurario, cantore et secretario, subscriptis etiam ad fidem faciendam nominibus suis anno* 1751, *die* 13 *Martii, humanissime ac diligenter est præstitum. Laudati hi viri inter cetera transmisere Ms. exemplar Officii, quod ibidem quotannis celebratur die* 4 *Julii* in festo translationis reliquiarum SS. Cornelii et Cypriani, martyrum pontificum ac S. Cælestini Papæ confessoris, *sub ritu duplici. Desumuntur autem ex Communi plurimorum Martyrum pontificum, præter orationem et Lectiones secundi Nocturni, quæ propriæ sunt.* D

308 *Et oratio quidem hæc est :* Deus qui nos BB. Cornelii, Cypriani ac Cælestini annua solemnitate lætificas, concede propitius, ut quorum reliquiarum translationem colimus, de eorum etiam protectione gaudeamus. Per Dominum etc. *In Lectione 6 dicitur Lotharius imperator, scilicet ejus nominis I,* SS. Cornelii *ac Cælestini reliquias ex Urbe Romana obtentas, una cum S. Cypriani corpore ex Compendiensi ecclesia sublato, Indæ deposuisse, ac deinde Ludovicus II, ejusdem Lotharii filius, eas omnes Rotnacum transtulisse : quæ narratio ex iis, quæ* § 14 *disputavimus, non satis est verisimilis. Porro præter dictam translationis festivitatem celebrant Rotnacenses in sua ecclesia collegiata etiam* SS. Cornelii *ac Cypriani festum natale, idque die* 14 *Septembris, quo Martyrologio Romano inscripti sunt, non* 16 *cum Breviario pariter Romano, prout Officio mox laudato diserte adscriptum est.* E

annua festivitas.

309 *Sed ut ad sacras reliquias revertamur, hierotheca illa persuadet, aliquas* S. Cornelii *reliquias in ea olim acclusas fuisse, hasque in eadem adhuc asservari ex sequentibus videbimus. Errant quidem Rotnacenses, dum putant, S. Cælestini illius ossa esse cognominis Pontificis Romani, ejus scilicet nominis primi ; in quem errorem inducti videntur ex epitheto* Apostolicos, *quod de tribus illis Sanctis, quorum reliquiæ in ea theca asservantur, velut commune ibidem prædicatur : sed præterquam quod vox* Apostolicus *in rigore, et prout Romano Pontifici propria est, hic accipi non possit, cum certe S. Cyprianus Romanus Pontifex numquam fuerit ; sanctus ille Cælestinus Rotnacensis, gladio martyr occubuisse in eadem epigraphe dicitur, sanctus vero Romanus Pontifex, confessor in pace quievit. Sed licet, inquam, in hac parte erraritt Rotnacenses, non propterea epigraphæ auctor, qui vocem* Apostolicus *latiori modo usurpavit, in Cælestino aut in* SS. Cornelio *et Cypriano errasse dicendus est. Consule, si lubet, tom.* 1 *Aprilis ad diem* 6, *ubi de S. Cælestino Papa, et tom.* IV *Maii, ad diem* 17, *ubi de cognomine Sancto, cujus reliquiæ Rotnaci asservantur, a Majoribus meis tractatum est.* F

Prædicta theca, de qua nonnulla observantur.

310 *Seculo* XVI *Calvinistis hæreticis Belgium Hispannicum infestantibus, prædictæ sacræ reliquiæ in arcem Pamellensem, quæ Aldenardæ adhæret, securitatis causa delatæ fuerunt ; sed ea una cum dicto oppido ab hæreticis occupata, ab iis impie disjectæ sunt, donec iisdem hæreticis a Catholici regis exercitu inde depulsis, a quodam presbytero, qui toti rei adfuerat, easque reverenter collegerat, Rotnacum remissæ fuere. Authenticum hujus rei instrumentum, a sæpe laudatis ampliss. DD. decano et cantore Rotnacensibus ad me transmissum hic transcribo.* In nomine Domini amen. Cum ita sit, quod anno ejusdem Domini 1572 reliquiæ divorum Cornelii, Cypriani et Celestini inclusæ feretro, ad ecclesiam collegiatam S. Hermetis Rotnacensem, Mechliniensis diœcesis, pertinente, propter

Pamellam delatæ, sacræ reliquiæ a Calvinistis,

A propter metum hæreticorum passim in Belgicis ditionibus Philippi Hispaniarum regis Catholici grassantium, in arce Pamellana intra muros oppidi Aldenardensis, Gandavensis diœcesis, tamquam in tuto loco per deputatos reverendorum dominorum præpositi, decani et capituli prætactæ collegiatæ ecclesiæ repositæ fuerunt.

anno 1572 Aldenarda potitis, disjectæ

311 Et postea, videlicet in Septembri ejusdem anni, dicto oppido proditorie a præfatis hæreticis die 7, quæ fuit Dominica, ejusdem mensis et anni, præfataque arce ab iisdem occupata, dissipatæ et in dicta arce abjectæ fuerunt; cumque ita sit, quod eodem tempore venerabilis vir D. Jacobus Mancouvent presbyter, artium magister, parochialis ecclesiæ Pamellensis intra muros dicti oppidi diaconus, necnon generosi ac illustris domini Jacobi Du Jongny, dicti de Aldenardo baronis Flandriæ, equitis aurati, domini de Pamella etc., capellanus, tunc in dicta arce fuit, qui optime scire potest, quid eodem tempore de dictis reliquiis factum fuit; hinc est, quod ego Jacobus Bleekerius presbyter, decanus Christianitatis districtus Rothnacensis dictæ Mechliniensis diœcesis, necnon notarius publicus per officialem Cameracensem et concilium Flan-B driæ admissus, ad instantiam præfatorum dominorum accessi, quo propterea erat accedendum, et evocato coram me et testibus infra scriptis præfato domino Jacobo Mancouvent, eumdem super dictarum reliquiarum dissipatione et recollectione cum circumstantiis ad hoc pertinentibus interrogavi et diligenter examinavi, et ejus depositionem medio suo juramento desuper factam in scriptis fideliter redegi in modum et formam sequentem.

in arce Pamellensi, et a presbytero collectæ,

312 In primis antedictus dominus Jacobus Maucouvent, medio suo juramento, dextera manu pectori apposita præstito, deponit et dicit, feretrum antedictum in Septembri ultime a supra dictis hæreticis in dicta arce fuisse laceratum et confractum ad rapiendum aurum et argentum, lapidesque pretiosos, quibus ornatum fuit, et se vidisse antedictas reliquias ab iisdem hæreticis, dum idem feretrum lacerarunt et confregerunt, abjici, et in eadem arce hac illacque dissipari, seque ob hoc gravem animi merorem * habuisse, et easdem reliquias (utpote organa, seu instrumenta, per quæ Spiritus sanctus multa bona operatus est, et quæ aliquando reviviscent ad vitam æternam) cum omni, qua po-C tuit, reverentia et honore levasse, ac iterum collegisse, reposuisseque in dicta arce in secreto loco; donec dicti hæretici (postquam in eodem oppido et locis vicinis plurimos tam ecclesiasticos quam politicos viros spoliarunt, incendiaque et alia latrocinia plurima perpetrarunt) ab obsidiario milite jussu D. Ferdinandi de Toleto, ducis ab Alba etc., gubernatoris et capitanei generalis dicti Philippi Hispaniarum regis etc., per Belgicam provinciam, 5 Octobris anni supra scripti, expulsi fuerunt.

* mœrorem

et expulsis deinde hæreticis, Rotnacum relatæ

313 Qui quidem hæretici, aufugientes ad partes maritimas, omne aurum et argentum, omnesque lapides pretiosos, quibus dictum feretrum ornatum fuit, cum pluribus aliis rapinis abstulerunt; et paulo postea ipse testis (ut deponit) fideliter, et rursus cum ea, qua potuit, reverentia easdem reliquias tradidit præfatis dominis, videlicet magistro Ludovico de Winghene præposito, Ægidio Bacquereel decano, et aliis canonicis prætactæ collegiatæ ecclesiæ; qui easdem reliquias cum omni etiam, qua potuerunt, reverentia et honore ex ipsius manibus, ad deferendum, uti asserebant, ad præfatam ecclesiam collegiatam, receperunt, et secum detulerunt. In quorum præmissorum fidem idem testis præsentes litteras una cum me notario et testibus infrascriptis subsignavit. Actum Pamellæ dicti oppidi Aldenardensis, præsentibus probis et discretis viris, magistro Simone Bynio, Dominici gregis Etichoviensis pastore necnon canonico prætactæ collegiatæ ecclesiæ, et Jacobo Bauters diacono dictæ ecclesiæ Pamellensis, anno Domini 1573, mensis Julii die 24. Et subsignatum erat: D. Jacobus Maucouvent. Si. Bynius cum cyrographo, Ja. Bauters cum cyrographo, J. B. Bleekerius not. cum cyrographo.

AUCTORE C. S.

Reliquiarum Rotnacensium recensio:

314 *Post instrumentum hoc sequitur in eodem Ms. nostro Rotnacensi quædam recensio reliquiarum ejusdem ecclesiæ in hunc modum:* Hæ sunt reliquiæ ecclesiæ B. Petri Rothnacensis, Cameracencis diœcesis, in majori feretro: Reliquiæ corporis illustrissimi militis Christi B. Hermetis martyris... Item reliquiæ S. Cornelii Papæ et martyris *etc. In margine vero adscriptum legitur:* Notandum, quod præter reliquias hic memoratas inveniantur adhuc tria distincta argentea reliquiaria, nempe duo sub forma brachii, et unum E sub forma crucis, in quibus singulis sub crystallo reservantur inter alias de brachio S. Cornelii. *Quo anno hæc recensio facta fuerit, non edicitur; sed cum Rotnacum ibidem* Cameracensis diœcesis *dicatur, facta fuit ante annum* 1559, *quo Paulus IV Papa Mechliniensem ecclesiam Metropoliticam erexit, vel annum* 1561, *quo Pius IV, Pauli successor ejusdem metropoliticæ sedis limites constituit, intra quos Rotnacum numeratur, quod ante, uti et ipsa Mechlinia, diœcesis Cameracensis fuerat. Porro juxta eamdem reliquiarum recensionem videntur tum temporis reliquiæ SS.* Cornelii, *Cypriani, Cœlestini et Hermetis in una eademque theca fuisse, cum hæ omnes sub eodem titulo* in majori feretro *ibidem enumerentur.*

earum theca anno 1675 inspecta.

315 *Porro laudatæ Sanctorum reliquiæ, in gemina theca compositæ, anno* 1675, *die* 10 *Maii recognitæ, et sub illustrissimi archiepiscopi Mechliniensis sigillo compactæ, inventæ fuerunt. Ita discimus ex sæpe laudatis canonicis Rotnacensibus, qui inter instrumenta postremo loco sequentia transmisere.* Ex Registro capituli insignis ecclesiæ collegiatæ S. Hermetis Rothnaci, in quo inter alia habentur sequentia: « Congregatio capi» tularis extraordinaria 10 Maii, 1675 post F » meridiem. In hac congregatione reverendi » domini aperuerunt capsulam reliquiarum » S. Hermetis, in qua repererunt dictas reliquias » sub sigillo illustrissimi domini archiepiscopi » Mechliniensis debite compactas, cui adjunxe» runt suum majus sigillum, et eamdem capsulam » iterum clauserunt, circumcirca apponentes » membranacea sub eodem sigillo suo. Item ape» ruerunt thecam reliquiarum SS. Cornelii, Cy» priani et Celestini, quas similiter invenerunt » debite compactas sub simili sigillo, quam the» cam, ut suprascriptam S. Hermetis, etiam re» cluserunt cum similibus ligaminibus et sigil» lis. » *Atque hæc de* S. Cornelii *reliquiis cultuque apud Rotnacenses sufficiant.*

§ XVI. Ejusdem Sancti cultus et reliquiæ in nonnullis aliis locis.

Cultus ac reliquiæ Ninovia in Flandria.

Præter dicta loca sunt et alia ejusdem Sancti cultu, aut reliquiis, ut volunt, illustrata, quorum

AUCTORE C. S.

rum aliqua hic breviter perstringam. In primis Ninoviensis, Ordinis Præmonstratensis in Flandria et in Mechliniensi diœcesi abbatia, ecclesiam SS. Cornelio *et Cypriano dicatam habet, eorumque reliquiis gloriatur. De hisce sic scribit reverendissimus dominus Carolus Ludovicus Hugo, episcopus Ptolemaidis et Stivagiensis abbas tom.* II *Annal. Ordinis Præmonstratensis, col.* 380: Insigne SS. Cornelii et Cypriani reliquias possidet Ninovia multis curationum generibus crebrisque peregrinorum votis famosissimas. *Quotannis geminum de iisdem Sanctis Officium celebrant; primum scilicet Natale, alterum Translationis, die* 5 *Novembris. In hujus Officii Lect.* 4 *de acceptis ibidem reliquiis leguntur sequentia:* Cum autem SS. Cornelii et Cypriani reliquiæ e monasterio Indensi Rothacum transferrentur, earum partem apud Ninivenses relictam esse, antiqua ecclesiæ Ninivensis traditio testatur. Quod et frequens a multis centuriis annorum ad easdem peregrinatio, et miracula, et annua publicaque earumdem translationis populos celebris solemnitas confirmant.

et in Hem et Engloz

B 317 *Duo alia Gallo-Belgii loca in agro Insulensi, incolis* Hem *et* Engloz *dicta,* S. Cornelii *nostri reliquiis cultuque clara celebrat Martinus L'hermite, Societatis Jesu presbyter in Historia districtus Insulensis, Duaceni et Orchensis, anno* 1638 *Gallice edita. Cultum hunc in utroque loco non serius quam anno* 1280 *inchoatum fuisse statuit; sed nullo alio fundamento, quam quod eo anno Guido Flandriæ comes Rotnacense dominium ab Indensi abbate emerit; ex quo non video qua ratione id sequatur. Certiora sunt, quæ de cultu seculo* XV *in Hem vigente ibidem habet, si authentica Bulla sit, quam a S. R. E. Cardinalibus anno* 1413 *datam ait, et cujus partem Gallico sermone recitat. In hac, teste auctore, laudati Cardinales, nonnullas indulgentias largientes, id se facere dicunt, cum in ecclesia Hemensi in baptisterio altare quoddam sit ante* S. Cornelii *imaginem, in quo Missa solemniter soleat celebrari;* cumque magna populi frequentia e longinquis partibus, variis anni tempestatibus, eo concurrat et divinam Majestatem in Sancto suo veneretur; quibus accedit, quod afflicti morbo caduco ante dictam imaginem sæpissime alleventur ac per sancti Martyris patrocinium cito liberentur.

in Gallo-Belgio.

C 318 *Porro* S. Cornelii *reliquias a Rotnacensi canonicorum capitulo Hemensibus donatas fuisse ait: ibidemque argenteæ thecæ inclusas honorari, confluentibus eo tum quolibet anni tempore, tum præsertim die* 14 *Septembris et octiduo sequenti, magno numero peregrinis ex Cameracensi et Tornacensi agro, et ex Hannonia et Flandria. Addit etiam florere ibidem sub SS.* Cornelii *ac Cypriani titulo utriusque sexus sodalitium, a Guiliberto loci toparcha promotum. Nec minori cultu populique accursu eumdem Sanctum in* Engloz *honorari asserit, ubi et illius* aliquot ossa, *quæ abbati Indensi accepta refert, clara multis miraculis, quæ appensa anathemata testantur, asservari, ibidemque utriusque pariter sexus sodalitium sub ejusdem sancti Pontificis tutela, auctoritate Pauli V PP. erectum, ac insignibus Indulgentiis, quæ prima die Dominica post* 14 *Septembris plenariæ sunt, ab eodem Papa donatum esse asseverat.*

Ticinenses, Trevirenses,

319 S. Cornelii *nostri caput Ticini asservari scribit Jacobus Gualla in Sanctuario Papiæ lib.* IV, *cap.* X: *sed et ejusdem magnam partem Trevirensibus adscribit Joannes Enen sacræ Theologiæ doctor in Epitome seu Medulla gestorum Trevirensium, Germanice edita, ac deinde per Fr. Joannem Scheckmannum Latinitate donata, fol.* 42 *verso, ubi sic ait :* Septimo S. Cornelii Papæ et martyris capitis partem, verticem scilicet ab oculis nasoque et supra, allatam per B. Agritium. *Idem asseritur in alio quodam libro Germanico, qui de sacris reliquiis Trevirensibus tractat, et in quo præterea dimidia costa ejusdem Sancti recensetur, diciturque utramque simul cum sacra Christi tunica Treviros antiquitus allatam, et cum eadem anno Christi* 1507 *inventam. At Browerus et Masenius in Annalibus Trevirensibus tom. II, lib. XV sacram illam tunicam anno* 1196 *repertam scribunt, nec de* S. Cornelii *capite aut reliquiis ibidem vel verbo meminere.* D

et Spoletini etiam insignes ejusdem reliquias se habere credunt

320 *Spoleti quoque in Umbria in collegio Societatis Jesu ostensum sibi fuisse superiorem partem seu verticem capitis* S. Cornelii *Papæ, ut litteræ patentes præferebant, Papebrochius noster annotavit in Ms. libello de suo Itinere Romano. Addit hasce reliquias una cum nonnullis aliis ab oratore regis Hispaniarum, marchione de Villena, auctoritate Pontificia Romæ extractas fuisse, deinde vero per doctorem Vulpium prædicto collegio donatas; sed publicæ tamen venerationi tunc nondum fuisse expositas. Verum quæ hoc et præcedenti numero retulimus, minime conciliari possunt cum iis, quæ* § 14 *de capite, Indæ asservato, recensuimus, si hoc re vera integrum sit, et Ticinenses ac Trevirenses integrum aut majorem illius partem sibi pariter vendicent. Circa Spoletinam portionem præterea observari potest, sancti Pontificis corpus jam a multis seculis e cryptis Romanis, unde illa Spoletina exstracta fuit, sublatum fuisse, prout ex* § 13 *constat. Ceterum ex instrumentorum defectu nihil certi de his possum statuere.* E

quod et de monasterio Corneliaco apud Bituriges

321 *Denique anonymus scriptor Historiæ patriarcharum Bituricensium cap.* LXI *apud Labbeum tom. II Bibliothecæ Ms. narrat, nobilissimum quemdam comitem, qui cum Christiano exercitu sub finem seculi* XI *Hierosolymam expugnaverat, dum Roma in Franciam rediret, facile obtinuisse* a summo Pontifice sibi donari reliquias sanctorum Cornelii et Cypriani; *et deinde in Franciam reversum, quoddam cœnobium* in Aurelianensi territorio *construxisse, quod prædictis reliquiis illustratum* Cornelíacum *appellari voluit, et monachis e Vallisumbrosa Congregatione impetratis tradidit. Fere similia ex eo narrat Mabillonius tom. V Annalium Benedict. ad annum Christi* 1088, *num,* 62; *sed in eo discrepat, quod id aliquot annis citius factum velit; videlicet non sub Leodegario ejus nominis primo archiepiscopo Bituricensi, sed sub Richardo II; additque monasterium illud in confinio Aurelianensis et Bituricensis diœcesis conditum, vulgo* Cornilly le Contres *vocari et postmodum Casali-malano (nunc Casali-Benedictum appellatur) subjectum esse et suo etiam tempore parere.* F

asserit scriptor quidem anonymus.

322 *Verum qui potuit comes ille S. Cypriani reliquias a Pontifice Romæ impetrare, cum illius Sancti corpus numquam ad eam Urbem translatum sciatur?* De S. Cornelii *reliquiis minor est difficultas; nam licet hujus quoque corpus seculo* IX *Compendium adductum fuerit, necesse non est, ut nihil ex illo Romæ mansisse dicamus; cum etiam alias ostenderimus, non soluisse sacra ejusmodi pignora sic Roma alio transmitti, quin aliqua eorumdem pars ibidem reservaretur. Porro scriptor ille, quem alii Benedictum Vernerium monachum Sulpicianum, Mabillonius vero laudatus potius Christophorum Vlierdenum, ejusdem monasterii religiosum,*

A giosum, crediderunt, seculo XIV antiquior non est; ideoque per errorem facile credere potuit, memoratas SS. Cornelii ac Cypriani reliquias, quas comes ille forte Compendio vel aliunde acceperat, ab eodem Roma allatas fuisse. Ceterum non dubito, quin et alibi ejusdem Sancti nostri, cujus cultus per orbem celebris est, aliquot reliquiæ pie honorentur.

AUCTORE C. S.

V. pag. 763.

DE S. CYPRIANO, EPISCOPO MART.

PROPE CARTHAGINEM IN AFRICA

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cur de eo hodie agamus. Vita a S. Pontio diacono scripta, et Acta proconsularia, prætermissis aliis, unde edenda: Acta gemini Cypriani confusa: Sanctus a variis varia de causa laudatus

ANNO 258. *Cur hodie detur.* B

Sanctum Cyprianum, *cognomento* Thascium *et* Cæcilium, *præclarum Africæ, imo totius Ecclesiæ doctorem, primumque Carthaginensis sedis antistitum martyrem,* die octava decima Kalendarum Octobrium, *sive hac 14 Septembris passum esse, docent Acta ejus proconsularia sincera, quæ infra laudabimus et recudemus. Eodem die sacram illius memoriam tum in Africa tum etiam Romæ olim celebratam fuisse, constat ex vetustis Martyrologiis, et Sacramentariis suo loco in Gloria posthuma recensendis, et ex quibus hic interim unum, Bucherianum scilicet Martyrologium adduxisse sufficerit, quod ita habet :* Decimo octavo Kalendas Octobris, Cypriani Africæ. Romæ celebratur in Callisti, *nempe cœmeterio. Verum cum dies illa in Romano Breviario exaltationi sanctæ Crucis, postera autem Octavæ Nativitatis sanctissimæ Dei Genitricis, consecratæ sint,* S. Cypriani *Officium ad diem* 16 *ejusdem mensis translatum fuit, eoque una cum S. Cornelio Papa ac pariter martyre colitur. Attamen sicut hujus sancti Pontificis gesta ad præsentem diem, quo martyrio coronatus creditur, et Martyrologiis inscriptus est, illustranda putavimus, ita potiori etiam ratione* S. Cypriani *Acta ad hunc eumdem diem referenda censuimus.*

C *S. Pontius ejus diaconus et biographus,*

2 *Biographum illius S. Hieronymus in libro de Scriptoribus ecclesiasticis, cap.* LXVIII *sic memorat :* Pontius diaconus Cypriani, usque ad diem passionis ejus cum ipso exsilium sustinens, egregium volumen vitæ et passionis Cypriani reliquit. *Hic tam excellentis Magistri præceptis ac familiari usu tantum profecit, ut et ipse Sanctis accenseri meruerit, colique ad diem 8 Martii, ad quam ejusdem memoria in Martyrologiis occurrit, et in Opere nostro de eo actum est. In Romano parvo Rosweydiano* Pontianus *appellatur, de eoque sic dicitur :* Apud Carthaginem, sancti Pontiani, diaconi B. Cypriani, qui Dominum semper in passionibus suis glorificans, coronam vitæ promeruit. *At Ado Viennensis, Usuardus aliique, ut et Romanum hodiernum, eumdem unanimi consensu cum S. Hieronymo* Pontium *scribunt, et ex his Ado illum in hunc modum annuntiat :* Apud Carthaginem, sancti Pontii, diaconi beati Cypriani episcopi, qui usque ad diem passionis ejus cum ipso exsilium sustinens, egregium volumen vitæ et passionis ipsius reliquit, atque Dominum in passionibus suis semper glorificans, coronam vitæ promeruit. *Similia in Usuardo, Notkero et Romano Martyrologio legere est, in quibus de scripta per illum* S. Cypriani *Vita similiter mentio fit.*

E *a synonymo martyre distinguendus.*

3 *Antonius Possevinus in Apparatu sacro tom.* II *observat, illum in codice Gemblacensi et a Trithemio* Pontinum *perperam vocari. Attamen in Trithemii editione Coloniensi anni* 1546, *et Francofurtensi anni* 1601, *quas præ manibus habeo,* Pontius, *non* Pontinus *legitur. Recte pariter monuit Henschenius noster ad diem 8 Martii, ubi de S. Pontio, ut diximus, actum est, hunc* S. Cypriani *diaconum a Jacobo Philippo Bergomensi in Supplemento Chronicorum, ad annum* 259 *male* presbyterum *nominari, confundique cum synonymo martyre, qui Cimellæ in Alpibus maritimis passus est, coliturque die 14 Maii, ad quam Acta ejus in Opere nostro illustrata sunt. In eumdem errorem, quem laudatus Possevinus etiam observavit, citatus Trithemius similiter lapsus est. Quo anno, quove mortis genere, martyrione, an placido post vitam sancte exactam obitu, ecclesiasticum cultum meruerit, inexploratum est; ut certe ineptit Tillemontius, dum tomo* IV *Monument. eccles., art.* 63 *intrepide asserit, illum ab Ecclesia in gratiam hujus Vitæ ab eo conscriptæ inter Sanctos honorari.*

F *Vitam Sancti scripsit rogatus a fidelibus*

4 *Sed ut ad Vitam ipsam veniamus, duo sunt, quibus ad eam scribendam adductum sese esse profitetur. Primum erat, ne præclara sanctissimi Præsulis gesta, licet tum vel ipsis gentibus notissima, lapsu temporum exciderent; alterum, ut fidelium votis satisfaceret.* Certe, *inquit,* durum erat, ut, cum majores nostri, plebeiis et catechumenis martyrium consecutis, tantum honoris pro martyrii ipsius veneratione dederint, ut de passionibus eorum multa, aut, prope dixerim, pœne cuncta conscripserint, ut ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, pervenirent, Cypriani tanti sacerdotis, et tanti martyris passio præteriretur, qui et sine martyrio habuit, quæ doceret; et quæ, dum vixit, gesserit, non paterent. *De fidelium vero postulatis ibidem sic scribit :* Accedit ad cumulum, quod et vos de eo multum, aut si fieri potest, totum desideratis audire, concupiscentes ardore flagranti vel facta ejus cognoscere, etsi interim viva verba tacuerunt. In qua parte si dixero, nosopibus facundiæ defici, minus dico : facundia enim ipsa deficit digna facultate, quæ desiderium vestrum pleno spiritu

AUCTORE C. S.

spiritu satiet. Ita utrimque graviter urgemur; siquidem ille nos virtutibus oneret, vos nos precibus fatigatis.

professus tamen se

5 *Non omnia tamen sancti Episcopi sui præclare gesta enarranda suscepit; sed* ut exemplum suum, *inquit,* in litteras digeratur, placuit summatim pauca conscribere; non quod aliquem vel gentilium lateat tanti Viri vita, sed ut ad posteros quoque nostros incomparabile et grande documentum in immortalem memoriam porrigatur. *Hinc primo omissis, quæ gentilis gesserat, Vitam a suscepta religione Christiana exorsus est. Deinde cap.* I, *secundum partitionem nostram, num.* 10 *nonnulla præteriens, ait:* Longum est ire per singula; cuncta ejus facta onerosum est enumerare. *Et cap.* II, *num.* 19: Multa alia et quidem magna prætereo, quæ temperandi voluminis ratio non patitur prolixiore sermone replicari. *Ex hoc consilio factum est, ut varia Sancti gesta dumtaxat perstrinxerit, alia etiam penitus prætermiserit, ex iis præsertim, quæ* S. Cyprianus *ipse per epistolas suas posteritati jam commendaverat, et de quibus propterea in ipso Vitæ initio dixit:* Multa conscripsit, per quæ memoria digni nominis supervivat, et eloquentiæ ejus ac Dei gratiæ

B larga fœcunditas ita se copia et ubertate sermonis extendit, ut usque in finem mundi fortasse non taceat.

multa præterire: quæ vero scripsit

6 *Hinc pariter, quia Acta proconsularia de sancti Martyris coram Aspasio Paterno primum, ac deinde coram Galerio Maximo Africæ proconsulibus, confessione exstabant, horum interrogata illiusque responsa non recensuit, de priori confessione dixisse contentus:* Quid Sacerdos Dei, proconsule interrogante, responderit, sunt Acta, quæ referant. *Plura hujusmodi in Commentarii decursu observanda occurrent. Quæ vero gesta narravit, fideli sinceroque calamo scripsisse omnino dicendus est; ea enim fides sancto scriptori merito debetur, qui sanctissimo Episcopo ac Martyri non modo synchronus ejusque diaconus, sed et fidelissimus ejusdem in postremo exsilio comes ac domesticus fuit, nec ab eo nisi per hujus martyrium, vel sic invitus divisus; prout ipse apud nos num.* 24 *his verbis testatur:* Eo enim die, quo primum in exsilii loco mansimus, nam me inter domesticos comites dignatio caritatis ejus delegerat exsulem voluntarium; quod utinam et in passione licuisset!

C

summa fide digna sunt et semper

7 *Quamdiu tamen ante memoratum exsilium, quod annuum fuit,* S. Cypriano *convixerit, nescimus; sed manifestum simul est, eumdem de illius gestis partim ipsum coram, partim ex oculatorum testium aut ipsius etiam Sancti relatione apprime instrui potuisse. Id ipsum apud nos in Vita num.* 3 *insinuat, dum ait:* Postquam *(Sanctus)* et sacras Litteras didicit, et mundi nube discussa, in lucem sapientiæ spiritalis emersit; si quibus ejus interfui; si qua de antiquioribus ejus operibus comperi *(alibi legitur:* Si qua de antiquioribus comperi) dicam; hanc tamen petens veniam, ut, quidquid minus dixero (minus autem dicam necesse est) ignorantiæ meæ potius, quam illius gloriæ derogetur. *Hisce promissis plane conformis est totius Vitæ contextus, qui biographum sanctum, synchronum, et de rebus, quas narrat, optime edoctum ac oculatum sæpe testem spirat. Stylo in ea usus est multum compto et oratorio, qui scriptoris eloquentiam commendat; quamquam id ipsum nonnullis fortasse minus placiturum sit, quod panegyrim potius, quam Vitam scripsisse videri possit.*

8 *Ex dictis mirum non est, hanc Vitam a S. Hieronymo, perito certe æquoque librorum æstimatore,* egregium volumen *appellatam, dignamque visum esse, ob quam illius auctori locum inter ecclesiasticos scriptores daret. Merito igitur eam Eminentissimus Baronius in Annalibus maximi fecit, Baronioque Philippus Labbeus, Henschenius, Ruinartius, Pagius, Tillemontius, aliique eruditi neoterici omnes consensere: omnes, inquam, nam iniqua atque maledica Rigaltii censura, quam Henschenius noster in S. Pontio, tom. I Martii ad diem 8, jam refutavit, non est curanda. Præter laudatam Vitam exstant prætera Acta proconsularia, geminam, ut monuimus,* S. Cypriani *confessionem ac martyrium continentia. Hæc fidelium cura aut pretio ex Actis publicis excepta, ac deinde ita combinata fuere, ut ea, quæ inter utramque confessionem contigerunt continuandæ historiæ gratia quam brevissime fuerint inserta. Simili modo ad eorumdem calcem nonnulla de consummato martyrio, ejusque adjunctis, necnon de exposito sublatoque et sepulto sancti Martyris corpore, adjecta leguntur; in quibus omnibus propterea mirum non est,* Beati ac Martyris *titulum occurrere.* D

magni habita. Exstant præterea gemina Acta

9 *Cui additamenta hæc ascribenda sint, exploratum non habeo: videtur tamen Henschenius num. præcedenti laudatus Acta illa eidem S. Pontio attribuisse, aut certe cum Vita* S. Cypriani *confudisse, dum ibidem num.* 4 *hanc a Rigaltii calumniis vindicans, S. Augustini testimonium ex Annalibus Cardinalis Baronii laudat, quod non de Vita, sed de Actis accipiendum esse, ex dicendis patebit. Porro ut dicta additamenta nullo argumento adscribere S. Pontio possumus, ita nec possumus abjudicare. Stylus quidem utrobique diversus est; verum id nihil evincit, cum simpliciori auctor uti potuerit, ut eum ad Actorum phrasim conformaret. De iisdem Actis veluti jam tum publicatis et cuilibet notis meminit ipse S. Pontius, ut de priori illorum parte num.* 6 *observavimus. Sed et alteram eorumdem partem, quæ postremam Sancti coram Galerio Maximo confessionem continet, fidelium manibus jam tritam fuisse, dum ille Vitam scriberet, ex eo colligimus, quod in hac nonnulla proconsulis verba, quæ in illa leguntur, expendat, cetera vero tamquam vulgo nota prætereat.* E

proconsularia cum additamentis, sincera

10 *Quinimo nonnulli sunt, qui non improbabiliter censent, primam illorum partem vivo etiam* S. Cypriano *et in Curubitano exsilio degente, vulgata fuisse. Ita colligunt ex epistola* LXXVIII *inter Cyprianicas, in qua SS. Nemesianus, Dativus, Felix ac Victor episcopi ad metalla damnati, ad* S. Cypriani *consolatorias litteras respondentes, inter cetera aiunt:* Quasi bonus et verus doctor, quid nos discipuli secuti, apud præsidem dicere deberemus, prior apud acta proconsulis pronuntiasti. *Eadem plane Acta utraque, eoque, quo diximus, modo connexa, habuit S. Augustinus, tantique æstimavit, ut Sermonem primum in Natali* S. Cypriani, *qui in novissima ejusdem Operum editione Parisiensi anni* 1683, *tom. V trecentesimus nonus est, ex iis conscripserit, ut recudenda a nobis cum laudato Sermone conferenti manifestum erit. Unum interea locum exempli causa subjicio. S. Augustinus postquam dixisset,* S. Cyprianum *in exsilium pulsum esse, in hunc modum prosecutus est:* Sed jam considerare et commemorare delectat post illud, quod Cyprianus non senserat, sed inimicus putabat exsilium, quid ex ordine Passionis ipsius consecutum sit. « Cum F

et a S. Augustino adhibita.

AUCTORE C. S.

A « Cum enim Cyprianus, sanctus Martyr electus » a Deo, de civitate Curubitana, in quam exsilio, » præcepto Aspasii Paterni proconsulis missus » fuerat, regressus esset, in hortis suis manebat, » et inde quotidie sperabat veniri ad se, sicut » ostensum illi erat. » *Confer modo, si lubet, verba virgulis notata cum Actis num.* 3, *et non nisi paucarum vocum discrimen reperies.*

Varia Actorum exemplaria

11 *Porro laudatam Vitam et Acta varii edidere, eaque Theodoricus Ruinartius, ad nonnullos codices Mss. denuo exacta, selectis et sinceris Martyrum Actis inseruit. Jacobus Pamelius, Brugensis in Flandria canonicus, in sua Operum* S. Cypriani *editione gemina ejusdem Sancti Acta vulgavit, quorum prioribus, ex editione Manutii ac Morelii acceptis, hic titulus præfigitur:* Actus passionis S. Cypriani, cujus ipse Pontius meminit. *Horum initium est:* Tempore Valeriani et Gallieni, cum gloriosum nomen Christi a Gentilibus exosum, intentione maxima conaretur auferri, et esset persecutio apud Urbem Romam, beatissimus Cornelius Pontificatum prædictæ Urbis summis virtutibus præditus tunc regebat, comprehensusque a præside, et diuturnis tormentis afflictus, gladio finivit temporalem vitam. B *Sed extra dubium est, hæc Acta numquam a S. Pontio visa fuisse. Recentiora enim esse præter cetera probat error scriptoris, quo S. Cornelium, imperantibus Valeriano ac Gallieno, Romæ sedisse et martyrio coronatum esse statuit, quem sub Gallo ac Volusiano passum fuisse ad hunc ipsum diem in Commentario historico de ejusdem gestis ostendimus. Sunt igitur Acta illa recentioris cujusdam opus, qui antiquioribus prologum pro suo genio præfixit, iisque sic usus est, ut nonnulla etiam pro libito suo in iisdem mutaverit. Altera a Pamelio Acta Ruinartianis sunt fere conformia.*

a variis edita,

12 *Rigaltius præter duo enumerata, aliud insuper Actorum exemplar ex Ms. S. Victoris protulit; quæ, quia brevissima sunt, etiam antiquissima arbitratus est. Sed perperam; nihil enim aliud sunt, quam utriusque confessionis pars posterior, recisis, quæ de capitalis sententiæ exsecutione, et Martyris sepultura, proconsularibus Actis addita diximus, nec tamen omni additamento carent. Manifestum id est vel ex ipso exordio, quod hujusmodi est:* Cum Cyprianus sanctus martyr, electus a Domino, de civitate Curubitana, in qua exsilio datus erat ex præcepto Passi Paterni, tunc proconsulis clariss. viri, regressus esset, ex C sacro præscripto specialiter hoc et personaliter emisso, in ortis * suis manebat. *Qui hæc autem cum Actis edendis num.* 3 *contulerit, fatebitur exordium istud ex illis simillibusve,* Aspasii *nomine in* Passi *deformato, transumptum fuisse. Cetera quoque in eo Rigaltii exemplari partim non nihil mutilata, partim mutata sunt; desuntque prætcrea ultima Actorum proconsularium verba:* Cyprianus episcopus dixit: Deo gratias; *quæ in iis, quibus S. Augustinus usus est, posita fuisse, ex ejusdem Sermone* 1 *de* S. Cypriani *natali certum est: ita ut mirum sit, exemplar istud Rigaltio præ ceteris placuisse.*

* hortis

uti et Vitæ, ex quibus Ruinartii editionem sequimur.

13 *Est prætcrea et altera* S. Cypriani *Vita apud laudatam Pamelium edita, quam ipse Pontio olim perperam adscriptam, a Manutio Morelioque rectius Paulo diacono attribui existimavit. Incipit hæc:* Temporibus Valeriani iniquissimi imperatoris fuit in Carthagine, quæ est in Africa, gloriosissimus vir, nomine Cyprianus etc. *Ejusdem Vitæ exemplar ex Ms. S. Mariæ Bonifontis non nihil mutilum habemus. Sub utriusque calcem mentio fit de translato S. Cornelii in Galliam corpore, eaque occasione in Commentario de hujus sancti Pontificis ac martyris gestis* § 13 *de eadem egimus, diximusque S. Cornelii translationem post Caroli Magni tempora, cujus jussu Vitam illam a Paulo diacono nonnulli scriptam volunt, contigisse. At parum refert, a quo scripta fuerit, cum certe recentior sit, quam ut ea, dum Pontii Opusculum habemus, recudi mereatur. Nos itaque post Commentarium primo Vitam auctore S. Pontio,* S. Cypriani *diacono, deinde gemina Acta proconsularia ab incerto collectore combinata, ut diximus, tam hæc quam illam ex Ruinartii editione, quam reliquis castigatiorem arbitramur.*

Gemini Cypriani a Nazianzeno et Prudentio confusi.

14 *Sanctos Patres, ac venerandæ antiquitatis scriptores, qui* S. Cypriani *elogia scripsere, suis etiam locis memorabimus. Ex hisce S. Gregorius Nazianzenus Oratione* XVIII, *quam de* S. Cypriano *nostro habuit, et Aurelius Prudentius in Carmine de eodem, confuderunt illum cum cognomine Sancto, qui una cum S. Justina virgine Nicomediæ passus traditur, et ad diem* 26 *Septembris Martyrologio Romano inscriptus est, ad quam illorum Acta, quæ exstant apud Martenium et Durandum tom.* III *Thesauri Anecdotorum, a* E *col.* 1621, *examinanda venient. Eumdem eximiis versibus ab Eudocia imperatrice celebratum fuisse, Photius in Bibliotheca, codice* 184, *testatur. Interim juverit ex laudata Bibliotheca, Actisque citatis nonnulla hic exhibuisse, quæ indubitatum inter utrumque Sanctum discrimen demonstrant.* S. Cyprianum *nostrum in Africa ac probabiliter Carthagine natum esse, ostendemus: Eudocia vero Actaque suum Antiochenum faciunt.* Cyprianus *noster, teste Pontio in Vita, per Cæcilium presbyterum ad fidem adductus est; alter per quemdam virum nomine Timotheum. Noster fuit episcopus Carthaginensis, ille vero Antiochenus fuisse dicitur. Carthaginensis Antistes prope Carthaginem sub Valeriano ac Gallieno capite plexus est, nec carcerem nec tormenta antea passus; alter imperantibus Diocletiano ac Maximiano, Antiochiæ captus, post rasa latera, post carcerem, toleratamque innocue sartaginem, Nicomediam ad Diocletianum missus est, ibidemque capite truncatus. Plura qui volet, legat laudatam Photii bibliothecam, Tillemontium tom.* V *Monument. eccles. in SS. Cypriano et Justina, ac Maranum mox laudandum* § 1, *ubi pro Eudociæ Opusculo contra Joannem Fellum breves vindicias scripsit. De Confessione, sive Pœnitentia* F *Sancto perperam adscripta, alibi agemus.*

Vita a Marano concinnata; cur hæretici Sanctum laudent.

15 *Neotericos, qui de Sancti gestis scripsere, per decursum nominabimus. Inter eos autem anonymus quidam Benedictinus est Congregationis S. Mauri, vir eruditus, cujus egregiam lucubrationem editioni Operum* S. Cypriani *a Baluzio curatæ præfixam habes. Hunc Prudentium Maran dictum esse, didici ex Remigio Ceillier tom.* III *Hist. general. Auctorum sacrorum, art.* 7 *in* S. Cypriano, *quo nomine eum propterea sæpius laudabimus. Ceterum non tantum sancti Patres ac Catholici scriptores sanctam Episcopum et Martyrem summis dignisque laudibus prosecuti fuere, sed et hæretici, aliique, quibus suprema in Ecclesia potestas, Romano Pontifici divinitus concessa, gravis est, eumdem certatim celebrarunt, sed diverso sane animo ac fine. Hi enim posteriores non alia de causa tot in illum laudes congecerunt, quam ut ex famosa Sancti de hæreticorum baptismate cum S. Stephano contentione arma sibi contra Ecclesiam compararent; quam contentionem nemo sanctorum*

AUCTORE C. S.

ctorum Patrum approbat, et in qua excusanda S. Augustinus contra Donatistas multum laboravit. Verum hujusmodi scriptorum confutatio ad Theologos pertinet, quorum etiam varii id præstiterunt, ad quos propterea lectorem remitto. Inter reliquos autem consuli potest auctor Dissertationis theologicæ de celebri disputatione SS. Stephanum inter ac Cyprianum, *Gallice editæ Parisiis anno* 1725, *itemque altera Dissertatio, auctore pariter anonymo, anno* 1749 *Avenione excusa.*

§ II. Sancti patria Africa, forte Carthago : professio rhetorices, eloquentia, vita ante baptismum acta, et ad fidem conversio.

Sanctus patria Afer fuit,

Cypriano *patriam Africam obtigisse testantur S. Hieronymus lib. de Scriptoribus ecclesiasticis, cap.* LXVII, *S. Augustinus lib.* I *Operis imperfecti, ubi* Pœnus *dicitur, alibique, et Aurelius Prudentius de eo sic canens :*

B Punica terra tulit, quo splendeat omne, quidquid usquam est,
Inde domo Cyprianum, sed decus orbis et magistrum.

Neque ullus est, qui hac in parte dissentiat. Haud æque certum est, an Carthagine natus sit, ut Suidas in Lexico ad vocem Καρχηδών *asseverat, et Tillemontio art.* 1 *in* S. Cypriano *non improbabile visum est ex versu Prudentii, in quo* martyrium in loco natali, *inquit,* subiisse dicitur. *Versus is haud dubie hic est :*

Est proprius patriæ Martyr, sed amore et ore noster.

Verum hinc nihil aliud erui potest, quam quod in Africa natus et passus sit, non enim Prudentius ibidem Carthaginem ceteris Africæ locis, sed Hispaniæ reliquisque mundi regionibus opponit, subjiciens :

Incubat in Lybia sanguis : sed ubique lingua pollet.

et probabiliter Carthagine

17 *Favet tamen Tillemontio S. Pontius in Vita num.* 20, *ubi de pulso Carthagine* Cypriano, *non aliter, quam si hæc ejus patria fuisset, loquitur in hunc modum :* Viderit sæculum, cui inter pœnas exsilium computatur. Illis patria nimis
C cara et commune nomen est cum parentibus : nos parentes ipsos, si contra Dominum suaserint, abhorremus. Illis extra civitatem suam vivere gravis pœna est : Christiano totus hic mundus una domus est... Adde, quod Deo integre serviens, etiam propria in civitate peregrinus est : dum enim se carnalibus desideriis continentia sancti Spiritus abstinet, conversationem prioris hominis exponens, etiam inter cives suos, aut, prope dixerim, inter parentes ipsos, vitæ terrestris alienus est. Accedit, quod, etsi hæc alias pœna posset videri, in hujusmodi tamen causis... non est pœna, quia Gloria est. *Hæc Pontius, quæ Tillemontii suspicionem aliunde debilem, satis probabilem faciunt. Carthaginensem illum fuisse patria, pariter credidit Jacobus Pamelius in Vita, quam ex ejusdem Sancti scriptis concinnavit, et editioni Operum præfixit.*

natus.

18 *Contra Prudentius Maranus in ejusdem similiter Vita* § 1 *aliunde ortum putat, nixus epistola illius* XXXVI. *Nam* cum sanctus Martyr, *inquit,* hoc beneficium *(nativitatis)* Carthagini acceptum non referat, sed tantum dicat epist. D
XXXVI : « Ubi enim mihi aut melius possit esse » aut lætius, quam illic, ubi me Deus credere » voluit et crescere ? » alia eum patria videtur in lucem extulisse. *Verum hinc nihil contra Carthaginensem Sancti patriam concludi potest : cum de Christiano spiritus incremento ista potius dicta videantur. In hac enim epistola sanctus Episcopus e primo secessu suo Carthaginensi clero significat, optare sese quam primum ad eos venire ; sed veritum, ne suus reditus invidiam gentilium provocaret, novasque turbas cieret, existimare, nonnihil adhuc præstolandum esse. Deinde subdit :* Quando ergo vos scripseritis, rebus compositis me venire debere, aut si ante dignatus fuerit Dominus ostendere, tunc ad vos veniam. Ubi enim mihi aut melius possit esse *etc. Rationes igitur reddit, cur Carthaginis desiderio teneatur ; scilicet, quia ibidem per fidem renatus erat et creverat : naturalis vero patriæ desiderium allegare neque tantum Episcopum decebat ; neque hic is erat, qui eo caperetur, quemadmodum ex Pontii verbis mox relatis colligere licet, et ipsa Viri virtus persuadet.*

19 *Sanctus Gregorius Nazianzenus Oratione* XVIII, *quam in* S. Cypriani *laudem habuit, magnas ipsi opes, potentiam, ac generis nobilitatem adscribit his verbis :* Cyprianus, magnum, quondam Carthaginensium, nunc autem totius orbis nomen, opibus conspicuus, potentia illustris, genere clarus ; siquidem maximum nobilitatis argumentum est, senatorem esse, primariamque in eo ordine sedem obtinere. *Confudit quidem S. Gregorius in laudata Oratione duos Cyprianos ; nostrum scilicet Carthaginensem Episcopum cum altero Nicomediensi martyre, qui cum S. Justina virgine passus est, et die* 26 *Septembris colitur ; sed hujusmodi opes ac nobilitas de priori verisimiliora sunt, quam de posteriori, qui magus fuisse, magicisque artibus S. Justinam in cujusdam adolescentis, qui hanc deperibat, amorem pellicere nequicquam tentasse perhibetur ; quod in tantæ nobilitatis ac opulentiæ viros rarius cadit, ut recte observavit Tillemontius Nota* 1 *in* S. Cyprianum. E

S. Gregorii Nazianzeni sententia

de ejusdem claro genere ac opibus.

20 *Adde, quod Carthaginensi Episcopo opes minime defuisse insinuet S. Pontius in Vita num.* 4, *ubi res suas ac prædia mox a suscepta fide in pauperum alimoniam distraxisse, et n.* 30, *ubi hortos suos, eumdem in finem venditos, ex divina indulgentia recepisse dicitur. Itaque, si S. Gregorii verba de alterutro Cypriano vera sint, de Sancto nostro potius accipienda videntur ; habens tamen fateor hoc incertum esse, cum aliunde nihil habeamus, quo tantam generis claritudinem, ac primarium inter senatores locum confirmare possimus, cumque aliorum de re tam memorabili et ad* S. Cypriani *conversionem commendandam non exigui ponderis, silentium contrarium potius suadeat. Sed certe hariolatus fuit auctor Vitæ Gallicæ, Gervasius, dum Sancti nostri patrem* Thascium Cyprianum *appellavit ; laudans in margine citatam S. Gregorii Orationem in qua nihil de ejusdem patre reperire est.* F

21 *De Vita* S. Cypriani *ante susceptam fidem acta Pontius nihil tradidit, ut supra jam meminimus, nisi quod bonis artibus animum probe excoluerit;* Fuerint licet, *inquiens,* studia, et bonæ artes devotum pectus imbuerint, tamen illa prætereo : nondum enim ad utilitatem, nisi sæculi, pertinebant. *Multis etiam eloquentiam illius, gloriamque, quam ex oratoriæ artis professione*

Adhuc gentilis rhetorem egit,

A *sione sibi acquisierat, laudat Lactantius lib.* V *Divinarum institutionum, cap.* 1, *ubi hæc habet:* Unus igitur præcipuus et clarus exstitit Cyprianus, qui et magnam sibi gloriam ex artis oratoriæ professione quæsierat, et admodum multa conscripsit in suo genere miranda. Erat enim ingenio facili, copioso, suavi, et (quæ sermonis maxima est virtus) aperto; ut discernere nequeas, utrumne ornatior in eloquendo, an facilior in explicando, an potentior in persuadendo fuerit. *Hæc Lactantius, sed partim de* S. Cypriano *etiam gentili, partim de eodem jam Christiano accipienda.*

mira eloquentia ac eruditione celebris.

22 *De oratoria illius palæstra meminit pariter S. Hieronymus in Scriptoribus ecclesiasticis dicens:* Cyprianus Afer primum gloriose Rhetoricam docuit. *Similiter S. Augustinus Serm.* CXCVII *et* CCCXII *ad populum, eumdem ante baptisma* oratorem *appellat. Insigne etiam habemus S. Gregorii Nazianzeni loco supra citato de ejusdem ingenii dotibus ac eruditione elogium; ibi enim post verba num.* 19 *data sic progreditur:* Flos juventis, elaboratum naturæ opus; doctrinæ principatus, tam philosophicæ, quam cujusvis alius generis disciplinæ, idque quacumque eum
B parte censere volueris; adeo ut in eo variarum artium cognitio mirabilior esset, quam singularum exacta et perfecta scientia; et rursus singularum exquisita et modis omnibus absoluta perceptio plus admirationis haberet, quam variarum artium collecta scientia: vel, ut apertiori distinctione hæc explicem, alios multiplici rerum cognitione, alios, quod summum scientiæ gradum attigisset, alios utraque laude, omnes omnibus modis superaret. Ac eruditionem quidem libri ipsi testantur, quos ille complures et luculentos pro nobis conscripsit, posteaquam Dei, qui omnia facit atque in melius commutat, benignitate doctrinam suam transtulit, atque stoliditatem rationi subjecit.

Non videtur umquam conjugatus fuisse,

23 *Eminentissimus Baronius tom. II Annalium, ad annum Christi* 250, *num.* 10 *ex male intellecto S. Pontii loco censuit,* S. Cyprianum, *dum adhuc gentilis esset, conjugatum fuisse, ejusque uxorem ac liberos, dum ille baptismo initiaretur, in vivis superfuisse. Locum illum ex Vita num.* 9 *accipe:* Erat sane illi, *inquit biographus,* etiam de nobis contubernium viri et laudabilis memoriæ Cæcilii, et ætate tunc et honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veræ Divinitatis
C a sæculi errore correxerat. Hunc toto honore atque omni observantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non jam ut amicum animæ coæqualem, sed tamquam novæ vitæ parentem. Denique ille demulsus ejus obsequiis, in tantum dilectionis immenso merito provocatus est, ut de sæculo excedens, arcessitione jam proxima, commendaret illi conjugem ac liberos suos, ut, quem fecerat de sectæ communione participem, postmodum faceret pietatis heredem. *Hanc conjugem liberosque laudatus Baronius* Cypriani *credidit et ab hoc commendatos Cæcilio, cum ex ipsis verbis perspicuum sit, Cæcilii fuisse et a Cæcilio commendatos* S. Cypriano: *neque enim hic Cæcilium, sed Cæcilius* Cyprianum *ad fidem adduxit; idem autem, qui alterum de sectæ suæ communione fecerat participem, eumdem quoque fecit et pietatis in relictam ac liberos exhibendæ heredem.*

ut nonnulli perperam

24 *Non minus infeliciter Joannes Fellus in Annotatis ad Vitam* S. Cypriani, *et Pagius in Critica Baronii prioris editionis ad annum* 248, *num.* 4, *ejusdem matrimonium ex alio Pontii loco eruere voluerunt. Scilicet biographus apud nos num.* 7 *et* 8 *Vitæ de Sancto jam presbytero hæc ait:* Sermo illi de hoc fuerat usitatus, ut, si quem prædicatum Dei laudatione legisset, suaderet inquiri, propter quæ facta Deo placuisset. Si Job Dei testimonio gloriosus, dictus est verus Dei cultor, et cui in terris nemo compararetur; faciendum docebat, quidquid Job ante fecisset: ut, dum et nos paria facimus, simile in nos Dei testimonium provocemus. Contemptis ille dispendiis rei familiaris, in tantum exercitata virtute profecit, ut nec pietatis temporalia damna sentiret. Non illum penuria, non dolor fregit, non uxoris suadela deflexit, non proprii corporis dira pœna concussit, etc.

AUCTORE C. S.

crediderunt:

25 *Hanc* uxoris suadelam *memorati scriptores ad* S. Cyprianum *retulerunt, quam, ad Jobum spectare, tum verba jam recitata, tum quæ ibidem subduntur, manifestum faciunt. Pergit enim biographus misericordiæ opera, quæ Job in sacris Litteris de se sparsim commemorat, recensere; ac tandem de* S. Cypriano *subjicit:* Hæc debent facere, dicebat, qui Deo placere desiderant. *Jobum itaque pravas uxoris suadelas fortiter rejicientem ceteris in exemplum Sanctus proposuisse* E
a biographo dicitur, non ipse suæ rejecisse. Nec necesse est hæc pluribus probare, cum et res clara sit, et Pagius in auctioris Operis sui editione, ad eumdem annum, num. 5, *hunc errorem suum candide agnoverit, correxeritque; quod et Fellum in emendationibus suis præstitisse, observavit Ruinartius in Actis sinceris martyrum, annotatione* 16 *ad hanc Vitam. Incertum itaque manet, an* S. Cyprianus *uxoratus umquam fuerit; attamen tam ex ipsius, quam biographi de uxore liberisque silentio oppositum longe probabilius est, certumque apparet, illum, si uxorem ac liberos umquam habuerit, viduum orbumque fuisse, dum Christiana sacra amplexus est.*

at certe magus non fuit;

26 *S. Gregorius Nazianzenus in Oratione* XVIII *jam alias laudata,* S. Cyprianum, *antequam Christo nomen dedisset, magiæ in primis deditum, eaque potissimum arte celebrem fuisse scribit; additque eumdem, cum S. Justinam virginem Christianam ejusmodi præstigiis in sui amorem pellicere frustra tentasset, a dæmone arreptum tortumque, tandem ad Christianam religionem animum adjecisse. Magiæ pariter crimen, ejusdemque nefarium ad concitandam venerem usum, Prudentius in hymno supra citato ipsi adscripsit* F
his versibus:

Unus erat juvenum doctissimus artibus sinistris,
Fraude pudicitiam perstringere, nil sacrum putare;
Sæpe etiam magicum cantamen inire per sepulchra,
Quo genialc tori jus solveret æstuante nupta.
Luxuriæ rabiem tantæ cohibet repente Christus.

Verum utrumque scriptorem in hunc errorem induxit gemini S. Cypriani *confusio, de qua* § 1 *actum est, et conveniunt eruditi. Nicomediensis enim martyr ante susceptam Christi fidem magus fuisse perhibetur, de eoque ista narrantur, tum alibi, tum in Confessione vel Pœnitentia, quæ sub ejus nomine Græce ac Latine exstat, et ea ipsa videtur esse, quam S. Gelasius I Papa in concilio Romano inter apocrypha rejecit.*

sed multis tamen vitiis deditus.

27 *Porro ut sanctum Antistitem nostrum a magiæ crimine immunem fuisse asseveramus, ita negare*

AUCTORE C. S.

negare non possumus, quin ante baptismum mentem multis vitiis deditam gesserit, prout ipse in epistola I *ad Donatum verbis infra citandis fatetur, nec in gentili oratore mirandum est. Certe S. Augustinus serm.* CCCXI, *qui tertius est in natali* S. Cypriani, *de eo ait:* Ipse scribit, ipse testatur, cujus vitæ fuerit aliquando, quam nefariæ, quam impiæ, quam improbandæ, ac detestandæ. *Talis erat* Thascius Cyprianus, *tum eloquentiæ facultate ac naturæ dotibus, tum animi perversis affectibus, quando divina bonitas* animam Servi sui, *ut S. Augustinus serm.* CCCXII *loquitur,* per fidem justificando eruit ab impiis, et fecit frameam suam, hoc est, gladium bis acutum; ut per illam linguam stultitia gentium nudata feriretur, per quam prius tecta atque velata, pulcra prudentibus videbatur; atque ut eloquii tam nobilis instrumentum, quo ruinosis doctrinis dæmoniorum indigna ornamenta fiebant, in ædificationem verteretur Ecclesiæ, qua crescente, illa laberentur; et ut tantæ vocis tuba, quæ forensium mendaciorum certamina solebat acuere, ad prosternendum pretiosis Sanctorum mortibus diabolum, Christo militantes, et in ipso gloriantes devotos martyres excitaret.

B

Ad fidem convertitur a S. Cæcilio presbytero,

28 *S. Pontius in Vita apud nos num.* 9 *indicat virum, quo Deus ad tantum opus uti voluit.* Erat sane illi, *inquit,* etiam de nobis contubernium viri justi et laudabilis memoriæ Cæcilii, et ætate tunc et honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veræ Divinitatis a sæculari errore correxerat. *Eminentissimus Baronius ad annum Christi* 250, *num.* 6 *Cæcilium hunc eumdem credidit cum cognomine rhetore,* Cæciliano *etiam ab aliis dicto, ac Diadumeni Augusti olim magistro; putavitque* S. Cyprianum *huic in oratoria schola successisse: ad annum vero* 211, *num.* 2 *censuerat, rhetorem illum eumdem etiam fuisse cum eo, qui in Minutii Felicis Dialogo, qui* Octavius *inscribitur, Christianam religionem vehementer impugnans inducitur, eamque postmodum amplexus fuisse videtur. Tillemontius art.* 2 *in* S. Cypriano *velut admodum verisimilem admittit Baronii opinionem, in quantum Minutii Cæcilium* S. Cypriani *ad fidem ductorem statuit; sed ibidem Nota* 3 *illum arguit, quod eumdem etiam fecerit Diadumeni præceptorem: quod solida fundamento destitutum et cum ipsis Cardinalis dictis stare non posse arbitratur. Verum id ipsum Baronius jam revocaverat tomo* XI *pag.* 725 *inter*

C

corrigenda ad annum 211. *Ceterum Cæcilius* Cypriani *Martyrologio Romano inscriptus est ad diem* 3 *Junii, ad quam de eo in Opere nostro breviter actum. De Cæcilio rhetore, ac forte eodem, videri etiam potest Tillemontius tom.* III *Monument. in Minutio Felice.*

cui gratas vices reddidit.

29 *Quanti vero ob hoc beneficium Cæcilium Sanctus æstimaverit, colligimus ex biographo, qui verbis recitatis subjungit:* Hunc (*Cæcilium*) toto honore atque omni observantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non jam ut amicum animæ coæqualem, sed tanquam novæ vitæ parentem. Denique ille (*Cæcilius*) demulsus ejus obsequiis, in tantum dilectionis immensæ merito provocatus est, ut de sæculo excedens,... commendaret illi conjugem ac liberos suos. *Quin et in perpetuam grati animi tesseram* S. Cyprianus *cognomentum* Cæcilii *ab eo adscivit, teste S. Hieronymo in lib. de Scriptoribus eccles., cap.* LXVII. *Eodem cognomine Sanctus ipse usus est in epistola* I *ad Donatum, sic exorsus;* Cæcilius Cyprianus Donato salutem. *Sed et in epist.* LXIX *ad Florentium Puppianum, in proscriptionis suæ publico instrumento lectum fuisse testatur:* Si quis tenet vel possidet de bonis Cæcilii Cypriani episcopi Christianorum *etc. Hinc liquet, illum sicut* Tascii *cognomine, quod gentilis gesserat, ita et* Cæcilii *vocabulo post susceptam fidem publice notum fuisse. Porro recte observant nonnulli neoterici, aut* S. Cyprianum *sacris Ordinibus nondum initiatum fuisse, dum Cæcilius suorum tutelam ipsi commisit, aut certe non nisi amicam commendationem hic intercessisse; tutelam enim clericis tum graviter prohibitam fuisse, ex epistola* LXVI *infra ostendemus. Frustra quoque Pearsonius ex adducto Pontii loco matrimonium presbyterorum stabilire conatur, cum prius probare deberet, laudatum Cæcilium uxorem illam in presbyteratu duxisse, aut ea usum esse.*

D

Sanctus animi sui luctam,

30 *Qua porro occasione laudatus presbyter* Cyprianum *ad Christi sacra perduxerit, nescimus: sed ex ejusdem mox laudata epistola ad Donatum constat, cum aliquamdiu ac etiam diu salutaribus monitis reluctatum esse, eo præcipue ex capite, quod persuadere sibi non posset, sese ad Christianam morum integritatem, a qua tam longe aberat, per sacri baptismatis lavacrum ac divinam gratiam posse pertingere. Audi illum ipsum hac super re disserentem:* Accipe, quod sentitur, antequam discitur, nec per moras temporum longa agnitione colligitur, sed compendio gratiæ maturantis hauritur. Ego cum in tenebris atque in nocte cæca jacerem, cumque in salo jactantis sæculi nutabundus ac dubius, vestigiis oberrantibus fluctuarem, vitæ meæ nescius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorsus ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quod in salutem mihi divina indulgentia pollicebatur, ut quis renasci denuo posset, utque in novam vitam lavacro aquæ salutaris animatus, quod prius fuerat, exponeret, et corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutaret.

E

quam ante baptismum sustinuit,

31 Qui possibilis, aiebam, est tanta conversio, ut repente ac perniciter exuatur, quod vel genuinum situ materiæ naturalis obduruit, vel usurpatum diu, senio vetustatis inolevit? Alta hæc et profunda penitus radice sederunt. Quando parsimoniam discit, qui epularibus cœnis et largis dapibus assuevit, et qui pretiosa veste conspicuus, in auro atque in purpura fulsit, ad plebeium se ac simplicem cultum quando deponit? Fascibus ille oblectatus, et honoribus esse privatus, et inglorius non potest. Hic stipatus clientium cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, pœnam putat esse, cum solus est. Tenacibus semper illecebris necesse est, ut solebat, vinolentia invitet, inflet superbia, iracundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido præcipitet.

F

Donato exponit.

32 Hæc egomet sæpe mecum: nam, ut ipse quamplurimis vitæ prioris erroribus implicitus tenebar, quibus exui me posse non crederem, sic vitiis adhærentibus obsecundans eram, et desperatione meliorum, malis meis veluti jam propriis ac vernaculis offavebam. *Ita* Cyprianus *luctabatur secum, priusquam divina gratia ac salutaris undæ lavacrum inolitis vitiis animum exuisset. Obstabat etiam haud dubie Viri multiplex eruditio, qua inter gentiles suos plurimum eminebat, quæque inde oriri nata erat superbia, Christianis præceptis tam opposita. Hinc S. Hieronymus in Jonam cap.* III *Cæcilium huic prophetæ,* Cyprianum *regi Ninivitarum comparans, ait:* Proponamus nobis B. Cyprianum, qui prius idololatriæ assertor

A assertor fuit, et in tantam gloriam venit eloquentiæ, ut oratoriam quoque doceret Carthagini, audisse tandem sermonem Jonæ, et ad pœnitentiam conversum, in tantam venisse virtutem, ut Christum publice prædicaret, et pro illo cervicem gladio flecteret: profecto intelligimus, regem Ninive descendisse de solio suo, et purpuram sacco, unguenta luto, munditias sordibus commutasse: non sordibus sensuum, sed verborum. *Hæc S. Hieronymus: cetera ad S. Cypriani conversionem ac baptisma spectantia sequenti paragrapho exponemus.*

§ III. Tempus suscepti baptismi incertum: mirabilis morum mutatio, et virtutes heroicæ ipsius, probabilius adhuc catechumeni.

Annus baptismi suscepti incertus,

Annum susceptæ a S. Cypriano *fidei nec Pontius, nec alii veteres tradidere, neque certus assignari potest. Attamen ne longe a vero aberremus, prohibent tum laudatus Pontius in Vita num.* 10, *tum* S. Cyprianus *ipse in epist.* LV *ad S. Cornelium Pontificem Romanum. Priori loco de delato ipsi episcopatu sic legitur:* Ad probationem bonorum operum solum hoc arbitror satis esse, quod judicio Dei, et plebis favore, ad officium sacerdotii et episcopatus gradum adhuc neophytus, et, ut putabatur, novellus, electus est. *Idem Pontius num.* 6 *velut rem plane insolitam narraverat celerem illum Sancti ad sacros Ordines ascensum, dixeratque:* Presbyterium et sacerdotium statim accepit: quis enim non omnes honorem gradus crederet tali mente credenti? *Ex hisce liquet, Sancti baptismum non longiori temporis spatio ante initium episcopatum posse collocari, quam quo ipse adhuc* neophytus *ac* novellus *in fide censeri potuerit.*

sed non diu ante an. 249 collocandus.

34 *Jam vero* S. Cyprianus, *teste ejusdem epistola memorata*, plebi suæ in episcopatu quadriennio jam probatus *erat, quando hanc ad S. Cornelium anno* 252 *mense Junio aut Julio dedit, ut in S. Cornelio hoc ipso die dictum jam est; ideoque initium episcopatus illius collocandum est ad annum Christi* 248, *si quadriennium illud completum, vel certe ad annum* 249, *si incompletum fuisse censendum sit: quod posterius verisimilius esse infra ostendemus. Quantum autem temporis hinc deducendum sit, omnino incertum est, nisi quod paucissimos annos excedere non sinat Pontii auctoritas. Potuit itaque felicissimus ille eventus anno* 246 *contigisse, ut Joannes Cestriensis in Annalibus statuit; sed etiam paulo citius aut serius, ideoque annum divinare non lubet. Cyclus Paschalis, quem Oxoniensis editor Joannes Fellus* S. Cypriani *Operibus inseruit, quique in annum* 243 *desinens, auctorem Christianum manifeste præfert, morari nos non debet, tum quia ob styli diversitatem sancto Antistiti nostro attribui non potest, tum quia tam matura* Cypriani *conversio cum Pontii dictis non satis verisimiliter conciliari potest.*

Pearsonii conjectura de anni tempestate,

35 *Pearsonius in Annalibus Cyprianicis ad annum Christi* 246, *num.* 3 *cum inter Pascha et Pentecosten ejus anni baptizatum putat, nixus Tertulliani testimonio, qui lib.* II *de Baptismo, cap.* XIX *ait:* Diem baptismo solemniorem Pascha præstat, cum et passio Domini, in qua tingimur, adimpleta est... Exinde Pentecoste ordinandis lavacris latissimum spatium est, quo et Domini resurrectio inter discipulos frequentata est. *Ex hoc enim loco Pearsonius infert,* intra hoc temporis spatium ordinandis lavacris in ecclesia Africana deputatum *fuisse, ideoque tum* Cyprianum solenniter baptizatum fuisse, perquam credibile *putat.*

qua baptizatus sit.

36 *Nec improbabilis est ea opinio, non tamen certa; cum laudatus Tertullianus ibidem post pauca subjungat:* Cæterum omnis dies Domini est; omnis hora, omne tempus habile baptismo: si de solemnitate interest, de gratia nil refert. *Nihil aliud igitur ibi vult Tertullianus, quam Pascha ac Pentecostes tempora baptismo majori cum solemnitate catechumenis magno numero conferendo deputata fuisse; verum id non obstat, quo minus unus et alter, Christianis præceptis jam probe institutus, extra illa tempora baptismo initiaretur, præsertim cum justa causa subesset, qualis in adjungendo Ecclesiæ* Cypriano, *quem præter auctoritatem etiam insolitus in Catechumeno virtutum splendor commendabat, certe non deerat, quemadmodum nec defuit, ob quam adhuc Neophytus contra Apostoli monitum ad episcopatum eveheretur.* E

Incerta pariter est ætas, in qua

37 *Non minus incerta est ætas, in qua memoratum Sacramentum suscepit. Baronius ad annum* 250, *num.* 7 *ex Sancti verbis num.* 31 *a nobis recitatis, quibus ait, vix possibile sibi videri,* ut repente ac perniciter exuatur, quod vel genuinum situ materiæ naturalis obduruit, vel usurpatum diu, senio vetustatis inolevit. Alta hæc et profunda penitus radice sederunt: *ex hisce, inquam, Sancti verbis Baronius collegit, eum jam* senescentem *fuisse, dum Christo nomen dedit. Verum id memorata verba non evincunt; nam præterquam quod* S. Cyprianus *ibidem non tantum de se, sed etiam de quibuslibet hominibus, baptismo initiandis, loquatur, prout ex toto contextu manifestum est, vitia, quibus aliquis in virilem usque ætatem assuevit, recte dici queunt senio vetustatis in hujusmodi homine inolevisse, altaque ac profunda radice sedere.*

baptismum suscepit.

38 *Adde, quod de Sancti senectute nusquam meminerit biographus, quam tamen de Cæcilio non silet, ut supra num. 28 videre est. Quinimo contrarium mihi potius insinuare videtur, dum num. 4 Vitæ velut miraculi instar narrat conceptum ab eo, in ipso conversionis suæ initio, continentiæ seu votum seu propositum, quod in* F *homine jam senescente minus admirandum erat, aut certe non tantopere, ut propterea Pontius exclamandum putaret:* Quis unquam tanti miraculi meminit? *Verba Pontii num. 43 dabimus, ibique lector judicare poterit, utrum hæc non potius robustum juvenem aut virum, quam senescentem hominem declarent. Fatendum tamen est, ex delato ipsi non diu post baptismum Carthaginensis ecclesiæ episcopatu satis colligi, eumdem ætatem virilem jam tum superasse; præsertim cum de hac ibidem nihil observet biographus, observaturus haud dubie, si Cyprianus, ut neophytus, ita etiam solito junior, episcopus electus fuisset. Ait quidem ibidem:* Humiliter ille secessit, *dum ad eam dignitatem evehendus, a populo quæreretur,* antiquioribus cedens, et indignum se titulo tanti honoris existimans; *sed si verba hæc de antiquioribus in fide accipienda non sint, tantum inde sequitur, eum tum non admodum provectæ ætatis fuisse, quod cum supradictis optime cohæret.*

39 *Vidimus*

AUCTORE C. S.

Mirabilem sui per baptismum mutationem,

39 *Vidimus num. 30 et seq., quanto cogitationum æstu* S. Cyprianus *agitaretur, dum adhuc spem salutis inter ac desperationem, dubius animi fluctuaret: nunc, quos in sese divinæ gratiæ mirabiles per baptismi lavacrum effectus senserit, audiamus. Sanctus ipse in epistola ad Donatum post verba citato loco recensita sic prosequitur:* Sed postquam undæ genitalis auxilio, superioris ævi labe detersa, in expiatum pectus serenum ac purum desuper se lumen infudit, postquam cælitus spiritu hausto, in novum me hominem nativitas secunda reparavit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare, quod prius difficile videbatur, geri posse, quod impossibile putabatur; ut esset agnoscere, terrenum fuisse, quod prius carnaliter natum, delictis obnoxium viveret: Dei esse cœpisse, quod jam Spiritus sanctus animaret. Scis ipse profecto, et mecum pariter recognoscis, quid detraxerit nobis, quidve contulerit, mors ista criminum, vita virtutum.

concessasque divinitus gratias,

40 Scis ipse; nec prædico. In proprias laudes odiosa jactatio est: quamvis non jactatum possit esse, sed gratum, quicquid non virtuti hominis B adscribitur, sed de Dei munere prædicatur; ut jam non peccare esse cœperit fidei; quod ante peccatum est, fuerit erroris humani. Dei est, inquam, Dei est totum, quod possumus: inde vivimus, inde pollemus, inde sumpto et concepto vigore, hic adhuc positi, futurorum indicia prænoscimus. *Hæc S. Cyprianus adhucdum neophytus. Tillemontius art. 2 ex posterioribus verbis suspicatur, illum jam tum prophetiæ dono, quo postea claruit, gavisum fuisse: quod valde incertum eet, cum Sanctus ibidem ex summa animi optime sibi conscii pace et spirituali gaudio, velut pignore, hic, sive in terra, adhuc positus, de futura in cælo beatitudine sibi applaudere videatur potius, quam de futurorum inter mortales eventuum præscientia loqui.*

Sanctus neophytus ipse

41 *Verisimilius est, quod laudatus Tillemontius de concessa ipsi divinitus facultate ad sanandos tam corporis, quam animæ morbos, dæmonesque expellendos, ex eadem epistola opinatur. Nam ibi quidem Sanctus post pauca sic progreditur:* Profluens largiter Spiritus nullis finibus premitur, nec coercentibus claustris intra certa metarum spatia frænatur: manat jugiter, exuberat affluenter; nostrum tantum sitiat pectus, C et pateat. Quantum illuc fidei capacis afferimus, tantum gratiæ inundandis haurimus. Inde jam facultas datur, castitate sobria, mente integra, voce pura, virtute sincera, in medelam dolentium posse venenorum virus extinguere, animorum desipientium labes reddita sanitate purgare, infestis jubere pacem, violentis quietem, ferocientibus lenitatem; immundos et erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus immerserint, ad confessionem minis increpantibus cogere, ut recedant, duris verberibus urgere, conflictantes, ejulantes, gementes incremento pœnæ propagantis extendere, flagris cædere, igne torrere. Res illic geritur, nec videtur; occulta plaga, et pœna manifesta.

Donato amico exponit.

42 Ita, quod esse jam cœpimus, acceptus spiritus licentia sua potitur, quod necdum corpus ac membra mutavimus, adhuc carnalis aspectus sæculi nube cæcatur. Quantus hic animi potentatus, quanta vis est, non tantum ipsum esse subtractum perniciosis contactibus mundi, ut quis expiatus et purus nulla incursantis inimici labe capiatur; sed adhuc majorem et fortiorem D viribus fieri, ut in omnem adversarii grassantis exercitum imperioso jure dominetur? *Ex hisce, inquam, verisimile fit,* S. Cyprianum *etiam neophytum hujusmodi facultate divinitus instructum jam fuisse; imo id omnino dicendum est, nisi forte Sanctus tantum dicere voluerit, eam a Christo Domino cap.* XVI *Marci fidelibus promissam ac crebro datam fuisse.*

Perpetuam castitatem amplectitur,

43 *Pontius in Vita num. 4 de illo duo sane memorabilia narrat, votum scilicet vel propositum castitatis, et bonorum in pauperum usus elargitionem. De priori sic habet:* Inter fidei suæ prima rudimenta nihil aliud credidit Deo dignum, quam si continentiam tueretur: tunc enim posse idoneum fieri pectus, et sensum ad veri capacitatem pervenire, si concupiscentiam carnis robusto atque integro sanctimoniæ vigore calcaret. Quis umquam tanti miraculi meminit? Nondum secunda nativitas novum Hominem splendore toto divinæ lucis oculaverat, et jam veteres ac pristinas tenebras sola lucis paratura vincebat. *Eminentissimus Baronius ad annum* 250, *num.* 10 *arbitratus est, Sanctum,* carissima conjuge et dulcissimis liberis, Christi amore libentissimo animo, commendatis illis Cæcilio presbytero, E relictis, eminentioris vitæ iter confestim arripuisse. *Sed ad hanc Eminentissimi hallucinationem num. 23 satis responsum est.*

et prædia sua in pauperum alimoniam

44 *Alterum memorabile* S. Cypriani inter fidei prima rudimenta *factum S. Pontius verbis supra recensitis in hunc modum subjungit:* Deinde, quod majus est, cum de lectione divina quædam jam non pro conditione novitatis, sed pro fidei festinatione didicisset; statim rapuit, quod invenit promerendo Deo profuturum. Distractis rebus suis ad indigentiam pauperum sustentandam, tota prædia pretio dispensans, duo bona simul junxit, ut et ambitionem sæculi sperneret, qua perniciosius nihil est; et misericordiam, quam Deus etiam sacrificiis suis prætulit, quam nec ille, qui Legis omnia mandata servasse se dixerat, fecit, impleret: et propterea velocitate pietatis pœne ante cœpit perfectus esse, quam disceret.

divendit:

45 Quis, oro, de veteribus hoc fecit? Quis de antiquissimis in fide senibus, quorum mentes et aures per plurimos annos divina verba pulsaverant, tale aliquid impendit, quale adhuc rudis fidei Homo, et cui nondum forsitan crederetur, supergressus vetustatis ætatem, gloriosis et F admirandis operibus perpetravit? Nemo metit statim ut sevit: nemo vindemiam de novellis scrobibus expressit: nemo adhuc numquam de noviter plantatis arbusculis matura poma quæsivit. In illo omnia incredibilia cucurrerunt. Prævenit, si potest dici (res enim fidem non capit) prævenit, inquam, tritura sementem, vindemia palmitem, poma radicem. *Inter memorata prædia, in tam pium usum divendita, fuere horti illius prope Carthaginem, in quos, nescio, qua ratione, sed ipsi ex* Dei indulgentia restitutos, *teste Pontio in Vita num.* 31, *e Curubitano exsilio revocatus, se receperat, ut habent Acta proconsularia num.* 3, *et ex quibus ad Galerii Maximi proconsulis tribunal atque inde ad martyrii palæstram deductus est. Addit ibidem Pontius,* Cyprianum *receptos hortos in eumdem finem certo iterum venditurum fuisse, nisi a persecutorum invidia sibi cavisset.*

quodutcumque catechumenus

46 *Difficile dictu est, nec inter neotericos convenit, an gemina illa heroicæ virtutis facta* Cypriano

A priano *catechumeno, an recens baptizato adscribenda sint. Baronius ad annum* 250, *num.* 10 *utrumque baptismo postponit; Tillemontius art.* 2, *ac Nota* 4 *dubitat, variasque in utramque partem rationes producit : at Jacobus Pamelius, Joannes Pearsonius, ac novissime Prudentius Maranus tam continentiæ votum quam bonorum elargitionem baptismo præmittunt, idque posterior, discussis Tillemontii argumentis, pene extra dubium arbitratur. Juverit argumenta utrimque militantia recensuisse. Pro postrema opinione facit biographi auctoritas, qui relato priori præclaro facinore, admirabundus exclamat :* Quis umquam tanti miraculi meminit? Nondum secunda nativitas novum Hominem splendore toto divinæ lucis oculaverat, et jam veteres ac pristinas tenebras sola lucis paratura vincebat. *Etenim quid hic* sola lucis paratura, *quam Pontius a secunda nativitate, sive baptismo distinguit, quid illa, inquam, aliud designet, quam præparationem ad illud Sacramentum? Atque adeo si* sola paratura *pristinas tenebras vincens, castitatem amplexus sit, id ante baptismum fecisse dicendus est.*

præstitisse, verisimilius videtur.

47 *Facit secundo idem biographus, dum Sanctus* adhuc rudis fidei homo, et cui nondum forsitan crederetur, *bona sua in pauperes distribuisse* B *ab eodem dicitur. Si enim jam tum baptizatus fuisset, cur, quæso, ipsi* nondum forsitan *creditum, sive cur de illius sincera conversione dubitatum fuisset, cum dubium non sit, quin non nisi probe instructi probatique ad salutare illud lavacrum admitterentur. Præterea laudatus biographus in Vita num.* 12 *de eodem jam Episcopo ait:* Quid autem circa pauperes Episcopus faceret, quos catechumenus diligebat? *Quibus sane verbis de prædicta facultatum distributione manifeste meminit, et hanc a Sancto etiam tum catechumeno factam tradit. Enimvero si jam neophytus id præstitisset, dixisset haud dubie :* Quid autem circa pauperes Episcopus faceret, quos neophytus diligebat : *nullo quippe argumento, quam illo, Sancti in egenos misericordiam efficacius potuisset commendare. Nec aliud indicat epiphonema quod ibidem subjicit :* Prævenit, si potest dici (res enim fidem non capit) prævenit, inquam, tritura sementem, vindemia palmitem, poma radicem.

Examinantur

48 *Ponderavit hæc omnia Tillemontius, fateturque videri sibi Pontium utrumque præclarum opus Sancto catechumeno adscripsisse : at putat, id ipsum cum ipsius* S. Cypriani *in epistola ad* C *Donatum dictis vix posse conciliari. Difficultatem in eo ponit, quod Sanctus in laudata epistola postquam verbis, quæ num.* 30 *et seqq. retulimus, dixisset, sibi, dum* in tenebris atque in nocte cæca,... veritatis ac lucis alienus *jaceret, incredibile apparuisse,* ut quis renasci denuo posset, utque in novam vitam lavacro aquæ salutaris animatus, quod prius fuerat, exponeret, et corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutaret; *cumque pro iis, quibus tunc erat moribus, tantam vitæ mutationem impossibilem sibi visam variis exemplis exposuisset ; mox subjecerit ea, quæ num.* 39 *et seq. dedimus, et quibus totam animi sui mutationem baptismo adscribere videtur.*

argumenta

49 *Hinc Tillemontius ita fere argumentatur : Christianæ vitæ integritas, suorumque morum mutatio* Cypriano *ante baptismum incredibilis ac pene impossibilis videbatur ; adeoque procul aberat a voto continentiæ, bonorumque suorum in pauperes largitione ; quippe quæ duo ipsam Christianæ religionis perfectionem attingunt. Præterea perpendit sequentia in eadem epistola* Cypriani *verba :* Scis ipse,... quid nobis contulerit mors ista criminum, vita virtutum : scis ipse; nec prædico ; in proprias laudes odiosa jactatio est : quamvis non jactatum possit esse, sed gratum, quidquid non virtuti hominis adscribitur, sed de Dei munere prædicatur. *Hæc, inquam, perpendit Tillemontius, putatque,* S. Cyprianum *iis aliquid magni post susceptum baptismum a se præstitum memorare, neque de ulla re rectius, quam de laudatis operibus posse explicari. Huic opinioni etiam favere arbitratur SS. Hieronymum ac Pontium ; Hieronymum quidem, quia in libro de Scriptoribus ecclesiasticis cap.* LXVII *de* S. Cypriano *ait :* Christianus factus omnem substantiam suam pauperibus erogavit : *Pontium vero, quia hic num.* 3 *Vitæ præfatus est, sese illius gesta non aliunde recensere incepturum,* nisi ex quo Deo natus est.

50 *Tota itaque rei controversia huc redit, utrum* S. Cyprianus *eximia illa facinora baptismo clarius postponat, quam præmittat Pontius, et consequenter, utrius verba ex alterius dictis explicari potius possint ac debeant : utriusque enim hac in parte magna est auctoritas. Tillemontius, ut utrumque conciliet, conjecturando proponit, an illa Pontii verba :* Nondum secunda nativitas novum Hominem splendore toto divinæ lucis oculaverat ; *intelligi non possint, non de baptismo necdum collato, sed de eodem recenter collato, quique in Neophyto nondum totum suum lumen diffuderat : hoc enim posito, reliqua Pontii dicta facile posse explicari existimat. At mihi hæc expositio non satis probabilis apparet ; quia secundum hanc baptismus, cui* S. Cyprianus *ex Tillemontii interpretatione serenum ac purum lumen, spiritum desuper haustum, mirabilemque sui mutationem, accepta retulisset, Pontio* sola lucis paratura *dictus fuisset.*

in contrarium

E

51 *Deinde eadem interpretatio non satis recte conciliari potest cum argumento, quo Pontius ad extollendum utrumque* Cypriani *factum ibidem utitur in hunc modum :* Nemo metit, statim ut sevit : nemo vindemiam de novellis scrobibus expressit : nemo adhuc umquam de noviter plantatis arbusculis matura poma quæsivit. In illo omnia incredibilia cucurrerunt. Prævenit, si potest dici (res enim fidem non capit) prævenit, inquam, tritura sementem, vindemia palmitem, poma radicem. *Hic enim ita ratiocinatur biographus : Etsi nemo statim metat ut sevit etc.; plus tamen fecit* Cyprianus, *in quo ipsum sementem tritura prævenit etc. Sane si Sanctus jam tum baptizatus fuisset, rectius illum Pontius recens facto semini, novellæ scrobi seu palmiti, ac noviter plantato arbusculo comparasset. Hisce adde cetera, quæ pro nostra sententia supra protulimus.*

allata

F

52 *At vero* Cyprianus *non tam clare mutationem suam baptismo postponit, quin cum Pontii dictis facile possit conciliari. Ipse enim Tillemontius fatetur, verisimile non esse, Sanctum baptizari petiisse, quamdiu non modo Christianarum virtutum exercitium, sed etiam turpissimorum vitiorum fuga, ipsi impossibilia videbantur. Fateri ergo pariter debet,* Cypriani *dicta loco citato explicari debere, nec sic accipi posse, quasi tam spissas mentis tenebras ad ipsum baptismatis Sacramentum attulisset. Quinimo dubium non est, quin eæ magnam partem disputatæ jam fuerint, dum Sanctus jam catechumenus ad amplectendam fidem animum serio adjecit. Nam quis credat,*

a Tillemontio.

AUCTORE G. S.

credat, ad eum jam catechumenum referenda esse, quæ de se, ejusmodi cogitationibus agitato, ibidem ait; videlicet: Cum in tenebris atque in nocte cæca jacerem... vitæ meæ nescius, veritatis ac lucis alienus. *Item:* Nam, ut ipse quamplurimis vitæ prioris erroribus implicitus tenebar, quibus exui me posse non crederem, sic vitiis adhærentibus obsecundans eram, et desperatione meliorum, malis meis, veluti jam propriis ac vernaculis offavebam. *Quis, inquam, hæc ad Sanctum jam catechumenum referat, dum in Christum jam crederet, illiusque præceptis vitam suam conformare decrevisset? Quis non videat, Sanctum res altius repetere, et qualis olim fuerit, exponere.*

et ad ea

53 *Contra, inquit Tillemontius, parum quoque probabile est,* S. Cyprianum *insignem illam mutationem baptismi susceptioni acceptam relaturum fuisse, si, quod in Christiana religione difficillimum maximeque sublime est, ante illam exsecutioni jam mandasset. Sed quidni eam mutationem baptismo adscribere potuit* Cyprianus, *quam partim dum se ad prædictum Sacramentum disponeret, partim et multo perfectius, dum eodem initiaretur, consecutus est? Sic errorum* B *atrarumque cogitationum depulsionem haustæ in baptismo luci attribuit, quos tamen, ipso fatente Tillemontio, ut mox videbimus, ad baptismum non attulerat. Nec inepte ad eamdem objectionem respondit Maranus in Vita* § 2, Cyprianum *ita locutum esse ex recepto usu Ecclesiæ, secundum quem ista animi renovatio baptismo adscribebatur, quamvis virtutibus instructi ad eum accederent: adducitque S. Cyrillum Hierosolymitanum Catechesi* 3 *recens baptizatos alloquentem:* Mortuus in peccatis descendisti, vivificatus ascendis in justitia. *Sic Sanctus ipse in libro de Habitu virginum ait:* Omnes quidem, qui ad divinum lavacrum baptismi sanctificatione perveniunt, hominem illic veterem gratia lavacri salutaris exponunt, et innovati Spiritu sancto, a sordibus contagionis antiquæ iterata nativitate purgantur: *quis tamen neget, non paucos a catechumenis per virtutes theologicas ac pœnitentiam, veterem hominem exuisse, atque antiquæ contagionis sordibus purgatos esse, priusquam salutari illo lavacro regenerarentur? Sic in ipsa, de qua agimus, epistola baptismus* mors criminum, vita virtutum *ab eodem Sancto dicitur: sed an propterea censendus est hic, dum ad illum accederet, etiam* C *criminibus infectus ac virtutibus destitus fuisse? Nefas est hoc de tam ferventi Catechumeno cogitare.*

respondetur;

54 *Præterea potuit Sanctus mutationem illam baptismo adscribere, quia quod prius difficile videbatur, deinde facile visum est. Potuit scilicet, quamquam reluctanti animo, ut recte ibidem observat Tillemontius, castitatem ac pauperiem, sui ipsius victor, amplecti, atque per baptismi gratiam in hoc proposito suo ita confirmari, ut jam nihil in eo sibi arduum amplius deprehenderet. Hisce positis facilis est ad cetera Tillemontii argumenta responsio. Nam primo quidem, dum ex verbis* S. Cypriani *num.* 49 *colligit, aliquid magni ab eo post baptismum præstitum fuisse: nec posse aliud quippiam præter duo illa probabilius assignari; respondeo, ex dictis patere, qua ratione sic loqui potuerit* Cyprianus; *neque verba illius tam clara esse, quin expositionem nostram admittant: contra vero bonorum distractionem Santo catechumeno multo manifestius per Pontium attribui, multoque minus probabiliter aliud* D *charitatis opus, quam illud, a biographo designatum dici, dum ait:* Quid autem circa pauperes Episcopus faceret, quos Catechumenus diligebat?

et concluditur.

55 *Multo minus refragatur nobis S. Hieronymus, dum Sanctus* Christianus factus omnem substantiam suam pauperibus *erogasse dicitur: nihil enim obstat, quo minus Catechumenus latiori quodam modo* Christianus *dici queat, animo scilicet ac fide, licet nondum Sacramento. At miror Tillemontio visum fuisse etiam Pontium contrariæ opinioni favere, eo quod hic dicat, sese* S. Cypriani *gesta non recensurum,* nisi ex quo Deo natus est. *Quasi vero ad beatam illam nativitatem in adulto non pertineat instructio, fides, aliaque virtutis opera, quæ hujusmodi hominis baptismo debent præmitti. Hinc ipse Pontius ibidem immediate præmiserat:* Unde exordium bonorum ejus aggrediar, nisi a principio fidei, et nativitate cœlesti; *ad principium autem fidei haud dubie etiam spectat, quod Catechumenus gesserat. Nodum ergo in scirpo quærit Tillemontius, dum biographum hic objicit.*

§ IV. Neophytus in virtutum et sacrarum Litterarum studium incumbit; profanam facundiam suam coercet; scribit epistolam ad Donatum, et librum de Idolorum vanitate E

In virtutum studium incumbit:

De S. Cypriani *gestis a baptismo usque ad presbyteratum, atque hinc ad episcopatum usque generali tantummodo phrasi loquitur Pontius;* Multa sunt, *inquiens,* quæ adhuc plebeius, multa, quæ jam presbyter fecit; multa, quæ ad veterum exempla justorum, imitatione consimili prosecutus, promerendo Dominum, totius religionis obsequio præstitit. Nam et sermo illi de hoc fuerat usitatus, ut, si quem prædicatum Dei laudatione legisset, suaderet inquiri, propter quæ facta Deo placuisset. *Sic inter ceteros eum Jobum sibi imitandum proposuisse ait, ut num.* 24 *dictum est, ac tandem subjicit:* Et sic per bonorum omnium documenta decurrens, dum meliores semper imitatur, etiam ipse se fecit imitandum. F *Ex hisce habemus quidem, sanctum Neophytum nostrum multa præclare gessisse, atque in virtutum stadio, quod ex S. Cæcilii presbyteri, illiusque in fide magistri, contubernio haud dubie non parum accendebatur, insignem fecisse profectum; sed quænam illa gesta fuerint, ignoramus.*

non fuit æditus.

57 *S. Gregorius Nazianzenus Orat.* XVIII, *jam alias laudata, de æditui munere per illum obito mox ab ejusdem conversione his verbis meminit:* Deum invenit, ac sacri gregis ovis sacra efficitur, atque etiam, quemadmodum a quodam accepi, æditus; idque multis quoque precibus ab eo adhibitis, ut ad prioris arrogantiæ purgationem humilitatem exerceret. *Pro* æditus *Græce est* νεωκόρος, *a* νεώς *pro* ναός templum, et κορέω, *id est* scopis purgo, *quod certe humile munus indicat. Sed cum S. Cyprianum Antiochenum cum nostro Carthaginensi a Nazianzeno confusum fuisse constet, et Eudocia Augusta apud Photium in Bibliotheca codice* 184 *de priori expresse dicat, ipsi*

A *ipsi claves ecclesiæ creditas fuisse, dubium non est, quin memoratum æditui munus* S. Cypriano *Carthaginensi ex errore fuerit adscriptum, quod ad Antiochenum pertinebat.*

Sacras Litteras addiscit: Tertulliano

58 *Inter Christianæ vitæ illius primordia sacrarum Litterarum studia etiam memorat biographus, in quibus quam feliciter laboraverit, ejusdem Opera, quæ magno totius Ecclesiæ emolumento exstant, luculenter manifestant. Ex scriptoribus vero ecclesiasticis Tertulliano potissimum delectatum fuisse, colligitur ex S. Hieronymo lib. de Scriptoribus ecclesiasticis cap.* LIII; *ibi enim sanctus ille doctor sic scribit:* Vidi ego quemdam Paulum Concordiæ, quod oppidum Italiæ est, senem, qui se beati Cypriani jam grandis ætatis notarium, quum ipse admodum esset adolescens, Romæ vidisse diceret; referreque sibi solitum, numquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unam diem præteriisse; ac sibi crebro dicere: Da magistrum; Tertullianum videlicet significans.

prudenter utitur, et Minutii Octavio.

59 *Attamen sic illius lectitavit Opera, ut probe caveret errores, prout idem S. Hieronymus epist.* XLI, *alias* LXV, *ad Pammachium recte observavit.* Beatus Cyprianus, *inquit,* Tertulliano magistro utitur, ut ejus scripta probant: cumque B eruditi et ardentis viri delectetur ingenio, Montanum cum eo Maximillamque non sequitur. *Quod autem S. Hieronymus ait, illius scripta probare, cum Tertulliano magistro usum fuisse, præ ceteris liquet ex libro de Vanitate idolorum, cui nonnulla iisdem quandoque verbis ex Tertulliano inserta sunt. In eodem libro multa pariter ex Minutii Felicis Dialogo, qui* Octavius *inscribitur, accepta leguntur; unde patet et hujus quoque lectionem ipsi placuisse: quod sane minime mirum est, si Cæcilius, de cujus ad fidem accessu in eo agitur, ipsus fuerit Cæcilius presbyter, cujus opera* Cyprianus *eamdem fidem amplexus est; quod tamen non ausim certo affirmare.*

Pristinam eloquentiam suam

60 *Vidimus supra, quanta profanæ eruditionis ac eloquentiæ copia instructus, Sanctus Ecclesiam ingressus sit, ex divino scilicet consilio,* ut, *teste S. Augustino serm.* CCCXII, per illam linguam stultitia gentium nudata feriretur, per quam prius tecta atque velata, pulcra prudentibus videbatur: atque ut eloquii tam nobilis instrumentum, quo ruinosis doctrinis dæmoniorum indigna ornamenta fiebant, in ædificationem verteretur Ecclesiæ *etc. Quam egregie, id etiam scriptis præstiterit, loquuntur ejus Opera, in quibus sententiarum* C *gravitas et copia, divinarum Litterarum scientia, atque ex his nata efficacissima ad persuadendum vis elucent. Non sic tamen eloquentia, quam apud gentiles sibi comparaverat, usus est, quin eam ad Christianam gravitatem exigendam putarit: cujus quidem rei argumento est illius epistola* I *ad Donatum, de qua mox agemus, rhetoricis flosculis ornatissima, quales in ceteris omnibus ejusdem litteris ac Opusculis frustra requiras.*

Christiana gravitate

61 *Hinc S. Augustinus lib.* IV *de Doctrina Christiana, docens, quæ Christianum oratorem facundia deceat, cap.* XIV *sic ait:* In populo autem gravi, de quo dictum est: In populo gravi laudabo te; nec illa suavitas delectabilis est, qua non quidem iniqua dicuntur; sed exigua et fragilia bona spumeo verborum ambitu ornantur, quali ne * magna atque stabilia decenter et graviter ornarentur. *Tum mox ad propositum nostrum subdit:* Est tale aliquid in epistola beatissimi Cypriani (*ad Donatum:*) quod ideo puto vel accidisse, vel consulto factum esse, ut sciretur a posteris, quam linguam doctrinæ Christianæ sanitas ab ista redundantia revocaverit, et ad eloquentiam graviorem, modestioremque restrinxerit; qualis in ejus consequentibus litteris secure amatur, religiose appetitur, sed difficillime impletur.

* *forte* nec

coercet: a S. Augustino

62 Ait ergo quodam loco: « Petamus hanc « sedem: dant secessum vicina secreta; ubi dum « erratici palmitum lapsus pendulis nexibus per « arundines bajulas repunt, viteam porticum « frondea tecta fecerunt. » Non dicuntur ista, nisi mirabiliter affluentissima fecunditate facundiæ; sed profusione nimia gravitati displicent. Qui vero hæc amant, profecto eos, qui non ita dicunt, sed castigatius eloquuntur, non posse ita loqui existimant, non judicio ista devitare. Quapropter iste Vir sanctus, et posse se ostendit sic dicere, quia dixit alicubi; et nolle; quoniam postmodum nusquam. *Huc usque S. Augustinus, in Christiano oratore improbans verborum luxuriam, quam Sanctus postea vitavit, quamque in eadem epistola ad Donatum forensibus causis potius, quam sacris sermonibus congruere is ipse profitetur;* In judiciis, *inquiens,* in concione pro rostris, opulenta facundia volubili ambitione jactetur: cum vero de Domino Deo vox est, vocis E pura sinceritas non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus.

Lactantio, et SS. Gregorio ac Hieronymo laudatur;

63 Non ita tamen hæc accipias, quasi *Cyprianus omnem prorsus orationis ornatum penitus neglexerit, cum potius perfecisse dicendus sit; graviore scilicet, modestioreque eloquentia in posterum usus, qualis, teste S. Augustino,* secure amatur, religiose appetitur, sed difficillime impletur. *Lactantii de ejusdem Operibus judicium num.* 21 *jam retulimus, vidimusque, cum discernere nequiisse,* utrumne ornatior in eloquendo, an facilior in explicando, an potentior in persuadendo fuerit. *Quanti illa pariter fecerit S. Gregorius Nazianzenus, liquet ex num.* 22, *ac vel maxime ex eo, quod in eadem Oratione dicere non dubitaverit,* Cyprianum *eloquentia tanto reliquis præcelluisse, quanto homines brutis. S. Hieronymus in epist.* XLIX, *alias* XIII, *ad Paulinum eadem fonti comparat, sic scribens:* B. Cyprianus instar fontis purissimi, dulcis incedit et placidus; *et in epist.* LVII, *alias* VII, *ad Lætam, eorum lectionem commendat. Plura addere necesse non est, cum Opera ipsa Auctoris sui facundiam cuilibet manifestent.*

ab ethnicis ob doctrinam ridetur.

F 64 *Sed nec ipsi gentiles, apud quos magnum sibi nomen facundia sua comparaverat, eloquentiam illius jam Christiani admirari desierunt, licet cum ob ejusdem doctrinam, quam aut oderant, aut non capiebant, velut hominem, qui præcellenti ingenio ad vendendas nugas abuteretur,* Coprianum *a Græca voce* κόπρος *vel* κοπρία, *Latine* stercus, *quasi* stercoreum *contemptim dictitarent. Ita discimus ex Lactantio lib.* V *Divinarum institutionum, cap.* II, *ubi, postquam* S. Cypriani *Opera scriptis reliquorum, qui Christianam religionem tutati fuerant, prætulisset, ita prosecutus est:* Hic tamen placere ultra verba sacramentum ignorantibus (*id est ethnicis*) non potest; quoniam mystica sunt, quæ locutus est, et ad id præparata, ut a solis fidelibus audiantur. Denique a doctis hujus seculi, quibus forte scripta ejus innotuerunt, derideri solet. Audivi ego quemdam hominem, sane disertum, qui eum, immutata una littera, Coprianum vocaret, quasi qui elegans ingenium, et melioribus rebus aptum, ad aniles fabulas contulisset.

AUCTORE C. S.

Scribit epistolam ad Donatum,

65 *Porro ex variis Opusculis, quibus Christianam religionem aut defendit, aut ornavit, ad ipsum, quo baptizatus est, annum pertinere videtur epistola illius ad Donatum, cujus mox meminimus. Pamelius eam inter Cyprianicas epistolas secundo loco recensuit, præmissa scilicet una Donati ad* Cyprianum, *quam in codice Cambronensi reperit, quamque fragmentum potius esse opinatus est illius epistolæ, qua Sanctus monitus suam conscripserit. Ita autem existimavit, quia* S. Cyprianus *in ipso epistolæ suæ exordio meminit, sese de promisso opusculo a Donato interpellatum fuisse ; Donati vero epistolæ in laudato codice præfixus est hic titulus :* Admonitio Donati ad Cyprianum *; nec tamen de illa promissione ulla in ea fit mentio. Est enim hujusmodi :* Credo te retinere, sanctissime Cypriane, quæ nobis fuerit apud oratores garrulitas, unus sensus, una cogitatio, individua lectio. Quare non et in divina lectione ita animis roboramur, aut non ea semper nobis fuit cogitatio, ut simul crederemus ?

pariter neophytum,

66 *At vero Rigaltius, Fellus ac Baluzius, epistolam illam, in aliis codicibus minime inventam, supposititiam rati, prætermisere, ideoque in prioris ac postremi editionibus epistola* Cypriani *ad Donatum inter Cyprianicas primum locum obtinet. Fellus* Librum de Gratia Dei *appellare maluit, inter ceteras ratiunculas proferens editionem Spirensem, in qua* Liber Cypriani ad Donatum *inscribitur, consentientibus plurimis, ut inquit, Mss. codicibus. At nobis parum interest, quo nomine eam quis appellare maluerit : epistolam tamen cum pluribus vocabimus. Quod ad Donatum, cui inscripta est, spectat, hic Christi fidem similiter fuerat amplexus, nec ita pridem, quantum ex verbis Sancti illum ad virtutis studium cohortantis apparet. Sic enim eum ibidem alloquitur ;* Tu tantum, quem jam spiritualibus castris cœlestis militia signavit, tene incorruptam, tene sobriam religiosis virtutibus disciplinam *etc. Præmiserat etiam :* Si tu innocentiæ, si justitiæ viam teneas,... si in Deum viribus totis ac toto corde suspensus, hoc sis tantum, quod esse cœpisti, tantum tibi ad licentiam datur, quantum gratiæ spiritualis augetur.

ac forte olim sodalem,

67 *Pamelius, Rigaltius ac Pearsonius eumdem Sancti in arte oratoria olim sodalem ac deinde etiam in baptismo socium fuisse scribunt : et prior quidem epistolam Donati, quam, ut diximus, genuinam credidit, pro hac sententia allegat : at cum alii eamdem rejiciant, non video, quo argumento id probent. Incertum pariter est, an idem Donatus* S. Cypriano *cohabitaverit, quod Tillemontio ideo visum est, quia Sanctus cum eo quasi cum præsente sodali, et quocum crebro sermones misceret, in laudata epistola colloquitur. Sed nemo, qui dialogorum morem noverit, non videt, quam hoc infirmum argumentum sit. Nec magis certa est Pamelii suspicio, Donatum hunc eumdem esse cum cognomine episcopo Cibaliano, qui in famosa Carthaginensi synodo pro baptizandis hæreticis sententiam dixisse legitur.*

tempore autumnali,

68 *Causam ac tempus scriptæ epistolæ* S. Cyprianus *in ipso illius exordio sic indicat ;* Bene admones, Donate carissime : nam et promisisse me memini, et reddendi tempestivum prorsus hoc tempus est, quum indulgente vindemia solutus animus in quietem, solennes ac statas anni fatiscentis inducias sortitur. Locus etiam cum die convenit, et mulcendis sensibus ac fovendis ad lenes auras blandientis autumni hortorum facies amœna consentit. *Promiserat igitur* Cyprianus *Donato fore, ut aliquid de Christiana philosophia ad illum perscriberet ; idque autumni tempore hac epistola præstitisse videtur. Ex hoc tamen scribendi modo, totiusque epistolæ contextu, qui Sanctum cum Donato veluti præsente loquentem exhibet, censuit Rigaltius, eos, dum autumnalibus feriis una rusticarentur, pios sermones miscuisse, et hos, rogante Donato, ab illo postea in hanc epistolam redactos esse. Verum hujusmodi conjecturas ex dialogis desumptas, infirmas esse, supra jam observavimus.*

de contemptu mundi,

69 *Porro quamvis epistola in dialogi modum conscripta sit, solus tamen* Cyprianus *in ea loquitur, Donatus autem ab eodem in placidum horti secessum ductus auscultat. In prima illius parte Sanctus, qualis olim fuerit, et qualis per baptismum evaserit, cum grati animi in divinam bonitatem significatione Donato in memoriam revocat : in altera mundanorum hominum scelera, libidines, fucatos honores, inania studia, discrimina, noxias anxietates, et cetera hujusmodi, per varios hominum ordines discurrens, eleganti oratione velut oculis subjicit, ac denique concludit :* Una igitur placida et fida tranquillitas, una solida et firma et perpetua securitas, si quis ab his inquietantis sæculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundatus, ad cœlum oculos tollat a terris, et ad Domini munus admissus, ac Deo suo mente proximus, quidquid apud ceteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur, infra suam jacere conscientiam gloriatur. Nihil appetere jam, nihil desiderare de sæculo potest, qui sæculo major est.

et divinæ gratiæ bonis : quæ scripta ostenditur

70 *Hæc ipse et plura ibidem, ex quibus colligere licet, quo loco Neophytus ille creata omnia haberet, quæ alii tam ardenter ambiunt, et quibus carere ille ipse adhuc gentilis durum ac pene impossible reputabat. Postremo amicum suum ad virtutum exercitia exhortatus, epistolam in hunc modum claudit :* Et quoniam feriata nunc quies, ac tempus est otiosum, quicquid, inclinato jam sole in vesperam, diei superest, ducamus hanc diem læti, nec sit vel hora convivii gratiæ cœlestis immunis. Sonet psalmos convivium sobrium ; et ut tibi tenax memoria est, vox canora, aggredere hoc munus ex more. Magis carissimos pasces, si sit nobis spiritualis auditio, prolectet aures religiosa mulcedo. *Ceterum quod supra diximus, epistolam hanc ipso, quo illius Auctor baptizatus est, anno scriptam videri, suadet floridus ille stylus, qui rhetoricam artem sapit, quam gentilis professus fuerat, quoque deinde nusquam amplius usus est. Suadet etiam totius epistolæ argumentum quod ipsius conversionem veluti non ita pridem factam complectitur, ostenditque quam merito mundanas opes ac titulos contempserit. Suadet denique nullus in ea sacrorum textuum usus, qui alibi tam frequens est, et hic etiam alias opportunus videbatur ; unde verisimile fit, Sanctum, dum hanc scriberet, in sacris Litteris nondum versatum fuisse, ideoque eam ad ipsius Christianæ vitæ primordia referendam esse.*

circa primordia susceptæ fidei.

71 *Id unum hic objici potest, quod Pontius eam in secessu, qui in annum 250 incidit, quo Sanctus jam erat episcopus, vel etiam post, scriptam fuisse insinuare videri possit, dum num. 13 Vitæ exponens utilitatem, quam e secessu illo Ecclesia perceperat, sic scribit :* Finge enim tunc *(dum secederet)* illum martyrii dignatione translatum, quis emolumentum gratiæ per fidem proficientis ostenderet ? *Quibus verbis hanc ipsum epistolam*

A *epistolam designari, eruditi passim credunt, quia illa huic optime, nec alteri congruunt, ac mox alia Sancti Opera similibus phrasibus ibidem recensentur. Sed ex dictis, totoque epistolæ argumento manifestum est; eam ad ipsius episcopatum differri non posse, ideoque dicendus est biographus occasione ceterorum Operum, quæ vel in secessu vel post eum sanctus Episcopus scripsit, etiam hanc epistolam recensuisse, idque eo lubentius, quod ex ea pateret, quam pretiosa Ecclesiæ esset istius Viri vita, qui ad emolumentum gratiæ ostendendum neminem sibi parem habebat.*

Liber de Idolorum vanitate

72 *Ad idem circiter tempus, pertinere videtur aliud Opusculum, quod in defensionem fidei Sanctus conscripsit, et in vulgatis editionibus* Liber de idolorum vanitate *inscribitur. Meminit illius S. Augustinus lib. de unico baptismo contra Petilianum, cap.* IV, *et lib.* VI *de Baptismo adversus Donatistas, cap.* XLIV. *Meminit et S. Hieronymus in epistola ad Magnum, ubi ejusdem præstantiam hoc brevi elogio commendat:* Cyprianus, quod idola dii non sint, qua brevitate, qua historiarum omnium scientia, quo verborum et sensuum splendore perstrinxit! *Erasmus, teste Baluzio in Notis, opinatus est, Opusculum illud,* B *prout modo exstat, fragmentum tantum esse majoris Operis, eo quod ex abrupto incipiat:* Quod idola dii non sint, et quod Deus unus sit, et quod per Christum salus credentibus data sit. *Verum debilis hæc est ratio, cum nihil obstet, quominus a totius Operis sui argumento Sanctus mox incipere potuerit, aut etiam verba illa tituli loco præfigere, quæ scribendi methodus nec inepta est, nec inusitata.*

circa idem tempus,

73 *Est vero auctor totus in eo, ut ex ipsis gentilium, præsertim Romanorum Historiis, idolorum, eorumdemque cultus inanitatem demonstret. Deinde de uno Deo et de Judæorum felici regno atque dispersione disserit; ac denique præcipua Christianæ religionis mysteria perstringit, et in Christi fide ac imitatione gloriatur. Videtur igitur liber hic quædam esse apologia, quam Sanctus pro comprobanda religione, quam amplexus fuerat, reprobandaque, quam abjecerat, idololatria vulgaverit. Quapropter non possum assentiri Tillemontio suspicanti, cum a* S. Cypriano *suæ potius quam publicæ utilitati, scilicet ut præcipua religionis capita, in compendium redacta, ad manum haberet, compositum fuisse. Non possum, inquam, huic suspicioni assentiri: numpræ-* C *terquam quod nullam pro ea rationem producat, si Sanctus id sibi proposuisset, non tam prolixe de idolorum inanitate, argumentis ex profana historia petitis, disseruisset.*

ab eo scriptus videtur.

74 *Porro observant neoterici, multa in hoc Opere ex Tertulliano ac Minutio Felice deprompta legi; quod, cum non magis, quam profanarum historiarum usus in ceteris ejusdem lucubrationibus occurrat, conversionis ipsius primordia redolere probabiliter existimant. Addunt etiam, nonnulla in eo reperiri minus accurate et ex gentilium potius, quam Christianorum loquendi more dicta; veluti cum ait:* Regna autem non merito accidunt, sed forte variantur. *Præterea nullas e sacra Scriptura sententias hic adducit, quibus alibi tam familiariter ac copiose usus est, etiam dum adversus ethnicos, qui hujusmodi testimonia non curabant, ex professo scriberet, quemadmodum ex libro illius ad Demetrianum constat, et propter quod a Lactantio lib.* V, *cap.* IV *Instit. divin. reprehensus est. Quare verisimilius est, illum iisdem in hoc Opusculo non ex industria, sed quia in sacris Scripturis adhuc tyro erat, abstinuisse. Tillemontius hue etiam facere putat, quod Pontius recensens emolumenta, quæ ex Sancti secessu Ecclesia percepit, de hoc Opere non meminerit: hinc enim conjici posse, istud ante id tempus scriptum jam fuisse. Quæ ratio licet improbabilis non sit, miror tamen Tillemontio hujusmodi visam esse, qui epistolam ad Donatum, quem ante idem tempus datam nobiscum statuit, inter laudata emolumenta ibidem probabiliter recenseri admittit.*

AUCTORE C. S.

§ V. Sanctus Neophytus, presbyter, nec multo post Carthaginensis episcopus, miro plebis consensu creatur; obtrectatores suos benigne habet.

Presbyteratu initiatur

Q*uantum temporis* S. Cyprianus *inter laicos in Ecclesia degerit, ignotum est: verum illud exiguum fuisse, biographus diserte tradit.* E *Etenim de illius presbyteratu et episcopatu acturus, primum advertit, Apostoli monitum de non admittendis ad episcopatum neophytis in eo observatum non fuisse.* Aiunt Apostoli litteræ, *inquit,* debere neophytos præteriri; ne stupore gentilitatis, nondum fundatis sensibus, adhærente, aliquid in Deum novitas inerudita peccaret. Ille fuit primus, et, puto, solus exemplo, plus fide posse, quam tempore promoveri... Hic de imperitis gentibus veniens, tam matura cœpit fide, quanta pauci fortasse perfecerunt. Mora denique circa Dei gratiam nulla, nulla dilatio. Parum dixi: presbyterium et sacerdotium statim accepit: quis enim non omnes honorum gradus crederet tali mente credenti?

non diu a suscepto baptismo

76 *De celeri ejusdem ad presbyteratum promotione etiam meminit S. Hieronymus in lib. de Script. Eccles., cap.* LXVII *dicens:* Post non multum temporis *(a suscepto baptismo)* electus in presbyterum, etiam episcopus Carthaginensis constitutus est. *De aliis Ordinibus, qui presbyteratum solent præcedere, nihil habet biographus, nisi forte hosce insinuare voluerit, dum ait:* Quis enim non omnes honorum gradus crederet tali mente credenti? *Pearsonio in Annalibus Cyprianicis ad annum 247, num. 3 visus est Pontius* F *Sancti diaconatum his verbis asserere:* Erat sane illi etiam de nobis contubernium viri justi et laudabilis memoriæ Cæcilii *etc. Hæc enim sic interpretatus est, quasi* de nobis *idem sit, quam* de nostro Ordine, *sive diaconatu, quo Pontius initiatus erat, idque non ad Cæcilium, qui presbyter erat, sed ad* S. Cyprianum *referretur, ita ut sensus sit:* Erat illi jam diacono contubernium... Cæcilii. *At parum verisimilis apparet hæc interpretatio; cum Pontius nihil aliud ibidem indicare videatur, quam Cæcilium, cujus contubernio Sanctus utebatur, et cujus opera conversus est, unum e Carthaginensi clero fuisse.*

post alios verisimiliter Ordines.

77 *Exorcistæ munere functus fuisse videri potest ex epistola ejus* 1 *ad Donatum, in qua de accepta dæmones expellendi potestate meminit, quam ad exorcistas pertinere, et ab iis eodem seculo exercitam fuisse constat ex S. Cornelii Pontificis epistola ad Fabium episcopum Antiochenum, ubi Novatianus energumenus exorcistis curandus traditus*

AUCTORE C. S.

traditus fuisse dicitur. Verba Cypriani *dedimus supra num.* 41, *Cornelii vero in Commentario historico de ejusdem gestis num.* 85, *hoc ipso die. Non diffiteor tamen exorcistæ Ordinem* Cypriano *inde certo vendicari non posse, cum hujusmodi in reprobos spiritus potestas ipsi, ut et pluribus aliis Sanctis, eo Ordine non initiatis, divinitus concessa fuisse potuerit. De æditui munere, quo S. Gregorius Nazianzenus Orat.* XVIII *illum ex humilitate functum putavit, egimus num.* 57.

Scribit libros Testimoniorum

78 *Moranus post Pearsonium Fellumque non improbabiliter censet, Libros Testimoniorum adversus Judæos a Sancto presbyteratus sui tempore, aut saltem in episcopatus primordiis conscriptos fuisse. Illius ratio est, primo, quod in hoc Opere nihil occurrat circa duo illa capita, quæ sanctus Episcopus summo cum ardore deinde tractavit; videlicet nec lapsos sine pœnitentia in Ecclesiam recipiendos, ut contendebat Felicissimus, nec iisdem omnem spem pacis præcludendam, quemadmodum Novatianus insaniebat. Secundo quod in lib.* III *cap.* XXVIII *dicatur :* Non posse in Ecclesia remitti ei, qui in Deum peccaverit ; *quamquam enim is loquendi modus sanum ac Catholicum sensum patiatur, procul dubio tamen a* S. Cypriano *adhibitus non fuisset eo tempore, quo Novatiani hæretici remissionem peccatorum post baptismum lapsis in Ecclesia negabant. Solent quippe Patres ea dogmata cautius tractare, de quibus hæreses vigent, ne aut fidelibus scandalum, aut hæreticis calumniandi occasionem præbeant. Denique ex Fello observat, sacræ Scripturæ testimonia in his libris non eodem modo citari ac in aliis, nec ejusdem Scripturæ libros iisdem nominibus designari ; ex quo colligi possit, hos ante cetera ipsius Opera scriptos fuisse.*

ad Quirinum quorum argumentum

79 *Presbyterum aut diaconum fuisse, dum eos exararet, suadet ipsa præfatio, in qua Sanctus Quirinum, cui inscripti sunt,* filium suum carissimum *appellat, atque, sese ab illo rogatum, ut* divina magisteria *in compendium exhiberet. Ex hisce enim omnino verisimile fit,* Cyprianum *jam tum sacro aliquo Ordine initiatum fuisse, quo laicis velut pater filiis præmineret. Exstant autem hujus Operis libri tres, quorum duo priores simul, et cum communi utrique præfatione, tertius cum propria et seorsum conscriptus est. Priorum argumentum in præfatione sic exponit :* Complexus sum vero libellos duos pari æqualitate moderatos. Unum, quo ostendere enisi simus, Judæos, secundum quæ fuerant prædicta, a Deo recessisse, et indulgentiam Domini, quæ sibi jam pridem data, et in posterum promissa fuerat, perdidisse ; successisse vero in eorum locum Christianos, fide Dominum promerentes, et de omnibus gentibus ac de toto orbe venientes. Item libellus alius continet Christi sacramentum ; quod idem venerit, qui secundum Scripturas annuntiatus est, et gesserit ac perfecerit universa, quibus intelligi et cognosci posse prædictus est : quæ legentibus interim prosint ad prima fidei lineamenta formanda.

proponitur,

80 *Hisce duobus libris tertium postea addidit, ad eumdem pariter Quirinum ; sive quod ab illo denuo compellatus esset, sive quod priori illius petitioni nondum plane satisfecisset : in prioribus enim fidei mysteria ex Scriptura probaverat, in hoc vero mores format, vitandaque Christiano vitia, ac virtutes exercendas edocet. Unde in prologo ait :* Quantum potuit itaque mediocritas nostra complecti, collecta sunt a nobis quædam præcepta Dominica et magisteria divina, quæ esse facilia et utilia legentibus possint, dum in breviarium pauca digesta, et velociter perleguntur, et frequenter operantur. *Ceterum ex dictis pluribusque ibidem videtur Quirinus ille neophytus fuisse, Sancti forsitan opera ad religionem adductus, aut certe cujus is instituendi curam susceperat.*

quique Sancto vindicantur.

81 *Porro hoc Opus contra Erasmi censuram* S. Cypriano *invicte vindicavit Pamelius, producens SS. Hieronymum et Augustinum, a quibus istud eidem adscribitur. Certe S. Hieronymus lib.* I *Dialogi adversus Pelagianos, Pelagium sub Critobuli nomine ex isto his verbis redarguit :* Centesimus titulus (*Pelagii*) est, posse hominem sine peccato esse, et Dei mandata facile custodire, si velit, de quo abunde dictum est. Quumque se imitatorem, imo expletorem Operis beati martyris Cypriani, scribentis ad Quirinum, esse fateatur, non intelligit, se in eodem Opere dixisse contraria. Ille in quinquagesimo quarto titulo tertii libri ponit neminem sine sorde et sine peccato posse esse, statimque subjungit testimonia, in quibus scriptum est apud Job : Quis enim mundus a sordibus? *etc. : quæ de verbo ad verbum ex laudato* Cypriani *Opere accepta sunt. Similiter S. Augustinus lib.* IV *contra duas epistolas Pelagianorum, cap.* VIII Cypriani *librum Testimoniorum ad Quirinum diserte memorat, capite vero* IX *ex ejusdem Operis libro* III *verba capitis* IV, *et cap.* X *verba capitis* LIV *laudat. Hisce et aliorum testimonia Pamelius, Baluziusque adjungunt, quibus referendis supersedeo, quia ex duobus laudatis sanctis Doctoribus res clara est, neque ulteriori indiget probatione.*

Carthaginensis episcopus eligitur, Donato,

82 *Non diu post susceptum presbyteratum, at incertum, quanto post tempore, defuncto Carthaginensi episcopo,* S. Cyprianus *ad illam metropoliticam sedem evectus est. Proximum illius decessorem fuisse Donatum, ex ejusdem Sancti ep.* LV *ad Cornelium verisimile est. In ea enim jam episcopus ad propositum nostrum hæc habet :* Per Felicianum autem significavi tibi, frater, venisse Carthaginem Privatum, veterem hæreticum in Lambesitana colonia ante multos fere annos ob multa et gravia delicta nonaginta episcoporum sententia condemnatum ; antecessorum etiam nostrorum, quod et vestram conscientiam non latet, Fabiani et Donati litteris severissime notatum. *Dubium non videtur, quin, ut S. Cornelii, ita et suum decessorem designaverit ; ut autem hic proximus* Cypriani, *quemadmodum Fabianus fuit Cornelii, etiam fuisse credatur, suadent adjuncta, quæ satis innuunt memoratos S. Fabiani, qui anno* 250 *martyrio affectus fuit, ac Donati litteras non omnino diu ante eam epistolam* LV *scriptas fuisse, adeoque verisimillum est, Donatum illum fuisse proximum* S. Cypriani *decessorem.*

ut videtur, succedens.

83 *Neque refragatur nobis S. Augustinus, dum lib.* II *de Baptismo, cap.* VII Agrippinum prædecessorem *illius dicit : non enim de decessore proximo illum ibidem agere liquet ex ejusdem Operis lib.* III, *cap.* II, *ubi de Agrippini sanctique* Cypriani *circa baptismum ab hæreticis collatum errore scribens, unum aut plures inter utrumque non obscure collocat.* Nos itaque, *inquit,...* in ejus Ecclesiæ communione securi sumus, per cujus universitatem id nunc agitur, quod et ante Agrippinum, et inter Agrippinum et Cyprianum per ejus universitatem similiter agebatur. *Sed et* S. Cyprianus *in epist.* LXXIII *ad Jubaianum, quam S. Augustinus priori loco laudat, clare significat, Agrippinum diu ante se Carthagine*

A *gine sedisse. Verba ejus accipe:* Apud nos autem non nova aut repentina res est, ut baptizandos censeamus eos, qui ab hæreticis ad Ecclesiam veniunt; quando multi jam anni sunt, et longa ætas, ex quo sub Agrippino, bonæ memoriæ viro, convenientes in unum episcopi plurimi hoc statuerint, atque exinde in hodiernum tot millia hæreticorum in provinciis nostris ad Ecclesiam conversi, non aspernati sint,... ut lavacri vitalis et salutaris baptismi gratiam consequerentur. *Similiter in epistola* LXXI *de eodem Agrippino et adhærentibus ipsi episcopis dixit:* Qui illo in tempore in provincia Africa et Numidia Ecclesiam Domini gubernabant: *quæ omnia a* S. Cypriani *episcopatu Agrippinum longius removent, quam ut hic illius proximus decessor sine solido argumento credatur.*

anno 248

84 *Tempus, quo Sanctus Donato successit, eruitur ex epistola ejusdem* LV *ad Cornelium, in qua inter cetera de se hæc ait:* Quando Episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi universi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in persecutione protegitur, collegis omnibus fideliter junctus, plebi suæ in episcopatu quadriennio jam probatus, in quiete serviens

B disciplinæ, in tempestate proscriptus etc. *Duo hic ad propositum nostrum de episcopatu suo Sanctus affirmat; primum, se in pace Ecclesiæ electum esse; alterum sese jam quadriennio in episcopatu plebi suæ probatum fuisse, dum epistolam* LV *scriberet. Porro scriptam eam esse anno* 252 *et quidem circa Pascha, quod eo anno in* 9 *Aprilis incidit, ex dicendis constabit. Hinc Pearsonius in Annalibus, et post hunc Tillemontius, annis quatuor a Christi anno* 252 *subductis, initium episcopatus illius ad annum* 248 *collocarunt: Pamelius autem, quia S. Cornelium, cujus extremo anno epistola* LV *data fuit, anno* 253 *martyrio coronatum perperam putavit, ad annum* 249, *ac Baronius denique ex suo de duobus consulatibus errore, ad* 250 *referendum censuerunt.*

vel 249,

85 *Priorum sententia certa esset, si æque constaret, quadriennium a* Cypriano *completum ibidem memorari, quam constet, epistolam* LV *anno* 252 *scriptam esse. Certe merito observat Maranus* § 4 *Vitæ,* S. Cypriano *familiare fuisse annos inchoatos pro completis numerare; idque probat ex ejusdem epistolis* XL *et* LIII, *in quarum priori tempus elapsum a mense Januario aut Februario anni* 250 *usque ad Pascha anni* 251 *bien-*

C *nium vocat; in posteriori vero ait Ninum, Clementianum et Florum* a pœnitentia agenda per hoc triennium non destitisse, *quod de inchoato triennio pariter intelligendum esse ex dicendis constabit. A vero itaque non abhorret, eum eodem modo etiam hic loqui. Porro ex epistola illius* XXIV, *in secessu, id est anno* 250, *vel* 251 *scripta, eruimus, eum in Paschate anni* 249 *episcopum jam fuisse: ait enim sese Saturo, quem lectorem ordinaverat,* die Paschæ *semel atque iterum lectionem coram clero Carthaginensi legendam dedisse; quod cum de Paschate anni* 250, *quo Carthagine aberat, intelligi nequeat, factum istud serius, quam anno* 249 *statui non potest, adeoque tum episcopus ordinatus jam fuerat.*

ut ostenditur.

86 *Ponamus igitur, eum anno* 249 *ineunte episcopatum adiisse, uti forsitan adiit, cum incertum sit, recensne an diu consecratus esset, dum Saturo lectionem illam prælegendam commisit: hoc posito, post Pascha anni* 252 *tertium episcopatus sui annum jam expleverat, quartumque inchoaverat, quando epistolam* LV *ad S. Cornelium dedit; adeoque more suo tempus illud* quadriennium *potuit appellare. Utroque etiam anno, priori scilicet integro, altero autem maximam partem, sub utriusque Philippi imperio Ecclesia pace gavisa est, ut etiam nihil hinc obstet, quo minus laudata ordinatio ad anni* 249 *exordium referatur. Incertum ergo est, utri e duobus annis ordinatio illa attribuenda sit: sed alterutri affigenda certo est. Nunc electionis modum e biographo prosequamur.*

AUCTORE C. S.

87 *Hic eximia illius in presbyteratu facta prætericns, ad collatum eidem episcopatum sic progreditur:* Longum est ire per singula, cuncta ejus facta onerosum est enumerare. Ad probationem bonorum operum solum hoc arbitror satis esse, quod judicio Dei, et plebis favore, ad officium sacerdotii et episcopatus gradum adhuc neophytus, et, ut putabatur, novellus electus est: quamvis in primis fidei suæ adhuc diebus, et rudi vitæ spiritalis ætate, sic generosa indoles reluceret, ut, etsi nondum officii, spei tamen fulgore resplendens, imminentis sacerdotii totam fiduciam polliceretur. *Ex hisce liquet,* S. Cyprianum *non diu in presbyteratus gradu stetisse, cum adhuc neophytus censeri potuerit, dum ad episcopatum evectus est. Monuit autem Apostolus* I *ad Tim.* III, *episcopum eligendum* non *esse* neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli; *quod monitum in hujus Sancti electione locum non habuisse, Pontius supra observavit.* E

Electus autem est miro populi

88 *Enimvero, ut erat virtutibus omnibus instructissimus, ita et Christiana humilitate noverat etiam sacros honores modeste declinare, seque iis indignum reputare, nec minori ardore fugere, quam quo a populo deferretur. Audi rursum sanctum ejusdem biographum loquentem.* Non prætcribo, *inquit,* etiam illud eximium, quemadmodum, cum in dilectionem ejus et honorem totus populus, adspirante Domino, prosiliret, humiliter ille secessit, antiquioribus cedens, et indignum se titulo tanti honoris existimans, ut dignus magis fieret: magis enim dignus efficitur, qui, quod meretur, excusat. *At quo humilius Sanctus oblatos honores respuebat, eo ardentius universa plebs eumdem sibi episcopum exposcebat. Hinc rursum biographus:* Quo tunc ardore plebs æstuans fluctuabat, spiritali desiderio concupiscens, ut exitus docuit, non tantum episcopum; in eo enim, quem tunc latenti Divinitatis præsagio taliter flagitabat, non solummodo sacerdotem, F sed et futurum etiam martyrem requirebat.

consensu, et aliquanto reluctatus,

89 Obsederat fores domus copiosa fraternitas, et per omnes aditus sollicita caritas circuibat. Potuisset fortasse tunc illi Apostolicum illud evenire, quod voluit, ut per fenestram deponeretur; si cum Apostolo etiam ordinationis honore similaretur. *Ex his apparet.* S. Cyprianum *domo abditum, ne episcopatum suscipere cogeretur, etiam per fenestram fugere voluisse, quemadmodum Apostolus Paulus II ad Cor.* XI, *sed alia prorsus de causa, scilicet ne a præposito gentis Aretæ regis comprehenderetur, Damasci per fenestram in sporta dimissum se fuisse testatur. Apparet, inquam, Sanctum nostrum sese simili modo plebi subducere voluisse: voces enim:* Quod voluit, *non ad Apostolum, sed ad illum referendæ videntur. Quod autem ait, potuisse forsitan id ipsi evenire,* si cum Apostolo ordinationis honore similaretur; *significat, fugam Sancto ex divina providentia, quæ episcopatum illi destinaverat, præclusam fuisse; quo si jam initiatus fuisset, in alia*

episcopatum suscipere

AUCTORE C. S.

cunctus.

alia quacumque occasione, non secus ac S. Paulus, forsitan evasisset.

90 *Itaque cum omnes fugæ vias obstructas sibi sanctus Presbyter videret, ne divinæ voluntati refragaretur, ardentissimis plebis precibus obsecundans, episcopatum denique suscepit; ut biographus ibidem paucis hisce verbis insinuat:* Erat videre ceteros omnes suspenso et anxio spiritu exspectare venturum, cum gaudio nimio excipere venientem. *Hujus ardoris, quo episcopatum adire a plebe compulsus est, ipse Sanctus epist.* XL *ad eamdem e secessu data, diserte meminit, dum eam alloquens, ait:* Dolor jugis et gemitus... me solum sine vobis continua lamentatione discruciat,... quod Sacerdoti, quem tanto amore et ardore fecistis, necdum vos salutare, necdum complexibus vestris inhærere contingat. *In epistola quoque* LV populi universi suffragio *episcopum electum se fuisse testatur.*

paucos, qui ejus electioni nefarie

91 *Non sic tamen communi omnium voto electus est, quin aliqui, licet paucissimi, refragati fuerint, ejusque ordinationem palam impedire tentaverint. Ita docet biographus, verbi supra relatis subjungens sequentia.* Invitus dico; sed dicam necesse est: quidam illi restiterunt, etiam B ut vinceret; *id est, ne episcopatus, quem ex humilitate modestiaque recusabat, ipsi conferretur. Fuerunt hi procul dubio quinque illi presbyteri, qui postmodum cum Felicissimo schisma contra sanctum Antistitem suum excitarunt, et de quibus tum infra nobis sæpe sermo erit, tum ipse Sanctus ad propositum nostrum in epist.* XL *sic loquitur:* Quorumdam presbyterorum *(quos quinque fuisse ibidem ait)* malignitas et perfidia perfecit, ne ad vos ante diem Paschæ venire licuisset, dum conjurationis suæ memores, et antiqua illa contra episcopatum meum, immo contra suffragium vestrum et Dei judicium, venena retinentes, instaurant veterem contra nos impugnationem suam, et sacrilegas machinationes insidiis solitis denuo renovant.

intercesserunt,

92 *Tillemontius art. 4 suspicatur, Carthaginensem plebem postulasse, ut prædicti presbyteri propter nefariam illam intercessionem sacro munere suo interdicerentur. Ita ipsi visum fuit, quia in epistola mox laudata sanctus Antistes de iisdem hæc ait:* De Dei providentia, nobis hoc nec volentibus nec optantibus, imo et ignoscentibus et tacentibus, pœnas, quas meruerant, pependerunt, ut a nobis non ejecti, ultro se ejicerent, C ipsi in se pro conscientia sua sententiam darent, secundum vestra et divina suffragia conjurati et scelerati, de Ecclesia sponte se pellerent. *Et post multa rursum:* Conjurationis suæ pœnas soli subeant, qui olim secundum vestra suffragia, nunc secundum Dei judicia, sententiam conjurationis et malignitatis suæ subire meruerunt. *Sed ex his habemus quidem, memoratos presbyteros ex plebis judicio olim ex Ecclesia expelli meruisse, idque sanctum Episcopum, ut faceret, forsitan etiam rogatum esse; sed ad non aliud ob crimen, quam ob prædictam intercessionem, incertum est. Sane in eadem epistola de iisdem dicitur:* Hi fomenta olim quibusdam confessoribus et hortamenta tribuebant, ne concordarent cum Episcopo suo, ne ecclesiasticam disciplinam cum fide et quiete juxta præcepta Dominica continerent, ne confessionis suæ gloriam incorrupta et immaculata conversatione servarent. *Hi vero confessores facile potuerunt esse ex eorum numero, qui post longam Ecclesiæ pacem in Decii persecutione Christum confessi sunt; ideoque et molitiones illæ, ob quas dicti presbyteri damnari meruere,* S. Cypriani *ordinatione posteriores sunt, cum hic si non integro, certe majore anni parte ante imperium Decii episcopatum jam gesserit.* D

93 *Utut isthæc se habeant, hoc certum est, Sanctum mira clementia ac benignitate in istos obtrectatores suos usum fuisse; quippe qui eos non modo non pro meritis castigarit, ut ipse supra fatetur; verum etiam singulari quadam etiam præ ceteris benevolentia prosecutus sit. Juverit hac de re Pontium audisse.* Quibus tamen, (*post verba num.* 91 *data progreditur*) quanta lenitate, quam patienter, quam benevolenter indulsit, quam clementer ignovit: amicissimos eos postmodum, et inter necessarios computans, mirantibus multis: cui enim posset non esse miraculo tam memoriosæ mensis oblivio? *Verum hæc tam eximia Viri clementia ac paterna benignitas rebelles illos non adeo movit, quin ad alias postmodum machinationes conversi, in apertum schisma proruperint, atque ita diu meritam excommunicationis pœnam sibi sponte intulerint, illo hoc nec volente, nec optante, ignoscente ac tacente, usque commissum fuerat, ignoscente ac tacente, nec ingratum eorum animum exprobante.*

perquam benigne deinde habuit.

94 *Porro licet S. Pontius de episcoporum præsentia in* S. Cypriani *electione non meminerit, minime tamen dubium est, quin aliqui adfuerint: alioquin enim contra Africanæ ecclesiæ consuetudinem, quam* Cyprianus *ipse divinæ traditionis ac Apostolicæ observationis instar habebat, electus fuisset. Id vero liquet ex epistola illius* LXVIII *ad clerum et plebem in Hispania consistentes, de causa Basilidis et Martialis, ubi ait:* Propter quod diligenter de traditione divina et Apostolica observatione servandum est et tenendum, quod apud nos quoque, et fere per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem, cui præpositus ordinatur, episcopi ejusdem provinciæ proximi quique conveniant, et episcopus deligatur, plebe præsente, quæ singulorum vitam plenissime novit, et uniuscujusque actum de ejus conversatione perspexit. E

Modus in episcopo eligendo

95 Quod et apud vos factum videmus in Sabini collegæ nostri ordinatione, ut de universæ fraternitatis suffragio, et de episcoporum, qui in præsentia convenerant, quique de eo ad vos litteras fecerant, judicio episcopatus ei deferretur, et manus ei in locum Basilidis imponeretur. *Hæc ipse, qui dum dicit;* Quod et apud nos quoque... tenetur, *satis insinuat, idem in sua quoque electione observatum fuisse: neque enim ulla est ratio, cur contrarium suspicemur, præsertim cum in Ecclesiæ pace electus sit, cujus opportunitate proximis episcopis facillimus erat ad hujusmodi cœtum celebrandum accessus. Nec refert, quod de episcopis sileat biographus; cum nec de iis meminerit, qui Sanctum episcopum ordinarunt, quos tamen episcopos fuisse nemo inficiabitur. De plebe igitur tantummodo mentionem facit, eo quod* ipsa *secundum illius temporis disciplinam, licet non sola, tamen* maxime habeat potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. *ut in eadem epistola loquitur* S. Cyprianus. F

tum servatus.

96 *Antequam huic § finem imponam, paucis redarguenda hic venit Davidis Blondelli, Calvinianæ hæresis in Gallia ministri, inepta impudentia, qua in Apologia pro sententia S. Hieronymi de episcopis et presbyteris, ea scilicet, quam ipse sancto doctori mendaciter affinxit, sect.* II, *§ 17, ex*

Probatur, illum presbyterum fuisse.

AUCTORE C. S.

A *ex Potio contendit,* S. Cyprianum *mox a baptismo sine intermedio presbyteratu ad episcopatum evectum fuisse, neque ab eodem Pontio alium agnosci illius in Ecclesia statum, quam laici ac episcopi. Id ipse facit scilicet, ut presbyterorum et episcoporum Ordinem jure divinò indistinctum esse cum hæreticis sustineat. Non est quidem hujus loci, heterodoxi illius contra Ecclesiasticam hierarchiam oblatrantis insaniam refellere; sed quod huc spectat, oppositum prorsus a Pontio hic tradi ostendisse suffecerit, ut pateat, quam impudenter hæreticus ille malam causam suam stabilire conetur.*

antequam

97 Presbyterium, *inquit, Pontius*, et sacerdotium statim accepit: quis enim non omnes honorum gradus crederet tali mente credenti? *Norunt autem sacræ antiquitatis studiosi primis illis Ecclesiæ seculis infimum sacerdotii Ordinem per* presbyterium *seu* presbyteratum; *supremum vero æque per* sacerdotium, *quam per* episcopatum *passim designari soluisse. Et quos tandem honorum gradus biographus illi creditos memorat, si unicus tantummodo, presbyterium scilicet, quod cum sacerdotio seu episcopatu idem sit, ei fuerit collatus? Dicere autem, ut facit Blondellus, Sanctum* in presbyterio omnes honorum gradus adeptum *fuisse, nugari est, nec ulteriori dignum responso. Attamen ostendamus, non tantum geminum, sed trinum Sancti in Ecclesia statum a biographo traditum esse. Post verba mox recitata Pontius ejusdem merita, quibus ad utrumque illum gradum, et quos ante presbyterium verisimilius etiam obtinuerat, tam cito ascenderit, his verbis perstringit:* Multa sunt, quæ adhuc plebeius, multa, quæ jam presbyter fecit. *Deinde subjicit, eum propositis sibi Sanctorum exemplis in virtutum studio mirifice profecisse, ac Cæcilii presbyteri contubernio usum esse; tum denique ait:* Longum est ire per singula, cuncta ejus facta onerosum est enumerare. Ad probationem bonorum operum solum hoc arbitror satis esse, quod judicio Dei et plebis favore ad officium sacerdotii et episcopatus gradum adhuc neophytus, et, ut putabatur, novellus electus est.

ad episcopatum

98 *Post hæc ejusdem ad episcopatum electionem primum incipit cum suis adjunctis exponere. Quis non videat, hic trinum Sancti statum a biographo recenserit: primum plebeium, seu laicum, in quo multa fecit, quibus presbyterium merebatur: alterum presbyteratus, cujus insignia merita* C *luculenter ex eo probari ait, quod adhuc neophytus, qualis ad presbyterium promotus fuerat, etiam ad episcopatum favore plebis evectus sit. Enimvero luce clarius est,* multa *illa,* quæ jam presbyter fecit, *ante illius episcopatum facta esse; alioquin enim biographus Carthaginensem plebem* Cypriani *meritis, post initum episcopatum comparatis, non minus inepte quam ridicule dixisset motum, ut eumdem episcopatum eidem conferret. At quam procul ab his ineptiis abfuerit S. Pontius, liquet ex eadem Vita num. 12, ubi post narratam Sancti ad episcopatum electionem, mox de episcopalibus ejusdem virtutibus, veluti ceteris, quibus primum plebeius, ac deinde presbyter fulserat, longe potioribus, scribere sic orditur:* Exinde quemadmodum se gesserit, quis referre sufficiat? Quæ illi pietas? Quis vigor? Misericordia quanta? Quanta censura? *etc., quæ sequenti § referemus. Agnovit igitur Pontius* Cypriani *presbyterium ab ejusdem episcopatu distinctum, eique prævium.*

99 *Nec aliter sensit Eusebius Cæsareensis, in Chronico, interprete* S. Hieronymo, *ad annum Chisti 259 dicens:* Cyprianus primum rhetor, deinde presbyter, ad extremum Carthaginensis episcopus, martyrio coronatur. *Idem plane etiam habet S. Hieronymus in Catalogo script. eccles., ubi legitur:* Cyprianus... Christianus factus, omnem substantiam suam pauperibus erogavit; ac post non multum temporis electus in presbyterum, etiam episcopus Carthaginensis constitutus est. *Hæc S. Hieronymus, quæ Blondellus pro se frustra citat. Ceterum cum, ut jam monui, hujus loci non sit hæreticam prædicti ministri de presbyterio ac episcopatu opinionem refellere, pluribus hic supersedeo: poterit tamen studiosus lector ex Commentario, quem hoc ipso die de gestis S. Cornelii Papæ edidimus,* § 6 *ex Novatiani facta luce clarius perspicere Catholicæ Ecclesiæ ipsa* S. Cypriani *ætate oppositam hæretico Blondelli dogmati sententiam. Novatianus enim, ut ibidem S. Cornelii verbis ostensum est, licet dudum presbyter ordinatus, ac deinde a schismaticis in Romanum Pontificem electus fuisset, nunquam tamen sese pro episcopo habendum certo sciebat, nisi per episcoporum manuum impositionem episcopus consecraretur, ideoque a tribus episcopis dolo accitis, fraude ac vi sibi manus imponi sacrilegeque ordinari curavit.* E

eligeretur, eoque initiaretur.

§ VI. Episcopales Sancti virtutes: liber de disciplina et habitu virginum, ac epistola LXI, LXII, LXV et LXVI pro disciplina ecclesiastica probabiliter ante persecutionem scriptæ.

In episcopatu virtutibus

S*anctus biographus, narrata* S. Cypriani *ad Carthaginensem sedem electione, eximias Viri virtutes, quibus in administrando episcopatu suo deinde emicuit, his verbis perstringit:* Exinde quemadmodum se gesserit, quis referre sufficiat? Quæ illi pietas? Qui vigor? Misericordia quanta? Quanta censura? *De corporis vero habitu cultuque sic loquitur:* Tantum sanctitatis et gratiæ ex ore ejus lucebat, ut confunderet intuentium mentes. Gravis vultus et lætus; nec F severitas tristis, nec comitas nimia; sed admixta utrimque temperies, ut esset ambigere, vereri plus, an diligi mereretur; nisi quod et vereri et diligi merebatur. Sed nec cultus fuit dispar a vultu, temperatus et ipse de medio. Non illum superbia sæcularis inflaverat; nec tamen prorsus affectata penuria sordidarat: quia et hoc vestitus genus a jactantia non minus est, quam ostentata taliter ambitiosa frugalitas.

mox mire fulgens.

101 Quid autem circa pauperes Episcopus faceret, quos catechumenus diligebat? Viderint pietatis antistites, seu quos ad officium boni operis instruxit ipsius Ordinis disciplina, seu quos sacramenti religio communis ad obsequium exhibendæ dilectionis artavit: Cyprianum de suo talem accepit cathedra, non fecit. *Hisce virtutibus sine dubio adjunxit assiduum, quantum episcopatus negotia patiebantur, orandi legendique studium secundum salutare illud consilium, quod ipse adhuc laicus Donato in epist. 1 dederat;* Sit tibi, *inquiens,* vel oratio assidua, vel lectio: nunc

cum

AUCTORE C. S.

cum Deo loquere, nunc Deus tecum : ille te præceptis suis instruat, ille disponat. *Sane quanti orationem fecerit, quamque ea assidue usus sit, colligere licet tum ex ceteris ejus Opusculis, tum præsertim ex libro, quem de Oratione Dominica conscripsit, in quo et orationis necessitatem utilitatemque egregie exposuit, et diu noctuque orandum esse inculcavit. Non is autem erat* Cyprianus, *qui ceteris virtutem aliquam commendaret, quam ipse negligeret.*

modum cum administrandi sibi præscribit.

102 *Biographus post verba numero præcedenti data, ad Sancti proscriptionem ac secessum mox progreditur, quæ cum ad anni 250 exordium pertineant, aliunde discere debemus, quæ anno 249 ac forte etiam aliqua anni 248 parte ab ipso præclare gesta fuere. In primis observandum venit, quod ab initio episcopatus sui eam sibi legem sponte præfixerit, ne sine cleri sui plebisque consensu quidquam alicujus momenti exsequeretur. Ita discimus ex epistola illius* v, *in qua ad presbyteros ac diaconos suos hæc ait :* Ad id vero, quod scripserunt mihi compresbyteri nostri Donatus et Fortunatus, Novatus et Gordius, solus rescribere nihil potui, quandoquidem a primordio episcopatus mei statuerim nihil sine consilio

B

vestro et sine consensu plebis, mea privatim sententia gerere. *Porro divinat Tillemontius, dum art. 5 asserit ;* Cyprianum *id consilii cepisse, ut, quidquid faceret, ab ecclesia vere factum esset. Malim ego hoc ejusdem Sancti humilitati, prudentiæque adscribere, qui, cum ad Carthaginensem sedem, quæ non modo totius Africæ proconsularis, verum etiam Numidiæ ac Mauritaniæ metropolitica erat, cum, inquam, ad eam sedem adhuc fere neophytus eveheretur, qua erat humilitate, tantum onus formidare potuit, clerique ac plebis consilio uti prudenter statuisse, tum ut securius decerneret, tum ut decreta efficacius exsecutioni mandarentur. Quod vero hac in parte semel statuit, cum perpetuo observasse videbimus, nisi cum aliqua singularis ratio urgeret, atque aliter fieri suaderet, de qua tum clerum plebemque suam mox certiorem faciebat, ut per decursum Commentarii observabimus.*

Mores gregis sui formaturus.

103 *Fruebatur id temporis Ecclesia Dei sub utriusque Philippi imperio tranquilla pace, eaque etiam diu fuerat gavisa : verum, ut incurios sæpe facit tranquillitas,* traditam... divinitus disciplinam pax longa corruperat, *quemadmodum Sanctus in libro de Lapsis amare conqueritur, et plu-*

C

ribus exponit. Hinc prima sancti Episcopi cura fuit emendationi morum commissi sibi gregis incumbere: id enim ipse epist. LX *insinuare videtur, dum ait, sese in quiete disciplinæ servivisse, in tempestate proscriptum. Huc certe eloquentiæ suæ vires omnes tum in publicis tum in privatis exhortationibus contulisse credendus est, a quibus nec postmodum in exsilio, ob Christi fidem relegatus, umquam destitit.* Videlicet tanta illi fuit, *teste Pontio in Vita num.* 30, sacri cupido sermonis, ut optaret, sic sibi passionis vota contingere, ut, dum de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur.

scribit librum de Disciplina

104 *Ut vero erat castitatis, quam inter fidei exordia amplexus fuerat, cultor eximius et æquus æstimator, inter episcopatus sui primordia etiam animum ad virgines convertit, scripto ad eas libro de Disciplina et habitu virginum, in quo nonnullarum vanos ornatus indignosque tam sancto instituto mores, aut subrepentes coercuit, aut sollicita cura præcavit. Librum hunc in Ecclesiæ pace conscriptum esse, inter eruditos convenit;*

D

quia etsi de martyrio semel et iterum in illo meminerit, nusquam tamen de sæviente tum persecutione ullum vestigium occurrit, ubi tamen minime deerat ejus memorandi occasio. Pamelius in Annotationibus illum Sancto nondum episcopo, sed jam presbytero adscripserat, nixus eo ejusdem libri loco, ubi Sanctus ait : Ad has *(virgines)* loquitur, has adhortamur, affectione potius, quam potestate ; non quod extremi et minimi, et humilitatis nostræ admodum conscii, aliquid ad censuram licentiæ vindicemus, sed quod ad sollicitudinem magis cauti, plus de diaboli infestatione timeamus. *Verum hanc sententiam suam in Vita Operi prævia correxit, ac prædictum librum in episcopatus exordiis scriptum pariter judicavit.*

et habitu virginum, quem

105 *Non carent tamen omni difficultate verba objecta, quæ presbyterum potius quam episcopum, ecclesiæ suæ virgines alloquentem, sonant : verumtamen dum ait :* Has adhortamur affectione potius, quam potestate, *suam in eas potestatem non negat, sed asserit; quamvis salutaria sua monita ex affectione sua potius, quam ex potestatis suæ usu profecta accipi velit. Deinde hisce addi possunt et alia, quibus episcopalem auctoritatem suam ibidem innuere videtur, dicens :* Audite itaque me, virgines, ut parentem, audite, quæso,

E

vos timentem pariter ac monentem. *Etenim dum velut* parentem *a virginibus audiri se vult, non obscure se episcopum significat. Videtur itaque* S. Cyprianus *superiori loco ex humilitate sic locutus, utque ostenderet, quanti ipse virgines æstimaret, quas proxime ante honorificis hisce titulis compellaverat :* Nunc nobis ad virgines sermo est, quarum quo sublimior gloria, major et cura est. Flos est ille ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratiæ spiritalis, læta indoles, laudis et honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago, respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi *etc.*

ab illo jam episcopo ante persecutionem

106 *Rigaltius in Observationibus ad laudatum librum, eumdem in pace quidem et a Sancto jam episcopo, sed non nisi post persecutionem, Decii scilicet, id est, non ante anni 251 finem, scriptum esse contendit. Nititur hic auctoritate Pontii in Vita apud nos num.* 13, *ubi, ut* Cypriani *secessus, qui ad anni 250 initia pertinet, utilitatem ostendat, illius Opera in hunc modum recenset:* Finge enim tunc illum martyrii dignatione translatum ; quis emolumentum gratiæ per fidem

F

proficientis ostenderet? Quis virgines ad congruentem pudicitiæ disciplinam, et habitum sanctimonia dignum, velut frenis quibusdam lectionis dominicis coerceret? *etc. Ex his enim verbis, quorum posterioribus librum, de quo agimus, denotari nemo negaverit, deducit illum ante secessum scribi non potuisse. Sed non advertit Rigaltius prioribus ex objectis verbis epistolam ad Donatum pariter memorari, quam tamen a Sancto nondum presbytero, aut certe necdum episcopo, datam probavimus num. 65 et seqq., quamque ipse Rigaltius illius* nuper ab secularibus oratorum disciplinis ad Christum conversi *opus agnoscit.*

scriptum esse, ostenditur.

107 *Ex solo itaque illo biographi loco scripti Operis tempus statui non potest : at quo minus hoc post Decii persecutionem rejiciatur, obstat totus illius contextus, qui non minus diu continuatam, quam præsentem, pacem sonat. Certe* S. Cyprianus *non magis de nuper sedata persecutione quam de tum sæviente in eo meminit, qui, quemadmodum præsentis persecutionis atrocitate liberioris*

A *rioris vitæ virgines haud dubie ad officium revocasset, si ea tum viguisset; ita sumpto a recenter præterita exemplo, ne similis denuo oriretur, periculo terruisset. Præterea vix credibile est, quin virginum aliquæ in Deciana persecutione aut martyrio coronatæ sint, aut idololatria inquinatæ: id sane ex libro de Lapsis constat, multas Christum confessas esse, dicente ibidem Sancto:* Veniunt et geminata militiæ suæ gloria virgines. *Cur igitur aut harum gloria, dum virgines laudat, aut illarum lapsu, dum corripit, eas ad morum emendationem non exstimulat? Non alia utique de causa, quam quod ante dictam persecutionem hunc librum conscripserit. Longam item pacem præferunt pravæ consuetudines, quas Sanctus virginibus maxime interdictas cupit. Hujusmodi sunt fucati coloribus vultus ac crines, nuptialium epularum frequentatio, et balneorum promiscuus cum viris usus: neque enim verisimile est, mox a persecutione, dum ecclesiastica disciplina in lapsos acriter animadverteret, et pœnitentium planctus ubique resonarent, sacras virgines tanta licentia usas fuisse.*

Liber hic a SS. Hieronymo et Augustino laudatus.

108 *Quod ad ipsam epistolam spectat, observat Pamelius, Auctorem Tertulliani libros de Virginibus velandis, de Habitu muliebri, et præsertim de Cultu feminarum imitatum fuisse, quod de* B *ultimo manifestum est legenti. Ceterum hujus insignis Operis, Auctore suo dignissimi, præter Pontium, ut diximus, meminit S. Hieronymus in epist.* XVIII, *alias* XXII, *de Custodia virginitatis ad Eustochium, in qua illius lectionem sic commendat:* Si tibi placet scire, quot molestiis virgo libera, quot uxor adstricta sit, legas Tertullianum ad amicum philosophum, et de Virginitate alios libellos, et B. Cypriani volumen egregium. *Similiter epist.* XCVII, *alias* VIII, *eumdem librum* egregium de Virginitate volumen *appellat. Meminit et S. Augustinus lib.* IV *de Doctrina Christiana, cap.* XXI, *ubi locum ex eo recitat, cujus phrasim* de genere temperato *appellat.*

Aliæ epistolæ in pace scriptæ

109 *Ad disciplinam pariter pertinent epistolæ* LXI, LXII, LXV *et* LXVI, *quæ in Ecclesiæ pace etiam scriptæ fuere, quasque Pearsonius ad hunc annum 249 similiter referendas censuit. Illius ratio generalis est, quod nec de præsente, nec de præterita, nec de prævisa persecutione in iis ulla fiat mentio, quam earumdem argumentum ceteroquin exigere, vel certe opportune admittere videtur. Pamelius eas inter Miscellaneas incerti temporis, sed in pace* C *scriptas maluit recensere. Quamvis autem non tam certa anni 249 indicia præ se ferant, quin eæ aut earum aliquæ post Decii persecutionem absolute scriptæ esse potuerint, cum tamen ad nullum tempus probabilius quam ad dictum annum spectare videantur, visum est et mihi de hisce hoc loco agere. Epistola, quæ Pamelio, Baluzioque* LXI *est, Pearsonio autem propter eam opinionem* II, *scripta est ad Euchratium, qui* S. Cyprianum *super quodam histrione Christiano consuluerat.*

Ab Euchratio consultus super histrione

110 *Euchratius hic potuit fuisse episcopus Thenensis in provincia Byzacena, qui consilio Carthaginensi de hæreticis baptizandis* Euchratius a Thenis *subscriptus legitur. Porro hic* S. Cyprianum *consuluerat, admittendusne ad communionem esset quidam histrio, qui* in ejusdem adhuc artis dedecore *perseverans, eamdem,* magister et doctor non erudiendorum sed perdendorum puerorum, *alios edocebat. Respondet Sanctus,* nec majestati divinæ, nec Evangelicæ disciplinæ congruere, ut pudor et honor Ecclesiæ tam turpi et infami contagione fœdetur: *nec excusari posse, licet a theatro cessaverit, cum tamen hoc ceteros doceat. Deinde ne artem illam ad vitæ suæ sustentationem necessariam causetur; censet eum ex ecclesiæ patrimonio ali posse.* Quodsi, *inquit,* penuriam talis et necessitatem paupertatis obtendit, potest inter ceteros, qui alimentis ecclesiæ sustinentur, hujus quoque necessitas adjuvari; si tamen contentus sit frugalioribus, sed innocentibus cibis. Nec putet, salario se esse redimendum, ut a peccatis cesset, quando hoc non nobis, sed sibi præstet.

111 *Deinde Euchratium monet, ut histrionem illum ad id inducere conetur;* Ceterum, *inquiens,* quantum velit, inde (*ex turpi arte sua*) quærat; qualis quæstus est, qui de convivio Abraham et Isaac et Jacob homines rapit, et male ac perniciose in seculo saginatos ad æternæ famis ac sitis supplicia deducit! Et ideo, quantum potes, ab hac eum pravitate et dedecore ad viam innocentiæ atque ad spem vitæ æternæ revoca, ut sit contentus ecclesiæ sumptibus, parcioribus quidem, sed salutaribus. *Denique ne forte ex ecclesiæ, cui Euchratius præerat, egestate histrio ille nutriri non posset, cum ad se invitat, Carthaginensis ecclesiæ sumptibus sustentandum. Subdit enim:* Quodsi illic ecclesia non sufficit, ut laborantibus præstet alimenta, poterit se ad nos transferre, et hic, quod sibi ad victum atque ad vestitum necessarium fuerit, accipere, nec alios extra Ecclesiam mortalia docere; sed ipse salutaria in Ecclesia discere. *Ita scilicet sanctus Antistes Ecclesiasticæ disciplinæ strenue consulebat, simulque histrionis, et qui per eum perdendi erant, saluti prospiciebat. Ceterum hujusmodi histrionicæ artis in Christiano homine professio diuturnam pacem potius, ex qua morum corruptelam Sanctus in libro de Lapsis repetit, quam alternantis persecutionis pacisque vices insinuat.*

respondet; E

item Pomponio de virginibus,

112 *Causa epistolæ* LXII *ad Pomponium pupillam oculi* S. Cypriani *pupugerat, virginum scilicet violata disciplina, quam toto episcopatus sui tempore in primis cordi habuit, nec jam captus ac postridie occidendus curare desiit, ut ex Pontio referemus. Nec leve sane erat earum virginum crimen; quippe quæ in eodem lecto cum maribus, inter quos diaconus unus erat, cubuisse deprehensæ essent. Et illæ quidem dormiisse se cum illis fatebantur, at corruptas esse negabant. Probrum autem hoc contigerat in Pomponii diœcesi, id est, in episcopatu Dionysianensi, ut colligimus ex* F *concilii Carthaginensis subscriptionibus, in quibus Pomponius a* Dionysiana *occurrit, quæ in Notitia provinciarum et civitatum Africæ, apud Theodoricum Ruinartium in Historia persecutionis Vandalicæ, provinciæ Byzacenæ accensetur.*

quæ deliquerant,

113 *Pomponius prædicti flagitii reos a communione interim arcuerat, dum* S. Cypriani, *quem per litteras a Paconio perlatas consuluerat, hac super re judicium intellexisset. Aderant tum forte Carthagine Cæcilius, Victor, Sedatus et Tertullus episcopi, cum quibus simul et cum presbyteris re mature examinata, sanctus Metropolita communi omnium epistola respondit, minime ferendum esse* virgines, *Deo dicatas,* cum masculis habitare, *nedum dormire; monuitque Pomponium, ut tanto malo sine mora occurreret. Probavit etiam, quidquid is eo usque in hac causa egerat, diaconum præsertim abstinendo, qui, cum virginibus bono exemplo esse debuerat, fuerat ipse offendiculo. Ceterum statuit, ut, si ab invicem recesserint, egerintque pœnitentiam, virginesque re vera integræ fuerint deprehensæ,* accepta communicatione

AUCTORE C. S.

tione ad Ecclesiam admittantur; hac tamen interminatione, ut, si ad eosdem masculos postmodum reversæ fuerint, aut si cum eisdem in una domo, et sub eodem tecto habitaverint, graviore censura ejiciantur, nec in Ecclesiam postmodum tales facile recipiantur.

quarum aliquot votum simplex castitatis

114 Si autem de eis aliqua corrupta fuerit deprehensa, agat pœnitentiam plenam; quia, quæ hoc crimen admisit, non mariti, sed Christi adultera est, et ideo æstimato justo tempore, postea exomologesi facta, ad Ecclesiam redeat. *Monet tamen Pomponium, ut salutaribus consiliis suis tam has, quam illos, ad officium suum reducere nitatur; at si monenti obtemperare recusent, eos ex Ecclesia expellat, neque ex humano metu ab Ecclesiastica disciplina tuenda deterreatur, memor illius Apostolici dicti :* Si hominibus placerem, Christi servus non essem. *Porro agi hic de virginibus, voto simplici castitatis, ut aiunt, obstrictis, recte observat Pamelius in Annotatis, et tum ex hac epistola, tum ex aliis* S. Cypriani *Opusculis ostendit. Hinc mirum non esset, si sanctus Præsul hic votum istud iis, quæ virginitatem illibatam servare nollent, aut nimis ægre ferrent, majoris periculi scandalique vitandi gratia relaxaverit, quemadmodum Baronio ad annum* B *253, num. 46 visum est ex hisce ejusdem epistolæ verbis :* Quod si ex fide se Christo dicaverunt, pudicæ et castæ sine ulla fabula perseverent, et ita fortes et stabiles præmium virginitatis exspectent. Si autem perseverare nolunt, vel non possunt, melius est, ut nubant, quam in ignem delictis suis cadant.

forsitan relaxavit.

115 *Id tamen non omnino certum est, cum non improbabilis sit Francisci Turiani, ac Cardinalis Hosii, quos citatus Pamelius laudat, interpretatio, secundum quam* S. Cypriani *sententiæ hic sensus erit : Quæ se semel Deo dicaverint, castas perseverare necesse est, ideoque si quæ id facere noluerint, aut virginitatem perpetuo colere nimis grave putaverint, abstineant a voto, nec virginitatem suam Christo consecrent. Secundum hanc interpretationem prior sententiæ pars virgines Deo jam dicatas obligationis ac muneris sui admonet; altera cavet, ne qua tali voto non obstricta, eo se obliget, nisi virginitatem perpetuo servare et incontinentiæ pericula vitare mature decreverit; alioquin enim melius esse, ut hujusmodi virgo libera nubat, quam post votum temere emissum, fidem Deo datam fallat, et tamquam* C Christi adultera *damnetur. Ceterum responsum non meretur Rigaltius et post hunc Joannes Fellus, qui negant* S. Cypriani *ætate ullas virgines voto castitatis Deo dicari soluisse. Certe qui tam hanc epistolam, quam* LX, *et librum de Disciplina et habitu virginum legerit, asserti ipsorum falsitatem manifeste deprehendet.*

Scribit epistolam ad Rogatianum,

116 *Similis plane vigor, et vigore mixta clementia elucet in epistola* LXV, *qua a Rogatiano de contumelioso diacono consultus, ex communi demum episcoporum, qui tum ipsi aderant, sententia respondit. Rogatianus hic potuit is fuisse episcopus, qui in concilio Carthaginensi* Rogatianus a Nova *scriptus legitur.* Nova *autem in Notitia Africanæ ecclesiæ superius laudata inter Mauritaniæ Cæsariensis episcopatus numeratur. Causa vero scribendi hæc fuit. Diaconus quidam, Rogatiani senectutem aspernatus, contumeliis eum affecerat, ac alium quemdam audaciæ superbiæque suæ socium adsciverat. Consultus itaque hac super re* S. Cyprianus, *Rogatiani, qui de diacono suo conqueri, quam mox eum punire maluisset, humilitate laudata, respondet ab omnibus episcopis* D *ratum habendum fuisse, quodcumque in hujusmodi rebellem pro potestate sua episcopali statuisset.*

de diacono contumaci;

117 *Post hæc ex sacris Litteris docet debitam sacerdotibus reverentiam, divinamque in contumaces ultionem breviter exponit. Tandem jubet memoratum diaconum pœnitentiam agere, ac plena humilitate episcopo suo satisfacere; aut si contumax fuerit, deponi vel abstineri, similique pœna illius socium, et si qui alii ejusdem sceleris rei essent, pro Rogatiani libito coerceri. Attamen charitatis ac clementiæ suæ, non minus quam disciplinæ memor, mox subdit :* Hortamur et monemus, ut peccasse se potius intelligant et satisfaciant, et nos propositum nostrum tenere patiantur : magis enim optamus et cupimus contumelias et injurias singulorum clementi patientia vincere, quam sacerdotali licentia vindicare. *Ceterum hæc epistola ad alium quam ad hunc annum facile potest pertinere, cum nihil habeat, unde tempus erui possit.*

quæ forte ad hoc tempus pertinet;

118 *Quinimo Marano visa est potius post motus a Novato excitatos scripta fuisse; quia Sanctus de schismaticis hæreticisque in ea sic meminit :* E Hæc sunt enim initia hæreticorum, et ortus atque conatus schismaticorum, male cogitantium, ut sibi placeant, ut præpositum superbo tumore contemnant. Sic de Ecclesia receditur, sic altare profanum foris collocatur, sic contra pacem Christi et ordinationem atque unitatem Dei rebellatur. *Fateor, Cyprianum hisce verbis Novati ejusque assecларum molitiones designare potuisse, at non video pariter, cur ita loqui non potuerit, etiamsi Novatus nihil etiam tum machinatus fuisset : merito enim vereri poterat Sanctus, ne hujusmodi diaconi audacia, qui jam unum, aut forte etiam plures socios sibi junxerat, in schisma hæresimque erumperet, nisi mature ac fortiter comprimeretur.*

item alium ad Furnenses, in qua

119 *Restat epistola* LXVI, *pro qua ad hunc annum referenda paulo major est probabilitas, ut infra ostendemus, postquam epistolæ argumentum exposuerimus. Africani antistites in quodam concilio, quod* S. Cyprianus *in hac epistola modo* jam pridem, *modo* nuper, *a decessoribus suis celebratum ait, caverant,* ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret; ac, si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec Sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. *Quod eo fine decretum fuerat, ne clerici secularibus* F *curis præpediti, a sui muneris officiis avocarentur; cum* singuli, *ut ibidem præmittitur,* divino sacerdotio honorati, et in clerico ministerio constituti, non nisi altari et Sacrificiis deservire, et precibus atque orationibus vacare debeant. *Contra hunc canonem deliquerat in Furnensi civitate, quæ episcopalis in Africa Proconsulari sedes erat, quidam Geminius Victor, Geminium Faustinum presbyterum, testamento suo tutorem nominando.*

severitatis exemplum statuit.

120 *Re ad* Cyprianum *delata, et coram episcopis, qui aderant, presbyterisque discussa, statutum est, Geminium Victorem secundum canonis rigorem omnino plectendum esse. Sententiam ergo hanc* S. Cyprianus *in laudata epistola ad clerum plebemque Furnensem perscripsit, in qua cum æquitatem canonis probasset, dicens :* Neque enim apud altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes et ministros voluit avocare; et ideo, *inquit,* Victor, cum contra formam nuper in concilio a sacerdotibus datam

A datam Geminium Faustinum presbyterum ausus sit tutorem constituere, non est, quod pro dormitione ejus apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine ejus in ecclesia frequentetur, ut sacerdotum decretum, religiose et necessarie factum, servetur a nobis : simul et ceteris fratribus detur exemplum, ne quis sacerdotes et ministros Dei, altari ejus et ecclesiæ vacantes, ad sæculares molestias devocet. Observari enim de cetero poterit, ne ultra hoc fiat circa personam clericorum, si, quod nunc factum est, fuerit vindicatum.

Cur epistolam hanc

121 *Hoc severitatis exemplum ad præsentem annum* 249, *quo diuturnam Ecclesiæ pacem Decius nondum turbaverat, referendum esse, suadet ipsum Geminii Victoris factum, qui non videtur suorum tutelam presbytero commissurus fuisse sub Decio, aut qui huic proxime successerunt, Gallo et Volusiano, ac Valeriano, quibus imperantibus presbyteri præ ceteris in continuo bonorum vitæque discrimine versabantur, ideoque eorum tutelæ tum quidquam tradere, erat majori periculo exponere. Secus plane sub Philippis accidit, qui religioni Christianæ addicti, Ecclesiam tranquilla pace frui permiserunt. Attamen*
B *Pamelius in Annotationibus conjecturam proponit, non contemnendam. Observat in concilio Carthaginensi pro baptizandis hæreticis celebrato, occurrere* Geminium a Furnis, *huncque verisimiliter eumdem putat cum Geminio Victore, de quo modo agimus. Conjecturam hanc suam confirmat ex eo, quod laudata epistola* presbyteris et diaconibus et plebi Furnis consistentibus, *nulla facta episcopi mentione, inscripta sit; unde suspicari liceat, Furnensem episcopatum per Geminii Victoris obitum tum vacasse. Secundum hæc dicta epistola post famosam illam synodum rejicienda esset. Verum Pamelius ipse conjecturam suam non prorsus certam agnoscit, quia* S. Cyprianus *Geminium Victorem* fratrem *tantum vocat, quo nomine licet etiam episcopos in litterarum inscriptionibus sæpe appellet, dum tamen de his loquitur, eo non utitur; sed* collegas *et* episcopos *scribit.*

ad hoc tempus referamus.

122 Fratrem *Geminium Victorem dixisse videtur, quia Christianus erat; ob quam causam clerum plebemque Furnensem in hac ipsa epistola, et sæpe alias Christianos quoslibet* fratres *appellat. Adde, quod sanctus Præsul, si Geminius ille episcopus fuisset, non prætermisisset delictum ex eo capite aggravare, quod, qui concilii canones maxime curare*
C *debuisset, ipse prior violasset: quemadmodum eum supra num.* 113 *circa diaconum observasse vidimus. Denique, cum Geminio in memorata synodo nullum aliud nomen addatur, potuit hic æque fuisse Geminius Faustinus, qui ex presbytero deinde factus sit Furnensis episcopus. Epistola vero clero plebique Furnensi inscribi potuit propter absentiam episcopi; episcopos enim in diuturna illa Ecclesiæ pace a sedibus suis nimis sæpe abfuisse,* S. Cyprianus *in libro de Lapsis conqueritur. Eminentissimus Baronius factum hoc ad annum* 257, *retulit, sed cur id fecerit, non edixit, ideoque nos morari non debet. Eruditum tamen lectorem hic denuo monitum volo, memoratas quatuor epistolas ad hunc annum* 249 *a nobis recensitas esse, non quod ad alios certo non pertineant, sed quia ad hunc probabiliter possunt referri.*

AUCTORE C. S.

§ VII. Persecutione a Decio excitata, Sanctus ad leonem postulatur, secedit, et proscribitur : secessus hic ab omni sinistra suspicione vindicatur.

Decius persecutionem movet.

D*iuturnam Ecclesiæ pacem horrenda persecutio excepit, auctore Decio, qui, cæsis sub finem anni* 249 *Philippis, occupatoque imperio, vix prius regnandi, quam Christianos persequendi, initium fecit, prout ad hunc ipsum diem in S. Cornelio Papa et martyre, jam observatum est. Hinc Lactantius libro de Mortibus persecutorum cap.* III *et* IV *scribit :* Sed enim postea longa pax rupta est. Exstitit enim post annos plurimos exsecrabile animal Decius, qui vexaret Ecclesiam : quis enim justitiam, nisi malus, persequatur ? Et quasi hujus rei gratia provectus esset ad illud principale fastigium, furere protinus contra Deum cœpit. *Quantam vero non modo corporum, sed et animorum stragem edictis per Romanum orbem publice propositis, et immanium cruciatuum vi brevi illo, quo imperavit, spatio ubique terrarum excitarit, ex eodem Commentario de S. Cornelii gestis colligere licet, et ex dicendis etiam magis apparebit.* E

quam S. Cyprianus ob fidelium delicta,

124 *Persecutionis causam, quantum ad divinam providentiam pertinet*, S. Cyprianus *in libro de Lapsis a morum corruptela, his verbis repetit :* Habenda tamen est, fratres dilectissimi, ratio veritatis; nec sic mentem debet et sensum persecutionis infestæ tenebrosa caligo cæcasse, ut nihil remanserit lucis et luminis, unde divina præcepta perspici possint. Si cladis causa cognoscitur, et medela vulneris invenitur. Dominus probari familiam suam voluit ; et quia traditam nobis divinitus disciplinam pax longa corruperat, jacentem fidem, et pæne, ut ita dixerim, dormientem, censura cœlestis erexit : cumque nos peccatis nostris amplius mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, ut hoc omne, quod gestum est, exploratio potius, quam persecutio videretur.

quæ enumerat,

125 *Mox perversos fidelium mores, qui tempore pacis irrepserant, et divina castigatione egebant,* F *in hunc modum exponit :* Studebant augendo patrimonio singuli ; et obliti, quid credentes aut sub Apostolis ante fecissent, aut semper facere deberent, insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in sacerdotibus religio devota, non in ministris fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata : adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati : ad decipienda corda simplicium callidæ fraudes, circumveniendis fratribus subdolæ voluntates. Jungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere gentilibus membra Christi. Non jurare tantum temere, sed adhuc etiam pejerare : præpositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus invicem dissidere.

divinitus inflictam

126 Episcopi plurimi, quos et hortamento esse oportet ceteris et exemplo, divina procuratione contempta, procuratores rerum sæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas

AUCTORE C. S.

nas provincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ nundinas aucupari, esurientibus in ecclesia fratribus, habere argentum, largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus fœnus augere. Quid non perpeti tales pro peccatis ejusmodi mereremur, cum jam pridem præmonuerit ac dixerit censura divina: « Si dereliquerint legem meam, et in judiciis « meis non ambulaverint, si justificationes meas « prophanaverint, et præcepta mea non observa- « verint, visitabo in virga facinora eorum, et in « flagellis delicta eorum. » Prænuntiata sunt ista nobis et ante prædicta: sed nos datæ legis et observationis immemores, id egimus per nostra peccata, ut, dum Domini mandata contemnimus, ad correctionem delicti et probationem fidei remediis severioribus veniremus. *Huc usque* S. Cyprianus, *persecutione per Decii necem jam extincta.*

et diu ante revelatam

127 *Eamdem pariter causam allegat in epist.* VII, *de precando Deo ad clerum suum data, in qua et camdem persecutionem, tum sævientem mirabili visione divinitus prædictam fuisse scribit.* Nam et illud, *inquit,* ostensum est, quod sederet Paterfamilias, sedente sibi ad dexteram juvene; qui
B juvenis anxius, et cum quadam indignatione subtristis, maxillam manu tenens, mœsto vultu sedebat. Alius vero in sinistra parte consistens, rete portabat, quod se mittere, ut circumstantem populum caperet, minabatur. Et cum miraretur, quid hoc esset, ille, qui vidit; dictum est ei, juvenem, qui ad dexteram sic sederet, contristari et dolere, quod præcepta sua non observarentur; illum vero in sinistra exsultare, quod sibi daretur occasio, ut a Patrefamilias potestatem sumeret sæviendi. Hoc prius longe ostensum est, quam tempestas vastitatis hujus oriretur. Et vidimus impletum, quod fuerat ostensum; ut dum Domini præcepta contemnimus, dum datæ legis mandata salutaria non tenemus, facultatem nocendi inimicus acciperet, minus armatos, et ad repugnandum minus cautos jactu retis operiret.

fuisse scribit.

128 *Cui revelatio hæc facta sit, non edicit quidem* S. Cyprianus; *verisimile tamen est, eam illi ipsi obtigisse, licet velut de tertia persona ex humilitatis studio loquatur; nam hic loquendi modus in simili materia non insolitus est, et hujusmodi visiones ipsi satis frequentes fuisse, liquet tum ex eo, quod ibidem mox subdat:* Oremus
C instanter, et assiduis precibus ingemiscamus: nam et hoc nobis non olim per visionem, fratres carrissimi, exprobatum sciatis, quod dormitemus ex precibus, nec vigilanter oremus: *tum ex epist.* LXIX *ad Florentium Pupianum, ubi de similibus revelationibus pariter meminit*; Quamquam sciam, *subjungens,* somnia ridicula et visiones ineptas quibusdam videri; sed utique illis, qui malunt contra sacerdotes credere, quam sacerdoti. *Nunc, unde digressi sumus, redeamus.*

Decii horrendis edictis

129 *Decius itaque potitus imperio, in Urbe Romana, quantum apparet, persecutionem exorsus, mox S. Fabianum Pontificem martyrio sustulit, de quo ad diem 20 Januarii, qua Romano Martyrologio inscriptus est ac colitur, in Opere nostro actum est. Sed et S. Moysem presbyterum, postea pariter martyrem, Maximum item presbyterum, Nicostratum et nonnullos alios carceri mancipavit. Nec intra Romana mœnia suum in Christianos odium continuit, sed missis quaquaversum edictis, in omnes provincias extendit: quæ quam impia, quamque immania fuerint, colligere licet ex S. Dionysio Alexandrino* D
apud Eusebium lib. VI *Hist. cap.* XLI, *ubi de eo, quod Alexandriam perlatum fuit, sic loquitur:* Jamque aderat edictum imperatoris, illud ipsum fere, quod a Domino nostro prædictum est, horrificum ac terribile exhibens; adeo, ut ipsi etiam electi, si fieri posset, scandalum paterentur.

Carthaginem perlatis, Sanctus ad leonem

130 *Vix ferale edictum Carthaginem perlatum fuerat, quin populi furor in* S. Cyprianum, *cujus non minus virtutes, quam episcopalis dignitas gentilibus odio erant, mox exarserit, eumque* orto statim turbationis impetu primo, et clamore violento, *ut ipse in epist.* XIV *loquitur, ad supplicium* frequenter *postulaverit. Illum ad leonem tum flagitatum fuisse, mox ex Pontio videbimus, ideoque de hoc præcipue tempore pariter intelligenda est epist.* LV, *dum Sanctus* toties ad leonem petitus in circo, in amphitheatro, dominicæ dignationis testimonio honoratus, *in ea dicitur. Nec tumultuoso tantum populi clamore suppliciis se destinatum, sed etiam sæpe quæsitum, in epist.* V *testatur. Non videtur tamen ex verbis mox recitatis eruendum, quod Pamelius in Vita suspicatus est,* ante secessum aliquod confessionis pro Christo specimen ab illo editum fuisse. *Exacerbatis igitur in hunc modum gentilium animis,* E
sanctus Antistes prudenti, ut infra videbimus, consilio cedendum tempestati ratus, egressus Carthagine, in locum paucis suorum cognitum secessit.

postulatus, secedit, et proscribitur,

131 *Dubitandum non est, quin gentiles omnem operam intenderint, ne Sanctus elaberetur: at cum frustra quæsivissent, eum edicto publico proscripserunt. Ita discimus ex epist.* LXIX, *in qua Sanctus ipse de eo sic meminit:* Me autem proscriptionis onere *(persecutio)* depressit; cum publice legeretur: SI QUIS TENET, VEL POSSIDET DE BONIS CÆCILII CYPRIANI EPISCOPI CHRISTIANORUM. *Pontius apud nos cap.* II *Vitæ tum primos populi motus, tum proscriptionem his verbis commemorat:* Statim denique pro talibus meritis etiam proscriptionis gloriam consecutus est. Nec enim aliud oportebat, quam ut eum, qui intra secretam conscientiæ latebram religionis et fidei toto honore florebat, etiam publice celebrata gentilium fama titularet. Potuisset quidem tunc pro velocitate, qua semper omnia consecutus est, etiam martyrii circa eum debita corona properare; maxime cum et suffragiis sæpe repetitis ad leonem postularetur; nisi per omnes ordines gloriarum transeundum illi esset, et sic ad F
summa veniendum; et nisi imminens ruina ope tam fœcundi pectoris indigeret.

probabilius post secessum.

132 *Ex hoc Pontii loco laudatus Pamelius publicam sancti Episcopi proscriptionem seditiosis illis populi clamoribus præposuit, idque citata verba præ se ferunt. Verum cum Sanctus ipse in epistola* XIV *ad clerum Romanum, secessus sui, quem is suspectum habuerat, rationem exponens, nulla publicæ proscriptionis facta mentione, solum populi in se odium, indeque ortam non sine publicæ tranquillitatis periculo seditionem causetur, mihi verisimilius videtur, sanctum Antistitem ab insaniente populo primum ad leonem postulatum esse; cumque communis boni gratia tempestati cessisset, nec appareret, a magistratibus publice proscriptam fuisse, bonaque ejus fisco addicta. Verba Sancti subjungo.* Sicut Domini mandata instruunt, orto statim, *inquit,* turbationis impetu primo, cum me clamore violento frequenter populus flagitasset, non tam meam salutem, quam quietem fratrum publicam cogitans, interim secessi,

AUCTORE C. S.

A cessi, ne per inverecundam præsentiam nostram seditio, quæ cœperat, plus provocaretur. *Ceterum patuit biographus in narratione sua proscriptionem seditiosis populi postulatis præmittere, quia illa auctoritate publica facta fuit.*

Prædicta anno 250,

133 *De tempore, quo hæc gesta sint, nonnulla, sed exigui momenti, inter eruditos est dissensio. Pearsonius in Annalibus Cyprianicis ad annum* 250 *statuit, sanctum Episcopum ipso hujus anni initio flagitatum ad leonem, ac circa medium mensis Januarii proscriptum fuisse; nec tamen ullam utriusque asserti sui rationem allegat. Tillemontius tam tom.* III *Monument. in Persecutione Decii, art.* 2, *quam tom.* IV *in* S. Cypriano, *art.* 7 *opinatur, persecutionem Romæ mense Januario exortam, non nisi Februario Carthagine cœptam esse, edictis ob hiemale tempus eo forsitan serius allatis, postquam S. Fabianus Papa die* 20 *Januarii Romæ martyrio coronatum jam fuisset, et post hujus cædem Mayses et Maximus aliique confessores Romani conjecti in carcerem. Ego Tillemontio in tantum assentior, ut quacumque fuerit moræ causa, existimem persecutionem in Africa, si non mense Februario, certe Januario exeunte, primum inchoatam fuisse. Cur vero ita* B *sentiam, accipe.*

sub finem Januarii

134 *Primarius Romanorum Pontificum Catalogus ab Henschenio nostro ante tom.* I *Aprilis, et a Papebrochio in Propylæo Maii editus, in S. Fabiano hæc habet:* Passus *(S. Fabianus)* 13 Kalend. Februarii... Post passionem ejus Moyses et Maximus presbyteri, et Nicostratus diaconus, comprehensi sunt, et in carcerem missi. *Ad hosce autem confessores* S. Cyprianus *in epistola* XXV *ita loquitur:* Vos... primores et duces ad nostri temporis prælium facti, cœlestis militiæ signa movistis. Vos spiritale certamen, quod nunc geri Deus voluit, vestris virtutibus imbuistis. Vos surgentis belli impetus primos immobili robore atque inconcussa stabilitate fregistis. Inde initia felicia pugnandi orta sunt: inde vincendi auspicia cœperunt. Contigit hic per tormenta consummari martyria; sed qui in congressione præcedens, exemplum virtutis fratribus factus est, cum martyribus in honore communis est. Coronas vestra manu sertas inde huc tradidistis, et de poculo salutari fratribus propinastis.

aut Februarii initium

135 *Jam vero ex hisce ita licet argumentari:* S. Cyprianus *prædictos confessores Romanos tam*C*quam sacræ militiæ, bellique sui temporis primores ac duces, a quibus initia feliciter pugnandi orta fuere, laudat, quia Christum primi confessi fuissent, atque ita Africanis coronas manu sua sertas tradidissent, ac salutari poculo propinassent; id est, quia intrepidæ confessionis exemplum præbuissent. Dicendi igitur sunt Christum confessi, carcerique mancipati, antequam Carthaginenses de negando Christo compellarentur. Porro in carcerem conjecti primum fuere post S. Fabiani martyrium, id est, non ante diem* 20 *Januarii ejusdem anni* 250, *ut ex dictis constat; adeoque nec persecutio prius quam mense Februario ineunte, aut exeunte Januario, Carthagine orta esse censenda est.*

probabilius contigisse

136 *Maranus tamen in Vita* § 5 *censet, ex objectis verbis non confici, confessores illos ante motam Carthagine persecutionem carceri inclusos fuisse, sed tantum cruciatus et tormenta Romæ prius incepisse, quam Carthagine. Ipsius ratio est, quod, cum Sanctus illos, nemine excepto, primores ac duces ad sui temporis prælium statuat, et S. Fabianus nihilominus, consentiente Tillemontio, antequam isti comprehenderentur, confessus et occisus fuerit, non possint recitata verba de eorumdem confessione carcereque intelligi. Atque hinc concludit:* Multo ergo satius est, hæc de martyrum constantia in cruciatibus perferendis, ut tota verborum complexio postulat, accipere. *Verum non apparet, unde erudito viro visa fuerit tota verborum complexio ejusmodi interpretationem postulare: nam neque in textu allato, neque in tota reliqua epistola de toleratis per eos tormentis ulla fit mentio; quæ vero de corona tradita, propinatoque fratribus calice salutari in ea leguntur, æque de inflicta eis ob fidei professionem carceris pœna, quam de aliis cruciatibus dici potuere.*

ostenditur,

137 *Præterea cruciatus illi vel ab ipsis confessoribus, quos alloquitur, vel ab aliis tolerati fuissent: si primum, Maranus ipse difficultatem, quam format, non tollit; cum S. Fabianus ante illorum confessionem etiam supremum supplicium pertulerit. Si alterum; his S. Fabianus certe erat annumerandus. Sed hunc* S. Cyprianus *istis non accenset, cum clare significet, eos, de quorum exemplis agit, etiam in vivis superesse, dicens:* Contigit hic *(Carthagine)* per tormenta consummari martyria; sed qui in congressione præ- E cedens, exemplum virtutis fratribus factus est, cum martyribus in honore communis est. Coronas vestra manu sertas inde *(Roma)* huc *(Carthaginem)* tradidistis *etc. Sane si* S. Cypriano *de Romanis martyribus sermo hic fuisset, eorumdem communem cum martyribus honorem a dato martyribus virtutis exemplo non repetiisset. Quam ob rem mihi potius dicendum videtur, confessores illos idcirco sacri belli primores ducesque appellari, meritaque censendos esse, quia, licet non omnium primi, id est non eodem, quo S. Fabianus die, in ipso tamen persecutionis primo impetu ac eodem pene, quo ille tempore, Christum intrepide confessi, carcerisque ærumnis mulctati fuere.*

Sancti secessus a sinistra suspicione

138 *Ex dictis igitur* S. Cyprianus *sub finem Januarii aut potius Februario jam inchoato anno* 250 *in secretum locum secessit. Porro quia episcopi est gregem suum, maxime calamitoso tempore, tutari, displicuit nonnullis hic Sancti secessus; iis scilicet, quos facti consilium ac ratio latebat. Nam et clerus Romanus in epistola inter Cyprianicas* II *de eo minus honorifice scripsit, ut infra dicemus, et S. Pontius, ut similem suspicionem, siqua forte superesset, penitus tolleret, c.* II F *Vitæ factum hoc ab omni vanæ formidinis suspicione operose purgat, sanctoque Antistite vere dignum ac Ecclesiæ Dei utilissimum ostendit; quemadmodum ibidem legi potest. Quin et Sanctus ipse apud Romanum clerum hac in parte purgare sese, et consilii sui rationem in ep.* XIV *exponere necesse duxit verbis num.* 132 *allegatis; qua de re etiam infra recurret mentio.*

vindicatus;

139 *Noverat scilicet sanctus Episcopus illud Christi apud Matthæum cap.* X *monitum:* Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam; *idque Christum non verbis solum sed et factis, dum Patris sui gloria ac humani generis salus ita exigebat, non semel docuisse. Noverat pariter, quanto Carthaginenses in se odio furerent, quod præsentia sua magis exacerbandum et in plebem suam, nisi ipse cederet locumque iræ daret, redundaturum merito censebat. Neque ignorabat, sese gregi suo salutaribus consiliis e secessu datis, ac per relictos Carthagine ministros, quos inde pariter instrueret, plus profuturum, quam si Christum publice professus, glorioso martyrio coram*

AUCTORE C. S.

coram coronaretur. Hinc, licet ingenti martyrii desiderio, ut postmodum probavit, teneretur, fugam sibi non modo licitam, sed ob ecclesiæ suæ utilitatem etiam necessariam reputabat, ut cum Apostolo ad Philipp. I dicere potuerit: Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum. Quod si vivere in carne hic mihi fructus operis est et quid eligam ignoro. Coarctor autem e duobus: desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius: permanere autem in carne, necessarium propter vos. Et hoc confidens scio, quia manebo et permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum. *Necesse non arbitror pro secessu illo approbando hic plura addere, cum id sat multis biographus loco laudato præstiterit.*

non videtur tamen a Deo

140 *Pearsonius in Annalibus, Tillemontius art. 6, ac Maranus § 7 Vitæ præterea censent, Sanctum a Deo specialiter monitum jussumque esse secedere: laudantque in hanc sententiam Pontium, cui duo posteriores etiam epistolam* X, *alias* IX, *ad Carthaginensem clerum ex eodem secessu datam adjungunt. S. Pontius ab iis laudatus cap.* II *hæc habet:* Vultis scire, secessum illum non fuisse formidinem? Ut nihil aliud excusem; ipse postmodum passus est; quam pas-
B sionem utique ex more vitaret, si et ante vitasset. Fuit vere formido illa, sed justa: formido, quæ Dominum timeret offendere: quæ præceptis Dei mallet obsequi, quam sic coronari. Dicata enim in omnibus Deo mens, et sic divinis admonitionibus mancipata, credidit se, nisi Deo latebram tunc suadenti paruisset, etiam ipsa passione peccare. *Idem cap.* III *cum dixisset, Sancto, dum jamjam comprehendendus esset, ab amicis suis suasum esse, ut denuo sese subduceret, ita prosequitur:* Fecisset forsitan tunc etiam, quod a plurimis et fidelibus patebatur, (*nempe ut fugeret*) si et divino imperio juberetur. *In epistola vero ab iisdem scriptoribus citata* S. Cyprianus *Carthaginenses suos sic alloquitur:* Audietis omnia, quando ad vos reducem me Dominus fecerit, qui, ut secederem, jussit. *Haud equidem inficior,* S. Cypriano, *cui divinæ revelationes frequentes erant, similemandatum forsitan datum fuisse, quali S. Dionysius Alexandrinus in eadem persecutione fugam sibi divinitus imperatam, initamque esse, apud Eusebium lib.* VI *Hist., cap.* XL *testatur: attamen id adducti a laudatis scriptoribus loci non evincunt.*

ipsi specialiter imperatus.

141 *Etenim* S. Cyprianus *dum in epist.* XIV *clero Romano discessus sui rationem exponens, ait:*
C Sicut Domini mandata instruunt,... non tam meam salutem, quam quietem publicam cogitans, interim secessi *etc. consentientibus Tillemontio ac Marano, per* mandata *illa Evangelium designat, nec de divino præcepto sibi præterea dato in ea quidquam meminit; quod tamen unum ipsi omnis apologiæ instar fuisset; nisi quis velit istud alleganti a Romanis fidem non fuisse adhibendam. Hinc verisimile est, eum de eisdem Evangelicis mandatis egisse, dum in epist.* IX *se a Domino jussum discedere dixit. Eodem pariter modo intelligi potest biographus, cum neutro loco expressum Sanctoque nominatim datum præceptum memoret, sed ex ingenti emolumento, quod secessus ille Ecclesiæ contulit, hunc divinæ providentiæ adscribendum probet. Quin et ille ipse loquendi modus;* Dicata enim in omnibus Deo mens, et sic divinis admonitionibus mancipata, credidit se, nisi Deo latebram tunc suadenti paruisset, etiam ipsa passione peccare; *is, inquam, loquendi modus virum timoratum, fugam sibi, ut Deo placeat, capessen-*
dam judicantem denotat potius, quam manifesto D
mandato parentem. Manifestum enim est peccaturum fuisse, quicunque contra divinum expressum præceptum martyrio se offerret. Itaque mandatum hoc non satis verisimile mihi apparet.

§ VIII. Persecutionis progressus et atrocitas: varia lapsorum in ea genera: in quo positum fuerit libellaticorum crimen.

Initio persecutionis

C*um præter ordinarias episcopales curas,* S. Cypriani *in secessu suo latitantis vigilantiam, intentamque in omnia mentem exegerit nuper orta, ac indies magis magisque sæviens persecutio, et quo nihil acerbius amantissimo sui gregis Pastori accidere poterat, fœdus multorum lapsus, et in lapsos importuna aliquot confessorum conniventia, ac multo etiam deterior schismaticorum in iisdem lapsis ad communionem admittendis sacrilega temeritas; necesse est, ut de persecu-*
tionis progressu, varioque in ea lapsorum genere E
ad rerum gestarum clariorem notitiam hunc § præmittamus. Non statim ab initio tormentis in confessores Carthagine sævitum fuisse, non obscure indicat S. Cyprianus *in epistola* XIV, *in qua exponens, quid in secessu suæ plebi præstitisset, inter alia scribit:* Nec confessoribus exhortatio, nec extorribus, quando oportuit, objurgatio... nostra defuit... Postquam vero et tormenta venerunt, sive jam tortis fratribus nostris, sive adhuc, ut torquerentur, inclusis, ad corroborandos et confortandos eos noster sermo penetravit.

tormentis actum non fuit:

143 *Nec minus clare loquitur in epistola* VII, *ubi istud persecutionis incrementum nonnullorum confessorum delictis adscribens, ait:* Quas autem plagas, quæ verbera non meremur, quando nec confessores, qui exemplo ceteris ad bonos mores esse debuerant, teneant disciplinam? Itaque dum quosdam insolenter extollit confessionis suæ tumida et inverecunda jactatio, tormenta venerunt. *Ex aliis epistolis similiter liquet, initio persecutionis exsilium, carceres ac facultatum mulctationem confessoribus inflicta esse; sed cruciatibus eo usque abstentum. Atque hinc colligitur, ex peculiari gentilis plebis in* S. Cyprianum *odio*
factum esse, ut hic ab illa ad leonem postularetur. F
Neque improbabilis est Pearsonii opinio, mitius actum fuisse, quamdiu absente proconsule res a magistratibus gerebatur; aut saltem quamdiu horum curæ permissa est. In hanc sententiam, priorem nempe, quam tenet, laudat epistolam XXXIII, *in qua Aurelius bis confessus dicitur, et sub magistratibus factus extorris, sub proconsule tormenta vicisse. Verba* S. Cypriani *accipe:* Gemino hic agone certavit, bis confessus, et bis confessionis suæ victoria gloriosus... Parum fuerat sub oculis ante paucorum, quando extorris fiebat, congressum fuisse; meruit et in foro congredi clariore virtute, ut post magistratus etiam proconsulem vinceret, et post exsilium tormenta superaret. *Simile exemplum pariter adduxit Pearsonius ex epistola* LVI, *Baluzio* LIII, *in qua Ninus, Clementianus et Florus dicuntur in civitate Capsensi, quæ Byzacenæ provinciæ erat, in eadem* persecutione apprehensi primum... et nomen Domini confessi, violentiam magistratus, et populi frementis impetum *vicisse; sed* postmodum,

A postmodum, cum apud proconsulem pœnis gravibus excruciarentur, vi tormentorum *subacti fuisse.*

sed deinde gravissimis.

144 *Quam vero atrocia apud Afros adhibita fuerint in Christianos tormenta, collige ex epistola* VII *mox laudata, in qua Sanctus sic prosequitur:* Tormenta venerunt, et tormenta sine fine tortoris, sine exitu damnationis, sine solatio mortis; tormenta, quæ ad coronam non facile dimittant, sed tamdiu torqueant, quamdiu dejiciant; nisi aliquis divina dignatione subtractus, inter ipsa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam non termino supplicii, sed velocitate moriendi. *Ad hæc invenerant gentiles modum, quo Christiani omnes vel ad negandam religionem compellerentur, vel Christum aperte aut tacite professi, decretas in confessores pœnas meruisse censerentur. Etenim eodem* S. Cypriano *teste in libro de Lapsis, singulis* explorandæ fidei præfiniebantur dies... Cum dies negantibus præstitutus excessit, quisquis professus intra diem non est, Christianum se esse confessus est. *Attamen is non nisi fuga et relicto patrimonio, tormenta evadebat, prout Sanctus ibidem insinuat, subdens:* Primus est victoriæ titulus, gentilium manibus apprehensum, Dominum confiteri B : secundus ad gloriam gradus est cauta secessione subtractum, Domino reservari. Illa publica, hæc privata confessio est.

In hac persecutione plurimi

145 *Porro ut magnus ex omni ætate sexuque numerus Africanam ecclesiam tum eximia confessione, tum glorioso martyrio, illa tempestate illustrarunt, ita plurimi quoque eam lamentabili lapsu afflixerunt. Multum tamen inter lapsos intererat, quorum cum diversas causas* S. Cyprianus *diligenter distinguendas monuerit, oportet, ut de his etiam agamus. Eorum aliqui nullis cruciatibus adacti, sed solo perculsi timore ac pene sponte Christum negarunt, aut etiam profanis sacrificiis cibisque idolo oblatis sese inquinavere; quos Sanctus propterea in libro de Lapsis acerrimo sermone castigavit.* Non exspectaverunt, *inquit,* saltem, ut ascenderent apprehensi, ut interrogati negarent. Ante aciem multi victi, sine congressione prostrati: nec hoc sibi reliquerunt, ut sacrificare idolis viderentur inviti. Ultro ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam, quam semper optassent.

ignaviter lapsi sunt,

146 Quot illic a magistratibus, vespera urgente, dilati sunt, quot, ne eorum differretur C interitus, etiam rogaverunt? *Deinde post expositam criminis atrocitatem, ac post acrem increpationem;* Multis, *prosequitur,* proprius interitus satis non fuit. Hortamentis mutuis in exitium populus impulsus est, mors invicem letali poculo propinata est. Ac, ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi vel attracti, amiserunt parvuli, quod in primo statim nativitatis exordio fuerant consecuti. *Adverte tamen, erudite lector, non eam* S. Cypriani *mentem fuisse, ut crederet, parvulos ratione nondum utentes, baptismi gratia, quam ante acceperant, per culpam parentum fuisse spoliatos; cum id unum dicere voluerit, hujusmodi parentes, quantum in ipsis erat, ea gratia ipsos spoliasse, prout S. Augustinus in epistola* XCVIII, *alias* XXIII, *ad Bonifacium cap.* II *observat. Hinc et ipse* S. Cyprianus *ibidem mox subdit:* Nonne illi *(parvuli)* cum judicii dies venerit, dicent: Nos nihil mali fecimus, nec derelicto cibo et poculo Domini, ad prophana contagia sponte properavimus. Perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas. Illi nobis Ecclesiam matrem, illi patrem Deum negaverunt, ut dum parvi et improvidi, et tanti facinoris ignari, per alios ad consortium criminum jungimur, aliena fraude caperemur. *Hæc ipse totam culpam in parentes rejiciens, ut S. Augustinus in laudata epistola observat, ad quam curiosum lectorem remitto.*

AUCTORE C. S.

et eorum aliqui divinitus puniti.

147 *Nec defuisse pœnas divinitus inflictas, quibus tanta vesania coerceretur,* S. Cyprianus, *in eodem libro his verbis testatur.* Si incredulis quibusdam minor fides est futurorum, vel præsentibus terreantur. Ecce eorum, qui negaverunt, quæ supplicia conspicimus, quos eorum tristes exitus flemus!... Exempla sunt omnium tormenta paucorum. Unus ex his, qui sponte Capitolium negaturus ascendit, postquam Christum negavit, obmutuit. Pœna inde cœpit, unde cœpit et crimen; ut nec rogare jam posset, qui verba ad precum misericordiam non haberet. Alia in balneis constituta (hoc enim crimini ejus et malis deerat, ut et ad balneas statim pergeret, quæ lavacri vitalis gratiam perdidisset) illic ab immundo spiritu immunda correpta, laniavit dentibus linguam, quæ fuerat vel pasta impie, E vel locuta. Postquam sceleratus cibus sumptus est, in perniciem suam rabies oris armata est. Ipsa sui carnifex exstitit, nec diu superesse postmodum potuit: doloribus ventris et viscerum cruciata defecit. *Subdit et alia divinæ vindictæ in similes lapsos exempla, sed quæ postea contigerunt, et suo loco referemus.*

Alii tormentis victi sunt; alii libellatici facti.

148 *Aliorum longe minus peccatum erat, ac faciliori venia et commiseratione dignus lapsus; eorum scilicet, qui post certamen strenue initum, diuturnis repetitisque tormentis cesserant ex humana infirmitate, de quibus Sanctus in eodem denuo Opere sic ait:* Sed tormenta postmodum venerant et cruciatus graves reluctantibus imminebant. Queri de tormentis potest, qui per tormenta superatus est. Potest excusationem doloris obtendere, qui victus est in dolore... Potest cito proficere ad veniam causa talis. Potest hujusmodi excusatio esse miserabilis. *Ceterum tam hi, quam priores,* sacrificati, thurificati, *vel* negantes *dicebantur. Tertia lapsorum classis, prædictis minus nocens, nec innocens tamen,* libellaticorum *erat, quorum culpa in quo posita fuerit, inter eruditos non satis convenit, ideoque juverit hanc controversiam ad* S. Cypriani *dicta* F *exegisse; cum de lapsis illis crebro per decursum facienda sit mentio.*

Horum delictum

149 *Igitur in epistola* LII *ad Antonianum de his habet:* Cum ergo inter ipsos, qui sacrificaverunt, multa sit diversitas; quæ inclementia est, et quam acerba duritia, libellaticos cum iis, qui sacrificaverunt, jungere; quando is, cui libellus acceptus est, dicat: Ego prius legeram, et episcopo tractante cognoveram, non sacrificandum idolis, nec simulacra servum Dei adorare debere. Et idcirco ne hoc facerem, quod non licebat, cum occasio libelli fuisset oblata, quem nec ipsum acciperem, nisi ostensa fuisset occasio, ad magistratum vel veni, vel alio eunte mandavi, Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me venire non posse; dare me ob hoc præmium, ne, quod non licet, faciam. Nunc tamen etiam iste, qui libello maculatus est, posteaquam nobis admonentibus didicit, nec hoc se facere debuisse, etsi manus pura sit, et os ejus feralis cibi contagia nulla polluerint, conscientiam

AUCTORE C. S.

tiam tamen ejus esse pollutam; flet auditis nobis, et lamentatur, et, quod deliquerit, nunc admonetur, et non tam crimine, quam errore deceptus, quod jam de cetero instructus et paratus sit, contestatur.

quale fuerit, ex S. Cypriano

150 *Idem in libro de Lapsis eorumdem ita meminit:* Nec sibi quo minus agant pœnitentiam, blandiantur, qui, etsi nefandis sacrificiis manus non contaminaverunt, libellis tamen conscientiam polluerunt. Et illa professio denegantis, contestatio est Christiani, quod fuerat, abnuentis. Fecisse se dixit, quidquid alius faciendo commisit. Cumque scriptum sit: Non potestis duobus dominis servire; servivit sæculari domino, qui obtemperavit ejus edicto; magis obedivit humano imperio, quam Deo. Viderit, an minore vel dedecore vel crimine apud homines publicaverit, quod admisit; Deum tamen judicem fugere et vitare non poterit. *Et rursum post aliqua:* Derideri et circumveniri Deus non potest, nec astutia aliqua fallente deludi...Christus in præceptis suis dicit: Qui confusus me fuerit, confundet eum Filius hominis: et Christianum se putat, qui Christianus esse aut confunditur aut veretur? Quomodo potest esse cum Christo, qui ad Christum pertinere aut erubescit, aut B metuit?

et ex Romani cleri epistola

151 Minus plane peccaverit non videndo idola, nec sub oculis circumstantis atque insultantis populi sanctitatem fidei prophanando, non polluendo manus suas funestis sacrificiis, nec sceleratis cibis ora maculando. Hoc eo proficit, ut sit minor culpa, non ut innocens conscientia. Facilius potest ad veniam criminis pervenire; non est tamen immunis a crimine. *Cum paulo severiori censura libellaticorum culpam clerus Romanus in epist.* XXXI *ad* S. Cyprianum *exponit, dicens:* Hoc nos non falso dicere, superiores nostræ litteræ probaverunt, in quibus vobis sententiam nostram dilucida expositione protulimus, et adversus eos, qui se ipsos infideles illicita nefariorum libellorum professione prodiderant, quasi evasuri irretientes illos diaboli laqueos viderentur, quo non minus, quam si ad nefarias aras accessissent; hoc ipso, quod ipsum contestati fuerant, tenerentur; sed etiam adversus illos, qui acta fecissent, licet præsentes, cum fierent, non adfuissent; cum præsentiam suam utique, ut sic scriberentur, mandando fecissent.

inquiritur.

152 Non est enim immunis a scelere, qui, C ut fieret, imperavit; nec est alienus a crimine, cujus consensu, licet non a se admissum crimen, tamen publice legitur: et cum totum fidei sacramentum in confessione Christi nominis intelligatur esse digestum, qui fallaces in excusatione præstigias quærit, negavit; et qui vult videri propositis adversus Evangelium vel edictis vel legibus satisfecisse, hoc ipso jam paruit, quod videri paruisse se voluit. *Hæc illi. Ex hactenus autem dictis colliguntur sequentia. Primo, libelli illi in Africa a Christianis idcirco adhibiti sunt, ne ad publicam fidei professionem compulsi, pœnas in confessores sancitas tolerarent. Secundo libellum obtenturi, Christum vel per se vel alios apud magistratus aperte vel tacite privatim confitebantur, et idolorum cultum plane illicitum sibique interdictum protestabantur; ideoque ejusmodi libellum dato pretio comparabant, ne ad tantum nefas urgerentur. Tertio ejusmodi tamen erant aut libellus, aut illius obtinendi modus, aut adjuncta denique, ut qui eum accepisset, aliquo sensu fidem negasse censeri potuerit; ita tamen, ut* non tam crimine, quam errore deceptus *id egisset, et irretientes diaboli laqueos astutia quadam se evasisse sibi blandiretur. Quarto libellatici delictum in eo positum erat, quod voluerit videri edictis obtemperasse, quod Christum publice confiteri erubuerit aut metuerit, dixeritque, fecisse se, quidquid alius adversus fidei confessionem faciendo commisit. Quinto denique; conficiebantur acta quædam, in quibus libellatici crimen abnegationis, licet non ab eo admissum, publice legebatur.* D

Probatur, eos fidem,

153 *Hinc non satis accurate S. Augustinus (quod cum reverentia tanti doctoris dicere liceat) lib.* IV *de Baptismo num.* 6 *libellaticos Africæ interpretatus fuisse videtur eos,* qui in tempore persecutionis per libellos se thurificaturos professi erant; *nam* S. Cypriano *teste, libellaticus* fecisse se (*non facturum*) dixit, quidquid alius faciendo commisit. *Nisi forte etiam alii libellatici fuerint, qui* thurificaturos, *se per libellum professi fuere. Nec admitti potest Eminentissimi Baronii tom.* II *Annal. ad annum Christi* 253, *num.* 19 *sententia, opinantis* libellatici causam fuisse hujuscemodi, ut, etsi minus quis sacrificium diis offerret, tamen aliqua per se, vel per alium, edita professione fidem negaret: ne vero, sicut ceteri, traheretur ignominiose ad aram, id E pecunia, *ait,* ut dictum est, redimebat. *In hanc opinionem ipse ivit, ut ostenderet, libellaticos ab Ecclesia Romana æque atque Africana merito damnatos fuisse; sed ob aliam causam, quam quod pretium solvissent, ne fidem negare cogerentur, sive quod vexationem, a gentilibus in persecutione inferri solitam, pecunia redemissent, quod contra Tertull. errorem licitum esse probaverat.*

professione expresse edita.

154 *Sed quemadmodum libellaticorum scelus ab hujusmodi redemptione, quæ Tertulliano perperam displicuit, non posse repeti, recte docuit Eminentissimus annalista, ita etiam aliunde quam a negata eo, quo dixit modo, Christiana fide repetendum est. Ex dictis enim libellaticus per se vel per alios Christum apud magistratum privatim saltem tacite profitebatur: dicebat enim:* Ad magistratum vel veni, vel alio eunte mandavi, Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me venire non posse; dare me ob hoc præmium, ne, quod non licet, faciam. *Deinde quodcumque libellaticus egerit, id ejusmodi erat, ut* non tam crimine, quam errore deceptus, *id sibi licitum esse persuaderet, priusquam oppositum a sancto Episcopo suo intellexisset: ut quis credat, Carthaginenses tam emotæ mentis fuisse, ut Christum privatim negare sibi licitum arbitrarentur, idque* S. Cyprianum *eorum non tam crimini, quam errori, adscripturum fuisse?* F

non negasse,

155 *Adde, quod Sanctus iisdem non objiciat illa Christi verba;* Qui me negaverit coram hominibus etc.; *sed;* Qui confusus me fuerit, confundet eum Filius hominis; *atque inde inferat;* Et Christianum se putat, qui Christianus esse aut confunditur aut veretur? Quomodo potest esse cum Christo, qui ad Christum pertinere, aut erubescit, aut metuit? *Damnabilem scilicet pudorem aut metum illis exprobrat, quo Christum profiteri vel erubuerant, vel metuerant, publice scilicet; nam privatim confessos fuisse prænoverat. At vero in Baronii sententia Christum privatim coram magistratu non modo erubuissent, sed et negassent; ac cetera securi, id unum dato pretio cavissent, ne, ut reliqui, ad aras ignominiose traherentur. Præterea si libellatici verbo scriptove, Christum expresse negassent, an* S. Cyprianus *eorum*

A *rum ora ac manus pura et incontaminata agnovisset, solamque arguisset conscientiam? Sane ea, licet non impio thure aut nefandis cibis, jam turpi tamen negatione polluta fuissent, meritoque Sanctus his dicere potuisset, quod sacrificantibus in eodem libro de Lapsis objecerat:* Nonne... brachia conciderunt? Nonne sensus obstupuit, lingua hæsit, sermo defecit? Stare illic potuit Dei servus, et loqui et renuntiare Christo, qui jam diabolo renuntiaverat et seculo!

neque id ex Martialis ac Basilidis

156 *At tam procul abest, ut hæc vel similia libellaticis objecerit, ut solam culparit conscientiam, eosque non tam crimine quam errore deceptos, venia dignos ratus, in concilio anno* 251 *Carthagine celebrato, consentientibus ceteris episcopis, ad pacem admiserit, licet sacrificatis non nisi post pœnitentiam plenam, aut in vitæ periculo eam gratiam concedendam interim decreverit, prout ipse in epist.* LII *ad Antonianum testatur. Existimat tamen Baronius ad annum citatum num.* 24, *sententiam suam solide probari exemplo Martialis episcopi in Hispania, de quo Sanctus in epist.* LXVIII *hæc scribit:* Cum... Basilides et Martialis nefando idololatriæ libello contaminati sint, Basilides adhuc insuper præter libelli ma- B culam, cum in infirmitate decumberet, in Deum blasphemaverit,... Martialis quoque præter gentilium turpia et lutulenta convivia in collegio diu frequentata, et filios in eodem collegio exterarum gentium more apud prophana sepulcra depositos et alienigenis consepultos, actis etiam publice habitis apud procuratorem ducenarium, obtemperasse se idololatriæ et Christum negasse, contestatus sit,... frustra tales episcopatum sibi usurpare conantur. *Hæc autem sic excipit Baronius:* Igitur ut Martialis libellaticus diceretur, hoc præcessit, quod actis publicis se Christum negare fuerit contestatus; ob eamque causam postea securitatis a proconsule, ut demonstratum est, data pecunia libellum acceperit.

causa evinci.

157 *Ita quidem Eminentissimus; sed respondeo*, Basilidem, et Martialem *non solum* libellis idololatriæ commaculatos, *sed et* nefandorum facinorum conscientia vinctos *initio epistolæ dici. Libelli itaque crimen utrique fuit commune; sed* præter libelli maculam *Basilides blasphemiam. Martialis alia facinora commiserat, quæ verbis recitatis velut utrique propria adscribuntur, et inter quæ potuit fuisse illa Martialis impia contestatio, cujus Basilides, licet libellaticus, non fue-* C *rit reus, sicut nec ceterorum alterius criminum fuisse dicitur. Certe inter Martialis propria crimina contestatio ista eodem modo, quo inter Basilidis delicta blasphemia ibidem recensetur. Nec mirum esset, si homo impius, qui turpia et lutulenta gentilium convivia frequentare, aliaque ex eorumdem more facere non erubuerat, plus aliquid fecerit, quam quod ad libellum obtinendum necesse esset. Præterea inferius ostendemus, qua ratione abjecta verba, si de simplici libelli impetratione accipienda sint, sine expresso fidei negatione possint exponi.*

Natalis Alexandri sententia

158 *Natalis Alexander tom.* V *Hist. Eccles., editionis Parisiensis anni* 1714, *Seculo* III, *initio dissert.* V *cum libellaticis confudisse videtur eos, quos Tertullianus libro de Fuga in persecutione cap.* XII *et* XIII *graviter arguit, quod periculum ac vexationem ab ethnicis dato pretio redimissent, quamquam de cetero Christum nulla ratione verbo factove negassent, nec negare voluissent. Sed perperam: constat enim librum hunc a Tertulliano, Montanistarum pseudo-paraclito jam infatuato,*

conscriptum fuisse contra Ecclesiæ doctrinam, quæ ut fugam in persecutione, ita etiam meram vexationis redemptionem permittebat. Idem Alexander duas ibi libellaticorum classes præterea statuit; alteram eorum, qui Christianos se coram judice confessi, libellum securitatis pretio obtinebant, ne ad immolandum idolis, aut fidem palam profitendam cogerentur: alteram illorum, qui Christianos se non esse apud judicem contestati, simili munere libellum emebant, in quo edictis paruisse dicebantur, ideoque in eos ulterius inquirendum non esse.

AUCTORE C. S.

partim rejicitur.

159 *Primam asserti sui partem ex* S. Cypriano *nobiscum probat: secundam exemplo Martialis, ad quod mox respondimus. Id unum hic addo, si alibi duplex fuerit libellaticorum genus, quorum unum præter libelli maculam etiam expressæ abnegationis scelus contraxerit, id in Africa locum non habuisse: cum S. Cyprianus, qui sacrificatorum causas diligenter distinguendas monet, nullum inter libellaticos discrimen aliud statuat, quam quod eorum aliqui judicem ipsi adiissent, alii alios, qui illorum nomine libellum obtinerent, ad eumdem misissent. Unde etiam in concilio Carthaginensi omnes libellaticos sine ullo discrimine admissos fuisse Sanctus in epist.* LII, *his* E *verbis testatur:* Placuit, frater carissime, examinatis causis singulorum, *(lapsorum)* libellaticos interim admitti, sacrificatis in exitu subveniri.

Libellaticorum crimen

160 *Ne longior sim, prætereo aliorum opiniones, quæ a recensitis parum discrepant, et præ quibus omnibus mihi placet Marani sententia, existimantis, libellaticos nec voce nec scripto quidquam impie se facturos promisisse, nec a se factum declarasse; sed in eo eorum delictum positum fuisse, quod securitatis libellos ea conditione a magistratibus accepissent, ut in actis publicis scriberetur, illos sacrificasse ac Christum negasse, quamvis neutrum commisissent. In hac sententia libellaticorum delictum fuit impia ac perniciosa simulatio, qua edictis paruisse videri voluere, ut hac ratione tam suæ quam judicum securitati consulerent. Id ita esse præter hac usque dicta probat* S. Cypriani *epistola ad Fortunatum de Exhortatione martyrii cap.* XI, *ubi libellaticorum crimini factum Eleazari ex lib.* II *Machabæorum cap.* VI *opponitur.*

in eo positum fuisse videtur

161 Ac ne quis, *inquit Sanctus*, vel libelli vel alicujus rei oblata sibi occasione, qua fallat, amplectatur decipientium malum munus, nec Elea- F zarus tacendus est; qui, cum sibi a ministris regis offerretur facultas, ut accepta carne, qua liceret sibi vesci, ad circumveniendum regem, simularet se illa edere, quæ de sacrificiis, atque illicitis cibis ingerebantur, consentire ad hanc fallaciam noluit, dicens, nec ætati suæ nec nobilitati convenire id fingere, quo ceteri scandalizarentur, et in errorem inducerentur, existimantes Eleazarum nonaginta annos natum ad alienigenarum morem, relicta et prodita Dei Lege, transiisse; nec tanti esse lucrari brevia vitæ momenta, ut offenso Deo, incurreret æterna supplicia. *Hæc ille; quibus cum Eleazari, mortem impiæ simulationi præferentis, exemplo Christianos a libellis accipiendis deterreat, satis indicat, libellaticorum noxam in illicita simulatione sitam fuisse.*

quod consentirent, ut Christum negasse

162 *Id ipsum insinuant varia tam ejusdem Sancti, quam Romani cleri de iis dicta: veluti dum prior ait:* Fecisse se dixit (*libellaticus*) quidquid alius faciendo commisit. *Et:* Derideri et circumveniri Deus non potest, nec astutia

aliqua

AUCTORE C. S.

aliqua fallente deludi. *Et Romanus clerus:* Nec est alienus a crimine, cujus consensu, licet non a se admissum crimen, tamen publice legitur. *Ac rursum:* Cum totum fidei sacramentum in confessione Christi nominis intelligatur esse digestum; qui fallaces in excusatione præstigias quærit, negavit; et qui vult videri propositis adversus Evangelium vel edictis vel legibus satisfecisse, hoc ipso jam paruit, quod videri paruisse se voluit. *Advertis haud dubie, erudite lector, in allatis textibus fraudem, astutiam, simulationem continue memorari, nec libellaticos alia ratione Christum negasse, aut edictis paruisse argui, quam quod fallaces præstigias quæsierint, et videri voluerint paruisse. Hinc collige, quid iidem scriptores sibi velint, dum de iisdem libellaticis ita loquuntur, quasi edictis reipsa paruissent, Christumque negassent; scilicet id impia simulatione, non expressa professione ab iis factum volunt. Atque ita forsitan intelligendus est locus* S. Cypriani *de Martiale episcopo libellatico, num.* 156 *nobis objectus.*

scriberentur.

163 *In hac sententia pariter recte intelligitur, libellaticos,* S. Cypriano *teste, manus et ora impolluta servasse, solamque maculasse conscientiam. Liquet etiam, cur hujusmodi lapsus* non tam crimine, quam errore deceptus *fuisse, ab eodem dicatur; videlicet quia is sibi licitum reputabat consentire, ut sacrificasse scriberetur, dummodo id reipsa non præstitisset,* existimans sibi satis esse, quod non sacrificaverit, errore deceptus, *ut in eadem epistola repetitur. Est quidem is error manifestus, sed non talis, quin incauta plebs, præsertim persecutorum metu percita, eo seduci, sicque irretientes diaboli laqueos, prout Romanus clerus ait, evasura sibi videri potuerit; simili fere errore, quo Eleazaro amici persuaderi posse speraverant, ut licitis carnibus vescens, impio edicto paruisse videretur.*

§ IX. Sanctus e secessu suo episcopatum strenue administrat; per litteras purgat se apud clerum Romanum: tempus, quo epistolæ II, III et XIV scriptæ sint.

Modus, quo Sanctus Episcopus

Sanctus Cyprianus *in locum paucis, ut jam nonnuimus, cognitum, nec a biographo indicatum profectus, corpore, non animo, a suis aberat, nec ullam vigilantissimi pastoris partem, non secus atque præsens fuisset, in se desiderari patiebatur. Priusquam præclara illius in secessu facta singulatim percurramus, juverit nonnulla circa episcopatus ex eodem loco administrandi modum generatim observasse. Quo minus detrimenti Carthaginensis ecclesiæ sua absentia caperet, presbyteros ac diaconos,* quorum minime illic invidiosa, et non adeo periculosa præsentia *erat, ut in epist.* v *loquitur,* Carthagine relictos, *tam suo, quam ipsorum munere strenue fungi jussit. His pauperum, confessorum, martyrumque curam, disciplinæ vigorem, et quidquid ipse præsens præstaturus fuisset, assiduis monitis commendabat.*

e secessu suo

165 *Inter hos in epist.* XL *præcipue memorantur* Virtius *aut* Briccius, fidelissimus atque integerrimus presbyter, *ac* Rogatianus et Numidicus presbyteri confessores, et gloria divinæ dignationis illustres; *qui duo postremi inter Martyres ad diem 6 Augusti et 26 Octobris Martyrologio Romano adscripti sunt. Eosdem duos in ep.* XXXVIII, *una cum Caldonio et Herculano episcopis,* vicarios *pro se missos vocat. Forsitan his etiam additus fuit quidam Victor pariter episcopus; nam hic cum ceteris quatuor epistolam* XXXIX *ad* S. Cyprianum *scripsisse legitur. Egregiam quoque Sancto operam navavit Tertullus, presbyter, ut apparet, qui in epist.* XXXVII fidelissimus et devotissimus frater noster *ab eo vocatur,* et pro cetera sollicitudine et cura sua, quam fratribus in omni obsequio operationis impertit, *præclare laudatur, quique sancto Episcopo suo auctor fuit, ne rebus nondum pacatis, Carthaginem reverteretur, ut in epist.* V *legitur, et nos infra dicemus.*

episcopatum suum

166 *Sic tamen isti cum ceteris absentis Episcopi partes explebant, ut sine illius consilio nihilque nihil agerent, utque rerum a se gestarum accuratam rationem ipsi redderent; ita ut non tam illi, quam hic per illos episcopatum administraret. Sed et ipse quoque, secundum quod ante decreverat, nihil illis insciis faciebat; aut si temporis ac rerum ratio aliter exegisset, de eo mox illos certiores fieri curabat. Litteras suas more tum temporis inter episcopos recepto per latores clericos transmittebat; ideoque cum nec ipsi, quos mitteret, adessent, et parvus eorumdem numerus, qui Carthagine degebant, ad quotidiana officia vix sufficeret, alios ad id munus ordinare debuit, ut in epist.* XXIV *testatur. E reliquis secessus sui sociis non nisi Victorem nominat; idque in epist.* IV *ad clerum suum dicens:* Salutant vos Victor diaconus, et qui mecum sunt; *ac rursum in epist.* VI: Victor quoque ex lectore diaconus, qui mecum est, misit vobis CLXXV.

strenue administrat.

167 *Non sic tamen ignotus erat secessus illius locus, quin præter clericos perferendis litteris destinatos etiam nonnulli alii ad ipsum quandoque accederent. Nam et in epist.* XXXIII *et* XXXIV *Aurelium et Celerinum a se et collegis suis,* qui præsentes aderant, *lectores ordinatos fuisse scribit, et in* XV *ad confessores Romanos indicat, sese coram pluribus ibidem nonnumquam sacrificasse;* Et nos quidem, *inquiens,* vestri diebus ac noctibus memores, et quando in sacrificiis precem cum pluribus facimus, et cum in secessu privatis precibus oramus, coronis ac laudibus vestris plenam a Domino faventiam postulamus. *His prænotatis, ad Sancti gesta veniamus, quæ, cum Pontius secessum illum tantummodo perstrinxerit, ex illius epistolis eruenda sunt; ideoque id in primis curandum, ut singulæ ad suum, quo scriptæ fuerint, tempus, quantum fieri potest, referantur.*

Clero Romano.

168 *Facem reliquis præfert epistola* XIV, *alias* XV, *a* S. Cypriano *ad clerum Romanum data, in qua Sanctus tredecim epistolas pro suæ sedis administratione ad id usque tempus a se scriptas memorat, de quibus mox agemus, postquam rationem, ob quam* XIV, *sive* XV, *conscripta fuit, exposuerimus. Romanam S. Petri Cathedram per S. Fabiani martyrium, qui die 20 Januarii coronatus fuerat, vacantem, ejusdem Ecclesiæ clerus strenue administrabat, cum Crementius, aliis* Clementius *dictus, subdiaconus, incertum, qua de causa, Carthagine Romam venit, illumque de* S. Cypriani *secessu certiorem fecit. Romani, re intellecta, et de secedendi causis, aut non, aut perperam instructi, ignarique quanta cum sollicitudine S. Episcopus etiam absens gregem suum gubernaret, duas per eumdem Crementium epistolas in Africam transmisere; unam ad* S. Cyprianum, *qua*

S.

A *S. Fabiani martyrium nuntiabant; alteram ad clerum Carthaginensem, qua hunc ad obeundas absentis Episcopi partes hortabantur.*

de secessu suo

169 *Harum prior non superest; sed de ea meminit* S. Cyprianus, *ut mox videbimus. Posteriorem primus edidit Morelius, et ex eo Pamelius inter epistolas loco tertio, monens tamen eam mendis scatere, quæ Mss. codicum defectu corrigere non potuit; unde paulo aliter exstat in Baluziana editione, quam sequimur, ubi e duobus codicibus Mss. secundo loco excusa est. Illius initium est:* Didicimus, secessisse benedictum papam Cyprianum, a Crementio subdiacono, qui a vobis ad nos venit certa de causa: quod utique recte fecerit, propterea quod sit persona insignis. *Atque hæc quidem de* S. Cypriano *honorifice: verum cum deinde de boni pastoris exemplo, qui animam suam pro ovibus suis posuit, Carthaginensem clerum ad succurrendum gregi suo excitent, moneantque vitandam mercenarii ignaviam, qui viso lupo fugit, relictis ovibus; non obscure secessum Sancti improbant, de quo sinistre sive a Crementio, sive ab aliis, fuerat ipsis renuntiatum, ut ex epist.* XV *mox dicemus.*

sinistre suspicanti.

170 Cyprianus, *lectis utriusque litteris, pro vario earum argumento varie affectus est, et per* B *epistolam* IX *Romanis respondit. Ac in prima quidem hujus parte gaudium suum de glorioso S. Fabiani martyrio significavit, iisque gratulatus est; in altera vero parte epistolam ad clerum suum datam, molestam sibi accidisse insinuavit, eamque velut de suppositione vel adulteratione sibi suspectam ad eosdem recognoscendam remisit.* Legi etiam, *inquit,* litteras, in quibus nec quis scripserit, nec ad quos scriptum sit, significanter expressum est. Et quoniam me in iisdem litteris et scriptura et sensus et chartæ ipsæ quoque moverunt, ne quid ex vero vel subtractum sit, vel immutatum, eamdem ad vos epistolam authenticam remisi, ut recognoscatis, an ipsa sit, quam Crementio hypodiacono perferendam dedistis: perquam etenim grave est, si epistolæ clericæ veritas mendacio aliquo et fraude corrupta est. Hoc igitur ut scire possimus, et scripturam, et subscriptionem, an vestra sit, recognoscite, et nobis, quid sit in vero rescribite. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

rescribit.

171 *Eo consilio Sanctus usus videtur, ut Romani mentem suam sibimetipsi aperirent, simulque intelligerent, epistolam illam, contra ac* C *petierant, ad alios quoscumque minime transmittendam esse: quod autem ait:* nec quis scripserit, nec ad quos scriptum sit, significanter expressum esse; *verum est: neque enim illi præfixa legitur solita inscriptio, neque Romani aut Carthaginensis cleri in ea ulla expressa fit mentio. Verum aliter quam Sanctus sibi persuaserat, accidit: Romani enim nullum ad epistolam responsum dedere; forsitan altum illud* Cypriani *de suo secessu ac secedendi causis in laudata epistola silentium, remissasque sibi litteras suas, minus favorabiliter, ut promptum erat fieri, interpretati.*

Ad eumdem scribit alteram epistolam.

172 *Itaque diu post, cum nihil responsi acciperet, aliam epistolam, quæ Baluzio* XIV *est, ad eosdem conscripsit, quæ eam res ad id usque tempus a Sancto gestas compendiose exponat, ac simul quædam sit ejusdem apologia, utile duxi eam hic recitare.* Cyprianus presbyteris et diaconibus Romæ consistentibus fratribus salutem. Quoniam comperi, fratres carissimi, minus simpliciter et minus fideliter vobis renuntiari, quæ hic a nobis et gesta sunt, et geruntur, necessarium duxi has ad vos litteras facere, quibus vobis actus nostri et disciplinæ et diligentiæ ratio redderetur. Nam sicut Domini mandata instruunt, orto statim turbationis impetu primo, cum me clamore violento frequenter populus flagitasset, non tam meam salutem, quam quietem fratrum publicam cogitans, interim secessi, ne per inverecundam præsentiam nostram seditio, quæ cœperat, plus provocaretur.

in qua se purgat, suamque

173 Absens tamen corpore, nec spiritu, nec actu, nec monitis meis defui, quo minus secundum Domini præcepta fratribus nostris, in quibus possem, mea mediocritate consulerem. Et quid egerim loquuntur vobis epistolæ pro temporibus emissæ, numero tredecim, quas ad vos transmisi; in quibus nec clero consilium, nec confessoribus exhortatio, nec extorribus, quando oportuit, objurgatio, nec universæ fraternitati ad precandam Dei misericordiam allocutio et persuasio nostra defuit, quantum secundum legem fidei et timorem Dei, Domino suggerente, nostra mediocritas potuit eniti. Posteaquam vero et tormenta venerunt; sive jam tortis fratribus nostris, sive adhuc, ut torquerentur, inclusis, ad corroborandos et confortandos eos noster sermo penetravit.

in gregem suum

174 Item cum comperissem, eos, qui sacrilegis E contactibus manus suas atque ora maculassent, vel nefandis libellis nihilominus conscientiam polluissent, exambire ad martyres passim, confessores quoque importuna et gratiosa deprecatione corrumpere, ut sine ullo discrimine atque examine singulorum darentur quotidie libellorum millia contra Evangelii legem; litteras feci, quibus martyres et confessores consilio meo, quantum possem, ad Dominica præcepta revocarem. Item presbyteris et diaconibus non defuit sacerdotii vigor, ut quidam minus disciplinæ memores et temeraria festinatione præcipites, qui cum lapsis communicare jam cœperant, comprimerentur, intercedentibus nobis. Plebi quoque ipsi, quantum potuimus, animum composuimus, et ut ecclesiastica disciplina servaretur, instruximus.

vigilantiam

175 Postmodum vero cum quidam de lapsis, sive sua sponte, sive aliquo incitatore, audaci flagitatione proruerent, ut pacem, sibi a martyribus et confessoribus promissam, extorquere violento impetu niterentur; de hoc etiam bis ad clerum litteras feci, et legi eis mandavi, ut ad illorum violentiam interim quoquo genere mitigandam, si qui libello a martyribus accepto, F de sæculo excederent, exomologesi facta, et manu eis in pœnitentiam imposita, cum pace sibi a martyribus promissa ad Dominum remitterentur. Nec in hoc legem dedi, aut me auctorem temere constitui: sed cum videretur et honor martyribus habendus, et eorum, qui omnia turbare cupiebant, impetus comprimendus, et præterea vestra scripta legissem, quæ huc ad clerum nostrum per Crementium hypodiaconum nuper feceratis, ut iis, qui post lapsum infirmitate apprehensi essent, et pœnitentes communicationem desiderarent, subveniretur; standum putavi et cum vestra sententia, ne actus noster, qui adunatus esse, et consentire circa omnia debet, in aliquo discreparet.

egregie probat.

176 Plane ceterorum causas, quamvis libello a martyribus accepto, differri mandavi, et in nostram præsentiam reservari, ut cum pace a Domino nobis data plures præpositi convenire in unum cœperimus, communicato etiam vobiscum consilio, disponere singula et reformare possimus.

AUCTORE C. S.

mus. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere. *Hæc S. Cyprianus, quibus modeste, sed efficaciter justissimas secedendi causas et perpetuam e secessu in gregem suum vigilantiam, curamque illi sollicite impensam, Romano clero probavit. Observare præterea licet, cum illam ipsam Romanorum epistolam, quam veluti suspectam prius remiserat, hic laudare; imo et in lapsorum causa sequendam sibi putasse; nam quod de lapsis infirmitate aprebensis ait, in illa sic legitur :* Si, qui in hanc tentationem inciderunt, cœperint apprehensi infirmitate, et agant pœnitentiam facti sui, et desiderent communionem, utique subveniri eis debet. *Porro hæc* S. Cypriani *epistola omnis, si qua de eo fuerit sinistra suspicio, e Romanorum animis penitus erasa est, floruitque deinceps inter hos et illum mira consensio et consiliorum communicatio.*

Cleri Romani epistolam

177 *Nunc in tempus, quo Romanus clerus laudatas epistolas ad* S. Cyprianum *et ad Carthaginensem clerum dedit, Sanctusque per epistolam* XIV, *alias* XV, *responderit, indagandum est, ut hinc res gestas, de quibus in hac meminit, ad suum pariter tempus referre possimus. In primis cum Crementius sancti Episcopi sui secessum* B *primus Romæ nuntiaverit, non potuit is citius quam mense Februario, aut ad summum Januario exeunte, ex Africa navigare; nam alterutro tempore* S. Cyprianum *secessisse supra diximus. Neque ejusdem Crementii reditum Carthaginem diu posse differri, suadet* S. Cyprianus *in priori epistola sua ad Romanos dicens :* Cum de excessu boni viri (*S. Fabiani*) collegæ mei rumor apud nos incertus esset, fratres carissimi, et opinio dubia nutaret, accepi a vobis litteras ad me missas per Crementium hypodiaconum, quibus plenissime de glorioso ejus exitu instruerer. *Etenim hæc insinuant quidem, aliquod notabile tempus inter S. Fabiani martyrium nunciumque de eo per Crementium allatum fluxisse; sed tamen non omnino diuturnum; alioquin enim ante Crementii adventum de re tum celebri certiora in Africa didicissent. Adde, quod alias sine satis probabili ratione dicendi sint Romani nimis diu distulisse sancti Pontificis sui mortem* Cypriano *nuntiare.*

mense Februario

178 *Præterea Crementium in Africam remeasse ante Pascha, quod anno* 250 *secundum Victorii Cyclum die* 7 *Aprilis, aut secundum Hippolyti die* 31 *Martii, ut apud Bucherium videre est, celebrandum erat, ex iis, quæ subdo, colligitur.* C *Celerinus in epistola sua ad Lucianum, quæ inter Cyprianicas est* XX, *de sexaginta quinque confessoribus, Carthagine Romam appulsis, ibidemque jam aliquo tempore benigne sustentatis meminit. Epistolam vero illam non diu post memoratum Pascha a se scriptam fuisse, ipse ibidem his verbis significat :* Pro cujus factis (*sororis lapsu in fide*) ego in hac die lætitiæ Paschæ flens die ac nocte, in cilicio et cinere lacrymabundus dies exegi, et exigo usque in hodiernum diem. *Itaque confessores illi non serius quam circa Pascha, id est, quam mense Martio aut Aprili eo advenere. Nec ignorabant hi haud dubie* S. Cypriani *episcopi sui secessum, ideoque nec dubium apparet, quin hunc Romano clero aut primi indicarint, aut confirmaverint.*

aut Martio scriptam esse,

179 *Atqui tamen laudatus clerus in epistola ad Carthaginenses sic loquitur, quasi secessum illum ex solo Crementio accepisset;* Didicimus, *inquiens,* secessisse benedictum papam Cyprianum, a Crementio subdiacono, qui a vobis ad nos venit certa ex causa. *Dicendum igitur est, Romanos memoratas litteras suas, in Africam deferendas, Crementio jam dedisse, antequam confessores illi Romam advenissent; neque enim ulla alia* D *verisimilis ratio occurrit, ob quam Romani non æque de illorum illustrium pro fide exsulum, quam de Crementii subdiaconi, qui quadam certa ex causa eodem appulerat, testimonio meminerint. Itaque ex hac usque allatis utramque Romani cleri epistolam non serius quam mense Martio non multum provecto, aut forte etiam Februario exeunte, scriptam arbitramur.*

ostenditur contra Tillemontium,

180 *Tillemontio tamen art.* 12, *et nota* 12 *in* S. Cypriano, *visum est, laudatam epistolam non nisi circa mensem Maium scriptam, et sub ejusdem finem* S. Cypriano *traditam fuisse. Rationem reddit, quod Sanctus in epist.* XV, *nobis* XIV, *supra recitata, dicat, se lapsis infirmitate apprehensis, qui pœnitentiam egissent, subveniendum decrevisse, secundum scripta, quæ Romani ad Carthaginensem clerum* nuper *fecerant, scilicet epistolam* II. *Porro, inquit Tillemontius, gratiam illam lapsis infirmis concesserat per epistolam* XIII, *nobis* XII, *jam cœpta æstate, adeoque non ante mensem Junium scriptam. Post hanc, et ut creditur, ante* XV, *nobis* XIV, *scripsit præterea aliam similiter ad clerum, quæ Pamelio* XIV *est, Baluzio* XIII *; adeoque epistola* XV, *nobis* XIV, *non nisi* E *mense Julio scribi potuit. Cum igitur in hac epistola Sanctus dicat, laudatam Romanorum epistolam* nuper *exaratam fuisse, Tillemontius illam ad mensem Maium circiter referendam putavit.*

ad cujus objecta

181 *Verum respondeo, nihil probare istud* nuper, *quod, ut recte observavit Maranus, pro varia ratione latitudinem aliquam patitur. Sic ipse* S. Cyprianus *epist.* LXVI *decretum de non committenda clericis tutela, modo* jam pridem in concilio episcoporum, *et per* antecessores *suos, modo* nuper *conditum ait : quare nil mirum est, si epistolam a quatuor mensibus scriptam,* nuper *factam appellarit, præsertim cum post hanc nullam aliam ipse aut clerus Carthaginensis a Romanis accepisset. At vero præter alia, quæ pro sententia nostra superius attulimus, contra Tillemontium facit, quod probabile non sit, Romanum clerum a die* 20 *Januarii usque ad mensem Maium nuncium de glorioso* S. Fabiani *martyrio distulisse, totoque illo tempore usque ad Maium non nisi incertum de eo rumorem, dubiamque ac nutantem opinionem, ut Sanctus in epist.* III *loquitur, in Africa habitam fuisse. Neque diffitetur Tillemontius, id mirum merito videri posse ; sed* F *ut se expediat, ad hiemem pariter ac persecutionem recurrit; causatus Italiæ cum Africa commercium hisce impeditum fuisse. Deinde simile nostro argumentum reponit. Cum S. Cyprianus, inquit, priorem epistolam suam scripserit, simul ac Romanorum accepisset; si id mense Februario aut Martio fecerit, valde mirum est, eumdem nihil etiam responsi a Romanis recepisse, dum decimam quintam (nobis decimam quartam) mense Julio transmitteret.*

respondetur.

182 *Ad hæc respondeo, nil opus esse ad istud impeditum inter utramque regionem commercium, a Tillemontio sine solido fundamento excogitatum, recurrere ; cum ex dictis non modo nihil nos cogat Romanorum litteras tam sero differre, sed etiam multa eas non parum maturius collocare persuadeant. Nihil etiam nos urgent, quæ subdidit Tillemontius : mirum enim non est, a Romanis nihil responsum fuisse ad priorem illam epistolam, in qua Sanctus tantum rogaverat, an litteræ, quas illi ad Carthaginensem clerum miserant, quasque ipse*

A *ipse iis remittebat, eorum essent, necne, nulla interim facta de secessu suo, ejusve causis mentione. Etenim ejusmodi epistola præconceptas suspiciones Romanis eximere non poterat, sed augere, efficereque, ut, si qui secessum illius sinistre apud eos interpretarentur, fidem facilius invenirent. Hinc Sanctus Episcopus, odoratus, quod res erat, epistolam* XIV *tandem conscripsit, in qua præfatus comperisse se, facta sua* minus simpliciter et fideliter *Romæ nuntiari, rerum a se gestarum rationem luculentissime exposuit, probavitque; et ne quid ægritudinis ex priori sua epistola in eorum animis relinqueretur, eorumdem ad Carthaginensem clerum litteras, quas, ut diximus, ante remiserat, laudavit, seque secundum eas de lapsorum causis statuisse testatus est.*

Tempus scriptæ epistolæ XIV.

183 *Porro postremam hanc* S. Cypriani *epistolam Tillemontius, et ante illum Pearsonius, ad mensem Julium omnino probabiliter retulerunt. Etenim gratiam, quam lapsis infirmis a se concessam hic ait, in epist.* XII, *ad clerum suum data, re vera concesserat, et hanc in æstate et magnis caloribus scriptam esse, ipse ibidem sic indicat:* Quoniam tamen video, facultatem veniendi ad vos nondum esse, et jam æstatem cœpisse, quod B tempus infirmitatibus assiduis et gravibus infestatur, occurrendum puto fratribus nostris *etc. Hinc colligitur, hanc epistolam non citius, quam mense Junio missam fuisse. Scripsit deinde et aliam ejusdem argumenti, quæ Baluzio* XIII *est, in qua clero suo, qui illius mentem non satis perceperat, respondens, de illa priore diserte meminit. Sed et utramque laudat in epist.* XIV, *de qua agimus dicens:* De hoc etiam bis ad clerum litteras feci. *Itaque cum hæc ad Romanum clerum epistola duabus laudatis, non ante Junium scriptis, posterior sit, merito mensi Julio illigatur.*

§ X. Quot et quæ supersint epistolæ ex tredecim a S. Cypriano e secessu ad suos scriptis, et in epistola XIV ab eodem memoratis.

Inter 13 litteras a Sancto in epistola XIV *laudatas*

Non *levis inter eruditos est controversia, utrum tredecim illæ epistolæ, quas a* S. Cypriano C *velut pastoralis suæ vigilantiæ testes ad Romanum clerum transmissas præcedenti paragrapho diximus, omnes ad nos pervenerint. In primis jurerit cum Marano observasse, verbis Cyprianicis ibidem allegatis tantum undecim, vel potius decem epistolas designari, licet tredecim scriptæ missæque dicantur. Etenim cum una post adhibitos cruciatus scripta, ac quinque præterea de lapsis expresse recenseantur, necesse est reliquas septem, si omnes tredecim designatæ fuerint, his verbis comprehendi:* Nec clero consilium, nec confessoribus exhortatio, nec extorribus, quando oportuit, objurgatio, nec universæ fraternitati ad precandam Dei misericordiam allocutio et persuasio nostra defuit. *Hinc vero quis septem epistolas eruat.*

185 *Quapropter dicendum est,* S. Cyprianum *aut plures, quam unam, de eodem argumento epistolas scripsisse, aut illarum trium argumenta in hac epistola non attigisse. Hoc autem quamdiu dubium est, tredecim laudatæ epistolæ ex allatis verbis certo assignari non possunt. Pearsonius tamen in Annalibus eas omnes a se repertas putavit; videlicet* IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XXXVI, XXXVII *et* LXXXI, *secundum ordinem Baluzii, quem sequimur. Pamelius tantum decem, priores scilicet ex mox recensitis, velut certo ex illis tredecim, ac unam præterea ut dubiam, quæ ipsi tertia, nobis secunda est, agnovit. Tillemontius epistolas* V, VI, VII, *et* XXXVI *ex numeratis serius scriptas, ideoque quatuor e tredecim periisse statuit. Maranus Tillemontio cetera consentiens, etiam* XXXVII *et* LXXXI *ad aliud tempus pariter referendas censuit, atque adeo non nisi septem e tredecim superesse. De solis igitur epistolis* IV, VIII, IX, X, XI, XII *et* XIII *inter omnes convenit, nec de iis dubium esse potest; at de ceteris diligenter est inquirendum.*

non videtur

186 *Ut id lucidius faciamus, incipiendum est ab epistola* VII, *a qua judicium de reliquis multum pendet. Qui hanc inter illas tredecim numerant, volunt eam designatam fuisse hisce* S. Cypriani *verbis:* Nec universæ fraternitati ad precandam Dei misericordiam allocutio et persuasio nostra defuit. *Et sane tota illa epistola laudatis verbis tam accurate respondet, ut si his solis standum esset, ne dubitarem quidem, quin tredecim illis epistolis esset annumeranda. Nam quod Maranus* E *ait, eam non* universæ fraternitati, *sed* ad clerum *scriptam esse, atque ita etiam a S. Augustino lib.* IV *de Baptismo, cap.* II *citari, morari nos non debet; quamvis enim clero inscripta sit, non minus tamen ad plebem pertinebat, cujus in precando discordiam arguit, cuique eam epistolam legendam tradi Sanctus diserte sic mandat:* Nec ipsi denique hanc epistolam teneatis occultam, sed legendam fratribus suggeratis: intercipere enim, quibus nos Dominus admonere et instruere dignatur, ejus est, qui admoneri et instrui fratrem suum nolit.

recensenda

187 *Contra vero in eadem epistola de tormentorum usu sic legitur:* Itaque dum quosdam insolenter extollit confessionis suæ tumida et inverecunda jactatio, tormenta venerunt, et tormenta sine fine tortoris, sine exitu damnationis, sine solatio mortis *etc.: at illa* ad precandam Dei misericordiam allocutio et persuasio, *quæ in epist.* XIV *memoratur, tormentis clare præmittitur; subditur enim:* Posteaquam vero et tormenta venerunt, sive jam tortis fratribus nostris, sive adhuc, ut torquerentur, inclusis; ad corroborandos et confortandos eos noster sermo penetravit, *etc., quæ num.* 174 *recitavimus.* F *Porro cum mense Aprili tormenta in Africa verisimilius adhiberi cœpta esse infra ostensuri sumus, hæc epistola, quam Sanctus numero præcedenti de orando Deo a se scriptam testatur, ante Aprilem, non post eum mensem scribi potuit; at septima, quam post adhibita tormenta scriptam constat, aliquot mensibus serius referri potest.*

epistola VII: *ut varia ratione*

188 *Ad allegatam rationem accedit et altera, superius jam insinuata, quæque epistolam* VII *serius scriptam esse suadet.* S. Cyprianus *de persecutione in ea ait:* Gregem nostrum maxima ex parte populata est, et adhuc usque populatur. *Et rursus;* Quod si, secundum pacem, quam nobis Dominus dedit, universis fratribus conveniret, jam pridem de divina misericordia impetrassemus, quod petimus; nec tamdiu in hoc salutis et fidei nostræ periculo fluctuaremus. *Deinde post multa eos Ecclesiæ pacem brevi obventuram sperare jubet his verbis:* Ad minimum famulum suum, et in delictis licet plurimis constitutum, et dignatione ejus indignum, tamen ille pro sua circa

AUCTORE C. S. circa nos bonitate mandare dignatus est: Dic illi, inquit, securus sit, quia pax ventura est, sed quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui, qui probentur. *Manifestum est, his omnibus indicari, persecutionem jam diu sæviisse, multoque plus ex ea decursum, quam reliquum fuisse, dum hæc epistola* VII *scriberetur. Nam quid aliud sibi valunt ista:* Pax ventura est; sed quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui, qui probentur. *An morula ad* aliquorum *probationem dicta fuisset major persecutionis pars, aut etiam æqualis ei, de qua Sanctus supra dixerat:* Gregem nostrum maxima ex parte populata est, et adhuc usque populatur, *et in cujus decursu* tamdiu in... salutis et fidei... periculo *fluctuatum fuisse deplorat? Hujusmodi sane revelatio potius irati in populum suum Dei comminatio, quam eum in spem pacis pro sua bonitate erigentis promissio et consolatio, dicenda fuisset.*

contra Pearsonium 189 *Jam vero prædicta Ecclesiæ pax in Africa citius data non fuit quam sub initium anni* 251, *aut* 250 *finem, sic ut* S. Cypriano *per eam tutum non fuerit nisi circa Pascha anni* 251 *Carthaginem regredi, quemadmodum ex dicendis constabit. Hinc probabile non est, quod ait Pearsonius,* B *epistolam illam mense Aprili anno* 250 *scriptam fuisse: sic enim* morula *ista, post quam pax* Cypriano *divinitus promissa fuerat, octo circiter aut forte etiam plurium mensium spatium, prior autem persecutionis pars tantummodo trium fuisset. Sensit haud dubie difficultatem hanc Pearsonius, ideoque illam pacis promissionem violenter interpretatus, eam non de exstincta, sed mitius urgente persecutione exposuit; quod mense Maio, proconsule martyrum sanguine satiato, alioque digresso, Carthagine accidisse credi voluit. Ad hæc fatemur quidem, persecutionem non eodem semper æstu atque atrocitate Carthagine sæviisse: at negamus illas qualescumque ejusdem remissiones promissæ pacis nomine probabiliter posse appellari.*

probatur. 190 *Multo igitur probabilius laudatam epistolam in eumdem annum* 250 *aliquot mensibus provectiorem differimus, fatemurque illam aliam, de qua Sanctus in epist.* XIV *ad clerum Romanum meminit, ad nos non pervenisse. Quod autem epistolæ septimæ argumentum verbis Cyprianicis in epistola* XIV *positis cetera recte respondeat, tantum arguit,* S. Cyprianum *de precanda Dei misericordia ad suos bis scripsisse; primo antequam tormentis sævitum esset, secundo post* C *eorumdem usum, promissamque a Deo post* morulam *ecclesiæ Africanæ pacem: id enim et mirum non est, et omnino exigere videntur, quæ huc usque disputavimus. Itaque ad ceteras epistolas progredimur.*

Nec in earumdem numero 191 *Epistolam* V, *quæ Pamelio* VI *est, post* VII, *de qua mox egimus, scriptam fuisse, ideoque in memoratarum tredecim numero haberi non posse, Tillemontio et Marono pariter consentio. Ita suadet totus illius contextus, qui pacem, quam divinitus promissam in epist.* VII *vidimus, persecutione pene exstincta, oriri jam cœptam insinuat, sic ut sancti Antistitis Carthaginem reditum solus metus, ne præsentia sua res pacatas turbaret, retardasse videatur. Emissas e carcere tum fuisse confessores Sanctus ibidem sic testatur:* Et quamquam sciam, plurimos ex his (*confessoribus*) fratrum voto et dilectione susceptos, tamen, si qui sunt, qui vel vestitu vel sumptu indigeant, sicut etiam pridem vobis scripseram, cum adhuc essent in carcere constituti, subministrentur eis, quæcumque sunt necessaria; *nempe ne, ut præmiserat,* D quod circa fidentes tempestas non fecit, circa laborantes necessitas faciat; *id est, ne ex inopia a fide deficiant, quam in persecutione conservaverant.*

192 *De suo vero ad Carthaginenses reditu ita loquitur:* Et quamquam causa compelleret, ut ipse ad vos properare et venire deberem, primo cupiditate et desiderio vestri, quæ res in votis meis summa est; tum deinde ut ea, quæ circa ecclesiæ gubernacula utilitas communis exposcit, tractare simul, et plurimorum consilio examinata delimare possemus; tamen potius visum est adhuc interim latebram et quietem tenere respectu utilitatum aliarum, quæ ad pacem omnium nostram pertinent et salutem, quarum vobis a Tertullo fratre nostro carissimo ratio reddetur; qui pro cetera cura sua, quam impense divinis operibus impertit, etiam hujus consilii auctor fuit, ut cautus et moderatus existerem, nec me in conspectum publicum, et maxime ejus loci, ubi toties flagitatus et quæsitus fuissem, temere committerem. *reputamus*

193 *Hæc ipse, satis insinuans, solum gentilis populi in se odium obstitisse, quo minus jam sopitæ persecutionis otio usus, Carthaginem reverteretur. Quia autem longior tali tempore absentia nonnullis minus probari posset, addit, hujus consilii sui rationem a Tertullo, qui ejusdem quoque auctor erat, clero suo reddendam; quod quidem minime necesse fuisset, si persecutionis tempestas tum etiam sæviisset. Sed neque sanctus Antistes de suo reditu tunc cogitasset, cujus tamen maturandi spem non obscure subjungit, dum confessores e carcere liberos ad virtutum exercitationem cohortatus, ait:* Dominus faciat, ut et ego iterum illos mature videre et salutari exhortatione componere mentes eorum ad servandam gloriam suam possim; *dumque sub epistolæ calcem ait, se gesta gerendaque compositurum, dum per Dei gratiam ad eos pervenerit.* *epistolam* V; E

194 *Pari modo de epistola* VI, *Pamelio* VII, *judicandum esse, docet tum epistolæ argumentum, tum facta in hac de epistola* V *mentio. Argumentum quidem; nam Sanctus ibidem totus in eo est, ut confessores e carcere emissos ad dignos confessione sua mores hortetur;* ut, cum pro sua misericordia (*Deus*) pacem fecerit, *inquit,* quam se facturum repromittit, novi et pœne mutati ad ecclesiam revertamur, et excipiant nos sive fratres nostri, sive gentiles, circa omnia correctos atque in melius reformatos, et qui admirati fuerant prius in virtutibus gloriam, nunc admirentur in moribus disciplinam. *Epistolæ vero quintæ in hoc mentionem fieri, manifeste ostendo. Sanctus in* VI *sic ait:* Et quamquam clero nostro et nuper cum adhuc essetis in carcere constituti, sed nunc quoque denuo plenissime scripserim, ut, si quid, vel ad vestitum vestrum, vel ad victum necessarium fuerit, suggeratur *etc. Id autem in epist.* V *fecerat his verbis:* Si qui sunt, qui vel vestitu sumptu indigeant, sicut etiam pridem vobis scripseram, cum adhuc essent in carcere constituti, subministrentur eis, quæcumque sunt necessaria. *et probabilius* F

195 *Porro Pearsonius epistolam* VI *inter prædictas tredecim numeravit, quia censuit, hanc in epistola* XIV *a* S. Cypriano *designatam his verbis:* Nec extorribus, quando oportuit, objurgatio... nostra defuit; *et in epistola* VI *Sanctus confessores reipsa sic alloquitur:* Cum quanto enim nominis vestri pudore delinquitur, quando aliquis temulentus et lasciviens demoratur; alius in eam patriam, unde extorris factus est, regreditur; ut apprehensus, non jam quasi Christianus, sed quasi *nec sextam.*

AUCTORE C. S.

A quasi nocens pereat. *Nec diffiteor, extorres hic a sancto Episcopo objurgari, ac propterea laudata ejusdem Sancti ex epistola* XIV *verba ad epistolam, de qua agimus, merito referri potuisse, nisi rationes supra allegatæ obstitissent. Præterea cum in tota illa epistola de extorribus nulla amplius fiat mentio, sed confessorum vitia castigentur, de illis ea occasione tantum hic locutus videtur, aliamque epistolam prius scripsisse, qua eorum temeritatem objurgaverit, ut in epistola* XIV *testatur.*

nec trigesimam sextam

196 *Propinquam, imo potius inchoatam Ecclesiæ in Africa pacem spirat tota epistola* XXXVI, *adeoque nec hæc inter illas tredecim potest recenseri. Ut id probem, satis erit Sancti verba retulisse.* Saluto vos, *inquit,* fratres carissimi, per Dei gratiam incolumis, optans cito ad vos venire, ut desiderio tam meo quam vestro et omnium fratrum satisfiat. Oportet nos tamen paci communi consulere, et interdum, quamvis cum tædio animi nostri, deesse vobis, ne præsentia nostra invidiam et violentiam gentilium provocet, et simus auctores rumpendæ pacis, qui magis quieti omnium consulere debemus. Quando ergo vos scripseritis rebus compositis me venire debere, aut si ante dignatus fuerit Dominus ostendere, B tunc ad vos veniam. *Solus itaque* rumpendæ *ex singulari gentilium in Sanctum odio* pacis *timor illum tunc retinebat, quo minus Carthaginem rediret; atque adeo pax tunc conciliari jam cœperat, aut certe persecutio jam fere penitus erat sopita, dum hæc scriberet. Neque aliud reliquum epistolæ præfert, in quo nulla facta persecutionis mentione, viduarum, infirmorum, ac omnium pauperum et peregrinorum curam tantum commendat.*

ac trigesimam septimam.

197 *De epistola* XXXVII *major est difficultas, ut quid certi statui possit, Pearsonius eam inter tredecim numerat, et ad mensem Maium refert; Tillemontius eodem mense vel etiam Aprili scribi potuisse arbitratur, ea ductus ratione, quod de turbis, circa lapsos scilicet, postea exortis in ea nulla fiat mentio. At vero Pamelius credidit, eam multo serius collocandam, quin ipsum ejusdem exordium indicat, varias de eodem argumento epistolas a* S. Cypriano *jam tum scriptas fuisse. Sic enim in illa legitur :* Quamquam sciam vos, fratres carissimi, litteris meis frequenter admonitos esse, ut gloriosa voce Dominum confessis, et in carcere constitutis, omnis diligentia præbeatur, tamen idemtidem vobis incumbo, ne C quid ad curam desit iis, quibus ad gloriam nihil deest. *Pamelio consonat Maranus, sed aliis nixus rationibus. In primis recte observat, Sanctum in hac epistola curam pauperum presbyteris ac diaconis commendasse, ac deinde hortatum esse, ut* corporibus etiam omnium, qui etsi torti non sunt, in carcere tamen glorioso exitu mortis excedunt, impertiatur et vigilantia et cura propensior... et dies eorum, quibus excedunt, *annotentur,* ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare *posset.*

quæ serius scriptæ videntur.

198 *Deinde considerari jubet sequentia ejusdem Sancti verba :* Quamquam Tertullus, fidelissimus et devotissimus frater noster, pro cetera sollicitudine et cura sua, quam fratribus in omni obsequio operationis impertit (qui nec illic circa curam corporum deest) scripserit et scribat, ac significet mihi dies, quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosæ mortis exitu transeunt et celebrentur hic a nobis oblationes et Sacrificia ob commemorationes eorum, quæ cito vobiscum Domino protegente celebrabimus. *Ex hisce tandem concludit, epistolam hanc persecutione jam frigescente, quæque maturi reditus spem aliquam suggerebat, potius quam mense Maio, quo tormentis in martyres sæviebatur, scriptam fuisse; cum Sanctus sese eorum commemorationes cum clero suo* cito *celebraturum nuntiet; significetque, confessores jam non in tormentis, sed sine his, si qui morerentur, in carcere naturali morte defungi. Atque hinc præterea observat, si ea epistola mense Maio scripta fuisset, annotandos potius martyrum, inter cruciatus animam profundentium, dies, sanctoque Antistiti nuntiandos fuisse. Hæc fateor sententiam Marani mihi admodum probabilem faciunt; præsertim cum nihil nos cogat, quadratæ, epistolam hanc inter tredecim numerare, aut tam mature scriptam dicere. Nam quod Tillemontius objicit, nullam in hac de excitatis in lapsorum causa turbis mentionem fieri, nihil probat; cum necesse non sit, ut Sanctus de his in omnibus epistolis suis post eas scriptis meminerit.*

Rationes, quæ suadent

199 *Superest epistola* LXXXI, *quam Joannes Pearsonius in Annalibus, Joannes Fellus in editione Operum* S. Cypriani, *et Tillemontius inter sæpe memoratas epistolas referunt, Pamelius vero, Eminentissimus Baronius, et post hos Maranus, serius scriptam volunt;* E *hic scilicet in Galli persecutione, illi autem in Valeriani. Controversiæ cardo in eo præcipue versatur, utrum Rogatianus presbyter, qui cum Felicissimo in hac epistola maxime laudatur, martyrio coronatus ibidem etiam dicatur. Consentiunt enim, Rogatianum presbyterum sub Decio carceri inclusum fuisse, idque ex epistola* VI *a* S. Cypriano *e secessu suo ad illum aliosque confessores data extra dubium est. Rogatianum hunc eumdem quoque statuunt cum eo, de quo idem Sanctus tamquam extra carcerem posito sub finem secessus sui in epistola* XXXVI *meminit, cuique inter ceteros epistolam* XXXVIII *inscripsit, et qui una cum Caldonio aliisque ad hanc per epistolam* XXXIX *respondit. Hinc colligunt, Rogatianum presbyterum post toleratum carcerem libertati restitutum, Decianæ persecutioni superfuisse, atque adeo vel laudatam epistolam* LXXXI *e Sancti secessu scribi non potuisse, vel Rogatianum in ea non dici martyrium consummasse.*

epistolam LXXXI

200 *Posteriori sententiæ favet primo totius epistolæ argumentum, quod non est nisi exhortatio ad martyrium fortiter tolerandum, ideoque exactissime quadrat epistolæ, quam* S. Cyprianus F *in epistola* XIV *designat, dicens :* Postquam vero et tormenta venerunt, sive jam tortis fratribus nostris, sive adhuc ut torquerentur, inclusis, ad corroborandos et confortandos eos noster sermo penetravit. *Favent secundo, quæ Sanctus in eadem epistola* LXXXI *de suo, nisi prohiberetur, eos complectendi desiderio habet his verbis :* Saluto vos... optans ipse quoque conspectu vestro frui, si ad vos pervenire loci conditio permitteret... Sed quoniam huic lætitiæ interesse facultas non datur, has pro me ad aures et ad oculos vestros vicarias litteras mitto *etc. Quæ quidem verba ab absente Episcopo, et vel in secessu suo latente, vel Curubi exsulante, dicta rectissime accipi possunt.*

in secessu scriptam esse;

201 *Quarto favet epistolæ epigraphe ipsi inter ceteros Rogatiano inscripta. Favet denique et ejusdem clausula, quæ est hujusmodi :* Victor diaconus, et qui mecum sunt, vos salutant. *Victorem enim sancti Antistitis in secessu socium fuisse, liquet tum ex epistola* VI, *inde ad eumdem Rogatianum ceterosque Carthaginenses data, in qua*

Sanctus

AUCTORE C. S.

Sanctus ait : Victor quoque ex lectore diaconus, qui mecum est, misit vobis 175 ; *tum ex epistola* IV *ad presbyteros et diaconos, ex eodem loco scripta, in qua similis plane clausula legitur :* Salutant vos Victor diaconus, et qui mecum sunt. Valete. *Hæc omnia sane omnino verisimile faciunt, epistolam* LXXXI *in secessu scriptam fuisse, unamque esse ex tredecim illis, quas* S. Cyprianus *in epistola* XIV *ad clerum Romanum laudavit.*

uti et aliæ 202 *At vero Pamelius, aliique, ut dixi, censent, Rogatianum martyrium suum jam consummasse in eadem epistola dici, ideoque eam post Decii persecutionem scriptam esse. Locus autem controversus hic est.* Quam fidem vos quoque retinentes, et die ac nocte meditantes, toto corde ad Deum prompti, contemptu præsentium futura tantummodo cogitatis, ut ad fructum regni æterni et ad complexum et osculum Domini et conspectum venire possitis, ut sequamini in omnibus Rogatianum presbyterum, gloriosum senem, viam vobis ad gloriam temporis nostri religiosa virtute et divina dignatione facientem, qui cum Felicissimo fratre nostro, quieto semper et sobrio, excipiens crocientis populi impetum, primum hospitium vobis in carcere præpa-
B ravit ; et metator quodam modo vester nunc quoque vos antecedit.

quæ pro eadem 203 Quod ut consummetur in vobis, assiduis orationibus Dominum deprecamur, ut initiis ad summa pergentibus, quos confiteri fecit, faciat et coronari. Opto vos, fratres carissimi ac beatissimi, in Domino semper bene valere, et ad coronam cœlestis gloriæ pervenire. *Hisce, inquam, verbis laudati scriptores volunt, ac præ ceteris Maranus* § 26 *Vitæ pluribus ostendere nititur, Rogatianum martyrio jam coronatum affirmari, ideoque Rogatianum, cui inter reliquos epistola inscripta est, alium esse aiunt a sancto presbytero martyre, ac propterea illum* juniorem *appellant. Juverit Marani argumenta proposuisse. Textum* S. Cypriani *mox datum sic excipit :* Nulla fere vox hoc in loco, quæ non Rogatianum pro Christo passum indicet. Vocat eum Cyprianus gloriosum senem ; quod enim argumento est ad gloriam pervenisse. Confessores laudat, quod futura tantum cogitent, ut ad complexum Domini perveniant, ut sequantur in omnibus Rogatianum, quem jam in multis rebus imitati fuerant. Jam ergo pervenerat ad conspectum domini Rogatianus, Siquidem pervenire ad con-
C spectum Domini, idem est ac Rogatianum in omnibus sequi.

serius figenda 204 Paraverat illis Rogatianus primum hospitium in carcere. Ubi secundum parabat, nisi in cœlo, antecedens eos, quasi metator quidam ? Denique Deum precatur Cyprianus, ut id, in quo antecedebat eos Rogatianus, in ipsis consummetur, et ad coronam perveniant. Ergo jam ad hanc coronam Rogatianus pervenerat, quam cum in Decii persecutione adeptus non sit, sed ante e carcere egressus sit, quam Cyprianus e suo secessu : necesse est, hanc epistolam ad aliud tempus referri. *Hucusque vir eruditus : verum mihi hæc non tam certa apparent, quam ipsi visa sint.* Gloriosum *enim* senem *Sanctus Rogatianum dicere potuit, etsi is martyrio nondum coronatus fuisset : imo si jam tum coronatus fuerit, quidni* martyrem *appellarit ? Confessores futura tantum cogitare, ut ad complexum Domini pervenirent, utque in omnibus sequerentur Rogatianum, poterant, licet hic martyrium suum nondum consummasset, sed verbis tantum, exemplo-*

D *que, ac toleratis etiam forsitan tormentis, ad complexum Domini desiderandum ceteros excitaret : qua ratione eorumdem* metator quodammodo *etiam dici potuit, quippe qui ipsos uti prius in carcere, ita et in tormentis antecedebat. Hoc autem ut consummaretur in ipsis, quidni, viro Rogatiano, Deum precari potuit* S. Cyprianus ?

faciunt, 205 *Certe hæc expositio nostra plana est, eique favent ista :* Ut sequamini in omnibus Rogatianum... viam vobis ad gloriam temporis nostri religiosa virtute et divina dignatione facientem, qui... metator quodam modo vester nunc quoque vos antecedit. *Respondet quidem Maranus,* S. Cyprianum *participio præsentis temporis hic usum esse ex Latini sermonis inopia, idque gemino exemplo ex Cyprianicis litteris deprompto ibidem confirmare conatur : at certe non prohibebat istius sermonis inopia, ne* antecessit, *pro* antecedit *scriberet. Nolim tamen dicere, ejusmodi loquendi modum omnino insolitum esse, sed eum interpretationi nostræ plane conformem esse, adverto. Contra Marano facet, quod Tillemontius Nota 8 in* S. Cypriano *observat, scilicet, quod in ejusdem epistolæ inscriptione primus locus detur* Sergio *cetera ignoto, secundus* Rogatiano, *neque huic* presbyteri *titulus adscribatur ; unde suspi-* E
cari liceat, Rogatianum, cui epistola inscripta est, alium esse a Rogatiano presbytero, qui in eadem epistola laudatur, cum huic alioquin primus locus concedendus fuisse videatur, nec S. Cyprianus *hujusmodi titulos soleat omittere.*

expenduntur. 206 *Sed quæcumque sit hujus inscriptionis ratio (nam apud Pamelium :* Sergio Rogatiano, *apud Morelium :* Rogatiano et Seagrio, *legitur) ego quo magis* Cypriani *verba perpendo, eo magis anceps hæreo, candideque fateor, me ex hisce consummatum Rogatiani ac Felicissimi martyrium nec certo asserere posse, nec negare. Atque hinc per me licebit epistolam illam vel ad* S. Cypriani *secessum sub Decio, vel ad ejusdem exsilium sub Valeriano referre ; quia neutrum satis certum apparet ; licet prius probabilius. Nec improbabilis quoque est Marani sententia, opinantis eam in persecutione Galli potius scriptam esse ; cum* loci conditio, *qua Sanctus prohiberi se ait, ne ad inclusos carceri confessores accedat ; nihil aliud, quam episcopalem dignitatem significare potuerit, prout ibidem ex epistolis* IX, X, LXIII *et* LXV *ostendit; quod tamen ea in secessu scribi non potuerit, non probant rationes, quas ibidem allegat. Cete-*
F *rum SS. Rogatianus ac Felicissimus inscripti sunt Martyrologio Parvo Rosweydiano, Adonis, Usuardi ac Romano Baronii, ad diem 26 Octobris, in quorum postremo* in persecutione Valeriani et Gallieni *passi dicuntur, in duobus vero mediis in* persecutione Decii et Valeriani : *in hisce iisdem, uti et in Annotatis ad laudatum Romanum Baronii epistola, de qua loquimur, laudatur ; utrum autem de eorumdem pugilum martyrio aliunde constet, ad dictum diem pluribus inquiri poterit.*

§ XI.

A

AUCTORE C. S.

§ XI. E secessu scribit ad clerum suum de cura gregis, pauperum sustentatione, et captivis caute invisendis : martyres ac confessores hortatur.

In prima quam habemus,

Ex *hac usque disputatis supersunt septem tantummodo vel octo epistolæ ex tredecim illis, quas a* S. Cypriano *ad suos e secessu scriptas, ac deinde velut totidem pastoralis suæ sollicitudinis ac vigilantiæ testes ad Romanum clerum transmissas diximus. Nunc igitur res eo tempore gestas ex iis suo ordine exponamus.* S. Cyprianus *in laudata epistola* XIV *primo omnium loco recenset eam, in qua* clero consilium *non defuit; exigebat enim recta ratio, ut, per quem ceteri instruendi erant, de officio suo prior admoneretur. His verbis exactissime respondet epistola, quæ Pamelio* V *est, Baluzio autem, quem sequimur, quarta,* B *quæque in secessu, et antequam quidam e clero lapsi essent, certo scripta est; ideoque omnium in secessu scriptarum merito prima putatur. At Maranus* § 10 *Vitæ, quamvis facile admittat, hanc primam esse earum, quæ ad nos pervenerunt, sibi tamen persuadere non potest, eam omnium primam, scriptamque fuisse statim atque sanctus Episcopus secesserat.*

in secessu scripta epistola

208 *Opinionis suæ rationem hanc reddit, quod in laudata epistola nulla prorsus fiat mentio de luctuoso Carthaginensis populi casu, qui* ad prima verba minantis inimici *fidem ejurando, optimi Præsulis animum vehementer afflixerat. Hinc censet, alias litteras præmissas fuisse, quibus Carthaginensis clerus in tanta rerum difficultate consilio juvaretur; aut saltem in primis Sancti litteris dolorem, quem inde contraxerat, significari debuisse; quod in hac epistola factum non esse manifestum est. Ego erudito viro plane assentirer, si* S. Cypriani *de Carthaginensium lapsu verba eo modo, quo ipse illa interpretatus est, necessario accipienda essent. Leguntur ea in libro de Lapsis, suntque hujusmodi :* Nec saltem sero conversi ad Domini timorem sumus, ut hanc correptionem nostram *(id est persecutionem)* probationemque C divinam patienter et fortiter subiremus. Ad prima statim verba minantis inimici maximus fratrum numerus fidem suam prodidit; nec prostratus est persecutionis impetu, sed voluntario lapsu se ipse prostravit.

Sanctus clero curam gregis sui

209 *Dubium non est, quin citata verba geminam interpretationem patiantur. Unam quidem, ut* prima minantis inimici verba *pro persecutionis initio accipiantur, et maximus fratrum numerus jam tum a fide defecisse dicatur : alteram, ut eorumdem plurimi statim atque de fide compellati fuere, ad primas gentilium minas, quocumque tempore sibi intentatas, lapsi referantur. Nihil autem nos cogit ea in priori sensu cum Marano accipere; cum Sanctus hic tantum intendat plurimorum ignaviam castigare, qui solis minis territi, Christum abnegaverant; quare hanc illis exprobans, ait :* Nec prostratus est persecutionis impetu, sed voluntario lapsu se ipse prostravit. *Itaque, quamvis negare nolim, alias epistolas, quæ modo perierint, ante quartam e secessu scribi potuisse, ex objecto tamen loco non*

evincitur, eas re vera scriptas esse. Porro ex laudata epistola IV *discimus paternam sancti Præsulis sollicitudinem, nihil gregi suo sive ad animæ sive ad corporis salutem necessarium desiderari patientis. Præfatus enim, sese incolumem vivere, et de cleri sui incolumitate pariter lætatus,* Quoniam, *inquit,* mihi interesse nunc non permittit loci conditio, peto vos pro fide et religione vestra, fungamini illic et vestris partibus et meis, ut nihil vel ad disciplinam vel ad diligentiam desit.

210 *Mox ad pauperum curam conversus, necessaria hisce benigne suppeditari jubet ex pecunia, quam ipse, ut apparet, antequam Carthagine excederet, ibidem inter clericos distribuerat, ut omnibus facilius subveniretur. Sed juverit ipsa illius verba recitasse.* Quantum autem, *ait,* ad sumptus suggerendos, sive illis, qui gloriosa voce Dominum confessi, in carcere sunt constituti, sive iis, qui pauperes et indigentes laborant, et tamen in Domino perseverant, peto nihil desit; cum summula omnis, quæ redacta est, illic sit apud clericos distributa propter ejusmodi casus, ut haberent plures, unde ad necessitates et pressuras singulorum operari possint. *Hanc pauperum curam ipsi perpetuo cordi fuisse ex sæpe dicendis manifestum erit. In* E *eadem hac epistola pariter elucet Sancti prudentia, qua sollicite cavet, ne quid imprudens quorumdam zelus peccet, et confessoribus adjuvandis viam præcludat. Nondum ad tormenta Carthagine ventum erat, soloque aut exsilio aut carcere confessores mulctabantur, et sic quidem, ut liber ad eos accessus cuilibet pateret.*

ac pauperum sustentationem commendat,

211 *Hac gentilium conniventia usi laici et clerici, captivos fratres non tantum frequenter invisebant, verbisque ac eleemosynis solabantur; sed et presbyteri cum diaconis in ipso carcere incruentum Missæ sacrificium crebro, ac forte indies, coram ipsis celebrabant, eosque, ut credere par est, divino Epulo reficiebant. Ne igitur inconsultus nonnullorum zelus invidiam gentilium concitando, liberum illum aditum obstrueret, tam pretiosa opportunitate quam cautissime utendum monet, modumque, quo hac in parte procedendum sit, præscribit.* Nam etsi, *inquit,* fratres pro dilectione sua cupidi sunt ad conveniendum et visitandum confessores bonos, quos illustravit jam gloriosis initiis divina dignatio; tamen caute hoc, et non glomeratim, nec per multitudinem simul junctam puto esse faciendum, ne ex hoc ipso invidia concitetur, et introeundi aditus F denegetur; et, dum insatiabiles totum volumus, totum perdamus.

monetque, ut captivos

212 Consulite ergo et providete, ut cum temperamento hoc agi tutius posse, ita ut presbyteri quoque, qui illic apud confessores offerunt, singuli cum singulis diaconis per vices alternent, quia et mutatio personarum, et vicissitudo convenientium minuit invidiam. Circa omnia enim mites et humiles, ut servis Dei congruit, temporibus servire, et quieti prospicere, et plebi providere debemus. *Hac usque* S. Cyprianus, *quibus nihil addi necesse est. Ex dictis autem epistola hæc mense Februario, quo persecutio moderatius procedebat, scripta fuit. Post hanc scripsit et alias,* in quibus... nec confessoribus exhortatio, nec extorribus, quando oportuit, objurgatio, nec universæ fraternitati ad precandum Dei misericordiam allocutio et persuasio *illius* defuit; *quemadmodum in epist.* XIV *ad clerum Romanum testatur : verum hasce non superesse,* § 10 *ostensum est; nisi forte epistola* LXXXI, *de qua*

caute invisat.

AUCTORE C. S.

qua § præcedenti egimus, inter eas numeranda sit.

Extorrium temeritatem objurgat.

213 *Extorrium culpa, ob quam eos objurgandos Sanctus censuit, videtur fuisse eorum temeritas, qua in patriam suam, unde ob confessionem Christi expulsi fuerant, reversi, gentilibus occasionem præbebant, eos tamquam proconsulis vel magistratuum contemptores, sine ullo fructu, nec sine Christiani nominis dispendio, puniendi. Certe hujusmodi importunum reditum Sanctus in epist.* VI *his verbis castigat,* Cum quando enim nominis vestri pudore delinquitur, quando... alius in eam patriam, unde extorris factus est, regreditur, ut apprehensus non jam quasi Christianus, sed quasi nocens, pereat. *Ex hoc loco credidit Pearsonius, epistolam hanc unam esse ex tredecim litteris ad Romanos missis; sed contrarium verius esse, præcedenti § monstravimus, ideoque hæc non secus ac aliæ ante adhibita tormenta, id est, ante Aprilem aut hujus mensis medium scriptæ, periisse videtur.*

Tormentis adhiberi cœptis

214 *Inter hæc persecutio, quæ eo usque aliquem modum servaverat, vehementius exarsit, et tormentorum initium fecit; cujus rei causam* S. Cyprianus *in epistola* VII *de precando Deo tum populi peccatis, tum præcipue nonnullorum* B *confessorum immodestis moribus et arrogantiæ adscribit.* Quas autem, *ait,* plagas, quæ verbera non meremur, quando nec confessores, qui exemplo ceteris ad bonos mores esse debuerant, teneant disciplinam? Itaque dum quosdam insolenter extollit confessionis suæ tumida et inverecunda jactatio, tormenta venerunt, et tormenta sine fine tortoris, sine exitu damnationis, sine solatio mortis, tormenta, quæ ad coronam non facile dimittant, sed tamdiu torqueant, quamdiu dejiciant; nisi si aliquis divina dignatione subtractus, inter ipsa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam non termino supplicii, sed velocitate moriendi. Hæc patimur delicto et merito nostro, sicut præmonuit divina censura *etc.*

Sanctus martyribus ac confessoribus

215 *Cruciatuum usus initium ad mensem Aprilem referri solet, quia S. Mappalicus, qui inter primos passus est, ad 17 hujus mensis diem vetustis Martyrologiis inscriptus est, ad quem de eo, ejusque sociis in Opere nostro etiam Henschenius egit, ubi et* S. Cypriani *epistolam* IX, *nobis* VIII, *quæ insigne illorum elogium continet, recitavit. De iisdem pariter, uti et nonnullis forsitan aliis meminit Lucianus, et ipse tum inclusus carceri, in epistola* XXI *inter Cyprianicas, non diu* C *post Pascha anni 250 scripta, ut inter eruditos similiter convenit. Non potuit amantissimus suorum Præsul tam eximia martyrum virtute non vehementer exsultare, ac ceteros, quis in ergastulo detentis simile certamen indies imminebat, litteris suis non confirmare et ad martyrii gloriam tam illustri exemplo magis magisque accendere.*

per epistolam VIII

216 *Id a se factum testatur in epist.* XIV *crebro memorata, dum ait :* Posteaquam vero et tormenta venerunt; sive jam tortis fratribus, sive adhuc, ut torquerentur, inclusis, ad corroborandos et confortandos eos noster sermo penetravit. *Epistolam* VIII, *quæ* Martyribus et confessoribus *inscripta est, hic indicari, omnes consentiunt, idque totus epistolæ contextus probat, cujus argumentum brevissime subjungo. In primis exsultare se ait eorum fide ac virtute, in qua mater Ecclesia gloriata est. Deinde de tormentis tum primum adhiberi cœptis meminit his verbis :* Gloriata est nuper quidem *(Ecclesia)* cum confessione perstante suscepta pœna est, quæ confes- D sores Christi fecit extorres; confessio tamen præsens, quanto in passione fortior, tanto clarior et major in honore est. Crevit pugna, crevit et pugnantium gloria.

congratulatur, eosque

217 Nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis ac magis estis ad aciem provocati, fortes et stabiles ad maximi certaminis prælium prompta devotione redistis. Ex quibus quosdam jam comperi coronatos, quosdam vero ad coronam victoriæ jam jamque proximos, universos autem, quos agmine glorioso carcer inclusit, pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos *etc. Post hæc invictam martyrum in gravissimis tormentis ac nominatim S. Mappalici constantiam et fortitudinem multum celebrans, eorum exemplo ceteros ad martyrii gloriam exstimulat, rogatque,* ut lacrymas matris Ecclesiæ, quæ plangit ruinas et funera, *id est lapsus,* plurimorum, *sua lætitia, sive inconcussa fide, reliquosque in fide stabiles suo quoque exemplo confirment.*

ad constantiam excitat.

218 *Monet denique, ut, si in martyrii aciem evocentur, divino freti auxilio fortiter dimicent; sin vero ad Ecclesiæ pacem incolumes forte perveniant, non contristentur velut spe sua frustrati.* Dominus *enim, inquit,* scrutator est renis et E cordis, arcana perspicit, et intuetur occulta : ad coronam de eo promerendam sufficit ipsius testimonium solum, qui judicaturus est. Ergo utraque res, fratres carissimi, sublimis pariter et illustris. Illa securior, ad Dominum victoriæ consummatione properare; hæc lætior, accepto post gloriam commeatu in Ecclesia laude florere. O beatam ecclesiam nostram, quam sic honor divinæ dignationis illuminat, quam temporibus nostris gloriosus martyrum sanguis illustrat. Erat ante in operibus fratrum candida : nunc facta est in martyrum cruore purpurea. Floribus ejus nec lilia nec rosæ desunt. Certent nunc singuli ad utrinsque honoris amplissimam dignitatem : accipiant coronas, vel de opere candidas, vel de passione purpureas. In cœlestibus castris et pax et acies habent flores suos, quibus miles Christi ob gloriam coronetur. Opto vos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper in Domino bene valere et nostri meminisse. Valete.

§ XII. Aliquot confessorum clericorumque in lapsis ad pacem admittendis temeritatem tribus epistolis acriter objurgat. F

Aliqui e confessoribus libellos

Non minori mœrore lapsorum ignavia, qui, ut dictum est, magno numero fidem suam turpiter prodiderant, S. Cypriani *animum afflixerat, quam martyrum ac confessorum gloria recrearat. Hunc ipsum mœrorem augebat et aliud malum, quod lapsis veniam temere indulgendo, in ecclesiasticæ ejus temporis disciplinæ et episcopalis auctoritatis contemptum, pernicioso sane exemplo vergebat. E lapsis illis plurimi, priorem perfidiam suam exosi, in Ecclesiæ pacem, id est, ad delicti veniam et sacrosanctæ Eucharistiæ communicationem admitti ardebant, ideoque pro recepto tum more a martyribus ac confessoribus libellos obtinere nitebantur, quorum commendatione eam ab Ecclesiæ ministris citius impetrarent.*

AUCTORE C. S.

A *rent. Neque hoc novi quid erat aut inusitatum; cum id ipsum temporibus suis factitatum fuisse Tertullianus in libro ad martyres cap.* I *testetur his verbis:* Quam pacem quidem in Ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueverunt. *Sed et ipse* S. Cyprianus *in epist.* X *hoc etiam in diœcesi sua olim usitatum fuisse indicat.*

ad pacem obtinendam

220 *In hujusmodi igitur lapsorum gratiam nonnulli martyres ac confessores ad* S. Cyprianum *scripserant, precati, ut, cum persecutione exstincta, convenire cum clero licuisset, cognita cujusque causa, pacem iis impertiri dignaretur; atque horum in scribendo modestiam Sanctus ipse in epist.* X *plurimum commendat. At vero nonnulli e confessoribus sine ullo delectu lapsis omnibus hujusmodi libellos concedebant, eosque ad pacem admitti arroganter mandabant. Inter hos præcipuus erat Lucianus quidam, de quo* S. Cyprianus *in epist.* XXII *ad clerum Romanum sic scribit:* Frater noster Lucianus, et ipse unus de confessoribus, fide quidem calidus, et virtute robustus, sed minus Dominica lectione fundatus, quædam conatus est, imperiti jam pridem se vulgi auctorem constituens, ut manu ejus scripti libelli gregatim multis nomine Pauli darentur; B cum Mappalicus martyr cautus et verecundus, legis ac disciplinæ memor, nullas contra Evangelium litteras fecerit, sed tantum domestica pietate commotus, matri suæ, quæ lapsa fuerat, mandaverat pacem dari: Saturninus quoque, post tormenta adhuc in carcere constitutus, nullas ejusmodi litteras emiserit.

lapsis temere

221 Lucianus vero non tantum Paulo adhuc in carcere posito, nomine illius libellos manu sua scriptos passim dedit, sed et post ejus excessum eadem facere sub ejus nomine perseveravit; dicens, hoc sibi ab illo mandatum; nesciens Domino magis, quam conservo, obtemperandum. Aurelii quoque adolescentis tormenta perpessi nomine libelli multi dati sunt ejusdem Luciani manuscripti, quod litteras ille non nosset. *Quin ei ex ipsa Luciani epistola, Baluzio* XXI, *ad Celerinum. patet, quam profusus is fuerit in hujusmodi libellis concedendis. Celerinus Romæ propter Christi confessionem carceri inclusus, rogaverat Lucianum, ut Numeriæ et Candidæ, in eadem persecutione lapsis martyrum suffragio veniam impetraret. Huic autem ipse inter cetera respondet:* Scire debuisti, quod circa nos actum sit. Cum benedictus martyr Paulus adhuc in corpore C esset, vocavit me, et dixit mihi: Luciane, coram Christo tibi dico, ut si quis post arcessitionem meam abs te pacem petierit, des in nomine meo; sed et omnes, quos Dominus in tanta tribulatione arcessire dignatus est, universi litteras ex compacto, universis pacem dimisimus.

et magno numero concedunt;

222 *Hinc, paucis interjectis, non modo duabus illis, quibus Celerinus pacem rogaverat, sed et aliis eam his verbis concedit:* Et ideo, frater, peto, ut, sicut hic cum Dominus cœperit ipsi Ecclesiæ pacem dare, secundum præceptum Pauli, et nostrum tractatum, exposita causa apud episcopum, et facta exomologesi, habeant pacem, non tantum hæ, sed et quas scis ad animum nostrum pertinere. *Hæc ipse ex zelo quidem, sed non secundum scientiam;* nesciens *quippe,* Domino, *contra cujus Ecclesiæ disciplinam tam prodigus erat,* magis quam conservo obtemperandum *esse, ut mox advertit* S. Cyprianus. *Atque hinc factum est, ut, eodem Sancto teste in epist.* XIV, sine ullo discrimine atque examine singulorum, darentur quotidie libellorum millia contra Evangelii legem; *atque nonnulli hujusmodi libellos, etiam modestioribus confessoribus extortos, aliis pro suo libitu donarent, quodque detestabilius est, simoniaca nundinatione divenderent, quemadmodum idem denuo Sanctus in epist.* X *conqueritur.*

aliquot e clero id probantibus,

223 *Huic malo accedebat et aliud etiam gravius, ex ipso clero ortum: ex hoc enim aliqui tam prodigam libellorum copiam non modo probabant fovebantque, sed et lapsos iis donatos, vel invitis bonis confessoribus, sine prævia pœnitentia in gratiam recipiebant, et sacratissimo Christi Corpore impertiri non formidabant. Atque hæc* S. Cyprianus *in lapsis, ad pacem anhelantibus, aliquo modo ferri posse concedit: at de clericis tanti mali auctoribus in eadem epistola* X *ad martyres et confessores hisce verbis acerbe conqueritur:* Credideram quidem, presbyteros et diaconos, qui illic præsentes sunt, monere vos et instruere plenissime circa Evangelii legem, sicut in præteritum semper sub antecessoribus factum est, ut diaconi ad carcerem commeantes, martyrum desideria consiliis suis et Scripturarum præceptis gubernarent.

et pacem ac communionem

224 Sed nunc cum maximo animi dolore cognosco non tantum illic vobis non suggeri divina præcepta, sed adhuc potius impediri, ut ea, E quæ a vobis ipsis et circa Deum caute, et circa Sacerdotem Dei honorifice fiunt, a quibusdam presbyteris resolvantur, qui nec timorem Dei, nec Episcopi honorem cogitantes, cum vos ad me litteras direxeritis, quibus examinari desideria vestra et quibusdam lapsis pacem dari postulastis, cum persecutione finita convenire in unum cum clero, et recolligi cœperimus, illi contra Evangelii legem, contra vestram quoque honorificam petitionem, ante actam pœnitentiam, ante exomologesin gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab Episcopo et clero in pœnitentiam impositam, offerre pro illis et Eucharistiam dare, id est, sanctum Domini Corpus prophanare audeant; cum scriptum sit: Qui ederit Panem aut biberit Calicem Domini indigne, reus erit Corporis et Sanguinis Domini.

temerarie largientibus.

225 Et lapsis quidem potest in hoc venia concedi. Quis enim non mortuus vivificari properet? Quis non ad salutem suam venire festinet? Sed præpositorum est præceptum tenere, et vel properantes vel ignorantes instruere; ne, qui ovium pastores esse debent, lanii fiant. Ea enim concedere, quæ in perniciem vertant, decipere est; F nec erigitur sic lapsus, sed per Dei offensam magis impellitur ad ruinam. *Huc usque* S. Cyprianus. *Non omnis tamen Carthaginensis clerus, sed tantum* quidam *ex presbyteris ac diaconis, ut Sanctus ipse in epistola* XIV *scribit, temerariam illam indulgentiam inducebant, quorum præcipui et duces haud dubie fuerunt quinque illi presbyteri, qui sancti Antistitis ordinationi ab initio adversati, eidem magnas deinde molestias crearunt, ac in schisma denique una cum Felicissimo prorupere, prout partim dictum jam est, partim infra referetur.*

Contra hos epistolas 3 scribit;

226 *Porro tam fœda ecclesiasticæ disciplinæ violatio vigilantissimum Præsulem et in omnia intentum ab ipso suo exordio latere non potuit; siluit tamen diu, confisus fore, ut vel solo silentio suo compesceretur. At postquam latius serpere cœpit, jamque a nonnullis e clero, a quibus comprimi debuerat, perniciosiores vires caperet, tanto malo occurrendum statuit, ne omnem ecclesiæ suæ disciplinam tandem penitus everteret. Tres itaque*

AUCTORE C. S.

itaque epistolas, unam ad martyres et confessores, ad clerum alteram, tertiam ad plebem suam hac super re scripsit, quemadmodum in epist. XIV, *cum qua eas Romanis legendas etiam transmisit, verbis num.* 174 *relatis testatus est. Sunt eæ ex Baluzii recensione, nona, decima et undecima; omnes ejusdem argumenti et eodem tempore ad tres illos ordines separatim quidem scriptæ; sed sic ut alter alteri suam communicare jubeatur.*

unam ad clerum, in qua

227 *Harum primam, quam ad clerum dedit, in hunc modum exorsus est.* Diu patientiam meam tenui, fratres carissimi, quasi verecundum silentium nostrum proficeret ad quietem. Sed cum quorumdam immoderata et abrupta præsumptio temeritate sua, et honorem martyrum, et confessorum pudorem, et plebis universæ tranquillitatem, turbare conetur; tacere ultra non oportet, ne ad periculum et plebis pariter et nostrum taciturnitas nimia procedat. Quod enim non periculum metuere debemus de offensa Dei, quando aliqui de presbyteris nec Evangelii nec loci sui memores, sed neque futurum Domini judicium, neque nunc sibi præpositum Episcopum cogitantes, quod numquam omnino sub antecessoribus factum est, cum contumelia et contemptu Præpositi, totum sibi vindicent? Atque utinam, non prostrata fratrum nostrorum salute, sibi omnia vindicarent! Contumeliam episcopatus nostri dissimulare et ferre possem, sicut dissimulavi semper et pertuli: sed dissimulandi nunc locus non est, quando decipitur fraternitas nostra a quibusdam vestrum, qui, dum sine ratione restituendæ salutis plausibiles esse cupiunt, magis lapsis obsunt.

hosce temerarios acriter arguit,

228 *Post hæc clericorum illorum delicti magnitudinem perpendit ex blasphemiæ et idololatriæ flagitio, quarum reos ipsi tam temere ad pacem et Dominici Corporis epulum admittebant,* cum *tamen etiam* in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, et secundum disciplinæ ordinem ad exomologesin veniant; et per manus impositionem episcopi et cleri jus communicationis accipiant. *Addit, eosdem Corporis et Sanguinis Domini reos fore, si lapsi eorum incuria aut opera contra expressum Apostoli* I *ad Cor.* XI *præceptum ad Sacramentum illud accesserint. Deinde conqueritur, quod, cum illi admonere ipsos martyres et confessores deberent, si præter id, quod modeste pieque rogaverant, quidquam peterent, ipsi eosdem in invidiam vocarent, dissidii semina inter eos, et Episcopum suum jacerent, contemptaque Dei lege, et sublato, quem sibi debebant, honore, cum lapsis temerarie communicarent.*

et contumacibus suspensionem a sacris,

229 *Denique terret eos nonnullis visionibus, quas non explicat, ac ecclesiasticæ suspensionis pœnam comminatur, nisi ab incepto desistant.* Castigare nos itaque, *ait,* divina censura nec noctibus desinit nec diebus. Præter nocturnas enim visiones, per dies quoque impletur apud nos Spiritu sancto puerorum innocens ætas, quæ in ecstasi videt oculis, et audit et loquitur ea, quibus nos Dominus monere et instruere dignatur. Et audietis omnia, quando ad vos reducem me Dominus fecerit, qui, ut secederem, jussit. Interim temerarii et incauti et tumidi quidam inter vos, qui hominem non cogitant, vel Deum timeant, scientes, quoniam, si ultra in iis perseveraverint, utar ea admonitione, qua me uti Dominus jubet, ut interim prohibeantur offerre, acturi et apud nos, et apud confessores ipsos, et apud plebem universam, causam suam, cum Domino permittente, in sinum matris Ecclesiæ recolligi cœperimus. De hoc ad martyres et confessores et ad plebem litteras feci, quas utrasque vobis legi mandavi. *Tum subditur solita finiendi epistolam clausula.*

non excommunicationem, intentat,

230 *De pœna, quam verbis mox recitatis Sanctus contumacibus intentat, nonnulla est inter eruditos dissensio. Pamelius in Annotationibus ad hanc epistolam, quæ ipsi* X *est, et post eum alii, suspensionem a divinis, ut modo loquimur, designari censuerunt. Ita pariter visum est Baronio ad annum* 253; *num.* 56; *ubi tamen observat, eam hic non inflictam, sed dumtaxat intentatam fuisse, nisi ab incepto desisterent. Tillemontius art.* 11 *suspensionem etiam interpretatur; sed dubitat, an Sanctus eam verbis recensitis reipsa inflixisse dicendus non sit. Verum Baronii sententiam* S. Cypriani *verba tam clare præferunt, ut mihi certa videatur. Maranus tamen* § 11 *Vitæ credidit non suspensionem, sed excommunicationem ibi intentari; utque id probet, citat tum epist.* XXVIII, *in qua Sanctus clerum suum laudat, quod cum Gaio Diddensi presbytero, et diacono ejus, qui communionem lapsis dederant, communicare noluissent; tum epistolam* LII, *in qua aliquando se decrevisse ait, ut,* si quis ante consilium nostrum et ante sententiam de omnium consilio statutam, lapsis temere communicare voluisset, ipse a communione abstineretur. *Observat autem,* abstineri *pro* excommunicari *a* S. Cypriano *usurpari solere.*

licet eosdem postea,

231 *Sed bona eruditi viri pace, neuter locus cogit tam clara epistolæ* IX *verba in alienum sensum detorquere; sed tantum probat, sanctum Episcopum cleri sui et aliquot episcoporum sententiam approbasse et imposterum sequendam censuisse. Audiamus illum in laudata epist.* XXVIII *loquentem.* Integre et cum disciplina fecistis, fratres carissimi, quod consilio collegarum meorum, qui præsentes erant, Gaio Diddensi presbytero et diacono ejus censuistis non communicandum, qui communicando cum lapsis, et offerendo oblationes eorum, in pravis erroribus suis frequenter deprehensi, et semel atque iterum, secundum quod mihi scripsistis, a collegis meis moniti, ne hoc facerent, in præsumptione et audacia sua pertinaciter persistiterunt, decipientes quosdam fratres ex plebe nostra. *Ex his liquet, Gaium et diaconum ejus ob pertinaciam suam non ex* S. Cypriani *epistola, de qua nulla ibi fit mentio, sed ex aliquot episcoporum clerique judicio a communione rescissos, idque a* S. Cypriano *approbatum confirmatumque fuisse.*

cum nec sic resipiscerent.

232 *At, inquies, si Sanctus hujusmodi pervicacibus suspensionem tantummodo comminatus fuerit, cur illi excommunicarent? Respondeo, id eos facere potuisse, quia tantam contumaciam post iteratum monitum ea pœna necessario coercendam judicabant, ne etiam gravius invalesceret; neque id Episcopo suo ac Primati ingratum fore, rebantur. Et merito quidem: nam hic non modo confirmavit eorum sententiam, sed et dehinc sequendam præcepit, post aliqua subdens:* Legite vero has easdem litteras et collegis meis, si qui aut præsentes fuerint, aut supervenerint, ut unanimes et concordes ad fovenda et sananda lapsorum vulnera consilium salubre teneamus, tractaturi plenissime de omnibus, cum convenire in unum per Domini misericordiam cœperimus. Interea si quis immoderatus et præceps, sive de nostris presbyteris vel diaconibus, sive de peregrinis, ausus fuerit ante sententiam nostram communicare

A communicare cum lapsis, a communicatione nostra arceatur *etc.*

excommunicaverit.

233 *Hinc ad locum ex epist.* LII *objectum patet responsio: in hac scilicet laudat Sanctus epistolam* XXVIII, *in qua re vera decreverat mandaveratque, ut, qui ante consilium suum, communemque omnium sententiam, lapsis temere communicare voluisset, ipse a communione abstineretur. Lombertus in versione Gallica Operum* S. Cypriani *apud Tillemontium Nota* XI, *controversa Sancti verba Gallice sic reddidit, ut tantummodo vetentur lapsorum nomina ad altare offerri, seu recitari: quam quidem interpretationem Cyprianica verba minime patiuntur. Nec quidquam probat allegata ab illo pro eadem ratio, nullum videlicet hujusmodi suspensionis ecclesiasticæ vestigium alibi in* Cypriani *Operibus reperiri. Ut enim id verum esset, at certe in hac epistola reperitur; nec est cur ea pœna* S.Cypriani *tempore inusitata fuisse dicatur; nam et in epist.* XXVIII *ipse non absimilem quibusdam cleris inflixit;* Interim, *inquiens,* se a divisione mensurna tantum contineant; non quasi a ministerio ecclesiastico privati esse videantur, sed ut integris omnibus ad nostram præsentiam differantur.

B

Eadem de causa scribit ad martyres

234 *In epistola* X, *martyribus et confessoribus inscripta, idem, ut monuimus, argumentum tractatur; ideoque ea hic tantummodo recensebimus, quæ ad præsentem materiam præterea illustrandam faciunt. Hortatus eos, ut, qui exemplum virtutis ac timoris Dei ceteris facti erant, disciplinam quoque Ecclesiæ exactius servarent, et temeritate clericorum, de quibus mox egimus, castigata, docet, quid in hujusmodi libellis concedendis observandum sit.* Vel ex vobis itaque *inquit,* discant (*presbyteri illi ac diaconi*) quod docere debuerant. Petitiones et desideria vestra episcopo servent, et ad pacem, vobis petentibus, dandam maturum et pacatum tempus exspectent. Ante est, ut a Domino pacem mater (*Ecclesia*) prior sumat; tunc secundum vestra desideria de filiorum pace tractetur.

et confessores, docens. quid in concedendis

235 Et quoniam audio, fortissimi et carissimi fratres, impudentia vos quorumdam premi, et verecundiam vestram vim pati; oro vos, quibus possum precibus, ut Evangelii memores, et considerantes, quæ et qualia in præteritum antecessores vestri martyres concesserint, quam solliciti in omnibus fuerint. vos quoque sollicite et caute petentium desideria ponderetis, utpote

C

amici Domini, et cum illo postmodum judicaturi; inspiciatis et acta et opera et merita singulorum, ipsorum quoque delictorum genera et qualitates cogitetis; ne, si quid abrupte et indigne vel a vobis promissum, vel a nobis factum fuerit, apud gentiles quoque ipsos ecclesia nostra erubescere incipiat. *Dein paucis interjectis de divinis admonitionibus, quas æque Carthagine, quam in secessu suo, fieri scribit, factaque mentione de litteris ad clerum datis, quas ipsis pariter legendas dari præceperat, jubet comprimere* eos, qui personas accipientes, in beneficiis (*martyrum, sive libellis*) aut gratificantur, aut illicitæ negotiationis nundinas aucupantur.

libellis observandum sit.

236. *Unum præterea in martyribus corrigendum monet;* Sed et illud, *inquiens,* ad diligentiam vestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos, quibus pacem dari desideratis. Audio enim, quibusdam sic libellos fieri, ut dicatur; COMMUNICET ILLE CUM SUIS; quod numquam omnino a martyribus factum est: ut incerta et cæca petitio invidiam nobis postmodum cumulet. Late enim patet, quando dicitur: ILLE CUM SUIS; et possunt nobis viceni et triceni et amplius offerri, qui propinqui et affines et liberti ac domestici esse asseverentur ejus, qui accipit libellum. Et ideo peto, ut eos, quos ipsi videtis, quos nostis, quorum pœnitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libello, et sic ad nos fidei ac disciplinæ congruentes litteras dirigatis. *Ex his omnibus liquet,* S. Cyprianum *minime improbasse, libellos a martyribus et concessoribus in lapsorum gratiam dari; sed abusum eorum merito castigasse, voluisseque, ut imposterum ad ecclesiasticas leges, et pristinam consuetudinem exigerentur.*

AUCTORE C. S.

Scribit etiam ad plebem, cujus operam

237. *Ejusdem pariter argumenti est epistola* XI *ad plebem, in cujus exordio animi sui sensa mox aperit, significatque, quam ipse præ ceteris mallet lapsos statim in gratiam recipere, nisi divinæ offensæ timor aliud suaderet. Sic enim scribit:* Ingemiscere vos et dolere ruinas fratrum nostrorum, ex me scio, fratres carissimi, qui et ipse vobiscum pro singulis ingemisco pariter et doleo et patior ac sentio, quod beatus Apostolus dixit. » Quis infirmatur, inquit, et ego non infirmor? » Quis scandalisatur, et ego non uror?» Et iterum posuit in epistola sua, dicens: « Si patitur » membrum unum, compatiuntur et cetera » membra; et si lætatur membrum unum, col- » lætantur et cetera membra » Compatior ergo et condoleo de fratribus nostris, qui lapsi, et persecutionis infestatione prostrati, partem nostrorum viscerum secum trahentes, parem dolorem nobis suis vulneribus intulerunt; quibus potens est divina misericordia medelam dare.

E

petit, utque Ecclesiæ pacem

238. Properandum tamen non puto, nec incaute aliquid et festinanter gerendum; ne, dum temere pax usurpatur, divinæ indignationis offensa gravius provocetur. *Dehinc modestas martyrum epistolas pro lapsis ad se datas laudat, et temeraria aliquot presbyterorum ausa reprehendit. De plebis vero quiete, pioque timore, securum se fore ait, nisi ab illis decepta esset, qui ipsi eam instruere debuissent. Quare cum illi suo muneri deessent,* Vel vos itaque, *inquiebat,* singulos regite, et consilio ac moderatione vestra secundum divina præcepta lapsorum animos temperate. *Et rursum post pauca, quibus non nimium festinandum monet, ita prosequitur:* Audiant, quæso, patienter consilium nostrum, exspectent regressionem nostram; ut, cum ad vos per Dei misericordiam venerimus, convocati coepiscopi plures secundum Domini disciplinam, et confessorum præsentiam, et vestram quoque sententiam, beatorum martyrum litteras et desideria examinare possimus.

F

exspectet, hortatur.

239 *Denique de litteris hac super re ad clerum et martyres datis meminit, dicens:* De hoc et ad clerum et ad martyres et confessores litteras feci, quas utrasque legi vobis mandavi. *Pari ratione epistolam hanc clero ac martyribus et confessoribus, et quas ad hos scripserat, tum plebi, tum invicem communicari secundum dicta voluerat, eo haud dubie consilio, ut trium illorum ordinum consensu et unanimi opera tam fœda ecclesiæ suæ pestis tanto ocyus ac efficacius tolleretur; verum hisce piis optimi Præsulis conatibus eventum ex nonnullorum contumacia non respondisse, per hujus Commentarii decursum videbimus.*

§ XIII.

AUCTORE C. S.

§ XIII. Scribit epistolam XII et XIII, in quibus aliquam gratiam lapsis concedit, et nimium properantes ad veniam reprehendit.

Miratus, quod clerus sibi non respondisset,

Cum ad præcedentes aliasque litteras, quas ad clerum suum Carthaginensem frequenter dederat, S. Cyprianus *nihil responsi acciperet, audissetque aliquos e lapsis seu sponte sua, seu ab alio invitatos, pacem, quam sibi martyres ac confessores promiserant, audaci flagitatione extorquere conatos; cumque jam cœpta æstate infesti corporibus calores in ea plaga solitos morbos minarentur, prudentissimus Antistes indulgentia aliqua utendum censuit, qua et martyribus ac confessoribus aliquid honoris deferretur, et periclitantium saluti sic consuleretur, ut tamen disciplinæ vigor inconcussus perseveraret, et contumaciam impetus simul compescerentur. Id autem gemina epistola ad clerum suum data præstitit,*
B
quam utramque in epist. XIV *ad clerum Romanum memorat verbis num.* 175 *recitatis; ubi etiam addit, se id fecisse, quod ex hujus epistola ad clerum Carthaginensem data didicisset, hanc illius quoque sententiam esse, ad quam se conformandum judicabat.*

ob æstivos calores lapsis

241 *Harum priorem epistolam, quæ Baluzio est* XII, *quia brevis est et singularis, hic totam subjicio.* Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem. Miror vos, fratres carissimi, ad multas epistolas meas, quas ad vos frequenter misi, nihil mihi rescripsisse; cum fraternitatis nostræ vel utilitas vel necessitas sic utique gubernetur, si a vobis instructi, rerum gerendarum consilium limare possimus. Quoniam tamen video, facultatem veniendi ad vos nondum esse, et jam æstatem cœpisse, quod tempus infirmitatibus assiduis et gravibus infestatur, occurrendum puto fratribus nostris; ut, qui libellos a martyribus acceperunt, et prærogativa eorum apud Deum adjuvari possunt, si incommodo aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint, non exspectata præsentia nostra, apud presbyterum quemcumque præsentem, vel, si presbyter repertus non fuerit, et urgere exitus cœperit, apud dia-
C
conum quoque exomologesin facere delicti sui possint: ut manu eis in pœnitentiam imposita, veniant ad Dominum cum pace, quam dari martyres litteris ad nos factis desideraverunt.

aliquam gratiam facit: cleri

242 Ceteram quoque partem plebis, quæ lapsa est, præsentia vestra fovete, et ut a fide et misericordia Domini non deficiant, vestro solatio focillate. Neque enim deserentur ab ope et auxilio Domini hi, qui mites et humiles, et pœnitentiam vere agentes, in bonis operibus perseveraverint, quo minus illis quoque divino remedio consulatur. Audientibus etiam, si qui fuerint periculo præventi, et in exitu constituti, vigilantia vestra non desit, implorantibus divinam gratiam misericordia non denegetur. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere, et nostri meminisse. Fraternitatem universam meo nomine salutate, et ut nostri meminerit, admonete et rogate. Valete. *Hisce* S. Cypriani *litteris acceptis, Carthaginensis clerus responsorias ad Episcopum suum dedit, quæ non amplius exstant; sed quarum tamen argumentum discimus ex epistola* XIII D
qua S. Cyprianus *eidem clero respondit. Rescripserunt ergo laudati clerici, non deesse consilium suum fratribus,* ut temeraria festinatione deposita, religiosam patientiam Deo præbeant, *exspectentque, donec pace Ecclesiæ concessa, causaque eorum examinata, ipsi quoque pacem consequi mereantur.*

responsum accipit, eique rescribit

243 *Addidere tamen, nonnullos moram illam impatienter ferre, ac immoderate instare, ut omni dilatione remota, communio sibi ocyus concedatur: qua in re quid sibi faciendum sit, in eadem epistola inquisiverunt. Hinc colligere licet, Carthaginenses clericos sancti Episcopi sui mentem, quam in epist.* XII *declaraverat, non satis perspexisse; nisi forte sic dubitanter scripserint tentandi causa, an præter concessam gratiam aliquid præterea in lapsorum favorem posset impetrari. At sanctus Antistes a priori sententia sua non recessit:* Quoniam tamen, *inquiens*, significastis, quosdam immoderatos esse, et communicationem accipiendum festinanter urgere; et desiderastis in hac re formam a me vobis dari; satis plene scripsisse me ad hanc rem proximis litteris ad vos factis credo, ut, qui libellum a martyribus acceperunt, et auxilio eorum adjuvari apud Dominum in delictis suis possunt, si premi E
infirmitate aliqua et periculo cœperint, exomologesi facta, et manu eis a vobis in pœnitentiam imposita cum pace a martyribus sibi promissa ad Dominum remittantur. Ceteri vero, qui, nullo libello a martyribus accepto, invidiam faciunt; quoniam non paucorum, nec ecclesiæ unius, aut unius provinciæ, sed totius orbis hæc causa est, exspectent de Domini protectione Ecclesiæ ipsius publicam pacem.

de eadem causa.

244 *Subjungit, æquum esse, ut hujusmodi causa ab ecclesiæ præpositis et coram plebe, quæ lapsa non fuerit, communi consilio tractetur; indignum vero esse, lapsos in Ecclesiam admitti jam velle, dum gloriosi confessores* extorres facti, et patria pulsi, ac bonis suis omnibus spoliati, nondum ad ecclesiam redierint. *Denique, si eos vere sincereque pœniteat, et fidei calore nullam moram patiantur, modum docet, quo desiderium suum expleant, scilicet martyrium subeundo.* Si nimium, *ait*, properant, habent in sua potestate, quod postulant, tempore ipso sibi plus, quam postulant, largiente. Acies adhuc geritur, et agon quotidie celebratur: si commissi vere et firmiter pœnitet, et fidei calor prævalet; qui differri non potest, potest coronari.
F

Explicatur locus epistolæ

245 *Nunc circa utramque hanc epistolam nonnulla observanda sunt. Joannes Morinus in Commentario historico de disciplina in administratione Sacramenti Pœnitentiæ, lib.* VIII *cap.* XXIII, *ex priori epistola contendit*, S. Cypriano *visam* tantam esse sacerdotalis absolutionis virtutem et ad salutem a Deo consequendam necessitatem, ut absentibus episcopo et presbyteris, et urgente mortis periculo, ea esset a diaconis extra ordinem imploranda, eorumque tum ministerio camdem gratiam misericorditer a Deo morienti divinitus infundi. *Monet tamen, se non existimare,* S. Cyprianum, *aliosque, quos deinde laudat opinatos fuisse, potestatem clavium, quam concilium Tridentinum et ante hoc sancti Patres solis episcopis et presbyteris concessam esse docent, ad diaconos ullo modo pertinuisse: oppositum enim ex eorumdem verbis, quibus illam de confitendo apud diaconum praxim adstruunt, colligi affirmat.*

246 *Itaque si tantum velit Morinus,* S. Cypriano *visum fuisse, moribundum in præsentissimo mortis*

A *tis periculo, dum nullus episcopus aut presbyter* *de exomologesi* *adesset, nec haberi posset, diacono posse confiteri; sic tamen ut hic, utpote potestate clavium minime instructus, sacramentalem absolutionem non impertiretur, ipsi facile assentiar. Nam S. Thomas in supplemento quæst.* VIII, *art.* 2 *quærens,* Utrum in aliquo casu liceat aliis, quam sacerdotibus, confiteri, *id etiam laicis fieri concedit, sic scribens:* Sicut Baptismus est Sacramentum necessitatis, ita et Pœnitentia. Baptismus autem, quia est Sacramentum necessitatis, duplicem habet ministrum: unum, cui ex officio baptizare incumbit, scilicet sacerdotem: alium, cui ratione necessitatis dispensatio Baptismi committitur. Et ita etiam minister Pœnitentiæ; cui est confessio facienda ex officio, est sacerdos; sed in necessitate etiam laicus vicem sacerdotis supplet, ut ei confessio fieri possit.

apud diaconum facienda 247 *Deinde quid de hujusmodi confessione censeat, ibidem exponit in responsione* ad primum *his verbis:* In Sacramento Pœnitentiæ non solum est aliquid ex parte ministri, scilicet absolutio et satisfactionis injunctio; sed etiam aliquid ex parte ipsius, qui suscipit Sacramentum, quod est etiam de essentia Sacramenti, sicut contritio B et confessio. Satisfactio autem jam incipit esse a ministro, in quantum eam injungit, et a pœnitente, in quantum eam implet: et ad plenitudinem Sacramenti utrumque debet concurrere, quando possibile est. Sed quando necessitas imminet, debet facere pœnitens, quod ex parte sua est, scilicet conteri et confiteri, cui potest: qui quamvis Sacramentum perficere non possit, ut faciat id, quod ex parte sacerdotis est, absolutionem scilicet; defectum tamen sacerdotis summum Sacerdos supplet. Nihilominus confessio, ex defectu sacerdotis laico facta, sacramentalis est quodammodo; quamvis non sit Sacramentum perfectum, quia deest id, quod est ex parte sacerdotis.

in periculo mortis; 248 *Attamen, quamvis hujusmodi confessio, sic restricta, a* S. Cypriano *diaconis concedi potuerit, necesse non est, ut eo recurramus, cum illius verba pro varia ministri potestate varie accipienda sint. Perfecta lapsorum reconciliatio et pax, de quibus hic agitur, præter sacramentalem absolutionem complectebatur etiam sublationem censuræ, qua ab eucharistico Epulo arcebantur; ac denique ipsam Eucharistiæ communionem, quæ tum temporis simul concedi solebat. Hæc omnia præstare poterant presbyteri, ab episcopo sua delegati, et* C *ab his præstari jubet hujusmodi moribundis* S. Cyprianus. *Primum non poterant diaconi, poterant tamen ab episcopo pariter delegati, canonicam exomologesim, sive humilem pœnitentis confessionem audire, de ejusque sincera pœnitentia ac perfecta cordis contritione diligenter exquirere, et si de ea ipsis prudenter constaret, prædicta censura canonice absolvere et ob instantis mortis periculum, et presbyteri, qui moribundum sacramentaliter absolveret, absentiam, sanctissimo Viatico munire, postea absolvendum sacramentaliter, si superviveret, donec presbyteri copia daretur.*

et illustratur 249 *Cum igitur* S. Cyprianus *hujusmodi moribundis in martyrum gratiam optime consultum esse vellet, concessit, quod potuit pro varia ministrorum, presbyteri scilicet ac diaconi potestate. Negari enim nequit, diaconum, cui excommunicandi potestas committi potest, etiam ad eamdem tollendam delegari potuisse. Sacratissimum vero Viaticum in extrema illa necessitate, dum apud presbyterum confitendi facultas non est, peccatori vere contrito concedi posse docent theologi, qui ca-*

sum hunc unum ex iis reputant, in quibus concilium Tridentinum Sess. XIII, *cap.* VII, *et can.* 11 *absque brevia confessione augustissimum Sacramentum sumi permittit. Ne quis tamen dubitet, an id* S. Cypriani *ætate in ecclesia usquam usitatum fuerit, subjungo exemplum ex S. Dionysio Alexandrino, qui eodem quo Sanctus noster tempore, in Ægypto floruit.* AUCTORE C. S.

exemplo Serapionis 250 *Hic apud Eusebium lib.* VI *Historiæ eccl., c.* XLIV *editionis Parisinæ, interprete Valesio, ad Fabium Antiochenum episcopum inter cetera hæc scribit:* Unum tibi exemplum proponam, quod apud nos contigit. Erat in hac urbe Serapion quidam senex e numero fidelium, qui reliquo quidem anteactæ vitæ tempore nulli culpæ obnoxius fuerat: sed in persecutione lapsus, sæpenumero veniam petierat; nec quisquam ei attendebat, eo quod sacrificasset. Idem postea morbo correptus, vocis usu, sensuque omni carens, triduo permansit. Quarto demum die paululum recreatus, nepotem ex filia ad se vocat: et, Quo usque tandem, inquit, me detinetis, fili? Properate, quæso, et me quantocius absolvite. Accerse mihi unum ex presbyteris. Hæc cum dixisset, rursus illum vox destituit. Puer ad presbyterum cucurrit. E

ex S. Dionysio Alexandrino 251 Jam nox erat: presbyter autem ægrotabat. Sed quoniam in mandatis dederam, ut morituris, si peterent, et maxime si antea suppliciter postulassent, venia indulgeretur, quo bonæ spei pleni ex hac vita migrarent; exiguam Eucharistiæ partem puero tradidit, jubens, ut in aqua intinctam seni in os instillaret. Redit igitur puer, Buccellam afferens. Et cum appropinquaret, priusquam ingrederetur, recreatus iterum senex, Venisti, inquit, fili: ac presbyter quidem venire non potuit; tu vero fac citius, quod imperatum est; et dimitte me. Mox puer Buccellam intinxit, et in os senis infudit: qui ea paulatim absorpta, continuo animam exhalavit. An non igitur perspicue apparet, cum reservatum fuisse, ac tantisper in vita permansisse, quoad reconciliaretur, et deleto jam crimine, pro multis, quæ gesserat, bonis operibus a Christo agnosci posset et prædicari. Hæc Dionysius, *inquit Eusebius.*

apud Eusebium. 252 *Jam vero, si presbyter absens Serapionem, veniam diu frustra precatum, in summa illa necessitate ad communionem admiserit, et divino Viatico muniri curaverit, approbante S. Dionysio; quidni* S. Cyprianus *diaconis permiserit, ut* F *in pari casu lapsis pœnitentibus, qui poterant modo, succurrerent; id est a censura canonica absolverent, et cælesti Viatico impertirentur. Eodem modo citatum* S. Cypriani *locum intellexit Dionysius Petavius in Animadversionibus ad S. Epiphanium, Hæresi* LIX; *Ferdinandus de Mendoza De confirmando concilio Illiberritano lib.* II, *c.* LXV *apud Labbeum t.* 1 *Conciliorum, c.* 1207 *et seq., et Natalis Alexander Sec.* III, *dissert.* IV, *editionis Parisinæ anni* 1714, *aliique, apud quos lector plura de hoc argumento reperiet.*

Alia observatio 253 *Quæri hic etiam potest, cur* S. Cyprianus *in epistola mox laudata, num.* 244 *lapsis, qui reconciliationem suam diutius differri nimis ægre ferebant, permiserit, ut sese magistratibus sponte sisterent, labemque suam martyrio eluerent:* Si nimium, *inquiens,* properant, habent in sua potestate, quod postulant, tempore ipso plus quam postulant, largiente. Acies adhuc geritur, et agon quotidie celebratur: si commissi vere et firmiter pœnitet, et fidei calor prævalet; qui differri non potest,

AUCTORE C. S.

potest, potest coronari. *Hæc autem dicta sua postmodum in epistola* LII *ad Antonianum, ubi eadem recitat, approbavit. Quæri, inquam, hic potest, cur Sanctus id permiserit, cum is ipse sub finem vitæ suæ in epistola* LXXXIII, *clero plebique suæ contrarium suadeat, dicatque:* Nec quisquam vestrum aliquem tumultum fratribus moveat, aut ultro se gentilibus offerat: apprehensus enim et traditus, loqui debet. Siquidem in nobis Dominum positus, illa hora loquatur, qui nos confiteri magis voluit, quam profiteri.

ad epistolam XIII.

254 *Item in Actis proconsularibus apud nos num.* 2, *Sanctus a Paterno proconsule jussus presbyteros suos deferre, inter alia respondit:* Cum disciplina prohibeat, ut quis se ultro offerrat, et tuæ quoque censuræ hoc displiceat, nec offerre se ipsi possunt; sed a te exquisiti invenientur. *Sed ad hæc respondeo; etsi hujusmodi spontanea professio communiter nec consulta, nec licita sit, in nonnullis tamen circumstantiis nonnumquam licitam ac laude dignam esse; cujus rei exemplum tum alii Sancti dedere, tum S. Cornelius Papa cum Romanis suis, prout ad hanc ipsam diem in Commentario historico de ejusdem gestis* § 10 *a n.* 219 *ostendimus ex* S. Cypriani *epist.* LVII, *in* B *qua factum hoc multum celebratur. Porro in lapsis, de quibus sanctus Episcopus in epist.* XIII *et* LII *loquitur, ea peculiaris erat ratio, quod Christi gloria, quam vitæ suæ turpiter postposuerant, ultronea ista professione esset reparanda. Crediderim tamen,* S. Cyprianum *eo confidentius hic ita locutum fuisse, quod satis novisset, lapsos illos, qui nec pœnitentiam moderate ferebant, ea facultate non facile usuros; uti re vera non constat, ullum ex ipsis ea usum fuisse.*

§ XIV. An solis lapsis, libellum martyrum habentibus, in periculo mortis pacem dari Sanctus permiserit.

De gratia lapsis supra concessa

Restat *ultera difficultas ac controversia magis ventilata; scilicet utrum istud reconciliationis beneficium, de quo mox egimus, iis solum lapsis, qui martyrum libellis donati fuerant,* S. Cyprianus *in laudatis epistolis concesserit, an vero ad* C *omnes lapsos pœnitentes in pari mortis periculo constitutos extenderit. Per pœnitentes autem eos intelligo, qui ante contractum morbum veniam precati, pœnitentiam egerant, in eaque perseverabant, nam de ceteris, qui contempta, dum recte valerent, pœnitentia, in morbo primum eam flagitabant, sic scribit ipse* S. Cyprianus *in epist.* LII *ad Antonianum:* Dominus in Evangelio beatos dicit plangentes, quia qui plangit, misericordiam provocat; qui pervicax et superbus est, iram sibi et pœnam judicii venientis exaggerat. Et idcirco, frater carissime, pœnitentiam non agentes, nec dolorem delictorum suorum toto corde et manifesta lamentationis suæ professione testantes, prohibendos omnino censuimus a spe communicationis et pacis, si in infirmitate atque in periculo cœperint deprecari; quia rogare illos non delicti pœnitentia, sed mortis urgentis admonitio compellit: nec dignus est in morte accipere solatium, qui se non cogitavit esse moriturum.

D *sententia Petavii*

256 *De iis itaque pœnitentibus agimus, qui cum pœnitentiam, qualem Sanctus exigit, agerent, ante eam expletam redditamque Ecclesiæ pacem, ad extrema vitæ deducti, veniam flagitabant. Petavius supra laudatus etiam hoc, nisi libellum a martyre vel confessore impetrassent, a prædicto beneficio exclusos fuisse statuit, quia alioqui, inquit,* nihil inter istos et priores, qui libellos acceperant interesset, quos tamen meliori aliqua conditione uti oportuit. *Petavianæ sententiæ favent verba utriusque epistolæ, quibus ad concedendam lapsis in mortis periculo precem duo requirit, libellum scilicet martyris, et delicti pœnitentiam: utrobique enim eam illi dari concedit,* qui libellos a martyribus acceperunt, et prærogativa eorum apud Deum adjuvari possunt.

proponitur, et contra eum

257 *De libello ad eam gratiam obtinendam a se requisito diserte pariter meminit in epist.* XIV *ad clerum Romanum, de utraque illa epistola sic scribens:* Postmodum vero cum quidam de lapsis, sive sua sponte, sive aliquo incitatore, audaci flagitatione prorunerent, ut pacem sibi a martyribus et confessoribus promissam extorquere violento impetu niterentur; de hoc etiam bis ad clerum litteras feci, et legi eis mandavi, ut ad illorum violentiam interim quoquo genere mitigandam, si qui, libello a martyribus accepto, de sæculo excederent, exomologesi facta, et manu eis in pœnitentiam imposita, cum pace sibi a martyribus promissa ad Dominum remitterentur. E *Favet etiam, dum in hac eadem epistola ait, sese ea indulgentia in prædictos usum esse,* cum videretur et honor martyribus habendus, et eorum, qui omnia turbare cupiebant, impetus comprimendus: *quibus verbis Sanctus indicat, singulare aliquid lapsis, libello martyrum munitis, a se concessum fuisse: hi enim soli importuna sua et audaci flagitatione omnia perturbabant, et in his ad pacem admittendis honor martyribus habebatur.*

probatur,

258 *Sed hæ rationes non adeo certe mihi apparent, quin oppositam sententiam veriorem censeam, cum erudita auctore Præfationis ad Operum* S. Cypriani *editionem Venetam ex recensione Baluzii* § 11: *non enim desunt gravia rationum momenta, quæ id suadeant, ut ostendere aggredior. Postquam* S. Cyprianus *in epist.* XII *periclitantium lapsorum, qui libellos martyrum habebant, saluti consuluisset, mox subjecit:* Ceteram quoque partem plebis, quæ lapsa est, præsentia vestra fovete, et ut a fide et misericordia Domini non deficiant, vestro solatio focillate. Neque F enim deserentur ab ope et auxilio Domini hi, qui mites et humiles, et pœnitentiam vere agentes, in bonis operibus perseveraverint, quo minus illis quoque divino remedio consulatur. Audientibus etiam, si qui fuerint periculo præventi, et in exitu constituti, vigilantia vestra non desit; implorantibus divinam gratiam misericordia Domini non denegetur.

Sanctum in prædictis epistolis

259 *Manifestum est, hic aliquid lapsis Christianis, qui libello carebant, et* audientibus, *id est, catechumenis, a* S. Cypriano *promitti: neque dubitari etiam potest, quin* misericordia Domini, *quam catechumenis jubet impertiri, baptismum significet. Quidni igitur* divino remedio, *quo Sanctus futurum pollicetur, ut Christianis lapsis quoque consulatur, peccatorum veniam ac pacem designari arbitremur: cum hæc non minus lapsis post baptismum, quam baptismus catechumenis ordinarium sit* divinum remedium. *Quinimo verba illa sic plane accipienda esse, persuadet* S. Cypriani

A priani *epistola* XIV *ad Romanos, in qua, ut jam alias monuimus, quid in hac parte a se factum et in utraque illa epistola scriptum fuerit, breviter sed accurate exposito, hujus consilii sui rationem edocet, illudque Romani cleri monitis ad Carthaginensem datis omnino conforme esse declarat.*

non solis lapsis 260 Nec in hoc, *inquit*, legem dedi, aut me auctorem temere constitui: sed cum videretur et honor martyribus habendus, et eorum, qui omnia turbare cupiebant, impetus comprimendus, et præterea vestra scripta legissem, quæ huc ad clerum nostrum per Crementium hypodiaconum nuper feceratis, ut iis, qui post lapsum infirmitate apprehensi essent, et pœnitentes communicationem desiderarent, subveniretur; standum putavi et cum vestra sententia, ne actus noster, qui adunatus esse et consentire circa omnia debet, in aliquo discreparet. Plane ceterorum causas, quamvis libello a martyribus accepto, differri mandavi, et in nostram præsentiam reservari, ut cum, pace a Domino nobis data, plures præpositi convenire in unum cœperimus, communicato etiam vobiscum consilio, disponere singula et reformare possimus.

B *libellos martyrum habentibus.* 261 *Hisce* S. Cyprianus *diserte testatur, sese Romanorum sententiam, quam in epistola* II *significarant, in utraque sua epistola exactissime in omnibus secutum esse*, ne, *inquit*, actus noster, qui adunatus esse et consentire CIRCA OMNIA debet, in aliquo discreparet. *Videamus igitur, quæ fuerit Romani cleri hac in parte sententia. Hic in epist.* II *Carthaginensem clerum ad strenuam gregis, absente Episcopo, curam exemplo suo hortatus, ad propositum nostrum sic scribit:* Videtis ergo, fratres, quoniam et vos hoc facere debetis,... ut si qui in hanc tentationem (*fidei desertionem*), inciderunt, cœperint apprehendi infirmitate, et agant pœnitentiam facti sui, et desiderent communionem; utique subveniri eis debet, sive viduæ, sive clinomeni, sive qui se exhibere non possunt, sive hi, qui in carceribus sunt, sive exclusi de sedibus suis, utique habere debent, qui eis ministrent. Sed et catecumini, apprehensi infirmitate, decepti esse non debebunt, ut eis subveniatur.

sed etiam ceteris. 262 *Vides, lector, neminem hic vere pœnitentem, dum mortis periculum urget, a communione prohiberi, nec ullam tamen de libello a martyribus accepto fieri mentionem. Hanc porro fuisse Romanorum mentem liquet etiam ex epist.* XXXI

C *ad* S. Cyprianum *data, in qua de libellis martyrum pariter tacentes, inter cetera aiunt:* Lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus; ut interim dum Episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspenso eorum, qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur; eorum autem, quorum vitæ suæ finem urgens exitus dilationem non potest ferre, acta pœnitentia, et professa frequenter suorum detestatione factorum si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac vere pœnitentis animi signa prodiderint, cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute et sollicite subveniri; Deo ipso sciente, quid de talibus faciat et qualiter judicii sui examinet pondera; nobis tamen anxie curantibus, ut nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere pœnitentes accusent nostram, quasi duram, crudelitatem.

de quorum pœnitentia constaret. 263 *Idem ergo* S. Cyprianus *in epistola* XII *et seq. statuisse dicendus est; alioquin enim hic contra ac ipse testatur, Romanorum sententia non stetisset, et ejusdem* actus, qui adunatus esse et consentire circa omnia *debebat, non modo* in aliquo, *sed in potiori parte ab illorum actu discrepasset, restricto scilicet ad eos solos, qui martyrum libellis muniti essent, beneficio, quod Romani omnibus hujusmodi pœnitentibus ad extrema deductis commune esse voluerant. Certe sanctus Antistes Romanorum vestigiis cetera presse inhæsit. Monuerant illi in epist.* II *catechumenis infirmitate apprehensis subveniendum esse: idem plane in epist.* XII *monet* Cyprianus : *de lapsis vita non periclitantibus nihil illi decreverant; nihil quoque statuit* Cyprianus ; *sed eos omnes jubet exspectare, donec concessa Ecclesiæ pace, communi consilio aliquid de iis decerni posset. Cur ergo eum in maximi momenti articulo ab illis dissensisse credamus, dum ipse se in nullo discrepasse profitetur, et in eadem epistola promittit fore, ut ceteris quoque omnibus lapsis, dummodo sinceram pœnitentiam egerint,* divino remedio consulatur ; *quod de concedenda ipsis pace proprie accipi potest, et secundum dicta debet.*

AUCTORE C. S.

in periculo mortis 264 *Præterea hæc Petavii opinio minus æqua et rectæ rationi minus consentanea videtur. In hac enim* S. Cyprianus *pacem lapsis libello donatis, qui importuna ac inverecunda flagitatione eam sibi dari impudenter exigentes, ecclesiam suam vehementer turbabant, in articulo mortis indulsisset, eamque fervidis pœnitentibus, qui etiam mox a commisso flagitio illud perpetuis lacrymis eluere non cessaverant, et præpositis suis in omnibus morigeri, Ecclesiæ pacem patienter exspectabant, penitus denegasset. Id scilicet hi ex sua modestia sinceroque pœnitentia retulissent, ut etiam moribundi ab Ecclesia arcerentur, in quam alii, similiter periclitantes, per extortos a martyribus libellos, et post concitatas perturbationes admittebantur.* E

Ecclesiasticam pacem 265 *Haud equidem induci possum, ut sanctum Antistitem nostrum tam duræ sententiæ fuisse credam; præsertim cum is ipse Marcianum Arelatensem, Novatiani asseclam, postea reum egerit, quod hujusmodi pœnitentes sine pace mori crudeliter permisisset. Sic enim in epist.* LXVII *ad S. Stephanum Papam scribit:* Dirigantur in provinciam et ad plebem Arelate consistentem a te litteræ, quibus abstento Marciano, alius in locum ejus substituatur, et grex Christi, qui in hodiernum ab illo dissipatus et vulneratus contemnitur, colligatur. Sufficiat multos illic ex fratribus nostris annis istis superioribus excessisse sine pace. Vel ceteris subveniatur, qui supersunt, qui et diebus ac noctibus ingemiscunt, et divinam ac paternam misericordiam deprecantes, solatium nostræ opitulationis exposcunt. *Quis credat, ita locuturum fuisse* S. Cyprianum, *si hic ipse contra expressam Romani cleri sententiam similibus moribundis pacem dari vetuisset, eosque sine pace excedere debere statuisset?* F

concessisse. Tillemontii 266 *Denique rationes, quibus Sanctus in epist.* XIII *sententiæ suæ æquitatem persuadere conatur, in moribundorum causa non obtinent. Ait enim, exspectandam prius esse Ecclesiæ pacem, ut lapsorum causæ communi consilio discutiantur; irreligiosum perniciosumque esse, lapsos velle in ecclesiam recipi, dum multi confessores patria pulsi, ad suam ecclesiam nondum rediissent; ac demum si cui mora illa nimis longa videatur, aciem adhuc geri, fuso per martyrium sanguine pacem posse obtineri :* qui differri non potest, potest coronari. *Hæc autem omnia ad moribundos non spectant, quibus omnis mora pacem non distulisset, sed omnem ejusdem spem penitus amputasset,*

AUCTORE C. S.

putasset, et quibus martyrii occasionem mors ipsa subtrahebat. Sed cur igitur, inquies, S. Cyprianus *locis suprà relatis pro dicta indulgentia obtinenda libellum martyris aut confessoris requirit, et in horum gratiam sese illam concessisse affirmat? Tillemontius art.* 13 *suspicatur, Sanctum, cum sciret, quosdam confessores, ac præsertim Lucianum in libellis concedendis tam prodigos esse, ut quilibet lapsus similem aut haberet, aut habere facile posset, ex industria de iis solum, qui libellum nacti essent, scripsisse, ut hoc beneficio confessores sibi demereretur, atque ita omnibus lapsis periclitantibus simul bene consultum esset.*

ac Morini hac super re

267 *Non placet hæc Tillemontii suspicio: sic enim temerariæ libellorum largitioni, quam pluribus in locis tam ante quam post epistolas* XII *et* XIII *acerrime reprehendit, Sanctus ipse liberiora frena laxasset. Nam quis lapsorum hujusmodi libellum omni conatu non ambiisset, cujus solius ope ante publicam Africanæ ecclesiæ pacem, quæ sperari non poterat propinqua, cum pace e vita excedere potuisset: aut si litteris suis de hoc abusu satis cautum esse Sanctus reputasset, eadem opera pœnitentibus morigeris unicum in periculo mortis veniæ aditum præclusisset, atque adeo horum saluti minime fuisset prospectum.* B *Joannes Morinus in Commentario de disciplina in administratione Sacramenti Pœnitentiæ lib.* IX, *cap.* XXIV *et* XXVII *censet,* S. Cyprianum *id in martyrum gratiam hic concedere, ut, qui eorum libellis donati erant, moribundi ad pacem admitterentur, licet pœnitentiam agere abnuissent, dum recte valerent: quod lapsis moribundis, ejusmodi libello non munitis minime concedebatur.*

opinio rejecta.

268 *Verum nec hæc mihi placet responsio: nam* S. Cyprianus *in laudata epistola* LII *verbis, quæ num.* 255 *dedimus, omnes plane lapsos, qui pœnitentiam ad extremum usque vitæ neglexerant,* a spe communicationis et pacis *excludit; idque, ut ait,* Quia rogare illos non delicti pœnitentia, sed mortis urgentis admonitio compellit; nec dignus est in morte accipere solatium, qui se non cogitavit esse moriturum. *Hæc autem ratio generalis est: nec potuit martyris libellus efficere, ut hujusmodi moribundus pœnitentia delicti, non mortis urgentis admonitione, ad rogandam pacem compelli crederetur. Hinc sanctus Antistes in utraque epistola sua etiam ab iis, qui libellum acceperant, pœnitentiam præviam non obscure requirit, dum in priori ejusmodi moribundis pacem dari concedit,* C qui libellos a martyribus acceperunt, et prærogativa eorum apud Deum adjuvari possunt; *et similiter in secunda:* Qui libellum a martyribus acceperunt, et auxilio eorum adjuvari apud Dominum in delictis suis possunt. *Quid enim secunda ista conditio aliud indicat, quam pœnitentiam illam, sine qua in epistola* LII *spem omnem omnibus lapsis præcludit?*

S. Cypriani

269 *Respondeo igitur,* S. Cyprianum *in laudata epistola* XII *duo concessisse; unum in gratiam martyrum, alterum Romani cleri exemplo atque auctoritate motum, quod utrumque in eadem epistola collata cum* XIV *diserte indicasse mihi videtur. Nam primo quidem lapsis, libellos martyrum habentibus, pacem in periculo mortis in eorumdem gratiam dari præcipit, dummodo de eorum sincera pœnitentia secundum supra dicta constiterit. Indulgentiam hanc in gratiam martyrum a se concessam esse, testatur in epistola* XIV *ad clerum Romanum, rationem allegans, quod* videretur et honor martyribus habendus, et eorum, qui omnia turbare cupiebant, impetus comprimendus.

D *Alterum beneficium ad lapsos libellis carentes spectat, quibus in pari periculo, præmissa pariter pœnitentia, pacem similiter dari permittit; secutus in hoc Romanorum monitum, quod hi dederant in epistola sua ad clerum Carthaginensem, quæ apud Baluzium inter Cyprianicas* II *est.*

de hac controversia

270 *Id ita esse, Sanctus ipse denuo in epist.* XIV *sic indicat;* Cum... præterea vestra scripta legissem, quæ huc ad clerum nostrum per Cregentium hypodiaconum nuper feceratis, ut iis, qui post lapsum infirmitate apprehensi essent, et pœnitentes communicationem desiderarent, subveniretur, standum putavi et cum vestra sententia etc. *Non itaque in solos lapsos libellis donatos, nec in solam martyrum gratiam ea usus est; sed cum martyribus honorem habendum censeret, pacem moribundis, qui libellos ab aliis acceperant, concedendam statuit, quod beneficium cum a clero Romano omnibus lapsis vere pœnitentibus in periculo mortis impertiri intellexisset, ad hos pariter extensum voluit, ne a Romanis ulla ratione discreparet. Inter geminam tamen illam pœnitentium classem, concessumque utrique beneficium videtur ut discriminis intercessisse, quod prioribus pacem in solam martyrum gratiam dari præcipiat,* E *quamvis ipsi importunis suis et inverecundis postulationibus sese ea indignos eo usque reddidissent; ceteris vero eamdem sperare tantum jubeat, si illam sincera pœnitentia, virtutumque exercitio promeruerint.*

sententia.

271 *Sic enim de iis in epistola* XII *scribit:* Ceteram quoque partem plebis, quæ lapsa est, præsentia vestra fovete, et ut a fide et misericordia Domini non deficiant, vestro solatio focillate. Neque enim deserentur ab ope et auxilio Domini hi, qui mites et humiles, et pœnitentiam agentes in bonis operibus perseveraverint, quo minus illis quoque divino remedio consulatur. *Nec minus a lapsis suis clerus Romanus, quem Sanctus hic sequitur, exigebat, ut ea indulgentia gaudere possent, quemadmodum ex ejusdem epistola* II *ad clerum Carthaginensem constat. Hoc autem discrimen sufficiens est, ut* S. Cyprianus *aliquid singulare in gratiam martyrum lapsis hujusmodi libello instructis concessisse censeatur, præsertim cum hos, ut monui, sua in exigenda pace audacia minus dignos venia reddidisset. Ceterum quod* S. Cyprianus *in epistola* XIII *sic scribat, quasi solos lapsos libellis munitos admitti ad pacem juberet, morari nos non debet, tum quia de hisce solis, pacem importune nimis postulantibus, a clero consultus fuerat,* F *tum quia hunc ad priorem epistolam remittit;* Satis, *inquiens,* plene scripsisse me ad hanc rem proximis litteris ad vos factis credo; *ideoque epistolam* XIII *ex* XII, *non contra, interpretari oportet.*

§ XV. Confessorum lapsorumque arrogantiæ viriliter se opponit: Romanorum litteris recreatus, ad eos scribit: lectorem ac subdiaconum ordinat.

Ex confessorum, præcipue

Hisce *ita, ut diximus, præclare gestis,* S. Cyprianus *epistolam* XIV, *alias* XV, *ad Romanum clerum dedit, in qua et secessus sui rationem*

AUCTORE C. S.

A *tionem et indefessam in regendo grege vigilantiam breviter, sed nervose exposuit, et hanc tredecim illis litteris, de quibus huc usque egimus, quasque propterea simul Romam transmisit, testatissimam fecit. Epistolam hanc* § 9 *recitavimus, nec opus est de ea hic plura addere, ideoque ad alia progredimur. Supra jam insinuavimus,* S. Cypriani *epistolas, quas de lapsorum causa ad clerum Carthaginensem, ad martyres ac confessores, et ad plebem suam scripserat, non tam felicem successum, quam merito sperare potuerat, sortitas esse. Enimvero ex nonnullorum audacia, quos nec Episcopi sui monita, nec comminationes terrebant, nec movebat indulgentia, etiam crevit malum, et in tumultum prorupit.*

Luciani arrogantia

273 *Perturbationis auctor fuit idem Lucianus confessor, de cujus intemperato hac in parte zelo* § 12 *egimus. Nam* S. Cyprianus *in epistola* XXII *ad clerum Romanum post verba num.* 220 *et seq. data, tumultus causam ac progressum sic exponit:* Cui rei *(nimiæ confessorum in libellis gregatim dandis prodigalitati)* ut aliquatenus posset obsisti, litteras ad eos feci, quas ad vos sub epistola priore transmisi, quibus petere et suadere non destiti, ut Dominicæ legis et Evan- B gelii ratio teneretur. Postquam vero ad eos litteras misi, ut quasi moderatius aliquid et temperantius fieret, universorum confessorum nomine idem Lucianus epistolam scripsit, qua pœne omne vinculum fidei, et timor Dei, et mandatum Domini, et Evangelii sanctitas et firmitas solveretur. Scripsit enim omnium nomine, universis eos pacem dedisse, et hanc formam per me aliis episcopis innotescere velle; cujus epistolæ exemplum ad vos transmisi.

lapsi tumultuantur.

274 *Hæc Luciani epistola, Baluzio* XVI *inter Cyprianicas, perbrevis est, et in hunc modum scripta:* Universi confessores Cypriano papæ salutem. Scias nos universis, de quibus apud te ratio constiterit, quid post commissum egerint, dedisse pacem; et hanc formam per te et aliis episcopis innotescere voluimus. Optamus te cum sanctis martyribus pacem habere. Præsente de clero et exorcista et lectore, Lucianus scripsit. *Observat autem sanctus Episcopus, ex ea epistola magnam sibi ac collegis suis invidiam imminere a lapsis, et seditionem jam tum ortam esse. Audiamus ipsum in mox laudata epist.* XXII *prosequentem:* Additum est plane: De quibus ratio constiterit, quid post commissum egerint. Quæ res C majorem nobis conflat invidiam, ut nos, cum singulorum causas audire et excutere cœperimus, videamur multis negare, quod se nunc omnes jactant a martyribus et confessoribus accepisse. Denique hujus seditionis origo jam cœpit: nam in provincia nostra per aliquot civitates in præpositos impetus per multitudinem factus est, et pacem, quam semel cuncti a martyribus et confessoribus datam clamitabant, confestim sibi repræsentari coegerunt, territis et subactis præpositis suis, qui ad resistendum minus virtute animi et robore fidei prævalebant. Apud nos etiam quidam turbulenti, qui vix a nobis in præteritum regebantur, et in nostram præsentiam differebantur, per hanc epistolam velut quibusdam facibus accensi, plus exardescere et pacem sibi datam extorquere cœperunt. De quibus quales ad clerum nostrum litteras fecerim, exemplum vobis misi.

quibus Sanctus se opponit.

275 S. Cyprianus *itaque, acceptis Luciani litteris, confessorum omnium nomine scriptis, moveri se passus non est, quo minus pristinam Ecclesiæ disciplinam illibatam tueretur; sed epistolam* XVII *ad clerum suum direxit, in qua post expositam confessorum temerariam postulationem, statuit nihil de lapsorum causa, nisi ex communi consilio, decernere; ideoque epistolis, quas tam ad ipsum, quam ad episcopos collegas suos dederat, quasque hi suo quoque calculo approbarant, standum interim esse. Memoratæ epistolæ sunt quinque illæ de lapsis, de quibus hactenus egimus. Porro ut exacerbatos animos ad modestiam revocaret, cum eadem epistola* XVII *ad eumdem clerum transmisit exemplum epistolæ, quam a Caldonio acceperat, suumque ad eam responsum:* Quod totum, *ait*, peto fratribus nostris legatis, ut magis ad patientiam componantur, nec delicto proprio adjiciant adhuc aliud delictum; dum nec nobis, nec Evangelio volunt servire, nec secundum universorum confessorum litteras causas suas examinari permittunt.

Aliis, qui lapsum suum

276 *Casum, de quo* S. Cyprianus *a Caldonio, ignotæ nobis sedis sub Carthaginensi metropoli episcopo, consultus fuerat, ipse Caldonius in epist.* XVIII *ad Sanctum ejusque clerum data sic exponit:* Oportebat vobis scribere, quoniam ii, qui posteaquam sacrificaverunt, iterato tenti, extorres sunt facti. Videntur ergo mihi abluisse E prius delictum, dum possessiones et domos dimittunt, et pœnitentiam agentes, Christum sequuntur. Ergo Felix, qui presbyterium subministrabat sub Decimo, proximus mihi vinculis*, (plenius cognovi eumdem Felicem) Victoria conjux ejus, et Lucius filius, extorres facti, reliquerunt possessiones, quas nunc fiscus tenet. Sed et mulier nomine Bona, quæ tracta est a marito ad sacrificandum, quæ conscientia non commissi *(alibi legitur:* Conscientiam non commisit) sed quia tenentes manus ejus ipsi sacrificaverunt, cœpit dicere contra: Non feci, vos fecistis; sic et ipsa extorris facta est.

* *al.* vicinus

confessione et exsilio eluerant,

277 Cum ergo universi pacem peterent, dicentes: Recuperavimus fidem, quam amiseramus, pœnitentiam agentes, et Christum publice sumus confessi; quamvis mihi videantur debere pacem accipere, tamen ad consilium vestrum eos dimisi, ne videar aliquid temere præsumere. Si quid ergo ex communi consilio placuerit, scribite mihi, *etc. Ad hæc* S. Cyprianus *per epistolam* XIX *Caldonio respondens, laudato illius religiosa prudentia:* Recte autem, *inquit*, sensisti circa impertiendam fratribus nostris pacem, quam sibi ipsi vera pœnitentia et dominicæ confessionis gloria F reddiderunt, sermonibus suis justificati, quibus se ante damnaverant. Cum ergo abluerint omne delictum, et maculam pristinam, assistente sibi Domino, potiore virtute deleverint, jacere ultra sub diabolo quasi prostrati non debent, qui extorres facti, et bonis suis omnibus spoliati, erexerunt se, et cum Christo stare cœperunt.

pacem concedit.

278 Atque utinam, *subdit*, sic et ceteri post lapsum pœnitentes in statum pristinum reformentur, quos nunc urgentes, et pacem temere atque importune extorquentes, quomodo disposuerimus, ut scires, librum tibi cum epistolis numero quinque misi, quas ad clerum et ad plebem, et ad martyres quoque et confessores feci; quæ epistolæ jam plurimis collegis nostris missæ placuerunt; et rescripserunt, se quoque nobiscum in eodem consilio secundum Catholicam fidem stare. *Non constat, quem hic librum Sanctus Caldonio a se mitti dicat. Pamelius in Annotationibus suspicatur designari* aut librum, quo descripti continebantur libelli martyrum, *aut, quod ipsi præplacet,*

AUCTORE C. S.

præplacet, Librum de lapsis. *De postremo id etiam interpretantur Baluzius ac Rigaltius : sed Joannes Fellus mavult per* librum *ipsum quinque litterarum fasciculum intelligere, quasi Sanctus dixisset :* Librum tibi ex epistolis numero quinque misi; *quæ interpretatio mihi quoque probabilior apparet. Nam librum de lapsis multo serius scriptum esse videbimus; prior vero Pamelii suspicio omni penitus fundamento destituta est, nec verisimilis apparet; ac denique quis ille fuisset de lapsorum causa liber, a libro de Lapsis, ac quinque prædictis epistolis distinctus, ignoratur.*

Litteris a Romanis ad Carthaginenses

279 *Rebus in Africa sic turbatis, litteræ a Romano clero ad Carthaginenses presbyteros ac diaconos, itemque aliæ a S. Moyse, Maximo, Nicostrato et ceteris confessoribus, Romæ in carcere detentis, ad Saturninum et Aurelium, reliquosque confessores Carthaginem allatæ fuerunt, quæ pro vigore Evangelii, et ecclesiastica disciplina sarta tecta servanda pariter perorabant. Perierunt quidem utræque hæ litteræ, at* S. Cyprianus *in epist.* XXII *eas sibi tam calamitoso ecclesiæ suæ tempore opportune accidisse, magnoque fuisse adjumento testatur.* Opportune vero supervenerunt, *inquit,* litteræ vestræ, quas B accepi ad clerum factas, item quas beati confessores Moyses et Maximus, Nicostratus et ceteri, Saturnino et Aurelio et ceteris miserunt, in quibus Evangelii plenus vigor et disciplina robusta legis Dominicæ continentur. Laborantes hic nos, et contra invidiæ impetum totis fidei viribus resistentes, multum sermo vester adjuvit, ut divinitus compendium fieret, et priusquam venirent ad vos litteræ, quas vobis proxime misi, ut declararetis nobis, quod secundum Evangelii legem nobiscum fortiter atque unanimiter etiam vestra sententia concurrat.

datis recreatur:

280 *Enimvero nihil poterat sancto Antistiti ad propulsandam invidiam in eo rerum momento optabilius accidere, quam duas illas epistolas accipere, in quarum altera Romani cleri auctoritas eadem, quæ ipse statuerat, in altera confessores item Romani pari vigore* severitatem Evangelicæ disciplinæ *proferebant,* et illicitas petitiones ab Ecclesiæ pudore *revocabant; ut clerus Romanus in epist.* XXXI *ad* S. Cyprianum *testatur, addens :* Nisi hoc fecissent, disciplinæ Evangelicæ ruinæ non facile sarcirentur. *At ne quis miretur, cur duæ laudatæ litteræ ad clerum Carthaginensem potius, quam ad illius Episcopum scriptæ fuerint, observandum est, quod numero* C *præcedenti Sanctus ipse notat; videlicet, hasce Carthaginem allatas esse, antequam epistola illius, quæ Baluzio* XIV *est, Romam pervenisset. Etenim cum ejusdem Sancti epistola, apud Baluzium ordine tertia, de qua* § 9 *actum est, sollicitudinem ac suspicionem, quam de secessu ejus conceperant, Romanis minime exemisset, hi, quo consilio recessisset, quantumque pro plebe sua laboraret, ignari, non ad illum, sed ad ejusdem clerum litteras suas dirigendas rebantur, ne absente Pastore, grex dissiparetur, aut enervaretur disciplina.*

et ad eosdem scribit epist. XXII *et* XXV:

281 *Advertit id haud dubie* S. Cyprianus, *ideoque epistolam* XXII *ad eumdem Romanum clerum scripsit, eamque post solitam salutis apprecationem sic exorsus est :* Post factas ad vos litteras, fratres carissimi, quibus actus noster expositus, et disciplinæ ac diligentiæ quantulacumque ratio declarata est, aliud accessit, quod nec ipsum latere vos debuit. *Plura de hujus epistolæ argumento non attinet, cum illud toto hoc para-* D *grapho jam tractaverim. Id unum addo, Celerini confessoris modestiam in hac multum laudari, et Luciani confessorumque temerarias litteras, necnon religiosas Caldonii, quasque tam ad has rescripserat, quam ad clerum suum de Luciani epistola Sanctus dederat, ab eodem ad Romanos eadem opera missas esse, ut rerum omnium a se gestarum ratio illis penitus esset perspecta. Alteram quoque epistolam, quæ nobis* XXV *est, ad Moysem, Maximum, ceterosque confessores Romanos scripsit, quibus invictam eorum in fide constantiam, et confessoribus ac martyribus dignum in tuenda ecclesiastica disciplina vigorem, gratulabundus extollit. At cum ejus temporis consuetudo ferret, ut ecclesiarum præsides hujusmodi litteras non nisi per clericos destinarent, neque id horum paucitas tum permitteret, Saturum lectorem, Optatum vero hypodiaconum ordinavit, eorumque opera usus est.*

de Lectore et subdiacono ordinatis

282 *Ita Sanctus ipse testatur in epist.* XXIV *ad clerum suum data, in qua se ita excusat, quod illo inscio id fecisset, ut simul ostendat, nihil sese hac in parte præter morem sine illius consensu egisse, cum ex communi totius cleri consilio uterque ad eos Ordines olim destinatus jam fuisset, dum Saturo semel et iterum in ecclesia legere* E *permissum est; Optato autem inter lectores catechumenorum institutio mandata. Sic enim ibidem habet :* Sed et illud ad vos perferre litteris meis debui, urgente causa, clero in Urbe consistenti litteras me misisse. Et quoniam oportuit, me per clericos scribere; scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos vero, qui illic sunt, vix ad ministerium quotidiani operis sufficere; necesse fuit novos aliquos constituere, qui mitterentur. Fecisse me autem sciatis lectorem Saturum, et hypodiaconum Optatum confessorem, quos jam pridem communi consilio clero proximos feceramus, quando aut Saturno die Paschæ semel atque iterum lectionem dedimus, aut quando cum presbyteris doctoribus lectores diligenter probaremus, Optatum inter lectores doctorem audientium constituimus, examinantes, an congruerent illis omnia, quæ esse debent in iis, qui ad clerum parabantur. Nihil ergo a me, absentibus vobis, novum factum est; sed quod jam pridem communi consilio omnium nostrum cœperat, necessitate urgente, promotum est.

clerum suum edocet.

283 *Hæc ipse, sollicite cavens, ne a consilio suo, quo ab ineunte episcopatu decreverat nihil sine cleri sui consensu agere, descivisse videretur.* F *Hallucinatus autem est Baluzius, dum in Notis censuit,* S. Cyprianum *hoc loco agere de litteris non ad clerum Romanum, sed ad eos, qui e Carthaginensi clero suo Romæ tum degebant, transmissis. Hallucinatus, inquam, est; nam fatente Baluzio, agit de epistola* XXII, *quam ad Romanum clerum scriptam fuisse legenti manifestum est. Ceterum cum duæ illæ epistolæ, scilicet* XXII *et* XXV *exaratæ fuerint, antequam Sanctus ad epistolam suam* XIV, *quæ ex supra dictis mense Julio scripta videtur, responsum Roma accepisset, ad ejusdem mensis finem vel subsecuti initium referendæ sunt.*

§ XVI.

§ XVI. Alia a Sancto contra pervicaces confessores, clericosque ac lapsos gesta: litteræ ad Romanum clerum, et ab hoc et Romanis confessoribus ad illum datæ.

Lapsos morigeros laudat;

Interea dum Optatus ac Saturus sancti Episcopi sui litteras ad Romanum clerum ac confessores perferrent, nonnullorum e lapsis humilis pœnitentia, et submissa in omnibus voluntas, illius animum non parum recreavit. Juverit id ipsius Sancti verbis retulisse. In epist. XXVII *ad lapsos sic loquitur:* Scripserunt autem mihi nuper quidam de lapsis humiles et mites, et trementes et metuentes Deum, et qui in Ecclesia semper gloriose et granditer operati sunt, et opus suum numquam Domino imputaverunt; scientes, illum dixisse : « Et cum hæc omnia feceritis, dicite : « Servi supervacui sumus, quod debuimus facere, « fecimus. » Quæ illi cogitantes, et quamvis libello a martyribus accepto, ut tamen a Domino satisfactio sua admitti possit, orantes scripserunt mihi, se delictum suum cognoscere, et pœnitentiam veram agere, nec ad pacem temere aut importune properare; sed exspectare præsentiam nostram, dicentes, pacem quoque ipsam, si eam nobis præsentibus acceperint, dulciorem sibi futuram. Quibus quantum gratulatus sim, Dominus testis est, qui dignatus est, ostendere, quid ejusmodi et tales servi de ejus benignitate mereantur.

pervicaces ad ipsum scribent arroganter,

285 *Verum hoc optimi Pastoris gaudium aliorum lapsorum intolerabilis audacia brevi post dissipavit. Hi etenim jam non contenti pacem importunis precibus aut seditiose, ut ante fecerant, extorquere, sed eam sese jam habere, utpote a Paulo martyre sibi datam, dictitare cœperunt. Quin et eo devenerunt audaciæ, ut id ipsum communi epistola, non subscriptis nominibus, sed ecclesiæ nomine scripta, velut hæc penes lapsos esset,* S. Cypriano *significare non dubitaverint. Periit hæc epistola, sed de ea tum Sanctus ipse in sua* XXVII *mox laudata, quam in* XXIX *ad clerum Romanum, ac denique etiam hic in* XXX *ad* S. Cyprianum, *pluribus agunt. Et in posteriori quidem conqueruntur Romani, quod* lapsorum fratrum immoderata petulantia usque ad periculosam verborum temeritatem producta (*in eorum epistola*) denotaretur: *quodque* tam immaturo atque acerbo tempore, in tam ingenti et immenso crimine atque delicto, pacem sibi non tam peterent, quam vindicarent, immo jam et in cœlis habere se dicerent.

quos acriter

286 *Nec a durioribus in optimum Antistitem suum verbis eos abstinuisse, idem clerus ibidem testatur:* Novimus, *inquiens,* Carthaginensis ecclesiæ fidem, novimus institutionem, novimus humilitatem. Unde etiam mirati sumus, quod quædam in te per epistolam injecta durius notaremus; cum amorem vestrum mutuum et caritatem exemplis multis reciprocæ adfectionis in vos invicem sæpe comperissemus. *Turbulenta illa lapsorum epistola accepta,* S. Cyprianus *iisdem per epistolam* XXVII *respondens, docuit, Ecclesiam a Christo Domino sic institutam esse, ut per episcopos gubernaretur, ideoque mirari se lapsorum audaciam,* ut ecclesiæ nomine litteras facerent; quando ecclesia in episcopo et clero et in omnibus statibus sit constituta. *Deinde quam absurda hæc eorum sit arrogantia, sic exponit:* Si autem quidam lapsi ecclesiam se esse volunt, et si apud illos atque in illis est ecclesia, quid superest, quam ut ipsi rogentur a nobis, ut nos ad ecclesiam dignentur admittere? Summissos ergo et quietos et verecundos esse oportet eos, qui delicti sui memores satisfacere Deo debent, nec ecclesiæ nomine litteras facere, cum se magis sciant ecclesiæ scribere. *Post hæc proposito ipsis exemplo modestorum pœnitentium, de quorum religiosa epistola num. 284 egimus, monet nihil certi responsi illis sperandum esse, donec aliter scripserint; et ad modestiam et quietem hortatur.*

AUCTORE C. S.

simul et mansuete reprehendit.

287 Quas, *inquit,* litteras (*lapsorum vere pœnitentium*) cum nuper acceperim, et nunc aliud scripsisse vos legerim, peto, discernatis desideria vestra, et quicumque estis, qui has litteras misistis, nomina vestra libello subjiciatis, et libellum cum singulorum nominibus ad me transmittatis. Ante est enim scire, quibus rescribere habeam. Tunc ad singula, quæ scripsistis pro loci et actus nostri mediocritate rescribam. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere, et secundum Domini disciplinam quiete et tranquille agere. Valete. *Hæc Sanctus: ex quibus non minus invictam ejus in disciplina Ecclesiæ contra turbulentos homines defendenda fortitudinem, quam amorem in pœnitentes, miramque animi mansuetudinem, licet admirari. Quippe jam toties ab iis lacessitus, novoque jam, ac etiam magis nefario auso appetitus, nec seditiosorum numero, nec audacia movetur, sed ecclesiæ suæ jura ac disciplinæ rigorem non secus ac prius tuetur; quæ vero in se durius dicta fuerant, tacitus præterit, ad id unice intentus, ut inique exasperatos animos ad officium revocet. Eodem plane modo in epistola* XXIX, *hac super re scripta ad clerum Romanum, de violata pœnitentiæ lege conqueritur, at de facta sibi injuria silet.*

Excommunicationem a clero latam approbat;

288 *Ex epist.* XXIX *discimus, circa idem tempus aliam ad Carthaginensem clerum ab eo scriptam fuisse, quæ* XXVIII *esse creditur. In hac Sanctus laudat clerum suum, quod ex communi tam collegarum, quam aliquot episcoporum, qui forte aderant, consilio Gaium Diddensem presbyterum, ejusque diaconum, qui* communicando cum lapsis, et offerendo oblationes eorum, in pravis erroribus suis frequenter deprehensi, et semel atque iterum... a collegis, *sive episcopis,* moniti, ne hoc facerent, in præsumptione et audacia sua pertinaciter perstiterunt, *a sua communione arcuisset. Hujusmodi quippe hominum* blanditiis et palpationibus perniciosis, *quibus fit, ut ægri medelam recusent, merito adscribendum observat, quod salubria sua consilia optato successu eo usque caruissent. Hinc jubet, ut imposterum eadem pœna coerceatur, quisquis ante sententiam suam cum lapsis communicaverit, sive is Carthaginensis ecclesiæ presbyter vel diaconus fuerit, sive peregrinus; hancque epistolam suam episcopis tum præsentibus vel superventuris prælegi jubet, ne qua in lapsis curandis inter eos discrepantia orietur.*

ignavos clericos

289 *Quæsierat præterea idem clerus, quid agendum esset de Philumeno et Fortunato hypodiaconis, et Favorino acolytho, qui, cum media persecutionis tempore recessissent, tum redierant. Fugerant hi haud dubie ex ignavo metu, invitis aut insciis Carthaginensis ecclesiæ præpositis, cum*

AUCTORE C. S.

cum eorum opera confessores ac plebs maxime indigerent. Respondet S. Cyprianus, *non posse hujus rei se solum judicem agere, præsertim cum præter tres illos etiam alii multi abessent, qui locum suum nondum repetendum putaverant. Exspectandum igitur esse, donec reddita Ecclesiæ pace, singulorumque causis examinatis, decernatur aliquid, quod* in posterum circa ministros Ecclesiæ constituat exemplum. *Nec ab omni tamen pœna eos interea immunes esse patitur; sed* Interim, *inquit*, se a divisione mensurna tantum contineant, non quasi a ministerio ecclesiastico privati esse videantur: sed, ut integris omnibus ad nostram præsentiam differantur.

inflicta pœna castigat.

290 *Porro vox* mensurnus, *quam Priscianus Ciceroni in lib.* 1 *de Inventione Rhetorica vindicat, idem est, quod* menstruus, *quo modo nonnulli etiam legendum censuerunt. Eadem voce Sanctus denuo utitur in epistola* XXXIV, *ubi de Aurelio ac Celerino lectoribus ordinatis sic ait:* Ceterum presbyterii honorem designasse nos illis jam sciatis, ut et sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, et divisiones mensurnas æquatis quantitatibus partiantur. *Erat igitur* mensura divisio *stipendium menstruum, clericis* B *ex communi cujusque ecclesiæ thesauro dari solitum, quo* S. Cyprianus *duos illos subdiaconos et acolythum in illiciti discessus sui pœnam interim privatos voluit, donec de eorumdem ceterorumque causa, qui ejusdem delicti rei erant, aliquid certi statuere per Ecclesiæ pacem liceret.*

Romanos de rebus gestis

291 *De hisce omnibus* S. Cyprianus, *ut Romanum clerum magis magisque sibi demereretur, eum quoque certiorem fecit per epistolam* XXIX, *latore Fortunato hypodiacono, ut ex epist.* XXX *discimus. De hujus tempore cum Pearsonius dissideat, juverit eam, præsertim cum brevis sit, hic recitasse. Est igitur hujusmodi*: Et dilectio communis et ratio exposcit, fratres carissimi, nihil conscientiæ vestræ subtrahere de his, quæ apud nos geruntur, ut sit nobis circa utilitatem ecclesiasticæ administrationis commune consilium. Nam posteaquam ad vos litteras feci, quas misi per Saturum lectorem et Optatum hypodiaconum, quorumdam lapsorum conspirata temeritas, qui pœnitentiam agere et Deo satisfacere detrectant, litteras ad me fecerunt, pacem non dandam sibi postulantes, sed quasi jam datam sibi vindicantes: quod dicant, Paulum omnibus pacem dedisse: sicut in litteris eorum, quarum exemplum C ad vos transmisi, legetis; simulque, quid ego eis breviter interim rescripserim: sed et quales postea ad clerum litteras fecerim, ut scire possetis, hujus quoque rei exemplum vobis misi.

instruit per epist. XXVIII.

292 Quod si ultra temeritas eorum nec meis nec vestris litteris compressa fuerit, nec consiliis salubribus obtemperaverit, agemus ea, quæ secundum Evangelium Dominus agere præcepit. *Pearsonius in Annalibus, nullo nixus fundamento, epistolam hanc ad initium mensis Octobris rejecit, et post Romanorum ad Sancti epistolam* XIV *et* XXII *responsum collocavit; quod utrumque a veritate alienum puto. Etenim si ad duas illas litteras responsum, sive epistolam* XXXI, *a Romanis jam recepisset, dum ipse epistolam* XXIX *scriberet, procul omni dubio in hac de illa cum grati animi significatione meminisset. Nihil enim eo responso optabilius accidere ipsi potuit, in quo sententiam suam cleri Romani, omniumque episcoporum, qui Romæ aderant, calculo laudatam confirmatamque agnovit, quodque propterea tanti fecit, ut illius exemplar omnibus tam indigenis quam advenis concedi mandaverit; quemadmodum infra dicemus.* D

quæ ad hoc tempus spectat.

293 *Attamen nullam de illo responso in hac epist.* XXIX *mentionem facit. Imo satis insinuat sese nihil responsi etiam tum recepisse, cum dicit:* Posteaquam ad vos litteras feci, quas misi per Saturum lectorem et Optatum hypodiaconum, quorumdam lapsorum conspirata temeritas... litteras ad me fecerunt *etc. Quemadmodum enim in epistola* XXII, *quam ante Romanorum responsum scriptam esse constat, et nobiscum admittit Pearsonius, rationem reddens, cur eo non exspectato, denuo scribat, sic præfatus:* Post factas ad vos litteras... aliud accessit, quod nec ipsum latere vos debuit; *ita hic simili modo parem causam iterum scribendi ante acceptum ad priorem epistolam responsum allegat. Hinc mihi dubium non videtur, quin hæc epistola* XXIX *scripta fuerit, antequam sanctus Episcopus Romanorum ad utrasque priores litteras suas responsum recepisset, ut Eminentissimus Baronius sensisse videtur, et Maranus merito sustinuit. Porro epistolam hanc per Fortunatum hypodiaconum perlatam fuisse, discimus ex epist.* XXX, *de qua mox agemus, ubi etiam de tempore, quo scripta sit, aliquid præterea observabimus.* E

Clerus Romanus, lectis Sancti litteris,

294 *Inter hæc clerus Romanus, lectis tribus illis* S. Cypriani *epistolis, scilicet* XIV, XV *et* XXII, *quarum primam ac tertiam ad eumdem clerum, secundam vero ad Moysem ceterosque Romanos confessores datas fuisse, præcedenti § diximus, æquitatem secessus illius, quem eo usque suspectum habuerat, et indefessam in gregem suum vigilantiam agnovit, eumque pro Ecclesia Dei strenue laborantem consilio atque auctoritate sua juvare decrevit. Collecto igitur tam collegarum, quam etiam episcoporum, qui partim vicinas Romæ cathedras habebant, partim e sedibus suis expulsi, eo advenerant, quid in tanta Ecclesiæ calamitate agendum videretur, diu multumque ab iis deliberatum est. Placuit omnibus* S. Cypriani *sententia, et veluti Romanæ Ecclesiæ disciplinæ omnino conformis laudata est: at cum Apostolica Sedes per S. Fabiani Pontificis martyrium etiam vacaret, nihil præterea ordinare decretum est, donec novus Pontifex in S. Petri Cathedram suffectus esset.*

ad eum rescribit, probans,

295 *His ita constitutis, laudatus clerus, nihil amplius cunctandum ratus,* S. Cypriano *per præclarissimam illam epistolam, et Apostolica Ecclesia vere dignam, quæ inter Cyprianicas trigesima prima est, communi omnium nomine respondit.* F *Longior ea est, quam ut huic Commentario inserendam putem; ideoque eam per compendium exposuisse sufficerit. In primis laudant sanctissimi Episcopi humilitatem ac modestiam, qua eis omnium consiliorum suorum rationem reddere non dubitavit. Deinde salutarem illius justamque severitatem ac vigorem dignis laudibus celebrant, eamdemque disciplinam in Romana Ecclesia sua semper viguisse, nec a se relaxandam esse contestantur. Probant id ex prioribus litteris suis (modo deperditis) quas ad clerum Carthaginensem dederant, et in quibus tum nefariorum libellorum usum damnaverant, tum sacrificantium impietatem fuerant detestati. Hinc procul ab Ecclesia Romana abesse profanam illam facilitatem, quæ lapsos sine prævia justaque pœnitentia ad pacem admittens,* nervos severitatis, eversa fidei majestate, *dissolvit, quaque fit,* ut... nova per misericordiam falsam vulnera veteribus transgressionis vulneribus imprimantur, ut miseris ad eversionem

A nem majorem eripiatur et pœnitentia,.. Hoc, *enim inquiunt,* non est curare ; sed, si dicere verum volumus, occidere.

quidquid ipse huc usque gesserat.

296 *Eamdem plane esse mentem confessorum, quos pro Christi causa Romanus carcer tenebat, ex eorumdem pariter probant litteris, ad clerum Carthaginensem etiam datis, sed quæ similiter desiderantur. Hisce laudatis,* S. Cypriano *maximas agunt gratias, quod illustres illos confessores per epistolam suam, quæ inter Cyprianicas decima quinta est, consolari et recreare dignatus sit. Inde ad lapsorum causam regressi, de litteris super ea in Siciliam missis, quarum exemplum ad ipsum quoque destinant, verbulo meminerunt; et cum Sede Romana per S. Fabiani martyrium vacante, cui rerum ac temporum difficultas alium suffici nondum permiserat, tantæ rei decisionem sibi præ ceteris differendam esse agnoscant, summopere probant* S. Cypriani *sententiam, ne quid de propagato per totum orbem Romanum delicto sine communi Ecclesiæ consensu et maturo examine statuatur.*

ejusdemque de lapsis

297 Aspice totum, *inquiunt,* orbem pœne vastatum, et ubique jacere dejectorum reliquias et ruinas, et iccirco tam grande expeti consi- B lium, quam late propagatum videtur delictum. Non sit minor medicina, quam vulnus, non sint minora remedia, quam funera ; ut, quomodo qui fuerunt, quod cæca temeritate nimis incauti fuerunt ; ita, qui hoc disponere nituntur, omni consiliorum moderatione utantur, ne quid, non ut oportet, factum, tamquam irritum ab omnibus judicetur. *Ut hæc felicem finem sortiantur, omnes ad communem Ecclesiæ pacem continuis precibus fletibusque a Deo postulandam exhortati, lapsis salutaria præcepta de pœnitentia fervide et constanter agenda, paceque patienter ac modeste efflagitanda præscribunt: eosque semper memores esse jubent non minus divinæ justitiæ, quam clementiæ:* Quoniam et qui petitur, *aiunt,* flecti debet, non incitari ; et sicut respici debet divina clementia, sic respici debet et divina censura ; et sicut scriptum est: Donavi tibi omne debitum, quia me rogasti ; sic scriptum est: Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo et coram angelis ejus.

sententiam laudat,

298 *Hæc eadem aliquot aliis sacræ Scripturæ locis confirmant, ac tandem quid de lapsorum causa interea decreverint, his verbis subjiciunt:* Cujus temperamenti (*divinæ clementiæ justitiæque*) C moderamen nos hic tenere quærentes, diu, et quidem multi, et quidem cum quibusdam episcopis vicinis nobis et appropinquantibus, et quos ex aliis provinciis longe positis persecutionis istius ardor ejecerat, ante constitutionem Episcopi nihil innovandum putavimus ; sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus ; ut interim dum Episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspenso eorum, qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur, eorum autem quorum vitæ suæ finem urgens exitus dilationem non potest ferre, acta pœnitentia et professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus, dolentis ac vere pœnitentis animi signa prodiderint, cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit; ita demum caute et sollicite subveneri, Deo ipso sciente, quid de talibus faciat, et qualiter judicii sui examinet pondera ; nobis tamen anxie curantibus, ut nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere pœnitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem. Optamus te, beatissime ac gloriossime Papa, in Domino semper bene valere, et nostri meminisse.

AUCTORE C. S.

subscribentibus S. Moyse ac Novatiano

299 *Epistolam hanc a S. Moyse, tum adhuc carceri, ad quem propterea deferri debuit, incluso subnotatam, a Novatiano autem, qui postmodum dirum schisma ac crudelem hæresim adversus pœnitentiam in Ecclesia suscitavit, scriptam fuisse, testatur* S. Cyprianus *in epist.* LII *ad Antonianum dicens :* Additum est etiam (*in laudata Romani cleri epistola*) Novatiano tunc scribente, et, quod scripserat, sua voce recitante, et presbytero Moyse, tunc adhuc confessore, nunc jam martyre, subscribente, ut lapsis infirmis et in exitu constitutis pax daretur. *Hinc etiam S. Pacianus, Barcinonensis episcopus, epist.* III *contra Novatianorum Tractatus ex eodem capite perfidiam Novatiani probat; quippe qui, cum clero Romano olim consentiens, eximiam illiam pro pace lapsis danda epistolam scripsisset, deinde invidiæ stimulis in S. Cornelium Pontificem incitatus, pacis spem lapsis omnibus præclusam esse volebat. Sed de schismatico hoc plura in S. Cornelii gestis jam retulimus, et in hoc ipso Commentario referemus.*

Pamelius ex hac epistola aliam,

300 *Superest, ut de uno ejusdem epistolæ loco* E *aliquid observemus. Romani in ea sic loquuntur :* Quamquam nobis in tanto negotio placeat, quod et tu ipse tractasti, prius Ecclesiæ pacem sustinendam, deinde sic collatione consiliorum cum episcopis, presbyteris, diaconis, confessoribus, pariter ac stantibus laicis facta, lapsorum tractare rationem. *Ad hæc notat Pamelius, cum laudata verba nusquam in superioribus epistolis exstent, verisimile fieri, ea ex epistola* S. Cypriani, *quæ perierit, descripta fuisse. Idem habet ad epistolam* XXVI, *in qua confessores Romani consentiunt, lapsorum causas debere* caute moderateque tractari, consultis omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, confessoribus et ipsis stantibus laicis; *adduntque,* ut in tuis litteris et ipse testaris. *Denique ad epistolam* LII, *quæ ad Antonianum est, denuo monet, litteras, in quibus similia ad Romanos scripserat, excidisse.*

quæ perierit, frustra requirit.

301 *At frustra ex adductis locis aliam ad Romanos epistolam extundere conatur : quamvis enim in prioribus* S. Cypriani *litteris citata sententia iisdem plane verbis expressa nusquam legatur, quoad substantiam tamen exstat in epistola* XIII *ad clerum, quam unam e tredecim ad Romanos transmissis esse supra ostensum est. Sic autem in hac Sanctus loquitur :* Ceteri vero, qui nullo li- F bello a martyribus accepto invidiam faciunt; quoniam non paucorum, nec ecclesiæ unius provinciæ, sed totius orbis hæc causa est, exspectent de Domini protectione Ecclesiæ ipsius publicam pacem. Hoc enim et verecundia et disciplinæ et vitæ ipsi omnium nostrum convenit, ut præpositi cum clero convenientes, præsente etiam stantium plebe, quibus et ipsis pro fide et timore suo honor habendus est, disponere omnia consilii communis religione possimus. *Hæc verbis quidem, at non re, a laudatis sententiis, in quibus etiam non nulla occurrit vocum discrepantia, differunt; ideoque hanc epistolam supra designare potuerunt Romani; uti etiam* XI, *in qua similia legere est: nam periodos illas de verbo ad verbum ex* S. Cypriani *epistola descriptas esse, nemo probaverit.*

Confessores Romani ad eumdem scribunt.

302 *Cleri Romani litteris supra relatis S. Moyses et Maximus presbyteri, et Nicostratus ac Rufinus diaconi, ceterique confessores, quos Sanctus per epistolam* XXV *consolatus fuerat, suas etiam satis prolixas, e carcere addidere, quæ inter*

Cyprianicas

AUCTORE C. S.

Cyprianicas numero 26 referuntur. Hi actis primum S. Cypriano *pro epistola ejus consolatoria gratiis, qua sese in ergastulo suo mirum in modum recreatos, et ad quidlibet pro Christi fide patiendum vehementer accensos profitentur, preces illius postulant, ac pastoralem ejusdem, ut ut a grege suo absentis, vigilantiam, invictumque in disciplina Ecclesiæ servanda vigorem commendant. Cetera, quæ subdunt, ejusdem quoque argumenti ac sententiæ sunt, cujus cleri Romani litteræ; ideoque necesse non est ea hic repetere.*

Utramque epistolam Pearsonius

303 *Pearsonius in Annalibus credidit, laudatas cleri ac confessorum litteras mense Augusto exeunte scriptas, Septembri vero* S. Cypriano *redditas esse; neque hanc moram miram videri debere consideranti, quid a Romanis, antequam responderint, factum fuerit. Ad hoc allegat illud Romanorum in epist.* XXXI: Quærentes diu, et quidem multi, et quidem cum episcopis vicinis nobis et appropinquantibus, et quos ex aliis provinciis longe positis persecutionis istius ardor ejecerat,... nihil innovandum putavimus, *etc. Verum recte observavit Maranus, responsum illud a Pearsonio justo amplius differri; cum Carthaginensis ecclesiæ perturbatio celeri medicina*

B

egeret, et optimo Episcopo, tot inter fluctus laboranti, eximenda esset molestia, quam sinistra illorum suspicio auxerat, omnisque responsi dilatio non poterat non gravare.

justo serius retulit.

304 *Neque tantam moram exigunt citata Romanorum verba: nam cum etiam Romæ nonnulli lapsi fuerint, dubitandum non est, quin clerus ante acceptas* S. Cypriani *litteras eorum causam jam tractaverit, ita ut* diu *se deliberasse dicere potuerint, licet paucos tantummodo dies post receptas dictas litteras eidem negotio impendissent. Episcopi vero, qui in consilium adhibiti sunt, non fuere e longinquo accersendi; sed hi vel vicini Romæ erant, vel ex aliis provinciis expulsi, ibidem jam versabantur; ita ut neque ex hoc capite responsum tamdiu differendum fuerit, sed mense Augusto* S. Cypriano *reddi jam potuerit. Hinc ulterius observa, epistolam* XXIX, *quam paragrapho præcedenti scriptam esse ostendimus, antequam sanctus Antistes memoratum responsum accepisset, a Pearsonio ad Octobris initium perperam referri.*

C

§ XVII. Romanorum litteras vulgari curat; alias ab iisdem accipit: pax propinqua ipsi revelatur, ad quam accelerandam suos de orando Deo monet.

Litteras a Romanis acceptas

Q*uanto gaudio prædictæ Romanorum litteræ sanctissimum Præsulem affecerint, colligere licet ex magnitudine mali, quo ipsius ecclesia laborabat, et cui ipse sollicite mederi conatus, nonnullorum e clero suo, confessorum plurium, ac omnium pene lapsorum invidiam; quasi æquo severior in se commoverat. Huic autem malo nullum præsentius poterat esse remedium, quam laudatæ litteræ, in quibus dum ex Romani cleri confessorumque auctoritate, quidquid a* S. Cypriano *gestum fuerat, probabatur, Afrorum confessorum, clericorumque temere indulgentium perniciosa facilitas, et injustæ lapsorum de suo Antistite querelæ ac procacitas simul retundebatur. Neque etiam eas diu latere passus est* S. Cyprianus, *sed earumdem exemplar ad clerum suum destinavit, sollicite curans, ut in omnium tam peregrinorum, quam indigenarum notitiam perveniret.*

D

describi, et in omnium notitiam

306 *Id liquet ex epistola ipsius* XXXII, *quam hac super re ad clerum suum his verbis conscripsit:* Quales litteras ad clerum Romæ agentem fecerim, quidque illi mihi rescripserint; quid etiam Moyses et Maximus presbyteri, et Nicostratus et Rufinus diaconi, et ceteri cum eis confessores in custodia constituti, æque ad litteras meas rescripserint, ut scire possetis, fratres carissimi, exempla vobis legenda transmisi. Vos curate, quantum potestis pro diligentia vestra, ut scripta nostra et illorum rescripta fratribus nostris innotescant. Sed et siqui de peregrinis episcopi collegæ mei, vel presbyteri, vel diacones, præsentes fuerint, vel supervenerint, hæc omnia de vobis audiant: et si exempla epistolarum transcribere, et ad suos perferre voluerint, facultatem transcriptionis accipiant.

perferri curat.

307 Quamvis et Saturo lectori, fratri nostro, mandaverim, ut singulis desiderantibus describendi faciat potestatem, ut in ecclesiarum statu quoquo modo interim componendo servetur ab omnibus una et fida consensio. De ceteris vero, quæ agenda erunt, sicut et collegis meis plurimis scripsi, plenius consilio communi tractabimus, quando convenire in unum, permittente Domino, cœperimus. *Easdem pariter litteras ad æquitatem sententiæ suæ probandam, ac convincendum Novatianum, ut supra dictum est, laudavit in ep.* LII *ad Antonianum, ubi etiam ait, illas quaquaversum transmissas fuisse;* Quæ litteræ, *inquiens,* per totum mundum missæ sunt, et in notitiam ecclesiis omnibus et universis fratribus perlatæ sunt. *Porro ex eo, quod Sanctus hic dicat, mandatum a se Saturo fuisse, ut memoratas epistolas describendi copiam cuilibet faceret, colligunt nonnulli, eas ab eodem Saturo Roma allatas fuisse; quod etsi ex loco incertum sit, quia tamen constat, illum una cum Optato epist.* XXII *ad Romanos latorem fuisse, verisimile quoque est, eumdem Romanorum responsa retulisse.*

E

Alias ab iisdem litteras recipit,

308 *Non admodum diu post altera Romani cleri epistola, quæ ad Cyprianicam* XXIX, *quam num. 291 exhibuimus, respondebatur, in Africam allata videtur. In hac Romani post significationem doloris, quem cum ex optimi Antistitis afflictione, tum ex lapsorum arrogantia conceperant, horum petulantiam ac Luciani, ceterorumque confessorum, qui huic adhærebant, inverecundiam acriter castigant, hosque ad modestiam, illos ad humilitatem et pœnitentiam reducere conantur.* Cypriani *vero constantiam et Evangelicam severitatem laudant, atque in ea perseveret, hortantur, ac sperare jubent fore, ut, qui tum medicinam respuebant, postmodum gauderent, se ad eam dilatos fuisse.*

F

in quibus de Privato hæretico memoratur.

309 *Ex eadem epistola discimus,* S. Cyprianum *eis de Privato Lambesitano hæretico, cujus infra mentio recurret, aliquid significasse; de quo cum nihil in epist.* XXIX *legatur, si hæc integra exstet, videtur id per peculiarem epistolam fecisse. Sic enim scribunt Romani:* Quod autem pertinet ad Privatum Lambesitanum, pro tuo more fecisti, qui rem nobis tamquam sollicitam nuntiare voluisti. Omnes enim nos decet pro corpore totius Ecclesiæ, cujus per varias quasque provincias membra

A membra digesta sunt, excubare. Sed nos etiam ante litteras tuas fraus callidi hominis latere non potuit: nam cum antehac quidam ex ipsius nequitiæ cohorte venisset vexillarius Privati Futurus, et fraudulenter litteras a nobis elicere curaret; nec, quis esset, latuit, nec litteras, quas volebat, accepit.

Quo ordine scriptæ fuerint

310 *Pamelius epistolam hanc ante prolixiorem illam, de qua* § *præcedenti egimus, scriptam credidit, ratus per illam ad varias* S. Cypriani *litteras responsum interim a Romanis esse, donec prolixior ex communi maturoque consilio scriberetur. At mihi contrarium prorsus ex utraque epistola dicendum videtur, et quæ trigesima prima est, trigesimæ præponenda. Rationem accipe.* S. Cyprianus *post epistolam* XV, *in qua clero Romano secessus sui, omniumque, quæ in eo pro grege suo egerat, rationem reddidit, primum epistolam* XXII, *deinde vero etiam* XXIX *ad eumdem clerum conscripsit. In epistola autem* XXII, *quam per Optatum hypodiaconum et Saturum lectorem Romam delatam esse ex epistola* XXIV *habemus, Sanctus de aliquot confessorum, ac Luciani in primis temeritate, nataque inde lapsorum arrogantia conquestus est. In vigesima* B *nona vero alias querelas de lapsis deposuit, qui etiam audaciores facti ad eum scripserant,* pacem non dandam sibi postulantes, sed quasi jam datam sibi vindicantes.

laudatæ epistolæ vigesima nona,

311 *Ad hujus postremæ epistolæ argumentum apprime respondet epistola* XXX, *quam Romanus clerus sic exorsus est:* Cum perlegissemus, Frater carissime, litteras tuas, quas per Fortunatum hypodiaconum miseras, gemino sumus doloro perculsi, et duplici mœrore confusi; quod neque tibi requies ulla in tantis persecutionis necessitatibus traderetur, et lapsorum fratrum immoderata petulantia usque ad periculosam verborum temeritatem producta denotaretur *etc. Pergit deinde lapsorum illorum, quique eos instigabant, confessorum temeritatem acriter castigare, ac denique de Privato hæretico meminit, de quo illi Sanctus aliquid nuntiaverat. Tota itaque hæc epistola responsoria est ad solam epistolam* XXIX, *per Fortunatum, non ad alias per alios perlatas, si dicta de Privato excipias, de quo etiam in prioribus litteris nulla exstat mentio, ut suspicari liceat, Romanos de hæretico illo aut per peculiarem epistolam, aut per Fortunatem ipsum a* S. Cypriano *instructos fuisse.*

C 312 *Contra vero epistola* XXXI *responsum ad ceteras omnes sic continet, ut pateat quidem, confessorum lapsorumque temeritatem Romano clero ex prioribus litteris innotuisse, sic tamen ut summa illa audacia, quæ in epistola* XXIX *exponitur, eumdem latuisse videatur. Existimo itaque, epistolam* XXXI *a* S. Cypriano *scriptam esse, antequam hic responsum ad suas priores a Romanis accepisset, Romamque a Fortunato allatam, dum isti suam* XXIX *in Africam jam destinassent, sic ut utrinque latores obviare sibi potuerint, dum eorum unus in Africam, alter in Italiam contenderet. Nec refert, quod Romani in ep.* XXXI *dicant:* Hoc nos non falso dicere, superiores nostræ litteræ probaverunt, in quibus vobis sententiam nostram... protulimus. *Agunt enim hic de litteris, non ad* Cyprianum *sed ad clerum datis, quæ perierunt, quasque Sanctus a se lectas fuisse in epistola* XXII, *verbis num.* 279 *relatis scripserat, et* in quibus, *eodem teste,* Evangelii plenus vigor et disciplina robusta *continebatur. Id ita esse, colligitur ex eo, quod Romani*

trigesima et trigesima prima.

in laudata epistola XXXI *dicant, sese in prioribus istis litteris sententiam exposuisse adversus libellaticos, de quibus in prioribus eorum litteris, quas habemus, nulla prorsus est mentio.*

AUCTORE C. S.

Revelatur ipsi propinqua pax,

313 *Ad solatium, quod sanctus Episcopus ex Romanorum litteris perceperat, accessit et aliud multo majus, divinum scilicet de propinqua Ecclesiæ pace promissum, de quo in epistola* VII *alias* VIII, *ad clerum suum sic loquitur.* Denique ad minimum Famulum suum, et in delictis licet plurimis constitutum, et dignatione ejus indignum, tamen ille pro sua circa nos bonitate mandare dignatus est: Dic illi, inquit, securus sit, quia pax ventura est; sed, quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui, qui probentur. *Neque distulit Sanctus gregem suum tam læti nuntii participem facere, præsertim cum proximæ pacis spes non parum conductura videretur ad lapsorum animos componendos, qui causam suam differri eo molestius tulerant, quo longius pax abesse crederetur. Quia tamen Sanctus tum divinis Scripturarum præceptis, tum cælestibus visionibus instructus, probe noverat, horrendam illam tempestatem ad castiganda fidelium delicta immissam esse, nec tamdiu fuisse duraturam, si hi ad pœnitentiam serio conversi, misericordiam Dei,* E *qua par erat ratione, implorassent, pro pastorali sua sollicitudine statuit suos ad tanti mali causas simul et reddendæ pacis moras tollendas demum exhortari.*

quam clero nuntians, monet,

314 *Facit id per dictam epistolam, quam tredecim litteris, una cum decima quarta ad Romanos missis, a Pearsonio perperam annumerari diximus* § 10. *Laudat eam S. Augustinus lib.* IV *de Baptismo contra Donatistas, cap.* II, ad clericos de precando Deo *scriptam dicens, quod totius epistolæ argumentum et scopus est. Etenim id in ea unice agit, ut persecutionem illam pro delictis suis inflictam agnoscentes, pacem divinitus promissam,* non voce sola, sed et jejuniis et lacrymis et omni genere deprecationis *Deum exorantes, maturare nitantur. Hoc vero ut ocyus impetrent, jubet eos duo in oratione diligenter cavere, quibus illos Deo vehementer displicuisse, eodem revelante, cognoverat; videlicet ne discordi animo, neve oscitanter orarent.* Petamus, *inquit,* et accipiemus; et si accipiendi mora et tarditas fuerit, quoniam graviter offendimus, pulsemus, quia et pulsanti aperietur, si modo pulsent ostium preces, gemitus et lacrymæ nostræ, quibus insistere et immorari oportet; et si sit unanimis oratio. F

ut eam concordibus

315 Nam quod magis suasit et compulit, ut has ad vos litteras scriberem, scire debetis (sicut Dominus ostendere et revelare dignatus est) dictum esse in visione: Petite, et impetratis; tum deinde præceptum plebi assistenti, ut pro quibusdam personis designatis sibi peterent: in petendo autem fuisse dissonas voces, et dispares voluntates, et vehementer hoc displicuisse illi, qui dixerat: Petite, et impetratis; quod plebis inæqualitas discreparet, nec esset fratrum consensio una et simplex et juncta concordia. *Ab hac dissensione causam negatæ eo usque pacis repetendam docet, idque ex Matth. cap.* XVIII *sic probat:* « Dico autem vobis (*verba Christi sunt*) « quoniam si duobus ex vobis convenerit in terra » de omni re, quamcumque petieritis, continget » vobis a patre meo, qui in cœlis est. » Quodsi duo unanimes, *prosequitur sanctus Episcopus,* tantum possunt, quid si unanimitas apud omnes esset? Quod si secundum pacem, quam nobis

AUCTORE C. S.

Dominus dedit, universis fratribus conveniret, jam pridem de divina misericordia impetrassemus, quod petimus, nec tamdiu in hoc salutis et fidei nostræ periculo fluctuaremus. Immo vero nec venissent fratribus hæc mala, si in unum fraternitas fuisset animata.

ac assiduis precibus

316 *Subdit hic et aliam visionem, qua persecutio in peccatorum pœnam infligenda dudum ante prædicta fuerat, quamque nos num.* 127 *jam retulimus, ac propterea hic prætcrimus. De altero, quod cavendum dixerat, sic habet :* Oremus instanter, et assiduis precibus ingemiscamus. Nam et hoc nobis non olim per visionem, fratres carissimi, exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus, nec vigilanter oremus. *Ex hisce obiter collige, studiose lector, quanta esse debuerit sanctissimi Episcopi cum Deo conjunctio, quam accepta huic illius vigilantia, quem tam crebris revelationibus instruere dignatus est. Quia vero hæc ad erudiendum gregem suum sibi dicta noverat, voluit, ut in notitiam omnium pervenirent.* Dissimulare, *inquiebat*, hæc singula, et apud conscientiam meam solus occultare non debui, quibus unusquisque nostrum et instrui et regi possit. Nec ipsi denique apud vos hanc epistolam teneatis occultam; sed legendam fratribus suggeratis : intercipere enim, quibus nos Dominus admonere et instruere dignatur, ejus est, qui admoneri et instrui fratrem suum nolit. B

maturius impetrare conantur;

317 *Denique quanto animi ardore, quemque in finem Ecclesiæ pacem desideraret, in calce epistolæ his verbis significat :* Præcessit disciplina, sequetur et venia. Nos tantum sine cessatione poscendi, et cum fide accipiendi, simplices et unanimes, Dominum deprecemur, cum gemitu pariter et fletu deprecantes, sicut deprecari oportet eos, qui sint positi inter plangentium ruinas et timentium reliquias, inter numerosam languentium stragem et exiguam stantium firmitatem. Rogemus pacem maturius reddi, cito latebris nostris et periculis subveniri, impleri, quæ famulis suis Dominus dignatur ostendere, redintegrationem Ecclesiæ, securitatem salutis nostræ, post pluvias serenitatem, post tenebras lucem, post procellas et turbines placidam lenitatem, pia paternæ dilectionis auxilia, divinæ Majestatis solita magnalia, quibus et persequentium blasphemia retundatur, et lapsorum pœnitentia reformetur, et stabilis perseverantium fiducia glorietur.

C

sæviebat enim persecutio;

318 *Persecutionem, dum hæc scriberet, adhuc acriter sævisse, manifestum est, tum quod de ea in hac epistola dicat :* Quæ gregem nostrum maxima ex parte populata est, et adhuc usque populatur ; *tum quod, cum dixisset :* Tormenta venerunt, et tormenta sine fine tortoris, sine exitu damnationis, sine solatio mortis, tormenta, quæ ad coronam non facile dimittant, sed tamdiu torqueant, quamdiu dejiciant ; nisi si aliquis divina dignatione subtractus inter ipsa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam non termino supplicii, sed velocitate moriendi : *quod, inquam, cum hæc dixisset, mox subdat :* Hæc patimur delicto et merito nostro : *quæ verba præsentem persecutionis atrocitatem luculenter demonstrant. Nec inanis est Tillemontii ac Marani suspicio, circa hoc tempus nonnullos e clero, qui eo usque integer steterat, succubuisse ; quorum lapsum* S. Cyprianus *in epistola* v, *circa finem hujus anni scripta, deplorat ;* Infesta, *inquiens*, tempestas, quæ plebem nostram ex maxima parte prostravit, hunc quoque addidit nostris doloribus cumulum, ut etiam cleri portionem sua strage perstringeret. *De iisdem etiam meminit in epistola* xxxv, *ut suo loco videbimus.* D

sed, an 5 primores urbis

319 *At non video, cur ad hoc potius tempus, quam ad aliquem ex anterioribus mensibus referendum Marano* § 15 *Vitæ visum fuerit, quod* S. Cyprianus *in epist.* xl *occasione schismatis quinque presbyterorum verbis plane obscuris attingit in hunc modum :* Quinque isti presbyteri nihil aliud sunt, quam quinque primores illi, qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati, ut fidem nostram subruerent, ut gracilia fratrum corda ad lethales laqueos prævaricatione veritatis averterent. Eadem nunc ratio, eadem rursus eversio per quinque presbyteros, Felicissimo copulatos, ad ruinam salutis inducitur *etc. De hoc schismate* § 20 *agemus ; sed quod huc spectat, non omnes eodem modo illa de primoribus verba interpretantur. Pamelius in Annotatis credidit, non veram historiam, sed visionem referri, in qua presbyterorum schisma per quinque civitatis primores, ad persequendam Ecclesiam magistratibus adjunctos, præsignificatum Sancto fuerit.*

se magistratui adversus Christianos

320 *Huic opinioni favet is loquendi modus :* Quinque isti presbyteri nihil aliud sunt, quam quinque primores illi *etc. : sed cum nulla hic fiat de visione mentio, et velut de re vulgo nota agatur, dicendum tum erit, visionem illam litteris, quæ nunc desiderantur, Carthaginensi clero jam ante indicatam fuisse. Eminentissimus Baronius ad annum Christi* 253, *num.* 31 *eadem verba de quinque aliis presbyteris accepit, qui desertores fidei facti, magistratibus operam in persequendis fidelibus dederint. Verum hæc opinio omni caret fundamento ; neque ulla ratio suadet, ut per* quinque primores *totidem presbyteros intelligamus. Adde, quod in Baronii sententia hæc sub persecutionis initium contigissent : quod si verum esset,* S. Cyprianus *tam detestandam, in presbyteris præsertim, perfidiam in prioribus litteris procul omni dubio pro meritis castigasset, quod tamen nusquam legitur fecisse. Imo cum sub finem persecutionis, in epistola scilicet* v *et* xxxv, *de clericorum aliquot lapsu primum meminerit, verisimile non est, quod de quinque presbyteris illis hic refert Baronius.* E

tum primum junxerint, incertum est.

321 *Tillemontius Nota* 25 , *quamquam Pamelii conjecturam probabilem putet, addit tamen aliam ; videlicet , magistratus Carthaginenses, dum edictum aliquod contra Christianos promulgarent, forte reipsa quinque e primoribus sibi adstare, aut edicto subscribere jussisse. Maranus denique non dubitat, quin nulla revelatio hic memoretur ; sed quinque civitatis primores in promulgando exsequendove hujusmodi edicto magistratibus revera adjuncti fuisse dicantur ; jamque idem Ecclesiæ periculum a quinque presbyteris schismaticis oriri, quod primores illi creaverant. Nec displicet mihi hæc interpretatio : sed quorsum eam operam ad subruendam fidem a quinque istis primoribus collatam tam sero collocet, non perspicio ; nisi forte quia id* nuper *fecisse dicantur. Verum ea vox ad aliquot menses anteriores facile extendi potest, ipso teste Marano* § 20 *Vitæ, ubi eam etiam de rebus ante annum gestis accipi posse contendit.* F

§ XVIII.

A

§ XVIII. Clero suo curam confessorum ac pauperum commendat: Aurelium ac Celerinum lectores creat: ad confessores Romanos scribit: S. Numidicum presbyterum eidem clero adjungit.

Sanctus clero suo curam

Ad eumdem annum 250 *senescentem pertinent aliquot epistolæ, in quibus* S. Cyprianus *spem reditus sui, quam ex divina revelatione, ut supra dictum est, conceperat, non semel significavit. Nolo eas ad certos menses, ut nonnulli fecerunt, sine certo argumento reducere; nec contendere, quæ cui præponenda sit, cum nullas in iis notas, unde id statui possit, reperiam. In primis circa hoc tempus scripta videtur epistola* XXXVII B *quam cum Marano hoc rejiciendam putavimus contra Pearsonium ac Tillemontium, qui eam mensi Maio affixerunt. Ratio est, quam jam attigimus, scilicet, quia de maturo suo Carthaginem reditu in hac loquitur; quod non videtur observasse Tillemontius, qui eadem de causa unam et alteram epistolam inter tredecim ad Romanos missas recenseri non posse ipse judicavit.*

in carcere morientium,

323 *Hac epistola sanctus Antistes clerum suum, quod jam alias frequenter fecerat, de cura et honore confessoribus, cum vivis tum defunctis, necnon et pauperibus, qui a fide non defecerant, sedulo exhibendis admonuit, testatus sese hac in parte nemini concessurum, si adesse sibi liceret.* Atque utinam, *ait*, loci et gradus mei conditio permitteret, ut ipse nunc præsens esse possem: promptus et libens solemni ministerio cuncta circa fortissimos fratres nostros dilectionis obsequia complerem. Sed officium meum vestra, quæso, diligentia repræsentet, et faciat omnia, quæ fieri oportet circa eos, quos in talibus meritis fidei ac virtutis suæ illustravit divina dignatio. *Istud vero in ea præcipue agit, ut* corporibus etiam omnium, qui etsi torti non sunt, in carcere tamen glorioso exitu mortis excedunt, im- C pertiatur et vigilantia et cura propensior; *cum hujusmodi confessores inter beatos martyres recensendi sint, prout ibidem pluribus probat.*

quorum nomina petit,

324 *Hinc jubet eorumdem nomina diesque, quibus moriuntur, ad se transmitti, ut illorum memoriam, non minus ac ceterorum martyrum, celebrare posset, quemadmodum eo usque in secessu fecerat, et brevi cum cleri suo Carthagine se celebraturum sperabat.* Denique, *inquit*, et dies eorum, quibus excedunt, annotate; ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus. Quamquam Tertullus fidelissimus et devotissimus frater noster pro cetera sollicitudine et cura sua, quam fratribus in omni obsequio operationis impertit, qui nec illic circa curam corporum deest, scripserit et scribat, ac significet mihi dies, quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosæ mortis exitu transeunt; et celebrentur hic a nobis oblationes et Sacrificia ob commemorationes eorum, quæ cito vobiscum, Domino protegente, celebrabimus.

AUCTORE C. S.

et pauperum commendat.

325 *Pauperum denique, qui in fide perstiterant, sedulam curam commendat,* quibus quidem, *ait*, nunc major a nobis et dilectio et cura præstanda est, quod nec paupertate adacti, nec persecutionis tempestate prostrati, cum Domino fideliter serviunt, ceteris quoque pauperibus exemplum fidei præbuerunt. *Ex his porro colligere licet primo, quanti Sanctus martyres ac confessores faceret, quantaque cum sollicitudine non modo inopiæ, dum viverent, sublevandæ, sed etiam gloriæ post obitum celebrandæ studeret; quippe qui Tertulli opera, ut ut sedula, non contentus, eorumdem nomina diesque emortuales annotandi provinciam omni clero commendatam esse voluerit. Secundo, cum in hac epistola nulla fiat mentio de martyribus per tormenta palam enecatis, sed tantum de mortuis in carcere, colligimus, persecutionem, dum hæc scriberentur, minus atrociter processisse, quod etiam spes maturi reditus significata, quodque addit de pauperibus veluti tempestate jam defunctis, confirmat.*

Aurelium ac Celerinum juvenes

326 *Ad hunc pariter annum exeuntem referenda sunt, quæ de Aurelio ac Celerino ordinatis lectoribus, et de Numidico in clerum Carthaginensem allecto in epist.* XXXIII *et duabus sequentibus leguntur. Erant Aurelius et Celerinus par nobile juvenum, qui non minus virtutibus instructi, quam gloriosa Christi confessione, toleratisque pro ea cruciatibus illustres, morum sanctitate ætatem suam superaverant;* pares ambo, *ut* S. Cyprianus *in epist.* XXXIV *loquitur*, et uterque consimiles, in quantum gloria sublimes, in tantum verecundia humiles, quantum divina dignatione promoti, tantum sua quiete et tranquillitate summissi, et virtutum pariter et morum singulis exempla præbentes, et congressioni et paci congruentes, illic robore, hic pudore laudabiles. *Illorum prior Aurelius Christum in Africa bis confessus, primo exsilium, deinde tormenta fortissime tulerat; nec sciebat sanctus Præsul, quid in eo prædicare potius deberet,* gloriam vulnerum, an verecundiam morum. E

virtutibus ac confessione illustres

327 *Celerinus aviam suam Celerinam, et patruum ac avunculum Laurentium vel Laurentinum, atque Egnatium*, inter sanctos martyres gloriosa nece coronatos numerabat, et ipse minime degener cum persecutionis auctore Decio Romæ fortiter congressus fidem Christo servaverat, et e carcere, nescio quam ob causam, emissus ac in Africam reversus,* in corpore glorioso, *ut* S. Cypriani *verbis ex laudata epistola denuo utar,* clara vulnerum signa... et in nervis ac membris longa tabe consumptis expressa vestigia *servabat. Is ipse est Celerinus, cujus modesta et pietatis plena epistola ad Lucianum exstat inter Cyprianicas vigesima, quamque sanctus Episcopus in ep.* XXII *multum laudavit. De eodem simul et de SS. Celerina, Ignatio ac Laurentino actum est in Opere nostro ad diem 3 Februarii, quo Romano Martyrologio inscripti sunt.* F

* al. Ignatium

ad presbyteratum destinat, et lectores

328 *Sed ut ad* S. Cyprianum *redeamus, hic in ecclesiæ suæ damna reparanda intentus, passus non est, tam illustres pugiles, quorum ministerium non minori ornamento quam utilitati futurum noverat, inter laicos diutius numerari: et quia eorum ætas nondum matura erat presbyterio, eos lectores interim ordinavit, sic tamen, ut jam inde nonnullis presbyterorum prærogativis gauderent.* Hos tamen interim, *ait in epistola* XXXIV, lectores constitutos sciatis, quia oportebat lucernam super candelabrum poni, unde omnibus luceat, et gloriosos vultus in loco altiore constitui, ubi

ubi ab omni fraternitate circumstante conspecti, incitamentum gloriæ videntibus præbeant. Ceterum presbyterii honorem designasse non illis jam sciatis, ut et sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, et divisiones mensuras æquatis quantitatibus partiantur, sessuri nobiscum provectis et corroboratis annis suis; quamvis in nullo minor possit videri ætatis indole, qui consummavit ætatem gloriæ dignitate.

interim ordinat;

329 *Non eodem tamen die utrumque ordinatum esse, sed prius Aurelium, ac paulo post Celerinum colligitur ex gemina epistola, qua Sanctus clerum plebemque suam de utriusque ordinatione certiorem fecit, quod alioquin una eademque epistola præstitisset, sicuti per epistolam* XXIV *Saturam lectorem, et Optatum hypodiaconum a se creatos esse nuntiaverat. Et Celerinus quidem primum ex modestia, ut credere par est, nonnihil fuerat reluctatus; sed cœlesti visione postea admonitus, initiari se passus est, ingenti sane sancti Antistitis gaudio. Etenim in epist.* XXXIV *sic suos alloquitur:* Exultate itaque et gaudete nobiscum litteris nostris, quibus ego et collegæ mei, qui præsentes aderant, referimus ad vos, Celerinum fratrem, virtutibus pariter et moribus gloriosum, B clero nostro non humana suffragatione, sed divina dignatione conjunctum. Qui cum consentire dubitaret ecclesiæ, ipsius admonitu et hortatu in visione per noctem compulsus est, ne negaret nobis suadentibus. Cui plus licuit, et coegit; quia nec fas fuerat, nec decebat, sine honore ecclesiastico esse, quem sic Dominus honoravit cœlestis gloriæ dignitate.

idque clero plebique nuntiat.

330 *Porro quia utriusque ordinatio, inconsultis clero ac plebe, præter morem facta fuerat,* S. Cyprianus *gemina, ut supra dixi, epistola, quarum prior* XXXIII *de Aurelio est, altera* XXXIV *de Celerino, eos de hac re admonuit, docuitque, cur eorumdem consensum, quod alias solebat, exspectandum non putasset. In priori epistola sic scribit:* In ordinationibus clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere, et mores ac merita singulorum communi consilio ponderare: sed exspectanda non sunt testimonia humana, cum præcedunt divina. *Deinde Aurelii præclaram confessionem et eximias virtutes insigni elogio prosequitur, iisque se motum ait, ut eum ad lectoratum promoveret; quod etiam clero plebique gratum fore non dubitabat. Eamdem rationem ordinati Celerini tradit in epist.* XXXIV, *cujus invictam in* C *fide constantiam, ceterasque egregias Christianas dotes pari elogio celebrat.*

Pauca circa utramque epistolam observantur.

331 *Eminentissimus Baronius ad annum Christi 253, num. 88 hæc mensi Decembri illigat; quia hunc ordinationibus sacris habendis more majorum jam tum constitutum fuisse credidit. Sed an ea temporis ratio in Africa tunc observata fuerit, non ausim affirmare; nihil tamen obstat, quo minus eo dicto mense re vera contigerint. At certe omni fundamento caret Pearsonii opinio, qui, quia in epist.* XXXIII *de Aurelio dicitur:* Et quoniam semper gaudium properat, nec potest moras ferre lætitia, Dominico legit interim nobis; *statuit, hunc ipsis Kalendis Decembribus, in quas anno 250 dies Dominicus inciderat, initiatum fuisse. Omni caret, inquam, fundamento: nam licet de Decembri mense constaret, qua, quæso, vel probabili saltem ratione suadebit, diem Dominicum a Sancto designatum, primum potius, quam quemlibet alium ejusdem mensis fuisse?*

332 *Incertum pariter est, quid sibi* S. Cyprianus *voluerit, dum verbis citatis mox subjecit:* Id est, auspicatus est pacem, dum dedicat lectionem. *Non inepta tamen eorum est interpretatio, qui hæc de affulgente Ecclesiæ pace dicta volunt; quasi dixisset Sanctus, Aurelium felici præsagio lectoris munere fungi cœpisse, dum Ecclesia primis proximæ pacis radiis recrearetur. Hanc enim opinionem probabilem faciunt tum ea, quæ de pace divinitus promissa et post morulam concedenda præcedenti § retulimus; tum quæ Sanctus in hac eadem epistola de spe reditus sui denuo subdit, dicens:* Vos orationibus frequenter insistite, et preces nostras vestris precibus adjuvate, ut Domini misericordia favens nobis, cito plebi suæ et Sacerdotem reddat incolumem, et martyrem *(Aurelium)* cum Sacerdote lectorem. D

Epistola XV ad confessores Romanos

333 *Porro laudatus Celerinus occasionem Sancto dedit epistolam* XV, *alias* XVI, *ad S. Moysem, et Maximum presbyteros conscribendi, quæ proinde in Pamelii Baluziique editionibus alieno loco recensita est. Celerinus e Romano carcere, quem cum prædictis confessoribus toleraverat, dimissus et in Africam reversus, ut diximus,* S. Cypriano *frequenter narraverat, quanti eum isti facerent, quamque honorifice de ipso loquerentur; quod optimo Antistiti, invidia apud plurimos e suis laboranti, perjucundum accidebat.* E *Ut igitur gratas illis vices redderet, laudatam epistolam ad eos dedit, in qua gaudio, quod ex ejusmodi nuntio conceperat, breviter indicato, invictum illorum animi robur, et diuturni carceris gloriam eximiis laudibus prosecutus est, precesque flagitavit, suas pariter ipsis pollicitus, quas tamen ex humilitate longe impares agnovit. Juverit aliqua ejus verba recitasse.*

quando scripta?

334 Et nos quidem, *inquit,* vestri diebus ac noctibus memores, et quando in Sacrificiis precem cum pluribus facimus, et cum in secessu privatis precibus oramus, coronis ac laudibus vestris plenam a Domino faventiam postulamus. Sed ad reddendam vobis vicem minor est nostra mediocritas. Plus vos datis, quando nostri in oratione meministis, etc. *Hanc autem epistolam anno 250 ad finem vergente scriptam esse, argumento est, quod annuum illorum carcerem, in quem ejusdem anni initio conjecti fuerant, in ea celebret, inter cetera dicens:* Ecce dignitas cœlestis in vobis honoris annui claritate signata est. *Attamen cum nec de pace divinitus promissa, nec de Celerino ordinato lectore, vel verbo meminerit, scripta videtur, antequam ea contigissent, dicendusque est Sanctus more oratorum, nec ipsi etiam alias insueto, hic locutus fuisse, annum non admodum diu post elapsurum, pro jam elapso reputando.* F

S. Numidicum presbyterum

335 *Circa idem tempus, paulone ante an post ordinationem Aurelii ac Celerini, incertum est, simile novum ornamentum ecclesiæ Carthaginensi per S. Numidicum accessit, de quo* S. Cyprianus *clerum et plebem certiorem fecit per epist.* XXXV, *quæ quia rem totam breviter exponit, eam huc transfero. Sic ergo habet:* Nuntiandum vobis fuit, fratres carissimi, quod pertineat et ad communem lætitiam, et ad ecclesiæ nostræ maximam gloriam. Nam admonitos nos et instructos sciatis dignatione divina, ut Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero, et nobiscum sedeat in clero, luce clarissima confessionis illustris, et virtutis ac fidei honore sublimis; qui hortatu suo copiosum martyrum numerum lapidibus et flammis necatum ante se misit, quique uxorem adhærentem lateri suo concrematam

A crematam simul cum ceteris, conservatam magis dixerim, lætus aspexit. Ipse semiustulatus, et lapidibus obrutus, et pro mortuo derelictus, dum postmodum filia sollicito pietatis obsequio cadaver patris inquirit, semianimis inventus et extractus et refocillatus, a comitibus, quos ipse præmiserat, remansit invictus * Sed remanendi, ut videmus, hæc fuit causa, ut eum clero nostro Dominus adjungeret, et desolatam per lapsum quorumdam presbyterorum nostrorum copiam gloriosis sacerdotibus adornaret.

* *al.* invitus

suo clero adjungit.

336 Et promovebitur quidem, cum Deus permiserit, ad ampliorem locum regionis (*Pamelius legit* religionis) suæ, quando in præsentiam, protegente Domino, venerimus. Interim, quod ostenditur, fiat, ut cum gratiarum actione suscipiamus hoc Dei munus, sperantes de misericordia Domini ejusmodi ornamenta complura, ut redintegrato ecclesiæ suæ robore, tam mites et humiles faciat in consessus nostri honore florere. *De hoc S. Numidico, laudatisque plurimis sociis, qui omnes ab antiquis martyrologis præteriti fuere, sed Romano Martyrologio ad diem 9 Augusti inscripti sunt, ad eumdem diem actum est in Opere nostro tomo* II *ejusdem mensis, ibidem-* B *que observatum est, martyrium eorum, cui S. Numidicus semianimis subductus est, non in persecutione Valeriani, ut habet Romanum, sed potius sub Decio contigisse; quod etiam Baronius in Annalibus censuit. Idem Eminentissimus ad annum Christi 253, num. 95 recte annotavit, assentiente Sollerio nostro loco mox citato, sanctum illum martyrem hic non dici presbyterum, a* S. Cypriano *tunc creatum fuisse, prout inter alios Pamelio in epistolæ argumento visum est; sed eumdem jam tum presbyterum in primariæ totius Africæ sedis clerum ob illustre martyrium aggregatum fuisse.*

Pearsonii inanis animadversio.

337 *Frustra tamen Pearsonius ad annum 246, num. 2 suspicionem hinc movere conatur de usu matrimonii presbyteris tum permisso: quasi vero ante presbyteratum matrimonio jungi, ac filiam gignere non potuisset, nec ad latus ejus concremari ejusdem uxor, nisi jam presbytero eam ducere illave uti licuisset. Hoc igitur primo probandum erat Pearsonio, ut ex citato loco aliquid pro presbyterorum matrimonio asserendo haberet. At verisimile est, quod tam ipse, quam Pamelius, Tillemontius ac Maranus, Pamelii lectionem secuti censuere; videlicet* S. Cyprianum, *dum Numidi-* C *cum* ad ampliorem locum religionis suæ *promovendum dixit, episcopatum ipsi destinasse: sed an hunc eidem deinde contulerit, inexploratum est; cum nullus ejus nominis episcopus in litteris Cyprianicis, aut Carthaginensi concilio occurrat. Baluzius ex auctoritate duorum antiquorum codicum maluit* regionis suæ *legere, eamque vocem de una e regionibus, in quas civitates olim dividi solebant, interpretari.*

§ XIX. Illucescente Ecclesiæ pace, discolos confessores per litteras corripit: reditum suum prudenter differt: pauperum sustentationem clero denuo commendat.

Sopita persecutione, confessores aliquot

Anno Christi 250 exeunte, aut certe sub initium 251, ecclesia Carthaginensi beneficio pacis, S. Cypriano *divinitus promissæ, in dies magis magisque frui cœpit. Ita discimus ex epistolis* V *et* VI, *alias* VI *et* VII, *in quibus videmus confessores e carceribus dimissos, extorres in patriam reduces, ipsumque sanctum Antistitem de suo Carthaginem reditu jam serio cogitantem. Quantum hinc gaudium amantissimus sui gregis Episcopus ceperit, ex supradictis conjicere licet: verum illud nova rursus nec prævisa nonnullorum temeritas ac petulantia vehementer diminuit. E* E *confessorum illorum numero aliqui confessionis suæ gloria inflati, ac Christiani nominis immemores, non modo contentionibus et conviciis certare, verum etiam temulentia lasciviaque sese coinquinare non erubuere; quasi e carcere emissi essent, ut Ecclesiam, quam fide et constantia vincti illustraverant, infami libertatis abusu dehonestarent.*

in vitia ruunt: Sanctus nondum ausus

339 *Huic malo accedebat extorrium temeritas, qui longioris moræ impatientes, nondum facta remeandi potestate, in patriam reversi, præsentissimum periculum creabant, ne hac audacia irritati gentiles eos velut magistratuum suorum legumque contemptores non sine Ecclesiæ dedecore plecterent, et vix sopitam persecutionem resuscitarent. Non diu latuere hæc vigilantissimum Præsulem, qui ut tam fœdo periculosoque malo occurreret, epistolam* V, *alias* VI, *ad clerum suum, et* VI, *alias* VII, *ad Rogatianum presbyterum, ceterosque confessores conscripsit, quas utrasque ad rerum ejus temporis notitiam hic debemus expendere. In priori epistola Sanctus dolorem suum de lapsu aliquorum e clero, quos laicorum stragi persecutio addiderat, breviter testatus, ceterosque exhortatus ad constantiam, de reditu suo ejusque differendi causa sic scribit:* Quamquam causa com- F pelleret, ut ipse ad vos properare et venire deberem, primo cupiditate et desiderio vestri, quæ res in votis meis summa est; tum deinde ut ea, quæ circa ecclesiæ gubernacula utilitas communis exposcit, tractare simul, et plurimorum consilio examinata delimare possemus, tamen potius visum est adhuc interim latebram et quietem tenere respectu utilitatum aliarum, quæ ad pacem omnium nostrum pertinent et salutem, quarum vobis a Tertullo Fratre nostro carissimo ratio reddetur; qui pro cetera sua circa, quam impense divinis operibus impertit, etiam hujus consilii auctor fuit, ut cautus et moderatus exsisterem, nec me in conspectum publicum, maxime ejus loci, ubi toties flagitatus et quæsitus fuissem, temere committerem.

e secessu prodire, pauperum curam

340 *Hinc rogat eos, ut ipsi,* quorum minime illic invidiosa, et non adeo periculosa præsentia erat, *vice sua fungerentur. Præsertim vero pauperum, qui inconcussa fide stabant, curam commendat, iisque de necessariis omnibus prospici jubet,*

AUCTORE C. S.

jubet, ne, quod circa fidentes, *ait*, tempestas non fecit, circa laborantes necessitas faciat; *id est, ne fidem suam, quam sæviente persecutione servaverunt, egestate adacti proderent. Multo etiam magis de confessoribus e carcere emissis sollicitus erat; nam etsi sciret, horum maximam partem a fidelibus benigne susceptam esse, imo et* plurimos fratres, *ut in epistola* VI *loquitur*, pro sua dilectione certatim concurrere, et necessitates eorum suis consolationibus adjuvare; *si qui tamen eorum forte egerent, omnia, non secus atque dum in carcere essent, eis liberaliter suppeditari mandat. Sic enim in eadem epist.* V *loquitur*: Confessoribus etiam gloriosis impertiatur cura propensior. Et quamquam sciam plurimos ex his fratrum voto et dilectione susceptos, tamen si qui sunt, qui vel vestitu vel sumptu indigeant, sicut etiam pridem vobis scripseram, cum adhuc essent in carcere constituti, subministrentur eis, quæcumque sunt necessaria.

missis pecuniis, clero commendat,

341 *Ad hosce sumptus faciendos Sanctus semel et iterum pecuniam miserat, prout in epistola* VI *iisdem confessoribus testatur verbis, quæ subdo.* Quamquam clero nostro et nuper, cum adhuc essetis in carcere constituti, sed nunc quoque B denuo plenissime scripserim, ut, si quid vel ad vestitum vestrum vel ad victum necessarium fuerit, suggeratur; tamen etiam ipse de sumpticulis propriis, quas mecum ferebam, misi vobis 250; sed et alia 250 proxime miseram. Victor quoque ex lectore diaconus, qui mecum est, misit vobis 175. *Verumtamen ne ecclesia eleemosynis suis indignos aleret, in priori epistola* V *eam conditionem diserte apposuit, ut, qui iis frui vellent, scirent, se humiles et modestos et quietos esse debere, et confessionis suæ gloriam dignis moribus tueri; ad quod eos per clerum suum voluit sedulo excitari.*

et de confessoribus queritur,

342 *Quorsum vero id jubeat, mox indicat his verbis*: Dominus faciat, ut et ego iterum illos mature videre, et salutari exhortatione componere mentes eorum ad servandam gloriam suam possim: doleo enim, quando audio, quosdam improbe et insolenter discurrere, et ad ineptias vel ad discordias vacare, Christi membra, et jam Christum confessa, per concubitus illicitos inquinari, nec a diaconis aut presbyteris regi posse; sed id agere, ut per paucorum pravos et malos mores multorum et bonorum confessorum gloria honesta maculetur; quos vereri debent, ne ipsorum C testimonio et judicio condemnati, ab eorum societate priventur. Is enim demum confessor illustris et verus est, de quo postmodum non erubescit Ecclesia, sed gloriatur. *Ex fine epistolæ liquet, illum a Donato, Fortunato, Novato et Gordio, incertum, qua super re, consultum fuisse, quibus se solum respondere non posse scribit, quia a primordio episcopatus sui statuerat nihil sine cleri sui consilio et plebis consensu ex suo privata sententia agere.*

ad quos scribit,

343. *Non diu post epistolam alteram, quæ Pamelio* VII *est, Baluzio autem* VI, *ad Rogatianum presbyterum, ceterosque, ut diximus, confessores scripsit, qua et bonos confirmare, et immorigeros ad officium suum revocare conatus est. Ac primo ingentem gloriam, quam ex Christi confessione retulerant, cum summi gaudii significatione gratulatus, monuit, ut dignitatem nominis sui dignis moribus ac virtutibus sustinerent, meminissentque, quamdiu viverent, sese in acie stare, nec profutura sibi tam gloriosa initia, nisi recte factorum perseverantiam retinerent; quod ipsum Salomonis* D *ac Saulis exemplo confirmavit. Et quamquam humilitatis tranquillitatisque ac bonorum morum studium Christianis omnibus commune esse debeat, confessoribus tamen præ ceteris curandum ostendit, cum ad eorum mores reliquorum omnium componendi sint.*

probos laudans, et discolos

344 *Post hæc probos confessores laudat, et discolos corripere aggreditur*: Quod quidem, *inquiens*, maxima pars vestrum cum meo gaudio curat, et confessionis ipsius honore melior facta, tranquillis et bonis moribus gloriam suam custodit et servat. Sed quosdam audio inficere numerum vestrum, et laudem præcipui nominis prava sua conversatione destruere; quos etiam vos ipsi, utpote amatores et conservatores laudis vestræ, objurgare et comprimere et emendare debetis. Cum quanto enim nominis vestri pudore delinquitur, quando aliquis temulentus et lascivicus demoratur, alius in eam patriam, unde extorris factus est, regreditur: ut apprehensus, non jam quasi Christianus, sed quasi nocens pereat? *De nonnullorum quoque superbia ait*: Inflari aliquos et tumere audio: *eamque divino timore, ipsiusque Christi Domini, qui* sicut ovis ad victimam ductus est *etc.*, *exemplo retundit.*

reprehendens.

345 *Tum vero de lascivis prosequitur*; Quid E deinde, *inquiens*, illud, quam exsecrandum debet videri, quod cum summo animi nostri gemitu et dolore cognovimus, non deesse, qui Dei templa, et post confessionem sanctificata et illustrata membra, turpi et infami concubitu suo plus maculent, cubicula sua feminis promiscua jungentes; quando, etsi stuprum conscientiæ eorum desit, hoc ipso grande crimen est, quod illorum scandalo in aliorum ruinas exempla nascuntur. *A contentionibus quoque, conviciis ac maledictis, quæ et a Christiana charitate aliena, et lingua, quæ Christum confessa est, plane indigna esse ostendit, jubet cavere, et ad virtutum studium mutuo cohortari*, ut cum pro sua misericordia, *ait*, pacem fecerit (*Deus*), quam se facturum repromittit, novi et pœne mutati ad ecclesiam revertamur, et excipiant nos, sive fratres nostri, sive gentiles, circa omnia correctos atque in melius reformatos, et qui admirati fuerant prius in virtutibus gloriam nunc admirentur in moribus disciplinam. *Denique subjungit ea, quæ de transmissis ad eorum egestatem sublevandam pecuniis supra jam recensuimus.*

Clerum de reditu suo dilato,

346 *Interea Ecclesiæ pax in dies magis magisque confirmabatur, sic, ut solus illius turbandæ metus* S. Cyprianum *in suo secessu retineret. Ardebat scilicet post diuturnam absentiam ad sedem suam* F *redire, tum ut sui amicissimorum, proborumque confessorum, tandiu expetito aspectu frueretur; tum ut gregi suo per persecutionem misere sauciato ipse præsens medelam afferret, et ecclesiam suam magna ex parte dissipatam componeret. Hæc sane omnia maturum ad suos reditum optimo Episcopo suadebant; sed cum non minori prudentia, quam zelo polleret, ac probe sciret, quanto ipse gentilibus odio esset, nihil præcipitandum duxit, exspectandumque, donec rebus omnino pacatis, (nisi tamen Deus aliter juberet) tuto regredi posset; ne præmaturato reditu sopitas gentilium iras suscitaret, atque ita gregi suo noceret, dum ei prodesse unice conaretur. Ne quid igitur imprudens committeret, epistolam* XXXVI *ad clerum suum conscripsit;* Saluto vos, *inquiens*, fratres carissimi, per Dei gratiam incolumis, optans cito ad vos venire, ut desiderio tam meo, quam vestro et omnium fratrum satisfiat.

347 Oportet nos tamen paci communi consulere,

et de pauperum cura denuo monet.

A lere, et interdum, quamvis cum tædio animi nostri, deesse vobis, ne præsentia nostra invidiam et violentiam gentilium provocet, et simus auctores rumpendæ pacis, qui magis quieti omnium consulere debemus. Quando ergo vos scripseritis, rebus compositis, me venire debere, aut si ante dignatus fuerit Dominus ostendere, tunc ad vos veniam. Ubi enim mihi aut melius possit esse aut lætius, quam illic, ubi me Deus et credere voluit et crescere! *Post hæc ad solitam suam de egentibus sollicitudinem digreditur, missasque in eorumdem alimoniam eleemosynas his verbis commemorat :* Viduarum et infirmorum et omnium pauperum curam, peto, diligenter habeatis. Sed et peregrinis, si qui indigentes fuerint, sumptus suggeratis de quantitate mea propria, quam apud Rogatianum compresbyterum nostrum dimisi. Quæ quantitas ne forte universa erogata sit, misi eidem per Naricum acolythum aliam portionem, ut largius et promptius circa laborantes fiat operatio. *Hæc ipse paterno sane animo non modo plebis suæ, sed et peregrinorum indigentiæ perpetuis eleemosynis prospiciens, solliciteque cavens, ne quid illis incommodi ex sua absentia eveniret.*

Proponitur difficultas

348 *Pearsonius epistolam hanc inter tredecim, quas Sanctus simul cum decima quarta purgandi* B *sui ergo Romanis legendas misit, ut supra dictum est, recenset, et ad initium mensis Martii anni* 250 *refert; quod mihi parum probabile apparet. Etenim mense Martio non de* rumpendæ pacis *metu, quæ nulla tum erat, sed de exorta atque indies magis effervescente persecutione loquendum erat; contra ac Sanctus hic facit; ideoque ad nullum tempus ea potest aptius referri, quam ad annum* 250 *exeuntem, vel ineuntem* 251, *quando sopita persecutio spem proximæ pacis a Deo promissæ, immo et initium aliquod fecerat, ut superius ostensum est. Tillemontius, qui hac in parte nobiscum consentit, nonnullas difficultates ex verbis numero præcedente recitatis sibi objicit, misereque se torquet, ut expediat.*

circa tempus hujus epistolæ,

349 *Laudata enim verba, inquit, insinuant,* S. Cyprianum, *dum Carthagine excederet, aliquam pecuniæ summam in ejusmodi pios usus apud Rogatianum dimisisse, jamque dubitare, an ea erogata jam esset. Id vero ipsi difficile captu videtur; quia Rogatianum primum omnium Carthagine fidem confessum, ideoque et carceri mancipatum fuisse opinatur, dum Sanctus inde abscederet; aut si deinde primum captus fuerit, veretur, ut pecunia* C *illa manibus gentilium potuerit subduci. Si autem id ita tamen factum admittatur, non satis capit, quo pacto Sanctus post decem circiter menses, quos inter hujus discessum scriptamque epistolam collocamus, dubitare potuerit, utrum ex dimissa apud Rogatianum summa aliquid superesset. Difficultatem hanc minorem quidem esse observat in sententia Pearsonii, qui eam epistolam initio Martii illigavit; sed in eadem quoque difficilius intelligi,* S. Cyprianum *aliam pecuniæ summam circa Martium misisse ad Rogatianum, quem Pearsonius ipse non ante finem Aprilis e carcere liberatum esse statuit.*

et ad eam respondetur,

350 *Ut igitur hisce se expediat Tillemontius, suspicatur, duos Rogatianos fuisse ; vel, quod ipsi præplacet, mendum in textu cubare, et ubi legitur :* Apud eumdem (*imo* apud Rogatianum)... dimisi, *legendum esse :* ad eumdem... misi, *vel :* ad eum pridem misi. *Ita ipse : at nemo non videt, hanc correctionem sine ulla veterum codicum auctoritate factam, nihil aliud, quam commentum esse ad objectam difficultatem eludendam. Neque hanc etiam solvit geminus Rogatianus, quamdiu decem mensium spatium, aut etiam paulo amplius, inter* S. Cypriani *discessum et epistolam* XXXVI *retinemus. Multo rectius Maranus* § 16 *Vitæ negat, ex prædictis Sancti verbis evinci, hunc Carthagine egressurum pecuniam aliquam Rogatiano commisisse ; cum ea commode accipi possint de aliqua pecuniæ summa, quæ cum vel pro solito Episcopi stipendio ex ecclesiæ bonis, vel aliunde accepta, ad eum in secessu mittenda esset, ejusdem jussu Carthagine dimissa fuerit, traditaque Rogatiano, in pauperes eroganda. Certe hæc interpretatio plana est, omnesque difficultates tollit. Nam cum Rogatianus ceterique confessores non diu antequam* S. Cyprianus *hæc scriberet, exiissent e carcere, merito dubitare potuit, utrum ex prædicta pecunia aliquid superesset ; cum ingens confessorum ac pauperum numerus esset alendus.*

AUCTORE C. S.

§ XX. Initium schismatis Felicissimi, qui una cum nonnullis ipsius asseclis a S. Cypriano ejusque vicariis excommunicatur.

E

Sancti vicariis opponit se

A*nnus Christi* 251 *inchoatus jam erat, et* S. Cyprianus *in secessu responsum, quo de tranquillo rerum statu edoctus, ad carissimum sibi gregem suum convolaret, a clero suo indies exspectabat, cum novæ turbæ, non jam a gentilibus, sed ab ipsismet Christianis concitatæ, lætissimas ejus spes distulerunt. Sanctus Antistes præter Rogatianum presbyterum, etiam Caldonium ac Herculanum episcopos, et Numidicum pariter presbyterum, sui vicarios miserat, ut suo nomine eleemosynas egenis fidelibus distribuerent, eorumque debita solverent, et si qui eorum solitas artes suas exercere vellent, hos, quantum necesse esset, largiori stipe juvarent. Iisdem quoque in mandatis dederat, ut simul in singulorum ætatem, conditionem ac merita diligenter inquirerent, ut* dignos quosque et humiles et mites ad ecclesiasticæ administrationis officia *promoveret.*

Felicissimus, quem Baronius

352 *Tanta optimi Episcopi charitas, et de dignis Ecclesiæ ministris eligendis sollicitudo, quæ omnium animos rapere debuerat, improborum* F *invidiam, quibus illius virtus gravis erat, in se concitavit. Erat Carthagine, vel certe prope hanc civitatem, Felicissimus quidam, Christianus professione, sed non moribus ; quippe qui ad fraudes et rapinas, de quibus Sancto certo constabat, etiam adulterii crimen addidisse, a testibus fide dignissimis accusabatur, ut in epistola* XXXVIII *Sanctus affirmat ; de quo illum etiam convictum fuisse liquet ex epistola* L, *ubi* pecuniæ commissæ sibi fraudator,... stuprator virginum,... matrimoniorum multorum depopulator atque corruptor *dicitur. Eminentissimus Baronius variis in locis Annalium Felicissimum hunc presbyterum fuisse credidit, unumque ex illis, qui episcopatui* S. Cypriani *jam ab initio adversati fuere.*

presbyterum credidit,

353 *Ita autem opinatus est, quia Sanctus in epistola* XL *de Felicissimi factione sic loquitur :* Hoc enim quorumdam presbyterorum malignitas et perfidia perfecit, ne ad vos ante diem Paschæ venire licuisset, dum conjurationis suæ memores, et antiqua illa contra episcopatum meum,

immo

AUCTORE C. S.

immo contra suffragium vestrum, et Dei judicium, venena retinentes, instaurant veterem contra nos impugnationem suam, et sacrilegas machinationes insidiis solitis denuo renovant. *Hinc idem Eminentissimus ad annum 254, num. 60 et 61 et alibi, dum in epistola* XLIX *Felicissimum a Novato diaconum constitutum legit, duos Felicissimos admittendos putavit, quorum unus jam presbyter, Africani schismatis, de quo modo agimus, auctor fuerit, alter diaconus factus, Novato alterius schismatis duci adhæserit: quod ex opposita hæresi utriusque schismatici confirmari ratus est; nam prior Felicissimus lapsis omnibus sine prævia pœnitentia veniam dandam contendebat, quam Novatus omnibus quantumvis pœnitentibus negatam volebat.*

sed verisimilius

354 *Verum mihi minime dubium apparet, quin Felicissimus, Africani schismatis auctor, idem sit cum eo, quem Novatus paulo post diaconum constitui curavit. Nam ut ad Baronii argumenta respondeamus,* S. Cyprianus *Felicissimum nusquam presbyterum appellat; loco autem ex epistola* XL *objecto agit de presbyteris, qui se Felicissimo conjunxerant, et sine quibus is nihil tentare aut certe efficere potuisset. Hinc post* B *pauca de iis ibidem sic ait:* Nunc apparet, Felicissimi factio unde venisset, quibus radicibus staret. Hi fomenta olim quibusdam confessoribus et hortamenta tribuebant, ne concordarent cum Episcopo suo, ne ecclesiasticam disciplinam cum fide et quiete juxta præcepta Dominica continerent... Ac ne parum fuisset corrupisse quorumdam confessorum mentes, et contra sacerdotium Dei portionem ruptæ fraternitatis armare voluisse, nunc se ad lapsorum perniciem venenata sua deceptione verterunt, ut ægros et saucios et ad capienda fortiora consilia per calamitatem ruinæ suæ minus idoneos et minus solidos, a medela vulneris sui avocent, et intermissis precibus et orationibus, quibus Dominus longa et continua satisfactione placandus est, ad exitiosam temeritatem mendacio captiosæ pacis invitent.

tantum laicum fuisse

355 *De his igitur loquitur, hos ab initio episcopatus sui sibi adversatos fuisse,* quinque *scilicet* presbyteros, *ut ibidem infra ait,* Felicissimo copulatos ad ruinam salutis *significat. Ex iisdem vero Novatum unum fuisse, et hujus opera eumdem Felicissimum diaconatum arripuisse, dubitare nos non sinit epistola* XLIX, *in qua Sanctus* C *Cornelium Papam docet, Novatum, qui Romanam Ecclesiam perturbaverat, Africani quoque schismatis auctorem esse, et de Felicissimo simul jam diacono facto meminit.* Idem est Novatus, *inquit*, qui apud nos primum discordiæ et schismatis incendium seminavit, qui quosdam istic ex fratribus ab Episcopo segregavit, qui in ipsa persecutione ad evertendas fratrum mentes alia quædam persecutio nostris fuit. Ipse est, qui Felicissimum, satellitem suum, diaconum, nec permittente me, nec sciente, sua factione et ambitione constituit, et cum sua tempestate Romam quoque ad evertendam Ecclesiam navigans, similia illic et paria molitus est, a clero portionem plebis avellens, fraternitatis bene sibi cohærentis et se invicem diligentis concordiam scindens. Plane, quoniam pro magnitudine sua debeat Carthaginem Roma præcedere, illic majora et graviora commisit: qui istic adversus ecclesiam diaconum fecerat, illic episcopum fecit.

356 *Clarum est, utriusque schismatis, Africani scilicet ac Romani, præcipuum incentorem dici Novatum, eique, quantum ad prius pertinet, adjungi Felicissimum, quem contra Africanam ecclesiam fecerat diaconum, uti contra Romanam Novatianum fecerat episcopum, seu pseudo-pontificem, ut infra videbimus. Neque obstat, quod Romani schismatis hæresis directe opposita esset Felicissimi insaniæ, dum scilicet hæc omnibus lapsis sine prævia pœnitentia pacem temere concedendam, illa vero eam, etiam post quamlibet sinceram ac diuturnam, denegandam impie contenderet: mirum enim non est, si* Novatus, *eodem Sancto in laudata epistola* XLIX *teste,* novandarum rerum semper cupidus, *errore pristino deserto, Romæ alium libenter amplexus fuerit, quem sub speciosa ecclesiastici vigoris larva magis accommodatum putabat ad confessores Romanos suis partibus adjungendos, atque ita scelerum suorum pœnas, quarum metu Africam deseruerat, inducto in Ecclesiam Romanam schismate, sub pseudo-pontifice evadendas. Quin et ipse Baronius, non satis tamen consequenter ad opinionem suam, Novatum Felicissimi factioni prius adhæsisse admittit, dum ad annum* 251, *num.* 39 *scribit:* Ex hac pariter Felicissimi infelicissima officina impius Novatus, primus auctor malorum prodiit, qui eamdem dissensionis pestem (ut demonstrabimus) in Urbem invexit. E

ostenditur: et schisma molitur.

357 *Multo igitur rectius sentiunt alii, qui Felicissimum laicum fuisse statuunt, dum schisma ordiretur; sed virum potentem et inter ejus loci Christianos conditione ac opibus spectabilem. Porro ut ad historiæ contextum redeamus, Felicissimus ex scelerum suorum conscientia ab Episcopo suo brevi redituro male sibi metuens, et a Novato, cui simile periculum imminebat, et ceteris quatuor presbyteris clam instigatus, intercedere cœpit, ne vicarii a* S. Cypriano *missi eleemosynas ex illius mente distribuerent, et in cujusque ætatem, dotes ac merita inquirerent. Quin et* potentatu improbo et terrore violento *graves minas adjecit, si quis Episcopo suo obtemperasset. Præter quinque presbyteros, qui Felicissimo clanculum adhærebant, illius partes palam sectabatur Augendus quidam, ac multi alii, quorum se ducem ac principem contra sanctum Antistitem suum publice et superbe jactabat. Seditioni suæ haud dubie prætendebat Christianam in lapsos clementiam, Sanctumque de nimia severitate accusabat; ratus sese eorum animos sibi facile devincturum, si omnes ad pacem et communionem statim admittendos esse contenderet, quos* S. Cyprianus *non nisi cum delectu et* F *post examinatam uniuscujusque causam, actamque pro meritis pœnitentiam, secundum ecclesiasticam disciplinam recipi patiebatur. Attamen longe plures Episcopo suo, missisque ab eo vicariis obtemperarunt.*

Contra hunc Sanctus

358 *Porro* S. Cyprianus *de inopinato hoc casu a laudatis vicariis suis per epistolam, quam non habemus, monitus, ne malum latius serperet, epistolam* XXXVIII *ad eosdem rescripsit, in qua Felicissimum a communicatione fidelium separavit, eamdemque pœnam Augendo, nisi schismaticus partes desereret, uti et ceteris omnibus ejusdem seditionis sociis jussit infligi. Sed epistolam ipsam, ex qua hæc omnia didicimus, et in qua nonnulla obscure dicta occurrunt, subjungamus.* Cyprianus Caldonio et Herculano collegis, item Rogatiano et Numidico compresbyteris salutem. Vehementer contristatus sum, fratres carissimi, acceptis litteris vestris, ut, cum mihi propositum semper et votum sit, universam fraternitatem nostram incolumem continere, et illibatum gregem,

A gem, secundum quod caritas exigit, reservare; nunc nuntietis, Felicissimum multa improbe et insidiose esse molitum, ut præter fraudes veteres et rapinas, de quibus jam pridem cognoveram, nunc quoque cum Episcopo portionem plebis dividere, id est, a pastore oves et filios a parente separare, et Christi membra dissipare tentaverit.

epist. XXXVIII scribit, 359 Cumque ego vos pro me vicarios miserim, ut expungeretis necessitates fratrum nostrorum sumptibus, si qui etiam vellent suas artes exercere, additamento, quantum satis esset, desideria eorum juvaretis, simul etiam et ætates eorum et conditiones et merita discerneretis, ut etiam nunc ego, cui cura incumbit omnes optime nosse, et dignos quosque et humiles et mites ad ecclesiasticæ administrationis officia promoverem; ille intercesserit, ne quis posset expungi, neve ea, quæ desideraveram, possent diligenti examinatione discerni, comminatus etiam sit fratribus nostris, qui primi expungi accesserant, potentatu improbo et terrore violento, quod secum in morte * non communicarent, qui nobis obtemperare voluissent. Cumque post hæc omnia nec loci mei honore motus, nec vestra auctoritate et præsentia fractus, instinctu suo quietem fratrum B turbans, proripuerit se cum pluribus, ducem se factionis, et seditionis principem temerario furore contestans.

** al. in monte*

cumque excommunicat 360 In quo quidem gratulor, plurimos fratres ab hac audacia recessisse, et vobis acquiescere maluisse, ut cum ecclesia matre remanerent, et stipendia ejus, Episcopo dispensante, perciperent; quod quidem et ceteros pro certo scio cum pace facturos, et cito ab errore temerario recessuros. Interim, cum Felicissimus comminatus sit, non communicaturos in morte * secum, qui nobis obtemperassent, id est, qui nobis communicarent; accipiat sententiam, quam prior dixit, et abstentum se a nobis sciat, quando ad fraudes ejus et rapinas, quas dilucida veritate cognovimus, adulterii etiam crimen accedit, quod fratres nostri, graves viri, deprehendisse se nuntiaverunt, et probaturos se esse asseverarunt. Quæ omnia tunc cognoscemus, quando in unum cum collegis pluribus, permittente Domino, convenerimus.

** al. in monte*

quod et asseclis ejus minatur. Nonnulla 361 Sed et Augendus, qui nec Episcopum, nec ecclesiam cogitans, pariter se cum illo conspiratione et factione sociavit, si ultra cum eo perseveraverit, sententiam ferat, quam ille in se C factiosus et temerarius provocavit. Sed et quisquis se conspirationi et factioni ejus adjunxerit, sciat se in Ecclesia nobiscum non esse communicaturum, qui sponte maluit ab Ecclesia separari. Has litteras meas fratribus nostris legite, et Carthaginem ad clerum quoque transmittite, additis nominibus eorum, qui cum Felicissimo se junxerunt. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere, et nostri meminisse. Valete. *Huc usque epistola, ad quam nunc aliqua notanda sunt. In primis ubi Baluzius ex auctoritate suorum veterum codicum legit* in morte, *Pamelius, aliique habent* in monte, *quam ultimam lectionem etiam Angli editores retinuerunt, et Rigaltius in Observationibus suis priori præfert, quamvis in duobus exemplaribus Vaticanis* in morte *legi advertisset. Pamelium similiter secutus est Baronius ad annum* 254, *num.* 35, *ubi propterea existimat, Felicissimum asseclas suos in quodam monte collegisse, omnesque, qui in eo loco secum non communicarent, extorres pronantiasse. Pamelius montem illum Carthagini vicinum statait; Joannes Fellus vero in Annotatione ad hanc epistolam civitatem* Montem *dictam prope Carthaginem fuisse sine ullo teste asseverat.*

AUCTORE C. S.

in laudata epistola 362 *Difficile dictu est, utra lectio præferenda sit; præplacet tamen Pameliana, quæ communis est, magisque accommodata ad minas Felicissimi explicandas. Etenim cum hic ex supradictis dumtaxat laicus esset, non minus ridicule quam inaniter minitatus fuisset,* non communicaturos in morte secum, *qui Episcopo suo obtemperassent: certe hujusmodi hominis laici minæ ad concitandum risum potius, quam terrorem incutiendum valuissent. At si* in monte *legamus, potuerunt eæ vim aliquam habere. Potuit enim Felicissimus ecclesiam aliquam, seu sacellum, sive in monte Carthagini vicino, sive in editiore ejusdem civitatis loco habuisse, quod ipse suis expensis exstruxerat vel sartum tectum servabat, et in quo tam sibi quam ceteris fidelibus divina peragi curabat; huncque locum interdixisse omnibus, qui suæ insaniæ non consensissent. Quæ minæ eo forte majus incommodum fidelibus creabant, quod locus ille sub potentis istius hominis patrocinio vexationibus infidelium minus pateret, tutiusque illuc convenire liceret.*

E *obscurius dicta,* 363 *Non improbabile etiam est, quod Maranus* § 16 *Vitæ suspicatur, Felicissimum præter excommunicationem etiam mortem non obtemperantibus sibi minatum fuisse. Ipsius ratio est, quod excommunicatio, ab homine laico intentata, nimis inepta ei videretur ad violentum terrorem incutiendum plebi, cui minime grave esse poterat nequissimi hominis communione carere, quæque potius terrenda fuisset, si Felicissimus, cum ad communionem suam compulsurum se minatus fuisset. Porro cum ex epistola* LX *constet, Felicissimum parricidales minas* S. Cypriano *intendisse, observat, mirum videri non debere, si simili audacia plebeculam terruerit. Attamen cum nec in hac epistola* XXXVIII *nec in* LX, *in quibus multa alia ipsius scelera recensentur, ulla fiat de ejusmodi minis in plebem jactatis mentio, non parum dubia hæc conjectura est; nam ut solent scelera crescere, facile potuit aliquid in sanctum Antistitem, quem nefariis suis cœptis viriliter obsistentem non ferebat, atrocius postea statuere, quam in plebem fecisset.*

et incerta, 364 *Haud scio pariter, an veritatem assecutus sit Eminentissimus Baronius, dum ad annum* 254, *num.* 35 *ait, Felicissimum,* magistratibus secularibus secum adhibitis, *Sancti vicarios prohi-* F *buisse, ne prædicta imperata facerent. Collegit id haud dubie ex eo, quod id* potentatu improbo et terrore violento *fecisse dicatur. Verum hæc de ejusdem asseclarum manipulo, a quibus stipabatur, accipienda videntur; nam et in epistola* LV *etiam S. Cornelium Papam* stipatus caterva et factione desperatorum *Romæ accessisse narratur. Quinimo cum* S. Cyprianus *in epistola* XL quinque presbyteros Felicissimo copulatos *comparet quinque primoribus,* qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati; *non videntur magistratus seculares Felicissimi factionem protexisse. Ænigmatis quoque instar est, an et cur Sanctus easdem litteras ad clerum Carthaginensem transmitti voluerit his verbis:* Has litteras meas fratribus nostris legite, et Carthaginem ad clerum quoque transmittite, additis nominibus eorum, qui cum Felicissimo se junxerunt. *Nam quorsum hæc? An igitur alibi, quam Carthagine, Caldonius ceterique vicarii versabantur? An alibi eleemosynas imperatas distribuebant, et eorum,*

qui ad sacros Ordines promoveri possent, ætatem ac merita examinabant? Id certe non satis verisimile apparet.

expenduntur.

365 *Joannes Fellus in Annotatis ad eamdem epistolam divinat, eam ad Caldonium episcopum, in sua diœcesi jam degentem primum datam fuisse, mittendam ab eo deinde Herculano, antequam Carthaginensibus traderetur. Baluzius in Annotatis, viri cujusdam eruditi, quem non nominat, judicium secutus, credere maluit, hunc locum mendosum esse, et pro* Carthaginem *legendum esse* Romam : *quam emendationem confirmari putavit ex eo, quod Felicissimus de Romano itinere tum cogitaverit, ideoque operæ pretium visum fuerit Romanum clerum de perfidia hominis præmonere. Verum hæc opinio solo Romano itinere Felicissimi, quod non nisi toto anno post, ac probabilius etiam serius suscepit, tota nititur; ideoque an de eo jam tum cogitaverit, idque* S. Cypriano *tam etiam notum fuerit, quis edicat? Adde, quod de hujusmodi litteris ad clerum Romanum transmissis nihil legatur in epistola* LV, *quam* S. Cyprianus *S. Cornelio Papæ super Felicissimi causa postmodum conscripsit, quodque similem correctionem contra omnium editionum ve-* B *terumque exemplarium auctoritatem inducere, nodum amputare sit, non solvere. Tillemontius fatetur, sese hujus difficultatis enodationem nescire malle, quam tentare. Nescio tamen, an dici non posset, laudatos vicarios, ut primo schismaticorum furori paululum cederent, Carthagine egressos fuisse. Sed et hæc mera conjectura est, quam aliunde stabilire non possum.*

Vicarii Felicissimum et aliquot

366 *Ut ut hæc se habuerint, certum est, memoratos vicarios jussu* S. Cypriani *fideliter exsecatos fuisse, Felicissimo ac nonnullis ejusdem sectatoribus, videlicet Augendo, Reposto, Sophronio et Soliasso, ac duabus mulieribus, Irene atque Paula, a communione Ecclesiæ separatis. Ita liquet ex scripto quodam, quod inter epistolas Cyprianicas loco* XXXIX *recensetur, estque hujusmodi:* Caldonius cum Herculano et Victore collegis, item Rogatiano cum Numidico presbyteris. Abstinuimus a communicatione Felicissimum et Augendum, item Repostum de extorribus, et Irenem Rutilorum, et Paulam sarcinatricem; quod ex annotatione mea scire debuisti. Item abstinuimus Sophronium, et ipsum de extorribus, Soliassum Budinarium. *Hæc ibi: at inter eruditos minime convenit, an scriptum hoc epistola sit,* C *et ad quem missa, an excommunicationis promulgatio, seu tabella publice appensa, vel prælecta fidelibus; sed nihil certi adfertur, nec adferri potest, cum haud dubie mutilum sit, vel vehementer corruptum. Juverit tamen variorum de eo judicia retulisse.*

alios a se excommunicatos

367 *Eminentissimus Baronius ad annum* 254, *num.* 37 *censuit, sententiam esse contra Felicissimum, ejusque asseclas promulgatam, et a solo Caldonio episcopo ad Herculanum, Victorem, Rogatianum ac Numidicum perscriptam. Sed hæc conjectura pugnat cum inscriptione, et verbo* debuisti. *Rigaltius in Observationibus cum Manutio legere mavult:* Caldonius, Herculanus et Victor, collegis : item Rogatiano cum Numidico presbyteris S; *et consequenter pro* debuisti *etiam* debuistis *dicere. Pamelius eamdem inscriptionem habet, quam ex Baluzio recensuimus; sed* salutem *addit, et cum Morelio* debuistis *legit, et pro* mea *(annotatione)* nostra *substituendum in Annotatis conjecit. In epistolæ vero argumento existimat hanc veterem formam esse* litterarum excommu- D nicatoriarum, *ex sancti Episcopi in priori epistola rescripto ad Carthaginensem clerum missam. Contra Baluzius in Notis non dubitat, quin epistola solius Caldonii sit, omnium nomine rationem* S. Cypriano *reddentis eorum, quæ adversus Felicissimum ejusque gregales fecerant.*

esse promulgant;

368 *Pro hac lectione laudat codicem Ms. Bodleianum* 1, *a Joanne Fello laudatum, in quo eam* S. Cypriano *inscriptam exstare putat. Verum si Felli mentem recte assequor, hic vocem* Cypriano *in dicto codice non invenit, sed eam ipse ex conjectura sua inscriptioni inseruit. Tillemontio potius visum est litteram* S, *sive* Salutem *expungere, ac scriptum istud non epistolam, sed tabellam quamdam credere, quæ promulgationis ergo in ecclesiis publice fuerit appensa. Ex hisce conjecturis, licet nihil certi, ut dictum est, statui possit, præplacet mihi Pameliana, secundum quam laudati vicarii per hanc epistolam exsecuti fuisse videntur, quod* S. Cyprianus *in priori epistola eis mandaverat, nempe ut Felicissimum excommunicarent, sicut et Augendum et ceteros, qui sese ab eo nollent segregare; utque eorumdem nomina ad Carthaginensem clerum perscriberent. In laudata enim epistola* XXXVIII *Sanctus ait* : Has litteras meas fratribus nostris legite, et Carthaginem ad E clerum quoque transmittite, additis nominibus eorum, qui cum Felicissimo se junxerunt. *In hac conjectura etiam intelligitur, cur vicarii illi in epistola sua de Felicissimo plura non addiderint; nempe quia in* S. Cypriani *litteris, quas simul cum sua transmittebant, ipsius causa satis explicabatur.*

de quibus pauca observantur.

369 *Quod ad personas in epistola nominatas attinet, nullus Victor inter vicarios in epistola* XXXVIII *recensetur; ideoque, si lectio utrobique sit integra, is ceteris quatuor postea additus fuisse videtur, ac forte unus fuit ex Victoribus, qui concilio Carthaginensi interfuere. Augendus, qui hic primo post Felicissimum loco excommunicatur, confundendus non est cum Augendo confessore, cujus opera in litteris ad S. Cornelium Papam perferendis* S. Cyprianus *usum se fuisse scribit in epistola* XLVIII. *Repostus* de extorribus *(pro quo Manutius habet* de extorrentibus) *cetera ignotus est : Repostus enim Saturnicensis, quem Pamelius eumdem cum illo credidit, nihil præter nomen cum eo habet commune, ut suo loco apparebit. Irene ac Paula mulieres sunt, quarum primæ gentis vel familiæ nomen, alteri opificium suum, ut videtur, adscriptum est. Ignoti pariter* F *sunt Sophronius et Soliassus Budinarius. Salmasius in Annotatis ad Historiam Augustam in Aureliano censet pro* Budinarium *reponendum hic esse* Butinarium, *id est, artificem acetabulorum, a Græca voce* βουτίνον, acetabulum. *Fellus minus probabiliter* Burdonarium, *id est, mulionem, præfert. Denique Rigaltius putat* Budinarium *æque nomen proprium esse ac* Soliassum, *ideoque utrumque interpungendum, duasque personas hic admittendas esse.*

§ XXI.

AUCTORE C. S.

A

§ XXI. Novatus cum quatuor presbyteris Felicissimo palam adhæret: Sanctus gregem suum contra hos instruit, sed reditum suum differre cogitur.

Novatus schismatis auctor

Non diu post excommunicatum Felicissimum, et quos supra diximus, illius asseclas, quinque presbyteri, de quibus superius pariter jam meminimus, schismaticas partes, quas diu clam foverunt, palam tutati sunt, seque ab Ecclesia separarunt. Horum antesignanum fuisse Novatum, mihi certum apparet ex epistola XLIX, *in qua Sanctus eum primum discordiæ et schismatis incentorem, Felicissimum vero ejusdem satellitem fuisse testatur. Eminentissimus Baronius ad annum* 254, *num.* 59 *Novatum illum episcopum in Africa fuisse credidit, et a cognomine presbytero, nefario pariter homine, alterius Felicissimi, ut* B *putavit, fautore distinxit; quia prior Novatus, teste* S. Cypriano *in epistola mox laudata* Felicissimum, satellitem suum, diaconum... sua factione et ambitione constituit. *Sed non advertit Baronius, eum id fecisse* sua factione et ambitione; *procurando scilicet, ut diaconus constitueretur; eadem ratione, qua Novatianum Romæ episcopum fecisse ibidem his verbis dicitur:* Qui istic adversus ecclesiam diaconum fecerat, illic episcopum fecit.

tantum presbyter fuit:

371 *Ex dictis autem in Commentario historico de S. Cornelio Papa ad hunc ipsum diem* § 6 *constat, Novatianum non a Novato, sed eodem instigante, a tribus episcopis Italis sacrilege consecratum fuisse. Ut vero laudata epistola* XLII *pro Novati episcopatu frustra citatur, ita eadem non obscure docet, hunc dumtaxat presbyterum fuisse, dum infra in ea dicitur Novatus timuisse, ne ob scelera sua* presbyterio *excideret. In epistola quoque* V, *alias* VI, S. Cyprianus *inter quatuor* compresbyteros *suos, a quibus litteras acceperat, unum Novatum nominat, quem eumdem fuisse cum eo, de quo agimus, verisimillimum est. Denique S. Pacianus episcopus Barcinonensis, qui seculo* IV *floruit, Eusebius in Chronico, et S. Hieronymus in Catalogo scriptorum, eumdem* C presbyterum *diserte faciunt, non episcopum. Sed ut Romani æque ac Africani schismatis primum incentorem lector noverit, juverit* S. Cyprianum *in epistola* XLIX *ad S. Cornelium Papam audivisse.*

ejus scelera

372 De Novato, *inquit*, nihil inde ad nos fuerat nuntiandum, cum magis per nos vobis debeat Novatus ostendi, rerum novandarum semper cupidus, avaritiæ inexplebilis rapacitate furibundus, arrogantia et stupore superbi tumoris inflatus, semper istic episcopis male cognitus, quasi hæreticus semper et perfidus omnium sacerdotum voce damnatus, curiosus semper, ut prodat, ad hoc adulatur, ut fallat, numquam fidelis, ut diligat, fax et ignis ad conflanda seditionis incendia, turbo et tempestas ad fidei facienda naufragia, hostis quietis, tranquillitatis adversarius, pacis inimicus... Idem est Novatus, qui apud nos primum discordiæ et schismatis incendium seminavit, qui quosdam istic (*Carthagine*) ex fratribus ab Episcopo segregavit, qui in ipsa persecutione ad evertendas fratrum mentes alia quædam persecutio nostris fuit ipse est, qui Felicissimum, satellitum suum, diaconum, nec permittente me, nec sciente, sua factione et ambitione constituit, et cum sua tempestate Romam quoque ad evertendam Ecclesiam navigans similia illic et paria molitus est, a clero portionem plebis avellens, fraternitatis bene sibi cohærentis et se invicem diligentis, concordiam scindens. Plane quoniam pro magnitudine sua debeat Carthaginem Roma præcedere, illic majora et graviora commisit. Qui istic (*Carthagine*) adversus ecclesiam diaconum fecerat, illic (*Romæ*) episcopum fecit.

a S. Cypriano recensentur.

373 *Et post pauca:* Spoliati ab illo pupilli, fraudatæ viduæ, pecuniæ quoque ecclesiæ denegatæ, has ab illo exigunt pœnas quas in ejus furore conspicimus. Pater etiam ejus in vico fame mortuus, et ab eo in morte postmodum nec sepultus: uterus uxoris calce percussus, et abortione properante in parricidium partus expressus. *Hæc* S. Cyprianus, *nequissimi hominis ingenium ac scelera graphice exponens. Porro Novatus tam enormium criminum promeritas pœnas jam dudum pependisset, nisi orta sub initium anni* 250 *persecutio obstitisset. Etenim* S. Cyprianus *in eadem epistola, paucis interjectis, sic prosequitur:* Hanc conscientiam criminum jam pridem timebat. Propter hoc se non de presbyterio excitari tantum, sed ex communicatione prohiberi pro certo tenebat; et urgentibus fratribus imminebat cognitionis dies, quo apud nos causa ejus ageretur, nisi persecutio ante venisset; quam iste voto quodam evadendæ et luendæ damnationis excipiens, hæc omnia commisit et miscuit: ut, qui ejici de Ecclesia et excludi habebat, judicium sacerdotum voluntaria discessione præcederet; quasi evasisse sit pœnam, prævenisse sententiam. E

Inanis objectio

374 *Pearsonius hæc de dicto Novato die ad finem anni* 249 *referens, ad quem, vel potius ad initium subsecuti, re vera referenda sunt, non prætermisit locum hunc pro concesso olim presbyteris matrimonii usu laudare; contra perpetuæ clericorum continentiæ assertores, quos tamen non nominat, contendens, percussi uteri facinus post Novati ordinationem contigisse, et ante schismatis originem palam factum esse. Equidem postremam hujus asserti partem, quæ ex* S. Cypriani *verbis manifeste vera est, non negavero; sed qua ratione probabit Pearsonius primam, nempe dictum facinus a Novato jam presbytero perpetratum fuisse? An quia ante schisma erupit, non potuit ante Novati ordinationem committi? Imo vero quo longius retrogrado ordine a schismatis ortu recedis, eo facilius ante illam potuit contigisse, cum sic minus diu latere oportuerit, antequam innotesceret.* F

pro matrimonio presbyterorum.

375 *Nec necesse est ad schisma recurrere, ut ejus occasione in Novati gesta inquisitum, dictumque scelus detectum esse dicamus. Nam præterquam quod hujusmodi graviora flagitia, etiam postquam diu latuere, sæpe divino nutu innotescant, Novati in sanctum Antistitem suum ab ipsis episcopatus illius exordiis contumacia, fraudes ac rapinæ, fideles impellere potuerunt, ut de nefarii hominis moribus diligenter inquirerent, eaque occasione detegi crimina etiam ante ordinationem illius commissa, sed ad id usque tempus caute occultata. Crimina, inquam, non enim de solo uxoris suæ uteri percussione, ut credi vult Pearsonius, verum etiam, ut fraudes ac rapinas prætercam, de duplici in patrem suum impietate reus agebatur.*

AUCTORE C. S.

tur. Præterea etsi constaret, istud in uxoris uterum scelus a Novato jam presbytero patratum esse, unde probabit Pearsonius, eam antequam ille sacro Ordine initiaretur, isto fœtu jam gravidatam non fuisse; aut si uxore, quam ante presbyterium duxerat, deinde usus est, id ab eo licite factum, nec unum fuisse ex sceleribus, de quibus accusabatur? Certe minime mirum videri deberet, si homo tam sceleratus continentiam violasset. Hæc igitur solide probare debuisset Pearsonius, ut ex loco hoc suam de presbyterorum matrimonio opinionem probaret. Modo, unde digressi sumus, redeamus.

Qui fuerint alii 4 presbyteri

376 *E quatuor aliis presbyteris, qui Felicissimi schisma foverunt, unum fuisse Fortunatum, postea pseudo-episcopum,* S. Cyprianus *in epistola* LV *diserte testatur. Huic probabilius adjungendi etiam sunt Donatus et Gordius, quos una cum Fortunato et Novato non diu ante schisma ad* S. Cyprianum *scripsisse, ex epistola* V, *alias* VI, *constat. Ibi enim Sanctus sic loquitur:* Ad id vero, quod scripserunt mihi compresbyteri nostri Donatus, Fortunatus, Novatus et Gordius, solus rescribere nihil potui, quando a primordio episcopatus mei statuerim nihil sine consilio vestro et sine consensu plebis, mea privatim sententia gerere. Sed cum ad vos per Dei gratiam venero, tunc de iis, quæ vel gesta sunt, vel gerenda, sicut honor mutuus poscit, in commune tractabimus.

B

fautores schismatis?

377 *Quid illi in epistola sua postulaverint, ignotum est; sed quidquid istud fuerit, parum Sancto placuisse, ex respondendi modo apparet; quare non inaniter suspicari licet, eos de lapsorum causa ipsi denuo molestos fuisse. Sunt, qui Canum Diddensem, quem una cum diacono suo supra* § 16 *per cleri Carthaginensis sententiam, a* S. Cypriano *in epistola* XXVIII *confirmatam, a communione Ecclesiæ rejectum diximus, quintum illorum fuisse velint; quod nescio, quomodo cum epistola* XL *concilient, in qua prædicti presbyteri sancto Episcopo nec volente, nec optante, imo ignoscente et tacente, sese ex Ecclesia ultro ejecisse dicuntur, ut mox videbimus. Alii etiam alios inter illos quinque, sed sine solido fundamento recensent; neque operæ pretium est hisce pluribus immorari.*

Schismate palam excitato,

378 *Novatus igitur tot scelerum, quorum pœnas persecutio distulerat, probe sibi conscius, proximum Episcopi sui reditum anxio animo prospiciebat; cumque se damnationis sententiam, illo reverso, minime evasurum sciret, eumdem occultis machinationibus Carthagine arcere molitus est, ac tandem schisma, quod clanculum foverat, una cum prædictis quatuor presbyteris, palam professus, sese a Sancti communione separavit. De hisce certior factus* S. Cyprianus, *per epistolam* XL *plebem suam mox convenit, ut novo malo remedium præsens adhiberet. Ac primo quidem nonnulla præfatus, advertit, quinque illos presbyteros eosdem esse, qui episcopatui suo olim fuerant refragati, eosque dignas conjurationis suæ pœnas, divina providentia ita permittente, de sese ipsis sumpsisse, dum sponte sua Ecclesiam Dei deseruere.* Et quidem de Dei, *inquit,* providentia, nobis hoc nec volentibus nec optantibus, immo et ignoscentibus et tacentibus, pœnas, quas meruerant, pependerunt, ut a nobis non ejecti, ultro se ejicerent, ipsi in se pro conscientia sua sententiam darent, secundum vestra et divina suffragia conjurati et scelerati, de Ecclesia sponte se pellerent.

C

D

Sanctus suos monet ab illis cavere,

379 *Deinde docet, Felicissimi schisma iisdem auctoribus ortum esse:* Nunc apparet, *inquiens,* unde venisset, quibus radicibus Felicissimi factio staret. Hi fomenta olim quibusdam confessoribus et hortamenta tribuebant, ne concordarent cum Episcopo suo, ne ecclesiasticam disciplinam cum fide et quiete juxta præcepta Dominica continerent, ne confessionis suæ gloriam incorrupta et immaculata conversatione servarent. Ac ne parum fuisset corrupisse quorumdam confessorum mentes, et contra sacerdotium Dei portionem ruptæ fraternitatis armare voluisse, nunc se ad lapsorum perniciem venatata sua deceptione verterunt, ut ægros et saucios, et ad capienda fortiora consilia per calamitatem ruinæ suæ minus idoneos et minus solidos, a medela vulneris sui avocent, et intermissis precibus et orationibus, quibus Dominus longa et continua satisfactione placandus est, ad exitiosam temeritatem mendacio captiosæ pacis invitent.

sub pœna excommunicationis,

380 *Hæc et alia de eorum fraudibus, contumacia, hæresique observans, suos multis hortatur ne fallacibus eorumdem verbis decepti* pro luce tenebras, pro die noctem, pro cibo famem, pro potu sitim, venenum pro remedio, mortem pro salute *sumant. Et quia presbyterorum illorum auctoritas minus cautos forte posset seducere;* Ne ætas vos eorum, *ait,* nec auctoritas fallat, qui ad duorum presbyterorum veterem nequitiam respondentes, sicut illi Susannam pudicam corrumpere et violare conati sunt; sic et hi adulterinis doctrinis Ecclesiæ pudicitiam corrumpere, et veritatem Evangelicam violare conantur... Pacem nunc offerunt, qui ipsi non habent pacem. In Ecclesiam lapsos reducere et revocare promittunt, qui de Ecclesia recesserunt. *Hinc jubet* sermones eorum velut cancer et pestem, *ipsosque, non secus ac* lupos *atque* diaboli linguam *vitari. Denique post multa, quibus pro sua pastorali erga gregem suum sollicitudine, tam lapsos quam integros, adversus schismaticorum fallacem perfidiam confirmat et instruit, excommunicationis quoque sententiam in fine epistolæ comminatur denuo omnibus, qui Felicissimo adhæserint.* Si quis autem (*verba* S. Cypriani *sunt*) pœnitentiam agere, et Deo satisfacere detrectans, ad Felicissimi et satellitum ejus partes concesserit, et se hæreticæ factioni conjunxerit, sciat se postea ad Ecclesiam redire, et cum episcopis et plebe Christi communicare non posse.

E

F

queriturque, quod ab iisdem

381 *Porro id Sanctum inter cetera male habebat, quod novæ illæ turbæ suum Carthaginem reditum, quem tamdiu in votis habuerat denuo retardarent; cum enim ante Pascha ejus anni* 251 *eo reverti statuisset, schismaticorum illorum molitionibus ac insidiis, ne id faceret, prohibitus est; ut in ejusdem epistolæ exordio conqueritur. Nam postquam Virtium, vel, ut alii legunt, Briccium, integerrimum presbyterum, et Rogatianum ac Numidicum, presbyteros pariter atque illustres confessores, necnon et diaconos, ceterosque ecclesiæ suæ ministros, a sedula in admonendo confirmandoque populo cura laudavit, ita progreditur:* Tamen ego, quantum possum, admoneo, et quomodo possum, visito vos litteris meis. Litteris, inquam, fratres carissimi: hoc enim quorumdam presbyterorum malignitas et perfidia perfecit, ne ad vos ante diem Paschæ venire licuisset; dum conjurationis suæ memores, et antiqua illa contra episcopatum meum, immo contra suffragium vestrum et Dei judicium, venena retinentes, instaurant veterem contra nos impugnationem suam, et sacrilegas

A gas machinationes insidiis solitis denuo renovant.

impediatur, ne Carthaginem redeat,

382 *Id vero quam acerbe ipsi accideret, ibidem post aliqua his verbis significat:* Quas nunc pœnas patior, fratres carissimi, quod ipse ad vos in præsentiarum venire non possum, ipse singulos aggredi, ipse vos secundum Domini et Evangelii ejus magisterium cohortari. Non suffecerat exsilium jam biennii, et a vultibus atque ab oculis vestris lugubris separatio, dolor jugis et gemitus, qui me solum sine vobis continua lamentatione discrutiat, lacrymæ diebus ac noctibus profluentes, quod Sacerdoti, quem tanto amore et ardore fecistis, necdum vos salutare, necdum complexibus vestris inhærere contingat. Accessit hic tabescenti animo nostro dolor major, quod in tanta sollicitudine ac necessitate excurrere ad vos ipse non possum, dum per minas et per insidias perfidorum cavemus, ne advenientibus nobis tumultus illic major oriatur; et cum paci et tranquillitati Episcopus providere in omnibus debeat, ipse materiam seditioni dedisse et persecutionem denuo exacerbasse videatur.

quod post Pascha tamen se facturum sperat.

383 *Hanc tamen animi ægritudinem non parum leniebat certa spes de proximo suo regressu, de quo sub finem ejusdem epistolæ sic scribit:* Persecutionis istius novissima hæc est et extrema tentatio, quæ et ipsa cito, Domino protegente, transibit, ut repræsenter vobis post Paschæ diem cum collegis meis; quibus præsentibus secundum arbitrium quoque vestrum, et omnium nostrum commune consilium, sicut semel placuit, ea, quæ agenda sunt, disponere pariter et limare poterimus. *Hoc autem ut certius citiusque impetraret, epistolam suam claudit, monens eos, ut Deum precari non desinant:* Opto vos, *inquiens*, fratres carissimi, semper bene valere, et circa Domini misericordiam exorandam continuis nobiscum precibus insistere. *Quod ad tempus harum rerum gestarum spectat, ex recitatis verbis liquet, eam epistolam non diu ante Pascha, quod illo anno in 13 Martii incidit, scriptam fuisse; cum Sanctus in ea dicat, se schismaticorum insidiis prohibitum fuisse, ne* ante diem Paschæ *ad sedem suam reverteretur; et simul spem certam faciat fore, ut* post Paschæ diem *id liceret. Ad mensem itaque Februarium ac Martium referenda sunt, quæ de missis a Sancto vicariis, et Felicissimi primum ac deinde Novati ceterorumque quatuor presbyterorum schismate huc usque exposuimus.*

C

Felicissimi ordinatio, et Novati fuga.

384 *Eodem pariter tempore, aut certe non multo post contigit Felicissimi ordinatio, Novatique ex Africa excessus, de quibus num. 372 ex epistola* XLIX *meminimus. Pearsonius ordinationem illam dicti Felicissimi schismatis eruptioni publicæ præmisit; sed nullo nixus fundamento. Quinimo postponendam esse, suadent epistolæ* XXXVIII, XXXIX *et* XL, *quæ cum de Felicissimo, ejusque schismaticis asseclis unice agant, de ordinatione tamen illius et diaconatu ne verbo quidem meminerunt. Porro Felicissimum a Novato, qui tantum presbyter erat, non ordinatum, sed ejusdem* factione et ambitione *diaconum constitutum, id est, illo procurante, ab alio quopiam episcopo consecratum fuisse, supra jam observavimus: quis tamen is episcopus fuerit, non comperi, nisi quod quidam unum e lapsis fuisse, non improbabiliter conjiciant. Certiora de hisce omnibus haberemus, si exstarent litteræ, quas* S. Cyprianus *hac super causa ad clerum et plebem a se scriptas in epistola* XLII *ad S. Cornelium Papam memorat, et in quibus* ordinationem et rationem rei gestæ *expositam fuisse testatur.*

AUCTORE C. S.

§ XXII. Sanctus e secessu redit Carthaginem: synodum de lapsis celebrat: quid de sacrificatis in ea decretum.

Sanctus e secessu suo

Persecutione jam satis sopita, rebusque in eum modum pacatis, ut a gentilibus nihil amplius timendum esset, S. Cyprianus *e secessu suo tandem prodiit, et Carthaginem reversus est. Factum id esse post festum Paschæ, quod, ut diximus, eo anno 251 in diem 23 Martii inciderat, colligitur ex epistola* XL, *in qua Sanctus* post Paschæ diem *rediturum se promisit: verum cum hic loquendi modus aliquot dierum latitudinem patiatur, incertumque sit, utrum promissa sua mox perficere potuerit; incertum pariter est, an lætissimus hic eventus ad mensem Martium, vel Aprilem, forte etiam jam provectum referendus sit. Certe inter hanc epistolam* XL, *reditumque suum duas alias, unam ad Clerum, ad plebem alteram, quarum in epistola* XLII *meminit, scripsisse videtur de ordinatione Felicissimi, quem Novatus diaconum ordinari interim factione et ambitione sua curaverat, antequam Romam proficisceretur.* E

Carthaginem revertitur.

386 *Hinc ulterius tempus, quo in secessu suo latuit, circiter determinare licet; cum enim ex dictis § 7 mense Januario exeunte, aut potius ineunte Februario anni 250 secesserit, quatuordecim menses aut paulo amplius latuisse dicendus est. Nec refert, quod in laudata epistola* LX, *quam non diu ante dictum Pascha scriptam esse ostendimus, bienni se exsulasse dicat:* Non suffecerat, *inquiens,* exsilium jam biennii: *certum enim est, hæc de biennio inchoato accipienda esse; cum alioquin regressus ipsius ad annum usque 252 esset differendus, quod nulla ratione admitti potest. Itaque sanctus Antistes locutus hic est ex ingenti gregis sui desiderio, ex quo omnis mora solet longa videri; ut mirum non sit, quatuordecim menses biennium ab eo dictos fuisse.*

Quis tum fuerit

387 *Porro redeuntem Episcopum vario gregis sui facies varie affecit; dum scilicet hinc confessorum martyrumque, omnis ætatis et sexus, dudum expetitus conspectus incredibili illum gaudio, inde lamentabiles plurimorum ruinæ non minori dolore percellerent. Hunc ecclesiæ suæ statum, et quo eum excepit, animi sui sensum, Sanctus ipse in libro, quem de Lapsis postea conscripsit, graphice exposuisse mihi videtur, idroque inde aliqua hic transcribo.* Confessores *inquit,* præconio boni nominis claros et virtutis ac fidei laudibus gloriosos, lætis conspectibus intuemur, sanctis osculis adhærentes, desideratos diu inexplebili cupiditate complectimur. Adest militum Christi cohors candida, qui persecutionis urgentis ferociam turbulentam stabili congressione fregerunt, parati ad patientiam carceris, armati ad tolerantiam mortis... F

Africanæ ecclesiæ status,

388 Quam vos læte sinu suo excipit mater Ecclesia de prælio revertentes! Quam beata, quam gaudens, portas suas aperit, ut adunatis agminibus intretis, de hoste prostrato tropæa referentes! Cum triumphantibus viris et feminæ veniunt quæ cum sæculo dimicantes, sexum quoque vicerunt. Veniunt et geminata militiæ suæ gloria virgines, et pueri annos suos virtutibus transeuntes. Nec non et cetera stantium multitudo vestram gloriam sequitur, proximis et pœne conjunctis

AUCTORE C. S.

junctis laudis insignibus vestigia vestra comitatur. Eadem et in illis sinceritas cordis, eadem fidei tenacis integritas. Ineoncussis præceptorum cœlestium radicibus nixos, et Evangelicis traditionibus roboratos non præscripta exsilia, non destinata tormenta, non rei familiaris damna, nou corporis supplicia terruerunt.

et quis suus de ea sensus

389 *His et pluribus illorum gloriam prosecutus, suumque, quod ex ea capiebat, gaudium testatus, quid contra ex lapsorum strage senserit, explicare prosequitur.* Has, *ait*, martyrum cœlestes coronas, has confessorum glorias spiritales, has stantium fratrum maximas eximiasque virtutes mœstitia una contristat, quod avulsam nostrorum viscerum partem violentus inimicus populationis suæ strage dejecit. Quid hoc loco faciam, dilectissimi fratres? Fluctuans vario mentis æstu quid aut quomodo dicam? Lacrymis magis, quam verbis, opus est ad exprimendum dolorem, quo corporis nostri plaga deflenda est, quo populi, aliquando numerosi, multiplex lamentanda jactura est. Quis enim sic durus aut ferreus, quis sic fraternæ caritatis oblitus, qui inter suorum multiformes ruinas et lugubres ac multo squalore deformes reliquias constitutus, B siccos oculos teuere prævaleat, nec irrumpente statim fletu, prius gemitus suos lacrymis, quam voce depromat?

ex libros de Lapsis colligitur.

390 Doleo, fratres, doleo vobiscum; nec mihi ad leniendos dolores meos integritas propria et sanitas privata blanditur, quando plus pastor in gregis sui vulnere vulneretur. Cum singulis pectus meum copulo, mœroris et funeris pondera luctuosa participo. Cum plangentibus plango, cum deflentibus defleo, cum jacentibus jacere me credo. Jaculis illis grassantis inimici mea simul membra percussa sunt, sævientes gladii per mea viscera transierunt. Immunis et liber a persecutionis incursu fuisse non potest animus: in prostratis fratribus me prostravit affectus. Habenda tamen est, fratres dilectissimi, ratio veritatis, nec sic mentem debet et sensum persecutionis infestæ tenebrosa caligo cæcasse, ut nihil remanserit lucis et luminis, unde divina præcepta perspici possint. Si cladis causa cognoscitur, et medela vulneris invenitur. *Hac usque amantissimus sui gregis Episcopus in laudato Opusculo, quod etsi post Decii cædem primum conscriptum esse contra nonnullos arbitremur, citatis tamen verbis, Carthaginensis ecclesiæ statum eo* C *tempore, quo ad eam ille regressus est, manifeste exponit.*

Synodum de lapsis celebrat,

391 *Inter primas* S. Cypriani *ad suos reducis curas fuisse causam lapsorum, quæ Africanam ecclesiam miserandum in modum perturbaverat, certum est, tum quod ita exigeret eorum calamitas, tum quod ex hoc capite publica illius ecclesiæ quies præcipue penderet; tum denique quod eam prima data opportunitate se tractaturum promisisset; reclamantibus etiam multis, et vel tantillam moram indigne ferentibus. Hinc dubitari non potest, quin simul ac concilium congregari licuit, de lapsorum reconciliatione, modoque, quo ea tractanda esset, serio fuerit deliberatum, ne lapsorum querelas, ut ut iniquas, longior mora provocaret, et salutaris vulneribus medela diutius differretur. Attamen quia* non paucorum, nec ecclesiæ unius, aut unius provinciæ, sed potius orbis hæc causa *erat, ut Sanctus in epistola* XIII, *alias* XIV, *loquitur, nihil temere agi, et Africæ proconsularis provinciæ, quæ, eodem teste in epistola* XLV, latius diffusa *erat, et* Numidiam et D Mauritaniam sibi cohærentes *habebat, episcopos convocari oportebat, simulque caveri, ne nimia confidentia gentiles irritaret, facile fieri potuit, ut non ante Maium jam provectum vel circa ejusdem mensis finem initium synodo daretur.*

in qua singulorum causas

392 *Præter copiosum autem episcoporum numerum convenisse etiam non modo presbyteros ac diaconos, sed et confessores ac martyres, ceteramque integræ fidei plebis partem, colligimus ex epistolis* XI, XIII *et* XL, *in quibus Sanctus ipse hos omnes ad eam synodum invitandos esse pollicitus fuerat. Illud quoque in ea sedulo observatum est, ut, quod etiam sæpe alias monuerat, singulorum lapsorum casus diligenter examinarentur, atque ita pro gravitate criminum pœnitentia cuilibet ex æquo et bono imponeretur. Horum aliquot genera sanctus Antistites in epistola* LII *ad Antonianum, post laudatam synodum scripta, his verbis enumerat:* Nec tu existimes, frater carissime, sicut quibusdam videtur, libellaticos cum sacrificatis æquari oportere, quando inter ipsos etiam, qui sacrificaverunt, et conditio frequenter et causa diversa sit.

diligenter discutiendas,

393 Neque enim æquandi sunt, ille, qui ad sacrificium nefandum statim voluntate prosilivit, et qui luctatus et congressus diu, ad hoc fu- E nestum opus necessitate pervenit; ille, qui et se et omnes suos prodidit, et qui ipse pro cunctis ad discrimen accedens, uxorem et liberos et domum totam periculi sui perfunctione protexit; ille, qui inquilinos vel amicos suos ad facinus compulit, et qui inquilinis et colonis pepercit, fratres etiam plurimos, qui extorres et profugi recedebant, in sua tecta et hospitia recepit, ostendens et offerens Domino multas animas viventes et incolumes, quæ pro una saucia deprecentur. Cum ergo inter ipsos, qui sacrificaverunt, multa sit diversitas, quæ inclementia est, et quam acerba duritia, libellaticos cum iis, qui sacrificaverunt, jungere? *etc. Denique nonnulli statim a lapsu suo pœnitentiam egerant, et humiles et mites et trementes et metuentes Deum, ut in epist.* XXVII *legitur, Ecclesiæ pacem et Episcopi sui reditum patienter exspectaverant, alii martyrum libellis abusi, neglecta pœnitentia contra ecclesiasticam disciplinam pacem sibi non tam rogaverant, quam vindicarant.*

nec pacem temere dandam, statuitur.

394 *Quid porro in hac synodo actum fuerit,* S. Cyprianus *in laudata epist.* LII *ad Antonianum his verbis significat:* Secundum quod tamen ante fuerat destinatum, persecutione sopita, cum data F esset facultas in unum conveniendi, copiosus episcoporum numerus, quos integros et incolumes fides sua et Domini tutela protexit, in unum convenimus, et Scripturis divinis ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione libravimus, ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, et, eo quod sibi Ecclesia clauderetur, secuti sæculum, gentiliter viverent; nec tamen rursus censura Evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent; sed traheretur diu pœnitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinarentur causæ et voluntates et necessitates singulorum, secundum quod libello continetur, quem ad te eouscripta sunt.

Libellus hac super re a synodo

395 *Eminentissimus Baronius ad annum Christi* 254, *num.* 89 *suspicatur, laudatum libellum a synodo conscriptum fuisse, et* placitorum capita *eadem illa esse, quæ etiam alio nomine* Pœnitentiales

AUCTORE C. S.

A tiales canones *antiquitas nominavit. Sed sive veteres hunc an alium librum eo nomine appellarint; id mihi omnino verisimile videtur, in libello vel epistola a laudata synodo edita, hujusmodi canones relatos fuisse: nam id et* S. Cypriani *verbis plane consonum est, et necessarium erat ad determinandam pro delictorum varietate pœnitentiam lapsis, ad quos curandos ea synodus convenerat. Certe exstitisse olim hujusmodi epistolam, non a solo Sancto nostro, sed et ab omnibus episcopis, qui dictæ synodo aderant, conscriptam, testatur Eusebius lib.* VI *Historiæ ecclesiasticæ, cap.* XLIII, *ubi hæc habet:* Pervenerunt certe ad nos... præterea aliæ *(litteræ)* Latino sermone conscriptæ, Cypriani et episcopum una cum ipso (*congregatorum*) in Africa, per quas ostendebatur, etiam ipsis placuisse, ut subveniretur iis, qui in tentationem inciderant.

conscriptus, qui periit.

396 *Hasce igitur litteras a* S. Cypriano *designatas arbitror, dum, quid in synodo decretum fuisset, Antoniano exponens, dixit:* Secundum quod libello continetur, quem ad te pervenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt. *Hinc mihi Joannes Fellus ipse somniasse videtur, dum in Annotatis ad hanc epistolam, quæ* B *ipsi* LV *est, Baronii opinionem pro somnio reputans librum de Lapsis a Sancto hic indicatum voluit, et pro singulis placitorum capitibus ad epistolas* XVIII *et* XIX, *quæ Baluzio* XII *et* XIII *sunt, diu ante laudatam sydodum scriptas lectorem remisit. De libro de Lapsis suo loco contrarium probabimus; litteræ vero ab illo laudatæ solius* S. Cypriani *sunt e secessu ad clerum missæ, neque singula placitorum capita, in synodo postmodum sancita continent. Multo itaque rectius Baronius, Pamelius, aliique eruditi laudatum a* S. Cypriano *libellum, qui ad illius temporis disciplinam ecclesiasticam illustrandam haud dubie multum conduxisset, modo intercidisse fatentur.*

Quæ in ea decreta? Sacrificatis

397 *Attamen hanc jacturam non parum levant* S. Cypriani *scripta, in quibus præcipua de lapsis decreta sparsim memorantur. Ac primo quidem ex epistola* LV *discimus, contra errorem Felicissimi sancitum fuisse, ne cui lapsorum sine prævia pœnitentia pax et communio concederetur.* Concilio, *inquit Sanctus ibidem,* frequenter acto, non consensione tantum nostra, sed et comminatione decrevimus, ut pœnitentiam fratres agerent, ut pœnitentiam non agentibus meo temere pacem daret. *Ut vero synodi patres Felicissimi* C *asseclarum sacrilegum facilitatem in admittendis ad pacem lapsis damnarunt, ita sedulo caverunt, ne nimia duritia eosdem in desperationem agerent, prout num.* 394 *ex epistola* LII *ad Antonianum vidimus. Quid autem utramque impietatem evitantes decreverint, Sanctus in laudata epistola* LII *his verbis docet:* Placuit, frater carissime, examinatis causis singulorum, libellaticos interim admitti, sacrificatis in exitu subveniri; quia exomologesis apud inferos non est, nec ad pœnitentiam quis a nobis compelli potest, si fructus pœnitentiæ subtrahatur.

omnibus pax dilata non fuit

398 *Qui* libellatici, *quique* sacrificati, *dicti fuerint, § 8 exposuimus. Sed quod ad verba mox recitata spectat, si quis ea seorsum ab aliis consideret, facile existimabit, reconciliationem sacrificatorum ad finem usque vitæ dilatam fuisse, ut nonnullis reipsa visum est; atque hinc ulterius dubitabit, ad quos tempus istud* interim *de libellaticis referendum sit. At si alios ejusdem Sancti locos cum hoc conferamus, omnino dicendum videbitur, libellaticos, qui, cum* non tam crimine, quam errore decepti *fuissent, de peccato suo admoniti, mox a lapsu pœnitentiam egerant, e synodi decreto statim ad pacem admissos esse; sacrificatos vero non nisi post certum tempus pro gravitate delicti in pœnitentia exactum; cum hac tamen cautione, ut, si eo nondum expleto, periculose decumberent, eodem beneficio nihilominus gauderent. De sacrificatis id primum ostendendum est; quia de his major est difficultas, a cujus solutione etiam altera de libellaticis plurimum pendet.*

usque ad periculum mortis;

399 S. Cyprianus *ob instantem a Gallo, Decii successore, persecutionem, cum multis collegis suis ratus pacem omnibus, qui a primo lapsus sui die pœnitentiam agere non destiterant, pacem dandam esse, in epistola* LIV *ad S. Cornelium Papam de superioris concilii decretis sic loquitur:* Statueramus quidem jam pridem, frater carissime, participato invicem nobiscum consilio, ut, qui in persecutionis infestatione supplantati ab adversario, et lapsi fuissent, et sacrificiis se illicitis maculassent, agerent diu pœnitentiam plenam, et si periculum infirmitatis urgeret, pacem sub ictu mortis acciperent. *Hæc ipse cum collegis suis, ad quæ observandum venit, quid sit* pœnitentia plena, *quam a sacrificatis* E *diu agendam fuisse ait. Non fuisse illam perpetuam, sive ad mortem usque, quantumlibet diu quis viveret, productam, sed certo quodam tempore circumscriptam, discimus ex epistola* LXII *per quam* S. Cyprianus *cum aliquot collegis ac presbyteris, a Pomponio consultus de virginibus, quæ castitati suæ labem asperserant, ut § 6 vidimus, respondit.*

prout exemplis

400 *In ea enim inter cetera hæc scripsit:* Si pœnitentiam hujus illiciti concubitus sui egerint,... et si virgines inventæ fuerint, accepta communicatione ad Ecclesiam admittantur.... Si autem de eis aliqua corrupta fuerit deprehensa, agat pœnitentiam plenam; quia, quæ hoc crimen admisit, non mariti, sed Christi adultera est, et ideo æstimato justo tempore, postea exomologesi facta, ad ecclesiam redeat. *Secundum hæc igitur, qui pœnitentiam plenam agebat, post certum tempus pro criminis magnitudine æstimatum, facta exomologesi, ad pacem Ecclesiæ admittebatur. Nec aliter cum sacrificatis actum esse, liquet ex causa Victoris, de qua* S. Cyprianus *cum* LXVI *episcopis anno 252 congregatis ad Fidum per epistolam* LIX *in hunc modum rescripsit:* Legimus litteras tuas, frater carissime, quibus significasti F de Victore, quondam presbytero, quod ei antequam pœnitentiam plenam egisset, et Domino Deo, in quem deliquerat, satisfecisset, Therapius collega noster immaturo tempore, et præpropera festinatione pacem dederit.

ex S. Cypriani epistolis

401 Quæ res nos satis movit, recessum esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum et plenum tempus satisfactionis, et sine petitu et conscientia plebis, nulla infirmitate urgente ac necessitate cogente, pax ei concederetur. Sed librato apud nos diu consilio, satis fuit objurgare Therapium collegam nostrum, quod temere hoc fecerit; et instruxisse, ne quid tale de cetero faciat. Pacem tamen, quomodocumque a sacerdote Dei semel datam, non putavimus auferendam; ac per hoc Victori communicationem sibi concessam usurpare permisimus. *Locum hunc, qui præsenti controversiæ magnam lucem affundit, diligenter perpendamus. Arguitur hic Therapius, non quod Victori pacem dedisset, sed quod cum dedisset,* antequam pœnitentiam plenam egisset, et

AUCTORE C. S.

et Domino Deo... satisfecisset; *ideoque* immaturo tempore et præpropera festinatione; *sive, quod idem est,* ante legitimum et plenum tempus satisfactionis, *cum nulla sat urgens ratio hoc prævertendum suaderet; quippe* sine petitu et conscientia plebis, nulla infirmitate urgente, ac necessitate cogente.

depromptis

402 *Manifeste igitur Sanctus hic insinuat, Victori præfixum fuisse certum pœnitentiæ tempus, post quod Domino Deo satisfecisse censendus fuisset, et ad pacem admittendus, et quo nondum expleto, ad eam admitti non poterat, nisi periculosa infirmitas, vel justius populi favor, vel alia quæcumque necessitas ita fieri compulisset. Observandum præterea est, Therapium dici per immaturam illam clementiam* a decreti... auctoritate *recessisse. Hoc autem decretum quodnam aliud est, quam quod in epistola* LIV *memoratur, et quo sancitum fuerat,* ut *hujusmodi lapsi* agerent diu pœnitentiam plenam; et si periculum infirmitatis urgeret, pacem sub ictu mortis acciperent? *Sane qui verba hæc cum iis, quæ ex epistola* LXVI *mox recitavimus, conferre voluerit, non dubitabit, quin utrobique de eodem decreto agatur ac propterea prior epistola per posteriorem hac in parte explicanda sit. Ceterum, quemadmodum lapsi convalescentes pace, quam in periculo mortis ante exactum pœnitentiæ tempus acceperant, frui perseverabant, ita Victori quoque* communicationem sibi, *licet præpropere,* concessam usurpare *permissum est.* B

probatur;

403 *Exstat et aliud exemplum in epistola* LIII, *quo luce clarius patet, non omnibus lapsis pœnitentiam ad mortem usque agendam fuisse; solideque confirmantur, quæ hac super re hactenus disseruimus. Casus hic erat: Ninus, Clementianus et Florus a persecutoribus apprehensi, cum violentiam magistratus, et furentis populi impetum primum fortiter excepissent, deinde apud proconsulem* vi tormentorum et diutinis cruciatibus *cesserant; ac mox a lapsu suo ad pœnitentiam conversi, eam in triennium jam produxerant. De hisce consultus* S. Cyprianus, an eos ad communicationem jam fas esset admittere; *respondit, ita sibi omnino videri; existimare enim se* ad deprecandam Domini clementiam posse sufficere, quod triennio jugiter ac dolenter... cum summa pœnitentiæ lamentatione planxerunt. Certe non puto, *inquit,* incaute et temere his pacem committi, quos videmus militiæ suæ C fortitudine nec prius pugnæ defuisse, et si acies etiam denuo venerit, gloriam suam posse reparare. *Attamen, quia rogatus fuerat, ut de hac causa ad collegas suos referret, subdit, sese post adhibitum eorumdem consilium de ea postmodum aliquid certius rescripturum.*

sed ii post pœnitentiam plenam,

404 *Non dubitabant igitur Fortunatus, Alypmus et ceteri, a quibus Sanctus hic consultus fuit, non dubitabant, inquam, quin lapsis extra mortis periculum pax dari posset; sed an pœnitentia jam triennio continuata sufficeret ad eam concedendam illis, qui tormentis subacti ex infirmitate cecidrant; eamque sufficere censuit* S. Cyprianus: *manifesto sane indicio, in Carthaginensi synodo minime decretum fuisse, ut sacrificati omnes ad mortem usque pœniterent, nec nisi urgente extrema infirmitate ad pacem admitterentur. Quorsum enim hæc gemina fuisset consultatio, si hujusmodi canon recens conditus fuisset? In nostra vero sententia consultandi causa minime obscura est, quod, cum laudata synodus statuisset, ut, singulorum causis diligenter examinatis, pro gravitate delicti pœnitentia imponeretur, dubitari posset, an non satis diuturna esset ea, quam Ninus, Clementianus ac Florus egerant, quorum lapsus eo majori commiseratione dignus erat, quod primum fortiter congressi,* per imbecillitatem carnis confessionis suæ coronam *perdidissent, ut Sanctus in eadem epistola loquitur.* D

nisi interim de vita periclitarentur,

405 *Quorsum etiam idem sanctus Episcopus in epistola* LII *ad Antonianum scribit, in concilio decretum esse, ut* examinarentur causæ et voluntates et necessitates singulorum, *etiam sacrificatorum; idque merito factum tam operose ibidem probat; quorsum, inquam, hæc omnia, si sacrificatis omnibus perpetua ad mortem usque pœnitentia imposita fuisset? Denique cum* S. Cypriano *visa fuerit,* inclementia, et... acerba duritia, libellaticos cum iis, qui sacrificaverunt, jungere, *isue æquum censuisset in ceteros pari pœna animadvertere, cum, eodem ibidem teste,* inter ipsos, qui sacrificaverunt, multa sit differentia. *Quinimo is ipse in libro de Lapsis loquens de iis, qui per tormenta victi fuerant, diserte ait:* Potest cito proficere ad veniam causa talis. Potest hujusmodi excusatio esse miserabilis. *Non videtur itaque prudenter dubitari posse, quin sacrificatis pax promissa sit, sed non ante expletam pœnitentiam, pro singulorum delictis æstimatam, concedenda, nisi cum gravis infirmitas urgeret.* E Nec enim fas erat, *ut Sanctus in epistola* LIV *loquitur,* aut permittebat paterna pietas et divina clementia, Ecclesiam pulsantibus claudi, et dolentibus ac deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, ut de sæculo recedentes, sine communicatione et pace ad Dominum dimitterentur; quando permiserit ipse, qui legem dedit, ut ligata in terris, etiam in cœlis ligata essent, solvi autem possent illic, quæ hic prius in Ecclesia solverentur.

ad pacem et communionem

406 *Verum, inquiet aliquis, si hæc ita se habeant, cur* S. Cyprianus *in epistola* LII *ad Antonianum de pace infirmis sacrificatis danda sic scribit, quasi nihil præterea de his lapsis in concilio decretum fuisset? Respondeo, id ideo factum esse, quia Novatianus ejusque asseclæ, in quorum partes inclinare cœperat Antonianus, SS. Cornelium ac* Cyprianum *ex hoc capite præcipue criminabantur. Cum enim frequenter contingeret, ut hujusmodi lapsi infirmi convalescerent, sanctisque Episcopis iniquum videretur, eos communione, quam in infirmitate, licet ante exactam pœnitentiam acceperant, sine nova culpa privare,* F *hinc schismatici illos de communicatione cum sacrificatis accusare non cessabant: quam calumniam Sanctus in laudata epistola convellere intendit. Hoc autem ne gratis asseruisse videar, ipsum* S. Cyprianum *in laudata epistola ad Antonianum audiamus.*

admittebantur.

407 Sed et quod passim, *ait,* communicare sacrificatis Cornelius tibi nuntiatus, hoc etiam de apostatarum fictis rumoribus nascitur. Neque enim possunt laudare nos, qui recedunt a nobis, aut exspectare debemus, ut placeamus illis, qui nobis displicentes, et contra Ecclesiam rebelles, sollicitandis de Ecclesia fratribus violenter insistunt. Quare et de Cornelio et de nobis quæcumque jactantur, ne audias facile, nec credas, frater carissime. Si qui enim infirmitatibus occupantur, illis, sicut placuit, in periculo subvenitur. Postea tamen quam subventum est, et periclitantibus pax data est, offocari a nobis non possunt, aut opprimi, aut vi et manu nostra in exitum mortis urgeri; ut, quoniam morientibus pax

AUCTORE C. S.

A pax datur, necesse sit mori eos, qui acceperint pacem : cum magis in hoc judicium divinæ pietatis et paternæ lenitatis appareat, quod, qui pignus vitæ in data pace percipiunt, hic quoque ad vitam, percepta pace, teneantur. Et iccirco, si accepta pace commeatus a Deo datur, nemo hoc debet in sacerdotibus criminari, cum semel placuerit fratribus in periculo subveniri. *Ceterum necesse ipsi non erat singula synodi decreta recensere, cum libellum,* ubi singula placitorum capita conscripta, *ad Antonianum jam pervenisse consideret.*

§ XXIII. Libellaticis pœnitentibus pax a synodo mox concessa : Felicissimus, Novatus, aliique damnati; alia ad hanc synodum spectantia.

Libellaticis, qui pœnitentiam jam egerant,

B Ex *his, quæ præcedenti* § *de sacrificatis disputavimus, sequitur, quid de libellaticis Sanctus dictum voluerit, dum in epistola ad Antonianum ait :* Placuit, frater carissime, examinatis causis singulorum, libellaticos interim admitti, sacrificatis in exitu subveniri. *Cum enim postrema hujus sententiæ pars sic intelligenda sit, ut dicatur subveniendum esse sacrificatis, si hi de vita periclitarentur, antequam pœnitentiam plenam explessent, post quam etiam extra omne vitæ periculum ad pacem admittendi fuissent; non videtur illud* interim *ad aliud, quam ad præsens tempus referendum; atque adeo statutum esse, ut libellaticis, qui errorem suum, ex quo lapsi fuerant, dedocti, sinceram pœnitentiam agere non destiterant, sine notabiliter longiori pœnitentia pax et communio concederetur. Hoc ipsum solide confirmari potest ex laudata epistola ad Antonianum, in qua* S. Cyprianus *objectam sibi a Novatianis communicationem cum sacrificatis ac libellaticis sic refellit, ut hanc cum postremis non obscure admittat, probetque; quemadmodum ostendere aggredior.*

pax et communio

409 *In ea Sanctus sic scribit :* Et quidem primum, quoniam de meo quoque actu motus videris, mea apud te et persona et causa purganda est, ne me aliquis existimet a proposito meo C leviter recessisse, et cum Evangelicum vigorem primo et inter initia defenderim, postmodum videar animum meum a disciplina et censura priore flexisse, ut his, qui libellis conscientiam suam maculaverint, vel nefanda sacrificia commiserint, laxandam pacem putaverim : quod utrumque non sine librata diu et ponderata ratione a me factum est. *Deinde cum ostendisset, quam caute in hac causa processisset, subdidit :* De quo tibi necesse nunc fuit scribere, ut scias, me nihil leviter egisse,... et nemini quidem ex lapsis prius communicasse, quando adhuc erat, unde non tantum indulgentiam, sed et coronam lapsus acciperet *(id est, quamdiu persecutio vigebat)* postea tamen, sicut collegii concordia et colligendæ fraternitatis ac medendi vulneris utilitas exigebat, necessitati temporum succubuisse, et saluti multorum providendum putasse, et nunc ab his non recedere, quæ semel in concilio nostro de communi collatione placuerunt, quamvis multa multorum vocibus ventilentur, et mendacia adversus sacerdotes Dei, de diaboli ore prolata, ad rumpendam Catholicæ unitatis concordiam ubique jactentur.

non diu post synodum

410 *Tum post multa de S. Cornelio Papa, quem schismatici similibus mendaciis lacerabant, ad diluendam criminationem, tam sibi quam ipsi objectam, se convertit. Ac primo quidem, quod ad sacrificatos attinet, fatetur sese ex concilii decretis in unico casu ante expletam pœnitentiam cum iis communicare.* Si qui enim, *inquit,* infirmitatibus occupantur, illis, sicut placuit, in periculo subvenitur. Postea tamen quam subventum est, et periclitantibus pax data est, offocari a nobis non possunt, aut opprimi aut vi et manu nostra in exitum mortis urgeri, ut quoniam morientibus pax datur, necesse sit mori eos, qui acceperint pacem etc. *Ad alteram vero accusationem de communione cum libellaticis longe aliter respondet; non enim hanc negat; sed totus in eo est, ut ostendat, inter horum ac sacrificatorum crimen plurimum discriminis intercedere;* Nec tu existimes, *inquiens,* frater carissime, sicut quibusdam videtur, libellaticos cum sacrificatis æquari oportere, quando inter ipsos etiam, qui sacrificaverunt, et conditio frequenter, et causa diversa sit. *Deinde id ibidem operose probat, ac libellaticos, velut ex errore lapsos, quantum potest, excusat verbis num.* 149 *a nobis recitatis.* E

ex ejusdem decreto concessa est.

411 *Eamdem communicationem cum libellaticis non obscure admisisse videtur, dum in laudata epistola* LII *Novatianum, qui eam damnaverat, in hunc modum retudit.* Si *(Novatianus)* se cordis et renis scrutatorem constituit et judicem, per omnia æqualiter judicet; et cum sciat scriptum esse : « Ecce sanus factus es; jam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat ; » fraudatores et mœchos a latere atque a comitatu suo separet; quando multo et gravior et pejor sit mœchi, quam libellatici causa ; cum hic necessitate, ille voluntate peccaverit ; hic existimans, sibi satis esse, quod non sacrificaverit, errore deceptus sit, ille matrimonii expugnator alieni, vel lupanar ingressus ad cloacam et cœnosam voraginem vulgi, sanctificatum corpus et Dei templum detestabili colluvione violaverit. *Argumentum hoc, ut vulgo dicimus, ad hominem est, quo Sanctus probat, communicationem cum libellaticis a Novatiano sibi frustra objici, dum ipse fraudatores et mœchos in communione ac comitatu suo retinet, quos, si æquum judicem ageret, multo* F *magis a se arcere deberet, utpote libellaticis nimium quantum deteriores.*

Respondetur

412 *Adversus hanc sententiam nonnulla tamen argumenta ex eodem* S. Cypriano *profert auctor Observationum in Bibliothecam Ecclesiasticam Eliæ Du Pin, tom.* 1, *c.* IV, § 4, *quæ modo examinabimus. In primis observat, in laudata epistola* LII *a Sancto multum commendari* temperamentum *istud, quo in synodo cautum fuerat,* ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, et, eo quod Ecclesia sibi clauderetur, secuti sæculum, gentiliter viverent: nec tamen rursus censura Evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent ; sed traheretur diu pœnitentia etc. *Hoc autem temperamentum etiam ad libellaticos spectare idem auctor infert ex eadem epistola, in qua de istis dicitur :* Quorum si pœnitentiam respuamus, habentium aliquam fiduciam tolerabilis conscientiæ, statim cum uxore, cum liberis, quos incolumes reservaverant,

AUCTORE C. S.

raut, in hæresim vel schisma, diabolo invitante, rapiuntur *etc.*

ad nonnulla argumenta,

413 *Atqui, inquit, non fuisset justum temperamentum nimis severam inter remissamque disciplinam, libellaticos, quos eodem cum sacrificatis loco habebat Antonianus, statim absolvere; neque timendum erat, ne hi ob paucorum annorum impositam pœnitentiam ad desperationem impellerentur. Ad hæc respondeo, in eodem synodo non minus cautum fuisse, ut* examinarentur causæ et voluntates et necessitates singulorum; *nempe ut pro delicti gravitate pœnitentia exigeretur. Cum autem libellaticorum peccatum, qui* non tam crimine, quam errore decepti *deliquerant, a sacrificatorum scelere plurimum distaret, quidni justum temperamentum videatur, istos post sinceram pœnitentiam, quam moniti egerant ad pacem admittere; sacrificatis vero pro singulorum meritis paucos pœnitentiæ annos imponere? Fateor quidem, id auctori observationum minus justum videri potuisse, quia in ea sententia processit, quæ sacrificatis pacem usque ad periculum mortis dilatam fuisse statuit; neque attendit, hic de libellaticis agi, qui de errore suo edocti, pœnitentiam amplexi fuerant, in eaque perseverabant.*

B

Id autem libellaticos passim præstitisse, colligitur ex eadem epistola verbis num. 119 *recitatis: sed et illos eum errorem jam pridem dedoctos fuisse pariter liquet ex epistola* XIV, *anno priori in secessu scripta, in qua iidem libellos martyrum exambiisse dicuntur.*

quibus non nemo persuadere conatur.

414 *Nec refert, si Antonianus, ut auctor ait, libellaticos sacrificatosque pari loco habuerit: hunc enim errorem* S. Cyprianus *ibidem solide convellit, monetque eum ex Stoica, non ex Christiana disciplina procedere.* Alia est, *inquit*, philosophorum et Stoicorum ratio, frater carissime, qui dicunt omnia peccata paria esse, et virum gravem non facile flecti oportere. Inter Christianos autem et philosophos plurimum distat. Et cum Apostolus dicat: Videte, ne quis vos deprædetur per philosophiam et inanem fallaciam; vitanda sunt a nobis, quæ non de Dei clementia veniunt, sed de philosophiæ durioris præsumptione descendunt. *Præterea cautio a concilii patribus, ne lapsi desperarent, adhibita, et a sancto Episcopo laudata, capitalem Novatianorum hæresim, in quam Antonianus propendere videbatur, directe ferit. Non erat scilicet Catholicos inter ac Novatianos de diuturnitate temporis, quo*

C

pœnitentia agenda esset, sed de pace danda, dissensio: negabant enim hi, post baptismum lapso, etiam quantalibet pœnitentia perfuncto, pacem ab Ecclesia dari debere aut posse; Catholici vero eam post exactam pro cujusque delicti gravitate pœnitentiam omnino dandam esse sustinebant.

pacem iisdem.

415 *Hinc errorem illum Sanctus ibidem his verbis sugillat:* Atque o frustrandæ fraternitatis irrisio! o miserorum lamentantium, et amentium caduca deceptio! o hæreticæ institutionis ineffícax et vana traditio! Hortari ad satisfactionis pœnitentiam, et subtrahere de satisfactione medicinam; dicere fratribus nostris: Plange, et lacrymas funde, et diebus ac noctibus ingemisce, et pro abluendo et purgando delicto tuo largiter et frequenter operare: sed extra Ecclesiam post omnia ista morieris: quæcumque ad pacem, pertinent, facies; sed nullam pacem quam quæris, accipies. Quis non statim pereat? Quis non ipsa desperatione deficiat? Quis non animum suum a proposito lamentationis avertat? *Contra hanc igitur Novatianorum impiam duri-*

D

tiam in synodo cautum fuisse S. Cyprianus *ait verbis objectis; cumque illi non minus libellaticos, quam ceteros lapsos a pace perpetuo arcerent, merito observat, eos per tantam inclementiam præ ceteris in desperationem inducendos fuisse, eosdemque, dum viderent, Ecclesiam sibi ob delictum ex errore potius, quam ex pravo animi affectu commissum, crudeliter occludi, una cum uxore ac liberis ad schismaticas Felicissimi partes, qui lapsos omnes sine prævia pœnitentia recipiebat, accessuros.*

non nisi imposita,

416 *Id ita esse, manifestum est ex iis, quæ post verba objecta mox subdit;* Adscribetur, *inquiens*, nobis in die judicii, nec ovem sauciam curasse, et propter unam sauciam multas integras perdidisse; et, cum Dominus, relictis nonaginta novem sanis, unam errantem et lassam quæsierit, et inventam humeris suis ipse portaverit; nos non tantum non quæramus lapsos, sed et venientes arceamus; et cum pseudo-prophetæ gregem Christi nunc vastare et lacerare non desinant, occasionem canibus et lupis demus, ut, quos persecutio infesta non perdidit, eos duritia nostra et inhumanitate perdamus. Arceamus, *ait; non, coram pacem* differamus, *quia scilicet non de diuturnitate pœnitentiæ, quæ*

E

libellaticis obeunda esset, sed de reconciliandi potestate ac jure, Novatiani contra Ecclesiam disceptabant. Eodem modo respondendum est ad alterum ejusdem argumentum, quod ex verbis num. 411 *relatis format, contendens, Sanctum ibidem inepte argumentatum fuisse, si libellaticis pax mox data fuerit. Observa tamen, nos de iis agere, qui de errore suo admoniti, jam pridem pœnitentiam privatim egerant, agebantque, dum synodus celebraretur: neque enim dicimus, eos sine ulla pœnitentia prævia ad pacem admissos fuisse; sed eam, quam jam obierant, patribus sufficere visam, ut Ecclesiæ communioni restituerentur. Sed neque negamus, iisdem etiam aliquam pœnitentiam publicam impositam fuisse; sed eam tam brevem fuisse credimus, ut pax ipsis statim post synodum data dici potuerit.*

expletaque diuturna pœnitentia.

417 *Non plus ponderis habent, quæ laudatus auctor præterea objicit: nempe* S. Cyprianum *in libro de Lapsis, post synodum scripto, libellaticis æque ac sacrificatis necessitatem pœnitentiæ inculcasse: sed et synodi patres ab ejusmodi indulgentia tam procul abfuisse, ut etiam ii, qui de libello impetrando dumtaxat cogitaverant, non*

F

nisi post exactam notabili tempore pœnitentiam pacem obtinerent; ut in laudato libro legi affirmat. Denique in epistola LXVIII *ad Hispanos, occasione duorum antistitum libellaticorum, Basilidis ac Martialis, dici, a tempore S. Cornelii cum unanimi totius mundi episcoporum consensu statutum fuisse, presbyteros ac episcopos, qui libellis sese inquinaverant, ad pœnitentiam admitti quidem posse, sed a clero tamen imposterum excludendos. Verum duobus prioribus locis* S. Cyprianus *agit de iis libellaticis, qui aut sibi blandientes, quod non sacrificassent, pœnitentiam agere detrectaverant; delictumque suum apud plebem extenuabant, aut sedulo occultabant.*

concedendam esse,

418 *Manifestum id est locum objectum inspicienti: ibi enim Sanctus tria probat: primum, conscientiam hujusmodi libello vere contaminari; alterum, libellaticum, etsi apud homines se purgaverit, Deo tamen judici imponere non posse; tertium denique, Deum arcana omnia et corda perspicere, nec inulta crimina fore, licet homines latuerint. De hujusmodi vero libellaticis sermo*

nobis

A *nobis non est. Deinde quod secundo loco auctor objicit, in laudato libro non legitur. Verba accipe:* Quanto et fide majores et timore meliores sunt, qui, quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverant, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes, exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam, parvis licet et modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse: Deus non deridetur. *Ubi, quæso, Sanctus hic dicit, quod auctor objecit? Certe qui totum illum locum una cum præcedentibus ac subsequentibus considerare voluerit, fatebitur,* S. Cyprianum *ibidem ex sacræ Scripturæ testimoniis ostendere, peccata, ut ut occulta, per pœnitentiam et exomologesin expianda esse. idque piorum exemplo, qui etiam minora sic eluunt, illustrare. Hinc ibidem mox subdit:* Derideri et circumveniri Deus non potest, nec astutia aliqua fallente deludi: plus immo delinquit, qui secundum hominem Deum cogitans, evadere se pœnam criminis credit, si non palam crimen admissum est.

in ea synodo decretum fuisse.

419 *Frustra quoque epistolam* LXVIII *pro se laudat; nam Basilides ac Martialis præter libelli* B *scelus alia gravia crimina commiserant, ut supra num.* 156 *ostensum est, et quibus recensitis, Sanctus in ea epistola ait:* Cumque alia multa sint et gravia delicta, quibus Basilides et Martialis implicati tenentur, frustra tales episcopatum usurpare conantur: cum manifestum sit, ejusmodi homines nec Ecclesiæ Christi posse præesse, nec Sacrificia offerre debere; maxime cum jam pridem nobiscum et cum omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis, etiam Cornelius collega noster... decreverit, ejusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione tamen cleri, atque a sacerdotali honore prohiberi. *Præterea etsi gratis admitteremus, laudatum decretum etiam ad episcopos solo libello contaminatos spectare; mirandum ne foret, crimen istud in episcopis severius, quam in laicis castigatum fuisse: cum illorum exemplum multo esset perniciosius, et lapsus fœdior; neque error, ex quo laici potissimum excusabantur, in episcopis locum habuisse censeri posset aut deberet.*

Quid in ea synodo

420 *Non videtur etiam dubitandum, quin eadem synodus aliquid statuerit in gratiam lapsorum, qui a martyribus ac confessoribus litteras* C *commendatitias acceperant; si tamen hæ juste, moderate, religioseque datæ fuissent. Nam quas Lucianus ac nonnulli alii imprudenter ac promiscue dederant, sine dubio rejectæ fuerunt. Id enim* S. Cyprianus *non semel promiserat, et in libro de Lapsis re vera factum fuisse insinuare videtur, dum sub ejusdem finem ait:* Pœnitenti, operanti, roganti, potest *(Deus)* clementer ignoscere, potest in acceptum referre, quidquid pro talibus et petierint martyres, et fecerint sacerdotes. *Tillemontius art. 23 suspicatus est, in eodem concilio præterea decretum fuisse, ut, si qua persecutio interim suscitaretur, lapsi omnes, qui Ecclesiam non deseruissent, et post lapsum suum sinceram pœnitentiam agere non destitissent, ad communionem reciperentur. Suspicioni causam dedit epistola* LII, *in qua Sanctus de ejusdem synodi decretis, inter cetera sic scribit:* Nec ad pœnitentiam quis a nobis compelli potest, si fructus pœnitentiæ subtrahatur. Si prælium prius venerit, corroboratus a nobis, invenietur armatus ad prælium. Si vero ante prælium infirmitas urserit, cum solatio pacis et communicationis abscedit.

præterea statutum sit.

421 *Sed quo minus hæc ita accipiamus, obstat epistola* LIV, *per quam Sanctus cum pluribus episcopis, jam instante nova persecutione, S. Cornelio significavit, sese eam gratiam hujusmodi lapsis concedendam esse judicare; idque decretum suum non ex aliquo prioris synodi canone, sed multis rationibus ipsi probare conatur, ac manifeste significat, istud ad periculum animarum præcavendum recens a se conditum fuisse; ut legenti perspicuum erit, et nos etiam suo loco ostendemus. Hinc recte Maranus objecta verba sic interpretatus est, ut spes veniæ post pœnitentiam consequendæ utilis dicatur ad lapsorum animos erigendos, et ad pugnam, si qua forte occasio redierit, corroborandos. Præmiserat enim ibidem sanctus Antistes:* Ad virtutem de pœnitentia robur armatur, quod armari non poterit, si quis desperatione deficiat, si ab Ecclesia dure et crudeliter segregatus, ad gentiles se vias et sæcularia opera convertat, vel ad hæreticos et schismaticos, rejectus ab Ecclesia, transeat; ubi etsi occisus propter Nomen postmodum fuerit, extra Ecclesiam constitutus, et ab unitate atque a caritate divisus, coronari in morte non poterit. E

Felicissimus aliique damnati;

422 *Porro Felicissimus, quique ei adhæserant, quatuor presbyteri (quintus enim Novatus Romam jam fugerat) in eodem concilio auditi fuere, quodque de iis statutum fuerat, ad S. Cornelium Papam postea perscriptum, prout* S. Cyprianus *in epistola* XLII *testatur verbis, quæ subdo.* Quantum vero hic ad presbyterorum quorumdam et Felicissimi causam pertinet, quid hic actum sit, ut scire posses, litteras ad te collegæ nostri manu sua subscriptas miserunt, qui, auditis eis, quid senserint, et quid pronuntiaverint, ex eorum litteris disces. *Hæ litteræ, ex quibus rem gestam clarius cognoscere licuisset, interciderunt; verumtamen schismaticos illos tum denuo damnatos fuisse, ex epistola* LV *indubitatum est. In Novatum quoque, præcipuam schismatis facem, licet tunc absentem, peculiariter animadversum fuit, cum hic in epistola* XLIX quasi hæreticus semper et perfidus omnium sacerdotum voce damnatus *dicatur.* Sed et Jovinus et Maximus,... ob nefanda sacrificia et crimina in se probata, sententia novem episcoporum collegarum nostrorum, *ait Sanctus in laudata epistola* LV, condemnati,... iterato quoque a pluribus nobis anno priore (*scilicet* 251) in concilio abstenti *sunt. Hi* F *duo erant incertarum sedium episcopi, qui diœcesi sua exuti, partes Felicissimi amplexi sunt, et in schismate pertinaces, Fortunatum in Africa pseudo-episcopum ordinarunt, ut infra dicemus.*

acta synodi Romam missa.

423 *Atque hæc sunt, quæ in dicta synodo Carthaginensi præcipue gesta novimus. Ceterum canones seu decreta in illa condita, præsertim quæ ad lapsorum causam spectabant, ad S. Cornelium Pontificem deinde transmissa, ab eoque in concilio Romano approbata fuisse, Sanctus ipse in epistola* LII *testatur. Sic autem habet:* Ac si minus sufficiens episcoporum in Africa numerus videbitur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum, qui et ipse cum plurimis coepiscopis habito concilio, in eamdem nobiscum sententiam pari gravitate et salubri moderatione consensit. *Similiter in epistola* LIV *ad eumdem sanctum Pontificem memorat, laudata de lapsis recipiendis decreta* participato invicem... consilio *facta fuisse. Utriusque synodi, Romanæ scilicet ac Carthaginensis, etiam meminit*

AUCTORE C. S.

meminit Eusebius lib. VI *Historiæ Eccles., cap.* XLIII, *ubi in priori sexaginta episcopos præter presbyteros ac diaconos longe plures adfuisse scribit, ac nonnullas epistolas huc spectantes laudat, quæ modo perierunt. Attamen de Felicissimo non meminit, sed de Novato, seu verius Novatiano, qui multo fœdius schisma in Romanam Ecclesiam, quam Felicissimus in Carthaginensem induxerat; unde factum videtur, ut Eusebius Felicissimum prætererit.*

§ XXIV. Gesta contra Novatiani antipapæ schisma: S. Cornelii Pontificatus in Africa agnitus et promulgatus.

S. Cornelii, electi Pontificis,

Dum hæc in Africa agerentur, Novatus alterum schisma, novamque hæresim, quæ lapsis in fide omnem veniæ pacisque Ecclesiasticæ aditum interdicebat, Romæ suscitavit. De hoc schismate jam pluribus egimus in Commentario historico de S. Cornelii Papæ gestis § 5 *et sequentibus, ideoque hic ea tantummodo perstringemus, quæ ibidem latius tractavimus. Post diuturnum interpontificium, a die scilicet* 20 *Januarii anni* 250, *quo S. Fabianus Romanus Pontifex martyrio sublatus fuerat, usque ad* 4 *Junii anni subsequentis, ut in laudato Commentario* § 4 *velut probabilius sustinuimus, post diuturnum, inquam, istud interpontificium S. Cornelius ad S. Petri Cathedram summo bonorum omnium gaudio evectus est. Sed enim id male habebat Novatum, qui, cum sub tanto Pontifice impunitatem scelerum suorum sperare non posset, veritus, ne sibi Italia æque atque Africa præcluderetur, Novatianum, Romanæ Cathedræ dudum inhiantem, ad eam sibi vindicandam impulit, adjunctisque ipsi nonnullis e confessoribus, persuasit, ut S. Cornelii ordinationi intercederet.*

et Novatianorum intercedentium

425 *His ita constitutis, S. Cornelius una cum presbyteris suis ordinationem suam modestis religiosisque litteris* S. Cypriano, *ceterisque Africanis episcopis, de more significavit. Sed et Novatianus, quique ejus schismati adhærebant, litteras suas, sed longe dispares, utpote atrocibus calumniis in S. Cornelium, ejusque presbyteros, refertas, Carthaginem pariter destinarunt, illiusque electioni intercessere. Haud difficile* S. Cypriano *fuit ex utrisque epistolis agnoscere, ex qua parte æquitas et innocentia staret: attamen cum timeret, ne, si in re tanta nimium properasse videretur, novis turbis ansam daret, eam prudenter tractandam duxit, modumque excogitavit, quo sancti Pontificis integritatem legitimamque ordinationem testatissimum faceret, et schismaticorum impudentiam penitus comprimeret.*

litteris acceptis,

426 *Cornelii itaque litteras publice legit, ejusque ordinationem omnibus significavit, ac suppressa schismaticorum turbulenta epistola, e communi consensu omnium collegarum, qui concilium cum eo tunc celebrasse videntur, Caldonium et Fortunatum episcopos Romam cum litteris delegarit, ut, quantum possent, dissidentes partes componerent, certaque de S. Cornelii electione testimonia ab episcopis, qui interfuerant, exquirerent: tota interim hac causa, dum illi rediissent, per Africam suspensa. Ita liquet ex epist.* XLI, XLII *et* XLV *ad ipsum S. Cornelium postea datis. Et in epistola quidem* XLII *hujus consilii rationem sic exponit:* Quod autem scripta collegarum nostrorum, qui illic ordinationi tuæ affuerant, desideravimus, non veteris moris obliti, novum aliquid quærebamus; nam satis erat, ut tu te Episcopum factum litteris nuntiares, nisi esset ex diverso discrepans factio, quæ criminosis et calumniosis commentis suis collegarum pariter ac fratrum plurimorum turbaret mentes, et corda confunderet. Cui rei sopiendæ necessarium duximus, ut scribentium nobis inde collegarum nostrorum firma et solida auctoritas pararetur.

legatos Romam mittit,

427 *De missis vero legatis ibidem hæc scribit:* Quod servis Dei, et maxime sacerdotibus justis et pacificis congruebat, frater carissime, miseramus nuper collegas nostros Caldonium et Fortunatum, ut non tantum persuasione litterarum nostrarum, sed præsentia sua et consilio omnium vestrum niterentur, quantum possent, et elaborarent, ut ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem scissi corporis membra componerent, et Christianæ caritatis vinculo copularent. *Quid tamen de legitima ejusdem electione, et schismaticorum criminationibus jam tum ipse sentiret, paucis interjectis significavit;* Quamquam, *inquiens,* mens nostra et propositum jam tunc fratribus et plebi istic universæ manifestatum fuisset, quando litteris nuper ab utraque parte susceptis, tuas litteras legimus, et episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intimavimus.

suppressis schismaticorum litteris.

428 Honoris etiam communis memores, et gravitatis sacerdotalis ac sanctitatis respectum tenentes, ea, quæ ex diverso in librum ad nos transmissum congesta fuerant acerbationibus criminosis, respuimus; considerantes pariter et ponderantes, quod in tanto fratrum numero, religiosoque conventu, considentibus Dei sacerdotibus, et altari posito, nec legi debeant nec audiri. Neque enim facile promenda sunt, et incaute ac temere publicanda, quæ discordioso stylo scripta audientibus scandalum moveant, et fratres longe positos, ac trans mare constitutos, incerta opinione confundant. *Hæc et plura in citatis epistolis; ex quibus constat,* S. Cyprianum *hujusmodi rationem adhibuisse, non quod de S. Cornelii integritate aut legitima electione dubitaret, sed quod ad commune bonum ita factum oportere judicaret; quod et feliciter cessisse videbimus.*

suspensa tamen causa,

429 *Certe tam procul aberat ab iniqua suspicione sanctus Antistes, ut quos ex Africa Romam navigaturos sciret, hos sedulo moneret, ne falsis criminationibus moti, a S. Cornelii communione se segregarent quemadmodum in epistola* XLV *ad eumdem sanctum Pontificem data non obscure significat.* Quidam tamen, *aiebat,* mentes nonnumquam et animos sermonibus suis turbant, dum aliter quædam, quam se habet veritas, nuntiant. Nos enim singulis navigantibus, ne cum scandalo ullo navigarent, rationem reddentes, scimus nos hortatos eos esse, ut Ecclesiæ Catholicæ radicem et matricem agnoscerent ac tenerent. *Nam quid hic aliud commendabat, quam ut Cornelio firmiter adhærerent, quem Romanæ Ecclesiæ, quæ Catholicæ radix ac matrix est, Pontificem electum noverat, quamvis ob supradictas rationes utilius censeret, ejusdem electionis per Africam promulgationem paulo differre, donec legati Roma reversi essent.*

donec legati rediissent.

430 *In laudato concilio præterea statutum fuerat, ut rebus in hunc modum suspensis, epistolæ interim Romam mittendæ, non ad S. Cornelium, sed*

AUCTORE C. S.

A *sed ad Urbis clerum destinarentur. Hinc factum est, ut, cum* S. Cyprianus *una cum Liberale episcopo Hadrumetum venisset, ejusque civitatis clerum, cujus episcopus Polycarpus aberat, de concilii placitis edocuisset, hi quoque litteras suas non Pontifici, ut Polycarpi nomine prius factum fuerat, sed clero Romano inscriberent: qua de re et S. Cornelius postea cum* Cypriano *conquestus est, et hic sese illi per epistolam* XLV *purgavit. Decretum tamen hoc non obstitit, quo minus* S. Cyprianus, *qui legitimam Cornelii electionem perspectam habebat, exempla litterarum, quas ad clerum plebemque suam de Felicissimo ejusque asseclis presbyteris scripserat, per Caldonium ac Fortunatum, concilii, ut diximus, legatos, eidem Pontifici legenda transmitteret, ut ipse in epistola* XLII *testatur.*

Novatiani antipapæ legatos

431 *Inter hæc Novatianus scelus suum, quod etiam interposito jurejurando prius celaverat, exsequi certus, a tribus episcopis Italis, quos fraudulenter accersierat, episcopum sese ordinari vi ac dolo curaverat, et asseclarum suorum suffragio nixus, pro Romano Pontifice se gerebat: quæ omnia in laudato Commentario* § 7 *pluribus exposuimus, ubi etiam contra Tillementium ostendimus,* B *sacrilegam illam Novatiani ordinationem contigisse, antequam S. Cornelii Pontificatus per Africam promulgatus, publiceque agnitus fuisset. Porro Novatianus, usurpato in hunc modum Pontificatu, mox legatos suos, qui id nuntiarent, ad varias ecclesias et ad Carthaginensem quidem Maximum presbyterum, Augendum diaconum, Machæum et Longinum destinavit; haud dubie impudenter mentiens, sese invitum eo compulsum fuisse; hac enim larva eum scelus suum velasse constat ex S. Dionysii Alexandrini epistola, apud Eusebium lib.* VI *Historiæ Ecclesiasticæ, cap.*XLV *relata.*

et sua communicatione arcet.

432 *Sed procul abfuit, ut* S. Cypriano *hac similive ratione schismatici imponerent: cum enim hic de legitima S. Cornelii electione minime dubitaret, non potuit novum istud et ad id usque tempus in romana Ecclesia ignotum monstrum, schismaticum, inquam, ac pseudo-Pontificem, creatum esse, sine horrore intelligere, ejusdemque legatos non aversari. Sed illum ipsum in epistola* XLI *ad S. Cornelium audiamus.* Venerunt, *inquit,* ad nos, frater carissime, missi a Novatiano Maximus presbyter et Augendus diaconus et Machæus quidam et Longinus. Sed C enim cum ex litteris, quam secum ferebant, et ex eorum sermone atque asseveratione, Novatianum episcopum factum comperissemus, illicitæ et contra Ecclesiam catholicam factæ ordinationis pravitate commoti, a communicatione eos nostra statim cohibendos esse censuimus, refutatis interim ac retusis, quæ obstinate ac pertinaciter asserere tentabant.

et a Caldonio ac Fortunato aliisque

433 *Non multo post Caldonius ac Fortunatus, in Africam Roma reduces, litteras a S. Cornelio, quique ejus ordinationi adfuerant, episcopis, attulerunt, quibus tum sancti Pontificis integritas ac legitima electio tam solide manifesteque probata est, tum Novatiani ejusque sectatorum impietas et fraudes tam luculenter detectæ sunt, ut jam nec æmulis quidem et rerum novitate vel pravitate gaudentibus ullus ambigendi aut discrepandi scrupulus relinqueretur. Supervenerunt quoque Pompeius et Stephanus, similiter episcopi Afri, qui Romæ fuerant, dum Cornelius eligeretur; eademque, quæ allatæ epistolæ ac Caldonius et Fortunatus asseruerant, suis etiam testimoniis confirmarunt; ita* ut, S. Cypriano *in epistola* XLI *teste,* nec necesse fuerit audiri ultra eos, qui a Novatiano venerant missi.

causam penitus edoctus,

434 *Non destiterunt tamen hi consuetis suis calumniis sanctum Pontificem proscindere, utque criminationes suæ publice expenderentur, procaciter postulare; sed a concilii patribus repulsi, ac hæreseos convicti, cum a congregatis episcopis sibi nihil sperandum intelligerent, alio se contulerunt, ut incautos sui partibus adjungerent. Jacerit* S. Cyprianum *in epistola mox laudata prosequentem audivisse.* Qui (*legati a Novatiano*) cum in statione invidiosis quoque conviciis, et clamoribus turbulentis proruerent, et flagitarent, ut crimina, quæ se afferre ac probare dicebant, publice a nobis et a plebe cognoscerentur; gravitati nostræ negavimus convenire, ut collegæ nostri jam delecti et ordinati, et laudabili multorum sententia comprobati, ventilandam ultra famam ore maledica et æmulantium voce pateremur.

velut hæreticos damnat.

435 Et quia, quibus refutati et compressi sunt, et illicitis conatibus hæresim fecisse nudati sunt, in epistolam congerere longum fuit; ex Primitivo compresbytero nostro plenissime singula, quando ad vos venerit, audietis. Ac ne eorum E furens audacia umquam desisteret, hic quoque in schismatis partes Christi membra distrahere et Catholicæ Ecclesiæ corpus scindere ac laniare nituntur; ut ostiatim per multorum domos, vel oppidatim per quasdam civitates discurrentes, obstinationis suæ et erroris sui sibi quærant comites. Quibus semel responsum dedimus, nec mandare desistimus, ut perniciosa dissensione et concertatione deposita, impietatem esse sciant, matrem deserere; et agnoscant atque intelligant, episcopo semel facto, et collegarum ac plebis testimonio et judicio comprobato, alium constitui nullo modo posse; proinde si pacifice sibi ac fideliter consulunt; si se assertores Evangelii Christi esse confitentur, prius ad Ecclesiam revertantur.

et repellit :

436 *Ex hisce obiter observa, Novatianum non modo ut schismaticum, sed et tamquam hæreticum, ab Africanis patribus jam tum agnitum, rejectumque fuisse: unde forte huc spectat, quod ex libello synodico Græco apud Labbeum tom.* I *Conciliorum, col.* 719 *sic legitur:* Synodus divina et sacra provincialis Carthagine, Nova Africæ civitate dicta, collecta a sacro martyre Cypriano, qui ejus erat episcopus, aliisque octoginta quatuor F episcopis; quæ Novatum (*id est, Novatianum*, utpote pœnitentiam lapsis negantem, abdicavit) *Ex quo tamen fonte auctor libelli, qui citius quam sub finem seculi* IX *scriptus non est, ista hauserit, inexploratum est: damnatum tamen fuisse a* S. Cypriano *ceterisque episcopis Afris Novatum, id est, Novatianum, testatur etiam Eusebius lib.* VI *Historiæ, cap.* XLIII, *laudans earumdem epistolam, quæ modo intercidit.*

et S. Cornelii Pontificatum agnoscit.

437 *Ordinatione S. Cornelii tam solide probata, ut nullus de ea scrupulus etiam novitatem amantibus superesse posset,* S. Cyprianus *Primitivum presbyterum ad Sanctum illum Pontificem cum epistola destinavit, per quam Pontificatum illius agnovit, quæque in rejiciendo Novatiano ejusque legatis Carthagine acta fuerant, breviter exposuit, commissa Primitivo provincia eadem latius explicandi. Est ea epistola ordine* XLI, *quam num.* 432 *et sequentibus recitavimus. Mox quoque curatum est, ut per omnes provincias, Carthaginensi metropoli suffraganeas, litteræ mitterentur, ex quibus*

AUCTORE C. S.

bus de legitimo ejusdem Cornelii Pontificatu apud omnes constaret, monerenturque singuli episcopi, ut Novatianum detestati, Cornelio adhærerent. Ita discimus ex epistola XLII *et* XLV, *in quarum priori* S. Cyprianus, *cum dixisset, ordinationem illius irrefragabilibus testimoniis in Africa comprobatam fuisse, ita prosecutus est :* Secundum quod divinæ traditionis et Ecclesiasticæ institutionis sanctitas pariter ac veritas exigebat, litteras nostras ad te direximus : sed et per provinciam nostram hæc eadem collegis singulis in notitiam perferentes, ab his quoque fratres nostros cum litteris dirigendos esse mandavimus.

et promulgari curat. Litteræ

438 *In posteriori epistola etiam clarius loquitur ;* Sed quoniam, *inquiens*, latius fusa est nostra provincia, habet enim Numidiam et Mauritaniam sibi cohærentes ; ne in Urbe schisma factum absentium animos incerta opinione confunderet, placuit, ut per episcopos, retenta a nobis veritate, et ad comprobandam ordinationem tuam facta auctoritate majore, tunc demum scrupulo omni de singulorum pectoribus excusso, per omnes omnino in provincia ista positos litteræ fierent, sicuti fiunt, ut te universi collegæ nostri, et communicationem tuam, id est, Catholicæ B Ecclesiæ unitatem pariter et caritatem, probarent firmiter ac tenerent. *Nec muneri suo, de quo alios admonebant, defuere congregati antistites, quin ipsi in primis S. Cornelii Pontificatum datis ad illum litteris agnoscerent, in quibus eumdem de Felicissimi, ejusque presbyterorum, schismate simul instruxerunt, prout ex epistola* XLII *habemus.*

hac super re

439 *Nec multo post* S. Cyprianus *laudatam epistolam* XLII *per Mettium hypodiaconum, et Nicephorum acolythum ad sanctum Pontificem transmisit, eique rationem consilii sui, quo in re tanti momenti prudenter usus fuerat, paulo latius, quam in epistola* XLI *fecerat, exposuit. Eadem occasione rogavit illum, ut litteras, quas de Felicissimi ordinatione, ejusdemque ac presbyterorum ipsi adhærentium causa, ad clerum ac populum suum pridem scripserat, et quarum exemplu prius per Caldonium ac Fortunatum, tum autem per Mettium atque Nicephorum miserat, fratribus prælegendas curaret, ut illorum quoque schisma non minus Romæ, quam Carthagine, omnibus perspectum esset. Subinde Primitivus presbyter, a quo Sancti epistolam* XLI *ad Cornelium perlatam esse diximus, Roma in Africam reversus est,* C *litterasque attulit, in quibus sanctus Pontifex significabat, molestum sibi accidisse, quod Hadrumetini, cum Polycarpi episcopi sui nomine epistolam ad se ante dedissent, deinde ex* Cypriani *consilio, ut supra num.* 430 *dictum est, ad clerum Romanum scripsissent.*

datæ.

440 *Periit hæc S. Cornelii epistola ; sed ad eam* Cyprianus *per* XLV *respondit, purgans se, quod id nullo ex levitate aut contumelia fecisset ; sed cum episcopis in synodo placuisset, ut omnia interim integra suspenderentur, donec Caldonius ac Fortunatus Roma rediissent, pacis ac concordiæ studium postulasse, ut Hadrumetini id, quod veteri, pariter observarent,* ut in nullo ecclesiarum istic consistentium consensio discreparet. *Cæterum observat, consilium hoc feliciter cessisse, Pontificatu illius certissimis testimoniis jam confirmato, et per totam Africam agnito. Denique tam ipsi quam omnibus episcopis stabile firmumque regimen, totique Catholicæ Ecclesiæ pacem ac concordiam precatur.*

D

§ XXV. Romanos confessores, litteris et libro de Unitate Ecclesiæ missis, a schismate reducere nititur ; reductis gratulatur.

Ad Ecclesiam revocare conatur

R*ebus per Africam ita compositis, sanctum Antistitem nostrum impulit caritas sua et concordiæ amor, ut Romanos quoque confessores, quos ad Novatiani partes descivisse diximus, ad S. Cornelii communionem reducere conaretur. In hunc finem epistolam* XLIV *ad Maximum, Nicostratum cæterosque confessores scripsit, in qua revocato ipsis in memoriam, quanti ipse eorum confessionis gloriam semper fecisset, indeque captata benevolentia, dolorem quem ex eorumdem schismate conceperat, exposuit; utque ad Ecclesiam matrem suam reverterentur, obtestatus est,* Gravat enim me, *inquiebat*, atque contristat, et intolerabilis perculsi* pœne prostrati pectoris mœstitia perstringit, cum vos illic comperissem contra Ecclesiasticam dispositionem, contra Evangelicam legem, contra institutionis Catholicæ unitatem, alium episcopum fieri consensisse; id est, quod nec fas est, nec licet fieri, ecclesiam aliam constitui, Christi membra discerpi, Dominici gregis animum et corpus unum discissa æmulatione lacerari.

* Pam. addit. et

E

confessores Romanos,

442 Quod, quæso, ut in vobis saltem illicitum istud, fraternitatis nostræ discidium non perseveret ; sed et confessionis vestræ et divinæ traditionis memores, ad matrem revertamini, unde prodiistis, unde ad confessionis gloriam cum ejusdem matris exsultatione venistis, *etc. Noluit tamen hasce literas suas confessoribus tradi, nisi conscio et annuente S. Cornelio, ne quis forte malevolus ipsi alia, quam quæ scripserat, sensa affingeret ; ideoque Mettio hypodiacono, cui eas deferendas dederat, mandavit, ne quid hac in parte sine illius arbitrio ageret ; sanctumque Pontificem de re tota admonuit per epistolam* XLIII, *quam, quia brevis est, hic subjicio.* Et religiosum nobis et necessarium exstimavi, frater carissime, ad confessores, qui illic sunt, et Novatiani ac Novati obstinatione et pravitate seducti, de Ecclesia recesserunt, litteras breves facere, quibus eos pro affectione mutua convenirent, ut ad matrem suam, id est, Ecclesiam Catholicam, revertantur. Quas litteras tibi a Mettio hypodiacono legi prius mandavi, ne quis aliud me scripsisse fingeret, quam quod meis litteris continetur. Mandavi tamen eidem Mettio, a me ad vos misso, ut de tuo arbitrio rem gerat, et, si easdem litteras confessoribus putaveris esse reddendas, tunc eas tradat. Opto te, frater carissime, semper bene valere. F

qui schismati adhæserant,

443 *Porro Mettius hic haud dubie is ipse est, quem supra n.* 439 *una cum Nicephoro acolytho Epis.* XLII *ad eumdem Cornelium tulisse diximus ; ideoque videntur duæ illæ epistolæ, videlicet* XLIII *et* XLIV, *simul cum* XLII *Romam transmissæ. Nec refert, quod Sanctus in hac sententia geminam epistolam ad eumdem Pontificem eodem tempore scripsisse dicendus sit : id enim fieri potuit, quia, cum epistola* XLII *more tum recepto clericis prælegenda esset, in hac nulla fieri mentio debuit de* XLIV, *quæ ex solius Cornelii arbitrio confessoribus*

AUCTORE C. S.

A *confessoribus tradenda erat, aut supprimenda; ac propterea necesse fuit laudatum Pontificem per secretam epistolam de eadem instruere, prout Tillemontius recte observavit. Ex eo autem, quod in epistola* XLIII *solus Mettius, prætermisso Nicephoro, memoretur, tantum deduci potest, eam rem soli Mettio secreto tractandam commissam fuisse, non vero hunc sine illo Romam tum adiisse.*

Scribit librum

444 *Circa idem tempus* S. Cyprianus *librum seu tractatum de Unitate Ecclesiæ conscripsit, quem inter ejusdem Opera etiamnum habemus. Opusculum hoc Sanctus ipse laudat in epistola* LI *dicens:* Sed et Catholicæ Ecclesiæ unitatem, quantum potuit, expressit nostra mediocritas. *Ejusdem etiam meminit S. Pontius in Vita num.* 13, *ubi illius Opera recensens, ait, illum docuisse* veritatem hæreticos, schismaticos unitatem, filios Dei pacem. *Laudat eum etiam S. Augustinus lib.* II *contra Cresconium, cap.* XXXIII, *ubi* Epistola... de Unitate *vocatur. Sanctus vero Fulgentius, Ruspensis in Africa episcopus, lib.* I *ad Euthymium, cap.* XXI *eumdem librum* de Simplicitate prælatorum, vel potius secundum vetusta exemplaria, de Unitate Catholicæ Ecclesiæ *appellat.* De Simplicitate prælatorum *eum quoque*

B *nuncupavit Remboldus in editione sua; quæ inscriptio non aliunde nata videtur, quam quod in ipso libelli exordio dicatur Deus jubere prælatos* esse... ad innocentiam simplices, et tamen cum simplicitate prudentes. *Verum prior titulus, quem etiam ceteræ editiones præferunt, genuinus est, et retinendus.*

de Unitate Ecclesiæ

445 *Quod ad Opusculi argumentum pertinet, illud S. Pontius verbis mox recitatis compendiose complexus est. Id enim unice hic egit* S. Cyprianus, *ut ostenderet, Catholicæ Ecclesiæ super S. Petrum fundatæ, unitatem auctore Christo institutam esse, et quicumque ab ea, sive per hæresim, sive per schisma, segregatus diem suum obierit, huic omnem salutis spem penitus præclusam esse, etiamsi in Christiani nominis confessione per tormenta exspiraverit.* Ardeant, *enim inquiebat,* licet flammis, et ignibus traditi, vel objecti bestiis, animas suas ponant; non erit illa fidei corona sed pœna perfidiæ, nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. *Hinc fideles omnes sedulo monet, ut hujusmodi homines non secus ac pestem fugiant; ceteros vero hortatur, ut ad Ecclesiam revertantur.*

C *contra schismaticos.*

446 *Cum autem geminum schisma et gemina hæresis, recens exorta, Ecclesiam tum laceraret, Novatiani scilicet ac Felicissimi, dubium non est, quin tractatum hunc, velut antidotum ac medicinam, utrique opposuerit. Et Novatianum quidem, qui S. Cornelii Cathedram sibi sacrilege vendicaverat, perstringere videtur, dum ait:* Hi sunt, qui se ultro apud temerarios convenassine divina dispositione præficiunt, qui se præpositos sine ulla ordinationis lege constituunt qui nemine episcopatum dante, episcopi nomen assumunt. *Eodem quoque verisimilius spectant ista:* Nec quisquam miretur, dilectissimi fratres, etiam de confessoribus quosdam ad ista procedere, inde quoque aliquos tam nefanda, tam gravia peccare: neque enim confessio immunem facit ab insidiis diaboli, aut contra tentationes et pericula et incursus atque impetus sæculares adhuc in sæculo positum perpetua securitate defendunt.

eumque simul

447 *Eodem, inquam, hæc, quæque ibidem de confessoribus prolixe prosequitur, verisimilius spectant; ut enim novimus, quosdam e confessoribus Romanis Novatiani partes auctoritate sua præcipue sustentasse, ita ignoramus, utrum ex confessoribus Afris aliqui Felicissimo adhæserint. Insignis quoque in eo Opusculo locus est de S. Petri, ejusque in Romana Sede successorum primatu, de quo opportunius alibi agemus. Porro laudatum librum de Unitate Ecclesiæ* S. Cyprianus *etiam Romam ad confessores, quos Novatiano adhæsisse supra dictum est, transmisit, per eumdem verisimiliter Mettium hypodiaconum, per quem epistolam* XLIV *ad eosdem destinavit. Addidit et alios libellos, quos Tillemontius, aliique librum de Lapsis fuisse censuerunt; sed meo quidem judicio non recte.*

cum alio libello non tamen eo.

448 *Etenim locus, ex quo ista habemus, est in epistola* LI, *ubi Sanctus iisdem ad Ecclesiam jam reversis gratulatus, ait:* Propter quod et nos temperamentum tenentes, et libram Domini contemplantes, et Dei Patris pietatem ac misericordiam cogitantes, diu multumque tractatu inter nos habito, justa moderatione, quæ sunt, agenda libravimus. Quæ omnia penitus potestis inspicere, lectis libellis, quos hic nuper legeram, et ad vos quoque legendos pro communi dilectione transmiseram; ubi lapsis nec censura deest, quæ increpet, nec medicina, quæ sanet. Sed et E Catholicæ Ecclesiæ unitatem, quantum potuit, expressit nostra mediocritas. Quem libellum magis ac magis nunc vobis placere confido, quando eum jam sic legitis, ut et probetis et ametis: Siquidem, quod nos verbis conscripsimus, vos factis impletis, quando ad Ecclesiam caritatis ac pacis unitate remeatis. *Posteriora verba de libro de Unitate Ecclesiæ sine omni dubio accipienda esse inter omnes convenit: at prioribus librum de Lapsis designari non posse, sic ostendo.*

qui de Lapsis inscribitur,

449 *Manifestum est, libellos, quos Sanctus hic laudat,* diu multumque tractatu inter *episcopos* habito, *scriptos fuisse, in eosque relata esse, quæ illi justa moderatione agenda libraverant. Hujusmodi autem nihil in toto libro de Lapsis legitur, in quo sic omnes ad agendam pœnitentiam cum spe veniæ admonentur, ut nulla tamen de concilio ejusve decretis de lapsis fiat mentio, quemadmodum Tillemontius ipse Nota 32 fatetur; qui etiam hunc librum non diu post Sancti e suo secessu reditum, et ante sancitos a synodo canones conscriptum statuit. Qui potuere igitur Romani confessores, eo lecto libro,* penitus inspicere, *quid synodi patres,* temperamentum tenentes, et libram Domini contemplantes, et Dei Patris pietatem ac misericordiam cogitantes, diu multumque tractatu inter *se* habito *librassent? Attamen hæc in sententia Tillemontii partim procedunt; nos enim librum hunc aliquot mensibus post dictum concilium, nempe post Deciorum cædem sub finem anni* 251 *scriptum esse dicemus; sed eu etiam minus in epistola* LI *designari, et ante hanc epistolam ad prædictos confessores transmitti potuit, cum hi diu ante Deciorum interitum ad Ecclesiam reversi sint.* F

ad Romanos confessores mittit,

450 *Quare ego longe verisimilius puto, libellum in dicta epistola laudatum, aut similem aut eumdem esse cum eo, de quo in epistola* LII *ad Antonianum sic meminit:* Persecutione sopita, cum data esset facultas in unum conveniendi, copiosus episcoporum numerus... in unum convenimus, et Scripturis divinis ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione libravimus, ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur,... nec tamen rursus censura Evangelica solveretur, ut ad communicationem

AUCTORE C. S.

communicationem temere prosilirent,.... secundum quod libello continetur, quem ad te pervenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt. *De ejusmodi, inquam, libello Sanctum in epistola* LI *loqui existimo; in quem scilicet ipse synodi canones et placita retulerit, quemque congregatis patribus, cleroque ac plebi Carthaginensi prælegi curaverit. Certe in hac sententia recte intelligitur, Romanos confessores, eo libello lecto, penitus inspicere potuisse, quid synodus statuisset; de eodemque libello merito dictum est :* Ubi lapsis nec censura deest, quæ increpet, nec medicina, quæ sanet.

quorum aliquot ad Ecclesiam redeunt

451 *Quam vero felici eventu sanctus Antistes tum epistolam* XLIV, *tum laudatos libellos ad hos confessores dederit, insinuatum jam est num.* 448, *ac multo fusius expositum in Commentario historico de S. Cornelio Papa, § 8, ad quem studiosum lectorem remittens, ea tantum hic referum, quæ ad Sanctum nostrum proprie pertinent. Ex illorum confessorum numero Maximus presbyter, necnon Urbanus, Sidonius et Macharius, Novatiani impietate tandem detecta, ad Ecclesiam rediere, et a S. Cornelio inter universæ plebis gaudia clementer recepti sunt. Non distulit santus Pontifex rem tanti*

B

momenti, et a qua plurium aliorum a schismate reditum pendere prævidebat, S. Cypriano *nunciare; imo id* eadem hora et eodem momento *præstitit per epistolam* XLVI, *quam Nicephoro acolytho, a quo* S. Cypriani *epistolam* XLII *ad Cornelium allatam diximus, quique tum ad trajiciendum in Africam præsto erat, deferendam commisit.*

cum summo Sancti gaudio

452 *Ad hanc* S. Cyprianus *per epistolam* XLVII *respondit, in qua incredibile gaudium, quod ex optatissimo illo nuncio acceperat, gratulabundus expressit.* Et egisse, *inquiebat*, nos, et agere, frater carissime, maximas gratias sine cessatione profitemur Deo Patri omnipotenti, et Christo ejus, Domino et Deo nostro Salvatori, quod sic Ecclesia divinitus protegatur, ut unitas ejus et sanctitas non jugiter, nec in totum perfidiæ et hæreticæ pravitatis obstinatione vitietur. Legimus enim litteras vestras, et voti communis amplissimum gaudium exsultanter excepimus, Maximum presbyterum, et Urbanum confessores cum Sidonio et Machario ad Ecclesiam Catholicam regressos esse. *Et post aliqua :* Merito illos revertentes summo, ut scribitis, gaudio, et clerus et plebs, et fraternitas omnis excepit; quoniam in confessoribus gloriam suam conservantibus, et ad unitatem

C

revertentibus nemo non socium se et participem eorum gloriæ computat.

et Ecclesiæ emolumento.

453 *Præter commune gaudium, quod ipse ex Romanæ Ecclesiæ, cujus amantissimus erat, prosperitate conceperat, singulari præterea, illique proprio afficiebatur, quod certo confideret fore, ut, qui in sua diœcesi confessorum istorum auctoritate abrepti, Novatianum secuti fuerant, eorumdem exemplo ad Ecclesiam pariter redirent, nec ceteri imposterum facile deciperentur.* Hic enim, *ait*, quosdam fratres nostros error induxerat, quod sibi communicationem confessorum sequi viderentur. Quo errore sublato, lux omnium pectoribus infusa est, et Ecclesia Catholica una esse, nec scindi nec dividi posse monstrata est. Nec quisquam jam facile poterit schismatici furentis verbis loquacibus decipi, quando probatum sit, bonos et gloriosos Christi milites non potuisse diu aliena fallacia et perfidia extra Ecclesiam detineri.

Sanctus ad eorumdem epistolam

454 *Circa idem tempus laudati confessores suam etiam epistolam, quæ inter Cyprianicas est* L, *eadem super re, sed perbrevem, qualem subdo dederunt.* Cypriano fratri Maximus, Urbanus, Sidonius et Macharius salutem. Certi sumus, frater carissime, te quoque nobiscum pari voto congaudere, nos habito consilio, utilitatibus Ecclesiæ et paci magis consulentes, omnibus rebus prætermissis et judicio Dei servatis, cum Cornelio Episcopo nostro, pariter et cum universo clero pacem fecisse. Cum gaudio etiam universæ Ecclesiæ, prona etiam omnium caritate, hoc factum, his litteris nostris scire certissime debuisti. Oramus, te, frater carissime, multis annis bene valere. *Prolixior est epistola, quam Sanctus ad hanc rescripsit, quæque inter Cyprianicas mox datam subsequitur, et a S. Augustino lib.* II *contra Cresconium, cap.* XXXIV *laudatur. In ea ipse confessoribus de suo ad Ecclesiam regressu multum gratulatur, æquum esse observans, eorumque fide dignum, ut ad castra, unde ad subigendum hostem processerant, reverterentur, eoque tropæa de acie referrent unde arma sumpserant.*

D

gratulabundus respondet.

455 *Qua vero hæc lætitia acceperit, sic exponit:* Viderint, quantum vobis ceteri gratulentur, vel quantum apud se ipsos singuli glorientur: ego me et gratulari magis vobis, et plus ceteris gloriari in hac vestra pacifica regressione et caritate confiteor. Simpliciter enim, quid in meo corde fuerit, debetis audire. Dolebam vehementer, et graviter angebar, quod eis communicare non possem, quos semel diligere cœpissem. Posteaquam vos de carcere prodeuntes schismaticus et hæreticus error excepit, sic res erat, quasi vestra gloria in carcere remansisset : illic enim resedisse vestri nominis dignitas videbatur, quando milites Christi non ad Ecclesiam de carcere redirent, in quem prius cum Ecclesiæ laude et gratulatione venissent. *Post hæc Novatiani hæresim, obstinatam superbiam ac furorem convellit, hisque oppositam suam et episcoporum in Carthaginensi synodo de lapsis sententiam, veluti divinæ pietati et misericordiæ conformem, breviter commendat, De missis denique ad eosdem libellis meminit, quorum lectionem ipsis placuisse, ac magis magisque placituram, ex ipsorum ad Ecclesiam regressu colligit et confidit, ut num.* 448 *productis ejusdem verbis ostendimus,*

E

§ XXVI. Altera Novatianorum legatio et molitiones in Africa : apologia a Sancto pro se omnibusque Catholicis ad Antonianum scripta.

F

Novatianus Nicostrato ordinato

D*um boni omnes de Romanorum confessorum reditu Ecclesiæ gratulentur, Novatiani eum suis novas in Africa turbas concitabant. Novatianus enim, intellecto, Maximum, Longinum ac Machæum, quos legatos suos Carthaginem miserat, ibidem rejectos, damnatosque fuisse, Nicostratum, Novatum, Evaristum, Primum et Dionysium eodem destinavit, acceptam cladem, si fieri posset, reparaturos, Ex his Nicostratum pseudo-episcopum in Africa constituerat, teste auctore vetustissimi Catalogi Romanorum Pontificum apud nos ante tom.* I *Aprilis, et in Propylæo Maii editi, in quo legitur :* Novatus extra Ecclesiam ordinavit Novatianum in urbe Roma, et Nicostratum in Africa. Hoc facto confessores, qui

A qui se separaverunt a Cornelio, cum Maximo presbytero, qui cum Moyse fuit, ad Ecclesiam reversi sunt. *De nova hac legatione latius egimus § 8 Commentarii historici de S. Cornelio Papa, ideoque suffecerit eamdem paucis hic perstrinxisse. Cornelius eorum consilium edoctus,* S. Cyprianum *mox admonuit, primo quidem litteris per Augendum diaconum missis, quæ perierunt, deinde vero per epistolam* XLVIII, *quam Nicephorus acolythus una cum altera, qua confessorum reditum nuntiatum esse diximus. Carthaginem apportavit postridie quam illi eo appulissent.*

pseudo-episcopo, legatos

457 *Scribendi causa fuit, ut Carthaginensis Episcopus ceteros per Africam antistites de eorum adventu, sceleribus ac molitionibus festinato instrueret; quod et ab illo diligenter curatum fuisse constat ex epistola* XLIX, *per quam ad* XLVI *brevissime, ad* XLVIII *vero satis prolixe respondit. Sic autem eam post solitam salutationem exorsus est*: Et cum diligentia et cum dilectione fecisti, frater carissime, festinato ad nos mittendo Nicephorum acolythum, qui nobis et de confessoribus regressis gloriosam lætitiam nuntiaret, et adversus Novatiani et Novati novas et perniciosas ad impugnandam Christi Ecclesiam machinas B plenissime instrueret. Nam cum pridie istic venisset hæreticæ pravitatis nocens factio, ipsa jam perdita, et alios, qui sibi consenserint, perditura, postero die Nicephorus cum vestris litteris supervenit; quibus et didicimus, et docere atque instruere ceteros cœpimus, Evaristum de episcopo jam nec laicum remansisse *etc.*

in Africam denuo mittit,

458 *Deinde de Nicostrati quoque perfidia ac fraudibus ex laudata S. Cornelii epistola locutus, scelera Novati, de quo utpote in Africa notissimo, nihil sibi nuntiandum fuisse ait, prolixe insectatur; istud inter cetera observans, eumdem illum esse, qui tam Carthagine, quam Romæ schisma concitaverat, eoque ex hac Urbe digresso, non secus atque depulsa procella, turbas quoque sedari cœpisse. Sed* S. Cyprianum *audiamus*: Novato, *inquit,* illinc a vobis recedente, id est, procella et turbine recedente, ex parte illic quies facta est, et gloriosi ac boni confessores, qui de Ecclesia, illo incitante, discesserant, postquam ab Urbe ille discessit, ad Ecclesiam reverterunt. Idem est Novatus, qui apud nos primum discordiæ et schismatis incendium seminavit *etc. Denique post hæc aliaque spem suam significat de ceteris fratribus, quos hæreticus ille seduxerat, ad* C *Ecclesiæ gremium feliciter reducendis.*

aliosque pseudo-episcopos

459 *In Commentario de S. Cornelii Papæ gestis* § 10 *jam observavimus, verisimile non esse, prædictos Novatiani legatos* S. Cypriani *ceterorumque Catholicorum antistitum, qui eum eo synodum celebraverant, ac forte etiam tum celebrare pergebant, animos denuo tentasse. Cum enim Novatiani hæresis ab iis jam detecta damnataque fuisset, ab iisdem nihil sperare poterant, præsertim dum legationis socium Novatum haberent, Carthaginensis ecclesiæ olim presbyterum, et Felicissimi quoque schismatis præcipuum auctorem, multisque ac gravibus criminibus in Africa notissimum, et non semel condemnatum. Non destiterunt tamen schismatici illi solitis suis mendaciis ac fraudibus novos sibi sectatores conquirere, novasque turbas ibidem concitare. Etenim uno pseudo-episcopo Nicostrato non contenti, etiam Maximum presbyterum, quem unum e prioribus legatis fuisse diximus, episcopum pariter constituerunt; quam tamen insaniam* S. Cyprianus *adeo contemnendam putavit, ut ne monendum quidem de ea ordinatione S. Cornelium existimaverit. Verba ejus ex epistola* LX *subjungo.* Nam et pars Novatiani, *inquit,* Maximum presbyterum, nuper ad nos a Novatiano legatum missum, atque a nostra communicatione rejectum, nunc istic sibi fecisse pseudo-episcopum dicitur [illegible] tamen de hoc tibi scripseram, quando hæc omnia conte[illegible]nantur a nobis.

AUCTORE C. S.

ibidem constituit.

460 *Epistolam hanc post Idus Maias anni 252 scriptam fuisse ostendemus, ideoque ea Maximi sacrilega ordinatio, quæ veluti nupera ibidem refertur, ad eum annum pertinere videtur. Veruntamen ex epistola* LII *ad Antonianum, quæ sub finem anni 251 vel initio 252 scribi potuit, apparet eos ab hujusmodi ordinationibus ad id usque tempus minime abstinuisse. Sic enim sanctus Episcopus noster in ea loquitur*: Nisi si (*Novatianus*) episcopus tibi videtur, qui episcopo (*S. Cornelio*) in Ecclesia a sedecim coepiscopis facto, adulter atque extraneus episcopus fieri a desertoribus per ambitum nititur; et cum sit a Christo una Ecclesia per totum mundum in multa membra divisa, item episcopatus unus, episcoporum multorum concordi numerositate diffusus, ille post Dei traditionem, post connexam et ubique conjunctam Catholicæ Ecclesiæ unitatem, humanam conetur ecclesiam facere, et E per plurimas civitates novos apostolos suos mittat, ut quædam recentia institutionis suæ fundamenta constituat; cumque jam pridem per omnes provincias et per urbes singulas ordinati sint episcopi, in ætate antiqui, in fide integri, in pressura probati, in persecutione proscripti, ille super eos creare alios pseudo-episcopos audeat!

Sanctus scribit ad Antonianum,

461 *Non cessabat etiam Novatianus litteris suis per orbem sparsis Catholicos præsules sollicitare, ut ad partes suas accederent. Inter hos Antonianus quidam, incertæ sedis, forte in Numidia, episcopus, non parum motus,* S. Cypriano *occasionem dedit laudatam epistolam* LII *apologeticam pro se sanctoque Cornelio et omnibus Catholicis conscribendi. Is ejusdem Sancti ceterorumque episcoporum, qui Cornelii ordinationem Carthagine agnoverant, consilium initio secutus, Novatiano rejecto, legitimi Pontificis communionem pariter amplexus fuerat, idque litteris tum ad* S. Cyprianum *datis, tum per hunc ad S. Cornelium transmittendis, fuerat testatus. Verum postea Novatiani litteris, et quibus hæ inspersæ erant, mendaciis ac criminationibus impulsus, nutare* F *cœpit, Quintumque presbyterum cum epistola ad sanctum Carthaginensem Episcopum destinavit, rogans, ut ad nonnulla de S. Cornelio, Novatianoque dubia sibi rescriberet.*

in schisma Novatiani propendentem,

462 *Sanctus Antistes, odoratus, quod res erat, per epistolam* LII *admodum prolixam ad hæc ipsi respondit, in qua præfatus, accepisse se primum litteras, quibus ipse suam cum S. Cornelio communionem significaverat; nunc vero ex posterioribus per Quintum presbyterum allatis animadvertisse, illius* animum... Novatiani litteris motum nutare cœpisse; *de quæstione ab eo proposita, quærendique causa his verbis prosequitur*: Nam, cum et consilium et consensum tuum firmiter ante fixisses, desiderasti in his litteris, ut rescriberem tibi, quam hæresim Novatianus introduxisset, vel Cornelius qua ratione Trophimo et thurificatis communicet. Quod quidem si pro sollicitudine fidei anxie curas, et rei dubiæ veritatem sollicite exploras, reprehendenda non est in timore divino æstuantis animi sollicitudo suspensa.

463 Quoniam

AUCTORE C. S.

et exposita rerum a se

463 Quoniam tamen video, post primam sententiam epistolæ tuæ, Novatiani litteris postmodum te esse commotum, illud, frater carissime, primo in loco pono, graves viros, et semel super petram solida stabilitate fundatos, non dico aura levi, sed nec vento aut turbine commoveri; ne animus dubius et incertus variis opinionibus, velut quibusdam ventorum incursantium flatibus, frequenter agiteiur, et a proposito suo cum quadam levitatis reprehensione mutetur: quod ne vel apud te, vel apud quemquam, Novatiani litteræ faciant, ut desiderasti, frater carissime, rationem tibi breviter exponam. *Hisce præmissis monitis, primum purgare se incipit, et quidquid in lapsorum causa ad id usque tempus egerat, statueratque, in apologiæ modum exponit.*

in lapsorum causa gestarum

464 Et quidem primum, *ait*, quoniam de meo quoque actu motus videris: mea apud te et persona et clausa purganda est, ne me aliquis existimet a proposito meo leviter recessisse, et cum Evangelicum vigorem primo et inter initia defenderim, postmodum videar animum meum a disciplina et censura priore flexisse, ut his, qui libellis conscientiam suam maculaverint, vel nefanda sacrificia commiserint, laxandam pacem putaverim. B Quod utrumque non sine librata diu et ponderata ratione a me factum est. Nam cum acies adhuc inter manus esset, et prælium gloriosi certaminis in persecutione ferveret, toto hortatu et pleno impetu militum vires fuerant excitandæ, et maxime lapsorum mentes classico quodam nostræ vocis fortiter animandæ, ut pœnitentiæ viam non solum precibus et lamentationibus sequerentur; sed, quoniam repetendi certaminis et reparandæ salutis dabatur occasio, ad confessionis potius ardorem, et martyrii gloriam, nostris increpiti vocibus provocarentur.

serio

465 Denique cum de quibusdam ad me presbyteri et diaconi scripsissent, eos immoderatos esse, et ad communicationem accipiendam festinanter urgere, rescribens eis in epistola mea, quæ exstat, et hoc addidi: « Qui si nimium prope« rant, habent in sua potestate, quod postulant, « tempore ipso sibi plus, quam quod postulant, « largiente. Acies adhuc geritur, et agon quoti« die celebratur. Si commissi vere et firmiter pœ« nitet, et fidei calor prævalet; qui differri non « potest, potest coronari. » De eo tamen, quod statuendum esset circa causam lapsorum, distuli; ut, cum quies et tranquillitas data esset, et episcopis in unum convenire indulgentia divina C permitteret, tunc communicato et librato de omnium collatione consilio, statueremus, quid fieri oporteret; si quis vero ante consilium nostrum et ante sententiam, de omnium consilio statutam, lapsis temere communicare voluisset, ipse a communicatione abstineretur.

et æquitate,

466 Quod etiam Romam ad clerum, tunc adhuc sine Episcopo agentem, et ad confessorem Maximum presbyterum, et ceteros in custodia constitutos, nunc in Ecclesia cum Cornelio junctos, plenissime scripsi; quod me scripsisse, de eorum rescriptis poteris noscere. Nam in epistola sua ita posuerunt: « Quamquam nobis in tam « ingenti negotio placeat, quod et tu ipse tracta« sti, prius esse Ecclesiæ pacem sustinendam, de« inde sic collatione consiliorum cum episcopis, « presbyteris, diaconibus, confessoribus pariter « ac stantibus laicis facta, lapsorum tractare ra« tionem. » Additum est etiam, Novatiano tunc scribente, et, quod scripserat, sua voce recitante, et presbytero Moyse, tunc adhuc confessore, D nunc jam martyre, subscribente, ut lapsis infirmis et in exitu constitutis pax daretur. Quæ litteræ per totum mundum missæ sunt, et in notitiam ecclesiis omnibus, et universis fratribus perlatæ sunt.

necnon Catholicorum antistitum

467 Secundum quod tamen ante fuerat destinatum, persecutione sopita, cum data esset facultas in unum conveniendi, copiosus episcoporum numerus, quos integros et incolumes fides sua et Domini tutela protexit, in unum convenimus, et Scripturis divinis ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione libravimus, ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, et, eo quod sibi Ecclesia clauderetur, secuti sæculum, gentiliter viverent; nec tamen rursus censura Evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent; sed traheretur diu pœnitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinarentur causæ et voluntates et necessitates singulorum, secundum quod libello continetur, quem ad te pervenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt.

in eadem causa prudenti consensu;

468 Ac, si minus sufficiens episcoporum in E Africa numerus videbitur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum, qui et ipse cum plurimis coepiscopis habito concilio, in eamdem nobiscum sententiam pari gravitate et salubri moderatione consensit. De quo tibi necesse nunc fuit scribere, ut scias, me nihil leviter egisse; sed secundum quod litteris meis fueram ante complexus, omnia ad commune concilii nostri concilium distulisse, et nemini quidem ex lapsis prius communicasse, quando adhuc erat, unde non tantum indulgentiam, sed et coronam lapsus acciperet; postea tamen, sicut collegii concordia, et colligendæ fraternitatis ac medendi vulneris utilitas exigebat, necessitati temporum succubuisse, et saluti multorum providendum putasse, et nunc ab his non recedere, quæ semel in concilio nostro de communi collatione placuerunt, quamvis multa multorum vocibus ventilentur, et mendacia adversus sacerdotes Dei de diaboli ore prolata, ad rumpendam Catholicæ unitatis concordiam ubique jactentur.

S. Cornelium et Catholicos

469 Sed te oportet, ut bonum fratrem atque unanimem consacerdotem, non, quid maligni atque apostatæ dicant, facile suscipere; sed quid collegæ tui, modesti et graves viri, faciant, de vitæ et disciplinæ nostræ exploratione perpenF dere. *Hinc ad S. Cornelii laudes digressus, insigne ipse elogium texit, legitimum illius Pontificatum probat, eumque ab hæreticorum calumniis vindicans, nec nefarii libelli, nec temerariæ communicationis cum lapsis reum esse testatur. Trophimum quoque, de quo in S. Cornelii gestis* § 9 *prolixe egimus, cum magno fratrum numero justis de causis in Ecclesiam ab eo admissum fuisse ostendit; sic tamen, ut tamquam laicus communicaret, non locum sacerdotis obtineret, quemadmodum schismatici criminabantur. Hæc tamen et ejusmodi mendacia in hæreticis miranda non esse observat;* Neque enim, *inquiens,* possunt laudare nos, qui recedunt a nobis, aut exspectare debemus, ut placeamus illis, qui nobis displicentes, et contra Ecclesiam rebelles, sollicitandis de Ecclesia fratribus violenter insistunt. Quare et de Cornelio, et de nobis quæcumque jactantur, nec audias facile, nec credas, frater carissime.

ab hæreticorum calumniis vindicat;

470 *Immerito etiam se, Catholicosque omnes, de communicatione cum lapsis argui docet, quia cum*

AUCTORE C. S.

A *cum iis, qui post acceptam in mortis discrimine pacem convaluerant, communicare perseverabant; nam, ut recte monet :* Postea tamen quam subventum est, et periclitantibus pax data est, offocari a nobis non possunt aut opprimi, aut vi et manu nostra in exitum mortis urgeri, ut, quoniam morientibus pax datur, necesse sit mori eos, qui acceperint pacem ; cum magis in hoc indicium divinæ pietatis et paternæ lenitatis appareat, quod, qui pignus vitæ in data pace percipiunt, hic quoque ad vitam percepta pace teneantur. *Post hæc convellens illorum hæresim, qui Stoicos secuti, dicebant* omnia peccata paria esse, et virum gravem non facile flecti oportere ; *ingentia inter varia peccata discrimina esse demonstrat, probatque æquitatem canonum, per quos Catholici præsules decreverant, lapsos post exactam pro varietate criminum pœnitentiam ad pacem esse admittendos.*

et Antonianum, Novatiano rejecto,

471 *Tandem post multa ad alteram Antoniani quæstionem progrediens ;* Quod vero, *inquit*, ad Novatiani personam pertinet, frater carissime, de quo desiderasti tibi scribi, quam hæresim introduxisset, scias, nos primo in loco nec curiosos esse debere, quid ille doceat, cum foris doceat. B Quisquis ille est, et qualiscumque est, Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est. Jactet se licet, et philosophiam vel eloquentiam suam superbis vocibus prædicet ; qui nec fraternam caritatem, nec Ecclesiasticam unitatem tenuit, etiam, quod prius fuerat, amisit. *Pergit deinde scelestissimi hominis crimina enarrare, invasum scilicet contra omne jus et fas Pontificatum, pseudo-episcopos vivis probisque episcopis substitutos, scissam Ecclesiæ unitatem, arrogantiam in asserenda sibi potestate, ac impiam denique crudelitatem in deneganda omni spe veniæ lapsis, quos ad pœnitentiam hortabatur ; quam hæresim ibidem multis refutat.*

in communione S. Cornelii servare studet

472 *Denique epistolam claudens, Antonianum, si de eodem argumento plura desideret, ad familiare colloquium, dum opportunitas tulerit, amice invitat.* Hæc interim, *ait*, frater carissime, pauca de multis, quantum potui, breviter decucurri, quibus et desiderio tuo satisfacerem, et te magis ac magis collegii et corporis nostri societati conjungerem. Si autem tibi veniendi ad nos opportunitas et facultas fuerit, plura in commune conferre, et uberius ac plenius, quæ in salutarem concordiam faciant, tractare poterimus. C *Scripta est hæc epistola post mortem Decii, quem* tyrannum armis et bello... victum *ait (quod anno* 251 *ad finem vergente contigit) et antequam lapsis nondum tota pœnitentia perfunctis, ob instantem a Gallo persecutionem, pax concessa esset ; ideoque scribi potuit citato anno exeunte, vel* 252 *jam inchoato. Libuit tamen eam hic referre, quia ad Novatiani schisma, ejusdemque in Africa molitiones pertinet. Ceterum, an Antonianus hisce Sancti monitis obsecutus sit, incertum est : favet tamen ipsi subscriptio in concilio Carthaginensi, prout in Commentario de S. Cornelio num.* 198 *jam observavimus.*

§ XXVII. Liber de Lapsis a Sancto conscriptus : nonnullæ pœnæ coram ipso divinitus inflictæ : liber de Oratione Dominica ab eodem compositus.

Pace per Decii cædem

Imperatore Decio una cum filio suo in pugna contra Gothos mense Novembri vel Decembri anni 251 *cæso, Gallus imperio potitus est, et Ecclesiæ, quæ, persecutione sopita, aliquantum respiraverat, lætior tandem et secura pax affulsit. Hac occasione librum de Lapsis, ideoque sub hujus anni finem vel initium subsecuti scriptum esse, probabilius putamus ; nec consentire possumus Tillemontio, Marano, aliisque, qui eum inter primas Sancti e secessu ad suos reversi curas referre, id est, non diu post pascha prioris anni exaratum fuisse, credere maluerunt. Non carent tamen laudati scriptores rationum momentis, quibus inducti a Pamelio Baronioque, quorum* E *nos sententiam sequimur, recedendum putarunt ; sed an recte, eruditus lector judicabit.*

Ecclesiæ reddita, scribit

474 *Ipsum libri initium fundamentum est opinionis nostræ : est enim hujusmodi :* Pax ecce, dilectissimi fratres, Ecclesiæ reddita est, et quod difficile nuper incredulis, ac perfidis impossibile videbatur, ope atque ultione divina securitas nostra reparata est. In lætitiam mentes redeunt, et tempestate pressuræ ac nube discussa, tranquillitas ac serenitas refulserunt. Dandæ laudes Deo, et beneficia ejus ac munera cum gratiarum actione celebranda ; quamvis agere gratias nostra vox nec in persecutione cessaverit. Neque enim tantum inimico licere potest, ut non, qui Dominum toto corde et anima et virtute diligimus, benedictiones ejus et laudes semper et ubique cum gloria prædicemus. Exoptatus votis omnium dies venit, et post longæ noctis caliginem Domini luce radiatus mundus eluxit.

librum de Lapsis.

475 *Hisce verbis pacem Ecclesiæ per Decii cædem datam indicari, suadent sequentia. Primo sic recte intelligitur, cur* ultione divina securitas Ecclesiæ reparata *dicatur : hunc enim Deciorum interitum Deo, de Christiano effuso sanguine pœnas repetenti, jam olim adscriptum fuisse, constat ex S. Dionysio Alexandrino apud Eusebium* F *lib.* VII, *cap.* I, *ex Oratione Constantini Magni ad Sanctorum cœtum cap.* XXIV, *Lactantio de Mortibus persecutorum cap.* IV, *sanctoque Hieronymo in caput* II *Nahum, et* XIV *Zachariæ. Sed et initium imperii Galli, qui Decio successerat, Ecclesiæ pacifice fluxisse, ex laudato S. Dionysii loco colligere est, dum dicitur :* Qui (*Gallus*) cum imperium ipsius prospero in statu esset, cunctaque ex animi sententia succederent, viros sanctos, qui pro pace et incolumitate ipsius preces ad Deum allegabant, insectatus est. Cum illis ergo orationes pro ipso fieri solitas simul fugavit. *Ita ipse, non obscure asserens, Gallo, dum Ecclesiam pace frui permitteret, omnia prospere cessisse, eumdemque sublata pace, pœnas divinitus inflictas dedisse.*

quem hoc tempore

476 *At necesse non est id pluribus probare, cum Tillemontius ipse Nota* 32 *fateatur, illa* S. Cypriani *verba de morte Decii, secutaque Ecclesiæ sub Gallo pace rectissime accipi, nec alias facile*

AUCTORE C. S.

facile explicari posse. Ut tamen ad hanc difficultatem utcumque respondeat, ad quamdam proconsulis Africæ punitionem, aliumve ignotum infelicem casum recurrit, aut cum Joanne Fello in observationibus ad hunc locum dicendum putat, verba illa post intellectam Decii cædem Operi jam pridem composito ab ipso Sancto adjecta fuisse; quod mihi quidem videtur esse argumentum eludere, non solvere, aut probabili saltem ratione elevare. Maranus tamen § 18 *Vitæ existimat, pacem, de qua in laudato libro fit mentio, non per Decii interitum, sed per injectum eidem metum a Lucio Prisco, qui, cum Macedoniæ præesset, imperium in ea provincia occupaverat, et vires suas cum Gothis contra eum conjunxerat, conciliatam fuisse.*

post synodum de lapsis habitam

477 *Non diffiteor, istam Lucii Prisci rebellionem, uti et Julii Valentis tyrannidem, de quibus Aurelius Victor ac Trebellius Pollio consuli possunt, sopiendæ persecutioni verisimillime occasionem dedisse; sed non satis probabile videtur, hanc qualemcumque Ecclesiæ quietem allegatis* S. Cypriani *verbis designari. Nam in epistola* LII *ad Antonianum, Carthaginense concilium, ante quod Maranus librum de Lapsis scriptum autu-* B *mat, non in Ecclesiæ pace, sed* persecutione *tantummodo* sopita, *celebratum ait. Deinde pacem, de qua in eodem libro loquitur, toti Romano orbi communem fuisse satis indicat ;* Exopatus, *inquiens,* votis omnium dies venit, et post longæ noctis caliginem Domini luce radiatus mundus eluxit. *Quam procul autem abfuerit, ut memoratæ rebellionis occasione pax toti Ecclesiæ data sit, colligere licet ex laudata epistola ad Antonianum, in qua manifeste significat, Romanam Ecclesiam nihilo minus, quam ejusmodi pace, ad mortem usque Decii gavisam fuisse.*

ab eo editum fuisse

478 *Etenim de S. Cornelio, quem inter prædictas rebellionum turbas Pontificem ordinatum fuisse, nobiscum statuit Maranus, in ea Sanctus hæc scribit :* Quanta in ipso suscepto Episcopatu suo virtus, quantum robur animi, qualis firmitas... Sedisse intrepidum Romæ in Sacerdotali Cathedra eo tempore, cum tyrannus infestus sacerdotibus Dei fanda atque infanda comminaretur, cum multo patientius et tolerabilius audiret, levari adversus se æmulum principem, quam constitui Romæ Dei Sacerdotem. Nonne hic, frater carissime,... inter gloriosos confessores et martyres deputandus, qui tantum temporis C sedit, expectans corporis sui carnifices, et tyranni ferocientis ultores, qui Cornelium adversus edicta feralia resistentem, et minas et cruciatus et tormenta fidei vigore calcantem, vel gladio invaderent, vel crucifigerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere pœnarum viscera ejus et membra laniarent?

probatur contra nonnullos,

479 Etiamsi majestas Domini protegentis et bonitas Sacerdotem, quem fieri voluit, factum quoque protexit; tamen Cornelius, quantum ad ejus devotionem pertinet et timorem, passus est, quidquid pati potuit, et tyrannum armis et bello postmodum victum prior sacerdotio suo vicit. *Quis hæc, quæso, cum superioribus Sancti verbis in adversariorum sententia conciliet, et de funestis illis temporibus dictum putet :* Exoptatus votis omnium dies venit, et post longæ noctis caliginem Domini luce radiatus mundus eluxit? *Præterea in adversa opinione dicendum esset,* S. Cyprianum, *intellecta rebellione, cujus eventus plane incertus erat, mox triumphum cecinisse, ut diceret :* Ope atque ultione divina securitas nostra reparata est ; *quod sane de summa Viri prudentia minime suspicandum est.* D

quorum argumenta

480 *Videamus tamen, quibus rationibus moti oppositæ sententiæ assertores libellum illum ante Carthaginensem synodum exaratum velint, ideoque in illo* Cypriani *loco male torquendo tantopere laborent. Librum, inquiunt, illum* S. Cyprianus *in eadem synodo legisse videtur, eumdemque misit ad Romanos confessores, antequam hi e schismate ad Ecclesiam redirent, quod ultimum Pearsonius, contra quem hic ipsi disputant, eodem mense, quo cæsus est Decius, nos autem etiam multo citius collocamus : quare hæc nos etiam multo magis urgerent, si liber ille re ipsa in synodo prælectus et Romanis confessoribus ante desertum schisma missus fuisset. Sed* § 25 *a num.* 448 *jam ostendimus, locos, in quibus id illi asseri putarunt, de alio libello accipiendos esse, adeoque hæc nos amplius morari non debent. Ad cetera eorum argumenta progredior.*

481 *Observant, concilii decreta in eo Opusculo nusquam memorari ; libellaticis in concilio pacem concessam fuisse, et tamen hos æque ac alios, nulla facta istius gratiæ mentione, in eodem libro ad pœnitentiam excitari ; denique ex ipso libri exordio intelligi, cum inter prima pacis gaudia, dum tam ipse sanctus Episcopus, quam gloriosi confessores ad ecclesiam suam jam securi redirent, compositum fuisse. Ex his omnibus suspicantur,* S. Cyprianum *per libellum illum viam sternere voluisse concilio quamprimum habendo, animosque lapsorum ad canones in eo sanciendos religiose suscipiendos præparare. Verum ad primum argumentum respondeo, non minus de concilio celebrando, quam de celebrato, in laudato libro sileri ; cum tamen et finis scribenti propositus in sententia adversariorum, et lapsorum conditio, maxime exegissent, ut de priori expressa mentio fieret. Finis quidem, ut ex dictis manifestum est ; conditio autem lapsorum, quia hi semper perquam moleste tulerant, causam suam differri ; ideoque res ipsa Sanctum monuisset, ut jamjam futurum iis ediceret, quod in variis epistolis pridem promiserat.* proponuntur. E

482 *Non eadem ratio erat concilium jam celebratum commemorandi ; quippe cujus decreta publicata jam fuerant, et vulgo notissima. Attamen ex ejusdem scribendi modo satis colligitur, veniam lapsis post exactam pœnitentiam jam tum decretam, adeoque et concilium celebratum fuisse. Etenim lapsos omnes in eo libro ad pœnitentiam sic hortatur, ut non jam eos congregandæ synodi sententiam patienter exspectare jubeat, quemadmodum in litteris ante illum scriptis fecerat, sed veniam per sacerdotes obtinendam polliceatur.* Confiteantur, *inquit,* singuli, quæso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit, in sæculo est, dum admitti confessio ejus potest, dum satisfactio et remissio facta per sacerdotes, apud Dominum grata est. *Et rursus sub finem :* Pœnitenti, operanti, roganti, potest (*Deus*) clementer ignoscere, potest in acceptum referre, quidquid pro talibus et petierint martyres, et fecerint sacerdotes. *Quod autem libellaticis æque ac ceteris omnibus pœnitentiæ necessitatem exposuerit, tantum probat, nonnullos ex his ad id usque tempus pœnitentiam agere neglexisse, ad quam propterea eos merito excitavit, ut supra num.* 417 *et seq. ostendimus.* *et ad ea* F

483 *Ad postremum denique argumentum, ex eo petitum, quod* S. Cyprianus *sic loquatur, quasi confessores ac martyres tum primum ad ecclesiam suam* *respondetur.*

A *suam rediissent; respondeo, oratoribus minime inusitatum esse res præteritas ad movendos auditorum lectorumque animos veluti præsentes exhibere. Quid igitur mirum, si sanctus Antistes confessorum et extorrium regressum, qui non ita pridem contigerat, et quorum in suis ecclesiis securitatem pax tum stabilita firmaverat, veluti præsentem exhibuerit, ut eorum quasi conspectu ignaviam lapsorum efficacius argueret, eosque salutari pudore percelleret. Adde, quod forte etiam tum aliquot extorres et exsules in patriam redirent, qui sopita tantummodo persecutione, id facere ausi non fuerant.*

Libri, ab antiquis laudati, argumentum.

484 *Porro laudati libri, præter Pontium in Vita, S. Augustinus variis locis, nempe lib. de Adulterinis conjugiis cap.* XXV, *lib.* II *contra Cresconium, cap.* XV, *lib. de Fide et operibus, cap.* XIX *et* XXVII, *lib.* IV *de Baptismo contra Donatistas, cap.* IX, *et alibi, S. Pacianus epistola* III, *S. Fulgentius, aliique veteres meminerunt. Scribendi finis, ut jam monui, fuit lapsos omnes de necessitate agendæ pœnitentiæ, ad quam omni persecutoris metu jam amoto, pax ipsa invitabat, admonere, et per hanc ad spem excitare, ne hæreticorum fraudibus decepti, de delictis suis sine* B *prævia pœnitentia condonatis sibi frustra blandirentur. Pergebant nempe Felicissimi asseclæ lapsos sollicitare, ne salubribus concilii decretis obsecundantes, pœnitentiam agerent, utque ad suam potius communionem, quam ultro offerebant, accederent. Stylus elegans est, et oratorius; utque martyrum ac confessorum victorias suaviter celebrat, ita lapsorum ignaviam acriter castigat, criminumque gravitatem exponit. Persecutionis quoque causam, corruptos scilicet sui temporis mores, ejusdemque progressum, ac quidquid denique ea sæviente contigerat, compendiose expendit, ex quibus multa per hujus Commentarii decursum jam recitavimus.*

Quædam divinæ vindictæ

485 *Prætereundum tamen hic non est, quod de pœnis post reditum suum, ipsoque aliquando præsente, divinitus inflictis, ad salutarem terrorem ceteris lapsis incutiendum commemorat.* Præsente, *inquit*, ac teste me ipso, accipite, quid evenerit. Parentes forte fugientes (*tempore persecutionis*) dum trepidi minus consulunt, sub nutricis alimento parvulam filiam reliquerunt; relictam nutrix detulit ad magistratus. Illi apud idolum, quo populus confluebat, quod carnem necdum posset edere per ætatem, panem mero mixtum, C quod tamen et ipsum de immolatione pereuntium supererat, tradiderunt. Recepit filiam postmodum mater (*persecutione sopita*): sed facinus puella commissum tam loqui et indicare non potuit, quam nec intelligere prius potuit, nec arcere.

exempla in lapsos

486 Ignoratione igitur obreptum est, ut sacrificantibus nobis eam secum mater inferret. Sed enim puella mixta cum sanctis, precis nostræ et orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis æstu cœpit fluctuabunda jactari, et velut tortore cogente, quibus poterat indiciis, conscientiam facti in simplicibus adhuc annis rudis anima fatebatur. Ubi vero solemnibus adimpletis, calicem diaconus offerre præsentibus cœpit, et accipientibus ceteris, locus ejus advenit, faciem suam parvula instinctu divinæ Majestatis avertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen diaconus, et reluctanti licet de Sacramento calicis infudit. Tunc sequitur singultus et vomitus: in corpore atque ore violato Eucharistia permanere non potuit: sanctificatus in Domini Sanguine potus de pollutis visceribus erupit. Tanta est potestas Domini, tanta Majestas! Secreta tenebrarum sub ejus luce detecta sunt; Sacerdotem Dei nec occulta crimina fefellerunt. Hoc circa infantem, quæ ad eloquendum alienum circa se crimen necdum habuit ætatem.

AUCTORE C. S.

Eucharistiam indigne sumentes,

487 At vero ea, quæ ætate provecta, et in annis adultioribus constituta, sacrificantibus nobis latenter obrepsit, non cibum, sed gladium sibi sumens, et velut quædam venena lethalia intra fauces et pectus admittens, angi et anima exæstuante, concludi postmodum cœpit; et pressuram non jam persecutionis, sed delicti sui passa, palpitans et tremens concidit. Impunitum diu non fuit nec occultum dissimulatæ conscientiæ crimen: quæ fefellerat hominem, Deum sensit ultorem. Et cum quædam arcam suam, in qua Domini Sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est, ne auderet attingere. Et quidam alius, quia et ipse maculatus, Sacrificio a sacerdote celebrato, partem cum ceteris ausus est latenter accipere, Sanctum Domini edere et contrectare non potuit, cinerem ferre se, apertis manibus, invenit. Documento unius ostensum est, Dominum recedere, cum negatur; E nec immerentibus ad salutem prodesse, quod sumitur, quando gratia salutaris in cinerem, Sanctitate fugiente, mutatur.

aut pœnitentiam respuentes.

488 *Obiter hic observa, Catholice lector, veterem Ecclesiæ sanctissimam Eucharistiam distribuendi morem, eamque a fidelibus in domo sua servandi sumendique; tum scilicet, quando sub principibus Ethnicis incruentum Missæ sacrificium occulte ac in latebris celebrari debebat, nec ecclesiæ erant, in quibus decenter ac tuto servari, piisque fidelibus, quoties voluissent, publice dari posset. Sed* S. Cypriani *narrationem resumamus. Hic ita prosequitur:* Quam multi quotidie pœnitentiam non agentes, nec delicti sui conscientiam confitentes, immundis spiritibus adimplentur; quam multi usque ad insaniam mentis excordes, dementiæ furore quatiuntur! Nec necesse est ire per exitus singulorum, cum per orbis multiformes ruinas tam delictorum pœna sit varia, quam delinquentium multitudo numerosa. Unusquisque consideret, non quid alius passus sit, sed quid pati et ipse mereatur; nec evasisse se credat, si eum interim pœna distulerit, cum timere plus debeat, quam sibi Dei judicis ira servavit. *Huc usque sanctus Episcopus de prodigiis pœnisque, quibus divina* F *vindicta illatas sibi a pervicacibus lapsis injurias post ejus ad Carthaginenses reditum vindicavit.*

Liber de Oratione Dominica scriptus,

489 *Hoc eodem anno 252 etiam scriptus putatur* S. Cypriani *liber de Oratione Dominica; quod eo nititur fundamento, quod Pontius illum post librum de Unitate Ecclesiæ recenseat, in eoque satis multa adversus schismaticos dicantur, unde colligere liceat, illum post Felicissimi ac Novatiani schismata editum fuisse. Nulla quoque in eo fit mentio de persecutione, quam Gallus post ejusdem anni medium suscitavit; at præterita, Deciana scilicet, non obscure memoratur, dum monentur confessores,* ne quis sibi superbe atque arroganter aliquid assumat, ne quis sibi aut confessionis aut passionis gloriam suam ducat. *Ex hisce igitur probabile fit, librum hunc ad priores prædicti anni menses pertinere; quamquam etiam serius scribi potuerit. Est autem Opus præclarum, et a S. Augustino præsertim pro divina gratia adversus Pelagianos vindicanda variis in locis commendatum. Consuli potest lib. IV ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum,*

AUCTORE C. S.

Pelagianorum, cap. IX *et* X, *lib.* II *cap.* III *contra Julianum, lib. de Correptione et Gratia, cap.* VI *etc. Sed et libro de Dono perseverantiæ cap.* II *Prosperum et Hilarium ad eumdem his verbis remittit :* Legite aliquanto intentius ejus (*Orationis Dominicæ*) expositionem in beati Cypriani martyris libro, quem de hac re condidit, cujus titulus: De Dominica oratione; et videte, ante quot annos contra ea, quæ futura erant Pelagianorum venena, quale sit antidotum præparatum, *etc.*

et a S. Augustino aliisque laudatus.

490 *Eumdem pariter librum Hadrumetinis monachis, qui, ad eum venerant, prælegit, ut illos contra Pelagianos instrueret, prout in epistola* CCXV, *alias* XLVIII *testatur ;* Legimus eis etiam, *inquiens,* librum beatissimi martyris Cypriani de Oratione Dominica, et ostendimus, quemadmodum docuerit, omnia, quæ ad mores nostros pertinent, quibus recte vivimus, a Patre nostro, qui in cœlis est, esse poscenda, ne de libero præsumentes arbitrio, a gratia decidamus.... Sed hunc librum S. Cypriani, quia dixerunt etiam illic (*Hadrumeti*) apud vos esse, non misimus. *Quanti eum etiam fecerit S. Hilarius, liquet ex ipsius Commentario in cap.* V *Matthæi, ubi de eodem velut Opere omni ex parte perfecto scribit* : De orationis autem sacramento necessitate nos commentandi Cyprianus, vir sanctæ memoriæ, liberavit. B *Verum hæc de laudato libro sufficiant, præsertim cum is ipse se legentibus satis superque commendet.*

§ XXVIII. Respondet ad quæsita de causa lapsorum : synodum celebrat, in qua rejectus Privatus hæreticus, actumque de causa Therapii ac Victoris, et de parvulis baptizandis.

De trium lapsorum pœnitentia consultus.

Circa festum Paschæ, quod hoc anno 252 secundum S. Hippolyti et Alexandrinorum calculos die 11 Aprilis, secundum Victorium vero apud Bucherium, die 18 ejusdem mensis celebrandum fuit, litteræ a Fortunato, Alygmino, Optato, Privatiano, Donatulo, et Felice episcopis, de causa Nini, C Clementiani et Flori S. Cypriano allatæ fuerunt. Cum laudati episcopi in Capsensem civitatem, quam Pamelius in Annotatis ad epist. LIII in Numidia sitam credidit, Notitia vero Africæ apud Theodoricum Ruinartium in Historia persecutionis Vandalicæ in provincia Byzacena statuit, cum, inquam, hi Capsam convenissent, ut episcopum (qui forte ipse Donatulus fuit, concilio Carthaginensi subscriptus) ordinarent, a Superio pariter episcopo consulti fuere, an Ninus, Clementianus ac Florus, qui Christum confessi, violentiam magistratus et populi frementis impetum fortiter tulerant, sed deinde apud proconsulem pœnis gravibus tormentisque victi defecerant, post sinceram pœnitentiam, in triennium jam productam, ad veniam et pacem possent admitti.

respondet per epist. LIII

492 *Porro hi episcopi causam hanc suo judicio terminare non ausi,* S. Cyprianum *metropolitam suum consulendum putarunt, rogaruntque, ut plurium episcoporum sententiam super ea exquireret. Ad horum epistolam, quæ non exstat, sanctus Antistes per suam, quæ* LIII *est, rescripsit, hujusmodi lapsis, qui ex carnis infirmitate defecerant, post dictam pœnitentiam suo quidem judicio pacem posse concedi; verumtamen cum illi cæterorum antistitum sententiam etiam postulassent, relaturum se de hoc dubio ad ipsos, simul ac illi post Paschæ solemnia, quæ in suas quisque diœceses celebraturi abierant, Carthaginem rediissent. Constat autem, epistolam hanc concilio post* S. Cypriani *e secessu ad suos reditum anno* 251 *celebrato posteriorem esse, et priorem illo decreto, quo hoc anno* 252 *propter instantem persecutionem sancitum fuit, ut lapsis omnibus, qui mox a peccato suo pœnitentiam fuerant amplexi, pax daretur ; nam de priori concilio in eadem epistola diserta fit mentio, nec* S. Cyprianus *ab illis episcopis, nec ab illo cæteri consulendi fuissent, si posterius decretum jam tum prodiisset.* D

Synodum Idibus Maii celebrat,

493 *Ex dictis etiam liquet, eam circa Pascha scriptam fuisse ; atque hinc concludimus, triennium istud, quo Ninus, Clementianus et Florus pœnitentiam egisse dicuntur, non completum, sed inchoatum accipiendum esse ; ducto scilicet ab anno* 250, *quo persecutio cœpta est, initio. Atque hinc ulterius conficitur, laudatam Fortunati cæterorumque epistolam ad mensem Aprilem hujus anni* 252 *referendam esse. Festis Paschalibus celebratis, episcopi Carthaginem convenerunt, et* E *synodum* Idibus Maiis *habuere ; ut* S. Cyprianus *in epistola* LV *ad S. Cornelium testatur. Concilium istud ad hunc annum* 252 *pertinere, ex laudata epistola certum est : nam cum Sanctus de concilio* anno priore *celebrato in ea bis meminerit, ac præterea dicat, Privatum rejectum fuisse* in concilio, quod habuimus Idibus Maiis, quæ proximæ fuerunt, *satis manifeste hoc, velut nuper habitum, a priore distinguit. Neque hac in parte eruditi dissentiunt, si Lombertum excipias, qui in Præfatione, quam* S. Cypriani *Operibus Gallice versis præfixit, istud ad annum* 251, *sed sine probabili ratione, referendum putavit. Dubitandum non est, quin Nini, Clementiani, et Flori causa in hac synodo, sicut* S. Cyprianus *promiserat, discussa terminataque fuerit.*

in qua repulsus Privatus

494 *Ibidem etiam comparere, suamque causam tueri desideravit Privatus, Lambesitanus in Numidia olim episcopus ; sed repulsus est, nec dicere permissus, eodem Sancto nostro teste in epist.* LVI *ad S. Cornelium, ubi hæc habet :* Per Felicianum autem significavi tibi, frater, venisse Carthaginem Privatum, veterem hæreticum, in Lambesitana colonia ante multos fere annos ob multa F et gravia delicta nonaginta episcoporum sententia condemnatum, antecessorum etiam nostrorum, quod et vestram conscientiam non latet, Fabiani et Donati litteris severissime notatum ; qui cum causam suam apud nos in concilio, quod habuimus Idibus Maiis, quæ proximæ fuerunt, agere velle se diceret, nec admissus esset, Fortunatum istum sibi pseudo-episcopum dignum collegio suo fecit.

hæreticus jam ante damnatus.

495 *Quam hæresim Privatus ille induxerit , aut sectatus fuerit, memoriæ proditum nusquam reperi ; sed Felicem quemdam* extra Ecclesiam in hæresi pseudo-episcopum olim *constituisse, comitesque habuisse Jovinum et Maximum, ob nefanda sacrificia, criminaque damnatos, ibidem dicitur. Tentaverat etiam antea Romanæ Ecclesiæ communionem, litterasque obtinere ; sed et hic pariter agnitus, repulsusque fuerat. Etenim laudatæ Ecclesiæ clerus in epist.* XXX *inter Cyprianicas, Sede per S. Fabiani necem vacante, ad* S. Cyprianum *data, de eo sic scribit :* Sed nos etiam ante

A ante litteras tuas *(quibus de Privato moniti fuerant)* fraus callidi hominis latere non potuit: nam cum antehac quidam ex ipsius nequitiæ cohorte venisset vexillarius Privati Futurus, et fraudulenter litteras a nobis elicere curaret; nec quis esset, latuit, nec litteras quas volebat, accepit. *De Fortunato, pseudo-episcopo per illum constituto,* § 30 *agemus.*

Hæc synodus diversa est ab ea.

496 *Controvertitur, utrum concilium, de quo agimus, idem sit cum illo, in quo* S. Cyprianus *cum episcopis quadraginta et uno, quorum exstat epist.* LIV, *ob imminentem a Gallo persecutionem decrevit, pacem lapsis pœnitentibus, qui ab Ecclesia non desciverant, dandam esse; an vero cum illo, in quo idem Sanctus cum sexaginta et sex episcopis de causa Therapii et Victoris, ac de infantium baptismate tractavit; quorum similiter epistola inter Cyprianicas locum* LIX *obtinet. Priorem sententiam Pamelius, Eminentissimus Baronius, ejusque criticus Pagius, ac Pearsonius tenuere; quorum posterior laudatam synodum sexaginta septem episcoporum in mensem septembrem anni* 253, *dum, Gallo Volusianoque cæsis, pax Ecclesiæ denuo reddita esset, rejecit.*

in qua ob instantem Galli

B 497 *Præcipuum hujus opinionis fundamentum est, quod laudati episcopi in epist.* LIX *geminam de lapsis synodum memorare videantur, dum aiunt:* Quæ res nos satis movit, recessum esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum et plenum tempus satisfactionis, et sine petitu et conscientia plebis, nulla infirmitate urgente ac necessitate cogente, pax ei (*Victori lapso*) concederetur. *Censet enim Pearsonius, verbis illis, quibus de legitimo plenoque satisfactionis tempore, ac infirmitate fit mentio, primam de lapsorum causa synodum, secundam vero istis, quæ de* necessitate cogente *meminerunt, indicari; istud enim reipsa in priori synodo, hoc autem in secunda statutum fuisse. Atque hinc concludit, epistolam hanc utraque synodo posteriorem esse, adeoque et concilium, in quo scripta fuit, non potuisse Idibus Maiis anni* 252 *celebrari, sed ad aliud tempus referendum; nec denique aliud aptius posse assignari, quam mensem Septembrem anni* 253, *quo jam reddita pace, episcopi de rebus ecclesiasticis deliberaturi convenisse potuerunt.*

persecutionem decretum est,

498 *Verum Maranus* § 24 *et* 25 *Vitæ alias rationes producit, quæ contrarium longe verisimilius reddunt. Nam primo in epist.* LV, *ubi Sanctus de synodo* Idibus Maiis *habita diserte meminit,*
C *nullum verbum aut vestigium de novo canone, in lapsorum favorem ob instantem persecutionem condito, reperire est; sed tantum de priore agitur, quo statutum fuerat, ne quis sine pœnitentia ad pacem admitteretur. Secundo ex eadem epistola discimus, nullam de concilio Idibus Maiis celebrato epistolam synodicam ad S. Cornelium missam esse; nam cum* S. Cyprianus *in ea dicat, sese de repulso Privato, ordinatoque per illum pseudo-episcopo Fortunato, ad ipsum scribere distulisse, donec nactus esset occasionem Feliciani acolythi, quem sanctus Pontifex ad illum miserat; manifeste significat, ad id usque tempus nihil de rebus in dicto concilio gestis ad Cornelium scriptum fuisse; alioquin enim ejusdem opera, qui epistolam synodicam tulisset, ipse quoque uti potuisset, nec alia occasio fuisset exspectanda.*

pacem lapsis omnibus

499 *Neque reponi hic potest, exspectatam pariter fuisse occasionem, ut ea epistola synodica Romam mitteretur, idque per Felicianum, quo* S. Cyprianus *usus est, factum esse. Id, inquam, reponi non potest; non enim credibile est, sanctum Episcopum cum quadraginta et uno collegis suis rem tanti momenti, qualis erat maturanda lapsorum reconciliatio, non statim per unum e clericis sancto Pontifici nuntiasse; sed exspectasse, donec sese aliqua offerret occasio. Adde, quod etiam in hoc casu de epistola illa synodica in litteris* S. Cypriani *facienda fuisset mentio, quæ tamen non magis in his exstat, quam in illa de Privato, quem in concilio Idibus Maii coacto repulsum fuisse certum est.*

500 *Ad Pearsonii autem argumentum respondeo neutiquam necesse esse, ut, quæ in epist.* LIX *de* necessitate cogente *memorantur, de canone secundi concilii, qui ob imminentem persecutionem lapsis pacem concessit, accipiamus; cum episcopi illi id unum dicere voluisse potuerint, sese merito commotos fuisse, quod Therapius contra ac decretum fuerat, Victori pacem dedisset, nullis plebis precibus aliave quacumque necessitate compulsus, quæ ea indulgentia utendum esse suasisset. Sic* S. Cyprianus *in epistola* LII *ad Antonianum de Trophimo ad communionem admisso, quia cum eo magnus fratrum numerus ad Ecclesiam redibat, ait:* Sicut antecessores nostri sæpe fecerunt, colligendis fratribus nostris carissimus E frater noster *(S. Cornelius)* necessitati succubuit.

concedendam esse.

501 *Denique ipse contextus a Pearsonio allegatus multo magis congruit anno* 252, *cujus mense Maio Victor magnam pœnitentiæ suæ publicæ partem explevisse jam poterat, quam Septembri anni* 253, *quo pace primum reddita, hujusmodi pœnæ nuperis lapsis sub Gallo imponi debebant, ac major adhiberi severitas. Non enim conqueruntur episcopi, quod Victori sine pœnitentia prævia pax data esset; sed quod ea data esset* ante legitimum et plenum tempus satisfactionis. *Hæc itaque, quibus etiam rerum gestarum series minime repugnat, induxerunt me, ut sexaginta et septem episcoporum synodum eam ipsam verisimilius esse credam, quam* S. Cyprianus *in epistola* LV *Idibus Maiis habitam tradit; alteram vero, in qua ipse cum quadraginta et uno episcopis pacem lapsis maturandam decrevit, eodem quidem anno, sed uno alterove mense serius celebratam esse.*

quæque eodem anno habita est.

502 *Porro in laudata sexaginta septem antistitum synodo epistola Fidi, incertæ sedis episcopi, lecta est, in qua geminum dubium, unum de Therapio ac Victore, quod jam attigimus, alterum de infantium baptismate, proponebatur; ad quod utrumque laudati episcopi per epistolam* LIX *responderunt. Et Therapii quidem Victorisque causam, suamque de ea sententiam sic exposuere:* F Cyprianus et ceteri collegæ, qui in concilio affuerunt, numero sexaginta sex, Fido fratri salutem. Legimus litteras tuas, frater carissime, quibus significasti de Victore quondam presbytero, quod ei, antequam pœnitentiam egisset, et Domino Deo, in quem deliquerat, satisfecisset, Therapius collega noster immaturo tempore et præropera festinatione pacem dedisset.

Synodi patres respondent Fido

503 Quæ res nos satis movit, recessum esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum et plenum tempus satisfactionis, et sine petitu et conscientia plebis, nulla infirmitate urgente, ac necessitate cogente, pax ei concederetur. Sed librato apud nos diu consilio, satis fuit objurgare Therapium collegam nostrum, quod temere hoc fecerit, et instruxisse, ne quid tale de cetero faciat: pacem tamen, quomodocumque a sacerdote Dei semel datam, non putavimus auferendam; ac per hoc Victori communicationem sibi concessam

de causa Therapii ac Victoris,

AUCTORE C. S.

concessam usurpare permisimus. *Atque hæc quidem de prima causa a Fido proposita* S. Cyprianus *cum ceteris episcopis rescripsit. Videtur autem Therapius ille fuisse Bullensis in provincia Proconsulari episcopus, cum concilio Carthaginensi anni 256 aliquis* Therapius a Bulla *subscriptus legatur.*

et de baptizandis parvulis

504 *Longe gravius, multoque majoris momenti erat dubium alterum, ab eodem Fido propositum; quippe a quo multorum infantium salus æterna pendebat. Existimabat is, Baptismum infantibus ante octavum a nativitate diem conferri non debere; tum quod in veteri Lege ante istud tempus non circumciderentur, tum quod* vestigium infantis, in primis partus sui diebus constituti, mundum non esse, *crederet,* quod unusquisque... adhuc horreat exosculari. *Verum hunc Fidi errorem* S. Cyprianus, *ceterique cum eo episcopi omnes, unanimi consensu reprobarunt, docueruntque, infantibus recens natis, non minus, imo etiam magis, quam adultatis, per Sacramentum Baptismatis succurrendum esse. Sed ipsos denuo audiamus.* Quantum vero, *inquiunt in eodem ep.* LIX, ad causam infantium pertinet, quos dixisti intra secundum vel tertium diem, quo nati sint, constitutos baptizari non oportere; et considerandam B esse legem circumcisionis antiquæ, ut intra octavum diem eum, qui natus est, baptizandum et sanctificandum non putares; longe aliud in concilio nostro omnibus visum est.

ante octavum nativitatis diem:

505 In hoc enim, quod tu putabas esse faciendum, nemo consensit; sed universi potius judicavimus, nulli homini nato misericordiam Dei et gratiam denegandam. Nam, cum Dominus in Evangelio suo dicat: Filius hominis non venit animas hominum perdere, sed salvare; quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est. *Hanc sententiam suam solidis argumentis ibidem probant, et rationes a Fido in contrarium allatas confutant, ac denique his verbis concludunt:* Et iccirco, frater carissime, hæc fuit in concilio nostro sententia, a Baptismo atque a gratia Dei, qui omnibus misericors et benignus et pius est, neminem per nos debere prohiberi: quod cum circa universos observandum sit atque retinendum, tum magis circa infantes ipsos et recens natos observandum putamus, qui hoc ipso de ope nostra ac de divina misericordia plus merentur, quod in primo statim nativitatis suæ ortu plorantes ac flentes, nihil aliud faciunt, quam deprecantur. *Hæc ipsi secundum Catholicæ* C *Ecclesiæ doctrinam de infantibus, soli peccato originali obnoxiis, baptizandis in concilio sanxerunt; de quo quidem peccato manifestum ibidem testimonium dedere dicentes:* Recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima nativitate contraxit.

epistola hæc a SS. Augustino et Hieronymo laudata.

506 *Epistolam hanc magni fecit S. Augustinus eaque in lib.* IV *contra duas epistolas Pelagianorum, cap.* VIII, *usus est ad peccatum originale divinamque gratiam asserendam.* In epistola autem, *inquit,* quam scripsit ad episcopum Fidum, cum sexaginta sex coepiscopis suis, a quo fuerat consultus propter circumcisionis legem, utrum ante octavum diem baptizari liceret infantem, hæc causa sic agitur, tamquam provisione divina tam longe futuros hæreticos Pelagianos jam Catholica confutaret Ecclesia. Neque enim, qui consuluerat, inde dubitabat, utrum nascentes traherent originale peccatum, quod renascendo diluerent; absit enim, ut hinc aliquando fides Christiana dubitaverit: sed ille dubitabat, utrum regenerationis lavacrum, quo non dubitabat solvendum originale peccatum, ante diem tradi deberet octavum. Ad quam consultationem respondens beatissimus Cyprianus; Quantum vero, inquit, ad causam infantum pertinet *etc. Ejusdem epistolæ tum etiam alibi, tum lib.* II *de Nuptiis et concupiscentia, cap.* XXIX *meminit, ubi* Liber de baptismate parvulorum *vocatur. Laudat eamdem etiam S. Hieronymus lib.* III *Dialogi adversus Pelagianos sub finem, ex eaque similiter probat Baptismum parvulis in peccati originalis remissionem conferri.* D

§ XXIX. Fortunatianum in persecutione lapsum ab episcopatu suo Assuritano arcendum monet: scribit contra abusum, quo aqua sine vino in Sacrificio offerebatur.

Per epist. LXIV *circa hoc tempus*

Ad hoc pariter tempus, quod inter Decianæ E *persecutionis finem et secundam de lapsis synodum, in qua ob novam persecutionem a Gallo imminentem lapsis omnibus, qui ab Ecclesia non recesserant, pax concessa est, intercessit, referenda videtur epistola* LXV *ad Epictetum de Fortunatiano, quondam episcopo Assuritano. Ratio est, quod* S. Cyprianus *lapsos omnes in ea sic ad pœnitentiam agendam hortetur, ut satis liqueat, secundum istud ac favorabile decretum tum nondum emanasse. Sic enim loquitur:* Lapsi vero magnitudinem delicti sui cognoscentes, a deprecando Domino non recedant, nec Ecclesiam Catholicam, quæ una et sola est a Domino constituta, derelinquant; sed satisfactionibus immorantes, et Domini misericordiam deprecantes, ad Ecclesiam pulsent, ut recipi illic possint, ubi fuerunt, et ad Christum redeant, a quo recesserunt.

probabiliter scriptam, Fortunatianum lapsum,

508 *Pamelius in ejusdem epistolæ argumento eam post S. Cornelii mortem scriptam credidit, ea ductus ratione, quod* S. Cyprianus *videatur ipsi in hac laudare decretum illius, quo is sanxerat, ne episcopi lapsi ad priorem gradum admitterentur. Verum etiamsi decretum istud in ea manifeste laudaretur, non tamen concluderet Pamelii* F *argumentum; cum ignoremus, quo præcise tempore S. Cornelius id decreverit. Nolim tamen contendere, eam serius, puta, post persecutionem Galli, scribi non potuisse; sed priorem sententiam verisimiliorem autumo. Casus autem, de quo tractat epistola, hic est. Fortunatianus episcopus Assuritanus in provincia Proconsulari, cum tempore persecutionis idolis immolasset, episcopatu suo fuerat exauctoratus, et inter laicos jussus pœnitentiam agere. Verum ille non modo pœnitentiam detrectabat, sed et episcopatum sibi vindicare non cessabat, aliosque lapsos pernicioso exemplo suo et verbis ad similem impietatem adducere.*

ab episcopatu Assuritano,

509 *De hisce monitus* S. Cyprianus, *epist.* LXIV *ad Epictetum et plebem Assuritanam conscripsit, ut eos consiliis suis adjuvaret, et ad arcendum ab episcopatu sacrisque ministeriis impium hominem exhortaretur. Porro quia epistola hæc* Epicteto fratri et plebi Assuras consistenti *inscripta est, censent passim eruditi, Epictetum in illius sedem suffectum fuisse; favetque huic sententiæ, quod* sanctus

A *sanctus Metropolita de altero eidem substituendo non meminerit. Quod si ita sit, consequenter dicendum est, eum paucis annis isti ecclesiæ præfuisse; cum in magna synodo Carthaginensi de rebaptizandis, quos hæretici baptizaverant, a* S. Cypriano *habita, alius istius loci episcopus, nempe* Victor ab Assuras, *sententiam dixisse legatur. Sed ut ad rem veniamus, sanctus Metropolita causam Fortunatiani, doloremque, quem ex ea conceperat, post solitam salutationem exponit verbis, quæ subdo.*

quem gesserat 510 Graviter et dolenter motus sum, fratres carissimi, quod cognoverim, Fortunatianum, quondam apud vos episcopum, post gravem lapsum ruinæ suæ, pro integro nunc agere velle, et episcopatum sibi vindicare cœpisse. Quæ res contristavit me, primo propter ipsum, qui miser, vel diaboli tenebris in totum excæcatus, vel quorumdam sacrilega persuasione deceptus, cum debeat satisfacere, et ad Dominum exorandum diebus ac noctibus lacrymis et orationibus et precibus incumbere, audet sibi adhuc sacerdotium, quod prodidit, vindicare; quasi post aras diaboli accedere ad altare Dei fas sit, aut non majorem in se iram et indignationem Domini in die B judicii provocet, qui, cum fidei et virtutis dux fratribus esse non potuerit, perfidiæ et audaciæ et temeritatis magister exsistat; et qui non docuit fratres in prælio fortiter stare, doceat eos, qui victi et prostrati sunt, non rogare *etc. Probat deinde ex variis sacræ Scripturæ locis gravitatem criminis, denique comminationes adducit, ne quis etiam minori scelere reus ad divina Sacrificia offerenda accedat.*

et sibi vindicabat, 511 *Observat etiam fœdos in episcopis lapsus, et obstinatam temeritatem ex pecuniæ cupiditate gulaque procedere, quibus jam olim fuerant irretiti.* Nec mirum, *inquit,* si consilia nostra, aut Domini præcepta nunc abnuunt, qui Dominum negaverunt. Stipes et oblationes et lucra desiderant, quibus prius insatiabiles incubabant; et cœnis atque epulis etiam nunc inhiant, quarum crapulam superstite nuper in dies cruditate ructabant; nunc manifestissime comprobantes, nec ante se religioni, sed ventri potius et quæstui prophana cupiditate serviisse. Unde et ipsam venisse perspicimus et credimus de Dei exploratione censuram, ne apud altare consistere, et contrectare ulterius perseverarent pudorem incesti, fidem perfidi, religionem prophani, divina terreni, C sancta sacrilegi. *Hinc monet omni ope laborandum esse, ut hujusmodi hominis resipiscant, et ab altaris ministerio imposterum abstineant.*

arcendum curat. 512 *Sed et minas contumacibus intentans, subdit:* Si vero apud insanos furor insanabilis perseveraverit, et, recedente Spiritu sancto, quæ cœpit, cæcitas in sua nocte permanserit, consilium nobis erit singulos fratres ab eorum fallacia separare, et, ne quis in laqueos erroris incurrat, ab eorum contagione secernere. *Denique Epicteti plebisque Assuritanæ operam flagitat ad ceteros in officio suo continendos, si forte Fortunatianus consiliis suis non acquiesceret:* Quodsi, Fortunatianus, *inquit,* aut immemor criminis sui per diaboli cæcitatem, aut minister et servus diaboli factus ad decipiendam fraternitatem, in hoc suo furore permanserit, vos, quantum potestis, elaborate, et in hac caligine diaboli sævientis fratrum mentes ab errore revocate, ne alienæ dementiæ facile consentiant, ne se desperatorum delictis participes faciant; sed teneant integri salutis suæ et integritatis conservatæ a se et custoditæ perpetuum tenorem. *Lapsos similiter officii sui admonet, et* a fallaci et mortali seductione *ejusmodi hominum jubet cavere, imputaturos sibi in die judicii, si sanis et integris episcopis spretis, ad lapsos accesserint. Hæc Sanctus pro Ecclesiæ integritate et disciplina servanda: utrum vero Fortunatianus hisce ad meliora conversus sit, ignoramus. Credibile tamen est, cum de illo nihil præterea legatur.* AUCTORE C. S.

513 *Majoris etiam, ac gravissimi momenti erat error, quem sanctus Præsul noster in epistola* LXIII *refutavit, penitusque abolendum curavit. De tempore, quo hæc epistola scripta sit, nihil certi statui potest, ut infra ostensuri sumus. Nihil tamen obstat, quo minus circa hoc tempus exarata fuerit; ideoque de ea hic post litteras, hoc et præcedenti § relatas, quæ ad disciplinam doctrinamque Ecclesiæ pariter spectant, agemus. S. August. l.* IV *de Doctrina Christiana c.* XXI *illam* librum *appellat, ejusdemque stylum et argumentum his verbis significat:* B. Cyprianus submisso dicendi genere utitur in eo libro, ubi de Sacramento Calicis disputat. Solvitur quippe ibi quæstio, in qua quæritur, utrum calix Dominicus aquam solam, an eam vino mixtam debeat habere. *Atque hoc revera est totius Opusculi compendium, in quo Sanctus multis argumentis prolixe probat, utrumque, vinum scilicet et aquam, in sacro illo calice debere offerri. Sed occasionem, quæ eum ad librum illum seu epistolam scribendum impulit, exponamus.* *Epistola* LXIII *cur huc relata?* E

514 *Erant nonnulli in Africa, qui in Sacrificio matutino solam aquam in calice adhibebant; sive quod crederent, eam ad Sacramentum Sanguinis Christi conficiendum sufficere, sive id sibi alia de causa licere existimarent. Neque enim eos ita egisse, quod a vino abhorrerent, sicut Encratiæ, de quibus S. Epiphanius Hæresi* XXVII *loquitur, ex eo manifestum est, quod* S. Cypriano *in laudata epistola teste, dum ad cœnandum convenirent, calicem vino et aqua mixtum offerrent. Hinc eos etiam, quantum potest, excusat, dicens, id a quibusdam* vel ignoranter vel simpliciter *factitatum fuisse, ut mox videbimus. Nec in uno tantum loco pravam illam consuetudinem tum obtinuisse, ibidem pariter indicat:* Miror satis, *inquiens,* unde hoc usurpatum sit, ut contra Evangelicam et Apostolicam disciplinam quibusdam in locis aqua offeratur in Dominico calice, quæ sola Christi Sanguinem non possit exprimere. *Cum quidam aquam sine vino*

515 *Non omnino etiam recens introductum fuisse errorem illum insinuat, dum ait:* Si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter, vel simpliciter non hoc observavit et tenuit, quod nos Dominus facere exemplo et magisterio suo docuit, potest simplicitati ejus de indulgentia Domini venia concedi. *Verum non recte ex hisce deducit Pearsonius ad annum 253, num. 3, illum a quodam Carthaginensi episcopo quondam profluxisse, quem alii deinde simpliciter ac ignoranter fuerint secuti. Per* antecessores *enim Sanctus non solos suæ sedis antistites, sed et Cæcilii, ad quem scribit, et quorumcumque provinciæ suæ episcoporum decessores designat. Sed nec satis verisimile est, tam crassum errorem Carthagine, quæ totius Africæ metropolis erat, ad quem ceteri episcopi frequenter conveniebant, ortum esse, et hisce silentibus aut ignorantibus, alio impune propagatum. Quare rectius sensit Maranus, eumdem nec in Carthaginensem, nec in aliam insigniorem quamdam ecclesiam, sed in pagum potius vel ignobile oppidum primum irrepsisse, atque* F *in Sacrificio adhiberent;*

AUCTORE C. S.

inde in similes minores ecclesias introductum fuisse.

Sanctus, seu divinitus.

516 *Dubitari potest, utrum sanctus Metropolita noster de errore hoc e provincia sua eliminando per singularem aliquam revelationem divinitus, an per sacrarum Litterarum lectionem monitus, ac scribere jussus fuerit. Dubitandi causam præbet ipsum epistolæ exordium, quod propterea subjungo.* Cyprianus Cæcilio fratri salutem. Quamquam sciam, frater carissime, episcopos plurimos ecclesiis Dominicis in toto mundo divina dignatione præpositos, Evangelicæ veritatis ac Dominicæ traditionis tenere rationem, nec ab eo, quod Christus magister et præcepit et gessit, humana et novella institutione decedere; tamen, quoniam quidam vel ignoranter vel simpliciter in calice Dominico sanctificando, et plebi ministrando, non hoc faciunt, quod Jesus Christus, Dominus et Deus noster, Sacrificii hujus auctor et doctor fecit et docuit; religiosum pariter ac necessarium duxi has ad vos litteras facere, ut, si quis in isto errore adhuc tenetur, veritatis luce perspecta, ad radicem atque originem traditionis Dominicæ revertatur.

B

seu aliter monitus, per epistolam LXIII,

517 Nec nos putes, frater carissime, nostra et humana conscribere, aut ultronea voluntate hoc nobis audacter assumere; cum mediocritatem nostram semper humili et verecunda moderatione teneamus. Sed quando aliquid, Deo inspirante et mandante, præcipitur, necesse est, Domino servus fidelis obtemperet, excusatus apud omnes, quod nihil sibi arroganter assumat, qui offensam Domini timere compellitur, nisi faciat, quod jubetur. Admonitos autem nos scias, ut in calice offerendo Dominica traditio servetur, neque aliud fiat a nobis, quam quod pro nobis Dominus prior fecerit, ut calix, qui in commemorationem ejus offertur, mixtus vino offeratur. *Similiter non admodum longe a fine, cum dixisset, si qui ante aliter fecerint, id ob eorum simplicitatem illis posse ignosci, subdit:* Nobis vero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti et instructi sumus, ut calicem Dominicum vino mixtum, secundum quod Dominus obtulit, offeramus, et de hoc quoque ad collegas nostros litteras dirigamus, ut ubique lex Evangelica et traditio Dominica servetur, et ab eo, quod Christus et docuit et fecit, non recedatur.

ad Cæcilium datam.

518 *Hæc sane singularem aliquam revelationem, divinumque præceptum, ipsi peculiariter datum,*

C

sonant: et huic opinioni etiam faveret revelationum frequentia, quam in Sancto nostro supra jam observavimus. Veruntamen cum deinde multa testimonia e sacris Scripturis deprompta producat; cumque etiam alibi de secessu suo sic loquatur, quasi a Deo jussus fuisset secedere, quod tamen de Evangelii mandato verisimilius accipiendum esse, num. 140 et seq. ostendimus, non omnino certum est, utrum e duobus hic alleget. Peculiare tamen præceptum allegari, mihi longe verisimilius apparet; præsertim cum in secundo textu a nobis allegato etiam dicat, admonitum se fuisse, ut de hoc quoque ad collegas *suos* litteras *dirigeret, et ipse scribendi modus id non obscure significet. Porro epistola hæc inscripta est Cæcilio, quod nomen inter episcopos in litteris Cyprianicis sæpe occurrit, potuitque fuisse* Cæcilius a Bilta, *qui in concilio Carthaginensi de hæreticis baptizandis sententiam primus dixit. Ex ista autem epistolæ inscriptione colligendum videtur, in ipsius diœcesi perversam illam consuetudinem viguisse.*

D

errorem illum

519 *Itaque* S. Cyprianus *eo, ut diximus, modo admonitus, laudatam epistolam pro tollendo tam fœdo abusu conscripsit, et ad omnes provinciæ suæ episcopos transmittendam curavit; plurimis sacræ Scripturæ testimoniis invicte probans, Sanguinem Christi sine vino confici non posse; sed et aquam vino admiscendam esse, ut populus cum Christo conjunctus significetur. Duabus item objectionibus occurrit, quarum prima ab introducta consuetudine procedit, quam veluti Christi Domini facto mandatoque, nec non Apostolorum doctrinæ ac traditioni, manifeste contrariam, penitus rejiciendam docet. Objectionem alteram hisce verbis proponit:* Ceterum omnis religionis et veritatis disciplina subvertitur, nisi id, quod spiritaliter præcipitur, fideliter reservetur; nisi si in Sacrificiis matutinis hoc quis veretur, ne per saporem vini redoleat Sanguinem Christi. Sic ergo incipit et a passione Christi in persecutionibus fraternitas retardari, dum in oblationibus discit de Sanguine ejus et Cruore confundi.

invicte refellit.

520 Porro autem Dominus in Evangelio dicit: « Qui confusus me fuerit, confundetur eum Filius hominis. » Et Apostolus quoque loquitur, dicens: « Si hominibus placerem, Christi servus « non essem. » Quomodo autem possumus propter Christum sanguinem fundere, qui Sanguinem Christi erubescimus bibere? An illa sibi aliquis contemplatione blanditur, quod, etsi mane aqua sola offerri videtur, tamen cum ad cœnandum venimus, mixtum calicem offerimus? Sed cum cœnamus, ad convivium nostrum plebem convocare non possumus, ut Sacramenti veritatem, fraternitate omni præsente, celebremus. At enim non mane, sed post cœnam, mixtum calicem obtulit Dominus. Numquid ergo Dominicum post cœnam celebrare debemus, ut sic mixtum calicem frequentandis Dominicis offeramus? Christum offerre oportebat circa vesperam diei, ut hora ipsa Sacrificii ostenderet occasum et vesperam mundi, sicut in Exodo scriptum est: « Et occident illum omne vulgus synagogæ filio- » rum Israel ad vesperam.... » Nos autem resurrectionem Domini mane celebramus: et quia passionis ejus mentionem in Sacrificiis omnibus facimus (passio est enim Domini Sacrificium, quod offerimus) nihil aliud, quam quod ille fecit, facere debemus *etc.*

E

et abolendum monet.

521 *Hæc recensere visum mihi est, quia partim a nonnullis pro indagando epistolæ scriptæ tempore adducuntur, partim ad veterem Ecclesiæ disciplinam spectant, ut mox videbimus. Ceterum tota ista epistola insigne est antiquitatis monumentum, in quo sacrosanctum Missæ Sacrificium, a Christo Domino institutum, et ab Apostolis traditum, et seculo tertio a fidelibus offerri solitum, tam clare asseritur, ut cæcus sit oporteat, qui id, eam legens, non videat. Juverit unum ex ea locum hic retulisse.* Quodsi nec minima, *inquit,* de mandatis Domini licet solvere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum Dominicæ passionis et nostræ redemptionis sacramentum pertinentia, fas non est infringere, aut in aliud, quam quod divinitus institutum sit, humana traditione mutare? Nam si Jesus Christus, Dominus et Deus noster, ipse est summus sacerdos Dei Patris, et sacrificium Patri seipsum primus obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem præcepit; utique ille sacerdos vice Christi vere fungitur, qui id, quod Christus fecit, imitatur; et Sacrificium verum et plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre,

F

AUCTORE C. S.

A re, secundum quod ipsum Christum videat obtulisse.

Nonnulla ex ea observantur

522 *Quod spectat ad objectionem, quam Sanctus num.* 519 *proponit rejicitque, Pearsonius existimavit, tempus persecutionis ibidem indicari, verentibus fidelibus, ne ex odore vini, qui in Sacramento Sanguinis perseverat, Christiani esse, et rei divinæ contra imperatorum edicta interfuisse, ab ethnicis deprehenderetur. Atque hinc collegit, hanc epistolam tempore persecutionis Galli scriptam fuisse; quod etiam confirmari credidit ex eo, quod de secundo Christi adventu in ea fiat mentio. Contra Maranus* § 33 *Vitæ censet, Christianos minime veritos fuisse, ne prædictus odor fidem suam proderet, sed, si quid revera inde metuerint, ne matutinus ille odor minus honestam, minusque dignam homine sobrio speciem haberet; ethnicos enim penitus ignorasse, quid in Christianorum mysteriis ageretur. Consequenter ad hæc ait,* S. Cypriani *ad objecta responso pacem potius indicari, illudque sic interpretatur, quasi Sanctus dixisset eos ad sanguinem in persecutionibus fundendum fieri tardiores, qui ex Sanguinis Christi communione tam leve incommodum reformidarent. Quod vero de facta mentione secundi adventus Christi Pearsonius advertit, nihil probare,* B *merito observat; cum similia etiam in aliis Sancti Opusculis in pace scriptis occurrant.*

circa tempus scriptæ

523 *Nec a vero abhorret hæc Marani interpretatio; cum Sanctus loco laudato reprehendat in eis non persecutoris metum, sed indignum Christiano pudorem, et hominibus placendi pravum desiderium, quemadmodum ex adductis ibidem sacræ Scripturæ locis manifestum est. Hinc etiam recte idem Sanctus infert, sperandum non esse fore, ut quis in persecutione sanguinem suum pro Christo fundat, qui tempore pacis Christi Sanguinem bibisse erubescit. At non placet mihi ejusdem scriptoris conjectura, ex qua suspicatur, controversiam de hæreticorum baptismo in eadem epistola attingi; ideoque hanc, exorta jam ista quæstione, scriptam fuisse. Locus, unde hoc conjicit, hic est :* Et quia jam secundus ejus adventus nobis appropinquat, magis ac magis benigna ejus et larga dignatio corda nostra luce veritatis illuminat. *Hisce verbis Sanctum de errore suo circa hæreticorum baptisma, quem velut veritatem divinitus revelatum amplexus est, meminisse credidit.*

epistolæ, et antiquum Ecclesiæ usum.

C 524 *Verum locum illum ad ejusdem epistolæ argumentum spectare, tum totus illius contextus, tum verba, quæ ibidem proxime præmiserat, non dubie declarant. Præmiserat enim:* Quare, si in lumine Christi ambulare volumus, a præceptis et monitis ejus non recedamus, agentes gratias, quod, dum instruit, in futurum quid facere debeamus, de præterito ignoscit, quod simpliciter erravimus. *Hæc autem ad subjectam de Calice materiam manifeste pertinent, et ad ea, quæ supra num.* 515 *et* 517 *retulimus, referuntur. Itaque incertum manet tempus, quo hæc epistola scripta sit, nisi quod post persecutionem aliquam scripta videatur ob factam de ea in laudata objectione mentionem. Alter locus num.* 520 *recensitus antiquum in nonnullis ecclesiis morem etiam vesperi sacrificandi exhibet; quem tamen* S. Cyprianus *ibidem non probat. De eodem usu videri potest S. Augustinus lib.* I *ad Inquisitiones Januarii, sive epistola* LIV, *alias* XCVIII, *cap.* V *et sequentibus.*

§ XXX. Fortunatus pseudo-episcopus factus : Sanctus in schismaticis reconciliandis laborat : Maximus pseudo-episcopus ordinatus : legati a Fortunato missi, Romæ rejecti.

Privatus cum quatuor aliis Fortunatum

525 *Privatus hæreticus a concilio Carthaginensi Idibus Maiis habito causam suam agere prohibitus, rejectusque, ut* § 28 *diximus, ad Felicissimi partes accessit, et una cum quatuor aliis ejusdem furfuris episcopis, Felice, Jovino, Maximo et Reposto, unum e quinque presbyteris, qui Felicissimo addicti, anno priore abstenti fuerant, nomine Fortunatum, Carthagine pseudo-episcopum ordinavit. Desideraverat id jam prius Felicissimi factio, utque tam audax facinus auctoritate plurium apud incautos commendaret, jactitaverat,* viginti quinque episcopos de Numidia E esse venturos, qui sibi episcopum facerent, *ut* S. Cyprianus *in epistola* LV *ad S. Cornelium scribit, ex qua etiam cetera, quæ ad hanc sacrilegam ordinationem spectant, quæque eam subsecuta fuere, juverit retulisse.*

pseudo-episcopum ordinat

526 *Postquam igitur dixisset, Privatum hæreticum Carthaginem venisse, verbis num.* 494 *relatis sequentia subjunxit :* Qui *(Privatus)* cum causam suam apud nos in concilio, quod habuimus Idibus Maiis, quæ proximæ fuerunt, agere velle se diceret, nec admissus esset, Fortunatum istum sibi pseudo-episcopum dignum collegio suo fecit. Venerat etiam cum illo et Felix quidam, quem ipse extra Ecclesiam in hæresi pseudo-episcopum olim constituerat. Sed et Jovinus et Maximus comites cum Privato, probato hæretico affuerunt, ob nefanda sacrificia et crimina in se probata sententia novem episcoporum, collegarum nostrorum, condemnati, et iterato quoque a pluribus nobis anno priore in concilio abstenti. Cum his autem quatuor junctus est et Repostus Suturnicensis, qui non tantum in persecutione ipse cecidit, sed et maximam partem plebis suæ sacrilega persuasione dejecit.

factionis Felicissimi;

527 Hi quinque cum paucis vel sacrificatis, F vel male sibi consciis Fortunatum sibi pseudo-episcopum cooptarunt, ut criminibus in unum convenientibus, talis esset rector, quales illi, qui reguntur. Hinc jam et cetera mendacia, frater carissime, potes noscere, quæ illic *(Romæ)* homines desperati et perditi ventilaverunt, ut, cum de sacrificatis, vel de hæreticis, amplius quam quinque pseudo-episcopi non fuerint, qui Carthaginem venerint, et Fortunatum sibi dementiæ suæ socium constituerint, illi tamen, quasi filii diaboli, et mendacio pleni, ausi sunt, ut scribis, jactitare, viginti quinque episcopos affuisse. Quod mendacium et istic *(Carthagine)* prius apud fratres nostros jactitabant, dicentes, viginti quinque episcopos de Numidia esse venturos, qui sibi episcopum facerent.

quod schismati male cedit.

528 *Verum hæc Fortunati ordinatio, qua schisma suum confirmandum sperabant, ipsis infeliciter cessit, multisque causa fuit ab illorum partibus ad Ecclesiam redeundi. Nam primo quidem Felicissimi schismatis auctores ac duces* in mendacio

AUCTORE C. S.

cio suo,... quinque solis convenientibus naufragis, et a nobis abstentis, *ait sanctus Antistes,* detecti sunt atque confusi. *Deinde iidem promiserant fore, ut omnes simul ad Ecclesiam regrederentur; quod mendacium, ut prius multos in eorum societate detinuerat, ita nunc per sacrilegam Fortunati ordinationem palam agnitum, schismaticorum fraudes plurimis detexit, et meliora consilia injecit. Hos more suo recepit* S. Cyprianus *benigne et caute, ne aut vere pœnitentes repelleret, aut subdolos, indignosque non sine sui gregis offendiculo, Ecclesiæque dedecore ad pœnitentiam admitteret. Magis tamen in clementiam inclinabat, reluctante nonnunquam plebe, et obmurmurante, præsertim cum aliqui ex illis ea indulgentia abusi, non modo non resipuissent, sed et deteriores evasissent.*

multis ad Ecclesiam redeuntibus,

529 *De hisce omnibus Sanctus noster in laudata epistola sic loquitur:* Scire enim debes, frater carissime, eum, posteaquam pseudo-episcopus ab hæreticis factus est, jam pœne ab omnibus esse desertum: namque ii, quibus in præteritum præstigia obtendebatur, et dabantur verba fallacia, quod simul ad Ecclesiam regressuri dicerentur, posteaquam viderunt illic pseudo-B episcopum factum, frustratos et deceptos se esse didicerunt, et remeant quotidie atque ad Ecclesiam pulsant; nobis tamen, a quibus ratio Domino reddenda est, anxie ponderantibus, et sollicite examinantibus, qui recepi et admitti ad Ecclesiam debeant. Quibusdam enim aut crimina sua obsistunt, aut fratres obstinate et firmiter renituntur, ut recipi omnino non possint, nisi cum scandalo et periculo plurimorum. Neque enim sic putramina quædam colligenda sunt, ut, quæ integra et sana sunt, vulnerentur; nec utilis aut consultus est pastor, qui ita morbidas et contactas oves gregi admiscet, ut gregem totum mali cohærentis afflictatione contaminet.

in quibus admittendis Sanctus laborat,

530 Non attendas ad numerum illorum. Melior est enim unus timens Deum, quam mille filii impii, sicut locutus est Dominus per prophetam dicens: Fili, ne jocunderis in filiis impiis, si multiplicentur tibi, cum non fuerit timor Dei in ipsis. O si posses, frater carissime, istic interesse nobiscum, cum pravi isti et perversi de schismate revertuntur. Videres, quis mihi labor sit persuadere patientiam fratribus nostris, ut animi dolore sopito recipiendis malis curandisque consentiant. Namque ut gaudent et lætantur, cum C tolerabiles et minus culpabiles redeunt; ita contra fremunt et reluctantur, quoties inemendabiles et protervi, et vel adulteriis, vel sacrificiis contaminati, et post hæc adhuc insuper et superbi, sic ad Ecclesiam remeant, ut bona intus ingenia corrumpant. Vix plebi persuadeo, immo extorqueo, ut tales patiantur admitti. Et justior factus est fraternitatis dolor ex eo, quod unus atque alius, obnitente plebe et contradicente, mea tamen facilitate suscepti, pejores exstiterunt, quam prius fuerant, nec fidem pœnitentiæ servare potuerunt, quia nec cum vera pœnitentia venerant. *Huc usque* S. Cyprianus.

Novatiani Maximum pseudo-episcopum creant.

531 *Circa idem tempus Romani schismatis sectatores, Novatiani sibi quoque pseudo-episcopum in Africa ordinarunt, Maximum nempe presbyterum, de quo Sanctus in eadem epistola sic ait:* Pars Novatiani Maximum presbyterum, nuper ad nos a Novatiano legatum missum, atque a nostra communicatione rejectum, nunc istic sibi fecisse pseudo-episcopum dicitur. *Per adverbium* istic *Tillemontius aliique Carthaginem intellexerunt; quod incertum esse in Commentario historico de S. Cornelii gestis num.* 196 *ostendimus. Si tamen id ita accipiendum sit, credibile est, Nicostratum tum jam obiisse; nam cum hic pseudo-episcopus in Africa anno priore a Novatiano constitutus fuerit, ut num.* 456 *dictum est, verisimile est, hunc Carthaginensem sedem sibi vindicasse.* D

Felicissimus Romam navigat,

532 *Porro* S. Cyprianus *utramque ordinationem, Fortunati et Maximi, tam parvi fecit, ut ne monendum quidem de ea statim S. Cornelium putaret: tum quod utrumque improbitate sua ipsi satis notum sciret; tum quod hujusmodi insanias contemnendas arbitraretur; tum denique, quod ipsi proxime misisset nomina omnium Catholicorum antistitum, qui Carthaginensi metropoli suberant, eo consilio, ut, si quis præter illos ad ipsum scriberet, sciret, hunc unum de sacrificatis, vel libellaticis, aut hæreticis esse. Nactus tamen postea occasionem Feliciani acolythi, qui eo Roma appulerat, inter cetera etiam Fortunati pseudo-episcopatum S. Cornelio nuntiavit: verum ea in scribendo mora minus feliciter cecedit; dum enim Felicianus adhuc Carthagine versaretur, Felicissimus schismatis antesignanus cum suorum caterva Romam venit, ut Romanæ Ecclesiæ communionem, qua mendaciis, qua minis a S. Cornelio extorqueret.* E

ut communionem istius Ecclesiæ

533 *Ita denuo docet nos laudata epistola, in qua* S. Cyprianus *post allatas rationes, ob quas scribere distulisset, his verbis prosecutus est:* Nactus tamen occasionem familiarissimi hominis et clerici per Felicianum acolythum, quem cum Perseo collega nostro miseras, inter cetera, quæ in notitiam tuam perferenda hinc fuerant, etiam de Fortunato isto tibi scripsi. Sed dum istic Felicianus frater noster, vel vento retardatur, vel accipiendis aliis epistolis a nobis detinetur, Felicissimo ad vos properante, præventus est: ita enim semper scelera festinant, quasi contra innocentiam festinatione prævaleant. *Litteræ, quas per Felicianum missas hic memorat, interciderunt; sed in iis de Privato quoque Lambesitano actum esse scribit, prout supra vidimus.*

fraudulenter impetret;

534 *Felicissimus cum suis Romam appulsus, S. Cornelio schismaticorum litteras obtulit, eumque mendaciis primum aggressus est; dictitans, Fortunatum suarum partium episcopum a quinque supra viginti episcopis ordinatum fuisse. Jactaverant scilicet nuper Carthagine, totidem episcopos hunc in finem e Numidia venturos;* quo in mendacio suo, *ut* S. Cyprianus *ibidem scribit,* posteaquam, quinque solis convenientibus naufragis et a nobis abstentis, detecti sunt atque confusi, Romam cum mendaciorum suorum merce navigaverunt, quasi veritas post eos navigare non posset, quæ mendaces linguas rei certæ probatione convinceret. *Permolestum vero accidebat Cornelio, quod de tam audaci facinore nullas a Carthaginensi Episcopo litteras accepisset, quibus de re tota instructus, schismaticorum mendacia refutaret; non is tamen erat, cui Felicissimus, cujus scelera pridem noverat, sua vafricia et fraudibus imponeret.* F

sed a S. Cornelio rejicitur.

535 *Rejecit enimvero schismaticos sanctus Pontifex, ac mox datis per Saturum acolythum litteris* S. Cyprianum *admonuit; quemadmodum ex jam sæpe laudata epistola in Commentario de S. Cornelio, num.* 207, *pluribus ostensum est, et infra ostendemus. Attamen non hic stetit illorum audacia; quin etiam majori cum contumacia Pontificem iterato convenerunt,* cum summa desperatione

AUCTORE C. S.

A speratione comminantes, quod, si litteras, quas attulerant, non accepisset, publice eas recitarent, et multa turpia ac probrosa, et ore suo digna proferrent. *Sed et convicia et parricidales minas in* S. Cyprianum *adjecerunt; quibus S. Cornelius nonnihil motus, et non sibi, sed illi veritus, prioribus litteris alteras subjunxit, et ad Sanctum destinavit, quarum nulla ad nos pervenit.*

§ XXXI. Sanctus ad utramque Cornelii epistolam respondet, et pro Ecclesiæ disciplina et dignitate contra hæreticos tuenda perorat.

Ad geminas S. Cornelii litteras rescribens,

Cyprianus, *utrisque litteris perlectis, varie affectus est; nec diutius differendum ratus, epistolam* LV *bene longam rescripsit, in qua et schismaticorum scelera, contumaciam ac fraudes* B *exposuit, et suam in administrando episcopatu integritatem probavit, ac invictæ præsertim constantiæ, animique magnitudinis indicia reliquit; ideoque magnam illius partem huic Commentario inserendam putavi. Epistolam igitur sic exorsus est:* Cyprianus Cornelio fratri salutem. Legi litteras tuas, frater carissime, quas per Saturum, fratrem nostrum acolythum, misisti, et dilectionis fraternæ, et Ecclesiasticæ disciplinæ et sacerdotalis censuræ satis plenas; quibus significasti Felicissimum, hostem Christi non novum, sed jam pridem ob crimina sua plurima et gravissima abstentum, et non tantum mea, sed et plurimorum coepiscoporum sententia condemnatum, rejectum a te illic esse; et cum venisset stipatus caterva et factione desperatorum, vigore pleno, quo Episcopum agere oportet, pulsum de Ecclesia esse, de qua jam pridem cum suis similibus Dei majestate, et Chisti Domini et Judicis nostri severitate depulsus est, ne schismatis et discidii auctor, ne pecuniæ commissæ sibi fraudator, ne stuprator virginum, ne matrimoniorum multorum depopulator atque corruptor, ultra adhuc sponsam Christi incorruptam, sanctam, pudicam, præsentiæ suæ dedecore et impudica atque incesta C contagione violaret.

hortatur Pontificem, ne sui causa

537 Sed enim lecta alia tua epistola, frater, quam primis litteris subjunxisti, satis miratus sum, cum animadvertissem te minis atque terroribus eorum, qui venerant, aliquantum esse commotum; cum te, secundum quod scripsisti, aggressi essent, cum summa desperatione comminantes, quod, si litteras, quas attulerant, non accepisses, publice eas recitarent, et multa turpia ac probrosa, et ore suo digna proferrent. Quod si ita res est, frater carissime, tu nequissimorum timeatur audacia, et quod mali jure atque æquitate non possunt, temeritate ac desperatione perficiant, actum est de episcopatus vigore, et de Ecclesiæ gubernandæ sublimi ac divina potestate; nec Christiani ultra aut durare aut esse jam possumus, si ad hoc ventum est, ut perditorum minas atque insidias pertimescamus.

schismaticis quidquam concedat.

538 Nam et gentiles et judæi minantur, et hæretici, atque omnes, quorum pectora et mentes diabolus obsedit, venenatam rabiem suam quotidie furiosa voce testantur; non tamen iccirco cedendum est, quia minantur, aut ideo adversarius et inimicus major est Christo, quia tantum sibi vindicat et assumit in sæculo. Manere apud nos debet, frater carissime, fidei robur immobile, et stabilis atque inconcussa virtus contra omnes incursus atque impetus oblatrantium fluctuum, velut petræ objacentis fortitudine et mole, debet obsistere. Nec interest, unde episcopo aut terror aut periculum veniat, qui terroribus et periculis vivit obnoxius, et tamen fit de ipsis terroribus ac periculis gloriosus. *Id ipsum, nempe nihil interesse ad gloriam, a quo quis propter justitiam patiatur, probat ipsius Christi Domini, Abelis, Jacobi et Josephi exemplo, et Evangelii testimonio, quod fideles a consanguineis suis prodendos prædixit. Atque hinc concludit:* Nihil interest, quis tradat aut sæviat; cum Deus tradi permittat, quos disponit coronari: neque enim nobis ignominia est pati a fratribus, quod passus est Christus; nec illis gloria est facere, quod fecerit Judas.

539 *Quorsum vero hæc omnia dicat, nec se de minis S. Cornelio, sed sibi apud illum intentatis agere, ibidem proxime post sic exponit:* Quæ autem sui (*Felicissimi ejusque asseclarum*) elatio est, quæ comminantium tumens et inflata et vana jactatio, illic (*Romæ*) absenti minari, cum hic me habeant in potestate præsentem? Convicia eorum, quibus se et vitam suam quotidie lacerant, non timemus; fustes et lapides et gladios, quos verbis parricidalibus jactitant, non perhorrescimus. Quod in illis est, homicidæ sunt apud Deum tales: necare tamen non possunt, nisi eis Dominus necare permiserit. Et cum nobis semel moriendum sit, illi tamen et odio et verbis et delictis suis quotidie perimunt. Sed non iccirco, frater carissime, relinquenda est Ecclesiastica disciplina, aut sacerdotalis solvenda censura, quoniam conviciis infestamur, aut terroribus quatimur. *quorum minas spernit.* E

540 *Subinde Felicissimi superbiam ac contumaciam reprehendens, observat, hinc schismata et hæreses nasci, dum episcopis suis, quos in Ecclesia venerandos esse, et ex divina providentia constitui docet, quidam rebelles obtemperare recusant. Mox ad causam suam reversus, episcopatum, quem hæretici maledictis insectabantur, legitime sibi collatum, et integerrime a se administratum, pene invitus et modeste probat.* Ceterum *inquit*, (dico enim provocatus, dico dolens, dico compulsus); quando Episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi universi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in persecutione protegitur, collegis omnibus fideliter junctus, plebi suæ in episcopatu quadriennio jam probatus, in quiete serviens disciplinæ, in tempestate proscriptus, applicito et adjuncto episcopatus sui nomine, toties ad leonem petitus in circo, in amphitheatro Dominicæ dignationis testimonio honoratus; his ipsis etiam diebus, quibus has ad te litteras feci, ob sacrificia, quæ edicto proposito celebrare populus jubebatur, clamore popularium ad leonem denuo postulatus in circo; cum talis, frater carissime, a quibusdam desperatis et perditis, et extra Ecclesiam constitutis, impugnari videtur, apparet, quis impugnet; non scilicet Christus, qui sacerdotes aut constituit, aut protegit; sed ille, qui Christi adversarius et Ecclesiæ ejus inimicus, ad hoc Ecclesiæ præpositum sua infestatione prosequitur, ut, gubernatore sublato, atrocius atque violentius circa Ecclesiæ naufragia grassetur. *Innocentiam suam tuetur;* F

541 *Nec*

AUCTORE C. S.

excusat se, quod ad eum

541 *Nec mirandum tamen monet esse, hujusmodi contumaces homines reperiri; futuros enim, a Christo et Apostolis ejus prædictum fuisse; ceterum illos sua culpa perire, neque illorum interitum episcopis imputandum, si hi operam dederint, ne perirent; denique episcopos moveri non debere conviciis perfidorum, quo minus Ecclesiasticam disciplinam sartam tectam tueantur, ne, dum hominibus placere student, Christi servi esse desinant. Post hæc suum de Fortunati ordinatione silentium, de quo S. Cornelius questus fuerat, his verbis excusat :* Quod autem tibi de Fortunato isto, pseudo-episcopo a paucis et inveteratis hæreticis constituto, non statim scripsi, frater carissime, non ea res erat, quæ in tuam notitiam deberet festinato statim, quasi magna aut metuenda perferri; maxime quando et Fortunati nomen jam satis nosses, qui est unus ex quinque presbyteris jam pridem de Ecclesia profugis, et sententia coepiscoporum nostrorum multorum et gravissimorum virorum nuper abstentis, qui super hac re priore anno ad te litteras fecerunt.

de illis non prius scripserit,

542 Item Felicissimum signiferum seditionis recognosceres, qui et ipse in iisdem coepiscoporum nostrorum factis ad te pridem litteris continetur; qui non tantum ab iis istic abstentus, B sed et abs te illic nuper de Ecclesia pulsus est. Cum hæc in notitia tua esse confiderem, et pro certo hærere memoriæ et disciplinæ tuæ scirem, necessarium non putavi, celeriter et urgenter hæreticorum tibi ineptias nuntiandas. Neque enim ad Catholicæ Ecclesiæ majestatem pariter ac dignitatem pertinere debet, quid apud se hæreticorum et schismaticorum moliatur audacia. Nam et pars Novatiani Maximum presbyterum nuper ad nos a Novatiano legatum missum, atque a nostra communicatione rejectum, nunc istic sibi fecisse pseudo-episcopum dicitur : nec tamen de hoc tibi scripseram, quando hæc omnia contemnantur a nobis, et miserim tibi proxime nomina episcoporum istic constitutorum, qui integri et sani in Ecclesia Catholica fratribus præsunt.

et varia nuntiat.

543 Quod utique ideo de omnium nostrorum consilio tibi placuit scribere, ut erroris diluendi ac perspiciendæ veritatis compendium fieret, et scires tu et collegæ nostri, quibus scribere, et litteras mutuo a quibus vos accipere oporteret : si quis autem præter hos, quos epistola nostra complexi sumus, scribere vobis auderet, sciretis C eum vel sacrificio, vel libello esse maculatum, vel unum de hæreticis, perversum scilicet et prophanum. *Subdit deinde, quæ de epistola, occasione oblata, per Feliciamum acolythum missa, de rejecto a synodi patribus Privato, de Fortunato per hunc et quatuor episcopos hæreticos, vel sacrificatus, pseudo-episcopo ordinato, jactitatoque, prius Carthagine ac deinde Romæ, de viginti quinque episcopis ordinatoribus mendacio, supra jam retulimus. Cujus quidem mendacii absurditatem ut ostendat:* Si nomina, *inquit*, ab eis quæreres, non haberent, vel quos falso nominarent : tanta apud eos etiam malorum penuria est, ut ad illos, nec de sacrificatis, nec de hæreticis, viginti quinque colligi possint.

Impietatem illorum in lapsis

544 Nec me oportet, *(post pauca progreditur)* frater carissime, paria nunc cum illis facere et ea, quæ commiserunt, atque hue usque committunt, meo sermone decurrere ; cum considerandum sit nobis, quid proferre et scribere sacerdotes Dei oporteat ; nec tam dolor apud nos debeat, quam pudor loqui, et ne videar provocatus maledicta potius, quam crimina et peccata D congerere. Taceo itaque de fraudibus Ecclesiæ factis ; conjurationes et adulteria, et varia delictorum genera prætereo. Unum illud, in quo non mea, nec hominum, sed Dei causa est, de eorum facinore non puto esse reticendum, quod a primo statim persecutionis die, cum recentia delinquentium facinora ferverent, et sacrificiis nefandis non tantum diaboli altaria, sed adhuc manus ipsæ lapsorum atque ora fumarent, communicare cum lapsis, et pœnitentiæ agendæ intercedere non destiterant.

admittendis, et maledicentiam notat.

545 *In hanc tam damnabilem lenitatem, qua lapsi ab agenda pœnitentia avocabantur, pro meritis invectus Sanctus, eorumdem maledicentiam denuo notat ; qua tamen eos sibimetipsis, non Catholicis, nocere advertit.* Compelluntur adhuc, *inquit*, insuper lapsi, ut, linguis atque ore, quo in Capitolio ante deliquerant, sacerdotibus convicium faciant, confessores et virgines, et justos quosque fidei laude præcipuos, atque in Ecclesia gloriosos, contumeliis et maledicis vocibus prosequantur. A quibus quidem non tam nostrorum modestia et humilitas et pudor cæditur, quam illorum ipsorum spes et vita laceratur. Neque enim, qui patitur, sed qui facit convicium, E miser est ; nec, qui a fratre vapulat, sed qui fratrem cædit, in lege peccator est ; et cum nocentes innocentibus injuriam faciunt, illi patiuntur injuriam, qui facere se credunt,

Felicissimum, ejusque asseclas,

546 *Post hæc castigata iterum eorumdem in delictis suis pertinacia ac mentis cæcitate, ex qua nec ipsi pœnitentiam agerent, nec ab aliis agi permitterent, ad Felicissimi legationem regreditur.* Post ista adhuc insuper pseudo-episcopo sibi ab hæreticis constituto, navigare audent, et ad Petri Cathedram, atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis et prophanis litteras ferre ; nec cogitare, eos esse Romanos, quorum fides, Apostolo prædicante, laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum. Quæ autem causa veniendi, et pseudo-episcopum contra episcopos factum nuntiandi ? Aut enim placet illis, quod fecerunt, et in suo scelere perseverant ; aut si displicet, et recedunt, sciunt, quo revertantur.

secundum receptum morem, ad tribunal suum

547 Nam cum statutum sit ab omnibus nobis, et æquum sit pariter ac justum, ut uniuscujusque causa illic audiatur, ubi est crimen admissum, et singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat unusquisque et gubernet, F rationem sui actus Domino redditurus ; oportet utique eos, quibus præsumus, non circumcursare, nec episcoporum concordiam cohærentem sua subdola et fallaci temeritate collidere ; sed agere illic causam suam, ubi et accusatores habere, et testes sui criminis possint ; nisi si paucis desperatis et perditis minor videtur esse auctoritas episcoporum in Africa constitutorum, qui jam de illis judicaverunt, et eorum conscientiam, multis delictorum laqueis vinctam, judicii sui nuper gravitate damnarunt. *Ex hoc loco nonnulli Romanæ Sedis adversarii argumentum depromunt contra Romani Pontificis primatum ; sed ad horum cavillationes respondebimus § 45, in quo de eodem primatu per* S. Cyprianum *agnito agemus.*

revocat, benignitatem suam experturos.

548 *Post hæc sanctus Antistes monet, causam eorum jam discussam, sententiamque in eos dictam jam esse, ideoque indecorum, nec sacerdotali constantia dignum esse, eam denuo tractare. Subdit etiam Fortunatum,* posteaquam pseudo-episcopus ab hæreticis factus est, jam pœne ab omnibus

A omnibus esse desertum ; *se vero in iisdem ad Ecclesiam admittendis multum laborare, prout supra num.* 528 *et seqq. ostensum est. Deinde ad Felicissimum denuo conversus, cum ceterosque legationis socios ad tribunal suum revocat, suam pariter benignitatem experturos, si cum sincera pœnitentia accesserint, sine qua Ecclesiam ipsis semper occlusam fore pronuntiat.* De istis vero, *ait*, quid dicam, qui nunc ad te cum Felicissimo omnium criminum reo navigaverunt, legati a Fortunato pseudo-episcopo missi, tam falsas ad te litteras afferentes, quam est et ipse, cujus litteras ferunt, falsus ; quam est ejus peccatorum multiplex conscientia, quam exsecrabilis vita, quam turpis ; ut, etsi in Ecclesia essent, ejici tales de Ecclesia debuissent. Denique quia conscientiam suam norunt, nec nos audent adire, aut ad ecclesiæ limen accedere ; sed foris per provinciam circumveniendis fratribus et spoliandis pererrant ; et omnibus jam satis noti, atque undique pro suis facinoribus exclusi, illuc etiam ad vos navigant.

si pœnitentiam agant ;

549 Neque enim potest illis frons esse ad nos accedendi, aut apud nos consistendi ; cum sint acerbissima et gravissima crimina, quæ eis a fra-B tribus ingeruntur. Si judicium nostrum voluerint experiri, veniant. Denique si qua illis excusatio et defensio potest esse, videamus, quem habeant satisfactionis suæ sensum, quem afferant pœnitentiæ fructum. Nec Ecclesia istic cuiquam clauditur, nec Episcopus alicui denegatur : patientia et facilitas et humanitas nostra venientibus præsto est. Opto omnes in Ecclesiam regredi, opto universos commilitones nostros intra Christi castra, et Dei Patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa dissimulo studio et voto colligendæ fraternitatis : etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno judicio religionis examino. Delictis, plusquam oportet, remittendis pœne ipse delinquo : amplector prompta et plena dilectione cum pœnitentia revertentes, peccatum suum satisfactione humili et simplici confitentes.

sed in Ecclesiam numquam admittendos,

550 Si qui autem sunt, qui putant se ad Ecclesiam non precibus, sed minis regredi posse, aut existimant, aditum se sibi non lamentationibus et satisfactionibus, sed terroribus facere ; pro certo habeant, contra tales clausam stare Ecclesiam Domini, nec castra Christi invicta et fortia, Domino tuente munita, minis cedere. Sacerdos Dei Evangelium tenens, et Christi præcepta C custodiens, occidi potest, vinci non potest. Suggerit et subministrat nobis exempla virtutis ac fidei Zacharias antistes Dei ; qui cum terreri minis et lapidatione non posset, in templo Dei occisus est, clamans et identidem dicens, quod nos quoque contra hæreticos clamamus et dicimus : Hæc dicit Dominus : Dereliquistis vias Domini, et Dominus derelinquet vos.

si pœnitere renuent.

551 *Hujus exemplo sacrilegis fortiter et pro dignitate sacerdotali resistendum docet ; si enim ipsis cedatur ;* Quid superest, *inquit*, quam ut ecclesia Capitolio cedat, et recedentibus, in cleri tibus, ac Domini altare removentibus, in cleri nostri sacrum venerandumque congestum * simulacra atque idola cum aris suis transeant, et Novatiano declamandi adversum nos, atque increpandi largior et plenior materia præstetur, si ii, qui sacrificaverunt et Christum publice negaverunt, non tantum rogari et sine acta pœnitentia admitti, sed adhuc insuper cœperint terroris sui potestate dominari. Si pacem postulant, arma deponant. Si satisfaciunt, quid minantur? Aut si comminantur, sciant, quia a Dei sacerdotibus non timentur. Neque enim et antichristus cum venire cœperit, introibit in Ecclesiam, quia minatur; aut armis ejus et violentiæ ceditur, quia resistentes peremptorum se esse profitetur. Armant nos hæretici, dum nos putant sua comminatione terreri ; nec in pace nos dejiciunt; sed magis erigunt et accendunt, dum ipsam pacem persecutione pejorem fratribus faciunt.

* al. confessum

AUCTORE C. S.

Eorumdem minas spernit.

552 Et optamus quidem, ne, quod loquuntur furore, impleant crimine; ne, qui verbis perfidis et crudelibus peccant, factis quoque delinquant. Oramus ac deprecamur Deum, quem provocare illi et exacerbare non desinunt, ut eorum corda mitescant ; ut furore deposito ad sanitatem mentis redeant; ut pectora operta delictorum tenebris pœnitentiæ lumen agnoscant, et magis petant fundi pro se preces atque orationes Antistitis, quam ipsi fundant sanguinem Sacerdotis. Si autem in suo furore permanserint, atque in istis insidiis ac minis suis parricidalibus crudeliter perseveraverint, nullus Dei sacerdos sic infirmus est, sic jacens et abjectus, sic imbecillitate humanæ mediocritatis invalidus, qui non contra hostes et impugnatores Dei divinitus erigatur; cujus non humilitas et infirmitas vigore et robore E Domini protegentis animetur. Nostra nihil interest, aut a quo, aut quando perimamur, mortis et sanguinis præmium de Domino recepturi. Illorum flenda et lamentanda concisio est, quos sic diabolus excæcat, ut æterna gehennæ supplicia non cogitantes, antichristi jam propinquantis adventum conentur imitari.

petitque, ut epistola hæc fratribus prælegatur,

553 *Denique epistolam suam clausurus, rogat S. Cornelium, ut, quod alias etiam sponte faciebat, eam* florentissimo illic clero... et sanctissimæ atque amplissimæ plebi *prælegere non gravetur; ut*, si quod illic contagium venenati sermonis et pestiferæ seminationis irrepserat, id omne de fratrum auribus et pectoribus exuatur, et bonorum integra ac sincera dilectio ab omnibus hæreticæ detrectationis * sordibus repurgeretur. *Ne quis tamen ex totius epistolæ contextu putet, S. Cornelium, ejusve clerum aut plebem, schismaticorum fraudibus circumventos fuisse, ibidem post pauca subdit :* Quamquam sciam illic fraternitatem nostram, vestra scilicet providentia munitam, sed et sua vigilantia satis cautam, nec capi hæreticorum venenis posse, nec decipi, tantumque apud illos prævalere magisteria et præcepta divina, quantus illis in Deum timor est : F tamen ex abundanti vel sollicitudo nostra, vel caritas scribere ad vos ista persuasit *etc.*

* al. detractionis.

Tempus scriptæ epistolæ.

554 *Hæc aliaque S. Cyprianus in laudata epistola, quæ hic tam prolixe visum fuit referre, quia Sanctus ipse sacerdotales dotes ac virtutes suas in ea graphice depinxit. Ceterum dubitandum non est, quin S. Cornelius schismaticos illos, uti jam fecerat, lecta Sancti epistola, etiam fortius repulerit. Scriptam autem eam fuisse anno* 252, *ex supra dictis certum est ; sed utrum* quadriennium, *quo se plebi suæ in episcopatu, dum hæc scriberet, probatum jam fuisse ait, pro completo, an pro inchoato accipiendum sit, in dubio relinquimus* § 5, *ubi de anno aditi episcopatus actum est.*

§ XXXII.

AUCTORE C. S.

§ XXXII. De instanti persecutione divinitus admonitus, Thibaritanos per epistolam hortatur ad martyrium: lapsis pacem dandam in concilio decernit: scribit ad S. Cornelium, ejusque successorem S. Lucium.

De instante persecutione admonitus,

Dum S. Cyprianus *hæreticis schismaticisque tam fortiter sese opponeret, ac Ecclesiæ dignitatem ab eorum molitionibus calumniisque vindicaret, novæ tempestatis metus ipsius animum occupavit. Divina scilicet providentia, quæ Decianæ persecutioni pacem successuram sollicito Antistiti prædixerat, eumdem nunc de altera persecutione a Gallo imminente admonere non cessa-* B *bat. Huc forsitan etiam pertinebat edictum, quo populum Carthaginensem sacrificare jussum esse, ex epistola* LV *supra num.* 540 *vidimus. Attamen Ecclesiæ pacem tunc nondum ruptam fuisse, tum ex eadem epistola, tum ex* LIV, *quam serius illa scriptam putamus, manifestum est: unde colligere licet, sacrificia per edictum illud universæ civitati, non singulis ejusdem incolis, imperata fuisse, nec adhucdum ad eam impietatem adactos Christianos, licet Sanctus ea occasione voce populari ad leonem postulatus fuerit.*

Thibaritanos per epistolam

556 *Itaque cœlestibus monitis de instanti certamine instructus vigilantissimus Præsul, nihil prius habuit, quam gregi suo, cujus nuperam stragem plorare nondum desierat, sollicite prospicere, cauteque cavere, ne eum hostis imparatum et imbellem invaderet. Eadem sollicitudine epistolam* LVI *ad Thibaritanos de exhortatione martyrii conscripsit. Thibaritani, quorum episcopus Vincentius concilio Carthaginensi de hæreticis baptizandis interfuit, sanctum Metropolitam suum rogaverant, ut aliquando ad se diverteretur, et, quo multum pollebat, de rebus divinis sermone coram exhortaretur. Hisce votis assenserat* S. Cyprianus; *sed negotiorum multitudine eo usque distentus, satisfacere non potuerat,* C *utque id jam etiam minus posset, faciebat imminens persecutio. Litteris igitur eos convenit, et de instanti periculo admonitos, ad martyrii palmam referendam incitavit.*

ad martyrium exhortatur,

557 *Laudatam epistolam sic exorsus est:* Cyprianus plebi Thibari consistenti salutem. Cogitaveram quidem fratres dilectissimi, atque in votis habebam, si rerum ratio ac temporis conditio permitteret, secundum quod frequenter desiderastis, ipse ad vos venire, et quantulacumque mediocritate exhortationis nostræ præsens illic fraternitatem corroborare. Sed quoniam sic rebus urgentibus detinemur, ut longe istinc excurrere, et diu a plebe, cui de divina indulgentia præsumus, abesse non datur facultas, has interim pro me ad vos vicarias litteras misi. Nam cum Domini instruentis dignatione instigemur sæpius et admoneamur, ad vestram quoque conscientiam admonitionis nostræ sollicitudinem perferre debemus. Scire enim debetis, et pro certo credere ac tenere, pressuræ diem super caput esse cœpisse, et occasum sæculi, atque antichristi tempus appropinquasse, ut parati omnes ad prælium stemus, nec quidquam nisi gloriam vitæ æternæ et coronam confessionis Dominicæ cogitemus; nec putemus, talia esse, quæ veniunt, qualia fuerunt illa, quæ transierunt. Gravior nunc et ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta et virtute robusta parare se debent milites Christi, considerantes, iccirco se quotidie calicem Sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere. D

et de lapsis sollicitus, coacto, concilio

558 *Hæc præfatus, tam lapsos quam integræ fidei fideles, tum promissis tum comminationibus devinis ad martyrium exhortatus est, optimisque præceptis ad agonem instruxit; quibus hic referendis supersedeo, et quorum omnium hæc summa et finis est:* Armentur integri, ne perdat integer, quod nuper stetit. Armentur et lapsi, ut et lapsus recipiat, quod amisit. Integros honor, lapsos dolor ad prælium provocet. *Nec exhortationibus tantum tam suæ quam alienæ diœceseos, cujus cathedra tum forte vacabat, plebem ad persecutionem fortiter excipiendam parabat; sed et animum suum in omnes sollicite partes versabat, unde gravius aliquod periculum immineret. Inter hæc præcipue angebat illum miserabilis lapsorum conditio, qui, cum plenam pœnitentiam nondum* E *exegissent, a divina Eucharistia arcebantur, eoque præsidio destituti, periclitari præ ceteris videbantur. Rogabant quidem illi pacem, certamque spem faciebant fore, ut priorem labem suo sanguine eluerent; sed obstabat nuperum anni præcedentis decretum, quo in synodo vetitum fuerat ne quis sacrificatorum extra mortis periculum ante expletam pœnitentiam plenam pace donaretur.*

pacem iis dandam statuit, et S. Cornelium

559 *Placuit igitur synodum denuo congregare, in qua ex communi* S. Cypriani *ac quadraginta et unius episcoporum sententia novus canon conditus est, quo omnibus, qui post lapsum suum ab Ecclesia non recesserant, nec pœnitentiam agere destiterant, pacem, cum eaque de more divinum Eucharistiæ epulum concedendum esse sancitum est. Hisce ita constitutis, concilii patres epistolam synodicam, quæ inter Cyprianicas loco* LIV *edita est, ad S. Corneliam Papam dederunt, in qua novi hujus canonis necessitatem solidis argumentis probarunt, certo confisi fore; ut et ipse in eamdem sententiam iret.* Statueramus quidem, *inquiebant,* jam pridem, (*nempe anno proxime elapso)* frater carissime, participato invicem nobiscum consilio, ut, qui in persecutionis infestatione supplantati ab adversario, et lapsi fuissent, F et sacrificiis se illicitis maculassent, agerent diu pœnitentiam plenam, et, si periculum infirmitatis urgeret, pacem sub ictu mortis acciperent.

in eamdem sententiam

560 Neque enim fas erat, aut permittebat paterna pietas et divina clementia, Ecclesiam pulsantibus claudi, et dolentibus ac deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, ut de seculo recedentes, sine communicatione et pace ad Dominum dimitterentur; quando permiserit ipse, qui legem dedit; ut ligata in terris, etiam in cœlis ligata essent; solvi autem possent illic, quæ hic prius in Ecclesia solverentur. Sed enim cum videamus, diem rursus alterius infestationis appropinquare cœpisse, et crebris atque assiduis ostensionibus admoneamur, ut ad certamen, quod nobis hostis indicit, armati et parati simus; plebem etiam nobis de divina dignatione commissam exhortationibus nostris paremus, et omnes omnino milites Christi, qui arma desiderant, et prælium flagitant, intra castra Dominica colligamus; necessitate cogente censuimus, eis, qui de Ecclesia Domini

A Domini non recesserunt, sed pœnitentiam agere et lamentari, ac Dominum deprecari a primo lapsus sui die non destiterunt, pacem dandam esse, et eos ad prælium, quod imminet, armari et instrui oportere.

per epistolam synodicam, 561 Obtemperandum est namque ostensionibus atque admonitionibus justis, ut a pastoribus oves in periculo non deserantur; sed grex omnis in unum congregetur, et exercitus Domini ad certamen militiæ cœlestis armetur. Nunc non infirmis, sed fortibus, pax necessaria est; nec morientibus, sed viventibus, communicatio a nobis danda est; ut, quos excitamus et hortamur ad prælium, non inermes et nudos relinquamus; sed protectione Sanguinis et Corporis Christi muniamus: et cum ad hoc fiat Eucharistia, ut possit accipientibus esse tutela; quos tutos esse contra adversarium volumus, munimento Dominicæ saturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut provocamus eos in confessione Nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi Sanguinem denegamus? Aut quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in Ecclesia Poculum Domini jure communicationis admittimus?

B *urgentissimis rationibus* 562 *Observant autem, interesse debere inter eos, qui vel ad gentiles, vel ad hæreticos ab Ecclesia desciverant, eosque, qui ab ejusdem limine non digressi, continuis lacrymis pacem postulabant, seque ad subeundum fortiter certamen paratos esse profitebantur: nam hisce pacem omnino esse concedendam.* Hoc *enim, inquiunt,* in tempore pacem nos non dormientibus, sed vigilantibus damus, pacem non deliciis, sed armis damus, pacem non ad quietem, sed ad aciem damus. *Præterea advertunt, sibi perquam gloriosum fore, hujusmodi pœnitentibus pacem dedisse, si hi sic instructi, martyrii lauream reportaverint, quod certo futurum confidunt; nec sibi tamen crimini verti posse, si qui ex illis pacem subdole petierint, aut in acie defecerint; cum ipsi illorum corda scrutari non possint, nec obesse mali debeant, quo minus bonis subveniatur; sed potius malos a bonis debere adjuvari. Contra vero episcopis certo imputandum fore, si horum aut duritia aut negligentia, ejusmodi boni milites sine pace discesserint.*

adducere 563 *Ex his aliisque tandem concludunt:* Ne igitur ore nostro, quo pacem negamus, quo duritiam magis humanæ crudelitatis, quam di-C vinæ et paternæ pietatis opponimus, oves nobis commissæ, a Domino reposcantur; placuit nobis, sancto Spiritu suggerente, et Domino per visiones multas et manifestas admonente, quia hostis imminere prænuntiatur et ostenditur, colligere intra castra milites Christi, examinatis singulorum causis, pacem lapsis dare, immo pugnaturis arma suggerere: quod credimus, vobis quoque paternæ misericordiæ contemplatione placiturum. Quodsi de collegis aliquis exstiterit, qui urgente certamine, pacem fratribus et sororibus non putat dandam, reddet ille rationem in die judicii Domino vel importunæ censuræ, vel inhumanæ duritiæ suæ.

conatur. 564 Nos, quod fidei et caritati et sollicitudini congruebat, quæ erant in conscientia nostra, protulimus, diem certaminis appropinquasse, hostem violentum cito contra nos exsurgere, pugnam, non talem, qualis fuit, sed graviorem multo et acriorem venire. Hoc nobis divinitus frequenter ostenditur, de hoc nos providentia et misericordia Domini sæpius admonemur; de eujus ope et pietate, qui in eum confidimus, possumus esse securi: quia, qui in pace militibus suis futuram pronuntiat pugnam, debit militantibus in congressione victoriam. *Huc usque laudata epistola synodica ad S. Cornelium data, qui haud dubie in novum hoc decretum consensit. Ceterum quam feliciter ea clementia cesserit, colligitur tum ex* S. Cypriani LVII *epistola ad S. Cornelium, tum ex incerti auctoris Opere contra Novatianum, in quibus plurimi, qui in Deciana persecutione victi fuerant, sub Gallo invicti stetisse dicuntur.* AUCTORE C. S.

S. Cornelio exsulanti, et Romanis 565 *Non diu post hæc intellexit* S. Cyprianus, *persecutione Romæ subito jam exorta, Romanos fortiter stetisse, duce S. Cornelio; huncque post dignam summo Pontifice confessionem, in exsilium pulsum fuisse. Excepit hunc nuntium, ut decuit, sanctus Antistes, et exsulanti Centumcellis in Hetruria Pontifici tam de sua, quam de Romanorum gloriosa confessione, per epistolam* LVII *plurimum gratulatus est; quam cum in S. Cornelio, ad cujus gesta proprius pertinet,* § 11 *jam dederimus, ex ea pauca duntaxat hic referemus. In primis gaudium suum, quod ipse cum suis ex illorum gloria ceperat, in ipso epistolæ exordio his verbis exposuit:* Cognovimus, frater carissime, fidei ac virtutis vestræ testimonia gloriosa, et confessionis vestræ honorem sic exsultanter accepimus, ut in meritis ac laudibus vestris nos quoque participes et socios computemus. E

de confessione gratulatur, 566 Nam cum nobis et Ecclesia una sit, et mens juncta, et individua concordia, quis non sacerdos in consacerdotis sui laudibus, tamquam in suis propriis gratuletur: aut quæ fraternitas non in fratrum gaudio ubique lætetur? Exprimi satis non potest, quanta istic exsulatio fuerit, et quanta lætitia, cum de vobis prospera et fortia comperissemus; ducem te illic confessionis fratribus exstitisse; sed et confessionem ducis de fratrum consensione crevisse *etc. Post hæc eorumdem confessionem meritis laudibus prosecutus est; ut loco citato studiosus lector reperiet. Sub epistolæ finem, sic loquitur, quasi existimasset, suum quoque postremum certamen non procul abesse, ideoque tam se, quam ceteros omnes hortatur, ut ad illud se præparent, mutuosque preces efflagitat.*

et mutuas preces flagitat. 567 Hortamur plane, *inquit,* quantum possumus, frater carissime, pro caritate mutua, qua nobis invicem cohæremus, ut, quoniam providentia Domini monentis instruimur, et divinæ misericordiæ consiliis salubribus admonemur, appropinquare jam certaminis et agonis nostri diem, jejuniis, vigiliis, orationibus, insistere cum omni plebe non desinamus. Incumbamus gemitibus assiduis et deprecationibus crebris. Hæc sunt enim nobis arma cœlestia, quæ stare et perseverare fortiter faciunt. Hæc sunt munimenta spiritalia et tela divina, quæ protegunt. Memores nostri invicem simus, concordes atque unanimes, utrobique pro nobis semper oremus, pressuras et angustias mutua caritate relevemus; et si quis istinc nostrum prior divinæ dignationis celeritate præcesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris non cesset oratio. *Hæc ibi, ex quibus simul discimus, qua ratione ipse sese ad martyrium compararet.* F

S. Lucio in locum S. Cornelii suffecto, 568 *Sancto Cornelio Centumcellis in Hetruria, ubi exsulabat, martyrii laurea die 14 Septembris hoc eodem anno, uti in ejusdem gestis ostendimus, coronato, successit S. Lucius, de quo ad diem 4 Martii in Opere nostro actum est. Probare tamen*

AUCTORE C. S.

tamen non possumus, quod ibidem § 2 *anno* 253 *creatus Pontifex, annoque* 255 *martyrium passus dicatur. Nam quod ad annum creationis attinet, ex laudatis Cornelii ac* Cypriani *actis certum est, hunc æræ vulgatæ* 252 *fuisse, uti Papebrochio nostro in Propylæo Maii etiam visum est. Mortualem vero fuisse annum Christi* 253. *Boschius pariter noster in Commentario prævio ad Acta S. Stephani, qui Lucio in Pontificatum successit,* § 2 *cum receptiori hujus temporis sententia statuit, quod et ejusdem S. Stephani, et* S. Cypriani *gestis conforme est, ac propterea nos etiam hic retinendum omnino putamus.*

et ob Christum exsulanti

569 *Porro Gallus non minori odio, quam quo Cornelium fuerat persecutus, in novum Pontificem Lucium exarsit, cumque similiter mox relegavit, ita ut eodem, aut certe eodem pœne tempore nuntius de ejusdem Pontificatu et confessione in Africam allatus fuerit. Hisce auditis,* S. Cyprianus *una cum ceteris Africæ episcopis communem ad eum epistolam dedit, per quam et Pontificatus apicem, et confessionis gloriam ipsi gratulatus est. Interciderunt hæ litteræ, sed in epistola* LVIII *ad eumdem, ut mox dicemus, scripta, de iis Sanctus ipse cum collegis suis sic meminit:* B Et nuper quidem tibi, frater carissime, gratulati sumus, cum te honore geminato in Ecclesiæ suæ administratione confessorem pariter et Sacerdotem constituit divina dignatio. *Quo in loco sanctus hinc Pontifex exsulaverit, ignotum est; sed non diu post ex exsilio suo Romam reversum esse, ex eadem epistola verbis mox laudandis habemus.*

ac deinde Romam reduci,

570 *Æque inexplorata est revertendi opportunitas, quam nec* S. Cyprianus *in memorata epistola, nec auctor primarii Catalogi Romanorum Pontificum tradit in Propylæo Maii pag.* 49, *ubi ad propositum nostrum tantum legitur:* Hic exsul fuit, et postea nutu Dei ad Ecclesiam reversus. *Utut est, sanctus Carthaginensis Antistes, ceterique Afri præsules, intellecto Pontificis ad Ecclesiam suam reditu, per epistolam* LVIII *de felici illo eventu denuo gratulati sunt. Post verba enim numero præcedenti data sic prosecuti fuere :* Sed et nunc non minus tibi et comitibus tuis, atque universæ fraternitati gratulamur, quod eum eadem gloria et laudibus vestris reduces vos denuo ad suos fecerit benigna Domini et larga protectio, ut pascendo gregi pastor, et gubernandæ navi gubernator, et plebi regendæ rector redderetur, et appareret, relegationem vestram C sic divinitus esse dispositam, non ut Episcopus relegatus et pulsus Ecclesiæ deesset, sed ut ad Ecclesiam major rediret, *etc. Persecutionem tum nondum extinctam fuisse, certum est, et iidem episcopi satis insinuant, dum aiunt, eum ad plebem suam ex divina providentia rediisse, ut* ad confessionis arma sumenda et facienda martyria non verbis plebem, sed factis cohortetur, et imminente antichristo paret ad prælium milites, non solum sermonis et vocis incitamento, sed fide et virtutis exemplo.

gratulatur.

571 *Quin etiam sub finem epistolæ martyrium illius instare suspicantur. Postquam enim dixissent cupere sese interesse communi gaudio, quod Romana plebs ex pastoris sui reditu conspectuque capiebat, subjunxere :* Vicarias vero pro nobis ego et collegæ et fraternitas omnis has ad vos litteras mittimus, frater carissime, et repræsentantes vobis per epistolam gaudium nostrum, fida obsequia caritatis exponimus ; hic quoque in Sacrificiis atque in orationibus nostris non cessantes Deo Patri et Christo Filio ejus, Domino nostro, gratias agere, et orare pariter ac petere, D ut, qui perfectus est atque perficiens, custodiat et perficiat in vobis confessionis vestræ gloriosam coronam; qui et ad hoc vos fortasse revocavit, ne gloria esset occulta, si foris essent confessionis vestræ consummata martyria. Nam victima, quæ fraternitati præbet exemplum et virtutis et fidei, præsentibus debet fratribus immolari.

Ejusdem Lucii mors et cultus.

572 *Nec vanam fuisse eorum seu suspicionem seu præsagium, docuit eventus : sanctus enim Lucius non diu post, anno scilicet* 253, *die* 4 *aut* 5 *Martii, ad quam Martyrologiis inscriptus est, ad immortalem vitam migravit,* beatus martyr *a* S. Cypriano *in epistola* LXVII *appellatus, et ut talis in Ecclesia cultus. Præter gratulatorias litteras, quas a* S. Cypriano, *ejusque collegis ad laudatum Pontificem datas diximus, nihil inter utrumque intercessisse novimus, nisi quod hic ipsius Catholicam de lapsis ad pacem admittendis sententiam suo quoque calculo approbaverit, ut Sanctus noster in memorata epistola* LXVII *testatur dicens :* Illi enim (*SS. Cornelius ac Lucius*) pleni Spiritu Dei, et in glorioso martyrio constituti, dandam esse lapsis pacem censuerunt, et pœnitentia acta, fructum communicationis et pacis negandum non esse, litteris suis signaverunt. E *Ceterum epistola* LVIII *verisimillime ad annum.* 253 *pertinet; visum tamen est eam hic referre, ne narrationem postea cogerer interrumpere.*

§ XXXIII. Utrum persecutio, a S. Cypriano supra prædicta, in Africa sub Gallo exarserit?

Pagii interpretatio revelationis.

Persecutionem a Gallo Romæ excitatam fuisse, ex dictis indubitatum est, nec controverti potest; sed an ea ad alias etiam Romani imperii provincias propagata fuerit, dubitant nonnulli, inter quos Antonius Pagius in Critica Eminentissimi Baronii, ad hunc annum 252 *num.* 17 *et sequentibus contendit, eam tantum localem, in Urbe nempe Romana fuisse, nec in Africam penetrasse. Consequenter ad hæc statuit,* S. Cypriano *revelatam quidem fuisse futuram persecutionem, sed non tempus ; nec utrum illa adversus universam Ecclesiam, an ad aliquam duntaxat illius partem decernenda esset. Pagio prævivit Lombertus in versione sua Gallica Operum* S. Cypriani, *ubi in Præfatione ad primam partem, num.* 44 *ex epistola* LVII, *nobis* LVIII, *revelationes illas eo modo interpretatus est. Sed rationes Pagii examinemus.* F

et argumenta,

574 *In primo profert S. Dionysii Alexandrini de Gallo textum ab Eusebio lib.* VII *Historiæ, cap.* I *relatum, qui interprete Henrico Valesio est hujusmodi :* Viros sanctos, qui pro pace et incolumitate ipsius preces ad Deum allegabant, insectatus est ; *Græce vero sic habet :* τοὺς ἱεροὺς ἄνδρας τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ καὶ τῆς ὑγιείας πρεσβεύοντας πρὸς τὸν Θεὸν, ἤλασεν. *Ad hunc autem locum observat cum Pearsonio,* ἤλασεν, *proprie esse* agitavit, suis sedibus expulit, in exsilium misit ; πρεσβεύειν *vero* πρὸς τὸν Θεὸν *proprie dici de clero ; ideoque hæc de SS. Cornelio ac Lucio cum nonnullis e clero Romano in exsilium, ut vidimus, pulsis, accipienda esse ; atque hinc ulterius conjicit, e S. Dionysii sententia in hos solos, vel saltem Romæ tantum persecutionem exarsisse, indeque factum, ut neque Eusebius in Chronico, neque*

S. Augustinus

A *S. Augustinus lib.* XVIII *de Civit. Dei, cap.* LI, *nobis* LII, *neque Sulpitius Severus eam numeraverint, neque Eusebius in Historia martyres sub Gallo et Volusiano passos memorarit.*

quibus probare nititur.

575 *Hisce addit Orosium, qui cum lib.* VII *Historiarum contra Paganos, decem persecutiones, quibus Ecclesia afflicta fuit, cum decem Ægypti plagis, ut ait, conferat, septimam plagam sub Gallo et Volusiano statuit pestilentiam, non vero tormenta fidelibus inflicta. In hanc sententiam ex cap.* XIV, *alias* XXI *sequentia recitat:* Gallus Hostilianus regnum adeptus, vix duobus annis cum Volusiano filio obtinuit. Exoritur ultio violati nominis Christiani; et quatenus ad profligandas ecclesias edicta Decii cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum pestis extenditur... Hac sola pernicie insignes Gallus et Volusianus. *Notat tamen Pagius, Gallum cum Hostiliano, Decii filio, hic confundi. Subjungit et alterum S. Dionysii Alexandrini testimonium ex lib.* VII, *cap.* XXII *laudatæ Historiæ Eusebii, ubi legitur:* Post hæc bellum et fames excepit; quæ quidem nos cum gentilibus junctim pertulimus. Et ea quidem mala, quibus nos attriverant, soli substinuimus; quæ autem sibi invicem intulerunt ac passi sunt, eorum partem toleravimus. B

persecutionem Sancto revelatam.

576 Sed rursus oblectavit nos pax illa, quam nobis solis Deus indulsit: cum autem brevissimo temporis spatio nos et illi respirassemus, repente ingruit lues illa *etc. Si Pagio credimus, hic ea narrantur, quæ, imperante cum Gallo Volusiano, contigerunt; dumque S. Dionysius ait:* Mala, quibus nos attriverant, soli sustinuimus, *de persecutione in SS. Cornelium ac Lucium Romanosque mota loqui dicendus est; sed non alia certe ratione, quam quod id ipsi ita visum fuerit.* In Oriente itaque *ex prædictis concludit,* persecutio sævisse non videtur. *Sed nec eam in Africam penetrasse, probari putat ex* S. Cypriani *ep.* LVIII: *in ea quippe indicari ipsi videtur, persecutionem Romæ tantum suscitatam fuisse, quia Sanctus Lucio Pontifici suum ab exsilio reditum gratulatus, ibidem sic scribit:* Intelligimus divinæ Majestatis salutaria et sancta consilia, unde illic *(nempe Romæ)* repentina persecutio nuper exorta sit; unde contra Ecclesiam Christi, et Cornelium beatum martyrem, vosque omnes secularis potestas subito proruperit; ut ad confundendos hæreticos ostenderet Dominus, quæ esset Ecclesia, qui Episcopus ejus unus, divina ordinatione C delectus; qui cum Episcopo presbyteri sacerdotali honore conjuncti, *etc.*

Romæ, non in Africa,

577 *Ex hoc autem loco Pagius post Lombertum sic ratiocinatur. Divinæ providentiæ adscribit Sanctus, persecutionem Romæ contra duos istos successive Pontifices clerumque, subito ortam fuisse, ut, dum persecutor, Novatianis præteritis, illos affligeret, orbi palam fieret, Ecclesiam penes Cornelium, ejusque successorem Lucium, non penes Novatianum esse; cum soleat diabolus in servos Dei, non in sua mancipia hæreticos, persecutionem suscitare. Atque hinc infert Pagius, persecutionem in solos Romanos motam fuisse, nec oportuisse, ut ea in alias quoque provincias extenderetur. Præterea observat, in laudata* S. Cypriani *ad Lucium epistola, uti et in altera ad Cornelium ante illam scripta, nullam exstare memoriam ullius martyris tum temporis in Africa sub Gallo passi: sed et hujus imperium tam breve fuisse, totque barbarorum in Romanas provincias incursionibus agitatum, ut earum præfecti in earumdem conservationem potius, populique quietem, quam in Christianorum perniciem intenti fuisse dicendi sint.*

AUCTORE C. S.

excitatam fuisse.

578 *Interpretationem autem revelationis* S. Cypriano *factæ, num.* 573 *relatam, admittendam esse censet, quod Sanctus persecutionem* graviorem multo et acriorem, *quam quæ sub Decio fuerat, prædixerit; quod de Galli persecutione accipi posse negat, cum hæc longe minus violenta fuerit, quam Deciana. Ne vero cuiquam mira videatur hujusmodi interpretatio, eam simili exemplo ibidem illustrat. S. Pontius in Vita apud nos num.* 21 *et seqq. narrat, sanctum Antistitem suum primo die, quo in Curubitano exsilio suo Valeriani jusso moratus est, visum sibi fuisse a proconsule capitis damnari, sic tamen, ut diem unum rebus suis componendis impetraret: eventum autem docuisse, per diem illum annum unum significatum fuisse, quo elapso, capite plexus est. Ut igitur* S. Cypriano *martyrium suum ac supplici genus sic revelatum fuit, ut tempus tamen incertum maneret; ita censet Pagius, persecutionem, de qua hic agimus, eidem pariter prædictam fuisse, at non quo tempore hæc oritura, aut quot, quasve provincias afflictura esset. Hisce addo et alterum argumentum, Pontii scilicet altum de Galliana persecutione, rebusque in ea a sancto* E *Episcopo suo gestis, silentium.*

Contra hæc

579 *Ego sane libenter credidero, non de sola Galli persecutione, sed et de ea, quam Valerianus postea suscitavit, accipienda esse, quæ* S. Cypriano *de hoc argumento prædicta fuere: nam nec admodum diuturnum spatium inter utramque intercessit, et hac ratione rectius intelliguntur, quæ de illius atrocitate Sanctus pronuntiavit. Verum Galli persecutionem Romæ dumtaxat exarsisse, nec penetrasse in Africam, Pagio assentiri non possum; neque id probant allegatæ ab eo rationes, quibus alias oppono, antequam ad illas respondeam.* S. Cyprianus, *quique cum eo convenerunt episcopi, ex crebris revelationibus divinis tam certo sibi persuasere, novam persecutionem ecclesiæ Africanæ a Gallo instare, ut omnino necessarium duxerint novum canonem condere, quo lapsis omnibus pœnitentibus, qui ab Ecclesia non recesserant, pax et communio decerneretur, ne tam potenti præsidio destitutos persecutor inopinus invaderet, prout ex eorumdem epistola* LIV *luce clarius est.*

proponuntur argumenta

580 *Hinc in eadem epistola aiunt:* Hoc in tempore pacem nos non dormientibus, sed vigilantibus damus; pacem non deliciis, sed armis damus; pacem non ad quietem, sed ad aciem damus. F *Et rursus idem Sanctus in epistola* LVI, *qua Thibaritanos ea occasione ad martyrii lauream exhortatus est, nullum de imminente persecutione dubitandi locum relictum esse voluit.* Scire enim, *inquit,* debetis, et pro certo credere ac tenere, pressuræ diem super caput esse cœpisse,... ut parati omnes ad prælium stemus, nec quidquam nisi gloriam vitæ æternæ et coronam confessionis Dominicæ cogitemus. *Quis non videat, hæc omnia de propinqua, eaque Africæ impendente persecutione, dicta esse; adeoque* S. Cyprianum, *ceterosque cum eo istius provinciæ episcopos, vehementer hallucinatos fuisse, si factæ ipsi revelationes de persecutione in solos Romanos suscitanda, vel de ea, quam Valerianus anno* 256 *vel* 257 *primum movit, accipiendæ fuerint, nec tempore intermedio ulla Africam persecutio infestaverit.*

ex ipsius S. Cypriani

581 *Hic autem error in sancto Antistite nostro eo minus admittendus est, quo majoris momenti erat*

AUCTORE C. S.

erat lapsorum reconciliatio, quam ob memoratas revelationes decernendam curavit, licet in concilio omni prioris mature cautum fuisset, ne quis lapsus extra mortis periculum ante exactam pœnitentiam plenam ad communicationem admitteretur. Nihil simile occurrit in exemplo, quod Pagius n. 578 *ex Vita protulit: neque etiam Pontius ibidem asserit,* S. Cyprianum, *aliosve ex ea revelatione sibi persuasisse, eum postridie perimendum: sed id unum ait omnibus indubitatum fuisse, Antistitem suum martyrio coronandum: diem vero martyrii ignotum fuisse.* Vere, *inquit num.* 27 *Vitæ,* nemo cognovit, quare hoc ei ostensum fuisset, nisi quia post eodem die, quo id viderat, coronatus est. Medio nihilominus tempore imminens passio pro certo ab omnibus sciebatur; passionis tamen dies ab iisdem omnibus, quasi ignorantibus, tacebatur.

epistolis petita

582 *Porro persecutionem, quam Sanctus imminere prædixerat, impetrante Gallo in Africam penetrasse, satis liquet ex libro ad Demetrianum, unum e Galli in eadem provincia ministris, quem Pagius ipse eo tempore scriptum esse, nobiscum admittit. In hoc* S. Cyprianus *de tormentis, quæ tum in Christianos adhibebantur, inter cetera hæc* B *ait:* Ecce id ipsum quale est, unde nobis vobiscum maxime sermo est, quod nos infestatis innoxios, quod in contumeliam Dei impugnatis atque opprimitis Dei servos.., Dei servos et Majestati ac nomini ejus dicatos injustis persecutionibus fatigatis. Satis non est, quod ipse tu Deum non colis; adhuc insuper eos, qui colunt, sacrilega infestatione persequeris. Deum nec colis, nec coli omnino permittis; et cum ceteri, qui non tantum ista inepta idola, et manu hominis facta simulacra, sed et portenta quædam et monstra venerantur, tibi placeant, solus tibi displicet Dei cultor. Fumant ubique in templis vestris hostiarum busta, et rogi pecorum; et Dei altaria vel nulla sunt, vel occulta. Crocodili et cynocephali et lapides et serpentes a vobis coluntur; et Deus solus in terris aut non colitur, aut non est impune, quod colitur.

quæ suadent, persecutionem,

583 Innoxios, justos, Deo caros, domo privas, patrimonio spolias, catenis premis, carcere includis, gladio, bestiis, ignibus punis. Nec saltem contentus es dolorum nostrorum compendio, et simplici ac veloci brevitate pœnarum. Admoves laniandis corporibus longa tormenta, multiplicas lacerandis visceribus numerosa supplicia; C nec feritas atque immanitas tua usitatis potest contenta esse tormentis: excogitat novas pœnas ingeniosa crudelitas. Quæ hæc est insatiabilis carnificinæ rabies, quæ inexplebilis libido sævitiæ? *In hanc cruditatem eleganti, sed acri stylo ibidem pluribus invectus,* Quid te, *inquit,* ad infirmitatem corporis vertis? Quid cum terrenæ carnis imbecillitate contendis? Cum animi vigore congredere, virtutem mentis infringe, fidem destrue; disceptatione, si potes, vince, vince ratione: vel, si quid diis tuis numinis et potestatis est, ipsi in ultionem suam surgant, ipsi se sua majestate defendant: aut quid præstare se colentibus possunt, qui se de non colentibus vindicare non possunt? *Hæc* S. Cyprianus *adversus Demetrianum, qui pestis aliarumque calamitatum causam in Christianam religionem rejicere, eamque conviciis ac maledictis proscindere non cessabat. Manifestum autem est, persecutionem, et atrocem quidem, hic memorari.*

584 *At Pagius, ut argumentum hoc amoliatur, reponit, ibidem agi de persecutione Deciana, quæ* D *præcesserat; neque insolitum esse ejusmodi scribendi modum de rebus magni momenti, qualis ista fuerat. Verum etsi negare non possim, inusitatum non esse oratoribus res præteritas tamquam præsentes exhibere, nihil tamen cogit nos istud hic factum asserere; imo oppositum suadent tum rerum adjuncta, tum ipse contextus. Nam primo quidem ex supra dictis indubitatum est,* S. Cyprianum *divinis revelationibus instructum, pro certo habuisse, instare proxime persecutionem, eamque non solum Romanis et Afris prædixisse, sed etiam congregata propterea synodo sollicite cavisse, ut non minus lapsos, quam integræ fidei fideles contra imminens periculum communiret. Hic vero eumdem Sanctum videmus oppressam religionem tuentem, et atrocia in Christianos tormenta, ingeniosam in pœnas crudelitatem, et hæc omnia veluti præsentia, Demetriano exprobrantem; qua igitur verisimilitudine sancti Antistitis verba contra proprium eorumdem sensum, contraque disertam ejusdem prædictionem, de Deciana persecutione, accipiamus, Sanctumque male intellectæ revelationis insimulare, quam verum vatem agnoscere malimus?*

a Sancto prædictam,

585 *Secundo, si tum nulla viguerit in Africa* E *persecutio, qua ratione Sanctus Demetriano exprobrans, ait:* Satis non est, quod ipse tu Deum non colis; adhuc insuper eos, qui colunt, sacrilega infestatione persequeris. Deum nec colis, nec coli omnino permittis... Fumant ubique in templis hostiarum busta, et rogi pecorum; et Dei altaria vel nulla sunt, vel occulta: *Qua, inquam, ratione,* S. Cyprianus *Demetriano hæc exprobravit, si Deum tum colere, ejusdemque altaria habere ex connivēntia saltem taciteque permissum apud Afros fuerit? Ut vero hæc de præsenti, quo scribebat, tempore accipienda sunt, ita et eodem spectant reliqua, quæ de tormentis ibidem subjungit, probans, quod dixerat, Deum a Demetriano non coli, sed nec coli omnino permitti; eosque, qui colerent, sacrilega infestatione vexari. Hinc etiam inter salutaria consilia illud ipsi ingerit, ut vexare fideles tandem desinat:* Quid te, *inquiens,* in lapsum mortis cum serpente, quem colis, sternis? Quid in ruinam diaboli per ipsum et cum ipso cadis?... Lædere servos Dei et Christi persecutionibus tuis desine, quos læsos ultio divina defendit.

sub Gallo in Africam penetrasse.

586 *Nunc ad Pagii objectiones venio. Ad primum Eusebii locum respondeo, verbum* ἐλαύνειν, *a quo aoristus* 2 ἤλασεν, agitare, vexare, insectari, *etc. significare; ideoque minime necesse esse, ut id per* mittere in exsilium *interpretemur. Nec* F *aliud probat locus ex Dionysio Halicarnassensi, quem post Pearsonium pro se laudat, quia in ea dicitur Coriolanus* φυγῇ ἀϊδίῳ ἐλασθεὶς, exsilio perpetuo mulctatus: *nam cum* φυγῇ *ibidem expresse addatur, potius indicatur,* ἐλαύνειν *solitarie positum latioris significationis esse.* Πρεσβεύειν *quoque* πρὸς τὸν Θεὸν *sive* legatione apud Deum *per preces* fungi, *etiam laici possunt. Mirum tamen non esset, si S. Dionysius Alexandrinus loco objecto SS. Cornelii ac Lucii, aliquorumque e clero Romano exsilium præcipue denotare voluisset; hi enim præ ceteris memorandi erant, tum quod priores duo Pontificia dignitate eminuerint, tum quod Romani, eorumque clerus primum Galli persecutoris impetum tam fortiter tamque unanimiter exceperint, ut* S. Cyprianus *in epistola* LVII *dicere non dubitaverit:* Ecclesia omnis Romana confessa est.

Respondetur ad textus

587 *Ut tamen lector ipse judicet, an laudatus*

a

A *et ratiocinia* *a Pagio S. Dionysii apud Eusebium textus de solo SS. Cornelii ac Lucii, nonnullorumque clericorum exsilio accipiendus sit, eum ex versione Valesii totum hic refero.* Sed neque Gallus, *inquit,* culpam Decii intellexit, nec prospexit, quid illum pessumdedisset. Quin potius ad eumdem lapidem ante oculos suos positum impegit; qui, cum imperium ipsius prospero in statu esset, cunctaque ex animi sententia succederent, viros sanctos, qui pro pace et incolumitate ipsius preces ad Deum allegabant, insectatus est; cum illis ergo orationes pro ipso fieri solitas simul fugavit. *Certe nihil cogit hæc ad solum Romanum clerum restringere; imo ne restringantur, obstant tum* S. Cypriani *dicta:* Ecclesia omnis Romana confessa est; *tum SS. Censurini sociorumque ejus, variæ conditionis ac utriusque sexus, martyrium, quorum Acta illustrata habes in Opere nostro tom.* II *Septembris ad diem* 5. *Sed nec idem Dionysii textus quidquam continet, propter quod eum de persecutione in solos Romanos suscitata interpretemur.*

pro opposita opinione 588 *Ad alterum Pagii argumentum, quod negativum est, nempe nec ab Eusebio in Chronico nec a S. Augustino lib.* XVIII *de Civitate Dei,* B *cap.* LII, *nec a Sulpitio Severo, persecutionem Galli memorari; nec denique ab eodem Eusebio in Historia martyres sub illo imperatore passos recenseri; respondeo cum ipso S. Augustino, loco citato, Ecclesiam pluribus, quam decem persecutionibus afflictam fuisse, licet decem duntaxat suo tempore solerent numerari, quia decem persecutiones Ecclesiæ per decem Ægypti plagas præsignatæ nonnullis videbantur, quod sanctus doctor non approbat. Itaque qui sic sentiebant, atrociores persecutiones tantummodo recensuerunt ne decennarium numerum excederent: libenter autem admisero, Galli persecutionem minus atrocem ceteris fuisse, præsertim temporis brevitate ob publicas calamitates, pestilentiam scilicet ac barbarorum incursiones in Romanum imperium, quæ persecutorum animos alio videntur avocasse. Ut tamen hæc non obstitere, quo minus persecutio aliquo tempore Romæ sub Gallo viguerit; ita nec in Africa obstare debuerunt, ne ibidem similiter aliquamdiu sæviret. In eadem sententia de decem persecutionibus per totidem Ægypti plagas significatis fuit Orosius, ad cujus auctoritatem eadem opera responsum est. Dum autem ait*: Hac sola pernicie (*pestilentia)* insignes Gallus et Volusia-C nus *fuere, de inflictis plagis, non de causa plagarum, sive persecutionibus loquitur, ideoque illas, non persecutionem ibidem memorat. Attamen vel sic minus accurate scripsit; cum etiam ipso Pagio teste, eorumdem imperium multis barbarorum infestationibus turbulentum fuerit,*

a Pagio 589 *Præterea eadem Galli persecutio ob dictam, quantum apparet, brevitatem, propinquitatemque ipsius cum Deciana et Valeriana, cum hac utraque sæpe confusa est. Sic S. Hieronymus in Vita S. Pauli eremitæ scribit:* Sub Decio et Valeriano persecutoribus, quo tempore Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine, felici cruore damnati sunt. *Sic ejusdem S. Cornelii Acta, et ex his Ado, Usuardus, aliique ipsius martyrium sub Decio collocant, quod sub Gallo et Volusiano contigisse, ad hunc ipsum diem ostendimus, et ipse S. Hieronymus in Catalogo Scriptorum agnoscit, de Cornelio dicens:* Rexit Ecclesiam annis duobus sub Gallo et Volusiano, cui ob Christum martyrio coronato successit Lucius. *Similes persecutionum confusiones Baronius in Annotatis ad Romanum Martyrologium et in Annalibus, ac Majores mei in Opere nostro non semel annotarunt. Quod autem Eusebius martyres sub Gallo non memoraverit, parum refert, cum persecutionem agnoverit tum verbis S. Dionysii supra datis, tum quæ in fine ejusdem capitis denuo habet:* Postquam, *inquiens,* de Decii et successorum illius *(Galli cum Volusiano ac Valeriani)* improbitate *(S. Dionysius)* disseruit, pacis, quæ viguit principatu Gallieni, mentionem facit.

AUCTORE C. S.

590 *Quod spectat ad* S. Cypriani *in litteris suis ad SS. Cornelium et Lucium de persecutione apud Afros silentium, id mirandum non est, cum ea persecutio Romæ cœperit, potueritque nondum penetrasse in Africam, dum Sanctus priorem epistolam scripsit. Quanto tempore post altera ad Lucium data sit, incertum est; nam adverbium* nuper, *quod in ea occurrit, aliquam latitudinem patitur: sed non exigebat epistolæ argumentum, ut de martyribus Afris in ea mentio fieret. Nihil pariter evincit Pagii observatio, quasi* S. Cyprianus *in laudatis epistolis insinuasset, ex divina providentia factum fuisse, ut, dum ceteræ per orbem ecclesiæ tranquilla pace fruerentur, solos Romanos fideles persecutor subito invaderet. Non enim Sanctus hic Romanam ceteris ecclesiis confert, sed Novatianis opponit; meritoque divinæ providentiæ adscribit, quod persecutio Romæ nuper sic exarsisset, ut Novatianis præteritis, solum Pontificem, ejusque clerum ac plebem exagitaret, scilicet, ut ita* ostenderet Dominus, quæ esset Ecclesia, quis Episcopus ejus,... qui cum episcopo presbyteri sacerdotali honore conjuncti,... qui essent, quos inimicus lacesseret; qui contra, quibus diabolus, ut suis, parceret. *Profecto hæc dici potuere, licet persecutio ad alias quoque provincias fuerit propagata.* *supra allegata,* E

591 *Multo plus ponderis pro neganda apud Afros sub Gallo persecutione apud me haberet S. Pontii de ea silentium, nisi hic ante professus esset, se multa sancti Præsulis sui gesta præteriturum, et reipsa, etiam magni momenti facta, prætermisisse sciretur. Sic de facta ipsi persecutionis revelatione, de lapsis propterea ante expletam pœnitentiam ad pacem admissis, et de ipsa famosa pro baptizandis hæreticis disceptatione, habitisque super eo causa synodis, ne verbo quidem meminit. Novatiani quoque ac Felicissimi schismata et hæreses, adversus quæ Sanctus tantopere laboravit, tacitus præteriit, ita ut de hisce jam nihil haberemus, nisi ea aliunde ad nostram notitiam pervenissent. Id unum ex dicto Pontii silentio colligere licet,* S. Cyprianum *in Galli persecutione nihil grave passum esse, sed in gregis sui utilitatem brevi tempore, quo ea tempestas grassata est, prudenter et ex divino consilio forsitan latuisse; quod biographus eo facilius præterire potuit, quo magis laboravit, ut sinistram suspicionem, quam nonnulli ex ejusdem secessu sub Decio conceperant, ex omnium animis eximeret, quamque num.* 14 *Vitæ nullo argumento efficacius tolli posse censuit, quam dicendo:* Ut nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est. *et ad S. Pontii silentium;* F

592 *Itaque licet istud Pontii silentium memoratam Galli persecutionem in Africa nonnihil dubiam reddat, ex supra dictis tamen mihi probabilius apparet, eam, sicut Sanctus ex factis sibi revelationibus prædicendum putaverat, ibidem reipsa exarsisse; quamvis negare nolim, alteram, quæ sub Valeriano paucis annis post suscitata est, hac graviorem fuisse, ideoque per eamdem revelationem fuisse pariter prædictam. Ceterum ex iis,* *et concluditur.*

AUCTORE C. S.

iis, quæ § 10 *disputavimas, improbabile non est, epistolam* LXXXI, *quam* S. Cyprianus *ad confessores utriusque sexus, variæque ætatis et ordinis, in carcere detentos scripsit, ad Galli persecutionem pertinere : quod si certam esset, præsens controversia cessaret : vide tamen laudatum* § *num.* 199 *et sequentibus.*

§ XXXIV. Sanctus plebem suam ad succurrendum peste infectis insigni oratione accendit : magnam pecuniæ summam pro redimendis e barbarorum captivitate fidelibus mittit.

Pestilentia sæviente Carthagine,

Interea pestis, quæ sub Deciis probabilius inchoata, multis etiam post annis Romanum orbem afflixit, horrendum in modum Carthagine sævire cœpit, novamque charitatis materiam sanctissimo Antistiti suppeditavit.
B *Eusebius in Chronico, Aurelius Victor in Cæsaribas, Orosius, aliique de ea sub Gallo ac Volasiano primum meminere, quia tum, ut dixi, vehementius furere cœpit. De eadem etiam agit S. Dionysias, apud Eusebium lib.* VII *Historiæ, cap.* XXI *et* XXII, *ubi atrocitatem, qua Alexandriam depopulata est, oculatus testis deplorat. Quam late hæc sese extenderit, laudatus Orosius lib.* VII *Historiarum, cap.* XIV, *alias* XXI, *sic indicat :* Nulla fere provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali pestilentia correpta atque vastata sit. *Quantum vero stragem Carthagine ediderit, S. Pontius illius ecclesiæ clericus, sanctique* Cypriani *diaconus ac biographus, num.* 17 *opportune exposuit.*

fugientibus ethnicis,

594 Erupit, *inquit*, postmodum lues dira ; et detestabilis morbi vastitas nimia innumeros per diem populos a sua quemque sede abrupto impetu rapiens, continuatas per ordinem domos vulgi trementis invasit. Horrere omnes, fugere, vitare contagium, exponere suos impie, quasi cum illo peste morituro etiam mortem ipsam aliquis posset excludere. Jacebant interim in tota civitate non jam corpora, sed cadavera plu-
C rimorum, et misericordiam in se transeuntium contemplatione sortis suæ flagitabant. Nemo respexit aliud, præterquam lucra crudelia; nemo similis eventus recordatione trepidavit ; nemo fecit alteri, quod pati voluit. *De eadem gentilium, quos hic Pontius sugillat, in moribundos duritia et impietate* S. Cyprianus *in libro ad Demetrianum meminit, eamque ipsis sic exprobrat :* Pestem et luem criminaris, cum peste ipsa et lue vel detecta sint vel aucta crimina singulorum, dum nec infirmis exhibetur misericordia, et defunctis avaritia inhiat ac rapina.

Sanctus convocatos fideles

595 Iidem ad pietatis obsequium timidi, ad impia lucra temerarii, fugientes morientium funera, et appetentes spolia mortuorum ; ut appareat, et ægritudine sua miseros ad hos forsitan derelictos esse, ne possint, dum curantur, evadere : nam perire ægrum voluit, qui censum pereuntis invasit. Tantus cladium terror dare non potest innocentiæ disciplinam, et inter populum frequenti strage morientem nemo considerat, se esse mortalem. Passim discurritur, rapitur, occupatur. Prædandi dissimulatio nulla, nulla cun- D
ctatio. *Porro mirum non est, cœptam in Africa adversus fideles persecutionem per tantam calamitatem sopitam fuisse, sanctoque* Cypriano *occasionem dedisse de gentilibus æque ac Christianis bene merendi. Non poterat scilicet piissimus Antistes tanta civium suorum calamitate non commoveri, nec ad opportuna subsidia non tantum gregi suo, sed et ethnicis, a quibus ad leonem toties postulatus fuerat, jamjam ferenda sollicitam mentem convertere.*

ac succurrendum omnibus hortatur,

596 Aggregatam *itaque, prosequitur biographus,* primo in loco uno plebem de misericordiæ bonis instituit, docens divinæ Lectionis exemplis, quantum ad promerendum Deum prosiut officia pietatis. Tunc deinde subjungit, non esse mirabile, si nostro tantum debito caritatis obsequio foveremus ; eum perfectum posse fieri, qui plus aliquid publicano vel ethnico fecerit ; qui malum bono vincens, et divinæ clementiæ instar exercens, inimicos quoque dilexerit ; qui pro persequentium se salute, sicuti Dominus monet et hortatur, orarit. Oriri Deus facit jugiter solem suum, et pluvias subinde nutriendis seminibus impertit, exhibens cuncta ista non suis
tantum, sed etiam alienis ; et qui se Dei etiam E
filium esse profitetur, cur non exemplum Patris imitatur ? Respondere, inquit, nos decet natalibus nostris ; et quos renatos per Deum constat, degeneres esse non congruit ; sed probari potius in sobole traducem boni Patris æmulatione bonitatis.

iisque persuadet.

597 Multa alia, et quidem magna, prætereo, quæ temperandi voluminis ratio non patitur prolixiore sermone replicari, de quibus hoc tantum dixisse satis est : quod si illa gentiles pro rostris audire potuissent, forsitan statim crederent. *Quam efficaciter autem, quamque feliciter Sanctus apud suos peroraverit, biographus mox pergit exponere ;* Quid Christiana, *inquiens,* plebs faceret, cui de fide nomen est ? Distributa sunt ergo continuo pro qualitate hominum atque ordinum ministeria. Multi, qui angustia paupertatis beneficia sumptus exhibere non poterant, plus sumptibus exhibebant, compensantes proprio labore mercedem, divitiis omnibus cariorem. Et quis non sub tanto Doctore properaret inveniri in parte aliqua talis militiæ, per quam placeret et Deo Patri, et judici Christo, et tam bono interim Sacerdoti ? Fiebat itaque exuberantium operum
largitate, quod bonum est apud omnes, non ad F
solos domesticos fidei. Fiebat plus aliquid, quam de Tobiæ incomparabili pietate signatum est. Ignoscat ille, et ignoscat iterum, et frequenter ignoscat ; aut, ut verius dixerim, merito concedat, tametsi ante Christum plurimum licuit, plus aliquid licuisse post Christum, cujus temporibus plenitudo debetur. Necatos ille a rege et projectos sui tantum generis colligebat. *Huc usque biographus, rei gestæ spectator et socius.*

Christianis Numidis magno numero

598 *Alteram Christianæ pietatis ac misericordiæ exhibendæ occasionem obtulit plurimorum fidelium calamitas, quos irrumpentes in Numidiam barbari captivos abduxerant, et quibus proinde non mortalis tantum vitæ, sed et æternæ salutis discrimen imminebat. De tristissimo hoc casu episcopi octo, Januarius, Maximus, Proculus, Victor, Modianus, Nemesianus, Nampulus, et Honoratus* S. Cyprianum *metropolitam suum monuere ; quos in Numidia sedes suas habuisse, colligimus ex epistola* LXX *ad* LXXII *relata. Nam cum in hac dicantur litteræ de baptizandis hæreticis* ad

A ad coepiscopos in Numidia præsidentes *a* S. Cypriani *collegis missæ fuisse; et in epistolæ* LXX, *quæ per citatas litteras designatur, inscriptione laudati episcopi occurrant, dubium non est, quin in Numidia resederint; ideoque et memorata captivorum abductio in eadem provincia contigerit. Scribendi autem ratio fuit pecuniarum inopia, quibus tantus miserorum numerus redimeretur.*

captis ab incurrentibus barbaris.

599 *Neque vero permisit sanctus Metropolita tam bene de Christo merendi opportunitatem prætertabi; sed tum ex proprio suo peculio, tum ex cleri plebisque suæ ac nonnullorum etiam antistitum eleemosynis ingentem summam conflavit, et ad laudatos Numidiæ episcopos in captivorum lytrum transmisit. Hæc omnia habemus ex epistola* LX, *quam Sanctus ad eorumdem episcoporum litteras responsoriam dedit, quæ quia digna tanto Episcopo sensa, eximiamque ejusdem caritatem ac misericordiam demonstrat, non abs re duxi eam hic exponere. De suo in primis, quem ex fidelium captivitate conceperat, dolore exorditur;* Cum maximo, *inquiens,* animi nostri gemitu, et non sine lacrymis legimus litteras vestras, fratres carissimi, quas ad nos pro dilectionis vestræ sollicitudine de fratrum nostrorum et B sororum captivitate fecistis.

magnam pecuniæ summam

600 *Doloris autem assignat, quod fideles omnes unum corpus sint, quodque dum membrum unum patitur, cetera debeant condolere, ac propterea fratrum captivitas et periclitantium dolor communis omnibus habendus sit. Deinde in captivis Christianis captiva Dei templa, imo Christum ipsum veneratur, omnesque mutuæ dilectionis admonet.* Nam cum dicat Paulus apostolus, *ait,* Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis; in captivis fratribus nostris contemplandus est Christus, et redimendus de periculo captivitatis, qui nos redemit de periculo mortis; ut, qui nos de diaboli faucibus exuit, nunc ipse, qui manet et habitat in nobis, de barbarorum manibus exuatur, et redimatur nummaria quantitate, qui nos cruce redemit et Sanguine; qui idcirco hæc fieri patitur, ut fides nostra tentetur, an faciat unusquisque pro altero, quod pro se fieri vellet, si apud barbaros teneretur ipse captivus. Quis enim non humanitatis memor, et mutuæ dilectionis admonitus, si pater est, illic esse nunc filios suos computet; si maritus est, uxorem suam illic captivam teneri cum dolore pariter ac pudore vinculi maritalis existimet.

C

corrogat, et pro ipsis redimendis

601 *Præcipuam tamen sollicitudinem exhibet de dicatis Deo virginibus, quarum pudicitia apud barbaros illos periclitabatur. Hinc,* Quantus vero, *ait,* communis omnibus nobis mœror atque cruciatus est de periculo virginum, quæ illic tenentur; pro quibus non tantum libertatis, sed et pudoris jactura plangenda est; nec tam vincula barbarorum, quam lenonum et lupanarium stupra deflenda sunt, ne membra Christo dicata, et in æternum continentiæ honorem pudica virtute devota, insultantium libidine et contagione fœdentur. *Hisce ac similibus argumentis suorum animos ad promptum pecuniarum subsidium excitaverat; subdit enim:* Quæ omnia istic secundum litteras vestras fraternitas nostra cogitans, et dolenter examinans, prompte omnes et libenter ac largiter subsidia nummaria fratribus contulerunt, semper quidem secundum fidei suæ sinceritatem ad opus Dei proni, nunc tamen magis ad opera salutaria contemplatione tanti doloris accensi.

602 *De summa vero in tam pium usum collecta, interjectis nonnullis, hæc ait:* Misimus autem sestertia * centum millia nummorum, quæ istic in ecclesia Dei, cui de Domini indulgentia præsumus, cleri et plebis apud nos consistentis collatione collecta sunt, quæ vos illic pro vestra diligentia dispensabitis. *Quanta hæc summa fuerit, non convenit inter neotericos, nec vacat hic inquirere: consuli potest Baronius ad annum 254, num. 110, aliique, qui de re nummaria tractarunt. Non solus autem clerus et plebs Carthaginensis cum Episcopo suo tam largum subsidium contulere, sed et nonnulli præterea episcopi, qui tum forte aderant, suo quoque, suæque plebis nomine aliquid addidere, ut mox videbimus; sed an hæc superiori summæ accensenda, an seorsum accipienda sint, incertum ex eo fit, quod Sanctus supra dixisse videri possit, illa* sestertia centum millia nummorum *Carthaginensis ecclesiæ cleri et plebis collatione collecta esse, ideoque hac summa non comprehendi, quæ alii episcopi ac ecclesiæ pariter contulerant.*

AUCTORE C. S.

ad episcopos Numidiæ mittit,

* *al.* sestertium

603 *Porro non dubitavit sanctus Antistes pro oblata bene merendi occasione ipsis, qui eleemosynas petierant, gratias agere. Præmiserat enim:* Denique maximas vobis gratias agimus, quod nos vestræ sollicitudinis et tam bonæ ac necessariæ E operationis participes esse voluistis, ut offerretis nobis agros uberes, in quibus spei nostræ semina mitteremus, exspectaturi messem de amplissimis fructibus, qui de hac cœlesti et salutari operatione proveniunt. *Eadem charitate, eodemque merendi studio ecclesiæ suæ preces promittit, ne in similem calamitatem relabantur; sed si relapsi fuerint, jubet eos ad se denuo recurrere, novasque suppetias promittit. Juverit ejusdem verba recitasse.*

gratus de occasione bene merendi,

604 Et optamus quidem, *ait,* nihil tale de cetero fieri, et fratres nostros, Domini majestate protectos, ab ejusmodi periculis incolumes reservari: si tamen ad explorandam nostri animi caritatem, et examinandam nostri pectoris fidem tale aliquid acciderit, nolite cunctari nuntiare hæc nobis litteris vestris, pro certo habentes ecclesiam nostram et fraternitatem istic universam, ne hæc ultra fiant, precibus orare; si facta fuerint, libenter et largiter subsidia præstare. *Denique memoriam eorum, quorum eleemosynas ac nomina transmittebat, in precibus ac Sacrificiis ipsorum his verbis commendat:* Ut autem fratres nostros ac sorores, qui ad hoc opus tam necessarium prompte ac libenter operati sunt, F ut semper operentur, in mente habeatis in orationibus vestris, et eis vicem boni operis in Sacrificiis et precibus repræsentetis, subdidi nomina singulorum.

opem in simili casu offert,

605 Sed et collegarum quoque et consacerdotum nostrorum, qui et ipsi, cum præsentes essent, et suo et plebis suæ nomine quædam pro viribus contulerunt, nomina addidi; et præter quantitatem propriam nostram eorum quoque summulas significavi et misi, quorum omnium secundum quod fides et caritas exigit, in orationibus et precibus vestris meminisse debetis. *Huc usque laudata epistola, quam occasione similis caritatis ab eodem Sancto, ejusque clero plebeque in pestilentia exhibitæ hoc loco referre visum est, quia de tempore tam rei gestæ, quam scriptæ epistolæ, nihil certi statuere possumus, nisi quod post Decii persecutionem figendam suadet tam benefica Carthaginensium caritas, tantaque ad divinum obsequium promptitudo, qui ante persecutionem tam molles erant, tantoque erga perituras divitias affectu*

et preces flagitat.

AUCTORE C. S.

affectu ferebantur, ut S. Cyprianus in libro de Lapsis asserere non dubitaverit, hæc et hujusmodi vitia non modo persecutionis, verum etiam multis lapsus causam fuisse.

§ XXXV. Christianam religionem scripto libro adversus Demetriani criminationes defendit.

Scribit librum adversus Demetrianum

Circa hoc tempus, id est, circa anni 252 finem, vel anno proxime subsecuto, scriptus videtur Liber contra Demetrianum, quem S. Cyprianus pro Christiana religione adversus ethnicorum maledicta edidit, quemque S. Pontius num. 14 Vitæ designavit his verbis: Per quem gentiles blasphemi, repercussis in se iis, quæ nobis ingerunt, vincerentur? *Ad hoc autem tempus illum referendum esse, duo potissimum suadent. Primum, quod in persecutione conscriptus fuerit, ut* B *ex verbis num. 582 et sequentibus relatis dicendum videtur. Alterum, quod S. Cyprianus in eodem inter cetera dicat:* Ut memorias taceamus antiquas, et ultiones pro cultoribus Dei sæpe repetitas, nullo vocis præconio revolvamus; documentum recentis rei satis est, quod sic celeriter, quodque in tanta celeritate sic granditer nuper secuta defensio est, ruinis rerum*, jacturis opum, dispendio militum, diminutione castrorum: *quæ de infelici utriusque Decii contra Gothos pugna cædeque, variisque sub Gallo ac Volusiano barbarorum irruptionibus dicta apprime accipi possunt. Tertio denique, quod in pestilentia scriptus sit, quæ omnia huic tempori optime congruunt. Adde etiam, quod eum S. Pontius ante alia, quæ sub Valeriano scripta constat, loco mox citato recenseat.*

* al. regum

qui non videtur fuisse proconsul,

607 *Scribendi causam dedere ethnicorum maledicta, qui tam pestem, quam ceteras imperii calamitates, Christianis more suo imputabant, easque a diis suis in neglecti cultus pœnam infligi criminabantur. Præ ceteris tamen insaniebat Demetrianus quidam, qui ore maledico Christianam religionem proscindere, in ejusque cultores malorum omnium causam palam rejicere non cessabat.* C *Hunc Africæ proconsulem fuisse, Pamelius, Baronius, aliique censuere, quia S. Cyprianus in laudato libro ipsi suam in persequendis Christianis injustitiam, in iisdemque torquendis insatiabilis carnificinæ rabiem, atque inexplebilis sævitiæ libidinem, pluribus exprobrat verbis, quæ num. 582 et sequentibus recitavimus.*

nec sophista tantum.

608 *At vero alii illum e judicibus unum, quam proconsulem credere malunt, ea ducti ratione, quod in eo libro nonnullæ acerbiores voces adversus Demetrianum occurrunt, quibus Sanctus in proconsulem usurus non fuisse videtur;* oblatrantem *enim, et* ore sacrilego et verbis impiis obstrepentem, *ac* brutum *appellat. Hæc eadem ratio Maranum movit, ut illum nec proconsulem, nec judicem, sed potius unum e sophistis fuisse statueret, quod etiam ex disputationibus cum S. Cypriano habitis satis probari existimavit. Hinc quæ sanctus Præsul de vexatis tortisque Christianis, ut diximus, exprobrat, hæc non ad Demetrianum proprie, sed generatim ad omnes ethnicos spectare arbitratus est, observans, non insolitum esse,* D *ut in hujusmodi orationibus modo numerus singularis, modo pluralis adhibeatur.*

sed unus e judicibus

609 *Non placet mihi hæc Marani sententia, quæ verbis supra citatis vim infert, ut legenti perspicuum erit. Frustra quoque suspicatus est, eruditos istis Sancti verbis;* Qui alios judicas, aliquando tu esto tui judex, *deceptos in oppositam sententiam ivisse. Non enim hoc unico dicto, sed tota illa crudelitatis exprobratione, quæ directe Demetrianum petit, quæque judiciariam aliquam potestatem in eo arguit, laudati eruditi nituntur. Atque hinc etiam mox recensita verba de forensi judicio non immerito accipere potuere, licet ea seorsum spectata privati hominis judicium possint significare. Quod ad disputationes pertinet, ea inter* S. Cyprianum *Demetrianumque nullæ intercessere; cum hic solis clamoribus ac maledictis Sanctum aggredi soleret, quæ ille contemnebat; adeoque hæc non sophistam magis, quam mordacem quempiam magistratum insinuant.*

in Africa. In hoc libro

610 *Nec contrarium persuadet acerbior ille scribendi modus, quem et Demetriani effrenis maledicentia ac blasphemiæ, et divini honoris zelus a* S. Cypriano, *acris indolis vero, facile potuerunt extorquere. Itaque nihil est, quod nos a* E *communi sententia cogat recedere: ut tamen allegatis rationibus aliquid concedamus, sentire cum illis malumus, qui Demetrianum, non Africæ proconsulem, sed ex judicibus sive ministris ipsius unum fuisse statuunt, cujus opera ipse ad persequendos fideles potissimum utebatur. Minus enim decorum, sanctoque Præsule minus dignum videtur, supremum Africæ magistratum proconsulem tam acri stylo lacessere. His prænotatis, libri conscribendi causam ex ipso* S. Cypriano *audiamus.* Oblatrantem, *inquit,* te et adversus Deum, qui unus et verus est, ore sacrilego et verbis impiis obstrepentem frequenter, Demetriane, contempseram, verecundius ac melius existimans, errantis imperitiam silentio spernere, quam loquendo dementis insaniam provocare....

Christianam religionem

611 Nam cum ad me sæpe studio magis contradicendi, quam voto discendi venires, et clamosis vocibus personans, malles tua impudenter ingerere, quam nostra patienter audire; ineptum videbatur congredi tecum, quando facilius esset et levius turbulenti maris concitos fluctus clamoribus retundere, quam tuam rabiem tractatibus coercere. Certe et labor irritus, et nullus effectus, offerre lumen cæco, sermonem surdo, sapientiam bruto; cum nec sentire bru- F tus possit, nec cæcus lumen admittere, nec surdus audire. Hæc considerans, sæpe conticui, et impatientem patientia vici; cum nec docere indocilem possem, nec impium religione comprimere, nec furentem lenitate cohibere. Sed enim cum dicas, plurimos conqueri, quod bella crebrius surgant, quod lues, quod fames sæviant, quodque imbres et pluvias serena longa suspendant, nobis imputari; tacere ultra non oportet, ne jam non verecundiæ, sed diffidentiæ esse incipiat, quod tacemus, et, dum criminationes falsas contemnimus refutare, videamur crimen agnoscere.

ab ipsius maledictis

612 Respondeo igitur et tibi, Demetriane, pariter et ceteris, quos tu forsitan concitasti, et adversum nos odia tuis maledicis vocibus seminando, comites tibi plures radicis atque originis tuæ pullulatione fecisti; quos tamen sermonis nostri admittere credo rationem. *Ita librum exorsus est, et scribendi causam exposuit. At ne quis quærat, quo pacto tam frequens Demetriani ad*

A *ad* S. Cyprianum *accessus congruat persecutioni, quam a Gallo motam diximus, observasse juverit, congressus illos ante persecutionem frequentari potuisse; dum scilicet post Deciorum cædem, reddita Ecclesiæ pace, fideles tantisper respirarunt. Neque aliud requirunt verba recitata, quæ de præteritis congressibus meminerunt. Et sibuit quidem tum Sanctus, quod apud emotæ mentis hominem nihil se profecturum adverteret. At vero dum idem ille Demetrianus post exortas pestem et famem, tum hasce quam ceteras, quibus ab incursantibus barbaris Romanum imperium affligebatur, calamitates Christianis palam imputaret, ultra silendum non censuit; tum ne iste Episcopi silentio magis magisque insolesceret, tum præcipue ne maledicta illa non sine divini cultus jactura apud vulgus fidem invenirent, et minus stabilem aliquot Christianorum fidem hinc inde labefactarent.*

strenue vindicat,

613 *Id igitur per laudatum librum, qui Christianæ religionis adversus trita illa gentilium dicteria insignis apologia est, egregie præstitit, variis sacræ Scripturæ testimoniis ac ratiociniis probans, publicas illas calamitates in scelerum pœnam infligendas, a Deo diu ante prædictas esse, ideoque* B *hasce ethnicorum impietati, ac inexplebili præsertim Christianos excruciandi libidini, quas ibidem vehementer castigat, adscribendas esse; non autem Christianæ religioni, cujus cultorum mansuetudinem, et in adversis omnibus æquanimitatem, precesque pro ipsis persecutoribus suis commendat. Nec prætermisit idolorum inanitatem acriter sugillare, et exposita eorumdem impotentia, Demetrianum ad salubriora consilia, Christique sacra invitare. Longum foret singula recensere, quæ omnia eo spectant, ut Sanctus probet, quod dixerat:* Non enim, sicut tua falsa querimonia, et imperitia veritatis ignara jactat et clamat, ista accidunt, quod dii vestri a nobis non colantur; sed quod a vobis non colatur Deus.

eumdemque ad veritatem

614 *Non possum tamen tacite præterire, quæ de exorcismorum in Ecclesia usu, miroque in reprobos spiritus, quos in idolis ethnici adorabant, imperio ibidem habet, Demetrianum non dubitanter ad illos provocans, ut vel ex invitis dæmonibus veritatem agnoscat. Sic enim fidenter illum alloquitur:* Pudeat te eos colere, quos ipse defendis; pudeat tutelam de iis sperare, quos tu ipse tueris. O si audire eos velles et videre, quando a nobis adjurantur et torquentur spiritalibus fla- C gris, et verborum tormentis de obsessis corporibus ejiciuntur; quando ejulantes et gementes voce humana, et potestate divina flagella et verbera sentientes, venturum judicium confitentur! Veni, et cognosce, vera esse, quæ dicimus. Et quia sic deos colere te dicis, vel ipsis, quos colis, crede; aut si volueris et tibi credere, de te ipso loquetur, audiente te, qui nunc tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantiæ nocte cæcavit. Videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas, timeri ab eis, quos tu times, quos tu adoras. Videbis sub manu nostra stare vinctos et tremere captivos, quos tu suspicis et veneraris ut dominos.

et pœnitentiam amplectendam invitat.

615 Certe vel sic confundi in istis erroribus tuis poteris, quando conspexeris et audieris deos tuos, quid sint, interrogatione nostra statim prodere, et, præsentibus licet vobis, præstigias illas et fallacias suas non posse celare. *Post hæc Demetriano salutaria monita tradit, quod et sub libri calcem denuo facit, ubi pro solita sua caritate divinam misericordiam ipsi commendat, et ad pœnitentiam vel ipso etiam vitæ suæ termino agendam hortatur.* Nec quisquam, *inquit,* aut peccatis retardetur aut annis, quo minus veniat ad consequendam salutem. In isto adhuc mundo manenti pœnitentia nulla sera est. Patet ad indulgentiam Dei aditus, et quærentibus atque intelligentibus veritatem facilis accessus est: tu sub ipso licet exitu et vitæ temporalis occasu pro delictis roges, et Deum, qui unus et verus est, confessione et fide agnitionis ejus implores, venia confitenti datur, et credenti indulgentia salutaris de divina pietate conceditur, et ad immortalitatem sub ipsa morte transitur.

AUCTORE C. S.

Ad censuram Lactantii

616 *Liber hic, omni laude dignissimus, displicuit tamen Lactantio, qui lib. V divinarum Institutionum, cap.* IV *rationem reddens, cur adversus gentiles scriberet, de eo sic loquitur:* Non defugi hunc laborem, ut implerem materiam, quam Cyprianus non exsecutus est in ea oratione, qua Demetrianum (sicut ipse ait) oblatrantem atque obstrepentem veritati redarguere conatur: qua materia non est usus, ut debuit. Non enim Scripturæ testimoniis, quam ille utique vanam, fictam, commentitiamque putabat; sed argumentis et ratione fuerat refellendus. Nam cum ageret contra hominem veritatis ignarum, dilatis paulisper divinis Lectionibus, formare hunc a principio E tamquam rudem debuit, eique paulatim lucis principia monstrare, ne toto lumine objecto caligaret. Nam sicut infans solidi ac fortis cibi capere vim non potest ob stomachi teneritudinem, sed liquore lactis et mollitudine alitur, donec, firmatis viribus, vesci fortioribus possit; ita et huic oportebat, quia nondum poterat capere divina, prius humana testimonia offerri; id est, philosophorum et historicorum; ut suis potissimum refutaretur auctoribus. Quod quia ille non fecit, raptus eximia eruditione divinarum Litterarum, ut iis solis contentus esset, quibus fides constat, accessi, Deo inspirante, ut ego facerem. *Ita Lactantius.*

respondetur:

617 *Verum hanc illius censuram merito rejecit Baronius in Annalibus ad annum* 256, *num.* 30, *recte observans,* S. Cypriano *in hoc Opusculo propositum non fuisse Demetrianum, vel quoslibet alios gentiles, ad fidem capessendam instruere, nec omnes eorumdem cavillationes diluere; sed eas tantum criminationes refutare, quas occasione famis et pestis, aliarumque cladium, Demetrianus impie spargebat. Hic fuit scribendi scopus, huc in laudato Opusculo collimavit, et feliciter attigit, dum sacrarum Litterarum sententiis et vaticiniis* F *sic usus est, ut ejusmodi calamitates in pœnam scelerum, quorum gentiles reos aliunde probabat, infligendas esse, in iis dudum ante prædictum esse ostenderit, atque ita iniquas eorum querelas compescuerit simul et Christianæ religionis sanctitatem demonstrarit, cujus veracia vaticinia tam manifesto experiebantur. Adde, quod omnino verisimile sit,* S. Cyprianum *eadem opera Christianos confirmare voluisse, quos gentilium maledicta forsitan concusserant, præsertim cum publicæ illæ calamitates omnibus communes essent, nec Christianos minus, quam ethnicos affligerent.*

cum S. Hieronymus retulit, ut non ideo probavit.

618 *Tillemontius art.* 34 *in* S. Cypriano *similem de eodem libro censuram S. Hieronymo quoque adscribit; sed meo judicio perperam. Locus, quem laudat, est in epistola* LXXXIII, *ol.* LXXXIV, *ubi legitur:* Cyprianus vir eloquentia pollens et martyrio, Firmiano narrante, mordetur, cur adversus Demetrianum scribens, testimoniis usus sit prophetarum et Apostolorum, quæ ille ficta et commentitia esse dicebat; et non potius philoso- phorum

AUCTORE C. S.

phorum et poetarum, quorum auctoritati ut ethnicus contraire non poterat. *Ita quidem sanctus doctor Lactantii censuram retulit; sed non propterea approbavit, nec, ut probaret, exigebat ipsius scriptionis argumentum. Quæsierat nempe ab eo Magnus, cur in lucubrationibus suis secularium rerum exempla divinis inseruisset. Respondet, id sacris scriptoribus, quos plurimos recenset, minime inusitatum esse; quin et* S. Cyprianum *a Lactantio argui, quod is etiam solis gentilium testimoniis contra Demetrianum usus non fuisset. Verum hanc censuram referre S. Hieronymus hic potuit, licet eam non probaret; cum ipsi ostendisse sufficeret, veteribus non displicuisse illum scribendi modum, quo etiam profana testimonia adhibebantur.*

§ XXXVI. Scribit librum de Mortalitate, item alterum de Opere et Eleemosyna.

Gregem peste consternatum,

B

E*xitialis lues, de qua § 34 egimus, quæque Romanum orbem multis annis attrivit, sancto Antistiti occasionem dedit alterius Opusculi, qui* de Mortalitate *inscribitur, componendi, quem S. Pontius num.* 14 *Vitæ post librum ad Demetrianum designavit his verbis :* A quo Christiani mollioris affectus circa amissionem suorum, aut, quod magis est, fidei parvioris, consolarentur spe futurorum? *Adverterat* S. Cyprianus, *nonnullos e plebe sua tam diro, tamque diuturno malo a pristina constantia roboreque dejectos, non ea, qua Christianos decebat mente, immissam a Deo pestilentiam ferre; sed vel ex animi imbecillitate, vel mortalis vitæ desiderio, vel mollitie sexus, vel denique ex fidei suæ infirmitate ignaviter se gerere, nec divinum, ut par erat, in ipsa lue munus agnoscere. Accesserant et revelationes, per quas Sancto frequenter injunctum fuerat, ut fideles moneret, ni gentilium more suorum funera flerent, eorumve memoriam pullis vestibus prosequerentur, quorum animas indumenta alba in cælis jam exornabant; nempe ne hujusmodi luctus significatione ethnicis ansam darent criminandi Christianos, quod fidem, quam verbis profitebantur, mente non probarent, dum, quos apud Deum vivere dicerent, velut exstinctos et perditos lugerent.*

C

et suorum funera lugentem

620 *Ut igitur labantes sui gregis animos salutaribus monitis erigeret ac confirmaret, et simul divino nutui pareret, librum* de Mortalitate *edidit, in cujus exordio scribendi causam his verbis exposuit :* Etsi apud plurimos vestrum, fratres dilectissimi, mens solida et fides firma, et anima devota, quæ ad præsentis mortalitatis copiam non movetur, sed tamquam petra fortis et stabilis turbidos impetus, et violentos seculi fluctus frangit potius ipsa, nec frangitur; et tentationibus non vincitur, sed probatur; tamen, quia adverto, in plebe quosdam vel imbecillitate animi, vel fidei parvitate, vel dulcedine secularis vitæ, vel sexus mollitie, vel, quod majus est, veritatis errore, minus stare fortiter, nec pectoris sui divinum atque invictum robur exserere, dissimulanda res non fuit, nec tacenda, quo minus, quantum nostra mediocritas sufficit, vigore pleno, et sermone de Dominica lectione concepto, delicatæ mentis ignavia comprimatur, et qui homo Dei et Christi esse jam cœpit, Deo et Christo dignus habeatur.

D

Sanctus a Deo monitus

621 *De cœlestibus vero monitis, quibus ad scribendum pariter impulsus fuit, post multa ait :* Nobis quoque ipsis minimis et extremis quoties revelatum est, quam frequenter atque manifeste de Dei dignatione præceptum est, ut contestarer assidue, et publice prædicarem, fratres nostros non esse lugendos, accersitione Dominica de sæculo liberatos; cum sciamus, non eos amitti, sed præmitti; recedentes præcedere, ut proficiscentes, ut navigantes solent : desiderari eos debere, non plangi; nec accipiendas esse hic atras vestes, quando illi ibi indumenta alba jam sumpserint : occasionem dandam non esse gentilibus, ut nos merito ac jure reprehendant, quod, quos vivere apud Deum dicimus, ut exstinctos et perditos lugeamus, et fidem, quam sermone et voce depromimus, cordis et pectoris testimonio non probemus. Spei nostræ ac fidei prævaricatores sumus : simulata, facta, fucata videntur esse, quæ dicimus. Nihil prodest verbis scire virtutem, et factis destruere veritatem.

confirmat per librum de Mortalitate,

622 *Ut vero vita functos fideles minime deflendos esse docet, ita nec vivis pestilentiam illam, præsentemque mortem pertimescendam; sed desiderandam potius et veluti divinum munus amplectendam esse ostendit; quippe quæ innumeris calamitatibus ac periculis subductos ad æterna gaudia transmittit. Id autem eo argumentorum pondere, ea sermonis gravitate simul et suavitate, iisque sententiis exsecutus est, ut nihil præterea in hoc genere merito desideres, nec minus Viri eloquentiam, quam pietatem ac religionem mireris. Longum foret singula referre, neque id hujus loci est : juverit tamen aliqua specimina dedisse, ex quibus ipsius de hac pestilentia, quam multi tantopere formidabant, animi sensum, firmamque fidem ac spem, atque hinc ortum æternæ vitæ desiderium et mortalis contemptum liceat cognoscere.* Regnum Dei, *inquit,* fratres dilectissimi, esse cœpit in proximo, præmium vitæ, et gaudium salutis æternæ, et perpetua securitas, et possessio paradisi nuper amissa, mundo transeunte jam veniunt; jam terrenis cœlestia, et magna parvis, et caducis æterna succedunt. Quis hic anxietatis et sollicitudinis locus est? Quis inter hæc trepidus et mœstus est, nisi cui spes et fides deest?

E

de defectu fidei

623 Ejus est enim mortem timere, qui ad Christum nolit ire : ejus est ad Christum nolle ire, qui se non credat cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim, justum ex fide vivere. Si justus es, et fide vivis, si vere in Christum credis, cur non cum Christo futurus, et de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum voceris, amplecteris, et quod diabolo careas, gratularis. *Et rursus, postquam Christi de æterno gaudio promisso retulisset;* Cum ergo, *prosequitur,* Christum videre gaudere sit, nec possit esse gaudium nostrum, nisi cum viderimus Christum; quæ cæcitas animi, quæve dementia est amare pressuras et pœnas et lacrymas mundi, et non festinare potius ad gaudium, quod numquam potest auferri? Hoc autem fit, fratres dilectissimi, quia fides deest; quia nemo credit vera esse, quæ promittit Deus, qui verax est, cujus sermo credentibus æternus et firmus est.

F

nonnullos arguens,

624 Si tibi vir gravis et laudabilis aliquid polliceretur, haberes utique pollicenti fidem, nec te falli aut decipi ab eo crederes, quem stare in sermonibus atque in actibus suis scires. Nunc Deus tecum loquitur; et tu mente incredula perfidus fluctuas; Deus tibi de hoc mundo recedenti immortalitatem atque æternitatem pollicetur; et tu

AUCTORE C. S.

A tu dubitas? Hoc est Deum omnino non nosse; hoc est Christum, credentium Dominum et Magistrum peccato incredulitatis offendere; hoc est in Ecclesia constitutum, fidem in domo fidei non habere. *Ex hisce aliisque sic statuit:* Gratulari magis oportet, et temporis munus amplecti, quod, dum nostram fidem fortiter promimus, et labore tolerato, ad Christum per angustam Christi viam pergimus, præmium vitæ ejus et fidei, ipso judicante, capiamus. Mori plane timeat, sed qui ex aqua et Spiritu non renatus, gehennæ ignibus mancipatur. Mori timeat, qui non Christi cruce et passione censetur...

et ex mortalis vitæ miseriis

625 Multi ex nostris in hac mortalitate moriuntur; hoc est, multi ex nostris de seculo liberantur. Mortalitas ista, ut Judæis et gentilibus et Christi hostibus pestis est, ita Dei servis salutaris excessus est. Hoc, quod sine ullo discrimine generis humani cum injustis moriuntur et justi, non est, quod putetis, bonis et malis interitum esse communem. Ad refrigerium justi vocantur, ad supplicium rapiuntur injusti. Datur velocius tutela fidentibus, perfidis pœna. *Hæc erat Sancti in Christum fiducia, hæc fides, et de peste, aliis tam horrida, existimatio. Quid vero* B *de hac vita, cujus amor multos retinebat, ipse sentiret, accipe:* Ceterum quid aliud in mundo, quam pugna adversus diabolum quotidie geritur, quam adversus jacula ejus et tela conflictationibus assiduis dimicatur? Cum avaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressus est, cum carnalibus vitiis, cum illecebris sæcularibus assidua et molesta luctatio est. Obsessa mens hominis, et undique diaboli infestatione vallata, vix occurrit singulis, vix resistit.

quos mors tollit, probans pestem

626 Si avaritia prostrata est, exsurgit libido. Si libido compressa est, succedit ambitio. Si ambitio contempta est, ira exasperat, inflat superbia, vinolentia invitat, invidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscindit. Cogeris maledicere, quod divina lex prohibet, compelleris jurare, quod non licet. Tot persecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus urgetur; et delectat hic inter diaboli gladios diu stare, cum magis concupiscendum sit et optandum, ad Christum, subveniente velocius morte, properare *etc. Præter hæc etiam alia commoda ex hac ista recenset, propter quæ eam velut divinum munus amplectendam esse, solidis rationibus demonstrat. Et inter cetera quidem ait:* Improvidi et ingrati C sumus, fratres dilectissimi, ad divina beneficia; nec, quid nobis conferatur, agnoscimus. Excedunt, ecce, in pace tutæ cum gloria sua virgines, venientis antichristi minas et corruptelas et lupanaria non timentes; pueri periculum lubricæ ætatis evadunt, ad continentiæ atque innocentiæ præmium feliciter perveniunt.

velut Dei munus amplectendam esse.

627 Tormenta jam non timet delicata matrona, metum persecutionis et manus cruciatusque carnificis moriendi celeritate lucrata. Pavore mortalitatis et temporis accenduntur tepidi, constringuntur remissi, excitantur ignavi, desertores compelluntur, ut redeant; gentiles coguntur, ut credant, vetus fidelium populus ad quietem vocatur; ad aciem recens et copiosus exercitus robore fortiore colligitur, pugnaturus sine metu mortis, cum prælium venerit, qui ad militiam tempore mortalitatis accedit. Quid deinde illud, fratr. dilectiss. quale est, quam necessarium, quod pestis ista et lues, quæ horribilis et feralis videtur, explorat justitiam singulorum et mentes humani generis examinat; an infirmis serviant sani, an propinqui cognatos pie diligant, an misereantur servorum languentium domini, an deprecantes ægros non deserant medici, an feroces violentiam suam comprimant, an rapaces avaritiæ furentis insatiabilem semper ardorem vel metu mortis exstinguant, an cervicem flectant superbi, an audaciam leniant improbi, an pereuntibus caris, vel sic aliquid divites indigentibus largiantur, et donent sine herede morituri. Ut nihil aliud mortalitas ista contulerit, hoc Christianis et Dei servis plurimum præstitit, quod martyrium cœpimus libenter appetere, dum mortem discimus non timere. Exercitia sunt nobis ista, non funera; dant animo fortitudinis gloriam, contemptu mortis præparant ad coronam.

Episcopus quidam ob amorem vitæ

628 *Æquo longior essem, si singula sanctissimi Præsulis hujusmodi eximia sensa prosequerer: attamen lectori non ingratum fore duxi, si alterius episcopi exemplum, quo Sanctus nonnullorum ignaviam, qui modo de persecutione, modo de lue querebantur, redarguit; quodque ex eo in S. Augustini Hipponensis Vita cap.* V, *num.* 59 *apud nos tomo* VI *Augusti, tamquam sancto huic doctori notum, retulit S. Possidius, hic quoque recenserem. Sic igitur habet:* Denique ut manifestius divinæ providentiæ indicia clarescerent, E quod Dominus præscius futurorum suis consulat ad veram salutem; cum quidam de collegis et consacerdotibus nostris infirmitate defessus, et appropinquante jam morte sollicitus, commeatum (*id est, longiorem vitam et sanitatem*) sibi precaretur, adstitit deprecanti, et jam pæne morienti juvenis, honore et majestate venerabilis, statu cessus et clarus aspectu, et quem assistentem sibi vix posset humanus aspectus oculis carnalibus intueri, nisi quod talem videre jam poterat de sæculo recessurus.

divinitus increpitus.

629 Atque ille non sine quadam animi et vocis indignatione infremuit, et dixit: Pati timetis, exire non vultis; quid faciam vobis? Increpantis vox est (*prosequitur Sanctus noster*) et monentis, qui de persecutione sollicitis *, de accersitione securis *, non consentit ad præsens desiderium, sed consulit in futurum. Audivit frater noster et collega moriturus, quod ceteris diceret: nam qui moriturus audivit, ad hoc audivit, ut diceret: audivit non ille sibi, sed nobis; nam quid sibi disceret, jam recessurus? Didicit immo nobis remanentibus, ut, dum sacerdotem, qui commeatum petebat, increpitum esse F comperimus, quod nobis expediat, agnosceremus. *Quod ad tempus scripti Operis spectat, ex iis, quæ num. 626 et sequenti ex eo retulimus, satis liquet, istud in Ecclesiæ pace, aut saltem sopita persecutione compositum fuisse. Hinc illud aliqui probabiliter referunt ad imperium Valeriani, qui Gallo ac Volusiano ex communiori sententia circa mensem Maium anni 253, nec diu post etiam Æmiliano, occisis, imperator creatus est, et sub quo Ecclesia paucis annis satis tranquilla pace gavisa est.*

* *forte* sollicitus

* *forte* securus

Liber hic a veteribus laudatus.

630 *Præter SS. Pontium ac Possidium supra laudatos, prædicti libri de Mortalitate pariter meminere, eumdemque* S. Cypriano *adscribunt S. Hieronymus, vel Eusebius in Chronico, et S. Augustinus, variis in locis testimonia ex eo deprompta contra Pelagianos ac Semi-pelagianos producens. Suffecerit unum et alterum hujus locum assignasse. In libro de Prædestinatione Sanctorum, cap.* XIV *novissimæ editionis Parisiensis sic habet:* Scripsit librum de Mortalitate Cyprianus, multis,

AUCTORE C. S.

tis, ac pene omnibus, qui Ecclesiasticas litteras amant, laudabiliter notum. *In epistola vero* CCXVII *ad Vitalem, cap.* VI *ex adversariorum principiis veluti absurdum infert, librum illum reprobandum fore;* Totusque, *inquiens,* ille de Mortalitate liber gloriosissimi martyris Cypriani reprobandus et abjiciendus est, in quo tota ejus intentio est, ut sciamus, bonis fidelibus gratulandum esse morientibus, quando hujus vitæ tentationibus auferuntur, deinceps in beatissima securitate mansuri. *Ceterum responsum non meretur Christophorus Sandius, seculi proxime elapsi Arianus, qui, teste Pearsonio, levissimo, imo, nullo argumento ductus, eximium istud Opusculum, quale nunc exstat, inter supposititia rejiciendum esse deliravit. Consuli potest prædictus Pearsonius in Annalibus ad annum* 252, *num.* 17, *ubi inanem ipsius objectionem solide refutavit.*

Scribit librum

631 *Alterum* S. Cypriani *Opus S. Pontius post mox memoratum recensuit his verbis:* Unde sic misericordiam... disceremus? *quibus librum* de Opere et Eleemosyna *sine dubio designavit. Hunc pariter in pace Ecclesiæ scriptum esse, argumento est ejusdem clausula, quæ nullam persecutionem tum fuisse insinuat, atque ita habet:* Si

B

expeditos, si celeres, si in hoc operis agone currentes, dies nos vel redditionis, vel persecutionis invenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad præmium deerit. In pace vincentibus coronam candidam pro operibus dabit, in persecutione purpuream pro passione geminabit. *Hæc ibi; nec ullum in eo occurrit persecutionis tum vigentis vestigium; unde colligimus, hunc quoque librum probabiliter sub Valeriano compositum esse. Scriptionis argumentum, quod ipse libri titulus satis indicat, S. Hieronymus in epistola* LIV, *alias* XXVI, *ad Pammachium sic breviter exposuit:* Quantas vires habeat misericordia, et quibus donanda sit præmiis, et beatus Cyprianus grandi volumine prosequitur, et Danielis consilium probat, qui regem impiissimum, si se audire voluisset, scit pauperum sustentatione salvandum.

de Opere et eleemosyna:

632 *De eodem Opere etiam meminit S. Augustinus in libro contra duas epistolas Pelagianorum, cap.* X, *et lib.* II *contra Julianum, cap.* VIII, *quorum priori loco* Epistola de Opere et eleemosynis, *posteriori item* Epistola de eleemosynis *vocatur. Eumdem præterea laudarunt patres concilii Ephesini generalis, sub Cælestino I Papa celebrati, in cujus Actione* I *apud Labbeum tom.* III

C

Concil., col. 511 *illius exordium Græce versum exstat sub titulo, qui ibidem col.* 512 *Latine sic habet:* Cypriani beatissimi episcopi et martyris ex Tractatu de eleemosyna. *Plura de hoc libro, qui Auctore suo, ejusque pietate vere dignus est, non addo præter unum locum, in quo vetus eleemosynas in ecclesiis largiendi, panemque, qui in Sacrificio consecraretur, offerendi usus, in Carthaginensi ecclesia tum observatus fuisse indicatur.*

vetus Ecclesiæ usus ex eo observatus.

633 *Sanctus enim in eo aliquarum avaritiam redarguens, sic ait:* Locuples et dives es; et Dominicum celebrare te credis, quæ corban omnino non respicis; quæ in Dominicum sine sacrificio venis, quæ partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis. Intuere in Evangelio viduam, præceptorum cœlestium memorem, inter ipsas pressuras et angustias egestatis operantem, in gazophylacium duo, quæ sola sibi fuerant, minuta mittentem... Pudeat divites sterilitatis atque infidelitatis suæ, Vidua, et vidua inops, rebus dives in opere invenitur: cumque universa, quæ dantur, pupillis et viduis conferantur, dat illa, quam oportebat accipere. *Pro* D corban *Pamelius et Felhs* corbonam *legunt, quod ejusdem significationis est, et pro thesauro oblationum, vel pro ipsis oblatis eleemosynis accipitur. Dominicum modo pro die Dominica, modo pro Sacrificio, modo etiam pro ecclesia a veteribus usurpatum fuit, ut ex hoc etiam loco patet. De more autem panis a fidelibus laicis in Sacrificii usum offerendi consuli inter ceteros potest Pamelius in Annotatis ad hunc ipsum locum.*

§ XXXVII. S. Stephanum Papam rogat, ut Marcianum Arelatensem episcopum deponi jubeat: scribit adversus Basilidem et Martialem episcopos lapsos in Hispania: Florentium Pupianum criminatorem redarguit.

E

S. Stephanum per litteras rogat,

Diximus supra § 32, *S. Cornelio Centumcellis in Hetruria martyrio coronato S. Lucium in Romanam S. Petri Cathedram successisse. Lucio similiter per martyrium sublato suffectus est S. Stephanus; quod anno* 253 *innectendum esse, Boschius noster tom. I Augusti, ad diem* 2 § 2 *cum communiori sententia statuit, quam etiam nos sequimur. Dubium non est, quin* S. Cyprianus *cum ceteris provinciæ suæ episcopis ad hunc sanctum Pontificem, sicuti ad duos præcedentes fecerat, litteras transmiserit, ut suum ipsi electionem gratularetur, et Pontificatum agnosceret: verum hæ litteræ ad nos non pervenerunt. Prima quæ a Sancto nostro ad Stephanum scripta exstat,* LXVII *est inter Cyprianicas, quam laudatus Boschius noster post Pearsonium non ante annum* 254 *missam esse merito censuit; quia in ea dicuntur multi e lapsis* annis istis superioribus excessisse sine pace*: cui malo ut imposterum occurreretur, laudata epistola est, ut jam exponemus.*

ut Marcianum Arelatensem.

635 *Marcianus Arelatensis in Narbonensi Gallia episcopus, Novatiani hæresim secutus, lapsis omnibus, ut ut sincere pœnitentibus, et Ecclesiam cum gemitu, lacrymisque pulsantibus, pacem impie negaverat; nec ullam eis veniæ spem hic* F *superesse volebat, licet Romani Pontifices, omnesque per orbem Catholici antistes contrarium decrevissent. Hinc factum, ut superioribus annis multi ex pœnitentibus istis sine absolutione paceque Ecclesiæ excesserint, multique etiam tum sic morerentur. Neque hanc impietatem suam dissimulabat Marcianus; sed palam gloriabatur, jactabatque, se Novatiano adhærere; nec a ceteris episcopis excommunicatum esse, sed sese ipsum ab eorum communicatione sponte sua segregasse. Non poterant reliqui Galliarum episcopi tantam Marciani pervicaciam, tantamque Dominici gregis stragem sine dolore intelligere; ideoque ad S. Stephanum litteras dederunt, ut pro suprema auctoritate sua pereuntibus Christianis provideret, et auctorem mali compesceret.*

episcopum hæreticum,

636 *Inter ceteros vero Faustinus Lugdunensis in Gallia Celtica episcopus, hac super re semel atque iterum etiam ad* S. Cyprianum *scripserat, ejusque consilium, et, si quam ferre posset, opem flagitaverat.*

AUCTORE C. S.

A *flagitaverat. Hic autem rei indignitate ac tot pœnitentium periculo commotus, per laudatam epistolam ad S. Stephanum recurrit, rogavitque, ut Apostolicas litteras in Gallias ocyus destinaret, quibus Marcianum exauctorari, aliumque in ejus sedem suffici juberet. Epistolæ initium sic habet :* Cyprianus Stephano fratri salutem. Faustinus collega noster Lugduni consistens, frater carissime, semel atque iterum mihi scripsit, significans ea, quæ etiam vobis scio utique nuntiata tam ab eo, quam a ceteris coepiscopis nostris in eadem provincia constitutis, quod Marcianus Arelate consistens Novatiano sese conjunxerit, et a Catholicæ Ecclesiæ unitate atque a corporis nostri et sacerdotii consensione discesserit, tenens hæreticæ præsumptionis durissimam pravitatem, ut servis Dei, pœnitentibus et dolentibus, et Ecclesiam lacrymis et gemitu et dolore pulsantibus, divinæ pietatis et lenitatis paternæ solatia et subsidia claudantur ; nec ad fovenda vulnera admittantur vulnerati; sed sine spe pacis et communicationis relicti, ad luporum rapinam et prædam diaboli projiciantur.

per cujus impietatem multi

637 Cui rei nostrum est consulere et subvenire, frater carissime, qui divinam clementiam cogitantes, et gubernandæ Ecclesiæ librum tenentes, sic censuram vigoris peccatoribus exhibemus, ut tamen lapsis erigendis, et curandis B vulneratis, bonitatis et misericordiæ divinæ medicinam non denegemus. *Mox, quid facto opus existimet, subdit;* Quapropter, *inquiens*, facere te oportet plenissimas litteras ad coepiscopos nostros in Galliis constitutos, ne ultra Marcianum pervicacem et superbum, et divinæ pietatis ac fraternæ salutis inimicum, collegio nostro insultare patiantur, quod necdum videatur a nobis abstentus, qui jam pridem jactat et prædicat, quod Novatiano studens, et ejus pervicaciam sequens, a communicatione se nostra segregaverit; cum Novatianus ipse, quem sequitur, olim abstentus, et hostis Ecclesiæ indicatus sit.

sine pace obierant

638 *Et iterum aliquibus interjectis, sic prosequitur :* Quam vanum est, frater carissime, ut Novatiano nuper retuso et refutato, et per totum orbem a sacerdotibus Dei abstento, nunc adulatores adhuc nobis patiamur illudere, et de majestate ac dignitate Ecclesiæ judicare. Dirigantur in provinciam et ad plebem Arelate consistentem a te litteræ, quibus abstento Marciano, alius in locum ejus substituatur, et grex Christi, C qui in hodiernum ab illo dissipatus et vulneratus contemnitur, colligatur. Sufficiat multos illic ex fratribus nostris annis istis superioribus excessisse sine pace ; vel ceteris subveniatur, qui supersunt, qui et diebus ac noctibus ingemiscunt, et divinam ac paternam misericordiam deprecantes, solatium nostræ opitulationis exposcunt.

exauctorari jubeat.

639 *Pergit deinde variis rationibus sententiisque e sacra Scriptura petitis S. Stephano persuadere, ut, deposito Marciano, periclitanti ipsius gregi succurrat. Inter cetera etiam SS. Cornelii Luciique auctoritatem, honoremque adducit, qui applaudentibus omnibus per totum mundum Catholicis episcopis, pacem lapsis pœnitentibus dandam decreverunt, quam hæreticus ille tam crudeliter recusabat. Denique veluti de sancti Pontificis ad sua postulata assensu jam certus, in epistolæ fine petit :* Significa plane nobis, quis in locum Marciani Arelate fuerit substitutus, ut sciamus, ad quem fratres nostros dirigere, et cui scribere debeamus. *Quid porro hac in causa egerit S. Stephanus, incompertum est; dejectum tamen ab eo e sede sua fuisse Marcianum, laudatus Boschius noster, aliique id argumento esse putant, quod ejus nomen in antiquis ecclesiæ Arelatensis diptychis, a Mabillonio tomo* III *Analectorum, pag.* 432 *editis, non legatur. Ad Joannis Launoyii objectiones, quibus hanc epistolam* S. Cypriano *adjudicavit, necesse non est, ut respondeam : cum eæ ab eruditis merito rejiciantur, ad easque jam responderit Pearsonius in Annalibus ad annum* 254, *Tillemontius, aliique.*

Basilidem et Martialem exauctoratos episcopos.

640 *Circa idem circiter tempus referri solet Martialis et Basilidis causa, de qua nonnulla S. Stephanum inter Sanctumque* Cyprianum *dissensio intercessit. Illorum unus erat Legionensis atque Asturicensis, alter Emeritensis in Hispaniis episcopi: sed uterque libellaticus, aliisque præterea criminibus inquinatus. Nam Basilides e morbo decumbens, Deum blasphemaverat : Martialis vero præter turpia et lutulenta convicia, in gentilium collegio frequentata, ibidem etiam filios suos exterarum gentium more tumulaverat, actisque publice habitis apud procuratorem ducenarium, obtemperasse se idololatriæ et Christum negasse, fuerat confessus. Ob hæc aliaque multa ac gravia crimina episcopatu suo a plebe et vicinis episcopis* E *dejecti fuere, in eorumdemque locum Sabinus et forte etiam Felix suffecti et ordinati. Et Basilides quidem exauctorationem illam satis æquo animo primo tulisse videtur; cum hic, teste* S. Cypriano *in epistola* LXVIII, episcopatum pro conscientiæ suæ vulnere sponte deponens, ad agendam pœnitentiam conversus sit, Deum deprecans, et satis gratulans, si sibi vel laico communicare contingeret.

in sedes suas restitui molientes,

641 *Sed sive eam pœnitentiam humilitatemque simulaverit, sive mentem deinde mutarit, postea Romam ad S. Stephanum recurrit, ab eoque sedi suæ restitutus est, quod et Martialem fecisse, impetrasseque omnino verisimile est; licet* S. Cyprianus *id tam clare non asserat, sed eum ad episcopatum suum retinendum* fallacia *usum esse tantum dicat. Ea res utriusque diœcesis plebem, vicinosque episcopos non parum turbavit, et ut in hujusmodi contentionibus solet, in duas partes divisit, quarum una Martialem ac Basilidem tamquam jure meritoque depositos aversabatur, alia tamquam Pontificia auctoritate restitutos recipiebat. Qui e priori parte stabant, Felicem ac Sabinum, eos ipsos forte, quos in priorem locum suffectos diximus, cum litteris rem totam com-* F *plectentibus, quibus suas etiam Felix alter Cæsaraugustanus, ut apparet, episcopus addidit, Carthaginem ad* S. Cyprianum *destinarunt, rogaruntque, ut suo ille* vel solatio vel auxilio *sese adjuvaret.*

Sanctus ab iis arceri curat, ratus

642 *Celebrabat tum* S. Cyprianus *concilium, ad quod* 36 *episcopi, Carthaginensis sedis suffraganei, convenerant; in quo cum laudatæ litteræ lectæ, legatique auditi fuissent, visum est omnibus, Martialem ac Basilidem ob prædicta crimina merito exauctoratos, Sabinumque et Felicem illis legitime substitutos fuisse; ideoque hos in sedibus suis confirmandos, illos vero ab iisdem omnino arcendos, nec communicandum cum iis imposterum esse. Hanc sententiam suam sanctus Metropolita et triginta illi et sex episcopi per epistolam* LVIII, *cui omnium nomina præfixa sunt,* Felici presbytero et plebibus consistentibus apud Legionem et Asturicæ, item Lælio diacono et plebi Emeritæ consistentibus remiserunt. *Rationem autem hanc allegant :* Cum manifestum sit,

ejusmodi

AUCTORE C. S.

ejusmodi homines nec ecclesiæ Christi posse præesse, nec Deo Sacrificia offerre debere; maxime cum jam pridem nobiscum et cum omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis etiam Cornelius collega noster, sacerdos pacificus ac justus, et martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreverit ejusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi.

S. Stephano impositum fuisse,

643 *Quod ad S. Stephanum pertinet, respondent, eum deceptum fuisse; nec impostoribus suam fallaciam prodesse debere.* Nec rescindere, *inquiunt,* ordinationem (*Sabini*) jure perfectam potest, quod Basilides post crimina sua detecta, et conscientiam etiam propria confessione nudatam,. Romam pergens, Stephanum, collegam nostrum, longe positum et gestæ rei ac veritatis ignarum fefellit, ut exambiret reponi se injuste in episcopatum, de quo fuerat jure depositus. Hoc eo pertinet, ut Basilidis non tam abolita sint, quam cumulata delicta; ut ad superiora peccata ejus etiam fallaciæ et circumventionis crimen accesserit. Neque enim tam culpandus est ille, cui negligenter obreptum est, quam hic execrandus,
B qui fraudulenter obrepsit. Obrepere autem si hominibus Basilides potuit, Deo non potest. *De Martiale quoque subdunt:* Sed nec Martiali potest profuisse fallacia, quo minus ipse quoque delictis gravibus involutus episcopatum tenere non debeat, quando et Apostolus moneat et dicat: Episcopum oportet esse sine crimine, quasi Dei dispensatorem. *Porro ex adductis locis Eminentissimus Baronius, Tillemontius, aliique sine ullo scrupulo admittunt, sancto Pontifici Stephano a Basilide et Martiale, aut certe ab horum priore fraudulenter impositum, restitutionemque sedium suarum per obreptionem impetratam fuisse, quemadmodum* S. Cyprianus *clare asseverat.*

quod non omnino certum est.

644 *Contra vero Boschius noster loco supra laudato omnem obreptionis negligentiæque suspicionem a sancto illo Pontifice amoliri conatur, dubiumque facit, utri e duobus Sanctis, Stephano, an* Cypriano *potius impositum fuerit. Verum de his aliisque huc spectantibus ipse loco citato consuli potest; id unum hic observo,* S. Cyprianum *Romani Pontificis in ceteros episcopos auctoritatem, quam in Marciani Arelatensis episcopi causa imploravit, in hoc quoque agnovisse: cum alioquin ad obreptionem recurrere non debuisset, ut Basi-*
C *lidi episcopatum suum immerito restitutum probaret. Ceterum quem finem hæ turbæ Hispanicæ habuerint, nemo veterum tradidit; nec apud neotericos de eo aliquid certi reperi. Vide tamen, si lubet, laudatum Boschium in S. Stephano, Cardinalem Aguirrium tom.* I *Collectionis maximæ Conciliorum Hispaniæ, dissert.* XIV, *excursu* 3 *ad epist. S. Sixti; et Pinium tom.* II *Augusti, die* 6, § 5 *in Commentario prævio ad Martyrium ejusdem S. Sixti Pontificis martyris, ubi de illius epistolæ auctoritate actum est.*

Adversus Pupiani, qui nec episcopus,

645 *Hisce duabus epistolis subjungimus et aliam* LXIX, *quam justa suæ famæ suique episcopatus defensio sancto Antistiti nostro scribendam suasit. Est ea apologetica contra Florentii Pupiani calumnias, quam anno 254 vel 255 scriptam fuisse ex eo patet, quod Sanctus annum sextum episcopatus sui in illa numeret, quo illum anno 248 vel 249 initiatum esse, § 5 probavimus. An Florentius ille Pupianus episcopus fuerit, dubitavit Pamelius ob præfixum fratris in epigrapha nomen; sic enim legitur:* Cyprianus, qui et Thascius, Florentio, cui et Pupiano, fratri salutem. D
Africanum episcopum illum Pearsonius quoque credidit, non alio, quantum apparet, argumento. Verum sola fratris *compellatio dignitatem illam minime insinuat; nec quidquam in tota epistola occurrit, quod eam ipsi vindicet; quin potius Sanctus in ea sic loquitur, ut cum rebelli contemnendoque subdito episcopum agere decet; nihilque obstat, quo minus laicus aliquis, sed eminentioris conditionis vel auctoritatis fuisse credatur.*

nec confessor fuisse videtur,

646 *Non magis certum est, quod de confessionis illius tempore persecutionis gloria laudati Pamelius ac Pearsonius crediderunt, serio dicta rati, quæ Sanctum per ironiam dixisse alii arbitrantur, dum in eadem epistola ad Puppianum ait:* Ne forte claritatis, et martyrii tui dignitas nostra communicatione maculetur *(animadverto te)* in mores nostros diligenter inquirere. *Et rursus post multa:* Persecutio enim veniens te ad summam martyrii sublimitatem provexit. *Sed ironice hæc accipienda esse, verisimile facit, quod posteriori loco mox subdit,* Me autem, *inquiens,* proscriptionis onere depressit *(eadem persecutio)*; cum publice legeretur: « Si quis tenet vel pos- » sidet de bonis Cæcilii Cypriani, episcopi E
» Christianorum: » ut etiam, qui non credebant Deo Episcopum constituenti, vel diabolo crederent Episcopum proscribenti. Nec hæc jacto, sed dolens profero, cum te judicem Dei constituas et Christi. *Hæc sane ignaviam exprobrantis potius sunt, quam confessionem laudantis.*

criminationes

647 *Id ipsum sub finem epistolæ satis significat, dum ait:* De iis autem, quæ tu egisti vel in persecutione, vel in pace, stultum est, ut velim te judicare, quando tu magis judicem te nostri constitueris. *Ironia igitur, quam etiam alias in hac eadem epistola ab eo adhibitam fuisse videbimus, Sanctus usus videtur, dum sublimitatem martyrii Pupiani prædicavit. Porro ut ad scribendi causam argumentumque veniamus, Pupianus ille ante exortam Decii persecutionem in* S. Cypriani *communione vixerat, ejusdemque legitimum episcopatum agnoverat; at deinde dum Sancti obtrectatoribus nimis faciles aures præberet, ab eodem se, veluti a profano contaminatoque homine, segregavit. Obtrectatores illos fuisse e Felicissimi asseclis, qui lapsis omnibus sine prævia pœnitentia pacem temere impertiebantur, colligitur ex his, quæ Sanctus ibidem sic habet:* Prævaluit autem apud te contra divinam sententiam, et contra conscientiam nostram, fidei suæ F
viribus nixam, inimicorum et malignorum commentum; quasi apud lapsos et prophanos et extra Ecclesiam positos, de quorum pectoribus excesserit Spiritus sanctus, esse aliud possit, nisi mens prava, et fallax lingua, et odia venenata, et sacrilega mendacia.

Sanctus se defendit,

648 *Quibus vero probris schismatici illi Episcopum suum prosciderint, Sanctus non edicit, dixisse contentus, ea* infanda, turpia, etiam gentilibus exsecranda *fuisse. Hisce criminationibus infatuatus Pupianus, omnes, qui cum* S. Cypriano *communicabant, pro excommunicatis habebat; eoque devenerat arrogantiæ, ut sanctum Præsulem de objectis criminibus per litteras compellaret, negaretque sese ipsius episcopatum agniturum, nisi ea apud se purgasset. Tanta impudentissimi hominis audacia, qua sese Episcopi judicem constituerat, Sanctum, qui ad criminationes diu siluerat, ad sui suique episcopatus defensionem denique induxit. Scripsit ergo laudatam epistolam* LXIX, *in qua acri stylo causam suam sic egit, ut dignitatis*

A *tis suæ memor, objecta crimina singulatim refutare passim contempserit, nec nisi Dei judicium ac Ecclesiæ suffragium pro integritate sua comprobanda adversus maledicos illos protulerit, eosdemque divinis comminationibus ad officium suum revocare conatus sit.*

et superbum hominem

649 *Superbiam tamen Pupiani, quam hic sibi inter cetera objecerat, contundere, instituit.* Quod vero dixisti, *ait*, sacerdotes humiles esse debere, quia et Dominus et Apostoli ejus humiles fuerunt; humilitatem meam et fratres omnes et gentiles quoque optime norunt et diligunt, et tu quoque noveras et diligebas, cum adhuc in Ecclesia esses, et mecum communicares. Quis autem nostrum longe est ab humilitate, utrumne ego, qui quotidie fratribus servio, et venientes ad ecclesiam singulos benigne et cum voto et gaudio suscipio, an tu, qui te ipsum episcopum Episcopi, et judicem Judicis ad tempus a Deo dati constituis; cum Dominus Deus in Deuteronomio dicat: « Et homo quicumque fecerit in » superbia, ut non exaudiat, sacerdotem et ju» dicem, quicumque fuerit in diebus illis, morie» tur homo ille » *etc. Subdit et sacræ Scripturæ sententias, quibus insani hominis arrogantiam* B *retundat, eumque de debita episcopis reverentia admoneat.*

pro meritis spernens,

650 *Deinde eleganti, sed acri ironia illum sic aggreditur:* Quis enim hic est superbiæ tumor, quæ arrogantia animi, quæ mentis inflatio, ad cognitionem suam præpositos et sacerdotes vocare; ac nisi apud te purgati fuerimus, et sententia tua absoluti, ecce jam sex annis et nec fraternitas habuerit Episcopum, nec plebs præpositum, nec grex pastorem, nec ecclesia gubernatorem, nec Christus antistitem, nec Deus sacerdotem? Subveniat Pupianus, et sententiam dicat, et judicium Dei et Christi in acceptum referat, ne tantus fidelium numerus, qui sub nobis accersitus est, sine spe salutis et pacis exisse videatur; ne novus credentium populus nullam per nos consecutus esse baptismi et Spiritus sancti gratiam judicetur; ne tot lapsis et pœnitentibus pax data et communicatio nostra examinatione concessa, judicii tui auctoritate solvatur. Annue aliquando, et dignare pronuntiare de nobis, et episcopatum nostrum cognitionis tuæ auctoritate firmare, ut Deus et Christus ejus agere tibi gratias possint, quod per te sit Antistes et Rector altari eorum pariter et plebi restitutus.

et acriter castigans,

C 651 *Simili modo ad scrupulum, in quem de illius episcopatu inciderat Pupianus, quemque sibi eximi postulaverat,* Cyprianus *respondit.* Dixisti sane, *ait*, scrupulum tibi esse tollendum de animo, in quem incidisti. Incidisti, sed tua credulitate inreligiosa: incidisti, sed tua mente et voluntate sacrilega; dum incesta, dum impia, dum nefanda contra Fratrem, contra Sacerdotem facile audis, libenter credis, aliena mendacia quasi propria et privata defendis. *Nec aliud ad hunc scrupulum reponit, quam omnium Ecclesiæ ordinum faventem sibi consensum; ac denuo nova ironia usus subjicit.* Nisi si omnes isti communicantes mecum, secundum quod scripsisti, polluto nostro ore polluti sunt, et spem vitæ æternæ communicationis nostræ contagione perdiderunt; Pupianus solus integer, inviolatus, sanctus, pudicus, qui nobis miscere se noluit, in paradiso atque in regno cœlorum solus habitabat.

conditiones quibus ad communionem suam

652 *Objecerat præterea Pupianus, Africanam ecclesiam* Cypriani *culpa schismate laborare; quam criminationem similiter contemnens, respondet:* Scripsisti quoque, quod ecclesia nunc propter me portionem sui in disperso habeat; quando omnis Ecclesiæ populus et collectus sit et adunatus, et individua concordia sibi junctus; soli illi foris remanserint, qui, etsi intus essent, ejiciendi fuerant. *Plura studiosus lector in ipsa epistola reperiet, quæ, ne longior sim, prætereo. Non possum tamen omittere, quæ in fine epistolæ habet, ubi superbo isti homini, qui sese illius judicem constituerat, conditiones proponit, quibus ad communicationem Ecclesiæ admitti posset, simulque suam Deum consulendi ac perpetuo sacrificandi consuetudinem, frequentesque visiones et revelationes cœlestes commemorat.*

AUCTORE C. S.

admitti possit, proponit,

653 *Sic itaque habet:* Quam ob rem, frater, si majestatem Dei, qui sacerdotes ordinat, cogitaveris; si Christum, qui arbitrio et nutu ac præsentia sua et præpositos ipsos et Ecclesiam cum præpositis gubernat, aliquando respexeris; si de innocentia sacerdotum non humano odio, sed divino judicio credideris; si temeritatis et superbiæ atque insolentiæ tuæ agere vel sero pœnitentiam cœperis; si Deo et Christo ejus, quibus servio, et quibus puro atque immaculato ore Sacrificia et in persecutione pariter et in pace indesinenter offero, plenissime satisfeceris; E communicationis tuæ poterimus habere rationem, manente tamen apud nos divinæ censuræ respectu et metu, ut prius Dominum meum consulam, an tibi pacem dari, et te ad communicationem Ecclesiæ suæ admitti, sua ostensione et admonitione permittat.

et cœlestes minas intentat.

654 Memini enim, quid jam mihi sit ostensum, immo quid Servo obsequenti et timenti de Dominica et divina auctoritate præceptum; qui inter cetera, quæ ostendere et revelare dignatus est, et hoc addit: Itaque qui Christo non credit Sacerdotem facienti, et postea credere incipiet Sacerdotem vindicanti. Quamquam sciam, somnia ridicula et visiones ineptas quibusdam videri; sed utique illis, qui malunt contra sacerdotes credere, quam Sacerdoti. Sed nihil mirum; quando de Joseph fratres sui dixerunt: « Ecce » somniator ille venit; nunc ergo venite, occi» damus illum; » et somniator postea, quod somniaverat, consecutus sit, et occisores ac venditores confusi sint; ut, qui verbis prius non credissent, factis postmodum crederent. *Denique epistolam cum hac comminatione claudit:* Hæc pro animi mei pura conscientia, et pro Domini et Dei mei fiducia rescripsi: habes tu litteras F meas, et ego tuas; in die judicii ante tribunal Christi utrumque recitabitur. *Ceterum quid Pupiano illo postea factum sit, ignoratur.*

§ XXXVIII. Controversia de hæreticorum baptismo exorta, Sanctus geminam synodum de ea celebrat, suamque ac collegarum sententiam ad S. Stephanum Romanum Pontificem transmittit.

Controversia de baptismo hæreticorum

Pervenimus tandem ad famosam illam de hæreticorum baptismate causam, in qua Sanctus noster exemplo suo docuit, quam periculosum

AUCTORE C. S.

losum homini sit, ut ut sancto et docto, a Romanæ Ecclesiæ traditione recedere, ut proprio aliarumve ecclesiarum sensui adhæreat. Quamquam enim propterea ab ejusdem Ecclesiæ communione nec recesserit, nec rejectus fuerit, contentionis tamen ardore abreptus aliquid humanum passus est, et errorem ab universa Ecclesia postmodum proscriptum justo acrius defendendo, integerrimæ vitæ suæ nævum aliquem inussit, quem tamen deinde aut laudabili palinodia ipse delevit, aut ubere caritatis cooperuit, aut cœlestis Pater falce passionis in eo purgavit, ut ex S. Augustino suo loco videbimus. Ut autem in hac controversia exponenda ordinate procedamus, primo loco in dissensionis exortæ tempus inquiremus; secundo in occasionem, qua nata est; tertio S. Cypriani, *quique ipsi adhærebant, circa eam sensum actaque exponemus.*

quando orta in Africa?

656 *Controversiam illam S. Stephanum inter ac* Cyprianum *nondum motam fuisse, dum hic epistolam* LXVII *de Marciano Arelatensi episcopo scriberet, ex ipsa epistola manifestum est; neque enim ipse tam idoneus Gallorum antistitum apud sanctum Pontificem patronus fuisset, neque illius epistolæ stylus sapit ceteras inter dissensionem ab eadem scriptas. Hinc, cum præcedenti § dixeri-* B *mus, eam epistolam ante annum 254 exaratam non videri, præsens controversia ante id tempus statui non potest. Deinde Boschius noster tom.* I *Augusti in Commentario prævio ad Acta S. Stephani Papæ, § 3 ostendit, epistolam Firmiliani, quæ* LXXV *est inter Cyprianicas, anno 256, imminente jam hieme scriptam esse, observatque, Firmilianum S. Stephani hac in parte adversus Afros et Orientales acta sic in ea referre, ut conceptum ex iis dolorem recentem omnino fuisse significet. Inter prædictos igitur annos memorata controversia figenda est.*

An Agrippini opinionem

657 *Baptizatos ab hæreticis baptizandos esse, dum ad Ecclesiam veniunt, Agrippinus,* S. Cypriani *in Carthaginensi cathedra decessor, non tamen proximus, ut alibi jam monuimus, primus in Africa, coacto episcoporum concilio, decrevit; eumque tanquam hujus sententiæ in ea provincia auctorem tam* S. Cyprianus *in epist.* LXXI *et* LXXIII, *quam S. Augustinus variis in locis commemorant. Morem illum contra veterem consuetudinem ab illo introductum usque ad tempus controversiæ, de qua agimus, ibidem perseverasse* S. Cyprianus *in epist.* LXXIII *ad Jubajanum indicare videtur. Sic enim ibidem loquitur :* Apud nos C autem non nova aut repentina res est, ut baptizandos censeamus eos, qui ab hæreticis ad Ecclesiam veniunt; quando multi jam anni sint et longa ætas, ex quo sub Agrippino, bonæ memoriæ viro, convenientes in unum episcopi plurimi hoc statuerint, atque exinde in hodiernum tot millia hæreticorum in provinciis nostris ad Ecclesiam conversi, non aspernati sint, neque cunctati, immo et rationabiliter et libenter amplexi sint, ut lavacri vitalis et salutaris baptismi gratiam consequerentur.

ad Cyprianum usque Afri tenuerint.

658 *At vero S. Augustinus lib.* III *de Baptismo contra Donatistas, cap.* XII *fatetur se non capere, quo pacto Sanctus ista dixerit : cum ex ipsa re gesta dicendum videatur, recentem illam consuetudinem post Aggrippinum intermissam fuisse. Sed Augustinum audiamus.* Quomodo autem dicat : « Atque exinde in hodiernum tot millia hæreticorum » etc., non video; nisi forte hoc dicat : Exinde in hodiernum; quia nulla de illis, ex quo in Ecclesia per Agrippini concilium baptizati sunt, quæstio alicujus excommunicationis (*quam* S. Cypriano *et qui cum ipso sentiebant, Romanus Pontifex jam comminatus fuerat)* exorta est. Ceterum, si permanebat ab Agrippino usque ad Cyprianum consuetudo baptizandi ab hæreticis venientes, ut quid facta sunt a Cypriano hac de re concilia? Ut quid eidem Jubajano dicit, non se rem novam facere aut repentinam, sed ab Agrippino constitutam? Cur enim Jubajanus de novitate turbaretur, ut cum per auctoritatem Agrippini sanari oporteret, si ab Agrippino usque ad Cyprianum hoc tenebat ecclesia? Cur denique tot ejus collegæ in concilio dixerunt, rationem et veritatem consuetudini præponendam, ac non potius dixerunt, eos, qui aliud facere vellent, et contra veritatem et contra consuetudinem facere? *Ita S. Augustinus.* D

Sanctus a Numidis consultus, in Synodo

659 *Sed nescio, an hæc conciliari non possint, dicendo, introductam ab Agrippino consuetudinem in Carthaginensi ac nonnullis aliis ejusdem sedis suffraganeis diœcesibus servatam, in aliis vero rejectam fuisse. Certe hac ratione* S. Cypriani *dicta, cum argumentis a S. Augustino in oppositum allatis non difficulter poterunt componi. Ut ut autem hæc se habeant, istud certum est, dubitatum hac super re in Africa fuisse, præsertim in Numidia, ex qua episcopi octodecim* S. Cypria- E num *propterea per litteras consulendum putarunt, licet ipsi Agrippini sententiam pariter sequerentur. Horum litteræ, quæ exciderunt, lectæ sunt in Carthaginensi triginta vel triginta et unius episcoporum concilio, quos sanctus Metropolita vel ea ipsa de causa tum convocaverat, vel alios congregatos penes se habebat. Atque hæc fuit prima Carthaginensis synodus sub* S. Cypriano *de hæreticorum baptismate celebrata, et dissensionis hunc inter ac S. Stephanum Papam origo.*

hæreticorum baptisma rejicit.

660 *Porro* S. Cyprianus *laudatique, qui ipsi aderant episcopi, Agrippini placito inhærentes, omnino censuere, baptismum extra Ecclesiam conferri non posse; ideoque baptizandos esse, quicumque ab hæreticis schismaticisve tincti, in Ecclesiam admitterentur, ad prædictos episcopos Numidas rescripsere. Est ea epistola* LXX *inter Cyprianicas, in cujus initio hæc leguntur :* Cum simul in concilio essemus, fratres carissimi, legimus litteras vestras, quas ad nos fecistis de iis, qui apud hæreticos et schismaticos baptizati videntur, an ad Ecclesiam Catholicam, quæ una et vera est, venientes baptizari debeant. De qua re quamquam et ipsi illic veritatem et firmitatem Catholicæ regulæ teneatis; tamen, quoniam F consulendos nos pro communi dilectione existimastis, sententiam nostram non novam promimus, sed jam pridem ab antecessoribus nostris statutam, et a nobis observatam, vobiscum pari consensione conjungimus, censentes scilicet et pro certo tenentes, neminem foris baptizari extra Ecclesiam posse, cum sit baptisma unum in sancta Ecclesia constitutum *etc.*

Contra Eusebium ac Nicephorum Callistum

661 *Non recte Eusebius præsentem controversiam exposuit, dum lib.* VII *Historiæ Ecclesiasticæ, cap.* II, *interprete Henrico Valesio dixit :* Ad hunc Stephanum Dionysius *(Alexandrinus)* primam earum, quæ de baptismo conscriptæ sunt, epistolam exaravit, cum per id tempus non mediocris controversia exorta esset, utrum eos, qui ex qualibet hæresi converterentur, baptismo purgari oporteret. Quippe antiqua consuetudo invaluerat, ut in ejusmodi hominibus sola manuum impositio cum precationibus adhiberetur. *Et mox c.* III : Primus omnium Cyprianus, qui tunc temporis Carthaginensem regebat ecclesiam, non nisi

A nisi per baptismum ab errore prius mundatos, admittendos esse censuit. *Ita ipse, sed, ut dixi, non recte, aut certe obscurius. Nam, ut verba ista præ se ferunt, dicendus esset* Cyprianus *censuisse, hæreticos, dum ad Ecclesiam venirent, ab errore seu hæresi sua per baptismum purgari oportere. Etiam longius a vero aberravit, et pejus Eusebium intellexit Nicephorus Callistus lib.* VI *Hist. Eccles., cap.* II, *scribens, sancto Antistiti nostro visum fuisse, non modo hæreticos omnes, sed et lapsos in persecutione, salutari illo lavacro expiandos esse.*

genuina Sancti sententia,

662 *Verum longe aliam fuisse Sancti cum Stephano controversiam, aliamque ejusdem de baptismo sententiam, indubitatum est, ut ostendere aggredior. In primis, quid* S. Cyprianus *in lapsis reconciliandis observatum voluerit, in epistolis* IX, *et quinque sequentibus diserte affirmavit; nempe pœnitentiam, exomologesin ac manus impositionem, quas in omnibus locis citatis exigit, sed de baptismo iisdem conferendo nec hic, nec alibi loquitur. Secundo existimassé illum, quique cum eo sentiebant episcopi, baptismi Sacramentum in sola Ecclesia Catholica posse conferri, certum est tum ex verbis num.* 660 *datis, tum ex aliis* B *epistolis de eodem argumento ab illo conscriptis, sententiisque in concilio Carthaginensi prolatis. Ex falsa opinione necessario fluebat altera; nempe baptizandos esse, quotquot in Ecclesia numquam baptizati, sed ab hæreticis, schismaticisve sic tincti, in Ecclesiam admitti postularent.*

ortaque controversia

663 *Hanc fuisse genuinam* S. Cypriani *ipsique adhærentium sententiam, demonstrat ejusdem epistola* LXXI *ad Quintum, ubi ut odiosam rebaptizandi suspicionem a se amoliretur, ait:* Nos autem dicimus eos, qui inde *(ab hæresi vel schismate)* veniunt, non rebaptizari apud nos, sed baptizari. Neque enim accipiunt illic aliquid, ubi nihil est; sed veniunt ad nos, ut hic accipiant, ubi et gratia et veritas omnis est. *Et rursus in epistola* LXXIII *ad Jubajanum:* Hoc idem denuo sententia nostra firmavimus, statuentes, unum baptisma esse, quod sit in Ecclesia Catholica constitutum; ac per hoc non rebaptizari, sed baptizari a nobis, quicumque ab adultera et prophana aqua veniunt abluendi, et sanctificandi salutaris aquæ veritate. *Consequenter ad hæc nefas putabat baptizari eos, qui post susceptum in Ecclesia Catholica baptismum in hæresim vel schisma prolapsi, deinde ad Ecclesiam redirent.*

explicatur.

664 *Audi ipsum denuo in eadem epistola* LXXI C *loquentem:* Nos quoque hodie observamus, ut, quos constet hic *(in Ecclesia Catholica)* baptizatos esse, et a nobis ad hæreticos transiisse, si postmodum, peccato suo cognito, et errore digesto, ad veritatem et matricem redeant, satis sit in pœnitentiam manum imponere; ut, quia ovis jam fuerat, hanc ovem abalienatam et errabundam in ovile suum pastor recipiat. Si autem, qui ab hæreticis venit, baptizatus in Ecclesia prius non fuit, sed alienus in totum et prophanus venit; baptizandus est, ut ovis fiat, quia una est aqua in Ecclesia sancta, quæ oves faciat. *Hinc cum ceteri Catholici consuetudinem jam ab ipsis Apostolorum temporibus contrariam ei objicerent, respondit ibidem, hæreticos schismaticosve illos, qui sine baptismo in Ecclesiam recipiebantur, in Ecclesia prius baptizatos fuisse.* Dicunt, se in hoc, *inquiebat,* veterem consuetudinem sequi; quando apud veteres hæreseos et schismatum prima adhuc fuerint initia, ut hi illic essent, qui de Ecclesia recedebant, et hic baptizati prius fuerant; quos tunc tamen ad Ecclesiam revertentes, et pœnitentiam agentes, necesse non erat baptizare. *Vide etiam reliquum epistolæ præsertim in fine. Procul igitur* S. Cyprianus *fuit ab ea opinione, quam Eusebius referre videtur, et longius etiam ab ea, quam Nicephorus Callistus eidem affinxit. Nunc ad res gestas redeamus.*

AUCTORE C. S.

Respondet Quinto: altera synodus habita.

665 *Non diu post synodum num.* 660 *relatam, etiam a Quinto in Mauritania episcopo per Lucianum presbyterum eadem super causa* S. Cyprianus *denuo consultus est, eique in eamdem sententiam epistola* LXXI *respondit, ac simul synodicam nuperi concilii mox laudati epistolam transmisit, etiam ceteris istius provinciæ episcopis communicandam. Priori concilio secundum addidit longe frequentius, quippe cui, teste* S. Cypriano *in epistola ad Jubajanum,* tam provinciæ Africæ quam Numidiæ episcopi, numero septuaginta et unus *interfuere. In hoc tum alia quædam decreta fuere, tum ea præcipue probata confirmataque, quæ de hæreticorum baptismate proxima synodus ordinaverat. Sed et illud additum, ut si qui presbyteri aut diaconi, qui vel in Ecclesia Catholica prius ordinati ad hæreticos transissent, vel ab hæreticis sacrilega ordinatione initiati fuissent, ad Ecclesiam redirent, ii non nisi ad laicam communionem admitterentur.* E

congregati episcopi S. Stephanum

666 *Hisce ita constitutis, congregati patres synodicam epistolam, quæ* LXXII *est inter Cyprianicas, ad S. Stephanum Papam conscripserunt, cujus exordium huc refero.* Cyprianus et ceteri Stephano fratri salutem. Ad quædam disponenda et consilii communis examinatione limanda necesse habuimus, frater carissime, convenientibus in unum pluribus sacerdotibus, cogere et celebrare concilium, in quo multa quidem prolata atque transacta sunt. Sed de eo vel maxime tibi scribendum et cum tua gravitate ac sapientia conferendum fuit, quod magis pertineat et ad sacerdotalem auctoritatem, et ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem pariter ac dignitatem de divinæ dispositionis ordinatione venientem, eos, qui sint foris extra Ecclesiam tincti, et apud hæreticos et schismaticos, prophanæ aquæ labe maculati, quando ad nos atque ad Ecclesiam, quæ una est, venerint, baptizari oportere, eo quod parum sit eis manum imponere ad accipiendum Spiritum sanctum, nisi accipiant et Ecclesiæ baptismum.

de rebus gestis per litteras instruunt:

667 *Huic epistolæ duas alias adjunxere, unam ad Quintum, alteram ad Numidiæ episcopos, supra memoratas, in quibus sententiam suam solidis rationibus stabilitam arbitrabantur.* Baptismum autem, *ibidem inquiunt,* non esse, quo hæretici utuntur, nec quemquam apud eos, qui Christo adversantur, per gratiam Christi posse F proficere, diligenter nuper expressum est in epistola, quæ ad Quintum collegam nostrum, in Mauritania constitutum, super ea re scripta est; item in litteris, quas collegæ nostri ad coepiscopos in Numidia præsidentes ante fecerunt, cujus utriusque epistolæ exempla subdimus hic. *Confidenter etiam addunt sub finem:* Hæc ad conscientiam tuam, frater carissime, et pro honore communi, et pro simplici dilectione pertulimus, credentes, etiam tibi pro religionis tuæ et fidei veritate placere, quæ et religiosa pariter et vera sunt.

aliter sentientes tamen non damnant.

668 *Attamen quia probe noverant, oppositam suæ sententiam in longe maxima Ecclesiæ parte ab immemoriali tempore viguisse, et etiam tum vigere, profitentur, sese nemini legem in hac causa*

AUCTORE C. S.

sa præscribere velle, nec ab aliorum, qui aliter sentiunt, communione recedere. Sic enim laudatam epistolam clauserunt: Ceterum scimus quosdam, quod semel imbiberint, nolle deponere, nec propositum suum facile mutare; sed salvo inter collegas pacis et concordiæ vinculo quædam propria, quæ apud se semel sint usurpata, retinere. Qua in re nec nos vim cuiquam facimus, aut legem damus, quando habeat in ecclesiæ administratione voluntatis suæ arbitrium liberum unusquisque præpositus, rationem actus sui Domino redditurus. Optamus te, frater carissime, semper bene valere.

Hæc epistola S. Augustinum latuit.

669 *Hanc synodicam ad S. Stephanum epistolam laudavit Cresceus a Cirta sub nomine solius* Cypriani *in concilio tertio Carthaginensi, de eadem causa celebrato, atque eam ibidem omnibus prælectam fuisse. At non viderat illam S. Augustinus, dum libros de Baptismo contra Donatistas conscriberet. Etenim lib.* VI, *cap.* XV *refutans argumenta prædicti Crescentis, negavit,* S. Cypriani *epistolam ad S. Stephanum ad præsentem quæstionem pertinere; provocavitque adversarios, ut, si possent, contrarium ostenderent.* Prorsus enim, *ait,* illa epistola de baptismate apud hæreticos, B vel schismaticos dato, unde nunc agimus, nihil habet. *Itaque altera dumtaxat* S. Cypriani *ad laudatum Pontificem epistola ad S. Augustini manus pervenerat; ea scilicet, quæ inter Cyprianicas est* LXVII, *quæque de exauctorando Marciano Arelatensi episcopo tractat, ut § præcedenti dictum est. Non ignotam tamen Augustini tempore fuisse illam, quæ ad dictam controversiam spectat, manifestum est ex S. Hieronymi Opusculo contra Luciferianos, in quo eam non modo disertis verbis laudat, sed integrum etiam ex eadem locum recitat; ita ut dubium esse non possit, quin ipse eamdem viderit.*

§ XXXIX. Jubajanum ad partes suas adducit, vel in iis confirmat, eique inter cetera librum de Bono patientiæ mittit: S. Stephani responso accepto, tertiam synodum indicit, et adversus illum scribit: edit librum de Zelo et livore.

C

De eadem causa consultus

D*um Africani antistites responsum Romæ a S. Stephano Pontifice exspectarent,* S. Cyprianus *de eodem argumento per litteras denuo consultus est a Jubajano, ignotæ nobis sedis ac provinciæ episcopo. Ad hujus manus pervenerat epistola quædam pro traditione Apostolica adversus novam illam opinionem scripta, cujus auctorem S. Stephanum fuisse sine ullo fundamento nonnulli crediderunt. Porro ex qua parte Jubajanus steterit, incertum est; sed si veteri consuetudine standum non putaverit, multum tamen in eam inclinasse, aut certe rationibus pro eadem prolatis motus fuisse videtur. Utut est,* S. Cyprianum *per epistolam, quæ excidit, consulendum duxit, in eaque et dubia sua exposuit, et laudatæ epistolæ pro Catholica consuetudine scriptæ exemplar ad eum simul transmisit.*

D *a Jubajano ipsi rescribit,*

671 *Ad hasce Jubajani litteras* S. Cyprianus *per suam, quæ* LXXIII *est, rescribens, in sententia sua perstitit, illamque variis argumentis stabilire, ac objecta diluere conatus est. Non vacat prolixæ epistolæ argumenta referre: id tantum observo, Sanctum sedulo studuisse, ne Novatianorum more, quem Jubajanus ei objecerat, rebaptizare, aut aliquid novi induxisse videretur. Hinc novitatis suspicioni consilium ab Agrippino olim celebratum, in quo opinio sua stabilita fuerat, opposuit. Quod autem Novatiani rebaptizarent eos, qui ab Ecclesia ad se venirent, curandum non esse respondit, nec propterea a baptizandis hæreticis magis abstinendum, quam cedendum episcopatu, quia Novatianus Episcopatum Romanum usurpaverat. Ceterum neminem a se rebaptizari contendit, quia baptismum ab hæreticis conferri posse negabat. Attamen in tota hac epistola sic disputavit, ut ceteros episcopos aliter sentientes minime damnare, nec ab eorum communione propterea recedere vellet, uti etiam sub finem expresse testatus est.*

eumque vel in opinionem suam adducit,

672 *Eadem opera Jubajano transmisit, quæ de hac controversia jam scripserat, egeratque, ex quibus tempus hujus epistolæ simul intelligimus.* Quoniam, *inquit,* jam super hac re quid sentiremus, litteris nostris expressimus, ut compendium E facerem, exemplum earumdem litterarum tibi misi, quid in concilio, cum complures adessemus, decreverimus, quid item postea Quinto collegæ nostro de eadem re quærenti rescripserim. Et nunc quoque cum in unum convenissemus, tam provinciæ Africæ, quam Numidiæ episcopi, numero septuaginta et unus, hoc idem denuo sententia nostra firmavimus *etc. Scripta igitur hæc epistola ad Jubajanum est post secundam in eadem causa synodum, quæ anno* 256 *habita videtur, et ante tertiam, quam Kalendis Septembribus eodem anno ab illo celebratam esse ostendemus.*

vel in ea confirmat;

673 *Istud porro hac eadem epistola sanctus Episcopus effecit, ut Jubajanum vel ad partes suas adduxerit, vel in iis confirmarit. Ita discimus ab ipso Sancto nostro, qui cum in tertia Carthaginensi synodo dixisset, lectas in ea esse tum Jubajani ad se, tum suas ad illum litteras, deinde subjunxit:* Item lectæ sunt vobis et aliæ Jubajani litteræ, quibus pro sua sincera et religiosa devotione ad epistolam nostram rescribens, non tantum consensit; sed etiam instructum se esse confessus, gratias egit. *Hinc etiam obiter observa, lector, epistolam illam ad Jubajanum certo* Cypriani *esse, ut mirum sit, de ea tam dubitanter* F *locutum fuisse S. Augustinum, dum lib.* II *contra Cresconium, cap.* XXXIII *eamdem citans, ait:* Cum enim persuadere conaretur vel S. Cyprianus, vel quicumque illam scripsit epistolam *etc. Verum etiam alia, quæ ad hanc controversiam spectant, scripta isti sancto doctori de suppositione, vel adulteratione suspecta fuisse, infra videbimus.*

scribit librum de Bono patientiæ.

674 *Litteris ad Jubajanum missis Sanctus adjunxit etiam libellum, quem* de Bono patientiæ *circa idem tempus composuerat ex amore concordiæ, quam super studiose coluerat, quæque tum periclitari incipiebat. Cum enim mota de baptismate quæstio plurimos adversarios pateretur, qui pro tuenda consuetudine Apostolica acriter decertabant, merito verebatur, ne disceptationes discordiam parerent, pacemque Ecclesiæ perturbarent. Ut huic ergo malo occurreret, et velut antidotum quoddam præpararet, librum de Bono patientiæ edidit, in quo generalibus tantum monitis lectores ad patientiam, concordiamque cohortatus est;*

nulla

AUCTORE C. S.

A *nulla tamen facta de præsenti controversia mentione, quo facilius, ut existimo, etiam ab adversariis legeretur.*

quem Jubajano simul mittit.

675 *De hoc libro ipse in laudata epistola ad Jubajanum sic scribit:* Nos, quantum in nobis est, propter hæreticos cum collegis et coepiscopis nostris non contendimus, cum quibus divinam concordiam et Dominicam pacem tenemus... Servatur a nobis patienter et leniter caritas animi, collegii honor, vinculum fidei, et concordia sacerdotii. Propter hoc etiam libellum nunc de Bono patientiæ, quantum valuit nostra mediocritas, permittente Domino et inspirante, conscripsimus, quem ad te pro mutua dilectione transmittimus. *Eumdem S. Pontius in Vita num.* 14 *sic breviter recenset:* Unde patientiam disceremus? *Laudat et illum S. Augustinus lib. IV de Baptismo, cap.* VIII, *et lib. IV contra duas epistolas Pelagianorum, cap.* VIII, *ubi* Epistola de Patientia *dicitur; exstatque inter* S. Cypriani *Opera, Auctore suo vere dignus.*

S. Stephanus, reprobata Afrorum opinione,

676 *Inter hæc litteræ a Carthaginensis synodi patribus Romam missæ, ad S. Stephanum Papam perlatæ fuerunt. Verum longe aliter, quam illi speraverant, evenit: nam cum credidissent fore,* B *ut Romanus Pontifex in sententiam suam non gravate iret, eamque auctoritate sua confirmaret; hic contra lectis earumdem litteris, merito indignatus est, quod Apostolica traditio, tamquam erronea proscriberetur, idque ab insignis sanctitatis ac doctrinæ episcopis, a quibus vel maxime fuerat propugnanda. Porro hi Afrorum in re tanta motus eo graviores sancto Pontifici accidebant, quod etiam multi in Oriente camdem traditionem, auctoribus præsertim Firmiliano Cæsareæ Cappadocum, et Heleno Tarsensi, episcopis, eodem tempore convellerent, prout ad diem 2 Augusti in Commentario prævio ad Acta ejusdem S. Stephani, § 3 in Opere nostro observatum jam est. Probe enim perspiciebat sanctus Pontifex, quantum ponderis Africanæ ecclesiæ, ac* S. Cypriani *in primis auctoritas, pro tuendo errore apud Orientales habitura esset, quantumque inde periculi immineret, ne is latius seminaretur, nisi eum tempestivo efficacique remedio compesceret.*

nihil innovari præcipit.

677 *Nihil itaque cunctatus, ad* S. Cyprianum, *ceterosque Africæ episcopos rescribens, opinionem eorum novam, et traditioni Apostolicæ, a qua recedere nefas esset, contrariam esse reposuit; ac proinde sic statuit:* Si quis ergo a quacumque C hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in pœnitentiam; cum ipsi hæretici proprie alterutrum ad se venientes non baptizent, sed communicent tantum. *Non pervenit quidem ad nos laudata S. Stephani epistola; sed eam hujusmodi fuisse discimus ex* S. Cypriani *epistola* LXXIV *ad Pompeium, in qua illam refutare conatus est, retulitque locum, quem mox recitavimus. Sunt, qui erroneam sententiam ex iisdem verbis S. Stephano impudenter affricare non erubuere, quasi hic baptismum etiam sine verbis a Christo præscriptis apud hæreticos collatum approbasset. At necesse non est ad horum insaniam respondere, cum Boschius noster in Commentario prævio ad ejusdem sancti Pontificis Acta, § 4 jam demonstraverit, ipsius de baptismo sententiam a potiori Ecclesiæ parte jam ab initio controversiæ constanter probatam fuisse; quam etiam universa postmodum amplexa est, tenuitque Ecclesia.*

adjectis gravibus minis

678 *Ex hac autem parte etiam fuit S. Augustinus, qui tamen lib. VI de Baptismo, cap.* XXV *scribit:* Quis nesciat, non esse baptismum Christi, si verba Evangelica, quibus symbolum constat, illic defuerint? *Deinde ad generalem illum S. Stephani loquendi modum etiam aliud responsum subministrat, subdens:* Sed facilius inveniuntur hæretici, qui omnino non baptizent, quam qui illis verbis non baptizent. *Consuli etiam potest præfatio Operum* S. Cypriani *editioni Venetæ præfixa,* § 4. *Laudatus Boschius noster* § 3 *censuit, S. Stephanum in memorata epistola, quo litem validius dirimeret, omni auctoritate sua usum fuisse, præcepisseque tamquam Episcopum Episcoporum, ac S. Petri successorem. Id colligit tum ex concilio tertio Carthaginensi, in qua* S. Cyprianus *hoc insinuare ipsi videtur, dum ait:* Neque enim quisquam nostrûm episcopum se esse episcoporum constituit; *tum ex epist.* LXXV, *ubi de S. Stephano dicitur:* De episcopatus sui loco gloriatur, et se successionem Petri tenere contendit, super quem fundamenta Ecclesiæ collocata sunt.

in refractarios,

679 *Istud certum est, sanctum Pontificem excommunicationis pœnam non obtemperaturis interminatum fuisse, aut certe hac eos dignos habendos esse pronuntiasse. Id enim indicat* S. Cyprianus, *dum in epistola* LXXIV *ad Pompeium de Stephano ait,* Dat honorem Deo, qui... E sacerdotes Dei, veritatem Christi et Ecclesiæ unitatem tuentes, abstinendos putat? *Idem ex epistola* LXXV *habemus, in qua Firmilianus commota bile in eumdem sanctum Pontificem inter cetera hæc effudit:* Dum enim putas omnes a te abstineri posse, solum te ab omnibus abstinuisti. *Verumtamen intra solas minas S. Stephanum stetisse, nec excommunicationis sententiam in* S. Cyprianum *aut Afros umquam ab eo latam fuisse, laudatus Boschius noster jam probavit, et nos cum ipso contra Tillemontium, aliosque suo loco ostendemus.*

Non tamen cedit Cyprianus;

680 *Hæ tam inexspectatæ Romani Pontificis litteræ* S. Cyprianum *et collegas ejus vehementer perculerunt, quippe qui opinionem suam, quam ei probandam crediderant, velut Apostolicæ traditioni contrariam, rejectam viderent, seque eo redactos intelligerent, ut vel illam pariter reprobare, vel manifesto periculo, ne a S. Petri Cathedra proscriberentur, exponi necesse esset. Et reprobare quidem sententiam, non suo tantum calculo in gemina synodo, sed et ab Agrippino, quique cum ipso congregati fuerant, episcopis stabilitam, confirmatamque, ipsis durum, neque ne-* F *cesse videbatur, eo quod non de aliqua fidei articulo, sed de disciplina tantummodo, quæ in variis particularibus ecclesiis nonnumquam diversa est, hic agi crederent; consuetudinem vero a sancto Pontifice allegatam, non divinam, sed humanam esse judicarent, imo sacris Litteris contrariam. Accedebat, quod non soli ipsi sic sentirent, sed in hac parte socios haberent varios Orientis episcopos, Firmilianum præsertim ac Helenum, qui eumdem errorem in synodis versus annum 230 apud Iconium et Synadam celebratis inductum mordicus tuebantur.*

cujus repugnantiæ

681 *Neque deerant sane rationes e sacra Scriptura petitæ, quæ opinioni isti in speciem favere videbantur, quasque eo avidius arripiebant, quo majori odio in hæreticos ferebantur. Juverit S. Augustinum hac super re disserentem audire. Lib.* II *de Baptismo contra Donatistas, cap.* VII *et* VIII *sic ait:* Irruente itaque tam magna quæstione, cum de remissione peccatorum et de spiritali hominis regeneratione, utrum posset apud hæreticos

AUCTORE C. S.

hæreticos vel apud schismaticos fieri, difficile ratio redderetur, et præcederet auctoritas Agrippini et nonnullorum, qui ei consenserant, hominum in hac quæstione deficientium, qui maluerant aliquid novum moliri, quam tenere consuetudinem, cujus defensionem non intelligebant; irruerunt in oculos animæ Viri * similes rationes, et intercluserunt iter pervestigandæ veritatis.

** forte veri*

variæ rationes

682 Nec arbitror, beatum Cyprianum propter aliud, contra consuetudinem quid sentiret, liberius exprompsisse, prioremque dixisse, nisi ut alium si forte exsisteret, cui esset melius revelatum, gratissime acciperet; et ostenderet imitandam non solum docendi diligentiam, sed etiam discendi modestiam : si autem nullus exsisteret, qui tale aliquid afferret, unde illæ omnes verisimiles rationes, quibus movebatur, refellerentur, in eadem sententia permaneret, bene sibi conscius, et non occultatæ, quæ putabatur, veritatis, et retentæ, quæ amabatur, unitatis. Nam et illud sic intellexit, quod ait Apostolus : « Prophetæ autem duo aut tres loquantur, et ceteri « examinent; si alii revelatum fuerit sedenti, « ille prior taceat. Qua in parte, inquit (*verba*
B « *Cypriani ex epistola* LXXI *ad Quintum hic refert* « *Augustinus*) docuit et ostendit, multa singu« lis in melius revelari, et debere unumquem« que, non pro eo, quod semel imbiberat et te« nebat, pertinaciter congredi, sed si quid melius « et utilius exstiterit, libenter amplecti.»

a S. Augustino

683 His utique verbis non solum eos admonuit sibi consentire, qui melius aliquid non videbant; sed etiam hortatus est, si qui possent afferre aliquid, quo prior consuetudo servanda potius firmaretur, ut, si tale esset, quod refelli non posset, etiam ipse ostenderet, quam veraciter dixerit, debere unumquemque non pro eo, quod semel imbiberat et tenebat, pertinaciter congredi, sed, si quid melius et utilius exstiterit, libenter amplecti. Sed, quia tunc non exstiterant, nisi qui consuetudinem opponerent : defensiones autem ipsius consuetudinis non tales afferrent, quibus illa talis Anima moveretur; noluit Vir gravissimus rationes suas, etsi non veras, (quod eum latebat) sed tamen non victas, veraci quidem, sed tamen nondum assertæ consuetudini cedere. Quam tamen consuetudinem nisi prior ante Agrippinus, et nonnulli per Africam coepiscopi ejus etiam per concilii sen-
C tentias deserere tentavissent, non auderet iste saltem ratiocinari adversus eam ; sed in tam obscura quæstione turbatus, et ubique intuens universalem robustamque consuetudinem, coartaret se potius et prece et intentione mentis ad Deum, ut, quod postea plenario concilio visum est, id verum esse perspiceret et doceret.

recensentur :

684 Sed, cum fatigatum præcedentis concilii, quod per Agrippinum factum est, excepisset auctoritas, maluit prædecessorum suorum tamquam inventum defendere, quam inquirendo amplius laborare. Nam in fine epistolæ ad Quintum ita ostendit, in quo tanquam lectulo auctoritatis, quasi fessus, adquieverit. « Quod quidem, in« quit, et Agrippinus bonæ memoriæ vir cum « ceteris coepiscopis suis, qui illo tempore in pro« vincia Africa et Numidia ecclesiam Domini gu« bernabant, statuit, et librata concilii commu« nis examinatione firmavit; quorum sententiam « religiosam et legitimam, salutarem, fidei et Ec« clesiæ Catholicæ congruentem, nos etiam se« cuti sumus. » *Quod* S. Cyprianus *in hanc opinionem ex odio in hæreticos propensius lapsus* D *fuerit, idem S. Augustinus in libro de Unico baptismo contra Petilianum, cap.* XIII *his verbis declarat :* Apud hæreticos vel schismaticos datum Christi baptismum nolebat agnoscere, dum eos nimium detestaretur, quos a Catholica unitate, quam multum dilexit, separatos dolebat. *Idem pariter ex ipsius* S. Cypriani *epistolis super hoc argumento scriptis manifestum est.*

et tertiam synodum indicit :

685 *Cum itaque sanctus Antistes, ceterique cum eo Africæ Numidiæque episcopi novæ opinioni sic adhærerent, et S. Stephanus præter immemorialem consuetudinem nihil ipsis reponeret, nec aliunde probaret, eam Apostolica traditione niti; nihil omittendum statuerunt, quo et sententiam suam tuerentur, et indignantis Pontificis minas, servata unitate et communione, evaderent. In hunc finem sanctus Metropolita tertium de hac causa concilium in proximas Kalendas Septembres ejusdem anni* 256 *indixit, ad quod omnes, quotquot potuit, Africæ, Numidiæ, et Mauritaniæ episcopos convocavit, eo haud dubie animo, eaque spe, ut, si isti omnes sibi consentirent, tantus florentissimæ ecclesiæ episcoporum numerus atque auctoritas Romanum Pontificem, si minus ad suas partes pertraheret, saltem a ferendo inten-* E *tatæ excommunicationis sententia cohiberet; sin autem dissentirent, ipse quoque ab Agrippini sententia discederet.*

de Stephano scribit æquo acrius ;

686 *Inter hæc sparsa de S. Stephani responso fama ad Pompeium, Sabratensem in provincia Tripolitana, ut ex concilio tertio Carthaginensi colligitur, episcopum, etiam pervenit; qui, cum ceterarum litterarum, quas* S. Cyprianus *de eadem causa scripserat, exemplaria ab hoc jam accepisset, eumdem per epistolam, quæ intercidit, etiam rogavit, ut de novissimis Stephani litteris se quoque instrueret. Respondit is per epistolam* LXXIV, *in qua acclusas Pontificis litteras solidis, ut ipsi quidem videbatur, rationibus refutare adorsus, et contentionis ardore, doloreque intentatæ excommunicationis, æquo vehementius abreptus, in sanctum Pontificem, pro Apostolica traditione servanda cum longe maximo episcoporum numero fortiter sese opponentem, nonnulla iratus conscripsit, quæ* Cyprianum *de S. Petri Cathedra sæpe alibi loquentem non sapiunt. Non lubet ea hic retexere; sed S. Augustini exemplum sequar, qui lib. V de Baptismo contra Donatistas, cap.* XXV *de ea epistola tractans, ait :* Jam illa, quæ in Stephanum irritatus effudit, retractare F nolo,... et ea præterire melius est, quæ periculum perniciosæ dissensionis habuerunt.

in communione tamen ejus perseverans :

687 *Nec sic tamen minitanti Pontifici indignatus est, quin in ejusdem communione permanere voluerit, permanseritque, ut laudatus S. Augustinus ibidem mox subdit :* Stephanus autem etiam abstinendos putaverat, qui de suscipiendis hæreticis priscam consuetudinem convellere conarentur : iste autem quæstionis ipsius difficultate permotus, et sanctis caritatis visceribus largissime præditus, in unitate cum eis manendum, qui diversa sentirent. Ita quamvis commotius, sed tamen fraterne indignaretur, vicit tamen pax Christi in cordibus eorum, ut in tali disceptatione nullum inter eos malum schismatis oriretur. *Ceterum argumenta a* S. Cypriano *in eadem epistola contra S. Stephani ac Ecclesiæ sententiam producta apud eumdem S. Augustinum in citato libro a cap.* XXIII *usque ad finem examinata, confutataque studiosus lector reperiet.*

edit librum de Zelo et livore

688 *Ex ejusdem unitatis et concordiæ amore librum*

A *librum de Zelo et Livore hoc circiter tempore scripsisse creditur, ut hunc, quemadmodum etiam per librum de Bono patientiæ fecerat, velut antidotum natæ simultati objiceret, et accensas utrinque partes moneret, ne intemperanti zelo livoreque abreptæ, in noxias contentiones odiaque ac invidiam fratrum prorumperent. Eodem tamen, quo librum de Bono patientiæ scriptum diximus artificio, hunc quoque composuit; sic nempe, ut de zeli ac livoris malis damnisque in eo dissereret, ut agitatam tum de hæreticorum baptismate quæstionem simultatemque tacitus præteriret, ratus haud dubie, sic Opusculum suum adversantibus sibi episcopis pacatius utiliusque legendum. De libro hoc S. Pontius in Vita num.* 14 *post librum de Bono patientiæ sic meminit :* Quis livorem, de venenata invidiæ malignitate venientem, dulcedine remedii salutaris inhiberet?

a SS. Augustino et Hieronymo laudatum.

689 *Eumdem laudat S. Augustinus lib.* IV *de Baptismo contra Donatistas, cap.* VIII, *ubi quia simul de unitate inter has controversias ab eo servata meminit, visus est Pamelio insinuare, librum hunc, quem* epistolam *vocat, occasione earum scriptum fuisse. Sed Augustinum audiamus.* Legamus ergo, *inquit,* epistolam Cypriani de Zelo B et livore, et videamus, quantum malum sit invidere melioribus; cujus mali originem ab ipso diabolo exstitisse, memorabiliter docet. *Subdit deinde libri initium, unamque ac alteram sententiam, et demum prosequitur :* Hæc verba Cypriani in epistola populis nota, quam vera, quam fortia sint, recognoscimus. Vere decuit Cyprianum de zelo et livore et arguere graviter et monere, a quo tam mortifero malo cor ejus penitus alienum tanta caritatis abundantia comprobavit; qua vigilantissime custodita cum collegis suis non malevole de baptismo diversa sentientibus, nec ipse malevola contentione, sed humana tentatione aliter sapiens, quod illi Deus in caritate perseveranti, cum vellet, postea revelaret, in communionis unitate permansit. *Laudat eum etiam Hieronymus lib.* III *Commentarii in Epistolam ad Galatas, cap.* V *dicens :* Scripsit et beatus Cyprianus librum de zelo et livore valde optimum.

§ XL. Tertia synodus Carthaginensis, in qua prior sententia denuo confirmata: Sancti in hac causa baptismi gesta a nonnullis olim in dubium vocata.

C

In tertia synodo Carthaginensi

K*alendis Septembribus anni* 256 *celebratum Carthagine est tertium de hæreticorum baptismo concilium, cui simul cum* S. Cypriano *episcopi ex Africa, Numidia et Mauritania, octoginta et quinque interfuerunt; præsentibus etiam presbyteris et diaconis et maxima plebis parte. Concilium hoc serius, quam anno* 256 *statui non posse ex eo certum est, quod habitum fuerit vivente Stephano, qui anni proxime subsecuti mense Augusto martyrio coronatus est. Sed nec citius collocandum esse persuadent pauca, quæ post celebratum concilium S. Stephanum inter ac* Cyprianum *circa hanc controversiam intercesserunt. Exstat autem laudata synodus tum in Collectionibus Conciliorum, tum inter* S. Cypriani *Opera, soletque* Sententiæ episcoporum LXXXVII *inscribi, non quia totidem interfuere, sed quia ex* 85 *præsentibus, quorum omnium nomina, diœceses ac sententiæ in ea recensentur. Natalis ab Oea tam suo quam Pompeii Sabratensis ac Diogæ Leptimagnensis nomine in eadem opinatus est.*

AUCTORE C. S.

Sanctus congregatos hortatur

691 *Concilii convocandi causam, ejusque modum et exordium, ipsa ejusdem præfatio, quam subdo, declarat. Sic ergo habet :* Cum in unum Carthagini convenissent Kalendis Septembris episcopi plurimi ex provincia Africa, Numidia, Mauritania, cum presbyteris et diaconibus, præsente etiam plebis maxima parte, et lectæ essent litteræ Jubajani ad Cyprianum factæ, item Cypriani ad Jubajanum rescriptæ, de hæreticis baptizandis; quidque postmodum Cypriano Jubajanus idem rescripserit, Cyprianus dixit : Audistis, collegæ dilectissimi, quid mihi Jubajanus coepiscopus noster scripserit, consulens mediocritatem nostram de illicito et prophano hæreticorum baptismo, et quid ego ei rescripserim, censens scilicet, quod semel atque iterum et sæpe censuimus, hæreticos ad Ecclesiam venientes Ecclesiæ baptismo baptizari et sanctificati oportere. Item lectæ sunt vobis et aliæ Jubajani litteræ, quibus pro sua sincera et religiosa devotione ad epistolam nostram rescribens, non tantum consensit, sed etiam instructum se esse confessus, gratias egit. E

ad sententiam suam libere edicendam :

692 Superest, ut de hac re singuli quid sentiamus, proferamus; neminem judicantes, aut a jure communicationis aliquem, si diversum senserit, amoventes. Neque enim quisquam nostrum episcopum se esse episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit; quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suæ arbitrium proprium; tamque judicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum judicare. Sed exspectemus universi judicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et præponendi nos in Ecclesiæ suæ gubernatione, et de actu nostro judicandi. *Huc usque* S. Cyprianus. *Præter geminam autem Jubajani epistolam, quam periisse diximus, sanctique Cypriani responsoriam, de qua supra jam egimus, lectam etiam in eodem concilio fuisse alteram ejusdem Sancti epistolam ad S. Stephanum,* § 38 *relatam, testatur Crescens a Cirta, episcopus unus e congregatis patribus, ut supra a nobis pariter jam observatum est.* F

in cujus oratione

693 *Quæ vero* S. Cyprianus *ibidem de episcopo episcoporum, ac tyrannici terroris ad obsequendi necessitatem usu memorat, videri possunt perstringere S. Stephanum Papam, quod is auctoritate sua Pontificia, additis etiam gravibus excommunicationis in refractarios minis, Afros illos præsules ab incepto revocare studuisset. Quod si ita sit, fateamur necesse est, sanctum Antistitem hic rursus humani aliquid passum esse. Attamen hæc eadem absque ullo commoti animi vitio, ac Pontificiæ auctoritatis injuria, dicta accipi possunt. Volebat scilicet sanctus Primas congregatos episcopos de sua quemque sententia libere dicenda admonere. Hunc in finem, quod ad libertatem illam maxime conducere rebatur, observavit, sese omnes collegas esse; et licet ipse primatum Africæ teneret, nec se tamen, nec quemquam aliorum, qui aderant, episcopum episcoporum esse, aut eam potestatem sibi tyrannice arrogare, ut ceteros terrore suo ad sua sensa adigat.*

694 *Hoc sensu laudatam orationem interpretatus*

AUCTORE C. S.

quædam in speciem acerbiora

tus est S. Augustinus lib. III *de Baptismo contra Donatistas, cap.* III. *ubi eam expendens, Sancti mansuetudinem æquitatemque laudat, quod cuique libere sentire dicereque permisisset; simulque nonnullos redarguit, qui hæc ficte subdoleque ab eo dicta arbitrabantur. Augustini verba subjungo.* Sequitur enim et dicit (*in memorato concilio sanctus Episcopus*) : « Superest, ut de hac ipsa « re quid singuli sentiamus, proferamus; neminem « judicantes, aut a jure communionis aliquem, « si diversum senserit, amoventes. » Non solum ergo mihi salvo jure communionis adhuc verum quærere, sed etiam diversum sentire concedit. « Neque enim quisquam nostrûm, inquit, episco« pum se episcoporum constituit, aut tyrannico « terrore ad obsequendi necessitatem collegas « suos adigit. » Quid mansuetius? Quid humilius? Nulla nos certe deterret auctoritas a quærendo, quid verum sit.

dicta explicantur;

695 *Hanc exclamasset Augustinus, si sanctum Pontificem pro Apostolica traditione servanda laborantem tyrannici terroris ac superbiæ a Cypriano hic publice insimulatum credidisset? Nihilne hac oratione* mansuetius, *nihil* humilius *dixisset? Enimvero ab hujusmodi dicteriis laudandis tam procul aberat sanctus ille doctor, ut ea ne ferenda quidem in eodem Opere lib.* V, *cap.* XXV *existimaverit, ut supra jam diximus, et hic* B *juverit repetiisse.* Jam illa, *inquiebat,* quæ in Stephanum irritatus effudit, retractare nolo,... et ea præterire melius est, quæ periculum perniciosæ dissensionis habuerunt. *His observatis, S. Augustini textum resumamus. Is cetera* S. Cypriani *verba similiter expendens, ibidem sic prosequitur :* « Quando habeat, inquit (*Carthaginen« sis Antistes*) omnis episcopus pro licentia « libertatis et potestatis suæ arbitrium proprium, « tamque judicari ab alio non possit, quam nec « ipse potest alterum judicare : » opinor utique, *subdit S. Augustinus,* in his quæstionibus, quæ nondum eliquatissima perfectione discussæ sunt.

Sanctique sinceritas

696 Noverat enim, quantam sacramenti profunditatem tunc omnis Ecclesia varia disputatione versabat, liberumque faciebat quærendi arbitrium, ut examinata veritas panderetur. Neque enim mentiebatur, et simpliciores collegas in verbo capere cogitabat, ut, cum se diversum sentire prodidissent, tunc, contra quam promiserat, excommunicandos esse censeret. Absit ab Anima tam sancta ista scelerata perfidia : qui hoc de tali Viro quasi cum ejus laude C sentiunt, nihil aliud, quam seipsos tales esse profitentur. Ego Cyprianum Catholicum episcopum, Catholicum martyrem, et quanto magis magnus erat, tanto se in omnibus humiliantem, ut coram Deo inveniret gratiam, nullo prorsus modo crediderim, in sancto præsertim concilio collegarum, aliud ore protulisse, quam corde gestabat ; præsertim cum addat, et dicat : « Sed « exspectemus universi judicium Domini nostri « Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem « et præponendi nos in Ecclesiæ suæ guberna« tione, et de actu nostro judicandi. » Sub tanti ergo commemoratione judicii verum exspectans audire a collegis, prior eis mentiendi præberet exemplum? Averterit Deus hanc dementiam a quolibet Christiano, quanto magis a Cypriano. Habemus ergo quærendi liberum arbitrium, ipsius Cypriani nobis mitissimo et veracissimo sermone concessum.

vindicatur

697 *Hæc ex S. Augustino hic referre visum est, tum ut ostenderem, necesse non esse, ut sanctum Pontificem in memorata oratione a* S. Cypriano *sugillatum fuisse dicamus ; tum ut hujus sinceritas in hoc concilio celebrando vindicaretur; tum denique ut appareret, quo sensu idem Sanctus ibidem dixerit, habere omnem episcopum pro licentia libertatis et potestatis suæ liberum arbitrium, nec ab alio posse judicari. Id enim* in his *tantum* quæstionibus, quæ nondum eliquatissima perfectione discussæ, *sive decisæ,* sunt, *intelligendum esse monet S. Augustinus. Certe credidisse* S. Cyprianum, *episcopos ob certa crimina exauctorari, adeoque judicari posse, manifestum est ex variis ejusdem epistolis, ac nominatim ex* LXIV, *in qua Fortunatiani Assuritanorum olim episcopi, et ex* LXVIII, *in qua Basilidis et Martialis Hispanorum antistitum exauctorationem probavit, ratamque esse voluit, itemque ex* LXVII, *in qua S. Stephanum Pontificem rogavit, ut Marcianum Arelatensem in Gallia episcopum, Novatiani hæresim sectantem, ocyus deponi, aliumque in ejusdem locum subrogari juberet.*

e calumnia Donatistarum.

698 *Denique ea, quæ pro* S. Cypriani *in laudato concilio sinceritate vindicanda sanctus doctor ibidem habet, directe feriunt Donatistas, qui ejusdem Sancti auctoritate pro iterando baptismate* E *gloriabantur, sed ab amore concordiæ et pacis, quam ipse semper servare studuerat, plurimum abhorrebant. Dicebant autem hi, teste S. Augustino in lib.* III *contra Cresconium Donatistam, cap.* II, quod (*majores sui*) ab Orientalium propterea communione discreti sunt, quia illi (*Orientales*) suum judicium resciderunt, quo eis placuerat de ista baptismi quæstione Cypriano atque illi Africano concilio consentiri oportere. *Cumque S. Augustinus iis reponeret, propterea majores eorum contra* S. Cypriani *mentem egisse, qui cum collegis suis etiam diversa sentientibus servandam unitatem dixerat, idque ex ipsius in laudato concilio verbis probaret; respondebant illi;* Ideo eum sic loqui voluisse, ne fortasse excommunicationis timore deterriti, non auderent libere dicere, quod sentirent ; non quia cum eis esset in communione mansurus; *ut sanctus doctor ibidem testatur. Unde et verba illa sic excepit :* Ubi aperte dicunt, Cyprianum esse mentitum ; *et Donastitas ipsos mendacii arguens, sanctum Antistitem a tam fœda calumnia vindicavit.*

Credebant Afri, quæstionem hanc

699 *Existimavit igitur* S. Cyprianus, *quæstionem illam non ad fidei dogmata, sed ad disciplinam pertinere ; consuetudinem autem, quam solam ipsi objiciebat S. Stephanus, quamque tot Africani* F *præsules, ac nonnulli etiam Orientales rejiciebant, ipse verisimilibus rationibus præoccupatus, mere humanam esse, ac veritati cedere debere judicabat ; ideoque opinatus est, quæstionem hanc amplius discutiendam esse, ac interea posse se, salva Ecclesiæ unitate, diversa ab aliis sentire. Hinc ipse cum ceteris episcopis, in secundo concilio Carthaginensi congregatis, quæstionem hanc inter consuetudines in variis ecclesiis aliter observatas recenset. Verba num. 668 recitavimus. Nempe causam suam non absimilem credebat illi, quam in epistola* LII *ad Antonianum his verbis commemorat :* Et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in provincia nostra, dandam pacem mœchis non putaverunt, et in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauserunt : non tamen a coepiscoporum suorum collegio recesserunt, aut Catholicæ Ecclesiæ unitatem vel duritiæ vel censuræ suæ obstinatione ruperunt; ut, quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat, de Ecclesia separaretur. Manente

A nente concordiæ vinculo, et perseverante Catholicæ Ecclesiæ individuo sacramento, actum suum disponit et dirigit unusquisque episcopus, rationem, propositi sui domino redditurus.

ad fidem non pertinere :

700 *Eodem modo de hac quæstione, veluti ad solam disciplinam, episcopi arbitrio relictam, spectante, opinatus est Firmilianus, Cæsareæ Cappadocum episcopus, in epistola* LXXIV *de eadem ad* S. Cyprianum *data. Inter cetera enim, quæ in sanctum Stephanum non minus falso, quam irreverenter, commota bile effudit, contendit hanc disciplinæ diversitatem salvo unitatis vinculo posse servari.* Eos autem, *inquit*, qui Romæ sunt, non ea in omnibus observare, quæ sint ab origine tradita, et frustra Apostolorum auctoritatem prætendere, scire quis etiam inde potest, quod circa celebrandos dies Paschæ, et circa multa alia divinæ rei sacramenta videat esse apud illos aliquas diversitates, nec observari illic omnia æqualiter, quæ Hierosolymis observantur, secundum quod in ceteris quoque plurimis provinciis multa pro locorum et nominum diversitate variantur ; nec tamen propter hoc ab Ecclesiæ Catholicæ pace atque unitate aliquando discessum est. *Nunc ad concilium redeamus.*

B *eorumdem in synodo sententia.*

701 *Congregati episcopi eo, quo diximus, modo, a sancto Primate suo ad sententiam libere dicendam excitati, singuli ex ordine opinati fuere, opinionemque suam passim aliquot rationibus confirmarunt ; at in eam sententiam omnes iverunt, ut baptismum ab hæreticis collatum, velut profanum irritumque rejicerent, ideoque baptizandos decernerent, quicumque eo solo tincti ad Ecclesiam venirent. Erant autem, ut diximus, una cum Primate suo episcopi octoginta et quinque, e quibus Natalis ab Oea etiam Pompeii Subratensis et Diogæ Leptimagnensis, antistitum, qui aberant, loco et nomine suffragium dedit ; atque ita sententiæ septem supra octoginta collectæ fuerunt. Postremo omnium loco* S. Cyprianus *suam sententiam dixit, et synodo coronidem imposuit his verbis :* Meam sententiam plenissime exprimit epistola, quæ ad Jubajanum collegam nostrum scripta est : hæreticos, secundum Evangelicam et Apostolicam contestationem et adversarios Christi et antichristos appellatos, quando ad Ecclesiam venerint, unico Ecclesiæ baptismo baptizandos esse, ut possint fieri de adversariis amici, et de antichristis Christiani.

C *quam, uti et cetera huc spectantia.*

702 *Porro qui rationes, a congregatis patribus pro rejiciendo baptismate hæreticorum in hoc concilio allatas, solide refutatas videre cupit, adeat S. Augustinum lib.* VI *et* VII *de Baptismo contra Donatistas, ubi singulas examinavit et refellit. Istud vero observatione dignum est, ejusdem S. Augustini tempore dubitatum fuisse, an* S. Cyprianus *de baptismo ita senserit, prout in laudato concilio, litterisque sensisse perhibetur ; nec defuisse, qui id tum diserte pernegarent, erroremque istum illi afflictum esse contenderent. Ita docet nos ipse sanctus doctor in epistola* XCIII, *alias* XLVIII *ad Vincentium Rogatistam, cap.* X *scribens :* Cyprianus autem sensisse aliter de baptismo, quam forma et consuetudo habebat Ecclesiæ, non in canonicis, sed in suis, et in concilii litteris invenitur... Quamquam non desint, qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant, sed sub ejus nomine a præsumptoribus atque mendacibus fuisse confictum.

S. Cypriano afficta, ætate S. Augustini

703 Neque enim sic potuit integritas atque notitia litterarum unius quamlibet illustris Episcopi custodiri, quemadmodum Scriptura canonica, tot linguarum litteris, et ordine et successione celebrationis Ecclesiasticæ custoditur ; contra quam tamen non defuerunt, qui sub nominibus Apostolorum multa confingerent, frustra quidem ; quia illa sic commendata, sic celebrata, sic nota est. Verum quid possit adversus litteras non canonica auctoritate fundatas, etiam hinc demonstravit impiæ conatus audaciæ, quod et adversus eas, quæ tantæ notitiæ mole firmatæ sunt, sese erigere non prætermisit. *Hæc S. Augustinus; observans, non incredibile videri debere, quod de afficta* S. Cypriano *sententia nonnulli contendebant. Deinde quod ipse sentiret, subdidit :* Nos tamen, *inquiens*, duas ob res non negamus, illud sensisse Cyprianum, quod et stilus ejus habet quamdam propriam faciem, qua possit agnosci ; et quod ibi magis contra vos nostra causa demonstratur invictior.

AUCTORE C. S.

nonnulli crediderunt.

704 *Verum paulo post velut dubius denuo ait :* Porro autem Cyprianus, aut non sensit omnino, quod eum sensisse recitatis, aut hoc postea correxit in regula veritatis *etc. Idem dubium suum repetit in libro* I *contra Cresconium Donatistam, cap.* XXXII, *ubi ait :* Nam et vos profertis concilium Cypriani, quod aut non est factum, aut a ceteris unitatis membris, a quibus ille non divisus est, merito superatum. *Ex hisce non inaniter intulit Boschius noster in Commentario prævio ad Acta S. Stephani Papæ* § 9, *opinionem illam S. Augustino non omnino levem visam fuisse ; crediderо tamen hunc oppositam tenuisse, nec de altera alium in finem meminisse, quam ut Rogatistis ac Donatistis ostenderet, quam parvi eorum argumenta ex S. Cypriani concilio, litterisque petita faceret, dum tam has, quam illud pro genuinis admittebat, quæ non sine exemplo ac verisimilitudine inter fabulas posset rejicere, si eorum robur auctoritatemve pertimesceret.* E

§ XLI. Afrorum legati a S. Stephano rejecti : Firmiliani de hac causa narratio æquo vehementior : hæc legatio post tertiam synodum Carthaginensem primum adornata.

F

Legati a S. Stephano rejecti,

Ab *eadem synodo legatos Romam missos existimamus, de quibus Firmilianus Cæsareensis in Cappadocia episcopus, ad sanctum Antistitem nostrum scribens, in epistola* LXXV *inter Cyprianicas meminit; quamquam alii legationem illam citius collocent, ad quorum argumentum infra respondebimus. Sententia de rejiciendo hæreticorum baptismate communi tot episcoporum, ut præcedenti* § *vidimus, consensu firmata,* S. Cypriano, *ceterisque cum eo episcopis, visum est, legatos in Urbem destinare, qui S. Stephano eamdem coram persuaderent, vel eum saltem tanti concilii auctoritate a ferenda excommunicationis sententia deterrerent ; et ad qualemcumque conciliationem, conniventiamque adducerent. Sperabant enim, ut credere fas est, fore, ut sanctus Pontifex, dum Africanam ecclesiam, cum qua non pauci in Oriente sentiebant, in opinione sua obfirmatam videret, non difficulter ad leniora consilia moveretur, ne tam illustris portionis Ecclesiæ jacturam faceret.*

706 *Verum*

AUCTORE C. S.

de quibus Firmilianus meminit,

706 *Verum neque hæc legatio eventum, quem sibi proposuerant, sortita est : quippe si Firmiliano in citata epistola credimus, præmonitus de eorum adventu Pontifex iisdem omni Christianorum hospitio, tectoque interdixit, accedentesque ne ad commune quidem colloquium voluit admittere. Dixi : Si Firmiliano credimus ; quia hujus auctoritatem hic admodum suspectam esse ostendemus. Interim illius verba audiamus. Postquam Apostoli Pauli in Epistola ad Ephesios locum de humilitate, lenitate ac dilectione mutua protulisset, sic prosecutus est :* Hæc Apostoli mandata et monita salutaria quam diligenter Stephanus implevit, humilitatem sensus et lenitatem primo in loco servans. Quid enim humilius aut lenius, quam cum tot episcopis per totum mundum dissensisse, pacem cum singulis vario discordiæ genere rumpentem, modo cum Orientalibus, quod nec vos latere confidimus; modo vobiscum, qui in Meridie estis, a quibus legatos episcopos patienter satis et leniter suscepit, ut eos nec ad sermonem saltem colloquii communis admitteret; adhuc insuper dilectionis et caritatis memor præciperet fraternitati universæ, ne quis eos in domum suam reciperet, ut venientibus non sola C pax et communio, sed et tectum et hospitium negaretur.

fuerunt Afri,

707 *Antequam hæc discutiamus, observandum est, non omnes scriptores neotericos ea de* S. Cypriani *Afrorumque legatis dicta accepisse. Eminentissimus enim Baronius ad annum* 258, *num.* 15, *et Natalis Alexander Hist. Eccles. Sec.* III, *art.* 1, *prop.* 2, *editionis Parisiensis anni* 1714, *censuerunt, Firmilianum hic agere de legatis Orientalibus, a concilio Iconiensi missis, quod concilium illorum prior anno* 258, *qui nobis* 256 *est, assigit, in quem et posterior consentit. Sed qui recensita Firmiliani verba perpenderit, non dubitabit, quin de legatis Africæ accipienda sint. Hinc etiam præmiserat :* Quod (*a pace et unitate Ecclesiæ recedere*) nunc Stephanus ausus est facere, rumpens adversum vos pacem, quam semper antecessores ejus vobiscum amore et honore mutuo custodierunt. *Eodem etiam spectasse videtur, dum ibidem pariter dixit :* Nos gratiam referre Stephano in isto possumus, quod per illius inhumanitatem nunc effectum sit, ut fidei et sapientiæ vestræ experimentum caperemus.

non Orientales.

708 *Præterea Iconiensem synodum, a qua le-* C *gatos istos missos volunt, diu ante S. Stephani Pontificatum celebratam fuisse, docet S. Dionysius Alexandrinus in epistola* III *ad Philemonem, relata ab Eusebio lib.* VII *Hist. Eccles., cap.* VII, *ubi hæc scribit :* Illud præterea didici, non ab Afris solis hunc morem (*rebaptizandi ab hæreticis baptizatos*) nunc primum invectum fuisse ; sed et multo antea superiorum episcoporum temporibus, in ecclesiis populosissimis, et in conciliis fratrum apud Iconium et Synnada, et apud alios plurimos idem sancitum fuisse. Quorum sententias et statuta subvertere, eosque ad jurgia et contentiones excitare equidem nolim. Scriptum est enim: Non commutabis terminos proximi tui, quos parentes tui constituerunt. *Dionysio non obscure consonat Firmilianus in epistola superius laudata de eodem argumento scribens :* Quod totum nos JAM PRIDEM in Iconio, qui Phrygiæ locus est, collecti in unum convenientibus ex Galatia et Cilicia et ceteris proximis regionibus confirmavimus, tenendum contra hæreticos firmiter et vindicandum, cum a quibusdam de ista re dubitaretur. *Nunc ad Firmiliani locum, a quo digressi sumus, redeamus.* D

Firmiliani dicta

709 *Severum hunc S. Stephani cum Africanis legatis agendi modum pro certo credere non possum soli Firmiliano asserenti, qui tum temporis (salva tanti viri pace id dicere liceat) exacerbato animo multa in sanctum Pontificem inverecunde effutiit, non modo æquo acerbiora, sed et falsa. Neque enim erubuit, illum audaciæ, insolentiæ, et manifestæ stultitiæ arguere ; imperitum, iracundum, schismaticum, apostatam, abstentum, hæreticis omnibus pejorem dicere ; de rebus improbe gestis accusare, aliisque onerare opprobriis. Illud quoque falso ait, eumdem sanctum Pontificem* cum tot episcopis per totum mundum dissensisse; pacem cum singulis vario discordiæ genere rumpentem : *quasi potissima Ecclesiæ pars cum Firmiliano sensisset, et Stephanus propterea, aliisque de causis omnes per totum mundum episcopos excommunicasset; cum tamen S. Augustinus lib. de unico Baptismo contra Petilianum cap.* XIV *diserte tradat, multo plures S. Stephano adhæsisse; neque quemquam partis adversæ excommunicatum fuisse, tum hic tum alibi affirmet.* Multi, *inquit loco citato,* cum illo (*Stephano*) quidam cum isto (*Carthaginensi Episcopo*) etiam E sentiebant; utrique cum eis in unitate consistentes. *Et lib.* III *contra Cresconium Donatistam, cap.* III *:* Si omnino jam credendum sit, quinquaginta episcopis Orientalium id esse visum, quod septuaginta Afris, vel aliquando ejus pluribus, contra tot millia episcoporum, quibus hic error in toto orbe displicuit.

de gestis contra hos legatos

710 *Nec majorem veri speciem habent, quæ de* vario discordiæ genere *adjungit; quippe quæ cetera sic ignoravit antiquitas, ut, teste S. Augustino mox laudato, vel ipsi Donatistæ, qui* S. Cypriani *auctoritate rebaptizandi morem tueri conabantur, S. Stephanum inter Romanos Pontifices recenserent*, quos Episcopatum illibatum gessisse *confitebantur. Quis præterea credat, quæ Firmilianus dicteria adversus* S. Cyprianum *sub finem epistolæ Stephano adscribit his verbis :* Et tamen non pudet Stephanum,... insuper et Cyprianum pseudo-Christum et pseudo-apostolum et dolosum operarium dicere ? *Ego quidem hæc non magis a sancto Pontifice dicta credo, quam vera esse, quæ Firmilianus ibidem irreverenter subjungit :* Qui (*Stephanus*) omnia in se esse conscius, prævenit, ut alteri ea per mendacium objiceret, quæ ipse ex merito audire deberet. F *Eodem animi æstu, ac disputandi studio ex male intellectis* S. Cypriani *verbis negavit, Apostolorum temporibus hæreticos exstitisse, contendens*, neminem tam stultum esse, qui hoc (*non rebaptizandos esse baptizatos ab hæreticis*) credat Apostolos tradidisse: quando etiam ipsas hæreses constet execrabiles ac detestandas postea exstitisse.

dubiæ fidei esse. ostenditur,

711 *Cum itaque Firmilianus in hac epistola multa ex irati animi motu ad conflandam S. Stephano invidiam præter æquum ac decorum inconsiderate effuderit, quid mirum, si ejusdem sancti Pontificis in rejiciendis Africæ legatis severitatem simili, at minori tamen, libertate ampliasset, minasque, obstinate persistentibus ab eo intentatas, pro factis venditasset? Sic certe pacem unitatemque sanctos Stephanum inter ac* Cyprianum *ruptam asserit; cum tamen constet, hosce in communione mutua semper permansisse, justamque prioris indignationem intra solas minas stetisse, ut infra latius ostensuri sumus. Facile tamen Firmiliano assentior, legatos illos a sancto Pontifice severe repulsos,*

AUCTORE C. S.

A *pulsos, Romaque, re penitus infecta, excedere jussos esse, repetitis etiam gravibus in Afros minis, nisi ad pristinam Ecclesiæ consuetudinem redirent. Ita enim et rei gravitas, et periculum, ne quid isti Romæ turbarent, exigebat, quemadmodum Petrus Constantius in Epistolis Romanorum Pontificum, dissert. de S. Stephani Papæ sententia circa receptionem hæreticorum* § 7 *erudite exposuit.*

Ista legatorum rejectio

712 *Nonnulli, inter quos Maranus, memoratos Afrorum legatos, non a tertia Carthaginensi synodo, sed a secunda, Romam missos esse volunt, ac consequenter statuunt, epistolam S. Stephani ad* Cyprianum, *quam hic in sua ad Pompeium refellere instituit, vel a legatis istis Carthaginem allatam, vel paulo post eorumdem regressum eodem missam esse. In hanc sententiam Maranus concessit ob rationem temporis, quam cum nostra pugnare arbitratus est. Est autem hæc ratio hujusmodi. Ex dictis constat, concilium Carthaginense tertium* Kalendis Septembris *anno* 256 *celebratum fuisse. Nec minus certum est ex ep.* LXXV, *Rogatianum diaconum post rejectos Romæ legatos ad Firmilianum, Cæsareensem in Cappadocia episcopum, cum* S. Cypriani *litteris missum fuisse,* B *ut illum de rebus apud Romanum Pontificem gestis instrueret. Tempus autem hujus missionis idem Firmilianus in citata epistola opportune sic indicat:* Quoniam vero legatus iste *(Rogatianus)* a vobis missus, regredi ad vos festinabat, et hibernum tempus urgebat, quantum potuimus, ad scripta vestra rescripsimus.

non post secundam,

713 *Secundum hæc igitur debuisset in sententia nostra a Kalendis Septembribus usque ad initium hiemis ejusdem anni* 256 *synodus Carthagine celebrata, legatique Romam missi, ac inde in Africam reversi fuisse; et post hæc præterea Rogatianus Cæsaream in Cappadocia profectus, suum versus Carthaginem reditum jam ursisse. Id autem Marano eo minus fieri potuisse videtur, quod concilii ad S. Stephanum legatos non maxima celeritate usos esse ex eo putet, quod eorumdem adventum in Urbem fama præveniens, laudato Pontifici tempus et occasionem dederit præcipiendi* fraternitati universæ, ne quis eos in domum suam reciperet; ut venientibus non solum pax et communio, sed et tectum et hospitium negaretur, *prout supra ex Firmiliani epistola dictum est. Huic argumento addit locum ex* S. Cypriani *epistola* LXXIII *ad Jubajanum, quam* C *nos cum ipso non multo post secundum concilium Carthaginense scriptam esse statuimus. Nam cum in ea Sanctus dicat:* Si possessionis ergo nostræ jus tenemus, si sacramentum unitatis agnoscimus, cur prævaricatores veritatis, cur proditores unitatis existimamur? *cum hæc, inquam, Sanctus ibidem dicat, Maranus eum de Stephani in legatos suos severitate conqueri arbitratur; ob quam similiter factum putat, ut sancto Antistiti in epistola* LXXIV *ad Pompeium nonnulla in eumdem sanctum Pontificem acriora dicta exciderint.*

sed post tertiam

714 *Fateor equidem, primum Marani argumentum esse hujusmodi, ut manus ipsi libenter daturus essem, nisi et temporis spatium rebus gestis absolute sufficeret, et graves rationes aliter suaderent. Ab hisce incipiamus. Verisimile non est, S. Stephanum, aliunde tantum intellecta Afrorum sententia, ea severitate mox usum fuisse, ut eorumdem legatos, eosque episcopos, inauditos, imo nondum appulsos, non modo a colloquio suo, sed et hospitio tectoque fidelium arcendos decernerent, prout ex Firmiliani epistola tenet Maranus. Hæc ratio Tillemontio, in Romanos Pontifices, ac nominatim in S. Stephanum, aliquin minus æquo, tam valida visa est, ut propter eam a sententia, quam sequimur, minime recedendum putaverit. Neque hæc difficultas, ut Marano visum est, evanescit, observando, dissensionem eadem de causa sancto Pontifici cum Asiaticis, Firmiliano scilicet, ceterisque ipsi adhærentibus, ante hanc Afrorum legationem jam intercessisse; ideoque mirum videri non debere, si nova Carthaginensis synodi decreta accenso ipsius animo novas faces admoverint, ad eamque severitatem impulerint.*

Carthaginensem synodum,

715 *Non evanescit, inquam, hinc difficultas; quia ne vel sic prudentia aut æquitas permittebat, ut missi ab Africana ecclesia legati, inauditi plane, tanta cum severitate tractarentur; quippe qui nullum obstinationis indicium eo usque dedissent, nullaque hac super re jussa a Pontifice accepissent. Severitas hæc multo minor, æquiorque est in sententia nostra, secundum quam legati illi eo modo (nisi tamen exaggeret Firmilianus) tum demum excepti repulsique fuerunt, cum Afri jam semel auditi, contra gravissimum Pontificis rescriptum et comminationem, errorem suum etiam majori, quam prius, episcoporum numero* E *confirmassent. Secundo si legatorum rejectio ante scriptas epistolas ad Jubajanum et Pompeium, idemque ante tertiam synodum contigerit, cur, quæso,* S. Cyprianus *nec in hac, nec in illis, ullam de tam insigni inexspectatoque eventu mentionem fecit?*

primum contigisse dicenda est,

716 *Respondet quidem Maranus,* hoc silentium lenitati, quæ summa fuit in Cypriano, tribuendum *esse; de duabus vero istis epistolis vide dicta ejus num.* 713. *Verum ego, licet lenitatem ac mansuetudinem ipsius pariter venerer, non possum tamen, quin cum S. Augustino lib.* V *de Baptismo contra Donatistas, cap.* XXV *reverenter non laudem,* quæ in Stephanum irritatus effudit *in posteriori epistola, et* quæ periculum perniciosæ dissensionis habuerunt. *Si tamen hæc cum summa ejus lenitate recte concilientur, non video, cur religioni habuisset istam Romani Pontificis in dictos legatos severitatem commemorare, quod certe cum minori commotæ mentis suspicione, quam qua epistolam ad Pompeium scripsit, facere potuisset, ut eam legenti apparebit. Hinc verisimile non est, ea, quæ in hac eadem epistola in S. Stephanum durius scripsit, vel in altera ad Jubajanum conquestus est, a dolore ex legatorum* F *rejectione profecta esse. Sed in priori quidem sic scripsit, S. Stephani litteris, gravique comminatione commotus, de quibus solis ibidem expostulat; in altera vero quæ de Stephano ne meminit quidem, refutare conatur epistolam ignoti nobis auctoris, cujus exemplar Jubajanus ad eum miserat, et in qua ipse, quique cum eo contra Apostolicam traditionem sentiebant, veluti* prævaricatores veritatis *et* proditores *traduci potuerunt.*

nec oppositum evincunt

717 *Hæ rationes mihi plane persuadent, memoratam legationem non nisi a tertia synodo Carthaginensi adornatam fuisse, nisi temporis rationem supra expositam cum rebus interim gestis conciliari non posse, ostendatur. Cur autem conciliari non possit? Nam primo quidem legatos istos in Romano itinere suo summa celeritate usos non esse, non probat epistola Firmiliani: potuit enim adventum eorum fama Romam prævenire per aliquem, qui vel pridie, quam ipsi, Carthagine discesserat, vel paulo feliciore navigatione fuerat usus; neque etiam multum temporis*

poris requirebatur, ut Pontifex interdictum de legatis hospitio arcendis ferret. Deinde nec ex Firmiliani verbis constat, istud ante eorumdem adventum ab illo latum fuisse; cum ea accipi possint de solis minis, quas S. Stephanus ipsis intentaverit, si in eodem errore perseverantes, imposterum redirent. Frustra igitur ex hoc capite Maranus legatorum iter tardare conatus est.

rationes a Marano allatæ.

718 *Trajectas Carthagine Romam tantus non est, qain iidem legati, quorum omnis mora Romæ inutilis plane fuisset, ante finem Septembris in Africam reduces facile esse potuerint, adeoque et eodem mense Rogatianus diaconus Cæsaream Cappadocum ad Firmilianum mitti, et sub finem Octobris vel Novembris initium, illuc advenire, et inchoata jam hieme mox reverti voluisse. Inchoata jam hieme, inquam; nusquam enim dicitur Rogatianus ante hiemem eo pervenisse. Verba Firmiliani subjungo :* Quoniam vero legatus iste, a vobis missus, regredi ad vos festinabat, et hibernum tempus urgebat, quantum potuimus, ad scripta vestra rescripsimus. *Hæc autem æque hiemis initium, quam autumni finem significant; eaque sic possumus interpretari, ut Rogatianus in Africam reverti festinaverit, ne jam tum in-* B *choata hiems ingravescens, regressum suum, si minus præcluderet, saltem redderet molestiorem.*

§ XLII. Sanctus scribit de eadem causa ad Firmilianum, et ab eo epistolam recipit : quid S. Augustinus in Sancto circa hanc controversiam laudaverit.

Scribit ad Firmilianum,

D*ubitari non potest, qum Africani præsules, ac* S. Cyprianus *præsertim, infelici causæ suæ eventu ex legatis Roma reversis intellecto, non parum turbati fuerint, veritique, ne Romanus Pontifex, quem in proposito suo immobilem experiebantur, a minis demum ad sententiam excommunicationis procederet, animos in omnem partem versaverint, ut fulmen istud a suo capite averterent. Cum vero sanctus Præsul sciret, Fir-* C *milianum, Cæsarensem in Cappadocia episcopum, ob eamdem opinionem, nec dissimili modo una cum multis collegis suis a S. Stephano reprehensum fuisse, visum ipsi est litteras ad illum dare, quibus de Africanæ ecclesiæ statu, communique periculo instrueretur, et quæ ipsi tum esset sententia, ediceret. Boschius noster in Commentario prævio de S. Stephano sæpe laudato, § 3 suspicatus est,* S. Cyprianum *id consilii cepisse, ut Firmilianum simul hortaretur, ut, si quos vel in Oriente, vel apud Ægyptum, amicos haberet, quos Romæ suspectos non esse, ac aliquid valere sciret, tanti infortunii deprecatores adhiberet. Quod etsi aliunde satis verisimile appareat, in Firmiliani tamen responso nihil plane occurrit, quod huic suspicioni suffragetur; ea vero, quam* S. Cyprianus *hac occasione ad Firmilianum scripsit, non superest. Attamen S. Dionysium Alexandrinum suam in hac causa operam, precesque contulisse, infra videbimus.*

et ab eo accepit epistolam

720 *Missus ergo est Cæsaream mense Septembri ad finem vergente, ut præcedenti § probavi-* D *mus, Rogatianus diaconus, cui* S. Cyprianus *litteras ad Firmilianum deferendas commisit, in quibus vel suam adversus S. Stephanum epistolam ad Pompeium scriptam recitavit, vel certe simul cum illis transmisit, ut ex dicendis constabit. Non poterat Firmiliano quidquam gratius hisce litteris accidere; quippe qui in eodem discrimine versans, partes sua tanti Episcopi, simul et plurium Africæ, Numidiæ ac Mauritaniæ antistitum accessione vehementer firmatas videret, eoque minus a justa Romani Pontificis indignatione sibi metuendum confideret, quos plures sententiæ suæ patronos ipsi posset objicere. Hoc gaudium suum tum in ipso initio epistolæ* LXXV, *quam* S. Cypriano *rescripsit, per gratiarum actiones, tum denuo aliquibus interjectis, in hunc modum expressit :* De vobis autem cognoscentes, quod secundum regulam veritatis et sapientiam Christi hoc, de quo nunc queritur, disposueritis, cum magna lætitia exsultavimus, et Deo gratias egimus, quia invenimus in fratribus tam longe positis tantam nobiscum fidei et veritatis unanimitatem.

adversus S. Stephanum accipit,

721 *Porro in hac epistola Firmilianus argamenta, a* S. Cypriano *in epistola ad Pompeium adversus S. Stephanum producta repetiit, approbavitque, ac nonnulla præterea addidit, quæ in* E *rem suam esse ipsi videbantur; prout utramque epistolam conferenti manifestum erit, et Firmilianus ipse in sua testatur. Sic enim in illa scribit :* Nos vero ea, quæ a vobis scripta sunt, quasi nostra propria suscepimus; nec in transcursu legimus, sed sæpe repetita memoriæ mandavimus. Neque obest utilitati salutari aut eadem retexere ad confirmandam veritatem, aut et quædam addere ad cumulandam probationem. *Verum multo vehementius, quam* S. Cyprianus, *ipse efferbuit, plurimaque in S. Stephanum non minus ipsi injuriosa, quam se indigna, impotentius effudit, quorum aliqua § præcedenti perstrinximus, nec cetera lubet hic referre; utpote quæ illum ipsum deleturum fuisse opinor, si Rogatianus, qai omnes sai reditus moras amputabat, ipsi spatium concessisset, quo turbulenta illa animi commotio deferbuisset. Neque dubitandum est, quin Firmilianus, de Ecclesia Dei contra Paulum Samozatenum bene meritus, et in Menæis Græcis ad diem 28 Octobris adscriptus, dicteria illa pænitentia eluerit, quod ad dictum diem examinandum erit.*

quam a S. Cypriano versam esse non credimus.

722 *Contra non facile mihi persuaderi patiar, dictam epistolum* S. Cypriano *interprete e Græca Latinam factam esse, ut nonnulli ex sola styli similitudine colligendum putarunt; quamquam* F *enim Sanctum Antistitem in præsenti dissensione nonnumquam ex humano fragilitate durius de S. Stephano scripsisse fatendum sit, non opinor tamen, eumdem operam suam impendere voluisse, ut irati Firmiliani in eumdem S. Stephanum convicia Latine reddita latius spargerentur. Hinc magis miror, id etiam Marano placuisse, cui sancti Præsulis inter has ipsas contentiones lenitas tanta visa est, ut huic tribuendum sine dubio affirmet, qaod de S. Stephani in rejiciendis Afrorum legatis severitate verbum nullum in litteris ad Jubajanum et Pompeium, nec non in concilio Carthaginensi tertio, quæ omnia Firmiliani epistolæ præmittit, facere voluerit. Præterea non satis verisimile apparet,* S. Cyprianum *interpretem esse epistolæ, in qua tamquam ex hujus mente ac sententia negatur Apostolorum temporibus hæreticos exstitisse, cum ipse in epistola ad Pompeiam contrarium asseruisset, tantumque dixisset, postea*

etiam

etiam acriores, *quam quos Apostoli damnarunt, prorupisse.*

Tempus hujus scriptæ epistolæ.

723 *Anni tempus, quo prædicta epistola scripta est, ex ea superius annotavimus; nunc annum ipsum ex eadem accipe. Historiam cujusdam pseudo-prophetissæ in Cappadocia in hac epistola narraturus Firmilianus, de tempore hæc præmittit:* Ante viginti enim et duos fere annos, temporibus post Alexandrum imperatorem, multæ istic conflictationes et pressuræ acciderunt. *Scribebat ergo ista Firmilianus anno 22 post Alexandri imperium currente: hic autem anno Christi 235 ac mense Martio, ut plerisque placet, occisus est; a quo tempore si usque ad initium hiemis anni 256 numeres, habebis annum 22 aliquot mensibus jam inchoatum ab Alexandri interitu; ideoque tum laudatum concilium tertium Carthaginense, tum quæ illud usque ad rescriptum Firmiliani secuta fuere, ad annum 256 referenda sunt, nec in sequentem annum differri possunt, cujus mense Augusto S. Stephanus martyrio coronatus est, et* S. Cyprianus *pulsus in exsilium.*

Consultus a Magno de baptismo Novatianorum

724 *Quid in hac controversia deinde utrimque tentatum fuerit, incompertum est; sed ad hoc tempus probabilius pertinere credo* S. Cypriani *epistolam* LXXVI *ad Magnum, quam Eminentissimus Baronius ad annum 258, num. 22, et post hunc Pearsonius ad annum 255, num. 2 primo loco de hæreticorum baptismo datam esse non improbabiliter arbitrantur, quamque post S. Cornelii Pontificatum scriptam fuisse, ex eo constat, quod de illius martyrio in illa expressa mentio fiat. Duo autem in eadem quærit Magnus: primum,* an inter ceteros hæreticos eos quoque, qui a Novatiano veniunt, post prophanum ejus lavacrum baptizari et sanctificari in Ecclesia Catholica legitimo et vero et unico Ecclesiæ baptismate oporteat. *Alterum,* quid... de illis videatur, qui in infirmitate et languore gratiam Dei consequuntur (*id est, qui de vita periclitantes, in lecto per aspersionem baptizantur,* clinici *propterea dicti*) an habendi sint legitimi Christiani, eo quod aqua salutari non loti sunt, sed perfusi.

et de baptizatis in lecto, respondet;

725 *Ad utramque quæstionem* S. Cyprianus *respondet annuendo; nullum enim hæreticum aut schismaticum, qualiscumque is demum fuerit, baptizare posse; neque interesse, utrum quis lotus, an perfusus, sanusne, an decumbens in Ecclesia Christi baptizetur. Sub finem tamen more suo monet, sese hæc ita sentire, ut aliter opinantes propterea damnare nolit, aut ob eorum communione recedere:* Rescripsi, *inquiens,* fili carissime, ad litteras tuas, quantum parva nostra mediocritas valuit, et ostendit, quid nos, quantum in nobis est, sentiamus, nemini præscribentes, quo minus statuat, quod putat, unusquisque præpositus, actus sui rationem Domino redditurus, secundum quod beatus apostolus Paulus in epistola sua ad Romanos scribit et dicit: « Unusquisque » nostrum pro se rationem dabit. Non ergo nos » invicem judicemus. »

quæ epistola ad hoc tempus

726 *Ratio autem, ob quam laudatus Baronius et Pearsonius cum illo, eam primam omnium de hoc argumento a Sancto nostro scriptarum existiment, hæc est,* quod nulla in ea mentio habeatur de scriptis ad diversos episcopos ante litteris, nec de conciliis in Africa ea causa collectis, quorum necessaria citatio videri poterat. *Ita Eminentissimus annalista, nec improbabiliter. Nos tamen cum Pamelio, aliisque malumus eamdem postremo loco collocare ob ipsum epistolæ argumentum. Non enim hic quæritur, utrum a quibuscumque hæreticis tincti, si ad Ecclesiam veniant, baptizandi sint, ut in Africa dubitatum fuisse supra vidimus; sed* an inter ceteros hæreticos eos quoque, qui a Novatiano veniunt, post prophanum ejus lavacrum baptizari... in Ecclesia Catholica... oporteat. *Jam ergo decisa erat in Africa prior quæstio de baptizandis omnibus, in quacumque hæresi baptizatis, eique sententiæ veluti certæ inhærens Magnus, tantummodo dubitabat, utrum de Novatianis idem statuendum esset.*

AUCTORE C. S.

probabilius referenda est.

727 *Peculiarem dubitandi causam* S. Cyprianus *ibidem sic memorat:* Quod si aliquis illud opponit, ut dicat, eamdem Novatianum legem tenere, quam Catholica Ecclesia teneat; eodem symbolo, quo et nos baptizare; eumdem nosse Deum Patrem, eumdem Filium Christum, eumdem Spiritum sanctum; ac propter hoc usurpare eum potestatem baptizandi posse, quod videatur in interrogatione baptismi a nobis non discrepare, *etc. Objectionem hanc deinde pluribus refutare conatur. Hinc fluit responsio ad Baronii argumentum: nempe necesse non erat de prioribus litteris conciliisque mentionem fieri, quorum sententiam ac decreta Magnus noverat, probabatque; sed satis erat illorum æquitatem, refricandæ memoriæ ergo, paucis proposuisse, ac deinde pluribus probasse, Novatianum eodem, quo ceteros hæreticos, schismaticosque loco in causa baptismatis habendum esse; quemadmodum in laudato epistola fecit* S. Cyprianus. *Hinc pariter planum est, cur nec Agrippini concilium in eadem epistola memoretur, cujus non minus necessaria citatio in Baronii sententia fuisse dicenda est, ut quod ipse non advertisse videtur. Ceterum hanc epistolam exorta vigentique de baptismo dissensione scriptam esse, acriora Sancti dicta hinc et inde satis insinuant.*

Quid de tota hac S. Cypriani

728 *Superest, ut cetera ad hanc* S. Cypriani *controversiam spectantia expediamus. Certum est, sanctum Præsulem nostrum cum ceteris ejusdem sententiæ patronis acriter defendisse errorem, quem non modo tum longe maxima Ecclesiæ pars reprobabat, sed et deinde universa Ecclesia penitus proscripsit, excommunicationis pœna in refractarios lata, quam S. Stephanus olim fuerat comminatus. Certe S. Augustinus lib. II de Baptismo, cap.* IX *et alibi, controversiam hanc secundum Stephani sententiam ante sua tempora in plenario concilio terminatam jam fuisse testatur. Hoc tamen* S. Cypriani *factum magnis laudibus celebrare solent heterodoxi scriptores, et quicumque supremam Romani Pontificis in quæstionibus ad fidem spectantibus auctoritatem inique ferunt; ideoque S. Stephanum livido dente arrodere non erubescunt, quem præter alia insignia merita, hæc ipsa in tuenda Apostolica traditione constantia æterna memoria dignum fecit. Sed non est hujus loci hæc pluribus tractare, quæ ad sanctum illum Pontificem ac martyrem proprie spectant, et de quibus propterea consule, si lubet, Commentarium prævium ad ejusdem Sancti Acta, apud nos tom. I Augusti ad diem 2, § 4, ubi ipsius adversus* S. Cyprianum *et rebaptizantes gesta, a potiori Ecclesiæ parte constanter ab initio probata fuisse ostenditur.*

dissensione S. Augustinus

729 *Certe S. Augustinus, licet illum variis in locis, quantum potest excuset, non ab omni tamen culpa absolvit, sed in epistola* XCIII, *alias* XLVIII, *ad Vincentium Rogatistam, cap.* X *scribit:* Porro autem Cyprianus aut non sensit omnino, quod eum sensisse recitatis, aut hoc postea correxit in regula veritatis, aut hunc quasi nævum sui candidissimi pectoris cooperuit ubere caritatis, dum unitatem

AUCTORE C. S.

unitatem Ecclesiæ toto orbe crescentis, et copiosissime defendit, et perseverantissime tenuit vinculum pacis. Scriptum est enim: Caritas cooperit multitudinem peccatorum. Accessit huc etiam, quod tamquam sarmentum fructuosissimum, si quid in eo fuerat emendandum, purgavit Pater falce passionis. Sarmentum enim, ait Dominus, quod in me dat fructum, purgat illud Pater meus, ut majorem fructum afferat. *Similia repetit in epistola* CVIII, *alias* CCLV, *ad Macrobium. cap.* III, *et lib. II contra Gaudentium, cap.* IX.

730 *Hinc etiam lib. II de Baptismo contra Donatistas, cap.* I, *lib.* IV, *cap.* VI, *lib.* VI, *cap.* II, *et lib.* VII, *cap.* I *et* XX *hunc eumdem Sancti errorem* (*variis in locis*) *comparat cum facto S. Petri Apostoli, ob quod hunc a S. Paulo serio recteque reprehensum fuisse, ex epistola ad Galatas, cap.* II *existimavit. Unum pro ceteris locum primo citatum accipe:* Si potuit, inquam, Petrus contra veritatis regulam, quam postea Ecclesia tenuit, cogere gentes judaizare, cur non potuit Cyprianus contra regulam veritatis, quam postea tota Ecclesia tenuit, cogere hæreticos vel schismaticos denuo baptizari? Puto, quod sine ulla sui contumelia Cyprianus episcopus Petro Apostolo comparatur, quantum attinet B ad martyrii coronam. Ceterum magis vereri debeo, ne in Petrum contumeliosus exsistam. Quis enim nescit, illum Apostolatus principatum cuilibet episcopatui præferendum.

731 *Neque existimo, eumdem sanctum doctorem* (*senserit.*) *alia de causa tantopere laborasse, ut istud factum modo in dubium vocaret, quemadmodum tum verbis num. 702 relatis, quæque ibidem subduntur, tum in laudata epistola* CVIII, *tum denique lib. I contra Cresconium Donatistam, cap.* LXXXII *fecit; modo excusaret aut diminueret, prout locis pene innumeris in suis contra Donatistas Rogatistasque lucubrationibus præstitit; existimo, inquam, non alia id illum de causa fecisse, quam quod doleret, nævum illum in candidum istud magni Episcopi ac Martyris pectus umquam irrepsisse. Simili ratione factum puto, ut S. Pontius,* Cypriani *diaconus ac Vitæ scriptor, hanc totam de baptismo hæreticorum controversiam ne verbo quidem attigerit, haud dubie satius ratus reverenti silentio premere, quæ eximio huic Præsuli ex humana fragilitate in hac causa acciderant; neque enim hæc prætermissurus fuisse videtur, si tanta laude digna credidisset, quantam meruisse videntur adversariis Pontificiæ auctoritatis.*

C 732 *Verum, etsi aliquid humani* S. Cyprianum *hic passum esse fateamur, agnoscimus tamen ac* (*Laudavit tamen in eo*) *veneramur in ipsa ejusdem inter hosce contentiones amorem pacis ac unitatis, quem S. Augustinus pluribus in locis merito laudavit, et Donatistis imitandum proposuit. Etenim licet sanctus Præsul decretum Agrippini rationibus,* quæ illi veræ visæ sunt in obscurissima quæstione laboranti, et de remissione peccatorum fluctuanti, *ut loquitur S. Augustinus lib.* IV *de Baptismo, cap.* VI, *licet, inquam, suum decretum rationibus istis plane conforme crederet, illudque non modo tot Africæ, Numidiæ ac Mauritaniæ episcoporum, sed et aliquot Orientalium sententia, coactisque ibidem synodis confirmatum videret, ideoque in Romanum Pontificem, istud, propositis etiam excommunicationis pœnis, proscribentem vehementius effervesceret, studiosissime tamen cavit, ne aut ipse aut alii a Romanæ Ecclesiæ communione segregarentur. Certe hunc unitatis amorem in eo tanti fecit sanctus doctor, ut crederet illum in hunc errorem labi permissum esse a Deo. ut pacis atque* D *unitatis exemplum vel inter acres contentiones* (*insignem inter ipsas disceptationes*) *synchronis æque ac posteris præberet.*

733 *Longum foret singulos S. Augustini locos recensere, ideoque unum tantum ex lib.* I *de Baptismo, cap.* XVIII *subjungo.* Quod (*baptizari baptizatos ab hæreticis*) non recte fieri, tanto Viro nimirum propterea Dominus non aperuit, ut ejus pia et humilitas et caritas in custodienda salubriter Ecclesiæ pace patesceret, et non solum illius temporis Christianis, sed etiam posteris, ad medicinalem, ut ita dicam, notitiam signaretur. Cum enim tanti meriti, tantæ Ecclesiæ, tanti pectoris, tanti oris, tantæ virtutis Episcopus, aliud de baptismo arbitraretur, quam erat diligentius inquisita veritas firmatura, multique ejus collegæ, quamvis nondum liquido manifestatum, id tamen tenerent, quod et præterita Ecclesiæ consuetudo, et postea totus Catholicus orbis amplexus est; non se ille tamen a ceteris diversa sentientibus separata communione disjunxit et hoc etiam ceteris persuadere non destitit, ut sufferrent invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus vinculo pacis. Ita enim corporis manente compage, si quid in quibusdam membris infirmabatur, ex eorum sanitate convalesceret potius, quam præcisione mortificatum diligentiam nullius curationis admitteret. E

734 Et si se ille separasset, quam multi sequerentur! (*amorem concordiæ*) Quantum sibi nomen inter homines faceret! Quam latius Cyprianistæ, quam Donatistæ, vocarentur? Sed non erat filius perditionis, de quibus dictum est: Dejecisti eos, dum extollerentur; sed erat filius pacis Ecclesiæ, qui tanta cordis illuminatione præditus, propterea non vidit aliquid, ut per eum aliud supereminentius videretur. Et adhuc, inquit Apostolus, supereminentiorem viam vobis demonstro: Si linguis hominum loquar et angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Minus ille penetravit, ut cerneret secretum abditum sacramenti: sed si sciens omnia sacramenta, caritatem non haberet, nihil esset. Cum autem minus illud perspiciens, hanc tamen humiliter, fideliter, fortiter custodivit, ad martyrii coronam meruit pervenire; ut si qua in ejus lucidam mentem ex humana conditione nebula irrepserat, gloriosa serenitate fulgentis sanguinis fugaretur....

735 Quod ergo ille Vir sanctus de baptismo (*et unitatis Ecclesiæ.*) aliter sentiens, quam se res habebat, quæ postea pertractata, et diligentissima consideratione firmata est, in Catholica unitate permansit, et caritatis ubertate compensatum est, et passionis falce purgatum. *Hæc et similia S. Augustinus variis in locis habet. laudans in sancto Præsule nostro non dissensionem a Stephano, sed unitatis amorem, huncque eo magis crebriusque laudans, quod contra Donatistas scriberet, quos* Cyprianum *in rebaptizandis hæreticis auctorem sibi esse jactantes, ejusdem Sancti exemplo continue urgebat, ut ad Ecclesiæ unitatem redirent, et ex suo ipsorum schismate arguebat, quantum ab hujus sancti Martyris sensu ac moribus dissiderent. Ex dictis collige, quam infideliter nonnulli varios S. Augustini locos sic referant, quasi hic sanctus doctor in tota illa controversia nihil, nisi summa laude dignum, a* S. Cypriano *factum dixisset.* F

§ XLIII.

A

§ XLIII. Stephanus numquam excommunicavit S. Cyprianum, sed hic in ipsius et successoris ejus communione semper vixit, et martyrio coronatus est.

S. Stephanus excommunicationem,

Quæ huc usque ex SS. Cypriano *ac Augustino allegavimus, extra dubium faciunt, quin sanctus Præsul noster, non obstante contentione, a Romanæ Ecclesiæ communione discedere noluerit, omnique studio laboraverit, ne, qui secum sentiebant, ab eadem se segregarent. At nonnulli sunt, inter quos Tillemontius, qui eumdem aut reipsa a S. Stephano excommunicatum fuisse, aperte dicant, aut certe sic loquantur, ut id lectoribus persuasum velint; nimirum ut Sedis Apostolicæ auctoritatem arrodant, dum tam insignem Episcopum ac Martyrem ab ea obstentum* B *vixisse, obiisseque comminiscuntur. Sed si illi tam æquo animo S. Augustinum hac in parte consuluissent, quam avido arripuerunt, contraque S. Stephanum inique interpretati sunt, quidquid sanctus ille doctor pro* Cypriano *excusando, quodque bene egerat, laudando, adversus Donatistas et Rogatistas conscripsit, agnovissent utique, excommunicationis sententiam a sancto Pontifice interminatam quidem, sed numquam tamen latam fuisse; neque amantissimum Catholicæ unitatis Præsulem ea labe conspersissent.*

quam Sancto minatus est,

737 *Itaque S. Augustinum audiamus. Hic lib. unico de Baptismo contra Petilianum, cap.* XIV *Donatistis, qui cum* S. Cypriani *auctoritatem pro baptizandis hæreticis commendarent, sui schismatis causam eam allegabant, quod in Ecclesia Catholica multi mali essent, quodque boni cum his communicando contaminarentur, velut insolubile argumentum objicit non interruptam* S. Cypriani *communionem, tam cum S. Stephano, quam cum iis omnibus, quos hic ab hæreticis baptizatos in Ecclesiam admittebat. Locus quidem longior est, sed insignis, ideoque eum hic subjungo.* Sed volo mihi, *inquit,* solvat iste (*Petilianus*) quæstionem : quandoquidem cum Romanæ Ecclesiæ per ordinem commemoraret Episcopos, C inter eos commemoravit et Stephanum, quos Episcopatum illibatum gessisse confessus est. Cum ergo Stephanus non solum non rebaptizaret hæreticos, verum etiam hoc facientes, vel, ut fieret decernentes, excommunicandos esse censeret, sicut aliorum episcoporum, et ipsius Cypriani litteræ ostendunt; tamen cum eo Cyprianus in unitatis pace permansit. Quid hic dicturi sunt? Exentiant ingenia sua, quantum possunt, et utrum valeant respondere, considerent.

numquam ipsi inflixit;

738 Ecce duo erant uno tempore, (ut de aliis taceam) qui diversa sentiebant : duo erant eminentissimarum ecclesiarum, Romanæ scilicet et Carthaginensis episcopi, Stephanus et Cyprianus, ambo in unitate Catholica constituti ; quorum Stephanus baptisma Christi in nullo iterandum esse censebat, et hoc facientibus graviter succensebat; Cyprianus autem in hæresi vel schismate baptizatos, tamquam non habentes baptismum Christi, baptizandos in Ecclesia Catholica existimabat. Multi cum illo, quidam cum isto etiam sentiebant, utrique eum eis in unitate consistentes. Si ergo verum est, quod isti dicunt, et unde causam suæ separationis asserere vel excusare conantur, in una communione Sacramentorum mali maculant bonos, et ideo corporali disjunctione a malorum contagione recedendum est, ne omnes pariter pereant ; jam tum Stephani et Cypriani temporibus periisse Ecclesiam, confitendum est, nec aliquam posteris derelictam, Donatus ipse spiritaliter nasceretur. AUCTORE C. S.

sed hic in illius communione,

739 Quod si dicere nefarium judicant, quia re vera nefarium est; sic mansit Ecclesia ex illis temporibus usque ad tempora Cæciliani et Majorini, sive Donati, nec eam maculando perdere potuerunt, quicumque in eam secundum ipsos sine baptismo admissi sunt, pleni omnibus peccatis et criminibus suis, nec ulla facta est a Cypriano et eis, qui pariter de baptismo sapiebant, ab illorum communione divisio, quoniam non se arbitrabantur in unitate et communione Sacramentorum Christi alienis malis posse maculari; sic potuit deinceps Ecclesia permanere, quam toto, sicut de illa prædictum est, terrarum orbe crescentem, nullo modo poterant quorumlibet traditorum ac facinorosorum aliena crimina maculare. *Deinde, cum paucis interjectis, etiam sacræ Scripturæ sententias protulisset, quas Donatistæ male interpretati, se sequi jactabant, ita denuo prosequitur :* Quæ tamen divina testimonia vel præcepta si eo modo, quo isti, intelligeret Cyprianus, profecto se ab Stephano separaret, nec cum illo in Catholicæ unitatis communione persisteret. Ille quippe secundum sententiam, quam de baptismo isti tenendam putant, hæreticos et schismaticos, sicut opinantur, baptismum non habentes, admittendo in Ecclesiam, communicabat peccatis alienis ; quia videlicet peccata eorum, qui baptismo vero abluti non erant, in eis utique permanebant. Debuit ergo Cyprianus ab hujus communione discedere... E

semper vixit,

740 Hoc ergo quoniam non fecit, sed cum eis in unitate permansit, tota ipsius unitatis tunc massa corrupta est, nec perseveravit Ecclesia, quæ postea sanctos istorum Majorinum pareret ac Donatum. Hoc quia dicere nullo modo audent, restat, ut fateantur, bonos cum malis in Sacramentorum Christianorum communione sine ulla sua labe mansisse, et usque ad tempus Cæciliani perseverasse Ecclesiam etc. *Quam prolixe, quamque vehementer Donatistas hic urget sanctus doctor, ex facto* Cypriani, *communionem cum Stephano, iisque, quos baptizatos non credebat, perpetuo conservantis, veluti minime dubio, notissimoque probans, perseverare Ecclesiam Catholicam, licet multi mali, quales Donatistæ baptizatos ab hæreticis reputabant, in ea communicent? Hoc vero totum argumentum enerve fuisset ac inane, si Romanus Pontifex* S. Cyprianum *excommunicasset : dicere enim, hunc, non obstante ista excommunicatione, in illius communione permansisse, nimis vanum est.* F

in eaque

741 *Idem sanctus doctor lib.* IV *de Baptismo, cap.* IX *ad propositum nostrum denuo sic scribit :* Hac ille (*Sanctus noster*) caritatis patientia toleravit... in obscura quæstione bonos collegas, non malevole aliud sentientes, sicut et ipse toleratus est; donec processu temporis saluberrima consuetudo, quando Deus voluit, etiam declarata veritate plenario concilio firmaretur. *Cum itaque ex ipso* S. Cypriano *constet, Catholicæ sententiæ propugnatores ab eo sic toleratos fuisse, ut neminem*

AUCTORE C. S.

nem propterea excommunicare, et a nullius communione ac unitate recedere voluerit; consequenter nec ipse, S. Augustino teste, a Romano Pontifice excommunicatus fuit. Addo et alterum ejusdem S. Augustini testimonium ex laudati Operis lib. V, *cap.* XXV, *ubi hæc legere est:* Stephanus... etiam abstinendos putaverat, qui de suscipiendis hæreticis priscam consuetudinem convellere conarentur: iste autem *(sanctus Carthaginensis Antistes)* quæstionis ipsius difficultate permotus, et sanctis caritatis visceribus largissime præditus, in unitate cum iis manendum, qui diversa sentirent. Ita quamvis commotius, sed tamen fraterne indignaretur; vicit tamen pax Christi in cordibus eorum, ut in tali disceptatione nullum inter eos malum schismatis oriretur.

martyrio coronatus est.

742 *Quomodo vero in cordibus eorum vicit pax Christi, quomodo nullum inter eos schismatis malum exortum est, si alter ab alterius communione propterea fuerit segregatus? Porro in hac communione eumdem etiam obiisse, docet tum alibi, tum in epistola* CVIII, *alias* CCLV, *ad Macrobium, assereus, eum martyrio coronatum esse,* non quia pro Christi nomine occisus est, sed quia B pro Christi nomine in gremio unitatis occisus est. Nam ipse, *prosequitur,* scripsit, et fidentissime asserit, eos, qui extra unitatem, etiamsi pro illo Nomine moriantur, occidi posse, non posse coronari. *Neque aliter sensit S. Hieronymus, qui in Altercatione adversus Luciferianos, id pro tam certo, exploratoque habuit, ut non dubitaret vel inde probare,* S. Cyprianum *numquam in adversam sibi partem anathema dixisse. Ipsius verba sunt hæc:* Verum si voluerunt hi, qui ab Hilario instituti sunt, et oves sine pastore esse cœperunt, de Scripturis ea proferre, quæ B. Cyprianus ob hæreticos rebaptizandos in epistolis suis reliquit; sciunt illum hæc non cum anathemate eorum, qui se sequi noluerant, edidisse. Siquidem in communione eorum permansit, qui sententiæ suæ contraierant.

Respondetur ad argumenta

743 *Testimonia e S. Augustino petita non ignoravit Tillemontius, neque tamen controversiam ex illis dirimi posse censuit. Respondet enim, art.* 47, *manifestum quidem esse, pacem Christi, ut S. Augustinus ait, in corde* S. Cypriani *vicisse, nullumque ab hoc schisma exortum esse; at non ita facile sustineri posse, S. Stephanum communionem et pacem cum eo non rupisse. Priori modo* C *accipienda esse sancti doctoris verba, opinatur ex libro de unico Baptismo, cap.* XIV, *quia in eo verbis num.* 737 *et seqq. recitatis scribit, quamvis S. Stephanus excommunicandos censeret eos, qui hæreticos rebaptizarent,* Cyprianum *tamen in ipsius unitate ac pace semper perstitisse, quod nec is, nec qui cum eo sentiebant, sese ab aliorum communione umquam separaverint. Hoc sensu admittit Tillemontius, nullum inter eos schisma ortum esse,* S. Cypriano *in unitate caritatis constanter perseverante. Addit etiam, id dici posse, quia vel excommunicatio, quam S. Stephanus inflixerat aut infligere voluerat, executioni mandata non est, episcopis in unitate utrimque persistentibus; vel quia Pontifex ipse rigorem illum remisit, vel denique quia ceteri episcopi ei in hac parte non consentiebant, licet eamdem de non rebaptizandis apud hæreticos baptizatos sententiam eum eodem tenerent.*

quibus Tillemontius

744 *Deinde, quid ex hisce ipse credi malit, sic insinuat:* At non tam facile sustineri potest, Stephanum ex parte sua communionem ac pacem non rupisse. Et forsitan ipse S. Augustinus, si mentem suam edicere debuisset, aliter locutus esset, præsertim si vidisset ea, quæ in Eusebio, multoque magis, quæ in epistola Firmiliani habemus. *Quam misere hic torquet se, ut lectori, si minus persuadeat, saltem suspicionem moveat, sanctum Carthaginensem Episcopum a Romani Pontificis communione alienum vixisse, atque ita Apostolicæ Sedis auctoritatem arrodat. Verum ad hæc in primis respondeo, illam Tillemontii interpretationem, quasi S. Augustinus tantummodo dicere voluisset, pacem ac communionem Catholicam a* S. Cypriano, *non autem a Stephano, non ruptam fuisse, nimis inanem esse, et erudito viro indignam. Nam qua verisimilitudine, salva S. Augustini sententia, obtrudit, a Romano Pontifice excommunicatum fuisse* Cyprianum, *de quo is num.* 737 *ait:* Cum co... in unitatis pace permansit? *Et num.* 741: Toleravit... bonos collegas, (*inter quos S. Stephanus certe numeratur*) non malevole aliud sentientes, sicut et ipse toleratus est. *Qua ratione suadebit, alterum ab alterius communione sejunctum fuisse, in quorum cordibus sic* vicit pax Christi, ut in tali disceptatione nullum inter eos malum schismatis oriretur, *atque sanctus Antistes* cum illo (*S. Stephano*) E in Catholicæ unitatis communione persisteret?

745 *Mirabilis enimvero hæc est Catholica pax et communio, ubi alter ab altero per excommunicationem se separat. Certe hæc ignota fuit S. Augustino, qui lib.* V *de Baptismo, cap.* XVII *concedit quidem, posse bonos erga malos habere pacem, sed tenere non posse cum iis, qui eam ruperunt. Agit ibidem sanctus doctor de eadem hac controversia, pacequc nihilominus servata, et sic loquitur:* Vidit et sensit (*Sanctus Antistes noster*) etiam diversa sentientes, posse salva caritate sentire; neque enim cum malis tenere se diceret divinam concordiam et Dominicam pacem: bonus quippe habere erga malos pacem potest; tenere autem cum eis pacem non potest, quam ipsi non tenent. *Et quid tandem aliud est* tenere pacem *cum aliquo, quam* cum eo in pace permanere, *quam* cum illo in catholicæ unitatis communione persistere, *quod* S. Cyprianum *cum S. Stephano fecisse, supra diserte asserit Augustinus?*

id in dubium vocare

746 *Nec admitti etiam potest, quod ibidem ait, forsitan sic nullum inter eos schisma ortum dici, quod episcopis utrimque in unitate mutua persistentibus, excommunicatio frustra lata fuerit;* F *neque enim S. Augustinus tantum dicit, utriusque sententiæ antistites in unitate mutua, sed et* cum eo (*S. Stephano scilicet*) in unitate *semper constitisse, ac perseverasse, ut ostensum jam est. Ceterum nequicquam de excommunicationis executione loquitur, quam inflictam fuisse nos negamus, me ipse probat. Hinc inanis pariter est conjectura de remisso rigore, si velit, sententiam excommunicationis a Pontifice in* S. Cyprianum, *ceterosque ipsi consentientes latam, ab eodem deinde revocatam fuisse; si vero significet, sententiam illam, quam comminatus fuerat, remisso pristino rigore, numquam latam fuisse, libenter ipsi assentiemur, ut ex dicendis patebit. Sensit haud dubie Tillemontius, S. Augustinum sibi hac in parte nimis manifeste adversari, ideoque, opinor, eo recurrit, ut diceret, ipsum, si mentem suam edicere debuisset, forsitan aliter locuturum fuisse, præsertim si vidisset, quæ de hoc argumento apud Eusebium ac Firmilianum leguntur. Verum quid hoc aliud est, quam ex propenso in alteram partem*

studet; et ex quibus cogicit,

A *tem animo contra sancti doctoris expressam sententiam divinare?*

S. Augustinum hæc de re

747 *Videamus tamen, an ea, quibus hanc conjecturam suam firmare conatur, tanti momenti sint, ut S. Augustinus propterea aliter locuturus fuisse dicendus sit. Utrum hic Historiam Ecclesiasticam Eusebii, prout ea ab ipso Græce conscripta est, umquam legerit, non disputo; at certe eamdem per Ruffinum Latine redditam ab se lectam esse, in libro de Cura pro mortuis, cap.* VI *his verbis testatur :* Legimus in Ecclesiastica Historia, quam Græce scripsit Eusebius, et in Latinam linguam vertit Ruffinus. *Restat igitur inquirendum, an Ruffinus, a S. Stephano in præsenti controversia nimis severe actum, quam Eusebius, scribat. Eusebius a Tillemontio laudatus, lib.* VII, *cap.* III *hæc habet :* Primus omnium Cyprianus, qui tunc temporis Carthaginensem regebat ecclesiam, non nisi per baptismum ab errore prius emundatos, admittendos esse censuit. Verum Stephanus nihil adversus traditionem, quæ jam inde ab ultimis temporibus obtinuerat, innovandum ratus, gravissime id tulit.

aliter scriptuum fuisse,

748 *Deinde cap.* VII, *cum dixisset, Stephano successisse Sixtum,* Ad hunc, *inquit,* Dionysius B secundam de baptismo scripsit epistolam, in qua Stephani simul ac reliquorum episcoporum sententiam ac judicium exposuit, de Stephano ita scribens : Antea quidem litteras scripserat de Heleno et de Firmiliano, de omnibus denique sacerdotibus per Ciliciam, Cappadociam, cunctasque finitimas provincias constitutis, sese ob eam causam ab illorum communione discessurum, quod hæreticos rebaptizarent. Ac vide, quæso, gravitatem negotii : revera enim in maximis, ut audio, episcoporum conciliis decretum est, ut, qui ab hæreticis ad Catholicam Ecclesiam accedunt, primum catechumeni fierent, ac deinde veteris et impuri fermenti sordibus per baptismum purgarentur. De hic omnibus ego ad illum *(S. Stephanum)* epistolam misi, rogans atque obtestans.,. Sed et carissimis... fratribus et compresbyteris nostris, Dionysio ac Philemoni, qui prius idem cum Stephano senserant, deque iisdem rebus ad me scripserant, antea quidem breviter, nunc vero pluribus verbis scripsi. *Hæc sunt, quæ de SS. Stephani ac* Cypriani. *ceterorumque episcoporum memorata contentione, Eusebius ex S. Dionysio Alexandrino Historiæ suæ inseruit.*

si Eusebii Historiam

749 *Ruffinus vero, postquam lib.* VII, *cap.* II *perperam dixisset, hanc de baptismo controversiam SS. Cornelium inter ac* C Cyprianum *ortam, et hujus opinionem ab illo,* manente *tamen* sacerdotali concordia, *refutatam esse; cap.* III *de S. Stephano ait ;* Similiter Cornelio* de non rebaptizando sententiam tulit. *Et rursus cap.* IV : Ad quem (*S. Sixtum Stephani successorem)* Dionysius de baptismate commemorans, quod Stephanus quidem decessor suus, scribens ad Firmilianum et Helenum, ceterosque illarum partium episcopos, statuerit, nec communicandum esse his, qui rebaptizant ; sed debere considerari magnitudinem rei, quia non quicumque, sed permagni et nobiles in episcopis viri sint, quibus hoc visum sit. Dicit etiam, quod propter hoc scripserit plenius ad Dionysium ac Filomenem presbyteros urbis Romæ. *Hæc Ruffinus, a S. Augustino, ut probavimus, lectus.*

* i. e. Sicut Cornelius

et Firmiliani epistolam

750 *Judicet nunc æquus lector, ob quam utriusque narrationis discrepantiam S. Augustinus, ut Tillemontius credi vult, aliter censurus fuisset, si Eusebium legisset. Enimvero quod Ruffinus ait,* scripsisse *Stephanum,* nec communicandum esse his, qui rebaptizant, *sanctum doctorem in contrariam sententiam impellere magis poterat, quam quod Eusebius, sive apud Eusebium S. Dionysius tradit, eumdem Pontificem scripsisse,* sese ob eam causam ab illorum communione discessurum ; *hoc enim non nisi de intentatis minis, istud vero de excommunicatione jam lata absolute interpretari potuisset. Ad Firmiliani auctoritatem supra §* 41 *jam respondimus, ostendimusque, cum in laudata a Tillemontio epistola multa ex perturbato, accensoque animo, in sanctum Pontificem præter æquum ac decorum, ne quid gravius dicam, effutiisse, quæ nullam veri speciem habent ; ut mirum non sit, si ejusdem severitatem exaggeraverit, minusque pro factis obtruserit.*

AUCTORE C. S.

legisset.

751 *Exempla ibidem dedimus ; id unum enim hic obsecro, quod, si quis omnia Firmiliani dicta pro verbis habeat, is dicat oportet, S. Stephanum,* cum tot episcopis per totum mundum dissensisse, et pacem cum singulis vario discordiæ genere rupisse ; *quod de sancto illo Pontifice, de Ecclesia Dei in servanda traditione Apostolica optime merito, ac martyrii corona honorato, et a quo Episcopatum illibate gestum esse, vel ipsi Donatistæ, ut num.* 737 *vidimus, agnoscebant, mihi quidem* E *non persuadebit. Hinc parum interest, utrum S. Augustinus Firmiliani epistolam viderit, necne, cujus dicta certe non potuisset probare ; cum nec* S. Cypriani *in eumdem Pontificem, licet multo minus acria, probaverit. His accedit, quod, etsi Afrorum legati severius ab illo rejecti, ejusque colloquio, ut Firmilianus narrat, prohibiti fuissent, non propterea ab eodem excommunicati fuisse dicendi essent ; quemadmodum Petrus Constantius in Epistolis Romanorum Pontificum, dissert. de vera Stephani circa receptionem hæreticorum sententia, §* 7, *et Natalis Alexander Hist. Eccl. Sæc.* III, *dissert.* XII, *art.* 12, *propositione* II, *editionis Parisinæ anni* 1714, *jam ostenderunt.*

Stephanus de severitate prudenter remittit

752 *Dubitandum itaque non est, quin S. Stephanus, qui justis comminationibus Afros æque atque Orientales a proscribenda consuetudine Apostolica deterrendos speraverat, cum nihil his profici, sed contra animos magis magisque exacerbari adverteret, optimo consilio statuerit de severitate sua, ut ut æqua, aliquid remittendum, et in communione sua interim tolerandos, qui diversa sentirent, ne medicina ipsis cederet in venenum. Ad hanc tam salutarem lenitatem sancto Pontifici persuadendam allaboravit S. Dionysius Alexan-* F *drinus, qui, ut num.* 748 *ex Eusebii Historia vidimus, hac super re ad illum epistolam misit,* rogans atque obtestans. *Verisimiliter etiam allaborarunt S. Dionysius, tum Romanæ Ecclesiæ presbyter, deinde Pontifex, et Philemon, ejusdem Ecclesiæ pariter presbyter, quos ad laudatum S. Dionysium Alexandrinum de eodem argumento scripsisse, et responsorias accepisse, loco mox citato similiter ostensum est. Etenim dum sanctus ille Alexandrinus episcopus de illis ibidem ait :* Prius idem cum Stephano senserant, *hæc sic accipienda existimo, ut velit, eos prius cum S. Stephano censuisse, oppositæ opinionis patronos excommunicandos esse, sed deinde leniora consilia severis prætulisse ; neque enim verisimile est, eos a sancti Pontificis sui Catholica sententia descivisse ad adversarios, quibus non modo Romani, sed et longe maxima Ecclesiæ portio refragabantur.*

§ XLIV.

AUCTORE C. S.

§ XLIV. Utrum, et quando S. Cyprianus, ceterique ejus sententiæ episcopi, prædictum errorem revocaverint.

S. Augustinus existimandum monet,

Superest, *ut videamus, an sanctus Antistes noster errorem suum tandem agnoverit, et quemadmodum in unitate Ecclesiæ et Romani Pontificis communione vixit et occisus est, ita etiam eamdem cum illo sententiam aliquando amplexus sit. Fatetur S. Augustinus, sese id nullo veterum testimonio posse probare; credi tamen vult, suspicaturque, salutarem illam sanctissimi Martyris palinodiam de industria fortasse suppressam esse ab iis, qui ipsius errorem sectari malebant. In epistola enim* XCIII, *alias* XLVIII, *ad Vincentium Rogatistam, cap.* X *sic scribit:* Cyprianus autem sensisse aliter de baptismo, quam forma et consuetudo habebat Ecclesiæ, non in canonicis, sed in suis et in concilii litteris invenitur: correxisse
B autem istam sententiam non invenitur; non incongruenter tamen de tali Viro existimandum est, quod correxerit, et fortasse suppressum sit ab eis, qui hoc errore nimium delectati sunt, et tanto velut patrocinio carere noluerunt.

S. Cyprianum errorem suum

754 *Idem lib.* II *de Baptismo contra Donatistas, cap.* IV *de eodem denuo ait:* Si enim Petrum laudat et prædicat, ab uno posteriore collega patienter concorditerque correctum, quanto citius ipse cum concilio provinciæ suæ universi orbis auctoritati, patefacta veritate, cessisset; quia profecto et uni verum dicenti et demonstranti posset facillime consentire tam sancta Anima, tam pacata: et fortasse factum est; sed nescimus. Neque enim omnia, quæ illo tempore inter episcopos gesta sunt, memoriæ, litterisque mandari potuerunt, aut omnia, quæ mandata sunt, novimus. *Et ibidem cap.* V: Ideo plerumque doctioribus minus aliquid revelatur, ut eorum patiens et humilis caritas, in qua fructus major est, comprobetur; vel quomodo teneant unitatem, cum in rebus obscurioribus diversa sentiunt; vel quomodo accipiant veritatem, cum contra id, quod sentiebant, declaratam esse cognoscunt. Quorum duorum manifestatum tenemus unum in
C B. Cypriano; id est, quomodo tenuerit unitatem cum eis, a quibus diversum sentiebat. Ait enim: Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes.

postea correxisse:

755 Alterum autem, id est, quomodo accipere potuerit veritatem contra id, quod sentiebat, inventam, etsi litteræ tacent, merita clamant; si epistola non invenitur, corona testatur; si concilium non indicat episcoporum, consortium indicat angelorum. Non enim parvum documentum est pacatissimæ Animæ, in ea unitate martyrium meruisse, unde se, diversum sentiens, noluit separare. *Hæc de* S. Cypriani *palinodia S. Augustinus, quam tanto Episcopo ac Martyre tam dignam, tamque justam ac necessariam censuit, ut, quia eam certo testimonio probare non poterat, si quis illam tamen negare voluisset, modo ad abundantiam caritatis sancti Præsulis, modo ad falcem passionis recurrerit, ut hunc errorem veluti nævum candidissimi pectoris ipsius coopertum, vel a Patre-familias purgatum fuisse persuaderet. Tantum aberat ab iis, qui in* D *Romanam Cathedram iniqui, et exemplo illorum, de quibus sanctus doctor num.* 753 *loquitur, quamvis dissimili ratione, ipsius* errore nimium delectati, *credi malunt, sanctum Martyrem in eadem opinione sua ad mortem usque perstitisse.*

Beda id diserte affirmat:

756 *Nec aliter, quam S. Augustino, visum est venerabili Bedæ, qui salutarem illam sanctissimi Viri palinodiam pro certa, indubitataque asserere, et velut præmium caritatis referre non dubitavit in libro variarum Quæstionum, quæst.* V, *ubi in illud Apostoli;* Unusquisque in suo sensu abundet, *sic scribit:* Si bona, quæ nostis, per caritatem operamini, tribuet vobis divina gratia, ut, si quid aliter, quam decet, sæpitis, et hoc aliquando intelligatis; sicut B. Cypriano contigisse perspicuum est; qui cum suis coepiscopis, qui erant in Africa, rebaptizandos esse hæreticos, contra morem Ecclesiæ statuit: sed quia in suo sensu, qui sibi rectus videbatur, bonis abundare operibus studuit, mox corrigi meruit, atque ad universalem sanctæ Ecclesiæ normam spiritualium virorum institutione reduci. *Est quidem venerabilis hic scriptor, aliquot seculis a* S. Cypriani *ætate remotus, sed ea tamen sanctitate ac doctrina conspicuus, ut nemo prudenter suspicetur, cum* E *hæc temere, et sine ullo veterum testimonio scripsisse, factumque, quod nusquam legerat, in exemplum adduxisse. Hinc non improbabilis est Boschii nostri in Commentario prævio ad S. Stephani Acta, § 4 conjectura, scriptum aliquod, quod S. Augustinus subdole suppressum suspicabatur, ad S. Bedæ manus pervenisse; unde illam palinodiam didicerit.*

quod et S. Hieronymus de episcopis Afris

757 *Antiquior Beda S. Hieronymus in Dialogo adversus Luciferianos, licet id de* S. Cypriano *expresse non asserat, de ceteris tamen episcopis, qui cum eo senserant, diserte affirmat.* Conatus est, *inquit,* B. Cyprianus contritos latus fugere, nec bibere de aqua aliena; et idcirco hæreticorum baptisma reprobans, ad Stephanum tunc Romanæ urbis Episcopum, qui a B. Petro vicesimus sextus fuit, super hac re Africanam synodum direxit; sed conatus ejus frustra fuit. Denique illi ipsi episcopi, qui rebaptizandos hæreticos cum eo statuerant, ad antiquam consuetudinem revoluti, novum emisere decretum. Quid facimus? Ita et nobis majores nostri, et illis sui tradidere majores. *Hæc de Africanis episcopis S. Hieronymus; de Orientalibus vero idem testatur Cresconius Donatista apud S. Augustinum,* F *in hujus adversus illum libro* III, *cap.* II, *in quo sanctus doctor hæc scribit:* Majores autem vestri, quibus tale testimonium perhibuisti, « quod ab « Orientalium propterea communione discreti « sunt, quia illi suum judicium resciderunt, « quo eis placuerat de ista baptismi quæstione « Cypriano atque illi Africano concilio consen- « tiri oportere: » contra Cyprianum fecerunt.

et Donatistæ de Orientalibus asseruerunt.

758 *Ecce hic ipse Cresconius, quamvis hæreticorum baptismo pertinaciter rejiceret, ideoque tum* S. Cypriani, *tum Orientalium episcoporum auctoritate gloriaretur, non potuit tamen posteriorum palinodiam non confiteri. Porro hæc Cresconii verba S. Augustinus ibidem c.* III *sic excepit:* Proinde si omnino jam credendum sit, quinquaginta episcopis Orientalium id esse visum, quod septuaginta Afris vel aliquando etiam pluribus, contra tot millia episcoporum, quibus hic error in toto orbe displicuit; cur non potius etiam ipsos paucos Orientales suum judicium correxisse dicamus, non, ut tu loqueris, rescidisse? Sicut enim

AUCTORE C. S.

A enim laudabile est a vera sententia non moveri, ita culpabile persistere in falsa, quam numquam tenere prima laus est, secunda mutare, ut aut ex initio vera permaneat, aut, mutata falsa, vera succedat. *Jam vero quis credat, solum* S. Cyprianum, *ceteris episcopis veritatem amplectentibus, in errore suo perstitisse, eumque* contra tot millia episcoporum, quibus hic error in toto orbe displicuit, *ad mortem usque propugnasse, id sane non sine aliqua pertinaciæ nota sanctissimo Martyri affingi posse videtur.*

Hæc salutaris palinodia

759 *At quo igitur tempore, inquies,* S. Cyprianus, *ceterique supra laudati episcopi, sententiam suam mutasse dicendi sunt? Eminentissimus Baronius ad annum Christi* 259, *num.* 1 *et sequentibus censet, id ab Orientalibus, vivente etiam S. Stephano, qui mense Augusto anni* 257 *passus est, factum fuisse. Ut ita crederet, fecit male intellectus Eusebii locus ex lib.* VII *Hist. Eccles., cap.* IV, *quem hic subjungo.* Ad hunc igitur (*S. Stephanum*) ut dixi, multa de hoc argumento (*de baptismo scilicet hæreticorum*) Dionysius (*Alexandrinus episcopus*) per litteras scripsit; in quibus id tandem illi indicat, omnes ubique ecclesias, mollito jam persecutionis fu-

B rore, Novati turbulentam novitatem detestantes, inter se pacem iniisse. *Hæc Baronius de Orientalium in Catholicam S. Stephani sententiam consensu accepit, observans, ipsorum pristinum errorem propterea Novati, seu Novatiani, novitatem ab Eusebio appellari, quia is, quotquot a Catholica Ecclesia ad suum schisma desciscebant, ausu sacrilego rebaptizabat; idque Eminentissimus eo pronius credidit, quod Eusebius revera cap.* III, IV *et* V *de causa rebaptizantium loquatur, et occasione litterarum super ea a S. Dionysio ad S. Stephanum scriptarum prædictam concordiam memoret, velut hæc ad illam pertineret.*

non ad Stephani,

760 *Verum hunc de baptismo hæreticorum errorem tempore S. Stephano ab Orientalibus nondum depositum fuisse, ex eodem capite* V *manifestum est. In eo enim laudati S. Dionysii Alexandrini epistolæ fragmentum refertur, quam ad S. Sixtum II, proximum Stephani successorem, sanctumque Dionysium ac Philemonem tum Romanæ Ecclesiæ presbyteros, et quorum prior deinde eidem Sixto in Pontificatum successit, de eadem causa, tamquam apud Asiaticos tum minime terminata, perscripsit verbis, quæ num.* 748 *recitavimus. Quod vero idem Eusebius cap.* IV *de*

C *S. Dionysii Alexandrini epistola, ad S. Stephanum circa Novati, id est, Novatiani novitatis detestationem, initamque ab Orientalibus concordiam data tradit, de proscripta Novatiani hæresi accipiendum est, quam coacta verisimiliter Antiochæ synodo, sedente Romæ Lucio vel Cornelio, damnatam fuisse, licet nonnulli ex episcopis in eam prius propendissent, hoc ipso die in Commentario historico de ejusdem S. Cornelii gestis* § 10 *diximus.*

sed Sixti II Pontificatum

761 *Verisimilius apparet, memoratam de baptismo dissensionem sub laudato sancto Pontifice Sixto II tam in Oriente, quam in Africa tandem sic compositam fuisse, ut utriusque ecclesiæ episcopi, errore deposito, veritati victas manus dederint. Et de Orientalibus quidem argumento est S. Dionysii Alexandrini epistola altera ad eumdem sanctum Pontificem scripta, et ab Eusebio lib.* VII, *cap.* IX *relata. Etenim cum hic, teste S. Hieronymo in Catalogo Scriptorum, in* S. Cypriani *et Africanæ synodi dogma prius consensisset, deinde in epistola proxime laudata sese ab ea tam alienum ostendit, ut ne baptizare quidem, inconsulto S. Sixto, auderet unum e grege suo, qui dudum ante in cœtum fidelium admissus, tum asserebat, sese olim ab hæreticis baptismo ab eo, quo Ecclesia utitur, longe diverso, et* blasphemiæ et impietatis *pleno tinctum fuisse, ideoque sacro Christi lavacro ablui cum gemitu postulabat. Atque hæc quidem de Orientalibus: ab Africanis autem sanctoque* Cypriano *idem præstitum fuisse, prout S. Augustinus omnino existimandum monet, et Hieronymus ac venerabilis Beda factum diserte affirmant, ex Pontio in Vita num.* 29 *non inepte colligitur.*

referenda videtur.

762 *Hic enim ad propositum nostrum sic ait:* Jam de Xysto, bono et pacifico sacerdote, ac propterea beatissimo martyre, ab Urbe nuntius venerat; *nempe quod is martyrio coronatus jam fuisset. Non potest autem ulla verisimilior ratio adduci, ob quam Sixtus II a* S. Cypriani *diacono tam studiose* bonus et pacificus sacerdos, ac propterea beatissimus martyr *appelletur, quam quod is cœptam sub decessore suo S. Stephano litem amice composuerit, pacemque non ruptam quidem, at turbatam tamen, plene conciliaverit, episcopis, qui diversa senserant, ad Catholicam traditionem amplectendam pacifice reductis. Ne-* E *que enim dici potest, ipsum propterea sic appellari, quod inflictam a decessore suo excommunicationem sustulerit, quam numquam inflictam fuisse* § 43 *probavimus: multo minus, quod* Cypriani *ceterorumque opinionem secutus fuerit: quod nemo hactenus, ac ne ipsi quidem Donatistæ, somniarunt. Hanc pacem ac concordiam solide confirmat Africanæ ecclesiæ cum Romana sub eodem Sixto communicatio, quam inter eas intercessisse docet* S. Cypriani *epistola* LXXXII *ad Successum, in qua ipse et Romanos de persecutione consuluisse, et ab iis, sublato tum per martyrium S. Sixto, responsorias accepisse refertur.*

Refelluntur argumenta,

763 *Porro quamvis hæc omnia omnino suadeant, SS. Hieronymi, Augustini ac Bedæ verissimam esse de* S. Cypriani, *ceterorumque ipsi adhærentium, tam salutari iisque dignissima palinodia sententiam; eam tamen non modo nonnulli hæretici, quod minus mirum est, sed et Launoyus, Tillemontius, aliique aut aperte negare, aut saltem in dubium revocare nituntur. Launoyus apud Schelstratium Antiquitatis illustratæ circa concilia, part.* II, *dissert.* I, *cap.* V, *art.* 3 *citatus, S. Hieronymi verba, quæ num.* 757 *dedimus, fal-* F *sitatis arguere non dubitat, negatque ullum pro retractando errore decretum umquam emanasse ab Africanis episcopis, qui* S. Cypriano *consenserant. Rationem repetit ex Arelatensis synodi canone* 8, *sanctique Basilii epistola ad Amphilochium, in quibus asseri contendit, eos omnes in suo rebaptizandi consuetudine semper perseverasse. Præterea rogat, cur, si verum sit laudatum decretum, Donatistæ* S. Cypriani *epistolas et Africanam synodum Catholicis toties objecerint, nec eos represserit S. Augustinus, eodem decreto proferendo. Suspicatur denique prælusisse S. Hieronymo libellum,* Pœnitentia S. Cypriani *inscriptum, et a Romana synodo multis post ejusdem S. Hieronymi obitum annis inter apocrypha rejectum. Hæc ipse confidenter, ad quorum singula respondeamus.*

quibus nonnulli persuadere volunt,

764 *Canon* 8 *concilii primi Arelatensis, a Launoyo objectus, apud Labbeum tom.* I *Conciliorum, col.* 1428 *sic habet:* De Afris, quod propria lege sua utuntur, ut rebaptizent, placuit, ut si ad Ecclesiam aliquis de * hæresi venerit, interrogent

* *al.* de hac

AUCTORE C. S.

gent eum symbolum ; et si perviderint, eum in Patre et Filio et Spiritu sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponatur, ut accipiat Spiritum sanctum. Quod si interrogatus, non responderit hanc Trinitatem, baptizetur. *Hæc de Afris generatim accipi vult Launoyus, quæ de solis schismaticis dicta esse, merito monet Jacobus Sirmondus in Notis posthumis ad istud concilium, editis a Labbeo post tom.* I *Collectionis conciliorum. Id autem solide probat ex S. Optati Milevitani episcopi lib.* I *de schismate Donatistarum, ubi in Donatum, qui contra Cæcilianum Carthaginensem episcopum schisma promovebat, in concilio Romano sub S. Melchiade Papa non diu ante Arelatense I celebrato, vel propterea sententia lata dicitur,* quod confessus sit, se rebaptizasse, et episcopis lapsis manum imposuisse, quod ab Ecclesia alienum est. *Contra vero Cæcilianus omnium sententiis insons declaratus, testibus, a Donato inductis, fatentibus,* se non habere, quod in Cæcilianum dicerent.

prædictum errorem

765 *Jam vero cum qua probabilitatis specie reponet hic Launoyus, aut Donatum a S. Melchiade, ceterisque concilii patribus, condemnatum esse, eo quod rebaptizasset ; Cæcilianum autem* B *absolutum, licet hic eumdem errorem teneret ; aut sententiæ non intercessisse Donati fautores, etsi ceteri Africanæ ecclesiæ episcopi, non secus ac ipse, rebaptizarent? Profecto nihil potuissent accommodatius pro Donato hac saltem in parte producere, quam communem illam, quam Launoyus credi vult, ab Agrippini primum, ac deinde a* S. Cypriani *ætate, ad istud usque tempus rebaptizandi consuetudinem servatam. Porro non diu post, ut dixi, memoratum concilium Arelatense, cui etiam varii Africani præsules interfuerunt, sedente jam Romæ S. Silvestro I Papa, in eadem Donatistarum causa coactum est, et Donatistæ denuo damnati; ideoque et de iisdem canon ille* 8 *pariter accipiendus est. Frustra igitur Launoyus hunc canonem clarissimis S. Hieronymi verbis opponit, qui cum S. Optati Milevitani dictis collatus, non modo istis non refragatur, sed plurimum favet, ut consideranti patebit.*

a S. Cypriano, ceterisque episcopis.

766 *Frustra etiam pro sua opinione laudat S. Basilii epistolas canonicas ad Amphilochium, in quibus non de Afris, sed de Asiaticis sermo est, agiturque de variis hæreticis ac schismaticis quorum aliquorum baptisma Basilius admittit, aliorum reprobat. Ceterum canone* 1 *ait quidem :* C Antiquis visum est, Cypriano dico, et nostro Firmiliano, hos omnes uni calculo subjicere, Catharos et Encratitas, et Hydroparastatas ; *verum id ab ipsis revocatum fuisse non negat. Quin et de Catharis ibidem subdit:* Sed quoniam nonnullis Asiaticis omnino visum est, eorum baptisma, pluribus consulendi causa, suscipiendum esse ; suscipiatur. *Et dum can.* 47 *ait :* apud vos (*Iconii*) prohibita est rebaptizatio, sicut et apud Romanos; *manifeste tradit. rebaptizandi errorem, Iconii in synodo olim stabilitum, ibidem suo tempore abolitum jam fuisse ; atque ita sententiæ nostræ non obest, sed eam potius utcumque confirmat. Denique quæ Tillemontius art.* 51 *similiter objicit, ad Asiaticos pariter spectant, ideoque ad S. Hieronymi auctoritatem infirmandam non faciunt.*

nunquam correctam

767 *Ad alterum Launoyi argumentum respondeo, Donatistas* S. Cypriani *epistolas et synodum Africanam Catholicis objecisse, quia hæc exstabant, vulgoque notissima erant ; de* Cypriani *autem ceterorumque episcoporum palinodia ex nullo instrumento, quod produci posse sciebatur, ita* D *constabat. Hinc cum S. Augustinus eos hujusmodi instrumento convincere non posset, repressit, quantum potuit, reponendo, id de tali Viro omnino existimandum esse. Quod autem palinodiam illam scripto aliquo probare non posset, negat inde recte concludi, eam aut factam, aut litteris mandatam non fuisse, cum, ut num.* 753 *loquitur, istud* fortasse suppressum sit ab eis, qui hoc errore nimium delectati sunt, et tanto velut patrocinio carere noluerunt. *Et num. seq. :* Neque enim omnia, quæ illo tempore inter episcopos gesta sunt, memoriæ litterisque mandari potuerunt, aut omnia, quæ mandata sunt, novimus.

768 *Denique num.* 755 *denuo ait :* Etsi litteræ *fuisse.* tacent, merita clamant ; si epistola non invenitur, corona testatur ; si concilium non indicat episcoporum, consortium indicat angelorum. *Ceterum quidni potuit ad S. Hieronymi ad venerabilis Bedæ manus pervenire, quod S. Augustinus non repererat, et dolose suppressum fuisse suspicabatur. Quod de libello,* Pœnitentia S. Cypriani *inscripta, et a Romana synodo postmodum inter apocrypha rejecto, addit Launoyus, quasi is S. Hieronymo hac in parte præluxisset, responsum non meretur ; nam ille ad alium* S. Cyprianum *spectat, neque ulla in eo de baptismo hæreticorum fit mentio, sed illius de magia ac idolorum cultu ad Christi sacra accessio enarratur.* E

§ XLV. Sancti Petri, ejusque in Romana Cathedra successorum primatus a S. Cypriano agnitus et assertus.

Primatum totius Ecclesiæ

C*um famosa hæc de baptismo disputatio, de qua hactenus egimus, ac nonnulla etiam alia* S. Cypriani *gesta, per hujus Commentarii decursum relata, Romanæ Ecclesiæ invidis apta videantur, ut Apostolicæ Sedis primatum sancto Antistiti nostro ignotum fuisse persuadeant, necessarium duxi, quæstionem illam in hoc § discutere. Non est tamen mihi animus eam longa dissertatione tractare, quod ad theologos proprie pertinet, et a quibus id etiam jam sæpius præstitum esse supra observavimus. Id unum igitur ex Cyprianicis Operibus hic ostendam. Romani Pontificis* F *in universa Ecclesia primatum a* S. Cypriano *non modo agnitum, sed et assertum fuisse ; neque oppositum ex memorata dissensione, aliisque ejusdem factis posse probari.*

S. Petro datum esse

770 *Sanctus* Cyprianus *in insigni suo libro de Unitate Ecclesiæ præfatus, hæreses ac schismata diabolo instigante oriri, sic prosequitur :* Hoc eo fit, fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur, per caput quæritur, nec Magistri cœlestis doctrina servatur : quæ si quis consideret et examinet, tractatu longo atque argumentis opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur Dominus ad Petrum : « Ego tibi dico, inquit, quia tu es « Petrus, et super hanc petram ædificabo Eccle« siam meam, et portæ inferorum non vincent « eam. Et tibi dabo claves regni cœlorum : et « quæ ligaveris super terram, erunt ligata et in « cœlis, et quæcumque solveris super terram, « erunt soluta et in cœlis. » Et iterum eidem post resurrectionem suam dicit : « Pasce oves meas. »

Super

A Super illum unum ædificat Ecclesiam suam, et illi pascendas mandat oves suas.

a Christo S. Cyprianus

771 Et quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat : « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos : « accipite Spiritum sanctum, si cujus remiseritis « peccata, remittentur illi, si cujus tenueritis, « tenebuntur ; » tamen ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique et ceteri Apostoli, quod fuit Petrus, pâri consortio præditi et honoris et potestatis ; sed exordium ab unitate proficiscitur, [et primatus Petro datur,] ut una Christi Ecclesia [et cathedra una] monstretur. *Et post pauca* : Qui Ecclesiæ renititur et resistit, [qui Cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit,] in Ecclesia se esse confidit ? *Locus hic ex editione Veneta anni 1728, qua utimur, desumptus, quique similiter exstat in editione Manutii ac Pamelii, ad præsentem controversiam dirimendam solus sufficeret, nisi a nonnulis aliis editoribus pro interpolato habitus, et ad aliorum codicum fidem sic redditus fuisset, ut quæ de S. Petri Cathedra ac primatu hic expresse dicuntur, quæque uncis inclusimus,* B *ex eo penitus rejecta fuerint.*

diserte asseruit.

772 *Consuli hac super re potest Baluzius in Annotatis ad laudatam editionem Venetam, in qua textus, qualem dedimus, repositus fuit, licet ipse eadem, quæ supra dicti, ex eo expungenda censuisset. Nolo ego judicium meum de genuina lectione hic interponere ; at licet ista* Cypriani *revera non essent, ejusdem tamen doctrinæ plane conformia esse ostendam, ideoque ex hoc capite minime expungenda. Sed et gratis recisis, quæ illi volunt, textus sua vi non caret ad primatum S. Petro asserendum. Quomodo enim hæreticos jubens* caput , *utique Ecclesiæ, quærere , Ecclesiam super Petrum fundatam iis mox ostendit, et ad id probandum* tractatu longo atque argumentis opus non esse *asserit ; sed ex solis illis Matthæi ac Joannis locis satis demonstrari, si Petro primatum Ecclesiæ priori loco promissum, secundo autem datum; sive Petrum Ecclesiæ in terris caput a Christo hic constitutum non velit ? Quomodo Ecclesiæ unitatem ex iisdem Christi ad Petrum verbis facilis probationis compendio ostendi ait, si huic præ ceteris Apostolis nihil plane collatum existimaverit? Enimvero ea ratione plura Ecclesiæ capita asseruisset, nec ejusdem unitatem* C *probasset, sed destruxisset ? Ad quid denique Christus,* Cypriano *ibidem teste, auctoritate sua usus est, dum,* ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit ? *Hæc scilicet in sententia adversariorum spectabit illa Christi auctoritate facta dispositio, hinc unitas Ecclesiæ probabitur, quod Petro omnium primo Apostolatus collatus fuerit ; quod quam ineptum sit, nemo sanæ mentis non advertit. Ad objectiones infra respondebimus.*

Eumdem primatum

773 *Porro hujus unitatis Ecclesiæ, super S. Petrum fundatæ,* S. Cyprianus *variis in locis tamquam specialis prærogativæ ipsi collatæ meminit. Sic in epistola* LXIX *adducto S. Petri ex cap.* VI *Joannis ad Christum responso, subdit :* Loquitur ille Petrus, super quem ædificanda fuerat Ecclesia, Ecclesiæ nomine docens *etc. De eodem loco in epistola* LX *ait* : Petrus tamen, super quem ædificata ab eodem Domino fuerat Ecclesia, unus pro omnibus loquens, et Ecclesiæ voce respondens, ait : Domine, ad quem ibimus ? *Et in epistola* LXXIII : Nam Petro primum Dominus, super quem ædificavit Ecclesiam, et unde unitatis originem instituit et ostendit, potestatem istam dedit, ut id solveretur in cœlis, quod ille solvisset in terris. *Item in epistola* LXX : Una Ecclesia a Christo Domino super Petrum origine unitatis et ratione fundata est. *Porro Romanam Cathedram S. Petri Sedem, ideoque et Romanos Pontifices ejusdem legitimos successores esse, in epistola* LII *ad Antonianum manifeste agnoscit, dicens :* Factus est autem Cornelius Episcopus de Dei et Christi ejus judicio,... cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri, et gradus Cathedræ sacerdotalis vacaret. *Hinc etiam in epistola* LII, communicare cum Cornelio, *ipsi idem est, quod,* cum Catholica Ecclesia communicare. *Sic enim Antonianum ibidem alloquitur :* Scripsisti etiam, ut exemplum earumdem litterarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem, ut, deposita omni sollicitudine, jam sciret, te secum, hoc est, cum Catholica Ecclesia communicare.

AUCTORE C. S.

in Romanis Pontificibus

774 *Consequenter ad hæc in epistola* XLV *Romanam Ecclesiam per* Ecclesiæ Catholicæ radicem et matricem *non obscure designat, et hanc contra Novatiani schisma agnoscendam ac tenendam monet. In epistola vero* LV *eamdem denuo* Petri Cathedram et Ecclesiam principalem *dicit,* E *indignaturque, quod Felicissimus schismaticus cum suis asseclis Romano Pontifici mendaciis suis imponere se posse speraverit.* Post illa adhuc, insuper, *ait,* pseudo-episcopo *(Fortunato)* sibi ab hæreticis constituto, navigare audent, et ad Petri Cathedram *(quam tum tenebat S. Cornelius)* atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis et prophanis litteras ferre, nec cogitare, eos esse Romanos, quorum fides, Apostolo prædicante, laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum.

idem variis in locis

775 *Sancti Stephani, qui post Lucium Cornelio in Romana Sede successit, primatum pariter agnovit in epistola* LXXI, *dum ait :* Nam nec Petrus, quem primum Dominus elegit, et super quem ædificavit Ecclesiam suam, cum secum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumpsit, ut diceret, se primatum tenere et obtemperari a novellis et posteris sibi potius oportere. *Arguit quidem hic* Cyprianus *Stephanum de nimia in primatu suo confidentia, sanctique Petri modestiam ipsi opponit ; at primatum tamen non negat, sed agnoscit, dum ejusdem abusum, ut contendebat, sugillat. Sic Firmilianus, qui dictam* F S. Cypriani *epistolam legerat, in epistola* LXXV *de eodem Stephano conqueritur,* quod, qui sic de Episcopatus sui loco gloriatur, et se successionem Petri tenere contendit, super quem fundamenta Ecclesiæ collocata sunt, multas alias petras inducat *etc. Et paulo post denuo ait :* Stephanus, qui per successionem Cathedram Petri habere se prædicat, nullo adversus hæreticos zelo excitatur.

agnovit.

776 *Hæc ipse ad* S. Cyprianum : *quis tamen hinc inferat, negari ab eo Romanam S. Petri Cathedram per successionem a Stephano teneri ; cum manifestum sit, Firmilianum id unum contendere, Stephanum sese pro loci sui dignitate non gerere, dum hæreticorum baptisma approbando, hæreticis, ut ipse quidem existimabat, nimium faveret. Quinimo hunc Romanæ Sedis primatum pro tam indubitato habuit* S. Cyprianus, *ut in ep.* LXXVI *Novatianum, quod eam impie invasisset, sugillans, dicat :* Hi *(Novatiani assecl æ)* Ecclesiam scindentes, et contra pacem atque unitatem Christi

AUCTORE C. S.

Christi rebelles, cathedram sibi constituunt, et primatum assumere... conantur. *Tum itaque connexus est cum Romana Cathedra primatus, ut qui illam invadit, hunc pariter invasisse dicendus sit. Nec aliter etiam sensit Novatianus, qui pseudopontifex factus, primatum quoque sibi vindicare non dubitavit, missis per orbem legatis, ac pseudoepiscopis in Catholicorum locum etiam in Africa ordinatis.*

Refelluntur argumenta,

777 *Ad hæc reponunt Romanæ Sedis adversarii, Apostolos omnes* pari consortio... et honoris et potestatis, *judice* S. Cypriano *num.* 771 *præditos fuisse. Secundo producunt* S. Cypriani *verba, in concilio Carthaginensi collegas suos sic alloquentis:* Neque enim quisquam nostrum episcopum se esse episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suæ arbitrium proprium, tamque judicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum judicare. Sed exspectemus universi judicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et præponendi nos in Ecclesiæ suæ gubernatione, et de actu nostro judicandi. *Addunt et alterum ejusdem* B *Sancti locum, supra num.* 547 *relatum, ubi Sanctus conqueritur, quod Fortunati, schismaticorum in Africa pseudo-episcopi, asseclæ, ab Afris episcopis jam damnati, ad Romanam Sedem recurrissent, asseritque statutum fuisse, ut quisque illic causam ageret, ubi et accusatores et testes sui criminis habere posset; ac tandem subdit:* Nisi si paucis desperatis et perditis minor videtur esse auctoritas episcoporum in Africa constitutorum, qui jam de illis judicaverunt.

quæ adversus dictum primatum

778 *Quæ quidem verba Joannes Fellus in Annotatis ad hunc locum sic excipit:* Beato illo Martyre judice, pro desperatis et perditis habendi sunt, quibus minor videtur auctoritas episcoporum in Africa, quam vel Cornelii ipsius, in Petri Cathedra Romæ sedentis. *Hisce addi etiam possunt, quæ de Basilidis ac Martialis episcoporum, qui in Hispania lapsi fuerant, causa n.* 640 *et seqq. jam retulimus. Ad harum primam objectionem respondeo, ex ipso textu, quem n.* 771 *dedimus, manifestam esse mentem sancti Antistitis. Ut enim unitatem Ecclesiæ evidenter demonstraret, advertit, Christum Dominum, licet Apostolis omnibus parem ad promulgandum Evangelium, ceteraque Apostolatus sui munera* C *obeunda, potestatem, honoremque dedisset, super unum tamen S. Petrum Ecclesiam suam fundasse, eumque illis præfecisse, ut sub uno in terris capite, suique vicario Ecclesia gubernaretur.*

ex S. Cypriani verbis.

779 *Juverit hoc simili exemplo illustrasse. Non contendebat certe* Cyprianus, *sibi plus potestatis in episcopos Africæ, quam S. Petro in ceteros Apostolos concessum fuisse: erat ergo ipse, reliquique antistites Afri, pari consortio præditi et honoris et potestatis. Quis tamen neget, eumdem* Cyprianum *Africæ proconsulari, Numidiæque ac Mauritaniæ præsedisse, et inter harum provinciarum episcopos primatum tenuisse? Ut igitur istud honoris ac potestatis consortium cum S.* Cypriani *in Agrica primatu stare potuit, ita nec asserta ab illo Apostolorum dignitas et potestas obstat, quo minus totius Ecclesiæ primatus, supremaque in eam potestas S. Petro collata dicatur. Ceterum responsum non meretur Rigaltius, dum in Observationibus ad celebrem illum locum libri de Unitate Ecclesiæ, num.* 770 *et seq. relatum, quem ipse pro interpolato habet, sic ait :* Destruit unitatem primatus: nam, qui unus est, is non primus, neque postremus, sed solus est. D

in concilio Carthaginensi

780 *Textum e concilio Carthaginensi deprom-ptum* § 40 *partim jam exposuimus, ostendimusque ista* S. Cypriani *dicta sic accipienda esse, ut quo liberius congregati episcopi mentem suam aperirent, ipse negaverit, quemquam ex omnibus, qui concilio intererant, episcopum episcoporum esse, aut hujus potestatem sibi tyrannice arrogare, ut ceteros ad sua sensa compelleret. Sic autem supremam illam potestatem Stephano non negabat, sed non obscure adscribebat. Quæ vero ibidem addit de cujusque episcopi arbitrio ac potestate, videlicet nullum ab alio judicari posse, nec alium pariter judicare, hæc ad eosdem illos congregatos, et quidem sano sensu referenda sunt, aut ipsis* S. Cypriani *gestis manifeste repugnant. Certe S. Augustinus, num.* 695 *a nobis relatus, ea verba sic excepit :* Opinor utique in his quæstionibus, quæ nondum eliquatissima perfectione discussæ sunt. *Verissimum autem erat, quæstionem illam de hæreticorum baptismate, quam nullum ad id usque tempus concilium generale, nullus Romanus Pontifex supremo judicio, saltem quantum existimabant, definiverat, quæque sola consuetudine nitebatur, verissimum, inquam, est, hanc* E *quæstionem ab nullo ex episcopis cum* S. Cypriano *congregatis sic decidi potuisse, ut ob illius auctoritatem ceteri ab opinione sua cogerentur recedere.*

ad congregatos habitis.

781 *Contra si quis Sancti dicta generaliter accipienda esse contendat, is igitur dicat, necesse est, quo jure quave injuria idem Sanctus Fortunatianum, Assuritanum in provincia proconsulari episcopum, in epistola* LXIV, *et Basilidem ac Martialem, Hispaniarum episcopos, in epistola* LXVIII *ob scelus idololatriæ recte exauctoratos, pronuntiaverit et a sedibus suis arcendos curaverit? Quo item jure epistolam* LXVII *ad S. Stephanum Romanum Pontificem dedit, ut is Marcianum, Arelatensem in Galliis episcopum, sede sua dejici, aliumque in eam suffici juberet, si* habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suæ arbitrium proprium, tamque judicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum judicare, *et si propterea exspectandum sit* judicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et præponendi *eos* in Ecclesiæ suæ gubernatione, et de actu *eorum* judicandi? *Negari igitur non potest, objecta* S. Cypriani *verba sano sensu restringenda esse, aut dicendum, cum ex contentionis ardore aliquid humani hic passum esse.* F

et ex epistolis in causa Fortunati

782 *Adversus eumdem Romani Pontificis primatum nihil pariter probat causa Fortunati, de quo* S. Cyprianus *in epistola* LV *queritur, quod per Felicissimum, aliosque schismatis socios, Romam ad S. Cornelium navigasset, ut mendaciis ac calumniis suis communionem ab eo extorqueret; postulatque, ut, si quid ad latam in eos sententiam reponere velit, ad suum tribunal se sistat. Advertendum enim est, Fortunatum illum e quinque presbyteris Carthaginensibus schismaticis unum fuisse, quem ob excitatum cum Felicissimo schisma jam ante ex Ecclesia profugum et ab Africanis episcopis damnatum, ac deinde ab hæreticis schismaticisque pseudo-episcopum in Africa ordinatum fuisse, supra docuimus; adeoque hic pro episcopo haberi non poterat. Testatur autem S. Augustinus in ep.* XLIII, *alias* CLXII, *suo etiam tempore presbyteris, ceterisque inferioris Ordinis clericis permissum non fuisse ad Apostolicam Sedem appellare: quod tamen episcopis licuisse, tum ibi,*

tum

A *tum alibi affirmat. Convenerat itaque inter Africanos antistites, ut clerici episcopis inferiores in sua quique provincia judicarentur, idque haud dubie assentiente Romano Pontifice, ne appellationes ad Sedem Apostolicam nimium frequentes essent, et injustis criminationibus occasionem darent.*

qui ad S. Cornelium

783 *Ut vero hæc prohibitio tempore S. Augustini non obstabat, quo minus hic tum alibi sæpius, tum loco citato,* Romanæ Ecclesiæ, in qua semper, *ut ibidem loquitur,* Apostolicæ Cathedræ viguit principatus, *potestatem in ceteros episcopos, primatumque agnosceret; ita nec ex simili* S. Cypriani *facto contra eumdem primatum potest concludi. Falsum autem est, quod Fellus, heterodoxus in Anglia episcopus, sanctissimo Præsuli impudenter affingit : scilicet,* beato illo Martyre judice, pro desperatis et perditis *habendos esse,* quibus minor videtur auctoritas episcoporum in Africa, quam vel Cornelii ipsius, in Petri Cathedra Romæ sedentis. *Etenim, si quis totum locum, quem num.* 546 *et seq. dedimus, attente consideret, fatebitur,* episcoporum in Africa *auctoritatem non S. Cornelio, sed paucis desperatis et perditis, Fortunati scilicet ac Felicissimi asseclis, a* S. Cypriano, *opponi. Subdit enim :* Jam causa eorum cognita B est, jam de eis dicta sententia est, nec censuræ congruit sacerdotum, mobilis atque inconstantis animi levitate reprehendi... Si eorum, qui de illis priore anno judicaverunt, numerus cum presbyteris et diaconibus computetur, plures tunc affuerunt judicio et cognitioni, quam sunt iidem isti, qui cum Fortunato nunc videntur esse conjuncti. Scire enim debes, frater carissime, eum, posteaquam pseudo-episcopus ab hæreticis factus est, jam pœne ab omnibus esse desertum.

Romanum Pontificem appellarerat;

784 *Itaque* S. Cyprianus *ibidem sic fere argumentatus est : Statutum est, ut episcopali ordine inferiores clerici in diœcesi sua causam suam agerent : atqui Fortunati, Felicissimique ac ceterorum causa apud nos discussa, de eaque jam dicta sententia est, atque adeo audiendi illi Romæ non sunt, nisi forte quis paucis illis desperatis et perditis magis credendum existimaverit, quam tanto episcoporum in Africa, aliorumque clericorum numero, qui priori anno de iis judicarunt, multoque plures fuerunt, quam qui nunc Fortunato adhærentes, ad Sedem Apostolicam appellarunt. Hanc ego genuinam verborum sententiam esse existimo : at si quis voces istas* paucis deperatis et perditis *non in auferendi, sed dandi casu accipiendas esse* C *contenderit, nec sic tamen Felli commentum inde extundet, aut Afrorum præsulum auctoritatem Pontificiæ hic æquiparatam probabit; cum sensus tum esse possit : Nisi forte pauci isti schismatici existiment, auctoritatem Afrorum antistitum minorem esse, quam ut eorum sententiæ secundum ea, quæ de appellationibus decreta fuerunt, se subjicere debeant. Istud certum est, ibidem nullam Africanarum sedium cum Romana Cathedra comparationem institui, Fortunatumque et ejus sectatores, desperatos ac perditos dici propter hæresim ac scelera sua, non quia ad Pontificem appellaverant.*

et in causa Basilidis ac Martialis,

785 *Basilidis ac Martialis causa assertum Romani Pontificis primatum non elevat, sed luculenter confirmat. Exposuimus illam § 37, ac propterea suffecerit eam hic paucis memorasse. Hi duo Hispaniarum episcopi præter nefariorum libellorum scelus de variis criminibus convicti, et e sedibus suis ejecti, ambo, aut certe horum prior, ad Romanum Pontificem S. Stephanum appellarerant. Et Basilidi quidem fraus sua ac mendacia pro recuperando episcopatu suo satis feliciter successerant contra Sabinum, qui in ejusdem locum fuerat suffectus. Porro negat* S. Cyprianus *in epistola* LXVIII *hanc Basilidis appellationem ipsi posse prodesse. Sic autem scribit :* Nec rescindere ordinationem *(Sabini)* jure perfectam potest, quod Basilides post crimina sua detecta, et conscientiam etiam propria confessione nudatam, Romam pergens, Stephanum collegam nostrum, longe positum, et gestæ rei ac veritatis ignarum, fefellit, ut exambiret reponi se injuste in episcopatum, de quo fuerat jure depositus.

AUCTORE C. S.

quid ad S. Stephanum recurrerant.

786 Hoc eo pertinet, ut Basilidis non tam abolita sint, quam cumulata delicta, ut ad superiora peccata ejus fallaciæ et circumventionis crimen accesserit. Neque enim tam culpandus est ille, cui negligenter obreptum est, quam hic exsecrandus, qui fraudulenter obrepsit. Obrepere autem si hominibus potuit, Deo non potest, cum scriptum sit : Deus non irridetur. *Hæc ipse, ex quibus perspicuum est, Basilidem in sedem suam restituendi potestatem Stephano a sancto Antistite non negari, sed potius asseri, cum alioquin Basilidis restitutio non ex obreptione ac fraudibus illius, sed ex defectu potestatis in Stephano, invalida probanda fuisset, neque hic de* E *aliqua negligentia, sed de arrogata sibi immerito potestate arguendus. Utrum tamen sanctus Pontifex Basilidem sibi obrepere negligenter permiserit, consuli potest Commentarius prævius ad ejusdem Acta ad diem 2 Augusti, § 2. Ceterum Pontificiam in episcopos potestatem in eodem Stephano* S. Cyprianus *in epistola* LXVII *clarissime agnovit, dum ad eum scripsit :* Dirigantur in provinciam, et ad plebem Arelate consistentem, a te litteræ, quibus abstento Marciano, alius in locum ejus substituatur. *Neque dubitavit de felici eventu, dum Stephanus scripsisset; nam subdidit :* Significa plane nobis, quis in locum Marciani fuerit substitutus, ut sciamus, ad quem fratres nostros dirigere, et cui scribere debeamus.

§ XLVI. Persecutione sub Valeriano exorta, scribit ad Fortunatum de Exhortatione martyrii : Christum confitetur, et Curubim relegatur. F

Ingruente persecutione a Valeriano.

A*ttigimus tandem annum Christi 257, multis martyrum triumphis, ac* S. Cypriani *confessione, exsiliaque sub persecutore Valeriano memorabilem. S. Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib. VII Hist. Eccles., cap. XX causam persecutionis hujus, quæ octava solet numerari, adscribit cuidam Marciano, qui magiæ perdite deditus, et cupiditate imperii, a magis sibi promissi incensus, Valeriani benignum in Christianos animum pervertit, in eosque vehementer incitavit. Dubium non est, quin sanctus Præsul, hisce intellectis, mox gregem suum ad saevum istud prælium probe instruxerit, et ad martyrii lauream animarit. Eadem occasione scripsisse a nonnullis creditur epistolam ad Fortunatum de exhortatione martyrii, quam alii cum Baronio sub Gallo scriptam esse arbitrantur. Priorum ratio est, quod hæc a S. Pontio post librum de Patientia, quem imperante Valeriano, compositum esse nobiscum statuunt*

AUCTORE C. S.

statuat, recenseatur his verbis : Quis martyres tantos exhortatione divini sermonis erigeret ? *Verum incerta ratio est, ut alibi ostendimus; quia tamen pro opposita sententia etiam leviores afferantur, malumus eam hoc referre.*

scribit de Exhortatione martyrii;

788 *Fortunatus, is ipse forsan episcopus, qui in Carthaginensi concilio III* Fortunatus a Tuchabori *scribitur, a* S. Cypriano *petierat* ut, quoniam persecutionum et pressurarum pondus *incumberet,* et in fine, atque in consummatione mundi, antichristi tempus infestum appropinquare jam *cœpisset,* ad præparandas et corroborandas fratrum mentes, de divinis Scripturis hortamenta *componeret,* quibus milites Christi ad cœleste et spiritale certamen *animaret. Hisce postulatis libenter obtemperavit sanctus Antistes ;* Parum est enim, *inquiens,* quod Dei plebem classico nostræ vocis erigimus, nisi credentium fidem et dicatam Deo, devotamque virtutem, divina lectione firmemus. *Rescripsit ergo ad ipsum laudatam epistolam, in qua materiam potius tractatus, quam tractatum transmisit. Sic enim in eo loquitur :* Ac ne in longum sermonem meum extenderem, frater carissime, et audientem vel legentem stili latioris copia fatigarem, compendium feci ; B ut propositis titulis, quos quis et nosse debeat et tenere, capitula Dominica subnecterem, et id, quod proposueram, divinæ lectionis auctoritate solidarem, ut non tam tractatum meum videar tibi misisse, quam materiam tractantibus præbuisse. *Ceterum epistolam hanc, quam Marianus Victorius S. Hilario Pictaviensi adscripserat,* S. Cypriano *nostro vindicatam vide, si lubet, apud Baluzium in Annotatis, uti et in Operum S. Hieronymi editione Parisiensi anni* 1706, *tom.* IV, *col.* 241 *pariter in Annotatis, et in Præfatione ad Opera ipsius S. Hilarii, editionis Parisinæ anni* 1693, § 3, *num.* 26,

Christum confitetur apud proconsulem

789 *Ad persecutionem redeamus. Edictis Carthaginem allatis,* S. Cyprianus *ab Aspasio Paterno, Africæ proconsule de religione sua interrogatus est. Exstant hujus rei Acta proconsularia authentica, quæ cum infra post Vitam edituri simus, ea hic tantum perstringemus. Tempus ac locum confessionis et judicii laudata Acta sic indicant :* Imperatore Valeriano quartum, et Gallieno tertium, consulibus, tertio Kalendarum Septembrium, Carthagine in secretario, Paternus proconsul Cypriano episcopo dixit : Sacratissimi imperatores Valerianus et Gallienus litteras ad C me dare dignati sunt, quibus præceperunt, eos, qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas ceremonias recognoscere. Exquisivi ergo de nomine tuo, quid mihi respondes ? *Certum porro est ex Bucherii Cyclo, aliisque, Valeriani quartum, Gallieni vero tertium consulatum in annum Christi* 257 *incidisse, quo propterea in exsilium, ut ostendemus, pulsus esse dicendus est.*

et Curubim relegatur.

790 *Ad interrogata proconsulis Sanctus sese et Christianum et episcopum esse intrepide respondit ; nec alios præter unum verum Deum colere, quem tam ipse, quam ceteri Christiani noctu dieque pro omnibus hominibus, ac pro ipsorum etiam imperatorum incolumitate, deprecabantur. In hoc proposito persistenti Paternus exsilium frustra minatus, mandavit, ut presbyteros, qui Carthagine versabantur, sibi proderet : at ille legibus bene ac utiliter prohibitum esse reposuit, ne delatores essent; sed nec per Christianam disciplinam licere seipsos ultro offerre ; ceterum eos, si diligenter inquireret, ab ipso inveniendos. Post hæc proconsul sancto Confessori significavit, ex eorumdem imperatorum mandato sub* D *pœna capitis vetitum esse, ne Christiani imposterum cœtus agerent, aut cœmeteria ingrederentur; cui cum ille retulisset;* Fac, quod tibi præceptum est, *ejusdem jussu Curubim relegatus est. Hic habes, lector, Actorum proconsularium sub Aspasio Paterno compendium, circa quæ nunc aliqua notanda veniunt.*

Prudentii narratio

791 *Qua pacto* S. Cyprianus *noster ad Proconsulis tribunal accesserit, vinctusne, an liber adductus, nec laudato Acta, nec S. Pontius in Vita indicavit, contentus ea ipsa citasse his verbis :* Et quid Sacerdos Dei, proconsule interrogante, responderit, sunt Acta, quæ referant. *At Aurelius Prudentius in Hymno* 13 *de Sancto nostro, cum non modo vinctum, sed et fœdo carceri inclusum canit, antequam ad proconsulis tribunal productus sit. Sic enim ait :*

Ducitur ante alios, proconsule perfurente [vinctus.
Antra latent Tyriæ Carthaginis, abditis re- [posta,
Conscia tartareæ caliginis, abdicata soli :
Clausus in his specubus sanctus Cyprianus, et [catena E
Nexus utramque manum, nomen Patris invo- [cat supremi.

Deinde post multa de ejusdem coram proconsule confessione ita progreditur :

Lætior interea jam Thascius ob diem suorum,
Sistitur indomiti proconsulis eminus furori :
Dogmatis atque loci jussus genus; Christianus, [inquit,
Servo salutiferi mysteria consecrata Christi.

de Sancti captivitate

792 *Ad hæc recte observavit Tillemontius Nota* 47 *in* S. Cyprianum, *ea vera esse non posse, si de ipsius secunda confessione, quæ proxime ante martyrium coram Galerio Maximo contigit, accipiantur ; cum contrarium plane tum ex Actis proconsularibus, tum ex Vita, auctore Pontio, habeamus. De hac tamen a Prudentio dicta esse, ex eo liquet, quod post recensitos versus proconsulem sic loquentem mox inducat :*

Ille sub hæc : satis est jam criminis, ipse con- [fitetur
Thascius, ipse Jovis fulmen negat; expedite [ferrum.
Carnificis gladio pœnam luat hostis idolorum.
Ille Deo meritas grates agit, et canit trium- [phans.
Flevit obire Virum mœsta Africa *etc.* F

Ut vero hæc admitti non possunt, ita nec de priori confessione, de qua modo agimus, vere dicta esse, Tillemontio assentior; sed Prudentium, qui, ut alibi ostendimus, S. Cypriani *Carthaginensis cum cognominis sancti martyris Nicomediensis gestis confudit, ea, quæ hujus erant, ad illum hic quoque transtulisse existimo. Ita omnino suadet S. Pontii silentium, qui cum secundum nostram Vitæ partitionem cap.* II *a num.* 17 *sanctissimi Præsulis præclara de Carthaginensibus, sæviente pestilentia, merita celebrasset, num.* 20, *quam ingratas hi ipsi vices rependerint, observans, de exsilio mox meminit ;* His tam bonis, *inquiens,* et tam piis actibus supervenit exsilium : hanc enim vicem semper repræsentat impietas, ut melioribus pejora restituat.

corrigitur, uti et Gregorii hallucinatio.

793 *Hæc eadem ibidem pluribus prosequitur, nec ullam tamen de vinculis aut carcere mentionem facit ; sed lectorem quoad cetera huc spectantia ad Acta proconsularia remittit, in quibus nihil pariter de vincto, aut in carcerem conjecto, Episcopo*

A *copo suo contineri, probe noverat. Simile plane silentium est in epistolis* LXXVIII *et* LXXIX, *in quibus confessores, quorum ille inter cetera carceres ac vincula in epistola* LXXVII *celebraverat, de confessione ipsius diserte et magna cum laude pariter meminerunt. Denique tota Sancti confessionis, exsilii ac martyrii relatio, tam in Actis quam in Vita, sic cum eo, veluti cum singularis conditionis persona, ubique actum esse significat, ut illa Prudentii narratio ne probabilis quidem appareat. Hinc mihi longe verisimillimum apparet,* S. Cyprianum *aut dicta ipsi die libere, aut a missis satellitibus adductum, sine prævio carcere, coram proconsulis tribunali comparuisse. Hallucinatus quoque est S. Gregorius Nazianzenus, dum in Oratione* XVIII, *quam in* S. Cypriani *nostri laudem habuit, ipsius sub Decio secessum cum ejusdem exsilio in Valeriani persecutione confundens, postremum hoc uti et martyrium, imperante Decio, contigisse arbitratus est.*

In hac persecutione primus ibi confessus videtur.

794 *Ex duabus mox laudatis epistolis non improbabiliter passim observant neoterici, sanctum Episcopum nostrum primum omnium in hac Valeriani persecutione Carthagine Christum confessum esse. Nam in priori quidem epistola SS. Nemesianus,* B *Dativus, Felix et Victor episcopi, ad metalla damnati, Sancto nostro tum exsulanti sic scribunt :* Scis et ipse, carissime, nostrum optabile votum esse, quod te videamus, doctorem et amatorem nostrum, ad coronam magnæ confessionis pervenisse. Nam quasi bonus et verus doctor, quid nos discipuli secuti apud præsidem dicere deberemus, prior apud acta proconsulis pronuntiasti, et tuba canens, Dei milites cœlestibus armis instructos ad congressionis prælium excitasti, et in acie prima pugnans, spiritali gladio diabolum interfecisti; agmina quoque fratrum hinc et inde verbis suis composuisti, ut insidiæ inimico undique tenderentur et cadaveris ipsius publici hostis nervi concisi calcarentur. Crede nobis, carissime, quoniam non est a centesimo præmio minor tua innocens anima, quæ nec sæculi primos impetus timuit, nec ire in exsilium recusavit.... et quoniam multis documentum confessionis dedit, ipsa martyrium prior duxit. *Simili modo Lucius, ceterique in epistola* LXXIX *loquuntur.* Nam ante passionem, *inquiunt,* a te sumus ad gloriam provocati, qui prior nobis ducatum ad confessionem nominis Christi præbuisti. Nos vero secuti vestigia confessionis tuæ, C parem gratiam tecum speramus.

Locus exsilii, Curubis.

795 *Exsilii locus, ut ex Actis proconsularibus habemus, fuit Curubis, Africæ propriæ civitas, in provincia Zeugitana, in eaque peninsula sita, quæ in mare Mediterraneum Septentrionem versus longius excurrit. Eodem vocabulo a S. Augustino lib.* XXII *de Civit. Dei, cap.* VIII, *et Serm.* CCCIX, *qui in* S. Cypriani *natali primus est, nuncupatur. Consentiunt Plinius, qui eam inter oppida libera recenset, Antonius in Itinerario apud Cellarium tom.* II *Notitiæ orbis antiqui, part.* III, *lib.* IV, *cap.* IV : *at Ptolomæo ibidem* Κουροβὶς, *vel, ut Palatinus codex habet,* Curabis *dicitur. Episcopatu etiam aliquando insignita est; nam apud Theodoricum Ruinartium in Historia persecutionis Vandalicæ, sive in Notitia provinciarum et civitatum Africæ, notisque ad eam,* Felix Curbitanus, *et* Benenatus, gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Curbitanæ, *uti et* Victor episcopus Curubitanus, et Peregrius episcopus ecclesiæ Curubitanæ, *contracto scilicet in duobus primis locis civitatis vocabulo, legitur.*

AUCTORE C. S.

amœnus fuit, in quo nihil ipsi defuit.

796 *Hunc exsilii locum satis amœnum fuisse, S. Pontius in Vita, apud nos cap.* II, *num.* 22 *his verbis significat :* Nolo nunc describere loci gratiam, et deliciarum omnium paraturam interim transeo. *Et rursum sequenti numero :* Jam nunc, quod secundo posueram loco, cum gratiarum actione repetamus; provisum esse divinitus etiam pro animo tanti Viri apricum et competentem locum, hospitium pro voluntate secretum, et quidquid apponi eis ante promissum est, qui regnum et justitiam Dei quærunt. *Cum hæc Pontius,* S. Cypriani *diaconus, et individuus exsilii ad martyrium usque comes, dicat, non videntur eum locum satis novisse S. Nemesianus, ceterique episcopi, dum in epistola* LXXVIII *supra laudata de Sancto Exsule nostro scripserunt :* Nec in deserto loco commorari horruit. *Quare non possum hisce cum Tillemontio assentiri; attamen non inepte forsan eorum dicta cum biographi verbis Pearsonius conciliavit, existimando, ipsam Curubim in loco deserto positam fuisse. Sed et dici potest, Sanctum non in ipso Curubitano oppido, sed prope illud in domo aliqua suburbana, et ab aliis remota exsulasse, sed aprico tamen ac amœno loco posita. Huic opinioni omnino favent, quæ de frequenti Carthaginensium ad illum accessu mox videbimus; hic enim in hujusmodi loco minus periculi habebat, quam in oppido.* E

et a suis sæpe invisebatur :

797 *Nihil hic sanctissimo Exsuli defuisse, laudatus biographus tum num.* 22, *tum* 23 *verbis mox datis observat, omnia ipsi affatim ultro largientibus loci incolis. Præterea commodum accidebat, quod Curubim inter atque Carthaginem non tanta esset distantia, quin multi e grege suo hinc eo possent accurrere, ut Episcopum suum inviserent, et si qua re indigeret, adjuvarent. Pium hoc utriusque civitatis incolarum erga Sanctum studium citatus Pontius sic indicat :* Ut omittam frequentiam visitantium fratrum, ipsorum et inde civium caritatem, quæ repræsentabat omnia, quibus videbatur esse fraudatus *etc. Concessum etiam ipsi fuisse nonnullos domesticos secum ducere, ex eodem biographo habemus, qui ex iis unus fuit.* Nam et me, *inquit num.* 24 *Vitæ,* inter domesticos comites dignatio caritatis ejus delegerat exsulem voluntarium; quod utinam et in passione licuisset!

huc die 13 vel 14 Septemb. advenit.

798 *Porro in commemoratum locum gloriosus Exsul die* 12 *vel* 14 *mensis Septembris advenit. Ita ex eodem Vita cum Actis proconsularibus collata discimus. Nam cum in illa num.* 24 eo... F die, quo primum in exsilii loco *mansit, ipsi* nondum somni quiete sopito *per admirabilem visionem martyrium post unum diem, quem ad res suas disponendas petierat, prædictum fuisse, et num.* 26 eo *ipso* die post exactum annum coronatus *dicatur; cumque ex Actis constet, ejusdem martyrium in diem* 14 *Septembris incidisse, constat pariter Sanctum in Curubitanum exsilium advenisse ejusdem mensis die* 14, *vel* 13, *quia incertum est, qua noctis hora laudata revelatio ipsi obtigerit. Qualis autem hæc fuerit, habes in Vita a num.* 24, *ubi biographus de ea pluribus disserit, ideoque hic non esse referendam putavi. Id unum observo, hanc ejusmodi fuisse, ut nemo eorum, quibus eam Sanctus narraverat, de instanti ipsius martyrio dubitaret; quamvis martyrii dies pro incerto haberetur.* Nam et vere, *inquit biographus num.* 27, nemo cognovit, quare hoc (*de martyrio post diem unum subeundo*) ei ostensum fuisset; nisi quia post eodem die, quo id viderat, coronatus est. Medio nihilominus tempore imminens

AUCTORE C. S.

minens passio pro certo ab omnibus sciebatur; passionis tamen dies certus ab iisdem omnibus, quasi ignorantibus, tacebatur.

§ XLVII. Res ecclesiasticas ordinat: pauperibus prospicit; confessores litteris et eleemosynis solatur: Curubi in hortos suos migrat: de novo edicto Valeriani fideles monet, et fugere renuens, ad martyrium se parat.

Res episcopatus et pauperum disponit:

Quam utiliter istud anni spatium, quod per unius diei inducias Deus in visione significatum, ipsi concedendum revelaverat, sanctus Exsul impenderit, docet tum Vita, tum epistolæ in exsilio ab ipso conscriptæ. Certe biographus num. 28 B *Vitæ negat, istam martyrii dilationem aut a Sancto ipso in memorata visione petitam, aut ab ipsis gentilibus ex divina providentia illi alia de causa concessam fuisse, quam ut episcopatus sui res componeret, et pauperibus, quos semper in amoribus habuerat, tum quoque provideret. Sed S. Pontium ipsum audiamus.* Dilationis autem, *ait,* petendæ ratio de ordinatione rerum, et de voluntatis dispositione veniebat. Quæ vero res illi, aut quæ voluntas ordinanda, nisi ecclesiastici status? Supremo idcirco accepta dilatio est, ut quidquid circa pauperum fovendorum curam supremo judicio disponendum fuerat, ordinaretur. Et puto propter nihil aliud, immo vero propter hoc tantum, etiam indulgentia ab ipsis, qui ejecerant, et qui occisuri erant, admissa est, ut præsens et præsentes pauperes novissimæ dispensationis extremis, et, ut plenius dixerim, totis sumptibus relevaret.

confessores ad metalla damnatos

800 *Nec inter Carthaginensis diœcesis suæ terminos sancti Episcopi caritas contineri se passa est; sed et ad alios ex aliis episcopatibus confessores ac martyres, longe positos, penetravit. Erat inter ceteros pro fide exsules magnus numerus* C *variarum sedium in Africa ac Numidia antistitum, presbyterorum, ac utriusque sexus fidelium, inter quos nec virgines, nec pueri deerant, ad metalla Siguensia damnatus. Horum aliqui agonem jam consummaverant, alii in ergastulis ac fodinis longo martyrio contabescebant, quem admodum tomo* III *hujus mensis Septembris ad diem* 10, *a pag.* 483, *ubi de hisce sanctis martyribus cum Romano Martyrologio apud nos actum est, pluribus ostendimus. Ut vero illorum gloriam mirum in modum, nec secus ac sua esset, sanctus Præsul lætabatur, ita non poterat ex eorumdem incommodis non dolere. Scripsit ergo ad eos epist.* LXXVII, *eamque per Herennianum hypodiaconum, et Lucianum, Maximum et Amantium acolythos transmisit, quam, cum loco mox laudato maximam partem recitaverimus, ea tantum hic referemus, quæ ad Sanctum nostrum propius pertinent.*

per epistolam solatur,

801 *Epistolam hanc in exsilio scriptam esse, ex ipso initio liquet, ubi etiam scribendi causam, gaudiumque, quod ex illorum confessione, invictaque constantia conceperat, hoc modo declarat:* D Gloria quidem vestra poscebat, beatissimi ac dilectissimi fratres, ut ad conspectum atque ad complexum vestrum venire ipse deberem, nisi me quoque ob confessionem Nominis relegatum præfiniti loci termini coercerent. Sed quomodo possum, repræsento me vobis, et ad vos, etiamsi corpore et gressu venire non datur, dilectione tamen et spiritu venio, exprimens litteris animum meum, quo in istis virtutibus et laudibus vestris lætus exsulto, participem me computans, etsi non passione corporis, consortio caritatis. An ego possim tacere, et vocem meam silentio premere, cum de carissimis meis tam multa et gloriosa cognoscam, quibus vos divina dignatio honoravit, ut ex vobis pars jam martyrii sui consummatione præcesserit, meritorum suorum coronam de Domino receptura; pars adhuc in carcerum claustris, sive in metallis et vinculis demoretur, exhibens per ipsas suppliciorum moras corroborandis fratribus et armandis majora documenta, ad meritorum titulos ampliores tormentorum tarditate proficiens, habitura tot mercedes in cœlestibus præmiis, quot nunc dies numerat in pœnis.

preces rogat, eleemosynis juvat:

802 *Sic præfatus, eorumdem virtutes ad confessionis gloriam pergit celebrare; toleratosque* E *ab ipsis fustes, opprobria, vincula, carceres, squalorem, rerum omnium inopiam, ceteraque incommoda, quæ pro Christo constanter ferebant, magnis laudibus prosequitur, eosque certa æternæ beatitudinis spe consolatur. Sub finem denique epistolæ desiderium martyrii significat, et in hunc finem eorumdem preces flagitat:* Plane, *inquiens,* quia nunc vobis in precibus efficacior sermo est, et ad impetrandum, quod in pressuris petitur, facilior oratio est, petite impensius et rogate, ut confessionem omnium nostrum dignatio divina consummet, ut de istis tenebris et laqueis mundi nos quoque vobiscum integros et gloriosos Deus liberet, ut qui hic caritatis et pacis vinculo copulati contra hæreticorum injurias et pressuras gentilium simul stetimus, pariter in regnis cœlestibus gaudeamus. *Nec verbis tantum, sed etiam re ipsos consolatus est, missis una cum epistola pecuniis, quibus etiam Quirinus quidem aliquas addiderat, inter eosdem distribuendis: quamquam enim de hisce in laudata epistola non meminerit, missas tamen fuisse ex mox dicendis constabit.*

et ab his litteras recipit.

803 *Ad memoratas litteras laudati confessores per tres diversas epistolas, quæ inter Cyprianicas locum* LXXVIII, LXXIX *et* LXXX *obtinent, responderunt.* F *Harum prima a SS. Nemesiano, Dativo, Felice ac Victore episcopis scripta est; secunda a S. Lucio pariter episcopo tam suo, quam plurium aliorum, qui cum ipso erant, nomine exarata; tertia denique ab altero Felice, Jadere et Poliano similiter episcopis, itemque a presbyteris, ceterisque, qui cum illis in Siguensibus metallis morabantur, data. Omnes autem gratiarum actionem continent tam de litteris, quam de pecuniario subsidio ad se transmissis. Et in priori quidem de hoc sic legitur:* Fecit autem et proseeutum ministerium tuum, et Quirini dilectissimi nostri, quod per Herennianum hypodiaconum, et Lucianum et Maximum et Amantium acolythos distribuendum misisti, quæcumque necessitatibus corporum defuerant, expediri. *In altera vero sic:* Accepimus itaque, Frater desiderantissime, id, quod a Quirino et a te ipso misisti sacrificium ex omni opere mundo. *Tertia denique epistola ita habet:* Resalutamus te, Frater carissime, per Herennianum

A nianum hypodiaconum, Lucianum et Maximum, fratres nostros,... a quibus accepimus oblationis nomine non minimam quantitatem una cum litteris tuis, quas scripsisti *etc.*

Curubi aliquamdiu moratus.

804 *Sunt, qui Sancti epistolam* LXXXI, *ad Sergium et Rogatianum, ceterosque confessores carceri inclusos, ex hoc ipso exsilio scriptam fuisse velint, aliis eam ad Decii imperium, aliis ad Galli persecutionem referentibus, quorum opiniones* § 10 *examinavimus, et incertas esse ostendimus. Quid porro sanctus Exsul Curubi præterea egerit, non nisi conjicere licet. Martyrium suum ipsi, ut diximus, primo, quo in exsilio suo versatus est, die divinitus revelatum fuerat, ideoque dubitandum non est, quin ad illud precibus aliisque virtutum exercitiis se probe comparaverit. Quin et incruentam Missæ Sacrificium, ut alias tam in pace, quam in persecutione solebat, eum quotidie obtulisse, seseque sacratissimo Christi Corpore ac Sanguine, quæ certaturis tam utilia in epistola* LIV *agnoverat, roborasse, omnino verisimile est ; ad hoc enim hospitio satis libero usum fuisse, ex biographo apparet. Nec minus ceteros ad supremum illud certamen verbis, quibus plurimum valebat, teste biographo num.* 30 *Vitæ, hortabatur.* Videlicet tanta illi fuit, *ut ibidem dicitur,* sacri cupido B sermonis, ut optaret, sic sibi passionis vota contingere, ut, dum de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur.

jussu novi proconsulis

805 *Quamdiu sanctus Antistes in hoc Curubitano exsilio suo moratus fuerit, incertum est ; verum inde ad hortos suos, quos prope Carthaginem habebat, a Galerio Maximo proconsule, qui Aspasio Paterno successerat, revocatum fuisse, ejusdemque jussu ibidem reliquum vitæ egisse, ex Actis proconsularibus habemus. Sic enim in hisce legitur :* Cumque diu ibidem (*Curubi*) moraretur, successit Aspasio Paterno proconsuli Galerius Maximus proconsul, qui S. Cyprianum episcopum, ab exsilio revocatum, sibi jussit præsentari. Cumque Cyprianus, sanctus martyr electus a Deo, de civitate Curubitana, in qua exsilio, præcepto Aspasii Paterni tunc proconsulis, datus fuerat, regressus esset, ex sacro præcepto in suis hortis manebat. Inde quotidie sperabat veniri ad se, sicut illi ostensum fuerat.

ad hortos suos commigrat.

806 *De ejusdem in prædictis hortis suprema vitæ mora S. Pontius num.* 30 *meminit, observans, hos eosdem illos fuisse, quos S. Cyprianus inter conversionis suæ initia in pauperum alimo-* C *niam vendiderat, ac deinde ex divina providentia recuperaverat. Verba ejus subjungo :* Et hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam Sacerdotis; cum ecce proconsulis jussu ad hortos ejus (ad hortos, inquam, quos inter initia fidei suæ venditos, et Dei indulgentia restitutos, pro certo iterum in usus pauperum vendidisset, nisi invidiam de persecutione vitaret) cum militibus suis princeps repente subitavit, immo, ut verius dixerim, subitasse se credidit. *Hæc ipse, prætermissis, quæ de ipsius e Curubitano ad hortos jussu Galerii Maximi adventu mox recitavimus. Videtur ergo memoratus proconsul sanctum Antistitem, Curubi accersitum, prope Carthaginem et sub arctiori forte custodia morari voluisse, ut, cum in eum sententiam ferre placeret, exsilii distantia in mora non esset.*

Nuntium Roma accipit

807 *Quantum ex laudata Vita colligimus, in hortis suis Sanctus jam morabatur, dum epistolam* LXXXII *scripsit ad Successum episcopum, qui forte is est, qui in Concilio Carthaginensi* Successus ab Abbir Germaniciana *dicitur; ex qua epistola sequentia didicimus. Spargebantur indies varii de persecutione effervescente rumores, de quibus laudatus Successus* S. Cyprianum *consuluerat ; verum hic, cum nihil pariter hac super re nisi ex incertis rumoribus haberet, e suis Romam miserat, qui certiora referrent. Responsum itaque dare distulit, tum quod illorum ex Urbe reditum exspectaret, tum quod difficile esset, unum e clericis ad Successum mittere, qui omnes pariter capitalem sententiam in se ferendam sperabant.* Interea *exspectati nuntii Roma reversi retulerunt, Valerianum ad senatum ac provinciarum præsides rescripsisse, ut varii Ordinis fidelis, variis pro cujusque conditione pœnis castigarentur; ceterum addiderunt, S. Sixtum Pontificem, et cum eo quatuor diaconos martyrio coronatos jam fuisse, ac Urbis præfectos executionem edicti quotidie urgere.*

AUCTORE C. S.

de ingravescente persecutione.

808 *Hisce intellectis,* S. Cyprianus *citatam epistolam* LXXXII *ad Successum dedit, rogans, ut eamdem etiam cum ceteris episcopis ac Christianis quantum posset, communicaret, ne persecutor imparatos invaderet. Sed juverit epistolam hanc, quæ minime prolixa est, totam lectori exhibuisse. Est autem hæc :* Cyprianus Successo fratri salutem. Ut non vobis in continenti scriberem, frater E carissime, illa res fecit, quod universi clerici (*per quos scilicet litteras mittere solebat*) sub ictu agonis constituti, recedere istinc omnino non poterant, parati omnes pro animi sui devotione ad divinam et cœlestem gloriam. Sciatis autem eos venisse, quos ad Urbem propter hoc miseram, ut quomodocumque de nobis rescriptum fuisset, exploratam sibi veritatem ad nos perferrent; multa enim varia et incerta opinionibus ventilantur.

et novo rescripto Valeriani,

809 Quæ autem sunt in vero, ita habent : Rescripsisse Valerianum ad senatum, ut episcopi et presbyteri et diacones in continenti animadvertantur ; senatores vero, et egregii viri, et equites Romani, dignitate amissa, etiam bonis spolientur ; et, si ademptis facultatibus, Christiani esse perseveraverint, capite quoque multentur ; matronæ vero, ademptis bonis, in exsilium relegentur ; Cæsariani autem, quicumque vel prius confessi fuerant, vel nunc confessi fuerint, confiscentur et vincti in Cæsarianas possessiones descripti mittantur. Subjecit etiam Valerianus imperator orationi suæ exemplum litterarum, quas ad præsides provinciarum de nobis fecit; quas litteras quotidie speramus F venire, stantes secundum firmitatem ad passionis tolerantiam, et expectantes de ope et indulgentia Domini vitæ æternæ coronam. Xistum autem (*Romanum Pontificem*) in cœmeterio animadversum sciatis octavo Iduum Augustarum die, et cum eo diacones quatuor. Sed et huic persecutioni quotidie insistunt præfecti in Urbe, ut, si qui sibi oblati fuerint, animadvertantur, et bona eorum fisco vindicentur.

de quo fideles moneri curat.

810 Hæc, peto, per vos et ceteris collegis nostris innotescant, ut ubique hortatu eorum possit fraternitas corroborari, et ad agonem spiritalem præparari, ut singuli ex nostris non magis mortem cogitent, quam immortalitatem, et plena fide ac tota virtute Domino dicati gaudeant magis, quam timeant, in hac confessione, in qua sciunt, Dei et Christi milites non perimi, sed coronari. Opto te, frater carissime, semper in Domino bene valere. *Ex annotato S. Sixti II martyrio manifestum est, hanc* S. Cypriani *epistolam post diem* 6 *Augusti, anno* 258, *quo ille coronatus*

AUCTORE C. S.

coronatus est, scriptum fuisse. Ceterum de eodem sancto Pontifice martyre apud nos actum est tom. II *Augusti, die præcitato, ubi* § 3 *et sequenti Commentarii prævii disputatum est de ejusdem in martyrio sociis, qui varii a variis referuntur. Nam, ut alia mittam, Pamelius, aliique non* quatuor diacones, *sed* Quartum *dumtaxat ipsi socium in laudata epistola adscribunt; sed non est hujus loci id examinare; ideoque ad* S. Cyprianum *regredior.*

Ad martyrium se præparat,

811 *Allatus de Valeriani rescripto, gloriosaque S. Sixti nece, nuntius novas sancto Exsuli divini amoris faces addebat, certamque spem faciebat fore, ut dies ille martyrii cœlesti visione promissus, totque expetitus votis, brevi tandem illucesceret, qui, quo propius instare videbatur, eo ardentius desiderium sui in sacro Viri pectore excitabat. Hinc reliquum vitæ spatium in suavi ista exspectatione, non sine prolixi martyrii genere traduxit, quemadmodum S. Pontius, individuus ipsius in exsilio socius, num.* 29 *sequentibus verbis declarat.* Ordinatis ergo, *inquit*, tam pie rebus, et sic pro voluntate dispositis, proximabat dies crastinus. Jam de Xysto, bono et pacifico Sacerdote, ac propterea beatissimo martyre, ab Urbe nuntius venerat. Sperabatur jam jamque carnifex veniens, qui devota sanctissimæ Victimæ colla percuteret: et sic erant omnes dies illi quotidiana exspectatione moriendi, ut corona posset singulis adscribi.

B

et fugere renuit.

812 *Non deerant tamen clarissimi viri, ordine ac dignitate præstantes, qui pro veteri sua erga sanctum Præsulem amicitia fugam ei suaderent, locaque, in quæ secederet, ultro offerrent: verum ille ad cœlestem patriam jam dudum anhelans, hujusmodi consilia sese indigna reputabat, ceterosque ad necem pro Christo fortiter excipiendam potius exhortabatur. Audi denuo biographum:* Conveniebant interim plures egregii et clarissimi ordinis et sanguinis, sed et sæculi nobilitate generosi, qui, propter amicitiam ejus antiquam, secessum subinde suaderent; et ne parum esset nuda suadela, etiam loca, in quæ secederet, offerebant. Ille vero jam mundum, suspensa ad cœlum mente, neglexerat; nec suadelis blandientibus annuebat. Fecisset fortasse tunc etiam, quod a plurimis et fidelibus petebatur, si et divino imperio juberetur *etc.*

C

§ XLVIII. Veritus, ut Carthagine occideretur, paulisper latet: in hortos suos reversus, capitur, Christumque confessus, capite truncatur.

Veritus, ne Uticam abduceretur,

D*um S. Cyprianus ita, ut diximus, supremum vitæ diem in hortis suis exspectaret, novus ad ipsum nuntius allatus eum non parum sollicitum reddidit. Proconsul Galerius Maximus Uticam, quæ Africæ propriæ maritima civitas erat, discesserat, ibidemque tum judicia adversus Christianos exercebat, mense Augusto jam multum provecto, si trecenti illi martyres, a S. Augustino* Uticensis massa candida *dicti, et ad diem* 24 *memorati mensis Martyrologiis inscripti, Uticæ, ut probabilius est, coronati fuerint. Consule, si lubet, tomum* IV *Augusti ad præcitatum diem, ubi* § 2 *Commentarii historici de eorumdem palæstra diceptatum est. Proconsule itaque ibidem degente, ad* S. Cyprianum *perlatum est,* Commentarios *missos esse, qui se Uticam damnandum perducerent. Erant autem* commentarii *et* commentarienses, *de quibus hic agitur, carcerum custodes, quibus etiam nonnunquam cura reos apprehendendi dabatur, prout ex Ulpiano, Firmico, aliisque probat Samuel Pitiscus in Lexico Antiquit. Roman. Manutius, Morellius ac Pamelius* Frumentarios *malunt legere; quo nomine etiam nonnullos milites, quorum munus erat omnia diligenter per provincias explorare, nuncupatos fuisse, vide apud laudatum Pitiscum in Lexico. Utro modo legas, parum interest.*

D

secedit, donec proconsul inde rediisset:

814 *Hic nuntius sancto Præsuli propterea gravis accidit, quod in urbe sua episcopali et in conspectu gregis sui confiteri atque occidi vehementer desideraret, ut veluti bonus pastor exemplum ovibus suis præberet, easque ad sequenda vestigia sua excitaret; qua spe sese penitus frustratum iri dolebat, si Uticam abduceretur. In hisce animi angustiis constituto visum est amicorum consilio, qui securum ipsi secessum suaserant obtulerantque, eatenus utendum esse, ut tantisper lateret, donec proconsul Carthaginem reversus, spem Carthagine occumbendi sibi reddidisset. Secessit ergo, sed quem in locum, ignotum est; et proconsule Carthaginem reverso, in hortis suis denuo apparuit. Nihil de secessu hoc, quem ex ipsius Sancti epistola* LXXXIII *mox recitanda habemus, S. Pontius tradidit, qui propterea a Rigaltio in Observationibus, sed immerito vapulat, ut* § 1 *ostendimus, ubi sanctum biographum ab illius indigna censura ab Henschenio jam vindicatum fuisse diximus. Id unum hic addo, biographi verba, supra num.* 812 *relata, cum citata Sancti epistola minime pugnare; cum aliud sit ad tempus justa de causa latere, aliud fugere, quod ultimum amici apud biographum suasisse, Sanctusque recusasse, dicendi sunt.*

E

qua de re gregem suum

815 *Inter primas sancti Antistitis in latebris curas fuit, clerum plebemque suam de secessu suo certiorem facere, ne fugam arripuisse, aut ex supplicii metu latitare crederetur. Noverat enim, virtutem suam non parum suspectam fuisse clero Romano, dum in persecutione Decii secessisset; meritoque vereri poterat, ne simile quid sui suspicarentur, si latitandi causam ignorarent. Ut igitur omnem sinistram de se opinionem amoveret, in memorata epistola clerum, plebemque Carthaginensem, de consilio, quod ceperat, his verbis admonuit:* Cyprianus presbyteris et diaconibus et plebi universæ salutem. Cum perlatum ad nos fuisset, fratres carissimi, commentarios esse missos, qui me Uticam perducerent, et consilio carissimorum persuasum esset, ut de hortis nostris interim secederemus, justa interveniente causa, consensi; eo quod congruat, episcopum in ea civitate, in qua ecclesiæ Dominicæ præest, illic Dominum confiteri, et plebem universam præpositi præsentis confessione clarificari. Quodcumque enim sub illo confessionis momento confessor episcopus loquitur, aspirante Deo, ore omnium loquitur.

F

instruit, eique salutaria consilia

816 Ceterum mutilabitur honor ecclesiæ nostræ tam gloriosæ, si ego episcopus alterius ecclesiæ præpositus, accepta apud Uticam super confessione sententia, exinde martyr ad Dominum proficiscar; quandoquidem ego et pro me et pro vobis apud vos confiteri, et ibi pati, et exinde ad Dominum proficisci, orationibus continuis deprecer,

AUCTORE C. S.

A deprecer, et votis omnibus exoptem, et debeam. Exspectamus ergo hic in secessu abdito constituti adventum proconsulis Carthaginem redeuntis, audituri ab eo, quid imperatores super Christianorum laicorum et episcoporum nomine mandaverint, et dicturi, quod ad horam Dominus dici voluerit. *Secessus sui ratione in eum modum exposita, salutaria monita, quorum in persecutione potissimum usus futurus erat, paucis perstringit;* Vos autem, *inquiens*, fratres carissimi, pro disciplina, quam de mandatis Dominicis a me semper accepistis, et secundum quod, me tractante, sæpissime didicistis, quietem et tranquillitatem tenete; nec quisquam vestrum aliquem tumultum fratribus moveat, aut ultro se gentilibus offerat.

per litteras tradit.

817 Apprehensus enim et traditus loqui debet: siquidem in nobis Dominus positus illa hora loquatur, qui nos confiteri magis voluit, quam profiteri. Quid autem de cetero nos observare conveniat, antequam in me super confessione nominis Dei proconsul sententiam ferat, instruente Domino, in commune disponemus. *Post hæc epistolam suam clausula ipsi alias insolita sic absolvit:* Incolumes vos, fratres carissimi, Domi-
B nus noster in Ecclesia sua permanere faciat, et conservare dignetur. Ita fiat per suam misericordiam. *Monet tamen Baluzius, ultimam periodum:* Ita fiat *etc., ex codice Fuxensi a se additam esse. Atque hæc sunt postrema sanctissimi Præsulis monita, gregi suo scripto data, quæ ad nos pervenerunt. Utrum autem etiam cetera, quæ præterea observanda videbantur, ordinare per tempus ipsi licuerit, et an ea scriptis, an vero oretenus tantum clericis, qui ipsi aderant, mandaverit, exploratum non habeo, nec quidquam super hisce memoriæ proditum inveni.*

In hortis captus,

818 *Galerio Maximo post paucos dies Utica Carthaginem reverso,* S. Cyprianus *ad suos quoque hortos regressus, solitis virtutum exercitiis vacabat, cum tandem die* 13 *Septembris proconsulis jussu apprehensus, et ad tribunal adductus est; qua de re biographus num.* 30 *Vitæ sic loquitur:* Et hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam Sacerdotis; eum ecce proconsulis jussu ad hortos ejus (ad hortos, inquam, quos inter initia fidei suæ venditos, et Dei indulgentia restitutos, pro certo iterum in usus pauperum vendidisset, nisi invidiam de persecutione vitaret) cum militibus suis princeps repente su-
C bitavit; immo, ut verius dixerim, subitasse se credidit: unde enim posset, tamquam improviso impetu, mens semper parata subitari? Processit ergo jam certus expungi, quod diu fuerat retardatum; processit animo sublimi et erecto, hilaritatem præferens vultu, et corde virtutem. *Ita biographus.*

et currui impositus inter duas apparitores,

819 *Eadem cum paulo aliis adjunctis in Actis proconsularibus, sive eorumdem additamentis, narrantur. Sic enim habent.* Et cum illic (*in hortis suis*) demoraretur, repente Idibus Septembris, Tusco et Basso consulibus, venerunt ad eum principes duo; unus strator officii Galerii Maximi proconsulis, qui Aspasio Paterno successerat; alius equistrator, a custodiis ejusdem officii, qui et in curriculum eum levaverunt, in medioque posuerunt. *Attamen inter utramque narrationem id tantum discriminis est, quod biographus præcipuum e duobus ministris dumtaxat nominaverit, ac cetera quoque adjuncta minus exacte, quam Actorum scriptor, recensuerit. De Stratoribus officii consuli potest Pitisci Lexicon Antiquitatum superius laudatum, citatique ab eo scriptores. S. Augustinus, qui hæc Acta viderat, Sermone* CCCIX *ad populum, qui primus est in Natali* S. Cypriani, *duos pariter missos ait, quos apparitores appellat, de eoque argumento sic loquitur:* Jam ergo quod ad eum passioni exhibendum duo missi sunt, qui eum etiam secum in curriculum levaverunt, in medioque posuerunt; et hoc divinæ admonitionis fuit, ut gaudens recoleret, ad ejus corpus se pertinere, qui inter iniquos deputatus est. Christus namque inter duos latrones ligno suspensus, ad exemplum patientiæ præbebatur. Cyprianus autem inter duos apparitores ad passionem curru portatus, Christi vestigia sequebatur.

in locum Sexti ductus, apud principem

820 *Sic in medio positum prædicti ministri* in Sexti perduxerunt, ubi Galerius Maximus proconsul, bonæ valetudinis recuperandæ gratia, secesserat, *ut in laudatis Actis legitur. Sed sive proconsul morbi molestia sive aliis curis tum distineretur,* in aliam diem (*verba item Actorum sunt*) Cyprianum sibi servari præcepit. Et eo tempore B. Cyprianus ductus, ad principem et stratorem ejusdem officii Galerii Maximi proconsulis clarissimi viri secessit, et in hospitio ejus cum eo in vico, qui dicitur Saturni, inter Vene-
E riam et Salutariam mansit. *His simillima habet biographus, præterquam quod sanctum Martyrem prius ad prætorium, atque inde, ipsius causa in proximum diem dilata,* ad domum principis *divertisse dicat, locorum vero nomina non exprimat. Unde locus* Sexti *dictus fuerit, incertum est. Venerabilis Beda in Martyrologio apud nos ante tomum* II *Martii edito, et post hunc Usuardus ac Baronius in Romano Martyrologio et Annalibus ad annum* 261, *num.* 22, *sic appellatum censuerunt, quod sexto a Carthagine milliario situs esset; atque hinc laudatus Baronius Paulum diaconum in Actis* S. Cypriani *ab eo, ut censet, conscriptis corrigendum monet, dum eumdem locum quarto ab eadem civitate milliario dissitum statuit.*

et stratorem officii pernoctavit;

821 *Verum haud scio, an hæc eorum sententia satis certa sit, cum* Sexti *nomen etiam a quodam cognomine præclaro viro isti loco potuerit adhæsisse. Sic enim in iisdem Actis proconsularibus infra num.* 7 *denuo dicitur Sanctus* in agrum Sexti productus *ac decollatus, sicuti ibidem num.* 8 ad areas Macrobii Candidiani procuratoris *sepultus esse narratur. Præterea tanta palæstræ a*
F *civitate Carthaginensi distantia minus respondet sancti Martyris voto in civitate sua mori cupientis, minusque facile conciliatur cum iis, quæ de accurrente ex eadem civitate populi frequentia, tam in Actis, quam in Vita legimus. Etenim biographus num.* 31 *et sequenti de hisce sic scribit:* Sed dilatus in crastinum, ad domum principis a prætorio revertebatur, cum subito per Carthaginem totam sparsus rumor increbuit, productum esse jam Thascium, quem præter celebrem gloriosa opinione notitiam etiam de commemoratione præclarissimi operis (*præsertim tempore pestis Carthagine præstiti*) nemo non noverat. Concurrebant undique versus omnes ad spectaculum, nobis pro devotione fidei gloriosum, gentilibus et dolendum... Plebs interim tota sollicita, ne per noctem aliquid sine conscientia sui fieret, ante fores principis excubabat.

ubi plebe sua ante fores excubante,

822 *Consentiunt Acta proconsularia, in quibus et memorabile sanctissimi Præsulis, de grege suo vel tunc sollicíti, factum narratur. Actorum verba subjungo.* Illic (*ante ædes principis*) universus

versus populus fratrum convenit: et cum hoc S. Cyprianus comperisset, custodiri puellas præcepit, quoniam omnes in vico ante januam hospitii principis manserant. *Verebatur scilicet amantissimus suæ plebis Antistes, ac castimoniæ insignis amator, ne quid hæc in puellis populo immixtis detrimenti pateretur, ideoque secarus, quid sibi proconsul et carnifices pararent, illas custodiri jussit. Præclaram hanc sancti Martyris sollicitudinem S. Augustinus in supra laudato Serm.* CCCIX *expendit, dignisque laudibus prosequitur in hunc modum:* Quid illud, quod in alium diem dilatus, apud custodes esset, atque illuc se multitudo fratrum ac sororum congregans, pro foribus pernoctaret, custodiri puellas præcepit, quanta intentione considerandum? quanta laude prædicandum? quanto præconio commendandum est?

puellarum pudicitiæ prospicit.

823 Vicina corporis morte, non moriebatur in animo Pastoris vigilantia pastoralis; et cura tuendi Dominici gregis usque ad extremum vitæ hujus diem mente sobria tenebatur: nec excutiebat ab animo diligentiam fidelissimi Dispensatoris manus jam proxima cruenti carnificis. Ita se Martyrem cogitabat futurum, ut esse non B oblivisceretur Episcopum; magis curans, quam rationem pastorum Principi de commissis sibi ovibus redderet, quam quid infideli proconsuli responderet. Amabat quippe eum, qui Petro dixerat: Amas me? Pasce oves meas. Et pascebat oves ejus, pro quibus sanguinem fundere, illum imitans, præparabat. Custodiri puellas præcepit, sciens, non solum se habere simplicem Dominum, sed etiam versipellem adversarium. Itaque adversus leonem aperte frementem in confessione virile pectus armabat, adversus lupum insidiantem gregi sexum femineum muniebat. *Hoc usque S. Augustinus. Notat autem Ruinartius in Annotatis ad Acta Martyrum, in omnibus codicibus suis, si Colbertinum* I *excipias, in laudatis Actis pro* custodiri puellas, castigari puellas *legi; priorem tamen lectionem præferendam esse, ut ex allato S. Augustini loco patet: atque ita etiam legisse S. Fulgentium Serm.* VI, *ex quo hæc recitat:* A principe detentus, virginum pudicitiam... custodivit. Custodiri *pariter legit Pamelius, et cum eo legendum puto.*

Postridie proconsuli sistitur;

824 *Porro supremam illam vitæ suæ noctem sanctus Martyr in memorato principis hospitio duxit, in custodia quidem asservatus, sed honesta* C *et pro conditione sua ac fama liberaliter habitus, ut biographus num.* 31 *Vitæ testatur;* Receptum eum tamen, *inquiens,* et in domo principis constitutum, una nocte continuit custodia delicata, ita ut convivæ ejus et cari in contubernio ex more fuerimus. *Inde postero die,* 14 *mensis Septembris, coram frequentissimo populo, qui eo confluxerat, ad Galerium Maximum proconsulem adductus est.* Eundi autem *ab hospitio ad tribunal proconsulis, teste biographo,* interfuit transitus stadii, *unde etiam factum, ut* nimio sudore maditatus *illuc adveniret. Morante interim proconsule,* secretior locus *Sancto* datus est, *oblatumque defesso* sedile,... fortuito linteo tectum, ut et sub ictu passionis episcopatus honore frueretur; *linteis enim episcoporum cathedras olim cooperiri solitas fuisse, etiam ex S. Paciano episcopo in epistola* II *ad Sympronianum habemus, ubi Novatiano exprobrat,* quod consecrante nullo, linteatam sedem acceperit.

ex itinere fusus sudore.

825 *Præterea observat idem biographus, unum e tesserariis militem, quondam Christianum,* D *dum Sanctus sudore perfusus in ea sede quiesceret, vestes suas cum ipsius madidis permutandas obtulisse, non alia mente, quam ut* proficiscentis ad Deum Martyris sudores jam sanguineos possideret: *verum illum respondisse:* Medelas adhibemus querelis, quæ hodie forsitan non erunt. *Hæc autem annotasse visum est, ut vel hinc pateat, quanti olim fecerint fideles quaslibet sanctorum Martyrum reliquias, et quantopere etiam hac in parte dissenserint ab hæreticis, qui eas posteris seculis tam impie profanarunt. Ceterum verisimile est, militem illum apostatam sancti Martyris vestes concupivisse, ut ex iis sibi pecunias a Christianis compararet. Inter hæc* S. Cypriani *adventu proconsuli annuntiato, ipse ad ejusdem tribunal tandem adductus, ac Christum et episcopatum suum denuo libere confessus, et idolis adolere recusans, capite damnatus est. Quæsita proconsulis, quæque ad hæc Sanctus respondit, Acta exhibent num.* 5 *et* 6, *quæ consule. Sententiam in eum latam hic tantummodo subjungo.*

et capite damnatus,

826 Galerius Maximus collocutus cum concilio, sententiam vix ægre dixit verbis hujusmodi: Diu sacrilega mente vixisti, et plurimos nefariæ tibi conspirationis homines aggregasti, et inimicum te diis Romanis, et sacris legibus constituisti: nec te pii et sacratissimi principes Valerianus et Gallienus Augusti, et Valerianus nobilissimus Cæsar ad sectam cæremoniarum suarum revocare potuerunt. Et ideo, cum sis nequissimorum criminum auctor et signifer deprehensus, eris ipse documento his, quos scelere tuo tecum aggregasti: sanguine tuo sancietur disciplina. Et his dictis, decretum ex tabella recitavit: Thascium Cyprianum gladio animadverti placet. Cyprianus episcopus dixit: Deo gratias. *Sententia clara est, et qualem sanctissimus Martyr pro Christi gloria, suique gregis documento poterat desiderare. At incertum est, utrum, dum eam Galerius* vix ægre *enuntiasse dicitur, id de ejusdem ægritudine corporis, an animi, quam ex tanti Viri proxima nece conceperat, interpretari debeamus. Eamdem sententiam laudat biographus, ex eaque nonnulla in Sancti gloriam expendit; at de modo, quo dicta fuerit, nihil memorat.* E

et inter suorum lacrymas, in agrum Sexti

827 *Quo autem animo damnationem Episcopi sui fideles exceperint, Actorum scriptor num.* 7 *his verbis declarat:* Post hanc vero sententiam turba fratrum dicebat: Et nos cum illo decollemur. Propter hoc tumultus fratrum exorsus est, et multa turba eum prosecuta est. *Non videtur tamen tumultus is aliud fuisse, quam pia Christianorum vota, cum Pastore suo mori cupientium, lacrymæque ac dolentium voces, quas aut morituri Episcopi commiseratio, aut similis martyrii desiderium expressit: nam de hujusmodi votis etiam meminit biographus; at de excitato tumultu nihil habet.* Porro cum exiret prætorii fores, (*verba biographi sunt*) ibat comes militum turba; et ne quid in passione deesset, centuriones et tribuni latus texerant. *Comitabatur præterea magna populi frequentia, quam partim amor Præsulis, partim celebris ejusdem fama adduxerat. Cum hoc comitatu* in agrum Sexti, *ut habent Acta,* productus est. Ipse autem locus, *teste biographo,* æqualis est, ubi pati contigit, ut arboribus ex omni parte densatis sublime spectaculum præbeat. Sed per enormitatem spatii longioris visu denegato per confusam nimis turbam, personæ faventes in ramos arborum irrepserant, ne F

A ne vel hoc illi negaretur, ut ad Zachæi similitudinem de arboribus videretur.

ductus, decollatur.

828 *Locum hunc sexto a Carthagine milliario a Venerabili Beda, aliisque martyrologis ob* Sexti, *ut videtur, vocabulum, collocari, supra jam observavimus, nec tamen pro certo admisimus. Istud ex dictis indubitatum est, cum extra muros Carthaginis fuisse, ubi etiam ecclesiam propterea postmodum erectam esse in Gloria Sanctiposthuma videbimus. Hinc, dum biographus num.* 36 *Vitæ scribit, sanctum Martyrem* in civitate ipsa, in qua taliter vixerat, *gloriosum sanguinem suum fudisse, de civitatis vicinia intelligendus est. Ad hunc igitur Sexti agram deductus sanctus Antistes in conspectu carissimi gregis, ut optaverat, amputato capite, martyrium consummavit, cujus modus ac series in Vita et Actis videri potest; ubi etiam sancti Martyris corpus gentilium curiositati publice expositum, noctuque a fidelibus sublatum et ad areas Macrobii Candidiani procuratoris pro sanctissimi Viri meritis honorifice tumulatum, Galerius Maximus vero proconsul post paucos dies vita functus esse dicitur. Verum pro hisce omnibus lectorem ad laudata Acta ac biographum remitto.*

B 829 *Antequam tamen ista demus, tria hic examinanda supersunt. Ac primo quidem in Actis proconsularibus num.* 7 *dicitur* S. Cyprianus, *in locum martyrii perductus, et jamjam moriturus, suis imperasse, ut carnifici, a quo decollandus erat,* viginti quinque aureos darent. *Hæc largitio librariorum munificentiæ adscribenda esse visa est Joanni Fello; sed nullam ipse rationem allegat, et Maranus in Annotatis suis asserit, eamdem largitionem in omnibus Mss., quæ vidit reperiri. Observat tamen hic ibidem, Fello favere S. Augustinum, qui Serm.* CCCIX, *alias* XII, *qui in Natali* S. Cypriani *primus est, hæc ejusdem postrema ad Galerium Maximum dicta,* Deo gratias, *dicit* venerabilis Martyris ultimam vocem. *Verum hæc nihil obstant, quo minus cum laudatis Mss. ac editionibus illam Sancti in carnificem suum munificentiam retineamus; cum S. Augustinus loco citato de ultima sancti Antistitis ad proconsulem ante tribunal, non de postrema vitæ voce loquatur: id ex ipso textu liquet, in quo de sententiæ exsecutione nihil præterea additur.*

Pecunia ejus jussu carnifici dato.

830 *Alteram difficultatem movet Tillemontius Nota* 50 *in* S. Cypriano *ex Vita, in qua Pontius num.* 36 *ait:* Sic consummata passione, perfectum est, ut Cyprianus,... etiam sacerdotales

E Carthaginensibus episcopis primus martyr est;

C coronas in Africa primus imbueret. *Præter hæc laudat Tillemontius Acta sincera SS. Montani, Lucii et Sociorum, quæ in Opere nostro data sunt ad diem* 24 *Februarii, et in quibus pag.* 458, *num.* 21 *dicitur* S. Cyprianus, cum adhuc... solus passus fuisset, *S. Flaviano apparuisse. Sed nec hoc, nec istud verisimile putat, cum ante* S. Cyprianum *plurimos in Africa passos esse constet, inter quos haud dubie aliqui episcopi fuere. Recte tamen Pontii dicta de solis episcopis Carthaginensibus accepit, nec alia interpretatione opus est, cum ipse Pontius, quod generalius dixerat, ibidem mentem suam explicans, mox restringat, sic prosecutus:* Ex quo enim Carthagini episcopatus ordo numeratur, numquam aliquis, quamvis ex bonis et * sacerdotibus, ad passionem venisse memoratur. *Quod ad S. Montani sociorumque ejus Acta pertinet, in his tantum dicitur* S. Cyprianus *primus in persecutione Valeriani Carthagine passus esse, quod etiam aliunde verisimile est.*

* *i. e.* etiam

831 *Sancto Martyri nostro Ado Viennensis in Martyrologio suo quatuor socios, nescio, unde acceptos, nempe Crescentianum, Victorem, Rosulam et Generalem, sed dubie tamen, adjunxit. Nam post* S. Cypriani *elogium ad hunc ipsum diem subdidit:* Referuntur autem cum beato Cypriano passi Crescentianus, Victor, Rosula et Generalis. *Adoni consonant Usuardus ac Notkerus, aliique: verum hosce martyres cum* S. Cypriano *minime passos esse, tam ex Vita auctore S. Pontio, quam ex Actis proconsularibus, ac denique ex loco Actorum S. Montani et sociorum, numero præcedenti relato, manifestius est, quam ut probari debeat, ideoque de illis hoc ipso die separatim ac breviter agetur. Nunc Vitam subjungo.*

AUCTORE C. S. non habuit socios martyrii.

VITA

AUCTORE S. PONTIO, ILLIUS DIACONO

E

Ex editione Ruinartii in Actis sinceris Martyrum.

CAPUT I

Auctoris præfatio: Sancti ad fidem conversio: ad sacros Ordines promotio; virtutis studium: episcopatus, et virtutes.

Cyprianus religiosus antistes ac testis Dei gloriosus, tametsi multa conscripsit, per quæ memoria digni nominis supervivat; etsi eloquentiæ ejus ac Dei gratiæ larga fœcunditas ita se copia et ubertate sermonis extendit ut F usque in finem mundi fortasse non taceat, tamen quia operibus ejus ac meritis etiam hæc prærogativa debetur, ut exemplum suum in litteras digeratur *a*, placuit summatim pauca *b* conscribere; non quod aliquem vel *c* gentilium lateat tanti Viri vita, sed ut ad posteros quoque nostros incomparabile et grande documentum in immortalem memoriam porrigatur. Certe durum erat, ut cum majores nostri, plebeiis et catechumenis martyrium consecutis tantum honoris pro martyrii ipsius veneratione dederint, ut de passionibus eorum multa, aut, prope dixerim, pœne cuncta conscripserint, ut ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, pervenirent, Cypriani tanti sacerdotis et tanti martyris passio præteriretur, qui et sine martyrio habuit, quæ doceret, et quæ, dum vixit, gesserit, non paterent.

Auctor rationes

a b
c

2 Quæ quidem tanta, atque tam magna et mira sunt, ut magnitudinis contemplatione deterrear, ac imparem me esse confitear ad proferendum

scribendi exponit;

A. S. PONTIO DIACONO.

rendum digne pro meritorum honore sermonem; nec posse sic prosequi facta tam grandia, ut, quanta sunt, tanta videantur; nisi quod numerositas gloriarum *d* sibimetipsa sufficiens alieno præconio non eget. Accedit ad cumulum, quod et vos *e* de eo multum, aut, si fieri potest, totum desideratis audire, concupiscentes ardore flagranti vel facta ejus cognoscere, etsi interim viva verba tacuerunt. In qua parte si dixero, nos opibus facundiæ defici, minus dico. Facundia enim ipsa deficit *f* digna facultate, quæ desiderium vestrum pleno spiritu satiet. Ita utrimque graviter urgemur: siquidem ille nos virtutibus suis onerat, vos nos precibus fatigatis.

Et a suscepta per illum religione orditur.

3 Unde igitur incipiam? Unde exordium bonorum ejus aggrediar, nisi a principio fidei et nativitate cœlesti? Siquidem Hominis Dei facta non debent aliunde numerari, nisi ex quo Deo natus est. Fuerint licet studia, et bonæ artes devotum pectus imbuerint *g*, tamen illa prætereo: nondum enim ad utilitatem nisi sæculi pertinebant. Postquam et sacras Litteras didicit *h*, et mundi nube discussa, in lucem sapientiæ spiritalis emersit, si quibus ejus interfui, si qua de antiquioribus ejus operibus comperi *i*, dicam: B hanc tamen petens veniam, ut, quidquid minus dixero (minus enim dicam, necesse est) ignorantiæ meæ potius, quam illius gloriæ derogetur.

Catechumenus continentiam amplectitur et prædiorum suorum

4 Inter fidei suæ prima rudimenta nihil aliud credidit Deo dignum, quam si continentiam tueretur: tunc enim posse idoneum fieri pectus, et sensum ad plenam veri capacitatem pervenire, si concupiscentiam carnis robusto atque integro sanctimoniæ vigore calcaret. Quis umquam tanti miraculi meminit? Nondum secunda nativitas novum hominem splendore toto divinæ lucis oculaverat, et jam veteres ac pristinas tenebras sola lucis paratura vincebat. Deinde, quod majus est, cum de lectione divina quædam jam non pro conditione novitatis, sed pro fidei festinatione didicisset; statim rapuit, quod invenit promerendo Deo profuturum. Distractis rebus suis ad indigentiam pauperum sustentandam, tota prædia *k* pretio dispensans, duo bona simul junxit, ut et ambitionem sæculi sperneret, qua perniciosus nihil est, et misericordiam, quam Deus etiam sacrificiis suis prætulit, quam nec ille, qui Legis omnia mandata servasse se dixerat, fecit *l*, impleret: et propterea velocitate pietatis pœne ante cœpit perfectus esse, quam disceret.

pretium pauperibus erogat.

C 5 Quis oro de veteribus hoc fecit? Quis de antiquissimis in fide senibus, quorum mentes et aures per plurimos annos divina verba pulsaverant, tale aliquid impendit, quale adhuc rudis fidei Homo, et cui nondum forsitan crederetur *m*, supergressus vetustatis ætatem, gloriosis et admirandis operibus perpetravit? Nemo metit, statim ut sevit; nemo vindemiam de novellis scrobibus expressit: nemo adhuc umquam de noviter plantatis arbusculis matura poma quæsivit. In illo omnia incredibilia cucurrerunt. Prævenit, si potest dici (res enim fidem non capit) prævenit, inquam, tritura sementem, vindemia palmitem, poma radicem *n*.

Ad sacros Ordines cito promovetur;

6 Aiunt Apostoli litteræ, debere neophytos præteriri, ne stupore gentilitatis, nondum fundatis sensibus, adhærente, aliquid in Deum novitas inerudita peccaret *o*. Ille fuit primus, et, puto, solus exemplo, plus fide posse, quam tempore promoveri. Sed et si in Apostolorum Actis eunuchus ille describitur, quia toto corde crediderat, a Philippo statim tinctus *p*; non est similis comparatio: ille enim et Judæus erat, et de templo Domini veniens, prophetam legebat Isaiam, et sperabat in Christo, etsi nondum eum venisse crediderat: hic de imperitis gentibus veniens, tam matura cœpit fide, quanta pauci fortasse perfecerunt. Mora denique circa Dei gratiam nulla, nulla dilatio. Parum dixi: presbyterium et sacerdotium statim accepit: quis enim non omnes honorum gradus crederet tali mente credenti? D

Sanctos sibi imitandos,

7 Multa sunt, quæ adhuc plebeius, multa, quæ jam presbyter fecit, multa, quæ ad veterum exempla justorum, imitatione consimili prosecutus, promerendo Dominum totius religionis obsequio præstitit. Nam et sermo illi de hoc fuerat usitatus, ut, si quem prædicatum Dei laudatione legisset, suaderet inquiri, propter quæ facta Deo placuisset. Si Job, Dei testimonio gloriosus, dictus est verus Dei cultor, et cui in terris nemo compararetur; faciendum docebat ille, quidquid Job ante fecisset: ut, dum et nos paria facimus, simile in nos Dei testimonium provocemus. Contemptis ille dispendiis rei familiaris, in tantum exercitata virtute profecit, ut nec pietatis temporalia damna sentiret.

jugiter proponit.

8 Non illum penuria, non dolor fregit, non uxoris suadela deflexit *q*, non proprii corporis dira pœna concussit. Permansit in suis sedibus fixa virtus, et altis radicibus fundata devotio: nullo diaboli tentantis impetu cessit, quominus Deum suum fide grata etiam inter adversa benediceret. Domus ejus patuit cuicumque venienti: nulla vidua reversa est sinu vacuo: nullus indigens lumine non illo comite directus est: nullus debilis gressu non illo bajulo vectus est: nullus nudus auxilio de potentioris manu non illo tutore protectus est. Hæc debent facere, dicebat, qui Deo placere desiderant: et sic per bonorum omnium documenta decurrens, dum meliores semper imitatur, etiam ipse se fecit imitandum. E

A Cæcilio ad fidem adductus,

9 Erat sane illi etiam de nobis contubernium viri justi et laudabilis memoriæ Cæcilii *r*, et ætate tunc et honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veræ Divinitatis a sæculari errore correxerat. Hunc toto honore atque omni observantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non jam ut amicum animæ coæqualem, sed tamquam novæ vitæ parentem. Denique ille demulsus ejus obsequiis, in tantum dilectionis immensæ merito provocatus est, ut de sæculo excedens, arcessitione jam proxima, commendaret illi conjugem ac liberos suos *s*, ut, quem fecerat de sectæ communione participem, postmodum faceret pietatis hæredem. F

et adhuc neophytus

10 Longum est ire per singula, cuncta ejus facta onerosum est enumerare. Ad probationem bonorum operum solum hoc arbitror satis esse, quod judicio Dei, et plebis favore, ad officium sacerdotii et episcopatus gradum adhuc neophytus, et, ut putabatur, novellus electus est *t*: quamvis in primis fidei suæ adhuc diebus, et rudi vitæ spiritalis ætate, sic generosa indoles reluceret, ut, etsi nondum officii, spei tamen fulgore resplendens, imminentis sacerdotii totam fiduciam polliceretur. Non præteribo etiam illud eximium, quemadmodum, cum in dilectionem ejus et bonorum totus populus, aspirante Domino, prosiliret, humiliter ille secessit, antiquioribus cedens, et indignum se titulo tanti honoris existimans, ut dignus magis fieret: magis enim dignus efficitur, qui, quod meretur, excusat.

11 Quo

A

episcopatum assumere compulsus,

11 Quo tunc ardore plebs æstuans fluctuabat, spiritali desiderio concupiscens, ut exitus docuit, non tantum episcopum; in eo enim, quem tunc latenti *u* Divinitatis præsagio taliter flagitabat, non solummodo sacerdotem, sed et futurum etiam martyrem requirebat. Obsederat fores domus copiosa fraternitas, et per omnes aditus sollicita caritas circuibat. Potuisset fortasse tunc illi Apostolicum illud evenire, quod voluit, ut per fenestram deponeretur *x*; si cum Apostolo etiam ordinationis honore similaretur. Erat videre ceteros omnes suspenso et anxio spiritu exspectare venturum, cum gaudio nimio excipere venientem. Invitus dico; sed dicam necesse est: quidam illi restiterunt, etiam ut vinceret *y*. Quibus tamen quanta lenitate, quam patienter, quam benevolenter indulsit, quam clementer ignovit, amicissimos eos postmodum, et inter necessarios computans, mirantibus multis: cui enim posset non esse miraculo tam memoriosæ mentis oblivio?

episcopalibus virtutibus emicat.

12 Exinde quemadmodum se gesserit, quis referre sufficiat? Quæ illi pietas? Qui vigor? Misericordia quanta? Quanta censura? Tantum sanctitatis et gratiæ ex ore ejus lucebat, ut confunderet intuentium mentes. Gravis vultus et lætus; nec severitas tristis, nec comitas nimia; sed admixta utrimque temperies, ut esset ambigere, vereri plus, an diligi mereretur; nisi quod et vereri et diligi merebatur. Sed nec cultus fuit dispar a vultu, temperatus et ipse de medio. Non illum superbia sæcularis inflaverat; nec tamen prorsus affectata penuria sordidarat; quia et hoc vestitus genus a jactantia minus non est, quam ostentata taliter ambitiosa frugalitas *z*. Quid autem circa pauperes episcopus faceret, quos catechumenus diligebat? Viderint pietatis antistites, seu quos ad officium boni operis instruxit ipsius Ordinis disciplina, seu quos sacramenti religio communis ad obsequium exhibendæ dilectionis artavit. Cyprianum de suo talem accepit cathedra, non fecit.

ANNOTATA.

a *Notat hic Ruinartius, in cod. Bodl.* 3 *et Sur. legi :* Et ad exemplum sui litteris dirigatur; *idque deesse in codice Fossatensi et in editione Manutii. Apud Surium de Vitis Sanctorum editionis Coloniensis anni* 1618, *et in Pameliana Operum editione legitur :* Ut exemplum suum in litteras

C

dirigatur.

b Pauca, *inquit, quia revera plurima prætermisit, præsertim ex iis, quæ ex* S. Cypriani *Operibus addisci possunt. Adi, si lubet, Commentarium prævium* § 1, *a num.* 5, *ubi etiam sancti biographi in scribendo fidem commendatam reperies.*

c *Voculam* vel *Ruinartius ex codice Fossatensi et Floriacensi restituit.*

d *Codices Bodleianus* 1, *Fossatensis et Floriacensis habent :* gloriosa, *teste Ruinartio.*

e *Haud dubie Carthaginenses alloquitur.*

f *Codex Floriacensis :* Deficitur, *inquit Ruinartius; sed hujusmodi minutias imposterum inobservatas prætereo.*

g *De* S. Cypriani *excellenti ingenio, eruditione, et arte oratoria, quam inter gentiles cum laude professus est, consule Commentarium prævium* § 2; *ubi etiam eum patria Afrum, ac fortasse Carthaginensem fuisse ostendimus, retulimusque, quæ S. Gregorius Nazianzenus in Oratione* XVIII *de ejusdem illustri stirpe et opibus asserat. Ibidem præterea advertimus, illum ante susceptam fidem uxoratum fuisse, ex male intellecto biographi loco visum esse Baronio. Sed et rejecimus, quæ laudatus S. Gregorius et Prudentius, cognominem sanctum martyrem cum nostro Carthaginensi Episcopo confundentes, de ipsius arte magica tradiderunt.*

A. S. Pontio diacono.

h *E scriptoribus Ecclesiasticis ipsum Tertulliano præcipue delectatum fuisse, sic tamen, ut ab ejusdem erroribus sedulo caveret,* § 4 *ex S. Hieronymo observavimus.*

i *Fuit S. Pontius* S. Cypriani *diaconus, et individuus in postremo hujus exsilio comes, ut* § 1 *Commentarii dictum est, et ex hac Vita patebit. Multa igitur illius facta ipse coram agnoscere, cetera ex aliis probe intelligere potuit. Codices Fossatensis, et Floriacensis apud Ruinartium, et Surius, omissis* ejus operibus, *legunt :* Siqua de antiquioribus comperi.

k *Inter hæc prædia fuere horti ipsius prope Carthaginem, quos in usus pauperum venditos, ex divina indulgentia postmodum recepisse, et in quibus relegatus aliquamdiu hæsisse, captusque esse, infra cap.* III, *num.* 30 *dicetur.*

l *Adi cap.* XIX *Evangelii secundum Matthæum, cap.* X *secundum Marcum, et* XVIII *secundum Lucam.*

E

m *Scilicet vix persuadere sibi poterant tam gentiles, quam Christiani,* Cyprianum *animum suum ad suscipiendam fidem serio adjecisse.*

n *Utrumque istud heroicæ virtutis facinus a Sancto verisimilius tantum catechumeno præstitum fuisse,* § 3 *Commentarii ostendimus. Porro baptismum, ad quem opera S. Cæcilii presbyteri illum pervenisse,* § 2 *probavimus, paucissimis annis ante annum* 249 *collocandum esse, in eodem* § 3 *ex verbis biographi collegimus.*

o *Laudat epistolam* I *S. Pauli ad Timotheum, cap.* III, *ubi Apostolus ad episcopatum requirit* non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli.

p *Lege caput* VIII *Actuum Apostolorum.*

q *Ex hoc loco Pagius ac Joannes Fellus* S. Cypriano *conjugem dederant; at perperam, ut illi ipsi agnoverunt. Consule Commentarium* § 2, *num.* 24 *et sequenti.*

r *In Fossatensi et Floriacensi codicibus* Cæciliani *legitur apud Ruinartium : nostra lectio est melior. Porro ab hoc S. Cæcilio, de quo in Opere nostro die* 3 *Junii cum Romano Martyrologio actum est,* S. Cyprianus *cognomentum* Cæcilii *adscivit, teste S. Hieronymo in Catalogo scriptorum. Adi Commentarium* § 2, *num.* 28 *et sequenti.*

F

s *Quæ circa hæc annotavimus, consule, si lubet, locum Commentarii mox laudatum.*

t *Hæc ad annum Christi* 248 *vel* 249 *referenda esse* § 5 *Commentarii probatum est, ibidemque pariter dictum, Sanctum Donato verisimilius successisse.*

u *Fossatensis ac Floriacensis codices legunt* latentem, *teste Ruinartio.*

x *Adi caput* XI *Epistolæ* II *ad Corinthios.*

y *Id est, ne episcopus fieret. De hisce consule* § 5 *Commentarii a num.* 91.

z *Fossatensis codex, jam sæpe laudatus, habet:* Quod ostentat aliter ambitiosa frugalitas. *Huic consonat codex Floriacensis, prœterquam quod pro* frugalitas *habeat* fragilitas.

CAPUT

A. S. PONTIO DIACONO.

CAPUT II

Sancti proscriptio et secessus: misericordia peste infectis exhibita: exsilium: visio de martyrio.

Proscriptus et ad leonem postulatus, *a*

Statim denique pro talibus meritis etiam proscriptionis gloriam consecutus est *a*. Nec enim aliud oportebat, quam ut eum, qui intra secretam conscientiæ latebram religionis et fidei toto honore florebat, etiam publice celebrata gentilium fama titularet. Potuisset quidem tunc pro velocitate, qua semper omnia consecutus est, etiam martyrii circa cum debita corona properare; maxime cum et suffragiis sæpe repetitis B ad leonem postularetur; nisi per omnes ordines gloriarum transeundum illi esset, et sic ad summa veniendum; et nisi imminens ruina ope tam fœcundi pectoris indigeret. Finge enim tunc illum martyrii dignatione translatum; quis emolumentum gratiæ per fidem proficientis ostenderet? Quis virgines ad congruentem pudicitiæ disciplinam, et habitum sanctimonia dignum, velut frenis quibusdam lectionis dominicæ coerceret? Quis doceret pœnitentiam lapsos, veritatem hæreticos, schismaticos unitatem; filios Dei pacem et Evangelicæ precis legem?

prudenter 14 Per quem gentiles blasphemi, repercussis in se iis, quæ nobis ingerunt, vincerentur? A quo Christiani mollioris affectus circa amissionem suorum, aut, quod magis est, fidei parvioris, consolarentur spe futurorum? Unde sic misericordiam, unde patientiam disceremus? Quis livorem, de venenata invidiæ malignitate venientem, dulcedine remedii salutaris inhiberet? Quis martyres tantos exhortatione divini sermonis erigeret? Quis denique tot confessores, frontium notatarum secunda inscriptione signatos, et ad exemplum martyrii superstites reservatos, incentivo tubæ cœlestis animaret *b*? Bene, tunc et vere C spiritaliter contigit, quod Vir necessarius tam multis et tam bonis rebus a martyrii consummatione dilatus est. Vultis scire secessum illum non fuisse formidinem *c*? Ut nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est; quam passionem utique ex more vitaret, si et ante vitasset.

et ex divinæ providentiæ consilio 15 Fuit vere formido *d* illa, sed justa: formido, quæ Dominum timeret offendere; formido, quæ præceptis Dei mallet obsequi, quam sic coronari. Dicata enim in omnibus Deo mens, et sic divinis admonitionibus mancipata, credidit se, nisi Domino latebram tunc jubenti *e* paruisset, etiam ipsa passione peccare. Puto denique etiam nunc aliqua de dilationis utilitate disserenda, tametsi tam dudum pauca perstrinximus. Per hæc enim, quæ videntur postmodum subsecuta, ut sequitur, probemus *f* secessum illum non Hominis pusillanimitate conceptum, sed, sicuti est, vere fuisse divinum. Vastaverat Dei populum persecutionis infestæ insolens atque acerba grassatio: et quia omnes decipere una fraude non poterat artifex hostis, quacumque miles incautus prodiderat latus nudum, dispari genere sæviendi, singulos diversa strage dejecerat. D

secedit. 16 Debebat esse, qui posset saucios homines, et varia expugnantis inimici arte jaculatos, adhibita medicinæ cœlestis medela pro qualitate vulneris vel secare interim vel fovere. Servatus est Vir ingenii præter cetera etiam spiritaliter temperati, qui inter resultantes collidentium schismatum fluctus ecclesiæ iter medium librato limite gubernaret *g*. Nonne hæc, oro, consilia divina sunt? Hoc fieri sine Deo potuit? Viderint, qui putant, posse fortuito ista contingere. Ecclesia illis clara voce respondet, dicens: Ego sine Dei nutu necessarios reservari, non admitto, non credo.

Grassante dira peste, 17 Percurramus tamen cetera, si videtur. Erupit postmodum lues dira, et detestabilis morbi vastitas nimia innumeros per diem populos a sua quemque sede abrupto impetu rapiens, continuatas per ordinem domos vulgi trementis invasit. Horrere omnes, fugere *h*, vitare contagium, exponere suos impie, quasi cum illo peste morituro *i* etiam mortem ipsam aliquis posset excludere. Jacebant interim in tota civitate non jam corpora, sed cadavera plurimorum, et misericordiam in se transeuntium contemplatione sortis suæ flagitabant. Nemo respexit aliud præterquam lucra crudelia; nemo similis eventus recordatione trepidavit; nemo fecit alteri, quod pati voluit *k*. Quid inter hæc egerit Christi et Dei Pontifex, qui pontifices mundi hujus tanto plus pietate, quanto religionis veritate, præcesserat, scelus est præterire. E

plebem suam ad succurrendum ea infectis 18 Aggregatam primo in loco uno plebem de misericordiæ bonis instituit, docens divinæ lectionis exemplis, quantum ad promerendum Deum prosint officia pietatis. Tunc deinde subjungit, non esse mirabile, si nostros tantum debito caritatis obsequio foveremus; eum perfectum posse fieri, qui plus aliquid publicano vel ethnico fecerit; qui malum bono vincens, et divinæ clementiæ instar exercens, inimicos quoque dilexerit; qui pro persequentium se salute, sicuti Dominus monet et hortatur, orarit. Oriri Deus facit jugiter solem suum, et pluvias subinde nutriendis seminibus impertit, exhibens cuncta ista non suis tantum, sed etiam alienis; et qui se Dei etiam filium esse profitetur, cur non exemplum Patris imitatur? Respondere, inquit, nos decet natalibus nostris, et quos renatos per Deum constat, degeneres esse non congruit; sed probari potius in sobole traducem boni Patris æmulatione bonitatis.

efficaci oratione adducit. 19 Multa alia, et quidem magna, prætereo, F quæ temperandi voluminis ratio non patitur prolixiore sermone replicari, de quibus hoc tantum dixisse satis est: quod si illa gentiles pro rostris audire potuissent, forsitan statim crederent. Quid Christiana plebs faceret, cui de fide nomen est? Distributa sunt ergo continuo pro qualitate hominum atque ordinum ministeria. Multi, qui angustia paupertatis, beneficia sumptus exhibere non poterant, plus sumptus exhibebant, compensantes proprio labore mercedem, divitiis omnibus cariorem. Et quis non sub tanto Doctore properaret inveniri in parte aliqua talis militiæ, per quam placeret et Deo Patri, et judici Christo, et tam bono interim Sacerdoti? Fiebat itaque exuberantium operum largitate, quod bonum est, apud omnes, non ad solos domesticos fidei. Fiebat plus aliquid, quam de Tobiæ incomparabili pietate signatum est. Ignoscat ille, et ignoscat iterum, et frequenter ignoscat; aut, ut verius dixerim, merito concedat, tamen si ante Christum plurimum licuit, plus aliquid licuisse

A cuisse post Christum, cujus temporibus plenitudo debetur. Necatos ille a rege et projectos sui tantum generis colligebat.

Pellitur in exsilium

20 His tam bonis et tam piis actibus supervenit exsilium : hanc enim vicem semper repræsentat impietas, ut melioribus pejora restituat. Et quid Sacerdos Dei, proconsule interrogante responderit, sunt Acta, quæ referant *l*. Excluditur interim e civitate ille, qui fecerat boni aliquid pro civitatis salute ; ille, qui laboraverat, ne viventium oculi paterentur infernæ sedis horrorem ; ille, inquam, qui excubiis pietatis invigilans, pro nefas ! ingrata bonitate providerat, ne, omnibus tetram civitatis faciem relinquentibus, multos exsules deserta respublica, ac destituta patria sentiret. Sed viderit sæculum, cui inter pœnas exsilium computatur. Illis patria nimis cara et commune nomen est cum parentibus *m* : nos parentes ipsos, si contra Dominum suaserint, abhorremus. Illis extra civitatem suam vivere gravis pœna est : Christiano totus hic mundus una domus est. Unde licet in abditum et abstrusum locum fuerit relegatus, admixtus Dei sui rebus, exsilium non potest computare.

Curubim, ubi

21 Adde, quod Deo integre serviens, etiam B propria in civitate peregrinus est ; dum enim de carnalibus desideriis continentia sancti spiritus abstinet, conversationem prioris hominis exponens, etiam inter cives suos, aut, prope dixerim, inter parentes ipsos, vitæ terrestris alienus est. Accedit, quod etsi hæc alias pœna posset videri, in hujusmodi tamen causis atque sententiis, quas ad probandæ virtutis experimenta perpetimur, non est pœna, quia gloria est. Sed esto sane, nobis pœna non sit exsilium: illis ultimum crimen et pessimum nefas etiam ipsorum conscientia testis adscribat, qui possunt innocentibus irrogare, quod putant pœnam.

nihil ipsi deest,

22 Nolo nunc describere loci *n* gratiam, et deliciarum omnium paraturam interim transeo. Fingamus locum illum situ sordidum, squalidum visu, non salubres aquas habentem, non amœnitatem viroris, non viciniam litoris ; sed rupes vastas silvarum inter inhospitas fauces, desertæ ad modum solitudinis, avia mundi parte summotum. Posset, licet talis locus, habere nomen exsilii, quo Cyprianus sacerdos Dei venerat ; cui si hominum ministeria deficerent, vel alites, ut Heliæ, vel, ut Danieli, angeli ministrarent ? Absit, absit, ut credat aliquis, cuilibet minimo, C dummodo in confessione Nominis constituto, aliquid defuturum : tantum abest, ut Dei Pontifex ille, qui misericordiæ semper repus instituerat, horum omnium opibus indigeret.

a multis invisitur, et per visionem

23 Jam nunc, quod secundo posueram loco, cum gratiarum actione repetamus ; provisum esse divinitus etiam pro animo tanti Viri apricum et competentem locum, hospitium pro voluntate secretum, et quidquid apponi eis ante promissum est, qui regnum et justitiam Dei quærunt. Atque ut omittam frequentiam visitantium fratrum, ipsorum et inde civium caritatem, quæ repræsentabat omnia, quibus videbatur esse fraudatus ; admirabilem visitationem Dei non præteribo, qua Antistitem suum sic in exsilio esse voluit de secutura passione securum, ut imminentis martyrii pleniore fiducia non exsulem tantummodo Curubis, sed et martyrem possideret.

de martyrio subeundo, ejusque dilatione

24 Eo enim die, quo primum in exsilii loco mansimus *o* (nam et me inter domesticos comites dignatio caritatis ejus delegerat exsulem voluntarium, quod utinam et in passione licuisset !) Apparuit mihi, inquit, nondum somni quiete sopito, juvenis ultra modum enormis ; qui cum me ad prætorium duceret, videbar mihi tribunali sedentis tum proconsulis admoveri. Is, ut me respexit, adnotare statim cœpit in tabula sententiam, quam non sciebam ; nihil enim de me solita interrogatione quæsierat. Sed enim juvenis, qui a tergo ejus stabat, admodum curiosus legit, quidquid fuerat adnotatum : et quia inde verbis proferre non poterat, nutu declarante monstravit, quid in litteris tabulæ illius haberentur. Manu enim extensa, et complanata ad spatæ modum, ictum solitæ animadversionis imitatus, quod volebat intelligi, ad instar liquidi sermonis expressit.

A. S. Pontio diacono.

divinitus admonetur:

25 Intellexi sententiam passionis futuram. Rogare cœpi, et petere continuo, ut dilatio mihi vel unius diei prorogaretur, donec res meas legitima ordinatione disponerem. Et cum preces frequenter iterassem, rursus in tabula cœperat, nescio quid, adnotare. Sensi tamen de vultus serenitate judicis mentem, quasi justa petitione commotam. Sed et ille juvenis, qui jam dudum de passionis indicio gestu potius, quam sermone, prodiderat, clandestino identidem nutu concessam dilationem, quæ in crastinum petebatur, E contortis post invicem digitis significare properavit. Ego, quamvis non esset lecta sententia, etsi de gaudio dilationis acceptæ læto admodum corde gauderem, metu tamen interpretationis incertæ sic tremebam, ut reliquiæ formidinis cor exsultans adhuc toto pavore pulsarent.

quam visionem

26 Quid hac revelatione manifestius? Quid hac dignatione felicius? Ante illi prædicta sunt omnia, quæcumque postmodum subsecuta sunt, Nihil de Dei verbis imminutum ; nihil de tam sancta promissione mutilatum : singula denique, secundum quod ostensa sunt, recognoscite. Dilationem petit crastini, cum de passionis sententia cogitaretur ; postulans, ut res suas die illo, quem impetraverat, ordinaret. Hic dies unus significabat annum, quo ille post visionem acturus in sæculo fuerat. Nam, ut manifestius dicam, eo die post exactum annum coronatus est, quo hoc illi ante annum fuerat ostensum. Diem autem Domini, etsi non annum in divinis Litteris legimus, promissioni tamen futurorum debitum illud tempus accipimus : unde nihil interest, si nunc sub diei significatione solus annus ostensus est ; quia illud plenius debet esse, quod majus est.

auctor interpretatur,

27 Quod vero nutu potius, et non sermone, F explanatum est, repræsentationi temporis servabatur sermonis expressio : solet enim tunc verbis quodcumque proferri, quotiens, quidquid profertur, impletur. Nam et vere nemo cognovit, quare hoc ei ostensum fuisset, nisi quia post eodem die, quod id viderat, coronatus est. Medio nihilominus tempore imminens passio pro certo ab omnibus sciebatur ; passionis tamen dies certus ab iisdem omnibus, quasi ignorantibus, tacebatur. Sane et in Scripturis tale aliquid invenio : nam Zacharias sacerdos, promisso sibi per angelum filio, quia non crediderat, obmutuit, ita ut filii nomen scripturus potius, quam relaturus, nutu tabulas postularet *p*. Merito et hic, ubi Dei nuntius passionem Antistitis imminentem nutu potius expressit, et fidem admonuit, et Sacerdotem munivit.

et veridicum fuisse probat.

28 Dilationis autem petendæ ratio de ordinatione rerum, et de voluntatis dispositione veniebat. Quæ vero res illi, aut quæ voluntas ordinanda, nisi ecclesiastici status? Suprema idcirco accepta

A. S. PONTIO DIACONO.

accepta dilatio est, ut, quidquid circa pauperum fovendorum curam supremo judicio disponendum fuerat, ordinaretur. Et puto propter nihil aliud, immo vero propter hoc tantum, etiam indulgentia ab ipsis, qui ejecerant, et qui occisuri erant, admissa est, ut præsens et præsentes pauperes novissimæ dispensationis extremis, et, ut plenius dixerim, totis sumptibus relevaret.

ANNOTATA.

a *In persecutione Decii anno* 250, *ut in Commentario ostensum est* § 7, *quem de gentilium in sanctum Antistitem odio, et ejusdem secessu ac proscriptione consule.*

b *Hisce varia* S. Cypriani *Opuscula biographus recenset; nempe Epistolam* ad Donatum; *de qua in Commentario prævio* § 4, *a num.* 65; *librum* de Disciplina et habitu virginum, *de quo* § 6, *a num.* 104; *librum* de Lapsis, *de quo* § 27, *librum* de Unitate Ecclesiæ, *de quo* § 25; *librum* de Oratione Dominica, *de quo* § 27; *librum* ad Demetrianum, *de quo* § 35; *librum* de Mortalitate, *de quo* § 36; *librum* de Opere et eleemosyna, *de quo in eodem* §; *libros* de Bono patientiæ, et de Zelo et livore, *de quibus* § 39, *et Epistolam ad Fortunatum* de Exhortatione martyrii, *de qua* § 46 *Commentarii actum est.* B

c *Biographus spontaneum Sancti secessum, in quo tempore persecutionis Decianæ justissimis de causis latuit, ad omni prava suspicione prolixe vindicare conatur, quia de illo minus favorabiliter opinatus fuerat clerus Romanus, prout* § 9 *dictum est.*

d *Oxoniensis editor legit:* fides.

e *Sunt, qui hinc statuunt,* S. Cyprianum *expresso præcepto divino, ipsi nominatim injuncto; jussum esse secedere; quod nos* § 7, *num.* 140 *et seq. minus probabile esse observavimus.*

f *Codices Fossatensis ac Floriacensis apud Ruinartium, hæc ita habent:* Dum enim, quæ videntur, postmodum subsecuta sentiamus, sequitur, ut probemus *etc.*

g *Loquitur de causa lapsorum in persecutione Decii; quam Sanctus inter Novatiani Felicissimique schismata, quorum primus omnem spem veniæ lapsis adimebat, alter eosdem sine ulla pœnitentia ad pacem Ecclesiæ admittendos esse contendebat, sic tractavit, ut lapsos nec temere ad pacem reciperet, nec impie repelleret.* C

h *In Fossatensi et Floriacensi codicibus legitur:* flero. *De hac pestilentia, quæ sub Gallo Romanum orbem afflixit, egimus in Commentario* § 34.

i *Codex Fossatensis:* Quasi cum illa peste morituros.

k *Surius et editor Oxoniensis legunt:* Quod sibi fieri voluit. *Hanc porro gentilium in suos impietatem* S. Cyprianus *in libro ad Demetrianum ipsi merito objecit. Adi Commentarium loco mox laudato.*

l *Hæc Acta post Vitam recudemus. Contigit autem hæc Sancti confessio, et in oppidum Curubitanum relegatio, sub Aspasio Paterno proconsule Africæ,* imperatore Valeriano quartum, et Gallieno tertium, consulibus, tertia Kalendarum Septembrium; *id est,* 30 *Augusti anni* 257.

m *Ita locum sunt restituit Ruinartius ex Fossatensi ac Floriacensi codicibus; cum antea legeretur:* Nobis patria minus cara, et commune nomen est, qui parentes ipsos *etc., ut habet Pamelius, editus Antverpiæ anno* 1568, *et editio Surii Coloniensis anni* 1618 *in margine; vel contra, ut hæc habet in textu, ille in margine:* Illis patria cara nimis, et totus affectus in parentes: nos parentes *etc.* D

n *De Curubi loquitur, de qua consule Commentarium prævium* § 46, *a num.* 804.

o *Fuit is dies* 13 *vel* 14 *Septembris anni* 257, *ut* § 46, *num.* 806 *probatum est.*

p *Factum hoc relatum habes apud S. Lucam cap.* I.

CAPUT III

Sancti gesta in exsilio: comprehensio: condemnatio et martyrium.

Sanctus recusat fugere;

Ordinatis ergo tam pie rebus, et sic pro voluntate dispositis, proximabat dies crastinus. Jam de Xysto, bono et pacifico Sacerdote, ac propterea beatissimo martyre, ab Urbe nuntius venerat *a*. Sperabatur jam jamque carnifex veniens, qui devota sanctissimæ Victimæ colla percuteret: et sic erant omnes dies illi quotidiana exspectatione moriendi, ut corona posset singulis adscribi. Conveniebant interim plures egregii, et clarissimi ordinis et sanguinis, sed et sæculi nobilitate generosi, qui propter amicitiam ejus antiquam secessum subinde suaderent; et ne parum esset nuda suadela, etiam loca, in quæ secederet, offerebant. Ille vero jam mundum, suspensa ad cœlum mente, neglexerat, nec suadelis blandientibus annuebat. Fecisset fortasse tunc etiam, quod a plurimis et fidelibus petebatur, si et divino imperio juberetur *b*. E

suos ad martyrium animat: capitur:

30 Sed nec illa sublimis tanti Viri gloria sine præconio transeunda est; quia jam sæculo tumescente, et de fiducia principum infestationem Nominis anhelante, ille servos Dei, prout dabatur occasio, exhortationibus dominicis instruebat, et ad calcandas passiones hujus temporis contemplatione superventuræ claritatis animabat. Videlicet tanta illi fuit sacri cupido sermonis, ut optaret, sic sibi passionis vota contingere, ut, dum de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur. Et hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam Sacerdotis; cum ecce proconsulis jussu ad hortos ejus (ad hortos, inquam, quos inter initia fidei suæ venditos, et Dei indulgentia restitutos, pro certo iterum in usus pauperum vendidisset, nisi invidiam de persecutione vitaret) cum militibus suis princeps *c* repente subitavit; immo, ut verius dixerim, subitasse se credidit: unde enim posset, tamquam improviso impetu, mens semper parata subitari? F

fit ingens ad eum concursus,

31 Processit *d* ergo jam certus expungi, quod diu fuerat retardatum; processit animo sublimi et erecto, hilaritatem præferens vultu, et corde virtutem. Sed dilatus in crastinum, ad domum principis a prætorio revertebatur; cum subito per Carthaginem totam sparsus rumor increbuit, productum esse jam Thascium, quem præter celebrem gloriosa opinione notitiam, etiam de commemoratione præclarissimi operis *e* nemo non noverat. Concurrebant undique versus omnes ad spectaculum,

A spectaculum, nobis pro devotione fidei gloriosum, gentilibus et dolendum. Receptum eum tamen, et in domo principis constitutum una nocte continuit custodia delicata, ita ut convivæ ejus et cari in contubernio ex more fuerimus *f*.

f — *plebs ante fores noctem excubat.*

32 Plebs interim tota sollicita, ne per noctem aliquid sine conscientia sui fieret, ante fores principis excubabat. Concessit ei tunc divina Bonitas vere digno, ut Dei populus etiam in Sacerdotis passione vigilaret *g*. Forsitan tamen quærat aliquis, quæ causa fuerit a prætorio revertendi ad principem. Et volunt hoc scilicet quidam de suo tunc proconsulem noluisse. Absit, ut in rebus divinitus gestis segnitiem sive fastidium proconsulis conquerar: absit, ut malum hoc intra conscientiam religiosæ mentis admittam, ut de tam beatissimo Martyre ructus *h* hominis judicaret; sed crastinus dies ille, quem ante annum dignatio divina prædixerat, vere crastinus esse debebat.

Postridie ad tribunal proconsulis ductus,

33 Illuxit denique dies alius, ille signatus, ille proximus, ille divinus; quem si tyrannus ipse differre voluisset, numquam prorsus valeret *i*: dies de conscientia futuri Martyris lætus, et, discussis per totum mundi ambitum nubibus, claro B sole radiatus. Egressus est domum principis, sed Christi et Dei Princeps, et agminibus multitudinis mixtæ ex omni parte vallatus est. Sic autem comitatui ejus infinitus exercitus adhærebat, quasi ad expugnandam mortem manu facta veniretur. Eundi autem interfuit trasitus stadii. Bene vero et quasi ex industria factum, ut et locum congruentis certaminis præteriret, qui ad coronam justitiæ, consummato agone, currebat. Sed ubi ad prætorium ventum est, nondum procedente proconsule, secretior locus datus est. Illic cum post iter longum nimio sudore madidatus sederet; (sedile autem erat fortuito linteo tectum, ut et sub ictu passionis episcopatus honore frueretur *k*;) quidam ex tesserariis *l*, quondam Christianus, res suas obtulit, quasi vellet ille vestimentis suis humidis sicciora mutare; qui videlicet nihil aliud in rebus oblatis ambiebat, quam si proficiscentis ad Deum Martyris sudores jam sanguineos possideret. Cui ille respondit, et dixit: Medelas adhibemus querelis, quæ hodie forsitan non erunt. Mirum, si contempsit laborem corpore, qui mortem mente contempserat?

lata sententia

34 Quid plura? Subito proconsuli nuntiatus C est. Producitur, admovetur, interrogatur de suo nomine; se esse, respondit: et hactenus verba *m*. Legit itaque de tabula jam sententiam judex, quam nuper in visione non legerat *n*, sententiam spiritalem non temere dicendam; sententiam Episcopo tali, et tali teste condignam; sententiam gloriosam, in qua dictus est sectæ Signifer, et Inimicus deorum, et qui suis futurus esset ipse documento, et quod sanguine ejus inciperet disciplina sanciri *o*. Nihil hac sententia plenius, nihil verius: omnia quippe, quæ dicta sunt, licet a gentili dicta, divina sunt. Nec mirum utique; cum soleant de passione Pontifices prophetare *p*. Signifer fuerat, qui de ferendo signo Christi docebat: Inimicus Deorum, qui idola destruenda mandabat: documento autem suis fuit, qui multis, pari genere secuturis, prior in provincia martyrii primitias dedicavit. Sanciri etiam cœpit ejus sanguine disciplina, sed martyrum, qui Doctorem suum imitatione gloriæ consimilis æmulati, ipsi quoque disciplinam exempli sui proprio cruore sanxerunt.

35 Et cum exiret prætorii fores, ibat comes militum turba; et ne quid in passione deesset, centuriones et tribuni latus texerant. Ipse autem locus *q* æqualis est, ubi pati contigit, ut arboribus ex omni parte densatis sublime spectaculum præbeat. Sed per enormitatem spatii longioris visu denegato per confusam nimis turbam, personæ faventes in ramos arborum repserant; ne vel hoc illi negaretur, ut ad Zachæi *r* similitudinem de arboribus videretur. Sed jam ligatis per manus suas oculis *s*, moram carnificis urgere tentabat, cujus munus est ferrum: et labente dextera gladium vix trementibus digitis circuibat, donec ad perpetrandam pretiosi Viri mortem clarificationis hora matura centurionis manum, concesso desuper vigore firmatam, permissis tandem viribus expediret.

A. S. Pontio diacono. coram numerosissimo populo

capite plectitur.

36 O beatum ecclesiæ populum, qui Episcopo suo tali, et oculis pariter et sensibus, et, quod est amplius, publicata voce compassus est; et, sicut ipso tractante semper audierat, Deo judice coronatus est. Quamvis enim non potuerit evenire, quod optabant vota communia, ut consortio paris gloriæ simul plebs tota pateretur, quicumque sub Christi spectantis oculis, et sub auribus Sacerdotis ex animo pati voluit, per idoneum voti sui Testem, legationis quodam- E modo litteras ad Deum misit. Sic consummata passione, perfectum est, ut Cyprianus, qui bonorum omnium fuerat exemplum, etiam sacerdotales coronas in Africa primus *t* imbueret; quia et talis esse post Apostolos prior cœperat. Ex quo enim Carthagini episcopatus ordo numeratur, numquam aliquis, quamvis ex bonis et* sacerdotibus, ad passionem venisse memoratur. Licet semper Deo mancipata devotio dicatis hominibus pro martyrio deputetur; Cyprianus tamen etiam ad perfectam coronam, Domino consummante, profecit, ut in civitate ipsa, in qua taliter vixerat, et in qua prior fecerat multa præclara, prior etiam sacerdotii cœlestis insignia glorioso cruore decoraret.

* i. e. etiam

Epilogus auctoris.

37 Quid hoc loco faciam? Inter gaudium passionis, et remanendi dolorem in partes divisus animus, et angustum nimis pectus affectus duplices onerant. Dolebo, quod non comes fuerim? Sed illius victoria triumphanda est. De victoria triumphabo? Sed doleo, quod comes non sim. Verum vobis tamen et simpliciter confitendum est, quod et vos scitis, in hac me fuisse sententia. Multum ac nimis multum de gloria ejus exsulto; plus tamen doleo, quod remansi. F

ANNOTATA.

a *Ex incertis rumoribus audierat Successus episcopus, persecutionem ingravescere; cumque hac de re* S. Cyprianum *consuluisset, hic Romam miserat certiora cognituros. Hi reversi, cum de S. Sixti Romani Pontificis martyrio, acrique Valeriani adversus Christianos rescripto edocuerunt, de quibus vide Commentarium* § 47, *a num.* 807. *De S. Sixto II actum est in Opere nostro ad diem* 6 *Augusti, ubi eodem die coronatus dicitur, post quem propterea prædicti nuntii ista referre debuerunt.*

b *Secessit tamen Sanctus aliquamdiu, dum Galerius Maximus proconsul Africæ, qui Aspasio Paterno successerat, Utica Carthaginem rediret: timebat enim, ne, ut rumor ferebat, Uticam duceretur ad martyrium, quod Carthagine coram grege suo subire cupiebat, prout constat ex ejusdem epistola* LXXXIII, *relata in Commentario* § 48, *quem*

A. S. PONTIO DIACONO.

quem de his consule. Quare dicendus est biographus hic de fuga Sancto ab amicis proposita, non de paucorum dierum secessu locutus fuisse; qui se cessus forsitan etiam brevissimus fuit, proconsule Carthaginem mox redeunte; tum enim sublato metu, ut in hac civitate occideretur, ad hortos suos regressus est.

c *Infra in Actis proconsularibus dicuntur ad eum venisse* principes duo; unus strator officii Galerii Maximi proconsulis..., alius equistrator a custodiis ejusdem officii: *at biographus præcipuum e duobus tantum indicavit. Consule Commentarium* § 48, *num.* 818. *In laudatis Actis res contigisse dicitur* Idibus Septembris, Tusco et Basso consulibus, *id est, anno* 258.

d *In iisdem dicitur a stratore et equistratore officii proconsulis currui medius impositus; ideoque, quæ hic de processu habet biographus, ea non de pedum incessu, sed corporis habitu, accipienda sunt.*

e *Nempe tempore pestis Carthaginensibus præstiti, ut num.* 17 *et sequentibus narravit.*

f *De Sancto itaque nostro accipi non possunt, quæ de ejusdem tetro carcere cecinit Prudentius, et ex eo retulimus ac rejecimus in Commentario*
B *prævio, num.* 791 *et seqq.*

g *Videtur alludere ad morem veterum Christianorum, qui pridie festivitatum martyrum noctem excubare solebant; unde et* vigiliæ *nomen inolevit.*

h Ructus *proverbialiter hic positum est pro* arbitrio *seu* libito. *Eadem voce usus est* S. Cyprianus *in epistola* LXII *ad Pomponium, ubi de viris, qui eum virginibus dormierant, ait:* Divina præcepta teneamus, nec patiamur errare fratres nostros, et pro arbitrio et ructu suo vivere.

i *Hæc cum grano salis accipienda sunt; neque enim ulla necessitas tyrannum ad inferendam ea aliave die Sancto necem adegit.*

k *Solebant scilicet olim episcopi sedilibus linteo obductis uti, ut num.* 824 *Commentarii dictum est.*

l *De tesserariis militibus hæc habet Vegetius lib.* II *de Re militari, cap.* VII: Tesserarii, qui tesseram per contubernia militum nuntiant. Tessera autem dicebatur præceptum ducis, quo vel ad aliquod opus, vel ad bellum moveretur exercitus. *Hinc porro disce adversus hæreticos, quanti Martyrum reliquias, etiam tum fecerint Christiani, cum vel ipsas vestes sudore Martyris imbutas tesserarius miles, quondam Christianus,*
C *desideraverit, non alio utique fine, quam ut a fidelibus, eas libenter redempturis, pecunias inde compararet; nisi forte is perfidiæ suæ pœnitens, salubriora consilia animo suo tum versaret.*

m *Interrogata proconsulis Galerii Maximi, Sanctique responsa habes infra in Actis proconsularibus num.* 6.

n *Referuntur hæc ad revelationem supra num.* 24 *et sequenti Vitæ expositam.*

o *Consule laudata Acta proconsularia numero mox citato.*

p *Alludit ad caput* XI *Joannis, ubi Caiphas* cum esset Pontifex anni illius, prophetavit, quod Jesus moriturus erat pro gente.

q *Fuit is* ager Sexti, *ut in iisdem Actis proconsularibus infra num.* 7 *dicitur.*

r *Nescio, an non hic levis hallucinatio Pontio, aut amanuensibus acciderit, voce* Zachæi *pro* Christi *scripta: manifestum enim est, hic alludi ad Lucæ caput* XIX, *in quo Zachæus, adventante Christo,* præcurrens, ascendit in arborem sycomorum, ut videret eum. *Nempe sic* S. Cyprianus *ab aliis, qui in arbores conscenderant, visus fuisse hic dicitur.* D

s *In Actis quoque infra num.* 7 *ipse sibi oculos obligasse dicitur; sed et alia huc spectantia adduntur, quæ ibidem legesis.*

t *Adi Commentarium prævium, num.* 830.

ACTA

PROCONSULARIA

Ex editione Ruinartii in Actis sinceris Martyrum.

Coram proconsule Paterno fidem professus, a b

Imperatore Valeriano quartum, et Gallieno tertium, consulibus *a*, tertio Kalendarum Septembrium, Carthagine in Secretario, Paternus *b* proconsul Cypriano episcopo dixit: Sacratissimi imperatores Valerianus et Gallienus litteras ad me dare dignati sunt, quibus præceperunt, E eos, qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas ceremonias recognoscere. Exquisivi ergo de nomine tuo: quid mihi respondes *c*? Cyprianus episcopus dixit: Christianus sum et episcopus. Nullos alios deos novi, nisi unum et verum Deum, qui fecit cœlum et terram, mare, et, quæ sunt in eis, omnia. Huic Deo nos Christiani deservimus: hunc deprecamur diebus ac noctibus, pro nobis et pro omnibus hominibus, et pro incolumitate ipsorum imperatorum. Paternus proconsul dixit: In hac ergo voluntate perseveras? Cyprianus episcopus respondit: Bona voluntas, quæ Deum novit, immutari non potest.

et presbyteros prodere renuens, relegatur d

2 Paternus proconsul dixit: Poteris ergo secundum præceptum Valeriani et Gallieni exsul ad urbem Curubitanam *d* proficisci? Cyprianus episcopus dixit: Proficiscor. Paternus proconsul dixit: Non solum de episcopis, verum etiam de presbyteris, mihi scribere dignati sunt. Volo ergo scire ex te, qui sint presbyteri, qui in hac civitate consistunt. Cyprianus episcopus respondit: Legibus vestris bene atque utiliter censuistis, delatores non esse. Itaque detegi et deferri a me non possunt. In civitatibus suis invenientur. F Paternus proconsul dixit: Ego hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit: Cum disciplina prohibeat, ut quis se ultro offerat, et tuæ quoque censuræ hoc displiceat; nec offerre se ipsi possunt; sed a te exquisiti invenientur. Paternus proconsul dixit: A me invenientur. Et adjecit: Præceperunt etiam, ne in aliquibus locis conciliabula fiant, nec cœmeteria ingrediantur *e*. Si quis itaque hoc tam salubre præceptum non observaverit, capite plectetur. Cyprianus episcopus respondit: Fac, quod tibi præceptum est.

Curubim: inde a Galerio revocatus, f

3 Tunc Paternus proconsul jussit beatum Cyprianum episcopum in exsilium *f* deportari. Cumque diu ibidem moraretur, successit Aspasio Paterno proconsuli Galerius Maximus proconsul, qui sanctum Cyprianum episcopum, ab exsilio revocatum, sibi jussit præsentari. Cumque Cyprianus, sanctus martyr electus a Deo, de civitate Curubitana, in qua exsilio præcepto Aspasii Paterni, tunc proconsulis, datus fuerat, regressus esset, ex sacro præcepto in suis hortis manebat

A nebat *g*. Inde quotidie sperabat veniri ad se, sicut illi ostensum fuerat *h*.

capitur: ad ejus hospitium plebs noctem pervigilat.

4 Et cum illic demoraretur, repente Idibus Septembris, Tusco *i* et Basso consulibus, venerunt ad eum principes duo; unus strator *k* officii Galerii Maximi proconsulis, qui Aspasio Paterno successerat: alius equistrator *l* a custodiis ejusdem officii, qui et in curiculum eum levaverunt, in medioque posuerunt, et in Sexti *m* perduxerunt; ubi idem Galerius Maximus proconsul, bonæ valetudinis recuperandæ gratia, secesserat. Et ita idem Galerius Maximus proconsul in aliam diem Cyprianum sibi reservari præcepit. Et eo tempore beatus Cyprianus ductus, ad principem et stratorem ejusdem officii Galerii Maximi proconsulis, clarissimi viri, secessit, et in hospitio ejus cum eo in vico, qui dicitur Saturni, inter Veneriam et Salutariam *n* mansit.

Postridie coram Galerio denuo confessus,

5 Illuc universus populus fratrum convenit: et cum hoc sanctus Cyprianus comperisset, custodiri *o* puellas præcepit; quoniam omnes in vico ante januam hospitii principis manserant. Et ita altera die octava decima Kalendarum Octobrium mane multa turba convenit ad Sexti secundum præceptum Galerii Maximi proconsulis. B Et ita idem Galerius Maximus proconsul eadem die Cyprianum sibi offerri præcepit, in atrio Sauciolo *p* sedenti. Cumque oblatus fuisset, Galerius Maximus proconsul Cypriano episcopo dixit: Tu es Thascius Cyprianus? Cyprianus episcopus respondit: Ego sum. Galerius Maximus proconsul dixit: Tu papam *q* te sacrilegæ mentis hominibus præbuisti? Cyprianus episcopus respondit: Ego.

capite plecti jubetur,

6 Galerius Maximus proconsul dixit: Jusserunt te sacratissimi imperatores cæremoniari. Cyprianus episcopus dixit: Non facio. Galerius Maximus ait: Consule tibi. Cyprianus episcopus respondit; Fac, quod tibi præceptum est. In re tam justa nulla est consultatio. Galerius Maximus collocutus cum concilio, sententiam vix ægre dixit verbis hujusmodi: Diu sacrilega mente vixisti, et plurimos nefariæ tibi conspirationis homines aggregasti, et inimicum te diis Romanis, et sacris legibus constituisti; nec te pii et sacratissimi principes Valerianus et Gallienus Augusti, et Valerianus *r* nobilissimus Cæsar, ad sectam cæremoniarum suarum revocare potuerunt. Et ideo, cum sis nequissimorum criminum auctor et signifer deprehensus, eris ipse documento his, quos scelere tuo tecum aggre-C gasti: sanguine tuo sancietur disciplina. Et his dictis, decretum ex tabella recitavit: Thascium Cyprianum gladio animadverti placet. Cyprianus episcopus dixit: Deo gratias *s*.

et coram magna populi turba decollatur:

7 Post hanc vero sententiam turba fratrum dicebat: Et nos cum illo decollemur. Propter hoc tumultus fratrum exortus est, et multa turba eum prosecuta est. Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti productus est, et ibi se lacerna byrro *t* exspoliavit, et genu in terra flexit, et in orationem se Domino prostravit. Et cum se dalmatica *u* exspoliasset, et diaconibus tradidisset, in linea stetit, et cœpit spiculatorem sustinere. Cum venisset autem spiculator, jussit suis, ut eidem spiculatori viginti quinque aureos darent *x*. Linteamina vero et manualia *y* a fratribus ante eum mittebantur. Postea vero beatus Cyprianus manu sua oculos sibi texit; qui cum lacinias manuales ligare sibi non potuisset, Julianus presbyter, et Julianus subdiaconus *z* ei ligaverunt.

ejus corpus a fidelibus noctu subducitur,

8 Ita beatus Cyprianus passus est; ejusque corpus propter gentilium curiositatem in proximo positum est. Inde per noctem sublatum cum cereis et scholacibus *aa* ad areas Macrobii Candidiani procuratoris, quæ sunt in via Mappaliensi juxta piscinas, cum voto et triumpho magno deductum est. Post paucos autem dies Galerius Maximus proconsul decessit. Passus est autem beatissimus Cyprianus martyr die octava decima Kalendarum Octobrium, sub Valeriano et Gallieno imperatoribus; regnante vero Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Ex edit. Ruinartii.

ANNOTATA.

a *Valerianus post Gallum et Æmilianum potitus imperio, Gallienum filium suum sibi sociavit. His duobus Augustis consulibus, nempe* Valeriano IV, et Gallieno III *annus Christi* 257 *signatus est apud Bucherium in Cyclo; ad quem annum luce prima* S. Cypriani *confesso propterea referenda est. De causa suscitatæ a Valeriano persecutionis adi Commentarium initio* § 46.

b *Infra* Aspasius Paternus *dicitur.*

c *Codex Conchensis apud Ruinartium in Annotatis habet:* Exquiro tibi de nomine tuo, quid mihi respondeas. E

d *De* Curubi, *exsilii loco, vide supra S. Pontium in Vita, a num.* 22, *et Commentarium nostrum num.* 795 *et seqq.*

e *Cryptas scilicet subterraneas, in quibus primis illis Ecclesiæ seculis Christiani sacros conventus suos tempore persecutionum agebant.*

f Curubim, *ut supra dictum est. Porro quæ hic ab initio hujus numeri usque ad alteram Sancti confessionem narrantur, a collectore Actorum proconsularium adjecta sunt, ut utraque confessio combinaretur; sed de hisce vide dicta in Commentario num.* 8 *et sequentibus.*

g *De hisce hortis consule Vitam num.* 30.

h *Nempe in visione, de qua biographus n.* 24 *et sequentibus in Vita.*

i *Eminentissimus Baronius in Annalibus ad annum* 261, *num.* 25 *ex Trebellio Pollione legi vult* Fusco, *non* Tusco. Memmius Fuscus *pariter dicitur a Vopisco in Aureliano: ex aliorum tamen assertis Tillemontius tom.* III *Historiæ imperatorum, in Valeriano art.* 5 *ait, ad hunc annum* 258 *in omnibus Vopisci Mss. legi* Tuscum. *Hunc pariter retinet tam Catalogus præfectorum Urbis, quam vetus fragmentum Fastorum apud Bucherium in Cyclo Victorii. Deinde littera ista initialis* T, *in* F *facile mutari potuit, neque ad præsens argumentum quidquam interest, utro modo legatur, Consuli potest laudatus Tillemontius, et Pagius in Critica ad annum Christi* 258, *num.* 1. *ubi contra Baronium* Tusco *legendum monet.* F

k *Baronius in margine notat:* al. stator. *Sed non est, cur a communi lectione recedamus. Stratoribus reorum curam mandatam fuisse, habemus etiam ex Constantini imperatoris l.* 1 *C. Th. de Custod. reor., ubi cavetur,* ut neque his, qui stratorum funguntur officio, neque ministris eorum liceat crudelitatem suam accusatoribus vendere. *Alia eorumdem munia videri possunt apud Pitiscum in Lexico Antiquitatum.*

l Equistratoris, *qui etiam sæpe* strator *vocatus est, officium inter cetera erat, ascendentem in equum dominum levare. S. August. in Serm.* CCCIX *hosce duos* apparitores *appellavit; Pontius supra in Vita unius tantum meminit, eumque* principem *dixit, qualiter etiam infra nuncupatur.*

m *De*

Ex edit. Ruinartii.

m *De hujus nominis etymo vide dicta in Commentario* § 48, *num.* 820 *et sequenti.*

n *Ad hæc Ruinartius notat sequentia:* Omnes fere Mss. habent: Veneriam. Colb. I et Mombritius: Inter Venaria et salutaria. Germ. I: Inter duas plateas, Veneriam et Salutariam.

o *Colbertinus codex apud Ruinartium habet:* castigari, *quod etiam placuit Rigaltio: sed* custodiri *legendum esse cum eodem Ruinartio observavimus in Commentario, num.* 823 *ex SS. Augustino et Fulgentio, quorum primus ibidem a num.* 822 *factum hoc magnis laudibus celebrat.*

p *Codices Colbert. et Germ.* I *apud laudatum Ruinartium habent:* Atrio Secutiolo; *Conch.* Saloutio. *Sed* Sauciolo *retinendum esse, eruimus ex concilii Matisconensis II can.* XIX, *ex quo significationem simul discimus. Hic enim in Collectione Conciliorum Labbei tom.* V, *col.* 987 *sic habet:* Cognovimus etiam, quosdam clericorum infrunitos ad forales reorum sententias frequenter accedere. Propterea prohibitionis eorum accesse hunc canonem protulimus, definientes, ut ad locum examinationis reorum nullus clericorum accedat, neque intersit atrio Sauciolo, ubi pro reatus sui qualitate quispiam interficiendus est.
B *Notant tamen Benedictini editores Glossarii Cangii aucti, ad eamdem vocem, notant, inquam ex Valesio contra Cangium, adverbium* ubi, *temporis, non loci esse; Romanis enim moris fuisse reos non in atrio, sed in loco aperto extra urbem, uti etiam in* S. Cypriano *contigit, capite plectere.*

q *Alii* papatem *legere malunt.*

r *Fuit is Valeriani Augusti filius secundus, aut ipsius ex Gallieno nepos; de qua controversio consule, si lubet, Antonium Pagium in Dissertatione hypatica* LII *et seq., et Tillemontium tom.* III *Historiæ imperatorum in Valeriano, art.* 4, *et Nota* 3.

s *Hæc proconsulis quæsita. Sanctique responsa, nec non latum ab illo in hunc sententiam mortis S. Augustinus inseruit Serm.* CCCIX, *alias* XII, *quem etiam cum ea* S. Cypriani *voce* Deo gratias *propterea finire voluit.*

t Lacerna *æque ac* birrum *virilis vestimenti genus apud veteres fuit, de quo multa congessit Samuel Pitiscus in Lexico Antiq. Roman., et Cangius in Glossario. Sunt, qui alterutram vocem hic abundare existiment, quibus favet codex Germ. I apud Ruinartium, in quo omissa* lacerna, *tantum* byrro *legitur. Sed cum Festus apud*
C *laudatum Cangium dicat:* Burrum antiqui, quod nunc dicimus rusum; *cumque ibidem ex Scholiaste Juvenalis sat.* I *legatur:* Quod Græci coccum, Latini veteres birrum appellant; *itemque in Glossis Isidori;* Birrus, rufus; *cum hæc, inquam ibidem legantur, facile patuit per* birrum *lacernæ color designari, ac consequenter legendum erit:* Lacerna birra. *De* byrrho *tamen, tamquam veste clericis ac episcopis non indecenti loquitur S. Augustinus Serm.* CCCLVI, *qui de vita et moribus clericorum* II *est, alias* L *de diversis.* Nemo, *inquit,* det byrrhum vel lineam tunicam, seu aliquid, nisi in commune... Nolo, talia offerat sanctitas vestra, quibus ego solus quasi decentius utar: offerat mihi verbi gratia byrrhum pretiosum: forte decet episcopum, quamvis non deceat Augustinum, id est, hominem pauperem, de pauperibus natum.

u *Monet hic Ruinartius, in codicibus Fossat. Colb., Conch., S. Genovefæ etc., pro* dalmatica *legi* tunica, *sed in multo pluribus* dalmatica. *Nec hunc vestem, quæ a Dalmatia, ubi primum facta sit, sic appellata dicitur, veteribus Romanis ignotam fuisse, ostendit Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum ad diem* 31 *Maii, de S. Paschasio diacono; et Pitiscus supra laudatus. An tamen idem Baronius in Annalibus ad annum Christi* 261, *num.* 40 *et sequentibus, ubi de prædictis,* S. Cypriani *vestimentis disputat, hæc de sacris vestibus, quarum nunc in Ecclesia usus est, recte interpretatus fuerit, non ausim asserere.* D

x *Vide, quæ de hoc loco observavimus in Commentario, num.* 829.

y *Id est:* Sudaria; *nempe ut sacrum Martyris sanguinem exciperent: quanti enim etiam ejus temporis Christiani martyrum reliquias facerent, exemplo est miles ille tesserarius, olim Christianus, qui vel vestes ejusdem Sancti nostri sudore imbutas desiderabat, ut in Vita num.* 33 *dictum est.*

z *Alii codices, teste Ruinartio, habent:* Diaconus.

aa *Eminentissimus Baronius ad annum Christi* 261, *num.* 36, scholaribus *legit, ideoque prædicta de* præcedente clero diversarum classium atque scholarum, accensas faces gestantibus singulis, *interpretatus est. Ego non dubito, quin sancti Episcopi ac Martyris sui funeri plures clerici adfuerint; sed malo* scholaces, *vel* scolaces *legere, per easque* funalia *seu* faces *intelligere, ut est apud Cangium in Glossario.* E

APPENDIX

De Sancti gloria posthuma, et Operibus ipsi adscriptis.

CAPUT I

Sancti apparitiones, seu visiones de illo nonnullis martyribus oblatæ: duæ ecclesiæ prope Carthaginem ipsi erectæ: eædem profanatæ, præsertim a Vandalis, et restitutæ Catholicis. F

Sanctus in visione monet et confirmat

Primum, quod de S. Cypriani *episcopi ac martyris gloria posthuma habemus, est gemina ejusdem apparitio, vel visio de illo oblata sanctis martyribus Montano ac Flaviano, quorum Acta sincera in Opere nostro data sunt ad diem* 24 *Februarii, quo una cum sociis suis Martyrologio Romano inscripti sunt, quique non diu post sancti Martyris nostri, cujus discipuli fuisse videntur, gloriosam necem apprehensi, et post aliquot mensium carcerem pari martyrio coronati fuerunt. Horum primus S. Montanus loco laudato, p.* 456, *num.*

A *num.* 11 *candide narrat, quo modo per* S. Cyprianum *ac Leucium de animi sui nævo, quem ex quadam discordia contraxerat, admonitus fuerit. Verba subjungo:* Nam cum Montanus cum Juliano habuisset sermones aliquos ob eam, quæ ad nostram mulierem obrepsit, communionem, quæ nec communicabat, cumque post correptionem, quam in eam congesserat, in rigore ipso discordiæ mansisset, ostensum est eadem nocte Montano hoc: Visum est, inquit, mihi, venisse ad nos centuriones. Cumque deducerent nos per viam longam, pervenimus in campum immensum, in quo occurrerunt nobis Cyprianus et Leucius.

SS. Montanum, Flavianum,

2 Pervenimus autem in locum candidum; et facta sunt vestimenta nostra candida, et caro nostra immutata, candidior vestimentis candidis. Ita autem perlucida fuit caro nostra, ut oculorum visum ad intima cordis admitteret. Et respiciens in pectus meum, video quasdam sordes, et expergefactus sum in visione. Et occurrit mihi Lucianus, et retuli illi visionem, et aio illi: Scis, quoniam sordes illæ illud est, quod non statim concordavi cum Juliano? Et in hoc expergefactus sum. *Alteram seu apparitionem, seu* B *visionem, S. Flavianus ibidem pag.* 458, *num.* 21 *sic retulit:* Cum adhuc, inquit, Episcopus noster solus passus fuisset, ostensum est mihi hoc, quasi Cyprianum ipsum interrogarem; An pati ictus doleret; scilicet martyr futurus de passionis tolerantia consulebat. Qui mihi respondit et dixit: Alia caro patitur, cum animus in cœlo est, et nequaquam corpus hoc sentit, cum se Deo tota mente devovit. O verba Martyris martyrem cohortantis! Negavit esse in passionis ictu dolorem, ut, qui et ipse habebat occidi, animari constantius posset, quod nec parvum quidem sensum doloris de passionis ictu haberet. *Hæc tamen generaliter accipienda non sunt; sed sic, ut vel Sanctus de speciali gratia ibidem loquatur, vel tantummodo velit, martyres divina virtute sic roborari, ut corporis cruciatus pro nihilo reputent.*

et Marianum

3 *Hisce subjungo et alteram ejusdem sancti Martyris S. Maurianum mirabili visione ad martyrium pariter exhortantis, apparitionem, quæ in Vita sanctorum martyrum Numidarum, ab oculato teste conscripta, et in Opere nostro ad diem* 30 *Aprilis, pag.* 746 *et seqq. edita, num.* 6 *in hunc modum refertur:* Mariano post illam vexationem C corporis *(cruciatus a persecutoribus inflictos)* altius in soporis tranquilla resoluto, quid divina dignatio ad fiduciam spei salutaris ostenderit, experrectus sic ipse nobis narravit. Ostensum est, inquit, mihi, fratres, tribunalis excelsi et candidi nimium sublime fastigium, in quo quidam judicis ad vicem præsidebat. Illic erat catasta, non humili pulpito, nec uno tantum ascendibilis gradu, sed multis ordinata gradibus, et longe sublimis ascensus; et admovebantur confessorum singulorum classes, quas ille judex ad gladium duci jubebat. Tum exauditur mihi vox clara et immensa, dicentis: Marianum applica. Et ascendebam in illam catastam: et ecce, ex improviso mihi, sedens ad dexteram ejus judicis, Cyprianus apparuit, et porrexit manum, et me levavit in altiorem catastæ locum, et arridens dixit: Veni, sede mecum.

martyres.

4 Et factum est, ut audirentur aliæ classes, me quoque assidente: et surrexit ille judex, et nos ducebamus eum ad prætorium suum. Iter autem nobis erat per locum pratis amœnum, et viridantium nemorum læta fronde vestitum... Et ecce, subito ab oculis nostris ille judex recessit. Tunc ibi Cyprianus phialam, quæ super marginem fontis jacebat, arripuit: et cum illam de fontis rivulis implesset, hausit, et iterum implens, mihi porrexit, et libenter bibi. Et cum Deo gratias agerem, excitatus, inquit, mea voce, surrexi. *Contigit autem S. Mariani sociorumque martyrium secundum ibidem dicta circa annum* 259, *adeoque non diu postquam* S. Cyprianus *coronatus esset, quod hac die* 14 *Septembris anni* 258 *factum esse, supra ostendimus. Ceterum quamvis prædicta non tam apparitiones, quam visiones fuerint, eatenus tamen ad sancti Martyris nostri gloriam spectant, quod Deus quasi opera illius, qui fideles tum verbis tum exemplo ad martyrium vivus excitaverat, uti voluerit, ut confessores ad illud idem præpararet et accenderet.*

AUCTORE C. S.

Templum in loco supplicii, et altare.

5 *Vidimus supra in Actis proconsularibus num.* 7, S. Cyprianum *in agro Sexti capite plexum fuisse. Locus hic, teste S. Augustino, deinde summo in honore apud Carthaginenses habitus, structisque desuper altari, quod* Mensa Cypriani *dicebatur, ac ecclesia exornatus est. Audi ipsum Sermone* CCCX, *qui in Natali ejusdem Sancti secundus est, alias* EXIII *de diversis, loquentem:* E Carthaginensem ecclesiam vivus gubernavit, moriens honoravit. Ibi episcopatum gessit, ibi martyrium consummavit. In eo quippe loco, ubi posuit carnis exuvias, sæva tunc multitudo convenerat, quæ propter odium Christi sanguinem funderet Cypriani: ibi hodie venerans multitudo concurrit, quæ propter Natalem Cypriani bibit Sanguinem Christi. Et tanto dulcius in illo loco propter Natalem Cypriani Sanguis bibitur Christi, quanto devotius ibi propter nomen Christi sanguis fusus est Cypriani. Denique sicut nostis, quicumque Carthaginem nostis, in eodem loco mensa Deo constructa est, et tamen MENSA dicitur CYPRIANI; non quia ibi est unquam Cyprianus epulatus; sed quia ibi est immolatus, et quia ipsa immolatione sua paravit hanc mensam, non in qua pascat, sive pascatur, sed in qua Sacrificium Deo, cui et ipse oblatus est, offeratur.

Mensa S. Cypriani dictum.

6 Sed ut mensa illa, quæ Dei est, etiam CYPRIANI vocetur, hæc causa est; quia, ut illa modo cingatur ab obsequentibus, ibi Cyprianus cingebatur a persequentibus; ubi nunc illa ab amicis orantibus honoratur, ibi Cyprianus ab inimicis frementibus calcabatur: postremo ubi illa erecta est, ibi prostratus est. « Cantate Deo, psalmum « dicite nomini ejus qui ascendit super occa- F « sum) » ipse fecit ista super occisum. *De eadem* S. Cypriani mensa *Enarratione in psalmum* LXXX *meminit, ad eamque varii sermones ab eo dicti inscribuntur. In eodem loco etiam habuit Enarrationem* III *in psalmum* XXXII, *ubi ad confertum populum inter cetera ait:* Locus iste, quando Martyris beati corpus percussum est, lupis plenus erat: vicit tot lupos una Ovis capta, et implevit locum ovibus Ovis occisa... Et quia ista facta sunt, modo etiam, qui vident, nondum credentes, conventicula nostra, celebrationes, solemnitates, laudes jam manifestas et publicas Dei nostri, putatis eos non dolere, putatis non fremere? Sed nunc impletur, quod de illis dictum est: « Peccator videbit, et irascetur. »

Aliud templum super corpus ejus erectum,

7 *Præter hoc fuit et aliud apud Carthaginem templum, erectum super ejusdem sancti Martyris corpus, quod in Actis proconsularibus supra editis, num.* 8 ad areas Macrobii Candidiani procuratoris, quæ sunt in via Mappaliensi juxta piscinas,

AUCTORE C. S.

nas, *sepultum fuisse legimus. Ita nos denuo docet S. Augustinus in Sermone* CCCXIII, *alias* CXIV *de diversis, quem ibidem habuit, et in cujus calce hæc ait:* Cujus victricis animæ sanctam carnem, tamquam frameæ illius vaginam, hoc loco sublimitate divini altaris ornamus; eidem ipsi animæ triumphali resurrectione reddendam, et nulla deinceps morte ponendam. *Utramque ecclesiam pariter memorat Victor Vitensis in Historia persecutionis Vandalicæ, a Ruinartio edita, lib.* I, *num.* 5 *recensens extra muros Carthaginis* duas egregias et amplas sancti martyris Cypriani (*ecclesias*); unam, ubi sanguinem fudit; aliam, ubi ejus sepultum est corpus, qui locus Mappalia vocitatur; *nempe a* via Mappaliensi, *in qua ipsius corpus humatum fuisse, supra in Actis dicitur.*

in quo S. Monica oravit;

8 *Illarum alteram in maris littore sitam, et magnificam fuisse, tradit Procopius lib.* I *de Bello Vandalico, cap.* XXI, *ut infra videbimus; atque hæc eadem videtur, in qua dum S. Monica noctem precibus transigeret, ne Augustinus sine ea in Italiam navigaret, ab eodem delusa est. Contigit id anno* 383, *ut tom.* VI *Augusti in Commentario prævio ad ejusdem sancti doctoris Acta,* § 5, *dictum est; ipse vero in lib.* V *Confessionum* B *cap.* VIII, *in laudato tomo pag.* 403 *relato, hoc ipsum narrat;* Et tamen, *inquiens,* recusanti (*Monicæ*) sine me redire, vix persuasi, ut in loco, qui proximus nostræ navi erat, memoria B. Cypriani, maneret ea nocte. Sed ea nocte clanculo ego profectus sum; illa remansit orando et flendo. Et quid a te petebat, Deus meus, tantis lacrymis, nisi ut navigare me non sineres, *Cum autem memorias martyrum S. Augustino passim fuisse loca, ubi martyrum corpora servabantur, constet ex lib.* XXII *de Civitate Dei, cap.* VIII *et* IX, *et ex sermone* CCCXXIII, *alias* XXXII *de diversis, colligimus, templum, ad quod S. Monica oratura concessit, ipsam fuisse, in quo sancti Martyris nostri corpus quiescebat.*

ejusdem profanatio

9 *De eodem quoque mentio fit apud Sulpitium Severum Dialogo* I, *cap.* II, *ubi Postumianus, Sulpitii amicus, dum in Africa esset, ad istud devotionis causa accessisse dicitur. Sic enim Postumianus ibidem loquens inducitur:* Libuit animo adire Carthaginem, loca visitare Sanctorum, et præcipue ad sepulcrum Cypriani martyris adorare. *Porro in hunc tam sacrum venerandumque locum parva quædam consuetudo, qua ejusdem sanctitas profanabatur, olim irrepsit, quam Car-* C *thaginensis episcopus, inductis in eumdem sacris vigiliis ætate S. Augustini, aut certe non dudum ante, feliciter exstirpavit. Ita docet ipse S. Augustinus in Sermone* CCCXI, *jam alias laudato, quem ipso* S. Cypriani *natali die ibidem habuit, et in quo de sacrilega illa consuetudine hæc ait:* Dominus dicit in Evangelio: « Cantavimus vobis, et non saltastis. » Quomodo hoc ego dicerem, si non legerem? Irridet me vanitas; sed juvat auctoritas. Si non præmisissem, quis hoc dixerit, quis me vestrum posset ferre dicentem: « Cantavimus vobis, et non saltastis? » Numquidnam in hoc loco, etsi psalmus cantandus est, ab aliquo saltandum est?

per Carthaginensem episcopum inhibetur.

10 Aliquando aute annos non valde multos etiam istum locum invaserat petulantia saltatorum. Istum tam sanctum locum, ubi jacet tam sancti Martyris corpus, sicut meminerunt multi, qui habent ætatem; locum, inquam, tam sanctum invaserat pestilentia et petulantia saltatorum. Per totam noctem cantabantur hic nefaria, et cantantibus, saltabatur. Quando voluit D Dominus per sanctum fratrem nostrum, episcopum vestrum, ex quo hic cœperunt sanctæ vigiliæ celebrari, illa pestis aliquantulum reluctata, postea cessit diligentiæ, erubuit sapientiæ. Cum ergo modo hic ista, Deo propitio, non fiant, quia non celebramus dæmoniis ludos,... sed celebratur hic sanctitas et solemnitas Martyrum, non hic saltatur; et ubi non saltatur, tamen de Evangelio legitur: « Cantavimus vobis, et « non saltastis. » *Hæc ibi, post quæ ista verba Evangelii exponit. Videtur autem ista loci profanatio per speciem religionis, quasi hujusmodi festivitate natalis Martyris digne celebraretur, primum introducta fuisse; quemadmodum Hippone Regio natalis S. Leontii, ejusdem loci quondam episcopi, vinosis conviviis in templo recoli solebat, quem abusum S. Augustinus, tum Hipponensis presbyter, similiter abolevit, ut ipse in epistola* XXXIX, *ad Alypium Thagastensem episcopum scribit.*

Utraque ecclesia a Vandalis

11 *Multo gravior tristiorque profanatio utrumque sancti Martyris templum seculo* V *sub Genserico Vandalorum rege, capta per dolum Carthagine, desolavit. De miserabili hujus urbis excidio consuli possunt Victor Vitensis lib.* I *Historiæ persecutionis Vandalicæ, cap.* IV *et seqq., Prosper in Chronico, aliique, quos Theodoricus Ruinartius in Commentario historico ad laudatum Victoris Opusculum, cap.* V *recenset; ubi etiam illud anno æræ vulgatæ* 439 *contigisse ostendit. Quod ad præsens argumentum spectat, idem Victor cap.* V *sic scribit:* Pulso namque episcopo (*Quodvult-Deo*) ut præfati sumus, cum clero venerabili (*Gensericus*) illico ecclesiam, nomine Restitutam, in qua semper episcopi commanebant, suæ religioni (*Arianæ*) mancipavit, atque universas, quæ intra muros fuerant civitatis, cum suis divitiis abstulit. Sed etiam foris muros quascumque voluit, occupavit, et præcipue duas egregias et amplas sancti martyris Cypriani; unam, ubi sanguinem fudit; aliam, ubi ejus sepultum est corpus, qui locus MAPPALIA vocitatur. E

Arianis occupatur

12 *Incertum est, utrum duas istas* S. Cypriani *ecclesias Gensericus Arianæ hæresis exercitio addixerit, an Vandalis suis inhabitandas tradiderit. Nam neque Victor id explicat, et Prosper in Chronico diserte tradit, multas ecclesias in hujusmodi profanum usum ab eo destinatas fuisse.* Nec ab ecclesiarum, *inquit,* despoliatione abstinens, quas et sacris vasis exinanitas, et sacerdotum administratione privatas, non jam divini cultus loca, sed suorum jussit esse habitacula. F *Ut ut est, cessisse aliquando Arianæ sectæ ministris earum alteram, quæ in littore maris sita erat, Sanctique veneranda ossa ex dictis servabat, scribit Procopius lib.* I *de Bello Vandalico, cap.* XXI, *ut mox videbimus; quamvis facile falli potuerit in eo, quod ait, illam sub Honorico sive Hunerico, qui Genserico patri suo in Vandalorum regnum successit, Catholicis vi ademptam, dictæque Arianorum impietati addictam fuisse. Quam dolenter vero hanc sanctissimæ ecclesiæ profanationem tulerint Afri fideles, colligere licet tum ex pio eorumdem animo, quo venerandas Martyris, olim Episcopi sui reliquias prosequebantur, tum ex Procopio, cujus verba mox dabimus, tum denique ex Homilia tempore persecutionis, ab iisdem Vandalis in Africa adversus Catholicos excitatæ, ipso Sancti natali dicta, et a Ruinartio in laudato Opusculo excusa.*

13 *In hac auctor num.* 2 *auditores suos in spem*

A spem erigens, sanctumque Cyprianum Deo supplicantem inducens, inter cetera dicit: Ait etiam (*sanctus Martyr in cœlis*) corporis sui causas dicendo: Domine, cur membra, quæ te sic confessa sunt, passus es captivari? Cur testem sanguinis, quem tanto sublimaveras honore, tanto despectui reliquisti? Ad postremum et de nobis et de nostris, quæ * tua sunt omnia, fac, sicut vis. Ubi est nomen tuum, ubi est gloria tua, ubi est virtus tua? Hæc dicendo gentes, quæ te, ut nos invaderent, blasphemaverunt. Exsurge, quare obdormis, Domine, exsurge, et ne repellas usque in finem. Redde tibi gloriam tuam, terram tuam tuis redde, redde meis ossa mea, ut te triumphante, et hostes tui pereant, et nos in sedibus nostris nostro ordine gaudeamus. *Ut vero homiliæ auctor tam cari pignoris recuperandi spem in auditorum animis magis confirmaret, subdidit et alterum patronum, qui id ipsum simul cum* S. Cypriano *postulet.* Adest, *inquit*, S. Cornelius Romæ Urbis antistes, qui hoc eodem die passus, in tali causa Socium non relinquit, non deserit in tali postulatione Collegam.

cum summo Afrorum dolore:

* *al.* quia

14 *Porro hæc Afrorum in sanctum Episcopum suum fiducia non ex solo pio animi affectu nata, sed ipsius Sancti promissione nixa fuisse videtur.* B *Procopius enim lib. I de Bello Vandalico, cap.* XXI *scribit, sanctum Martyrem Afris de erepto sibi tam venerabili loco mœstis sæpe apparuisse, jussisseque eos securos esse; fore enim tempus, quo ipse injuriam suam ulcisceretur. Hoc autem vaticinium felici eventu probatum fuisse ostendit, dum Belisarius, Justiniani I imperatoris exercituum ductor, Vandalis pridie ejusdem Sancti festivitatis ad Decimum ingenti clade affectis, Carthaginem recepit, et Africam, quæ jam amplius quam toto seculo sub iis gemuerat, imperio restituit, captoque et in triumpho ducto Gelimere, Vandalorum regnum in Africa feliciter exstinxit, prout apud laudatum scriptorem lib. I et II pluribus videre est. Attamen quod ad argumentum nostrum pertinet, ex lib. I, cap.* XXI *accipe. Post relatam de Vandalis apud Decimum victoriam, receptamque a Belisario Carthaginem, ipse, interprete Claudio Maltreto, sic progreditur:* Patuit quoque, et lucem accepit oblatum sæpe multis secundum quietem visum, cujus exitus omnes latebat. Fuit autem ejusmodi.

et, ut Sanctus per visiones insinuaverat,

15 Carthaginenses divo Cypriano, quem maxime venerantur, templum clarissimum ante urbem ad littus maris posuere; et cum alia, quæ C ad ejus cultum pertinent, rite procurant, tum solenne celebrant, quod ab ipsis dicitur CYPRIANA. Hoc ipsum nomen tempestati illi, cujus mentionem proxime feci, ideo nautæ tribuunt, quia eo fere tempore cooriri solet, quo Afri festum hoc agere consueverunt. Templum illud Vandali, regnante Honorico, Christianis per vim eripuerunt, mox detrusis indignissime eorum sacerdotibus, ipsi sacra Ariano ritu deinceps curarunt. Mœstis ea re, et animi dubiis Afris Cyprianum sæpe visum in somnis dixisse perhibent, ne sua causa Christianos haberet sollicitos; futurum enim tempus, cum ipse factam sibi injuriam ulcisceretur. Quam vocem pervagatam cum Afri omnes accepissent, pœnam aliquam, sacrorum ejusmodi vindicem, tandem Vandalis irrogandam, avide exspectabant: at, quo demum visum illud evasurum esset, conjectura assequi nequiebant.

Vandalis a Belisario profligatis,

16 Jam vero, postquam in Africam imperatoris classis appulsa est, pridie recurrentis festi, quamvis ad Decimum, (*locum 70 stadia Carthagine dissitum*) Vandalos Ammatas, (*Gelimeris tyranni frater, adversus Belisarium*) duxisset, Ariani tamen sacerdotes templum perpurgarunt, e donariis, quæ illic asservabantur, pulcherrima quæque suspenderunt, lychnisque ornatis, et sacra supellectili e repositoriis educta, omnia pro idoneo cujusque usu diligenter pararunt. Consecuta sunt, quæ gesta apud Decimum supra dixi: tunc fuga elapsis sacerdotibus Arianis, Christiani rectæ fidei ac veræ Religionis cultores, Cypriani ædem ingressi, lucernas omnes accenderunt, et sacra consueto apud se ritu curarunt. Ita, quid visum significaret, enotuit. *Ita Procopius, Belisarii in hoc bello comes, et oculatus rei gestæ testis. Ceterum Ruinartius in Commentario historico de Persecutione Vandalica, cap.* XII *notat, recuperatam a Romanis Africam fuisse anno æræ vulgaris* 534, *post annos septem supra centum, quam a Vandalis occupata fuerat; Carthaginem vero anno, postquam a Genserico capta fuit, nonagesimo quinto.*

a Catholicis tandem recuperatur.

17 *De alterutra quoque e duabus* S. Cypriani *prædictis ecclesiis dicta esse videntur, quæ S. Gregorius Turonensis lib. I de Gloria martyrum, cap.* XCIV *scribit his verbis:* Cyprianus beatissimus Carthaginensis et antistes et martyr salutem sæpius infirmis supplicantibus præstat, in cujus E basilica analogius (*id est suggestum*) in quo, libro supra posito, cantatur aut legitur, mirabiliter compositus esse refertur. Nam ex uno lapide marmoris totus sculptus adscritur; id est, mensa desuper, ad quam per quatuor gradus adscenditur; cancelli in circuitu, subter columnæ: quia et pulpitum habet, sub quo octo personæ recipi possunt. Qui nunquam ibi ullo ingenio potuit exhiberi, nisi virtus Martyris præstitisset. *Ad ejusdem Sancti corpus in laudata prope Carthaginem ecclesia preces pro se fundi flagitavit S. Gregorius Magnus lib.* VI *Regist., epist.* XIX *ad Dominicum Carthaginensem episcopum scribens:* Et me pro vobis apud sacratissimum B. Petri Apostolorum principis corpus, et vos pro me apud S. Cyprianum martyrem, orationibus decet incumbere. *Hæc ibi: quo vero sacrum istud corpus denique devenerit, infra exponemus.*

Ejus ecclesiæ apud SS. Gregorios Turonensem et Magnum mentio.

CAPUT II.

F

Sancti per universam Ecclesiam cultus.

Quæ præcedenti capite produximus, celeberrimum S. Cypriani *apud veteres Carthaginenses suos cultum testatissimum faciunt: nunc de eodem cultu etiam alio propagato dicendum est. Hic S. Augustini ætate jam tam late extensus erat, ut ipsius dies natalis, nempe quo martyrium tulerat, non modo in Africa, sed et in transmarinis regionibus, ne Judæos quidem, aut gentiles, aut hæreticos lateret. Sic enim ipse in serm.* CCCX, *qui in ejusdem Natali secundus est, loquitur:* Spiritus sanctus doceat nos in hac hora, quæ oporteat dicere: dicturi enim sumus aliquid de laude Cypriani gloriosissimi martyris, cujus natalem

Sancti veneratio

AUCTORE C. S.

talem hodie, sicut nostis, celebramus. Quod nomen sic frequentat Ecclesia, id est, Natales, ut Natales vocet pretiosas martyrum mortes. Sic, inquam, hoc nomen frequentat Ecclesia, ut etiam, qui non sunt in illa, hoc dicant cum illa. Quis enim hodie, non dicam, in hac nostra civitate *(Hipponensi)*; sed plane per Africam totam, transmarinasque regiones, non Christianus solum, sed paganus, aut Judæus, aut etiam hæreticus, poterit inveniri, qui non nobiscum dicat Natalem martyris Cypriani?

per orbem propagata.

19 *Causam vero tam late diffusi cultus ibidem assignat Sancti scripta et illustre martyrium :* In omnem terram, *inquit,* exiit sonus ejus, et in fines orbis terræ verba ejus. Docuit fideliter, quod facturus erat; fecit fortiter, quod docuerat... Non solum dixit, quæ audirentur; sed scripsit etiam, quæ legerentur; et ad alia loca per alienas linguas, ad alia vero per suas litteras venit; et innotuit regionibus multis, partim per famam fortissimæ passionis, partim per dulcedinem suavissimæ lectionis. *Ceterum exstant S. Augustini sermones quinque in ejusdem Martyris Natali dicti, qui in editione, qua utimur, sunt trecentesimus nonus et quatuor sequentes,*
B
quique a S. Possidio in Indiculo sic recensentur : De Natali S. Cypriani tractatus quatuor, *seu potius quinque, ut in codice nostro Ms. legitur. Eumdem universalem Sancti cultum pariter agnovit S. Maximus Taurinensis seculo* V *episcopus Homilia* II *in ejusdem Natali, edita in Bibliotheca Patrum, editionis Coloniensis anni* 1618, *tom.* V, *pag.* 37, *quam sic exorsus est :* In martyrio B. Cypriani, fratres charissimi, universa nobiscum Christi exsultat Ecclesia, quam in omne gaudium et cœlestis eruditione sermonis instruxit, et munere triumphalis sanguinis decoravit. *Et rursus in fine :* Nec immerito, fratres, tanto cum honore nominis ejus memoria per amplissima mundi spatia celebratur; quia per universum orbem ad firmamentum fidei nostræ et passio ejus et doctrina profecit.

Ejusdem cultus antiquus in Italia,

20 *Quamquam autem hæc ad cultum ejus per universam Ecclesiam antiquitus receptum probandum sufficiant, non abs re tamen erit id ipsum paulo latius cum Tillemontio art.* 62 *exposuisse. Præter laudatas S. Maximi Homilias, aliasque olim S. Ambrosio, nunc ipsi attributas, insignem illius in Italia cultum probat etiam Homilia* CXXIX *S. Petri Chrysologi, Ravennatium episcopi, in*
C
ejusdem Natali pariter dicta, quam habes in supra laudata Bibliotheca, tomi seu Seculi V, *parte* II, *pag.* 758. *In Lucania quoque celebre fuisse* S. Cypriani *festum, magnamque hominum frequentiam tum religionis, tum nundinarum causa, eo tum confluere soluisse, habemus ex Cassiodoro, qui lib.* VIII, *epist.* XXXIII *recitat Athalarici Ostrogothorum in Italia regis rescriptum, adversus nonnullorum injustitiam, ex qua factum fuerat,* ut, qui ad Natale S. Cypriani religiosissime venerant peragendum, mercimoniisque suis faciem civitatis ornare, egentes turpiter, inanesque discederent. *His accedit vetustissimum Kalendarium Bucherii, in quo ipsius festivitas in cœmeterio Callisti ad hanc diem adscripta est. Verba accipe :* Decimo octavo Kalendas Octobris, Cypriani Africæ. Romæ celebratur in Callisti. *Dubitat quidem Tillemontius, an legendum non sit :* Romæ Cornelii : celebratur *etc. : verum dubium hoc non alio fundamento nititur, quam quod SS. Cornelii ac* Cypriani *memoria in aliis vetustis Kalendariis eodem die simul occurrat, et aliunde constet, horum*

D
primum in illo cœmeterio sepultum esse. Deinde licet reipsa sic legendum esset, Sancti nostri cultum in Romana Urbe nihilominus indicaret; cum Kalendarium istud in hujus Ecclesiæ usum concinnatum fuerit.

ac Romæ præsertim.

21 *Pro eodem sancti Martyris apud Romanos cultu probando faciunt vetusta Sacramentaria, quæ Leonis I, Gelasii II, ac Gregorii I nomine circumferuntur, in quibus SS. Cornelii ac* Cypriani *festivitas eodem die, et communi utrique Missa celebratur; prout in Commentario historico de illius sancti Pontificis gestis* § 1, *num.* 8 *et seq. ostensum jam est. Sed et istud notatu plane dignum est, quod* Cypriani *nomen in Canone Missæ proxime post sanctos Romanos Pontifices ab hac Ecclesia olim positum fuerit, et etiam hodiedum legatur. Præterea, licet SS. Cornelius ac* Cyprianus *eodem die, ut modo diximus, Romæ antiquitus culti fuerint, videtur tamen hujus præ illius memoria ibidem aliquando celebrior fuisse. Nam Kalendarium Romanum, quod Joannes Fronto edidit, quodque in Prænotatis* § 2 *inter annum* 714 *ac* 731 *factum esse statuit, utriusque Sancti ad præsentem diem meminit quidem in hunc modum :* Die 14 mens. Sept. Natal. SS. Cornelii Pontif. et Cypriani; *sed deinde sequentes* E
sex hebdomadas, quæ inter hanc diem et Adventum Domini proxime occurrunt, nulla facta S. Cornelii mentione, a S. Cypriani *festivitate sic recenset :* Hebdomada I post S. Cypriani... Hebdomada II post S. Cypriani, etc. *Huic Kalendario quoddam Remense Ms. conforme laudat Tillemontius.*

ubi celebris

22 *Frontoniano addo et alterum Kalendarium pariter Romanum, a Leone Allatio ex bibliothecæ Vaticanæ codice antiquissimo, ante annos nongentos, ut ipse ait, descripto editum. In hoc ad diem* 18 Cal. Octob. *pariter legitur :* Natale SS. Cor. et Cypriani : *deinde vero post Natalem S. Matthæi Apostoli hebdomades novem usque ad Adventum simili modo sic numerantur :* Hebdomada prima mensis 7 post S. Cypriani... Dominica 2 post S. Cypriani, etc., *usque ad nonam. Porro ex hoc numerandi modo laudatus Fronto in Annotatis dubitavit, an* S. Cypriani *festum natale non fuerit solum, seu peculiari Officio ipsi soli proprio celebratum, licet Sacramentarium Pamelii ac Menardi utriusque Sancti memoriam etiam simul signent. Hanc suspicionem suam duplici observatione firmat : primo, quod, si S. Cornelius eodem Officio, communi utrique, sed primo* F
loco, ut in Kalendariis, Sacramentariisque notatur, ibidem tum cultus fuerit, nulla ratio satis urgens afferri posse videatur, cur hebdomades illæ non æque aut potius post S. Cornelii, *quam* post S. Cypriani *natalem recensitæ fuerint.*

fuisse ostenditur.

23 *Secundo pro eadem sententia laudat S. Gregorium Magnum Regist. lib.* XII, *epist.* XXX, *alias lib.* II, *epist.* XXXII, *in qua ad Petrum subdiaconum Siciliæ scribit :* Stude, si Deo placuerit, ut in hanc Urbem ante Natalem B. Cypriani transeas : ne ex signo, quod diebus istis mari semper imminet, quod absit, aliquod periculum possit evenire. *Huic suspicioni, quæ Tillemontio quoque placuit, favet etiam Bucherii Kalendarium in quo, ut vidimus,* S. Cyprianus *solus annuntiatur : verum eadem ex ceteris Kalendariis Sacramentariisque, quæ utrumque Sanctum conjungunt, minus firma est. Ad primam autem Frontonis observationem respondeo, potuisse* S. Cypriani, *toto orbe celeberrimi doctoris ac martyris, etiam Romæ celebriorem, quam Cornelii, venerationem fuisse ; ideoque,*

A ideoque, licet hi duo eodem Officio ac die ibidem simul colerentur, ab illius tamen nomine signari subsequentes hebdomadas, quamvis S. Cornelio ob Pontificiam dignitatem prior locus in Martyrologiis ac Sacramentoriis daretur.

ex variis probatur.

24 *Minus quoque, quam Frontoni ac Tillemontio visum est, favet ipsis productus S. Gregorii locus; nam cum is Petrum subdiaconum cavere jubeat ab ea tempestate, quæ, quia circa* S. Cypriani *festum oriri solebat,* Cypriana *ab Afris dicebatur; mirum non est, quod de* S. Cypriani, *non Cornelii, festivitate ibidem meminerit. Hanc vero tempestatem a S. Gregorio hic designari, dubitare non potest, qui legerit Procopium, supra num.* 15 *relatum, librique ibidem citati cap.* XX. *Quod ad hodiernum sancti Martyris in Romana Ecclesia venerationem spectat, is simul cum S. Cornelio in ejusdem Ecclesiæ Breviario ac Missali colitur ritu semiduplici tantum, die* 16 *Septembris, ut* § 1 *Commentarii jam observavimus: Romæ tamen in ecclesia Lateranensi similiter una cum eodem sancto Pontifice, ritu duplici die* 22 *ejusdem mensis. Ex dictis autem collige, quantum a verisimilitudine aberrent, qui* S. Cyprianum *in suo de hæreticis rebaptizandis errore mortuum esse contendunt: non satis enim credibile est, Romanos* B *tanta cum veneratione Episcopi Afri memoriam prosecuturos fuisse, qui errorem Apostolicæ traditioni contrarium contra suæ Urbis ac orbis Pontificem ad mortem usque defendisset.*

item in Hispaniis, Galliis et in Oriente;

25 *In Hispania quoque celebrem fuisse Sancti nostri venerationem, liquet ex Aurelio Prudentio, seculi* IV *poeta, qui in libro* Περὶ Στεφάνων, *Hymno* XI, *Valeriano episcopo suadens, ut S. Hippolyti, martyris Romæ culti, festum diem ageret, inter solemniores festivitatem* S. Cypriani *memorans, sic cecinit:*

Inter solemnes Cypriani, vel Chelidoni,
Eulaliæque dies, currat et iste tibi.

Exstat et alius ejusdem poetæ hymnus numero 13, *qui totus de* S. Cypriano *est, et in quo inter cetera ait:*

Est propriæ patriæ Martyr, sed amore et ore [noster.

Antiquis Gallis etiam minime ignotam fuisse ejusdem Sancti festivitatem, habemus ex Missali Gothico, sive veteri Gallicano, per Josephum Thomasium edito, in quo propria Missa in Natale C sanctorum martyrum Cornili * et Cypriani *exhibetur. De Orientali ecclesia similia credere jubet S. Augustinus, dum lib.* IV *contra duas epistolas Pelagianorum ad Bonifacium, cap.* VIII *scribit,* beatissimum, corona etiam martyrii gloriosissimum Cyprianum, nec Africanis atque Occidentalibus tantum, verum et Orientalibus ecclesiis, fama prædicante, et scripta ejus longe lateque diffundente, notissimum *fuisse.*

* *i. e.* Cornelii

sed an Nazianzi hic, an alter

26 *Non possumus tamen ipsius apud Orientales cultum aliunde probare; cum nec Menæa, nec Basilianum, nec quod Sirletus edidit, Menologia Græcorum de illo meminerint. Habemus quidem inter Orationes S. Gregorii Nazianzeni unam, quæ* XVIII *est, in laudem* S. Cypriani martyris, *dictam ab eo postridie festi illius, quam Tillemontius pro annua sancti episcopi ac martyris nostri apud Nazianzenos in Cappadocia festivitate asserenda laudat, et cujus exordium re vera tale est:* Cyprianus fere nos effugit: o ingens damnum! Idque vos passi estis, qui eum omnium maxime suspicitis, annuisque honoribus, festisque celebratis. *At mihi plane incertum est, cujus* S. Cypriani *festivitas hic memoretur: etenim, sicut supra non semel probavimus, S. Gregorius Nazianzenus in laudata Oratione geminum ejusdem nominis Martyrem confudit; nostrum scilicet Carthaginensem Episcopum, cum Cypriano Antiocheno, qui Nicomediæ passus traditur, et una cum S. Justina virgine in Romano Martyrologio ad diem* 26 *Septembris, in Menologiis vero Basiliano et Sirletiano ad* 2 *Octobris inscriptus est, et quorum Acta metro illigavit Eudocia Augusta, teste Photio in Bibliotheca, cod.* 184; *stylo autem soluta edita habes apud Martenium ac Durandum tom.* III *Thesauri Anecdotorum.*

AUCTORE C. S.

cultus fuerit, non ita certum est.

27 *Enimvero cum is Cyprianus Orientalis ecclesiæ martyr sit, ejusque apud Græcos cultum horum Martyrologia, quæ de Carthaginensi silent, diserte testentur, longe probabilius est, illius, non hujus, festum fuisse, quod Gregorius Nazianzi quotannis celebrari solitum significat; licet hic illum eumdem cum Carthaginensi fuisse per errorem existimaverit. Suspicionem hanc augent, quæ de* S. Cypriani, *qui ibidem colebatur, apud piam quamdam mulierem absconso corpore, deque eodem per revelationem, alteri cuidam matronæ factam, reperto in eadem Oratione narrat: ut* E *enim hæc de* S. Cypriano *Carthaginensi accipi non possunt; ita ut ad Antiochenum referenda videntur, cujus corpus a nautis Romam advectum, et a Rufina, clari generis femina, receptum, et honorabili loco depositum fuit, ut in Actis prosaicis mox laudatis legitur, consentiente Eudocia apud Photium, quæ Rufinam de genere Claudii facit, ejusdemque opera elegans templum sancto martyri Romæ exstructum esse affirmat; quæ omnia suo loco in Opere nostro poterunt examinari. Sed et ipse Tillemontius tom.* V *Monumentorum, art.* 7 *in SS. Cypriano et Justina ista S. Gregorii de martyris corpore dicta de Antiocheno pariter interpretatus est.*

Ecclesiæ de Sancto existimatio.

28 *Porro prætereo hic sanctorum Patrum, veterumque scriptorum seriem texere, qui sanctum Episcopum ac Martyrem nostrum dignis elogiis prosecuti sunt, aut cum honore memorarunt, et quorum multos laudatos habes apud Tillemontium art.* 63 *Id unum omnium instar sit, quod S. Augustinus lib.* VI *de Baptismo contra Donatistas, cap.* VI *de eodem scribens, ait:* Quem inter raros et paucos excellentissimæ gratiæ viros numerat pia mater Ecclesia. *Supersedeo pariter martyrologis Latinis magno numero recensendis, qui* F *post Bucherianum Kalendarium, Hieronymiana, et Romanum Vetus, seu Parvum Rosweydi,* S. Cypriani *memoriam ad hunc diem* 14 *Septembris unanimi consensu celebrant. Hisce, inquam, recensendis supersedeo, quia ex hactenus dictis satis constat de ipsius vetustissimo in universa Ecclesia cultu, quam et vitæ sanctimonia et glorioso martyrio, et præclarissimis libris illustravit; ut non immerito Prudentius, jam alias laudatus de eo cecinerit:*

Tenet ille regna cœli;
Nec minus involitat terris, nec ab hoc recedit [orbe,
Disserit, eloquitur, tractat, docet, instruit, [prophetat.
Nec Lybiæ populos tantum regit, exit usque [in ortum
Solis et usque obitum: Gallos fovet, imbuit [Britannos,
Præsidet Hesperiæ, Christum serit ultimis [Iberis

Denique

AUCTORE C. S.

Denique doctor humi est, idem quoque martyr in supernis,
Instruit hic homines, illinc pia dona dat Patronus.

CAPUT III

Sancti corporis translationes, et reliquiæ variis in locis honoratæ.

Sancti ossa a legatis Caroli Magni

Sancti Martyris venerabile corpus, quod in insigni prope Carthaginem ecclesia digne honoratum fuisse, supra vidimus, inde in Franciam, Arelatem primum, ac deinde Lugdunum Segusianorum, regnante Carolo Magno, translatum fuisse, testatur Agobardus, ex chorepiscopo Lugdunensi, ejusdem ecclesiæ post Leidradum ultro cedentem circa annum 814 episcopus, in Carmine, quod de ejusdem Sancti, nec non SS. Sperati ac Pantaleonis ossium apud Lugdunenses receptione composuit; B *auctor synchronus, ac verosimiliter testis oculatus. Carmen hoc studiosus lector tum alibi, tum in Opere nostro excusum reperiet tom.* IV *Julii ad diem* 17, *pag.* 211, *ubi de Martyribus Scillitanis actum est. De eadem translatione Ado Viennensis in Martyrologio suo ad hunc diem* 14 *Septembris post* S. Cypriani *elogium hæc habet :* Post multa vero curricula annorum, gloriosissimo Carolo Francis imperante, contigit legationem Francorum ferentibus, illustres ac sapientia circumspectos legatos transitum per Africam fecisse.

in Gallias translata,

30 Hi, cum Carthaginem dirutam, et loca venerabilia sanctorum martyrum, revertentes a rege Persarum Aaron, qui, excepta India, totum pene tenebat Orientem, vidissent, facile sibi conciliato principe, ac favorem in re tali præstante, pro magno munere rogaverunt, ut ossa B. Cypriani eis ferenda permitteret. Quod ille non magni ducens, continuo postulata concessit, atque pio imperatori, cujus gratiam omnium, qui in toto terrarum orbe erant, regum ac principum amicitiæ præponeret, ipsi ea ferrent, libenter assensit. Cumque venerabiles legati ingentia dona, Martyrum scilicet reliquias ferentes C (nam et B. Sperati martyris membra, qui unus fuit ex illis 12 præclarissimis martyribus Scillitanis, caput etiam martyris gloriosi Pantaleonis, secum cum beatis ossibus Cypriani habebant), reverterentur, prosperis usi velis, tandem pervenerunt Arelaten. Ubi sacra Martyrum membra signata interim relinquentes, legationem suam glorioso imperatori renuntiare festinarunt, et ut animum regis amplius sibi de legatione strenue perfecta conciliarent, inter alia de Sanctorum reliquiis ab Africa deportatis ejus animos attollunt.

Arelate primum, deinde Lugduni deposita :

31 Unde ille plurimum lætus, eas tam diu apud Arelatem digna veneratione reservari jussit, donec ipse magno aliquo opere in regno suo templum conderet, ubi tam pretiosum pignus ingenti cultu et ornatu reponeret. Sed emergentibus causis, dum opus tardius construitur, occasionem nactus Leidradus, venerabilis Lugdunensis episcopus, gloriosum imperatorem rogavit, ad civitatem suam deferre beata ossa Martyrum ei liceret. Annuit imperator. Sed et iisdem ocyus votum suum pius perficit : cum honore infra civitatem Lugduni deportata sunt, ibique in majori ecclesia B. Joannis Baptistæ ac sancti martyris D Stephani aliquanto tempore custodita; et ad defensionem civium, Deo id misericorditer operante, et imperatore jam votum suum de ædificatione templi in longe alia transferente, sanctus episcopus beatissimas reliquias gloriosorum Martyrum in prædicta ecclesia post venerabile et sacrum altare decentissima sepultura recondidit, ac posteris civibus suis profuturas honorabiliter commendavit. *Huc usque S. Ado laudatus.*

circa quæ nonnulla observantur.

32 *Porro cum occasione translationis ossium S. Sperati simul factæ Cuperus noster tomo Julii supra citato a pag.* 210 *jam discusserit, retuleritque, quidquid ad hanc* S. Cypriani *translationem pertinet, studiosum lectorem eo remittendum censui, ne actum agerem. Paucis attamen observasse juverit, Agobardum in carmine nullam de facta legatis a Persarum rege auferendi corporis potestate mentionem facere; sed contra sic loqui, quasi hi sacras istas reliquias clam abstulissent. Sic enim de legatis istis versibus hendecasyllabis ibidem canit :*

Post multos nimiæ viæ labores, E
Ingressu reduci salum petentes,
Intrarunt Lybicos repente fines,
Qua Carthago gravi jacens ruina,
Deflet præteritæ decus juventæ.
Hic dum basilicas Deo dicatas,
Et Christi subeunt verenda templa,
Cernunt, ut tua, Cypriane martyr,
Servaret loculus neglectus ossa.
Tum vero nimio dolore moti,
Et magno gemitu polum intuentes,
Poscunt auxilium Dei perennis,
Pro quo, Sancte, tibi caput recisum est.
Et mox poplitibus precando flexis,
Pandunt sarcophagum, studentque sacros
Artus stringere linteis paratis,
Committuntque suo corpus * locello.
Sperati quoque martyris beati,
Nec non Pantaleonis ossa, raptim
Tollunt cuncta simul, ligantque pannis.
Conscendunt celeres navem paratam *etc.*

* *al.* caput

Annus translationis

33 *Secundo, quod ad tempus factæ translationis spectat, Cuperus ibidem refellit Severtium, qui supposititio Bedæ loco nixus, scribit memoratus Sanctorum reliquias anno* 616 *Carthagine allatas, et Arelate depositas fuisse, atque hinc anno* F *primum* 807 *Leidradi opera Lugdunum translatas. Deinde cum eadem translatio ab Adone in Chronico ad annum Christi* 806, *vel, ut alii volunt,* 807 *consignetur, huic, tamquam temporibus rei gestæ viciniori, assentiendum potius monet, quam Sigeberto, qui in suo pariter Chronico eam anno* 802 *affixerat; quem ultimum Baluzius in Notis ad Leidradum secutus est. Denique geminam legationem ad Aaronem Augram, Persarum regem, a Carolo Magno missam esse observat, indeque fieri potuisse, ut Sigebertus utramque confundens, ad harum priorem retulerit, quod ad posteriorem erat referendum. Plura huc spectantia ibidem, ut jam monui, curiosus lector reperiet.*

Versus Flori de Sancti reliquiis Lugduni.

34 *Exstant apud Mabillonium tom.* 1 *veterum Analectorum, pag.* 407 *Flori, Lugdunensis ecclesiæ eodem seculo* IX *diaconi, versus de laudatis reliquiis ibidem asservatis, ex quibus cum Cuperus eos solos retulerit, qui de SS. Sperato et Pantaleone agunt, oportet eos omnes hic recensere. Sunt igitur tales :*

Hac

A Hac locuples Christi thesaurus conditur arca,
Purior argento, fulvo pretiosior auro,
Clarior et cuncta gemmarum luce micantum.
Hic nempe insigni Doctor suavissimus ore,
Eximius Præsul, Martyr celeberrimus idem,
Lucifer ut nitidus magna Carthagine missus,
Emicat, et pulcra Cyprianus sorte quiescit.
Additur huic geminum radianti lumine sidus,
Speratus martyr cum martyre Pantaleone,
Cujus cum capite hic pollent sacra ossa priorum.
Quos pariter, Carolo Francorum principe, gaudens
Gallia suscepit, Lybicis ditata talentis.
Hos igitur nobis oratio fida patronos
Efficiat, Christo ut cœlis veniente coruscis,
Martyribusque suis diademata clara ferente,
Ipsorum meritis lux nos æterna receptet.

Mabillonii narratio correcta.

35 *Ex dictis collige, vera non esse, quæ Mabillonius tom.* III *Annalium Benedictinorum, ad annum* 856, *num.* 9 *ex libro de gestis Sanctorum Rothonensium in Britannia Minore narrat de* S. Cypriani *corpore post medium seculi* IX *apud Carthaginem etiam quiescente, ibidemque miraculis claro. Scribit enim, Frotmundum quemdam,* B *nobilissimum inter Francos virum, ejusque duos fratres, in pœnam cædis patrui sui ab episcopis jussos ferreis catenis brachia, lumbosque constrictos, loca sancta in cinere et cilicio circumire, etiam in Africam pervenisse ad sepulcrum* S. Cypriani *episcopi et martyris,* qui *(verba sunt ex laudato libro a Mabillonio excerpta)* secundo milliario ab urbe Carthaginensi requiescit juxta mare, ubi multæ virtutes et multa miracula a Domino sæpius ostenduntur. *Hæc, inquam, secundum supra dicta, vera esse non possunt ; sed vel de vacuo* S. Cypriani *sepulcro accipienda sunt, vel Frotmundus cum fratribus Lugdunum, non Carthaginem, accessisse dicendus est.*

Altera translatio ex Adone vulgata.

36 *In Martyrologio Adonis Viennensis, Rosweydi opera edito, post verba num.* 31 *data refertur et altera sancti Martyris nostri ossium translatio, eodem seculo Caroli Calvi jussu Lugduno Compendium facta. Sic autem in eo legitur :* Sed post, interposito tempore, regnante glorioso rege Carolo, Ludovici imperatoris filio, iterum reliquiæ B. Cypriani ad monasterium novum, quod idem rex augusto opere construxit in Compendio palatio suo, eo jubente, translatæ sunt. *Eadem in editione per Jacobum Mosandrum cu-* C *rata leguntur. Verum hæc Adonis non esse, sed puro textui a quopiam addita, inter alios merito suspicatus est Cuperus supra laudatus, tum quod Ado nec ad diem* 17 *Julii, ubi occasione Scillitanorum martyrum priorem translationem memorat, nec in Chronico suo, de hac altera verbum ullum fecerit. Certe ad dictum Julii diem potius significat,* S. Cypriani *ossa, dum scriberet, Lugduni etiam quievisse. Verba subjicio :* Horum *(Scillitanorum martyrum)* reliquiæ cum ossibus B. Cypriani, et capite S. Pantaleonis martyris, ex Africa in Gallias translatæ, venerantur Lugduni in basilica beatissimi Joannis Baptistæ. *Nihil quoque de ea habet Aloysius Lipomanus in Elogiis Sanctorum, quæ ipse ex Bononiensi Ms. codice Adonis tom.* IV *Vitarum Sanctorum recensuit ; unde colligere licet, illam ab eo codice pariter abfuisse.*

sed hic non genuino,

37 *Sed et Dominicus Georgius in Annotationibus ad laudatum Rosweydianum Martyrologium, haud ita pridem ab eo recusum, testatur, eamdem translationem minime reperiri in codicibus Vaticanis, quibus ad dictas annotationes faciendas usus est. Videtur etiam Ruinartio aliquid de hujus loci suppositione subolevisse ; nam cum hic in Actis primorum martyrum, editionis Parisiensis anni* 1689, *pag.* 203 *dixisset, translationem illam in Adonis* Martyrologio sincero *legi, in altera editione ab ipso aucta et emendata, quæ Amstelodamensibus typis prodiit anno* 1713, *pag.* 205 *pro* sincero *substituit* vulgato. *Sed quod suppositionem magis prodit, est annus S. Adonis emortualis, prout hic a Mabillonio tam in Actis Sanctorum Sec.* IV *Benedictino, parte* II, *pag.* 271, *quam in Annalibus, tom.* III *ad annum Christi* 875, *num.* 65 *figitur, collatus cum anno, quo Compendiensis ecclesia a Carolo Calvo dedicata est. Etenim, cum Mabillonius locis citatis doceat, S. Adonem anno* 875 *obiisse, dedicationem vero memoratæ ecclesiæ in annum* 877 *incidisse, ostenderimus ad hunc ipsum diem in Commentario historico de S. Cornelio Papa martyre,* § 13, *num.* 269, *consequens fit, controversa Martyrologii verba ipsius Adonis non esse, sed post hujus mortem ab alio adjecta.*

facta Lugduno Compendium

38 *Non propterea tamen translationem illam negare velim, cum illud ipsum additamentum vetustum sit, et aliunde confirmetur. De Com-* E *pendiensi in Francia templa plura diximus in Commentario historico mox laudato, ibique ostendimus, istud a Carolo Calvo conditum fuisse, ut ad Caroli Magni, avi sui exemplum, qui Aquisgrani insignem basilicam exstruxerat, et* congerie quam plurima reliquiarum *illustraverat, ipse quoque Compendii similem ecclesiam haberet. Ut igitur hunc in finem S. Cornelii corpus Roma allatum in ea honorifice deposuit, ita etiam putuit* S. Cypriani *ossa, quibus asservandis Carolus Magnus ecclesiam condere olim cogitaverat, eodem pariter transtulisse, ut eam ecclesiam tanto thesauro ditaret. Itaque ex hac parte verisimilis est ista vulgati Martyrologii assertio, seu additamentum. Hisce consonant domesticæ tabulæ Compendienses, teste Mabillonio tom.* III *Annalium, ad annum* 877, *num.* 94, *ac nominatim Martyrologium Ms., liberque Consuetudinum ejus loci, in quibus ad Idus Martii legitur :* Apud Compendium susceptio beatorum martyrum Cornelii et Cypriani.

per Carolum Calvum

39 *In eamdem sententiam laudat Mabillonius citatus Bibliothecam Ecclesiasticam Steinwelii, tom.* II, *pag.* 25, *ubi legi asserit, Responsorium* Cives Apostolorum, occasione translationis F corporum sanctorum Cornelii et Cypriani apud Compendium, *compositum fuisse. Laudat præterea Caroli Simplicis et Ludovici Transmarini præcepta, in quibus, quæ Compendiensi basilicæ data sunt,* sanctæ Dei Genitrici Mariæ, beatisque martyribus Cornelio ac Cypriano *donari dicuntur. Clarius loquuntur Rothertus, seu Robertus Franciæ Rex, ejusque conjux regina Constantia in Charta donationis eidem ecclesiæ anno* 1029 *factæ, prout ea exstat apud eumdem Mabillonium lib.* VI *de Re diplomatica, pag.* 582. *Ibi enim quædam donantur* Sanctæ Mariæ Compendiensis ecclesiæ,... et sanctis martyribus Cornelio et Cypriano, in eadem ecclesia requiescentibus. *Præmiserat denique laudatus Benedictinus annalista :* Certe SS. Cornelii et Cypriani reliquiæ in una pretiosa capsa in Compendiensi ecclesia... asservantur. *De translato in eumdem locum, asservatoque ibidem corpore similia habet Maranus* § 31 *Vitæ,* ut Ado, *inquiens,* Viennensis, et certissima ejusdem monasterii instrumenta testantur.

AUCTORE G. S.

stantur. *Sed quid de Adone censendum sit, jam diximus; instrumenta vero ista num alia sint, quam quæ Mabillonius laudavit, ignoramus.*

ex variis instrumentis

40 *Ruinartius quoque in Actis primorum martyrum, editionis Amstelodamensis, pag.* 205 *eadem per* multa vetera, et quidem sincera ejusdem loci instrumenta *confirmari affirmat, et lectorem ad Marlotum tom.* I *Metropol. Remensis, lib.* III, *cap.* XXXIII *remittit; sed nec hic ullum hujusmodi instrumentum ibidem recitavit, laudavitque. Æque incertum mihi est, an verum sit, quod Tillemontius art.* 66 *in* S. Cypriano *asseci ait, translationem illam a Carolo Calvo factam, ex ipsis fundationis ejusdem monasterii authenticis litteris demonstrari. Illud certum est, nullum hac de re vestigium exstare in ejusdem Caroli præcepto, quod Mabillonius velut pro illius loci constructione ab illo editum, et ex primigenio transumptum, exhibet in Appendice ad tom.* III *Annal., instrumento* XXIV. *Tillemontius item art.* 17 *in S. Cornelio, et Nota* 45 *in* S. Cypriano, *suspicatus est, auctorem Vitæ, quem Pamelius Paulum diaconum esse credidit, in ea insinuasse, utriusque sancti Martyris corpus jam tum in uno eodemque loco, Compendii scilicet, quievisse. Verba, quibus id ipsi dicere visus est, subjungo.*

B

et testimoniis

41 Sic ergo, *ait scriptor laudatæ Vitæ*, B. Cyprianus subsecutus est fide gloriosa S. Cornelium, eodem martyrii genere, eodem passionis die, licet non eodem anno, devicto diabolo, triumphator migravit ad cœlum. Et sicut scriptum est: Quomodo in vita sua dilexerunt se, ita et in morte non sunt separati. Ambo fide clari, ambo constantia invicti, ambo martyrio gloriosi. Nos ergo, fratres, oremus omnipotentem Deum pro serenissimo imperatore Carolo, quatenus, qui B. Cornelium Papam et martyrem de Romanis partibus ob munimen sui, cunctorumque fidelium, sibi proximari fecit, ac nos de tam magno patrono honoravit, per suffragia hujus inclyti martyris beatitudine perennis vitæ sibi concessa. Sanctorum omnium, quos venerabiliter excoluit, consortia adipisci mereamur perpetuo obtinenda. *Ita ipse, nihil memorans de corpore* S. Cypriani. *Hinc apparet, Tillemontii conjecturam non alio niti fundamento, quam quod hi duo martyres non fuisse in morte separati dicantur, atque ea occasione mox de S. Cornelii ossibus per Carolum, scilicet Calvum, Roma in Galliam translatis fiat mentio, ideoque videri possit hic insinuari, ea*

C

apud S. Cypriani *corpus jam pridem sub Carolo Magno in Gallias ex Africa advectum, jamque Compendii depositum, ut vulgo notum erat, collocata fuisse. Sed hæc debilis conjectura est, qua* S. Cypriani *corporis ad Compendiensem ecclesiam translatione aliunde cognita fulcitur, non eam ex adductis verbis eruit.*

traditur: frustra refragante Severtio:

42 *Ut ut est, eamdem denique translationem asserunt Marlotus supra laudatus, Saussayus ac Castellanus in suo quisque Martyrologio, Gallicano scilicet ac Universali, uti et hodiernum Parisiense Martyrologium et Breviarium, alterum ad hunc diem, alterum ad* 16 *hujus mensis, quo die* S. Cyprianus *seorsum a Cornelio ibidem celebratur. Hisce adde Bucelinum, qui in Sacrario Benedictino ad diem* 14 *Septembris habet:* SS. Cornelii et Cypriani potissima corporum pars Compendii. *At vero Jacobus Severtius in Historia chronologica episcoporum Lugdunensium, in Leidrado* § 5 *negat, translationem illam ut veram admitti a Lugdunensibus, contenditque sancti Martyris corpus sub Carolo Magno Lugduni depositum, numquam inde postea avectum fuisse.* D *Ut autem id persuadeat, producit partem epistolæ Stephani Charpini, presbyteri Lugdunensis, scriptæ ibidem anno Christi* 1553, *in qua is ejusdem Sancti reliquias suo tempore Lugduni etiam asservatas affirmat verbis, quæ subdo.* Subiit vero, *inquit*, in mentem propter sacri corporis Cypriani reliquias, quas certo scimus in ecclesia Lugduni beneficio Caroli Magni, vera religione quam maximi, in ea theca, quæ altari supereminet, repositas, festum ejus optimos quosque, sicut pie, ita et digne colere. *Et post pauca:* Jam libenter proclamarem felicem ecclesiam Lugdunensem, quæ tantos heroas possidet, quanti sunt Irenæus, Cyprianus, Eucherius, quorum meritis amplissimis gaudet, atque hactenus præclara et illustris subsistit. *Ita ibi.*

alia difficultas soluta.

43 *Verum ista epistola tot aliorum testimonia elevare non potest, nec quidquam obstat, quo minus de aliqua reliquiarum parte accipiatur: frustra enim Severtius ex eadem contendit, si quid ex Sancti corpore Compendium asportatum sit, id non nisi* portionem aliquam et veritatis imaginem, *nempe partem exiguam fuisse; neque etiam mihi satis verisimile apparet, Carolum Calvum, si Compendiensem basilicam suam* S. Cypriani *reliquiis illustrare voluerit, exili earumdem portione contentum fuisse. Mabillonius tom.* III *Annalium, ad annum* 877, *num.* 94 *alteram difficultatem adversus Compendienses sibi objicit ex Anselmo monacho in Historia Dedicationis ecclesiæ S. Remigii, seu Concilii Remensis, ut alibi inscribitur. Ibi* E *enim narrat Anselmus, Compendienses canonicos cum S. Cornelii corpore Remos accessisse, ut apud S. Leonem IX Papam de injuria sibi a nonnullis malevolis facta expostularent, quemadmodum in S. Cornelio* § 13 *diximus; nec tamen de* S. Cypriano *mentionem faciens, tantum ait:* Excommunicavit denique *(S. Leo)* illos, de quibus proclamationem fecerant Compendienses clerici, propter quorum injustitiam illuc detulerant corpus sancti martyris Cornelii. *Ad hæc respondet Mabillonius, Anselmum compendiose locutum esse, unumque præ ceteris S. Cornelium Pontificem ac martyrem nominasse: quod inde confici probat, quod idem Anselmus ibidem præmiserit:* Mane autem facto, susceptus est a domno Papa intra ecclesiam sanctus martyr Cornelius, quem cum aliis Sanctorum pignoribus Compendienses clerici illo detulerant *etc. Ceterum an eodem tempore utriusque Sancti corpora Compendium translata fuerint, magis dubium me reddit scriptor Translationis S. Cornelii, quam ex Ms. in hujus Commentario historico* § 13 *dedimus, cum* F *is de* S. Cypriani *reliquiis nullum ibidem verbum faciat.*

Aliquot Sancti reliquiæ Rotnaci in Flandria.

44 *Porro quamvis Mabillonius, aliique laudati Benedictini,* S. Cypriani *corpus apud Compendienses mansisse velint, non desunt tamen, qui ejusdem saltem magnam partem inde Rotnacum, quod hodiernæ Flandriæ Austriacæ in antiquo Brachbanto ultra fluvium Scaldim oppidum est, jam antiquitus translatam esse asserant, ubi etiam hodiedum in collegiata canonicorum ecclesia gemino quotannis Officio celebratur; nempe primum ad diem* 4 *Julii* in festo translationis reliquiarum SS. Cornelii et Cypriani martyrum pontificum, ac S. Cælestini Papæ confessoris: *deinde vero ad* 14 *Septembris, qui SS. Cornelii ac* Cypriani *natalis est. De hac ecclesia, de pervetusta* S. Cypriani *lypsanotheca ibidem asservata, de reliquiarum, in arce Pamellana depositarum, ab*

ab hæreticis profanatione, ceterisque huc spectantibus, toto § 15 *Commentarii Historici de S. Cornelio latius egimus, ut, nisi eadem repetere velimus, nihil hic præterea addendum sit.*

et in abbatia Ninoviensi asservatæ;

45 *In eodem Commentario* § 16 *diximus, Ninoviensem abbatiam, Ordinis Præmonstratensis in Flandria ac diœcesi Mechliniensi, suas quoque SS. Cornelii et* Cypriani *reliquias venerari, quas antiqua loci traditio ibidem relictas fuisse refert, dum Rotnacenses suas Inda acciperent. Incertum porro est, utrum hæc ea ipsa sit translatio, de qua Jacobus Mejerus in Annalibus Flandriæ ad annum* 1160 *sic scribit:* Translatum eodem anno Calend. Juniis Rothnaci corpus divi Cypriani, episcopi et martyris, cui interfuit translationi Arnulphus abbas Einhamensis. *Vide dicta in citato Commentario* § 15, *num.* 304, *et* § 16, *num.* 316. *Unum hic addo Cornelii van Gestel testimonium in sua Historia sacra et profana Archiepiscopatus Mechliniensis, tomo* II, *pag.* 199 *et seqq., ubi legitur:* A pluribus seculis ad ecclesiam abbatialem frequentissimus semper fuit, et hodie perseverat concursus epilepticorum, seu morbo caduco et aliis infirmitatibus laborantium, qui ad reliquias sanctorum martyrum atque pontificum Cornelii et Cypriani, ut authentica probant testimonia, integram sanitatem consecuti sunt, et consequuntur.

item aliquæ Venetiis, aliæ Ochsenfurti,

46 *Sunt et alia loca varia, in quibus aliquæ* S. Cypriani *reliquiæ asservari dicuntur, sive istæ re vera Sancti nostri sint, sive alterius cognominis. Inter ceteros Baronius tom.* IX *Annalium ad annum* 806 *cum retulisset sacri corporis ex Africa in Gallias translationem, subdidit* : Locupletatæ sunt tunc et Venetiæ eodem thesauro S. Cypriani reliquiis, quas legati (*Venetorum, ut præmiserat*) redeuntes, a Carolo (*Magno*) dono acceptas in patriam detulerunt, quibus a Venetis erecta est in Murano nobilis S. Cypriani memoria, quæ hactenus perseverat. *Ita ipse, sed nullum testem laudans. Ab eodem imperatore aliquam quoque portionem Egilwardo episcopo Wirceburgensi donatam fuisse, suspicatur Joannes Georgius ab Eckhart tom.* II *Franciæ Orientalis, ad annum* 806, *num.* 39, *rationem hanc allegans:* Nam ab Humberto episcopo (*pariter Wirceburgensi*) postea reliquiæ SS. Cypriani et Sebastiani Ochsenfurtum ad Mœnum translatæ, et ecclesia hujus loci a Gozbaldo presbytero adhuc * constructa; in honorem horum Sanctorum dedicata est. Scimus hæc ex Martyrologio Bedæ (*aucto scilicet*) seculo nono exarato, quod in bibliotheca ecclesiæ cathedralis asservatur. In eo ad diem 4 Non. Novembris legitur: « Dedicatio ecclesiæ Gozbaldi ad Ochsonofurt in honore sanctorum martyrum Cypriani et Sebastiani ab Humberto episcopo venerabiliter celebrata. »

* *forte*: ad hoc

Moissaci et alibi honoratæ dicuntur,

47 *De eadem ecclesia, ejusque dedicatione per Humbertum facta, ac depositis in ea* S. Cypriani *reliquiis denuo meminit ad annum* 835, *num.* 41; *verum hic suspicari mahuit, eas ab ipso Gozbaldo, tum archicancellario Ludovici I Germaniæ regis, et abbate Altahensi, postmodum Wirceburgensi episcopo, obtentas fuisse, dum is cum laudato rege Lugduni moraretur. Bollandus noster tom.* I *Februarii in Annotatis ad Vitam S. Sori eremitæ, pag.* 200, *litt.* b *aliquas Moissacum in provincia Cadurcensi allatas fuisse; sed id pariter sine teste affirmat. Item alias Parisiis in ecclesia cathedrali S. Mariæ Virginis, aliasque in Vallis gratiæ abbatia virginum Ordinis S. Benedicti asservari asserit Bailletus in Vitis Sanctorum ad diem* 16 *Septembris in* S. Cypriano. *Sed et insigne ejusdem Sancti os Monasteriolo S. Austrebertæ, quod virginum Benedictinarum in diœcesi Ambianensi parthenon est, vulgo* Sainte Austreberte le Montrueil, *attribuit Martinus L'Hermite in Historia Sanctorum territorii Insulani, Duaceni et Orchiensis, Gallice edita, ubi de ejusdem Sancti cultu in Ilem, qui Insulani agri locus est, tractat, de quo consuli potest Commentarius historicus de S. Cornelio,* § 16, *num.* 318.

AUCTORE C. S.

ex quibus forte aliquæ alterius Cypriani sunt.

48 *Ibidem pariter num.* 321 *et seq. ex scriptore anonymo Historiæ patriarcharum Bituricensium relatum est, alias præterea cujusdam* S. Cypriani *reliquias a quodam illustri comite sub finem seculi* XI *una cum S. Cornelii reliquiis Roma in Franciam delatas, et in extructo* in Aurelianensi territorio *cœnobio, quod* Corneliacum *appellarunt, depositas fuisse. At simul monuimus, id de* S. Cypriani *nostri ossibus minime verisimile esse, cum ipsius corpus Romam numquam translatum fuerit. Quam ob rem, si vera narret laudatus scriptor, crediderim illa de alterius* S. Cypriani, *Antiocheni scilicet, seu Nicomediensis martyris, reliquiis accipienda esse, cujus sacrum corpus in eam Urbem a nautis transvectum fuisse legitur in hujus ac Justinæ virginis martyris Actis, quæ habes in Thesauro novo Anecdotorum Martenii et Durandi tom.* III, *col.* 1645, *ut non semel supra monuimus, dum observavimus, hunc sanctum cognominem martyrem cum Carthaginensi Episcopo a S. Gregorio Nazianzeno, aliisque confusum fuisse. Denique in Indensi abbatia prope Aquisgranum, ex qua nonnulli suas Sancti reliquias accepisse arbitrantur, ut supra dictum est, ejusdem verticem capitis, seu supremam cranii partem asservari, notat Joannes Nopelius in Chronico Aquisgranensi, Coloniæ Agrippinæ anno* 1632 *excuso: addit tamen id non clare probari. Æquo longior sim, si loca omnia, quæ sancti Martyris nostri reliquiis gloriantur, recensere velim: ideoque pluribus de hoc argumento referendis supersedeo.*

CAPUT IV

Sancti Opuscula, exceptis, quæ de hæreticorum baptismate tractant, magni semper habita: quædam alia ipsi forte adscribenda, alia perperam attributa.

Sancti Opera semper magni facta.

Quanti S. Cypriani *scripta Ecclesia Catholica semper fecerit, luculenter demonstrant sanctorum Patrum, ac nominatim Hieronymi, Augustini ac Gregorii Nazianzeni præclara testimonia, quæ ad singula ipsius Opuscula secundum suum quæque, ut visum nobis est, tempus relata, per Commentarii decursum recensuimus. De Opusculorum quoque variis argumentis satis multa diximus, ut nihil de his amplius hic addere necesse sit. Id unum tamen ex S. Hieronymi epist.* XLIX *alias* XIII, *ad Paulinum observasse juverit, cur sanctus*

AUCTORE C. S.

sanctus Martyr inter tam multa fidei ac morum argumenta, quæ tractavit, nullam de sacra Scriptura lucubrationem ediderit, quamvis illum in hac versatissimum fuisse, cetera ejusdem Opera probent. Beatus Cyprianus, *inquit S. Hieronymus laudatus,* instar fontis purissimi, dulcis incedit et placidus; et quum totus sit in exhortatione virtutum, occupatus persecutionum angustiis, de Scripturis divinis nequaquam disseruit. *Et certe, quæ de persecutionis Decianæ atrocitate, de lapsorum causa, de nonnullorum intemperanti facilitate atque audacia, de schismatum hæresumque ortu, variisque tam amplæ diœcesis negotiis, in Commentario prævio disseruimus, satis manifestant, non multum ipsi otii superfuisse, quo ad sacras Litteras commentandas uteretur.*

et a Gelasio probata

50 *Porro Ecclesiæ judicio inhæsit S. Gelasius I Papa, dum in concilio Romano canonem texens librorum, quos Ecclesia susciperet, quosque contra reprobaret, primo post divinam Scripturam et concilia loco* Opuscula B. Cypriani martyris et Carthaginensis episcopi *suscipienda decrevit, prout apud Labbeum tomo* IV *Collectionis Conciliorum, col.* 1262 *videre est. Verum ibidem* B *col.* 1265 *etiam inter libros apocryphos recensentur pariter* Opuscula Tatii (*vel* Tarsi) Cypriani, apocrypha: *nec dubium est, quin pro* Tatii, *vel* Tarsi, *legendum sit,* Thascii *vel* Tascii, *uti legit Harduinus in sua item editione Conciliorum, tom.* II, *col.* 942. *Sed cum dici nequeat, eadem Opuscula ab eodem Pontifice, in eodemque decreto, modo probata, modo rejecta fuisse, necesse est hic aliquod mendum cubare. Eminentissimus Baronius tom.* II *Annalium, ad annum* 261, *num.* 46 *censuit, posteriorem locum tantummodo accipiendum esse de tractatibus pro rejiciendo hæreticorum baptismate ab illo conscriptis, quos in unum volumen collectos et* Opusculorum *titulo insignitos fuisse opinatus est.*

præter scripta de hæreticorum baptismo,

51 *Contra Tillemontius, Nota* 52 *cum nonnullis aliis contendit, nullum e* S. Cypriani *Opusculis in laudato decreto reprobatum fuisse, et pro supposititiis habenda esse, quæ in contrariam partem ex Labbeo retulimus. Suppositionis autem manifestum indicium allegat adjectum nomen* Tascii *parum usitatum, et in* Tatii *deformatum;* quasi, *inquit,* ipsa impostura erubuerit damnare magnum Cyprianum, credique voluerit, non hunc, sed alium quempiam esse, quem censura notaret. C *Præterea alterum suppositionis indubitatum signum ait esse, quod apud Gratianum ejusdem Sancti Opuscula inter eos solum libros in eodem decreto referantur, quos Ecclesia non reprobat, sed admittit. Attamen non modo in Labbei ac Harduini editionibus, sed etiam in antiquissimo Florentino, ex quo Josephus Blanchinus, et in Palatino-Vaticano, ex quo Justus Fontaninus idem decretum ediderunt, sic legitur, ut tom.* IV *Anastasii Bibliothecarii, inter Prolegomena, pag.* 61 *et seqq. videre est, in quorum altero etiam* Tassii, *in altero* Tarsi *pro* Tatii *scriptum est.*

quæ apocryphis merito annumerantur.

52 *Porro parum refert, utrum ea censura supposititia sit, an sincera: cum aliunde constet,* S. Cypriani *Opuscula in pretio semper habita fuisse ab Ecclesia Catholica, exceptis tamen iis, quæ de hæreticorum baptismatis inanitate conscripsit, et in quibus errorem tutatus est, a S. Stephano jure reprehensum, ac deinde ab universa Ecclesia ante S. Gelasii Pontificatum jam reprobatum; ut minime mirum videri debeat, si hic ea inter apocrypha rejecerit, imo potius mirandum, si ipsius Opuscula generaliter admisisset, erroneis illis non* D *expresse exceptis. Nec propterea tamen magnum Cyprianum damnasse, sed ejusdem errorem proscripsisse dicendus esset; quem Sanctus ipse ex dictis in Commentario revocasse credendus est, et ante Gelasium jam proscripserat Ecclesia. Ceterum facile potuit in censuram istam mendum aliquod irrepsisse, nam et nimis generalis est, et Baronii interpretatio ad minimum valde incerta. Sed nec genuinam puto lectionem, quam Harduinus secutus est, secundum quam inter libros, quos Gelasius admittit, recensentur.* Item Opuscula B. Cypriani martyris, et Carthaginensis episcopi in omnibus recipienda. *Parum quoque accurate Natalis Alexander Hist. Eccles. Sec.* III, *cap.* IV, *art.* 4 *scripsit, quasi omnia Sancti Opera propter eumdem errorem a Gelasio rejecta fuissent. Sic enim ibid. num.* 15 *habet:* In S. Cypriani Operibus cavendus est error de rebaptizandis hæreticis, propter quem unum Gelasius in Romana synodo ea in apocryphorum censum retulit.

Incertum est, an liber de Spectaculis

53 *Præter Opera, quæ germinos S. Cypriani fœtus esse, apud omnes constat, nonnulla alia illius nomine in Mss. editisque libris circumferuntur; quorum aliqua dubia sunt, alia ipse certe afficta, de quibus hic paucis agam, secutus ordinem, quo ea in Baluziana editione Veneta recensentur. In primis occurrit de* Spectaculis *liber insignis, nec Cypriano indignus, cui eum etiam multi adscripserunt. Favet his tum ipsa libri inscriptio:* Cyprianus plebi in Evangelio stanti salutem: *tum persona scribentis, qui sese velut aliquem præsulem ab ecclesia sua absentem exhibet, et cui ægre est, quod nec coram, nec quotiescumque lubet, per litteras suos alloqui possit: quod in sanctum Episcopum nostrum vel in secessu latentem, vel exsulantem Curubi recte convenit. Favent deinde temporis notæ: nam et vigente paganismo scriptus est, et de usitato tunc more sanctissimæ Eucharistiæ a fidelibus domum suam ex ecclesia deferendæ, deque exorcismis tum frequentibus meminit; quæ eadem illius ætate Carthagine viguisse, in Commentario vidimus. Favet denique, quod hujus Opusculi auctor Tertulliani libros de Spectaculis hinc et inde imitatus sit, quos Sancto nostro familiares fuisse, etiam alibi diximus.*

S. Cypriano adscriptus,

54 *Sed et stylus libri ad Cyprianeum non parum accedit, ut nonnullis eruditis non nisi perparum ab illo discrepare videatur. Fatendum tamen est, hanc styli differentiam minime dubiam* F *esse* Cyprianum *legere assueto. Neque etiam reperire hic est eam dicendi vim et efficaciam ipsi tam propriam, nec sacrorum textuum usum, quo in Operibus suis mirum in modum excelluit. Adde, quod præter* Cypriani *nomen nihil in eo Opusculo legatur, quod hoc ad Carthaginenses potius, quam ad alterius ecclesiæ fideles conscriptum fuisse suadeat. Imo vero, cum auctor de ludorum in Urbe Roma, non alibi origine meminerit, et post multa sub finem Operis gregem suum ad dignum Christianis spectaculum, mundi scilicet fabricam, sacrasque Litteras, provocans, dicat:* Hoc est spectaculum, quod non exhibet prætor aut consul, sed qui est solus et ante omnia, et super omnia, immo ex quo omnia, Pater Domini nostri Jesu Christi etc.; *cum, inquam, hæc ibi dicat, suspicio esse posset, hunc librum ad Romanos potius, quam ad Carthaginenses scriptum fuisse; cum hi non consulem, sed proconsulem haberent, ideoque hic, non ille, nominandus fuisse videatur. Quod vero ad* Cypriani *nomen attinet, potuit*

potuit hoc a librario, qui librum ipsius esse opinabatur, adscribi. Itaque Opusculum hoc inter dubia S. Cypriani *relinquendum existimamus, donec in alterutram partem aliquid certius productum fuerit.*

uti et liber de Laude martyrii

55 *Præclarum pariter Opus est liber* de Laude martyrii, *stylo oratorio, magisque elaborato, quam indubitata Sancti Opuscula, si epistolam ad Donatum excipias, conscriptus. Erasmus, et post hunc Joannes Fellus et Elias Du Pin, illum propterea* S. Cypriano *abjudicarunt, et cujusdam otiosi oratoris fœtum esse censuerunt. Contra Baronius tom.* II *Annal. ad annum Christi* 255, *num.* 37 *et seq., Erasmum ob solam styli differentiam sic censurantem graviter reprehendit, et ex S. Augustino lib.* IV *de Doctrina Christiana, cap.* XXI *probat*, S. Cyprianum *non eodem semper scribendi genere usum fuisse; sed modo* submisso, *ut in libro seu epistola* LXIII *de Calice Domini ad Cæcilianum, modo* temperato, *ut in libro de Disciplina et Habitu virginum, modo etiam* grandi, *ut in hoc eodem libro, dum res ita posceret, ab eo factum esse, S. Augustinus ibidem observat. Idem Fellus Opusculum hoc inde præterea oppugnat, quod de lue tum grassante in eo fiat mentio, et tamen Moysi et Maximo et ceteris confessoribus inscriptum sit: nam cum S. Moysem sub Decio anno* 251 *martyrio coronatum constet, pestem vero Fellus, imperante Gallo primum exortam esse statuat, hinc infert librum illum esse scriptoris de rebus ab ætate sua remotis parum instructi.*

ad S. Moysem et socios confessores,

56 *Ad hæc reponi potest cum Tillemontio, non probari, pestem illam sub Gallo primum exarsisse, licet tum acerbius grassata fuerit, ut etiam nos alibi observavimus; atque adeo ex hoc capite laudatum librum* S. Cypriano *adjudicari non posse. Baluzius in Annotatis alio responso utitur, negando scilicet libri inscriptionem* Moysi et Maximo *in plurimis codicibus optimis et vetustissimis, quos habuerit, reperiri; asseritque, in his tantum simpliciter præmitti:* Incipit de laude martyrii, *vel aliquid simile. Hinc ipse in editione sua priorem illam inscriptionem, velut ab alio additam, prætermisit. Eamdem a tribus codicibus antiquis pariter abesse Joannes Fellus testatur. At necesse non est huc recurrere, cum S. Moysis, Maximi, Nicostrati, ceterorumque confessorum Romanorum epistola, quæ* XXVI *est inter Cyprianicas, minime inane argumentum præbeat, pro eodem libro sancto Martyri vindicando, quod Eminentissimus Bellarminus libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, in* S. Cypriano *haud dubie insinuavit, dum ait, memoratos confessores in prædicta epistola de ea mentionem facere. Rem ipsam expono.*

in Romano carcere detentos,

57 *Confessores illi in epistola ista sua responsoria ad* S. Cyprianum *inter cetera hæc scribunt:* Percepimus igitur, iterum dicimus, frater Cypriane, magna gaudia, magna solatia, magna fomenta, maxime quod et gloriosas martyrum, non dicam mortes, sed immortalitates gloriosis et condignis laudibus prosecutus es. Tales enim excessus talibus vocibus prosequendi fuerunt, ut, quæ referebantur, sic dicerentur, qualiter facta sunt. Ex tuis ergo litteris vidimus gloriosos illos martyrum triumphos, et oculis nostris quodam modo cœlum illos petentes prosecuti sumus, et inter angelos ac potestates, dominationesque cœlestes constitutos contemplati sumus. Sed et Dominum apud Patrem testimonium suum illis promissum perhibentem auribus nostris quodam modo sensimus. *Certum igitur est,* S. Cyprianum *martyrum in cœlis gloriam, Christique apud Deum Patrem testimonium inter alia ipsis proposuisse, ut eosdem ad martyrium vehementius excitaret. Jam vero geminam quidem sancti Martyris ad eosdem epistolam habemus, quarum altera* XV, *altera* XXV *est in editione Baluzii Veneta, qua utimur; sed quamvis utraque quædam sit ad eumdem agonem exhortatio, in neutra tamen cœlestis gloria martyrum aut Christi testimonium memoratur, ideoque aliud quoddam ejusdem Sancti Opusculum verbis præcitatis eos designasse necesse est.*

AUCTORE C. S.

S. Cypriani sint,

58 *Atqui utrumque istud in laudato libro de Laude martyrii occurrit. In primis de Christo apud Patrem suum testante ait:* Et ut de ceteris taceam, hoc nos utique magis debet hortari, quod confessio vocis unius Christi perpetua confessione servetur, sicut scriptum est: « Qui me confessus « fuerit in terris coram hominibus, et ego confitebor eum coram Patre meo, et coram angelis « ejus. » *De martyrum quoque gloria ibidem multis disserit, et sub finem denique ait:* O beati, quos a primordio mundi Domini Sanguis infecit, et quos merito splendor iste nivei amictus induerit, et candor stolæ ambientis ornarit! Videor denique ipse mihi jam cernere, proque arbitrio mentis humanæ ante oculos et aspectum divinum illud mihi et insigne concurrit; videor, inquam, mihi jam cernere, ut ille vere nobilis numerus Christi sui gloriam, iterque comitetur. Ibit ante ora ejus felix caterva victorum, et se densantibus turmis, velut solis exortu totum illuminatum agmen inferet potestatem: et utinam perabjecto mihi istud videre contingat! *Hæc, aliaque, quæ studiosus lector confessorum epistolam cum laudato libro conferendo deprehendet, magnam suspicionem movent, hunc ab illis lectum fuisse.*

an auctoris ignoti.

59 *Hinc laudatus Cardinalis Bellarminus illum inter dubia* S. Cypriani *Opera recensuit, non quod illum talem judicaret, sed quod Erasmus de eo dubitasset. Sed nec stylum a ceteris illius Opusculis dissidere arbitratus est, nisi quod magis elaboratus sit, quam alia, sed non magis, quam omnia; cum epistola ad Donatum huic minime cedat. Pro eodem sancto Martyri asserenda etiam observat Baluzius in Annotatis, illum* ubique in omnibus codicibus antiquis *(inter quos unum Seguierianum, litteris majusculis ante mille annos scriptum numerat)* reperiri constanter inter ea Opera S. Cypriani, quæ nullam habent difficultatem, quin sint Cypriani. *Præterea laudat Flori Lugdunensis Excerpta ex Operibus* S. Cypriani, *in quibus varios locos ex eodem libro occurrere ait, cum tamen cetera omnia certe* Cypriani *sint. Diffiteri tamen non possumus, quin præter diversitatem styli hinc et inde etiam nonnullæ phrases obscuriores in eo legantur, quas in Sancti Operibus indubitatis non facile reperire est. Sed et in inferorum pœnis commemorandis morem gentilium non nihil sequitur, quod haud scio, an* S. Cyprianum *satis sapiat. Itaque, licet multum propendeam, ut laudatum librum ipsi adscribam, id tam certo facere non ausim. Censuerunt quidem primum Lovanienses ac deinde etiam Parisienses Operum S. Augustini editores, eumdem librum a sancto doctore in lib.* I, *cap.* XXX *contra Gaudentium citari; sed quæ ipse ex* S. Cypriano *ibi memorat, proprie ac multo expressius habentur in epistola ad Donatum.*

Liber de Rebaptismate, Cypriani non est: dubii sunt

60 *Liber de Rebaptismate, qui in editione Baluziana sequitur,* S. Cypriani *certe non est, sed vel adversus ipsum, dum de baptizandis hæreticis contenderet, scriptus, ut multis eruditis videtur, vel, ut alii volunt, contra eumdem errorem postea exaratus.*

AUCTORE C. S.

exaratus. Librum de Disciplina et bono pudicitiæ, *ac item alium* ad Novatianum hæreticum *de spe veniæ lapsis non neganda, quos Baluzius inter Opuscula* S. Cypriano *vulgo adscripta primo loco recensuit, Bellarminus ac Pamelius genuinos ejusdem fœtus esse censuere contra Erasmum, aliosque, qui illos propter styli dissimilitudinem eidem adjudicarunt. Quod ad primum attinet, auctorem is certe habuit episcopum a grege suo absentem, quique eum continuis exhortationibus ad virtutum studia excitare solebat, prout ex ipso libri exordio indubitatum est. Scriptum esse persecutionum temporibus etiam colligere licet, dum in eo dicitur :* Persecutionem non potest timere (*virginitas*); dum illam de securitate potest provocare *Hinc Pamelius opinatus est, in secessu sub Decio editum esse : verum hoc parum verisimile est, cum Pontius illius non meminerit, qui ex Operibus a Sancto editis utilitatem secessus ejusdem tam studiose commendavit, ideoque sine dubio maxime commemorasset librum in ipso secessu conscriptum.*

liber de Disciplina et bono pudicitiæ,

61 *Præter styli discrepantiam Tillemontius Nota 28 in eo præterea deprehendisse sibi visus est aliquem de divina gratia locum, ex quo scriptor* B *S. Augustino posterior judicari posset, nisi de persecutione ibidem fieret mentio, quam tamen ipsam ad Vandalos aliosve hæreticos forsan pertinere suspicatus est. Verum ad hæc recte reposuit Maranus, minus probabilem esse hanc conjecturam, cum in indubitatis* S. Cypriani *Operibus multo plura ejusmodi, ac forte expressiora de divina gratia testimonia occurrant. Ceterum notat Pamelius, librum hunc tum in insigni et vetusto codice Carthusiæ Coloniensis, teste Gravio, tum in codicibus Ludovici Carrionis, et S. Pantaleonis Coloniæ,* S. Cypriano *inscribi, auctorem vero multum imitatum esse Tertullianum in libro de Pudicitia, et ex eo plurima transumpsisse : quod ad stylum autem spectat, ejusmodi breves sententias et enthymemata etiam in libro de Disciplina et habitu virginum reperiri, et ubicumque sanctus Antistes Tertullianum imitatus est. Illud certum est, præter styli dissimilitudinem, quo non semper eodem Sanctus usus est, nihil obstare, quo minus ipsi adscribatur.*

et liber ad Novatianum,

62 *Alterum, qui ad Novatianum scriptus est liber, ob similem dictionis differentiam Erasmus, Tillemontius, aliique, alteri auctori adscribendum judicarunt, cetera nec* S. Cypriano *indignum, nec ab illius ætate remotum esse confessi. Certe auctor,* C *qui in ipso libri exordio sese episcopum esse prodit, non nisi unam post eam, quam Decius suscitaverat, persecutionem memorat, in qua posteriore multos, qui in prima ceciderant, invictos stetisse asseverat. Quam ob rem Maranus eum post persecutionem Galli in pacificis Valeriani imperii primordiis scripsisse merito autumavit. Eumdem Afrum fuisse, passim colligunt neoterici, quod ad Felicissimi schisma, in Africa fere unice notum, alludere videatur, dum ait :* Quid ad ista respondeant perversissimi Novatiani, vel nunc INFELICISSIMI? *S. Cornelii opus non esse, ut Erasmus suspicatus est, suadent ista ejusdem verba :* Sacramentum baptismatis, quod in salutem generis humani provisum, et soli Ecclesiæ cœlesti ratione celebrare (*Christus*) per os suum præostendit. *Hæc* S. Cypriani *errorem de hæreticorum baptismo olent, a quo S. Cornelius remotissimus semper fuit.*

quem Maranus

63 *At vero Maranus præter styli dissonantiam aliud quidpiam in eodem advertisse censet, ob quod sancto Martyri tribui non possit. Librum auctor sic exorsus est:* Cogitanti mihi, et intolerabiliter animo æstnanti, quidnam agere deberem D de miserandis fratribus, qui vulnerati non propria voluntate, sed diaboli sævientis irruptione, adhuc usque, hoc est, per longam temporum seriem agentes, pœnas darent ; ecce ex adverso obortus est alius hostis, et ipsius paternæ pietatis adversarius, hæreticus Novatianus *etc. Et rursus postquam dixisset, multos ex iis, qui in* prima acie, id est, Deciana persecutione, vulnerati fuerunt,... postea, id est, secundo prælio... fortiter perseverasse, *subjunxit :* Ecce, quam gloriosos, quam Domino caros, schismatici isti ligna, fœnum, stipulam appellare non dubitant, quorum pares, hoc est in eodem crimine lapsus sui adhuc usque constitutos, nec ad pœnitentiam admittendos esse præsumunt.

Sancto abjudicandum esse nova observatione sua

64 *Ex hisce vero Maranus duo infert : primum, auctorem libri episcopum fuisse, qui moleste ferebat, Novatianum sibi in lapsis pœnitentibus humaniter tractandis impie adversari. Alterum, eumdem auctorem, dum scriberet, nondum pacem concessisse iis, qui sub Decio lapsi fuerant ; atque adeo hunc* S. Cyprianum *non esse, quem constat, imminente Galli persecutione, in concilio Carthaginensi pacem lapsis, etiam ante expletam* E *totam pœnitentiam, dandam esse decrevisse, ne persecutioni succumberent. Nec inanis est hæc Marani argumentatio ; non tam certa tamen, quam ipsi vita est. Nam primo quidem, quod priori loco de pœnitentia* per longam temporum seriem *producta legitur, ad litteram accipi non potest, nisi quis dicere voluerit, Novatianum hæresim suam sub Valeriano primum spargere cœpisse, aut certe hujus rei notitiam tum tantum ad auctorem libri pervenisse ; quorum neutrum dici potest. Non primum, quia ex Commentario prævio constat, illum sub Decio una cum schismate hæresim suam excitasse. Non etiam secundum, quia nulla verisimilis ratio produci potest, ab quam episcopus Afer, qualem Maranus auctorem libri fuisse admittit, Novatiani hæresim, in Africa notissimam, et in concilio Carthaginensi damnatam, tamdiu ignorare potuerit. Videtur itaque scriptor de tempore minus exacte locutus, et ista :* Adhuc usque, hoc est, per longam temporum seriem, *non ad Valeriani, sed ad Galli imperii primordia referenda esse.*

non evincit.

65 *Sed neque ex secundo textu certo inferri potest, quod inde intulit Maranus ; auctorem scilicet, dum scriberet, nondum pacem concessisse lapsis sub Decio. Non enim hanc ipsi a se datam* F *inficiatur, sed eam hujusmodi pœnitentibus ad id usque tempus a Novatiano, ejusque asseclis tam duriter negatam esse affirmat, ut, si horum judicio standum esset, ne ad pœnitentiam quidem etiam tunc lapsi pœnitentes admittendi essent. Non satis quoque verisimile est, eumdem auctorem, jam imperante Valeriano, etiam cogitasse, quid lapsis pœnitentibus agendum esset, cum jam inde sub Decio in Carthaginensi æque ac in Romano concilio decretum fuisset, lapsos ad pœnitentiam plenam, et hac expleta ad pacem admittendos esse ; ac deinde præterea in altera Carthaginensi synodo, imperatore Gallo, statutum, ut propter instantem persecutionem lapsi omnes, qui a primo die lapsus sui pœnitentiam agere cœperant, nec ab Ecclesia recesserant, eadem pace mox impertirentur. Quam ob rem, si episcopus ille Afer tum etiam reipsa cogitaverit, quid de lapsis facere deberet, dicendus est de iis loqui, qui posteriori decreto non comprehenderentur : et hac ratione tota difficultas evanescit, cum hujusmodi deliberatio æque*

in

A *in* S. Cyprianum, *quam alium quemcumque cadere potuerit. Marani igitur observatio magis quidem dubium facit, an laudatus liber non potius alteri, quam* S. Cypriano *adscribendus sit, sed huic certo abjudicandum esse, non evincit.*

Alia Opuscula

66 *Sequuntur deinde apud Baluzium varia Opuscula,* S. Cypriano *olim pariter adscripta, quæ ipsius non esse, eruditi critici satis consentiunt. Ex his liber de* Aleatoribus *cujusdam Romani Pontificis potius esse videtur, cum auctor initio scribat :* Quoniam nobis divina et paterna pietas Apostolatus ducatum contulit, et vicariam Domini sedem cœlesti dignatione ordinavit, et originem authentici Apostolatus, super quem Christus fundavit Ecclesiam, in superiore nostro portamus, accepta simul potestate solvendi ac ligandi, et curatione peccata dimittendi. *Secundo librum* de Montibus Sina et Sion, *duasque sequentes Orationes, unam* pro Martyribus, *alteram* sub die passionis ejus *dictam,* Sancti Cypriani *nostri non esse similiter convenit; sed horum primus ignoto auctori, posteriores vero duæ S. Cypriano Antiocheno, seu Nicomediensi martyri solent attribui : utrum recte non examino.*

B *stylo soluto et ligato.*

67 *Baluzius post Arnoldi abbatis Bonæ-vallis in diœcesi Carnutensi, qui circa medium seculi* XII *floruit, tractatum de novissimis Domini in cruce verbis, subjicit librum ad* Cornelium Papam de cardinalibus operibus Christi usque ad ascensum ejus ad Patrem, *quem Pamelius* S. Cypriani *esse posse censuit, etsi fateatur, argumenta sibi deesse, quibus id confirmet. Sed oppositum jam ostendit Eminentissimus Bellarminus, cujus argumenta nil opus est hic retexere, cum hodiedum ei plane consentiant eruditi, et ex codicibus Mss. laudato abbati Arnoldo ab iisdem jam adjudicetur. Carmina,* Genesis *et* Sodoma *inscripta* Cyprianum *auctorem habere idem Pamelius arbitratus est, eo quod a Georgio Fabritio ac Morelio et in codice Ms. bibliothecæ Victorinæ apud Parisios ipsi tribuantur; quodque aliquot phrases Cyprianicas in iisdem deprehendisse sibi videretur. Verum hæ rationes exigui momenti sunt, neque memorata carmina sancto Martyre sat digna sunt, et ignoti cujusdam auctoris esse rectius creduntur. Nihil pariter suadet, alterum item Carmen ad Senatorem ex Christiana religione ad idola conversum, Sancto nostro vindicare, uti nec Hymnum* de Cruce Domini, *vel* de Pascha

C Domini, *ut Pamelius, vel* Lignum vitæ, *ut Fabritius legerunt, quem, eodem teste Pamelio, codex Dunensis Victorino adscribit, et post cujus finem alter codex Cornelii Gualteri habet :* Cœlii Cypriani episcopi et martyris hymnus de Pascha Domini nostri Jesu Christi, aut certe secundum quosdam Victorini Pictabronensis (*id est,* Petabonensis *vel* Petavionensis*) episcopi, cujus nomine etiam in aliis Mss. codicibus exstare dicitur. In Baluzii editione Veneta Victorinum Pictaviensem præfert.*

de variis argumentis scripta,

68 *Librum* de Singularitate clericorum, *quem nonnulli Origeni, alii S. Augustino, falso adjudicarunt, Baronius ad annum* 253, *num* 44 *nemini æquius, quam Sancto nostro attribui posse statuit, sed ab hac opinione dissentiunt Bellarminus, Pamelius, ceterique neoterici, qui etsi librum illum insignem ac utilem atque antiqui scriptoris esse passim agnoscant, stylum tamen ejusdem, et barbaras voces, quæ hinc et inde in eo occurrunt,* S. Cypriano *indignum esse merito pronuntiant. Plura de hoc apud laudatum Bellarminum, Pamelium, Natalem Alexandrum Hist. Eccl. s.* III, *cap.* IV, *art.* 4. *num.* 8, *Maranum* § 36, *Tillemontium et alios studiosus lector reperiet. Non magis* S. Cypriani *Operibus accenseri possunt.* Expositio in Symbolum, *liber* Ad Vigilium episcopum de Judaica incredulitate, *et tractatus* Adversus Judæos, qui insecuti sunt Dominum nostrum Jesum Christum. *Nam Expositionem illam, S. Hieronymo quoque olim affictam, inter cujus Opera supposititia etiam nunc exstat, Ruffino Aquileiensi deberi convenit, illaque ipsa esse existimatur, de qua Gennadius in Catalogo virorum illustrium meminit, dum ait :* Proprio autem labore, imo gratiæ Dei dono, exposuit idem Ruffinus Symbolum, ut in ejus comparatione alii non exposuisse credantur.

AUCTORE C. S.

sancto Martyri nostro

69 *Alterum, quod sequitur Opusculum* de Incredulitate Judaica, *non nisi præfationem esse cujusdam Christiani senis, qui sese* Celsum *nominat, in Jasonis Christiani et Papisci Judæi dialogum, e Græco Latine a se redditum, legenti manifestum est. Porro vetustus is Dialogus Græcus est, cum Origenes lib.* IV *contra Celsum ejusdem meminerit. Tertium denique* adversus Judæos *tractatum ob nimiam styli dissonantiam* Cypriano *tribui non posse critici pariter consentiunt.* Revelatio capitis B. Joannis Baptistæ *auctorem habet aliquot seculis* S. Cypriano *posteriorem; quippe qui non modo S. Athanasii et Theophili, Alexandrinorum antistitum, Theodosii et Marciani imperatorum, ac Marcellini comitis Chronici, sed Pipini quoque Aquitaniæ regis, in eadem meminit. Idem esto judicium* de libro de duplici martyrio: *nam licet auctor sese sub medium seculi tertii scripsisse credi velit, dum ait :* Ecce, fratres dilectissimi, a Domini Redemptoris temporibus anni fluxerunt plus minus ducenti quadraginta, *imposturam suam deinde ipse manifestat, persecutionem Diocletiani veluti jam tum præteritam memorans, quodque etiam multo turpius est, belli Cæsarei contra Turcas meminit,* Si quis, *inquiens,* miles juratus in verba cæsaris, profugeret ad Turcam *etc.*

E

olim perperam

70 *Sequitur tractatus* De duodecim abusionibus sæculi; *S. Augustino olim etiam perperam attributus, quem* S. Cypriani *non esse, probant sacræ Scripturæ textus ex versione S. Hieronymi accepti.* Cœna *non modo sancto Martyre nostro, sed nec Christiano homine digna est; fœtus scilicet cujusdam nugatoris, sacræ Scripturæ historiis ad ineptas fabellas suas abusi, ut mirum sit, illam* S. Cypriano *nostro umquam adscribi potuisse. Ad Sanctum quoque nostrum non spectat* Confessio S. Cypriani, *quæ Græce ac Latine exstat apud Baluzium, quæque inter apocrypha in decreto Gelasii recensetur; sed ea cognominis Sancti, Antiocheni seu Nicomediensis Martyris, esse creditur, qui una cum S. Justina virgine martyre ad diem* 26 *Septembris Romano Martyrologio inscriptus est, quo die examinari poterit. Interim in Commentario prævio jam sæpe monuimus, hunc Sanctum cum nostro Carthaginensi a S. Gregorio Nazianzeno et a Prudentio poeta perperam confusum fuisse.*

F

attributa;

71 *Falso denique* S. Cypriano *Carthaginensi adscriptus fuit liber* de Trinitate, *qui Novatianum pseudo-papam, de quo in prædicto Commentario multis egimus, auctorem habet, teste S. Hieronymo in Catalogo Scriptorum, in Novatiano dicens :* Scripsit... de Trinitate grande volumen, quasi ἐπιτομὴν Tertulliani faciens, quod plerique nescientes, Cypriani existimant. *De eodem*

AUCTORE C. S.

eodem libro denuo loquitur sanctas doctor libro II *adversus Ruffinum, ubi negat illum* Cypriani esse *aut dici. Verba accipe :* Transit ad inclytum martyrem Cyprianum (*Ruffinus*) et dicit, Tertulliani librum, cui titulus est, De Trinitate, sub nomine ejus Constantinopoli a Macedonianæ partis hæreticis lectitari. In quo crimine mentitur duo : nam nec Tertulliani liber est, nec Cypriani dicitur ; sed Novatiani, cujus et inscribitur titulo : et auctoris eloquium styli proprietas demonstrat.

uti et epistolæ quæ, a Baluzio editæ,

72 *Præter Opuscula jam recensita Baluzius proxime post* S. Cypriani *epistolas subjecit tres alias velut dubias, quarum primam ex duobus codicibus vetustis Mss., uno bibliothecæ monasterii S. Remigii Remensis, altero bibliothecæ illustrissimi Joannis Bohierii, secundam ex codice Fuxensi bibliothecæ Colbertinæ, ac tertiam denique ex hoc item codice et altero Remensi S. Remigii, depromptas esse affirmat. Prima Cornelii Papæ nomine* ad Cyprianum *exstat, estque brevis sed acris reprehensio erroris de hæreticis rebaptizandis. Verum, ut alibi jam diximus, non credimus, controversiam illam S. Cornelium inter ac* Cyprianum *unquam motam fuisse, neque Ruffini auctoritatem hac in parte admittimus. Secunda, cujus inscriptio hæc est :* Cyprianus plebi Carthagini consistenti æternam in Domino salutem, *non modo a* S. Cypriani *stylo nimium differt, sed etiam ejusdem ætatem non sapit, cum adversus sacræ Scripturæ traditores scripta sit. Tertia sic exorditur :* Cyprianus benedicto et dilectissimo parenti Turabio in Domino æternam salutem ; *estque consolatoria ad eumdem de obitu filiæ dolentem. Eadem hæc epistola sub nomine S. Hieronymi ad* Tyrasium *olim venit ; sed ab eruditis ipsi penitus abjudicata, inter supposititia ejusdem Opera nunc relata est. Nec magis illam ad* S. Cyprianum *nostrum spectare probat styli inconcinni humilitas, et dictionis obscuritas.* D

V. pag. 769 et seqq.

B E

DE SS. CRESCENTIANO, VICTORE, ROSULA, ET GENERALE

MARTYRIBUS IN AFRICA

J. S.

Ex Martyrologiis.

Quatuor hi martyres in Fastis memorati.

A*do Viennensis in Martyrologio suo, postquam ad hunc diem S. Cyprianum prolixo commendaverat elogio, subjungit hæc verba :* Referuntur autem cum beato Cypriano passi Crescentianus, Victor, Rosala et Generalis. *Dubitant aliqui, an vere hæc sint Adonis. Ego Adonis esse facile crediderim, cum inde videatur accepisse Usuardus, qui sic*
C *habet :* Referuntur cum eo (*Cypriano*) passi Crescentianus, Victor, Rosula, et generalis. *Notkerus magis rem affirmat his verbis :* Passi sunt autem cum eo (*Cypriano*) Crescentianus, Auctor [1], Rosula et Generalis. *Eadem invenio in Mss. Sanctorum Florario, et apud alios recentiores. Baronius in Martyrologio Romano ita loquitur, ut non affirmet una cum S. Cypriano, sed eodem loco, passos esse hosce Martyres. Verba ipsius huc transfero :* Passi sunt etiam ibidem sancti martyres Crescentianus, Victor, Rosula et Generalis.

[1] *lege* Victor

2 *Attamen in Annalibus ad annum* 261 *n.* 47 *clare præmissis Martyrologiis consentit, ita scribens :* Quo die passus est S. Cyprianus apud Carthaginem, eodem quoque die et loco martyrium subiisse quatuor sanctos martyres, Crescentianum, Victorem, Rosulam et Generalem, testantur tabulæ ecclesiasticæ. Adeo namque incaluerunt corda fidelium martyrio Cypriani, ut omnes optarent una cum ipso mori, ac pariter coronari. *Vera quidem sunt hæc ultima, ideoque* F
verisimile est, non diu post S. Cyprianum in Africa passos esse prædictos Martyres. Attamen allegata Martyrologia non videntur sufficere, ut eos S. Cypriani Socios fuisse, aut eodem die et loco passos esse credamus. Nam gemina data sunt Acta martyrii S. Cypriani, eaque fidelissime scripta, in quibus nulla reperitur Sociorum ipsius mentio. Qua de causa neque hos simul cum S. Cypriano dandos censuimus, neque certo alicui loco aut anno affigendos, libenter sententiam mutaturi, si quid præter exspectationem afferatur certius.

videntur in Africa passi, non tamen cum S. Cypriano

AUCTORE J. S.

DE SS. MART. SENATORE, VIATORE, CASSIODORO, EORUMQUE MATRE DOMINATA

IN SANCTI MARCI CIVITATE CITERIORIS CALABRIÆ

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA

Cultus et martyrium Sanctorum : Acta fabulosa.

Hi Martyres in aliquot Martyrologiis memorati coluntur

B

Codex *Usuardinus Bruxellensis, apud Sollerium nostrum in Auctariis Usuardi laudatus, hoc die ita habet :* Et natale sanctorum martyrum Senatoris, Viatoris, Cassiodori fratrum, ac Dominatæ matris ipsorum. *Codex Florentinus ibidem addit provinciam, in qua sunt passi, hoc modo :* Apud Calabriam, sanctorum martyrum, Senatoris, Victoris *, Cassiodori, et matris eorum Dominatiæ. *Ferrarius in Catalogo generali urbem, in qua modo coluntur, etiam adjungit, ita de his scribens :* In Civitate S. Marci in Calabria SS. martyrum Dominatæ, ejusdem filiorum, Senatoris, Viatoris, et Cassiodori. *In Catalogo Sanctorum Italiæ laudatus scriptor tale hisce Martyribus contexuit elogium :* Dominata nobilis matrona cum tribus filiis Senatore, Viatore, et Cassiodoro Argentani in Brutiis (Marcus ea urbs nunc in Calabria citeriore nominatur) illustri martyrio coronata est. Accusata enim apud præsidem cum filiis Christianæ religionis, et comprehensa, varie excruciata est : sed cum omnes fortes in fidei confessione persisterent, tandem nobilem martyrii palmam adepti sunt. Quorum corpora a Christianis sepulta, postea in ecclesiam cathedralem translata, ibi honorifice condita sunt. Illos Argentanenses maximo honore prosequuntur, et hac die summa celebritate colunt. *Addit, se hæc habere* ex monumentis illius ecclesiæ, et Chronico Calabriæ: *observatque ab Usuardo annuntiatos esse hos Martyres ; at id intelligendum de iis, qui Usuardum auxerunt.*

* *al. abique* Viatoris

C

in civitate Sancti Marci, ubi corpora conservantur,

2 *Hieronymus Marafioti in Chronico Calabriæ lib.* IV *cap.* XXII *affirmat, corpora Sanctorum martyrum* Dominatæ, Senatoris, Viatoris, et Cassiodori *in ecclesia cathedrali civitatis S. Marci modo conservari : atque hac de re consentiunt David Romæus in Catalogo Sanctorum regni Neapolitani, quem subdidit Opusculo de Quinque custodibus Surrentanis ; Paulus Regius in Vitis Sanctorum ejusdem regni part.* I *pag.* 465 *in Irenæo episcopo martyre, ac demum Paulus Gualtieri in Sanctis Calabriæ lib.* I *cap.* X, *ubi horum Sanctorum prolixius dat elogium. De possessione igitur corporum nulla apparet dubitandi ratio. De Sancti Marci civitate recentissimus topographus Franciscus Orlendius parte* II *Orbis sacri et profani lib.* IV *cap.* XXXV *num.* 13 *hæc scribit :* S. Marci civitas Calabriæ Citerioris, inter Consentiam et Temesam seu Tempsam sita, olim, teste Barrio, fuit Argentanum, antiquissimum Brutiorum oppidum. Episcopatus sedes effecta est post medium seculi duodecimi, seu potius in locum Temesæ, seu Tempsæ successit..... Cathedralis basilica Normannorum opus est, sancto Nicolao episcopo, in quem natio illa propensiore religione ferebatur, dedicata. Ibi recondita sunt sanctorum martyrum Senatoris, Viatoris, Cassiodori, et Donnatis *(imo* Dominatæ) corpora. *Hæc fere sumpta sunt ex Ughello, qui episcopos S. Marci recenset tom.* I *Italiæ Sacræ col.* 876, *notatque civitatem S. Marci exiguam esse. Utrum sit vetus Argentanum, ut aliqui jam laudati affirmant, quod tamen negant alii, hic non inquiro. Ceterum Ughellus perperam asserit, harum Martyrum nomina legi in Martyrologio Romano.*

E

die 14 Septembris : translatio memoratur 15 Julii.

3 *Ex dictis colligitur præcipuam horum Sanctorum festivitatem celebrari hoc die* 14 *Septembris, quo coronati dicuntur in Actis mox memorandis. Videtur tamen et translatio celebrata olim fuisse ad* 15 *Julii. Certe translatio eorum illo die Fastis adscripta est, ut Sollerius noster in Prætermissis exposuit his verbis :* SS. Senatoris, Viatoris, et Cassiodori martyrum, et Dominatæ matris eorum translatio refertur in codicibus Florentinis tamquam hoc die, sed nescio quo anno facta. Eorumdem memoriam lego in Horologio Græco Romæ edito anno 1677 in usum monachorum Basilianorum pag. 164. *In dicto Horologio soli nominatim exprimuntur* Viator *et* Senator, *additurque* cum Sociis eorum. *Præmittuntur vero duo alii Sancti, et unus subjungitur : nulloque fit mentio translationis, ita ut non possit resciri, translationem ibi memorari, sed ea clare exprimitur in codicibus Florentinis. Quidquid sit de festivitate, certum est, corpora ad ecclesiam cathedralem olim fuisse translata, sed non constat de anno aut seculo.*

F

Acta exstant Mss. Græca, eaque seculo XVI Latine reddita ;

4 *Exstant Acta Græca horum Martyrum, eaque et Latine sunt reddita. Græcorum geminum habeo apographum, alterum ex codice Ms. monasterii S. Salvatoris, Ordinis S. Basilii Messanæ, alterum ex codice Pontificio Alexandrini VII. Latinum exemplar desumptum est* ex vetusto Ms. Sanctorum Passionario Neapolitani monasterii S. Mariæ Montis Oliveti, *hucque anno* 1638 *missum a P. Antonio Beatillo. Græca exemplaria in verbis non omnino consonant ; at in factis fere consentiunt, excepto tamen martyrii die. Nam Messanense Ms., ex monasterio Ordinis Basiliani, martyrio*

AUCTORE J. S.

martyrio assignat diem 15 Julii, quo festivitatem notari in Horologio Ordinis Basiliani jam vidimus. Aliud vero Ms. Græcum, cui et Latinum consonat, diem martyrii exprimit verbis, quæ ex Latino huc transfero : Martyrizati autem sunt sancti Senator, Viator, Cassiodorus et Dominata quarto decimo die Septembris. *Hæc Actorum differentia non oritur aliunde, quantum suspicor, quam quod Actis minime authenticis singuli inseruerint illum martyrii diem, quo Sanctum colebant. Porro Acta illa apud scriptores memorata non inveni, nec incidi in auctorem ullum, qui iis fuerat usus ad enarranda Sanctorum gesta. Id equidem miratus sum, cum seculo* XI *Latine sint reddita per Jeroldum monachum, mihi alias ignotum, ut liquet ex præfatione interpretis ad Victorem summum Pontificem directa. Seculo* XI *hæc facta dixi, quia tam Victor II quam Victor III illo seculo Romanæ præfuit Ecclesiæ : nam Victor I nequit designari, nec alium deinde inter Pontifices habemus Victorem. Diu ergo latuerunt in tenebris, at sine damno, quia plane sunt fabulosa, et luce indigna. Paucis id ostendam, summa rerum capita simul perstringendo.*

B

sed ea prorsus mendacia sunt et omni fide indigna :

5 *Tres Fratres dicuntur floruisse tempore Antonini imperatoris, patremque habuisse Cassianum, natum in Sardinia, regisque Sardiniæ, (hic in Latinis* Dictelmus, *in Græcis* Delchemus, *scribitur et* Delmutus, *quantum apparet ex apographis) ducem primarium ; matrem vero* Dominatam, *prædicti Cassiani pagani Christianam conjugem, et stirpe nobili et Romana ortam. Occiso autem Cassiano a Gallis in bello, ut Acta fabulantur,* Dominata *hortata est Filios, ut secum Romam irent, ibique baptismum susciperent, episcopi instar ex sacris Litteris de fide disserens, et sic Filios convertens. Ingressi igitur omnes sunt navem, sed tempestate jactitati, et subsecuta deinde tranquillitate, venerunt* Cæsaream *et* ad S. Eusebium Cæsariensem episcopum, *ab eoque sunt baptizati. Deinde orta discordia inter Cæsarienses et Carthaginenses,* Senator *exercitui Cæsariensium præficitur, et Carthaginem expugnat. Quis non videat, hæc omnia esse mendacia hominis inepti figmenta ? Nam fictitius est rex ille Sardiniæ, fictitium bellum, in quo occisus esset Cassianus, fictitius haud dubie Cassianus ipse. Æque fictitium est bellum inter Carthaginenses, etiamsi quis Cæsaream Mauritaniæ designatam credat, et Eusebius episcopus mero etiam figmento illi attribuitur episcopus. Mitto cetera figmenta usque ad locum martyrii in Calabria assignatum, quæ non minus inepta sunt, recensere. Nam dicta sufficiunt, ut quilibet historiæ peritus intelligat, similes fabulas non esse natas ex errore scriptoris imperiti, sed ex commentis malesani impostoris. Hic, ut clarior sit impostura, in fine* Florentium *se nominat, seque Sanctorum fuisse servum affirmare non erubescit.*

D

alia etiam, quæ de Sanctis asseruntur, non omnino sunt certa.

6 *Itaque ex illis Actis nihil de sanctis Fratribus eorumque Matre certi habemus, et aliunde vix aliquid habere possumus. Verisimilia sunt, quæ num. 1 dedi ex Ferrario. Landatus supra Gualterius prolixiori quidem elogio Sanctos honorare voluit, sed pauca datis a Ferrario addidit facta, et nullum ex hisce satis credimus certum. Ait traditionem esse, S. Petrum Apostolum una cum S. Marco Evangelista venisse in Calabriam : ab his Apostolis conversam esse* S. Dominatam, *et cum tribus Filiis suis baptizatam : Sanctam deinde ab idolorum sacerdotibus accusatam, jussu præsidis comprehensam cum Filiis, promissis ac minis ab eo tentatam Sanctorum constantiam, sed frustra. Hinc in conspectu sanctæ Matris tres Filii sectione capitis vitam finierunt, Filiosque secuta est Mater. Addit, corpora noctu sepulta fuisse a Christianis in loco martyrii, ibique deinde conditam fuisse ecclesiam* S. Senatori *dicatam : verum, constructa cathedrali ecclesia S. Marci, ad hanc translata fuisse ab ecclesia* S. Senatoris *prædictorum Martyrum corpora. Demum affirmat, Eminentissimum Sirletum, qui ecclesiæ S. Marci episcopus præfuit, in ea fuisse opinione, ut existimaret* S. Dominatam *fuisse ex primis, qui pro Christo sanguinem fuderunt. In titulo præfixo dicitur festivitas* SS. Dominatæ, Senatoris, Cassiodori *et* Viatoris *martyrum celebrari* 14 *Sept., idque indubitatum est. At non æque certum credo, eos fuisse cives oppidi S. Marci, licet malim existimare in Calabria natos fuisse, quam in alia quadam provincia. Monum. fide dignorum defectus non sinit plura de hisce Sanctis addere.*

E

C F

DE S. FELICE ET SOCIIS MARTYRIBUS

J. S.

IN TUSCIA

Ex apographis Hieronymianis.

M*artyres varii hodie simul memorantur in codicibus aliquot Hieronymianis, sed modo multum diverso et ambiguo. Hæc ratio mihi persuasit, ut unum dumtaxat ubique nominatum, et duobus locis Tusciæ attributum, in titulo exprimerem, licet plures haud dubie sint admittendi, qui Sociorum nomine indicantur, et mox nominatim recensebuntur. Martyrologium Richenoviense, tom.* VII *Junii editum, non nisi unum annuntiat hoc modo.* In Tuscia, Felicis. *At Epternacense apud Florentinium in Annotatis sic habet :* Et in Tuscia Felicis, Demetri, et Zottæ, Setiri, Felicis, Honori, Demetri. *Ex hisce quatuor tantum in suis codicibus invenit Florentinius, eosque sine loco ita memoratos :* Felicis. Honori. Demetri. Zeti. *Eosdem habet codex Corbeiensis, ubi sic exprimuntur :* Et Felicis, Honori, Demetrii, Zeti.

A AUCTORE J. S.

Zeti. *In Gellonensi et Augustano mentio fit sine loco* Saturi, Felicis, Honorii. *Labbeanum vero solum meminit* Saturi, *et* Felicis. *Porro certius præ ceteris admittendi videntur* Felix, Demetrius, Honorius *et* Zetus. *Utrum vero adjungendi sint* Setirus *aut* Saturus *a* Zeto *distinctus, alterque* Felix *et alter* Demetrius, *non adeo certum apparet. Ceterum in codice Corbeiensi quatuor laudati Martyres post Sanctum Cyprianum Carthagine annuntiatum ita mox subjiciuntur, ut videri possint etiam Carthagine annuntiari : verum jam observavit Florentinius, videri lacunam esse admittendam in codice Corbeiensi et in suis; credimusque ex illis codicibus excidisse voces* in Tuscia, *quas in Epternacensi et Corbeiensi reperimus.*

DE S. CRESCENTIO MARTYRE

ROMÆ

J. T.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

B

De Sancti Actis, cultu, et reliquiis.

E

SUB INITIUM SECULI IV *Acta Sancti, et Martyrologium Romanum.*

Plurimos *inter gloriosos pugiles, qui, Diocletianea durante persecutione, suo sanguine Christi fidem signarunt, reperitur etiam* S. Crescentius *puer, S. Euthymii filius. Hujus Acta Ms. laudat Baronius in notationibus ad 14 Septembris, quæ ab Ecclesia Perusina accepit et legit. Eadem nobis communicata sunt ex tom. N. P. Gallonii apud PP. Oratores Romæ, quæ Pinius noster die 29 Augusti, qua de SS. Euthymio, uxore ejus et* Crescentio *filio martyre agit, ad hunc diem illustranda retulit, quo eum annuntiat Martyrologium Romanum hoc modo :* Romæ S. Crescentii pueri, filii S. Euthymii, qui in persecutione Diocletiani sub Turpilio judice via Salaria gladio percussus obiit. *Consonant his laudata Acta, ex quibus de Sancti* Crescentii *martyrio dubium esse nequit : si tamen quæ idem Martyrologium ad 29 Augusti habet, prout jacent, accipias, eum non Romæ, sed Perusiæ, non martyrem, sed naturali morte defunctum fuisse dices.* Perusiæ, *inquit,* S. Euthymii, C Romani, qui Diocletiani persecutionem fugiens, ibi, cum uxore et Crescentio filio quievit in Domino. *Antilogiam hanc notat illustrissimus dominus Petrus Gonzalez de Mendosa quondam Granatensis archiepiscopus in Historia Salicensi, quam Hispanice conscripsit, lib.* IV *cap.* X *fol.* 829 *; quæ tamen nulla erit, si Martyrologii verba ita intelligas, ut iis S. Euthymius Roma Perusiam, ut Diocletiani vitaret persecutionem, profectas, ibidem cum uxore filioque* Crescentio *habitasse, solusque in Domino quievisse significetur, quod plane Perusinæ ecclesiæ Actis conforme, nec omnino contra naturalem verborum sensum est.*

ex quibus incertum est, quid de S. Crescentii matris exitu censendum sit,

2 *De* S. Crescentii *matris exitu nihil in Actis legitur, unde incertum est, ubi, et quo mortis genere vitam finierit. Superfuit, quando Turpii aut Turpilii jussu* Crescentius *Romam captivus ductus est : nam et ipsam Perusiæ Turpio proconsuli traditam fuisse legitur, narraturque ingenue confessam fuisse se cum marito et Filio ab Epigmenio presbytero baptizatam Christo nomen dedisse. Hinc Ferrarius in annotatione ad Sancti* Crescentii *gesta, quæ in compendium contracta exhibet,* Mirum esse, *inquit,* de matris S. Crescentii exitu nullam in Actis illius fieri mentionem, cum tamen ex iisdem Actis illam una cum filio Christianæ fidei delatam constet. *Subjungit:* Forte manus persequentium fuga evasit ; *quod mihi minus verisimile apparet ; Qui enim persequentium manus fuga evasisset, quæ jam capta, et proconsulis jussu non secus ac Filius ejus virgis cæsa carceri, ab eo diviso, inclusa fuit. Non inficior plane incertum esse, quid de ipsa,* S. Crescentio *Romam abducto, actum fuerit ; sed, si conjecturis locus est, malo credere eam Perusiæ aut martyrio, aut miseriis, plagisque inflictis confectam, finivisse vitam, quam post certamen adeo gloriose inchoatum fuga sibi consuluisse ; præsertim cum tenerrimi Filii sui vix duodecimum tum agentis annum id non pateretur exemplum. Sed ad S.* Crescentium *redeamus.*

F *Martyrii tempus et locus sepulturæ. Pars corporis Dertusæ;*

3 *Fixi superius Sancti martyrium sub initium seculi* IV. *Annum non designant Perusinæ ecclesiæ Acta edenda; sed Tillemontius illud contigisse existimat anno* 303. *Opinionis suæ rationem affert, quod circa hunc annum Diocletianus et Maximianus, sed quibus* S. Crescentium *passum Romæ fuisse, Acta tradunt, in urbe Romana fuerint. Ut ut est non procul a vero me aberraturum putavi, si, relicto anno incerto, seculi* IV *initium determinarem, cum illo tempore non paucos Christi milites sanguinem suum pro veræ fidei defensione sub his imperatoribus profudisse passim traditum reperiamus. Martyrii diem Acta Perusina exprimunt* 14 *Septembris, quo Sanctum in Martyrologio Romano et Ferrario annuntiari vidimus. Additur sacrum corpus a muliere quadam, quam Sanctus Romam captivus ingrediens visu donaverat, sepultum fuisse in ea crypta, in qua Sanctorum multorum corpora condebantur. Forte designatur cœmeterium Priscillæ : nam corpus anno* 1606 *ex hoc cœmeterio, consentiente Urbano VIII PP. Romano, per reverendum admodum patrem Mutium Vitellescum Societatis Jesu præpositum Generalem fuisse exstractum liquet*

AUCTORE J. T.

liquet ex instrumento authentico, quod habeo de translatione ejus Dertusam Tarraconensis Hispaniæ civitatem. Obtinuit hanc gratiam a laudato Pontifice Eminentissimus et reverendissimus dominus Espinosa S. R. E. diaconus Cardinalis titulo SS. Cosmæ et Damiani tum Dertusensis episcopus, sed ad Granatensem archiepiscopatum nominatus.

etiam Senis in Etruria.

4 *Integrum tamen corpus Dertusenses non habent ; nam lectione nona (Acta non nisi lectiones sunt Sancta propriæ) dicitur ejusdem* S. Crescentii *corpus Senas Etruriæ urbem Archiepiscopalem, SS. Virginis et Matris vultu celebrem adeo, ut Deiparæ civitas dici meruerit, translatum ab Antifredo Senensi episcopo, qui illud a Stephano* IX * *dono acceperat ; quod Ughellus in Italia sacra tom.* III *pag.* 626 *factum fuisse scribit anno* 1058 *quarto Idus Octobris, additque translationem memoratam in metropolitana Ecclesia antiqua exhiberi pictura, cui versus aliquot subscripti fuerint, quos vorax antiquitas adeo corrupit, ut legi nequeant. Antonius Macedo S. J. in Opere singulari, quod de Sanctis tutelaribus orbis Christiani in lucem edidit, pag.* 122 S. Crescentium *Senensis civitatis patronum cum SS. Ansano,* B *Savino et Victore a civibus electum fuisse tradit, et quotannis* 12 *Octobris, quo Senas corpus translatum fuisse diximus, ut talem a Senensibus coli. Ex quo manifeste consequitur Dertusenses integrum* S. Crescentii *corpus non habere, sed dudum ante saltem notabilem adeo partem, ut non inepte corpus dici possit, apud Senenses quievisse.*

* al. X

tum et in Montis Cœli monasterio.

5 *Nec etiam, si Tamayo credimus, Senenses et Dertusenses integrum Sancti corpus asservant; in Martyrologio quippe suo ad* 14 *Augusti hæc habet :* In monasterio Minorum Montis Cœlii in Carpetania honorifice quiescunt sacra lipsana, Roma adlata S. Crescentii puerili, filii S. Euthymii, qui in persecutione Diocletiani sub Turpilio judice via Salaria, abscisso capite, martyr inclytus cœlum palma redimitus intravit. *Situm est monasterium illud Cœlii Montis aut Cœli montis, teste Waddingo in Annalibus Minorum tom.* I. *pag.* 208 *et* 209, *in diœcesi Cauriana seu Coriana in profunda valle altissimis montibus circumcincta. Est autem Coria episcopalis civitas Hispaniæ, Legionensis regni, nunc sub archiepiscopo Compostellano a Rodericopoli sive Roderici civitate* 14 *milliaribus in Septentrionem dissita.* C *Festum ejus ibidem celebrari ait* 14 *Augusti, licet in Martyrologio Romano annuntietur ad* 14 *Septembris,* propter occurrentiam Exaltationis sanctæ Crucis. *Fidem facit ex illustrissimo domino Petro Gonzalez de Mendosa olim archiepiscopo Granatensi, qui loco superius laudato* S. Crescentii *reliquias ibidem testatur asservari et coli. Nunc Acta, prout ea accepimus, lectori exhibeo.*

ACTA

Ex tom. N. P. Gallonii apud PP. Oratores Romæ.

S. Euthymius cum uxore et filio S. Crescentio Diocletiani persecutionem vitat.

Lectio i. Temporibus Diocletiani et Maximiani Romanorum principum orta est non parva persecutio Christianorum, quia, quocumque modo Christicolæ inveniebantur, acrioribus suppliciis submittebantur, et multi latitabant, qui occulte erant Christiani propter supra nominatorum principum metum, et a certamine cessabant ; inter quos erat vir nomine Eutimius Romanus *a*, qui cum sua uxore *b* et filio Crescentio ab Epigmenio *c* presbytero occulte baptizatus est, qui cum audisset et vidisset, quod multi Christiani trucidarentur, fugam iniit, relictis omnibus, quæ habuit, cum sola uxore et filio unico nomine Crescentio Perusiam *d* civitatem occulte ingressus est.

D

a b c d

Mortuum patrem S. Crescentius sepelit, eumque Christianum fuisse prædicat,

2 Lect. ii At ubi per aliquod tempus moratus est, non palam se dicebat Christianum, sed Christum quotidie veraciter colebat. Admonens assidue sine cessatione filium suum Christianissimam regulam servare, et omnia simulacra Deo inimica despicere, et verum Dominum Jesum Christum confiteri. Quomodo esset natus de Virgine et passus et crucifixus et die tertia surrexit, sicut mos est Christianis ad credendum *e*, undecimo ætatis Filii sui anno. Eutimius pater beati Crescentii confessione beatissima migravit ad Christum, cujus accipiens Filius suus sanctissimum corpus ejus inter sacra martyrum condidit, palam omnibus nuntians patrem suum esse verissimum Christianum. Quarto Kalendas Septembris, ut annuntiat sacra pag. ejus confessionem, in Domino migravit a seculo.

e

quare a proconsule cum matre captus virgis cæditur,

3 Lect. iii. Audiens Turpius proconsul civitatis Perusinæ de Christianissimo viro, qui Romæ latuit, et in sua civitate Christum coluit, iratus est valde et ait : Si audierint sacri principes nostri hominem nostræ civitatis Christum colentem, et non eum ad magnas angustias deductum contra suæ fidelitatis potentiam *f* nos esse damnandos judiciali sententia judicabunt. Qui præcepit matrem cum Filio ante se deduci. At, ubi deducti sunt, dicit eis Turpius : Vere et tu et Filius tuus, et maritus tuus, qui obiit; Christiani fuistis, et nostram civitatem condemnastis ? Cui inquit vidua : Vere vir meus et ego cum Filio meo sub Epigmenio presbytero accepimus baptismum. Cui Turpius : Nonne dicitis gloriosum Deum Apollinem ? Cui beatus Crescentius dixit : Non, sed dico, quia ipse est dæmon. Hinc iratus proconsul jussit ambos virgis cædi ; cui et dixit, Deum noli blasphemare ; et jussit eos separatim in carcerem recludi usque mane.

f

Romam mittitur.

4 Lect. iv. Mane autem facto, dixit Turpius ad senatores suos : Melius est enim ut insanum illum Puerum transmittamus Romam, ut ibi trucidetur, quam nos in illum nostram exerceamus voluntatem, quia advena remansit nobis. Romæ fuit, Romam revertatur, et secundum principis jussum puniatur. Cui dixerunt : Bene locutus es ; fac ne in te principes irascantur. Crepusculo igitur orientis diei jussit ligari innocentem Crescentium in collo et ad urbem dirigi, cum summa quoque diligentia custodiri, dicens : Diligenter perpendite , ne per magicas artes fugam ineat.

E

Proconsulis ad Diocletianum et Maximianum litteræ.

5 Lect. v. Scripsit itaque legationem in papiro dirigens Romam, cujus testis talis est : Sacratissimis atque invictissimis principibus seculorum, Diocletiano et Maximiano. Turpius per omnia, si quid audet dicere vestræ clementiæ vester fidelis proconsul, sicuti emptitium servum me rimari dignemini. De nephas, Puer, quem vobis per nostros affero, contra sacra deorum contaminatus est, edocens Christum, quem vestra sacra

A cra sedes condemnat; ideoque ad vos illum transmitto, ut aut vestræ voluntati placet majestatis, valeat principatus vester in eo. Cum iret beatus Crescentius per viam urbis Romæ, prædicabat, et annuntiabat militibus suisque carnificibus, quomodo Jesus Christus natus et passus, et crucifixus et quomodo surrexit, et ascendit, et quomodo venturus erit in die novissimo judicare et reddere bonis bona et impiis pœnam.

In ingressu civitatis Romanæ cæcum illuminat,

6 Lect. vi. Ut autem venit ad pontem Milvius *g* visa Roma, ait: O Roma, quæ similis tui civitas, si tu Jesum confiteris, et duos desuper te ejiceres diacones, qui te sugunt et suis te faciunt malis periclitari, ut demergaris in profundum! Tu, quæ es pulchrior cunctis. Cui milites dixerunt: Qui sunt illi diacones, qui Romam subvertunt? Crescentius respondit: Diocletianus et Maximianus, qui filii sunt inferni. Audivit eum mulier, quæ sedebat prope viam, quæ habebat cæcos oculos, ait ad eum: Puer, est ille Deus verus, quem tu dicis Christum? Cui beatus Crescentius ait; Ipse est. Cui mulier: Poterit mihi præstare lumen, quod non habeo? Ad hæc beatus Puer: Si placet, potest. Cui mulier: Ego te per illum oro: et adoravit in terra; et B surgens ab oratione Puer beatus ait: Quid tibi est mulier? Illa ait; Gratia Christi sana sum, et lumen video; et Puer sanctus in terra prostratus ait: Gratias ago tibi Salvator mundi.

Coram Diocletiano sistitur et condemnatur.

7 Lect. vii. Territi ergo milites citius eum extra portam, quæ nuncupatur Salaria, deduxerunt, et adducunt eum ad tribunal Salustii ante Diocletianum, et attulerunt legationem Turpii. Ut autem legit. En Puer est, de quo legitur in papiro, responderunt milites. Ipse dicit Diocletianus: Vis adorare nostros deos, et dejicere Christum tuum? Tunc beatus Crescentius cum magna constantia dixit: Nec credo, nec adoro alium nisi Christum, quem pater meus docuit me. Iratus Diocletianus ait: Ejicite eum extra portam Salariam, et accipiat capitalem sententiam, ut omnes infantes Romani ludant de isto.

Capite plectitur et sepelitur.

8 Lect. viii. Et factum est, cum venisset ad locum certaminis Athleta Dei, arripuit psalmi versiculum, ubi dicit: In capite libri scriptum est de me; et cum hoc dixisset, milites truncaverunt cervicem in via extra portam Salariam. Nocte autem facta, venit occulte fæmina illa, cui Deus per eum lumen reddidit, et tulit de via cadavera sancta *h* sepelivitque in ea crypta, in C qua multi Sancti condebantur. Ubi multis diebus fulgent ejus beneficia ad laudem Jesu Christi.

Corpus Senas transfertur, ubi miraculis claret.

9 Lect. ix. Martyrizatus est autem puer beatus Crescentius decimo octavo Kalendas Octobris, regnante Domino nostro Jesu Christo. Post vero multis temporibus transactis, venit Carolus primus *i* sub tempore Stephani Pontificis, cui retulerunt ista et multa alia. Audivit quoque episcopus Senensis Antifredus nomine. Petiit ergo corpus sanctissimi Crescentii martyris per charitatem Stephani Papæ. In Senam *k* civitatem attulit, quarto Idus Octobris, atque cum magno honore condidit, ubi fulgent ejus mirabilia usque in præsentem diem, Jesu Christo Domino nostro regnante, cujus est honor et gloria per infinita seculorum secula. A. N. P. Gallonii.

ANNOTATA.

a *De eo actum est in Opere nostro ad* 29 *Augusti.*

b *De illa egimus in Comm. prævio, qui consuli potest.*

c *Vide, quæ de S. Epigmenio dicta sunt* 24 *Martii.*

d *Antiquissimi nominis civitas est, unaque ex duodecim Etruriæ principibus, quam hoc tempore in Umbriam plerique rejiciunt, tamquam ejusdem provinciæ caput.*

e *Lege:* Sicut mos est Christianis filios suos a teneris instruere, ut credant.

f *Intellige:* contra leges et edicta sua.

g *Extra Romam, non procul tamen ab ea dissitus, celeberrimus est victoria, quam Constantinus magnus de Maxentio retulit, qui ibidem aquis Tiberinis suffocatus est.* E

h *Ex his verbis conjici posset, si Acta tanti valerent,* S. Crescentium *aliquos passionis suæ socios habuisse, atque hinc forte Baronius in annotationibus ad* 14 *Septembris dicit:* De (Crescentii *pueri)* martyrio, aliorumque sociorum Acta manuscripta legi, quæ ab ecclesia Perusina accepimus.

i *Dixi in Comm. prævio num.* 4 *ex Ughello translationem hanc factam fuisse anno* 1058 *ab Antifredo* 38 *Senensium episcopo, qui S. Crescentii corpus a Stephano IX dono acceperat. At Nicolaus Coletus in Editione secunda Ughelli Antifredum hunc post Ambrosium Senensium episcoporum Catalogo inserit, prædictamque ecclesiam rexisse autumat anno* 880. *Opinionis hujus rationem offert, quod hic mentio fiat Caroli I, quem alium a Carolo Crasso esse non posse existimat, qui anno* 886 *a Stephano V Pontifice Romam evocatus fuit. Sed, prælerquam quod Carolus Crassus non fuerit hujus nominis primus, hæc S. Crescentii Acta tantam fidem non merentur, ut ex iis certo colligi possit, quo tempore prædicta translatio contigerit. Hæc lectorem monendum censui, ne in comm. prævio certum translationis hujus tempus a nobis determinatum fuisse arbitretur.* F

k *Vetustissima et nobilissima Etruriæ civitas est Deiparæque cultu celebris.*

AUCTORE J. P.

DE SANCTO MATERNO EPISCOPO

COLONIÆ AGRIPPINÆ

COMMENTARIUS

§ I. Gravis controversia de tempore missionis S. Materni in Germaniam et Gallias, cujus examini nonnulla præmittuntur.

Seculo IV Occasione Sancti exponitur controversia

Celebris est, fuitque a multis seculis per Germaniam, Gallias ac Belgium nostrum S. Materni *memoria, atque eam præ ceteris peculiari veneratione, uti fusius infra exponam, recolunt tres præclarissimæ diœceses, Trevirensis, Coloniensis ac Leodiensis; utpote quarum prior ipsum cum SS. Euchario et Valerio apostolum suum agnoscit, et tertium post illos* B *antistitem : posteriores vero duæ fidei Christianæ primordia ac sedis episcopalis fundamenta ei accepta referunt. At celebrius multo per memoratas regiones nomen ipsius reddidit dudum inchoata et agitata vehementer inter eruditos quæstio, de origine plurimarum in hisce partibus, et eas inter jam dictarum ecclesiarum; aliis eam ad primum Christi seculum referentibus, aliis ad tertium.*

de origine plurimarum ecclesiarum.

2 *Eam materiam pertractaturus Jacobus Longuevallius Societatis Jesu sacerdos in Dissertatione præliminari ad Historiam ecclesiæ Gallicanæ, universim proloquitur in hunc pene modum Gallice :* Quæstio agitatur, an Christiana religio fundata fuerit in Galliis per Apostolorum discipulos ab ipso æræ Christianæ primo seculo, an vero ejusdem fundatæ epocha differenda sit ad medium usque seculum tertium. Utraque opinio auctoritate non caret, et propugnatores habet veneratione dignos. Horum pars una asserendo antiquitatem Gallicanæ ecclesiæ, suum esse duxit dimicare fortiter pro patriæ suæ gloria, pars altera istam antiquitatem negando, decertaturam se putavit duntaxat pro defensione veritatis; nec immerito credidit, tam illustri C ecclesiæ haudquaquam opus esse fictis nobilitatis titulis. At vero contentionis fervor, qui in hujusmodi disputationes se fere insinuat, sententiæ utriusque patronos compulit ad extrema æqualiter reprehendenda : illi quippe eo devenerunt, ut propugnarint populares ingenti numero traditiones et instrumenta maxime improbata; hi vero, ut non semper acquieverint testimoniis fide dignissimis. *Ita ille.*

Rationes, ob quas missio quorumdam Sanctorum

3 *Idem auctor inter utrumque extremum mediam viam eligens in ipsa Dissertatione sua rem ita expedit, ut neque nimium credulitati tribuisse videri debeat, neque nimium severitati : asserit primum, fidem Christianam in Galliis fundatam per Apostolorum discipulos primo æræ Christianæ seculo, sed mox fatetur, eamdem fidem exiguos admodum primo et secundo seculo ibidem progressus fecisse : et, recitatis pro utriusque asserti probatione exemplis ac testimoniis, concludit demum, valde incerta esse, quæ narrantur seorsum de fundatis primo seculo Galliarum ecclesiis. Hanc autem conclusionem firmat rationibus generalibus, deductis primum ex eo, quod, si vera sint quæcumque circumferuntur de ecclesiarum in Galliis primo seculo fundatoribus, quorum catalogum proponit bene longum, consequens sit, ut tum temporis nusquam terrarum adeo floruerit quam in Galliis Christiana religio ; secundo, quod Acta pleraque aliaque instrumenta, quibus nituntur traditiones istæ, conscripta fuerint post nonum duntaxat seculum, sintque fabulis conspersa aut* E *supposititia : tertio, quod catalogi episcoporum in plerisque ecclesiis a se enumeratis tales sint, ut nequeant statui initia episcopatuum ante medium circiter seculum tertium, nisi admittantur in omnibus pene ecclesiis eadem tempestate vacationes maxime diuturnæ.* Raræ sunt, *inquit*, ecclesiæ præter Trevirensem, Coloniensem ac Metensem, in quibus sufficienti numero reperiantur episcopi ad continuandam successionem ab Apostolorum temporibus. Sed neque illarum (*Trevirensis etc*). aliarumque ecclesiarum episcoporum catalogi omni auctoritate præditi sunt necessarii, ut securos nos reddant.

figitur seculo III, aut applicari possint

4 *Sat recta hæc rerum dispositio est, et ut aptissima ad conciliandos veterum scriptorum textus, in speciem sibi invicem contrarios, subinde a majoribus nostris usurpata, ut videri potest tom.* V *Junii ad diem* 30 *in Animadversionibus Papebrochii ad Dissertationem Joannis Cordesii, et illi oppositam super hac materia Epistolam Petri a Marca ibidem excusas. Apta sane est, sed tunc potissimum, cum vel in genere inquiritur in prædicati apud Gallos Evangelii epocham, vel in primordia alicujus seorsum ecclesiæ, cui ad evertendam traditionem generales istæ rationes facile* F *applicentur ; prout applicavit laudatus Longuevallius Lemovicensi ecclesiæ, quam primo seculo a S. Martiale fundatam nonnulli contendebant. Imo prout applicarunt ex nostris, Henschenius tom.* III *Aprilis ad diem* 30 *S. Eutropio Santonensi ; Sollerius tom.* II *Augusti ad diem* 5 *S. Memmio Catalaunensi ; Stiltingus tom.* I *Septembris ad diem* 1 *SS. Sixto Remensi et Sinicio Suessionensi ; Limpenus eodem tomo ad diem* 3 *S. Mansueto Tullensi episcopis, quos omnes a primo seculo ad tertium vel quartum revocandos monuerunt ; idemque statuendum de aliis passim primis horum partium episcopis, insinuat loco non uno Sollerius in Observationibus ad Martyrologium Usuardi.*

S. Materno aiunt multi, negant alii. Momenta utriusque partis

5 *Verum, cum juxta Longuevallii dispositionem saltem ab aliquibus primo seculo jacta sint in Galliis fidei Christianæ fundamenta, redit quæstio, an illos inter agnoscendi sint SS. Eucharius, Valerius et* Maternus; *an contra his, sicut mox enumeratis aliisque, ita applicari queant memoratæ*

A *ratæ rationes, ut similiter differenda sit eorum missio ad tertium usque seculum. Posse applicari asserunt non pauci recentiores; negant alii; prioribus annumerandus ipse Longuevallius. Is quidem, postquam absolute SS. Crescentis et Trophimi per Apostolos in Gallias missionem sustinuisset, et contra S. Martialis et unius ulteriusve antistitum rejecisset ad seculum tertium (rectene utrobique nec ne, non examino) de aliis quibusdam subtimide loquitur, ac demum ita concludit universim :* Supervacaneum sit ac tetricum discurrere in singulos episcopos alios, qui primo seculo traduntur ecclesias fundasse in Galliis. Plurimorum Vitæ non nisi incertitudinem et contradictiones pariunt, quas coarguere, caro constat semper*:* veremur quippe, ne lædamus genii tenerioris homines, quorum major est in Sanctos amor quam intelligentia. *Ita ille in Dissertatione Gallice conscripta. Nihilominus tom.* I *Historiæ pag.* 85 *satis aperte se significat adversari traditioni de missis per S. Petrum in Gallias SS. Euchario, Valerio et* Materno. *Unde simul colligas, haud magno in pretio apud ipsum fuisse catalogos episcoporum, laudatos supra sub finem num.* 3.

B 6 *Dionysius Sammarthanus tom.* III *Galliæ Christianæ novissime editæ Leodiensium episcoporum seriem exorsus a* S. Materno, *præcipua, quæ pro ejusdem primo seculo missione, et contra hanc utrimque adducta sunt argumenta proposuit, protestatus interim, id a se factum non esse, ut ulli sententiæ præjudicium afferret; sed ut lectores difficultates edoceret. Lubens equidem lectores nostros remisissem ad laudati auctoris lucubrationem, evasurus eo pacto laboriosam certe discussionem et odiosam fortasse iis, qui Sancti nostri primo seculo apostolatum usque adeo certum esse volunt, ut de eo vel dubitare nefas esse significent. At vero cum idem auctor controversiæ hujus puncta non nisi nude et breviter perstrinxerit, cumque præterea post Operis ipsius editionem in lucem prodierint a partium patronis dissertationes novæ, non absre fore credidi, si eorumdem rationes et momenta paulo fusius expenderem. Accedit, quod ad idipsum me utcumque impulerint decessores nostri, dum aliquoties in Opere indicarunt fore, ut ad hunc diem* gravissima illa quæstio *discuteretur.*

obiter relata, hic fusius discutienda :

7 *Hanc autem mihi modum proposui : primo, ne æquo longius excurram, abstinebo, quantum materia permiserit, a generali controversia de initiis illatæ in Gallias religionis Christianæ, ac Patrum veterumque scriptorum testimonia adhibebo dumtaxat, in quantum præcise apta videbuntur ad eruenda primordia ecclesiarum Trevirensis, Agrippinensis et Tungrensis seu Leodiensis. Secundo, ut confusionem evitem, præmittam argumenta eorum, qui pro primo seculo decertant et hos primæ sententiæ patronos appellabo : dein subjungam, quæ opponuntur a parte adversa seu secundæ sententiæ patronis. Tertio, ne ipsemet partium studio præventus fuisse merito dicar, dabo operam, ut nihil prætermittam, nihil negligam, quod alterutri opinioni patrocinari creditur; imo, quamvis singulorum litigantium ordinem servare nequeam, cum neque ipsi eumdem servarint omnes, argumenta tamen, ubi fieri poterit, ita proponam, ut ipsi potius loqui videantur quam ego, non dissimulaturus interim, si quid minus apposite prolatum ab ipsis, aut minus recte probatum putem : nulla tamen alterutrius sententiæ momenta aut monumenta improbabo, non additis rationibus, aut assignatis locis in Opere nostro, quibus improbata fuerint, ne in me cadat dictum, quod historicus nostri temporis ardens traditionis, juxta ipsum antiquissimæ, propugnator in adversarios contorquet his verbis :* Mirum prorsus videri debet, reperiri hodiedum scriptorum turbam, qui absque dubio, quia invicem describunt, fundationem religionis Christianæ in Galliis rejiciunt ad tertium seculum et fabulis annumerant veras S. Petri aut ejus discipulorum missiones.

modus in ea disquisitione servandus :

C

8 *Quarto denique, singulis rite perpensis, indicabo, quenam ex sententiis præplaceat, et juxta eam reliqua* S. Materni *gesta conabor disponere. Longum sit enumerare utrinsque opinionis patronos omnes : verumtamen majoris lectorum commodi gratia, dabo præcipuos, per decursum hinc inde nominandos. Primam tenent Browerus in Annalibus, Bucherius in Belgio Romano, Gelenius in Opere de magnitudine Coloniæ Agrippinæ, Fisenus in Historia Leodiensi, Laguillius in Historia Alsatiæ, Bertholetus in Historia Luxemburgensi et alii, quibus adde, licet in multis dissentiat, eximium Hartzheim doctorem Coloniensem in erudita lucubratione, quam Ms. habeo, directa ad illustrissimum ab Hontheim statim laudandum. Alteri sententiæ adhærent Launoyus in Dissertatione de loco Sulpitii Severi, Tillemontius in Monumentis Historiæ Ecclesiasticæ, Calmetus in Historia Lotharingiæ, Sollerius noster in Observationibus ad Usuardum, aliique plures cum illustrissimo Joanne ab Hontheim, Eminentissimi electoris archiepiscopi Trevirensis consiliario intimo et suffraganeo, cujus viri, patria Trevirensis, docta dissertatione, præfixa Historiæ diplomaticæ Trevirensi, impressæ anno* 1750, *plurimum usus sum in hac disquisitione.* E

præcipuorum litigantium notitia.

§ II. Argumenta pro seculo primo deducta ex congrua verisimilitudine ac Patrum generalibus assertionibus; atque ad illa responsiones.

P*rimæ sententiæ assertores disputationem passim aperiunt per generalia pro antiquitate ecclesiarum Galliæ Germaniæque argumenta, atque inde et suam antiquitatem concludunt. Verisimile non esse, aiunt, quod Apostoli, quorum sonus in omnem terram exiit, qui pervaserunt ad Scythas, Æthiopes, Indos aliorumque barbarorum fines ultimos, neglexerint Gallos aliarumve regionum incolas, Italiæ tam vicinos, et ad quos ipsa locorum opportunitas ducebat atque invitabat. Id neque credi posse permissum fuisse a divina providentia, quæ Evangelium per orbem universum dilatari voluit, neque factum a S. Petro apostolo, cui Occidentis cura peculiariter incumbebat. Hujusce ratiocinii veritatem stabiliunt positivis testimoniis veterum scriptorum et Patrum, Justini potissimum, Tertulliani et Irenæi episcopi Lugdunensis, quorum prior, passus martyrium circa annum* 166 *vel* 167, *scribit, jam tum suo tempore Christi cultum penetrasse ad omne genus mortalium, quocumque nomine appellarentur ; alter, qui seculo tertio inchoato floruit, diserte affirmat, suo ævo in Christum credidisse Galliarum diversas nationes ; tertius sub ejusdem*

Rationes a providentia divina et Patrum

F

AUCTORE J. P.

ejusdem seculi exordium martyrii palmam consecutus, ita fatur: Etsi in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una et eadem est : et neque hæ, quæ in Germaniis fundatæ sunt, ecclesiæ aliter credunt, aut aliter tradunt; neque hæ, quæ in Iberis, neque hæ, quæ in Celtis, neque hæ, quæ in Oriente, neque hæ, quæ in Ægypto, neque hæ, quæ in Lybia, neque hæ, quæ in medio mundi sunt constitutæ.

præsertim Justini Tertulliani

10 *Præter tres istos Patres citant alios auctores antiquos, quibus ideo memorandis supersedeo, quia, si res istis confici nequeat, parum ab his ad stabiliendum ecclesiarum Trevirensis, Coloniensis ac Leodiensis antiquitatem adjumenti allatum iri existimo. Itaque cum constet per testes illos tres omni exceptione majores, Christi cultum seculo secundo penetrasse* ad omne genus mortalium; *in ipsum credidisse,* Galliarum diversas nationes, *fundatas fuisse* in Germaniis *ecclesias, excludi non posse aiunt Treviros, pro quibus stant antiquissima traditio, Annales patrii, scriptores multi et catalogus episcoporum, de quibus singulis infra redibit sermo. Juvat iis addere eximii Hartzheimii in Ms. Dissertatione sua ad textum S. Irenæi observationem his verbis conceptam:*

B Affirmat (*Irenæus*) ecclesias, non unam, sed permultas; non in prima dumtaxat vel secunda Germania, sed in GERMANIIS. Dum Germanias plurium numero nominat, utramque cis-Rhenanam primam seu superiorem et secundam inferioremve necessario intelligit, Romano hujus seculi more, quo nullum in Germania trans-Rhenana seu barbarica legimus antistitem, nullam ecclesiam.

et Irenæi generalibus assertionibus, desumptæ

11 *Post hæc interjicit nonnulla, quibus monet, vocem* Germanias *eodem modo intellectam fuisse a Bucherio lib.* XVII *cap.* XIV *Belgii Romani, ubi disserit de epistola Leonis PP. I* ad universos Germaniarum atque Galliarum episcopos, *et sic progreditur:* Non ait *(Irenæus)* natas hodie aut nudius tertius, sed fundatas exstare ecclesias. In iis jam doceri (*ait*) prædicari, et tradi idem Symbolum Apostolorum, quod in Oriente puer Irenæus audierat. Hæc, qui secundo seculo veluti aperta et nulli inficianda scribit contra hæreticos de ecclesiis jam in Germaniis fundatis, is minimum exeunte primo aut nascente secundo ecclesias eas natas in Germaniis dicit. Habemus ergo nos Agrippinenses, Germaniæ secundæ incolæ, religionis Christianæ primo æræ Christia-

C næ seculo exeunte apud nos prædicatæ et susceptæ, dein ecclesiarum fundatarum auctorem supparem eumque gravissimum scriptorem, doctorem Ecclesiæ, ex ecclesiarum in Germaniis jam fundatarum fide Catholicitatem Ecclesiæ Christi contra heri natos, et in orbis terræ angulo quopiam circumscriptos hæreticos argumentantem et demonstrantem; demum duobus seculis Sulpicio Severo et Gregorio Turonensi majorem. Certo ergo errant, qui non nisi medio seculo tertio Germaniis aut Galliis Christi fidem prædicatam aut susceptam scripsere. *Hactenus laudatus auctor, cui aliisque, quid ab adversa parte respondeatur, priusquam ulterius procedamus, audiendum.*

per allata aliunde veterum scriptorum

12 *Itaque secundæ opinionis assertores plerique non refragantur rationibus adversariorum generalibus, quas Patrum textibus præmisimus, et quamvis humanæ sapientiæ viribus assequi nequeamus, cur permiserit providentia divina, ut ad alias gentes citius perlata fuerit Christiana religio, serius (uti ipsimet credunt adversarii de Germanis*

D *quibusdam) ad alias, facile concedunt, eam ab Ecclesiæ primordiis perlatam fuisse ad Gallos; at eo modo perlatam fuisse volunt, quo traditur in Epistola sub annum* 570 *per septem Galliæ episcopos ad Radegundem conscripta et relata a Gregorio Turonensi lib.* IX *Hist. Franc. cap.* XXXIX *his verbis :* Itaque cum in ipso Catholicæ religionis exortu cœpissent Gallicanis in finibus venerandæ fidei primordia respirare, et adhuc ad paucorum notitiam tunc ineffabilia pervenissent Trinitatis Dominicæ sacramenta, ne quid minus hic adquireret, quam in orbis circulo prædicantibus Apostolis obtineret, B. Martinum peregrina de stirpe ad inluminationem patriæ dignatus est dirigere *(Deus)* misericordia consulente.

13 *Patres objectos aliosque varii vario modo exponunt; mitto eos, qui per* Galliarum diversas nationes *non minus intelligi velint diversos Galliæ Cisalpinæ incolas, quam Transalpinæ. Etenim S. Irenæus certo de Transalpinis locutus est. Quopropter alios audiamus. Papebrochius tom.* V *Junii pag.* 546 : Irenæus, *inquit,* atque Tertullianus dici poterunt nihil aliud velle, quam ubique gentium ab illis enumeratarum, jacta aliqua Evangelii semina, quæ tunc, cum ipsi scribebant, adhuc erant in herba, inter persecutiones utcumque geminantia. *Illustrissimus ab Hontheim in Dissertatione pag.* 10, *recitatis pro opinione sua laudatæ meæ epistolæ, ac Sulpitii Severi, Gregoriique Turonensis testimoniis, pergit in hunc modum:* His non repugnant nonnullæ conciliorum, Pontificiarumque epistolarum, Eusebii, Tertulliani, quin et Irenæi generales assertiones de verbi divini præconibus a beato Petro et aliis Christi discipulis in Gallias vicinasque regiones missis, aut, si mavis, paucis etiam ecclesiis primo, vel saltem secundo seculo in iisdem fundatis; iis siquidem (quatenus de Gallia loquuntur) cum Sulpitio, epistola septem episcoporum Galliæ, Turonensi, aliisque collatis, numquam conficietur, tam uberes jam secundo, minus primo seculo, in ea Evangelicæ prædicationis fructus pullulasse, ut plurimi in ea tum episcopatus fuerint.

et aliorum rationes

E

14 *Porro Sulpitius Severus, quo plurimum hic nituntur secundæ sententiæ patroni ita habet lib.* II *sacræ Historiæ:* Sub Aurelio Antonini filio persecutio quinta agitata, ac tum primum infra Gallias martyria visa, serius trans Alpes Dei religione suscepta. *Sulpitio jungunt auctorem Vitæ S. Saturnini apud Ruinartium in Actis Martyrum sinceris et selectis; qui scribit sequentia:* Postquam sensim et gradatim in omnem terram Evangeliorum sonus exivit, parique progressu *(Busquetus Historiarum Gallicanæ ecclesiæ lib.* I lentoque progressu *juxta fidem manuscriptorum legendum contendit: sed parum interest, utro modo legatur, cum eadem maneat significatio, ut liquet ex contextu)* in regionibus nostris apostolorum prædicatio coruscavit, cum raræ in aliquibus civitatibus ecclesiæ paucorum Christianorum devotione consurgerent, sed nihilominus crebra miserabili errore gentilium nidoribus fœtidis in omnibus locis templa fumarent; ante annos 50, sicut Actis publicis, id est, Decio et Grato consulibus *(sub annum Christi* 250) sicut fideli recordatione retinetur; primum et summum Christi Tolosa civitas sanctum Saturninum habere cœperat sacerdotem. *Auctor iste, si recte notatus sit is character* 1, *scripsisse debuit, sicuti alias monuimus, circa annum Christi* 300. *At certe antiquum esse, constat*

ac testimonia

F

A *stat ex Gregorio Turonensi, utpote qui lib.* I *Historiæ cap.* XXVIII *ex eo descripsit postrema ejusdem verba:* Decio et Grato consulibus *etc.*

sic exponuntur,

15 *Verum quid ad argumentum eximii Hurtzhemii? Reponit illustrissimus ab Hontheim,* Germaniarum *generale nomen non pertinere tantum ab binas illas cis-Rhenanas provincias, sed universim loca, quæ incolebantur a Germanis. diversis nationibus in plures civitates segregatis, quæ tamen omnes institutis ac moribus ut plurimum iisdem utebantur, dicta fuisse* Germanias, *ut diserte docet Hertius in Notitia vet. German. part.* I, *cap.* I, § 5, *et innumeris probatur exemplis apud Tacitum, cujus aliquot loca recenset: prababile autem non videri, S. Irenæum loco objecto in enumeratione diversorum populorum initium duxisse a Germanis cis-Rhenanis, inde saltum fecisse ad Hispaniam, et hinc ad aliam Galliæ partem, quam scilicet Celtæ incolebant, redire voluisse: pronum itaque esse, ut statuatur, sancto Irenæo sermonem fuisse de iis Germanorum nationibus, quæ Daciam Sarmatiamque respiciunt, quasque signatius demonstravit Tertullianus libro contra Judæos scribens,* in Christum jam credere Hispaniarum terminos omnes, Galliarum diver- B sas nationes; et Britannorum inaccessa Romanis loca Christo jam subdita, Sarmatarum item Dacorum et Germanorum. *Id enim de Tertulliano sibi persuasum esse ait illustrissimus, ex studiose facta trium illarum nationum, Sarmatarum, Dacorum et Germanorum conjunctione, quarum situm, allatis topographorum variorum testimoniis, conterminum fuisse comprobat. Imo Christi religionem in Orientali illa Germaniæ ora, Sarmatis ac Dacis contermina et a Tertulliano denotata, secundo seculo fundatam fuisse, probari affirmat aliunde etiam et concludentibus argumentis; ac demum remittit lectorem ad Hansizium Germaniæ sacræ tom.* I, *cap.* I, *et* II, *eumdem Tertulliani locum declarantem et illis partibus applicantem.*

ut ex illis pro missione Sancti primo seculo

16 *Utri rectius Patrum istorum mentem assecuti fuerint, pluribus non disquiro. Hoc tamen mihi satis certum est, quod etiam ab antiquis Colonia Agrippina adnumerata fuerit Galliarum ecclesiis. S. Athanasius eam, in epistola ad agentes vitam solitariam,* superioris Galliæ metropolim *nuncupat. Optatus Milevitanus, Constantinus Magnus et S. Augustinus, ubi scribunt de* Materno, *seculo* IV *Coloniensium episcopo, ubique Gallum episcopum appellant, nullibi Germanum.* C *Verba dabimus* § 9. *Verum sepositis etiam istis, dum attentius rem considero, parum, aut nihil ad propositum nostrum pertinet, seu allegati Patres Germanos cis-Rhenanos respexerint, seu Germanos Orientales istos Dacis Sarmatisque confines: imo vix operæ pretium judicassem illorum assertiones, nedum interpretationes hoc loco exhibuisse, nisi perspicerem, collocari in iis vim majorem a primæ opinionis propugnatoribus. Demus ergo tantisper, S. Justinum, dum scripsit sub medium seculi secundi, penetrasse Christi cultum* ad omne genus mortalium, *notuisse exclusos Germanos cis-Rhenanos, Trevirenses et his vicinos, quantumvis ad illius asserti veritatem sufficere possit, si aliquam Germaniarum et Galliarum provinciam penetrarit memoratus cultus. Demus et Tertulliano et Irenæo de iisdem sermonem fuisse; inde conficietur. Christicolas in partibus illis exstitisse, dum Patres isti scriberent: quid tum?*

nihil determinate statui possit.

17 *At, inquis, diserte dicit Irenæus* in Germaniis fuisse tum fundatas ecclesias. *Dicit: demus ergo similiter in uno alterove loco inferioris et superioris Germaniæ sub finem seculi secundi collectionem Christianorum stabilitam fuisse: nondum sequitur primo, quod magno numero Christianorum constiterit ista collectio; nam ante adventum S. Saturnini Tolosanæ raræ in civitatibus ecclesiæ* paucorum Christianorum devotione *consurgebant, uti habet biographus laudatus num.* 14. *Secundo non sequitur. iis ecclesiis tum proprios præfuisse episcopos. Multo minus denique sequitur. Coloniensi præfuisse sub initium seculi secundi* S. Maternum, *et Trevirensi haud diu post medium primi S. Eucharium. Nam ne Lugdunenses quidem, quos certo comprehendit S. Irenæus, dum apud Celtas Galliæ populos ecclesias fundatas scribit, episcopum agnoscunt ante S. Pothinum, Irenæi decessorem et anno circiter* 177 *martyrem, quantumvis Italiæ tanto viciniores sint, quam Trevirenses et Colonienses. Proinde generalia ista Patrum asserta. quantumcumque in favorem opinionis primæ interpretata, non apparent mihi sufficientia ad statuendam Sanctorum nostrorum primo seculo missionem, nisi rationes et documenta particularia Trevirensis, Coloniensis atque Leodiensis ecclesiarum solidiora reperiantur, quam aliarum, quarum primos episcopos serius collocarunt eruditi propter Sulpitii* E *Severi. Gregorii Turonensis, Actorum S. Saturnini et Epistolæ septem episcoporum ad Radegundem auctoritates, quibuscum assertiones Patrum conciliari facile posse, licet multarum ecclesiarum primi episcopi ad tertium usque seculum differantur, quis neget?*

§ III. Argumenta quæsita a traditione, juxta primæ opinionis patronos antiquissima, et nixa Actis SS. Eucharii, Valerii et Materni ac Gestis seu Historia Trevirorum; in horum ætatem inquiritur, et nec seculo IX anteriora reperiuntur, nec apta ad confirmandam traditionem.

F

Traditio objicitur multis monumentis firmata et præsertim Gestis Trevirensium

Plerique opinionis primæ patroni, quod solemne est passim omnibus antiquitatem ecclesiarum suarum in dubium vocatam vindicare enitentibus, ad traditionem appellant plurimque seculorum possessionem.* Treviri Eucharium, Valerium et Maternum a Petro missos omni tempore gloriati sunt, *inquit Bucherius in Belgio Romano lib.* VI, *cap.* III, *num.* 10. Vetus et constans traditio (*verba sunt Laguillii lib.* IV *Historiæ Alsatiæ ex Gallicis Latina*) cum monumentis plenam, ut videtur, fidem merentibus conjuncta docet, SS. Eucharium, Valerium et Maternum a S. Petro legatos fuisse in Alsatiam et adjacentes provincias. *Verum cum innumeris exemplis constet, traditiones in simili materia, post aliquot seculorum possessionem, ad lydium veræ critices lapidem admotas, continuo concidisse, utpote nulla idoneorum testium continuatione nullisque indubiis aut satis vetustis monumentis suffultas, consignatasque dumtaxat litteris per scriptores a rerum*

AUCTORE J. P.

rerum gestarum temporibus remotissimos, ac tum primum a levi populo, aliisve antiquitatis suæ plus æquo amantibus avide adoptatas, viri eruditione spectabiles, occurrente non una ambigendi ratione de particularis hujus traditionis soliditate, fas sibi esse existimarunt fundamenta ejus penitius introspicere; indagare, unde probetur, omni tempore *de ea missione gloriatos fuisse cum ceteris Treviros; et cujusmodi naturæ sint tantopere æstimata monumenta examinare; quod et nos cum ipsis hic prosequemur, sumpto exordio ab Historia Trevirorum et Actis Sanctorum, de quibus agimus.*

per varios editis, et Actis SS. Eucharii, Valerii et Materni, quæ antiqua putavit Bollandus,

19 *Historiam Trevirorum typis promulgarunt Acherius tom.* XII, *pag.* 196 *Spicilegii primæ editionis, secundæ autem tom.* II, *pag.* 208 *ex Ms. codice abbatiæ S. Cornelii Compendiensis; Leibnitius inter Accessiones historicas ex tribus Mss., quæ nominat in præfatione; et Calmetus ad calcem tom.* I *Historiæ Lotharingicæ. Acta vero trium Sanctorum, quæ ab eodem seu iisdem, ut mox apparebit, conflata sunt auctoribus, a quibus ipsamet Historia, inseruit Bollandus tom.* II *Januarii ad diem* 29, *quo recurrit festiva memoria S. Valerii, ubi de auctore ita censuit:* Res gestas

B

Eucharii, Valerii, Materni scripsit Goldcherus Treviris in cœnobio S. Matthiæ monachus;... qua ætate vixerit non reperimus; antiquissimum esse ex eo patet, quod Herigerus abbas Lobiensis, qui anno 990 Fulcuino successit, 31 Octobris anno 1007 obiit, multa hinc fere ad verbum describat in Gestis episcoporum Tungrensium, ubi de Euchario, Valerio atque Materno agit per 16 capita.

multo antiquiora Bertholetus et Laguillius.

20 *Hanc Bollandi conjecturam amplectitur Bertholetus part.* II *Dissertationis pag.* 305, *tomo* I, *eamque amplius extendens putat Goldscherum (qui primus, ut ait, Actorum auctor non est, cum sub initium profiteatur, se ea, quæ de gestis sanctorum Patrum Trevericæ urbis refert, agnovisse* certissima Majorum relatione*) dedisse illa juxta fidem scriptorum, qui fortasse pluribus seculis eum antecesserant. Tum recitatis ex ejusdem biographi epilogo hisce verbis:* Hæc de gestis sanctorum Patrum, post excidium Trevericæ urbis relictos cineres, diligentius perscrutantes sparsim in chartulis scripta invenimus, *quærit tandem, an solidius probari possit auctoritas ac proinde meritum dictæ lucubrationis. Laguillius loco superius citato ulterius procedit, atque ex*

C

iisdem epilogi verbis ita fere arguit: Gesta Sanctorum a Goldschero narrata sunt ex Mss., excidio Trevirensi surreptis; sed quartum et postremum excidium, teste Browero, contigit anno 451; igitur huic illa anteriora sunt: *quæ ratiocinatio, si modo justa foret, non parum firmaret traditionem: quandoquidem in laudatis Actis, sicut et in Historia, expresse dicantur missi fuisse a Petro Eucharius, Valerius ac* Maternus.

Ea auctores non habuerunt

21 *Longe abest, ut tantam hisce Actis vetustatem concedant adversarii: ætatem Goldscheri monachi, Bollando non compertam, ipsi eruunt ex Joanne Trithemio tom.* I *Chronici Hirsaugiensis ita scribente ad annum* 1012 *pag.* 154: Anno prænotato, quinta die mensis Decembris, moritur Theodorus monachus et scholasticus monasterii S. Matthiæ apostoli extra muros Trevirorum: *et paulo inferius:* Post quem Goldscherus ejusdem cœnobii monachus scholæ præfectus est.... qui scripsit inter cetera ingenii sui Opuscula de laudibus sancti Eucharii primi Trevirorum episcopi, discipuli sancti Petri apostoli librum I. De laudibus sancti Valerii secundi episcopi lib. I. De laudibus sancti Materni Trevirorum tertii episcopi lib. I.... Ad Historiam Trevirorum gesta sui temporis addidit. *Unde colligimus, Goldscherum floruisse duntaxat seculo* XI, *nec primum fuisse Trevirorum historiographum; quod postremum, ut manifestius appareat, juvat ex eodem Trithemio, qui in præfatione enumerans auctores, a se consultos, nominat Theodoricum et Goldscherum monachos S. Matthiæ* in Gestis Trevirorum, *exhibere scriptores de rebus Trevirensibus eo ordine, quo Goldscherum præcesserunt.*

D

seculo IX *anteriores;*

22 *In primis ad annum* 1012, *loco mox citato, dicitur Theodorus Goldscheri decessor scripsisse* in Gesta Trevirorum additiones usque ad sua tempora. *Ad annum* 980, *pag.* 122, *Remigius abbas Mediolacensis legitur composuisse* Cantum de sanctis Euchario, Valerio et Materno, primis Trevirorum episcopis dulci et regulari modulatione. *Ad annum* 955, *pag.* 98 *traditur, Adelbertum, monasterii S. Matthiæ Trevirensis scholasticum,* ad Gesta Trevirorum *addidisse* sui acta temporis. *Ad annum* 909, *pag.* 56, *notatur obitus Eberhardi monachi et scholastici in eodem monasterio,* qui inter cetera ingenii sui monimenta complura ad Historiam Trevirorum addidit; Vitam quoque sanctorum Eucharii, Valerii et Materni primorum Trevirensium pontificum, tam metro quam prosa elegantiori stylo conscripsit.

E

Ad annum denique 885, *pag.* 37, *refertur item obitus Florberti monachi S. Matthiæ, qui* de Trevirorum excidio, quod Nortmanni nuper patriæ Mosellanæ intulerant, elegiaco versu libros quinque *conscripsit. His antiquiores rerum Trevirensium, ad materiam nostram spectantium, compilatores, aut trium primorum antistitum biographos, nusquam assignatos reperio.*

quorum primus verisimiliter fuit Eberhardus monachus S. Matthiæ.

23 *Ex adductis autem Trithemii verbis observo sequentia: primo, quod et ante me observavit illustrissimus Honthemius, Vitam SS. Eucharii, Valerii et* Materni, *editam a Bollando, adscribendam potius esse Eberhardo monacho quam Goldschero; quia nimirum dictæ Vitæ melius quadrant ea, quæ de Eberhardo tradit Trithemius, quæque supra retulimus ex Vitæ epilogo. Neque aliter censuisset procul dubio ipse Bollandus, si aditus ipsi patuisset ad Chronicum Hirsaugiense,* opus magnum, *ut loquitur Trithemius in præfatione ad Chronicum Spanheimense,* et in duobus voluminibus partitum*; quippe quod anno proxime elapsi*

F

seculi nonagesimo primum publicæ luci datum est, et ex quo uno tum Eberhardi aliorumque notitiam, tum horum et Goldscheri ætatem certius haurire poterat. Goldscherum quidem noverat ex Trithemii Catalogo virorum illustrium Germaniæ; sed nulla temporis nota designatum, eumque solum SS. Eucharii, Valerii et Materni *encomiasten; ut mirum non sit, quod ei Vitam attribuerit, et, si respexerit ad excidium Trevirense, vetustiorem crediderit quam reipsa esset, atque Herigero anteriorem. Substituatur itaque Goldschero Eberhardus, et quæ de Herigero, seculi* X *senescentis historico arbitratus est Bollandus, valde congrua videbuntur rationi ac tempori. Nolim tamen spondere, Vitam a Bollando datam ita esse Eberhardo propriam, ut purus sit hujus fœtus, neque ab altero interpolatus, sed isto potissimum observari, quod assentiri nequeam Casimiro Oudino tom.* II *Commentarii de scriptoribus col.* 1136 *existimanti, Goldscherum sua accepisse ex Herigero, quo erat junior. Neque enim mihi verisimile apparet, recursurum*

A *cursurum fuisse Goldscherum ad illius Historiam, quando in proprio monasterii sui litterario penu possidebat Eberhardi et aliorum Lucubrationes de rebus Trevirensibus et gestis primorum antistitum, ad quas verisimilius recurrendum fuerat Harigero, aut, si lubet, Notkero episcopo Leodiensi, cui æque atque illi Gesta pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium attribuuntur. Porro, an Goldscheri Opus in tres libros divisum alicubi existat hodie, incompertum nobis est.*

Unde plurimum eorum auctoritati decedit.

24 *Secundo observo ex assignata, juxta Hirsaugiensis Chronici fidem, Eberhardi et aliorum epocha, multum deperire prætensæ vetustati memoratæ Vitæ, et tanto in pretio habitæ a Bertholeto et Laguillio, cujus simul ratiocinatio, relata num. 20, vim omnem amittit; quandoquidem non obscure pateat, mentionem fieri in epilogo de Trevirensi excidio, quod contigit non quinto seculo, sed nono. Audi de hoc excidio Reginonem, Prumiensis abbatiæ in Trevirensi diœcesi monachum, ac testem synchronum:* Normanni... Treverorum nobilissimam civitatem Galliarum Nonis Aprilis (*anni* 882) die sacratissimæ cœnæ Domini occupant, in qua usque ad sanctum diem Paschæ, fessa ab itinere corpora recreantes, omne tento-B rium urbis circumquaque usque ad solum demoliti sunt: deinde civitatem flammis exurentes, Mediomatrico dirigunt aciem. *De reliquis civitatibus ista præmiserat:* Eodem anno (881) duo reges Nortmannorum Godefridus et Sigefridus... primo quidem impetu finitima loca depopulantes, Leodium civitatem, Trajectum castrum, Tungrensem urbem incendio cremant. Secunda incursione Ribuariorum finibus effusi, cædibus, rapinis ac incendiis omnia devastant, Coloniam Agrippinam, Bunnam civitates cum adjacentibus castellis, scilicet Tulpiacum, Vilipiacum et Nuis igne comburunt.

Præterea auctores paucissimis,

25 *Tertio observo, Vitam toties memoratam, Gestaque seu Historiam Trevirorum, cum probari nequeant antiquiora esse seculo nono aut decimo, debilissima esse instrumenta ad firmandam traditionem veterem, adstruendamque missionem a S. Petro factam seculo primo. Adde, quod tam exigua eorumdem auctoribus post excidium relicta sint adjumenta, ut nisi aliunde, quod minime insinuant, suppeditata ipsis fuerint, haud temere suspicari queas, integram pene Sanctorum Historiam profluxisse ex conjecturis, piis cogitationibus, vulgaribus traditionibus. Quam exigua fuerint* C *dicta adjumenta, eruimus non modo ex Vitæ epilogo, et exposita devastationis atrocitate; verum etiam ex biographis aliorum Sanctorum Trevirensium, quorum verba exhibeo. Tom. III Martii pag. 622 auctor Vitæ S. Felicis anonymus ita conqueritur:* In hujus autem ter felicis Sancti mentione, sicut in omnium fere Trevirensium Sanctorum recordatione, repetitam sæpius hujus urbis vastationem cogimur plorare, per quam constat, ingentia sanctorum Patrum nostrorum Vitæ volumina ita penitus esse consumpta, quod (nisi ex paucissimis, ut ita dixerim, tanti pelagi guttis, in vetustissimis aliorum locorum schedulis, vel etiam in plumbeis, ac marmoreis tabulis, terræ penitus infossis, aliquatenus reformata fuissent) organa nostra, velut super flumina Babylonis nostræ suspensa, jam dudum in horum laude Sanctorum conticuissent.

ut ostenditur, instructi fuerunt

26 *Tom. III Maii, pag. 52, Stephanus abbas S. Jacobi Leodiensis in Vita S. Modoaldi Trevirorum episcopi, conscripta seculo* XII, *defectum monumentorum incusans, quod minus accurate scribere concessum esset, ita pergit:* Fertur enim barbarorum gens tunc per omnes Galliarum fines furoris sui fræna laxasse, divina et humana pari abolitione contemptui habuisse, urbes ditissimas subvertisse, sanctuaria Dei profanasse, præclaros hominum labores exinanisse, monumenta Sanctorum, titulos ac nomina antiquorum heroum omnino delevisse: nulla vestigia virtutum, nulla victoriæ, nulla laudis aut probitatis avorum nostrorum nobis reliquisse, omnia gladio et incendio exterminasse. Verum supra omnes urbes, tanto subjacentes excidio, facta quasi vidua domina gentium, cum Threnis Hieremiæ lamentanda erat illa metropolis gloriosa Treviris,... tantoque in ea miserabilius plangenda erant antiquarum virtutum monimenta, quanto damnosius multorum profectibus sunt ablata. Ubi cum antiquorum Fastos exemplariorum absumeret ignis, et ob hoc omnis veterum genealogiarum series abolita fuisset, contigit etiam, omnem B. Modoaldi (*defuncti circa annum* 640) retro actam parentelam usque adeo posterorum subtrahi memoriæ, ut etc. *His affinia habet de Normannorum in Trevirensem et circumjectas civitates rabie Sigehardus San-Maximinianensis seculo* X *monachus in Historia miraculorum S. Maximi Trevirensis apud nos tom.* VII *Maii pag.* 32. E

AUCTORE J. P.

instrumentis ad ea concinnanda.

27 *Sed quid alio confugimus? Ipsemet Historiæ seu Gestorum Trevirensium scriptor, Eberhardum intellige, vel Theodaricum, vel quemlibet alium, clarissime innuit, se non modo scripsisse post excidium Normannicum, verum et paucissimis instructum fuisse documentis. Narrata enim morte SS. Eucharii, Valerii et* Materni *mox subjungit:* Deinde Auspicius quidam regimen tenuit; dein insignes per legitimas successiones sanctitate et gratia pollentes exstiterunt Felix et *ceteri, quos enumerat viginti, quosque omnes episcopos et martyres sepultos credi asserit in ecclesia S. Eucharii. Tum in rem nostram ita prosequitur:* Quorum autem imperatorum vel consulum singuli claruerint temporibus, quosque vita eorum habuerit exitus, quotque singuli annis administraverint officium pontificatus, seu quantum quisque ampliaverit ecclesiæ suæ reditus, quia totius Galliæ ab Hunnis et Nortmannis facta abolevit eversio, nec a nobis lectorum cujusque requirat exactio; cum et antea diris 10 persecutionibus, sub quibus vixere, eorum memoriam fama scriptorum studio minus potuerit divulgando perpetuare. F

et fabulis conspersa sunt multis.

28 *Atque ista paulo fusius in gratiam eorum, qui Vitam primorum præsulum et Trevirensem Historiam tanti faciunt, iis etiam locis, quibus narrantur primi et secundi seculi gesta; haud curantes, plurima hæc inter occurrere fabulam spirantia et illorum secularum hominibus ac moribus neutiquam consona: prout patebit inferius, ubi præcipuas Vitæ partes discutiam. Accipe interim quorumdam eruditorum, quos citat Hontheimius, super illis judicia: Jacobus Sirmondus tom.* IV *Operum pag.* 501 *in epistola ad Alexandrum Wilthemium,* In Gestis, *inquit, pontificum* Trevirorum, fabulosa permulta. *Acherius eorumdem editor tom.* II *Spicilegii pag.* 208: Hujus historiæ in iis quidem initiis futilitatem nemo est, qui non intelligat. *In priore editione monuerat, initia mendis futilibus et fabulis respersa esse. Martenius tom.* IV *col.* 143 *et* 144 *Amplissimæ collectionis editurus Gesta Trevirensium archiepiscoporum monet se prætermittere* gesta primorum archiepiscoporum, quæ in editione *Acheriana*

AUCTORE J. P.

Acheriana et Leibnitiana, aut fabulosa, aut valde incerta, aut brevius quidem perstricta sunt, *orditurque ab anno* 880. *His alios non addo, quia vel inter secundæ opinionis assertores recensiti sunt, vel eorum verba recurrent inferius.*

ut fidem facere nequeant.

29 *Dicta hactenus sufficiunt, ut percipiat lector, tales lucubrationes infirmiora esse fundamenta, quam ut iis traditio rei, tot seculis ab ejusdem scriptoribus remotæ, stabiliatur. in quod hic unice inquirimus. At, inquis, horum Lucubrationum auctoribus adjumento saltem fuere veteriores chartulæ excidio superstites*, et certissima majorum relatio, *ad quas provocant; et proinde, quantumvis iis collectis immiscuerint illi adjuncta fabulosa, nihil impedit, quominus substantia missionis a S. Petro retineatur, et admittatur ut vera. Equidem, licet res minus utrimque disputata esset, reponerem primo, non constare mihi de sufficienti chartularum istarum antiquitate, et auctoritate eorum, quos appellant, Majorum. Secundo neque constare, an in chartulis istis, vel Majorum relatione testimonium fuerit de missione a S. Petro; nam cum allati biographi et Historici merito suspecti sint in aliis, absque injuria etiam super hoc puncto requiri possunt testimonia magis indubitata. Malo tamen adhibere verba illustrissimi ab Hontheim, quibus ad idem argumentum in Dissertatione sua* § 3 *ita respondet:* Non repugno, si per substantiam traditionis intelligatur verbum Dei, per SS. Eucharium, Valerium et Maternum primum nobis et vicinis nostris prædicatum fuisse. Renuo autem, si circumstantia temporis hujus prædicationis, si qualitas discipulorum D. Petri, ad hujus Historiæ seu traditionis substantiam referri velint. *Reliquum est igitur, ut indagemus, an exstent alibi antiqua et certiora hujus missionis indicia; nam si reipsa contigerit, vix credibile est, id ignoratum fuisse apud alios, aut a scriptoribus seculo nono anterioribus ad posterorum notitiam non fuisse transmissum.*

§ IV. Examinantur argumenta desumpta a testimoniis scriptorum aliorum et Martyrologiis antiquis.

Harigeri et aliorum recentiorum auctoritas

Præter allegata Gesta Trevirensium, et Vitam primorum antistitum, in aciem producitur a primæ opinionis assertoribus longum agmen auctorum, missionem a divo Petro adstruentium. Horum antesignanus est Harigerus Lobiensis abbas cum Anselmo Leodiensi canonico et Ægidio Aureæ vallis monacho in Gestis Pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium, quem subsequuntur Marianus Scotus, Otto Frisingensis, Albertus abbas Stadensis, Albericus Trium fontium monachus, singuli in suis Chronicis, et plures numero alii vel recentiores vel saltem non vetustiores, per decursum a nobis subinde nominandi. Neque tamen hi morari nos debent hoc loco; quandoquidem omnes seculo nono, multi decimo, plures undecimo juniores sint, atque adeo eorum auctoritas id evincere unum nata sit, traditionis famam, quam usque nunc ex nullo octo primorum seculorum probato auctore accepimus, celebrem fuisse iis temporibus, quibus viverent, et paulatim magno incremento invaluisse. Ne tamen omnibus prorsus neglectis supersedeatur, unum alterumve e præcipuis seligimus, paucis examinandos.

non admittitur.

31 *Ad Harigerum quod spectat, verisimilius, uti num.* 23 *insinuavi, cum de primis episcopis scriberet, usus est Gestis Trevirensibus post Normannicum excidium concinnatis, quod et de Mariano Scoto suspicatur illustrissimus ab Hontheim, atque collatis textibus nonnullis, eadem verborum phrasi conceptis, ostendit* § 4 *Dissertationis suæ. Præterea quantumcumque Harigeri et Ægidii Aureæ-vallis fidem extollat cum aliis Bertholetus, inficiari tamen non audet, hunc plus æquo credulum fuisse. illum miraculis apocryphis ornasse Historiam:* Quid refert, *inquit Gallice*, narrari ab ipso identidem miracula apocrypha? Adjuncta fabulosa, veritati missionis admixta, ipsam missionem non destruunt. *Sed ad simile argumentum responsum est præcedente* §. *Plus negotii facessere hic posset primo intuitu Marianus Scotus, non quidem propter ætatem suam; sed propter ejus, quem citat Methodium. Enimvero in Chronico suo, lib.* II *post narratam sub Nerone Sancti nostri cum Sociis a S. Petro missionem, addit expresse:* Huc usque Methodius episcopus. *Ejusdem quoque se verbis usum fuisse significat, ubi temporibus Vespasiani mortuum Eucharium memorat, et Adriani* Maternum.

Sicut nec Methodii, a Mariano Scoto citati, qui perperam a quibusdam

32 *Si modo quæras, quis sit iste Methodius, quo ævo scripserit, quam sedem occuparit; respondet Browerus, qui tamen ejus auctoritati defert plurimum, auctorem esse* temporis necdum explorati. *Confidentius bini Browero recentiores, quorum alter Methodium Mariani vixisse supponit seculo* IV, *alter non modo idem asserit, sed præterea ad hujusmodi quæstionem, in hunc fere modum pronuntiat:* Respondebitur, eum a Mariano Scoto, qui floruit anno 1058, fieri plurimum, citarique ad annos Neronis 14, Vespasiani 1, et Domitiani 3: eum in Mss. S. Maximini martyrem appellari et episcopum Patarensem etc. *Sane si verba a Mariano producta liquido probari possent esse Methodii Patarensis episcopi, cessaret apud me controversia, ac, seposito omni scrupulo, traditionem amplecterer, saltem quoad substantiam. Sed tanta ætas Mariani Methodio jam dudum merito denegata est ab aliis, et nuper a nobis tom.* IV *Augusti pag.* 38, *ubi ad allatum in hac ipsa materia ejusdem Methodii testimonium, responsum est, illius testimonium non sufficere, fallique eos, qui scriptorem hunc cum Methodio Patarensi confundunt; cum hic circa annum* 300 *martyrium consummarit, ille apud Marianum nonnulla referat, quæ dudum post dictum annum contigerunt, uti productis exemplis ibidem ostenditur.*

Patarensis episcopus creditus, non videtur seculo X antiquior.

33 *Plura addit Honthemius mox laudatus, cujus hæc verba transfero:* Non fuisse celebrem illum episcopum Patarensem, circa annum 300 martyrio coronatum, nec etiam quemcumque alium ex antiquis scriptoribus, inde dignoscitur, quod in Chronico Mariani pag. 410 col. 1 ad annum 408 referat mortem S. Augustini; quæ quinto sæculo evenit; quod citet Historiam tripartitam, quam Epiphanius scholasticus sub finem sæculi VI ad requisitionem Cassiodori compilavit; quod denique temporum intervalla ab Incarnatione Christi metiatur, qui mos computandi octavo demum seculo usu receptus est. Sed ne ante finem quidem sæculi X eum scripsisse, manifestum facit versus ille, quem pag. 375 col. 1 pangit in laudem S. Celsi, a nobis jam supra relatus his verbis: « Nomine et meritis « Celsus,

A « Celsus, animo sublimis, sed et genere clarus, « non segnis patriæ semper ubique vigens.» Qui totidem litteris desumptus est ex lapide sepulchrali hujus Sancti, circa annum 979 demum detecto, cujus inventionis Historiam, una cum hoc sepulchrali titulo a Bollando ad diem 23 Februarii editam, scripsit Theodoricus monachus S. Matthiæ, Gestorum Trevirensium aut compilator aut augmentator. *Hactenus illustrissimus, qui deinde concludit, suspicari se, Methodium istum* personatum esse scriptorem ad origines Trevirensis ecclesiæ (cujus præcipuam notitiam affectat) secundum sistema monachorum S. Matthiæ auctoritate sua firmandas theatro datum. *Quidquid de re sit, talis non est Methodius iste, qui mihi traditionem persuadeat.*

Inter Martyrologia perperam objiciunt nonnulli

34 *Hinc confugiunt primæ sententiæ patroni ad Martyrologia; cumulum ingentem adducit auctor anonymus epistolæ Gallico idiomate concinnatæ et datæ ad amicum anno* 1743 *ita inquiens :* Novisti, domine, quod juxta traditionem ecclesia nostra (*Trevirensis*) fundata fuerit per sanctos Eucharium, Valerium et Maternum, proximos discipulos (*disciples immédiats*) Principis Apostolorum. Ita nobis persuadent Martyrologia B S. Hieronymi, Rabani, Usuardi, Bedæ, Adonis, Notkeri et Romanum. *Bertholetus, qui epistolam istam tom.* VI *Operis sui inseruit ejusque auctorem canonicum Trevirensem nuncupavit, ejusdem pene sententiæ est : tom.* I *pag.* 76 *in Observationibus in hunc modum scribit :* Ado, Beda, Usuardus in suis Martyrologiis et Petrus Cluniacensis meminerunt SS. Eucharii, Valerii, et Materni, ut fundatorum ecclesiarum Trevirensis, Coloniensis et Tungrensis temporibus Apostolorum. *Ibidem pag.* 114 : Omnia Martyrologia IX et X seculi, Wandelberti, Rabani, Adonis, Usuardi et Notkeri, meminerunt SS. Eucharii et Valerii, æque ac Romanum Martyrologium, eosque appellant S. Petri discipulos. *Iterum pag.* 306 *recitatis ex Vita Sanctorum verbis, quibus a S. Petro in Gallias missi dicuntur, mox subdit* : Eamdem rem confirmant scriptores plurimi : quales sunt Marianus Scotus, Albertus abbas Stadensis etc. Qualia sunt Martyrologia S. Hieronymi, Radani, Usuardi, Adonis, Bedæ, Notkeri et Romanum, ubi verbis expressis dictum est : « Treviris depositio beati Valerii episcopi « discipuli sancti Petri. »

Hieronymiana,

35 *Istæ assertiones, quæ, si satis constaret de præcipuis earum partibus, magnum sane pondus* C *adderent veteri traditioni, eo mihi mirabiliores visæ sunt, quo firmius credideram, nihil quidquam ex Hieronymianis, Rabani, et aliquot aliis adductis Martyrologiis hauriri posse pro discipulatu aut missione Sanctorum nostrorum a S. Petro; maxime quia a nullis, quod sciam, præterquam ab hisce duobus primæ opinionis assertoribus, ea in subsidium vocata sunt. Quapropter operæ pretium ducebam de novo perlustrare singula. Adivi itaque Florentinium, Acherium, Mortenium et nostrum Sollerium, qui vetustissima et notæ melioris S. Hieronymo adscripta apographa, cum aliis collata, publicæ utilitati prodiderunt; ut tamen diligenter ea perscrutatus sum, nusquam occurrit mihi vel nomen Eucharii Trevirensis vel* Materni, *nedum eorum a Sancto Petro missio.*

et mili responso

36 *Valerium inveni, sed iis terminis constrictum, ut reor, annuntiationes magis traditioni obesse quam prodesse; eæ apud laudatos editores pro varietate codicum variæ leguntur, suntque sequentes :* Treviris Valerii episcopi ; Treviris depositio Valerii episcopii ; Treviris depositio beati, *vel*, beatissimi Valerii episcopi ; Treviris depositio B. Valerii episcopi et confessoris. *Quis inde conficiat, Valerium fuisse S. Petri discipulum eo sensu, quo prætendunt illi, vel vixisse seculo primo? Quod autem rear, magis obesse traditioni quam prodesse recitatas annuntationes, suasit observatio Sollerii in notitia Martyrologiorum versatissimi; quia videlicet nullibi additur signum distinctivum* De antiquis, *quo apposito in Hieronymianis primi duorum primorum Ecclesiæ seculorum episcopi passim gaudent, et quod in hoc ipso laterculo S. Hippolito tribuitur, in vetustiori Hieronymiano apud Florentinium; in vetutissimo apud Acherium et in eo, quod Reginæ Sueciæ appellamus apud nos tom.* VI *Junii, ubique ad diem 30 Januarii. Redeo ad eos, qui ad ista Martyrologia appellarunt, et dico me non percipere, quo ex fonte ista hauserint : duo sunt, quæ suspicari fas est ; primum, quod auctores isti perlegentes Bollandi Commentarium de S. Valerio, non modo existimarint, omne id, quod in Fastis ibidem enumeratis dicitur de solo Valerio, etiam inveniri de Euchario et* Materno *in omnibus, sed et insuper crediderint, legi in* E *Hieronymo et Rabani Martyrologiis, quod in aliis de discipulatu S. Petri adstruitur. At profecto hallucinati sunt ; id minime elicitur ex Bollandi textu, quem quantum huc spectat, subjungo integrum :* Valerii nomen plerisque etiam vetustissimis inscriptum est Martyrologiis. Ms. S. Hieronymi, Rabanus, Ms. S. Maximini : « Treviris depositio S. Valerii episcopi. » Usuardus, Beda vulgatus, Ado, Notkerus, Martyrologium Roma« num variaque Mss. : « Eodem die Treviris de« positio B. Valerii episcopi, discipuli S. Petri « apostoli. » *Alterum est, quod fortasse Hieronymianum apographum habuerint, nobis incognitum; sed, uti credam, donec de contrario convincar, recentiorum additionibus auctum. Idem de Rabani et aliis nonnullis Fastis, de quibus infra, dictum esto.*

corriguntur ;

37 *Tali responso mitius a me exceptos reor traditionis defensores, quam nuperrime a neoterico Henschenium nostrum, qui in materia non multum absimili auctores multos citaverat pro sua sententia, ipsorumque textus recitaverat, in quibus reipsa habebatur, quod prætendebat, ut non potuit diffiteri idem memoratus neotericus ita inquiens :* Celebris iste hagiographus (*Henschenius in Exegesi de episcopatu Tungrensi et Trajectensi*) contendit, omnes S. Servatii successores numero F viginti vocatos fuisse episcopos Trajectenses. Citat Gregorium Turonensem, Baudemundum discipulum S. Amandi, Harigerum, Anselmum, Notgerum, Ægidium Aureæ-vallis, auctorem Chronici Magni, Godeschalcum, varia Martyrologia, demum diplomata imperatorum ac regum, qui successoribus S. Servatii, titulum dederunt TRAJECTENSIS EPISCOPI non TUNGRENSIS. *Audi nunc quam belle difficultatem perrumpat, et Henschenium explodat :* Unica observatio sufficit, ut evanescat cumulus iste citationum; quæ eruditionis ejus potius sunt incidium (*fortasse mitius expono sensum Gallicum :* une montre de son érudition, *et ostentatio dictum oportebat*) quam veritatis probatio. Nunquam negatum est, scriptores fuisse, qui illis (*episcopis*) dederint hunc titulum, difficultas *est*, an justa ratione dederint. *Quid non dicturus erat hujusmodi auctor, si id, quod asserebat Henschenius, apud plerosque vel saltem*

AUCTORE J. P.

saltem antiquiores et potiores auctores minime reperisset?

corrigendi similiter, dum Rabanum

38 *Idem, quod de Hieronymianis apographis dixi, censendum esse moneo de Rabani et aliis plerisque Martyrologiis, genuina volo, et in quantum producuntur ad probandum de* S. Materno *discipulatum S. Petri. Etenim Rabanus, qui sub medium seculi* IX *scripsit, nihil habet præter istas annuntiationes : 29 Januarii :* Treviris. B. Valerii episcopi. 14 *Septembris :* Et depositio S. Materni episcopi. 8 *Decembris :* Et depositio S. Eucharii episcopi. *Idque in singulis, quæ vidi exemplaribus : quod addo, quia Launoyus verisimiliter habuit corruptum Rabani apographum, quando in Dissertatione de loco Sulpitii Severi, edita anno* 1651, *ita scripsit cap.* XXIX *pag.* 119 : Adeo parva est apud veteres Eucharii memoria, ut eum vetus Romanum Martyrologium, Usuardus, Ado, Rabanus necdum vindicaverint. *Et pag.* 122 : De omni Materno apud Usuardum, Adonem, Rabanum, Notkerum silentium est. *Rectius de Beda judicavit idem Launoyus, dum illius Martyrologium (vulgatum scilicet sub nomine ejus tom.* III *Operum, ac dein seorsum typis Plantinianis) purum non esse dixit, et merito* B *dubitari posse, an inter exscribendum addita non fuerint, quæ leguntur de Valerio.*

et Bedam allegant, ex quorum genuinis

39 *Nam id Martyrologium absolute hodiedum Bedæ adjudicatur ab eruditis, nec jam passim sub alio nomine venit, quam Bedæ spurii et suppositilii. Ipsemet Bollandus in præfatione sua generali, præfixa tom.* I *Januarii cap.* IV, § 6 : Non potest, *inquit,* id Bedæ merito tribui, *et post allatas asserti hujus rationes, monet, citare se tamen illud* vulgatum Bedæ, *quia eo nomine tum innotuerat. Hinc intelligas, quæ mens ipsi fuerit, dum tom.* II *Januarii pag.* 117 *scripsit, quod Beda vulgatus habeat sequentia :* Eodem die Treviris depositio Valerii episcopi, discipuli S. Petri apostoli. *Adde, quod idem Bollandus, quantumvis majorem isti Martyrologio auctoritatem tribuendam censuisset, quam tribuatur hodie, de solo Valerio, quod et supra innuebam, dixerit ista legi ibidem, neutiquam de Euchario et* Materno, *qui nusquam in dicto Martyrologio dicuntur* discipuli S. Petri. *Iis ergo, qui ab auctoritate venerabilis Bedæ probatum volunt, tres Sanctos missos fuisse a S. Petro, incumbit alterum ejusdem Martyrologium assignare : sed vereor, ut id exsequantur successu prospero.*

C

Fastis nihil eruitur.

40 *Certe in eo, quod Henschenius et Papebrochius ante tom.* II *Martii ex octo antiquis Mss. ediderunt, ut genuinum Bedæ, a Flori auctariis distinctum, in eo, inquam, aut in ipsis Flori auctariis, ne nomina quidem SS. Eucharii, Valerii et* Materni *Trevirensium invenio. Exstant et apud Martenium in Collectione amplissima tom.* VI *col.* 638 *et* 650 *bina Martyrologia seu Calendaria antiqua, quorum alterum monasterii S. Maximini Trevirensis, ad omnes anni dies completum et ante annos octingentos exaratum, vocatur :* Libellus annalis Domini Bedæ presbyteri ; *sed parum esse Bedæ fœtum asserere non audet editor :* Si tamen, *inquit,* non fallit titulus, Bedæ hoc Martyrologium variis Sanctorum præsertim Trevirensium et circumvicinorum locorum accessionibus auctum esse fatendum est. *Alterum est descriptum ex Floriacensi Bedæ Operum codice, cujus character, teste eodem editore in Observatione prævia, circiter nongentos annos repræsentat, paucosque singulis mensibus Sanctos præferens, ac magnam cum Bedæ metrico affinitatem* D *habens, potiore jure huic attribuendum est. Sed qualiacumque ea demum sint, nihil juvant traditionem ; in posteriori enim, sicut nec in ipso Bedæ metrico, non reperiuntur nomina Sanctorum nostrorum : in priori vero ex leguntur commemorationes :* 4 Cal. *(Februarias)* Treviris depositio S. Valerii episcopi et confessoris. 18 Calendas Octobris... et S. Materni, *monetque editor, hoc scriptum esse* altera manu. 6 Idus *(Decembris)* Natale S. Eucharii episcopi Trevirensis. *Hinc satis liquet, nihil ex Beda præsidii posse repeti pro traditione. Consulendi nunc Ado, Notkerus, Usuardus et alii.*

§ V. Proponuntur argumenta petita ex Adone, Martyrologio Romano, et Bullis, ac diplomatis, et singulis subduntur responsa.

E

In Adonis Martyrologio S. Valerius S. Petri discipulus dicitur;

M*artyrologium suum composuit Ado anno circiter* 858, *aut forte paulo citius, uti censet cum aliis Sollerius, isque Ado primus est, qui Sanctorum discipulatui S. Petri utcumque videtur favere, quandoquidem apud eum die* 29 *Januarii leguntur ista :* Eodem die depositio B. Valerii episcopi, discipuli S. Petri apostoli. *Utcumque, inquam, videtur favere. Nam de solo Valerio hæc leguntur,* de Materno *nulla mentio per totum Martyrologium, nec ulla etiam, si recte judicarit Rosweydus, de Euchario, cujus ille annuntiationem ad diem* 8 *Decembris hisce verbis conceptam,* Ipso die Treviris depositio S. Eucharii episcopi et confessoris, *ad Appendicem relegavit, ut Adoni non propriam. Istud de* S. Materno *et verisimillime etiam de Euchario silentium, adeo mirum mihi apparuit, ut mox suspicio incideret, an non ille ipse Valerio adscriptus S. Petri discipulatus Adoni accessisset aliunde. Imo, inquis, aliunde accessisse verisimile non est ex eo, quod, si quis ex amore in Trevirensem ecclesiam Valerium ut S. Petri discipulum adjecisset Adonis Martyrologio, is profecto neque Eucharium neque* Maternum *fuisset neglecturus. Recte sane : sed contra ; si Adoni ipsi missio* F *S. Valerii a S. Petro satis perspecta fuit, quomodo latuit eum missio SS. Eucharii et* Materni *ab eodem Apostolo ; vel cur eos, certe* S. Maternum, *ita præteriit, ut ne locum quidem concesserit in Martyrologio?*

quomodo id exponant adversæ sententiæ patroni plerique;

42 *Ceterum qui sese opponunt isti discipulatui, vario modo exponunt Adonis textum de S. Valerio. Sunt, qui eam a S. Petro missionem intellectam velint sensu improprio ; non eo scilicet, ut Valerius missus fuerit ab ipso S. Petro tum superstite, sed ab aliquo ex successoribus S. Petri, seu a Sede S. Petri, quo pacto de missione S. Martialis Lemovicensium primi episcopi censuit Cordesius in Dissertatione sua, inserta a nostris tom.* V *Junii a pag.* 538 : Cum, *inquit ille num.* 18, Romana Ecclesia Petri Sedes fuerit semper appellata, illi, qui ab ea Sede legati sunt, a Petro missi fuisse dicti sunt ; licet a Petri successoribus longa post tempora venerint : quod pluribus scriptorum locis manifestum, confirmatur dignitate Bonifacii, a Gregorio II in Germaniam Evangelii gratia legati.

A legati, qui Missus S. Petri dicitur in Caroli Martelli Epistola, et cap. II. lib. V Capitularium. *Eadem pene mens fuit Castellani in Annotatis ad duos primos menses Martyrologii Romani Gallice redditi; etenim pag.* 451 *observans cum Sollerio superius laudato, quod in Hieronymianis apographis S. Valerius distinctus non sit ea formula :* De antiquis, *qui primi ac secundi seculi episcoporum character est, tandem sic pronuntiat :* Itaque dum ab Adone titulo discipuli S. Petri insignitur (*Valerius*,) eo id sensu accipiendum est, vel quod a Sede S. Petri fuerit destinatus, vel quod sequeretur aut exsequeretur ea, quæ in Epistolis S. Petri observanda proponuntur.

quomodo Honthemius, juxta cujus expositionem

43 *Illustrissimus ab Hontheim inter alias, quas ostendit vias, elevandi roboris, ex Adone ab adversariis quæsiti, assignat etiam sequentem; potuisse nimirum deceptum fuisse Adonem populari isto rumore, qui seculo* X *jam tum viguit. Attamen cum in ista hypothesi non satis percipiam, cur præteriisset Ado SS. Eucharium et* Maternum, *magis placet altera illustrissimi conjectura, hisce verbis expressa :* Forte etiam Valerii nomen, quod in S. Clementis Rom. B Epist. I ad Corinthios legitur, ei (*Adoni*) ansam præbuit, ut nostrum, ab illo utique diversum, B. Petri discipulum scriberet. *In hac hypothesi admitti potest, nihil aliunde Adoni adjectum fuisse, nihilque sensu improprio esse accipiendum. Præterea sic utcumque concipitur, quomodo nec Eucharii meminerit Ado nec* Materni. *Quippe quos in Hieronymiano Martyrologio, cujus copiam ipsum habuisse contendit Sollerius, notatos non reperit, sicut repererat Valerium. Imo cum Ado Martyrologium suum conscripserit ante annum* 860, *uti post Mabillonium, Castellanum aliosque contendit Sollerius in Præfatione ad Usuardum num.* 151, *si conjecturas conjecturis addere cuiquam lubeat, suspicari non inepte is poterit, famam de S. Valerii discipulatu S. Petri ab Adone inchoatam modo jam proposito, dimanasse ad Usuardum et Notkerum, ambos Adone, non tamen diu, recentiores, ejusque locis multis descriptores, atque hinc etiam ad monachos S. Matthiæ Trevirenses, nominatim Eberhardum, qui Vitas SS. Eucharii, Valerii et* Materni *composuit et anno* 909 *vivere desiit. Ad istum modum constituta tantisper origine famæ discipulatus S. Petri in Valerio, haud difficulter concipitur,* C *eumdem discipulatum attributum fuisse SS. Euchario et* Materno *per dictos Trevirenses monachos, utpote qui hisce eamdem prærogativam debitam existimarent, quam soli Valerio adscriptam legerunt in dictis Martyrologiis; nam, quod notandum est, neque apud Notkerum SS. Eucharii et* Materni *memoria est, neque apud Usuardum, nisi in Auctariis.*

variæ formantur conjecturæ de origine traditionis.

44 *In eadem denique hypothesi facile assequimur, cur Wandelbertus eodem seculo nono Prumiensis in Trevirensi diœcesi monachus, et Rabanus ex Fuldensi monacho episcopus Moguntinus, nec Valerium, quem ille solum memorat, nec Eucharium aut* Maternum *titulo discipuli S. Petri ornaverint; quandoquidem, uti probat Sollerius in Præfatione ad Usuardum, uterque Martyrologium suum concinnaverit ante Adonem. Et hinc ulterius observari potest, confirmari eamdem ipsam, in qua jam hæsimus, hypothesim ex tanto duorum virorum adeo vicinorum silentio, neque parum infirmari traditionis antiquitatem, nisi ei aliunde accedat robur : quod ab aliis seu editis seu Mss. Martyrologiis non videtur posse repeti, quia cum hæc jam recensitis posteriora sint, merito censentur profluxisse ex Adone, aut ejus sequacibus, quæ habent de tribus episcopis; vel, si vetustiora sint, quale est Romanum Rosweydi, de iisdem episcopis altum sileat. Ne Belinus quidem, cujus Martyrologium impressum fuit Venetiis anno* 1498 *et Parisiis* 1621 *sub hoc titulo :* Martyrologium secundum morem Romanæ curiæ, Maternum *aut Eucharium annuntiat.*

Ejusdem Honthenii responsum ad Martyrologium Romanum

45 *Si autem objicias auctoritatem Romani hodierni, cujus ad diem* 14 *ista annuntiatio est :* Treviris sancti Materni episcopi, discipuli beati Petri apostoli, qui Tungrenses, Colonienses et Trevirenses aliosque finitimos populos ad Christi fidem perduxit : *similesque fere ad dies* 29 *Januarii, et* 8 *Decembris de Valerio et Euchario; respondet illustrissimus ab Hontheim :* Quæ quantaque reverentia habenda sit Martyrologio Romano, et pientissimo juxta ac doctissimo Cardinali, cujus studio illud, quo hodie utimur, debemus, non ignoro. At ipsæ illæ, quas vir Eminentissimus antiquis Martyrologiis intulit, quasque proprio suo Martyrologio, pluries jam tum recognito, emendationes adhibere adhuc constitutum habebat, satis evincunt, Martyrolo- E giorum definitiones ipsimet irrefragabiles visas non fuisse. *Quæ et aliorum sententia est, et nominatim beatissimi Patris Benedicti* XIV, *hodie universam Christi Ecclesiam feliciter gubernantis, qui lib.* IV, *part.* II, *cap.* XVII, *num.* 9 *et* 10 *de Servorum Dei Beatificatione et Beatorum canonizatione, sic scribit :* Postremo asserimus, Apostolicam Sedem non judicare, inconcussæ esse et certissimæ veritatis, quæcumque in Martyrologium Romanum inserta sunt... Quod et optime colligitur ex mutationibus et correctionibus a sancta ipsa Sede demandatis. Enimvero, præter supra exposita, scimus Cardinalem Leandrum Colloredum multa parasse pro nova expurgatione Martyrologii Romani; at morte præreptum Opus absolvere et typis edere non potuisse. Nec vero urgent Apostolicæ Litteræ Gregorii XIII Martyrologio Romano præfixæ, in quibus dicitur, emendatum fuisse Romanum Martyrologium, idque esse legendum in choro, nec aliud ulla in re mutatum, auctum, aut mutatum esse edendum. Ex hoc etenim recte non infertur, omnes et singulos errores fuisse a Martyrologio sublatos; nec viris in ecclesiastica Historia peritis prohibitum dici potest confugere F ad sanctam Sedem, si novæ correctionis fundamenta suppetant : quod ex ipsa colligitur sanctæ Sedis disciplina, quæ etiam post Litteras Apostolicas supra memoratas Gregorii XIII novas Martyrologii correctiones demandavit et admisit.

multorum auctoritate confirmatur.

46 *Eodem capite proferuntur nonnulla magni sane momenti correctionum exempla, in quibus titulus* Sancti *quibusdam attributus, postea mutatus fuit, vel nomen ipsum ejus, qui ut Sanctus memorabatur, e Martyrologio expunctum : neque tamen vel sic auctoritatem ejus imminutam fuisse, censetur, ac proinde neque imminuendam hic, ubi non de sanctitate trium episcoporum, sed de adjunctis duntaxat temporis, quo Treviros venerunt, et personæ, a qua missi perhibentur, disceptatur, quæque plurimum pendet a fide auctorum vel monumentorum, unde in Martyrologium devenerunt; præsertim si res sint tanto temporis intervallo a nobis disjunctæ. Launoyus in Dissertatione de Loco Sulpitii Severi* § 29 Galesinius, *inquit,* primus Maternum Romano inseruit Martyrologio,

AUCTORE J. P.

tyrologio, quod recognovit (*seculo* XVI, *sedente Gregorio* XIII *PP.)* neque inseruit modo, sed eum beati Petri discipulum posuit. *Et post pauca:* In eo *(Martyrologio)* quod Patavii ante annum 1500 et Venetiis anno 1549 prodiit, nullus Maternus comparet, tantum abest, ut aliquis ibi discipulus beati Petri dicatur. *Et certe laudatus Galesinius, in notationibus, in quibus passim assignat, unde, quæ in Martyrologio habentur, petita sint, pro* S. Materno *ad nullos antiquos Fastos remittit, sed ad Tabulas tantum Trevirenses, Democharem et Eisengrenium.*

Respondetur ad Bullas et diplomata

47 *A Martyrologiis progredimur ad Bullas Pontificias, ad quas similiter appellant nonnulli opinionis primæ assertores : verumtamen cum Bullæ istæ, uti mox patebit, non superent seculum* X *et similem materiam operose pertractarint nostri ; præsertim Papebrochius in Responsionibus ad exhibitionem P. Sebastiani a S. Paulo part.* I *Art.* 2, §§. 10 *et* 14, *ubi sat clare exposuit, quid juxta theologos citra irreverentiam erga Sedem Apostolicam censeri possit de factis historicis, quæ ad rem fidei, morum et rituum non spectant, et quæ ex relatu dumtaxat alieno, et communi pro tempore opinione in similibus Bullis sine defini-* B *tione referuntur ; ne acta agam, recitabo simpliciter, quæ hic habet illustrissimus ab Hontheim, unde et Bullas ipsas noverit lector, et ejus ad illas responsum ; sic scribit :* Gravioris ponderis *(quam aliorum scriptorum seculi* X *et* XI *testimonia, de quibus egerat)* videri possent nonnullæ Romanorum Pontificum Bullæ et imperatorum diplomata seculi X et XI, quibus B. Eucharius cum Valerio et Materno a S. Petro Treviros missus, et ab his Trevirensis ecclesia plantata asseritur. Eo pertinet Bulla Joannis XIII de 22 Januarii 969 apud Browerum Annal. Trevir. tom. I pag. 472, et in Bullario magno Rom. tom. IX pag. 1 edit. Luxemb. Alia Bulla Benedicti VII de 18 Januarii 975 apud Browerum cit. tom. I pag. 476. Tertia Leonis PP. IX de 13 Aprilis 1049 apud eumdem pag. 706. Diploma Henrici IV imp. de 13 Julii 1066 in Zillesii Defensionali S. Maximini part. III pag. 43. Horum primus Joannes XIII, se hanc historiam PRIDEM AUDIENDO, IMO ET LEGENDO COMPERTAM HABUISSE asserit. Potuit nimirum illam facile legisse in scriptis Eberhardi, monachi S. Matthiæ, anno 909 defuncti *(acceptis fortasse a Theodorico archiepiscopo Trevirensi, qui tum Romam venisse* C *dicitur in Bulla)* neque enim dicit Pontifex, se eam IN ANTIQUIS SCRIPTIS legisse.

quæ pro traditione allegantur.

48 Erat ea scilicet sententia tunc in orbem satis sparsa ; at opinio, quamquam ab uno vel pluribus, imo ab omnibus per plura secula credita fuerit, novum per hoc pondus non acquirit, manetque talis, etsi in cartas principum .. relata fuerit. Firmabimus id auctoritate Sirmondi tom. IV Operum pag. 500, in alia quidem causa, Trevirica tamen, ad P. Alex. Wilthemium ita scribentis : « Quod igitur ad Dagoberti pro « S. Maximino diploma spectat, idem, opinor, « judicium esse debet, ac reliquorum omnium, « quæ a Pontificibus vel a principibus prodeunt. « Quæ singula in iis, quæ statuunt, aut quæ « concedunt, vim ac auctoritatem obtinent ; « in ceteris, quæ sibi ab aliis exposita narrant, « fidem non aliam faciunt, quam eorum fuit, « qui exposuerunt. Incerta autem et falsa plerumque suggeri, haud dubium est. » Quare et nullus eruditorum virorum hactenus existimavit, memorata Pontificum et imperatorum Di- D plomata (quamquam ea jam a centum et amplius annis in publica luce sint) ad hujus quæstionis decisionem multum conferre.

§ VI. Proferuntur ac discutiuntur Catalogi episcoporum Trevirensium, allati in subsidium traditionis disputatæ.

Catalogus episcoporum a Brovero et aliis exhibitus

Superest, *ut examinemus catalogos episcoporum, maxime Trevirensem, quo plurimum niti creditur disputata hic traditio : quod ut rite fiat, illum in quantum huc spectat, præmitto eo ordine, quo passim descriptus exhibetur ex Broweri Annalibus :*

1.	Eucharius.	14	Auctor I.
2.	Valerius.	15	Mauritius I.
3.	Maternus.	16	Fortunatus.
4.	Auspicius.	17	Cassianus.
5.	Celsus.	18	Marcus.
6.	Felix.	19	Navitus.
7.	Mansuetus.	20	Marcellus.
8.	Clemens.	21	Metropolus.
9.	Moyses.	22	Severinus.
10.	Martinus I.	23	Florentius.
11.	Anastasius.	24	Martinus II.
12.	Andreas.	25	Maximinus.
13.	Rusticus I.	26	Valentinus.

E

27. Agritius.

En tibi, inquiunt nonnulli, qui pro traditione decertant, seriem episcoporum sex supra viginti, qui Trevirensem ecclesiam gubernarunt usque ad Agritium, quem communi hodie eruditorum consensu constat gubernasse eam anno 314, *contra calculos Broweri, Agritii primordia differentis in annum* 327 : *idque profecto, addunt, plurimum conducit ad hujus ecclesiæ gloriam, quæ inter tot tantasque persecutiones, devastationes, incendia, conservavit peculiari prorsus beneficio nomina pastorum suorum ; cum aliæ pleræque Germaniæ Galliæque ecclesiarum tabulæ hiatus patiantur seculi unius passim aut alterius.*

non probatur vetustior Historia Trevirensi ;

50 *Multa hic rursus opponi possunt, opponunturque ab adversæ sententiæ patronis : ac primo quidem non usque adeo commendandus apparebit recitatus episcoporum catalogus, si primum* F *ejus fontem, aut si vis, antiquissimum, unde depromptus est, monumentum inquirentibus sistendum sit in Historia Trevirensi (et vere in ea sistendum esse contendunt ipsi, nec contrarium evincunt adversarii) quæ neque ab ætate, neque ab auctoritate multum ponderis ei afferre nata est. Idem censeri potest de Mariani Scoti Methodio, incerti temporis auctore, et, ut suspicio est, Historiæ Trevirensis descriptore. Vide supra num.* 32 *et* 33. *Illud tamen inter Mariani Methodium et nominatam Historiam discrimen est, quod ille in sua enumeratione octo posteriorum episcoporum nomina supprimat et post* Marcum *adjiciat istas particulas :* Ceterique quamplurimi ; *ac præterea Celsum vel Serenum, in Historia Trevirensi non expressum,* Auspicio *successorem assignet. Neque dicas, in hisce minime sistendum esse, sed ulterius procedendum ad* certissimam Majorum relationem *et vetustiores chartulas, excidio Normannico ereptas, de quibus supra num.* 29 : *nam, quæ*

A *quæ citato numero responsa sunt, hic similiter locum obtinent.*

multa sunt,

51 *Adhæc quid censeas de auctoribus, qui postquam fusam, sed fabulis refertam, Historiam de gestis trium primorum antistitum concinnarunt, viginti circiter successores subnectunt, martyres omnes, sepultos omnes in ecclesia S. Eucharii, quorum nec originem, nec patriam, nec gesta ulla, nec initium aut finem episcopatus, nec mortis genus, neque aliquid demum præter nomina se compertum habuisse agnoscunt? Demus ipsa verba Historiæ Trevirensis apud Calmetum et alios. Post enarratam* S. Materni *mortem capite* XXVI, *sic inchoatur cap.* XXVII : Dein Auspicius quidam ecclesiæ regimen tenuit; dein insignes per legitimas successiones sanctitate et gratia pollentes exstiterunt Felix *(et reliqui supra enumerati usque ad Agritium)* quorum octo ultimi (Navitus *seu* Avitus *etc.*) etiam Tungrensi ecclesiæ præfuisse noscuntur. Qui omnes diversis temporibus non solum in propria provincia, sed et in extimis et ultimis industrii et illustres, non solum confessione, quin et martyrio existentes regna tyrannorum vicerunt, qui videlicet episcopi omnes in ecclesia S. Eucharii sepulti esse creduntur. Quo-
B rum autem imperatorum vel consulum singuli claruerint temporibus, quosque vita eorum habuerit exitus, quotque singuli annis administraverint officium pontificatus, seu quantum quisque ampliaverit ecclesiæ suæ reditus, quia totius Galliæ ab Hunnis et Nortmannis facta abolevit eversio, nec a nobis lectorum cujusquam requirat exactio; cum et antea diris 10 persecutionibus, sub quibus vixere, eorum memoriam fama scriptorum studio minus potuerit divulgando perpetuare.

quæ eum

52 *Nonne jam nunc, quod ex post dicendis clarius patebit, suspicari fas est, nomina ista episcoporum aliunde accersita, verisimilius ex diptychis aliarum ecclesiarum, in catalogum Trevirensem translata fuisse in eum finem, ut, sublato ducentorum fere annorum hiatu, plausibilior evaderet traditio missionis a S. Petro? Quippe ad hoc minus idoneum videbatur, quod legitur eodem cap. Historiæ Trevirensis; mortuo nempe* Materno, Treviros rectæ fidei credulitatem amisisse et ad pristinum paganismi vomitum ex maxima parte rediisse : *vel quod generalius dicitur a biographo S. Agritii apud nos tom.* I *Januarii pag.* 775 *hisce verbis :* Sicut enim diligenti supputatione colle-
C gimus, ducentos et unum annos inter S. Materni ex hoc mundo gloriosum excessum et B. Agricii felicem in hanc urbem ingressum esse cognoscimus; quo temporis spatio intercurrente, cessavit hujus sedis episcopatus, paganis ipsam civitatem obtinentibus. *Hunc auctorem fuisse putat Hontheinius monachum S. Matthiæ Trevirensis Lambertum de Legia, ac floruisse medio seculo* XII. *Et profecto haud multo se antiquiorem esse abunde prodit, dum cap.* V *de re quasi dudum transacta scribens, Ottonem I memorat, et isto nomine tres exstitisse monet imperatores.*

ad firmandam traditionem

53 *Hinc sane conjicias, vel dicto seculo non adeo celebrem fuisse famam de* S. Materni *usque ad S. Agritium successoribus, quin aliquibus non innotuerit, vel si innotuerit, admissam non fuisse ab omnibus; quid, enim impulisset jam citatum biographum, ut duorum pene seculorum sedis vacationem adstrueret, si episcopos ejusdem novisset, et vere ut tales admisisset? Sed, quod mireris, ne omnibus quidem Historiæ Trevirensis continuatoribus ea episcoporum successio cognita fuit, vel saltem fide digna apparuit. Adi caput* LXVII, *ex illis unum, qui seculo eodem* XII *gesta Brunonis, ab anno* 1102 *usque ad* 1124 *Trevirorum antistitis, exaravit, sic scribentem invenies :* Ita enim S. Sylvester beato Agritio, quarto episcoporum Treberensium, quorum nomina cognita habemus, scribit etc. *Equidem cum Calmeto crederem ex tam ingenua scriptoris domestici confessione confici,* necdum eo seculo excogitata fuisse nomina viginti episcoporum, qui S. Materno dantur successores, et S. Agritio decessores; *nisi Harigerus et Marianus Scotus, ut sileam hujus Methodium, nescio quem, id prohiberent: quandoquidem Marianus seculo* XI *jam nominasset ex illis quindecim, addita hac clausula:* Ceterique quamplurimi ; *Harigerus sub exitum seculi* X *reliquos octo, qui Trevirensem simul et Tungrensem ecclesiam gubernasse crediti sunt.*

AUCTORE J. P.

minus aptum faciunt et interpolationis valde suspectum :

54 *Quapropter, nisi quis velit his etiam locis seculo* XII *aut serius interpolatos fuisse Harigerum et Marianum, in sententia rejicientium seriem istam successorum* S. Materni, *duo sunt, quæ malim dicere. Primum est, ejus inventorem fuisse monachum S. Matthiæ, verisimilius ob mox dicenda juniorem Eberhardo, qui anno* 909 *de-*
E *functus scribitur, sed vetustiorem Goldschero, qui ab anno* 1012 *usque ad* 1038 *continuandæ patriæ Historiæ curam habuit. Ita enim intelligo, quo pacto Harigerus, cujus obitus affigitur anno* 1007, *et a quo dictam Historiam visam fuisse volunt, aliquot episcopos, Trevirensi simul et Tungrensi ecclesiæ ibidem adscriptos, acceptarit ; Methodius vero Mariani suos deprompserit, atque iis præterea adjunxerit S. Celsum propter versus in sepulcrali lapide inventos anno* 979, *et ex Hontheimio recitatos a nobis num.* 33. *Alterum est, quod ipsemet fortasse Mariani Methodius conflaverit memoratam episcoporum seriem, eaque, ut percipias vere ignoratam fuisse a seculi* XII *Trevirensibus monachis, ab horum duntaxat successoribus adoptata fuerit auctaque ex Harigero; quamvis in hac hypothesi non videam, cur nomen S. Celsi omiserint; vel cur adeo incauti fuerint, ut, postquam nomina episcorum inseruissent cap.* XXVII, *non correxerint locum, quem dedimus num. præcedente ex cap.* LXVII, *illi episcoporum catalogo prorsus contrarium. Sed quocumque demum modo rem explices, sufficienter conjicimus, seculo* XII *vel non omnibus, uti mox dicebam, etiam Trevirensibus scriptoribus cognitos fuisse antistites istos* S. Materni *successores, vel ut tales*
F *non fuisse universaliter admissos.*

cum exstent exemplaria vetusta,

55 *Porro suspicionem de interpolatione catalogi Trevirensis plurimum auget testimonium Calmeti in Observatione prævia ad Historiam Trevirensem, editam ad calcem tom.* I *Historiæ Lotharingicæ, quod sic sonat :* Vidimus autographum hujus Historiæ in abbatia S. Matthiæ Trevirensi, idque contulimus cum antiquiore et contractiore Ms., quo verisimiliter usus fuit Theodoricus, quodque est quasi fundamentum et basis hujus Historiæ. Initium et Vitæ primorum episcoporum Trevirensium Eucharii, Valerii et Materni iisdem verbis leguntur in utroque Ms. sed alibi variæ sunt additiones ac correctiones, quas per decursum assignabimus. *Tum inferius in margine ad cap.* XXVII *monet, nullam fieri in antiquo Ms. Trevirensi mentionem de successione episcoporum a* S. Materno ; *sed post relatam Sancti hujus sepulturam mox transiri ad historiam martyrii militum Thebææ legionis, ac proinde desiderari integrum cap.* XXVII.

Laudatus

AUCTORE J. P.

Laudatus auctor id ipsum monuerat in Dissertatione de episcopis Trevirensibus præfixa memorato tom. I his pene verbis : Antiquum Ms. S. Matthiæ, visum a nobis in eadem abbatia, non loquitur de viginti istis et uno S. Materni successoribus episcopis.

in quibus inter S. Maternum et Agritium seculi IV episcopum

56 *Fatetur quidem Hontheimius, qui eodem hoc argumento utitur, inquisivisse se apud S. Matthiæ monachos in allegatum a Calmeto antiquius Ms., nec invenisse; putat tamen alio translatum fuisse, vel fortasse adhucdum ibidem latere*, non facile reperiendum, inter Mss. voluminum copiam, nullo ordine consistentium, *ut ipse loquitur*, nullis numeris aut titulis distinctorum, sed ne in catalogos quidem seu indices relatorum. *Deinde addit* : De *(Calmeti)* viri amplissimi et religiosissimi fide eo minus hæreo dubius, quod alius vir eximius et harum rerum prudentissimus, simile Ms. Gestorum exemplar, in quo pariter nulla episcoporum nomina inter Maternum et Agritium media sunt, alio loco a se visum, mihi retulerit. *His stantibus testimoniis, neque enim justam video rejiciendi ea rationem, consequi mihi videtur, quod observabam supra, inventorem disputatæ successionis, si mo-* B *nachus fuerit S. Matthiæ Trevirensis, juniorem fuisse Eberhardo, quo non agnoscitur scriptor antiquior Historiæ Trevirensis : quandoquidem unum saltem alterumve, cui desit hujus successionis memoria, dictæ Historiæ exemplar reperiatur vetustius eo, quod Calmetus edidit, quodque sibi probabile esse ait compositum fuisse a Theodorico, atque a Goldschero continuatum. Imo eidem semper hypothesi inhærendo, verisimile mihi fit, quod Gestorum Brunonis archiepiscopi seculo* XII *conscriptor fassus sit, cognita tantum haberi nomina SS. Eucharii, Valerii et* Materni *usque ad Agritium, quia alia non legerat in vetustiori Gestorum exemplari, et novos, si viderit tamen, a recentioribus adstructos, catalogus episcoporum negligendos putaverat, utpote nullo antiquiore et fide digno fultos testimonio.*

medius non legitur.

57 *Idem censeri potest de biographo S. Agritii laudato num. 52 ; vel non habuisse scilicet interpolatos istos catalogos (quod malim credere, qua non videtur multum laborasse, ut certa ab incertis seu vera a dubiis distingueret) vel, si habuerit, satius ipsi visum esse, admittere sedis adeo diuturnæ vacationem quam hujusmodi catalogos, postmodum fortasse ab oculatioribus repudiandos, et* C *traditioni de discipulatu S. Petri nocituros potius, quam profuturos, si videlicet vetustiores et primigenii catalogi alicubi forte latitantes detegerentur. Prout revera factum existimat illustrissimus ab Hontheim, idque gravissimum sententiæ suæ præsidium appellat. Nam § 5 Dissertationis suæ producit catalogum, erutum e bibliotheca monasterii S. Gisleni in Hannonia, una cum litteris Gallico idiomate ad se conscriptis anno 1747 per dominum Petrum Baudry monasterii Priorem, qui in iisdem testatur, catalogum istum, a se diligentissime descriptum, reperiri ad calcem Actorum SS. Eucharii, Valerii et* Materni *in codice membraneo prædictæ bibliothecæ, signato DDD. Quod autem ad ejus ætatem attinet, videri sibi ait exaratum non fuisse serius seculo* XI, *idque colligi tum ex membrana crassiore, minusque nitida ac depolita, quam fieri consueverat seculis posterioribus, tum ex characteris vetustate. Dabimus cum § sequenti.*

§ VII. Exhibetur antiquus catalogus, editis hactenus et ipsi traditioni contrarius.

Catalogus, ab Hontheimio vulgatus nuperrime.

M*emoratus catalogus, quem et Mabillonius tom. I Annalium Benedictinorum pag.* 487 *a se visum innuit, et veterem appellat, nuda episcoporum Trevirensium nomina absque ulla temporis nota exhibet, videturque sub initium illæsus, at mutilus est sub finem : causam allegat laudatus Baudry sic scribens :* Quoniam catalogus iste valde antiquus est, collocatusque in postrema codicis pagina, tempus omnia consumens, et tegumenti asperedo ita exederunt nomina quorumdam antistitum, ut plura ex toto deleta sint, alia ex media parte : de iis loquor, quæ sunt in aversa paginæ facie : *id est, tegumento codicis proxima. Haud abs re fuerit ipsum huc transferre integrum ut exstat apud Hontheimium, § 5 Dissertationis.*

E

et carens mediis inter Maternum et Agritium episcopis

59 Incipiunt per ordinem nomina Trevirorum episcoporum.

Eucharius.	Niceci...
Valerius.	Ma......
Maternus.	Gun.....
Agritius.	....
Maximinus.	Modualdus.
Paulinu.	Numerianus.
Bonosius.	Basinus.
Britto.	Liutwinus.
Felix.	Milo.
Mauricius.	Vuiomadus.
Legontius.	Rimbodus.
Severus.	Vuizo.
Quirillus.	He. ti.
Jamnecius.	.... ga. dus.
Emerus.	Bertollus.
Marus.	Ra. bodus.
Volusianus.	Rotgerus.
Miletus.	Ruotbertus.
Modestus.	Heinricus.
Maximianus.	....edericus.
Fibicius.	....er. us.
Abrunculus.	
Rusticus.	Rubert.

F

vetustate detritus quidem est in fine

60 *Ad hunc catalogum præter id, quod ad propositum nostrum hic proprie pertinet, tria advertimus. Primum est, quod hinc inde, ut sæpe obtingit in vetustis chartis, antistitum nomina alio modo quam in ceteris catalogis conscripta sint, nec ubique eodem ordine collocata : sic* Quirillus *alibi* Cyrillus *est; sic* Rusticus *postponitur alibi* Nicetio. *Secundum, quod Auctor, qui in aliis inter* Legontium *et* Severum ; Hidulfus, *qui inter* Milonem *et* Vuiomadum ; Hamelanus *seu* Hamelarius, *qui inter* Vuizonem *et* Hetti *statuuntur, et qui certo creduntur præfuisse Trevirensi ecclesiæ, hic locum non habeant, neque spatium relictum sit illis inserendis. De Hidulfo, probabilius tamen collocando inter* Numerianum *et* Basinum, *suspicatur Hontheimius id contigisse, quia abdicato episcopatu diem extremum clausit in Mediano monasterio, quoniam* frequens est, *inquit,* in veteribus episcoporum catalogis omissio illorum, qui in sua sede defuncti non sunt : *sed nec minus frequens librariorum in describendis catalogis inadvertentia. Tertium est, quod detrita et mutila,*

A *mutila, imo prorsus exesa nomina haud difficulter restitui queant et assignatum vacuum repleri ex aliis catalogis si* Rubert* *omnium postremum excipias, in quo equidem hæreo.*

* *l.* Robert

sed initio præferendus aliis;

61 *Honthemius intelligit Ludolfum, quem in aliquo Ms. Rudolfum legi, notat in margine, ab anno* 994 *usque ad* 1008 *episcopum, atque inde credit, catalogum S. Gisleni antiquiorem esse catalogo, citato a Majoribus nostris passim sub nomine Reginæ Sueciæ; quandoquidem hic desinat in Egilberto, electo duntaxat ad Trevirenses infulas anno* 1078. *Fateor, dum catalogum hunc Reginæ Sueciæ, a laudato illustrissimo propositum e codice Ms. bibliothecæ Vaticanæ tom.* III *Operis sui pag.* 962, *considero, mox video, duos successores* Henrici, *quorum nomina in S. Gisleni mutila sunt, fuisse* Theodoricum *et* Eckbertum ; *at tam exigua affinitas mihi apparet inter vocem* Ludolfus, *quæ in Reginæ Sueciæ catalogo proxime sequitur, aut, si mavis,* Rudolfus *et* Rubert*, *ut aliqualis relinquatur suspicio,* Rubert* *coaluisse ex* Egilbert, *ac mediis inter Eckbertum et Egilbertum nominibus,* Ludolfus, Meingaudus, Poppo, Eberhardus, Udo, *fortasse præter paucas litteras prorsus deletis in S. Gisleni codice;*
B *quod facilius determinari posset, si dicti codicis consulendi esset copia. De cetero lubens assentior Honthemio, magis genuinum esse catalogum bibliothecæ S. Gisleni; et probabilius reliquis omnibus antiquiorem, vel ex hoc capite, quod careat viginti et ultra successoribus* S. Materni *episcopis et martyribus.*

* *l.* Robert

quibus præterea ratio temporis

62 *Cave tamen in me retorqueas, quod mox insinuabam de inadvertentia librariorum; aliud enim est unum alterumve in longa serie prætermittere, aliud tantum numerum episcoporum unico tractu, et eorum præcise, de quibus controversia est, quosque ignorarunt domestici duo scriptores seculi* XII, *Historiæ Trevirensis continuator et biographus S. Agritii, laudati num.* 52; *verbo quos apud nullum seculo* IX *anteriorem memoratos invenias, ut Trevirenses episcopos et martyres. Interim si Mariani Methodio, credas,* omnes illustres, non solum confessione, sed etiam martyrio existentes regna etiam tyrannorum vicerunt: *quæ ipsissima verba habes similiter in Historia Trevirensi cap.* XXVII, *dicta non modo de primis quindecim, verum etiam de octo posterioribus, qui Tungrensi simul et Trevirensi ecclesiæ præfuisse asseruntur. Imo non desunt, qui tam exiguo*
C *spatio temporis quindecim primos martyrio sublatos volunt, ut Navitus, sub annum* 128 *vel* 130 *subrogatus proxime* S. Materno *Tungris, post illorum obitum Trevirensis etiam ecclesiæ susceperit curam circa annum* 180 *vel etiam citius. Quæ quam parum consonent dicto Sulpitii Severi, primum intra Gallias martyria visa fuisse sub Aurelio Antonini filio, nemo non videt. Præterea non facile mihi persuasero, usque adeo constanter sæviisse Treviris et in locis vicinis persecutiones, ut quindecim omnino episcopi sublati fuerint istic tantillo temporis spatio, et ne unus quidem Tungris. Accedit, quod intra annos Christi* 130 *et* 180 *imperium tenuerit Antoninus Pius per annos circiter viginti tres, quo tempore* pax ecclesiis fuit, *eodem Sulpitio teste lib.* II *Histor.*

ac status

63 *Revoca nunc in memoriam tempora antecedentia, et quam dispari modo cum tribus prioribus Trevirensium præsulibus, si fides eorum biographo, si Mariani Methodio, si Horigero, si Historico Trevirensi habenda sit, fuerit actum, demirare:* Anno igitur Incarnationis Dominicæ 51, *verba sunt Historici apud Calmetum,* regni autem Claudii Cæsaris 9, Episcopatus vero beati Petri apostoli in Roma anno 8, sanctus Eucharius, tertius in ordine 70 duorum discipulorum Domini, cum sociis suis Valerio et Materno, ad prædicandum Gallicis gentibus directus, demum Treberim pervenit. Cujus infidelitatis aciem devincens, veræ religionis arcem obtinuit, et ejusdem urbis pontificatum 23 annis tenuit. (Obiit autem 6 Idus Decembris ac) sepultus est in ecclesia beati Joannis Evangelistæ, quam ipse ante portam mediam construxerat, et in circuitu ejus cœmeterium benedixerat. Post cujus obitum Valerius in ministerium sacerdotale successit, illudque per 15 annos sancte vivendo, et verbum vitæ prædicando probatissime rexit. Cujus prædicationis tanta fuit instantia, ut jam tunc per Galliam et Germaniam Christiani paganos et numero superarent et religione. Obiit autem 1 Kal. Febr., sepultus est et ipse in eadem ecclesia juxta corpus S. Eucharii. Post cujus decessum beatus Maternus pontificalem suscipiens apicem, quadraginta annis talentum sibi creditum fideliter multiplicavit. Hic Tungrenses et Agrippinenses ad fidem Christi convertit, et his tribus civitatibus pontificali jure præsedit. E

AUCTORE J. P.

fidei Christianæ

64 *Noli, quæso, studiose lector, inhærere examini (cui postmodum locum dabimus) veritatis aut verisimilitudinis singulorum hic relatorum: sed, quod huc spectat, attende quam expedite, quam quiete, quam fructuose tres isti Viri sancti apud Gentiles Evangelium propagasse, ecclesias et episcopatus fundasse, ac per annos circiter* 78 *gubernasse perhibeantur. Quando autem? Perturbatissimis temporibus, in mediis tyrannorum persecutionibus, imperantibus Nerone, Domitiano, Trajano, Hadriano. Hi scilicet atrocissimi cultorum Christi insectatores, qui in omnes Romano imperio subjectas provincias dirissima in Christianos decreta direxerunt, vel ante directa observari jusserunt, et qui ubicumque possent contra detectos Christianos sævitiem suam exercuerunt; interea temporis florentissimam Trevirensem ecclesiam, (ut mittam alias per Galliam et Germaniam, in quibus Christiani numero superarent paganos) pacato oculo animoque aspexerint: cum tamen dictorum tyrannorum successores, asserente eodem historico, ita sævierint in Trevirensem ecclesiam, ut post mortem* Materni, *juxta aliquos istius historici interpretes, quindecim episcopi* F *martyrii lauream adepti sint per decursum annorum* 50, *vel saltem omnes numero prorsus viginti duo ante præsulatum S. Agritii.*

adversatur:

65 *Hæc profecto concilient ii, apud quos Methodius auctor incerti temporis, sed probabiliter seculo* X *non anterior, atque fabulis conspersa Historia Trevirensis tanti est, ut nihil auctoritatis obtineat Sulpitius Severus; nihil suspicionis de suppositione catalogi tot episcoporum et martyrum injicere nata sint, primum ea, quæ leguntur in eadem Historia de amissa post* S. Materni *obitum Treviris rectæ fidei credulitate et reditu ad paganismum; secundo, quæ biographus S. Agritii tradit de duorum seculorum vacatione sedis episcopalis; tertio, quæ seculi* XII *continuator ejusdem Historiæ profitetur de non cognitis sibi episcoporum præter Eucharii, Valerii,* Materni *usque ad Agritium nominibus; quarto denique catalogus vetustus e codice bibliothecæ S. Gisleni num.* 59 *recitatus, et exemplar antiquius sæpe dictæ Historiæ visum a Calmeto, in quibus series viginti duorum*

AUCTORE J. P.

rum aut trium episcoporum et martyrum non comparet.

sicut et silentium tot martyrum iis contentorum

66 *Velim tamen, ut illi serio edicant, quo fato accidisse putent, ut ne eorum quidem nomina videantur innotuisse seculi* x *et* xi *summis Pontificibus et imperatoribus citatis num.* 47, *qui, sicut ante nos observavit Honthemius,* dum Trevirensi ecclesiæ benefaciunt, se id meritis SS. Eucharii, Valerii, Materni, Agritii, Maximini, Paulini, Severi agere declarant, neutiquam in honorem Auspicii, Celsi *etc. Idem quæri posset de auctore gestorum, translationis et miraculorum S. Maximini seculo octavo, ut opinatus est Henschenius, exaratæ, editæque ab eo tom.* VII *Maii pag.* 21 *ex percetusto Ms. Parisiensi S. Victoris. Nam auctor ille loco duplici honorifice meminit SS. Eucharii, Valerii,* Materni *et Agritii; de Auspicio cæterisque ita silet, ut merito censeas, ipsi incognitos fuisse, quandoquidem eorum memorandum ratio esset sufficiens et locus aptissimus, ut perspiciet lector ex verbis ejusdem infra recitandis. At, quod hisce difficilius est, edicant, quo fato acciderit, ut neque in historiis aut monumentis ullis, neque in Fastis seculo* IX *anterioribus, neque in Martyrologiis classicis,* B *genuina loquor et ab additionibus recentiorum purgata, tot illustrium episcoporum et martyrum ulla exstet notitia.* Mirum plane fateor, *inquit Sollerius tom.* II *Julii pag.* 464 *agens de S. Navito,* tot sanctos Trevirenses episcopos, qui solis tribus primis seculis ad unum supra vigiti numerantur, martyrologis istis classicis, qui de aliis circumvicinis Sanctis meminerunt, negligi potuisse, si vere omnes sedem illam cum sanctitatis gloria occuparunt.

in antiquis monumentis

67 *Dicens fortasse, hujus silentii causam assignari in ipsamet Trevirensi Historia, persecutiones nimirum et urbis excidia; ac præsertim;* quia totius Galliæ ab Hunnis et Nortmannis facta abolevit eversio. *Sed unde eruerunt Historiæ Trevirensis auctor vel interpolator et Mariani Methodius ignota episcoporum Trevirensium toti antiquitati nomina, unde martyria? Juvat hic rursum proferre verba illustrissimi Honthemii:* Illud his tumultibus *(persecutionum)* effectum non est, quin aliorum verorum antistitum notitia nobis servata sit in documentis suo ævo venerabilibus et quidem totius ecclesiæ communibus. Eucharium loquitur Gregorius Turonensis; Valerium Hieronymi et alia classica Martyrologia; C Maternum Eusebius, Optatus Milevitanus, aliaque; Agritium Acta concilii Arelatensis; Maximinum Athanasius, Hieronymus et cæteri; Paulinum iidem cum Hilario; Britonium concilia Valentinum et Romanum; Felicem Sulpitius Severus etc. Et solos illos viginti duos intermedios, atque una quidem, quod notandum, serie, tacebunt omnes? quis credat, aut absque idoneis testibus persuadeat vel parum prudentibus? *Hactenus ille.*

atque in ipsismet Fastis

68 *Laudatus illustrissimus recensens deinde ex viginti duobus vel tribus disputatis episcopis novem, qui in hodierno Breviario et Officiis ecclesiæ Trevirensis occurrunt, Celsum, Fortunatum, Navitum, Auspicium, Valentinum, Martinum, Marcellum, Metropolum, Severinum, pluribus probat, eorum nomina inscripta fuisse dictæ urbis Kalendariis aliisque ecclesiasticis monumentis post seculum* XI, *nec tamen seculo* XIII *annua festivitate celebratos fuisse omnes; novem jam enumeratos intellige; quod addo, quia non percipio, cur his potius quam ceteris concessa fuerit festivitas; quandoquidem a Methodio et historico Trevirensi* D *omnes æqualiter dicantur illustres fuisse confessione et martyrio, ne quidquam ex antiquioribus scriptoribus proferatur, unde magis elicias novem nominatorum ut Trevirensium antistitum sanctitatem quam aliorum, quorum annua festivitas non recolitur. Actum est de nonnullis memoratis novem episcopis in Opere nostro, et idem passim, quod probat Honthemius, observatum. Sic ad diem 8 Julii Sollerius S. Auspicium Trevirensem, de quo agit, non modo antiquis seu classicis Fastis non consignatum esse dixit, verum nec in ipsis antiquioribus Kalendariis et Martyrologiis urbis Trevirensis et S. Maximini usquam memorari, ac primam ejus mentionem exstare in Usuardo aucto editionis Lubeco-Coloniensis anni* 1490 *his verbis:* Treviris, S. Auspicii episcopi et confessoris.

69 *Ad diem* 10 *Junii in Prætermissis, de* *Trevirensibus.* *S. Fortunato, cujus in laudato Usuardi auctario similiter ut confessoris memoria est, mentem suam satis candide aperuit Papebrochius sic scribens:* S. Fortunatus, ut episcopus Trevirensis et confessor refertur in Kalendario et Lectionario illius ecclesiæ anni 1645 et jubetur III lectio de communi recitari, ritu Officii simplicis. Acceptus est E ille ex Chronico Trevirensi, sub initium valde fabuloso, ubi post Mauritium nominatur Fortunatus, et uterque censetur sedisse circa annos 240 et 250, quando de iis agit Browerus. Nobis utriusque dubia existentia est, et diem sumptum putamus a die, quo obiit Amalarius Fortunatus, de quo mox infra. *Hic sistimus; nam de singulis quid fuerit dictum repetere, vel quid deinde dicendum exponere tædium et nobis pareret et lectoribus, parumque utilitatis conferret. Enimvero quo penitius rem hanc introspicimus, eo prætensa præsulum Trevirensium inter* Maternum *et Agritium successio magis dubia evadit ac minus verisimilis, minusque idonea, ut traditioni de missione* S. Materni *a S. Petro suppetias ferat.*

§ VIII. Catalogi episcoporum Tungrensium et Agrippinensium nihil roboris afferunt traditioni de missione S. Materni a S. Petro.

F

Octo S. Materni Tungris successores, e catalogis Trevirensibus

N*ihilo magis traditioni roborandæ idonei sunt catalogi Tungrenses ac Colonienses. Tungrenses enim auctorem vel testem non habent Harigero Lobiensi vetustiorem, quem probabilius octo* S. Materni *usque ad S. Servatium successores episcopos mutuatum esse diximus ab historico Trevirensi. Tungris eos una et Treviris præfuisse significante. Adhæc laudatus Harigerus idem, quod historicus de viginti duobus aut tribus Trevirensibus fassus fuerat, per eadem pæne verba, excipe martyrii lauream Trevirensibus adscriptam, de suis Tungrensibus affirmat. Sic habet:* Post ejus (Materni) decessum in Pontificio sibi per ordinem successerunt, Navitus, Marcellus, Metropolus, Severinus, Florentius, Martinus, Maximinus, Valentinus. Et hi, quorum imperatorum vel consulum claruerint tempore, vel quos

A quos vita singulorum habuerit exitus, quotque annis administraverint singuli officium pontificatus, vel quis illorum sepulturæ sit locus, nullius a nobis requirat exactio, cum ecclesiarum totius Galliæ memoriam aboleverit facta per Hunnos subversio.

ab Harigero desumptos. Ægidius Aureæ Vallis

71 *Harigero incognita deprehendisse quædam se prodit in additionibus Ægidius Aureæ-Vallis duobus facile seculis posterior. De Navito tradit sequentia:* Post decessum beati Materni in pontificio sibi per ordinem successerunt. Vir pretiosus et omni laude dignissimus beatus Navitus surrexit secundus episcopus. Hic multos convertit ad fidem; videntibus signa et miracula, quæ per eum Dominus faciebat. Qui postquam sacerdotium multis gubernasset annis, scilicet sexaginta et amplius, in senectute bona migravit ad Dominum, sepultusque est in urbe Tungrensi. Floruit sub Apostolicis Evaristo, Alexandro, Sixto, Telesphoro, Hygino et Pio, cujus tertio anno abiit. *Dein post breve reliquorum elogium, repetit recitata num. præced. verba Harigeri, suppressa tamen hac clausula;* vel quis illorum sepulturæ sit locus, *et in hunc modum claudit caput* XVII *a se adjectum:* Qua subversione (*per* B *Hunnos*), imminente, beatus Servatius, de quo dicturi sumus, eorum corpora in urbe Tungrensi sepulta, apud Trajectum transtulit, et in cripta, ubi postmodum ipse sepultus est, cum aliis multis Sanctorum reliquiis, quas de Tungrensi urbe transtulerat, honorifice sepelivit. Non est autem prætereundum, quod hi octo jam dicti episcopi etiam Trevirensi ecclesiæ præfuisse leguntur. *Hæc Ægidius, sed absque vade aut teste, et absque verisimilitudine, ut equidem reor, etiam in sententia repetentium primordia episcopatus a primo seculo.*

et Joannes Placentius fabulis exornarunt,

72 *Hi enim obitum* S. Materni *illigant anno* 130, *ut habet Harigerus, vel* 128, *ut legerunt apud alios. Quo pacto igitur Navitus* Materni *successor,* postquam sacerdotium *seu episcopatum* gubernasset annis sexaginta et amplius, *obiit anno tertio Pii PP., cujus annum primum nemo, quem sciam, serius collocat, quam Christi* 158? *Plus eo ausus est Joannes Placentius Trudonensis, aut forte non multo antiquior, quem secutus sit, scriptor imperitus, in Catalogo omnium antistitum* Tungarorum, Trajectensium et Leodiorum, *ubi narrato* S. Materni, *post SS. Eucharium et Valerium Trevirensis, dein Coloniensis, postremo* C *Tungrorum primi antistitis obitu, Navitum ait, ducis Galliarum filium, et Tungrorum regis ex fratre nepotem, a moriente* Matroni *apprime commendatum, omnium suffragiis electum esse* anno Salutis centesimo trigesimo primo, *et postquam vice sua gloriose perfunctus esset* annis quadraginta, *obiisse* anno Salutis centesimo nonagesimo, duodecimo Calendas Octobris, *sepultumque esse Tungris. Enormis in annorum computu sua sponte error se prodit. Porro, sicut de Naviti, ita et de* Materni, *quem Longobardum et Papiæ comitis filium fabulatur, atque de reliquorum septem antistitum usque ad S. Servatium, patria, genere, sedis tempore, rebus gestis adeo secure et imperite pronuntiat, ut risum moveat cuilibet primis antiquitatis reique historicæ et chronologicæ rudimentis leviter tincto, prout mox fatebitur, quicumque ejus lucubratiunculam, sub annum* 1529 *typis Antverpiensibus vulgatam, adire voluerit, aut in hujus defectu consulere tom.* III *Galliæ Christianæ auctæ col.* 809, *ubi, quæ huc spectant, ex Ms. auctoris anonymi sub annum* 1506 *exa-*

rato, in compendium contracta sunt et explosa. AUCTORE J. P.

uti fatentur recentiores, qui mire se torquent,

73 *Fullonius, qui cum Browero, Fiseno aliisque Trevirensibus et Leodiensibus scriptoribus fabellas istas, a paucis minus oculatis admissas, procul amandandas merito judicavit, addit de Ægidio Aureæ Vallis, temere eum pronuntiasse de duratione episcopatus S. Naviti, nec dispicere se, unde ille auctor divinarit, quæ de ejusdem Sancti sepultura Tungris tradidit, vel ubi invenerit alia haud magis aliunde explorata, nec ante ab Harigero deprehensa, utique sagaciore et antiquiore. Sed mirum, quam diversas in opiniones tum laudati tum alii scriptores conjecti fuerint per verba primum Trevirensis historici, testantis, quod Navitus post* Maternum *et quindecim hujus successores Trevirensi simul et Tungrensi ecclesiæ præsederit; secundo Harigeri, indicantis, quod idem Navitus post* Materni *decessum absque medio in episcopatum Tungrensem successerit; demum Ægidii utrumque confirmantis. Aliqui enim, nihil horum auctoritati deragotum cupientes, successionem hoc ordine statuerunt. Defuncto* Materno *sub annum* 129 *vel* 130 *subrogatus est Treviris Auspicius; Tungris Navitus. Auspicio autem et aliis numero quatuordecim Trevirensibus martyrio coronatis, spatio annorum* 30 *juxta* E *Chronici magni Belgici auctorem, vel* 50 *juxta alios, ut superius verbo insinuabam, superstes Navitus utriusque populi regimen suscepit, tenuitque ad annum usque* 180 *vel* 190, *neque enim de sedis duratione etiam inter hos convenit.*

ut verisimilem successionis viam reperiant.

74 *Aliis probabilius visum est, ecclesias, ut erant ætate* S. Materni, *unitas remansisse, ac proinde Auspicio et quatuordecim successoribus æque in Tungrensi atque Trevirensi episcoporum catalogo locum concedunt; ad hæc Navitum* S. Materni *discipulum non agnoscentes et longius ab hujus temporibus removentes, post medium seculum tertium, quousque extendunt Auspicii et aliorum vitas ac sedis durationem, numerant non Tungrensem secundum, sed undevigesimum utriusque unitæ sedis antistitem. Alii denique plane in diversum abeunt: negant quippe Auspicium et reliquos quatuordecim umquam Tungrensi, Navitum vero et septem alios umquam Trevirensi ecclesiæ præfuisse; sed illos aiunt Treviris a* Materno *usque ad Agritium pastoralem curam obtinuisse; hos Tungris ab eodem* Materno *usque ad Servatium, atque inepte ab Historiæ Trevirensis auctore Trevirensibus episcopis fuisse immixtos. Sunt præter illos, qui paulo aliter nodum intri-* F *catissimum dissolvere conantur, sed quia hi, quocumque se vertant demum, tandem aliquando in unam aut alteram, jam relatam exponendi viam incidunt, iis referendis supersedeo. Hæc sufficiunt, ut advertas, quantopere se torqueant, atque inter se discrepent ii ipsi, qui missionem Sancti nostri a S. Petro factam credunt; ne scilicet ea compellantur, ut vacuum duorum pene seculorum in episcopalibus sedibus admittant: de iisdem episcopis sermo recurret* § 10.

Colonienses catalogi puriores, contra ac sentit Gelenius, inter S. Maternum

75 *Rerum Agrippinensium scriptores plerique, quamvis ecclesiæ suæ primordia itidem* S. Materno, *ut S. Petri discipulo, accepta referant, non adeo laboriose devitant memoratum mox vacuum, Non defuerant tamen, qui et illud utcumque replere conati sint. Sic Ægidius Gelenius lib.* I, *syntagmate* 5, *de Magnitudine Coloniæ Agrippinæ* S. Materno, *quem primum vocat, mortuo sub annum* 128 *vel* 130, *duos quidem successores attribuit, sed quorum nomina et res gestæ Coloniensibus cladibus obliterata fuerint; successorem tertium*

AUCTORE J. P.

tertium statuit B. Aquilinum sub annum 237, *atque hinc pergit ad annum* 312, *quo* Maternum *ejus nominis secundum collocat, et hujus præsulatum exceptum fuisse ait ab Euphrata, ac dein a S. Severino, circa seculi* V *initia defuncto. Laudatus auctor ibidem syntagmate* 6 *seriem episcoporum non nihil ab hac diversam exhibet; in ea est* S. Maternus primus; 2 *anonymus, a nonnullis creditus S. Paulinus martyr, cui sententiæ non subscribit;* 3 *anonymus, aliis Charentinus dictus, sed hunc ipse duodecimum duntaxat statuit;* 4 *B. Aquilinus;* 5 *anonymus,* 6 Maternus II, *quem tamen in antiquis catalogis omitti aperte profitetur, quod et de aliis vere profiteri potuisset, ut equidem colligo ex iis, quæ ei manifeste adversantur.*

et S. Severinum vel potius Euphratam,

76 *Nam ut sileam Magnum Chronicon Belgicum, in quo legitur post obitum* S. Materni *usque ad Euphratam, inveniri neminem, qui ecclesiæ Coloniensi præfuerit; et Catalogum antistitum Coloniensium, concinnatum a Petro Merssæo Cratepolio, ubi dicuntur Ubii, defuncto* Materno, *ad paganismum et gentilitias abominationes transiisse, fuisseque sine legitimo episcopo annis* 244; *ista, inquam, ut sileam, exstat apud Henricum Meibomium juniorem tom.*II *de Scriptoribus rerum Germanicarum pag.* 4 *catalogus archiepiscoporum Coloniensium, collectus per Levoldum a Northof seculo* XIV, *et eo tenore vulgatus, quo ipse reperit,* nihil addendo, vel corrigendo, vel aliquid immutando; *in eo autem a* S. Materno *primo episcopo usque ad Severinum nullus medius collocatur, ne Euphratas quidem, cui, quod hæreticus fuisse crederetur, in catalogo locus concessus non est, et usque ad quem, teste Levoldo,* nullus Coloniensi ecclesiæ præfuisse invenitur.

quem nonnulli perperam hæresi

77 *Huc accedit Vita S. Gereonis M. apud Surium ad diem* 10 *Octobris, in qua leguntur verba sequentia:* Igitur S. Maternus, Trevirorum episcopus, Agrippinæ Coloniæ primus pastor dignis gubernaculis rexit, cujus vitam multis claruisse virtutibus, gestorum ejus scripta commemorant. Hujus sedis antistes nobis cognitorum tertius, S. Severini confessoris Christi successor nomine Evergislus. *Scio Vitæ hujus, ex antiquis tamen tabulis juxta mentem Baronii, collectorem Helinandum, Frigidi Montis ex Ordine Cisterciensi in episcopatu Belloracensi monachum, floruisse duntaxat sub initium seculi* XIII; *sed quo junior est, eo apparet mihi aptior ad confirmandum id, quod volumus, nondum scilicet id temporis cognitos fuisse, quos producunt cum Gelenio aliqui* Maternum *inter et Severinum episcopos Colonienses. Euphratæ autem non meminit Helinandus ob easdem verisimiliter rationes, ob quas eum Catalogo suo exclusit Levoldus. Similes rationes etiam indicantur in Sermone historico de S. Severino, quem idem Surius ex antiquis Mss. edidit ad diem* 24 *Octobris, hisce verbis:* Actumque est mira omnipotentis Dei dispensatione, ut non Euphratæ scelestissimæ perversitatis doctori (*supra* mercenarium *hunc dixerat non* pastorem) Severinus æterni Judicis præco succederet; sed, pestiferi seminis auctore expulso et exterminato, Materni, fortissimi Christianæ fidei propugnatoris, et vigilantissimi propagatoris, nec fidei nec doctrinæ dissimilis successor existeret.

infectum fuisse,

78 *At rationes istas, ob quas Euphratæ nomen ex episcoporum albo eradendum putarunt hi atque alii scriptores, falso niti, ac esse fundamento, plurimorum hodie et melior est opinio, negantium, dictum Euphratam vel hæresi unquam fuisse infectum vel condemnatum in concilio Agrippinensi, quod anno Christi* 346 *celebratum esse creditur. Cum idem Euphratas concilio Sardicensi anni* 347 *non modo interfuerit cum plerisque episcopis Gallis, per quos antea condemnatus fuisse legitur in Actis Agrippinensibus; verum etiam cum Vincentio Capuano episcopo delectus fuerit, ut nomine omnium Patrum Sardicensium imperatorem conveniret, uti testatur S. Athanasius, cujus causa agebatur, in epistola ad vitam solitariam agentes:* Missis, *inquit,* a sancto concilio in legationem episcopis, Vincentio Capuæ, quæ metropolis est Campaniæ, et Euphrate Agrippinæ, quæ est metropolis superioris Galliæ, ut pro synodi decretis imperator Constantius episcopos, quos ipse ejecerat, in suas sedes reverti pateretur, et in eam sententiam a Constante pientissimo ad fratrem suum litteris datis, quibus episcopos illi commendabat.

scripserunt, seculi IV *episcopos,*

79 *Credibile non esse, aiunt Euphratæ defensores, eum, qui anno* 346 *turpiter condemnatus et e sede dejectus fuisset, quia Christi divinitatem abnegaverat, ut in iisdem Coloniensibus Actis scribitur, post tam breve tempus e tot episcopis delectum fuisse, ut honorificentissima legatione fungeretur, dato etiam, quod hæresim deposuisset; quapropter cum de testimonio S. Athanasii suspicio suboriri nequeat, Baronius ad annum* 346 *Acta Coloniensis synodi* imposturæ suspicione vehementer laborare *credit: Henschenius tom.* III *Maii pag.* 210 *arbitratur,* aliud nomen in textum irrepsisse, aut falso suppositum a sciolo aliquo, aut ab imperito librario longe a vero deformatum. *Sunt qui aliter hunc nodum dissolvant, ut videre est apud eos, qui materiam istam pertractarunt; nos brevem hanc digressionem faciendam rati sumus, ne, dum Levoldum, Helinandum aliosque hic citamus, existimet lector, admitti a nobis quæcunque ipsi retulerunt; decipi enim potuerunt Actis corruptis, at in eo tuto ipsis credi potest, dum a* Materno *usque ad Euphratam, vel hoc excluso, usque ad Severinum episcopos sibi ignotos asserunt.*

medium episcopum

80 *Addamus his alium de rebus sacris Coloniensibus scriptorem, Erhardum Winhemium Carthusianum, qui nullus a* S. Materno *usque ad S. Severinum illi ecclesiæ episcopos præfuisse absolute significat in Sacrario Agrippinæ, conscripto et typis commisso Coloniæ sub initium proxime elapsi seculi. Etenim is auctor p.* 6 *et seq. illam urbem præ reliquis omnibus extollendam scripsit, tum ob varias prærogativas, tum* quod semper in suscepta fide inconcusse permanens, etiam 313 annorum spatio, ab obitu scilicet S. Materni usque ad S. Severini tempora pastore orbata 15 mediantibus Romanis familiis a Trajano in præsidiarios urbis eductis, præ aliis pastores habentibus sed deficientibus, desuper adjuta perseveraverit constans. *Dictum sane splendide, sed nec verisimiliter, nec, si ad singula advertas, vere. Cum certum sit aliquem* Maternum, *seu primus is fuerit, seu secundus, Agrippinenses infulas gestasse sub annum* 313; *ac proinde inhærendo etiam Winhemii sententiæ de* Materno *primo, circa annum* 128 *vel* 130 *defuncto, orbatam non fuisse pastore ecclesiam illam spatio annorum* 313.

non exhibent.

81 *Denique, ut quam omni fundamento destituta sit Gelenii episcoporum primorum series, ulterius percipias, audienda sunt testimonia virorum, qui momenta Coloniensia diligentissime perscrutati sunt, ac de quibus illustrissimus Honthemius*

A *minus refert sequentia in Dissertatione sua* § 6; De Coloniensibus Chronicis hæc ad me vir plane eximius, patriæque suæ antiquitatum studiosissimus Josephus Hartzheim S. J. doctor Coloniensis familiaribus litteris perscripserat Colonia 5 Januarii 1744. » Chronica Coloniensia anti-» quiora septem habeo non edita; unius Materni » meminere; dein lacuna trium seculorum, » porro Severinus comparet quarto seculo. Quare » si iis standum, confiteri cogemur vegrande » intervallum, et quidem episcopis vacuum inter » Maternum et Severinum. » Pari sinceritate de omnibus antiquis monumentis P. Michael Morckens, Carthusiæ Coloniensis alumnus, in qua, teste Bibliotheca Coloniensi mox laudati Hartzheim pag. 232, quinquaginta octo annis sacræ ascesi historiæ Coloniensis culturam conjunxit; is, inquam, Morckensius in Conatu Chronologico ad Catalogum archiep. Colon. anno 1745 cum approbatione Ordinarii Coloniæ edito pag. 5. « Nec post Maternum, ait, quicquam » reperio, ne nomina quidem successorum, et ea, » quæ posterior ætas adinvenisse se jactat, me-» lior mens in erudito hoc et critico seculo non » admittit.»

B

§ IX. Maternus, qui seculo IV celeberrimus fuit, verisimilius a nostro diversus non est.

Maternus episcopus Coloniensis, qui seculo IV

Cathedram Agrippinensem sub annum 313, *ut § præcedente dicebam, fuisse occupatam ab antistite, cui nomen* Materno, *usque adeo certum est hodiedum, ut cœcutiat in media luce, qui id ausit revocare in dubium; quapropter nolim existimes, de eo hic memoranda in medium a me proferri, quasi sic probare intendam, quod perspectum est eruditis omnibus; sed in eum duntaxat finem, ut quis quantusque is vir fuerit exhibeam, et quid inde ad propositum nostrum probabilissime concludi queat, expromam. Accipe igitur compendium historiæ coævorum testimoniis comprobatæ, in qua* Maternus *Agrippinensis personam egit in paucis illustrem. Mensurio Carthaginensium in Africa episcopo vita functo, legitimis suffragiis successor electus est et ordinatus* C *Cæcilianus ejusdem ecclesiæ archidiaconus: at cum hic sacra vasa, quæ Mensurius, Romam vocatus, ante discessum suum penes seniores ecclesiæ deposuerat, repeteret, hi, thesaurum istum sibi eripi non sustinentes, in Cæcilianum insurgunt, eum multorum criminum reum arguunt, et quidem vitiosam esse confingunt ejus ordinationem; quod Felicem Apingitanum, a quo consecratus erat, mentirentur fuisse traditorem; sic vocabantur, qui in persecutione sacros Codices infidelibus comburendos tradiderant. Itaque a Cæciliani communione discedunt, ipsum in conciliabulo condemnant, et Majorinum a Donato, schismatis cognominis hac occasione inchoati auctore, ordinatum substituunt.*

in causa Cæciliani contra Donatistas,

83 *Nihilominus plures Africani episcopi Cæciliano adhæserunt, atque ingens utrimque oriebatur tumultus, ut tandem Donatistæ, misso ad Constantinum Magnum libello, episcopos Gallos causæ judices postularint. Verba sic refert Optatus Milevitanus lib.* I *de Schismate Donatistarum adversus Parmenianum:* Rogamus te, o Constantine, optime imperator, quoniam de genere justo es, cujus pater inter cæteros imperatores persecutionem non exercuit, et ab hoc facinore immunis est Gallia; nam in Africa inter nos, et cæteros episcopos contentiones sunt: petimus, ut de Gallia nobis judices dari præcipiat pietas tua. Datæ a Luciano, Digno, Nassutio, Capitone, Fidentio et cæteris episcopis partis Donati. *Subdit Optatus*: Quibus lectis, Constantinus pleno livore respondit; in qua responsione et eorum preces prodidit, dum ait: « Petitis a me in se-» culo judicium; cum ego ipse Christi judicium » expectem. » Et tamen dati sunt judices, Maternus ex Agrippina civitate, Reticus * ab Augustoduno civitate, Marinus Arelatensis.

AUCTORE J. P.

* al. Reticius

ut ostenditur ex auctoribus

84 *Sanctus Augustinus, qui hanc Cæcilianum inter et Donatistas controversiam pertractat locis plurimis, quod hic de judicibus dictum est, confirmat tom. II novæ editionis in epistola* XLIII *alias* CLXII *ad Glorium, Eusebium et alios:* Rogatus quippe, *inquit*, imperator judices misit episcopos, qui cum eo (*Melchiade PP., ad quem causæ judicium remiserat Constantinus*) sederent, et de tota illa causa, quid justum videretur, statuerent. *Sed ipsemet Constantinus episcoporum nomina diserte exprimit in Epistola sua ad Melchiadem PP. apud Eusebium lib.* X *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* V, *in hunc modum scribens:* Placuit mihi, ut idem Cæcilianus una cum decem episcopis, qui accusare ipsum videntur, et cum decem aliis, quos ipse ad suam causam necessarios esse judicaverit, Romam naviget, ut ibi coram vobis et coram Reticio, Materno ac Marino collegis vestris, quos ea causa Romam properare jussi, possit audiri, quemadmodum sanctissimæ legi convenire optime nostis. E

synchronis, Romæ cum Pontifice præsedit,

85 *Rei Romæ pertractatæ modum sic describit laudatus Milevitanus:* Ad urbem Romam ventum est, et ab iis tribus Gallis, et ab aliis quindecim Italis: convenerunt in domum Faustæ in Laterano, Constantino quater et Licinio ter consulibus (*ita in editione, anni* 1599; *Baronius legit*: Constantino et Licinio tertium consulibus; *id est, anno Christi* 313) sexto Nonas Octobris die, sexta Feria. Cum consedissent Miltiades Episcopus urbis Romæ, Reticus et Maternus et Marinus episcopi Gallicani, et Merocles a Mediolano etc. His decem et novem consedentibus episcopis, causa Donati et Cæciliani in medium missa est a singulis. In Donatum sunt hæ sententiæ latæ: « Quod confessus sit se rebapti-» zasse, et episcopis lapsis manum imposuisse, » quod ab Ecclesia alienum est. » Testes inducti a Donato confessi sunt, se non habere, quod in Cæcilianum dicerent. Cæcilianus omnium supra memoratorum sententiis innocens est pronuntiatus, etiam Miltiadis sententia, qua judicium clausum est his verbis: « Cum constiterit Cæci-» lianum, ab iis, qui cum Donato venerunt, juxta » professionem suam non accusari, nec a Donato » convictum esse, in aliqua parte constiterit; » suæ communioni ecclesiasticæ integro statu » retinendum merito esse censeo. » E

et Cæcilianum absolvit:

86 *De concilio etiam S. Augustinus sermonem habet locis pluribus, et nominatim in Breviculo collationis diei tertiæ cap.* XII *ita scribens:* Tum deinde lectæ sunt etiam litteræ supradicti imperatoris ad episcopos datæ, ubi eis caussam Cæciliani injunxit audiendam; atque inde ex ordine legi cœpit etiam episcopale judicium Melchiadis Romani Episcopi et aliorum cum illo Gallorum

AUCTORE J. P.

Gallorum et Italorum episcoporum in eadem urbe Roma factum, . . . ubi accusatores Cæciliani, qui missi fuerant, negaverunt se habere, quod in eum dicerent; ubi etiam Donatus a Casis nigris in præsenti convictus est, adhuc diacono Cæciliano, schisma fecisse Carthagine etc. *Sed Donatistæ, ut est hæreticorum ingenium, ea sententia minime contenti, novas querelas detulerunt ad Constantinum, qui, teste Milevitano, sic respondit :* O rabida furoris audacia! Sicut in causis gentilium fieri solet, appellationem interposuerunt.

ac dein concilio Arelatensi, ob eamdem causam congregato,

87 *Nihilominus eo schismatici sua procacia et improbabilitate adegerunt imperatorem, ut amplioris examinis gratia anno proxime sequente cogeret concilium Arelate. Audi hic denuo S. Augustinum epist.* CV , *alias* CLXVI *ad Donatistas :* Iterum vestri ad imperatorem venerunt, de judicio, in quo victi fuerant, murmuraverunt. Quomodo enim potest malus litigator laudare judices, quibus judicantibus victus est? Iterum tamen clementissimus imperator alios judices episcopos dedit apud Arelatem Galliæ civitatem. *Et epist.* XLIII, *alias* CLXII : Dedit ille (*Constantinus*) aliud Arelatense judicium, aliorum scilicet B episcoporum, non quia jam necesse erat, sed eorum perversitatibus cedens, et omni modo cupiens tantam impudentiam cohibere; neque enim ausus est Christianus imperator sic eorum tumultuosas et fallaces querelas suscipere, ut de judicio episcoporum, qui Romæ sederant, et ipse judicaret.

interfuit

88 *Porro, dum S. Augustinus causam hanc aliorum episcoporum examini commissam fuisse ait, non sic intelligendus est, ut ii, qui judicium Romanæ tulerint, ad Arelatensem synodum vocati non fuerint, sed ita, ut plures numero episcopi illis juncti fuerint ex orbe Christiano undequoque accersiti. Patet id non tantum ex eo, quod synodus habitat sit in ipsa Arelatensi civitate, cui Marinus ex tribus Gallis unus præerat episcopus, verum etiam ex subscriptionibus, quas canonibus subnexas habes apud Sirmondum tom.* I *conciliorum Galliæ et alios , in quibus ex Patribus Romani concilii leguntur Proterius Capuanus, Merocles Mediolanensis, Marinus jam memoratus Arelatensis, Reticius Augustodunensis et* Maternus *Agrippinensis episcopi; posterioris subscriptio ista legitur :* Maternus episcopus, Macrinus diaconus, de civitate Agrippinensium. C *Eorumdem episcoporum nomina, et Marini quidem primo loco, præmittuntur epistolæ, qua, post condemnationem Donati, et Cæciliani iteratam absolutionem, canones Arelatensis concilii S. Sylvestro Melchiadis successori oblati sunt confirmandi et promulgandi, et in qua simul insinuant Patres, quantopere desiderarint ipsiusmet Pontificis præsentiam. Sed hæc sufficiant, ut tandem ad id, quod intendimus, perveniamus.*

quique ob virtutes celebris exstitit, idem est

89 *Quis, jam relata vel obiter considerans, rationem utcumque accommodam producat, cur Vir adeo præstans, cujus apud Optatum Milevitanum et apud Eusebium tam honorifica memoria est in epistola Constantini imperatoris, cui ac binis sociis idem imperator ut viris* integritate vitæ suæ et laudabili instituto (*prout loquitur in altera epistola apud Sirmondum tom.* 1 *conciliorum pag.* 1) *spectabilibus, causam tanti momenti commissam voluit : qui non modo Romæ cum summo Pontifice litem eamdem dijudicavit, sed et Arelatensi concilio toti orbi notissimo interfuit ac subscripsit, ut vel ex his solis non potuerit non* D *ejus nomen esse ubique celeberrimum ; quis, inquam, rationem producat, cur Vir tam præstans solis Agrippinensibus, qui eo gloriari merito potuissent, tamdiu ignotus fuerit, ut neque episcoporum catalogis antiquis incertus sit, neque in veteribus chronicis aut monumentis ejusdem civitatis vel minima ejus mentio occurrat? Quod tamen fateri coguntur hodie quicumque* Maternum, *in catalogis loco primo expressum, S. Petri discipulum fuisse prætendunt.*

verisimilius, quem catalogi primo loco exhibent.

90 *Causabuntur fortasse hi persecutiones, hostium incursiones, excidia, in quibus deperierint diptycha Agrippinensia, atque una interciderit memoria* Materni *hujus ; sed, præterquam quod ea memoria facile restitui potuisset per tot assiquata jam instrumenta alibi existentia ; cur potius celeberrimi illius antistitis nomen per tot secula tenebris obvolutum mansisset, quam proximorum ejusdem successorum Severini, Evergisili. Solini et ceterorum, quorum series conservata fuit, non obstantibus excidiis aut hujusmodi temporum rerumque vicissitudinibus? Perculerunt ista Cardinalem Baronium usque adeo, ut in Observatione ad Martyrologium Romanum die* 14 *Septembribus existimasse videatur, quod* Maternus, *positus in capite Catalogi Coloniensium antistitum, is sit, qui floruit seculo* IV : Cum autem, *inquit,* omnes uno ore fateantur, hunc (*quem in textu annuntiat*) fuisse S. Petri apostoli discipulum, profecto ne- E cesse est dicere, duos ejusdem nominis, ejusdem Coloniensis ecclesiæ fuisse episcopos, scilicet majorem hunc, de quo hac die agitur, Petri discipulum, et minorem, qui claruit temporibus Constantini imperatoris. *Dein minoris seculo* IV *existentiam ostendit iisdem instrumentis, quibus nos usi sumus, et ita prosequitur :* Miramur vehementer, quomodo in tabulis episcoporum Coloniensium, quas descripsit Demochares lib. de Sacrificio Missæ, unus tantum adnumeretur Maternus, qui si (ut in illis idem ponit Demochares) præcessit Euphratem, qui ut Arianus damnatus est in concilio Agrippinensi, manifeste constat, illum non vixisse temporibus Apostolorum. *Sed in hac hypothesi recurrit eadem difficultas : nam si minor iste* Maternus *locum obtinuit in catalogo, ut quid neglectus est major, quem omnes (propter traditionem scilicet aliaque superius impugnata) uno ore fatebantur Sancti Petri discipulum, quem Colonienses ut talem ac primum suum apostolum et episcopum venerabantur?* F

et quem posteri S. Petri discipulum appellarunt.

91 *Quapropter, ut aliquando super hac difficillima controversia mentem candide ac plene aperiamus, cum constet* Maternum *aliquem exstitisse seculo quarto, cumque Agrippinenses sicut et Tungrenses primum suum episcopum a S. Petro primo seculo in Gallias missum non probent documentis aut ratiociniis aliis, quam quæ a Trevirensibus allegata jam examinavimus, ea nec satis solida nec satis antiqua nobis sunt, ut eorum assertioni subscribamus; contra, quæ eis per adversarios opponuntur, solidiora et magis consona temporibus et scriptoribus antiquis ac fide dignis; quorum proinde sententia longe nobis præplacet. Credimus itaque,* S. Maternum, *quem Trevirenses, ut tertium episcopum suum, Colonienses vero ac Tungrenses ut primum venerantur, probabilius alium non esse a* Materno *seculi* IV *Agrippinensium episcopo, Constantini Magni legato, et Donatistarum judice, famamque de ejus a S Petro missione ortam esse et invaluisse modo aliquo in responsis ad argumenta hinc inde exposito. Ad reliqua,*

A *reliqua, quæ hic objici vel quæri possunt, respondebimus §§. sequentibus.*

§ X. Respondetur ad quasdam objectiones contra jam electam sententiam.

Bollandus S. Maternum et socios S. Petri discipulos dixit, quod hanc controversiam evitaret,

Objiciet hic fortasse nonnemo, quod per factam mox electionem sententiæ negativæ præ affirmativa recedamus a placitis Majorum nostrorum præsertim Bollandi, locis variis agnoscentis SS. Eucharium, Valerium et Maternum *S. Petri discipulos, et primi ac secundi seculi per Gallias fidei propagatores. Respondemus, verum id esse; nec tamen mirum. Nam vel sic Majorum nostrorum vestigiis inhærere nos arbitramur, quos numquam puduit, ut ingenuos scriptores decet, propriam etiam sententiam, antea Operi insertam, immutare vel deserere, postquam de oppositæ majori probabilitate aut veritate melius instructi essent. Bollandus fluxu* B *traditionis, quam pro fide Actorum, et Martyrologiorum, quæ supra retulimus, vetustiorem verisimiliter judicabat, eo facilius abripi se passus est, quo studiosius quæstiones quasdam ac disceptationes, quas inter etiam præsentem non obscure indicavit, evitasse se monuit in Præfatione generali, excusa ante tom.* 1 *Januarii, ubi cap.* II *§ 6 scribit in hunc modum :* Alter scopulus, ad quem ne affligerem aut quoquo modo appellerem navim, hactenus cavi, est de Galliarum apostolis disputatio. Omnes fere Gallicanæ ecclesiæ a Christi et Apostolorum ejus discipulis plantatæ apud se fidei primordia repetunt. Multis viris doctis etiam Gallis ea non probatur opinio. *Tam paucis refert, quid dicant hi, quidve iis opponi queat, et sic pergit:* Cum Vitam nactus sum Sancti alicujus, quid de ejus ætate in ea tradatur, quid ab aliis scriptoribus adstruatur, et quatenus id probem, expono. Pleniorem de ea re omni disceptationem vel relinquo doctoribus, quorum nonnulli nuper de hac controversia præclare scripserunt, vel alteri loco ac tempori reservo.

C

vel quod careret instrumentis, postea in lucem prolatis;

93 *Sane vix dubito, quin vir ille, in arte critica minime rudis, si vidisset instrumenta, post ejus obitum e tenebris eruta, doctisque recentiorum observationibus elucidata; atque animus fuisset revocare ad examen præsentem quæstionem, vix dubito, inquam, quin aliter fuisset judicaturus de ætate SS. Eucharii, Valerii, et* Materni, *et Vitam eorum, a Trevirensibus conscriptam, minoris facturus; quamvis eam tanti non fecerit, quanti voluit aliquis neotericus; quandoquidem in superius laudata Præfatione cap.* III *§ 3 dictam Vitam eas inter recensuerit,* quæ ex fama (*sunt*) conscriptæ, longo postquam Sancti decesserunt tempore, aut ex monumentis non ita vel authenticis vel illustribus. *Ut autem confidentius statuerem, quod mox de Bollando innuebam, animos addidit epistola, manu ejus propria exarata et die* 11 *Aprilis anni* 1651 *directa Coloniam ad P. Jacobum Kitsraedt Societatis nostræ sacerdotem, in qua super* S. Materno *se fluctuare aperte significat.*

certe dubium habuit circa S. Maternum.

94 *Verba epistolæ huc spectantia ista sunt :* De S. Materno, quod alias quærebat Rev. vestra, nihil habeo, nisi quod 29 Januarii de S. Valerio edidi. Sed mihi semper hæret scrupulus, an Maternus, qui apud vos colitur, non sit is, qui ducentis post alterum fere annis episcopus Coloniensis fuit. *Notandum, quod in ora epistolæ, recitatis verbis opposita, hæc posita sit interrogatio:* Quid sentit R. adm. D. Gelenius? *Ei subnexa est manu propria ejusdem Gelenii ut equidem judico ex charactere alias cognito, responsio sequens:* Hoc D. Streithagen aliquando suspicans et mecum altercans super eo (*suppleo* mihi objecit). Esset, meo judicio, convulsio omnis antiquæ traditionis Coloniensis et Trevirensis. *Sic remissa est eadem epistola ad Bollandum. Unde colligas non modo fluctuasse hunc, non visis, erutis deinde, instrumentis, sed et ipsum Gelenium, causæ suæ diffisum, subterfugisse ulterius ejus examen.*

S. Materni Treviris usque ad Agritium successores

95 *Quæres nunc, quid sentiamus de assignatis in Historia Trevirensi et Mariani Chronico successoribus* S. Materni *Trevirensibus usque ad Agritium; quid de Tungrensibus usque ad S. Servatium expressis apud Harigerum in Gestis pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium? Respondemus, idem pene sentire nos de Trevirensibus, quod Hontemius et Calmetus; omnes Sanctos fuisse vel certe pro magna parte episcopos, nullum tamen Treviris ante Agritium;* E *sed quod jam ante suspicari nos significavimus, inscriptos fuisse catalogo ab iis, qui primordia suæ ecclesiæ repetentes a SS. Euchario, Valerio et* Materno, *juxta ipsos primo seculo episcopis ac discipulis S. Petri, lacunam ducentorum fere annorum replendam opinati sunt, ut sic traditio evaderet plausibilior; quod in hunc modum facile factum fuisse potuit, ut primo in antistites suos adoptarint viros, quos in odore sanctitatis apud se mortuos, vel iisdem in partibus martyrio affectos intellexerant, vel quorum reliquias in aliqua diœcesios ecclesia honorari noverant. Secundo, ut episcopos aliarum civitatum, in Trevirensi ecclesia, uti frequentissimum est, annuo cultu celebratos, suos fecerint.*

verisimilius desumpti sunt

96 *Nec desunt his conjecturis rationes verisimiles. Nam ad primam fundamenta habemus in S. Celso, qui passim quinto loco statuitur in indicibus, et qui tamen in Ms. Historia Trevirensi, edita a Calmeto, sicut ipse testatur in adnotationibus, recentiore manu adscriptus est : imo qui tamquam Trevirensis episcopus non est agnitus a Theodorico S. Matthiæ monacho, scriptore seculi* XI; *is enim in historia inventionis S. Celsi,* F *factæ anno* 979, *in relatione miraculorum, quæ illam subsecuta sunt, et in sermone de ejusdem solemnitate, impressis a Bollando tom.* III *Februarii, numquam episcopi eum titulo exornat. Secundæ conjecturæ fundamentum præbent variarum ecclesiarum diptycha. Sic Tullensia inter primos antistites Mansuetum habent et Auspicium; Metensia Clementem, Felicem et Auctorem; Coloniensia et Burdigalensia Severinum, ut promum sit conjicere, alios non esse a synonymis, qui in Trevirensi Catalogo locum occupant, prout de Mansueto et Clemente statutum est tom.* I *Septembris pag.* 634 *et seqq.*

ex aliarum ecclesiarum indicibus aut diptychis,

97 *Præter illos Hontheimius et Calmetus Marcellum arbitrantur accersitum esse Cabilone in Burgundia; Fortunatum vero et Felicem eos esse, qui a S. Irenæo Lugdunensi Valentiam missi sunt ad prædicandum Evangelium. Sed cum unicus duntaxat Felix legatur inter eos, qui Trevirensibus ante Agritium aliunde accesserunt, verisimilius mihi fit, hunc Metensem fuisse episcopum. De*

Fortunato

AUCTORE J. P.

Fortunato vide, quæ attulimus ex Papebrochio num. 69. Ad Marcellum quod pertinet, nolim inficiari, recte arbitratos fuisse viros eruditos, sed præter Cabilonensem, quem martyrem fuisse non episcopum ostendimus tom. II *Septembris pag.* 195, *alii in Gallia episcopi synonymi fuerunt; Dienses in Delphinatu Marcellum episcopum suum colunt die* 9 *Aprilis, Parisienses suum* 1 *Novembris, ut difficile sit etiam per conjecturas statuere unde suum mutuati sint Trevirenses; unde autem alios acceperint, ex conjecturis fortasse deprehendere posset is, cui grave non foret singularum ecclesiarum Galliæ vel Germaniæ diptycha perscrutari. Quamvis tamen non omnino abhorreat a verisimilitudine, nomina aliquorum episcoporum, qui post Agritium Treviris sederunt, fuisse duplicata; puta Felicis, Rustici, Auctoris, Mauritii, Maximini, quæ leguntur ante et post Agritii nomen in catalogis.*

Idem censemus de quibusdam ejus successoribus Tungrensibus.

98 *De Tungrensibus octo assignatis ab Harigero Lobiensi inter* SS. Maternum *et Servatium episcopis quid probabilius in jam electa a nobis sententia dici queat, utcumque expositum fuit tom.* II *Septembris pag.* 202 *in Sylloge de* S. Marcello episcopo et martyre Tungris vel Treviris in Germania; *ubi, postquam observatum esset, nihil* B *præter nuda nomina octo illorum antistitum memorari a laudato Harigero, subnexa sunt sequentia:* Non adeo sinceri et prudentes fuere scriptores Harigero juniores, qui de iisdem varia tradiderunt, quæ vel tamquam figmenta ab eruditis hodie rejiciuntur, vel tamquam opiniones incertæ in dubium vocantur. Imo non desunt viri docti, quibus S. Maternus tertius Trevirensium et primus Tungrensium antistes non distinguendus videtur a S. Materno Coloniensi episcopo, qui anno 314 concilio Arelatensi subscripsit. Unde consequitur, ut inter illum et S. Servatium, qui anno 347 concilio Sardicensi interfuit, pauciores procul dubio quam octo præsules ecclesiam Tungrensem rexerint, cum unus alterve sufficiat ad annos complendos, qui inter Materni et Servatii episcopatum medii fluxerunt. Adeo ut de Sancto nostro (*Marcello*) nihil extra omnem controversiam positum sit quam ejus cultus, cujus solius gratia locum hic ei damus. *Porro sicut cultum S. Marcelli, ita et reliquorum septem agnoscimus, at quinam ex iis a* S. Materno *usque ad S. Servatium medii fuerint Tungris episcopi, aut quas ecclesias rexerint ceteri, non liquet.* C

Satisfit objectioni contra hanc opinionem petitæ

99 *Dices, istam in catalogis Tungrensibus, et præsertim Trevirensibus tot episcoporum factam imminutionem, alienam esse a statutis hinc inde in Opere nostro; neque enim solus Bollandus, sed et alii e decessoribus nostris episcopos istos, si non omnes, saltem pro majori parte admittendos crediderunt. Sic Henschenius tum alibi, tum maxime in Exegesi historica de episcopatu Tungrensi ac Trajectensi, præmissa tom.* VII *Maii, ex viginti tribus prætensis Trevirorum episcopis, octo quidem posteriores soli Tungrensi ecclesiæ adscribendos voluit, verumtamen reliquos saltem reliquisse visus est Trevirensibus. Responsum ad ista, in quantum Bollandum respiciunt, petendum est ex dictis supra num.* 93 *et seqq., in quantum vero ad alios pertinent, idem ipsum pene hic dari potest. Nam cum Bollandus obitum* S. Materni *illigasset initio seculi secundi, et ipsi vel nondum vidissent instrumenta, dein in lucem prolata, vel operæ non ponderassent rationes eruditorum, oppositas Bollandianæ epochæ, ab hac sibi aperte* D *recedendum non putarunt, priusquam rei fusius examinandæ advenisset opportunitas. Interea tamen subdubie passim processerunt, non raro indicantes, vix dubitare se de interpolatione catalogorum.*

ex scriptis Majorum nostrorum.

100 *Sane vel ex ipso loco objecto patet, quam parvi fecerit catalogum Trevirensem Henschenius, dum octo episcoporum nomina ei* inepte intrusa *expunxit, et quotiescumque occasio recurreret, Chronicon Trevirense* initio fabulosum *dixit. Ceterum, quod de decessoribus nostris hic objectum est, id de omnibus accipiendum non est: certe Sollerius in Observatione ad diem* 29 *Januarii Usuardini Martyrologii ita locutus est, ut dubitare nequeas, quin jam tum censuerit, omnes e dicto catalogo expungendos esse assignatos* S. Materno *successores usque ad Agritium, et ad partes a nobis jam electas transierit. Nam postquam notasset in proprio sensu accipi non posse,* cum apud Adonem Valerius scribitur S. Petri discipulus, *mox addit:* Verum hæc operosius discutientur aut in supplemento Januarii, aut 14 Septembris ad Vitam S. Materni, quem si tempore Constantini Magni floruisse memineris, Valerii hujus ætatem nullo negotio deprehendes. *Cum enim eodem imperante Constantino floruerit etiam Agritius, prout constat ex concilio Arelatensi anni* 314, *cui ita subscribitur:* Agræcius episcopus, Felix exorcista de civitate Treverorum; *consequitur, ut Sollerius inter* Maternum *et Agritium mediis episcopis locum non dederit. Sed et illud sequitur, quod eidem Sollerio certum fuerit,* Maternum *Trevirensem non fuisse distinctum ab eo, quem sub imperio Constantini Magni Coloniensem ecclesiam moderatum fuisse supra ostendimus. Etenim ex hujus epocha non asseruisset, nullo negotio deprehendi posse ætatem S. Valerii Trevirensis episcopi, si dubitasset de identitate ejusdem cum eo* Materno, *qui Valerio Treviris proxime successisse creditur. Cur autem hoc observem, docebit sequens* §. E

§ XI. Joannis Launoyi negantis, S. Maternum umquam Treviris episcopum fuisse, sententia proponitur, et rejicitur. F

Ratiocinium Launoyi

D*iximus supra, probabilius nobis esse* S. Maternum, *quem colunt Trevirenses, Colonienses et Tungrenses ut episcopum suum, non esse alium a* Materno *seculi* IV *Coloniensi antistite. Restat una difficultas, quam movet Launoyus: an scilicet is* Maternus *revera Trevirensem ecclesiam gubernarit; hoc ipse in Dissertatione de loco Sulpitii Severi vindicato non obscure negat* § 29: *Primo enim, ait, quod Baronius* nullum Maternum Trevirensem episcopum esse contendat, nullum agnoscat; in quo, *inquit,* non peccat, sed in eo, quod duos hujus nominis Colonienses episcopos fuisse velit, unum, qui tempore Apostolorum, alterum, qui Constantini, vixerit. *Tum post pauca sic pronuntiat:* Ceterum, si quæstio hæc monimentis, quæ ad octo priora Ecclesiæ secula pertineant, expendatur, unicus sub Constantino statuetur Maternus Agrippinensis episcopus;

A episcopus; sed illum postea fecerunt Trevirensem episcopum, ut in Actis sancti Gereonis et alibi: deinde beati Petri discipulum, ut in Gestis Encharii, Valerii et Materni et apud Galesinium. *Equidem Baronium consului; at ne verbum quidem seu in Annalibus seu in Observationibus ad Romanum Martyrologium reperi, ex quo eruam, id contendisse Eminentissimum; cum contra* Maternus *in Martyrologio, uti paulo inferius fatetur ipse Launoyus,* Trevirensis episcopus indicetur. *Sed ad posteriora ejusdem Launoyi verba redeamus.*

ab Hartzhemio

102 *Vim eorum persensit eximius Hartzhemius, eamque fusius expositam in laudata Responsione sua ad illustrissimum Hontheminm, elevandam proposuit. Postquam enim duobus primis paragraphis conatus est ostendere religionem Christi primo seculo exeunte Galliis et Germaniis illatam fuisse, eodemque, vel saltem ineunte secundo, Agrippinensibus notam fuisse et susceptam, tertio paragrapho concludit, missos igitur fuisse Evangelii præcones, sed an iis nomen fuerit Eucharii, Valerii et* Materni, *fatetur* non constare *ex ullo auctore suppare aut coævo, insinuans se id credere propter multorum seculorum traditionem. Quarto* B *paragrapho, fatetur iterum, eorum primo seculo existentiam non* demonstari *ex Martyrologiis antiquis aut vetustissimis catalogis Trevirensibus et Coloniensibus; admittit Gesta eorumdem fabulosis parergis fuisse deturpata; nec plus auctoritatis se tribuere ait Mariano Scoto, Methodio et Harigero; vere judicatum fuisse agnoscit, quod medios inter* Maternum *seculi* I *et* Maternum *seculi* IV *episcopos ignoraverit antiquitas. At, inquit,* hæc omnia cum volens largior exactæ disquisitioni tuæ, illustrissime domine, non possum tamen consentire paragrapho 6, quo aiebas, Maternum Agrippinensem, qui initio quarti seculi floruit, eumdem esse cum Trevirensi Agritii antecessore. *Hujus causam allegat argumento, ut aiunt, ad hominem, quod propriis ejus verbis, recisis tamen, quæ ad vim ejus percipiendam necessaria non sunt, huc transfero.*

fusius declaratum,

103 Unus solus Maternus nobis notus est ex monumentis antiquis ante seculum nonum, et hic Maternus, cujus nomen novimus ex coævis scriptoribus, floruit nascente seculo IV. Treveris sedisse Maternum ex vetustis catalogis constat, sed ex nullo auctore coævo, nullo suppare, nullo catalogo ante decimum sæculum scripto; nam C qui a te, illustrissime domine, profertur antiquissimus omnium § 5 ex bibliotheca San-Guislenensi prope Montes Hannoniæ, is desinit in Rudolpho anno 994 ad Trevericam cathedram evecto; unde catalogus sex seculis posterior est Materno, de quo quæritur; totidem fere seculis absunt ab ætate Materni, Vita, Chronica, Lectionaria, Breviaria, Martyrologia: quare intestatus et intestabilis videri debet criticis modernis Maternianus Trevirieus episcopatus.

et quo impugnatur episcopatus Trevirensis S. Materni

104 Deest ergo Treverico Materno asserto testis omnis coævus aut suppar: nec nisi post sex secula nomen Materni Treverici in Fastos ecclesiæ Trevericæ sanctis nobis notos relatum est. Atqui pari argumento, illustrissime vir, Maternum primi seculi utrique ecclesiæ detrahendum putas; quia nullo coævo, nullo suppare teste probatur talis viri ætas.... Quare si Launoyi argumento negante semel utar, tuoque postulato affirmanti existentiam hujus illiusve personæ, hoc illove seculo, incumbere probandi onus, et quidem per testes coævos aut suppares, admittere nequeo Agrippinensem Maternum, sæculi IV initio florentem, unquam in cathedra Treverica sedisse, donec certis argumentis id docear. Nam Golscherus, Helinandus, Harigerus sine testibus antiquioribus coævis aut supparibus non majorem fidem merentur, dum primo, quam dum quarto seculo Maternum exstitisse narrant.

AUCTORE J. P.

multum differt a nostris ratiociniis

105 *Ingeniosum sane ratiocinium, et aptum urgere eos, qui ad eum gradum crisim suam evehe-rent, ut in rebus historicis fidem abrogandam statuerent omni ei, quod coævi vel supparis testimonio non firmatur. Nos, cum ei sententiæ ut probabiliori adhæremus, quæ Eucharii, Valerii et* Materni *missionem in Gallias retrahit ad seculum tertium, unumque* Maternum *Trevirensibus, Agrippinensibus et Tungrensibus communem admittit, non ita arguimus: missio ista seculo* I *caret testimonio scriptoris coævi aut supparis, igitur facta non est: sed ita: similes missiones multorum in Gallias episcoporum ab eruditis merito rejiciuntur, ut serius duntaxat excogitatæ ex amore antiquitatis, quid ergo de hac particulari, quam rejiciunt etiam nec pauci, nec inerudit?*

contra Sancti existentiam seculo I;

106 *Post laboriosum examen deprehendimus, Historiam dictæ missionis, seculo nono conscriptam, scatere apertis apertis fabellis, pugnare cum* E *moribus hominum primi seculi, cum assertis veterum scriptorum præsertim Sulpitii Severi; et quia talis est, requirimus testimonia antiquiora et solidiora, nec invenimus. Contra advertimus catalogos episcoporum, dicta scriptorum etiam seculo nono recentiorum, aliaque monumenta talia, ut obsint potius traditioni quam prosint: ut proinde his ecclesiis applicari queat, quod de plerisque aliis asserit Bucherius:* Profecto, *inquit,* neque paulo in hisce versatior non videt, catalogos plerosque omnes antiquarum sedium in censendis primorum suorum antistitum ætatibus, ordine ac numero in incertum ferri, et pleraque poetarum fabulis, quam priscorum moribus similiora repetere: nullaque est paulo vetustior ecclesia, quæ originem suam jam inde a D. Petro arcessere non conetur. Tantus est antiquitatis amor. Hinc maximum historiæ chaos inductum, et, nescio quod, vacuum ducentorum pene annorum intervallum, cui scilicet explendo tanto brevior episcoporum numerus non sufficiat. Plane in Gregorii Turonensis sententiam concedo, majori Galliarum parti episcopos circa imperium Decii, seu annum Christi 250 primum Roma transmissos. *Hactenus Bucherius apud Chapeavillum tom.* II *in Addendis ad Disputationem historicam apud eumdem* F *Chapeavillum tom.* I *subnexam.*

nec sufficit ad negandum ejus

107 *Nihil hujusmodi refragatur episcopatui Trevirensi* S. Materni *exeunte seculo tertio: non tempora, non hominum mores, non asserta veterum, non fabulosa adjuncta; ut diversa ratio sit, cur potius ad traditionem de missione ejus seculo primo certiora argumenta exigantur, quam ad traditionem de ejus episcopatu Trevirensi seculo tertio aut quarto. Porro illustrissimus Honthemius, quem respicit objectio Hartzhemii, unitatem* Materni *Trevirensis, Tungrensis et Coloniensis probat in Dissertatione sæpe laudata* § 6, *et quod, jam dedimus inter utramque traditionem, discrimen paucis insinuat.* Unicum, *inquit,* solum Maternum in Trevirensibus tabulis semper lectum fuisse, hodieque legi perinde ac in Tungrensibus, omnibus compertum est; unicum vero hunc eumdem esse cum Agrippinensi, probant cultus et traditio ecclesiarum Trevirensis, Coloniensis et Leodiensis constantissima ac legitima; non talis, qualem de

interpolatis

AUCTORE J. P.

interpolatis episcopis impugnamus, quamque antiquitati adversari probavimus; faciuntque de hujus memoratis tribus ecclesiis communis Antistitis cultu fidem earumdem ecclesiarum Breviaria et Lectionaria, Martyrologium Romanum Galesinii, Molanus, Baronius laudans Bedam, auctum tamen, et alii ad diem 14 Septembris, quo die festum communis hujus Patroni in tribus illis ecclesiis peræque celebratur.

episcopatum Trevirensem seculo IX.

108 *His addit illustrissimus auctor catalogos Trevirorum antiquissimos; dein allegat Vitam S. Maximini Trevirensis episcopi, secundum judicium Henschenii, qui eam edidit tom.* VII *mensis Maii pag. 22, conscriptam seculo* VIII; *ubi* Maternus *inter S. Maximini* antecessores *numeratur. Profert etiam instrumentum anonymi alterius, quem scripsisse credit ante medium seculi* IX, *in quo dicitur Hetto Trevirensis antistes monitus a* S. Materno, qui erat tertius Trevirorum archiepiscopus, *ut monasterium in Confluentia construeret, et in eo corpus S. Castoris conderet. Habes hoc instrumentum apud Lambecium lib.* II *Commentariorum de Bibliotheca Cæsarea pag.* 391. *Quidquid de re sit, rationem non video mihi sufficientem, ut, in Launoyi opinionem concedens, abjudicem Trevirensibus* Maternum *episcopum communem Coloniensibus et Leodiensibus, tum propter jam recitata, tum quia illa traditio talis est, ut non solum scriptores exteri, sed et ipsi domestici Tungrenses ac Colonienses, licet in aliis discrepent, et errent sæpe in numero atque ætate episcoporum suorum, in hoc tamen passim conspirent, ut eum* Maternum, *qui primus episcopus Tungris, Coloniæ et in vicinis locis ac civitatibus Christianam fidem prædicavit et propagavit, etiam dicant præfuisse Trevirensibus, et apud hos conservari sacrum ejus corpus. Quid autem causæ fuerit, cur* S. Maternus *in monumentis seculi* IX, *recitatis* § 9, *appellatus fuerit episcopus* ex Agrippina civitate, de civitate Agrippinensium, *non Tungrensium vel Trevirensium, mox ex verisimili conjectura evolvere tentabimus.*

B

§ XII. Missio Sancti cum sociis Roma in Gallias probabilissima est; incertum tamen, an sub medium seculi III, an serius facta sit; quis fuerit sub hæc tempora Treviris status fidei Christianæ.

C

Sanctorum Roma missio

P*ost collocatam unius* S. Materni *Coloniensis, ejusdemque cum Trevirensi ac Tungrensi probabiliorem nobis epocham, ex qua, ut recte observat Sollerius, nullo negotio eruitur ætas SS. Valerii et Eucharii, ratio instituti nostri exigit, ut, in tanta veterum, qui saltem fide digni sint, scriptorum silentio, edisseramus, quid nobis etiam probabilius statui posse videatur de loco, unde, et anno, quo in Gallias missi sint, quove ordine et modo populos instruxerint, atque ecclesias istas administrarint. Ac primo quidem, cum tres Viros istos communi consensu primos apostolos et ecclesiarum suarum fundatores agnoscant Treviri; Tungri vero et Ubii* Maternum, *vera nobis apparet constans apud eos traditio, quod illuc a sancta Sede Romana directi fuerint; conformiter ad ea, quæ sub initium seculi* V *Innocentius I PP. scripsit in Epistola ad Decentium episcopum Eugubinum,* Manifestum *esse inquiens,* in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam atque Siciliam, et insulas interjacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos, quos venerabilis apostolus Petrus, aut ejus Successores constituerint sacerdotes. D

statuitur a recentioribus sub medium seculi III;

110 *Nam cum ista Pontificis assertia:* Petrus aut ejus Successores, *uti disjunctivarum natura est, unius duntaxat partis veritatem requirat, ut tota vera sit, cumque ut sæpe dictum est, non videantur nobis SS. Eucharius, Valerius et* Maternus *constituti ab ipsomet S. Petro, relinquitur, ut dicamus, constitutos fuisse ab aliquo e S. Petri successoribus Pontificibus: a quo autem, quis certo definiat? Conjicit Henschenius, missionem illorum contigisse circa illa tempora, quibus celebriorum in Galliis ecclesiarum primos episcopos Roma transmissos credunt eruditi, id est, circa imperium Decii seu medium seculum tertium, ut de pluribus testatur Gregorius Turonensis. Calmetus Christianæ religionis apud Treviros epocham figi posse ait anno 254, atque Euchario concedi episcopatus annos viginti, totidem Valerio, ceteros* E *Materno sicque perveniri ad annum* 313. *Non prorsus repugno utriusque viri eruditi dispositioni; sed, quominus etiam ei omnino assentiar, remoratur ætas magna.* S. Materni: *admittunt namque, hunc juxta eamdem traditionem una cum binis decessoribus suis Roma venisse in Gallias; igitur si demus ei tum ætatis annos viginti quinque aut triginta, nonagenarius pene fuerit, dum anno Christi* 313 *a Constantino imperatore jussus est ire ad concilium Romanum, et anno sequenti ad Arelatense, qua ætate raro fit, ut quis ad tam longinqua itinera se accingat.*

monumenta quædam iis socios jungunt SS. Sixtum et Sinicium,

111 *Si auctari Gestorum Trevirensium, et nonnullis non gravioris ponderis aliis scriptoribus, fides haberi major posset quoad socios missionis, quam quoad tempus, alio equidem modo rem disponerem et æque ut minimum verisimili. Narrat enim prior in editionibus Calmeti et Leibnitii cap.* XX, *cum Euchario, Valerio et* Materno *Roma simul in Gallias destinatos fuisse* Sinicium et Mansuetum, Clementem et Felicem atque Memmium aliosque quam plures: *cap.* XXI: Divertit, *inquit,* Clemens cum Felice Mediomatricum, Mansuetus Tullum, Sinicius Rhemis, Memmius Catalaunum, ceterique in loca sibi a Deo præordinata. *Eosdem pene socios assignat S. Euchario auctor Vitæ S. Memmii apud nos tom.* II *Augusti pag.* 11, *et* S. Materno *biographus S. Mansueti, item apud nos tom.* I *Septembris pag.* 639. *Illis, inquam, scriptoribus, si in hoc puncto saltem fides haberi posset, non absque fundamento conjiceremus, missionem Sanctorum nostrorum factam esse sub annum 288, sub quem figenda nobis videtur missio S. Sixti, quem S. Memmii biographus Euchario etiam socium attribuit, et S. Sinicii, uti ostendimus tom.* I *Septembris pag.* 122. F

missos in Gallias post annum duntaxat 287:

112 *Nam Acta memoratorum SS. Sixti et Sinicii, quæ nihil habent, ut seculo* V *vel* VI *posteriora credamus, clare dicunt, quod SS. Crispinus et Crispinianus postquam Suessionibus in Gallia martyrium subiissent, apparuerint Romano Pontifici, cum de suo martyrio certiorem fecerint, monuerintque, ut Evangelii præcones, qui tum* propter persecutionem admodum rari *erant* in Galliarum partibus, *illuc dirigeret; tum monitis*

paruisse

A *paruisse dicitur Pontifex, et eo direxisse Sixtum ac Sinicium. Passio autem SS. Crispini et Crispiniani annectitur anno 287 vel 288, quin in eorum Actis, examinandis ad diem 25 Octobris, Rictius Varus, qui eis sub imperio Diocletiani et Maximiani mortem intulit, etiam sub idem tempus e vivis ereptus scribitur. Certe haud diu ante dictos annos eam contigisse, patet ex nominatis imperatoribus, qui nominantur etiam cum Rictio Varo in Actis SS. Sixti et Sinicii, ac alibi semper.*

sed incertæ fidei ea sunt, et difficultates utrimque

113 *In hac dispositione consulitur antedictæ longiori ætati* S. Materni; *veruntamen cum nitatur dumtaxat monumentis incertæ fidei, nec Eucharii aliorumque sociorum meminerint Acta SS. Sixti et Sinicii, nolim eam probabiliorem asserere, quam alteram. Accedit, quod ante annum 288, puta sub annum 286, juxta calculos Broweri in Annalibus, idem Rictius Varus Treviris immanissime sævisse perhibeatur, et innumeros Christianos non tantum e Thebæa legione milites, sed et civitatis senatores atque incolas utriusque sexus martyrio coronasse, de quibus agendum veniet mense Octobri ad diem quartum, quintum aut sextum, quibus eorum cædes facta*
B *scribitur in tabula plumbea*, quæ ingruente vastatione Nortmannica circa annum 882 *(ut loquitur Honthemius tom. I Historiæ Trevirensis diplomaticæ pag. 221)* juxta Sanctorum corpora, ad servandam eorum memoriam defossa est, et *detecta simul cum reliquiis anno* 1071. *Postrema ejusdem tabulæ verba, ut eam ibidem exhibet laudatus auctor, ista sunt:* Ingressus est autem Trevirim Rictiovarus quarto Nonas Octobris, et eadem die occidit Tirsum *(qui Thebææ legionis, ut superius dicitur,* ducatum gerebat*)* cum sociis; sequenti autem die Palmatium cum aliis principibus civitatis; tertia vero die cædem exercuit in plebem sexus utriusque.

occurrentes rem dubiam faciunt.

114 *Quæ si vera sint, et eo sensu admittenda, quo vult Browerus ad citatum annum, fides haberi nequit scribentibus, Sanctos nostros una cum SS. Sinicio et Sixto in Gallias demigrasse, nisi credamus, ingentem Trevirorum numerum Christi fidem fuisse amplexum, antequam illuc accelerent iidem Sancti, ideoque vocatos fuisse primos apostolos et antistites, quia exstinctam in ea persecutione pene religionem suscitarunt, et novam quodammodo fundarunt ecclesiam. Mirum tamen, si ante persecutionem illuc advenerint, quomodo*
C *Valerius et* Maternus, *etenim juxta Calmeti computum Eucharius jam tum e vivis excesserat, in tam generali atque atroci persecutione tyrannorum manus effugissent; nam Valerius uti et Eucharius, ut supra dictum est, constanter in antiquis documentis exhibentur, tamquam confessores, idque de* Materno *nequit esse dubium.*

Status fidei Christianæ Treviris

115 *Utra demum sententia verior sit, satis apparet, paucos admodum sub annum 288 Treviris exstitisse Christianos, easque seu ad fidem conversi fuerint a Sanctis nostris ante persecutionem, cui se subduxerunt, seu post eamdem Christo nomen dederint, non habuisse nisi occultam religionis exercitium; quandoquidem iisdem temporibus Maximianus in Christianos acerbissimus imperator diu in his partibus resederit, et Mamertinus orator in suo panegyri, habito ad eumdem Treviris, de hac civitate ita eum modo loquatur, ut idolis prorsus deditam percipias. Audi verba apud Browerum ad annum 287:* Rursus ex acie cum triumpho redisti, totamque hanc urbem, repentina tua in hostes eruptione sollicitam, lætitia et exultatione, et aris flagrantibus et sacrificiis et accensis odoribus numini tuo, implevisti. Ita utroque illius diei tempore bis divina res pari religione celebrata est: Jovi, dum pro futuris vovetur; tibi, dum pro victoria solvitur.

AUCTORE J. P.

sub Maximiano Herculio usque ad annum 292;

116 *Ea sane erat indoles Maximiani Herculii, ut, dato etiam, quod deinceps non adeo severe in Christianos per Gallias dispersos inquisierit, numquam fuisset passurus, ut hi aperte ac publice fidem suam profiterentur, iis in partibus, in quibus ejus jussu tanta militum Thebæorum aliorumque fidelium clades facta erat paulo ante; nam sicut a Browero Trevirensium martyrum, ita et a plerisque aliis scriptoribus affigitur anno 286 passio SS. Mauricii et Sociorum, quod examinabitur ad diem 22 Septembris. Porro Maximianus in Galliis et pro majori parte Treviris hæsisse dicitur usque ad annum circiter 292, ut pronum sit cogitare, haud numerosum fuisse fidelium gregem, quos ad hæc usque tempora fovebant ac regebant Sancti nostri; at merito conjecture licet, liberiorem deinde ipsis fidei propagandæ viam fuisse apertam; quando scilicet Constantius Chlorus, Constantini Magni pater, circa mox memoratum annum per Diocletianum et Maximianum Augustos creatus est cæsar cum Galerio, et pauco post tempore nactus totius Galliæ regimen, Treviris sedem fixit.* E

ac dein sub Constantio Chloro.

117 *Is nempe benigno semper in Christianos animo exstitit, et* non modo amabilis, sed etiam venerabilis Gallis fuit, præcipue quod Diocletiani suspectam prudentiam et Maximiani sanguinariam temeritatem imperio ejus evaserant. *Verba sunt Eutropii lib. X Breviarii. Eutropio consonat Lactantius lib. de Mortibus persecutorum: ubi cap.* XV *agens de persecutione omnium gravissima, sub annum 303 instituta, litteras ait missas fuisse a Diocletiano ad Maximianum Herculium et Constantium Chlorum, ut hi in sua quisque imperii parte exsequerentur, quod ipse jam Nicomediæ inchoarat.* Et quidem, *Lactantii verba sunt,* senex Maximianus libens paruit per Italiam, homo non adeo clemens. Nam Constantius, ne dissentire a majorum præceptis videretur, conventicula, id est, parietes, qui restitui poterant, dirui passus est, verum autem Dei templum, quod est in hominibus incolume servavit. *Tum cap.* XVI: Vexabatur ergo universa terra, et præter Gallias ab Oriente usque ad Occasum tres acerbissimæ bestiæ *(Diocletianus, Maximianus et Galerius)* sæviebant. *Æque honorificum eidem Constantio testimonium præbuerunt Donatistæ, verba dedimus num. 83 ex Optato Milevitano.* F

§ XIII. Ejusdem materiæ prosecutio.

Ita affectus erat in Christianos Constantius Chlorus,

P*ulchris omnino coloribus Constantium depingit Eusebius in Vita Constantini filii, cujus verba, quantumvis paulo longiora, non alienum fuerit hic transcribere. Sic habet apud Valesium lib. I cap.* XVII: Qualis autem exitus vitæ illi *(Constantio)* contigerit, cum se talem erga Deum præstitisset, quantumque discrimen inter illum et reliquos imperii consortes, is, quem coluerat, Deus esse voluerit, quisquis rem ipsam attentius expenderit, facile cognoscet. Postquam enim multa regiæ virtutis indicia diutissime præbuisset, unum

AUCTORE J. P.

unum quidem summum omnium Deum agnoscens, eorum vero, qui plures deos colerent, impietatem condemnans, et sanctorum hominum precationibus domum suam undique munivisset, reliquum deinceps vitæ tempus expedite ac tranquille summa cum gloria exegisse dicitur, compos ejus felicitatis, quam vulgo perhibent in eo positam esse, ut neque ab aliis afficiamur, neque alios ipsi afficiamus molestia. Ad hunc igitur modum toto imperii sui tempore, quod æquabile perpetuo ac placidum fuit, universam familiam, conjugem scilicet ac liberos cum omnibus ministris uni omnium regi Deo consecravit. Adeo ut multitudo eorum, qui in ipsius palatio simul versabantur, nulla re ab ecclesia Dei differret. Inter quos erant etiam ministri Dei, qui continuis precationibus pro salute principis Deum venerabantur; cum tamen vulgo apud alios ne ipsum quidem Dei cultorum nomen proferre fas esset.

at ipso regnante, nulli

119 *Similia tradit alibi de Constantio laudatus Eusebius, sed hæc ad propositum nostrum abunde sufficiant; etenim ex sola postremæ periodi oppositione discimus, aliam plane faciem fuisse in Galliis cum illic versatus est Maximia-* B *nus, quippe apud quem, sicut et reliquos collegas,* ne ipsum quidem Dei cultorum nomen proferre fas esset, *aliam vero, dum ibidem moratus est Constantius, cujus adunati domestici ecclesiæ Dei comparantur. Nam quamvis dicta oppositio accipi possit de tempore, quo sub initium seculi* IV *cœpta est sævissima imperatorum persecutio, tamen ex ea non parum firmatur id, quod diximus num.* 115 *de paucitate Christianorum Treviris, dum hic aut in vicinia hærebat Maximianus anno* 287 *et seqq. Ceterum ex recitatis testimoniis non immerito censent nonnulli, plures Galliarum martyres, quorum passio in Historiis provinciarum et civitatum refertur ad persecutionem Diocletiani et Maximiani, palmam consecutos fuisse, non in persecutione ista generali, incepta anno* 303, *sed in particularibus, quas historici cum illa confuderunt, ita ut mors plerorumque consignanda sit initio imperii Diocletiani, et attribuenda præsertim Maximiano, cum scilicet in Gallias profectus est contra Bagaudas, et eodem tempore etiam in Christianos rabiem exercuit.*

vel pauci admodum, ipso invito,

120 *Si tamen absolute tenendum sit, quorumdam martyrium pertinuisse ad persecutionem generalem, id profecto Constantio nequit adscribi,* C *sed præfectis civitatum et provinciarum, aut populi in Christianos concitati furoribus, quos ipse forte absens reprimere non potuit, vel, evitandi majoris mali consilio, non est ausus propter decreta Diocletiani, quibus non modo Galerius cæsar, præcipuus persecutionis auctor, sed et Maximianus Augustus tanta rabie obsecundabant. Eam causam de locis sacris in Gallia eversis clare allegat Lactantius:* Constantius ne dissentire a majorum præceptis videretur, conventicula, id est, parietes, qui restitui poterant, dirui passus est. Passus est, *inquit*, dirui, *non autem* jussit, *vel* ipse diruit. *Et hinc patet, Lactantium non pugnare cum Eusebio in Historia Ecclesiastica lib.* VIII *cap.* XIII *sic scribente:* Denique tum aliis in rebus humanissimum se ac beneficentissimum erga omnes præstitit, tum concitati adversus eos *(Christianos)* belli nullatenus particeps fuit. Sed cum veri Dei cultores, qui sub imperio suo degebant, immunes ab omni noxa et calumnia servasset, nec aut ecclesiarum ædes subvertisset, aut quidquam adversus nostros esset molitus; tandem fe- D licissimum ac beatissimum vitæ exitum consecutus est.

passi sint in Galliis, et fidei promulgandæ

121 *Cum autem et Lactantius et Eusebius universim affirment, homines Christianos sub ejus imperio incolumes et immunes fuisse servatos, consequitur, ut, si absolute tenendum sit, quod præcedente num. diximus, de paucissimis id martyribus intelligatur, qui primo impetu, absente Constantio, inscio aut certe invito, ceciderint. Ex descripta modo Galliæ universæ, quo tempore gubernabat Constantius, felicitate, facile dignoscimus, quis fuerit status urbis Trevirensis, quanta libertas profitendæ fidei: quæ sane libertas non potuit non extendi magis, quando sub annum* 305 *Constantius e cæsare Augustus et imperator factus est, nihilque proin obstabat, quominus suum erga Christianos favorem aperte ac plene testaretur.*

magna esset libertas

122 *Hæc quisquis attente considerarit, credat adhuc, si lubet, Browero et aliis, qui, ne Historiæ Trevirensi refragentur, sequentes, juxta illam, Trevirenses episcopos martyrio affectos fuisse scribunt, Metropolum anno* 303, *dein post annos aliquot Severinum, Florentium etc. Sed ut ad Sanctos nostros revertamur, quorum causa paulo prolixius ista digessimus, perspicuum fit similiter, patuisse eis sub toto Constantii regimine latissi-* E *mum campum ad exercendos labores apostolicos, promovendam religionem, augendumque notabiliter fidelium numerum. Imo cum illa tempestate Treviris fixa sedes esset Cæsaris aut Augusti, Galliarum principatum habentis, vix dubium mihi est, quin et noti fuerint Constantio iidem Sancti et apud ipsum valuerint gratia.*

Sanctis imperatori fortasse amicis. Horum successio sic disponitur.

123 *Nam cum, teste Eusebio,* inter eos, qui in ipsius palatio versabantur, essent etiam ministri Dei; *quid vetat credere, his designari vel ipsos Sanctos, vel saltem eos sacerdotes, quos ex illis tum episcopus ibidem constituerat? Quis autem e tribus, imperante Constantio, Trevirensem episcopatum gesserit, difficile sit determinare. Certe Eucharius in sententia Calmeti et aliorum, collocantium ejus in Gallias adventum circa medium seculi tertii, jam tum ad cœlos abierat, et forte etiam, licet eumdem adventum statuamus serius. Quare mihi verisimilius est, Valerio id temporis gubernandæ ejus ecclesiæ curam incubuisse, et remansisse usque dum suprema Galliarum potestas devoluta erat ad Constantinum Magnum. Quo temporis intervallo etiam mihi verisimillimum est, excurrisse* S. Maternum *ad Tungros, Colonienses et circumjectos populos,* F *apud quos Evangelium prædicaverit et prima episcopatus jecerit fundamenta: donec, defuncto Valerio, Treviros vocatus sit, atque ita tribus simul ecclesiis præfuerit episcopus; at quoniam immensum interea excrescebat Christianorum numerus, præsertim quando ad hunc accessit ipse imperator Constantinus sub annum* 311, *cujus conversioni adlaborasse creditur* S. Maternus, *credibile est, orasse hunc et exorasse, ut sibi Treviris saltem substitueretur episcopus alter.*

ut intelligatur, cur S. Maternus legatur episcopus tantum Agrippinensis.

124 *Hoc pacto liquet, cur idem* Maternus, *anno* 313 *ad concilium Romanum missus, solo Agrippinensium episcopi titulo ornetur, ipseque eodem dumtaxat se subscribat canonibus concilii Arelatensis anni* 314, *quibus, ut ante memoravimus, Agritius Trevirensis episcopus subscriptus legitur. Sed et ex hac item subscriptione ruit ille Broweriance Chronologiæ locus, quo Agritii episcopatus initium rejicitur ad annum* 327 *propter traditionem aliquam, qua idem Agritius juxta nonnullos patriarcha Antiochenus, juxta alios e*

clero

A *clero dumtaxat Antiocheno, interventu Helenæ Constantini M. matris, jam e Palæstina reducis, adeoque circa mox allegatum annum, credebatur Trevirensi archiepiscopatui præfectus a S. Sylvestro PP. Huic Pontifici affictum diploma et monumenta alia, quibus ea traditio nitebatur, discussa et improbata sunt alibi. Adiri possunt tom.* I *Januarii pag.* 773 *in Commentario prævio ad Acta S. Agritii ; Historia patriarcharum Antiochenorum præfixa tom.* IV *Julii pag.* 38 *et seqq. ; et tom.* III *Augusti pag.* 550 *in Commentario prævio ad Acta S. Helenæ.*

et quomodo, relicta Trevirensi sede,

125 *Ad jam statuta aliquam sibi formant nonnulli difficultatem, sed, meo judicio, levissimam. Proponit illam ac diluit Hontheimius* § 6 *Disquisitionis :* Memini, *inquit,* a nonnemine etiam objectum fuisse, difficulter credi posse, Maternum ad Coloniensem cathedram transiisse, relicta Trevirensi ; eo quod transitus ille videatur repugnare mori istorum temporum. His reponebam, exulare hic omnem proprie dictam Materni translationem, quæ statui non potest, ubi ante conversionem Constantini ne diœcesis quidem in propria significatione nostris in partibus apparet ; sed hactenus indefinitus nullisque limitibus B circumscriptus ager, verbo Dei per Eucharium et Valerium arctioribus, per Maternum latioribus terminis excultus et irrigatus, demumque sub hoc pro majori nunc exultantis Ecclesiæ bono divisus. Pone tamen, hanc translationem dici debere : fuisset ea optimis saluberrimisque consiliis suscepta, non talibus, queis Ariani aliique hæretici usi sunt, ambitionis nimirum et avaritiæ, quorum facinora ansam dedere Patribus concilii Nicæni adversus episcoporum translationes statuendi canonem, qui vel ipse satis probat, minime raros eo ævo fuisse transitus episcoporum de una ecclesia ad aliam, sed frequentes potius.

Agrippinensem ac Tungrensem

126 *Nusquam, quod sciam, definierat laudatus illustrissimus, an* S. Maternus, *prinsquam S. Valerio successisset Treviris, apud Tungros et Ubios Evangelii semina atque episcopatus fundamenta jecisset ; et inde, credo, difficultatem in eo sitam esse putavit, quod a Trevirensi ad Coloniensem sedem transiisset. At vero juxta dispositionem nostram difficultas esset, an non repugnaret mori istorum temporum, quod* Maternus, *jam curam gerens ecclesiarum Tungrensis et Agrippinensis, etiam Trevirensis regimen adierit post Valerii* C *obitum, eaque difficultas per allatas ab illustrissimo rationes facile dissolveretur. Contra nihil difficultatis apparet in dispositione nostra pro transitu a Trevirensi sede ad Coloniensem et Tungrensem, qualis nullo sensu hic obtrudi potest, quandoquidem omnes simul ecclesias jam gubernaret, et parte tanti oneris per alium sublevari tantum voluerit ob allatas superius rationes, in quo facto humiliationem et demissionem animi potius suspicias, quam vel levissimam ambitus aut avaritiæ umbram tibi fingas.*

sibi retinuerit.

127 *Adhæc in nostra hypothesi probabiliter etiam assequimur, cur Sanctus partem oneris in alium translaturus non elegerit potius remanere apud Treviros quam ad Tungros et Colonienses reverti. Quippe, sicut antea ad majus Dei obsequium et fidei Christianæ emolumentum conducturum judicaverat, si curas ac labores divideret et fideles Trevirenses pastore suo orbatos consolaretur, foveret ac regeret, ne defectu alterius episcopi, vel saltem sufficiente auctoritate præditi, dissiparentur, Constantino fortasse necdum ad fidem converso; sic postquam is conversus est, et* Materno *satis constitit de virtutibus S. Agritii ac dotibus ad episcopalem dignitatem requisitis, æquum ratus est, huic gregem istum committere, ut ipse curam ac laborem omnem impenderet solis Tungrensibus, Coloniensibus ac vicinis populis, atque ita inchoatum opus perficeret. Nam licet haud dubie adlaboraverit etiam sub initium Euchario et Valerio ad Trevirorum conversionem, mirum videri non debuit, quod paterno quodam studio ac sollicitudine afficeretur erga Colonienses ac Tungros, utpote quos peculiari labore recens Christo genuerat. Posteriorem hunc rerum ordinem proposuimus dumtaxat, ut deductum ex conjecturis nostris, quibus sicubi necesse sit plusculum concedere, hic profecto fuit: interim, si quis meliorem et temporibus magis consentaneum excogitarit, proponat, haud gravate ei acquiescemus; quod et de singulis ante dictis, et post dicendis intellectum volumus.*

AUCTORE J. P.

§ XIV. Reliqua Sancti gesta, in Vitis et Historiis enarrata, fabulosa esse ostenduntur, vel fabulosis adjunctis exornata. E

Fabulosa sunt

F*use disseruimus* § 3 *de auctoribus Vitæ SS. Eucharii, Valerii et* Materni ; *Gestorum item tum Trevirensium, tum Tungrensium, Trajectensium ac Leodiensium pontificum, ac deinde conclusimus exiguam hisce lucubrationibus accedere posse auctoritatem ab ætate, qua scripta sunt, præsertim cum fontes anteriores, unde profluxerint, nequeant assignari. Ex discussis autem et statutis usque nunc sponte elucet, quis nobis sensus sit de gestis ipsis, quæ de Sanctis nostris enarrantur ; idem nimirum, qui est hodie scriptorum plurium, pleraque fabulosa esse, vel saltem fabulosis temporum et personarum adjunctis adornata ; imo ejus naturæ esse nonnulla, ut fidem non facerent, etiamsi Sanctorum sæculo primo in Gallias adventus solidissimis documentis probari posset ; idque majore jure statuimus de narrationibus, quæ temporis decursu ab aliis* F *excogitatæ et scripto aut typo commissæ sunt. Demus de singulis specimina.*

quæ de S. Materni natalibus

129 *De SS. Eucharii, Valerii, aut* Materni *natalibus nulla mentio est in Vitis ; de solo Euchario dicitur in Gestis Trevirensibus, fuisse Græcum,* ut nomen indicat. *Nihilominus silentium istud non obfuit, quominus* Materni *patriam et parentes invenerint alii. Placentii, cum Longobardum et Papiæ comitis filium scribentis, nugas retuli num.* 72. *Sed magis miros ei natales adstruxit fabulator alter, isque fidem obtinuit saltem apud paucos. Audi Gelenium de Coloniæ Agrippinæ magnitudine lib.* I, *syntag.* 5 : Quis vero Maternus hic ? Breviter dicam : « Adolescens ille ex Naim, annorum forte novemdecim « a Christo Domino nostro suo et salutis publicæ « natæ, anno 32 in Autumno circa Idus Septembris vitæ restitutus. » *Dein subdit auctor, se dicta ab aliis et scripta referre, citatque in margine codicem Ms., cujus meminit Malbrancus lib.* 11 *de Morinis cap.* VII. *Et vere, dicit citato*

AUCTORE J. P.

tato loco Malbrancus se anno 1603, *cum Namurci hospitaretur, incidisse in hujusmodi codicem, at nihil ex eodem recitat. Sunt tamen Gelenio vetustiores, apud quos referantur eadem. Sic in Martyrologio Germanico post Sancti elogium ista sequuntur :* Arbitrantur nonnulli, ipsum fuisse viduæ filium a Christo ad vitam revocatum. *Idem habet Cratepolius de Sanctis Germaniæ ; idem Browerus in Annalibus, sed hoc ipse non credit, sicut nec aliud, quo dicitur* Maternus *postea aggregatus fuisse ad collegium septuaginta duorum discipulorum.*

de præsentia S. Eucharii in Cœna ultima,

130 *Ad fabulas similiter relegare potuisset idem Browerus, quod habet auctor Gestorum Trevirensium de S. Euchario, quem, licet natione Græcum crederet, tertium fuisse affirmat in ordine 72 discipulorum, quemque ideo a S. Petro aliis episcopis, in Gallias missis, præfectum fuisse ait, quia cum eodem S. Petro,* ab ipso Domino in carne commorante, sicut a majoribus, *inquit,* nostris traditum accepimus, sacræ fidei rudimenta percepit, qui et in illa sanctissima Cœna, qua discipulis suis Dominus pretiosa Corporis et Sanguinis sui mysteria celebranda contradidit, convescentibus affuit, resurgentemque a mortuis ac in cœlos ascendentem, cum Apostolis beata visione videre promeruit, sanctumque Spiritum, ac linguas omnium nationum in ignis accepit apparitione. *Convescentibus in Cœna affuisse, ait tantum, non ausus dicere, quod cum ipsis discubuerit. Prudenter quidem, cum apud Evangelistas mentio sit dumtaxat de duodecim Apostolis discumbentibus cum Christo. Sed prudentius omisisset totum, cum apud Marcum cap.* XIV *mentio tantum fiat de duodecim Apostolis, qui Christum ad locum Cœnæ comitati sint :* Vespere autem facto, venit cum duodecim. *Sed numquid etiam in sententia eorum, qui, pro primo seculo stantes, S. Eucharii mortem illigunt anno circiter 73, fabulam non spirat, quod narratur apud eumdem Gestorum Trevirensium auctorem cap.* XXVI*? Sic habet :* Obiit autem 6 Idus Decembris, ac sepultus est in ecclesia beati Joannis Evangelistæ, quam ipse ante portam mediam construxerat, et in circuitu ejus cœmiterium benedixerat.

B

de erecta ecclesia S. Joanni apostolo sub annum 70,

131 *Numquid, inquam, istud fabulam non spirat, si verba sumantur uti jacent, et uti accepta sunt a Joanne Enen in Epitome Gestorum Trevirorum, a Cratepolio in Annalibus, et ab aliis? Horum primus, defunctus sub annum* 1519, *loquitur in hunc modum lib.* II *cap.* I *:* Erat tempestate illa *(addit Cratepolius* anno Domini 70) senatrix quædam nobilissima, nomine Albana, marito non fide viduata, habens filium unicum, quem extinctum morte, interveniente beato viro Euchario, bona gratia repleto (id enim nomen ejus interpretatum resonat) suscitandum obtulit fide, qua plena erat. Resuscitato filio in nomine ejus, qui filium viduæ ante portam Naim a mortuis revocavit, eam in pace abire permisit. Tum illa domum, quam præeminentem habebat, sanctificante beato Euchario, in ecclesiam deputavit, quam beatus Eucharius sub nomine sancti Johannis apostoli et Evangelistæ consecravit. *Paulo inferius Eucharium in ea basilica sepultum esse asserit. Credant, qui voluerint ; equidem etiamsi concederem, exstitisse primo seculo Eucharium, et ei fuisse integrum construere ecclesiam cum cœmeterio, numquam mihi persuaserim, fuisse intra annos 70 et 73 consecratam S. Joanni Evangelistæ, qui per annos viginti quinque in vivis superstes fuisset, demortuus sub finem ejusdem seculi.*

C

D

et de resuscitato S. Symmetrio circumferuntur,

132 *Quoniam Albanæ ejusque filii ad vitam revocati mentio incidit, obiter observet lector, idem miraculum etiam attributum fuisse* S. Materno *in duabus Vitis S. Symmetrii M., quarum neutram dare visum fuit Henschenio tom.* VI *mensis Maii, ubi de S. Symmetrio actum est, quia multis conspersæ sunt fabulis :* Narrant, *inquit,* S. Symmetrium a S. Materno in infantia resuscitatum, eaque occasione Albanam ejus matrem cum prole fidei sacramenta suscepisse, cui nomen dederit Symmetrius, sextus comes Salmensis Albanæ frater. *Dein recitat versus nonnullos, in quibus eadem referuntur, ac demum concludit, fabulosa esse omnia. Displicuerunt quoque Browero ad annum Christi* 50. *Aliter sensit Gelenius in pretiosa Hierotheca, cap.* V, *ubi Symmetrium infantem a* S. Materno *resuscitatum* e Salmensium familia regulum *nuncupat, et inde multa hariolatur de stemmatis ejusdem antiquitate lib.* II *de Coloniæ magnitudine, Syntag.* XXXIV. *Quæ et similia explodit Henschenius mox laudatus.*

alia pleraque incertæ fidei propter adjuncta fabulosa.

133 *Diximus sub initium hujus §, pleraque, quæ de Sanctis nostris narrantur,* fabulosa esse, vel saltem fabulosis temporum et personarum adjunctis exornata. *Prioris generis putamus, quæ jam recensuimus de natalibus* S. Materni, *ejusque ad vitam per Christum revocatione, de præsentia Eucharii in Cœna ultima etc. : posterioris vero, quæcumque ad illos pertinentia perhibentur in Vitis aut Gestis sæpe memoratis. Quippe cum omnia primo seculo, aut secundo non multum provecto, illigentur, adjuncta temporum admittere non possumus, nec per consequens etiam personarum, nisi ut fabulosa. Quod autem spectat ad ipsam rerum gestarum substantiam, non inficiamur, esse multas, quæ, si a memoratis adjunctis depurentur, vere contigisse potuerint, imo verisimiliter contigerint ; quales sunt conversiones innumerabilium gentilium, eversiones idolorum, miracula, virtutes et his similia, quæ ipsis adscribuntur, quæ seculo tertio et quarto, præsertim quando Constantinus M. imperavit, valde quadrant. Sed an singula Euchario adscripta, ab eo vere patrata sint, et similiter a Valerio ac* Materno, *quæ ipsis peculiariter tribuuntur : imo an in illis non sint gesta etiam quoad substantiam conficta, et quænam illa sint, nemo facile definierit. Id nempe evincunt nugatores isti et inepti fabulatores, vel, ut mitius dicam, encomiastæ nimium creduli aut plus æquo tenaces popularium traditionum, ut, dum Sanctos suos, nescio qua antiquitatis et præeminentiæ ambitione, extollere gestiunt, facta eorum tot tamque alienis a verisimilitudine adjunctis farciunt, ut in se alioqui verissima, omnem pene veri speciem amittant, indignenturque merito posteri, se nihil deprehendere, ubi tuto pedem figant.*

E

F

Miraculum de S. Materno

134 *Quæret hic non nemo, quis igitur sensus nobis sit de celeberrima* S. Materni *per S. Eucharium baculo S. Petri apostoli resuscitatione, fuse exposita in memoratis Sanctorum Vitis ac Gestis, et hinc devoluta ad alios magno numero scriptores? Ad quæstionem antequam respondeamus, juvat historiam, circa quam versatur, ipsiusmet biographi verbis lectorum oculis subjicere. Sic habet in Opere nostro tom.* II *Januarii pag.* 918 : Qui satis idonee a magistro (*S. Petro apostolo*) instructi, injunctum sibi mandatum alacri mente susceperunt, et accepta benedictione ad supradictas regiones *(Galliam et Germaniam)* ire cœperunt.

perunt. Pergentes per viam incessanter sanam doctrinam cunctis evangelizabant, et multos ad soliditatem sacræ fidei signis et virtutibus provocabant. Cumque in quoddam Galliæ castellum, nomine Elegia, pervenissent, ibique aliquantulum temporis commorantes, omnes ad credulitatem constanter incitarent, unus illorum, Maternus scilicet, febre correptus graviter ægrotare cœpit, atque crescente eadem infirmitatis molestia, non post multos dies vitam finivit.

in via defuncto

135 Qua orbitate B. Eucharius nimium contristatus, faciem ubertim lacrymis profudit, simulque ingemiscens ait : O inimica et odiosa mors, quæ invidia diaboli in orbem terrarum introisti, quare contra nos tam crudeliter exarsisti? Cur, quod superna pietas ad depellendam mortem infidelitatis destinavit, tu violenter abstulisti ? Scio te, impiissima, in pretiosissima Christi morte occubuisse : et unde te iterum adversum servos ejus erexisti ? Sed confido in Dominum meum Jesum Christum, quia, quod per nos fieri disposuit, hoc auctor tuus impedire non poterit : et quod ipse ad salutem credentium præordinavit, hoc inventor tuus diabolus pervertere non valebit. Hæc dicens lacrymas repressit, et corpus Discipuli terræ commendans, assumpto Valerio, cum celeritate Romam rediit, et cuncta, quæ sibi in via accidissent, flebiliter magistro per ordinem narravit, dicens : Non possumus iterum remeare per viam, qua misisti nos, et gentes prædictas docere, nisi Maternum discipulum tuum sanctis precibus tuis resuscites a mortuis, ut virtus Domini nostri Jesu Christi gentibus illis manifestetur.

et ad vitam revocato,

136 Quem ille clementer consolabatur dicens : Noli lugere, carissime, nec tristis esse, quia, quem nunc mortuum doles, ipsum per gratiam Redemptoris nostri citius resurgere videbis, et tui itineris fidelem et incolumem socium habebis : mortem enim, quam ille ad tempus corporaliter pertulit, hanc omnipotens Deus ad salutem plurimorum providit. Sed jam nunc accipe baculum meum, et cœptum iter perage, et cum illuc perveneris, ipsum baculum super corpus defuncti pone, dicens : Præcipit tibi Petrus apostolus in nomine Jesu Christi filii Dei vivi, ut a morto resurgas, et commissum ministerium nobiscum perficias. Sanctus vero Eucharius cum fratre Valerio imperium magistri gratanter suspiciens, ad prædictum castellum veloci gressu pervenit : atque ad sepulchrum Fratris accedens, dilectissimumque thesaurum effodiens, baculum funeri superposuit : et dum Apostoli verba, quæ mandaverat, retulisset, statim Maternus, resumpto spiritu, resedit, dataque manu pontifici, vivus et incolumis coram populi multitudine de tumulo surrexit. In hoc ostenditur prophetam dixisse : Mirabilis Deus in Sanctis suis. Et in alio loco : Omnia possibilia sunt apud Deum. Tunc omnes, qui aderant, laudes in cœlum extulerunt, et multi ex paganis, Baptismi gratiam consequentes, veritati fidei se conjunxerunt : sicque impleta est præmissa Apostoli sententia, quod mortis illius occasio multorum fieret ad salutem resurrectio. In quo loco postea ecclesiam Christiani construxerunt, eique ex eo, quod ibi acciderat, nomen Resurrectionis imposuerunt.

post dies quadraginta, licet ejus relatio

137 *Laudatur biographus tom. citato pag.* 922 : *spatium temporis, quo* S. Maternus *in tumulo jacuit, indicat verbis sequentibus;* Sicut quadraginta diebus jacuit in sepulchro, ita etiam totidem annos mansit in sacerdotali ministerio. *Harigerus apud Chapeavillum :* Apostolica consolatione firmati quadragesimo defunctionis beati Viri die ad corpus cum fide regressi sunt ; *Historicus Trevirensis* : Habens jam in sepulchro dies quadraginta. *De cetera convenit inter illos de miraculi modo et ordine, in eo discrepant, quod quisque stylum suo genio accommodaverit, et id, quod unus pluribus verbis exposuerat, alter paucioribus perstrinxerit. Nunc ad quæstionem. Necesse non est hic repetere, quod historia ista non probetur nobis in adjunctis temporis et personæ S. Petri mittentis Sanctos in Gallias, et in Urbem reversis baculum suum tradentis : alia sunt, quæ rem integram suspectam nobis faciant ; ac primo quidem ex eo, quod idem miraculum, vix, aut ne vix quidem mutato ordine, aliis Sanctis affictum sit ab historicis.*

AUCTORE J. P.

ob varias rationes

138 *Sic in Vita S. Memmii Catalaunensium episcopi, apud nos tom.* II *Augusti pag.* 11. *narratur Sanctus iste missus a S. Petro in Gallias cum Dionysio Parisiensi, Sixto Remensi, Eucharia Trevirensi, Sabiniano Senonensi, Sinici Suessianensi episcopis et aliis sex ejusdem Ordinis viris, cum Donatiano item diacono et Domitiano subdiacono. Verum cum hi omnes ad decem et octo millia passuum processissent, contigit, ut Memmii subdiaconus Domitianus obierit ; quem postquam dolens ille sepelivisset, Romam reversus est, et acceptam a S. Petro vestem mortuo dein imposuit et suscitavit. In Actis S. Frontonis Petrocoriorum episcopi apud Busquetum part.* II *Historiarum ecclesiæ Gallicanæ pag. 7 ; et ibidem in Actis S. Gregorii Velaunorum antistitis, dicitur Fronto, in Gallias directus a S. Petro, sub tertium peregrinationis diem amisisse Georgium socium, sed admoto baculo S. Petri, ad quem auxilium petiturus redierat, suscitasse, idque adeo conformiter ad recitata ex biographo Sanctorum nostrorum, ut si nomina, spatium itineris, et mutatas phrases excipias, eamdem plane historiam fatearis. Idem fateberis, si operæ pretium duxeris, adire Surium ad diem 30 Junii, et obiter perlegere, quæ in Actis fabulosis S. Martialis episcopi Lemoricensis traduntur de Austricliniano per baculum S. Petri ejusdem Martialis opera resuscitato* in loco, qui Else vocatur. *Dubitare equidem non possum, quin historiam illam ab uno scriptore exornatam, mutuati sint alii, et quique suo Sancto applicaverint.*

fictionis

139 *Porro ut paucis absolvam, quæ displicent præterea in recitata historia, non satis verisimilis mihi est, Euchario, viro apostolico ad omnem eventum paratissimo, adscripta ad mortem apostrophe ; nec magis accommoda tali viro ad Pontificem querela ; ac si, mortuo* Materno *subdiacono, præclusus esset ad gentilium conversionem omnis aditus ; adhæc intempestivus et incredibilis Romam reditus post emensum tam ingens viæ spatium ; ac denique nimis arctum mihi apparet quadraginta dierum intervallum, ut ex Alsatia, in qua sita est Elegia, aliis* Alegia, Legiacum, Hellum *seu* Helellum, *olim civitas, nunc pagus, Romam et hinc denuo confectis negotiis in Alsatiam remigraverint, ut ut* veloci gressu *iter instituisse perhibeantur.*

suspecta sit, contigisse potuit seculo III,

140 *Browerus ad annos Christi 49 et 50 in confirmationem miraculi præter nominatas Vitas et Gesta producit testimonia Petri Cluniacensis, Honorii Augustodunensis, Thiofridi Epternacensis et aliorum plurium, quos citat in margine ; sed quoniam hi prioribus recentiores sunt, et res non adeo curiose indagantes, facile decipi potuerunt,*

licet

AUCTORE J. P.

licet in rebus, ab ætate eorum minus remotis, fides eis negari non debeat, hic nihilo amplius valet eorum auctoritas ad confirmandum miraculum, quam ad stabiliendam Sanctorum primo seculo missionem, quam tradunt similiter. Neque tamen inde concludas, omnino a me negari miraculum resuscitati Materni; *contra enim, sicut certe credo, missionem, mox dictam vere, sed serius factam esse, sic nihil video, quod cogat negare, resuscitatum fuisse Sanctum, si omnia reducamur ad seculum tertium, quo simile miraculum non minus conducebat ad promovendos Evangelicos fructus, quam seculo primo.*

et reipsa contigisse dicendum esset,

141 *Imo, si tuto admitti possent, quæ ad hanc materiam habet Cæsarius Heisterbacensis in Dialogis distinct.* VIII *cap.* LXXVIII, *omnis evanesceret de veritate hujus miraculi disceptatio: sed is auctor hinc inde adeo mirabilia et incredibilia enarrat, ut facile perspiciat, pronum fuisse in credulitatem. Audiamus interim quod spectat ad propositum nostrum:* Bonæ memoriæ domnus Gerardus abbas Claraevallis, qui nostris temporibus fuit, cum tempore quodam visitandi gratia pergeret ad claustrum, et apud religiosos fratres sancti Matthiæ hospitaretur, eadem nocte dictis B Matutinis, ecclesiæ cryptam solus intravit, ad sepulchra sanctorum Eucharii, Valerii atque Materni, qui Trevirorum primi erant episcopi et nostrarum regionum apostoli, devote oravit: maxime tamen petivit sibi divinitus revelari, utrum magis expediret in officio abbatiæ manere, vel illam resignare. Cui gloriosi illi tres Præsules, in multo splendore simul apparentes, dixerunt: Frater, nequaquam officium tuum resignes: quia in brevi cum palma martyrii ad nos pervenies. Sicque disparuerunt. Mane, cum esset profecturus, Præpositus S. Simeonis eum, ut secum in reditu hospitari dignaretur, rogavit: quod et promisit.

si, quæ suo tempore facta narrat

142 Cumque completa visitatione rediret Treverim, de promissione satis eum pœnituit, volens iterum orare ubi prius, quædam neglecta in prima visitatione sperans sibi denuo esse revelanda. *Quærit hic, qui cum Cæsario loquens inducitur, Apollonius:* Quænam fuerunt illa? *Pergit Cæsarius:* Ubi anima sancti Materni fuisset infra illos quadraginta dies, quibus sepultus fuerat. Quid plura? Promissi sui memor in domo Præpositi se recepit: et sicut ipse procuraverat, in ipsa nocte solito maturius surgens, et Matu- C tinas decantans, monachis relictis et converso assumpto, ad ecclesiam S. Eucharii perrexit, cryptam intravit: ubi sub forma prioris visionis præfatos Pontifices videre meruit. Ad quem S. Eucharius: Novi, ad quid veneris. Ecce Maternus, interroga eum. Quod cum fecisset, respondit ille: Anima mea per illos quadraginta dies fuit in paradiso, et quia sciebat, se ad corpus esse reversuram, mercede sibi in cœlestibus præparata frui non potuit. Mane ergo in officio tuo: quia per palmam martyrii cito nobis sociaberis. Quod ita factum est; nam a quodam misero propter zelum Ordinis latenter interfectus est. Deinde beatus Pontifex adjunxit: Existente me in paradiso, nil actum est in mundo, quod non viderim. *Hactenus ille apud Tissierum mox laudandum.*

Cæsarius Heisterbacensis.

143 *Ea relatio illius generis non est, cujus sunt pleræque de Sancti gestis conscriptæ, quarum scilicet auctores a temporibus rei factæ remotissimi fuerunt; sed litteris consignata a coævo, ut ipse innuit, et constat aliunde. Etenim Cæsarius* D *seculo duodecim exeunte monachum induit in Heisterbacensi abbatia Cisterciensis Ordinis, sita ex opposito Bonnensis urbis haud procul a Rheno, et ibidem circa annum sequentis seculi 22 Dialogos suos composuit, uti affirmant quicumque de ætate ejus sermonem habent. At eodem seculo* XII *contigisse debuit relata apparitio, quandoquidem Gerardus Clarævallensis Lingonensis diœceseos abbatiæ præfuerit abbas sextus anno* 1170 *et sequentibus usque ad annum* 1175, *quo vel sequenti crudeliter interfectus est Igniaci ab Hugone de Basoches monacho, ut allatis testimoniis ostenditur in Gallia Christiana novissime edita, tom.* IV *col.* 801.

fidem merentur.

144 *Nihilominus ut ut Cæsarius vicinus fuit temporibus, quibus illam apparitionem contigisse scribit, nolim spondere de ejus, sicut narrata est, veritate. Certe anni quinquaginta vel etiam triginta non requiruntur, ut immutentur et accrescant alicujus facti adjuncta, atque admittantur a viro pio quidem, sed nimium credulo, qualem fuisse Cæsarium opinamur. Ipsemet Bertrandus Tissier monachus Cisterciensis, qui tom.* I *Bibliothecæ Patrum Ordinis sui inseruit Dialogos Cæsarii, et hunc pluribus locis contra adversarios vindicare conatus est, apparitionis dictæ relatio-* E *nem non modo suspectam habuit, sed nec dubitavit notare in margine, illam ejus partem fabulosam esse, qua Gerardus* S. Maternum *interrogasse, et hunc illi respondisse traditur; quia scilicet fuisset* curiosa, inutilis ac indigna B. Gerardo, martyre mox futuro, oratio, qua peteret sibi revelari, quid egerit, et ubi fuerit anima ipsius Materni per dies 40, quibus mortuus fuisse dicitur. *Sic habet in Notis ad cap.* XXIII *Distinct.* II *Exordii Cisterciensis eidem Tomo inserti, et in quo dicta apparitio refertur modo multo minus verisimili.*

Miraculi indicia superesse creduntur in Alsatia.

145 *De rationibus Tissieri, uti et de tota apparitionis historia lectori judicium relinquimus. Si vera sit præsertim ea parte, quam reprobat laudatus auctor, satis probatum est miraculum; si fabulosa, miraculi traditioni non officit quidem, sed traditio ipsa incerta manet, utpote, sicut alia plurima, nullis testimoniis seculo nono vetustioribus confirmata. Viget tamen usque nunc ejus fama in Alsatia, et miraculi indicia exstare creduntur eo loco, quo contigit. Testatur id Beatus Rhenanus Selestadiensis lib.* II *Rerum Germanicarum verbis sequentibus:* Apud Hellum, vicum tribus milliariis a Selestadio distantem, adhuc conditorium ostenditur, in quo jacuerit mortuus aliquamdiu (Maternus) sed mox vitæ restitutus, ut adhuc Treveros Agrippinensesque erudiret. *Jacobus Wympfelingus et ipse Selestadiensis in prologo ad Catalogum episcoporum Argentinensium, editum anno* 1508, *post narratam* Materni *resuscitationem pergit in hunc modum:* Superædificata est ibidem ecclesia, ad quam in hodiernum diem populus confluit; præcipue tamen Sabbatho ante Dominicam JUBILATE usque in tertium diem, ob peccatorum veniam a summis Pontificibus illuc proficiscentibus concessam. *Idem referunt Browerus in Annalibus ad annum Christi* 49 *et Laguille in Historia Alsatiæ lib.* IV. F

§ XV.

§ XV. De baculo S. Petri, cujus attactu S. Maternus ad vitam revocatus creditur, cujusque partes hodiedum asservantur.

Stante nostra sententia, non evertitur traditio de baculo S. Petri.

Quoniam S. Materni *a morte revocatio, de qua § precedente, passim facta perhibetur per attactum baculi S. Petri apostoli, isque baculus, seu potius ejusdem partes serventur hodie et summo pretio habentur locis infra assignandis, juverit et de eo hic sermonem instituisse, ne quis existimet, nos veritatem ejus impugnare voluisse superius, deducta qualicumque sequela ex eo, quod missionem Sancti a S. Petro rejecerimus. Itaque sicut ipsam a morte revocationem negandam non censemus, licet lapsu temporis vestita fuerit adjunctis temporum ac personarum, quæ nobis improbantur; sic neque putamus negari debere, baculo isto vere usum fuisse aliquando S. Petrum, ejusdemque attactu ad vitam rediisse* S. Maternum, *etsi non admittamus, eum ab ipso S. Petro traditum esse S. Euchario. Neque enim sequitur: Baculus* I *seculo ab ipso S. Petro huic personæ traditus non est; igitur non fuit umquam a quoquam traditus S. Petri baculus, etiamsi longa seculorum serie ut talis habitus ac veneratione summa conservatus fuerit. Ut talem autem habitum fuisse longa seculorum serie, ex ipsismet discimus, qui seculo nono et sequentibus gesta* S. Materni *ac Sociorum fabellis deturparunt, effeceruntque, ut verum baculi S. Petri in has regiones determinare non possimus translationis modum. Audiamus, quid de ipso scribant alii.*

Detegitur quorumdam error de ejus translationis epocha.

147 *Sigebertus in Chronico ad annum* 953 *agens de Brunone Ottonis I imperatoris fratre et Coloniensium archiepiscopo*, Hujus studio, *inquit*, translata sunt, a Roma Coloniam corpora sanctorum Elisii (Elifii) Patrocli, Privati, Gregorii cum baculo S. Petri. *Eadem fere habet auctor anonymus Chronici Turonensis apud Martenium tom.* V *Amplissimæ collectionis col.* 988; *eadem Albericus Trium fontium monachus item in Chronico, qui tamen mox subdit:* De isto baculo sancti Petri habetur plena narratio, quod per eumdem Maternus fuerit resuscitatus, ac processu temporis de Treviri Metis translatus et in magna veneratione habitus; per istum tandem Brunonem de Metis fuit Coloniam translatus; deinde, ut habetur in sequentibus, Warinus Coloniensis archiepiscopus partem ejusdem baculi Erberto Trevirensi episcopo reddidit. *Et sane errorem cubare in assignata per Sigebertum et alterum chronographum anonymum epocha perlati Roma Coloniam baculi, manifestum sit ex Vita dicti Brunonis, conscripta per Rotgerum jubente Folcmaro, Brunonis successore proximo, et typis vulgata a Leibnitio de Scriptoribus rerum Brunsvicensium tom.* I *pag.* 283, *in qua sic legitur*: Baculum et catenam sancti Petri, qua diligentia, quo fervore, quo gaudio Coloniam, alterum Meti, alteram Roma adduxerit, omnes noverunt.

Metis delituisse seculo IX *colligit Browerus*

148 *Browerus in Annalibus ad annum Christi* 49 *antiquius testimonium allegat existentiæ ejusdem baculi in hisce partibus: nam post narratam Sancti resuscitationem sic pergit:* Facit huic affirmandæ narrationi mos item in synodis provincialibus, hic ante nongentos annos plus minus usitatus, quo præter auctoritatem scripto testatam ecclesiastica decreta baculo sancti Petri seu sacrosancto confirmare suetum episcopis, addito baculi elogio: Cum quo B. Maternus a mortuis suscitatus exstitisset. *Citat in Margine* Mss. synodalia sub Lothario ex æde primaria, *designans haud dubie decreta synodi, cujus iterum meminit in iisdem Annalibus ad annum* 980, *quamque habitam existimat in Metensi civitate tempore Adventii ab anno circiter* 855 *usque ad* 873 *ejus sedis antistitis, qua tempestate Lotharingiæ regnum tenebat Lotharius, imperatoris cognominis filius, sub annum* 869 *vita functus. Horum autem decretorum, quæ in membranis primarii templi Trevirensis asservari testatur, loco mox citato clausulam recitat in hæc verba:* Hæc ergo statuta, Dei omnipotentis spiritu promulgata, unusquisque nostrum propria manu roboravit, et cum baculo S. Petri, quem a Romana sede per manum B. Clementis, Metensis ecclesiæ primi episcopi, in Gallias direxit, cum quo et B. Maternus a mortuis suscitatus existit, qui postmodum Trevirensis ecclesiæ sanctissimus pontifex fuit; imo per clavem a S. Flodulpho * episcopo, beato Trudoni traditam, solidius ea confirmamus.

* Clodulpho

ex Mss. decretis synodalibus, in quibus errorem alterum latere putat.

149 *Non indagamus, quæ qualisve fuerit ista synodus, neque an verum sit, quod istic adstruitur de missione S. Clementis a S. Petro, dabitur alibi ejus rei discutiendæ locus. Quod huc spectat, evidenter patet, quod, licet recitata decretorum clausula utcumque firmet assertam a Browero antiquam in provincialibus synodis consuetudinem, prorsus repugnet ejusdem auctoris de allato in Gallias baculo sententiæ; quandoquidem ipse cum aliis passim allatum contendat a S. Euchario; synodus autem id attribuat S. Clementi. Advertit hoc ipsum laudatus auctor, atque idcirco eamdem decretorum clausulam, primo loco allegatam ad confirmandum morem antiquum, non potuit non improbare loco altero, utpote contrariam traditioni de perlato per Eucharium S. Petri baculo. En tibi ejus verba ad annum* 980: At quod cautionem habet necessariam, quo tempore apud Mediomatrices depositum hoc, incertum quo jure, delituit, corrupta jam tum istic et abolita tantis cladibus ipsius rei gestæ memoria, sic sentiebant posteri, cen baculum cum B. Clemens, Metensium primus episcopus, in Belgicam pertulisset. Cujus sententiæ, ut olim memini, synodus fuit antiqua Metis, si probe judico, Adventio sedente, contra sacrilegorum audaciam et insolentiam coacta.

Quomodo baculus Metas pervenerit, incertum.

150 *Credamus, id vere ita accidisse, sed fateamur simul, verissimum esse, quod hujusmodi traditiones, ubi favent particulari cuidam ecclesiæ, absque debito examine facile acceptentur ac fidem inveniant. Porro si credas auctori Gestorum Trevirensium apud Calmetum et Leibnitium, baculus iste Treviris Metas delatus fuit temporibus S. Servatii Tungrorum episcopi ob metum ingruentium hostium, et hic, nequicquam repetentibus Trevirensibus, retentus usque ad imperium Ottonis primi; sed jam plus semel indicavimus, auctorem istum et ejusdem continuatores, in rebus ad anteriora secula spectantibus et aliunde non comprobatis, levioris apud nos auctoritatis esse, quam ut juxta ipsos quidquam statuere habeat. Accedit, quod horum omnium ne mentio quidem fiat*

AUCTORE J. P.

Coloniam delatus et bifariam dissectus est seculo x;

fiat in Gestis seu Historia Trevirensi, editis ab Acherio.

151 *Pergamus itaque ad ea, quæ magis comperta sunt de baculi Coloniam ac dein pro parte Treviros translatione. Verba Rotgeri biographi dedimus num. 147, ex quibus certo concludimus, translatum fuisse baculum ad Colonienses intra annos Christi 953, cui passim alligatur initium archiepiscopatus Brunonis, et 965, quo desiit vivere. Servatus est autem integer baculus Coloniæ usque ad tempora Warini archiepiscopi, qui sedem occupasse legitur ab anno, juxta aliquos 974, juxta alios 976, usque ad 985, quique ad preces B. Egberti Trevirensium archipræsulis eumdem in duas partes dissecuit, atque alteram suæ ecclesiæ reservavit, alteram concessit Trevirensi.*

et pars altera ibidem remansit, altera Trevirensibus concessa est.

152 *Totius rei historia, accommodata tamen traditioni de discipulatu S. Petri, inscripta est thecæ, qua baculi pars inclusa est Treviris, asservaturque cum veneratione in hunc usque diem. Dat eam Browerus verbis sequentibus :* Baculum B. Petri, quondam pro resuscitatione Materni ab ipso transmissum, et ab Euchario huc delatum, diu hæc ecclesia tenuit, postea Hunnorum, B ut fertur, temporibus, Metim cum reliquis hujus ecclesiæ thesauris deportatus, ibi usque ad tempora Othonis piissimi imperatoris senioris permansit. Inde, a fratre ejus Brunone archiepiscopo expetitus, Coloniam est translatus. Junioris autem Othonis imperatoris tempore, petente Egberto Trevirorum archiepiscopo, et annuente venerabili Werino Coloniæ archiepiscopo, ne et hæc ecclesia tanto thesauro fraudaretur, in duas est partes transsectus. Una, superior videlicet, huic ecclesiæ reddita, et a domino episcopo in hac theca recondita, reliqua cum apice eburneo ibidem retenta. Anno Dom. Inc. 980 Ind. 8.

Ejus particula etiam Prage honoratur

153 *Ejusdem etiam baculi parte, Treviris obtenta, gaudet Pragensis ecclesia, ut discimus ex Diario reliquiarum, quæ in ejusdem metropolitano S. Viti ecclesia asservantur. Exstat illud in Phosphoro de Gloria et majestate dictæ ecclesiæ, typis edito ad annum 1673 per Thomam Joannem Pessinam de Czechorod, pag. 501 et ad diem 22 Februarii, quo recolitur memoria Cathedræ S. Petri Antiochiæ, hæc habet :* Pars inferior baculi S. Petri apostoli in latitudine trium digitorum, quam Carolus in Trevirensi ecclesia anno 1354 C obtinuit, et in baculum seu pedum archiepiscopi Pragensis recondi curavit, impetravitque ab Innocentio VI, ut in certis festivitatibus, nempe SS. Viti, Wenceslai, Adalberti, Dedicationis ipsius ecclesiæ; Natalis item Domini, Circumcisionis, Epiphaniæ, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, Corporis Christi, quatuor principalioribus B. V. Mariæ, videlicet Purificationis, Annunciationis, Assumptionis et Nativitatis, S. Petri apostoli, Omnium Sanctorum, dum eodem baculo archiepiscopus in Sacris utitur, quicumque iisdem Sacris interessent, haberent indulgentiam unius anni et unius quadragenæ, perpetuis temporibus duraturam.

illuc a Carolo IV imperatore

154 *Occasionem ac modum, quo illo thesauro aliisque reliquiis ditata fuit ecclesia Pragensis, ipse exponit Carolus IV imperator in litteris ex Trevirensi civitate ad capitulum metropolitanæ Pragensis destinatis, et laudato Phosphoro insertis p. 438, unde ejus verba, quæ huc potissimum pertinent, transcribo :* Honorabilibus decano, scholastico, totique capitulo sanctæ Pragensis ecclesiæ, devotis nostris dilectis. Carolus Dei gratia Romanorum rex semper Augustus et Bohemiæ rex. D Devoti dilecti. Dum his diebus proxime transactis, post obitum felicis memoriæ venerabilis Balduini archiepiscopi Trevirensis, principis et patrui nostri carissimi, tristes de obitu ipsius in Moguntina civitate, in civitatem Trevirensem veniremus : consolator ille paraclitus Spiritus sanctus in tribulatione nos dignatus est inibi mirifice consolari, omnem ab oculis nostris abstergens lachrimam, mœstitiæque nostræ tristitiam convertens in lætitiæ et jucunditatis gaudium et solamen : dum nobis sanctarum reliquiarum pignora ibidem occurrunt, quæ dudum in votis regiis præcipua, ardenti desiderio gestabamus.

Treviris

155 Et quamquam magnas et innumerabiles pecuniarum quantitates ab electo et capitulo ecclesiæ Trevirensis juste et rationabiliter ac sine ulla reprehensione habere potuissemus, regalis tamen dignitas ipsas respuens, censuit thesauros hujusmodi cœlestes, et spirituales, quos nec tinea demolitur, erugo non consumit, nec fures effodiunt vel furantur, videlicet reliquias infra scriptas ab eisdem clero et capitulo, licet invitis et cum dolore cordis eorum, obtinere. Et nisi pro tunc ipsa Trevirensis ecclesia destituta E fuisset pastore, et, ut eo promptiores essemus partes nostras interponere, in promotione ecclesiæ prædictæ apud Sedem Apostolicam, eamque regiæ Celsitudini nostræ recommissam dignaremur habere, nequaquam prælatas reliquias habuissemus ab eisdem.

transmissa seculo XIV.

156 *Post hæc recenset magno numero reliquias eo pacto acquisitas, et eas inter partem memorati baculi :* Præterea habuimus, *inquit,* partem baculi B. Petri in latitudine trium digitorum, scilicet inferioris partis baculi, quam manu propria serra præcidimus, quo resuscitatus fuit B. Maternus post quadraginta dies. *Denique interjectis pluribus subdit :* Præterea scire velitis, quod intentionis nostræ sit omnimoda voluntas, ut partem illam baculi inferamus baculo pastorali archiepiscopi Pragensis, ut sicut pallio B. Petri vestiri dignoscitur, sic et suo baculo ipse archiepiscopus et successores sui in ipsa Pragensi ecclesia utantur temporibus perpetuis in futurum, quod novum erit in prædicta ecclesia Pragensi, nec alibi in toto orbe terrarum credimus posse huic simile reperiri; facturi nobis in præmissis omnibus et singulis et eorum quolibet, gaudium singulare. Datum Treviri sub annulo et sigillo F secreto prædicti Henrici imperatoris die 17 mensis Februarii, regnorum nostrorum anno 8, *Christi scilicet* 1354. *Per Henricum imperatorem, avum suum designat ejus nominis septimum, cujus sigillum et annulum similiter Treviris nactus fuerat.*

Creditur et in Suevia ejus servari particula.

157 *Insigni ejusdem baculi portione gloriatur etiam hodie Weingarttense in Suevia monasterium Ordinis S. Benedicti, ut testis est dicti monasterii quondam alumnus Gabriel Bucelinus in Germania sacra parte 1 pag. 24, una insinuans, qua occasione et quo tempore ista portio illuc devenerit :* Eum S. Petri baculum, cum nec Colonienses nec Trevirenses postea (singulari utique Numinis voluntate, neque absque mysterio) servare potuissent, inter utramque tandem divisus *est)* ecclesiam. Pars spectatissima, utque videtur suprema, Monasterio Sueviæ Weingarttensi cedens ibidem religiosissime asservatur. *Huc usque Bucelinus. Novimus baculum ad preces S. Egberti intra annos, ut supra diximus, 953 et 965*

quæ

A *dissectum fuisse in partes binas, earumque alteram custodiri Coloniæ, Treviris alteram ; at quantamcumque adhibuerimus diligentiam, nihil invenimus, quo confirmaremus dicta laudati auctoris, penes quem proinde sit earum fides. Meminit ejusdem etiam part.* II *laudati Operis pag.* 304 *in catalogo reliquiarum monasteri sui, verbis sequentibus :* Litui sive scipionis Apostolorum principis Petri, et quidem suprema ejus pars ferro obarmata ; ejus, quem pro excitando a mortuis Materno discipulo per SS. Eucharium et Valerium in Germaniam miserat.

§ XVI. Templa, quæ locis pluribus, ut traditio est, et præsertim in Alsatia ac Belgio condidit S. Maternus.

Traditio plurium locorum, ubi, silentibus antiquioribus

B M*iratus sum aliquando, cum Vitas SS. Eucharii, Valerii ac* Materni, *et Gesta Trevirorum atque Tungrorum perlegerem, quod eorumdem auctores, alioqui valde attenti in signandis annis imperii Claudii imperatoris et Pontificatus S. Petri, quibus Sanctorum juxta ipsos in Gallias facta est missio ; industrii in describenda historia resuscitati* Materni ; *eloquentes in extollendis laboribus apostolicis et fructibus prædicati Evangelii ; solliciti in figenda singulorum episcopatus duratione, Eucharii nempe annorum* 23, *Valerii* 19, Materni 40 ; *denique liberales in exponendis ceteris, quæ narrant ; miratus sum, inquam, quod laudati auctores parci fuerint et incurii in aliis quibusdam haud parum ad gloriam, nominatim* S. Materni, *conducentibus : templa loquor plurima ab hoc Sancto, ut est traditio, post eversam idololatriam Deo. Beatissimæ Virgini Matri et S. Petro exstructa variis in locis, quorum nulla apud ipsos est mentio. De una civitate Trevirensi habet biographus in S. Eucharia :* Interim civitas a pollutione idolorum mundatur, error superstitiosus abjicitur, destruuntur dæmonum aræ, fabricantur per loca Christi ecclesiæ,... et quæ antea Creatorem suum non cognoscendo erat adultera, ipsa se per fidem convertendo facta est

C Christi sacratissima sponsa.

templa a Sancto constructa memorat Ægidius Aureæ-Vallis, repugnat

159 *Haud facile crediderim, alia istorum auctorum evasisse notitiam, cum et locis vicini essent, et Ægidius Aureæ-Vallis seculis duobus a temporibus Harigeri remotus, plura memoret ac nominet in Additionibus ad Gesta Tungrorum pontificum. Porro templa a* S. Materno *erecta ex Ægidio et aliis collegerunt pleraque Foullonius in Historia Leodiensi t.* I *p.* 27 *et seqq., ac Bertholetus in Historia Luxemburgensi tom.* 1 *pag.* 119; *sed uterque de rei veritate ambigit. Prior loquitur in hunc modum pag.* 29 : Ego licet dubitare nefas putem, quin divus Maternus omnes ferme Tungrorum fines ac confinia Nerviorum prædicando Evangelio peragrarit, de tot tamen ædibus sacris passim palamque exstructis, quid asseram non habeo, si unam Tungrensem exceperis, quam mihi et urbis celebritas et consensus paulolorum persuasit ; neque enim convellere facile est inveteratas animis vulgi opiniones, præsertim ubi blanditur antiquitatis nomen, quod omnes, quasi ad nobilitatis speciem, affectant. Nec tamen ea erant tempora, ut facile incertis auctoribus crediderim, templa in aperto Christianis collocata, aliamque tunc in hoc solo Romano fuisse vivendi formam, quam Romæ, cæterisque in orbis Romani partibus, ubi paucissimæ ædes sacræ palam positæ : aliæ in cryptis aut intra parietes privatarum domuum clausæ erant ad fallendam hostium Christiani nominis curiosam crudelitatem.

AUCTORE J. P.

primo seculo, congruit sententiæ nostræ de ætate S. Materni ;

160 *Magis absolute pronuntiat Bertholetus citato loco in Annotatis, cujus verba Gallica ita sonant :* Quidquid asserant de istis ecclesiis auctores nonnulli, pars ea historiæ testata non est, et, excepta Tungrensi, aliæ possunt, imo debent vocari in dubium : *easdemque subdit rationes, quas Foullonius. Recte sane ; neque enim tot ecclesiæ congruunt primo seculo ; at vero, an causa, ob quam uterque Tungrensem ecclesiam hic excipiendam velit, satis sit verisimilis, aliis esto judicium. Nos interim plurimarum ecclesiarum a Sancto nostro exstructarum traditiones, quas ipsi improbant, ut primo seculo, ac proinde suæ sententiæ non congruas, omnino verisimiles existimamus : imo per illas utcumque firmari credimus statutam de* S. Materni *ætate epocham ; cum certum sit, non modo mitissime actum fuisse cum Christianis, imperante in hisce regionibus Constantio Chloro,* E *sed plenissimam ipsis fuisse potestatem erigendi templa, imperium tenente et ad fidem converso Constantino Magno ; hæc autem cura potissimum respiciebat antistites, ut ipse sufficienter significavit postea Constantinus, illos ad hoc sanctum opus adhortans per litteras. Adeo ut nullus merito inficiari queat, id etiam a* S. Materno *fuisse præstitum ; quapropter honor ejus exigit a nobis, ut, quæ super iis tradita reperimus, referamus.*

sensu tamen hic exposito.

161 *Referamus, inquam ; neque enim animus est adoptare singula, nedum propugnare : quandoquidem probe noverimus, traditiones istas de ecclesiis per Sanctum erectis, lapsu temporis et hominum imperitia aut amore antiquitatis convestitas fuisse fabellis et iis adjunctis, quæ cum epocha nostra non consistant. Igitur, ut mentem nostram plene percipiat studiosus lector, observet sequentia : primo, dum supra diximus, istas traditiones esse omnino verisimiles, id intelligimus simpliciter de erectis templis, id est, de nuda rei traditæ substantia, et in quantum hæc congrua est temporibus, quibus vixit Sanctus. Secundo, ne compellamur ad ejusdem rei repetitiones inutiles ac tædiosas, prorsus improbamus id, quod in* F *verbis hinc inde recitandis adstruitur de missione* S. Materni *a S. Petro. Tertio, haud scrupulose examinabimus, quæ traduntur de civitatum et locorum origine et nomenclatura, utpote ad scopum nostrum non pertinentia. Quarto, dum in recensendis ecclesiis alteram alteri præmittimus, non idcirco innuimus, quod arbitremur illo ordine temporis fuisse exstructas. Quinto denique, quin de quibusdam locis alibi non agimus, eadem occasione hic adnotabimus quidquid de Sancti cultu aut reliquiis ad notitiam nostram pervenerit.*

In Alsatia, cujus Apostolus nuncupatur.

162 *Ordimur ab Alsatia, in qua, ut supra diximus num.* 131 *et seqq. creditur Sanctus a morte revocatus, eo loco, ubi ecclesiæ postea excitatæ hodiedum supersunt vestigia, convenarum religione et votivis peregrinationibus contrita. Franciscus Guillimannus libro de Episcopis Argentinensibus pag.* 41, *agens de primordiis fidei ibidem positis, sic scribit :* Divo Materno debetur ea gratia, ea gloria. Is missu D. Petri Apostolorum principis, imperante Nerone, Roma in Gal-

AUCTORE J. P.

liam progressus cum sociis Euchario et Valerio, in Alsatia primus fuit, qui Christi Liberatoris nostri cultum religionemque et beneficia perdocefecit, inania et dolosa idola demonstravit, plurimos ex adcolis vana superstitione liberavit, ad sanam mentem et Dei veram cognitionem perduxit, nonnullas etiam sacras ædes constituit, magnis et illustribus miraculis dicta, facta comprobavit. Merito igitur tamquam Christianæ fidei apud eos Apostolus et Princeps ab Alsatis colitur et præcipuo in honore Maternus habetur: quamvis episcopalem Treviris sedem cum iisdem suis condiscipulis constituerit, et Belgarum populos præcipue frequentarit excolueritque. *En traditionem de fundatis ecclesiis, et testimonium de hodierno cultu.*

ecclesias erexisse perhibetur,

163 *Ex ecclesiis binas nominat Jacobus Wymphelingus in prologo ad Catalogum episcoporum Argentinensium, easque S. Petro consecratas, alteram prope Molshemium, oppidum duobus circiter milliaribus Germanicis Argentorato distans, quæ usque in hunc diem Latine Domus S. Petri, Teutonice* Dompieter *nuncupatur, quamque Browerus testatur, se vidisse, frequenti concursu et spe remediorum, quæ febricitantibus quærebantur,* B *teri calique: alteram extra portam Argentinensis civitatis, quæ hodie in civitate est et collegiata, ac* S. Petri senioris *nomen habet ad discrimen recentioris. Utriusque ecclesiæ, ut a Sancto nostro erectæ, meminit item Laguillius in Historia Alsatiæ sub finem libri* IV, *sed mox subjungit, non invenisse se ejus traditionis satis solida documenta.*

et insignem cultum obtinent.

164 *Quod scribit autem laudatus Wymphelingus de cultu et veneratione Alsatarum in Sanctum nostrum, confirmatur in Breviario Argentinensi anni* 1489, *ubi ad* 18 *Julii (nescio, qua ratione ad istum diem) præscribitur ejus Officium cum commemoratione S. Arnulphi episcopi Metensis; totum est de communi confessoris pontificis, exceptis lectionibus secundi Nocturni, quæ desumptæ sunt partim ex Actis, partim ex aliis, nescio quibus, non minus fabulosis; et oratione, quæ ita habet:* Deus, qui sacerdotibus gloriosis oves tuas per florem doctrinæ cibare concedis, beato Materno confessore tuo atque pontifice succurrente, cujus hodie natalitia veneramur obsequiis, in cælis tibi assistere mereamur in latere dextero. Per Dominum.

Tungris templum Deiparæ et alia,

165 *Sunt et Coloniæ Agrippinæ templa, quæ a* S. Materno *constructa perhibentur, sed de iis* C *agendi locus aptior erit infra, ubi de morte ejus et corporis translatione. Itaque ad Tungros primum descendimus et viciniora nobis loca. De prisca Tungrorum amplitudine, origine, nomenclatione ac nobilitate plura narrat Ægidius Aureæ-Vallis, ut videri potest apud Chapeavillum in Additione ad caput* XIII *Harigeri, ubi et exordia religionis nostræ, adveniente et prædicante* S. Materno, *fuse describit, et in rem præsentem habet ista:* Damnatur cultura Jovis, Junonisque ac Veneris, extruitur templum B. Mariæ perpetuæ Virginis: emundantur delubra dæmonum: dedicantur ecclesiæ Sanctorum usque ad numerum septuaginta duarum congregationum. Sed et per suos episcopatus plurimas fundavit ecclesias. *Ægidio consonat collector Chronici magni Belgici, addens tamen ae ecclesia Beatissimæ Virginis (quæ postmodum a Nortmannis destructa est, ac dein restaurata, et insigni collegio canonicorum nobilitata):* Ista dicitur prima ecclesia in honorem beatæ Mariæ consecrata ex ista parte Alpium: *et post pauca:* Fertur, quod omnes ecclesias, quas beatus Maternus in illa diœcesi consecravit, beatæ Mariæ consecravit, quamvis post aliter ab aliis denominatæ sint. D

ut scribunt nonnulli, plurium ædificavit.

166 *Laudatos fuisse Ægidium et chronistam Belgicum quoad ecclesiam Beatissimæ Mariæ Virginis Tungris a* Materno *consecratam, secuti sunt Fisenus, Foullonius et recentiores alii; verum quod illi asseverant de dedicatis ecclesiis usque ad numerum septuaginta duarum congregationum, hi passim silentio supprimunt, sive quod sensum, vere obscurum, non sint assecuti, sive quod tot ecclesias in una civitate, prout contextus innuit, constructas fuisse, juxta eorum sententiam primo seculo, incredibile visum sit. Et sane, si id absolute de tot diversis stricti nominis ecclesiis interpretandum sit, mihi æque incredibile apparet pro tertio aut quarto seculo. Quare id, ut alia multa, gratis confictum esse reor ab aliquibus, alludentibus, ad septuaginta duos discipulos, in quorum seriem intrudunt* S. Maternum, *vel, si quid veri subsit, per ecclesias intelligenda esse conventicula seu loca designata a Sancto, ut in iis sub patrocinio Sanctorum statutis temporibus fidei Christianæ leges exponerentur, et Dei laudes decantarentur. Huic expositioni videtur favere, quod habet cap.* XXIV *ipse Ægidius, ubi narrans adventum S. Servatii ad civitatem Tungrensem, ait:* E Illo die illuc convenerant septuaginta duæ congregationes in basilica S. Mariæ, præordinante Dei nutu, ut sic Servatio convenirent die illo.

Trajecti ad Mosam ecclesiam erexisse creditur S. Mariæ Virgini

167 *Trajecti ad Mosam, quæ celebris est Belgii civitas et quondam episcopalis fuit, etiam a Sancto nostro positas fuisse ecclesias traditio est.* Trajecti ad Mosam a divo Materno templum divæ Virgini positum asserunt cives, *inquit Foullonius. Idem legitur in lectionibus propriis Officii, quod de Sancto præscribitur in Proprio Officiorum diœceseos Leodiensis anni* 1625, *et in Breviario anni* 1636 *verbis sequentibus:* Primus Tungris, Trajecti ad Mosam, Hoii, Dionanti, Walcuriæ et diversis circum locis Deo in honorem Dei Genitricis semper Virginis Mariæ construxisse ecclesias... apud scriptores traditur. *Fisenus lib.* 1 *Historiæ Leodiensis pag.* 35 *binas apud Trajectum ecclesias memorat in hunc modum:* In vicino Mosæ trajectu, qui frequentari jam cœperat, posita strenue opera, templum unum Servatori principique Apostolorum, Magnæ Dei Matri alterum condidit in ipsa via militari, inquit Ægidius. *Persolvi diligenter Ægidii Additiones ad Harigerum, ubi de Sancto nostro mentio* E *occurrit, et vere agit locis variis de templo S. Salvatoris atque Apostolorum principis; at nihil inveni de condita ecclesia* Magnæ Dei Matri in via militari. *Quapropter, siquidem laudatus Ægidius eam traditionem scripto reliquerit, dicendum est, quod id vel in exemplari nostro omissum sit, vel oculos nostros subterfugerit. Sed parum interest, cum ejus auctoritas tanta non sit, quæ traditioni obsit. Audiamus tamen, quid de altera ecclesia litteris consignarit.*

et alteram Domino Salvatori ac S. Petro, in qua S. Servatius,

168 *Cap.* XIII, *quod addidit ad Harigerum in Vita* S. Materni, *sic habet:* Cumque prædicando et ægrotos sanando per villas et oppida transiret, pervenit Trajectum, ubi in strata publica, quæ appellatur Via regia, dedicavit ecclesiam in honore Domini Salvatoris et apostolorum principis. *Dictum caput hisce verbis absolvit:* In Vita B. Servatii legimus, quod ipse (S. Maternus) fundaverit ecclesiam Trajectensem, quæ modo dicitur AD SANCTUM SERVATIUM, in honore S. Petri apostoli. *De ecclesia a* S. Materno

AUCTORE J. P.

A terno *constructa aut fundata nihil legitur in Vita S. Servatii per Harigerum collecta : sed in Additione ad illius caput* XXIV , *quam fecit ipsemet Ægidius, ut observat Chapeavillus, ista leguntur :* In strata publica, quæ appellatur Via regia, erat basilica a beato Materno dedicata in honore S. Petri Apostolorum principis ; hanc ingressus *(S. Servatius)* intimis lachrymis et verbis considerabat et dicebat : Hic sanctus Domini Maternus deambulavit, isthic verbum vitæ pronunciavit, hic sedit, hic oravit. *Idem Ægidius sic incipit Additionem suam ad cap.* XXVIII *Vitæ S. Servatii :* Et cum Trajectum pervenisset in basilica juxta aggerem publicum, a beato Materno quondam ibi constructa, imperat criptam in medio fieri ; illuc universum Octaviæ (*ita Tungrensem civitatem compellat*) transtulit thesaurum, suumque interlocat sarcophagum. *Tum post narratum S. Servatii obitum ac celebratas exsequias ;* Octavo, *inquit,* die sepultus in præfata ecclesia juxta aggerem publicum. *Quæ postrema periodus pugnat cum dictis S. Gregorii Turonensis, Harigeri, et ipsiusmet Ægidii.*

B *sepultus non fuit, ut probatur ex Gregorio Turonensi*

169 *Gregorius cap.* LXXII *de Gloria confessorum sepulturam S. Servatii hoc modo describit :* Servatius vero Trajectensis episcopus tempore Hunnorum, cum ad irrumpendas prorumperent Gallias, fuisse memoratur, qui et sepultus refertur juxta ipsum pontem aggeris publici ; circa cujus sepulchrum, quamvis nix defluxisset , numquam tamen marmor, quod super erat positum, humectabat. Et cum loca illa nimii frigoris gelu ligentur et nix usque in trium et quatuor pedum crassitudinem terram operiat, tumulum ullatenus non attingit. Datur enim intelligi, verum Israelitam hunc esse : nam illis inter muros aquarum, aquæ non sunt perniciei sed saluti ; et circa hujus Justi tumulum nix decidens non humoris causa est, sed honoris ; videasque in circuitu montes niveos elevari, nec tamen attingere terminum monumenti : et non miramur, si terra operiatur nive, sed admiramur, quod attingere ausa non est locum beati sepulchri. Nam plerumque devotio studiumque fidelium oratorium construebant de tabulis ligneis levigatisque ; sed protinus aut rapiebantur a vento aut sponte ruebant. Et credo idcirco ista fieri, donec veniret, qui dignam ædificaret fabricam in honorem Antistitis gloriosi. Procedente vero tempore, adveniens in hanc urbem Monulphus

C episcopus, templum magnum in ejus honorem construxit, composuit, ornavitque : in quod multo studio et veneratione translatum corpus magnis nunc virtutibus pollet. *Hæc Turonensis in codice Ms. Leodiensi, quod usus est Henschenius tom.* III *Maii pag.* 217, *et, si exiguas vocum immutationes excipis, in ea, quo usus est Ruinartius. Quæ manifeste ostendunt, sepulchrum S. Servatii non in basilica, sed nudo cælo expositum fuisse, ibidemque remansisse usque ad seculum* VI, *quo et Gregorius ipse et S. Monulphus, hodiernæ Servatianæ ecclesiæ conditor, floruerunt.*

contra Ægidium Aureæ-Vallis. Henschenii de his templis

170 *Harigerus, qui in S. Servatio cap.* XXVIII *simpliciter dixerat, sepultum illum fuisse juxta aggerem publicum, cap.* XXXII *agens de S. Domitiano eadem pene scribit, quæ Gregorius ; Ægidius vero in Additione ad idem caput non modo eadem repetit, verum etiam dictorum suorum testem appellat ipsum Gregorium. Et hinc rursus liquet, quanti facienda sint, quæ sola nituntur Ægidii auctoritate. Henschenius noster in Exegesi præliminari ad tomum* VII *Maii cap.* IX *disserens de ecclesia cathedrali, quæ fuit Trajecti ante S. Monulphum, eamdem materiam paucis attigit, atque sic disposuit, ut in nostra sententia, mutatis tamen quibusdam, sat verisimilis maneat traditio de constructis SS. Mariæ virginis et S. Petri apostoli ecclesiis. Præmissis nonnullis de origine civitatis Trajectensis, ita pergit :* Muros autem ejus non longum a ripa spatium occupasse, eo libentius credo, quod omnino existimem, extra mœnia fuisse locum, ubi juxta ipsum aggerem publicum sepultus a fidelibus S. Servatius fuit, omnium consensu proximus ei areæ, in qua nunc Servatiana basilica consistit.

171 Etenim Romanis in usu, imo lege fuit, efferre mortuos extra cinctus murorum : idque etiam Christiani fere tenuerunt, quamdiu sub Romanis fuere, ut cœmeteria extra urbes haberent, intra autem minime. Eadem quoque occasione, tum etiam ut sacris suis cum minori ethnicorum offendiculo vacarent liberius, factum est primis Christianismi temporibus, ut, quatenus persecutiones sinebant, sua oratoria ibidem haberent : quale istic quondam a S. Materno consecratum fuisse, Trajectensium fert communis opinio, quam optarem videre confirmatam antiquiori ac fideliori teste, quam sit Jucundus (*qui seculo* XI *S. Servatii Vitam conscripsit, fabulis permixtam*) sequacem post se trahens Ægidium. Utut est, Constantino Magno libertatem Christianis faciente, templa in omnibus Romani imperii civitatibus erigendi habendique, et suo omnes exemplo animante ad opus, non est credibile, Trajectenses diu contentos fuisse suburbano illo, si quod fuit, oratorio : sed æquum est credere, media, ut tunc erat, urbe extructam ecclesiam populi capacem. Hanc credere possumus, eo fuisse loco, ubi nunc est S. Mariæ collegiata ecclesia, sive illa a principio fuerit Deiparæ sacra, sive postea hanc appellationem acceperit : neque enim alius locus ullus hujusmodi prærogativam prætendit inferiori atque ripensi tractu, qui solus oppidum constituebat, antequam mœniis includeretur area, Servatiano sepulcro sacrata. In hac igitur dixerim, diviniis operatum fuisse Sanctum brevi illo, quo inter Trajectenses vixit tempore, in hac ordinatum Agricolaum, in hac cathedram pontificalem fuisse, usque ad tempora S. Monulphi sub episcopis undecim. *Hactenus laudatus Henschenius.* — *conjectura.* — E

F *noster sententiæ aptata traditionem verisimiliter exponit.*

172 *Hæc sic disposita, traditionem de ecclesiis, a Sancto nostro hic constructis, verisimilem relinquunt, sed, ut monui, quibusdam mutatis aut certe aliter intellectis, quam intellexerit Henschenius. Is nempe tum hic tum alibi juxta eam opinionem processit, in qua* S. Maternus *seculo* I *statuitur, et in qua proinde S. Petri ecclesiæ seu oratorii primordia illi quidem adscribi possent, nequaquam autem ecclesiæ S. Mariæ Virginis initia, quæ merito retrahit Henschenius ad tempora Constantini Magni. At in nostra sententia de* S. Materni *temporibus, facile utriusque loci exordia ipsi attribuuntur, dicendo, quod extra urbis ambitum non procul a loco, ubi post sepultus fuit S. Servatius, oratorium seu humilem ecclesiam erexerit S. Petro, quando primum illuc pervenit, Constantino etiam tum gentili ; alteram vero multo ampliorem SS. Mariæ Virgini in ipsa civitate, quando, Constantino ad fidem converso, curam ecclesiæ Trevirensis transtulit in Agritium, et ad suos Ubios, Tungros ac Trajectenses rediit.*

§ XVII.

AUCTORE J. P.

§ XVII. Variæ Belgii ecclesiæ, quæ S. Maternum fundatorem suum agnoscunt.

Templa posuisse scribitur

Quod *Tungris et Trajecti præstitisse creditur* S. Maternus, *idipsum ei acceptum referunt ejusdem Leodiensis diœceseos civitates aliæ et oppida, atque imprimis* Hoyum, *aliis* Hujonum, Hujonium *et* Huum, *situm ad Mosam fluvium, æquali distantia quinque milliarium Namurco et Leodio. Sic scribit Magnus chronista Belgicus :* Fidelium multitudinem augeri conspiciens, circuivit villulas diœcesis et venit Hoyum, et ibi ecclesiam beatæ Mariæ construxit ad radicem montis, ubi et usque hodie altare, quod ipse erexit de lapide tartaro, inviolabile servatur ante fontes, ante quod dominus Theodinus 24 Leodiensium episcopus sepultus est. *Hujus ecclesiæ mentio est etiam apud Ægidium Aureæ-Vallis tum alibi, tum*
B *præcipue in gestis memorati Theoduini episcopi apud Chapeavillum tom.* II *pag.* 3, *ubi producitur sequens ejus privilegium :* Ego Theoduinus Dei gratia Leodiensis episcopus notum esse volo tam præsentibus, quam futuris, qualiter post libertatem Hoyensis ecclesiæ, quam dominus Maternus beatæ memoriæ episcopus consecrando primitiavit, adjecerim libertatem etiam villæ. Præfatam siquidem ecclesiam a fundamentis ad laquearia, a laquearibus et ultra reædificavi, quam etiam in auro et argento et gemmis et prædiis pro modulo meo ditavi, et de Agar Saram esse feci. *Hæc cum brevi elogio Theoduini, qui ad sedem episcopalem passim erectus scribitur sub annum* 1049, *confirmari ait Chapeavillus in Gestis abbatum S. Laurentii, eorumque verba recitat in hunc modum :* Post Wasonem Theoduinus successit, placidum Leodiensis ecclesiæ sydus, qui basilicam sanctæ Dei Genitricis Mariæ, ut magna devotione, sic magna operositate, in Hoyo extruxit, in qua et sepultus quiescit ante altare, quod ibi B. Maternus extruxit.

Hoii,

174 *Ægidio et chronistæ Belgico assentiuntur rerum Hoyensium hodierni scriptores, cum de ecclesiæ prima fundatione eis sermo est; at dicti al-*
C *taris meminerunt pauci; imo nullam ejus hodie superesse memoriam, testis est Fisenus in Historia Leodiensi pag.* 35. *Eodem loco subdit idem Fisenus traditionem alteram de Joanne Trevirensi* S. Materni *discipulo, quam paulo fusius repetit in Paralipomenis florum ecclesiæ Leodiensis pag.* 585 *sub hoc titulo :* S. Joannes Trevir discipulus S. Materni; *et dein, citato Magno Chronico Belgico, sic pergit :* Treviris natus patre senatorii ordinis adolescens spes omnes, in rebus humanis sitas, parentesque ipsos reliquit, ut ad vitæ sanctioris institutum expeditus contenderet. Venit ad Maternum, cum ille Hoji sub annum Christi centesimum Christianam legem prædicaret. Venientem excepit apostolica caritate, præceptionibusque adeo salutaribus illum ad omnem sanctitatem instituit, ut integerrimam duxerit vitam proxime ædem, quæ jam tum ea in urbe ad pedem præaltæ rubis Virgini Matri constructa erat. *Sed aperte hallucinatus est laudatus auctor, si ista aliunde non habuerit, quam ex Magno Chronico : neque enim hic de Hoyensi ecclesia agitur sed de Tungrensi, ut patet ex verbis Chronici,* D
quæ huc similiter transfero. Item filius cujusdam consulis Trevirensis hoc tempore, nomine Joannes, seculum et parentes fugiens, a beato Materno juxta ecclesiam sanctæ Mariæ Tungris in arcta cella recluditur, sancte Deo serviens.

Dionanti.

175 *Hinc Dionantum, aliis Dinantum, progredimur, oppidum ejusdem Leodiensis ditionis, de cujus conversione ad fidem ac primaria ecclesia a Sancto nostro exstructa scribit hoc modo Fisenus in Historia Leodiensi pag.* 35 *:* Dionantum quippe urbs tum erat (*quando illuc advenit* S. Maternus) longo situ, in angusta valle Mosam inter et abruptas rupes, cui a Diana nomen fuisse commemorant. Hodie certe antrum urbe media ostentatur, quod Dianæ sacrum fuisse quondam, vulgus affirmat, et redditis oraculis celebratum. Ipse locus is est, qui famæ fidem faciat. Exterminata impietate, sincerum Numinis cultum aggressus stabilire Maternus, Memmium habuit adjutorem, Catalanorum apostolum ; quem sacer mentis impetus extra diœcesis suæ fines Dionantum abduxerat. Communi conatu, cum inferis bellum indixissent, gessissentque feliciter, ædes sacras condiderunt singuli et consecrarunt. Virgini Parenti Maternus, Memmius protomartyri Ste- E
phano. *Eadem pene habent Foullonius ac Placentius, sed sine testimoniis. S. Memmii gesta discussa sunt ad diem* 5 *Augusti, ejusque in Gallias adventus collocatus seculo* III.

Leffiæ, Cennaci, Andaini.

176 *Leffiæ quoque, quæ nunc abbatia est Ordinis Præmonstratensis in suburbio Dionantensi, ubi in Mosam influit fluvius Leffia, a* S. Materno *templum constructum fuisse Magnæ Dei Matri, incolarum traditio est, uti testantur iidem Fisenus et Foullonius. Addit ille in Floribus ecclesiæ Leodiensis, quod in isto templo* Maternus *SS. Mariæ Virginis imaginem, quam suis ipse manibus effinxerat, collocarit, postea miraculis celebrem. Simile memorat idem auctor de Cennacensi Leodiensis ditionis oppido, in quo et ædem optimæ Matri sacram erexerit, et ejusdem imagine ornaverit, quam perpetrata in nostram ætatem prodigia illustrarunt. Browerus autem lib.* II *Annalium pag.* 163 *ex Ms. gestorum Trevirensium compendio insigne miraculum adducit a Sancto patratum cum Cennaci ageret; quinque scilicet cosque, ut traditur, regios filios, ruina oppressos, divina virtute a morte ad vitam revocatos. Sunt qui et Andaini, qui locus in Arduenna situs est et hodiedum ad S. Hubertum appellatur,* Saint F
Hubert, *templum a* S. Materno *positum volunt, atque divo Petro Apostolorum principi consecratum.*

Namurci

177 *Sed mira sunt, quæ circumferuntur de Namurcensis ecclesiæ initiis. Audi Fisenum p.* 36 *:* Namurcum etiam signa Christiana intulit, ut illato bello cacodæmonem, isthic quoque sua mendacia miseris mortalibus ceu oracula venditantem, profligaret ; ejus quippe simulacrum nomine Nam venerationi fuisse, ab antiquo fama est. Quod adveniente Materno, cum obmutuisset, et nulla deinceps redderet oracula, amplexi Christiana sacra incolæ, Nammutum appellitarunt ; ex quo urbi Namuco primum, deinde Namurco parva litterarum mutatione manserit nomen. Ita ferunt : nulla ejus a veteribus fides est. Quamquam sub hoc tempus oracula toto pœne terrarum orbe obmutuisse, constet. Porro Dei Parenti ædem sub ardua item rupe posuisse Maternum, ac dicasse, nemo ambigit. Infixam intimis animi medullis dulcissimam Matrem circumferebat :

A cumferebat: utilitatem enim laboribus suis nullam, nullam eorum fructibus perennitatem sperabat, nisi ejus auspiciis.

in civitate,

178 *Eadem quoad substantiam leguntur apud Foullonium, subditurque, ostendi hodiedum* in divæ Virginis templo parvum columnæ cavum, quod idoli istius fuisse autumnant, eodemque loco sacellum a divo Materno ad divæ Virginis memoriam ædificatum. *Alia exstare usque nunc pietatis* S. Materni *monumenta, auctor est Joannes Baptista Gramaye in Historia Namurcensi part. I septenarii, ita inquiens:* Namurcensis provincia... hæc illa, cui nomen fuit muta, mutataque in religionem idololatria. Hæc illa, quæ omnium Belgii provinciarum prima Discipulum principis Apostolorum præconem nacta, exemplum Stratonis Tyrii imitata, oculos in occidentem conversa superstitionem, meruit prima fidei nostræ orientis auroram aspicere et venerari. Hæc illa, quæ quatuor a D. Materno dicata monstrans altaria, doctrinæ ab eo perceptæ ita tenax fuit, ut per mille quingentos amplius annos nullo hæreseos inquinata adulterio, nullis atheorum infecta fraudibus, integra perseverat. *Non examino, quæ hic effert stylo oratorio laudatus historicus;*
B *at quod ait de quatuor altaribus, non satis explicat, ut assignare queam, quibus in locis Namurcensis provinciæ supersint hodiedum singula. Unum tamen ipse indigitat tom. II ejusdem Historiæ sect.* XXVI *hisce verbis:* Succedat (*collegio cathedralis ecclesiæ*) collegium canonicorum D. Virginis vetus illud, et quod de præeminentia longo tempore cum D. Albani collegio (*cathedralis ecclesiæ*) certavit. Monstrant enim altare et locum ubi S. Maternus, conversioni infidelium operam dans, rem divinam peregit.

ac ejusdem comitatus

179 *Alia in comitatu Namurcensi a Sancto nostro erecta templa enumerantur in ejusdem diœcesios Sacrario, anno* 1619 *typis vulgato, pag.* 22 *sequenti ordine:* S. Maternus, divi Petri discipulus, Namurcensium apostolus, templa Hasteriense, Walcuriense, Namurcense, Namecense in Namurcena patria cœlorum Reginæ dedicavit, quæ etiamnum hodie ejus in cultu perstant integra. *Tum in asserti testimonium vocantur earumdem ecclesiarum archiva. De Hasteriensi, quod antiquum cœnobium est Ordinis S. Benedicti trans Mosam fluvium, idipsum affirmat Gramayus in Antiquitatibus comitatus Namurcensis sect.* III *de præfectura Bovimiensi, producitque, in quo id*
C *confirmatur, diploma fundationis dicti cœnobii, conscriptum, uti ipse quidem putat, seculo* VII; *sed id manifeste supposititium esse, e pluribus capitibus probatum est apud nos tom.* III *Aprilis pag.* 820, *quod proinde sicut nihil detrahit veritati traditionis de fundata a* S. Materno *ecclesia, sic nihil etiam ad illam confirmandam valet.*

locis aliis, ubi colitur Officio die 19 Septembris.

180 *Idem Gramayus sect.* X *agens de Walcuriensi oppido, ad præsens institutum sic habet:* Quoad rem sacram, accepit hic locus in pago Arduanensi, ut tunc loquebantur, situs, lumen fidei annunciante beato Materno, qui, ad meliorem frugem converso Arbo horum locorum tyranno, ecclesiam Virgini Matri dedicavit, in eaque iconem suis, ut creditur, manibus delineatam reposuit, miraculis clarissimam et frequenti peregrinorum concursu visitari solitam. *Hæc item pene ad verbum leguntur in Sacrario citato num. præced. p.* 13. *De Namecensi autem templo, quod supra ultimo loco enumeratum est, nihil ulterius reperio. Ceterum* S. Materni *annua festivitas recurrit per totam diœcesim Namurcensem ad diem* 19 *Septembris, uti colligo ex Proprio Sanctorum, in quo ad præfatum diem præscribitur Officium de eo recitandum sub ritu duplici de Communi confessoris pontificis cum lectionibus secundi Nocturni propriis, ex memorata sæpe ejus Vita depromptis.*

AUCTORE J. P.

§ XVIII. Templa Coloniæ et Bonnæ a Sancto ædificata; miracula pluribus locis patrata.

Ecclesias Deo ejusque Matri, ac S. Petro

Coloniam Agrippinam per S. Maternum *templis fuisse nobilitatam, unanimis incolarum consensus est; neque ejus rei silentium est apud ullum, qui de celeberrimæ hujusce civitatis Christianis primordiis conscripsit. Bina nominat Ægidius Aureæ-Vallis in Additione ad cap.* XIII *Hariheri:* Pervenit Coloniam, *inquit*, in qua prædicatione sua, destructo juxta Capitolium in porta cultu Martis, ac per civitatem templis di- E versorum deorum, duas principales ecclesias cum aliis Sanctorum diversis oratoriis, unam in honorem Domini nostri, quæ nunc dicitur S. Cæciliæ, aliam B. Petri, quæ nunc dicitur S. Victoris,... ædificavit. *Et paulo inferius:* Fundavit per diœcesim Coloniensem multas Sanctorum diversorum ecclesias, primo destructis idololatriæ templis. *Hunc ducem in iis, quæ habet de duobus templis Coloniensibus, secuti sunt Fisenus, Browerus et Gelenius in Pretiosa Hierotheca Coloniensi cap.* V. *Ea ipsa nominat similiter auctor Magni Chronici, additque, quod in S. Petri basilica* S. Maternus *posuerit sedem episcopalem. Eisengrenius vero lib.* I *Rerum Spirensium, ecclesiam, nunc S. Cæciliæ nomine insignitam, primum beatissimæ Virgini dedicatam fuisse ait, et intra urbis mœnia constitutam, alteram vero extra mœnia S. Petro.*

condidit; non item sacellum hodieum S. Servatio dictum,

182 *Gelenius de iisdem ecclesiis denuo agens lib.* I *de Magnitudine Coloniæ syntag.* V *ea, quæ ex Chronico Belgico et Eisengreinio dubium parere nata erant, sic exponit:* Quæ nunc S. Cæciliæ dicitur, a B. Materno antistite Deo Optimo Maximo, Deiparæque erecta est, et seu metropolitica seu cathedralis dignitas illata in urbem F ex suburbio, ut monumenta et Vitæ scriptores asserunt. *Hæc Gelenius, qui tamen paulo altius ipsemet templa ac Sanctorum nomina confudisse videtur hisce verbis:* Coloniæ Agrippinæ majores fecit S. Maternus progressus, ædiculam in porta ædificasse traditur, quam S. Severinus restaurans, beati Servatii, hospitis memoriæ reliquit. Traditur etiam, Deo metropolitanam primam ad ipsam urbis fossam ante Paphiæ deæ portam extruxisse, ubi nunc est divi Andreæ basilica, olim dicta B. Matthæi in fossa, id cum alia monumenta, tum sæpe et nuper effossum vestigium operis ostendit. Dum autem primo adventu basilicam erectam dico, domos et cœnacula larga in titulum conversa intellige, qualia Baronius describit ann. 57 num. 100, tum alibi. *Facile advertit studiosus lector, cur postremum hoc addatur; quia scilicet primo seculo, cui* S. Materni *episcopatum illigat laudatus auctor, non satis congruit tot basilicarum erectio. Sed reliqua perpendamus.*

183 *Primum,*

AUCTORE J. P.

ut putavit Gelenius, qui etiam situm ecclesiæ S. Petri

183 *Primum, quod asserit de ædicula in portu, cui dein nomen S. Servatii, excitata a Sancto nostro, nullis aliorum scriptorum suffragiis suffultum deprehendo; contra Erhardus Winhemius in Sacrario Agrippinæ diserte asseverat pag.* 305, *sacellum S. Servatii, quo nomine unum dumtaxat venit in serie ædium Coloniensium, situm in platea S. Joannis, conditorem habuisse ipsummet S. Servatium, qui id ex occasione, quod ibidem in somnis columnam igneam vidisset, in honorem Dei extruxit, et Portam cœli cognominavit; quod nomen dein exuit sacellum, et ipsius Servatii fundatoris assumpsit. Quod secundo loco adstruit, et lib.* III *syntag.* 137 *repetit laudatus Gelenius, basilicam S. Andreæ, olim sub nomine S. Matthæi, fuisse primam metropolitanam* S. Materni, *nullius similiter scriptoris testimonio firmatum novi, pugnatque non tantum cum Chronico Belgico, in quo dicitur, quod Sanctus ecclesiam dedicaverit S. Petro,* quæ nunc est S. Victoris, *in eaque posuerit sedem episcopalem; sed et adversariam sibi habet famam, quam hodie vigere apud Colonienses ipsemet fatetur lib.* III, *syntag.* 1, § 4, *ubi agit de structura metropolitanæ ecclesiæ.*

B

traditioni adversantem designat.

184 *Fama autem, ut colligo ex ipso Gelenio, Winhemio et aliis, hæc est:* S. Maternus *primum sibi ac sedi suæ excitavit humilem ecclesiam seu oratorium extra urbis, veteris scilicet, mœnia, et illud consecravit S. Petro. Dein rebus Christianis incrementum sumentibus, sedem transtulit in civitatem ad augustiorem ecclesiam, a se quoque Deo ejusque sanctissimæ Genitrici, erectam. Lapsu temporis S. Petri oratorium in civitatis ambitu conclusum est, et SS. Mathiæ ac Victoris, imo communius* S. Materni, *nomen obtinuit, atque hodiedum sunm in parochia S. Pauli,* Antiquum summum, *Teutonice,* Der alten thum, *a vulgo appellatur. Basilica beatæ Mariæ Virginis, deinde S. Cæciliæ titulo venit, habuitque cathedralis ecclesiæ dignitatem usque ad tempora Caroli Magni:* Nunc, *teste Winhemio,* collegium est, tam virorum, præpositum tamen et decanum non habentium, quam virginum nobilium et patriciarum sub regula B. Augustini, per reformationem in clausura admodum stricta, disciplinate satis viventium: quorum abbatissa collegii totius caput, ut plurimum comitissa est.

Alia templa Coloniensia

185 *Plura de hac ecclesia collegiata vide apud laudatum auctorem pag.* 115 *Sacrarii, ubi fuse disserit de nomine per* S. Maternum *ei primum*

C

imposito, atque una indicat, quod ecclesia parœcialis S. Petri illi contigua, etiam ejusdem S. Materni *opus sit, et hoc quidem postremum absolute asseverat pag.* 249, *ubi de parœcia S. Petri ei peculiaris sermo est. Addamus hic ex eodem, quæ tradit de initiis collegiatæ ecclesiæ S. Andreæ pag.* 64: Primitus sub patrocinio S. Matthæi apostoli a S. Brunone ejus nominis primo, episcopo vero Coloniensi 25 fundata, sacratis Deo virginibus assignata, sed paulo post ab eodem in collegium canonicorum, Matthæi patrocinio in S. Andreæ commutato, conversa fuit. *Nihil prorsus de ea antiquitate, quam ipsi attribuit Gelenius. Porro sedit memoratus Bruno episcopus post medium seculum* x. *Est et alia in civitate Coloniensi ecclesia eaque parœcialis sub titulo* B. Mariæ Virginis in littore, *cujus incunabula ad Sancti nostri tempora spectare videntur Gelenio lib.* III, *syntag.* XXII., *imo ipsiusmet Sancti opus esse, credi ab aliquibus affirmat, præsertim veterem ecclesiolam, quæ* nunc subterranea specus *est* seu cripta, S. Materni cella nuncupata, in qua referunt funus beati confessoris depositum *fuisse, ante translationem Treviros, de qua inferius.*

D

Sancto adscripta et unum Bonnæ,

186 *Nomina aut situm reliquarum ecclesiarum, quas per Coloniensem diœcesim erectas fuisse volunt a* S. Materno *plurimas, non comperi apud rerum patriarum collectores, præterquam unius, memoratæ a Crutepolio in Annalibus archiepiscoporum pag.* 2 *his verbis:* Apud Bonnam ecclesiam in honorem sancti Joannis Baptistæ dedicavit, quæ postea in virginum nobilium collegium evasit. *In margine indicat, vocari id* collegium Dedonis, *vulgo* Ditkirchen: *unde, teste Winhemio pag.* 267, *sub annum* 1313 *translatæ sunt sacræ virgines ad ecclesiam Sanctæ Agathæ, sitam in meditullio urbis Coloniensis, ubi usque nunc visitur parthenon Ordinis S. Benedicti.*

per ipsum ad fidem conversæ.

187 *Certe Bonna, quæ urbs est distans Colonia quatuor milliaribus Germanicis, et ordinaria sedes Coloniensis electoris,* S. Maternum, *primum suum apostolum agnoscit, uti conjicio ex Ægidio Aureæ-vallis ita scribente in Additione sæpe assignata ad cap.* XIII *Harigeri:* Cumque per descensum Mosellæ et Rheni secus ripam castellis et villis prædicasset, et dominos oppidorum

E

et villarum convertisset, et maxime dominum Bonnensem, pervenit Coloniam. *Petrus Bertius lib.* III *Commentariorum rerum Germanicarum, perstringens originem Christianæ religionis apud Bonnenses, referri ait, quod hic docens* S. Maternus *aras et idola Mercurii subverterit, non aliis usus armis, quam efficaci doctrina Christi. Gelenius item lib.* I, *syntag.* V, *verba Ægidii mox citati paulo auctius perhibens, sic loquitur:* Inter cætera vero opera S. Maternus non tacendum Bonnæ præstitit beneficium. Præerat istic, uti Vitæ scriptores tradunt, vel oppidi præses, aut legionum Romanorum ductor; hunc Christo lucratus, insignem istic ad præsens tempus servatam ecclesiam fundavit. Hinc promanare videtur tanta Bonnensis cleri potestas. *Sic ille, pergens dein potestatem istam pluribus describere.*

Miracula multa patrasse scribitur;

188 *Sicut nihil sese offert, quominus plura, quæ hactenus ex particularium locorum traditionibus retulimus de ecclesiarum constructionibus, quoad substantiam credamus esse vera, etiamsi nulla eorum speciatim notitia relicta sit apud biographos et historicos, quos defectu aliorum vetustiores compellare cogimur, Eberhardum, Theodoricum, Goldscherum et Harigerum; sic nec*

F

ratio se prodit, cur merito dubitemus, quin vera sit traditio, qua creditur Sanctus divina virtute variis in locis, ad confirmationem fidei a se traditæ, miracula et prodigia patrasse, eaque numero plurima, uti generatim saltem insinuant jam laudati auctores, dum sic scribunt: S. Maternus pontificalem suscipiens apicem cœpit per civitates et regiones veram fidem, quæ est in Christo, constanter prædicare, magnis virtutibus quotidie crescere, signis ac miraculis longe lateque clarescere. *At paucorum dumtaxat explicatiorem notitiam ad nos similiter transmiserunt, quam præterea aliunde supplere concessum non est, silente hic cum aliis ipsomet Ægidio.*

ex illis unum a multis relatum

189 *Itaque præter unum alterumve, occasione erectarum ecclesiarum supra recitatum, et in quantum spectat ad adjunctorum verisimilitudinem, lectoris judicio relictum, tria tantum prodigia distincte exposita reperimus, quorum primum hoc loco exhibemus, reliqua bina reservantes in paragraphum sequentem. Illud paucis his verbis*

A *verbis proponit auctor Gestorum Trevirensium apud Leibnitium et Calmetum sæpe memoratos :* Hic Tungrenses et Agrippinenses ad fidem Christi convertit, et his tribus civitatibus pontificali jure præsedit, in quibus singulis fertur uno eodemque Paschali (*apud Acherium* Pentecostes) die divinum Officium celebrasse. *Auctorem hunc descripsit Ægidius in Additione ad Harigerum cap.* XIV, *indicans tamen, prodigium istud factum esse* angelo ducente. *Ex Ægidio autem id passim recitant recentiores, at non omnes idem super eo ferunt judicium. Credit Browerus ad annum* 92 *et adductis e Scriptura exemplis, atque expositis primorum fidei nostræ antistitum ritibus ac moribus, conatur etiam ei fidem conciliare apud alios, contra nonnullos, qui id incredibile esse adstruerent.*

fidem non invenit apud omnes; rationes, ob quas a neoterico scriptore

190 *De Facti veritate judicium suspendit Foullonius; Fisenus magnopere se dubitare non dissimulat; utriusque autem ratio est, quod Ægidium, antiquissimum juxta ipsos ejus testem, hominem agnoscant in prodendis mirabilibus justo leviorem. Accedit Bertholetus, qui lib.* I *Historiæ Luxemburgensis pag.* 121 *de facto ita disserit, ut facile perspicias, quod fidem ei non attribuat. Nam postquam* B *dixisset, Ægidium auctorem esse alioqui alicujus ponderis, sed in materia miraculorum nimis credulum, mox Gallico suo idiomate subdit sequentia in Latinum versa :* Hoc ut exploratum nobis sit, ad unum tantum attendendum, quod narrat; quod scilicet S. Maternus Missam celebrarit eodem die Paschatis Tungris, Coloniæ et Treviris. Rectius locutus fuisset, si dixisset, quod illic prædicarit; cum Missæ cærimoniæ determinatæ non essent id temporis. Scio, Sanctum eodem tempore potuisse esse diversis in locis, quandoquidem nihil impossibile sit apud Deum; at hoc miraculum patratum esse a S. Materno, non probat Ægidius Aureæ-Vallis.

in dubium vocatur,

191 *Facile assentior laudatis historicis in iis, quæ de nimia Ægidii credulitate pronunciant : imo plus dico; ejus auctoritas adeo exigua est apud me, dum refert res gestas primorum seculorum, ut nihil nisi ambigua fide ab eo recipiam, quod aliunde probatum non invenio. At non satis percipio, cur vapulet hic, quia scribit, quod* S. Maternus divinum Officium celebrarit, *curve rectius fuisset locuturus dicens, quod* prædicarit; *quia Missæ cærimoniæ non erant determinatæ id temporis. An Ægidius vel verbo indicat, quod* S. Ma- C ternus, *primo et secundo seculo juxta ipsum episcopus, iis cærimoniis usus sit, quæ postmodum ab Ecclesia constitutæ sunt? Nude dicit, quod* Officium divinum celebarrit, *unde illud non magis elicias, quam ex iis, quæ leguntur apud venerabilem Bedam de S. Marco Evangelista in Martyrologio ad diem* 25 *Aprilis :* Videntes (*pagani*) eum die sancto Paschæ Missas celebrantem, miserunt funem in collo ejus etc. *An fortasse carpitur Ægidius, quia dicit,* S. Maternum *tribus in locis, ac proinde* ter *uno eodemque die Paschatis celebrasse? Sed quomodo probabitur, illum morem in tanta sacerdotum penuria non exstitisse primis seculis, qui viguit deinceps, et viget etiam hodie, ut propter multitudinem fidelium ab uno sacerdote iteretur sacrosanctum Missæ Sacrificium in diversis locis?*

nobis non probantur.

192 *Quapropter si factum, de quo agimus, in dubium vocari debuit, aut rejici ut fabulosum, nihil prorsus ad hoc valebant rationes a laudato historico allegatæ, satiusque erat inhærere terminis Foullonii et Fiseni, Ægidium scilicet non esse testem idoneum, qui fidem faciat. Sed neque satis assequor, cur Ægidius hic traducatur, ut primus miraculi assertor, quandoquidem legatur in omnibus editionibus Gestorum Trevirensium, quorum auctores, licet ad persuadendum nobis non magis idonei, certe Ægidio multum antiquiores creduntur, et qui apud historicum Luxemburgensem aliosque, propugnantes missionem* S. Materni *a S. Petro apostolo, auctoritatem habent omni exceptione majorem.*

AUCTORE J. P.

§ XIX. Sancti virtutes, obitus, et corporis Colonia Treviros translatio.

Quamvis ea, quæ de Sancti

S*anctum nostrum egregiis animi dotibus fuisse ornatum, atque peculiariter in ipso eluxisse, præter sanctitatem vitæ, doctrinam, prudentiam et summam in pertractandis rebus fidei dexteritatem, sufficienter colligimus ex Eusebio, Optato* E *Milevitano ac Constantino imperatore citatis* § 9; *verum præter generalia horum testimonia nihil nobis certo compertum est de ejus virtutibus. Compendium quidem peculiarium ejus virtutum aliarum exhibent biographus apud nos tom.* II *Januarii, et Harigerus apud Chapeavillum tom.* I. *illudque tale, ut nihil absonum contineat, nihil incredibile; sed cum non alios habeat testes præter illos, super quibus sensum nostrum sæpe aperuimus, cumque adhæc hujusmodi nobis appareant, ut facile quibusvis sanctis præsulibus et divinæ gloriæ promovendæ studio incensis pastoribus aptari queat, non possumus non suspicari, quod pie excogitatum potius fuerit, quam aliunde acquisitum. Quare transcribimus illud sub ea cautela, qua sæpe alias gesta Sanctorum ab auctoribus, nimio temporis intervallo remotis, nec sufficienti monumentorum auctoritate munitis, concinnata et valde suspecta.*

virtutibus.

194 *Tale est apud biographum, et vix dissimile apud Harigerum:* Quanto quotidianis incrementis fidelium multitudinem plus augeri conspexerat, tanto diligentius injunctum ministerium regulariter ordinare studebat. Hic etenim quamvis esset magnæ Vir auctoritatis et pruden- F tiæ, nihil tamen ex proprio imperio, quasi libera utens potestate, exercuit; sed omnia humiliter atque simpliciter egit, communemque se subditis studio sanctæ dilectionis exhibuit; in omnibus etiam, quæ probabiliter gerebat, non suam, sed Christi gloriam quærebat, quique inter cetera sanctarum virtutum exercitia mitissimus existens, consolabatur afflictos, pavit ex his, quæ habebat, egenos, vestivit nudos, redemit captivos, suscepit peregrinos, errantibus viam salutis misericorditer ostendit, desperatis spem veniæ consequendæ clementer promisit, currentes viam mandatorum Dei semper ad anteriora impulit, in eadem remorantes verbo exhortationis instigavit, et modo docendo, modo exhortando, modo sustinendo, modo in periculis se objiciendo, omnibus indesinenter pio solamine occurrit. *Dein dicitur, his fultus virtutibus pervenisse ad sanctam et laudabilem senectutem, et annos quadraginta mansisse in sacerdotali ministerio, sicut totidem diebus jacuerat in sepulcro.*

AUCTORE J. P.

pulcro, quando scilicet per baculum S. Petri revocatus est ad vitam, de quo superius actum est.

præmonitus ipse morte,

195 *Scimus* S. Maternum *episcopatum tenuisse anno 313 et 314, ac deposuisse credimus ante 347, quo Euphratas Coloniensium antistes Sardicensi synodo interfuisse legitur; quo anno mortuus sit, et an biographus ex traditione meliore, quam alias, acceperit, quæ tum de longa sedis duratione tradit, tum fusius enarrat de Sancti obitu ejusque adjunctis, ignoramus; ac proinde hæc, non nisi sub ea cautela, qua monuimus n. 193, transcribimus.* Is itaque solitus erat per nocturnam quietem, locum, ubi corpora Sanctorum requiescunt, silenter frequentare, et ibidem diutius in oratione solus persistere: unde dum quadam nocte juxta morem eamdem ecclesiam intraret, ibique prolixius divinas laudes celebraret, circa mediam noctem cœpit somno gravari, et ab instantia precum, offendente sæpius lingua, retardari; ille in subsellio, quod ibi erat, considens, infixis ad genua cubitis, at inter se utrasque manus sanctum caput reclinavit, et paululum somno cedens, celeriter obdormivit: statimque apparuerunt ei per visionem S. Eu-
B
charius et B. Valerius, clarissimis vultibus splendentes, sacerdotalibus infulis coruscantes, coronas singulas, rosis et liliis ac ceteris odoriferis floribus mirabili arte intextas, in capitibus gestantes, consimile sertum demonstrantes et dicentes: Ecce Materne, sicut olim tibi promisimus, ita ante diem dormitionis tuæ visitandi gratia ad te venimus. Nunc ergo gaude et lætare, quia die tertio ex hoc seculo migrabis, et ad inenarrabilia Domini tui gaudia introibis. En cerne præmii tui incorruptibilem coronam, quæ a paradiso perpetuæ amœnitatis est sumpta, et tibi a Christo per famulos suos destinata; cujus flos numquam marcescit, cujus odor numquam a suavitate deficit, cujus perseverantia finem non novit; quam post corruptionem præsentis vitæ incorruptibiliter possidebis, et in conspectu Regis regum cum ea laureatus æternaliter perseverabis.

aliisque hujus adjunctis,

196 His dictis mox disparuerunt: ille autem a tenuissimo somno evigilans, valde quidem lætus de ostensa sibi visione exstitit, sed tamen statim adesse corporis molestiam sensit, accersitoque ministro, cum ejus juvamine ad cellam rediit, et seorsum familiaribus discipulis hoc, quod
C
sibi ostensum fuerat, retulit. Die autem crastina, convocata ad se fratrum caterva, cœpit eos studiose de fidei integritate admonere, et animos eorum ad cœleste desiderium delectabilibus verbis accendere, ac per totum diem salutaria monita eis dare non cessans, usque ad octavam horam subsequentis noctis sermonem exhortarium protraxit; et, quod reliquum noctis supererat, in psalmis et hymnis cum fratribus transegit. Post pullorum vero cantum, instante jam die, venit desuper clara vox, cunctis, qui in ipsa cellula erant, audientibus, dicens: Materne dilecte Dei veni. Qui mox quasi assuetam vocem audiens, conversus ad circumstantes fratres ait: Valete, filioli mei, et viscera mea: ego enim jam migrabo, et in præsenti seculo amplius vobiscum non ero. Et hæc dicens communionem Dominici Sacramenti accepit, statimque sanctam animam exhalavit. Tunc, qui præsentes erant, fideles condignas exequias expleverunt, et ejus corpus non longe a reliquiis SS. Eucharii et Valerii honorabiliter posuerunt, die 18 Kal. Octob. *Hactenus*

biographus, et post eum, mutata dumtaxat phrasi, omissoque die obitus, Harigerus. D

translatione corporis Coloniа Treviros

197 *Locus emortualis in apographis, quibus usus est Bollandus, non signatus, clare exprimitur in aliis Vitæ exemplaribus, et una describitur prodigiosa sacri corporis translatio, cujus neque in illis, neque in Harigero apud Chapeavillum ulla mentio est. Demus textum integrum ex memoratis et post assignandis exemplaribus:* Obiit autem apud Coloniam 18 Kalend. Octobris anno Domini 130. Cujus obitu Treviri comperto, mox Coloniam profecti sunt, Pastorem suum repetentes. Aderant et Tungrenses, qui simul cum Coloniis * eum sibi retentare satagebant *. Certatum est diu ab utrisque. Interim quidam venerabilis senex in urbe apparens monuit cives, ut, a lite desistentes, suis parerent consiliis, et corpus Pontificis in navi ponentes, deinde a littore fluetibus impellentes, quo Deus velit, abire sinant. Mira res! Mox ut angelus consuluerat, factum est, navisque sacro corpore onusta, nullo se regente nauclero, angelico remige * contra fluctus dirigitur, et parvo horæ spatio, milliario confecto, in loco, qui ex tristitia Coloniensium Ruigne (*aliis* Rowehe, Roze, Rawenkirch) tunc vocatus est, littori applicatur. Tunc Treviri corpus sui Pontificis, a E
Deo sibi destinatum, cum gratiarum actione suscipientes, Trevirim revexerunt, et in ecclesia non longe a corporibus sanctorum Eucharii et Valerii honorabiliter sepelierunt.

* *al.* Coloniensibus
* *al.* tentabant
* *al.* remigio

referuntur, incerta sint,

198 *Ita habent, si minutias excipias, quarum notari præcipuas, duo codices membranacei apud nos Mss. et signati P. Ms. 14, et P. Ms. 19. Item duo apographa Mss., quorum alterum desumptum est ex codice Ultrajectino S. Salvatoris, alterum ex Ms. monasterii B. Mariæ Munsteriensis Luxemburgi. Consonant et Gesta Trevirensia apud Calmetum, Acherium et Leibnitium, nec non ad singula pene verba Chronicum Magnum Belgicum, denique Ægidius Aureæ-Vallis in Additione ad cap.* XVI *Harigeri. Accedunt Ms. Trevirense ecclesiæ cathedralis, cum Majoribus nostris communicatum a Joanne Gamansio Societatis nostræ presbytero, ac Medulla gestorum Trevirensium, concinnata a Joanne Enen et Latine reddita per Joannem Scheckmannum: sed in his contentio trium populorum de Sancti corpore paulo aliter proponitur. Seriem istam monumentorum et scriptorum, idem de loco emortuali attestantium, non eo animo adduxi, quod ex tanto consensu tueri intendam singula in iis tradita: contra enim, ut* F
ex dictis perspicuum fit, non possum non refragari anno emortuali, ibidem designato, cui ut equidem reor, refragatur ipsamet subjuncta translationis historia.

magis tamen congruunt quarto, quam primo seculo: mortuum esse Coloniæ,

199 *Nam rationem non reperio sat probabilem, ut cum media gentilitate, quæ certe illis in partibus dominabatur sub annos 128 et 130, connectam concursum istum Trevirensium et Tungrensium ad urbem Coloniensem, publicam trium populorum de sacro corpore contentionem, ejusdemque salvi et incolumis translationem ad Treviros, quæ sane, si facta sint, aptius quadrabunt seculo* IV. *Itaque testimonia ista protuli propter neotericos nonnullos, alias non multum incredulos, qui obitum Sancti affigentes annis 128 vel 130, non modo translationis historiam ad fabulas videntur relegare, verum insuper expresse negant, mortuum esse Sanctum apud Colonienses, quia id, ut putant, assertum non est a vetustiore, quam ab Ægidio Aureæ-Vallis, et quia Harigerus dicat, quod Maternus sepultus fuerit juxta S.*

AUCTORE J. P.

A *S. Eucharium a fidelibus, qui illius morti interfuerant, ac proinde Treviris obiisse innuit. Etenim ut paucis utrique rationi respondeam, dubium non est, quin inter citatos scriptores sint vetustiores Ægidio et nominatim auctores Gestorum Trevirensium, ut proin perperam ipsi affricetur historia ut primo inventori. Vide præcedentem § in fine.*

quod non sat consequenter negat scriptor neotericus

200 *Præterea ex Harigero, quem neque memoratis Gestorum auctoribus anteriorem existimo, non sequitur, mortuum esse Sanctum Treviris. Nam licet dicat, eum Treviris sepultum fuisse a fidelibus, qui morienti adstiterant, id ita exponi potest, ut ex his aliqui, præsertim domestici, corpus sancti Pastoris Colonia Trevirim comitati fuerint, ipsique ibidem parentarint. Repeto ante dicta, non defendo Ægidium, non Gestorum Trevirensium conscriptores, aliosve: sed miror scribendi normam hic a nonnemine usurpatam: dum missionem* S. Materni *a S. Petro propugnat, nihil ei adversatur silentium antiquorum, nihil rationes in contrarium allatæ. Traditio est, firmata testimoniis scriptorum, sufficit, licet hi multis seculis a re tradita remoti sint, et, uti ipse inficiari non audet, fabulosis adjunctis historias suas* B *consarcinarint. Hic interim, quia unus aut alter similium scriptorum locum emortualem non exprimit et subticet translationem corporis, nihil valet traditio, nihil obtinet aliorum plurium consensus.*

omnium pene consensu traditur:

201 *Plurium, inquam, nam præter enumeratos corpus* S. Materni *apud Colonienses defuncti Trevirim translatum fuisse tradunt Albericus Trium fontium monachus, Albertus abbas Stadensis, Guilielmus Eysengrenius, Petrus Merssæus Cratepolius, Gelenius et alii, quos plerasque ipsemet neotericus, ubi* S. Maternum *S. Petri discipulum facit, in subsidium vocat. Accedunt auctaria Usuardini Martyrologii Lubeco-Coloniense, Greveni et Molani ad dies* 14 *Septembris et* 23 *Octobris: Breviaria item Coloniense anni* 1618, *ac Leodiense anni* 1636, *nec non Lectionarium Trevirense, in quorum lectionibus de Sancto propriis describitur ejus apud Colonienses obitus et translatio ad Trevirenses. Præterea juxta ipsum neotericum reliquosque omnes, qui miraculum suscitati quondam in Alsatia* S. Materni *defendunt, plurimum juvant ad ei traditioni fidem conciliandam conditorium, quod usque nunc ostendi ait Beatus Rhenanus apud Hellum* C *vicum, in quo Sanctus aliquamdiu jacuerit mortuus, et vestigia templi olim eo loco exstructi, quæ, teste Browero, hodie supersunt, et convenarum religione et votivis peregrinationibus conteruntur. Quid causæ est igitur, cur minus robur habeant similia monumenta, hodiedum exstantia, ad confirmandam traditionem demortui apud Colonienses Sancti ac dein Treviros translati?*

et ex monumentis, quæ supersunt,

202 *Enimvero, ut mittam veterem ecclesiolam, quæ nunc subterranea specus est seu cripta,* S. Materni cella *nuncupata,* et in qua, *ut loquitur Gelenius,* referunt funus beati Confessoris depositum fuisse, *antequam Colonia Treviros transportaretur, celebris usque hodie locus est, ubi navicula cum sacro pignore Treviros devehendo quievisse creditur. Demus aliquot testimonia.* Ad Trevirorum vero Augustam, *inquit Eysengrenius lib.* I *Historiæ Spirensis,* ut sepeliretur, tanto urbis Coloniæ gemitu, tam lugubri lamentatione fletuque mœrenti defertur, ut eo loci, quo tum temporis ager erat incultus, in perpetuam rei memoriam fanum, Materno sacrum, exstruere-tur, atque ob facti eventum Rawenkirch nominaretur, quod templum hodie cultissimum cum optima villa corrupte Rodenkirch appellatur. *Gelenius in Hierotheca pag.* 22: In eo tamen loco, ubi navicula suum stitit cursum, ipsius S. Materni humata sunt intestina, quæ Colonienses perpetuo honorarunt monumento. Illic enim in istius rei memoriam sacellum excitarunt, vulgo Rudenkirchen, quasi Ruhen et Rewenkirchen, id est, quietis aut doloris ecclesiam nuncupatam. *De iisdem loco ac reliquiis scribit similiter Winheimius in Sacrario Agrippinæ pag.* 23; *neque de aliis intelligendum reor, quod legitur sub finem lectionis* VI *in Breviario Coloniensi ante nominato:* Ejus reliquiarum portiuncula extra Coloniam ad Rhenum in vicino loco relicta, frequenti hodieque concursu celebratur. *Habeo et epistolam, datam ad Papebrochium nostrum Calcaria, civitate Germaniæ, die* 30 *Julii anno* 1689, *a viro, cujus subscriptum nomen non satis distinguo, sed qui testatur, se fuisse sæpius in Rubekirchen seu corrupte Rodekirchen, visitarique ibidem a Coloniensibus partem reliquiarum* S. Materni *a die* 14 *Septembris usque ad festum S. Michaelis. His accedat Theodorus Rhay, Societatis Jesu sacerdos, in libro, cui titulus* Animæ illustres Juliæ, Cliviæ, Montium, Marchiæ *etc., ita scribens ad diem* 14 *Septembris pag.* 154: In Montensi ducatu, E præfectura Levenburgica, pago Rodenkirchen, duabus super Coloniam Agrippinam leucis, festum S. Materni, Trevirensium, Tungrensium, Coloniensium episcopi, cujus viscera istic quiescentia quatuordecim dierum visitatione populus Coloniensis (secundum faciem Sanctorum jucundus) constanter, una cum vicinis accolis, celebrat.

aliisque de causis nobis prorsus verisimile est.

203 *Ceterum, sepositis etiam hisce monumentis, juxta nostram sententiam prorsus verisimile est, obiisse Sanctum apud Ubios, non apud Treviros, cum illis, non his, episcopus præfuerit annis vitæ posterioribus, ut ante statutum est. Sed an eo prodigio iisve adjunctis peracta sit translatio corporis, neque velim asserere, quia denuo testem non habeo antiquiorem seculo* IX, *neque ausim negare absolute, quia constat ex Vitis aliorum Sanctorum, plurima contigisse non minus prodigiosa. Hoc mihi certum, quod nihil occurrat in miraculo translati corporis magis incredibile, quam in altero suscitati in Alsatia Sancti, ut mox innuebam, et si pro rei factæ veritate recurrendum sit ad traditionem, monumenta, auctores, primum solidius probatum mihi non est, quam* F *secundum. Donum ponamus, accessisse ad utriusque rei gestæ historiam adjuncta, postmodum conficta, nondum laborabimus, ut per conjecturas utcumque assequamur, quo pacto Trevirenses potiti sint sacris exuviis, quove his destitui se passi sint Ubii. Nam cum Eucharius et Valerius Treviris defuncti et humati essent, fieri potuit, quod factum esse scribit auctor Chronici Belgici, ut scilicet rogarit Sanctus, ut post obitum Treviros transportaretur cum sociis suis sepeliendus, cui postremæ sancti Parentis voluntati refragari noluerint vel ausi non sint Colonienses.*

AUCTORE J. P.

§ XX. Locus primæ sepulturæ; translatio corporis ad metropolitanam Trevirensem; publica ejus expositio; reliquiæ in aliis ecclesiis.

Corpus primo sepultum juxta SS. Eucharium et Valerium,

Pretiosa S. Materni *lipsana primum honorifice deposita fuisse apud Treviros non longe a corporibus SS. Eucharii et Valerii, vidimus § præcedente. Browerus lib.* II *num.* 98, *locum depositionis fuisse, ait, ipsum oratorium, olim S. Joanni Evangelistæ consecratum, quod* Cella *seu* basilica S. Eucharii *deinde nuncupatum fuit, et ubi nunc extra civitatis ambitum cernitur basilica S. Matthiæ ac celeberrimum Ordinis S. Benedicti monasterium, ejusdem Apostoli nomine insignitum. Inde vero sacra lipsana translata fuisse, innuit laudatus annalista, ad sacellum septentrionale extra novam S. Matthiæ basilicam,* B *sub nomine ipsius* S. Materni *exstructum, ibidemque usque ad hanc diem supra solum eminere tumulum ejus marmoreum. Idem de tumulo confirmat Lectionarium Officiorum Trevirensium anno* 1645 *excusum, idemque de sacello.*

dein in ecclesia S. Materni,

205 *Exstat apud Calmetum inter probationes ad Historiam Lotharingicam tom.* I *col.* 385 *primæ editionis, instrumentum insignis donationis ei sacello seu templo factæ sub annum* 379 *per Egbertum archiepiscopum Trevirensem, unde transcribo sequentia :* Donamus et legamus *(villam* Longa-Suram) cum campis, areis, ædificiis, decimis, curtibus, familiis, mancipiis utriusque sexus, agris, pratis, vineis, pascuis, sylvis, venationibus, aquis, aquarumque decursibus, molendinis, piscationibus, viis, viis et inviis, exitibus, et reditibus, terris cultis et incultis, quæsitis et inquirendis, ac cum universis appendiciis et adjacentiis suis, Sancto Materno, cujus basilica ad Aquilonem basilicæ S. Eucharii confessoris prope constructa est : ea videlicet ratione, ut a præsenti die divini Officii stabilitas vigilanti solertia in perpetuum ibidem permaneat, et omnibus horis nocturnis ante sanctum altare lucernæ in- C censæ lumen adesse perpetim non deficiat. Si qua vero persona etc. *Unde intelligas, etiam tum ecclesiam fuisse potius, quam exiguæ molis sacellum. Ecclesiam similiter appellat Gabriel Bucelinus part.* II *Germaniæ sacræ pag.* 224, *ubi recensens abbates cœnobii S. Matthiæ, citansque Antonium Meseuich, ejusdem cœnobii ascetam et historicum, sic scribit ;* 20 *(abbas)* Fridericus de Heinsenbergh. Sub hoc constructum dotatumque est altare S. Elisabetæ in ecclesia S. Materni per nobilem ac strenuissimum virum Henricum Schenck, vulgo Zizermundt dictum. E vita migravit 1344, 16 Cal. Sept.

post octavum tamen, ut apparet, seculum,

206 *Quo tempore conditum sit templum istud, quove in idem delatæ sacræ exuviæ* S. Materni, *litteris mandatum non reperi ; at certe seculo octavo corpus ejusdem etiam tum quiescebat juxta corpora SS. Eucharii et Valerii, si recte notavit biographus S. Maximini, qui secundum Henschenii conjecturas dicto seculo floruit, quique sic scribit apud nos tom.* VII *Maii pag.* 22 ; *ubi enarrat translationem S. Maximini ex Aquitania Treviros.* Post denique veniens *(populus Trevirensis, corpus S. Maximini deferens)* in Trevirorum parochiam ad castellum, quod dicitur Ebosius ; ecce quædam femina, immundum habens spiritum, exclamabat Trevirorum populo, et ait : Quid fecisti nobis sic ? Numquid non sufficiebant vobis sancti Dei Eucharius, Valerius, et Maternus et B. Agritius, qui nos torquent indesinenter, multasque inferunt angustias, quia huc adduxisti S. Maximinum ? Et confestim curata est ab immundo spiritu... Deinde civitati appropinquaverunt Trevirorum. Tunc universus populus utriusque sexus cum thymiamatis et incensis et luminaribus et frequentia multa ornamentorum, obviam contra suum exierunt pontificem. S. Paulinus igitur civitatis antistes in basilicam S. Joannis, quam antecessores ejus ædificaverant, ferri eum imperavit. Videlicet SS. Eucharius, Valerius atque Maternus alium illic præparaverunt sibi locum ad quiescendum : ibique vir beatissimus in ecclesia, cujus superius meminimus, honorifice conditus est. At sancti Eucharius, Valerius, Maternus ex altera quiescunt parte civitatis, infra ecclesiam, quam sibi procul a civitate mirabili construxerunt opere. D

et inde translatum fuit anno 1037 ad metropolitanam Trevirensem.

207 *Posteriora verba, quibus alia præmittere* E *visum fuit ob rationem allegatam num.* 66, *sufficienter innuunt, tria Sanctorum corpora simul delituisse eadem in ecclesia, cum scriberet auctor, juxta cujus proinde fidem haud ita diu gavisum fuit templum* S. Materni *sacro hoc thesauro, quoniam paulo post tempora Egberti archiepiscopi, supra memorati, eo ditata fuit ipsa Trevirensis ecclesia metropolitana. Browerus lib.* XI *num.* 62 *translationem innectit anno* 1037, *eamque refert hoc modo :* Poppo (*archiepiscopus Trevirensis)* 12 Kalendas Novembris sacrum divi Materni pignus ex monasterio beati Eucharii, pompam insigni veneratione episcopis cleroque ducentibus, ad summam ædem transtulit, templique partem, eximiis ante donariis atque ornamentis affectam, magna hominum ad spectaculum effusa multitudine dedicavit, atque inde pristinus surgere divi Petri basilicæ nitor, cultusque sacrorum intermissus, alacrius repeti cœpit. *Ita ille : corrigendus tamen quoad diem translationi assignatam tum ex ipsiusmet verbis infra recitandis, tum ex Scheckmanno lib.* III *fol.* 42 *verso, et ex Lectionario Trevirensi mox citando ; utrobique enim clare dicitur, peractam esse translationem* 10 *Kalendas Novembris seu die Octobris* 23 *anni* 1037. F *Idem annus signatur etiam in libello de ostensione reliquiarum ecclesiæ metropolitanæ lingua Germanica conscripto, et typis vulgato sub auspiciis Richardi archiepiscopi, qui ab anno* 1511 *usque ad* 1531 *Trevirensem ecclesiam gubernavit, et de quo mox recurret sermo ; additur, translationi adstitisse tres episcopos, Metensem scilicet, Tullensem et, quantum conjicio ex nomine urbis Teutonico,* Wirden, *Virodunensem, ac deinceps annua memoria celebratam fuisse translationis festivitatem in ecclesia metropolitana. Plus dicit Browerus lib.* II *Annalium num.* 98 *sic scribens :* Cujus rei memoriam priscis tota diœcesi feriatam veteres Fastorum libri custodiunt hac nota : x Kalend. Novembris Trev. translatio S. Materni.

ejusque translationis memoria Officio annuo ibidem recolitur.

208 *Certe etiam hodie in dicta diœcesi recoli quotannis translationis festivam memoriam, habemus ex Lectionario aliquoties citato, ubi ad diem* 23 *Octobris, Officium præscribitur de translatione* S. Materni, *recitandum ritu semiduplici cum lectionibus*

A *lectionibus secundi Nocturni propriis, quarum quarta et quinta historiam continent translationis Colonia Treviros, sexta autem post assignatum primæ depositionis locum clauditur hoc modo :* Tandem ordinatione divina per inclytum Popponem archiepiscopum ad majorem ecclesiam Trevirensem, sanctis Petro et Paulo apostolis dedicatam, translatus est decimo Kalendas Novembris. Quo loco mirabilia magna operans, neutiquam primæ pausationis obliviscitur, utrumque locum incredibili miraculorum multitudine collustrans.

Anno 1190 novo altari impositum fuit.

209 *Ceterum sacer iste thesaurus, uti intelligo ex Medulla Scheckmanni lib.* III *fol.* 43 *verso, reconditus fuit in eo ecclesiæ parte, quæ post* Chorus S. Nicolai *fuit appellata, donec circa annum* 1190 Johannes archiepiscopus Trevirensis ejusce nominis primus (*verba sunt Scheckmanni*) dum chorum ecclesiæ novum erexisset, et divo Petro novum statuisset altare, quo illud reliquiis magnificentissimis potuisset ornare, tulit in Kalendis Maii ex altario divi Nicolai tunicam illam Domini Jesu inconsutilem, recondiditque in novum per se beato Petro apostolo dicatum altare, una cum corpore gloriosi pontificis sancti Materni, munivitque firmissime repagulis et vectibus B ferreis, ne pateret facile aggressus et apertio. Reliquit itidem memoratus et perpetuo memorandus pontifex altare duci * Nicolai satis superque reliquiis (*etiam* S. Materni, *ut post videbitur*) magnæ æstimationis onustum et refertum.

* divi

et inde extractum an. 1512,

210 *In altari S. Petri eo, quo dictum est, modo occlusæ fuerunt Sancti nostri sacræ exuviæ usque ad annum* 1512, *quo Maximilianus imperator cum illustrissimo principum imperii comitatu Treviros adveniens, apud Richardum archiepiscopum et electorem institit, obtinuitque, ut tunica Domini, reliquusque sacer thesaurus in eo altari delitescens, recluderetur ac publicæ venerationi exponeretur. Postremum hoc habemus ex binis testibus coævis, et verisimiliter oculatis, Joanne Enen sacrarum Litterarum doctore, tunc ædis primariæ ecclesiaste, ac dein episcopo suffraganeo, et Joanne Scheckmanno, Enenii interprete, sub idem tempus in monasterio S. Maximini cœnobita. Dicunt itaque, quod archiepiscopus cum nobilissimo canonicorum collegio sese contulerit ad ecclesiam primariam præfati anni die* 14 *Aprilis, Feria quarta Paschalis, jusseritque aperiri aram, in qua repertæ fuerint tres cistæ; tumque post enumeratas reliquias, contentas in duabus priori-* C *bus, de tertia ad rem nostram tradunt sequentia :* In medio altaris tertia cista fuit lignea, tribus repagulis ferreis amicta, super quam denarius argenteus, cui illud insculptum sive anagliphum habebatur : SANCTUS MATERNUS. In qua repertum corpus sancti Materni cum capite ejus, qui Trevirorum tertius, Coloniensium, Tungrensium primus præsul fuit. *Ita apud Scheckmannum lib.* III *pag.* 45.

assistentibus imperatore, electoribus, prælatis, principibus

211 *Sequenti pagina describit pompam ac modum, quo reliquiæ post dies aliquot publice expositæ fuerunt :* Celebrabantur, *inquit,* ea die Maiana tertia *(inventioni sanctissimæ Crucis consecrata)* funerales observantiæ dominæ illustrissimæ Mariæ Blankæ, serenissimæ imperatricis, filiæ ducis Mediolanensis cum magna (ut par erat) solemnitate, devotione, cultu. Intererat illustrissimus, excellentissimus, invictissimus princeps ac dominus maximus, dominus Maximilianus Romanorum imperator selectissimus, semper Cæsar Augustus, cum ceteris sacri imperii electoribus, archiepiscopis, episcopis, primoribus, summatibus, ducibus, comitibus, baronibus, ambasiatoribus et id genus reliquis, ut excusum postea videbis. Exportatæ reliquiæ inventæ, tribus argenteis cistis ad chorum super altare, quod tum locatum fuerat ante Cæsarei culminis potentiam. Augustalis claritas his principibus fulcita erat seu stipata : Electores imperii, quos chori principes vulgus forense nominat : Uriel Moguntinus archiepiscopus, Richardus Trevirieus archiepiscopus, Philippus Coloniauus archiepiscopus, Ludovicus comes Palatinus cis Rhenum. Episcopi, et duces et marchiones : Albertus marchio Brandenburgensis, magister et dominus totius Ordinis Teutonicorum; Fredericus marchio de Brandenburg; Fredericus Bavariæ dux et comes Palatinus; Georgius episcopus Bambergensis; Wilhelmus Argentinensis episcopus; Ulricus dux Wirtembergensis; Christophorus marchio Badensis; Mathæus episcopus Gurtzensis; Hugo episcopus Tullensis; Kasimirus (et) Johannes marchiones Brandenburgenses, Philippus (et) Ernestus marchiones Badenses.

AUCTORE J. P.

212 Nomina ambasiatorum sive legatorum et quorumdam magnatum : Legatio domini Papæ; legationis regis Franciæ ambasiator, Claudius episcopus Marsiliensis; legationes regis Hispaniæ, regis Angliæ regis Navarræ, ducis Wilhelmi de Bavaria, ducis Ferrariæ, episcopi Wormaciensis, episcopi Spirensis, Lantgravii Hessiæ; ambasiator domini de Walachia in confinio Constantinopoleos. Item Lantgravia Hessiæ, comes Hennenberg et multi alii præclari proceres, comites, barones, milites, donicelli, doctores, prælati, qui omnes hic cum brevitatis amore, tum ob copiam pene innumeram subticentur. *In ora marginali calamo adscripta sunt verba sequentia :* Hæc tum vidi præsens ego F. Christophorus, tunc annorum circiter 18; *additumque est inferius eadem manu, tres cistas tapetibus pretiosis circumductas cum debito ornatu præcedentibus cereis magnis ex camera reliquiarum delatas fuisse per venerabiles et nobiles dominos canonicos, dominum Ottonem a Breythbach archidiaconum, dominum Christophorum a Reineck, et tertium item canonicum, cujus sibi nomen excidisse ait scriptor.*

eorumque legatis, publice expositum fuit, E

213 *Browerus lib.* XX *Annalium n.* 48, *iisdem de inventione et ostensione reliquiarum enarratis subjungit, quod, ubi res ad finitimos longiusque positos populos permanasset, Trevirim tunc religionis causa confluxisse memorentur ad centum hominum millia. Post hæc ab frequentem peregrinantium accursum, et procurante Richardo archiepiscopo, et rogante toto capitulo metropolitano, insignes visitantibus dictam ecclesiam concessæ sunt indulgentiæ a Leone X PP., statutumque, ut septimo quoque anno per continuos quatuordecim dies, incipienda a die* 10 *mensis Julii, earumdem reliquiarum iteraretur publica exhibitio; uti fuse enarrat Scheckmannus lib.* III *pag.* 41 *et* 42, *ubi denuo recensens exhibendas reliquias, servando loco ponit baculum S. Petri apostoli,* quo suscitatus fuit S. Maternus; *octavo,* corpus odorum S. Materni episcopi.

ac visitanti populo concessæ indulgentiæ, idque repetitur singulis septennis. F

214 *Huc item pertinet, quod refert pag.* 50 *in hæc verba:* Anno Dominicæ Incarnationis millesimo quingentesimo decimo tertio, tertia decima die Aprilis, cum jam reliquiis prænominatis construere intenderent domini canonici majoris ecclesiæ Trevirensis locum conservationis insignem, necesse habuerunt infringere altare divi Nicolai, quod in eadem est ecclesia. Quod ubi apertum fuisset,

Reliquiæ Sancti

AUCTORE J. P.

set, invenerunt cistam angulatim ferro munitam, sigillatam sigillo felicissimæ recordationis domini Johannis, hujus nominis primi archiepiscopi Treverensis, in qua subscriptæ sunt reliquiæ repertæ, et in festo Philippi et Jacobi apostolorum, ubi celebratur ejusce *ecclesiæ* dedicationis dies, denunciatæ populo et intimatæ.

asservantur etiam Treviris in ecclesia S. Paulini

215 *Tam longa serie easdem describens, ait de Sancto nostro :* De maxilla S. Materni episcopi cum duobus dentibus et aliæ reliquiæ ejusdem involutæ panno. *Hinc demum progreditur laudatus auctor ad enumerationem reliquiarum, quæ in aliis urbis Trevericæ præcipuis ecclesiis servantur quamplurimæ : at in iis (excipe ecclesiam S. Matthiæ) nullas Sancti nostri assignat; credo, quia notabiliores dumtaxat producere intendit. Nam certe possidet aliquas ejus reliquias ecclesia collegiata S. Paulini, uti discimus ex libello impresso de solemni ostensione reliquiarum, quæ in eadem fit annis bisextilibus Dominica proxima tertio Idus Maii. Laudatus Scheckmannus pag.* 56 *agens de monasterio S. Matthiæ, ejusque basilica atque una dans catalogum præcipuarum reliquiarum, quarum illic* ostensio, *uti ipse loquitur,* singulis annis bis celebratur, quarta Feria in pœnosa (*sancta*) ebdomada mane circa nonam; item in Vigilia Pentecostes mane circa nonam, post prandium circa primam, *eas inter collocat et* S. Materni *reliquias; idem fit in altero catalogo seorsum excuso sub annum* 1515, *sed in neutro, quæ qualesve hæ sint, exprimitur.*

B

in monasterio S. Matthiæ, et Luxemburgi civitate ejusdem diœceseos :

216 *Adservantur in eadem ecclesia et aliæ Sancti nostri exuviæ, sed eæ in secretis altarium abditæ sunt ab anno* 1148, *quando illa de novo exstructa, et per Eugenium tertium Pontificem, assistentibus et cooperantibus pluribus S. R. E. Cardinalibus ac episcopis, solemni pompa S. Matthiæ apostolo dedicata fuit Idibus Januarii, atque una consecratæ sunt aræ septem, pluribus Sanctorum reliquiis locupletatæ, et tres quidem* S. Materni; *primaria, quæ SS. Joanni Evangelistæ, Euchario, Philippo et Jacobo, ac S. Stephano protomartyri sacra est; altera, quæ ad tumbam S. Matthiæ sita est in honorem sanctæ Crucis ac sanctorum apostolorum Matthiæ et Jacobi fratris Domini erecta; tertia vero, quæ in parte inferiori SS. Gregorio PP., Nicolao, Benedicto abbati atque omnibus Christi confessoribus dicata est. Hæc et alia ad eamdem rem pertinentia fuse descripta habes ad diem* 24 *Februarii apud nos tom III pag.* 453 *ex instrumento Treviris accepto, in quo et nomina leguntur quindecim Eminentissimorum Cardinalium, qui præter eas, quas concesserant ipse summus Pontifex et Adelbero Trevirensium archipræsul, singuli indulgentias contulerunt* omnibus (*verba instrumenti sunt*) visitantibus limina sanctorum apostolorum Joanni et Matthiæ, Philippi et Jacobi et sanctorum confessorum Eucharii, Valerii, Materni, Agritii et multorum aliorum Sanctorum, qui in nostro monasterio requiescunt. *Alias Sancti exuvias non inveni in civitatibus aut locis Trevirensi archidiœcesi subjectis, præterquam Luxemburgi in Munsteriensi Ordinis S. Benedicti cœnobio, ubi, testibus Rayssio et Bucelino, visuntur* S. Materni *chirothecæ.*

C

bis per annum recurrit ejus festivitas.

217 *Ex deductis hoc et præcedente § pronum est judicare quanto cultu et honore olim in eadem fuerit affectus, ut necesse non sit in ejus rei testimonium producere Fastos aut alia hujusmodi antiqui cultus monumenta. Hodierni autem cultus non dubium indicium est Lectionarium Officiorum, in quo bini per annum dies designantur* S. Materno *sacri,* 23 *Octobris, quo translationis memoria recolitur Officio semiduplici, ut superius dictum est, et* 14 *Septembris, quo natalis ejus in cœlis festivitas celebratur Officio sub ritu duplici, sed hoc anticipari posse, indicatur in Calendario, quod Lectionario præfigitur; haud dubie propter concurrens eodem die festum Exaltationis sanctæ Crucis, Officium fere totum, ut conjicio, desumitur ex communi Confessoris Pontificis; nihil etenim notatur proprium præter lectiones secundi Nocturni, quæ partim ex Vita, partim ex traditionibus hactenus expositis et examinatis collectæ sunt, ut etiam supervacaneum sit eas hic describere. Itaque ad alios transimus, apud quos* S. Materni *cultus viget, et reliquiæ honorantur.* D

§ XXI. Reliquiæ et cultus Coloniæ Agrippinæ, Tungris, Leodii, et Trajecti ad Mosam.

E

In diœcesi Coloniensi variæ sunt reliquiæ.

De *reliquiis* S. Materni *servatis apud Agrippinenses nonnulla jam prælibavimus; puta de iis, quæ honorantur in ecclesia ipsi erecta haud procul a civitate, loco, quem Rodenkirche appellant; et de prodigioso S. Petri baculo, utcumque ad Sanctum nostrum pertinente, utpote quo ad vitam revocatus creditur, et cujus pars hodiedum cum aliis pretiosissimis cimeliis ostenditur in sacro thesauro ecclesiæ cathedralis. Si recte scribat Gelenius in Sacris et piis Fastis Agrippinensibus ad* 14 *Septembris, notabiles ejus reliquiæ custodiuntur etiam in ecclesiis B. Mariæ Virginis ad Indulgentias et B. Mariæ Virginis ad littus, et in utraque quidem pollex sancti Episcopi, uti notat lib.* III *syntag.* XXII *et* XXVI *de Magnitudine Coloniæ, citatque posteriore loco Winhemium, qui vere id habet in Sacrario de ecclesia S. Mariæ ad Indulgentias; verum de pollice asservato in ecclesia S. Mariæ ad littus nihil apud ipsum invenio.*

et insignis est cultus S. Materni.

219 *Præclarum summæ Coloniensium erga Sanctum nostrum venerationis indicium est hierotheca argentea, in qua anno* 1633 *reconditum fuit corpus S. Engelberti, quamque delineans separato libello laudatus Gelenius, sic habet cap.* II : In latitudinis, quæ est unius pedis et medii, frontispicio exhibentur B. Petri, Apostolorum principis et B. Materni primi Coloniensium præsulis statuæ, quas inter medium ponitur Christi Salvatoris simulachrum; aversam et ultimam latitudinis faciem ornat B. M. Virgo cum Magis Evangelicis, munera θεοτόκῳ deferentibus. *Annua autem festivitate natalem ejus celebrant die* 13 *Septembris, ad quem tum annuntiatur in Usuardi aucti editione Lubeco-Coloniensi aliisque apud Sollerium, tum præcipitur Officium legendum ritu duplici in Breviariis diœceseos. Bina habemus exemplaria excusa, alterum anno* 1458, *alterum* 1618. *Omnia utrobique dicenda notantur de communi Confessoris Pontificis, præterquam, quod in vetustiore lectiones primi et secundi Nocturni dentur propriæ, conflatæ, ut de Trevirensibus dictum est, ex Vita et traditionibus; Responsorium ad octavam lectionem sequens legebatur :* Laudemus Dominum in beati antistitis Materni meritis gloriosi. Ad sepulchrum ejus ægri veniunt et sanantur. VERS. Venerabilis Deus, qui assiduis beatum Maternum miraculis choruscare facit. *Oratio vero* F

A *vero hæc :* Deus, qui diversarum nationum populis præclaros veræ fidei constituisti prædicatores, concede quæsumus, ut omnes, qui ad sanctissimi doctoris nostri Materni festa conveniunt, præsentis vitæ prosperitatem et futuram æternæ beatudinis gloriam consequantur. Per Dominum. *Remansit eadem Oratio in recentiore Breviario, at omissum est responsorium; lectiones autem ex Vita ad tres redactæ sunt et ad normam Breviarii Romani pro secundo tantum Nocturno assignatæ. Atque hæc sunt, quæ de reliquiis et cultu in Coloniensi diœcesi notata reperi; venio ad Leodiensem.*

Brachium ejus et pedum episcopale Tungris; Leodii ossa aliquot.

220 *Arnoldus Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag.* 330 *scribens de ecclesia B. Mariæ Virginis Tungris, insignes hic servari memorat* S. Materni *reliquias, unum nempe brachium, ac præterea pedum ejus episcopale. Et de pedo quidem eadem traditio est apud Trevirenses : etenim in Ms. hujus ecclesiæ cathedralis, de quo memini num.* 198, *post enarratam baculi S. Petri divisionem Trevirenses inter et Colonienses, ita sequitur :* Cum autem Tongrenses ipsius baculi saltem aliquam partem supplicarent sibi dare, nec ad hoc Trevirenses possent induci, de consilio pruden-
B tum, ita provide ordinatum fuit, ut Tongrensibus daretur sancti Materni baculus, quo ipse uti consueverat officio pastorali. Quod et factum est. *Gaudet similiter insignibus Sancti reliquiis ecclesia cathedralis Leodiensis, ex urbe Trevirensi illuc delatis seculo* IX. *Hujus rei notitiam habemus ex Historia visitationis reliquiarum factæ anno* 1489 *mense Aprili, conscripta ab auctore contemporaneo, adjectaque ad calcem capitis* XLV *Gestorum pontificum Leodiensium apud Chapeavillum tom.* III *pag.* 213.

anno 1489

221 *Qua occasione et auctoritate quibusque præsentibus instituta fuerit dicta visitatio, exposuimus tom.* III *Septembris pag.* 108 *et seq. in Commentario prævio ad Acta S. Madelbertæ, cujus sacræ exuviæ ibidem similiter quiescunt, quo brevitatis causa lectorem remittimus, hic nunc descripturi, quæ de* S. Materno *referuntur. Itaque memoratus anonymus, præmissa narratione visitationis feretri S. Lamberti, factæ die* 11 *Aprilis, et SS. Petri et Andoleti MM. die* 18, Deinde, *inquit,* altera die sequente idem D. cantor *(Henricus ex Palude)* virtute ejusdem commissionis feretrum B. Materni confessoris visitavit, in quo nonnulla ossa ejusdem Confessoris reperit, una
C cum pluribus aliis reliquiis aliorum Sanctorum, et in eodem feretro scedulam talis tenoris : « In isto feretro habentur ossa S. Materni confessoris, primi episcopi Tungrensis, ex Treviris Leodium translatæ, una cum quamplurimis reliquiis sanctorum Apostolorum, martyrum, confessorum, virginum atque aliorum electorum, anno Domini octingentesimo quadragesimo secundo per Otgherum decanum de licentia Stephani Papæ quarti. »

visitantur,

222 *Inde pergit anonymus ad feretrum S. Madelbertæ, et exposita ejus visitatione, sic scribit :* Quibus omnibus sic visitatis et decenter relocatis, idem dictus cantor ambo feretra suis ferramentis claudi et conclavari jussit et similibus scedulis etiam ab extra positis et affixis, jussit ambo feretra rubeo colore dignissime colorari, et ad suum locum pristinum, prout posita sunt, collocari. *Demum, paucis interpositis, ita Historiam concludit :* Tandem omnibus his sacrosanctis reliquiis dignissime in suis collocatis, claves feretri tam exteriores quam interiores fuerunt per dominos meos decanum et capitulum portatæ et collocatæ in archiviis ecclesiæ in capsa superiori, quæ intitulatur, MECHLINIA. *Eadem ad verbum refert ante memoratus Rayssius pag.* 261, *citans Bzovium in Annalibus ecclesiasticis ad annum* 1489. *Sed miror, non fuisse observatum mendum chronographicum, quod verisimillime oscitantia describentium irrepsit in schedulam, repertam in feretro reliquiarum* S. Materni ; *ubi Stephanus IV conjungitur cum anno* 842 ; *cum Stephanus V, dictus IV, post Pontificatum mensium septem et dierum aliquot obierit mense Januario anni* 817. *Substituendus igitur Stephano Gregorius PP. IV, qui ab anno* 827 *usque ad* 843 *S. Petri Cathedram occupavit. Si quis tamen omnes schedulæ characteres retinere cupit, dicat is, dummodo satis verisimile appareat, licentiam, a Stephano concessam sub annum* 816, *fuisse executioni mandatam anno* 842, *sedente Gregorio.*

insigni pompa circumferuntur.

223 *Memoratæ Historiæ visitationis reliquiarum subnectitur apud Chapeavillum citatum, relatio altera, ab eodem anonymo concinnata, de solemnissima festivitate, eodem anno* 1489 *Leodii celebrata, quæ quidem potissimum respicit S. Lambertum, atque idcirco dabitur fortasse integra, cum de ipso agendum veniet ; verumtamen quo-* E *niam et Sanctus noster aliquam in ea partem habuit, juverit ea saltem inde decerpere, in quibus ejus fit mentio. Orditur auctor extollenda solemnitatem suis diebus habitam, asserendoque talem non fuisse visam antehac Leodii : tum pluribus describit ejus occasionem, apparatum ad eam prævium, ornatum ecclesiæ et civitatis, indictas preces peculiares, instituta jejunia, aliaque hujusmodi, ac demum supplicationis, ad quam convenerant clerus universus, omnesque Ordines religiosi, depicta quasi serie, sic prosequitur :* Post omnium eo modo progressum, exeunt abbatiarum et ecclesiarum capellani reliquiarum latores, torres ex utroque latere deferuntur, nitent vestibus, miratur populus, pronus adorat. Hinc sancti feretrum Theodardi, a quatuor parvæ mensæ canonicis, et pari modo post eos a totidem S. Materni ; aliud pretiosius sancti Lamberti omni cum solemnitate cappas indutis rubeas portabantur.

et publicæ venerationi exponuntur. Sacellum

224 *Subsequitur et tertia ibidem ejusdem auctoris relatio, qua graphice denuo depingit publicam reliquiarum, quæ ad introitum chori ecclesiæ primariæ in ornatissimo altari repositæ fuerant, ostensionem, magna solemnitate inchoatam die* 10 F *mensis Julii anni* 1489, *et, affluente innumera populi frequentia, singulis pene diebus continuatam usque ad festum S. Mariæ Magdalenæ, quo simili pompa pristinis locis collocatæ sunt. Relationi subjicit reliquiarum catalogum, et, quo ostensæ sunt, ordinem.* Pro quarta vice, *inquit,* feretrum S. Madelbertæ etc. Feretrum sancti Materni, primi episcopi Tongrensis, in quo sunt multa ossa corporis ejus, per Ogerum decanum de licentia Stephani Papæ quarti, anno Domini octingentesimo quadragesimo secundo Leodium translata. *Hæc de reliquiis. Ceterum idem anonymus sub finem Catalogi sacellum memorat in cathedrali ecclesia, nomine* S. Materni *insignitum, et reliquiis ornatum; verba transcribo :* Item sunt ultra præmissas sanctissimas reliquias in ecclesia Leodiensi in summo altari et infra septa feretri S. Lamberti in cappella S. Materni et in cappella S. Ægidii diversæ aliæ venerandæ reliquiæ, quæ propter earum multitudinem non fuerunt ostensæ.

225 *Preterea*

AUCTORE J. P.

et collegium canonicorum ibidem a S. Materno nuncupatum.

225 *Præterea in eadem S. Lamberti ecclesia etiam nunc collegium est Canonicorum, a* S. Materno *nuncupatum, cujus primordia et fundatorem perhibet in hanc modum Fisenus ad annum* 1113: Produxit ecclesia Leodiensis his temporibus virum gente nobilem, sed religione, charitate Christiana, justitiaque clariorem, Helinum nomine, quem S. Lamberti præpositum appellat Transmosanus, alii abbatem S. Mariæ multis præclare factis nobilitatus est in posteritatem perennaturis. Denos inferioris notæ canonicos, quibus a S. Materno nomen dedit, in æde principe collocavit; quos cum aliis ejusdem conditionis, quos Parvæ mensæ *(titulo S. Ægidii)* canonicos appellant, rem divinam procurare voluit.

Festum ejus celebratur 19 Septembris,

226 *Festum* S. Materni, *quod prævenitur a Coloniensibus, differtur a Leodiensibus usque in diem* 19 *Septembris, isque mos observatus fuit a tribus certe seculis, et verisimiliter pluribus; ad eum diem memoria ejus fit in variis additamentis ad Usuardum; scilicet in Ms. desumpto ex Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ, et altero, quod* Ms. D. Du Cheval *appellamus; item in editione Lubeco-Coloniensi atque Greveni, et in his quidem, quia Sanctus ad alios dies annuntiatur Treviris et Coloniæ, ad distinctionem additur civitas hoc modo:* Ipso die, commemoratio sancti Materni archiepiscopi et confessoris apud Tungerim. B *Id ipsum etiam observatum est in Florario nostro Sanctorum Ms. Consonant Missale Leodiense et Breviaria Trajectense et Leodiense valde antiqua. At in Tungrensi Breviario vetusto Officium ejus statuitur ad diem 25 Septembris.*

ad quam Missale antiquum Leodiense Missam,

227 *Missale typis Parisiensibus prodiit anno* 1509, *habetque ad dictam diem* 19 *Septembris Missam de Sancto partim propriam, partim ex communi Confessoris Pontificis compositam. Accipe orationes:* COLLECTA. Deus, qui populo tuo sanctum dedisti Maternum prædicatorem, concede, ut tanti Pontificis intercessione et tuæ pietatis defensione ab omnibus liberemur adversis et tranquilla prosperitate in tua laude lætemur. Per Dominum. SECRETA. Sancti confessoris tui Materni nos Domine quæsumus annua festivitas pietati tuæ reddat acceptos, ut hæc piæ oblationis officia, et illum beata retributio comitetur, et nobis gratiæ tuæ dona conciliet. Per Dominum. COMPLENDA. Sancti Materni confessoris tui atque pontificis supplicationibus. Domine, C tribue nos foveri, ut cujus solemnitatem annuo celebramus obsequio, apud te intercessionibus commendemur et meritis. Per Dominum.

et varia Breviaria Officium habent proprium;

228 *Breviarium Trajectense ecclesiæ S. Servatii, valde antiquum, sed in fine mutilum, dicta die Officium habet integrum de communi præter lectiones sex primas, ex* S. Materni *Vita desumptas, et orationem sequentem:* Sancti Materni confessoris tui atque pontificis nos, Domine, tuere præsidiis, ut, cujus solemnia celebramus, ejus semper intercessionibus et meritis commendemur. Per Dominum. *At Tungrense, quod pariter mutilum est nec minus vetustum, et Leodiense editum anno* 1558, *talia continent Officia de Sancto nostro, ut si psalmos demas et in Tungrensi tertii Nocturni Lectiones, reliqua sint propria pene singula. Hoc Officium, paucissimis mutatis, insertum quoque fuit Proprio Sanctorum Leodiensis diœceseos ad annum* 1623. *Orationem dedimus ex Breviario Trajectensi, cetera passim accommodata sunt ad eam opinionem, qua Sanctus statuitur divi Petri discipulus, et ad alia, quæ discussimus. En tibi specimen in Hymno, qui canebatur ad utrasque Vesperas.* D

unde hymnus ad utrasque Vesperas

229 Ad honorem Conditoris,
Cui vivunt omnia,
Diem magni Confessoris
Celebret Ecclesia,
In qua cursus et laboris
Est adeptus præmia.
Primum hic præordinatus
Divina Clementia,
Ad Germanos destinatus
Petri providentia,
Unus fuit sociatus
Prædicandi gratia.
Qui insistens votis plenis
Sermonis officio,
Prægravatus mortis pœnis,
Raptus est e medio,
Et diebus quater denis
Terræ tentus gremio.
Sed a morte suscitatus
Sacro Petri baculo,
Et tot annis præsul datus,
Quem convertit, populo,
Quot diebus sic humatus E
Fuerat in tumulo.

describitur.

230 Tandem cursu consummato,
Corpus a Tungrensibus
Expetitum planctu grato
Et Coloniensibus,
Rheno sursum obliquato,
Datur Trevirensibus.
Serve Dei prælecte,
Tua per suffragia,
O Materne, Deum flecte,
Impetrata venia,
Nos salutis ut perfectæ
Consequamur gaudia.
Gloria et honor Deo
Usquequaque altissimo,
Una Patri, Filioque,
Inclyto Paraclito,
Cui laus est et potestas,
Per æterna sæcula. Amen.

Officium recentius, aliaque ad cultum spectantia.

231 *Dubitamus tamen, an laudatum Officium usurpetur hodiedum in ulla ecclesia diœceseos Leodiensis. Etenim in Breviario, quod reverendissimi ac serenissimi Ferdinandi episcopi-principis auctoritate, et utriusque cleri consensu recognitum fuit, preloque vulgatum anno* 1636, *præcipitur quidem Officium* S. Materni, *dicendum ritu duplici ad diem* 19 *Septembris; sed nihil datur proprium præter orationem ac lectiones; pro ceteris remittitur ad Commune de confessore pontifice. Videntur autem Leodienses olim non tantum hac die celebrasse præcipuam Sancti festivitatem, sed preterea annum recoluisse memoriam translationis reliquiarum ad diem* 19 *Martii, ad quam, uti in Prætermissis monuimus, tom.* III *Martii pag.* 767, *inscripta est Ms. Adoni Leodiensi monasterii S. Laurentii, et Florario nostro Ms., sequens annuntiatio:* Leodii translatio reliquiarum S. Materni episcopi et confessoris. F *Quidquid sit, ex dictis abunde constat, quod Leodienses, æque ac Trevirenses, Colonienses, aliique populi enumerati, summa semper veneratione ac pietate affecti fuerint erga* S. Maternum, *per quem fidem acceperunt et divinæ sapientiæ puritatem, quæ longo tot ætatum lapsu perseverat intaminata, quamque nos, inquit Fisenus,* apostolici illius

Herois

A Herois seri nepotes tenemus, veneramur, tenebimusque in ævum ac venerabimur, cœlo favente; atque ita, ut Christo per Maternum vivimus, sic Materni vivet in nobis immortalis gloria, nulla umquam re claudenda, nisi æternitate.

§ XXII. Reliquiæ Sancti in Bohemia ac Hispania; miracula post obitum patrata, ac generatim dumtaxat enarrata.

Pragæ ob insignes reliquias annua. fit Sancti commemoratio.

D*iximus* § 15, *gaudere Pragensem ecclesiam portione prodigiosi baculi, per cujus contactum ad vitam revocatus fuisse fertur* S. Materni *et qua occasione eo thesauro potita fuerit, ostendimus tum ex Phosphoro de Gloria ac majestate memoratæ ecclesiæ, tum ex Diario seu indice mensis ac diei, quo reliquiæ ibidem conservatæ* B *per anni decursum honorantur: ex hoc autem Diario discimus, et alias in eadem ecclesia reliquias esse Sancti, earumque præcipuam venerationem haberi ad diem* 14 *Septembris, ad quam ita legitur:* 14 S. Materni episcopi, qui erat discipulus S. Petri Apostoli. De brachio frustum insigne, allatum 1357. Aliud Aquisgrano per Carolum (IV *imperatorem*) allatum 1372. Item crucula ipsius pectoralis ex metallo. *Ob easdem haud dubie insignes reliquias annua fit in archidiœcesi commemoratio* S. Materni *ipso die festo Exaltationis sanctæ Crucis cum oratione propria, quam huc transfero ex Proprio Sanctorum per Bohemiam, Moraviam et Silesiam, impresso Vetero-Pragæ ad annum* 1732. Deus, qui beatum Maternum confessorem tuum atque pontificem per merita beati Petri apostoli tui quadragesimo die a morte resuscitasti, et eumdem exinde per annos quadraginta pontificali infula decorasti; tribue quæsumus, ut, quem tot miraculis in terra coruscare vidimus, ejus apud te precibus adjuvemur, et ab omni malo corporis et animæ liberemur. Per Dominum nostrum.

Regium monasterium S. Laurentii in Hispania

233 *Servantur et in Hispania Sancti nostri reliquiæ, cum aliis Sanctorum multis, seculo* XVI *per archiepiscopum electorem Trevirensem trans-* C *missæ ad regem Catholicum Philippum ejus nominis secundum, ac repositæ in celeberrimo regioque monasterio S. Laurentii, quod* Escurial *vulgo appellatur, prout intelligimus ex documento, quod ibidem existens Cuperus noster mense Februario anni* 1722 *manu propria descripsit ex ejusdem monasterii Ms. Lipsanalogia. Verba Hispanica latine reddita ita sonant.* Item reliquiæ, quas suæ Majestati misit archiepiscopus Trevirensis in magna hierotheca in formam libri cum seris ex argento inaurato. In antica tegumenti parte quatuor *(sunt)* minora scuta *(escudos)* in nigro heteromallo acu picta auro et minoribus margaritis; in medio scutum grandius. In parte vero interiori numismata quatuor ex argento inaurato cum quatuor Evangelistis, atque in medio grande numisma in modum solis cum resurrectione Christi in medio. Quam (*hierothecam*) dictus archiepiscopus Trevirensis suæ Majestati misit cum infra dicendis reliquiis, impositis stragulo ex heteromallo rubro *(de camersi)* cum fimbriis auro intertextis et coopertis panno bombycino rubro.

AUCTORE J. P.

costam ejus possidet, acceptam Treviris

234 *Post hæc ordine Sanctorum reliquiæ assignantur et eas inter* Una costa S. Materni archiepiscopi Trevirensis, longa quarta ulnæ parte et duobus digitis, lata uno digito. *Reliquiarum catalogo subjicit Cuperus testimonia, seu potius fragmenta testimoniorum, monetque in margine magnam eorum partem a se studio recisam fuisse, verisimiliter temporis lucrandi intuitu. Priori testimonio, quod ipsiusmet Trevirensis archipræsulis et principis est, sequens initium esse ait:* Jacobus Dei gratia archiepiscopus Trevirensis, sacri Romani imperii per Galliam et regnum Arelatense archicancellarius et princeps elector. *Post nonnulla de laude et patrocinio reliquiarum ac elogio regis Philippi ac ducis Albani, proceditur ad enumerationem earumdem et locorum, unde desumptæ fuerint, puta ex monasterio S. Matthiæ prope Trevirim de reliquiis S. Matthiæ et S. Philippi apostolorum, S. Blasii episcopi martyris et S. Modesti episcopi Trevirensis.* Præterea, *hæc instrumenti ipsa verba sunt*, ex metropolitana nostra Trevirensi ecclesia subscriptas addidimus venerandas reliquias. Primum de S. Materno... Festum depositionis S. Materni 14 Septembris; E translationis vero 23 Octobris, quotannis cum magna totius populi frequentia et devotione celebratur.

anno 1570

235 *Sequuntur dein plura de reliquiis SS. Modoaldi archiepiscopi Trevirensis et Barbaræ virginis martyris, ex eadem metropolitana desumptis. Item de reliquiis SS. Paulini, Felicis, Mari episcoporum, et Thebæorum martyrum, sumptis ex ecclesia S. Paulini extra muros civitatis, ac tandem clauditur testimonium hac formula:* In supradictorum omnium fidem nos præsentes propriæ manus inscriptione et nostri sigilli appensione muniri voluimus. Datæ in civitate nostra Confluentina anno Domini 1570 die 27 mensis Maii. Jacobus archiepiscopus Trevirensis, princeps Elector M. P. SSbl. *De secundo instrumento ista notat laudatus Cuperus:* Sequitur aliud testimonium Latinum anni Domini 1570, die ultima mensis Junii, qua asseruntur per deputatos ab illustrissimo Principe supradicto missæ reliquiæ supra memoratæ, apertæ et exhibitæ D. Viglio a Zwichen, ecclesiæ S. Bavonis apud Gandenses Præposito etc., ac postea denuo recluse. *Nihil autem ex eo recitat præter sequentem clausulam:* Acta hæc sunt Bruxellis in ædibus præfati reve- F rendi domini præpositi, cancellarii et præsidis, anno, mense ac die suprascriptis, præsente ac cooperante reverendo in Christo patre D. Gerardo abbate Boneffensi; nobili ac eximio D. Jacobo Hessel, equite aurato, regiæ Catholicæ Majestatis consiliario; D. Urbano De Scharenborg, secretario regio; D, Henrico de Palude presbytero, aliisque pluribus Catholicis et fide dignis, et me Gisleno Grafeo, regiæ Catholicæ Majestatis secretario subscripto. De mandato reverendi clarissimique domini Præpositi et præsidis, G. Grafeus subscr.

Miracula ad sanctum ejus corpus plurima

236 *Instituti nostri ratio et affectus erga Sanctum exigeret modo, ut quemadmodum, qua potuimus accuratione, disseruimus de ejus gestis, cultu, reliquiis, et ad hæc spectantibus, ad eumdem etiam modum lectorum oculis subjiceremus miracula ac beneficia post obitum ejus patrocinio impetrata, qualia, si ea consideres, quæ generatim litteris mandata sunt, conjicies fuisse nec pauca nec communia. Audi epilogum Actorum*

AUCTORE J. P.

rum SS. Eucharii, Valerii ac Materni apud nos tom. II Januarii pag. 922: Hæc de gestis sanctorum Patrum post excidium Trevericæ urbis relictos cineres diligentius perscrutantes, sparsim in chartulis scripta invenimus, quæ in unum redacta utilitati legentium tam præsentium quam futurorum fideliter commendamus: et quamvis in præsenti libello pauca de eorum sanctissimis actis propter casum superius memoratum contineantur, credendum sine dubio est, multas virtutes, dum adhuc in corpore viverent, per eos Dominum exercuisse; quando nunc ad reliquias ipsorum hoc idem non cessat agere. Nam in eodem loco cæci frequenter illuminantur, ægroti sanantur, dæmones ab obsessis corporibus fugantur, variæque infirmitates tam corporis quam animæ curantur: et quicumque illic pio desiderio ac fideli devotione venerit, ibique Dominum per merita ipsorum de quacumque necessitate exoraverit, non solum ea, quæ postulaverit, consequitur; verum etiam et his potiora se percepisse lætatur, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita secula seculorum. Amen.

B generatim perstringuntur: apparitio ipsius facta seculo IX.

237 Audi et periodum ultimum lectionis sextæ Officii, quod legitur Treviris die 23 Octobris de translatione corporis S. Materni: Quo loco (in metropolitana) mirabilia magna operans neutiquam primæ pausationis (cœnobii S. Matthiæ) obliviscitur, utrumque locum incredibili miraculorum multitudine collustrans. Haud minus honorifica de miraculis mentio est in Responsorio, quod supra descripsimus ex antiquiore Breviario Colon. Adde Scheckmannum in Medulla lib. III fol. 42 verso sic scribentem: Meritorum ejus suffragia cum omni morbo medentur, tum præcipue febri. Verumtamen quidquid laboris impenderim perscrutando seu Mss. libros seu impressos, nusquam succurrit mihi peculiaris beneficiorum aut miraculorum enarratio. Quapropter Commentario finem impono per unam Sancti apparitionem, quam seculo IX factam lego in sæpe memoratis Gestis Trevirorum cap. XL paucis hisce verbis: Post Fortunatum Trevirorum ecclesiæ Hetti præfuit abbas Mediolacensis. Hic admonitus in visu a S. Materno, in 23 anno Ludovici imperatoris, asportavit corpus S. Castoris de loco, qui vocatur Cardenna (Cordona) ad Confluentiam, ad monasterium, quod ipse construxerat. Plura de his videri possunt tom. II Februarii ad diem 13, quo S. Castoris illustrata sunt Acta.

C

APPENDIX

Jam paragraphus septimus Commentarii nostri de S. Materno prelum subierat, quando allatæ nobis sunt litteræ, die 20 Februarii anni 1752 Treviris conscriptæ a laudato sæpe illustrissimo domino Joanne Nicolao ab Hontheim, episcopo Myriophitano, archiepiscopi electoris Trevirensis suffraganeo, in quibus sic scribit vir ille de Opere nostro optime meritus: Cum nuper negotiorum causa in abbatia Prumiensi essem, incidi in librum, quem AUREUM vocant, antiquiora monasterii documenta, et alia memoranda continentem. Est codex pretiose compactus seculi XI. Visuntur in eo catalogi imperatorum, archiepiscoporum Trevirensium et abbatum Prumiensium. Primus desinit in Henrico IV, alter in Egilberto, tertii prima manus in Nizone; quæ omnia in idem tempus recidunt. Putavi, hunc Trevirensium præsulum catalogum cum revda P. V. communicandum, quia quoad immediatam successionem Materni et Agritii est similis Sangislenensi, quem edidi in Dissertatione de Æra fundatæ ecclesiæ Trevirensis, ac proinde thesin, eadem Dissertatione stabilitam, non leviter firmat. Firmat sane catalogus iste illustrissimi sententiam, firmatque similiter ea præsertim, quæ nos in memorato nostro Commentario paragraphis 6 et 7 observavimus de viginti duobus vel tribus Maternum inter et Agritium episcopis, qui comparent in Broweri et aliorum catalogis antistitum Trevirensium, et pro quorum vero ibidem episcopatu non ostenduntur monumenta antiquiora Gestis Trevirorum et Mariani Scoti Chronico: in quæ tamen Gesta Trevirorum verisimiliter illati non sunt a primo eorumdem compilatore, sed postmodum imprudenter intrusi a continuatoribus et interpolatoribus, ut scilicet, sublata ducentorum pene annorum sedis episcopalis vacatione, ab aliis asserta, plausibilior evaderet traditio illa popularis de missione SS. Eucharii, Valerii et Materni a S. Petro apostolo, primo æræ Christianæ seculo; uti citatis locis probare conati sumus, tum ex ipsismet Gestis Trevirorum, tum ex aliis monumentis, quorum auctores, quamvis etiam domestici, vel ignorarunt prætensos istos episcopos, S. Materni successores, vel cognitos non admiserunt ut tales. Ea inter monumenta produximus mox laudatum catalogum, descriptum e codice membraneo bibliothecæ monasterii S. Gisleni in Hannonia, cui certe, quia mutilus erat saltem in fine, operæ pretium fuisset adjungere hunc Prumiensem, si tempori advenisset. Quapropter eum, lectoribus rem gratam præstituros nos arbitrantes, hic subnectimus.

D

E

NOMINA

EPISCOPORUM TREVIRENSIUM.

Ex libro aureo monasterii Prumiensis fol. 108.

S. Eucharius.
S. Valerius.
S. Maternus.
S. Agricius.
S. Maximinus.
S. Paulinus.
Bonosus.
Brito.
Felix.
Mauricius.
S. Legontius.
Severus.
Quirillus.
Jamnerus.
Emerus.
S. Marus.
Volusianus.
Miletus.
Modestus.
Maximianus.
Fabicius.
S. Abrunculus.
S. Rusticus.
S. Nicetius.
S. Magnericus.
Gundericus.
Sabaudus.
S. Modoaldus.
Numerianus.
S. Basinus.
S. Leutwinus.
Milo.
Yviemadus.
Richbodo.
Vuizo.
Hetti.
Tietgaudus.
Beredolfus.
Radbodus.
Ruodgerus.
Ruopertus.
Henricus.
Deodericus.
Egbertus.
Leudolfus.
Meingaudus.
Poppo.
Eberhardus.
Udo.
Egilbertus.

F

DE

A

AUCTORE J. S.

DE S. JOANNE CHRYSOSTOMO

EPISCOPO CONSTANTINOPOLITANO ET ECCLESIÆ DOCTORE

PROPE COMANA IN PONTO

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Opera Chrysostomi in Commentario adhibenda; ut et Dialogus, cujus auctor Palladius episcopus, alter a Palladio Helenopolitano: an uterque fuerit Catholicus.

B

ANNO 407. *Opera Chrysostomi pro Commentario hoc adhibenda:*

V*itam celeberrimi Ecclesiæ doctoris*, S. Joannis Chrysostomi, *Annalibus et Historiis ecclesiasticis inseruerunt scriptores plurimi posteriorum seculorum, quorum studio et labore utar more nostro, singula videlicet examinando secundum antiqua monumenta. Inter hæc primum haud dubie locum tenent ipsa* Chrysostomi *Opera frequenter impressa, ac nuper tredecim tomis recusa Parisiis opera et studio Bernardi de Montfaucon, monachi Ordinis S. Benedicti e Congregatione S. Mauri. Hac editione Græco-Latina, utpote ceteris pleniore et commodiore, sic utendum statui, ut alteram etiam Græco-Latinam Parisiensem, quam Fronto Ducæus Societatis Jesu adornavit, subinde sim consulturus, nec omnino neglecturus Græcam editionem Henrici Savilii, Etonæ in Anglia factam, quando loci cujusdam ambiguitas id exigere videbitur. Ex Operibus autem* Chrysostomi *præ ceteris copiosam materiam dabunt Epistolæ, eodem prorsus ordine et modo impressæ apud Ducæum et Montfauconum, exceptis paucissimis, quæ apud utrumque extra numerum sunt relictæ.*

C

et Dialogus Palladii de gestis S. Joannis.

2 *Secundum locum inter scriptores, qui gesta* S. Joannis Chrysostomi *enarranda susceperunt, meretur Dialogus ille de Vita* S. Chrysostomi, *quem dudum Latine edidit Ambrosius Camaldulensis, quemque anno* 1680 *accuratius Græco-Latine vulgavit Emericus Bigotius, eruditus Gallus, sub hoc titulo:* Dialogus historicus Palladii episcopi Helenopolis cum Theodoro ecclesiæ Romanæ diacono de vita et conversatione beati Johannis Chrysostomi episcopi Constantinopolis. *Hanc editionem Græco-Latinam nuperrime recudit Bernardus de Montfaucon tom.* XIII *novissimæ editionis Operum* S. Chrysostomi. *Gemina hæc editio facit, ut Dialogum illum ne Latine quidem Operi nostro inserendum censeam, præsertim cum gesta Sancti in eo non enarrentur ordine suo, cumque multa contineat ad* Chrysostomum *minus spectantia, et aliqua etiam inutilia. Verumtamen quidquid in eo Opusculo de sancto Doctore refertur, suis locis transferam ad hunc Commentarium. Hac de causa in auctorem Dialogi diligenter est inquirendum.*

E

Hujus auctor Dialogi

3 *Bigotius in præfatione variorum scriptorum auctoritate evincit, auctorem hujus Dialogi esse episcopum quemdam nomine Palladium; tametsi mox visuri simus hunc non esse Palladium Helenopolitanum, ut ipse quoque agnoscit. Totum Bigotii ratiocinium huc transfero:* Dialogus de vita Johannis Chrysostomi inter episcopum, et Theodorum Romanæ Ecclesiæ diaconum habitus est Romæ coram multis, et per plures dies. Hunc episcopum vocatum fuisse Palladium, et præfuisse ecclesiæ Helenopolitanæ, fidem faciunt hæc tituli verba, Διάλογος Παλλαδίου ἐπισκόπου Ἑλενουπόλεως, eadem in fine libelli repetita. Apud Savilium habetur elenchus auctorum, qui aliquid de Johanne Chrysostomo scripserunt. Fuit autem excerptus Patavii ex codice vetustissimo Michaelis Sophiani; et præfigitur apud eumdem Savilium Vitæ S. Joannis Chrysostomi, scriptæ ab auctore quodam anonymo, qui se eam concinnasse dicit ex omnibus, qui in dicto elencho nominantur, scriptoribus. Hos inter legitur Παλλάδιος ἐπίσκοπος Ἑλενουπόλεως, (*Palladius episcopus Helenopolitanus*).

F

Palladius episcopus vocatur a Georgio et Photio,

4 Georgius Alexandrinus patriarcha, qui multa ex hoc Dialogo in Vitam Johannis Chrysostomi, a se scriptam, transtulit, ea omnia accepta refert Palladio episcopo: quæ eadem omnia in hoc Dialogo scripta leguntur. *Tum subdit verba Græca Georgii. At missis Græcis, Latina tantum subjungam tam hujus Georgii quam aliorum, ut sic brevitati consulam.* « Quædam eorum, *inquit*
» *Georgius,* ex Dialogo Palladii episcopi cum
» Theodoro Romanæ Ecclesiæ diacono hausimus. Ille temporibus istis vixit Constantinopoli, et interfuit omnibus, quæ acta sunt.
» Postea vero urbe, atque episcopatu suo decessit, abominatus communionem cum iis, qui
» insidias struxerant adversus beatum Johannem, atque contra ipsum, immo contra sua
» capita sententias tulerant, nulla canonum habita ratione. » Photius, qui hanc sancti Johannis a Georgio compositam Vitam legit, et ex ea quædam in sua Bibliotheca nobis reliquit, hæc habet. « Refert quædam ex Palladio. Palladius
» ille episcopus fuit, et Dialogi forma pulcre et

» studiose res Chrysostomi conscripsit. » Theodorus Trimithuntis in Cypro insula episcopus (*infra latius memorandus*) de nostri auctore Dialogi hæc habet: « Disserit de Johanne, et de » omnibus, quæ ipsi acciderunt, cum Theodoro » magnæ urbis Romæ diacono vir quidam venerandus, Palladius nomine. Ille primum multos annos eremum incoluit, deinde ad episcopatum in Bithynia promotus fuit et scripsit » virtutes multorum patrum. Idem ipse communicavit cum Johanne, et in obscura domuncula » undecim menses latuit. » Ex his colligere licet, episcopum, auctorem hujus Dialogi, nominatum fuisse Palladium a Georgio Alexandrino, atque a Photio.

ab aliis etiam Helenopolitanus fuit creditus.

5 Addit Theodorus Trimithuntis episcopus, eum in Bithynia donatum episcopatu. Solus titulus codicis Græci Dialogi, et Indiculus, qui exstat apud Savilium, hunc episcopum fuisse Helenopolitanum testantur. Hoc porro animadvertendum est, in codice Florentino (est autem sexcentorum annorum) adscriptum haberi in margine, ἐν ἄλλοις γράφεται Ἀσπόνων (*id est*, in aliis scribitur Asponensis) e regione vocis Ἑλενουπόλεως: quæ notatio indicat, hunc ipsum Palladium, qui B dicitur Helenopolitanus, etiam dictum fuisse ab aliis episcopum Asponensem. His adstipulari videtur Socrates, qui libro septimo cap. XXVI Historiæ ecclesiasticæ, in catalogo episcoporum, qui ab uno episcopatu ad alium translati fuerunt, ait: « Palladius ab Helenopoli Asponam » translatus est... » Helenopolis est in Bithynia, Aspona vero in Galatia prima sub Ancyra metropoli. Mihi autem admodum probabile videtur, auctorem hujus Dialogi nomen suum dedita opera reticuisse, neque adscripsisse fronti Operis, aut narrationis corpori inseruisse.... Palladii nomen additum deinde fuit: ac tandem Palladius ab aliquibus episcopus Helenopolitanus, ab aliis episcopus Asponensis nominatus, ab aliis autem creditus est episcopus in Bithynia, et idem auctor Historiæ eremiticæ ad Lausum, quæ vulgo Lausiaca dicitur. *Hactenus Bigotius, qui deinde dubitat, an auctor Dialogi revera dicendus sit* Palladius, *et an fuerit* Helenopolitanus *episcopus, ut præfert titulus.*

Videtur ille omnino fuisse Palladius episcopus;

6 *Tillemontius tom.* XI *Monum. Eccl. in Palladio Helenopolitano art.* 12 *existimat, auctorem Dialogi revera* Palladium *fuisse dictum, sed di-* C *versum esse a Palladio Helenopolitano, qui auctor est Historiæ Lausiacæ. Hanc sententiam sequitur Remigius Ceillier in Opere Gallico de Auctoribus sacris tom.* X, *in Palladio num.* 14. *Uterque opinionem suam iis probavit ratiociniis, ut mihi omnino videatur vera, et tuto sequenda. Conjectura Bigotii, qui suspicatur* Palladii *nomen non fuisse adscriptum Dialogo ab auctore suo, sed postea additum, prorsus incerta est, nec sufficeret illa nominis omissio, etiamsi certa esset, ad repudiandum* Palladii *nomen, cum Georgius Alexandrinus et Photius asserant, Dialogum fuisse conscriptum a Palladio episcopo. Non addunt illi, Helenopolitanum fuisse episcopum, ideoque erroris nequeunt convinci. Nulla igitur est ratio, qua fidem ipsis de Palladii nomine abrogare possimus aut debeamus. Hinc mihi alia occurrit conjectura, quæ tamen ad propositum nostrum non est necessaria. Suspicor, Dialogo ab initio adscriptum fuisse nomen* Palladii episcopi, *sed omissum fuisse locum episcopatus. Sic Palladii nomen Georgio et Photio potuit innotescere. Posteriores vero scriptores, cum Palladium Helenopolitanum* D *inter amicos* Chrysostomi *reperirent, ex fallaci conjectura hunc Dialogi auctorem credidisse, et sic locum episcopatus falso videntur Palladio apposuisse.*

ut variis rationibus

7 *Porro. quidquid sit de occasione illius erroris, dubitare nequeo, quin erratum sit, quando Palladio Helenopolitano attributum est Opusculum, quod alterius est Palladii. Primo enim Palladius Dialogi auctor canitie venerandus erat, sive senex, quando paulo post mortem* Chrysostomi, *sive circa annum* 408, *disserebat cum Theodoro diacono, quem pag.* 36 *sic alloquitur:* Ipsa canities et dignitas nostra, ut de me ipso loquar, tibi sufficere debebant, ut vera esse crederes, quæ dicimus. *Theodorus vero pag.* 38 *ad hæc sic respondet:* Ignosce mihi, optime, nec mihi canos capillos testes profer: senuerunt enim etiam improbi *etc. Atqui Palladius Helenopolitanus anno* 408 *vix excesserat annos quadraginta. Nam Historiam Lausiacam edidit circa annum* 420, *ut modo consentiunt eruditi. Tunc autem natus erat annos quinquaginta et tres, ut ipse ait in Epistola prævia ad Lausum. Itaque auctor Dialogi erat ætate multo provectiore quam auctor Historiæ Lausiacæ, et consequenter duo illi Palladii sunt diversi.* E

evincitur, Palladium Dialogi auctorem

8 *Deinde Palladius Helenopolitanus Romam venit anno* 405, *ut in laudato Dialogo pag.* 26 *narratur his verbis:* Elapso mense (*post adventum aliorum episcoporum*) accessit Palladius episcopus Helenopolis absque litteris, qui et ipse fugisse se magistratuum furorem dicebat, et nobis omnia expressius declaravit *etc. Post horum et aliorum adventum coacta est Synodus Occidentalium episcoporum, indeque legati missi ad Arcadium imperatorem anno* 406 *cum litteris Innocentii Papæ, Honorii imperatoris et aliorum. Hi vero legati, ut legitur pag.* 31, *profecti sunt* cum Cyriaco, Demetrio, Palladio et Eulysio episcopis. *Verum legati illi pessime fuerunt excepti, reducesque re infecta, nesciebant, ubi essent* Demetrius, Cyriacus, Eulysius, atque Palladius episcopi, *quemadmodum pag.* 34 *Theodorus diaconus Palladio nostro exponit. At quod Romæ ignorabat Theodorus, intellexerat Palladius noster, antequam Romam veniret, illique de singulis enarrat pag.* 194, *ubi de Palladio affirmat,* Palladium episcopum in vicinia Blemmyum aut Æthiopum custodiri, in oppido, Syene dicto. *Hunc autem esse Helenopolitanum, ostendunt socii, quibuscum Roma discesserat, et de quorum detentione ibi quoque disseritur.* F

alium esse a Palladio Helenopolitano.

9 *Ex hisce clarissime patet, Palladium Helenopolitanum alium esse a Palladio, qui in Dialogo disserit cum Theodoro. Etenim hic Palladius Romam primum venit, mortuo* Chrysostomo, *id est, circa annum* 408: *nam pag.* 7, *interrogante Theodoro diacono:* Unde ad nos nunc advenis? *eidem respondet:* Ab Oriente scilicet. Nunc enim primum Romam video. *Mortuum autem tunc fuisse Sanctum, Theodorus pag.* 36 *affirmat his verbis:* Simul declara nobis,... qui ejus vitæ finis: siquidem mortuus est, ut audimus. *Itaque, cum obierit* Chrysostomus *anno* 407; *Palladius Dialogi auctor Romam non venit, nisi circa annum* 408. *Palladius igitur hic eo venit tribus fere annis post Helenopolitanum, et postquam Helenopolitanus toto fere biennio inde recesserat, et demum quando Helenopolitanus custodiebatur in oppido Syene prope Æthiopiam. Hæc tam manifeste evincunt, diversos esse Palladios, ut necesse non sit observare, tam Palladium nostrum*

quam

A *quam Theodorum in Dialogo de Palladio Helenopolitano ubique loqui tamquam de alio et de absente. Itaque cum in ipso Dialogo Palladius Helenopolitanus ab auctore Dialogi clare distinguatur, inter amicos* Chrysostomi *alius quoque fuerit Palladius episcopus.*

Inter amicos Chrysostomi duo numerandi Palladii:

10 *Neque mirum videri debet, inter episcopos* Chrysostomo *faventes, duos fuisse Palladios, sicut inter eos et duos reperiemus Cyriacos: cum quadraginta ipsi adhærerent episcopi, et horum pars major sit ignota. Epistola* cxiii Chrysostomi, *inscripta* Palladio episcopo, *ad auctorem Dialogi forsan data est. Data enim est ad episcopum Constantinopoli latitantem, ut constat ex his verbis:* Nam cum in occulto delitescatis, spatium habetis cum mente contrita precibus inhærendi. *Atqui auctor Dialogi diutissime ibidem latuit, ut patebit ex mox dicendis. Contra non constat, an Palladius Helenopolitanus manserit Constantinopoli post expulsionem* Chrysostomi. *Certe ibi non diu permansit, cum Romam venerit anno* 405. *Scribebat autem* Chrysostomus *ad Palladium, a quo, ibidem latitare volente, litteras acceperat, ita ut verisimile sit, hasce ad alterum Palladium esse datas, eumque Dialogi esse auctorem. Verum*
B *sive ad hunc Palladium, ut verisimile est, at non omnino certum, data fuerit illa Epistola, certe Dialogus variis locis probat, Palladium illius auctorem ex amicis fuisse ejusdem Sancti.*

auctor Dialogi frequenter adfuit Sancto.

11 *Theodorus pag.* 8 *ipsi dicit:* Credo autem te esse ex Johannis Constantinopolitani consortio. *Respondet Palladius:* Sic est, ut dixisti. *Idem pag.* 124, *et rursum pag.* 125 *affirmat, se adfuisse judicio, quo Antoninus Ephesinus damnatus, aliique episcopi depositi sunt a* Chrysostomo, *et pag.* 140 *addit:* Horum etiam Acta exstant, quæ servantur apud nos cum subscriptionibus viginti duorum episcoporum *etc. Deinde cum* Chrysostomo *erat hic Palladius anno* 403, *quando Sanctus in concilio ad Quercum fuit damnatus, ut liquet pag.* 66 *et* 67, *ubi dicit:* Eramus quadraginta episcopi cum Johanne episcopo *etc. Anno etiam sequenti, dum expulsus ex urbe fuit* Chrysostomus, *cum eo haud dubie erat Palladius inter quadraginta episcopos pag.* 82 *et* 83 *generatim memoratos. Erat idem Constantinopoli anno* 406, *quando ibi gravia passus est* Stephanus monachus, qui Romanorum epistolas *Constantinopolim* detulit: *nam de ejus cruciatibus dicit p.* 197: Cujus rei ipse oculatus testis fui. *Videtur igitur*
C *Palladius Constantinopoli latuisse usque ad auditum ibi* Chrysostomi *mortem, eaque intellecta, Romam petiisse, ubi fortasse obiit.*

ejusque causa deinde exsulavit:

12 *Quidquid vero sit de commoratione ipsius Constantinopoli usque ad Sancti obitum, certum est, Palladium* Chrysostomi *causa exsulasse ab ecclesia sua, et amore pacis, in Occidentali ecclesia vigentis, Romam venisse, ut affirmat pag.* 7. *Etenim pag.* 8 *sic loquitur:* Sicut in resolutis membris animæ operationes ad saniores membrorum partes recurrunt; ita patitur infelix Orientis ecclesia. Resolutis enim ejus membris, neque ob pulsam concordiam munia sua exsequi valentibus, plerique de expeditis, et ejus desiderio accensis, exsules a patria erramus, qui sine periculo et tranquille alumnam nostram incolere non possimus ob amorem veritatis, si quo modo paucos, qui adhuc supersunt, vitæ dies secundum Evangelium apud vos vivamus. *Ex hactenus dictis habemus, Palladium hunc multis* Chrysostomi *gestis fuisse præsentem, amicitia cum Sancto fuisse conjunctum, fuisse ætate provectum, et amore veritatis et defensione sancti Episcopi et patria et episcopatu suo exsulem. Si hæc omnia scriptis ipsius fidem historicam et historice certam nequeant conciliare, nescio quo tandem opus futurum sit scriptore ad fidem faciendam; præsertim cum tantum non juramento dicta sua confirmet, et Theodorus diaconus gravissime eum hortaretur ad vera narrandum, insinuans etiam facile aliorum testimonio deprehendi posse, si narraret falsa.*

gravissimisque verbis declarat,

13 *Aliqua huc transfero.* Rogo te, *inquit Theodorus pag.* 8, ut Deo teste narres nobis vere ea, quæ singillatim scire avide cupimus; de isto certus quod, siquid præter veritatem nobis nuntiaveris, Deum habebis quæsitorem et judicem. Argueris quoque etiam a nobis, qui aliter accepimus. Non enim unus, aut alter, aut tres, aut decem, aut cujuscumque generis homines ea, quæ Constantinopoli contigerunt, nobis denarrarunt, sed plures; et ex illis alii episcopi, alii presbyteri atque ex ordine monachorum. *Idem rursus pag.* 35: Velis igitur, pater, et libenter velis coram Deo nobis dicere, unde et illorum adversus Johannem odium *etc. Respondet ibi Palladius:* Ipsa canities et dignitas nostra, ut de me ipso loquar, tibi sufficere debebant, ut vera esse crederes, quæ dicimus. Quoniam
E vero id non fecisti, et bis me jam ad judicium Dei vocas, posthac saltem, omisso omni prætextu, aures mihi accommoda, ne in vanum decurrat oratio. Scio enim, quæ in Lege divina scripta sunt: Perdet Deus omnes, qui loquuntur mendacium. Et apud apostolum Johannem: Qui loquitur mendacium, non est ex Deo. Et rursus apud Davidem: Quoniam obstructum est os loquentium iniqua. Reverra enim inique agit, qui fallit eum, cui persuadet: et qui credit mentienti, etiam inique agit, dum facile credit. *Hisce plura mox addit.*

non nisi vera narrare se velle.

14 *Rursum Theodorus pag.* 38: Si de vulgari ac levis momenti negotio inquisitio esset, sacratissime pater, sufficeret adspectus tui species ad faciendam verbis tui fidem. Sed quoniam cum * de veritate inquiritur... ignosce mihi, optime, nec mihi canos capillos testes profer *etc. Hisce aliisque de veritatis ratione habenda approbatis, subdit Palladius pag.* 39: Unde me tibi libenter permitto, qui trutinam tuam in neutram partem inclinare exploraverim. *Iterum Palladius p.* 141 *fidem suam in narrando obtestatur his verbis:* Eadem mihi ac prius erit ratio veritatis. Non
F enim obliviscar vocem Domini dicentis: De omni verbo otioso reddent rationem homines in die judicii. Ego autem audacter addidero, et de omni otioso auditu. Itaque et te ipsum tuere cautius, ne siquid me non vere loqui animadvertas, non canis meis cedas, sed ipsi rerum veritati. Quid enim mihi ex iis, quæ hodie aut heri dicta sunt, utilitatis accedat, si mentiar: quæ in perpetuum coram exacto judicio confusioni mihi forent. Quomodo autem feram molarem detractionis lapidem in vertice mentis, in profundum gehennæ detractus propter eos, qui a mendaciis scandalum passi sunt. *Hactenus Palladius, de cujus sinceritate non videtur mihi dubitandum, neque tam multo de fide ipsius adducenda fuissent, nisi ea Eminentissimo Baronio fuisset suspecta; qua vero de causa, nunc exponendum.*

* *redundat* cum

Baronius utrumque Palladium confundens,

15 *Nimirum Eminentissimus scriptor auctorem Dialogi subinde confudit cum Palladio Helenopolitano, et partibus Origenistarum addictum credidit. Origenis erroribus infectum fuisse Palladium Helenopolitanum, variis rationibus inculcat*

od

AUCTORE J. S.

ad annum 388 num. 103 et sequentibus, ubi tamen num. 110 observat, diversos esse Palladium Helenopolitanum et Palladium Dialogi auctorem, ita scribens : Licet hunc, de quo agimus, Palladium diversum ab illo esse oporteat, qui in eo dialogo interloquitur, *addens etiam qualemcumque probationem nobis non necessariam. Verum ad annum 400 num. 61 auctorem Dialogi cum auctore Historiæ Lausiacæ non obscure confundit, et Palladium pro Origenista habet, sic disserens :* Sed a quo Sozomenus ejusmodi est mutuatus historiam ? Invenies plane eadem ferme et alia a Palladio, et ipso jam dudum Origenista, esse conscripta (*in Dialogo nimirum.*) Quantum autem ipse ejusdem sectæ hominibus faverit, consule ipsius Lausiaca, ubi totus versatur in laude Isidori ac consodalium monachorum. *Hac imbutus opinione Baronius, Palladio nostro frequenter fidem abrogare nititur, eumdemque ex duobus unum factum ad Origenistam, et Origenistarum gratia mentientem in suis Annalibus compellat.*

Origenistam credidit.

16 *Verum lubet magis in hisce consilium religiosissimi Baronii quam opinionem sequi. Ad annum 400 num. 62 ita prudenter monet :* Quod igitur a suspectis auctoribus tota historia de expulsis ab Ægypto monachis Origenistis (*ut volebat saltem Theophilus Alexandrinus, in hac re ipse suspectus*) esse accepta noscatur ; quodque insuper ex utraque parte stare videas sanctissimos viros ; necesse est, ut magna cautela attendat oratio, ne privato quodam affectu incedens, declinet in dexteram vel sinistram *etc. Non dubito, quin id pro viribus conatus sit facere vir pius et eruditus. At cum homini etiam erudito et diligenti error possit obrepere, cumque agatur de duobus* Chrysostomi *amicis, qui nec Sancto nostro, nec S. Innocentio Papæ, nec Constantinopoli nec Romæ, ubi ambo satis diu morati sunt, de hæresi videntur fuisse suspecti, omnino examinandas puto Baronii rationes, nec sequendam ipsius opinionem, nisi fuerit solide fundata. Examinabo autem argumenta, etsi pleraque contra solum Helenopolitanum possint objici, eo ordine, quo proposita sunt a Baronio : nam si neuter videatur Origenista habendus, tanto minus suspectus erit Dialogi auctor.*

B

Argumenta Baronii,

17 *Prima Baronii objectio est, quod Palladius fuerit discipulus Evagrii Pontici, qui secutus dicitur errores Origenis.* Evagrii Pontici consuetudine, *inquit ad annum 388 num. 103 de Palladio,* Origenis erroribus imbutus est, *laudatque testes S. Hieronymum et S. Epiphanium, quorum verba afferam inferius. Respondeo interim ad argumentum de Evagrio, non negare me, errasse Evagrium. Sed numquam in vita sua damnatum fuisse ut hæreticum, abunde probat Tillemontius tom. X in Evagrio art. 8, ubi multa affert ad excusandum Evagrium, de quibus judicare poterunt alii. Mihi ad defensionem Palladii sufficere videtur, quod Evagrius de hæresi accusatus non sit, quamdiu vixit, ita ut ab ipsius consuetudine abstinendum sibi non crederet. Etenim ad Evagrium venit, sicut ad alios plurimos solitarios, ex quibus varii sunt Sancti, ut exercitationes et virtutes monachorum disceret, non ut fidei dogmatis imbueretur. Itaque non video, qua consequentia ex commoratione aliquot annorum cum Evagrio inferri possit, Origenistam fuisse Palladium. Certe ita ratiocinatus non est* S. Chrysostomus, *qui Palladium ex Ægypto reversum ad episcopatum Helenopolitanum promovit, ejusque opera in gravibus negotiis usus est.*

C

D

Sic ratiocinatus non est S. Innocentius Papa et clerus Romanus, cum Romæ honorifice exceptus fuerit Palladius. Sic ratiocinatus non est Constantinopolitanus ille episcopus, qui post pacem Ecclesiæ redditam, Palladium promovit ad ecclesiam Asponensem in Galatia. Quapropter nullius momenti videtur istud argumentum.

ex conjecturis fere

18 *Deinde num. 107 objicit Hieronymi verba ex præfatione Dialogi contra Pelagianos :* Palladius servilis nequitiæ, eamdem hæresim (*Origenis*) instaurare conatus est *etc. Velim scire, unde noverit Eminentissimus scriptor, Helenopolitanum esse Palladium, de quo ibi loquitur Hieronymus, cum non pauci eo tempore vixerint Palladii. Quidquid vero causæ Baronio fuerit ita existimandi, ego difficulter credere possum, S. Hieronymum tanto cum contemptu, quantum hæc indicant verba,* Palladius servilis nequitiæ *etc., locutum fuisse de episcopo* Chrysostomi *amico. Addit Baronius ex Epistola S. Epiphanii ad Joannem Hierosolymitanum hæc verba :* Palladium vero Galatam, qui quondam nobis carus fuit, et nunc misericordia Dei indiget, cave, quia Origenis hæresim prædicat et docet, ne forte aliquos de populo tibi credito ad perversitatem sui inducat erroris. *Tillemontius in Palladio art.* 11 *observat, epistolam illam S. Epiphanii fuisse scriptam anno 396, et consequenter ostendit, minime esse verisimile, S. Epiphanium loqui de Palladio Helenopolitano, qui in Ægypto mansit ab anno 388 usque ad 399. Quis enim credat, S. Epiphanium monuisse, ut episcopus Hierosolymitanus caveret a monacho, qui septem aut octo annis in ipsius diœcesi non fuerat, et cujus unica tunc cura fuisse videtur, ut monachos consideret, eorumque virtutes imitaretur? Verisimilius longe mihi est, Palladium hunc ne cognitum quidem tunc fuisse S. Epiphanio, episcopo Salaminæ in Cypro insula, ubi numquam fuisse videtur Palladius.*

E

iisque incertis

19 *Præterea S. Isidorus Pelusiota plurimas ad varios Palladios scripsit epistolas. Aliæ enim datæ leguntur ad Palladium episcopum, aliæ ad diaconum, aliæ ad subdiaconum, aliæ ad lectorem ejusdem nominis, aliæ demum ad Palladium nullo titulo insignem. Inter hos Palladius diaconus reprehenditur lib.* III *epist.* CCXXXIX *ut lapsus* in errorem et hæresim. *Et lib.* II *epist.* CXLV *eidem, opinor,* Palladio diacono *ita scribit :* Ne dum per inficiationem id aucuparis, ut minime errasse videaris, in aliud peccatum incidas (nemo enim malo malum curat, incredibilis enim cujusdam absurditatis hoc quidem etiam apud externos ac prophanos esse censetur :) verum per pœnitentiam allata peccato medicina, in eum statum te adducas, ut non amplius pecces. *Idem Palladium diaconum, fortasse eumdem, objurgat, quod desideraret episcopatum. Cum autem S. Isidorus jam ante quintum seculum florere cœperit, verisimile apparet, Palladium diaconum, a S. Isidoro reprehensum, illum ipsum esse Palladium, quem Origenis sectatoribus annumerant Epiphanius et Hieronymus. At inde non intulerim, eumdem quoque esse commemoratum a S. Hieronymo in Epitaphio S. Paulæ his verbis:* Quidam veterator callidus, atque, ut sibi videbatur, doctus et sciolus *etc. Narrat Hieronymus eum quæstiones aliquot proposuisse S. Paulæ ad insinuandos eidem errores Origenis, sed nomen non exprimit.*

F

petita, non videntur evincere.

20 *Baronius vero credidit, se deprehendisse, illum non fuisse alium, quam Palladium Helenopolitanum, ita disserens :* Cum Origenistarum nullum

AUCTORE J. S.

A nullum alium nominet (*S. Epiphanius*), nisi Palladium: certe, etsi alii essent eadem labe conspersi, tamen non alium quam ipsum id muneris subiisse, ut Origenis deliramenta doceret, satis apparet. Quamobrem Origenistam illum, quem S. Paulam tentasse Hieronymus scribit, neminem certe præter Palladium tunc in Palæstina morantem fuisse conspicio. *Ita quidem eruditissimus Annalista per conjecturam. At conjectura illa nequaquam mihi apparet verisimilis: neque Baronius ipse, opinor, in eam conjecturam incidisset, si magis attendisset ad ætatem Palladii, et ad commorationem ipsius in Ægypto. Etenim Palladius in Ægyptum venit* secundo consulatu Theodosii Magni imperatoris, *id est, anno 338, quando annos agebat viginti fere et unum, eaque de causa cap.* I *dicit, se venisse in Ægyptum ad Isidorum presbyterum, dum erat* adolescens. *Nulla igitur verisimilitudine dici potest, illum hæreticas quæstiones ante id tempus Paulæ proposuisse. Ex Ægypto recessit anno 399, ut clare colligitur ex epistola ipsius ad Lausum, et ex totius vitæ chronotaxi. Discessit autem ob morbum Alexandriam primum, inde in Palæstinam, ac demum in Bithyniam, ubi eodem anno*

B *aut initio sequentis ordinatus est episcopus, quemadmodum narrat in Historia Lausiaca c.* XLIII *apud Rosweydum in Vitis Patrum. Poterat revera ad S. Paulam tunc accedere, in Bethleem commorantem. At verisimile non est, cum quæstionibus iis, quas refert Hieronymus, Sanctam tentasse, cum quia ægrotabat, tum quia exiguo tempore in Palæstina subsistere potuit: neque enim credibile est, ausum fuisse primo aut secundo congressu talia proponere matronæ piæ et doctæ, qualia nullibi in Historia sua commemoravit.*

Palladium Helenopolitanum fuisse Origenistam.

21 *Objicit tertio Baronius, Palladium in Historia Lausiaca stylum convertisse contra S. Hieronymum, quem de invidia accusat. Respondeo, Palladium pauca de Hieronymo scripsisse, eidemque Sanctum illum, qui non paucos etiam Catholicos habebat obtrectatores, minus fortasse fuisse cognitum, sed inde certo inferri non posse, Origenistam fuisse. Demum objicit Baronius, non paucos Origenistas in Historia Lausiaca fuisse laudatos a Palladio, indeque colligit, eum potius Catholici personam induisse, quando egit cum* S. Chrysostomo, *quam Catholicum revere fuisse. Verum non video, ex laudibus illis, quas aliqui-*

C *bus de erroribus Origenis utcumque suspectis attribuit Palladius, certo inferri posse, illum iisdem erroribus fuisse obnoxium. Quippe mores et monasticas eorum exercitationes virtutesque laudat Palladius: non vero doctrinam eorum Origenis erroribus fœdatam. Hieronymus ipse Origenem et Didymum non raro laudavit, licet doctrinam ipsorum malam vehementer improbet. Datis argumentis adjici posset, quod Palladius ut Origenista accusatus fuerit in conciliabulo ad Quercum, contra* Chrysostomum *coacto. At constat, in illo concilio crimina fuisse objecta sine ullo fundamento, ita ut illa objectio nullam quoque vim habere possit.*

Uterque Palladius pro Catholico habendus videtur.

22 *Contra judicium* Chrysostomi, *Innocentii, eorumque omnium, qui pro causa* Chrysostomi *steterunt, quique Palladium minime habuisse videntur suspectum de hæresi Origeniana, majoris est ponderis ad bene de ipso sentiendum, quam sint allata argumenta ad memoriam ipsius maculandam, cum quod illa majori ex parte incertis tantum nitantur conjecturis, tum quod Palladius notior fuerit iis, qui ipsum ut Catholicum magni fecerunt, quam aliis, qui eumdem accusarunt, ita ut priorum auctoritas prævalere deberet, etiamsi constaret, inter accusatores Palladii recte numerari S. Hieronymum. Quapropter, si Majores nostri, auctoritatem Baronii subinde secuti sunt, et Palladium memorarunt ut Origenistam, mentem mutarent, si viverent. Quod vero spectat ad Palladium Dialogi auctorem, hunc nullus antiquarum accusavit de hæresi Origeniana, nullus forte etiam recentiorum, nisi ipsum confundendo cum Helenopolitano. Necesse igitur non est, ulteriorem hujus apologiam adornare. Id unum observare placet, ipsum non minus contrarium videri persecutoribus* Chrysostomi, *quam addictum huic Sancto. Hinc fieri potuit, ut, licet fide optima in scribendo uti vellet, aliquando facile crediderit, quæ spargebantur de adversariis Sancti. Quare, si qua opus est cautione in Opusculo Palladii, illa maxime videtur adhibenda in iis, quæ contra inimicos* Chrysostomi *variis locis disserit.*

E

§ II. Alii scriptores Vitæ et gestorum S. Chrysostomi, de quorum fide et auctoritate disseritur.

De Sancto plura scribit Socrates; sed ea sine examine non admittenda,

P*ost Palladium primi de gestis* S. Joannis Chrysostomi *satis late scripserunt Socrates et Sozomenus, pauciora vera, sed minime contemnenda, de eodem habet Theodoretus. Tres illi historici non quidem in Sancti gestis partem habuerunt; vixerunt tamen eo tempore, eaque fuerunt ætate, ut omnia haurire potuerint ex illis, qui adfuerant, resque gestas oculis lustraverant, ac partem etiam gestorum ipsi videre potuerint, præsertim Socrates, qui* Chrysostomum *haud dubie Constantinopoli vidit et audivit, cum ibidem natus sit et educatus, ut ait lib.* V *cap.* XXIV, *ibique etiam habitaverit, dum scribebat. Certe in proœmio libri* VI, *in quo agit de* Chrysostomo, *monet, se ibidem scripturum res sua ætate gestas, visasque a se, vel auditas ex iis, qui viderant. Ex hisce igitur magna videretur Socratis auctoritas in illis,* F *quæ refert de* S. Chrysostomo, *nisi clarum esset ex tota ipsius Historia, exiguam fuisse Socrati curam ad verum indagandum, et nisi se Sancto in variis locis iniquiorem præberet, ut recte observavit Tillemontius in* Chrysostomo *art.* 1. *Hac de causa dicenti Socrati non statim credendum existimo, sed potius examinandum puto, an ipsius asserta cum relatis a Palladio congruant, an cum ipsa verisimilitudine subinde non pugnent, an calumniis inimicorum* S. Chrysostomi *aures non præbuerit nimis faciles, et demum an vera videantur singula, aut certe probabilia, quæ de gestis Sancti nostri more suo scriptis mandavit.*

uti nec dicta Sozomeni ex hisce aliisque coacta,

24 *Quod attinet ad Sozomenum, æquior hic fuit in Sanctum, quam Socrates, illique pro gestis* Chrysostomi *haud dubie præferendus est. Attamen, cum Sozomenus plurima ex Socrate haurire consueverit, illumque nimia credulitate passim imitari, ipsius quoque dicta ad examen revocanda sunt, ac cum certioribus aliorum scriptis conferenda. Socrate et Sozomeno accuratior est Theodoretus*

AUCTORES J. S.

doretus in illis certe, quæ narravit de S. Chrysostomo, *sed pauciora commemoravit, et inimicis Sancti parcere diligenter studuit. Hi itaque tres historici cum Palladio Dialogi auctore præcipuam subministrabunt materiam ad contexendum de Vita* Chrysostomi *Commentarium historicum, præter ipsa* S. Chrysostomi *Opera, quæ hunc in finem perlegere volui : nam ex illis non pauca de gestis Sancti hauriri possunt : ex his maxime elucescit, quibus fuerit moribus, quantaque animi fortitudine constantiaque viguerit in exsilio. Porro alii quidam contemporanei scriptores, doctrina et sanctitate inclyti, de* Chrysostomo *honorificam mentionem fecerunt : quorum verba suis locis adducemus.*

quorum aliqui nominantur, enarranda sunt Sancti gesta.

25 *Henricus Savilius in Græca editione Operum* S. Joannis Chrysostomi *tom.* VIII *varias edidit Sancti Vitas Græcas, et pag.* 295 *recitat nomina viginti scriptorum, quos anonymus biographus, cujus ibi lucubrationem edidit, sibi præluxisse affirmat. Ex scriptoribus illis jam nunc memorati sunt Palladius, Socrates et Theodoretus. Sozomenus vero, quod mirum apparet, ibi cum reliquis non recensetur. Verum ex coævis scriptoribus adduntur S. Proclus patriarcha Constantinopolitanus, cujus tempore corpus ipsius translatum est* B *Constantinopolim ; S. Nilus Magnus, et S. Isidorus Pelusiota. Hi tres Sancti* Chrysostomum *mire laudarerunt; at Vitam ipsius non scripserunt. Nominantur apud laudatum Savilium duo alii contemporanei, nimirum* Cosmas, qui temporibus Chrysostomi diaconus erat ecclesiæ Apostolorum ; *et S. Cyrillus Alexandrinus episcopus. Prior ex hisce ne notus quidem est eruditis, nec memoratur apud Photium. Notissimus vero est S. Cyrillus, sed ignota sunt illa, quæ de* S. Chrysostomo *narravit (exceptis paucis verbis :) si revera de eo scripsit, ut anonymus ille affirmat. Nam habet Græce, prout ejus verba hic reddo Latine :* Post hos (*Socratem, Palladium et Proclum*) S. Cyrillus Alexandrinus post visionem istam, quam de ipso *(Chrysostomo)* vidit. Hujus schedas post multos annos inveniens papa Alexandrinus Georgius, et aliorum scriptorum Opera colligens, spissum perfecit volumen.

Vita Sancti per Georgium Alexandrinum Græce edita, et antea Latine :

26 *Alium hic habemus de* S. Chrysostomo *scriptorem, qui primus gesta ipsius sic enarravit, ut Sancti Vitam composuerit reliquis omnibus prolixiorem. Edita ea est Græce apud Savilium tom.* VIII *a pag.* 157 *usque ad* 265. *Eadem jam ante reddita erat Latina, et sic edita per Godefri-* C *dum Tilmannum monachum Cartusianum. Vitæ hujus compendium dat Photius in Bibliotheca col.* 251, *ubi observat, humilem esse scriptoris stylum, eumque non omnino Grammaticæ præceptis conformem. In fine compendii sui col.* 266 *addit, quædam relata videri* præter historiæ fidem. *Verum prius inquiramus, quis sit ille Georgius : quod se ignorare fatetur Photius. Mirum idquidem, cum Georgium dicat episcopum Alexandrinum : nam inter patriarchas Alexandrinos post tempora* S. Chrysostomi *usque ad Photium unus tantum reperitur Georgius, qui seculo* VII *Alexandrinæ ecclesiæ præfuit, post S. Joannem Eleemosynarium, cui circa annum* 616 *successit, ut videri potest apud nos in Historia Chronologica patriarcharum Alexandrinorum tom.* V *Junii pag.* 68. *Fuit igitur hic scriptor duobus seculis Sancto posterior.*

alii Chrysostomo scripsisse dicuntur :

27 *Post Georgium in laudato Indiculo recensetur S. Sophronius patriarcha Hierosolymitanus qui eodem seculo* VII *floruit. At, si hic Vitam aut elogium* Chrysostomi *conscripsit, illud hactenus ignotum est. Forte laudatur S. Sophronius ob paucula illa, quæ de* Chrysostomo *leguntur in Prato spirituali : nam hoc a quibusdam Sophronio fuit attributum. Post Sophronium in Indiculo illo sequitur* Joannes Damascenus. *Designatur haud dubie S. Joannes Damascenus, qui seculo* VIII *floruit, aliaque non pauca scripsit : nam laudatus Savilius pag.* 942 *testatur, se habere Græcam Orationem panegyricam S. Joannis Damasceni de* S. Chrysostomo, *et initium illius recitat, uti etiam facit Leo Allatius de Simeonum scriptis pag.* 87. *Edita est hæc Oratio in nuperrima editione Operum Damasceni tom.* II, *p.* 886. *At Junior est S. Damascenus, quam ut gesta* S. Chrysostomi *ex ejus Oratione panegyrica discere debeamus. Deinde apud memoratum anonymum sequitur* Martyrius patriarcha Antiochenus. *Floruit Martyrius seculo* V, *et consequenter satis propinquus erat temporibus* Chrysostomi *ad gesta ipsius recte enarranda ; sed nihil scriptorum ejus innotuit. Post quatuor alios jam memoratos sequitur* Evagrius Asceta. *Quisquis hic designetur Evagrius, nulla ipsius scripta de* Chrysostomo *innotuerunt.* D

E

Opusculum Cosmæ Vestitoris de relatione corporis : Oratio Leonis Sapientis :

28 *Decimus quartus apud Savilium recensetur* Cosmas Vestitor, *aliis* Comas Vestiarius *dictus. Scripsit ille panegyrim de relatione corporis* Chrysostomi *ad urbem Constantinopolitanam. Hujus initium dat Savilius pag.* 944, *et Leo Allatius pag.* 91. *Opusculum Cosmæ Vestitoris habeo ex Ms. Mediceo regis Franciæ cum adjuncta interpretatione Latina, illudque laudabo in Posthuma Sancti Gloria. Oudinus de Scriptoribus ecclesiasticis tom.* II *col.* 400 *agit de Cosma Vestitore, quem credit vixisse tempore Leonis Sapientis sive seculo* IX. *At certa illius ætatis argumenta non adducit. Verisimile tamen est, Cosmam illius fere ætatis esse, quia mox subjungitur in elencho Anonymi Leo imperator. Etenim Leo imperator, cognomento Sapiens, Orationem panegyricam de* S. Chrysostomo *composuit satis prolixam, quam Græcam edidit Savilius tom.* VIII *pag.* 267. *De illo pag.* 959 *notat sequentia*: Leo, cognomento Sapiens, hujus auctor libelli, cœpit imperare in Oriente anno Christi 886, regnavitque annos circiter 24. Et liber quidem hic fortasse rectius potuit omitti, cum nihil sit aliud, quam breviarium Georgii, non bono judicio collectum, et pene barbare scriptum.

F

alii de Sancto scriptores fere ignoti :

29 *Post Leonem ponitur* Nicetas σκευοφύλαξ (*sive* custos sacrorum vasorum) *nobis prorsus ignotus. Deinde* Nicetas Paphlago, *qui seculo* IX *floruit, multasque de Sanctis composuit orationes. At latent hactenus, quæ scripsit de* S. Joanne Chrysostomo. *Porro in dicto scriptorum catalogo subjicitur* Eustatius Primi, *et mox* Basilius protothronus, *quos omnino ignoramus. Demum* Constantinus imperator Porphyrogenitus, *qui floruit seculo* X, *encomium Sancti concinnasse dicitur. Illam Constantini Orationem de reditu corporis fuisse existimo. Certe Savilius pag.* 943, *et Allatius pag.* 111 *producunt initium Orationis, quam Constantinus Porphyrogenitus composuit de reditu Constantinopolim* Chrysostomi *corpore.*

Anonymi Vita seculo X scripta et Græce edita :

30 *Post omnes modo memoratos scripsit anonymus auctor, cujus Opusculum de vita* Chrysostomi *edidit Savilius tom.* VIII *pag.* 293. *De eo Savilius pag.* 963 *hæc observat.* Hujus belli unicum invenimus exemplar in bibliotheca Cæsarea Viennæ, transcriptum ex codice vetustissimo Michaelis Sophiani opera Sambuci anno 1557 Patavii...

AUCTORE J. S.

A Patavii... De auctore nihil habeo certi, quod dicam, nisi eum Constantino Porphyrogenneta imperatore, hoc est, anno Domini 950, posteriorem fuisse, ut ex præfixo auctorum indice statim patet. Multa certe habet communia cum Metaphraste, non dico, in re ipsa et argumento Operis, (hoc enim necesse est, cum utrique eadem sit subjecta materia) sed etiam in verbis. Auctor certe, quisquis est, non aspernandus, Metaphraste uberior et copiosior, Georgio certe multo γραμματικώτερος. *Hactenus Savilius, qui recte observat, Anonymum illum scripsisse post Constantinum Porphyrogenitum. At inde non recte colligit, eumdem scripsisse post annum* 950. *Etenim nescimus, quo anno Constantinus de* S. Chrysostomo *scripserit. Cumque natus sit circa annum* 904, *juvenis eam Orationem componere potuit circa annum* 930 *aut* 940; *et consequenter anonymus paulo post scribere poterat jam ante annum* 950. *Sane cum indici suo non inseruerit Metaphrastem, qui scripsit seculo* X *sub imperio Constantini, verisimile est, Anonymum illum paulo ante Metaphrastem, aut eodem fere tempore cum eo, scripsisse. Quare ætas illius Vitæ figenda videtur circa medium seculi* X.

B *Metaphrastis Vita item Græce edita: alia Theodori Tremithuntis episcopi:*

31 *Vitam* S. Chrysostomi *a Metaphraste scriptam quarto loco Græce edidit Savilius a pag.* 373, *observans pag.* 967, *se eam dare Vitam* ex regio codice Lutetiæ *descriptam, et ex altera utcumque emendatam. Præter Vitam Metaphrastes etiam scripsit translationem corporis Constantinopolim, de qua meminit Allatius pag.* 124, *tale illius dans initium :* Ἀλλὰ πῶς *etc., Hujus exemplar Ms. habemus ex codice Medicæo regis Franciæ. Præterea Leo Allatius alias quasdam jam dictis adjungit Vitas* S. Chrysostomi, *nimirum pag.* 81 Theodori episcopi Trimithuntis, *cujus habemus exemplar Ms. ex codice Pontificio Alexandri VII. Dubitare nequeo, quin auctor sit ille* Theodorus episcopus civitatis Trimithuntenæ insulæ Cypri, *qui concilio VI, Constantinopoli anno* 680 *habito, subscripsit apud Labbeum tom.* VI *col.* 1029. *Floruit igitur seculo* VII *jam adulto, scripsitque post Georgium Alexandrinum, ac totis duobus seculis et medio post mortem Sancti, ita ut auctoritas ipsius nequeat in hisce magni esse momenti. Unicum quidem scriptorem laudat Palladium, nec videtur habuisse lucubrationem Georgii, cum hujus fabulas non adoptaverit. At ipse tot tamque apertis figmentis Vitam illam fœdavit, ut eam sine tædio non potuerim perlegere, nec edendam censeam.*

C *Vitæ compendia, et elogia alia:*

32 *Breve Vitæ* S. Joannis *compendium Græco-Latinum edidit Bigotius post Palladii Dialogum pag.* 229; *sed incerti illud est auctoris, nec caret erroribus aliquot. Aliud incerti auctoris Græci scriptum de translatione reliquiarum* S. Chrysostomi *memorat Allatius pag.* 120, *hoc recitans initium,* ἥκει ἡμῖν ἡ λαμπρὰ *etc. Hujusce lucubrationis exemplar Ms. habeo, prout ab ipso Papebrochio nostro transcriptum est Florentiæ ex codice bibliothecæ Mediceæ S. Laurentii. In hoc autem Opusculo, quod per decursum uti potero, non solum agitur de ipsa corporis translatione; sed varia etiam exponuntur, quæ ante translationem contigerunt. Hisce Græcis accedunt alii quidam, qui eadem Oratione laudarunt Basilium, Gregorium Nazianzenum, et* Chrysostomum, *quod communem habeant festivitatem, ut postea videbimus. Hosce, quia nobis prodesse nequeunt, breviter tantum recenseo ex Bibliotheca Græca Joannis Alberti Fabricii, qui etiam agit de scriptoribus modo laudatis, iisque adjungit Chronicorum et Historiarum scriptores Græcos, laudandos a nobis, ubi eorum utemur scriptis. Apud Fabricium tom.* VII *pag.* 558 *illi recensentur Basilii simul et Gregorii* Chrysostomique *laudatores, Joannes Euchaitarum metropolita, Philotheus patriarcha Constantinopolitanus, Nicolaus Cabasilas, Theodorus Metochita, Matthæus Camariota, et Theodorus Prodromus.*

Vitæ Latinæ ad propositum inutiles: scriptores recentiores.

33 *Laudatus Fabricius aliquot etiam recenset scriptores Latinos, qui aliqua de gestis* S. Chrysostomi *enarrarunt. Alios quosdam enumerat Montfauconius tom.* 13 *Operum* S. Joannis Chrysostomi. *Satis erit ad propositum nostrum, si illos assignavero, ubi eorum auctoritate uti oportebit. Ad manum quoque habeo duas Vitas Latinas* S. Chrysostomi, *alteram ex codice Ms. S. Maximini Trevirensis; alteram ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris. Verum illæ prodesse nequeunt, cum fere nihil afferant præter ea, quæ ex Socrate, Sozomeno et Theodoreto corrasit auctor Historiæ Tripartitæ. Ex recentioribus Vitam* Chrysostomi *prolixe et critice scripsit Godefridus Hermant, quem Tillemontius tom.* XI *Monument. Eccl. in plerisque sequitur. At Tillemontium magis adducam, quam Hermantium, quia Tillemontius auctores suos ita allegat, ut facile perspici possit, quam certa sint aut probabilia, quæ adducit, argumenta. Post hosce Vitam* S. Chrysostomi *Latino sermone contexuit Bernardus de Montfaucon tom.* XIII *Operum Sancti a se editorum. Hunc quoque præ oculis habebo: neque negligam Baronium, Pagium, Alexandrum, aliosque neotericos, qui de gestis* Chrysostomi *tractarunt.* E

Fides Georgii Alexandrini aliorumque scriptorum medii ævi suspecta est:

34 *Enumeratis modo præcipuis auctoribus, qui de* S. Chrysostomo *egerunt, aliqua restant dicenda in fide, quam merentur Georgius Alexandrinus, aliique ipsum secuti. Savilius, qui Georgii, Leonis imperatoris, Anonymi et Metaphrastis Opuscula edidit, pag.* 941 *observat, neminem ex illis sobrio usum esse stylo, sed omnium illorum lucubrationes fabulosis fœdatas esse narrationibus, idque fuse de Georgio, de aliis brevius ostendit apud Guilielmum Cave in Historia litteraria, ubi Dissertatio Savilii de scriptoribus rerum* Chrysostomi *impressa est pag.* 189. *Nihilo favorabilius est judicium Petavii nostri lib.* XI *Doctrinæ temporum cap.* XLVI, *ubi Georgium vocat* in Historia futilissimum et mendacissimum, *variasque ipsius errores chronologicos ostendit. Hisce consentiunt Hermantius, Tillemontius, reliquique passim historici, qui aliqua in scribenda ecisi sunt usi, ac novissime Montfauconius tom.* XIII *in præfatione pag.* 4, *ita de Georgio scribens :* Hic humili et inelegant stylo innumera refert fabulosa, iis exceptis, quæ ex Palladio et Socrate mutuatus est. *Excipere etiam licet ea, quæ ex Theodoreto, Sozomeno aliisque scriptoribus coævis, partim cognitis partim ignotis, haurire potuit. Itaque ad enarrandam Sancti Vitam alia non habemus magni momenti subsidia præter ipsa Sancti Opera, Dialogum Palladii, scriptaque Theodoreti, Socratis, Sozomeni, et pauca ex aliis aliquot coævis ante memoratis.* F

hinc illi breviter tantum sobriæ attingendi.

35 *Attamen, quia instituti nostri est non solum vera probare, quantum possumus; sed falsa et improbabilia etiam refutare; asserta Georgii Alexandrini aliorumque biographorum breviter saltem examinabo; etenim multi scriptores ex Vitis illis non pauca de* Chrysostomo *narrarunt, illique ipsi auctores, qui Georgio maxime adversantur, ipsius auctoritate subinde uti voluerunt, quia*

AUCTORE J. S.

quia multa etiam narrarit vera. Potuit sane Georgius aliqua haurire ex monumentis modo ignotis, quæ a Palladio aliisque erant prætermissa, eaque de causa non statim repudianda sunt omnia, quæ ab eo scripta sunt, quæque non reperiuntur apud Palladium, aut alios coætaneos. Nam infirmum sane erit argumentum, si quis Georgium eo solum nomine mendacii accusare voluerit, quod aliqua referat a Palladio omissa; cum ex ipso ejus Dialogo clarum sit, Palladium non omnia suscepisse enarranda; sed de sola fere Sancti persecutione egisse. Leo Allatius de Simeonum scriptis pag. 46 *Georgium Alexandrinum defendere utcumque voluit contra censuram Savilii, paucis verbis repudiantis omnia miracula, quæ attribuuntur* Chrysostomo. *Sane quæ adferemus ex S. Nilo* Chrysostomi *discipulo, quæque Sozomenus et alii contemporanei narrant, satis ostendunt, subinde aliqua* Chrysostomo *contigisse naturali ordine superiora. Nolim tamen contendere, ut vera admittenda esse omnia aut pleraque miracula, quæ Georgius aliique recentiores* Chrysostomo *adscribunt. Verum de hisce postea. Nunc ad Vitam Sancti enarrandam accedamus, solis fere ad id usuri scriptoribus contemporaneis, aut de iis, quæ* B *biographi posteriores addiderunt, breviter rationem reddituri.*

§ III. Sancti patria, parentes, annus natalis figendus circa 344.

Sanctus Antiochiæ nobili genere, patre Secundo, matre Anthusa

De *patria et parentibus* S. Chrysostomi *Palladius in Dialogo pag.* 10 *ita habet:* Johannes ille genere quidem erat Antiochenus,... natus e parentibus, qui nobiliter vixerunt in officio magistri militum Syriæ; patri in lucem editus post sororem. *Socrates lib.* VI *cap.* III *nomina parentum addit, hæc scribens:* Joannes igitur oriundus fuit Antiochia, quæ urbs est Syriæ Cœles, patre Secundo, matre Anthusa, nobili apud suos prosapia. *De generis nobilitate consentit Sozomenus lib.* VIII *cap.* II. *Georgius apud Savilium pag.* 159 *non modo primariam nobilitatem* C *utrique parenti, Secundo et Anthusæ attribuit, sed amplas quoque divitias. Huic alii plures subscribunt. At horum auctoritate non nitor, ut jam monui. Verum* Chrysostomus *ipse lib.* II *de Sacerdotio satis innuit, generis splendorem opesque sufficientes et amplas sibi non defuisse. Verba ipsius dabo num.* 110. *In Menologio Græcorum, prout Latinum fuit factum ab Eminentissimo Sirleto ad* 9 *Octobris agitur de S. Publia diaconissa, illaque dicitur mater* S. Joannis *cognomento* Chrysostomi. *Hunc errorem late refutat Baronius ad annum* 362: *et Hermantius in Vita cap.* II, *sed nimis liberaliter vocat* opinionem novorum Græcorum. *Etenim, cum illud in aliis Græcorum Fastis aut Historiis non reperiam, non ausim errorem illum Græcis tam certo attribuere. Cujuscumque sit error ille, omni caret fundamento: nam Joannes S. Publiæ filius numquam fuit episcopus, ut videri potest apud Theodoretum de S. Publia agentem lib.* III *Historiæ ecclesiasticæ cap.* XIV.

37 *Natalis* S. Chrysostomi *annus difficulter* D *assignari potest, aut certo determinari, quia nullibi reperitur expressus apud scriptores antiquos. Baronius ad annum* 362 *num.* 133 *existimat, Sanctum fuisse natum anno* 354, *quia Græci aliquot recentiores annos ætatis tantum quinquaginta duos et menses octo* Chrysostomo *attribuunt. Savilius apud Caveum pag.* 191 *Baronio fere assentitur. Hæc sententia exprimitur in Epitome Vitæ* Chrysostomi *apud Bigotium pag.* 227. *Attamen longe a vero abesse videtur tota illa chronotaxis. Sane* Chrysostomus *viginti, ut plurimum, annos habuisset, quando postulatus fuit ad episcopatum suscipiendum, et quando Basilius ipsius sodalis revera factus est episcopus, si natus esset anno* 354: *nam res illa nequit probabiliter figi post annum* 374, *ut suo loco videbimus. Secundo Sanctus noster a S. Meletio creatus creditur lector, idque non potest figi post annum* 371, *ut ostendam num.* 57. *Atqui eo tempore annos, ut minimum, habebat viginti et tres. Natus igitur est diu ante annum* 354, *aut potius* 355, *ut ex ætate ipsi assignata figendus esset annus natalis.*

natus est diu ante annum 354,

38 Chrysostomus *ipse in Opusculo ad Viduam juniorem tom.* I *pag.* 344 *clare meo judicio insinuat, se natum esse ante annum* 350, *sub cujus initium occisus est Constans imperator, Constantini Magni filius, dum ita loquitur:* Atque, ut vetera omittamus, ex iis omnibus, qui ævo nostro imperarunt *(fuerunt autem novem)* duo soli *(id est Constantius et Valentinianus I)* communi morte vitam clauserunt. Reliquorum autem hic quidem *(Constans)* a tyranno *(Magnentio)*, ille vero *(Julianus)* in bello, alius *(Jovianus)* domesticorum custodum insidiis, alius autem *(Gallus cæsar)* ab illo ipso *(Constantio)*, qui coronam ac purpuram imposuerat, interfectus occubuit. *Mox addit mortem Valentis omnium maxime tragicam, utpote combusti. Hisce septem adde duos viventes, Gratianum et Theodosium, quorum tempore scribebat, et quorum conjuges in perpetuo timore vivere affirmat, et sic habebimus imperatores novem, qui ætate* Chrysostomi *vixerant aut vivebant, dum hæc scribebat, non diu post cædem Valentis, anno* 378 *interfecti. Ex hac novem imperatorum enumeratione colligitur,* Chrysostomum *esse natum ante annum* 350, *sive ante mortem Constantis, et post annum* 340, *quo Constantinus junior in bello contra fratrem Constantem cæsus est.*

imo et ante annum 350, ut colligitur ex loco ipsius E

39 *Attamen scio, novem istos imperatores* F *alio modo enumerari a Tillemontio Nota* 14 *in* S. Chrysostomum, *et a Montfaucono in Monito prævio ad allegatum Opusculum. Volunt illi omnes imperatores, de quibus* Chrysostomus *loquitur, fuisse defunctos, dum scribebat; ideoque inter memoratos novem numerant Constantinum Magnum, ejusque filium Constantinum, quos ante ætatem Sancti defunctos fatentur. Contendunt nimirum, voces illas* ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας, ævo nostro, *et ad litteram,* generatione nostra, *aut* ætate nostra, *non tam stricte sumendas, ut respicere non liceat ad præcedentes, et maxime ad celeberrimum Constantinum. Addunt, simili modo loquendi usum esse* Chrysostomum *Hom.* XV *in Epistolam ad Philippenses, ubi Faustæ imperatricis et Crispi cæsaris mortem refert inter ea, quæ facta* ἐπὶ τῶν χρόνων ἡμετέρων temporibus nostris, *inquit. Respondeo, vel solum illum locum cum allegato collatum sufficere, ad ostendendum falsitatem sententiæ Tillemontianæ, quam nimis facile secutus est Montfauconus. Locum allego Græcum cum optima interpretatione Frontonis Ducæi, ubi tom.* XI *pag.*

de novem imperatoribus sui temporis,

A *pag.* 143 : μάλιστα μὲν καὶ τὰ παλαιὰ ἐρῶ, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἔτι τῇ μνήμῃ φυλαττόμενα, ἅτε καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων γενόμενα τῶν ἡμετέρων. Ac potissimum quidem vetera dicam, quæ tamen adhuc memoria non exciderunt, sed et nonnulla, quæ nostris contigere temporibus. *Hæc interpretatio genuina est, ut consideranti patebit, et conformis est iis, quæ mox incipit narrare. Nam primo narrat Faustæ et Crispi cædem, aliasque tragœdias domus Constanti Magni, et paulatim pergit ad recentiora suis temporibus facta, inter quæ refert mortem miserabilem Valentis imperatoris.*

qui sic exponendus est.

40 *Montfauconus tom.* XI *pag.* 317 *Græcorum verborum interpretationem dedit accommodatam magis sententiæ, quam ante adoptaverat, quam dictioni Græcæ. Nam sic habet :* Ac potissimum quidem vetera dicam : quæ tamen adhuc memoria non exciderunt, quippe quæ nostris contigere temporibus. *Nequeo hanc probare interpretationem, etiamsi vox* ἅτε *alias explicari possit* quippe: Chrysostomus *enim clare insinuat, se facta duplicis generis narrare velle, dum ante dicit, se narraturum* καὶ τὰ παλαιά, et vetera, *et dum subdit,* ἅτε καὶ ἐπὶ τῶν χόνρων *etc.* ; et quæ nostris temporibus sunt facta : *nam alias maxime recentia vocaret* B vetera, *cum de ipso etiam sui temporis imperatore loquatur. Accipe, lector, totum locum secundum voces Græcas expressum.* Maxime quidem et vetera dicam, nihilominus adhuc in memoria conservata, et ea etiam, quæ nostris temporibus sunt facta. *Nunc mecum, lector, considera, quam certum videatur,* Chrysostomum *in Opusculo ad viduam non loqui de Constantino, sed solum de imperatoribus suæ ætatis. In loco objecto dicit, se* vetera *relaturum et recentia ; et tamen orditur a factis Constantini, nec attingit vetustiora. Hic vero ad viduam dicit, se* vetera *omissurum. Quis igitur credat, eum de Constantino loqui ?*

ut novem istis imperatoribus

41 *In loco objecto loquitur de Crispo cæsare, jussu Constantini patris occiso. Quis magis ad propositum* Chrysostomi, *viduam consolantis, conducere poterat, quam innocens Crispus, jussu patris peremptus, nisi intra suam ætatem se continere voluisset ? Rursum in loco objecto loquitur de Fausta imperatrice per Constantinum maritum sublata. Si igitur ad viduam loquatur de Constantino, cur tragicam Faustæ mortem tacet ? Nam infortunia imperatricum suæ ætatis etiam enarrat. Præterea* Chrysostomus *in loco allegato ad Viduam determinat* novem *sui temporis imperatores. At numerum certum non poterat* C *determinare, nisi stricte determinaret tempus, a quo enumerationem suam ordiretur. Loquitur igitur stricte de tempore, quo vixerat : atque hinc orditur a cæde Constantis, qui revera primus ex illis erat occisus. Mox memorat Julianum, tunc Jovianum, quem etiam in loco mox objecto* pharmacis venenatis *sublatum asserit ; deinde Gallum cæsarem, et demum Valentem cum exercitu suo cæsum docet. Si de Constantino juniore loqui voluisset, non prætermisisset, occisum esse in bello contra fratrem Constantem, et primum annuum illum produxisset. Aliud quoque in sententia Tillemontii est incommodum : nam inter novem imperatores ab ipso enumeratos communi seu non violenta morte defuncti sunt tres, Constantinus, Constantius, et Valentinianus. Fatetur ipse Tillemontius, se nescire, utrum Constantium an Valentinianum annumerare debeat defunctis morte violenta :* Ambo enim, *inquit,* visi sunt obiisse morte naturali, et non violenta. *Hoc ipsum et nos dicimus, nec merito negari posse credimus.* *Certe* Chrysostomus *neutrum memorat inter defunctos morte violenta Hom.* 15 *in Epistolam ad Philippenses, de qua mox egimus.*

AUCTORE J. S.

annumerentur duo viventes :

42 *Ultimum incommodum, quod ipse quoque in sua sententia agnoscit Tillemontius, hoc est, quod nequeat ostendere, de omnibus illis imperatoribus loqui* Chrysostomum, *prout fatetur ad ipsius propositum conducere. Hinc textum Græcum mutandum suspicatur, suspicaturque Valentinianum accenseri forsan defunctis in bello. At nec in bello obiit Valentinianus, nec textum Græcum mutandum existimo : et vel sic de omnibus locutus fuerit Sanctus. Nam loquitur de duobus communi morte defunctis, de quinque morte violenta, et de duobus viventibus, quorum item sortem minime invidendam ostendit. Audi, quo pacto eorum sortem describat, de uxoribus loquens :* Quod ad eorum autem, qui nunc imperant, uxores ; altera ex pristinis calamitatibus respirans, voluptati magnum habet dolorem admistum, eo quod, qui rerum potitur *(Gratianus)* nimis juvenis ac inexpertus sit, multosque habeat undique insidiantes : altera vero timore exanimata iis, qui capite damnati sunt, miseriorem vitam ducit, eo quod vir ipsius *(Theodosius)* ab eo tempore, quo diadema suscepit, usque ad E hodiernum diem in bello et prœliis versetur *etc. Itaque in nostra sententia de omnibus novem loquitur Sanctus, et eo quidem modo, ut ex dictis ipsius omnes facile agnoscantur. Tota hallucinatio Tillemontii in eo sita est, quod crediderit* Chrysostomum *loqui de novem defunctis. At non dicit, nisi novem suo tempore imperasse, nec excipit viventes. De Valentiniano II, qui solum imperatoris titulum tunc puer gerebat, non loquitur, ut admittit Tillemontius. Hoc diverticulum æqui consulat studiosus lector, quia saltem facit ad explicationem verborum* Chrysostomi ; *licet alias tot verbis opus non esset ad probandum,* S. Chrysostomum *natum esse ante annum* 350.

natalis Sancti figendus videtur circa annum 344.

43 *Hermantius, Tillemontius et Pagius natalem Sancti figunt circa annum* 347. *Nullum mihi est dubium, quin hi scriptores longe magis accedant ad verum, quam auctores ante laudati. Nihilominus, dum cogito Sanctum nostrum ad episcopatum fuisse expetitum circa annum* 374, *et sodalem ipsius Basilium tunc factum episcopum, malim existimare, Sanctum fuisse natum circa* 344, *ut saltem triginta fere annorum fuerit, quando consilio prudentum episcopus designabatur. Tanto probabilior mihi apparet epocha illa,* F *quanto debiliora sunt, quæ afferri possunt ad natales Sancti serius figendos, quantoque plura occurrunt ad existimandum, ætate provectiorem fuisse* Chrysostomum, *quam illum crediderunt scriptores allegati. Certe Opuscula, quæ jam circa annum* 372 *aut paulo post scribere cœpit, ut videbimus, ostendunt jam tum in sacris Litteris exercitatum fuisse. At ostendemus num.* 48, *annos fere viginti quatuor natum fuisse, priusquam sacrarum Litterarum studium exorsus est. Itaque ad annum vitæ trigesimum verisimiliter accedebat, quando priora scribere cœpit Opuscula in domo materna. Præterea ætas matris, ante recessum Sancti ad solitudinem senescentis, etiam probabiliter innuit, Sanctum non esse natum post annum* 344 *aut* 345. *Denum tota chronotaxis, suis locis elucidanda, insinuabit, natales Sancti propinquiores videri anno* 340 *quam* 350. *Auctoritas vero recentiorum Græcorum, quæ hisce sola fere apponi potest, nullius est momenti.*

§ IV.

AUCTORE J. S.

§ IV. Moritur Sancti tum infantis pater: uterque parens probabilius erat Christianus: Sancti præceptores, studia, eloquentia.

Vir natus erat Sanctus, dum pater obiit,

Georgius Alexandrinus apud Savilium pag. 159 affirmat, parentes S. Chrysostomi fuisse gentiles, sed baptizatos esse post Joannem, quem in pueritia aut adolescentia sacro fonte ablutum innuit. Idem tradunt alii Georgium secuti. Verum fictitia illa sunt : Joannes enim baptizatus est, quando vigesimum ætatis annum diu erat prætergressus, ut videbimus num. 56. Patrem vero Sancti obiisse, quando hic vix erat natus, docet ipse lib. 1 de Sacerdotio, seu tom. I

B pag. 363, ita loquentem inducens matrem : Ego, inquit, Fili, virtute patris tui non multo tempore, ita providente Numine, frui potui. Nam partus tui dolores excipiens illius obitus, te pupillum, me viduam præmature reliquit, additis viduitatis incommodis, quæ expertis solum probe nota sunt. Idem Sanctus ad Viduam juniorem scribens tom. I pag. 340 satis insinuat, parentes fuisse Christianos his verbis : Nam et ego aliquando, cum essem junior, doctori meo (Libanio aut Andragathio) erat autem ille omnium hominum maxime superstitiosus, animadverti matrem meam in multis magnam excitasse admirationem. Nam cum eos, qui sibi assidebant, more suo interrogasset, quis ac cujus ego essem, ac responsum esset, me viduæ mulieris esse filium, de me quæsivit ætatem matris, et viduitatis tempus.

et mater viginti erat annorum, ambo Christiani.

45 Cum primum vero audivit, quadraginta annos natam esse, vigesimum vero jam annum agi, ex quo patrem meum amiserit, obstupuit plane, atque ad eos, qui aderant, conversus clara voce exclamavit : Papæ ! quales mulieres apud Christianos sunt. Hic mater Sancti necdum baptizati clare asseritur Christiana, idemque fit

C verisimillimum de patre. Ex eodem loco habemus, viginti fere annorum fuisse matrem Chrysostomi, dum hic natus est, et dum paulo post pater obiit. Hom. 11 contra Anomæos tom. I pag. 511 asserit, se natum in ecclesia Antiochena, dum ait se non minus diligere Constantinopolitanos Christianos, quam ecclesiam illam, in qua, inquit, nati, educati et eruditi sumus, utcumque innuens parentibus Christianis se natum, quia mox non urbem cum urbe, sed ecclesiam cum ecclesia comparat : ecclesia autem solis constat Christianis.

Sanctus studium eloquentiæ

46 De ingenio et prioribus Sancti studiis ita breviter habet Palladius pag. 40 : Cum autem esset ingenio solertiori, sese in litterarum studio exercuit ad sacrarum Scripturarum ministerium. Hinc decem et octo annos natus a sophistis, qui voculas captant, descivit. Ita quidem Palladii verba Latine expressit Bigotius et post eum Montfauconus. Nolim tamen ex allatis verbis inferre, Joannem anno ætatis decimo octavo nuntium remisisse litteris politioribus. Nam, ut recte observat Tillemontius Nota 2, verba Græca admodum sunt ambigua et fortasse corrupta, aut alio modo exponenda. Verba Græca sic dedit Bigatius : ἐκεῖθεν ὀκτωκαιδέκατον ἔτος ἄγων τὴν σώματος ἡλικίαν, ἀφηνίασε τοὺς σοφιστὰς τῶν λεξειδρίων. Georgius Alexandrinus apud Savilium pag. 166 locum exprimit hoc modo : ὀκτὼ καὶ δέκατον ἔτος ἄγων τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἀφηνίασε τοῦ σοφιστοῦ τῶν λεξυδρίων. Quid hisce vocibus innuatur, non omnino liquet. Sane nec λεξείδριον invenio, nec λεξύδριον : at λεξείδιον voculam significat, ideoque suspicor utroque loco legendum esse λεξειδίων vocularum. Verbum ἀφηνιάζω passim exponitur frænos respuo, sive imperium detrecto, potiusque legendum videtur τοῦ σοφιστοῦ, ut est apud Georgium, quam τοὺς σοφιστάς, ut editum est in Dialogo Palladii. D

non reliquit anno ætatis decimo octavo,

47 Hoc modo sumpta phrasis significat, Chrysostomum anno ætatis decimo octavo noluisse amplius regi a præceptoribus inferioris notæ, qui ad solam vocum constructionem aut verborum elegantiam attendunt: neque aliquid præterea ex illo loco inferri potest, quocumque demum modo intelligitur. Novi quidem in opinione apud Bigotium pag. 227 hæc legi: Octodecim annos natus recessit a rhetore Libanio, atque a Moletio Antiochensi archiepiscopo baptizatur et lector ordinatur. Scio et Leonem imperatorem apud Savilium pag. 270, imo et Georgium post allegata ipsius verba sic loqui de S. Joanne, ut videantur credidisse, ipsum anno ætatis decimo octavo ab eloquentiæ et profanæ philosophiæ studio recessisse, et ad Meletium venire tunc cœpisse. Fateor quoque, verba Palladii ita explicari posse, atque ex iis alios verisimiliter in eam sententiam fuisse deductos. Verum quidquid sit de mente Palladii, sive ille in ea opinione fuerit, sive solum visus sit ita sentire, quod nimia brevitate Sancti studia profana perstrinxerit, ne quidem probabilis apparet illa opinio, aut potius certo falsa. Nam ex verbis num. 44 et 45 datis clare consequitur, Sanctum fuisse in schola doctoris Græci, (sive hic fuerit Libanius rhetor, ut verisimile est, quia erat maxime superstitiosus, sive fortasse Andragathius philosophus) quando mater ipsius vigesima anno, Græce viginti annis, erat vidua ; et consequenter quando ipse annos viginti jam habebat aut superaverat: nam post natum Sanctum obiit pater, et fortasse mors illa tam cito secuta non est, ut aliquot menses aut annus integer non intercurrerit. E

sed verisimiliter circa annum vigesimum quartum.

48 Præterea, si consideremus, Joannem viginti annos natum ita ignotum fuisse superstitioso doctori suo, ut ille rogaret, quis, et cujus esset filius, hinc facile colligemus, viginti fere annos fuisse natum, quando se ipsi instituendum dedit. Attamen verisimile est, Sanctum pluribus annis fuisse sub disciplina præcipuorum eloquentiæ et philosophiæ doctorum, Libanii et Andragathii : neque enim tanta doctrina, tantaque eloquentia, quanta in primis quoque Chrysostomi Opusculis perspicitur, exiguo tempore contrahitur: neque artes liberales accuratissimaque dialecticæ ac eloquentiæ præcepta deinde didicit Chrysostomus, postquam sacris Litteris se totum tradidit. Itaque si consideremus, quanto tempore studium eloquentiæ continuaverint celeberrimi patres Basilius et Nazianzenus, non existimabimus Chrysostomum, nihilo illis inferiorem, sive orationis elegantiam et perspicuitatem spectemus, sive accuratissimam in disserendo dialecticam, paucis annis et quidem in adolescentia, ad tantum eloquentiæ culmen ascendisse ut neminem forte superiorem unquam habuerit in arte dicendi. Quapropter, quidquid de F

ætate

A *ætate Sancti crediderint alii, ego magis existimo,* Chrysostomum *sub Libanio et Andragathio artibus liberalibus operam dedisse usque ad annum ætatis suæ saltem vigesimum quartum, et annum Christi fere* 368, *et tum demum adhærere cœpisse Meletio, atque inchoasse studium sacrarum Litterarum: nihil enim invenio, quod huic chronotaxi repugnet, nisi scriptores Græcos medii ævi, qui sine judicio chronotaxim formarunt, et recentiores aliquot, qui eorum dictis facile consenserunt.*

Magistros eloquentiæ Sanctus habuit Libanium et Andragathium

49 *De præceptoribus Sancti nostri jam laudatis ita loquitur Socrates lib.* VI *cap.* III; In Rhetorica Libanium sophistam, in philosophia vero magistrum habuit Andragathium. *Consonat Sozomenus lib.* VIII *cap.* II *his verbis:* Cum enim egregia esset indole, magistros habuit in arte quidem Rhetorica Libanium, in philosophia autem Andragathium. *Ex hisce Libanius fuit notissimus, diuque Antiochiæ docuit, ac tunc temporis inter professores principem locum obtinebat, teste Theodoreto lib.* III *Historiæ cap.* XXIII*: at simul impius erat, et gentilitiæ superstitioni addictissimus. Andragathius vero aliunde non innotuit. Quanti porro* Joannis *eloquentiam* B *faceret Libanius, laudatus Sozomenus declarat, ita scribens de Sancto:* Erat Antiochiæ ad Orontem presbyter quidam, nomine Joannes, nobili genere natus, vita integer, dicendi persuadendique artifex egregius, et omnium sui temporis oratorum præstantissimus, sicut Libanius Syrus sophista testatus est. Nam cum moriturus esset, percontantibus amicis, quis in ejus locum succederet: Joannes, inquit, nisi Christiani illum subripuissent. *Hæc Libanius, quando* Chrysostomus *aliquot annis fuerat presbyter, Christianamque et sacram fecerat eloquentiam suam: nam, ut ostendit Tillemontius tom.* IV *Imperatorum in Juliano art.* 36, *vixit Libanius saltem usque ad annum* 390. *Sola igitur vis veritatis hominem superstitiosum adegit ad commendandam adeo Sancti eloquentiam.*

prior Sancti eloquentiam

50 *Hanc dudum ante laudaverat, quando egressus e schola ipsius* Chrysostomus, *necdum amplexus erat certum aliquod vitæ institutum. Testis hujusce laudis omni exceptione major est S. Isidorus Pelusiota lib.* II *Epistolarum epist.* XLII *ad Ophelium, ubi epistolam Libanii ad* Joannem *suæ insertam recitat. Totam Pelusiotæ epistolam huc transfero:* Quod, non dicam alii, (parvum enim C id fortasse plerisque videri queat) verum etiam ipse Libanius, qui eloquentiæ nomine apud omnes clarus ac celebris est, præclari viri Joannis linguam, ac sententiarum pulchritudinem, et argumentorum densitatem, ad stuporem usque miratus sit, argumento est ea Epistola, in qua non modo eum, qui tanta dicendi facultate præditus sit, beatum prædicat: verum etiam eos, quorum laudes oratione celebrarat, et quidem qui imperatores essent, quod ejusmodi laudum suarum præconem consecuti essent. Hujus autem Epistolæ hoc exemplum est.

elogiis celebravit.

51 Libanius Joanni S. Cum pulchram tuam et elegantem orationem accepissem, viris quibusdam, qui et ipsi orationum opifices et architecti sunt, eam legi. Quorum nullus erat, qui non saltaret et clamorem ederet, eaque omnia faceret, quæ homines admiratione perculsi et attoniti facere solent. Ego igitur eo nomine voluptate affectus sum, quod ad forensem operam, in qua artis specimen edis, demonstrativum quoque dicendi genus adjungis. Atque et te beatum duco, qui ad hunc modum laudare queas, et item eos, qui talem laudum suarum præconem nacti sunt, hoc est, et patrem, qui imperium dedit, et filios qui acceperunt. Atque hæc quidem scripsit Libanius. Plutarchus autem perspicuitatem ac facilitatem germanum Atticismum esse censet. Sic enim, inquit ille, locuti sunt oratores. At vero Leontinus Gorgias primus hunc morbum in forenses orationes invexit, ut qui sublime ac tropicum dicendi genus amplexus sit, ac perspicuitatem labefactarit. Hic porro morbus, inquit ille, admirandum quoque Platonem attigit. Quamobrem si hac in re Plutarcho fides habenda est (ut habenda est, *Græce additur)* præclarus ac celebris Joannes omnes superat, ut qui et Atticum se verbis præbuerit, et perspicuitatem, qualem haud scio an alius quisquam, adhibuerit. *Hactenus S. Isidorus Pelusiota, qui haud dubie loquitur de Sancto nostro. Attamen latet hic aliqua difficultas, ab quam Valesius in Annotatis ad Socratem pag.* 75 *existimat, litteras Libanii non esse datas ad* S. Chrysostomum.

non tamen eorum Juliano: Sanctus Athenis non studuit.

52 *Etenim, cum oratio illa dicta videatur circa annum* 368, *quando in foro et judiciis versabatur* Chrysostomus, *non satis apparet, de quibus imperatoribus actum fuerit. Nam Valentinianus quidem, qui tunc imperabat, Valentem fratrem et* E *Gratianum filium imperio aggregaverat, at non filios. Tillemontius Nota* 3 *probabiliter suspicatur, Sanctum oratione celebrasse imperatores dudum defunctos, Constantinum videlicet ejusque filios. Probabilius tamen mihi videtur, laudatos a* Chrysostomo *fuisse Valentinianum, Valentem et Gratianum, filiosque nominari Valentem et Gratianum, quia Valens filii instar Valentiniano, a quo imperium acceperat, obtemperasse dicitur. Potuit illa oratio dici occasione assumpti anno* 367 *ad imperium Gratiani. Quidquid sit, auctoritas S. Isidori sufficit, ut credamus Libanii epistolam ad* Chrysostomum *fuisse datam. Verum auctoritas Anonymi apud Savilium nequit sufficere, ut pro vero admittamus, quod ille asserit pag.* 296, *nimirum Libanium dixisse Juliano imperatori, neminem inter Græcos reperiri, qui* Joannem *eloquentia superaret. Nam cum Julianus apostata occisus sit anno* 363, *necdum vigesimum annum attigerat* Chrysostomus, *quando postremum cum Juliano locutus est Libanius, cui Sanctus ea tempore parum videtur fuisse cognitus, ut colligitur ex dictis num.* 44. *De lauda igitur sancti Adolescentis eloquentia locutus non videtur cum Juliano.* F *Veruntamen multo apertius fabulosa est longa historia, quam contexuit Georgius Alexandrinus pag.* 161 *et seqq., quamque tres alii biographi apud Savilium adoptarunt, de studiis* Chrysostomi *Athenis, ac celeberrima ibidem ipsius disputatione cum Anthemio. Nam ex monumentis vetustissimis abunde liquet, Sanctum Athenis non dedisse operam eloquentiæ, ibique verisimillime nunquam fuisse.*

§ V.

AUCTORE J. S.

§ V. Sancti amicitia cum Basilio, familiaritas cum S. Meletio, a quo instruitur et baptizatur : lector forsan ab eodem, forsan ab alio ordinatus : Sancti periculum.

Magna Sancti amicitia cum Basilio,

Inter amicos S. Chrysostomi, *cum studiorum tempore tum post liberalium artium studia absoluta, eminuit Basilius quidam, aliunde parum notus, quocum deliberavit de communi et solitaria vita agenda. De illa amicitia Sanctus lib.* I *de Sacerdotio, tom.* I *pag.* 362 *ita scribit:* Mihi quidem amici complures fuere, iique germani et veri, qui amicitiæ leges et probe intelligerent et diligenter observarent. Horum verò complurium unus, qui cæteros omnes amicitia longe supera-
B bat, tantum illos retro relinquere studebat, quantum illi reliquos mediocriter erga me affectos. Is ex eorum numero erat, qui lateri meo perpetuo hærerent. Etenim iisdem tum disciplinis tum magistris operam dedimus: unum utriusque erat circa litteras studium, una sollicitudo: par desiderium iisdem ex rebus natum. Neque enim solum cum ad magistros ventitaremus, sed etiam cum illinc egressos, consilium inire oporteret, quod præstantius vitæ genus nobis capessendum esset, tunc etiam idem consensus apparebat. Erant et alia, quæ hanc concordiam firmam inconcussamque servarent. Neque enim ob patriæ amplitudinem alter adversus alterum se efferre poterat : mihi non opes summæ erant, ille extrema [non] premebatur inopia : imo et facultatum modum propositi paritas æmulabatur. Par generis conditio erat, omniaque ad sententiam nostram concurrebant. *Hactenus* Chrysostomus. *At velim, studiosus lector advertat, illud* non *quod uncis inclusum addidi, necessario addendum esse, ne Basilius pauper fuisse videatur. Græcum*, οὔτε neque, *sic utrique membro præponitur, ut neget nimias* Chrysostomi *divitias, et extremam Basilii paupertatem: idque liquet ex verbis mox sequen-*
C *tibus.*

cui ad vitam monasticam hortanti non statim paret,

54 *Porro, licet tantus esset amicorum illorum consensus, quamdiu deliberabant tantum, et neuter institutum aliquod vitæ eligebat, non statim tamen in idem consenserunt vitæ genus, ut explicat* Chrysostomus, *ita pergens:* Cum autem proximum esset, ut beatus ille vir monachorum vitam veramque philosophiam amplecteretur, jam non par erat statera ; sed ejus lanx, utpote levior, sublimis ferebatur ; ego vero mundi cupiditatibus irretitus, lancem meam juvenilibus onustam cogitationibus deprimebam. Hic demum amicitia quidem firma, ut ante, manebat, sed consuetudo dirimebatur : neque enim una versari poterant, qui non iisdem studiis tenerentur... Neque enim poterat is, qui judiciis et foro hærebat, et scenæ oblectamenta sectabatur, cum eo sæpe versari, qui libris deditus, in forum numquam ventitaret. *Ex his verbis habemus,* S. Chrysostomum, *postquam e scholis excesserat, non statim se totum dedisse studiis sacris, sed mensibus saltem aliquot, et fortasse anno uno alte-*
D *rove in foro versatum esse, ut causas agere disceret, aut etiam ageret. Eo tempore, opinor, orationem illam dixit in laudem imperatorum, quam Libanius tantopere laudavit , ut dictum est num.* 50 *et* 51.

sed actis aliquamdiu in foro causis.

55 *Hinc Socrates lib.* VI *cap.* III *de Sancto sic habet:* Cumque causas agere jam pararet, considerans, quam laboriosum quamque iniquum esset vivendi genus eorum, qui in foro versantur, tranquilliorem vitam sequi maluit. Quod quidem fecit exemplo Evagrii, qui sub iisdem cum illo præceptoribus eruditus, ad quietam vivendi rationem jam pridem se contulerat. Contestim igitur mutato habitu atque incessu, lectioni sacrarum Litterarum animum applicuit, et frequenter ad ecclesiam orationis causa properabat. *Sozomenus lib.* VIII *cap.* II *brevius idem dicit his verbis:* Porro cum causas acturus, atque id genus vitæ sectaturus crederetur, ipse sacris Scripturis incumbere, et juxta leges Ecclesiæ philosophari constituit. *Tillemontius Nota* 4 *quærit, cujus Evagrii exemplum secutus dicatur* Chrysostomus, *nec invenit ullum, quem hac in re sequi potuit. Suspicor Evagrium pro Basilio, cujus exemplum secutus est Sanctus, irrepsisse apud Socratem, sive lapsu memoriæ, sive transcribentium vitio.* E
Certe nullus innotuit Evagrius, quem secutus est Chrysostomus. *At ipse aperte profitetur, se Basilii mores deinde secutum.*

iterum frequenter cum Basilio agit, et cum S. Meletio a quo baptizatur.

56 *Relictis igitur judiciis , majorem iterum cum Basilio consuetudinem contraxit, et non solum cum Basilio, sed etiam frequenter cum S. Meletio patriarcha Antiocheno. Palladius in Dialogo pag.* 40 *de hisce sic loquitur:* Ubi vero mente virili fuit, amore captus est sacrarum Litterarum. Præerat tunc temporis Antiochenæ ecclesiæ beatus Meletius confessor, genere Armenius, qui animadvertens Juvenis illius felix ingenium, et pulchritudine mentis illius captus, permittebat ei, ut secum assidue versaretur, lumine prophetico prævidens Juvenis illius successum. *In his congressibus Meletius haud dubie* Joannem *fidei dogmatis accurate, et sacræ Scripturæ scientia instruxit. Eo etiam tempore sacris undis ablutus est; et deinde lector ordinatus. Textus Latinus apud Bigotium talis est :* Cum vero tres annos assidue apud eum mansisset, sacro lavacro ab eodem initiatus, lector promovetur. *Hæc verba obscurum relinquunt, quanto tempore post baptismum lector ordinatus sit Sanctus. Græca vero videntur insinuare, triennio fere post susceptum ba-* F
ptismum ad officium lectoris promotum esse. Verba profero ; ὡς δὲ παρήδρευσε μυσταγωγηθεὶς τὴν τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίαν ἀμφὶ τὰ τρία ἔτη, προάγεται ἀναγνώστης. *Ad litteram hæc Latine sic exprimuntur :* Ubi vero assedit * initiatus lavacri regeneratione circiter annos tres, promovetur lector. *Existimo triennium fere statui inter baptismum et officium lectoris ; indeque probabile est, Sanctum initio conversationis suæ cum Meletio baptizatum esse circa annum* 369 , *lectorem vero factum anno* 371 *aut serius. At clare non dicitur lector ordinatus a Meletio : nec deest qualiscumque ratio dubitandi.*

* *al.* assiduus fuit

deinde lector ordinatur :

57 *Certe Socrates lib.* VI *cap.* III *asserit,* Joannem *nostrum a Zenone episcopo lectorem ordinatum, ita scribens:* Zeno episcopus Hierosolymis rediens, lectorem Antiochenæ ecclesiæ designavit. *Idem habent Georgius Alexandrinus, Leo imperator, aliique recentiores. Verum Marcellinus in Chronico ad annum* 398 *illis contraria scribit.* Joannes, *inquit,* Antiochiæ natus,

ibique

ibique a Meletio ejusdem civitatis episcopo, eodemque confessore, lector ecclesiæ ordinatus, per singulos officii gradus ascendit. *Socratem sequitur Baronius ad annum 382 num. 72, putatque* Chrysostomum *ordinatum lectorem a Zenone Tyri episcopo, aut a Zenone episcopo Majumæ. At Hermantius Meletio ordinationem attribuit, eumque sequens Tillemontius Nota* 13 *Socratem erroris arguit ob duas rationes, quarum neutra est legitima.* Scimus, *inquit*, ex Palladio lectorem ordinatum esse a Meletio episcopo suo secundum canones. *Nequeo tamen invenire, id Palladium dicere. Certe ubi paulo post dicit, ordinatum fuisse diaconum, clare addit, id factum a* Meletio: *hic vero ordinantem tacet, nec asserit, ab eodem ordinatum esse, apud quem tribus annis fuerat assiduus. Quod spectat ad canones, si Sanctus fuerit ordinatus a Zenone Tyri episcopo, qui tunc sedebat, quique sedem metropolitanam obtinebat in patriarchatu Antiocheno, nihil actum est contra canones, cum haud dubie contigerit, quando Meletius erat in exsilio. Quare res mihi videtur utcumque dubia: solumque moneo non esse ordinatum post anni 372 initium, si ordinatus sit a Meletio; nec ante annum 372, si Zeno ipsum ordinaverit.*

atque iterum urgetur a Basilio ad vitam communem

58 *Porro, licet* Chrysostomus *ad S. Meletium frequenter accederet ante ipsius exsilium, non minus frequens erat tunc temporis cum amico suo Basilio, ut ipse testatur lib.* I *de Sacerdotio post verba superius allegata.* Ceterum, *inquit*, ubi et ipse a vitæ hujus fluctibus caput paululum erexi, me ille ambabus apprehendit manibus: at ne sic quidem potuimus æqualitatem pristinam retinere. Etenim cum ille nos tempore antevertisset, ardensque studium exhibuisset, rursus sublimior ferebatur, in altum valde sublatus. Attamen bonus cum esset, amicitiamque nostram magni faceret, a ceterorum omnium contubernio se abducens, nobiscum omni tempore versabatur, quod antea ipsi in voto erat, sed, ut dixi, a segnitie nostra prohibitus fuerat. Quamobrem cum antea repulsus, nos ad eamdem vitæ societatem accepisset, quod jam pridem desiderium parturiebat, confestim peperit, ac ne minimam quidem diei partem a nobis abesse patiebatur, sed assidue hortabatur, ut domo uterque sua relicta, commune domicilium incoleremus, quo impetrato, jam res in manibus erat. *Persuaserat* Chrysostomo *Basilius, ut consensisset in communem habitationem (sicut Græce clarius dicitur;) sed obstitit Sancti mater, quæ nolebat Filium a se separatum, quæque omnia ad pie domi vivendum eidem procurabat commoda. De hisce plura inferius.*

Sanctus sine culpa in periculum incidit;

59 *Interim videamus, in quale sanctus Juvenis inciderit periculum, ut inde discamus, quam sinceras de singulis favoribus divinæ misericordiæ ageret gratias. Factum narrat Sanctus ipse Hom.* XXXVIII *in Acta Apostolorum, quando jam erat Episcopus, atque ita loquitur:* Mota est tyrannorum suspicio in civitate nostra, dum adhuc adolescens essem. Militibusque omnibus circum civitatem foris positis, forte libellos quærebant præstigiarum et magicos. Et, qui scripserat librum, incompactum projecit in flumen, captusque est. Et cum ab illo requireretur, dare non potuit; sed per urbem vinctus ducebatur: auctis vero indiciis et probationibus, pœnas dedit. Tunc ego cum in martyrium* ire vellem, transibam per hortos juxta flumen cum alio quodam, qui ut vidit supernatantem librum, primo se linteum videre putavit, ac descendens recepit. Ut accessit vero, librum esse vidit, et descendens cepit. Ego vero contendebam quasi de re communi reperta, ridebamque. Sed videamus, inquit ille, quid sit: revolutaque paginæ parte, magica descripta invenit. Accidit autem eodem tempore militem transire. Hinc vero socius, illo occultato, abiit, et timore tabescebat. Quis enim credidisset nos e flumine illum sustulisse, cum omnes etiam non suspecti detinerentur? Abjicere non audebamus, ne videremur; pari timore prohibebamur, ne divideremus. Deo tamen juvante projecimus, et ab extremis periculis erepti sumus. *Hactenus Sanctus, qui utilem monitionem subjungit,* ut si quis, si non in paria, in alia tamen incidat, eorum memoriam semper servet... Hoc, *inquiens*, nobis magnam Dei amicitiam conciliat.

* i. e. ecclesiam martyrum

AUCTORE J. S.

tempus illius periculi varie assignatur,

60 *Hermantius refert illud Sancti periculum lib.* I *cap.* VIII, *creditque contigisse anno* 370. *Tillemontius vero art.* 6 *anno* 374 *idem factum innectit. Uterque tamen indubitanter affirmat, istud Sancti periculum accidisse, quando magica arte aliqui inquisiverant in nomen imperatoris, qui Valenti erat successurus. Verum alter istud illigat anno* 370, *alter anno* 374. *Existimo ego istud Valentis periculum incidisse in annum* 372: *at nescio, an satis clarum sit, istam occasionem a* Chrysostomo *designari, quamvis et Baronius crediderit non aliam insinuari, et factum quoque referat anno* 370. *Quin potius existimo, non insinuari a* Chrysostomo *tempus illud, quo magicis præstigiis deceptus Theodorus notarius tyrannidem affectabat. Etenim* Chrysostomus *de mago comprehenso ob scripta magica meminit: at quando nomen futuri imperatoris quæsitum erat magicis artibus, plures capti sunt, non ob scriptum librum magicum, sed quia in futurum imperatorem inquisiverant, aut cum Theodoro contra Valentem conspirabant. Secundo Valens imperator Antiochiæ præsens erat, quando magorum et Theodori molitiones detectæ sunt. At ne minimo quidem voce insinuat* Chrysostomus, *Valentem fuisse Antiochiæ eo tempore, de quo loquitur. Tertio magum unum per urbem circumductum et postea punitum narrat* Chrysostomus. *At historia Theodori, quæ narratur ab Ammiano lib.* XXIX *cap.* I *et* II, *longe majoris est momenti, plurimique ea occasione excruciati sunt et morte multati.*

sed sine idoneo fundamento

61 *Præterea talum, quod dicit* Chrysostomus, *contingere potuit singulis annis, quibus Valens cum Valentiniano fratre imperavit ante tempus, quo imperium affectavit Theodorus. Etenim Ammianus fatetur,* salutem Valentis et antea sæpius per occultas coitiones, et tunc in extrema demersam. *Idem lib.* XXVI *cap.* IV *asserit,* clandestinis præstigiis *attributum a multis morbum, quo Valentinianus et Valens initio imperii simul decumbebant; et in suspicionem vocatos Juliani apostatæ amicos, inter quos non pauci erant magi. Ad hæc Procopius, qui anno 365 tyrannidem arripuit, teste Ammiano lib.* XXV *cap.* IX, *sepulto corpore Juliani, statim* discessit, nec inveniri usquam potuit studio quæsitus ingenti, nisi quod multo postea apud Constantinopolim visus est subito purpuratus, *anno nimirum* 365. *Non diu ante hanc Procopii tyrannidem data est lex contra nocturnos magorum conventus, notata* 5 Idus Sept. *anni* 364. *Eodem anno comprehensi sunt Priscus et Maximus, philosophi gentiles, tamquam suspecti de magia.*

ita ut incertum sit.

62 *Itaque cum* Chrysostomus *istud periculum contigisse dicat, quando suspicio erat tyrannorum,*

AUCTORE J. S.

rum, et quando libri magici quærebantur; cumque illa æque congruant anno 364 aut 365, quam gravissimæ illi magorum calamitati, quam anno 374 figit Tillemontius, de anno, quo Sanctus in istud periculum incidit, nihil certi statuo. Attamen magis existimo, rem contigisse prioribus Valentis annis, quando Chrysostomus *viginti circiter ætatis annos numerabat, quam serius. Nam suspicio magiæ in Sanctum minus cadere potuisset, dum jam erat lector, quam dum non erat baptizatus. Ex hisce ulterius infero, ex historia allegata nullum haberi fundamentum pro minori ætate* Chrysostomi, *argumentumque, quod ex ea sumit Tillemontius Nota* 4, *non esse ullius momenti. Erat Sanctus eo tempore* μειράκιον adolescens, *quod cum ætate viginti annorum optime congruit, quodque etiam cum ætate viginti sex aut viginti septem annorum componi posse credit Tillemontius. Id quidem admittere possum. At non facile admisero, Sanctum adeo timuisse, ne de magia suspectus fieret, postquam lector erat ordinatus, et quæsitus ad episcopatum. Num tunc mores ipsius satis erant noti Christianis, qui talem facile depulissent suspicionem. Itaque hæc historia utcumque extra ordinem relata est, sicut etiam officium lectoris, quod neutrum anno alicui certo affigi queat. At nunc videamus, quales fuerint Sancti mores post Baptismum.*

§ VI. Sancti Juvenis mores post baptismum: studia sacra sub Diodoro et Carterio: ad vitam monasticam trahit Theodorum et Maximum.

Sancti verecundia, modestia, et lenitas,

In *Prato Spirituali cap.* CXCI *apud Rosweydum pag.* 92 *tale Sancti nostri legitur elogium:* Dicebant de S. Joanne Constantinopolitano archiepiscopo, qui juste dignissime pro puritate doctrinæ et splendore venustissimi eloquii Chrysostomus cognominatus est, quod, ex quo salutarem baptismum accepisset, numquam omnino juraverit, neque aliquem jurare compulerit, neque mentitus sit, neque alicui umquam maledixerit, neque scurrilia locutus sit, neque jocos admiserit. *Hisce consentit Palladius in Dialogo pag.* 183, *ubi refutat calumnias quorumdam, qui* Joannem *dicebant* contumeliosum, *hisce verbis:* Probare autem mihi non potes, Johannem, ex quo baptizatus est, aut jurasse aut quemquam adjurasse, aut maledixisse, aut mentitum, aut imprecatum esse, aut facetias sustinuisse. *Plura deinde addit Palladius, ut ostendat Sanctum non fuisse solitum alicui inferre contumeliam; sed ea propius spectant ad ætatem provectiorem. Posteriores biographi apud Savilium de adolescente* Chrysostomo *narrant similia.*

ab ipso etiam humiliter agnita.

64 *Verum huc spectat, quod Socrates, vanis rumoribus nimium credulus, lib.* VI *cap.* III *scripsit in hunc modum:* Fuit autem, ut ferunt, ob nimium temperantiæ studium acerbior: et sicut aiebat quidam, qui cum illo ab ineunte ætate familiariter vixerat, iræ magis deditus quam verecundiæ. *Nullus ignorat, quam frequenter contingat, ut eadem facta ab aliis laudentur, reprehendantur ab aliis, pro affectu personarum et pro diversitate opinionum. Hinc nec S. Paulus, nec reliqui Apostoli, nec ipse Christus Dominus, qui omnia bene fecit, liber fuit a linguis calumniantium. Mirari igitur non possumus, Sanctum nostrum similiter expositum fuisse dicteriis hominum, præsertim cum tot tamque potentes habuerit inimicos. Verum* Chrysostomus *ipse lib.* III *de Sacerdotio pag.* 390 *aperte fatetur, se juvenem iracundiæ obnoxium non fuisse. Nam, postquam multa dixerat de malis ex iracundia nascentibus, Basilius eum sic alloquitur:* Ego vero te sic dissimulantem non ulterius patiar. Quis enim ignorat, quantum hoc morbo sis alienus? *Tum* Chrysostomus *non inficiatur, id verum esse; sed dominium iræ humiliter attribuit vitæ suæ quietæ et solitariæ.*

Attamen animi magnitudo cum candore juncta forte fecit,

65 *Rursum lib.* VI *pag.* 431 *de ira subinde exsurgente ex* iniquorum virorum et facinorum memoria *loquitur, sed* statim *se illam compescere adjungit. Verba dabo postea. Nunc solum observo,* Chrysostomum *pro modestia sua addere utroque loco, timere se, ne non posset iram frenare, si iis jactaretur fluctibus, quibus exposita est vita episcoporum. Quis igitur credat, iracundiæ deditum fuisse sanctum Juvenem, cum in Opere, ubi defectus suos candide aperit, iram compescuisse se fateatur, ejusque mala fuse describat, et adeo ab ira timeret, ut timorem illum alleget inter rationes episcopatum recusandi? Nescit distinguere ingenuum liberumque excelsi animi candorem inter et turpem iracundiæ affectionem, qui Juvenem talem, qualis erat* Chrysostomus, *iracundiæ deditum ausit dicere. Erat sane animo magno nobilique* Joannes, *et jam Juvenis æstimare noverat cœlestia bona humanaque, ut liquet ex primo Opusculo ad Theodorum lapsum. Noverat mundana omnia præ cœlestibus adeo contemnere, ut aurum argentumque pro luto, honores et gloriam pro fumo, voluptates et delicias pro somnio, ac dedum peritura omnia bona pro imagine bonorum haberet et umbra inani.*

ut mundi amatoribus arrogantior videtur et iracundior.

66 *Ea magnanimitate cum animi candore conjuncta, factum esse existimo, ut* ferocior *visus fuerit iis etiam, qui ipsum ad episcopatum pertrahere cupiebant. Ex eadem verisimiliter causa contigit, quod ait Socrates lib.* VI *cap.* III*:* In congressibus vero arrogantior videbatur iis, qui mores ipsius ignorabant. *Etenim, si, teste Apostolo* 1 *Cor.* II, Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, et non potest intelligere; *quis mirabitur,* Chrysostomum *tanto rerum terrenarum contemptu arrogantiorem videri potuisse illis, qui divitias, qui honores, qui gloriam magni faciebant, quique conditionis suæ amplitudine non minus delectabantur, quam pueri sua amant et admirantur crepundia? Nesciunt ejusmodi homines, quanta sit vis divini amoris. Existimant, non posse serio contemni mundanam illam felicitatem et splendorem, cui pusillos affixerunt animos. Hinc facile suspicantur et temere credunt, generosos mundi contemptores fastu magis et inani gloria plenos esse quam divino amore, gloriamque in speciem ab ipsis contemni, ut homines in admirationem trahant, et majorem gloriam consequantur. Tales revera erant multi gentilium philosophi. Tales inter Christianos reperti sunt subinde aliqui. At nequaquam talis umquam fuit* Chrysostomus, *quem per totum vitæ decursum sui similem videbimus; nimirum non arrogantem, sed in loquendo liberum, non iracundum, sed fervido contra peccata zelo animatum;*

A *animatum; non superbum, sed mundanorum omnium contemptorem sincerissimum.*

Sacris Litteris imbuitur a Meletio donec is post duo exsilia

67 *His moribus erat* Joannes, *quando post baptismum frequenter ad S. Meletium ventitare pergebat. Huic autem consuetudini finem imposuit exsilium, in quod a Valente imperatore missus est sanctus ille præsul. At non convenit inter scriptores de tempore, quod tertio Meletii exsilio dedit initium. Fuerat primum relegatus a Constantio, revocatus deinde a Juliano. At rursum a Juliano exsulare coactus est, et ecclesiæ suæ restitutus est a Joviano, ut refertur apud nos tom.* II *Februarii ad diem* 12 *in Meletio* § 2, 3 *et* 5. *Tillemontius quidem tom.* VIII *Nota* 8 *in Meletium non acquiescit Bollandi nostri sententiæ de tempore secundi exsilii, et mavult dicere, relegatum anno* 365 *a Valente, et ab eodem anno* 367 *revocatum. Verum quam improbabilis sit illa sententia brevi observatione studiosus lector intelliget. Valens Catholicos persequi cœpit post susceptum baptismum. Atqui baptismum suscepit anno* 367 *ab Eudoxio Ariano, qui ipsum contra Catholicos excitavit, ut scribit ipse Tillemontius tom.* V *Imperatorum in Valente art.* 7. *Qua igitur verisimilitudine Meletium anno* 365, *quo Catholicis* B *necdum adversus erat, relegasse creditur? Qua item veri specie dicitur eumdem ab exsilio revocasse anno* 367, *quo Catholicos persequi cœpit? Rationes opinionis tam improbabilis refutavit Boschius noster ante tomum* V *Julii in Patriarchis Antiochenis pag.* 55.

tertio relegatur circa initium anni 372:

68 *Tertium Meletii exsilium contigisse, quando Valens prima vice Antiochiam venit, existimat Bollandus* § 6. *Tillemontius vero Nota* 10 *in Meletium ex litteris S. Basilii ostendit, exsilia relegatum fuisse ante Pascha anni* 372. *Sane epistola Basilii* LXXXIX *novæ editionis, alias* CCLXXIII, *scripta ponitur ante pascha anni* 372, *innuitque Meletium tunc in exsilio fuisse, cum Basilius dicat, Meletium* accuratius *edocendum de rebus* Orientalium *ab epistolæ illius latore: nam de rebus Orientalium edoceri non debuisset Meletius, si fuisset Antiochiæ. Contra in Epistola* LXVIII, *olim* LXXVII, *Basilii ad Meletium nihil legitur, ex quo colligi possit, Meletium tunc in exsilio fuisse. Itaque ex laudatis epistolis tertium Meletii exsilium videtur figendum sub finem anni* 371 *aut initium* 372. *Ea autem epocha optime congruit cum adventu Valentis in urbem Antiochenam. Etenim hunc adventum figendum sub finem* C *anni* 371, *aut sub initium anni* 372 *omnino existimo. Pagius ad annum* 372 *num.* 6 *contendit, ipsum eo non pervenisse ante initium anni* 372; *sed argumenta, quæ affert, non evincunt, Valentem venisse Antiochiam post finem anni* 371. *At res exigui est momenti, cum dicat laudatus Pagius;* Currentis itaque anni (372) initio Valens Antiochiam ingressus est.

tum Carterium et Diodorum habuit magistros,

69 *Ex hisce habemus tempus, quo* S. Chrysostomus, *Meletio in exsilium pulso, alios doctrinæ sacræ magistros adire cœpit. De hisce Sozomenus lib.* II *cap.* II *ita loquitur.* Hujus porro philosophiæ (*Christianæ nimirum, et sacræ Scripturæ*) magistros habuit eos, qui tunc temporis nobilibus illic monasteriis præsidebant, Carterium scilicet ac Diodorum, qui et Tarsensis ecclesiæ episcopus fuit, multosque, sicut accepi, libros posteris scriptos reliquit, et sacra volumina ad litteram exposuit, repudiatis allegoriis. *Socrates lib.* VI *cap.* III *Chrysostomo ejusque sociis eosdem attribuit magistros his verbis:* Tunc temporis vero summo studio ad virtutis apicem contendentes, monasticam vitam sub Diodoro et Carterio didicerunt: qui tunc quidem monasteriis præerant. Postea vero Diodorus ad episcopatum Tarsi promotus, multos conscripsit libros, simplicem duntaxat atque obvium Scripturarum sensum inquirens, allegoricam vero earum interpretationem refugiens. *Ex hisce magistris Sancti Diodorus notissimus est, minus vero notus Carterius. De utroque pauca dicam.*

de quibus aliqua memorantur:

70 *S. Hieronymus in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum Diodorum hoc laudat elogio:* Diodorus Tarsensis episcopus, dum Antiochiæ esset presbyter, magis claruit. Exstant ejus in Apostolum Commentarii, et multa alia, ad Eusebii magis Emiseni characterem pertinentia: cujus cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam sæcularium litterarum. *Diodorum eleganti oratione celebravit* Chrysostomus *ipse, patrem vocans, ipsiusque vitæ austeritatem, ac certamina, quæ sustinuit pro ecclesia Antiochena, dum exsulabat sanctus Meletius. Videri illa potest apud Bigotium post Dialogum Palladii, et in novissima editione Operum* Chrysostomi *tom.* III *pag.* 745. *Aliud ibi pag.* 750 *sequitur* Chrysostomi *fragmentum, quo mire laudatur Diodorus, quia servaverat eccle-* E *siam Antiochenam, exsulante Meletio. Idem fuit amicus S. Basilii, et aliorum Sanctorum, multumque laudatus est, quamdiu vixit, et post mortem, donec exorta est hæresis Nestorii, cujus defensores in Scriptis Diodori præsidium quæsiverunt, eaque occasione viri maculata est fama. Plura de Diodoro videri possunt apud Tillemontium tom.* VIII *in ipsius titulo. De Carterio nihil invenimus, nisi sit ille Cartrerius, quem celebrat Nazianzenus in Carmine* XLVII *pag.* 108, *ut suspicatur Tillemontius tom.* IX *in Nazianzeno art.* 25. *Res illa est incerta, nec aliud de Cartrerio dicit Nazianzenus, quam quod mentem ad cælum elevaret, indeque apud cælicolas magna ejus esset gloria.*

ad illos Sanctus pertraxit Theodorum et Maximum.

71 *Dum sub hisce magistris Litteras sacras et vitæ monasticæ exercitia discebat sanctus Juvenis, duos magnæ exspectationis juvenes, suos olim in schola Libanii sodales, ad idem pertraxit vitæ institutum. De illis Socrates lib.* VI *cap.* III *sic loquitur:* Persuasit etiam Theodoro et Maximo condiscipulis suis, qui una cum ipso Libanium sophistam audiverant, ut relicta professione, quæ nihil præter quæstum spectaret, simplicem potius ac tenuem vitam amplecterentur. Ex his F Theodorus quidem Mopsuestiæ in Cilicia postmodum episcopus fuit: Maximus vero Seleuciæ in Isauria. *Idem habet Sozomenus lib.* VIII *cap.* II. *Ex iis autem Maximus in proposito constans permansit. Attamen pauca de ipso innotuerunt, eaque videri possunt apud Le Quien in Oriente Christiano tom.* II *col.* 1013, *ubi Maximus recensetur inter episcopos Seleucienses in Isauria. Etsi enim Maximus aliquis apud* Chrysostomum *subinde laudetur, isque hic ipse esse possit; id tamen certum facere nequeo. De Theodoro, qui occasionem præbuit Sancto nostro zelum et stylum suum egregie exercendi, plura sunt dicenda.*

§ VII.

AUCTORE J. S.

§ VII. Theodoro, post inchoatam vitam monasticam ad mundanam regresso, Sanctus duas scribit epistolas bene longas, et eumdem in viam reducit.

Theodorus, ad vitam monasticam reductus a Chrysostomo,

Sozomenus de Theodoro ad vitam religiosam pertracto hæc tradit : Theodorus vero Mopsuhestiæ in Cilicia posthac episcopus fuit, vir tum in sacris Litteris, tum in reliquis disciplinis rhetorum, ac philosophorum non mediocriter eruditus. Atque hic quidem cum sacræ philosophiæ leges primum didicisset, et sanctorum virorum contubernio usus esset, eam vivendi rationem probavit, civilem autem vitam damnavit. Verum in eodem proposito haudquaquam perseveravit : sed pœnitentia ductus, ad priorem vivendi rationem abripiebatur. Cumque propositum suum confirmasset contrariis argumentis, quæ ex rhetorum exemplis desumpserat : erat enim multiplici eruditione præditus : in urbem reversus est, rectius esse judicans, id assequi, quod cupiebat. Joannes itaque cum eum negotiis vacare intellexisset, et de uxore ducenda cogitare, Epistolam ejusmodi verbis ac sententiis conscriptam, quæ humanæ mentis captum excedunt, ad eum misit. Quam ille cum accepisset, pœnitentia tactus est : rursusque relictis facultatibus, et nuptiis renuntians, Joannis consilio servatus et ad philosophicam vitam regressus est. Ex quo non difficile meo quidem judicio conjici potest, quanta persuadendi vis in Joannis oratione inerat. Vicit enim illa eos, qui pari dicendi ac persuadendi facultate pollebant. *Hactenus Sozomenus, qui de una tantum meminit* Chrysostomi *ad Theodorum Epistola, licet duas ad eumdem a Sancto nostro datas, omnes fere scriptores consentiant. At cum repugnent aliqui, res hoc loco venit examinanda. Exstant ambæ apud Montfauconium tom.* I, *et prolixior est, quæ prima est impressa, prout prima fuisse creditur.*

qui hanc in finem ad ipsum scripsit,

73 *Montfauconius in Monita utrique Epistolæ prævio Valesii opinionem primo breviter refutat his verbis :* Jure ab omnibus exploditur Valesius, qui unam putans haberi Chrysostomi ad Theodorum Parænesin, nempe secundam, ausus est circa prioris γνησιότητα dubitare. Certe Chrysostomum ne vel primoribus quidem labris attigegerit oportet, qui primam Parænesin non inter elegantissimos ejus fœtus recenseat. *Talis sane et mihi iterato perlecta omnino videtur. Mox ad proponendam Tillemontii sententiam sic progreditur:* Unam igitur Epistolam ad Theodorum Mopsuestenum hic memorat Sozomenus, et quidem, ut videtur, secundam. Unam item ad eumdem Hesychius in synodo Constantinop. collat. 5 pag. 470 (*apud Labbeum tom.* V *Conciliorum*. Unam pariter Theodorus Cæsareæ ibid. pag. 490, sed multorum versuum. *Hoc de prima potius, quam de secunda intelligere vult scriptor laudatus. At secunda etiam est Epistola bene prolixa, licet multo brevior sit quam prima.* Leontius tamen Bysantinus duas ad Theodorum Mopsuestenum Epistolas sive Paræneses commemorat ; pariterque Isidorus Hispalensis... His perspectis, Tillemontius in eam omnino propendet sententiam, ut putet, unam tantum ad Theodorum Mopsuestenum haberi Parænesim, nempe secundam : primam vero ad alium cognominem missam arbitretur.

non unam ut aliqui volunt,

74 Præter auctoritatem vero, quam profert, Sozomeni, Hesychii, et Theodori Cæsariensis, qui unam, ut vidimus, ad Theodorum Mopsuestenum commemorant Epistolam, his rationibus et argumentis nititur Tillemontius. Qui fieri possit, ut in neutra Parænesi nulla alterius Parænescos mentio occurrat, etiam ubi Chrysostomus iisdem rationibus utitur et exemplis? Cur in primæ decursu numquam compellatur Theodorus, cujus nomen in titulo solum comparet ; in secunda vero non infrequenter Theodori nomen profertur? Quod autem gravius existimandum est : Theodorus in secunda memoratus nondum vigesimum, teste Chrysostomo, attigerat annum ; contra vero, eodem auctore Chrysostomo, ad quem prior Parænesis mittitur, annos vitæ reliquos non plus quinquaginta sperare poterat, etiamsi ad extremam proveheretur senectutem, quod de viro fere tantum quadragenario dici possit. Ad hæc vero is, quem in priori Parænesi alloquitur Chrysostomus, in aperta vitia et crimina proruperat, ut ex variis Orationis locis colligitur. At non eo usque perniciei devenerat Theodorus Mopsuestenus, qui si jam baptizatus in ea crimina lapsus esset, nequaquam potuisset secundum canones in episcopum postea cooptari. *Hæc sunt argumenta Tillemontii fideliter explicata, ad quæ recte respondet Montfauconius, ut ibidem videri potest. Ego brevitatis gratia tantum ea ex ipso desumam, quæ sufficere videbuntur.*

sed duas Epistolas

75 *Primo auctoritas Sozomeni, Hesychii et Theodori Cæsariensis nequit multum prodesse Tillemontio, cum illi sic memorent unam* Chrysostomi *ad Mopsuestenum Epistolam, ut alteram non negent; sed solum de illa taceant: neque enim laudati viri catalogum texebant Operum* Chrysostomi, *ut necesse haberent omnia recensere. Itaque hisce longe prævalent S. Isidorus Hispalensis et Leontius Byzantinus. Prior in Opusculo de Scriptoribus ecclesiasticis, edito per Suffridum Petri, cap.* VI *utramque Epistolam clare designat his verbis:* Johannes Constantinopolitanæ sedis sanctissimus episcopus, cognomento Chrysostomus, cujus oratio et plurimam cordis compunctionem, et magnam suaviloquentiam tribuit. Condidit iste Græco eloquio multa et præclara Opuscula, quibus utitur Latinitas. Legi duo ejus de lapsis libellos, scriptos ad quemdam Theodorum, lamentis et exhortationibus plenos, ut puta illum a bona conversatione dejectum. Et quia monachi vitam cum eo in uno eodemque monasterio exercuerat, ideo conversationis ibi factæ eum in libris ipsis admonuit, provocans eum ad propositum, atque ostendens, nulli peccatori vel impio, si ad pœnitentiam redeat, desperandum.

bene prolixas :

76 *Leontius Byzantinus t.* VI *Bibliothecæ Patrum editionis Coloniensis pag.* 476 *de Theodoro Mopsuesteno ait :* Quem magnus Joannes, utpote ex proposito monastici instituti lapsum, et qui promissionem abjuraverat, duobus funibus fortibus et prælongis lapsum in profundum intemperantiæ, extrahere studuit. *Hisce addo auctoritatem veterum codicum, de quibus Montfauconius ita disserit :* Utraque certe (*Epistola aut Parænesis*) ad eumdem Theodorum inscribitur in omnibus

A bus manuscriptis, quorum quidam remotissimæ vetustatis sunt: πρὸς τὸν αὐτὸν Θεόδωρον, ad eumdem Theodorum, habent omnes; *nimirum pro secunda Epistola. Nam prima habet:* πρὸς Θεόδωρον ἐκπεσόντα, ad Theodorum lapsum: *sive ad litteram,* ad Theodorum, qui exciderat, *ex vitæ nimirum religiosæ instituto. Itaque auctoritas scriptorum et codicum longe præponderat pro sententia nostra. Præterea ex datis inscriptionibus colligitur, eam esse primam Epistolam, quæ inscribitur,* Ad Theodorum lapsum*: idque etiam probari utcumque potest ex ipsis Epistolis, si utraque diligenter expendatur.*

argumenta Tillemontii,

77 *Nunc rationes Tillemontii examinemus. Miratur primo, alteram in altera nunquam laudari. At Sanctus in secunda pag. 41 saltem innuit, se sæpius ad Theodorum scripsisse, dum ita loquitur:* Scio me justos epistolæ limites excessisse: sed ignosce, non enim lubens hoc egi, sed amoris dolorisque vi compulsus. Hic me affectus ad hanc etiam scribendam Epistolam necessario induxit, vetantibus licet multis ac dicentibus: Finem fac vane laborandi, ac in petris serendi. *Hæc verba ostendunt, sæpius ad Theodorum scripsisse* Chrysostomum, *neque tamen allius Epistolæ verba* B *in hac allegantur, ita ut illa ratio Tillemontii sit nullius momenti. Præterea, dum dicit se* epistolæ limites excessisse, *videtur loqui de prima illa longiore, de qua disputamus; non vero de secunda, quam allegamus. Eam autem de prioris longitudine excusationem afferre poterat, quod Theodorus de tanta litterarum prolixitate aliquid respondisset. Sane præpostera est prolixitatis excusatio, nisi de prima intelligatur Epistola. Quis enim dicat de eadem Epistola:* Amor coegit limites Epistolæ excedere, idemque coegit hanc etiam Epistolam scribere? *Dicit igitur* Chrysostomus, *se amoris dolorisque vi in priori Epistola limites excessisse, et alteram hanc quoque addidisse.*

unam tantum ad Theodorum scriptam contendentis,

78 *Altera Tillemontii ratio, quod in contextu prioris Epistolæ Theodorum nomine suo nunquam compellet, id vero subinde faciat in secunda, non est præcedente solidior. Etenim diverso illo scribendi modo usus est Sanctus pro arbitrio, prout eumdem quoque facere in Epistolis ad Olympiadem observat Montfauconus. Ea mutatione uti potuit, sive ad eumdem scriberet, sive ad diversos. Tertia Tillemontii ratio, licet eam magni faciat, æque inepta est. Theodorus necdum erat* C *viginti annorum in secunda Epistola pag. 39. At in prima Epistola pag. 13 Sanctus dicit:* Equidem non puto tibi plus quinquaginta annis vitæ superesse, ut ad extremam senectutem venias. *Hinc ille vult, quadragenarium fere fuisse, ad quem primam* Chrysostomus *dedit Epistolam. At Montfauconus tom.* XIII *in Vita pag.* 93 *adducit locum* Chrysostomi *de Socrate, quem tom.* X *pag.* 29 *dicit* ad extremam *provectum esse* senectutem, *quando natus erat* annos septuaginta. *Itaque, judice* Chrysostomo, *Theodorus viginti fere natus annos, ante extremam senectutem quinquaginta tantum alios sperare poterat. Quare locus a Tillemontio objectus nostræ potius favet quam ipsius sententiæ.*

refutantur.

79 *Demum aperta Theodori crimina in prima Epistola invenisse se credit Tillemontius, non item in secunda, indeque colligit diversitatem duorum, ad quos datas existimat. At Montfauconus hoc etiam argumentum abunde refutat; neque invenit tantam diversitatem peccati, quod in Theodoro reprehendebat Sanctus.* Theodorus, *inquit,* qui sacrum cœtum deseruerat, negotia sæcularia tractabat, voluptatibus deditus erat, Hermiones puellæ cujusdam amore flagrabat. Non aliud de Theodoro crimen refert Chrysostomus: id tamen ille magni criminis loco habere videtur in priori Parænesi, ubi hæc recensentur. *Hæc ipsa non negantur in secunda Epistola; sed hanc scripturus, intellexerat Sanctus, quibus excusationibus uteretur Theodorus, videlicet quod paternarum rerum sollicitudinem gereret, et legitimis nuptiis uxorem vellet ducere. Nam hasce excusationes ibidem refellit* Chrysostomus, *consiliumque Theodori brevius quidem, sed non minus improbat in Epistola secunda, quam in prima, ita ut plane inutile sit, quod de sacris canonibus addidit Tillemontius. Nam ex utraque Epistola liquet, Theodorum a sacro cætu se segregasse, ad secularia vero negotia et ad nuptias transire voluisse. Hæc sufficiunt ad depellenda Tillemontii argumenta. Verum ut zelus sancti Juvenis ex hisce primis ipsius Opusculis magis pateat, ex utraque Epistola huc transfero varia invicem consona.*

Sanctus in utraque Epistola Theodorum arguit, E

80 *Primam Epistolam sic orditur:* Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? Id longe opportunius nunc dicam, quam ille quondam propheta. Licet enim non urbes plurimæ, non gentes integræ deplorandæ mihi sint; at animam defleo hujusmodi nationibus dignitate parem, imo etiam pretiosiorem. Nam vel unus, qui voluntatem Dei faciat, sexcentis impiis melior est: sane tu melior antea eras innumeris illis Judæorum millibus. *Mox animam Theodori cum Judæorum templo comparans, subdit:* Hoc templum illo sanctius erat: neque enim auro vel argento, sed Spiritus gratia fulgebat, ac pro arca ac Cherubim, Christum ejusque Patrem atque Paracletum habuit inhabitantem. Ac nunc non ita se habet; sed desertum quidem est, nudatumque pulchritudine illa atque decore, divino ineffabilique ornatu spoliatum, vacuum autem omni securitate atque custodia; ita ut neque janua, neque vectis adsit, sed pateat omnibus animæ exitiosis fœdisque cogitationibus. Sive arrogantiæ, sive fornicationis, sive avaritiæ spiritus, sive illis deteriores intrare voluerint, nemo prohibebit. Prius vero, quemadmodum cœlum his omnibus inaccessum est, ita et puritas mentis tuæ... Quapropter nunc doleo lugeoque, neque finem lugendi faciam, donec in pristino te splendore videro.

quod vitam monasticam reliquisset, F

81 *Audiamus modo initium secundæ Epistolæ, quo refellitur excusatio de suscepta paternarum rerum sollicitudine, alias non mala, sed in Theodoro intempestiva.* Si fletus possent et gemitus per litteras exhiberi, his repletam Epistolam ad te misissem. Equidem lugeo, non quod paternarum rerum sollicitudinem geras, sed quod ex Fratrum te catalogo deleveris, quod pacta cum Christo inita calcaveris. Ad hæc horreo, super his angor, propterea timeo et tremo, gnarus horum contemptum magnam afferre condemnationem iis, qui in sacram hanc militiam adscripti, per segnitiem ordinem suum deseruerunt. Quod autem supplicium iis destinatum gravius sit, vel ex re ipsa planum est. Privatum enim hominem nemo desertæ militiæ accusaverit; sed qui semel miles effectus est, si in desertione deprehendatur, extremo periculo subjacet. *Clarum est, Theodori peccatum ex eo repeti, quod deseruisset vitam religiosam; non vero, quod constaret, ipsum in alia prolapsum esse crimina.*

82 *In Epistola a pag.* 22 *ait Sanctus;* Scio te nunc

AUCTORE J. S.

turpique captus amore, uxorem ducere vellet,

nunc Hermiones formam mirari, nihilque in terris ejus pulchritudini par esse putare. Verum, si velis, o amice, tanto illa elegantior et pulcrior eris, quanto luteis aureæ statuæ. *Hunc Hermiones amorem, licet ibi non nominetur, Sanctus gravissimis verbis ante deplorat pag.* 4 ; Qui ad cœlum pervenerat, qui vitæ vanitatem deridebat, qui formam corporum perinde atque lapidea simulacra respiciebat, qui aurum quasi lutum, delicias omnes quasi cœnum contemnebat; hic derepente febri correptus insulsæ concupiscentiæ, valetudinem, robur et speciem omnem perdidit, voluptatumque servus effectus est. An non hunc deplorabimus, dic mihi, an non lugebimus, donec eum recuperemus? *Amorem illum titulo nuptiarum contrahendarum excusare conantem quomodo repellat Sanctus, ex secunda Epistola pag.* 38 *accipe:* Legitima res est conjugium, id ego confiteor : « Honorabile enim est connu- » bium, et torus immaculatus. Fornicatores au- » tem et adulteros judicabit Deus.» Sed tibi jam non est integrum jura connubii servare. Eum enim, qui semel cœlesti Sponso junctus est, si ab eo divellatur et uxorem ducat, adulterium admittere certum est, quamvis millies hoc ipsum
B nuptias voces : imo hoc tanto gravius adulterio est, quanto præstantior Deus homine. Ne quis te decipiat dicens : Uxorem ducere non vetat Deus. Id ego quoque novi. Sed adulterium prohibuit, et tu admittere volebas *, quod absit, ut nimirum connubio jungaris unquam. Ecquid miraris si nuptiæ pro adulterio computantur, quando contemnitur Deus ?.... Nam, ut initio dicebam, si privatus esses, nemo te desertæ militiæ accusaret. Nunc autem tui juris non es amplius, qui tanto Imperatori militare cœpisti.

* ἐθέλεις, vis

memorans in utraque supplicia gaudiaque æterna,

83 *In utraque Epistola* Chrysostomus *Theodorum vehementer urget commemorando pœnas inferni cœlique delicias et ambarum æternitatem, quacum comparat brevitatem ac vanitatem rerum omnium præsentium. Pauca e multis recitabo. In Epistola* I *pag.* 12 *ita loquitur :* An non vidisti quosdam, qui in deliciis et ebrietatibus, et in reliquo hujus vitæ ludibrio mortui sunt ? Ubi nunc sunt, qui tumidi superbia cum multis sequacibus per forum incedebant ? Qui sericis induti vestibus et unguentum olentes, parasitosque alentes, scenæ semper affixi erant ? Ubi nunc ostentatio illa et pompa ? Abiit cœnarum sumptus, musicorum turba, assentantium clientela,
C risus immodicus, animi remissio, mentis effusio, vita mollis, otiosa, luxu perdita. Quo nunc evolarunt omnia ? Quid factum est de corpore, quod pridem tanto famulatio, tanta munditia abundabat ? Perge nunc ad sepulcrum : contemplare pulverem, cineres, vermes : loci deformitatem intuere, et amare suspira. Atque utinam ad cineres damnum sisteret ! Jam autem a sepulcro et a vermibus cogitatum transfer ad immortalem illum vermem, ad ignem inexstinguibilem, ad fremitum dentium, ad tenebras exteriores, ad afflictionem et angustiam, ad parabolam Lazari et divitis, qui tot pecuniis instructus, purpuraque indutus, ne stillam quidem aquæ postea in potestate habuit, in tanta calamitate constitutus. Hujus enim vitæ conditio somniis nihilo melior est. Quemadmodum enim qui metalla effodiunt, aut aliam quamdam pœnam luunt hac graviorem, si quando sub duris illis laboribus et acerbissima vita dormitantes, per somnium se viderunt in deliciis et rerum affluentia, experrecti postea, nullam somniis gratiam habent; sic et dives ille, cum

in præsenti vita, quasi in somnio, divitiis abun- D
dasset, posteaquam hinc emigraverat, duro supplicio plectebatur. *Hæc, commemoratis inferni pœnis, felicitateque Beatorum in cœlo, late et eloquenter prosequitur Sanctus.*

ac rerum præsentium vanitatem.

84 *In Epistola* II *brevius quidem, ut cetera omnia, idem tamen frequenter argumentum adhibet:* Qui nunc contemnitur, *inquit pag.* 38, ipse est, qui tunc judicabit. Hunc semper cogita, nec non fluvium illum igneum... Qui enim semel igni traditus ab illo fuerit, nullum potest supplicii sperare finem. Et absurdæ quidem vitæ voluptates nihil ab umbris et somniis differunt : priusquam enim peccata ad finem deducantur, delectatio voluptatis extinguitur, supplicia vero iis destinata nullum habent terminum. Suavitas illa brevissima est; cruciatus æternus. Dic mihi, quid in hoc mundo stabile est? An divitiæ, quæ sæpe ne quidem ad vesperam usque manent? Num gloria? Sed audi justum quemdam virum dicentem; « Vita mea velocior est cursoribus. » Sicut enim illi, priusquam steterint, exsiliunt, ita et hæc evolat, antequam veniat. *Et post alia non pauca, pag.* 41 : Vidisti, Theodore, naufragia eorum, qui in hoc mari navigabant. Quamobrem fuge pelagus, fluctus declina, editumque E
locum occupa, ubi intercipi nequeas. Resurrectio futura est, judicium aderit, horrendum nos hinc egressos tribunal exspectat: « Omnes ad- » stare oportet ante tribunal Christi. » Non frustra cum minis denuntiatur gehenna : non ineassum tanta nobis parata sunt bona. Umbra, imo umbra inaniores sunt res hujusce vitæ, timoribus plurimis, multis periculis, extremaque servitute plenæ.

addens in secunda matrimonii incommoda:

85 *In hac tamen Epistola addit incommoda conjugii, de quibus pag.* 40 *sic loquitur:* An vis de domesticis curis uxoris, liberorum, famulorum agamus? Grave est pauperem uxorem duxisse, grave opulentiorem. Alterum enim facultates, alterum viri auctoritatem libertatemque lædit. Molestum est liberos suscepisse, molestum est non suscepisse : illud * enim est frustra duxisse conjugem, hoc * amaræ servituti subjectum esse. Ægrotat puer, hinc non levis formido : immaturus decessit, hinc non consolabilis dolor : ad singulos ætatis gradus, curæ de ipsis, sollicitudines et labores. Quid de domesticorum improbitate dicamus? Hæccine vita est, Theodore, ubi anima una in tot curas distrahitur, tot servit, tot vivit hominibus, sibi numquam? Nihil apud nos hu- F
jusmodi reperitur, dilecte, te testem appello. Brevi quippe illo tempore, quo ex fluctibus emergere voluisti, nosti quanta lætitia, quanto gaudio fruebaris. *Hæc Sanctus, ubi intellexerat Theodorum de conjugio cogitare.*

* hoc.
* illud

suum denique ac aliorum luctum declarat, hortaturque,

86 *In utraque etiam Epistola multum laborat* Chrysostomus, *ut ne animos abjiciat Theodorus, nec de vita emendanda desperet: in utraque demum magnam erga Theodorum benevolentiam multumque amoris declarat. In prima pag.* 3 *hæc scribit :* Mulier illa, quæ drachmam unam invenerat, vicinas advocabat lætitiæ suæ participes, dicens, Congratulamini mihi. Ego vero amicos omnes et meos et tuos ad rem plane contrariam nunc convocabo: nec dicam, Congratulamini mihi; sed, Lugete mecum, eumdemque luctum assumite, et lamentabili nobiscum voce clamate. Extremam quippe jacturam fecimus: non quod tot et tot auri talenta e manibus exciderint, nec quod magna vis lapidum preciosorum : sed quod vir his omnibus preciosior, qui in hoc magno et vastissimo

A vastissimo mari nobiscum navigabat, nescio quo pacto excussus, in ipsum perniciei profundum deciderit. *In Epistola* II *pag*. 39: Multos per Dei gratiam magnosque viros habes, qui vicem tuam dolent, qui te cohortantur, et pro anima tua formidant; sanctum nempe Dei Valerium, ipsius omnimode fratrem Florentium, sapientem et quidem Christi sapientia Porphyrium, multosque alios. Hi quotidie lugentes, nullum precandi finem faciunt, et jam diu optata consequnti essent, si vel paululum te inimici manibus subtrahere voluisses. Quomodo igitur non absurdum fuerit, dum alii de salute tua non desperant, et ut membrum recipiant suum, assidue precantur, te semel lapsum nolle resurgere, sed jacere... Ne, quæso, ne usque adeo teipsum lædas, ne tantum nobis dolorem infundas.

ut ne desperet; sed ad monasterium redeat Theodorus: quod hic fecit.

87 *Primam Epistolam Sanctus ita claudit:* Tantum ne desperes, neque concidas. Hoc enim tibi in omni sermonis congressu, ubicumque te videro, et aliorum etiam ore repetere non cessabo: quod si audieris, aliis amplius remediis non egebis. *Alterius Epistolæ finem similiter subdo:* Speramus autem te per Dei gratiam, quæ in tua potestate sunt, præstiturum esse, foreque ut te
B rursum videamus in grege Christi florentem; valentemque vera valetudine, teque citius orationibus Sanctorum recipiamus, o dilectum caput. Si quam nostri rationem habeas, neque penitus nos e memoria tua ejeceris, nobis rescribere digneris, hoc enim modo magna nos lætitia afficies. *Hactenus* Chrysostomus, *cujus zelus admirabilis optatum tunc habuit effectum, licet fama Theodori, Mopsuesteni postea episcopi, non manserit semper integra. Etenim rediit ad vitam religiosam Theodorus, scriptisque non paucis inclaruit. At in hisce viam stravisse hæresi Nestorianæ creditus est, damnatusque est diu post mortem in concilio Constantinopolitano tempore Vigilii Papæ et Justiniani imperatoris.*

Utraque Epistola scripta est,

88 *Restat, ut inquiramus, quo tempore elegantes hasce ad Theodorum Epistolas scripserit Sanctus. Eminentissimus Baronius ad annum* 382 *num.* 71 *Epistolas illas recenset inter lucubrationes in eremo compositas a* Chrysostomo: *atque hanc opinionem secutus est Hermantius in Vita cap.* XVI. *Verum Tillemontius Nota* 5, *Montfauconus in Monito prævio, et Ceillier tom.* IX *Auctorum Sacrorum cap.* I *art.* 2 *ab ea opinione merito recedunt, sic tamen, ut Tillemontius opi-*
C *nionem illam non improbet pro prima Epistola, quam perperam credit ad alium scriptam. Montfauconus autem ex verbis* Chrysostomi *mox datis,* in omni sermonis congressu, ubicumque te videro; *ita ratiocinatur:* In loco igitur erat Chrysostomus, ubi cum Theodoro negotiis et voluptatibus immerso congredi, ipsumque casu offendere et videre poterat, atque adeo Antiochiæ. *Tillemontius vero tali utitur argumento. Theodorus una cum* Chrysostomo *eloquentiæ operam dedit in schola Libanii sophistæ. At hoc ab ætate Theodori verisimile non est, si* Chrysostomus *ad ipsum scripsit in solitudine, sive anno* 374 *aut serius: nam Theodorus necdum agebat annum vigesimum, quando Sanctus ad ipsum scripsit, teste secunda Epistola pag.* 39, Quando annum vigesimum necdum agis. *Si autem anno* 374 *aut serius annum vigesimum necdum agebat; verisimile non est secundum Tillemontium, Theodorum fuisse condiscipulum* Chrysostomi *in schola Libanii, cum ex ea* Chrysostomus *recesserit anno* 368. *Argumentum illud probabile est, non omnino convincens; cum Theodorus in tenera ætate ad Libanii scholam se conferre potuerit. Quare aliud affero, quod ille etiam attigit.*

priusquam in solitudinem se recepit Chrysostomus,

89 *Secundum Socratem, Sozomenum et Theodoretum, Theodorus una cum* Chrysostomo *sacras Litteras didicit sub Diodoro, postea Tarsensi episcopo. Theodoretus lib.* V *cap.* XL *agens de Theodoro Mopsuesteno illud declarat his verbis:* Hic præstantissimi quidem Diodori auditor, divini autem Joannis socius atque adjutor fuerat. *Atqui Diodorus una cum Flaviano præcipuam curam gessit ecclesiæ Antiochenæ ab anno* 372 *usque ad* 378, *quando exsulabat S. Meletius episcopus, ut rursum testatur Theodoretus lib.* IV *cap.* XXV. *Itaque Antiochiæ studiis sacris operam simul dederunt sub Diodoro, ibique degebat* Chrysostomus, *quando Theodorum in ipso melioris vitæ initio, ut videbimus, resilientem in viam revocavit. Hisce aliud addo argumentum.* Chrysostomus, *quando vixit in eremo, quatuor primis annis fuit sub disciplina Syri cujusdam senis, et deinde duobus annis solus, ut habet Palladius in Dialogo pag.* 41. *At Diodorus, ad cujus disciplinam revocavit Theodorum, senex tunc non erat; nam post aliquot annos ordinatus est episcopus, et* annis sex et triginta episcopatum gessit, *teste*
E *Theodoreto lib.* V *cap.* XL. *Itaque Sanctus illas scripsit epistolas, priusquam circa annum* 374 *ad solitudinem se reciperet.*

circa ann. 373, *non anno* 369.

90 *Nequeo tamen adstipulari sententiæ Tillemontii, Ceillieri, et Montfauconi de anno* 369, *circa quem secundum Tillemontius, alii ambas crediderunt exaratas. Nimium sane hic festinavit Tillemontius, quem alii facile secuti sunt. Etenim Nota* 5 Chrysostomum, *(quem viginti annos natum ante dixerat ad scholam venisse Libanii) inde egressum dicit anno* 368, *et jam anno* 369 *auctorem facit Opusculi tam insignis, in quo de rebus sacris, idque ex sacra Scriptura tam eleganter et solerter disputat, acsi vitam suam in Litteris sacris consumpsisset. Ego magis existimo, Sanctum anno* 369 *sacrarum Litterarum studium solum inchoasse. Secundo exsilium S. Meletii figendum est circa initium anni* 372, *ut vidimus num.* 68. *At verisimile non est,* Chrysostomum *sub Diodoro studuisse, quamdiu Meletius erat Antiochiæ. Oportet igitur primam conversionem Theodori, quem ad Diodori disciplinam perduxit* Chrysostomus, *figere anno* 372 *aut serius, et consequenter Epistolas* Chrysostomi *ad Theodorum*
F *datas circa annum* 373. *In hac chronotaxi sanctus Juvenis aliquot annos habuit ad discendas Litteras sacras, antequam iis tam solerter uteretur, et aliquo tempore sacra studia continuare sub Diodoro potuit cum Theodoro in viam reducto.*

quo Sanctus necdum tantam habebat sacræ Scripturæ peritiam.

91 *Quæ pro sua chronotaxi adducit Tillemontius, nullius contra meam sententiam sunt momenti. Neque enim Socrates aut Sozomenus asserit, Theororum eodem tempore cum* Chrysostomo *mundi vanitatibus renuntiasse. Neque mirari poterimus, si Theodorus junior* Chrysostomo *Libanium cum ipso frequentaverit, ac deinde annis tribus quatuorve frequentare perrexerit. Theodorus* cito et ab ipso principio, *sive* in ipso procinctu certaminis, *ut Sanctus loquitur pag.* 36, *a cœptis resilierat. Potuit igitur* Chrysostomus *scribere eodem anno, quo ille Diodorum et Carterium frequentare cœperat, sive id contigerit anno* 372, *sive* 373. *Unicum igitur restat dubium, quid sit sacer ille cœtus ex quo erant* Chrysostomus *et Theodorus: nam subinde* fratres *vocantur, quod de*

AUCTORE J. S.

de monachis explicandum putat Tillemontius; at solum de fidelibus recte viventibus istud exponit Montfauconus in Vita pag. 93. Verum existimo, Fratres *illos, qui erant sub disciplina Diodori et Carterii, non quidem omnes simul habitasse, cum in domo materna habitaret* Chrysostomus; *voto tamen, saltem castitatem servandi, fuisse obstrictos. Alias enim non capio, qua ratione* Chrysostomus, *num. 82 laudatus, nuptias tam fortiter dissuadere potuerit Theodoro, ut dicat ipsi* non esse integrum jura connubii servare, *ut dicat* cœlesti sponso *junctum, nuptiasque ipsi non minus quam* adulterium *esse illicitas. Hæc et plura alia ostendunt, fratres illos voto continentiæ fuisse obstrictos.*

§ VIII. Sanctus, hortante Basilio ad vitam monasticam, matris precibus detinetur, et pie interim ac solitarie vivit in domo materna.

B

Chrysostomum de vita monastica cogitantem,

De *insigni amicitia* Chrysostomum *inter et Basilium jam varia diximus* § 5, *ubi num.* 54 *narravimus, multum institisse Basilium, ut* Chrysostomus *secum amplecteretur vitam communem et monasticam. Non abhorrebat ab eo proposito Sanctus, et libenter amici acquievisset consilio:* Verum, *inquit lib.* I *de Sacerdotio, tom.* I *pag.* 263, assiduæ matris illecebræ obstiterunt, quo minus hanc illi gratiam redderem; imo vero, quo minus id beneficii ab eo acciperem. Enimvero ubi illa odorata est, me id consilii inire, dextra apprehensum introduxit me in peculiare sibi domicilium, ac me prope lectum, ubi me enixa fuerat, assidere jusso, emissis lacrymarum fontibus, ipsis lacrymis miserabiliora verba proferebat, his me gemebunda compellans: Ego, inquit, fili, virtute patris tui non multo tempore, ita providente Numine, frui potui. Nam partus tui dolores excipiens illius obitus, te pupillum, me viduam præmature reliquit, additis viduitatis incommodis, quæ expertis solum probe nota sunt. Nullus enim sermo illam tempestatem ac procellam exprimere possit, quam puella subit, C cum nuper e domo patris emissa, ac negotiorum imperita, repente luctu intolerabili perculsa, sollicitudinem ætate ac sexu suo majorem suscipere cogitur. Opus enim et servorum ignaviam emendare, nequitiam observare, cognatorum insidias propulsare: publicanorum molestias, et in vectigalibus exigendis immanitatem fortiter ferre.

mater multis precibus in domo sua detinet,

93 Quod si is, qui mortem obit, prolem relinquat; si sit femina, magnam utique matri curam exhibet; sed tamen sumptibus et metu vacantem. At filius sexcentis quotidie timoribus replet, multisque sollicitudinibus; mitto enim pecuniarum expensam, quam multam facere cogitur mater, si liberaliter illum educare cupiat. Me tamen horum nullum ad alteras nuptias vel ad alterum in patris tui ædes inducendum sponsum permovit. Sed in procella et turbine mansi: ferreamque viduitatis fornacem non evasi, primo quidem superno fulta subsidio: deinde non modico mihi in calamitatibus solatio erat, quod vultum frequenter tuum aspicerem, ac vivam defuncti imaginem servarem, quæ illum accurate D referret. Quapropter cum adhuc infans esses, necdum loqui valeres, cum maxime pueri parentes oblectare solent, magnæ mihi consolationi fuisti. Neque illud mihi vitio vertere possis, quod licet viduitatem fortiter tulerim, paternas tamen ob viduitatis incommodum tibi minuerim facultates, quod multis in orbitate infeliciter accidisse novi: nam illas tibi integras servavi, licet nihil eorum sumptuum prætermiserim, qui ad liberalem institutionem tuam necessarii erant; idque ex facultatibus meis, exque pecuniis, quas e domo paterna attuleram.

ibique ei omnia ad pie et solitarie vivendum commoda præbet.

94 Ne vero putes me tibi exprobrantem hæc dicere: sed pro his omnibus unam postulo gratiam, ne me altera viduitate involvas, neu sopitum jam luctum denuo excites: verum mortem exspectes meam: hinc fortasse brevi emigrandum mihi erit. Nam juvenes quidem ad provectam perduci senectutem sperare possunt; nos autem, qui consenuimus, nihil aliud, quam mortem præstolamur. Cum itaque me terræ tradideris, patrisque ossibus admiscueris, longas suscipito peregrinationes, et quodcumque volueris pelagus trajicito: nemo tunc prohibiturus est. Cæterum donec respiramus, contubernium meum ne respuas, E neu in Dei offensionem temere incurras, dum nos, nihil tamen læsus a nobis, tot malis involves. Etenim si conqueri potes, quod te ad mundanas curas pertraham, ac negotiis prospicere tuis cogam, ne leges naturæ, ne educationem, ne consuetudinem, neu aliud quidpiam verearis, sed nos tamquam insidiatores et inimicos fuge; sin vero nihil non agimus, ut tibi otium paremus ad vitam instituendam, si minus aliud vinculum, certe hoc unum te apud nos detineat. Nam etiamsi te a sexcentis aliis amari dicas, nullus tibi tantam libertatem procurabit, quandoquidem nemo est, cui existimatio tua æque ac mihi cara sit.

Vivit igitur austere et solitarie in domo materna

95 *Hactenus* Chrysostomus, *apud quem matris preces tanto majus pondus habebant, quanto minus Filii pietatem ulla in re impediebat. Præterea parce cum ipsa matre agebat, sed summa cum animorum conjunctione, ita ut solitudinem in ipsa matris domo haberet. Nam lib.* VI *pag.* 426 *de se Basilio ita loquitur:* Ne itaque mireris, si forum multorumque consortium fugientes, accusatores multos non habeamus... Quis, quæso, quis improbitatem meam revelare poterit? An tectum, an ædes? At ne vocem quidem F emittere possint. An mater potius, cui res omnes meæ notæ sunt! At ne cum illa quidem mihi consortium * est, neque inter nos ulla umquam rixa suborta est. *Ita laudes suas modeste tegens, extremam simul solitudinem suam declarat Sanctus. Tantæ huic solitudini duras quoque corporis vexationes adjunxisse Sanctum, liquet ex verbis, quibus Basilium alloquitur lib.* III *pag.* 389: Ne mihi enim hic jejunium alleges, vel vigilias, vel humi cubationem, et reliquam corporis macerationem: nam quantum ab his virtutibus absimus, non ignoras. Etiamsi vero a nobis accurate excolerentur, nihil hæc nos tanta animi segnitie prædictos, ad hanc præfecturam (*episcopatum*) juvarent. Homini quippe in domuncula quadam incluso, et sua solum curanti, hæc magnam afferrent utilitatem *etc*.... Nam delicatum cibum, potum, lectum despicere, multis facile esse videmus. *Non possumus merito dubitare, quin memoratas virtutes exercuerit Sanctus, licet humiliter neget se eas accurate perfecisse.*

* *al.* aliquid commune

96 *Quo*

AUCTORE J. P.

A *atque in pravas animi affectiones*

96 *Quo porro solitudinem suam dirigeret et corporis macerationem, videlicet ad pravas animi affectiones domandas, rectæque rationi subjiciendas, colligimus ex iis, quæ modeste declarat Sanctus lib.* VI *pag.* 430 *et* 431, *ita scribens:* Nam præter illa, quæ dicta sunt, quamquam multum nunc laborem subire oportet, ne ab animi affectibus omnino prosternar; attamen laborem suscipio, nec certamen subterfugio. Etenim a vana quidem gloria nunc capior; attamen sæpe resipisco, et me captum fuisse video: interdum vero in servitutem redactum animum increpo. Absurdæ cupidines me etiam nunc incessunt, sed quæ remissiorem flammam accendant, quod externis oculis materia nulla igni apta suppetat. A maledictorum probro et auditu prorsus vaco, cum nulli, qui me alloquantur, absint: neque enim hi parietes emittere vocem queant. Sed nec ab ira temperare possum, etiamsi nullus adsit, qui exasperet: iniquorum quippe virorum ipsorumque facinorum memoria animum mihi intumescere facit; verum id non usque in finem: statim enim ipsum ardentem compescimus, et ad quiescendum deducimus in nobis ipsis dicentes, admodum insulsum éxtremæque miseriæ esse, dum B nostra omittimus mala, de alienis tam curiosos esse.

diligenter inquirit,

97 Verum si ad turbam me contulero, innumerisque tumultibus occuper, jam non hujusmodi admonitione perfrui potero, neque cogitationes illas me probe instituentes reperire. Sed quemadmodum ii, qui per præcipitia, vel fluentis aliquibus, vel alio quodam modo ducuntur, proximam quidem perniciem prævidere possunt, auxilium vero nullum sibi excogitare valent; sic et ego, si in tantum ægritudinum tumultum incidam, supplicium quidem quotidie mihi augeri cernere potero; in meipso autem cogitare, ut nunc cogito, ac furentes animi impetus frænare, non ita facile erit mihi, ut prius erat. Mihi quippe anima est infirma, pusilla, captuque facilis, non his solum affectibus, sed et omnium acerbissimo, nempe invidiæ: neque illa contumelias, neque honores moderate ferre novit: sed et illis admodum extollitur, et his valde deprimitur. Quemadmodum ergo feræ immanes, dum corpore bene valent ac gestiunt, se adorientes facile vincunt, si maxime ii infirmi sint et imperiti; si quis vero illas fame macerarit; hinc evenit, ut illarum furor sopiatur, viriumque magna C pars exstinguatur; sic et animi affectus, qui imbecillos reddit, eosdem rectæ rationi subjicit, si quis contra diligenter aluerit, graviorem sibi adversus eos pugnam parat, et ita terribiles reddit, ut in servitute ac metu totam vitam ducat.

ut eas evincat et exscindat:

98 Quænam igitur belluarum harum alimenta; vanæ gloriæ quidem, honores et laudes; arrogantiæ vero, potentiæ et dignitatis magnitudo; livoris, aliorum celebritas; avaritiæ, largientium liberalitas; luxuriæ, deliciæ et frequens mulierum consuetudo; et sic aliud ab alio fovetur. Hæ porro omnes belluæ me in rerum medium accedentem invadent, animam meam dilaniabunt, terrorem incutient, et gravius mihi adversus illa bellum parabunt; hic vero sedenti mihi, magna tamen adhibita violentia subjiciuntur: subjiciuntur tamen per Dei gratiam, ita ut præter latratum nihil plus habeant. Ideo hanc domunculam incolo, nemini aditum do, cum nemine consortium, colloquiumque misceo. *Huc usque* Chrysostomus *tanta modestia animæ suæ hostes enumerans, quanta diligentia ipsum cum illis decertasse, quilibet asceticæ vitæ utcumque peritus facile perspiciet. Etenim nisi strenuum cum vana gloria, cum iracundia, cum invidia, ceterisque affectionibus enumeratis, gessisset bellum; non ita accurate earum impetus observasset, non tantopere a belluis illis timuisset, nec singularum alimenta tam diligenter perspecta habere studuisset. Nam homines, qui refrænandis affectionibus suis non student, eas ne quidem nosse solent.*

non ita solus erat Sanctus, ut non loqueretur frequenter cum Basilio.

99 *Ex hisce, quæ attulimus, Tillemontius art.* 3 *suspicatur,* Chrysostomum *eo tempore, quo tantam in domo materna captabat solitudinem, egressum fere non fuisse, nisi ad S. Meletium, quem exsilio mulctatum credit sub finem anni* 370, *et cujus exsilium nos figimus circa initium anni* 372. *Verum non constat, an ante exsilium S. Meletii tam severæ se solitudini addixerit sanctus Juvenis. Quare rectius dicemus, eum tunc temporis non egisse, nisi cum Diodoro et Carterio, quorum disciplinæ se tradiderat, aut cum condiscipulis ejusdem scholæ, ac solum fere de rebus sacris. Certe cum Basilio frequenter loquebatur, ut liquet ex recitatis Sancti verbis num.* 58; *et rursum ex iis, quæ Basilius, episcopus consecratus,* Chrysostomo *dicit lib.* I *de Sacerdotio tom.* I *pag.* 367, *ita de eo conquerens:* Attamen, ut dixi, nihil eorum E crimini do, neque solitudinem exprobro, in qua nos constituisti, cum colloquia illa abstulisti, ex quibus et voluptatem et utilitatem non minimam sæpe carpebamus... Etenim quod non mediocre mihi damnum intuleris, ipse nosti, si modo meminisse velis sermonum, tum quos exteri de nobis, tum quos nos de nobis ipsis perpetuo habuimus. Hi porro sermones erant, magnum nobis fore lucrum et concordia, præsidiumque ex amicitia mutua. Aliique omnes dicebant, aliis etiam bene multis non modicæ utilitati fore concordiam nostram. *Plura sequuntur de fructu mutuæ illius concordiæ, uti et alia plura in eodem Opere leguntur de eximia illa inter* Chrysostomum *et Basilium amicitia. Non sic igitur solus erat in domo sua Sanctus, ut non ageret cum amicis, qui sibi idem vitæ genus præscripserant; sed ut cum mundi amatoribus colloquia non misceret de rebus profanis.*

§ IX. Chrysostomus et Basilius quæruntur ad episcopatum: prior se occultat, alter, dissimulante Chrysostomo, capitur et consecratur: Sanctus factum suum excusat. F

Chrysostomum ad episcopatum provehere conantur episcopi:

Q*uæ modo narrabimus de quæsito ad episcopatum* Chrysostomo, *promotoque ad illam dignitatem amico ipsius Basilio, figuntur a Tillemontio Nota* 7 *anno* 372. *Montfauconus in Vita pag.* 94: Circa annum vero, quo hæc gesta fuere, Hermantio et Tillemontio adstipulor, qui eadem ad annum Christi 372 vel circiter referunt, putantque non ultra annum 374 posse differri. Unum est, quod a tali computandi ratione avertere possit, quod nempe Joannes tunc 25, vel ad summum 27, tantum

AUCTORE J. S.

tum annorum esset, et Basilius ejusdem circiter ætatis, quæ ad tantum suspiciendum munus non idonea videatur. Sed licet ætas, qua episcopi ordinantur, major ut plurimum requiratur, non desunt exempla eorum, qui ante vigesimum quintum annum episcopi adlecti et constituti sunt, et alioquin ipse Basilius apud Chrysostomum ait in crimen a nonnullis vocatos fuisse eos, qui se ordinaverant, et qui Joannem, ut episcopum consecrarent, frustra quæsierant; utpote qui, tot tantisque relictis viris, μειράκια, heri ac nudiustertius in sæcularibus curis volutatos, ut ad breve tempus supercilia contraherent, pullas vestes induerent, vultusque tristitiam simularent, derepente ad tantum honorem adduxerunt, quantum ne in somnis quidem assequi speravissent: quo arguitur, admodum juvenes tunc fuisse Joannem et Basilium ejus condiscipulum. *Hæ rationes utcumque pro fixa epocha aliquibus forte sufficere videbuntur: attamen datæ epochæ nequaquam acquiescendum mihi videtur.*

hoc factum non anno 372,

101 *Sane, cum ipsi Tillemontius et Montfauconus fateantur* Chrysostomum *non abiisse ad vitam solitariam ante annum 374, non satis capio, qua de causa maluerint anno 372, quam 374 figere memorabile istud factum.*

B

Etenim verisimile est, Sanctum periculo illo non opinato permotum fuisse ad urbem tandem deserendam, ac vitam solitariam exercendam in loco deserto, de quo dudum deliberabat. Quo enim modo poterat non timere, ne pertraheretur ad episcopatum, si maneret in urbe? Præterea rara exempla aliquorum, qui ante annum ætatis trigesimum ad episcopatum promoti sunt, non videntur sufficere, ut statim credamus, duos simul juvenes circa annum vigesimum quintum ab episcopis Syriæ quæsitos fuisse, ut ad gradum tam sublimem promoverentur, prætermissis aliis maturioris ætatis viris, quos non defuisse illo tempore, habemus ex ipso Chrysostomo. *Certe in Neocæsariensi concilio anni 314 statutum erat can.* XI, *ne quis presbyter ordinetur ante annum ætatis trigesimum, etiamsi sit vitæ probabilis: neque existimo duorum simul consecrationem contra canonem illum fuisse tentatam eodem seculo ab episcopis Syriæ, cum nullo sit ratio alicujus ponderis, quæ cogat Basilii consecrationem anno 372 figere.*

sed circa 374 figendum.

102 Chrysostomus *ipse in libris de Sacerdotio, quantumvis frequenter de juventute sua loquatur, omnino persuadere videtur, nec sibi nec Basilio defuisse ætatem per canones requisitam.*

C

Nullibi enim dicit, aliquid contra canones tentatum fuisse ab episcopis, a quibus ad episcopatum quærebatur. Quin potius lib. III *pag.* 380 *videtur dicere, Basilii electionem legibus ecclesiasticis fuisse conformem. Nam, ubi dixerat, calumniatores de sua consecratione dicturos fuisse*, res tantas pueris insipientibus commiserunt, *addit id ob suam fugam dici non amplius posse:* Si enim, *inquit Basilio,* tui causa ista protulerint, statim illos ex ipsa re docebis non oportere prudentiam ætate metiri, neque senem ex canitie probatum habere, neque juvenem a tali ministerio prorsus arcere, sed neophytum; multum est autem inter utrumque discrimen. *Probabile mihi non apparet,* Chrysostomum *hic contradicere canoni Neocæsariensi, sed illos nominare* Juvenes, *qui annos quidem habebant triginta, juvenes tamen videri potuerunt ad suscipiendum sublime episcopatus officium. Quod spectat ad pauca exempla eorum, qui ante eam ætatem ordinati creduntur; nescio, an omnia sint satis certa; si qua vero in-*

D

dubitata sint, ex paucissimis exemplis solidum nequit deduci argumentum. Malim igitur existimare. Chrysostomum *paulo ante secessum ad eremum quæsitum fuisse ad episcopatum, et tunc fuisse annorum circiter triginta. At certum est, factum illud contigisse ante secessum Sancti, ut ex verbis mox dandis colligitur; ideoque figendum est circa annum 374.*

Basilius de episcopatu Chrysostomum consulit; hoc autem dissimulante,

103 *Nunc factum ipsum subjicio.* Chrysostomus *lib.* I *de Sacerdotio tom.* I *pag.* 364 *narrat, Basilium instare perrexisse, ut simul solitariam vitam ducerent, atque ita pergit:* Hæc cum inter nos versaremus, illo frequenter instante, me abnuente, exortus subito rumor utrumque turbavit; fama enim erat, nos ad episcopalem dignitatem promovendos esse. Quibus auditis, ego timore simul et hæsitatione perculsus sum; timore, ne invitus raperer: hæsitatione, cum identidem disquirerem, quo pacto viris illis in mentem venisset de nobis quidquam hujusmodi cogitare. Nam meipsum inspicienti, nihil succurrebat illo dignum honore: generosus autem ille, ne seorsim conveniens, cum famam quasi ignoranti aperuisset; rogabat, ut quemadmodum ante, hic etiam factorum consiliorumque consortes videremur: paratum se esse, ad utramvis viam (quam) amplecterer, sive fugiendum, sive consentiendum esset, persequendam. E Ejus ego animum conspicatus, damnumque ratus me universæ Ecclesiæ illaturum, si tam probo, tam ad multorum præfecturam idoneo juvene gregem Christi ob infirmitatem meam privarem, quod in animo erat, non detexi, etsi antea nullum consiliorum meorum ipsi occultassem. Sed cum respondissem ea de re consultationem aliud in tempus rejiciendam esse, neque enim id in præsentia urgere, statim persuasi nihil propterea curandum esse, fiduciamque indidi, me ejusdem sententiæ consortem fore, si quando res hujusmodi contingeret.

et in tempore se occultante, capitur et consecratur episcopus:

104 Haud ita multo elapso tempore, cum is, qui nos ordinaturus erat, advenisset, ac me ipse occultassem, horum ignarus ille, quasi ad aliud negotium ducitur, jugumque accipit, sperans me, ut promiseram, perinde secuturum esse: imo potius se, me præeunte, sequuturum. Etenim nonnulla ex iis, qui aderant, videntes eum, quod comprehensus esset, ægre ferentem, ei verba dederunt, clamantes, absurdum esse, eum, qui omnibus ferocior videatur, me designantes, cum magna modestia patrum placito obtemperasse; F illum autem multo prudentiorem et moderatiorem, ferocire, vanam gloriam appetere, subsultantem, resilientem, repugnantem. His ille verbis obsequutus, postquam audivit me aufugisse, tristis admodum me adit, assidetque mihi, verba facere cupiens; verum animi angustia detentus, cum eam, quam passus fuerat, vim declarare non posset, in ipso oris hiatu fari prohibebatur, mœrore orationem, antequam dentes transiliret, interrumpente. Illum ego intuitus lacrymis perfusum, animoque turbatum, rei causam edoctus, multa cum voluptate in risum prorupi, apprehensumque dextera deosculari conatus sum, Deoque gloriam referebam, quod machinamenta mihi recte ac pro voto cessissent. Ille ut me lætum hilaremque vidit, ubi primum se a nobis deceptum esse animadvertit, id longe gravius indigniusque ferebat. *Hactenus* Chrysostomus, *de modo, quo ipse episcopatum fugit, et quo amicum suum Basilium ad eam dignitatem dissimulando perduxit.*

105 *Verum*

hinc ille dolum exprobrat. At Sanctus respondet,

A 105 *Verum cum eo consilio non modo Basilium moderate agentem, sed alios quoque offenderit Sanctus, operæ pretium erit, si investigemus, quæ objecta sint* Chrysostomo, *et quibus hic rationibus se defenderit. Basilius querebatur, se deceptum, proditum, callida dissimulatione circumventum.* Nos quippe, *inquit pag.* 367. animam nostram, ut ita dicam, tibi allatam in manibus tuis reposuimus : tu vero tantam adversus nos calliditatem adhibuisti, quantam si ab inimicis tuis cavendum tibi fuisset. Atqui oportuit, si consilium hujusmodi utile esse putabas, illius lucrum non fugere ; sin damnosum, nos quoque, quos omnibus semper præferre dicebas, damno eripere. Tu vero nihil non egisti, ut eo incideremus ; neque dolo vel simulatione opus erat adversus eum, qui sine dolo et simpliciter omnia dicere et agere apud te solebat. *Ad hæc pag.* 368 Chrysostomus, *præfatus virum* omnium amicissimum *sibi placandum esse excusatione, respondet astutiam non semper malam esse, sed subinde etiam laude dignam. Deinde id probat variis similitudinibus, et maxime exemplo medicorum, qui dolo prudenti ægrotos sanant. Subdit pag.* 370 : Fraudis quippe magna vis, dum ne doloso consilio
B offeratur. Imo vero hæc minime fraus appellanda est, sed œconomia, sapientia et ars quædam, quæ possit multos exitus in rebus arduis reperire, animæque delicta emendare.

se dissimulatione recte usum, ne Basilius ampla mercede,

106 *Mox vero lib.* II *pag.* 371 *incipit ostendere*, *magnum* lucrum ex *illa sua* œconomia *sperandum esse Basilio, nimirum quia episcopus agit,* quæ dilectionis erga Christum argumenta esse dixit ipse Christus, qui Apostolorum coryphæum sic alloquitur. « Petre, inquit, amas me ? » Id illo confitente adjungit : « Si amas me, « pasce oves meas. » Interrogat discipulum Magister, num diligatur ab eo ; non ut ediscat : quomodo enim ediscat, cum omnium corda norit ? sed ut nos doceret, quantum cordi sibi esset hujusmodi gregis præfectura. Id eum palam sit, illud item manifestum erit, magnam fore mercedem laboranti in iis, quæ magno apud Christum in pretio sunt. *Plura hisce addit, quibus ex amore, quo Dominus Ecclesiam suam prosequitur, eleganter ostendit, amplam bonorum Ecclesiæ pastorum fore mercedem. Deinde vero p.* 372 *Basilium sic compellat :* Etiamne igitur nunc nobiscum contendes, quasi te male in fraudem conjecerimus ; cum omnibus Dei bonis præficien-
C dus sis, illa agens, quæ agenti Petro potentiam indidit, cæterisque Apostolis longe anteposuit. Nam « Petre, inquit, amas me plus his ? Pasce oves meas. » Atqui poterat sic eum alloqui : Si amas me, jejunia exerce, humi cuba, vigilias cole, injuria affectis patrocinare, esto pupillis quasi pater, et matri eorum quasi maritus. Nunc vero his prætermissis omnibus, quid ait ? « Pasce oves meas. » Illa enim, quæ supra dixi, ex subditis multi facile præstare possunt, non viri solum, sed etiam mulieres.

et Ecclesia egregio privaretur episcopo.

107 At cum de Ecclesiæ præfectura, deque concredenda tot animarum cura agitur, recedat a magnitudine tanti negotii totus femineus sexus, imo etiam virorum pars maxima. Agantur in medium, qui magno intervallo cæteris omnibus antecellunt, et qui secundum animi virtutem cæteris tanto sublimiores sunt, quanto universa Hebræorum gente Saul secundum corporis proceritatem, imo et longe majori spatio. *Hæc item egregie probat. Cum igitur charitatem, prudentiam, aliasque insignes Basilii dotes haberet perspectas, ut ait pag.* 377. Ego, quæ te spectabant, plus quam parentes tui, ut ipse fateris, noveram : *Sanctus luculenter ostendit, se dissimulando sine mendacio propositum suum, tam Basilio profuisse quam Ecclesiæ. Nam Basilio se profuisse probat, quod non impediverit, quo minus in amplum multa merendi campum ingrederetur ; Ecclesiæ vero, quod ea occasione episcopum acceperit plane insignem. Tota autem dissimulatio in eo erat, quod non declarasset Basilio, se velle episcopatum fugere, ne ille imitaretur exemplum.*

Fugam vero suam excusabat, dicens, capacem se non esse :

108 *Porro humilis* Chrysostomus, *qui tam favorabile de amico suo ferebat judicium, longe aliter de se ipso judicabat : episcopatum enim suum et sibi et Ecclesiæ noxium futurum existimabat, aut certe id verebatur, quia humiliter de se suaque capacitate sentiebat. Ubi Sanctus probaverat, charitatem in munere pastorali maxime ostendi ; petebat Basilius* : Tu vero Christum non amas ? *Sanctus vero respondit :* Et amo, et amandi finem numquam faciam : at vereor ne, quem amo, eum irritem. *Dicenti Basilio, id ænigma esse, rursum reposuit Sanctus :* Non est, inquam, ænigma, imo res admodum clara et simplex. Nam si idoneus essem administrando muneri juxta Christi placitum, et tamen effugerem, argute posses dicta E
mea refellere. Quia vero animi imbecillitas huic me officio inutilem constituit : cur objectione opus erit ? Etenim vereor, ne, si gregem Christi bene valentem ac vegetum accipiam, deindeque ipsum incuria perdam, Deum adversum me irritem, qui ita ipsum amat, ut ad ejus salutem in pretium sese tradiderit. *Hisce aliisque similibus amico suo Basilio satisfacere poterat* Chrysostomus.

cumque alii objicerent, fastum, arrogantiam, contumeliam episcopis illatam ;

109 *At volebat Basilius, ut ad aliorum quoque querelas et calumnias responderet Sanctus. Quæ autem illi jactitarent, explicat lib.* I *pag.* 366 *his verbis :* Nunc vero omnium ora aperuisti, teque ex inanis gloriæ amore cuncti dicunt hoc ministerium recusasse, nec quisquam est, qui te ab hac criminatione eximat. *Et paulo inferius :* Nam alii te arrogantiæ, alii vanæ gloriæ accusant : qui autem reis minus parcere volunt, et hæc utraque improperant, et præterea adjiciunt eam, quam iis, qui nos honore affecerunt, intulimus contumeliam : quos etiam dicunt hæc jure passos esse, imo graviora promeruisse ; utpote qui tot tantisque relictis viris, pueros heri ac nudiustertius in secularibus curis volutatos, ut ad breve tempus supercilia contraherent, pullas vestes inducerent, F
vultusque tristitiam simularent, derepente ad tantum honorem adduxerint, quantum ne in somnis quidem assequi speravissent. Atque ii quidem, aiunt, qui a prima ætate ad extremam usque senectutem ascesim sive exercitationem sectati sunt, in subditorum numero sunt ; imperant autem illis ipsorum filii, qui ne leges quidem noverunt, huic exercendo magistratui positas. *Hæc præcipua sunt, quæ contra Sanctum dicebantur, quia quæsitus ad episcopatum se occultaverat. Verum illa facile poterant refelli.*

respondet Sanctus de contumelia, ostenditque eorum

110 *De contumelia primum respondet lib.* II *pag.* 378, *non curandum esse de illatis contumeliis, si quis alias in* Dei offensionem incurrere *coactus fuisset.* Illos quippe, *inquit,* qui Deo addicti sunt, et ad ipsum solum respiciunt, ita pie affectos esse debere censeo, ut id non pro contumelia habeant, etiamsi sexcenties sic inhonorentur. *Deinde negat, se vel cogitasse de contumelia iis inferenda, aut fastu vel inanis gloriæ cupidine episcopatum fugisse, ita mox pergens :* Sin

AUCTORE J. S.

Sin autem id ne cogitavimus quidem, sed alio longe consilio ab onere declinavimus; quorsum illos, quibus, si non approbationem, saltem veniam dare debuissent, criminantur, quod animæ pepercerimus nostræ? Tantum enim abest, ut ipsis contumeliam irrogaverim, ut etiam recusando ipsos honore affecisse me putem. Neque vero paradoxum me dixisse putaveris: etenim mox hujus explicationem proferam. Tunc enim, si minus omnes, saltem ii, qui maledictis delectantur, multa cum de me ordinato, tum de iis, qui me elegerant, suspicari potuissent; verbi gratia, quod ad divitias respicerent, quod generis splendorem mirarentur, quod adulatione nostra moti ad id nos cooptarint. Quod autem pecunia adducti id egerint, dicere non possum, an quis suspicaturus fuisset. Christus quidem, dixissent, piscatores, tabernaculorum opifices et publicanos ad hujusmodi magistratum vocavit: hi eos, qui sibi quotidiano opere victum parant, respuunt; si quis autem exterorum litteris operam det, otioseque vivat, hunc approbant et admirantur. Nam cur tandem eos, qui in Ecclesiæ negotiis mille sudores pertulerant, contempserunt, eumque, qui hos numquam expertus labores, totam B ætatam in vanis exterorum disciplinis contriverat, statim in tantum honorem pertraxere? Hæc et similia dicere poterant, si hanc dignitatem accepissem. Nunc vero secus; omnis enim illis maledicendi occasio refecta est, nec mihi adulationem, nec illis accepta munera exprobrare possunt, nisi fortasse sint, qui ultro insanire velint.

honori recte se consuluisse: tum calumniam de inani gloria repellit.

111 *Mox ostendit, se calumniis quoque exponendum fuisse in ipsa episcopatus administratione, ita scribens pag.* 380: Postquam autem ministerium attigissemus, numquam potuissemus quotidianas accusatorum calumnias refellere, etiamsi inculpate omnia egissemus: ne dicam, nos hac ætate rerumque imperitia in multis necessario aberraturos fuisse. At nunc illis criminationis hujusmodi occasionem sustulimus. Tunc autem probris eos innumeris obnoxios reddidissemus. Quis enim non dicturus erat, res tantas tamque admirandas pueris insipientibus commiserunt, Dei gregem pessumdederunt, res Christianorum jam risui ac ludibrio expositæ sunt. *Hactenus de contumelia electoribus non illata. Non minus fortiter lib.* III *refellit Sanctus calumniam illorum, a quibus superbiæ et inanis gloriæ accusa-* C *batur ob fugam dignitatis episcopalis, quam maximam esse ostendit. Mox vero subjungit:* Porro si id me gloriæ causa fecisse dicant, secum dissentiri ac pugnare palam deprehendentur: nescio enim, quam aliam orationem quæsivissent, si nos ab inanis gloriæ crimine liberare voluissent. Nam si hujusmodi me umquam amor invasit, accipere potius, quam fugere oportuit. Quare? Quia magnam id nobis gloriam attulisset. Siquidem virum hac ætate, qui nuper a secularibus curis se abdicaverit, usque adeo admirandum apud omnes derepente videri, ut iis etiam, qui in hujusmodi laboribus totam ætatem contrivissent, anteferretur, et plura his omnibus suffragia acciperet: id certe magnam et admirabilem de nobis opinionem omnibus indidisset, nosque conspicuos et illustres exhibuisset. Nunc vero, paucis exceptis, maxima pars Ecclesiæ nos ne nomine quidem norunt; adeo ut ne omnibus quidem notum sit, quod abnuerimus, sed paucis tantum, quos tamen omnes non puto probe nosse, quid gestum sit: verisimile autem est eorum multos aut nullatenus nos electos fuisse censere, D aut post electionem depulsos fuisse, ut non sat ideoneos visos, neque sponte aufugisse. *Hæc clara sunt et manifesta argumenta.*

Deinde exposita sublimitate muneris sacerdotalis, ineptum se ad illud

112 *Depulsa sufficienter inanis gloriæ calumnia, Sanctus tractare incipit de sublimitate dignitatis sacerdotalis, ac de dotibus et virtutibus episcopo necessariis; indeque sua humilitate alias invenit rationes, quibus dignitatem illam sibi fugiendam censuit. Pag.* 385 *expensis S. Pauli dotibus, et præ ceteris eximia illius charitate, subjungit:* Si quis possit hanc emittere vocem *(Pauli)* si quis ea præditus sit anima..., is jure possit argui, si fugiat. At si quis tantum ab hac virtute remotus sit, quantum nos sumus; non cum fugerit, sed cum munus susceperit, odio dignus est... Nam si satis est pastorem vocari, et munus utcumque accipere, nullumque adsit periculum, quivis pro lubito nos inanis gloriæ accuset: sin magna prudentia, si ante prudentiam magna Dei gratia, morum probitas, vitæ puritas, et major humana virtus requiritur in illo, qui talem curam suscipit; ne me venia privatum velis, si frustra ac temere me in perniciem dare nolim.... Novi animam meam, infirmam illam et exiguam, necnon ingentem rei E difficultatem. *Hasce difficultates eloquenter mox exponit.*

ob varias rationes; quas in suis defectibus

113 *Deinde pag.* 389 *aliam allegat rationem, qua sibi fugiendum credidit sacerdotium. Ubi enim probaverat, cupiditatem episcopatus expellendam esse ex animo sacerdotis, de se addit:* Nos autem (ne vero putes modestiæ causa ullatenus apud te mentiri velle) magna hujusmodi cupidine tenemur: quæ res una cum aliis omnibus non parum nos exterruit, et in hanc fugam vertit. *His consona scribit lib.* VI *pag.* 426, *ita Basilium alloquens:* Quod autem non modestiæ causa sic loquar, recordare, quoties tibi dixerim, cum idem sermo sæpe inter nos incideret, si optio mihi daretur, ubinam magis splendescere vellem, in Ecclesiæne præfectura, an in monastica vita, me prius illud vitæ genus mille calculis antepositurum: neque enim finem faciebam umquam eos apud te suspiciendi, qui illo ministerio probe fungi possent. Quod autem illud, quod tanti faciebam, non declinaturus fuissem, si modo rite administrando par fuissem, nemo negaverit. Verum quid faciam? Nihil enim minus aptum ad Ecclesiæ præfecturam, quam socordia et incuria, quam alii exercitationem F quamdam admirabilem esse putant: ego vero illam ceu velamen ignaviæ meæ habeo, qua defectuum meorum partem maximam obtego, neque sese prodere patior.

solerti reperiebat candore.

114 Nam qui tanto est otio et tantæ quieti assuetus, quantumvis magna sit præditus indole, peritiæ defectu statim perturbatur et angitur, ac non minimam virtutis ejus partem resecat exercitationis inopia. Cum autem simul et tardioris ingenii, et verborum certaminumque hujusmodi expers fuerit, quæ sane nostra conditio est, a lapidibus nihil differet, si hanc suscipiat administrationem. *Habemus hic aliam rursum causam fugiendi episcopatum, quam mira sancti Juvenis modestia sibi finxit. Accipe et aliam a sola Sancti modestia profectam. Cum lib.* III *pag.* 396 *exposuisset, quantopere ab iracundia alienus debeat esse sacerdos, Basilius loquentem sic interpellat:* Ego vero te sic dissimulantem non ulterius patiar. Quis enim ignorat, quantum ab hoc morbo *(iracundiæ)* sis alienus?

Respondit

A *Respondit Sanctus:* Quid igitur, inquam, o vir beate, vis me huic rogo admovere, ac feram quiescentem irritare? An ignoras, id nobis non nostra virtute successisse, sed ex quietæ vitæ amore: eum vero, qui sic affectus est, seorsum degentem, et uno alterove utentem amico, hujusmodi incendium effugere posse; secus vero, si in tot curarum abyssum incidat? Tunc enim non se solum, sed et alios permultos ad interitus præcipitium secum trahit, et ab probitatis curam segniores efficit. Solet enim subditorum turba præfectorum sibi mores ceu archetypum et quamdam imaginem spectare, seque ad illorum formam effingere. Qui ergo possit ille eorum tumores sedare, si ipse tumeat? *etc.*

quæque ingentem ei timorem

115 *Plura ex eodem Opere afferri possunt, quæ idonea sunt ad insignem Sancti humilitatem ostendendam. At unum dumtaxat locum præcedentibus adjiciam. Lib.* VI, *pag.* 432 *sic Basilium alloquitur:* Tempus itaque est, ut quod unum mihi superest arcanum, id in te tandem effundam; quod fortasse multis incredibile videatur: neque tamen im medium proferre pudebit. Etiamsi enim, quod dicturus sum, et malæ conscientiæ, et innumerorum delictorum argumen-

B tum sit; cum is, qui nos judicaturus est, Deus omnia accurate noverit, quid ultra nobis ex hominum ignorantia conferri poterit? Quid est igitur illud arcanum? Ab eo ipso die, quo mihi hanc suspicionem injecisti, sæpe fuit periculum, ut hoc corpus mihi penitus dissolveretur; tantus timor, tantusque mœror animum meum occupavit. Mecum enim reputans Christi sponsæ gloriam, sanctitatem, spiritualem pulcritudinem, prudentiam, ornatum; meaque considerans mala, non cessabam illam deflere, meque miserum dicere, ac frequenter gemens, hærensque, talia mecum loquebar: Quis consilii hujus auctor fuit? Quid tantum peccavit Ecclesia Dei? Quæ tanta res Dominum ejus exacerbavit, ut omnium ignominiosissimo mihi traderetur, et tantam pateretur infamiam? Hæc frequenter mecum revolvens, cum indignitatis tantæ ne cogitationem quidem ferre possem, quasi attonitus et stupore perculsus, nec videre nec audire quidpiam poteram.

incutiebant mira humilitate declarat.

116 Cum me hoc animi deliquium desereret, interdum quippe desistebat; succedebant lacrymæ et mœstitia: tum post lacrymarum satietatem, iterum adventabat timor, mentem turbans,

C tumultu replens ac concutiens. In æstu tanto præteritum transegi tempus. Tu vero ignorabas, et in tranquillitate me versari arbitrabare. At nunc tibi animæ meæ procellam revelare tentabo: hinc fortasse mihi, positis criminationibus, veniam concedes. Qui illam tibi, qui detegere possim? Siquidem clare videre velles, non alio modo possem, quam cor detegendo meum. Cum autem id fieri nequeat, per obscuram quamdam imaginem, pro facultate mea, mœstitiæ meæ interim fumum tibi depingere conabor. *Deinde duas affert similitudines, ut timorem suum iis declaret. Prima petitur a filia regis, corporis animique dotibus ornatissima, et a proco suo ardentissime adamata, quæ viro ignobili nequissimoque sponsa traderetur. Altera ab exercitu undique instructissimo, cui ad conflictum ineundum præficeretur adolescens* in agro *educatus,* qui præter pastoritiam lyram et pedum nihil prorsus sciat. *Ita Sanctus considerabat Ecclesiam, ut virginem nobilissimam, Christoque amantissimam, se vero nuptiis tantæ sponsæ prorsus indignum. Considerabat Ecclesiam ut exercitum instructissimum, se vero ut adolescentem rusticum, belli contra hostes Ecclesiæ gerendi prorsus imperitum. Si omnes tantopere meditarentur dignitatis episcopalis sublimitatem et difficultatem, viresque suas tanta metirentur humilitate, pauciores sane ad ecclesiarum præfecturas ultro accurrerent.*

AUCTORE J. S.

Basilius Chrysostomi amicus non est S. Basilius Magnus,

117 *Restat examinandum, quis sit Basilius ille Sancti amicus, qui tunc ad episcopatum fuit promotus. Socrates quidem lib.* VI *cap.* III *Basilium Magnum Cæsareæ in Cappadocia episcopum designat. Verum tam apertus est hic error, ut longiore refutatione opus non sit, quia S. Basilius Magnus nec juvenis erat, nec Antiochiæ degebat, dum hæc gerebantur; sed multis annis Cæsareæ in Cappadocia fuerat presbyter, et aliquot annis ibidem episcopus, antequam ageretur de electione Basilii, qui* Chrysostomi *diu amicus fuerat Antiochiæ. Hermantius in Vita cap.* XII *suspicatur, Basilium* Chrysostomi *amicum non esse alium a Maximo Seleuciensi in Isauria episcopo, quem Sanctus ad Diodori scholam pertraxit, ut dictum est num.* 71. *Poterat Maximus ille, inquit, utrumque habere nomen, et constat de ejus amicitia cum* Chrysostomo.

E

nec Maximus aut Basilius Seleuciensis;

118 *Opinionem hanc refutat Tillemontius Nota* 8 *hoc præcipue argumento, quod Seleucia Isauriæ longe admodum distet Antiochia, cum tamen episcopatus Basilii non longe abfuerit ab urbe Antiochena, ut videbimus. Le Quien in Oriente Christiano tom.* II *col.* 778 *Maximum* Chrysostomi *amicum inseruit catalogo episcoporum Seleuciæ Syriæ, quæ non multum distat Antiochia. Verum Seleucia illa non est* Seleucia ad Taurum, *ubi Theodoretus, ab ipso laudatus, lib.* V *cap.* XXVII *Maximum* Chrysostomi *amicum facit episcopum. Perperam igitur in illo catalogo recensetur Maximus, rectiusque ab eodem ponitur in catalogo episcoporum Seleuciæ Isauriæ col.* 1013. *Verum neque Maximus ille, neque Basilius Seleuciensis, (ut visum est Photio in Bibliotheca pag.* 378*) idem est cum Basilio* Chrysostomi *amico. Nam, ut alia mittam argumenta, Symposius anno* 381 *Seleuciæ in Isauria præerat, ut videre est apud laudatum Le Quien. Itaque cum Basilius ante annum* 381 *fuerit promotus, nequit idem esse cum Maximo Symposii successore, neque cum Basilio Seleuciensi, qui ad annum* 451 *usque superfuit, cum fuerit in concilio Chalcedonensi.*

F

sed verisimiliter Basilius Raphanensis in Syria:

119 *Eminentissimus Baronius ad annum* 382 *num.* 69 *duas suggerit alias sententias, ita scribens:* Quisnam vero fuerit ille Basilius Chrysostomi pernecessarius, haud quid certum habemus, quod firmiter affirmare possimus. Scimus tamen, eodem tempore in eadem Syriæ provincia, duos vixisse Basilios, qui interfuerunt synodo Constantinopolitanæ, nempe Basilium Raphanensem in Syria, et alium episcopum Bibli in Phœnicia. *Quod Baronius de Bibli episcopo suggerit, mihi æque ac Tillemontio non satis apparet probabile, cum quia ille episcopatus erat in Phœnicia, et Antiochia longe dissitus, tum quia non* Basilius, *sed* Basilides *dictus legitur in subscriptione concilii. At tanto probabilior et verisimilior est alia Baronii sententia de Basilio Raphanensi, quæ Tillemontio item placuit art.* 5, *et Montfaucono in Vita pag.* 94. *Certe apud Labbeum tom.* II *Conciliorum col.* 955 *inter episcopos Syriæ ultimus concilio Constantinopolitano anni* 381 *subscriptus legitur* Basilius Raphanensis. *Civitatem vero* Raphanæas *memorat Cellarius tom.*

AUCTORE J. S.

tom. II *Geographiæ antiquæ pag.* 258 *in Seleucide mediterranea, cujus caput erat Antiochia, locatque inter Antaradum Syriæ oppidum et fluvium Orontem, cui adjacet Antiochia, ita ut non longe admodum ab hac metropoli videatur abfuisse. Hæc autem propinquitas facit rem verisimillimam.*

cum roget Chrysostomum, ut sæpe ad se veniat.

120 *Etenim episcopatum Basilii non longe abfuisse Antiochia, colligitur ex* Chrysostomo *lib.* VI *de Sacerdotio in fine, ubi Basilius Sanctum ita compellat :* Cæterum te rogo et obsecro,... manum mihi porrigas, illa dicens faciensque, quæ nos emendare possint. Ne animum inducas, ut ad brevissimum nos tempus deseras ; sed nunc magis, quam prius, commune sit nobis contubernium. *Tum Sanctus ;* Ego autem ad hæc subridens : et qua in re, tibi usui esse possim in tanta illa negotiorum mole ? Cæterum quia id tibi in voto est, bono animo esto, o dilectum mihi caput. Quo enim tempore a curis hujusmodi tibi respirare licebit, adero tibi, teque consolabor, quantum in me erit, nulla in re tibi defuturus. Ad hæc ille magis illacrymans surgit. Ego vero virum complexus, caputque deosculatus, ipsum deduxi, hortatus, ut, quod acciB derat, fortiter ferret, his verbis : Fiduciam in Christo habeo, qui te vocavit, suisque præfecit ovibus, te tantam ex hoc ministerio acquisiturum fiduciam, ut nos illa die periclitantes in æterna tabernacula recipias. *Promissio* Chrysostomi, *qui nolebat procul ab urbe Antiochena recedere, sed vel apud matrem manere, vel in vicinis urbi montibus, innuit Basilium ipsum non abiisse ad aliam provinciam, ita ut verisimillimum sit, ipsum fuisse Raphanensem in Syria episcopum.*

§ X. Sanctus quadriennio in monasterio vivit sub disciplina severi senis, biennio solus in spelunca : qualis esset monachorum illorum vita.

C

Sanctus vitam amplectitur monasticam,

Palladius *in Dialogo pag.* 41, *ubi narraverat,* Chrysostomum *lectorem ordinatum*, *hæc subjungit :* Verum impellente eum animo ut contentus non esset civitatis laboribus, in ardore juventutis, tametsi mens sana esset, ad vicinos montes adit. Hic cum in Syrum quemdam incidisset severissimæ continentiæ senem, duriora vitæ ejus instituta imitatur annis quatuor, quos apud ipsum, luctans cum voluptatum cautibus, exegit : quas ubi facilius, non tam labore quam ratione superavit : tum secessit in speluncam solus, delitescere cupiens. Illic annos moratus est duos, quibus insomnis ut plurimum perstitit, Christi Testamentum, quo ignorantiam expelleret, addiscens. Cum toto illo biennio nec interdiu nec noctu decubuisset ; proxima ventri ei sunt emortua lumborumque vires præ frigore profligatæ. *Hactenus Palladius de monastica et anachoretica Sancti vita, quæ sane austerissima fuit, sed ob adversam valetudinem ultra sexennium continuari non potuit. Georgius pag.* 168 *refert* *mortem matris* Chrysostomi *ante vitam ipsius monasticam, bonaque ab eo post mortem matris relicta. At hæc et antiquis ignota, et parum verisimilia sunt. De tempore, quo Sanctus ad montes recessit, omnino consentio Tillemontio et Montfaucono, qui factum illud referunt ad annum* 374 *aut initium* 375, *quia sic reperiuntur sex anni, antequam diaconus ordinatus est : hoc enim contigisse sub finem anni* 380 *aut initium* 381, *suo loco ostendemus. Senex ille Syrus, sub cujus disciplina quadriennio fuit Sanctus,* Hesychius *vocatur apud Georgium Alexandrinum, aliosque ipsum secutos.* D

non sine gravi carnis lucta.

122 *Porro sanctum Juvenem non sine gravi lucta e domo materna recessisse, liquet primum ex dictis num.* 92 *et seqq. Alia ab eo proposito deterrentia narrat insigni illa modestia, qua semper de se loquitur, in Opere de Compunctione ad Demetrium lib.* 1, *seu tom.* 1, *pag.* 132, *ita scribens :* Cum nuper ego decrevissem, relicta urbe, ad tabernacula monachorum accedere, sollicite quærebam et sciscitabar, undenam necessariorum commeatus adfuturus esset, et num fieri posset, ut panis recens ac diurnus comederetur : an quis me coacturus esset eodem uti oleo pro lucerna et pro cibo : an quis me impulsurus ad E miseram leguminum escam, an assignaturus opus durum, ut est, fodere, ligna deferre, aquam comportare, et cætera omnia hujusmodi ministeria : et, ut summatim dicam, multa de quiete corporis percunctabar. *Hæc sane moram injicere poterant Juveni nobili, diviti, delicate enutrito, et commodis omnibus, quibus uti volebat, in domo materna assueto ; licet austeritates aliquas vitæ monasticæ ibidem exercere dudum cœpisset. Noverat enim canæ prudentiæ Juvenis, longe facilius esse, aliqua pœnitentiæ opera assumere pro arbitrio, quando pietas et amor Dei ad ea peragenda invitat, quam se totum alieno permittere arbitrio ad exsequendum dura severi magistri imperia. Attamen, cum eximio Dei amore ferveret, sciretque Dei amantibus abnegandam esse propriam voluntatem, impellente verisimiliter etiam timore, ne invitus ad episcopatum traheretur, quælibet rupit vincula, ut tutius ac perfectius divinæ serviret Majestati.*

Qualis autem esset vita monachorum, quam tranquilla.

123 *Qualem in monasterio vitam duxerit Sanctus, utcumque colligere possumus ex iis, quæ ipse de monachis Antiochiæ vicinis, ad quos visendos hortatur Antiochenos, variis locis eleganter enarravit. Neque enim dubitare possumus,* F *quin Vir animi maximi, qui in omnibus operibus suis ubique excelluit, summa etiam magnanimitate exercuerit labores vitæ monasticæ et monachorum virtutes, quos toties in ore postea habuit, tot orationibus celebravit ; præsertim cum a vitæ cœnobicæ exercitiis ad duriores vitæ anachoreticæ labores se transtulerit ; eosque non nisi necessitate virium reparandarum deseruerit. Audiamus igitur Sanctum de monachis Syriæ loquentem, ut discamus, qualem ipse in monasterio vitam duxerit. Hom.* LXVIII, *alias* LXIX, *in Matthæum, tom.* VII *pag.* 673 *confert vitam monachorum cum vita seculari*, Ut discatis, *inquit,* vitam, quæ dura et onerosa videtur, monachorum scilicet et eorum, qui seipsos crucifixerunt, longe dulciorem desiderabilioremque esse hac vita, quæ videtur suavior delicatiorque... Tantum inter utramque vitam inveniemus intervallum, quantum inter portum et fluctibus agitatum pelagus. Ex habitaculis statim ab exordio horum felicitatem considera : fora enim et urbes, tumultusque

A tumultusque in medio positos fugientes, vitam in montibus delegerunt, quæ nihil cum præsenti vita commune habet, quæ nihil humanum patitur; non dolorem pro rebus secularibus, non mœrorem vel sollicitudinem, non pericula, non insidias, non invidiam, non livorem, non turpes amores, non aliud quidpiam simile. Jam hic illi, quæ ad regnum cœlorum pertinent, meditantur, in saltibus versantes, montibus, fontibusque, cum quiete multa: præcipue autem Deo hærent, tuguriumque illorum omni tumultu vacuum est, anima omni morbo et pravo affectu libera, levis, expedita, et tenuissimo aere purior.

quam sublimis, quam intenta rebus divinis

124 *Mox pag.* 674 *ad singularia magis accedit:* Illi, qui luminaria sunt orbis, *inquit*, cum sol ortus est, imo diu antequam luceat, e lecto surgentes, sani sunt, vigiles, expediti: nullus enim ibi dolor, vel sollicitudo, vel sopor; non labor, non negotiorum turba, non quid simile... Surgentes igitur statim læti et hilares, chorum facientes unum, læto vultu et conscientia simul omnes quasi uno ore hymnis universorum Deum celebrant, laudantes eum et gratias ipsi agentes pro omnibus, sive propriis, sive communibus B beneficiis... Vestis autem illis viris digna est.... Ut beati illi angeli, Elias, Elisæus, Joannes, Apostoli, vestiuntur, alii ex pilis caprinis, alii ex pilis camelorum: quidam pellibus tantum amiciuntur vetustate tritis. Deinde post illa cantica, genua flectentes Deum precantur pro rebus, quæ multis ne in mentem quidem venire possint. Præsentium enim nihil petunt, illa quippe nihil curant; sed ut cum fiducia stare possint ante tribunal illud horrendum.... atque ut cum pura conscientia et bonis operibus laboriosam hanc vitam emetiantur, et procellosum hoc mare tranquille transmeent. Dux est autem illis orationis, pater et præfectus. Deinde surgentes post sanctas illas et frequentes orationes, oriente sole singuli ad suum opus se conferunt, hinc magnum egenis proventum parantes. *Pag.* 675 *insinuat*, divitum filios, et majorum insignium nepotes (*qualis ipse quoque erat*), iis vestitos indumentis, quæ ne pauperum quidem ultimi ferre dignarentur.

et sacris Litteris; quanta humilitate ornata,

125 Pag. 676: Neque solum canentes vel precantes, sed etiam libris intenti, jucundum videntibus præbent spectaculum. Soluto quippe choro, alius Esaiam sumens, cum ipso loquitur; alius cum C Apostolis versatur, alius ab aliis conscriptos libros legit, ac de Deo philosophatur, de universo, de visibilibus, de invisibilibus, de spiritualibus, de vilitate hujus vitæ, de futuræ magnitudine. Aluntur autem cibo optimo, non decoctis animalium carnibus, sed eloquiis Dei. *Humilia illorum monachorum opera exponit* Chrysostomus *Hom.* LXXII, *alias* LXXIII, *in Matthæum pag.* 705, *ipsorum humilitatem ita celebrans:* Vultisne rursum in virtutis civitatem eamus, sanctorum tabernacula, montes dico, atque saltus? Ibi namque sublimem aliam humilitatem reperiemus. Homines quippe, qui vel a dignitate, vel a divitiis conspicui erant, undique sese deprimunt, a veste, a domo, a ministerio, aque ex his omnibus quasi litteris humilitatem descripserunt. Quæ vero ad superbiam incendunt, vestium magnificentia, ædificia splendida, famulorum multitudo, quæ vel invitos sæpe in superbiam conjiciunt; hæc, inquam, omnia illinc sublata sunt. Illi ipsi ignem accendunt, ligna secant, coquunt, hospitibus ministrant. Neminem illic contumeliosum audire contingit, neque contumeliis affectum videre, neminem cui præcipiatur, neminem præcipientem: sed omnes ministri sunt, singuli hospitum pedes abluunt, et magna hac in re est concertatio. Id porro faciunt non inquirentes, quis sit, an servus, an liber, sed erga omnes hoc ministerium implent. Nullus ibi magnus aut parvus. Quid igitur? an confusio? absit, sed optimus ordo. Etiamsi enim quis parvus sit, qui magnus est, ad id non respicit, sed se illo inferiorem putat, et ideo major efficitur. Una mensa omnibus, servientibus, sedentibus, eadem alimenta, indumenta, eædem domi*, et genus vivendi idem. Magnus ibi est, qui viliora opera abripit. Non est ibi meum et tuum, sed hoc verbum inde exsulat, quod mille bellorum causa est.

AUCTORE J. S.

* *l.* ædiculæ

quanta charitate conspicua,

126 Ecquid miraris, si genus vivendi, mensa, vestis una sit omnibus, non secundum substantiam modo, hæc enim una in omnibus est, sed secundum caritatem. Quomodo igitur ipsa contra seipsam superbiat umquam? Non est ibi paupertas, non divitiæ, non gloria, non infamia. Quomodo illuc receptum habeant superbia et arrogantia? Sunt enim et minimi et magni secundum rationem virtutis; sed, ut dixi, nemo E hoc videt. Qui parvus est non angitur quasi despectus: nemo quippe est, qui despiciat. Etiamsi vero esset, qui despiceret, in hoc maxime erudiuntur, ut contemni, despici, vilipendi assuescant, verbis, rebus, cum mendicis et mutilis versantur, et in mensa ipsorum multos hujusmodi convivas videas; ideoque cœlo sunt digni. Alius vulnera curat ægri, alius cæcum ducit, alius mutilum gestat. *Hisce humilitatis operibus alia quædam mox jungens, iis omnibus humilitatem monachorum animis facile inseri, docet his verbis:* Alioquin autem ipsa opera modestiam exhibere docent, nec sinunt tumere. Quis enim, quæso, terram fodiens, irrigans et plantans, sportulas nectens, saccumque consuens, vel alia quædam tractans, altum unquam sapiet? Quis in paupertate vivens, et cum fame pugnans, hoc morbo laborabit? Nemo certe. Ideo facilis illis est humilitas.

quam duris pœnitentiæ operibus addicta,

127 *De austera monachorum vita multis locis agit Sanctus. At solum aliqua huc transferam ex Homilia* XIV *in* I *ad Timotheum Epistolam, ubi tom.* XI *pag.* 628 *sic loquitur:* Vere domus luctus sunt monasteria, ubi cilicium et cinis, ubi solitudo, ubi nullus risus, nec secularium rerum F tumultus, ubi jejunium, ubi humi cubatio, ubi pura sunt omnia a nidore, a sanguine, a turbis, a tumultu, a perturbationibus, *Et pag.* 631: Hi (*monachi*) semper sobrii sunt, sine cibo ad vesperam usque persistentes, et hymnis operam dantes... Adveniente vespera, hi a laboribus quiescentes ad mensam accumbunt, non... apponentes opsonia multa odore fragrantia, sed alii panem solum cum sale, alii oleum apponunt. Alii vero, qui infirmiores sunt, herbas et legumina habent. Deinde postquam paululum sederunt, hymnisque totum concluserunt, singuli quiescunt in stratis, ad quietem, non ad delicias adornatis. *De somni brevitate et moderatione pag.* 630 *hæc dicit:* Magnus enim Dei timor non sinit eos in profundum somnum incidere, sed quasi in superficie quiescunt... Verum, ut dixi, gallus cantavit, et statim veniens præsul, et pede jacentem pulsans, omnes excitat. Neque enim nudos istic dormire fas est.

128 *Post cantum matutinum quid agant, mox ibidem*

AUCTORE J. S.

quam perpetuo utilibus occupata, Sancti verbis exponitur.

ibidem ita enarrat: Postquam horas Matutinas et hymnos compleverunt, ad lectionem Scripturarum se conferunt: sunt etiam, qui libros scribere didicerunt. Singuli constitutum domicilium habentes, quiete semper agunt, nemine nugas proferente, nemine loquente. Deinde Tertiam, Sextam, Nonam, et Vespertinas orationes persolvunt, et in quatuor partes totam diem dividentes, singulis in partibus psalmodia et hymnis Deum honorant, aliis omnibus prandentibus, ridentibus, ludentibus, ciboque nimio sese dirumpentibus, hi hymnis dant operam. Nullum fere mensæ et sensibilibus rebus tempus deputatur. Rursus post prandium eadem exercitia resumunt, postquam paulum somno se dederunt. *Ex hisce colligi potest, qualem fere vitam inter monachos istos duxerit* Chrysostomus, *qui satiari vix poterat illorum pia exercitia et virtutes commemorando. Multa ex ipso addi possunt, multaque enucleatius explicari: sed vereor ne justo fiam longior, si huic proposito diutius insistam. Ceterum Georgius Alexandrinus pag.* 168 Chrysostomum *facit monachorum præfectum. At eam præfecturam non tacuisset Palladius.*

B

§ XI. Opuscula scripta, nimirum libri de sacerdotio, adversus Oppugnatores vitæ monasticæ, Comparatio regis et monachi.

Libri sex de Sacerdotio conscripti,

Q*uamvis merito dubitare non possimus, quin* S. Joannes *vilissima monachorum opera diligenter ac studiose exercuerit. Non ita tamen omne tempus a precibus vacuum monasticis istis occupationibus absumpsit, ut subinde libris conscribendis operam non dederit. Hoc enim monachorum instituto nequaquam contrarium, multis vero erat utile; ideoque non raro rogabatur, ut Opusculum aliquod componeret. Hinc dubitandum non videtur, quin superiores non modo permiserint, ut stylum utiliter exerceret, sed impulerint, etiam, ut id faceret. Certe eruditi passim consentiunt, aliqua Opuscula a* Chrysostomo *scripta tempore vitæ monasticæ, sed in designandis illis* C *Opusculis non æque consonant. Ambrosius Camaldulensis, qui Dialogum Palladii de Vita* Chrysostomi *Latine interpretatus est, et cujus interpretationem habemus in exemplari Ms., in hac sic habet, ubi refert Sanctum a Flaviano presbyterum ordinatum:* Presbyter.... consecratur, invitus licet et multum renitens. Notatur id ex his libris, quos de Sacerdotio adhuc solitarius scripsit. *Hanc ob causam Hermantius cap.* XIV *libros de Sacerdotio in solitudine a* Chrysostomo *scriptos existimat. Verum, ut jam observarunt Tillemontius et Montfauconus, in textu Græco per Bigatium edito, ea non leguntur, ita ut potius videatur additio Ambrosii, quam sententia Palladii.*

non postea in diaconatu, sed verisimillime

130 *Socrates lib.* VI *cap.* III *asserit, libros de Sacerdotio a* Chrysostomo *scriptos, postquam diaconus a Meletio ordinatus est. Tillemontius autem art.* 5 *ait, nihil sibi occurrere, quo minus sequatur dictam Socratis opinionem. Montfauconus vero de tempore conscripti illius Opusculi nihil certi statuit. Baronius ad annum Christi* 382 D *existimat,* S. Chrysostomum *libros de Sacerdotio exarasse, postquam res peracta erat, ut fugæ suæ apologiam, notatque annum* vigesimum secundum *ætatis* Chrysostomo *cucurrisse,* cum scripsit de Sacerdotio, et secessit in eremum. *Hæc sententia mihi omnino sequenda videtur, non pro ætate Sancti, quæ haud dubie erat multo major, sed pro tempore Operis conscripti non diu post rem peractam, de qua agitur. Etenim propositum erat Sancto tum fugæ suæ, tum dissimulationis cum Basilio, apologiam texere, rationesque reddere Antiochenis, cur electioni suæ non acquievisset, et cur consilium illud suum intimo amico non manifestasset, ut sic dicteria multorum et calumniæ cessarent. At verisimile non est, offensionem illam Antiochenorum, ortaque inde dicteria totis sex annis durasse, et* Chrysostomum *tunc demum ad apologiam confugisse, ut factum tam diu prætermissum excusaret: nam id tum potius fuisset memoriam facti renovare, quam offensionem sedare.*

aut sub initium vitæ monasticæ.

131 *Præterea Sanctus diligenter narrat, quid Basilius, quid alii contra factum suum objecissent. At verisimile non est, aut ipsum ea omnia totis sex annis in memoria servasse, aut post tantum tempus proferre voluisse ea, quæ tum Antiochiæ fere memoria exciderant. Quapropter* E *improbabilis mihi apparet sententia Socratis, cujus auctoritas nullius est momenti ipsi etiam Tillemontio. Montfauconus quidem in Monito prævio ita loquitur:* Neque enim audiendi sunt ii, qui volunt eodem ipso tempore, quo res peracta est, hæc scripsisse sanctum Doctorem. Siquidem vel ipsa ordiendi ratio aliquod elapsum tempus indicat, et series tota rem meditatam, et in otio adornatam præ se fert. *At ego non video, ex qua initii voce, si solum consideremus textum Græcum, inferri possit, a re peracta notabile tempus fuisse elapsum, quando apologiam suam scribebat* Chrysostomus. *Id unum mihi videtur ex Operis initio et fine probari, Basilium non amplius fuisse cum* Chrysostomo, *sed ad episcopatum suum fuisse profectum, quando Sanctus apologiam suam, sive libros de Sacerdotio edidit. Verum si* Chrysostomus *querelas Basilii, et intellectas ex Basilio aliorum censuras mox annotaverit, ut iis per otium responderet, potuit post aliquot menses præclaram illam apologiam in lucem edere. Tota autem Operis series insinuat, scriptum fuisse, dum recens erat offensio ex declinato episcopatu nata. Qua de causa existimo,* Chrysostomum, *simulatque intellexit, quantum* F *multis displicuisset consilium suum, ad Apologiam se parasse, eamque magna cura elaboratam post aliquot menses edidisse. In ea cum multa præclare de Sacerdotio disputaverit, inde nomen Operi adhæsit.*

aut ante eam susceptam: laus hujusce Operis.

132 *Secundum hanc sententiam, quam verisimillimam credimus, libri de Sacerdotio scripti sunt circa annum* 375, *aut paulo ante vitam monasticam, aut initio hujusce vitæ. In hac autem sententia necesse non est, ut dicamus, dicta illa, quæ Basilio attribuuntur, ad componendum dialogum conficta esse; sed facile intelligimus, ipsa fere dicta Basilii stylo* Chrysostomi *potuisse exponi, uti et minutissima rerum inter utrumque gestarum adjuncta, imo et aliquorum Sancto obmurmurantium dicteria. Porro hoc Opus de Sacerdotio magna meruit elogia. S. Hieronymus illud tantum ex Operibus* Chrysostomi *legerat, quando circa annum* 392 *scribebat de Scriptoribus ecclesiasticis. S. Isidorus Pelusiota lib.* I *epist.* CLVI *ad Eustathium libros illos tali commendat*

A *dat elogio :* Ego quidem librum, quem a me petiisti, misi : fructumque ex eo per te exspecto, qui ab omnibus exigi consuevit. Nullum enim, nullum inquam, pectus hujus lectio penetravit, quod non divino amore sauciarit ; ut qui augustam quidem ac venerandam rem accessuque difficilem sacerdotium esse ostendat, verum sine ulla reprehensionis labe consecrandam esse doceat. Siquidem sapiens ille ac eruditus arcanorum Dei interpres Joannes, Bysantinæ ecclesiæ, atque adeo ecclesiarum omnium oculus, librum eum ita subtiliter et prudenter atque accurate condidit, ut omnes, tam qui, ut Deo gratum est, sacerdotio funguntur, quam qui negligenter et ignave sacerdotalem dignitatem administrant, hic et virtutes suas et offensiones reperiant. *Aliorum elogia missa facio.*

Cum Valens imperator monachos ad militiam cogere vellet ;

133 *Alterius Opusculi, pro monastica vita conscripti, occasionem allegat* Chrysostomus *ipse mox laudandus, videlicet quod monachi e cellis suis extraherentur, graviaque paterentur, ut videbimus. Tempus colligitur ex Historia Pauli Orosii lib.* XVII *cap.* XXXIII, *ubi narrat, Valentem quatuor annis solum imperasse.* Valentiniano mortuo, *addens sequentia de Valente :* Illico velut B effrenata libertatis audacia legem dedit, ut monachi, hoc est, Christiani, qui ad unum fidei opus, dimissa secularium rerum multimoda actione, se redigunt, ad militiam cogerentur. *Consentit S. Hieronymus in Chronico his verbis :* Valens legem dedit, ut monachi militarent. *Eodem hæc anno ponit, quo mortem Valentiniani I, quæ passim figitur anno* 375, *mensi Novembri. Itaque lex Valentis data videtur sub initium anni* 376, *et quidem Antiochiæ, aut certe in Syria, ubi Valens erat sub finem anni* 375 *et initium* 376. *Hinc dubitandum non videtur, quin persecutio contra monachos cœperit in Syria anno* 376. *Inceptam fuisse circa Pascha insinuat S. Basilius in epistola* CCLVI, *olim* CC, *ad monachos illo anno data, quam sic orditur :* Ego cum audissem vehementem illam persecutionem, quæ in vos excitata est, et statim post Pascha eos, qui ad judicia et pugnas jejunarunt, vestris tabernaculis supervenientes, igni tradidisse labores vestros, vobis quidem domicilium in cœlis non manufactum præparantes, sibi vero ignis thesaurum comparantes, quo ad vobis nocendum usi sunt ; ingemui ex hoc eventu, non vestri, fratres, commiserescens, absit, sed eorum, qui C ita sunt a malitia absorpti, ut eo usque nequitiam suam extenderint.

illique anno 376 e monasteriis extraherentur ;

134 *Ubi igitur circa Pascha anni 376 cœpta erat illa Valentis persecutio, qua multi monachi occubuerunt, testibus Hieronymo et Orosio, vir pius ad* Joannem *in monasterio agentem accurrit, et ab ejus calamo, per libros maxime de Sacerdotio jam tunc cognito, contra tantum malum opem petiit. Secundum Baronii chronotaxim* Joannes *tum viginti annos vix superaverat, secundum alios needum annos agebat triginta. At ex nostra sententia annorum triginta ætatem uno alterove anno supergressus erat, quando calamum strinxit contra tantam virorum potentum impietatem. Audiamus modo ex ipso Opere adversus oppugnatores vitæ monasticæ, quo modo acerbissimum illum nuntium exceperit, quaque ratione ad propugnandos vitæ monasticæ cultores permotus sit. Tom.* I *pag.* 45, *ubi aliqua præmiserat de pœnis eorum, qui olim infesti fuerant templo Hierosolymitano,* non sine causa *illa a se memorata dicit :* Sed quia accedens quidam nuncium attulit plenum amaritudinis, molestiæ, ingentisque adversus Deum contumeliæ. Quosdam enim esse homines ait, qui hodieque eadem, quæ illi olim barbari, admittere auderent, imo longe iniquiora : eos quippe, qui philosophiæ nostræ capessendæ auctores sunt, undique expellere, multisque additis minis vetare, ne quidpiam hujusmodi ullum umquam hominem doceant.

AUCTORE J. S.

Sancto hæc nuntiantur

135 His auditis, ego statim clamavi, et narrantem sæpe percontatus sum, ludensne hæc loqueretur ? Apage, inquit ille, numquam enim in re tam seria jocarer, neque dicerem, vel confingerem ea, quæ plurimi redemissem : ac plurimis votis expetiissem, ut ne nunc quidem, quando facta sunt, vel aure perciperem. Tunc porro acerbius ingemiscens : Vere, dixi, hæc tanto sceleratiora sunt iis, quæ Mithridates omnesque illi admiserunt, quanto templum hoc est illo honorabilius et sanctius. Sed quinam isti, quæso, aut unde sunt, qui talia præsumunt ? Quare, et qua de causa, quem respicientes finem, lapides in sublime jaciunt, telaque in cœlum jaculantur, ac cum Deo pacis bellum gerunt ?... Quanam sibi imminuta libertate, qua sublata licentia, quo principum auxilio hæc ausi E sunt ? Illi enim Persarum reges hæc volentes habuere, nostri vero contraria penitus, ut mihi ipse persuadeo, et cupiunt et optant. Quapropter magno stupore plenus sum, quod imperatoribus piam religionem sectantibus, hæc in mediis urbibus impune fieri dicas. *Ita Sanctus, parcens utcumque Valenti, licet non ignoraret Arianum esse, quia saltem erat Christianus, ideoque monachos non debebat aversari. Gratianus vero, qui in Occidente imperabat, Catholicus erat et pius. At audiamus nuntium respondentem. Nam ex verbis illius legem Valentis verisimiliter didicit Sanctus.*

in solitudine.

136 Quid vero, inquit ille, si his quoque mirabiliora didiceris, quod scilicet horum auctores pii videri velint, et Christianos se nuncupant, plurimi autem ex illis etiam initiati * sint : imo eorum quidam, diabolo vehementer afflante, execranda lingua sua dicere ausus sit, se a fide recessurum et dæmonibus immolaturum : suffocari enim se videndo homines liberos, nobiles, vitamque deliciis plenam agere valentes, ad hanc duram vitæ rationem abduci. His auditis, ego acerbiori vulnere percussus sum, et mala inde futura conjiciens, orbem simul flebam univer- F sum, Deumque compellabam his verbis : Tolle animam meam a me, et de necessitatibus meis erue me, atque ab hac mortali vita libera me, et ad locum illum transfer, ubi nullus hujusmodi quidpiam profert, neque ipse audiam.... Videns autem me ille admodum lugentem : Non id, inquit, tempus postulat : neque enim his lacrymis eos, qui jam perierunt, et quotidie pereunt, recuperare umquam poteris : neque malum hic finem habiturum puto. Sed providendum est, ut rogum istum exstinguamus, hancque pestem cohibeamus. Ac, si mihi morem gesseris, his missis fletibus librum edes, quo ægris hujusmodi seditiosis monita dabis ad suam omniumque hominum salutem. Hoc ego assumpto libro, medicaminis cujusdam vice illum ægrotantium in manu ponam. Sunt enim ex horum numero plerique mihi amicitia juncti, qui patientur me ipsos adire semel et bis et pluries, novique illos cito ab hac peste liberandos esse.

* *baptismo scilicet*

137 Tu quidem, respondi ego, ex caritate tua

rogaturque, ut scribat pro monachorum

tua vires metiris nostras: mihi vero nulla inest vis dicendi, et ea, quæ inesse videtur, in hoc argumento uti pudet me: nec alium quemquam ita vereor, ut Gentiles omnes, tum eos, qui modo sunt, tum eos, qui post futuri sunt, quos ego non minus pro vitæ segnitie, quam pro doctrinæ ratione semper carpere solitus sum, ne jam ipsos mala nostra doceam. Nam si qui ex illis senserint apud Christianos esse homines adeo virtuti et philosophiæ inimicos, ut non modo labores ad eam adipiscendam refugiant; sed ne de illa quidem verba facere sinant; imo ne hac tanta quidem insania contenti, si quem hanc consulentem, deque illa disserentem videant, hunc undique expellant; si hæc, inquam, illi senserint, timeo ne nos existiment non homines, sed feras, et monstra hominis forma, dæmonesque quosdam noxios, ac communis naturæ inimicos, nec de sontibus modo, sed de tota simul gente talem sententiam ferant. Et ille ridens, Ludis, inquit, hæc dicens: ego enim opportuniora jam loquar. Num vereris, ne ex verbis tuis id ediscant, quæ illi jam dudum ex ipsis operibus edicerunt? Nam ac si nequissimus aliquis spiritus omnium animos occuparit, per cunctorum ora
B hi sermones vertuntur: sive in forum te contuleris; sive in tabernas medicorum; sive in quamlibet urbis partem, ubi sedere solent ii, qui nihil operari volunt, videbis ingentem risum ab omnibus moveri.

instituto; quod ille, persecutionis relatione motus,

138 Risus autem ejus et comœdiæ argumentum est eorum, quæ adversus sanctos viros acta sunt festiva narratio. Quemadmodum enim bellatores, qui multas pugnas confecerint ac tropæa erexerint, gesta sua fortia narrare gaudent: sic et isti in facinoribus suis lætantur. Hunc sane audias dicentem, Primus ego manus in illum monachum injeci, et plagas intuli; alium vero, At ego cellulam ejus ante alios inveni; alium, Ego judicem plusquam omnes adversus illum concitavi. Jactat alius carcerem, carcerisque miserias; quodque per forum Sanctos traxerit, id laudis in parte constituit; alius item aliud: deinde omnes profusis cachinnis hæc prosequuntur. Et hæc quidem in Christianorum consessibus. Gentiles vero et hos irrident, et eos, qui ab illis irridentur; illos, quod hæc perpetrarint; hos, quod talia passi sint: omniaque civili quodam bello repleta sunt; imo hujusmodi bello longe atrociora isthæc sunt. Nam qui bellum illud ges-
C serint, cum postea illius reminiscuntur, auctores ejus maledictis insectantur, ac dæmoni cuidam malo cuncta, quæ in illo gesta fuerint, accepta referunt: et ii ampliore afficiuntur pudore, qui plura quam alii perpetrarint: hi autem de suis ausibus gloriantur. Neque ideo tantum hoc sceleratius illo bellum est, quod adversus sanctos, qui neminem læserint excitetur; sed etiam quod adversus homines, qui nemini malum facere noverunt, et ad patiendum solummodo parati sunt.

tandem facere proponit: primo autem libro describit

139 Siste gradum, dixi ego, siste, satis jam hujusmodi narrationum, nisi me expirare velis: sed modicum mihi hoc virium relinquens, missum me facito. Quod jussisti, penitus exequemur: tantum nihil aliud jam dictis adjicias; sed digressus precare, ut excussa mihi mœroris nebula, quamdam a Deo, qui impugnatur, opem consequar ad medelam inimicorum ejus. Id vero dabit haud dubie, clemens cum sit, ac mortem peccatoris nolit, sed ut convertatur et vivat. Sic illo a me dimisso, hæc scribere sum aggressus. *Hactenus* Chrysostomus, *lucubrationis suæ occasionem exponens. Mox vero addit, se magis scribere in gratiam illorum, qui prædictos monachis contumelias inferebant, quam causa ipsorum monachorum, quandoquidem hi cœlestia bona malis istis lucrentur, illi vero æternis se obnoxios reddant suppliciis. Quam primum enim probare incipit, persecutores ingentia sibi ipsis inferre mala, non vero Sanctis nocere. Deinde vero ostendit, quantis se periculis subducant, qui mundo renuntiant, et vitam religiosam amplectuntur, idque probat ex peccatis frequentibus criminibusque gravibus, quæ regnant in urbibus.* D

impietatem illorum, qui monachos vexant:

140 *Librum vero illum concludit his verbis:* Ut enim alia omittam, hoc ipsum, quod nos ad hæc scribenda impulit, nonne vel solum sufficit ad præsentis morbi pestem indicandam. Si enim propriorum sensu peccatorum non affici, sed sine ullo dolore scelera perpetrare, extremus malitiæ terminus est, ubi tandem novos istos legislatores, recentis hujus adsurdissimæque legis auctores statuemus, qui majori cum fiducia virtutis magistros, quam alii malitiæ repellunt, eosque multo acrius oppugnant, qui peccata emendare volunt, quam eos, qui ipsi peccaverunt? Imo potius eos nec illibenter ferunt, nec criminantur; hos autem vix ferre possunt, quodammodo et E
verbis et operibus clamantes, nequitiæ mordicus inhærendum esse, atque ad virtutem nunquam redeundum; ita ut non modo eos, qui ipsi operam dant, verum etiam eos, qui vocem pro illa emittere audent, ulcisci oporteat. *Ita Sanctus noster etiam tum Juvenis magna libertate murum pro domo Domini se opponebat potentibus adversariis. At libertatem illam timere nesciam nemo vehementer mirabitur, modo diligenter consideraverit, quantus Dei amor rerumque terrenarum contemptus in omnibus Sancti scriptis eluceat: neque enim hominum metu a Dei causa libere defendenda abstinere poterat, qui nihil nisi Deum desiderabat.*

secundo patri infideli probat felicitatem filii monachi:

141 *Magis itaque miror, tantum fuisse humili alias Juveni fiduciam, ut ipsis quoque infidelibus felicitatem vitæ monasticæ probandam susceperit. Porro secundi et tertii libri argumenta Montfauconus in Monito prævio exponit his verbis:* In secundo libro patrem infidelem, sive nondum credentem in Christum, cujus filium Christianum religionem amplexatum, in montem recessisse monachorumque vitam suscepisse fingit, alloquitur: humanisque ratiociniis atque exemplis veterum Græcorum probat eum, qui omnia despicit, vere divitem esse, virtuteque clariorem F
effici, quam opibus efficeretur, atque a nemine lædi posse. Licet autem illud fingentis more proponat, in fine tamen libri ait, amicum sibi fuisse Ethnici viri filium, qui cum Christianam philosophiam amplexus esset, patrem, se minis, vinculis, aliisque ærumnis ad priorem vitam revocare conantem, demum constantia sua eo adduxerit, ut demum palinodiam caneret, atque filium illum cæteris anteferret, imo patris loco haberet.

tertio de instituto monastico agit cum patre fideli.

142 In tertio longe prolixiori oratione patrem fidelium alloquitur, monetque ne filium secedere volentem a sententia deducat: tum parentum incuriam circa filiorum salutem insectatur: quanta morum corruptio civitatem invaserit παθητικῶς describit: vix posse salutem curari in tanta vitiorum colluvie. Laudat monachorum vitam; historiamque affert juvenis a solitario in urbe educati, remque notatu dignam docet, nempe Antiochenos filios suos adolescentes ad monasteria

A ria mittere consuevisse, ut postquam in virtute pietateque probe exercitati fuissent, domum repeterent. *Hi tres libri mole fere pares sunt cum sex libris de sacerdotio. Ceterum leves aliquot difficultates, quas contra epocham scripti Operis movit Tillemontius, licet hanc ipse sequatur, non attingemus, quia illas abunde solvit Montfauconus.*

Solitudinis item fructus videtur aliud Opusculum,

143 *Post laudatum Opus apud Ducæum tom.* IV, *et apud Montfauconum tom.* I *aliud sequitur minoris molis, quod in laudem vitæ monasticæ eleganter est scriptum. Huic Opusculo apud Montfauconum talis est titulus :* Comparatio potentiæ, divitiarum et excellentiæ regis cum monacho in verissima et Christiana philosophia vivente. *Montfauconus eidem sic præfatur :* Jam supra *(in Opere mox memorato)* lib. II num. 6 Chrysostomus monachum cum rege vel imperatore comparatum, illo fortunatiorem et potentiorem esse probavit. Idipsum autem in hoc Opusculo toto commonstrat : nempe eum, qui philosophiæ, sic enim passim monasticam vitam appellat, dat operam, rege ditiorem et potentiórem esse, in bello fortiorem, hominibus demerendis ac beneficio ornandis aptiorem, in obitu beatiorem. Cum igitur ejusdem argumenti sit hic libellus, atque
B tres priores, opportune post illos una serie locatur. Savilius, qui inter spuria hoc Opusculum incaute posuerat, in notis postea suis id incogitanter ac temere factum esse declaravit, vereque Chrysostomo dignum Opus esse fassus est. Certe non modo Chrysostomi fœtum, sed etiam inter elegantiores numerandum esse censemus. *De tempore scripti Opusculi nihil addit hoc loco. At in Vita pag.* 96 *eodem fere tempore scriptum putat, et Tillemontius art.* 9 *existimat, solitudinis fructum esse ; idque mihi verisimile admodum apparet. Res tamen certa non est ex ulla temporis nota, et Opusculum istud etiam in diaconatu scribi potuit. At serius non videtur scriptum, quia non est dictum pro concione.*

in quo probi monachi felicitas regiæ fortunæ præponitur,

144 *Quidquid sit de tempore, Opusculum sic orditur :* Ego cum intuear ex hominibus complures, quæ bona esse videntur, eo majori et amore et admiratione sectari, quam quæ natura ac verissime bona sunt : necessarium esse reor, brevi oratione de utrisque hic agere, et componere inter se, tum quæ vulgo neglectui sunt, tum quæ magno mortales studio sequuntur, ut utrorumque differentiam edocti, illa quidem ut seria ac salutaria magni faciamus, hæc autem
C tamquam nihil æstimanda contemnere discamus. *Tum divitias, gloriam, honores, aliaque principum commoda comparat accurate cum bonis vitæ religiosæ monachorum ; et tandem concludit :* Hæc omnia reputantes, atque ediscentes, oportet non divites admirari...: Ergo ubi conspexeris divitem veste ornatum, auro superbum, curru vectum, incessu magnifico incedentem, ne hominem beatum dixeris. Temporariæ enim divitiæ, et quidquid bonum esse videtur, una cum vita hac corrumpetur. At monachum ubi videris solum incedentem, humilem , mansuetum , quietum, pacificum, hominem æmulare, fac videare imitator philosophiæ ipsius... Hæc enim vere sunt bona, salutaria, manentia *etc. Hæc non intelligent illi, qui hujusce mundi commodis, amoreque rerum terrenarum quasi ebrii, futura æternaque bona non satis considerant. In morte tamen et supremo judicio omnes fatebimur verissima esse, quæ sapientissimus Orator facunde more suo exposuit.*

AUCTORE J. S.

XII. Alia Opuscula, videlicet liber de Compunctione ad Demetrium, alter ad Stelechium : tres libri ad Stagirium a dæmone vexatum.

Sanctus item in solitudine.

Quæ *modo memoravimus Opuscula, in solitudine* a Chrysostomo *scripta probantur : et fortasse exarata sunt, antequam monasticam vitam suscepit defendendam ; at hujusce ordinis nulla occurrit idonea probatio. Dicit quidem* Chrysostomus *pag.* 132. Cum nuper ego decrevissem, relicta urbe, ad tabernacula monachorum accedere *etc., indeque recte infertur, primum hunc de Compunctione librum in monasterio scriptum esse : at illud* nuper *fortasse tam stricte sumendum non est, ut necesse sit dicere, Opusculum esse exaratum anno* 375, *aut initio anni* 376, *priusquam Sanctus scriberet contra oppugnatores vitæ monasticæ. Itaque in medio relinquo, utrum sit compositum anno* 375, 376, *an anno* 377, *et solum pro certo habeo, scriptum esse, quando Sanctus cum monachis degebat monachus. Illum* E *vero ex duobus de Compunctione libris primum esse, qui ad Demetrium scriptus est, ex altero ad Stelechium certo evincitur : nam in eo pag.* 143 *Sanctus priorem laudat his verbis :* Quod autem hæc non sint per hyperbolem dicta, videre poterit, quisquis ea legerit, quæ ad Demetrium eadem de re scripsimus.

crebris Demetrii precibus inductus,

146 *Ratio scribendi hunc librum ad Demetrium monachum, fuit iterata sæpius petitio Demetrii, ut* Chrysostomus *ipse declarat, ita librum exorsus tom.* I *pag.* 122*:* Cum te video, beate Demetri, assidue insistentem mihi, et multa cum vehementia de Compunctione sermones exposcentem, beatum te semper prædico, animique tui puritatem demiror. Neque enim fieri potest, quemquam in hujusmodi sermonis venire desiderium, nisi prius sese probe purgaverit, atque omnibus sæcularibus curis superior evaserit. Quod facile deprehendas ex iis, qui pari desiderio tenentur, in quibus tanta repente mutatio efficitur, ut confestim in cœlum transferantur : animam quippe mundanis curis, ceu vinculis gravissimis solutam, ita sinunt ad proprium na- F turalemque sibi locum advolare. Sed hoc multis quidem per totam vitam raro contingit : te autem, o divinum caput, hoc semper compunctionis igne flagrare novi. Cujus rei testes sunt noctes insomnes, lacrymarum fontes, solitudinis amor, in anima tua perpetuo residens et accrescens. Quænam igitur ex sermone nostro tibi accessio speranda ? Nam vel hoc ipsum, quod cum ad verticem jam perveneris, putes te cum humi repentibus incedere, animamque tuam alis instructam, lapideam appelles, quodque frequenter dexteram meam contingens ac deosculans cum lacrymis dicas: Contere obduratum cor meum, quantæ pietatis, quanti fervoris signum esse putandum est?

scribit librum præclarum de Compunctione

147 Certe si ut nos dormientes excitares, ad hoc argumentum pertraxisti, magnam illam tuam sapientiam providentiamque approbo ; sin autem ut tibi consuleres, ratus te excitante opus habere, nescio, quo pacto nos aliunde docueris, te non nostra egere opera. Ut ut vero sit, tibi obtemperabimus

AUCTORE J. S.

obtemperabimus et obsequemur nullis non rationibus permoti, tua nempe in Deum fiducia, studioso rogatu, amore nostri. Tu gratiam rependas velim precibus tuis, ut possimus et vitam emendare nostram, et in præsenti dignum quidpiam proferre, quod possit et jacentes animas erigere, et remissas constringere, restituereque. *Ita humiliter more suo loquitur* Chysostomus, *qui mox diligenter disputare incipit de crebris hominum etiam piorum peccatis.* Vellem jam silere et sermonis cursum sistere, ita pudore afficior, vereorque ulterius progredi, *inquit pag.* 130, *mox addens:* Sed quid lucri ex silentio nostro, rebus ipsis pugnam illam *(cum Dei præceptis)* clamantibus, et illo, qui nos judicaturus est, omnia perspicue cognoscente vel ante rerum eventum? *Pag.* 133 *hominum negligentiam, rerumque præsentium vanitatem docet his verbis:* Nullus hactenus, carissime, ita cœlestium desiderio correptus est, ut corripi par erat. Alioquin quæ gravia videntur esse, umbram et risu digna esse putasset. Sane qui præsentia suspicit, numquam futurorum comtemplatione dignabitur, qui autem illa despicit, et omnia nihilo meliora esse quam umbras et somnia existimat, cito magna illa et
B spiritualia assequetur. *Hoc in ipso* Chrysostomo *perspicitur.*

ad Demetrium monachum.

148 *Librum satis prolixum et elegantem claudit eadem modestia, et cum laude Demetrii, qua eumdem inchoverat, ita scribens:* Poteramus quidem sermonem longius producere, sed quia obedientiæ gratia solum, et non alia de causa hæc a nobis dicta sunt, plus quam satis erunt. Nam probe novi, te compunctionis virtutem perfecte tenere, et aliis eam posse vel silentem tradere, si vellent tantum ad breve tempus cum pietate tua vivere, vitamque illam crucifixam videre: ita ut si velint ii, qui nunc vivunt, compunctionem ediscere, ad habitaculum tuum se conferant: qui vero post futuri sunt, gesta tua audiant oporteat: magnam enim ad id opem allaturam esse puto vel vitæ tuæ narrationem. Quamobrem obsecro, vices mihi rependas, precesque tuas in mercedem tribuas; ita ut non modo de compunctione loquar, sed et rem ipsam operibus exhibeam. Quandoquidem doctrina sine opere non modo nihil lucri, sed etiam detrimentum magnum et condemnationem affert ei, qui cum tanta socordia vitam ordinat suam. « Non enim, inquit, omnis,
» qui dicit mihi, Domine, Domine: sed qui fece-
C » rit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno
» cœlorum. »

Alter ad rogantem Stelechium

149 *Alter de Compunctione liber, ad rogantem similiter Stelechium datus, verisimiliter scriptus est, non statim post præcedentem, sed postquam ille a multis erat lectus et approbatus. Ex desiderio tantorum virorum, scripta ad inflammandam pietatem suam a* Chrysostomo *postulantium, clare liquet, quanti facerent, non profanam eloquentiam disertissimi Oratoris, sed divinam sapientiam juvenis Monachi, cui perfectus rerum mundanarum contemptus, ardensque Dei amor ignita suggerebat verba, in frigidis quoque pectoribus cœlestem flammam accendere nata. Attamen cum non ignoraret, quantum abesset ab eo amore, quo suprema Majestas et infinita Bonitas amari digna est, non minus vere quam humiliter de frigore pectoris sui conqueritur, ita Opusculum exordiens:* Et quomodo fieri possit, sancte Dei homo Stelechi, quod imperas, ut ab anima ita infirma et frigida de Compunctione sermones edantur? Puto enim opus esse eum,

qui in hac materia aliquid boni dicturus est, præ D
omnibus aliis hoc studio fervere et incendi; ita ut verba, quæ proferunt, candenti ferro vehementius in auditorum animos incidere valeant. Nobis autem ignis hujusmodi non adest, sed omnia interiora nostra sunt cinis et pulvis. Undenam, dic mihi, unde flammam accendamus illam, cum neque scintilla adsit, neque ligna subjaceant, neque spiritus ad illam perflandam adveniat, ob caliginem nempe illam ingentem, quam vis peccatorum animæ nostræ obtendit? Ego quidem non novi, sed tuum est dicere, qui imperas, quo pacto jussum tuum in opus procedat, et congruentem finem assequatur.

liber de Compunctione.

150 Nos certe linguæ præbebimus ministerium; tu vero precare eum, qui sanat contritos corde, qui dat pusillanimis longanimitatem, qui suscitat de terra pauperem, ut hunc in nobis incendat ignem, qui humanam omnem infirmitatem solet absumere, ac somnum, segnitiem gravitatemque carnalem præscindere, animæque alas ad cœlum sublimes erigere. Ab illa autem apside, ceu ex quodam excelso vertice, omnem ostendit præsentis vitæ vanitatem ementitamque speciem. Qui enim neque illuc avolare, neque
in illa specula sedere potuit, is neque terram, E
neque terrena negotia, ut videre par est, videre potest. *Huic exordio multa subduntur consona. At omnia brevitatis causa mitto, et solum Opusculi finem subjungo, ut modestissimum Virum rursus de se audiamus loquentem:* Vobis itaque magnis, *inquit*, hæc satis sunt: nobis autem cum tot remediis necessitas superest valida, quæ possit superbiam et arrogantiam omnem de medio tollere. Ecqua illa est? Peccatorum multitudo, conscientia mala, quæ postquam nos occupavit, ne volentes quidem sinit ad sublimia erigi.

quem humillimis verbis concludit Sanctus.

151 Quare obsecro et rogo per fiduciam illam, quam ex bonis operibus apud Deum acquisivisti, nobis frequenter precantibus manum porrigas, quo possimus tantorum malorum sarcinam pro merito deplorare, et post luctum viam quamdam amicam, et ad cœlum nos ducentem assequi, ne in infernum deducti, ubi nemo confiteri potest, ea patiamur, quæ patiuntur reprobi, nemine nos deinceps eripiente. Donec enim hic erimus, et nos a vobis magnum percipere fructum poterimus, et vos nobis beneficia conferre maxima valebitis. Cum autem illo advenerimus, ubi nec amicus, nec frater, nec pater juvare
poterunt, neque nobis pœnas dantibus adesse; F
necesse demum erit in anxietate et densis tenebris, omnis consolationis expertes, immortale supplicium luere, omnia devorantis flammæ escam numquam consumendam effectos. *Ita humillimus* Chrysostomus. *At nemo ex allegatis verbis inferat, ipsum vel unius gravioris peccati conscium sibi fuisse: nam profundam Sanctorum humilitatem parum novit, si quis sic velit ratiocinari.*

Stagirius viri potentis filius.

152 *De tempore, quo scriptum est Opus majoris molis ad Stagirium monachum, a dæmone obsessum direque vexatum, non convenit inter Tillemontium et Montfauconum. Ego illud in monasterio scriptum, aut certe inchoatum existimo, hujusque opinionis meæ rationes allegabo, ubi occasionem Operis scribendi ejusque argumentum exposuero. Erat Stagirius filius viri potentis, sed moribus valde corrupti, ut liquet ex lib.* II *tom.* I *pag.* 183, *ubi adulteria ipsius, fastusque et alia vitia perstringuntur. Amabat tamen Stagirium, antequam amplexus erat vitam monasticam*

A *cam, non sic postea.* Nosti enim, *inquit ipsi* Chrysostomus *loco assignato*, plane nosti, cum te ille nimium antea diligeret, teque omnium loco haberet, ex quo te ad monachorum vitam transtulisti, affectus omnis ille quam exstinctus sit. Rem enim ille te facere turpem, ac majorum suorum splendore indignam, gloriamque suam te deturpare dicebat: et nisi naturæ illum necessitas cohibuisset, te forsitan abdicasset. *Stagirius autem ab infantia sacras* Litteras *didicerat, ut loquitur Sanctus lib.* I *pag.* 157, *et quando secularis erat, honestam duxerat vitam, ut testatur* Chrysostomus *lib.* III *pag.* 226.

fit monachus ac deinde a dæmone arripitur:

153 *Deinde vero, relicto patre, ad vitam transierat monasticam, sed non statim tanto cum fervore inter monachos Deo servierat, quantum postea, doctus dæmonis vexatione, consecutus est. In monasterio autem ipsum cum* Chrysostomo *vixisse, liquet ex verbis Sancti mox dandis. De arreptione ipsius a dæmone* Chrysostomus *p.* 156 *sic loquitur:* Cum ab initio scelestus ille dæmon animam invasit tuam, atque cum cæteris prostravit orantem, non equidem tunc præsens aderam, gratiasque ago clementissimo Deo; didici tamen omnia diligentissime, non secus ac si B ipse affuissem. Nam Theophilus Ephesius utriusque nostrum amicus, profectus ad me, cuncta mihi per ordinem retulit, distortas manus, torvos oculos, oris spumam, horrendam illam et confusam vocem, corporis tremorem, diuturnam sensus privationem, visumque terribile, quod ea nocte ostensum est. Suem enim quemdam ferocissimum, maxima vi luti inquinatum, in te insilire jugiter, atque tecum concertare aiebat. Cumque is, qui juxta obdormiebat, ea visione turbatus, experrectus esset, invenisse te rursum a dæmone vexari.

hanc ob rem dolens Chrysostomus,

154 Cum igitur hæc ille denunciaret, tantam fateor mœroris nebulam mihi offudit, quantam hic ipse durissimus dæmon caritati tuæ. Postea vero quam me ex acerbo ac diutino dolore collegi, nihil mihi jam in mundo grave, nihil dulce videbatur: sed cum olim vanitatem sæculi contemptui habuerim, ac reprehendere solitus sim, tunc maxime id passus sum, majorque affectus, ac desiderium subiit dilectionis tuæ: quippe ea est casuum tristium natura, quæ amicitiam peraugere consuevit: idque ex eo liquet, quod inimicitias quoque facile revocare in gratiam possit. Nullus enim fere tam immanis, tamque in- C sanus est, qui si videat gravi aliquo casu angi inimicum, adversus illum servare odium possit. Quod si inimicorum quoque miseremur, eosque amicorum habemus loco, cum grave aliquid atque insperatum illos perpeti videmus: considera, quæso, diligenter, quid me pati, quove esse animo necesse fuerit, dum eum, quem ex omnibus maxime diligo, quemque non minus quam me carum habeo, vexari acerrime, ac mœrore deficere audirem. Noli itaque putare nos vexationis tuæ immunes, fomenta tibi consolationis admovere. Etsi enim a perturbatione illa, ac dejectione diaboli sum Dei gratia liber, hujus tamen mœstitiæ ac doloris æquas partes mihi tecum vendico: atque in hoc mihi credent, qui ita ut oportet, diligere noverunt. *Hæc de suo dolore in casu amici Sanctus.*

sciensque multiplices mœroris causas,

155 *Ingentem vero ipsius ex variis causis mœrorem explicat pag.* 155 *his verbis:* Videtur itaque una esse causa mœroris tui, nequissimi scilicet hujus dæmonis insania: verum ab hac veluti radice plurima tristia oriri, si quis recte pespexerit, animadvertet. Quod non ex meipso modo colligo, sed ex illis, quæ, dum adesses coram, te sæpius conquerentem audivi. Primo te nuper, cum seculari more viveres, nihil tale passum esse; sed cum teipsum mundo crucifixisti, tum in morbi sensum venisse, quæ sane res possit in perturbationem inque desperationem conjicere. Secundo, quod quam plurimos noveris, dum delicate viverent, hac peste correptos: eos tamen parvo post tempore ita ea infirmitate liberatos, ut perfectæ integritati restituti et uxores ducerent, et plurimos procrearent liberos, omnibusque vitæ præsentis commodis fruerentur, nihilque postmodum tale paterentur: contra, tu cum tantum tempus in jejuniis ac pernoctationibus, et reliqua vitæ austeritate contriveris, nullam ærumnarum tuarum liberationem hactenus inveneris. Tertio, quod cum sanctus ille vir tantam in reliquis viris potentiam ostenderit, nihil ejusmodi potuerit in tua dilectione perficere, neque ipse, neque ii, qui cum illo erant, illo etiam in hoc genere potentiores, verum omnes, re infecta, abs te cum rubore discesserint. Ad hæc alia ex parte nimium te angi dicebas, quod ita animum tuum vis mœroris occupaverit, ut sæpius parum absit, E quin ad laqueum, fluvium et præcipitium accurras.

quibus Stagirius obsessus affligebatur,

156 Quinto deinceps loco, quod æquales tuos et contubernales, qui tecum vitam hanc inierunt, tranquille agentes aspicis: te vero sævissimæ procellæ adhuc expositum, et quod omnium profecto miserrimum est, carceri addictum. Neque enim his, qui ferro vincti sunt, ita lacrymandum asserebas, ut iis, qui hujusmodi catena colligati fuerint. Aiebas et aliud esse præterea, quod maxime te turbaret; vereri enim ac tremere, ne si ista pater sentiat, maximis injuriis atque incommodis afficiat sanctos illos, qui te a principio susceperunt: quippe summis viribus atque opibus fretum, atque indignatione concitatum, cuncta adversus eos summa audacia moliturum, parciturum nemini, qui sibi ex illorum numero occurrerit. Et hactenus quidem potuisse matrem rem gestam notitiæ patris subducere, repulisseque illum sæpe, cum de te inquireret: fore autem ut processu temporis deprehendatur cauta hæc matris simulatio, jamque ille et ipsi, et monachis acerrime immineat. Postremo, quod omnium malorum supremum culmen est, nullam tibi certam esse futurorum confidentiam F dicebas, neque apertius scire, si quando futura sit morbi hujus absolutio atque liberatio, cum sæpius hac exspectatione habita, rursus in eamdem miseriam incideris. *Hactenus* Chrysostomus *de causis maximi mœroris, quo Stagirius affligebatur.*

tres libros ad ipsum consolandum et roborandum scribit,

157 *Hunc vero dolorem cum lenire, afflictionemque illam acerbissimam Stagirio utilem reddere desideraret* S. Chrysostomus, *nec virum adire posset, capitis dolore impeditus, tres libros satis prolixos ad ipsum conscripsit, eosque inchoavit verbis sequentibus:* Oportuerat quidem, o amantissime omnium Stagiri, nos tibi nunc adesse, atque in ærumnarum tuarum consortium transire, et opere juvando, verbis exhortando, cunctaque reliqua pro virili nostra parte inferendo obsequia, partem aliquam lenire mœroris: quoniam vero et corporis mala valetudo, et invectus in caput nostrum dolor, domi nos manere compulerunt, nobisque tanti lucri ministerium abstulerunt: jam quod reliquum est pro

AUCTORE J. S.

pro consolatione tua, et pro utilitate nostra, hoc, ut facultas feret, inducere non negligemus. Profuerit enim id tibi fortasse magis ad præsentes adversos casus fortissime ferendos. Sin vero nihil tale perfecerimus, certe vel in nullo nos officium deseruisse, nihilque omisisse diligentiæ nos consolabitur, meliorique animo esse in reliquum faciet. Is enim, qui cuncta impleverit, quæ ad levandos dolores maxime conferre arbitratus fuerit, etiamsi nihil aliud peragat, vel cogitationis saltem atque conscientiæ accusatione liberatur, criminumque onere deposito solam mœstitiæ sarcinam proferre cogitur.

in primo ostendens, vexationem illam esse signum Dei amoris,

158 Si igitur ex illorum essem numero, qui Deo familiarius conjuncti, plurimum apud illum possunt, numquam profecto orare et obsecrare pro mihi carissimo capite desisterem: quoniam autem hujusmodi vires atque confidentiam mihi scelerum meorum multitudo abstulit, verborum consolationem tibi afferre conabor. Nam et iis, qui corporea mala valetudine laborant, cum medicorum sit fugare dolores, infirmitatemque compescere; non tamen famulis, qui sunt in ministerio, interdicitur verborum consolatio: imo vero hi maxime sunt, qui plurimis in consolando verbis utuntur, cum erga dominos bene B affecti sunt. Si quid itaque dictum fuerit a nobis, quod hunc immensum dolorem tuum possit exstinguere, factum erit, ut optamus: sin vero hujusmodi nihil invenire aut loqui potuerimus, voluntatem tamen nostram, ac propositum ille approbabit, qui per beatum Paulum flere cum flentibus, humilibusque condolere jussit. *Hæc de consilio suo ac de ratione Operis scribendi consueta sibi modestia Sanctus, mox addens causas mœroris Stagirii jam datas, ut sic ingrediatur in materiam. Deinde vero multa eloquenter disputat de providentia Dei, non malos tantum, sed bonos etiam in hac vita variis afflictionibus exercentis ad ipsorum utilitatem: et hanc ex disputatis, qua librum primum finit, elicit conclusionem:* Itaque quod divinæ derelictionis signum videtur, id ejus summi in te affectus et amoris est argumentum.

secundoque et tertio contra nimium mœrorem disserens.

159 *Secundum vero inchoat hoc modo:* Et ista quidem de Dei providentia, utque ille non aversans et execrans, sed et admodum diligens hoc te exerceat modo, dixisse sufficiat. Quoniam vero alia etiam ex parte vehementer te angi questus es, quod sæpenumero dæmon vel pelago, vel C præcipitio, vel alio quovis lethi genere vitam tibi eripere suadeat: age de hujusmodi quoque cogitationibus, paucis disseramus. Neque enim solius dæmonis est illud consilium, sed etiam mœroris; imo vero plus mœroris quam dæmonis, fortasse vero mœroris solius. *Hunc porro mœrorem auferre conatur; exemplis veteris et novi Testamenti adductis, multisque rationibus allegatis. Inter alia autem Stagirio ob oculos ponit utilitatem ex afflictione illa jam tum obtentam.* Tanta enim audio, *inquit pag.* 180, tibi accessisse pietatis incrementa, ut non jam cum adolescentulis illis, sed cum magnis admirandisque viris virtute contendas. *etc. Tertius liber ad eumdem tendit finem, ut Sanctus profitetur initio, quod tale est:* Sufficere quidem poterant ea, quæ dicta sunt, ad exstinguendam mœroris flammam, atque persuadendum meliore ac tranquilliore esse animo: verum ut consolatio sit cumulatior, et hunc librum adjicere institui. *Huc usque de proposito Operis sane elegantis, aptique ad afflictos quoslibet consolandum.*

D *Credit nonnemo hoc Opus Antiochiæ in diaconatu scriptum:*

160 *De tempore sequendam opinor sententiam Baronii et Tillemontii, qui existimant insignem illam lucubrationem in eremo perfectam a* Chrysostomo. *Socrates quidem libros* ad Stagirium, *ut Græce* πρὸς Σταγείριον, *non* adversus Stagirium, *ut verba Græca male expressit Valesius, scriptos asserit, postquam ad diaconatum promotus erat Sanctus: sed ipsius auctoritas exigui omnino est ponderis, ut fatetur Montfauconus, licet ejus opinionem sequatur ob rationes quas examinabimus. Allato Operis initio, quod dedi num.* 157, *ita in Monito prævio ratiocinatur Montfauconus:* Alloquitur *(istis verbis)* Stagirium Antiochiæ tunc degentem; dumque ait se domi manere coactum ab infirmitate corporis, nec posse Stagirium adire, subindicat se eadem in urbe commorari: nam si tunc in deserto et in montium recessibus degisset, hoc ipsum, ut videtur, dicturus erat. *Verum hoc ratiocinio mihi non videtur evinci, Antiochiæ fuisse* Chrysostomum, *dum scripsit ad Stagirium, nedum fuisse diaconum. Nam primo necesse non erat, ut* Chrysostomus *locum diceret, ubi degebat, cum ille haud dubie Stagirio esset cognitus. Secundo locus ille tam longe non aberat Antiochia, ut* Chrysostomus *non potuisset Antiochiam ad Stagirium venire, nisi corporis infirmitate fuisset impeditus.* E

at illud non evincunt allatæ rationes:

161 *Quod porro ut certum supponit Montfauconus, Stagirium Antiochiæ tunc degisse, conjectura tantum nititur incerta, ex qua illud colligit Tillemontius Nota* 12. Chrysostomus *lib.* III *p.* 223 *ait Stagirio, eat ad xenodochium, ad carcerem, ad balnearum vestibula, ad pauperum diversorium, ut multiplicia morborum variarumque miseriarum genera intueatur: indeque concludit Tillemontius, eum fuisse in urbe, ubi illa erant, et verisimiliter Antiochiæ. Verum inverta est illa consecutio. Etenim, si omnino voluerit Sanctus, ut Stagirius loca illa adiret, et non potius ita locutus sit, ut ipse brevi oratione, Stagirius vero cogitatione, multorum simul miserias percurreret, poterat Stagirius ad omnia loca se conferre, etsi non in ipsa urbe degeret, si solum esset in monasterio aliquo urbis satis vicino. Certe Stagirius multa adierat loca, ut sanationem consequeretur; sed spe sua frustratus, domum redierat, teste* Chrysostomo *lib.* I *pag.* 179. *Cur igitur alia adire non poterat alia de causa, etsi non in urbe, sed in monasterio suo degeret? At supponamus tantisper, ipsum fuisse Antiochiæ; tanto erit certius, ibidem non fuisse* Chrysostomum. *Quis enim credat, Sanctum nostrum non fuisse impeditum sua infirmitate, quo minus tres tantæ molis libros scriberet; tanto vero eidem impedimento fuisse infirmitatem, ut commorantem in eadem urbe amicum adire non posset?* F

probabilius scriptum est in solitudine anno 377 aut 378.

162 *Nunc rationes subdo, quibus inducor ad credendum, in monasterio potius, quam in diaconatu, Opus illud fuisse exaratum. Primo* Chrysostomus *insinuat, se monachum fuisse, dum Stagirius primum a dæmone correptus est; nullibi vero innuit, se postea morbo coactum fuisse Antiochiam redire. At verisimiliter non siluisset, si vitam deserere monasticam morbo fuisset coactus. Secundo ait* Chrysostomus *lib.* II *pag.* 181: Plurimosque hic, dum tua narrarent instituta, compunxerunt. *Atqui verisimile non est, spectantia ad Stagirium narrata plurimis fuisse Antiochiæ, ne illa patri ipsius innotescerent. Illud* hic *igitur non de Antiochia videtur intelligendum, sed de monasterio, in quo degebat* Chrysostomus. *Itaque probabilius existimo, tres libros ad Stagirium scriptos*

A *scriptos esse anno* 377 *aut* 378, *antequam ad speluncam se reciperet* Chrysostomus, *ut solus ibi habitaret; infirmitatem vero hanc, de qua initio loquitur, aliam fuisse ab illa, qua Antiochiam redire coactus est, neque adeo fuisse gravem. Fateor tamen rationes, quas allegavi, non tam graves esse, ut tempus conscripti Operis omnino sit certum.*

Aliqua mirabilia incerta ex Georgio.

163 *Georgius Alexandrinus apud Savilium pag.* 169 *varia narrat ordine naturali superiora, quæ vult* Chrysostomo *contigisse in vita monastica. Primo exponit apparitionem Apostolorum Petri et Joannis, quæ significat eximiam Sancti in exponendis sacris Scripturis peritiam, si vera est. Nam S. Joannes ei Scripturæ volumen tradidisse dicitur, Petrus claves. Totius vero visionis testis citatur Hesychius, qui eam narrasse fratribus asseritur. Mox pag.* 170 *Georgius referre incipit aliqua miracula, nimirum nobilem Antiochenum capitis et oculi malo Sancti patrocinio liberatum: deinde Antiochenum alterum nobilem, Archelaum nomine, qui lepra erat infectus, emundatum. Post alia quædam de secutis Sanctum ad vitam monasticam, adjungit pag.* 173 *miraculum de oculo dextero restituto cuidam Eucleo, et mox* B *aliud de sanato sanguinis fluxu Christinæ: imo et sævum leonem sub fixa cruce occisum affirmat. Verum illa omnia magis incerta sunt, quam ut attentionem nostram mereantur: neque plura de iis addenda censeo, cum tacuerint veteres, fides vero Georgii non satis probata sit. Hisce igitur breviter perstrictis, redeamus ad certiora.*

§ XIII. Sanctus morbo coactus redit Antiochiam, ubi ordinatur diaconus: gesta tempore diaconatus, et scripta varia.

Sanctus gravi infirmitate coactus, ex eremo redit Antiochiam; C

Palladius in Dialogo pag. 41, *exposita vita austera* Chrysostomi *in spelunca habitantis, ita pergit:* Cum autem sibi opem ferre non posset (*in corporis infirmitate,*) rursus ecclesiasticum portum apprehendit. Atque id divinæ providentiæ opus fuit, quæ ad utilitatem Ecclesiæ eum per infirmitatem a monasticæ vitæ laboribus retraxit, ut necessitate impeditus a speluncis avelleretur. Inde postquam altari annos quinque ministrasset, a Meletio diaconus ordinatur. *Ultima verba ex Græcis rectius sic reddemus Latine:* Inde ordinatur diaconus a Meletio, et servivit altari annis quinque. *Sic in Epitome vitæ apud Bigotium pag.* 227; Rursus redit ad Ecclesiam, et ordinatur diaconus, et claruit annos quinquo. *Consentit Socrates lib.* VI *cap.* III *a Meletio ordinatum esse diaconum. Meletius autem, qui post mortem Valentis imperatoris ab exsilio reversus erat Antiochiam, obiit anno* 381 *tempore concilii Constantinopolitani, ad quod profectus erat eodem anno, verisimiliter verno tempore, cum obierit circa mensem Maium aut Junium, quantum apparet. Certo non videtur obiisse* 12 *Februarii, ut credidit Bollandus, quia illo die fuit cultus.*

itaque ordinatur diaconus.

165 *Ex hisce sequitur, ordinationem illam non posse figi post priores menses anni* 381. *Si modo consideremus, Sanctum quinque annis fuisse diaconum, et annis duodecim presbyterum, antequam consecraretur episcopus, quod factum mense Februario anni* 398 *videbimus, nullum restabit dubium, quin ordinatio ad diaconatum contigerit anno* 380 *ad finem vergente, aut ineunte anno* 381. *Hinc existimo* Chrysostomum *anno* 380 *rediisse Antiochiam, et post restitutam eidem utcumque sanitatem eodem anno* 380 *aut initio* 381 *diaconum ordinatum. Si ordinatio facta sit anno* 381, *quinque annos diaconatus et duodecim presbyteratus habemus ante ordinationem episcopalem sine augmento saltem notabili; si vero contigerit anno* 380, *septemdecim illis annis aliquot menses accesserunt.*

AUCTORE J. S.

Sententia Socratis, qui tribus annis dubitantem facit Sanctum,

166 *Socrates lib.* VI *cap.* III, *relata ordinatione hæc subjungit:* Posthæc Meletio mortuo Constantinopoli; (illuc enim profectus fuerat Meletius propter ordinationem Gregorii Nazianzeni) Joannes a Meletianorum consortio recedens, nec tamen Paulini communionem amplexus, tres annos continuos in summa quiete vixit. *Hæc ut intelligantur a lectoribus minus peritis, pauca breviter observanda sunt de divisione, quæ Meletii occasione orta erat Antiochiæ, quæque eo etiam tempore durabat. Meletius tempore Constantii imperatoris Ariani electus fuit patriarcha Antiochenus,* E *adnitentibus Arianis, qui eum suis partibus credebant addictum. Hinc, licet Meletius statim se palam profiteretur Catholicum et orthodoxum, aliqui ex orthodoxis eum habebant suspectum, nec cum Meletio communicare voluerunt. Ea de causa Lucifer Calaritanus, Sedis Apostolicæ legatus, anno* 362 *Paulinum Antiochenis ordinavit episcopum. Hac ordinatione duos ecclesia Antiochena habebat episcopos orthodoxos, et in duas partes Catholici erant divisi, aliis adhærentibus Meletio, aliis Paulino. Multi laboraverunt frustra, ut eam tollerent divisionem. Si credimus Socrati lib.* V *cap.* V, *pax inter utramque partem inita erat ea conditione, ut mortuo alterutro, alter solus deinde Antiochenis Catholicis præesset, nullo in locum defuncti substituto. Verum ea conditio, si facta est, certe non fuit servata post mortem S. Meletii, sed in locum defuncti electus est Flavianus, nequicquam laborante S. Gregorio Nazianzeno, ne quis Meletio substitueretur.*

utrum Flaviani episcopi partes sequeretur, non est probabilis: F

167 *Poterat igitur dubitare* Chrysostomus, *qui S. Meletio semper adhæserat, an similiter adhærere deberet Flaviano, cujus substitutione divisio erat continuata; Sanctumque revera dubitasse, et neutri parti tribus annis se adjunxisse, vult Socrates. Verum Tillemontius Nota* 13 *Socratem refutat, tamquam improbabilia hic narrantem, eaque occasione multos ipsius de* S. Chrysostomo *errores recenset. Inter hos ille est, quem statim allegatis verbis subjungit hoc modo:* Tandem vero post obitum Paulini, ab Evagrio ejus successore presbyter ordinatur. *Certum enim est, presbyterum ordinatum a Flaviano, antequam Evagrius Paulino successerat; indeque verisimile non est aut probabile, Sanctum totis tribus annis a communione Flaviani abstinuisse, licet fortasse aliquo tempore dubitaverit, utri episcopo, Paulinone an Flaviano, se adjungeret, quia electionem Flaviani, viri alias præclari, tamquam speratæ paci contrariam, multi improbabant. Georgius Alexandrinus pag.* 176 *ex datis, opinor, Socratis verbis asseruit, reversum esse ad monasterium post ordinationem suam, ibique mansisse annis tribus. Verum reditus ille ad monasterium non satis congruit verbis Palladii, qui asserit, Sanctum quinque annis altari ministrasse, innuitque utcumque, id cum*

AUCTORE J. S.

eum fecisse Antiochiæ, non in monasterio. Quare nec summa illa trium annorum quies, asserta a Socrate, nec reditus ad monasterium inde verisimiliter confictus, satis sunt probabiles.

at magis aperte errat, cum ab Evagrio ordinatum dicit :

168 *Imo Socrates etiam plus videtur insinuare, præsertim cum subdat,* Chrysostomum *ab Evagrio presbyterum ordinatum; quo supponit, alienum fuisse a Flaviani communione. Hoc omnino falsum esse, evincunt ipsa* Chrysostomi *verba in primo Sermone, ubi presbyter erat ordinatus. Nam in eo tom. I pag. 442 de Meletio et Flaviano sic loquitur :* Sane cum priorem illum patrem amisissemus, qui et hunc nobis genuit, in angustia res nostræ erant... Verum ubi hic advenit, et in clara luce visus est, effecit ut omnis illa angustia veluti nubes præterierit, et omnes molestiæ evanuerint. Neque sensim nobis luctum illum exemit, sed adeo repente, quasi idem ille beatus e tumulo redivivus in hunc thronum denuo ascendisset.

cum Flaviano constanter adhæsit.

169 *Rursus in Homilia de S. Meletio tom.* II *pag. 522 hæc habet :* Benignus enim et clemens Deus, misertus nostri doloris alium cito nobis dedit Pastorem, qui virtutes illius accurate referret. Qui cum sedem ascendisset, humili et lugubri veste nos statim exuit, et dolorem exstinxit, beati B autem Meletii magis memoriam renovavit. *Hæc omnino sufficiunt, ut credamus* Chrysostomum *partes Flaviani, quem multis aliis locis multum laudavit, semper fuisse secutum; licet initio caute fortasse processerit, et cum amore vitæ solitariæ, tum odio divisionis ecclesiæ Antiochenæ, a consiliis conferendis diutius abstinere potuerit. Nimiæ etiam censuræ, quibus Meletiani Paulinianos impetebant, efficere poterant, ut illorum consortium fugeret Sanctus. Certe post aliquot annos in Homilia de Anathemate Meletianos suos gravissimis verbis ob censuras ejusmodi reprehendit, ut videri potest tom.* I *pag.* 691.

Zelus cujusdam diaconi ad instruendum ignorantes :

170 *Tillemontius art.* 11 *factum aliquod laudabile, quod* Chrysostomus *narrat Hom.* XLVI *in Acta Apostolorum de sodali suo, ad hoc tempus non modo revocandum, sed ipsi etiam* Chrysostomo *attribuendum suspicatur. Factum huc transferri meretur. Sanctus illic sic præfatur :* Dicam aliquid, quod uni familiarium meorum accidit. *Recte hic expressa sunt verba Græca ex editione Frontonis Ducæi,* εἴπω τι κἀ τινι τῶν ἐμοὶ συνήθων συμβάν. *At apud Montfauconum perperam sic exprimuntur.* Dicam aliquid, quod et mihi et familiari cuidam meo accidit. *Nam illud* et mihi *non* C *est in Græco. Res ipsa apud Montfauconum Latine sic exponitur :* Cum ira Dei incideret, et ille admodum juvenis esset, atque in diaconorum ordine: absente tunc episcopo, cum presbyterorum nullus curaret; una nocte confertim et temere baptizarunt multa hominum millia, et simpliciter baptizabantur omnes nihil scientes. Hos ille privatim accipiens, et centenos et ducentenos alloquebatur, de alia nulla re, quam de mysteriis tantum, quod nempe non concederet accedere non initiatos. Hunc putarunt multi ambientem principatum hoc facere. At ille eorum opinionem nihili faciens, non perrexit diutius id agere, sed cessavit statim; *nimirum quando cessabat necessitas.*

non erat is ipse Chrysostomus, sed ejus sodalis,

171 *Factum laudat* Chrysostomus, *docetque illum non præbuisse justam offendiculi causam, quia legitima erat ignorantes instruendi ratio : recte vero cessasse, quando sublata erat necessitas. Ceterum nequeo existimare, diaconum illum fuisse ipsum* Chrysostomum *: cum enim dicat, id accidisse cuidam suo* sodali, *cum clare videtur a se* D *distinguere : et consequenter incertum est, an res contigerit tempore diaconatus* Chrysostomi, *an citius. Imo si consideremus tempora, facile videbimus, rem non contigisse, quando* Chrysostomus *erat diaconus, sed potius tempore Meletii exsulantis. Nam asserit Sanctus,* absente tunc episcopo, *diaconum illum suscepisse curam ignorantes instruendi. At tempore diaconatus* Chrysostomi *episcopus Antiochenus nunquam abfuit tanto tempore, ut videatur oriri potuisse diacono necessitas illa instruendi ignorantes : illa vero facile oriri poterat tempore exsulantis Meletii : eo etiam tempore* Chrysostomus *erat juvenis, qualem asserit fuisse sodalem suum, dum illa peragebat.*

Scripta varia edidit Sanctus, non dixit ad concionem tempore diaconatus.

172 *Marcellinus in Chronico ad annum* 398 *de* Chrysostomo *ait :* Ubi *(Antiochiæ nimirum)* per quinquennium continuum diaconus, multos divinosque edidit libros. *Ex hisce Sancti Scriptis aliqua assignabimus inferius. Baronius ad annum* 382 *num.* 53 *et seq. existimat,* Chrysostomum *non solum multa in diaconatu scripsisse, sed etiam varia perorasse ad populum Antiochenum illo tempore. Verum* Chrysostomus *ipse huic opinioni aperte est contrarius in laudato modo Sermone, quem habuit, cum presbyter fuit ordinatus : clare enim ibi ostendit, se antea non dixisse ad* E *concionem. Pauca huc transfero. Tom. I p.* 427 *sic populum alloquitur :* Quandoquidem tantam aleam subivimus propter vos vestramque caritatem, qua nihil violentius aut imperiosius, ut quæ nos non admodum dicendi peritos ad dicendum pertraxit, effecitque ut ad doctrinæ stadium exiremus, licet antehac hoc palæstræ genus numquam attigerimus, sed semper in auditorum ordine quieto silentio frui soleamus. *Circa finem iterum ait :* Opus quidem erat nobis et prius tutela (*precum, quas petebat,*) dum soli vitam degeremus a negotiis liberam *etc. In Homilia* XVI *ad Populum Antiochenum tom.* II *pag.* 162 *dicit :* Ecce secundus hic annus est, ex quo vestræ dissero caritati. *Illam vero Homiliam secundo item sacerdotii anno dictam esse videbimus suo loco. Itaque publice ad populum non disseruit, quando diaconus erat* Chrysostomus, *ut jam observavit Tillemontius. At multa præclare eo tempore scripta vulgavit, ex quibus aliqua investigabo.*

§ XIV. Tractatus ad Viduam juniorem geminus: liber de Virginitate. F

Liber ad Viduam juniorem

I*nter priora Sancti scripta tempore diaconatus innumerandum existimo elegantem tractatum, quo* Chrysostomus *consolatus est viduam Therasii viri primarii ætate juvenem, quique ea de causa inscribitur* ad Viduam juniorem. *Porro hic tractatus fuit certo scriptus post tragicam Valentis imperatoris mortem, quæ enarratur pag.* 345, *ut non diu præterita. Nam de clade tunc accepta sic loqui incipit pag.* 344 : Et quoniam hujus belli mentio incidit, magnum mihi viduarum agmen occurrit, quarum aliæ olim ex virorum quidem dignitate plurimum splendoris acceperunt, nunc vero repente omnes nigra ac luctuosa stola amictæ omne tempus in lacrymis ducunt. *Hinc nullum est dubium, quin de Theodosio loquatur,*

A *quatur, quando dicit uxorem ipsius timore quasi exanimatam,* eo quod vir ipsius ab eo tempore, quo diadema suscepit, usque ad hodiernum diem in bello et præliis versetur, verecundiaque et probris, quibus undique afficitur, magis quam ex calamitatibus tabescat.

scriptus probabilius anno 381 :

174 *Nam Theodosius bellum contra Gothos, quo Valens perierat, felicius prosecutus est, et cum ipsis conflixit anno* 379 *et* 380 ; *sed ante annum* 381 *tantas non retulerat de Gothis victorias, ut eorum compescuisset insolentiam, de qua* Chrysostomus *multa subjungit, ita pergens :* Quod enim antea numquam, nunc evenit, ut barbari propriam relinquentes regionem, multa stadiorum millia regionis nostræ percurrerint, et agris incensis captisque urbibus, domum redeundi omnem cogitationem abjecerint. *Multa alia de Barbarorum illorum insolentia subjunguntur. Quare cum res Gothorum maxime labare cœpissent anno* 381, *et pax cum illis secuta sit anno* 382 ; *existimo tractatum illum fuisse conscriptum anno* 381. *Etenim figi nequit anno* 379, *quo Theodosius factus est imperator, nec anno* 380, *quo* Chrysostomus *æger Antiochiam rediit. Eligendus igitur annus* 381 *aut* 382*; et prior quidem* B *mihi apparet probabilior, quia de Gothorum arrogantia tam multa dicuntur, ut ea vix dici potuisse videantur anno* 382. *De bello illo Theodosii cum Gothis videri potest Tillemontius tom.* V *Imperatorum in Theodosio.*

hanc de morte mariti consolatur, hortaturque, alium ne cupiat.

175 *Occasio scribendi erat dolor illius viduæ, quæ post* annos quinque *matrimonii cum Therasio, viro nobili, pio et probo, quem brevi* ad præfectorum thronum *sperabat evehendum, hunc tam dilectum conjugem immatura morte amiserat. Hanc igitur viduam consolandam illo Opusculo suscepit Sanctus, postquam prima mœroris vehementia nonnihil defervuerat, ut ipse circa initium declarat.* Audivimus enim, *inquit,* a patruo tuo, confidendum posthac esse : nam et famulas, quæ paulo honoratiores sint, audere de his rebus prolixos inferre sermones : imo externas quoque mulieres, atque eas, quæ aut genere tibi cognatæ, aut alias quavis ratione ad hoc munus obeundum sunt idoneæ. Quod si illarum sermones admittis; valde confidimus, ac pro certo habemus fore, ut nostros non contemnas, sed quietem ac tranquillitatem, quoad poteris, ipsis audiendis adhibeas. *Porro* Chrysostomus *non solum piis rationibus viduam illam consolatur, sed non obscure* C *etiam hortatur, ut ne alium ducat maritum, in viduitate vero permaneat, solumque Deum quærat.* Donec igitur, quemadmodum dicebam, *ait pag.* 341, cum beato Therasio vivebas, eum ille tibi honorem tuorumque commodorum studium præstitit, cujusmodi a viro exspectanda erant. Nunc autem illius loco habes Dominum omnium Deum, qui cum antea tibi affuit, tum vero id nunc multo impensius ac cumulatius faciet. *Pag.* 547 : Cœlum quære, et omnia quæcumque ad vitam illic degendam conducunt, ac nihil eorum, quæ hic fiant, lædere te poterit, ne ipse quidem tenebrarum imperator, dummodo ne nobis ipsi noceamus. Nam etsi quis bonis spoliet, etsi corpus concidat, nihil horum ad nos, modo animus nobis incolumis maneat. *Plura non adduco : at historica non pauca ex eodem Opusculo jam ante recitavi.*

Ad eamdem probabilius scripsit de non iterando Conjugio ;

176 *Apud Montfauconum tom.* I *pag.* 349 *huic aliud subjungitur Opusculum, cui hic præfixus est titulus :* Ejusdem ad eamdem de non iterando conjugio. *Titulus ille insinuat, Opusculum istud quoque directum esse ad viduam Therasii. Præterea huic sententiæ favet argumentum ipsum de non iterando conjugio : nam quod in primo Opusculo variis locis suaserat, id in hoc multis omnino persuadere argumentis nititur. Verumtamen, quia Sanctus in illo Opusculo non unam nominatim viduam, sed omnes generatim alloquitur, Tillemontius art.* 12 *et Montfauconus in Monito pag.* 337 *existimant, non fuisse scriptum ad eamdem viduam, sed potius esse sermonem pro concione dictum. Montfauconus id colligit ex conclusione Opusculi, quia illud claudit hoc modo :* Quoniam ipsum *(Christum)* decet omnis gloria, honor et adoratio *etc., sicut concludere solet homilias.* Hæc, *inquit,* concionis epilogum esse nemo non videt. Quare vel in titulo illud : Ad eamdem, a librario quodam temere adjectum est ; vel, si eam orationem ad Therasii uxorem vere miserit Chrysostomus : ipsam postea homiliæ more concinnatam in cœtu recitaverit. *Verum huic opinioni deinde minus inhæsit in Vita pag.* 97 : *sed dubitat, liberne sit an homilia.*

nam ad Opusculum liber est, non homilia :

177 *Quidquid alii senserint, mihi videtur liber aut tractatus esse, non homilia ad populum. Neque enim solebat* Chrysostomus *ita totum sermonem ad unum hominum genus dirigere, sicut hic liber* E *ad solas dirigitur viduas. Nihil etiam in toto tractatu invenio, quo evinci possit, sermonem dirigi ad circumstantem multitudinem. Quod vero spectat ad conclusionem, ipse Montfauconus de ea sic notat :* Hæc vulgata conclusio deest in Colbertino *(codice)*, estque fortasse additamentum librarii. *Major igitur suspicio est, additam esse conclusionem illam, quam titulum. Præterea, etsi conclusio certo esset* Chrysostomi, *ex ea non fieret certum, homiliam potius esse, quam librum. Certe in fine Commentarii in Epistolam ad Galatas similis reperitur clausula : neque tamen ex illa legitime concluderetur, Commentarium illum, sicut modo exstat, ad populum fuisse peroratum. Poterat Sanctus laudem Sanctissimæ Trinitati adscribere in scriptis Opusculis æque ac in homiliis, licet illud non ubique fecerit. In hoc autem Opusculo mentio fit de Christo ante conclusionem, eaque occasione invitari etiam poterat ad ipsum cum Patre et sancto Spiritu laudandum. Itaque probabilius mihi apparet, titulum esse legitimum, et hoc quoque Opusculum in diaconatu exaratum, inscriptumque uni viduæ, ut omnibus prodesset.*

in eo Chrysostomus dissuadet, at non improbat secundas nuptias.

178 *Ceterum, quidquid sit de tempore scripti* F *Opusculi, Sanctus solum suadet, ut viduæ secundas nuptias non contrahant, sicut Apostolus virginitatem suadet, non vero præcipit. Hanc mentem suam jam ante declaraverat, et in fine iterum declarat his verbis :* Hæc non, quo necessaria judicaremus, attulimus ; aut quo illas, quæ in viduitate permanere nolunt, condemnaremus : sed hoc unum cohortatione admonitioneque nostra agentes, ut ne terræ perpetuo affixæ hærere velint, sed semel solutæ in libertate maneant, ad cœlum aspirent, cœlestem vivendi rationem adhibeant, ac junctæ Christo ea omnia præstent, quæ iis conveniunt, quæ tantum nactæ sunt Sponsum : quoniam ipsum decet omnis gloria *etc.*

Liber de Virginitate certo ante episcopatum compositus,

179 *Montfauconus in Vita Chrysostomi pag.* 97 *post Opuscula modo memorata de alio molis majoris ita loquitur :* Longissimum et eximium de Virginitate librum, qui plusquam sexaginta octo paginas implet, emisisse Joannem putamus Antiochiæ, et antequam presbyter esset. Quod enim Antiochiæ ediderit, ipse testificatur Homi-

lia

AUCTORE J. .S

lia XIX in epistolam ad Corinthios his verbis : « Si autem præterimus ea, quæ dicenda essent « de virginitate, nemo nos negligentiæ damnet. « Integer enim liber in hunc locum a nobis est « editus : et cum quam potuimus accuratissime « et diligentissime omnia illic persequuti simus, « supervacaneum esse duximus, ea rursum hic « exponere. » Locum porro illum, quem Hom. XIX in Epistolam I ad Corinthios in argumentum sibi proponit, scilicet, « Bonum est homini mulierem « non tangere » etc., in hoc de Virginitate libro perpetuo versat et discutit ; ita ut perinde certum sit, hunc de Virginitate librum in Homilia illa commemorari, ut certum est, ipso teste Chrysostomo, et fatente Tillemontio, Homilias in Epistolam I ad Corinthios Antiochiæ habitas fuisse... Indubitatum itaque est,... librum de Virginitate emissum Antiochiæ fuisse...

ac probabilius in diaconatu :

180 Quo tempore autem illum scripserit, nusquam reperimus. Probabiliter tamen dici posse puto, ipsum, antequam presbyter esset, hunc librum adornavisse, cum plus sibi otii esset. Postquam enim presbyter ordinatus fuit, concionandi officio frequentissime fungebatur, ut non vacaret ipsi tam prolixos concinnare libros. Alioquin autem, si presbyter hæc B scripsisset, in homilias, ut credere est, totum distribuisset, ut Homilias de Pœnitentia, de Incomprehensibili, de Lazaro etc. *Hoc ratiocinium certo evincit, librum illum Antiochiæ editum fuisse, aut certe, antequam Antiochiam relinqueret* Chrysostomus. *At dubitat ipse Montfauconus tom.* I *pag.* 267 *in Monito ante librum de Virginitate, utrum forte editus non sit, quando in solitudine degebat Sanctus. Fateor, certo evinci non posse, in diaconatu editum esse. Attamen id mihi apparet verisimillimum, cum quod Sanctus toto diaconatus tempore libros videatur scripsisse, ideoque otium habuerit sufficiens ad hunc cum aliis illi tempori innectendis concinnandum, tum quod eo tempore de viduitate scripserit, quæ materia vicina admodum est argumento de Virginitate. At in solitudine non videtur de tali materia egisse, nec totum tempus ita studiis impendisse.*

refutatur Tillemontius illud Opus episcopatui innectens.

181 *Tillemontius Nota* 46 *fatetur, librum de Virginitate videri commemoratum a* Chrysostomo *supra laudata, illum tamen innectit tempori episcopatus, quia* Chrysostomus *in eo num.* 9, *apud Montfauconum pag.* 275 *sic loquitur :* Ecquid igitur conjugium veto, qui conjuges non accusem ? C Stupra veto et adulteria, matrimonium non item : et illa audentes castigo, atque ab Ecclesiæ cœtu proscribo. *Existimat ille, non sic loqui potuisse Sanctum, nisi fuisset episcopus. Verum ostendit Montfauconus in Monito,* Chrysostomum *aliis quoque locis tanta cum auctoritate locutum esse, antequam esset episcopus ; nititurque ostendere,* Chrysostomum *ea dicere in persona S. Pauli, seu S. Paulum inducere loquentem. Mihi sane non videtur necesse, ut eo recurramus. Loquatur* Chrysostomus *ipse : quid tandem significabunt verba illa,* Ab Ecclesiæ cœtu proscribo ? *Hoc nimirum, mea quidem sententia,* Ab Ecclesiæ cœtu proscribendos censeo et doceo. *Etenim satis usitatus est ille loquendi modus. Illa ipsa verba, quæ præcedunt :* Stupra veto et adulteria, *sic fere exponenda sunt. Quippe sic loquens non significat, se legem ferre ad stupra prohibenda ; sed docere se, ea esse vetita. Nullum igitur est dubium, quin ante episcopatum Sanctus ediderit insigne illud Opus de Virginitate : neque illud ulli tempori tam probabiliter innecti potest quam diaconatui. In eo Sanctus non solum virginitatem* D *magnis elogiis extollit, sed egregia simul Virginibus dat præcepta ad recte et sancte vivendum.*

§ XV. Liber in S. Babylam contra Julianum et gentiles: nequit ostendi, Sanctum in eo tractatu contra historiam S. Babylæ errasse, ut aliqui credunt.

Liber in S. Babylam contra Julianum et gentiles circa annum 382

P*ostquam sacerdotes, monachos, viduas, virgines a* S. Chrysostomo *ante dignitatem presbyteratus susceptam instructos vidimus, aliaque ab eodem conscripta Opuscula, tempus est, ut et gentiles ipsius calamo impugnatos videamus. Etenim tempore diaconatus calamum exercere* E *cœpit contra gentiles, et nominatim Julianum imperatorem apostatam, et Libanium sophistam, suum olim in eloquentia magistrum, libro satis prolixo impetiit. Opusculum illud apud Ducæum habetur tom.* I *Operum* Chrysostomi; *apud Montfauconum vero tom.* II. *Hic vero pag.* 573 *Sanctus de combusto Apollinis prope Antiochiam templo, quod conflagravit tempore Juliani apostatæ anno* 362, *sic loquitur :* Ecce namque vigesimus annus ex illo tempore agitur *etc. Ex hoc loco Baronius, Tillemontius et Montfauconus recte colligunt, librum illum a* Chrysostomo *scriptum esse circa annum* 382, *sive tempore diaconatus.*

scriptus est; non ad concionem dictus.

183 *Hermantius quidem in Vita cap.* XX *credit, serius esse compositum, quando Sanctus erat presbyter, quia putabat orationem esse pro concione habitam. At ea opinio est improbabilis : licet enim* Chrysostomus, *subinde sermonem aliquo modo dirigat ad populum, id alias etiam faciunt, qui Opuscula a multis legenda scribunt; ita ut ex eo nihil possit inferri. Contra libri prolixitas satis ostendit, non fuisse pro concione dictum. Stylus quoque libri magis est quam homiliæ : et pag.* 560 Chrysostomus *aperte dicit, se* F *hæc scribere, ubi sic habet :* Ideo enim vivis etiamnum testibus hæc scribo, ne quis me vetera quædam ignorantibus narrantem, magna licentia mentiri existimet. Ex iis enim, qui ea viderunt, et senes et juvenes adhuc supersunt, quos rogo omnes, ut si quid a me additum fuerit, accedant meque redarguant : sed quod aliquid addiderim me arguere non possunt; quod omiserim, possunt. *Nullum igitur est dubium, quin liber sit contra gentiles scriptus, non homilia coram populo habita.*

In hoc Opere Sanctus magnam veritatis curam habuit.

184 *Præterea ex allegatis verbis liquet, nunquam in hoc Opusculo curam fuisse sancto Diacono, ut non nisi vera narraret facta. Et sane non sola Viri sanctitas nobis persuadere debet, magnopere advigilasse* Chrysostomum, *ne quid falsi produceret ; verum ipsi quoque, quos impetebat, adversarii cautum quam maxime in hac parte reddere poterant. Redarguendum suscipiebat Julianum imperatorem, cujus fama gentilibus omnibus*

bus erat carissima, et cujus vindices esse poterant, quotquot vivebant eruditi gentiles. Carpebat et ridebat viventem Libanium, sophistam ætate provectum, eloquentia multisque scriptis celebrem, qui nec Julianum nec seipsum sivisset inultum, si Chrysostomus *falsa referendo occasionem dedisset, qua ipsum ille vicissim carpere et ridere potuisset. Summa igitur erat necessitas accuratæ recitatis, ne gentiles dicerent se impeti fictitiis historiis. Porro, sicut erat necesse, ut non nisi vera allegaret facta; ita tempore et loco videtur fuisse satis vicinus illis, quæ refert de martyrio et causa martyrii S. Babylæ, ad non errandum in paucis factis, quæ de iis allegat.*

ut necesse omnino erat.

185 *Quippe scribebat Antiochiæ, ubi res erat peracta. Scribebat annis circiter centum et triginta post S. Babylæ martyrium. Toto tempore intermedio Antiochia suos habuerat episcopos cum clero. Quis igitur credat, nulla de martyrio S. Babylæ servata fuisse monumenta apud Antiochenos usque ad tempora* Chrysostomi*? Quis prudens existimet, virum tam religiosum, tam sapientem, tam prudentem, incertis vulgi rumoribus usum esse, ut religionem Christianam contra gentiles eruditos, eloquentes, audaces propugnaret? Hæc sane mihi incredibilia apparent. Quin et incredibilia apparere debebant Tillemontio, qui observat,* historiam vitæ et miraculorum S. Babylæ tanti momenti pro tota Ecclesia visam S. Chrysostomo, ut omni sua usus sit eloquentia ad eam enarrandam, *eaque utatur ad gentiles confundendos. Sic enim loquitur tom.* III *Monum. Ecclesiæ, quando articulum de S. Babyla orditur.*

Attamen Tillemontius et Montfauconus credunt.

186 *Veruntamen Tillemontius loco allegato et in Annotatis, rursumque tom.* III *Imperatorum Nota* I *in Philippum, multos in* S. Chrysostomo *agnoscit errores, talemque de S. Babyla refert historiam, ut gentiles Sanctum nostrum non immerito ridere potuerint, tamquam ineptum declamatorem, insulsas fabellas allegantem, si credere malimus crisi Tillemontianæ, quam diligentiæ* Chrysostomi *gentiles oppugnantis. Tillemontio sane credidit Montfauconus in Monito prævio: et licet Boschius noster in Historia chronologica patriarcharum Antiochenorum pag.* 16 *et seqq. Tillemontium solidis rationibus refutaverit; Montfauconus, ignorata aut dissimulata refutatione illa opinionis suæ, fixis semel vestigiis institit in Vita* Chrysostomi, *ubi pag.* 98 *suam et Tillemontii opinionem exponit his verbis:* Argumentum libri et historia martyrii S. Babylæ episcopi Antiocheni, declamatorio more exque rumore vulgi plerumque recensita, tropis redundans, in qua veritatem sæpe desideres. Nam ut certum existimo, S. Babylam pro Christo cæsum fuisse; ita genus et causa* martyrii ex populi rumore potius, quam ex vera rerum gestarum historia a Joanne proferri, non dubium est. Quis enim, quæso, ille fuerit Romanorum imperator Christianus, qui inita cum rege Barbaro pace ea conditione, ut filium ille sibi educandum traderet, acceptum pro pignore pacis filium confestim jugulaverit, eaque de causa a beato Babyla ecclesiæ aditu interclusus, eumdem sanctum præsulem in carcerem trudi et obtruncari jusserit? Hunc imperatorem quidam, sive scholiastes sive librarius, dicit esse Numerianum: quo quid ineptius? Nam vel Christianum dicere Numerianum, vel interfectorem cujusdam filii regis barbarorum, æque cum vera pugnat historia...

* l. causam

187 Verisimile igitur est hic imperatorem Philippum memorari, qui imperii invadendi causa cæso Gordiano augusto, postquam per tantum scelus voti compos factus Antiochiam venerat, Paschatis tempore ad ecclesiam, precum Mysteriorumque consors futurus, accedebat. Quo comperto, S. Babylas, accedentem imperatorem repulit, ecclesiæ aditu interdixit, et pœnitentium loco se sistere jussit, donec pœnitentia abluto expiatoque scelere, ad communionem Ecclesiæ postea reciperetur. Hanc a sancto præsule repulsam grato animo modesteque tulisse Philippum, narrat Eusebius, itemque pœnitentium locum adiisse; ac tum, posteaquam tam grave peccatum secundum ecclesiæ statuta per confessionem deposuerat, in ecclesiam admissum fuisse. Sub hæc autem, imperante Decio Christianorum hoste, S. Babylas pro Christo cervices dedit. Quod de pœnitentia deque Christianismo Philippi ab Eusebio dicitur, non quasi certum, sed ceu a quibusdam ab se auditum narratur, et a multis vocatur in dubium. Verisimile porro est, ex historia illa Gordiani, a Philippo cæsi, manasse illam, quam superius ex Chrysostomo retulimus: sed ita deturpatam deformatamque in omnibus fere sui partibus, ut alia penitus esse videatur. *Hactenus Montfauconus Tillemontium secutus. At velim mihi ignoscant eruditi viri, si candide edixero, totam hanc crisim non solum videri injuriam in* S. Chrysostomum, *qui sic in plurimos absurdissimosque lapsus esset errores; sed eamdem æque esse ridiculam, sanoque judicio contrariam, ac omni destitutam fundamento.*

AUCTORE J. S. Historiam S. Babylæ, prout scripta est a Sancto,

188 *Accipe primum, lector studiose, quot errores quamque absurdi et incredibiles attribuantur* Chrysostomo. *Etenim primo Philippus occidit imperatorem Romanum.* Chrysostomus *vero occisum dicit barbari regis filium. Philippus teste Julio Capitolino, Gordianum occidi per milites jussit.* Chrysostomus *manu imperatoris cædem scribit peractam. Philippus occidebat, ut solus imperaret.* Chrysostomus *imperatorem ad cædem illam pervenisse dicit ex sola crudelitate et perfidia, qua innocentem peremit pro pacis pignore traditum. Itaque, si vera sit conjectura adversariorum,* Chrysostomus *absurdissimam et Romano imperio ignominiosam commentus est, aut certe scripsit fabellam. Neque enim tam parum erat versatus in rebus historicis, ut historiam Gordiani et Philippi videatur ignorasse, aut sic potuerit deturpare. Secundo, si credamus crisi adversariorum, Philippus repulsam moderate tulit, plurimamque ex ea utilitatem hausit. At* Chrysostomus *de suo imperatore affirmat pag.* 544: Sine emendatione mansit. *Et pag.* 551: Neque enim ille quidpiam ex loquendi libertate ad imperatoris utilitatem lucratus est... Acsi enim non satis esset necem patrasse, et in templum Dei impudenter insiliisse, cædi cædem alteram adjecit. *Statuunt adversarii martyrium S. Babylæ contigisse sub Philippi successore. At* Chrysostomus *clare dicit, martyrium S. Babylæ illatum ab illo ipso imperatore, quem ab ecclesia arcuerat. Hic consideret æquus lector, quam gloriosum fuisset S. Babylæ, si imperatorem æque mandatis suis habuisset obsequentem, ac Ambrosius obedientem in simili casu habuit Theodosium; perpendatque, an ejusmodi factum ignorari potuisset Antiochiæ, si id omnino ibidem accidisset. Attamen non modo modestam illam imperatoris obedientiam ignoravit* Chrysostomus, *sed* miser ille *imperator, illo teste pag.* 552, graviora prioribus posteriora adjunxit. Postquam enim juvenem illum peremerat, a cæde ad inferendam templo injuriam progressus

plurimis ineptiisque erroribus fœdatam esse.

AUCTORE J. S.

progressus est, ac rursus ulteriori via procedens, ad arrogantiam contra sacerdotium exhibendam se accinxit, Sanctumque ferro vinctum, et in carcerem conjectum sic ultus est, beneficio pœnas rependens *etc. Vides, opinor, lector, in quantos errores lapsus sit* Chrysostomus, *si vera sit adversariorum opinio.*

Ex Eusebio, incertis conjecturis exposito, credidit Tillemontius,

189 *At videamus, unde in eam opinionem deductus sit Tillemontius. Eusebius lib.* VI *Historiæ cap.* XXXIV *ita scribit*: Interea cum Gordianus sex totis annis Romanum imperium administrasset, Philippus una cum Philippo filio in ejus locum successit. Hunc utpote Christianum, fama est in postrema Paschæ vigilia precationum in ecclesia participem simul cum reliquo populo fieri voluisse: sed episcoporum, qui tunc Ecclesiæ præerat, non prius illi aditum permisisse, quam confessionem scelerum fecisset, iisque, qui humanitus lapsi fuerant, et in pœnitentium ordine stabant, sese adjunxisset... Et imperator quidem libenter obtemperasse dicitur, sincerumque ac religiosum affectum timoris Dei operibus ipsis declarasse. *Hunc locum Eusebii, famam referentis incertam, ita adoptat Tillemontius, ut simul annum, locum, et episcopum non nominatum, assignare se posse crediderit. Nam statuit,*

B

rem peractam anno 244 Antiochiæ, et S. Babylam fuisse episcopum illum, qui Philippo ingressum in ecclesiam interdixit. At nihil horum habet Eusebius.

Philippum imperatorem a S. Babyla ab ecclesia pulsum an. 244.

190 *Auctor Chronici Paschalis, alias Alexandrini dicti, Babylæ Antiocheno rem attribuit, sed annum tacet. Nam apud Cangium pag. 270, ad Indictionem* XIV, *Chronicon istud, multis fabulis inquinatum, habet sequentia:* Ex majorum porro relatione et hoc de S. Babyla ad illos pervenit uti his, qui ante hæc tempora vixere, narravit beatus Leontius Antiochiæ episcopus. Hic Decius sanctum Babylam, non solum quod Christianorum religionem profiteretur, interfecit: sed et quod imperatoris Philippi uxorem, atque adeo ipsum Philippum, utrumque Christianum, ab ædis sacræ ingressu arcere est ausus *etc. Idem auctor pag. 274 ad Indict.* III, *martyrium S. Babylæ figit sub Caro imperatore, anno 284, sive duos ille Babylas Antiochenos episcopos faciat, sive in eodem sibi contradicat, quod non examino. Certe auctoritas illius Chronici ob multas fabulas, quibus redundat, nullius est momenti.*

C

At verisimile non est, Philippum

191 *Quam parum sit verisimilis conjectura Tillemontii, stramineo hoc fundamento nixa, nunc considerabimus. Tillemontius tom.* III *Imperatorum Nota* I *in Gordianum disputat ambigue de tempore mortis ipsius. Vult ille Gordianum esse occisum mense Martio anni 244 contra Pagium, qui mortuum statuit post 7 Calendas Maias, quia exstat lex illo die ab eo data. Sententia Pagii ideo mihi probabilior apparet, quia Gordianus fuit occisus, dum redibat ab expeditione contra Persas, fatente Tillemontio. Atqui non est verisimile, expeditionem illam media hieme cœptam esse, ut fieri tamen debuit, si ab ea Gordianus redibat mense Martio. Itaque probabilius est, Gordianum occisum tempore æstivo, præsertim cum sic inchoare potuerit septimum imperii annum qui in aliquot nummis Gordiano attribuitur. Stante autem hac epocha mortis Gordiani, non poterat Philippus esse Antiochiæ ante Pascha anni 244. Porro, etsi crederemus Gordianum occisum mense Martio; ne sic quidem verisimile fieret, Philippum ante Pascha fuisse Antiochiæ. Certe antequam ex finibus Persarum cum exercitu discederet, mortuo Gor-*

D

diano, pacem iniit cum Sapore Persarum rege, eamque juramento firmavit.

Antiochiæ fuisse in Paschate an. 244.

192 *Hæc vero pax inter Philippum et Saporem paucis diebus coalescere non potuit: nam Sapor ad interiora regni se receperat, et Romanus exercitus cum Philippo erat prope Euphratem. Tam longe igitur invicem distabant Sapor et Philippus, ut conclusio et confirmatio pacis saltem aliquot hebdomadas absumpserit. Deinde Philippus cum exercitu erat trans Euphratem longe admodum ab urbe Antiochena. Quare nequeo concipere omnia illa, quæ narrat Tillemontius ipse in Philippo art. 2, peracta fuisse, et Philippum tamen fuisse Antiochiæ ante Pascha. Quin potius dubitare possumus, an Philippus Antiochiam omnino venerit: nam id a nullo auctore vetere assertum inveni. Quare, si vera sunt, quæ de pœnitentia Philippi narrat Eusebius, illa serius facta sunt, et Romæ potius quam Antiochiæ. S. Fabio Papæ ea verisimilius attribuuntur, quam S. Babylæ, ut videri potest in S. Fabiano ad 20 Januarii. Vel sola auctoritas* S. Chrysostomi *sufficere debet, ut credamus, S. Babylæ non obtemperasse imperatorem, quem arcebat ab ecclesia: neque enim rem tantam ignorare potuisset, si facta esset. Itaque narratio Eusebii certo erit falsa, si quis velit Antiochiæ facta esse, quæ ille ex sola fama asseruit.* E

Credidit nimirum, Babylam certasse cum imperatore Christiano;

193 *At Christianus erat imperator, de quo agit* Chrysostomus, *si credimus adversariis, qui id tamquam certum supponunt. Mihi vero id adeo non apparet certum, ut non dubitem reponere, certo esse falsum. Sane* Chrysostomus *in libro contra Judæos et gentiles, tom.* I *Operum pag.* 578 *ita loquitur*: Gentiles erant imperatores, Augustus, Tiberius, Nero, Vespasianus, Titus, et post illum omnes usque ad tempus beati Constantini imperatoris: omnesque illi, alii minus, alii vehementius Ecclesiam oppugnabant, tamen oppugnabant omnes. Quod si qui eorum visi sunt mitius agere; hoc ipsum tamen quod imperatores palam in impietate viverent, materia bellorum erat *etc. Non disputo, an certa sit hæc sententia* Chrysostomi, *cum aliqui Philippum excipiant, et de eo probabiliter in utramque partem disputetur. At ex allegatis verbis concludo,* Chrysostomum *in ea fuisse opinione, ut crediderit omnes imperatores ante Constantinum fuisse gentiles. Qua igitur probabilitate dicemus,* Chrysostomum *de Christiano loqui imperatore, dum narrat imperatorem a S. Babyla ab ingressu ecclesiæ prohibitum? Potuitne sic loqui, si Christiani imperatoris historiam in Opere non diu ante scripto ipse narrasset? Aveo intelligere, an adversarii nostri eadem reverentia, qua ipsi absurdissimos errores impingunt, contradictionem apertam Sancto sint adscripturi.* E

at certum est, ipsius certamen fuisse cum gentili:

194 *Verum gentilem fuisse imperatorem, quo de agitur, ex illo ipso libro, quem examinamus, clare ostendam.* Chrysostomus *pag.* 548 *num.* 7 *et* 8 *comparat Christianorum nobilem libertatem cum turpi gentilium lucri amore, atque ita de gentilibus loquitur:* Itaque ubicumque contingit quempiam imperatorem creari, qui cum illis religione non consentiat, si quis idolorum templa ingrediatur, in muris passim videbit extensas aranearum telas *etc. Addit multa, ut ostendat, sola spe lucri idola gentilium fuisse culta. Tum de Christianis sic disserit:* At nostra non hoc se habent modo, sed plane contrario. Cum enim quis religione nobiscum consentiens imperatorium adit thronum, Christianorum res segniores evadunt, tantum abest, ut humanis honoribus erigantur:

A gantur: cum autem quis impius, nobis plane infestus innumerisque nos malis afficiens, imperium tenet, tunc florent nostra et splendidiora efficiuntur, tunc præmiorum et tropæorum tempus, tunc coronarum, præconiorum, ac fortitudinis exhibenda occasio. *Quis nisi plane stupidas ad hæc verba attendere poterit, qui non videat, certamen S. Babylæ non fuisse cum imperatore Christiano secundum* Chrysostomum, *sed cum impio et gentili? Factum enim S. Babylæ extollit, ex eoque infert, res Christianorum floruisse, dum imperabant gentiles. Itaque si* Chrysostomus *credidit, S. Babylæ rem fuisse cum Christiano, non modo ineptus erit historicus, sed ineptissimus quoque dialecticus. Certum igitur est,* Chrysostomum *de gentili agere imperatore: ideoque pag.* 555 *ait, Babylam* pro veritate *certasse, et pag.* 554 propter Christum *esse passum. Neutrum dixisset, si pro disciplina Ecclesiæ cum Christiano certasset Babylas.*

rores quædam, quæ contrarium videntur innuere,

195 *Attamen Tillemontius Nota* 1 *in Philippum contendit, non posse dubitari, quin* Chrysostomus *loquatur de principe Christiano. Ad hoc probandam allegat voces et dictiones quasdam, ex quibus id probabiliter posset inferri, si aliunde* B *tam clarum non esset contrarium. Lubet huc objecta, et alia similia verba transferre. Dicit pag.* 546: Quapropter se totum a terra in cœlum transferens, quasi illi Judici adstaret, ipsumque imperantem audiret, ut nefarium illum ac scelestum ex ovili expelleret, sic ejecit, et a reliquibus ovibus sequestravit*. *Pag.* 545: Quasi vile ac nullius pretii mancipium ab ecclesia expulit cum tanta firmitate animique constantia, quanto pastor scabiosam et morbidam ovem a grege arceat, cohibens ne morbus ejus cæteras oves afficiat.... Statim ergo imperanti præcepit subditus, et de omnium moderatore judicium tulit, atque damnationis sententiam emisit. *Demum pag.* 550 *sic habet:* Interim ille injurium illum punivit, quatenus sacerdoti fas erat, principum altos spiritus coercuit, violatis Dei legibus opem tulit, supplicium pro cæso juvene exegit, omnium suppliciorum gravissimum, iis certe, qui mente valent. *Hisce, quæ Tillemontius observavit, addo alia, nimirum imperatorem illum pag.* 553 *vocari* discipulum, *et quasi filiis ac domesticis aut potius propriis annumerari. Hæc partim objecta sunt, partim possunt objici. At omnia illa verisimilitudinem solum aliquam im-* C *peratoris Christiani præbent: at Christianam fuisse non evincunt.*

* segregavit

post aliquot observationes,

196 *Ut igitur ad hæc respondeam, primum observo, crimen imperatoris fuisse, quod impudenter ingredi vellet ecclesiam Christianorum; Babylam vero eidem occurrisse in vestibulo, eique quanta poterat modestia insinuasse, illicitum esse gentilibus templum ingredi Christianorum. Recessit imperator hac de causa, verisimiliter quia tumultum populi verebatur, sed Sanctum comprehendi jussit, in carcerem duci, ac postea etiam occidi. Hoc est factum, quod* Chrysostomus *eloquenter versat et amplificat. Cædem filii regis præcipue videtur commemorasse, ut* audito scelere *illo,* reliquam *illius imperatoris* morum immanitatem *cognoscamus, ut ait pag.* 542. *Priori crimini alterum, quod gravissimis verbis amplificat pag.* 544, *addidit imperator, dum* ad ecclesiam Dei concessit. *Huic se opposuit S. Babylas, ut habet pag.* 545, et imperatorem subditus.. ab ecclesiæ vestibulo *ejecit,* et miserum illum a sacro limine repulit, *ut loquitur pag.* 547: impudenter in sacra septa insilientem, omniaque confundentem, ceu canem aut improbum famulum a dominicis atriis depellens, *inquit pag.* 550. *Fecit id* viriliter *quidem ac* generose, *utpote* qui vitæ curam abjecisset, *eodem teste pag.* 546; *moderate tamen et modeste processit, dum* imperatoris furorem reprimere ausus *est, ait pag.* 547. *Neque* enim, *ut habet pag.* 553, templi solum causa dolens hæc agebat; sed etiam affectu erga imperatorem inductus. AUCTORE J. S.

accurate exponuntur.

197 *Ex hisce aliisque habemus, S. Babylam sic locutum esse cum imperatore, ut exhibuerit* charitatem patris, sapientiam doctoris et magistri, auctoritatem pastoris, amorem subditi, judicis severitatem, ac fortitudinem sacerdotis. *Hinc nomina hisce correspondentia* Chrysostomus *attribuit imperatori; non vero quia credebat Christianum. Vocat* filium, discipulum, ovem, *quia ut filius tractabatur a patre, ut discipulus a magistro erudiebatur, ut ovis noxia a reliquis per pastorem arcebatur. Dolebat Babylas ob peccatum unius e suis, quia ipsum ut imperatorem suum amabat. Dicitur imperator condemnatus et punitus, quia judicis severitate habitus est ingressu in ecclesiam indignus, et fortitudine sacerdotali ab eodem ingressu est prohibitus. Hæc igitur minime ostendunt, Christianum fuisse imperatorem* E *illum. Quin potius absurdum mihi apparet vel cogitare,* Chrysostomum *usum esse contentione inter Christianum imperatorem et episcopum, quæ hujus morte finem accepit, ut disputaret contra gentiles, nam ea contentio ob pertinaciam impietatemque imperatoris longe magis pudenda fuisset Chistianis, quam iisdem ob episcopi fortitudinem gloriosa. Narrat igitur* S. Chrysostomus, *S. Babylam occurrisse gentili imperatori, templum Christianorum introeunti, aut certe ingredi volenti; sicut in Oratione* II *in S. Romanum martyrem tom.* II *pag.* 610 *refert, S. Romanum in vestibulo ecclesiæ se opposuisse tyranno ingressum tentanti.*

Alia Tillemontii objectio refellitur:

198 *At, si credimus Tillemontio, fecisset S. Babylas contra consuetudinem Ecclesiæ, si opposuisset se imperatori gentili vim meditanti. Respondeo, id verum fore, si diceretur vim vi repellere voluisse. Verum id non asseritur: sed verbis intrepide simul et modeste monuit imperatorem, ne ingrederetur. Ne quidem clare edicit* Chrysostomus, *utrum obtemperaverit imperator: sed Babylam laudat de officio peracto. Hic dicebat imperatori: Non licet tibi ingredi, ita gentilem* F *a Christianis separans, quantum in se erat. Præmium vero illius libertatis habuit martyrium, sive imperator tunc recesserit, sive ingredi perrexerit. Frustra Tillemontius laudat Leontium episcopum Antiochenum Arianum circa medium seculi* IV, *ut persuadeat, errasse* Chrysostomum; *ac Philippum imperatorem fuisse, cui ecclesiam interdixit S. Babylas. Neque enim credimus, Leontium ea narrasse, quæ ab eo narrata ait auctor Chronici Paschalis, cujus verba dedi num.* 190. *Quippe si illa de facto S. Babylæ narrasset Leontius, nec* Chrysostomus *contraria affirmasset, nec suppar* Chrysostomo *Philostorgius Arianus, qui lib.* VII *num.* 8 *docet, ab aliis Numerianum, ab aliis Decium fuisse creditum imperatorem illum, cujus ingressui in ecclesiam restitit S. Babylas.*

ostenditurque nihil obstare quo minus de Decio

199 *Porro, cum constet S. Babylam martyrio coronatum esse sub Decio, non alius videtur quærendus imperator gentilis, nisi quis secundum admittere voluerit Babylam sub Numeriano, eique hoc factum attribuere. Decio optime congruit* immanis

AUCTORE J. S.

immanis illa crudelitas, quam imperatori suo attribuit Chrysostomus, *ideoque vix dubitandum videtur, quin de eo egerit. At Tillemontius t.* III *Monumentorum Nota* I *in S. Babylam asserit, Decium numquam Antiochiæ fuisse, quamdiu fuit imperator. Potest similiter objici, nuspiam legi, per Decium fuisse occisum regis Barbari filium, ut* Chrysostomus *asserit de imperatore suo. Respondeo, nec itinera nec gesta Decii satis esse cognita, ut agnoscit ipse Tillemontius. Hinc nequit dici, Decium nunquam Antiochiæ fuisse. Certe in Syria tempore Philippi exortus est Jotapianus tyrannus, quem occisum sub Philippo aut Decio constat. Præerat tunc illi provinciæ Priscus Philippi frater. Quis igitur tuto asserat, Decium ibidem non fuisse post occisum Philippum, ut Syriam sibi assereret contra Jotapianum aut contra Priscum: nam alteruter Syriam tenebat, quando Decius factus est imperator, nec verisimile est, Decium mox agnitum esse a Jotapiano tyranno, aut a Prisco fratre Philippi.*

Vera esse possint, quæ narrat Chrysostomus.

200 *Verisimile etiam est, Decium, qui in Mœsia aut Pannonia imperator acclamatus est, antequam contra Philippum cum exercitu in Italiam pergeret, aut postmodum, pacem cum aliquo* B *rege barbaro fecisse, eamque postea rupisse, cæso ipsius filio. Demum, si constaret, Decium non esse tyrannum illum, de quo Sanctus agit, dicendum esset, illum quidem tyrannum nobis esse ignotum; satis tamen constare auctoritate* Chrysostomi *de causa martyrii S. Babylæ. Certe multo probabilius est, factum tam pudendum Romano imperio ab historicis fuisse omissum, quam confictum a* S. Chrysostomo. *Hæc paulo longius protraxi, ut Sanctum vindicarem a turpissimis erroribus, qui temere prorsus et sine fundamento eidem attribuuntur: ac ex sola inscitia rerum gestarum illius temporis.*

§ XVI. Synopsis S. Scripturæ, quam edidit Montfauconus, partim potest esse Chrysostomi; sed non est tota ejusdem auctoris.

C

Montfauconus primum edidit Synopsim sacræ Scripturæ,

Montfauconus *tom.* VI *Operum* S. Chrysostomi *produxit Synopsim quamdam sacræ Scripturæ, illiusque partem edidit, Sanctoque adscribendam ita censuit, ut nihil tamen certe statuere, sed judicium eruditorum exspectare se velle affirmet. In Vita Sancti pag.* 98 *de ea sic loquitur*: In hoc circiter tempus (*diaconatus*) referenda videtur Synopsis illa Scripturæ sacræ, cujus magnam partem edidimus: non enim integra ad ævum usque nostrum pervenit. Opus esse genuinum probavi in Diatriba, ad quam lectorem mittimus. Sane Synopsim Scripturarum scripsisse eum, qui divinis Litteris addictus, earum lectioni et meditationi perpetuam dabat operam, facile credatur. Alia vero argumenta, quæ in Diatriba attulimus, orbi litterario exploranda, et ad trutinam examinanda mittimus. *Ceillierus in Opere de Auctoribus sacris tom.* IX *cap.* 1 *art.* 7 § 4 *Montfauconum plane sequitur, ejusque argumenta breviter exhibet. Judicium Isaaci Vossii contrarium sibi fuisse fatetur Montfauconus in laudata Diatriba tom.* VI *pag.* 308. *Examinabo pro instituto Operis nostri argumenta Montfauconi, antequam de re tam incerta judicium meum qualecumque proferam.* D

202 *Orditur ille Diatribam hoc modo :* Exstat hæc Synopsis in duobus codicibus manuscriptis: quorum alter est bibilothecæ Coislinianæ, olim Seguerinæ num. 388, alter bibliothecæ Lugduni Batavorum, olim Isaaci Vossii. Prior est omnino recens, et circa typographiæ exordia, sed a perito nec indocto scriba exaratus ad fidem antiquioris; alterum etiam, etsi non licuerit oculis ipsis explorare, recentem quoque puto, fuitque ab imperitiore amanuense descriptus. Hi porro codices ne ambo quidem totam Synopsim complectuntur, qualis ab auctore adornata fuerat; sed in alio alia deficiunt; in utroque autem tota Novi Testamenti Synopsis desideratur. Coislinianus initio exhibet præfationem, ab ipso scriptore concinnatam, et optimæ notæ: quam προθεωρίαν protheoriam inscribit. Hæc autem προθεωρία tota abest a codice Lugdunensi; vicissimque Lugdunensis multa habet, quæ in Coisliniano prorsus desunt; nimirum Synopsim in Leviticum, Epilogum in Synopses librorum Regum, Synopses in Paralipomena, in Esdram, in libros Esther, E Tobiæ, Judith, Job, in librum Sapientiæ, in Proverbia. Ex hisce duobus Mss. prodit Synopsis isthæc, in qua nonnulla etiam ex Veteri Testamento desiderantur; nimirum Synopsis Psalmorum, et quinque Prophetarum minorum. In utroque porro codice Synopsis Joanni Chrysostomo tribuitur: in titulis enim Coisliniani et Lugdunensis codicis Chrysostomi esse dicitur. *Hactenus Montfauconus. Verum hæc novitas et discrepantia codicum, ex quibus Synopsim illam edidit, non favet opinioni ipsius de attribuenda* S. Joanni Chrysostomo *tota lucubratione illa. Ad Vossii, Synopsim* Chrysostomo *abjudicantis, judiciam deinde sic respondet :* Opinor Vossium hæc perfunctorie legisse, et ex styli fortasse ratione calculum tulisse: quam styli formam non potuit in tam compendiosa narratione deprehendere. Adhæc vero codex ille Vossianus Protheoriam illam in fronte Synopseos positam non habet: quæ sane προθεωρία sat prolixa, et a sagaci viro scripta, quasdam suppeditat notas, quæ Chrysostomo Synopsim vindicare videntur. *Ita ille.*

ex duobus codicibus non admodum vetustis, in quibus multa desunt;

203 *Audiamus aliqua ipsius argumenta. Primum sumit ex ultimis verbis, quæ sic habent :* F Et tres ex Catholicis Epistolis. *Enumerantur ibidem libri Novi Testamenti. Hinc infert tres tantum ab auctore Synopseos admissas fuisse pro Canonicis Epistolas Catholicas, videlicet Epistolam Jacobi, primam Petri primamque Joannis. Deinde observat, ex septem Epistolis Catholicis, quas omnes maxima Orientalis Ecclesiæ pars et tota pene Ecclesia Occidentalis* inter Canonicos libros *censebat, tres tantum prædictas tempore* Chrysostomi *Antiochiæ pro canonicis fuisse agnitas. Ex duplici illa observatione infert, auctorem illius Synopseos* Antiochenum esse, *jamque hinc aliquam titulo conciliari* fidem, in quo dicitur esse Joannis Chrysostomi. Et vere, *inquit,* sanctus hic Doctor, qui Scripturæ sacræ libros omnes in Homiliis suis adhibet, quatuor illarum Epistolarum (*secundæ Petri, secundæ et tertiæ Joannis et Judæ*) loca nusquam affert, aut saltem hujusmodi loca in ejus scriptis nondum deprehendi. *Ita Montfauconus.*

Ratio, qua Synopsim Antiochiæ scriptam credit,

204 *Respondeo ad observationem primam, illam*

inepta apparet; cum locus allegatus videatur mutilus:

A *illam prorsus esse inutilem ad propositum, et consequenter totam hanc machinam collabi. Etenim clarum est, multa esse prætermissa in illa Protheoria tam ex Veteri Testamento quam ex Novo. Nominat auctor scriptores Novi Testamenti Paulum, Joannem, Matthæum, Lucam, Marcum, omissis reliquis. Fatente tamen Montfaucono, inter auctores Novi Testamenti saltem agnoscit Petrum et Jacobum. Quo igitur modo probabit, non plures ab illo scriptore agnitas fuisse Epistolas Canonicas ex Catholicis quam tres, præsertim cum ipse voces allegatæ insinuent, plures fuisse agnitas? Cur, obsecro, dixit* ex Catholicis tres, *et non potius* Catholicæ tres, *sicut ante dicit,* Epistolæ quatuordecim Pauli; *si non plures quam tres agnoverit Catholicas? Cur illarum Epistolarum auctores non nominat, sicut scriptores aliorum librorum Novi Testamenti ante nominavit, si nihil hic exciderit? Quis non potius credat, tres ex Catholicis Epistolis Joanni ante nominato adscriptas fuisse, sicut Lucæ, qui inter Evangelistas erat nominatus, deinde* liber Actuum *adscribitur, quam tres* ex Catholicis *Epistolis tantum admitti, neque addi, quænam illæ ex septem, aut quorum sint auctorum? Certe hæc*
B *non erant viri sagacis, sed supina laborantis negligentia.*

multique alii S. Scripturæ libri in Protheoria sint omissi.

205 *At videamus, quo modo laudatus auctor tractaverit Testamentum Vetus. In enumeratione librorum Veteris Testamenti nuspiam comparent libri Paralipomenon, Tobiæ, Judith, Esther et Job, nisi forte pag.* 316, *ubi libri prophetici recensentur,* Job *legendum sit pro* Ruth. *Machabæorum libri expressis verbis non memorantur, hisce tamen insinuantur pag.* 315: Deinde Antiochi Epiphanis gesta sequuntur *etc. Nam de Antiocho agunt soli libri Machabæorum. Jam vero in ipsa Synopsi de omnibus hisce libris agitur, præterquam de Machabæorum libris, qui cum Prophetis posterioribus prætermittuntur. Contra Liber* Ruth *primo libris historicis, deinde propheticis annumeratur. Id fortasse ferendum esset, nisi auctor moneret,* in historiis etiam prophetiam *inveniri, ita ut nullo modo necesse esset, propheticis annumerare hunc librum, qui non magis videtur propheticus, quam prophetici sint reliqui historici. Itaque admodum imperfecta est illa Protheoria, qualis edita est: neque ex illa aliquid concludi potest ob crebros omissiones, sive hæ sint ipsius auctoris, sive transcribentium. Hinc*
C *similiter ruit aliud argumentum Montfauconi, qui ob prætermissam ibidem Apocalypsim iterum judicat, Opus* Chrysostomo *attribuendum.* Certe, *inquit,* Joannes Chrysostomus, qui auctor Operis fertur in titulo, numquam Apocalypsi usus est in Homiliis aliisque libris suis. *Magnam sane quærendi occasionem imponit laudatus scriptor tam intrepide id asserendo: at mihi otium non est relegendi iterum omnia Opera* S. Chrysostomi. *Novi tamen Apocalypseos verba subinde a Sancto nostro adduci, ut etiam verba quædam ex secundo S. Petri Epistola.*

Libros aliquot Novi Testamenti a Chrysostomo non fuisse habitos

206 *Primo hæc verba Apocal.* XX, 12, et libri aperti sunt, *recitantur a* Chrysostomo *in Psal.* CXVII. *tom.* V *pag.* 416, *ubi Montfauconus in margine assignat Dan.* VII, 10; *nam et ibi eadem verba leguntur Latine. Græca nomnihil differunt. Nam in Apocalypsi legitur,* βιβλία ἀνεῴχθησαν; *in Daniele apud Septuaginta,* βίβλοι ἠνεῴχθησαν; *apud* Chrysostomum, βίβλοι ἀνεῴχθησαν. *Epist.* II *S. Petri laudat* Chrysostomus *Hom.* XXIII *in Acta Apostolorum, ut observat ipse Montfauconus, in margine sic notans:* II Pet. III, 10. *Longe plures locos assignat Ducæus ad marginem, cum pro Apocalypsi tum pro secunda S. Petri Epistola. Verum quisquis Montfauconi vestigiis insistere voluerit, contendere perget, loca pleraque ex aliis potius Scripturæ libris deprompta esse, quam ex illis, de quibus disputamus, quia* Chrysostomus Scripturæ loca, prout memoriæ sese offerebant, *allegabat. Quin et cum eodem fortasse dicet, ex aliquot librorum illorum allegatis locis non sequi,* cum Scripturæ partem canonicam haberi, *aut habitam fuisse Antiochiæ tempore* Chrysostomi; *quia* illis temporibus non pauca erant in quibusdam ecclesiis, quæ legebantur quidem, sed canonica esse non reputabantur. *Inutile igitur fuerit plures locos assignare.*

AUCTORE J. S.

pro canonicis, argumenta Montfauconi non evincunt:

207 *Præterea, licet admiserim Epistolam secundam Petri, duas posteriores Joannis, Judæ Epistolam, atque Apocalypsim Joannis, raro admodum fuisse laudatas a* Chrysostomo; *hinc certo nequit colligi, illos sacræ Scripturæ libros non fuisse pro Canonicis a* S. Joanne *habitos. Etenim, si modo inspiciamus indicem generalem locorum Scripturæ sacræ, quæ adhibentur in duodecim tomis* S. Chrysostomi, *sicut habetur apud Montfauconum in fine tomi decimi tertii, videbimus* E
alios aliquot libros nihilo frequentius laudari. Ex libro Ruth nullus assignatur locus, nisi unicus in Opere imperfecto, quod Chrysostomi *non est. Nullus allegatur ibi ex libro* I *Paralipomenon, nisi unus ex Homilia, quam inter Opera dubia reposuit Montfauconus: nullus omnino ostenditur ex prophetia Abdiæ. Atqui de horum librorum auctoritate canonica nec Syri nec ulli Catholici dubitarunt umquam. Iidem quoque recensentur in Synopsi, de qua disputamus. Non minus in illa Synopsi recensentur libri Tobiæ et Judith: nec tamen ullum illorum locum ex genuinis* Chrysostomi *Operibus habet index Montfauconi. Ex libro Esther unicum assignat locum. Sic alios quosdam Scripturæ libros raro allegavit Sanctus, ut libros Josue, Judicum, secundum Paralipomenon et Cantica Canticorum. Fateor tamen me duntaxat consuluisse indicem, cui non omnino fido. Nam libri Machabæorum ibi ne quidem comparent, licet tres de Machabæis homilias contineat tomus secundus, atque aliis etiam locis Machabæos subinde laudet* Chrysostomus.

nam et alios aliquot libros raro laudat Sanctus.

208 *Hæc igitur huc in finem allata tantum sunt, ut nemo existimet, libros illos, quos raro aut numquam allegasse deprehenditur* Chrysostomus, *idcirco ab eo pro canonicis habitos non* F
fuisse: nam passim quærebat faciliores sacræ Scripturæ locos, aptioresque ad docendum; sed non curabat omnes ordine quodam adhibere libros. Ut studiosus lector perspiciat, quam fragile sit argumentum, inspiciat indicem generalem locorum sacræ Scripturæ Operum S. Augustini. Ibidem raro item assignatas videbit Epistolas canonicas et Joannis Apocalypsim, licet maxima sit moles Operum S. Augustini. Inde tamen inferre non possumus, non agnovisse S. Augustinum canonicam auctoritatem illorum librorum: omnes enim Scripturis canonicis annumerantur ab ipso S. Augustino lib. II *de Doctrina Christiana cap.* VIII. *Quare inutile est illud argumentum Montfauconi ad propositum nostrum.*

Quatuor ex Epistolis Catholicis non fuisse Antiochiæ

209 *Itaque non ulterius inquiram, quoties libros illos laudaverit* Chrysostomus: *sed examinabo, utrum solida sint argumenta, quibus Montfauconus probare nititur, quatuor ex septem Epistolis canonicis non fuisse in ecclesia Antiochena et apud Syros*

AUCTORE J. S.

Syros admissas tamquam canonicas. Intrepide id ille asserit his verbis : At ecclesia Antiochena quatuor illas supra memoratas Epistolas Joannis Chrysostomi tempore non admittebat, imo pristini tenax propositi, ne tempore quidem Justiniani imperatoris illas adhuc adoptaverat, id quod Syrorum proprium erat, ut modo videbimus. *Hæc opinio Montfauconi leviter prorsus est asserta, licet paulo post in eodem tomo* VI *p.* 417 *Homiliam in dictum illud :* In qua potestate hæc facis,*eo argumento Antiochiæ habitam contendat, sic disputans :* Innuit Tillemontius *Homiliam illam* posse Severiani esse,qui coram Chrysostomo archiepiscopo Constantinopolitano tunc episcopus concionaretur; sed non advertit Tillemontius, hæc in ecclesia quadam dicta fuisse, ubi Joannis secunda et tertia Epistola inter canonicos libros non admittebantur, id quod de Antiochena ecclesia verum, certum, exploratumque est, ut jam vidimus in Diatriba in Synopsin supra; de Constantinopolitana vero ecclesia nemo, quod sciam, dixit. *Vides, opinor, lector, quam confidenter hæc asserantur. At, ne dictorum confidentia te decipiat, ostensurum me recipio, levissima prorsus et inepta esse argumenta, quibus opinio illa nititur, eamque esse improbabilem et fundamento destitutam.*

B

ut canonicas admissas, minime probat

210 *Primum Montfauconi argumentum ex illa ipsa Homilia, cui allegata verba præmisit, desumptum est. Nam in illa num.* 6 *pag.* 430 *auctor incertus ita disserit :* Idem ille præco (*Joannes Evangelista*) in Epistola sua scribit. Prima autem Epistola inter ea quæ in Ecclesia recipiuntur, non inter apocrypha recensetur : nam secundam et tertiam Patres extra canonem ponunt. Primam vero Epistolam Joannis esse, omnes consentiunt. *Fatetur Montfauconus, Homiliam non esse* Chrysostomi, *ita loquens :* Chrysostomi certe non esse, arguit omnimoda styli diversitas, tanta scilicet, quantam vix alibi umquam deprehendas. *Verum homiliam esse presbyteri Antiocheni, probat ex verbis allegatis in Monito prævio, quia, si ipsi credimus, ecclesia Antiochena non admittebat duos posteriores Joannis Epistolas, ut videlicet probavit in Diatriba Synopsi præmissa pag.* 309. *Qua autem ratione id ibidem ostendit? Ex iisdem iterum verbis hoc modo : Homilia illa est presbyteri Antiocheni : in Antiochena igitur ecclesia non admittebantur secunda et tertia Joannis Epistola.*

C

vitiosus Montfauconi circulus :

211 *Aut ego dialecticam non intelligo, aut in vitioso circulo ambulat Montfauconus, præsertim cum alia argumenta, quæ idonea sunt ad alterutram partem probandam, non attulerit. Frustra inferre nititur, Antiocheni aut Syri esse Homiliam, nisi certo aliunde ostenderit, prædictas Epistolas in Syria fuisse rejectas, et in aliis omnibus ecclesiis admissas. Frustra item ex iisdem verbis inferre conatur, in Syria et Antiochiæ admissas non fuisse posteriores Joannis Epistolas, nisi certo aliunde ostenderit, Homiliam in Syria habitam esse, et quidem a viro Catholico et fide digno, ac demum verba illa non esse additionem marginalem, quæ postea in contextum Homiliæ transcriptione irrepserit. Certe allata verba dictionem reddunt minus expeditam, et vox,* ἀποκανονίζουσι *, alibi non facile reperietur, ne inter barbaras quidem.*

nec auctoritas Cosmæ Ægyptii.

212 *Videamus modo, quid ulterius alleget Montfauconus in laudata Diatriba, ut ostendat quatuor ex septem canonicis epistolis rejectas fuisse in Syria. Affert auctoritatem Cosmæ Ægyptii,* qui tempore Justiniani imperatoris scribebat. *Ex eo autem producit hæc verba :* Apud Syros autem non nisi tres prædictæ reperiuntur, videlicet Jacobi, Petri et Joannis : aliæ quippe penes illos ne quidem habentur. *Ut intelligamus, quam nullius ponderis sit hæc auctoritas, solum oportet legere, quæ profert de omnibus Epistolis Catholicis nugator Cosmas. Audiamus ipsum Montfauconum, qui Topographiam Christianam Cosmæ Ægytii edidit. Quippe in Præfatione cap.* V *hæc scribit :* Non perinde probandum, quod de Catholicis Epistolis habet Cosmas. *Qua de causa, obsecro?* Silentio autem mittimus, *inquit Cosmas,* Catholicas Epistolas jam inde a priscis temporibus inter dubias ab Ecclesia reponi. Certe nemo ex iis, qui in divinas Scripturas Commentaria ediderunt, Catholicarum Epistolarum rationem aliquam habuit. Quin etiam quotquot librorum, qui in divina Scriptura locum habent, canonem texuerunt, illas inter dubia locarunt ; nimirum Irenæus Lugdunensis episcopus,... Eusebius Pamphili, Athanasius Alexandrinus episcopus, et Amphilochius Iconii episcopus, amicus et familiaris B. Basilii, in Iambis suis ad Seleucum scriptis, dubias illas pronuntiarunt. Similiterque Severianus episcopus Gabalorum in libro contra Judæos illas proscripsit, *etc.*

E

qui de Epistolis Catholicis plane nugatur, fatente Montfaucono,

213 *Hæc pleraque falsa sunt. At audiamus Montfauconum ipsum, qui hunc opinionis suæ habet auctorem :* Hic sane Cosmas non accurate rem agit. Nam quod ait, Epistolas Catholicas nullis veterum Commentariis illustratas fuisse, id perperam dicitur:Didymus enim Alexandrinus integros in septem illas Epistolas Commentarios edidit, teste Hieronymo.... De Irenæi quidem canone Scripturarum, si quidem illum umquam edidit, nihil superest. Quod ad Athanasii vero canonem, miror Cosmam, qui Epistolas ejusdem festales perlegerat, quarum fragmenta multa lib. X adfert, non advertisse canonem Scripturarum in trigesima nona haberi, ubi Epistolæ septem canonicæ inter Scripturæ sacræ libros, et quidem nulli suspicioni obnoxios, recensentur. *Hactenus Montfauconus, qui hinc potuit colligere, quam exiguam fidem mereatur Cosmas, cum in illo ipso loco, quem allegat, tam clare a vero aberret. Attamen hunc solum habet auctorem Montfauconus, hunc opinionis suæ ducem, eique adjunxit circulum mox improbatum.*

F

scribitque contraria Athanasio, Hieronymo, Nazianzeno,

214 *Malim ego audire Athanasium, qui tom.* I *Operum ultimæ editionis pag.* 962 *sic habet in catalogo librorum canonicorum :* Postea Acta Apostolorum, et Epistolæ Canonicæ, quæ Apostolorum vocantur, numero septem : nempe Jacobi una, Petri duæ, Joannis tres, Judæ una. *Malim item audire eruditissimum in sacris Scripturis Hieronymum, qui in Epistola ad Paulinum ita loquitur :* Jacobus, Petrus, Joannes, Judas, septem Epistolas ediderunt, tam mysticas quam succinctas, et breves pariter ac longas: breves in verbis, longas in sententiis ; ut rarus sit, qui non in earum lectione cæcutiat. *Consonat canon* 60 *concilii Laodiceni seculo* IV *habiti. Nazianzenus quoque Carm.* 33 *septem Epistolas canonicas genuinis Scripturis annumerat, uti et Cyrillus Hierosolymitanus Catech.*IV.*Mitto Augustinum aliosque patres, quia Montfauconus ipse non dubitat de canonica auctoritate illarum Epistolarum a plerisque antiquis agnita. Verum, inquiet aliquis, ex Eusebio lib.* III, *cap.* XXIII, *et ex Amphilochio in Carmine Iambico ad Seleucum, saltem habemus, usque ad seculum* IV *ab aliquibus*

AUCTORE J. S.

A *bus dubitatum fuisse de canonica auctoritate quatuor Epistolarum Catholicarum et Apocalypseos. Hieronymus ipse in Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum in elogio S. Joannis se dubitare ostendit de auctore duarum posteriorum ipsius Epistolarum. Hæc vera esse lubens admisero. At dubitationem illam deinde non diu viguisse apud Catholicos, depositamque a S. Hieronymo, tam ex hujus quam aliorum scriptis ostenditur.*

aliisque Patribus; fuitque homo parum doctus.

215 *Quod vero unice facit ad propositum nostrum, nec Eusebius, nec Amphilochius, nec Hieronymus asserunt, apud Syros magis dubitatum de illis fuisse, quam apud alias nationes. Hoc igitur Cosmæ non credimus, nisi fortasse intelligat Syros Jacobitas, hæreticos Eutychetis et Severi sectatores. Nec tanta fuit eruditio illius Cosmæ, qui ex mercatore monachus factus dicitur, ut necesse sit dicenti statim fidem habere, idque in eo ipso loco, ubi in varios labitur errores. Certe Syrus erat S. Ephrem, et* Chrysostomo *fere contemporaneus, sive paulo antiquior. Ephrem tamen et Apocalypsim et secundam Petri Epistolam frequenter laudat, ut videri potest in Operibus ipsius nuperrime recusis, præsertim in Græcis, ubi t.* 1 *pag.* 76 *ex tertia Joannis Epistola recitatur totus versus quartus, præmissis his verbis :* Ait enim Scriptura. *Itaque Cosmas Ægyptius aut non loquitur de Syris Catholicis, aut fallitur, totumque argumentum Montfauconi redigitur ad circulum vitiosum. Porro argumentum tot vitiis laborans potuisset brevius refutari, nisi ad* Chrysostomum *spectare credidissem inquisitionem illam, an, ut leviter asseruit Montfauconus, sanctus Doctor rejecerit sacræ Scripturæ libros, quos Athanasius, Nazianzenus, Cyrillus Hierosolymitanus, concilium Laodicenum, Ephrem Syrus, aliique Patres ante ipsum admiserant, quosque Hieronymus et Augustinus, Sancto nostro contemporanei, agnoverunt. Ceterum quam inutilis ad propositum Montfauconi sit tota illa machina, satis liquet : nam omnia, quæ certa esse deberent, ut argumentum aliquam vim haberet, sunt prorsus incerta, et pleraque etiam improbabilia.*

B

Alia argumenta ex similitudine

216 *Verum Montfauconus alia addit argumenta, eaque meliora. Nimirum producit ex Synopsi loca aliquat sacræ Scripturæ, ostenditque ea ibidem illo modo exponi, quo exponuntur in aliis* S. Chrysostomi *Operibus. Primo maledictionem Chanaan Gen.* IX ỷ. 25 *et* 26 *in Gabaonitis completam docet Synopsis, idem quoque asserit*

C Chrysostomus *in caput* II *Isaiæ tom.* VI *pag.* 19. Hæc est sententia Chrysostomo propria, *inquit Montfauconus,* quam apud cæteros ecclesiasticos scriptores non memini me legere ; nempe maledictionem Chanaani in Gabaonitis impletam fuisse. *Secundo locum Gen.* XI, 31, Tulit itaque Thare Abram filium suum *etc., alio modo, quam habetur etiam in Septuaginta, affert* Chrysostomus *Hom.* XXXI *in Genesim, et rursus ille locus sic allegatur in Synopsi : nam utroque loco* Nachor *cum Thare et Abram jungitur. At Nachor ibidem in sacræ Scripturæ exemplaribus non reperitur. Hinc Montfauconus :* Hanc porro lectionem nusquam alias reperi, nisi apud Chrysostomum, quem certum est ita legisse in exemplari suo. *Verba ipsa, prout allegantur a* Chrysostomo, *subjungo* : Et accepit Tharra Abram et Nachor filios suos, et Lot *etc. Hæc tam singularis lectio ter in eadem Homilia deinde repetitur, et* habetur in omnibus omnino *Homiliæ illius exemplaribus,* cum editis tum manuscriptis, *teste Montfaucono,* ita ut nihil dubii subesse possit, quin hic locus sic expressus fuerit in exemplari, quo Chrysostomus utebatur : quo usus est etiam auctor Synopseos, sive ipse Chrysostomus, ut ex hoc et ex præcedentibus argumentis probari videtur. *Ita ipse, et sane verisimilis admodum est hæc ratio. Hic tamen observo, nomen Thare, apud* Chrysostomum *scribi* Θαῤῥά, *in Synopsi vero* Θαρᾶ*: at ea est levis mutatio nominis.*

interpretandi, locosque Sacræ Scripturæ allegandi.

217 *Tertio in Compendio Deuteronomii habet Synopsis pag.* 337 : Hic jacet illud : « Maledi- » ctus omnis, qui pendet in ligno » * Quia ergo maledictio prolata erat in eos, qui non servarent Legem : « Maledictus omnis, qui non manet in » omnibus scriptis in hoc libro » * de Lege loquitur Moyses : nec poterat Christus in hanc incurrere maledictionem, implevit namque Legem; maledictionem maledictione commutavit, suspensus in ligno. *Plane similia, sed fusius explicata, affert* Chrysostomus *in Epistolam ad Galatas cap.* III *sive tom.* X *pag.* 700, *ubi locos allegatos satis diu versaverat, ita subjiciens :* At Christus hanc maledictionem *(non servatæ Legis)* altera permutavit, quæ dicit : « Maledictus omnis, » qui pendet in ligno. » Quoniam igitur qui pendet, maledictus est, et qui Legem transgreditur etiam maledictus : non oportuit illum, qui male- E dictum illud erat sublaturus, obnoxium eidem fieri maledicto : verum pro illo aliud suscipiendum erat maledictum, quod et suscepit, per quod illud aliud sustulit *etc. Hoc quoque argumentum minime videtur contemnendum.*

* Deut. XXI. 23.
* Deut. XXVII. 26.

admodum probabilia sunt ad Synopsim Chrysostomo vindicandam :

218 *Plura deinde brevius loca affert Montfauconus, quibus ostendit, Synopsim aliis interpretationibus* Chrysostomi *mire consentire.* Initio Synopsis Geneseos dicit, filios Dei in Genesi dici eos, qui a Setho orti erant, et hunc locum Psalmi affert : Ego dixi dii estis. Idipsum vero pluribus dicit Homilia XXII in Genesim, allato eodem Psalmi loco. Ex Hebero Hebraicam linguam nomen accepisse, dicit hic eodem fere modo, quo in Genesim *(Hom.* XXX) pag. 300. *Utroque etiam loco observat, in Heberi familia mansisse antiquum idioma. Utroque loco observat, vocem* Βαβυλὼν *significare* confusionem. *Hoc observo, quia vox Hebraica est* Babel, *Græca apud Septuaginta* σύγχυσις. Quod ad decimas spectat, quæ obtulit Abraham Melchisedeco, eadem brevius hic dicit, quæ in Commentario in Genesim p. 357, eodem allato B. Pauli loco. De filiabus Lot idem hic paucioribus dicit, quod pluribus narrat in Genesim pag. 453, 454. Allegoriam de natali- F bus Phares et Zaræ eodem modo hic explicat, atque Commentario in Genesim pag. 593, 594. Id quod circa finem Synopsis Geneseos dicit, Sicimam a Simeone et Levi captam fuisse, id ipsum narrat pluribus Homil. in Gen. pag. 637. Hæc porro lectio capitis XLIX, v. 10, quæ in Synopsi sic habet « ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται ; donec » veniat is, cui repositum est ; » semper sic effertur a Chrysostomo : alii vero scriptores variant. Nam quidem hoc ipso modo legunt ; alii vero : ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ. In Exodo, quod dicitur in Synopsi, manus Moysis extensas, quæ victoriam Israelitis pepererunt, figuram Crucis fuisse : hoc ipsum refert Chrysostomus Homil. in illud : « Pater, si possibile est » t. III pag. 20. *Hactenus Montfauconus recte et verisimiliter.*

aliæ observationes verisimilitudinem augentes.

219 *Hisce argumentis, quæ multum afferunt verisimilitudinis ad Synopsim* Chrysostomo *vindicandam, aliæ quædam adduntur observationes minoris momenti, nec tamen prorsus inutiles ; ut quod*

AUCTORE J. S.

quod auctor Synopseos æque ac Chrysostomus *Judæos non raro impetat ; legalem Sabbati observationem ab antiquis subinde omissam, ut et alia præcepta legalia, observet ; Pauli Epistolas ostendat se magni facere et frequenter alleget. De stylo Operis sic disserit Montfauconus :* Stylum autem quod spectat, profluentem illam verborum et similitudinum copiam, qua uti solet Chrysostomus, in Synopsi et compendio exquirere illud esset nodum in scirpo quærere. Verum dictio Chrysostomi esse deprehenditur : ita pura, clara nitidaque est. Etsi vero res compendio referat, aliquando tamen interpretem agit, res explicat, et alia Scripturæ, maximeque Pauli, loca affert ad explanationem apta. Nec nimis jejuna Synopsis est, sed in Pentateucho maxime justa pene longitudine historiam texit, ut exemplaris loco hac in parte haberi possit. Verisimile autem est, ipsum ad usum suum totam Scripturam sic in Synopsim atque compendium redigisse. Si porro Novi Testamenti Synopsis aliquando ex tenebris emerserit ; inde nova, ut dixi, prodibunt argumenta, queis verus totius Synopseos auctor deprehendatur. *Ita ipse. Nunc meum de re tota judicium studioso lectori candide exponam.*

B

Pars Synopseos, ex uno codice edita, videtur Chrysostomi : pars altera,

220 *Quæ allata sunt argumenta ad ostendendum consensum inter auctorem Synopseos et* Chrysostomum, *mihi sufficere videntur ad partem Operis probabiliter adjudicandam illi auctori, cui in codice adscribitur, sive* S. Joannni Chrysostomo ; *imo etiam ad ei attribuenda illa omnia, quæ ex codice Coisliniano edidit Montfauconus. Nam illis quoque recte congruunt, quæ mox de stylo et de interpretatione locorum aliquot dicta sunt. Omnia enim argumenta ex illa parte profluxerunt. At miror, Montfauconum non vidisse, eadem argumenta non militare pro iis, quæ ex solo desumpsit codice Lugdunensi. Miror, virum eruditum, et in Operibus* Chrysostomi *tantopere versatum, non observasse differentiam styli, quæ claro mihi apparet et manifesta. Ego sane, omnibus diligenter collatis et consideratis, dubitare nequeo, quin duorum scriptorum Opuscula in sua editione miscuerit Montfauconus, parsque Synopseos, quam edidit, spectet ad auctorem illius Synopseos, quæ S. Athanasio fuit attributa, quamque in Operibus S. Athanasii editam habemus tom.* II *pag.* 126 *novissimæ editionis Parisiensis, ubi Synopsis illa S. Athanasio abjudicatur in præfatione editoris.*

C

cum eadem fere sit cum illa, quæ olim S. Athanasio attributa fuit.

221 *Rationes hujusce opinionis ex ipsis Montfauconi dictis partim desumo. In Diatriba Synopsi prævia pag.* 308 *fatetur, hæc in solo codice Lugdunensi reperta esse,* nimirum Synopsim in Leviticum, Epilogum in Synopses librorum Regum, Synopses in Paralipomena, in Esdram, in libros Esther, Tobiæ, Judith, Job, in librum Sapientiæ, in Proverbia. *Deinde pag.* 513 *observat, omnia fere hic enumerata consonare cum Synopsi S. Athanasio attributa, ita scribens :* In libris vero Salomonis, in Sapientia, in Siracide, Esther, Tobia, Judith, eadem ipsa est, *hæc nimirum Synopsis cum illa, quæ attributa est Athanasio. Idem mox dicit de Synopsi Levitici, saltem* quoad magnam sui partem. *Eamdem fere similitudinem pag.* 361 *notat de Synopsi in Paralipomena, et pag.* 362 *de Synopsi in Esdram , et pag.* 366 *de priori parte Synopseos in Job, ac demum pag.* 358 *de Epilogo in libros Regum. Hæc omnia collatione utriusque Synopseos vera esse deprehendi, exceptis tamen paucis. Nam Synopsis in Siracidem sive in Ecclesiasticum satis diversa*

D

est, ut utraque non videatur ejusdem auctoris. Ipse Montfauconus pag. 381 *hanc differentiam observat his verbis :* Quæ Synopsis *(Athanasio adscripta)* in Ecclesiasticum sive Siracidem longior hac, pauca habet ad verbum his similia. *Præterea Synopsis in Proverbia tota quidem est Athanasianæ similis, sed adjunctam habet recapitulationem alterius instar Synopseos. An hæc pars Coisliniano codici defuerit, uti et pars posterior Synopseos in Job, videre poterunt, qui codicem illum modo habent penes se. Ego interim ex dictis colligo, omnia illa, quæ ex solo codice Vossiano seu Lugdunensi edita sunt, exceptis forte duabus partibus memoratis, consonare cum iis, quæ leguntur in Synopsi S. Athanasio olim attributa.*

ex illa videtur priori addita :

222 *Hinc certum est , alterutram ex altera accepisse magnam partem. Agnoscit et observat istud ipsum Montfauconus pag.* 313, Augurorque, *inquit,* illum *(Athanasianæ auctorem)* Synopses librorum hujusmodi ex nostra Synopsi mutuatum esse. Nam illius Synopseos scriptorem nostræ Synopseos auctore ætate longe inferiorem esse, non dubito, nec dubitabit, puto, quisquam. *Nolim hic disputare de antiquitate majori aut minori utriusque Synopseos : neque enim id necessarium est ad propositum nostrum. At candide edicere ausim, improbabilem omnino esse conjecturam Montfauconi de translatis ad Synopsim Athanasii vulgo dictam partibus illis Synopseos recenter editæ. Contra existimo, non deesse indicia satis evidentia ad asserendum, ex Synopsi Athanasiana in codice Lugdunensi suppletam esse illam, quam* Chrysostomo *attribuendam credit Montfauconus. Rationes hujusce opinionis studioso lectori examinandas subjungo.*

E

neque enim credibile est illa omnia ex uno codice deleta, et non potius in altero addita,

223 *Primo in codice Coisliniano desiderantur illa omnia, quæ in Synopsi Athanasiana reperiuntur. Cur illa magis quam reliqua in codice illo prætermissa dicamus, si idem scriptor sit, qui reperta in Coisliniano codice composuit, et alia omnia Athanasianis similia ? Non video sane idoneam posse rationem afferri, cur illa omnia magis ex illo codice excidissent, quam reliqua. Contra haud difficulter dici potest, cur Athanasiana in codice Lugdunensi sint addita : nam collector aliquis, cum videret in Synopsi Chrysostomiana multorum sacræ Scripturæ librorum deesse compendia, ex Athanasiana lacunas illas implere potuit, ut alias non raro factum videtur in codicibus Mss. Dicendum igitur est, Athanasiana illa omnia in codice Lugdunensi reperta esse, quia ibi addita sunt ; non vero inventa in altero codice, quia* Chrysostomi, *aut certe ejusdem non erant auctoris. Secundo Stylus illarum partium plane congruit cum stylo totius Synopseos Athanasianæ ; non vero cum stylo Synopseos, de qua disputamus. Itaque partes illæ spectant ad Athanasianam Synopsim, in qua editæ sunt, et cui sunt conformes , non ad Chrysostomianam, cujus aliis partibus nullo modo congruunt. Hoc modo est ostendendum.*

F

præsertim cum illa, quæ credimus addita,

224 *Auctor Synopseos Athanasianæ in Synopsi singulorum librorum explicat nomen libris impositum illiusque rationes allegat. Hoc videre poterit, quisquis Synopsim Athanasianam voluerit inspicere. Contra id nullibi fit in iis compendiis, quæ ad Chrysostomianam Synopsim certo pertinent. Inspice , lector erudite , apud Montfauconum Synopses Geneseos, Exodi, Numerorum, Deuteronomii, Josue, Judicum, Ruth, librorum quatuor Regum, Siracidis sive Ecclesiastici, Isaiæ, Jeremiæ, Ezechielis, Danielis, Osee, Joel, Amos, Abdiæ,*

A *Abdiæ, Jonæ, Michææ, Nahum, quæ nihil habent cum Athanasianis commune, et videbis ipse, nullibi rationem assignari, cur Genesis, Exodus, aliique libri sua sortiti sint nomina. Considera deinde Synopses Levitici, Paralipomenon, Esdræ, Esther, Tobii sive Tobiæ, Judith, Job, Sapientiæ et Proverbiorum; et perspicies, ubique ab initio rationem dari nominis libro impositi. Accipe pauca exempla. Synopsis Levitici ita orditur:* Leviticus vocatur hic liber, quia proprie et peculiariter totam Levitici ministerii formam continet, *etc. Initium in Paralipomena tale est:* Paralipomena vocantur, quia multa in libris regnorum prætermissa in hisce libris continentur. *Hisce conformia sunt initia Esdræ cæterarumque synopseon mox dictarum, idemque fit per totam Synopsim Athanasianam, in qua omnia illa compendia reperiuntur, excepta parte posteriore in Job, et additione quadam in Proverbia. Hic character clare insinuat, omnia illa ex Synopsi Athanasiana in codicem Lugdunensem translata esse.*

stylo congruant cum Athanasiana, non vero cum Chrysostomiana.

225 *Præterea in Synopsi Athanasiana passim agitur de auctoribus, qui libros singulos conscripserunt, et habetur ratio chronologiæ. Hæc perspicimus in illis, quæ ex solo codice Lugdunensi edidit Montfauconus; non item in iis, quæ* Chrysostomo *probabiliter attribui possunt: nam in his* B *neque auctores assignari solent, nisi hi legantur in ipsis titulis, neque ulla assignatur chronotaxis, nisi subinde in historiis referendis. Adhæc stylus alius est in editis ex codice Coisliniano, alius in additis ex Lugdunensi. Hic plane congruit cum stylo totius Synopseos Athanasianæ: ille liberius fluit, estque hominis eloquentis, multaque celerrime percurrentis, at non raro subsistentis ad aliquid interpretandum, aut locos aliorum librorum allegandos. Neutrum facit Athanasianæ auctor Synopseos, sed passu fere æquabili incedens, librorum nomen, auctorem, et contentum breviter enarrat. Demum Synopsis Athanasiana in reliquis libris* toto cœlo differt *a Chrysostomiana, fatente Montfaucono pag.* 313; *et tamen illa in omnibus partibus sui est satis similis et ejusdem characteris. Nequeunt igitur partes illæ, in Chrysostomiana editæ sunt, ceteris hujus partibus esse conformes, ut revera non esse conformes jam satis ostendi. Hac de causa prorsus mihi improbabile est, totam Synopsim, prout edita est a Montfaucono tom.* VI, *Opus esse* S. Joannis Chrysostomi.

Recensentur partes, quæ attribui possunt Chrysostomo:

C 226 *Illa vero, quæ in codice Coisliniano invenit editor, probabiliter* Chrysostomo *adjudicari possunt, videlicet Conspectus sive præfatio Operis, Synopsis Geneseos, Exodi, Numerorum, Deuteronomii, Josuæ, Judicum, Ruth, librorum quatuor Regum sive Regnorum, ut vocat, excepta tamen appendice illa chronologica, quæ inchoatur pag.* 358. *Si posterior, et major pars libri Job, quæ inchoari potest pag.* 367, *inventa sit in codice Coisliniano, illam quoque nolim* Chrysostomo *abjudicare, uti neque Synopsim illam quasi secundam Proverbiorum, quæ inchoatur pag.* 379. *At non clare edicit Montfauconus, an partes illas invenit in codice Coisliniano; sed potius contrarium, si accurate locutus est pag.* 308. *Inter Synopses* Chrysostomo *probabiliter attribuendas etiam est Synopsis Ecclesiastici pag.* 380, *nisi et illa Coisliniano codici forte defuerit, quod non dicit Montfauconus; ac demum omnium Prophetarum Synopses, quæ exstant. At quinque posteriorum Synopses omnino desiderantur, uti et Psalmorum, et aliorum aliquot librorum Veteris Testamenti. Nulla Novi Testamenti librorum* Chrysostomi *nomine hactenus innotuit.*

AUCTORE J. S.

incertum est, an totam Scripturam in Synopsim contraxerit.

227 *Montfauconus tamen existimat, totam sacram Scripturam a* Chrysostomo *in Synopsim fuisse contractam. At non adducit ullas istius opinionis rationes, neque* Chrysostomus *in Protheoria asserit, se Novi Testamenti Synopsim concinnasse, aut totius Veteris; ideoque non ausim id pro certo habere. Potuit enim* Chrysostomus *eos libros primum contrahere, quos sibi ad propositum suum utiliores fore credebat, aliisque deinde impeditus curis, Opus relinquere imperfectum. Certe, si dicta Synopsis revera sit* Chrysostomi, *crediderim, potius concinnatam esse ad usum proprium, quam ad ipsam edendam aliisque communicandam. Hinc facile poterat imperfecta relinqui, quia aliæ graviores curæ urgebant. Hinc etiam fieri potuit, ut diu lateret, quod edita non esset a Sancto, nec sæpius exscripta. Hinc demum valde dubium est, an in reliquos omnes Veteris Testamenti libros et in Testamentum Novum similes Synopses umquam scripserit* Chrysostomus. *Socrates lib.* VI *cap.* III *recenset aliqua* Chrysostomi *Opera, in diaconatu scripta, ut* libros de Sacerdotio, *et ad Stagirium, quos antea scriptos suo loco probavi; deinde* do incomprehensibili Dei E natura, et de commanentibus mulieribus. *Verum quæ de Incomprehensibili natura Dei habemus disputata a* Chrysostomo, *dicta sunt ad populum Antiochenum, quando erat presbyter, sicut etiam* contra Judæos *varia tunc composita videbimus, licet Socrates dicat,* librum contra Judæos *a Sancto scriptum, dum erat* in lectorum ordine. *Demum de cohabitatione mulierum cum clericis in episcopatu probabilius egit Sanctus, ut suo loco ostendam.*

§ XVII. Sanctus presbyter consecratur, et prædicare incipit: mira ipsius humilitas in prima Homilia elucet.

Sanctus presbyter ordinatus an. 386,

De *suscepta a* S. Chrysostomo *dignitate presbyteratus, ac gestis in eo gradu, Palladius brevissime agit in Dialogo p.* 42, *ita scribens,* Ceterum cum ejus ad docendum facultas jam inclaresceret, et populus ex sæculi amaritudine dulcesceret ejus conversatione; a Flaviano episcopo presbyter ordinatur. Cumque duodecim F annos in ecclesia Antiochiæ effulsisset (*imo potius* effulgeret,) exacta vitæ norma clerum Antiochensem illustrat; hos sapientiæ sale condiens, hos doctrina illuminans, illos Spiritus sancti laticibus irrigans. *De tempore istius ordinationis utcumque constat: nam cum Sanctus episcopus fuerit ordinatus anno* 398, *die* 27 *Februarii, ut videbimus suo loco, duodecim anni presbyteratus nos ducunt ad priores menses anni* 386. *Hunc quoque annum utcumque confirmant anni quinque diaconatus: neque enim horum initium figi potest post menses priores anni* 381. *Hinc Baronius ad annum* 386 *num.* 52 *ita habet:* Hoc item anno Joannes Chrysostomus, præcedentibus prophetiis, presbyter ordinatur. Colligimus id ex Marcellino comite, Leone augusto, et ante hos ex Palladio in Dialogo, dum aiunt, ipsum duodecim annis egisse in presbyteratu, antequam crearetur episcopus, consulibus Honorio quartùm et Eutychiano, anno Domini 398.

229 *Non*

AUCTORE J. S.

aut certe circa initium illius anni:

229 *Non examinat Baronius, quo fere anni mense consecratus sit* Chrysostomus. *At Tillemontius Nota* 16 *ambigue disserit de parte illius anni, qua ordinatio est figenda.* Chrysostomus *Hom.* XVI *ad populum Antiochenum t.* II *p.* 162 *auditores suos sic alloquitur :* Ecce secundus hic annus est, ex quo vestræ dissero charitati, et neque centum Scripturarum versus vobis enarrare potui. *Hæc dicebat Sanctus tempore Quadragesimæ, quando Antiocheni in metu erant ob disjectas imperatoris statuas, quod factum figemus anno* 387 *mense Februario. In hanc quoque sententiam concedit Tillemontius, indeque colligit circa initium anni* 386 *figendam esse ordinationem. Imo nequit certo ostendi, non esse peractam paulo ante annum* 386, *sive ultimis mensibus anni* 385, *cui illam illigat Hermantius lib.* II c. 1. *Certe anni duodecim presbyteratus tam stricte numerandi non sunt, ut tres quatuorve menses nequeant addi, præsertim cum Antiochia discedere debuerit Constantinopolim ante ordinationem episcopalem, ac duodecim annis Antiochiæ presbyter docuisse dicatur. Tillemontius quidem ex Homiliis illis in Genesim, quas in Quadragesima anni* 386 *habitas videbimus* § 18, *colligit*
B *Sanctum non diu ante Quadragesimam illius anni fuisse ordinatum; sed illa verecundia, qua Sanctum tunc usum fuisse perspicimus, non evincit, ordinationem ita prope Quadragesimam esse figendam, ut non potuerit tribus aut quatuor mensibus præcedere, ut ibidem observabo. Omnibus tamen consideratis, uti certum apparet, Sanctum fuisse consecratum ante Quadragesimam anni* 386, *sic probabilius videtur, id non contigisse ante illum annum, ita ut ordinatio figenda videatur circa initium anni* 386 : *nam* § 22 *aliquot Homilias assignabo, dictas verisimiliter ante Quadragesimam.*

ordinatus est a Flaviano episcopo,

230 *De episcopo, qui* Chrysostomum *ordinavit, more suo parum accuratus, sic loquitur Socrates,* Tandem vero post obitum Paulini, ab Evagrio ejus successore presbyter ordinatur. *Verum hoc de Evagrio ordinatore satis refutavit laudatus Baronius, docens reliquos Græcorum historicos ordinationem Flaviano attribuere, subjiciensque hæc verba :* Certe quidem ipsum communicationis Flaviani fuisse, in ecclesiaque ejusdem ministrasse, concionesque ibi ad populum habuisse, nemo inficias ire poterit : nam id ipsum Homiliæ tunc in ea dictæ testantur. *Nominatim Homilia*
C *in laudem S. Meletii, primo sacerdotii anno dicta, ostendit Meletii gregem, et consequenter Flaviani,* Joannis *nostri concionibus fuisse instructum, neque ullum ea de re est dubium. Porro observat Baronius, fuisse quidem dissensiones inter Flavianum et Romanos Pontifices, imo et patriarchas Alexandrinos,* numquam tamen eo esse ista progressa, ut fuerit interceptione communicationis schisma conflatum, anathemative Flavianus subjectus. Nam spe concordiæ tolerata res est : atque eo modo, quo cœperat, ad plures annos producta. *Ad exsulandum* Chrysostomum *interim dixisse sufficiat, ambigua admodum fuisse jura utriusque partis, ita ut multi probe Catholici et Sancti episcopi, alii huic, alii oppositæ parti se adjunxerint : in illa vero parte mansisse* Chrysostomum, *in qua semper fuerat, ac demum perfecisse, ut Flavianus cum omnibus episcopis Catholicis conciliaretur, quemadmodum referetur* § 42, *ubi plura de tota illa discordia videri poterunt.*

231 *Quæ de miraculis in ordinatione Sancti* D *addit Baronius, habet non solum Leo imperator, quem laudat, sed eadem prolixius ante Leonem scripsit Georgius Alexandrinus, aliique hunc deinde secuti sunt biographi. Rem totam compendio huc transfero. Cum Flavianus hymnos recitaret nocturnos, dicitur illi apparuisse angelus, mandasseque, ut* Joannem *crearet presbyterum. Deinde* Joanni *quoque apparuisse angelus asseritur, eique præcepisse, ut dignitatem presbyteratus accipere non detrectaret. Demum in ipsa ordinatione super caput Sancti candida columba, ut fertur, visa est. Hæc summa est miraculorum, quæ multis exornantur adjunctis parum verisimilibus, eaque de causa hic omissis. Ipsa quoque miracula, propter silentium Palladii, aliorumque synchronorum, non satis certa videntur. Attamen illorum silentium efficere nequit, ut certo fictitia credamus : præsertim cum ipse* Chrysostomus *in prima Homilia insinuet, se ad sacerdotium fuisse provectam, non* humano studio, sed favore divino, *ut videri potest num.* 235. *Aliquid igitur singulare, aliquid ordine naturali superius, ordinationem illam aut præcessisse aut honestasse videtur. Præterea silentium Palladii aliorumque minus urget, quia illi alia plurima ad Sanctum pertinentia omiserunt, gestaque ipsius in presbyteratu leviter* E *tantum attigerunt. S. Nilus lib.* II *Epist.* CCXCIV *refert singulares favores* Chrysostomo *divinitus concessos, quorum alii antiqui nullam etiam faciunt mentionem, ita ut non statim improbanda sint omnia, quæ illi non habent. Laudata S. Nili Epistola dabitur* § 84.

qui divinitus ad id monitus dicitur.

232 *Ordinatus presbyter* Chrysostomus, *mox cœpit munus exercere, ad quod erat destinatus, habuitque primam Homiliam ad immensam populi multitudinem. Natus tunc erat Sanctus secundum chronotaxim nostram annos saltem quadraginta, aut hosce potius paulo superaverat; et vel sic tamen iteratis vicibus* μειρακίσκον juvenculum *aut* adolescentulum *se nominat. Verum ea modestissimi Viri propriæ ætatis extenuatio movere neminem debet, cum in eadem Homilia de aliis qualitatibus suis non minus humiliter loquatur. Ea scilicet est Sanctorum multorum humilitas, tam modeste ac dimisse de rebus suis loquantur et sentiunt, ut alii non pauci, qui nec ornati sunt tanta humilitate, nec omnem illius virtutis in animos potentiam satis habent perspectam, vix intelligere valeant, qua demum ratione possint vere et sincere dicere, quæ illi humiliter de se pronuntiant. Attamen necesse non est in gratiam illorum humilia Sanctorum dicta supprimere, ac ne illorum* F *quidam causa, qui similia Sanctorum verba maligne interpretantur, ut mores eorum inique carpant. Neutrum faciet æquus et prudens lector, atque huic considerandum subjungo initium Homiliæ illius primæ, ubi Sanctus explicat ingentem suam admirationem de dignitate sibi collata.*

Sanctus primam habet Homiliam ad populum;

233 *Itaque tom.* I *Operum pag.* 436 *ita orditur :* Num vera sunt, quæ nobis acciderunt? num re ipsa gesta sunt, nec falsi sumus, neque quæ nunc fiunt, sunt nox et somnia? An vere dies est, et vigilamus omnes? et quis credat, quod in die, cum sobrii sunt ac vigilant homines, Adolescens infimæ sortis et abjectus, ad tantum dignitatis fastigium subvectus sit? Nam nocte talia accidere nihil sit incredibile. Tum enim quidam et corpore mutili, et adeo tenues, ut ne necessarius quidem suppetat victus, in somnis sibi videntur integris membris, et formosi, et regali frui mensa : sed quæ videbantur, somnus erant, et insomniorum ludibria : siquidem hæc est natura

mira in ea Sancti. sua omnia

A tura somniorum, vafra quædam ac versuta res est, ac prodigiorum artifex, gaudet novis et incredibilibus simulacris illudere. At vero nec interdiu, nec revera quis umquam videat hoc accidere. Verum omnia nunc contigerunt, facta sunt, perfecta sunt, quemadmodum videtis; hæc, inquam, somniorum visis incredibiliora: et civitas tantæ magnitudinis, tam frequentata, populus et multus et admirandus ad meam inhiat exiguitatem, tamquam a nobis magnum quiddam ac præclarum auditurus. Atqui etiamsi mihi amnium more perennium proflueret oratio, sique verborum fontes essent in ore meo, protinus ex tantæ multitudinis ad audiendum concursu, metu sisteretur profluvium, et retro fluenta resilirent. Nunc vero cum tantum absimus a fluminum ac fontium copia, ut nec exiguæ pluviolæ mediocritatem obtineamus, qui fieri possit, ut me non deficiat tam exiguus fluxus, metu arefactus. *Hactenus* Chrysostomus, *qui mox ait, se timere, ne* exilia *illa, quæ* multo cum labore *excogitaverat, metu excidant, ideoque auditorum pro se preces flagitat.*

extenuantis,

234 *Deinde pag.* 438 : Cupiebam equidem primum in ecclesia dicturus, prooemiorum pri- B mitias illi dicare, qui linguam nobis hanc dedit, nimirum Deo. *Hoc quam rationi sit consonum, ostendit, et sic id ipsum prætereundo breviter facit. Attamen ab eo prohiberi se dicit verbis sacris:* Non est speciosa laus in ore peccatoris, *ista subjungens mira humilitate:* Quemadmodum enim in coronis non sat est flores esse puros, nisi pura sit et manus eas contexens: sic et in sacris hymnis oportet non verba tantum esse pia, verum etiam animum hymnos concinentem. At is mihi impurus est, fiduciæ vacuus, utpote multorum plenus scelerum. *Rursum pag.* 439, *productis ex Psalmo* CLVIII *verbis, quibus etiam bestiæ ad laudandum Dominum invitantur, hæc subdit:* Haud frustra neque temere, dum hæc loquor, intersilui. Quia et mentis cogitatio metu confusa est, ad amaras usque lacrymas gravemque ejulatum fere perducta. Quid enim, obsecro, possit esse mirabilius? Scorpii, serpentes ac dracones invitantur ad laudandum eum, a quo conditi sunt: solus peccator ab hac sacra chorea submotus est, idque jure optimo. Mala et effera bestia est peccatum, non quidem in conserva corpora malum proferens, sed in ipsam Domini gloriam effundens malitiam. *Hisce nonnihil* C *immoratus Sanctus, ad laudandum Flavianum episcopum progreditur.*

precesque postulantis humilitas.

235 *Demum pari humilitate orationem concludit, atque auditores suos alloquitur:* Si qua vobis etiam nostri ratio est, neque enim jam nos ipsos in sacerdotum numero ponere audebimus, quando nec fas est abortivos partus cum legitimis ac perfectis numerare; quod si qua, inquam, est apud vos et nostri ratio tamquam fœtus cujusdam abortu ejecti, orate ut e supernis nobis multus accedat vigor. Opus quidem erat nobis et prius tutela, dum soli vitam degeremus a negotiis liberam: at postquam in medium producti sumus; omitto quomodo, sive humano studio, sive favore divino: nihil enim vobiscum hac de re contendam, ne cui videar per dissimulationem et ironiam loqui; attamen quando producti sumus, ac jugum hoc validum graveque suscipimus, multis nobis opus est manibus, infinitis precibus, quo possimus depositum salvum reddere Domino, qui deposuit, in die illo, cum ii, quibus talenta credita sunt, citabuntur, et judicio sistentur rationem redditturi. Orate igitur, ne nobis eveniat, quod evenit illis alligatis et in tenebras exteriores conjectis: sed simus in eorum numero, qui poterunt qualemcumque assequi veniam. *Hactenus modestissimus Orator. Ad allegata autem verba solum observo, ausum non fuisse negare, se ad illam dignitatem* favore divino *evectum.*

AUCTORE J. S.

§ XVIII. De aliquot Homiliis anni 386, quo contra Anomœos et contra Judæos concionari cœpit Chrysostomus.

Consilium auctoris in recensendis Sancti Operibus.

T*illemontius et Montfauconus multa disserunt de tempore, quo Homilias suas ad populum habuit* Chrysostomus. *At sæpe satis clara non reperiuntur indicia, quibus tempus determinatum singulis assignari valeat. Hinc factum est, ut illi scriptores non raro in diversas abierint sententias,* E *pluraque disputaverint, quam potuerint certa facere. Hac de causa non solum eorum rationes accurate et sine præjudicio expendendas censeo, sed etiam diligenter investigandum, an non alia reperiri valeant indicia ordinis Operum* Chrysostomi, *quam illi attulerunt hactenus, ut possim utcumque annis singulis eas assignare Homilias, de quarum tempore certa aut saltem valde probabili ratione satis constiterit. Video sane difficilem me suscipere laborem, ac subinde non posse me sequi, quo laudati ductores conantur trahere, etiam quando illi consentiunt. Veruntamen fretus favore Sancti, quantum potero, elucidabo, et conferendo relegendoque ipsius lucubrationes, plerasque ad ordinem et tempus, quo scriptæ videntur, revocare conabor. Ne tamen cogamur statim prolixas disputationes texere, certiores anni* 386 *Homilias primum assignabo, uti et alias subinde de eadem materia dictas. De aliis vero, probabiliter anno* 386 *habitis, tractabo* § 22, *omnium ordinem brevi compendio oculis subjecturus circa finem hujus Commentarii.*

Sermones octo in Genesim,

237 *Inter priores Homilias numerandos esse Sermones octo in Genesim, quos apud Montfauconum habemus tom.* IV *a pag.* 645, *observarunt* F *Tillemontius et Montfauconus, quorum sententiam satis certam existimo. Ratio præcipua petitur ex Sermone* II, *quem Sanctus ita inchoat pag.* 651 : Numquid meministis quæstionum, quæ vobis nuper sunt propositæ? In tantam enim arrogantiam et audaciam nos provexistis, ut quæstiones intrepide aggrediamur. Imo nec audaciæ nec arrogantiæ id facinus est: non enim viribus nostris confidentes, sed antistitum precibus ac vestris omnia committentes, ad stadium nos accinximus. Tanta porro vis est precum Ecclesiæ, ut, licet magis muti quam lapides essemus, penna leviorem linguam nostram efficiam.... Propterea nos etiam quotidie confidenter ad certamen nos accingimus. *Hæc verba ostendunt, verecunde adhuc agere* Chrysostomum, *et non diu ante ad concionandum fuisse accitum. Quæstiones autem, quas memorat, proposuerat in Sermone primo.*

anno 386 in Quadragesima dicti,

238 *Porro primus hic Sermo habitus est* in principio Quadragesimæ, *ut habet inscriptio, eaque de*

de causa sanctus Orator initium duxit a laude jejunii, cujus bona breviter enumerat. Reliqui vero septem in eadem Quadragesima sunt secuti, et variis diebus consequentibus subinde Sermones illos continuavit. Certe quartum sic orditur: Audivistis heri *etc. In quinto sub initium dicit:* Hesterno die mulieres accusavimus *etc. Itaque tertius, quartus et quintus tribus diebus consequentibus habiti sunt. Sextus quoque et septimus duobus diebus sunt dicti, ut ex initio septimi liquet. Observationem Montfauconi, quam verissimam comperi, lectori hic trado:* In his concionibus, *inquit in Vita pag.* 99, etiamsi inter primas, quas Chrysostomus habuit, numerentur, non modo eloquentiam, ubertatem in dicendo, nitidum genus verborum, et inventionis felicitatem admireris, quæ in cæteris omnibus ejus Operibus elucent, ubi stylum semper videmus populari assensioni accommodatum. Sed etiam animadvertas, quantum ad extemporaneam declamationem semper comparatus fuerit tantus Artifex, et quam ad res quantumvis inopinatas stylo persequendas præsto fuerit. *Tum exemplum adducit ex Sermone* IV *num.* 3, *ubi antea meditatis non pauca præclare ex tempore interponit Orator, carpens auditores, quia aversis a se oculis ad accendentem lucernas respiciebant.*

In quibus hortatur auditores, ut audita suis enarrent.

239 *Hæreticos in illis Sermonibus frequenter impugnat* Chrysostomus, *Manichæos præ ceteris, Marcionistas quoque et Valentinianos, nec gentiles prætcrit. Mores etiam instruit, sed brevius, quam deinde passim fecit. Multum quoque hortatur auditores, ut optatum ex sermonibus suis fructum conentur colligere, dicta repetendo atque aliis communicando. Circa finem Sermonis* VI *pag.* 673 *ista inculcat his verbis:* Hæc igitur omnia retineamus, dilectissimi, ac domum reversi duplicem mensam apponamus, unam ciborum, alteram sacræ lectionis: et vir quidem ea, quæ dicta sunt, repetat, uxor autem ediscat, audiant liberi, neque famuli ea lectione fraudentur. Domum tuam effice ecclesiam: siquidem et liberorum et famulorum salutis est tibi ratio reddenda. Et sicut a nobis exigentur rationes pro vobis, sic ab unoquoque vestrum pro famulo, pro uxore, ac pro filio ratio reposcetur *etc. Similia repetit in Sermone* VII, *et cum plausu audita fuisse testatur pag.* 674 *ita loquens:* Cum enim heri dixissem, quisque vestrum domum suam ecclesiam efficiat, magna voce acclamastis, ac voluptatis, qua vos illa verba perfuderant, significationem dedistis. *Præter octo Sermones istos, et alias Homilias in illa Quadragesima verisimiliter habuit* Chrysostomus; *sed non constat ita certo de illis, de iisque disputabitur* § 22.

Homilia in laudem S. Meletii.

240 *Eodem anno* 386 *et in laudem Sanctorum dicere, et Anomœos, sive Arianos Eunomii sectatores, et mox etiam Judæos cœpit acriter impugnare. Ex Homiliis pluribus, quas de Sanctis Antiochiæ habuit, illa certe ad hunc annum pertinet, qua S. Meletium episcopum Antiochenum celebravit* Chrysostomus. *Dicta illa est prope capsam reliquiarum S. Meletii, ut circa finem insinuatur, et verisimiliter mense Maio, in ipso die, quo ad vitam meliorem Meletius erat translatus, ut recte observat Tillemontius Nota* 21. *Edita est apud Montfauconum tom.* II *pag.* 518, *unde initium huc transfero:* Sacrum hunc gregem oculis undique circumspiciens, et universam civitatem videns hic præsentem, nescio quem prius beatum pronuntiem, sanctumne Meletium, quod vel post mortem tanto honore fruatur; an vestram caritatem, quod tantam in vestros pastores benevolentiam etiam post decessum ostendatis... Quintus enim annus jam præteriit, ex quo ille migravit ad Jesum, quem desiderabat, ac perinde acsi heri et nudiustertius eum vidissetis, tam ferventi amore ad eum hodie accessistis. *Montfauconus, nescio qua hallucinatione motus, ait* non in anniversario obitus die *Homiliam hanc fuisse habitam,* neque enim, *inquit,* dixisset Chrysostomus jam præteriisse annum quintum. *Verum nullo alio die congrue magis dicere poterat, annum quintum præteriisse, quam illo ipso die, quo prætcrierat, sive ipso die obitus annis quinque post mortem, De aliis Homiliis in laudem Sanctorum dictis postea agemus.*

Homilia prima contra Anomœos, post quam Judæos,

241 *Egregia* S. Chrysostomi *contra Anomœos certamina anno* 386 *cœpta jam dixi, uti etiam contra Judæos et festa Judæorum ac jejunia observantes. Nam cœpta contra Anomœos certamina interrupit Sanctus, ut contra Judæos diceret. Hoc liquet ex prima Oratione contra Judæos apud Montfauconum tom.* I *pag.* 587. *Hanc enim sic orditur:* Quod reliquum erat materiæ, de qua nuper vobis disserui, Deum comprehendi non posse, id hodie absolvere, et dilucidius docere volebam. De hoc enim præterita die Dominica tantum verborum, tamque copiose fecimus. *Tum repetit aliqua dicta sua, quæ habentur in prima Homilia de incomprehensibili Dei natura contra Anomœos, maxime pag.* 449 *et* 450. *Deinde vero testatur, ea mirum in modum auditoribus suis placuisse, ita loquens:* Proinde certa magno cum applausu fiebat demonstratio, theatrum incalescebat, cœtus auditorum inflammabatur. Neque vero ego me laudari gaudebam, sed Dominum meum laudibus cumulari. Nam applausus atque laus ista animorum vestrorum in Deum amorem commonstrabant *etc.*

quorum festa instabant,

242 *Post hæc rationem reddit, cur alios aggrediatur hostes, sic prosecutus:* Volebam igitur et hodie in certamen illud descendere. Nam si veritatis hostes nulla capit satietas convitiorum in beneficium: multo magis nos inexplebili cupiditate celebrandi Deum universorum ardere decet. Sed quid faciam? Alius gravissimus morbus linguæ nostræ medicinam flagitat, morbus in Ecclesiæ corpore insitus. Is prius est tollendus; dein domesticorum prius quam exterorum cura gerenda: postea extraneorum habenda est ratio. Quinam est morbus iste? Feriæ Judæorum miserorum atque ærumnosorum continuæ, et frequentes instant: Tubæ, Scenopegiæ, jejunia: et multi nostri ordinis, qui se nobiscum sentire dicunt, partim spectatum illas ferias prodeunt, partim etiam una celebrant, una jejunant: quam pravam consuetudinem nunc ab Ecclesia volo arcere. Nam verba contra Anomœos alio tempore fieri potuerunt; nec quidquam damni propter moram facietis: Judæorum autem morbo correptos nisi jam curaverimus, dum præ foribus illorum feriæ propeque adsunt; vereor, ne forte quidam, intempestiva consuetudine magnaque ignorantia, illorum nequitiæ consortes fiant, atque deinceps frustra de his verba faciamus. Si enim nihil audiendo hodie cum illis jejunarint, perpetrato peccato, remedium frustra adhibebimus. Quare ad præoccupandum impellor. Idem etiam medici in urgentibus et acutissimis morbis observant, quos prius curare instituunt. Omnino autem hoc certamen priori est cognatum: quia enim impietas Judæorum et Anomœorum affine quid

A quid habet: certamina etiam nunc, prioribus affinia, nobis sese offerunt.

et contra quos ob factum singulare zelo incensus erat,

243 *Qua vero occasione zelus* Chrysostomi *contra Judæos, et Christianos cum Judæis communicantes, magis exarserit, declarat in eadem Oratione pag.* 591 *his verbis:* Nam ante hoc triduum, mihi credite, non mentior, matronam quamdam honestam, ingenuam, modestam, et fidelem vidi, quam homo quidam impurus, stolidus, opinione Christianus, talia enim audentem, sincerum Christianum non dixerim, Hebræorum ædem intrare, ibique jusjurandum de negotiis sibi controversis dare cogebat. Ut vero illa opem implorabat, et vim sceleratam amolliri cupiebat, sibi enim, quæ divinorum mysteriorum particeps facta esset, illum locum adire nefas esse: incensus ego zelo atque ardens surrexi, nec illam porro ad prævaricationem trahi sum passus, eripuique ab iniqua ista abductione. Postea eum, qui traxerat illam, Christianusne esset, rogavi. Cui confitenti graviter institi, fatuitatem exprobrans, extremamque dementiam, et asinis illum quidquam præstare negavi, si Christum se adorare profitens, ad Judæorum, qui ipsum crucifixissent, speluncas quemquam
B traheret. Productoque longius sermone, primum prorsus non licere jurare, neque ad jusjurandum quemquam incitare, et sacro Evangelio docui. Deinde, non fidelem et initiatam, quin neque eum, qui nondum sit initiatus, in istam necessitatem trahendum fuisse. Postquam diu multumque loquutus, animum ejus ab errore opinionis liberavi, causam sciscitatus sum, cur Ecclesia relicta ad Judæorum collegia illam traxerit. At ille, multos sibi dixisse, inquiebat, jusjurandum, quod ibi daretur, magis formidandum esse. Ob quæ ingemiscebam, itaque incendebar, deinceps rursus ridebam. Cernens enim diaboli astutiam, ingemui, quod hominibus id persuadere posset: considerata vero eorum, qui deciperentur, socordia, excandui: et eorumdem quanta esset amentia, mecum reputans, risi.

sub finem Augusti aut initium Septembris aggreditur: septem diebus ante

244 *Porro ex festis Judæorum, quæ instabant, quando hanc Orationem habuit* Chrysostomus, *colligi potest, dictam esse sub finem mensis Augusti aut initium Septembris. Tubæ enim, sive Tubarum festum erat die* 1 *mensis Tisri,* Scenopegiæ *sive Tabernaculorum festum die* 15 *ejusdem mensis, atque eodem mense varia erant Judæorum* jejunia, *nominatim die* 10 Expiatio *erat*
C *solemnis, illiusque festi causa accuratum jejunium. Mensis autem ille Tisri inchoatur mense Septembri, modo citius modo serius, sive cum novilunio illius mensis. Itaque, cum oratio habita fuerit aliquot saltem diebus ante festum Tubarum, necesse est habitam fuisse sub finem Augusti, aut mense Septembri. Septem vero diebus ante hanc, sive Dominica præcedente, habita est Homilia prima contra Anomæos jam memorata. Horum Arianorum numerus cum non modicus esset Antiochiæ, ubi et episcopum habuerant Dorotheum, Theodosii imperatoris jussu in exsilium anno* 381 *missum; dudum contra eos disputare desideraverat* Chrysostomus, *qui in eadem Homilia indicat, qua occasione istud distulisset, ac demum cœpisset, ita scribens pag.* 450: Volebam rem prolixius agere: sed quando nunc primum in hæc certamina descendi, e re vobis fore puto, si præmissis contenti sitis, ne eorum, quæ dicenda supersunt, copia multo impetu succedens, eorum memoriam detrahat. Plane, si Deus permiserit, hoc argumentum diu tractabimus.

AUCTORE J. S.

contra Anomæos prima Homilia dicta:

245. Equidem jam pridem vobis hos conferre sermones cupiebam: sed cunctabar et procrastinabam, quia multos eo morbo laborantes videbam nobis cum voluptate aures præbere: cumque nollem prædam abigere, interim linguam ab his concertationibus coercebam, ut cum illos firmius detinerem, tunc in arenam descenderem. Quoniam vero per Dei gratiam illos audivi hortantes, ut in hoc certamen descenderem, me demum fidens ad pugnam accinxi, armaque arripui illa, quæ purgant rationem, et omnem celsitudinem, quæ extollitur contra scientiam Dei. Hæc porro assumpsi arma, non ut ferirem adversarios, sed ut jacentes erigerem. *Hisce alia subdit, quibus ostendit, se non odio, sed amore, contra Anomæos disputare, et unice de eorum salute esse sollicitum. Hac porro occasione observare placet,* Chrysostomum *multo durioribus verbis Judæos impetere, quam Anomæos; non alia, opinor, de causa, quam quod præcipue contra Judæos disputaret, ut Christianos, eorum festis et jejuniis se immiscentes, ab ea prævaricatione, commemoratis Judæorum sceleribus, potentius deterreret; Anomæos vero disputatione moderata magis convertendos speraret. Attamen ne Anomæos quidem tam molliter tractat in sequentibus maxime Homiliis, ut subinde acriter non pungat.* E

secunda contra Judæos Oratio: aliæ forsan perditæ.

246 *Post decem aut plures dies a prima Oratione contra Judæos alteram dixit quinque diebus ante ipsorum jejunium, eamque pag.* 601 *sic orditur:* Jam iniquum illud et immundum Judæorum jejunium in foribus adest... Iniquum igitur ipsorum jejunium post quinque deinceps dies instat: At ego ante decem dies vel plures cohortationem ad vos habui, ut fratres vestros præmunirem. *Tum insinuat, se tot diebus ante illam habuisse Orationem, ut singuli possent Christianos ab eo Judæorum jejunio avertere, eademque de causa secundam hanc habere. Porro hanc decem diebus post primam fuisse dictam, patet ex iis verbis num.* 3: Non audisti, in priore tractatu quam clare fuerit oratione demonstratum, ipsas animas Judæorum et loca, in quibus congregantur, a dæmonibus habitari? *Hæc enim ostendit in primo Sermone num.* 6. *Non videtur igitur dubitandum, quin hi duo Sermones invicem sint secuti, primique ex illis, quos contra Judæos habuit Sanctus. Verum et alias plures mense Septembri orationes contra Judæos dixit* Chrysostomus, *ut ipse insinuat in Homilia de Natali die Domini nostri, quam eodem anno dictam videbimus, tom.* II *pag.* 361 *ita loquens:* Tempus autem tum erat festi Tabernaculorum et Jejunii,... idque a Judæis sub finem mensis Septembris... celebrabatur. Tunc enim longis copiosisque orationibus in Judæos usi sumus, importunum eorum jejunium accusantes. *Hinc liquet, multos tunc de hac materia Sermones fuisse dictos a* Chrysostomo. *Attamen reliquos omnes, qui exstant, ad annum sequentem pertinere existimo. Hinc cum Montfaucono suspicor, ex iis aliquos esse deperditos, aut etiamnum latere.* F

§ XIX

AUCTORE J. S.

§ XIX. Reliqua Chrysostomi contra Anomœos certamina aliis concionibus anni 386 subinde interrupta.

Sanctus post varia impedimenta, mense verisimiliter Novembri,

Post *certamina illa contra Judæos, et alias quasdam de Martyribus conciones, arma contra Anomœos resumpsit sanctus Presbyter, qui secundum contra Anomœos Sermonem sic exorditur:* Age iterum adversus infideles Anomœos certamen ineamus.... Nuper enim, cum in hujus disputationis arenam descendimus, ut meministis, et eadem certamina inivimus; pugnæ contra Judæos nos statim exceperunt, quod tutum non esset propria membra ægrotantia negligere. Nam Sermones contra Anomœos semper opportuni sunt. Tunc autem fratres nostros quosdam ægrotantes, et Judaico morbo laborantes, nisi præoccupantes statim ex incendio Judaico eruissemus, nihil juvare deinceps potuit admonitio, B cum jam illud peccatum circa jejunium admisissent. Post commissa adversus illos prælia, nos patrum spiritualium diversis ex locis adventantium frequentia rursum excepit. Neque enim tunc opportunum fuisset, illis ceu fluminibus in hoc spirituale mare confluentibus, nostrum Sermonem extendi. Post illorum profectum, martyrum memoriæ frequentes advenerunt: athletarum hujusmodi laudem negligi non oportuit.

resumat disputationes contra Anomœos:

248 Hæc autem dico et numero, ne putetis nos ex segnitie et desidia quadam certamina illa distulisse. Nunc itaque, quandoquidem a pugna cum Judæis liberi sumus, patresque in patriam suam reversi sunt, ac martyrum laudes nos satis delectarunt; age diuturnum vestrum audiendi desiderium expleamus. *Ita* Chrysostomus, *per* patres spirituales, *quorum adventus moram auxerat, haud dubie designans episcopos, cum honor dicendi ad populum ipsis fuerit datus. Porro recensita impedimenta effecerunt, ut secundus hic contra Anomœos Sermo habitus tantum videatur mense Novembri: nam post hunc tres solum Sermones contra Anomœos invenimus ante* 20 *Decembris, quo de S. Philogonio dictum videbimus. Attamen post quintum de Anomœis forsan duæ aliæ* C *Homiliæ sunt dictæ, ut videbimus* § 52.

quatuor contra illos Homiliis dictis,

249 *Quatuor autem illæ Homiliæ consequenter contra Anomœos sine multis aliis intermediis videntur habitæ. In omnibus elucet mira Sancti charitas, et zelus ad destruendam hæresim ferventissimus. In secunda ex illis, sive in tertia Homilia contra Anomœos, pag.* 462, Deum precemur, *inquit,* ut nobis Spiritum gratiæ emittat, ut omni vento vehementius ingruens, hæresim radicitus evellat, nobisque laborem reddat leviorem. *Ad similes preces fortiter hortatur p.* 470. *Post quintam in Anomœos Homiliam et forte duas alias* § 52 *memorandas, pag.* 492 *de S. Philogonio Antiocheno præsule, qui colitur die* 20 *Decembris, ita orditur :* Ego quidem et hodie destinaram, adversus hæreticos luctaturus vestes exuere, quodque restabat debiti, vobis persolvere; verum beati Philogonii dies, cujus festum celebramus, ad ipsius benefactorum enarrationem linguam nostram evocavit.

250 *Hanc Homiliam quinque diebus ante Natalem Domini habitam esse, innuit* Chrysostomus *in ea num.* 4 *pag.* 498, *dum dicit :* Sufficit enim horum quinque dierum tempus, *nimirum ad conscientiam expurgandum, ut digne celebrarent Natalem Domini. Interruptæ igitur rursum fuerunt concertationes contra Anomœos, non solum una illa concione de S. Philogonio, sed etiam aliis multis, et, ut existimo, usque ad Februarium sequentis anni. Hoc minus mirabimur, si cogitemus disputationem de incomprehensibili hic fuisse finitam.* D

20 Decembris dicit in laudem S. Philogonii.

Resumpta disputatio contra Anomœos,

251 *Attamen deinde disputationes suas contra Anomœos resumpsit Sanctus per Homiliam, quam pag.* 501 *sic incepit :* Iterum Circensia, iterumque nobis imminutus est conventus : imo vero quamdiu vos adestis, fieri nequit, ut imminuatur. *Hanc porro Homiliam non diu admodum post præcedentes in Anomœos habitam fuisse.* Chrysostomus *satis insinuat num.* 2, *ubi docet, se hactenus contra Anomœos ostendisse, incomprehensibilem esse Dei naturam ; nunc vero ostensurum, Filium Patri esse Consubstantialem. Ex initio, quod* Circensia, *(Græce* ἱπποδρομίαι, *quod* equorum cursus *ad litteram exponitur) tunc essent, existimat Tillemontius art.* 19, *die* 3 *Januarii habitam, quia eo die* ludi *notantur in Fastis apud Bucherium pag.* 281. *Montfauconus quoque* E *in Monito pag.* 492 *dicit, ludos Circenses fuisse celebratos die* 5 *Januarii. Idem in alio Monito pag.* 966 *ait,* die tertia vel quarta vel quinta Januarii, nam his diebus ludi Circenses agebantur.

non prioribus diebus Januarii, ut aliqui volunt,

252 *Verum sine fundamento illa videntur dicta : neque enim probari posse existimo,* Circenses *potius esse ludos quam alios, qui illis diebus adscripti sunt Kalendario apud Bucherium. Sane toties* Ludi *singulis mensibus notantur ibidem, ut ridiculum sit, ex notatis ibi ludis diem habitæ Homiliæ investigare. Videat studiosus lector illud Kalendarium apud nos recusum una cum altero etiam antiquo tom.* VII *Junii pag.* 178; *et videbit,* Circenses *ibi distingui a* ludis. *Notatur ibi* circus privatus *die* 2 *Januarii, iterum notantur* Circenses 15 *Januarii,* 20, 24, *et tandem ultima ejusdem mensis die;* ludi *vero aliis et pluribus diebus. Itaque observatio Tillemontii, ab aliis adoptata, plane inutilis est ad certam diem illi Homiliæ assignandam, præsertim cum ludi Circenses etiam celebrarentur extraordinarii.*

sed paulo serius ; per Homiliam, cujus initium: Iterum Circensia :

253 *Nequit tamen dubitari, quin illa Homilia sit habita non tanto tempore post priores contra Anomœos de incomprehensibili Dei natura, ut harum memoria excidisset. Quæ porro post primam illam de Consubstantiali Filio cum Patre, sive de Gloria Unigeniti, ut has frequenter vocat Sanctus, videtur sequenti die dicta, idque certum* F *credit Montfauconus, quia tale pag.* 513 *habet initium :* Ex bello reversi hesterno die sumus *etc. Verum illa verba solum evincunt, Sanctum præcedenti die contra hæreticos sive Anomœos disseruisse ; at evincere nequeunt, Homiliam illam nominatim fuisse dictam, quam præmisit Montfauconus. Quin imo contrarium innuere videtur* Chrysostomus *in eadem Homilia pag.* 514 : *nam explicaturus objectionem Anomœorum, quam ex responso Christi ad petitionem filiorum Zebedæi sumebant, quamque solvendam suscipiebat, ita loquitur :* Quia NUPER de Unigeniti potestate disseruimus *etc. Designat Sanctus Homiliam præcedentem, quæ de illo argumento prima est. At non videtur dicturus* nuper, *sed potius* heri, *si illa pridie erat habita. Existimo igitur aliam inter utramque fuisse mediam. Aliqua porro contra Anomœos a Montfaucono edita est tom.*

A *tom.* VI *pag.* 255: *credidit enim serius dictam. At mihi quidem videtur huic tempori recte congruere.*

hanc secuta videtur alia, tom. VI edita, cujus initium: O violentiam:

254 *Initium huc transfero:* O violentiam! O tyrannidem! doctor noster *(Flavianus episcopus)*, qui ante nos præfatus est, plenam cum haberet phialam, summis tantum labris poculum degustandum nobis offert. Id autem fecit, non ob doctrinæ penuriam; nam fontis instar scaturire solet; sed, quemadmodum dixi, ut vestræ caritatis tyrannidem palam faceret, quam erga tenuitatem nostram exhibere soletis. Ea de causa cito tacuit sermonemque conclusit, ut vestro desiderio gratificaretur: et toti solvendo debito nos obnoxios constituit. Quia igitur et is nobis dicendi loco cessit, et vos nostro ab ore pendere video, necesse tandem est, ut ad certamina nos exuamus. *Post pauca, quibus preces et attentionem auditorum flagitat, argumentum sibi propositum sic exponit:* In priore itaque concione, hoc dicto evangelico in medium adducto: « Pater « meus usque modo operatur, et ego operor » cum hinc ostendissem ejus cum Genitore æqualitatem,... ita sermonem clausi. Hodie autem opus est ea solvere, quæ adversus hæc objiciunt B hæretici. *Tum elucidanda sumit verba ab hæreticis objecta Joan.* V,19: Non potest Filius a se facere quidquam *etc, et objectionem eloquenter repellit, ac demum solvit. Jam vero verba illa, quibus se usum dicit, revera adduxit in Homilia* I *de hoc argumento pag.* 503. *At multas alios Scripturæ locos ibidem recitavit, ita ut certa non constet, an illam indicaverit Homiliam, an aliam quamdam deperditam. Id tantum mihi dicendum videtur, laudatam Homiliam non minus quam ceteras contra Anomœas videri figendam sub finem Januarii aut potius mense Februario: nam multas alias Homilias mense Januario dictas videbimus. Quod ait Montfauconus, dictam esse Homiliam illam, quando magnam auctoritatem habebat* Chrysostomus, *inutile est: potius tamen dixisset:* quanto libenter audiebatur: *nam id solum Homilia evincit. At neutrum* Chrysostomo *deerat post annuam prædicationem.*

deinde tres aliæ, tom. I editæ.

255 *Porro Homilia illa, cujus initium:* Ex bello reversi hesterno die sumus, ex bello pugnaque cum hæreticis *etc.; et quæ jam dictam non minus sequi potuit quam præcedere, aliam solvit Anomœorum objectionem, ex Christi verbis Matth.* XX,23: Sedere autem ad dexteram meam C vel sinistram non est meum dare vobis *etc. Hanc apud Montfauconum pag.* 525 *sequitur alia, quæ eorumdem hæreticorum solvit objectionem, quam sumebant ex precibus, quibus usus est Dominus, dum resuscitavit Lazarum. Ultima demum contra Anomœos ex iis, quæ habitæ sunt Antiochiæ, legitur pag.* 529, *multasque simul Anomœorum objectiones solvit. Habita hæc est diebus non paucis post ceteras, ut liquet ex initio, ita ut figenda videatur post medium Februarium. Dictam tamen esse ante Quadragesimam anni* 387, *ostenditur ex iis, quæ num.* 2 *repetuntur compendio ex Oratione* de Unigeniti gloria, *cujus initium,* Iterum Circensia. *Subjunxit Montfauconus duas alias contra Anomœos Homilias, sed Constantinopoli dictas. Ceterum Homilias illas, ut inter præstantissima sancti Doctoris Opera numerandas, merito laudat Montfauconus in Vita pag.* 100.

AUCTORE J. S.

§ XX. Fervens Homilia contra Quartodecimanos, tertia Contra Judæos vocata, ad quam varia observantur: reliquæ Sancti contra Judæos Orationes.

Oratio tertia contra Judæos.

E*xpeditis modo iis, quæ Sanctus solide peroravit contra Arianos hæreticos, qui Filium Patri æqualem negabant, indeque Græca voce* Anomœi *vocabantur, redibo ad ea certamina, quæ pari studio contra Judæos habuit, ut Christianos Judaizantes ab eorum festis et jejuniis potenter avelleret. De duabus Orationibus, anno* 386 *circa Septembrem contra illas prævaricatores habitis, egimus* § 18. *Hisce tertiam adjunxit Montfauconus pag.* 606, *eamque similiter circa Septembrem, aut certe non diu post, habitam contendit. Tillemontius vero Nota* 25 *rectius credit, aliquo tempore ante Quadragesimam anni* 387 E *dictam fuisse. Attamen hic etiam varia ibidem observat, quæ solum ex titulo et mente* Chrysostomi *perperam intellectis proficisci videntur, qualia etiam reperio apud Montfauconum, et huic inhærentem Ceillierum tom.* IX *pag.* 86 *et seqq. Hisce de causis spectantia ad hanc Homiliam paulo prolixius explicabo. Nam laudati scriptores sibi difficultates finxerunt, revera tantum imaginarias.*

cujus titulus male fuit expositus,

257 *Titulus Græcus hic est:* Εἰς τοὺς τὰ πρῶτα πάσχα νηστεύοντας, *idque Latine sic exponit Montfauconus:* In eos, qui primo Pascha jejunant. *At hæc verba non elucidant obscuritatem tituli Græci. Laudatus Tillemontius credit, tituli verbis significari, homines illos, contra quos Sanctus disserit, serius Pascha celebrasse quam Catholicos, eaque de causa cunctas fuisse jejunare in Paschate Catholicorum. Verum falsa est hæc expositio, cum agatur contra illos, qui citius jejunium inchoabant. Tillemontius ipse in sua opinione summam agnoscit difficultatem, qui anno* 387 *Pascha Christianorum celebrabatur* 25 *Aprilis. Hanc etiam agnoscit Montfauconus in Vita pag.* 102, *hæc subjungens:* Atqui secundum ta- F bulas Paschales anno 387 Pascha incidit in 25 Aprilis, nempe quam tardissime potest occurrere. Quomodo ergo Judaizantes illi poterant hoc anno in Paschate jejunare, cum Pascha Judæorum numquam possit ultra vigesimam quintam Aprilis occurrere? *Propter illud argumentum, quod singulis annis formari potest, et ex quo discere debuerat, titulum alio modo exponendum; demum suspicatur, Antiochenos illo anno secutos non esse Alexandrinorum calculos, et Pascha Antiochiæ citius celebratum.*

dicta est contra Quartodecimanos, Pascha cum Judæis celebrantes,

258 *Verum illa gratis dicuntur, neque ullo modo prodesse possunt. Nam quocumque demum die Pascha illo anno celebraverint Christiani, illud certo non celebrarunt ante Judæos; cum hi suum Pascha stato die celebrent, videlicet luna decima quarta mensis Nisan, sive in plenilunio; Christiani vero numquam suum Pascha celebrent ante illum diem, sed illud habeant Dominica prima post plenilunium, exceptis Quartadecimanis, qui illud cum Judæis celebrabant, et quos in hac*

AUCTORE J. S.

hac Oratione impetit Chrysostomus. *Itaque titulam Orationis male intellexerunt Tillemontius et Montfauconus, indeque in varios lapsi sunt errores. Nam Quartodecimani, contra quorum sectatores Sanctus agit, numquam jejunare cogebantur in Paschate Christianorum, cum Pascha semper cum Judæis celebrarent luna 14 ante festum Paschatis Christianorum, et consequenter jejunium Quartodecimanorum finitum esset ante finem jejunii Catholicorum. Hæc tam certa sunt, et eruditis vulgo nota, ut mirer, laudatos scriptores ad eam observationem non attendisse. Ex dictis igitur constat, non agere* Chrysostomum *contra jejunantes in Paschate Christianorum, et perperam expositum esse Orationis titulum.*

ideoque quadraginta dierum jejunium ante Catholicos inchoantes.

259 *Cum autem* Chrysostomus *clarissime agat contra Quartodecimanos, titulus hæc significat:* Contra eos, qui ante Pascha Judæorum quadraginta diebus jejunant. *Verba Græca totum istud non habent; sed Oratio ipsa ostendit, ista de re agere* Chrysostomum, *et Quartodecimanos impugnari, qui Pascha celebrabant cum Judæis, et ante suum Pascha quadraginta habebant jejunii dies, quemadmodum et diebus quadraginta ante Pascha*
B
jejunabant Catholici. Superfuisse suo tempore Quartodecimanos aliquos Antiochiæ, variis locis in laudata Homilia affirmat Sanctus. Imo et n. 3 fatetur, eam consuetudinem inchoandi jejunium quadraginta diebus ante Pascha Judaicum olim apud Antiochenos communem fuisse, nimirum ante concilium Nicænum, cujus decreto abrogatam damnatamque esse consuetudinem Quartodecimanorum Chrysostomus *mox ostendit. Nulla igitur est dubitatio, quin Sanctus agat contra reliquias Quartodecimanorum, Pascha eodem cum Judæis die celebrantes, ideoque Quadragesimam suam inchoantes ante Catholicos. Cum autem anno 387, ut docet pag. 613, Pascha Judæorum incideret in diem Dominicum, totis septem diebus celebrabatur ante festivitatem Catholicorum, ac similiter Quadragesima Quartodecimanorum totidem diebus Catholicorum Quadragesimam prævedebat. Ex dictis duo observo, primo* Pascha *in titulo significare* Pascha Judaicum, *quod frequenter in illa Homilia a Paschate Christianorum distinguit: secundo non agi contra eos, qui in ipso Paschate jejunabant, sed qui prævio jejunio ante alios ad Pascha se præparabant.*

C

Contra hos, miro incensus zelo Sanctus

260 *Hisce de tota Homilia observatis, videamus, quanto studio exarserit* Chrysostomus, *ad Quartodecimanos ad Ecclesiam reducendos. In exordio Homiliæ statim docet, se cœptam contra Anomœos disputationem interrumpere, ut Quartodecimanos avertat a jejunio ante Catholicos inchoando, ita loquens:* Rursus, necessarium quoddam et urgens negotium eorum, quæ nuper dicta sunt, seriem interrumpens, ad seipsum orationem traducit, et a susceptis cum hæreticis certaminibus hodie nos abducit. Nam nos quidem rursus de Unigeniti gloria verba facere ad caritatem vestram parati eramus; sed eorum, qui primo Pascha jejunant, (*Græce* τῶν τὰ πρῶτα πάσχα νηστεύειν βουλομένων, *quod exponi potest:* eorum, qui quamprimum Pascha jejunare volunt,) importuna contentio doctrinam omnem nostram cogit hodierno die totam in iis curandis occupari. *Tum breviter ostendit illius discordiæ mala, atque ita pergit:* Ac scio equidem per Dei gratiam potiorem hujus gregis partem ab hac ægritudine immunem esse, et paucos morbum invasisse: non tamen idcirco est curatio negligenda. D
Nam etsi decem tantum, etsi quinque, etsi duo, etsi unus tantum esset ægrotus, ne sic quidem negligi oporteret. Licet enim vel unus sit vilis et objectus, frater tamen est, propter quem mortuus est Christus, et magnam vilium rationem habet Christus. *Non capio, cur Montfauconus crediderit, negotium illud de jejunio et Paschate tam urgens fuisse circa mensem Septembrem. At urgens erat mense Februario exeunte aut ineunte Martio, ne contentiosi illi iterum jejunium suum ante alios inchoarent.*

acriter disserit, docetque,

Lubet modo aliqua ex disputatis adducere. Chrysostomus *pag.* 608 *de Quartodecimanis sic loquitur:* Quos equidem sciscitarer lubens, quid sit Pascha, quid sit Quadragesima? et quid sit Judaicum, quid sit nostrum: aut quam ob causam illud quidem semel annis singulis, hoc vero singulis in collectis celebretur: quid sibi velint azyma, et alia his multo plura, quæ ad hoc pertinent argumentum. Tum vero probe cognoscetis, quam intempestiva illorum sit contentio, qui ne rationem quidem reddere de illis possunt, quæ faciunt. *Hæc et alia ad eos perstringendum* Chrysostomus, *qui per Pascha Christianorum, quod* singulis in collectis celebratur, *intelligit Missa Sacrificium et communionem* E
Corporis et Sanguinis Christi, ut sæpius inferius, secundum illud Apostoli: Pascha nostrum immolatus est Christus I *Cor.* v, 7. *Hinc dicit n.* 5: Sane catechumenus numquam Pascha celebrat, quamvis jejunet singulis annis, quoniam oblationi non communicat, quemadmodum et qui non jejunat, si cum pura accedat conscientia, Pascha celebrat, sive hodie, sive cras, sive alio quovis tempore communionis fiat particeps. *Hunc loquendi modum in tota Oratione servat* Chrysostomus, *et multa hunc in finem disserit pag.* 611, *ubi ait:* Non enim idem sunt Pascha et Quadragesima: sed aliud Pascha, aliud Quadragesima. Siquidem Quadragesima semel in anno fit, Pascha vero ter in hebdomada, nonnumquam etiam quater, vel potius quotiescumque volumus. Est enim Pascha non jejunium, sed oblatio et Sacrificium *etc. Ita loquitur Sanctus non improbans morem nostrum, quo diem solemnem, qua Resurrectionem Domini celebramus,* Pascha *vocare solemus, sed quia Judæi et gentiles inde arripiebant ansam carpendi Christianos, ut paulo inferius dicit.*

nec debere nec posse Christianos Pascha eo die

261 *Occasio autem arguendi Christianos oriri poterat Judæis ex nomine* Pascha, *quia Christiani celebrabant Resurrectionem Domini alio die, quam* Pascha *Judæis celebrandum præceperat Deus. Hinc pag.* 613 *ostendit Sanctus, non posse Christianos, etiamsi vellent, stabili die mensis Nisan mortem Domini et deinde Resurrectionem celebrare, idque evidenter evincit, supponens mortem Domini Christianis semper celebrandam esse die Veneris, Resurrectionem die Dominico. Verba* Chrysostomi, *male a Montfaucono intellecta, subjungo:* Nam ne nos quidem, *inquit*, etiamsi vehementer cupiamus et annitamur, diem illum omnino observare posse, quo crucifixus est, inde constat. Licet enim transgressores Judæi non fuisset, neque ingrati fuissent, neque stupidi, neque desides ac contemptores, neque a paternis ritibus excidissent; sed eos etiamnum diligenter observarent: ne sic quidem fieri posset, ut nos illorum vestigiis insistendo diem istum, quo crucifixus est, et Pascha celebravit, assequeremur. Quo vero pacto, ego dicam. Quando crucifixus est, tum primus dies Azymorum erat, et Parasceve: F

AUCTORE J. S.

A sceve : hæc enim utraque fieri nequit ut perpetuo concurrant. Ecce namque primus dies Azymorum hoc anno in Dominicum diem incidit, et omnino necesse est, ut tota hebdomada jejunemus, et cum Passio præterierit, et Crux advenerit, et Resurrectio, nos adhuc jejunantes maneamus. Et sæpenumero istud accidit, ut post Crucem, post Resurrectionem, hebdomada nondum absoluta, jejunium observemus. Ita nulla temporis est observatio ; *nimirum pro diebus mensis Nisan, secus pro diebus hebdomadæ post plenilunium dicti mensis.*

celebrare, quo passus est Dominus,

262 *Nunc varia observanda veniunt ad verba allegata, quæ mire torserunt Tillemontium, quæque Montfauconus alleganda credidit in Vita pag.* 102, *ubi hanc subdit observationem :* Hæc contra eos dicuntur, qui jejunium Judaico more servabant, quique aliquando in ipso Paschate jejunabant, quando scilicet Judæorum calculus Pascha assignabat post Christianorum Pascha. Tunc enim Christiani illi, qui Judaico ritu jejunium servabant, illo die jejunabant, quo ceteri Christiani Pascha celebrarent. *Ignoscat lector, si candide edixero, tot hic esse errores, quot asserta. Primo enim Sanctus, licet agat contra* B *Judaizantes, illa non dicit de Judaizantibus, sed de Catholicis, quos ostendit non posse Pascha celebrare cum Judæis, quia non semper est idem concursus dierum mensis cum diebus hebdomadæ. Sic itaque argumentatur. Resurrectio Domini nobis semper celebranda est die Dominico : sed hanc partem argumenti, ut notam, supponit. Atqui dies ille mensis Nisan, quo resurrexit Dominus, non semper cadit in Dominicum. Non possumus igitur semper eodem mensis illius die Resurrectionem celebrare.*

ut liquet ex simplici verborum ejus expositione.

Tum assumit exemplum anni, quo hæc dixit, eoque exemplo confirmat argumentum suum in hunc modum. Primus dies Azymorum incidit in Dominicum. Eo die necdum possumus celebrare Resurrectionem Domini, qui eo die necdum resurrexerat ; sed ea festivitas differenda est in Dominicum sequentem. Itaque cum jejunemus usque ad festivitatem Resurrectionis, illis diebus mensis Nisan, quibus Dominus in Cruce obiit, et deinde resurrexit, nobis adhuc jejunandum est. Ita Sanctus ostendit, non posse a Christianis secundum leges Ecclesiæ Pascha eodem tempore celebrari cum Judæis, postquam ante ostenderat, Pascha Judaicum abrogatum esse æque ac reliquos C *eorum ritus. Secundo igitur non dicit, Quartodecimanos jejunasse in Paschate Christianorum, quod numquam fieri poterat, cum illi Pascha semper haberent ante Christianos ; sed dicit, Christianis jejunandum in Paschate, quod illi cum Judæis celebrabant luna* 14 *mensis Nisan : nam festivitas Resurrectionis ex calculo Christianorum semper celebratur serius, nisi error admissus esset in calculo. Ceterum ex allegatis verbis ulterius liquet, Orationem istam esse dictam anno* 387, *quo primus dies Azymorum cadebat in Dominicum, et quo consequenter Judæi Pascha erant celebraturi tota hebdomada ante Christianos.*

Quartodecimanorum rationes recitat et refellit Sanctus,

263 *Audiamus modo, quam consuetudinis suæ rationem allegarent Quartodecimani, et quo eam modo refutet Sanctus, agnoscens tamen, eam consuetudinem celebrandi Paschà eodem die cum Judæis aliquando etiam Antiochiæ viguisse.* Quis porro sapiens est illorum sermo ? *ait num.* 3 : Vos, inquiunt, nonne hoc jejunium antea observabatis? Hoc vero tuum non est mihi dicere : sed hoc ipse tibi jure dixerim, nos quoque sic antea jejunasse, verumtamen temporum observationi præferendam concordiam censuisse. *Quam id fuerit æquum, probat exemplo Apostoli, Veteris Legis ritus abjicientis, et ulterius ex decreto concilii Nicæni de Paschate, ita prosequens :* Trecenti Patres vel etiam plures, cum in regione Bithyniæ convenissent, hæc decreverunt, *scilicet ut Pascha fieret eo tempore, quo illud celebrant Christiani. Et post magnificum Nicænorum Patrum elogium,* Atqui, *inquit*, ex his athletis collecta tum fuerat synodus universa, communique definitione fidei hoc quoque decreverunt, ut simul unoque consensu festum istud celebraretur... Vide, quid agas, dum tantos Patres condemnas, adeo fortes, adeoque sapientes. *Addit mox alia argumenta contra ritus Judaicos, respondet ad objectionem petitam ab exemplo Christi, qui Pascha cum Judæis celebravit, docet quid sit verum Christianorum Pascha, quare institutum sit quadraginta dierum jejunium, ac demum ostendit verbis jam datis non posse Pascha Christianorum concurrere omnino cum Judaico.*

eosque hortatur ad concordiam cum Ecclesia ineundam.

264 *Mox hortatur, ut malam deponant consuetudinem , ita loquens num.* 6 : Ne igitur contendamus, neve illud dicamus : Tanto tempore jejunavi, et nunc morem mutabo ? Propter hoc ipsum muta, quod tam multo tempore fueris ab Ecclesia divisus : ad matrem deinceps revertere... Est enim pudor et ignominia non in E melius mutari, sed in importuna contentione persistere. Hoc Judæos etiam perdidit, qui dum veterem consuetudinem semper inquirunt, ad impietatem devolvebantur. *Hisce multa subdit de bono concordiæ et discordiæ malo, multa contra observationem rituum Judaicorum, quos abrogatos docet,* quemadmodum demonstravimus, *inquit*, cum hac de re multi habiti fuerint a me sermones (*nimirum contra Judæos circa Septembrem anni* 386) sed unum id quæro, ut in pace concordiaque cuncta faciamus, ne dum nos jejunamus ac populus omnis, et preces pro terrarum orbe fundunt sacerdotes (*in hebdomada sancta*) tu ebrietati domi vaces. *Hic eos reprehendit non jejunaturos, sicut ante jejunaturos reprehenderat , nimirum quia quadragesimale jejunium inchoabant ante Ecclesiam, ante Ecclesiam finiebant. Hoc ipsorum schisma gravissimis verbis reprehendit usque ad finem Orationis.*

Habita est illa Homilia aliquot diebus ante Quadragesimam anni 387.

F 265 *Ceterum, quod spectat ad Tempus Orationis habitæ, omnia insinuant, dictam esse octo, ut minimum, diebus ante Quadragesimam anni* 387. *Etenim illo anno, ut diximus, prima dies Azymorum erat Dominica. Illo anno* Chrysostomus *perrexerat mense Februario impugnare Anomæos, seu concionari* de Unigeniti gloria, *ut se fecisse eo tempore hujus Orationis initio dicit. Quod hinc argumentum sumit Montfauconus, ad figendam hanc Orationem circa Septembrem anni* 386, *prorsus ineptum est. Nam mense Septembri contra Anomæos non dixit* Chrysostomus ; *sed contra eos primam Homiliam habuit ante Septembrem ; reliquas diu post, videlicet Novembri et Decembri, ac demum Februario : neque enim illa certamina, licet sæpe interrupta, omnino deposuisse videtur, nisi post ortam seditionem Antiochenam, quæ aliam concionandi dedit materiam. Æque ineptum est aliud ipsius argumentum, ex hac ipsa Oratione petitum, et ex Oratione in Natalem Domini, ubi dicit se mense Septembri* multos prolixosque sermones contra Judæos *habuisse. Nam de illis in hac ipsa Homilia mentionem facit ut de diu præteritis. Demum ex dictis colligitur, laudatam*

AUCTORE J. S.

laudatam Homiliam esse habitam sub finem Februarii aut Martii initium : cum Pascha incideret in 25 Aprilis, et Quadragesima sex constaret hebdomadis, ut postea certis evincam argumentis, Quartodecimani vero una hebdomada citius Quadragesimam inchoare vellent, sive 7 aut 8 Martii.

Liber contra Judæos et Gentiles

266 *Ab hac Homilia, quam contra Judaizantes in tempore Paschali habuit, transeo ad alias, quibus alia Judæorum festa et jejunia imitantes corrigere Sanctus voluit. Sunt eæ numero quinque, omnes contra Judæos dictæ, omnes circa Septembrem anni verisimiliter* 387, *ut recte advertit et ostendit Montfauconus in Monito pag.* 586. *Sanctus porro hisce Homiliis insignem præmisit librum,* contra Judæos et Gentiles *conscriptum, ad probandum,* quod Christus sit Deus. *Editus hic est apud Montfauconum tom.* I *pag.* 558, *conscriptum que ante quinque illas Homilias, ostendit Montfauconus ex verbis, quæ circa finem leguntur pag.* 582 : Daniel autem hæc omnia aperte narrat; universa nempe tollenda esse, hostiam, libamen, unctionem, judicium. Verum hæc, quando adversus Judæos sermonem instituemus, clarius fusiusque explicabimus. *Quod hic* B *ostensurum se promittit, insigni prorsus modo ostendit in quinque illis Homiliis. Itaque* Chrysostomus, *qui anno* 386 *contra Judæos in arenam descenderat ex occasione num.* 243 *relata, deinde magis paratus et instructus ad certamen regressus est, ac librum præmisit satis prolixum, quo Judæos simul et Gentiles Christi divinitatem doceret. Hunc librum pro concione non dixit, sed solum dedit legendum, ut patet ex prolixitate modoque scribendi.*

ad ostendendam Christi Divinitatem.

267 *Porro Sanctus præfatur, se brevitatis curam habiturum, eoque usurum stylo sine lenociniis,* ut *dicta sua* famulo, ancillæ, viduæ, institori, nautæ et agricolæ captu facilia sint *futura.* Primum autem, *inquit,* cum Gentilibus manus conferam. *Contra hos vero utitur argumento conversi per Christum ejusque discipulos orbis terrarum, repugnantibus frustra tyrannis, regibusque et imperatoribus. Tum incipit contra Gentiles et Judæos ostendere, omnia, quæ ad Christum spectant, in Veteri Testamento prædicta esse, videlicet futurum Deum, et hominem nasciturum in Bethleem, ceteraque ordine, non modo de Christo, sed etiam de Ecclesia, de Apostolis, de Judæorum pertinacia et miseriis. Addit prædictiones* C *Christi, Apostolorum gloriam, destructionem templi Judaici, frustratumque Juliani Apostatæ conatum ad illud instaurandum. Plura in ipso Opere legi possunt.*

Tum rursus contra Judæos concionari incipit,

268 *Post editum hunc librum contra Judæos et Gentiles, quod fieri potuit mense Augusto aut initio Septembris, eodem mense primam ex quinque ultimis, sive quartam contra Judæos Orationem, propter instantia eorum festa, habuit* Chrysostomus, *eamque pag.* 616 *sic inchoavit :* Rursus infelices illi, mortaliumque omnium miserrimi Judæi jejunaturi sunt : rursus Christi gregem muniamus necesse est. *Et post pauca :* Nec mirum vobis videatur, si, cum jejunium illud post decem et eo amplius dies venturum sit, nos ab hoc statim tempore munimus et armamus animas vestras. *Tum hujusce rei rationem reddit, ac deinde multis ostendit, impium Deique voluntati contrarium esse Judæorum jejunium, ritusque eorum abrogatos. Attamen num.* 7 *dicit:* Hodie solum eminus in illos jaculis velitati sumus, tantum loquuti, quantum satis erat ad depellendum periculum a fratribus nostris, imo multo etiam D amplius. *Hæc sane verba promittunt alteram contra Judæos Orationem, ad quam audiendam magna confluxit multitudo. Nam illam, quæ quinta est contra Judæos, pag.* 627 *exorditur his verbis :* Unde nobis hodie frequentior conventus factus est ? Ad efflagitandum, quod polliciti sumus, plane convenistis... Benedictus Deus, qui vobis tantum audiendi spirituales sermones inspiravit ardorem.... Quam ob rem et nos quoque propensiore studio, quod polliciti sumus, aggredimur ; et quæ promisimus, libentissime præstamus. Itaque pugna nobis cum Judæis suscepta exitum, quem debuit, sortita est. Tropæum erectum est, et corona nobis parta est, et bravium ex superiore concione reportavimus. Siquidem hoc susceperamus agendum, ut demonstraremus quod ea, quæ nunc fiunt ab istis, sint quædam transgressio Legis prævaricatioque, nec aliud quam hominum adversus Deum commissa pugna bellumque : idque Deo auxiliante nobis accuratissime demonstratum est. *Deinde prolixissimam disertissimamque Orationem continuat ad Judæos ulterius confutandos.*

E

nec vocis raucitate nec festo Martyrum,

269 *In sequenti Oratione, adversus Judæos sexta, pag.* 649 *docet, ipso certamine contra Judæos sibi ardorem eos refutandi crevisse, mox tamen subjungens :* Sed quid faciam ? Videtis mihi vocem factam imbecilliorem, quæ tantæ sermonis rursum prolixitati par esse non possit, idemque mihi nunc accidere, quasi si quis miles, concisis aliquot ex hostibus, magnoque animo impressione facta in hostium condensatam aciem, pluribus prostratis, mox fracto gladio consternatus ad suos sese referat.... Quid igitur ? Fugiemus et nos ? At non permittit hoc vestræ caritatis tyrannis. Vereor et patris * præsentiam, et vestram vereor alacritatem : proinde ea, quæ supra vires sunt, aggrediar, omnia committens et precibus hujus et caritati vestræ. *Addit excusationem, quod in festo Martyrum contra Judæos, et non in laudem Martyrum peroret :* Nam et ipsis martyribus, *inquit,* hic sermo est exoptatior. *Pauca tamen de martyribus breviter perstringit, ac deinde prolixam contra Judæos Orationem prosequitur. Hanc porro Orationem non fuisse habitam ante annum* 387, *liquet ex iis, quæ leguntur pag.* 659 *de statuis Antiochiæ dejectis : nam id ante Quadragesimam anni* 387 *contigisse videbimus. In fine demum hujus Orationis innuit, habitam esse tempore jejunii Judæorum.* F

* *i. e.* episcopi Flaviani

hanc interrumpens disputationem,

270 *Non multo post secuta est sequens Oratio, contra Judæos septima, circa festum Tabernaculorum, aut fortasse in illo ipso Judæorum festo, ut liquet ex initio, quod tale est pag.* 662 : Num vos pugnæ hujus cum Judæis susceptæ satietas cepit? An vultis ut rursus hodie quoque materiam eamdem tractemus? Quamquam enim multa sint jam dicta : attamen arbitror vos sic affectos, ut cupiatis iisdem de rebus iterum audire. Etenim qui non satiatur amore erga Jesum, is nec umquam satiabitur pugna adversus eos suscepta, qui Jesum oderunt. Præterea autem nobis hic sermo necessarius est : supersunt enim adhuc festorum Judæorum reliquiæ. Sed quemadmodum eorum Tubæ * multo sceleratiores erant iis, quæ sonant in theatris, et jejunia quavis ebrietate et comessatione erant turpiora : ita et Tabernacula, quæ nunc apud illos figuntur, nihilo sunt honestiora diversoriis, in quibus scorta versantur ac tibicinæ. *Ubi horum dictorum rationem reddiderat,*

* *i. e.* festum Tubarum

AUCTORE J. S.

A *derat, et Judaicarum cœremoniarum abrogationem multis ostenderat, omnes gravissime hortatur, ut cohibeant accurrentes ad festa Judaica :* Propter hoc enim, *inquit pag.* 671, nos tantum laborem suscipimus; non ut frustra loquamur, neque ut plausum strepitumque referamus; sed ut avulsos ad viam veritatis reducamus.

sed cœptum anno 386 perficit anno 387,

271 *Octava demum et ultima Oratio, quæ adversus* Judæos *inscribitur apud Montfauconum pag.* 673, *aliquot diebus post festa Judæorum dicta est, cum tale habeat initium :* Præteriit jejunium Judæorum, imo potius ebrietas Judæorum. *Attamen hæc Oratio non est proprie habita contra Judæos, de quibus pauca tantum, maxime initio, dicuntur; sed tota fere spectat ad mores corrigendos, sublevandosque eos, qui in festis Judæorum erant lapsi. Horum peccata Sanctus vult corrigi, non vulgari. Nunc pauca de tempore harum Orationum, in quibus mirifice elucet Sancti zelus. Observavi num.* 269, *sextam non posse figi ante annum* 387 : *omnes vero consequenter fuisse dictas, liquet ex connexione. Itaque cum sciamus,* Chrysostomo *anno* 386 *circa mensem Septembrem cœpisse concionari contra Judaizantes et Judæos; cumque jejunia eadem festaque Tubarum Taber-* B *naculorum in hisce rursum Orationibus impetat; dubitare vix possumus, quin cœpta anno* 386 *perficere voluerit anno* 387.

mense Septembri et Octobri.

272 *Has igitur quinque ultimas inchoavit mense Septembri, finivitque circa aut post medium Octobrem. Omnes fuisse dictas* minus quam viginti dierum spatio, *ait Montfauconus pag.* 586. *At id ego invenire non possum. Magis credo, mensem fere totum iis fuisse insumptum. Etenim quatuordecim dies sunt inter festum Tubarum, quod* 1 *die mensis Tisri, et Tabernaculorum festum, quod die* 15 *celebratur. Judæi autem jejunare incipiunt ante festum Tubarum. Hinc clarum est, primam ex hisce Orationibus habitam esse decem dies, ut minimum, ante festum Tubarum. Ultima vero habita est, absoluto aliquot diebus festo Tabernaculorum. Qui modo computum inire voluerit, inter primam et ultimam facile inveniet triginta fere aut plures dies intermedios. Ceterum rogare quis poterit, qua de causa, conciones contra Judæos anno* 386 *sub finem Augusti cœptas dixerim; anno autem* 387 *earum initium removeam usque ad medium fere Septembrem? Respondeo, festa Judæorum multo citius inchoata fuisse anno* 386 *quam anno* 387, *ut colligitur ex Paschate utriusque anni. Nam* C *quanto serius celebratur Judæorum Pascha, tanto etiam serius reliqua eorum festa.*

§ XXI. Homiliæ de Anathemate, de Natali Christi, et aliæ quædam sub finem anni 386 et initium 387 habitæ.

Homilia de Anathemate, anno 386 habita.

Quandoquidem recensui pleraque scripta *Chrysostomi, quæ scimus anni esse* 386, *et aliqua etiam anni* 387 *ob connexionem cum precedentibus; agendum modo restat de aliquot Homiliis sub finem anni* 386 *et priores menses sequentis anni dictis. Inter has primo loco memoranda venit Homilia* de Anathemate, *sive* de non anathematizandis vivis vel defunctis. *Ea tom.* I *p.* 691 *sic inchoatur :* Nuper vobis de incomprehensibilis cognitione Dei disserens, multa verba feci, ac tum Scripturarum vocibus, tum naturalibus ratiociniis demonstravi, etiam ipsis invisibilibus virtutibus inaccessam prorsus esse Numinis comprehensionem *etc. Hæc verba omnino evincunt, Homiliam illam fuisse habitam, quando de incomprehensibili natura Dei contra Anomæos perorabat Sanctus. Ex quinque autem Homiliis, quas de eo argumento dixit* Chrysostomus, *prima habita est mense Augusto anni* 386; *aliæ quatuor Novembri et Decembri ejusdem anni; ita ut dubitandum non videatur, quin mense Novembri aut Decembri dicta sit Oratio de Anathemate. Cum autem dicat, ostendisse se, ne angelis quidem comprehensibilem esse Dei naturam, idque præcipue tractaverit in tertia contra Anomæos Homilia, existimo hanc de Anathemate medium esse inter tertiam et quartam contra Anomæos, figendamque mense Novembri exeunte aut Decembris initio : nam duæ aliæ contra Anomæos secutæ sunt ante* 20 *ejusdem mensis, et forte etiam aliæ.*

exponitur breviter, qua occasione de ista materia E

274 *Nonnemo dubitavit, an memorata Homilia legitimus sit* Chrysostomi *fœtus. At illam dubitationem satis refutavit Montfauconus in Monito prævio. Tillemontius quoque Nota* 106 *suspicatur, initium huic Homiliæ assutum esse, et serius dictam esse Homiliam, cujus hanc solum partem fuisse existimat. Verum suspiciones illas refutat similiter Montfauconus : neque enim ullum hiatus aut lacunæ cujuspiam indicium in tota reperitur Homilia; neque tam brevis hæc est, ut variæ non reperiantur breviores. Ut lector argumentum Tillemontii intelligat, breviter exponendum est, qua de re agat Sanctus. Divisi erant Antiochiæ Catholici, et pars quælibet suum habebat episcopum, ut latius exponetur* § 42 : *Eustathiani habebant Paulinum, eique defuncto substituerunt Evagrium. Meletiani, qui ante Meletium erant secuti, tunc episcopum habebant Flavianum. Ad hosce loquitur* Chrysostomus : *hos acriter reprehendit, quod Paulini sectatores imperite ac petulanter damnarent, censurisque in eos gravibus uterentur, ita ut illos non minus quam Apollinarii sequaces anathemate ferirent. Quam temeraria esset hæc inconsultæ multitudinis levitas, pluribus exponit Sanctus, illamque temeritatem graviter reprehendit. Imo etiam reprehendere videtur illos, qui Apollinaristas, quorum episcopus Antiochiæ erat Vitalis, inconsulto illo anathemate feriebant.* F *Nam, licet illi revera essent hæretici, malebat Sanctus, ut suavi charitate ad Ecclesiam reducerentur, quam ut sine ullo emolumento magis exacerbarentur : et vel maxime timere poterat, ne imperiti Catholicos pro hæreticis anathemizarent.*

egerit Sanctus, et quos carpat defectus.

275 *His breviter expositis, subjungo locum obscurum, cujus causa Tillemontius existimat, Homiliam post mortem Paulini Eustathianorum Catholicorum episcopi fuisse habitam.* Sed quid dicunt illi ad omnem malitiam audaces? Hæreticus, aiunt, ille factus est : inhabitantem habet diabolum, et loquitur contra Deum nequitiam, multosque suadela vanaque fallacia in profundum exitii abducit : ideoque a patribus ejectus est maxime hujus magister, qui partem Ecclesiæ abscidit, sic aut propter Paulinum, aut propter Apollinarium loquentes. Nam de horum singulorum differentia, sermo * multis novitatis notam pulcre effugit, errorem in penetralibus præjudicatæ opinionis invaluisse arguens. *Leguntur hæc num.* 3, *creditque Tillemontius, Paulinum in verbis*

* λόγος vel ratio

AUCTORE J. S.

verbis istis ut mortuum memorari, et ut magistrum illius, quem viventem anathematizabant. Verum nec Montfauconus allegata verba sic intellexit; neque ego existimo, ea sic legitime exponi posse. Magis credo, Apollinarium vocari magistrum Paulini: nam illius dogma revera diu erat damnatum, atque ipse quoque Apollinarius in concilio Constantinopolitano. Calumniabantur igitur Meletiani aliqui Paulinum, acsi factus esset Apollinarista, multosque seduceret; idque acriter reprehendit Chrysostomus, *et merito sane: nam Paulinus probe erat Catholicus, iisque Catholicis præerat episcopus, qui numquam cum Arianis communicaverant. Forte ex Catholicis Meletianis aliqui ad Paulini ecclesiam transiverant: forte etiam Apollinaristæ aliqui redierant ad Paulinum. Primum exacerbare poterat Meletianos; alterum calumniæ occasionem dare. Quidquid sit vivebat Paulinus, et totum argumentum Tillemontii non nisi vitiosa obscuri loci interpretatione nititur.*

Homilia in Natalem Domini, habita ad festivitatem illam

276 *Eodem anno habita est Homilia in Natalem Domini nostri Jesu Christi, quæ dicta est die 25 Decembris, impressaque apud Montfauconum tom.* II *pag.* 354. *Propositum* Chrysostomi *in illa Homilia erat, populo Antiocheno persuadere, Christum revera natum 25 Decembris,* B *ideoque festivitatem merito institutam eo die apud Antiochenos, quo Romæ et in Occidente* multo ante, et ex antiqua traditione *celebrabatur, ut affirmat pag.* 355. *Romani* ad nos usque, *inquit,* illius notitiam tunc transmiserunt. *Nova illa institutio, non omnibus probabatur Antiochenis.* Nam multos, *inquit,* etiam nunc inter se de eo ipso disceptare probe novi: et hos quidem illum reprehendere, alios defendere: multus ubique de hoc die sermo, partim incusantium, quasi novus sit, partim eumdem propugnantium, tanquam antiquum ac vetustum, cum et olim nativitatem ejus prophetæ prædixerint, et jam inde a primordio ab ipsa Tracia Gades usque incolentibus manifestus et celebris fuerit.

recenter Antiochiæ institutam, populo magis probandam.

277 *Itaque cum hæ disceptationes amantem concordiæ, tum ipsa festivitatis dignitas Virum Christi amantissimum excitarunt, ut hac Homilia et festivitatem ipsam et concordiam de ea stabilire conaretur apud Antiochenos. Novitatem institutionis agnoscit, dicens:* Nondum decimus annus est, ex quo hic ipse dies manifeste nobis innotuit. Attamen, perinde acsi jam olim a multis C annis nobis traditus esset, ita opera vestra celebratus inclaruit.... Agedum igitur de hisce sermonem exordiamur. Si enim hic ipse dies adhuc in disceptatione positus tanta animi vestri propensione fruitur; utique, si notior atque adeo manifestus evadat, haud dubie longe majorem hujusce studii vestri fructum percipiet. *Ex hisce, liquet, cur* Chrysostomus *ostendere studuerit, Christum Dominum die 25 Decembris natum. Eo die dictam esse Homiliam, ex ipsa clarissime patet. Habitam autem anno* 386, *colligitur ex iis, quæ dicit num.* 7: Ad quod nuper vos cohortatus sum, ad id etiam nunc, et in posterum semper vos cohortari non desistam. *Tum sequitur exhortatio, ut digne accedant ad divina Mysteria, sive ad sacram communionem, qualis etiam reperitur in Oratione de S. Philogonio, quæ dicta erat* 20 *Decembris anni* 386, *ita ut hanc omnino videatur designare, præsertim cum ibi jam multa dicere cœpisset de festo Nativitatis. Videri potest ea Homilia tom.* I *pag.* 497 *et seq.*

278 *Circa idem tempus, quo Natalem Domini* D *celebravit Sanctus, Homiliam habuit contra quosdam non recte de fide sentientes, et abutentes illis Pauli verbis,* Sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntiatur *etc. Edita est prædicta Homilia apud Montfauconum tom.* III *pag.* 300, *ubi tale habet initium:* Cum nuper Pharisæi et Publicani mentionem faceremus, ac duos currus ex virtute et ex vitio jungeremus, utrumque ostendimus, quantum sit in humilitate lucri, et quantum in arrogantia damni. *Hæc verba, ut recte observavit Montfauconus, clarissime designant Homiliam quintam contra Anomæos, in qua sub finem ad humilitatem hortatur, sicut initio hujus, et ubi tom.* I *pag.* 489 *sic loquitur:* Ut autem discas, quantum bonum sit non altum sapere, duos finge currus, junge justitiam cum arrogantia, et peccatum cum humilitate *etc. Deinde adducit Pharisæum et Publicanum, ac utroque loco ostendit, Publicanum, licet alias peccatorem, a Deo præpositum fuisse Pharisæo bona opera jactanti. Itaque cum quinta illa Homilia contra Anomæos figenda sit mense Decembri, et saltem aliquot diebus ante 20 Decembris, ut ostendi num.* 249, *hæc recte figitur circa Nativitatem Domini, et verisimillime inter Nativitatem et initium anni sequentis.* E

Homilia in abutentes verbis Apostoli.

279 *In hac porro Homilia Sanctus ostendit malum superbiæ, et contra humilitatis bonum.* Philosophiæ quippe nostræ fundamentum est humilitas, *inquit pag.* 301. Etsi innumera sursum ædifices, etsi eleemosynam, preces, jejunium, omnesque virtutes congeras, nisi eam pro fundamento posueris, omnia frustra et incassum ædificasti, citoque corruent, perinde atque ædificium illud super arenam extructum. Nullum quippe opus bonum non illa eget, nullum sine illa stare poterit *etc. Deinde allegata Pauli verba sumit exponenda, ostenditque illa hæreticis prodesse non valere. Hac autem occasione laudes S. Pauli Apostoli, cujus verba exponebat, late prædicandas sibi sumpsit, ita ut hæc sit pars magnæ illius Homiliæ. Pauca accipe:* Quis enim non tum obstupescebat, *inquit pag.* 306, virum cernens catena constrictum? Tum maxime dæmones fugiebant, cum viderent eum in carcere degentem. Neque enim diadema regium caput perinde conspicuum facit, atque catenæ manus illius, non quidem suapte natura, sed per gratiam in ipsis efflorescentem. Hinc magna consolatio discipulis. Videbant enim corpus vinctum, linguam vero minime ligatam; manus ligatas, sed verbum solutum, quod velocius quam solaris radius totum mundum percurreret *etc. In fine Orationis eleganter hortatur ad preces perpetuo fundendas.* F

in qua humilitas multum commendatur et Paulus extollitur.

280 *Porro eximiæ laudes S. Pauli, quæ reperiuntur in præcedente Homilia, probabilem mihi rationem suggere videntur, ad Homiliam Sancti* in Kalendas *inscriptam, quæ prima die anni Romani, seu prima Januarii habita fuit, figendam post præcedentem, sive Kalendis Januarii anni* 387. *Etenim in hac Homilia, impressa tom.* I *pag.* 697, *sub initium* Chrysostomus *ita loquitur:* Nuper autem cum beatum Paulum encomiis celebraremus, ita exsultavistis, quasi ipsum præsentem vidissetis..... Volebam autem in idem quoque argumentum hodie descendere, sed ad alia quædam, quæ magis urgent, oratio nostra provehitur, in quibus a tota hodie civitate peccatur. Eos enim, qui laudes Pauli audire cupiunt, prius virtutis Pauli æmulos esse oportet, et hujusmodi concione dignos. *Multa simul persuadent, ut credam* Chrysostomum *hic loqui de Homilia*

Post hanc Homilia in Kalendas primo die anni 387 dicta:

A *Homilia præcedente. Nam primo tam multa ibi tamque præclara de S. Paulo dixit, ut vix plura de eo dixisse videatur in ulla concione, in iis etiam, quas deinde unice ad celebrandum S. Paulum habuit. Secundo agnoscunt adversarii, præcedentem Homiliam esse dictam non diu ante Kalendas Januarii, quod ostendi nequit de ulla alia in laudem S. Paula dicta. Tertio ipsa materia Homiliæ suspicionem nostram auget; nam* Chrysostomus *primo prædicationis anno præcipue intentus fuit ad pessimas quaslibet consuetudines concionibus suis exscindendas, ac totas Homilias in eum finem composuit: postea vero magis studuit ejusmodi abusus in parte aliqua Homiliarum suarum reprehendere, et sacrarum Litterarum expositionem simul prosequi.*

ad tollendos illius diei abusus, ex gentilitia superstitione ortos.

281 *Hermantius credidit,* Chrysostomum *fuisse locutum de Homilia contra Anomœos, in qua exponitur petitio filioram Zebedæi. Tillemontius illam assignavit, cum Tom.* III *pag.* 211 *titulus est,* Quales ducendæ sint uxores. *Verum in utraque breviter tantum laudatur Paulus; et prior dicta est diu post Kalendas Januarii, imo probabilius mense Februario: de altera ne quidem scitur, Antiochiæ habitam esse. Montfauconus in* B *Monito prævio pag.* 966 *illorum conjecturam rejicit, existimatqae a Sancto insinuatam fuisse unam ex illis Homiliis, quarum* hypothesis seu argumentum erant Pauli laudes. *At non dicit* Chrysostomus, *se solas Pauli laudes pro argumento Homiliæ habuisse; nec scimus, an ulla ex illis Homiliis dicta sit paulo ante Kalendas Januarii, neque id admodum verisimile est, cum eo tempore nulla celebretur S. Pauli festivitas. Quapropter magis existimo, designatam Homiliam mox dictam de verbis et laudibus Apostoli; et consequenter Homiliam in Kalendas refero ad primam diem anni* 387. *Sanctus in illa Homilia sermonem fortiter dirigit contra profanos ritus, Kalendis Januarii exerceri solitos, partimque gentilitios, partim ex gentilium superstitione relictos.* Fidentes igitur, *inquit pag.* 698, in pugnam procedamus. Nam et nobis hodie bellum indictum est, non Amalecitis invadentibus,.. aut aliis barbaris incursantibus; sed dæmonibus pompam in foro ducentibus. Diabolicæ enim pernoctationes, quæ hodie fiunt, et cavillationes et convitia, et saltationes nocturnæ, et ridicula hæc comœdia quovis hoste deterius civitatem nostram captivam faciunt *etc. Hæc aliaque vitia ibi* C *sic reprehendit Sanctus, ut eadem opera egregias doceat virtutes.*

Sequenti die Sanctus dicteria quorumdam

282 *Die sequenti Sanctus habuit Homiliam, quæ etiam sequitur apud Montfauconum pag.* 707, *atque in ipso titulo dicitur* postridie Kalendas Antiochiæ habita. *Initium hos est:* Hesternum diem, cum esset festum satanæ, fecistis festum spiritus, quia multo cum animi studio recepistis ea, quæ a nobis dicebantur. *Et pag.* 708: Age itaque et hodie adversus ebrietatem armemus linguam, istamque vitam madidam ac dissolutam prosternamus... Quod si post nostram etiam admonitionem in iisdem vitiis perseveraverint, ne sic quidem nos desistemus illis, quod rectum est, consulere... Siquidem hæc lex nobis, qui sacri sermonis administrationem suscepimus, a benigno præscripta est Deo, ne umquam, quod quidem in nobis fuerit, facere defatigemur. *Tum profert Jeremiæ exemplum, non silentis, etsi quorumdam dicteriis impeteretur; et mox subdit:* Meo quidem ipsius animo persuasi,... sive quis attendat, sive non attendat, facere ea, quæ præcipiuntur. Verum quoniam sunt nonnulli, qui multorum manus dissolvunt, neque contenti, quod ipsi nihil utilitatis afferunt vitæ nostræ, etiam aliorum studium ac fervorem refrigerant sannis ac dicteriis, dum aiunt, Desine bene consulere, desine monere: nolunt tibi auscultare: ne quid sit tibi cum illis commercii. Quoniam ergo sunt quidam ista loquentes, inhumanam hanc sententiam, insidiasque diabolicas excutere volens e multorum animis, pluribus hac de re dissero. *Pergit Sanctus referre dicteria quorumdam, qui viderant aliquos cauponam ingressos, postquam in concione fuerant; ostendit que sermonem suum idcirco non caruisse fructu; et demum, si fructu caruisset, sibi lucrum sermonis non defuturum.*

AUCTORE J. S.

fortiter refellit, ac de Lazari et divitis parabola concionari incipit:

283 *Hæc dicteria videntur excitasse* Chrysostomum, *divino fervore plenum, ad contexendam longissimam Homiliam, et totam ad mores corrigendos tendentem, qualis hæc est, cum ut exemplo suo non minus quam verbo auditores doceret, ne ob quorumdam dicteria a bene monendo desisterent; tum ut perniciosis istis nugatoribus spem omnem adimeret. Hac verisimiliter de causa parabolam divitis epulonis et pauperis Lazari, mollissimos etiam animos percellere natam, tractare* E *cœpit in hac Homilia num.* 6, *ubi sic habet:* Heri quidem Paulum illis opposuimus dicentem: Sive editis, sive bibitis, sive aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. (*Vide hæc verba in Homilia in Kalendas pag.* 706.) Hodie vero ipsum Pauli Dominum illis proferemus, non modo consulentem aut monentem a deliciis abstinere; verum etiam insultantem ac punientem eum, qui in deliciis vixerat. Nam historia de divite* nihil aliud quam hoc declarat, ac Lazaro, deque iis, quæ utrique acciderunt. *Hic igitur Sanctus historiam aut parabolam illam fuse pertractare incepit, ut a deliciis deterreret, ac sermonem tamdiu produxit, ut longa esset Homilia, etiamsi abscissa essent anteriora omnia, quæ mediocrem Homiliam facere possunt.*

* de divite ac Lazaro *etc.* nihil aliud *etc.*

secunda et tertia de Lazaro Homilia

284 *Porro non contentus fuit Sanctus unica hæc de Lazaro et divite concione; sed post aliquot dies de eadem materia addidit alteram, deinde et tertiam et quartam, ut liquet ex singularum initiis.* Admiratus sum caritatem vestram, cum nuper de Lazaro verba facerem, quod et pauperis illius tolerantiam laudastis, et divitis immanitatem inhumanitatemque detestati estis, *inquit secundam exordiens. Et mox:* F Quoniam igitur multa cum animi benevolentia sermones illos excepistis, age, quæ restant, etiam vobis persolvamus. *Tum subnectit multa documenta, præsertim ad mores spectantia, quæ ex allegata de Lazaro parabola hauriri possunt, ac num.* 3 *declarat, quam sit alienus a plausibus audientium, dicens:* Multo majorem vobis habeo gratiam pro silentio, quam pro plausibus; propterea quod plausus quidem ac laudes me faciunt splendidiorem, silentium vero hoc vos reddit modestiores. Novi quod hæc, quæ dicuntur, molesta sunt: verum multum lucri et inenarrabilem fructum afferunt. *Hæc utilitas permovit sacrum Oratorem, ut tertiam adderet de Lazaro Homiliam, quam pag.* 736 *sic orditur:* Haudquaquam mediocrem nobis utilitatem attulit de Lazaro parabola, cum divitibus tum pauperibus, ut quæ hos quidem docuerit facile perferre inopiam, illos vero non passa sit efferri, sibique placere ob divitias... Age igitur et hodie denuo tractemus idem argumentum. *In hac autem Homilia multum hortatur ad lectionem*

AUCTORE J. S.

lectionem sacrarum Litterarum, aliaque tradit
documenta moralia.

deinde vero S. Babylam, ac mox etiam SS. Juventinum et Maximinum celebrat.

285 *Post tres Homilias de parabola divitis et*
Lazari, illud argumentum necdum deseruit Chry-
sostomus, *sed festa martyrum, nimirum S. Baby-*
læ episcopi Antiocheni 24 Januari, et SS. Juven-
tini ac Maximini martyrum eodem mense occur-
rentia, Sancto persuaserunt, ut quartam de
Lazaro Homiliam ea de causa differret. Exstat
Homilia de S. Babyla apud Montfauconum t. II
pag. 531, *atque hoc habet exordium:* Volebam
equidem hodierno die debitum reddere, quod
nuper vobis, cum hic essem, promisi. Sed quid
faciam? Beatus Babylas interveniens apparuit,
et ad se ipsum nos vocavit. *Exstat ibi quoque*
Homilia de SS. Juventino et Maximino, non diu
post secuta, cum ita inchoetur pag. 578*:* Nuper
beatus Babylas cum tribus pueris nos hic con-
gregabat : hodie vero par sanctorum militum in
acie exercitum Christi constituit. Nuper qua-
driga martyrum, hodie biga *etc. Licet verisimili-*
ter pluribus vicibus de Sanctis illis dixerit Chry-
sostomus; *verisimillimum tamen est, duas hasce*
Orationes invicem secutas, quia in posteriore de
Juliano Apostata mentionem faciens, hæc verba
B *adjungit:* De quo et nuper pluribus a me dic-
tum est. *Nam revera de Juliani impietate multo*
legumtur in Homilia de S. Babyla.

Homilia quarta de parabola Lazari et divitis.

286 *Æque est verisimile, duas illas esse Homi-*
lias, quarum causa quartam de Lazaro distulit
Sanctus. Hujus initium tom. I *pag.* 751 *ejusmodi*
est: Quod superest de Lazari parabola, necessum
est ut persolvamus hodie. Nam vos fortasse cre-
ditis totum nobis absolutum esse. Atqui ego non
utar ad fallaciæ occasionem vestra ignorantia,
neque prius desistam, quam totum, quod mihi
visum est, tractavero.... Oportebat quidem supe-
riore conventu debitum hoc dissolvisse. Verum
non existimavimus esse tutum, beati Babylæ et
bigæ sanctorum martyrum, qui post illum occur-
rerant, præclara gesta præterire : eoque distu-
limus solutionem, differentes in præsentem
diem, ut totum debitum dissolvamus *etc. Debi-*
tum hoc non ita clare, obscure tamen insinuave-
rat in Homilia III, *pag,* 736, *ubi simul rationem*
reddit, cur diu eidem argumento insistat, ac fu-
turæ concionis materiam sæpe prædicat, ita
loquens: Proinde ne vobis itidem, quod traditum
fuerit, effluat, non confertim vobis inclinavimus
C doctrinæ poculum, sed in dies aliquot partiti su-
vos mus, passi vobis * interim hisce diebus interqui-
escere ab audiendi labore, quo simul et ea, quæ
deposuimus, sic infigantur animo vestræ carita-
tis, ut excidere non possint; et ea, quæ dicen-
tur, sedatis ac vegetis mentibus excipiatis. Eoque
crebro vobis prædicimus multis ante diebus argu-
mentum, de quo sumus loquuturi, ut his in me-
dio diebus sumpto libro, perpensaque rei summa
tota, posteaquam intellexeritis, quid dictum sit,
quid restet dicendum, mentem vestram instruc-
tiorem reddatis ad audienda, quæ post disseren-
tur. *Ita curabat Sanctus, ut non modo doceret*
utilia, sed etiam, ut ea auditorum animis alte
infigerentur.

Anno 387 verisimiliter locanda Homilia in Epiphaniam.

287 *Hactenus recensui Homilias illas de La-*
zaro cum iis, quas ipse Chrysostomus *illis inter-*
positas fuisse docet. Attamen non negaverim,
duas alias inter primam et secundam de Lazaro
verisimiliter dictas esse. Certe Montfauconus post
Tillemontium probabiliter existimat, Homiliam
de Epiphania et Baptismo Christi, quam die
6 *Januarii habuit* Chrysostomus, *ad annum* 387
pertinere. Ratio illorum petitur ex qualicumque D
similitudine inter hanc Homiliam, quæ legitur
tom. II *pag.* 367, *et Homilias non diu ante dictas*
in S. Philogonium et in Natalem Domini. Nam
in tribus illis Chrysostomus *auditores suos mul-*
tum hortatur, ut curent digne ad divina accedere
Mysteria. Quare verisimile omnino est, Homiliam
de Baptisma Christi anno 387 *habitam esse, præ-*
sertim cum alias duæ tantum Homiliæ inveniren-
tur inter diem 2 *et* 24 *Januarii. Porro Homiliam*
de Baptismo Sanctus orditur morali exhortatione,
ut frequentes intersint divinis officiis et concioni-
bus, hunc in modum: Omnes vos in lætitia hodie.
ego vero in mœrore sum solus. Nam cum in hoc
spirituale pelagus oculos meos converto, et im-
mensas Ecclesiæ divitias contemplor, ac deinde
perpendo fore, ut cum primum solemnitas ista
præterierit, multitudo rursus ista resiliat ac di-
scedat, crucior et animi dolore angor; quod,
cum tam multos liberos pepererit Ecclesia, non
illis itidem in singulis collectis, sed in festo so-
lummodo frui possit *etc.*

288 *Sequenti die post hanc Homiliam habita* *ac postridie in S. Lucianum.*
est panegyrica illa in S. Lucianum martyrem et
presbyterum Antiochenum, quæ impressa est
tom. II *pag.* 524. *Clarum id est ex hoc initio:* E
Quod hesterno die pertimescebam, evenit, et ad
effectum jam perductum est: nempe tibi festum
præteriit, simul etiam multitudo nobis abscessit,
minorque nobis cœtus est factus. Hoc equidem
prorsus eventurum sciebam: non tamen idcirco
destiti a cohortatione. Licet enim non omnes
morem gesserint, qui hesterna luce audierunt,
non tamen omnes etiam non obtemperarunt: ne-
que vero parum apud nos ad consolationem hoc
valet. Quamobrem neque hodierno die ab hac
admonitione desistam *etc. Peracto autem exhor-*
tatione illa ad frequentandum conciones, de S. Lu-
ciano num. 2 *sic loqui incipit:* Heri itaque Do-
minus quidem noster aqua baptizatus est, hodie
vero servus sanguine baptizatur *etc. Hæc de dua-*
bus istis Homiliis sufficiant. Accedamus igitur ad
mensem Februarium, a quo longe non abfuit Ho-
milia quarta in Lazarum superius memorata,

289 *Post hanc apud Montfauconum tom.* I *Homilia contra nimium luctum in funeribus mortuorum:*
pag. 762 *sequitur Homilia* de Dormientibus *in*
illud Apostoli I *Thess.* IV,12*:* Nolumus autem
vos ignorare, fratres, de dormientibus. *Tota*
Homilia eo tendit, ut ne Christiani nimium do-
leant aut indecore se gerant in obitu propinquo-
rum suorum, scandalumque et offensionem præ- F
beant ethnicis. Pudet me, *inquit pag.* 765, mihi
credite, et erubesco, cum per forum video mulie-
rum turbas, indecore agentes, capillos vellentes,
brachia genasque lacerantes; idque coram ethni-
cis *etc. Cum hunc abusum tollere, tum nimium*
luctum mitigare morali hac Oratione conatus est
Sanctus, idque verisimiliter sub initium Februa-
rii: nam ex initio liquet, post quartam de Lazaro
hanc fuisse secutam, cum sic ordiatur: Dies qua-
tuor in explicanda vobis Lazari parabola con-
sumpsimus, thesaurumque exhausimus, quem in-
venimus in corpore ulceribus scatente. *Et mox*
ait, se posse ex illa parabola etiam contra Ma-
nichæos disputare, sed ad aliud converti argu-
mentum, ne satietatem atque fastidium oratio
auditoribus afferat. Nam, *inquit,* unius generis
cibo instructa mensa satietatem parit, variis vero
eduliis frequentata appetitum excitat. *Hac quo-*
que ratione permotum fuisse Sanctum existimo
ad differendum secundam partem certaminis sui
contra Anomœos, qua probavit, Filium Dei Pa-
tri

AUCTORE J. S.

tri esse consubstantialem. Nam conciones de illa materia tantum inchoatas post prædictam existimo mense Februario.

alia mense Februario dicta de Resurrectione mortuorum.

290 *Hinc Homiliam* de Resurrectione mortuorum, *quæ impressa est apud Montfauconum tom.* II *pag.* 422, *mense item Februario hujus anni habitam existimo, post duas aut plures de Consubstantiali contra Anomœos. Accipe Homiliæ principium :* De fidei nostræ dogmatibus, deque gloria Unigeniti Filii Dei pridem apud vos disseruimus, obturantes hæreticorum ora, qui gloriam illi detrahunt, et a Genitore suo illum alienum dicunt. Hodie de moribus deque vita instituenda sermonem in medium afferre, et in genere admonere decrevimus. Imo sermo non moralis solum, sed etiam dogmaticus erit : paratus enim sum, ut ad materiam de resurrectione descendam. Quod sane argumentum varium est et copiosum : nam et in iis, quæ fidei sunt, nos dirigit, et vitam nostram componit, et divinam providentiam ab omnibus calumniatoribus vindicat *etc. Omnia illa in hac Homilia sane prolixa tractat* Chrysostomus. *Habitam ante Quadragesimam anni* 387 *agnoscit Montfauconus; sed hic Homilias de Gloria Unigeniti absolutas existimat ineunte anno, ego vero serius finitas credo, videlicet ante Quadragesimam, si omnino fuerint finitæ, et non potius ob seditionem Antiochenam abruptæ.*

uti et alia prolixa de Viduis :

291 *Ad mensem Februarium cum Tillemontio art.* 22 *refero etiam Homiliam* de Viduis *in illud Apostoli :* Vidua eligatur non minus sexaginta annorum. *Edita hæc est tom.* III *pag.* 311, *taleque ibi est exordium :* Commodum, divini Spiritus gratia disponente, contigit, ut is vobis Apostolicæ locus Epistolæ, quem hodierno die audivistis, legeretur. Habet enim cum iis, quæ nuper diximus, cognationem et connexionem haud mediocrem, si minus in verbis, certe in sententiis. Hoc enim illud est, quod nuper legebatur : De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres : et de resurrectione multa tum a nobis sunt dicta *etc. Ex hisce certum est, hanc de Viduis habitam esse non diu post Homiliam de Dormientibus superius memoratam. Cum autem hic dicat, se multa de Resurrectione dixisse, verisimile quoque est, iis verbis designari mox dictam Homiliam de Resurrectione : neque enim tam multa de Resurrectione dixit in Homilia de Dormientibus, ut de illa sola hic loqui videatur. Ceterum in laudata de Viduis Homilia Sanctus egregia dat documenta moralia, non viduis solum, sed nuptis etiam, et cuilibet generi hominum profutura.*

duæ aliæ Homiliæ mense Februario figendæ.

292 *Restant aliæ duæ Homiliæ, quas verisimiliter figere possumus eodem mense Februario, quia habitæ videntur, quando apud Antiochenos satis recens erat memoria Homiliarum in Lazarum, ad quem Sanctus in hisce iterum recurrit. Hinc prior apud Montfauconum tom.* I *pag.* 772 *inscribitur :* In terræ motum et divitem et Lazarum. *Altera ibidem pag.* 790 *longiorem habet titulum, in quo Lazari etiam fit mentio. Viguisse autem memoriam dictorum de divite et Lazaro, dum priorem Homiliam habebat* Chrysostomus, *ex ea colligitur num.* 4, *ubi sic loquitur :* Jam ostendere illum volo, qui deliciis hic fruatur, et illic plectatur. « Dives erat quidam. » *Ex hoc parabolæ initio mox intelligebant auditores, quo tenderet, idque signis indicabant. Hinc omissis sequentibus parabolæ verbis, auditores hoc modo alloquitur :* At tametsi historiæ narrationem antevertitis, exspectate finem orationis*: hæc enim mea laus est, vestrumque præconium, ut jam, dum principia seruntur, vos segetes colligatis : assidua vos sermonum auditio doctores reddidit. Sed quoniam vobiscum et nonnulli peregrini sunt ingressi, nolite currere, sed eos, qui claudicant, exspectate. *In sequenti item Homilia num.* 3 *insinuat, auditores suos illa parabola fuisse imbutos.* Unum igitur, *inquit,* ex iis, qui per latam hanc portam intrarunt, et unum ex iis, qui per angustam et arctam viam incesserunt, vobis in medium proferentes, eorum, quæ a Domino dicta sunt, veritatem ostendamus, et eadem rursus Domini parabola utamur. *Mox intellexerunt auditores, divitem et Lazarum iis verbis insinuari, teste* Chrysostomo. *Nam hæc statim sequuntur :* Ac scio equidem vos homines perspicaces jam, quid dicturi simus, intelligere etc. *Itaque duæ illæ Homiliæ etiam spectant ad mensem Februarium.*

nimirum prior in Terræ motum.

293 *Priori occasionem præbuit terræ motus, a quo exordium ducit sacer Orator, ita loquens :* Vidistis Dei potentiam ? vidistis Dei benignitatem ? potentiam quod orbem terræ concusserit, benignitatem, quod eum cadentem firmaverit : imo vero in utroque potentiam et benignitatem.... At enim terræ motus quidem præteriit : metus autem maneat : transiit illa tempestas, sed timor non transeat : supplicationes spatio trium dierum obiimus : verumtamen studium non restinguamus *etc. Prolixa admodum est Homilia, tenditque præcipue ad ostendendam rerum mundanarum vanitatem, peccatorum gravitatem, et ad peccatores ad pœnitentiam et meliorem vitam pertrahendum. Porro de terræ motu, quæ materiam huic Orationi suggessit, loquitur haud dubie Sanctus in Homilia* III *ad populum Antiochenum tom.* II *pag.* 46, *ubi dicit :* Etenim terræ motibus sæpius comprehendentibus et fame et siccitate, tribus vel quatuor diebus moderati et mansuetiores facti, rursus ad priora redivimus, proptereaque hæc acciderunt. *Loquebatur* Chrysostomus *de seditione Antiochena, qua omnes in summo erant metu, circa initium Quadragesimæ anni* 387, *ita ut omnino videatur designare concussiones illas terræ, quarum causa tribus diebus institutæ erant supplicationes.*

in qua admirabilem zelum ostendit Sanctus.

294 *Timebat* Chrysostomus, *ne parum constantem ex concione sua de terræ motu fructum haurirent auditorum multi, aliquorum tamen sperabat emendationem. Hinc num.* 2 *hanc ponit objectionem :* At enim, mihi dices, quid dicendo proficis ? Proficio, si quis me audiat : ego quod officium meum est, id præsto... Et vero nunc in tantam multitudinem projectum semen fieri non potest, quin mihi segetes proferat. Tametsi omnes non audiant, dimidia pars audiet : et licet non dimidia, pars tertia : et licet nec tertia, decima : et licet nec decima, licet unus ex ea multitudine auditurus sit, audiat : non enim exiguum est, vel unam ovem servari... Hominem non contemno, licet unus sit... Licet servus sit, contemnendus mihi non videtur : non enim dignitatem quæro, sed virtutem : non dominationem aut servitutem, sed animam. Licet unus sit, homo est,... propter quem Unigenitus Dei Filius factus est homo. Dominus meus immolatus est, ac Sanguinem suum pro homine fudit, et illum ego contemnam ?... Equidem dicere non cessabo, licet nullus sit, qui audiat : medicus sum, adhibeo medicamenta : doctor sum, mandatum mihi est, ut admoneam *etc. Hæc latius, et plura ad hoc propositum admirabili zelo prosequitur.*

295 *Vidit*

AUCTORE J. S.

in altera quoque graviter reprehendens currentes ad ludos profanos.

295 *Vidit sane* Chrysostomus *ante alteram concionem, monita sua a multis negligi. Hinc illa Christi verba Matt.* vii ℣ 13, Intrate per angustam portam *etc. exemplo divitis et Lazari elucidanda sumpsit. Exordium vero deduxit ab acerrima reprehensione eorum, qui* satanico se Circensium spectaculo *dederant* post tam multas cohortationes, post tam multas admonitiones et castigationes. Neque enim cessavimus, *inquit*, vobis in memoriam revocare tremendum illud tribunal, inevitabiles illas pœnas, ignem illum, qui numquam exstinguitur, et vermem, qui numquam moritur. *Monet tamen, se* non omnes *accusare, et num. 2 reprehensionem lenit his verbis :* Asperiore forsan reprehensione usi sumus : si spectetur quidem paternus hic amor noster, asperiore ; sin autem gravitas delicti spectetur, ne quidem satis digna. Verumtamen quoniam lapsis manus est porrigenda, atque erga illos, qui tam negligentes fuerunt, paterna exhibenda est benevolentia, ne sic quidem de illorum salute desperamus : dummodo non amplius in eadem velint recidere,... sibique ipsis aditu Circensium et omnis ejusmodi satanici spectaculi interdicant. Benignum enim, clementem, ac providum habemus Dominum, qui cum naturæ nostræ noverit imbecillitatem, ubi negligentia supplantati, in peccatum aliquod prolapsi fuerimus, unum id solum a nobis requirit, ut ne desperemus, sed a peccato resiliamus, et ad confessionem properemus. *Noverat nimirum prudens Medicus et vulnera secare, ne putrescerent, et nimium sectionis dolorem suavibus fomentis delinire.*

B

§ XXII. Aliæ quædam assignantur Homiliæ, quæ videntur anno 386 illigandæ.

Homilia secunda de Ozia aut de Seraphim,

Hactenus prosecutus sum Homilias illas, quas primo circiter prædicationis anno habuit Chrysostomus, *aut potius quas eo anno Sanctum habuisse, certa aut valde probabili ratione ostenditur. Neque enim dubium est, quin et alias habuerit inter Pascha et mensem Augustum anni* 386 ; *sed eas non æque distinctis temporum notis assignare valemus. Attamen probabilis admodum mihi videtur opinio Tillemontii, qui Nota* 17 *existimat, aliquas ex Homiliis, quæ de Ozia et de Seraphim tractant, quæque habentur t.* VI *pag.* 95 *et seqq., dictas esse primo prædicationis anno ; sed non omnes eo ordine habitas, quo reperiuntur editæ. Sane in secunda pag.* 106 *verecunde adhuc agit* Chrysostomus, *et videtur primam suam Homiliam laudare.* Gaudeo, *inquit*, conspiciens vos ad audienda sacra eloquia concurrentes, idque indicium esse maximum judicio vestri in Dei cultu et pietate progressus... Itaque, tametsi nobis mensa multam habet penuriam, ne sic quidem eam occultabimus : sed nostra omnia in medium proferentes, apponemus vobis. Quod si paucula hæc sunt viliaque, præbebimus tamen...

C

in qua prima omnium Homilia clare allegatur,

297 Audistis nuper, cum nobis datum esset hoc honoris, ut apud caritatem vestram dissereremus, psalmum illum legentibus nobis, qui peccatorem e sacris septis ejiciens, angelos supernasque virtutes hortabatur ad laudandum universorum Deum. *Loquitur de Psalmo* CXLVIII, *de quo multa dixit in concione prima, quando presbyter erat ordinatus, ut videri potest tom.* I *p.* 438 *et* 439. *Itaque recte collegit Tillemontius, Homiliam illam esse unum ex primis, quas habuit* Chrysostomus. *Montfauconus quidem in Monito prævio ad Homilias de Ozia, seu de Seraphinis tom.* VI *pag.* 94 *argumenta Tillemontii ut levissima rejicit ; sed non video, cur ita loquatur. Mihi sane tam clara videntur, ut nullibi pro epocha Operum* Chrysostomi *clariora inveniam apud Montfauconum. Operæ pretium erit, id paucis ostendere. Psalmos, qui lectus erat, quando concionandi apud Antiochenos honor delatus erat* Chrysostomo, *ut hic dicitur,* angelos supernasque virtutes hortabatur ad laudandum universorum Deum. *Idem Psalmus* peccatorem e sacris septis *ejiciebat, eodem teste.* D

omnino inter priores anni 386 figenda est,

298 *Audiamus modo aliqua ex Homilia* I *tom.* I *pag.* 439. *Dixerat ibi Sanctus :* Non est speciosa laus in ore peccatoris. *Dixerat in Psalmo* CXLVIII utramque *invitari* creaturam, et quæ sursum est, et quæ inferne ; *sed* nequaquam *invitari* peccatorem *ad laudandum Deum. Tum num.* 2 *subjungit* : Ceterum, ut vobis, quod dico, fiat evidentius, ipsum Psalmum ab initio vobis prælegemus. E « Laudate Dominum de cœlis, laudate « eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli « ejus, laudate eum omnes virtutes ejus. » *Mox et alia ex eodem Psalmo legit, observatque nullibi peccatorem invitari ad laudandum Deum. Clarum igitur et manifestum est, primum omnium* Chrysostomi *Sermonem, ut nuper habitum, laudari in Homilia secunda de Ozia, præsertim cum Sanctus id ipse quoque dicat his verbis :* Cum nobis datum esset hoc honoris, ut apud caritatem vestram dissereremus. *Græce legitur* ὅτε... διαλεχθῆναι κατηξιώθημεν, quando disserendi *(apud vos)* honore dignati sumus. *Loquitur de honore concionandi sibi primum delato. Hinc, quia nuper concionari cœperat, circa finem Homiliæ comparat orationem suam* vino, quod recens sub torculari haustum est. *Nisi hæc clara sint ad laudatam Homiliam inter priores* Chrysostomi *figendam, frustra meo judicio de ordine disputabitur.*

frustra se opponente Montfaucono.

299 *Objicit tamen Montfauconus verba illa, quæ habentur num.* 3 : Verum de nominibus alio tempore disseram. *Dicuntur hæc occasione mutati nominis* Abram *in* Abraham. *Cum autem quatuor exstent Homiliæ* de Mutatione nominum F *tom.* III *Montfauconus sic infert*: Certum itaque exploratumque habeo, hanc Homiliam eodem anno habitam fuisse, quo illæ de Mutatione nominum dictæ sunt, quo etiam Homiliæ in Genesim LXVII etc... Quis vero sit ille annus, nondum potui probabili conjectura assequi. Hæc omnia in annum 388 conjici forte possent. *Verum levior est hæc conjectura, quam ut in comparationem venire possit cum allatis argumentis. Nam suspicor, eo anno in Genesim dicere voluisse Sanctum, ut revera cœpit, ibique de mutato Abrahæ nomine agere. At eam expositionem potuit* Chrysostomus *differre, quia urgentiora et magis necessaria tractanda se offerebant. Secundo Homiliæ illæ, in quibus de nominibus agitur, non tam certo omnes serius dictæ sunt, quam certum est, secundam de Ozia initio prædicationis habitam. Itaque dubitandum non est, quin ante Quadragesimam anni* 386, Chrysostomus *dixerit secundam Homiliam de Ozia.*

300 *Porro Homilia illa, licet secundo loco sit impressa,*

Secutæ tres aliæ in eumdem Isaiæ locum.

A *impressa, prima est ex illis, quas* Chrysostomus *habuit in locum Isaiæ,* Vidi Dominum : *nam recte observarunt Tillemontius et Montfauconus, illas, quæ primo et quarto loco sunt impressæ, cum ceteris non cohærere, et forte Constantinopoli dictas. Secunda igitur de illo argumento, est, quæ tertio loco impressa est pag.* 3. *Hanc a martyribus, de quibus dicturus erat Flavianus episcopus, orditur* Chrysostomus, *subditque :* Ipsi vero nunc de Ozia disseremus jam pridem debitum æs alienum dinumerantes, diuturnosque audiendi nixus solventes. *Indicant hæc, non paucos dies inter utramque intercurrisse. In hac rursum Homilia modeste sua extenuat Orator, dum* pauperum mensam *cum iis comparat, et sub finem dicit :* Nam nostra quidem, qualiacumque sunt, habent juventutis indicia. *Tertia ex iis est, quæ quinto loco impressa est pag.* 131, *quamque orsus est hoc modo :* Age expositioni de Ozia cœptæ hodie finem imponamus. *Quarta demum in eumdem Isaiæ locum, quæ sexto impressa est loco pag.* 137 et de Seraphim *inscribitur, hoc habet exordium :* Vix tandem Oziæ pelagus emensi sumus. Vix autem sumus emensi, non propter itineris longitudinem, sed propter vestram, qui

B nobiscum navigatis, discendi cupiditatem.

dictæ omnes ante Quadragesimam :

301 *In illa igitur Homilia de Seraphinis loquitur, de quibus in prima Homilia loqui jam cœperat. Quo autem anni tempore habita sit, insinuatur num.* 3 *his verbis :* Sed ecce adventant jejunia, quæ pennas animæ leves reddunt etc. *Pascha anno* 386 *incidebat in diem* 5 *Aprilis : Quadragesima vero, sex tantum constans hebdomadis, inchoabatur die Lunæ* 23 *Februarii, ita ut hæc Homilia verisimiliter sit dicta pridie Quadragesimæ, sive die Dominico, qui erat* 22 *Februarii. Si modo supponamus,* Chrysostomum *quatuor aut quinque hebdomadas illis quatuor Homiliis impendisse, neque ullas alias inter has et omnium primam intercurrisse, prout nullæ videntur fuisse intermediæ, tota chronotaxis accurate cohærebit. Nam ordinatus fuerit, et prædicare cœperit mense Januario, adsolutaque mense Februario expositione loci Isaiæ, transierit ad Homilias in Genesim, de quibus egi num.* 237. *Hæc omnia tam apte cohærent, ut non videatur dubitandum, quin quatuor laudatæ Homiliæ statim secutæ sint post omnium primam. Et sane hasce jam* § 18 *inter certiores recensuissem, nisi opinio Montfauconi me tum ad rem examinandam minus attentum*

C *fecisset.*

respondetur ad scrupulos Tillemontii.

302 *Tillemontius Nota* 18 *agnoscit, quatuor dictas Homilias invicem apte respondere. At scrupulum sibi movet ex tertia, quinto loco edita, in qua num.* 3 *hæc leguntur :* Quid autem hoc est ? Quod pridem ab initio quærebamus : cur cum in rebus externis inque prophetiis omnes soleant designare tempora vitæ regum, hic, eo prætermisso, tempus sumat, quo mortuus sit Ozias ? *Nam hanc quæstionem propositam ipse non invenit. Duplici modo ad hunc scrupulum responderi potest : nam initio ejusdem Homiliæ clare sibi quæstionem illam proponit, et ad eam circa finem post allegata verba respondet. Secundo illam quæstionem sibi proposuit, sed magis generatim, in Homilia prima, secundo loco edita, num.* 2 *pag.* 109 *his verbis :* Operæ pretium est inquirere primum, cur propheta nobis tempus designarit, neque enim hoc fortuito temereve facit. *Hic quæstionem proponit, eamque allegatis supra verbis magis explicat, ac demum solvit. Alter scrupulus Tillemontii est, quod in Homiliis hisce* Chrysostomus *magis libere loqui videatur quam in Sermonibus in Genesim, quos dixit in illa Quadragesima. Respondeo, me non reperire majorem libertatem in hisce de Ozia quam in illis in Genesim : nam in prioribus frequentius de tenuitate sua Orator loquitur quam in posterioribus. Aliter tamen loquitur, et multo liberius in duabus illis, primo et quarto loco impressis, quas ad hanc seriem non spectare, et multo serius habitas, jam observavimus.*

Homiliæ duæ de Prophetarum obscuritate.

303 *Ostendi* § 18, *octo Sermones in loca aliqua Geneseos dictos esse initio Quadragesimæ an.* 386. *Ad eamdem Quadragesimam pertinere credo duas præclaras et prolixas de* Prophetarum obscuritate *Homilias. Habentur illæ tom.* VI *p.* 168, *sed nullum iis annum assignat Montfauconus. Accipe prioris initium :* Propheticam vobis hodie volo mensam instruere, atque in pelagus sapientiæ Esaiæ meditor orationem immittere. Sed quid faciam ? Dubito ac metuo, ne cum e portu egressi fuerimus, atque ad profundum sententiarum prophetæ pervenerimus, quod nautis contingit, qui navigationi assueti non sunt, vertigine laboremus... Non tamen ex natura maris, sed quod inexperti sint, qui navigant, oboriuntur vertigines. *Hæc comparatio cum nautis inexpertis, timorque ille Oratoris, licet non se tantum,* E

sed etiam auditores cum nautis inexpertis conferat, satis insinuat, Orationem primo prædicationis anno fuisse dictam : neque enim tantum timoris aut trepidationis postea insinuare consuevit. Sic sub initium Homiliæ II *pag.* 181 *loquitur consueta tunc sibi modestia de concionatoris egestate, et reliquum de obscuritate Veteris Testamenti debitum ait se persoluturum,* Quia, *inquit,* ne mei quidem pauperis et mendici res contemnitis. *Hæc tanta Sancti modestia etiam congruit primo prædicationis anno ; nam licet semper mira fuerit humilitate ornatus, post aliquot annos non ita fuisset locutus de suis concionibus, sed majori utebatur auctoritate.*

præcipue contra Manichæos dictæ :

304 *Materia utriusque Homiliæ etiam huic anno est conformis. In priori multa disputat contra Judæos, aliqua etiam contra Anomæos, ut videatur prælusisse certaminibus istis, quæ contra utrosque certavit, præsertim cum nullibi dicat, se antea contra illos disputasse. Manichæos jam erat aggressus* Chrysostomus *in Sermonibus in Genesim. Hos iterum subinde in hisce Homiliis aggreditur, aut potius totas contra Manichæos dirigit, cum hi inter rationes Vetus Testamentum calumniandi allegarent obscuritatem. At causas* F

et rationes illius obscuritatis affert Sanctus, et sic Manichæorum objectionem refellit. Manichæos similiter impugnatos videbimus in Homiliis, quæ post hasce sunt secutæ. Itaque mihi dubitandum non videtur, quin Homiliæ de Prophetarum obscuritate, quas Antiochiæ habitas ostendit Montfauconus, dictæ sunt anno 386 ; *et consequenter nulli mensi aptius innecti poterunt quam Aprili, Maio aut Junio, ob alias ante finem Augusti secutas. Secutæ invicem sunt post aliquot dies, ut liquet ex secunda pag.* 181.

tertia contra eosdem,

305 *Hanc vero excepit post aliquot dies Homilia illa, qua Manichæorum blasphemiæ refutantur, et cui hic est titulus :* Adversus eos, qui dicunt, dæmones gubernare res humanas, et Dei punitiones iniquo animo ferunt, atque ob malorum prosperitates et justorum adversitates scandalizantur. *In hac multa compendio repetuntur ex secunda de Prophetarum obscuritate. Attamen Tillemontius Nota* XXXI *observat, verba illa S. Petri,* Exi a me, quia homo peccator sum, *quæ*

AUCTORE J. S.

quæ cum aliis ex ista Homilia allegantur, non fuisse reperta in ea. Verum illa observatio, quæ tum accurata erat, modo locum non habet, quia Montfauconus dicta verba in Ms. antiquo invenit, atque Homiliæ inseruit loco suo, ut videri potest tom. VI *pag.* 195. *Porro Homilia, cujus titulum dedi, impressa est tom.* II *pag.* 246, *lucudentumque præbet testimonium insignis zeli, quo ad dicendum accedebat Sanctus, et incredibilis studii, quo audiebatur. Accipe igitur initium lector:* Verebar quidem, ne vobis tractatus assiduitas verborum meorum fastidium crearet: verumtamen contrarium evenisse video, nec vobis assiduitatem creasse fastidium, sed desiderium auxisse, nec satietatem, sed voluptatem addidisse: idemque penitus, quod in profanis conviviis ebriosis hominibus solet, accidisse. Nam et illi, quo plus infuderint meri, tanto magis sitim accendunt: et nos quanto prolixiorem doctrinam vobis inculcamus, tanto majorem cupiditatem accendimus, majorem appetitum, ac vehementiorem amorem excitamus.

ex qua intelligimus propensa populi in Sanctum studia:

306 Quo fit, ut tametsi mihi summæ sim conscius paupertatis, liberales imitari convivatores non desinam, et assiduam mensam vobis apponam, ac plenum statuam doctrinæ craterem. B Siquidem video vos, ubi totum illum exhauseritis, sitibundos rursus discedere. Atque hoc quidem ab omni tempore jam innotuit, præsertim autem a Dominica superiore. Numquam enim divina vobis eloquia fastidium parere, dies ille præsertim indicavit, quo non debere vos mutuo vobis maledicere docebam, quo etiam tempore vobis tutissimam præbebam occasionem accusationis, cum ad propria peccata maledictis incessenda vos cohortarer, non ad aliena curiosius investiganda. *Hæc Sanctus, plura pergens repetere ex illa Homilia, et mox subjungens:* Tum nimirum, tum inexplebilem præ vobis amorem tulistis. Nam quoniam in prolixitatem sermo noster est productus, ac prolixitatem immensam, et quanta numquam fuit, sic ut metuerent multi, ne verborum multitudine animi vestri alacritas exstingueretur, contrarium penitus accidit. Amplius enim cor vestrum incalescebat, amplius desiderium exardescebat. Unde id constat? Majores quidem certe plausus sub finem fuerunt et clariores acclamationes... Initio quidem non admodum mihi commovebatur hic cœtus: ubi vero longius sermo productus est, et C omnes argumenti propositi partes invasit, ampliorque proseminata doctrina est, tum nimirum ad majorem audiendi cupiditatem exarsistis, ac vehementior plausus erupit. Quo factum est, ut tametsi me ad pauciora dicenda comparaveram, tum modum excesserim: imo vero numquam ego modum excessi: siquidem doctrinæ quantitatem non ex eorum, quæ dicuntur, multitudine, sed ex affectu eorum, qui audiunt, soleo metiri.... Sed quoniam nonnumquam accidit, ut tanto in populo sint imbecilles nonnulli, qui sermonis prolixitatem assequi minime possunt, ad hoc eos statui cohortari, ut cum audierint, quantum capere possunt.... recedant, ne nobis ante tempus finiendi sermonem necessitatem imponant. *Post hæc Sanctus erudite de providentia Dei disserere incipit, et dæmonis impotentiam ostendit.*

quarta contra ignaviam:

307 *Hanc Homiliam, quæ prolixa admodum est, biduo post secuta est alia satis longa de diabolo, contra desidiam hominum, qui se dæmonum tentationibus sinunt decipi. Etenim ex tribus, quæ apud Montfauconum editæ sunt, illam fuisse secundam, quæ pag.* 267 *edita est tertio loco, ex diligenti collatione omnino existimo. In illa enim, quam loco secundo edidit, aliæ duæ satis clare allegari videntur, ut mox ostendam. Secundæ huic est titulus:* Quod ex desidia improbitas, ex diligentia virtus oriatur: quodque nec improbi homines, nec ipse diabolus homini vigilanti nocere possint. Demonstratio autem petitur tum aliis multis ex locis, tum ex iis, quæ Adamo et Jobo contigerunt. *Sic vero Orator exorditur:* Ante hesternum quidem diem de diabolo nobis apud caritatem vestram est instituta oratio. Alii vero eodem die, cum nos hic ea de re dissereremus, in theatris sedentes diaboli pompam spectabant... Quis ergo illos aberrare fecit? Quis a sacro ovili segregavit? Num illos quoque diabolus decepit? Et vos et illi homines estis, secundum naturam loquor: eadem utrique natura præditi estis, iisdem naturalibus cupiditatibus: quomodo igitur non idem vestrum eorumque studium? *Ita pergit ostendere, homini esse liberum arbitrium, malaque voluntate peccari. Pro exemplis demum affert Adamum a diabolo victum, et Jobum diaboli victorem.* D

quinta de diabolo tentatore, in qua laudantur præcedentes.

308 *Tam hæc quam prima de diabolo Homilia laudatur in tertia, quæ rursus biduo post secuta est, quæque edita est pag.* 260 *sub hoc titulo:* Ad eos, qui objiciunt, cur e medio sublatus non sit diabolus; et quod hujus malitia nihil nos lædat, si attendamus, et de pœnitentia. *Etenim Sanctus, post quædam de episcopi præsentia initio dicta, materiam tractandam proponit his verbis:* Verum enimvero jam tempus est, ut mensam apponamus. Quæ porro illa est? Reliquiæ nimirum eorum, quæ nuper caritati vestræ dicta sunt: adhuc enim, adhuc, inquam, de diabolo sermonem habemus, quem ante duos hos dies instituimus, quem et mane ad eos habuimus, qui mysteriis initiantur, cum de abrenuntiatione, deque aggregatione apud istos dissereremus. Hoc autem agimus, non quod delectet nos de diabolo verba facere, sed quod tuta sit, quæ de eo doctrina profertur. Est enim inimicus et hostis noster: illud porro securitatem magnam parit, si nobis res inimicorum plane sint notæ. Diximus nuper eum per violentiam non vincere, neque per tyrannidem, neque necessitatem afferendo, nec cogendo: quoniam, si ita esset, omnes utique perderet: hujusque rei protulimus argumentum porcos, in quos nihil agere dæmones potuerunt, antequam a Domino permissum esset; armenta Job et greges; neque enim hæc diabolus ausus est perdere, quousque desuper potestatem accepit. *Hæc leguntur in prima Homilia pag.* 255 *et* 256 *sive num.* 6. E F

ita ut hæ quinque contra Manichæos eo ordine fuerint dictæ.

309 Unum igitur hoc primum didicimus, eum per vim aut necessitatem non vincere. Secundum post illud addidimus (*in altera nimirum Homilia*) eum, quamvis fraudibus vincat, non tamen hac ratione cunctis superiorem evadere, et rursus athletam ipsum in medium protulimus Job, cui licet mille machinas admoverit, non eum tamen hac ratione superavit, sed et victus abscessit. *Exemplum illud Jobi vide in Homilia tertio loco edita num.* 5, *ubi eloquenter enucleantur Jobi certamina. At redeamus ad Sanctum, qui ita pergit:* Una jam restat quæstio. Quænam illa tandem? Quod licet per vim, inquiunt, non vincat; attamen fraudibus vincit: ideoque melius foret, ut penitus deletus esset: quamvis enim Job superior evaserit, Adam tamen deceptus est et supplantatus. *Hæc rursum ad eamdem Homiliam*

A *liam referuntur. Nam in illa repetitis vicibus num.* 3 *et seq. de victis Adamo et Eva, ac deinde de Jobo agitur victore. Itaque, licet in hac, quam secundam male posuit Montfauconus, plura citentur, quam in prima sola reperiantur, ideo non recte dubitabimus, an omnes illæ tres intra paucos dies sint dictæ, sed solum mutabimus ordinem. In prima ostendit* Chrysostomus, *mundum regi divina providentia, non tyrannide dæmonum. Secunda docet, diabolum non nocere nisi desidibus, et liberum stabilit arbitrium. Tertia demum repellit objectionem, docetque cur diabolus sit relictus, ac in fine pœnitentiam commendat.*

Ostenditur rationibus variis, quinque illas Homilias

310 *Quandoquidem clara videtur consequentia duarum Homiliarum de Obscuritate prophetorum, et trium de diabolo, sive illarum quinque de divina providentia, et contra Manichæorum errores; pauca adjungo de tempore. Ultimam fuisse dictam, quando Sanctus mane catechumenos instituerat, liquet ex verbis num.* 308 *datis. Hinc colligimus in Quadragesima dictam esse. Itaque et quatuor præcedentes in Quadragesimam inciderunt. Hanc vero fuisse Quadragesimam anni* 386, *conjicio ob rationes sequentes. Primo* Chrysostomus *se comparat cum nautis inexpertis. Id autem facere non poterat anno* 388 *aut serius, quando jam ultra biennium concionatus fuerat cum applausu omnium. Anno* 387 *non potuit has Homilias habere, cum toto fere Quadragesimæ tempore aliis concionibus fuerit occupatus. Habitæ igitur sunt anno* 386, *ut etiam innuit modesta facultatis suæ in dicendo depressio, quæ in his Homiliis observatur.*

B

fuisse habitas in Quadragesima anni 386.

311 *Accedit perpetua laudatio Antiochenorum, ac moderatio in reprehendendo maxima, ita ut initio Homiliæ de Desidia pag.* 267 *insinuet quidem, aliquos fuisse absentes ob ludos celebratos et male egisse; sed id facit quasi aliud agendo, et ab omni aperta reprehensione abstinet. Non ita procedebat, ubi per annum fere concionatus fuerat: sed acri oratione in abeuntes ad ludos solebat invehi. Demum quod dicit num.* 306, *Homiliam* II *de Prophetarum obscuritate prolixiorem fuisse quam ullam aliam, verum erat anno* 386: *nam omnes præcedentes sunt multo breviores. At id vere non dixisset anno* 388, *cum Oratio quinta contra Judæos sit multo prolixior. Adde alia jam dicta, et dubitare merito non poteris, quin relatæ Homiliæ pertineant ad annum* 386. *Habemus igitur Homilias tredecim ad primam Quadragesimam spectantes. Verum sequentibus annis multo plures in Quadragesima a Sancto habitas videbimus. Forte primo illo anno Flavianus episcopus aliquando ad populum dixit. Forte et alias dixit ipse* Chrysostomus, *quæ ad nostram notitiam non pervenerunt.*

C

Alia Homilia eodem verisimiliter anno dicta,

312 *Attamen et alia forte est causa, cur pauciores habeamus illius anni Homilias. Nam certum est modo recensitis expletum non fuisse omne tempus post Pascha usque ad Augustum satis provectum. Cum autem nullibi appareant Homiliæ, quæ illi tempori videntur congruere, nisi paucissimæ, suspicor,* Chrysostomum *in illa ipsa Quadragesima aut deinde fuisse morbo correptum, præsertim cum inveniam Sancti morbum in Homilia, quam ex initio ad hunc annum pertinere existimo. Edita ea est primum a Montfaucono tom.* VI *pag.* 278, *ubi Sanctus in hunc modum loqui incipit :* Infirmus quidem sum et egenus, atque ad dicendum imperitus; sed cum vestrum cœtum intueor, infirmitatis obliviscor, paupertatem ignoro, imperitiam non novi ; tanta nempe est caritatis vestræ tyrannis. Magnanimitatis porro hujus vos auctores mihi estis, dum lapsos erigitis, quia ad audiendum proni estis, atque ab ore nostro pendetis.

AUCTORE J. S.

quæ ostendit Sanctum ægrotasse,

313 *Hæc omnia primo anno congruunt, maxime tamen, quod de imperitia sua dicit, et de alacritate auditorum : neque enim ullibi deprehendi, Sanctum de sua in dicendo imperitia sic locutum esse in Homiliis, quas ad annos posteriores pertinere constat. Raro etiam in iis reperias, auditores ita generatim ab audiendi studio laudari. Quare hanc Homiliam anno* 386 *ab infirmo dictam existimo. Quin et ulterius suspicor, iterum deinde coactum fuisse a dicendo abstinere, cum in fine dicat :* Plura dicere vellem, sed hæc proferre infirmitas corporis vix permisit, qua a vobis longo tempore avulsus sum. Longum mihi tempus fuit non numero dierum, sed secundum mensuram affectus animi *etc. Morbus hic tam diuturnus necdum fuerat, ut explere possit totum tempus anno* 386 *Homiliis vacuum. Hinc verisimile est, infirmitatem deinde etiam durasse. Alias tamen aliquot Homilias eodem anno dictas, satis est verisimile.*

E

§ XXIII. Seditio Antiochena ante Quadragesimam anni 387: Pascha illo anno celebratum 25 Aprilis. Quadragesima sex tantum constabat hebdomadis.

Gravis seditio in qua Antiochiæ Theodosii imperatoris statuæ dejectæ,

P*erduximus sanctum Prædicatorem usque ad Quadragesimam fere anni* 387. *At priusquam ulterius progrediamur, figendum est tempus famosæ seditionis Antiochenæ, quæ multis concionibus illius Quadragesimæ materiam subministravit. Causam adjunctaque varia illius seditionis curiosius non investigabo, quia minus conducant ad propositum nostrum ; sed tempus accurate magis indagandum, cum quia scriptores de anno dissentiunt, tum quia istius notitia omnino necessaria est ad chronotaxim scriptorum* Chrysostomi *recte concinnandam. Factum breviter accipe ex Sozomeno lib.* VII *cap.* XXIII : Inter hæc... magistratibus.... o re publica visum est, ut tributa solito graviora a provincialibus exigerentur. Hanc ob causam ad seditionem concitatus Antiochenorum populus, statuas imperatoris atque uxoris ejus dejecit, et fune injecto per urbem traxit, contumeliosa insuper verba adjiciens, sicut a multitudine exacerbata fieri solet. Porro cum imperator multos Antiochenorum interficere ob id vellet, ad solum ejus rei rumorem plebs obstupefacta est. Jamque sedato furore, ipsos facti pœnitebat : et quasi mala, quæ nuntiabantur, jam adessent, gemebant omnes ac lugebant, Deumque precabantur, ut imperatoris animum placaret. *Addit, Flavianum episcopum legatione functum esse ad Theodosium imperatorem pro populo, ejusque patrocinio iram ab imperatore depositam.* Ac profecto, *inquit*, ingens cædes consecuta esset, nisi imperator iram suam repressisset.

F

AUCTORE J. S.

repressisset, sacerdotis intercessionem pro pietate sua reveritus.

certo contigit anno 387 aut 388.

315 *Tillemontius tom.* V *Imperatorum, Nota 27 in Theodosium, de tempore hujusce seditionis fuse disserit, ac primum certis argumentis ostendit, eam contigisse anno 387 aut 388. Deinde vero varias affert rationes pro utroque anno, atque annum priorem non sine dubitatione eligendum existimat. Pro alterutro anno mihi sufficient verba* Chrysostomi. *In Homilia* XVI *ad Populum Antiochenum tom.* II *pag.* 162 *dixit ;* Ecce secundus hic annus est, ex quo vestræ dissero charitati. *Ita loquebatur Sanctus in Quadragesima, quando metus populi ob seditionem necdum erat omnino sublatus. Atqui* Chrysostomus *prædicare cœpit anno 386, aut certe non ante finitum fere annum 385. Secundus igitur annus prædicationis ipsius nequit incidere in aliam Quadragesimam quam anni 387 aut 388. Cum res eatenus certa videatur, plura hunc in finem non allego, plura tamen allegata videri possunt apud Tillemontium.*

nec dubitandum est, quin anno 387 sit orta,

316 *Præterea non video, merito dubitari posse, quin seditio contigerit anno 387. Primam rationem suggerunt allegata modo* Chrysostomi *verba. Etenim Sanctus presbyter fuit ordinatus ante* B *Quadragesimam anni 386, cum initio illius Quadragesimæ habuerit Sermones in Genesim, ut dictum est* § 18. *Imo jam ante illam Quadragesimam habuit quatuor Homilias in verba Isaiæ,* Vidi Dominum *etc., ut ostensum est* § 22. *Hasce omnes præcessit prima Homilia et Sancti consecratio, ita ut hæc facta videatur mense Januario anni 386. Quapropter, cum circa medium Quadragesimæ dixerit, secundum esse suæ prædicationis annum, id dicere non potuit nisi anno 387 : nam eo tempore anni 388 tertius dudum currebat. Ad hanc rationem, quæ clara est et solida, accedit alia non minoris momenti.*

cum id certis rationibus

317 *Pagius ad annum 388 num.* 3 *late ostendit, Theodosium imperatorem sub initium anni 388, et nominatim mense Martio, non fuisse Constantinopoli, sed Thessalonicæ in Macedonia. Idem observat Tillemontius loco assignato. At Flavianus Theodosium invenit Constantinopoli, quando eum accessit, ut intercederet pro Antiochenis, ibique fuit Theodosius ab eo tempore, quo primum accepit seditionis nuntium, donec Antiochenis ignoverit, ut satis apparet ex tota relatione seditionis hujus apud Tillemontium tom.* V *Imperatorum in Theodosio I art. 30 usque ad 38. Pagius* C *mox laudatus num. 3 allegat tres Orationes Libanii, qui Antiochiæ tunc vivebat, quique asserit Theodosium tempore seditionis fuisse Constantinopoli. Idem satis clare insinuat* Chrysostomus *in Homilia* XXI *ad Populum tom.* II *pag.* 216, *de adventu Flaviani ad imperatorem ita loquens :* Ut vero magnam civitatem illam ascendit, et regias ingressus est aulas *etc. Nullam aliam urbem, in qua Theodosius esse poterat,* magnum *vocasset loquens populo Antiocheno, nisi Constantinopolim, in qua etiam erat aula imperatoris, quam ingressus est Flavianus. Sic in Homilia* XVII *pag.* 174 *eodem nomine designatur Constantinopolis, dum ita loquitur Sanctus ;* Audiet imperator, audiet magna civitas, audiet et totus orbis.

clare ostendatur.

318 *Rursum, ubi Hom.* XXI *pag.* 223 *recessum Flaviani ab imperatore post obtentam Antiochenis veniam narrat* Chrysostomus *; eo modo celebrat Theodosii clementiam, ut colligi ex verbis possit, Flavianum Constantinopoli ab imperatore recessisse :* Non enim hactenus tunc subsistit* piissimus imperator, *inquit*, sed et postquam ex urbe D sacerdos *(Flavianus)* exivit, et pertransiit mare, misit ad eum quosdam, sciscitans et satagens, ne forte tempus tereretur, et civitati voluptatem diminueret, extra urbem *(Antiochiam)* solemnitatem *(paschalem)* celebrans. *Bosphorum transiverat Flavianus, quando nuntios misit Theodosius, ut iter Antiochiam maturaret. Discedebat igitur Constantinopoli, sita ad Bosphorum, fretum tam angustum, ut nuntii morantem trans fretum possent reperire. At id locum habere non poterat Thessalonicæ, aut in alia magna Orientis urbe. Plura afferri possunt ad ostendendum, Constantinopoli fuisse Theodosium eo tempore : at pluribus opus non est, cum res sit minime dubia. Certum igitur apparet, seditionem illam non contigisse anno* 388, *cum illo anno Theodosius Constantinopoli non fuerit, saltem illo anni tempore, quo seditiosis veniam efflagitavit Flavianus.*

* substitit

Difficultas contra datam epocham proposita ex decennalibus Theodosii.

319 *Restat itaque, ut examinemus rationes oppositas, quibus viri etiam magni, quales sunt Baronius, Petavius, Valesius, abducti sunt in contrariam sententiam pro anno* 388, *et quibus ipse quoque Tillemontius, licet rationes jam allatas perspexerit, tantum detulit, ut qualemcumque* E *dubitationem ubique insinuet. Pagius ad annum 388 num. 2 et 5 recenset præcipua illorum argumenta, eaque solvere conatur, cum nostram sequatur sententiam. Primum tale est. Exactio pecuniæ, ex qua orta est seditio, facta est, quia Theodosius celebrare volebat quinquennalia filii sui Arcadii, et decennalia sua. Ad eam exactionis causam probandam hæc adducuntur tamquam Libanii verba apud Pagium:* Principi ob necessitatem imperii pecunia opus fuit, maxime cum ipsi quidem decimus, filio autem quintus imperii annus procederent. Quo tempore solent imperatores aurum militibus largiri. *At decimus Theodosii annus tantum inchoabatur 19 Januarii anni 388, licet Arcadii annus quintus inchoaretur anno 387. Respondet ad hoc argumentum Pagius, errorem in numeros irrepsisse, nec quidquam ex eo loco concludi posse. Tillemontius vero observat, in Chronicis Marcellini et Idacii quinquennalia Arcadii celebrata notari ad annum 387 : eaque de causa existimat, Theodosium eodem tempore decennalia sua celebrasse, licet annus ipsius decimus tantum inchoaretur anno 388, die 19 Januarii. Responsio Pagii est desperantis de vera solutione. Melior est observatio Tillemontii, incerta* F *tamen, cum nequeat probari, Theodosium revera ante inchoatum imperii sui annum decimum decennalia celebrasse.*

imaginaria potius videtur quam vera;

320 *Supponamus igitur, Theodosium voluisse decennalia sua celebrare anno decimo ineunte, ut passim fieri solebat, sive mense Januario anni 388; non video, quid inde incommodi sit oriturum contra sententiam nostram. An forte pecunia, quæ colligebatur ad sumptus ferendos, et ad distributiones militibus in ipsa festivitate faciendas, colligenda erat, postquam omnia illa erant peracta? Ita sane ratiocinantur adversarii nostri, acsi in ea essent persuasione. Quippe seditio orta est mense Februario aut Martio. Si ergo exorta est anno 388, exactio pecuniæ, quæ seditioni occasionem præbuit, instituta est post festivitatem peractam factasque militibus distributiones. Quapropter non invenio, ex causa colligendi pecuniam aliquid contra sententiam nostram difficultatis: nam pecunia colligenda erat anno 387, ut ea usui esse posset mense Januario anni sequentis,*

AUCTORE J. S.

A *tis, et sic ille locus Libanii confirmat sententiam nostram. Tres pecuniæ exigendæ rationes allegat Libanius, necessitatem reipublicæ defendendæ, decennalia Theodosii et quinquennalia Arcadii. Si quinquennalia Arcadii celebrata sunt mense Januario anni* 387, *cessabat illa necessitas mense Martio ejusdem anni, sed magis anno sequenti. Idem est de decennalibus Theodosii. Quare hæc ipsa Libanii verba, omnino insinuant, figendam esse seditionem anno* 387, *sive hoc, sive sequenti anno decennalia sua Theodosius celebraverit.*

cum verba Libanii recte exposita epocham datam confirment.

321 *Ceterum quod suspicatur Pagius in Dissertatione Hypatica ad annum* 387, *distributiones fieri potuisse militibus, postquam solemnitas erat peracta, quando anticipabatur, omni videtur carere fundamento : nam distributiones illæ erant pars magna ipsius solemnitatis, ut etiam advertit Tillemontius. Majori cum fundamento suspicari quis posset, exactiones imperatorum aliquando tantum factas esse post solemnitatem celebratam, ut exhaustum distributionibus ærarium impleretur. Sane non improbabile mihi apparet, Theodosium eodem tempore pecuniam exegisse pro quinquennalibus Arcadii paulo ante celebratis, et pro decennalibus suis anno sequenti celebrandis. Ipsa* B *verba Græca Libanii, quæ recte recitata non sunt apud Pagium in laudata Dissertatione pag.* 263, *huic conjecturæ prebent fundamentum : neque enim eodem modo loquitur de decimo anno Theodosii et de quinto Arcadii. Dicit pecuniam fuisse imperatori necessariam* πρὸς τὴν τῶν ὅλων σωτηρίαν καὶ μάλιστα δὴ τῷ μὲν εἰς ἔτος δέκατον, τῷ παιδὶ δὲ πέμπτου τῆς βασιλείας προϊούσης * *etc.* pro omnium (*sive reipublicæ*) salute et maxime huic pro anno quidem decimo, filio vero quinto imperii procedente. *Loquitur Libanius de anno quinto Arcadii ut præsente, et de decimo Theodosii ut futuro, sicut revera quintus Arcadii inchoatus est anno* 387, *decimus Theodosii anno* 388, *uterque mense Januario. Nec Græce nec Latine verba, quæ dedi ex Libanio tom.* II *pag.* 526, *recte sunt expressa apud Pagium. Verum quocumque modo verba Libanii sumuntur, semper indicabunt, exactionem esse factam anno* 387, *et consequenter seditionem eodem anno exortam.*

** Legendum putem* προϊόντος

Alia difficultas Tillemontii, multis ambagibus

322 *Alium Libanii locum sibi objicit Tillemontius. Nam ille in Vita sua pag.* 73 *dicit :* Porro morbus ille capitis inveteratus, qui a tonitru concitatus fuerat, et per sexdecim annos intermissus, denuo incubuerat *etc. Tum observat* C *Tillemontius, intermissionem illius doloris figi a Libanio pag.* 48 *illo tempore, quo Valens venit Antiochiam, id est, anno* 372, *ut adjungit. Hinc inferendum credit, seditionem figi non posse ante annum* 388, *præsertim cum inter capitis dolorem instauratum et seditionem Antiochenorum alia quædam Libanius referat. Tanti fecit Tillemontius eam difficultatem, ut ea maxime de causa sententiam nostram non videatur pro certa, sed solum pro magis probabili habuisse. Verum respondeo, inutilem prorsus esse Tillemontii ratiocinationem, ex qua nihil concludi possit pro chronotaxi, etiamsi verba omnia vanissimi Libanii, qui sanationem suam Æsculapio attribuit, ut vera velimus admittere. Tam pauca alia narrat Libanius inter Joviani adventum, et adventum Valentis Antiochiam, ut fere de morbo suo, podagra et capitis dolore, tantum loquatur, cumque videatur ordiri ab adventu Joviani, sive ab anno* 363, *usque ad Valentis adventum, sive annum* 372. *Inter utrumque medii sunt anni octo et aliquot menses. Attamen morbum suum sesplenuio videtur circumscribere, sive ab anno ætatis quinquagesimo, quem sibi attribuit pag.* 46, *morbum narrare incipiens, usque ad quinquagesimum septimum, quando sibi morbum ablatum asserit pag.* 48.

implexa, sed nihil certi pro alterutra opinione afferens:

323 *Deinde narrat, se Valenti Antiochiam venienti orationem dixisse. At non asserit, se eodem tempore, aut paulo ante sanatum. Nihil enim obstat, quo minus anno integro et aliquot mensibus citius sanatus credi possit. Præterea paulo ante dicit:* Fluctus hic per annos quatuor invaluit. *Deinde asserit, se utcumque recreatum medicamento, sed* malum non usquequaque expulsum. *Quis modo dicat, utrum postea* sexdecim annos, *quibus mali vis minor erat, numeraverit a sanatione vera per medicamentum, an ab illa, quam Æsculapio mendax attribuit. Certe testatur ipse pag.* 5, *se numquam a contracto semel in juventute capitis dolore omnino liberum fuisse. Itaque facile potuit sexdecim illos annos numerare a tempore diminuti medicamento mali. At ne id quidem necesse est, ut intelligamus sexdecim illos annos sententiæ nostræ non repugnare. Si enim sanatus fuerit uno tantum anno ante adventum Valentis, sive anno* 371, *jam sexdecim illos annos habemus. Neque enim intermissionem* E *mali sui ita cum adventu Valentis connectit Libanius, ut inter utrumque annus intercedere non potuerit. Ex tota igitur illa ratiocinatione Tillemontii nihil eruitur certi.*

duæ aliæ objectiones solvuntur.

324 *Duas alias levioris momenti objectiones affert Pagius in Critica ad annum* 388 *num.* 5. *Prima petitur ex responso Theodosii ad Flavianum episcopum, qui petebat, ut filium mitteret Antiochiam. Respondet ei imperator apud* Chrysostomum *tom.* II *pag.* 223: Orate, hæc auferri obstacula, hæc bella exstingui, et ego veniam omnino. *Subdit Pagius* : Unde inferri posse videtur, seditionem Antiochenam hoc anno (388) contigisse, dum bellum adversus Maximum tyrannum pararetur. *At respondet, Theodosium varia gessisse bella, verbaque illa de alio bello intelligenda, Imo, etiamsi omnino de bello contra Maximum verba essent intelligenda, nihil evincerent pro adversariis. Etenim dubitari vix potest, quin perniciosa Maximi consilia jam tunc nota utcumque essent Theodosio, aut saltem valde suspecta. Hæc enim dicebat Theodosius mense Aprili. Maximus vero mense Augusto contra Valentinianum Alpes transivit. Valentinianus quoque varias ante exortum palam bellum legationes ad Maximum miserat, ut pacem conservaret.* F *Altera objectio est, quod* Chrysostomus *de episcopo, qui imperatorem adiverat, dicat,* In castra se contulit. *Respondet Pagius, verba* intelligenda de castris, quæ prope Constantinopolim erant. *Verum rectius observat Tillemontius, per vocem Græcam* στρατόπεδον (castra) *intelligi aulam imperatoris. Certe adire castra apud viros præsertim ecclesiasticos, frequenter idem erat, atque adire aulam, in qua degebat imperator. Itaque nulla alicujus ponderis ratio contra sententiam nostram prolata est ; nec ullum videtur dubium, quin seditio Antiochena contigerit anno* 387.

Pascha an. 387 *celebratum* 25 *Aprilis.*

325 *Priusquam pergamus ad mensem, in quo seditio exorta est, assignandum, duo alia examinanda. Pascha eo anno in tabulis Paschalibus figitur* 25 *Aprilis : nec dubitantem ullum inveni, quin eo die fuerit celebratum, ante Montfauconum. Hic vero repetitis vicibus in Monitis præviis, et in Vita* Chrysostomi *asserit, Pascha anno* 387 *Antiochiæ non fuisse celebratum die* 25 *Aprilis,*

AUCTORE J. S.

Aprilis, additque subinde id fuisse a se demonstratum. Verum jam ostendi num. 257, *totum illius opinionis fundamentum plane ruinosum esse, ortumque ex loco* Chrysostomi *male intellecto. Non adducam nisi illam ipsam* Chrysostomi *Orationem, ex qua ille errandi occasionem accepit, videlicet tertiam contra Judæos, in qua tom.* I *pag.* 613 Chrysostomus *sic loquitur:* Ecce namque primus dies azymorum hoc anno *(387. ut ipse Montfauconus observat)* in Dominicum diem (18 *Aprilis*) incidit, et omnino necesse est, ut tota hebdomada jejunemus, *videlicet usque ad Dominicam sequentem, sive diem* 25 *Aprilis, quo Pascha erat Christianorum, seu festum Resurrectionis Dominicæ. Nescio, quid clarius dicere potuerit* Chrysostomus, *ut intelligeremus, Antiochenos eo anno Pascha celebrasse tota hebdomada post Pascha Judæorum, et consequenter illud celebrasse secundum tabulas Alexandrinas in Ecclesia receptas.*

Quadragesima erat jejunium quadraginta dierum,

326 *Non tam facile dici potest, ad quot hebdomadas Antiochiæ extenderetur Quadragesima tempore* Chrysostomi. *Hic quidem in laudata Oratione iteratis vicibus numerat* quadraginta dies *istius ante festivitatem paschalem jejunii; nec difficile primo intuitu videtur dicere, quot hebdomadæ ad explendos quadraginta dies sint necessariæ; nec tamen facilis est dubii solutio. Dabo igitur primum ea, quæ ex* Chrysostomo *certa sunt, deinde dubitandi causam explicabo. Certum est primo, Quadragesimam fuisse jejunium dierum quadraginta. Nam* Chrysostomus *illud jejunium non modo* Quadragesimam *frequenter nominat, sed in laudata quoque Oratione pag.* 611 *etiam sic loquitur:* Quam igitur ob causam jejunamus per hos dies quadraginta*? Tum ait, multos temere olim* ad sacra Mysteria *accessisse, subditque:* Cum igitur intelligerent patres, quantum ex temerario accessu detrimenti caperetur, convenientes quadraginta dies jejunii, precum, auditionis verbi Dei, et conventuum designarunt *etc. Idem Serm.* I *de Anna tom.* IV *pag.* 699 *comparans transactum jejunium cum peregrino, qui abiit, de eo loquitur hoc modo:* Nam cum apud nos dies quadraginta fuerit conversatum, comiter illud excepimus ac dimisimus. *Itaque jejunium illud erat quadraginta dierum, indeque vocatur* Quadragesima.

in qua diebus Dominici et Sabbatis non jejunabatur.

327 *Secundo constat ex* Chrysostomo, *duobus hebdomadæ diebus Antiochiæ non fuisse jejunandum, Dominico videlicet et Sabbato. Notum est aliunde, illis diebus non fuisse jejunium apud Orientales. Pro Antiochena ecclesia testis accedit* Chrysostomus *Hom.* XI *in Genesim, tom.* IV *pag.* 84, *dicens, in* sacræ Quadragesimæ tempore, *quo loquebatur, etiam subinde quietis aliquid concedi, ut in rebus aliis.* Ita et nunc, *inquit,* qui in Quadragesima jejunii cursum suscepere,.... hosce duos hebdomadæ dies Dominus quietem largitus est, ut et corpori aliquantulum jejunii laborem remittentes, et animam recreantes, exactis duobus illis diebus, in pulcre cœpto itinere alacriter pergant ii, qui illud susceperunt. Age igitur, quia hodie remissionis dies est *etc. Ex hac duorum dierum remissione oritur dubium, utrum hi annumerari debeant diebus quadraginta, an vero sine istis remissionis diebus numerus quadraginta dierum explendus fuerit per solos dies, quibus strictum erat jejunium. Si quis attendat ad hodiernam consuetudinem fere universalem, statim clamabit, solos jejunii dies fuisse computandos. Nam hodie Ecclesia Latina habet quadraginta stricti jejunii dies, non computatis Dominicis, quibus non jejunatur. Ecclesia vero Græca, ut quadraginta dies jejunii habeat, exceptis Sabbatis ex Dominicis, jejunium ad octo hebdomadas protrahit. At non quærimus, quid modo fiat; sed quid Antiochiæ factum sit tempore* Chrysostomi.

Alii vero septem cum Sozomeno, alii sex, alii octo hebdomadas Antiochiæ jejunatum volunt.

328 *Tillemontius eumque secutus Montfauconus septem integras hebdomadas. Quadragesimæ Antiochenorum attribuunt. Hermantius vero in Vita* Chrysostomi *lib.* II *cap.* XVII *hebdomadas octo. Hujus opinionem, ut antiquorum omnium auctoritate destitutam rejecit Tillemontius Nota* 28 *in Theodosium, dicens:* Thomassinus in Tractatu suo de jejuniis non invenit, in ullo Orientis loco tunc extensam fuisse Quadragesimam ultra septem hebdomadas. *Argumentum desumpsit Hermantius ex Homilia* XVIII, *post mediam Quadragesimam facta, in qua dicitur pag.* 187 nondum viginti dies *esse, quod balnea jussu imperatoris essent occlusa. Verum ea verba nihil evincunt, ut ex ordine Homiliarum videbimus, et Sanctus sic loqui potuit, etsi credamus Quadragesimam sex tantum hebdomadarum fuisse. Exigui etiam momenti est auctoritas Sozomeni, quem pro sua opinione allegat Tillemontius. Scribit ille lib.* VII *cap.* XIX *de varietate jejunii quadragesimalis hunc in modum:* Quadragesimam vero, quæ hoc festum (*Pascha*) proxime antecedit, in qua populus jejunare solet, alii quidem sex dierum septimanis computant, ut Illyrii et Occidentales, totaque Africa et Ægyptus ac Palæstina. Alii vero septem hebdomadas computant; ut Constantinopoli et per cunctas in circuitu provincias usque ad Phœnicen. *Hæc verba Sozomeni Antiochenos, utpote inter Constantinopolim et Phœniciam medios, annumerant iis, qui jejunabant septem hebdomadas.*

Sex hebdomadæ cum diebus 40 *congruunt, non item septem,*

329 *Verum Sozomeni auctoritas nequit magna hic esse, cum quia et alia quædam parum probabilia ibidem affirmat, tum quia conciliari non possunt septem hebdomadæ cum quadraginta diebus, quos Quadragesimæ attribuit* Chrysostomus. *Si enim omnes septem hebdomadarum dies numeremus, dies habebimus quadraginta et novem; si Sabbata et dies Dominicos, quibus non jejunabatur, de numero detrahamus, dies tantum habebimus triginta et quinque. Contra, si sex tantum hebdomadas attribuamus Quadragesimæ, quadraginta dies haud difficulter reperimus. Nam inchoanda videtur Quadragesima a die Lunæ, sexto ante Pascha, finiendaque die Veneris Sancto, ita ut dies Sabbati seu pervigilium Resurrectionis Dominicæ, non annumeratum fuerit Quadragesimæ, licet eo die jejunaretur, certe apud Latinos omnes, quia Paschatis erat pervigilium. Porro nullus opponat, in hac opinione jejunium triginta et sex tantum dierum fuisse apud Latinos, qui singulis hebdomadis tantum sex dies jejunio vacabant; apud Orientales vero, qui Sabbata etiam eximebant, triginta tantum fuisse jejunii dies; aliter enim credo computatos ab antiquis Quadragesimæ dies.*

quia videntur intelligendi dies continui quadraginta.

330 *Quadraginta consequentes dies erant jejunio deputati, sicut Moyses, Elias, et demum Christus Dominus quadraginta continuis diebus jejunaverant. Verum humana fragilitas non poterat illos perfecte imitari, sive omni alimento carere toto illo tempore. Poterat tamen toto illo tempore a cibis aliquot alias licitis abstinere. Hinc lex abstinendi a carnibus data est, vigetque totis quadraginta diebus, etiam Dominicis et Sabbatis. Itaque, sicut recte dici poterant quadraginta diebus*

A *bus jejunare Christiani, licet singulis diebus cœnam sumerent; ita etiam satis proprie dicebantur jejunare quadraginta diebus, licet aliqui horum dierum deputati essent jejunio minus severo, sive soli abstinentiæ a cibis aliquot. Patres igitur, qui dicunt totos quadraginta dies jejunandum fuisse Christianis, sic commode exponi possunt. Inter Opera S. Hieronymi tom.* IV *tres habemus libros Paschales Theophili Alexandrini episcopi,* Chrysostomo *contemporanei. In his initium et finis Quadragesimæ assignatur col.* 705, 716 *et* 726. *In singulis autem assignantur quadraginta dies, excepto Paschatis pervigilio, qui dies erat quadragesimus primus. Consulat curiosus lector locos assignatos, et videbit ubique assignari mensem et dies undecim, id est, dies quadraginta et unum, cum menses Ægyptiorum sint triginta dierum.*

quia saltem toto illo tempore erat abstinendum a variis cibis.

331 *Cassianus Collat.* 21 *cap.* XXIV *satis insinuat, suo tempore sex hebdomadis jejunatum fuisse in plerisque ecclesiis, in aliquibus septimam fuisse adjectam.* Quid causæ est, *inquit,* ut sex hebdomadibus Quadragesima celebretur, licet in quibusdam provinciis religionis forsitan propensior cura adjecisse hebdomadam etiam septimam videatur, cum neuter numerus, die Dominico B Sabbatoque subtracto, quadraginta dierum impleat summam? *Non implent illæ hebdomodæ summam quadraginta dierum stricti jejunii, atque ea de causa Græci postmodum addiderunt hebdomadam octavam; Latini vero plerique dies quatuor, et sic utrique invenerunt quadraginta illos dies. At* Chrysostomus *frequenter dicit, Quadragesimam fuisse quadraginta dierum, eaque de causa existimo, eam fuisse Antiochiæ sex hebdomadarum, sicut erat in Palæstina, in Ægypto, in toto Occidente, et sicut etiamnum observatur in ecclesia Mediolanensi. Certe hæc sententia mihi apparet probabilior: nam, etsi crederemus hebdomadam septimam jejunio deputatam fuisse apud Antiochenos, dum scribebat Sozomenus, potuit illa consuetudo recipi post annum* 387, *de quo agimus: nam ille annis facile quinquaginta serius scripsit. Itaque secundum hanc opinionem chronotaxis ordinanda est. Imo hæc ipsa opinio mire firmabitur ex Homiliis in Genesim in Quadragesima anni* 388 *dictis. Consule dicenda* § 27.

Seditio Antiochena sub initium Martii figenda.

332 *De tempore, quo exorta est seditio Antiochena, ita statuendum est. Ex* Chrysostomo *liquet, ortam esse diebus circiter decem ante Quadragesimam, ut jam observavit Tillemontius, et ordo* C *Homiliarum insinuat. In prima enim Homilia post seditionem, quæ secunda est inter Homilias ad populum Antiochenum inscriptas, tom.* II *pag.* 20 *Sanctus, de seditione loqui incipiens, ait:* Tacuimus diebus septem, sicut et amici Job. *Itaque tunc septem dies transiverant ab orta seditione, nisi forte dies illos recenseat ab ultima sua concione. Hoc non omnino improbabile est, etsi contrarium innuat per comparationem cum amicis Job, qui, visa hujus calamitate, septem dies tacuerunt. At quocumque modo verba intelligamus; quatuor, ut minimum, aut quinque diebus post seditionem habita est illa Homilia. Tertia vero rursum duobus saltem aut tribus diebus post secundam habita est, et in ipsa Dominica, quæ Quadragesimam præcedebat, ut videbimus. Habemus igitur decem fere dies ante Quadragesimam, et sic incidit seditio in hebdomadam Sexagesimæ, ut vocamus, sive inter Dominicam Sexagesimæ et Quinquagesimæ; et consequenter, cum Pascha illo anno esset* 25 *Aprilis figenda est seditio sub initium Martii.*

§ XXIV. Ordo Homiliarum Chrysostomi ab illa, quæ seditionem præcessit, usque ad secundam hebdomadam Quadragesimæ.

Homilia ante seditionem habita, in qua contra blasphemantes agit Sanctus,

Antequam oriretur famosa illa seditio, Chrysostomus *prolixam admodum habuit Homiliam in illa Pauli ad Timotheum verba:* Modico vino utere etc. *Edita hæc est ante reliquas Homilias ad Populum Antiochenum tom.* II. *Propositum Santo erat ostendere, quam multa variaque documenta hauriantur ex paucis sacræ Scripturæ verbis; idque præclare præstitit, diversa corrigens vitia, ac virtutes iis oppositas commendans. Unum tamen præ ceteris inculcare hic incepit, nimirum ut a blasphemis verbis caveant, miroque zelo omnibus commendat,* ut in civitate blasphemantes *non corrigant modo sed* E *etiam castigent. Hanc Homiliam memorat Sanctus ipse in secunda pag.* 24 *his verbis:* Longam nuper apud caritatem vestram extendi concionem, et omnes obsequentes cernebam, nullumque ex media reversum via: gratiam vobis de illo animi studio habeo, et laborum mercedem accepi: sed et aliam tunc a vobis mercedem exegi. Forte nostis et meministis. Quæ vero merces erat? Civitatis blasphematores punire et castigare Deum contumelia afficientes, et furiosos cohibere.

atque iterum in sequenti: in hac etiam ortam ex seditione

334 Non ex me ipso talia me dixisse arbitror; sed Deum futura providentem in mentem nostram verba misisse. Si enim talia ausos punissemus, non talia nunc accidissent, quæ acciderunt... Propterea clamare et contestari non destiti, blasphemantium furorem puniamus, ipsorum mentem castigemus,... ne communem Dominum contumeliis affici negligamus. Magnum civitati malum pariet talia despicere. Hæc prædicebam, hæc nunc acciderunt, et torporis illius pœnas pendimus. Deum contumelia affectum despexisti: ecce permisit imperatorem contumelia affici, et de extremis periculum omnibus impendere, ut in hoc timore illius negli- F gentiæ pœnas demus. *Ex hisce clarum est, seditionem fuisse mediam inter duas has conciones. In hac porro secunda, quæ habita paucis diebus ante Quadragesimam, et antequam Flavianus episcopus Constantinopolim erat profectus, misera civitatis facies vivis coloribus exprimitur.*

civitatis miseriam describit.

335 *Accipe, lector, initium:* Quid dicam, aut quid loquar? Lacrymarum præsens tempus, non verborum; luctuum, non sermonum; precationis, non concionis. Tanta patratorum est magnitudo, tam immedicabile vulnus, tam vasta plaga, et omni medicamine major, et superno indigens auxilio... Date mihi, ut præsentia lugeam. Tacuimus dies septem,... concedite hodie, ut os aperiam, et hanc communem lugeam calamitatem... Unde tanta facta est mutatio? Nihil fuerat nostra civitate venerabilius: nihil nunc est miserabilius. Populus tam compositus et mansuetus... repente tantum nunc nobis resiliit, ut tot mala fecerit, quot neque dicere fas est. Lamentor et lugeo nunc, non propter exspectatæ

AUCTORE J. S.

tatæ comminationis magnitudinem, sed propter nimiam patratorum insaniam... Nihil civitate nostra prius erat beatius, nihil nunc injucundius... Supremo enim destituta auxilio, solitaria remansit, omnibus fere habitatoribus nudata... Omnes terram, quæ se tulit, tanquam laqueum fugiunt: deserunt tamquam baratrum, tamquam ab igne resiliunt... Ænigma nunc facta est miseria nostra: sine hostibus fuga, sine pugna transmigratio, et sine urbis excidio captivitas. *Multo plura dabit de hisce Homilia ipsa, ex qua liquet, quantus esset Antiochenorum timor, cum dicat pag.* 23: Civitas tam magna et Orientalium caput e medio tolli terrarum orbe periclitatur.

populum tamen utcumque consolatur.

336 *Attamen propositum* Chrysostomi *non erat terrere magis Antiochenos, sed consolari, ut more solito ad conciones accurrerent. Quapropter p.* 23 *sic eos alloquitur:* Sed præbete mihi animam vestram, præbete mihi aliquantulum aures: tristitiam excutite: ad priorem consuetudinem redeamus: sicut consuevimus semper cum lætitia huc advenire, sic et nunc faciamus, omnia in Deum rejicientes. *Deinde vero longum contexuit sermonem in illud Pauli ad Timotheum,* Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, *ostendens divitiarum ac rerum omnium mundanarum vanitatem, aliaque præclara tradens documenta. Plaudentes vero pag.* 25 *cohibet his ver:* Non est theatrum ecclesia, ut ad delectationem audiamus... Quæ mihi horum plausuum utilitas! quæ laudum et tumultuum? Laus mea est, ut vos omnia, quæ dicuntur, operibus exhibeatis. Tunc ego felix habendus et beatus; non quando cum applausu exceperitis, sed quando omnia cum alacritate feceritis, quæcumque a nobis audieritis. *Uno forsan alterove die post hanc Homiliam discessit Flavianus, ut apud imperatorem pro Antiochenis intercederet.*

B

Tertia de statuis Homilia, post quam diebus consequentibus

337 *Certe Flavianus discesserat, antequam habita est Homilia tertia, quam orditur a laude illius antistitis, ita loquens pag.* 35: Quando ad sedem hanc derelictam et magistro vacuam respicio, gaudeo simul et lacrymo: lacrymo quidem, quod præsentem non video patrem: gaudeo autem, quod pro salute nostra profectus abiit, tantum populum a furore imperatoris erepturus. *Mox ostendit charitatem Flaviani, qui senex, et tali tempore, ægrotante etiam graviter unica sorore, tantum iter suscipere non recusaverat. Tum docet quibus verbis et rationibus usurus sit episcopus ad imperatorem placandum, quem* benignissimum et mitissimum *vocat, undique conquirens argumenta ad spem bonam ipsis ingerendam. Interim commendat, ut precibus bonisque operibus insistant, atque instans quoque jejunium in auxilium vocent ad impetrandum divino favore felicem illius periculi exitum. Prolixa est Homilia, et optimis monitis ac documentis referta. Habitam esse die Dominico ante jejunium postridie inchoandum, ex duobus sequentibus colligitur. In sequenti seu quarta p.* 58 *ita loquitur:* Ecce hodie totam jejunii diem exegimus, et mensam in vespera apponemus, non hesternæ similem, sed immutatam et honestiorem. *Hæc igitur dicta est primo jejunii die. Quinta vero pag.* 70 *habet ista:* Etsi enim heri et nudiustertius de hac vobis locutus sum materia *(de vitandis juramentis)* neque tamen hodie desistam neque cras, neque perendie eadem monere. *Hæc verba evincunt, Sanctum duobus præcedentibus diebus concionatum fuisse. Hæc igitur quinta dicta est die Martis* 16 *Martii, quarta die Lunæ, tertia die Dominico* 14 *Martii: neque enim de aliis loquitur Homiliis.*

C

D

dictæ quarta, quinta,

338 *Initio quartæ statim declarat, non inutilem fuisse consolationem, qua auditores recreare in tertia conatus erat, sic exordiens:* Benedictus Deus, qui dolentes animas vestras consolatus est, et vacillantes mentes confirmavit. Quod enim congruam ceperitis consolationem, per studium hoc et audiendi promptitudinem demonstrastis. *Et mox pag.* 49 *de ingenti ad ecclesiam concursu:* In urbe quidem viros cernere desideramus, tamquam deserta habitantes; in ecclesiam vero confugientes multitudine comprimimur. *Plura de hisce Sanctus memorat, pergitque in hac Homiliæ partim consolari, partim egregiis monitis instruere populum. Idem rursum facit in quinta Homilia, in qua pag.* 66 *auditores his verbis alloquitur:* Non sum equidem propheta, neque filius prophetæ: futurum tamen manifeste scio, et magna et clara voce proclamo, quod si mutemur, et aliquam animæ nostræ curam agamus, et ab improbitate absistamus, nihil molestum ingruet et triste: atque hoc manifeste novi ex Dei clementia *etc. Longam in fine exhortationem subdit contra juramenta.*

E

sexta, in qua pergit

339 *Alia iterum sequenti die secuta est Sancti Homilia, quæ sexta est, et die Mercurii habita, ut colligitur ex hisce verbis pag.* 84: Facite igitur, quod et heri admonui, et hodie dicam, nec dicens quiescam, contra jurantes mulctam definientes. *Nova bonæ spei argumenta Antiochenis affert in hac Homilia, quam exorditur hoc modo:* Multos quidem impendimus dies caritatem vestram consolantes: non propterea tamen ab hac desistemus materia; sed donec tristitiæ vulnus remanserit, consolationis medicamentum imponemus. *Tum istius consilii rationes allegat, variasque ad consolandum rationes. Hunc quoque in finem narrat, iter illorum, qui seditionem Theodosio nuntiaturi abierant, fuisse retardatum.* Et considera, *inquit pag.* 75, providentiæ modum, quomodo et terruit et consolatus est: ipso enim die, quo omnia illa patrata sunt facinora, ipsos quidem exire, tamquam omnia, quæ acciderant, imperatori nuntiaturos permittens, exeundi celeritate omnes perterruit. Postquam vero abierunt, et duos tresve dies contriverunt; cum jam inanem esse antistitis nostri profectionem putabamus, utpote qui posterior esset futurus; tunc metum dissolvit, et nos consolatus est, illos, sicut dixi, media detinens via, efficiensque, ut ii, qui illinc ad nos proficiscebantur, illorum per viam ærumnas nobis annuntiarent.

F

populum consolari;

340 *Hæc quidem Sanctus, ut spem faciat auditoribus, Flavianum ante illos nuntios, aut certe non diu post perventurum ad imperatorem. Attamen id futurum non dicit; neque ita contigit. Nam qui Antiochiam missi sunt post auditam seditionem, Flaviano in medio itinere occurrerunt, ita ut seditionis nuntii verisimiliter Constantinopolim aliquot diebus pervenissent, antequam hæc dicebat* Chrysostomus. *Neque id incredibile est: nam quatuordecim circiter diebus præterita erat seditio, et totum iter sex diebus deinde fuisse confectum videbimus. Hi itaque, licet impedimentis aliquot fuerint retardati, intra octo dies eo pervenire potuerunt: nam* velut alati *Antiochia exiverant, teste ipso* Chrysostomo. *Quare solidiori fundamento nitebatur alia ratio, quam pag.* 76 *subjungit ab humanitate et clementia Theodosii, qui olim in gratiam festivitatis Paschalis* omnes fere carcerem habitantes *dimiserat. Addit etiam*

A *etiam rationes morales, docetque pag.* 77, per singulos dies *tunc temporis populum fuisse in ecclesia congregatum ad conciones audiendas, et hesternæ Homiliæ rursus ibi mentionem facit.*

item septima, in qua resumit expositionem sacræ Scripturæ,

341 *Homilia septima die sequenti, sive die Jovis, habita est, ut ex initio colligitur pag,* 84, *ubi dicit:* Multa quidem et de multis heri apud vestram disserui caritatem. *Post pauca vero ad populi consolationem prolata, pag.* 85 *subdit:* Sed hic consolationis sermonem solvamus. Etenim quintam diem agimus vestram consolantes caritatem, et jam molesti videmur: attentis enim dicta sufficiunt, pusillanimis autem, etiamsi dictis plura addamus, nihil profuerit. Tempus vero nobis jam ad Scripturarum expositionem convertere doctrinam *etc. Quinque illi dies, quibus populum consolatus est, sunt continui a die Dominico usque ad diem Jovis, quo consolationem illam initio continuavit, ac finire voluit. Verum Tillemontius Nota 29 in Theodosium aliquid scrupuli contra hunc dierum ordinem movet, suspicaturque sextam et septimam eodem die dictas. Ratio est, quia* Chrysostomus *in hac septima sic habet initio:* Multa quidem et de multis heri disserui,.. De multis vero si omnia vobis retinere haud est B facile, illud omnium maxime vos meminisse rogo, quod tristitiam nobis Deus non ob aliud indiderit, nisi propter solum peccatum *etc. Etenim hoc argumentum fuse tractat in Homilia* v *num.* 4, *indeque colligit Tillemontius, quintam uno tantum die ante septimam fuisse habitam, et consequenter sextam, quæ utrique intercedit, mane dictam esse die Mercurii, quo septima post meridiem est habita. At speciosa magis est quam solida objectio: nam* Chrysostomus *in Sexta num.* 4 *iterum docuit, non esse homini dolendum, nisi ob solum peccatum. Pauca e pluribus inde huc transfero:* Ne igitur propter mortem tristeris, naturæ enim est: tristare propter peccatum, voluntatis enim est culpa. *Fundamento igitur caret illa objectio. Hoc autem occasione lectorem moneo, me plures ejusmodi scrupulos omnino præterire, ne hic Commentarius in nimiam excrescat molem; at non omissurum difficultates solidis rationibus nixas.*

uti et octava, dicta die Veneris:

342 *Post septimam mox secuta est octava Homilia, quæ dicta est die Veneris, et quidem sine ullo meo dubio, licet repugnet Montfauconus in Vita pag.* 107, *et multos sibi scrupulos moveat Tillemontius, priusquam sententiam nostram am-* C *plectatur.* Chrysostomus *cœptam pridie explicationem initii Geneseos prosecuturus, ita incipit:* Audistis nuper, quomodo omnis Scriptura consolationem afferat et refrigerium, licet historica sit narratio, Etenim illud, « In principio fecit « Deus cœlum et terram » historiæ expositio erat: sed demonstravit oratio, et multa plenam consolatione dictionem esse. *Hæc in Homilia septima ostenderat Sanctus. Illud autem* nuper, *cujus causa octavam in Sabbatum rejicit Montfauconus, idem hic est ac* heri. *Nam eamdem septimam iterum allegat pag.* 92, *ut* heri *dictam, his verbis:* Nunc autem interim dicemus, quod heri relictum fuit. *Et mox allegat verba in præcedenti non exposita:* Deambulabat Deus in paradiso *etc. Rursum pag.* 7 *de juramentis loquens, ita habet:* Sextus hic dies est, quod de hoc vos præcepto admoneo: in futurum vobiscum pacisci volo tamquam desistens, ut caveatis. *Erat igitur dies Veneris, quo hæc dicebat, cum de juramentis loqui cœperit die Dominico. In illa porro Homilia differt rursum quæstionem in septima pag.* 89 *promissam, cur liber Geneseos non ab initio mundi sit scriptus, hanc allegans rationem:* Ad finem nobis devenit hæc hebdomas, et materiam attingere metuo, deinde statim expositionem intercepturus: multis enim diebus opus habet hoc argumentum. *Nimirum jejunium hebdomadæ finiebatur die Veneris,* Chrysostomus *autem, etsi Sabbatis etiam et Dominicis in Quadragesima ad concionem frequenter dicebat, diebus tamen illis, quibus non erat jejunium, difficiles sacræ Scripturæ locos non videtur tractare voluisse, sed potius moralem tradidisse doctrinam, fortasse quia istis diebus plures accurrebant simpliciores.*

AUCTORE J. S.

post hanc vero postridie habita est decima quinta,

343 *Quidquid sit causæ, cur difficilem illam quæstionem maluerit inchoare die Lunæ sequenti in Homilia nona, quam die Sabbati, nequeo dubitare, quin hoc etiam die ad populum peroraverit Sanctus, atque Homiliam quidem illam habuerit, quæ decima quinta est impressa. Vidit Tillemontius illam a loco suo esse divulsam, sicut et aliæ quædam suo ordine non sunt positæ. At maluit credere, secundo Quadragesimæ Sabbato dictam esse quam primo. Montfauconus vero in Vita pag.* 108 *contendit, hanc suo ordini relinquendam, uti et decimam quartam, et decimam sextam. Verum is ordo mihi nequaquam videtur probabilis. Accipe igitur, studiose lector, tria indicia satis manifesta, ad dictam Homiliam* xv *inter octavam et nonam figendam. Initium tale est pag.* 151: Oportebat et hodie, et superiore Sabbato (*nimirum ante Quadragesimam*) de jejunio facere sermonem: intempestivum hoc dictum esse cogitet nemo. Nam in diebus quidem jejunii consilio nihil opus est et admonitione, ipsa dierum præsentia etiam negligentissimos ad jejunii certamen excitante. E

quæ et primo Sabbato Quadragesimæ

344 Sed quoniam hominum multi jejunium aggressuri, tamquam longæ cuidam obsessioni tradendus sit venter, crapulæ et ebrietati præoccupantes indulgent: rursumque egressi tamquam ex longa quadam esurie, et gravi jejunii carcere soluti, cum multo dedecore ad mensas currunt, seu studentes sibi ortam ex jejunio utilitatem crapulæ excessu rursum perdere; operæ pretium fuit et tunc et nunc de temperantia instituere sermonem. *Ad hæc attentos lectores desidero. Quo Sabbato admonere oportebat illos, qui ante inchoatum jejunium crapulæ se dedere solent et ebrietati, nisi illo Sabbato, quod præcedit Quadragesimam? Nam postea fuisset sera monitio.* F *Quo rursum Sabbato prima vice egrediuntur jejunia, qui jejunio liberati mox ad intemperantiam progrediuntur, nisi Sabbato primæ hebdomadæ? Itaque vel inepte ratiocinatur* Chrysostomus, *vel Homiliam illam habuit primo Quadragesimæ Sabbato; ut etiam ostendit tota Homilia, qua ostendit timorem illum, in quo adhuc erant Antiocheni, ipsis esse utilem. Quin et hunc timorem pro ratione allegat, qua non censuit necesse de temperantia et jejunio verba facere.*

et post octavam, et ante nonam

345 *Non minus clare apparet, Homiliam illam dictam esse sequenti die post octavam. In Octava habet verba data num.* 342, *ubi dicit se velle desistere contra juramenta perorare. Ad hæc vero verba apertissime respicit in illa, quæ vulgo est decima quinta, quando dicit pag.* 158: Et quidem heri cum vestra caritate constitui, me non amplius de hoc mandato dicturum; quoniam omnibus superioribus diebus de illo sufficienter dissertum est. Sed quid faciam? Donec vos correctos videam, non possum a consilio dando abstinere.

AUCTORE J. S.

tinere. *Loquitur de juramentis, loquitur de Sabbato. Ad quam igitur Homiliam respiciemus, nisi ad octavam die Veneris habitam; cum nulla alia exstet, ad quam allegata verba referri possunt, fatente Tillemontio. Accipe modo, lector, indicium tertium, quo probatur, laudatam Homiliam habitam esse ante nonam. In illa pag.* 158 *contra juramenta laudat Zachariam prophetam secundum Septuaginta cap.* v,1 *his verbis*: Audistis prophetam de juramento hodie nobis loquentem? « Respexi oculis meis, et vidi (inquit.) Et « ecce falx volans longitudinis cubitorum viginti, et latitudinis cubitorum decem. Et dixit « ad me : Quid tu vides? Et dixi : Video falcem « volantem longitudinis cubitorum viginti, et « latitudinis cubitorum decem. Et ingredietur « domum (inquit) jurantis nomine meo, et destruet in medio, et suffodiet lapides et ligna. »

dicta ostenditur.

346 *Hanc falcem volantem ibi pluribus eloquenter et terribiliter contra jurantes intorquet. Huc igitur respicit in Homilia nona pag.* 105, *ubi jurantibus tale dat consilium* : Ut autem celerior fiat emendatio, hoc fac, quod dico. Scribe in pariete domus tuæ, et in cordis tui pariete falcem illam volantem, et hanc ad maledictio- B nem volare puta; et assidue ipsam recogita *etc. Nulla alia hic additur falcis explicatio. Quotus quisque igitur novisset, de qua falce loqueretur? Quomodo intellexissent auditores, quid falx illa volans significaret, nisi præcessisset explicatio, quæ data erat paulo ante in Homilia vulgo* xv, *sed verius nona. Quæ hisce opponuntur apud Tillemontium et Montfauconum, nullius sunt momenti : neque enim adverterunt ad argumenta jam data. Itaque nullum mihi superest dubium, quin illam Homiliam primo jejunii Sabbato habuerit* Chrysostomus. *At nullum novimus Homiliam sequenti Dominico dictam.*

In secunda hebdomada Quadragesimæ die Lunæ dicta est nona,

347 *Die autem Lunæ tractare cœpit quæstionem in Homilia* VII *propositam, ac eo usque dilatam, in Homilia vulgo nona, quam et* nonam *vocabo. In hac pag.* 98 *sic illam proponit:* Nuper itaque quærebamus, qua de causa post tot annos editæ sint Scripturæ, *eaque de re tum prolixe disserit. Figenda est hæc Homilia die Lunæ in hebdomada secunda Quadragesimæ. Initium tale est :* Et nuper ad vos et nunc ad vos verba facio. Utinam vero et semper vobiscum, etsi non corporis præsentia, saltem caritatis vi : nec enim mihi est alia vita, nisi vos, et salutis vestræ C cura... Ideo et omnes vos in mente mea circumfero, nec vero hic tantum, sed et domi. Etsi enim multus est populus, et brevis cordis mei mensura, sed lata est caritas, et non in nobis angustiamini : sequentia vero non addam : neque enim nos apud vos angustiamur. *Tum laudat Antiochenos, quia intellexerat, multos operam dare ad pravam juramentorum consuetudinem evellendam, et subjungit :* Propterea vos in corde meo assidue gero, propterea non sentio docendi laborem, auditorum lucro relevatus. *Attamen conqueritur, multos ad hanc concionem non venisse, quod, cum corporis infirmitate non possent jejunare, non auderent pransi ad ecclesiam venire. Hanc itaque noxiam formidinem tollere conatur, docetque non esse a concionibus abstinendum ob omissum ex necessitate jejunium.*

verisimiliter postridie decima.

348 *Decimam Homiliam sequenti die Martis dictam existimo, quia sub finem nonæ Sanctus dicit, alia plura dici posse, sed illa se* in crastinum *differre. Etenim in decima eamdem* Chrysostomus *tractat materiam, utilemque fuisse non* D *jejunantibus admonitionem suam initio declarat, ita exorsus dicere:* Gaudeo et gratulor omnibus vobis, quod admonitionem nostram, quam pro non jejunantibus, et propterea absentibus nuper feci, re præstitistis. Arbitror enim multos jam pransos hodie adesse, et pulcram hanc nobis implere concionem : et hoc conjicio, eo quod amplius nobis theatrum factum sit, et major audientium conventus *etc. Illud* nuper *igitur se verisimiliter ad præcedentem duntaxat extendit diem, ut in Homilia* VIII, *de qua num.* 342 *: nulla enim est ratio, cur dicamus diem aliquem intermedium concione caruisse, cum illa in Homilia nona pro sequenti die esset indicta. In fine hujus Homiliæ contra juramenta perorat, quod in Quadragesima necdum intermiserat. Post Homiliam decimam novus terror Antiochenos perturbavit, et* Chrysostomum *silere coegit, ut habet Homilia* XI *pag.*15. *Hinc oritur dubium, an Homilia illa sequi debeat, ut habent editiones, an vero alia quæpiam.*

§ XXV. Prosecutio earumdem Homiliarum usque ad Pascha. E

Terror Antiochenorum ob nuntios ab imperatore missos.

U*t autem ordinem recte constituamus, necesse est ut observemus, qua de causa tantopere perturbati fuerint Antiocheni, ut populum congregare ac docere non potuerit* Chrysostomus. *Non alia sane erat, quam quod aliqui post auditam seditionem missi ab imperatore venissent Antiochiam et judices exspectarentur de seditione inquisituri. Hinc non potuit ad populum dicere* Chrysostomus, *quia Antiocheni, ut loquitur in Homilia* XI *pag.* 115, infinitis tota die rumoribus *erant* pulsati, perturbati, et undique circumacti, et singulis satagentes diebus, et curiose sciscitantes: Quis venit e castris (*id est, ab aula imperatoria?*) Quid vero veniens nuntiavit? Numquid verum an falsum, quod dicitur? et noctes sine somno transigentes, et civitatem respicientes cum lacrymis tamquam mox perituram. Propterea, *inquit*, et nos superiores hos dies tacuimus, quoniam civitas nostra omnis erat exhausta, omnes in solitudines transmigraverant, et residui tristitiæ nube caligaverant. *Hic perturbationis initia solum narrat Sanctus et leviora : graviora vero, quæ secuta* F *sunt, dum inchoata fuere judicia, referuntur in Homilia* XIII, *et præsertim in Homilia* XVII, *quam primam dixit post sublata judicia, quantum existimo.*

qui severa mandata ferebant, judicesque venturos præcesserant :

350 *Diem ipsum, quo primi illi nuntii imperatoris mandata pertulerunt, ratione satis verisimili me assignaturum confido. Quid fecerit Theodosius, audita seditione, exponit Libanius Orat.* XIII *ad Theodosium, seu tom.* II *Operum Libanii pag.* 407 *his verbis :* Quomodo igitur hic princeps se gessit? Castigat quidem animadversione quadam remedium continente... Dum hæc sanciret : Ne videlicet certamen equestre fieret in circo*:* neve ad theatrum quisquam iret; neve esset, qui oblectaret, neque qui oblectaretur : et ut parvi oppidi nomine urbs magna vocaretur : postremo ut quivis a balneorum deliciis abstineret... Ad judicium vero de quibusdam statuendum mittit eos, quorum justitiæ conscius et certus erat. *Judices hi erant Hellebichus et Cæsarius,*

AUCTORE J. S.

A *Cæsarius, ambo variis præfecturis functi, ut videri potest apud Tillemontium tom.* V *Imperatorum in Theodosio art.* 34. *Adventum horum judicum innotuisse Antiochenis notabili tempore, antequam in urbem venerunt, liquet ex eodem Libanio Orat.* XXI *pag.* 528. *Venerant igitur aliqui ante illos imperatoris mandata perferentes, idque etiam colligitur ex datis* Chrysostomi *verbis de perturbatione Antiochenorum. Cum autem illorum adventus interruperit conciones* Chrysostomi, *nequit statui post diem Martis aut Mercurii secundæ hebdomadæ jejunii, cum silere tunc cœperit.*

hi Antiochiam venerunt die 20 Martii,

351 *At prima imperatoris mandata Antiochiam perlata fuisse Sabbato primæ septimanæ, mihi magis persuadeo, quia video aliqua saltem ex illis jam tum exsecutioni mandata. Audiamus* Chrysostomum *in Homilia vulgo* XV, *quam illo Sabbato habitam ostendi. Dicit, se multos frustra impendisse sermones, ut* theatra *et* spectacula *profana dimitterent Antiocheni :* Sed ecce nunc, *inquit pag.* 152, tacentibus nobis et nihil de hoc dicentibus, sponte orchestram obstruxerunt, et circus inaccessibilis factus est. *Ignorabat tum quidem, aut dissimulabat, si forte noverit, qua* B *de causa id factum esset; quia verisimiliter magistratus mandatum imperatoris necdum vulgaverant, ne Antiochenorum timor et fuga augeretur. Verum, postquam omnis inquisitio cessabat, veram causam docuit* Chrysostomus *in Homilia* XVII *pag.* 175, *ubi sic habet :* At quæ ab imperatore profecta sunt? contristant? Sed nec illa profecto gravia : verum et ipsa multum attulerunt emolumenti. Quid enim molesti, dic mihi, factum est? Quod orchestram obstruxerit, quod circum inaccessibilem fecerit, quod nequitiæ fontes excluserit et obruerit?... Propterea tristaris, carissime? Imo ideo et gaudere et lætari oportet, et gratias imperatori agere : quoniam ipsius ultio, correctio fuit, et pœna, eruditio, et ira, doctrina. An quia balnea nobis occlusa sunt? Sed hoc non intolerabile... An quod civitatis abstulit dignitatem, nec amplius ipsam metropolim appellari permisit? *etc.*

ut factum esse, ac fieri potuisse ostenditur.

352 *Videmus, omnia illa esse facta mandato imperatoris. Orchestra autem et circus occlusa sunt Sabbato primæ hebdomadæ, et haud dubie balnea eodem die. Mandatum igitur imperatoris Antiochiam venerat Sabbato primo Quadragesimæ, quod incidebat in 20 Martii, cum sex tantum* C *hebdomadas Quadragesimæ fuisse dixerim. Multa hisce contraria scripsit Tillemontius, multa Montfauconus ; sed nullam contra hanc chronotaxim allegarunt rationem, quæ pariat difficultatem. Qui ipso die seditionis Constantinopolim summa celeritate abiverant, intra octiduum eo pervenire potuerunt. Alii poterant eadem celeritate Constantinopoli Antiochiam proficisci, ac mandata Theodosii perferre : nam Cæsarius, peracto Antiochiæ judicio, sexto die Constantinopolim pervenit, teste Libanio Orat.* XX *pag.* 519. *Atqui intra seditionem et primum Sabbatum Quadragesimæ sexdecim, ut minimum, numerandi sunt dies. Itaque inutiliter utriusque urbis distantiam metitur Tillemontius Nota* 31 *in Theodosium, ut ostendat mandata imperatoris serius Antiochiam venisse, cum ipse agnoscat, totum iter sex diebus a Cæsario confectum.*

discussa opinione contraria.

353 *Frustra ratiocinatur, quando observat, Flavianum episcopum in media via occurrisse Hellebicho et Cæsario, judicibus ab imperatore delegatis, ut probet, hosce tantum venisse Antiochiam die Lunæ tertiæ hebdomadæ: neque enim via media tam stricte intelligenda est, ut ex hac de die adventus certo statui possit : neque supponere debuit Tillemontius, nullos imperatoris nuntios venisse Antiochiam ante judices ipsos. Nihilo magis supponere debuit, mandatum imperatoris de orchestra, circo et balneis occludendis per ipsos judices fuisse perfectum. Etenim prudentiæ non minus erat quam severitatis, loca illa, in quibus tantæ civitatis populus congregabatur, prius occludere, ne novæ contra judices ipsos orirentur seditiones, et ne Antiocheni metu pœnæ omnino rebellarent.*

Durante illo terrore, dicta Homilia XVI.

354 *Prædictis terroribus et rumoribus agitati sunt Antiocheni, donec habita est Homilia decima sexta, quæ figenda est Sabbato aut Dominico post secundam jejunii hebdomadam, id est,* 27 *aut* 28 *Martii. Hoc liquet ex ipsa Homilia, in qua pag.* 168 *ita legitur:* Secundam jejunii septimanam expedivimus. *Nam jejunium secundæ septimanæ Sabbato finiebatur; sed verba illa æque dici poterant Dominico. Habita est Homilia tempore perturbationis tantæ, ut pag.* 161 Chrysostomus *dicat :* Nisi multa a patribus vi compulsus fuissem, neque surrexissem, neque locutus fuissem, dolore obtenebratus ex pusillanimitate E vestra: sed neque nunc in me ipsum redire possum : sic animum mihi indignatio et tristitia obsidet, quando post tantam doctrinam gentilibus opus habuistis doctoribus, qui hortarentur et monerent, ut præsentem generose timorem ferretis. *Titulus et initium Homiliæ causam tantæ indignationis Sancti utcumque exponunt. Titulus sic habet :* Nunciata ad præfectum populatione, et omnibus de fuga consultantibus, cum intrasset præfectus in ecclesiam et consolatus fuisset, habita est præsens Homilia. *Initium est :* Præfecti quidem providentiam laudavi, quoniam tumultuantem conspicatus civitatem, et omnes de fuga deliberantes, ingressus, vos consolatus est, et in bonam spem adduxit. Pro vobis autem rubore pudoreque affectus sum, quod exterioris post multos prolixosque sermones illos consolationis indigueritis. *Hanc increpationem Sanctus acerrime prosequitur, et mox in jurandi consuetudinem, ut malorum causam, invehitur. Deinde vincula et tribulationes S. Pauli multis extollit, ut vincula timentibus addat animos. Num.* 2 *multa repetit breviter ex Homilia vulgo* XV *dicta, et nominatim falcem illam volantem hoc modo :* Ex his igitur omnibus sane multis illa mihi ma- F xime reminiscimini, quæ de volante falce dicta sunt, in jurantis domum diverteute, lapides et ligna subruente, et omnia consumente. *Ex hisce liquet, Homiliam illam esse dictam, dum in maximo timore erant Antiocheni. Dictam tamen puto, antequam judicia exercerentur; et illo ipso die, quo judices ingressi sunt urbem, ita ut præfectus ille, qui populum consolatus est, verisimiliter sit unus ex judicibus, nisi forte urbis præfectus turbatum, instante illorum ingressu, populum consolari voluerit. At magis credo fuisse unum ex judicibus.*

Mox iterum siluit Sanctus ob severa judicia:

355 *Quiscumque ille fuerit, post hanc Homiliam iterum silere coactus est* Chrysostomus, *quia terrore judiciorum et nimio carceris metu omnes erant perculsi. Illa multorum comprehensione et acri examine cœpta sunt in tertia Quadragesimæ hebdomada die Lunæ, et per tres aut quatuor durarunt dies, quantum ex* Chrysostomo *potest colligi. In Homilia* XIII *pag.* 133 *de illo tempore Sanctus sic loquitur:* Quale præteritum vidimus quatriduum,

AUCTORE J. S.

quatriduum, et quale nunc videmus præsens? Quanta in illo obscuritas tum erat? quanta nunc in præsenti tranquillitas? Tremendum in civitate tribunal illud, et omnium corda concussit, et nocte fecit diem nihilo esse meliorem, non radiis exstinctis, sed tristitia et timore oculos offuscantibus vestros. *Tillemontius vocem* τετράδα quatriduum *explicat de feria quarta, sive de die Mercurii: nec improbabilis est ea expositio, cum vox Græca talem expositionem admittat, et Homilia die Mercurii sit habita, ita ut oppositio præsentis diei Mercurii cum præterito saltem æque probabilis sit, quam præsentis quatridui cum quatriduo præterito. Hac de causa nequit determinari, an tribus aut quatuor diebus duraverint judicia. At finita esse die Jovis suspicor, ac Sabbato figendam Homiliam illam, quam post finita judicia primam dixit* Chrysostomus.

illorum judiciorum terror

356 *De severitate illorum judiciorum multa narrat Sanctus in Homilia jam laudata. Pauca huc transfero:* Postquam enim civitatis major pars præ timore et comminatione illa ad deserta et fauces montium et occulta locorum transmigravit, metu ipsos undique cogente: et vacuæ mulieribus erant domus, vacuum viris forum, B vix autem duo vel tres euntes in medio simul videbantur, et ipsi tamquam animati mortui circumeuntes; abibamus in forum judiciale gestorum finem visuri: et collectas civitatis reliquias cernentes, illud omnium maxime admirati fuimus, quod multitudine circa fores morante, tamquam præsente nemine, silentium erat profundissimum, omnibus inter sese respicientibus, et nemine assistentem interrogare, aut quidquam audire ab illo audente. Proximum enim quisque suspectum habebat: quoniam multi jam præter omnem spem ex medio rapti foro intus coercebantur: et omnes pariter in cœlum aspiciebamus, et manus extendebamus cum silentio superne subsidium exspectantes *etc*... Et hæc quidem erant præ foribus.

et severitas, Homilia XVII.

357 Postquam vero interiorem aulam introivimus, rursus alia his terribiliora vidimus, milites armatos ensibus et clavis *etc. Multa addit de miserabili spectaculo mulierum nobilium pro suis supplicantium, de flagris et verberibus eorum, qui torquebantur, ita ut exclamare cogeretur pag.* 135: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, *et severitatem extremi judicii in memoriam revocaret.* Atqui, *inquit*, civitatis primates, qui tunc C judicabantur erant*: multique pro ipsis intercedebant.* Verumtamen nihil eorum judices interius causas audientes tunc inflexit: sed unum solum respiciebant, ut diligens commissorum quæstio fieret. *Multo hisce plura ibidem legi possunt apud* Chrysostomum, *qui egregia de vanitate rerum mundanarum documenta ex similibus proponere solet. At videamus modo, quorum maxime opera severitati tantæ finis demum sit impositus. Refert hoc Sanctus in Homilia* XVII, *quam hac de causa primam figo post judicia peracta: neque enim verisimile est de ulla alia re tractasse* Chrysostomum, *priusquam Antiochenos illa Homilia erat consolatus. Tota quoque Homilia, et præsertim initium, hunc ordinem indicat. Hoc enim orditur modo pag.* 170: Opportune omnes hodie simul concinuimus: « Benedictus Dominus Deus » Israel, qui facit mirabilia solus. » Etenim miranda et opinionem excedentia facta sunt negotia. Urbem totam et populum tantum jam submergendum, et sub undas agendum, et perdendum funditus, statim uno temporis momento ab omni naufragio liberavit... *Modum* D *accipe.*

quæ docet monachos et sacerdotes

358 *Tunc, ait pag.* 172, vertices montium habitantes monachi propriam exhibuere philosophiam. Namque tot annis in cavernis suis conclusi, nemine advocante, suadente nemine, postquam nubem tantam civitatem circumstantem viderunt, tabernacula speluncasque suas derelinquentes, undique confluxerunt, velut angeli quidam de cœlo profecti... Nec hoc solum erat mirabile, sed quod ad principes ipsos accedentes cum fiducia loquebantur pro reis, et omnes sanguinem effundere parati erant et capita deponere, ut captos ab exspectatis tribulationibus eriperent: et dixerunt se non prius recessuros, quam judices parcerent civitatis populo, vel se simul cum reis ad imperatorem legatos mitterent. Religiosus est, inquit, qui nostro orbi dominatur, fidelis, cum pietate vivens. Nos igitur ipsum omnino reconciliabimus: non permittemus vobis, neque concedemus ensem polluere, nec ullius abscindere caput. Si vero non abstineatis, et nos cum ipsis omnino moriemur *etc. Deinde pag.* 175 *de sacerdotibus, ex quibus ipse haud dubie unus fuit, sic loquitur:* Nec monachi tantum, verum et sacerdotes eamdem præstiterunt animi magnitudinem, nostramque salutem dispensarunt. E Et alius quidem (*Flavianus*) in castra * se contulit... Alii vero hic remanentes, et eadem, quæ monachi, exhibentes, propriis manibus judices continentes, non sinebant ingredi, priusquam de judicii fine promitterent. Et cum renuentes quidem videbant, multa fiducia et ipsi vicissim utebantur. Ut autem annuentes viderunt, pedes et genua complexi, et manus exosculati, utramque virtutem superabundanter exhibuere, libertatem et mansuetudinem.

* i. e. ad aulam

pro reis intercessisse, ut judicia finirentur.

359 *Intercessio illa monachorum et sacerdotum eodem die finem judicii impetravit, effecitque ut nullus morte ulterius puniretur; sed omnia ad imperatorem referrentur. Monachorum fortitudinem cum pusillanimitate gentilium philosophorum comparans, utramque declarat pag.* 173: Etenim *(monachi)* ante prætorii januas totos dies *(imo totum diem, Græce* διημέρευον*)* agebant sedentes, abducendos de carnificum manibus eripere parati. *Ex hoc facto, quod piis magis quam doctis monachis condonabimus, satis colligitur, nullum ab eo tempore occisum. Alterum clarius dicit* Chrysostomus *his verbis:* Monachi... malum dissolvere non multis diebus, sed brevi temporis F momento... Hi die una et descenderunt (*de montibus suis*) et disseruerunt (*coram judicibus,*) et solverunt calamitatem *(judiciorum)* et ad propria reversi sunt tabernacula. *At nullus hinc inferat, judicia uno tantum die durasse, et secundo sic fuisse finita; nam ignoramus, quot diebus judices fuissent occupati ante monachorum adventum. Præterea, qui erant in carcere, aut in exsilium missi, tunc liberati non sunt; sed eorum causa imperatori permissa, ut liquet ex* Chrysostomo *pag.* 179, *ubi commendat, ut pro illis Deum precentur Antiocheni.*

post illa prima est habita.

360 *Porro voluerunt monachi adire imperatorem, ut pro Antiochenis intercederent, teste* Chrysostomo *pag.* 174. Sed judices, *inquit*, ipsorum sapientiam *(Græce* φιλοσοφίαν, *id est,* virtutem*)* reveriti, et sensus altitudine * perculsi, hanc eos longam obire viam non permisere: sed si dumtaxat ipsorum voces haberent in scriptis, se cum litteris discessuros, et imperatorem exoraturos, ut omnem iram dimitteret, spoponderunt, quod et

* magnanimitate.

A et fore exspectamus. Etenim cum sententia diceretur, ingressi multæ sapientiæ * verba dixerunt, ac per litteras imperatori supplicaverunt, et post has sumptas in litteris voces judices abierunt... Et quæ sunt hic nunc gesta, audiet imperator, audiet magna civitas, audiet et totus orbis, quod tales Antiochenorum urbem habitent monachi, ut Apostolicam exhibeant fiduciam. *Hactenus* Chrysostomus. *Ex judicibus autem Constantinopolim profectus est Cæsarius, verisimiliter sub vesperam diei Veneris in tertia hebdomada Quadragesimæ. Certe ipsum discessisse sub vesperam, asserit Libanius pag.* 219, *addens tanta usum celeritate, ut sex diebus ad Theodosium pervenerit. Solum dubito, utrum ipso die, quo judicia cessarunt, profectus sit; an vero sequenti, ut omnia magis ordinarentur, quæ ad imperatorem perferenda erant. Æque dubium mihi apparet, an* Chrysostomus *Homiliam laudatam, quæ decima septima est impressa, die Veneris dixerit, an Sabbato. Hoc tamen apparet verisimilius, quia sequentem malim figere die Dominico, dum media erat Quadragesima, sive post tertiam hebdomadam.*

* philosophiæ

ac postridie decima octava, dicta in media Quadragesima:

361 *Impressa hæc est decima octava, ac tale habet initium:* Multos vidi gaudentes, et inter se dicentes: Vicimus, superavimus: jejunii dimidium profligatum est. Tales autem hortor non B propterea gaudere, quia profligatum sit jejunii dimidium, sed illud considerare, si peccatorum sit profligatum dimidium. *Deinde docet, quale debeat esse jejunium, ac divitiarum rerumque omnium mundanarum vanitatem ostendit, præsenti exemplo eam sic elucidans pag.* 182: Ecce enim pauperes quidem omnes evaserunt, populus periculo liberatus est... Qui autem rempublicam tractabant,... et alia administrabant, ipsi carcerem nunc habitant, de extremis timent,... omnibusque nunc miseriores sunt, non propter periculorum magnitudinem, sed quia præteritum tempus in deliciis egerunt. Multi namque, cum eos hortaremur et moneremus, ut generose res adversas ferrent, dicebant: Nil umquam tale meditati sumus, nec talia philosophari novimus: propterea magna indigemus consolatione. *Post multa de vanitate, pag.* 187 *reprehendit eos, quin in flumine se lavabant, quod balnea essent occlusa, eosque sic alloquitur:* Nondum viginti dies balneis exclusus egisti *etc. Hoc loco abusi sunt Hermantius et Tillemontius, prior ut octo hebdomadas Quadragesimæ attribueret, alter, ut Homi*C*liam transferret ad quintam hebdomadam Quadragesimæ, cui hebdomadas septem adscribit. At, cum balnea occlusa sint primo Quadragesimæ Sabbato, ut ostendi num.* 351 *et seq, in sententia nostra decimus sextus currebat dies a balneis conclusis, quando hæc in media sex hebdomadorum Quadragesima dicebat* Chrysostomus; *in illorum vero opinione plusquam viginti dies præterierant. Itaque hæc optime cohærent cum chronotaxi nostra.*

mox consequentibus diebus undecima, duodecima,

362 *Post hanc Homiliam mox die Lunæ secuta est illa, quæ vulgo undecima ponitur. Hæc p.* 114 *sic inchoatur:* Cum præteritam tempestatem, et præsentem cogito tranquillitatem, non desino dicere: Benedictus Deus, qui facit omnia, et ipsa transmutat, qui fecit lucem de tenebris *etc. In hac Sanctus resumit materiam in Homilia* x *tractatam de mundi creatione, et tunc interruptam ob turbas Antiochiæ ante judicum adventum excitatas, ut dictum est num.* 348. *Hac de causa num.* 2 prius dictorum memoriam *renovat. Nam duodecim circiter dies post dictam Homiliam* x *præterierant, quando habebat undecimam, quæ verisimiliter eo ordine in collectione Homiliarum posita est ob connexionem argumenti, quod tractatur. Undecimam sequitur duodecima, sequenti die Martis habita, ut clarum est ex initio pag.* 123, *quod subjungo:* Et heri dixi, Benedictus Deus, et hodie hoc ipsum rursus dicam. Etsi enim gravia præterierunt, tamen gravium memoria ne prætereat, non ut doleamus, sed ut gratias agamus. *In hac tamen Homilia num.* 2 *aliquid argumenti contra Tillemontium, et consequenter contra ordinem Homiliarum a me concinnatum, se reperisse credit Montfauconus, quia Sanctus dicit*: Tribus igitur præteritis diebus unum cognitionis Dei modum quærebamus etc. Hodie vero paulisper in hanc rursum philosophati materiam, ad alium transibimus sermonem.

ut contra Montfauconum ostenditur,

363 *Observat nimirum pag.* 108 *in Vita, tribus illis diebus dictas esse Homilias nonam, decimam et undecimam. Recte id quidem: nam ea de re merito dubitari nequit. Rogat deinde:* An non Chrysostomi dictis vim infert Tillemontius, cum decimam inter et undecimam vult inseri decimam quintam et decimam sextam? *Hoc argumentum, si quid valeret, etiam ordinem nostrum subverteret, cum tres Homilias, videlicet deci*E*mam sextam et duas sequentes inter decimam et undecimam posuerim medias. Verum pro nobis ipse Montfauconus respondet, dum mox subdit:* Ceterum cum dicit Chrysostomus, tribus præteritis diebus, non intelligitur de tribus postremis diebus, in quibus scilicet concionatus erat. *Hæc verba præcedentibus contraria sunt, iisque longe meliora. At fateor, non videri eam Montfauconi mentem, sed vitium impressionis verisimiliter esse, cum in præfatione ad tomum* II *velit,* Chrysostomum *loqui de tribus ultimis diebus, quibus erat concionatus. Verum cum ipse fateatur, Homiliam decimam in secunda jejunii hebdomada dictam esse, undecimam vero in quarta hebdomada, ut et duas sequentes, et quidem post judicia illa terribilia, de quibus multa narrantur in Homilia* XIII, *explicanda sunt verba* Chrysostomi *de tribus Homiliis, in quibus agitur de cognitione Dei per creaturas. Illam autem materiam, quam assumpserat, ut ostenderet, necesse non fuisse, ut sacræ Litteræ ab initio mundi scriberentur, absolvit in hac Homilia, et aliqua adjungit contra juramenta.*

364 *Secuta est die Mercurii Homilia* XIII, *in* F *qua Sanctus multa refert de judiciorum, quæ præterita hebdomada erant peracta, severitate et rigore, ostenditque calamitates hominibus utiles esse ad salutem. Orditur hoc modo pag.* 133: Ab eodem principio, et iisdem prooemiis, quibus heri et nudiustertius cœpi, et hodie incipiam. Dicam et nunc, Benedictus Deus etc. *Simile fere est exordium Homiliæ* XVII, *quam dictam credimus Sabbato præcedenti. At Tillemontius illam suspicatur posteriorem hisce tribus, quia Sanctus dicit* heri et nudiustertius *tali exordio se usum. Apta esset hæc observatio, nisi post Homiliam* XVII *secuta esset decima octava, quam alio modo orditur* Chrysostomus. *Itaque Tillemontius recte fatetur, decimam septimam videri dictam statim post judicia, illique subjungere nobiscum potuisset decimam octavam, si novisset balnea fuisse clausa primo Sabbato Quadragesimæ. At ordinem subinde turbavit, quia hoc non advertit. Dum porro considero, quam multa de judiciis hic refert* Chrysostomus, *non possum satis admirari, qua demum ratione tres hasce Homilias, aliquot*

ac decima tertia, quam ille inepte ante judicia posuit.

AUCTORE J. S.

aliquot diebus post absoluta judicia habitas, ante adventum ipsorum judicum Hellebichi et Cæsarii locare potuerit Montfauconus. Si vigilans hæc scripserit, saltem oculos non habuit apertos ad omnia considerandum. Quis enim alioquin non videat, ante judicum adventum judicia peragi non potuisse? Ceillierus tom. IX *pag.* 117 *incommodum illud vidit, atque alios judices, qui ante Hellebichum et Cæsarium Antiochiæ judicia exercuissent, adducendos credidit. At id nihil est, nisi errorem nimis evidentem alio errore obvelare: nam de aliis in illa causa judicibus nuspiam mentio apud* Chrysostomum *aut Libanium. Contra clarum est ex Libanio Orat.* XXI *in Hellebichum, in hujus judicio facta esse illa, quæ refert in Homilia* XIII Chrysostomus, *ut ea de re nullum sit dubium. Objiciunt etiam ordinem illum Homiliarum, qui est in editis, in Mss. codicibus repertum esse. At id argumentum nullius est ponderis: nam ipse Montfauconus coactus est ordinem immutare in posterioribus Homiliis. Collectores videntur undecimam statim post decimam collocasse ob continuationem ejusdem argumenti, et fortasse temporis ordinem ignorarunt.*

Homilia XIV dicta post turbatam pridie falsis rumoribus urbem,

365 *Hactenus certa aut saltem verisimillima invenimus indicia temporis, quo dictæ sunt singulæ Homiliæ. At non æque clara se offerunt signa, ad reliquas hujus Quadragesimæ certis diebus illigandas. Homilia in editis decima quarta* B *verisimiliter habita est non diu post decimam tertiam; at probabilius non ipso die Jovis sequente, sed circa finem hebdomadæ quartæ. Etenim ex ipso initio verisimile est, Sanctum una saltem die a dicendo abstinuisse ob exortam iterum perturbationem.* Non parum *inquit p.* 140, civitatem nobis heri diabolus perturbavit; sed et Deus nos iterum non parum consolatus est. *Causam perturbationis explicat titulus præfixus hoc modo:* Populo omni ab angustia liberato, et constituto in fiducia, quidam rursus civitatem confictis rumoribus tremendis turbaverunt, et convicti sunt. De hoc igitur habita est Homilia etc. *Titulis illis non multum quidem fidendum existimo, cum verisimiliter postea sint additi. Attamen hic titulus tam apte cum toto Homiliæ contextu congruit, ut saltem sit verisimilis. Quales fuerint rumores sparsi, exponit etiam* Chrysostomus *in Homilia* XXI *(apud Ducæum* XX*) p.* 214*:* Multis namque post communis patris peregrinationem in carcere habitantes terrentibus, et dicentibus: Non lenitur rex *, et de totius civita- C tis subversione cogitat, et alia multa his plura divulgantibus, vincti nihilo tunc ex hac fama timidiores redditi sunt: sed nobis dicentibus, Hæc falsa, et diaboli fraudis opera sunt, animos vestros consternare volentis, Nihil egemus, aiebant, verborum consolatione etc. *Vincti illi per judices erant in carcerem missi. Itaque rumores illi fuerunt sparsi post judicia aliquo tempore peracta.*

* imperator

ex illa liquet, aliam aut saltem alicujus partem excidisse.

366 *Hinc manet Sanctus in laudata Hom.* XIV, *ejusmodi timoribus non abjiciendum animum.* Cum igitur videris, dilecte, *inquit pag.* 141, tentationem nunc quidem exstinctam, rursum autem accensam, ne animo concidas, neu refugias; sed bonam spem teneas etc. *Novus autem ille timor effecisse videtur; ut Sanctus iterum fortius contra juramenta sermonem dirigeret, quam fecerat diebus præcedentibus.* Etenim, *ait pag.* 150. nascente miseria hac, quæ civitatem detinet, hanc incepi admonitionem. Et illa quidem jam debet finiri: nos vero non unum explevimus mandatum etc. *Porro ex hac quoque Homilia colligitur, aut Homiliam aliquam totam, aut partem alicujus ignotam esse, cum pag.* 141 *sic loquatur:* Etenim antea * vos rogavi, ut Joannis caput abscissum adhuc calido cruore distillans sumentes, sic domum quisque suam redeatis, et putetis ante oculos habere ipsum vocem emittentem, et dicentem: Odio habete jugulatorem meum juramentum *etc. Dixit igitur in aliqua Homilia* Chrysostomus, *mortem S. Joannis Baptistæ ex juramento Herodis ortam esse. At id modo non invenitur. Itaque excidit aliqua Homilia non diu ante hanc dicta, aut certe ex aliqua præcedentium pars illa, in qua historiam eam tractaverat.* D

* Gr. Πρώην nuper

Post morbum aliquot dierum,

367 *Post hanc Homiliam infirmitas aliquot dierum* Chrysostomum *coegit a concionibus abstinere, ac domi manere. Fuit interim aliqua martyrum festivitas, cui adesse non potuit propter infirmitatem. Testatur illa ipse in Homilia* XIX, *quam sic orditur pag.* 188*:* Epulis sanctorum martyrum excepti estis his præteritis diebus, spirituali celebritate repleti exsultatis honestis, exsultationibus;... sed nos et invitos infirmitas domi manere cogebat. Tamen, etsi solennitati non interfuimus, de voluptate participavimus... Talis est enim caritatis vis, non fruentes pariter cum fruentibus gaudere facit. *Ex his liquet, Sanctum ægrotasse, antequam habuit Homiliam* XIX, *et consequenter postquam habuerat decimam quartam: nam hanc secuta est decima nona, ut mox ostendam. Necdum omnino convaluerat, quando ob adventum quorumdam monachorum, opinor, ad ecclesiam venit, et Homiliam* XIX *habuit. Quippe datis modo verbis subjungit:* Propterea et domi sedens gaudebam vobiscum, et morbo nondum solutus surrexi, et cucurri ad vos, ut desiderabiles facies vestras intuerer, et præsentis festivitatis particeps fierem: festivitatem enim maximam esse puto præsentem diem propter fratrum præsentiam nostrorum, qui urbem nobis adornaverunt, et Ecclesiam honestarunt. Populus lingua quidem nobis diversus, fide vero consonus. E

cum multi monachi venissent Antiochiam,

368 *Quales fuerint fratres illi, quorum causa necdum bene sanatus* Chrysostomus *ad ecclesiam venit, et hanc Homiliam dixit, non convenit inter Tillemontium et Montfauconum. Tillemontius in* Chrysostomo *art.* 27 *existimat, fuisse episcopos et presbyteros, qui venerant ex regione longinqua, ideoque Græce non loquebantur. Montfauconus vero in Vita pag.* 110 *ait, fuisse rusticos sive agricolas, de quibus agitur. Utrumque æque mihi improbabile apparet ex verbis* Chrysostomi, *qui monachos clare videtur designare. Etenim eos laudat a modesta vita, a castitate, a laboribus, ab optima philosophia, et a multis aliis ornamentis, quæ minime congruunt vulgaribus agricolis, nec omnia etiam episcopis aut presbyteris, sed solis monachis, qui diversa illa ornamenta in suis personis conjungebant. Pauca ad propositum huc transfero.* Horum quemque cernens, *inquit p.* 189, nunc quidem boves jugantem aratorios, et aratrum trahentem,... nunc autem sacrum ascendentem suggestum et subditorum animos arantem: nunc quidem agri spinas excidentem falce, nunc vero sermone ex animis peccata extergentem... Hi sunt maxime, qui nobis optimam philosophari videntur philosophiam, non ex habitu, sed ex sententia virtutem suam exhibentes. *Et pag.* 190, *ubi dixerat, illos longe sapientiores esse gentilium philosophis, subdit:* Multæ mens ipsis philosophiæ spiritualis est plena. F

Eorum

A *Eorum mox sobrietatem laudat*; Quoniam omnes delicias expulerunt, et nequissima ebrietatis fluenta fugaverunt, et tantum comedunt, quantum ad vivendum sufficit. *Hæc aliaque ostendunt, monachos fuisse: nam hos ejusmodi laudibus frequenter exornat. Nec mirari debemus, si inter monachos Syros multi non noverant linguam Græcam, ut de his innuit.*

Sanctus habuit Homiliam XIX,

369 *Nunc paucis ostendam, qua ratione hæc Homilia intelligatur dicta post decimam quartam. In posteriore pag.* 197 *contra juramenta fortiter agens, sic loquitur :* Vidisti falcem ? Vidisti caput Joannis ? Audisti historiam de Saüle ? Audisti captivitatis Judaicæ modum ? *etc. Falcem illam jam in prima hebdomada ex Zacharia protulerat, et num.* 2 *in hac Homilia repetierat. Caput S. Joannis Baptistæ ante protulerat, et repetierat in Homilia* XIV. *Historiam Saülis, cujus juramento Jonathas tantum non periit, fuse tractaverat in Homilia* XIV. *In eadem num.* 6 *ait :* Licebat et aliam narrare historiam, et ex illa demonstrare graviorem hac et majorem calamitatem unum fecisse juramentum. *Loquitur de juramento Sedeciæ regis, et de historia captæ et eversæ Hierosolymæ, eamque ibidem omittit, ne* B *Homilia fieret nimis prolixa. At historiam ibi dilatam fuse narrat in Homilia* XIX. *Itaque clarum est, Homiliam* XIX *esse quasi prosecutionem decimæ quartæ, pro illa nimirum parte, in qua contra juramenta utroque loco prolixe disputatur. Tillemontius suspicatur, Homiliam* XIX *esse habitam Dominica Passionis, sive secunda ante Pascha. At non dubito, quin serius habita sit, nam una tantum superest ante Pascha, neque in illa dicit* Chrysostomus, *se morbo fuisse impeditum.*

circa Dominicam aut in ipsa Dominica Palmarum figendam.

370 *Montfauconus in Vita pag.* 110 *contendit, Homiliam* XIX *dictam esse post Pascha, et quidem Dominica quinta, sive Dominica ante Ascensionem Domini. Pro illa opinione affert titulum, quem sic exprimit Græce :* Τῇ Κυριακῇ τῆς ἐπισωζομένης πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς χώρας *etc., ac Latine reddit hoc modo :* Dominica servatæ ad homines agros colentes *etc. Tum notat, voce* ἐπισωζομένη *apud Cappadoces* Ascensionem *designari, indeque apud eosdem nominari Dominicam. At apud Ducæum et alibi legitur* Ζωζομένης servatæ, *ut ipse Montfauconus Latine posuit. Quapropter existimo, nihil ex titulo haberi posse certi, quandoquidem nesciamus, quando tituli illi sint additi. Certe ne probabile quidem est, ipsius* Chrysostomi *esse titulos. Quod addit Montfauconus, Flavianum in Homilia* XIX C *memorari illis verbis pag.* 188. Hoc honesto duce vos circumagente *etc. ; est improbabile, cum ille tota Quadragesima abfuerit. Flavianus a* Chrysostomo *passim vocatur* pater. *At* dux *vocari potest, quicumque in aliqua festivitate primas agit partes. Itaque Montfauconus pro sententia sua duas attulit voces ambiguas, et nihil præterea ; Homiliam vero, quæ quasi prosecutio est decimæ quartæ, plus quam duobus mensibus ab eadem separat, ac demum* Chrysostomum, *qui tempore Paschali destitit dicere contra juramenta, post quinque hebdomadas ad eamdem materiam improbabiliter reducit. Figenda igitur est Homilia* XIX *circa Dominicam Palmarum, aut in ipsa Dominica, et sic intelligimus, cur in duabus ultimis Quadragesimæ hebdomadis tam paucas habeamus Homilias.*

Vigesima Homilia, contra simultates et juramenta pugnans.

371 *Post aliquot dies, quibus* Chrysostomus *verisimiliter a dicendo abstinuit, ob vires necdum satis firmas, secuta est Homilia* XX *apud Montfauconum, quæ apud Ducæum ponitur vigesima secunda. Dicta hæc est, non decem, ut aliqui volunt, sed duobus aut tribus diebus ante Pascha, ut ex ipso colligitur principio.* Ad finem jejunii jam tempus deproperat. Quare et nos majori studio virtuti operam demus.... Nihil nobis lucri erit ex multis laboribus et sudoribus jejunio insumptis, nisi cum pura conscientia sacra mensa frui possimus. Ob hoc enim jejunium et Quadragesima, et tot dierum synaxes *, auditiones, preces et doctrinæ susceptæ sunt *etc. Mox pluribus prosequitur, non solum jejunium sufficere, sed jejunium aliosque in Quadragesima labores suscipi, ut vitia emendentur, et sacra Communio in Paschate pura cum conscientia peragatur. Deinde contra diversos defectus disputat, et præcipue contra inimicitias ac simultates, in fine etiam adversus juramenta disserit breviter, sed magna cum severitate.* Quadraginta dies jam præterierunt, *inquit pag.* 213 ; si Pascha quoque sacrum præterierit, nulli jam deinde veniam dabo, non admonitionem, sed vim imperii, et severitatem non contemnendam adhibebo... Jam igitur denuntio et protestor, si conveniam singulos, et experimentum sumam, nam haud dubie sumam, quod, si deprehendam aliquos, hæc vitia (*Græce* vitium) non correxisse, pœnam irrogabo : edicam, ut foris extra sacra Mysteria consistant, idque non E eo animo, ut foris maneant, sed ut, postquam se emendaverint, intus recepti, cum pura conscientia sacra mensa fruantur. *Ex his liquet primo, Flavianum* Chrysostomo *multum auctoritatis attribuisse.*

* i. e. conventus

habita est paucis diebus ante Pascha.

372 *Secundo ex allegatis verbis clarum etiam apparet, Pascha proximum fuisse, quando hæc Sanctus perorabat. Nam illæ voces*, Quadraginta dies jam *(Græce* λοιπὸν deinceps*)* præterierunt, *idem significant, ac* Quadragesima jam præteriit, *præsertim cum sequatur*, Si Pascha quoque *(Græce* τοίνυν igitur*)* sacrum prætereat. *Finiebatur Quadragesima die Veneris sancto, et Sabbatum erat pervigilium Paschatis. Ex hisce Homilia videri potest habita die Veneris sancto. Attamen nolo verba tam stricte sumere, ut id omnino certum putem : nam auditores mentem Sancti percipiebant, ita ut sic loqui posset, etsi aliquot dies Quadragesimæ superfuissent. Certe eodem fere modo loquitur initio Homiliæ* XXX *in Genesim tom.* IV *pag.* 293, *cum tamen illa habita sit in principio hebdomadæ sanctæ. Verum nullo modo assentiri possum Tillemontio et Montfaucono, qui Homiliam istam figunt* decem diebus ante sanctam et vivificam Domini nostri Jesu Christi resurrectionem ex mortuis, F *quia hæc verba in aliquot codicibus titulo fuerunt addita. Etenim additionem illam tanti non facio, ut dubitem dicere falsam et* Chrysostomo *contrariam. Memorat Sanctus finem Quadragesimæ, nec uspiam distinguit inter* Quadragesimam, et quadraginta jejunii dies. *At adversarii ex Quadragesima revera Quinquagesimam finxerunt : quod tunc demum probabo, si quis mihi ostendere potuerit,* Chrysostomum *distinguere inter quadraginta dies jejunii et Quadragesimam. Accipe, lector, initium Homiliæ* XXX *in Genesim :* Ecce tandem ad finem sanctæ Quadragesimæ venimus, et jejunii navigationem perfecimus. *Ita loquitur, quia ultima inchoata erat hebdomada, et non aliter hic loquitur de quadraginta diebus finitis*

non vero diebus decem ante illam solennitatem.

373 *Accipe, lector, et aliam probationem, ut perspicias illam sententiam esse improbabilem.* Chrysostomus *pag.* 210 *auditores ita alloquitur :* Quæ omnia cum cognita habeamus, liberemus nos ipsos a pœna et supplicio, et PRÆSENS festum

AUCTORE J. S.

stum cum omnibus jam dictis revereamur, et quod illius gratia ab imperatore optamus adipisci, id etiam aliis concedamus. Nam ex multis audio, imperatorem, Paschale festum reveritum, civitatem in gratiam recepturum, omnesque offensas remissurum *etc. Hortatur, ut invicem offensas condonent in reverentiam præsentis festi Paschalis, sicut imperator ejusdem festi gratia urbi erat condonaturus. Quis modo non videat, Pascha fuisse proximum, quando hæc dixit, cum vocaverit* præsens festum? *Non aberat igitur decem diebus. Præterea, quod asserit de imperatore, haud dubie intellectum erat ex nuntio per Flavianum præmisso. Nam, ut in Homilia* XX *pag.* 223 *legitur, Flavianus in itinere nuntium præmisit, ut illa citius intelligerent Antiocheni. Cum autem Flavianus tantum potuerit Constantinopoli discedere circum Dominicam Passionis, ut mox dicemus, nuntius ille adesse non poterat nisi paucis diebus ante Pascha, et certe non poterat totis decem diebus Pascha prævenire. Itaque ultima hæc Quadragesimæ Homilia non decem, sed paucissimis diebus ante Pascha est dicta.*

Duæ Catecheses in eadem Quadragesima

B

374 *Porro ne quid omittamus de laboribus in hac Quadragesima a Sancto exantlatis, recensendæ etiam sunt duæ Catecheses, sive conciones ad Catechumenos institutæ, quas Tillemontius in* Chrysostomo *Nota* 30 *et* 33 *ad sequentem annum amandavit, dubitante Montfauconio in Monito prævio tom.* II *pag.* 224. *Unica ratio Tillemontii priorem alio amandandi oritur ex falsa hypothesi, quod Quadragesima septem haberet hebdomadas: nam secundum illam opinionem prior Catechesis revera incidit in tertiam hebdomadam, quando propter judiciorum terrorem concionibus non erat locus. At in nostra opinione figi debet secunda hebdomada Quadragesimæ. Etenim Sanctus pag.* 226 *declarat,* triginta dies *superesse ante Catechumenorum baptisma, idemque repetit pag.* 231. *Verum utitur numero rotundo, ita ut forte superfuerint duo tresve dies ultra triginta. Et sic Catechesis illa fuerit dicta prioribus diebus secundæ hebdomadæ: non longa ad fugienda juramenta exhortatio ostendit dictam esse anno* 387.

sunt dictæ.

375 *Altera, ut liquet ex initio pag.* 234, *secuta est post* decem *circiter dies, ita ut dici potuerit die Sabbato aut Dominico post tertiam Quadragesimæ hebdomadam. Hanc autem similiter spectare ad annum* 387, *colligitur ex his verbis*

C

pag. 241: Cum enim ii, qui imperatori contumeliam intulerant, ad tribunal trahebantur, et de extremis periclitabantur, tunc matres et uxores monilia aurea, et margaritas deponentes, ornamentumque omne et vestimenta aurea, vilem et abjectam vestem sumentes,... sic Judices exorabant. *Hæc ut recentissime facta* Chrysostomus *memorat. Nam præmittit:* Quæ utilitas tibi in die illa de margaritis istis veniet? Et quid opus diem illam (*Judicii*) commemorare, cum liceat et ex præsentibus hæc omnia demonstrare? *Tum verba mox data subjicit de abjectis per mulieres pretiosis indumentis. Et recte quidem* præsentia *vocat, cum ante paucissimos dies essent facta. At nequaquam* præsentia *vocasset, si Homilia habita esset toto anno serius. In hac Catechesi de juramentis non agit Sanctus, neque id mirandum, cum loqueretur ad Catechumenos, de multis simul necessario monendos, eosque de juramentis ante satis monitos.*

376 *Vidimus, quanto studio quantaque constantia* Chrysostomus *in Quadragesima, de qua egimus, perniciosam jurandi consuetudinem exagitaverit. Itaque æquum est, ut etiam breviter dicamus, quos tanti laboris collegerit fructus. Testatur id ipse in Homilia de Debitore decem millium talentorum eodem anno habita tom.* III *pag.* 2 *his verbis:* Nos autem unam chordam pulsavimus per totam Quadragesimam, dum legem vobis de juramentis recitavimus, et Dei gratia effectum est, ut pleraque auditorum a nobis ora in hac legis melodia ita instituta sint, ut depulsa prava consuetudine, pro eo quod antea Deum jurabant, jam nihil, nisi Est, Non est, et Crede mihi, in lingua sua circumferant, idque in omni colloquio, adeo ut inter mille negotiorum necessitates ulterius progredi non sustineant. *Non hoc tantum evicerat* Chrysostomus, *sed alterum etiam, quod perpetuo commendaverat, ut invicem corrigere in juramentis conarentur. Hinc omnes, qui eatenus pravam consuetudinem non abjecerant, se tacente, corrigendos sperat.* Deprehendi enim, *inquit*, tantam esse hujus rei curam, ut et domi et in mensa viri cum mulieribus, servi cum ingenuis certamen * de hujus præcepti observatione contendant, et beatos dixi, qui ad istum modum convivia celebrarent. *Addit de his plura, quæ legi ibidem poterant.*

D

Quanto cum fructu per illam Quadragesimam contra juramenta dixerit,

* certamine

E

quantumque Sanctus profuerit populo, cui condonavit Theodosius.

377 *Felicissime quoque Antiochenis cessit illa morum emendatio: nam Theodosius imperator omnes injurias ipsis condonavit, ac civitatem in gratiam recepit. Multum ad id contulit Flavianus episcopus, hanc ob rem ad imperatorem profectus, multum* Chrysostomus *ipse cum suis concionibus populum continendo et spem fiduciamque suggerendo, ne ad consilia desperata laberentur, tum ipsis apud missos ab imperatore judices patrocinando. Felicis rei nuntium attulit Flavianus, aut potius in itinere,* quoniam lentius ibat, alium quemdam velociter equitare doctum se prævertere rogavit, et bona civitati nuncia afferre, ne ex reditus sui tardatione tristitia prolongaretur. *Flavianus haud dubie Constantinopoli mansit, donec eo advenisset Cæsarius: nam Libanius Orat.* XX *Cæsario maxime attribuit conciliationem imperatoris. At Cæsarius tantum discessit Antiochia uno alterove die ante mediam Quadragesimam, et sex diebus iter confecit. Quare Flavianum dimittere non potuit imperator, nisi uno aut duobus diebus ante Dominicam Passionis aut circa illam Dominicam, maxime si allatas a Cæsario litteras et judicia studiose examinaverit. Venit tamen Flavianus ante Pascha Antiochiam, forte in ipso Paschalis pervigilio. Hinc* Chrysostomus *Homiliam* XXI, *apud Ducæum* XX, *de reditu Flaviani dixit in ipsa festivitate Paschali, mire celebrans episcopi charitatem, et mansuetudinem imperatoris.*

F

§ XXVI. Homiliæ S. Chrysostomi post Pascha usque ad finem anni 387, et Quadragesimam anni 388.

Aliquæ Homiliæ post Pascha dictæ et modo perditæ

P*eracta solemnitate Paschali,* Chrysostomus *aliquot habuit Homilias, aut perditas aut ignotas. Nam et contra gentiles eo tempore disputavit, et varios Martyres oratione celebravit, ac demum rusticam plebem monuit, ut juramenta fugerent. Successit postea Homilia prima in Annam Samuelis matrem, quæ edita est tom.* IV *pag.*

A *pag.* 699. *Hanc Sanctus habuit mense Maio, Dominica fortasse secunda aut tertia post Pascha: de jejunio etiam in exordio loquitur, ut nuper transacto, hortaturque auditores ut illius semper memores, sobrios ac temperantes se præbeant. Tum recenset sermones post Quadragesimam habitos, quos* multos *dicit, hoc modo pag.* 701*:* Nam reverso a longinqua illa peregrinatione patre * nostro, necessarium fuit omnia commemorare, quæ in comitatu * acciderant, ac deinde cum gentilibus disputare, ut hos vi calamitatis ad meliorem frugem revocatos, qui deserto gentilium errore sese ad nos contulerant, pro virili confirmaremus ac doceremus, quantis tenebris liberati, ad tantam lucem veritatis accurrissent. Post illa rursus multis diebus martyrum festivitatibus potiti sumus: neque tempori conveniens fuisset, nos, qui juxta martyrum sepulcra versaremur, earum laudum, quæ martyribus debentur, exortes discedere.

* Flaviano

* *i. e.* aula imperatoris

primus Sermo in Annam Samuelis matrem,

379 Successit his ad abstinendum a juramento cohortatio; cum enim totam rusticorum nationem in urbem ingressam cerneremus, hos illo instructos a nobis viatico censuimus dimittendos. *Habemus hic ordinem Sermonum octo fortasse aut* B *decem. At hi multas non poterant absumere hebdomadas, cum Sermones de Martyribus haberentur singulis diebus, quibus eorum festivitates celebrabantur. Porro quod dicitur de Sermone ad rusticos, Montfauconus detorquet ad Homil.* XIX *ad Populum, ut observari num.* 370*; sed prorsus improbabiliter. Nam tunc monachi urbem erant ingressi, corumque occasione ad populum dicebat Sanctus, non ad monachos ipsos, qui erant* populus lingua, *ut ubi dicitur,* diversus; *post Pascha vero rusticos eadem exhortatione excepit, quam tota Quadragesima habuerat ad Antiochenos. Præterea in festivitate martyrum, quæ præcessit Homiliam illam* XIX, *agrotaverat Sanctus: in hisce vero martyrum festivitatibus eorum laudes oratione celebravit, neque hic de ulla infirmitate meminit. Alia igitur hic ad rusticos memoratur concio, eaque post Pascha mense Maio habita. Ceterum in hoc primo de Anna Sermone* Chrysostomus *prolixe disserit de providentia divina, aliaque utilia dat documenta.*

et quinque sequentes, ex quibus unus excidit.

380 *Post primum de Anna Sermonem secutus est alter, fortasse sequenti Dominica. Hunc pag.* 711 *sic orditur:* Nihil precationi par est, carissimi, neque quidquam fide potentius. Utrumque nobis C nuper (*perperam* heri *apud Ducæum*) declaravit Anna *etc. Orationem, mansuetudinem, aliasque virtutes exemplo Annæ in hoc Sermone commendat Sanctus. Post aliquot dies tertium dixit de Anna Sermonem, ut patet ex hoc illius initio pag.* 721*:* Nisi videor aliquibus fastidio et oneri esse, volo idem argumentum rursum attingere, de quo vobis nuper disserui: vosque ad Annam introducere, atque in pratum virtutum illius inducere sermonem. *Quartum etiam de Anna subjunxit Sermonem, in quo Canticum ipsius* I *Reg.* II *capit exponere. At hunc Sermonem non habemus: dictum tamen fuisse, clarum est ex duobus sequentibus, qui modo numerantur quartus et quintus de Anna. In quarto pag.* 733 *dicit Sanctus.* Quid significent hæc verba: Confirmatum est cor meum in Domino, nuper me apud caritatem vestram disseruisse scitis. Superest, ut nunc ea, quæ deinceps sequuntur, interpretemur. *Tunc incipit sequentia exponere verba,* Exaltatum est cornu ejus *etc. In quinto dicit, se* omnia paulatim *perscrutari, et* singulas *explicare* dictiones, ut ne minimum quidem nos, *inquit,* quantum fieri potest, effugiat. Siquidem propterea duas integras dissertationes in duo sola ejus dicta insumpsimus *Tum affert verba jam data Cantici, ex quibus priora exposuit in Sermone deperdito, posteriora in eo, qui nunc est quartus.*

381 *Sex igitur Sermones de Anna habuit* Chrysostomus, *quibus Historiam Annæ* I *Reg.* I *et initium Cantici sequentis fuse elucidavit. Ex his Sermonibus modo quintus et ultimus post Pentecosten dictus est, ut liquet pag.* 741, *ubi* Chrysostomus *dicit, se regredi ad argumentum* festivitatis *tempore interruptum.* Quemadmodum enim, *inquit,* in Pentecoste intempestivum erat, omissa beneficiorum per id tempus in nos collatorum commemoratione, inceptum antea contextum continuare; ita nunc exacta Pentecoste, opportune historiam in manus resumptam prosequemur, pristinum de Anna argumentum tractaturi. *Porro Homilia illa in Pentecoste dicta modo non exstat, cum in ista adduxisset exemplum filii prodigi, ut hic testatur pag.* 739*: illud vero exemplum nullibi reperiatur in Homiliis, quas habemus de Pentecoste. An similiter exciderint posteriores de Anna Sermones, certo edici nequit.* E *Num vir dubitare possim, quin* Chrysostomus *proposuisset totum Annæ Canticum paulatim enucleare. At magis existimo, morbum isti consilio intervenisse, quam totum fuisse expositum. Certe morbo satis diuturno circa id tempus correptum fuisse* Chrysostomum, *mox videbimus.*

uti et Homilia in Pentecoste habita:

382 *Antea lubet observare, Sanctum in ultimis Sermonibus de Anna vehementer fuisse conquestum de paucitate auditorum, quod multi accurrerent ad ludos circenses. Accipe quarti initium pag.* 729*:* Haud scio, quibus verbis debeam uti hodie: cum enim videam collectas parum frequentari, Prophetas affici contumelia, Apostolos despici, Patres contemni, eamque contumeliam, qua servi appetuntur, ad ipsum eorum Dominum pertransire, libet quidem accusare, sed eos, qui accusationem hanc audire deberent, non hic video. Vos soli adestis, quibus hac admonitione nihil opus est. Verumtamen ne sic quidem silendum est nobis: nam et indignationem, quam nobis moverunt, mitigamus, unaque cum verbis ejiciemus: et illos ipsos ad ruborem ac verecundiam compellemus, tot in eos accusatoribus immissis, quot nunc auditores estis. Si enim venissent, nostras solum objurgationes audirent: nunc fugitantes nostram increpationem, eadem F hæc a vobis audituri sunt omnia. *Deinde hortatur, ut auditores omnia dicta sua absentibus referant, atque acriter disserit contra illos, qui ad ludos circenses malunt, quam ad conciones sacras venire.*

ultimus in Annam Ser. 20 Junii dictus:

383 *Inter hæc pag.* 730 *dicit, congregationes fieri* semel in hebdomada, *nimirum diebus Dominicis. Ex hac autem observatione colligitur, quartum de Anna Sermonem incidisse in Dominicam ante Pentecosten, quintum in Dominicam post Pentecostem quæ tunc erat 20 Junii, cum Pentecoste anno 387 fuerit 13 Junii. Ex hisce et sequenti Sermone admodum verisimile est,* Chrysostomum *post 20 Junii in morbum esse lapsum, illoque mense non amplius esse concionatum et forsan majore parte Julii. Quapropter sub finem Julii habitam existimo Homiliam in Parabolam de debitore decem millium talentorum, quam tom.* III *p.* 1 *orditur a declaratione morbi præteriti teneritque in auditores amoris hoc modo:* Quasi ex longinqua peregrinatione ad vos reversus

deinde vero correptus est morbo, coactusque

AUCTORE J. S.

sus essem, ita me hodie affectum sentio: cum enim nullum amicorum consortium esse potest, nihil commodi affert eorum præsentia. Quamobrem nos, qui domi versabamur, peregre versantibus nihilo hac in parte feliciores fuimus: nimirum qui superiore tempore nulla vobiscum colloquia habere potuimus: sed danda est venia, cum illud non inertiæ, sed infirmitatis silentium fuerit.

aliquo tempore a dicendo abstinere:

384 Gratulamini igitur, me ab ea infirmitate convaluisse, ego vero gaudeo, quod vos carissimos mihi recuperavi. Erat mihi inter ægrotandum ipso morbo gravius, quod hujus dilecti cœtus particeps esse non poteram: nunc vero restituta valetudine, ipsa sanitate mihi optabilius est, quod vestræ caritatis deliciis perfrui secure liceat. Non enim febris tantum ardorem invehit febricitantium corporibus, quantum animis nostris amicorum absentium desiderium, et ut illi phialas et pocula, et frigidos fontes, ita isti amicorum vultus exoptant. Norunt illi, qui amare consueverunt. Age igitur, quando morbum deposuimus, invicem expleamur, si modo fieri liceat, ut hic illam satietatem inveniamus. Dilectionis enim natura satietatem non novit, et ex B usu amicitiæ majores flammas accipit: quod ipse alumnus dilectionis Paulus testatum reliquit, qui ita dixit: Nulli quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Illud enim debitum semper quidem fundatur, numquam autem solvitur. Hic perpetuo debere pulcrum est, et in laude positum.

post morbum habet Homiliam de Decem millium debitore,

385 *Deinde asserit,* per totam Quadragesimam *se contra juramenta dixisse, ut hoc anno factum vidimus,* et ad aliud præceptum *se transire,* quod est de contemptu iræ, *ait pag.* 3. Didicit os tuum non jurare, *inquit,* discat etiam convitium omne adversari, majoremque curam ad hoc præceptum adhibere, quandoquidem et majore labore opus est. *Hanc materiam sibi tractandam jam proposuerat Dominica ante Quadragesimam in Homilia* III *tom.* II *pag.* 47, *ubi dicit se tria mandata velle proponere, quorum duo prima sic exprimit:* Nemini detrahatis, inimicum habeatis neminem. *Utrumque satis frequenter attigerat in Quadragesima et post Pascha, ac subinde etiam fuse de iis tractaverat. At in præsenti Homilia eadem charitatis præcepta magis et studiosius cœpit inculcare, sic tamen, ut in prolixa illa Oratione alia etiam morum documenta eleganter immisceat. Ut autem* C *præcepta charitatis suavius instillaret per exempla, mox tractandam suscepit historiam Davidis et Saülis, de qua tres habuit Homilias, tom.* IV *pag.* 748 *et seqq. impressas. In prima post initium sic hunc declarat ordinem:* Nuper igitur Parabolam vobis de centum denariis, ac decem millibus talentorum enarrantes, ostendimus, quantum esset malum injuriarum meminisse...

ac mox tres consequentes de Davide:

386 Sed hodie de diverso argumento dicere tentabimus. Oportebat enim, si fieret, quod æquum erat de humanitate ac mansuetudine verba facientem, ex sese istius præclaræ philosophiæ exempla præbere, atque ita simul et verbis eam docere, et factis ad eam instituere. Quoniam autem nos ab hac virtute longo absumus intervallo, uno quopiam e numero Sanctorum in medium producto, oculisque vestris subjecto, perspicuam quamdam ac potentem adhibebimus exhortationem, ut quasi ad archetypi cujusdam æmulationem adhortemur et vos et nos ipsos. *Ita loquitur Vir humilis, qui eximiam Davidis mansuetudinem egregie celebravit tribus Homiliis consequenter dictis, nimirum tribus Dominicis sub finem Julii aut initium Augusti: nam initium secundæ ostendit, hanc esse prosecutionem primæ, et in tertia pag.* 771 *dicit, se redire* ad Davidem, *ut cœptam perficiat picturam. Cur autem tamdiu uni inhæreret materiæ, declarat initio primæ Homiliæ, nimirum* quia non satis est ad correctionem unius duorumve dierum admonitio. D Verum, *inquit,* oportet frequenter ac diebus compluribus hanc rem tractare, si modo non ad ambitionem ac voluptatem, sed ad fructum et utilitatem, munus hoc concionatoris gesturi sumus... Nam hic mihi videtur optimus esse docendi modus, si non prius desistamus consulendo quacumque de re, quam viderimus admonitionem ad affectum pervenisse. *Initio tertiæ acriter, et magna auctoritate reprehendit illos, qui ad spectacula currere solebant.*

non diu post dicta videtur Homilia de Dilectione inimicorum.

387 *Tillemontius art.* 29 *eodem ordine recenset Homilias de Davide: sed post illas ponit duas alias, alteram contra Anomœos, alteram de Resurrectione mortuorum. At cum nullas illius ordinis rationes alleget, nec Montfauconum consentientem habeat; dixisse sufficiat, utramque a me suo loco datam: neque enim necesse existimo, alibi dicta repetere. Post Homilias de Davide unam alteramve Homiliam de dilectione inimicorum secutam existimo, antequam Judæorum festa rursum* E *exagitare cœpit Sanctus. Una certe, quæ est tom.* III *pag.* 157, *videtur non diu post Homilias de Davide habita, licet Constantinopoli dictam existimet Montfauconus in Monito, quia num.* 4 *in similitudinem adducitur aula et curia imperatoria. At ea ratio nullius est momenti, cum Antiochenis nota satis esset aula et magnificentia imperatorum. Gravior sane est ratio, qua illam post Homilias de Davide dictam credamus. Etenim agit in ea* Chrysostomus *de dilectione inimicorum in illum Apostoli locum Rom.* XII, 20, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum *etc. Ad hanc autem virtutem auditoribus persuadendam exempla ex Historia Davidis multa adducit, sed brevissime tantum facta perstringendo, ut facere solet, quando historiam ipsum ante satis exposuit. Præterea æstas erat et magnus calor, quando hanc Homiliam habuit* Chrysostomus, *ut dicitur pag.* 159. *Hoc autem convenit tempori, in quo versamur. Attamen necesse est, ut inter hanc et tertiam de Davide aliqua fuerit intermedia, cum pag.* 163 *dicat, se* superiori concione *hortatum auditores, ut unusquisque fratrem ad ecclesiam secum pertraheret, quod in illa non invenitur.* F

Ubi vero Judæos oppugnaverat Orationibus quinque

388 *Porro post absolutam materiam de inimicorum dilectione,* Chrysostomus *mense Septembri contra Judæos et Judaizantes rursum acriter disputare cœpit, ut ostendi* § 20 *num.* 271 *et seqq. In prima autem Oratione illius temporis contra Judæos, inter omnes quarta, tom.* I *pag.* 616 *ait, rursum appropinquare Judæorum jejunia, rationemque mutandi argumenti pulchra similitudine sic explicat:* Quandoquidem et pastores quamdiu noxia bestia molesta non est, sub ilicem aut populum porrecti, fistula canunt, finentes oves libere pro suo arbitratu pascere. Verum simul atque senserint alicunde luporum incursionem imminere, mox abjecta fistula fundam arripiunt, et omisso calamo, fustibus et saxis obarmant sese, proque ovili consistentes, magno clamore ingentique ululatu vociferantes, frequenter ipso clamore feram, priusquam irrumpat, abigunt. Itidem et nos superioribus diebus in Scriptura, velut in prato ludentes choreasque ducentes, nihil

A hil in enarratione attigimus contentiosi sermonis; eo quod nullus esset, qui nobis obturbaret, aut molestus esset. *Hæc verba ostendunt primo, non dixisse Sanctum paulo ante contra Anomœos.*

redit ad moralem materiam, dicitque in Psal. XLI

389 *Ex iis secundo colligimus, post quinque Orationes contra Judæos, quæ ante medium fere Octobrem finitæ non sunt, secutam esse Homiliam in Psalmum* XLI, *quam habemus impressam tom.* V *pag.* 130. *Etenim ibidem de præmissis Homiliis et de mutata rursum concionum argumento loqui incipit hoc modo:* Vos quidem nos nuper admirabamini, quando verba fecimus de Melchisedec (*in septima contra Judæos*) propter eorum, quæ dicta sunt, longitudinem: ego autem vos admirabar propter vestram in audiendo attentionem et sapientiam, et quod, cum prolixior se obtulisset oratio, nos ad finem usque consequuti estis. Quamquam non solum erat longa oratio, sed magnam etiam in se habebat difficultatem. Sed neque longitudo, nec rei difficultas vicit vestram animi alacritatem. Age ergo vos pro illo labore remuneremur, dilucidius hodie vobiscum colloquentes. Neque enim semper intendendus auditorum animus; facile enim disrumpitur: nec rursus semper remittendus ac relaxandus; B hinc enim rursus redditur otiosior. Ideo utendum est vario docendi genere: et nunc quidem populariori, et ad delectandam concionem accommodatiori oratione utendum est, nunc autem acriori, et ad contendendum aptiori. Quemadmodum ergo tunc dicebam (*in prima seu quarta contra Judæos*) quod dum lupi gregem invadunt, relicta fistula, fundam in manum sumunt pastores; ita nunc, dum festa Judæorum prætererunt, qui sunt quibusvis lupis immaniores, relicta rursus funda, redeamus ad fistulam; et a contentiosiore dicendi genere cessantes, aliqua alia apertiora aggrediamur, ipsius David citharam in manum sumentes *etc. Ita* Chrysostomus, *deinde eleganter ac pie disserens in illa Davidis verba:* Quemadmodum desiderat cervus *etc. Ex dictis figenda est hæc Homilia post medium Octobris.*

Deinde ordo Homiliarum obscurus et incertus:

390 *Hactenus totum fere* Chrysostomi *ordinem investigare conati sumus. At ea investigatio nunc multo facta est difficilior: neque enim ullam invenio Homiliam, quam sub finem anni* 387 *aut initium* 388 *dictam fuisse ostendere possum. Multæ quidem formari possunt conjecturæ, videlicet de explicatis eo tempore Psalmis aliquibus, de morbo, quo impeditus fuerit Sanctus, de perditis aliquot* C *hujus temporis Homiliis, pluresque aliæ; sed hæ satis incertæ apparebunt. Nam potuit quidem alia in Psalmos, quæ modo non habemus, tunc Sanctus commentari, et ad populum dicere. At continua Psalmorum explicatio serius videtur cœpta. Morbi indicia non habemus satis probabilia. Itaque ceteris probabilior hæc erit conjectura, si existimemus aliquas illius temporis Homilias excidisse exstare alias. Certe non paucas invenio apud Montfauconum tom.* III *Homilias, quæ nulli anno aptius illigari poterunt, quam tempori inter Octobrem anni* 387 *et Quadragesimam anni* 388. *Hasce igitur, ne maneant indictæ, hoc loco recensere placet.*

Homilia de Eleemosyna,

391 *Prima occurrit Homilia* de Eleemosyna *tom.* III *pag.* 248, *quæ saltem hiemali tempore dicta fuit, quia variis locis de* frigore *in ea fit mentio. Antiochiæ etiam habita fuit, ut colligitur ex loco num.* 6, *ubi pecunia dicitur famis tempore missa Hierosolymam ab incolis* hujus civitatis... per Paulum et Barnabam, *ut factum narratur ab Antiochenis Act.* XI,30. *Itaque Homiliæ subjungo initium, ut ex eo industriam Sancti charitatem lector perspiciat:* Legationem quamdam justam, *inquit,* utilem, vobisque congruentem apud vos obiturus accessi hodie, non ab alio quoniam orator constitutus, quam a pauperibus, qui vestram hanc civitatem incolunt; non verbis, non calculis, non senatusconsulto missus, sed miserabilibus acerbissimisque spectaculis. Nam cum ad cœtum vestrum properans per forum et angiportus transirem, viderem que multos mediis in biviis jacentes, alias exsectis manibus, alios effossis oculis, alios ulceribus vulneribusque insanabilibus plenos,... extremæ inhumanitatis esse duxi, si apud caritatem vestram de his verba non facerem.... hac tempestate maxime tanto urgente frigore. *Ex hoc initio Montfauconus colligit, Homiliam esse dictam ex tempore. At hoc non facile crediderim, quia accuratior et eruditior est de eleemosyna disputatio, quam ut videatur extemporalis. Initium forte ex tempore additum est. Verum ne hoc quidem certum: neque enim ignorabat* Chrysostomus, *se visurum miserius pauperum mox relatas; easque haud dubie sæpius viderat.*

E 392 *Post illam porro Homiliam secutas esse tres alias de verbis Apostoli* II *Cor.* IV,13, Habentes eumdem spiritum fidei *etc., verisimilis ex collatione mihi oritur suspicio. In illa pag.* 257 *graviter pungit illos, qui pauperes carpunt ob otium, cum ipsi otiosi sint* in theatris, *præmissis his verbis:* Dicam aliquid onerosum et molestum: scio fore ut vos succenseatis: attamen dicam; non enim ut offendam, sed ut emendem, dico. *In prima vero ex sequentibus pag.* 260 *orditur a reprehensionis excusatione his verbis:* Sapientissimi medici, ubi vident ulcus egere ferro, admovent quidem sectionem, sed hoc faciunt non sine affectu et commiseratione: verum et mœrent et gaudent non minus quam ipsi, qui secantur; mœrent quidem propter dolorem, quem secando inferunt; gaudent autem propter sanitatem, quæ hoc modo comparatur. *Tum utitur exemplo Pauli, quocum gaudet, quod contristati essent ad pœnitentiam.* Luculentior est hodie, *inquit,* noster conventus, festivius nostrum theatrum, numerosior fratrum chorus, hæc ipsa alacritas tristitiæ illius est fructus. *Hæc nonnullam ingerunt de sequela suspicionem, eaque augetur, quia in hac quoque eleemosyna prolixe commendatur, et aliis plane rationibus quam in præcedenti. In secunda* F *item de allegatis Apostoli verbis, et rursum in tertia, ad erogandam eleemosynam sub finem auditores exhortatur. Has autem tres de verbis Apostoli invicem secutas, clare videbit studiosus lector, si initium secundæ et tertiæ consideret. Omnibus vero præmissam fuisse illam de Eleemosyna, persuadet materiæ similitudo: nam Sanctum diu insistere uni rei commendandæ, jam sæpe vidimus.*

tres aliæ in locum Apostoli: Habentes eumdem spiritum *etc.*:

393 *Quidquid porro sit de sequela, omnes saltem Antiochiæ sunt habitæ, ut probat Montfauconus: nulla etiam aliquid habet, quo minus congruat tempori, in quo versamur. Nihil similiter habet incongruum huic tempori alia Homilia, quæ mox ibidem sequitur pag.* 291 *in hæc Pauli verba:* Utinam substineretis modicum quid insipientiæ meæ II *Cor.* XI,1. *Hanc* Chrysostomus *ita orditur:* Omnes equidem amo Sanctos, maxime vero beatum Paulum, vas electionis, tubam cœlestem, Christi pronubum. Id vero dixi, meumque erga illum amorem in medium protuli, ut ejusdem vos participes efficerem. Rursum

alia in verba Pauli: Utinam sustineretis *etc.*

AUCTORE J. S.

Rursum suspicio non infundata mihi videtur, si credamus, hanc Homiliam fuisse dictam post tres modo memoratas. Ratio est, quia tota est composita ad commendandam S. Pauli humilitatem, atque ad ostendendum, necessitate sola factum esse, ut Apostolus non raro se ipse laudet. Hæc igitur est quasi antidotum ultimæ ex tribus præmissis : nam in ea Paulus sæpissime adducitur, et frequenter ea afferuntur loca, ubi laudes proprias coactus est recensere. Plures non invenio Homilias, quas ad hæc tempora verisimiliter transferendas censeo. Attamen certum est, totum tempus usque ad Quadragesimam anni 388 iis impleri non potuisse.

§ XXVII. Homiliæ 67 in Genesim totam, cœptæ Dominica ante Quadragesimam, anno verisimiliter 388; aliæ complures Homiliæ iis interpositæ.

Ante Quadragesimam anni 388

B

Transeo ad Quadragesimam anni 388 : in Dominica enim illam præcedente cœptam existimo expositionem totius libri Geneseos, sexaginta et septem Homiliis absolutam, sed aliis concionibus aliquando interruptam. Nullam quidem hujus chronotaxis rationem, quæ id sola plane evincere possit, invenire potui : nec Tillemontius nec Montfauconus annum huic Operi certum assignare potuerunt. Attamen multa simul eam mihi chronotaxim adeo persuadent, ut non modo probabilem credam, sed etiam vix dubitare possim, quin recta sit et vera. Primo enim Chrysostomus *in prima Quadragesima, qua prædicavit, mox aliqua ex Genesi elucidanda suscepit, ita ut verisimile sit, Sanctum voluisse ad expositionem Geneseos primum procedere. Secundo expositio Geneseos aliis multis Homiliis fuit interrupta ; idque prioribus annis, quibus concionatus est Sanctus, magis congruit, quam posterioribus, ut videbimus. Tertia et præcipua ratio est, quia totus junioris in concionandi munere* Chrysostomi *stylus et genius relucet tam in hisce in Genesim Homiliis, quam in illis, quibus Geneseos expositionem interruptam novimus. Ex hoc enim charactere colligimus, Genesim fuisse expositam ante librum Psalmorum, ante Matthæi et Joannis* C *Evangelia, ac demum ante Pauli Epistolas.*

cœpta expositio in Genesim, ut ex variis

395 *Tum ulterius ita ratiocinamur. Si ex Operibus Sancti detrahamus expositionem omnium librorum modo enumeratorum, aliaque omnia, quæ anno primo et secundo Antiochiæ, aut deinde Antiochiæ vel Constantinopoli concionatus est Sanctus , non reperiemus Homilias sufficientes ad implendum unius anni cursum ; imo etiam ne vel unicam quidem Quadragesimam implere poterimus, ut ex diligenti perscrutatione et consideratione certum mihi videtur et indubitatum. Hinc Tillemontius et Montfauconus nullas pro anno 388 et tribus sequentibus produxerunt Homilias, nisi perpaucas, quas omnes ad annos præcedentes pertinere, suis locis ostendi. Atqui verisimile non est aut probabile,* Chrysostomum *tanto tempore a concionando abstinuisse, aut omnes fere tanti temporis Homilias excidisse. Necesse est igitur, ut dicamus,* Chrysostomum *tunc cœpisse integros sacræ Scripturæ libros exponere, et initium duxisse a Genesi, cum ex charactere et stylo hic liber ante reliquos omnes videatur expositus.*

D

colligitur, maxime et methodo, ex longioribus exordiis.

396 *Cum autem stylum et characterem dico, non loquor de majore aut minore sermonis elegantia aut puritate; sed de methodo, qua prioribus annis in concionando usus est* Chrysostomus, *et de dictis aliquot eidem tunc admodum familiaribus: atque hos characteres ita in expositione Geneseos relucere assevero, ut in nullis alterius libri commentationibus iidem reperiantur. Consideret studiosus lector initia Homiliarum primi et secundi anni, quas magna saltem ex parte recensui ; passim inveniet, prolixa texi exordia, priusquam orator perveniat ad illud, quod præcipue tractandum suscepit aut exponandum. Adeat deinde Homilias in Genesim, ac similem exordiorum prolixitatem in illis deprehendet, maxime tamen in illis, quas fere consequenter dixit in Quadragesima. Adeo perspicua est illa prolixitas præfationum, ut amici quidam* Chrysostomum *de ea monendum censuerint eodem anno, quo Genesim exponebat, et quando jam Homilias triginta duas in Genesim habuerat. Testatur id Sanctus ipse in Homilia de Ferendis reprehensionibus t.* III *p.* 115. *ac prolixitatis istius rationes allegat p.* 120. *Prima est, quod loqueretur ad multitudinem hominum occupatorum, quibus dicta sua studebat proœmiis* intellectu facilia *reddere. Altera est, quod aliqui negligentes essent in accedendo ad concionem.* Necesse itaque, *inquit,* eos, qui accedunt, laudibus ornare, eos vero, qui absunt, reprehendere. *Tertia ratio est, quia ex ante dictis aliqua erant repetenda ; dum quæstio aliqua non poterat tota exponi.*

E

quæ monitus paulatim contraxit, ac demum omisit.

397 *Hasce quidem rationes tunc allegabat* Chrysostomus. *Attamen vela paulatim contraxit, et amicorum consilio cessit, ut clare perspici potest in omnibus Sancti commentationibus, quibus Psalmos, Evangelium Matthæi, Acta Apostolorum, atque Epistolas S. Pauli exposuit: neque enim longiora illa proœmia in illis reperiuntur, nisi rarissime. In expositione Joannis, quæ post Genesim secuta videtur, aliquid ex more illo pristino adhuc retinuerat. In ipsa quoque Genesis expositione diligens lector deprehendet, longiora esse exordia in triginta duabus prioribus Homiliis, quæ dictam amicorum* Chrysostomi *monitionem præcesserunt, quam in posterioribus, quæ eandem sunt secutæ. Hic character Homiliarum in Genesim tam manifestus videtur, ut necesse non sit observare voces aliquot translatas, aut modos loquendi ita familiares* Chrysostomo *prioribus illis annis, ut frequentissime recurrant tam in Homiliis in* F *Genesim, quam in aliis istorum annorum. Sane sæpissime dicit, se mensam apponere, convivium parare, thesaurum in sacris Litteris absconditum quærere, effodere, aut quid simile. Cum medico, cum agricola, cum patre, cumque aliis hominum generibus frequenter se comparat. Auditorum diligentiam passim laudat aut negligentiam reprehendit. Hæc vero omnia, aliaque similia styli utcunque luxuriantis, quæ observari possunt, in expositione aliorum sacræ Scripturæ librorum non invenias, nisi rarissime, excepta tantum expositione Joannis. Itaque dubitare vix possim, quin expositio Geneseos aliorum librorum expositiones præcesserit, et inchoata fuerit anno 388.*

Prima Homilia 27 Februarii dicta : aliæ

398 *Incidebat anno 388 Pascha in diem 9 Aprilis. Prima autem Homilia dicta sex hebdomadis ante Pascha, sive die 27 Februarii, ac Dominica, quæ Quadragesimam præcedit, ut liquet ex initio aliisque Homiliæ locis. Secunda id etiam clarissime indicat pag. 8 his verbis:* Unde cum mecum cogito repentinam mutationem hodie factam

etam, et repeto memoria hesterni diei perturbationem, admiror et obstupesco jejunii vires et potentiam. *Primam vero, qua necdum Genesim explicat, sed jejunium eloquenter commendat, sic exorsus est*: Gaudeo et lætor, videns hodie ecclesiam Dei filiorum suorum multitudine ornari, vosque omnes multa cum jucunditate concurrisse. Nam cum alacres vultus vestros intueor, voluptatis, quæ in animabus vestris est, conjecturam capio maximam... Eapropter et ipse hodie ingenti alacritate surrexi, una vobiscum lætitiæ spiritualis particeps futurus, et volens adventus sanctæ Quadragesimæ, remedii, inquam, animarum nostrarum, vobis annuntiator esse. *Secunda Homilia, in qua Genesim exponere incipit, et Manichæos, Marcionistas et Valentinianos aggreditur hæreticos, mox die sequenti fuit subsecuta; uti et tertia, et quarta continenter diebus singulis.*

secutæ singulis fere diebus,

399 *At in quinta non invenio mentionem hesternæ concionis, ita ut forte die uno alterove cessaverit, aut de alia materia egerit. Verum quintam rursum secutæ sunt sexta, septima, octava et nona diebus continuis. In quinque prioribus auditorum alacritatem laudat: in sexta vero acerrime objurgat illos, qui* ad ludum equestrem *se contulerant. In decima rursum non meminit de hesternis dictis. Quare iterum fuerit unius forte diei interruptio. Id certum est, Homilia* XI *dictam fuisse in Sabbato aut Dominica post secundam Quadragesimæ hebdomadam. Nam in prolixo exordio monet Sanctus, duobus hebdomadæ diebus non jejunari, dicitque ibidem pag.* 84, *se tradere velle doctrinam faciliorem,* Quia hodie, *inquit,* remissionis dies est. *Itaque in duabus primis hebdomadis tres dies caruerunt. Homiliis ordinariis in Genesim, aut etiam quatuor, si undecima illa die Dominico fuit habita. Post Homiliam* XI *rursum ad alia divertit Sanctus, et contra Judaizantes Homiliam saltem unam habuit, et ad catechumenos quoque dixit, prout ipse indicat iis verbis, ut videatur plures interruptionis dies insinuare. Attamen duodecima vel sic potest dicta esse die Lunæ tertiæ hebdomadæ: nam verba mox danda explicari possunt de die Dominico præcedente, et de interrupta in prioribus hebdomadis Geneseos expositione.*

subinde tamen interruptæ per Homilias perditas,

400 *Accipe igitur, lector, initium Hom.* XII, *indeque perspice, quam sollicite singulorum vulnera curare studeret Sanctus:* Age, *inquit,* promissum nostrum hodie impleamus: et consuetam doctrinam tractantes, dicenda nunc iis, quæ supra dicta sunt, contexamus, Scitis enim nos semel atque iterum hoc facere decrevisse, et ad hoc paratos fuisse: sed curam fratrum, quam gerimus, in illorum admonitionem linguam nostram alio rapuisse. Quandoquidem interdum infirmis fratribus, quibus consuetum erat sequestrare se ab hoc spirituali conventu, et mutilare nobis sanctæ festivitatis gaudia, suasimus consulendo et exhortando, ne diutius ab ovili Christi absint, et extra caulam hanc spiritualem aberrent, nomine quidem et appellatione nobis juncti, revera autem Judæos sectantes, qui adhuc umbræ assident, lucernæque addicti sunt, postquam Sol justitiæ illuxit. Interdum etiam nondum initiatos, qui in cœtu aderant, hortati sumus, ut ad spiritualem vocationem accurrant, excussoque omni ignaviæ somno, ferventi desiderio, et ingenti alacritate paratos se ad suscipienda regia munera præstent, et properent ad eum, qui remissionem donat peccatorum, et liberaliter innumera bona suppeditat. Itaque postquam eorum, qui circa Paschæ festum errabant, quique per hanc minimi, ut putabant, momenti observationem, magnum sibi damnum inferebant, congruentem curam gessimus, idoneo adhibito vulneri medicamento, et non initiatis ea de re probe commonitis, restat ut omnibus vobis hodie spirituale paretur convivium. *Hactenus* Chrysostomus. *At conciones hic memoratæ videntur excidisse.*

die uno aut duobus: hoc modo consequentur dictæ

401 *Post duodecimam secuta est decima tertia, sed forte non statim die sequenti: nam in proœmio non meminit de hesternis, sed de dictis* nuper. *Id tamen indicium non est omnino certum, quia jam ante vidimus* nuper *subinde dici a* Chrysostomo, *etiamsi loquatur de die præcedente. Præterea se quotidie concionari solere initio indicat, cum sic ordiatur pag.* 99: Videns vestrum inexplebile desiderium et multam aviditatem, mentemque attentam, nec non omnes ad spiritualem hanc doctrinam advolantes; quamvis valde sim meæ inopiæ mihi conscius, frequenter tamen et quotidie inopem et tenuem hanc mensam vobis proponere studeo. *Et paulo post* alacritatem *auditorum* quotidie increscere *affirmat. Non facile igitur interrumpebat expositionem Genesis, nec dicit in decima tertia, tunc fuisse interruptam. Hoc itaque dubium est. Certum vero est, decimam quartam et sequentem continua dierum serie esse secutas, cum in singulis illud insinuetur. Certum item videtur, decimam quintam dictam esse non ante diem Veneris aut Sabbatum tertiæ hebdomadæ, cum in ea pag.* 121 *dicat:* Neque hoc attendamus, si dimidium Quadragesimæ transierit. *Verum ne longior dierum enumeratio tædiosa magis fiat quam utilis, generatim observo, nullam deinceps fieri mentionem satis claram interruptarum Homiliarum in Genesim in hac Quadragesima usque ad trigesimam secundam, quæ dicta est in Hebdomada Sancta die Mercurii.*

priores triginta duæ in sex Quadragesimæ hebdomadis:

402 *Attamen cum enumerationem fecerimus usque ad finem circiter tertiæ hebdomadæ; et sic videam unum aut duos dies plures esse ante hebdomadam Sanctam quam Homilias, necesse est, dicamus, diem saltem unum ab hisce Homiliis cessasse Sanctum, forte ad catechumenos instituendos. Multo plures vacarent dies, si septem hebdomadas attribueremus Quadragesimæ, sed ea opinio ex ordine harum Homiliarum iterum non satis fit verisimilis. Etenim vigesima quarta spectat ad penultimam hebdomadam, cum in ea pag.* 228 *Sanctus ita loquatur:* Nam si sermo meus in vobis proficit,... nunc maxime dum adhuc sanctæ Quadragesimæ tempus vobis reliquum est pusillum, poteritis peccata abstergere... Non enim multis diebus opus habet Dominus, neque tempore: sed, si voluerimus, et in duabus hisce hebdomadis corrigere peccata nostra poterimus. *Hæc* Chrysostomus *verisimiliter die Lunæ illius hebdomadæ. Atqui undecim priores Homiliæ spectant ad primas duas hebdomadas. In tribus igitur hebdomadis mediis tantum supersunt duodecim Homiliæ, pro quibus habent in sua opinione dies viginti unum aut duos; nos vero duas hebdomadas. Attamen rursum in vigesima quarta* Chrysostomus *pag.* 229 *meminit de suis* quotidianis admonitionibus; *ipsæque Homiliæ insinuant, plerasque continuis diebus dictas esse, nec ullam fuisse interruptionem notabilem. Tillemontius ipse Nota* 36 *agnoscit, Homiliam* XV *juxta ordinem suum incidere in hebdomadam tertiam, et tamen dictam esse in media Quadragesima.*

ex illis ultima die Mercurii hebdomadæ Sanctæ.

403 *Homilia* XXX, *licet ex initio videatur dicta post Quadragesimam, habita est sub initium hebdomadæ Sanctæ, et die Lunæ, ut existimo.* Ecce tandem

AUCTORE J. S.

tandem, *inquit pag.* 291, ad finem sanctæ Quadragesimæ venimus, et jejunii navigationem perfecimus. *Verum per* finem *intelligi ultimam partem, sive hebdomadam postremam, ostendunt additæ similitudines naucleri, cursoris et athletæ, qui*, ubi ad finem veniunt, magis enituntur et vigilant; *præsertim cum subjungat :* Eodem modo et nos faciamus oportet, quia in magnam hanc hebdomadam Dei gratia pervenimus, nunc maxime jejunii cursus intendendus, et ferventiores fundendæ preces, faciendaque diligens et pura peccatorum confessio *etc. Post hanc secutæ sunt diebus continuis duæ sequentes. At post Homiliam* XXXII *hanc Geneseos expositionem diu interrupit* Chrysostomus, *tractavitque materiam tempori ac festis accommodatam, ut ipse testatur initio sequentis Homiliæ postea laudandæ.*

Homilia de Juda proditore, forte ab iis, quæ exstant, diversa,

404 *In Cœna Domini, sive die sequente Homiliam* XXXII *in Genesim*, Chrysostomus *dixit de Proditione Judæ. Duas de hoc argumento habemus Homilias tom.* II *pag.* 376 *et* 386 *impressas. Eadem fere in utraque tractantur, ita ut solum fere principium sit mutatum. Si alterutra hoc anno habita est, haud dubie ea est, quæ loco secundo* B *est edita, et cujus hoc est initium :* Volebam, dilecti, de patriarcha rursus sermonem habere, et inde vobis spirituale convivium apponere : sed ingratus proditoris animus, ad illius pertractandum facinus linguam nostram pertrahit, et diei opportunitas, ut de infamia sceleris ejus agamus, nos cohortatur. Hodie quippe Dominus noster Jesus Christus a proprio discipulo Judæorum manibus traditus est. *Per* patriarcham *designat Abrahamum, cujus historiam tractare cœperat in expositione Geneseos. Attamen aliqua est difficultas, quæ sequelam hujus Homiliæ reddit ambiguam. Nam in eo pag.* 387 *dicitur :* Ideo quarta jam die apud vos sermonem habeo de oratione pro inimicis. *At in præcedentibus in Genesim Homiliis de ea re non egerat. Hinc non modo incertum, sed etiam minus probabile existimo, hanc Homiliam ad hunc spectare annum.*

uti et Homilia de Cruce.

405 *Æque incertum est, an alterutra ex Homiliis de Cruce et latrone, quæ sequuntur pag.* 403 *et* 411, *hoc anno fuerit habita. Prima haud dubie secuta est alterutram de Juda, cum in illa pag.* 409 Chrysostomus *dicat, se* jam quinto die *monere auditores de oratione pro inimicis : nam in utraque de Juda id quarto die agebat. Illa igi-* C *tur ex dictis huic anno non videtur affigenda. In secunda pag.* 419 *dicit :* Imitemur igitur et nos Dominum, et pro inimicis precemur. Quæ heri monui, eorumdem et nunc commonefacio, sciens præclari facti magnitudinem. Imitare tuum Dominum : ille crucifigebatur, et pro crucifigentibus orabat. *In hac quidem nihil invenio, quod hoc anno dici non potuit; at nihil quoque continet, cur hoc potius quam alio anno dicta credatur, præsertim cum in illis festivitatibus* Chrysostomus *haud dubie singulis fere annis fuerit concionatus. Quare id solum est certum,* Chrysostomum *utroque die ad concionem dixisse. Quippe in Homilia* XXXIII *in Genesim pag.* 351 *causas interruptæ expositionis ita recenset :* Nam sanctæ festivitatis adventus seriem nobis interpellavit; neque enim par erat, ut, dum Crucem Domini celebraremus, de aliis sermonem afferremus. Mensa autem vobis proponenda erat suis congrua temporibus. Et idcirco, quando venit dies traditionis, continua doctrinæ serie refecta, præsentibus, quæ urgebant, nos accommodantes, in proditorem linguam laxavimus : deinde de Cruce aliqua in medium protulimus. D

exstat tamen Homilia contra ebriosos in Paschate habita.

406 Postea, illucescente Resurrectionis die, necessarium erat, ut de resurrectione Domini caritatem vestram doceremus : et sequentibus diebus per ea miracula, quæ tunc facta sunt, resurrectionis demonstratio iterum afferenda erat : quando etiam Apostolorum Acta explanare cœpimus, inde vobis continua proponentes convivia, et crebis quotidianisque admonitionibus eos, qui nuper baptismi gratiam acceperant, exhortantes. *Hactenus* Chrysostomus: *at non exstant omnes conciones hic memoratæ; aliquas tamen assignabo. Homilia contra Ebriosos et de Resurrectione*, *quæ impressa est tom. II pag.* 437, *dicta videtur in festo Resurrectionis, cum hoc habeat initium :* Jejunii sarcinam deposuimus; sed ne jejunii fructum deponamus. *In titulo quoque legitur dicta* in sancta et magna Dominica Paschæ. *Verumtamen pauca dicuntur de Resurrectione Domini; et pleraque diriguntur contra ebrietatem. Dictam vero esse hoc anno, liquet ex illis verbis pag.* 438 : Abstineamus ab ebrietate. Non dico, Abstineamus a vino; sed, ab ebrietate abstineamus. Non vinum efficit ebrietatem : est enim Dei creatura : Dei porro creatura nihil efficit mali : sed voluntas maligni efficit ebrietatem. E *Nam in prima Homilia in Principium Actorum tom.* III *pag.* 52 *huc respicit, dum dicit :* Sicut nuper de ebrietate verba faciens non vinum accusabam, quippe cum omnis creatura Dei bona *etc.*

Sanctus post Quadragesimam pergit quotidie concionari.

407 *Porro tota hebdomada Paschali singulis diebus Sanctum perorasse existimo, quia id se facturum insinuat in Homilia de Resurrectione aut potius contra ebriosos pag.* 445 *his verbis :* Tollamus igitur ubique peccatorum principia. Idcirco quotidie continua doctrina perfruimini. Idcirco septem dierum spatio consequenter collectam agimus, ac spiritualem mensam vobis apponimus, ut nostra opera divinis eloquiis perfruamini, ut vos singulis diebus instruamus, atque adversus diabolum armemus. *Nuper baptizatos maxime alloquitur Sanctus, atque illorum gratia quotidie se concionaturum affirmat. At non habemus Homilias illa hebdomada dictas. Verum Dominica sequenti, opinor, habuit Homiliam in Principium Actorum, editam tom.* III *pag.* 50. *In hac autem prolixo admodum utitur exordio, ut auditores excitet ad conciones frequentandas, ita incipiens :* Quid hoc sibi vult? F Quo nobis festa longius progrediuntur, eo minores collectæ fiunt.... Præcedenti Dominica civitas hic aderat universa *etc. Hæc fuse prosequitur* Chrysostomus, *et pag.* 53 *innuit, se pergere velle in quotidianis concionibus, dicens :* Non impero, ut septem decemve diebus ab operibus abstineas, sed duas mihi diei horas ut commodes, reliquas ipse tibi habeas. *Hic, velim, æquus lector consideret, quantus esset* Chrysostomi *ad concionandum fervor, quam indefessum plane studium. Etenim quotidie per Quadragesimam et hebdomadam Paschalem ad populum dixerat; et vel sic auditores ad quotidianas conciones invitat.*

In Principium Actorum Homilias

408 *Quam porro materiam sibi tractandam proponeret, exponit num.* 3 *pag.* 51 *his verbis :* Superioribus apud vos diebus de Apostolicis verbis, deque Evangelicis disseruimus, cum de Juda verba faceremus. Disseruimus et de propheticis. Hodierno die volumus de Apostolorum Actis verba facere... Prius sciamus opus est, quis librum scripserit... Disquirendum nobis est, quis scripserit,

A scripserit, et quando scripserit, et de quibus, et qua de causa præceptum sit, ut ille in hac solennitate legeretur. Nam toto fortassis anno legi librum non auditis. Enimvero hoc quoque nosse prodest. Ac deinde quærendum est, qua de causa hunc titulum præ se ferat, ACTA APOSTOLORUM. *Exposita hoc modo futurarum Homiliarum materia, probat negligendos non esse sacrorum librorum titulos, ac moralem exhortationem subjungit ad neophytos.*

quarum secunda excidit.

409 *Homilia, quæ illam secuta est, docebat, quis sit scriptor libri Actorum. At excidit illa, vel hactenus latet. Existimat quidem Montfauconus tom.* III *pag.* 757, *partem illius Homiliæ insertam esse prolixissimæ Homiliæ de Assumptione Christi, quam ibi edidit, quia num.* 8, 9 *et* 10 *exponitur et probatur, quis auctor sit libri Actorum, dicitque illam partem vere esse* Chrysostomi. *At ea conjectura plane improbabilis mihi apparet. Neque enim stylum* Chrysostomi *in illa parte magis invenio, quam in reliqua Homilia; sed omnia brevius sunt exposita, quam solcat exponere Orator noster. Itaque, sicut fatetur Montfauconus Homil. totam non esse* Chrysost. *ita non dubito asserere, nihil in tota mihi apparere* Chry- B sostomi; *sed Homiliam Hierosolymæ dictam esse ab auctore, qui* Chrysostom. *legere potuit, non imitari.*

habuit quinque: ex his quatuor editæ.

410 *Quæ tertia fuit in Principium Actorum Homilia, et secunda a Montfaucono edita tom.*III *pag.* 60, *brevi post secuta est, ac docet, cur liber ille nominatus sit* Acta Apostolorum, *datque differentiam inter acta et miracula, atque indicia ostendit veri Apostoli, præter alia documenta moralia. Deinde Homilia quarta, ex Notis tertia, vehementer commendat lectionem sacræ Scripturæ, et pag.* 74 *argumenta Homiliarum quatuor sic recenset:* Primo die non esse temere prætereundas inscriptiones dicebam... In hoc desiit priori die tota doctrina. Post illam secundo die, qui libri esset illius auctor, quæsivimus, et invenimus Dei gratia Lucam evangelistam. *Et mox:* Prima igitur die de inscriptione, secunda vero die de eo, qui librum scripsit, tertia die heri disseruimus apud eos, qui advenerant, de initio Scripturæ, et ostendimus,...quid sit Actum, quid sit Miraculum, et quid sit conversatio, quid signum et prodigium ac virtus, et quantum inter utraque sit discrimen... Hodie reliquum inscriptionis operæ pretium est dicamus, et quid significet Apostoli nomen, ostendamus. *Quintam* C *et ultimam de principio Actorum Homiliam, quæ in editis quarta est, pag.* 81 *sic orditur:* Majorem debiti partem, quod ex occasione inscriptionis Actorum Apostolorum contraximus, superioribus vobis diebus exsolvimus: sed quoniam modicum adhuc reliquiarum quippiam restat, hoc quoque vobis hodierno die numeraturus exsurgo. *In hac autem Sanctus docet, cur in Pentecoste liber Actorum legatur, eamque hujusce consuetudinis dat rationem:* Statim post crucem, resurrectionem Christi annuntiamus: porro demonstratio resurrectionis miracula sunt Apostolica: atque nihil aliud est liber iste, quam Apostolorum schola miraculorum. Quod igitur Dominicæ resurrectionis maxime fidem facit, hoc statim post Crucem et vitæ largitricem Resurrectionem patres legi statuerant. *Videbit facile studiosus lector,* Pentecosten *vocari, non festivitatem Pentecostes; sed tempus illud, quod inter festivitatem illam et festum Paschale est intermedium. Eo tempore has Homilias, et plures alias habuit Sanctus.*

Deinde conversionem Pauli enarrans, de Mutatione nominum

411 *Modico post intervallo ad caput* IX *Actorum progressus, conversionem S. Pauli exposuit* Chrysostomus, *indeque occasione mutati nominis* Sauli *in* Paulum, *disputare cœpit de mutatione nominum. In hac Homilia de Mutatione nominum prima post longum exordium, quo queritur numerum auditorum minui, pag.* 100 *propositum suum his verbis exponit:* Totum igitur debitum inscriptionis vobis persolvimus, inscriptionis, inquam, Actorum Apostolorum. Ut igitur initium libri attingeremus, ordo exigebat... Verumtamen non sinit Paulus, ut hanc seriem ordinis sequar, sed ad se suaque recte facta linguam nostram invitat. Cupio namque videre illum introductum Damascum, non ferrea catena, sed Dominica voce vinctum. *Et paulo post:* Propterea misso exordio, ad medium propero transilire: nam Paulus et in Paulum amor hunc dare saltum nos coegit. Ignoscite mihi: vel potius nolite ignoscere; sed et amorem istum æmulamini. *Mox insinuat, medium fere fuisse tempus inter Paschatis et Pentecostes festa, quando Homiliam habuit, ita loquens num.* 4. Nam si, dum solam vobis inscriptionem legimus et enarramus, dimidium solennitatis (*Pentecostes sive quinquaginta dierum inter duo jam dicta festa*) consumpsimus *etc.* E *Sequenti die secundam habuit de Mutatione nominum Homiliam, in cujus exordio pag.* 107 *queritur, se auditoribus omnibus non posse satisfacere, quod aliqui prolixos admodum sermones desiderarent, alii de nimia prolixitate conquererentur. Deinde pag.* 109 *ait, se acturum* de re, quæ cœpit quidem hesterno die proponi, non potuit autem solutio quæstionis afferri... Quid illud porro est? De nominum impositione quæstio erat, quæ Deus Sanctis imposuit.

disputat; ac de illo argumento Homilias, quarum aliquæ excidisse videntur.

412 *Post secundam hanc de Mutatione nominum, secuta est Homilia, quæ apud Montfauconum tom.* IV *pag.* 687 *edita est post Sermones* 8 *in Genesim. Etenim in exordio pag.* 688 *clare laudat Homiliam* I *de Mutatione nominum, ut* superioribus diebus *dictam. Deinde pag.* 691 *multa recitat ex secunda, tamquam* nuper *dicta; pergitque ad mutatum Abrahami nomen, in quo desierat circa finem secundæ, ubi dicit:* Restat enim, ut ad Abraham, et ad filios Zebedæi, Petrumque veniamus; sed ad alterum Sermonem ista differemus. *Porro hæc verba mihi persuadent, unam certe Homiliam, et forte plures, latere de Mutatione nominum: neque enim dubitare possim, quin item disseruerit de mutatis nominibus Petri,* F *Joannis et Jacobi, cum id se facturum allegatis verbis insinuet. Nam in ultima quoque de hoc argumento Homilia pag.* 133 *innuit, se de Petro, Joanne et Jacobo disputasse, eum rationem mutati eorum nominis brevissime dicat, ac statim subjungat:* Sed ne eadem rursus memorando molestiam pariat oratio nostra, his omissis, illud dicam, ipsa Sanctorum nomina seorsim semper religiosis et piis viris veneratione digna esse, ac peccatoribus formidanda. *Noluit eadem rursus dicere* Chrysostomus. *Egerat igitur de mutatis Apostolorum illorum nominibus; at nulla comparet Homilia, in qua argumentum istud more suo exposuit. Videtur ergo dicendum, unam aut plures excidisse.*

dixit varias: exstant ex his quinque:

413 *Quidquid autem de hisce fuerit, non diu post secuta est Homilia de Ferendis reprehensionibus et mutatione nominum, quam habemus tom.* III *pag.* 115. *Hanc ita orditur:* Reprehenderunt nos amicorum quidam, quod prolixiora sermonum initia faceremus. An jure vel injuria reprehenderint,

AUCTORE J. S.

reprehenderint, tunc intelligetis, cum audita defensione nostra, quasi in publico tribunali sententiam feretis. Ego vero prius, quam id ostendam, ob reprehensionem gratias ipsis refero: nam ex mei cura atque studio, non ex malo animo illa proficiscitur: amicum vero, non cum laudat modo, sed etiam cum reprehendit et corrigit, tunc me amare dixerim. *Mox multa disputat de utilitate reprehensionum; deinde rationes prolixitatis suæ in proœmiis allegat, ac tum de mutato Pauli nomine breviter, de conversione vero ipsius prolixe disserit. In sequenti Homilia, cujus initio de paucitate auditorum conqueritur, rursum attingit mutationem nominum; sed simul disserit in principium Epistolæ I ad Corinthios:* Paulus vocatus Apostolus. *Hanc porro Homiliam post memoratas esse secutam, insinuat pag.* 133 *his verbis:* Nam si recordamini, tres integros dies de solo hoc nomine (*Pauli*) disseruisse me scitis, dum causas afferrem, ob quas, cum Saulus antea vocaretur, Paulus deinde vocatus est *etc. Hæc verba tamen non evincunt, nullas alias Homilias inter hanc et præcedentes fuisse medias; sed potius innuunt, alias intercessisse.*

B

verisimiliter et tunc Homiliæ de Pentecoste et Ascensione habitæ.

414 *Hinc suspicor, ultimam hanc fuisse dictam post festum Pentecostes, ac* Chrysostomum *in festis Ascensionis Domini et Pentecostes alias habuisse Homilias, sive illæ modo exstent, sive cum aliis non paucis sint deperditæ. Quæ exstat tom.* II *pag.* 447 *de Ascensione Domini Homilia, nihil habet, quod huic anno repugnet; sed caret probabili temporis nota. Quæ ibidem sequuntur pag.* 457 *et* 468 *de sancta Pentecoste, hoc item anno dici potuerunt. Prima autem inchoatur a querela* Chrysostomo *tum temporis maxime familiari, atque hoc modo:* Rursus festivitas, rursusque festus conventus, ac rursus Ecclesia filiorum multitudine gloriatur. Hæc multorum liberorum parens, eademque filiorum amans. Sed quid prodest amor filiorum, quandoquidem in festis solum, non perpetuo dilectos filiorum vultus intuetur *etc. Hæc sane querela, quam longius prosequitur, suspicionem aliquam ingerit. Attamen nihil certi hinc erui potest: nam et secunda eidem anno satis congruit. Verisimiliter etiam aliquot in festis Martyrum Homilias eodem anno habuit* Chrysostomus. *Verum tempus est, ut redeamus ad expositionem Geneseos, post Pentecosten mense forsan Junio resumptam.*

C

Resumpta Geneseos expositio per Homilias fere quotidianas.

415 *Hanc autem expositionem magno resumpsit animo per Homiliam* XXXIII, *in qua sic loqui incipit:* Cum alacrem vestrum conventum, et ingens audiendi desiderium hodie videam, volo debitum solvere, quo erga caritatem vestram obstrictus sum. Et scio ejus fortasse vos oblitos esse, eo quod multi dies intercesserint, sermoque noster ad alia interim sit deductus. Nam sanctæ festivitatis adventus seriem nobis interpellavit.... Nunc igitur necessarium est, ut debiti memor sim, et vobis satisfaciam. *Agit in illa Homilia de Abrahamo et Lot, ac prioris humilitatem lenitatemque extollit. Hinc trigesimam quartam p.* 339 *inchoat his verbis:* Didicistis heri, carissimi, eximiam patriarchæ humilitatem, vidistis lenitatem egregiam. *Sequenti rursum die habuit trigesimam quintam longam, et sic* fere quotidie *pergebat de Genesi ad populum dicere, ut ipse asserit in trigesima sexta pag.* 362, *idque ex eo etiam liquet, quia frequentissime hesternæ concionis meminit. In quadragesima prima pag.* 410 *multum conqueritur,* multos ex *illis* ipsis, *qui* aderant, totos dies in spectandis ludis equestribus perdere, *et quidem nobis, ait,* quotidie concionantibus. *Post hanc secutæ sunt Homiliæ* XLII *et* XLIII.

D

quibus intervenerunt paucæ aliæ

416 *Verum deinde intercessit una saltem alia Homilia de muliere Samaritana Joan.* IV, *et forsan etiam aliæ: interruptio tamen non fuit diuturna. Totum id habemus ex Homilia* XLIV, *quæ sic inchoatur pag.* 447: Heri nos argumentum de muliere Samaritana satis docuit ineffabilem Domini longanimitatem, et excellentem erga illam providentiam, atque illius gratum animum. *Tum aliqua repetit ex illa Homilia, quæ creditur excidisse. Nam, quæ exstant inter Spuria de Samaritana Homiliæ, abjudicantur* Chrysostomo. *Mox pag.* 448 *dicit:* Age igitur, si videtur, et hodie ad seriem eorum, quæ prius dicta sunt, veniamus. *Dein repetit quædam ex præcedenti in Genesim Homilia, et interpretationem prosequitur. Hanc porro sine interruptione deinde prosecutus videtur usque ad Homiliam* LIII, *passim tribus, aut pluribus etiam, diebus continuis populum docens, ut clarum est ex frequenti mentione concionis hesternæ. Id ipse confirmat pag.* 523 *his verbis:* Ea enim de causa quotidie vobis concionamur, ut aliquid lucri faciatis, et virtutes vestræ crescant, nosque lætemur vestrum videntes profectum. Numquid enim temere et in vanum dicere volumus, ut a vobis laudum fructus recipiamus, et ut plaudentes manibus recedatis? Non hoc spectamus, absit, sed vestram utilitatem. Mea maxima laus est et summus plausus, si quis a vitiis ad virtutem convertatur etc.

E

417 *Ante Homiliam* LIV *dixit de conversione S. Matthæi apostoli, ut liquet ex illius initio, quod sic habet pag.* 521: Vidistis heri publicani bene affectum animum, et Domini ineffabilem misericordiam, et Judæorum stupiditatem immensam. Vidistis, quomodo omnes nos erudierit beatus Matthæus, statim obediens etc. *At hæc de S. Matthæo Homilia non magis nota est, quam prædicta de Samaritana. Quæ autem hic fuit interruptio, brevis admodum fuit: nam in Hom.* LIV *pag.* 523 *resumens Genesim, ait:* Audistis nuper etc. *Deinde in hac et in quatuor sequentibus Homiliis, quas habuit quinque diebus continuis, interpretationem Genesis prosequitur. Ante Homiliam* LIX *intercessit alia quædam contra cæremonias Judaicas dicta, sed hactenus ignota. Docet id prædictæ Homiliæ principium, his verbis conceptum pag.* 569: Vidistis heri et nostri omnium Domini eximiam clementiam, et discipulorum philosophiam, et Judæorum ingratum animum? Vidistis quanta cum patientia eorum impudentem audaciam obmutescere coegit, cum suos excusaret discipulos, monstrans ipsos, qui legem vindicare volebant, legis voluntatem ignorare, et irradiante veritate, adhuc umbræ assidere velle? Vidistis, quomodo jam inde ab initio observationes legales auferre studebat, docens eos, exorto Sole justitiæ, lucernæ lumen nihil jam efficere posse? *Hæc aliaque ibidem sequentia satis ostendunt, Homiliam fuisse dictam contra cæremonias et festivitates Judæorum. Hinc verisimile fit, dictam esse mense Augusto, quando festa et jejunia Judæorum appropinquabant. Cum hac autem chronotaxi recte congruit series Homiliarum modo data, quæ ducere potest usque in mensem Augustum, nec sufficere videtur usque ad Septembrem, quia possim tres, quatuor aut quinque Homiliæ unica hebdomada fuerunt dictæ, et fortasse etiam sex. Ceterum* Homiliam hic memoratam amisimus, *inquit in annotatis Montfauconus, qui et recte addit, in ea haud dubie actum*

modo perditæ,

F

A actum fuisse de accusatione Judæorum, quod Apostoli fame laborantes Sabbato spicas vellerent et comederent, prout narratur Matth. XII et Marc. II, ubi Discipulos suos Christus excusat.

finita expositio totius libri mense Septembri aut Octobri :

418 Post Homiliam istam deperditam postridie ad Genesim rediit Chrysostomus, ac novem ultimas Homilias partim interpolatis, partim continuis diebus habuit, atque ita expositionem Geneseos finivit Homilia sexagesima septima. Alias hisce posterioribus fuisse interpositas, nullibi insinuat Sanctus. Attamen aliquarum Homiliarum exordia iis verbis concepta sunt, ut potuerit facile una alterave alia concio hisce intercedere. Neque improbabile est, aliquas de Sanctis eodem anno a Chrysostomo fuisse habitas. Cum hac de causa, tum etiam quia clare non videmus, quot diebus aliquando cessaret Chrysostomus, nequit certo dici, quo mense tota Geneseos expositio sit finita. Attamen vix possim dubitare, quin mense Septembri aut Octobri finem imposuerit huic interpretationi. Photius in Bibliotheca cod. 172 pag. 386 et 388 agit de Homiliis S. Chrysostomi in Genesim; sed in non paucos incidit errores, neque enim numerum recte exprimit, neque tempus, quo sunt habitæ. Credit, in episcopatu compositas, ac B totius libri Actorum interpretationem Homiliis in Genesim fuisse interjectam. At sola fere expositio tituli libri Actorum hoc anno data est a Chrysostomo; libri vero ipsius interpretatio diu post secuta est. Antiochiæ quoque, non Constantinopoli, habitas esse Homilias in Genesim, satis ostendit Montfauconius in præfatione, idque ulterius liquet ex allatis supra rationibus, quibus expositionem illam huic anno illigamus.

stylus Chrysostomi in hisce minus nitidus quam in aliis quibusdam.

419 De stylo ex Photio Montfauconius in Præfatione § 3 sic loquitur : Photius... ait, ejus dictionem istiusmodi esse, ut in iis observetur consueta Chrysostomo claritas, puritas, splendor et copia dicendi, sententiarum frequentia, et aptissimarum similitudinum abundantia ; sed eas remissiore et humiliore dicendi genere scriptas; tantumque Homiliis seu Commentariis in Acta stylo inferiores, quantum illa in Acta Commentaria inferiora sunt Commentariis in Epistolas Pauli, et in Psalterium. Hisce Photii observationibus Montfauconius hoc loco subscribit, additque longissimas subinde texi periodos, ita ut sententia relinquatur imperfecta.' At defectus ille oriri potuit exscribentium vitio. Ipse quoque Montfauconius id observat tom. IX in Præfatione ad Homi- C lias in Acta, ibique merito dubitat, an stylus Homiliarum in Acta melior sit et accuratior quam stylus harum in Genesim Homiliarum. Verum de hisce satis.

§ XXVIII. Interpretatio Evangelii Joannis secuta videtur expositionem Genesis circa annum 389; illam vero interpretatio Evangelii Matthæi circa annum 390.

Homiliæ 2 in illud : Salutate Priscillam et Aquilam.

Quo longius progredimur in recensendis Chrysostomi Operibus, eo incertiora se offerunt chronotaxeos vestigia, quæ sequamur. Hujusce mutationis ea mihi videtur causa, quod Sanctus, quo diutius pro concione dixit, eo minus de se, de concionibus suis, ac de auditoribus fuerit locutus, ita ut ea paulatim deficiant indicia, quibus ordo priorum annorum utcumque innotescebat. Post expositam totam Genesim verisimiliter aliquot Homilias habuit de particularibus sacræ Scripturæ locis, antequam alium librum susciperet exponendum. Tales apparent duæ in illud Apostoli, Salutate Priscillam et Aquilam, quæ leguntur tom. III pag. 172 et 180. Nam præter prolixam commendationem lectionis sacræ Scripturæ, quæ toto anno 388 familiaris fuit Chrysostomo, multum disserit, ut ostendat, nihil supervacaneum esse, nihil negligendum in sacris Litteris, sicut antea frequenter fecit eodem anno. Sunt et aliæ, quæ idem suadent, sed res minoris est momenti, quam ut incertas accumulare velim conjecturas. Hac de causa prætereo alias ejusdem anni Homilias, quæ forsan dictæ sunt post expositam Genesim, et transeo ad librum integrum, cujus expositionem sub finem anni 388, aut initium sequentis, a Chrysostomo inchoatam conjicio.

Expositio Evangelii Joannis ante expositionem Matthæi fuerat facienda.

421 Tillemontius et Montfauconius iis rationibus ostenderunt Homilias in Joannis et Matthæi Evangelia habitas esse Antiochiæ, ut ea de re nullum superesse debeat dubium. At neuter inquisivit, utrum Evangelium prius exposuerit Chrysostomus, licet ambo videantur supposuisse, E Matthæi expositionem præcessisse. Ego quoque cum illo præjudicio de Homiliis in Matthæum agere jam cœperam; neque mentem mutavi, nisi post multam dubitationem, atque inquisitionem satis diuturnam. Verum ex repetita sæpius collatione utriusque eas tandem rationes invenisse me credo, ut non dubitem affirmare, Homilias in Joannem præcessisse, hisque posteriorem esse Matthæi expositionem. Prima ratio petitur ex stylo utriusque Operis. Etenim hic quoque locum habere potest observatio num. 396 data de longioribus exordiis, quæ prioribus prædicationis suæ annis contexere solebat Chrysostomus, antequam attingebat materiam, quam præcipue tractandam sibi proponebat. Reprehensus ideo fuit ab amicis, ut videmus num. 397, nec tamen omnino consuetudinem illam mox deposuit; sed semper in expositione Geneseos aliqua præfari perrexit, brevius tamen. Eumdem morem utcumque retinuit Sanctus, dum Homilias in Joannem habuit, ut videre poterit studiosus lector, modo singularum initia attente consideret, maxime vero priorum. In Homiliis vero in Matthæum, modo paucissimas e prioribus excipiamus, statim ordditur ab exposi- F tione Evangelii, ut postea semper facere perrexit, quando Epistolas S. Pauli et Psalmos exposuit.

tum ob stylum magis concionatorium,

422 Quare ea styli mutatio in Homiliis Chrysostomi observanda mihi videtur. Quanto diutius Antiochenos docuit, tanto magis a methodo concionatoris ad characterem interpretis accessit. Totus fuit concionator duobus primis annis, ac frequenter ab una materia ad aliam transivit. Tertio anno Genesim exposuit stylo fere concionatorio, cœptamque expositionem aliis Homiliis non raro interrupit, sic tamen, ut interpretationem totius libri ad finem eodem anno perduxerit. In explicando Joannis Evangelio magis assumpsit characterem interpretis, nec tamen deposuit personam concionantis, cum et ibi auditores frequenter alloquatur more dicentis ad concionem. In Matthæo exponendo, licet ubique ad mores recte informandos intentus sit, pressius inhæret interpretationi, præceptaque moralia deducit ex locis Evangelii expositis, atque ita fere perrexit in explicandis S. Pauli Epistolis. Hæc igitur est prima ratio, cur Homilias in Joannem prius dictas existimem,

AUCTORE J. S.

existimem, nimirum quia illarum stylus magis accedit ad methodum Homiliarum in Genesim, magisque distat ab Homiliis in Epistolas S. Pauli dictis.

tum quia Sanctus ipse dicta sua in expositione Joannis

423 *Altera ratio, quæ statim in oculos magis incurrit, hæc est. Homiliam* XI *in Joannem t.* VIII *pag.* 62 *sic inchoat Sanctus :* Unam a vobis gratiam petam, antequam ad verba veniam Evangelica ; sed rogo, ne postulatum negetis. Neque enim grave quidpiam vel onerosum requiro. neque accipienti mihi solum utile erit ; sed et præbentibus vobis; imo forte vobis longe utilius. Quid igitur a vobis postulo ? Ut una Sabbatorum, vel in ipso Sabbato, illam Evangeliorum partem, quæ vobis in concione legenda est, præ manibus singuli accipientes, domi sedentes frequenter legatis, ac dicta sæpe exploretis et examinetis : ac, quid clarum, quid obscurum sit, annotetis, quid in verbis pugnare videatur, licet non pugnet : sicque omnibus frequenter expensis, ad concionem accedatis. *Hæc deinde pluribus verbis commendat, neque ullo verbo insinuat, se alias auditoribus suis tale dedisse consilium.*

videtur allegare in Homilia in Matthæum.

424 *Idem multo brevius monet Hom.* I *in Matthæum tom.* VII *pag.* 13 *his verbis* : Ut porro facilius hæc addiscere possitis, rogamus et obse- B cramus, ad quod etiam in aliis Scripturarum libris (*Græce* in aliis Scripturis) fecimus, ut illam Scripturæ clausulam, quam interpretaturi sumus, prælibetis, ut lectio cognitionem præcedat, id quod in eunucho contigit, quodque multam præbeat facilitatem. *Non invenio consilium illud auditoribus a* Chrysostomo *datum in Homiliis in Genesim, quamvis lectionem sacræ Scripturæ ibi frequentissime commendet. Quapropter, id Sanctum puto primum commendasse in Homilia* XI *in Joannem, atque eo respexisse, quando expositionem Matthæi inchoabat. Ex hac igitur observatione colligitur, Joannem fuisse a* Chrysostomo *expositum ante Matthæum.*

Homiliæ in Joannem in quibus frequens cum Anomæis certamen,

425 *Montfauconus tom.* VIII *in Præfatione recte observat, Homilias in Joannem aliis passim breviores esse, ac præsertim Homiliis in Matthæum; creditque, se in iis deprehendisse* novum prorsus concionandi ritum, insolitam *quoque* disserendi rationem ; *sed* stylum eumdem, dictionem prorsus similem. *Verum de hac diversitate jam dixi. Addo tamen, Anomæos hæreticos frequentissime in illis Homiliis oppugnari ac refutari, quia Evangelium Joannis plurima ad illos* C *oppugnandos subministrat argumenta, sicut vicissim hæretici illi sua ex Joanne præcipue mutuabantur, quæ Sanctus egregie refellit. Observat insuper laudatus editor ex Homilia* XXXI *p.* 182, *dictas has esse sub auroram. Insinuat revera ibidem* Chrysostomus, *se concionari tempore matutino. At non video, ex eo recte inferri, omnes matutino tempore dictas. Multo minus admiserim, quod ex allatis observationibus atque ex brevitate adhortationum moralium § 2 colligit Montfauconus, Homilias in Joannem non esse dictas coram* universo populo, sed iis tantum viris ac mulieribus, qui ferventiores essent, quique ingenio valerent, possentque in quotidianis cum hæreticis velitationibus lucifugarum argumenta, ex Evangelio Joannis ut plurimum petita, Chrysostomi monitis instituti confutare. *Existimat nimirum, hasce in Joannem Homilias ita ad selectos aliquot matutino tempore habitas, ut cursum aliarum concionum non interrumperent.*

non minus quam omnes aliæ,

426 *Verum hæc conjectura nequaquam mihi verisimilis apparet aut probabilis, quia in hisce* D *quoque Homiliis frequenter ostendit Sanctus, ad quodlibet hominum genus se loqui, nec tam jejunus est in morum disciplina, quam contendit Montfauconus ; vitia enim acriter insectatur, aut virtutes vehementer commendat, in omnibus passim Homiliis, et subinde satis prolixe. In prima statim Homilia et alia dat præcepta moralia et contra profana spectacula fortiter perorat ; nec hortatur auditores, ut ad concionem veniant ad discendum artem pugnandi contra hæreticos, sed ad vitam emendandam. Ne catechumeni quidem ab illis concionibus erant exclusi, ut colligitur ex verbis* Chrysostomi *pag.* 6 : Scitis autem, *inquit*, quotquot initiati estis, quæ pacta nobiscum (*videlicet tempore baptismi*) inieritis ; imo quæ cum Christo. quando ille ipse est, qui vos initiat : quid illi dixeritis: quæ de satanica pompa cum illo verba habueritis ; quomodo satanæ et angelis ejus simul abrenuntiaveritis *etc. Non ita loqueretur ad solos diligentiores et selectos ; non diceret,* quotquot initiati estis, *si non adfuissent alii, quam baptismo initiati.*

coram universo populo sunt dictæ.

427 *Postquam in Homilia* II *iterum ad attentionem et diligentiam hortatus erat, tertiam pag.* 16 *sic exorditur :* Supervacaneum jam esset vos de E attentione concioni adhibenda monere : tam cito nempe admonitionis fructum re et opere exhibuistis. Concursus enim, diligens attentio, præpropera cum impulsu festinatio ad interiorem occupandum locum, unde facilius vocem nostram audire possitis, perseverantia, qua vel in angustia positi recedere non vultis, donec spirituale theatrum solutum fuerit, plausus, strepitus, cæteraque similia, et fervorem animi et intentam concioni mentem indicant. Quapropter superfluum esset hac de re monere : sed illud dicere et monere operæ pretium fuerit, ut hoc animo esse perseveretis ; nec modo hic idem studium exibeatis ; sed etiam domi vir uxorem, pater filium de his alloquantur : sua hi dicant, et paria ab illis exigant, omnesque hoc mutuum pignus in medium afferant. *Multa alia afferri possunt, quæ ostendunt, Homilias in Joannem non minus ad universum populum habitas, quam reliquas omnes* Chrysostomi : *nec ea de re dubitabit studiosus lector, qui illas voluerit diligenter perlegere.*

Antiochiæ certo habitæ sunt, inchoatæque videntur sub finem anni 388,

428 *Dictas vero Antiochiæ has Homilias, jam ostenderunt Tillemontius et Montfauconus. Quare unica ad id probandum nobis sufficiet observatio. In Homilia* VII *in primam Epistolam ad Corinthios tom.* X *pag.* 53 *affert* Chrysostomus *verba Joan.* VII, 28. Et me scitis, et unde sum scitis, F *aliaque in speciem iis opposita Joan.* VIII, 19, Neque me scitis, neque Patrem meum, *subditque :* Sed quis sit modus hujus et illius lectionis, in Evangeliis dictum est ; et, ne illud frequentius versemus, eo remittimus lectores. *Utrumque autem locum excussit, et apparentem contradictionem amovit in Homilia* L, *aliis* XLIX, *in Joannem apud Montfauconum pag.* 294. *Itaque certum est, Homilias in Joannem fuisse dictas, et in gratiam lectorum editas, priusquam* Chrysostomus *exposuit laudatam Apostoli Epistolam. Hanc vero Antiochiæ certo expositam, suo loco videbimus. Itaque, cum etiam præcesserint expositionem Matthæi, necesse est dicamus, non diu post expositam Genesim secutas esse Homilias in Joannem, sub finem nimirum anni 388 aut initium 389. Sunt eæ numero octoginta et octo in editione Græca et apud Montfauconum. At apud Ducæum et in aliis editionibus tantum numerantur octoginta*

A *ginta et septem, qui ibidem prima Homilia datur ut præfatio totius Operis.*

et intra annum omnes absolutæ.

429 *Porro Homiliis illis octoginta et octo annum fere attribuendum, suadent varia. In prima pag.* 5 *innuit, spatium* dierum quinque *inter unam et alteram concionem fuisse intermedium. In Homilia* XXV *pag.* 143 *bis per hebdomadam se concionari significat his verbis :* Neque enim quotidie, sed bis tantum in hebdomada : idque per brevem diei partem, ut laborem levemus, vos concioni adesse et attendere hortamur. *In tertia vero pag.* 16 *unum duntaxat hebdomadæ diem concioni attribuit, ita loquens :* Verum ex septem his diebus unum rogo communi Domino nostro consecretis. *Erat igitur subinde frequentior, subinde minus frequens in concionando, prout alias prolixior erat, alias brevior, attemperans se majori aut minori auditorum studio, ne fastidium generaret. Hanc brevitatis suæ rationem allegat in Homilia* II *p.* 13 *his verbis :* Scio multos dictorum longitudinem fastidire. *In Homilia* LVIII *pag.* 342 *ait :* Neque enim hodie has, cras alias Scripturas legimus, sed semper easdem. *Insistebat igitur perpetuo Joannis Evangelio exponendo, certe sine interruptione notabili, cumque ut plurimum bis*
B *per hebdomadam diceret, Dominicis videlicet et Sabbatis, poterat Homilias* 88 *absolvere intra anni spatium. Imo malim existimare non integrum annum Homiliis istis impensum a* Chrysostomo, *quam eorum cursum ultra annum fuisse extensum, cum frequenter soleret concionari in Quadragesima. Forte in Quadragesima habita fuit Hom.* LXIV *in qua pag.* 387 *dicit :* De hoc quotidie disserimus, et nihil proficimus. *Si revera sub finem Quadragesimæ Homiliam illam dixit Sanctus, omnes verisimiliter absolverit circa medium anni* 389. *Certe ante finem illius anni omnes absolutas existimo.*

Observatio Tillemontii, quæ, si quid valet, chronotaxi nostræ congruit:

430 *Tillemontius art.* 142 *laudat hæc verba* Chrysostomi *ex Homilia* XXXIV (*alias* XXXIII) *p.* 200: Non enim longe a consummatione absumus, sed ad finem jam mundus vergit. Hoc prænuntiant bella, ærumnæ, terræ motus, hoc exstincta caritas. *Ex hisce vero ait, tunc fuisse tempus bellorum, terræ motuum, aliarumque calamitatum; observatque, ea* non male convenire anno 394. *Verum non video, ex eo aliquid solidi pro chronotaxi posse colligi : nam* Chrysostomus *facta variis annis simul recensere poterat. Verba Apostoli ad Philippenses* IV, 5, Dominus prope est, *ad-*
C *ducebat et explicabat, ut timore futuri judicii auditores ad pœnitentiam excitaret. Quare non recte ex allegatis verbis inferemus, omnes illas calamitates eodem anno contigisse, aut* Chysostomum *fuisse in ea opinione, ut crederet finem mundi instare. Attamen hæc non observo, quod relatæ calamitates minus contigerint initio anni* 389, *quam anno* 394. *Gravissimum certe bellum anno* 388 *gestum est inter Theodosium et Maximum tyrannum, qui captus est et occisus. Gallia quoque varia eodem anno vidit bella. Cometes anno* 389 *apparuit terribilis, aliaque ejusdem anni prodigia referuntur ab ipso Tillemontio in Theodosio I art.* 50. *Si quid igitur tribuendum sit observationi datæ, ea chronotaxi nostræ apte congruit.*

Verba Suidæ de Expositione Joannis et Matthæi elucidata.

431 *Suidas in Lexico col.* 1258 *Homilias in Joannem, uti et in Matthæum mox memorandas, recenset inter elegantiora* Chrysostomi *scripta his verbis :* Hic multa scripsisse fertur, in quibus excellunt Sermones de Sacerdotio, tum sublimitate et elocutione, tum lenitate et elegantia verborum. Cum his certant, et his prope modum sunt pares etiam illi Sermones in Psalmos, et in Joannis Evangelium Annotationes, et in Matthæum, Marcum et Lucam Commentarii. *Quod hic dicitur de Commentariis in Matthæum, Marcum et Lucam, non ita intelligendum putem, acsi* Chrysostomus *in Marcum et Lucam seorsum integros scripsisset Commentarios; quandoquidem hi nuspiam comparent, nec umquam fuerunt noti. Verum existimo, Suidam loqui de Homiliis in Matthæum, quibus Evangelia Marci et Lucæ simul utcumque elucidantur, quia* Chrysostomus *Marci et Lucæ Evangelia cum Evangelio Matthæi concilianda suscepit. Si quas tamen in Marcum quoque ac in Lucam Homilias composuit* Chrysostomus ; *illæ nobis notæ non sunt ; nam inter spuria Sancti Scripta habentur, quæ olim in aliquot editionibus nomine* Chrysostomi *vulgatæ sunt Homiliæ in Marcum et in Lucam. Ceterum de Homiliis in Joannem, quas habemus, sine dubio loquitur Suidas. Nam, licet recentiores aliqui, inter quos est Montfauconus in Præfatione* § 5, *non tantam in illis invenerint eloquentiam, quia breviores sunt, ex illa judiciorum diversitate nihil evincitur. Addit Montfauconus :* Ab aliis quoque scriptoribus cum laude memorantur hæc in Joannis Evangelium Commentaria, a concilio E
nempe Chalcedonensi, a Theodoreto, ab Ephræmio Antiocheno apud Photium, et a Facundo Hermianensi. *Horum verba ibidem videri possunt.*

Homiliæ in Matthæum ab aliis 91, *ab aliis* 90 *numeratæ,*

432 *Ab Evangelio Joannis ad Matthæum transeamus, quemadmodum fecisse* Chrysostomum *existimo ob rationes supra datas. In hoc etiam Opere dissentiunt editores de numero Homiliarum. Nam Latini etiam antiqui olim numerarunt Homilias nonaginta et unam in Matthæum. At recentiores in exemplaribus Græcis tantum invenerunt nonaginta : indeque intulerunt, Homilias tantum nonaginta in Matthæum fuisse compositas. Quin et rationem illius diversitatis allegant, contenduntque, Homiliam* XIX *in duas fuisse divisam a Latinis. Hoc certum est, in Græca editione Savilii unam duntaxat esse Homiliam* XIX, *quæ apud Ducæum et antiquiores editores in duas est divisa, facitque Homiliam* XIX *et* XX. *Montfauconus tom.* VII, *ubi Homilias in Matthæum edidit, divisionem Græcam adeo certam credidit, ut duas Latinorum Homilias conjunxerit secundum editionem Græcam, et sic nonaginta tantum Homilias ediderit. Attamen, consideratis omnibus, ea divisio usque adeo mihi non apparet melior et certior, ut probabilius existimem,* Chrysostomum F
Homilias nonaginta et unam in Matthæum concinnasse, quam nonaginta tantum. Rationes afferam, et judicium de re tota æquo lectori libenter permittam.

Anianus libros 91 *asserit in Matthæum compositos, idque est probabilius.*

433 *Anianus Pelagianus, qui Homilias in Matthæum primus in sermonem Latinum transtulit, ut ostendit ipse Montfauconus in Præfatione* § 5, *Homilias numerat nonaginta et unam. Nam in Epistola ad Orontium episcopum, ibidem data* § 6, *de Commentario* Chrysostomi *in Matthæum sic loquitur :* Jubes enim, beatissime, ut Commentarium sancti Joannis Constantinopolitani episcopi, quem in Matthæo evangelista nonaginta et uno libro explicuit, in Latinam linguam, quo possim sermone, transfundam. *Ita ille annis non multis post mortem* Chrysostomi. *At non capio, qua de causa interpres ille numeret libros nonaginta et unum, si nonaginta tantum a* Chrysostomo *sint compositi : Homilias enim vocat libros. Itaque mihi magis verisimile apparet, Homilias nonaginta et unam revera in Matthæum a*

AUCTORE J. S.

Chrysostomo *conscriptas; Græcam vero Homiliam* XIX, *quam ut decimam nonam et vigesimam dederunt Latini, ex hisce duabus revera esse conflatam, sed partem aliquam prioris excidisse, et forte initium, aut solum fere titulum posterioris. Suspicor sane, excidisse adhortationem moralem Homiliæ* XIX : *nam moralis sermo, qui post vigesimam sequitur, unice spectare videtur ad locos Matthæi in illa expositos, nec attingit verba Matthæi, quæ elucidata sunt in Latina* XIX. *Post hanc si modo sequeretur ordinaria exhortatio, Homilia esset justæ molis, qualis etiam est vigesima Latina, etsi credamus decimam nonam illius partem non esse, sed potius esse Homiliam diversam, et parte posteriore truncatam.*

Illæ certo Antiochiæ sunt habitæ.

434 *Verum, quidquid ea de re fuerit, pergamus ad inquirendum tempus, quo habitæ sunt Homiliæ in Matthæum. Tillemontius art.* 142 *et Montfauconus in præfatione* § 1 *consentiunt, omnes fuisse dictas Antiochiæ, dum presbyter erat* Chrysostomus. *Hoc tam certum videtur et clarum, ut mirer aliquos dubitare potuisse. Primo in Homilia* VII *pag.* 116 *Sanctus ita loquitur :* Vos certe, cum de primo consessu agitur, vos totum orbem præcedere contenditis, quoniam civitas vestra B prima Christianorum nomen adhibuit. *Constat autem ex Actibus Apostolorum cap.* XI, 26, *Christianorum nomen primum usurpatum esse Antiochiæ,* ita ut cognominarentur primum Antiochiæ discipuli, Christiani. *Ex hoc loco certum est, priores saltem Antiochiæ fuisse dictas. Accedit creberrima laus monachorum in montibus degentium, nec modo in priore aut media Operis parte, sed vel maxime in Homilia* LXXII *aut* LXXIII. *Hæc autem commendatio monachorum montes incolentium congruit Antiochiæ, in cujus vicinia multi monachi eo tempore montes incolebant, præsertim cum Sanctus auditores hortetur, ut monachos accedant, eorumque mores considerent. At nescimus, tot monachos propter Constantinopolim fuisse tempore* Chrysostomi : *nec monachos tantopere ibidem ab eo celebratos novimus.*

et ante Homiliam in Epistolam ad Corinthios

435 *Tertio clarissime ostendit Sanctus, Antiochiæ se loqui in Homilia* LXVII *aut* LXVIII *p.* 665. An non audistis, *inquit,* quomodo meretrix illa, quæ lascivia omnes superabat, omnes postea pietate vicit? Non de illa loquor, quæ in Evangelis fertur, sed de illa, quæ nostro ævo ex Phœniciæ civitate omnium nequissima fuit. Hæc quippe meretrix apud nos erat, primasque in scena tene- C bat, cujus nomen ubique celebrabatur : nec in nostra urbe tantum, sed usque ad Cilicas et Cappadocas. *Illius conversionem huc non spectantem mox subjicit. Quod huc pertinet, solum observo, Antiochiæ sic loqui Sanctum potuisse, non Constantinopoli. Nam Antiochia Phœniciæ, Ciliciæ et Cappadociæ tam erat propinqua, ut verisimilia sint relata. At omnes istæ provinciæ longissime distabant Constantinopoli. Mitto argumenta alia, unamque duntaxat adjungo observationem, quæ etiam servire poterit ad tempus propius assignandum.* Chrysostomus *Antiochiæ exposuit Epistolam ad Corinthios, ut proprii ipsius testimonio ostendam* § 29. *At exposuit Matthæum, priusquam exposita est memorata ad Corinthios Epistola. Quippe in expositione Hom.* XXVII *p.* 242 *adducens verba Christi Mat.* XVIII, 7. Necesse est, ut veniant scandala, *observat, illa prædictione non labefactari liberum hominis arbitrium, additque :* Sed hæc pluribus disseruimus in ipso loco, *nimirum laudati Evangelii. Videat igitur studiosus lector Homiliam* LIX, *secundum Latinos* LX, *in Mat-* D *thæum, et perspiciet, ibidem prolixe agi de allegatis Christi verbis Matth.* XVIII, 7. *Itaque* Chrysostomus *Matthæum jam erat interpretatus, quando Antiochiæ elucidabat primam ad Corinthios Epistolam.*

Verba Sancti, quæ objiciuntur,

436 *Contra rationes allegatas objicitur, quod* Chrysostomus *in aliquot harum Homiliarum locis magna cum auctoritate loquatur, acsi esset episcopus. Illud nominatim profertur, quod sub finem Homiliæ* LXXXII *aut* LXXXIII *pag.* 789 *habetur. Nam ibi Sanctus ministros divinorum Sacramentorum ita alloquitur :* Non parvum vobis supplicium deputatum est, si quem improbum vobis notum ad hujus mensæ participationem admittatis. Sanguis ejus exquiretur de manibus vestris. Quamvis dux quispiam sit, quamvis præfectus, sive is ipse, qui diademate redimitur, si indigne accedat, cohibe : majorem tu quam ille potestatem habes. *Et paulo post. pag.* 790 : Si non audes, mihi adduce : nec permittam hujusmodi ausus. Animam* potius amittam, quam indigno Sanguinem Dominicum præbeam : et sanguinem potius profundam, quam tremendum Sanguinem dem, cui non par est... Hæc de iis, qui manifesti sunt, dicta sint. *Tillemontius Nota* 112 *agnoscit difficultatem in his verbis, dicitque non videri hæc dici* E *potuisse ab alio, quam ab episcopo.*

* *i. e.* vitam

nihil continent nec sunt episcopi, sed liberi prædicatoris,

437 *Verum nihil ego hic invenire possum præter ingenuam et prædicatore dignam libertatem. Nihil enim monet Vir sanctus, quod sub gravi peccato faciendum non erat administris sacrosancti Corporis et Sanguinis Domini; nec video episcopalem dignitatem esse necessariam, ut quis vera dicat et moneat. Ego sane magis miror* Chrysostomum *in Homilia* XX *ad Populum, dicta in Quadragesima anni* 387, *ubi tom.* II, *pag.* 213 *sic loquitur :* Jam igitur denuntio et protestor, si conveniam singulos, et experimentum sumam (nam haud dubie sumam) quod si deprehendam aliquos hæc vitia non correxisse, pœnam irrogabo, edicam, ut foris extra sacra mysteria consistant etc. *Hæc sane magis videntur esse episcopi. Attamen nullus dubitat, quin presbyter fuerit* Chrysostomus, *dum hæc peroravit. Quare objectio illa nullius est momenti. Pergamus igitur ad annum propius inquirendum.*

Tillemontii conjectura de tempore expositi Matthæi.

438 *Tillemontius art.* 142 *suspicatur, sub finem presbyterii compositas esse Homilias in Matthæum, sed rationem allegat mihi minime probatam. In Homilia* LXXII, *aut.* LXXIII, *pag,* 703, *lo-* F *cum exponens Matth.* XXIII, 6, *ubi Pharisæi dicuntur amare* primos consessus, *ita loquitur :* Hæc, etsi parva videantur esse, grandium tamen sunt causa malorum. Hæc et civitates et ecclesias everterunt. Neque a lacrymis abstinere possum, cum primos consessus audio et salutationes, et cogito, quanta hinc mala Dei ecclesiis pariantur : quæ jam vobis recenseri opus non est. Seniores quippe id a nobis ediscere non debent. *Existimat Tillemontius,* Chrysostomum *loqui de ecclesia maxime Antiochena, quæ ab ordinatione Paulini, facta anno* 362, *usque ad obitum ipsius, anno* 388 *defuncti, et ulterius usque ad obitum Evagrii, qui Paulino fuit suffectus, id est, usque ad annum* 391 *aut.* 392, *sub duobus divisa erat episcopis Catholicis. Facile crediderim, Sanctum, licet generatim loquatur, eo maxime oculos intendisse.*

nullo nititur fundamento.

439 *At non placet observatio, quam addit Tillemontius. Sanctum de hisce loqui* tamquam de rebus transactis et quidem vetustis. *Nec placet, quod inde infert, videri* Chrysostomum *illa scripsisse*

post

A *post mortem Paulini et Evagrii sub finem presbyterii sui. Non placet, inquam, data observatio nec consecutio addita, quia* Chrysostomus *non mansit Antiochiæ, nisi usque ad annum* 387 *fere finitum, id est, quinque aut sex annis post mortem Evagrii. Præterea, quando mortuus est Evagrius, necdum sublata est divisio, sed ea etiam durabat, discedente Constantinopolim* Chrysostomo. *Non poterat igitur de illa divisione loqui Sanctus, tamquam de re præterita et quidem vetusta; sed solum divisionis initium ut vetustum considerare poterat, eaque consideratione tanto magis lacrymos fundere, quanto minus præterierant mala, nata ex divisione illa vetusta. Quare locus ille plane ineptus est ad ordinandam hujus Operis chronotaxim.*

quæ vero Montfauconus de hisce

440 *Montfauconus in Præfatione* § 1 *datam Tillemontii rationem rejicit; sed aliam substituit nihilo meliorem, imo longe deteriorem.* In postremos *inquit,* illius presbyteratus annos harumce Homiliarum tempus conjicere possumus, quantum auguror conjectura, videlicet ab anno 390 ad 398. Nam annis præcedentibus 386, 387, 388 Antiochenos juramentis assuetos hac de re perpetuo carpebat et insectabatur, ut videas in
B Homiliis ad Antiochenos, de Incomprehensibili, contra Judæos, et in aliis bene multis. At in his in Matthæum concionibus vix semel aut bis hanc rem leviter tractat; neque ultra jurandi consuetudinem apud illos vigere meminit. *Hæc Montfauconi ratio solum evincere potest, Homilias in Matthæum non esse dictas ante Pascha anni 387. Nam tunc finivit perpetuas monitiones contra juramenta, ut observavi num. 376. Eliminatam perpetuis illius Quadragesima concionibus jurandi consuetudinem raro attigit deinceps Antiochiæ* Chrysostomus, *ita ut non nisi memoriæ lapsu reliquam partem anni* 387, *ac totum annum* 388 *isti argumento attribuere potuerit Montfauconus.*

recte observavit, nostræ congruunt chronotaxi

441 *Veriora sunt, quæ inferius addit his verbis:* Annis quippe 386, 387, 388 tantum Homiliarum concionumque numerum habuit Chrysostomus, tum quæ hactenus supersunt editæque fuerunt, tum quæ ab ipso memorantur, et temporum injuria perierunt, ut nullo modo potuerit hisce annis, nec fortasse sequenti, Matthæo explanando incumbere. Nam præter Homilias illas viginti duas ad populum Antiochenum, sexaginta septem in Genesim, sex septemve de Incompre-
C hensibili, totidem contra Judæos, novem in Principium Actorum et de Mutatione nominum, tot alias hisce tribus annis habuit conciones, vix ut intelligatur, quomodo hoc decursu temporis toties potuerit concionari *etc. Hæc ratio plane evincit, expositionem Matthæi non fuisse inchoatam ante ultimos menses anni* 388*; at non probat, inchoari non potuisse sub finem illius anni, aut anno* 389. *Recensui enim Homilias multo plures, omnibusque tempus facile inveni, et vel sic annum* 388 *necdum omnino implere potui ante expositionem Evangelii Joannis.*

qua initium expositionis figitur sub finem anni 389 aut initium 390.

442 *Quapropter dicta Montfauconi nos tantum perducunt usque ad posteriores menses anni* 388. *At, cum etiam Homiliæ in Joannem, ut ostendi, expositionem Matthæi præcesserint, nos illæ perducere poterunt usque ad finem fere, aut certe posteriores menses anni* 389. *Itaque expositionis Matthæi initium non videtur probabilius figi posse, quam sub finem anni* 389 *aut initium* 390. *Numerus vero Homiliarum* 90 *aut* 91 *facile annum totam et plus etiam temporis implere potuit, ita ut illarum finem probabiliter locare possimus circa finem anni* 390, *aut anno* 391. *Hac ratione non omnia Sancti Opera rejicientur ad posteriores Antiochenæ prædicationis annos, sicut pleraque eo rejicere cogeremur in opinione Tillemontiana.*

AUCTORE J. S.

Præstantia Homiliarum in Matthæum

443 *Montfauconus in Præfatione ad Homilias in Matthæum varia recte observare mihi videtur. Ex hisce aliqua huc transfero.* Homiliæ in Matthæum, *inquit,* morali omni disciplina refertæ, universam Christianæ vitæ et instituti summam præ se ferunt. Hic omnes virtutis adeundæ et exercendæ modi, universæ fugiendi vitii rationes afferuntur et explanantur: nec quidquam prætermittitur, quod possit aut ad sanctam aut ad improbam vitam pertinere: ut altera suscipiatur, ab altera totis viribus declinetur. Nullus in orbe Christiano liber est tot tantaque referens Christianæ ethices præcepta. Nusquam Chrysostomus tanta usus est inventione, facundia, sagacitate ad mores informandos, eliminanda vitia, Christianas familias recte componendas. *Deinde* § 2: Non concionatorem modo, sed etiam interpretem agit Chrysostomus. Sicubi enim series verborum Evangelii, quam explanationi suæ præmittere solet sanctus Doctor, aliquam præ se ferre videtur difficultatem circa tempus vel occasionem rerum gestarum, aut circa Evangelistarum, E
eadem ipsa narrantium, dicendi inter se varietatem; ea ille omnia sagaciter excutere solet. Temporum rationem observat et explorat, occasionem vel editi signi et miraculi, vel gestæ rei diligenter scrutatur; diversorum sententias circa res obscure plerumque significatas affert et examinat; si confutandæ sint, id mira exsequitur dexteritate atque ingenii acrimonia. Si qua vero inter Evangelistas in narrando discrepantia esse statim videatur; id ille pro virili excutit, ostenditque illam, quæ verbo tenus esse videtur, dissonantiam nullam revera esse.... Ad hæc vero Scripturæ litteram, si quid præ se ferat difficultatis, explicat ille, et quidem recte appositeque... In omnibus Homiliis moralia præcepta gravesque admonitiones extremam semper concionis partem occupant. Ibi ille subditi sibi populi vitia recenset, illumque ad virtutem capessendam acuit. *Hæc nobis sufficiant; sed plura videri possunt apud Montfauconum.*

§ XXIX. Homiliæ Chrysostomi in Epistolas S. Pauli, nimirum ad Romanos, et geminam ad Corinthios. F

Expositio Epistolæ ad Romanos probabiliter figitur an. 391

Postquam satis disseruimus de expositis per Chrysostomum *Joannis et Matthæi Evangeliis, ad Epistolas S. Pauli progredimur: harum enim elucidationem deinde secutam credimus, captamque sub initium anni* 391 *tam late sumptum, ut ad menses aliquot extendatur: neque enim ulla habemus indicia temporis, quo dictæ sunt hæ Homiliæ. At dictas esse post exposita Evangelia, conjicio primo ex stylo, qui semper magis recedit a methodo concionatoris, magisque accedit ad stylum interpretis. Præterea constat, ipso* Chrysostomo *teste, Epistolam primam ad Corinthios ab eo expositam esse, postquam in Evangelium utrumque jam erat commentatus, ex quo verisimile fit, omnium Epistolarum Apostoli interpretationem non fuisse inchoatam, nisi post expositionem Evangeliorum.*

AUCTORE J. S.

Evangeliorum. Secundo argumentis idoneis mox ostendam, Antiochiæ scriptas esse Homilias in Epistolam ad Romanos, non Constantinopoli. Tertio Chrysostomus *ipsi mihi persuadet, Epistolam ad Romanos ex omnibus S. Pauli Epistolis primam fuisse, quam Commentariis illustrandam suscepit. Itaque ordo, quem hactenus concinnavi, exigit omnino, ut hujus Epistolæ expositionem referam ad annum* 391.

certe composita dictaque Antiochiæ

445 *Tillemontius art.* 142 *dubitat, utrum Antiochiæ an Constantinopoli dictæ sint laudatæ Homiliæ prout dubitaverat Savilius in Notis t.* VIII *pag.* 225. *Uterque tamen in eam propendet sententiam, ut Antiochiæ habitas credat, secundum regulam criticam Photii, qui elegantiora et accuratiora* Chrysostomi *scripta Antiochiæ composita asserit. Verum hæc regula tam certa non est, ut non fallat, sicut ipse Tillemontius agnoscit. Quare certiora sunt argumenta, quæ ad id ostendendum assignavit Tillemontius, et adhibuit Montfauconus in Præfatione ad Homilias in Epistolam ad Romanos, tom.* IX *editas, pag.* 418. *Primo* Chrysostomus *in Homilia* VIII *pag.* 508 *eumdem pastorem sibi et suis auditoribus attribuit. Verba accipe:* Non omnes vides intra eosdem parietes, in uno B eodemque ecclesiæ septo,... sub eodem pastore, simul clamantes, simul dicta audientes? *etc. Sic inducit loquentes, quibus discordiam exprobrabat, auditores; et mox ad illam objectionem respondens hæc habet verba Græca, minus accurate ibi Latine data:* ὁρῶ μὲν γάρ, ἃ ὁρῶ, καὶ οἶδα ὅτι ὑπὸ τὸν τηχὸν τὸν αὐτὸν ἐσμεν, καὶ τὸν ποιμένα *etc.* Video enimvero, quæ video, scioque nos sub eodem tecto esse et pastore. *Ita sane loqui poterat Antiochiæ, ubi Flavianus episcopus erat pastor; non item Constantinopoli, ubi ipse erat pastor et episcopus.*

aliquot indiciis ostenditur.

446 *Secundo in Homilia* XXX, *pag.* 743 *insinuat, se loqui in eo loco, ubi S. Paulus fuerat.* Nam si nos, *inquit,* post tantum temporis spatium illo ingressi, ubi Paulus manebat, ubi ligatus est, ubi sedit et disseruit, quasi alis assumptis erigimur, et ad diei illius recordationem ex locis ipsis remittimur* *etc. Hæc nequaquam Constantinopolitanis congruebant, cum non sciamus, S. Paulum umquam fuisse Byzantii. Nam quando in Græciam aut Macedoniam ex Asia proficiscebatur aut ex illis provinciis revertebatur, semper per mare iter instituisse legitur. Verum Antiochiæ frequenter et diu fuit S. Paulus, ita ut* C *Antiochenos apte sic alloqui posset* Chrysostomus. *Unum tamen ne Antiochenis quidem omnino congruit, illud videlicet,* Ubi ligatus est, *neque enim novimus Paulum Antiochiæ umquam fuisse in vincula conjectum. Quapropter suspicor, vocem Græcam* ἐδέθη ligatus est, *corruptam esse, legendumque potius* ἐδεήθη oravit: *nam sæpe apud Antiochenos oravit Apostolus. Montfauconus existimat,* Chrysostomum *ita loqui, quia Antiocheni facile adire poterant locum aliquem, in quo Paulus fuerat vinctus. At nullum invenio locum Antiochiæ tam vicinum, qui Pauli vinculis nobilitatus fuit. Malim igitur credere, unam excidisse litteram e voce Græca. Quidquid sit, allegata verba non fuerunt prolata coram Constantinopolitanis, ideoque necesse est dicamus, illa Antiochiæ perorasse* Chrysostomum.

* transmittimur

Objecta a Tillemontio Sancti verba

447 *Contra allegata argumenta Tillemontius objicit verba quædam ex Homilia* XXIX, *quibus* Chrysostomus *videtur se pastoribus annumerare, et eo quidem modo, inquit, ut verba difficulter congruere possint presbytero. At ego minime perspicio, cur sic loqui non potuerit* Chrysostomus, D *ad quem Flavianus episcopus omnem fere docendi populi curam transtulerat. Loquitur ibi Sanctus de bono pastore, docetque quantis difficultatibus obnoxium sit pastoris officium. Tum auditores alloquitur his verbis:* Propterea vos, laborem cognoscentes, cooperamini precibus, sollicitudine, alacritate, amicitia, ut nos vestra gloriatio, et vos nostra sitis. *Et mox:* Hæc porro a me dicta sunt de optimis pastoribus, non de meipso, et de nostri similibus; sed si quis talis sit, qualis Paulus erat, qualis Petrus, qualis Moyses. Hos itaque imitemur et præfecti et subditi. Licet enim subdito pro parte pastoris numerari, domi, in amicos, in domesticos, in uxorem, in filios. *Hæc verba Tillemontium impediverunt, quo minus pro certo haberet, Homilias in Epistolam ad Romanos Antiochiæ dictas esse.*

non ostendunt ab ipso jam Episcopo illa fuisse dicta.

448 *At inanis mihi videtur iste scrupulus: nam pastor revera erat* Chrysostomus, *cumque haud dubie pro pastore habebat populus Antiochenus, quem quinque aut sex annis doctrina sua egregie paverat, dum ita loquebatur. Agnoscebat quidem sanctus Doctor Flavianum ut episcopum, pastorem, et patrem: sed non ignorabat, se ab eo electum ad populum perpetuo pascendum: neque ignotum erat populo, cujus maxime doctrina* E *pasceretur. Itaque Vir humilis amovet a se laudem istam, quam optimis pastoribus attribuerat; cumque non suo auctoritate, sed aliena, officium pastoris pro magna parte tot annis obivisset; nec pastorem clare se dicit, nec negat; sed solum monet, allegatas pastorum laudes sibi non convenire. Multis aliis locis eodem fere modo Antiochiæ locutus est, de quibus aliqua videri possunt apud Montfauconum.*

Epistola illa ante reliquas videtur exposita

449 *Porro Epistolam ad Romanos non modo Antiochiæ expositam esse, sed etiam ante reliquas Pauli Epistolas, conjicio ex verbis* Chrysostomi, *qui præfationem suam in hosce Commentarios sic orditur pag.* 425: Cum Epistolarum S. Pauli lectionem frequenter, ac sæpe ter quaterve per singulas hebdomadas audio, quando sanctorum martyrum memoriam celebramus, gaudeo et exsulto, tuba fruens spirituali, desiderioque ardeo, cum amicam mihi vocem ausculto; fereque mihi videor illum præsentem ac disserentem conspicere; sed angor ac discrucior, quod non omnes tantum virum, ut par esset, cognoscant, et usque adeo quidam ignorent, ut nec numerum quidem Epistolarum ejus sciant. Illud vero non hinc evenit, F quod discere non valeant, sed quod nolint cum sancto viro frequenter versari. Neque enim nos, quæ scimus, si qua tamen scimus, ex ingenii acrimonia novimus: sed quod ejus scripta assidue tractemus, illumque affectu maximo complectamur. Nam qui amant, amatorum acta plusquam alii omnes norunt, utpote qui de iis solliciti sint *etc. Hæc verba videntur esse ordientis explicationem Epistolarum S. Pauli, præsertim cum de ordine illarum Epistolarum mox etiam multo plura disserat, quam ad ullam aliam Epistolam. Accedit initium primæ Homiliæ pag.* 429, *ubi Sanctus inquirit, cur Paulus magis quam Moyses, Matthæus, aliique Evangelistæ, nomen suum omnibus præposuerit Epistolis, excepta solum Epistola ad Hebræos: illa enim inquisitio ad singulas Epistolas erat opportuna; sed non amplius erat necessaria, ubi semel idonea erat allata ratio. Hæ rationes me movent, ut existimem Pauli expositionem a* Chrysostomo *inchoatam fuisse per Homilias in Epistolam ad Romanos.*

450 *Homilias*

A

per Homilias 32, mire jam olim laudatas.

450 *Homilias illas, numero triginta et duas, præter præfationem, quæ aut pars primæ Homiliæ videtur esse, aut brevis Homilia alia, maximi semper fecerunt tam antiqui quam neoterici. Montfauconus illas numerat* inter elegantiores et præstantissimas Chrysostomi conciones, *adducitque hunc in finem sequentia S. Isidori Pelusiotæ verba lib.* V *Epist.* XXXII : In Commentario maxime in Epistolam ad Romanos sagacissimi Joannis sapientiæ thesauri deprehenduntur. Puto enim (ac ne quis me ad gratiam loqui existimet) si divinus Paulus, Attica usus lingua, semetipsum interpretatus fuisset, non alio modo expositurum fuisse, quam memoratus conspicuus Vir. Ita nempe sensu, elegantia, et verborum proprietate ejus interpretatio ornatur. *Porro cum Julianus Pelagianus contra S. Augustinum objecisset auctoritatem* S. Chrysostomi *ad negandum peccatum originale, S. Augustinus longe rectius adducit ejusdem Sancti verba ex Homilia* X *ad peccatum originale asserendum, nec sine insigni elogio* Chrysostomi. *Verum quia alios quoque Sancti nostri locos laudat Augustinus, mensque* Chrysostomi *de peccato originali clara est, videri interim potest Montfauconus, et Augustinus suo*

B

*loco uberius laudandus, qui hæc habet lib.*I *contra Julianum cap.* VI.

Antiochiæ item exposita utraque Epistola ad Corinthios:

451 *Utramque ad Corinthios Epistolam Antiochiæ etiam exposuit* Chysostomus. *De prima id ipse testatur in Homilia* XXI, *apud Montfauconum tom.* X *pag.* 188, *ubi duritiam aliquorum reprehendens, ita loquitur :* Et hæc Antiochiæ, ubi primum appellati sunt Chrystiani. *In Hom.* XXVI *ad Secundam ita loquitur* Chrysostomus *de Constantinopoli, ut satis aperte insinuet, se ibidem non fuisse, quando Homiliam illam habuit. Ostendit nimirum, sepulcra sanctorum Christi servorum majori in honore haberi, quam regum et imperatorum ; atque ita pergit pag.* 625 *:* Atque id non Romæ solum fieri quispiam viderit, sed etiam Constantinopoli. Nam et hic quoque Constantinum Magnum filius ita demum ingenti honore se affecturum existimavit, si eum in piscatoris vestibulo conderet. *Non ita de Constantinopoli locutus esset Sanctus, si illic fuisset præsens, ut jam observarunt Tillemontius art.* 143, *et Montfauconus in Præfatione tom.* X *pag.* 7. *Restat igitur, ut dicamus utramque ad Corinthios Epistolam Antiochiæ expositam esse. Verisimile quoque est, harum interpretationem esse secutam post expo-*

C

sitam Epistolam ad Romanos circa annum 392. *In priorem ad Corinthios Homilias habemus quadraginta et quatuor cum brevi præfatione, quæ pars videtur Homiliæ* I ; *in Secundam Homilias triginta, quarum prima præfationem includit.*

utriusque expositio multum laudata : verum errores,

452 *Utriusque Epistolæ interpretatio ob elegantiam et accurationem ab eruditis multum laudatur, et merito. Homilias tamen in priorem Epistolam ab aliquibus præferri, testatur in Præfatione Montfauconus. At præfatiunculam iis Homiliis præpositam in dubium revocat Tillemontius, et* Chrysostomo *indignam pronuntiat. Hoc certum est, in paucis præfatiunculæ versibus tres legi errores, eosque contrarios sacræ Scripturæ. Verba hæc sunt :* In hac quoque (*de Corintho agitur*) dæmon exiit, quem Judæi adjurantes, gravia ab illo passi sunt : in hac item quidam pœnitentia ducti libros magicos combusserunt, et visa sunt quinquaginta millia : in hac demum Gallione proconsule in tribunali sedente, Paulus verberatus est. *Non facile enimvero crediderim, hæc versatissimi in sacris Litteris esse* Chrysostomi : *nam ex Actis Apostolorum cap.* XIX *constat, duo priora facta Ephesi contigisse, non Corinthi, et modo paululum diverso. Judæi enim illi,* Scenæ principis sacerdotum septem filii, *qui dæmonem adjurabant, non leguntur eum expulisse, sed male excepti ob homine,* in quo erat dæmonium pessimum. *Deinde pretium librorum, qui combusti sunt, erat* denariorum quinquaginta millium. *Hic vero dici videtur, tot libros esse combustos. In tertio, quod narratur Act.*XVIII, *quodque Corinthi revera contigit, perperam dicitur Paulus coram Gallione proconsule verberatus, cum ibi verberatus sit Sosthenes princeps Synagogæ. Hæc* Chrysostomi *esse nequaquam crediderim.*

AUCTORE J. S.

qui in præfatione leguntur, non videntur esse Chrysostomi.

453 *Montfauconus quidem* § 1 *non audet hos errores* Chrysostomo *plane abjudicare, cum* non infrequenter, *inquit,* memoria labatur, et alium pro alio Scripturæ librum commemoret. *At non invenio, id recte probatum, sed nimis facile assertum et sine idoneo fundamento. Certe quod ibi affert argumentum, nihil omnino probat. Ait* Chrysostomum *in Commentario Epistolæ ad Galatas tom.* X *pag.* 660 *memoriæ lapsu* Milesios *posuisse* pro Ephesiis. *In loco allegato* Chrysostomus *loquitur de sermone, quem Paulus habuit Mileti Act.*XX, Attendite vobis et universo gregi *etc.* V. 28, *dicitque Paulum verba fecisse* τοῖς Μιλησίων πρεσβυτέροις, Milesiorum presbyteris *aut* senioribus. *Id vero ibi in Annotatis corrigit, dicens :* Ephesiorum seniores alloquebatur, quos Miletum evocaverat. *Verum non video, nec opus esse correctione. Nam misit quidem Paulus Ephesum, ut Ephesii venirent Miletum : at non solos allocutus est Ephesios, sed etiam Milesios, imo verisimiliter longe plures concioni aderant Milesii quam Ephesii : Miletus enim clara erat civitas, et caput Ioniæ, teste Plinio lib.*V *cap.*XXIX. *Paulus igitur non minus loquebatur Milesiis quam Ephesiis, ordiensque sermonem non dirigit ad solos Ephesios, sed ad omnes Asianos præsentes, dicens* V.18 : Vos scitis, a prima die, qua ingressus sum in Asiam *etc.* Milesios *igitur non memoriæ lapsu posuit* Chrysostomus, *sed quod concio Mileti habita esset, ideoque maxima verisimiliter pars concionis fuissent Milesii. Hæc paucis, ne quis temere in citandis sacris Scripturis accuset* Chrysostomum, *aut relatos mox errores eidem facile attribuat.*

E

sed cujusdam interpolatoris.

454 *Attamen nolim totum illum prologum* Chrysostomo *adjudicare : cum, quia excepto illo loco,* prologus tam apte concinnatus est, *inquit Montfauconus,* ut mihi ipse Chrysostomus loqui videatur ; *tum quia ante alias Pauli Epistolas similia præfatus est Sanctus. Quare suspicor, ineptam esse cujusdam additionem, initio forte ad marginem scriptam, ac deinde in textum insertam. Certe, si locus ille rescindatur, qui nihil prorsus facit ad propositum, aptissime cohærebunt cetera. Accipe, lector, antecedentia et consequentia, ut id perspicias.* Multa autem in hac urbe passus est Paulus, et Christus in illa apparens ei, dixit : « Ne taceas ; sed loquere : quia » multus est mihi populus in hac civitate. » Et mansit ibi duos annos.... Videns ergo diabolus civitatem magnam et populosam, veritatem accepisse *etc. Omnia sequentia sic recte congruunt antecedentibus.*

F

§ XXX.

AUCTORE J. S.

§ XXX. Sanctus item Antiochiæ scribit in epistolam ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses; utramque ad Timotheum, ad Titum, et probabiliter etiam ad Philemonem.

Expositiones reliquæ Antiochenæ quinque ultimis annis figendæ:

Præter tres S. Pauli Epistolas, quas a Chrysostomo *Antiochiæ expositas vidimus, sex alias ibidem illustratas existimo, uti et librum Psalmorum, aut totum aut magna ex parte. Tanta hæc est scriptorum moles, ut tres facile tomos impleret, si tota Psalmorum expositio ad notitiam nostram pervenisset. Quare illis occupare se potuit* Chrysostomus *ab anno* 393, *ad quem circiter perducit expositio trium priorum Pauli* B *Epistolarum, usque ad finem fere anni* 397, *quando Constantinopolim translatum videbimus. Potuit, inquam, iis occupare se quatuor aut quinque annis posterioribus, quibus docuit Antiochenos, præsertim cum et alias subinde Homilias huic continuæ interpretationi integrorum librorum verisimiliter interposuerit, licet illæ majori ex parte exciderint. Jam vero, quantumvis multum investigaverim, nullo tamen modo reperire potui, qua ordine reliquas* Chrysostomus *Epistolas exposuerit. Nihilo magis invenio, an expositio Psalmorum sit postremum Opus Antiochiæ elaboratum. Quare satis mihi erit, si ostendere potuero, quænam adhuc habeamus Antiochiæ scripta, et in Pauli Epistolis sequar ordinem, quo editæ sunt.*

compositus Antiochiæ Commentarius in Epistolam ad Galatas,

456 *Hoc ordine primus occurrit præclarus Commentarius in Epistolam ad Galatas, impressus tom.* X *pag.* 657. *Hic Commentarius in Homilias divisus non est, indeque suspicio oriri potest, non esse dictum ad populum, sed aut populo prælectum, aut editum, ut legeretur ; cum alia omnia, quæ Sanctus in novum Testamentum edidit, in Homilias sint divisa. Attamen totum istum* C *Commentarium per partes in ecclesia aut populo prælectum, aut concionantis more pronuntiatum existimo, et quidem Antiochiæ, ubi certo exaratus est. Etenim in cap.* I, *pag.* 673 *movens quæstionem, cur Paulus non sit vocatus cum aliis Apostolis, auditores ita alloquitur:* Fortassis inhiantes avetis hoc ab initio audire, cur tandem non eum cum duodecim Apostolis vocaverit. Verum ne ego digressus ab eo, quod magis urget, prolixiorem faciam sermonem, oro caritatem vestram, ne omnia ex me velitis discere, sed ex vobis etiam ipsis inquiratis, Deum obsecrantes, ut vobis patefaciat. Quamquam et nos super hac re alias sumus loquuti, cum de mutato Pauli nomine apud vos dissereremus, causamque redderemus, ob quam Deus prius dictum Saulum, Paulum appellarit. Quæ si vobis e memoria exciderunt, ex eo libro hæc omnia cognoscetis. *Hæc sane sunt loquentis ad populum Antiochenum : nam Homilia, quæ assignatur, videtur esse prima de Mutatione nominum, dicta Antiochiæ anno* 388, *et impressa tom.* III, *pag.* 98, D *aut certe una ex iis, quæ de Mutatione nominum ibidem sequuntur.*

isque videtur ad populum dictus:

457 *Hoc igitur certum est indicium, Antiochiæ scriptum esse Commentarium in Epistolam ad Galatas, ita ut necesse non sit, alia hunc in finem adducere argumenta. Ex eodem loco verisimillimum fit,* Chrysostomum *Epistolam ad Galatas æque ac alias coram populo exposuisse: eadem enim exponendi methodo utitur, qua in ceteris Epistolis : interpretationi vero suæ immiscet præcepta moralia, ac dissertationes contra varios hæreticos, ut solet facere in Homiliis. Quare vehementer suspicor, Commentarium hunc in Homilias revera fuisse divisum ; sed ab editore sublatam divisionem ut minime necessariam. Quidquid sit,* In hoc certe Commentario, *inquit Montfauconus in Præfatione.* Chrysostomus longe accuratius Apostoli dicta explorat et explicat, quam in multis aliis Homiliis et Commentariis, Anomœos non semel egregie refellit, necnon Marcionistas et Manichæos. Contra Antiochenos multos declamat, qui Judaicos ritus sectabantur *etc.*

Homil. alia ad in hanc Epistolam Antiochiæ

458 *Porro in laudatam ad Galatas Epistolam et aliam Homiliam composuit* Chrysostomus, *ut exponeret nominatim illa Pauli verba Gal.* II, 11, Cum autem venisset Cephas (*Græce* Petrus) E Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis (*Græce* reprehensus) erat. *Eamdem materiam tractat* Chrysostomus *in Commentario paulo brevius. At nullum invenio indicium temporis, quo dicta est Homilia illa particularis, nisi quod fuerit habita, quando locus ille lectus erat in ecclesia. Certum tamen est, Antiochiæ habitam esse, cum Sanctus dicat pag.* 364 : Sed et in laudem urbis vestræ cedunt, quæ dicentur. Illa quippe certamen excepit, illa pugnam : imo vero non pugnam, sed quæ videbatur esse pugna, cæterum pace quavis utilior exstitit. Non enim ita membra nostra nervorum amplexibus inter se junguntur, ut Apostoli caritatis erant inter se vinculis copulati. *Hæc clare ostendunt, Homiliam esse dictam Antiochiæ, ubi res contigit.*

verisimiliter prioribus annis habita.

459 *Insinuant etiam opinionem* Chrysostomi, *in tota Homilia multis expositam ac egregie probatam, nimirum omnia facta esse, collata opera inter Petrum et Paulum, ut Judaizantes corrigerentur. Illud miror, cur editor verba Apostoli, de quibus agitur, partim dederit secundum textum Græcum, partim secundum vulgatam editionem Latinam. Etenim cum Græce habeatur* reprehensus *et* Petrus, *Latine* reprehensibilis *et* F Cephas ; *ipse Latine dicit* Petrus, et quia reprehensibilis erat, *cum Græce habeatur :* quia reprehensus erat. *At intelligere poterat, multos sine culpa esse reprehensos ; ideoque verba Græca stricte erant exponenda Latine, ne lectionem* Chrysostomi *mutaret. Certe, dum hic scrupulosius, quam solet, vocem ex Latina vulgata mutuatus est, obscuriorem Latinis auribus reddidit orationem* Chrysostomi, *etiam in Commentario Epistolæ ad Galatas. Ceterum suspicor, laudatam Homiliam a* Chrysostomo *dictam in prioribus prædicationis suæ annis.*

Epistola ad Ephesios Antiochiæ exposita:

460 *Epistola ad Ephesios Homiliis viginti et quatuor Antiochiæ etiam exposita est, ut recte ostendit Tillemontius art.* 144 *et Nota* 113 *: quem sequitur Montfauconus in Præfatione tom.* XI, *ubi Homiliæ illæ sunt impresse. Ratio præcipua petitur ex Homilia* XI, *in qua sub finem* Chrysostomus *graviter perorat contra schisma, quo divisa erat ecclesia Antiochena, et de quo jam varia diximus. Attamen nequeo assentiri conjecturæ*

A *turæ Tillemontii, existimantis parti Eustathianæ superfuisse episcopum, quem suspicatur Evagrium anno 392 defunctum, quando ita contra illud schisma perorabat Sanctus. Contra Eustathiani videntur episcopo caruisse, quando* Chrysostomus *illa disseruit : atque ea, opinor, est causa, cur tam gravibus verbis illorum causa improbetur.* Ideo hæc dicimus, *inquit pag.* 88, hæc loquimur, ne illo die liceat vobis dicere : Nemo nobis dixit, nemo distinxit, ignoravimus, nullum existimavimus esse peccatum. Propterea dico et protestor, Ecclesiam scindere non minus esse malum, quam incidere in hæresim. Dic mihi, si quis alicui regi subjectus, ad alium quidem non defecerit, neque se alicui regi dediderit, sed illius acceptam et detentam purpuram a fibula totam demiserit, et in multa fragmenta disruperit, an minus punietur, quam qui ad alterum defecerunt? *Hæc satis clare videntur insinuare, nullum fuisse episcopum illis, qui nolebant eo tempore cum Flaviano episcopo communicare, sed sub aliquot presbyteris aut aliis Eustathianæ partis ecclesiasticis fuisse divisos.*

et quidem, ut videtur, postquam Eustathiani carebant episcopo,

B 461 *Hoc etiam colligitur ex iis, quæ subjungit de personis schismati addictis.* Dicite quotquot adestis : nam magna ex parte hoc est delictum mulierum : absentibus narrate hoc exemplum : eas terrete. *Et pag.* 89 : Ex iis enim, qui hæc faciunt in Ecclesiam, alii quidem aut numquam accedunt, aut semel in anno, et tunc temere, et quomodocumque. Alii autem frequentius quidem, sed ipse quoque temere et leviter disserentes, et de nihilo nugantes. Alii autem, qui videntur serio agere, hi sunt, qui sunt auctores hujus calamitatis... Ea res est adulterium... Si hæc ergo de nobis vos suspicamini *(non fuisse videlicet legitime constitutos)* parati sumus cedere regendi munus, cui voletis; modo una sit Ecclesia. Si autem legitime creati sumus, persuadete, ut deponantur, qui sedes præter leges ascenderunt. *Hæc insinuant, plures fuisse doctores Eustathianorum : idque conforme est historiæ illius divisionis : nam post mortem Evagrii diu sine episcopo Eustathiani aliqui schisma continuarunt. At nullus ex illis verbis,* Parati sumus cedere regendi munus, *colligere debet,* Chrysostomum *tunc fuisse episcopum. Nam ita loquitur de se, quia simul cum Flaviano regebat et docebat ecclesiam. Apertissime id dicit pag.* 87 *his verbis :* Non dominamur vestræ fidei, o dilecti, nec

C domini more hæc imperamus : doctrinæ verbi præfecti sumus : non est autem nobis mandatus magistratus, nec data auctoritas. Consiliariorum admonentium locum tenemus. Consiliarius dicit, quæ a se procedunt, non necessitatem afferens auditori, sed in ejus potestate dimittit, ut facienda eligat, quæ dicta sunt.

cum Sanctus magno zelo declamet contra Eustathianos,

462 *Ex hisce certum est, presbyterum tunc fuisse* Chrysostomum. *Eadem verisimillime insinuant, episcopo tunc privatos fuisse Eustathianos; et consequenter dicta ea esse post mortem Evagrii circa annum* 393. *Huic epochæ satis concordant, quæ de bellis et calamitatibus referuntur sub finem Homiliæ* XI *; nam anno* 392 *occisus est Valentinianus imperator, indeque ortum est bellum gravissimum inter Theodosium imperatorem et Eugenium tyrannum anno* 394 *finitum, occiso Eugenio. Barbari quoque anno* 391 *et* 392 *contra imperium bella gesserunt, ut refert ipse Tillemontius, qui ob bella et terræ motus ibi memoratos ad annum* 395 *Homilias illas differendas suspicatur. Verum, quidquid sit de uno aut altero anno, audiamus insignem* Chrysostomi *zelum ad abolendum schisma Antiochenum ex Homilia* XI *mox laudata, in qua pag.* 88 *ad æmulos suos ita loquitur :* Nam si nos vis ulcisci, ego tibi do modum, quo absque damno tuo ulcisci, imo vero non absque damno, sed cum minori saltem damno possis ulcisci. Colaphos mihi impinge, conspue in publico occurrens et plagas inflige... Horrescis hæc audiens, horrescis, si dixero, Colaphos mihi impinge : et Dominum tuum discerpis, nec horrescis? Membra Domini dilaceras, et non contremiscis? Ecclesia est Domus paterna, unum corpus, et unus spiritus.

divisionem ecclesiæ Antiochenæ continuantes.

463 Sed vis me ulcisci, ad me usque consiste. Cur pro me Christum ulcisceris?... Hoc est extremæ insaniæ. Non per ironiam dico, quod sum dicturus, neque temere, sed ita ut sentio et sum affectus. Vellem unumquemque eorum, qui vobiscum in nos ulcerato sunt animo, et nobis male volunt, et propter hunc suum animi dolorem seipsos lædunt, et alio vadunt, nobis in ipsa facie plagas infligere, et nudatos flagris cædere, sive jure, sive injuria accuser, et iram in nos immittere potius, quam ea, quæ nunc audent, facere. Si hoc fieret, nihil esset hominem nihili et nulliusæstimationis

E hæc pati. Alioquin autem ego injuria et contumelia affectus Deum rogarem, et vestra peccata dimitteret : non quoniam tantam habeo fiduciam, sed quoniam qui est affectus injuria, quando rogat pro eo, qui fecit injuriam, magnam habet fiduciam... Si autem non possim ego, alios Sanctos quærerem et rogarem, et hoc efficerent. Nunc autem quem rogabimus, Deo a nobis affecto contumelia? *Mirabitur æquus lector insignem Sancti charitatem. Magis etiam mirabilia sunt, quæ de amore vinculorum S. Pauli in eodem habet Opere; sed aliqua ex illis alia occasione dabimus.*

Epistola ad Philippenses :

464 *Transeo ad Epistolam ad Philippenses, quam item Antiochiæ a* Chrysostomo *expositam credo, licet Montfauconus contrarium sententiam amplexus sit in Præfatione tom.* XI *pag.* 188, *ubi dedit Homilias quindecim, in hanc Epistolam exaratas, et præfationem* Chrysostomi *satis prolixam, ut credatur alia brevis Homilia. Ratio sententiæ meæ, quæ mihi certa videtur, petitur ex Homilia* XV *pag.* 319, *ubi* Chrysostomus *loquitur de aliquot imperatorum defunctorum miseriis, de vivente autem, qui erat Theodosius Magnus, ita prosequitur :* Alter vero, qui nunc rerum potitur, nonne, ex quo diadema gestat, perpetuo

F versatur in laboribus, in periculis, in molestiis, in mœroribus, in calamitatibus, in insidiis? *Hæc optime congruunt Theodosio, qui singulis fere annis ad bellum profectus est, pluribusque adfuit prœliis, partim contra barbaros imperium invadentes, partim contra tyrannos, Maximum et Eugenium. Dolores idem et calamitates expertus est, dum Gratianum occisum intellexit, postea Valentinianum II Italia pulsum, atque eumdem post aliquot annos circumventum et occisum, et dum audivit indignam Antiochenorum rebellionem, ac postea Thessalonicensium, ut mittam alia minora. Arcadius vero, cui allegata verba improbabiliter attribuit Montfauconus, juvenis erat, et per legatos pauca tantum bella gessit, ita ut de eo sic loqui non posset* Chrysostomus. *Præterea ordo ipse Theodosium clare designat. Nam ubi tacitis nominibus de aliis pauca dixerat, Valentem ejusque successorem, qui Theodosius est, ita insinuat :* Eorum vero, qui successerunt, alter quidem *(nempe Valens)* combustus est... Alter vero, qui nunc

AUCTORE J. S.

nunc rerum potitur *etc. Itaque loquitur de Theodosio vivente. Theodosius mortuus est mense Januario anni* 395. *Quapropter existimo, Epistolam ad Philippenses expositam esse post prædictam ad Ephesios anno* 393 *aut* 394.

Item Antiochiæ exposita.

465 *Quod pro sua sententia allegat Montfauconus, nullam mihi videtur difficultatem habere contra nostram. Ait,* Chrysostomum *assumere personam episcopi in Homilia* IX, *ubi* Ille, *inquit,* inter sacerdotes et populum judex sedere videtur. *Et ibi pag.* 272 *dicit:* Sed quid agam? Pater sum. *Verum non loquitur ut judex* Chrysostomus, *sed contra obtrectationes et dicteria populi sic defendit sacerdotes, ut addat prudenter, nolle se* sacerdotes criminibus *liberare, si qui excedunt, sed populi non esse judicium ferre de sacerdotibus. Ubi vero se patrem dicit, populum alloquitur, non sacerdotes, ut in tota Homilia.* Patrem *vero non in hac tantum Homilia, sed alias frequenter se Antiochiæ vocavit* Chrysostomus, *ut suum erga populum declararet amorem. Audi igitur, qua occasione se patrem dicat.* Oportebat, *inquit,* vos in hac dubitatione relinquere, nullamque afferre quæstionis explicationem; sed hanc a vobis pœnam exigere pro ea, qua in Scripturis utimini, B negligentia. Inde enim omnia hæc existunt. Propterea in aliorum peccatis acerbi inquisitores sumus, de nostris autem ne cogitamus quidem, quoniam Scripturas non tenemus, quoniam in divinis legibus non erudimur. Erat igitur hæc a vobis pœna repetenda. Sed quid agam? Pater sum. Multa etiam ultra, quam oportet, filiis gratificantur patres *etc.*

Utraque ad Timotheum exposita

466 *In utramque Epistolam ad Timotheum Antiochiæ etiam commentatus est, quantum existimo cum Montfaucono. In priorem habet Homilias octodecim, in posteriorem decem. Prima ratio Montfauconi in præfatione tom.* XI *p.* 546 *petitur ex laudatione monachorum: nam eæ frequentes sunt in Homiliis Antiochenis, non item in Constantinopolitanis. Videri potest Homilia* XIV *in Priorem, in qua monachi prolixe laudantur, imo et repetitis vicibus invitantur auditores, ut eos invisant :* Perge ad Sanctorum tabernacula, *inquit, pag.* 629, quasi a terra in cœlum, ita licet ad monasterium sancti viri confugere *etc. Media fere pars hujus Homiliæ de monachis est, eorumque mores egregie describuntur. Tillemontius ipse, vitam monachorum prope Antiochiam tempore* Chrysostomi *degentium de-* C *scribens art.* 6 *et* 7, *frequenter laudat memoratam Homiliam, ita ut tunc non dubitaverit, quin dicta sit Antiochiæ. At hujus judicii oblitus videtur, quando art.* 144 *Savilio utcumque acquiescit, has Homilias Constantinopolim amandanti, ob rationem inferius refutandam, ipsique Tillemontio non probatam.* Aliud argumentum inde mutuamur, *ait Montfauconus,* quod licet in his concionibus de episcoporum officio passim agatur, quia Paulus Timotheum episcopi munere fungentem alloquens, quid exercere episcopus, quid vitare debeat, perpetuo decantat; nihil tamen innuit Chrysostomus, nihil in tanto concionum decursu vel carptim tangit, quo possimus vel suspicari, illum tunc episcopum fuisse. Quod tamen in aliis Commentariis, ubi par occasio non habebatur, sæpe fecit.

videtur Antiochiæ.

467 *Hæ rationes ad primam fere tantum Epistolam pertinent : neque enim in Homiliis ad secundam de monachis agitur aut de officio episcopi. Attamen dubitare nequeo, quin post expositam primam, statim ad secundam perrexerit.* D *Suadet hoc brevissima præfatio, ubi quærit, cur* secundam ad Timotheum Epistolam *scripserit Paulus, et de priore sic meminit,* ut etiam de priore Epistola significavit. *Nimirum necesse non erat multa præfari, quia spectantia ad Timotheum docuerat in præfatione ad primam. Porro et alia ratio me movet, cur potius Antiochiæ quam Constantinopoli utramque expositam credam : video enim ultimis Antiochenæ prædicationis annis hasce facile exponi potuisse, nec defuisse tempus sufficiens, cum perpetuo ibi concionaretur* Chrysostomus : *Constantinopoli vero multis aliis negotiis occupatus erat Sanctus, ut patebit per decursum, ubi recensebimus gesta Sancti Constantinopolitana.*

Hoc certum est de Epistola ad Titum :

468 *Epistolam ad Titum item Antiochiæ Homiliis sex exposuit* Chrysostomus, *ut ostendit Tillemontius art.* 144, *et Montfauconus in Præfatione sua tom.* XI *pag.* 728, *ubi hasce dedit Homilias. Res clara est ex Homilia* III *pag.* 746, *ubi adhærentes superstitiosis Judæorum et Gentilium ritibus perstringit his verbis :* Quid de iis dixeris, qui una cum illis *(Judæis)* jejunant, qui Sabbata servant; de iis, qui ad consecrata illa loca pergunt, in Daphnem, inquam, atque in speluncam Matronæ dictam, in locum illum E Ciliciæ, Saturni appellatum? *Hæc Antiochiæ dici poterant, ubi judaizantes frequenter perstringit. et cujus suburbium erat* Daphne : *at Constantinopoli ea non dixisset, cum loca nominata longo nimis intervallo ab ea urbe distarent. Scrupulum tamen movet Montfauconus ex Homilia* I *p.* 735. *Defendit ibi* Chrysostomus *episcopos, innumeris dicteriis expositos, atque iis utitur verbis :* Sic etsi quis ex subditis talis sit, atque ex criminationibus hujusmodi labores nobis mœroresque intulerit, ulcisci non audemus : id enim a paterno animo procul est; sed necesse est molestiam ferre, donec ille ad sanam mentem reducatur. *Videtur hic episcopis adnumerare se* Chrysostomus. *At ante et post multa habet, ubi de solo loquitur episcopo. Loquitur igitur de se quoque, non quia episcopus erat ; sed quia iisdem expositus erat obtrectationibus, eodemque præditus animo paterno, ut ulcisci nollet. Quare modus ille loquendi non facit rem dubiam, certumque est ex allato argumento, Antiochiæ compositas esse prædictas Homilias.*

de Epistola ad Philemonem verisimile.

469 *Magis obscurum est, quo loco* Chrysostomus *Homilias illas tres composuerit, quas habemus in Epistolam ad Philemonem apud Montfauconum tom.* XI *pag.* 772. *Diligens sane est* F *minimæ hujus Epistolæ expositio. At fatetur laudatus editor, nullam sibi occurrere loci aut temporis notam. Ego vero vel hac ipsa de causa magis credo, Antiochiæ expositam esse memoratam Epistolam, cum quia in Operibus Constantinopolitanis sæpe aliquid insinuatur de episcopali dignitate aut de aula imperatoria, tum quia tempus facilius videtur inveniri Antiochiæ quam Constantinopoli. At leves hæ sunt rationes, ideoque res valde incerta. Savilius in Notis ad* Chrysostomum *pag.* 255 *laudat Photii verba, dicentis ex Commentariis* Chrysostomi *in Epistolas S. Pauli eos, qui ceteris accuratiores sunt, esse Antiochiæ compositos ; minus vero diligenter elucubratos esse, qui exarati sunt Constantinopoli. Hoc autem criterio usus Savilius est, quando non invenit argumenta certiora, et sic Homilias in Epistolas ad Ephesios, ad Philippenses, utramque ad Timotheum, et ad Philemonem annumerat Constantinopolitanis. Verum illud criterium adeo mihi incertum*

A certum et fallax apparet, ut prorsus ab eo abstinendum censuerim. Cum enim Photius nullibi edicat, quænam ex Epistolis S. Pauli sint præ ceteris magis accurate elucidatæ, scire non possumus, an judicium Savilii cum Photii judicio hisce de rebus consentiat.

Refutatur Savilius fingens aliqua Opera Constantinopoli.

470 *Merito etiam dubitamus, an Photius ipse, utpote plus quam quatuor seculis* Chrysostomo *posterior, recte noverit distinguere inter Opera ipsius Antiochena et Constantinopolitana. Ratio Photii est, quod* Chrysostomus *in episcopatu plures habuerit occupationes, ideoque minus otii ad meditandum, quæ exponeret. Verum reponi facile potest, Sanctum Constantinopoli ideo non adeo frequenter concionatum esse quam Antiochiæ, ubi in Quadragesima singulis fere diebus ad concionem dicebat, et subinde etiam extra Quadragesimam sæpius in hebdomada. Contra Constantinopoli numquam videtur quotidianas habuisse conciones; sed semel aut bis in hebdomada dicebat ad populum, quamdiu minus distractus fuit externis negotiis; deinde vero multo rarius concionatus est, ut suis locis videbimus. Itaque non facile admittam,* Chrysostomum *Constantinopoli passim minus paratum ad dicendum ac-* B *cessisse quam Antiochiæ: ac Photii criterium, quod fallere in multis dudum observavit Tillemontius art.* 144, *uti et Montfauconus locis variis, prorsus inutile existimo. Ceterum quatuor reliquas S. Pauli Epistolas, de quibus necdum memini, Constantinopoli a* Chrysostomo *expositas esse suis locis ostendam.*

§ XXXI. Interpretatio Psalmorum, non tota ad nos perducta, item Antiochiæ conscripta et ad populum dicta, annis verisimiliter posterioribus.

Interpretatio Psalmorum

Inter *Scripta Antiochena* S. Joannis Chrysostomi *numeranda etiam venit Expositio Psalmorum, ab antiquis æque ac neotericis mire laudata, cujus partem edidit Montfauconus tom.* V : C *nam totam Psalmorum Expositionem necdum habemus editam, quia pars major aut perdita est, aut latet in tenebris. Verba Suidæ, Expositiones Psalmorum elegantioribus* Chrysostomi *Operibus adnumerantis, dedi num.* 431. *Photius cod.* 174 *agit de Homiliis* Chrysostomi *in Genesim, variaque Sancti Opera inter se comparat, eumque locum adducit Montfauconus in Præfatione in Psalmos* § 4. *At neutro loco verba Græca accurate expressa sunt Latine. Hac de causa dabo versionem Montfauconi tom.* XIII *pag.* 278, *ubi Photius, exactius demum Latinus, ita habet :* Tanto tamen inferior est dictio (Chrysostomi *in Genesim*) in humile loquendi genus delapsa, stylo Homiliarum in Acta, quanto istæ a Commentariis in Apostolum et in Psalmos superantur. Ubique enim in Operibus suis puritate, splendore, sagacitate cum suavitate conjuncta, atque artificio usus est, in his maxime Commentariis hujusmodi splendet ornamentis, exemplorum ubertate, enthymematum copia, et (sicuti opus est) gravitate : atque, ut uno verbo loquar, dictione, constructione, methodo, sententiis, ac reliquo apparatu, has Expositiones mire exornavit.

Auctore J. S. multis laudibus ornata.

472 *Hæc de variis simul dicuntur. At de Opere in Psalmos nominatim deinde sic loquitur :* Commentarios autem in Psalmos quandonam fecerit, scitu difficile est; nisi quis fortasse dixerit, vim et præstantiam sermonis miratus, ipsum potius in otio degentem, quam in publicis versantem negotiis, hæc emisisse. Si qua autem dicta, quæ vel interpretatione, vel profundiore speculatione egerent, non ita diligenter ab eo explanata fuerint, nihil mirum. Nam ea quidem, quæ auditorum captui accommodata erant, vel quæ ad eorum salutem et utilitatem pertinebant, numquam prætermisit. Quamobrem mirari subit beatissimum illum Virum, quod semper in omnibus suis hunc sibi scopum proponeret, auditorum nempe utilitatem; cætera autem vel non curaret, vel levissime attingeret. Sed et auditorum utilitati solum advigilans, illud contempsit, ita ut * alieni, ipsum vel sensus quosdam ignorasse, vel ad profundiora quædam penetrare refugisse, vel id genus alia præteriisse, videri posset. *Sensus Photii est, Sanctum neglexisse ob auditorum utilitatem, quod aliqui possent suspicari, ipsum aliqua ignorasse aut prætermisisse. Montfauconus in Præfatione* § 4 *non dubitat dicere,* in Operibus Chrysostomi nihil præstantius, nihil ad mores instituendos aptius *esse Psalmorum Expositionibus. Et mox ibidem num.* 2 : Hæc vulgata fuit omnium opinio, has *(Expositiones)* inter præstantissima illius Opera censeri. Id ipsum porro existimaturi sunt, quotquot exploraverint, quotquot attente legerint. Nam hic, omni superfluitate resecta, inventionis ipsius sancti Doctoris specimina passim reperias. Ea vero in re cæteris omnibus oratoribus, quotquot vel sacri vel profani fuerunt, antecellere deprehenditur, ut argumentum omni ex parte, singulari quodam inexspectatoque modo convertat, sic apto tamen, sic genuino, et ad rem, qua de agitur, accommodato, ut nihil supra. Ad disciplinam item morum hi Commentarii apprime idonei sunt, nullum ethices articulum hic non tractatum invenias : occasioneque sumpta ex Psalmorum argumentis, omne genus virtutum hic commendatur, vitia omnia exagitantur. Exemplis semper iisque frequentibus, et ad rem, quæ tractatur, aptatis, modo fugiendum peccatum, modo amplectendam virtutem esse suadetur. *Hactenus Montfauconus de præstantia Operis.* E

** pro ita ut lege quod*

Non tota ad nos pervenit.

473 *Idem observat* § 1 *tantæ molis Opus esse, ut duos tomos bene spissos implere debuisset, si integrum ad nos pervenisset. Verum* vix tertia pars Operis *ad notitiam nostram pervenit, videlicet quinquaginta et octo Psalmorum expositio, atque absunt longissimorum Psalmorum Commentarii. Attamen præter expositionem Psalmorum illorum quinquaginta et octo, quos ibi lector enumeratos inveniet atque integre expositos, Sanctus etiam aliquot habet Homilias, videlicet in Psalmum* III, *cujus titulum exponit, (sed de hac aliqui dubitant, an sit* Chrysostomi :) *in principium Psalmi* XLI, *de qua egi num.* 389, *et duas Constantinopoli dictas in illud Psalmi* XLVIII, Ne timueris, cum dives factus fuerit homo. *His re aliam adjungit Montfauconus pag.* 525, *dictam in Sabbato hebdomadæ Sanctæ, sive in pervigilio Paschatis, in illud præcipue,* Lauda anima mea Dominum *Psalm.* CXLV. *Clarum non est, quo anno aut loco illa fuerit dicta ; at* Chrysostomo *plane digna, et probabilius saltem Antiochiæ habita, quia num.* 6 *memorantur* monachi in montibus degentes. F

AUCTORE J. S.

degentes. *Aliam quoque breviorem ibi subjungit editor pag.* 535 *in Psalmum* L., *sed ut dubium, et merito, cum videatur stylo differre a genuinis* Chrysostomi *Homiliis: multo enim brevius multa allegantur et attinguntur in Homilia illa, quam soleat* Chrysostomus *tractare materiam sibi propositam. Dat etiam Montfauconus pag.* 539 *breve proœmium in librum Psalmorum; sed illud* Chrysostomo *abjudicat, prout multa alia in Psalmos exarata, quæ mox ut* spuria *subnectit.*

Probabile est, omnes Psalmos a Sancto expositos;

474 *Porro dubitari potest, an* Chrysostomus *revera omnes Psalmos exposuerit. Etenim non tantum hoc tempore pars major desideratur; sed nec Photius plura habuisse videtur* Chrysostomi *scripta in Psalmos, quam nos modo habeamus, imo et pauciora habuit, ut colligitur ex ipsius verbis apud Montfauconum in Præfatione* § 6. *Existimat tamen Montfauconus ibidem, totum Psalterium a sancto Doctore Commentariis illustratum esse, eamque sententiam, saltem ut probabiliorem, sequendam existimo, Primum argumentum desumit laudatus editor ex ordine Psalmorum, quorum habemus Commentarios. Etenim novem consequenter Psalmorum expositio ad nos pervenit, a quarto videlicet usque ad duodecimum item*
B
expositum; deinde rursum septem habemus continuo Commentario elucidatos a quadragesimo tertio usque ad quadragesimum nonum. Tertia series inchoatur a centesimo octavo, pergitque usque ad centesimum decimum septimum. Quarto demum, omisso Psalmo CXVIII *omnium longissimo, reliquorum continuam usque ad finem habemus expositionem.* Sic igitur in partes distractæ Expositiones in Psalmos ad nos usque devenerunt, *ait Montfauconus,* ita ut laciniæ singulæ multos Psalmos habeant. Hincque jam conjicitur, etiamsi nullum aliud adesset ad rem probandam argumentum, totum Psalterium fuisse a Chrysostomo explanationibus illustratum: nam si delectu habito hos explanare, alios prætermittere voluisset, illæ series Psalmorum consequenter positorum non haberentur, sed alium hinc, alium inde, sumpsisset explanandum. *Verisimilis admodum apparet hæc conjectura, præsertim cum omnium posteriorum Psalmorum habeamus Expositiones: neque enim invenimus,* Chrysostomum *unquam posteriorem alicujus libri sacri partem suscepisse explicandam, prætermissa parte priore: neque ullibi in his Commentariis insinuat Sanctus, aliquot solum Psalmos expositurum*
C
se, alios vero se prætermittere aut prætermissurum.

certumque est aliquos saltem excidisse

475 *Verisimile igitur est, Commentarios Psalmorum per partes fuisse editos, et in variis voluminibus; ex hisce vero partibus alias ad nos pervenisse, alias latere aut esse deperditas. Nam plura* Chrysostomum *in Psalmos edidisse, quam modo habemus, ipse quoque est testis. In Commentario Psalmi* CXL *pag.* 427 *affert initium Psalmi* LXII, Deus Deus meus, ad te de luce vigilo, *obiterque ex illa pauca ad propositum suum exponens, mox adjungit hæc verba:* Sed ne eo, qui est præ manibus, relicto, alium obiter introducamus, transmisso auditore ad ea, quæ de illo dicta sunt, ad ea, quæ sunt nobis proposita, accedamus. *Exposuerat igitur Psalmum* LXII, *illaque Expositio jam tum erat edita. Itaque certum est, has Expositiones editas esse per partes, et non omnes partes nobis innotuisse. Hisce argumentis aliquid ex Photio addit Montfauconus, ubi ille videtur dicere, se invenisse fragmentum* Chrysostomi, *interpretantis Psalmum* LIX. *At locus est minus clarus. Veruntamen vera apparet hæc Photii*
D
observatio, etiam pro toto Psalterio: Unde animadvertere licet, etiamsi nos non invenerimus, divinum tamen illum Virum ipsum interpretatum esse. *Hæc ille quidem de toto Psalmorum libro non dicit: at de toto Psalterio verum esse existimo, cum ob rationes jam allegatas, tum quia videbimus Antiochiæ id præstare potuisse Sanctum: nam ibidem hosce scriptos, et ad concionem dictos esse Commentarios, modo ostendere incipiam.*

Psalmos fuisse Antiochiæ expositos,

476 *Tillemontius Nota* 107 *dubitanter disserit de loco, ubi composita est Psalmorum expositio, magis tamen propendet in eam partem, ut Opus illud Antiochiæ adscribat. Hanc autem sententiam complectitur, et confirmat Montfauconus in Præfatione* § 1. *Sane non video, hac de re merito dubitari posse. Primo in Psalmum* CX *p.* 271 *ita loquitur sanctus Doctor:* Multa autem videri possunt et privatim, et in domo, et in civitatibus facta miracula. Sed quæ sunt generalia, et omnibus manifesta et cognita, et quæ fiunt in unaquaque generatione, videamus. Quot Juliano imperante, qui omnes impietate superavit, dum oppugnaretur Ecclesia, facta sunt? quot Maximino? quot ante istos imperatores?
E
Sed si vultis ea etiam, quæ in nostra generatione evenerunt, nempe cruces repente in vestimentis impressæ. Apollinis templum fulmine dejectum, sancti martyris Babylæ, qui in Daphne erat, translatio, et aperta adversus dæmonem victoria, quæstoris imperatoriæ pecuniæ inopinata mors, et admirabilis ipsius imperatoris cædes, ipsius, inquam, Juliani, qui omnes impietate vicerat, et avunculi illius interitus, vermium fontes, aliaque innumerabilia: fames, siccitas et sterilitas, aquarum penuria, quæ una cum eo civitates invasit, et alia ubique innumera. Ea quoque, quæ in Palæstina tunc evenerunt, cognovistis. Quando enim illud templum, divina sententia dirutum, rursus ædificare volebant Judæi *(sub Juliano,)* ignis, qui e fundamentis exsiliit, omnes abegit, et id testatur opus, quod mansit imperfectum.

ex dictis in Psalmum CX *ostenditur;*

477 *Hæc omnia Antiochiæ, ubi pars magna contigerat, notissima erant, non ita Constantinopoli, ubi Daphnem, Apollinis ibi templum, S. Babylam, ejusque translationem plerique verisimiliter non noverant; ac certe minus noverant, quæ Juliano, ejus quæstori, et ipsius avunculo, item Juliano dicto, contigerant. Ea Antiochenis narraverat variis vicibus* Chrysostomus, *videlicet in*
F
libro de S. Babyla tom. II *pag.* 562 *et seqq. In Homilia* IV *de Laudibus S. Pauli tom.* II *pag.* 492 *omnia etiam fere prosequitur, ac nominatim duorum obitum ita refert:* Post quæ ipsius regis *(Juliani)* avunculus, qui profano attactu consecrata Deo vasa temeraverat, vermibus exesus interiit. Præpositus quoque regalis ærarii ob aliam, quam Ecclesiæ intulerat, injuriam medius repente diruptus est. Tunc etiam regionis nostræ fontes, qui prius flumina ipsa cursu inundante vincebant, subito in se resiliendo fugerunt, numquam hoc ante perpessi, nisi postquam loca illa rex sacrificiis ac victimis inquinavit. *Mitto alia, quæ ibidem legi possunt: nam clarum est ex jam allegatis,* Chrysostomum *ea tam breviter non dicturum fuisse ad Constantinopolitanum populum, cui pleraque erant ignota; ideoque dicendum esse, ipsum in Expositione Psalmi* CX *loqui ad Antiochenos.*

idque ex ipsa Operis mole confirmatur.

478 *Aliud argumentum subjicit Montfauconus, his verbis conceptum:* Nullum umquam tanti otii

AUCTORE J. S.

A otii Opus emisit Chrysostomus; Opus, inquam, magno labore concinnatum, quod vix posset duobus amplis voluminibus comprehendi, si quidem integrum ad nostram usque ætatem pervenisset. Quomodo autem potuit Constantinopoli tantum otium nancisci, ubi præter solitum concionandi officium.... præter episcopales illas curas in præcipua illa et populosissima totius Orientis diœcesi, cui regendæ sanctus Antistes assiduo et infatigabili studio advigilabat; aliis etiam iisque gravissimis ex transverso accidentibus negotiis pene obrutus erat. Et quomodo potuerit sex annorum spatio inter tot tumultus atque curas hos tam amplos Commentarios, exploratis etiam veterum interpretationibus adornare? *Hoc argumentum nullam mihi reliquit dubitationem, modo aliam addamus observationem. Etenim potuisset quidem fortasse* Chrysostomus *illo tempore, quo fuit Constantinopoli, cum omnibus curis officii episcopalis conjungere Commentarios in Psalmos, eosque ibidem perficere, si alias Scripturas ibidem interpretari non esset aggressus. Verum exposuit ibi Acta Apostolorum, et quatuor S. Pauli Epistolas, ut suis locis ostendam. Homiliæ autem in hosce libros dictæ, si conjungantur cum aliis separatis item assignandis, ita implebunt omnes episcopatus annos, ut non relinquendum sit spatium vacuum concionibus illis, quas in Psalmos habuit. Nam hæ, ut minimum, ducentæ fuerunt: at dubito, an multo plures quam ducentas Constantinopoli unquam habuerit; itaque assignabo plerasque, ut nullibi notabile spatium sit futurum vacuum, ita ut nec otium ibi fuerit exponendis Psalmis.*

Interpretationem Psalmorum ad populum fuisse dictam.

479 *Tillemontius Nota* 107 *dubitat, an Psalmorum Expositiones ad concionem dixerit* Chrysostomus, *in eamque propendet opinionem, ut suspicetur scripto tantum commendatas, ut ab unoquoque legi possent. At conjecturam illam improbabilem egregie refellit Montfauconus* § 2, *ubi multos adducit locos, qui loquentem ad populum et non solum scribentem ostendunt* Chrysostomum. *Itaque, ne prolixior sim in re satis demonstrata, eo lectorem remitto, et pauca e multis huc transfero. Expositionem Psalmi* VII *sic orditur, pag.* 49: Oporteret quidem Scripturarum et historiarum adeo accuratam habere cognitionem, ut longiore ad earum doctrinam oratione non egeremus. Sed quoniam alii quidem in rebus sæcularibus occupati, alii vero seipsos socordiæ
C dedentes, ea non audiverunt, necesse est paulo longiori uti oratione, Psalmi argumentum explanantes: sed attendite diligenter. *Quid* longior oratio, *nisi loquentem designat? Quid illud* Non audiverunt, *et* Attendite, *nisi auditores? Quid totus contextus nisi concionem? Ad Psalmum* XLIII *pag.* 146 *ter repetit vocem* Audite. *Psalmum* XLIV *expositurus, ita loqui incipit pag.* 160: Vellem nunc adesse omnes Judæos et Gentiles, et hoc libro a Judæis accepto Psalmum ita legere. *Hæc sane scribentis non sunt, sed concionem alloquentis, librumque Psalmorum eidem ostendentis. Idem liquet ex verbis ibi sequentibus, quibus edicit, cur Judæos et Gentiles concioni adesse vellet, mox subjungens:* Sed sive adsunt, sive non, nos nostro officio fungamur, et aggrediamur interpretationem.

x variis locis vincitur.

480 *Idem rursum liquet ex verbis Sancti ad Psalmum* XLIX *pag.* 228: Sed ea, quæso, quæ dicuntur, attendite etc. *Rursum in Psalmum* CIX *pag.* 249: Mentem tuam excita, arrectæ tibi sint aures: Judæos primum invadimus. *Psal.* CXXXVII Confitebor tibi Domine etc. *pag.* 105 *sic exponere incipit:* De hoc apud vos sæpe disserui. Quocirca eo prætermisso, veniemus ad id, quod est proximum. *Quid clarius dici potest, ut intelligamus loquentem? Etenim si Commentarios solum scripsisset, non iis scripsisset solis, apud quos sæpe disseruerat, sed omnibus legere valentibus. Loquentem similiter indicant verba data num.* 475 *in Psalmum* CXL, *et recitata num.* 476 *in Psalmum* CX. *Mitto igitur sexcenta alia, quæ afferri possunt ad ostendendum, omnes Psalmorum Expositiones pro concione fuisse dictas. Attamen scrupulos Tillemontii breviter examinemus. Objicit hæc verba in Psalmum* XLVII *pag.* 200: Ita etiam significavit Hebræus per dictionem, quam vestra causa adjecimus in lectione contextus: *eaque credit legentibus potius scribi, quam dici audientibus. At contrarium est verum. Nam dicit, se vocem Hebraicam adjecisse* in lectione contextus, *id est, quando contextum exponendum prælegebat, prout factum videri potest pag.* 199. *Præterea, Hebraicam vocem se adjecisse non dicit* in gratiam lectorum, *sed præsentes alloquens, dicit,* in gratiam vestram, ὑμῶν χάριν. *Hæc itaque sunt populum alloquentis, non scribentis. Altera objectio est, quod aliquot Psalmorum Expositio*
E *brevior sit, quam ut integram faciat Homiliam; aliorum vero tam longa, ut unica vice dici non potuerit. Vera hæc sunt; sed nullam habent difficultatem: nam poterat facile, Psalmo brevi exposito, alium quoque aut illius partem explicare; longiorem vero per partes interpretari, uti fecit in exponendis reliquis sacræ Scripturæ libris.*

Non in diaconatu, sed in presbyteratu,

481 *Restat examinandum, quo fere tempore in Psalmos scripserit et dixerit* Chrysostomus. *Montfauconus* § 3, *considerata hujus Operis amplitudine, in eam ducitur conjecturam, ut suspicetur scriptum fuisse tempore diaconatus, antequam anno* 386 *presbyter erat ordinatus, et concionandi munus suscepit. Rationem hujus conjecturæ exprimit his verbis:* Magni certe otii Opus fuit diuturnique laboris. Otii autem parum habuit Chrysostomus ab eo tempore, quo cœpit concionari, perque annos duodecim concionatus est: et numquam ab hoc officio destitit; sæpe etiam cum morbis conflictatus. *Hæc lubens ut vera admittam, sed aliam prorsus conclusionem formabo. Per annos fere duodecim Antiochiæ concionatus est* Chrysostomus. *Necesse igitur est, ut materiam populo prædicandam annis fere duo-*
F *decim etiam præparaverit. Parum toto illo tempore otii habuit ad alia agenda, multum ad Homilias concinnandas, et præparanda, quæ diceret ad concionem. Porro enumeratione Operum* Chrysostomi *non potui implere nisi annos circiter novem, et ne hos quidem ita, ut subinde spatium non relinquatur vacuum, vel quia Sanctus subinde ægrotavit, vel quia non pauca ex Homiliis singularibus exciderunt. Itaque ut annorum fere duodecim conciones habeamus, Expositiones Psalmorum reliquis apparet adjungere: nam illis duos facile et fortasse tres annos impendere potuit.*

in quo tempus non deficit.

482 *Accipe, lector studiose, brevi compendio totum cursum Antiochenæ prædicationis. Anno* 386 *aliqua ex Isaia et ex principio Geneseos exposuit, contra Anomœos et Judæos acriter disputavit, aliasque plures habuit Homilias particulares. Anno* 387 *de rebus moralibus et contra Anomœos initio dixit, in Quadragesima Homilias occasione seditionis Antiochenæ habitas post Pascha varios ac nominatim de Anna et Davide sermones habuit, deinde etiam contra Judæos disceptavit.*

AUCTORE J. S.

ceptavit. Anno 388 in Quadragesima Genesim exponere cœpit, interruptamque multis aliis Homiliis Geneseos expositionem finivit eodem anno. Secuta videtur interpretatio Evangelii Joannis, cui fere assignavimus annum 389, quemadmodum Homiliis in Matthæum tribuimus annum 390. Nequis vero dicat, singula Evangèlia uno anno explicari non potuisse, videat Homilias in Genesim cum intermediis, quæ numero superant Homilias in Matthæum aut in Joannem, octo circiter mensium spatio dictas. Attamen credamus, Expositionem Matthæi protractam esse usque ad medium, imo etiam usque ad finem anni 391 : vel sic tempus abundans fuerit Chrysostomo *ad interpretationem Psalmorum præparandam et dicendam. Nam supererunt sex anni, quos dividere possumus ita, ut tres circiter attribuamus ducentis fere Homiliis, quas (si Commentarium in Epistolam ad Galatas dividamus) dixit in decem ante recensitas Pauli Epistolas ; alios fere tres expositioni Psalmorum datos credamus. Ita utcumque implebimus duodecim Antiochenæ prædicationis annos. Neque illi anni tam erunt pleni, ut aliquot Homiliæ separatæ, quæ etiamnum sunt enumerandæ, facile addi non possint.*

B

posterioribus annis Psalmi sunt expositi.

483 *Ceterum, si de tempore inchoatæ et finitæ Psalmorum Expositionis conjecturam facere licet, atque observationem num. 422 datam de stylo* Chrysostomi *a concionatorio semper magis magisque recedentis et ad stylum meri interpretis paulatim accedentis ; necesse est, dicamus, interpretationem Psalmorum inter ultima Opera Antiochena habendam, figendamque non modo post exposita Joannis et Matthæi Evangelia, sed etiam post decem S. Pauli Epistolas Antiochiæ elucidatas. Hac pacto inchoari potuit anno 394 aut 395 et perfici anno 397, qui postremus est prædicationis Antiochenæ. Assignato tempori optime congruit querela* Chrysostomi *de infidelitate Barbarorum, de quibus in Psalmum* CXIX *pag.* 331 *ita loquitur* : Hic autem mihi videtur *(David in Psalmo)* subindicare Barbaros. Et ideo alius quoque interpres hoc significans dicebat : « Libera animam meam a labio mendaci. » Talia enim sunt verba, tales doli, et tales insidiæ, plena omnia fraude et maximo scelere. *Sic, inquam, merito de Gothis loqui poterat* Chrysostomus *anno 396 aut 397. Nam Gothis frequenter victis pacem dederat Theodosius Magnus. At, eo defuncto, Alaricus Gothorum rex, qui postea Romam cepit, anno 395 et 396 Thraciam, Macedoniam, Thessaliam et Græciam misere devastavit.*

C

§ XXXII. Ultimum Opus Antiochenum verisimiliter est Expositio Isaiæ usque ad medium caput VIII, quæ ad populum dicta videtur.

Verisimile est, imperfectam Isaiæ expositionem Antiochiæ factam.

Q*uandoquidem constat,* Chrysostomum *nihil tale cogitantem Antiochia discessisse, aut vi potius et dolo inde abductum esse ; dubitare vix possumus, quin egregius Interpres Opus aliquod abrumpere coactus sit, illudque aut imperfectum relinquere, aut perficere Constantinopoli. Hac de causa credere nequeo, Expositionem Psalmorum, quæ tota Antiochiæ videtur perfecta, extremam esse lucubrationem Antiochenam* Chrysostomi ; *sed alterius libri sacræ Scripturæ interpretationem, absolutis Psalmis, ab eodem susceptam existimo, et discessu inopinato abruptam. Talis mihi sane apparet laudatissima Expositio Isaiæ Prophetæ, quæ imperfecta mansit, perductaque est solum usque ad medium fere capitis octavi. Ipsa Operis imperfectio in hanc conjecturam præcipue me impellit : nam sic intelligimus, cur non fuerit perfectum, videlicet quia* Chrysostomus *non poterat amplius dicere ad Antiochenos, quos a facilioribus Scripturæ libris paulatim perduxerat ad obscuriores ; nec existimabat expedire, ut ad Constantinopolitanos ab initio diceret continuas in sacros libros Homilias, nedum ut ordiretur ab obscurioribus. Altera ratio petitur ex stylo, qui merum fere interpretem refert, ita ut Tillemontius art. 32 velit, Commentarium esse scriptum legentibus, et numquam dictum ad populum.* D

dictumque ad populum, licet Tillemontius

485 *Montfauconus quoque tom.* VI, *ubi hoc Opus imperfectum in Isaiam edidit, in Præfatione* § 1 *Tillemontio assentitur, multam tamen indicans dubitationem. Lubet aliqua ipsius verba huc transferre.* Hic Commentarius, *inquit,* non modo inter γνήσια, sed etiam inter præstantissima computandus, si stylum spectes, si orandi genus, si ethica præcepta et morum institutionem. Quæritur primo, num hæc umquam concionando dixerit Chrysostomus, an vero sibi tantum scripserit, atque in scriniis servarit. *Et mox respondet :* Primam quæstionem, num videlicet hæc præsente populo concionando protulerit, solvere, non ita facile est. Certe non paucis in locis populum alloqui videtur, id quod animadvertere est per totum secundum caput, et in tertio quoque capite. *Tum affert duos locos, qui id clare non evincunt, subditque :* Alia bene multa occurrunt in hoc Commentario, quæ concionantem Chrysostomum exhibere videntur. E

et Montfauconus solum scriptum credunt :

486 Vix tamen putaverim hæc, ut hodie jacent, in cœtu populi dicta umquam fuisse : nullum enim in toto Commentario procemium comparet, qualia solet adhibere Chrysostomus, orationis faciendæ et ornandæ auctor locupletissimus ; nullus epilogus, nulla in fine moralis exhortatio, Christi vel Trinitatis laude terminata : qui mos tamen perpetuus est Chrysostomi in concionibus. Imo vero, etsi multa sint, quæ concionanti et cœtum alloquenti competere videantur, etsi multa afferantur ex Scriptura, quæ ad persuadendum maxime valeant, hic tamen non habentur tales ἀποστροφαί, quales conspicimus in Expositionibus in Psalmos. Quamobrem difficile crediderim, hæc in cœtu populi vel dicta vel lecta fuisse. *Hactenus Montfauconus, cujus sententiæ me assensurum credidi, imo jam aliqua scripseram ad illum opinionem confirmandam, figendumque tempore diaconatus Commentarium in Isaiam. Verum contraria sententia longe probabilior demum mihi apparet, quia concionantem* Chrysostomum *in illo Opere multis locis clare deprehendo, nullibi vero se convertentem ad lectorem agnosco.* F

nam Sanctus in eo passim

487 *Hoc paulo pluribus ostendere placet, quia ab hac quæstione pendet etiam tempus compositi Commentarii : nisi enim dictum crederem ad populum, non existimarem scriptum in fine presbyteratus. Accipe igitur, studiose lector, rationes sententiæ meæ. Primo in toto Commentario, diligenter hunc in finem relecto, nullam invenire potui sententiam, nullam periodum, ac ne vocem quidem*

A *quidem unicam, qua apte non potuit uti interpres coram multitudine congregata; nihil quoque reperio, quod scribentem potius indicet quam loquentem. Verisimile igitur est, non minus hunc Commentarium fuisse pro concione dictum, quam reliquas* Chrysostomi *sacræ Scripturæ interpretationes. Secundo Interpres ubique sermonem dirigit ad populum, videturque ubique præsentes alloqui, neque modo in expositione capitis secundi et tertii, sed ab initio usque ad finem. Pauca afferam e multis ad id ostendendum. Hæc clariora erunt iis, qui Opera ante presbyteratum scripta attente legerint. In caput* I *ait pag.* 16*:* Ut discas, qualiscumque sit ira Dei et vindicta, eam non in malum, et ut pœnæ inferantur, solum infligi, sed ut ii, qui puniuntur, ad meliorem frugem revocentur... Non ergo cum castigamur, sed cum peccamus, nos dolere par est. *Rursum inferius:* Illud vero nobis non parum utile erit, cum Judæi a nobis petent vocis Emmanuel interpretationem: Esaias namque dixit Christum sic vocandum fore, et tamen numquam sic vocatus est. Respondeamus ipsis *etc. Hæc omnia sunt alloquentis populum.*

populum alloquitur

488 *Verba populum clarissime alloquentis item sunt hæc in caput* II *pag.* 23*:* Si autem dixit, B Domum Dei Jacob, ne turberis, dilecte; etenim Unigenitus Dei filius, Deus Jacob erat. *Mox ibidem:* Quod autem hæc non captiose dicamus, quæ dicta sunt, vel impudentioribus fidem facere possunt. *Rursus ibidem:* At hæc Judæi supra modum impudentes ne hiscere quidem poterunt. *Deinde pag.* 27*:* Quod si Judæi de talibus accusantur, quam nos veniam consequemur, quam defensionem, qui post tantam gratiam et ineffabilem honorem, spemque immortalem, in parem, quam illi, decidimus inopiam? Multi namque jam sunt, qui hoc morbo laborant *etc. Similia sunt hæc pag.* 46*:* Si igitur Judææ mulieres ob talem ornatum tantas subiere pœnas,... an non perspicuum est, nos graviora passuros esse, qui in eadem peccata incidimus? *Cur utroque loco Sanctus dicit* nos, *licet primo agat de auguriis, secundo de ornatu nimio mulierum, in quæ peccata certo non incidebat? Induit personam auditorum, ut reprehensionis acerbitatem tollat, ut alias frequentissime facere solet. Eodem modo rursum loquitur pag.* 47*:* Cum igitur eadem scelera admittimus, quæ admiserunt illi, qui supplicio affecti sunt, nec eadem, quæ C illi patimur, ne confidamus, sed magis timeamus... In hisce porro non sine causa sum immoratus; sed quia noxius ille morbus in hominum ædes ingressus est ob mulierum mollitiem, amor videlicet ornamentorum *etc.*

tamquam præsentem:

489 *Manifeste auditores alloquitur pag.* 51 *his verbis:* Scitis igitur alios Scripturæ libros multis hodieque ne de nomine quidem notos esse: Psalmorum autem Opus omnes in ore ferre. *Pag.* 56*:* Et quid miraris, si iniquitas terræ fertilitatem obtundat hominumque fecunditatem, quando etiam propter nos corruptibilis facta est? *Rursum pag.* 65*:* Et ut discas, rem non conjectura tantum niti, sed hunc illi morem fuisse, ex alio quoque propheta id palam facere tentabo..... Verum hæc studiosis relinquentes; ut colligant et apponant, et utriusque prophetiæ consonantiam addiscant, uti jam dixi, eam, quam nobis proposuimus, jam accurate tractemus, pro virili nostro singulas dictiones expendentes. Ita enim et nobis et vobis dilucidiora erunt ea, quæ dicta sunt. *Nescio, an quid clarius afferri possit, ut intelligamus Sanctum loqui ad multitudinem. Ita pag.* 85 *petit, ut attentus sit auditor,* Hæc porro omnia, *inquiens,* in sequentibus subindicavit. Animum autem adhibe. *At vereor, ne tædium pariam, si omnia accumulare voluero. Quare multa id genus alia prætermitto*

Auctore J. S.

diu post diaconatum compositus hic commentarius.

490 *Verum alio argumento nunc ostendam, diu post diaconatum* Chrysostomi *compositum esse hunc Commentarium. Expositionem capitis septimi pag.* 73 *orditur hoc modo:* Id quod sæpe dixi, id et nunc dicam, prophetias olim non ideo emissas fuisse solum, ut Judæi futura discerent, sed ut edocti lucrum inde perciperent *etc. Hæc verba ostendunt,* Chrysostomum *diu concionatum esse, antequam hæc proferret: loquitur enim de dictis in concione. Atqui concionatus non est ante presbyteratum. Diu igitur erat presbyter, quando hunc composuit Commentarium. Rursum pag.* 81 *et* 82 *ita loquitur:* Prophetia erat id, quod dicebatur, et sub umbra annuntiari debebat, ut sæpe dixi, ob ingratum audientium animum, ne omnia clare discentes, libros omnes comburerent. *Hoc autem non modo dixit, sed etiam probavit in Homilia* I *de Prophetarum obscuritate tom.* VI *p.* 171 *et seqq. Idem probatur ex iis, quæ habet in cap.* VI E *pag.* 63 *et seqq., si conferantur cum quatuor Homiliis de Ozia et Seraphim, quas dixit primo presbyteratus anno, ut ostendi* § 22. *Etenim de Ozia ejusque peccato in tribus disseruit Homiliis, ut rationem redderet, cur a morte ejus tempus propheta indicaret. At in hoc Commentario breviter tantum eadem asserit, utpote antea abunde disputata. Contra in ultima ex illis Homiliis, prætermittit in expositione verborum Isaiæ* VI, Vidi Dominum sedentem super solium, *qualis fuerit visio, cur videatur* sedens, *cur* super solium. *De hisce vero omnibus eleganter ac erudite hic disserit. At non omisisset, opinor,* Chrysostomus *de iis in laudata Homilia ad populum loqui, si jam in diaconatu compositus fuisset iste Commentarius.*

Respondetur

491 *Argumenta, quibus Tillemontius art.* 32 *et Montfauconus in Præfatione* § 1 *usi sunt, ut ostenderent, Commentarium in Isaiam scriptum fuisse, non dictum, non sunt magni momenti.* Nullum, *inquit Montfauconus,* in toto Commentario *alicujus Homiliæ* procemium comparet,... nullus epilogus, nulla in fine moralis exhortatio, Christi vel Trinitatis laude terminata. *Respondeo, procemio item carere Homilias plerasque* Chrysostomi *in Matthæum, in Epistolas S. Pauli, in Acta* F *Apostolorum, et vel maxime Expositiones Psalmorum: nam Homiliæ istæ passim inchoantur ab interpretatione loci sacræ Scripturæ, ad quem in præcedenti Homilia Sanctus pervenerat. Itaque procemia non sunt necessaria, ut credamus, Isaiam in publica concione a* Chrysostomo *expositum. Quod spectat ad epilogum, exhortationemque in fine, illa similiter non observantur in Commentario in Psalmos et in Epistolam ad Galatas, ita ut nequeat dici, nisi ex conjectura, ubi loqui cœperit, ubi sermoni finem imposuerit* Chrysostomus. *Hæc autem contigisse videntur, quia editor divisiones Homiliarum, ac laudationes Christi ac sanctissimæ Trinitatis, tamquam non necessarias lectoribus, videtur abscidisse, ut continua interpretatio appareret clarius. Si quid valet illud ex epilogo argumentum Montfauconi, valet etiam in Expositionibus Psalmorum, quas tamen coram populo dictas credit.*

ad objectiones Montfauconi

492 *At, inquit laudatus editor,* Hic tamen non habentur tales apostrophæ *ad auditores,* quales conspicimus in Expositionibus in Psalmos. *Fateor,*

AUCTORE J. S.

tear, prolixiores subinde sermones morales ad populum reperiri in Psalmorum Explicatione, quam in hoc Commentario. At nec ibi perpetuo tam prolixæ sunt: neque hic desunt observationes morales satis longæ ad populum erudiendum. Quare illa differentia admodum exigua est: et parum evinceret, etiamsi esset major; nam Chrysostomus *methodum concionandi et interpretandi frequenter variavit. In Orationibus contra Judæos vix alia miscet documenta moralia, quam ut ab iis caveant Christiani, et eorum ritus aversantur. Ad refutandos autem et confundendos Judæos opportuna admodum erat Isaiæ expositio. Itaque mirandum non est, si hic brevior est in adhortando, præsertim cum per totum decursum moralia admisceat. Sic in Joannem, ubi hæreticos frequentissime impugnat, brevior solet esse in moralibus, longior in Matthæum. Itaque vim non habent datæ objectiones contra argumenta a nobis producta, quæ et loquentem arguunt, interpretem, idque facientem diu post diaconatum.*

Verba vero a Tillemontio allata nostræ potius

493 *Tillemontius assumit verba, quæ de pace imperii Romani leguntur pag.* 25. Quod si alicubi nunc bella gerantur, ea procul sunt et in extremis imperii Romani limitibus, non per singulas urbes et regiones, ut olim. Tunc enim, ut jam dixi, vel in una gente innumeræ sæpe seditiones oriebantur, et diversa bella. Nunc autem quantum terræ spatium sol respicit a Tigride usque ad Britannicas insulas, ipsa tota, et cum illa Africa, Ægyptus, et gens Palæstinorum, imo quodcumque Romano imperio subjacet, in pace degit. *Hæc* Chrysostomi *temporibus,* maxime ante annum 377, *convenire dicit Tillemontius, indeque suspicatur, Opus esse compositum aut in solitudine aut in diaconatu. Verum similibus conjecturis deceptum aliquoties Tillemontium jam vidimus. Degebat anno* 377 *in solitudine* Chrysostomus, *poteratque ea de imperio Romano dicere, non nego. At tam juvenis de Isaia interpretando non cogitabat, opinor. Certe non poterat dicere,* Quod sæpe dixi, id et nunc dicam, *et* Ut sæpe dixi *etc; acsi jam tum rationes de prophetiis earumque obscuritate frequenter allegasset. Post annum* 377 *minus magnifice de imperio Romano locutus fuisset* Chrysostomus *ob Gothicum bellum, cladem que Valentis anno* 378 *acceptam, præsertim cum anno* 383 *secuta sit tyrannis Maximi et cædes Gratiani. Hinc modo multum diverso de statu imperii Romani locutus est* Chrysostomus *tom.* I *pag.* 344 *in Opusculo ad Viduam juniorem, quod scripsit in diaconatu.*

B

C

favent sententiæ: altera ejusdem objectio inepta.

494 *Verum allegata verba optime congruunt anno* 397, *cui nos Commentarium innectimus: nam relevata erat imperii Romani gloria multis Theodosii victoriis, et eo anno nullum in imperio Romano bellum gestum invenio. Cumque annis* 395 *et* 396 *Hunni et Gothi aliquot provincias vastassent, recte subjungit* Chrysostomus, *permisisse* ad castigationem ignavorum *Christum,* ut Barbarorum adhuc incursiones essent. *Verum, subdit Tillemontius, non videtur tantum otii habuisse* Chrysostomus, *postquam creatus est presbyter, ut tantum Opus fuisset agressus. Inepta rursum observatio. Nam, si Genesim, si Evangelia Joannis et Matthæi, si plerasque Pauli Epistolas, si demum maximum Psalmorum librum suscepit exponendum, cur, iis absolutis, Isaiam non æque aggressus esset exponere, idque otii defectu? Objectio verisimilis esset, si Interpretatio esset suscepta præter conciones ordinarias. Verum cum ostenderim, ad populum quoque dictum esse hunc Commentarium, non est amplius de otio quærendum.* D

§ XXXIII. Homiliæ aliæ incerto tempore Antiochiæ habitæ, aliquæ etiam loci incerti.

Homiliæ septem de laudibus S. Pauli.

Tandem pervenimus ad finem annorum duodecim, quibus populum Antiochenum studiosissime erudit Chrysostomus. *Attamen needum omnes enumeravimus Homilias ipsius Antiochenas; sed restat breve spicilegium, ut etiam recenseamus Homilias aliquot hactenus indictas, quia notis certi temporis sunt destitutæ. Agmen hic merito ducent Homiliæ septem, de laudibus S. Pauli, quas apud Montfauconum habemus tom.* II *pag.* 476 *et seqq. Quartam ex hisce Antiochiæ dictam esse, clare indicant verba ex illa num.* 477 *data, aliaque ibidem pag.* 492 *et* 493 *legenda. Has septem Homilias ex Græcis Latinas fecit Anianus Pelagianus, quod crederet, in iis reperiri aliquod subsidium hæresi Pelagianæ contra Augustinum aliosque Catholicæ fidei defensores. Verum S. Augustinus, suo loco laudandus, eorum inutiles conatus irrisit, ostenditque* Chrysostomum *æque hæresi Pelagianæ contrarium, ac alios sanctos Patres.* E

verisimiliter Antiochiæ dictæ.

496 *Montfauconus in Admonitione prævia, ut* certum *tradit,* has *omnes septem* conciones Antiochiæ habitas fuisse. *Attamen non video, id certis argumentis evinci posse. Omnes Antiochiæ sunt dictæ, si dictæ sunt consequenter. Hoc quidem verisimile est, quia mira est in singulis argumenti varietas: nam in omnibus eumdem laudat Sanctum, in singulis diversam adducit laudum materiam. Hæc tanta argumenti diversitas forte non reperiretur, si diversis essent habitæ temporibus, et maxime si earum pars dicta esset Constantinopoli. Quare probabile est, omnes consequenter Antiochiæ habitas. De anno nihil est certum: neque assentior Montfaucono, credenti unum ex illis dictam esse ante Homiliam in Kalendas, ut dictum est num.* 281.

Homiliæ de Pœnitentia, ex quibus aliquæ invicem secutæ,

497 *Homilias de Pœnitentia novem edidit Montfauconus tom.* II *pag.* 279 *et seqq.; ex hisce vero sex priores certo attribuit* Chrysostomo, *posteriores tres inter genuinas quidem edidit; sed cum qualicumque dubio ob minorem styli elegantiam: alii etiam ediderunt plures hoc titulo; sed non omnes videntur* Chrysostomi. *Porro Montfauconus credit, plerasque dictas esse Antiochiæ; sed fatetur, se certa non invenire indicia, quo ordine fuerint pronuntiatæ, nisi quod tertia secundam statim sit secuta. Hoc certum videtur, quia secunda varia docet pœnitentiæ genera, eaque ut nuperrime dicta repetuntur in tertia pag.* 295. *Verum has duas præcessit alia de Pœnitentia generatim dicta, eaque mihi videtur esse, quæ quinta est apud Montfauconum pag.* 309, *ubi sic inchoatur:* Læta nobis hodie ac festiva celebritas, solitoque illustrior cœtus. Quænam ergo causa? Jejunii præclarum opus hoc esse novi, jejunii non præsentis, sed exspectati. *Hanc autem ante prædictas duas esse habitam, existimo hac de causa. Laudat hic Sanctus jejunium ac pœnitentiam generatim, ut diabolo terribilia ac Deo grata, vimque pœnitentiæ ostendit exemplo Petri, et maxime* F

A *xime Ninivitarum. Hæc igitur videtur respexisse, dum secundam exorsus est hoc modo pag.* 287 : Vidistis superiori Dominica pugnam et victoriam; pugnam quidem diaboli, victoriam autem Christi? Vidistis, ut pœnitentia laudaretur, et diabolus plagam non ferret, sed trepidaret et horreret.

partim saltem in Quadragesima.

498 *Itaque verisimile est, has tres consequenter Antiochiæ dictas, ibique secutam quartam, in qua circa initium pag.* 302 *Sanctus ita loquitur :* Hac quarta jam die ad pœnitentiæ modum hunc pascimus gregem, neque vel hodie digredi paramus. *Postrema verba insinuant, needum voluisse Sanctum Homilias de pœnitentia abrumpere, ita ut sexta Montfauconi pag.* 316 *edita, post quatuor laudatas secuta esse possit, maxime cum dicta sit post mediam Quadragesimam, ut liquet pag.* 317. *Sane si consideramus argumenta quinque jam dictarum Homiliarum de Pœnitentia, invicem aptissime sequentur, videnturque habitæ Dominicis Quadragesimæ, ita ut prima sit dicta Dominica, quæ Quadragesimam præcedit. Hoc etiam conforme est consuetudini* Chrysostomi, *qui solebat diebus Dominicis Quadragesimæ plerumque, intermissa tantisper subtili Scripturarum* B *expositione, faciliora tractare ad mores instituendos. Nolim tamen dictam conjecturam ut omnino certam dare, nec quidquam certi de anno statuere. Id solum addo, in singulis fere reperiri certa aut probabilia indicia, quod dictæ sint Antiochiæ.*

et Antiochiæ sunt habitæ, annisque potius prioribus

499 *In quinta, quæ nobis prima, sub finem pag.* 316, *ait Orator :* Quare necesse est dicendi finem facere : nam cupio patris *(id est, Flaviani episcopi)* audire vocem. Quoniam ipsi quidem quasi pastorales pueri subtili calamo sibilamus, veluti sub quercu aut fago quadam ad umbram sacrorum horum sedentes. Hic autem veluti musicus optimus, auream citharam modulatus, sonorum concentu universum excitat theatrum. *Ex his certum est, Homiliam esse Antiochiæ dictam : verbaque allata optime congruunt primo prædicationis anno* 386, *quo tam verecunde agere solebat* Chrysostomus. *Tertia, quæ secundam certe secuta est, Antiochiæ item habita est, ut colligitur ex his verbis pag.* 294 : Is enim laudum est cumulus civitati nostræ, non tumultum et suburbia, non domos deauratis trabibus et triclinia, sed diligentem populum habere atque excitatum. *Etenim de Constantinopoli si locutus esset, aulam,* C *senatum, aliaque plura afferre poterat. Præterea anno primo rursum optime quadrant allegata verba : nam initio prædicationis multus erat in laudanda populi diligentia. In quarta non invenio indicia tam clara, utrum Antiochiæ, an Constantinopoli dicta sit.*

quam posterioribus.

500 *Tillemontius art.* 37 *Antiochiæ habitam credit anno* 396, *quia pag.* 304 *hæc dicuntur :* Quandoquidem et nos cum exagitabamur vexati fame, peste, grandine, siccitate, incendiis, hostium incursu, nonne quotidie ecclesia multitudine convenientium angustabatur? *Humorum, a quibus anno* 395 *vexatus est Oriens, incursiones designari credidit Tillemontius. Verum sæpe fallunt ejusmodi conjecturæ, et bellum quoque fuit in Oriente anno* 385, *ut refert ipse Tillemontius in Theodosio I art.* 14. *Non satis notæ sunt calamitates singulorum annorum ad argumentum ex iis formandum, quod sit satis certum. Itaque nolui aliquid certi statuere, neque de ordine, neque de tempore hujus Homiliæ imo ne de loco quidem : non quarta illa dicta esse potest post tres alias de Pœnitentia, et æque Constantinopoli ac Antiochiæ, quemadmodum et prima Montfauconi et sexta. Quare de hisce nihil addo, nisi primam fuisse dictam, postquam Sanctus ægrotaverat, eaque de causa aliquo tempore ruri degerat. Fateor, et hanc posse figi ante secundam, et sic quatuor priores Montfauconi consequenter dictas esse posse; sed incertum id esse fatetur ipse Montfauconus, et secunda magis videtur locanda post quintam, quæ certo dicta, quando* Chrysostomus *needum diu prædicaverat.*

AUCTORE J. S.

Homiliæ de Cœmeterio et de Cruce quam secuta est

501 *Tomus secundus offert alias non paucas Homilias needum memoratas. De duabus in Proditionem Judæ dictis jam memini num.* 404, *ubi et alias duas attigi ibidem pag.* 403 *sequentes de Cruce et Latrone. De his breviter dico, tam similes esse, ut una potius sit leviter mutata. Existimo priorem Antiochiæ, secundamque, sive priorem parum mutatam et auctam Constantinopoli dictam esse. Alia ibi habetur pag.* 397, *dicta* de Cœmeterio et cruce, *quæ extra urbem habita est, in Martyrio, sive in aliqua martyrum ecclesia. Post hanc non totis viginti diebus secuta est Oratio panegyrica* de Sanctis martyribus Bernice et Prosdoce virginibus, et Domnina matre earum, *hoc titulo edita tom.* II *pag.* 634. *Etenim hanc ita orditur Sanctus :* Nondum elapsi sunt dies viginti, ex quo memoriam Crucis celebravimus, et ecce martyrum memoriam celebramus. Tunc dicebam : « Contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit » *etc.* E

altera de Bernice, Prosdoce et Domnina : de hisce etiam alia :

502 *Hæc verba indicant Homiliam de Cœmeterio et cruce, in qua num* 2 *de istis disseruit. Itaque, cum laudatæ Martyres Antiochiæ celebrarentur, ambæ Homiliæ eodem anno ibidem sunt dictæ, prior die Veneris sancta, ut modo loquimur, sive in festivitate Passi Domini, ut ex ipsa clarum est ; altera duabus circiter hebdomadis post Pascha. Tillemontius Nota* 34 *ambas retulit ad annum* 392, *quia credidit S. Domninam ejusque filias Antiochiæ cultas fuisse die* 14 *Aprilis, eique facile assensus est Montfauconus. Verum Antiocheno non videtur, quæ illo die in Martyrologiis reperitur Domnina ; ideoque dies æque ac annus incertus est. De Domnina ejusque filiabus accuratius apud nos agi poterit ad* 4 *Octobris. Alia brevior Homilia item Antiochena sequitur de iisdem Martyribus pag.* 646.

aliæque jam ante memoratæ.

503 *Antiochenam quoque agnoscimus Homiliam in festo Ascensionis Domini dictam extra civitatem, cui pag.* 447 *præfixus est hic titulus :* F In Ascensionem Domini nostri Jesu Christi Sermo, recitatus in martyrio Romanesiæ, ubi martyrum corpora sub pavimento prope cadavera hæreticorum condita, ablata fuerunt, et editiore loco separatim sepulta. *Vel sola mentio episcopi, qui martyrum corpora, ut dicitur pag.* 448, seorsum in puro mundoque loco collocavit, *sufficit, ut intelligamus, prope Antiochiam fuisse habitam Homiliam. Idem probari potest ex initio : sed annus inde erui nequit, secundum mox dicta. Porro sequuntur ibidem pag.* 457 *duæ Homiliæ* de sancta Pentecoste, *de quibus, uti et de prædicta, ante breviter memini. At non invenio indicia satis certa loci, in quo illæ sunt dictæ.*

Homiliæ plures de Sanctis.

504 *Homilias panegyricas de Sanctis Antiochiæ dictas, præter enumeratas antea, habemus tom.* II *sequentes. Gemina de S. Pelagia virgine Antiochena et martyre, de qua apud nos ad* 9 *Junii actum est, ubi et utraque data, impressa est pag.* 585 *et seqq. Mox pag.* 592 *sequitur Homilia de S. Ignatio episcopo Antiocheno et martyre ;*

AUCTORE J. S.

martyre; in qua circa initium dicitur : Nuper puella plane adolescens et virgo, beata martyr Pelagia, magna cum lætitia convivium nobis exhibuit : hodie celebritatem illius beatus hic ac generosus martyr Ignatius vicissim excepit. *Hæc igitur dicta est post aliquam de S. Pelagia, sed anno incerto. Acta S. Ignatii apud nos data et elucidata sunt ad diem 1 Februarii. De S. Eustathio episcopo item Antiocheno similiter disseruerant Majores nostri ad 16 Julii. Hunc quoque* Chrysostomus *celebravit Antiochiæ anno incerto panegyrica Oratione, quæ edita est pag.* 603.

Inter has Sancto attribuenda est utraque de S. Romano.

505 *Mox ibi subjungitur Laudatio S. Romani martyris Antiocheni gemina pag.* 611. *Harum alterutra verisimiliter dicta est paucis diebus post Homiliam de S. Eustathio. Certe utrumque Sanctum laudavit* Chrysostomus, *ut mox videbimus. Verum observat Montfauconus in secunda de S. Romano non perspici stylum* Chrysostomi, *idemque observaverat Tillemontius art.* 137. *Fateor illius Homiliæ stylum magis videri turgidum, quam soleat esse stylus* Chrysostomi. *Attamen verba sub finem pag.* 622 Chrysostomum *utcumque insinuant.* Voluissem equidem, *inquit*, in hujus martyris argumento exsultantem orationem ad finem usque deducere : at justi spa- B tii tempus advenit, et ut sileamus hortatur : nam... necessaria sunt patris documenta, ut dicta illa perficiantur. *Hæc sane insinuant Flavianum præsentem et concionaturum. Invenire autem nequeo, alium presbyterum sub Flaviano concionatum esse, quamdiu illud munus obivit* Chrysostomus. *Magis igitur credo, ipsius revera esse Homiliam: neque enim dictio multum differt a stylo aliarum quarumdam* Chrysostomi *Orationum in Sanctos. Neque mirandum est, si junior* Chrysostomus *in laudationibus aliquando stylum plusculum elevaverit.*

Homilia in verba Jeremiæ : Domine non est *etc.*

506 *Post Homilias de S. Eustathio et de S. Romano secuta est alia, tom.* VI *pag.* 157 *impressa, in verba Jeremiæ cap.* x,23, Domine non est in homine via ejus *etc., quibus abutebantur hæretici, et nominatim Manichæi, ad oppugnandum liberum hominis arbitrium. Nam ibi pag.* 158 Chrysostomus *rationes allegat, cur modo faciliora tractet, modo difficiliora, eaque occasione tres Homilias isti prævias sic enumerat :* Propterea nuper, cum de Petro et Paulo disseruimus, et de exorta inter ipsos Antiochiæ controversia ; pugnamque illam, quæ inter eos esse videbatur, C pace quavis utiliorem vobis ostendissemus, cumque ad præruptam et asperam vos illam viam deduxissemus ; quoniam defatigatos vidimus, sequenti die ad aliud argumentum vos traduximus, dum beati Eustathii præconia narravimus, et post illum generosi martyris Romani laudes percurrimus, cum illustrius nobis factum est theatrum amplior applausus, ac major strepitus acclamantium. *Ex hisce quatuor Homiliarum sequelam habemus. De prima egi num.* 158 *occasione Epistolæ ad Galatas, in qua narratur illa Principum Apostolorum controversia. Hic solum de omnibus addo, certo Antiochenas esse, nec mihi dubium apparere, quin dictæ sint aliqua ex prioribus Antiochenæ prædicationis annis, quando solebat* Chrysostomus *ita transire ab una materia ad alteram, atque auditoribus familiariter consilii sui rationes reddere, prout etiam facit in Homilia de Petro et Paulo, ubi et peregrinationis suæ cum Flaviano episcopo meminit pag.* 36 : *nam omnia illa non solent reperiri in Homiliis posteriorum annorum.*

D

Homiliæ duæ de Machabæis: et tertia dubia.

507 *Redeo ad tomum secundum, ubi pag.* 622 *et seqq. tres habentur Homiliæ de Sanctis Machabæis. Harum duas priores duobus consequentibus diebus Antiochiæ habuit* Chrysostomus. *In prima fere sola laudatur Machabæorum mater, ut Sanctus ipse observat in secunda pag.* 628 *his verbis :* Heri siquidem in solius matris laudes sermonem totum impendimus. *Cur tam brevis sit Homilia, pag.* 631 *innuit hoc modo :* Sed jam tempus est, ut finem dicendi faciamus, quo pluribus illi laudibus a communi doctore *(Flaviano)* cumulentur. *Mentio illa Flaviani concionaturi non modo Antiochiam indicat, sed etiam, verisimillime annum aliquem ex prioribus concionantis* Chrysostomi : *neque enim ullibi invenio mentionem dicturi ad populum Flaviani, nisi in Homiliis, quæ ad annos priores videntur pertinere. Tertia de Machabæis Homilia ob nimiam brevitatem, et qualemcumque styli differentiam, ut dubia est data ; ibique etiam fragmentum* Chrysostomi in Machabæos *ex S. Joanne Damasceno.*

Homiliam de SS. Martyribus secuta est illa,

508 *Post Homilias dictas, aut aliam quamdam de Machabæis, subsecuta est Homilia prolixior de Martyribus, cui pag.* 650 *hic præponitur titulus :* Cum episcopus martyrum diem ruri celebratum abiisset, habitus est in urbe Sermo in E martyres, et de compunctione cordis et eleemosyna. *In illa de Flaviano, et de nuper celebrato Machabæorum festo meminit Sanctus pag.* 651. *Multus in eadem est sermo de martyrum reliquiis. Acriter vero perstringuntur, qui Sacrosanctum Christi corpus indigne præsumunt suscipere. Hinc intelligitur, paulo post secutam esse Homiliam, cui pag.* 658 *est hic titulus :* Rem esse periculi plenam cum iis, qui dicunt, tum iis, qui audiunt, ad gratiam concionari *etc. Hanc ita orditur :* Satis, opinor, vos nuper increpavimus, ac profundiorem plagam inflixímus. Itaque necesse est hodie medeamur, ac mitiora medicamenta quædam apponamus. *Et post pauca :* Diximus, quid sit, « Reus erit Corporis et Sanguinis Domini » easdem nimirum pœnas daturum, quas et illi, qui Christum crucifixere, sustinebunt. *Hoc revera in præcedenti dicit p.* 654 *n.* 3, *ita ut sequela sit certa.*

quæ ostendit, non esse ad gratiam concionandum.

509 *Ambæ hæ Homiliæ pœnitentiam vehementer commendant, et accuratum conscientiæ examen, antequam ad sacram Mensam quis accedat. Non itaque revocat in posteriore, quæ in priore fuerant dicta, sed potius confirmat et magis explicat. Occasionem autem secundæ narrat p.* 660 *his verbis :* Atque hæc non sine causa nunc con- F queror, sed quoniam permulti eorum, quæ dicta sunt, acerbitatem non ferentes, cum hinc recessissent, accedentes indignabantur et excandescebant. « Avocas nos, aiebant, a sacra mensa, et a Communione repellis. » Idcirco hæc dicere sum coactus, ut intelligatis me non avocare, sed potius convocare, non repellere nec arcere, sed per ipsas reprehensiones magis allicere. *Et mox :* Non est igitur ob ea, quæ dicta sunt, succensendum, sed ea approbanda sunt et laudanda. Quod si forte imbecilliores sint quidam, neque defensionem hanc nostram ferant, ita cum illis agam, ut moneam me non a me ipso latas leges exponere, sed de cœlo delapsas Litteras legere, ac proinde necessarium esse, ut, cum hoc mihi creditum sit ministerium, aut, quæ continentur illis, confidenter ac libere cuncta dicam, et utilitatem ubique, non voluptatem, quæram auditorum, aut eorumdem odium reformidem, et hoc intempestivo beneficio salutem meam simul et illorum prodam.

510 *Post*

A *Aliæ de martyribus, et de Sanctis variis:*

510 *Post istam Homiliam sequitur apud Montfauconum pag.* 667 *alia perbrevis de Martyribus, in agro Antiocheno dicta, ut liquet ex toto contextu, maxime circa finem, ubi hortatur, ut modeste* ad urbem *revertantur. Aliqui hanc mutilam credunt: neque id improbabile apparet. Antiochena quoque est prolixior* Chrysostomi *Oratio in S. Julianum Anazarbenum martyrem, quæ sequitur pag.* 671: *nam corpus S. Juliani erat Antiochiam translatum, et mentio suburbii Antiocheni Daphnes fit pag.* 677. *De S. Juliano egerunt Majores nostri ad* 16 *Martii. In agro item Antiocheno* S. Chrysostomus *celebravit S. Barlaamum martyrem, cujus memoria Martyrologio Romano inserta est ad* 19 *Novembris. Homilia illa satis prolixa pag.* 681 *est impressa.*

secuta alia in locum Pauli : Nolo vos ignorare etc.

511 *Post laudatam Homiliam die sequente aliam habuit in illa Apostoli verba* I *Cor* x, 1, Nolo vos ignorare fratres *etc., editam tom.* III *pag.* 228. *Nam pag.* 229 *ita loquitur :* Horum omnium vos testes estis, qui in certaminibus beati Barlaam heri oblectati,... leves et expediti domum rediistis. *Verno tempore videtur dicta hæc Oratio, cum in ea paulo ante* Chrysostomus *dicat :* Ego hanc anni tempestatem maxime diligo, B non quia liberati sumus hieme, nec quod æstate fruamur zephyro suaviter afflante ; sed quia adsunt spirituales portus, qui nos frequenter excipiunt, festi nempe sanctorum martyrum dies. *Ex allegatis duo colligimus, nimirum Antiochiæ hanc quoque Homiliam esse habitam ; priorem vero de S. Barlaam non esse dictam mense Novembri, sed veris tempore aut initio æstatis.*

Laudatio S. Drosidis, ac SS. Martyrum Ægyptiorum,

512 *Redeamus ad Orationes panegyricas. Quæ tom.* II *pag.* 668 *habetur, S. Drosidis martyris Laudatio, certo Antiochena est, cum pag.* 690 *mentio fiat Flaviani: ut extra urbem dicta est, ubi erant hujus sanctæ Martyris reliquiæ, ut ibidem dicitur. Ceterum sancta Drosis aliunde parum nota est : aliqui tamen credunt, nomen ipsius in aliquot Martyrologiis reperiri ad* 14 *Decembris, sed non parum corruptum. De eo in Opere nostro disputari poterit suo loco. Apud Montfauconum pag.* 699 *sequitur* Laudatio martyrum Ægyptiorum, *quam Tillemontius opinatur Constantinopoli potius quam Antiochiæ dictam, ut observat Montfauconus in Monito prævio, rem tamen relinquens incertam. At mihi videtur mentem* Chrysostomi *non recte intellexisse. Nam credunt Homiliam fuisse habitam* occasione reli- C quiarum ex Ægypto eam in urbem, in qua hæc concionatus est Chrysostomus, translatarum. *Verum non loquitur* Chrysostomus *de translatis corporibus, sed de martyribus Ægyptiis, qui non solum in Ægypto, sed in aliis quoque provinciis sunt passi. Celebrat nimirum Ægyptios martyres, qui ad metalla effodienda fuerant condemnati, eaque de causa in Syriam missi, ibique martyrio coronati.*

qui vivi, in Syriam erant translati : alia de martyribus.

513 *Non dicit, ex Ægypto allata esse martyrum corpora aut reliquias, sed ex* Ægypto martyres, *haberi, ex Ægypto missos esse* religionis athletas, *ex Ægypto missos esse* viros, qui urbibus, quæ illis obvenerint, post obitum etiam præstent securitatem. *Hæc omnia vivos martyres designant, non defunctorum corpora, licet hæc Antiochiæ aut certe in vicinia conservarentur, et magni fierent, ut subjungit* Chrysostomus. *Itaque nullum mihi est dubium, quin hæc Homilia sit dicta apud Antiochenos. Verum aliam de S. Phoca, utpote Constantinopoli dictam, transilio. Sequitur deinde p.* 711 *Homilia* Chrysostomo *satis a Montfaucono asserto, cui hic præfigitur titulus :* Laudatio Sanctorum omnium, qui martyrium toto terrarum orbe passi sunt. *Ita hanc orditur Sanctus:* Nondum septem dierum elapsus est numerus, ex quo sacram Pentecostes solemnitatem celebravimus, et nos rursus martyrum chorus assecutus est. *At nulla invenio indicia loci, in quo hæc habita fuit. Ex hoc ipso tamen magis fit verisimile, Antiochenam esse Homiliam, quandoquidem Constantinopolitanæ passim aliquid habent, quo locus possit innotescere. At quocumque loco fuerit dicta, certo* Chrysostomi *est, cujus in ea stylus agnoscitur.*

AUCTORE J. S.

Homilia post terræ motum ab ægrotante habita:

514 *Post hanc sequitur pag.* 717 Homilia post terræ motum. *Dicta hæc est ab Oratore ægrotante, ad quem auditores accesserant, imo etiam a decumbente, ut videtur; licet Montfauconus in alia sit opinione, concionemque in ecclesia aliqua habitam credat extra urbem. Sic incipit Orator :* Etsi adversa valetudo impedierit, quominus vobiscum spiritualem chorum ageremus, vos tamen itineris labor non deterruit. Licet enim labor ille vos multo sudore perfusos huc adduxerit : at verbi doctrina cum ægritudinem meam in bonam valetudinem mutavit, tum laborem vestrum per psalmodiam recreavit. Idcirco neque E ego ob infirmitatem linguam coercui, neque vos defatigationis ergo audire abnuistis. *Hæc omnia insinuant, venisse auditores ad Oratorem ægrotantem ; hanc vero, non obstante morbo, brevem ad illos habuisse sermonem. Mox quoque innuit, se decumbentem loqui. At adducenda sunt verba aliqua Græca, quia Latina in alienum detorta sunt sensum :* οὐκ ἀπεστερήθην οὐδὲ τήμερον τῆς καλῆς ταύτης ἑορτῆς· ἀλλ' ἕως μὲν ἄρτι τῇ κλίνῃ ἦμεν προσηλωμένοι. Non privatus sum ne hodie quidem pulcra hac festivitate. Sed hactenus quidem lecto sumus affixi ; Deus tamen non permisit, ut fame penitus deficeremus. Ut enim vobis fames est non audire, sic et mihi fames non concionari. *Clare videtur dicere, se lecto affixum ; non omnino tamen ea festivitate, cui interesse non potuerat, privatum esse, quia venerant auditores, ad quos brevem hunc habuit Sermonem. Itaque existimo, extemporalem esse adhortationem ægrotantis* Chrysostomi *ad paucos circumstantes, qui terræ motibus exterriti ad ipsum confugerant. De tempore aut loco nihil in ea invenio. Forte dicta fuerit Constantinopoli anno* 398, *ut observabo n.* 553.

aliæ Homiliæ dubiæ. F

515 *Alia brevis Homilia subditur pag.* 721, de Juda proditore *inscripta, quæ certo est Antiochena, quia Daphne suburbium in ea memoratur ; sed fortasse non est* Chrysostomi, *ut ipse observat Montfauconus. Hic editor ut dubias subjecit sequentes, videlicet pag.* 724 *de S. Basso episcopo et martyre, pag.* 730 *de S. Petro apostolo et S. Elia propheta, pag.* 741 *de S. Abraham patriarcha, pag.* 749 *de S. Thecla virgine et martyre, pag.* 751 *sex Orationes de Fato et providentia, et demum pag.* 778 *duas de Precatione. Has igitur omnes transilio : neque enim ullam ex illis* Chrysostomo *ausim asserere. Rationes vero, ob quas admodum dubiæ videantur, videri poterunt in Monitis præviis apud Montfauconum loco assignato. Porro relatas modo Homilias omnes de Sanctis, aliasque cum iis memoratas ad priores prædicationis Antiochenæ annos referendas putem, cum quia illis annis maxime videtur de Sanctis perorasse, tum quia Homiliæ aliæ enumeratæ familiarem concionandi methodum, qua prioribus annis usus* Chrysostomus, *præ se ferunt.*

516 *Ceterum Homiliis Antiochenis addendus est*

AUCTORE J. S.

Sanctus a Diodoro Tarsensi laudatus,

est Sermo perbrevis in laudem Diodori Tarsensis episcopi, dictus anno incerto, sed certo Antiochiæ, cum Diodorus aliquot annis ante episcopatum Chrysostomi *sit defunctus. Editus primum est hic Sermo ab Emerico Bigotio, ac deinde recusus apud Montfauconum tom.* III, *pag.* 747. *Diodorus* Chrysostomum *prior laudaverat, ut ille initio Sermonis exponit his verbis ;* Sapiens ille ac generosus doctor, nuper deposita infirmitate corporis, cum ad sedem hanc ascendisset, a me sermonis fecit exordium, Joannem Baptistam, et vocem Ecclesiæ, et virgam Moysis, et alia cum his multa me appellans. Ille tunc laudavit, vos exclamastis : ego procul sedens amare ingemui... Ego ingemiscebam, quod laudum mole obruerer.

ipsum vicissim pro concione laudat.

517 Laudum enim magnitudo, non minus quam peccata, mordere solet conscientiam : et cum quis sibi nullius boni conscius, alios audit multa magnaque bona de se prædicantes, et præsentem opinionem, et futurum diem reputat, in quo omnia nuda et aperta erunt : quodque is, qui tunc judicabit, non ex vulgi opinione, sed ex ipsa rerum veritate judicabit... Hæc omnia cogitans, crucior laudibus, et bona opinione vulgi, magnum perspiciens illam inter et futurum B judicium discrimen... Hæc igitur omnia mecum reputans, amare gemebam. Ideo celeriter hodieque præsto sum, ut a vobis auditoribus hujusmodi opinionem excutiam. *Tum incipit laudes sibi datas ad Diodorum deferre, dicitque pag.* 748: Nam Joannis quidem nomen ad nos, animus ad ipsum pertinet : nos ejus appellationem habemus, ipse ejus philosophiam nactus est. *Istud vero de Diodoro usque ad finem ostendere conatur, de se nihil adjungens, Aliud Homiliæ cujusdam fragmentum in laudem Diodori ibidem pag.* 750 *ex Facundo Hermianensi subjunxit Montfauconus.*

§ XXXIV. Virtutes aliquæ Chrysostomi, quæ innotescunt ex concionibus Antiochenis.

Sanctus humilitatem Christianis quam maxime necessariam censuit.

Quamquam ex enumeratione Operum, quæ Sanctus Antiochiæ composuit, non pauca de virtutibus ipsius jam innotescunt ; lubet tamen ex recensitis modo scriptis aliqua huc congerere, ut magis pateat, quanta humilitate, quanta charitate C *in Deum et homines, quanta fortitudine ac constantia, et quibus demum virtutibus Antiochiæ vitam suam exornaverit sanctus Presbyter. Ab humilitate cujus jam varia data sunt specimina tanto libentius ordiar, quanto eam frequentius commendarit* Chrysostomus, *præsertim cum inimici deinde superbiam et arrogantiam modestissimo Viro objecerint. Primum quam necessaria sit Christiana humilitas, declarat in Homilia de Profectu Evangelii tom.* III, *pag.* 301 : Hæc cum sciamus, dilecti, *inquit,* etiamsi in ipsum virtutis fastigium pervenerimus, nos omnium extremos existimemus... Philosophiæ quippe nostræ fundamentum est humilitas. Etsi innumera sursum ædifices, etsi eleemosynam, preces, jejunium, omnesque virtutes congeras, nisi eam pro fundamento posueris, omnia frustra et incassum ædificasti, citoque corruent, perinde atque ædificium illud super arenam extructum. Nullum quippe opus bonum non illa eget, nullum sine illa stare poterit. Sed etiamsi continentiam dixeris, etiamsi virginitatem, etiamsi pecuniarum contemptum, D etiamsi quidvis aliud, omnia immunda, exsecranda et abominanda, absente humilitate, sunt. Ubique igitur illam in verbis, in operibus, in cogitationibus assumamus, et cum illa hæc ædificemus. *Similia frequenter aliis locis dat monita.*

eamque virtutem studiose semper exercuit.

519 *Quod autem aliis prædicabat, ipse exsequi studiose conabatur. Vidimus variis locis humilia ipsius verba ante presbyteratum. Vidimus* § 9, *quanta humilitate episcopatum fugerit. Vidimus* § 17, *quibus verbis usus sit, dum presbyter erat ordinatus. Pergo ad alia necdum data. Tom.* II *pag.* 455 *ait :* Tunc et nos rapiemur, *sed mox ita dicta corrigit :* Non equidem me ipsum in numerum ac calculum rapiendorum (*obviam Christo*) referens, dixi nos : non equidem ita sum expers sensus ac rationis, ut propria ignorem peccata. Et nisi jam metuerem conturbare lætitiam præsentis festivitatis, flerem sane amarissime istius dicti memor, et mea peccata in memoriam revocans. *Tom.* IV *p.* 339 *humilitatem verbo et facto docet, ita loquens :* Vera autem humilitas est, quando cedimus iis, qui nobis videntur esse minores et eos veneramur, qui nobis inferiores esse videntur. Quod si recte sapimus, nullos etiam nobis esse minores arbitrabimur, sed nos superari ab omnibus hominibus dicemus. Et hoc dico non E de nobis, qui innumeris immersi sumus peccatis ; sed etiamsi quis sibi plurimorum bene gestorum conscius sit, nisi apud se sentiat, se omnium esse postremum, nulla ei futura utilitas ex omnibus bonis suis operibus. *Similia alia prætermitto.*

Ardentissimus Dei amor.

520 *Humilitatis pariter erat et amoris Dei, quod probrosa et gravia pro Deo pati desideraret. Hoc animo dicebat tom.* I *pag.* 453 *:* Vocet me quivis ex illis infidelem, non indigne fero... Et quid dico, vocet me infidelem? Me stultum in Christo appellet : et hac de re quasi de corona gloriabor : etenim cum Paulo in partem ejusdem appellationis venio. Ait quippe *:* « Nos stulti propter « Christum. » *Rursum tom.* VII *pag.* 243 : Contingat mihi et contumeliis affici et contemni propter Deum potius, quam honorari ab omnibus regibus : nihil enim, nihil utique huic honori par est. *Altiori sane incedit cothurno, ac divino amore quasi ebrius loquitur tom.* XI *pag.* 53, *agens de vinculis S. Pauli.* Nihil est enim æque præclarum, *inquit,* atque vincula propter Christum, atque catenæ sanctis illis manibus impositæ. Vinctum esse propter Christum est præclarius, quam esse Apostolum, quam esse doctorem, quam esse Evangelistam. Si quis amat Christum, novit quod F dicitur. Si quis in Dominum insanit, et ejus amore utitur, novit vim vinculorum. Maluerit esse vinctus propter Christum, quam habitare cœlos. Quovis auro splendidiores eis ostendebat manus ; et quovis regali diademate. Non enim tam splendidum facit caput vitta ex gemmis composita ei imposita, quam catena ferrea propter Christum. Tunc erat regiis ædibus carcer præclarior. Quid dico regiis ædibus? ipso quoque cœlo : habebat enim vinctum Christi. Si quis Christum diligit, novit hanc dignitatem, novit hanc virtutem, novit, quantum generi hominum sit gratificatum, quod propter ipsum sit vinctus. Hoc fortasse est præclarius, quam sedere a dextris ejus : hoc est magnificentius, quam sedere super duodecim sedes, vinctum esse propter Christum. Et quid dico de rebus humanis? Me pudet conferre divitias et ornatum aureum cum vinculis. Sed magna illa missa faciens, etiamsi res nullam haberet mercedem, hoc solum est magna merces et sufficiens remuneratio, hæc gravia pati propter eum, qui amatur.

A tur. Sciunt, quod dicitur, qui amant, si non Deum, at homines: qui magis lætantur, si male patiuntur pro iis, quos amant, quam si honorentur.

quo flagravit Chrysostomus,

521 Hoc sancti chori solum est intelligere, Apostolorum, inquam. Audi enim beatum Lucam dicentem, eos rediisse gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliam pati. Atque aliis quidem videtur esse ridiculum; si probro et contumelia esse affectum, sit esse dignitatem assequutum, si probro esse affectum, sit lætari. Iis autem, qui sciunt Christi desiderium, hoc esse existimatur omnium beatissimum. Si quis mihi offerret totum cœlum, aut illam catenam, ego illam præferrem. Si quis me apud superos collocaret cum angelis, aut cum Paulo vincto, eligerem carcerem. Si quis me faceret unum ex potestatibus, quæ sunt circa cœlos, aut circa thronos, aut talem esse vinctum, potius optarem talis esse vinctus, et jure quidem. Nihil enim est illa catena beatius. Vellem nunc esse in illis locis, in quibus dicuntur manere illa vincula, et videre, virosque illos admirari propter Christi desiderium. Vellem videre catenas, quas pertimescunt quidem et horrent dæmones, reverentur B autem angeli. Nihil est melius quam male pati propter Christum. Non tam beatum prædico Paulum, quod raptus sit in paradisum, quam quod conjectus sit in carcerem. Non tam eum dico beatum, quod audierit arcana verba, quam eum censeo beatum propter vincula; non tam beatum dico, quod raptus sit in tertium cœlum, quam propter illa vincula. *Hactenus* Chrysostomus, *qui sic loqui non poterat, nisi anima ipsius felici vulnere divini amoris vehementer fuisset sauciata.*

ex incenso pro Christo patiendi desiderio

522 *Neque etiamnum sistit: neque ego aurea Amantis verba lectori subtrahenda censeo, sed pauca tantum brevitatis causa resecabo:* Mihi est optatius, *inquit*, male pati pro Christo, quam honorari a Christo. Hoc magnus est honor, hoc est gloria, quæ omnia exsuperat. *Allatoque exemplo Christi, pro servis et peccatoribus passi, rursum exclamat:* O beata vincula! o beatas manus, quas ornavit illa catena! Non erant adeo honorandæ Pauli manus, quæ claudum, qui erat Lystris, erexerunt et fecerunt surgere, ut quæ indutæ erant vinculis Si ego fuissem illis temporibus, tunc maxime eas essem amplexus, et pupillis meis admovissem: non cessassem deosculari C manus, quæ dignæ sunt habitæ, quæ pro Domino meo vincirentur.... Si quis mihi dederit nunc, ut suscitem mortuos, non hoc elegerim, sed catenam. Si ab ecclesiasticis curis essem remotus, et esset mihi corpus sanum ac validum, non recusarim hanc suscipere peregrinationem, ut solum viderem catenas, ut carcerem, in quo fuit vinctus. *Deinde Christi testimonio valorem vinculorum probat, et pag.* 55 *subdit:* Dignus quoque est habitus Petrus hac catena.... Si quis ergo mihi diceret: Quid malles, an esse angelus, qui Petrum pupugit; an Petrus, qui salvus evasit? Mallem esse Petrus, propter quem venit angelus. Illa mihi prodessent vincula... Revera est maxima gratia (*pati pro Christo*) et major illis omnibus, quam solem et lunam sistere, quam mundum movere. Hoc majus, quam vincere aut expellere dæmones...

luculenter cognitus,

523 Non propterea bonum est vinctum esse propter Christum, quod ea res regnum conciliet, sed quod ea fiat propter Christum. Nom propterea beata prædico vincula, quod transmittant in cœlum, sed quod ea sint propter Dominum cœli. Quanta est gloriatio scire, quod propter Christum sit vinctus!... Vellem hæc perpetuo effari, vellem hærere catenæ, etsi reipsa sum privatus; at ratione per affectionem animam ea circumdare. *Vides, opinor, studiose lector, Virum vinculis purissimi ardentissimique amoris constrictum. At necdum a Pauli vinculis abscedit* Chrysostomus, *neque ego adhuc* Chrysostomi *suavissima verba desero.* Parum mihi concedite, *inquit pag.* 57, et permittite, ut dum a verbis abscesserim Apostolicis et in factis Apostolicis me expleverim deliciis, in Pauli catena convivari: date mihi in ea paulo amplius versari. Apprehendi vinculum, nemo me abducet. Tutius ego nunc sum vinctus desiderio, quam ille tunc ligno. Hoc nemo solvit vinculum: est enim a Christi desiderio. Hoc neque angeli, neque regnum cœlorum potest solvere. Licet audire ipsum Paulum dicentem: « Neque angeli, neque principatus, neque in« stantia, neque futura, neque altitudo, neque « profundum, potest nos separare a Caritate « Christi. »

AUCTORE J. S.

factisque abunde probatus.

524 *Mox multa subtiliter de carcere Apostolorum disserit, atque iterum pag.* 64 *subjungit:* Quid agam? Volo tacere, sed non possum... Volo cœptam interrumpere orationem: ea vero non E sinit. Nam... apprehenso admirabili carceris poculo eorum, qui vincti sunt propter Christum, non possum cessare, non possum silere. *Hactenus* Chrysostomus, *qui multa de vinctis pro Christo subjungit, et in sequenti quoque Homilia eamdem materiam attingit. At data verba mihi videntur sufficere, ut ardentissimam divini Viri charitatem possimus agnoscere; præsertim cum tota ipsius vita allegatis verbis sit conformis. Nam sive* Chrysostomum *spectemus in domo materna solitarium, sive in eremo monachum, sive Antiochenæ ecclesiæ diaconum, sive docentem Antiochenos presbyterum, sive in cathedra Constantinopolitana rectorem, sive in exsilio multis calamitatibus affectum, modo dicta ipsius et facta mature expendamus, ubique reperiemus tam prosperis quam adversis superiorem, miroque ardore ad Deum recta volantem.*

Chrysostomi tenera charitas

525 *Ab eximio Sancti amore in Deum transeo ad dilectionem proximi, ex illo tamquam ex fonte profluentem. Amorem suum erga Antiochenos declarat tom.* III *pag.* 362, *ubi Homiliam de controversia inter Petrum et Paulum sic exorditur:* Unum a vobis abfui diem, et perinde quasi anno F integro separatus a vobis fuissem, ita tristis mœstusque permansi. Atque hæc vera esse ex iis, quæ vobis acciderunt, ipsi cognoscitis. Ut enim lactens puerulus a maternis avulsus uberibus, quocumque tandem abductus fuerit, crebro se huc illucque convertit, et matrem suam circumspicit: sic ego quoque procul a materno sinu translatus, crebro circumspiciebam, et undequaque sacrum hunc vestrum cœtum requirebam. Sed ea me res tamen satis consolabatur, quod dum amantissimo patri (*episcopo Flaviano*) parerem, id mihi accideret, et conceptum ex separatione mœrorem obedientiæ præmium abstergebat. Est enim hoc mihi vel quovis diademate illustrius, et corona gloriosius, ubique cum genitore peregrinari. Hoc mihi ornatus est et securitas; ornatus quidem, quod sic eum manciparim, et ad amorem meum pellexerim, ut nusquam sine Filio velit apparere; securitas autem, quod dum præsentem intuetur atque certantem, omnino suarum etiam precum auxilium nobis suppeditet.

AUCTORE J. S.

peditet. *Hæc verba simul et amantem populi, et observantem episcopi sui, et modestum exhibent* Chrysostomum.

ac dilectio Antiochenorum.

526 *Charitatem suam non minus testatur tom.* II *pag.* 279, *ubi post morbum, cujus causa* ruri *fuerat* commoratus, *ut dicitur pag.* 280 *suos redux sic alloquitur :* Num, quæso, memores nostri fuistis, quanto tempore a vobis abfuimus? Nam ipse quidem vestri nusquam oblivisci potui, sed urbem dimittens, memoriam vestri non dimisi : quemadmodum enim, qui corporum præstanti forma capiuntur, quocumque recesserint, secum desideratam faciem circumferunt : haud secus ipsi venustate animarum vestrarum tacti, eam mentis vestræ speciem semper nobiscum circumferimus. Et quemadmodum pictores coloribus variis mixtis corporis imagines effingere consueverunt : ita et ipsi studium vestrum in collectis, in audiendo alacritatem, benevolentiam erga Concionatorem, cæteraque omnia officia, veluti colores virtutum varios immiscentes, atque ipsum animarum vestrarum characterem imprimentes, mentisque apponentes oculis, ea speculationi satis nostræ peregrinationis accepimus solatii. Hæc et sedentes, et surgentes, et ambu-
B lantes, et quiescentes, et introeuntes, et exeuntes, continuo versabamus, caritatem vestram vel in somniis intuentes, neque interdiu solum, sed etiam noctu iisdem cogitationibus quasi deliciis enutriebamur, illud cum Salomone scientes : « Ego dormio, et cor meum vigilat. » Idipsum et nobis contingebat : nam somni quidem necessitas palpebras ipsas contrahebat, tyrannis vero amoris vestri oculos nostræ mentis excitabat : atque sæpenumero per somnum vobiscum loqui mihi videbar. Etenim consuevit anima, quæ interdiu cogitat, eadem in somnis per phantasiam cernere, quod et nobis tunc accidit : et vos carneis oculis minime videns, oculis caritatis cernebam, corporeque absens, affectu præsens eram, meæ aures semper clamore vestro personabant. Quare et corporis ægritudine ibi diutius cogente immorari, et aeris salubritate ad carnis sanitatem proficiente, id vis amoris vestri non tolerabat, sed exclamabat, neque prius molestando cessavit, quam nobis suaserit ante præfixum tempus exsurgere, et sanitatem, et voluptatem, et omne quodcumque est bonum, conventum hunc vestrum existimare. Huic igitur morem gerentes, maluimus redire, tametsi morbi reliquiæ restarent,
C quam corporis infirmitatem prorsus deponere satagentes, de cætero caritati vestræ molestias inferre. Nam et illic manens criminationes vestras audiebam : continuæ enim litteræ has nobis afferebant, animumque adhibui criminantibus non minus quam laudantibus. Nam animæ scientis amare illæ criminationes fuerant, absentiam nostram accusantes. Propterea surgens cucurri; propterea numquam mea vos mente quivi excludere. *Hactenus* Chrysostomus, *cujus allata hactenus verba quam tenerrimum amoris affectum insinuant. Plura id genus prætermitto, ut fortem quoque et prudentem* Chrysostomi *amorem videamus.*

quos increpabat quidem ob defectus,

527 *Adeo non semper auditores suos laudabat* Chrysostomus, *ut illos sæpe etiam increparet, quando deerant officio suo, et quidem multo frequentius, atque acriter reprehenderet. Vel sic tamen prudens Orator insignem frequenter innuit dilectionem. Queritur tom.* VII *pag.* 374, *ab aliquibus maledicta et convitia in se jaci, pergitque hoc modo :* Ego enim, etsi sexcenties maledicas, puro tibi corde pacem dico sinceraque mente, nec quid mali de te possum dicere : paterna quippe gero viscera. Si te quandoque carpam, cura tui permotus id facio. Tu vero clanculum mordes, et cum me in dominica domo non excipias, vereor ne mihi mœrorem augeas : non quia contumelia affecisti, non quia ejecisti, sed quia pacem repulisti, et grave illud tibi supplicium attraxisti. Etiamsi enim pulverem non excutiam, etiamsi non avertar, comminatio tamen immota manet. Ego namque pacem vobis sæpe repeto, neque dicendi finem faciam. Quod si me cum contumeliis excipiatis, neque sic pulverem excutiam : non quod Domino non paream, sed quia amore vestri vehementius ardeo.

D

sed cum charitate.

528 *Loquitur contra eos, qui immodeste se gerebant in ecclesia, et sic Concionatorem quasi expellebant, ut patet ex antecedentibus et consequentibus verbis.* Ideo lugeo, *inquit infra*, et lugendi finem non faciam... Suscipite ergo nos, sicut Paulus præcepit. Neque enim de mensa loquebatur ille, sed de voluntate et animo. Hoc et nos a vobis postulamus, caritatem et amorem illum ardentem et sincerum. Quod si hoc non fertis,[1] saltem vos mutuo amate, præsentem de-
E ponentes negligentiam. Hoc nobis ad consolationem satis est, si videamus vos recte agentes et meliores effectos. Sic majorem ego caritatem exhibebo, si ferventius amans, minus amer a vobis. *Ita sacer Orator, cupiens a suis diligi, quia id illis erat utile.*

Auditorum utilitatem quærebat, non plausum :

529 *Prudens ille populi Amator non plausum desiderabat audientium, sed utilitatem et emendationem, ut frequentissime declarat.* Laudastis ea, quæ dicta fuere, *ait tom.* I *pag.* 471, cum magno tumultu et plausu admonitionem accepistis. Sed ut nobis laudes ipsis operibus exhibeatis, non longum tempus quæritur ad obsequentiam demonstrandam : exhortationem oratio sequatur : hanc quæro laudem, hunc per opera ipsa plausum. *Acrius insurgit tom.* VII *pag.* 232, *ita loquens :* Hæc dicta laudastis : sed plausibus, tumultu, et sonitu non opus est mihi. Unum volo tantum, ut cum quiete et sagaci attentione, quæ dicuntur, audientes, dicta exsequamini. Hoc mihi plausus et laudis loco est. Si vero ea, quæ dicuntur, audias, et non facias ea, quæ laudas, majus erit supplicium, gravior accusatio, nobisque pudor et irrisio. Non enim theatrum sunt hæc, non tragœdos nunc spectatis, ut solum
F plaudatis. Magisterium est hic spirituale. Quapropter unum studium est, ut, quæ dicuntur, opere compleatis, et obedientiam gestis commonstretis. Tunc enim omnia assequuti erimus : at nunc pene desperare cogor.

hinc acer erat in objurgando

530 Nam et privatim eos, qui me convenerunt, hæc monere non cessavi, et vobis in commune loquutus, nihil tamen hinc fructus hactenus perceptum video.... Ideo et nos lugemus et plangimus. Ac si perseverantes vos videro, vos demum sacrorum liminum aditu interdicam, necnon participatione immortalium Mysteriorum, quemadmodum fornicatores, adulteros, et eos, qui de cædibus accusantur. *Hæc tam gravia contra jurantes intorquet. Contra eosdem jam anno* 387 *tales intentaverat minas, ut dictum est num.* 371. *Addit mira libertate :* Ne quis dives, ne quis e primoribus infletur, vel supercilia attollat. Hæc omnia mihi fabula sunt, umbra et somnium. Nullus enim eorum, qui opulentiores sunt, mihi tunc patrocinabitur, cum accusabor et rationes dare cogar, quod non cum debita vehementia

A vehementia leges Dei vindicaverim. *Ejusmodi reprehensiones deinde tamen non raro leniebat.*

at reprehensionis acrimoniam sæpe deinde leniebat:

531 *Hinc tom.* VIII *pag.* 66 *Homiliam* XII *in Joannem sic orditur:* Forte plus, quam par erat, vobis nuper onerosi et molesti fuimus, acriori usi sermone, et longa contra multorum desidiam oratione habita. Verum si id mordendi solum causa fecissemus, jure nobis singuli succenserent; si vero utilitatem vestram spectantes, auditorum gratiam inire non curavimus; etiamsi illam profectus vestri curam, quam gessimus, acceptam habere nolitis, amori saltem nostro veniam concedatis oportet. Admodum enim timemus, ne nobis cum studio multo concionantibus, vobis autem dictis attendere negligentibus, graviores vobis rationes reddendæ sint. *Hac de causa dolorem suum iterum declarat in Homilia sequenti pag.* 71*:* Numquid frustra currimus, et frustra laboramus? Num supra petras semen jacimus? Num secus viam vel inter spinas jacta semina latent: Anxius sum et timeo, ne inutilis nobis agricultura sit; etiamsi nullum in hujusce laboris mercede detrimentum passurus sim... Attamen, licet hanc firmam consolationem habeamus, licet de retributione fidamus, quando B vos nihil opere proficere videmus, nihilo melius afficimur, quam agricolæ, qui gemunt et lacrymantur. Hoc doctoris misericordia, hoc patris cura est. *Et mox ait, se meliora de ipsis confidere, subditque:* Hæc vobis dicimus, ut studium vestrum augeamus, et vitæ probitatem in dies accrescere curemus. *Similia multis aliis locis repetit.*

pauperum causam frequenter agit,

532 *Eadem charitas impellebat* Chrysostomum *ad causam pauperum frequenter ac fortiter agendam, divitesque immisericordes et avaros gravissimis verbis perstringendos. Teterrimam avari imaginem disertis verbis pingit tom.* X *pag.* 78 *et seq., eum feris et dæmonibus avaros comparans. Tum addit pag.* 80*:* Scio multos esse, qui ob hæc verba nos odio habent. Ego vero illos non odi, sed eorum misereor, et eos, qui sic affecti sunt, lacrymis prosequor: etiamsi perentere velint, libenter id tulerim, si ab hac feritate abstinere velint. Neque enim ego solus, sed etiam propheta nobiscum hujusmodi homines ab humana cognatione expellit. *Tanto autem liberius poterat pro aliis postulare, quanto minus aliquid pro perpetuo concionandi labore desiderabat, patrimonio suo victitans. Hinc ita loquitur tom.* X C *pag.* 401*:* Et scio quidem, quod multi ex iis, qui una assident, nos rursus reprehendent, cum de his disseramus, dicentes: Ne, rogo, ne sis gravis et molestus auditoribus: sed permitte libero arbitrio et voluntati auditorum... Sed hæc verba non feram. Neque enim Paulum pudebat pro his assidue esse molestum, et mendicantium more loqui.

divitesque avaros ea de causa objurgat.

533 Nam si hoc dicerem, Da mihi et depone in meis ædibus, pudendum forte esset, quod dicerem, imo vero ne tunc quidem. Nam, Qui altari, inquit, assident, altaris sunt participes. Cæterum fortasse quispiam me reprehenderet, ut qui pro me verba facerem. Nunc autem supplico quidem pro egentibus*:* imo vero non pro egentibus, sed pro vobis, qui præbetis; et ideo loquor libere.... Non ergo erubescam, sed libere dicam: Date egentibus, et majori voce, quam qui egent. Nam si quispiam posset ostendere et probare, quod hæc dicentes, ad nos ipsos traheremus, et prætextu pauperum ipsi lucraremur, non solum probro ac dedecore digni essemus, sed qui vel a mille fulminibus feriremur, et qui hæc agerent, ne mererentur quidem vivere. Si autem Dei gratia pro nobis minime molesti sumus, sed sine sumptu vobis posuimus Evangelium*;* non laborantes quidem sicut Paulus, sed contenti propriis, dicam cum omni fiducia, Date egentibus; nec cessabo hoc dicere, et eorum, qui non dant, ero gravis accusator. Si enim essem dux exercitus, et milites haberem, non me puderet alimenta petere pro militibus: valde enim amo vestram salutem. *Hactenus Amator pauperum.*

AUCTORE J. S.

Eximia Sancti fortitudo:

534 *Lubet etiam paucis ostendere, quanta animi fortitudine vigeret præstantissimus Presbyter. Egregium sane exemplum dat in Homilia, post terræ motum dicta tom.* I *pag.* 775, *ubi sic loquitur:* Alii quidem omnes ob terræ motum timore correpti erant, ego vero propter causam terræ motus. Satisne capitis, quid dixerim? Illi quidem pertimescebant, ne concideret civitas, et interirent: ego vero, quod nobis Dominus iratus esset, metuebam. Non enim grave est mortem obiisse, sed grave est Dominum irritasse... Noli umquam supplicium timere, sed supplicii parentem peccatum *etc. Tom.* VII *pag.*790 *sic alloquitur eos, qui sanctissimi Sacramenti sunt dispensatores;* Sed etiamsi præ stultitia ille *(indignus)* ad Communionem accedat, cohibe E illum, ne timeas. Time Deum, non hominem. Si timeas hominem, ab illo irrideberis; si Deum, etiam hominibus venerabilis eris. Si non audes, mihi adduc, nec permittam hujusmodi ausus. Animam potius amittam, quam indigno Sanguinem Dominicum præbeam: et sanguinem potius profundam, quam tremendum Sanguinem dem, cui non par est. *Hæc de virtutibus sancti Presbyteri interim nobis sufficiant, licet plura addi possint ex Operibus ipsius.*

fructus prædicationis Antiochenæ,

535 *Lubet tamen Sozomenum audire, de fructu prædicationis Antiochenæ loquentem lib.* VIII *cap.* II: Erat Antiochiæ ad Orontem presbyter quidam, nomine Joannes, nobili genere natus, vita integer, dicendi persuadendique artifex egregius, et omnium sui temporis oratorum præstantissimus, sicut Libanius Syrus sophista testatus est... Multos porro, qui in ecclesia ipsum audiebant, ad virtutis studium impulit, et in doctrina fidei ut idem cum ipso sentirent, effecit. Nam cum vitam ageret plane divinam, ad æmulationem virtutis suæ auditorum animos excitabat. Post hæc vero facile eos adducebat, ut F eamdem secum sententiam amplecterentur: quippe qui non arte quadam aut eloquentiæ vi istud ageret; sed sincere, tamquam veritatis studiosus, sacras Scripturas exponeret. Etenim oratio, quæ operibus exornatur, merito videtur fide digna. Si vero operibus destituta sit, oratorem impostorem esse arguit, ac suorum ipsius dictorum reprehensorem, tametsi is in docendo magnæ sit diligentiæ. Porro Joannes utraque laude ex æquo floruit. Nam ejus quidem vivendi ratio et conversatio, gravis fuit ac severa; dictio vero perspicua simul ac splendida.

quia Sancti vita cum eloquentia congruebat.

536 *Et post alia quædam:* Vicit enim illa *(persuadendi vi)* eos, qui pari *(imo simili)* dicendi ac persuadendi facultate pollebant. Hac ipsa populum etiam ad se pertraxit, eo maxime quod peccantes crebro coargueret in ecclesia, et adversus eos, qui injuriam fecissent, tamquam ipse injuria affectus, commoveretur. Quæ res grata quidem erat multitudini; molesta vero opulentioribus ac potentioribus, a quibus fere delicta

AUCTORE J. S.

cta committi solent. *Hactenus Sozomenus, Sancto nostro ætate proximus. Quam irreprehensibilis fuerit vita* Chrysostomi *toto tempore, quo vixit Antiochiæ, colligitur etiam ex Dialogo Palladii. Nam, eo teste pag.* 49, cum *postea inimici ipsius* misissent primum Antiochiam, adolescentiæ ejus *(imo et juventutis et haud dubie etiam presbyteratus)* delicta *perquisituri:* defecerunt scrutantes scrutationes, et nihil invenerunt. *Georgius Alexandrinus pag.* 180 *duo narrat miracula, videlicet filium Eucliæ mulieris primariæ febri divinitus liberatum, et conjugem præfecti, qui Marcionistæ fuisse dicuntur, ex dysenteria ad integram sanitatem, simulque ad fidem cum marito perductam. Nihil quidem in hisce prodigiis est, quod fidem superet : sed auctor tantam non meretur fidem, ut ea, tacentibus antiquioribus, pro certis habere possimus. Ceterum quanti fieret* Chrysostomus *ab Antiochenis, luculenter patebit ex modo, quo clanculum abductus est Constantinopolim.*

§ XXXV. Chrysostomus jussu Arcadii imperatoris dolo evocatus Antiochia, Constantinopolim perducitur, ibique consecratur episcopus.

B

Defuncto Nectario episcopo Constantinopolitano,

De *modo, quo* S. Joannes *ad episcopatum promotus est, consentiunt scriptores. Socrates lib.* VI *cap.* II *tempus, quo decessor ipsius obiit, aliaque tunc Constantinopoli facta, exponit his verbis:* Nectarius Constantinopolitanus episcopus extremum diem obiit, Cæsario et Attico consulibus *(id est, anno* 397 *:)* quinto Calendas Octobris. Statim igitur de ordinando episcopo contentio exorta est, aliis alium postulantibus. Cumque hac de re consilium sæpius initum fuisset, placuit tandem, ut Joannes Antiochensis ecclesiæ presbyter Antiochia accerseretur. Fama enim de illo increbuerat, eum doctrina simul et eloquentia pollere. Modico igitur temporis spatio interlapso, imperator Arcadius communi omnium suffragio, cleri videlicet ac populi, eum accersit. *Palladius in Dialogo pag.* 42 *de hisce habet sequentia ;* Dum hæc ad Christi fidelium gubernationem optime sic succedunt *(concionante* Chrysostomo *Antiochiæ)* moritur beatus Nectarius, episcopus Constantinopolitanæ ecclesiæ.

C

Chrysostomus, ab Eutropio commendatus,

538 Tunc concurrunt quidam, qui non quærebantur, ambientes episcopatum viri quidam minime viri ; presbyteri quidem dignitate, sed sacerdotio indigni; alii prætorium fatigantes, alii donis corrumpentes, alii vero ad plebis etiam genua procumbentes. Super his commovetur orthodoxorum populus, imperatorem sollicitans, sacerdotii peritum requirens. Summam autem rerum tenebat Eutropius eunuchus, præpositus sacri cubiculi. Cum Johannem optaret præponere civitati (ejus enim virtus nota ei fuerat, eum imperatoris negotia ipsum ad interiorem Orientem abduxissent) efficit ipse, ut imperator litteras scribat ad comitem Orientis, ut sine strepitu, nihil conturbans Antiochiam, Johannem emitteret. Is statim, acceptis litteris, hortatur ipsum, ut extra civitatem usque ad martyria juxta portam Romanensem dictam, sistat se : et publicæ rhedæ impositum, eunucho ad id misso cum milite magistri tradit. Sic adductus ordinatur episcopus Constantinopolitanæ ecclesiæ. D

dolo Antiochia eductus, Constantinopolim ducitur :

539 *Sozomenus lib.* VIII *cap.* II, *hisce consentit, et aliqua magis explicat hoc modo:* Cum igitur apud notos quidem usu ipso et consuetudine, apud eos vero, quibus erat ignotus, fama ac rumore per universum orbem Romanum clarissimus evasisset, tum orationum, tum virtutis causa : idoneus visus est, qui Constantinopolitanam Ecclesiam gubernaret. Quod cum populus simul et clerus uno consensu decrevissent, imperator quoque comprobavit, misitque, qui eum adducerent. Episcoporum præterea synodum convocavit, ut eo pacto illustriorem redderet ejus ordinationem. Non multo post Asterius comes Orientis, cum imperatoris litteras accepisset, Joannem ad se accivit, quasi quidpiam ab eo postulaturus. Qui cum venisset, confestim Asterius eum una secum in vehiculum imposuit, et concito cursu Pagras usque eum deduxit, quæ statio est ita dicta. Ibi cum Joannem illis, qui a principe missi erant, tradidisset, Antiochiam reversus est. Prudenter autem hoc negotium curasse visus est, antequam Antiocheni quidquam rescirent, qui et asperi erant in seditionibus, nec unquam sua sponte Joannem dimissuri videbantur, priusquam mali quidpiam aut patrassent ipsi, aut passi essent. *Porro discessus ille Sancti quo mense aut die contigerit, nullibi expressum lego. Attamen necesse est, illum figamus circa finem anni* 397 *aut initium sequentis. Nam episcopum ordinatum videbimus* 26 *Februarii anni* 398. *Aliquot autem hebdomadæ itineri longissimo attribuendæ sunt, et Constantinopoli moram ordinationi injicit Theophilus Alexandrinus, ut modo videbimus.* E

ibi tamen consecrationi ipsius obsistit Theophilus,

540 *Laudatus Sozomenus ad propositum nostrum ita pergit:* Porro cum venisset Constantinopolim, cumque episcopi, qui vocati fuerant, jam adessent, ordinationi ejus impedimentum attulit Theophilus, favens Isidoro, qui tum quidem presbyter erat sub illo constitutus, et pauperum ac peregrinorum curator in urbe Alexandria. Cæterum ab ineunte ætate apud Scetim egregie philosophatus fuerat, sicut a quibusdam viris, qui cum illo versati fuerant, accepi. *Socrates eadem fere narrat, et causam adducit, ob quam Isidoro faveret Theophilus.* Utque ejus ordinationi, *inquit,* plus accederet auctoritatis, ex imperatoris mandato adfuerunt cum aliis complures episcopi, tum Theophilus Alexandrinus. F Qui quidem summo studio laborabat, ut Joannis quidem gloriam detereret, Isidorum vero presbyterum suum ad episcopatum urbis regiæ promoveret. Hunc enim præcipue diligebat, propterea quod periculosum quoddam negotium ipsius causa suscepisset. Quodnam vero illud fuerit, jam dicendum est. Dum Theodosius imperator adversus Maximum tyrannum bellum gereret, Theophilus per Isidorum munera mittens ad imperatorem, binas ei tradidit epistolas, mandans ut victori munera simul ac litteras offerret. Quibus mandatis obsequens Isidorus, eum Romam venisset, eventum belli exspectabat. Verum ea res diu latere non potuit. Nam lector, qui eum comitabatur, epistolas clam surripuit. Quo facto conterritus Isidorus, illico aufugit Alexandriam. Hæc fuit causa, cur Theophilus Isidoro tantopere studeret. *Hæc quidem Socrates. At vix dubito, quin sit tantum rumor popularis, aut mera potius fabula.*

541 *Certe Sozomenus, alias nimis facile dicta*

A *studens promovere Isidorum, nescimus qua de causa,* *cta Socratis adoptare solitus, causam illam solum refert ut jactitatam ab aliquibus, sed non audet verum dicere. Palladius omnino silet de conatu Theophili pro Isidoro, quamvis narret, Theophilum* S. Chrysostomo *fuisse contrarium. Tempus ipsum, quod assignatur a Socrate, videtur maxime ipsius relationi contrarium. Nam bellum cum Maximo gessit Theodosius, cumque vicit anno* 388. *Venit tunc Romam Isidorus, si Socrati credimus. At Palladius in Historia Lausiaca c.* 1 *testatur, se venisse in Ægyptum et Alexandriam* secundo consulatu Theodosii Magni, *id est, anno* 388, *ibique invenisse* quemdam virum admirandum, et omni ex parte ornatum sermone, moribus et scientia, nempe Isidorum, qui erat et presbyter, et xenodochus Alexandrinæ ecclesiæ. *Hæc data apud nos sunt ad* 15 *Januarii tom.* I *pag.* 1016, *ubi de S. Isidoro illo est actum. Jam vero si consideremus maximam distantiam, quæ est inter Romam et Alexandriam, difficulter illa conciliare poterimus. Res quoque ipsa non est verisimilis, cum propter eximiam Isidori pietatem, tum quia Theophilo illa cautio minime erat necessaria, cum remotissimus esset a loco, ubi bellum gerebatur, et consequenter nihil timere* B *deberet, sive Theodosius, sive Maximus fuisset victor. Meram itaque fabellam existimo, ab adversariis Theophili confictam. Tillemontius suspicatur, alium fortasse fuisse Isidorum, quem Theophilus ad munera victori offerenda destinarat, ut videri postest Nota* 6 *in Theophilum.*

at certo contrarius Chrysostomo. 542 *Palladius pag.* 43 *aliam adducit rationem, cur* Chrysostomo *adversaretur Theophilus, ita scribens :* Ab initio igitur Theophilus Alexandrinus episcopus, cum ad ejus ordinationem venisset, irreprehensibilem ejus loquendi libertatem videns, ejus ordinatione exanimatus est. Vafer enim est ex ipso adspectu occultum cujusque hominis consilium et mentem dignoscere. *Et post alia pag.* 44 : Sic et Theophilus, ex quo in Johannis adspectu non invenit, quod oculis suis responderet aut gratum esset; conjectura, non certa scientia, contrarium suspicatus est. *Hæc quidem Palladius, neque ea displicuerunt Tillemontio art.* 40. *Verum fatendum est, Palladium justo acerbiorem videri posse in Theophilum, præsertim cum statim sequentia addat :* Mos ipsi talis erat, ut bonos et cordatos non ordinaret, nisi quando sua eum conjectura fefellisset, omnibus imperare volens ut stupidis, satius judicans C insipientibus imperare, quam sapientibus parere. A salubri tamen providentia volens nolens superatus est. *Ita ille, quem non negaverim sincere dixisse, quæ sibi persuaserat. Certum quoque est, Theophilum multa peccasse deinde in* Chrysostomum. *Attamen, cum existimem, non ita clare edixisse Theophilum, qua de causa Isidorum, virum sane probum et dignum,* Chrysostomo *præferret, nolim ego de intentione ipsius ferre judicium : forsan enim Isidorum præferebat, ut melius sibi cognitum, aut ut sibi magis addictum, et ecclesiæ suæ presbyterum.*

in cujus ordinationem tandem consentit: illa figitur 543 *Placet igitur cautio Sozomeni, sic loquentis :* Verum sive hac de causa, sive tamquam virum bonum, ordinare illum (*Isidorum*) voluerit Theophilus; tandem Joannis electioni assensum præbuit, Eutropium veritus, imperialis cubiculi tunc præpositum, qui Joannis ordinationi magnopere favebat. Hic enim palam ei denuntiasse dicitur, ut aut reliquorum sacerdotum suffragiis accederet, aut iis, qui accusare ipsum volebant, responderet. Quippe multi tum aderant, qui coram synodo eum accusarant. *Socrates cap.* II *idem asseverantius dicit.* Verum, *inquit,* qui in palatio erant, Joannem prætulerunt. Et quoniam multi Theophilum accusabant, et libellos varia crimina continentes episcopis, qui tum aderant, offerebant, Eutropius præpositus imperialis cubiculi acceptos libellos ostendit Theophilo, eligere eum jubens, utrum mallet, Joannemne ordinare, an de criminibus ipsi objectis judicium subire. His perterrefactus Theophilus, Joannem ordinavit. Ordinatus igitur Joannes in episcopali sede constituitur quarto Calendas Martii, consulatu proxime insequenti, quem Romæ quidem imperator Honorius, Constantinopoli vero Eutychianus præfectus prætorio, editionibus ludisque celebrarunt. *Consulatus ille designat annum* 398. *Hoc igitur anno, die* 26 *Februarii, ad episcopatum evectus dicitur* Chrysostomus. *Cum autem Pascha eo anno inciderit in* 18 *Aprilis, secundum datum calculum res peracta est die Veneris ante Dominicam Quinquagesimæ.* AUCTORE J. S.

26 Februarii anni 398. 544 *Pagius tamen in Critica ad annum* 398 *num.* 20 *se opponit, atque ita loquitur :* Socrates dum illum non ad Chrysostomi ordinationem, sed ad ejus entronismum manifeste refert, et ex E dicendis patebit, episcopos Constantinopolitanos Joannis successores diebus Dominicis aut festis solemnioribus semper consecratos fuisse. *Verum Tillemontius Nota* 43 *refutat Pagium, dicitque :* Axioma est, quod propria auctoritate statuit : nihil enim citat. Nos vero dicere non dubitamus, ordinationem S. Chrysostomi satis clare fixam esse die Veneris, ut ex ea probari possit falsitas regulæ illius. *In Epitome Vitæ* S. Chrysostomi *apud Bigotium pag.* 228 *dicitur* Chrysostomus *ordinatus* archiepiscopus Constantinopolitanus, Arcadio imperante, vigesimo quinto mensis Decembris, Indictione quarta. *At illa epocha plane vitiosa est, ut liquet ex Indictione quarta, quæ sub Arcadio non cucurrit ante Septembrem anni* 405. *Tota quoque illa Epitome varios continet errores. Quare standum videtur hic calculo Socratis,* 26 *Februarii figentis ordinationem Sancti.*

§ XXXVI. Homiliæ aliquot Chrysostomi habitæ Constantinopoli anno 398, quo verisimiliter satis diu ægrotavit. F

Sanctus Constantinopoli incipit concionari : sed prima Homilia perdita: *Vix dubitari potest, quin celeberrimus ille Prædicator illo ipso die, quo episcopus fuit consecratus, Sermonem habuerit ad populum Constantinopolitanum. At prima ipsius Homilia aut perdita est aut latet hactenus. Secundam vero habemus tom.* I *pag.* 541, *ubi de prima sic loquitur :* Tunc enim (*in prima*) de armis David et Goliath apud vos philosophabamur, ostendentes, hunc quidem omnigena gravique armatura undique munitum, illum autem armis nudum, fide munitissimum, et hunc quidem extrinsecus fulgidum thorace et scuto, illum autem intus spiritu et gratia radiantem ; atque hanc ob causam a puero certamine victum juvenem, a nudo superatum armatum, a pastore prostratum militem, a pastoralis lapidis natura bellici æris naturam contritam, et labefactatam. Proinde et nos lapidem

AUCTORE J. S.

lapidem illum in manus accipiamus, angularem illum et spiritualem, inquam. *Hæc sequentiaque insinuant, Chrysostomum in prima Homilia promisisse, se disserturum contra hæreticos, maxime Anomœos, usurumque hunc in finem sacris Scripturis. Nam pag.* 542 *ait :* Pollicebamur vobis nihil ex ratiociniis dicturos. *Et mox :* Proinde quia tanta rationum infirmitas est : age Scripturis contra adversarios pugnemus.

in secunda hæreticos maxime Anomœos aggreditur,

546 *Quod autem in prima Homilia promiserat, in hac secunda præstare cœpit, disputans ita contra Anomœos, ut alios quoque hæreticos et Judæos non negligat. Hac de causa ait, se argumenta sumpturum ex veteri Testamento.* Ita enim, *inquit,* non illos tantum, sed et multos alios hæreticos, simul prosternere poterimus, videlicet Marcionem, Manichæum, Valentinum, Judæorumque cœtus omnes. *Porro obsecro,* Chrysostomum, *quando Constantinopoli cœpit concionari, iterum usum esse familiari illo auditores alloquendi modo, quem usurpavit prioribus annis apud Antiochenos. Nam laudatam Homiliam sic exorditur :* Unum apud vos diem disserui, et inde tantum vos dilexi, quantum si ab initio vobiscum essem educatus : ita sum vobis caritatis
B vinculis conjunctus, acsi plurimo tempore fructus dulcissimæ consuetudinis a vobis percepissem. Quod fit, non quia ego admodum ad amicitiam et caritatem sim idoneus, sed quia vos desiderabiles, omniumque maxime amabiles. Quis enim non admiraretur igneum zelum, caritatem absque simulatione, benevolentiam in præceptores, concordiam inter vos, quæ sane omnia satis essent, ut vel lapideam animam vobis conciliarent ?

quorum magnus ibi erat numerus :

547 Propterea non minus vos amamus, quam ecclesiam illam, in qua nati, educati, et eruditi sumus : soror enim illius hæc est, vosque cognationem illam opere declarastis. Quamvis autem illa tempore sit antiquior, hæc tamen fide ferventior est ; et illic major conventus est ac celebrius theatrum, sed hic major patientia, majorisque fortitudinis indicium. Nam video undequaque hic lupos obambulare, ovile autem non imminui. Circumdant sanctam hanc navim continuo tempestas et hyems, procellarumque vis : non submerguntur tamen, qui in ea navigant. Undecumque invadunt hæreticæ flammæ, et qui in medio sunt camino, rore spirituali perfruuntur. *Non mirabitur lector, plures fuisse auditores Antiochiæ, quam Constantinopoli, si*
C *consideraverit verba* Chrysostomi, *Hom.* LXXXVI *in Matthæum de Antiochenis ita loquentem, t.* VII *pag.* 810 *:* Per Dei gratiam puto eos, qui hic congregantur, ad centum mille pertingere. *Noli tamen existimare, illos simul omnes venisse ad ecclesiam.*

tertia item contra Anomœos habita,

548 *Crevit continuo Constantinopoli numerus auditorum* Chrysostomi. *Nam Homiliam tertiam, in Paralyticum et contra Anomœos dictam, ita exorsus est tom.* I *pag.* 517 : Benedictus Deus : singulo quoque conventu video arvum crescere, agros comatos florere, aream impleri, multiplicari manipulos ; tametsi non multi dies præterierunt, postquam sementem hanc jecimus. Ecce vero quamprimum dives nobis obedientiæ spica geminavit. *Mox pag.* 518 *clare ostendit, hanc Homiliam præcedentis esse sequelam, ita loquens :* Quando igitur et vos pauco ex labore magnum nobis præbetis proventum, magna cum attentione ad hanc accedimus agriculturam, et eorum, quæ antea dicta sunt, reliquias vobis distributuri venimus. Tunc igitur ex veteri Testamento disputationem illam texuimus, quæ de D
gloria Unigeniti Filii Dei habebatur : nunc ex eodem hoc ipsum faciemus : tunc illud afferebamus, quod dicebat Christus : « Si crederetis « Moysi, crederetis utique et mihi. » (*Vide illa verba in præcedenti allata num.* 2.) Nunc autem dicimus hoc a Moyse dictum : « Prophetam vo« bis suscitabit Dominus Deus » *etc. Sub finem hortatur, ut diligenter intersint concionibus, quemadmodum prolixius fecerat in præcedenti.*

uti et quarta de Paralytico

549 *Non diu post dictam modo Homiliam, in qua agitur de paralytico, qui post morbum triginta et octo annorum ad piscinam a Christo sanatus est, dicta est alia de Paralytico, qui per tectum dimissus ad Christum, ibique sanatus est. Edita hæc est tom.* III *pag.* 32, *ubi tale est exordium :* Cum in paralyticum juxta piscinam in lecto jacentem nuper incidissemus, multum et ingentem thesaurum invenimus, non terram effodientes, sed ejus animi sensa scrutantes : thesaurum invenimus, non aurum et pretiosos lapides continentem, sed tolerantiam, philosophiam, patientiam, et multam in Deum spem, quæ auro quovis et lucro quovis est pretiosior. *Hæc revera tractavit in dicta Homilia, ita ut non possimus dubitare, quin hæc paucis post diebus* E
illam sit secuta. Nam et in illa sic disserit contra Anomœos aliosque hæreticos, ut egregia simul tradat documenta moralia, et in hac moralia sic docet, ut adversus gentiles et adversus Judæos et adversus multos hæreticos, *sicut dicit pag.* 37, *de Evangelistarum concordia disputet, atque Anomœos deinde rursum aggrediatur, ostendens Christi divinitatem.*

quæ non fuit dicta post duas alias diebus continuis habitas :

550 *Porro si interpretationem Latinam dumtaxat spectaremus, dicendum esset, tribus diebus continuis concionatum esse Sanctum : nam illa sic habet num.* 8 *pag.* 45 : Hæc igitur omnia, et quæ hesterno die ac nudiustertius dicta sunt, diligenter memoria teneamus. *At verba Græca non ita sunt interpretanda.* Ταῦτα οὖν ἅπαντα, καὶ τὰ πρώην καὶ τὰ πρὸ ἐκείνης εἰρημένα τῆς ἡμέρας μετὰ ἀκριβείας κατέχωμεν *inquit* Chrysostomus. *Latine autem ea sic reddenda :* Hæc igitur omnia, et quæ nuper, et quæ ante illum diem dicta sunt, diligenter memoria teneamus. *Itaque hortatur Sanctus, ut memoria teneant, quæ dicta erant in tribus ultimis Homiliis, non tribus ultimis diebus. Etenim cura episcopalis non permittebat, ut ita continuis diebus concionaretur Constantinopoli, sicut fecerat Antiochiæ, etiam in Quadragesima : nam* F
in Quadragesima verisimillime habita est Homilia ista. Testem habemus Chrysostomum *ipsum, qui Hom.* XLIV *in Acta Apostolorum de consuetudine sua concionandi in episcopatu sic loquitur :* Ecce per gratiam Dei nos triennium jam habemus, non quidem nocte et die hortantes, sed post tres sæpe dies, aliquando post septem, hoc facientes. *Concionabatur igitur* Chrysostomus *aliquando semel, aliquando bis in hebdomada, quando aliis negotiis non erat omnino impeditus.*

alia contra dictos hæreticos in verba Christi habita,

551 *Aliam quoque Homiliam contra Anomœos eodem anno a* Chrysostomo *habitam existimo in illa Christi orantis verba :* Pater, si possibile est, transeat a me calix iste *Matth.* XXVI, *ex quibus Anomœi argumentum mutuabantur contra æqualitatem Filii cum Patre. Edita illa est t.* III *pag.* 15, *dubitatque Montfauconus, Antiochiæne dicta sit, an Constantinopoli. Ego vero Constantinopoli dictam credo, quia plane videtur conformis proposito* Chrysostomi, *qui, ut dictum est num.* 546, *Anomœos ex Veteri etiam Testamento refutandos*

AUCTORE J. S.

A *refutandos credidit, ut simul refellerentur Marcionistæ, Manichæi et Valentiniani. Nam in hac Homilia frequenter adducit locos Veteris Testamenti, et memoratos hæreticos pag.* 22 *ita nominat:* Si enim his omnibus gestis, malignum os diaboli per Marcionem Ponticum, et Valentinum, et Manichæum Persam.... sermonem de dispensatione potuit, quantum in ipsis erat subvertere *etc. Præterea objectionem illam Anomœorum Antiochiæ refutavit in alia Homilia, quæ apud Montfauconum tom.* I *pag.* 501 *est septima contra Anomœos, ut videri potest pag.* 508 *et sequentibus. Hic vero verba illa explananda suscipit ut necdum exposita, nimirum quia Constantinopoli non erant explicata.*

et quidem Constantinopoli; sed post unam aut plures intermedias.

552 *Itaque dubitandam non videtur, quin hæc Homilia habita sit Constantinopoli, ubi et alios contra Anomœos anno* 398 *dictas verisimile est, quando quidem* Chrysostomus *promiserat, se disputaturum contra memoratos hæreticos. Fateor tamen, non videri habitam statim post præcedentes: initium enim tali suspicioni repugnat.* Profundam, *inquit,* sectionem nuper inflximus iis, qui prædantur, et alios per avaritiam fraudare conantur: non ut eos vulneraremus, sed ut eos
B corrigeremus; non quod homines odio prosequamur, sed quod improbitatem aversemur. *Quam his verbis Homiliam designet, non constat. Porro non paucas ejusdem tomi Homilias eodem anno habitas existimo. At quia illarum ordinem nequeo reperire, illas deinde extra ordinem recensebo: atque interim ad alia transeo.*

Homiliæ primum editæ a Montfaucono non sunt anni 398.

553 *Montfauconus tom.* XII *pag.* 323 *et seqq. undecim dedit Homilias ante ineditas, et Constantinopoli dictas, quas omnes dicit habitas anno* 398 *et* 399, *et quidem* ante fugam cædemque *Eutropii. Verum rationes non allegat de omnibus, nec in Monito prævio pag.* 319 *asserere audet, omnes fuisse habitas eo ordine, quo sunt editæ. At ego intelligere nequeo, qua ratione* certum *sit, ut loquitur, habitas esse omnes ante lapsum Eutropii, quomodo* certissimum, *omnes annis* 398 *et* 399 *habitas, si non constet de ordine, cum pleræque nullam habeant temporis notam. Quin imo adeo pro certo non habeo, ante lapsum Eutropii prædictas Homilias esse habitas, ut ipsam primam exsilio Eutropii posteriorem sim ostensurus* § 38. *Credidit Montfauconus, in ea agi de aliquo terræ motu. Verum ostendam, non terræ concussionem, sed lapsum Eutropii in illa Homilia*
C *commemorari, dictamque esse mense Februario anni* 399. *Siqua Homilia habita est tempore terræ motus anni* 398, *poterit illa esse, quæ ab ægrotante dicta est, ut ostendi num.* 514: *nam verisimile admodum est, Sanctum anno* 398 *Constantinopoli ægrotasse.*

Ex Homilia in verba Apostoli post morbum dicta:

554 *Certe apud Montfauconum t.* III *p.* 150 *Homilia legitur post morbum satis diuturnum habito, quam dictam Constantinopoli omnino mihi persuadeo. Ratio est, quia idem fere hujus Homiliæ est exordium cum exordio Homiliæ de Debitore decem millium talentorum, quam anno* 387 *Antiochiæ habuit Sanctus, ut dictum est num.* 383. *Utriusque Homiliæ* exordium prorsus simile *fatetur Montfauconus in Monito prævio. Attamen non audet inde inferre, hanc Constantinopoli dictam esse.* Cum, *inquit,* Chrysostomus Antiochiæ frequenter adversa valetudine laboraverit, ut ex multis ejus Homiliis arguitur; et alioquin eadem in urbe Antiochia non modo prooemia, sed etiam conciones integras, retractatas et parumper mutatas, intercurrente quodam annorum spatio, repetere solitus sit, ut jam sæpe vidimus. *Ita quidem vir eruditus loquitur. At hæc propius tangunt* Chrysostomum, *quam ut dicenti statim credere audeam. Quin potius existimo, me satis pervolvisse Opera* Chrysostomi, *et Monita Montfauconi illis prævia, ut asserere possim, nullibi probasse Montfauconum, nullibi probare potuisse, quod hic leviter asserit de repetitis Antiochiæ integris concionibus.*

in qua fere repetitur exordium alterius Antiochenæ,

555 *Credidit ille quidem, ambas Homilias de Juda proditore, ambos item de Cruce et latrone fuisse Antiochiæ dictas, et sic sane integræ propemodum Homiliæ fuissent in eadem urbe repetitæ. At non ostendit, ambas fuisse in eadem urbe dictas; neque id ego verisimile existimo. Imo dubitari potest, an etiam Constantinopoli fuerint repetitæ, cum illarum diversitas tam sit modica, ut videatur oriri potuisse ab exscribentibus in variis codicibus. Verum, quidquid sit ea de re, fuerint illæ repetitæ Constantinopoli, ut satis est probabile; certe non alias alicujus momenti repetitiones* Chrysostomi *in scriptis Antiochenis reperire potui, nisi quod in explicatione librorum sacrorum aliquando pauca aliis verbis repetat ex iis, quæ in Homiliis particularibus fusius probaverat. Quapropter laudatam Homiliam in illa Apostoli verba,* E
Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, *omnino Constantinopoli figendam existimo. Præterea verisimile mihi est, morbum Sancti, post quem hanc habuit Homiliam, contigisse anno* 398, *antequam ullum sacræ Scripturæ librum pro concione ibi interpretandum susceperat* Chrysostomus, *et quando adhuc abstinebat a gravibus illis reprehensionibus, quibus vitia Constantinopolitanorum deinde exagitare cœpit Sanctus.*

verisimile est, Sanctum anno 398 ægrotasse.

556 *Exordium tale est:* Quasi longo veniam ad vos intervallo, sic affectum hodierno die me sentio. Quamquam enim domo conclusus propter corporis infirmitatem manebam: tamen perinde quasi alicubi procul a vestra caritate translatus degerem, sic animo afficiebar. Qui enim sincere diligere novit, cum in congressum venire non datur ejus, quem diligit, quamvis eamdem urbem incolat, non aliter afficitur, ac si in aliena regione versaretur. Hoc norunt, qui vere diligunt, *etc. Hæc aliaque sequentia indicant non modo charitatem* Chrysostomi, *sed etiam congruunt primo anno prædicationis Constantinopolitanæ, cum quia per totam Homiliam ab omni objurgatione abstinet, tum quia statim etiam addit sequentia:* F
Ac vos quidem gaudere nunc omnes scio, quod ægritudinem deposuerimus: ego vero gaudeo non modo quod ægritudinem deposuerim, sed quod optatos vultus vestros rursum intueri possim, et caritate vestra secundum Deum oblectari. *Congruunt hæc primo anno, quo tam amice et familiariter Constantinopolitanos alloqui cœpit* Chrysostomus, *ut etiam fecerat Antiochiæ. At utroque loco paulatim severius agere cœpit; licet magna semper usus sit charitate.*

AUCTORE J. S.

§ XXXVII. Sancti in episcopatu vita sobria, austera et solitaria: semper solus cibum sumit, nec reditus episcopales pro se usurpat: hospitalitatem tamen exercet.

Sanctus semper solus comedebat

Qua ratione Chrysostomus *clericorum vitam emendandam ab initio episcopatus susceperit, mox videbimus, ubi exposuerimus, quo ad se spectantia ordinarit modo, ut exemplo non minus doceret quam verbo. Palladius variis locis aliqua breviter memorat de more vivendi* Chrysostomi. *Primo eam sibi legem indixit, ut semper solus comederet, neque accedens ad aliena convivia, neque alios ad mensam suam invitans. Hoc inimici postea* Chrysostomo *crimini verterunt; at laudarunt amici. Hac de causa rationes illius con-*
B
suetudinis allegat Palladius pag. 101, *ubi Theodorus interrogat hoc modo :* Dic nobis lubenter, quæ causa fuerit, cur solus ille cibum sumeret, et an vere solus, ut aiunt, ederet. *Respondet Palladius :* In confesso quidem est, quod solus ederet. Sed nollem, lepidissime Theodore, quæ sunt gulosorum infantium, quæsivisse te. Vir enim cum sis, virorum virtutes exquirere debes; quemadmodum esset intrepidus, qualis esset in pecuniis, in temperantia, in mansuetudine et justitia, in eleemosyna, prudentia atque fortitudine, in oblivione vel memoria..... Ipse vero solus edebat, ut ex parte novi, has ob causas.

ob rationes varias, ex quibus hæ sunt,

558 Primum quidem vinum non bibebat ob capitis calorem; nisi forte per æstum rosaceo uteretur. Secundo, quia stomachus ejus ob quamdam infirmitatem inordinatus erat, ita ut edulia bene præparata ipsi injucunda viderentur; et requireret alia, quæ non adessent. Deinde aliquando edere obliviscebatur, ad vesperam usque differens; partim curis ecclesiasticis occupatus, partim divinis contemplationibus abstractus. Contendebat enim, ut nihil divinarum Scripturarum sibi impervium esset. Talia autem aut inediam aut levem cibum amant. Porro mos est convivis,
C
nisi quis cum ipsis sudet aut sorbeat, aut indecenti risu cachinnetur, summis digitis tepidum poculum gestans, mensæ comitatem in maledictum vertere. Ad summam autem, ut puto, et verissime, valde parcus erat erga convivas luxuriosos, sacrilegium ratus sumptus, qui in tales fierent, simul et œconomis furandi occasiones præcidens, ne decuplarent pretia opsoniorum in brevibus, necessitates pauperum sibi vindicantes.

nimirum ne aliquos invitando, aliis invidiæ occasionem daret,

559 Præterea civitatis multitudinem considerans, videbat, aut omnes honoratos debere se tali honore dignari, ut Christi dispensatorem, aut nulli rem illam præbere. Respiciens quoque et ad mensæ tumultus, et ad magnitudinem impensarum, exhorruit rem illam, longum vale dicens ejusmodi maledictis; illud de Actibus Apostolorum sibi succinens: « Viri fratres, non licet « nobis ministrare mensis; sed constituamus vi- « ros religiosos ad hoc opus; nos vero vacemus « prædicationi et orationi. » *Hactenus Palladius, qui prolixam subjicit disputationem ad probandum* Chrysostomi *consilium. Ex ea hic aliqua*
D
transferam, ut de moribus et intentione Chrysostomi *inde quid lucis affulgeat. Ostendit primo, non esse episcopo epulis instruendis quærendam hominum amicitiam aut inanem gloriam, imo ne eum quidem in finem,* ut non male audiat. *Ad objectionem vero, ex mandata episcopo hospitalitate petitam, hæc reponit pag.* 105: Oportet autem hospitum susceptorem, et prudentiam serpentis habere, et simplicitatem columbæ,... ne lupum pro ove admittens, aut ursum pro bove, damno lucrum permutet.

aut omnes vocando per vices, ipsis parum emolumenti.

560 Primo autem locum probare debet, in quo constitutus est, an desertus, an frequens; deinde ingenium suum, an possit absurdos mores tolerare: tunc dignoscere, qui beneficio affici debet, an dives sit an pauper, an sanus an infirmus, an cibo egeat an vestibus: in his enim actuosa misericordia occupatur. Beatus enim Abraham non consules, non duces, non præcellentes hujus terreni sæculi viros,... sed desertum habitans locum, eo convenientes excipiebat... Porro si quis civitatem optime moratam habitans, qualis Constantinopolis, in qua omnes sunt hospitum susceptores, superfluo forte quis e presbyteris, relicto prædicationis ministerio, exa-
E
minandis opsoniorum brevibus vacaret, oblitus sui, cauponem pro doctore se reputans. *Hoc ratiocinium longius protrahit, ostendens, institutionem populi pro concione multo præstantiorem esse ea hospitalitate, quæ in mensa exhibetur. Certum autem est, non potuisse sanctum Doctorem tanta sedulitate populum docere, si voluisset quotidie convivas aliquot in mensa habere, eosque non solum epulo, sed sua quoque præsentia honorare.*

sibi vero ingens pretiosi temporis damnum crearet:

561 *Porro cum pag.* 118 *Theodorus hæc objiceret:* Potuit... solos episcopos vocare, et ex his præsertim religiosiores; et, si minus hos, saltem proprium clerum, imitans Dominum, vescentem cum duodecim Apostolis. *Respondet Palladius :* Valde consentanea respondisti, hominum veracissime: si quidem passi fuissent clerici cum Johanne prandere, qui post horam et post diem interdum edebat: ipsi vero multo cum apparatu tantas epulas quam celerrime sectabantur. *Et pag.* 120: Etsi enim ille se mensis devovisset, an tot magistratibus et honoratis sufficere poterat, tam magnam civitatem habitans, singulis aut propter benedictionem, aut propter inopiam, aut propter gulam, apud ipsum vesci postulantibus? Ubi autem locum habuisset Dei meditatio, populi
F
procuratio, scientia Scripturarum, sollicitudo viduarum, virginum solatium, infirmorum curatio, afflictorum auxilium, errantium conversio, contritorum cura, carcere detentorum visitatio? *Ad hæc aliaque rursum Theodorus pag.* 121: Poterat eos quoque certo tempore curare, et ecclesiasticarum rerum curam habere, ne in eo male audire videretur, qui in cæteris magnus erat. *Tum Palladius :* Hoc nempe est, quod in sacerdote requiritur, videre, ne male audiat, seu potius, ut largiter sermonem præbeat, curam, zelum, atque reliquum sacerdotalem affectum... Quomodo autem os, in divinis eloquiis exercitatum, et auris divina oracula audire assueta, mensæ loquacitatem tolerasset?

accedit amor vitæ sobriæ ac solitariæ,

562 *His similes rationes affert Palladius p.* 169, *ubi exponit cur ad convivia aliorum non accederet.* Patrum imitator Johannes, *inquit*, ut legitimus filius, non autem spurius, putrescentem variis cupiditatibus hominum gregem sanare desiderans, ad arctius vitæ genus sui judex et legislator fuit, constanti proposito se roborans, a conviviis

A conviviis et conventibus facetorum, ridiculariorum, scurrarum, recedens, mentis suæ oculum spiritali armatura muniens, ne per epulas, et intempestivos sermones ingressum nacta vecordia castimoniam deleret... Ideo insidiis appetitus est : gravis enim ipsis erat, qui luceret ut lucerna lippientibus oculis. *Rursum pag.* 183 : Quem (*Christum*) pro viribus imitans optimus Johannes, et ipse turbis se subducebat, eisque maxime delectabatur, qui veraciter aliquid dicere vellent. *Tum Theodorus :* Quid autem ad hoc dicis, quod contumeliosus fuisse dicitur, nec solum multitudinem fugisse, sed vel unum, aut duos? *Reponit Palladius :* Bene quidem : etiam unus inutilis et agyrta, turba est. *Et pag.* 186 : Quo autem modo dixisti, contumeliam eum fecisse, ejusmodi est. Primo quidem, numquam consueverat cuivis obvio facetus et urbanus esse, multo minus contumeliam facere.

quam sequebatur veræ virtutis æstimator,

563 Si vero quosdam e germanis discipulis suis, aut clericis aut episcopis, vidisset propter rei abstinentiam, aut propter rectum corporeæ alicujus virtutis opus superbire, ipsos objurgans, contrariis nominibus appellabat ; veluti aquæ potorem, ebriosum ; et nihil possidentem, plus B habendi cupidum ; et misericordem, furem nominans. Hæc enim gratiosa est institutionis forma erga veros discipulos, per ea, quæ non insunt, ea, quæ insunt, approbare. Ceterum hoc certum est, temperantem adolescentem pluris æstimabat, quam intemperantem senem ; et senem discendi cupidum, quam adolescentem indoctum ; et idiotam nihil possidentem, quam doctum pecuniæ avidum ; atque sæcularem virtute præditum, quam monachum inertem ac otiosum. Quæ forte contumelias vocant, qui honores sectantur.

ut omnibus magis prodesset.

564 *Deinde refutata magis illa inimicorum calumnia, pag.* 191 *ostendit,* Chrysostomum *fecisse, quemadmodum facere debet optimus animorum medicus, qui non studet placere paucis divitibus, sed omnibus simul prodesse.* Hoc enim vitæ institutum, *inquit,* Magistro convenit, tempus cum multitudine non terere, sed quiete et sollicite perquirere variam morum atque ingeniorum differentiam, sicut periti medici faciunt. Nam illi sæpe libris immorantes, morborum causas prædicunt, et remedia tradunt, tantum cum ægris versantes, quantum sufficit ad inveniendam causam morbi, et ad remedium adhi- C bendum, nec cum ipsis ludentes, nec prandentes. Hæc enim medicæ virtutis professio non est, cum ægris convivari aut ludere, sed eos ad sanitatem reducere. *Recte hæc ac prudenter Palladius. Porro non miretur æquus lector, si hisce diutius immorari videar. Etenim in illo* Chrysostomi *consilio tanto major solidæ virtutis splendor mihi apparet, quanto illud magis displicuit vanis aliquot sui ac mundi amatoribus.*

Attamen illud Sancti consilium non paucis

565 *Socrates, qui tanto iniquior solet esse in* Chrysostomum, *quanto addictior est Novatianis, lib.* VI *cap.* IV *de hisce ita disserit :* Ut multi audientium criminationibus *(contra Sanctum)* fidem accommodarent, id præcipue faciebat, quod Episcopus cum nemine umquam vesci vellet, nec vocatus ad convivium accedere. Qua potissimum ex causa gravis adversus illum calumnia invaluit. Ceterum quo consilio solus cibum capere instituerit, nemo umquam pro certo potuit exponere. Nam qui illum defendere cupiunt, aiunt illum imbecillioris fuisse stomachi, et morosum ac difficilem in sumendo cibo ; atque idcirco solum comedere solitum. Alii dicunt, propter districtioris vitæ disciplinam id ab illo factum esse. Sed utcumque se res habuerit, non parum momenti attulit hujus accusatoribus ad struendam in eum calumniam. Populus tamen ob conciones, quas ille in ecclesia habebat, ei favebat, eumque singulari amore prosequebatur, spretis iis, qui accusare illum conabantur.

AUCTORE J. S.

potentioribus et clericis displicuit,

566 *Sozomenus lib.* VIII, *cap.* IX *item agnoscit, vehementer aliquos calumniatos esse Sanctum ob dictam causam.* Tentarunt etiam ejus vitam criminari apud populum, eaque potissimum ratione fidem dictis suis adstruere, quod ille cum nemine cibum sumeret, nec ad convivium vocatus accederet. Hujus autem rei causam nullam aliam afferre possum, præter eam, quam quidam vir, ut opinor, minime mendax, interroganti mihi retulit ; eo quod scilicet ob assiduam in virtutis studio contentionem capitis et stomachi ægritudine laborans, prandiorum cœtus ac frequentiam detrectaret. Et isti quidem hinc potissimum adversus eum calumnias texebant. *Ex dictis liquet, quantopere offenderentur aliqui ex clericis et divitibus Constantinopolitanis solitaria illa comestione Sancti ; nec dubitari potest, quin episcopi illi, qui malebant aulam imperatoriam frequentare, quam diligentem gregis sui curam habere, in eadem fuerint sententia. Illorum porro ea de re judicium non fuisse omnino ignotum* Chrysostomo, *verisimillimum est. Attamen ille omnia contempsit, cogitavitque cum Apostolo :* Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. E

ita ut tanto magis suspicienda sit Sancti constantia,

567 *Consideret modo æquus lector, quanta fortitudine, constantia, magnanimitate, honoris et gloriæ contemptu, opus fuerit sancto Præsuli, ut consilium amore Dei coeptum constanter exsequeretur. Poterat aulæ imperatoriæ, cujus tanto ambitu Constantinopolim translatus erat, gratiosus esse. Poterat procerum amicitiam facile sibi conciliare, utpote ditissimi episcopatus opibus abundans. Poterat episcopis et clericis venerabilis esse et amabilis, cum eruditione et eloquentia omnes superaret, si eorum moribus se omnino accommodare, iisque familiaris esse voluisset. Poterat ipse lauta ac delicata mensa, jucundaque amicorum societate frui. Fecisset hæc* Chrysostomus, *si gloriam, honorem, vitæ hujus commoda et oblectamenta, sibi sectanda credidisset, si per viam latam maluisset incedere, quam per arctam et angustam ad regnum cœlorum contendere, si, quæ sui erant, magis quæsivisset, quam quæ sunt Jesu* F *Christi. Verum ab ea mente longissime aberat Sanctus, qui ad altiora se natum noverat, quam ut corporis sui commodis inutilia præstaret servitia, aut popularis auræ vile fieret mancipium. Hinc studiose considerandum erat, quid perpetuus hominum convictus ad finem sibi propositum commodi afferre posset, quid contra incommodi ac detrimenti.*

qui solitariam elegit mensam, ut utiliorem se Deo et hominibus præberet.

568 *Hac autem consideratione procul dubio longe majora damna ex aliorum in mensis societate oritura sibi prævidit Sanctus, quam lucra aut commoda. Sane non poterat eodem tempore linguam relaxare ad inutiles confabulationes, et flammam divini amoris in corde suo cœlestibus contemplationibus pascere. Non poterat cum familiaribus convivium ad multas horas protrahere, easque simul impendere ad visitandum ægros captivosque, ad consolandum afflictos et miseros, ad erudiendum pro concione populum, ad meditandum in hunc finem sacras Scripturas, ac demum ad suscipiendum perficiendumque negotia quælibet ecclesiastica. Non*

AUCTORE J. S.

Non poterat census ac reditus ecclesiæ suæ effundere ad exstruenda sumptuosa convivia, pecuniaque expensa deinde uti, ut famelicis cibos, nudis vestes procuraret, ut ægris solatia, egentibus quibuslibet præberet subsidia. Denuum non poterat familiaritate sua divitibus, proceribus, episcopisque et clericis tantum prodesse, quanta ex illa profluxisset utiliorum operum jactura. Hisce, opinor, de causis Chrysostomus *mensam elegit solitariam ac sobriam, fugitque congressus hominum, ut omne tempus, omnes facultates, ac se totum divino servitio, et saluti populorum devoveret.*

Censibus ecclesiæ pro se non utitur Sanctus,

569 *Ut porro reditus ecclesiæ servarentur in causas pias, nihil ex iis pro se accipiebat Sanctus, teste Palladio pag.* 166, *ubi sic habet:* Johannes tamen, utpote missus, qui exemplo esset, ut ita dicam, venturis episcopis, quomodo vivere debeant, decreverat secundum Paulum suis stipendiis prædicare pœnitentiam, nihil ecclesiasticarum rerum attingens, quotidianum dumtaxat cibum sumebat, talem semper curam fugiens. Aiunt autem, verecundia affici visum, dum sensibili vesceretur cibo. Quemadmodum enim in pomis, cum ea ad summam pervenerint maturitatem, in ramo permanere non sustinent, domini B manum poscentia: sic et in Sanctis, cum supra modum cœlestium rerum pulcritudine capti sunt, ante definitum vitæ exitum frui promissa beatitudine festinant. *Ad hæc cum reposuisset Theodorus, eadem de* Chrysostomo *fama fuisse vulgata, addit:* Hoc autem dico, nihil oneri ecclesiæ futurum fuisse victum Episcopi, si ab ecclesia eum accepisset beatus Johannes. *Verum id esse agnoscit Palladius pag.* 168; *sed utile fuisse* Chrysostomi *exemplum ostendit, ita disserens:* Quoniam autem, qui post nos futuri sunt, nobis ut magistris utentur, legem nostram et consuetudinem sibi proponentes; non nobis ipsis tantum vivere necesse est, sed ei, qui pro nobis mortuus est et resurrexit: atque populi infirmitatem roborantes exemplo nostro ad temperantionem et frugaliorem vitam adducere, nos ipsos corripientes.

cibum quotidianum cura S. Olympiadis accipiens.

570 *Hæc satis manifestant,* Chrysostomum *ne quotidianum quidem victum sumpsisse ex bonis Ecclesiæ. Verbis vero mox datis,* Quotidianum dumtaxat cibum sumebat, *nimirum* Chrysostomus, *non dicitur victum accepisse ex bonis Ecclesiæ, sed liberalitate S. Olympiadis, de qua ante agitur. Idem clarius dicitur pag.* 165, *ubi, dicente Theodoro de S. Olympiade,* Dicitur etiam ipsa multum C curasse beatum Johannem; *sic respondet Palladius:* Ecquid dignum ejus virtute in eum præstitit? nisi quod non permisit quotidiano eum cibo distrahi: quod quidem minimum non est Christi operariis, interdiu noctuque de rebus Christi sollicitis. *Similia servitia admittebat Sanctus, ut liberius saluti animarum prospiceret. De S. Olympiade, vidua nobilissima et ditissima, quæ non solum* Chrysostomo, *sed aliis quoque pluribus liberaliter servire studuit, frequenter redibit sermo. Nomen ipsius Martyrologio Romano insertum est ad* 17 *Decembris, ubi insignes ipsius virtutes latius exponi poterunt.*

Hospitalitatem tamen commendabat,

571 *Porro nolim ex relatis inferat aliquis, curam hospitalitatis neglectam fuisse a* Chrysostomo. *Sane non erat Sanctus ille ex iis, qui dicunt, et non faciunt. Hospitalitatem autem gravibus verbis frequenter commendavit Constantinopolitanis, ut videri potest in homiliis in Acta Apostolorum Constantinopoli dictis. Prolixa ad hanc virtutem est adhortatio in Homilia* XLV, *ubi p.* 342 *dicit:* Et, ut ne sis incredulus, supplicium *(Christus)* decernit non recipientibus, honores D recipientibus, *hospitio videlicet. Et paulo post:* Hæc quippe omnia oportet habere eum, qui peregrinos excipit, fervorem, hilaritatem, liberalitatem. *Et pag.* 344: Sit Christi pandocheum nostra domus... Circumcursemus undique, trahamus, venatum abripiamus: majus beneficium accipimus, quam damus. *Plura non affero, quia in ipso Opere quæri facile possunt. Verum fecisse* Chrysostomum, *quæ de hospitalitate docuit, habemus ex Theodoreto in Opere, cujus compendium superest apud Photium cod.* 273, *ex quo col.* 1515 *hæc recitat:* Si hospites curandi, omnia factus, benignum se exhibet. *Sic postea videbimus, a* Chrysostomo *invitatum fuisse S. Epiphanium, ut hospitaretur in episcopali domo, sed venire noluisse, uti et Theophilum Alexandrinum, multosque hujus comites. Alios bene exceptos omitto.*

et exercebat, sed sine sumptibus superfluis.

572 *Attamen omnino dicendum videtur,* Chrysostomum *de sumptibus, qui ad excipiendos hospites mensamque instruendam adhiberi solebant, multum detraxisse, quod mallet prudenti administratione bonorum ecclesiasticorum multis prodesse, quam profusa liberalitate in eos, qui minime indigebant, magnificentiæ nomen venari.* E *Habemus istud ex Palladio pag.* 46, *ubi ita loquitur:* Post hæc œconomi tabulas scrutatur, et reperit sumptus Ecclesiæ inutiles, et horum subsidium cessare jubet. Venit inde ad examinandos sumptus episcopi, et invenit immodicam profusionem: atque illorum profusos sumptus ad nosocomium transferri jubet. *Non sequebatur igitur Vir humilis magnificentiam decessoris sui Nectarii. Hinc verisimiliter contigit, ut deinde Acacius Berœensis episcopus se neglectum quereretur. De eo Palladius pag.* 48 *sic habet:* Contigit autem, ut id temporis Acacius, episcopus Berœæ, qui advenerat Constantinopolim, haudquaquam bonum hospitium nancisceretur, ut dicebat, et ob hoc mœrens, ira intumescebat, quasi neglectus a Johanne. *Nimirum religiosa Sancti parcimonia non omnibus placebat, licet ille optima procul dubio intentione uteretur.*

§ XXXVIII. Varii conatus Chrysostomi ad clerum et populum emendandum: scripta hunc in finem aliaque præclare præstita. F

Duo Opuscula de illicita cohabitatione

Q*uod primum ad correctionem clericorum* Chrysostomus *tentasse videtur, Palladius pag.* 45 *ita exponit:* Raro autem adhibens etiam pedum increpationis, intendit sermonem adversus fictam sororiam, ut vocant, vitæ societatem *(id est, cohabitationem clericorum cum mulieribus)* revera autem adversus inverecundam et improbam vitam cum mulieribus illis, quæ dicuntur subintroductæ, ostendens, si malorum detur optio, meliores illis lenones esse. Illi enim longe a medicorum officina habitantes, apud se morbum habent, sed volentibus. Hi autem in salutis officina habitantes, etiam sanos impellunt ad morbum. Inde pars cleri minime religiosa, quæque morbo illo tenebatur, commota est. *Quam ferventi studio malam illam consuetudinem exterminare conatus sit* Chrysostomus, *ostendunt duo*

Opuscula

AUCTORE J. S.

A *Opuscula hunc in finem conscripta, quæ apud Montfauconum edita sunt tom.* I *pag.* 228 *et sequentibus. Prioris hic est titulus :* Adversus eos, qui apud se habent virgines subintroductas. *In hoc clericos ipsos alloquitur. Alterum vero, in quo sermonem ad mulieres dirigit, hunc habet inscriptionem :* Quod regulares feminæ viris cohabitare non debeant.

in episcopatu composita.

574 *Utrumque hoc tempore scriptum esse, non in diaconatu, ut voluit Socrates, evincunt primo allegata Palladii verba. Idem confirmatur ex articulo octavo accusationum apud Photium p.* 55, *qui talis est,* Quod sycophantiis plenum librum in clerum conscripsit : *primum enim ex prædictis Opusculis clare iis verbis indicatur, licet non calumnietur Sanctus, sed pericula, mala, scandala illius cohabitationis solum ob oculos ponat, frivolasque rationes, quibus illa colorabatur, refutet. Non fuisse pro concione dicta illa Opuscula, innuit Sanctus ipse in secundo pag.* 253, *ubi* libellum *vocat. In eodem pag.* 255 *priorem allegat. Unde constat, eo ordine scriptos esse, quo eos recensui. Secundus autem insinuat, quantam de sacris quoque virginibus curam gesserit* Chrysostomus. *Hinc Tillemontius art.* 48 *insignem Sancti* B *librum* de Virginitate *ad hæc quoque tempora revocat. At illum fuisse Antiochiæ editum, et verisimiliter in diaconatu, ostendi num.* 179 *et seqq.*

Contra avaritiam et gulam in concionibus disserit :

575 *Palladius post data mox verba, de conatu Sancti ad clerum populumque corrigendum ita pergit :* Post ejusmodi sermonem, aggreditur injustitiam, destruens malorum omnium metropolim avaritiam, ut ædificium justitiæ construeret. Hoc enim proprium est sapientum architectorum, prius mendacii ædificium destruere : deinde veritatis jacere fundamenta, ut dicitur apud Prophetam : « Constitui te super gentes et regna, « ut evellas et plantes, ut destruas et reædifi« ces : » illud quidem ut agricola, hoc autem ut architectus. Ex eo rursus perturbatur pars eorum, qui marsupia spectant. *Quam vehementer avaros, injustos, raptores, quamque frequenter in Homiliis suis exagitaverit Sanctus, in ipsis ejus Operibus quilibet videre potest. Redeo ad Palladium, qui hæc subjungit :* Post hæc curam victus eorum (*nimirum clericorum*) habet, hortans eos, ut contenti sint suis opsoniis, nec divitum nidores sequantur : ne, dum ducem habent fumum, intemperantiæ igni tradantur, adulatorum et parasitorum vitam sectati. Hinc plerique e lur- C conibus emergere incipiunt, et copulantur calumniæ artificibus. Posthæc œconomi tabulas scrutatur, et reperit sumptus Ecclesiæ inutiles, et horum subsidium cessare jubet.

ex resectis sumptibus nosocomia ædificat :

576 *Contra, ex his et ex sumptibus proprio usui subtractis augebat sumptus ad usum infirmorum et pauperum destinatos. Nam Palladius mox asserit, nosocomio data esse, quæ illis subtrahebat, itaque prosequitur :* Cum autem necessitas invalesceret, plura nosocomia ædificat, præponens presbyteros pios duos ; præterea et medicos, et coquos, atque bonos opifices e cælibum ordine ad eorum ministerium, ut advenientes hospites, et morbo correpti curarentur : idque cum propter bonum ipsum, tum propter gloriam Servatoris. *Allata verba Latina, quibus Græca respondent, sic mihi videntur intelligenda, ut in dictis nosocomiis reciperentur hospites sive peregrini, etsi morbo non laborarent, et infirmi tam Constantinopolitani quam alii. Tillemontius art.* 45 *credidit, solis peregrinis infirmis destinata fuisse ea nosocomia. Agnoscit tamen fuisse Constantinopoli xenodochium, in quo recipiebantur peregrini. De eo meminit* Chrysostomus *Hom.* XLV *in Acta Apostolorum, ubi hortatur Constantinopolitanos ad hospitalitatem egenis exhibendam.* Est, *inquit tom.* IX *p.* 346, communis domus Ecclesiæ, quam xenona vocamus. *Et pag.* 347 : An, si a communibus Ecclesiæ pecuniis alantur (*peregrini pauperes*) in vobis prodesse poterit ?... Hac enim ratione nihil facies, omnia ei remittens. Ideo commune domicilium est ab Ecclesia assignatum, ut hæc non dicas... Cur ergo non adjuvas mediocritatem ejus ? *etc. Plura ibidem de hospitalitate videri possunt. Nos ad Palladium redeamus.*

viduas hortatur ad modestiam :

577 Post hoc, *inquit,* advocat viduarum ordinem, undequaque quærens, quænam inter eas non recte viverent : et, si quas invenisset corpori deditas, admonebat, ut aut jejunarent, abstinentes a balneis atque exquisitis vestibus, aut protinus ad secundas nuptias concederent, ne lex Domini injuriam pateretur. *Idem pag.* 66 *exponit, quibus rationibus increparet viduas, quas ne ætas quidem ingravescens vanitatem dedocuerat :* Quid, *inquiebat,* ætate jam anus, etiam corpus repubescere cogitis, cincinnos veluti meretriculæ gerentes in fronte, contumelia afficientes etiam E honestas reliquas, et decipientes eos, qui vobiscum loquuntur, idque viduæ? *Similia non raro repetebat* Chrysostomus, *atque ita divites aliquot viduas, quæ vanitati deditæ erant, sibi inimicas reddidit.* Solebat enim, *teste Palladio,* Beatus ille exemplo Pauli et publice et privatim honestum et decorum edocere, præsertim tales assidue increpans. *At ea libertas bonis quidem placebat; non item vanis et improbis. Verum eo animo erat Sanctus, ut Deo placere vellet, non hominibus.*

nocturnam orationem omnibus commendat :

578 *Palladius pag.* 47 *præcedentibus hæc subnectit:* Deinde hortabatur populos, ut in nocturnis precibus assidui essent ; horum autem uxores domi manerent, eas interdiu orare exhortans, quod viri interdiu non vacarent. Hæc autem omnia angebant negligentiores e clero, noctem totam dormire solitos. *Ad orationem nocturnam miro fervore Constantinopolitanos exhortatur* Chrysostomus *in Homilia* XXVI *in Acta Apostolorum, ubi tom.* IX *pag.* 212 *eos ita alloquitur:* Non ideo facta est nox, ut per totam dormiamus et otiemur. Hoc testificantur artifices, negotiatores, mercatores. Ecclesia Dei media surgit nocte. Surge et tu et vide stellarum chorum, F profundum silentium, quietem multam. Obstupesce de Domini tui providentia. Purior tunc est anima, levior, subtilior, sublimis, expedita. Tenebræ ipsæ, silentium multum, in compunctionem inducere possunt. *Et pag.* 213 : Hic vero mihi et ad viros et ad mulieres sermo est. Flecte genua, ingemisce, Deum precare, ut tibi sit propitius : nocturnis ille precibus magis flectitur, cum requiei tempus in luctum verteris... Hoc fac et tu vir, non sola mulier. Sit ecclesia domus viris et mulieribus constans... Si tibi sint liberi, excita illos et sit omnino noctis tempore domus ecclesia : si vero sint teneri, nec vigilare possint, unam alteramve emittant orationem, et quiescant. Tantum surge, et illud in consuetudine pone. *Verumtamen non hortatur hisce Sanctus, ut noctu ad ecclesiam veniant, sed ut domi orent: idque clarum est pag.* 214, *ubi dicit:* Non te cogo, ut sub dio circumeas, .. sed in ipso penuario vel cubiculo flecte genua.

579 *Theodoretus, cujus quinque libros, de laudibus*

AUCTORE J. S.

atque hymnorum cantum,

dibus Chrysostomi *conscriptos, compendio recitavit Photius in Bibliotheca col.* 1514 *et seq., meminit de instituta per* Chrysostomum *modulatione Psalmorum.* Cujusnam est, *inquit col.* 1515, illa concinna modulatio Psalmorum, in hanc usque diem publice instituta? *Sozomenus lib.* VIII *cap.* VII *et* VIII *insinuat, hymnos illos nocturnos a Sancto fuisse institutos occasione Arianorum, qui similia factitare cœperant, quique chorum Catholicorum vi quoque et pugna adorti sunt, ita ut Arcadius imperator eorum violentiam cohibuerit.* Ecclesia vero, *inquit Sozomenus*, magnopere florebat,... et in cultu divini Numinis amplius proficiebat. Sed et populus Constantinopolitanus matutinis ac nocturnis hymnis exinde promptius uti cœpit hanc ob causam. Nam cum Ariani, quibus regnante Theodosio ademptæ fuerant ecclesiæ Constantinopoli, extra urbis mœnia conventus ecclesiasticos agerent, noctu in publicis porticibus primum congregabantur. Et in cœtus divisi, antiphonatim psallebant, clausulas quasdam juxta ipsorum dogma compositas adjicientes. Prima autem luce, eadem publice canentes, pergebant ad loca, in quibus collectas celebrabant. Atque id facere consueverant in celebrioribus B quibusque festivitatibus, et primo ac septimo cujusque hebdomadis die. Tandem vero cantica quoque adjecerunt, quæ ad rixam et contentionem spectarent. Ubinam sunt, qui tres dicunt esse unicam potentiam? et alia hujusmodi hymnis suis intermiscentes.

occasione Arianorum cœptum.

580 Joannes itaque, veritus ne quis ex ecclesia sua per hæc in fraudem induceretur, plebem, quæ sub ipso erat, ut similiter psalleret incitavit. Qui brevi tempore illustriores facti, Arianos et multitudine et apparatus splendore longe superarunt. Nam et crucium argentea signa, præcedentibus cereis, eos anteibant: et eunuchus imperatricis huic rei præpositus erat, qui idoneum ad hæc sumptum et hymnos ad canendum præpararet. Hinc Ariani seu invidia moti, seu vindictæ cupiditate, Catholicos pugna adorti sunt. Ac nonnulli quidem ex utraque parte ceciderunt. Briso vero, id enim nomen erat imperatricis cubiculario, saxo in fronte percussus est. Qua re imperator commotus, hujusmodi Arianorum conventus deinceps inhibuit. Catholici vero, cum ex hujusmodi causa hymnos eo, quo diximus, modo canere cœpissent, in hunc usque diem ita perseverarunt. Ex his rebus, et C ex ecclesiasticis concionibus, populi quidem benevolentia erga Joannem in dies augebatur. *Hactenus Sozomenus. Eadem habet Socrates lib.* VI *cap.* VIII, *in hoc tamen dissentiens, quod dicat sumptus ab Eudoxia imperatrice suggestos, cum id a Brisone factum dicat Sozomenus.*

mire florentem efficit:

581 Chrysostomus *ipse in Homilia* V *ex undecim ante ineditis, quas tom.* XII *edidit Montfauconus, pag.* 349 *cantum Psalmorum mirifice laudat, ita loquens:* Ecce namque ingressus Psalmus voces miscuit, et ut unum cum harmonia canticum efferretur, effecit. Juvenes et senes, divites et pauperes, mulieres et viri, servi et liberi, melos unum omnes emisimus. Si enim citharœdus diversos nervos arte temperans, sonos multos unum efficit, quid mirum si et Psalmi et spiritualis cantici vis id ipsum fecerit? Neque enim nos solum præsentes, sed etiam mortuum cum vivis miscuit. Ille namque nobiscum psallebat beatus propheta.... Loquitur propheta, et omnes respondemus, omnes una canimus. Neque licet hic servum videre, nec liberum, nec divitem, nec pauperem; sed pellitur illa sæcularis inæqualitas: unus chorus ex omnibus congregatur: æqualitas quoque multa in vocibus est, ac cœlum terra imitatur. Tanta est Ecclesiæ nobilitas. Neque enim dici potest, dominum quidem cum multa confidentia psallere, servum autem reprimi: neque rursum, divitem quidem linguam movere, pauperi autem silentium imperari; neque iterum, virum quidem cum fiducia canere, mulierem vero tacere et sine voce stare. Sed omnes pari æqualitate fruentes, commune offerimus sacrificium, communem oblationem. Neque plus habet hic quam ille, nec ille quam hic; sed omnes in eodem honore, et una vox a diversis linguis ad orbis Creatorem emittitur. *Ita Sanctus, qui multa quoque de diurno nocturnoque Psalmorum cantu loquitur in Homilia post terræ motum habita et apud Montfauconum tom.* II *pag.* 717 *impressa.* D

divites vero modeste agere docet.

582 *Ut porro conjungam omnia, quæ de conatibus Sancti ad emendandam urbem Constantinopolitanam conjunxit pag.* 47 *Palladius, subjicio reliqua.* Posthæc, *inquit,* apprehendit gladium reprehensionis adversus divites, abscessus animi eorum secans, humilitatem ipsos edocens, et cum hominibus reliquis modeste agere, Apostolico E sermoni morem gerens, qui est ad Timotheum. « Divitibus hujus sæculi præcipe, non sublime « sapere, neque sperare in incerto divitiarum. » *Ejusmodi admonitionibus refertæ sunt Sancti Homiliæ.* Cum igitur, *ait Palladius*, res ita se haberent, ecclesia in dies efflorescente in melius, et tota civitate in pietatem transformata, animabusque castitate et psalmodia exsultantibus, non tulit bonorum osor dæmon fugam eorum, qui ab ipso tenebantur, quos Domini sermo per Johannis prædicationem ab eo amoverat; ita ut qui circi amore insaniebant et theatralium spectaculorum, relictis diaboli atriis, cursim ad caulas Servatoris accederent, capti amore fistulæ Pastoris ovium amantis.

Zelus Sancti ad clerum emendandum

583 *Socrates et Sozomenus consentiunt de conatu* Chrysostomi *ad clerum corrigendum, et de fructu, qui ex concionibus ipsius oriebatur. Audiamus primo Sozomenum lib.* VIII *cap.* III, *ubi hæc scripsit:* Porro Joannes, simulatque in episcopatu collocatus est, ante omnia clericorum suorum vitam emendare studuit: et in processus ac victum ac reliquam eorum conversationem diligenter inquirens, redarguebat illos et corrigebat. *Ex illo studio aliquid offensionis enatum fuisse, indicat cap.* VIII *his verbis:* Potentium autem ho- F minum et clericorum odium in eum gliscebat ex loquendi libertate, qua adversus eos utebatur. Hos enim ille, quoties injuste agentes viderat, reprehendebat. Illos vero, operibus et impietate, et fœdis voluptatibus corruptos, ad virtutem revocabat. *Hæc datis ante ex Palladio recte consonant. Theodoretus quoque consentit apud Photium col.* 1514, *qui compendio dicit scripsisse Theodoretum,* Quomodo sacerdotium et summum sacerdotium ad antiquam normam omnino* revocare niteretur. *Hæc de insigni fervore* Chrysostomi. *An vero hic justo vehementior fuerit, deinde examinabimus.*

** Gr. omni studio*

et mirus concionum fructus.

584 *De fructu Sozomenus cap.* V *ita loquitur:* Interea Joannes Constantinopolitanam ecclesiam egregie administrans, multos tum ex gentilibus, tum ex hæreticis alliciebat. Confluebat ad illum quotidie multitudo, partim eorum, qui utilia ex eo discere, partim eorum, qui periculum ejus facere cupiebant. Capiebat autem ille

A ille universos, utque idem cum ipso de Divinitate sentirent, eis persuadebat. Porro populus tantopere ejus sermonibus inhiabat, nec illis satiari ullo modo poterat, ut, quoniam sese mutuo impellentes ac prementes periclitabantur, dum singuli propius nitebantur accedere, ut illum dicentem exactius audirent de proximo; ipse in medio omnium consistens, ex lectorum suggestu populum sedens docuerit. *Magnum ex Sermonibus* Chrysostomi *fructum fuisse, insinuat quoque Socrates, licet passim in Sanctum iniquior, lib.* VI, *cap.* IV *ita scribens:* Quales porro fuerint ejus conciones, seu quæ ab ipso editæ, seu quæ ex ore dicentis a notariis excepta sunt, quam illustres et ad alliciendos auditorum animos accommodatæ, quid nunc attinet dicere, cum liceat iis, qui voluerint, eas persolvere, et uberem ex illis fructum percipere? *Hactenus ille, cujus dicacitatem statim examinabimus.*

Miraculum, quo hæretica convertitur.

585 *At prius huc transfero prodigium, quod mulieri hæreticæ, Catholicam se fingenti, accidisse narrat Sozomenus lib.* VIII *cap.* V: Hic vero, *inquit,* opportunum mihi videtur, miraculum quod illius temporibus accidit, Historiæ nostræ inserere. Vir quidam ex secta Macedonia-
B norum, uxorem habebat ejusdem sectæ. Hic, cum Joannem aliquando docentem audiisset, quomodo de Divinitate sentiendum sit, fidem ejus amplexus est: uxoremque hortari cœpit, ut idem secum sentire vellet. Sed cum illa priore consuetudine et familiarium sibi mulierum congressibus quasi captiva teneretur, nec maritus crebris admonitionibus quidquam proficeret, tandem ille: Nisi, inquit, in Divinis mysteriis mecum communicaveris, nec vitæ consors mihi eris in posterum. Tum mulier id se facturam pollicita, consilium suum aperit ancillæ, quam sibi fidam esse judicabat; eamque sibi sociam adjungit ad fallendum maritum. Allapso igitur tempore Mysteriorum, intelligunt fideles quid velim dicere, mulier, quod acceperat, retinens, quasi Deum oratura, caput submisit. Ancilla vero, quæ ei adstabat, id quod domo attulerat, clanculum ei tradidit. Quod cum mulier dentibus admovisset, instar lapidis obduruit. Tum mulier, verita ne quid sibi gravius eveniret, tanto erga se patrato miraculo, confestim ad Episcopum pergens, seipsam accusavit: simulque lapidem ostendit, qui morsus vestigia retinebat, materia quadam prorsus ignota, et colore
C inusitato præditum: cumque effusis lachrymis postulasset, ejusdem fidei cum viro deinceps permansit. Quod si cui forte hæc minus credibilia videntur, testis est lapis ipse, qui in thesauro ecclesiæ Constantinopolitanæ etiamnum servatur.

§ XXXIX. Insignis Chrysostomi modestia et humilitas in episcopatu: charitas proximi, aliæque viatutes, ex quibus orta est mira ipsius in loquendo libertas.

Chrysostomus calumniis appetitus,

Si omnibus Sanctis cum Apostolis, Prophetis, et cum ipso etiam Christo Domino, qui omnia bene fecit, commune fuit, amicos habere et inimicos, laudari ab aliis, ab aliis vituperari, variisque impeti calumniis, nequaquam mirari possumus, eam quoque Chrysostomi *fuisse sortem. Id tamen vehementer miramur, non defuisse historicos, qui post mortem Sancti, post Sanctitatem ipsius a calumniis vindicatam, post famam ipsius ab adversariis restitutam, mores ejusdem acerbo calamo carpere non dubitaverunt, ipsumque ut nimis severum, iracundum, violentum traducere. Quapropter, ut horum calumniæ clarius refutentur, varias Sancti virtutes ex Operibus ipsius Constantinopolitanis colligere statui, quemadmodum ex Operibus Antiochenis eximias ipsius virtutes jam deduxi* § 34. *Ex iis enim studiosus lector primum intelliget, Sanctum in omnibus vitæ statibus sui semper fuisse similem. Deinde etiam facile perspicere poterit, ex quibus orta fuerit mira illa loquendi libertas, et qualiscumque in delinquentes severitas, quæ tot calumniis occasionem præbuerunt.*

AUCTORE J. S.

etiam in episcopatu humilitatem coluit.

587 *Quanti Christianam humilitatem faceret* Chrysostomus, *quamque necessariam Christianis omnibus crederet hanc virtutem, indicat in Homilia* XXX *in Acta Apostolorum tom.* IX *pag.* 237, *auditores suos ita alloquens:* Vis vere magnum quidpiam facere: ne umquam præsumas tamquam de magnis operibus... Nihil humilitati par: hæc E
mater est, radix, nutrix, fulcimentum et vinculum bonorum. Sine illa abominandi, execrandi et impuri sumus. Esto enim quis, si placet, qui mortuos suscitet, claudos erigat, leprosos mundet cum arrogantia; nihil hoc impurius, nihil magis impium, nihil scelestius. Nihil tui ipsius esse reputa. Facultatem verbi et doctrinæ gratiam habes? Ne ideo te putes plus quam alios habere. Ideo maxime humiliari te oportet, quia pluribus dignatus es donis, *etc. Deinde contra illos, qui ad plausum populi sermones suos accommodant modesto candore pag.* 239 *sensa sua sic explicat:* Credite mihi, non abs re dicenti, cum prædicans laudibus excipior, illo quidem tempore humanum quid patior. Cur enim vera non dixerim? Lætor et effundor. Ubi vero domum reversus, cogito plaudentes nullum excepisse fructum, sed, si quid utilitatis accipiendum erat, illud ex plausu et laudibus periisse, discrucior et ingemisco, lacrymor, acsi omnia frustra dixerim, ita affectus *etc. Mox multa subjungit ad illam plaudendi licentiam omnino abrogandam. At dum illa de re loquebatur, rursum iterato applaudebant.*

cumque et verbis, et petendis suorum precibus,

588 *Preces subditorum suorum magna humilitate variis locis flagitat* Chrysostomus. *In Epistolam* II *ad Thessalonicenses Hom.* IV, *seu tom.* XI *pag.* 533 *id prolixe facit, variisque utitur rationibus, ut persuadeat.* Nemo, *inquit,* ex immodica F
humilitate tanto nos privet auxilio. Neque enim eodem animo dicimus, quo dicebat Paulus. Nam ille quidem hæc dicebat, volens consolari discipulos: nos autem, ut magnum quid et bonum consequamur. Et valde credimus, si velitis omnes unanimes ad Deum manus extendere pro nostra vilitate, futurum ut omnia nobis recte succedant. *Et mox:* Nunc autem cum gratia Dei aucta sit, et inter subditos inveniamus multos, imo longe plures, qui ea in re imperantem longe superant, ne nos hoc commilitio privetis. Erigite manus vestras, ne resolvantur: aperite os vestrum, ne obstruatur: Deum rogate: propter hæc rogate. *Rursum pag.* 534: Vestris precibus valde egeo. Nemo me, ut dixi ex immodica humilitate hac privet ope et auxilio. Plane credo futurum, ut vestræ preces multum

AUCTORE J. S.

tum possint, quæ cum tanto consensu fiunt. *Eadem humilitate subditorum preces postulat Hom.* XI *in Epistolam* I *ad Thessalonicenses. Utroque loco humillimis verbis insinuat, se etiam pro suis preces fundere.* Nos autem, *inquit pag.* 501, et pudore suffusi sumus, et fiduciam non habemus (*ad monendum et orandum pro aliis.*) Sed quoniam ad hoc constituti et ordinati sumus, hoc agimus, cum indigni quidem simus et adsistere, et vel ultimorum discipulorum locum tenere. Quoniam autem etiam per indignos operatur gratia, non propter ipsos, sed propter eos, quibus sunt profutura, nostra afferimus.

fortisque semper ostendit.

589 *Miranda quoque modestia utitur Sanctus in Homilia* IV *in Epistolam ad Hebræos, etiamsi ibidem pari fortitudine superstitiosam quamdam exsequiarum consuetudinem omnino abrogandam decernat, et inobedientibus minetur excommunicationem.* Nam, *inquit tom.* XII *pag.* 49, etiamsi nos simus miseri et nihili, et digni, qui despiciamur, sicut revera digni sumus, non tamen nos ulciscimur, neque iram referimus, sed salutis vestræ curam gerimus... Ignoscite, nemo vincula contemnat ecclesiastica. Non est enim homo, qui ligat, sed Christus, qui nobis dedit
B hanc ligandi potestatem... Nam nos quidem uti volumus potestate ad solvendum. Imo vero vellemus, ne hoc quidem nobis esse necesse. Nullum enim volumus esse apud nos vinctum; non adeo sumus infelices et miseri, etiamsi simus plane nihili. Sed, si necesse habuerimus, ignoscite. Non enim lubentes nec volentes, sed magis quam vos vincti dolentes, vincula injicimus. *Hæc non modo Sancti humilitatem, sed etiam charitatem ostendunt. Quantum autem neglexerit hominum de se existimationem, quando id exigebat divinum servitium, tum alia plurima ostendunt, tum verba ipsius, quæ sequuntur pag.* 50: Melius est enim, *inquit*, ut vos me suspicemini audacem, sævum, et arrogantem, quam ut vos faciatis ea, quæ Deo non placent. *Hæc sufficiunt de sincera minimeque fucata* Chrysostomi *episcopi humilitate.*

Ardentissimum Sancti de salute

590 *Posteriora insignem quoque ipsius charitatem ostendunt. Innumeris hanc aliis locis Operum suorum declarat. At pauca tantum adducere placet. In Homilia* XLIV *in Acta Apostolorum tom.* IX *pag.* 335 *ingentem dolorem de exiguo auditorum suorum profectu indicat his verbis:* Cum autem
C animo deficimus, videntes vos nihil proficere, an non major pars virium nostrarum concidit? Quid enim, quæso, factum est?... Objurgamus, increpamus, lacrymamur, dolemus, etsi non palam, at in corde... Nisi quis me putaret auram superfluam captare, quotidie me videres fontes lacrymarum emittere. Harum vero consciæ sunt domuncula et solitudo. Credite namque mihi, de salute mea desperavi (*id est, multum timuit, opinor*:) et dum vestra lugeo, non cesso etiam mala mea plangere. Sic vos mihi omnia estis. Si sentiam vos in virtute augeri, præ voluptate mala mea non sentio: sin nihil proficere videam, præ mœrore rursum mea missa facio. Lætus quidem sum de bonis vestris, licet mille malis onustus: mœstus de tristibus, quæ vobis accidunt, etsi innumera essent præclare gesta mihi. Quæ spes enim Doctori, grege corrupto? qualis vita? qualis exspectatio? cum qua fiducia stabit ante Deum?.... Utinam vobis salutem nactis, dem ego de vobis rationem, et accuser, quod officium meum non impleverim. Non enim ita curo, ut per me vos servemini ut curo ut a quovis servemini.

et profectu subditorum studium:

591 Non nostis spiritualium partuum tyrannidem, quomodo is, qui ita parturit, millies in frusta concidi peroptat potius, quam unum ex genitis perire vel corrumpi videat... Possumus et nos dicere, nos nihil subterfugisse: attamen dolemus.... Etsi potuissemus dicere: Quid mihi curæ est? Ego quod meum erat feci. Ego mundus sum a sanguine. At hoc non sufficit ad consolationem. Si posset cor nostrum discindi et patere, videretis vos omnes illic esse in magna latitudine, mulieres, filios, viros. Tanta quippe est caritatis virtus, animam cœlo latiorem reddit. « Capite nos, inquit Paulus, neminem læsimus, non anguste in nobis estis. » Hoc et nos nunc dicimus: Capite nos. Totam in se Corinthum ille habebat, et dicebat: « Dilatamini et vos, non in angustia estis. » Sed hoc non ego dicere possem. Nam bene novi, quod vos me diligatis et capiatis. Sed quid lucri vel ex mea vel ex vestra caritate, quando ea, quæ Dei sunt, in vobis non recte procedunt? Hinc majoris causa doloris, majoris perniciei occasio. In nullo possum vos incusare: « Testor enim vobis, quia si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis et dedissetis mihi. » Vicissim daremus E non modo Evangelium, sed etiam animas nostras. Amamus et redamamus. At hoc non quæritur. Amemus ergo Christum primo: primum quippe mandatum est *etc. Hactenus ardens ille subditorum, at minime mollis amator.*

quos dolebat non tantum proficere, quantum cupiebat:

592 *Ex tanta porro charitate oriebatur insatiabile studium subditos in via virtutis promovendi, ut illa ipsa verba, quæ dedi, abunde indicant, et sexcenta alia Homiliarum loca. In Hom.* XXXIX *pag.* 230 *ita loquitur:* Sæpe statui ego silere, videns nihil ex sermonibus nostris vobis lucri accedere. Forte tamen accedit, et ego, quod insatiabilis et cupidus sim, id ipsum patior, quod ii, qui circa pecunias insaniunt. Nam sicut illi, quantumvis accumulent, nihil se putant habere: sic et ego, quia salutem vestram admodum cupio, donec videro vos profecisse, nihil me fecisse puto, quod multum desiderem, ut ad ipsum culmen ascendatis. Vellem ita se habere; idque ex affectu meo, non ex vestra ignavia proficisci. Sed timeo, ne forte bene conjectem... Quid ergo faciendum? Non enim objurgandum est tantum. Obsecro et oro, ne id solum spectetis, ut in ecclesiam veniatis, sed ut etiam domum regressi, accepto contra vitia pharmaco, si non a nobis, F saltem a Scripturis, congruentia habeatis remedia.

indeque aliquando libere reprehendebat.

593 *Tantum vitia corrigendi studium efficiebat, ut acrius subinde inveheretur in peccata, quam ut id sine offensione audirent, qui vanitatis erant amantiores quam virtutis. Ita in Hom.* VII *in Epistolam ad Colossenses acerrime perstrinxerat divites, qui in luxum profusi erant, in pauperes vero immisericordes: deinde intellexerat multos fuisse offensos. Sequentem igitur Homiliam ita orditur:* Scio multos esse offensos ea, quæ hanc præcessit, disceptatione. *Et post pauca contra avaritiam dicta, subdit:* Ne ægre feratis: non enim lubens, neque temere volo habere inimicos. Sed velim vos eo venire virtutis, ut ego de vobis audiam, quæ oportet. Quamobrem non sunt, quæ dixi, auctoritatis, neque imperii, sed tristitiæ et doloris. Ignoscite, ignoscite: nolo me indecore gerere de iis disserens, sed cogor. Non pro dolore pauperum hæc dico, sed pro vestra salute. Peribunt enim, peribunt, qui Christum

AUCTORE J. S.

A Christum non aluerunt. Quid enim si alis pauperem? Sed quamdiu sic luxui et deliciis indulges, sunt omnia supervacanea. Non enim quæritur, multane dederis, sed num minus dederis, quam ferant facultates *etc. Vides, lector studiose, Sanctum quidem se excusare; at ipsum eo id facere modo, ut non revocet recte dicta, sed magis confirmet. Similia homines vanos et avaros offendebant: maluisset enim blanda quam vera audire. Verum* Chrysostomus *subditos suos amabat propter Deum, malebatque Deo placere quam hominibus.*

Nam ne Deum offenderet,

594 *Testem hac de re habemus* Chrysostomum *ipsum tam aliis locis, quam in Homilia* IX *in Epistolam* I *ad Thessalonicenses, in qua tom.* XI *pag.* 494 *ita loquitur:* Nam si lapidibus appetiti prophetæ non silebant: multo magis nobis ferendæ sunt inimicitiæ: et non est vobiscum loquendum ad gratiam, ne, si vos deceperimus, ipsi discindamur. *Sequentem deinde Homiliam iis orditur verbis, ut satis liqueat, liberam illam et sinceram Sancti charitatem aliquibus displicuisse.* Necesse est, *inquit,* ut, qui præest, multas habeat simultatum occasiones, sicut medici necesse habent in multis molesti esse ægrotis, et B cibos et medicamenta parantes, quæ voluptatem quidem non habent, sed multam utilitatem: et sicut patres crebro filiis sunt molesti, ita etiam doctores, et multo magis. Nam medicus quidem, etiamsi ab ægrotis habeatur odio, a cognatis tamen et propinquis ejus placide excipitur; et sæpe ab eo, qui ægrotat. Pater quoque tam natura quam externis fretus legibus, magna facilitate suo utitur in filios imperio, et si invitum castigaverit et increpaverit, nemo est prohibiturus; sed nec ille ipse eum audebit ex adverso aspicere. In sacerdote autem magna est difficultas. Atque primum quidem debet imperare ac præesse volentibus, qui ei gratiam habeant, quod imperet. Fieri autem non potest, ut hoc cito accidat.

hominibus displicere non metuebat; nec prospera amans,

595 Nam qui arguitur et reprehenditur, cujusmodicumque sit, omnino mittens habere gratiam, est infensus. Similiter faciet is, cui suadetur, qui monetur et rogatur. Si itaque dixero, Pecunias tuas effunde in egentes, dixi quid grave et molestum. Si dixero, Seda iram, animi exstingue furorem, nefariam compesce libidinem, ex deliciis aliquam partem amputa, sunt omnia gravia et molesta. Et si castigavero socor- C dem et ignavum, aut abduxero ab ecclesia, aut ei communibus precibus interdixero, dolet, non quod ab iis exciderit, sed propter commune probrum ac dedecus. *Hactenus* Chrysostomus, *multo rectius exponens originem inimicitiarum, quibus impetitus est, quam eam exposuerunt scriptores postea refutandi. Ex iisdem quoque verbis abunde liquet, non ignorasse Sanctum, libertatem suam in monendo, arguendo, increpandoque multis odio fuisse. Verum excelsa animo laudes amicitiasque hominum non curabat, qui terrena omnia pro nihilo habebat. Audiamus loquentem Homilia* IX *in Epistolam ad Hebræos tom.* XII *pag.* 100, *ut intelligamus, quanti omnem mundi gloriam faceret.* Quid enim, *inquit,* sunt res humanæ? Cinis et pulvis, et tamquam pulvis ante faciem venti, fumus et umbra, et folium, quod circumfertur, et flos, et somnium, et narratio, et fabula, ventus, et aer mollis temere diffluens, penna non consistens, fluentum prætercurrens, et quæ sunt, quam hæc, magis nihili. *Habent in hisce vani amatores mundi, quæ meditentur. Habent omnes, quod admirentur in* Chrysostomo, *tot nimirum quæsitas fuisse rerum nihili similitudines, ut rerum mundanarum vanitatem altius animo suo infigeret. Neque semel ita locutus est, sed frequentissime.*

nec mundi adversa formidans. Hisce instructus dotibus,

596 *Porro ut carebat amore rerum transeuntium, ita vacuus erat timore illorum omnium, quæ adversa et mala nominat humana infirmitas, quæque sapiens ille rerum Æstimator ut multorum bonorum originem considerabat, si quis iis sapienter uti novit. Jam dudum ante exsilium ea sensa habebat, quæ in exsilio præclare integro libro exposuit, videlicet neminem lædi, nisi a se ipso. Sic variis locis loquitur: at satis ea de re loquentem audiemus, quando consentientia iis verbis agentem videbimus. Tanta igitur erat magnitudine animi, ut nihil in vita magnopere timendum, nihil fugiendum crederet, præter peccatum. Hac vero mente præditus, liberrime unumquemque monebat pro officio suo, et delinquentes arguebat. Faciebat id quidem cum dolore, faciebat tamen. Audiamus loquentem Hom.* XXIII *in Epistolam ad Hebræos tom.* XII *pag.* 217: Unusquisque est valde sollicitus, quomomodo suis addat pecuniis: nemo quomodo suam servet animam... Hæc digna sunt lamentationibus, hæc E accusatione, hæc reprehensione. Sed hæc nolebam dicere: verum dolor me cogit, ignoscite: cogit me luctus multa dicere, quæ nolebam....

et flagranti salutis omnium zelo, liberrime monebat.

597 Fleamus, o dilecti, fleamus, ingemiscamus. Sunt fortasse quidam, qui dicunt, Nihil aliud nobis dicit, quam lamentationes, nihil aliud quam fletus. Nollem, credite, nollem, sed laudes persequi et encomia. Nunc autem est horum tempus. Non est grave, o dilecti, lamentari; sed digna facere lamentationibus... Ne puniaris, et non lugeo! ne moriaris, et non defleo... Sed non possum esse pater, si non fleam: pater sum amans et benevolus... Utinam liceret videre ipsum ardorem mentis, et videres, quod magis uror quam quævis mulier et quævis puella, quæ immaturam passa est viduitatem. Non ita luget illa suum maritum, neque pater filium, ut ego hanc, quæ est apud nos, multitudinem, nec ullum video profectum. *Hæc interim de eximiis* Chrysostomi *virtutibus ad propositum nostrum sufficiunt. Nam si quis diligenter expendat insignem Sancti modestiam et humilitatem, si immensam in subditos omnes sinceramque charitatem, facile intelliget, acres ipsius reprehensiones non ex superbia, arrogantia, aut nimia ira-* F *cundia fuisse ortas; sed ex ferventi studio salutis omnium subditorum, quos ut bonus Pastor omni modo in viam virtutis reducere, et ad æternam felicitatem perducere conabatur. Nunc Socratis asserta, secutique ipsum in quibusdam Sozomeni, examinabimus.*

AUCTORE J. S.

§ XL. Chrysostomus Novatianos insectatur: horum causa acerbior in Sanctum videtur Socrates, cujus asserta examinantur, uti et aliquot Sozomeni.

Chrysostomus cum Antiochiæ tum Constantinopoli

Quanto magis considero omnia, quæ de S. Chrysostomo *et de Constantinopolitanis Novatianorum episcopis scripsit Socrates, tanto mihi verisimilius apparet, scriptorem illum, Novatianorum ubique patronum, et procul dubio Novatianum, acerbiori in Sanctum stylo usum esse, quia ipsius contra Novatianos zelum habebat perspectum. Certe* Chrysostomus, *qui omnes sui temporis hæreticos æque ac Judæos et gentiles in scriptis suis aggressus est, Novatianos similiter impetiit. Jam Antiochiæ, dum exponebat Epistolam S. Pauli ad Ephesios, tom.* XI *pag.* 105 *de* B *ipsis dixerat;* Ubi sunt, qui dicuntur CATHARI, id est, mundi, qui omni sorde pleni ita se audent nominare? *At plures Novatiani erant Constantinopoli, ubi et episcopum habebant, et tolerabantur in urbe. Hos igitur aggressus est* Chrysostomus *in Homilia* VI *ex undecim ante ineditis, quam Montfauconus dedit tom.* XII *p.* 353, *ubi illa insignitur titulo :* Homilia habita in ecclesia Apostolorum in die Theodosii imperatoris, adversus eos, qui se Catharos appellabant, postquam duo alii episcopi locuti fuerant. *Mutila est Homilia, ita ut videatur excedisse pars illorum, quæ contra Catharos sive Novatianos in ea fuerunt disputata, præsertim quia contra ipsos pag.* 355 *ita loqui incipit, ut videantur alia præcessisse, et revera paulo ante duas paginas deesse credat editor.*

contra Novatianos disputavit :

599 *Audiamus tamen aliqua:* Quænam ergo, *inquit,* est hæc arrogantia? quænam jactantia? quænam insania? Homo cum sis, te Catharum sive purum esse dicis, et te purum esse persuasum habes? Et quantum hoc insaniæ est? Nam cum te purum dicis, perinde facis, acsi quis diceret, mare fluctibus esse purum. Sicut ergo ei fluctus numquam deficiunt, ita neque nobis pec- C cata. An non nosti quinam simus? Gaudentes, mœrentes; divites, pauperes; contumelia affecti, laudati; pulsi, bello impetiti, requie fruentes; esurientes, satiati : sexcenti sunt animi motus ac perturbationes, sexcentæ negotiorum circumstantiæ, sexcenti corporis morbi, sexcentæ rerum inæqualitates : et audes dicere te in euripo procellarum talium purum esse? Et quid impurius fuerit eo, qui ita affectus sit? *Post plura ad hoc propositum dicta, subdit:* Vos autem vestramque caritatem rogo, hæc omnia cogitantes, ab illorum jactantia vos eximatis, et illorum arrogantiam vitetis : et cum omni studio curetis admissa peccata abluere, et accedentia depellere... Et quomodo id eventurum sit, audi. Si in ecclesiam nos conferamus, si de peccatis nostris ingemiscamus, si ipsa peccata confiteamur *etc. Navatianos rursum refutat in Homilia* XX *in Epistolam ad Hebræos tom.* XII *pag.* 186, *ubi solvit argumentum, quod illi sumebant ex verbis S. Pauli male expositis.*

600 *Socrates ipse satis indicat,* Chrysostomum *allaborasse, ut Novatianos compesceret Constantinopoli. Verum adeo addictus erat istis hæreticis, ut figmenta quædam suæ relationi immisceat. Nam lib.* VI *cap.* XXII, *ubi Sisinnium Novatianorum episcopum celebrat variis laudibus, de gestis inter ipsum et* Chrysostomum *sic loquitur :* Cum aliquando a Joanne episcopo reprehenderetur (*Sisinnius,*) Joannesque diceret, civitatem non posse duos episcopos habere; respondit Sisinnius: Nec profecto habet. Hic cum Joannes indignaretur, ac diceret : Solus, ut video, vis esse episcopus. Subjecit Sisinnius : non hoc dico, sed quod apud te solum episcopus non sim, qui tamen episcopus sum aliis omnibus. Quo responso exasperatus Joannes, Faciam, inquit, ne in posterum concioneris; hæreticus enim es. Cui Sisinnius facete respondit : At ego, inquit, mercedem tibi solvam, si me tanto labore liberaveris. Mollitus eo dicto Joannes, Ego, inquit, non faciam, ut ne in posterum concioneris, si quidem molestum tibi est concionandi munus. *Hoc ultimum* Chrysostomi *responsum ne vel umbram quidem habet verisimilitudinis : adeo a moribus Sancti abhorret. Ex tota vero relatione, quam haud dubie ab aliquo Novatiano accepit Socrates, id unum tuto admitti posse existimo,* Chrysostomum *conatum esse efficere, ne libere concionaretur Sisinnius; at id ipsum perficere non potuisse.*

D *eorumque episcopum compescere studuit.*

E

601 *Idem scriptor cap.* XXV, *ubi refert mortem* Chrysostomi, *ineptissimum Novatianorum contra absolutionem pœnitentium argumentum adoptat,* Chrysostomum *carpens his verbis :* Vir, ut antea dixi, propter abstinentiæ studium iracundiæ magis indulgens quam verecundiæ : et qui ob singularem sanctimoniam immodica oris libertate perpetuo usus est. Porro mirari non immerito subit, cur, cum tanto studio flagraret temperantiæ, eam tamen contemnendam esse in concionibus suis docuerit. Nam cum a synodo episcoporum semel dumtaxat iis, qui post baptismum peccassent, concessa fuisset pœnitentia, ipse pronuntiare non dubitavit : Licet millies pœnitentiam egeris, accede. Ob quam doctrinam, tum a familiaribus suis reprehensus est, tum etiam a Sisinnio Novatianorum episcopo, qui librum quoque adversus hoc dictum conscripsit, et ob id ipsum graviter exagitavit. Verum hæc diu ante contigerant; *diu nimirum ante mortem* Chrysostomi. *Valesius in Annotatis pag.* 82 *ad hunc locum istud recte observat.* Ex hoc loco certius, quam ex ullo alio colligi potest, Socratem Novatianum fuisse. Nam et Chrysostomi sententiam perperam interpretatur, et Sisinnio Novatianæ partis episcopo palam favet adversus Joannem Chrysostomum. F

Huic autem cum faveat contra Chrysostomum Socrates.

602 *Imo etiam utitur argumento Novatianorum, qui dictitabant, remissione peccatorum per pœnitentiam, quasi veniam peccatoribus concedi ad peccandum. Nugæ hæ sunt hæreticorum, ab omni recta ratione abhorrentes. Quis enim sapiens dicat, sacerdotem, qui peccatori serio pœnitenti absolutionem impertit, permittere ipsi, ut peccata repetat, præsertim cum absolutionem non impertiatur, nisi serio proponenti peccata numquam repetere? Quin potius sacerdos pœnitenti dicit cum Christo Joan.* V, 14 : Ecce sanus factus es : jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. *Tillemontius art.* 49 Chrysostomum *ita contra Socratem defendit, ut ipsum potius nimis ad Socratis et Novatianorum ineptias appropinquantem facere videatur, quam vere defendere*

ejusque argumento utatur, Novatianum se ostendit.

A *fendere.* Non inveniet *(Socrates)* S. Chrysostomum promittere umquam absolutionem illis, qui illam semel violarent, *inquit Tillemontius, qui varia deinde addit, sed omnino nihil, quo intelligi possit loqui de pœnitentia publica aut solemni, quæ non iterabatur.*

At male et inepte contra Socratem Chrysostomi verba

603 *Itaque illa Tillemontii excusatio mihi potius videtur gravis accusatio* Chrysostomi, *quem videtur facere tam durum et immisericordem, tam Christi præceptis et Ecclesiæ moribus contrarium, ut perpetuo quidem ad pœnitentiam hortantem fingat, sed post pœnitentiam semel relapsis veniam deinceps non indulgentem. Tam iniqua videtur hæc excusatio, ut mallem accusari a Socrate, quam sic excusari, Verum ipsa accusatio Socratis, quantumvis frivola sit, satis ostendit, quam inepte talis expositio attribuatur verbis* Chrysostomi, *quamque immerito duritia et immisericordia tanta attribuatur Sancto; præsertim cum inimici* Chrysostomum *similiter accusaverint de nimia facilitate peccatoribus ignoscendi. Quippe inter octodecim accusationum capita, quæ* Chrysostomo *ab Isaacio, obscuri nominis episcopo, in conciliabulo objecta narrat Photius col.* 58, *hoc erat septimum :* Quod licentiam peccatoribus B præberet, dicens : « Si iterum peccasti, iterum « pœnitentiam age, et quoties peccaveris, veni « ad me : et ego te sanabo. » *Inepta quidem hæc est accusatio, præsertim cum proferatur contra* Chrysostomum, *qui toties tantaque vi homines a peccando deterret, ut nullus ei hac in parte palmam præripuerit.*

exponit Tillemontius; cum Sanctus

604 *Attamen hæc ipsa accusatio luculenter ostendit, quam ineptum se defensorem, aut accusatorem potius, hic exhibuerit Tillemontius. Nam illa verba,* Veni ad me, et ego te sanabo, *non possunt aliter explicari quam de remissione peccatorum, serio pœnitentibus danda. Sic multis aliis locis remissionem peccatorum confessione et pœnitentia obtinendam promittit. Videri possunt verba num.* 509 *data. Accipe, lector, et alia. In Homilia* III *de Davide et Saüle tom.* IV *pag.* 668 *et* 669 *graviter objurgat illos, qui profana spectacula adiverant, vultque ut tamquam excommunicati maneant extra ecclesiæ septa, donec satisfecerint. Deinde pag.* 770 *ita loquitur :* Quapropter equidem hortor rogoque, ut prius confessione ac pœnitentia aliisque remediis omnibus sese a peccato ex theatricis spectaculis contracto perpurgent, atque ita divinos audiant sermones. C *Ibidem pag.* 175 *in Homilia* XX *in Genesim de gravibus peccatoribus ita loquitur :* Attamen qui hæc fecit, si voluerit, ut decet, uti conscientiæ adjumento, et ad confessionem facinorum festinare, et ulcus ostendere medico, qui curet et non exprobret, atque ab illo remedia accipere, ac soli ei loqui, nullo alio conscio, et omnia dicere cum diligentia, facile peccata sua emendabit : confessio enim peccatorum, abolitio etiam est delictorum.

non modo ad pœnitentiam et confessionem frequentem

605 *Si quis hæc aliaque plurima, quæ de pœnitentia ac confessione peccatorum in Operibus suis habet* Chrysostomus, *restringere ita voluerit, ut ea intelligere contendat de confitentibus prima vice, ineptissimus sane erit : neque enim verba sua restringit sanctus Doctor. Contra frequenter insinuat, pœnitentiam et confessionem suo tempore iterari sæpius consuevisse, quemadmodum hodieque fieri solet. In Homilia contra Judaizantes tom.* I *pag.* 611 *rationem dat, cur institutum sit quadraginta dierum jejunium his verbis :* Multi quondam temere ac sine judicio, præcipue vero hoc tempore, quo Christus ea tradidit, ad sacra Mysteria accedebant. Cum igitur intelligerent Patres, quantum ex temerario accessu detrimenti caperetur, convenientes quadraginta dies jejunii, precum, auditionis verbi Dei, et conventuum designarunt, ut in his diebus omnes per preces, per eleemosynam, per jejunium, per vigilias, per lacrymas, per confessionem, ac per cætera omnia diligenter expurgati, ita procaptu nostro cum conscientia pura accedamus. *Quis non videat,* Chrysostomum *hic confessionem exigere, ut quis ad sacra Mysteria accedat, si conscientiam habeat peccatis onustam ? Quis etiam non perspiciat, annuam saltem confessionem ab ipso requiri ? Non igitur negabat absolutionem illis, qui in peccata erant relapsi post pœnitentiam.*

606 *Sic frequentem confessionem aliis locis insinuat, et nominatim in Epistolam ad Hebræos Hom.* IX, *in qua rursum refutat Novatianorum dogma, docetque, qualis debeat esse pœnitentia et confessio.* Iterum lapsi sumus, *inquit pag.* 98, et ne sic quidem punit, sed dedit medicamentum pœnitentiæ, quod sufficit ad delenda et abstergenda omnia peccata nostra, si modo viderimus, cujusmodi sit medicamentum, et quomodo id sit applicandum... Primum est ex suorum E peccatorum condemnatione, et ex confessione. *Deinde post varia exposita de confessione bona, pag.* 100 : Nunc autem cum ea didiceritis, per quæ recte agitur pœnitentia et remissio, et quod omnia poterimus effugere, si ea utamur, ut oportet, quamnam assequemur veniam, si ne in mentem quidem nobis veniant nostra peccata ? Nam si hoc esset, omnia essent confecta. Sicut enim, qui ostium est ingressus, est intus ; sic qui propria mala cogitat ; si illa supputet, omnino veniet ad eorum curationem. Sin autem dicat ; Sum peccator ; ea autem per species non cogitet ac supputet ; et non dicat ; Hoc et illud peccatum admisi, numquam cessabit, semper quidem confitens, curam autem nullam gerens correctionis. *Mitto alia multa, quæ de iteranda peccatorum confessione, et de remissione obtinenda, variis locis habet* Chrysostomus, *ita ut capere nequeam, quomodo allata superius verba proferre potuerit Tillemontius ; nisi forte verba illa vitiose impressa fuerint. Ego certe illa sensu commodo explicare nequeo, nedum cum mente* Chrysostomi *conciliare.*

invitet, sed absolutionem etiam promittat.

Calumnia illa Novatianorum videtur orta

607 *Inquiramus modo, unde nata videatur illa Novatianorum et inimicorum* Chrysostomi *accusatio. Quantum conjectura assequi possum,* F *desumpta ea est ex Homilia de Pœnitentia octava, edita apud Montfauconum tom.* II *pag.* 340, *apud Ducæum vero tom.* IV *pag.* 487 *: nam ibidem multus est* Chrysostomus *in extollenda Dei clementia, atque in commendanda utilitate pœnitentiæ et confessionis. Comparat primo ecclesiam cum arca Noe, eaque præstantiorem ostendit.* Etenim, *inquit,* arca animalia excipiebat, et animalia conservabat ; ecclesia vero animalia excipit et immutat : exempli causa... huc ingressus accipiter, exit columba ; ingressus lupus, exit ovis ; ingressus serpens, egreditur agnus, non mutata natura, sed explosa nequitia. Ideo frequentem de pœnitentia moveo sermonem. Est enim pœnitentia molesta et formidabilis peccatori, medela delictorum, consumptio iniquitatum, effusio lacrymarum, fiducia apud Deum, armatura contra diabolum, gladius ejus caput abscindens, spes salutis, desperationis profligatio. Hæc homini cœlum aperit.... Peccator es, ne desperes. Non desino vos jugiter hisce medicamentis allinere....

AUCTORE J. S.

allinere.... Si in peccatis sis, ne desperes: hæc dicendi nullum finem facio. Si quotidie peccas: quotidie pœnitentiam age... Inveteratus es hodie a peccato? Renova te ipsum per pœnitentiam.

ex aliqua Sancti Homilia,

608 Licetne, inquies, per pœnitentiam salutem consequi? Plane licet. Totam vitam in peccatis contrivi, et, si pœnitentiam egero, salvus ero? Prorsus eris. Id unde liquet? Ab ipsa Domini tui erga homines benignitate... Nam malitia quidem tua mensuram habet, remedium vero mensuram non habet; malitia tua, qualiscumque sit, humana est malitia; Dei vero clementia est immensa: confide fore ut ea tuam vincat malitiam... Hæc dico, non ut vos segniores reddam, sed ut diligentiores efficiam. *Hisce alia addit similia, ut lapsos ad pœnitentiam perducat, ac nominatim alloquitur illos, qui eundo ad profana spectacula peccaverant, et deinde etiam raptores ac fornicatores. Mox vero se convertit ad illos, qui inordinato pudore a confessione peccatorum suorum deterrentur; docetque eam esse fallaciam diaboli, qui pudorem aufert in peccando, in pœnitentia vero pudorem incutit.* Facinus perpetrat, *inquit pag.* 343, et non pudore afficitur, et de verbo erubescit? Diaboli astutia est: in peccato non sinit eum erubescere:... in pœnitentia vero erubescere facit; novit enim eum præ pudore pœnitentiam non acturum esse. Duo mala facit, ad peccatum pellicit, et a pœnitentia arcet. Cur te jam pudet? Cum fornicareris non erubescebas, cum remedium admoves, pudore suffunderis? cum te ipsum a peccato liberas, erubescis?.... Cum peccator fieres, non erubescebas; cum justus efficeris, erubescis? « Dic « tu iniquitates tuas primus, ut justificeris. » Non dixit, ut non plectaris supplicio, sed, ut justificeris.

in qua Dei misericordia multum fuerat commendata.

609 *Tum affert exemplum boni latronis, se peccatorem in cruce confessi, et statim justitiam adepti; subditque:* Admodum benignus est Deus, Filio non pepercit, ut servo parceret: tradidit Unigenitum, ut ingratos servos redimeret: Sanguinem Filii sui in pretium deposuit... Ne mihi rursum dicas: Peccavi multum, quomodo potero salutem consequi? Tu non potes: Dominus tuus potest; atque ita potest, ut deleat peccata tua. Attende diligenter: ita delet peccata, ut ne vestigium quidem eorum maneat. *Hæc sane non poterant non displicere Novatianis hæreticis. Nihilo magis ipsis placere poterat comparatio potestatis regum et sacerdotum, quam ita instituit pag.* 344: Medicamenta paro medicorum remediis præstantiora, quæ ne reges quidem adornare possunt. Quid rex potest? E carcere eruere, a gehenna autem eximere non potest; pecunias largiri, animam vero servare non valet. Sed in manus pœnitentiæ vos trado, ut vim ejus ediscatis, ut discatis peccatum non ei prævalere, neque ullam esse iniquitatem, quæ vim ejus superare possit. *Hactenus* Chrysostomus; *qui mox late ostendit, nullum esse peccatum, quod pœnitentia deleri nequeat.*

Nam Sanctus benigne peccatores ad pœnitentiam trahebat,

610 *Itaque mirari non possumus, Novatianis hanc aut similem* Chrysostomi *Homiliam displicuisse. Quin imo inimicos* Chrysostomi *ex similibus quoque verbis colorem aliquem calumniis suis quæsivisse, non ita vehementer mirabimur, si consideremus, quam multa inepta plane et frivola eidem objecerint. Nam si Sanctus eodem semper modo misericordiam Dei erga pœnitentes extulisset, ejusmodi sermones potuissent efficere, ut aliqui peccatum minus horruissent. At sapiens ille Medicus nunc lenibus utebatur medicamentis, ut peccatores ad pœnitentiam attraheret; alias ferrum et ignem intentabat, ut subditos a peccando deterreret, atque omni modo homines conabatur ad viam virtutis adducere, et a semita peccatorum abstrahere. Hæc autem concionandi methodus non poterat merito accusari: neque benignitas Sancti in pœnitentes de peccatis. Certe S. Augustinus in libro de Agone Christiano cap.* XXX vere Catholicæ sanctitatis *esse dicit, peccatoribus misericordiam exhibere.* Nusquam enim, *inquit,* tam vigere debent viscera misericordiæ, quam in Catholica Ecclesia, ut tamquam vera mater, nec peccantibus filiis superbe insultet, nec correctis difficile ignoscat. *Hæc ille contra duritiam Luciferianorum.*

quemadmodum S. Augustinus faciendum monet.

611 *Deinde cap.* XXXI *Novatianos non minus acriter perstringit is verbis:* Nec eos audiamus, qui negant Ecclesiam Dei omnia peccata posse dimittere. Itaque miseri, dum in Petro petram non intelligunt, et nolunt credere datas Ecclesiæ claves regni cœlorum, ipsi eas de manibus amiserunt... Qui nomen suum si vellent agnoscere, MUNDANOS se potius quam MUNDOS vocarent. Nolentes enim, si peccaverint, corrigi, nihil aliud elegerunt, nisi cum hoc mundo damnari. Nam quibus veniam peccatorum negant, non eos aliqua sanitate* custodiunt, sed ægris subtrahunt medicinam. *Hæc sufficiunt contra Novatianum argumentum Socratis: nam, si in aliqua synodo statutum sit, quemadmodum vult Socrates, ut lapsis semel tantum pœnitentia concederetur, statutum illud fuit de pœnitentia solemni, quæ ob gravissima crimina imponi tum solebat, quæque non iterabatur; non vero de pœnitentia vulgari, de qua loquitur* Chrysostomus; *nisi forte Socrates conciliabulum aliquod memoret Novatianorum, ceteris minus rigidorum. Porro ex hisce tam ineptis criminationibus Socratis facile videbit studiosus lector, quam nullam fidem mereatur in iis, quæ de iracundia et nimia* Chrysostomi *libertate venenato calamo conscripsit.*

* *al.* sanctitate

Socrates et Sozomenus, Sanctum nimiæ iracundiæ accusantes,

612 *Audiamus tamen dicta hominis, præmissa cautione jam data.* His moribus, *inquit cap.* IV, præditus Joannes, et ad episcopatus honorem provectus, majori, quam par erat, severitate in subditos usus est, dum clericorum suorum vitam, sicut sperabat, corrigere vellet. Statim igitur in ipso episcopatus exordio, cum ecclesiasticis viris asperior visus esset, in odium illorum venit, multique eum aversari, et tamquam iracundum vitare cœperunt. *Sozomenus hisce nimis de more credulus, temere cap.* III *ita philosophatur:* Nam cum ad redarguendum suopte ingenio proclivis esset, et adversus eos, qui injuriam fecissent, justa indignatione commoveretur, eos affectus multo magis auxit in episcopatu. Natura enim licentiam nacta, linguam ad arguendum facile impellebat, et iram adversus delinquentes promptius incitabat. *Eo ratiocinio explicare voluit scriptor ille, unde oriretur nimia* Chrysostomi *severitas, nimiaque in arguendo et reprehendendo libertas. At prius examinare debuisset, an revera in iis modum excessisset sanctus Episcopus; nec tam facile Socrati atque inimicis* Chrysostomi *credere.*

refutantur: cum Sanctus non ex iracundia, sed ex odio peccatorum,

613 *Quis enim ignorat, Sanctorum zelum passim calumniis impeti ab illis, quorum vitia reprehenduntur, et quorum perniciosa libertas justis vinculis coercetur? Sane, si mentem Sancti in Homiliis passim expressam consulamus, abunde videbimus, cum nec arrogantia nec iracundia immoderata*

A *immoderata incitatum fuisse ad vitia subditorum reprehendenda, sed odio delictorum, sed ingenti cura de omnium salute, sed sincera et forti charitate, qua malebat subditorum animas salvas facere, quam eorum laudibus applausibusque frui, ac se omnibus cum eorum detrimento charum reddere. Hæc satis colliguntur ex deductis supra* § 19. *Palladius in Dialogo pag.* 175 *docet, quid* S. Joannem *incitaret ad vitia acriter perstringenda. Noverat ex sacris Litteris, quantum immineat periculum pastoribus illis, qui subditorum correctionem negligunt.* Ejusmodi periculum, *inquit,* nequaquam dormiens infidelitatis somno, neque voluptatis pigritia piger, beatus Johannes ante oculos habens, altius tuba clamabat, non obscurum edens sonum, sed apertam plane scientiam dans diabolici gladii, fugere omnes hortabatur.

et pro officio pastoris sibi commisso,

614 Quicumque autem conscientiam puram, veluti signum in animæ fronte habuerunt, per gratiam Dei cum vobis Romanis fidelibus servati sunt: qui vero rursus inquinatam, populos ac sacerdotes in mutuum certamen accenderunt. *Deinde ostendit, præcipuos veteris ac novi Testamenti Sanctos mira in vitiis reprehendendis liber-* B *tate usos, eaque de causa persecutionem passos, interque ipsos adducit Christum ipsum Dominum nostrum, cujus in reprehendendo libertas certe mala non erat, etiamsi improbi quidam ac superbi ea offenderentur.* Ne igitur, *inquit pag.* 179, admiseris eos, qui cum quadam increpatione Sanctorum loquendi libertatem culpant. Gentilium enim et judicio suo sapientum ista consuetudo est, qui amore hujus vitæ etiam martyrum constantiam irrident. Neque enim vel gladium obtusum, vel otiosam esse loquendi libertatem oportet. Et quemadmodum ab unguento fragrantia separari non potest, sic neque a loquendi libertate benevolentia. Ac siquidem coram famulis aut amicis aut suis reprehensio fieret, coram quibus erubescere molestum est, forte accusandus esset, qui libere redargueret: quippe qui tempus et locum ignoraret.

peccata generatim et publice reprehenderet.

615 Si autem in ecclesia, velut in macello, proborum encomia fiunt et increpationes negligentium; quid exasperamur adversus increpationes, quæ sine nomine et utiliter fiunt?... Hoc igitur modo in ecclesia libere loquebatur Johannes; imo potius esurientibus partiebatur virtutis cibum, peccatum manifestis reprehensionibus C exterminans... Porro si qui superbiæ aut vesaniæ morbo laborantes, velint etiam voluptates suas eum laudibus efferre, hanc consuetudinem non habent Dei servi. Qui enim indignatur ob vituperatam avaritiam et fornicationem, aut aliam quamvis fœdam libidinem, nihil aliud re ipsa dicunt, quam hujusmodi perniciosum virus debere admittere. *Hactenus Palladius, cujus verba satis ostendunt, Socratem adoptasse calumnias inimicorum* Chrysostomi; *Socrati vero nimis facile adhæsisse Sozomenum. Hæc autem sufficiunt ad retundendam generalem illam accusationem. Veniamus modo ad particularem contra diaconum Sancti institutam.*

Quæ illi de Serapione diacono scribunt,

616 *Socrates cap.* IV *ita pergit:* Incitabat autem illum Serapio ejus diaconus, ut omnium animos a se alienaret. Qui quadam die coram universo clero contenta voce Episcopum sic allocutus est: Numquam istis dominari poteris, o Episcope, nisi una virga omnes abegeris. Hoc ejus dictum cunctorum odium adversum Episcopum excitavit. *Sozomenus lib.* VIII, *cap.* IX *ita habet:* Odium porro clericorum adversus illum auxit Serapion, quem ipse archidiaconum constituerat, homo Ægyptius, promptus ad iracundiam, ad contumeliam paratus. *Ita quidem illi. At talem fuisse Serapionem, qualem Socrates et Sozomenus describunt, nequaquam est verisimile: neque enim facile credidero,* Chrysostomum *adeo fuisse deceptum. Hoc sane constat, Serapionem amicitia Sancti constanter gavisum esse. Nam primo diaconum consecravit, deinde presbyterum, ac demum, teste Socrate cap.* XVII, Heracleæ in Thracia episcopum constituit. *Hanc autem primariam Thraciæ sedem Serapioni attribuit* Chrysostomus, *postquam ille variis vicibus fuerat accusatus, ut videbimus, ita ut videatur Serapionis innocentiam omnino habuisse perspectam.*

AUCTORE J. S.

non sunt verisimilia:

617 *Qua occasione Severianus Gabalorum episcopus, qui inter præcipuos* Chrysostomi *hostes locum habuit, in Serapionem exacerbatus fuerit, postea videbimus. At ea videtur fuisse causa tot calumniarum, quibus Serapion æque ac ipse* Chrysostomus *fuit impetitus. Verba vero mox data, quæ Serapioni attribuit Socrates, nequaquam sunt verimilia, nisi forte dicta fuerint in cœtu Novatianorum, et de clericis Novatianis.* E *Hos omnes urbe exigendos suadere poterat Serapion. At omnes simul Catholicos exigere, aut iis præsentibus tale consilium dare Episcopo, non erat hominis sani: insanum vero tamdiu placuisse* Chrysostomo *nullus credet, modo sano sit judicio.*

clericos aliquos Sanctus deposuit,

618 *Redeo ad Socratem, qui sic prosequitur:* Haud multo post Episcopus multos variis de causis ecclesia ejecit. Illi vero, sicut in violento dominatu fieri solet, contra eum conspirarunt, eumque apud populum calumniati sunt. *Sozomenus cap.* III, *dicit:* Quosdam etiam ecclesia ejecit. *Hisce accedit Theodoretus lib.* V *Historiæ cap.* XXVIII *ita scribens:* Porro magnus Joannes, simulatque Ecclesiæ gubernaculis admotus est, iniqua quorumdam facinora libere cœpit reprehendere... Sacerdotes quoque, ut juxta Ecclesiæ leges viverent, commonebat; eos vero, qui leges illas transgredi auderent, ad altare accedere prohibebat, nefas esse dicens, ut sacerdotum honore fruerentur ii, qui verorum sacerdotum vitam nollent imitari.

sed ob gravia crimina.

619 *Palladius pag.* 65 *inter accusatores* Chrysostomi *fuisse dicit duos diaconos, quos ille ex* ecclesia ob enormia scelera *ejecerat.* Erat autem, *ait,* eorum crimen, hujus quidem adulterium, illius vero homicidium. *Hunc eumdem cum Joanne diacono, qui primus est Sancti accusator apud Photium col.* 54, *suspicatur Tillemontius. Porro ejusmodi homines Ecclesia a Sancto ejectos non dubitamus. At innocentes fuisse ejectos, nemo probat. Magnum quoque fuisse expulsorum numerum, non existimamus, cum alios enumeratos aut assignatos non inveniam, nisi forte Martyrius archidiaconus illis sit addendus, de quo agitur inter accusationum capita apud Photium col.* 55. F

§ XLI.

AUCTORE J. S.

§ XLI. Quam late se ad omnes homines et ad plures provincias extenderit charitas et cura Sancti, qui pro conversione hæreticorum et idololatrarum varia præstat.

Mira Sancti de omnibus afflictis aut ope indigentibus cura,

Theodoretus, *apud Photium col.* 1515 *compendio datus, miram Sancti charitatem ad juvandos omnes ope indigentes tali celebrat elogio :* Alius illum rapiens in auxilium trahit, alius judicatus patronum vocat, alius famelicus cibum orat, nudus vestem, alius illum exuit, alius dolens consolationem petit, alius ligatus solvi postulat, alius trahit illum ad morborum inspectionem, peregrinus hospitium efflagitat, alius sese sistens debitum deplorat, alius arbi-
B trum et pacificatorem domesticarum turbarum accersit ; nec servus ad alium fugit, amaram domini indignationem exponens. Vidua clamat, Miserere ; alia viduitatem deplorat. Multæ* ac variæ Patri [quotidie] re nata in singulos pro singulis mutationes. Rapitur quis, et patronus Pater : fames vexat, et nutritor ex patrono fit : aliquis ægrotat, et in medicum Pater mutatur : dolore aliquis concidit, et nosocomii Curator solatium adfert. Si hospites curandi, omnia factus benignum se exhibet. Et quid singula attinet, quæ per omnem ejus vitam gesta sunt, commemorare, cum de solo sacerdotio referre nequeam ; tanta homines operum salutarium varietas supra dicta non reliquit. *Hæc ille de eximia Sancti charitate.*

* millenæ

sollicitudo variarum ecclesiarum. Gothis Constantinopoli

621 *Idem Theodoretus lib.* V. *Historiæ cap.* XXV, *de cura ecclesiarum ita loquitur :* Neque vero urbem duntaxat regiam hujusmodi cura ac sollicitudine gubernabat ; sed et universam Thraciam, quæ in sex provincias divisa est ; et Asiam totam, quæ ab undecim præsidibus regitur ; Ponticam præterea iisdem legibus exornavit, quæ totidem rectores habet, quot Asia. *Relatæ hic provinciæ hodierno patriarchatui Constantinopo-*
C *litano omnes inclusæ sunt. Verum longius etiam se porrexerunt* Chrysostomi *studia : nam et Gazæ in Palæstina et in Phœnicia magno zelo contra idololatriam bella moventem deinde videbimus. At prius audiamus, quid ad conversionem Gothorum præstiterit Constantinopoli. Laudatus Theodoretus cap.* XXX *de iis scribit sequentia :* Præterea cum Scytharum gentem (*Gothos eo nomine indicat*) Arianæ perfidiæ laqueis irretitam teneri cerneret, ipse quoque machinas omnes adhibuit ; et, ut prædam caperet, hac arte usus est. Ejusdem enim cum ipsis linguæ presbyteros et diaconos ac lectores cum ordinasset, unam illis ecclesiam adsignavit ; eorumque opera multos a pristino errore revocavit. Nam et ipse eo sæpius veniens concionem habebat, utens interprete quopiam, qui utramque linguam calleret ; et eos, qui dicendi facultate præditi essent, ut idem facerent, hortabatur. Et hæc quidem intus in ipsa urbe agere non desinebat ; multosque, qui decepti fuerant, venabatur, Apostolicæ prædicationis veritatem eis ostendens. *Ecclesiam Gothorum anno* 400 *a militibus combustam, quando Gothi, Gainæ adhærentes, in eam confugerant, refert Sozomenus lib.* VIII *cap.* IV ; *nec dubium videtur, quin fuerit illa ipsa ecclesia, quam Gothis attribuerat* S. Chrysostomus. D

ad fidem conversis ecclesiam tribuit : in eaque subinde concionatur.

622 *Eruta nuper e tenebris est* Chrysostomi *Homilia, qua Gothorum conversio Constantinopoli confirmatur. Edita ea est apud Montfauconum, inter ante ineditas octava, tom.* XII *p.* 371, *ubi hic præfigitur titulus :* Ejusdem Homilia, habita in ecclesia S. Pauli, Gotthis legentibus, postquam presbyter Gotthus concionatus fuerat. *Accipe etiam aliqua ex Homilia ipsa :* Vellem hodie adesse Græcos, ut, quæ lecta sunt, audirent, et discerent, quanta sit Crucifixi virtus, quanta crucis potestas, quanta Ecclesiæ nobilitas... Non nunc illa (*Christiana dogmata*) in Judæa solum, sed etiam apud Barbaram linguam, ut hodie audistis, splendidius, quam sol ipse, fulgent. Et Scythæ, et Thraces, et Sarmatæ, et Mauri, et Indi, et ii, qui ad extrema orbis sedes habent, iis, quæ scripta sunt, in linguam suam translatis, philosophantur. *Et pag.* 372 : Non ergo quis putet, id pudori esse Ecclesiæ quod barbaros in medio surgere et loqui præceperimus. Hoc enim Ecclesiæ ornatus et decor, hæc demonstratio est virtutis, quæ in fide sita est *etc.* E *Plura videri possunt in ipsa Homilia satis prolixa, quæ commendat Ecclesiam. Superfuisse Constantinopoli aliquos Gothos Catholicos, postquam inde Gainas eorum dux cum suis expulsus est, colligo ex Epistola, quam ad Gothos monachos in exsilio scripsit* Chrysostomus, *ut videbimus* § 75 : *de iisdem mox etiam fiet mentio.*

Gothis item ad Istrum degentibus

623 *De Gothorum, qui prope Danubium degebant, conversione Theodoretus cap.* XXXI *ita loquitur :* Jam vero cum accepisset (*Sanctus*) Scythas quosdam Nomadas, qui ad Istrum tentoria fixerant, salutem quidem sitire ; sed, qui latices ipsis præberet, neminem reperiri ; viros conquisivit, qui Apostolicos labores æmularentur, eosque Barbaris illis præfecit. Ego certe litteras ejus perlegi, ad Leontium Ancyræ episcopum scriptas, quibus et Scytharum conversionem et significat, et viros mitti postulet idoneos, qui salutis viam eis demonstrent. *De horum conversione et episcopo ad ipsos misso loquitur* Chrysostomus *ipse in Epistola* XIV *ad Olympiadem, apud Montfauconum tom.* III *pag.* 600 *ita scribens :* Narraverunt mihi Marsi ac Gotthi monachi, apud quos Serapion episcopus perpetuo delitescebat, Moduarium diaconum venisse, illud afferentem, F admirandum illum episcopum Unilam, quem non ita pridem ordinavi, atque in Gotthiam misi, multis ac magnis rebus gestis, diem suum extremum clausisse ; ac regis Gotthorum litteras attulisse, quibus, ut ad eos episcopus mittatur, petit.

episcopum mittit.

624 *Quid de iis tum faciendum censuerit* Chrysostomus, *suo loco videbimus. Interim videmus, Unilam episcopum a Sancto pro Gothis longe Constantinopoli dissitis ordinatum fuisse, ita ut non videatur dubitandum, quin illi sint Scythæ ad Istrum degentes, de quibus loquitur Theodoretus. Quo anno Unilas sit missus, non invenio : at non potest res contigisse diu ante aut post annum* 400, *cum contigerit in episcopatu, et aliquo tempore ante exsilium* Chrysostomi. *Forte etiam aliqui ad Gothos instruendos missi sunt a* Chrysostomo, *antequam Unilas, qui verisimiliter Gothus erat Constantinopoli conversus, episcopus ordinaretur.*

625 *Laudatus Theodoretus post allegata verba mox*

A *Agit contra Marcionistas in Syria: lex Arcadii*

mox ita prosequitur: Sed et in regione nostra (*Syria*) vicos quosdam Marcionis hæresi laborare cum didicisset, episcopo, qui tunc præsidebat, litteras scripsit, hortans, ut morbum illum repelleret, et imperialium legum auxilium offerens. Qualiter igitur ecclesiarum curam ac sollicitudinem, juxta divinum Apostolum, animo suo circumtulerit, ex his abunde cognosci potest. *Baronius ad annum* 398 *num.* 78 *existimat, severissimam contra Eunomianos et Montanistas legem ab Arcadio imperatore conditam esse, suadente* Chrysostomo. *Lex ipsa ibi poterit videri: at præmissa a Baronio verba huc transfero:* In sublimem jam thronum Joannes evectus, primum omnium curavit, ut Catholicæ fidei in omnibus prospectum esset, auctorque exstitisse putatur, ut severissima lex adversus Eunomianos detestabiliores ceteris, et Montanistas, post dies sex tantum a sua ordinatione sanciretur. *Verisimillima est hæc conjectura, præsertim cum Sanctus in Homiliis suis Anomœos, sive Eunomianos mox fuerit aggressus, ut vidimus* § 36.

contra Eunomianos et Montanistas,

626 *Attamen Tillemontius art.* 52 *quædam* Chrysostomi *verba opponit Baronio, ex iisque concludit, Sanctum non vehementer fuisse sollici-* B *tum de novis legibus contra hæreticos obtinendis. Accipe verba assignata, lector studiose, et considera, an ex iis recte concludat aliquid, quod conjecturæ Baronii adversetur. Habentur illa apud Montfauconum tom.* II *pag.* 705, *atque ita sonant:* Psalmus siquidem hodie in aciem contra hæreticos nos educit: non ut illos stantes prosternamus, sed ut jacentes erigamus. Ejusmodi namque nostrum est bellum: non ex vivis mortuos reddit, sed ex mortuis vivos efficit, mansuetudine ac multa redundans benignitate. Non enim factis insector, sed verbis persequor; non hæreticum, sed hæresim: non hominem aversor, sed errorem odio prosequor, et avellero conor. Non est mihi bellum susceptum cum substantia; Dei siquidem opus est substantia: sed corrigere mentem volo, quam diabolus corrupit. Sic et medicus, dum ægrotum curat, non corpus oppugnat, sed corporis vitium tollit.

forte impellente Chrysostomo lata.

627 Sic igitur ego quoque, si cum hæreticis bellum gessero, non cum hominibus bellum gero, sed errorem expellere volo, ac putredinem expurgare. Mihi consuetum est persecutionem pati, non persequi; vexari, non vexare. Sic et Christus vincebat, non cruci affigens, sed cruci C affixus; non alapis cædens, sed alapis cæsus. *Hæc quidem* Chrysostomus, *ostendens se amore potius quam odio moveri ad impugnandos hæreticos. Verum eodem charitatis affectu poterat excitari ad leges contra eos obtinendas, quia vexatio dat intellectum, eoque modo multi facilius convertuntur quam erudita disputatione. Sane, si* imperialium legum auxilium, *teste Theodoreto, obtulit contra Marcionistas; si edicta imperialia impetravit contra idololatriam, ut mox videbimus, si* Novatianis et Quartodecimanis multas ecclesias *ademit, ut dicetur* § 48; *non video, cur non potuerit Arcadio auctor esse legis prædictæ. Certe id ex allegatis verbis nullo modo potest colligi.*

Idololatriam exscindere conatur in Phœnicia:

628 *De zelo Sancti contra idololatriam Theodoretus cap.* XXIX *hæc habet:* Porro cum didicisset, incolas Phœnices circa cultum simulacrorum adhuc insanire, monachos quosdam zelo Dei ferventes collegit; eosque imperialibus edictis munitos, adversus idolorum templa direxit. Pecunias vero, quæ artificibus templa diruentibus, eorumque ministris præbebantur, non ex regiis thesauris depromebat; sed opulentis et fide ac religione insignibus matronis persuadebat, ut hos sumptus liberaliter suppeditarent, benedictionem quæ ex hujusmodi largitione proveniret, iis ostendens. Hac ratione dæmonum templa, quæ adhuc supererant, solo æquavit. *Baronius ad annum* 399 *num.* 59 *recitat legem Arcadii imperatoris,* ut illa templa idolorum diruerentur, quæ essent in agris. *Data est illa lex* 13 *Julii anni* 399, *ibique videri potest. Observat Tillemontius art.* 56, *hanc legem Damasci nominatim publicatam esse. At labitur memoria, dum Damascum vocat Phœniciæ metropolim, cum illa urbs non sit Phœniciæ, sed Cœle-Syriæ. Verum hinc liquet, in aliis quoque provinciis factum esse, quod de Phœnicia narrat Theodoretus. Ceterum* S. Chrysostomum *mire sollicitum fuisse de conversione gentilium in Phœnicia, quando degebat exsul in Armenia, suo loco videbimus.*

et mandatum imperatoris pro S. Porphyrio impetrat,

629 *Auxilium insuper* S. Chrysostomus *præstitit S. Porphyrio Gazensi episcopo ad extirpandam idololatriam Gazæ in Palæstina. Verum hoc loco tantum referam, quo modo per Sanctum fuerit obtentum, ut jussu imperatoris templa idolorum Gazæ clauderentur; ad annum vero* 401 *latius* E *disputabo de eversis, opem rursum conferente* Chrysostomo, *ibidem templis, quia chronotaxim hujus historiæ, cum aliis quoque connexam, quam recte ordinaverat Henschenius noster mire involvit et corrupit Tillemontius. Mandatum vero de templis claudendis recte uterque innectit anno* 398, *quo S. Porphyrius Marcum diaconum legavit Constantinopolim cum litteris ad* Chrysostomum *datis. Factum narravit Marcus ipse in vita S. Porphyrii, apud nos data tom.* III *Februarii, ubi cap.* IV, *pag.* 650 *Marcus ita scribit:* Videns autem sanctus Pater noster Porphyrius nefaria, quæ quotidie fiebant ab idololatris, statuit me mittere Byzantium, ut peterem ab imperatoribus, ut diruerentur templa simulacrorum: Gazæ enim adhuc maxime celebrabatur, quod vocatur Marneium. Et scriptis litteris ad sanctissimum Episcopum Constantinopolitanum, cujus laus et gloria memoratur ab omnibus, navigabimus, et spatio viginti dierum eo pervenimus: et redditis litteris B. Joanni, ore eum omnia docui.

quo templa idolorum clauduntur Gazæ.

630 Cum primum autem audivisset, id significavit Eutropio cubiculario, qui tunc erat assiduus apud imperatorem Arcadium. Cumque ei F legisset epistolas beati episcopi, et petiisset ab eo, ut concurreret cum litteris; acceptis ab eo promissis, exiit, et dixit mihi: Quieto animo esto, o fili. Spero enim in Dominum Christum, quod suam, sicut solet, sit facturus misericordiam. Ego vero non cessabam quotidie eum admonere: ille autem mittebat et instabat Eutropio. Septem vero post diebus pronunciatur edictum imperatoris, ut clauderentur simulacra Gazæorum civitatis, et ne consulerentur amplius. Traditur autem hic jussus in manus cujusdam Hilarii, hominis Subadjubæ magistri. Ego vero tribus post diebus egressus sum Byzantio, et spatio decem dierum pervenio in civitatem Gazæorum, septem diebus præveniens Hilarium. Inveni autem sanctissimum Porphyrium ægrotantem: postquam vero ei tradidi responsum beatissimi Joannis episcopi Constantinopolitani, et id legit, lætitia affectus convaluit a febre. Dicebat autem, se in morbum incidisse ex multa afflictione idololatrarum. *Hactenus ille scriptor, qui mox subjungit, quomodo advenerit Hilarius et templa fuerint*

AUCTORE J. S.

fuerint clausa. Rem fuisse peractam anno 398, *liquet ex episcopatu* Chrysostomi *et officio Eutropii. Nam prior ante illum annum non fuit episcopus. Eutropius vero consulatum iniit initio anni sequentis, et non diu post omnino de gradu dejectus est, ut videbimus* § 43.

§ XLII. Sanctus operam suam confert ad conciliandas Flaviano Antiocheno ecclesias omnes: accipit reliquias aliquot Sanctorum, maximaque cum solemnitate aliquas transfert.

Diuturna divisio ecclesiæ Antiochenæ,

Jam variis locis mentionem fecimus de diuturna illa controversia, quæ ecclesiam Antiochenam in duas divisit partes, effecitque ut duo episcopi Catholici in eadem sederent urbe. B *Cœpta illa erat una cum ordinatione S. Meletii anno* 361, *quia ille multis erat suspectus de hæresi Ariana, licet revera probe esset Catholicus. Pulso deinde in exsilium Meletio per Constantium imperatorem Arianum, anno* 362 *ordinatus est Paulinus item orthodoxus : atque huic adhæserunt Catholici illi, qui Meletium recusabant ut suspectum, aut certe ut illegitime ab Arianis ordinatum. Inter duos hosce episcopos, qui singuli varias habebant ecclesias suis partibus faventes, pax aliqua videtur demum composita. Verum recruduit divisio post mortem S. Meletii anno* 381 *defuncti, quando in ejus locum ordinatus est Flavianus. Nam Flaviani ordinationem improbavit Ecclesia Romana cum Occidentalibus ecclesiis, uti et Alexandrina cum Ægyptiis et Cypriis. Eam vero ratam habuerunt pleræque ecclesiæ Orientales. Mansit ea divisio etiam post mortem Paulini : nam in hujus locum suffectus est Evagrius anno* 388, *defunctoque Evagrio circa annum* 392, *necdum sublata est divisio.*

C

quæ non erat sublata ante episcopatum Chrysostomi,

632 *Theodoretus lib.* V *cap.* XXIII *dicit*, diuturnam *illam* simultatem *durasse* septemdecim annos, *illam nimirum ordiens ab ordinatione Flaviani sive anno* 381, *et consequenter finiens anno* 398. *At memoria lapsus est, quando ait, id factum esse tempore Innocentii Papæ, qui Pontifex non fuit ante annum* 402. *Palladius in Dialogo pag.* 51 *videtur* viginti annos *dissensioni inter Flavianum et Theophilum Alexandrinum attribuere. At suspicor, eum rotundo numero usum esse, ut annos fere viginti significaret, quia forte numerum annorum accurate non noverat. Socrates lib.* V *cap.* XV *conciliationem Flaviani cum Alexandrina primum et mox cum Romana Ecclesia ponit sub Damaso Papa, qui jam anno* 384 *defunctus est. Verum Socrates ipse lib.* VI *cap.* IX *iis contraria scribit, acceditque ad tempus mox assignandum, quo Sozomenus et Palladius rem peractam affirmant. Ex dictis colliget studiosus lector, quam parum fidere possimus scriptoribus modo relatis pro figendo tempore, etiamsi illi non longe abfuerint a factis, quæ examinamus.*

633 *Certe Sozomenus lib.* VIII *cap.* III *initio episcopatus* Chrysostomi *Flavianum cum Romana Ecclesia conciliatum opera* Chrysostomi *et Theophili scribit his verbis :* Neque vero suam ipsius duntaxat, sed et reliquas ubique locorum ecclesias, tanquam bonus et excelso animo præditus, corrigere conabatur. Proinde in ipso episcopatus sui exordio, cum Occidentales et Ægyptii sacerdotes Paulini gratia ab Orientalibus episcopis adhuc dissiderent, et publicum quoddam dissidium ob eam rem totius imperii Romani ecclesias obtineret, ipse Theophilum rogavit, ut suam ipsi operam commodaret, et Romanum Episcopum Flaviano reconciliaret. Quod cum placuisset, electi sunt ad id negotium Acacius episcopus Berœæ, et Isidorus ; is cujus gratia Theophilus Joannis ordinationi adversatus fuerat. Hi Romam delati, cum legatio ipsis ex animi sententia successisset, in Ægyptum navigarunt. Inde Acacius in Syriam reversus, Ægyptiorum et Occidentalium antistitum litteras pacificas attulit Flaviano. Sero tandem hunc in modum ecclesiæ ea dissensione liberatæ, in pristinam rursus concordiam redierunt. Antiochiæ vero ii, qui Eustathiani dicebantur, aliquandiu perstitere collectas seorsum celebrantes, etiam sine episcopo. Evagrius enim, qui Paulino successerat, brevi temporis spatio supervixit, uti jam diximus. Atque idcirco, ut opinor, episcopis facilis fuit reconciliatio, cum nullus superesset adversarius. Populus vero, ut mos est vulgi, paulatim sese adjungens iis, qui sub Flaviano conventus ecclesiasticos agebant, progressu temporis majori ex parte in unum coaluit. *Hactenus Sozomenus.*

D *hujus maxime opera tota fere exstinguitur,*

E

conciliato Flaviano cum Ecclesia Romana.

634 *Hujus relationem utcumque confirmat Palladius, pag.* 50 *ita alloquens Theodorum :* Tu vero et ipse nosti hominem (*de Isidoro presbytero loquitur*) quando cum Acacio veniens, Flaviani cum Theophilo communionem attulit, viginti annos abruptam beati Evagrii causa. *Evagrium solum nominat, opinor, quia ille fuerat ultimus episcopus Flaviano oppositus. Eodem teste pag.* 39 *Acacius Berœensis* Romam venit, ferens ordinationis Johannis episcopi decretum. *Theodoretus lib.* V *cap.* XXIII *ait*, egregios quosdam episcopos... cum aliquot presbyteris et diaconis Antiochensis ecclesiæ *ab ipso Flaviano Romam missos*, Horum omnium, *inquit*, princeps erat Acacius, Berœæ urbis Syriæ episcopus, vir ubique gentium terra marique celeberrimus. Hic una cum reliquis Romam veniens, diuturnam simultatem, quæ septemdecim annos duraverat, sedavit, pacemque inter ecclesias composuit. *Ex hisce omnibus liquet, ad concordiam componendam concurrisse varios. At, cum* S. Chrysostomus *omnium dissidentium tunc esset amicus, facile credi potest, ipsius maxime opera factum esse, ut Theophilus et Flavianus in legationem consentirent.*

F

Sanctus reliquias verisimiliter S. Phocæ, ex Ponto acceptas,

635 *Martyrum aliquot reliquias primo aut secundo episcopatus anno accepit* Chrysostomus, *eaque occasione aliquas habuit Homilias, celeberrimaque fuit reliquiarum translatio, quam imperatrix Eudoxia voluit sua præsentia honorare, ipseque imperator sequenti die ad solemnitatem accessit, ut habemus ex Homiliis duabus ante ineditis, quas tom.* XII *dedit Montfauconus a p.*330. *Certum ex illis est, reliquias fuisse ex ecclesia magna Constantinopolitana delatas ad ecclesiam suburbanam S. Thomæ tunc dicatam : at ex illis Homiliis nequit colligi, cujus martyris eæ essent reliquiæ. Attamen verisimile apparet, agi de reliquiis S. Phocæ martyris*

A *martyris Sinopensis: nam has ad* Chrysostomum *ex Ponto perlatas, constat ex alia ejusdem Homilia tom.* II *pag.* 704 *edita. Hanc Sanctus ita orditur:* Splendida nobis hesterno die facta est civitas, splendida et illustris; non quia columnas, sed quia martyrem habuit cum pompa incedentem, qui ad nos ex Ponto advenit. Vidit vestram hospitalitatem, et vos benedictione cumulavit... Beatos illos, qui convenerant prædicavi, quique suavis ejus odoris participes fuerant; et eos, qui aberant, miseros appellavi. Verumtamen, ne damnum eorum fiat irreparabile, rursum ipsum altera die prædicamus, ut et ii, qui ob negligentiam abfuerunt, a martyre impertitam duplicent diligentia benedictionem. *Hæc ostendunt, præcessisse alteram Homiliam in adventu reliquiarum dictam; at illam nuspiam editam invenio.*

laudato prius Sancto, solemni pompa transferri curat,

636 *Sequentia vero indicant, transferendas fuisse magna cum solemnitate S. Phocæ reliquias, trajiciendumque multo cum lumine maris sinum, ita ut omnino videatur insinuari maxima illa solemnitas, quæ mox enarrabitur, præsertim cum prædicat Orator,* imperatores *solemnitatis fore participes. Certe* Chrysostomus *auditores suos sic alloquitur:* Abfuisti heri? Saltem hodie adesto, B ut eum in proprium videas locum deduci. Vidisti eum per forum ductum? Cerne jam ipsum per mare navigantem, ut elementum utrumque ejus benedictione repleatur. Nemo ab hac sacra solemnitate absit: non virgo domi remaneat: non mulier ædibus se contineat. Exhauriamus urbem, et nos ad sepulcrum martyris conferamus: nam et imperatores una nobiscum choreas ducunt. Quamnam igitur veniam meretur privatus, cum regia palatia deserant imperatores, et martyris sepulcro assideant. *Et mox pag.* 705: Iterum mare ecclesiam efficiamus, cum lampadibus illuc prodeuntes, et ignem humectantes, et aquam igne complentes. Nemo pelagus reformidet: mortem martyr non reformidavit, et tu aquam pertimescis? *Deinde Sanctus ad confutandos Anomœos hæreticos sermonem dirigit. Omnia autem, ad quæ auditores hortatur, in translatione abunde peracta esse, docet Homilia modo assignata tom.* XII *pag.* 330.

assistente translationi imperatrice,

637 *Titulus Homiliæ hic est:* Cum imperatrix media nocte in magnam ecclesiam venisset, indeque reliquias martyrum tulisset, misissetque per medium forum usque ad Drypiam; cum martyrium ab urbe distaret novem signis seu milliari- C bus, dicta est in martyrio ipsa præsente cum tota civitate et magistratibus. *Homiliam vero cum vehementi admiratione ita orditur Sanctus:* Quid dicam et quid loquar? Exsulto et insanio; sed insania, quæ ipsa sapientia melior est. Volans et choreas agens, sublimis feror: ebrius tandem sum ex hac voluptate spirituali. Quid dicam et quid loquar? Martyrumne virtutem? an caritatis alacritatem? an imperatricis zelum? an principum concursum? an diaboli infamiam? *etc. Et mox pag.* 331: Mulieres in thalamis versantes et cera molliores, relictis ædibus et tectis, cum robustissimis virorum alacritate certabant, tantum itineris pedibus emensæ, non juvenes modo, sed etiam anus: neque naturæ infirmitas, neque solitæ vitæ mollities, neque celebritatis pompa, impedimento fuere. Principes rursum, relictis curribus, lictoribus et satellitibus, plebi sese admiscuere. Ecquid mulieres principesque memorem, quando illa ipsa, quæ diadema gestat et purpura induitur, per totam viam ne tantillum quidem a reliquiis separari voluit; sed ancillæ instar Sanctos sequebatur, thecam et velum superpositum tangens, et humanum fastum omnem calcans: atque in tanti theatri medio a populo videbatur illa, quam ne eunuchis quidem omnibus illis, qui in imperatoria aluntur aula, conspicere licet. Sed martyrum amor pene tyrannicus et caritatis flamma ipsi, ut larvas omnes illas abjiceret, suasit. AUCTORE J. S.

quam in Homilia tunc habita ob eam pietatem

638 *Rursum pag.* 332 *post expositam reliquiarum virtutem de solemnitate sic pergit:* Propterea exsulto,... quia desertum civitatem effecistis, postquam ex urbe exiistis... Mare ab urbe ad hunc usque locum extensum est. Mare a fluctuum procellis liberum, naufragium non habet, a scopulis vacuum est... Neque aberraverit, qui hoc mare fluvium ignis vocaverit: ita nempe lampades, quæ noctu frequentes ac continuæ ad usque martyrium hoc ferebantur, fluvei ignei imaginem videntibus exhibebant *etc. Ad imperatricem laudandam redit pag.* 333, *modestum ipsius habitum ita exponens:* Imperium quidem, diademata, et omnem hinc oriri solitum fastum constantissime abjecit: induit vero pro purpura humilitatis vestem, per quam magis resplendet... Hæc namque sola imperatrix cum tanto honore, studio atque pietate martyres comitata est, plebi inter- E mixta, cum satellitium omne amovisset, et fere omnem vitæ et conditionis inæqualitatem cum multa exsuperantia abjecisset. Ideo non minus quam martyres populo profuit. Quemadmodum enim reliquias aspiciebant omnes, ita ejus assiduitatem mirabantur et divites et pauperes, videntes illam sine intermissione per tantum viæ spatium ossibus inhærentem, nec umquam defessam vel resilientem, sed arcæ semper adstantem.

multum laudat Chrysostomus,

639 *Demum sermonem ad ipsam convertit Eudoxiam, ita loquens:* Propterea te beatam prædicare non cessamus... Sed te beatam prædicabunt omnes, quod Sanctos hospitio excipias, quod ecclesiis patrocineris, quod zelo par sis Apostolis... Ideoque nos non aberrabimus, si te, cum quia tu ecclesiarum omnium portus es, et præsenti regno uteris ad futurum regnum acquirendum, ecclesias erigens, sacerdotes honorans, hæreticorum errorem dissolvens, martyres excipiens, non ad mensam, sed animo tantum *etc. Hasce Eudoxiæ laudes omittere nolui, etiamsi postea Sanctum fuerit persecuta. Nam in aliis quoque occasionibus videbimus, piam satis fuisse Eudoxiam, honoremque sacerdotibus exhibere solitam. Felix sane fuisset, si audire* Chrysostomum *semper voluisset, eique potius obedire quam affectibus animi inordinatis, quibus gloriam suam deinde maculavit. Laudat eam demum* Chrysostomus, *quod curasset, ut imperator sequenti die, et non eodem, veniret,* ne tantus equitum numerus, *inquit,* neve armatorum militum tumultus, ætate provectis virginibus senioribusque viris molestiam pareret. F

ad eamdem solemnitatem postridie venit Arcadius.

640 *Quare auditores quoque hortatur, ut adsint, his verbis:* Quoniam igitur celebritas isthæc spiritualis in sequentem quoque diem extendi debet; idem rursus studium exhibeamus; ut sicut hodie illam Christi amantem cum civitate vidimus, sic die crastino religiosum imperatorem cum exercitu videamus accedentem, et idem sacrificium Deo cum pietate offerentem *etc. Adfuit revera postridie Arcadius, ut liquet ex Homilia ibidem sequente pag.* 335, *cui talis præfigitur titulus:* In sequenti die, adveniente imperatore in martyrium seu ecclesiam Apostoli et martyris Thomæ, quæ sita est in Drypia, cum recessisset ante

AUCTORE J. S.

ante concionem, hæc Homilia habita est ad populi cœtum. *Exordium subjungo :* Benedictus Deus : quantæ sunt martyrum virtutes! Heri nobis illi totam civitatem cum imperatrice; hodie imperatorem cum exercitu et pietate multa nobis attraxerunt, non vinculis, sed catena caritatis... Ideoque et ipse diademate, et satellites omnes, alii clypeis, alii lanceis depositis, et fastu illo depulso, cum dimisso animo accessere omnes, quasi a terra in cœlum ingressi. *Reliqua ibidem videri possunt. Nunc aliqua sunt observanda.*

Conjectura de ecclesia, ad quam translatæ sunt illæ reliquiæ :

641 *Primo non invenio, ubi sit locus* Drypia *dictus, in quo erat ecclesia S. Thomæ, ad quam portatæ sunt hæ reliquiæ. Aberat ab urbe novem* σημεῖα, *idque novem milliaria explicat Montfauconus, ut vox non raro sumitur. Alias dici potest ad nonum ab urbe lapidem, quia lapides aut alia signa ponebantur ad singulos mille passus. Secundo ecclesia illa in Drypia sita erat ad mare, nam tota via erat juxta mare extensum. Non aliud autem mare intelligendum existimo, quam fretum istud, quod inter Constantinopolim est et Pontum Euxinum, quodque* Stenum *olim appellarunt Græci, ut ostendit Cangius in Constantinopoli Christiana lib.* IV *pag.* 167, *ubi etiam docet*

B

tractum illum maritimum, qui a Galata usque ad Pontum Euxinum extenditur, a freto subinde Stenum *dici. Assignat autem pag.* 188 S. Phocæ monasterium virorum, *situm* ἐν τῷ καλουμένῳ στενῷ in Steno dicto, *quod prædicto freto adjacet, quodque Codinus a Basilio Macedone exstructum scribit pag.* 58. *Transmittendus igitur fuit angustus ille sinus, qui Constantinopolim a Galata dividit, atque urbis portum constituit. Fateor tamen conjecturam de loco non esse certam.*

erant hæ verisimiliter S. Phocæ, forte et aliorum :

642 *Verum quidquid sit de loco ecclesiæ, probabilissimum est, translatas fuisse in illa solemnitate S. Phocæ martyris reliquias : nam ea, quæ facta vidimus, optime conveniunt cum iis, ad quæ facienda in Homilia de S. Phoca hortatur Sanctus. Attamen non inficior, aliquid mihi occurrere, quod suspicionem ingerat, in celebri illa solemnitate non solas S. Phocæ reliquias fuisse translatas. Etenim* Chrysostomus *in utraque Homilia de pluribus semper loquitur martyribus, et nullum nominatim exprimit, ita ut variorum reliquiæ simul videantur translatæ. Aliunde etiam habemus, reliquias aliquot trium aliorum martyrum ad* Chrysostomum *fuisse missas a S. Vigilio episcopo Tridentino.*

C

certe trium aliorum martyrum reliquias accepit Sanctus.

643 *Certe Majores nostri tom.* VII *Maii pag.* 38 *illustrarunt Acta Sanctorum martyrum Sisinnii, Martyrii et Alexandri, qui anno* 397 *in agro Tridentino coronam adepti sunt, ibique dederunt Epistolam S. Vigilii episcopi Tridentini, cui in codice Vaticano hic erat titulus :* Incipit Epistola S. Vigilii de laudibus beatissimorum martyrum Sisinnii, Alexandri et Martyrii, quorum reliquiæ per Jacobum virum illustrem ad Joannem episcopum urbis Constantinopolitanæ pervenerunt. *Eadem verba iterantur in fine Epistolæ, ubi vocatur* Joannes sanctus episcopus Constantinopolitanus, *observatque Papebrochius noster, rationem temporis exigere, ut non alius intelligatur quam* Chrysostomus. *Itaque horum etiam et fortasse aliorum martyrum reliquiæ in solemnitate illa transferri potuerunt.*

D

§ XLIII. Quomodo Sanctus egerit cum Eutropio cubiculario, qui anno 399 consul factus, ac deinde relegatus est et occisus.

Cum Eutropius ad magnam evectus potentiam,

Celeberrima apud scriptores est historia Eutropii eunuchi, qui ex vilissima et servili conditione ad summos paulatim ascendit honores, et præcipuam in aula Arcadii auctoritatem aliquot annis habuit. Verum ad consulatum tandem evectus, diu in illo culmine stare non potuit, sed tanto gravius cecidit, quanto altius erat elevatus. Vidimus § 35, *Eutropii maxime consilio factum esse, ut* Chrysostomus *ad episcopatum pertraheretur. Vidimus num.* 630, *cum Eutropio Sanctum egisse, ut idololatria Gazæ exterminaretur. Ex hisce colligimus, amicitiam inter* Chrysostomum *et Eutropium fuisse initio episcopatus. At cum*

E

Sanctus perversos Eutropii mores brevi haberet perspectos, ipsum sinceris monitis in viam reducere studuit : noverat enim sincere amare, non turpiter adulari. Eodem modo cum Arcadio et Eudoxia processit Chrysostomus, *qui* tum imperatori, tum augustæ, utilia monita suggerebat, *teste Theodoreto lib.* V *cap.* XXVIII. *Verum Eutropius illis Sancti monitis adeo non obtemperabat, ut potius exacerbaretur in Monitorem, et ad pejora paulatim progrederetur. Habemus hæc ex ipso* Chrysostomo, *qui Homiliam in Eutropium dixit, quando ille ad ecclesiam confugerat. Edita illa est apud Montfauconum tom.* III *pag.* 381.

sæpe monitus esset a Chrysostomo,

645 An non assidue tibi dicebam, *inquit Eutropio,* fugitivas esse divitias ? Tu vero nos non ferebas. An non dicebam, eas ingratum domesticum esse ? Tu vero credere nolebas.... Nonne dicebam tibi, cum me indesinenter objurgares vera monentem, me tibi potius amicum esse, quam adulatores ; me, qui arguerem, majorem tui curam gerere, quam eos, qui tibi per omnia obsequerentur ? Nonne et hoc addebam, fide digniora esse vulnera ab amicis, quam voluntaria oscula inimicorum ? Si mea vulnera tulisses,

F

haudquaquam tibi illorum oscula hoc exitium attulissent : mea enim vulnera sanitatem afferunt, illorum oscula morbum immedicabilem tibi conciliaverunt.... At non tales nos, sed et tunc, quamvis ægre ferentem non destituimus.... Theatra magnis obsequiis a te culta, quorum causa sæpius nobis infensus fuisti, et prodiderunt te et perdiderunt. Attamen numquam destitimus his te verbis alloqui : Cur ista facis? In Ecclesiam debaccharis, et te ipsum in exitium præcipitem agis : et tu hæc omnia monita negligenter præterr currebas. *Hæc* Chrysostomus, *qui deinde etiam insinuat, Ecclesiam* indesinenter *impugnatam fuisse ab Eutropio.*

legem tulit contra asylum ecclesiæ,

646 *Quid autem fecerit contra honorem Ecclesiæ, Socrates et Sozomenus utcumque explicant. Prior lib.* VI *cap.* V *ita habet :* Eutropius eunuchus, præpositus imperialis cubiculi, et qui consulatus dignitatem ab imperatore primus ex omnibus eunuchis acceperat, cum de nonnullis, qui ad ecclesiam confugerant, pœnas sumere vellet, operam dederat, ut lex ab imperatoribus promulgaretur,

A promulgaretur, jubens, ne quis ad ecclesias profugeret, sed, ut ubicumque ad eas confugissent, inde abstraherentur. Verum Dei vindicta continuo subsecuta est. *Sozomenus lib.* VIII *cap.* VII *de Eutropio ista scribit:* Hic enim cum præpositus esset imperatoriis cubiculariis, primus ac solus ex omnibus, quos aut vidimus aut auditione accepimus, consulis ac patricii honorem adeptus est. In hac vero potentia constitutus, cum nec futurum tempus animo reputaret, nec consuetas rerum humanarum vicissitudines sibi ob oculos proponeret, supplices divini Numinis, qui ipsius causa ad ecclesiam confugerant, inde extrahere conatus est, atque inter cæteros Pentadiam uxorem Timasii, quem ille magistrum militiæ, antea potentem et cunctis formidabilem, perpetuo exsilio in Nasim Ægypti deportaverat, affectatæ tyrannidis crimen ei impingens. Verum hic quidem, sive siti oppressus, ut a quodam viro accepi, sive metuens, ne quid pejus pateretur, dum per arenas regionis illius vagaretur, mortuus repertus est. Eutropius vero legem ferri curavit, qua vetabatur, ne quisquam ad ecclesiam confugeret, et qui jam confugissent, expelli jubebantur.

B 647 *Legem aliquam contra honorem Ecclesiæ latam recitat Baronius in Annalibus ad an.* 398 *num.* 88, *ibique data notatur illo anno* 6 Kalend. August. *Ejusmodi legem Eutropii consilio conditam, insinuat ipse* Chrysostomus *pag.* 383, *quando ita loquitur, dum ille ad ecclesiam confugerat:* Dices: At præclusit hujus loci refugium legibus scriptis, quibus hoc irritum facere conatus est. At nunc re ipsa didicit, quale sit, quod fecit; et suomet facto legem suam primus abrogavit, factus orbis totius spectaculum. *Porro dubium mihi videtur, an lex illa, quam loco assignato recitat Baronius, eadem omnino sit cum ista, quam contra asylum ecclesiæ latam dicunt laudati scriptores. Etenim non videtur illa lata contra omnes ad ecclesiam fugientes, sed potius contra varia hominum genera, quæ clero cupiebant adscribi. At in illa lege non videtur ordinari, ut homo quilibet, qui ad locum sacrum fugerit, inde expellatur, aut abstrahatur.* Chrysostomus *certe meminit de pluribus legibus Ecclesiæ contrariis. Præterea Sozomenus lib.* VIII *cap.* VII *dicit:* Et lex, quæ promulgata fuerat, ex monumentis publicis penitus sublata est. *Itaque magis existimo, eam non exstare. Hactenus de lege Eutro-*

imo plures honori ecclesiæ contrarias.

C *pii consilio lata, ob quam ipsum a Deo punitum multi existimant.*

648 *At breviter modo videamus, quid causæ fuerit Arcadio ad Eutropium, quem tempore elevaverat, quemque dignitate patricia et consulatu anni* 399 *ornaverat, subito de gradu dejiciendum. Aliqui scriptores, quos laudat Tillemontius in Arcadio art.* 13, *præcipuam causam ruinæ Eutropii attribuunt Gothis ducibus, Gainæ et Tribigildo. Hoc certum est, perfidos istos duces multa molitos esse contra Arcadium, multosque ab ipsis excitatos esse motus, ut videbimus. At non æque constat, an illi id fecerint ad Eutropium dejiciendum: et multo minus probabile apparet, soli ipsorum ambitioni id datum ab Arcadio, ut Eutropium dejiceret; præsertim cum illam causam ne quidem attingant Socrates, Sozomenus, Philostorgius, ipseque* Chrysostomus, ; *sed alias allegent rationes. Primus solum dicit, offensum ab Eutropio imperatorem: alter imperatricis Eudoxiæ injuriam allegat:* Chrysostomus *causam non exponit, sed culpam Eutropii generatim*

Verum, cum Arcadius ob rationes

agnoscit in Homilia de capto Eutropio tom. III *pag.* 390, *subitam rerum mutationem ita exponens:* Sed venit peccatum, et omnia prostrata sunt: famuli judices, adulatores carnifices effecti sunt: qui manus ejus osculabantur, ipsum ab ecclesia abripuerunt: qui heri manum ejus osculabatur, hodie inimicus illius est. Quare? Quia heri non vere illum diligebat. Venit tempus, et larvæ deprehensæ sunt. *etc.*

AUCTORE J. S.

649 *Philostorgius a Gothofredo editus, prout in compendium contractus est, lib.* XI *num.* 6 *subitam Eutropii ruinam ita exponit:* Quo tempore (*Eudoxia*) jam duorum liberorum mater erat, ab Eutropio contumelia affecta, sic quidem, ut ei minaretur, se eam regia propediem expulsurum, liberos utraque manu tenens maritum accessit, simul et infantes ostentans, lacrymarum nubem emisit, aliaque fecit, qualiacumque mulier irata muliebri arte, ad ciendum affectum convenientissima, marito commovendo facere solet. Arcadium vero miseratio infantium subiit, ex sympathia una cum matre ejulantium, iraque incensa fuit. Et vero tum et ira, et exinde verborum atrocitate Arcadius imperator [revera] erat. Unde statim Eutropium omni honore exuit, opesque ei abstulit, inque Cyprum insulam in exsilium misit. *Mox et mortem subjungit. Attamen compendii auctor hanc addit observationem:* Et hæc quidem Philostorgius de Eutropio ait. Alii vero alias causas dignitatis ademptæ, exsiliique tandem et mortis narrant. E

aliquas, varie a variis relatas,

650 *Zozimus lib.* V *Historiarum pag.* 793 *dolo Gainæ factum ait, ut Eutropius, postulante Tribigildo, qui in armis erat, et varias Minoris Asiæ provincias percurrebat, dignitate exueretur. At non paucos errores eosque manifestos ibi miscet Zozimus, ut mox videbimus. Præterea, si Zozimo credimus, Tribigildi* postulata hæc erant: Ut malorum omnium maximus auctor Eutropius sibi dederetur, in quem ipse statueret, quidquid vellet. *At constat, nec eo tempore, nec postea, Eutropium Tribigildo fuisse deditum; ita ut minime credibile sit, voluisse Arcadium metu Tribigildi Eutropium dejicere, nec tamen barbaro satisfacere omnino voluisse.* His auditis *Tribigildi postulatis, ait Zozimus,* Arcadius et arcessit Eutropium, et abrogata dignitate dimittit. *At hoc non petebat Tribigildus. Subjungit:* Eutropius so cursu Christianorum ad ecclesiam confert, quæ ab illo jus asyli habebat. *Imo potius, cui jus asyli auferre erat conatus.* F

Eutropium omni dignitate exutum

651 *Rectius igitur Socrates cap.* V, *postquam dixerat, legem contra asylum ecclesiæ fuisse latam, ita pergit:* Vix enim lex proposita erat, cum Eutropius in offensionem veniens imperatoris, ipse quoque ad ecclesiam confugit. Episcopus igitur, dum Eutropius sub mensa altaris jaceret metu perculsus, sedens in ambone, unde etiam antea concionari solebat, quo facilius ab omnibus exaudiretur, objurgatoriam in eum habuit orationem. Quo facto visus est adhuc quorumdam animos a se alienare, quod hominem adversa utentem fortuna non modo miseratus non esset, verum etiam corripuisset. *Sozomenus quoque lib.* VIII *cap.* VII *ita habet:* Nec multo post *(legem de abrogando asylo)* Eutropius calumnia appetitus, quasi imperatoris conjugem contumelia affecisset, primus ipse legem transgressus est, et ex palatio sese proripiens, supplex ad ecclesiam confugit.

relegaret, ipse primus ad ecclesiam fugit.

652 Quo quidem tempore Joannes in illum sub sacra mensa jacentem eleganti quadam oratione invectus

Sanctus orationem habet in Eutropium,

AUCTORE J. S.

invectus est, tum potentium hominum supercilium deprimens, tum populo ostendens, nihil esse in rebus humanis, quod eodem in statu diu permanere possit. Hi ergo, qui Joanni infensi erant, hoc illius factum criminati sunt, quod, cum ejus vicem miserari debuisset, qui de capite periclitabatur, eum reprehenderat, insultans adversæ illius fortunæ. *Hactenus Sozomenus. Huic autem facile crediderim, non defuisse homines aliquos quibus displicuerit oratio* Chrysostomi *in Eutropium. At eos magis fuisse offensos, quod viderent fastum suum libera voce deprimi, aut levitatem suam merito reprehendi, quam Eutropii causa omnino mihi persuadeo. Nam in Eutropium quidem benignissimum se exhibet, eumque servare se velle luculenter ostendit. Si qua vero immisceat, quæ dolorem ipsius utcumque augere poterant; ea profert, ut mitiget animos auditorum in Eutropium nimis exasperatos, vel ut alios fragilitatem humanæ conditionis doceat, superbiamque dedoceat et arrogantiam. Etenim sanctus Orator perpetuo imminebat in occasionem ostendendi vanitatem rerum humanarum; hæc autem hunc in finem aptissima erat.*

B

vanitatem rerum mundanarum eo exemplo,

653 *Quare sic orditur:* Semper quidem, nunc vero maxime opportunum est dicere, vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Ubi nunc inclytus ille consulatus splendor? ubi illustres illæ faces? ubi applausus ille ac choreæ, epulæque et festi conventus? ubi coronæ et aulæa? ubi strepitus urbis, et illæ Circensium faustæ acclamationes, spectatorumque adulationes? Omnia illa perierunt: procella vehemens folia dejecit, arborem spoliatam reddidit, jam radicitus vacillantem: tantaque vis venti impacta est, ut cum nervos ejus universos concusserit, tum ipsam funditus prosternere minetur. Ubi nunc fucati illi amici? ubi compotationes et cœnæ? ubi parasitorum examen, et merum per totam diem exhaustum, variæque coquorum artes, et potentatus cultores illi, ad gratiam omnia dicere ac facere assueti? Omnia illa nihil nisi nox et somnium fuerunt, et appetente die evanuerunt: flores fuerunt verni, et vere exacto emarcuerunt omnia: umbra erant, et præterierunt: fumus erant, et soluta sunt: bullæ erant, et dirupta sunt: araneæ erant, et lacerata sunt.

atque infidelitatem amicitiarum

654 Quapropter spirituale hoc dictum occinimus, frequenter dicentes, « Vanitas vanitatum, » et omnia vanitas. » Hoc enim dictum in parie-

C

tibus, in vestibus, in foro, in ædibus, in viis, in januis, in atriis; sed potissimum in ipsa cujusque conscientia continenter inscriptum esse oportet, omnique tempore cogitationi obversari: quandoquidem negotia fraudulenta et personata ac mimica veritatis opinionem apud plerosque sibi paraverunt: hoc dicto, in prandio, in cœna, in cœtu hominum, quemque proximum suum compellare oportebat, idemque ab illo vicissim audire, nempe « Vanitas vanitatum, » omnia vanitas. » *Hactenus de vanitate rerum omnium, ad quam demonstrandam deinde iteratis vicibus regreditur. Mox pergit ad infidelitatem illorum, qui Eutropio adulati erant, et ipsum tunc deserebant, aut etiam persequebantur. Cum eorum vero levitate constantiam Ecclesiæ ita comparat:* At non tales nos, sed et tunc quamvis ægre ferentem non destituimus, et nunc collapsum protegimus ac curamus. Ecclesia a te hostiliter habita, expanso sinu te suscepit... Et Circensis quidem multitudo, exhaustis in se tuis facultatibus, gladium in te acuit. Ecclesia vero

D

importuno tuo furore exagitata, ultro citroque cursitat, si quo pacto te ex his casibus implicitum extricare queat. Et hæc nunc dico, non quo prostrato insultem, sed quod eos, qui adhuc stant, tutiores reddere cupiam: nec ut plagas vulnerati refricem, sed ut nondum vulneratos in sanitate conservem *etc.*

ostendens: ac populum Eutropio iratum

655 *Deinde, exposita miseria, et ingenti timore Eutropii, iterum rationem dictorum illorum dat pag.* 383 *hoc modo:* Hæc dico non exprobrandi causa, neque insultans ejus infortunio, sed ut vestrum animum molliam, et ad commiserationem pertraham, eoque inducam, ut præsenti hominis pœna sit contentus. Quoniam enim multi sunt e nostris adeo inhumani, ut nos etiam incusent, qui eum sacrario exceperimus; illorum duritiem nostris sermonibus mollire volens, miserias illius traduco. Quid enim, quæso, est, dilecte, quod indigne fers? Dices, quia in ecclesiam confugit, qui eam indesinenter impugnabat. Atqui hoc potissimum nomine glorificandus erat Deus, quod permisit eum in tanta constitui necessitate, ut et potentiam ecclesiæ et clementiam disceret; potentiam, eo quod in tantam inciderit mutationem ob bella, quæ ipsi intulerat;

E

clementiam vero, quod ipsum objecto nunc scuto protegat, et alarum obtentu tueatur, præteritarumque injuriarum oblita, sinus ei amantissime pandat.... quod hosti captivo parcat, et ab omnibus desertum ac contemptum sola ut amantissima mater suis velamentis occultet, imperatoris simul iræ, et intolerabili populi furori se opponens: hoc ipsum est eximium altaris ornamentum.

mitigare studens, ad servandam reo vitam.

656 *Pergit pluribus populum mitigare, ac deinde majora parat, ita loquens pag.* 384: Num igitur mollivi vestros animos, aut indignationem expuli? num inhumanitatem exstinxi? num ad commiserationem adduxi? Equidem adduxisse me opinor, idque ex vultibus vestris ac lacrymis colligo. Quandoquidem igitur petra cordis vestri in pinguem et fertilem agrum versa est: age, jam fructum quoque misericordiæ proferentes, uberesque commiserationis spicas præ nobis ferentes, procumbamus imperatori ad genua; vel potius deprecemur benignissimum Deum, ut molliat iram imperatoris, et cor illi tenerum dare dignetur, quo hanc gratiam integram ab ipso auferre possimus. *Mox docet, imperatorem utcumque jam mitigatum esse, et rursus ita hortatur: p.* 385: Ne igitur quis vestrum accendatur,

F

neve ægre ferat, sed potius mitissimum Deum deprecemur, ut reo vitam proroget, eumque ex impendente cæde eripiat, ut ipse errata sua corrigat: et communi opera interpellemus clementissimum imperatorem pro ecclesia et altari, unum hominem sacrosanctæ mensæ donari obsecrantes *etc. Hæc sane mitissime et piissime* Chrysostomus: *nec minori fortitudine Eutropium suscepit defendendum, quamdiu mansit in ecclesia, ut liquet ex Homilia de capto Eutropio, quam præcedenti subjunxit in sua editione Montfauconus.*

Quamdiu in ecclesia mansit Eutropius,

657 *Dicta est Homilia illa, postquam Eutropius erat captus, quia exiverat ecclesia, sive quod sperasset clam egressurum se et evasurum, sive quod alicujus dolo fuerit circumventus: neque enim expositum invenio, qua de causa fuerit egressus. At egressum fuisse, et idcirco captum testatur* Chrysostomus *p.* 386 *his verbis:* Ne dicas eum, qui proditus est, ab ecclesia proditum esse. Nisi deseruisset ecclesiam, captus non fuisset. Ne dicas, ipsum confugisse et proditum fuisse: non ecclesia

A sia ipsum dimisit, sed ipse ecclesiam dimisit. Non intus proditus est, sed foris. Cur reliquit ecclesiam? Te servatum volebas? Altare complecti oportebat: non hi muri, sed Dei providentia te tutum præstare poterat. *Hinc titulus Homiliæ est*, Cum extra ecclesiam deprehensus Eutropius abreptus fuit. *Deceptus igitur aut mentitus fuit Zozimus, quando scripsit, Eutropium vi ab ecclesia abstractum esse. Fateor tamen milites vim minitatos esse. At mira* Chrysostomi *fortitudo minas eorum irritas reddidit, miserumque servavit, quamdiu ille non est egressus.*

contra milites vim minitantes,

658 Ante dies aliquot, *inquit pag.* 386, obsessa fuit ecclesia: venit exercitus, qui ignem oculis emittebat, neque tamen olivam marcidam reddidit: nudabantur enses, nemoque vulnus accepit: imperatoria ostia in anxietate versabantur, et ecclesia in tuto posita erat, etiamsi huc bellum eruperit. Hic quærebatur is, qui huc confugerat: illorumque furorem non formidantes adstitimus. *Et post multa in laudem Ecclesiæ prolata iterum pag.* 387: Aderatis illo die, ac vidistis, quanta moverentur arma: militaris furor igne vehementior erat: nosque ad aulam imperatoriam properabamus. Sed quis? Per Dei gratiam nihil B eorum nos terruit. Hæc porro dico, ut et vos imitemini. Cur non perterriti sumus? Quod nullum præsentium malorum formidaremus. Quid enim grave est? an mors? Nequaquam gravis est illa, citius enim ad tranquillum portum deveniemus. An bonorum publicationes? « Nudus « egressus sum de utero matris meæ, et nudus « revertar. » Num exsilia? « Domini est terra, « et plenitudo ejus. » Num calumniæ? « Gaudete et exsultate, cum dixerint omne malum « verbum adversum vos mentientes, quoniam « merces vestra multa est in cœlis. » Videbam gladios, et cœlum cogitabam. Exspectabam mortem, et in mentem veniebat resurrectio: has infimas ærumnas cernebam, et superna præmia numerabam: insidias observabam, et supernam coronam meditabar: certaminum argumentum satis erat ad consolationem. Abducebar utique, sed id mihi contumeliæ non erat: una quippe contumelia est peccatum *etc.*

Sanctumque ad imperatorem ducentes

659 *Quæ hic narrat* Chrysostomus, *facta videntur eodem die, quo Eutropius ad ecclesiam confugerat, et antequam Sanctus habuit Homiliam in Eutropium, ad mitigandos populi animos dictam. Milites autem, qui vim tantam Ecclesiæ* C *minabantur, id fecisse videntur injussu Arcadii, et fortasse mandato Gainæ Gothorum ducis, si ille tunc erat Constantinopoli. Quin imo, invito imperatore, illa fuisse facta, insinuat* Chrysostomus *pag.* 388, *humanarum rerum et divitiarum vanitatem ex illo facto sic ostendens:* Vidistisne divitias, quas semper fugitivas dixeram, non modo fugitivas, sed etiam homicidas?... Cum milites, cum gladii aderant, cum urbs incendebatur, cum diadema nihil poterat, cum purpura contumeliis afficiebatur, cum omnia furore plena erant, ubinam divitiæ? ubi vasa argentea? ubi argentei lecti? ubi domestici? In fuga omnes. Ubi eunuchi? Omnes se proripuerunt. Ubi amici? Larvas ponebant. Ubi domus? Claudebantur *etc. Abductus igitur fuit* Chrysostomus *ad imperatorem, quia seditiosis resistebat, et Eutropium tradere recusabat. Sperabant verisimiliter illi, se imperatorem illato timore permoturum ad mandatum aliquod, quo aut* Chrysostomus *Eutropium tradere cogeretur, aut vim ecclesiæ inferre juberentur.*

660 *Verum decepti illi fuerunt: nam præsentia fortissimi Antistitis effecisse videtur, ut Arcadii auctoritas tandem prævaluerit. Certe* Chrysostomus *in Homilia in Eutropium pag.* 385 *exponit gesta eo tempore his verbis:* Jam enim ex illo die, quo huc confugit iste, non parva est facta mutatio. Postquam enim cognovit imperator, eum ad asylum hoc se recepisse, affluente exercitu et concitato ob ejus crimina, deposcenteque hominem ad supplicium, longam habuit orationem, qua militarem indignationem compesceret, postulans, ut non culparum modo, sed etiam recte factorum rationem haberent... Cum autem illi de integro urgerent ad vindictam læsi imperatoris, clamantes, exsilientes, ad mortem deposcentes, hastas vibrantes; tum vero fontes lacrymarum clementissimis suis oculis effundens, et sacrosanctæ mensæ, ad quam perfugerat, religionem illis incutiens, ægre tandem iram eorum sedavit. *Vix dubitare possum, quin hæc præsente* Chrysostomo *sint peracta. Itaque ordo rerum gestarum ita concinnandus est. Arcadius gravibus verbis objurgavit Eutropium, omnique dignitate privavit. Hic vero mortem timens ad ecclesiam fugit. Ubi hoc innotuit militibus, hi ad arma concurrerunt, ac vim ecclesiæ minati sunt,* E *recusante* Chrysostomo *reum tradere. Deinde Sanctum ad palatium abduxerunt, ipsumque imperatorem terruerunt: sed tandem mitigati sunt.*

AUCTORE J. S. defensus est a Chrysostomo,

661 *Post diem unum alterumve* Chrysostomus *orationem habuit coram tanto auditorum multitudine, acsi fuisset solemnitas Paschalis, ut dicit pag.* 384, *eaque oratione populum inducere studuit, ut vitam Eutropio exorarent apud imperatorem. Deinde Eutropius ecclesiam deseruit, et captus est atque in exsilium abductus, eaque occasione* Chrysostomus *alteram habuit Homiliam de capto Eutropio. Dubitant tamen aliqui, et merito quidem, an illa tota sit* Chrysostomi, *cum pars posterior sancto Doctore non videatur digna. Verum merito dubitare non possumus, quin pars prior, in qua de Eutropio agitur, omnino sit* Chrysostomi, *cujus sensa in illa pulchre relucent. Si vero stylus utcumque concisior videatur, quam soleat esse stylus* Chrysostomi, *hoc attribuere possumus argumento, de quo agit, et fortasse Homilia ex tempore habita fuit. Pars vero posterior, in qua exponitur illud Psalmi* XLIV, Astitit Regina a dextris tuis, *non satis videtur cohærere cum prima, magisque existimo, priori assutam esse, quam a* Chrysostomo *compositam aut dictam, saltem eodem tempore.* F

ut deinde, relicta ecclesia, captus est: altera ea de re Homilia.

§ XLIV. Exsilium Eutropii figendum mense Januario anni 399: bellum Tribigildi cœptum anno 398: chronotaxis molitionum Gaïnæ et belli cum eo gesti.

Lex de exsilio Eutropii data 17 Januarii.

Restat, *ut examinemus, quo tempore lapsus ille Eutropii contigerit. De anno nullum est dubium: nam anno* 399 *consulatum suscepit: eodemque anno in Cyprum primo relegatum, deinde*

AUCTORE J. S.

deinde vero revocatum, et Chalcedone occisum, consentiunt scriptores. Verum de mense dissentiunt, cum tamen lex Arcadii, qua Eutropius omni dignitate spoliatur et in Cyprum relegatur, data notetur 16 Kalend. Febr., *id est, die* 17 *Januarii anni* 399. *eaque sufficere videatur ad lapsum Eutropii figendum mense Januario. Eo revera mense lapsum Eutropii figit Pagius ad annum* 399 *num*.3, *ubi etiam satis apte respondet ad objectionem Baronii, qui circa tempus Paschale, et ad argumentum Gothofredi, qui factum istud in Quadragesima figendum credebat. Pagium ego ipse secutus sum in S. Pulcheria, sive tom.* III *Septembris pag.* 505 : *at ibidem necesse non credidi, sententiam meam multis rationibus stabilire, aut argumenta Tillemontii, ab ea longe recedentis, fuse examinare, quia res ea magis pertinet ad hunc locum. Itaque epocham datam hic magis probabo, et contraria argumenta refutabo.*

Rebellio Tribigildi, cujus gesta

663 *Tillemontius in Arcadio Nota* 22 *varia colligit, ut ostendat, lapsum Eutropii contigisse potius sub finem anni* 399, *quam sub initium. Verum omnia, quæ allegat, non modo dubia mihi apparent, sed pleraque etiam falsa. Primo supponit, ad postulationem Tribigildi dejectum esse*

B

Eutropium, ut asserit Zozimus. Ad id non modo dubium, sed etiam parum probabile est, quia omnes antiqui eam causam tacent præter Zozimum frequenter mendacem. Secundo contendit, rebellionem Tribigildi cœptam esse tempore verno anni 399, aut potius media æstate, *inquit : sed mox redit ad tempus vernum, ut statuat belli finem circa finem æstatis, cumque interitu Eutropii ab Arcadio obtentum. At ea chronotaxis nequit conciliari cum multitudine rerum a Tribigildo, et contra ipsum gestarum, quas Tillemontius ipse narrat in Arcadio art.* 14. *Quapropter necesse est, dicamus bellum Tribigildi cœptum esse anno* 398, *finitum vero sequenti anno. Accipe, studiose lector, quid factum in illo bello. Tribigildus dux erat Gruthungorum et Ostrogothorum, cum quibus locatus erat Nacoliæ in Phrygia, quando rebellare cœpit, instigante clanculum Gaina, præcipuo Gothorum ductore. Primo Nacoliam ipsam vastavit, ac mox alias Phrygiæ urbes : nam* plurimas Phrygiæ urbes occupavit, magnamque hominum stragem fecit, *inquit Philostorgius lib.* XI *cap.* VIII. *Eutropius, audita illa rebellione, muneribus placare studuit Tribigildum. Frustratus vero hac spe Eutropius, contra Tribigildum misit agmen militare, cui præfecit Leonem.*

C

compendio dantur, non anno 399.

664 *Leo autem, transmisso Bosphoro, cum agmine suo diu hæsit in Bithynia, non ausus progredi. Tribigildus vero, populata Phrygia, Pisidiam invasit, eamque similiter vastavit. Verum, dum ex Pisidia in Pamphiliam ducere suos tentat, in angusta via per collectam a Valentino quodam manum ad tantum adductus est periculum, ut vix cum tercentis evaserit. Aliud Tribigildi periculum subdit Zozimus pag.* 792 *dicens, ipsum cum tercentis, quos servaverat, inter duos Pamphyliæ amnes inclusum fuisse. At hoc omisit Tillemontius. Interim cum ultero exercitu in Asiam missus est Gainas; isque Leonem præmittit adversus Tribigildum. At hic agmen Leonis improviso aggreditur et cædit adeo, ut ipse quoque Leo in fuga occubuerit. Hæc omnia æstati includit Tillemontius, additque reditum Tribigildi ex Pamphylia in Phrygiam ante exsilium Eutropii. Nam, dum Tribigildus et Gainas erant in Phrygia, ruinam Eutropii fuisse postulatam pro conditione pacis existimat. Eutropium vero iis petentibus in Cyprum primo relegatum, indeque postea revocatum, et ante finem anni* 399 *Chalcedone occisum scribit.*

D

sed in æstate anni 398 cœpta videtur,

665 *Verum locorum distantias non satis considerasse videtur Tillemontius, quando ea omnia tribus aut quatuor mensibus inclusit usque ad exsilium Eutropii. Ipsa Zozimi relatio, quam præ ceteris amplectitur, prolixius intervallum exigere videtur : et Claudianus, ex cujus verbis argumenta sumit, omnino videtur indicare, Tribigildum in armis adhuc fuisse, quando in Cypro jam exsulabat Eutropius. Quapropter multo rectius et probabilius chronotaxim sic disponemus. Phrygiam vastare cœpit Tribigildus anno* 398, *tempore æstivo, agmenque Arcadii cum duce Leone sub finem illius anni profligavit, ac libere populari perrexit usque ad exsilium Eutropii, mense Januario anni* 399 *figendum.*

duravitque adhuc exsulante Eutropio.

666 *Ejusmodi rerum ordinem Claudianus exigit. Etenim dum ille scribebat librum secundum in Eutropium, exsul hic erat, et Tribigildus, cæso ante Leone, populari pergebat, pace necdum inita. Primum dicit lib.* II *pag.* 108 *his verbis :*

At vos egregie purgatam creditis aulam,
Eutropium si Cypros habet *etc.*

E

Idem variis modis dicit pag. 106 *et* 107. *Alterum non minus clare, relata pag.* 119 *Leonis clade, effatur pag.* 122, *inducens Orientem sic loquentem :*

Nec jam mihi Caucasus hostes,
Nec mittit gelidus Phasis. Nascuntur in ipso
Bella sinu. Legio pridem Romana Gruthungi,
Jura quibus victis dedimus, quibus arva domosque
Præbuimus, Lydos Asiæque uberrima vastant
Ignibus, et si quid tempestas prima reliquit,
Nec duce, nec numero freti ; sed inertia nutrit
Proditioque ducum, quorum per crimina miles
Captivis dat terga suis, quos teste subegit
Danubio, partemque timet, qui reppulit omnes.

De Gaina nequidem meminit Claudianus, ita ut hic contra Tribigildum profectus videatur, quando Eutropius de gradu jam erat dejectus. Hanc suspicionem confirmabunt ea, quæ de Gaina nobis erunt explicanda.

F

Objectiones Tillemontii ex Claudiano,

667 *Quæ Tillemontius objicit, ut ostendat, Tribigildum anno* 399 *rebellare cœpisse, hausta sunt ex Claudiano male intellecto. Ait primo, Claudianum initio libri* II *in Eutropium memorare festivitates aliaque facta verisimiliter, quando consulatum suscepit Eutropius ; bellum vero Tribigildi postea ab eodem enarrari. Verum inepta plane est ea observatio. Nam et exsilium Eutropii ibidem præmittit bello Tribigildi. An inde inferemus, Eutropium in exsilium fuisse actum ante istud bellum, imo etiam ante ipsas festivitates causa consulatus sui datas? Nam et his exsilium præmittit. Secundo objicit, Eutropium munera obtulisse promissaque fecisse Tribigildo rebellanti ; sed ea fuisse rejecta ab illo, teste Claudiano pag.* 116, *ubi hæc addit verba.*

Nam quis non consule tali
Vilis honor ?

Erat igitur consul Eutropius, inquit Tillemontius, dum Tribigildum rebellantem donis placare studebat. Respondeo, designatum fuisse consulem pro anno sequenti, si vera dicat Claudianus. Sicut ipse Claudianus toto libro primo mire debacchatus

AUCTORE J. S.

A *chatus est in Eutropium consulem designatum; ita et hic Tribigildum inducit futurum consulatum eunuchi contemnentem. Quare chronotaxi Tillemontianæ nullo modo prodest Claudianus.*

Zozimo, et Philostorgio petitæ,

668 *Verum et Zozimum in auxilium advocat. Nam ille pag.* 795 *asserit, Gainæ cum imperatore paciscenti traditum esse Aurelianum,* qui ejus anni consolatum gerebat. *Aurelianus autem consulatum gessit anno* 400. *Hæc sane ratio suaderet, apertam Gainæ rebellionem usque ad annum* 400 *differre, si auctoritas Zozimi tanta esset, ut aliis præponderaret. At ea de causa necesse non esset, quidpiam mutare in data epocha exsilii Eutropii, cum hæc ab illa Aureliani calamitate non dependeat. Objicit tertio Tillemontius Chronicon Paschale, quod habet, S. Pulcheriam ex Eudoxia natam esse* 19 *Januarii, anno* 399. *Atqui, ut narrat Philostorgius num.* 649 *laudatus, Eudoxia duos habebat filias, quando venit ad Arcadium de Eutropio conquestura. Itaque serius videtur contigisse lapsus Eutropii, cum Pulcheria secundum Tillemontium sit secunda Arcadii filia, imo et meo judicio prima.*

refutantur: testatur etiam Prosper,

669 *Respondeo, tenuem admodum esse auctoritatem illius Chronici, multis erroribus inquinati,* B *maxime pro factis seculi* IV. *Porro in S. Pulcheria tom.* III *Septembris pag.* 505 *ostendi, natales S. Pulcheriæ potius figendos esse anno* 396 *aut* 397, *quam tempore per Chronicon Paschale designato. Eo igitur lectorem remitto. Nihil prætera attulit Tillemontius, quod alicujus sit momenti. Quapropter nulla est idonea ratio, cur credamus epocham legis, qua Eutropius mense Januario in exsilium pulsus est, corruptam esse. Præterea cum nihil sciamus de gestis ab Eutropio in consulatu; ex eo etiam verisimile fit, ipsum post aliquot dies festivitatum fuisse dejectum, Prosper in Chronico ad hunc annum id clare dicit his verbis:* Cum hoc *(Theodoro)* consulatum inierat Eutropius eunuchus, qui mox honore et vita exutus est.

Eutropium sub initium consulatus relegatum.

670 *Hoc item fit verisimile ex iis, quæ de nece Eutropii narrat Philostorgius lib.* XI *num.* 6, *post relatum ipsius exsilium ita prosequens;* Nec multo post, cum nonnulli eum accusassent, quod consul factus ornamentis iis usus esset, quibus nemini præter imperatorem uti licebat, ex Cypro revocatus est. Cumque judices Pantichio (*inter Chalcedonem et Nicomediam*) consedissent, Aurelianus vero præfectus prætorio, et alii, qui C præcipuos magistratus gerebant, ad exercendam quæstionem constituti essent, Eutropius convictus criminis, cujus accusabatur, capite pœnas dedit. *Si hæc fuit causa mortis Eutropio illatæ, fuerit verisimiliter et causa offensionis primæ Arcadii. Etenim, cum variis vicibus* S. Chrysostomus *dicat Eutropium in imperatorem fuisse injurium, satis verisimile est, ipsum ea de re jam tunc fuisse accusatum, quando Arcadii gratia primum excidit. Iis vero ornamentis usum esse statim ab inito consulatu, idque ob Eudoxia observatum esse, suspicari possumus. Quidquid sit, vix credidero, motum Tribigildi causam fuisse exsilii. At minus improbabile videtur, Gainæ et Tribigildi postulatis ab exsilio revocatum et capitis damnatum.*

Aperta Gainæ Gothi rebellio cœpta an. 399:

671 *Nunc chronotaxim ulteriorum Gainæ machinationum, quæ tandem in apertam tyrannidem eruperunt, examinabimus, postmodum narraturi, quam strenue se crudeli homini opposuerit* S. Chrysostomus. *Marcellinus comes in Chronico ad annum* 399 *ita habet:* Gaina comes apud Constantinopolim ad præparandum civile bellum barbaros suos occulte admonet: ipse valetudinem simulans urbe digreditur. Cœpto adversus Byzantios prælio, plurimi hostium cadunt, cæteri fugientes ecclesiæ nostræ succedunt; ibique retecto ecclesiæ culmine, jactisque desuper lapidibus obruuntur. *Idem ad annum* 400: Bellum navale contro Gainam tyrannum inter Cherronesum et Hellespontum gestum est: multa millia Gothorum cæsa vel demersa sunt. Gaina comes de hoc bello fugiens evasit. Ipso tamen anno occisus est mense Februario. *Hic mensis est mendosus, ut omnes passim notant. Vides, opinor, lector, bellum istud in duos annos dividi. Eadem videtur mens Socratis: nam lib.* VI *cap.* VI *de fine belli sic loquitur:* Ceterum hoc,bellum finem accepit consulatu Stilichonis et Aureliani, *id est, anno* 400. *Quandoquidem finem belli innectit anno* 400, *insinuat, cœptum fuisse ante illum annum. Tota series rerum gestarum, si mature consideretur, favet huic opinioni. Veruntamen Tillemontius Nota* 28 *in Arcadium, et Pagius in Critica ad annum* 400 *omnia in unum annum congerunt, aut potius in paucos menses. Verum illi non videntur satis considerasse multitudinem rerum gestarum, quas omnes inter medium Julii* E *et finem anni contigisse statuunt.*

nam series rerum gestarum ab initio rebellionis

672 *Accipe, lector, breve compendium eorum, quæ a die* 12 *Julii usque ad* 3 *Januarii gesta ponunt Tillemontius et Pagius. Ego vero magis existimo, annum totum dictis mensibus adjiciendum esse. Gainas per Gothos suos Constantinopolim occupare conatus est. Hinc declaratur hostis, et Constantinopolitani occidunt Gothos omnes in urbe repertos. Hoc factum* 12 *Julii figunt ex Chronico Paschali. Tum Gainas Thraciam populari cœpit; sed urbes munitas cum capere non posset, in Chersonesum duxit, ut per Hellespontum in Asiam trajiceret. Verum Arcadius, ubi intellexerat id ipsum moliri, Fravitum ducem cum exercitu misit in Hellespontum provinciam, ut se trajectioni barbarorum opponeret. Ubi vidit Gainas Fravitam sibi ab altero Hellesponti parte oppositum, multa ad transitum tentandum parare coactus est, longasque in Chersoneso moras traxit: neque enim naves habebat, quibus barbaros suos per fretum transveheret. Contra Fravita non modo exercitum habebat in littore opposito, sed etiam classem navalem. Itaque, teste Zozimo, in silva Chersonesi ligna cecidit, atque ita inter se connexuit, ut iis homines et equos imponeret ad fretum* F *trajiciendum.*

usque ad mortem Gainæ

673 *Inopia coactus tam audax et temerarium suggessit consilium. At illa inopia efficere non poterat, ut tot trabes, quot erant necessariæ ad exercitum transvehendum, brevi tempore cæderentur, ad fretum transferrentur, ac demum apte connecterentur ad tot homines equosque vehendum. Paratis tandem omnibus, Gainas transitum tentavit, sed Fravita navibus instructus in ipso occurrit freto, multaque Gothorum millia occidit, aut mari demersit. Hinc fractus animo Gainas, ex Chersoneso in Thraciam se recepit, ac per Thraciam versus Istrum perrexit, obvia quæque diripiens, Romanosque, quas secum habebat, occidens.* Cum Barbaris vero, *inquit Zozimus pag.* 798, trajecit Istrum, ad sua reverti, atque ibi deinceps vivere cogitans. *At alium ibi invenit hostem. Nam princeps Hunnorum, qui sedes habebant trans Istrum, Gothos invadere collecto exercitu statuit. Gainas vero, cum non nisi pugnando evadere posset,* non semel, sed multoties

manus

AUCTORE J. S.

manus cum Hunnis conseruit, et strenue aliquot præliis restitit, *sed tandem* etiam Gainas ipse... interfectus est.

nequit sex mensibus includi:

674 *Tum princeps Hunnorum ad Arcadium misit occisi caput, quod Constantinopolim advenit die 3 Januarii anni* 401, *ut habet Marcellinus et Chronicon Alexandrinum. Fravita vero, postquam viderat Gothos recessisse, venit Constantinopolim, ibique pro anno* 401 *consul designatus est. Chronicon Alexandrinum pugnam navalem, qua victi sunt Gothi, figit anno* 400, *die* 23 *Decembris, et cum eo Pagius. At fatetur Tillemontius, eam epocham defendi non posse: nam Gainas, cujus caput die* 3 *Januarii sequentis portatum est Constantinopolim, non paucis certe hebdomadis, et verisimiliter aliquot mensibus post illam pugnam vixit. Fravita quoque non poterat consul designari, postquam reversus erat Constantinopolim, si illo die pugnasset in Hellesponto. Itaque illa pugna multo citius contigit, et sic Tillemontius nullum suæ chronotaxeos habet auctorem.*

sed ad annum et sex fere menses extendenda est.

675 *Quare omnino mihi videtur sequenda Marcellini sententia, resque hoc fere modo ordinanda. Gainas, postquam anno* 399 *hostis declaratus erat Constantinopoli. Gothique ibidem occisi, reliquam æstatis partem insumpsit vastando misere* B *Thraciam. Ingruente hieme, contendit in Chersonesum, ut æstate sequente Asiam similiter vastaret. Paratis hiemali tempore omnibus ad trajiciendum, tentavit transitum, sed magna cum clade repulsus est. Hoc forte* mense Februario *contigit: nam verba Marcellini, quæ mendose edita sunt, leviuscula mutatione sic exponi possunt, ut voluerit scribere, Gainam mense Februario anni* 400 *navali prælio victum, ac deinde eodem anno occisum. Verum, sive illam cladem acceperit mense Februario, sive serius, et sub initium æstatis, reliquum tempus dandum est itineri ipsius cum exercitu ad Istrum, variisque præliis cum Hunnis, a quibus sub finem anni victus occisusque est; cum occisi caput* 3 *Januarii venerit Constantinopolim. Tota hæc chronotaxis optime cohæret, consonaque est Marcellino et Socrati. Ex ea recte intelligitur, quomodo Thracia devastari, reliquaque omnia fieri potuerint per Gainam, quæ eidem attribuunt scriptores, ac præ ceteris fuse refert Zozimus. Secundum hanc quoque chronotaxim optime exponi poterunt gesta* S. Chrysostomi *in Asia, omniaque, quæ de causa Antonini Ephesini veniunt enarranda. Quod de consulatu* C *Aureliani objicitur, examinabimus infra, ubi* Chrysostomum *pro Saturnini et Areliani salute sollicite laborasse videbimus.*

§ XLV. Quid Sanctus apud Gaïnam egerit pro Saturnino et Aureliano: compescit Gaïnam, qui pro Gothis Arianis petebat ecclesiam: ad eumdem legatur ab Arcadio.

Gainas conspirans cum Tribigildo terret Arcadium.

P*ostquam Tribigildus deprædationes suas aliquo tempore continuaverat in Asia, Gainas impetravit, ut ipse contra Tribigildum dux statueretur. Hoc quidem modo occultus inimicus imperii cum aperto hoste conjungebatur. At Arcadius magis studebat Gainam demereri, quam ab ejus insidiis cavere, ut scriptores consentiunt. Ubi vero satis vastata erat Phrygia, in qua tam Gainas quam Tribigildus exercitum habebat, ambo versus Thraciam anno* 399 *duxerunt*, Gaines in Bithyniam, alter versus Hellespontum, *inquit Zozimus pag.* 794, rebus omnibus, quæ semet offerrent, Barbarorum comitantium direptioni concessis. Posteaquam ille Chalcedonem, hic Lampsaco finitima tenebat, extremo in periculo tum Constantinopolis, tum ipsum Romanum imperium versabatur. *Hisce consona scribunt alii. Et sane non poterat non esse magnus Arcadii timor, cum tantos non haberet exercitus, quos Gothis opponeret, quantos illi habebant; nec milites aut duces æque exercitatos. Legatos igitur Arcadius mittit ad Gainam.* D

durasque pacis conditiones eidem imponit,

676 *Verum homo insolentissimus voluit, ut ipse imperator veniret Chalcedonem, secum tractaturus. Fecit hoc Arcadius: atque ita in ecclesia S. Euphemiæ pax in speciem inita est, et utrimque juramento firmata. Arcadius omnia concedere cogebatur Gainæ, qui renuntiatus est equitum peditumque Romanorum præfectus. Verum etiam petiit viros, maxima dignitate conspicuos, sibi tradendos: atque in illud ipsum etiam consensit Arcadius. De illis Socrates lib.* VI *cap.* VI *ita habet:* Cumque ille obsides sibi tradi postulasset duos ex senatorii ordinis primoribus consulares viros, Saturninum et Aurelianum, quos quidem conatibus suis obsistere posse existimabat, imperator temporis necessitati cedens, invitus eos tradidit. Et isti quidem pro republica mortem oppetere parati, imperatoris mandato libenter ac forti animo obtemperarunt, et procul a Chalcedone, in loco, qui Hyppodromus dicitur, barbaro obviam processerunt, parati perpeti, quidquid illi placuisset. Sed illi quidem nihil perpessi sunt mali. E

petitis Saturnino Aurelianoque etc.

677 *Brevius Sozomenus lib.* VIII *cap.* IV *hoc modo:* At ille (*Gainas*) Saturninum et Aurelianum consulares viros, quos adversari sibi suspicabatur, dedi sibi postulavit. Cumque accepisset, iis pepercit. *Uterque traditionem horum virorum præponit colloquio imperatoris cum Gaina. At Zozimus traditionem postponit colloquio itàque rem refert, acsi Arcadius in colloquio illorum traditionem concessisset. Præterea* ad mortem *traditos asserit, et duobus memoratis tertium adjungit Joannem, de quo alii non meminerunt. Malim credere, Saturninum et Aurelianum, tamquam obsides, a Gaina postulatos, sive eos ante colloquium sive in ipso colloquio postulaverit, quam ad mortem; sed timuisse Constantinopolitanos, ne eos occideret. De duobus (nam tertius ad nos minus attinet) sic loquitur Zozimus:* Hi erant, Aurelianus, qui ejus anni consulatum gerebat; et Saturninus consularis. *Et mox:* Quumque viros illos Gaines accepisset, eisque gladium admovisset, eatenus tamen, ut cutem tantummodo stringeret, satis habuit eos exsilio dumtaxat pœnas luere. *Ita ille. Quid porro videatur de gladio viris illis admoto, non inquiro.* F

Aurelianus non erat illo anno consul.

678 *Id solum observo, Aurelianum non videri consulem fuisse anno illo, quo traditus est Gainæ; sed anno sequenti. Forte consul erat designatus, aut etiam suffectus. At malim credere, errasse Zozimum, prout in multis aliis fallitur, quam ordinarium illius anni consulem fuisse Aurelianum; si ille id omnino dicere voluerit illis verbis* ὁ τὴν ὕπατον ἔχων ... τιμήν, *id est*, consularem habens

AUCTORE J. S.

A habens honorem. *Certe Saturninus, qui consul fuerat anno 383, ab omnibus nominatur ante Aurelianum, præterquam apud Zozimum. Præterea in Legibus anni 400, consulatus Stiliconis et Aureliani constanter notatur, etiam illo tempore, quo fuisset in exsilio, si exsilium contigisset illo anno. Contra anno 399, quo præfectus erat prætorio Aurelianus, nulla reperitur lex ad Aurelianum data iis mensibus, quibus exsulare potuit; sed altera ad ipsum data legitur mense Januario de pœna Eutropii, ut videri potest in codice Theodosiano apud Gothofredum tom.* III *pag.* 312; *altera de Majuma,* data 6 Non. Octobr., *eodem anno. Prior data est ante Aureliani exsilium, quod verisimiliter inchoatum est mense Maio vel Junio: nam mense Julio in apertam tyrannidem erupit Gainas, hujus exsilii auctor. Altera data est, postquam redierat Aurelianus, quod contigisse videbimus circa mensem Augustum.*

ut ex legibus datis etiam fit verisimile. 679 *Lex* XVIII *de Pœnis apud Gothofredum tom.* III *pag.* 316 *data est* 8 Kalend. Augusti *eodem anno* ad Eutychianum, *quia Aurelianus, opinor, etiam tum in exsilio erat, et verisimiliter detentus a Gaina. Hæc porro lex totam chronotaxim nostram admodum facit verisimilem: lata* B *enim videtur, ne multi, qui Gainæ fuerant amici, familiares aut affines, metu pœnæ ad ipsum transfugerent. Nam lata est duodecim circiter diebus post apertam Gainæ tyrannidem: atque ita habet:* Sancimus ibi esse pœnam, ubi et noxa est. Propinquos, notos, familiares procul a calumnia submovemus, quos reos sceleris societas non facit: nec enim affinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt. Peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperitur delictum *etc. Legem hanc dejectis Eutropii occasione latam credidit Gothofredus. Verum jam sex menses præterierant ab exsilio Eutropii, ita ut multo verisimilius sit, latam esse ob tyrannidem Gainæ, ne multi agmen ipsius augerent, calumniam veriti ob amicitiam aut familiaritatem, quam cum ipso habuerant. Hæc sufficiant ad confirmandam chronotaxim ante datam; aut potius ad solvendum argumentum, quod contra chronotaxim satis firmatam prolatum fuit.*

Saturninum et Aurelianum 680 *Nunc examinemus, quid pro Saturnino et Aureliano effecisse videatur* Chrysostomus. *Tillemontius art.* 18, *et Montfauconus in Monito ad Homiliam mox laudandam, existimant, ope* Chrysostomi *vitam iis conservatam, quando tra-* C *diti sunt Gainæ. Baronius vero ad annum* 400 *num.* 46 *credit, ipsos per Sanctum exsilio liberatos post apertam tyranni rebellionem, quando ad ipsum legatus est* Chrysostomus. *Hæc sententia mihi probabilior apparet, tum ex titulo Homiliæ, tum ex ipsa Homilia, in qua de his agit* Chrysostomus. *Habetur illa apud Montfauconum t.* III *pag.* 405 *sub hoc titulo:* Homilia, cum Saturninus et Aurelianus acti essent in exsilium, et Gainas egressus esset e civitate; et de avaritia. *Certe opinioni nostræ favet, quod habetur de Gaina civitate egressa: hic enim, quando per suos Constantinopolim occupare tentavit, ante egressus est, ut cum Gothis in vicinia degentibus in civitatem irrumperet. Hac de causa Tillemontius Nota* 25 *in Arcadium contendit, titulum hac ex parte mendosum esse.*

exsilio liberavit Sanctus. 681 *Nam existimat, Saturninum et Aurelianum in exsilium missos esse, quando Gainæ fuerunt traditi. Respondeo, eos verisimiliter in urbe aliqua fuisse depositos, ubi tamquam obsides custodirentur a Gothis: indeque ad aliud exsilium longius amandari potuisse, quando Gainas videbat, sedes sibi mutandas esse, alioque migrandum sum suis. Quare verba illa,* Cum acti essent in exsilium, *facile exponi possunt,* post exsilium, *sive,* Postquam acti erant in exsilium: *nam verba* Chrysostomi *insinuant, eos fuisse liberatos ea, in qua erant, calamitate, nimirum detentione illa in exsilio. Accipe, lector, initium Homiliæ, ex qua id videtur colligi:* Multo tempore silui, *inquit Sanctus,* et post longum temporis spatium ad caritatem vestram reversus sum. Verum id non accidit ulla vel animi socordia, vel corporis desidia, sed abfui tumultus componens, fluctus atque tempestatem sedans: eosque, qui jam demergi cœperant, ad portum et in tranquillum porrecta manu reducere studens. Sum enim communis omnium pater, eoque necesse est curam agere non tantum eorum, qui stant, sed eorum quoque, qui collapsi sunt: non illorum tantum, qui secundis navigant ventis, sed et illorum, qui tempestate jactantur: non eorum modo, qui in tuto sunt, verum etiam illorum, qui periclitantur.

et quidem eo probabilius tempore, 682 Harum sane rerum gratia reliqui vos ad temporis spatium, obambulans, exhortans, obtestans, supplicans, ut a dominis ea calamitas depelleretur. Posteaquam autem inamœnis illis E ac tristibus finis est impositus, denuo me ad vos recepi, qui in tuto estis, qui multa cum tranquillitate navigatis. Ad illos profectus eram, ut tempestatem sedarem: ad vos reversus sum, ne qua tempestas exoriatur. Ad illos discesseram, ut eos a molestiis liberarem: ad vos redii, ne in molestias incidatis. Quemadmodum enim oportet habere curam, non eorum modo, qui stant, sed eorum quoque, qui lapsi sunt: ita rursus non lapsi tantum nobis debent esse curæ, sed et stantes: illi, ut erigantur, hi, ne cadant: illi, ut ab urgentibus malis liberentur, hi, ne incurrant in ærumnas imminentes. Nihil enim est in rebus humanis stabile, nihil inconcussum, sed ea sunt quasi mare vesaniens, quotidie parturiens naufragia stupenda gravissimaque. Omnia tumultuum ac turbarum plena sunt, omnia scopuli et præcipitia, omnia rupes sub aquis latentes, omnia terrores, discrimina, suspiciones, tremores et angores. Nemo cuiquam fidit, a suo quisque proximo metuit. *Hactenus* S. Chrysostomus, *ad cujus verba modo nonnulla observabo.*

quo Gainas jam apertus erat hostis: 683 *Primo abfuerat Sanctus multo tempore, ut eos servaret. At nullus asseruit, eum ad Gai-* F *nam fuisse profectum, quando illum accesserunt Saturninus et Aurelianus, et si omnino illis tunc adfuisset, necesse non erat, ut diu abesset, cum ille conventus habitus sit non longe ab urbe, sed prope Chalcedonem. At novimus Sanctum ad Gainam fuisse missum, dum ille Thraciam populabatur. Eo tempore longe abesse poterat,* obambulans, exhortans, obtestans, supplicans. *Gainam enim comitatus videtur, donec impetrasset,* ut a dominis ea calamitas depelleretur, *Græce* λυθῆναι τὴν συμφοράν. *Certe mox innuit, se impetrasse, quod petebat, dicens:* Posteaquam autem inamœnis illis ac tristibus finis est impositus *etc. Hæc verba etiam insinuant, illos manibus tyranni fuisse omnino liberatos: nam quamdiu in ipsius erant potestate, non modo erant in statu tristi, sed etiam in perpetuo periculo. Hæc aliaque faciunt, ut existimem, tantum effecisse* Chrysostomum *apud Gainam, ut Saturninum et Aurelianum restituerit. Mirum id esse non inficior. At non regum modo piorum, sed barbarorum quo-*que

AUCTORE J. S.

que corda in manu Dei sunt ; et mox videbimus, quanta veneratione Gainas Chrysostomum, *fortissime sibi antea resistere ausum, ad se accedentem exceperit.*

in Homilia tunc habita infideles amicitias improbat,

684 *Quod porro Sanctus in laudata Homilia subjungit de odiis occultis, non ad Gainam hostem apertum, sed ad Constantinopolitanos spectare videtur.* Non est, *inquit,* amicus tutus, non frater firmus. Sublatum est caritatis bonum ; civile bellum occupat omnia, civile, et non apertum, sed obumbratum. Innumeræ ubique larvæ, simulatæque facies. Multa ovium vellera, innumeri ubique lupi sub his occultati, ut jam inter hostes aliquis totius vixerit, quam inter eos, qui videntur amici. Qui heri adulabantur, qui manus osculabantur, hodie repente comperti sunt esse hostes, abjectisque larvis facti sunt omnibus accusatoribus acerbiores. Pro quibus hesterna die gratias agebant, hos nunc incusant et calumniantur. *Hisce Sancti querelis haud dubie occasionem dedit Gainæ tyrannis : neque enim dubitare possumus, quin multi calumnias passi sint illius causa. Eodem igitur hasce querelas tendere existimo, quo tendebat lex Arcadii num.* 679 *data, nimirum ut accusationes calumniæque, quibus amici* B *et familiares Gainæ periclitabantur, finem acciperent. Tantam veræ amicitiæ et charitatis defectum avaritiæ attribuit Sanctus, gravique oratione hanc insectatur.*

liberatosque a se viros illos, aperte declarat.

685 *Porro hæc prosecutus sum hoc loco, licet alia, ad quæ mox accedam, tempore præcesserint, ut conjungerem ea, quæ ad Saturninum et Aurelianum spectant. De eorum reditu Constantinopolim aliqua innuit Zozimus pag.* 799. *asserens, Eudoxiam augustam ea de causa contra* Chrysostomum *fuisse exacerbatam. Hoc an verum sit, non examino : neque contendere velim, viros illos in ipsa legatione* Chrysostomi *inferius referenda certo reductos esse. At sive in illa legatione, sive in alio itinere* Chrysostomi, *libertatem ipsis procuratam, data Sancti verba videntur omnino evincere. Se autem pro illis laborasse, iterum declarat pag.* 406, *ad querelas eorum, qui dicebant divites ab eo semper impugnari in concionibus, sic respondens :* Num ego cum illis bellum gero? Num adversus illos armor? An non potius pro illis cuncta tum dico, tum facio? Ipsi vero adversus se ipsos gladios acuunt. An non id declaravit ipsa rerum experientia, quod ego quidem increpans et assidue objurgans, quærebam illo- C rum commodum? Sed illi verius sunt hostes, qui nobis hæc loquentibus culpam impingunt. *Hæc ostendunt, Sanctum non minus studuisse commodis divitum quam pauperum ; sed sinceram ipsius et liberam charitatem fuisse calumniis expositam.*

Cum Gainas ecclesiam pro Arianis posceret in urbe,

686 *Videamus modo, quid* Chrysostomo *negotii intercesserit cum Gaina, quando hic pacem simulabat, et ante apertam tyrannidem degebat Constantinopoli. Socrates lib.* VI *cap.* V *more suo factum improbat, ita scribens :* Gainam præterea tunc magistrum militum Joannes episcopus, solita libertate utens, contumeliose reprehendisse dicitur, propterea quod ab imperatore petere ausus esset, ut ex ecclesiis intra urbem regiam positis una Arianis, ejusdem cum ipso fidei cultoribus, attribueretur. *Plura de hisce Sozomenus lib.* VIII *cap.* IV, *ubi post relatum Gainæ cum Arcadio pactum, sic pergit :* Sed cum præter meritum res ei prospere successisse viderentur, eam ille felicitatem moderate non tulit. Verum quoniam prior temeritas ex voto ipsi cesserat, Ec- D clesiam quoque perturbare agressus est. Erat enim Christianus e secta Barbarorum, qui Arii opinionem sectantur. Persuadentibus igitur episcopis ejus sectæ, seu potius ipse ambitione ductus, postulavit a principe, ut suæ sectæ hominibus una ex ecclesiis urbicis traderetur. Injustum enim, ac præterea indecorum esse querebatur, ut ipse, qui magister erat Romanæ militiæ, extra urbis mœnia orandi causa proficisceretur.

687 Quod ubi comperit Joannes, non amplius quievit. Sed assumptis episcopis, qui tum forte Constantinopoli morabantur, in palatium perrexit. Et coram principe, ipso quoque Gaina adstante, multis verbis in eum invectus est : patriam illi et fugam objiciens, et in memoriam revocans, quomodo tum ab imperatoris parente servatus, jurasse se Romanis amicum, ipsique ac legibus, quas nunc abrogare conabatur, fidum perpetuo mansurum esse. Quæ cum diceret, legem a Theodosio datam proferebat, qua vetuerat, ne hæretici intra urbis mœnia collectas celebrarent. Post hæc ad imperatorem conversus, suasit, ut legem, quæ adversus reliquas hæreses lata fuerat, ratam servaret. Satius esse dicens imperio cedere, quam, prodita Dei domo, piaculum admittere. Et Joannes quidem cum ad hunc E modum constanter ac libere locutus esset, nihil in ecclesiis sibi commissis novari passus est. *Hactenus Sozomenus, cujus relatio in plerisque cum Theodoreti relatione conciliari potest. In leviusculis tamen adjunctis utcumque dissonant. Nam secundum Sozomenum* Chrysostomus, *comperta postulatione Gainæ, ultro accessit ad Arcadium ; secundum Theodoretum ab ipso fuit accersitus. Varia quoque singuli habent, ab altero prætermissa, sed quæ simul consistere possunt.*

Chrysostomus, re intellecta,

688 *Audiamus itaque Theodoretum lib.* V *cap.* XXXII : Sed et aliunde, *inquit,* fiduciam ejus licet perspicere. Gaina quidam natione Gothus, sed animo magis barbarus, et insolentia fastuque tyrannico præditus, eo tempore magister erat militiæ : ex gente sua quamplurimos sub se habens, et pedestres atque equestres Romanorum copias ductans. Metuebant autem illum, non alii solum omnes, sed ipse etiam imperator, quippe qui tyrannidem eum moliri suspicaretur. Hic cum esset Ariana labe inquinatus, unam sibi ecclesiam ab imperatore dari postulavit. Imperator vero, deliberaturum se dixit, daturumque operam, ut desiderio ejus satisfieret, promisit. Mox divino Joanni ad se accersito petitionem Gainæ indicat, F ejusque potentiam commemorat, et tyrannidem eum meditari non obscure innuit ; hortaturque ut hac donatione animum barbari compescat. Verum generosus ille Vir imperatori ita respondit : Noli ista promittere, imperator, nec sancta canibus dari jube. Neque enim umquam adduci possum, ut eos quidem, qui Deum Verbum palam prædicant ac laudant, ejiciam : iis vero, qui illum blasphemant, ecclesiam Dei tradam. Nec vero barbarus ille metum tibi injiciat, imperator. Sed ubi ambos nos accersiveris, me atque illum, tu quidem tacitus ausculta iis, quæ dicentur. Ego vero linguam ejus comprimam, faciamque, ne deinceps ea postulet, quæ non expedit dari.

apud Arcadium agit, ne consentiat,

689 His auditis, imperator magnopere gavisus est, et postridie utrumque acciri jussit. Et Gaina quidem promisa sibi dari flagitabat. Magnus autem Joannes reclamabat, dicens non licere imperatori, qui pietatem profiteretur, adversus res divinas quidquam præsumere. Cumque ille æquum esse diceret, ut ipse quoque ædem sacram, in qua

ipsique deinde Gainæ os obstruit.

A

qua precaretur, haberet: Omnes, inquit magnus Joannes, tibi apertæ sunt ædes sacræ, nec ullus aditum prohibet, si orare volueris. Tum Gaina: At ego, inquit, alterius sum sectæ; et cum consortibus meis unam ut habeam ecclesiam peto: idque jure mihi petere videor, quippe qui multa pro Romanis bellorum discrimina pertulerim. Ad hæc Joannes: Sed habes, inquit, præmia laboribus tuis multo majora. Nam et magister militum, et consulari veste ornatus es. Consideres oportet, quid olim fueris, et quid nunc sis: et quanta quidem fuerit prior egestas tua; quanta vero nunc rerum omnium copia: quibus vestimentis usus sis, priusquam Istrum trajiceres; et quibus nunc induaris. Perpende igitur, quam exigui sint labores tui, et quam ampla sint præmia; nec ingratus esse velis erga eos, qui te honoribus auxerunt. Hujusmodi usus sermonibus Doctor ille orbis terrarum, os Gainæ obturavit, et tacere eum compulit. *Hæc Theodoretus.*

Legatur Sanctus ad Gainam jam hostem, ac bene excipitur:

690 *Porro non modo Constantinopoli tanta erat* Chrysostomi *fiducia, sed illa etiam clarius demonstrata est, quando barbarus ille reipublicæ hostis fuerat declaratus. Nam Theodoretus ita pergit:* Aliquanto post tempore Gaina in aper-

B

tam tyrannidem erupit: collectoque per Thraciam exercitu, vastare omnia ac prædari cœpit. Quibus nuntiatis, omnes metu perculsi sunt, tam magistratus quam privati. Nec ullus erat, qui prælio congredi cum eo vellet; nullus, qui legationem ad eum obire tutum crederet, cum singuli barbarum ejus ingenium reformidarent. Tunc ergo, omissis reliquis omnibus, quippe qui metu perculsi essent, fortissimum hunc Virum rogarunt, ut legatus ad Gainam proficisceretur. Qui nec susceptam adversum eum altercationem considerans, nec ortam ex ea re simultatem, statim alacri animo perrexit in Thraciam. Porro Gaina de Legati adventu certior factus, et pristinam ejus pro pietatis defensione fiduciam memoria repetens, libenti animo obviam ei processit longissime, ejusque dextram oculis suis imposuit, et filios suos sacris illius genibus admovit. Adeo virtus infestissimo cuique reverentiam ac terrorem injicere solet. *Hactenus Theodoretus. At pacem hac legatione obtentam non dicit; certumque est, Gainam deinde hostem fuisse usque ad mortem.*

Gainæ Arcadius non dedit thesaurum ecclesiæ.

691 *Ceterum inter Opera* Chrysostomi *apud Ducæum tom.* VI *pag.* 324, *et apud Montfauconum tom.* VIII *inter spuria pag.* 14, *exstat Sermo*

C

in S. Thomam apostolum, in qua videtur mentio fieri de Gaina ejecto ex Thracia et occiso. Observant editores, Sermonem illum nomine S. Chrysostomi *contra Monothelitas citari in duobus conciliis; prout etiam notat Tillemontius Nota 26 in Arcadium. Videtur sane Oratio esse dicta circa initium seculi* V; *sed stylus non est* Chrysostomi, *ut omnes observant. Quod vero ex illa infert Tillemontius, videri Arcadium dedisse Gainæ thesaurum ecclesiæ Apostolorum; nequaquam est probabile, nec ex illa Oratione colligi potest. Sane* Chrysostomus *non permisisset, ut hoc fieret; nec Arcadius id eo tempore fecisset, invito* Chrysostomo.

§ XLVI. Homiliæ Chrysostomi in Epistolam ad Colossenses et aliæ quædam ad an. 399 spectantes.

Expositio Epistolæ ad Colossenses cœpta est

Q*uamquam ad annum* 399 *etiam spectare videtur accusatio Antonini episcopi Ephesini, coram* Chrysostomo *facta, de ea necdum agere statui, quia causæ illi finis non est impositus ante medium fere annum* 400; *sed interim præcipua Sancti scripta ad hunc annum pertinentia recensebimus. Prima se offert expositio Epistolæ S. Pauli ad Colossenses, quæ cœpta est circa finem anni* 398 *aut initium* 399, *ut ex duabus notis invicem collatis clare videtur colligi. Nam in Homilia* II, *tom.* XI *pag.* 339 *indicat, paulo ante varios fuisse terræ motus. Hi autem fuerunt sub finem anni* 398, *postquam consul designatus erat Eutropius, et ante initum ab eo consulatum, sive ante*

E

Kalendas Januarias anni 399. Quis exspectasset ea, *inquit,* quæ nunc fiunt in diversis locis, terræ motus, et urbium eversiones? *Audiamus modo Claudianum lib.* II *in Eutropium pag.* 108, *hosce terræ motus eorumque tempus describentem:*

Induerat necdum trabeas: mugitus ab alto
Redditus, infernas rabies arcana cavernas
Vibrat, et alterno coulligunt culmina lapsu.
Bacchatus per operta tremor Chalcedona movit,
Pronus et in geminas nutavit Bosphorus urbes *etc.*

sub finem anni 398 aut initium 399.

693 *De hisce terræ motibus loqui* Chrysostomum, *liquet ex Homilia* VII, *in qua pag.* 374 *lapsus Eutropii, ut recens admodum, clare insinuatur his verbis:* Et, si vultis, examinemus, non priora, sed præsentia, num omnia instar pulveris et aquæ esse reperiamus. Quid enim vis nos dicere? magistratus et principatus? Nihil enim in hac vita videtur magis esse æmulandum. Sed magis inveneris pulverem in aere stantem, quam hæc, nunc maxime. Cui enim non sunt subjecti? Iis, qui ipsos amant, eunuchis, iis, qui pecuniæ gratia faciunt omnia, iræ populi, poten-

F

tiorum indignationi. Qui heri sublimis in tribunali habebat præcones alta voce clamantes, et multos præcurrentes, et in foro superbe et gloriose incedentes, est hodie vilis, humilis, abjectus, ab omnibus illis desertus et nudus, tamquam pulvis eventilatus, tamquam nuda, quæ præteriit *etc. Hæc aperte insinuant Eutropium de consulatu reliquisque honoribus dejectum mense Januario, die* 17. *Optime igitur congruunt hæ duæ notæ. Nam Homilia secunda septimam aliquot hebdomadis præcessit; sicut terræ motus præcesserunt consulatum et magis lapsum Eutropii. Utramque notam consideravit Montfauconus, exposuitque eo modo, quo et nos utramque explicamus. Verum etiam ex utriusque collatione discere debuerat, Eutropii lapsum contigisse sub initium anni, neque enim probabile est, multos menses intercurrisse inter Homiliam secundam et septimam: neque ullum habemus exemplum in* Chrysostomo *hiatus tam diuturni in expositione alicujus libri sacri.*

694 *Tota*

AUCTORE J. S.

constatque Homiliis duodecim,

694 *Tota hujus Epistolæ expositio constat Homiliis duodecim, ex quibus priores aliquot verisimiliter dictæ sunt ante finem anni* 398, *reliquæ prioribus mensibus anni* 399. *Luxum in iis vehementer insectatur sanctus Orator, aliaque Constantinopolitanorum peccata. Hereticos etiam varios subinde impugnat. Vincula Pauli in Homilia* X *mire extollit, brevius tamen, quam fecerat Antiochiæ, ut dictum est num.* 520. *Hac autem occasione Eudoxiam pag.* 402 *attingit his verbis:* Sed si contingeret, et Paulum eo tempore vinctum, et imperatricem ingredi ecclesiam, omnes ab illa in eum converterent oculos, et merito. Videre enim hominem humana superiorem, et qui nihil habet hominis, sed est angelus in terra, est admirabilius, quam videre ornatam mulierem. Nam hæc quidem licet videre et in spectaculis, et in pompis, et in balneis, et multis in locis, et ubique *etc.*

certo habitis in episcopatu.

695 *Ceterum Constantinopoli dictas esse Homilias, clarum est ex locis variis. In tertia iteratis vicibus se dicit episcopum.* Quamdiu, *inquit pag.* 349, in hac sede sedemus, quamdiu præsidentes, habemus et auctoritatem et virtutem, etiamsi simus indigni. *Et rursum pag.* 350: Legatione ergo fungimur; honore autem frui volumus; non propter B nos, absit: scimus enim, quam sit vilis; sed propter vos, ut vos, quæ dicimus, diligenter audiatis; ut utilitatem accipiatis, ut non cum socordia et negligentia ea, quæ dicuntur, attendatis. Non videtis, quomodo legatos cuncti circumstant et observant? Nos autem Dei legationis munus obimus apud homines. Si autem hoc vobis durum videtur; non nos, sed ipse episcopatus: non iste aut ille, sed episcopus. Nemo me audiat, sed dignitatem.

Homilia prima ex ante ineditis, non post terræ motum,

696 *Porro Homiliis istis interjectæ fuerunt duæ in Eutropium dictæ, et* § 43 *memoratæ. Hisce accedit alia, non diu post lapsum Eutropii dicta, quæ prima ponitur inter undecim ante ineditas, quas tom.* XII *dedit Montfauconus a pag.* 323. *Editor quidem pag.* 319 *existimavit, Homiliam illam fuisse habitam ante finem anni* 398 *post terræ motus a Claudiano memoratos, de quibus in hac agi credidit. Verum ingentem urbis Constantinopolitanæ motum, quem peperit lapsus Eutropii, in Homilia illa luculenter expositum invenio; sed nihil de terræ motu. Decepit Montfauconum vox* σεισμός, *quæ frequenter pro terræ motu sumitur, non tamen semper: nam voce illa* C *generatim significatur* motus, concussio, *aliquando etiam* tremor. *Titulus Homiliæ hic est:* Homilia habita in martyrio sive in ecclesia, quæ est in Antiqua veteri petra, ubi pauci ob delapsam pluviam convenerant; quod frequenter conveniendum sit, neque oporteat eos, qui in peccatis sunt, de salute desperare, sed pœnitentiam exhibere. *Exorditur Sanctus a paucitate eorum, qui aderant; dicitque non pluviæ aut luto attribuendum, quod multi absint, sed* sæcularibus curis affixos, et pecuniarum amore, qui omnia pessumdat, vehementius incensos, a præclara *illa* festivitate abfuisse.

sed post lapsum Eutropii non totis 30 diebus,

697 *Deinde avaritiam ita oppugnat:* Quo usque hæc pecuniarum rabies?... Si autem gehennam despicis,.. saltem præsentia id tibi suadeant. At non scitis, qualem fructum amor pecuniæ nuper exhibuerit? An non hujusce rei monumenta ob oculos habetis? An non manet adhuc tanti exitii demonstratio? Urbs tota plena est tanti naufragii reliquiis: et quocumque etiam procul abieris, quasi navi magna demersa, alius tabulam, alius remum, alius velum, alius sarcinarum D partem penes se servat et circumfert. Sic in eo, qui nuper accidit, terræ * motu, alius domo, alius agris, alius mancipiis, alius argento, alius auro relictis et distributis, latum exhibuere calamitatis spectaculum, effeceruntque, ut tanti motus ubique monumenta dispergerentur. Et alius quidem insomnes transigens noctes, cum tot peccata ex tali habendi cupiditate accumulasset, domo et urbe relicta, fugitivus extra fines se contulit, rebus ad victum necessariis privatus, quotidie se in extremo periculo videns, gladios, carnifices et baratra imaginans, mille mortibus graviorem vitam ducit. Alii vero ejus bonis et possessionibus fruuntur, et qui pridem illi adulabantur, nunc ipsi insidias struunt. An hæc non satis fuerint vel ad eum, qui omni sensu careat, ad sanam mentem reducendum? Verum post tantam plagam, post tantam tempestatem, post tantam eversionem, post tantam et talem mutationem, quæ non ante totos triginta dies invecta est, tanta rursus insania correpti estis; et quam veniam, et quam excusationem habueritis? *Hactenus* Chrysostomus, *clarissime designans lapsum Eutropii non totis triginta diebus præteritum, ejusque exsilium.*

** vox hæc redundat*

E

sive mense Februario anni 399 habita est.

698 *At in versione Latina pro* terræ motu *substituendum est* motu. *Præterea, ubi Montfauconus habet,* Alius domo, alius agris, alius mancipiis, alius argento, alius auro relictis et distributis; *ita corrige:* Hic quidem domum, ille vero agros, alius mancipia, alius argentum, alius aurum partiti etc. *Græce enim sic habetur:* ὁ μὲν τὴν οἰκίαν, ὁ δὲ τοὺς ἀγρούς, ὁ δὲ τὰ ἀνδράποδα, ὁ δὲ τὸ ἀργύριον, ὁ δὲ τὸ χρύσιον διανειμάμενοι *etc. Nam vox* διανέμομαι *a qua* διανειμάμενοι, *non significat* relinquo *aut* distribuo aliis, *sed* partior: *eamque significationem exigit comparatio Eutropii cum fracta navi, cujus frusta varii acquirunt. Itaque dicta est illa oratio triginta fere diebus post lapsum Eutropii, sive mense Februario anni* 399. *Ceterum major pars Homiliæ, cui in medio aliquid deest, concinnata est ad animandum peccatores, ne desperent, sed ad ecclesiam accedant, et pœnitentiam de peccatis agant.*

Quarta et quinta ex ineditis.

699 *Quæ ibi sequuntur Homiliæ, secunda et tertia, jam recensitæ sunt* § 42, *habitæque citius. Verum quarta verisimiliter circa id tempus est dicta. Hæc talem pag.* 340 *habet titulum:* Homilia hortatoria, habita in templo S. Anastasiæ adversus eos, qui non adfuerant: ac demonstratio de agonibus et certaminibus beati et justi Jobi. *Elegans est Homilia, in qua Jobi exemplo ad varias virtutes auditores excitantur. Quinta ejusdem rursum fere temporis videtur. Nam et* F *in hac auditores excitat ad frequenter conveniendum, et ad divitiarum contemptum eos excitare studet. Accipe, lector, verba pauca, quæ habet pag.* 348: Sed o pecuniarum tyrannis, quæ multos fratrum nostrorum ab hoc ovili amovet! Nihil enim aliud eos hinc amovet, quam gravis ille morbus et numquam exstincta fornax. *Mox de extremo judicio contra illos loquitur, ita ut gemitus auditoribus exprimeret, illique vultum percuterent. Cantum Psalmorum in hac quoque commendat Homilia, cujus titulus est pag.* 347: Ejusdem Homilia habita in templo S. Irenes de studio præsentium et de ignavia absentium. Quod sit psallendum, et quod mulieribus sexus non impedimento sit ad virtutis cursum.

item sexta, septima et octava.

700 *Utrum sexta eodem anno sit habita, plane dubito. Verum si alio dicta sit anno, nullum eidem*

A *eidem tempus assignare possumus. Titulus p.* 353 *explicat totum Homiliæ argumentum his verbis :* Homilia habita in ecclesia Apostolorum in die Theodosii imperatoris adversus eos, qui se Catharos appellabant, postquam duo alii episcopi loquuti fuerant. *In laudem Theodosii hæc habet pag.* 354 : Neque parvo erga beatum Theodosium officio obstricti sumus ; non quia imperator, sed quia pius ille erat ; non quia purpura amictus, sed quia Christo indutus erat *etc. Prosequitur hunc in modum, et victorias ipsius contra Maximum et Eugenium tyrannos breviter attingit. Post hanc subditur pag.* 356 Homilia habita in templo Sanctæ Anastasiæ, *quam Montfauconus in codice Ms. invenit post Homiliam in festivitate Paschali habitam, et mox latius memorandam. At idcirco non facile ipsi assensero, hanc fuisse eo ordine dictam in hebdomada Paschali. Nam quæ inter has nona est, post dictam in die Paschali prima fuit, ut clare videbimus. Quapropter vel ante Pascha hæc fuit habita, vel paulo diutius post Pascha. Eodem fere tempore octavam, de qua jam meminimus num.* 622, *habitam existimo : nam utraque fere ejusdem est argumenti, in utraque nempe extollitur mira fidei propagatio in* B *Ecclesia. Utraque satis probabiliter figi potest inter Pascha et Pentecosten.*

Sanctus ob messis periculum supplicationes habet :

701 *Quæ in ipsa festivitate Paschali anno* 399 *habita fuit, data est a Montfauconio tom.* VI *pag.* 272, *et ab eodem iterum inventa inter alias undecim ineditas. Varia hæc ad propositum nostrum suggerit. Primum, cum die* 6 *Aprilis, sive die Mercurii ante Pascha, nimio imbre messis periclitaretur, institutæ sunt supplicationes, de quibus* Chrysostomus *p.* 273 *ita loquitur :* Ante tres dies, irrumpente pluvia ingenti, atque omnia secum trahente, et ab ore, ut ita dicam, agricolarum mensam rapiente, comatas spicas dejiciente, cæteraque omnia per humidæ materiæ copiam devastante, litaniæ et supplicationes fuere, totaque civitas nostra quasi torrens ad loca Apostolorum currebat : advocatosque implorabamus sanctum Petrum et beatum Andream, par illud Apostolorum ; Paulum item et Timotheum. Post hæc vero, cum ira sedata esset, audacter trajectis pelago fluctibusque, ad coryphæos accurrimus, Petrum fundamentum fidei, et Paulum vas electionis, festum celebrantes spirituale, eorumque certamina prædicantes, tropæa victoriasque contra dæmonas. *Hæc facta sunt die Mer*- C *curii hebdomadæ sanctæ. Non dicit Sanctus, illo die ortum esse messis periculum ; sed eo die cessasse. Inter Homilias* Chrysostomo *olim attributas habetur aliqua de laudibus SS. Petri et Pauli apud Montfauconium t.* VIII *inter Spuria pag.* 7. *Posset quis existimare, eam hac occasione fuisse dictam ; sed stylus non est* Chrysostomi, *ut agnoscunt editores.*

populum acerrime objurgat, quod ad ludos profanos

702 *Porro post supplicationes prædictas ipso die Veneris sancto fuerunt ludi Circenses, sive cursus equorum, et die sequente spectacula theatralia. Utrisque ludis interfuerunt Christiani nonnulli, idque ægerrime tulit* Chrysostomus, *ita ut in ipsa festivitate Paschali hac Homilia acerrime in illos fuerit invectus.* Hæccine, *inquit pag.* 272, ferenda? hæccine toleranda? Post longa sermonum curricula, post tantam doctrinam, quidam, nobis relictis, ad spectaculum concertantium equorum transfugerunt, atque ita debacchati sunt, ut totam urbem vocibus clamoribusque repleverint inconditis, multumque risum moventibus, imo potius luctum afferentibus. Ego itaque domi sedens, et erumpentem vocem audiens, graviora patiebar, quam ii, qui tempestate jactantur.

AUCTORE J. S.

in ultimis diebus hebdomadæ sanctæ accurrisset.

703 *Et mox de die, quo hæc facta sunt :* Hæccine agit populus Christi amans,... ne ipsam quidem diem reveriti, in qua symbola salutis generis nostri consummata sunt ? Verum in Parasceve, cum Dominus tuus pro orbe crucifigebatur, et sacrificium tale offerebatur, paradisus aperiebatur, et latro in antiquam inducebatur patriam ; maledictio dissolvebatur, peccatum delebatur, diuturnum tollebatur bellum, Deusque reconciliabatur cum hominibus, atque omnia mutabantur ; in illa die, in qua jejunare oportebat, confiteri, et gratias precando referre ei, qui tot bona orbi contulit : tunc tu, ecclesia relicta et sacrificio spirituali, fratrumque cœtu atque jejunii gravitate, captivus a diabolo ad illud spectaculum abductus es. *Mox quoque addit, id factum esse, uno tantum interposito die post supplicationes jam dictas. Deinde pag.* 274 : Nec tibi satis fuit priore die id egisse, etiam in sequenti, cum a nequitia pristina paulum quiescere oportuisset, ad theatra iterum conscendisti, a fumo currens ad ignem, teque in aliud deterius barathrum conjecisti. Senes canos suos dehonestabant, adolescentes juventutem suam E præcipitabant, patres filios suos eo adducebant, jam a principio ætatem nequitiæ expertem in improbitatis barathra inducentes ; ita ut non aberret quispiam, si illos, non patres, sed filiorum interfectores appellet, qui nequitia sua animam liberorum in exitium impellant.

excommunicationem minitans :

704 *Pergit acri sermone turpitudinem illarum spectaculorum et manifestissimum animæ periculum, si quis ea videat, exponere, ita ut auditores commoverentur ad dolorem. Demum pag.* 276, *ubi paucos spectaculis illis interfuisse insinuaverat, ita minatur :* Ideo prædico, et perspicua voce clamo : si quis post hanc cohortationem atque doctrinam, ad iniquam theatrorum perniciem defecerit, non illum intra hæc septa recipiam, non administrabo ei Mysteria ; non permittam, ut sacram Mensem attingat. Sed quemadmodum pastores oves scabie plenas a sanis sequestrant, ne cæteris morbum communicent ; ita et ego faciam... Ut enim primo cohortatione et consilio usus sum ; sic et nunc post tantam adhortationem et doctrinam, necesse est demum sectionem etiam infligere. Etenim annus tandem est elapsus, ex quo in vestram civitatem advectus sum : neque cessavi hac de re vos fre- F quenter cohortari. Quia igitur quidam in hac sanie permanserunt ; age demum sectionem inferamus....

imo sub pœna excommunicationis

705 Quamvis enim viles admodum ac miserabiles simus ; attamen a divina gratia dignitatem accepimus, qua possimus hæc efficere. Ejiciantur ergo hujusmodi homines... Si vero perhorruistis hanc audientes sententiam: video namque omnes ingemiscentes et compunctos; resipiscant, et sententia soluta est. Quemadmodum enim alligandi potestatem accepimus ; sic et solvendi, ac rursus sententiam ferendi... Nemo itaque ex iis, qui in eadem permanent fornicatione, in ecclesiam veniat ; sed a vobis corripiatur, et communis sit hostis. » Si quis non obedit verbo » nostro per Epistolam, hunc notate, et ne com» misceamini cum illo. » Hoc autem facite : neque colloquamini, neque domi recipiatis, neque mensæ participes admittatis, neque ingressus, vel egressus, neque in foro cum illis versemini ; et sic facile illos recuperabimus. *Addit pag.* 278

rationes

AUCTORE J. S.

accessum ad ejusmodi ludos prohibens.

rationes alius hujusce severitatis, nimirum quod rationem de omnibus esset redditurus.

706 Quamobrem, *inquit,* non finem faciam omnia agendi et dicendi, etiamsi vos mœrore afficere oporteat, etiamsi molestus videar et onerosus ; ut possim adstare ante tribunal illud horrendum, nullam habens maculam aut labem, vel quid hujusmodi. *Ceterum dubitat Montfauconus, an sententiam excommunicationis revera tulerit* Chrysostomus, *an solum fuerit comminatus. Respondeo, nullum mihi esse dubium, quin Sanctus revera sententiam tulerit, non in eos, qui jam obnoxii erant, sed contra illos, qui imposterum theatra adirent, ita ut adeundo theatra in sententiam modo latam incideret. Nam id clarum videtur ex verbis. Non excommunicavit igitur illos, quos objurgat ; sed vetuit sub excommunicatione latæ sententiæ, (ut loquuntur theologi) ne quis deinde spectaculis illis turpibus interesset.*

Secuta deinde Homilia nona ex nuper editis

707 *Bono animo videntur excepisse Constantinopolitani, saltem plerique, eximium hunc Sancti zelum. Certe id utcumque colligitur ex Homilia, quæ post prædictam prima fuit secuta. Hæc apud Montfauconum tom.* XII *pag.* 382 *nona ponitur, et talem habet titulum :* Ejusdem, quod B non oporteat ad circum vel ad theatra ascendere : et dum illis molestiam creasset, deinde in conventu sequenti post illam Dominicam cum concessisset episcopo cuidam, qui ex Galatia venerat, concionandi facultatem, et ipse tacuisset, atque in hoc quoque illos offendisset, hanc habuit Homiliam in magna ecclesia, in illud : » » Pater meus usque modo operatur, et ego ope- » ror. » *Hactenus titulus, qui Homiliæ contextum compendio explicat. Sanctus orditur hoc modo :* Nuper valde vos pupugi de theatris et de equestribus ludis loquens.

in qua laudat auditores de studio audiendi :

708 *Tum gaudium suum de fructu illius reprehensionis declarat, fructumque illum probat hoc modo :* Etenim qui sic increpati fueratis, ut doleretis et animo deficeretis, adveniente Dominica illam insequente splendidius nobis theatrum exhibuistis, numerosiorem conventum et majorem alacritatem. Omnesque suspensi eratis, sicut hirundinum pulli a nido pendentes, et ad linguam nostram inhiantes. Deinde quia fratri nostro, qui ex Galatia venerat, quem et propter ipsam Ecclesiæ legem, peregrinos ita suscipere jubentem, et propter venerandam canitiem honorabamus, locum cessimus, ut concionaretur, C occlamantes recedebatis, graviter ferentes, quasi jam diu fame premeremini, et linguam nostram ita secantem exoptantes. *etc. Mox etiam declarat uberius, quantum lætetur,* se tam gratos habere auditores, qui non modo plaudere, sed etiam corrigi volunt, qui increpari non resiliunt, sed ad increpantem confugiunt. *Maxima vero pars sermonis contra Eunomianos dirigitur ex allegatis in titulo Christi verbis.*

decima et undecima ex iisdem.

709 *Quæ ibidem sequitur Homilia* XX, *ad diem quoque tempus referenda est. Titulum hunc habet pag.* 387 : Ejusdem Homilia habita in ecclesia Apostoli, postquam episcopus (*alius*) paucis concionatus fuerat, in illud : « Messis quidem multa, » operarii autem pauci. » *Laudat episcopum illum, conqueritur de aliquorum absentia ;* Neque enim, *inquit pag.* 388, multos tantum hic adesse vellem, sed omnes, et neminem in ecclesia desiderari. Quapropter quamdiu extra caulam illi sunt, dirumpor et doloribus discindor. *Explicat deinde prædicta verba, et maxime agit de propagatione Evangelii. Homilia* XI *pag.* 395 habita D *est, ut habet titulus,* postquam alius admodum senex concionatus fuerat, de Eleazaro et de septem pueris, *Machabæis videlicet.* Chrysostomus *initio Homiliæ laudat senem illum, seque vocat* Juvenem, νέον, *licet quinquagenario major esset. Quin et senectutem ipsius tanti faciebat, ut eam reveritus tacere cogitaverit.*

in qua iterum laudatur alacritas auditorum.

710 *Cur autem non tacuerit, exponit his verbis, quibus una auditorum suorum alacritatem commendat :* Sed quod sæpe dixi, nunc etiam dicam : neque vestram fero tyrannidem, neque horum necessitatem. Ideo rursus ad consuetos cursus me comparo, rem difficilem, nempe loquendi, cum facilitate multa tractans, non propter facultates meas, sed propter vestram audientium alacritatem. Nam nuper ad tantam profunditatem deductus sermo, non suffocatus est, et tantum pelagus emensus, non naufragium passus est... Vestro nempe audiendi studio ad tranquillum portum appellebamus. Statim enim atque a lingua sermo proferebatur, omnes supinis illum manibus excipiebant, etiamsi multam haberet difficultatem.... Neque enim in petram, neque in spinas, neque secus viam cadere sinebatis ; sed omnia in pingue et profundum arvum excipiebatis, in profundum nempe mentis vestræ. E Ideo singulis diebus comatas segetes videmus, zephyri loco Spiritus auris innutritas ; et theatrum nobis quotidie splendidum effectum. *Hæc ostendunt, Constantinopolitanis plerisque non minus, quam olim Antiochenis, gratas fuisse* Chrysostomi *conciones.*

Homiliæ gemina in illud : Ne timueris *etc.*

711 *Porro habentur et aliæ quædam Homiliæ, maxime tom.* III, *quæ forsan hoc anno sunt dictæ. At cum notas temporis non habeant satis certas, hoc loco duas tantum commemorabo, quæ videntur habitæ post turbas Constantinopoli per Gainam excitatas. Utraque edita est tom.* V, *utraque in illa Psalmi* XLVIII *verba ;* Ne timueris, cum dives factus fuerit homo *etc. Utraque vanitatem rerum humanarum nativis coloribus repræsentat. At quæ ponitur secunda, fortasse prima est dicta, et habita est, postquam alius breviter perorasset, ut ex titulo et ex initio liquet pag.* 418. *Hunc porro oratorem ubi laudaverat Sanctus, ita pergit :* Age ergo nos quoque, tumultuum, qui jam contigerunt, procella liberati, tamquam fluvialibus quibusdam aquis, aures nostras lectione Scripturarum abluamus. Ita faciunt et nautæ, postquam tempestatem evaserunt, et multum pelagus emensi, ad tranquillum portum pervenerunt, F demissis velis, deposito remo, et exscensu a navi facto, balneis, cibo, potu, somno ac deliciis corpus refocillant, ut vegetius illud et aptius ad reliquam navigationem reddant. Hos imitemur nos quoque, ac nupera illa perturbatione, tumultu, fluctibusque perfuncti, tamquam ad quietum quemdam portum animam nostram ad Scripturarum lectionem appellamus. *Tumultus et fluctus hic memoratos non alios esse suspicor, quam quos excitavit Gainas, quando Constantinopolim occupare voluit ; ita ut Homilia dicta videatur prima post sedatos illos tumultus.*

dicta videtur post sedatas turbas a Gaina excitatas ;

712 *Altera pag.* 504 *prolixior est, dictaque videtur, postquam animi auditorum ad tranquillitatem magis erant reducti, ut initio insinuatur. In hac de divitiis pag.* 507 *ita loquitur Sanctus :* Sæpe namque non cum homine desinunt, sed etiam ante hominem. Nostis vos innumera exempla in hac urbe circa intempestivam hujusmodi divitiarum jacturam : et didicistis, vivente possessore possessionem periisse : divitiarum enim finis

A nis est mutatio in paupertatem. *Deinde pag.* 508, *observat, divitem rapacem odio esse omnibus, etiamsi plures ipsi adulentur, idque probat his verbis :* Quod autem hæc illo modo se habeant, ingruente vento, cadentibusque foliis, cum scilicet mutatio rerum advenit, tunc ementiti amici comperiuntur, tunc assentantium larvæ noscuntur, tunc manifestus evadit simulantium chorus, tunc schema aperitur. Aperiuntur ora omnium dicentium : Scelestus ille, improbus, perditissimus. Quid ais? An non heri ipsi adulabaris; an non manus ejus osculabaris? Hæc larva erant : venit tempus, et larvam posui mentemque aperui. Quid ergo times, quæso, eum,qui a tot hominibus accusatur?

utraque de vanitate divitiarum.

713 *Hæc videntur insinuare Gaïnam urbe exclusum et hostem declaratum, de quo haud dubie ita loquebantur, qui ante ipsi fuerant adulati. Quare utraque Homilia videtur dicta, antequam* Chrysostomus *ad Gaïnam legaretur. Certe in hac pag.* 509 *indicat, aliquos ægre tulisse, quod toties loqueretur* contra divites *et* contra raptores. *In Homilia vero post illam legationem dicta tom.*III *pag.* 406 *id ipsum indicat his verbis :* Hanc ob causam et nos, quæ prius dicebamus, nunc dicere B non desinemus, tametsi nuper complures incusabant nos, talia loquentes : Itane numquam desines adversus divites armatam habere linguam? *etc. Hactenus de scriptis anni* 399.

§ XLVII. Antoninus Ephesinus episcopus apud Chrysostomum accusatur : causa illa in annum secundum usque ad mortem Antonini protracta : Sanctus in Asiam profectus : horum omnium chronotaxis.

Antoninus episcopus Ephesinus ab Eusebio episcopo

De *accusatione Antonini episcopi Ephesini apud* Chrysostomum *solus fere ex antiquis agit Palladius in Dialogo, cujus relationem dabo, priusquam ex aliis adjuncta temporis rerumque elucidanda suscipiam. Rem pag.* 125 *ita narrare* C *incipit :* Tertia decima Indictione venerunt Constantinopolim Asiani episcopi necessitatum quarumdam gratia : ii nobiscum commorabantur, præsentibus etiam aliis ex Scythia episcopis, Theotimo scilicet, atque ex Thracia Ammone Ægyptio, et ex Galatia Arabiano, metropolitis omnibus ac senibus, usque ad viginti duorum episcoporum numerum. Et omnibus congregatis, atque communicantibus, Eusebius quidam e Cilbianis jugis, episcopus Valentinopolitanus, congregatam synodum cum observasset, una sabbati adveniens, libellos tradidit synodo; præposito scilicet, ut consequens erat, Johannis nomine, contra Antoninum, episcopum Ephesi, septem capitula inserens.

de septem criminibus accusatur :

715 Primum quidem, quod conflatis sacris vasis argentum in usum filii fecisset. Secundum, quod ablatum de ingressu baptisterii marmor in balneum suum transtulisset : deinde columnas ecclesiasticas, a pluribus annis jacentes, intra suum statuisset triclinium. Quartum, quod puer ejus cædem patrasset, quem adhuc haberet in ministerio irreprehensum. Quintum, quod prædia Ecclesiæ relicta a Basilina, Juliani imperatoris matre, vendidisset, sibique vindicasset. Sextum, quod dimissa uxore sua, cum ea rursus congressus esset, filiosque ex ea procreasset. Septimum, quod pro lege et constituto haberet ordinationes episcoporum vendere juxta rationem redituum. Adsunt et qui dederunt, quique ordinati sunt, et ipse qui accepit : ac præterea probationes habeo. *Hæc accusator Eusebius secundum Palladium, qui pag.* 124 *ait, se toti judicio adfuisse.*

AUCTORE J. S.

ac tardante Chrysostomo pacemque suadente.

716 *Audiamus modo, quam moderate accusationem exceperit* Chrysostomus, *quamque tarde potius quam præcipitanter processerit :* Patienter feras me, obsecro, *ait Palladius Theodoro p.* 127, ut hinc quoque Johannis moderationem admitteris, qui sedato interim zelo, dixit Eusebio : Eusebi frater, quoniam sæpe fit, ut accusationes, quæ fiunt a perturbatione animi, faciles probationes non habeant : sine te exorari, ut cesses Antoninum fratrem scripto accusare, nobis causas molestiæ corrigentibus. Ad hæc ira accensus, durioribus usus est verbis adversus Antoninum, totus se efferens, et in accusatione persistens. Hortatur Johannes Paulum episcopum Heracleæ; nam is Antonio favere videbatur; ut eos E in amicitiam compelleret. Surgensque, ecclesiam ingressus est, una cum episcopis. Erat enim Sacrificii tempus : pacemque populo ex more precatus, sedit cum reliquis episcopis. Clam autem subingressus accusator Eusebius, coram omni populo et episcopis libellum alium offert, eadem continentem, adjurans Johannem horrendis juramentis, quibus salutem quoque imperatorum complexus est, multa cum perturbatione : ut putarent populi ejus imprudentia perterriti, eum a Johanne petere, ut vitam sibi ab imperatore impetraret. Johannes vero, ut vidit instantiam hominis, studens imperturbatum tenere populum, libellum recepit, lectisque divinis eloquiis, Pansophium, Pisidæ episcopum, orat, ut divina dona offerat : ipse cum reliquis episcopis egressus est. Nolebat enim animo turbido Sacrificium facere, his Evangelii obtemperans : Quando offers munus tuum, et reliqua.

accusatio repetitur.

717 Et post dimissionem populi, considerans apud se, et sedens in baptisterio cum reliquis episcopis, accusatorem coram omnibus advocat, dicens ei : Rursus eadem tibi dico, quod multi mœrore vel ira compulsi multa et dicunt et scribunt, quæ probare non possunt. Si igitur manifeste ea F nosti, de quibus illum accusare vis, neque enim si possis, repellimus; neque trahimus, si non possis : antequam legatur libellus, elige, quod expedit : postquam enim lectus fuerit, et in aures omnium venerit confectis Actis, non amplius licebit, cum sis episcopus, abolitionem petere. Post hæc rursus ille in proposito persistit. Tum jubent legi libellum : lectaque sunt supra dicta capita. Dicunt seniores episcopi Johanni : Audite tenorem libelli, etsi unumquodque uniuscujusque capitis maxime impium est, et undequaque sacris legibus interdictum, ne videamur in his, quæ leviora sunt, tempus omne insumere, ab eo, quod est horribilius, fiat inquisitio. Si enim illud inventum fuerit verum, nullus de capitibus reliquis erit contradicendi locus : cum illius capitis radix omnem iniquitatis speciem progerminet, juxta illum, qui ait : Radix omnium malorum est avaritia. Qui enim super innocentes munera accepit, et Spiritus sancti distributionem argento vendere non dubitavit : quo pacto

AUCTORE J. S.

Causam examinat Sanctus, et cum testes abessent,

pacto jam parcet sacris vasis, aut lapidibus, aut prædiis ecclesiæ.

718 Tunc Johannes quæstionem inchoat, dicens Antonio: Quid ad hæc dicis, frater Antonine? Negavit ille necessario. Quomodo enim posset sub exordium ipsum confusionem suam confiteri? Interrogati sunt, qui dederunt, negarunt et ipsi. Post hæc cum inquisitio ad horam usque octavam diligenter ageretur, ex indiciis quibusdam judicium formatum est. Postremo, ut par erat, ventum est ad testes, coram quibus et hi dederant, et ipse acceperat. Non aderant testes: opus erat eorum præsentia. Difficultatem sistendorum testium respiciens Johannes, ut purgaret Ecclesiam, et testibus parceret, per se in Asiam ire sese ultro offert, et examen peragere. Antoninus, visa Johannis strenuitate atque incorrupta integritate, utpote sibi conscius, adiit quemdam e proceribus, cujus prædia, quæ in Asia erant, ipse curabat: orat ut inhibendum Johannem procuret, ne in Asiam abiret, promittens testes se exhibiturum. Qui statim molitur, ut hæcce ad Johannem episcopum e palatio denuntiarentur: Absurdum est te, qui sis episcopus, et animarum nostrarum inspector, in tanta

B

tumultus exspectatione, relinquere civitatem, et peregrinationem in Asiam obire, cum facile testes deduci possint. Erat autem exspectati tumultus causa Gaina barbarus. Enimvero, ne longior sim, persuadetur illi, ut maneat, curam simul habens et judicii et molestiæ testium. Interim lucrum insperatum reo fuit ad adventum testium dilatio, quos aut pecunia, aut potentia fugare poterat.

cum synodo judices in Asiam delegat:

719 Prævidens ista Johannes, cum præsente synodo deliberat quosdam e præsentibus episcopis in Asiam mittere ad interrogandos testes. Derepente igitur tres episcopi electi sunt, qui mitterentur: Syncletius, metropolitanus Trajanopolis; Hesychius, episcopus Parii, et Palladium Helenopolis. Cum in Actis interlocuta esset synodus, ut qui intra duos menses non occurrisset Hypepis, Asiæ civitate, jura sua persecutus non fuisset, quia vicini essent et qui arguebantur, et reliqui episcopi, qui cum Syncletio judicare debebant, is excommunicatus esset. Post hæc descenderent Smyrnam dicti Syncletius et Palladius. Hesychius autem, qui amicus erat Antonini, simulavit morbum: et per litteras illico significarunt utrisque partibus adventum suum,

C

ut concurrentes in dictam civitatem implerent promissa. Illi autem cum se mutuo corrupissent, partim auro, partim jurejurando, amici facti erant ante adventum judicum. Cum autem dicis caussa ad civitatem Hypæpinorum venissent, sperabant rursum eludere judices dilatione testium, quasi peregre profecti essent ob varias caussas.

sed culpa accusatoris res protrahitur, et reus moritur.

720 Post hæc judices accusatorem rogant: Intra quot igitur dies adducturus es testes? et exspectabimus. Ratus ille eos aeris inclementiam ægre ferentes, discessuros, erat enim æstatis ipse ardor, scripto promittit intra quadraginta dies, aut producturum testes, aut pœnas canonum subiturum. Dimissus igitur ad inquirendos testes, omissa inquisitione, Constantinopolim venit, ibi delitescens. Exspectabant judices, ut par erat, ad quadragesimam diem: et cum nullibi ille comD pareret, scribunt omnibus Asiæ episcopis, eum denuntiantes excommunicatum, sive ut desertorem, sive ut calumniatorem. Ceterum post hoc alios etiam triginta dies perstiterunt: et cum non compareret, discesserunt, et Constantinopolim redierunt. Illic cum ipsum offendissent, facinus illi exprobrarunt. Rursus ille infirmitatem corporis prætexens, pollicebatur testes se adducturum. Quæ cum in longum tempus sic abirent, moritur Antoninus, cum quo litem habebat Eusebius. *Hactenus Palladius, cujus relationem si recte expendamus, facile videbimus, causam illam non paucis diebus tractatam esse Constantinopoli, antequam eligerentur deputati judices, qui in Asia testes examinarent. Nam clarum est, plures ibi habitos esse episcoporum conventus, licet illos non distinguat Palladius. Certe alio die accusatio instituta est; alio die monitum accepit* Chrysostomus, *ne ex urbe discederet, alio rursum die episcopi sunt electi, qui in Asiam proficiscerentur: neque verisimile est, hæc tribus diebus continuis esse peracta. Lectis vero judicibus, duos menses accepit Eusebius ad testes producendum. Hisce deinde adjecti rursum quadraginta dies. Post hos aliis diebus triginta exspectarunt judices in Asia. Reversi demum Constantinopolim, Eusebium ibi invenerunt. Eoque iterum testes promittente, ac infirmitatem allegante pro excusatione, tandem moritur Antoninus. Itaque hisce omnibus usque ad mortem Antonini, octo facile aut decem menses attribuere possumus.* E

Chrysostomus ipse Ephesum navigat

721 *Verum mors illa litem necdum finivit. Nam et novus Ephesiis dandus erat episcopus, et vivebant illi episcopi, qui data pecunia episcopatum sibi comparaverant. Audiamus igitur Palladium, qui pag.* 133 *ita prosequitur:* Rursus ab Asia venit decretum ad Johannem, partim a clero civitatis Ephesiorum, partim ab episcopis, postulationem cum horribili jurejurando continens. Quoniam superioribus temporibus inordinate, et leges, et nos gubernati sumus, oramus Venerationem tuam, ut descendas, et formam Deo dignam imponas ecclesiæ Ephesiorum, a longo tempore afflictæ, partim quidem ab Arii sectatoribus, partim ab iis, qui cum avaritia et dominandi libidine Catholicos se esse gloriantur. Quia permulti insidiantur, ut lupi graves, episcopalem sedem pecuniis rapere festinantes. Johannes in tanta corporis infirmitate, etiam tempore hiberno, nihil molesti sibi ob oculos proponens, ut rebus totius Asianæ diœceseos ægris mederetur, vel propter imperitiam, vel propter solitudinem pastorum, alacritate animi roboratus, ingressus navim, urbe discessit. Irruente interim sævo aquilone, metuentes nautæ, ne in Proconnesum F ejicerentur, posito velo in partem navis quæ vento verberabatur, Tritonis promontorium prætervehuntur: et ibi jactis ancoris manserunt, austrum exspectantes, ut Apamiæ applicarent. Cum igitur biduum jejuni perstitissent, in navicula agitati, tertia die Apamiam devenere, ubi eum exspectabant, Paulus, Cyrinus et Palladius: hos enim viæ comites assumpserat Johannes, pedibusque, confecto itinere Ephesum perveniunt. *Hæc Palladius, cujus relatio in ordinem chronologicum utcumque redigenda videtur, priusquam ad gesta Sancti in Asia progrediamur.*

Causa Antonini duravit ultra annum.

722 *Tillemontius Nota* 49 *initium hujus causæ, sive accusationem Antonini, figit anno* 400, *mense Maio: deinde Nota* 51 *iter* Chrysostomi *in Asiam anno* 401, *mense Januario aut Februario; finem vero totius causa non diu post Pascha ejusdem anni. Secundum hanc chronotaxim tota causa non duravit integro anno sive duodecim integris mensibus. Verum longiore tempore causa illa durasse videtur, quia Palladius pag.* 137 *dicit:*

A *cit:* Neque uno die facta est disquisitio,... sed per biennium. *Græce habetur* ἐπὶ δύο ἔτη, ad duos annos. *Et pag.* 135 *ante finitam causam dicit:* Quoniam caussa ista biennio maxima ex parte examinata est *etc. Hæc verba vix possunt cum chronotaxi Tillemontiana conciliari: videntur enim exigere, ut causæ saltem annum integrum et partem aliquam alterius attribuamus, seu menses, ut minimum, tredecim aut quatuordecim.*

finitaque est post Pascha; sed non statim post istud festum.

723 *Quapropter existimare malim, causam fuisse inchoatam circa Martium aut Aprilem, finitam vero circa Maium aut Junium anni sequentis: nec quidquam protulit Tillemontius, quod huic nostræ conjecturæ repugnat. Credit nimirum verba illa num.* 720 *data,* Erat enim æstatis ipse ardor, *designare mensem Julium, dicique de tempore, quo duo menses effluxerant a prima accusatione. At neutrum est certum. Imo potius* æstatis ipse ardor *futurus erat illo tempore, quo ulterius erant exspectaturi et plus temporis, quam duorum mensium effluxerat, quando ulterior dilatio ad testes producendos petebatur ab Eusebio, ut verbis relationi interjectis observavi. Serius quoque ex itinere Asiatico rediit* Chrysostomus, *quam credidit Tillemontius. Nam, ut infra videbimus, dicit quidem, se abfuisse* B *Paschali tempore; sed nullibi affirmat, se paulo post Pascha rediisse.*

Non anno 400, ut aliqui volunt,

724 *De anno, quo causa illa fuit inchoata, nihilo magis Tillemontio consentire possum. Habet tamen rationes non contemnendas, quæ omnino me impellerent ad ipsius opinionem sequendam, nisi aliæ in contrarium viderentur præponderare. Palladius in Dialogo, prout hic editus est, dicit accusationem ab Eusebio institutam* tertia decima Indictione, *quæ non cœpit currere ante mensem Septembrem anni* 399, *ideoque figenda esset anno* 400 *circa Martium aut Aprilem, si illam Palladii epocham presse crederemus tenendam. At constat eruditis, in notandis Indictionibus frequentissime errari, ita ut ex sola Indictione solidum nequeat haberi argumentum, ubi aliæ non concurrunt notæ chronologicæ. Error autem Indictionis oriri potuit non solum a scribente, sed etiam ab eis, qui Dialogum transcripserunt, cum exigua sit litterarum differentia inter vocem* τρισκαιδέκατος decimus tertius *et vocem* δυοκαιδέκατος duodecimus. *Itaque non sola Indictione hic standum existimo, sed alia quoque adjuncta considerare oportet. Tam multa autem mihi occurrunt, quæ persuadent,* C *causam Antonini anno* 399 *fuisse inchoatam, finitam vero anno* 400, *ut ea longe præferenda existimem.*

sed anno 399, ut variis argumentis

725 *Primo episcopi illi, qui a* Chrysostomo *depositi sunt in Asia, ut videbimus* § 48, *restituti sunt ab inimicis* Chrysostomi, *quando depositi fuerant* ante quadriennium, *teste Palladio p.* 137, *cujus Græca verba sunt* πρὸ τετραετίας. *Hoc quadriennium exacte invenitur in sententia nostra secundum quam depositi sunt a* Chrysostomo *post Pascha anni* 400, *restituti vero circa idem tempus anni* 401. *Secundo S. Porphyrius episcopus Gazensis venit Constantinopolim anno* 401, *ibique mansit ad aliquot hebdomadas usque ad peracta Paschalia festa. Atqui* Chrysostomus *erat Constantinopoli, quando venit Porphyrius, nec inde discessisse videtur, quamdiu ibidem Porphyrius mansit. Itaque anno* 401 *non ivit in Asiam* Chrysostomus, *cum eo profectus sit hiemali tempore, et Pascha non celebraverit Constantinopoli eo anno, quo profectus est in Asiam. Tertio dum* Chrysostomus *deposuit Asianos aliquot episcopos, videtur satis confidere potuisse amicitiæ et benevolentiæ imperatoris: nam depositis ob simoniam episcopis exoraturum se pro ipsis imperatorem promisit, ut videbimus num.* 731. *Verum, quando advenit Porphyrius,* Chrysostomo *iratus erat imperator adeo, ut Sanctus dicat, se non posse loqui cum imperatore, ut dicetur num.* 753 *et seq. Hinc colligo,* Chrysostomum *usque ad iter Asiaticum aulæ imperatoriæ satis gratiosum fuisse; sed eidem offensum fuisse Eudoxiam ante adventum Porphyrii, et consequenter hujus Sancti adventum itinere Asiatico esse posteriorem.*

ostenditur, figenda est accusatio Antonini,

726 *Quarto* Chrysostomus *baptizavit Theodosium Arcadii filium, ante Pascha anni* 401 *natum, et non multo post baptizatum. Etenim in Sermone post reditum ab exsilio tom.* III *p.* 429 *de Eudoxia imperatrice ita loquitur:* Memor erat, memor certe erat et filiorum et baptismatis: » Recordor per manus tuas filios meos fuisse baptizatos, » Hæc imperatrix : *inquit* Chrysostomus, *referens curam Eudoxiæ, ut ab exsilio reduceretur, citansque verba Epistolæ ipsius ad se scriptæ. Tillemontius hæc verba observavit, sed credidit exponi posse de solis filiabus Arcadii et Eudoxiæ. Verum Theodosius inter omnes erat præcipuus. Quare non videtur Eudoxia ita generatim* E *locutura fuisse de liberis suis a* Chrysostomo *baptizatis, si eam gratiam alterius manibus accepisset Theodosius. Objicit Tillemontius etiam hæc verba Adonis in Chronico pag.* 157 *de Severiano Gabalorum episcopo dicta :* Hic juniorem Theodosium ex sacro fonte suscepit. *Verum illa verba nihil evincunt contra sententiam nostram : nam suscipere e sacro fonte Theodosium potuit Severianus, et baptizare* Chrysostomus. *Certe æquivocum Tillemontio verba* ex sacro fonte suscipere *sic interpretari, ut idem significent ac* baptizare. *Itaque, si omnino Adoni tanta hic auctoritas debetur, quantam eidem attribuere conatur Tillemontius loco assignato, et rursum in Arcadio art.* 21, *allegata ipsius verba nobis minime oberunt. Attamen miror, auctoritatem Adonis tanti hac in re fieri a Tillemontio, Theophanem vero, non loco tantum, sed etiam tempore propinquiorem Theodosii baptismo, prorsus negligi. Verum non ita sentiret, opinor, Tillemontius, si non credidisset* Chrysostomum *abfuisse, quando sacro fonte tinctus est Theodosius, ita ut nec auctoritas Adonis, nec ulla alia ratio, sed sola chronotaxis, quam vitiosam existimo, ipsum impulerit ad abjudicandum* Chrysostomo *Theodosii baptismum.* F

ejusque et aliorum antistitum causa finita an. 400.

727 *Quinto inchoatam esse causam Antonini Ephesini anno* 399, *colligitur etiam ex chronotaxi nostra, quam dedimus de rebellione Gainæ Gothi. Nam tumultus exspectabatur, dum primum accusatus est Antoninus, ut liquet ex verbis Palladii num.* 718 *datis.* Erat autem exspectati tumultus causa Gaina barbarus. *Hæc verba insinuant illud tempus, quo cum exercitu suo Gainas versus Constantinopolim tendebat, ante initum cum Arcadio contractum. Atqui id contigisse anno* 399, *circa mensem Aprilem aut Maium, ostendi* § 44. *Eo igitur fere tempore ab Eusebio primum accusatus est Antoninus. Quapropter tota illa causa sic ordinanda videtur. Circa Aprilem aut Maium anni* 399 *concilium episcoporum habitum est Constantinopoli, in quo Eusebius Antoninum accusavit. Tractata est primum causa aliquot diebus Constantinopoli, deinde electi sunt judices, qui in Asiam proficiscerentur, testes audituri. Hi primum exspectarunt testes duobus mensibus, deinde insuper diebus quadraginta, et post alios triginta dies*

AUCTORE J. S.

dies redierunt Constantinopolim. Horum itaque reditus figendus est quinque circiter mensibus post initium causæ circa mensem Septembrem aut Octobrem. Secuta est mors Antonini, quæ contigit sub finem anni 399 aut initium sequentis. Post hanc anno 400, verisimiliter mense Januario aut Februario, ab Ephesiis invitatus est Chrysostomus. *Hic vero hiemali tempore, forte mense Februario aut Martio, iter suscepit. Abfuit ultra* centum dies, *reversumque putem, non paulo post Pascha, quod nullibi apud antiquos dicitur, sed tempore æstivo, et fortasse transacta magna æstatis parte.*

§ XLVIII. Gesta Sancti in Asia: numerus episcoporum tempore illius itineris depositorum: Gerontius Nicomediensis item depositus.

B

Sanctus Ephesum profectus, cum concilio episcoporum 70

Ex *verbis Palladii num.* 721 *datis habemus,* Chrysostomum *in Asiam partim per mare, partim terrestri itinere profectum esse, postulantibus id Ephesinis, ut huic ecclesiæ prospiceret, ac toti provinciæ Asianæ, cujus metropolis est Ephesus. Sozomenus lib.* VIII *cap.* VI *docet, non solam Asiam strictissime sumptam, sed alias quoque Minoris Asiæ provincias opus habuisse correctione, ita scribens :* Porro Joannes, cum audiisset Asiæ et finitimarum provinciarum ecclesias ab indignis sacerdotibus gubernari ; et alios quidem donis ac muneribus, alios vero gratia corruptos, sacerdotia vendere, Ephesum perrexit. *De episcopis ibi a* Chrysostomo *congregatis, et ordinatione Ephesini episcopi, sic loquitur Palladius pag.* 134 *:* Et congregatis Lydiæ episcopis, Asiæ atque Cariæ, numero septuaginta, ordinationem (*novi episcopi Ephesini*) faciunt, cum plures spontanea alacritate occurrissent, maxime e Phrygibus, ut oris sapientia fruerentur. *Heraclidem fuisse ibi ordinatum, consentiunt scriptores. Illum Palladius pag.* 139 *nominat* virum encycliis disciplinis optime institutum, et divinarum Scripturarum peritum, qui in eremo monasticam vitam egerat, et qui per tres annos diaconus fuerat.

C

Heraclidem Ephesi ordinat episcopum.

729 *Sozomenus cap.* VI *consentit his verbis :* Ephesinæ autem ecclesiæ, cujus episcopus tum forte mortem obierat, Heraclidem præfecit, virum origine Cyprium, qui olim quidem monachus fuerat apud Scetim, et discipulus Evagrii monachi, tum vero unus erat ex Joannis diaconis. *Socrates lib.* VI *cap.* XI *plura habet ; eaque admodum verisimilia.* Forte contigit, *inquit,* ut episcopus Ephesiorum eo tempore migraret e vita. Quam ob causam necesse habuit Joannes eo proficisci, ut episcopum ordinaret. Cum igitur Ephesum venisset, et alii alium ad episcopatum promovere studerent, et eorum causa, quibus quisque suffragabatur, acriter inter se contenderent, cernens Joannes utramque partem pervicaciter altercari, suisque hortationibus nullatenus obsequi velle, jurgium illorum sine illius offensa dirimere statuit. Ipse ergo Heraclidem quemdam diaconum suum, genere Cyprium, ad episcopatum illum promovit. Atque ita tandem ambæ partes, pertinaci contentione deposita quievere. Hanc ob causam coactus est Joannes in urbe Epheso diutius morari. *Alia hujusce electionis relatio est in iis, quæ Valesius addidit libro* VIII *Socratis pag.* 333, *ibique dicitur* Seditio Ephesi orta,... eo quod Heraclides sacerdotio indignus videretur. *Verum, quiscumque sit illius relationis auctor, verisimile est, eum confudisse, quæ postmodum contigerunt, cum factis tempore ordinationis : nam Heraclides revera accusatus deinde est una cum* Chrysostomo, *depositusque et carceri inclusus. Utrum justæ fuerint accusationes, hic non inquiro. At saltem* Chrysostomus *virum bonum credidit, et non alios habuit accusatores et judices, quam* Chrysostomus *ipse.*

D

Deinde sex episcopos, simoniam confessos,

730 *Postquam Heraclides ordinatus erat, resumpta est causa illorum, qui ab Antonino ipsius decessore erant ordinati. Nam Palladius p.* 135, *relata Heraclidis ordinatione, hæc subjungit :* Dum hæc geruntur, accessit ad nos episcopos, prolixi sermonis causa, Eusebius accusator *etc. At hic corrigenda est interpretatio Bigotii. Palladii enim verba hæc sunt :* προσῆλθεν ὁ τῆς μακρηγορίας ἡμῖν αἴτιος τοῖς ἐπισκόποις πᾶσιν Εὐσέβιος *etc.* Accessit, qui nobis prolixi sermonis est causa, ad omnes episcopos, Eusebius *etc. Verum audiamus sequentia :* Accessit..., *inquit,*... Eusebius accusator sex reliquorum episcoporum, rogans ut ad communionem admitteretur. Contradicunt quidam episcopi, adduntque, calumniator cum esset, non oportere ipsum admitti. Post hæc supplicat, dicens : Quoniam caussa ista biennio maxima ex parte examinata est, et ad testium adventum facta est dilatio : rogo pietatem vestram, ut hodie jamjam testes producam. Etsi enim Antoninus mortuus est, qui nummos accepit, et ordinavit, attamen supersunt et qui dederunt, et qui ordinati sunt. Justum visum est præsenti synodo rem perquiri. Incipit caussa a lectione Actorum, quæ prius facta fuerant. Ingressi sunt testes : ingressi et sex illi, qui pecuniam dederant, et ordinati fuerant. Et initio quidem negabant. Instantibus autem testibus partim laicis, partim presbyteris, quibus confidere videbantur necnon mulieribus quibusdam, qui etiam pignorum, seu munerum species dicebant, et loca, et tempora, et quantitatem : cum vero * eorum conscientia recta non esset, ultro confitentur, levi adhibita necessitate : dedimus, confessum est : et ordinati sumus : talem putantes esse consuetudinem, ut videremur a curia liberari.

E

* *vero abundat.*

deponit, aliosque pro ipsis ordinat.

731 Et nunc oramus, si fas est, simus in ministerio Ecclesiæ : sin minus, aurum, quod dedimus, recipiamus. Quidam enim e nobis uxorum supellectilem dedimus. Ad hæc Johannes synodo pollicitus est : quod ad curiam quidem attinet, ego eos, Deo juvante, liberabo, exorato imperatore. Vos autem mandate, ut ab heredibus Antonini, ipsi accipiant, quæ dederunt. Præcepit synodus, ut aurum acciperent ab heredibus Antonini et communicarent intra altare : essent autem jam non sacerdotes, sed ex sacerdotibus *. Ne si ista concederentur, mos fieret Judaicus aut Ægyptius, vendendi atque emendi sacerdotium. *Ita Palladius, qui mox pag.* 137 *dicta sua confirmat his verbis :* Horum omnium exstant Acta et judicum nomina : neque uno die facta est disquisitio, ut mentitus est Theophilus, (*hac de causa* Chrysostomum *accusans*) sed per biennium, *sive duos annos non integros.* Atque acquieverunt, qui fuerant depositi, ut a futuro judicio liberarentur ; ita ut unus ex iis factus sit publicorum negotiorum defensor : et in eorum locum suffecti sunt alii, non conjugati, vita et doctrina ornati. *Porro depositionem illorum episcoporum*

* *i. e.* Sacerdotio privati

A *scoporum sine ulla violentia a* Chrysostomo *peractam, Asianisque non ingratam fuisse, testatur Palladius pag.* 223 *ita loquens:* Novi quidem sex episcopos merito a Johanne depositos, ut sacerdotalis dignitatis emptores, de quibus superius dixi. Quis lacrymatus est? Cujus e naribus stillavit sanguis? Quæ aranei tela conscissa est? Quis domo sua pulsus est? Quis vel obolo multatus est? Quis vero Asiæ circulator, aut opifex, aut agricola, aut sutor, aut plebeius gratanter non audiit, quod acciderat pro vindicandis sacris legibus?... Ubi enim Deus operatur, omnia fiunt in patientia. *Hæc ille, ut moderationem* Chrysostomi *opponat violentiæ, qua usi sunt ipsius accusatores et judices.*

In illo concilio sex tantum videntur depositi.

732 *Numerus episcoporum, qui in concilio illo Ephesino depositi sunt, ambiguæ dubitationi est obnoxius, cum ipsi antiqui varie admodum de numero sint locuti. Apud Palladium pag.* 124 *ita loquitur Theodorus :* Theophilus *(Alexandrinus* Chrysostomi *adversarius)* temeritatem suam maxime honestare sive operire volens, in libello suo ait, beatum Johannem dominandi libidine permotum, die una sexdecim episcopos deposuisse, et suos loco illorum ordinasse. *Respondet Palladius;* Nihil a suis moribus alienum fecit mirificus ille, et cum contra Johannem scripsit, et cum falsa scripsit.... De his autem, qui in Asia depositi sunt, non sexdecim, sed sex tantum episcopis, ut coram Deo judice dicam, nihil de numeri quantitate subtraham *etc. Post expositam rem totam pag.* 140 *rursum dicit:* Hæc autem sunt, quæ in Asia gesta sunt, de quibus interrogasti, eo quod Theophilus scripserit, sexdecim episcopos a Johanne depositos fuisse. Certo scias, quod sex fuerint. Horum etiam Acta exstant, quæ servantur apud nos cum subscriptionibus viginti duorum episcoporum, qui ab initio *(Constantinopoli)* caussam audierunt, et septuaginta eorum, qui deposuerunt, et caussam *(Ephesi)* terminarunt. *Hæc verba mihi persuadent, sex tantum episcopos in illo septuaginta episcoporum concilio depositos esse.* B

plures tamen tempore totius itineris:

733 *Attamen facile crediderim, multo plures fuisse depositos, priusquam Constantinopolim reversus est Sanctus. Nam Palladius loqui solum videtur de episcopis Ephesi in concilio depositis; non vero de aliis in eodem itinere de dignitate merito dejectis. Socrates lib.* VI *cap.* XV *generatim dicit :* Joannes multos in Asia deposuerat episcopos, tunc cum Heraclidis ordinandi causa profectus est Ephesum. *Sozomenus lib.* VIII *cap.* VI *ait :* Ac tredecim episcopis depositis, partim in Lycia et Phrygia, partim in ipsa Asia, alios in eorum locum substituit. *De Gerontio Nicomediensi similiter deposito cum Sozomeno inferius agemus. Vel solum illud Gerontii exemplum abunde probat, non omnes a Palladio enumeratos episcopos, quos deposuit* Chrysostomus. *Nam sex illi, de quibus ille loquitur, ordinati erant ab Antonino Ephesino: quod non convenit Gerontio. Præterea in concilio Chalcedonensi apud Labbeum tom.* IV *col.* 700 Philippus reverendissimus presbyter Constantinopolitanæ magnæ ecclesiæ dixit : Sanctæ memoriæ Joannes episcopus Constantinopolitanus quindecim episcopos deposuit, profectus in Asiam, et pro eis alios ordinavit. *Si hisce quindecim addatur Gerontius, qui non erat in diœcesi Asiana, sed in Pontica; habebimus episcopos sexdecim, quot depositos dicebat Theophilus. At certe calumniabatur Theophilus, si dicebat* die una *illos fuisse damnatos. Hanc vero calumniam maxime re-* C

futare voluisse videtur Palladius, qui non omnia narrat; sed aliqua etiam dissimulat, ut vel ex hoc loco clarum mihi videtur.

AUCTORE J. S.

hi forte fuerunt partim Quartadecimani, partim Novatiani.

734 Chrysostomus *in Homilia, quam habuit post reditum ex Asia, tom.* III *pag.* 412 *dicit, se* in Asia *fuisse* ad corrigendas ecclesias. *Socrates de illo itinere cap.* XI *hæc addit :* Qui cum obiter Novatianis et Quartadecimanis multas ecclesias ademisset, Constantinopolim rediit. *Ex hisce variæ fieri possunt conjecturæ ad implendum numerum sexdecim episcoporum, quos a* Chrysostomo *depositos invidiose asseruit Theophilus, eosque revera dejectos de dignitate suspicor, et quidem omnes in provinciis Ephesinæ ecclesiæ subjectis, præter Gerontium Nicomediensem. Nam et episcopi Lyciæ et Phrygiæ, in quibus provinciis aliquos depositos asserit Sozomenus, Ephesino tamquam primati erant subjecti. Ex illis porro quindecim saltem sex ob simoniacam ordinationem fuisse damnatos, habemus ex Palladio. Fortasse reliqui novem Quartadecimani fuerunt aut Novatiani, quos numerare noluerit Palladius, quosque cum aliis miscere potuit Theophilus, ut invidiam augeret contra* Chrysostomum. *Quidquid vero sit de numero et crimine aliorum, diversa haud dubie fuerunt judicia, primumque depositi sunt sex Simoniaci, quorum causa jam Constantinopoli fuerat inchoata.* E

præter Gerontium Nicomediensem, sacerdotio indignum.

735 *Sozomenus lib.* VIII *cap.* VI *depositionem Gerontii episcopi Nicomediensis mox narrat post præcedentia, ita ut videatur insinuare, illam eodem anno contigisse. Attamen dubitare non possumus, quin Sanctus eam ob causam convocaverit episcopos Bithyniæ, quorum caput erat Nicomediensis, aut potius diœcesis totius Ponticæ, sub qua erat provincia Bithyniæ. Audiamus Sozomenum:* Sed et Gerontium, *ait,* Nicomediensi ecclesia expulit. Hic enim cum diaconus esset sub Ambrosio Mediolanensis ecclesiæ episcopo, nescio quid passus, utrum fucum facere volens, an dæmonis arte et vanis imaginibus deceptus, retulerat quibusdam, se noctu Onoscelidem comprehensam, capite raso, in pistrinum conjecisse. Qui de causa Ambrosius eum, utpote qui indigna ministro Dei locutus esset, domi ad tempus manere, et pœnitentia expiari jusserat. At Gerontius, cum et optimus esset medicus ac diligentissimus, et ad dicendum ac persuadendum, parandosque amicos aptissimus, quasi Ambrosium deridens, Constantinopolim perrexit. Illic brevi temporis spatio in amitiam quorumdam, qui in palatio plurimum poterant, sese insinuavit : nec multo post Nicomediensis ecclesiæ episcopatum adeptus est. Ordinavit autem illum Helladius Cæsareæ Cappadocum episcopus, hanc illi gratiam referens, eo quod suffragio suo splendidam in palatio militiam filio ipsius comparasset. Quæ cum didicisset Ambrosius, scripsit Nectario episcopo Constantinopolitano, ut Gerontio sacerdotium adimeret, nec se, et ecclesiasticam disciplinam contumelia affici pateretur. Verum Nectarius, quamvis omni studio id perficere conatus, numquam tamen obtinere potuit, universis simul Nicomediensibus ei fortiter resistentibus. F

cui Pansophium substituit.

736 Johannes vero cum illum deposuisset, ejus loco Pansophium ordinavit. Hic uxoris Arcadii imperatoris pædagogus fuerat, vir pius quidem et placidis moribus ac moderatis, Nicomediensibus tamen minime gratus. Itaque seditionem crebrius excitantes, tum privatim, tum publice, Gerontii beneficia recensebant, et uberrimam utilitatem, quam ex illius arte medica percipiebant :

AUCTORE J. S.

percipiebant : dexteritatem denique ac sedulitatem, qua erga omnes ex æquo, tam pauperes, quam divites utebantur. His alias quoque ejus virtutes adjiciebant, utpote amici ac benevoli. Nec secus ac in terræmotu aut siccitate, aut alia quapiam calamitate cœlitus invecta, per plateas civitatis suæ et Constantinopolis circumeuntes psallebant, Deoque supplicabant, ut illum episcopum haberent. Tandem vero coacti, illum quidem cum luctu ac gemitibus dimiserunt: Pansophium vero cum odio ac metu susceperunt. *Hæc Sozomenus, ex cujus relatione satis liquet, quam indignus sacerdotio esset Gerontius.*

Aliqui ex episcopis depositis postea Sanctum accusarunt :

737 *Inter capita accusationum, quas contra* Chrysostomum *formarunt ipsius inimici, apud Photium cod. 59 habetur depositio trium episcoporum, Gerontii nimirum, Faustini et Eugnomonii,* qui se injuste a Joanne episcopatu motos querebantur. *De* Proæresio *etiam* Lyciæ episcopo *ibidem fit mentio col. 55. Quin et illic accusatur,* quod una ordinatione quatuor simul episcopos crearit. *Adeo omnia Sancti gesta æmulis ipsius deinde accusandi occasionem præbuerunt. Facile igitur credere possumus laudato Sozomeno, verbis jam datis hæc addenti :* Exinde hi, qui B depositi fuerant, et illorum necessarii, Joannem accusare cœperunt, quod rerum novarum in ecclesiis auctor fuisset, et contra morem institutumque majorum, ordinationum jura immutasset. Ac præ dolore animi atque indignatione ea quoque reprehendebant, quæ omnium judicio præclare gesta erant a Joanne.

alia in itinere Asiatico forte gesta.

738 *Ceterum ad Asianum quoque iter* Chrysostomi *pertinere possunt verba S. Procli, illum in Oratione* XXI *sic laudantis :* In Epheso artem Midæ nudavit: in Phrygia matrem, quæ dicebatur deorum, sine filiis fecit. *At obscurum est, quid per* artem Midæ *intelligat Proclus. Tillemontius art.* 61 *credit, innotuisse per* Chrysostomum *omnia secreta cultus Midæ. At nullibi invenio, Midam inter fictitios deos cultum. Quare magis existimo, per* artem Midæ *designari artes illicitas aurum comparandi, qualis ars est simonia : nam fabula Midæ, tactu suo omnia in aurum vertentis, haud dubie acta est ex ipsius avaritia, qua artibus quibuslibet lucrum ille captabat. Hanc sane avaritiam Midæ imitantur simoniaci, qui sacerdotia vendere non dubitant. Phryges* Rheam *colebant et matrem deorum dicebant, alias* Cybelem *dictam, et aliis quoque nominibus insi-* C *gnitam. Hanc sine filiis fecit* Chrysostomus, *cultum ipsius destruendo.*

§ XLIX. Æmulatio Severiani episcopi contra Chrysostomum : hic ad suos reversus magno amore excipitur : Severianus occasione Serapionis a populo expulsus, eidem conciliatur a Sancto.

Sanctus concionari sinit Antiochum Ptolemaidis episcopum,

E*o tempore, quo* S. Chrysostomus *fuit in Asia, jacta videntur prima semina illius discordiæ, qua Sanctus injustissime demum e sede et urbe sua episcopali expulsus est. Certe Severianus Gabalarum in Syria episcopus, qui inter præcipuos numeratur Sancti inimicos, ea occasione* D *usus dicitur ad captandam gratiam multorum, quos deinde a* Chrysostomo *alienare studuit : et vero illius præsertim machinationibus attribuendum videtur, quod Eudoxia imperatrix, quæ huc usque Antistiti suo satis addicta fuerat, eidem postea maxime fuerit contraria. Res paulo altius repetenda est ex Sozomeno, qui lib.* VIII *cap.* X *ita ad propositum nostrum scribit :* Accessit autem illi alia quoque simultatis causa adversus imperatricem, auctore Severiano Gabalorum Syriæ episcopo. Hinc enim, et Antiochus episcopus Ptolemaidis, quæ urbs est in Phœnice sita, ambo eruditi, et ad populum in ecclesia docendum idonei, eodem tempore exstiterunt.... Cæterum Antiochus cum prior venisset Constantinopolim, eloquentiæ causa magnam laudem retulerat : collectisque abunde pecuniis, ad civitatem suam redierat.

et Severianum Gabalorum, cui et ecclesiam suam committit.

740 Cujus exemplum secutus Severianus, cum post illum venisset, et Joannem forte benevolum nactus esset, sæpe in ecclesia concionatus, magnam sui admirationem excitavit, multumque honoris et auctoritatis adeptus est ; ipsique adeo imperatori et augustæ familiaris exstitit. Et cum Joannes in Asiam proficisceretur, ecclesiam suam ei commendavit. Illum enim amicum et studio- E sum sui existimabat, eo quod assentationibus ipsum palparet. Verum ille auditoribus gratificari, et populum demulcere impensius studebat. Quæ cum audisset Joannes, æmulatione succensus est, Serapione, ut aiunt, eum in id incitante. *Hactenus Sozomenus, cui addit interpres,* hujusmodi ex causa. *At ea verba non sunt in Græcis, et plane redundant : nam sequentia pertinent ad tempora reditu Sancti posteriora. Socrates lib.* VI *cap.* XI *eadem fere de Antiocho et Severiano narrat. Quare ea tantum, quæ præ ceteris ad propositum spectant, huc transfero :* Postea vero, *inquit,* Severianus audiens Antiochum Constantinopoli ingentem quæstum fecisse, exemplum ejus imitari studuit. Cum igitur diu se exercuisset, multasque conciones elucubrasset, venit et ipse Constantinopolim. Ibi libenter exceptus a Joanne, initio quidem eum palpabat eique assentabatur : et ab eodem amabatur vicissim et colebatur. Florebat interim in concionibus ; eaque de causa multis proceribus civitatis, ipsique adeo imperatori familiaris effectus est. *Quamvis arte dicendi* Chrysostomo, *longe inferior esset Severianus, multis verisimiliter magis placebat , quia minus vitia carpere solebat.*

Redux ex Asia. Homiliam habet ad populum,

741 *Porro Socrates post data verba narrat* F *iter* Chrysostomi *in Asiam, et mox subjungit :* Interim vero, dum ille ibi moram faceret, Severianus Constantinopoli carior in dies auditoribus fiebat. Neque ea res Joannem latuit: quippe cui cuncta celeriter nuntiabantur. Cum itaque Serapio, cujus paulo antea fecimus mentionem, Joanni id suggessisset, et ecclesiam a Severiano perturbari retulisset, æmulatione (*imo potius cura gregem suum in pace conservandi*) accensus est Joannes : qui... Constantinopolim rediit. Et ipse quidem injunctam sibi ecclesiarum curam de integro gerebat. *Maxima Constantinopolitanorum lætitia exceptus est* Chrysostomus, *ut liquet ex Homilia, quam post reditum suum habuit, quamque Latine tantum habemus. Laudat suos, quod charitatem in absentem quoque conservaverint, ita ut qualiscumque Severiani eloquentia nequaquam nocuerit* Chrysostomo *apud multitudinem.* Ego autem, *inquit tom.* III *pag.* 411, non quadraginta dies tantum, sed et quinquaginta et centum,

A tum, et amplius *(abfui,)* et inveni vos lætantes et philosophantes, et in Dei timore perseverantes.... Ideoque etsi ampliori tempore demoratus sum foras, non me pœnitet, quia confidebam de vestræ caritatis affectu et integritate fidei; sciebam enim uxorem mihi desponsatam castitate esse munitam.... Et cum paululum mihi infirmitas corporis accidisset, non me inquietavit vestra absentia, sed securus de vobis, ægrotationis meæ exspectavi medelam... Nam etsi tardavi parumper a vobis, non hoc ad detrimentum vestri, sed ad divitias puto proficere vestras: quæ enim per me, imo magis per gratiam Dei correcta sunt, vestra corona est, vester profectus est...

a quo magna cum lætitia fuit exceptus.

742 Quid ergo faciam? quomodo indicabo exsultationem mentis meæ? In testimonium voco conscientiam vestram, quoniam video ex adventu meo gaudio esse repletam. *Post alia de populi et sua dilectione, mox de gaudio declarato pridie in adventu suo ita loquitur:* Quid dicam desiderio vestro et favori, quem hesterna ostendistis die, quomodo voces vestræ cum gaudio cœlum penetrarunt? Ipsum sanctificantes aerem, civitatem fecistis ecclesiam. Honorabar ego, et Deus B glorificabatur; hæretici confundebantur, ecclesia vero coronabatur: quia magna lætitia est matri, cum exsultant filii: et grande gaudium pastori, cum exsultant agni gregis. Veni ad gaudia virtutum vestrarum: audivi quia cum hæreticis colluctati estis, et quia inique egerunt in baptisma, redarguistis. *Ita ipsos laudare pergit, et se excusat, quod in Paschate abfuerit: at nullum invenio verbum de Severiano aut ejus concionibus, saltem in laudem, ita ut servitium illud ipsius non videatur magni fecisse. Forte etiam tacito nomine ipsum tangit, quando dicit pag.* 412: Florere video vineam, et nusquam spinæ, neque sentium ulla vestigia: exsultant oves, et nusquam lupus. Quod si etiam alicubi repertus fuerit, demutatur, et fit ovis. Tanta enim vestra est fides et caritas, ut æmulatione vestra cæteros provocetis. Ipse Dominus vos conservavit, et ipse me reduxit, et in infirmitate positus orationum vestrarum sensi auxilium, quas mihi quotidie in suffragium postulo. *Mox ad charitatem illorum redit, ita loquens:* Peregrinatio mea coronavit civitatem vestram. Et quia diligebatis ex initio, nunc omnibus manifestum est: sic enim me absentem tamquam C præsentem habuistis. Nam in Asia cum essem ad corrigendas ecclesias, hinc illo venientes nuntiabant nobis, dicentes: Inflammasti civitatem *etc.*

Inter Severianum et Serapionem diaconum

743 *Ex datis hactenus* Chrysostomi *verbis verisimile est, molitiones Severiani satis fuisse perspectas Sancto nostro; at hunc maluisse dissimulatione uti, quam querelis de æmulo suo. Verum non diu post gravior exorta est discordia inter Severianum et Serapionem* Chrysostomi *diaconum, eaque ad ipsum quoque perlata est Sanctum. Socrates factum illud primus narravit, sed solito usus acerbitate contra Serapionem. Attamen verba ipsius audiamus, ut iis debitam addamus correctionem.* Serapionis vero fastum et arrogantiam *inquit cap.* XI, nemo erat, qui ferre posset. Nam quoniam apud episcopum Joannem plurimum libertatis ac fiduciæ erat consecutus, ultra debitum modum omnibus insultabat. Unde etiam odium adversus Episcopum gravius exarsit. Quodam etiam tempore prætereunti Severiano honorem, qui episcopo debetur, non præstitit: sed in sede sua, sicut erat, permansit; ostendens eo facto Severiani præsentiam a se quidem parvi fieri. Hanc Serapionis contumeliam non tulit Severianus: sed contenta voce coram omnibus dixit: « Si Serapio moriatur Christianus, Christus homo factus non est. » Hanc nactus causam Serapio, Severianum Joanni aperte reddidit inimicum; prius quidem sententiæ membrum reticens, hoc est, Si Serapio mortuus fuerit Christianus. Id vero solum a Severiano dictum esse affirmans: Christus profecto homo factus non est. Multos autem suæ factionis viros producebat, qui id ita dictum fuisse testificarentur. Joannes itaque nihil cunctatus, Severianum urbe expellit. *Hactenus auctor ille Novatianus, qui more suo adoptavit calumnias hac occasione contra Serapionem sparsas. Tam vero parum ille in fidei Catholicæ dogmatis versatus est, ut non videatur advertere, quam gravis blasphemia lateat in dicto, quod Severiano attribuit. Sane tam impium illud est et blasphemum, ut necesse non fuerit Serapioni, priorem partem omittere, ad ostendendum verba illa non episcopo tantum indigna esse, sed etiam quovis homine Christiano.*

græcis nascitur discordia, accusaturque Severianus:

744 *Audiamus Sozomenum de eadem historia scribentem cap.* X: Cum Joannes reversus esset ex Asia, forte accidit, ut Severianus alicubi præteriret; Serapio vero eum conspicatus minime E assurgeret, de industria ostendens iis, qui aderant, sese illum contemnere. Ea re commotus Severianus, exclamavit protinus his verbis: Si Serapio moriatur Christianus, Christus numquam homo factus est. Ob hæc a Serapione accusatus Severianus, urbe expulsus est a Joanne, tamquam contumeliosus, et impie locutus in Deum. Harum enim rerum testes quidam inducti sunt. Quidam vero ex Serapionis familiaribus, integrum dictum supprimentes, id solum a Severiano dictum esse affirmarunt, quod Christus homo factus non esset. Joannes porro utrumque Severiano objecit: neque enim, aiebat, si Serapio non moriatur clericus, ideo Christus homo factus non erit. *Hæc Sozomenus, utcumque mitigans dicta Socratis; plura tamen adoptans, quam vera esse existimo. Primo dubitari potest, an ex contemptu factum sit, ut Severiano non assurrexerit Serapion: neque enim crediderim, Serapionem illud esse confessum. Et revera id contingere potest ex inadvertentia aut leviori negligentia. Secundo nequaquam verisimile est, Serapionem aut ipsius familiares mutilasse dictum blasphemum Severiani. At forte id Severianus dixit, quia secundum dicti membrum præcipue accusabatur.* F

qui, orto tumultu, ex urbe fugere cogitur:

745 *Tertio difficultatem aliquam patitur expulsio Severiani ex urbe, cum eam non haberet auctoritatem* Chrysostomus, *ut Severianum vi posset expellere. Forte aliquid lucis affulgere poterit ex articulo 7 accusationum contra* Chrysostomum, *qui apud Photium col.* LIII *hic est:* ὅτι κατὰ Σεβηριανοῦ συσκευὴν ἐποιήσατο, κινήσας κατ' αὐτοῦ τοὺς δεκανούς; quod insidiarum adornatione appetiisset Severianum, commovens contra ipsum decanos. *Vox* decani *ambigua hic est, cum significationes habeat varias. Tillemontius art.* 63 *intelligit illos*, qui pauperum sepulturæ habent curam. *At non putem eo modo vocem* decanos *hic exponendam.* Chrysostomus *in Homilia* XIII *in Epistolam ad Hebræos* decanos *memorat, ut versantes in aula imperatoris, ibique infimum locum tenentes, ubi* lictores *interpretatur Montfauconus. Sunt et aliæ vocis illius significationes, quæ videri possunt in utroque Cangii Glossario. Quæcumque*

AUCTORE I. S.

Quæcumque sit hoc loco vocis interpretatio, ex allegatis verbis habemus, tumultum populi ortum esse contra Severianum, idque etiam habemus ex verbis ipsius Chrysostomi *num. 748 dandis. Hunc vero populi tumultum, cujus timore fugit Severianus; (nisi forte ei expulsus sit, et a populo trans Bosphorum deportatus),* S. Chrysostomo *imputarunt calumniatores ipsius, hosque secutus est Socrates, cujus dicta adoptavit Sozomenus. Verum a tali violentia semper abhorruit* Chrysostomus, *et quam longe ab hoc concitando abfuerit, patebit ex verbis, quibus Severiano populum conciliavit.*

verum, quidquid dicant Socrates et Sozomenus,

746 *Socrates post verba de expulso Severiano allegata, sic pergit:* Quibus cognitis, Eudoxia augusta Joannem quidem graviter reprehendit; Severianum vero Chalcedone Bithyniæ quamprimum revocari jussit. Et hic quidem statim adfuit. Joannes vero ab illius familiaritate se removit, nec ulli ipsum ad hoc hortanti obtemperavit. Donec tandem Eudoxia augusta in ecclesia Apostolorum filium suum Theodosium, qui nunc feliciter regnat, tunc temporis admodum puerum, ad genua Joannis abjiciens, et per illius caput crebro eum obtestans, ægre ab illo obtinuit, ut Severianum in amicitiam suam admit- B teret. Ad hunc modum ambo isti palam quidem reconciliati sunt: intus tamen alter adversus alterum exulcerato animo permansit. Hæc Joanni adversus Severianum causa jurgii fuit. *Sozomenus eadem nonnihil mitigata tradit his verbis:* Imperatrix vero simulatque hæc gesta fuerant, ex Severiani fautoribus rescivit: statimque eum Chalcedone revocavit. Sed Joannes, quamvis multis eum obsecrantibus, colloquium ejus detrectavit: donec augusta in ecclesia Apostolorum, imposito Joannis genibus Theodosio filio, illum identidem obsecrans atque adjurans, ægre in gratiam reduxit cum Severiano. Et hæc quidem ita gesta esse accepi. *Verum non dubito, quin fabulosa sint, quæ dicuntur de Eudoxia filium Theodosium interponente ad pacem conciliandam, nisi forte post primum* Chrysostomi *exsilium Eudoxia studuerit pacem inter* Chrysostomum *et Severianum conciliare, eoque tempore quid simile contigerit.*

Chrysostomus, petente Arcadio, benignum se præbet.

747 *Certe sanctus Præsul hoc tempore facilem se præbuit ad pacem cum Severiano instaurandam, petente Arcadio imperatore, ut id faceret. Testis est brevis ille* Chrysostomi *Sermo, qui inscribitur,*
C De recipiendo Severiano. *Latine tantum editus, quo Sanctus Severianum studiose in gratiam populi reduxit. Illum tom.* III *pag. 412 ita ordinatur:* Sicut capiti corpus cohærere necessarium est, ita ecclesiam sacerdoti, et principi populum; utque virgulta radicibus, et fontibus fluvii, ita et filii patri, et magistro discipuli... Adornate me, filii, et imponite mihi obedientiæ vestræ coronam: facite me apud omnes beatum judicari, et doctrinam meam magnificate per obedientiam vestram.. Pater enim sum, et necesse est me filiis consilium suadere... Pater sum, et pater nimis super filios tremens, ita ut sanguinem meum pro vobis fundere paratus sim... Hæc autem præmitto, ut cum omni affectu, quæ dicimus, audiatis: neque aliquis vestrum incipiat perturbari. Loquimur rem, quam dignum est in ecclesia loqui, et quam dignum est libenter audiri. Pro pace loquimur ad vos... Pro pace loquimur, pro qua Filius Dei descendit ad terras... Pro pace loquimur, pro qua Filius Dei passus est *etc. Tam multa præmittit, primum ut gratiam populi sibi conciliet, deinde ut nomen pacis amabile ostendat; antequam ad rem ipsam perveniret, ne statim reclamarent.* D

ac brevi oratione populum cum Severiano conciliat.

748 *Mox paulatim obsecrando ad propositum suum accedit, ita pergens:* Nolite mihi incutere pudorem, nolite legationem meam fœdare: acquiescite mihi, quæso vos. Multa dudum tristia gesta sunt in ecclesia. Deum confiteor, sed non laudo perturbationes, seditiones non amplector. Sed omittamus jam hæc: desinite, conquiescite, cohibete animos, refrænate iracundiam. Sufficit jam, quod laboravit ecclesia: finis sit, desinat turbatio. Hoc enim et Deo placitum, et piissimo principi acceptum est. Oportet enim et regibus obedire, maxime cum et ipsi obtemperent ecclesiasticis legibus. Dicit enim Apostolus: « Principibus et potestatibus subditi estote » quanto magis religioso principi, et pro ecclesia laboranti? Si ergo præparavi animos vestros ad suscipiendam legationem meam, recipite fratrem nostrum Severianum episcopum. *Assensit mox populus orationi charitate et arte prorsus insigni; cum Sanctus ita pergat:* Habeo gratiam, quod sermonem meum laudibus prosequuti estis. Dedistis mihi fructus obedientiæ.... Retribuat vobis Dominus præmium benignitatis, et obedientiæ E mercedem. Nunc enim veram hostiam pacis obtulistis Deo, quia nemo turbatus est audito hoc nomine, sed cum caritate suscipitis: simul ut sermone loquuti sumus, omnem ex animo fugastis iracundiam. Suscipite ergo eum pleno pectore, apertis manibus. Si quid triste gestum est, omittite; quia tempus pacis, recordatio dissensionis nulla est, ut sit gaudium in cœlo, gaudium in terra, lætitia et exsultatio spiritualis in ecclesia Dei. Et oremus de reliquo, ut pacificam Deus custodire dignetur Ecclesiam, pacem fixam et perpetuam dare *etc.*

ita ut pax fuerit restituta.

749 *Ex hoc Sermone certum est, sinceram pacem desideratam fuisse a* Chrysostomo, *et ex ipsius certe parte sincero animo initam; neque enim ea de re dubitare nos sinit eximius Sancti candor. Ex eodem etiam Sermone liquet, petente imperatore gratiam Severiano præstitam a* Chrysostomo, *cui verisimiliter Severianus utcumque satisfecit, temerarium dictum suum improbando, et forte subitæ indignationi attribuendo. Quidquid sit, sequenti die brevem quoque Sermonem habuit Severianus, qui in ea dicit* nequaquam fide, sed invidia diaboli, *ortam fuisse dissensionem, ita ut videatur suspectus fuisse ob dictum illud temerarium, et revera blasphemum.* Chrysostomum F *pag. 414 communem vocat patrem, ab eoque se* hesterno die *dicit* in verbo pacis *exceptum. Ceterum pacem plurimum commendat, dicitque in fine;* Vidit satanas firmitatem fidei, stabilitatem in ea pietate dogmatum septam; vidit et bonorum operum fructibus abundantem: et ideo pro his omnibus ad insaniam venit, et rabie furoris exarsit, ut scinderet amicitiam, et evelleret caritatem, ut disrumperet pacem: sed pax Domini semper sit nobiscum. *Potuit hæc sincere eo tempore dicere. At certum est, ipsum postea multa contra* Chrysostomum *molitum esse. Forte etiam Sanctus ipse non tanta familiaritate deinde complexus est Severianum, nec toties ipsum concionari permisit, quia cito animadvertit, amicitiam ipsius non esse sinceram,*

§ L.

§ L. Exponit utramque Epistolam ad Thessalonicenses: S. Porphyrium benigne excipit et juvat ad idololatriam excidendam: Eudoxia Sancto irata.

Utraque Epistola ad Thessalonicenses

Utramque *Epistolam S. Pauli ad Thessalonicenses Constantinopoli expositam esse a* Chrysostomo, *consentiunt Tillemontius et Montfauconus: neque id obscurum est aut dubium, cum Sanctus non semel in illis Homiliis clarissime loquatur ut episcopus. In priorem Homilias habet undecim, in secundam quinque. Impressæ hæ sunt apud Montfauconum tom.* XI *Operum* Chrysostomi *a pag.* 425. *In priorem Hom.* VIII *pag.* 481 *ita loquitur Sanctus:* Unusquisque quidem ex vobis de sua timet anima: ego autem sum obnoxius reddendæ rationi hujus præfectu- B ræ, ita ut ego omnium maxime effugere nequeam. *Item Hom.* XI *pag.* 501: Orate etiam pro nobis. Nam etsi non magnam nec admirandam a nobis accipitis utilitatem, sed tamen propter ipsum honorem, propter ipsam appellationem... Propterea nos quoque dicimus: Orate etiam pro nobis, non temere hoc dicens, sed vestras preces valde desiderans. Si enim sum obnoxius omnium vestrum curam gerere, et sum redditurus rationem: multo magis debeo vestras assequi preces. Propter vos sum magis obnoxius reddendis rationibus, et vos ergo mihi debetis majus dare auxilium.

Constantinopoli exposita,

751 *In secundam Hom.* IV *pag.* 534 *studiose item subditorum preces efflagitat, et has addit rationes*: Ad id enim, quod est vobis utile, sumus collocati, et de rebus vestris sumus solliciti. Rogate unusquisque et privatim et publice.. Aerem enim et vehementem habemus hostem: unusquisque enim vestrum res suas curat, et de eis est sollicitus: nos autem simul omnium. Stamus in ea parte belli, quæ laborat. Adversus nos diabolus armatur vehementius. In bellis enim ante alios omnes belli ducem sternere conatur adversarius *etc. Pergit enixissime preces flagi-* C *tare, et alias addere rationes ad movendos auditores, ut pro se orent. Rursum pag.* 536 *ita loquitur:* Multos ex vobis genui, sed postea fuerunt dolores partus. *Et mox:* Nam etsi alius sæpe genuit, ego autem curis dilanior. Neque enim ex nobis generamus, sed totum est Dei gratiæ. *Ex his habemus, dictas esse hasce Homilias, quando jam multos baptizaverat* Chrysostomus, *et verisimiliter posteriores habitas esse post Pascha anni* 400, *quando multi fuerant baptizati, absente in Asia* Chrysostomo, *ut ipse dicit in Homilia post reditum tom.* III *pag.* 412. *Præterea habitæ videntur Homiliæ illæ, quando aliquam turbationem timebat* Chrysostomus, *eaque verisimiliter de causa in illis frequentius, quam in aliis Operibus, et studiosius auditorum preces postulat.*

verisimiliter anno 400.

752 *Quare conjicio, Expositionem Epistolarum ad Thessalonicenses compositam esse anno* 400, *et partim saltem post iter Asiaticum: Eudoxiam vero imperatricem* Chrysostomo *fuisse iratam, antequam tota Expositio fuerit finita. Etenim id alia etiam suadent. Nam Homiliam* X *sic exorditur:* Necesse est, ut, qui præest, multas habeat simultatum occasiones, sicut medici necesse habent in multis molesti esse ægrotis. *Hujusce rei rationes late reddit, ostenditque episcopos esse diligendos, ista subjungens pag.* 496: Nemo seditionem agitet, nemo contendat: qui Christum diligit, cujusmodicunque sit sacerdos, eum diliget, quod per eum sit veneranda assecutus Sacramenta etc. *Hæc aliaque, in iisdem Homiliis occurrentia, abunde insinuant, apud potentes aliquot in offensa fuisse* Chrysostomum, *dum explicuit laudatas Epistolas. Præcipuam autem ex hisce fuisse Eudoxiam, facile mihi persuadeo; nam illa* Chrysostomo *infensa erat, quando anno* 401 *mense Martio Constantinopolim venit S. Porphyrius, de quo mox agam. Demum verba* Chrysostomi *in secundam Epistolam Hom.* V *pag.* 543, cum me in mense semel, aut bis, aut ne semel quidem audiant, *aptissime dici poterant sub finem anni* 400 *aut initium sequentis, non item aliis temporibus tam apte. Nam multo frequentius concionari solebat* Chrysostomus: *sed creberrima habuit impedimenta anno* 399 *et* 400, *ita ut sæpe abesse cogeretur, et ad multos consequenter menses anno* 400 *abfuerit.*

AUCTORE J. S.

S. Porphyrius Gazensis anno 401, mense Februario,

753 *Vidimus* § 41, *quam studiose* S. Chrysos- E tomus *anno* 398 *juverit Marcum diaconum, quem S. Porphyrius Gazensis Constantinopolim miserat ad opem imperatoris obtinendam contra idololatras. Anno* 401 *S. Porphyrius ipse Constantinopolim venit mense Martio, ut templa idolorum penitus posset destruere. Res in Vita S. Porphyrii tom.* III *Februarii pag.* 651 *narratur hoc modo a Marco diacono S. Porphyrii comite. Venit Porphyrius ad Joannem Cæsareæ in Palæstina episcopum, eumque rogavit, ut secum navigaret Constantinopolim. Ille primum dixit:* Non est aptum tempus *(ad navigandum)* jam enim imminet conversio hiemalis. *Ex his verbis liquet, hiemale tempus fuisse, quando navigationem susceperunt: nam ulterius instanti Porphyrio mox acquievit Joannes, et post aliquot dies simul solverunt. Dies assignatur vigesimus tertius mensis; at mensis non exprimitur. Henschenius in Annotatis observat, designari vigesimum tertium mensis* Peritii, cujus dies 23 apud Gazæos incidit in 17 Februarii. *Deinde* spatio decem dierum, *id est 27 Februarii, appulerunt* ad Rhodum insulam. *Ibi consuluerunt S. Procopium anachoretam, prophetiæ dono insignem. Hic autem episcopos ita allocutus est:* Primum convenite sanctissimum episcopum Joannem, et cum eo pre- F ces ad Deum fundite, et ei rem exponite: et ipse est vobis consulturus ea, quæ ipsi revelavit Dominus. Non potest enim loqui in palatio, quoniam ei irascitur imperatrix Eudoxia. Ipse ergo vos commendabit Amantio cubiculario dominæ, viro pio, et qui habet in honore sacerdotes: ipse vos introducet ad imperatricem. *De hac addit:* Est enim prægnans, et hic est mensis nonus. *Hæc verba ostendunt, non integro mense post hoc colloquium figendos esse natales Theodosii junioris.*

navigat Constantinopolim, eoque venit 9 Martii:

754 *Mox sequitur in Vita:* Et solventes illo die, navigavimus: et post alios decem dies pervenimus Byzantium. Et accepto hospitio, die sequenti ivimus ad sanctissimum archiepiscopum Joannem. *Itaque die* 9 *Martii venerunt Constantinopolim, et die* 10 *adierunt* Chrysostomum. *Pergit Vita:* Cum vero cognovisset, quinam essemus, nos excepit magno honore et observantia. Nos autem rogavit, quanam de causa hunc viæ laborem

laborem sustinuimus, et ei narravimus. Et cum cognovisset, recordatus est, nos longo ante tempore hoc rogasse litteris. Et cum me agnovisset, benigne est complexus. Rogat vero nos, ne angamur animo, sed spem habeamus in Dei misericordia. Dixit autem nobis: Ego quidem non possum loqui cum imperatore, eum enim in me irritavit imperatrix, quoniam eam reprehendi propter possessionem, quam cum concupiisset, eripuit. Et mihi quidem non est hoc curæ, quod irascantur. Seipsos enim læserunt, non me. Nam etsi lædant meum corpus, animæ multo magis proderunt: hoc tamen relinquamus Dei misericordiæ. De nostro autem edicto, si videatur Domino, cras accersam eunuchum Amantium, qui est eunuchus imperatricis, et multum potest apud eam, et est vere Dei servus, et ei rem exponam, et est magnum studium adhibiturus, Deo annuente. Nos vero, cum ille sic nobis promisisset, et nos Deo commendasset, ivimus in nostrum hospitium.

benigne a Chrysostomo exceptus et adjutus est.

755 Die autem sequenti (9 *Marti*) ivimus ad Sanctum, et invenimus apud eum cubicularium Amantium: rei enim nostræ curam gesserat: et, eo accersito, de re nostra eum docuerat. B Postquam autem ingressi sumus, et cognovit Amantius nos esse eos, de quibus cum ipso fuerat locutus, surgens adoravit sanctissimos episcopos, facie inclinata in terram... Porro autem eis quoque jussit sanctissimus episcopus Joannes ore proprio cubicularium docere de re sua. Sanctissimus autem Porphyrius ei omnia narravit de idololatris, quemadmodum libere et confidenter faciunt res nefarias etc. *Mox opem suam addixit Amantius apud Eudoxiam augustam, jussitque Porphyrium sequenti die ad eam accedere, ac sic episcopis valedixit.* Nos quoque, *inquit Marcus*, cum multa spiritalia locuti essemus cum sanctissimo archiepiscopo Joanne, isque nos Deo commendasset, recessimus. *Obtinuerunt omnia hoc modo, quæ petebant, agente Amantio apud Eudoxiam. Eudoxia vero ipsa apud Arcadium, prout ibidem legi potest. De* Chrysostomo *hæc solum addit Marcus num.* 43: Et ibamus quotidie ad sanctissimum Joannem archiepiscopum, et fruebamur sanctissimis ejus eloquiis, dulcioribus super mel et favum. *Verum stabilienda modo est chronotaxis Henschenii, et Vita ipsa S. Porphyrii contra objectiones Tillemontii.*

Objectio Tillemontii contra chronotaxim

756 *Etenim scriptor ille tom. X Monum. Eccl. in S. Porphyrio agnoscit quidem manifestissima* C *veritatis indicia in hac Vita relucere: attamen Nota* 1 *multas in ea reperit difficultates, formatque objectiones non paucas, quas conatur ipse solvere. Inter objectiones autem præcipuam credit illam, quam petit ex chronotaxi propria; sed ea vim nullam habet in chronotaxi nostra. Itaque ut amoveat difficultatem ex vitiosa chronotaxi sua natam, statuit, et probare conatur, S. Porphyrium duobus mensibus citius discessisse, quam ipsius discessum figit Henschenius. Ratio prima, qua nititur probare, mense Decembri discessisse S. Porphyrium, hæc est.* Imminet conversio hiemalis, *quod ante discessum dicebatur Porphyrio, ut dixi num.* 753, non potest, *inquit*, aliud significare quam solstitium hiemale. *At meo quidem judicio nullus umquam probare poterit, quod tam asseveranter dicit Tillemontius: neque putem, aliud significari per conversionem hiemalem, quam instabilitatem hiemalis temporis. Itaque non debuerat ex vocibus significationis incertæ argumentum mutuari Tillemontius, præsertim cum Vita non* D *sit scripta Latine, ideoque scire non posset, an voces Græcæ accurate essent Latine expositæ. Non habebat Vitam Græcam Henschenius, quando dedit Latinam interpretationem Gentiani Herveti, at eam deinde accepimus ex bibliotheca Cæsarea.*

refellitur, verbaque exponuntur;

757 *Quare ipsa verba Græca huc transfero:* ἡ γὰρ χειμέριος τροπὴ λοιπὸν ἐπιλαμβάνεται. *Hæc verba ita Latine exponi possunt:* Nam hiemalis tempestas (*sive* mutatio) nunc apprehendit *navigantes videlicet. Certe vox* τροπὴ *apud Plutarchum, in variis Lexicis laudatum, ita sumitur, dum dicit,* γενομένης περὶ τὸν ἀέρα τροπῆς, Facta aeris mutatione, *sive* coorta tempestate. *Deinde etsi vox* τροπὴ *etiam* solstitium *aliquando significet; necdum tamen vocem illam pro solstitio usurpatam inveni, quando ita ponitur, sicut in verbis allegatis. Nam additur* ἡλίου solis, *aut vox ponitur in numero plurali* τροπαὶ, *qualia exempla afferuntur in Lexico Henrici Stephani. Præterea, vocem* τροπὴ *de tempestate aut instabilitate hiemali potius exponendam esse, persuadent alia. Primo enim navigantibus nocere nequit solstitium, sed multum nocent procellæ hiemales. Secundo, si consideremus intervallum temporis, quo Constantinopoli substitit S. Porphyrius; diemque* 18 *Aprilis, quo domum rediit; clare videbimus, ipsum non venisse Constantinopolim die 7 Januarii, ut vult Tillemontius, sed probabilius die 9 Martii, ut statuit Henschenius.* E *Vidit ipse Tillemontius, in quas deductus fuerit angustias chronotaxi sua: nam fatetur, non esse verisimile, Porphyrium duobus mensibus mansisse Constantinopoli post expedita negotia sua; non tamen invenire potuit rationes idoneas, quibus ostenderet, id fieri non debuisse, si exactam concinnavit chronotaxim.*

chronotaxis vero ipsa abunde se defendit,

758 *Accipe breviter, lector studiose, quam concinne omnia cohæreant apud Henschenium. Discessit Porphyrius Cæsarea* 17 *Februarii, et itinere viginti dierum venit Constantinopolim, sive* 9 *Martii. Die* 10 *Martii accessit* Chrysostomum; *die* 11 *hunc simul et Amantium, sequenti* 12 *primum ad Eudoxiam: rursum ad Eudoxiam vocatus est die* 13, *et tunc ei dixit num.* 42 *in Vita:* Labora propter Christum, et ipse pro tuo labore est tibi daturus filium *etc. Et mox num.* 44: Paucis autem post diebus parit imperatrix masculum. *Dies non additur: at conjicit Henschenius, natum esse* 10 Kalendas Aprilis, *indeque contigisse, ut Socrates, omissa voce* Kalendas, *scriberet, natum esse die* 10 *Aprilis: nam ex hac Vita liquet, natum esse ante diem* 10 *Aprilis. Idem* F *colligitur ex prædictione S. Procopii, qui die* 27 *Februarii dicebat, nono mense gravidam esse Eudoxiam. Porro* cum impleti essent septem dies a puerperio, *secundum Henschenium, die* 30 Martii, *rursum Eudoxia advocavit Porphyrium, dixitque infantem baptizandum* paucis post diebus, *monuitque, ut tunc adessent, libellum supplicem oblaturi. Baptizatum vero fuisse post paucos illos dies Theodosium, colligitur clare ex Vita num.* 47, *ubi habetur:* Cum autem dies præteriissent, (*nimirum pauci ab Eudoxia prædicti*) venit dies, in quo erat illuminandus novus imperator Theodosius *etc. Tum baptismus enarratur. Hic tamen vitilitigat Tillemontius, quærens aliquod effugium. Nam dicit, non asseri a Marco, baptismum revera fuisse datum puero post dies paucos, sicut futurum dixerat Eudoxia. Verum quiscumque attente legerit assignata verba, videbit, baptismum fuisse collatum Theodosio tempore ab Eudoxia prædicto, ita ut certo collatus sit sub initium Aprilis.*

759 Die

A

cum omnia apte cohæreant in nostra, non in Tillemontiana.

759 Die autem sequenti *post baptismum, ut dicitur num.* 50, *iterum ad Eudoxiam vocatus est S. Porphyrius, ac rursum postero die accepit rescriptum desideratum, quo jubebantur everti idola. Itaque hæc omnia contigerunt ante Pascha,* 14 *Aprilis eo anno celebratum. Deinum post celebratum Pascha valedixerunt imperatrici, et discesserunt die* 18 *Aprilis, ut dicitur num.* 54. *Hæc omnia apte inter se connectuntur, ita ut nulla dies deficiat, nulla redundet. Unum forte objici posset ab aliquo minus attento, quod habetur num.* 52 : Cum transegissemus vero reliquum hiemis, et fecissemus sanctos dies festos Paschales, et diem Resurrectionis, parabamus nos ad navigandum. *At candide agnoscit ipse Tillemontius, hæc verba exponenda esse de toto tempore, quo fuerant Constantinopoli negotiis suis occupati.* Et sane, *inquit,* difficulter credi potest, ipsum *(Porphyrium)* fuisse duobus mensibus Constantinopoli post absoluta negotia sua *etc. Verba Græca omnino favent datæ expositioni. Nam hæc sunt :* διατρίψαντες δὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ χειμῶνος *etc,* consumpto vero reliquo hiemis *etc. Venerant post mediam hiemem, et reliquam hiemis partem negotiis suis ibi impenderunt. Omnia sic recte cohærent, et*
B
consequenter duo menses redundant in chronotaxi Tillemontiana.

Altera objectio Tillemontii petitur ex chronotaxi ipsius ante refutata.

760 *Altera objectio Tillemontii contra Henschenium, quæ sola meo quidem judicio ipsum impulit in chronotaxim jam refutatam, petitur ex itinere* S. Chrysostomi *in Asiam. Etenim hoc iter ipse figit anno* 401, *et quidem mense Januario. Non poterat igitur Porphyrius* Chrysostomum *Constantinopoli invenire eodem anno, mense Martio. Verum* § 48 *ostendit, iter illud figendum esse anno* 400, *et sic tota illa difficultas evanescit. Cœpit Tillemontius ab anno* 398 *facta ad chronotaxim Vitæ* Chrysostomi *spectantia uno anno serius figere, quam oportebat, indeque consequenter adventum Porphyrii suo loco amovere debuit. Nimirum rebellionem Trebigildi, quam nos figimus anno* 398, *distulit usque ad annum* 399. *Hoc posito principio, Gainæ rebellionem, quam credimus contigisse anno* 399, *non potuit figere ante annum* 400. *Cumque tempore tumultus exspectati ex rebellione Gainæ inchoata sit causa Antonini Ephesini ; iter* Chrysostomi *in Asiam secundum suam chronotaxim necessario differre debuit in annum* 401. *Hinc Porphyrium Constantinopolim ducere coactus est duobus mensibus citius, quam*
C
eo revera pervenit. Hinc et in aliud incidit incommodum. Nam coactus est dicere, Theodosium juniorem mense Januario natum esse, non integris decem mensibus post Arcadiam sororem, cujus nativitatem tom. V *Imperatorum in Arcadio art.* 20 *ipse figit die* 3 *Aprilis anni* 400. *Consideret æquus lector, quam improbabile sit, Theodosium novem mensibus et duabus fere aut tribus hebdomadis post sororem suam esse natum. Interim vitiosam chronotaxim suam, tamquam præcipuam difficultatem, contra sinceritatem Vitæ S. Porphirii objicit. Addit alias minoris momenti difficultates. At has suo loco examinandas modo prætereo, quia ipse Tillemontius agnoscit, Vitam pro sinceram habendam.*

Discessus Porphyrii dies recte fixus

761 *Lubet tamen examinare, an Tillemontius recte Henschenium, cujus sententiam secutus sum, corrigere tentaverit in die discessus S. Porphyrii Cæsarea. Nam nos existimamus, ipsum discessisse die* 17 *Februarii, huncque diem concurrere cum* 23 *die mensis Gazæorum* Peritii. *At notat Tillemontius, potius figendum fuisse* 17 Februarii, *quia in Vita num.* 21 *Marcus ipse dicit :* Præcedunt autem quinque diebus eorum (*Gazæorum*) menses Romanos. *Loquitur ibi Marcus de mense Lydenæo (alias* Audynæo*) qui concurrit cum Januario, ac quinque diebus præcedit. Sic apud illos mensis Xanthicus quinque diebus præcedit Aprilem nostrum, ut colligitur ex Vita num.* 51. *At illud non potest dici de omnibus Gazæorum mensibus : nam singuli horum menses sunt dierum triginta, ac post absolutos menses duodecim addunt quinque dies intercalares ; ut ostendit Norisius in Opere de annis Syro-Macedonum dissert.* V *cap.* II, *ubi et pag.* 480 *schema exhibet, ex quo liquet, ultimum Gazæorum mensem,* Hyperberetæum *dictum, totis octo diebus inchoari ante Octobrem nostrum. Quare verba Marci generatim sumenda non sunt ; sed tantum intelligi possunt de tribus mensibus, quando non est annus bissextilis. Videri potest schema apud Norisium assignatum.*

ab Henschenio 17 Februarii male a Tillemontio 18

762 *Illud solum observo, ut liqueat Henschenii calculum esse accuratum, mensem Peritium sex diebus currere ante Februarium, quia Januarius, quem Audynæus præcedit quinque diebus, habet dies triginta et unum. Contra Dystrus Gazæorum*
E
quatuor tantum dies præcedit Martium nostrum, quia Februarius, quando non est bissextilis, habet dies solum viginti et octo. Rursum Xanticus quinque diebus præcedit Aprilem, quia Martius habet dies 31. *Quod monui de Dystro quatuor tantum dies ante Martium currente, colligitur ex ipsa Vita in fine, ubi dicitur obiisse S. Porphyrius* secundo mensis Dystri. *Nam memoria Sancti Festis inserta est die* 26 *mensis Februarii. Ex quo liquet, Martium quatuor diebus Dystro posteriorem esse. Itaque erravit Tillemontius ipse, dum credidit errasse Henschenium, eumque corrigere voluit in chronologica scientia, hac ex parte sibi non satis nota.*

Eudoxia sub initium anni 401 Sancto irata.

763, *Porro vidimus num.*753 *et* 754, *Eudoxiam imperatricem* Chrysostomo *fuisse offensam, dum S. Porphyrius venit Constantinopolim, quia reprehensa fuerat a Sancto propter ereptam alicui possessionem. Nata videtur illa offensa, vergente ad finem anno* 400, *aut sub initium sequentis, quia tamquam recens exponitur a* Chrysostomo. *Pagius in Critica ad annum* 401 *num.* 26 *hac de causa baptismum Theodosii junioris* Chrysostomo *adjudicat, addens tamen silentium Marci in Vita S. Porphyrii. Verum tanta non fuisse videtur ira Eudoxiæ, ut voluerit filium suum ab alio*
F
baptizari, quam ab ipso urbis Episcopo, quem maximi semper fecerat. Potest offensa aliqua facile impedire, ne quis gratiam qualemcumque petere velit a persona sibi offensa, prout hic contigit Chrysostomo. *At persona utcumque alicui irata non æque facile ipsum impediet, quo minus obeat officium ordinarium, præsertim si illum aliunde magni faciat, et ab omnibus passim magno in honore haberi sciat. Silentium Marci opinioni meæ prodest magis quam obest : nam ille de* Chrysostomo *silere poterat, quia ordinarius Constantinopoli erat baptismi collator. Si quis vero alius baptismum contulisset, illum nominare fuisset magis operæ pretium. Quare magis credo Eudoxiæ, liberos suos a* Chrysostomo *baptizatos dicenti, ut observavi num.* 726, *quam Pagio Theodosium sine justa causa excipienti.*

Factum dubium ex Georgio,

764 *Quod porro spectat ad offensam Eudoxiæ, Georgius Alexandrinus aliqua narrat facta, quæ illi occasionem præbuerint, sed omnia saltem sunt incerta et falsis adjunctis fœdata, licet non videantur*

AUCTORE J. S.

deantur singula æque improbabilia. Prima narrat pag. 95, Eudoxiam a Theodorico patricio, viro admodum opulento, petiisse, ut pecuniam sibi mutuam daret; Chrysostomum vero, rogante Theodorico, institisse apud imperatricem, ut ab exigenda illa pecunia abstineret, idque impetrasse: deinde Theodoricum magnam pecuniæ vim dedisse Chrysostomo in usum xenodochii Constantinopolitani; quod audiens Eudoxia ægerrime tulerit, ita ut ira fuerit accensa in Chrysostomum. Hæc fuse refert Georgius, miscens adjuncta non pauca parum probabilia. Eminentissimus Baronius ad annum 401 num. 61 idem factum brevius narrat ex Leone Augusto, nec ullam de veritate insinuat dubitationem. Lubens agnosco, non improbabile videri, donationem aliquam pro nosocomio, aut certe in usus pauperum, factam a Theodorico: eaque offensam fuisse Eudoxiam. Verum rem eo plane modo peractam, quo narratur a Georgio, ex quo alii hauserunt, mihi non facile persuasero.

alterum verisimiliter fictitium,

765 Modo etiam magis improbabili Georgius pag. 203 et seq. narrat prolixam historiam de vidua Alexandrina, cui nomen Callitrope. Hanc ex Leone brevius dedit Baronius num. 60. Rem B tradam compendio. Paulacius Ægypti præfectus exegerat a Callitrope aureos quingentos. Defunctus præfectura rediit Constantinopolim, quo secuta est Callitrope, repetens nummos ipsi datos. Apud prætorem urbis agit, ac nihil obtinet. Accedit per amicum ad Eudoxiam, quæ centum aureos a Paulacio pro mulcta postulat, ex iisque triginta et sex tantum dat viduæ. Hæc igitur recurrit ad Chrysostomum, qui dicitur accersisse Paulacium, eumque tam diu retinuisse, mandante nequidquam imperatrice, ut hominem dimitteret, donec ille quingentos aureos viduæ restitueret. Additur ad ornamentum fabulæ (vix enim dubitare possim, quin fabula potius sit, quam vera historia) milites ab Eudoxia missos ad Paulacium vi e manibus Episcopi abstrahendum, sed eos aspectu minantis angeli territos, re infecta, rediisse. Verum Chrysostomi non erat viros primarios violenter detinere, ut debitum solverent. Res utcumque probabilis appareret, si diceretur vinculis excommunicationis adstrictum fuisse iniquum ac violentum debitorem; sed istud Georgius non affirmavit.

tertium compendio datum:

766 Tertiam historiam, apud Baronium n. 56 ex Leone datam, refert Georgius p. 215 et seqq.; C sed eo loco et ordine, ut illa potius anno 402 figenda esset, quam citius, ita ut non potuerit occasionem præbere offensioni, qua benevolentia Eudoxiæ in Chrysostomum refrixerat sub initium anni 401. Hac de causa laudatus Baronius existimat, factum istud citius contigisse, quam referant biographi, cum omnino sibi persuaserit, illud ipsum esse, quod Marcus in Vita S. Porphyrii breviter attigit verbis num. 754 datis, ubi Eudoxiam a Sancto reprehensam ait propter possessionem, quam cum concupiisset, eripuit. Verum, priusquam dicamus, illud ipsum a Marco insinuari, quærendum est, an historia a biographis relata satis appareat certa, aut saltem verisimilis ac probabilis. Ad hoc examinandum necesse est, factum ipsum compendio recitare. Narrat Georgius, Theognostum senatorem exsilio relegatum fuisse, bonis ipsius fisco adscriptis præter unam vineam, ibique mortuum. Hujus viduam consolabatur Chrysostomus, et ex bonis Ecclesiæ eam alebat cum liberis. Interim Eudoxia tempore vindemiæ ad suburbana egreditur, transitque per vineam illius viduæ, ac racemum in ea abscindit D comeditque. Porro, si credimus Georgio, lex erat antiqua, qua prædium qualecumque, per quod transit imperator aut imperatrix, si ex illius fructibus manducaverit, in jus transeat imperatoris; antiquus vero illius prædii dominus pro eo accipiat aut aliud simile aut pretium æquivalens. Itaque Eudoxia jussit vineam illam asseri secundum legem juri imperiali. Chrysostomus vero, re intellecta, dicitur multis verbis institisse apud Eudoxiam, ut vineam restitueret; neque eidem acquievisse, simile prædium, aut justum pretium offerenti, ita ut in dura etiam erumperet verba. Quin imo et in festo Exaltationis sanctæ Crucis, cum imperatrix veniret ad ecclesiam, dicitur fores ecclesiæ sibi soli clausas reperisse, quod eas Chrysostomus venienti imperatrici jussisset occludi. Additur, manum exaruisse cuidam adstanti, cum janitorem ecclesiæ gladio ferire vellet, illum tamen sanatum, postquam se laverat, mandante Sancto. Hactenus compendium historiæ, aut potius fabulæ: nam figmentum alicujus poetæ magis videtur esse, quam vera historia.

quod fabulosum et a moribus Sancti alienum est.

767 Certe lex illa, qua Eudoxia vineam vendicasse dicitur, prorsus videtur fictitia. Chrysostomus vero totus fingitur alius, quam revera fuit. Neque enim Vir mitissimus litigasset cum Eudoxia E pro re nihili. Quid enim intererat viduæ, vineamne illam haberet aut aliam æque utilem? Non litigasset Sanctus sine ulla utilitate contra legem imperii: nam si revera talis lex exstitisset, qualem fingunt biographi, culpanda non erat Eudoxia, nedum ecclesia excludenda. Si id umquam a Chrysostomo factum esset, forte tacuisset Palladius: at minime tacuissent Socrates et Sozomenus, ad facta ejusmodi attentissimi. Quapropter non dubito asserere, totam illam Georgii relationem adeo mihi fabulosam videri, adeo a moribus Chrysostomi absonam injuriosamque in Sanctum; adeo etiam ab indole Arcadii, qui exclusionem Eudoxiæ non ægre tulisse fingitur, ut vix aliquid magis aperte fabulosum in tota lucubratione Georgii reperiam. Pessime profecto meriti sunt de sancto Episcopo, qui illum fictionibus suis aliquando exhibent, non modo magnanimum, fortem, et constantem, qualis revera fuit; sed imprudentem quoque non raro et violentum, qualis numquam fuit, sed qualem subinde finxerunt impudentissimi calumniatores. Hisce igitur repudiatis, quæ pluribus argumentis, si opus esset, falsitatis convinci possent, ad scripta Sancti redeamus. F

§ LI. Acta Apostolorum exposita Homiliis 55: hæ Chrysostomo asseruntur, cœptæque sunt in Paschate anni 401.

Homiliæ 55 in Acta Apostolorum: de harum stylo

Temporis ordo nos deduxit ad prolixum Chrysostomi Opus in Acta Apostolorum, quem librum exponere cœpit anno 401, mense Aprili, sive tempore Paschali, totamque expositionem absolvit Homiliis quinquaginta et quinque. Has dedit Montfauconus tom. IX, præmissa præfatione ad dubia aliquot examinanda. Orditur autem hoc modo: In nullum incidimus S. Joannis Chrysostomi Opus, a consueto et eleganti tanti Artificis stylo ita alienum, ut sunt Homiliæ in Acta. Hactenus

AUCTORE J. S.

A ctenus orationis poliendæ et ornandæ auctorem locupletissimum vidimus : hic Oratorem conspicimus plerumque humilem, jejunum, intricatum. Sicubi autem pristinum eloquentiæ gradum resùmat, subinde recidit in abjectum et strigosum dicendi modum. Hinc suborta dissensio fuit inter criticos, aliis Homilias hasce Chrysostomo vel abjudicantibus, vel ut suspectas habentibus; aliis illas ut omnino elegantes defendentibus; aliis, quibus nos astipulamur, plerumque incultas illas, sed γνησίας et vere Chrysostomi esse pugnantibus. *Hactenus Montfauconus. Verum omnia ipsius dicta plus exaggerationis mihi habere videntur quam soliditatis.*

nimis conqueritur Montfauconus :

769 *Hinc malim audire eumdem Montfauconum in Vita* Chrysostomi *pag.* 138 *sic loquentem :* Hinc fortasse accidit, ut aliis distentus negotiis Chrysostomus, minus culto, jejuno, et plerumque intricato stylo has conciones scripserit, maximeque initio Homiliarum, ubi quædam videntur olere aut sonare peregrinum. Nam in ethica adhortatione, quæ Homilias claudit, hic semper sui similis est, imo etiam alias conciones superat. *In Præfatione etiam pag.* 4 *ait,* non multas esse apud Chrysostomum conciones informandis mo- B ribus aptiores. *Hac de causa, opinor, Photius asseruit, Homilias in Acta tanto elegantiores esse Homiliis in Genesim, quanto illæ cedunt Homiliis ejusdem Sancti in Psalmos et in Epistolas S. Pauli. Verba ejus jam data sunt num.* 419, *et prolixius citantur apud Montfauconum. Ex dictis autem colligo, non esse tantopere conquerendum de styli humilitate : nam, cum adhortationes morales magnam singularum Homiliarum partem occupent ; si hæ non cedant aliarum Homiliarum partibus ethicis ; imo si in hisce, judice Montfaucono, alias etiam conciones superet, non habemus hic Oratorem* plerumque humilem, jejunum, intricatum ; *sed in magna Operis parte sui semper similem, mores egregie informantem, et seipsum frequenter superantem.*

dubitavit Erasmus, an Opus esset Chrysostomi.

770 *Velim modo scire, quinam sint illi critici, qui Homilias in Acta* Chrysostomo *abjudicarunt, ut asserit Montfauconus : nam neminem nominat : neminem quoque nominatum invenio apud Savilium, ex quo ille exaggerationes suas hausit : neminem indicavit Tillemontius, qui de hisce agit Nota* 51. *Dubitantem omnes illi adduxerunt Erasmum, Opus* Chrysostomo *plane abjudicantem neminem. Si Erasmus in Epistola ad amicum* C *aliquando dixit :* Nihil umquam legi indoctius. Ebrius ac stertens scriberem meliora : *quis imprudentem adeo censuram magni faciat? Quis non potius credat, ebrio aut dormitanti similia excidisse verba, quam sobrio vigilantique atque omnia mature consideranti? Certe Erasmus ipse, postquam hasce Homilias ex Græcis Latinas fecerat, moderatius locutus est, dixitque* subdubitare se, quod stylus haberet concisum quiddam et abruptum, id quod a phrasi Chrysostomi videbatur alienum. Si docti tamen, inquit, censebunt Opus Chrysostomo dignum, se libenter hoc, quidquid est, suspicionis positurum. *Ita Erasmi verba adduxit Savilius tom.* VIII *pag.* 624, *ubi et Opus* Chrysostomo *asseruit, quemadmodum Tillemontius et Montfauconus fecerunt.*

sed alii id Sancto indubitanter tribuunt : videtur minus elegans

771 *Montfauconus attribuit multis* Chrysostomi *occupationibus, quod in exponendis Actorum Apostolicorum verbis jejunior solito fuerit et humilior. Nolim quidem hanc rationem omnino improbare. Attamen existimo, Sanctum de industria brevitati studuisse, quia librum exponebat maxima ex parte historicum, quemadmodum brevis est in verbis Geneseos exponendis. Occupationes item allegat Montfauconus, ut ostendat, mirandum non esse,* si tumultuarium aliquid in hoc Opere deprehendatur. *At mihi magis placent, quæ subdit hoc modo :* Alia vero perplexæ et nonnullis in locis hiulcæ seriei causa non abs re affertur, quod videlicet librarii, qui dicta sancti Doctoris excipientes describebant, in tumultuariis illis, et ex tempore prolatis concionum partibus alii aliud conscriberent. Hinc haud dubie orta est illa tanta varietas, quæ in codicibus, has Homilias efferentibus, observatur. Ut enim in ima pagina aliquoties monuimus, tanta in manuscriptis occurrit lectionum diversitas, ut, si omnia exscripsissemus, novam seriem, concionibus longitudine pene parem, attulissemus.

istud Opus, quia non ab ipso Sancto editum et correctum.

772 *Hæc meo quidem judicio præcipua ratio est minoris elegantiæ, videlicet quia Sanctus ipse Opus illud non correxit aut edidit, prout edidit Opera Antiochiæ composita, et aliqua verisimiliter Constantinopolitana. Qui enim verba dicentis veloci calamo excipiunt, facile aliqua prætermittunt, aut minus accurate exarant. Dubitat Tillemontius, utrum Homiliæ illæ omnino pro concione fuerint dictæ, an solum præparatæ.* E *At ea dubitatio caret fundamento : toties enim sermonem ad populum dirigit Sanctus, toties pro re nata ex tempore aliqua profert, ut clarum sit, Homilias coram populo fuisse habitas. Verum neque ex scriptis* Chrysostomi *editas putem, neque ab ipso revisas aut correctas, quando sunt editæ, fortasse post exsilium aut etiam post mortem Sancti.*

Homilias in Acta Cassiodorus aliique memorant :

773 *Jam vero tam certum mihi et manifestum apparet, Homilias in Acta Apostolorum opus esse* Chrysostomi, *ut existimem non multum in Sancti hujus Operibus versatum esse, si quis in illis nequit agnoscere modos loquendi* Chrysostomo *familiares, totumque Sancti genium et stylum. Verum cum hæc diligenti lectione melius possit deprehendi, quam brevi disputatione ostendi, aliis utar argumentis ad idem ostendendum. Cassiodorus, qui uno tantum seculo post* Chrysostomum *floruit, de Institutione divinarum litterarum cap.* IX *ita habet :* Sed in Actibus Apostolorum sancti Joannis episcopi Constantinopolitani in Græco sermone Commenta reperimus, quæ amici nostri in duobus codicibus, quinquaginta quinque Homiliis, juvante Domino, transtulerunt. F *Enumerat ille Homilias quinquaginta et quinque, quot modo habemus, ita ut objici non debeat calculus Photii, quinquaginta numerantis. Non Photius etiam erravit in numero Homiliarum in Genesim, et alias frequenter in enumerandis alicujus Operis partibus errantem deprehendi. Nolim tamen asserere, eos esse Photii errores, cum magis verisimile sit, numeros in ipsius Opere describentium negligentia subinde esse corruptos. Hic autem tale mendum facile potuit irrepere, cum pro* νε', 55, *solum scribendum fuerit* ν', 50, *omissa unica littera. Opus* Chrysostomi *in Acta Apostolorum laudarunt etiam Damascenus, Œcumenius et alii, quos jam memoravit Savilius.*

vel initium ostendit, illas esse Chrysostomi.

774 *Vel ipso Homiliæ primæ initio innuitur,* Chrysostomi *eas esse Homilias.* Multi perinde ignorant, *inquit,* an hic liber exstet, et quis sit ejus auctor. Quæ mihi potissimum causa fuit, ut hoc opus aggrederer, quo hujus rei ignaros instituerem, nec tantum latere thesaurum sinerem. Non minus enim nobis quam ipsa Evangelia utilis esse poterit : tanta nimirum plenus est philosophia,

AUCTORE J. S.

losophia, tanta dogmatum sinceritate, miraculorumque copia, eorum maxime, quæ a Spiritu sancto patrata sunt. Ne itaque deinceps hunc librum prætercurramus, sed cum maxima accuratione exploremus. *Eadem fere diu ante dixerat Antiochenis, quando ex Actis Apostolorum aliqua exponere cœpit, tom.* III *pag.* 54, *ubi hæc leguntur verba :* Multis quidem certe nec notus est liber iste *etc. Et mox :* Prius sciamus opus est, quis librum scripserit. *Quemadmodum hic eodem modo Actorum librum exponere cœpit, quo de illo primum loqui cœperat Antiochiæ ; sic alia plurima sibi familiaria expositioni huic immiscuit : eosdem enim hæreticos, Judæosque et gentiles frequenter exagitat, sicut facit in aliis quoque Operibus : eumdem quoque zelum contra juramenta, quem secundo Antiochenæ prædicationis anno exhibuerat, hic resumpsit Constantinopoli. Hoc autem paulo latius lubet ostendere, quia simul spectat ad virtutem Sancti declarandam.*

qui in illis zelum contra juramenta, qualem ostenderat Antiochiæ,

775 *Incipit agere contra jurandi consuetudinem in Homilia* VIII *pag.* 66, *atque ita loquitur :* Ponamus itaque nobis quotidianas leges, et a facilibus incipiamus. Juramentorum frequentiam abscindamus, frenum imponamus linguæ. Nemo B per Deum juret. Nullus hic sumptus est, labor nullus, non diuturna meditatio ; sufficit velle, et totum perfectum est. Nam consuetudinis res est. Etiam oro et obsecro, talem curam adhibeamus. Dic, quæso, mihi, si pecunias inferre juberem, an non singuli pro viribus alacriter conferretis? Si me in extremis periculis videretis, an non de carne vestra excisam partem, si fieri posset, daretis ? In magno nunc sum periculo ; ita ut, si in carcere essem, si mille plagas excepissem, si in metallis agerem, non magis dolerem. Manum ergo porrigite. Cogitate, quantum sit periculum, quod ne vel hoc minimum ; minimum vero dico, quantum ad laborem, possitis perficere. Quid dicam tunc accusatus ? Cur non hortatus es ? Cur non præcepisti ? Cur non legem posuisti ? Cur non temperantes non cohibuisti ? Non satis erit mihi dixisse, Admonui.

resumit, excommunicationem minitans

776 *Et mox :* Timeo, ne intempestivæ et nimiæ indulgentiæ in futuro illo die rationem reddamus. Ideo magna et clara voce omnibus prædico et testificor, ut, qui sic prævaricantur, quique ea, quæ maligni sunt, loquuntur (hoc est enim juramentum) ne limina ecclesiastica ascendant. Præstitum vero tempus sit vobis hic C mensis, ut corrigamini.... Scio quosdam esse, qui nos irridebunt : at melius est nos nunc irrideri, quam tunc uri. Ridebunt sane insani. Quis enim, quæso, sanæ mentis de servato præcepto ridebit ? Quod si irrideant, non nos, sed Christum irridebunt.... Ecce rursus dico et testificor : rideat et subsannet, qui voluerit ; (In hoc positi sumus, ut rideamur, subsannemur, omniaque patiamur : Purgamenta mundi sumus, secundum beatum Paulum) : si quis noluerit hoc præceptum perficere, hunc verbo quasi tuba prohibeo, ne limina ecclesiastica pertranseat, sive princeps sit, sive ille ipse, qui diademate cingitur. Aut me ab hoc principatu dejicite, aut manentem me in pericula conjicite. In hunc thronum ascendere non audeo, nisi quid magni præstitero *etc.*

nolentibus se corrigere, eamdemque monitionem repetens

777 *Post alia ad suadendum idonea, pag.* 69 *comminationem de excommunicatione eorum, qui nollent se corrigere in jurandi consuetudine, repetit his verbis :* Ecce iterum denuntio et clara voce clamo : nemo jocum esse putet. Excludam et arcebo non obtemperantes, et donec in hoc throno D sedebo, nihil illius justificationibus præferam. Si quis me dejecerit, jam non obnoxius ero. Donec vero obnoxius sum, non possum negligere, non tam metu supplicii, quam propter vestram salutem, quam admodum cupio : pro illa crucior et doleo *etc. In Homilia* IX *iterum prolixe disputat contra jurandi consuetudinem, sed sine comminatione excommunicationis, quia, inquit pag.* 76, Hodie necesse est, ut vobis mansuetius loquamur : quia enim audistis, magna pars rei a vobis perfecta est. *Ibidem etiam p.* 79 ut princeps et episcopus *loquitur. De Juramentis iterum disputat sub finem Homiliæ* X. *In Hom.* XI *de illis disserere incipit hoc modo :* Interim legem de juramento implete ac firmiter tenete ; et qui servat, non servantem manifestum faciat, incuset, vehementerque increpet. Præfinitum enim tempus prope est, et rei perquisitionem faciam, deprehensumque segregabo et excludam.

usque ad emendationem plerorumque, de qua exsultat.

778 *Deinde pag.* 95 *insinuat, adhortationes suas de hisce multum profuisse auditoribus, ita loquens :* Etiam obsecro per caritatem, per dolorem partus, quo vos parturivi. « Filioli mei, » (quod sequitur non addam) quos iterum par- » turio (neque dicam) donec formetur Christus E » in vobis. » Credo enim Christum in vobis formatum esse. Sed alia vobis dicam. « Fratres mei dilecti et desiderati, gaudium et corona mea. » Credite mihi, me non aliter dicturum esse. Si quis mihi coronas regias gemmis ornatas capiti meo nunc imponeret, non ita gauderem, ut gaudeo in profectu vestro : imo nec ipsum imperatorem ita gaudere puto, ut ego de vobis gaudeo. Quid dico ? Si, omnibus adversis gentibus expugnatis, victor rediret, ac præter solitam coronam, alias acciperet coronas et diademata victoriæ symbola, non puto illum de tropæis ita gavisurum esse, ut ego de profectu vestro gaudeo. Nam ita exulto, acsi mille coronas capite gestarem, ac jure merito *etc. Hæc multorum emendatio effecisse videtur, ut in sequenti Homilia de juramentis non agat, nisi brevissime : ac breviter tantum exhortationem resumat in fine decimæ tertiæ, ubi se loquitur pag.* 109 : Ne simus ergo negligentes, dilecti, sed multam adhibeamus diligentiam : qui sese emendarunt, ut id, quod emendatum est, conservent... Qui autem adhuc retro relicti sunt, ut resurgant, et curent id, quod deficit, implere. Interimque ii, qui se emendarunt, illis, qui nondum id potuerunt, F quasi in pelago nautibus, manus porrigentes, ipsos in portu a juramentis vacuo recipiant *etc. Hactenus de fervore Sancti contra pravam jurandi consuetudinem.*

Ex verbis Sancti, quibus plausus abrogare studet.

779 *Optime etiam* Chrysostomi *mentem perspicere licet ex iis, quæ de plausibus auditorum egregie disputat in Homilia* XXX. *Sæpe antea breviter declaraverat, istos applausus sibi displicere, hic vero prolixiore sermone illam consuetudinem omnino abrogare tentat. Pauca ex pluribus, quæ habet p.* 239, *huc transfero :* Sæpeque cogitavi legem proferre plausus prohibentem, et persuadere vobis, ut cum silentio audiatis, et cum decenti modestia. Sed sustinete, quæso, ac credite mihi ; ac, si placet, hanc firmemus legem ; ne cui auditorum liceat loquentem plausibus interpellare ; sed, si admirari voluerit, silens admiretur : nemo prohibebit : omnis cura, omne studium sit, ut dicta excipiantur. Quare applausistis? Hac de re legem pono : vos vero ne audire quidem sustinetis. Id multorum causa bonorum erit, philosophiæque

A losophiæque disciplina. Externi philosophi disserebant, nemine umquam plaudente; et Apostoli concionabantur, neque uspiam legitur, ipsos loquentes ab auditoribus fuisse plausu interpellatos. Magnum hoc nobis lucrum erit: sed stabiliamus illud, et cum silentio omnes audiamus, omniaque dicamus. Etiamsi post plausum discederemus, quæ audivimus retinentes, neque sic etiam utilis laus esset. Verum non ulterius disquiram, ne quis me rusticitatis accuset. Quia vero nihil hinc lucri, imo potius damnum, solvamus impedimentum; animæ saltus illos tollamus exscindamusque. Christus in monte concionatus est; et nemo quidpiam dixit, donec finem diceudi fecit. Nihil damni facio iis, qui plaudere vellent: imo id efficio, ut magis admirentur.

colligitur, Homilias hasce ab eo ad populum dictas:

780 Multo melius est, cum silentio audientem, in mente et memoria omni tempore plaudere, domi, in foro; quam amissis omnibus, domum redire vacuum, nullam habentem plausuum causam. Quomodo enim non ridiculus erit auditor, quomodo non adulator et irrisor putabitur, qui recte loquntum esse doctorem declarat, nec quid dixerit, proferre potest? Hoc adulationis est..... nihil ita decet ecclesiam, ut silentium et modestia. B Tumultus ad theatra pertinet, ad balnea, ad pompas, ad forum... Hæc, oro et obsecro, omnes sciatis. Omnes circum modos exploro, queis potero vestris prodesse animabus. Non exiguus ille mihi modus videtur, qui non vobis tantum, sed etiam mihi proderit. Non sinet nos prosterni, neque laudes et gloriam amare, neque oblectantia loqui, sed utilia *etc. Hæc et plura de illis* Chrysostomus, *cui ante finitam Homiliam iterum applauserunt. Attamen effectum habuisse videtur illa adhortatio: neque enim de plausibus mentionem invenio in posterioribus Homiliis in Acta, neque in secuta deinde expositione Epistolæ ad Hebræos. Porro ex allegatis verbis clarissimum est, hæc esse dicta ad populum, ita ut mirer, ea de re dubitare potuisse Tillemontium.*

dictasque ab eo Constantinopoli, ex aliis probatur.

781 *Porro ex datis Sancti verbis num.* 775 *et* 776 *liquet, episcopum fuisse, et num.* 778 *sic loquitur de imperatore, ut ex illis colligatur, episcopum fuisse Constantinopolitanum. In Homilia vero* LII *pag.* 395 *nomen quoque suum exprimit, dicens:* Non sum Joannes, sed vocor. *Quin et Juliani Apostatæ temporibus vixisse se testatur Hom.* XLI *pag.* 311, *dum dicit:* Nostris quippe temporibus acciderunt ea, quæ beatum Babylam C spectant, quæ Jerosolymis geste sunt. *Nam loquitur de miraculis sub Juliano factis, dum ille ossa S. Babylæ transferenda curavit, et dum conatus est instaurare Hierosolymis templum Judæorum. Itaque tempus, nomen, episcopatus Constantinopolitanus, stylus et sensa toti Operi inserta, omnia demum consentiunt,* Chrysostomum *esse revera auctorem Homiliarum in Acta Apostolorum. Nullum vero alicujus momenti argumentum huic opponi potest, ita ut nulla de auctore Operis debeat esse dubitatio. Æque certum est, Constantinopoli hasce Homilias fuisse habitas, atque ea quoque de re eruditi consentiunt.*

Expositio Actorum inchoata in Paschate,

782 *Inchoatam vero videri tempore Paschali expositionem Actorum, observavit Tillemontius Nota* 50, *quia in Homilia* I *pag.* 10 *hæc leguntur. Inquirit Sanctus, cur non æque in Pentecoste baptizarentur catechumeni, quam illo tempore, quo loquebatur ad populum. Respondet vero hoc modo:* Respondebimus, *inquit,* gratiam eamdem tunc fuisse (*lege* esse), quæ nunc est, sed mentem sublimiorem nunc esse, quod jejunio præparetur. *Loquebatur igitur Paschali tempore, in quo conferebatur baptismus, et cui prævium est jejunium. Hoc supposito expositionis initio, in quod Tillemontio et Montfaucono assentior; priori nequeo consentire de anno, quem ille statuit* 400. *Et sane Tillemontius solum videtur expositionis initium anno* 400 *fixisse, quia credidit,* Chrysostomum *in Paschate anni* 401, *quem ego longe præferendum existimo, non fuisse Constantinopoli. Itaque scriptor ille secutus est chronotaxim a se positam, et jam ante refutatam, non ipsas notas chronologicas, quas in hoc Opere suggerit* S. Chrysostomus. *Hasce tamen sententiæ suæ conatus est accommodare. Nostra vero chronotaxis, secundum quam hæc expositio in Paschate anni* 401 *inchoata est, cum dictis* Chrysostomi *optime congruit, ut modo palam facere studebo.*

et quidem anno 401, ut variis

783 *Primo* Chrysostomus *in Homilia* V. 31 *pag.* 335 *explicans caput* XX *Actorum, ubi* V. 31 *Paulus dicit:* Propter quod vigilitate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte et die non cessavi, cum lacrymis monens unumquemque vestrum; *ita de se loquitur:* Quid enim, quæso, factum est? Ecce per gratiam Dei nos triennium jam habemus, non quidem nocte et die hortantes, sed post tres sæpe dies, aliquando E post septem hoc facientes. *Ultima verba Latine æque exponi possunt,* per tres sæpe dies aut per septem hoc facientes: *nam Græce habetur,* διὰ τριῶν δὲ πολλάκις ἡμέρων ἢ δι' ἑπτὰ *etc. Atqui anno* 400 *non expleverat* Chrysostomus *triennium in episcopatu, quem suscepit anno* 398, *die* 26 *Februarii. Quapropter illa a Sancto omnino videntur dicta anno* 401. *Respondet quidem Tillemontius, intelligendum esse triennium inchoatum, non expletum. At illa responsio ejus chronotaxi potius est necessaria, quam mentem* Chrysostomi *recte declaret. Certe in Homilia contra Ludos tom.* VI *pag.* 276 *non loquitur de anno incompleto, quando dicit:* καὶ γὰρ ἐνιαυτὸν ἔχω λοιπὸν *etc. ad litteram,* Etenim jam annum habeo *etc. Sic hic:* καὶ ἡμεῖς λοιπὸν τριετίαν ἔχομεν *etc.* Et nos jam triennium habemus *etc. At priora verba dixit in Paschate anni* 399, *seu die* 10 *Aprilis, quando jam anno integro, et sex fere hebdomadis fuerat Constantinopoli; posteriora vero, quando triennium et septem aut octo menses ibidem fuerat.*

argumentis et maxime ex terræ motu

784 *Alterum argumentum, quo evincitur certius, Commentarium in Acta fuisse cœptum anno* 401, *petitur ex terræ motu, quo agitata est* F *Constantinopolis anno* 400. *Testis hujusce terræ motus est Synesius episcopus Ptolemaidis in Epistola* LXI, *in qua meminit Aureliani consulis, quando tempore illius terræ motus Constantinopoli discedebat. Discessus igitur æque ac terræ motus contigit anno* 400, *quo consulatum gessit Aurelianus.* Atque antea, *inquit,* quo tempore discedebam ab urbe, terram movebat Deus in dies sæpius, supplicesque Deum precabantur homines, proni complures: nam solum concutiebatur. Quo tempore ratus mare terra tutius esse et pelagus, tendo cursu ad portum *etc. De hoc terræ motu meminit* Chrysostomus *in Homilia* XLI, *pag.* 311 *ita loquens:* An non meministis, idipsum etiam nostris temporibus accidisse. Dic enim mihi. Nonne anno superiore concussit Deus civitatem totam? Quid vero? Nonne omnes ad baptismum accedebant? Nonne scortatores, molles et corrupti homines, relictis domibus et habitaculis, conversi et pii effecti sunt? Ubi autem tres dies transierunt, rursus ad pristinam reversi

AUCTORE J. S.

reversi sunt nequitiam. *Si terræ motus contigit anno* 400, *si Homilia sequenti dicta est anno: dicta igitur fuit anno* 401.

contra Tillemontium

785 *Vidit sequelam Tillemontius chronotaxi suæ incommodam: et variis modis nodum solvere conatus est, sed frustra. Ait primo, alterum potuisse contingere terræ motum anno* 399: *sed nimis frigida hæc est responsio. Ait secundo, annum Constantinopoli cum Indictione simul inchoatum fuisse die* 1 *Septembris, allegatamque Homiliam verisimiliter dictam esse mense Septembri aut etiam serius, ita ut tunc alius esset annus, quam quo fuerat terræ motus. Verum quod dicit de annis inchoatis die* 1 *Septembris, non facile admisero, nec ipsum juvare posset, si verum esset. Etenim, etsi primus Græcorum mensis ecclesiasticus sit September, prout nos annum ecclesiasticum inchoamus a prima Dominica Adventus; putem tamen Constantinopolitanos a Calendis Januariis anni principium desumpsisse, quando novi, consules inibant consulatum, atque eum loquendi, annosque distinguendi modum* Chrysostomo *usitatum esse. Tillemontius ipse art.* 19 *agens de Homilia* in Kalendas *Januarii habita, ita titulum posuit:* Concionatur contra abusus
B initii anni. *Et* Chrysostomus *in illa Homilia tom.* I *pag.* 699 *minime negat, illum esse primum anni diem, sed reprehendit eos, qui ex illo die quasi augurium captabant pro reliquo anno. Et pag.* 700 *ita habet:* Ubi annum expletum videris, gratias age Domino, qui te ad hanc annorum circuitionem perduxit. Compunge cor tuum, vitæ tuæ tempus tecum reputa: tecum ad hunc modum verba facito: Dies avolant et prætereunt, anni finiuntur *etc. Hæc itaque satis insinuant, annum Romanum fuisse usitatum, ut annus alter ab altero distingueretur.*

ostenditur.

786 *Attamen, si omnino ita locutus fuisset* Chrysostomus, *ut dixisset mense Septembri, anno præcedente facta esse, quæ facta erant Aprili aut Maio præcedente, necdum id satis juvaret Tillemontium. Etenim jam in Homilia* VII *pag.* 58 *de eodem terræ motu* Chrysostomus *loquitur, nec de eo loquitur ut de re nuperrima, sed ut de facto, cujus non erat recens memoria. Verba accipe:* Si meministis, *inquit,* quomodo, cum Deus concussit civitatem nostram, omnes attoniti erant *etc. Hæc verisimiliter Sanctus dixit mense Maio, cum prima Homilia habita sit mense Aprili. Si autem terræ motus uno tantum aut duobus men-*
C *sibus fuisset præteritus, non addidisset,* Si meministis. *Itaque ex hoc etiam loco referendus est ad annum præcedentem, præsertim cum discessus Synesii tempore istius terræ motus, satis insinuet, non contigisse illum hiemali tempore: neque enim hiemali tempore tam velociter ad mare cucurrisset, aut navem tam cito paratam habuisset: neque etiam de hiemali tempore meminit Synesius, quando dicit se mare tunc terra tutius credidisse. Itaque figendus est terræ motus non initio anni* 400 *neque etiam in fine, sed in æstate aut certe extra menses brumales. Expositio vero Actorum referenda est ad annum* 401. *Hinc continuata videtur sine ulla notabili interruptione, quod fieri non potuisset anno* 400. *Vel sic tamen finitam non existimo ante annum* 402, *quia Homiliæ quinquaginta et quinque novem facile aut decem menses absumere debuerunt, si aliquando duas, alias unam tantum, singulis hebdomadis habuerit Sanctus.*

Verba Sancti de paucitate salvandorum

787 *Ceterum in Homilia* XXIV *aliqua habet* Chrysostomus *de paucitate eorum, qui viderentur*
D *salutem consecuturi Constantinopoli. Multa profert, ut ostendat paucos probatos esse præferendos multis non recte ex norma legum Christianarum vitam instituentibus. Deinde pag.* 198 *hæc subjicit verba:* Quot putatis in urbe nostra esse, qui salutem consequentur? Molestum quidem est, quod dicturus sum, dicam tamen. In tot millibus non sunt centum, qui salutem consequantur: sed de illis etiam dubito. *Hæc verba ingentem in urbe illa amplissima morum corruptionem, quam ibidem late insectatur Sanctus, clare insinuant. Attamen non existimo, sic intelligenda esse, ut* Chrysostomus *crediderit; ex omnibus Christianis, quos* centum mille *Constantinopoli esse pag.* 93, *conficit, non salvandos centum.*

exponuntur.

788 *Verum hic mihi videtur sensus esse; inter tot Christianos vix centum reperiri posse, qui ita viverent, ut satis certa de illorum salute spes concipi posset. Nam quod Latinus interpres dicit,* Qui salutem consequentur, *Græce est* σωζομένους. *Et mox*. οὐκ ἔστιν ἐν τοσαύταις μυριάσιν ἑκατὸν εὑρεῖν τοὺς σωζομένους. *Quod ita ad litteram Latine exprimo:* Non est in tot decem millibus centum reperire, qui salvantur. *Hinc ait,* de illis etiam dubito: *neque enim salus illorum, qui videntur recte vi-*
E *vere, omnino certa est. Attamen non negat, ex aliis, qui necdum satis bene vivebant, aliquos etiam salvandos. Nam pag.* 196 *dicit;* Magna sunt pœnitentiæ pharmaca: nemo de se desperet: *idque ibi latius prosequitur.*

§ LII. Homiliæ 34 in Epistolam ad Hebræos: Aliæ quædam Homiliæ Constantinopoli ante primum Sancti exsilium dictæ, aut temporis et loci incerti.

Expositio Epistolæ ad Hebræos figenda

P*ostremum* Chrysostomi *Opus in libros sacros videtur Expositio Epistolæ S. Pauli ad Hebræos, quam anno* 402 *inchoatam existimo, postquam Actorum Apostolorum interpretatio erat absoluta. Consentientes hic habeo Tillemontium art.* 145 *et Montfauconum in Præfatione tom.* XII, *edidit Homilias hasce triginta et quatuor, quibus exposita est tota Epistola. Nam uterque existimat, ad posteriores episcopatus annos referendam esse hanc Epistolam. Hoc vero colligunt ex titulo, eidem tam in manuscriptis codicibus, quam in edi-*
F *tis præfixo, qui sic habet:* Sancti patris nostri Joannis Chrysostomi, archiepiscopi Constantinopolitani, enarratio in Epistolam ad Hebræos, ex notis post ejus obitum a Constantino presbytero Antiocheno edita. *Præterea jam annis aliquot apud Constantinopolitanos concionatum fuisse Sanctum, antequam hanc explicaret Epistolam, colligitur ex Hom.* IX, *quam pag.* 92 *sic orditur:* Audivistis, quantum reprehenderit Hebræos, volentes semper de iisdem discere; et merito. « Nam « cum deberetis esse magistri propter tempus, rur« sus opus habetis, ut vos doceamini, quænam « sint elementa initii eloquiorum Dei. » Vereor, ne hæc quoque vobis dicere sit tempestivum, quod cum

A cum deberetis esse magis ri propter tempus, ne discipulorum quidem locum teneatis *etc. Episcopum fuisse* Chrysostomum, *dum hæc scripsit, mox ostendam.*

circa an. 402. Episcopum fuisse Sanctum,

790 *Ex hisce igitur liquet, Expositionem hujus Epistolæ posteriorem esse Homiliis in Acta, conjiciendamque esse in annum* 402, *quo nullum aliud habemus Sancti Opus, quod alicujus sit molis. Episcopum autem fuisse* Chrysostomum, *dum Epistolam ad Hebræos exposuit, colligitur ex Homilia* IV *pag.* 48, *ubi excommunicationem comminatur illi, qui præficas adduceret ad funera Christianorum.* Non aliter enim dico, *inquit,* quam sum affectus : qui velit, irascatur, eum longo tempore arcebimus ab ecclesia, tamquam idololatram. *Et paulo post :* Illis autem infelicibus et miseris mulieribus per vos prohibemus, ne umquam ingrediantur in fidelium funera, quæ efferuntur, ne revera ipsas cogamus sua mala deflere, et erudiamus eas non in alienis hoc facere, sed suas potius deplorare calamitates. Etenim pater quoque benevolus, quando habet insolentem et immodestum filium, non illi soli suadet, ne consuetudinem habeat cum improbis, sed illos quoque terret.

dum has habuit Homilias, clarum est.

B 791 Ecce ergo nos quoque et vos et illas per vos hortamur, ut nec vos illas vocetis, neque illæ accedant. Et faxit quidem Deus, ut sermo aliquid efficiat amplius, et valeant minæ. Sin autem, quod absit, contemptui simus habiti, necesse habemus de cætero minas deducere ad effectum ; vos quidem erudientes legibus ecclesiasticis, illas autem, ut illis convenit. *Et pag.* 49: Si quis autem contemnit, quæ sunt apud nos vincula, cum rursus Christus erudiat, dicens : « Quæcumque ligaveritis super terram, erunt » ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis » super terram, erunt soluta et in cœlo. » *Rursum ;* Neque enim hæc dicimus volentes ostentare potestatem. Quomodo enim ? qui optamus, ut nec ad eorum veniatis experientiam ; sed de vobis dolentes et plangentes. Ignoscite, et nemo vincula contemnat Ecclesiastica. Non est enim homo, qui ligat, sed Christus, qui nobis dedit hanc ligandi potestatem *etc.*

Hæ Homiliæ certo sunt Chrysostomi, sed forte post mortem ipsius editæ.

792 *Erasmum, qui rursum de hoc Opere dubitationem injecit, satis refutat Montfauconus in præfatione his verbis :* Erasmo autem nemo assentitur : qui cum in titulo videret, μετὰ τὴν κοίμησιν, POST OBITUM ; dixit, « titulum
C » ipsum satis verecunde fateri, Opus hoc non » esse Chrysostomi. » In his quippe Homiliis Chrysostomi stylus, dictio, sales, ethica præcepta, a lectore perito statim percipiuntur. Erasmus vero levissime non semel censuras hujusmodi protulit, quæ res serio tractantibus levissimæ visæ sunt. *Hisce addo gravissimum testimonium Cassiodori, qui lib. de Institutione cap.* VIII *ita habet ;* Ad Hebræos vero Epistolam, quam sanctus Joannes Constantinopolitanus episcopus triginta quatuor Homiliis Attico sermone tractavit, Mutianum virum disertissimum transferre fecimus in Latinum. *Habemus apud Montfauconum non modo Homilias triginta quatuor Græcas, sed illam ipsam quoque Mutiani scholastici interpretationem Latinam, ita ut nullum de auctore illarum Homiliarum possit esse dubium. Ceterum observat Montfauconus in præf. n.* 4, *miram fuisse lectionum varietatem in codicibus Græcis. Id vero contigisse existimo, quod non ipse* Chrysostomus *Homilias hasce ediderit ; sed id alii fecerint aut tempore exsilii, aut potius post ipsius mortem.*

AUCTORE J. S.

Homilia in illud : Si esurierit inimicus tuus *etc.*

793 *Porro, enumeratis modo præcipuis* Chrysostomi *Operibus, restant Homiliæ aliquot Constantinopoli habitæ, quas hoc loco lubet recensere, quia certo anno nequeunt illigari. Prima se offert tom.* III *pag.* 157 *Homilia bene prolixa et elegans, cui hic est titulus:* Adversus eos, qui ad collectam non occurrerunt, et in dictum illud Apostoli : « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum » et de inimicitiarum memoria. *Dictam hanc esse Constantinopoli, colligitur ex iis, quæ num.* 4 *de aula imperatoris dicuntur.* Fieri nequit, *pag.* 162, ut ex alio congressu conventuve tantum lucrum reportes, quantum ex eo, quod hic verseris ; sive judiciale forum commemores, sive curiam, sive ipsam regiam. *Rationem subjungit, ita pergens.* Non enim gentium urbiumque regimen, neque ducatum exercituum his, qui huc ingrediuntur, committimus ; sed alium principatum augustiorem ipso regno ; vel potius non committimus nos, sed Spiritus gratia....

in æstate Constantinopoli habita anno incerto.

794 Docentur absurdis passionibus imperare, pravas libidines regere, iram moderari, invidiam subigere, inanem gloriam in servitutem redigere. Non perinde veneratione dignus est imperator in regio considens solio et diademate redimitus,
E atque homo, qui rationem in folium dominatus servilium passionum subvehit, et imperio, quod in illas exercet, tamquam splendido quodam revinctum caput habet diademate. *etc. Hæc aliaque multa profert* Chrysostomus, *ut excitet auditores ad frequentandum conciones : ordiens enim a paucitate, qui convenerant, toti exhortationi mediam facile partem Homiliæ impendit, laudes et applausus auditorum se nihili facere dictitans, nisi videret eos in pietate progressum facere. Refutat eos etiam pag.* 159, *qui æstatem ac nimium æstum pro excusatione non conveniendi afferebant. Habita igitur est Homilia tempore æstatis, sed anno incerto.*

Tres Homiliæ de nuptiis

795 *Tres alias Homilias, consequenter Constantinopoli dictas, invenio tom.* III *pag.* 193 *et seqq. De nuptiis et matrimonio in illis agitur, modis tamen diversis. Primæ titulus hic est :* De verbis illis Apostoli : Propter fornicationes autem unusquisque suam uxorem habeat. *In hac autem Sanctus vehementer improbat lascivas nuptiarum pompas, ac deinde adversus adulteria disserit, refutatque errorem illorum, qui putabant, non esse adulterii crimen, si quis matrimonio junctus cum muliere non maritata peccatum commiserit. Post aliquot dies secuta est secunda, cui pag.* 203
F *hic præfixus est titulus :* In illum locum : « Mu« lier alligata est legi, quanto tempore vixerit « vir ejus : si autem dormierit, libera est, cui « voluerit, nubere, tantum in Domino. Beatior « autem est, si sic manserit. » *Hanc vero esse præcedentis sequelam, ex initio clare discimus. Sic enim orditur Sanctus :* Nuper nobis beatus Paulus de conjugio conjugiique juribus legem tulit, Corinthiis sic scribens ac dicens : « De qui« bus autem scripsistis mihi ; bonum est homini « mulierem non tangere. Propter fornicationem « autem suam quisque uxorem habeat, et suum « quæque virum habeat. » Ea propter et nos totum sermonem in hoc insumpsimus. Itaque necesse est hodie de eodem argumento iterum vobiscum disserere, quandoquidem de eodem etiam ipse Paulus hodie disserit. *In hac autem Homilia docet Sanctus, inseparabile esse matrimonium, nec licitum esse, quacumque de causa repudiatam, vivente marito, ducere uxorem. Hinc Homilia etiam inscribitur,* de libello repudii. *Disserit quoque*

AUCTORE J. S.

et matrimonio

quoque iterum contra adulteria, et totum explicat locum in titulo allegatum.

796 *Tertia, quæ pag.* 211 *titulum habet,* Laus Maximi, et quales ducendæ sint uxores, *secuta est, postquam ab uno conventu, in quo alius episcopus erat concionatus, abfuerat* Chrysostomus, *ut ipse docet, ita exordiens :* Quod quidem proximæ collectæ interesse mihi non contigerit, dolui : quod vero ipsi tam magis opiparam mensam nacti sitis, gavisus sum. Meus enim in trahendo jugo compar nuper proscisso sulco ubere lingua inspersit etiam semina, omnique diligentia vestras excoluit animas. *Tum mirifice laudat eloquentiam illius, qui in titulo* Maximus *dicitur, quique ab aliquibus creditur Maximus Seleuciensis episcopus, quem in juventute sua ad vitam religiosam traxit* Chrysostomus, *ut dictum est num.* 71. *At, quidquid sit de loco episcopatus, episcopum fuisse credimus, quia sæpe Constantinopoli aliorum locorum episcopos concionari sinebat* Chrysostomus, *et quia ille vocatur* in trahendo jugo compar. *Itaque ex hoc loco colligimus, Homiliam hanc Constantinopoli fuisse habitam, ubi et duas præcedentes ea de causa collocamus, quia has illa brevi secuta est.*

B

brevi invicem secutæ sunt Constantinopoli.

797 *Etenim, ubi Sanctus consueta sibi modestia suam dicendi facultatem, cum illius episcopi eloquentia collatam, mire extenuaverat, subjungit :* Attamen nihilo segnius orationem aggrediar : nostis enim a Paulo docti, et saturari et esurire, et abundare, et egere, mirari divites, nec tamen pauperes contemnere... Quod autem hæc non loquar ad gratiam, proximo, quem nuper ad vos habui, sermone satis apparuit. Cum enim multa verba faceremus de conjugio, docentes merum esse adulterium dimittere uxores, aut dimissas, vivo etiamnum priore marito, ducere, allegaremusque legem ab ipso Christo latam,... animadverti multos, demisso capite, cædere sibi faciem, ac ne vultum quidem posse attollere : ad quod spectaculum sublatis in cœlum oculis, Benedictus, dixi, Deus, quod non mortuis inclamemus auribus, sed nostra verba vehementer tangant auditorum animos. *Tum laudans illum dolorem, declarat velle se de eodem agere argumento,* ut quibus cordi sunt nuptiæ, mature de hoc negotio deliberent. *Deinde in majori parte Homiliæ, quæ longissima est, præclare docet, qualitates ac virtutes mulierum maxime considerandas esse volentibus uxorem ducere ;*

C

allatoque Abrahami exemplo, ea occasione de hospitalitate etiam disserit. Ceterum Homiliis Constantinopoli incerto tempore dictis annumerandæ etiam sunt ex Homiliis sex de Seraphim *prima et quarta.*

Homilia incerti loci de angusta porta etc.

798 *Hactenus recensui Homilias aliquot anno incerto Constantinopoli, ut videtur, habitas. Pergam modo alios commemorare, de quibus probabili satis conjectura statui nequit, utrum Antiochiæ, an Constantinopoli sint habitæ, licet certo videantur* Chrysostomi. *Inter has prima se offert tom.* III *pag.* 25 *præclara Homilia hoc titulo insignita :* De instituenda secundum Deum vita, et in illud : Augusta et porta *etc.* Item explicatio orationis, Pater noster. *Dubitationis aliquid ab Hallesio ingestum de auctore hujus Homiliæ merito rejicit Montfauconus. In hoc Sanctus num.* 2 *miro fervore vana hominum studia improbat, ita loquens :* Vellem utique sublimem quamdam reperire speculam, quæ universa mihi hominum genera oculis subjiceret ; vocemque dari mihi, quæ posset ab universis terræ finibus exaudiri, ut Davidicum illum sonum ederem : « Filii hominum, » usque quo gravi corde ? ut quid diligitis vani- » tatem, et quæritis mendacium » ? dum terrena cœlestibus, temporanea æternis, corruptibilia incorruptibilibus anteponitis. *Agit deinde de precandi modo, ac totam explicat orationem Dominicam.*

D

alia de ferendis tribulationibus :

799 *Altera ibidem habetur pag.* 140 Chrysostomo *sane dignissima, sive elegantiam spectemus, sive materiam Sancto familiarem, ita ut suspicionem qualemcumque Hermantii de suppositione, apud Montfauconum satis refutatam, merito negligamus. Titulus est* ; In dictum illud Apostoli : « Non solum autem, sed et gloriamur in » tribulationibus, scientes, quod tribulatio pa- » tientiam operatur » et reliqua. *Agit autem de tribulationibus totius Ecclesiæ et particularium personarum, ita ut suspicio esse possit, dictam esse anno* 403, *quando ipse persecutionem patiebatur. At ea conjectura nimis est incerta, cum illud argumentum sæpe tractaverit. Conclusio pag.* 149 *talis est :* Hæc igitur omnia cum nobis explorata sint, dilectissimi, generose quæcumque accidunt adversa toleremus, quod, cum ita Deo visum fuerit, ad utilitatem nostram id fiat : neque spem adjiciamus; nec animis concidamus, afflictionum impressione prostrati, sed fortiter stantes, pro collatis in nos beneficiis perpetuo gratias Deo agamus *etc.*

E

alia in dictum: Oportet hæreses esse, *alia in Eliam et viduam :*

800 *Alia loci et temporis æque incerti, sed certo* Chrysostomi, *Homilia sequitur pag.* 240 *hoc titulo :* In dictum illud Apostoli ; Oportet et hæreses esse in vobis, ut qui probati sunt, manifesti fiant. *Locum hunc egregie exponit, et pauperum curam commendat. Hujus initio meminit de Homilia alia, quam excidisse existimo, ita loquens ;* Satis nuper hoc spirituale theatrum incaluit, cum Jerosolymam oratione vobis inducerem, et plorantem et proprias calamitates annuntiantem. Vidi enim oculos vestros lacrymarum flumina parturire : vidi ex affectu vestro singulorum animos gemitibus oppletos atque turbatos *etc. Rursum alia anni incerti sequitur pag.* 328, *cui titulus ;* In Heliam, et in viduam, et de eleemosyna. *Hoc unum de tempore constat, dictam esse non diu post jejunium quadraginta dierum; sic enim orditur :* Diebus illis, quibus jejunabamus omnes, cum sæpenumero sermonem instituere de eleemosyna statuissem, superveniente vespera sum impeditus, quæ nobis cursum orationis interrupit. *Tum dicit, se illo die de eleemosyna dicturum : atque idcirco Historiam Eliæ et viduæ Sareptanæ deinde exponendam assumit, tamquam opportunam ad propositum suum.*

F

alia de futurorum deliciis et præsentium vilitate.

801 *Alia Homilia, quam loci æque ac temporis incerti puto, sequitur pag.* 337. *Existimat quidem Montfauconus, eam Antiochenis annumerandam esse, quia extra urbem dicta est. At incerta est ea conjectura : nam Constantinopoli etiam subinde extra urbem concionabatur* Chrysostomus, *ut satis liquet ex* § 42. *Titulum hunc habet ;* De futurorum deliciis et præsentium vilitate. *Dicta est tempore æstivo, cum sacer Orator ita ordiatur ;* Vehemens æstus est, et molestus ardor. Attamen alacritatem vestram non debilitavit, nec audiendi cupiditatem repressit. *Tum observat, diligentes ejusmodi incommodis non terreri, negligentes vero ne maximis quidem commodis ad audiendum attrahi ; pergitque hoc modo :* Vos autem tales non estis ; sed iis, qui nostram incolunt urbem, multo meliores estis : siquidem

A siquidem vos urbis caput ac vertex estis, adeo erecti ac vigiles, et qui ea, quæ dicuntur, perpetuo persequi studiose soletis. Hoc mihi theatrum regum aulis est augustius. Nam illic quidem ea, quæ tribuuntur, una cum hac vita finiuntur *etc. Et mox* : Nolo enim mihi commemores eum, qui sedeat in curru, supercilia attollat, multoque sit satellitio cinctus, neque cingulum et vocem præconis. Nolo mihi magistratum inde designes; sed ab animi statu : si affectibus imperet, si vitia subigat, si non invidia tabescat, si non inanis gloriæ perturbatione distrahatur, si egestatem non metuat et tremat, si non in deterius mutationem, si hoc timore non exanimetur. Talem mihi magistratum ostende : hoc enim est gerere magistratum. Quod si hominibus quidem imperet, sed affectibus animi serviat, hunc ego dixerim plus quam omnes homines esse servituti obnoxium *etc. Hæc tantum, ut minimum, suspicionem ingerunt de Homilia prope Constantinopolim dicta, quantam observatio Montfauconi de ea dicta prope Antiochiam. Locus itaque incertus est.*

Duæ Homiliæ invicem secutæ,

802 *Post hanc autem mox duæ aliæ sequuntur temporis hactenus incerti; at hæ consequenter sunt dictæ; Priori pag.* 344 *titulus est :* Quod non B oporteat peccata fratrum evulgare, neque inimicis imprecari. *In hac autem iteratis vicibus mentionem facit de Homilia diei præcedentis:* Heri quidem certe audiistis, *inquit*, quo pacto virtutem orationis laudarim, quo pacto eos, qui negligenter orabant, vituperarim, nec ullum tamen eorum palam notavi. *Et pag.* 347 : Disseruimus apud vos hesterno die de orationis virtute: ostendi, quo pacto tum temporis diabolus, ut maleficus est, insidias struat. *Et pag.* 338 : Audistis heri, quo pacto tres pueri vincti impetum ignis represserint, quo pacto flammam calcarint, quo pacto fornacem superaverint, quo pacto virtutem elementi devicerint? *Hæc porro dum attente considero, et insinuatam his verbis Homiliam quæro, eam tandem invenisse me suspicor. Etenim allegata verba optime congruunt Homiliæ* v *de Incomprehensibili Dei natura, editæ tom.* I *pag.* 480, *habitæque anno* 386 *mense Decembri, ut ostendi num.* 248 *et seqq. Si non fallat hæc conjectura, ambæ hæ Homiliæ spectant ad mensem Decembrem anni* 386, *dictæque sunt Antiochiæ.*

quæ omnino post quintam

803 *Quare pauca huc affero ex laudata contra Anomœos Homilia, ut liqueat, quam apte* C *allegata verba illi congruant. Hortatur Antiochenos tom.* I *pag.* 483; *ut orent pro Anomœis, subditque hanc rationem :* Magnum enim telum oratio, thesaurus indeficiens, divitiæ inexhaustæ *etc.* Orationem dico, non hanc levem et segnitie plenam, sed ferventem, quæ animo dolente, et intenta mente funditur *etc. Deinde pag.* 489 : Verum quisnam ille frigidus multorum sermo? Vereor, inquiunt, pudore suffundor, neque possum vel os diducere. Satanica est hæc verecundia, segniticiei obtentus. Tibi namque diabolus aditum ad Deum occludere tentat. *Demum pag.* 490 *de tribus pueris in camino orantibus sic loquitur :* Orationis vis vim ignis exstinxit *etc. Itaque sat clare illam Homiliam videtur designare.*

contra Anomœos

804 *In sequenti Homilia simul de publicano et Isaaco meminit* Chrysostomus, *dum. tom.* III *p.* 356 *ita loquitur :* Sed quam tandem ob causam publicanum tam cito exaudivit Deus, Isaac autem viginti annos orare permisit, eique pro uxore sua supplicare?... Sunt enim vobis hesternæ doctrinæ reliquiæ persolvendæ. *Hæc dicta de Isaaco, quæ vocat* hesternam doctrinam, *clare ostendunt, Homiliam illam fuisse secutam post illam de non evulgandis fratrum peccatis, jam memoratam. In hac enim pag.* 351 *docet, Isaacum viginti annis orasse pro uxore sterili. Quod vero additur de publicano, difficultatem non habet. Nam de publicano cito exaudito meminit in quinta contra Anomœos pag.* 490, *et rursum in principio Homiliæ, de qua agimus, et cui t.* III *pag.* 354 *titulus hic est :* Non oportere quemquam de se ipso desperare, aut preces contra inimicos fundere, aut animo deficere, quamvis petens non accipiat *etc. Hæc igitur secuta est post duas jam memoratas, neque ullum ea de re mihi superesse videtur dubium.*

AUCTORE J. S.

Antiochiæ anno 386 videntur dictæ.

805 *Nam et initium huic sequelæ optime congruit.* Magnas, *inquit Sanctus*, vobis ago gratias, quod cum animi alacritate habitos de precibus sermones exceperitis... Id mihi non ex plausibus laudibusve tantum, sed ex iis, quæ fieri a vobis cernebam, persuasum est. Cum enim, ut adversus inimicos preces minime funderetis, vos cohortarer, ac dicerem nos, dum id agimus, Deum irritare,... multos inter vos cernebam faciem percutientes et pectus, graviter ingemiscentes, manus in cœlum tendentes, veniam a Deo pro- E pter ejusmodi preces fusas postulantes. Tum vero ego sublatis in cœlum oculis Deo gratias egi, quod tam cito nobis doctrinæ sermo fructum protulisset. *Plura non affero : nam ex dictis abunde probatum videtur, duas hasce Homilias invicem secutas post quintam contra Anomœos, in qua docet pro illorum conversione orandum : in hisce vero hortatur, ne orent contra inimicos, quales revera erant Anomœi. Poteram igitur has Homilias sub finem anni* 386 *suo loco memorare : sed satis mihi fuit, illas ibi breviter assignare, quia sequelam serius observavi.*

Homilia alia loci incerti :

806 *Homiliam incerti temporis et loci, quæ tamen certo sit* Chrysostomi, *unicam offert tomus quintus, ubi habetur pag.* 525 *hoc titulo insignita :* Homilia habita in magnam hebdomadam, in qua docetur, cur ea magna hebdomada appelletur : et in illud : Lauda anima mea Dominum : ac de custode carceris in Actis. *Initium tale est :* Confecimus jejunii navigationem, et per Dei gratiam ad portum jam pervenimus : sed ne ideo negligenter agamus, quod ad portum appulerimus : imo ideo majorem curam adhibeamus, quia finem attigimus. *Deinde docet, vocari hebdomadam* magnam, *quam alias* Sanctam *dicimus*, F *propter ingentia beneficia nobis illa hebdomada a Deo collata. Mox quoque pag.* 527 *ostendit, Sanctos nobis psalmos canentibus adesse, multaque eleganter disserit, ut cantum hymnorum precesque internas æque ac ore prolatas auditoribus suis commendet.*

alia contra Manichæos :

807 *Plures incerti loci Homilias continet tomus sextus. Prima, eaque prolixa et elegans, habetur pag.* 145 *hoc titulo :* In propheticum dictum illud : « Ego Dominus Deus feci lumen, et tene» bras : faciens pacem, et creans mala. » *Dicta est, postquam alius quispiam, quem initio multum laudat, breviter peroraverat; et quando* celebres *erant* ludi Circenses. *Manichæos impugnat, docens omnia a Deo creata, omniaque recte utentibus bona esse et utilia. Amorem suum erga S. Paulum apostolum luculenter declarat p.* 149 *his verbis :* Lecta sunt etiam stigmata Pauli, vulnera, carceres, abductiones ad judicia, naufragia, vincula, catenæ, insidiæ diversæ ac continuæ, quotidianæ mortes, fames, sitis, nuditas, instantia

AUCTORE J. S.

instantia quotidiana. Sed quid faciam? Magnocum impetu me proripiens hinc aufugiam necesse est, ne rursus nos detinens Paulus a proposito argumento abducat. Nam, ut scitis, sæpenumero alibi me incedentem et conversum occurrens in medio sermone detinuit, et ita cepit, ut in ipso finire sermonem suaderet *etc.*

aliæ quatuor loci æque dubii.

808 *Altera item prolixa Homilia, ac digna* Chrysostomo, *sequitur pag.* 287, *ubi hic præfigitur titulus :* Chrysostomi de perfecta caritate, de mercede operum pro merito tribuenda, deque compunctione. *Monet Savilius apud Montfauconum laudatus,* multa reperiri in Homilia octava in primam ad Thessalonicenses affinia iis, quæ hac in Oratione habentur. *At credit,* eumdem de iisdem rebus eodem pene modo diversis temporibus dixisse. *Id ego etiam facile crediderο, præsertim cum non admodum multa sint similia. Post illam porro Homiliam p.* 299 *sequitur alia, cujus initium Græce, reliqua Latine tantum edita sunt, hoc titulo :* Ejusdem, de continentia. *Habita hæc est ad recens baptizatos. Mox vero pag.* 302 *sequuntur aliæ duæ,* De consolatione mortis *inscriptæ, et Latine solum editæ. Omnes illas tres* Chrysostomo *sine dubitatione attribuit* B *Montfauconus, quia stylus et inventio* Chrysostomi *in Latina quoque versione videtur deprehendi. Attamen observo, clausulam illam, qua sanctissimæ Trinitati laudem et gloriam adscribit* Chrysostomus, *ab usitata ipsius forma diversam esse in hisce tribus. Sed hoc facile contingere potuit, quia interpretes non omnia verba Græca Latine exprimere curaverunt.*

§ LIII. De Homiliis aliquot dubiis, de Commentario in Danielem Prophetam, de Liturgia Chrysostomi.

Inter dubia Sancti Opera locanda est Homilia in sanctum Pascha

Præter *scripta* Chrysostomi *satis certa, quæ recensui usque ad persecutionem infra memorandam, alia quædam reperiuntur ejusdem nomine edita, de quibus dubitatur, an sinceræ sint ipsius lucubrationes, multoque plura, quæ omnino creduntur spuria Sanctoque supposita. Inter dubia* C *jam memoravi num.* 497 *Homilias aliquot de Pœnitentia ; imo ibidem* § 33 *omnes recensui, de quibus dubitatur in duobus prioribus tomis. Duas aut tres invenio tom.* III *huc spectantes. Prima autem pag.* 750 *inscribitur :* In sanctum Pascha concio. *Montfauconus ibidem hæc præmonet* : Hanc Homiliam inter spuria ablegavit Fronto Ducæus. Illam contra melioris esse notæ dixit Savilius in notis. Ut genuinam etiam habuere alii docti viri, inter quos Tillemontius. Notat Savilius, in ea multa haberi iis similia, quæ in Homilia contra Ebriosos et de Resurrectione leguntur supra t. II pag. 441..., quæ loca in notis indicantur. In principio etiam Homiliæ quædam habentur eadem, iisdemque pene verbis, quæ in Homilia de Cœmeterio et de Cruce pag. 398. Alia quoque leviora hinc inde deprehenduntur, quæ in aliis Chrysostomi Operibus habentur. Hæc fortasse Frontonem Ducæum virum sagacem induxerunt, ut hanc Homiliam inter spurias ablegaret.

810 Putavit haud dubie esse centonem ex variis Chrysostomi locis consarcinatum, non cogitans Chrysostomum eadem ipsa, quæ pridem dixerat, sæpe repetere, et aliquando Homilias integras retractatas, mutatisque initiis ad conciones adhibere suas. Non dubito certe, hanc Homiliam a Chrysostomo vere habitam dictamque fuisse. Cum enim annis octodecim concionatus sit, recurrente Paschatis solemnitate, eadem ipsa aliquando repetierit : neque enim in promptu est cuivis concionatori, qui tam longo temporis curriculo in Paschate quotannis oraverit, nova semper efferre, et ex prius dictis nihil umquam admiscere. *Ita quidem Montfauconus : at numquam probari poterit,* Chrysostomum *toties eadem in Homiliis suis repetiisse, quam hic et alibi leviter asserit.* D

ob repetitiones crebrus alibi dictorum,

811 *Non satis quoque consideravit ditissimam atque uberrimam* Chrysostomi *venam, quando insinuavit, in promptu non fuisse nova semper efferre. Sane iisdem rationibus, si quid valent,* Chrysostomo *etiam attribui poterit Sermo* II *in Ascensionem Domini; quem inter spuria locavit tom.* III *pag.* 778. *De illo tamen ob repetitiones minoris momenti pag.* 776 *ita pronuntiat :* Nam libenter crediderim esse centonem ex variis Chrysostomi locis consarcinatum. *Idem de hac Homilia credere poterat, cum in hac multo plura aliunde deprompta sint quam in alia. Aut certe utramque poterat dubiam relinquere, prout utraque mihi dubia apparet, non solum ob repetitiones, sed etiam ob methodum disputandi probandique minus solidam, stylumque languidiorem, quam passim sit stylus* Chrysostomi, *maxime in hortationibus moralibus.* E

neque etiam Sanctus frequenter eadem repetiit.

812 *Quæ apud Montfauconum sequitur Homilia admodum prolixa , hoc titulo pag.* 758 *impressa ;* In ascensionem Domini nostri Jesu Christi, et in principium Actorum II, *certius* Chrysostomo *abjudicari potest. Attamen Montfauconus illam edidit inter dubia potius quam spuria Opuscula, quia existimat, partem aliquam ad* Chrysostomum *pertinere. Verum illa Montfauconi conjectura idoneo carere videtur fundamento, ut jam insinuavi* § 27 ; *quando disserui de Homiliis* Chrysostomi *in Principium Actorum. Etenim Montfauconus in præfatione docet, quinque Homilias a* Chrysostomo *Antiochiæ habitas, secundamque ex illis prolixe huic de Ascensione partim insertam. Opinionem suam his verbis probare nititur :* Ex his (Chrysostomi *verbis, quæ allegaverat)* liquidum est, Homiliam secundam in principium seu in titulum Actorum illam esse, in qua disquirebatur, quis esset auctor libri Actuum Apostolorum. *Hactenus recte : nam* Chrysostomus *id clare dicit.* F

Homilia vero in Ascensionem, edita tom. III,

813 *Subdit vero :* Neque minus constat, illa omnia, quæ articuli 8 et 9 infra complectuntur, ad hanc homiliam pertinere. *Audiamus, quomodo id probetur.* Nam ibi, *inquit,* primo quæritur, quid significet titulus ille Acta Apostolorum : deinde pluribus disquiritur, quis sit istius libri auctor, probaturque esse Lucam ; estque dissertatio illa vere Chrysostomo digna : neque dubitare licet, ni fallor, eam ad Homiliam jam memoratam pertinere. *Verum totum hoc ratiocinium tam parum sapit sanam dialecticam, ut non modo dubitare liceat, an* Chrysostomi *sint illa, quæ eidem attribuit laudatus scriptor* ; *sed ut etiam ipsa Montfauconi verba contrarium potius evincant. Etenim num.* 8 *exponitur primo, fatente Montfaucono, quid significet titulus* Acta Apostolorum. *At id* Chrysostomus *non exposuit in*

non probatur partim esse Chrysostomi,

AUCTORE J. S.

A *in secunda Homilia, quæ perdita est; sed in tertia, quæ edita est tom.* III *pag.* 60, *ubi* secunda *vocatur, quia hæc latet; et rursum in quarta, quæ ibidem sequitur.* Deinde pluribus disquiritur, *inquit,* quis sit istius libri auctor. *Hæc probatio melior esset, si in magna Homiliæ parte de illo argumento ageretur, et non præcessisset expositio tituli, ac demum, si non sequerentur multa alia, quibus initium Actorum exponitur.*

sed inter spurias locanda est.

814 *Verum auctor unico argumento, ex primis libri verbis recte deducto, breviter ostendit, Lucam esse illius libri auctorem. At ea breviter minime congruit verbis* Chrysostomi, *qui tom.* III *pag.* 74 *de Homilia secunda in Principium Actorum ita loquitur:* Post illam secundo die, qui libri esset illius auctor, quæsivimus, et invenimus Dei gratia Lucam evangelistam, multisque vobis demonstrationibus, rem in quæstione positam probavimus, quarum aliæ clariores, abstrusiores aliæ fuerunt. *Hæc verba ostendunt, magnam saltem Homiliæ partem compositam fuisse ad probandum, S. Lucam esse libri auctorem: non vero rem unico argumento esse peractam, ut fit in laudata Homilia. Quare non dubitem asserere, Montfauconum in margine illius* B *supposititiæ Homiliæ pag.* 764 *perperam notasse num.* 8: Hæc, quæ numeris 8, 9, 10 feruntur, vere Chrysostomi sunt. *Velim sane scire, unde colligatur, ea, quæ num.* 9 *et* 10 *disseruntur de Theophilo, cui Lucas Acta inscripsit, et de Christi apparitionibus,* Chrysostomi *esse: neque enim ullam invenio rationem a Montfaucono allegatam. Quapropter multo rectius circa finem præfationis Homilia vocatur* cento, a Græculo quopiam variis ex locis consarcinatus. *Potuit auctor ex scriptis* Chrysostomi *aliquo mutuori, sed nimis temere divinabimus, si assignare velimus, quid quantumque desumpserit ex Homilia omnino nobis ignota.*

Homiliæ aliquot dubiæ in tomo V.

815 *Cum tomus Operum quartus, nec dubia offerat nec spuria, transeo ad quintum, ubi primo loco ponitur Expositio Psalmi tertii, aut potius solius tituli, eoque variis rationibus sic impugnatur ab Halesio, ut merito dubitet Montfauconus, an sit* Chrysostomi. *Rationes apud ipsum videri possunt in præfatione* § 8, *ubi adducit Halesii verba, totam ut spuriam abjicientis. Mihi sane, si non certo supposititia, saltem admodum apparet dubia. Deinde in eodem tom.* V *pag.* 535 *edita est Homilia in Psalmum* L, *hoc insignita* C *titulo:* Ejusdem in Davidem regem in Paulum Apostolum, et in varia dicta Psalmistæ *etc. Non quidem absona et omnino a stylo* Chrysostomi *aliena est brevis hæc Homilia.* Vix tamen crediderim, *ait Montfauconus,* esse verum Chrysostomi fœtum: nam scriptor iste nimis est jejunus, exclamationibus tamen et interrogationibus abundans, ac nescio quid olet peregrinum. *Si omnino* Chrysostomi *sit Homilia, partem potius aliquam longioris sermonis crediderim, quam Homiliam integram. Porro ibi pag.* 539 *breve sequitur in Psalmos proœmium, ut dubium quoque editum. Attamen præmonet Montfauconus, non videri omnino* Chrysostomi.

Homilia in Natalem Christi laudata a S. Cyrillo.

816 *Homilia in Natalem Christi diem, impressa tom.* VI *pag.* 392 *longiori dissertationi occasionem dare potest, cum fuerit laudata a S. Cyrillo Alexandrino duobus locis, et vel sic inter dubia ab aliis, ab aliis inter spuria ablegetur. Attamen non invenio rationes magni momenti allegatas ad Homiliam illam* Chrysostomo *abjudicandam. Nemo stylum vehementer accusat, nemo contendit illum a stylo* Chrysostomi *valde videri diversum: duo solum observata invenio apud Tillemontium nota* 114. *Primo ait,* Eadem sæpe repetuntur: *nimirum quia quinquies repetuntur hæc verba:* Quid dicam, aut quid loquar? *Verum frivola est hæc objectio: nam in signum admirationis illa verba præmittit Orator, quoties transit ad alia nativitatis mirabilia enarranda. Secundo observat, verba priora a S. Cyrillo citari, tamquam dicta de beatissima Virgine Maria; nunc vero eadem in hac Homilia legi de Bethleem. Hoc quoque observat Montfauconus, indeque concludit,* centonem *videri,* modo Athanasio, modo Chrysostomo tributum. *At minime accuratum est, quod dicit, hanc Homiliam aliquando* Athanasio *attributam esse. Nam Homilia* Athanasio *olim attributa, et ab ipso Montfaucono inter spuria ipsius edita pag.* 410, *habet initium et alia quædam ex hac desumpta, ut ipse ibidem advertit. Verum hæc numquam* Athanasio *attributa fuit.*

videtur sub initium aliquid mendi habere;

817 *Unica igitur contra hanc Homiliam difficultas est, quod non de sanctissima Virgine hic dicta videantur, quæ de illa dicta laudat S. Cyrillus lib. ad Reginas apud Labbeum tom.* III *Conciliorum col.* 118. *Verum ob hanc difficultatem asserere nolim, merum* esse centonem, ubi is, E qui illam variis ex locis consarcinavit, ut facilius fucum faceret, duo illa loca a Cyrillo allata inseruerit, *sicut loquitur Montfauconus. Nam si quis tali usus esset dolo, ut Homiliam* Chrysostomo *supponeret, studuisset utique de beatissima Virgine dicere, quæ de illa laudaverat Cyrillus. Quapropter longe mihi probabilius apparet,* Chrysostomi *revera esse Homiliam; sed verba quædam excidisse ante locum a S. Cyrillo laudatum: nam verba non multa excidere debuerunt, ut viderentur ad Bethleem referri, quæ Sanctus de Virgine pronuntiaverat. Levis omnino vocum rescissio, aut vocum aliquot corruptio, totam hanc mutationem inducere potuit. Locus modo ita habet:* Hodie Bethleem cœlum imitata est, quæ stellarum quidem loco angelos canentes excepit, solis autem loco justitiæ Solem incircumscripte complexa fuit. Neque hic quæsieris, quomodo hoc factum sit: ubi enim Deus vult, sibi naturæ ordo cedit. Voluit enim, potuit, descendit, salvavit, omnia Dei nutum sequuntur. Hodie qui est, gignitur, et rursum qui est, fit id, quod non erat; nam, cum Deus esset, fit homo; ab ea tamen, quam habebat, Deitate non excidit; neque enim cum Deitatis jactura factus est homo: neque rursum per succedentia F incrementa ex homine factus est Deus: sed Verbum existens, natura propria ob sui impatibilitatem manente immutata, factum est caro.

sed Chrysostomo adjudicanda.

818 *Hæc omnia adduxit Cyrillus, exceptis prioribus, ordiens ab illis vocibus,* solis autem loco *etc. Cum autem Orator post priora verba a Cyrillo adducta mox subdat:* Neque hic quæsieris, quomodo hoc factum sit: ubi enim Deus vult, sibi naturæ ordo cedit *etc.; satis innuit, se locutum fuisse de conceptione aut partu Virginis. Nam miraculum Virginis sine corruptione parientis deinde pag.* 393 *et* 394 *late prosequitur, silentioque religioso venerandum docet, non vero curiose investigandum. Hæc igitur mihi persuadent, Homiliam* Chrysostomi *esse, præsertim cum et alius locus a Cyrillo citetur, cumque stylus cum stylo, quo in similibus festivitatibus usus est* Chrysostomus, *satis congruat. Fatetur Tillemontius, auctoritatem Cyrilli, tempore tam propinqui, majorem esse debere, quam ut liceat de auctore Homiliæ dubitare, modo constet, hanc ab eo fuisse citatam. At*

AUCTORE J. S.

At non video. cur ea de re merito dubitare possimus, cum non paucula verba, sed locos satis notabiles adduxerit, eosque disjunctos, sicut in Homilia longe invicem distant. Maneat igitur ea Chrysostomi *Homilia, sed in quam circa initium aliquid mendi irrepserit.*

Homilia de Legistatore dubia; spuria vero, quæ illam sequitur;

819 *Non ausim idem ferre judicium de Homilia ibi sequente pag.* 403, *cui titulus* : unum et eumdem esse legislatorem et veteris et novi Testamenti etc. *Illam acriter ut spuriam impugnant Savilius, Tillemontius et Montfauconus, quibus prævivit Fronto Ducæus, illam primo loco inter spurias edendo. Montfauconus, præmissis Savilii et Ducæi verbis, allegat styli differentiam, allegoriarum frequentiam, seriem intricatam, aliaque nonnulla, quæ* Chrysostomo *insolita videntur. Non inficior, illa sufficere posse ad dubitandum de auctore, non obstante judicio Photii, qui Homiliam Sancto nostro attribuit. Attamen non adeo notabilia mihi illa omnia videntur, ut omnino necesse sit, lucubrationem illam* Chrysostomo *lata sententia prorsus abjudicare. Certius apparet,* Chrysostomi *non esse Homiliam, quæ sequitur mox apud Montfauconum pag.* 417, *etsi illam* Chrysostomo *non plane indignam crediderit pri-* B *mus editor Cotelerius. Habita est, ut præfert titulus,* in dictum illud : « In qua potestate hæc facis? » *estque admodum prolixa. Cujus sit, quove dicta loco, non inquiro.* Chrysostomi certe non esse, *ut recte ait Montfauconus,* arguit omnimoda styli diversitas, tanta scilicet, quantam vix alibi umquam deprehendas.

duæ aliæ dubiæ, tredecim aliæ spuriæ,

820 *Duas quoque Homilias ut dubias edidit Montfauconus tom.* XII. *Ex illis prima pag.* 415 *habita est* in illud ; « In principio erat Verbum. » *Pugnat auctor contra Eunomianos sive Anomœos, et contra Macedonianos. At stylus minus est floridus et amœnus, quam ut videatur* Chrysostomum *habere auctorem, ut jam observavit Montfauconus. Idem ille censet de brevi Sermone mox pag.* 422 *sequente, cui titulus :* De mansuetudine. *Quia ut observat, in ea* frustra quæras sales, tropos, vim elegantiamque dicendi, quæ in sancti Doctoris scriptis passim occurrunt. *Ipsius de utraque Homilia judicio lubens assentior. Demum tom.* XIII *tredecim edidit Sermones, ex Anglia acceptos, et plerosque perbreves. Ex hisce autem omnibus primum dumtaxat* Chrysostomo *attribuere audet, ut videri potest in Monito pag.* 185. *Et sane dubito, an hunc ipsum Sermonem sancto* C *Doctori satis certo adscribere possimus. Nam principium quidem tale est, ut a stylo* Chrysostomi *non multum abludere videatur. At pars major Sermonis nequaquam videtur stylo et methodo* Chrysostomi *consona. Dicit quidem Montfauconus in Monito pag.* 185 *:* Chrysostomi omnino esso videtur. Stylus sancti Doctoris hic eminet : morales adhortationes pro more suo adjieit : et tres affert causas, cur Deus permiserit justos, ut Abrahamum, Moysem et Davidem, in peccata incidere.

ut nominatim de prima contra Montfauconum probatur.

821 *Verum non solet* Chrysostomus *judicia Domini ita examinare, quodque de Abrahamo pag.* 206 *dicitur, vel solum mihi sufficere videtur, ad Sermonem istum* Chrysostomo *abjudicandum.* Sic igitur , *dicit auctor,* Abraham quoque non credens peccavit, et pœnas a Deo immissas subiit: « Et serviet semen tuum annos quadringen- » tos ; » *Gen.* XV,13. *Numquam de Abrahamo, cujus sexcentis locis fidem celebrat, ita locutus fuisset* Chrysostomus ; *neque ita de illo loquitur, quando allegatum locum exponit in Homilia* XXXVII *in Genesim. Celebratur paulo ante Abrahæ fides* D v. 6 *his verbis.* Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. *Omnia vero, quæ sequuntur, hisce sunt conformia. Inepte igitur Græculus ille, quiscumque fuerit, incredulitatem in Abrahamo quæsivit. Longissime hæc absunt a mente* Chrysostomi, *uti et alia quædam in eodem Sermone habentur, quæ numquam existimo dicturum fuisse* Chrysostomum. *Quapropter tam primum illum Sermonem, quam duodecim sequentes, sancto Doctori nostro suppositos omnino credo.*

Homilia de Melchisedeco spuria,

822 *Examinanda superest unica Homilia, non inter dubias, sed sine ullo scrupulo inter genuinas edita a Montfaucono tom.* VI *pag.* 265. *Titulus est :* Ejusdem Homilia de Melchisedeco. *Observat Montfauconus, hanc erutam fuisse ex codicibus Anglicanis, editamque primum Upsaliæ ab Erico Benzelio. At miror, non advertisse Montfauconum, totam illam disputationem, exceptis paucis in fine additis, jam datam fuisse in Homilia* I *de Prophetarum obscuritate, quæ habetur eodem tomo* VI *pag.* 168. *Initium dumtaxat levissime mutatum est. Accipe, lector, utrinsque initium.* Propheticam vobis hodie volo mensam instruere, atque in pelagus sapientiæ Esaiæ meditor ora- E tionem immittere. Sed quid faciam ? *etc. Alter vero de verbis S. Pauli agere volens, ita* Chrysostomi *dictionem mutavit :* Apostolicam hodie vobis mensam apponere volo, et ad pelagus vocis illius D. Pauli sermonem extendere paro. Sed quid faciam ? *etc. Habemus hic ineptum plagiarium, qui deinde* Chrysostomi *Homiliæ duos numeros exscribere ad litteram pergit, paucissimis vocibus mutatis. Substituit nempe pro Isaia propheta Paulum Apostolum, mutatque voces consequenter mutandas. Quam vero inepte, considera.*

et inepti est plagiarii.

823 *Dixerat* Chrysostomus, *se orationem* in pelagus sapientiæ *immittere velle. Plagiarius dixit, se velle orationem extendere* ad pelagus vocis Pauli, *et nequidem addit de qua Pauli voce agat. Porro post duos numeros ex* Chrysostomo *sumptos, pauca addit num.* 3 *contra Melchisedicitas hæreticos. At ea disputantur stylo plane diverso, jejunoque et arido. Hæc ab plagiario addita existimo : nec puto id negandum ab ullo, qui in Operibus* Chrysostomi *versatus sit, modo laciniam illam plane frigidam attente consideraverit. Inveniet ibi quoque vocem* Θεοτόκος, *qua numquam forte usus est* Chrysostomus, *licet sanctissimam Virginem sæpe agnoscat Dei Matrem. Vox enim* F Θεοτόκος *ante Nestorium param usitata fuit : sed Patres agnoscebant rem ea voce significatam. Itaque Homilia illa de Melchisedeco ad spuria videtur ablegando.*

Commentarium in Danielem licet brevem et hiulcum,

824 *Inter dubia* Chrysostomi *scripta etiam numerandus venit Commentarius in Prophetiam Danielis, a Cotelerio primum editus, ac deinde recusus apud Montfauconum t.* VI *pag.* 200. *Hoc certum est, Opus illud, si omnino* Chrysostomi *est, relictum esse imperfectum. Cotelerius credidit, lucubrationem esse sancti Doctoris nostri, dum hæc præfatur :* Interpretatio in Danielem prima fronte plerisque videtur supposititia, qui forsan, ac merito solennes illas doxologias, consuetam perspicuitatem, aliasque librorum melliti Patris dotes desiderabunt ac requirent. Incredibile certe memoratu, quam pleraque omnia hic aut imperfecta, aut perturbata, magisque tentata quam perorata, epitomes denique ac eclogarum præferentia speciem. Verumtamen, ut, quod res habet, dicam, inter centones, ardens purpura elucet, in turbidis

A dis rivulis limpidissimi fontis venæ scaturiunt. Quare ita censeo, Chrysostomum, quem in universam scripturam Commentarios scripsisse prodidit antiquitas, hujusce prolis patrem esse: sed illam pie expositam in eas incidisse manus, quæ in tollenda parum operæ posuerunt; eoque factum, quod inficianda parenti soboles appareat. *Hisce ita plane assentitur Tillemontius art.* 153, *acsi rem non ulterius examinasset.*

Chrysostomo attribuunt varii: non tamen sine scrupulo:

825 *Montfauconus in Monito prævio, ubi allegaverat verba Cotelerii jam data, hæc subjungit:* Verum certe est, in tam hiulca, tam strigosa, tam compendiosa narratione, qualem hic omnes haud dubie animadversuri sunt, aliquot dictionis Chrysostomi vestigia comparere, verba ipsi familiaria usurpari, imo etiam explicandi modum a sancti Doctoris sententia non discedere, ut cum dicitur, abominationem desolationis positam esse tempore Hadriani Augusti, quæ est ipsissima Chrysostomi opinio, ut diximus in nota. At vitia et intricata series, quæ non paucis in locis deprehenditur, hinc haud dubie procedit, quod unus tantum codex Ms. hujus Operis compareat, qui codex multis in locis mendosus est. Quod vero tam compendiosæ hic explanationes offe-
B rantur; illud Chrysostomi interpretandi modo admodum repugnat: qui uberiorem ubique præfert dicendi copiam. Unde fortasse dubitabunt quidam, utrum Chrysostomi sit hic Commentarius, meque fateor non sine aliquo scrupulo hoc Opus inter germana illius Opera ponere. Verum potuit Chrysostomus hasce notulas primo scripsisse, ut ampliores deinde explanationes aggrederetur, ac cum Tillemontio existimo, posse hunc Commentarium inter γνήσια Opera connumerari. *Hactenus Montfauconus, qui similia repetit in præfatione totius tomi. Ceillierus tom.* IX *Auctorum sacrorum prædictis omnino subscribit.*

forte scriptus fuerit paulo ante exsilium: nam imperfectus est.

826 *Porro hæc doctorum virorum judicia effecerunt, ut Commentarium variis vicibus pervolverem. Verum nullibi in illo invenire potui totum* Chrysostomum. *Verba quidem et modos loquendi Sancto familiares multis locis invenias, præsertim in expositionibus priorum capitum, masculam vero illam atque uberem* Chrysostomi *eloquentiam in illo Commentario frustra quæras, uti et eximiam hortandi excitandique animos virtutem, qua mire excelluit. Hac de causa non possum non dubitare de auctore istius Operis; neque existimo, Opus esse perfectum. Non displicet*
C *tamen conjectura de brevibus hisce observationibus a* Chrysostomo *scriptis, ut deinde prolixiori Commentario Prophetiam pro concione exponeret: nam satis verisimile est, Sanctum, quando librum aliquem sacrum exponere meditabatur, primo breves in illum scripsisse annotationes, ut totum contextum funditus haberet perspectum: deinde vero aut meditatum, aut etiam ex tempore, longiores deduxisse Commentarios, atque adhortationes morales addidisse. Si ita se res habet, scriptus fuerit hic Commentarius circa finem episcopatus, secutoque deinde exsilio imperfectus relictus. Hæc pro conjectura.*

Liturgiam a Chrysostomo contractam, docet S. Proclus,

827 *Superest demum Liturgia* Chrysostomi, *de qua breviter saltem agendum, cum variæ ipsius nomine circumferantur. De Liturgia a* S. Chrysostomo *contracta agit S. Proclus episcopus Constantinopolitanus, Sancti discipulus, in Tractatu de traditione divinæ Missæ, inter Opera S. Procli edito pag.* 580, *ubi recenset Liturgias S. Clementis Papæ, S. Jacobi episcopi primi Hierosolymitani, S. Basilii Magni, ac demum* S. Joannis Chrysostomi. *Monet vero Basilium et* Chrysostomum *populi negligentia ac tædio, quo a prolixiore Liturgia solebant abesse, permotos fuisse, ut breviorem facerent.* Quamobrem, *inquit p.* 581, et divus Basilius medica quadam ratione usus, breviorem eam concisioremque reddidit. Haud vero multo post Pater ille noster, aurea præditus lingua Joannes, de ovium salute, ut pastorem decet, strenua cura sollicitus, naturæ humanæ socordiam ignaviamque respiciens, fibras omnes ac radices satanici prætextus hujus prorsus voluit avellere. Et idcirco multa præcidit, et concisiori pressiorique oratione Sacrum conficiendum statuit, ne sensim homines, qui libertatem quamdam et inertiam quam maxime complectuntur, fallacibus adversarii rationibus decepti, ab ejusmodi Apostolica hac et divina absterriti traditione, eam omitterent, quemadmodum hoc ipsum multis variis sæpe in locis accidisse, ad hunc usque diem deprehendimus.

AUCTORE J. S.

ita ut dubitandum non sit, quin aliquam composuerit.

828 *Hæc omnia videntur sufficere, ut indubitanter credamus, Liturgiam aliquam a* Chrysostomo *concinnatam esse. Verumtamen Tillemontius art.* 47 *huic auctoritati opponit silentium Leontii Byzantini, illudque alicujus momenti esse credit; licet revera nullius sit valoris, ut mox pa-* E
tebit. Leontius Byzantinus, *inquit,* citat Liturgiam S. Basilii, nihil dicens de illa S. Chrysostomi, quamvis etiam esset aliqua occasio de illa loquendi. *Verum si consideremus verba Leontii paulo attentius, facile videbimus ineptum esse argumentum. Locus allegatus est ex opere Leontii contra Nestorium et Eutychetem lib.* III *cap.* XVIII, *apud Henricum Canisium tom.* IV *Antiq. lection. pag.* 74, *ubi Leontius arguit Theodorum Mopsuestenum, quod aliam concinnasset Missam, blasphemiis fœdatam,* neque reveritus illam Apostolorum, *nec* illam Magni Basilii in eodem spiritu conscriptam. *Quæ, obsecro, hic erat occasio loquendi de Liturgia sive Missa* S. Chrysostomi? *Etenim Theodorus Mopsuestenus sex septemve annis ante* Chrysostomum *fuit episcopus, et consequenter maxime est verisimile, Theodorum ante* Chrysostomum *aut eodem fere tempore Liturgiam suam composuisse. Non erat igitur memoranda* Chrysostomi *Liturgia Leontio, accusanti Theodorum, quod præcedentes Liturgias contempsisset. Æque ad propositum nostrum inutile est silentium Palladii, Socratis, Theodoreti, aliorumque, quos de Liturgia* Chrysostomi *siluisse, objicit* F
Ceillierus in Chrysostomo *art.* 13 § 4. *Cum enim nullus eorum vel decimam partem scriptorum* Chrysostomi *recenseat, quid silentium ejusmodi scriptorum apud eruditos efficere poterit contra auctoritatem scriptoris contemporanei, clare et aperte loquentis? Quapropter dubitandum non est, quin* Chrysostomus *Liturgiam aliquam concinnaverit.*

Edita nomine Chrysostomi Liturgia,

829 *At non æque certo dici potest, utrum ea ad nos pervenerit sine ulla mutatione. Variæ quidem* Chrysostomi *nomine circumferuntur Liturgiæ; sed certo probari nequit, ullam ex eis esse* Chrysostomi. *Unam edidit Jacobus Goar in Euchologio pag.* 58, *eique multas addidit observationes. Verum non audet asserere,* Chrysostomi *esse Liturgiam illam, licet ipsius nomine eam ediderit, crediderit que præcipuas partes a* Chrysostomo *fluxisse. Savilius Liturgiam Græce edidit huic pene in omnibus consonam, eamque recudit Montfauconus tom.* XII *pag.* 776. *Hanc autem, sive prout edita est apud Goaram, sive prout ex Savilio eam recudit Montfauconus, non esse totam*

AUCTORE J. S.

tam Chrysostomi, *clarum est : cum in illa* Chrysostomus *ipse invocetur cum aliis Sanctis ipso posterioribus apud Goarum pag.* 61, *apud Montfauconum vero pag.* 778. *Hac de causa Montfauconus tom.* XIII *pag.* 183, *ubi plura de Liturgia* Chrysostomi *disputat, fatetur, editam a se Liturgiam potius posteriorum temporum esse, quam* Chrysostomi. *In Monito autem Liturgiæ prævio ita loquitur :* Imo vero, quæ Chrysostomus diversis in locis de Liturgia sui temporis refert, mire diversa sunt ab istis inferioris ævi Liturgiis, ut videre erit in diatriba nostra de Liturgia tomo sequenti, ubi omnia, quæ sparsim in Operibus suis Chrysostomus retulit, accurate referentur. *Verum existimo Montfauconum nimis credidisse verbis Savilii, quæ allegat. Certe hic plura promittit, quam in diatriba, mox tom.*XIII *assignata, præstare potuit.*

quæ habet ipsius Chrysostomi nomen :

830 *Profecto si quis attente consideraverit allata a Montfaucono ex Operibus* Chrysostomi, *paucissima reperiet, quæ faciant ad propositum nostrum. Etenim Liturgiam concinnavit* Chrysostomus, *quando erat episcopus. Itaque ex iis, quæ Antiochiæ dixit, quando erat presbyter, nihil habere possumus ad cognoscendam Liturgiam a* Chrysostomo *compositam. Interim Montfauconus locos multo plures affert ex Operibus Antiochenis, quam ex Constantinopolitanis. Secundo ea solum conducere possunt ad cognitionem Liturgiæ* Chrysostomi, *quæ de ipsa Liturgia aut Missa fuere prolata. At Montfauconus affert multa, quæ extra illud tempus ab episcopo aut diacono fiebant in ecclesia. Hæc igitur omnia si omittamus, vix pauca inveniemus, quæ ad rem faciant. Quare facile quidem admiserim, Liturgiam, prout a Goaro, Savilio et Montfaucono edita est, non pervenisse ad nos a* Chrysostomo *sine mutatione, quia in illa memoratur ipse* Chrysostomus, *Sanctique aliqui juniores ; at non video, id evinci ex illis, quæ coacervavit Montfauconus : neque enim video aliquid ab ipso allatum esse, quod in Liturgia non invenerim.*

alia forte antiquior.

831 *In Operibus* Chrysostomi, *prout edita sunt a Ducæo, et postea a Morello, tom.* IV *pag.* 522 *edita est Liturgia nonnihil diversa hoc titulo:* Sancti Joannis Chrysostomi sancta Missa, a Desiderio Erasmo Roterodamo in gratiam episcopi Roffensis versa. *In hac autem nec* Chrysostomus *memoratur, nec ullus Sanctus, qui non sit illo longe antiquior. In hac quoque nihil reperire potui, quod non congruat cum paucis illis, quæ de Liturgia ex Operibus Constantinopolitanis* Chrysostomi *collegit Montfauconus. Itaque existimo hanc alteram vetustiorem esse, propiusque accedere ad puram* Chrysostomi *Liturgiam. Hanc tamen aliquid etiam mutationis passam, omnino persuasum habeo. Etenim ad id existimandum sufficere mihi videtur vox* Θεοτόκος Deipara , *variis locis repetita , quam post damnatum Nestorium additam suspicor, ubi de sanctissima Virgine in Liturgia fiebat mentio. Nam si* Chrysostomus *ipse vocem illam toties Liturgiæ inseruisset, non prætermisissent Patres monumenti tam vulgaris auctoritatem citare contra Nestorium, quod numquam fecisse videntur. Leviusculæ aliæ ejusmodi additiones aut mutationes in eadem fieri potuerunt justis de causis. Attamen vix dubito, quin illa* Chrysostomi *Liturgiam propius referat, quam edita a Montfaucono, in qua p.*778 *memoratur Joannes Eleemosynarius, plusquam duobus seculis* Chrysostomo *posterior. Ceterum duas quoque Liturgias Syriacas habemus nomine* Chrysostomi *insignitas, quas edidit Renaudotius in Collectione Liturgiarum Orientalium pag.* 242 *et seqq.: sed ipse editor observat, eas magis differre a Græcis, quam ut credibile sit, auctoris esse* Chrysostomi.

Plurima Opuscula Sancto perperam adscripta.

832 *Porro editores Operum* Chrysostomi *multa collegerunt, quæ Sancti nomen mentiebantur, sive in codicibus Mss., sive in editis. Verum spuria illa ac supposititia scripta examinare non lubet, ne prolixum hunc Commentarium ea quoque disputatione prolixiorem faciam. Nihil igitur dicam de Opere imperfecto in Matthæum, nihil de multis Homiliis aliisque Opusculis, quæ ad spuria amandarant eruditi. Videri ea possunt apud Montfauconum in singulis fere voluminibus sub finem edita, ubi et prævia editoris reperiuntur Monita. Nihil quoque dicere statui de Eclogis* Chrysostomi, *quas Montfauconus dedit tom.* XII, *ubi etiam assignat in margine, ex quibus Sancti Operibus singula fuerint collecta. Restant tamen aliqua Sancti Opera, quæ memorabo iis temporibus, quibus videntur composita. Nam vero ad persecutionem illam, qua in exsilium pulsus est, paulatim accessuri, præcipuas illius causas examinabimus.*

§ LIV. Origo dissensionis inter Theophilum Alexandrinum et monachos Ægyptios. Theophilus persequitur S. Isidorum Hospitalarium : deinde monachos multos, qui Constantinopolim delati a Chrysostomo excipiuntur.

Invidia incitavit Chrysostomi persecutores,

T*heodoretus lib.* V *cap.* XXXIV *relaturus ea, quæ passus est* Chrysostomus, *ita præfatur :* Verum invidia splendorem ejus sapientiæ ferre non potuit. Itaque consuetis utens artibus, Constantinopolim, seu potius orbem terrarum ejus eloquentia ac doctrina privavit. Ego vero ad hanc historiæ partem delapsus, qualiter affectus sim, nescio. Nam dum injurias ei illatas narrare cupio, eorum, qui injuriarum auctores fuere, reliquæ omnes virtutes mihi pudorem injiciunt. Quocirca ipsorum etiam nomina tegere conabor. Hi ergo cum diversas haberent odii ac simultatis causas, coruscantem quidem ejus Viri virtutem intueri noluerunt. *Ita Theodoretus, reveritus famam quorumdam* Chrysostomi *persecutorum, qui revera præclaris operibus nomen adepti erant. Maculam quidem hi persequendo* Chrysostomum *contraxerunt. Verum cum Sancti etiam non pauci in peccata sint lapsi, eaque deinde pœnitentia ac bonis operibus deleverint : cumque alii multi ex errore non raro mala commiserint ; quæ minime fecissent, si omnia satis habuissent perspecta ; non statui illos imitari, qui calamum in persecutores* Chrysostomi *nimiam mihi videntur acuisse ; sed potius ea moderatione examinare singula, ut innocentia Sancti pateat, et inimicorum ipsius famæ, quantum fieri potest, parcatur.*

834 *Caput illorum, qui* Chrysostomum *persecuti*

A secuti sunt, fuit Theophilus Alexandrinus episcopus, vir magni nominis, sed justo vehementior contra illos, quos aliqua in re contrarios habebat, ut ex variis factis luculenter colligitur. Ad persequendum autem Sanctum nostrum hisce gradibus adductus est. Primo odium concepit contra S. Isidorum presbyterum xenodochio Alexandrino præfectum, quem antea amaverat. Cum vero Isidorus in eremum se reciperet, honorificeque ibidem exciperetur a monachis, hosce similiter adeo persequi cœpit, ut fugerint Constantinopolim, atque opem Chrysostomi implorarint. Hinc, cum Sanctus consueta sibi charitate monachos excepisset, eosque Theophilo reconciliare studuisset, vehemens Theophili indignatio in ipsum accensa est Chrysostomum. Ita brevissime exponi potest occasio, qua Theophilus Sanctum cœpit persequi. Multa de hisce scribunt Palladius, Socrates et Sozomenus. Ex his Palladius quidem, reliquis alias præferendus, justo acerbior videtur in Theophilum, ita ut verisimile sit, ipsum facile credidisse rumoribus quibusdam contra Theophilum sparsis. Nam suos quoque inimicos habebat Theophilus, indeque vix dubitari potest, quin de illo multa in vulgus sparsa sint falsa, sicuti constat, multa mentitos esse B Chrysostomi inimicos. Non omnia igitur huc tranferam, quæ de Theophilo narrat Palladius, cum quia ad propositum nostrum necessaria non sunt, tum quia aliqua fortasse sunt fictitia, leviterque ab ipso adoptata.

quorum caput erat Theophilus Alexandrinus.

835 *Hoc tamen pro certo habendum videtur, Theophilum sine justa causa exacerbatum fuisse in S. Isidorum presbyterum, de quo apud nos actum est ad* 15 *Januarii. S. Isidorus Pelusiota lib.* I *epist.* CLII *ad Symmachum docet, odium Theophili adversus Isidorum fuisse causam, qua usus est ad persequendum* Chrysostomum ; *dumque* insano lapillorum amore flagrantem, atque aurum pro numine habentem Theophilum, *ibidem nominare non dubitat, non obscure innuit, ex avaritia Theophili odium adversus Isidorum fuisse exortum. Hinc admodum verisimilis est odii causa, quæ recitatur a Palladio pag.* 51 *his verbis :* Huic igitur Isidoro mulier quædam vidua e magnatibus dat mille aureos ; adegitque jurejurando per Servatoris mensam, emptis vestibus pauperiores Alexandriæ feminas contecturum clam Theophilo, ne is nummos illos caperet, atque comparandis lapidibus insumeret. Lapidum enim furor quidam Pharaonius ipsum possidet C ad ædificia *(exstruenda)* quibus nihil indiget Ecclesia. *Hoc, ut subdit, rescivit Theophilus.* Cum igitur Isidorus eos nummos accepisset, impendit paupereulis et viduis mulieribus. Alicunde id novit Theophilus.... Isidorum evocat, moderate interrogans, an ea ita se haberent. Non negavit Isidorus, reique totius administrationem fassus est. Quo ille audito, scenam mutat, et qui paulo ante in interrogatione moderatus ac lenis apparuerat, momento post, audito Isidori responso, totus intumuit mutata subinde facie.

Hic primo persequitur Isidorum presbyterum;

836 *Sozomenus lib.* VIII *cap.* XII *alias quoque allegat rationes iracundiæ Theophili : at omnes æque sunt frivolæ, ita ut certum sit, sive una sive plures fuerint ejusmodi causæ, Theophili avaritiam et violentiam fuisse causam persequendi Isidorum. Hunc autem, si credimus Palladio, gravissima primum impetiit calumnia, ac deinde ecclesia ejecit. Isidorus vero, agens annos octoginta,* cursu petit montem Nitriæ ad monachorum ordinem, ubi commoratus fuerat adolescens, *inquit Palladius pag.* 54. *Isidorus optime exceptus fuit a monachis, et aliqui ex illis pro eo intercesserunt apud Theophilum, qui ea de causa illos quoque persequi violenter cœpit, si Palladio, aliisque credimus. Mitto violentias, quas ea occasione contra monachos exercuisse dicitur, utpote ad propositum nostrum non necessarias, et forte ex rumoribus incertis non parum exaggeratas. Hoc certum est, Theophilum congregasse concilium episcoporum, in eoque ut Origenistas fuisse damnatos aliquot monachos, quos deinde curavit expellendos, quique Constantinopolim venerunt. At non æque certo constat, an Origenistæ revera fuerint, aliis id affirmantibus, negantibus aliis.*

deinde monachos, ad quos ille fugerat, ut Origenistas

AUCTORE J. P.

837 *Sozomenus lib.* VIII *cap.* XII *dicit quæstionem de Origenistis denuo excitatam a Theophilo* ob privatas inimicitias,... dum, *inquit,* insidias struit Ammonio, Dioscoro, Eusebio atque Euthymio, qui LONGI vulgo dicebantur : quos quidem, cum fratres essent, celebres exstitisse inter eos, qui apud Scetim philosophabantur, ex superioribus cognovimus. Hi enim præ cæteris Ægypti monachis Theophilo cari erant : eosque in contubernio et familiari congressu, ut plurimum, habebat. Denique Dioscorum etiam Hermopolis episcopum constituit. Odium vero adversus eos concepit ex inimicitiis ab ipso susceptis cum Isi- E doro ; *nimirum quia pro Isidoro intercedebant. Hac de causa eos per Theophilum expulsos asserit, nihil dicens de illorum in concilio damnatione. Palladius multis locis quatuor istos fratres ut viros Sanctos mire celebrat ; vehementerque pag.* 54 *et* 55 *in Theophilum invehitur, quod ipsos pro Isidoro intercedentes male tractasset. Tum subdit :* His non acquiescens Theophilus, mittit ad vicinos episcopos, et adversus monachos cogit concilium, neque ad defensionem vocatis ipsis, nec facta illis dicendi potestate, tres viros e præcipuis excommunicat, veritus simul contra multitudinem pœnam decernere, prætexens dogmatum perversitatem *etc. Quinam essent hi tres, colligitur ex Epistola Theophili ad S. Epiphanium, tom.* IV *Operum S. Hieronymi editionis anni* 1706 *col.* 830, *ubi ait :* Egredientes de cavernis suis Origenis colubros Evangelico ense *truncatos. Et mox nominantur tres* calumniatores veræ fidei, Ammonius, Eusebius et Eutinius, *supra* Euthymius *dictus, quos dicit Constantinopolim navigasse. Tres illi etiam damnati ut Origenistæ dicuntur in Epistola S. Hieronymi ad Ctesiphontem tom.* IV *col.* 476, *ubi et de aliis fit mentio : sed trium illorum frater Dioscorus* F *episcopus damnatis non annumeratur.*

damnat in concilio episcoporum.

838 *De damnatione porro illorum fratrum non modo neotericorum, sed etiam antiquorum, diversa admodum est sententia. S. Hieronymus illam mire laudat variis locis, uti et S. Epiphanius. Varias Hieronymi ad Theophilum Epistolas exhibet tomus* IV *col.* 797 *et seqq. In illa, quæ ibidem est* LVIII (*alias* LXVIII) *dolet Hieronymus, Origenistas necdum a Theophilo damnatos. In sequenti* LIX, (*alias* LXX) *eidem gratulatur de illis damnatis, ibique hæc subjungit :* Dolebamus te nimium esse patientem, et ignorantes magistri gubernacula, gestiebamus in interitum perditorum. Sed, ut video, exaltasti manum diu, et suspendisti plagam, ut ferires fortius. *Iterum Hieronymus laudat Theophilum ea de re in epistola* LXI, (*alias* LXXI). *Attamen ibidem col.* 599 *ex verbis Hieronymi satis colligitur, ipsum non fuisse instructum de modo, quo in concilio fratres illi fuerant damnati.*

Damnationem laudarunt SS. Hieronymus et Epiphanius;

839 *Nam dicit :* Simulque obsecro, ut, si qua synodica

AUCTORE J. S.

at non videntur scivisse modum.

synodica habes, ad me dirigas: quo possim tanti pontificis auctoritate firmatus, liberius et confidentius pro Christo ora reserare. *Itaque non videtur Hieronymus legisse gesta illius synodi, solaque auctoritas Theophili videtur impulisse Hieronymum, ut recte damnatos crederet. Missa tamen ad Hieronymum est generalis Epistola, de eorum damnatione ad omnes Catholicos scripta, ut liquet ex Epistola S. Epiphanii, qui illam misit, ibidem edita. Applaudit Epiphanius damnationi: sed nec ipse quidquam videtur scivisse de modo procedendi, præterquam ex illa Epistola, quam eidem transmiserat Theophilus, scribens Epistolam ibidem* III (*alias* LXVII) *quando jam intellexerat, tres fratres navigasse Constantinopolim, ut habet dicta Epistola col.* 830.

Alii damnationem illam improbarunt.

840 *S. Isidorus Pelusiota non ita videtur sensisse de fratrum illorum damnatione, secutaque expulsione. Nam in Epistola* CLII *jam laudata sic loquitur :* Vicina Ægyptus hoc semper in more habuit, ut inique et perdite se gereret, Mosem videlicet repudians, et Pharaonem asciscens, humiles ac demissos flagris lacerans, laborantes opprimens, urbes exstruere jubens, et mercedem negans: atque ad hoc usque tempus in iisdem
B studiis hærens *etc. Tum subdit, Theophilo calcar ad persequendum* Chrysostomum *fuisse* odium videlicet atque inimicitiam, quam (*fovebat*) adversus eum, qui eodem, quo ego, *inquit,* nomine appellatur ; *id est, adversus Isidorum. Si odium Isidori fuit causa Theophilo persequendi* Chrysostomum, *videtur etiam causa fuisse persequendi istos fratres ; nam propter illos Constantinopoli receptos cœpit Sanctum persequi. In Dialogo Sulpitii Severi Posthumianus, qui tum Alexandriæ fuit, cap.* III *ambigue mentem suam exponit. Primo dicit:* Alexandriam pervenimus, ubi fœda inter episcopos atque monachos certamina gerebantur ex ea occasione ; quia congregati in unum sæpius sacerdotes, frequentibus decrevisse synodis videbantur, ne quis Origenis libros legeret aut haberet. *Si vera narret Posthumianus, non disputabatur de dogmatis Origenis : sed ejus defensores fatebantur, errores esse in libris Origenis; non ideo tamen omnino libros abjiciendos contendebant.*

Videtur Theophilus omnia Origenis Opera prohibere

841 Adversum hæc, *inquit,* Episcopi obstinatius renitentes, pro potestate cogebant recta etiam universa cum pravis et cum ipso auctore damnare : quia satis superque sufficerent libri,
C quos Ecclesia recepisset, respuendam esse penitus lectionem, quæ plus esset nocitura insipientibus,quam profutura sapientibus. *Et post pauca:* Illud me admodum permovebat, quod Hieronymus, vir maxime Catholicus, et sacræ legis peritissimus, Origenem secutus primo tempore putabatur, quem nunc idem præcipue, vel omnia illius scripta damnaret. Nec vero ausus sum de quoquam temere judicare : præstantissimi tamen viri et doctissimi ferebantur in hoc certamine dissidere. Sed tamen, sive illud error est, ut ego sentio ; sive hæresis ut putatur : non solum reprimi non potuit multis animadversionibus sacerdotum, sed nequaquam tam late se potuisset effundere, nisi contentione crevisset. Istiusmodi ergo turbatione, cum veni Alexandriam, fluctuabat... Sed non fuit animus ibi consistere, ubi recens fraternæ cladis fervebat invidia. Nam, etsi fortasse videantur parere episcopis debuisse, non ob hanc tamen causam multitudinem tantam, sub Christi confessione viventem, præsertim ab episcopis oportuisset affligi. *Ita ille, qui ante monuerat, per Ægypti præfectum monachos ita fuisse dispersos, ut nullibi sinerentur consistere.* D

voluisse, eique decreto contradixisse monachos.

842 *Ex dictis autem colligi videtur, Theophilum, cui omnino consentiebat S. Epiphanius, omnem Operum Origenis lectionem prohibuisse ; huic vero decreto parere noluisse dictos fratres. Vehemens igitur est mihi suspicio, illos non quidem prava Origenis dogmata defendisse ; noxios tamen et culpabiles fuisse, quia a legendis Origenis libris nolebant abstinere, et quia audebant improbare decretum episcoporum, illos prohibentium. Hac ratione utcumque conciliari potuerunt illi, qui Theophili in monachos illos violentiam carpunt, aliique, qui zelum ejusdem contra Origenistas laudant. Nam priores volunt, Origenis lectionem non debuisse tam generaliter prohiberi, nec tam severe procedi contra illos, qui omnia Origenis Opera statim non abjicerent. Quin imo aliqui insinuant, totum non nisi prætextum fuisse Theophili ad persequendum monachos sibi invisos. At ea de re judicium mihi arrogare nolim. Posteriores pro Origenistis habuerunt dictos monachos, qui audebant improbare prohibitionem omnium scriptorum Origenis ; nec plane immerito, etiamsi illi errores Origenis fortasse non defenderint.*

Illos violenter expellens Theophilus, nec in Palæstina consistere sinens.

843 *Quidquid porro sit de culpa monachorum* E *atque intentione Theophili, hic ad augustalem sive ad præfectum Ægypti venit : atque ab eo milites petiit ac obtinuit, ad monachos illos violenter expellendos. Quanta autem violentia in illos irruerit Theophilus, narrat Palladius pag.* 56 *et* 57, *sed forte non sine exaggeratione, ita ut verba ipsa nolim huc transferre.* Cum autem, *inquit pag.* 57, impotens ejus ira paululum deferbuisset, Alexandriam repetit, locum fugæ dans sanctis illis viris : qui sumptis statim melotis suis, in Palæstinam profecti, Æliam *(sic Hierosolyma tunc vocabatur)* adventant. Cum iis egressi sunt, præter presbyteros et diaconos illius montis, trecenti optimorum monachorum : alii vero per diversa loca dispersi sunt. Secessum eorum non ferens obliqui cursus coluber, rursum contra eos Theophilum suscitat, qui ira succensus litteras exarat ad episcopos Palæstinæ. « Non oportebat, in« quiens, vos præter voluntatem meam in civi« tates vestras hos recipere : sed quoniam ignari « id fecistis, vobis ignosco. Imposterum igitur « cavete, ne illos aut in ecclesiasticum aut in pri« vatum aliquem locum admittatis ».... Illi multa necessitate acti, cum in alia ex aliis loca migrarent, tandem in comitatum (*id est, urbem imperatoriam)* veniunt, ubi divina manu ad curam F potentium agendam Johannes collocatus erat episcopus : atque ad ejus genua provoluti, orabant, succurreret animabus calumniam passis et devastatis ab iis, qui id potius, quam benefacere, consuevissent.

Constantinopolim fugere cogit.

844 Stetit Johannes : atque ut vidit quinquaginta electorum hominum canitiem, sacris laboribus tinctam et ornatam ; veluti Joseph, fraterni amoris acri dolore stimulatus, in lacrymas effusus est ; percunctans ex eis, quisnam aper de silva aut singularis ferus huic fœcundissimæ viti invidisset. Illi autem : Sede, Pater, et nobis medere non mediocriter vulneratis a Theophili papæ furore : si tamen poteris vulnerum nostrorum tumores ad cicatricem perducere. Nam si et ipse nos negligis, Theophili seu reverentia seu timore ductus, ut alii episcopi, nihil jam reliqui nobis fit a vobis, nisi ut imperatorem adeamus, et prava illius facta in contumeliam Ecclesiæ exponamus. Si ergo ecclesiasticæ tibi existimationis cura

AUCTORE J. S.

A cura est, nobis annue, ipsique persuade, ut nobis nostrum in Ægypto domicilium concedat: qui nihil peccavimus, neque contra legem Servatoris, neque in eum ipsum. Ad hæc Johannes, sperans facile se Theophili adversus eos odium demutaturum, libenter negotium arripit, admonens eos, ut apud omnes religioso silentio adventus sui caussam tegerent, donec ipse, inquit, misero ad fratrem Theophilum. Et dato eis in ecclesia, dicta Anastasia, hospitio ad requiescendum, ipse quidem non suppeditabat, quæ ad usum illis necessaria erant: sed religiosæ mulieres victum ipsis subministrabant, et ipsi quoque nonnihil conferebant ex opere manuum. *Hactenus Palladius.*

ubi a Chrysostomo bene excipiuntur.

845 *Sozomenus lib.* VIII *cap.* XIII *de secessu monachorum illorum ex Ægypto, eorumque ad* Chrysostomum *adventu fere consentit, ita scribens.* Porro Dioscorus et Ammonius ac reliqui, cognitis Theophili insidiis, Hierosolymam se contulerunt: atque inde perrexerunt Scytopolim commodum sibi ejus loci domicilium fore arbitrati ob copiam palmarum, quarum foliis ad consueta monachorum opera utebantur: sequebantur enim illos viri circiter octoginta. Eodem
B tempore Theophilus quosdam misit Constantinopolim, qui et calumnias adversus illos præstruerent, et, si quid illi ab imperatore peterent, ipsi obsisterent. Quæ cum didicisset Ammonius, et qui cum illo erant, Constantinopolim navigarunt, comitante eos Isidoro. Junctique inter se, id perficere studebant, ut coram imperatore judice et Joanne episcopo insidiæ ipsis comparatæ convincerentur. Etenim arbitrabantur hunc, utpote justæ libertatis studiosum, in iis, quæ justa essent, posse ipsis opitulari. Joannes vero illos ad se venientes benigne excepit, et in pretio habuit, et in ecclesia orare nequaquam prohibuit. Cum illis tamen haudquaquam communicandum sibi esse existimavit, propterea quod ante causam cognitam id fieri non liceret. *Adhibita hac cautela, nec prudentiæ* Chrysostomus *defuisse videtur, nec charitati. Nec perspicere possum, peccasse pias mulieres, ex quibus præcipua fuit S. Olympias, victum monachis illis subministrando. Verum quo se modo* Chrysostomus *erga Theophilum et monachos illos gesserit, mox latius dicemus.*

C

§ LV. Quid pro monachis expulsis apud Theophilum egerit Sanctus: dicta quædam S. Hieronymi non de Chrysostomo, sed de Rufino et aliis prolata.

Baronii ad excusandum Chrysostomum observatio,

B*aronius, qui paulo severius ubique tractat monachos a Theophilo expulsos, ad annum* 400 *existimat, eos fuisse a* Chrysostomo *exceptos, quod ipsorum causam needum satis haberet perspectam.* De quo quidem, *inquit num.* 62, illud in primis admonendum putamus esse lectorem, cum sæpe contingat sapientissimos quosque falli, eosdem tamen a sapientia et insita probitate non excidere, cum nimirum ad ea, quæ agunt, recto sinceroque mentis feruntur intuitu. Quis enim adeo ingenio perspicax, industria solers, atque rerum usus experimento probatus; ut falsis subreptionibus, illorum maxime, qui omnem exstrinsecus sanctitatis speciem præ se ferunt, non decipi interdum contingat, cum et ipsos etiam prophetas, ad futura noscenda spiritu Dei imbutos, quod non semper eodem Numine afflari detur, acciderit sæpe aliqua ignorasse præsentia, eosque præterisse ob oculos posita. Quamobrem evangelica illa norma sunt actiones hominum metiendæ: « Si oculus tuus simplex fuerit, totum « corpus tuum lucidum erit, et sicut lucerna « fulgoris illuminabit te » ; ut dum videris aliquem recta mente puroque animo aliquid operari, etsi quid perperam inde oboriri contigerit, ad suum revocans principium opus, invenias, unde auctorem excuses.

Ipsi forte minus, quam ejus adversariis necessaria.

847 Cum igitur de sanctissimorum virorum Epiphanii, Hieronymi (ut de Theophilo dicere prætermittamus) atque Joannis Chrysostomi optima mente dubitare religio sit, quæcumque ab eis acta sunt, in meliorem partem accipias necesse est. *Hactenus Baronius, cujus excusatio* Chrysostomo *forte non est necessaria. Attamen verba illa afferre volui, ut ex illis liqueat, qua ratione fieri potuerit, ut a* Chrysostomo *dissentirent SS. Epiphanius et Hieronymus: neque tamen hi peccarent, neque ille. Nam, si revera* E *Origenistæ fuerint monachi illi, quos Constantinopoli exceptos a* Chrysostomo *vidimus, recte factum istud improbarunt Epiphanius et Hieronymus; nec tamen eos excipiendo peccavit* Chrysostomus; *modo bona fide crediderit innocentes; sicut non peccarunt Hieronymus et Epiphanius, si idoneis rationibus nixi, hæreticos esse crediderint; licet fuisse innocentes supponantur. Hæc breviter interim: verum nolim hinc inferat lector, Hieronymum inter adversarios* Chrysostomi *a me computari.*

Chrysostomus monachos conatur

848 *Quid porro pro monachis illis egerit* Chrysostomus, *Palladius pag.* 60 *ita narrare incipit:* Contigerat autem sub id tempus, ut clerici quidam Theophili Constantinopoli adessent, magistratuum, qui regendæ Ægypto designabantur, promotiones præmercantes, et benevolentiam Theophilo conciliantes in perniciem eorum, qui illi minime placebant. Hos igitur ad se accitos Johannes percunctabatur, an præsentes monachos novissent. Illi candide de ipsis testimonium perhibuere, dicentes Johanni: Et novimus eos, et vim magnam perpessi sunt. Ac, si placet, Domine, spiritualem eis communionem impertire noli, ne offendas Theophilum: in ceteris F benignum te præbe; hoc enim te ut episcopum decet. Sic Johannes eos quidem ad communionem non admisit: Theophilo autem scribit, orans: In hoc mihi ut filio et fratri gratificare, hosce viros amplectitor. Adhæc Theophilus, gratiam quidem negavit Johanni: mittit autem quosdam ad contentiosas verborum pugnas exercitatos, de quibus superius diximus: et monet, dent illi libellos precum, quos more suo ipse dictaverat, qui continebant apertum quidem mendacium, amictum vero varia et multiplici calumnia eorum, quæ sunt invisibilia; cum nihil haberet, unde eorum vitam calumniaretur; faciteque ut in palatio quasi præstigiatores digito monstrarentur. *Hactenus Palladius, fortasse justo acerbior in Theophilum. Talis certe visus est Baronio, qui Origenistam credidit.*

conciliare Theophilo,

849 *At necesse non est, ut credamus Origenistam fuisse. Etiamsi Catholicum fuisse existimemus, non difficulter credere poterimus, defensorem* Chrysostomi *faciles præbuisse aures iis omnibus,*

AUCTORE J. S.

omnibus, quæ contra Theophilum dicebantur, modo non essent aperte falsa. Miror itaque Tillemontium adeo omnia Palladii in Theophilum dicta amplecti, ut nullum de iis moveat dubium, licet stylus ipse exacerbatum animum Palladii satis insinuet. Audiamus tamen sequentia ipsius dicta : Monachi, *inquit*, ut viderunt se non solum Theophilum non placare, sed in majorem iram impellere, dum multos intercessores ad illum mittunt; insuper paratos se esse dicentes falsam omnem doctrinam anathematizare, supplices libellos Johanni offerunt, diversa Theophili tyrannidis genera denotantes, adjunctis quibusdam capitulis, quæ pudet coram simplicioribus dicere, ne eos a credendo deterream, fortasse etiam apud perfectiores fidem non inventurus.

qui acerbe ipsi respondet, et canonem

850 Rursus et per seipsum, et per alios episcopos, hortatur eos Johannes, ut desinant ipsum accusare ob molestiam, quæ ex hujusmodi judiciis nasci solet; et scribit Theophilo : « Eo desperationis homines ejusmodi devenere, ut scripto te accusent. Ceterum, quod tibi videtur, « rescribe. Non enim me audiunt, ut a comitatu « discedant. » Ob ejusmodi scripta totus ira incensus Theophilus, ab Ecclesia excludit fratrem B monachorum Dioscorum, qui in Ecclesia senuerat : et ad Johannem episcopum scribit : « Arbitror equidem non ignorare te canonum Nicœ« norum decretum, quo sancitur, ne episcopus « litem extra fines suos judicet. Si autem igno« ras, disce ; et a libellis adversus me abstine. « Nam si judicari me oporteret, ab Ægyptiis « episcopis judicandus sum ; non a te, qui septua« ginta quinque dierum itinere hinc abes. » *Ita Theophilus, cujus responsio acrior quidem videtur et acerbior, quam erat necesse, cum* Chrysostomus *nihil vellet, quam monachos cum ipso conciliare. Attamen non video, tantopere in hisce accusandum esse Theophilum, quam ipsum accusant Hermantius lib.* V *cap.* II, *et Tillemontius art.* 67.

allegat, quo vetabatur Chrysostomus

851 *Sane, si omnia velimus examinare sine partium studio, facile videbimus, modum procedendi, quo adversus monachos illos usus est Theophilus, non ita omni ratione caruisse, quam velint laudati scriptores. Baronius ad annum* 400 *num.* 71 *existimat, justam fuisse Theophili causam. Justam certe eam crediderunt Hieronymus et Epiphanius. At cum hi potius secuti videantur auctoritatem Theophili, quam sollicite examinasse,* C *utrum Theophilus hæreseos causa persequeretur monachos illos, an privato odio incitatus, causam illam prætexeret, ut vult Palladius, cui utcumque consentiunt Socrates et Sozomenus ; nolim ego de re tam ambigua judicare. Illud tamen certum videtur, Theophilum minus benigne de intentione* Chrysostomi *judicasse, quam oportebat ; et violentius, quam par erat, bellum convertisse in Virum pacis amantissimum.*

de causa excommunicationis monachorum judicare.

852 *Porro canon, quem Theophilus allegare videtur, quintus est Nicænus apud Labbeum tom.* II *col.* 30, *ubi ad propositum nostrum hæc leguntur verba:* De iis, qui a communione segregati sunt, sive clericorum sive laicorum sint ordinis, ab episcopis, qui sunt in unaquaque provincia, valeat sententia secundum canonem, qui pronuntiat eos, qui ab aliis ejecti sunt, non esse ab aliis admittendos. Examinetur autem, numquid vel pusillanimitate, vel contentione, vel aliqua ejusmodi acerbitate, congregatione pulsi sint. Ut hoc ergo convenientem examinationem accipiat, recte habere visum est, ut singulis annis in unaquaque provincia bis in anno synodi fiant, ut eum D omnes provinciæ episcopi in eumdem locum communiter conveniant, ejusmodi quæstiones examinentur ; et sic, quos episcopum offendisse constiterit, juste esse a congregatione separati congregationi videatur, pro iis humaniorem apud omnes videantur, donec episcoponem proferre sententiam *etc. Si Theophilus juste Ecclesia ejecit memoratos monachos, recte produxit hunc canonem, recteque deterruit* Chrysostomum, *ne examinandas susciperet excommunicationis rationes.*

Hac de causa curam monachorum deponit Sanctus,

853 *Intellexit id ipse Sanctus, qui monachos tantum audiisse videtur ad pacem inter ipsos et Theophilum conciliandam, non vero ad judicandum de justitia excommunicationis, et a negotio periculoso deinceps abstinuit, ut Palladius pag.* 62 *referre pergit his verbis :* Accepta lectaque ea epistola, Johannes eam quidem penes se servavit; monachis autem partis utriusque *(id est, pulsis a Theophilo, aliisque ab ipse contra illos Constantinopolim missis)* ea dixit, quæ ad pacem erant. Quibus auditis, exasperata est utraque pars, illa quidem ut tyrannide oppressa; altera vero, quod absque Theophilo facultatem non haberet ineundæ pacis, cujus jussu dederat libellos calumniis E plenos. Sic Johannes, dato eis responso, eos ab sua cura et cogitatione dimisit. *Ita caute et prudenter procedebat sanctus Episcopus. Quid vero postea contra Theophilum ejusque legatos moliti sint monachi, inferius videbimus.*

de cujus intentione male suspicatur Theophilus,

854 *Interim valde verisimile est, falsos rumores de* Chrysostomo *delatos esse ad Theophilum, indeque in Sanctum quoque magis fuisse exacerbatum. Certe Socrates lib.* VI *cap.* VIII *hæc scribit :* Dum res in hoc statu esset, falsus rumor ad aures Theophili perlatus est, Joannem eos ad sacra quoque Mysteria admisisse, et ad opem illis ferendam paratum esse. Quamobrem Theophilus totus in hoc cœpit incumbere, ut non modo Dioscorum et Isidorum ulcisceretur, verum etiam Joannem ex episcopali sede dejiceret. *Hæc admodum verisimilia sunt ; licet necesse non sit, ut pro certis habeamus ea, quæ de mala Theophili intentione subjungit Socrates, acsi tantum se conciliasset cum S. Epiphanio contra Origenistas, et contra hos concilia in Ægypto et in Cypro celebrata essent, ad facilius opprimendum monachos exsules : nam Socrates in Theophilum æque ac in* Chrysostomum *justo acerbior fuisse videtur.*

multos in suam opinionem pertrahere studens

855 *Illud tamen certum est atque indubitatum,* F *Theophilum diligenter laborasse, ut multos in suam pertraheret sententiam, suasque partes confirmaret contra* Chrysostomum, *quem Origenistarum fautorem aut credebat, aut credi volebat. Hinc illa quoque Socratis verba facile admitti possunt :* Mittit igitur epistolas ad singularum civitatum episcopos, consilium quidem suum occultans, palam vero in illis reprehendens libros Origenis. *Certe Theophilus in Epistola ad Epiphanium* (*inter Hieronymianas* CXI, *alias* LXVII) *ita loquitur :* Dignationis tuæ est, quæ in hujuscemodi certaminibus sæpe ante nos pugnavit, et positos in prælio consolari, et congregare totius insulæ *(Cypri)* episcopos ; ac synodicas litteras tam ad nos, quam ad Constantinopolitanæ urbis Episcopum, et si quos alios putaveris, mittere, ut consensu omnium et ipse Origenes nominatim, et hæresis nefaria condemnetur. Didici enim, quod calumniatores veræ fidei, Ammonius, Eusebius et Eutinius * novo pro hæresi furore bacchantes, Constantinopolim navigarint, ut et novos,

* al. Euthymius

A novos, si quos valuerint, decipiant; et veteribus suæ impietatis sociis conjungantur.

suasque firmare partes.

856 Curæ igitur tuæ sit, ut cunctis episcopis per Isauriam atque Pamphyliam, et cæterarum provinciarum, quæ in vicino sunt, rei ordinem pandas, et nostram, si dignum putas, Epistolam subjicias, ut omnes uno spiritu congregati, cum virtute Domini nostri Jesu Christi tradamus eos satanæ in interitum impietatis, quæ possidet eos. Et ut celerius nostra Constantinopolim scripta perveniant, mitte industrium virum, et aliquem de clericis, sicut et nos de ipsis Nitriæ monasteriis patres monachorum cum aliis sanctis continentissimis viris misimus, qui possint cunctos in præsenti docere, quæ gesta sunt. Et super omnia quæsumus, ut impensas ad Dominum fundas preces, quo possimus etiam in isto certamine victoriam consequi. *Hæc Theophilus, priusquam audiverat, quomodo monachi exsules Constantinopoli fuissent excepti. Dubitandum igitur non est, quin majori etiam studio partes suas firmare studuerit, ubi intellexit, se a monachis illis in periculum adductum, suosque legatos in carcerem detrusos.*

Monachi Theophilum apud magistratus accusant,

857 *Num monachi, ubi intellexerant* Chrysostomum *nolle amplius se controversiæ isti immiscere, ad aulam imperatoris recurrerunt, ut Palladius refert pag.* 62, *ita pergens :* Post hæc B monachi, qui injuria affecti fuerant, recedentes, libellos grandes et verbosos componunt, monachos quidem *(Theophili legatos)* tamquam calumniatores, accusantes : adversus Theophilum vero, ne quid aliud dicam, ea inscribentes, quæ erant Theophili, et quot et quanta quisque noverat. Cumque libellos obtulissent augustis, imperatricem adeunt in martyrio sancti Johannis, orantque, ut adversariorum quidem monachorum libellus apud præfectos examinaretur, Theophilus vero vel invitus adesset, et coram Johanne judicaretur. Admissa est postulatio, quæ hoc responsum tulit : Ut Theophilus volens nolens exhibitus per magistrum, coram Johanne caussam diceret : monachi autem ex partibus Theophili ut sibi constarent in his, quorum sanctos accusaverant, aut calumniatorum pœnas subirent.

faciuntque, ut ejus legati custodiæ mancipentur :

858 Sic igitur Alexandriam missus est Elaphius, qui nunc ex principibus est, ut Theophilum adduceret : reliqua responsi imperialis præfecti exsecuti sunt. Cum accusatio examinaretur, C et in incertum desineret, leges quidem instabant gladium renudantes; miseri autem illi eventum veriti, dilationem petunt usque ad Theophili adventum; quippe qui ipsos subornasset, et supplicationes dictavisset. Ita officiales eos in carcerem conjiciunt usque ad adventum Theophili, nolentes in tali caussa vades accipere. Et horum quidem moriuntur nonnulli in vinculis diu demorati ob adventus Theophili tarditatem : alii vere post adventum Theophili, qui rem pecunia facilem reddiderat, in postrema interrogatione tamquam calumniatores Proconnesum a judicibus relegati sunt. *Hactenus Palladius, qui de more se Theophili adversarium, et monachorum amicum ostendit. Porro si totam illam rerum gestarum seriem attente perpendamus, non mirabimur, magnam ex illis invidiam* Chrysostomo *fuisse conflatam, præsertim quia Theophilus aut fidei causa monachos illos revera persequebatur, aut saltem hoc nomine persecutionem prætexebat, multisque facti sui honestatem persuaserat.*

859 *Certe S. Hieronymus Theophilum ea de causa frequenter laudat, et in Epistola* LXXXVII, *(alias* LXXVIII) *ad Pammachium et Marcellam simul Theophilum laudat et in Origenistas invehitur, eorum versutiam his verbis perstringens :* Soli sunt hujus hæreseos sectatores, qui cum ecclesiasticis non valent fœderari; quia quod sermone coguntur dicere, mente condemnant. Et quando aperta blasphemia publicis auribus fuerit revelata, et viderint contra se audientium turbam circum fremere, tunc simulata simplicitate dicunt, audisse se primum, quæ magistrum dicere antea nescierint. Cumque eorum scripta teneantur, voce negant, quod litteris confitentur. *Tum ad monachos Constantinopolim profugos ita se convertit :* Quid necesse est obsidere Propontidem, mutare loca, diversas lustrare regiones, et clarissimum pontificem Christi (*Theophilum*) ejusque discipulos rabido ore discerpere? Si vera loquimini, pristinum erroris ardorem ardore fidei commutate. Quid maledictorum pannos hinc inde consuitis, et eorum carpitis vitam, quorum fidei resistere non valetis? Num idcirco non estis vos hæretici, si nos quidam assertione vestra crediderint peccatores; et os impietate fœtidum non habebitis, si cicatricem potueritis in nostra aure monstrare? Quid juvat vestram perfidiam, vel E prodest pellis æthiopica et pardi varietas, si in nostro corpore nævus apparuerit? *Hæc omnia clare ostendunt, in ea persuasione fuisse S. Hieronymum, ut crediderit monachos revera fuisse hæreticos, Theophilumque laudabili zelo in illos concitatum.*

AUCTORE J. S.

hac de causa in monachos illos invectus est S. Hieronymus.

Minime tamen Hieronymus dicit,

860 *Hac de causa Eminentissimus Baronius ad annum 402 num. 2 existimat,* S. Chrysostomum *insinuari sub nomine Barnabæ, quando Hieronymus in Epistola* XCVI *(alias* XVI) *ad Principiam de Origenistis ita loquitur :* De Occidentis partibus ad Orientem turbo transgressus, minitabatur plurimis magna naufragia... Refrigerata charitate multorum, pauci, qui amabant fidei veritatem, nostro lateri jungebantur, quorum publice petebatur caput, contra quos opes omnes parabantur, ita ut Barnabas quoque duceretur in illam simulationem, imo apertum parricidium, quod non viribus, sed voluntate commisit. *Existimat Baronius, Theophili caput petitum fuisse accusationibus monachorum,* Chrysostomum *vero Hieronymo fuisse suspectum, tamquam illius accusationis machinatorem. Opinioni isti assentitur Tillemontius in* Chrysostomo *art.* 67. *Verum (pace tantorum virorum id dixerim) mihi adeo improbabilis apparet, ut mirer, prudentissimum Baronium in eam venisse cogitationem. Nam loquitur* F *Hieronymus de Rufino, qui multa Romæ turbaverat, Latine reddito Opere Origenis de Principiis. Contentio illa transiit in Orientem per Apologias Rufini, quas S. Hieronymus refutavit.*

Chrysostomum vitæ suæ struxisse insidias,

861 *Conqueritur autem Hieronymus, Rufinum vitæ suæ struxisse insidias, mortemque sibi machinari voluisse. Per Barnabam vero obscure designat virum aliquem sanctum Rufino favorabilem. Constat porro, plures viros sanctitate et eruditione conspicuos Rufino favisse, aut certe doluisse, tam graves inter ipsum et S. Hieronymum fuisse contentiones. Inter hosce fuit ipse sanctus Augustinus. Itaque varios Barnabæ nomine designare poterat Hieronymus, at nullum minus insinuare potuit, quam* Chrysostomum, *cui nullum umquam cum Rufino aut Hieronymo fuit negotium. Editor Hieronymi in margine notat :* Johannes Jerosolymitanus voluit occidere Hieronymum. *At id quoque sine fundamento dicitur, quia Hieronymus Rufinum*

AUCTORE J. S.

num notat, nec asserit Barnabam illum, quiscumque fuerit, eo furoris venisse, ut mortem sibi voluerit machinari. Hoc vero de solo asserit Rufino : neque hoc tantum loco, sed etiam aliis pluribus, ut mox videbimus. Interim ex tempore, quo scripta est Epistola, clarum quoque est, Rufinum designari. Etenim scripta est illa Hieronymi Epistola post captam ab Alarico Romam, post mortem S. Marcellæ viduæ, cujus est Epitaphium, et post obitum Rufini.

sed de Rufino ejusque amico

862 *Omnia illa eodem fere tempore contigisse, habemus ex ipso Hieronymo, qui in Prologo ad Ezechielem prophetam ita loquitur ad S. Eustochium :* Finitis in Isaiam decem et octo explanationum voluminibus, ad Ezechiel.... transire cupiebam.... Et ecce subito mors mihi Pammachii atque Marcellæ, Romanæ urbis obsidio, multorumque fratrum et sororum dormitio nuntiata est. *Non autem obsessam modo, sed captam quoque Romam intellexerat, ut mox clarius, et pluribus verbis dicit. Quin et capta est aliquot diebus ante mortem Marcellæ, ut in hujus Epitaphio circa finem docet. De morte Rufini in laudato Prologo sic loquitur* : Verum quia et tu indesinenter id flagitas, et magno vulneri cicatrix paulatim obB ducitur ; Scorpiusque (*Rufinus*) inter Enceladum et Porphyrium Trinacriæ (*id est, Siciliæ*) humo premitur, et hydra multorum capitum contra nos aliquando sibilare cessavit, datumque tempus, quo non hæreticorum respondere insidiis, sed Scripturarum expositioni incumbere debeamus, aggrediar Ezechiel prophetam. *Plerique captam Romam, mortemque Marcellæ et Rufini figunt anno* 410. *Pagius Romam uno anno citius captam contendit : sed ea controversia non spectat ad propositum nostrum. Scripsit deinde Hieronymus biennio post mortem Marcellæ Epistolam ad Principiam, ut initio dicit, seu Epitaphium Marcellæ, in quo habet verba supra allegata, de quibus disputamus.*

ibidem loquitur,

863 *Post illa vero verba subjungit :* Et ecce universa tempestas, Domino flante, deleta est, expletumque vaticinium prophetale : « Auferes « spiritum eorum et deficient, et in pulverem « suum revertentur. In illa die peribunt omnes « cogitationes eorum. » Et illud evangelicum : « Stulte hac nocte auferetur anima tua a te : « quæ autem præparasti, cujus erunt ? » *Hæc tam clare insinuant mortem Rufini, ut nulla videatur relinqui dubitatio. Cessavit igitur illa* C *Orientis turbatio, aut potius controversia S. Hieronymi, morte Rufini, ut ipse quoque dicit verbis mox datis ex Prologo in Ezechielem. Locus certaminis etiam designatur ab Hieronymo, qui allegatis mox verbis hæc subdit :* Dum hæc *(certamina)* aguntur in Jebus, *id est, Hierosolymæ, quo Rufinus mittebat Invectivas suas contra Hieronymum,* terribilis de Occidente rumor affertur *de capta Roma, ut subdit. At* Chrysostomus *dudum erat mortuus ante captam Romam, non item Rufinus. Itaque illa certamina non erant cum* Chrysostomo, *nec cum monachis, quos fugaverat Theophilus ; sed inter Rufinum erant et Hieronymum, qui ambo amicos habebant et inimicos.*

cui et aliis locis

864 *Veritas hæc solide confirmatur ex scriptis Hieronymi contra Rufinum ; nam quæ hic dicuntur, Rufino variis locis exprobrat Hieronymus. Lib.* III *in Rufinum circa initium ita ipsum alloquitur:* Quid enim necesse fuit accusationis volumina mittere, et maledicta proferre in medium; si tu in ultima parte Epistolæ denuntiata morte me deterres, ne audeam respondere criminibus, imo laudibus tuis ? *Et post aliqua :* Mortem minaris, quam et serpentes inferre possunt. Mors omnium est, homicidium pessimorum. Quid enim ? Nisi tu me occideris, ego immortalis ero ? Quin potius habeo gratiam, quod facis de necessitate virtutem. *Et mox iterum :* Testem invoco Jesum conscientiæ meæ, qui et has litteras et tuam Epistolam judicaturus est, me ad commonitionem sancti papæ Chromatii voluisse reticere, et finem facere simultatum, et vincere in bono malum : sed quia minaris interitum, nisi tacuero, respondere compellor *etc. Hæc aliis verbis sæpe repetit.* D

idem exprobrat.

865 *Demum sub finem ad eadem redit, ita Rufinum alloquens :* Veniam ad epilogos, id est, maledicta tua, in quibus me ad pœnitentiam cohortaris ; et nisi conversus fuero, id est, nisi te accusante siluero, mihi minaris interitum... Scire enim te jactas crimina, quæ tibi soli amicissimo sim confessus, et hæc in medium prolaturum, meisque me coloribus esse pingendum *etc. Ex his colligi videtur, Rufinum minitatum esse accusationem in judicio. Hinc iterum Hieronymus post pauca :* Non necesse est, ut cum periculo tui capitis accuses. Uno percussore conducto, satis potes facere desiderio tuo. Et E scandalum timere te simulas, qui dudum fratrem, nunc accusatum, semper inimicum, es paratus occidere. *Hactenus Hieronymus, qui in Epitaphio Marcellæ repetiit, quod hic toties dicit. An vero Rufinus, in quem ubique vehementior est Hieronymus, tam perversa fuerit voluntate, non ausim ego definire. At S. Chromatius, qui pacem inter Hieronymum et Rufinum conciliare studuit, longe probabilius credetur nomine Barnabæ designatus, quam ullus alius : modo credamus, Barnabam illum carpi tantummodo, quia cupiebat Hieronymum cum Rufino conciliare, et quia Rufinum non damnabat, ut non damnarunt multi alii Sancti.*

§ LVI. S. Epiphanius venit Constantinopolim: quid illi cum Chrysostomo et monachis negotii fuerit.

S. Epiphanius venit Constantinopolim.

Inter eos, qui jam ante Theophilum ferventissime Origenistas impugnarunt, fuit S. Epiphanius. Hoc autem studio incitatus S. Epiphanius, atque exemplum Theophili secutus, libros Origenis in concilio prohibuit, conatusque est litteris persuadere Chrysostomo, *ut idem faceret.* F Verum, *ut scribit Socrates lib.* VI *cap.* x, Joannes ea, quæ tum ab Epiphanio, tum ab ipso Theophilo significata fuerant, parvipendens, doctrinæ ecclesiasticæ sedulo incumbebat. *Consentit Sozomenus lib.* VIII *c.* XIV. *Hoc* Chrysostomi *consilium magis excitavit S. Epiphanium, eumque impulit, ut ipse veniret Constantinopolim, contra Origenistas acturus, aut etiam defensurus Theophilum, qui hoc iter ei persuasisse dicitur. Sozomenus lib.* VIII *cap.* XIV *de molitionibus contra* Chrysostomum *hæc habet :* Ex potentioribus vero et ex clero hi, qui Joanni privatim infensi erant, cum intellexissent Theophilum id agere, ut Joannem episcopatu exueret, ipsi quoque operam suam ac studium contulerunt, utque Constantinopoli maxima synodus fieret procurarunt. Quibus cognitis, Theophilus adhuc magis incubuit,

AUCTORE J. S.

A incubuit, et episcopos quidem Ægypti navigare jussit Constantinopolim. Epiphanio vero et aliis per Orientem episcopis scripsit, ut quamprimum in unum convenirent. Ipse pedestri itinere proficiscitur. Nec multo post Epiphanius, cum primus ex insula Cyprio solvisset, ad locum haud procul ab urbe Constantinopolitana, quem Septimum vocant, applicuit. Factaque oratione in ecclesia, quæ illic est, in urbem introivit. Eum ingredientem Joannes occursu cleri totius honoravit.

ubi alienum a Chrysostomo se præbet,

867 At vero Epiphanius perspicue declaravit, quod calumniis adversus Joannem concinnatis fidem habuisset. Invitatus enim, ut in ædibus ecclesiasticis manere vellet, neutiquam acquievit. Et cum Joanne quidem congredi penitus detrectavit : privatim vero convocatis episcopis, qui tum Constantinopoli morabantur, ea, quæ adversus libros Origenis decreta fuerant, illis ostendit. Ac nonnullis quidem persuasit, ut decretis subscriberent : plures vero id facere recusarunt. Quin et Theotimus episcopus Scytiæ palam reprehendit Epiphanium. Nam neque pium esse dicebat, eum, qui jam pridem mortuus esset, contumelia afficere : neque citra calumniam B judicia antiquiorum reprehendi, et quæ ab illis probata essent, damnari posse. Atque hæc dicens, prolato Origenis quopiam libro, locum ex eo recitavit. Cumque ea, quæ recitaverat, ecclesiis utilia esse ostendisset : Absurde faciunt, inquit, qui ista vituperant. Cavendum enim est illis, ne et ea damnent, de quibus conscripti sunt hi libri. Porro Joannes adhuc nihilominus reverentiam exhibebat Epiphanio, eumque hortabatur, ut collectas secum celebrare, et contubernalem ipsum habere vellet. Verum Epiphanius, se neque ejus domo usurum, nec cum eo oraturum esse respondit, nisi Origenis libros prius damnasset, et Dioscorum una cum sociis expulisset. Sed cum ille ante causæ cognitionem hæc facere, haudquaquam justum esse duceret, et procrastinaretur ; die, quo collecta agenda erat in ecclesia Apostolorum, procurarunt Joannis inimici, ut Epiphanius in ecclesiam veniret, et publice coram populo tum Origenis libros, tum Dioscorum et eos, qui cum illo erant, tamquam idem cum Origene sentientes, anathemate damnaret : eademque opera Episcopum urbis perstringeret, ut qui illis addictus esset. Atque hi quidem istud moliebantur. Quippe existimabant, se hac ratione C plebem ab illo alienaturos.

cohibetur tamen : videtur voluisse,

868 Postero igitur die, cum ad id agendum progressus Epiphanius, jam ecclesiæ appropinquaret, obviam ei occurit Serapio, missus a Joanne. Præsenserat enim Joannes ea, quæ pridie fuerant constituta : palamque denuntiavit Epiphanio, illum ea gerere, quæ nec justa essent, nec ipsi privatim utilia : siquidem tumultu ac seditione populi excitata, ipse tanquam ejus rei auctor periculum subiturus esset. Hac ratione cohibitus est impetus Epiphanii. *Hactenus Sozomenus, cujus relationi similia habet Socrates lib.* VI *cap.* XII *et* XIV, *addens tamen aliqua inferius examinanda. Porro Eminentissimus Baronius ad annum* 402 *num.* 10 *recte observat, Theotimum episcopum Scythiæ fuisse virum magnæ sanctitatis. De eo breviter apud nos actum est ad* 20 *Aprilis. Deinde laudatus Baronius multa in data Sozomeni relatione reprehendit, sed fortasse immerito. Contendit primo, non institisse Epiphanium et Theophilum, ut lectio librorum Origenis omnino damnaretur, sed solum voluisse, ut errores ipsius proscriberentur. At non tantum Sozomenus et Socrates id asserunt, sed etiam Sulpitii Severi Posthumianus, testis sane omni exceptione major, cum eo tempore fuerit in Ægypto. Verba dedi num.* 841. *Rationes vero Baronii tales mihi non apparent, ut evincant contrarium, præsertim cum nullus dicatur elenchum aliquem errorum, quos damnandos proponeret, ex Operibus Origenis concinnasse. Dicit quidem S. Hieronymus variis locis, non omnia in Origene mala esse, scribitque in Epistola* LXI *(alias* LXXVI*) ad Tranquillinum, ex parte legi posse Origenem, sed prava ejus dogmata non suscipienda.*

ut omnia Origenis Opera damnarentur,

869 *Quin et lubens credidero, in hac sententia Hieronymum semper perstitisse. At inde difficulter concludi poterit, in eadem sententia fuisse Theophilum et Epiphanium, cum scriptores synchroni contrarium asserant, cumque illi credere possent, ex lectione Origenis plus damni quam utilitatis oriri. Hæc igitur videtur ratio, cur S. Epiphanio* Chrysostomus *et Theotimus non statim consenserint, licet ab erroribus Origenis essent alienissimi. Quapropter non existimo, necessariam* Chrysostomo *esse excusationem Baronii, dicentis,* etsi non justam causam, justos saltem causæ prætextus fovisse Chrysostomum. *Cum enim fateatur laudatus scriptor,* uno ferme ore *asserere* Chrysostomi *defensores,* contendisse Epiphanium, ut damnarentur libri Origenis, *merito requirimus scriptores, qui id negent, aut contrarium doceant, priusquam rem satis ex adjunctis verisimilem inficiamur. Verba Hieronymi ad Tranquillinum, judicantis non penitus respuendum Originem, æqua videntur, et partim huc transfero:* Nec enim propter doctrinam ejus, prava suscipienda sunt dogmata : nec propter dogmatum pravitatem, si quos Commentarios in Scripturas sanctas utiles edidit, penitus respuendi sunt. Quod si contentiosum inter amatores ejus et obtrectatores funem duxerint, ut nihil medium appetant, nec servent modum ; sed totum aut probent aut improbent, libentius piam rusticitatem, quam doctam blasphemiam eligam. *Hæc Hieronymus, antequam Theophilus Origenistas persequi cœpit. Meminit ibi de Faustino, qui volebat, ut Origenis libri penitus respuerentur. Quis modo ostendere poterit, in eamdem sententiam non concessisse Theophilum et Epiphanium? Imo potius longe mihi probabilius apparet, eam revera illorum fuisse mentem, ideoque respondisse* Chrysostomum, *rem tantam magis esse ponderandam.* F

quod obtinere non potuit.

870 *Baronio æque displicent, quæ mox subjungit Sozomenus, ita prosequens cap.* XV : Interea accidit, ut imperatoris filius (*Theodosius Junior*) admodum puer morbo corriperetur. Mater vero sollicita, ne quid tristius ei contingeret, misso ad Epiphanium nuntio, ut pro illo Deum precaretur, postulavit. Ille puerum victurum esse respondit, si augusta hæreticos, qui cum Dioscoro erant, aversaretur. Verum augusta : Si Deus, inquit, filium meum eripere mihi voluerit, ita fiat. Dominus enim, qui dedit, idem et aufert. *Addit plura, quæ jam data sunt in S. Epiphanio ad* 12 *Maii, ubi etiam ad Baronii objectionem breviter respondetur. Illud solum observo, augustam usque ad id tempus noluisse causam monachorum deserere. Affirmat etiam Sozomenus, Crispionem, Epiphanii archidiaconum, haud multo antea fuisse defunctum. Hæc autem mors si in itinere contigerit, ut verisimile est, occasionem præbere potuit Epiphanio diaconum ordinandi prope Constantinopolim, ut factum ab Epiphanio asserit*

AUCTORE J. S.

asserit Socrates, tacente Sozomeno. Factum illud impugnat Baronius, nec plane immerito; alii tamen ut verum admittunt: mihi pro dubio habendum videtur. At ea ad Epiphanium potius spectant, quam ad Chrysostomum.

Deinde locutus cum monachis Ægyptiis,

871 *Magis huc spectant, quæ laudatus Sozomenus subdit de congressu monachorum cum Epiphanio, ita scribens*: Ammonius vero, et qui cum illo erant, Epiphanium adierunt; id enim ipsi quoque Augustæ placuerat. Cumque Epiphanius interrogasset, quinam essent, respondit Ammonius: Longi sumus, o pater. Sed libenter equidem discerem, utrum aliquando in discipulos aut in libros nostros incideris. Illo negante, iterum quæsivit Ammonius: unde ergo hæreticos illos esse judicasti, qui nullum habes argumentum, quo sententiam illorum possis convincere? Et cum Epiphanius diceret, id se auditu accepisse: Nos vero, ait Ammonius, plane contrarium fecimus. Nam et discipulos tuos sæpenumero vidimus, et libros perlegimus: ex quibus unus est, qui Ancoratus inscribitur. Cumque multi vituperare te et tanquam hæreticum calumniari vellent, nos pro patre, uti par erat, propugnavimus, et causæ tuæ defensionem suscepimus. B Proinde nec tu ex solo auditu absentes damnare debuisti, quos nequaquam tu ipse certis argumentis inductus conviceras: nec ejusmodi gratiam referre laudatoribus tuis.

et utrumque placatus, domum discedit.

872 Posthæc Epiphanius lenius eos adloeutus, tum quidem ab se dimisit. Brevi autem interjecto tempore, Cyprum navigavit: seu quod Constantinopolitanæ profectionis ipsum pœniteret: seu quod Deus oraculo ipsum admonuisset, mortemque ipsi suam, ut verisimile est, prænuntiasset. Dum enim navigaret, prinsquam appulisset in Cyprum, fato interceptus est. Cæterum cum navem conscensurus esset, episcopis, qui ipsum ad litus usque prosecuti fuerant, dixisse fertur: Urbem vobis et palatium, et scenam relinquo. Ego vero abscedo: festino enim et quidem valde. *Hactenus Sozomenus, contra cujus auctoritatem Baronius allegat Leonem augustum et Metaphrastem. Verum jam observatum in Epiphanio, nec auctoritatem scriptorum tot seculis posteriorum, nec alia Baronii argumenta sufficere, ut falsa credamus, quæ modo ex Sozomeno dedi. Sane si perpendamus præproperum S. Epiphanii recessum, vix dubitare poterimus, quin ipsum consilii sui pœnituerit, propriaque experientia didicerit,* C Chrysostomum *in omnibus multo moderatius et prudentius processisse, quam Theophilum. Facile quidem excusare possumus sanctum virum, quia non modo Theophilus monachos illos ut hæreticos accusabat, sed eosdem quoque damnandos curaverat in concilio episcoporum, quorum auctoritatem Epiphanius erat secutus. Attamen, cum discesserit ante adventum Theophili, cujus rogatu Constantinopolim venerat, haud dubie aliqua intellexerit, quæ ante non noverat, quæque ipsum induxerunt ad manum penitus subtrahendam ab illo negotio.*

Fuit Constantinopoli anno 403 post Pascha:

873 *Tempus, quo fuit Constantinopoli, varie assignatur. Baronius et Pagius ad annum 402 gesta ejus Constantinopoli referunt. Papebrochius noster in S. Epiphanio, et Tillemontius Nota 63 in* Chrysostomum, *tam gesta Constantinopoli quam mortem S. Epiphanii figunt anno 403. Horum sententia mihi certa videtur. Rationes istius chronotaxis sunt hæ. Discesserunt eodem fere tempore, certe eodem anno, teste Sozomeno, Epiphanius per mare, et Theophilus terrestri itinere. Dum vero Theophilus episcopos Ægyptios ad iter excitat, primus omnium discessit S. Epiphanius ex Cypro, verisimiliter post Pascha celebratum, quod erat 29 Martii, sive sub initium Aprilis. Epiphanius viginti diebus Constantinopolim pervenire potuit ex Cypro, aut etiam citius, id est, circa 20 Aprilis. Ubi vero decem aut duodecim diebus Constantinopoli fuerat, aut forte etiam paucioribus, subito iterum discessit, et in navi occubuit die 12 Maii, si colatur ipso die, quo obiit, ut verisimile est. Post discessum Epiphanii advenit Theophilus, et concilium celebravit, ut videbimus. Hæ conjecturæ de diebus et mensibus conformes sunt Sozomeno, Socrati et Palladio, ut per decursum patebit.* D

874 *Ceterum quæ de mutuis vaticiniis Epiphanii et* Chrysostomi *habent Socrates et Sozomenus, ab eventu rerum adinventa videntur. Prior cap.* XIV *ita scribit:* Sunt, qui dicant, eum (*Epiphanium*) cum jam navem conscensurus esset, nec Joanni denuntiasse: Spero te non moriturum esse episcopum: Joannem vicissim illi sic respondisse: Spero te non perventurum esse in patriam. Utrum porro vera mihi dixerint, qui ista narrarunt, equidem non possum affirmare. Utrique tamen illorum hujusmodi exitus contigit. Nam E neque Epiphanius navem appulit Cyprum: post discessum enim mortuus est in navigio. Et Joannes haud multo post ex episcopali sede dejectus est. *Digna hæc sunt Socrate, ineptas vulgi aut Novatianorum narratiunculas passim amplectente; at indigna Sanctis, de quibus narrantur.*

quæ de mutuis eorum vaticiniis scripta sunt,

875 *Sozomenus item dubitanter fabellam illam sic refert*: Aliud præterea quidpiam audivi, quod multorum sermonibus etiamnum circumfertur; Joannem quidem Epiphanio prædixisse, illum in navigatione esse moriturum: Epiphanium autem prænuntiasse Joanni abdicationem episcopatus. Nam dum inter se dissiderent, Epiphanius quidem Johanni scripsisse dicitur: Spero te nequaquam episcopum esse moriturum. Joannes vero rescripsit Epiphanio: Nec ego spero te in urbem tuam ingressurum esse. *Hæc sane non producerem, quia prorsus fictitia credo, nisi in multis libris reperirentur. Inter crimina, quæ* Chrysostomo *ab accusatoribus objecta sunt, hoc sextum ponitur apud Photium cod.* 53: Quod S. Epiphanium delirum, et parvulum dæmonium appellarit. *Verum tam alienum id erat a moribus Sancti, tam contrarium doctrinæ ejus multis locis traditæ, ut non dubitem calumniam dicere omni verisimilitudine destitutam.* F

pro fabulis habenda.

§ LVII. Theophilus Constantinopolim advenit, multosque episcopos, clericos, monachos, ipsamque imperatricem in partes suas trahit contra Chrysostomum.

Jam vidimus, Theophilum eodem saltem anno Alexandria discessisse, ut terrestri itinere veniret Constantinopolim, quo illuc navigaverat S. Epiphanius. Verum certe ultra duos menses longissimo itineri impendere debuit, et verisimiliter non festinavit, ut in ipso itinere partes suas firmaret. Vocatus enim erat ab imperatore, ut judicaretur,

Theophilus venit Chalcedonem.

A *dicaretur, non ut judicaret. Attamen ita suæ fidebat industriæ, ut se judicaturum speraret. Nam* Chrysostomus, *teste Palladio pag.* 72, *cum ad concilium citaretur, judicem recusabat Theophilum,* Quem, *inquiebat,* revinco dixisse Alexandriæ et in Lycia : In comitatum proficiscor, ut Johannem deponam. *Tillemontius Nota* 67 *adventum Theophili figit circa medium Junium: sed verisimiliter justo citius, ut ostendam* § 62. *De illo adventu Sozomenus cap.* XVI *sic habet, gesta Chalcedone simul referens*: Haud multo post ipse quoque Theophilus Chalcedonem Bithyniæ advenit, et una cum illo complures episcopi, alii a Theophilo invitati, alii imperatoris jussu acciti. Verum studiosius quam reliqui convenere, tum ii, quibus Joannes in Asia episcopatum ademerat, tum quicumque, alius aliam ob causam, illi infensi erant. Jamque aderant ex Ægypto naves, quas Theophilus exspectabat, et Chalcedonem appulerant.

multosque ad se trahit maxime Cyrinum Chalcedonensem,

877 Cumque universi simul illic convenissent, atque inter se consultarent, qua ratione conatus ipsis adversus Joannem ex voto succederet, Cyrinus, qui tunc Chalcedonensem regebat ecclesiam, Theophilo fortassis gratificans ob generis B conjunctionem : erat enim Ægyptius, et alioqui a Joanne dissidebat : multis eum probris et conviciis oneravit. Verum Divina justitia, contumeliarum istarum brevi ab illo pœnas exegit. Maruthas enim ortus ex Mesopotamia, qui una cum episcopis illic aderat, forte alterum ejus pedem calcavit. Unde affectus dolore, una cum reliquis episcopis Constantinopolim trajicere non potuit, licet ad struendas Joanni insidias admodum necessarius videretur. Postea vero, cum ex eo vulnere male haberet, crus ei non semel a medicis dissectum est. Superveniens enim putredo totum corpus depascebatur : adeo ut alter quoque pes idem passus sit ex mutua doloris communicatione. Et Cyrinus quidem haud multo post in doloribus expiravit. *Hactenus Sozomenus, cui consentit Socrates cap.* XV. *Attamen tam cito non obiit Cyrinus Chalcedonensis, quam aliqui fortasse crederent ex verbis Sozomeni : nam Palladius pag.* 158, *recensens infortunia persecutorum* Chrysostomi, *tacito nomine de Cyrino sic loquitur :* Alteri vivo crura ad genua usque paulatim per triennium dissecta sunt, erisipelate videlicet materiam suppeditante. *Socrates cap.* XIX *iterum de Cyrino sic loquitur* : Cyrinus Chalcedoniensis C episcopus,... adeo male affectus est eo casu, ut, putrefacto pede, necesse habuerit eum abscindere. Neque vero id semel factum est, sed sæpius iterata sectio. Totum enim corpus depascebatur vis mali, adeo ut alter quoque pes, eo correptus malo, id remedium sustinuerit. Hujus autem rei idcirco mentionem feci, quod plerique affirmabant, Cyrinum hæc passum esse propter probra et convitia, quæ in Joannem conjecerat ; quippe qui durum et inexorabilem eum dentidem appellaret, sicut antea dixi. *Hæc et plura scriptores de Cyrino, cujus calumniæ id efficere potuerunt, ut multi episcopi, alioquin minime mali, adversus Sanctum concitarentur.*

Acaciumque, Severianum et Antiochum episcopos :

878 *Attamen inter præcipuos* Chrysostomi *inimicos Cyrinum non recenset Palladius, sed alii quidam ipso etiam fuerunt deteriores, quamvis minus fortasse essent maledici, et moribus magis expoliti. Palladius pag.* 34 *præcipuos ita recenset:* Omnium malorum, ut quis dixerit, fons et principium Dei osor dæmon, semper insidians ut lupus rationalibus Christi gregibus, peritos quosque pastores variis malis atrociter infestans,.... fucatos vero et falsos pastores terrenarum voluptatum fallaciis saginans. Porro pessimi hujus fontis canales, ut omnis terrarum orbis novit, sunt Acacius, Antiochus, Theophilus et Severianus, qui vocantur quidem id, quod non sunt ; sunt vero, quod dici se non ferunt. Ex ordine autem clericorum presbyteri duo, et diaconi quinque, partim quidem ex impuro, partim ex maleficorum numero congregati... Ex imperatoris autem aula duo aut tres solummodo fuerunt, qui Theophilum roborarunt, militari præsidio opem illi ferentes. E mulieribus præter illas, quæ vulgo notæ sunt, tres, viduæ quidem, sed a viris divites factæ, multam ex rapinis pecuniam possidentes in propriæ salutis perniciem, tumultuum et seditionum commotrices ; Marsa Promoti uxor, Castricia Saturnini, et Eugraphia quædam usquequaque furiosa : reliqua autem pudet dicere. Ceterum hæ atque illi, tardo corde in fide cum sint, velut phalanx furore ebria, in unam sententiam odio doctrinæ adunati, exitii torrentem adversus Ecclesiæ pacem concitarunt. *Tres tantum episcopos Theophilo hic adjungit Palladius. At S. Isidorus Pelusiota l.* 1 *ep.* 310 *dicit,* Theophilum quatuor sociis, imo coapostatis E septum ac munitum *fuisse contra* Chrysostomum, *per quartum fortasse intelligens Cyrinum jam memoratum.*

qualis esset, Acacius Berœensis. et quare

879 *De singulis porro eo ordine, quo recensentur, paulo plura sunt dicenda. Acacius Brœensis in Syria erat episcopus ætate admodum provecta, et variis meritis illustris. Laudat ipsum Theodoretus lib.* V *cap.* XXVII, *et ad hunc forte præ ceteris respexit, quando cap.* XXXIV *dicit, se taciturum nomina* Chrysostomi *persecutorum propter alias illorum virtutes. Sic apud Photium col.* 1518, *idem Theodoretus utcumque excusat persecutores* Chrysostomi, *observatque illam persecutionem divina providentia permissam esse ad gloriam Sancti. At non omnes in persecutores illas tam benigni sunt, ac nominatim in Acacium, quem ob alia merita venerabatur Theodoretus. Inter capita* Chrysostomo *objecta apud Photium col.* 55 *hoc est vicesimum:* Quod injuria sanctissimum Acacium affecerit, et ne ad colloquium quidem ipsum admiserit. *Injuriam verisimiliter sibi illatam crediderit vir ille, forte meritis suis nimium fretus, quando* Chrysostomus *aliqua ipsi dedit monita, aut quando gravioribus distentus curis ipsum non statim ad colloquium admisit. Certe* F Chrysostomus *monita salutaria dare solebat, vacatusque ad judicium, excepit contra Theophilum, Acacium, Severianum et Antiochum, quas generatim vocat* manifestos inimicos, qui, *inquit,* ex sua negligentia erga me male animati sunt. *Videtur igitur Acacium amice monuisse, eumque sic offendisse.*

Chrysostomo infensus :

880 *Aliam tamen offensionis causam prætexuit Acacius, ut refert Palladius p.* 48 *his verbis* : Contigit autem, ut id temporis Acacius, episcopus Berœæ, qui advenerat Constantinopolim, haudquaquam bonum hospitium nancisceretur, ut dicebat, et ob hoc mœrens ita intumescebat, neglectus a Johanne. Cogitationibus autem immoderatis victus, absurdum sermonem ex abundantia cordis effert, dignum sua mente, præsentibus quibusdam Johannis clericis, dicens : Ego ipsi ollam condio. Exinde igitur conjunctus est Severiano, Antiocho, Isaacio Syrisco, circumforaneo, præposito falsis monachis, trito in perpetuis adversus episcopos calumniis. *Habemus*

AUCTORE J. S.

mus hic levissimam offensionis occasionem, et simul quintum Chrysostomi *hostem. Sozomenus lib.* VII *cap.* XXVIII *Acacium mire laudat ab hospitalitate. Inde conjicere possumus, ipsum ægre tulisse, quod non adhiberetur ad mensam* Chrysostomi, *qui semper solus cibum capiebat. Quæcumque fuerit offensionis occasio, Acacius famæ suæ maculam inussit persequendo Virum sanctissimum, eidemque haud dubie auctoritate sua non mediocriter nocuit.*

quales Antiochus et Severianus,

881 *Antiochus Ptolemaidis in Phœnicia erat episcopus, Severianus Gabalorum in Syria, ambo eloquentiæ ac eruditionis nomen adepti, ac subinde concionati erant Constantinopoli. Si autem vera scribit Sozomenus l.* VIII *c.* X, *ambo inanis gloriæ ac pecuniæ cupidiores erant, quam veræ virtutis, ideoque mirandum non est, illos* Chrysostomo *invidisse, eique fuisse adversatos, nec monita ipsius patienter tulisse, præsertim cum Severianus jam antea se* Chrysostomo *nequaquam probasset, et cum eo simultates habuisset, ut vidimus* § 49. *Breviter dixisse sufficiat, eos a nemine illius temporis laudatos fuisse; ut vera virtute ornatos,* Chrysostomum *vero ipsum contra ipsorum judicium sic excepisse apud Palladium pag.* 72: De B Severiano et Antiocho quid attinet dicere, quos citius excipiet divinia justitia, quorum temerarios conatus etiam sæcularia theatra canunt?

qui jam ante Theophilum machinati sunt contra Sanctum;

882 *Porro quid Acacius, Antiochus et Severianus una cum Isaacio monachorum præposito ante adventum Theophili contra Sanctum moliti sint, Palladius pag.* 49 *narrat his verbis:* Deliberant armari scilicet adversus Johannem, revera autem contra gloriam Servatoris. Ceterum, cum misissent primum Antiochiam, adolescentiæ ejus delicta perquirunt. Ubi vero defecerunt scrutantes scrutationes, et nihil invenerunt: mittunt Alexandriam ad Theophili vafritiem, qui dicebatur Cothurnus, solertis talia moliri. Qui statim replicans mentis suæ volumina, cum otio et quiete latrocinali cujusvis etiam prætextus speciem diligenter perscrutabatur. *De Theophilo plura dicentur per decursum: nam vehementer ubique in ipsum invehitur Palladius, ac fortasse ultra modum, usus verisimiliter accusationibus inimicorum ipsius. Quidquid sit, saltem vehementior semper fuisse videtur in adversarios suos, quam par erat, ac totius conspirationis in* Chrysostomum *factus est antesignanus. S. Nilus magna libertate episcopos illos variis locis carpit. Nam l.* III *Ep.* CXCIX C *non modo dicit,* invidentia *compulsos fuisse contra* Joannem, *in eumque egisse,* divino metu valere jusso; *sed et viros* pestilentes *vocat* et malignos pastores. *Eosdem l.* III *Ep.* CCLXXIX *nominat* episcopos mente male valentes, *prout liquebit ex ipsis Epistolis postea recitandis.*

quid alios quosdam forte offenderit.

883 *Quod spectat ad Isaacium monachorum præpositum, illum etiam commemorat Sozomenus cap.* IX *inter hostes* Chrysostomi, *causam offensionis una insinuans his verbis.* Fuit etiam illi simultas quædam ac dissensio cum monachis nonnullis, ac præcipue cum Isaacio. Hujus enim philosophiæ sectatores, qui in monasteriis suis quiete degerent, magnopere laudabat: utque a nemine afficerentur injuria, et necessaria cuncta haberent, sollicite procurabat. Eos vero, qui foras egrederentur, ac per vicos urbis conspicerentur, tamquam qui professionem suam dedecore afficerent, carpebat atque objurgabat. Hujusmodi ex causis clerici et monachi complures Joanni infensi erant, et morosum atque iracundum, sævumque ac superbum cum appellabant. *Quid porro, præter* D *severas objurgationes, offendere potuerit mulieres divites, ac forte etiam alios non paucos, tam clericos inferiores quam episcopos, præmitti ibidem Sozomenus, narrans ipsum suis monitis id effecisse apud S. Olympiadem, divitiis abundantem ac liberalitate insignem, ut non temere bona sua in quoslibet petentes effunderet, sed ea egentibus prudenter distribueret. Certe asserit ille auctor, multos eo ipsius consilio offensos fuisse. Ita omnia Sancti facta dictaque ægre ferebant homines sui amantes, modo ea vanitati aut avaritiæ suæ non invenirent favorabilia.*

Theophilus Constantinopolim ingressus Chrysostomum aversatur:

884 *De ingressu Theophili in urbem eadem scribunt Socrates et Sozomenus. Hic cap.* XVII *ita loquitur:* Porro cum Theophilus Constantinopolim trajecisset, nullus ex clericis urbis regiæ obviam ei processit. Jam enim palam factum fuerat, illum Episcopo infestum esse. Nautæ vero Alexandrini, qui tum forte erant Constantinopoli, tum ex aliis navibus, tum præcipue ex frumentariis, in unum collecti, cum gaudio et faustis acclamationibus eum exceperunt. At ille ecclesiam prætergressus, in imperialem domum concessit, in qua ipsi diversorium fuerat præparatum. *Domus illa* Placidiana *vocabatur, ait* E *Socrates cap.* XV, *ubi addit:* Exinde multæ adversus Joannem accusationes moveri cœpere: nec jam librorum Origenis ulla fiebat mentio: sed absurdas alias criminationes intendebant. *Palladius pag.* 64 *habet illa:* Sic adveniens Theophilus, veluti scarabæus fimo onustus, pulcherrimarum rerum, quæ in Ægypto sunt et in ipsa India, suavissimum odorem pro fœtida invidia spargens, sexta hora, quinta Sabbati, Constantinopolim venit, nautis circumplaudentibus, infamem referens gloriam,... et hospitatur in tentoriis injustorum, fugiens ecclesiam *etc. Præparaverat tamen* Chrysostomus *hospitia, hortatusque est Theophilum, ut ad se diverteret: ipse vero non modo hospitium, sed etiam congressum Sancti renuit, ut ipse narrat* Chrysostomus *apud Palladium pag.* 12.

hic vero ipsum placare studet, et judex ejus esse recusat,

885 *Verumtamen necdum eo loco apud Arcadium et Eudoxiam videtur fuisse Theophilus, quando primum advenit Constantinopolim, ut timere non deberet. Nam primo consentiunt scriptores laudati, nullum ex clericis Constantinopolitanis ipsi obviam processisse, ita ut illos necdum sibi faventes haberet, ut eosdem postea magna ex parte habuit. Secundo ut reus erat vocatus ad causam dicendam, ut testatur* Chrysostomus F *apud Palladium pag.* 11: *neque ea in re ulla tum erat mutatio, ut* Chrysostomi *Epistola ad Innocentium Papam ibidem habet pag.* 12, *ubi Sanctus hæc scribit:* Attamen facientes id, quod nosmetipsos decebat, et assidue ipsum adhortantes, ut congrederetur nobiscum, et diceret, qua de causa statim ab initio tantum bellum accendisset, tantæque civitati excitasset scandalum; neque ipse caussam dicere voluit*:* et cum urgerent ejus accusatores, nos in ulteriorem urbis regionem, ubi degebat, piissimus imperator evocavit, atque causam ejus jussit audire. Nam et irruptionem et cædes, et alia innumera objiciebant.

et recte, licet judicium offerret Arcadius.

886 Sed et nos, qui leges Patrum, et virum honore ac reverentia prosequeremur, habentes etiam super hac re ejus litteras: Non oportere judicia extra limites trahi, sed in ipsis provinciis res provinciales tractandas esse, non solum judicium non obiimus, sed vehementissime recusavimus. *Ita* Chrysostomus *recte et moderate. Litteras autem Theophili hic memoratas dedimus.*

A *num.* 850, *ibique ostendi, recte* Chrysostomum *a judicio illo abstinuisse. Tillemontius pag.* 71 *observat, nullas leges vetuisse, quo minus episcopus aliquis judicaretur ab universali Orientis concilio. Verum ea observatio non spectat ad propositum nostrum : neque enim universale consilium congregatum erat Constantinopoli, nec tale ibidem congregabatur, ut perperam asserit Tillemontius, cum eo vocati non essent patriarchæ Antiochenus et Hierosolymitanus. Multos quidem secum ex Ægypto duxerat Theophilus, aliique aliquot* Chrysostomi *hostes se eidem adjunxerant; sed nec ipse habuit generale Orientis concilium ; nec generale magis concilium habuisset* Chrysostomus, *si causam Theophili tunc judicandam suscepisset. Quare recte rationibus recusandi judicii a* Chrysostomo *allatis acquievisset Tillemontius ; et perperam alias quærere voluit.*

Deinde vero Eudoxia, variis delationibus

887 *Ex illis porro, quæ de oblato judicio contra Theophilum ostendi, et ex damnatione legatorum Theophili, qui in exsilium missi sunt, ipso jam agente Constantinopoli, ut liquet ex verbis n.* 858 *datis, recte colligi potest, errasse Socratem et Sozomenum, dum Eudoxiam jam ante adventum Theophili adeo* Chrysostomo *contrariam faciunt,* B *ut velint, Eudoxiam hortatam esse Theophilum,* ut quantocius adveniret, et Synodum congregaret. *Ita Sozomenus cap* XVI. *Verum ea putem facta, postquam Theophilus cum suis* Chrysostomum *variis artibus imperatrici odiosum reddiderat. Causam mutatæ Eudoxiæ talem affert Socrates cap.* XV ; Etenim post discessum Epiphanii, quidam Joanni retulerunt, Epiphanium adversus ipsum subornatum fuisse ab Eudoxia augusta. Ille, cum esset suopte ingenio ferventior, et ad dicendum paratus, sine mora orationem habuit ad populum, quæ omnium generaliter mulierum vituperationem continebat. Eum sermonem vulgus ita accepit, quasi contra augustam figurate dictus fuisset. Exceptus igitur a malevolis ad principum notitiam perfertur.

aliisque artibus inimicorum Chrysostomi victa,

888 Quo cognito, augusta illatam sibi contumeliam apud imperatorem conquesta est, utriusque communem dicens esse hanc injuriam. Curat igitur, ut Theophilus quamprimum synodum convocet adversus Joannem. Idem quoque urget Severianus : adhuc enim reconditam animo simultatem adversus Joannem gerebat. *Eadem habet Sozomenus cap.* XVI, *sed addit :* Utrum porro Joannes fortuito ad eam orationem provectus sit, C an, ut quidam dicunt, eo quod suspicabatur, Epiphanium ab imperatrice impulsum fuisse, ut insidias ipsi strueret, equidem certo affirmare non possum. *At ego dubitare vix possum, quin mera fuerit calumnia adversariorum* Chrysostomi, *quæ de suspicione ipsius et de intentione in perorando allata est. Si nimias mulierum delicias ac luxum immoderatum acriter perstrinxit* Chrysostomus, *eaque reprehensio Eudoxiam magis tetigit, quam ullam aliam ; id fecit, ut ipsam eique similes mulieres emendaret ; nam eo adhortationes ipsius collimabant ; non vero, ut se ulcisceretur, quod a moribus Sancti erat alienum.*

contra Sanctum se declaravit : alios quoque multos,

889 *Interim facile credimus, non unam solum, sed et plures Sancti Homilias in invidiam vocatas fuisse apud Eudoxiam, sive a mulieribus num.* 878 *nominatis, sive a Severiano aliisque inimicis* Chrysostomi. *Ipsa quoque recusatio judicii de Theophilo, licet æquissima et Ecclesiæ legibus congrua esset, imperiosam mulierem offendere poterat, et in partem omnino contrariam vertere. Theophilus quoque sexcentas adhibebat machinas, ut victoriam consequeretur, nulli magis quam ipsi victori turpem ac luctuosam. Audiamus Palladium pag.* 61 : Commoratus igitur tres septimanas, neque cum Johanne episcopo congressus est, ut solent episcopi, neque omnino accessit ad ecclesiam ; verum assidue interdiu et noctu contendebat, novum odium veteri accumulans, ut Johannem episcopum non solum Ecclesia expelleret, sed ipsa vita privaret, partim largitione auri contra veritatem superstitiosos e potentibus redimens, partim lautioribus epulis gulæ deditos sibi mancipans, partim blanditiis et spe majoris dignitatis sui similes impostores e clericis in suas partes abducens. Istos cum sine funiculo voluptatibus colligasset omnes, veluti seductor quidam dæmon, animorumque judicium fascinasset: ad fabulæ ministerium dæmoniacam personam quæsiit : quam quidem etiam est assecutus.

AUCTORE J. S.

et cum iis improbos accusatores ad se rapuit Theophilus,

890 *Testatur quoque* Chrysostomus *ipse p.* 13, *subornatos fuisse clericos ad accusandum, ut jam cœpit dicere Palladius, qui ita prosequitur :* Nam cum diaconi duo a Johanne episcopo ejecti essent ex Ecclesia ob enormia scelera, horum ille levitate abusus, persuadet, ut libellos adversus Johannem dent, pollicitus eos in locum ministerii sui se restituturum. E Erat autem eorum crimen, hujus quidem adulterium, illius vero homicidium : quod et præstitit. Nam post exsilium Johannis eos in loca sua reposuit, cum scilicet libellos dedissent, quos ille ipse dictaverat, nihil quidem veri continentes, præter hoc unum, quod admonebat, ut omnes post communionem aquam aut pastillum degustarent, ne eum saliva aut pituita aliquid e symbolo Sacramenti præter voluntatem exspuerent : quod primus ipse faciebat, et eos, qui vellent, ad religionem ac reverentiam erudiebat. Acceptis libellis, coit in ædibus Eugraphiæ cum Severiano, Antiocho, Acacio, et reliquis Johanni infensis propter modestas ejus admonitiones. Solebat enim beatus ille exemplo Pauli et publice et privatim honestum et decorum edocere...

qui auctoritate Arcadii abutitur ad inchoandum judicium.

891 Congregati autem quærebant, quomodo judicium ordirentur. Unus vero ex iis, qui aderant, suggessit : darent libellos imperatori, et Johannem vel invitum ad consessum traherent. Id igitur fit, sicut olim apud Judæos, auro omnia prona et facilia reddente. *Hæc quidem stylo satis amaro retulit Palladius. Attamen non video,* F *aliquid ex omnibus illis rejiciendum esse. Etenim Theophilus ipse clarissime fecit contra legem, quam* Chrysostomo *præscripserat num.* 850 ; *eximque tempore tantam rerum invexit mutationem, ut ex reo judex sit factus, omnesque fere* Chrysostomi *clericos in mala causa sibi faventes reddiderit, cum advenienti nullus occurrisset.*

AUCTORE J. S.

§ LVIII. Concilium ad Quercum prope Chalcedonem inchoatum : capita accusationum contra Chrysostomum cum aliquot in illa observationibus.

Conciliabulum contra Sanctum inchoatur:

Postquam *Theophilus machinas suas contra* Chrysostomum *abunde instructas habebat et paratas, conciliabulum inchoare decrevit* in suburbano Chalcedonis, quod Quercus dicitur, *inquit Socrates. Sozomenus cap.* XVII *plura de loco habet, ita scribens :* Porro cum multos esse animadvertisset, qui Joannem odissent, et accusare parati essent, præparatis omnibus, prout ipsi conducere videbatur, ad Quercum perrexit. Id suburbanum est Chalcedonis, quod nunc ex Rufini viri consularis nomine appellatur : in quo B palatium est et ecclesia maxima, quam Rufinus ipse in honorem Apostolorum Petri et Pauli construxerat, et Apostoleum ob id cognominarat. Monachos quoque juxta eam collocavit, qui clericorum in ea ecclesia munus explerent. *Observat* Chrysostomus *in Homilia, post reditum a primo exsilio habita, tom.* III *pag.* 427, *non ausos fuisse inimicos suos concilium illud iniquissimum in ipsa urbe celebrare, ita suos alloquens :* Hæc mirabantur timentes virtutem vestram, caritatis vim, amoremque mei. Nihil audemus, aiebant, in urbe. Eum nobis date foris. *Hac fortasse etiam de causa Bosphorum transierunt, ut tutiores essent a tumultibus Constantinopolitanorum, nisi id forte fecerint, ut secum haberent Cyrinum Chalcedonensem episcopum, et* Chrysostomi *obtrectatorem.*

ut eo fuerunt triginta sex episcopi

893 *De numero episcoporum, qui illuc convenerunt, satis videtur constare ex Palladio, licet apud Photium aliter legatur. Nam apud Palladium pag.* 71 *episcopi* Chrysostomo *adhærentes, numero quadraginta, Theophilo per legatos dicunt :* Tu enim trigesimus sextus es ex unica provincia, *pro maxima scilicet parte : dicuntque,* C *se numero superiores esse. Rursum apud Palladium pag.* 23 *dicuntur Romam allata conciliabuli Acta*, in quibus videbatur Johannes a triginta sex episcopis condemnatus, quorum undetriginta erant Ægyptii, septem vero aliarum regionum. *Ex his septem erant jam sæpe dicti Acacius, Antiochus, Severianus, et Cyrinus, nisi forte hic inter Ægyptios numeratur, quia in Ægypto erat natus. S. Maruthas, de quo plura postmodum, quique episcopus erat in Mesopotamia, etiam adfuisse videtur. Macarius Magnesiæ episcopus, qui accusavit Heraclidem, non erat Ægyptius. Apud Photium etiam est Paulus Heraclæensis, et Isaacius episcopus, qui verisimiliter non erant Ægyptii. At ultimus forte non erat episcopus, licet ibi episcopus vocetur. Apud Marcellinum comitem etiam enumerantur episcopi triginta sex ad annum* 403.

licet plures habeat Photius.

894 *Quapropter postponenda sunt Acta concilii illius, prout referuntur apud Photium cod.*59, *nisi commodo sensu cum hisce conciliari queant : nam Acta ibidem col.* 59 *habent,* fuisse numero omnes quinque et quadraginta, *qui sententiam* D *tulerunt contra* Chrysostomum. *Forte numerus ille corruptus est, ut jam dixi. Forte aliqui episcopi postmodum sententiam probarunt, et Actis idcirco fuerunt adjecti. Forte Theophilus, ut videretur numero prævalere, episcopos aliquot olim a* Chrysostomo *depositos ad sententiam dicendam admisit, aut Actis finiti concilii subscribere jussit. Certe illi ad concilium venerant, et tres apud Photium nominati, videlicet Gerontius olim Nicomediensis, Faustinus et Eugnomonius, libellos obtulerunt, ut in locum suum restituerentur, tamquam injuste depositi. Forte etiam ad augendum numerum adjecti sunt illi, quos in locum depositorum crearunt episcopos. Quidquid sit, de numero episcoporum, qui ad Quercum convenerunt, standum est Palladio.*

Ibi monachi ad communionem admittuntur:

895 *De initio conciliabuli Sozomenus lib.* VIII *cap.* XVII *loquitur hoc modo :* Hoc igitur in loco Theophilus una cum reliquis episcopis cum consedisset, de libris quidem Origenis nullam amplius mentionem fecit : sed Scetienses monachos ad pœnitentiam invitavit, oblivioni se traditurum præterita, nec mali quicquam facturum pollicitus. Cumque fautores Theophili inclamarent monachis, ut veniam peterent; et synodum pro illis E supplicare fingerent : conturbati monachi, idque sibi faciendum esse existimantes, considentibus tot episcopis, id, quod solemne est ipsis dicere, etiamsi injuria affecti fuerint, PARCE scilicet dixerunt. Cum autem Theophilus libenter eos in gratiam recepisset, et communionem eis restituisset, finita est quæstio de injuriis monachorum Scetiensium. Quod meo quidem judicio factum non esset, si Dioscorus et Ammonius una cum aliis monachis illis adfuissent. Nam Dioscorus quidem, antequam hæc fierent, mortuus, et in ecclesia Mocii martyris sepultus fuerat, Ammonius vero paulo ante, dum synodus pararetur, languore correptus est. Cumque ad Quercum trajecisset, ingravescente morbo, non multo post extremum diem clausit : et apud vicinos illic monachos, ubi cadaver ejus jacet, splendidam meruit sepulturam, Cæterum Theophilus. hoc audito, lacrymas fudisse dicitur, cunctisque audientibus dixisse, neminem inter sui temporis monachos parem Ammonio exstitisse, quamvis illum in maximas perturbationes conjecisset. Sed tamen hoc illi ex animi sententia successit. *Hactenus Sozomenus, cui consentiunt alii de receptis facile a Theophilo monachis illis.* F

ex illis aliqui defuncti, alii ad eremum reversi.

896 *Socrates tamen brevius agens de illis monachis, videtur supponere gratiam illis præstitam post depositum* Chrysostomum. *Constantinopolitani, audita Sancti depositione,* præcipue, *inquit Socrates cap.* XVI, in Theophilum culpam hujus calumniæ conferebant. Neque enim amplius fraus ejus in obscuro esse poterat : idque tum ex aliis multis indiciis, tum ex eo maxime, quod statim post Joannis depositionem, cum Dioscoro ejusque fratribus, qui Longi dicebantur, communicasset. *Hæc de communione monachis impertita ex Palladio confirmari possunt : nam tradit, illos, qui post concilium supervixerunt, in solitudinem rediisse. Fallitur tamen Socrates, dum Dioscorum episcopum, qui ante erat defunctus, ut viventem Theophilo conciliatum adducit. Defunctus quoque circa id tempus est Ammonius monachus, Dioscori frater, ut habet Sozomenus laudatus, et Palladius pag.* 157, *et* 159 *de utroque agens, et utrumque multum laudans. Solitudinem vero repetierunt alii quidam ab eodem longis elogiis ornati,*

A *nati, inter quos pag. 160 nominatur Hierax. Eminentissimus Baronius, qui monachos illos pro Origenistis habet, eorumdemque cum Theophilo reconciliationem narrat ad annum 403 num. 21 et 22, leviter prætervolat argumentum, quod pro illorum innocentia ex hisce haberi potest. Ego vero, ut jam ante monui, nolim monachos istos in omnibus excusare, nec tamen certo etiam credere; Origenis erroribus fuisse addictos. Illud solum tuto observare me posse existimo, intentionem Theophili in zelo illo, quo Origenistas oisus est persequi, ex conciliatione ista suspectam admodum reddi, et minus certe laudabilem.*

Acta conciliabuli. quæ non videntur supposititia, 897 *Acta qualiacumque illius conciliabuli dedit Photius in Bibliotheca cod.* LIX *col. 54. Baronius ad annum 403 num. 17 eadem supposititiouis suspecta facit, quia credit Sanctum de aliquibus fuisse accusatum, quæ ibidem non leguntur inter accusationum capita. Tillemontius Nota 68 opinionem sive suspicionem Baronii refutat, observans, non omnia, quæ in aliquo concilio fiunt, Actis semper inseri. Certe nequaquam verisimile est, libellis oblatis contra Sanctum in conciliabulo graviora inserta fuisse crimina, quam leguntur in Actis apud Photium, præsertim cum Innocentius Papæ, ubi vidit Acta a Theophilo transmissa,* B *compererit, teste Palladio pag.* 23, nullas graves esse accusationes. *Itaque data responsio sufficeret, etiamsi constaret, graviores calumnias in Sanctum fuisse jactitatas. Verum illud ipsum non recte ostendit Baronius, cum solam allegat Epistolam* CXXV. *Hanc vero supposititiam credimus, talemque solidis argumentis probabimus* § 69 : *et sic ipsum illius opinionis fundamentum plane concidit. Non video itaque, cur illa Acta non possimus admittere, certe ut in compendium contracta, ideoque fortasse in aliquibus mendosa.*

in compendium contracta a Photio. 898 *Photius ea, prout Latine redditus est, sic orditur :* Lectum est illegitime coactum adversus S. Johannem Chrysostomum conciliabulum, cui præsides adfuerunt Theophilus Alexandriæ, Acacius Berrhœæ, Antiochus Ptolemaidis, Severianus Gabalorum, et Cyrinus Chalcedonis episcopi: qui infesto in illum animo cum essent, simul omnia et judices et accusatores et testes erant. Tredecim hæc actionibus peracta ; duodecim quidem contra S. Chrysostomum, tertiadecima contra Heraclidem, quem Ephesiis ille ordinarat episcopum. Hujus tamen depositionem validam reddere, aliis nonnullis prohibentibus, C minime potuerunt. Heraclidæ accusator Macarius quidam nomine fuit Magnetum episcopus : Beati Johannis vero palam hostis, primusque accusator, Joannes ejus diaconus. *Macarius* Magnesiæ *in Asia ad Meandrum, quæ urbs non longe Epheso distabat, erat episcopus, aut* Magnetum, *id est, populi istius urbis. At dubitari potest, an forte non fuerit ex iis, quos anno* 400 Chrysostomus *exauctorarat.*

Capita accusationum, 899 *Accusationum capita, quæ Joannes diaconus, ob homicidium, ut ait Palladius, depositus, contra* Chrysostomum *intulit, huc transfero cum brevibus observationibus, et correcto Latino textu, ubi id necessarium videtur.* Accusat hic *(primo)* Chrysostomum actione illatæ sibi injuriæ, quod se ejecisset ob domesticum puerum Eulalium pulsatum. *Tanta verisimiliter fuit percussio, ut mors secuta sit. Vix enim dubitari potest, quin hic diaconus accusator sit idem cum illo, quem ob* homicidium *Palladius pag. 65 depositum asserit.*

Secundo, quod Joannes quidam monachus, jubente Chrysostomo, verberatus esset, ut ait, ac raptatus, ferreaque catena dæmoniacorum more adstrictus. *Hæc facta esse per ministros imperatoris, dicam num.* 906. AUCTORE J. S.

Tertio, quod pretiosarum rerum magnam vim divendidisset.

Quarto, quod marmora S. Anastasiæ, quæ Nectarius illi ecclesiæ marmoribus ornandæ reliquerat, ipse vendidisset. *Hæc duo capita sane levissima sunt, cum SS. Ambrosius, Augustinus, aliique etiam sacra vasa vendiderint ad succurrendum captiois et pauperibus.*

900 Quinto, quod per contumeliam appellet *quæ Joannes diaconus* clericos, viles, corruptos, suis usibus sponte paratos, triobolaresque. *Similia potuit Sanctus nomina adhibere in concionibus aut scriptis suis, quando malorum clericorum vitam generatim corrigere studebat. Sed alias a contumelia alicui inferenda erat alienissimus.*

Sexto, quod S. Epiphanium delirum, et parvulum dæmonium appellarit. *Haud dubie mera est calumnia.*

Septimo, quod Severiano insidias struxisset, incitatis contra eum decanis. *Mendacium est. Vide dicta num.* 745 *et seqq.*

Octavo, quod sycophantiis plenum librum E in clerum conscripsit. *Designat accusator librum num.* 573 *relatum, contra eos, qui subintroductas habent. Vel hic solus articulus ostendit, quam omnia sint exaggerata, cum præclara etiam facta pro criminibus objecta sint.*

901 Nono, quod totius cleri habito conventu, *in libello suo* tres diaconos citarit, Acacium, Edaphium et Joannem, et quasi humerale ipsius furati essent, accusarit, quærens, utrum et ad alium illud usum aliquem cepissent. *Hoc aliunde elucidare nequeo. At res ipsa ostendit, nugas esse exaggeratas, aut in deteriorem partem detortas.*

Decimo, quod Antonium, ut sepulcrorum effossorem accusatum *, episcopum ordinarit. * *alii vertunt* convictum ? *Aut calumnia est in Antonium, aut crimen ipsius latuit* Chrysostomum.

Undecimo, quod Joannem comitem in tumultu militari ipse prodiderit. *Dubium nullum est, quin sit calumnia.*

Duodecimo, quod neque incedens ad templum, neque ingrediens, Deum precatus sit. *Hæc accusatio risu digna, cum ab homine irreligioso proferatur in Virum piissimum.*

Decimotertio, quod sine altari diaconorum et presbyterorum ordinationes fecerit. *Hujus* F *accusationis, quæ sine dubio æque ridicula alias appareret, fundamentum ignoramus.*

Decimoquarto, quod una ordinatione quatuor simul episcopos crearit. *Forte id fecerit unica die. Certe melius noverat sapientissimus Antistes, quid sibi licitum esset, quam ineptus ille accusator.*

902 Decimoquinto, quod mulieres susciperat, *contra Chrysostomum* solus cum solis, aliis omnibus foras emissis. *Si quis librum mox memoratum, quem* Sycophantiis plenum... in clerum *dicit calumniator, percoluere voluerit, facile videbit, quam caute cum mulieribus agendum censuerit Sanctus, solitus documenta aliis tradita ipse servare, et mirabitur impudentem calumniatorem.*

Decimosexto, quod hæreditatem a Tecla relictam per Theodulum vendiderit. *Hoc verum esse potest, si Tecla pauperibus aut Ecclesiæ sua legaverit bona.*

Decimoseptimo, quod Ecclesiæ reditus nemo noverit, quo abeant. *Ridicule duo illa capita objiciebantur Viro quam maxime studioso, ut census Ecclesiæ,*

AUCTORE J. S.

Ecclesiæ, non in luxum aut delicias, sed in usus honestos et pios converteret.

Decimooctavo, quod Serapionem accusatum, causamque etiam tum dicentem, presbyterum ordinarit. *Noverat scilicet* Chrysostomus, *multis Serapionem impeti calumniis ; at causam ipsius in legitimo judicio agitatam fuisse eo tempore, quo ordinatus est, non crediderо.*

conciliabulo obtulit,

903 Decimonono, quod communicantes cum orbe universo, ipsius voluntate inclusos, et in custodia mortuos contempserit, et ne corpora quidem ipsorum sepulturæ mandanda curarit. *Calumnia est: nam procul dubio agitur de legatis Theophili, quos judices imperatorii, ut calumniatores, carceri injecerunt et condemnarunt, postquam* Chrysostomus *a lite inter ipsos et monachos fratres manum omnino abstraxerat. Vide dicta* § 55.

Vicesimo, quod injuria sanctissimum Acacium affecerit, et ne ad colloquium quidem ipsum admiserit. *De inepta hoc Acacii querela egimus num.* 879 *et* 880.

Vicesimoprimo, quod Porphyrium presbyterum Eutropio, ut in exsilium pelleretur, tradiderit. *Haud dubie falso id imputatur Sancto, quo nullus*
B *erat fortior ad subditos suos defendendos. Idem dicendum de sequente capite.*

Vicesimosecundo, quod item Venereum *(Gr.* Berenium*)* sacerdotem contumeliis multis male acceptum dediderit.

Vicesimotertio, quod illi soli balneum succendatur, et ubi laverit, Sarapion claudat labrum, ita ut alius nemo lavet. *Quas nugas non profert inopia accusatoris?*

Vicesimoquarto, quod sine testibus multos ordinarit. *De mendacio non dubito.*

Vicesimoquinto, quod solus edat, intemperanter cyclopum vitam degens. *Impudens est calumnia. Cur solus ederet, dictum est* § 37.

Vicesimosexto, quod idem ipse accuset, idemque testis sit, ac judex : planum id esse ex illis, quæ cum Martyrio archidiacono, et cum Proæresio Lyciæ episcopo gesta referuntur. *At multo clarius est, calumniatorem manifestum in similibus nullam mereri fidem.*

cum debitis in ea animadversionibus.

904 Vicesimoseptimo, quod pugno contuderit Memnonem in Apostolorum sacra æde, et sanguine ex ore ipsius manante, nihilominus Eucharistiæ obtulerit Martyria. *Forte infortunio Memnonem truserit. Nam tam manifestæ ubique*
C *sunt calumniæ, ut contusio aliqua fortuito facta pro deliberata percussione afferri potuerit. Certe calumnia est, cum Sanctus peregerit sacrum Officium. Quam autem facile abstinuerit ab offerendo Missæ Sacrificio ob qualemcumque iracundiæ motum, etiam justum, colligi potest ex dictis num.* 716.

Vicesimooctavo, quod in throno exuitur et induitur, et pastillum edit. *Hoc solum ut verum admittit Palladius num.* 890 *laudatus, ubi et ratio additur. Nimirum quia reliqua omnia, aut plane commentitia, aut nimia exaggeratione, aut prava interpretatione sunt corrupta. Quod sequitur, laudabile sane erat : sed in eo etiam perversa interpretatione crimen invenit calumniator.*

Vicesimonono, quod episcopis a se ordinatis pecunias largiatur, ut per illos laboribus clerum opprimat. *Imo potius, ut ex sua abundantia aliorum sublevaret inopiam.* Hæc accusationis in sanctum Virum capita sunt, *inquit Photius. Attamen et alia sequuntur deinde ex aliis libellis, eaque huc transferenda censeo, sive contra Heraclidem, sive contra* Chrysostomum *fuerint objecta, quia Heraclides propter* Chrysostomum, *a quo anno* 400 *ordinatus est episcopus, maxime impetebatur.* D

Accusatus item Heraclides Ephesiorum episcopus.

905 Hinc, *inquit Photius,* cœperunt in Heraclidem et Palladium Helenopolis, episcopos ambos, conquirere. Et Joannes monachus (cujus Joannes diaconus in suis beati Chrysostomi accusationibus meminerat) libellum itidem porrexit, accusans Heraclidem, quod Origenista esset, et Cæsareæ Palæstinæ in furto deprehensus fuisset, Aquilini diaconi vestimenta furatus. Et quamvis talis esset, inquit, Joannes episcopus Ephesiorum eum episcopum ordinavit. Accusat præterea ipsum Chrysostomum, quod multa Origenistarum causa adversa passus sit a Serapione, quodque hunc ille a se miserit. *Deinde tertium libellum recitat Isaacii episcopi. At suspicio mihi est, Isaacium episcopum non fuisse, quia præter Isaacium septem videntur fuisse episcopi non Ægyptii, ut dictum est num.* 893. *Forte Isaacius fuit ille Syriscus, inter præcipuos Sancti inimicos num.* 880 *et* 883 *memoratus. Qualiscumque fuerit calumniator ille, primum ipsius caput huc transfero, una cum dictis ejus contra Heraclidem.* Postea rursum, *ait Photius,* Isaacius episcopus E
Heraclidem accusat ut Origenistam, minimeque susceptum a sanctissimo Epiphanio, neque in precationis neque in ciborum communionem. Protulit et idem Isaacius libellum contra Chrysostomum, hæc continentem.

Capita accusationum

906 Primum de Joanne monacho sæpius jam nominato, quod propter Origenistas vapulasset, et ferro vinctus fuisset. *Hoc caput prodit impudentiam calumniatorum,* Chrysostomo *adscribentium, quæ facta erant per judices imperatoris. Cum enim propter Origenistas ea passus dicatur Joannes monachus, clare intelligimus, ipsum fuisse ex monachis a Theophilo missis, quos ut calumniatores in carcerem conjecerunt præfecti imperatoris, nihil in hisce* Chrysostomo. *Ex hoc uno capite, quod clare innotescit, colliget studiosus lector, quam multa alia Sancto a calumniatoribus fuerint adscripta, in quibus nullam ille partem habuerat. Quod spectat ad Heraclidem, malim credere prope Catholicum fuisse, justumque et pium, quia* Chrysostomus *ita de eo censuit, alias non ordinaturus episcopum; quam aut Origenistam fuisse aut furem, licet impudentes calumniatores talia ei crimina impingere non dubitarint. S. Heraclidem ad communionem admittere noluit S. Epiphanius, quia forte statim noluit consentire in condemnationem librorum Origenis; ex eo non magis evinci potest, addictum fuisse erroribus Origenis, quam id possit probari de* Chrysostomo, *cujus fidem ne impudentissimi quidem calumniatores illi in dubium vocare sunt ausi.* F

Secundum *in libello est,* quod B. Epiphanius propter hos Origenistas, Ammonium, Euthymium, Eusebium, Heraclidem et Palladium, communicare cum illo noluisset. *De his abunde egimus* § 56.

ab Isaacio

907 Tertium, quod hospitalitatem, solus quotidie cibum capiens, desereret. *Refutatum est* § 37.

Quartum, quod in ecclesia dicat, mensam esse furiarum plenam. *Facile crediderо, simile quid a Sancto in quapiam Homilia dictum esse de mensa ebriosorum aut intemperantium : sed non video, quid in eo sit criminis.*

Quintum, quod in ecclesia se ita jactet ἐρῶ, μαίνομαι· *id est,* amo, insanio. *Similia fere leguntur*

A *tur in Homilia* II *ex nuper editis tom.* XII *pag.* 330.

Sextum, oportuisse illum interpretari, quænam illæ furiæ essent; et quid sit, ἐρῶ, μαίνομαι: has enim Ecclesia voces ignorat. *Gravis ille Cato magnas adfert nugas: nam loquitur Sanctus eo fere modo subinde, ut illa hyperbolo ingentem lætitiam insinuet.*

Septimum, quod licentiam peccantibus præbeat, sic docens: « Si iterum peccasti, pœniteat « iterum: et quoties peccaveris, veni ad me, « ego te sanabo. » *Digna est* Chrysostomo *vox, saltem sano sensu intellecta. Digna vero Novatiano magis quam Catholico objectio. Vide dicta* § 40.

Octavum, quod in ecclesia docens blasphemet, Christum orantem ideo non esse exauditum, quod non, ut oportet, orasset. *Hic strenue calumniatur, æque ac primus; uti et in sequenti articulo.*

Nonum, quod ad seditionem populum concitaret, etiam adversus synodum. *Modus, quo Sanctum urbe videbimus egredientem, satis refutabit hanc calumniam.*

Decimum, quod ex gentibus quosdam, qui Christianos valde afflixissent, suscepisset, et in B Ecclesia haberet, atque defenderet. *Objectio est ineptissima. Si enim S. Paulus, qui Ecclesiam est persecutus, vas electionis factus est, cur persecutores conversos non susciperet* Chrysostomus?

oblata.

908 Undecimum, quod aliorum invadat provincias, ordinetque ibidem episcopos. *Designat accusator gesta Ephesi anno* 400. *At eo vocatus erat Sanctus, ut componeret ecclesiam Ephesinam, viduam, et in factiones scissam. Vide dicta* § 47 *et* 48.

Duodecimum, quod episcopos injuria afficiat, et ἐκπιγγάτους (*vox est ignota*) domo sua pelli jubeat. *Si simile quid umquam contigerit, factum fuerit, inscio* Chrysostomo.

Decimumtertium, quod clericos inusitatis injuriis affecerit. *At usitata est consuetudo calumniatorum, generatim accusare, ut hic facit, quando deficit accusandi materia.*

Decimumquartum, quod aliorum deposita vi rapuerit. *Calumnia procul dubio est.*

Decimumquintum, quod sine conventu, præterque cleri mentem ordinet. *Hoc idem fere est cum articulo* 24 *primi libelli, ubi aliqua observata.*

Decimumsextum, quod Origenistas receperit; C communicantes vero cum Ecclesia monachos, etsi commendatitias litteras adferrent, in carcerem conjectos non dimiserit, quin et in eo morientes ne inviserit quidem. *De hisce calumniis vide observata ad articulum* 19 *primi libelli.*

Decimumseptimum, quod aliena mancipia nondum manumissa, imo et accusata, episcopos ordinarit. *Non dubito, quin sit calumnia: at non invenio, unde huic accusationi occasio fuerit data.*

Decimumoctavum, quod ipsum hunc Isaacium male sæpe multarit. *Facile crediderim, monitum fuisse a Sancto, et forte etiam gravibus verbis castigatum. At hæc ipsa accusatio satis ostendit, hominem fuisse vitæ perversæ, acrique reprehensione dignum.*

Observatio in accusationum articulos.

909 *Hæc sunt accusationum capita apud Photium recitata, ubi in ultimo hoc libello Græce tantum habentur septemdecim, Latine vero octodecim. Ratio est, quia Græce duo capita consequenter eodem numero notantur, decimum videlicet et undecimum. Suspicor, articulum quintum in duos fuisse divisum: nam apud Baronium, ubi etiam dantur solum septemdecim articuli, quintus et sextus pro uno habentur: et revera sextus tantum est quarti et quinti articuli qualiscumque probatio. Verum, quidquid sit de numero articulorum, facile videbit lector eruditus, nihil vere contra Sanctum fuisse objectum, quod alicujus sit momenti, aut quod crimen vocari possit: sed facta aliena non pauca ipsi fuisse per calumniam imputata, aut facta ipsius laudabilia perversa interpretatione in vitium fuisse detorta. Si quas præterea Sanctus calumnias passus sit, eas suis locis videbimus. Interim transeo ad gesta concilii: nam libelli modo dati ante concinnati erant et præparati.*

§ LIX. Citantur ad concilium clerici Constantinopolitani, et quædam accusationum capita examinantur: quo interim modo se haberet Chrysostomus cum suis: Sancti iteratæ citationes et responsiones.

E

Clerici ad concilium citantur:

Sozomenus *lib.* VIII *cap.* XVII *de Synodo ad Quercum ad propositum nostrum ita scribit:* Porro synodus cunctos Constantinopolitanæ urbis clericos ad se evocavit, depositionem illis interminata, qui non obtemperassent. *De hisce* Chrysostomus *ipse ad Innocentium Papam scripsit sequentia, apud Palladium pag.* 13: Porro ille (*Theophilus*) quasi cum prioribus certans, vocat archidiaconum meum magna cum auctoritate, quasi jam vidua esset ecclesia, nec episcopum haberet: per illum, clerum omnem in se transtulit. Subvertebantur ecclesiæ, cum abducerentur singularum clerici, et subornarentur, ut adversus non libellos darent, et ad accusationem accingerentur. *Dubitari nequit, quin favor Eudoxiæ, quæ Arcadium in hisce regebat, tantam Theophilo et conciliabulo auctoritatem dederit. Prætextus vero advocandi clericos speciosus erat, nimirum ut concilium eorum testimoniis uti posset, ac rectius in causam inquirere. Porro neque ex Actis Photii, neque aliunde clarum est, utrum illa clericorum citatio fuerit facta ante inchoatum examen libellorum, quibus accusabatur* F Chrysostomus, *an vero aliquot accusationum capita prius fuerint examinata. Hoc igitur in dubio relinquo, et ad examen ipsum transeo.*

aliqua accusationum capita ibidem examinata:

911 *Laudatus Photius post datum libellum Joannis diaconi, ob homicidium olim depositi, de examine subdit sequentia:* Examinarunt itaque, ut putabant, horum omnium caput primum et secundum. *Primum erat de ipsius accusatoris depositione. Secundum de iis, quæ passus erat Joannes monachus, alter accusator, qui Heraclidem ut Origenistam, indeque* Chrysostomum, *qui ipsum consecraverat, accusabat. Libellus Joannis monachi item examinatus dicitur, ac mox caput nonum Joannis diaconi et vigesimum septimum. Nam sic habet Photius col.* 58: Horum itaque cognitione peracta (*secunda scilicet libelli;*) inquisitum deinceps est in caput nonum accusationum,

AUCTORE J. S.

num, mox in vigesimum septimum *primi libelli. Videri hæc capita possunt num.* 901 *et* 904. *Oblatus deinde tertius libellus, postquem de examine subdit Photius :* Harum accusationum primum caput, quod id antea (ut rebantur) examinatum esset, excutere noluerunt : at in secundum (*de S. Epiphanio*) et septimum inquisitum. *Quod septimum hic dicitur, forte illud est, quod octavum posuimus, de Christo non exaudito etc. Calumnia hæc erat omnium gravissima.*

presbyteri aliqui contra Sanctum testantur.

912 Mox, *ait Photius*, tertium quoque accusationis a Joanne diacono factæ caput examinatur. In eo capite Arsacius archipresbyter, qui ipsi Chrysostomo successit, et Atticus presbyter, nescio quo modo testes adhibiti, contra B. Chrysostomum testimonium dixerunt : uti et Elpidius presbyter. Idem, et cum ipsis etiam Acacius presbyter, in quartum criminationis caput testati sunt. *Duo illa capita, etiamsi vera supponamus, nullum continebant crimen, cum tantum agatur de venditis aliquot rebus ecclesiæ : neque enim dubitare debemus, quin aliqua minus necessaria aut utilia vendiderit Sanctus, ut pecuniam in alia magis necessaria magisque utilia impenderet. Attamen, cum similia non tantum recte et bona* B *intentione fieri possint, sed etiam ex avaritia et injuste ; callidi calumniatores ex iis quoque criminandi occasionem arripuerunt.*

Chrysostomus interim cum episcopis quadraginta,

913 *Quo animo esset* S. Chrysostomus, *quidque ageret cum episcopis, quos apud se habebat Constantinopoli, scribit Palladius, ita loquens pag.* 66 *et seqq.* : Eramus quadraginta episcopi cum Johanne episcopo, sedentes in triclinio episcopii ; stupentes quomodo reus, et propter impia crimina solus ad comitatum venire jussus, cum tot episcopis advenisset ; quo pacto principum et magistratuum sententias subito commutasset, plerisque de clero in pejus perversis. Ceterum admirantibus nobis, Dei spiritu afflatus Johannes omnibus dixit : Orate fratres, et si amatis Christum, nemo mei caussa ecclesiam suam deserat. Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat, juxta Paulum, cujus ea sunt verba. Et multas perpessus afflictiones, vitam, ut video, relicturus sum. Novi enim satanæ insidias ; eo quod non amplius sustineat pondus meorum adversus ipsum sermonum. Ita misericordiam consequamini. In orationibus vestris memores estote mei. Incredibili igitur mœrore correpti, alii quidem lacrymabantur, alii vero egrediebantur e C concessu, oculos et sacrum caput atque facundum ac beatum ejus os deosculabantur, in lacrymas effusi et singultus. Cum vero eos obsecrasset Johannes, ut ad consessum redirent, huc illuc volitantes, veluti apes circa alvearia obstrepentes : Sedete, ait, fratres, et flere desinite, eo amplius me emollientes : Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum. Nam percrebuerat, illum securi percussum iri ob nimiam loquendi libertatem. Et si meministis, memorias vestras replicate, quod semper vobis dixerim : Via est vita præsens, cujus læta atque molesta pertranseunt. Et mercatus est præsens sæculum : emimus, vendidimus, et discedimus. Num meliores sumus Patriarchis, Prophetis, Apostolis, ut nobis hoc vitæ immortale permaneat ?

quibus pacem commendat, consultans,

914 Tunc quidam ex iis, qui aderant, ejulans dixit : Sed lamentamur orbitatem nostram, ecclesiæ viduitatem, sacrarum legum eversionem, ambitionem eorum, qui non timent Dominum, et Ecclesiæ gubernacula invadunt, omni ope destitutos pauperes, et doctrinæ penuriam. Cum D autem digito indice palmam sinistræ manus percussisset, (consueverat enim Christi amans Johannes, cum esset cogitabundus, id facere) se alloquenti ait : Sufficit, frater, ne plura loquere, sed, quod dixi, ecclesias vestras ne dimittite. Neque enim a me incipit prædicationis munus, neque in me desiit. Nonne mortuus est Moyses ? et non inventus est Jesus ? Nonne decessit Samuel ? et non unctus est David ? Vitam reliquit Hieremias, non exstitit Baruch ? Assumptus est Elias, nonne prophetavit Elisæus ? Paulo amputatum est caput, nonne reliquit Timotheum, Titum, Apollo et alios innumeros ? Post hæc verba, Eulysius, episcopus Apameæ in Bithynia, ait : Necesse est, nos, ecclesias nostras obtinentes, cogi et communicare et subscribere. Dixit sanctus Johannes : Communicate quidem, ne scindatis Ecclesiam, sed nolite subscribere : nullius enim facinoris mihi conscius sum, propter quod deponi meruerim.

915 Hæc cum ita sese haberent, nuntiatum est, adstare, qui a Theophilo missi essent. Jubet eos introire, ingressos interrogat, cujus gradus essent. Dicunt, Episcopi. Ille orat, sedeant, et dicant, cujus caussa adsint. Illi autem dicunt : Has solummodo schedulas legendas habemus : E jubete igitur illas legi. Jubet Johannes legi. Tum isti imperant Theophili puero, ut dictata illa legeret : et legit. Textus autem erat ejusmodi : Sancta synodus ad Quercum congregata, (locus est sic dictus trans mare, Rufini suburbanum, in quo erant congregati) Johanni. (Omittebant id, quod erat, Episcopo). Solet enim ferme obcæcatus animus non recte cernere, sed ea sibi imaginari, quæ affectus ipsi suggerit. « Libellos accepi- « mus adversus te, infinita crimina continentes. « Adesto igitur, tecum adducens Serapionem et « Tigrium presbyteros : iis enim opus est. » Erant autem, qui ad eum venerant, Dioscorus et Paulus, qui nuper in Lybia ordinati fuerant juvenes. *Hactenus Palladius de citatione* Chrysostomi *ad conciliabulum. Socrates vero et Sozomenus, hisce consentientes, addunt citatis Paulum lectorem. Verba Sozomeni hæc sunt cap.* XVII : Joannem quoque *(synodus)* ad causam dicendam vocavit : et una cum illo Serapionem adesse jussit, et Tigrium presbyterum cum Paulo lectore.

citatur ad concilium.

Respondent ad citationem episcopi cum Sancto congregati,

916 *Audita hac citatione, primum responderunt episcopi, qui erant cum* Chrysostomo, *ac deinde Sanctus ipse. Audiamus Palladium pag.* 70 : Lectis *(citationis)* chartulis, *inquit*, qui cum beato Joanne erant episcopi, contradicunt, F denuntiatos Theophilo per tres episcopos, Lupicinum, Demetrium et Eulysium ; et presbyteros duos, Germanum atque Severum, omnes quidem viros sanctos et fide dignos : Noli res Ecclesiæ subvertere, nec Ecclesiam scinde, propter quam Deus in carnem descendit. Si autem inordinate Nicænos canones subvertis trecentorum decem et octo episcoporum, et extra limites litem judicas : tu transito ad nos in urbem, optimis legibus fundatam, non provocans more Caini Abelem in campum, ut nos te prius audiamus. Habemus enim adversus te libellos septuaginta capitum, manifesta piacula continentes : et plures sumus, quam tua synodus, Dei gratia congregati, non ad eversionem Ecclesiæ, sed in pace. Tu enim tricesimus sextus es ex unica provincia : nos vero sumus quadraginta e diversis provinciis, inter quos sumus etiam septem metropolitæ. Et consentaneum est, ut minor numerus a majori atque potiori secundum canones judicetur.

AUCTORE J. S.

A dicetur. Habemus enim et epistolam tuam, per quam mones coepiscopum nostrum Johannem, accusationem extra limites non debere admittere. Unde legibus ecclesiasticis parens, accusatores tuos ora, ut ab accusando te desistant, aut ab accessu et perfugio ad Johannem. *Hæc episcopi libere, nec minus solide ostendentes, Theophilum ejusque asseclas potestate legitima carere ad arrogandum sibi de* Chrysostomo *judicium.*

suo etiam nomine respondet Sanctus ipse:

917 *Attamen* Chrysostomus *ipse, ut ostenderet æquum judicium sibi formidandum non esse, sed hostium suorum judicio nolle se subesse, alia usus est exceptione. Palladius enim ita prosequitur :* Ad hæc permotus Johannes, episcopis quidem suarum partium dixit : Vos, quod vobis videtur, significate. Ceterum me oportet ad ea, quæ mihi delata sunt, rescribere. Theophili autem partium episcopis hæc rescripsit : Ego, an quis contra me dicendum aliquid habeat, hactenus omnino nescius sum. Si quis vero adversus me dixerit, et adesse me vultis; manifestos inimicos meos, qui ex sua negligentia erga me male animati sunt, ex conventu vestro ejicite. Neque de loco contendo, in quo judicium subire me oportet; etsi id maxime in civitate fieri oportuit. Sunt autem, B quos rejicio, Theophilus, quem revinco dixisse et Alexandriæ et in Lycia : In comitatum proficiscor, ut Johannem deponam. Id autem verum est ex eo, quod postquam accessit, neque me allocutus est, neque mecum communicavit. Qui igitur ante auditionem hostiliter se gessit, quid post judicium facturus est? Similiter et Acacium coarguo, qui dixerit: Ego illi ollam condio. De Severiano et Antiocho quid attinet dicere, quos citius excipiet divina justitia, quorum temerarios conatus etiam secularia theatra canunt? Igitur si revera adesse me vultis, quæso eos quatuor, si quidem ut judices, ex consessu ejicite ; sin ut accusatores, judicio sistite, ut sciam, quomodo me ad certamen instruam, an ut contra adversarios, an ut contra judices. Et omnino veniam, non solum ad vestram caritatem ; sed et ad quamvis orbis terrarum synodum. Scitote ergo, si decies millies ad me miseritis, nihil amplius ex me vos audituros. *Huc usque Palladius de prima citatione, et gemino ad illam responso, aliorum videlicet episcoporum, et ipsius Sancti, quod tulerunt tres episcopi et duo presbyteri superius nominati.*

iteratæ citationes,

918 *Photius ex Actis de omnibus simul citationibus hæc breviter tradit :* Ille vero quater appel- C latus non comparuit, citantibus respondens : « Si « apertos hostes judicum ordine submoveritis, « præsto sum, meque sistam, ut, si quis me accu- « saverit, causam dicam : sin id facere detrecta- « veritis, quoties citabitis, nihil proficietis.» *Consonat Socrates lib.* VI *cap.* XV. *Sozomenus cap.* XV *de legatis ad concilium profectis addit aliqua, ita scribens :* At Joannes, missis ad eos quibusdam clericis familiaribus suis, et Demetrio Pesinuntis episcopo, nuntiavit illis, se non subterfugere judicium, immo paratum esse, dummodo prius accusatores cognoverit, et accusationis libellum inspexerit, coram majore concilio causam suam defendere : neque enim velle se stultum ac temerarium facinus admittere, et judicium eorum subire, qui manifesti essent ipsius inimici. Verum cum indignarentur episcopi adversus Joannem, tamquam parere synodo recusantem ; ex iis, qui ista nuntiaverant, quidam metu territi non amplius reverterunt. Demetrius vero, et quicumque Joannis consortium cunctis rebus anteponebant, ad illum rediere. *Certe Demetrium et Eulysium, qui Apameæ in Bithynia erat episcopus, uti et Germanum presbyterum postmodum quoque pro* Chrysostomo *laborantes videbimus. At de Lupicino, aut Luppiciniano, ut vocatur pag.* 13. *Apiariæ episcopo, plura deinde non invenio, ut nec de Severo presbytero, nisi quod ad Severum aliquem presbyterum deinde scripserit Sanctus. Quare, si vera scripsit Sozomenus, illi forsan periculo se subduxerint.*

quarum una per Arcadii notarium facta:

919 *Subjungit vero post allata verba Sozomenus :* Eodem die cursor et notarius ex palatio venientes, Joannem quidem urgebant, ut ad episcopos accederet : istos vero hortati sunt, ut judicium accelerarent. *Hæc Eudoxiæ potius, sive Arcadii per ipsam excitati, citatio erat, quam conciliabuli ; putem tamen, hanc inter citationes quatuor numerari. Porro eadem citatio ostendit, potentia imperatoris fretos* Chrysostomi *hostes, non vero legibus ecclesiasticis, quas violabant, judicium sibi de sancto Episcopo arrogasse. Palladius pag.* 73 *de illo imperatoris mandato sic habet :* Illis egressis (*conciliabuli legatis*), venit statim notarius, habens rescriptum imperatoris, cui inserta erat supplicatio episcoporum, petentium ut Johannes invitus ad judicium sisteretur, eumque ad judicium urgebat. *Verum huic notario* E *idem verisimiliter datum est responsum, quod modo legatis conciliabuli datum vidimus.*

at constanter renuit adesse Sanctus.

920 *Itaque mox secuta est tertia citatio, sive secunda conciliabuli, cum Palladius ita pergat :* Post factum notario responsum, prodierunt duo presbyteri Johannis, Eugenius quidam, qui Heracleæ episcopatum conspirationis mercedem acceperat (*Gaœce* accepit, *nimirum postea*) et Isaacius monachus, ne quid aliud dicam, dicentes : Scripsit tibi synodus : Transi ad nos, ut objecta crimina diluas. Ad hæc Johannes per alios episcopos renuntiavit : Quonam tandem ordine judicatis, qui neque inimicos meos ejeceritis, et me per clericos meos accersatis? *Episcopos autem, qui hæc renuntiabant, pessime excepit furibundum illud conciliabulum, teste Palladio :* Illi autem, *inquit,* arreptis episcopis, alium verberibus affecerunt, alterius vestes concerpserunt, alteri ferreas catenas collo circumposuere, quas sancto Johanni paraverant, ut sic conjectus in naviculam, in ignotum locum amandaretur, dæmone illos veluti leones efferante. *Secuta est haud dubie ultima citatio, de qua nihil nominatim habent scriptores. Verum subjungit Palladius:* Et Beatus quidem, cognito impudenti F eorum consilio, seipsum cohibuit : *id est, nullis citationibus impelli potuit, ut ad violentum illud conciliabulum se conferret.*

§ LX. Sanctus depositus, et ab imperatore relegatus, interque hæc imperterritus, populo tumultum minitante, tertio die se ultro tradit, et in exsilium ducitur.

Depositionis sententia in Chrysostomum fertur,

De *sententia contra* Chrysostomum *in conciliabulo lata Socrates c.* XV *scribit hoc modo :* Sed quoniam Joannes exceptione utens, eos, qui ipsum vocabant, tamquam inimicos rejiciebat, et

AUCTORE J. S.

et ad generale concilium provocabat, illi nihil cunctati, quater eum citaverunt. Cumque ille sistere se in judicio noluisset, sed idem semper responsum daret, condemnarunt eum, ac deposuerunt, nullum ei crimen objicientes, nisi quod vocatur non paruisse. *Consentit Sozomenus c.* XVII *his verbis:* Porro eum ille quater vocatus, ad œcumenicam synodum provocasset, nihil ei aliud objicientes, quam quod vocatus non paruisset, eum deposuerunt. *Photius ex Actis conciliabuli paulo plura tradit, ita scribens:* Postquam ita excussa fuere hæc, *(imo potius post citationes frustra peractas)* prædicti presbyteri *(Arsacius, Atticus, Elpidius, Acacius)* ac præter hos Eudæmon et Onesimus, sententiam accelerari postularunt. Itaque primus ex synodo Paulus Heraclæensis omnes rogavit, ut sententiam dicerent. Et statuerunt, ut ipsis visum est, beatum Virum sede pellendum, incipiente Gymnasio episcopo, et finiente Theophilo Alexandrino, numero omnes quinque et quadraginta *(aut potius triginta sex, sicut ante dictum)*.

et ad imperatorem mittitur, una cum delatione

922 Post missa est ad clerum Constantinopolitanum tamquam e synodo epistola de Chrysostomi e throno dejectione. Relatio quoque ad B imperatores facta. Ad hæc tres oblati libelli, a Gerontio, Faustino, et Eugnomonio, qui se injuste a Joanne episcopatu motos querebantur. Imperatorum vicissim ad synodum missum est rescriptum. Atque in his fere duodecima actio consumitur: nam decimatertia, uti diximus, ea continet, quæ ad Heraclidem Ephesi episcopum pertinebant. *Hactenus Photius. Palladius p.* 74 *magis aperit perniciosam illius conciliabuli intentionem.* Illi generosi scilicet, *inquit*, confectis dicis causa Actis, araneæ tela infirmioribus, decernunt adversus Johannem, cujus vultum ne viderant quidem neque vocem audiverant, longo tempore contextam malitiam uno die terminantes: dæmoniaca enim audacia cohiberi non potest, nec consilium admittit. *Quod auctor ait,* uno die terminantes, *verisimiliter significat, post citationes factas, sententiam eodem die latam et scripto ad imperatorem missam.*

de crimine læsæ majestatis,

923 *De hac vero subdit*: Et missa ad imperatorem relatione, sic orsi sunt. « Quoniam quorumdam criminum accusatus Johannes, et sibi « conscius, noluit adesse, leges talem deponunt: « quod et ipse subiit. Libelli autem etiam læsæ « majestatis crimen continent. Jubebit igitur pie-C « tas vestra eum vel invitum ejici, et pœnas læsæ « majestatis dare; quandoquidem in hæc inqui- « rere nobis non licet. » *Ita illi, religiose scilicet, dicunt sibi illicitum esse in crimen læsæ majestatis, quod morte expiari solet, inquirere; eodemque tempore imperatorem sollicitant, ut hanc pœnam infligi jubeat. Quare merito Palladius eos sic alloquitur:* O ter miseri! quæ cogitatis et facitis, ea vos pudet exsequi, non Deum, sed homines veriti aut pertimescentes. *Quid autem criminis objectum fuerit* Chrysostomo, *quo majestatem imperatoriam contendebant læsam, Palladius explicat his verbis*: Erat crimen læsæ majestatis convitium in angustam, ut ipsi retulerunt: quod eam vocasset Jezabel. *Hoc fortasse ex Homilia aliqua inferre voluit criminator, quiscumque ille fuerit: nam in libellis a Photio datis illud non invenitur.*

acsi mortem Sancti cupiissent episcopi.

924 *Pergamus ergo cum Palladio:* Et illi quidem mirabiles viri, ipsum gladio truncatum cupientes videre, sic retulerunt. Verum Deus absconditam eorum malitiam patefecit, et principum D cor emollivit, ut Danieli Babylone contigit. Illic enim leones cicurati sunt, parcentes Danieli: homines autem efferat, non parcentes prophetæ... Sic ab ecclesia expulsus est Johannes, misso ad id comite cum militari manu, non secus ac ad prælium adversus Barbaros. Ejectus venit in prædiola ad Prænetum Bithyniæ. *Hactenus Palladius, qui ubique Arcadio et Eudoxiæ studet parcere; hic tamen per similitudines allatas illos tangit non leviter. Theodoretus lib.* V *cap.* XXXIV *condemnationem et expulsionem* Chrysostomi *breviter refert, ita scribens.* Hi ergo *(qui auctores fuerunt totius tragœdiæ)* cum diversas haberent odii ac simultatis causas, coruscantem quidem ejus Viri virtutem intueri noluerunt. Infelices vero quosdam accusatores nacti, cum calumnias manifestas esse perspicerent, procul ab urbe synodum congregarunt, et sententiam tulerunt. Porro imperator credens sacerdotibus, eum proeul ab urbe regia relegavit. Joannes igitur, cum nec audisset accusationem, nec defensionem attulisset, quasi convictus fuisset de criminibus, quæ ipsi objecta erant, coactus est urbe excedere, et ad navale, in ostio Ponti situm, quod Hieron vocatur, perrexit. *Ita ille.*

Populus audita sententia, Sanctum servare studet:

925 *Verumtamen non ita statim post condem-* E *nationem in exsilium abductus est* Chrysostomus, *quam allegati scriptores videntur dicere: neque enim populus Constantinopolitanus permisit eum tam cito abduci, et Sanctus ipse ad legitimum concilium appellabat. Exponendum igitur est, quo se modo in hisce populus gesserit, ac quomodo Sanctus ipse. Socrates lib.* VI *cap.* XV *exponit breviter, quibus animis sententiam depositionis intellexerint Constantinopolitani, hæc scribens:* Ea res sub vesperam nuntiata, populum ad gravissimam seditionem excitavit. Itaque tota nocte excubantes, eum ab ecclesia abduci nequaquam siverunt: sed causam ejus in majore concilio dijudicandam esse proclamabant. Verum imperatoris jussione præscriptum fuerat, ut continuo expelleretur, et in exsilium abduceretur. *Consonat Sozomenus cap.* XVIII, *sic ordiens:* At plebs Constantinopolitana, cum hæc sub vesperam cognovisset, ad seditionem prorupit. Et prima luce concursu ad ecclesiam facto, tum alia multa vociferati sunt, tum majorem synodum de hac causa cognoscere debere. Et cum ii, quibus ab imperatore mandatum fuerat, ut eum in exsilium abducerent, id ipsum urgerent, illi reluctabantur. *Hæc plane significant, mandatum expul-* F *sionis ab imperatore statim fuisse datum; sed nimiam populi multitudinem impedivisse, quo minus id exsecutioni mandaretur. Nescio igitur, unde Tillemontius art.* 75 *colligere potuerit, Arcadium non libenter id mandasse.*

Sanctus vero in Homilia tunc habita

926 *Testis est ipse* Chrysostomus *immensæ populi in se benevolentiæ, qua imperatoris mandato resistebat. Nam in Homilia ante exsilium habita tom.* III *pag.* 417 *sic illos alloquitur:* Tot diebus vigilastis, nihilque vos inflectere potuit, non temporis diuturnitas emollivit, non timores, non minæ. Ad omnia strenuos vos exhibuistis. *Verum ex his verbis nullus colligat, placuisse* Chrysostomo *obstinatam illam populi voluntatem, qua diebus noctibusque ipsum observabat, ne abduceretur, paratusque erat ad vim vi repellendam. Nam si quis brevem illum Sermonem attente perpenderit, eo totus dirigitur, ut populus exsilium Sancti patienter ferre discat. Hinc post allegata verba, quibus unice laudat constantem populi benevolentiam, non vim, neque pertinacem obsistendi voluntatem,*

A *voluntatem, statim se corrigit, et ad alia magis laudabilia sermonem invertit, ita pergens :* Et quid dico, vos exhibuistis? Quod semper optaveram, sæcularia despexitis, terræ vale dixistis, a vinculis corporis vos expedivistis, ad beatam illam philosophiam certatim properastis. Hæc mihi corona sunt, hæc consolatio, hæc unctio, hæc vita, hæc immortalitatis argumentum. *Hic finis est illius Sermonis, ut recte observat Montfauconus : nam id colligitur ex veteri interpretatione Latina, quæ huc usque tantum protenditur. Reliqua vero videntur aliunde addita.*

non modo eximiam animi fortitudinem ostendit,

927 *Quanto autem animo calamitatem illam exciperet Sanctus, tota illa Homilia luculenter ostendit. Ejus initium, lector, accipe :* Multi fluctus instant gravesque procellæ; sed non timemus, ne submergamur : nam in petra consistimus. Sæviat mare, petram dissolvere nequit : insurgant fluctus, Jesu navigium demergere non possunt. Quid, quæso, timeamus? Mortemne? Mihi vivere Christus est, et mori lucrum. An exsilium, dic mihi? Domini est terra, et plenitudo ejus. An facultatum publicationem? Nihil intulimus in hunc mundum, certumque est, nos nihil hinc efferre posse: terribiliaque hujus mundi B mihi despectui sunt, et bona ejus risu digna. Non paupertatem timeo, non divitias concupisco : non mortem metuo, nec vivere opto, nisi ad profectum vestrum. Ideo præsentia commemoro, rogoque caritatem vestram, ut fiduciam habeat : nullus quippe nos separare poterit *etc. Mox incipit ostendere, Ecclesiam in persecutionibus semper esse invictam. Hanc autem disputationem aggressus est, ut Constantinopolitani de Deo confiderent, prout insinuant hæc verba pag.* 416 : Ne vos conturbent ea, quæ acciderunt : hanc mihi gratiam præbeatis, immobilem fidem. *Tunc in eadem disputatione pergit, suamque de ope divina fiduciam declarat.*

sed eo etiam populum inducere conatur,

928 *Attamen nullus existimet, eo tendere ea Sancti ratiocinia, ut Constantinopoli ipsum pergant defendere contra vim inferendam : neque enim dubitare possumus, quin* Chrysostomus, *quando illa perorabat, jam statuisset se ultro in manus præfecti dedere. Eum igitur in finem hoc modo loquebatur, ut, quidquid sibi accidisset, id illi constanter ac patienter ferrent. Hinc fiduciam suam egregie declarat his verbis* : Ejus *(Christi)* pignus habeo : num propriis sum viribus fretus? Scriptum ejus teneo. Hic mihi baculus : hæc mihi C securitas : hic mihi portus tranquillus. Etsi conturbetur orbis totus, rescriptum teneo : ejus litteras lego : hic mihi murus, hoc præsidium. Quas litteras? « Ego vobiscum sum omnibus die» bus usque ad consummationem seculi. » Christus mecum, quem timebo? Etsi fluctus adversum me concitentur, etsi maria, etsi principum furor : mihi hæc omnia aranea sunt viliora. Ac, nisi caritas vestra me detinuisset, ne hodie quidem abnuissem alio proficisci. Semper enim dico : Domine, fiat voluntas tua : non quod talis aut talis, sed quod tu vis. Hæc mihi turris : hæc mihi petra immobilis; hic mihi baculus non vacillans. Si id Deus velit, fiat. Si velit me hic manere, gratias habeo. Ubicumque voluerit, gratias refero. Nemo vos conturbet : precibus vacate. Hoc effecit diabolus, ut vestrum circa supplicationes studium interciperet. Sed nihil profecit : imo vos diligentiores alacrioresque invenimus. Cras ad supplicationem vobiscum pergam. Atque ubi sum ego, illic et vos estis; ubi vos estis, illic et ego. Unum corpus sumus : neque corpus a capite, neque caput a corpore separatur. Loco dissiti sumus, sed caritate jungimur : neque mors ipsa poterit abscindere. AUCTORE J. S.

ut omnia patienter ferat :

929 *Posteriora hæc verba clare innuunt, quo sensu Sanctus dixerit, se semper cum ipsis futurum, nimirum charitate et dilectione, uti et sequentia ostendunt.* Etsi enim corpus meum, *inquit,* moriatur, vivet tamen anima, quæ populi recordabitur. Vos mihi patres estis : qui possim vestrum oblivisci? Vos mihi patres, vos mihi vita, vos mihi gloria. Si vos proficiatis, id mihi in gloriam vertitur, ita ut vita mea ceu divitiæ quædam in vestro reposita sit thesauro. Paratus sum ad vitam sexcenties pro vobis effundendam; nec gratiam exhibeo, sed debitum solvo. Nam bonus pastor animam suam dat pro ovibus. Millies jugulent, toties caput abscindant. Mors enim talis mihi immortalitatis est argumentum : hæ mihi insidiæ securitatis sunt occasio. Num ob divitias insidiis objectus sum, ut doleam? num ob peccata, ut lugeam? Id patior ob vestrum amorem, quia nihil non ago, ut vos in tuto collocemini, ut nemo alienus se in ovile ingerat, ut illæsus grex maneat. Certaminis argumentum mihi sufficit ad coronam *etc. Facundus Hermianensis in Defensione trium Capitulorum lib.* IV *cap.* 1 *observat,* E *noluisse* Chrysostomum *constanter uti illo populi favore ad se defendendum, ne sui causa scinderetur Ecclesia.* Qui *inquit,* pro unitate servanda Ecclesiæ, quam dilexit, maluit suæ causæ ferre jacturam. Nam si eam vellet asserere, sicut erat vitæ probabilis, et facundiæ singularis, habens etiam magnam gratiam populi Christiani, cui pro majoribus suis meritis erat acceptus, et defensionem sedis Apostolicæ, sine cujus erat judicio condemnatus, facile posset obtinere victoriam, quæ illum etiam fugientem est persecuta post mortem. Sed metuens, ne absolutus aliorum judicio, per obstinationem adversariorum suorum non reciperetur ab aliis; atque ita, quibusdam ei communicantibus, quibusdam vero aversantibus ejus communionem, Ecclesia scinderetur, pro cujus utilitate sciebat se episcopum factum; elegit consultissime et admodum mirabili pietate, cathedram episcopatus sui relinquere, quam ut per ejus defensionem unica Christi divideretur hæreditas. *Hæc non primo tantum, sed secundo etiam Sancti exsilio congruunt.*

Deinde vero clam imperatoris ministris se tradit,

930 *Præcipua tamen ratio, quæ* Chrysostomum *ad secedendum impulit, ea fuisse videtur, quod timeret, ne pugna oriretur et cædes, simulatque imperatorii præfecti vim inferre voluissent : nam* F *ea de causa occulte se illis die tertio post latam sententiam tradidit. Hinc recte, opinor, Socrates cap.* XV *post relatum Arcadii mandatum de expellendo* Chrysostomo *hæc subdit :* Quo comperto, Joannes tertio post damnationem die circa meridiem ultro se ipse tradidit, inscia populi multitudine. Cavebat enim, ne ipsius causa tumultus excitaretur. *Consentit Sozomenus cap.* XVIII *his verbis :* Sed Joannes, veritus ne alterum sibi crimen affingeretur, vel quod principi parere noluisset, vel quod populum ad seditionem concitasset, triduo post latam depositionis sententiam, disperso hinc inde populo, circa meridiem latenter ex ecclesia discessit. Cumque jam abduceretur, populus graviter tumultuatus est, et imperatorem totamque synodum, sed præcipue Theophilum et Severianum, maledictis appetiit : ambo enim isti auctores fuerant injuriarum. *Laudatus Socrates de tumultu illo plane consentit.*

931 *Sanctus interim abducebatur in Bithyniam navi*

AUCTORE J. S.

et vespere ad navim abducitur.

navi vehendus, sed non nisi vespere per tenebras ad navim ductus est, ut ipse narrat Innocentio apud Palladium pag. 15. Igitur procedente jam vespere, *inquit*, cum nos omnis populus comitaretur, tractus a Curioso urbis per mediam civitatem vi abducor, et in navim conjicior, et noctu abnavigo, quia synodum ad justum judicium appellabam. *Ceterum quam pie in hisce omnibus Sanctus se gesserit, quantoque amore omnis populus ipsum vel absentem fuerit prosecutus, abunde patebit ex Homiliis ipsius post reditum dictis. At abstinendum existimo ab altera Homilia ante exsilium, edita apud Montfauconum t.* III *pag.* 421, *quia nihil esse videtur præter farraginem dictorum aliquot, quorum alia* Chrysostomi *quidem esse putem, sed ea in præcedenti Homilia habentur; alia vero numquam fortasse a* Chrysostomo *prolata sunt. Certe lucubratio illa Sancto nostro videtur indigna, talisque visa est etiam Montfaucono.*

B

§ LXI. Theophilus, Severianus, aliique veniunt Constantinopolim, et contra Sanctum loquuntur: hinc major populi tumultus: orto etiam terræ motu, revocatur Chrysostomus, reduxque concionatur, fugiente Theophilo.

Theophilus episcopum Constantinopoli ordinare conatur:

Ubi *Theophilus intellexerat*, Chrysostomum *ab urbe expulsum esse, ipse cum suis venit Constantinopolim, ea intentione, quantum apparet, ut alium ibidem ordinaret episcopum. Hoc enim non obscure insinuat ipse* Chrysostomus *in Homilia post reditum habita tom.* III *pag.* 427, *in cujus principio Theophilum comparat cum Pharaone Saram rapiente, sed hujus pudicitiam corrumpere non valente, et post aliqua sic loquitur:* Hæc tunc in Abrahamum gesta sunt, gesta item hodie in Ecclesiam. Ægyptius sic (*Theophilus*), ut ille Ægyptius erat: hic satellites habuit, ille protectores: ille Saram, hic Ecclesiam rapuit:

C

una nocte ille detinuit, hic per unum diem occupavit; ac ne quidem per unum diem occupare permissus est; sed solum ut sponsæ castitas nota esset, quia illo ingrediente ejus castitatis decor corruptus non est: tametsi mœchum *(id est, episcopum ordinandum)* paraverat, et tabellæ adornatæ erant, et multi e domo *(id est, clerici)* subscripserant. Adornata est machina, sed exitum non habuit. Eluxit simul ejus nequitia, et Dei benignitas. *Deinde laudem impeditæ electionis ac ordinationis prolixe attribuit populo Constantinopolitano, ut mox videbimus.*

ac Severianus contra Sanctum perorat,

933 *Tentavit Severianus illum populi pro Sancto ardorem perorando ac calumniando exstinguere, sed illum magis accendit. Hac de re Socrates cap.* XVI *ita habet:* Tunc etiam Severianus, cum in ecclesia Verbum Dei prædicaret, visus est importune Joannem carpere, ita dicens: Etsi ob nihil aliud esset condemnatus Joannes, ejus tamen insolentia satis grave crimen est, ut ob eam solam deponi meruerit. Cuncta enim reliqua peccata hominibus condonantur: superbis vero

D

Deus resistit, ut sacræ Scripturæ docet. Hæc dicta plebis animos ad majorem pervicaciam provocarunt. *Sozomenus quoque cap.* XVIII: Severianus vero cum in ecclesia per id tempus sermonem haberet, depositionis Joannis sententiam laudavit, utpote in hominem arrogantem, etsi nullum aliud crimen esset, prolatam. Cæterea enim delicta, ut aiebat, Deus hominibus indulget: superbis autem resistit.

eidem superbiam ac duritiam exprobrans:

934 *Hunc quoque Sanctum condemnandi prætextum attulit in ipso concilio Acacius Berœensis, ut habemus ex Epistola Cyrilli Alexandrini ad Acacium, scripta post concilium Ephesinum, editaque a Baluzio in Nova collectione conciliorum, ubi col.* 759 *Cyrillus Acacium ita alloquitur:* Quando enim in magna Constantinopoli sancta vestra synodus congregata est, tunc quando Johannes est accusatus,... cum futurum esset, ut contra eum definitio proferretur, et essem ego unus adstantium, scio me audisse sanctitatem tuam sanctæ synodo sic dicentem: « Quia » si scirem, quod nunc, si Johanni veniam largi» remur, melior fieret semetipso, et recederet a » duritia et asperitate, quæ in eo est, omnes » vos rogassem pro eo. » *Hinc liquet, Cyrillum isti synodo adfuisse, licet necdum esset episcopus.* E
Liquet præterea ex allegatis, inimicos Chrysostomi *non alio magis prætextu condemnationem ipsius ursisse, quam quod superbum, arrogantem, durumque et intractabilem vocarent. Hæc Acacius, Cyrinus, Severianus, et procul dubio Theophilus etiam et Antiochens ingerebant apud Ægyptios episcopos, quorum nullus fortasse Sanctum unquam noverat, quique idcirco speciosis ejusmodi mendaciis facile circumveniri poterant.*

at populi indignatio hisce augetur,

935 *Verum non ita facile decipi potuit S. Isidorus Pelusiota, qui lib.* I *Epist.* CLII *ad Symmachum hac de re sic loquitur:* Petis a me, ut divini viri Joannis tragœdiam tibi exponam. At eam explicare nequeo. Mentem enim res ita superat. *Deinde, ubi de iniquo procedendi modo aliqua dixerat, affirmat, Theophilum* quatuor sociis, imo coapostatis, septum ac munitum *fuisse, ut* pium Virum ac divinarum rerum doctrina præditum *expugnaret. Non minus graviter judicium inimicorum* Chrysostomi *improbavit S. Nilus in variis Epistolis postea dandis, ac nominatim lib.* I *Epist.* CCCIX *defendit Sanctum contra modo dictas adversariorum calumnias.* F
Nihilo magis Constantinopolitanis, qui humilitatem charitatemque Chrysostomi *probe perspectam habebant, imponere potuit calumniator Severianus. Verum ob ejus calumnias populus magis exarsit, ut subjungit laudatus Sozomenus, ita pergens:* Ob hæc populus indignatus est, iramque suam renovavit. Nec jam amplius a seditione revocari poterat: sed tum in ecclesiis tum in foro tumultuabatur. Denique ad ipsum usque palatium progressi, cum ululatu et lamentis orabant, ut Joannes revocaretur. *Hactenus Sozomenus.*

Theophilus ecclesiam vi occupat

936 *Attamen seditio non videtur inchoata ab iis, qui stabant pro* Chrysostomo; *quique precibus magis, quam ulla re alia, miraque concordia impedire conabantur, ne Sancto daretur successor. Theophilus vero si illata ecclesias occupavit, eosque qui* Chrysostomi *partes tuebantur, et ecclesiam servabant, violenter fustibus expelli curavit, quantum colligi potest ex Zozimo, si ipsum addamus* Chrysostomum. *Etenim Zozimus lib.* V *pag.* 800 *scribit, occupatam fuisse a monachis*

Christianorum

A *Christianorum ecclesiam; hosce vero postea a plebe et militibus expulsos non sine clade. Cum hisce conferamus dicta* Chrysostomi *in Homilia post Reditum, in qua pag.* 427 *de Theophilo sic loquitur:* Vide barbari insaniam. *Sermonemque ad ipsum dirigens, ita pergit:* Ejecisti Pastorem: cur gregem dissipasti? Amovisti Gubernatorem: cur gubernacula confregisti? Vinitorem ejecisti; cur vites avulsisti? Cur monasteria pessumdedisti? Barbarorum invasionem imitatus es.

non sine effusione sanguinis:

937 *Rursum pag.* 428 *suos his verbis alloquitur:* Insidiati sunt illi, bellum moverunt, et victi sunt. Quomodo bellum gesserunt? Fustibus. Quomodo victi sunt? Precibus. « Si quis te per» cusserit in dexteram maxillam, verte illi et » aliam. » *Tum iterum ad absentem Theophilum se vertens, pergit hoc modo:* Tu fustes in ecclesiam infers, et eam oppugnas? Ubi pax est omnibus, bellum moves? Nec locum revereris, miser et infelix, non sacerdotii dignitatem, non principatus amplitudinem? Baptisterium sanguine repletum est: ubi peccatorum remissio, ibi sanguinis effusio. In quanam acie hæc facta? Imperator intrat et projicit clypeum et diadema. Tu intrasti, et clavas arripuisti. Ille imperii symbola B foris relinquit: tu belli symbola intromittis. Sed sponsam meam nullo modo læsisti: at manet illa pulchritudinem suam exhibens; *nimirum quia non alius erat ordinatus episcopus.*

populus tamen constanter orat,

938 *Hanc porro suorum victoriam mire celebrat Sanctus, illos iterum alloquens his verbis:* Idcirco gaudeo, non solum quia vicistis, sed quia me absente vicistis. Si adfuissem, in partem victoriæ vobiscum venissem. Quia vero secessi, nudum vobis tropæum fuit. Verum et illud mea laus est: atque rursum in partem victoriæ vobiscum venio, quia sic vos educavi, ut etiam absente Patre vestram nobilitatem ostenderetis. Quemadmodum enim strenui athletæ, etiam absente pædotriba robur suum exhibent; sic et fidei vestræ generositas, etiam absente Doctore, bonam suam indolem exhibuit. Quid opus verbis? Lapides clamant, muri vocem emittunt. Adi imperatorias aulas, et statim audis: Populi Constantinopolitani! Ad mare te confer, desertum pete, montes, domos, encomium vestrum ubique descriptum est. Quibus telis vicistis? Non opibus, sed fide. O popule doctoris amans! O popule patrem diligens! Beata urbs, non propter columnas et laquearia aurea, sed propter virtutem C vestram. Tot tantæque erant insidiæ, et preces vestræ vicerunt: idque jure merito. Nam preces erant assiduæ, et lacrymarum fontes effluebant. Illi tela vibrabant, vos lacrymas: illi furorem spirabant, vos mansuetudinem. Quod vis facito: vos oratis. Illi vero, qui obsistebant, ubinam sunt? An arma movimus? an arcus intendimus? an tela emisimus? Procabamur, et illi fugiebant. Nam quasi aranea dissipati sunt, et vos quasi petra stetistis.

ut recipiat Chrysostomum.

939 *Quemadmodum hic precibus Constantinopolitanorum totam attribuit victoriam, ita p.* 427 *celebrat* filiorum suorum generosam indolem, militum virtutem, armatorum robur, diadematum splendorem, divitiarum facultatem, amoris magnitudinem, constantem patientiam, libertatis florem, victoriæ gloriam. *At per hæc omnia non intelligit, nisi concordiam et constantiam in orando, amoremque suum in* Chrysostomum, *ac desiderium recipiendi Episcopum suum, et non alium, libere declarando. Nam mox bellicis istis vocibus alias subdit, quibus illæ explicantur:* Pastor abest, *inquit,* et grex exsultat: Dux procul, et milites armantur. Non solum ecclesia exercitum habuit, sed tota civitas ecclesia fuit. Vici, fora, aer sanctificabantur: hæretici convertebantur: Judæi meliores efficiebantur, sacerdotes (*qui Sanctum deposuerant*) damnabantur, et Judæi Deum laudabant, atque ad nos accurrebant. *De illorum concordia paulo ante hæc habet:* Absente Pastore, grex simul manebat, et Apostolicus sermo implebatur: Non in præsentia mei tantum, sed etiam in absentia, cum timore et tremore salutem vestram operati estis. *Hac porro constanti concordia obtinuerunt tandem, ut Eudoxia imperatrix* Chrysostomum *urbi redditum vellet, ut ipse insinuat pag.* 429.

Hisce populi precibus, accedente terræ motu,

940 *Attamen et alia concurrisse videntur, quibus mutata Eudoxia, Arcadium imperatorem mox in suam pertraxit sententiam. Palladius pag.* 75 *causam mutationis ita indicat:* Una vero dies (*post abductionem*) intercesserat, cum plagam quamdam in regio cubiculo fieri contigit. Eo perterriti.... Joannem revocant per domesticum notarium, eumque [paucos post dies] suo throno reddiderunt. *Bigotius ita verba Græca interpunxit, et Latina fecit, ut illud* paucos post dies, *referatur ad revocationem: at æque referri potest* E *ad restitutionem in thronum episcopalem, eoque revera referendum est, ut mox videbimus. Theodoretus lib.* V *cap.* XXXIV *causam revocati* Chrysostomi *exponit hoc modo:* Sed cum noctu ingens terræ motus contigisset, ipsamque augustam gravis invasisset terror, legati primo diluculo ad Exsulem mittuntur, rogaturi, ut quamprimum ad urbem rediret et civitatem periculo liberaret. Post hos secundi missi sunt, et post secundos tertii, adeo ut Bosphorus legatorum multitudine compleretur.

mutata Eudoxia, per Brisonem

941 *Socrates et Sozomenus non alias* Chrysostomum *revocandi rationes allegant, quam populi tumultuantis preces, asseruntque Brisonem, jam alias memoratum* Chrysostomi *amicum, ad eum fuisse missum. Audiamus Sozomenum cap.* XVIII: Proinde imperatrix, supplicationibus populi victa, marito, ut annueret, persuasit: missoque confestim Brisone, omnium, quos circa se habebat, eunuchorum fidelissimo, ex oppido Bithyniæ Preneto Joannem reduxit, scribens se nullatenus participem esse insidiarum, quæ adversus illum structæ fuissent, seque illum honore prosequi, ut sacerdotem et initiatorem liberorum suorum. *Sic ille, nihil de terræ motu memorans, uti nec So-* F *crates. Attamen Theodoreti auctoritas præponderare debet horum silentio, præsertim cum Socrates non minus soleat prodigia et miracula in gratiam Catholicorum facta silentio premere, quam confingere miracula Novatianorum; Sozomenus vero, qui tunc non fuisse videtur Constantinopoli, rem facile ignorare potuerit.*

magno studio Sanctum

942 *Certe tanta tamque subita Eudoxiæ mutatio etiam insinuat, terrorem aliquem nec opinatum ei objectum fuisse, idque confirmat laudatus Palladius, rem tamen non satis clare explicans. Studium autem imperatricis etiam pluribus exponit* Chrysostomus *in Homilia jam iterato laudata, ubi pag.* 429 *ait se revocatum,* non multo post tempore, sed post unum diem. *Et mox ita loquitur:* Discessi vestra curans, separatus corpore, mente conjunctus. Discessi Deo supplicans, ac vobis dilectione junctus. Sedebam solus de robus vestris sollicitus, solus de profectu deliberans. Protinus intempesta nocte hæc religiosissima domina (*Eudoxia, paulo ante ab ipso laudata*) ipso

AUCTORE J. S.

ipso primo die litteras misit, quarum hæc erant verba. *Ex litteris deinde hæc recitat :* Ne arbitretur Sanctitas tua, me illa novisse, quæ gesta sunt: innocens ego sum a sanguine tuo. Improbi et perditi homines hanc struxere machinam. Mearum vero lacrymarum testis Deus, cui sacra facio... Recordor, per manus tuas filios* meos fuisse baptizatos. *Non crediderit verisimiliter Sanctus, immunem a culpa fuisse Eudoxiam ; sed poterat dissimulare et ignoscere : neque necesse erat ea verba aperte refutare. De ea tamen dicit :* Quæ Deo offerebat lacrymas, confessionem et pœnitentiam, non pro Sacerdote, sed pro Ecclesia, pro populo disperso : *ita obscure præcedentem ipsius insinuans culpam, quæ populo non erat ignota.*

* *Gr.* παῖδα liberos

quærendum et reducendum curat.

943 *Mox vero exponit, quanto studio Sanctum curaverit investigandum.* Sacerdotes porro omnes, *inquit,* invidia excæcati, locum ignorabant, quo diverteram. Quodque mirabile dictu est, illa, acsi filio timeret, quoquoversum ibat, non corpore, sed militaris manus missione. Neque enim sciebat locum, ubi degerem. Quoquoversum mittebat, ne Pastor dolo circumventus occideretur, et venatum amitteret.... Hostes undique circui-
B bant, expandentes retia, ut caperent, et in illorum manus adducerent. Hinc illa rogabat imperatorisque genua tangebat, ut virum faceret venationis consortem... Perdidimus, inquit, Sacerdotem, sed reducamus. Nulla nobis imperii opes superest, nisi illum reducamus. Non possum cum quopiam eorum communicare, qui hæc perpetrarunt, lacrymas fundens, Deo supplicans, nullamque machinam non movens. *Hactenus de Eudoxia* Chrysostomus, *qui eam, opinor, tam prolixe laudat, ac pluribus deinde ornat titulis, ut populo Constantinopolitano eamdem reconciliet: neque enim dubitare possumus, quin in Eudoxiam æque ac in Arcadium, Theophilum, et episcopos ipsi adhærentes, populus fuerit commotus ob expulsum* Chrysostomum.

Chrysostomus urbem noluit statim ingredi:

944 *Attamen Sanctus, postquam circa Prenetum Bithyniæ oppidum, quod* ex adverso Nicomediæ *statuit Socrates, a Brisone fuerat inventus, noluit statim Constantinopolim redire ; sed in ejus vicinia aliquo tempore substitit. Certe Socrates cap.* XVI *hæc scribit :* Missus igitur Briso, eunuchus augustæ, offendit illum Præneti, quod emporium est ex adverso Nicomediæ situm ; et Constantinopolim eum redire jubet. Sed quoniam
C Joannes ab exsilio revocatus, negabat se urbem ingressurum esse, nisi prius in majore judicum consessu innocentiam suam probasset, mansit interim in suburbano, quod Marianæ appellatur. Porro dum moras necteret, nec civitatem ingredi vellet, plebs ad indignationem prorupit ; statimque in ipsos imperatores maledicta congessit. Qua de causa Joannes redire coactus est.

sed cum moratur in villa suburbana,

945 *De his Sozomenus cap.* XVIII : At Joannes reversus, in suburbano imperatricis ipsius circa Anaplum resedit : nec ante judicium majoris synodi, quo palam fieret, episcopatum ipsi injuste ademptum fuisse, ingredi in urbem sustinebat. Sed cum populus denuo indignaretur, et imperatores convitiis incesseret, coactus tandem introivit. *Redierat jam Sanctus ex Bithynia in Thraciam, quando hæc contigerunt : nam* Anaplum *esse in Thracia inter Constantinopolim et Pontum Euxinum, colligitur ex Procopio de Ædificiis lib.* I *cap.* VIII. *Porro dum Sanctus ibi morabatur in suburbana imperatricis villa, contigisse existimo illam pugnam inter Constantinopolitanos et Alexandrinos, de qua meminit Socrates cap.* XVII. *Ratio esse videtur, quod Theophilus cum collectis ad Quercum episcopis, qui* Chrysostomum *damnarant, litem prosequi vellet contra Heraclidem episcopum Ephesinum, qui cum* Chrysostomo *accusatus erat, sed necdum condemnatus.* D

Theophilus vero pergit contra Heraclidem agere;

946 *Certe laudatus Socrates hæc scribit*: Prius vero Heraclidis ordinationem in quæstionem vocari curavit Theophilus, ut inde, si posset, occasionem arriperet ad Johannem exauctorandum (*imo potius ad confirmandam ipsius depositionem.*) Et ipse quidem Heraclides non aderat: absens tamen judicabatur, quasi quosdam injuste verberasset, et catenis vinctos per mediam Ephesiorum urbem traduxisset. Cumque Joannes ejusque fautores dicerent, de absentibus judicium fieri non debere, contra Alexandrini contendebant, admittendos esse accusatores Heraclidis, licet eum absentem accusarent. Gravis inde seditio, et concertatio inter Constantinopolitanos et Alexandrinos conflata est : commissaque pugna, multi vulnerati, quidam etiam interempti sunt. Hæc cum videret Theophilus, illico Alexandriam profugit. Idem alii quoque fecerunt episcopi, præter paucos, qui Joannis partes tuebantur : cunctique, arrepta fuga, ad suas sedes reverterunt. His ita gestis, Theophilus omnium judicio condemnabatur. *Hæc Socrates, cui de his consentit Sozomenus cap.* XIX *dicens, fugisse Severianum omnesque Theophilo adhærentes.* E

pugna oritur Constantinopoli,

947 *Ac deinde*: Ipse etiam Theophilus illico, nihil cunctatus, ineunte jam hieme, fugiens una cum Isaacio monacho, in Ægyptum navigavit. *Hæc utcumque confirmari possunt ex Actis apud Photium. Nam actione duodecima sententia contra* Chrysostomum *lata dicitur ; at decima tertia habita est contra Heraclidem. Hic tamen in ea actione necdum est condemnatus: nam de Heraclide col.* 51 *dicit in Actis Photius :* Hujus tamen depositionem validam reddere, aliis nonnullis prohibentibus, minime potuerunt. *Nimirum ante finitam causam, latamque sententiam, intervenit memorata pugna, indeque secuta est omnium fuga. Hujus verisimiliter pugnæ causa Zozimus, Christianorum calumniator vehementissimus, ausus est asserere pag.* 800, Chrysostomum *jam reversum tentasse* in urbe tumultus *excitare. Nam utcunque reversus erat, quamvis urbem necdum esset ingressus; et homo ethnicus facile potuit Episcopo attribuere, quod cœptum erat a temerariis quibusdam, qui seditionis forte ac rapinæ amantiores erant quam* Chrysostomi. *Quidquid sit de occasione illius tumultus; certe Sanctus illum non excitavit : majorque culpa fuisse videtur in Alexandrinis, sive in foventibus Theophilum, quam in Sancti amicis.* F

in qua prævalent amici Chrysostomi;

948 *De illo, opinor, tumultu loquitur* Chrysostomus *in Homilia sæpe laudata, ubi pag.* 430 *et* 431 *habet sequentia:* Miratus sum conscientiam vestram. Hæc dico, non ut ad seditionem vox excitem. Nam quæ illi paravere, seditio sunt; quæ vos fecistis, zelus. Non enim rogastis illos occidi, sed impediri, quominus illud eveniret vel vobis vel Ecclesiæ, ne rursus submergeretur. Virtus quippe vestra non sivit ingruere tempestatem: sed illorum sententia fluctus concitavit. Ego vero rem non secundum exitum, sed secundum illorum mentem æstimo. Tu homo, qui altari adstas (*aut Theophilum aut alium ex adversariis intelligit*) cui tanti populi cura commissa, cum hæc tristia comprimere deberes, tempestatem auxisti, contra teipsum gladium vibrasti, filios

A lios tuos consumpsisti, si non reipsa et experimento, certe animo. Sed Deus prohibuit. Itaque vos (*auditores alloquitur*) demiror et laudo, quod post bellum pace conciliata, caveatis, ut perfecta pax maneat. *Hæc omnino insinuant, pugnam aliquam fuisse ortam culpa inimicorum* Chrysostomi. *Nec dubium videtur, quin illa acciderit tempore intermedio inter revocationem Sancti ejusque in urbem reditum. Utrum vero orta sit, quod ecclesias occupatas dimittere nollent asseclæ Theophili, an quod violentum suum concilium continuare vellent contra Heraclidem, idque fortasse Constantinopoli, an utraque simul de causa; non ita clare liquet.*

inde cum suis aufugit Theophilus.

949 *Porro cum* Chrysostomus *dicit*: Non enim rogastis illos occidi, sed impediri, quo minus illud eveniret vel vobis vel Ecclesiæ, ne rursus submergeretur; *satis insinuat, Constantinopolitanos petiisse militarem manum contra violentiam inimicorum* Chrysostomi; *idque post revocatum Sanctum, ut colligitur ex his*, ne rursus (*Ecclesia*) submergeretur. *Nam per revocationem Sancti, causa Ecclesiæ et periculo emerserat; sed ea rursum demergi poterat novis inimicorum molitionibus, quas pati noluerunt Constantinopolitani, qui aulam tunc habebant faventem. Hinc* B *Theophilus cum grege suo satis advertit, nihil sibi superesse præter fugam, quod vehementer exacerbati essent Constantinopolitani.* Ita Theophilus, *ait Palladius pag.* 75, cum Ægyptiis suis fuga salutem quærit: cives enim eum quærebant, ut in mare demergerent. *Et ipse* Chrysostomus *p.* 430: Quid opus clamore? Abierunt, et depulsi sunt, nemine insequente in fugam versi. Non homo illos, sed conscientia accusat. *Nunc triumphalem Sancti in urbem ingressum videamus.*

Reditus Sancti plane triumphalis:

950 *Theodoretus lib.* V *cap.* XXXIV *breviter de reditu sic loquitur*: Quod cum cognovisset fidelissimus populus (*revocatum scilicet esse Sanctum*) statim ostium Propontidis navigiis obtexit. Universi enim obviam processerunt, cereas faces præferentes. Actum quidem caterva inimicorum dissipata est. *Hisce* Chrysostomus *ipse adstipulatur pag.* 429, *celebrans suorum in se amorem his verbis*: Beatus ego propter vos. Sciebam et antea, quantis instructus essem divitiis, id tamen nunc miratus sum. Procul enim, et civitas alio transferebatur. Hominis unius causa pelagus in civitatem mutatum est. Mulieres, viri, immaturæ ætatis parvuli: mulieres infantulos gestaC bant, pelagus adire non dubitabant, fluctus spernebant. Non metuebat herum servus, mulier infirmitatis suæ non meminerat. Forum in ecclesiam versum est, omnia ubique propter nos movebantur. *Hactenus* Chrysostomus. *Ex hisce autem Tillemontius art.* 77 *suspicatur, Sanctum ex villa imperatricis navigasse Constantinopolim. Sed istud admodum est incertum: ea enim, quæ de pelago et navigiis dicuntur, jam facta videntur, quando* Chrysostomus *ex Bithynia trajecit in Thraciam, ita ut dubium sit, an rursum se navi commiserit, dum ex villa illa suburbana processit ad urbem.*

urbem ingressus, ex tempore

951 *Hoc ultimum iter describunt Socrates c.* XVI *et Sozomenus cap.* XVIII, *nec quidquam memorant de navigiis.* Chrysostomus *in Epistola ad Innocentium apud Palladium pag.* 16 *ait se rediisse*, inducentibus triginta episcopis, et piissimo imperatore, qui notarium ad id miserat. *Omisso Socrate, satis erit audire Sozomenum, qui sic habet:* Porro populus psalmos canens ad præsens negotium compositos, plerique etiam cereos accensos manibus gestantes, obviam ei progressi, ad ecclesiam eum deduxerunt: et quamquam recusantem, ac sæpius affirmantem, prius necesse esse, ut, qui ipsum condemnaxerant, mutata sententia nunc absolverent, compulerunt, uti mos est episcopis, pacem populo dare, et in episcopali solio consedere. Coactus itaque, extemporalem quoque habuit orationem: sumptoque argumento ex elegantissima similitudine, figurate indicavit, Theophilum quidem tentasse vim inferre Ecclesiæ suæ, perinde ac olim regem Ægyptium uxori patriarchæ Abrahami, ut refertur in sacris Hebræorum libris. Pôpulum vero ob propensum erga se animum, et imperatores ob prolixam benevolentiam, ut par erat, laudibus prosecutus, tantos multitudinis plausus totque acclamationes in laudem imperatoris et augustæ excitavit, ut orationem imperfectam abrumpere sit coactus.

AUCTORE J. S.

habet brevem orationem, postridie longiorem.

952 *Ad hæc Sozomeni verba observo primo, nequaquam certa videri ea, quæ ipse cum Socrate asserit de recusato a* Chrysostomo *toties regressu ad sedem episcopalem. Nam de ea recusatione nihil ullibi habet Palladius, nihil Theodoretus, nihil* Chrysostomus *ipse, qui contrarium potius insinuare videtur: neque ullibi in duabus primis* E *post reditum Homiliis insinuat, se invitum loqui. Rogavit quidem* Chrysostomus *novum concilium ad se defendendum, ut postea videbimus; at alibi non invenio, noluisse ipsum ad cathedram regredi, priusquam in illo fuisset absolutus. Hoc igitur mihi non modo incertum; sed etiam minus probabile apparet. Secundo Homilia illa, de qua loquitur Sozomenus, illa ipsa est, quam frequenter jam laudavimus. At ea nec prima est post reditum dicta, nec omnino videtur extemporalis, sed meditata utcumque, et sequente post reditum die dicta, ut consentiunt Tillemontius Nota* 73 *et Montfauconus in Monito tom.* III *pag.* 423. *Ad hoc ostendendum sufficiunt dicta* Chrysostomi, *docentis populum, quid sibi reverso nuntiari jusserit Eudoxia. Nam. pag.* 430 *hæc habet de imperatrice*: Dicamne ardentem ejus amorem? Dicam ejus erga me sollicitudinem? Heri vesperi hæc ad me verba misit: « Dicito ei: Oratio mea » impleta est, rem impetravi: melius coronata » sum, quam per ipsum diadema. Recepi Sacer» dotem, caput corpori restitui, gubernatorem » navi, pastorem gregi, thalamo sponsum. Pu» dore affecti sunt adulteri. Seu vivam, seu mo» rior, nihil mihi curæ est. » *Huc usque putem* F *esse verba Eudoxiæ, a* Chrysostomo *relata in Homilia, de qua disputamus. Ex his autem manifeste colligitur, illam non esse habitam ipso reditus die, cum ea pridie Homiliæ dictæ nuntiari jusserit Eudoxia* Chrysostomo *jam reverso.*

Mira Sancti, de omnibus Deo gratias agentis,

953 *Quare extemporalem Oratiunculam, Sancti pietate et eloquentia dignam, ex Montfaucono pag.* 424 *pro majori parte huc transfero*: Quid dicam, aut quid loquar? Benedictus Deus. Hoc egressus dixi, hoc iterum profero; imo illic cum essem, non intermisi dicere. Meministis me Jobum in medium adducere, ac dicere: Sit nomen Domini benedictum in sæcula. Hæc vobis pignora exiens reliqui, has gratiarum actiones repeto: Sit nomen Domini benedictum in sæcula. Diversæ res, sed una glorificatio. Pulsus gratias agebam, reversus gratias ago. Diversæ res, sed finis unus hiemis et æstatis; unus finis, agri felicitas. Benedictus Deus, qui permisit egredi, benedictus iterum, qui ad reditum evocavit. Benedictus Deus, qui tempestatem permisit,

AUCTORE C. S.

sit, benedictus Deus, qui tempestatem solvit, et tranquillitatem paravit. Hæc dico, ut vos ad benedicendum Deo instituam. Bona contigerunt? Benedic Deo, et bona manent. Mala acciderunt? Benedic Deo, et mala solvuntur. Quandoquidem et Job dives cum esset, gratias agebat, et pauper effectus, Deo gloriam reddebat. Neque tunc rapuit, neque postea blasphemavit. Varia tempora, et una mens fuit. Gubernatoris virtutem nec tranquillitas resolvit, nec tempestas demergit. Benedictus Deus, et cum a vobis separatus sum, et cum vos recuperavi. Utraque ejusdem providentiæ fuerunt. A vobis separatus sum corpore, sed nequaquam mente.

pietas in prima Homilia.

954 Videte, quanta fecerint inimicorum insidiæ; studium intenderunt, desiderium incenderunt, et sexcentos mihi procurarunt amatores. Antehac me mei amabant, nunc etiam Judæi honorant. Sperabant, se a meis me separaturos esse, et alienos adsciverunt. Verum non illis, sed Dei nomini gratiæ referendæ, qui illorum nequitia ad honorem nostrum usus est: nam et Judæi Dominum nostrum crucifixerunt, et servatus est mundus: neque gratiam Judæis habeo, sed Crucifixo. Videant, quomodo Deus noster videt: B quam pacem eorum insidiæ pepererunt, quam gloriam paraverunt. Antehac ecclesia sola implebatur, nunc forum universum ecclesia factum est. Unum caput inde huc usque locum occupat. Nemo choro vestro silentium imperavit, et tamen omnes in silentio, omnes in compunctione versabantur. Alii psallebant, alii beatos prædicabant eos, qui psallerent. Hodie Circenses sunt, et nemo adest; sed omnes in ecclesiam ceu torrentes confluxerunt. Torrens vero vester cœtus, et flumina sunt voces, quæ in cœlum ascendunt, quæque amorem erga Patrem perhibent. Preces vestræ diademate splendidiores mihi sunt. Viri mulieresque simul: in Christo enim Jesu non est masculus neque femina. Quomodo loquar potentias Domini? Scitis, quam sit verum id, quod dico: si quis fortiter tentationes ferat, magnum inde fructum demetet. Ideo vos ad Apostolos convocavi. Venimus pulsi ad eos, qui pulsi sunt. Nos insidiis sumus appetiti, illi pulsi sunt. Venimus ad Timotheum, novum Paulum. Venimus ad sancta corpora, quæ Christi stigmata gestaverunt. Nunquam timeas tentationem, si animo sis instructus generoso: Sancti omnes sic coronati sunt. *Hactenus* Chrysostomus, *qui*
C *aliqua addit de amore suorum et fuga inimicorum. Verum de iis sat multa sunt prolata ex Homilia sequentis diei, quam per partes fere totam recitavi, ita ut necesse non sit de hac quoque plura addere.*

Homilia de Chananæa,

955 *Post aliquot certe dies, et fortasse post plures hebdomadas,* Chrysostomus *aliam habuit Homiliam, in qua rursum loquitur de præteritis inimicorum suorum molitionibus. Inscribitur hæc* de Chananæa, *aut* in dimissionem Chananææ, *apud Montfauconum tom.* III *pag.* 432. *Aliqui voluerunt, Homiliam illam non esse genuinum Opus* Chrysostomi; *sed eas non attulerunt rationes, ut iis possim assentiri. Quin potius cum Savilio, Tillemontio et Montfaucono Homiliam* Chrysostomo *omnino attribuendam existimo. Rationes videri possunt apud Montfauconum in Monito prævio. Porro Sanctus eam sic orditur:* Tempestas ingens sævit; sed eorum, qui convenerunt, alacritatem non cohibuit: multæ tentationes, sed desiderium vestrum non solverunt. Non cessat Ecclesia oppugnari et vincere; insidiis impeti et superare insidias. Quanto magis alii insidiantur, D tanto magis illa augetur: fluctus dissipantur, et petra stat immobilis... Quid non obstupescat? quis non miretur? Non modo, qui nostri sunt, non abfuerunt; sed etiam, qui nostri non sunt, accesserunt.

in qua de persecutione sua meminit Sanctus.

956 *Et post pauca*: Quo in statu sunt res nostræ? Laudibus celebrantur. Quo in statu res illorum? Ignominia cumulantur.... Quis fugavit illos? Nemo. Sed domesticum habent hostem, conscientiam post peccatum. Sciunt, quid fecerint. Nam et Cain volebat fratrem suum occidere... Hi vero, licet reipsa non occiderint, at voluntate tamen occiderunt. Perpetrata est cædes, quantum in illorum malignitate situm fuit; sed vita concessa est Dei benignitate.... Verum... sinamus eos fugere, nemine persequente.... nosque consuetam mensam vobis apponamus. *Tum incipit docere, et memorat Homiliam pridie habitam ex S. Paulo. Hinc Tillemontius Nota* 16 *suspicatur, designari Homiliam in illa S. Pauli verba,* Sufficit tibi gratia mea *etc., quæ apud Montfauconum tom.* VIII *inter Spuria pag.* 24 *edita est. Habet revera circa finem Homilia illa aliquid, quod prolatum videtur de persecutione* Chrysostomi. *Verum stylus longissime abest ab* E *eloquentia* Chrysostomi, *et* oratio tam inepta, *ait Montfauconus,* ut meo judicio indigna sit, quæ legatur.

§ LXII. Chronotaxis persecutionis Chrysostomi: an omnes ejus inimici fugerint ad sedes suas: an in alia synodo sit absolutus: gesta Sancti post reditum: Eudoxia iterum irata.

Cum processus contra Chrysostomum duraverit menses 9 aut 10:

Tillemontius Nota 65 *dat chronotaxim persecutionis* Chrysostomi, *et de ultima expulsione etiam disserit Nota* 82. *At non videtur, attendisse ad omnia, quæ conducere possunt ad tempus singularum rerum exactius investigandum.* F *Itaque fundamenta totius chronotaxeos primum assignabo, ut ex iis ordo clarius elucescat. Primo secundum Sancti exsilium contigit anno* 404, *die* 20 *Junii, ut clare habet Socrates, et admittit Tillemontius. Hanc epocham suo loco magis stabiliam, Secundo certum æque est, primum exsilium contigisse anno* 403. *Tertio Palladius pag.* 80 *de molitionibus contra* Chrysostomum *dicit*: Dum hæc sic atque alia aliter geruntur, novem aut decem menses præterierunt *etc. Hinc saltem habemus, persecutionem durasse ad menses novem aut decem, ut minimum: nam examinandum erit, an totum persecutionis tempus iis verbis designetur, an vero pars tantum; et unde illi menses inchoandi sint, ubi finiendi. Quarto Sozomenus c.* XIX *asserit, Theophilum, revocato in urbem* Chrysostomo, *fugisse in Ægyptum,* ineunte jam hieme. *Hæc verba apud Tillemontium nullibi laudata invenio, ita ut non videatur adeo attendisse, ideoque concilium ad Quercum fixisse citius, quam oportebat. Nam ex iis liquet, concilium istud figendum esse paulo ante hiemem, cum fugerit Theophilus*

A *concilium ad Quercum videtur inchoatum circa initium Septembris.*

philus statim post concilium, imo etiam needum absoluto, sed potius abrupto concilio.

958 *Jam vero ex allegatis Sozomeni verbis ulterius colligo, per menses illos novem aut decem, quos memorat Palladius, aut totum persecutionis tempus intelligendum esse, a congregato ad Quercum concilio usque ad secundum exsilium, aut saltem totum tempus, quod utrique exsilio est intermedium. Nam si menses illos finiamus initio Quadragesimæ, aut in Paschate anni* 404, *ut facit Tillemontius; eosque cum eodem inchoemus a reditu* Chrysostomi *ex primo exsilio, id est a fuga Theophili, dicendum necessario erit, fugisse Theophilum mense Julio, aut potius Junio, aut etiam citius; quod non solum Sozomeno, sed ipsi quoque Tillemontio est contrarium: nam hic synodum illam figit mense Julio. Contra, si synodum inchoemus circa initium Septembris, facile usque ad 20 Junii sequentis anni reperiemus menses novem aut decem, simulque intelligemus, fugam Theophili contingere potuisse circa initium Octobris, quod cum ineunte hieme satis congruit. Restat igitur solum, ut ostendamus, nihil quidpiam occurrere, quo minus violentum istud concilium circa initium mensis Septembris figere possimus.*

B *Chronotaxis usque ad finem concilii,*

959 *Si supponamus Theophilum Alexandria discessisse una tantum alterave hebdomada, postquam S. Epiphanius ex Cypro solverat, sive currente mense Aprili; necesse non erit, ut dicamus, ipsum venisse Chalcedonem ante initium Augusti, cum iter longissimum instituere deberet, ac tarde processerit, ut dicitur apud Palladium pag.* 64. *Ipse ibidem pag.* 62 *scribit,* Septuaginta quinque dierum itinere *Constantinopolim distare Alexandria. Potuit igitur facile tres menses, et partem quarti, tanto itineri impendere, cum moras necteret, et per viam episcopos aliquot sibi faventes reddere cuperet. Præterea, si quis tot menses itineri noluerit attribuere; non cogetur idcirco credere, ipsum ante Augustum venisse Chalcedonem, cum non habeamus idonea argumenta, cur potius mense Aprili quam Maio discesserit. Statuimus igitur, Theophilum venisse Chalcedonem circa initium Augusti.*

circa initium Octobris, fugiente Theophilo, abrupti,

960 *Porro dies aliquot Theophilum mansisse Chalcedone, habemus ex gestis ibidem,* § 57 *relatis. Deinde Constantinopoli, teste Palladio pag.* 64, *mansit* tres septimanas *ante concilium. Itaque gemina hæc mora ducere poterit usque ad initium Septembris: circa quod tempus concilium* C *inchoatum credimus. Hoc vero constat actionibus tredecim, ita ut facile existimare possimus, concilium durasse tribus aut quatuor hebdomadis, cum in conciliis non soleant diebus singulis novi conventus institui. In Actione duodecima damnatus est* Chrysostomus, *id est, secundum dicta, vergente ad finem Septembri: deinde tertio post die ab urbe expulsus. Uno autem die post expulsionem revocatus est, ac rediit post duos tresve dies: quo tempore Theophilus fuga se eripuit. Hæc igitur fuga circa initium Octobris figenda.*

et ejusque ad ultimam Sancti expulsionem.

961 *Post duos menses quieti datos, teste Palladio pag.* 75, *iterum fremere incipiunt hostes* Chrysostomi, *qui erant Constantinopoli, ac circa initium Decembris ad Theophilum mittunt. Iidem ex Syria, aliisque provinciis, alios accersunt episcopos. Effluxerint facile tres menses, antequam hi omnes, aliique a Theophilo missi, advenerint, ita ut credere possimus, secunda hac vice causam* Chrysostomi *cœptam examinari mense Februario. Mense vero Martio, aut certe in Quadragesima, mandavit Arcadius, ut Sanctus ecclesia egrederetur, quod facere renuit, nisi vi cogeretur. Iteratum est hoc mandatum die* 16 *Aprilis in pervigilio Resurrectionis Domini, eodemque die vesperi terribilis vis adhibita. Mansit tamen deinde Constantinopoli duobus fere mensibus, ac tandem* 20 *Junii ductus est in exsilium. Hæc omnia latius referemus.*

AUCTORE J. S.

Ex inimicis ipsius aliqui cito post fugam redierunt:

962 *Nunc et alia dubitatio breviter examinanda est. Vidimus num.* 946 *et* 949, *scriptores, qui loquuntur de fuga Theophili, ita generatim loqui de fuga inimicorum* Chrysostomi, *ut nullus videatur mansisse Constantinopoli. Attamen sanctus Doctor in Epistola ad Innocentium Papam apud Palladium pag.* 17 *dicit:* Hic enim remanserant Syrorum quidam, qui tunc adfuerant, et una cum ipso *(Theophilo)* omnia patrarant. *Tillemontius Nota* 77 *observat, allegatis verbis non alios innui posse quam Severianum et Antiochum, cum Acacius, qui alias hisce addi posset, apud Socratem et Sozomenum deinde cum aliis episcopis Constantinopolim venisse dicatur. Accurata est hæc observatio. Verum non æque illi possum assentiri, dum suspicatur, omnes episcopos, qui adversabantur* Chrysostomo, *eo Constantinopolim redeunte, ad cathedras suas fuisse* E *reversos. Tanti faciendam non putem auctoritatem Socratis et Sozomeni, præsertim cum ne hi quidem aperte dicant, in Syriam reversos esse Severianum et Antiochum, aut inde postea rediisse, sicut asserunt de Acacio. Quapropter conjicio, illos, quidem initio ex urbe fugisse, sed non diu post, pacatis omnibus, in urbem rediisse, ut occasioni* Chrysostomum *expellendi constanter imminerent. Potuerunt illi aliquo tempore apud Cyrinum Chalcedonensem, aut alibi in vicina subsistere, ac deinde in urbem ad amicos suos clanculum redire.*

Concilium ad examen causæ suæ Sanctus frustra petit:

963 *Porro* Chrysostomus, *postquam reversus erat in urbem, imo etiam verisimiliter ante ingressum, dum in suburbana Eudoxiæ villa morabatur, rogavit Arcadium imperatorem, ut synodum congregandam curaret, cum ut Theophilus gestorum suorum contra Sanctum rationem redderet, tum ut* Chrysostomus *ipse in ea innocentiam suam probaret. Testis est hujusce postulati sui ipse Sanctus in Epistola ad S. Innocentium, danda* § 65, *ubi etiam narrat, se ter preces illas iterasse apud imperatorem; et ad primam quidem ejusmodi postulationem Theophilum cum suis fugisse; ad secundam ab Arcadio* F *revocatum esse, sed parere noluisse; tertiam vero postulationem fuisse, ut saltem episcopi Syri, Severianus nempe et Antiochus, secum in judicio comparerent, ac prætcrea, ait pag.* 17, ut aut Acta nobis darentur, aut libelli accusatorum, aut criminum genus examinaretur, aut ipsi accusatores: et nihil horum impetravimus. *Hæc Sanctus ipse, ita ut certum videatur, causam ipsius non fuisse eo tempore in synodo examinatam. Verumtamen æque apparet indubium, irritam judicatam fuisse sententiam depositionis, in illegitima ad Quercum Synodo latam.*

habuit tamen concilium sexaginta fere episcoporum,

964 *Hinc Sozomenus cap.* XIX *hæc scribit:* Joannes vero Constantinopolim reversus, multitudini adhuc gratior apparuit. Porro cum eo tempore sexaginta circiter episcopi Constantinopolim convenissent, statutumque ab illis esset, ut ea, quæ apud Quercum gesta fuerant, irrita essent, utque Joannes episcopatum retineret; ille deinceps Missarum solemnia celebrare, ordinationes facere, et alia in ecclesia disponere,

AUCTORE J. S.

prout sacerdotibus jus fasque est, perseveravit. Quo quidem tempore etiam Serapionem Heracleæ in Thracia episcopum constituit. *De hisce apud Labbeum tom.* II *Conciliorum col.* 1331 *ex libello synodico recitantur hæc verba:* Verum haud ita multo post *(depositionem Sancti)* regiam Constantinopolim synodus alia veritatis patrona sexaginta patrum conveniens, beatum Chrysostomum, per fraudem dejectum, suo throno restituit. *Tillemontius Nota* 78 *Sozomenum erroris accusat, creditque non posse sustineri* synodum *fuisse* congregatam *Constantinopoli,* quæ deliberat et cum auctoritate decidit, *ut loquitur. Attamen existimat, non aberrare Socratem, quando cap.* XVIII *asserit,* Chrysostomum *accusatoribus suis de resumpto munere episcopali respondisse,* Quinque et sexaginta episcopos, qui ipsi communicaverant, id decrevisse.

in quo sententia, ad Quercum lata,

965 *Verum non video, magnam esse utriusque assertionis differentiam. Si enim sexaginta et quinque episcopi decreverunt, ut* Chrysostomus in sede episcopali maneret, *id nec sine deliberatione nec sine auctoritate decrevisse censendi sunt: neque est ratio, cur dicamus, non fuisse simul congregatos, quando id decreverunt. Quare, si* B *vera sunt verba Socratis, non est, cur negemus, vera dixisse Sozomenum. Ego sane non dubito, quin uterque vera dixerit; neque ullam in illo concilio difficultatem reperio. Etenim episcopi illi noverant,* Chrysostomum *non fuisse præsentem, aut subjectum synodo ad Quercum habitæ, sed merito et legitime noluisse judicium illud agnoscere, aut illi se submittere. Itaque episcopi cum* Chrysostomo *congregati facile judicare poterant, irritam esse sententiam depositionis* Chrysostomi, *cum lata esset ab hominibus, qui legitima jurisdictione carebant.*

irrita fuit declarata.

966 *Hoc ipsum respondisse* Chrysostomum, *testatur Theodoretus lib.* V *cap.* XXXIV, *ita scribens:* Paucis vero mensibus elapsis, iterum convenerunt, pœnasque ab eo exegerunt, non jam falsorum criminum illorum, sed quod post depositionem ministerio suo functus fuisset. Verum ille aiebat, se judicatum non fuisse (*a legitimis videlicet judicibus*), et nec crimina objecta audiisse, nec iis respondisse, nec præsentem condemnatum esse; sed ab imperatore expulsum, ac denuo esse revocatum. *Quapropter aliud est plane concilium, quod irritam judicavit depositionem* Chrysostomi *ob jurisdictionis et debitæ* C *formæ defectum; aliud, quod insuper flagitavit Sanctus, ut se non modo injuste depositum, sed etiam innocentem probaret. Nam hunc in finem examinandi fuissent accusatores, discutiendaque accusationum capita. Non egebat tali concilio Sanctus, ut munia sua exercere posset; illud tamen optabat, ut publico judicio de innocentia sua constaret.*

Eudoxia iterum Sancto irascitur,

967 *Interim* Chrysostomus, *dum digna episcopo libertate pravos abusus cohibere ac corrigere nititur, in odium Eudoxiæ, et per eam Arcadii, rursum incurrit: quod contigisse videtur mense Decembri, aut non diu ante. Occasio refertur a Socrate cap.* XVIII, *ubi dat sequentia:* Argentea statua Eudoxiæ augustæ supra columnam purpuream erecta fuerat, amicta muliebri stola. Stabat hæc in edita basi, nec admodum contigua ecclesiæ, quæ Sophia cognominatur; nec ab ea procul dissita: sed inter utramque media dumtaxat plateæ via interjecta erat. Ad eam statuam popularium lusus celebrari consueverant. Porro Joannes, cum ad contumeliam Ecclesiæ ista fieri censeret, pristinam loquendi libertatem resumens, contra eos, qui hæc agebant, linguam suam denuo armavit. Et cum blanda hortatione potius persuadere debuisset principibus, ut ab hujusmodi ludicro abstinerent, istud quidem non præstitit: sed eloquentiæ suæ impetu abreptus, probris eos appetiit, qui ista fieri præceperant. Hoc factum augusta iterum ad se rapit: et Joannis verba contumeliam suam reputans, rursus episcoporum synodum adversus illum congregari curat. Id ubi sensit Johannes, celebrem illam in ecclesia habuit orationem, cujus initium est: « Rursus Herodias furit: rursus turbatur: « rursus saltat: rursus Joannis caput in disco « accipere concupiscit. » Ea res augustam multo amplius exacerbavit. D

quia impedire conatur, ludos, ad statuam ipsius

968 *Sozomenus cap.* XX *idem factum narrat his verbis:* Haud multo post, cum argentea imperatricis statua purpureæ columnæ imposita dedicaretur, quæ etiamnum cernitur ad meridianam ecclesiæ plagam, ante ædem magni senatus, super excelso tribunali collocata; plausus illic saltatorum ac mimorum publica spectacula edebantur, sicuti tunc mos erat in dedicatione imperalium imaginum. Hæc Joannes ad contumeliam ecclesiæ gesta esse, in sermone ad populum criminatus est. E Imperatrix vero, cum recens adhuc esset memoria offensarum præteriti temporis, quasi injuriam passa, denuo excanduit: deditque operam, ut alia rursus synodus congregaretur. Joannes tamen haudquaquam cessit; sed adhuc apertius eam in ecclesia vituperans, ad iram excitavit. Quo quidem tempore celebrem illam orationem habuit, hunc in modum exorsus: Rursus Herodias furit: rursum saltat: rursum Joannis caput in disco gestit accipere. *Hactenus Sozomenus, Socratem secutus. Verum aliqua ad utriusque relationem veniunt observanda.*

per hominem Manichæum celebratos:

969 *Theophanes pag.* 68 *de statua Eudoxiæ erecta scribit sequentia:* Hoc anno imperatrix Eudoxia suam statuam argento conflari, et ad S. Irenes templum, loco, qui Pittacia dicitur, collocari jussit. Præfectus autem urbis Manichæorum hæresi vitiatus, et adhuc gentilium ritibus addictus, ex plausibus, choreis et saltationibus, ibidem loci actis, tumultum et strepitum ciens immodicum, Pontificem angebat, nec pacate et cum animi quiete, cantoribus frequentius interruptis, divina Mystyria eum permittebat celebrare. Quare sacer Joannes verbis in ipsum vehementer invectus est. F Is autem Eudoxiam in Joannem, quasi ejus imaginem communi populi cultu honorari indignaretur, commovit. Inde rursus odia in Joannem, inde rursus iræ. *Ex hoc Theophanis loco facile intelligimus, justissimas fuisse* Chrysostomo *rationes improbandi ludos illos, quos homo Manichæus prope ecclesiam edebat, non solum quia strepitu inde orto divina officia perturbabantur, sed etiam quia gentiles, a quorum impietate Manichæi parum aberant, superstitiosos et idololatricos ritus similibus ludis miscere solebant.*

libertas Chrysostomi in objurgando

970 *Quod vero ait Socrates,* blanda hortatione *principes fuisse ab eo consilio avocandos, frivolum est, cum Eudoxia non tam facile ejusmodi monita audiret, et fortasse periculum in mora esset. Sane de libertate in reprehendendo, qua usus est* Chrysostomus, *non ita judicavit S. Nilus, quandoquidem lib.* I *Epist.* CCCIX *Sostheni Comentaresio, similes nugas objicienti, sic respondetit:* Fatuum te insulsumque esse deprehendo. Nam si deiferum virum Joannem episcopum Constantinopolitanum,

A tinopolitanum, tanquam iracundiæ deditum, et nimium se injuriis in facinorosis reprehendendis oblectantem, et illis, qui præ indolentia ac stupore nihil persentiscunt, duriter aspereque objurgandis, culpas; tempus jam est, ut et Joannem Baptistam, GENIMINA VIPERARUM nonnullos, qui venenosis moribus erant, nuncupantem insimules; et Apostolum injuriosum esse, bis Galatas INSENSATOS appellantem, judices; injuriæque dicam Prophetis impingas, cum equorum fœminas deperientium, et canum latenter mordentium, et luporum, et cornicum nominibus, rationis compotes insigniant, reprehensionibus pererrantem in meliorem frugem revocantes.

a S. Nilo recte defensa.

971 Quid porro de omnium Deo et provisore Christo humili, qui propria elementia et mansuetudine omnem mansuetudinem superaverat, cum audis ab ipso stultos et cæcos, et filios diaboli, et zizania, et canes, et porcos, et aliis quibusdam mordacibus peccatores vocitari, pronuntiabis? *Hactenus S. Nilus prudenter et solide. Ne quis tamen dicat, mitius agendum fuisse Sancto, ne imperatrix Eudoxia offenderetur; ille considerare dignetur, an S. Ambrosius non laudetur ac celebretur ab omnibus, quia Theodosium imperatorem* B *ab ecclesia arcere sustinuit, donec egisset pœnitentiam? Consideret deinde an Ambrosio id agenti nihil timendum videretur a Theodosio, principe quidem præstantissimo, sed ab iracundiæ subitis motibus minime immuni? Nam hisce considerationibus intelliget, non posse laudari Ambrosium, ac imprudentiæ argui* Chrysostomum, *nisi quis ab eventu facta probanda aut improbanda censuerit.*

Homilia, cujus initium: Rursus Herodias etc.

972 *Quod spectat ad Homiliam, cujus initium dant Socrates, Sozomenus et Theophanes, major est dubitandi ratio. Edita quidem est olim inter Opera* Chrysostomi *Homilia, cujus exordium cum allegatis a Socrate verbis satis congruit: et Baronius ad annum* 404 *num.* 5 *illam assignat, tamquam a* Chrysostomo *dictam. Verum recentiores Operum* Chrysostomi *editores illam Homiliam Sancto abjudicant, nec immerito; cum nihil habeat ingenio atque eloquentia sancti Doctoris dignum; nihil, quod stylum ipsius sapiat, ut videri potest apud Montfauconum tom.* VIII, *ubi inter Spuria primo loco est edita. Savilius ibi laudatus in Monito judicium suum exprimit his verbis:* Cum Græculus quispiam ineptus et indoctus Orationem cum hujusmodi principio a Jo- C hanne nostro habitam esse apud ecclesiasticæ scriptores Historiæ reperisset, affinxit homo impudentissimus humano capiti corpus plane belluinum, nobisque pro vero hunc spurium et falsissimum fœtum supposuit, vix lectione, nedum emendatione dignum. *Ita ille recte meo judicio, quatenus statuit, Homiliam non esse* Chrysostomi. *Idem existimat indubitanter Montfauconus: sed non minus recte refutat opinionem cujusdam scriptoris Galli, quem nominare non est necesse, cum id operæ pretium numquam existimaverim.*

supposititia est sed antiqua,

973 *Credebat ille, Homiliam esse Græculi recentioris. Verum ostendit Montfauconus, magnam illius Homiliæ partem nomine* Chrysostomi *laudatam esse ab Anastasio Sinaita, qui floruit seculo* VI. *Mox vero addit:* Quodque mireris, eadem ipsa, nec plura nec pauciora, ad verbum habentur in Opusculo XLIX S. Ephremi, cui titulus: « Contra improbas mulieres. » Sine alio discrimine, quam quod interpretum diversitas intulerit. Unde colligatur, ineptum scriptorem ex S. Ephremo hoc assumentum mutuatum esse. *Si quid ex stylo* Chrysostomi *reperiretur in Homilia illa ineptissima, vel solum istud plagium evinceret, fœtum non esse* Chrysostomi. *Verum alia ex dictis mihi oritur suspicio, quam æquis lectoribus ut conjecturam proponere lubet.*

AUCTORE J. S.

et forsan nomine Sancti conficta,

974 *Vehementer suspicor, Socratem et Sozomenum loqui de dicta Homilia, eamque sancto Doctori fuisse suppositam dolo inimicorum ipsius, et exhibitam Eudoxiæ, ut ipsam contra Sanctum exacerbarent. Magnum quidem id fuerit flagitium, si ita factum est. Verum si consideremus, ab inimicis Sancti nihil fere sceleris fuisse prætermissum, ut ipsum e solio deturbarent, magnitudo flagitii non obstabit, quo minus res fiat verisimilis. Certe mihi longe verisimilius apparet, talia ab inimicis Sancti conficta esse, quam ab eo pro concione dicta. Quantumvis enim mira esset* Chrysostomi *in dicendo libertas, quando sperabat, eo modo defectus corrigi posse; gratis tamen et sine utilitate nolebat offendere aliquem, nedum imperatricem, ut facile ostendi potest. Præterea suppositionis testem habemus Homiliam ipsam, a seculo saltem sexto ipsius nomine laudatum; aliam vero, quam cum tali initio dixisset* Chrysostomus, *nullus unquam produxit.*

ab ipsum apud Eudoxiam accusandum.

975 *Demum si consideremus ipsa verba, quæ* E *Socrates attulit, non modo videbimus indigna esse Viro mansueto et prudente, sed nihilo esse digniora Viro erudito et in Scripturis versatissimo, cum duæ mulieres aperte in unam confundantur.* Rursus Herodias furit: rursus turbatur, rursus saltat. *Duo priora Herodiadi congruunt; tertium ipsius filiæ, quæ saltavit. Non ita male in Scripturis versatus erat* Chrysostomus, *ut credibile sit, duas personas ab ipso confusas, ita ut caput non minus sit belluinum, quam totum corpus. Quapropter verisimile est, Socratem adoptasse has calumnias inimicorum* Chrysostomi; *sicut alias non paucas adoptavit, et Homiliam supposititiam, deinde in vulgus sparsam, pro vera Sancti Homilia venditasse: hunc vero seculos esse alios.*

§ LXIII. Novæ molitiones contra Sanctum, qui a congregatis rursus episcopis pro condemnato habetur, et ecclesia jussu imperatoris ejicitur. F

Novæ molitiones contra Sanctum,

De *nova contra* Chrysostomum *conspiratione Palladius pag.* 75 *ita agere incipit:* Post duos menses, cum (*hostes* Chrysostomi) a plaga tantillum respirassent, denuo adversus Johannem fremunt (*animos iis haud dubie suggerente Eudoxia, iterum Sancto irata:*) nec habentes, unde speciose ordirentur, mittunt Alexandriam ad talium artificem Theophilum, scribentes: Aut rursus accurre adversus Johannem dux futurus; aut, si plebem reformidas, nobis modum quemdam suggere, unde sumamus exordium. Ad hæc Theophilus ipse quidem non venit, memor quomodo effugisset: misit autem miserabiles tres episcopos, Paulum, Pœmenem, et alium recens ordinatum. Cum iis misit et quosdam canones, quos adversus beatum Athanasium Ariani conflaverant, ut ejusmodi canonibus utentes, Johanni lites necterent, quod post depositionem per se rediisset.

AUCTORE J. S.

subjiceretur. Posthæc servus quoque Elpidii presbyteri, qui diaconi aperte erat inimicus, effuso cursu in ædes episcopales irrupit. Quem quidem ex iis, qui forte illic aderant, cum agnovisset, impetum ejus repressit, causam cursus interrogans. Ille, nullo responso dato, protinus hominem sica percutit : alterum deinde, qui priore percusso inclamaverat, similiter vulneravit. Tertium quoque præter illos transfixit. Tandem vero, cum omnes, qui aderant, commoti, clamorem ingentem sustulissent, ille aversus fugere cœpit. Et cum ii, qui illum persequebantur, procul positis inclamarent, ut fugientem comprehenderent, accurrens quidam ex balneo, qui jam lotus domum redibat, hominem apprehendit : letalique vulnere ab eo percussus, exanimis concidit.

ut a suis fuerit custodiendus.

999 Ad extremum, cum a populo undique circumdatus, ægre admodum captus esset, ductus est in palatium. Testatique cives, has esse insidias inimicorum Joannis, clamabant, et sicarium, et eos, qui illum ad hoc incitavissent, pœnas dare oportere. Præfectus autem urbis, cum eum tanquam judicaturus accepisset, populi furorem compescuit. Abhinc ii, qui ferventiores erant ex plebe,

B

Joannem custodire cœperunt, noctu atque interdiu episcopalem domum alternis circumsidentes. *Palladius pag. 197 posterius factum breviter narrat hoc modo :* Elpidii vero presbyteri famulus, quinquaginta, ut aiunt, aureis conductus, ut sanctum Johannem dolo interficeret ; cum deprehensus esset tres gladios habere, septem ex iis, qui ipsum apprehenderant, singillatim percussit : quorum quatuor continuo sepulti sunt, alii autem tres post diuturnam curationem salvi evaserunt, absoluto homicida. *Tres illi vulnerati, quos quatuor peremptis addit Palladius, verisimiliter vulneribus affecti sunt, quando multi simul homicidam comprehenderunt. Ostendunt relata exempla, quanto odio inimici Sanctum prosequerentur, nullique parcerent sceleri, ut ipsum de medio tollerent. Ex iisdem habemus, cum subditorum amorem in Antistitem suum, tum lenitatem Sancti, ejusque in suos quoque persecutores benevolentiam et charitatem.*

C

§ LXV. Theophilus ad S. Innocentium Papam scribit de damnatione Chrysostomi : Epistola Sancti ad Innocentium : hic acceptis variis ea de re nuntiis, stat pro Chrysostomo

Theophilus de Chrysostomi damnatione

Ex iis, quæ Romæ nuntiata dicuntur in Dialogo Palladii pag. 9, utcumque colligimus, Theophilum de condemnatione Chrysostomi *in synodo ad Quercum scripsisse ad Innocentium Papam anno 404, quando jam sperare incipiebat, sententiam illam a congregatis iterum Constantinopoli episcopis confirmandam, et executioni mandandam. Nam ipsius nuntius Romam venit ante litteras a nuntiis* Chrysostomi *ad Innocentium perlatas, quæ post Pascha ejusdem anni sunt scriptæ, ut videbimus. Non potuit igitur exspectare, donec intelligeret, sententiam suam esse Constantinopoli confirmatam ; eaque videtur ratio, cur illam Epistolam ad Innocentium solus scripserit, et sine ulla rerum gestarum narratione. Theodorus diaconus apud Palladium pag. 9 de variis nuntiis Romam perlatis hæc præmittit :* Non enim unus aut alter, aut tres, aut decem, aut cujuscumque generis homines, ea, quæ Constantinopoli contigere, nobis denarruut, sed plures, et ex illis alii episcopi, alii presbyteri, atque ex ordine monachorum. Quod si nosse vis, quæ ad Ecclesiam Romanam pervenerunt, breviter exponam.

D

scribit ad Innocentium Papam ; Chrysostomus ipse.

1001 *Tum incipit hoc modo :* Primus omnium ad nos venit Alexandrinus lector cum Theophili papæ litteris, in quibus referebat se deposuisse Johannem. Quibus lectis, beatus Papa Innocentius parum abfuit, quin, temeritatem Theophili atque superbiam condemnans, exhorresceret, quod et solus scripsisset, nec claram ejus rei notitiam misisset : aut cur, aut quibus assumptis sociis, Johannem deposuisset. Ad hæc dubius animi manebat, rescribere nolens ob rei gestæ levitatem. Interea Eusebius quidam Constantinopolitanæ ecclesiæ diaconus, qui tunc Romæ erat ecclesiasticarum rerum causa, adiit Papam Innocentium, et supplices libellos dedit, adjurans eum, ut modicum temporis exspectaret ; fore enim ut brevi factionem patefactam videret. Interim post triduum advenerunt quatuor episcopi e partibus Johannis, viri religiosi, Pansophius Pisidiæ, Pappus Syriæ, Demetrius Galatiæ Secundæ, Eugenius Phrygiæ, qui tres Epistolas reddiderunt, unam quidem Johannis episcopi, alteram quadraginta episcoporum de communione Johannis, tertiam vero cleri Johannis, omnes inter se consentientes, et imperitorum quorumdam tumultum significantes. *Ex tribus hisce sola exstat* Chrysostomi, *in qua referuntur gesta omnia ab initio usque ad tempus Paschale, et ultra ; non vero usque ad ultimum Sancti exsilium, ita ut scripta certo sit ante ultimum exsilium, et verisimiliter non diu post Pascha, quod anno 404 celebrabatur die 17 Aprilis.*

E

Epistola Chrysostomi exponit,

1002 *Edita est illa Sancti Epistola apud Palladium, et in Operibus* S. Chrysostomi, *ubi apud Montfauconum tom.* III *pag.* 515, *sic habet Latine :* Etiam, antequam redditæ sunt litteræ nostræ, opinor pietatem vestram audivisse, quidnam hic patrare ausa fuerit iniquitas. Ea enim rerum est magnitudo et gravitas, ut nulla ferme orbis pars relicta sit, quæ tristem hanc tragœdiam non audierit. Quandoquidem fama usque ad fines terræ perlata, plurima ubique lamenta et ejulatus excitavit. Verum quia non satis est plangere, sed opus etiam, ut cura geratur, et spectetur, qua ratione, et quo consilio gravissima illa Ecclesiæ tempestas sedetur : necessarium esse duximus ut persuadeatur Demetrio, Pansophio, Pappo, et Eugenio, dominis meis maxime venerabilibus, piisque episcopis, relictis ecclesiis propriis, pelago se tanto committere, susceptaque longinqua peregrinatione hac, ad vestram properare Caritatem, de omnibus vos manifeste docentes ; quo quantocius rebus succurratur. Misimus autem cum eis venerabiles dilectosque diaconos Paulum et Cyriacum : et nos quoque paucis Caritatem vestram, quæ facta sunt, in epistolæ formam docebimus.

F

quam leviter Theophilus inimicum se præbuerit,

1003 Theophilus enim ille, qui Alexandrinæ ecclesiæ episcopatum regendum suscepit, cum a piissimo imperatore, cui adversus illum quædam nunciata erant, jussus esset venire solus ; collecta multitudine

A multitudine episcoporum non paucorum, huc venit: quo præludio quasi declarare volebat, se ad bellum et aciem pergere; cumque in magnam divinoque cultui deditam urbem Constantinopolim ingressus esset, non pro more et consuetudine veteri intravit in ecclesiam, neque ad nos accessit, neque participem se fecit vel sermonis, vel precum, vel communionis: sed egressus e navi, et prætercursis ecclesiæ vestibulis, alicubi extra urbem diversatus est, tametsi nos plurimum obsecraremus et ipsum et eos, qui cum ipso advenerant, ut apud nos diverterent: erant enim diversoria, et omnia alia, quæ oportebat, bene instructa: at neque illi, neque ipse, nobis morem gerebant.

Chrysostomus contra amicitiæ non defuerit,

1004 Unde nos ea videntes, valde consternabamur animo: et quamvis injustarum inimicitiarum causam nullam invenire possemus, nihilominus tamen officia eis impendimus, quæ par erat nos illis exhibere. Ac frequenter ipsum obsecravimus, ut se nobis conjungeret, diceretque, cujus gratia statim ab initio tantum excitaret bellum, in tantaque urbe discordiam induceret. Verum cum ille causam dicere nollet, meque urgerent accusatores ejus, vocavit nos imperator B pientissimus, et jussit ire ad locum, in quo ille agebat, et illic crimina, quæ ipsi offerrentur, audire. Nam incursiones, et cædes, et alia plurima objiciebant: nos autem scientes leges patrum, viroque honorem deferentes, habentes etiam super hac re ejus litteras, oportere in quibusque provinciis sua negotia tractari, neque extra limites illarum trahi, vehementer detrectavimus, ne causam susciperemus judicandam.

quo modo conciliabulum ille habuerit,

1005 Porro ille, quasi prioribus conatibus cumulum addere contendens, multa auctoritate vocato archidiacono meo, quasi jam ecclesia viduata esset, ac episcopum non haberet, clerum omnem sibi per illum adjunxit: fiebantque desertæ in dies ecclesiæ, dum e singulis ecclesiis abducebantur clerici, et instruebantur, ut nos accusarent, et libellos adversus nos producerent. Post hæc vocavit et nos ad judicium, nondum dilutis sibi objectis criminibus, id quod maxime contra omnes canones et leges erat. Porro scientes, nos non ad judicium; nam alioquin sexcenties venissemus; sed ad hostem et inimicum venturos, id quod satis declarant, quæ prius ac postea sunt facta, misimus ad eum episcopos, Demetrium episcopum Pesinuntis, Eulysium C Apameæ, Lupicinum Appiariæ: presbyteros autem, Germanum et Severum, respondimusque modeste ex nostro instituto: Non vitare nos judicium, sed inimicum apertum, et hostem manifestum. Nam qui nondum acceptis libellis statim ab initio talia fecit, et seipsum abstraxit ab ecclesiæ precibus et communione, et insuper accusatores subornavit, clerum ad se traxit, ecclesiam desolavit: quomodo idoneus censeri possit hujusmodi, ut in judicis thronum conscendat sibi minime congruentem? Neque enim congruum est, ut ii, qui in Ægypto sunt, judicent eos, qui in Thracia, et præsertim ille, qui ipse reus est, inimicus et hostis.

Sanctumque urbe expellendum curaverit.

1006 At ille nihil horum reveritus, magno studio anhelabat, ut perficeret ea, quæ mente conceperat. Cum autem contestaremur, paratos nos ad diluendum crimina, et ad innocentiam, sicut et innocentes sumus, declarandam coram centum vel mille episcopis, non assensit: sed licet absentes essemus, et ad synodum appellaremus, judiciumque requireremus, et non tribunal, sed manifestas inimicitias fugeremus; ipse tamen accusatores suscepit, excommunicatos a me absolvit, et ab illis, qui nondum se de suis purgaverant criminibus, libellos accepit: et Acta perscribi jussit, quæ omnia legibus et canonibus prohibita erant. Et quid opus est multa dicere? Non destitit omnia facere ac moliri, donec nos vi et potentia e civitate et ecclesia ejiceret, etiam jam provecta vespera, et universo populo nos prosequente. Tractus igitur vi et abductus a curioso urbis in media civitate, et in navim conjectus, per noctem navigavi, eo quod ad synodum et justum judicium provocarem. Quis hæc sine lacrymis, etiamsi cor lapideum habeat, audiret? Verum quia, sicut prius dixi, ea, quæ perperam fiunt, non solum deploranda, sed et corrigenda sunt: ideo Caritatem vestram obsecro, ut provocetur ad condolendum, faciendumque omnia, quo mala hæc sistantur. Neque enim hic facinorum illis finis, sed ad priora adjecerunt et alia.

deinde redeunte Sancto, fugerit, qua ratione

1007 Nam postquam eos, qui ecclesiam impudenter invaserant, piissimus imperator ejecit, et multi episcopi, qui aderant, cognoscentes iniquitatem, et invasionem illorum, quasi incendium depascens omnia, fugientes, in suas regiones E concesserunt, nosque iterum in urbem et in ecclesiam, a qua injuste ejecti eramus, vocati sumus, inducentibus nos episcopis supra triginta, et notario ab imperatore piissimo in hoc misso, ille statim aufugit. Cur et qua de causa? Eo quod ingressi mox obsecrabamus religiosissimum imperatorem, ut concilium cogeret, quo facta hæc punirentur. Male igitur conscius sibi, et reprehensionem pertimescens, cum imperatoris litteræ in omnia loca mitterentur, et undecumque omnes congregarent, occulte, mediaque nocte ipse cum suis omnibus conscensa navi clapsus est. Porro nos, utpote conscientiæ nostræ fidentes, non propterea destitimus, sed eadem iterum a religiosissimo imperatore petivimus. Qui et pro sua pietate missis ad illum nunciis, eum, et omnes, qui cum eo erant, ex Ægypto vocavit, ut rationem factorum redderent: neque putarent ea, quæ ipsi una solum præsente parte, nobisque absentibus, contra canones injuste attentarant, esse sibi ad purgationem satis.

Chrysostomus synodum sæpe petierit,

1008 At regiis litteris ille non obtemperavit, sed domi mansit, prætexens seditionem populi, studium nimirum quorumdam intempestivum, qui ei favebant; tametsi populus illic quoque F ante litteras conviciis eum innumeris prosciderat. Verum hæc nunc exacte prosequi nolumus, sed hæc tantum idcirco diximus, ut eum in nefariis conatibus deprehensum ostenderemus. Itaque nos non quievimus, sed in hoc incubuimus, orantes imperatorem, ut haberetur judicium, in quo agere et respondere liceret: dicebamus enim nos paratos ad ostendendum, nos non esse reos, sed illos legum extremos transgressores. Erant autem relicti hic Syri, qui cum eo affuerant, et cum illo communiter omnia fecerant; ad hos accessimus, ad dandam rationem parati, atque super ea re sæpe eos interpellavimus, obsecrantes, ut dignarentur nobis libellos et accusationum Acta dare, vel genus criminum, vel accusatores ipsos significare. Verum nihil horum impetravimus, sed iterum ex ecclesia ejecti sumus.

quam crudeliter populus ecclesia expulsus,

1009 Quomodo, quæ tunc gesta sunt, et omnem excedunt tragœdiam, enarraverim? Quis ea sermo explicabit? quæ auris sine horrore percipiet? Cum enim illa, quæ dixi, prætenderemus, ipso

AUCTORE J. S.

eum jejunium, instar veris post annum advenicns. Ingressus igitur privatim eum suis Antiochus, sic de Joanne imperatori locutus est, tamquam is jam victus esset, ut imminente Pascha juberet ejici. Imperator, cum ab illis urgeretur, iis, utpote episcopis, fidem necessario adhibuit. Qui enim vere presbyter aut episcopus est. mendacium non novit. *Ita ille excusans Arcadium, quantum potest. Dictis autem Palladii consonat Theodoretus, ita scribens:* Altera igitur synodo congregata, judicio opus non habuerunt Joannis inimici : sed cum imperatori persuasissent, justam ac legitimam fuisse sententiam, non urbe solum regia eum expulerunt *etc.*

legitimam fuisse priorem sententiam :

987 *Itaque non protulerunt novam sententiam contra* Chrysostomum, *licet Socrates et Sozomenus id dicere videantur, sed Arcadio persuaserunt, non esse amplius inquirendum, sed expellendum Sanctum, qui id ipse in Epistola ad Innocentium satis confirmat, dicens, se vi expulsum esse, quando adhuc flagitabat, ut audiretur in judicio. Itaque juxta eum sensum exponenda sunt verba Socratis, hæc scribentis :* Leontius et ceteri, repudiata ejus defensione, sententiam in illum dixerunt, istud minime reputantes, quod hac regula (*id* B *est, canonibus prædictis*) usi, ipsum etiam Athanasium deposuissent. Hæc gesta sunt festo Paschæ die appropinquante. Imperator igitur Joanni significavit, non posse se ad ecclesiam venire, eo quod ille duabus jam synodis esset condemnatus. Itaque Joannes deinceps quievit, nec amplius ad ecclesiam perrexit. *De relicta a* Chrysostomo *ad mandatum imperatoris ecclesia consentit Sozomenus cap.* XXI: *attamen non dubito, quin uterque fallatur, cum contrarium asserat Palladius, qui adfuit.*

ejusque jussu Sanctus ecclesia ejicitur ; at necdum urbe.

988 *Audiamus igitur Palladium pag.* 81 : Joanni ergo denuntiat imperator, ut ecclesia egrediatur. Ille renuntiat : Ego a Deo Servatore accepi ecclesiam hanc, ut curam geram salutis populi, nec possum eam relinquere, Si autem id vis (ad te enim civitas pertinet) vi me ejicito, ut deserti ordinis excusationem habeam, tuam auctoritatem. Ita cum verecundia quadam mittentes ex palatio, eum expulerunt, jubentes interim, ut in domo episcopi maneret, divinæ iræ eventum aliquem exspectantes ; ut, si quid ipsis triste accideret, citius illum ecclesiæ redderent, et Deum placarent : sin minus, ut rursus insidias struerent, veluti Pharao Moysi. *Hactenus Palladius,* C *ex cujus et Sozomeni relatione constat, non statim ecclesiam fuisse relictam a fautoribus* Chrysostomi ; *licet Socrates id insinuet, multas violentias. in eorum ejectione patratas, omnino prætermittens.*

§ LXIV. Clerus et populus Sancto adhærens, violenter ecclesiis expellitur : aliæ violentiæ extra urbem patratæ iisdem diebus.

In pervigilio Paschatis

O*bservat Tillemontius Nota* 81, *diversitatem quamdam reperiri in relatione* Chrysostomi *et Palladii, dum narrant violentas irruptiones militum in ecclesias, quæ contigerunt* D *in pervigilio Paschatis circa vesperam et mediam noctem. Verum eo modo conciliandi videntur. Gemina fuit militum irruptio, ut habet Sozomenus cap.* XII. *Primam ex his sub vesperam figit* Chrysostomus. *Verum, cum nollet historiam scribere, sed breviter referre violentias eo tempore patratas, videtur conjunxisse facta in utraque irruptione. Hac de causa, opinor, dicit, milites* in ecclesias *ingressos, non* in ecclesiam, *ut dixisset, si unam solum irruptionem memoraret. Itaque milites primum ex principe ecclesia populum expulerunt sub vesperam. Deinde vero, cum in lavacro Constantiano iterum congregatus esset, iterum circa mediam noctem expulsus est per milites, ac verisimiliter majori violentia. Palladius primam irruptionem breviter transilit, et narrat maxime, quæ circa medium noctem facta sunt in balneis Constantianis, quo pulsus ecclesiis populus et clerus se receperat. Palladius pag.* 82, *ad illam historiam perrecturus, præmittit sequentia :* Interea venit magni Sabbati dies, quo Servator crucifixus exspoliavit infernum : rursumque illi (Chrysostomo *principes*) denuntiant, ut ecclesia egrederetur. (*Forte ob festivitatem ad ecclesiam redierat.*) Rescribit ille, quæ con- E sentanea erant.

milites in ecclesiam irrumpunt,

990 Ceterum veritus imperator diei sanctimoniam et motum civitatis, accersit Acacium et Antiochum, ipsis dicens : Quid facto est opus? Videte, ne non recte consulueritis. Tunc generosi illi, et supra modum magnanimi, dixerunt imperatori : Imperator, in caput nostrum sit Johannis depositio. Ultimum subsidium, qui cum Johanne erant, episcopi quadraginta, sacri jejunii diebus numero pares, adierunt augustum atque augustam in martyriis, orantes cum lacrymis, ut Christi Ecclesiæ parcerent, maxime propter Pascha, et propter eos, qui regenerandi erant, cum jam catechizati essent, ut Sacerdotem suum ea reciperet. Non auditi sunt super ea re ; ita ut sanctus Paulus episcopus Cratiæ imperterrita fiducia diceret : Eudoxia, Deum time : tuorum te liberorum misereat : neque viola sanctam Christi solemnitatem sanguinis effusione. *Hæc verba ostendunt, minas fuisse intentatas de violenta ejectione. Illam porro secutam circa vesperam, testis est* Chrysostomus *in Epistola inferius recitanda.*

ac omnes Chrysostomo adhærentes expellunt,

991 *Sozomenus* Chrysostomo *consentit, sed* F *paulo tardius militum irruptionem figit, quam oportebat, ita scribens cap.* XXI : Exeunte autem Quadragesima, in ipsa sacra nocte (*imo sub vesperam pervigilii*) in qua anniversaria festivitas in memoriam Resurrectionis Dominicæ celebratur, fautores Joannis pelluntur ex ecclesia, militibus et quibusdam Joannis inimicis in eos, baptisimi sacramenta adhuc peragentes, impetum facientibus. Quæ res cum præter exspectationem accidisset, inquens tumultus in baptisterio exortus est, mulieribus ejulantibus ac turbatis, pueris plorantibus ; sacerdotibus vero ac diaconis vapulantibus, et in eo, quo erat, cultu atque ornatu violenter fugatis. Cætera, quæ in ejusmodi perturbatione evenisse verisimile est, fideles quidem non ignorant : ego vero de industria silentio præteribo, ne quis forte nondum initiatus ea hic conscripta legat. *Hisce recte subjungam, quæ de quadraginta episcopis habet Palladius post data mox verba pag.* 83 : Reversi igitur quadraginta episcopi, in diversoriis suis pervigilarunt, alii cum lacrymis, alii cum mœrore, alii denique insuperabili stupore

A stupore mentis detenti, prout unumquemque suus affectus regebat.

deinde congregati in lavacro Constantiano,

992 *Sozomenus, relata prima militum irruptione in gregem* Chrysostomi, *mox ita prosequitur :* Reliqua autem populi multitudo, cum insidias intellexisset, postridie *(imo sequenti nocte)* relicta ecclesia, in publico lavacro admodum spatioso, quod imperatoris Constantii nomine nuncupatur, Pascha celebrarunt sub episcopis et presbyteris, et cæteris aliis, quibus res ecclesiasticas administrare jus fasque est : qui tum, ut Joanni faventes, eum populo versabantur. *Secundum Palladium non fuerunt ibidem episcopi, sed tantum presbyteri Constantinopolitani. Expulsos inde, breviter asserit Sozomenus. Verum, quibus auctoribus, quantaque cum violentia, id factum sit, docet Palladius pag.* 83 *sic exordiens :* Johannis tamen presbyteri, qui Dei timorem habebant, in publico lavacro, quod Constantianas vocant, convocatis populis, vigilias agebant; alii Scripturas divinas legentes, alii catechumenos baptizantes, ut par est, propter Pascha. Hæc eadem pravæ mentis atque impostores Antiochus, Severianus et Aeacias ad patronos referunt, rogantes ut populi ab ejus loci conventu arcerentur.

urgentibus iterum episcopis,

B 993 Renuit is, qui tunc magister erat, dicens : Nox est, atque ingens est multitudo : ne quid temere fiat. Respondit Acacius : Nemo in ecclesiis mansit, et timemus ne forte imperator ecclesiam ingressus, et neminem inveniens, sentiat populi erga Johannem benevolentiam, nosque ut invidos condemnet, præsertim cum ipsi diximus, neminem omnino esse, qui libenter Johanni adhæreat, utpote homini infido. Ita magister eis contestatus, quæ eventura erant, tradit illis Lucium quemdam, gentilem, ut dicebatur, rectorem numeri scutariorum, mandans, ut moderate ecclesiam ingressus, populum convocaret. Profectus ille, et non auditus, rediit ad Acacium, populi ardorem et frequentiam indicans. Post hæc illum suppliciter orant, aureis verbis deprecantes, adjunctis etiam promissis majoris processus, ut impediret Domini gloriam, præcipientes ei, ut vel oratione persuasos populos ad ecclesiam adduceret, vel vi turbatos impediret, ne festum celebrarent.

inde quoque magna cum violentia pelluntur :

994 Hic ergo subito, assumptis secum clericis ex parte Acacii, egressus est secunda vigilia noctis ad id, propter quod missus erat. Nam in eos, qui populum in partibus nostris usque ad pri- C mum galli cantum detinebant, derepente noctu impetum fecit, ipse tirones habens, districtos gladios gestantes, instar Esau, quadragenos, egregie impudentes, cum indicibus clericis et militibus, insolenter ut lupus, coruscante ferro multitudinem perrumpens, penetrat usque ad sanctas aquas, ut prohiberet eos, qui initiabantur sacramento Dominicæ resurrectionis. Et in diaconum procaciter illisus, symbola effudit : presbyteros vero grandævos fustibus in capite feriens, sacrum fontem eruore conspersit. Tunc videre erat angelicam illam noctem, in qua etiam dæmones eorruunt perterriti, in labyrinthum conversam. Nudæ enim mulieres cum viris metu mortis aut turpitudinis, turpi fugæ se dabant, indecorum cursum præferentes. Alius manu vulneratus abibat plorans, alius virginem trahebat conscissis vestibus, omnes autem deprædantes sacra vasa sibi rapiebant. Sic presbyteri et diaconi, qui capti erant, in carcerem detrudebantur : qui autem in populo erant honorati, urbe regia pellebantur. Deinde edicta alia super alia per compita proponebantur, varias minas continentia ; nisi quis cum Johanne communionem abnegaret.

AUCTORE J. S.

Impetus alius extra urbem in recens baptisatos :

995 Cum hæc maxime fierent, et plura iis, qui decebantur episcopi, in publico molirentur : conventus tamen eorum, qui Doctorem suum aut potius qui Deum amabant, non minuebatur. Sed, ut in Exodo legitur, quanto magis occidebant, tanto plures fiebant. Die sequenti egressus imperator, ut sese exerceret in vicino campo, vidit agrum circa Pemptum seu Quintum, non consitum et candentem, et stupefactus adspectu coloris nuper baptizatorum, (erant enim ad tria ferme millia) satellites rogat, quinam esset illic congregatorum cœtus. Illi autem mentiti, dicunt hæreticorum esse, ut iram imperatoris excitarent. Re cognita, statim hujus rei ministri et invidiæ patroni, atrociores e sequacibus a tergo summittunt, ad auditores dissipandos, et doctores comprehendendos : qui illuc profecti, denuo paucos e clericis, plures vero e laicis corripiunt.

multi in carcerem conjecti:

996 *Hic Palladium interpellat, qui cum ipso ratiocinatur, Theodorus, petitque cur tanta multitudo se non defenderit. Cum vero ille respondisset, ad mansuetudinem institutos fuisse a sancto Doctore suo, ita prosequitur pag.* 87 : Cum clericis igitur et laicis, qui detenti erant, compre- E hensæ sunt virorum nobilium conjuges. Sunt, et quibus rapti mafortes, aliis inaures cum ima parte aurium simul detraxere ; adeo ut, cum videret Eleutheri cujusdam uxor opulentissima, relicto maforte, et veste ancillari assumpta, cursu civitatem petierit, ut pudicitiam suam servaret : erat enim profecto decora specie ornata et eleganti forma. Hunc ergo in modum impleti variorum magistratuum carceres, mutabantur in ecclesias. Et hymni quidem atque oblationes Mysteriorum in carceribus peragebantur : flagra vero et cruciatus et horribilia juramenta in ecclesiis certatim adhibebantur; ut anathematizarent Joannem, qui ad mortem usque cum diaboli malitia depugnabat.

hinc sectatores Sancti variis in locis congregantur.

997 *Testatur ipse* Chrysostomus, *gregi suo sacra fuisse celebranda variis locis extra civitatem. Sozomenus vero de hisce ad propositum nostrum dat sequentia :* Verum cum inde *(ex balneis nimirum Constantianis)* expulsi essent, convenerunt in locum extra urbem, quem imperator Constantinus, civitate nondum condita, ad Circensium ludorum spectaculum complanaverat, et asseribus circumsepserat. Atque ex eo tempore modo istic, F modo alibi, prout copia dabatur, seorsum collectas egere, et Joannitæ vulgo dicebantur. *Hisce consonat Socrates cap.* XVIII *ita scribens :* Erant cum illis multi episcopi ac presbyteri, aliique ecclesiastici ordinis viri, qui quoniam exinde collectas variis in locis seorsum agere instituerunt, Joannitæ sunt nominati. Joannes vero bimestri spatio in publicum non processit, donec imperatoris præcepto jussus est in exsilium duci. *Toto illo tempore persecutio illa contra adhærentes* Chrysostomo *duravit.*

Vita quoque Sancti insidiis oppetita,

998 *Verum et alia Sancto creata sunt pericula, quæ Sozomenus cap.* XXI *narrat his verbis :* Per idem tempus vir quidam dæmoniacus, aut dæmoniacum simulans, deprenditur, pugionem habens, tanquam ad Joannem occidendum paratus, nondum tamen id facinus aggressus. Qui comprehensus a multitudine, perinde acsi pretio conductus fuisset ad cædem faciendam, ad præfectum urbis perductus est. Sed Joannes, missis quibusdam episcopis ex numero eorum, quos circa se habebat, hominem liberavit, priusquam tormentis subjiceretur.

AUCTORE J. S.

consentiente Theophilo cœptæ.

diisset. Audax enim natura est Theophilus, præceps, temerarius, et admodum contentiosus.

977 Nam nihil est, quod ipsi sub aspectum venerit, quod citius, quam par est, non appetat, in seipso neque judicium neque deliberandi moram sustinens. Irrationabili autem impetu abreptus, inordinate ad ejus approbationem fertur: et decretæ sententiæ firmiter insistens, pertinaciter et contentiose obsistit cunctis, qui voluerint contradicere: contendens semper, ut judicium suum atque sententia vincat et obtineat. Quod certe etiam fecerunt, qui ingenium ejus norant. Nam convocatis e Syria, Cappadocia, Ponto, et Phrygia universis metropolitanis et episcopis, Constantinopoli eos congregant. *Hæc ille de convocatione episcoporum, quam etiam Arcadio attribuere possumus, et Eudoxiæ. Nam et Arcadius, petente* Chrysostomo, *episcopos convocavit, et Eudoxia rursum irata eos quoque vocandos curasse dicitur. Attamen facile credimus, ab inimicis* Chrysostomi *illos esse monitos, quos Sancto adversari noverant, et præ ceteris Theophilum.*

Communionem cum Sancto rumpit Arcadius :

B

978 *Ex iis, qui primi advenerunt, plerique non fuerant in concilio ad Quercum. De his vero intelligenda putem sequentia Palladii verba :* Illi cum venissent, juxta canonum ordinem communicarunt cum Johanne, ne eadem, quæ prius (*Græce priores*) committerent. Quod ubi rescivere principes, ægre tulerunt eorum cum Johanne communiorem. *Nam, teste Socrate, Arcadius ipse communionem cum* Chrysostomo *abrupit.* Interea vero, *inquit cap.* 18, cum Natalis dies Servatoris illuxisset, imperator ad ecclesiam, sicut consueverat, non processit: sed Joanni mandavit, se non prius communicaturum cum illo, quam illata sibi crimina diluisset. *Idem asserit Sozomenus cap.* XX. *Ex episcopis vero, qui circa id tempus advenerant, juxta ordinem, quem in narrando servarunt Socrates et Sozomenus, aut qui forte post ruptam ab Arcadio communionem primi adfuerunt, hi nominantur apud Socratem,* Leontius scilicet episcopus Ancyræ, quæ est in Galatia: Ammonius Laodiceæ, quæ est in Pisidia: Briso Philipporum Thraciæ: Acacius Berœæ, quæ est in Syria, et quidam alii. *Ex his tres priores, qui in priori concilio non fuerant, cum* Chrysostomo *communicasse initio existimo ; non item Acacium, inter inimicos Sancti notissimum.*

episcoporum vero diversa st sententia :

C

979 *Porro venisse aliquot episcopos, quibus non constabat de conspiratione contra* Chrysostomum, *satis liquet exemplo Theodori, secundæ Cappadociæ metropolitani, de quo Palladius pag.* 77 *hæc scribit :* Et Theodorus quidem Tyanorum episcopus, vir ornatus, intellecta conspiratione ex his, quæ ad ejus aures venerant, ne Theophili temeritatem sequeretur, insalutatis relictis omnibus, ecclesiam suam repetiit, longum vale dicens Comitatui, suamque provinciam pietatis muro permuniens, ad finem usque in communione fidelium Romanorum perseverans. *Leontium et Ammonium similiter venisse animo non malo, verisimile est, quia Palladius pag.* 78 *illos* principum minis *victos* et spe *deceptos asserit. Contra Pharetrius, alter Cappadociæ metropolitanus, venire timuit ; at non timuit conspirare cum inimicis* Chrysotomi, *Theophilum imitans,* Pharetrius autem, *ait Palladius,* episcopus Cæsareæ, quæ est ad Argeum, supra modum formidans, ut larvas pueruli, sua civitate ne egressus quidem, per litteras cum adversariis Johannis consentit, quamvis non vocatus in medium, inepte in episcopatu sese gerens, meliorum inscitia. D *Plures episcopos nominatos non reperio, quamvis multo plures adfuerint præter antesignanos, Severianum, Antiochum, et Cyrinum, qui numquam diu abfuerant, et hic rursum cum Acacio primas egerunt partes.*

Episcopi Sancto adversi Theophilo suadente ,

980 *Inter postremos, et forte omnium ultimi, adfuisse videatur tres illi Ægyptii, quos submisit Theophilus. Nam illi serius discesserunt, et ceteris longius aberant. Itaque ante horum adventum, et ante auditum Theophili consilium, contigisse putem ea, quæ Socrates cap.* XVIII *narrat his verbis :* Qui *(episcopi priores)* cum adessent, hi, qui prius Joannem accusaverant, iterum excitati sunt. At Joannes coram istis judicibus fidenti erat animo ; postulabatque, ut de criminibus sibi objectis inquireretur... Porro cum accusatores Joannis ob excelsam illius fiduciam cadere animis viderentur *etc. Sozomenus ait :* Cum vero Joannes respondisset, paratum se esse ad causam dicendam, accusatores ejus metu perculsi, accusationem prosequi non sunt ausi. *Ita quidem ante acceptum Theophili consilium. At postquam illud audiverant, quid moliti sint, statim subjungit his verbis :* Judicibus vero visum est, eum, qui quomodocumque depositus fuisset, ad secundum judicium admitti non debere. E Ac de aliis quidem criminibus nullam quæstionem habuerunt, de hoc autem uno Joannem respondere jubebant, quod depositus, antequam synodus ei licentiam dedisset, in episcopali solio consedisset. *Consentit laudatus Socrates, ita scribens :* Episcopi, qui aderant, reliqua quidem omnia scrutari supersederunt: de hoc autem uno quæstionem habendam esse dixerunt, quod post depositionem absque synodi auctoritate, suo ipsius arbitrio in episcopalem sedem invavisset.

contra ipsum allegant canones Antiocheni concilii.

981 *Quinam iniqui illius consilii potest Theophilum auctores fuerint, exponit Palladius, ita ordiens pag.* 77: Denique Leontius, Ancyræ Galatiæ episcopus, conjunctus est cum Ammonio, episcopo Laodiceæ Adustæ, et combustam reddidit Ecclesiam. Hi non solum victi principum minis, sed e contrario imperialium donorum spe decepti, in secunda synodo improbam sententiam Acacio et Antiocho suggerunt, ut valeret Theophili non juridicum consilium, et nullo modo locus daretur Johannis defensionis allegatione canonum a Theophilo missorum, quos composuerant quadraginta de Arii communione, qui sic habent. « Si quis episcopus aut presbyter jure F » aut injuria depositus, per se redeat ad Ecclesiam » absque synodo, talis non habeat amplius locum » defensionis, sed absolute expellatur. » *Canon procul dubio est concilii Antiochemi, quod an.* 341 *celebratum est ab episcopis magna ex parte Arianis, qui ibidem prævaluerunt. Attamen nullum ibi invenio canonem iisdem plane verbis expressum, ita ut putem, canonem sic datum a Palladio, ut simul adjungat sensum, quem episcopi istis canonibus attribuerunt. Submiserat verisimiliter Theophilus canonem illius concilii quartum et duodecimum. Quartus vetat, ut episcopus, a synodo depositus, propria auctoritate reformat munia episcopalia : si vero id fecerit, ut* nullam amplius spem restitutionis in alia synodo, neque defensionis locum ei habere liceat. *Canon duodecimus æque omnem restitutionis spem eripit episcopo, si a synodo depositus,* ausus fuerit imperatoris auribus molestiam exhibere, cum oporteat ad majorem synodum converti, et jus, quod se habere putat, ad plures episcopos referre. *Videri possunt integri*

A *integri hi canones apud Labbeum tom.* II *col.* 563 *et* 567, *ubi etiam sequitur decimus quartus, quem forte etiam misit Theophilus; sed eo non sunt usi.*

ab Arianis contra S. Athanasium conditos,

982 *Probrosum quidem erat adversariis* Chrysostomi *illos allegare canones, quos Ariani composuerat, ut S. Athanasius, injuste ab iis depositus, difficulter restitui posset; quosque Ecclesia Catholica usque ad illud tempus numquam admiserat, sed constanter neglexerat, imo etiam abrogarat in concilio Sardicensi, ut asserit Palladius. Verum necessitas et odium adversus Sanctum effecerunt, ut hanc machinam, non minus inutilem futuram, nisi violentiora consilia opem tulissent, quam probrosa erat et ignominiosa, non illibenter arriperent; scriptoribus omnibus hanc eorum amentiam improbantibus. Sozomenus ait,* canonem *esse* hæreticorum. Nam, *inquit,* cum Ariani, concinnatis adversus Athanasium calumniis, Alexandrinam ecclesiam ei ademissent, mutationem temporum formidantes, eam regulam condiderunt; studiose videlicet caventes, ut ea, quæ adversus illum machinati fuerant, indiscussa remanerent. *Consentit Socrates, Arianorum fuisse canonem, id ita probans:* Episcopi B enim olim Antiochiæ congregati ad evertendam Consubstantialis fidem, præ odio, quo adversus Athanasium flagrabant, eum canonem condiderunt. *Hac sane non ignorabant defensores* Chrysostomi, *qui ipsius inimicos in summas sic conjecerunt angustias coram Arcadio imperatore, ita ut hic facile oculos aperire potuisset, si æque voluisset videre turpitudinem episcoporum sibi servientium, quam omni modo prosequi damnationem sancti Doctoris.*

quod ipsis coram Arcadio objicitur:

983 Ammonius tamen, *inquit Palladius p.* 79, et Leontius, par admirabile, conjuncti Acacio, Antiocho, Cyrino Chalcedonensi, ac Severiano, ingressi sunt ad imperatorem, monituri evocandos esse ex parte Johannis decem episcopos (erant autem plures quadraginta) ad conciliandam canonibus auctoritatem, aliis quidem contendentibus, orthodoxorum eos esse, aliis autem Arianorum esse demonstrationibus. Ingressi autem Elpidius, episcopus Laodiceæ Syriæ, senex et mente et canitie, atque Tranquillus, suadebant imperatori, non oportere indicta causa ejici Johannem. *Primam rationem infra dabo. Secunda hæc est:* Et quos nunc proferunt canones, hæreticorum eos esse ostendimus; *aiebant* C *Elpidius et Tranquillus.* Cum autem Johannis adversarii inordinate altercari persisterent, alii quidem contentiori voce, alii tumultuoso pectoris motu impudenter agitati coram imperatore; canonum scientissimus atque observantissimus Elpidius, modica facta quiete veluti malacia, leniter imperatori dicit: Imperator, ne diutius mansuetudinem tuam vexemus, sed unum id fiat. Subscribant fratres nostri Acacius et Antiochus, ejusdem esse se fidei, ac eos, qui canones ediderunt, quos tanquam ab orthodoxis editos proponunt: et soluta controversia est. Imperator, animadversa propositionis simplicitate, subridens dixit Antiocho: Nihil isto mihi videtur utilius. Erat autem omnium, quæ acta sunt, insons imperator *(id est, non erat primus aut præcipuus illius tempestatis auctor)* aliis mutantibus, quæ bene constituta erant *(Eudoxia præ ceteris, quantum videtur, sed id Arcadius permittere non debuerat.)*

984 *Verum audiamus, quomodo se gesserint persecutores* Chrysostomi, *ab Elpidio sic ad angustias redacti.* Vertigine igitur acti, *inquit,* atque in se conversi, qui cum Severiano erant, instar aquæ instabilis, ob id, quod fuerat prudenter ab Elpidio dictum, et imperatoris judicio comprobatum, obticuerunt facie livescente. Angustiis tamen loci constricti, etiam nolentes promittunt subscribere. Sic egressi promissum quidem non implent, utpote involuntarium, metuentes ne vincerentur: machinabantur autem, quo pacto expelleretur Joannes. *Ita ille. Porro illi antistites non ignorabant, Arianorum canonibus se uti contra* Chrysostomum: *at id adeo coram Arcadio fateri erubescebant, ut pernicioso mendacio se angustiis illis evolvere conati sint. Præterea de canone contra* Chrysostomum *allato ait Palladius pag.* 78: Et hic quidem, canon, ut impius ab impiis editus, in Sardicensi concilio a Romanis, Italis, Illyriis, Macedonibus atque Græcis abrogatus est,... quando Liberius aut Julius, Constantis principatu, Athanasium in communionem admisit et Marcellum Galatam, propter quos et hic canon factus fuerat. *Palladio adstipulatur S. Innocentius Papa in Epistola ad Clerum Constantinopolitanum apud Montfauconum tom.* III *Operum* Chrysostomi *pag.* 521, *ubi canones contra* Chrysostomum *productos,* E *tamquam ab hereticis excogitatos, plane improbandos asserit,* quemadmodum, *inquit,* et antea in Sardicensi synodo ab episcopis, qui ante nos fuerunt, factum est.

canones illi in Sardicensi dicuntur abrogati:

985 *Porro inimicis* Chrysostomi *tam male cesserat prima coram imperatore disputatio, quam cum paucis Sancti defensoribus inire voluerant, ut secunda vice ad certamen non videantur processisse. Certe alteram disputationem nemo memorat. Sane, si vel maxime Catholicorum fuisse allegati canones, ne sic quidem vim habuissent contra* Chrysostomum. *Nam primo depositus non fuerat Sanctus, sed solum ejectus ab imperatore, ut observat laudatus Elpidius, ita Arcadium alloquens apud Palladium pag.* 79 *his verbis:* Neque enim prius depositus fuerat, sed ejectus a comite: neque per se redierat, sed jussu tuæ pietatis, misso ad id notario. *Depositum non fuisse Sanctum, facile sustinere potuisset Elpidius, quia ille se judicio non subjecerat, nec, ut se illi subjiceret, fuerat obligatus. Hinc etiam observat Theodoretus ante laudatus, id respondisse Sanctum.* Verum, *inquit,* ille aiebat, se judicatum non fuisse. *Secundo, æque probare poterat, se non sua auctoritate, sed plurium episcoporum judicio munia sua resumpsisse.* F *Nam tempore iniqui illius ad Quercum concilii secum habebat episcopos quadraginta, qui omnes pro ipso stabant, et judicabant munia episcopalia ipsum licite obiturum. Quin et Socrates dicit;* Cumque ille (Chrysostomus *per suos)* diceret, quinque et sexaginta episcopos, qui ipsi communicaverant, illud decrevisse: Leontius contra: Plures fuerunt, O Joannes, qui te in synodo condemnarant. *Verum hæc Leontii responsio, si umquam data est, falsissima erat. Satis itaque viderunt hostes* Chrysostomi, *ulterius sibi ratiocinandum non esse.*

nec poterant obesse causæ Chrysostomi.

986 *Quid ergo egerunt? Audiamus Palladium pag.* 80: Dum hæc sic, *inquit,* atque alia aliter geruntur, novem aut decem menses præterierunt, cum Johannes episcopus, adjunctis quadraginta duobus episcopis conventus ageret, et populus magna cum animi alacritate ejus doctrina frueretur. Solet enim vanæ gloriæ expers animus in afflictionibus jucundiorem et potentiorem sermonem effundere. Interea effloruit Dominicum

Hinc illi persuadent Arcadio,

AUCTORE J. S.

ipso magno Sabbato collecta manus militum, ad vesperam diei in ecclesias ingressa, clerum omnem, qui nobiscum erat, vi ejecit, et armis sanctuarium undique obsedit. Mulieres quoque sacrarum ædium, quæ per illud tempus se exuerant, ut baptizarentur, metu gravis istius incursus nudæ aufugerunt. Neque enim concedebatur, ut se velarent, sicut mulieres honestas decet. Multæ etiam acceptis vulneribus ejiciebantur, et sanguine implebantur piscinæ et cruore sacri latices rubescebant. Neque hic rerum finis erat. Nam et locum, in quo sancta condita servabantur, ingressi sunt milites, quorum aliquos scimus nullis initiatos mysteriis, et viderunt omnia, quæ intus erant. Quin et sanctissimus Christi Sanguis, sicut in tali tumultu contigit, in prædictorum militum vestes effusus est, fiebantque quasi in barbarica captivitate omnia: vulgus enim in solitudinem fugabatur, multitudo omnis extra civitatem versabatur, erantque in tanto festo vacuæ populo ecclesiæ, et plures quam quadraginta episcopi, qui nobis communicarant, cum populo et clero sine causa fugabantur.

quantoque cum gemitu omnium.

B

1010 Et ob prodigiosa flagitia, ubique per fora, per domos, per solitudines, per omnes civitatis partes, omnia lamentis, ejulatibus, et fontibus lacrymarum plena erant: ut non modo, qui affligebantur, sed et qui nihil tale patiebantur: et non solum qui nostræ fidei erant, sed et hæretici, et Judæi, et Gentiles, ob sceleris atrocitatem nobiscum dolerent, et quasi per vim capta civitate, tumultu, trepidatione ac planctu plena erant omnia. Talia ausi sunt præter sententiam piissimi imperatoris, nocte multa, episcopis hæc instruentibus, et multis in locis ordines ducentibus, nec erubescentibus, quod pro diaconis campiductores præeuntes haberent. Ubi vero illuxit dies, omnis civitas extra muros sub arbores, et in nemora emigravit, ibi festum diem celebrans, quasi oves dispersæ. Licet vobis ex his et cætera omnia pensare: nam omnia, quæ facta sunt, sigillatim sermone complecti, ut dixi, impossibile est. Est autem et hoc perquam molestum, quod talia tantaque mala nullum adhuc finem accipiant: neque spes sit ea finem habitura: sed augentur in dies magis ac magis, nosque plerisque ridiculi facti sumus: imo ridet nullus, etiamsi valde sit perversus; lugent autem omnes propter extremam et inauditam hanc malitiam, malorum facile colophonem.

C

Tum Sanctus aliarum ecclesiarum perturbationem,

1011 Qui vero reliquarum ecclesiarum perturbationes eloqui possit? Non enim hic cessavit hoc malum, sed usque ad Orientem pervenit. Nam sicut a capite malis humoribus defluentibus, reliqua membra corrumpuntur: ita nunc quoque tumultus, qui in hac magna civitate cœperunt, quasi ex fonte in omnia loca sensim effluunt, et clerici ubique in episcopos insurgunt, et episcopi ab episcopis, et populi a populis scissi sunt, et alii propediem scindentur, et exspectatur ubique malorum partus, orbisque totius subversio. Igitur, domini mei maxime venerandi et pii, cum hæc ita se habere didiceritis, studium vestrum, et magnam diligentiam adhibere, quo retundatur hæc, quæ in ecclesias irrupit, iniquitas. Quippe si mos hic invaluerit, et fas fuerit cuivis in alienam parœciam irrumpere, idque ex tantis intervallis, et ejicere, quos voluerit, et auctoritate propria quæque pro libidine sua facere, scitote quod brevi transibunt omnia, et totus orbis premetur bello inexpiabili, omnibus ejectis, et omnes ejicientibus.

D

ac iniquitatem judicii contra se lati explicat;

1012 Quapropter ne confusio hæc omnem, quæ sub cœlo est, nationem invadat, obsecro, ut scribas, quod hæc tam inique facta, et ab una solum parte, absentibus nobis, et non declinantibus judicium, non habent robur, sicut neque sua natura habent: illi autem, qui adeo inique egisse deprehensi sunt, pœnæ ecclesiasticarum legum subjaceant: nobis vero, qui nec convicti, nec redarguti, nec habiti ut rei sumus, litteris vestris et caritate vestra, aliorumque omnium, quorum scilicet et antea societate fruebamur, frui concedite. Si autem adversarii nostri, qui ita inique egerunt, adhuc fingunt crimina quædam, propter quæ nos injuste ejecerunt, non datis nobis Actis, neque libellis, neque manifestatis accusatoribus, si dentur judices incorrupti, agemus et tuebimur etiam nos libenter causam, monstrabimusque, nos non esse reos eorum, quæ nobis objiciunt, sicut et plane innoxii sumus: et contra, quæ ab ipsis facta, contra omnem omnes ecclesiasticos canones. Et quid dico canones ecclesiasticos? Neque in Gentilium judiciis, neque in barbarorum tribunalibus talia attentata sunt unquam: imo vero neque Scythæ, neque Sauromatæ unquam judicarunt, judicium dandum uni parti, absente ea, quæ accusatur, et vitante E non judicium, sed inimicitias, et invocante multa millia judicum, et protestante coram toto orbe, declaraturam se non esse ream, depulsuramque crimina, et ostensuram suam in omnibus innocentiam.

opemque Innocentii postulat.

1013 Hæc igitur omnia cum ita se habere intellexeritis, a dominis meis piissimis fratribus nostris episcopis obsecro, ut præstetis id, quod petent, officii. Quo non solum nobis gratificabimini, sed et ecclesiarum universitati, mercedemque accepturi estis a Deo, qui nihil non propter ecclesiarum pacem facere dignatur. Semper vale, et ora pro me, Domine reverendissime et sanctissime. *Hactenus Epistola apud Montfauconum. At apud Palladium additur pag. 22:* Hæc ipsa etiam scripta est ad Venerium episcopum Mediolani, et ad Chromatium Aquileiæ episcopum. *Ambo hi Sancti sunt, uti et Innocentius Papa. De Venerio apud nos actum est ad 4 Maii, de Innocentio ad 28 Julii; de Chromatio agendum est ad 2 Decembris.*

Innocentius vero improbans gesta contra Sanctum,

F

1014 *Theodorus autem apud Palladium p. 22 subdit sequentia:* Ad hæc beatus Innocentius Papa utrique parti pares litteras communionis misit, improbans judicium, quod a Theophilo factum videbatur; dicens, deberi aliam cogi synodum irreprehensibilem Occidentalium et Orientalium: primum quidem secedentibus ab illo consessu amicis, deinde et inimicis: a neutris enim, ut plurimum, rectum proficiscitur judicium. *Hæc ille: at litteræ communionis videntur excidisse. Epistola vero alia Innocentii ad* Chrysostomum *exstat apud Montfauconum tom.* III *p.* 522, *ubi hanc habet inscriptionem:* Dilecto fratri Joanni Innocentius. *Hæc fortasse, ad consolandum utcumque* Chrysostomum, *communicationis Litteris fuit addita. Certe circa initium persecutionis iteratæ videtur scripta. Quare totum ejus contextum Latine subjungo:* Etsi insontem omnia exspectare bona, et a Deo misericordiam petere deceat, tamen etiam a nobis, qui patientiam suademus, competentes litteræ per Cyriacum diaconum sunt transmissæ: ne contumelia plus virium habeat ad opprimendum, quam bona conscientia ad spem habendam.

1015 Neque enim tu doceri debes, tot populorum

A pulorum doctor et pastor, optimos quosque semper et assidue probari, num in vigore patientiæ permaneant, nec ulli labori ac molestiæ succumbant; et conscientiam esse rem admodum firmam adversus omnia, quæ injuste accidunt: quæ nisi quis tolerantia superavit, malæ suspicionis argumentum de se præbet. Cuncta enim tolerare debet is, qui Deo primum, deindeque propriæ conscientiæ confidit. Vir quippe bonus exerceri quidem potest ad tolerantiam, vinci autem nequit, quia ejus mentem divinæ Scripturæ custodiunt: abundant enim exemplis divinæ lectiones, quas populis tradimus: quæ omnes fere Sanctos variis modis sæpeque vexatos fuisse, et quasi in examine quodam probatos fuisse, atque ita patientiæ coronam adeptos esse, testificantur. Consoletur caritatem tuam ipsa animi conscientia, Frater carissime, quæ in calamitatibus solet esse virtutis consolatio. Inspectante enim Domino Christo, in portu pacis purgata conscientia sistetur. *Hactenus S. Innocentius, qui necdum sciebat, Sanctum Constantinopoli expulsum esse, dum hæc scribebat.*

Theophilus Acta conciliabuli mittit Innocentio.

1016 *De aliis Theophili ad Innocentium nuntiis, qui ante expulsum* Chrysostomum *etiam missi videntur, laudatus Theodorus apud Palladium pag.* 23 *ita loquitur:* Paucis post diebus B rursus advenit presbyter quidam Theophili Petrus cum Martyrio ecclesiæ Constantinopolitanæ diacono; qui reddiderunt ejus litteras, et quosdam Actum Commentariolos videlicet; in quibus videbatur Johannes a triginta sex episcopis condemnatus, quorum undetriginta erant Ægypti, septem vero aliarum regionum. Quibus Actis perlectis, Papa Innocentius, cum comperisset nullas graves esse accusationes, neque Johannem adfuisse, neque coram reprehensum esse, Theophili furorem exsibilare perstitit, quod contra absentem tam præcipitem et abruptam sententiam effudisset. Dimissis igitur illis cum increpatoriis litteris, precabatur Deum supplicans cum jejunio, ut sedaretur quidem Ecclesiæ discordia, fraternus vero amor compingeretur. Erat autem Epistolæ tenor hic.

qui cum Chrysostomo communicare pergit.

1017 Frater Theophile, nos quidem habemus te et fratrem Johannem nobis communicantes, ut et in prioribus litteris mentem nostram manifestam fecimus: ac ne nunc quidem ab eo proposito desistentes, rursus eadem tibi scribimus, et quotiescumque ad nos miseris; quod, nisi congruum judicium subsequatur in his, quæ per C ludibrium gesta sunt, fieri non potest, ut sine ratione a Johannis communione discedamus. Tu igitur, si judicio confidis, siste te ad synodum, quæ secundum Christum cogitur, et ibi expositis criminationibus sub testibus Nicæni concilii canonibus (alium enim canonem Romana non admittit Ecclesia) irrefragabilem securitatem habebis. *Sozomenus lib.* VIII *cap.* XXVI *prædicta etiam confirmat, ita scribens:* Porro Innocentius Romanæ Urbis Episcopus, cognitis iis, quæ adversus Joannem gesta fuerant, vehementer commotus est, et ea quidem damnavit. Cum autem œcumenicam synodum congregare studeret, scripsit ad Joannem, et seorsum ad clericos urbis Constantinopolitanæ. *Deinde dat utramque Epistolam. Primam supra dedi; sed altera serius scripta est, et suo loco dabitur.*

§ LXVI. Sanctus urbe ab Arcadio ejicitur: ecclesia eodem die comburitur: hinc calumniæ in Chrysostomum, eique adhærentes.

Urgentibus iterum episcopis, Arcadius jubet

Palladius *pag.* 88 *ultimum* Chrysostomi *exsilium ita narrare incipit:* Quinto porro die a finita Pentecoste *(id est, opinor, post completam hebdomadam festivitatis Pentecostes)* Acacius, Severianus, Antiochus atque Cyrinus imperatorem adeunt: et, Nobis, inquiunt, a Deo constitutus es imperator, nemini subjectus, et omnes tibi subditos habens: licet tibi, quod lubet, facere. Ne sis presbyteris mitior, nec episcopis sanctior. Diximus tibi coram omnibus: In caput nostrum Johannis depositio esto. Ne igitur, Homini uni ut parcas, nos omnes perde. Judaicis verbis, fortasse et factis, subdole per- E suaserunt id imperatori. Sic imperator, misso Patricio notario, hæc Johanni denuntiat: Acacius, Antiochus, Severianus et Cyrinus condemnationem tuam in caput suum rejecerunt. Igitur, ubi res tuas Deo commendaveris, egredere ecclesia. *Quo modo paruerit Sanctus, mox referemus. Tempus autem Socrates cap.* XVIII *ita designat:* Id accidit 12 die Calendas Julii Honorio sextum et Aristinæto consulibus: *id est, die* 20 *Julii anni* 404, *ita ut Arcadius Sanctum egredi jusserit tribus fere diebus, postquam id petierant episcopi secundum expositionem Palladii supra datam.*

Sanctum urbe egredi: quod factum 20 Junii, anno 404.

1019 *Tillemontius Nota* 82 *credit, preces ad expellendum* Chrysostomum *imperatori ab episcopis oblatas die* 9 *Junii. Verum ita exponendo Palladium sibi difficultates creat minime necessarios. Nam Palladii verba hæc sunt:* τῆς πεντεκοστῆς δὲ συμπληρωθείσης, μετὰ πέντε ἡμέρας *etc.* Pentecoste vero completa, post quinque dies *etc. Festum Pentecostes celebrabatur die* 5 *Junii, ita ut quinque dies saltem perducerent ad diem* 10 *Junii, si omnino velimus ita locum exponere de diebus quinquaginta, quorum primus est Pascha, ultimus festivitas Pentecostes. Nam illud tempus* Pente- F coste *vocabatur primis seculis. Attamen ipsaquoque festivitas missi Spiritus sancti non raro* Pentecoste *dicebatur, ut modo passim nominatur. Hinc* Chrysostomus *tom.* II *pag.* 459 *dicit,* Semper possumus Pentecosten celebrare. *Cum autem festivitas celebraretur cum Octava, quæ ante institutum festum sanctissimæ Trinitatis agebatur sequenti Dominica, ut videre est in Kalendario Frontonis pag.* 88, *ultima illius festivitatis dies incidebat in* 12 *Junii. Adde modo dies quinque, et facile videbis, inimicos* Chrysostomi *ad Arcadium se contulisse die* 17 *Junii. Ille vero Sanctum abire jussit die* 20 *Junii. At nescimus, utrum mandatum illud eodem die miserit, an vero unum alterumve diem Sancto concesserit, ut res suas disponeret. Hæc de tempore.*

Sanctus, accepto eo mandato,

1020 *De mandato Arcadii Sozomenus cap.* XXII *ita scribit:* Porro episcopi, qui adversus Joannem convenerant, ecclesiasticas leges calcari conquerentes, damnationis sententiam in eum latam, utpote (ut contendebant) justissimam, in

AUCTORE J. S.

insidiis et vexationibus, quas toleraverant; et similia in aliis subinde quoque habet. Verum dicta de hisce ad propositum nostrum sufficient, modo addiderimus, Sanctum in Epistola II *vehementer conqueri de malis, quæ monachis et sacris virginibus erant illata; eique consentire illa, quæ Domitianus presbyter Romæ nuntiavit, quæque recitabimus num.* 1049. *Attamen calumnia illa de incendio tandem cessavit per primam partem legis, quam Arcadius tulit die* 29 *Augusti direxitque ad Studium urbis præfectum. Nam in Codice Theodosiano lib.* XVI *tit.* II *leg.* 37 *hisce plane concepta est verbis :* Quoniam personæ ad inquisitionem perpetrati incendii, ut tui culminis suggestio patefecit, nequeunt inveniri, clericos carceris custodia relaxamus, ita ut navibus impositi ad lares proprios revertantur. *Hæc nata erant utcumque consolari amicos* Chrysostomi, *qui hac lege de calumniatoribus suis triumphabant.*

sed simul lex severa fertur contra conventus sectatorum Chrysostomi;

1042 *Verum, quantum solatii pars prior attulerat, tantum fere doloris afferre debebat pars altera, quæ sic habet:* Ne proscriptionis periculo domus careant, quas episcopos vel clericos peregrinos, post publicationem edictorum, et nostræ serenitatis adfatus, probabitur suscepisse (pari B forma servanda, si qua domus cives clericos nova ac tumultuosa conventicula extra ecclesiam celebrantes susceperint) ad observandos * siquidem seditionis aditus, id nostro sedit arbitrio, ut omnes episcopi et clerici et peregrini ab hac sacratissima urbe pellantur. Dat. 4 Kal. Septembr, Constantino, Honorio VI et Aristeneta coss., *id est, anno* 404. *Prohibet lex, ne quis in domo sua suscipiat aut retineat episcopum nullum aut clericum peregrinum, vultque ut illi omnes domum se recipiant, videlicet ne quis ex illis sacra administrare posset iis, qui cum Arsacio nolebant communicare. Eadem de causa prohibet omnes conventus celebrandos extra ecclesiam per clericos Constantinopolitanos. Efficacissima sane erat hæc lex, ut omnes cogerentur cum Arsacio communicare. Attamen id obtinere non potuit Arcadius, ne post alias quidem leges, ut videbimus postea.*

* *forte observandos*

alia rursum hunc in finem lata 11 Septembris, et tertia

1043 *Alia lex eumdem in finem lata est, et ad Studium urbis præfectum directa* 3 Idus, *id est, die* 11 Septembris. *In hac jubentur advigilare in servos suos, ne ad separatos conventus se conferant, mulctaque puniuntur pecuniaria pro singulis servis, qui fuerint deprehensi, quique insuper corporali pœnæ subjiciuntur. Graviori mulctæ* C *subjiciuntur corpora integra, si quis ex illis fuerit deprehensus. Lex videri integra potest in Codice Theodosiano lib.* XVI *tit.* IV *leg.* 5. *Quæ vero ibidem sequitur sexta, data est ad Eutychianum præfectum prætorio* 14 Kalend. Decembr., *id est,* 18 Novembris, *atque ita habet* : Rectores provinciarum moneantur, ut conventus eorum arceantur inliciti, qui orthodoxorum religione subfulti, spretis sacrosanctis ecclesiis, alio convenire conantur : his, qui ab Arsacii, Theophili, Porfyri (reverendissimorum sacræ legis antistitum) communione dissentiunt, ab ecclesia procul dubio repellendis.

pro toto imperio Orientali.

1044 *Hæc spectabant ad totum imperium Orientale, eratque erectum vexillum contra omnes episcopos et clericos, qui cum illis tribus* Chrysostomi *persecutoribus nolebant communicare. Sozomenus c.* XXIV *occasionem hujus legis legemque ipsam commemorat hoc modo* : Antiochiæ vero mortuus est Flavianus, qui Joannis depositioni haudquaquam consenserat. Cujus loco Porphyrius Antioch. ecclesiæ sacerdotium suscepit. Qui cum D condemnationi Joannis subscripsisset, multi in Syria ab ecclesiæ illius communione sese abruperunt : et scorsum collectas celebrantes, multas ærumnas ac molestias perpessi sunt. Etenim in gratiam communionis Arsacii, et hujus, quem diximus, Porphyrii, et Theophili Alexandriæ episcopi, studio eorum, qui in palatio plurimum poterant, lata lex est, ne orthodoxi extra ecclesias convenirent, utque ii, qui cum supradictis non communicarent, expellerentur.

Inquisitio de incendio non videtur anno 405 resumpta.

1045 *Ceterum controversiæ hic aliquid breviter tractandum. Tillemontius art.* 90 *scribit, anno* 405 *instauratam esse inquisitionem de incendio per Optatum urbis præfectum. Idem credidit Gothofredus in Commentariis ad Codicem Theodosianum tom.* IV *pag.* 76. *Fundamentum hujusce opinionis est Socrates, qui lib.* IV *c.* XVIII *præfectum urbis, per quem Christiani propter incendium afflicti sunt, vocat* Optatum : *nam anno* 404 *Studius erat præfectus urbis Constantinopolitanæ, ut habemus ex legibus supra datis; at anno* 405 *præfectus fuit Optatus. Verum, cum nulla ullibi occurrant indicia quæstionis illius instauratæ, malim credere, Socratem in nomine præfecti errasse, quam tempestatem illam ab Optato resuscitatam esse. Errare profecto facile potuit,* E *quia Optatus deinde etiam contra Christianos inquisivit, sed solum quia communionem Arsacii fugiebant, ut patebit ex iis, quæ ex Palladio recitabimus num.* 1049. *Si tanti esset facienda auctoritas Socratis, posset quis existimare, Optatum pro Studio præfecto quæstiones instituisse; sed magis credo, utramque inquisitionem a Socrate confusam.*

§ LXVIII. Multi Romam se recipiunt, ibique omnia referunt S. Innocentio Papæ : hujus litteræ ad clerum Constantinopolitanum : Honorii vero et S. Nili ad Arcadium : exsilium Sancti divinitus, ut creditur, punitum.

E

Cyriacus episcopus venit Romam,

L*eges mox memoratæ effecerunt, ut multi episcopi aliique viri ecclesiastici Romam se receperint, cum ad persecutionem declinandam, tum ad quærendum aliquod tantis malis remedium. Quo autem ordine advenerint Romam, quæque ibidem narraverint, exponit Theodorus diaconus apud Palladium pag.* 26 *ita loquens :* Rursus igitur post aliquot dies adfuit Synadorum (*in Phrygia*) episcopus Cyriacus, litteras quidem nullas habens, idoneus vero ad apte et concinne narrandum, qui dicebat fugisse se ob imperialis edicti comminationem, quod sic habet : « Si quis « non communicat Theophilo, Arsacio, et Por- « phyrio : ille quidem episcopatu arceatur, simul « etiam amittat, si quam visus fuerit habere sub- « stantiam pecuniarum aut prædiorum. » *Ipsa lex data est num.* 1043, *ubi diximus latam esse die* 18 *Novembris. Cyriacus hic* Chrysostomum *Constantinopoli exeuntem fuerat comitatus, at captus ob calumniam incendii. Deinde vero per legem* 29 *Augusti latam, supraque num.* 1041 *recitatam,*

carcere

AUCTORE J. S.

A *carcere liberatus, et ad ecclesiam suam est missus. Verum ibi non potuit diu subsistere, cum statim videatur fugisse, ubi intellexerat legem 18 Novembris latam. Adventus ipsius in Urbem figi nequit ante inchoatum annum 405, cum longum iter tempore hiemali coactus fuerit instituere.*

deinde Eulysius, post hunc Palladius,

1047 Post Cyriacum, *inquit Theodorus,* advenit Eulysius, episcopus Apameæ Bithyniæ, reddens litteras quindecim episcoporum e synodo Johannis, et optimi senis Anysii, Thessalonicensis episcopi, in quibus et priorem et præsentem totius Constantinopolis direptionem perscribebant. Anysius vero scribebat, se judicio Romanæ Ecclesiæ acquiescere : qui et ipse Eulysius omnia Cyriaco consentanea narravit. Elapso mense, accessit Palladius, episcopus Helenopolis, absque litteris : qui et ipse fugisse se magistratuum furorem dicebat, et nobis omnia expressius declaravit, ostendens edicti exemplum, quod sic habet. « Quicumque occultaverit episcopum aut » clericum, aut omnino exceperit in domum suam » aliquem, qui communicet Johanni, domus ejus » publicetur. » *Non obstante hac lege, quæ lata est* 29 *Augusti, ut diximus, non pauci episcopi manserunt aliquo tempore Constantinopoli, sed* B *ibidem latuerunt, ut colligitur ex Epistola* CXIII Chrysostomi *ad Palladium. Itaque Eulysius et Palladius haud dubie aliquot mensibus ibi latuerunt, indeque recta verisimiliter se Romam contulerunt.*

tum Germanus presbyter cum Cassiano diacono:

1048 Post Palladium, *ait Theodorus,* advenere Germanus presbyter una cum Cassiano diacono, qui erant e partibus Johannis, viri religiosi, litteras totius cleri Johannis reddentes, quibus scribunt ecclesiam ipsorum vim atque tyrannidem perpessam esse, ipsorum Episcopo militari manu ejecto, atque in exsilium acto per factionem Acacii Berœæ episcopi, Theophili Alexandriæ, Antiochi Ptolemaidos, et Severiani Gabalorum. Interea breviculum prædicti ostenderunt, quo pretiosa vasa tradiderant coram judicibus, Studio præfecto urbis, et Eutychiano præfecto prætorii, et Joanne comite thesaurorum, et Eustathio quæstore, ac tabulariis, in auro, argento, et vestibus, calumniam a Johanne episcopo depellentes. *Nimirum quia Sanctus fuerat accusatus, quod pretiosam ecclesiæ supellectilem vendidisset. Ad litteras cleri Constantinopolitani respondit Innocentius, cujus litteras mox dabo.*

post illos Demetrius episcopus, ac demum duo presbyteri.

C 1049 *Interim Theodorus ita pergit :* Post illos denuo venit Demetrius Pesinuntis episcopus, qui Orientem percurrerat, prædicans Romanorum communionem cum Johanne episcopo, ostensis Papæ Innocentii litteris, afferens epistolas ab episcopis Cariæ, quibus illi Johannis communionem complectuntur ; atque alias a presbyteris Antiochiæ, quibus Romanorum disciplinam sequuntur, et deplorant Porphyrii ordinationem, factam contra jus et fas. Post quos omnes venit presbyter Domitianus, œconomus ecclesiæ Constantinopolitanæ, et Vallagas quidam, presbyter Nisibenus, narrans monasteriorum, quæ sunt in Mesopotamia, afflictionem. Qui etiam reddiderunt Optati cujusdam præfecti Acta, in quibus honestæ mulieres ex genere consulum *(Olympias videlicet, Pentadia, et aliæ)* diaconissæ ecclesiæ Constantinopolitanæ, in oculis populi ad eum ducuntur, coactæ aut communicare Arsacio, aut fisco dare ducentas auri libras. *Non tacuissent hæc Acta accusationem incensæ ecclesiæ, si illa calumnia ab Optato instaurata fuisset, ut aliqui voluerunt. Addit Theodorus :* De ascetis et virginibus quid attinet dicere ? qui ostendebant fulcata latera in eculeo, et in tergo verberum notas. *Hactenus Theodorus de nuntiis Romam perlatis. At ea nuntiari non potuerunt ante annum* 405.

Hi vero exposuerunt crudelia contra amicos Chrysostomi gesta.

1050 *Varia porro exempla crudelitatis in amicos* Chrysostomi, *multorumque episcoporum, presbyterorum et monachorum exsilium narrat Palladius in Dialogo suo. At aliqua serius facta sunt, neque ad propositum nostrum necesse est ea omnia enumerare. Quare pauca solum huc transfero. Serapionem primo diaconum ac deinde presbyterum amaverat Sanctus, ac tandem eumdem ordinaverat episcopum Heracleæ in Thracia, ut dictum est num.* 964. *Latuerat ille aliquo tempore apud monachos Marsos, teste* Chrysostomo *in Epistola* XIV *: verum detectus fuit, pessimeque tractatus. Palladius enim pag.* 195 *de eo hæc scribit :* Serapionem autem, post innumeras absque ulla probatione calumnias, summa cum judicum crudelitate cæsum, ad excussionem usque dentium, ut fama est, in patriam suam relegarunt. *Magnum quoque et fidelem* Chrysostomi *amicum fuisse Hilarum episcopum, liquet ex laudata mox epistola* XIV. *De eo verisimiliter loquitur Palladius, qui sic pergit :* Hilarius, vir sanctus et senex, in intimum Pontum pulsus est, plagis concisus, non E a judice, sed a clero : qui decem et octo abhinc annis panem non gustavit, olera sola et frumentum coctum edens. *De Heraclide, cui Ephesiorum ecclesiam commiserat* Chrysostomus, *post pauca sic loquitur :* Heraclidas Ephesius quadriennium jam Nicomediæ in carcere inclusus est. *Reliqua mitto, ut videamus, quo animo tantam ecclesiarum vastationem intellexerit sanctus pontifex Innocentius.*

Innocentii Papæ ad acceptas cleri

1051 *Hic acceptis cleri Constantinopolitani litteris, quas attulerunt Germanus et Cassianus, rescripsit ad clerum Constantinopolitanum litteras a Sozomeno primum editas lib.* VIII *cap.* XXVI. *Eas igitur inde huc transfero :* Innocentius Episcopus presbyteris et diaconis, et universo clero ac populo ecclesiæ Constantinopolitanæ, quæ est sub Joanne episcopo, dilectis fratribus salutem. Ex litteris caritatis vestræ, quas per Germanum presbyterum et Cassianum diaconum misistis, scenam malorum, quam ab oculos posuistis, anxia sollicitudine cognovi : quantisque ærumnis et calamitatibus fides laboret, repetita sæpius lectione perspexi. Quam quidem rem sola consolatio patientiæ sanare potest. Dabit enim brevi Deus F noster finem tantis tribulationibus, et hæc tolerasse proficiet. Enimvero hanc ipsam necessariam consolationem, in exordio litterarum caritatis vestræ positam, propositum vestrum laudantes, agnovimus, multis testimoniis ad patientiam hortantibus confirmatam. Nam consolationem nostram, quam per litteras nostras vobis afferre debebamus, vos ipsi litteris vestris prævenistis. Hanc siquidem Dominus noster patientiam laborantibus præbere solet, ut famuli Christi etiam in tribulationibus semetipsos consolentur ; apud se reputantes, sanctis viris jam antea contigisse ea, quæ ipsi patiuntur. Sed et nos ex ipsis litteris vestris consolationem nobis mutuari possumus. Neque enim a doloris vestri consortio alieni sumus ; quippe qui affligimur in vobis. Quis enim ferre possit ea, quæ ab illis admissa sunt, quos præ cæteris decebat, tranquillitatis ac pacis et concordiæ esse studiosos. Nunc præpostero more ex sedibus ecclesiarum suarum exturbantur innoxii sacerdotes. Quod quidem primus ac præcipuus injuste perpessus est frater et comminister noster Joannes,

AUCTORE J. S.

secundam, quam diem Dominicum, pro ordinatione elegissent. Sozomenus de illa ordinatione cap. XXIII *hæc memorat :* Haud multo post Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopus ordinatur Arsacius, frater Nectarii ejus, qui ante Joannem episcopatum illum rexerat, vir mansuetus et erga Deum religiosus. Verum laudem illam, quam omnium consensu adeptus fuerat presbyter, imminuerunt postea clerici quidam, qui quodcumque ipsis lubitum fuerat, agebant: facta vero illi imputabant.

ordinatur episcopus Constantinopolitanus;

1031 Sed præcipue infamarunt illum ea, quæ Joannis fautoribus postmodum acciderunt. Nam cum illi haudquaquam sustinerent, nec cum ipso, nec cum consortibus ipsius, communicare aut precationem facere, eo quod permixtos illis videbant Joannis inimicos : atque idcirco seorsum, uti diximus, congregati, in extremis civitatis partibus collectas celebrarent, ipse ea de re ad imperatorem retulit. *De persecutione hinc nata inferius. Erat Arsacius archipresbyter sub* Chrysostomo, *et testimonium contra ipsum dixerat, ut vidimus num.* 912. *Palladius pag.* 94 *ipsum gravius accusat, ita scribens :* Arsacius autem, frater beati Nectarii, substitutus est in locum B Johannis, magni sacrorum interpretis, homo pisce magis mutus, et rana rebus agendis minus idoneus,... violato suo in Evangelia juramento. Quippe fratri suo Nectario juraverat, nullius umquam episcopatus ordinationem admissurum se, quando Nectarius exprobravit ipsi, quod noluisset Tarsensi ecclesiæ præfici, quasi mortem ipsius specularetur. Fuit causa perjurii, primum quidem vana gloria, propter quam ambiebat, ut ita dicam, nuptias uxoris fratris sui; deinde pudor increpationum, ipsi a fratre prophetice factarum. *Ita ille de Arsacio, qui communionem Ecclesiæ Romanæ numquam obtinere potuit.*

Antiochenus vero Porphyrius, inimicus etiam Chrysostomi.

1032 *Eo tempore ad persecutores* Chrysostomi *accessit Porphyrius, mortuo Flaviano substitutus episcopus Antiochenus. Hunc tamquam hominem pessimum, doloque malo ordinatum, describit Palladius pag.* 142 *et seqq. Ad propositum nostrum suffecerit observasse, ordinatum fuisse ab Acacio, Antiocho et Severiano, idque factum invito populo et clero Antiocheno : nam hi desiderabant Constantium presbyterum, amicum* Chrysostomi *frequenter memorandum. Itaque plerique Antiocheni cum Porphyrio communicare noluerunt, sicut Constantinopolitani nihil commune* C *habere voluerunt cum Arsacio. Utrumque testatur Palladius pag.* 149 *ita scribens:* Clerus quidem Antiochensis insignior clam plebem colligit, ne ipsis quidem ecclesiæ parietibus appropinquans; nec non et tota insignis mulierum societas, propter quas maxime insaniunt pecuniarum avidi pastores. De rebus autem Constantinopolitanis quid attinet dicere, quanta multitudo ab ecclesiis recesserit, conveniens sub dio, ut superius diximus? Ita ut, qui rerum ecclesiasticarum potiuntur, non habeant totidem auditores silentii sui : nusquam enim apud eos sermo. *Præterea Porphyrius, ut communionem obtineret, teste Theodoro apud Palladium pag.* 141, ad Ecclesiam Romanam scripsit; et responso dignus habitus non fuit. *Ordinationem Porphyri Boschius noster in Historia Chronologica patriarcharum Antiochenorum pag.* 61 *probabiliter figit mense Julio. Ad propositum nostrum nihil interest, utrum facta sit mense Julio, an Augusto aut Septembri.*

1033 *De persecutione, jam ante ordinationem Arsacii inchoata, sic cap.* XXII *loquitur Sozomenus:* Alii episcopos et clericos, qui una cum Joanne profecti fuerant, Chalcedonem abductos, custodiæ manciparunt. Alii per urbem circumeuntes, eos, qui delati fuerant, quod Joanni faverent, comprehenderunt; et in custodiam datos, ut Joanni anathema dicerent, coegerunt. *Prætextus hæc faciendi erat incendium ecclesiæ. Porro* Chrysostomus *illos per litteras consolari et excitare non dubitavit, ut ostendam, quando facta in itinere ipsius late referam. Pauca hue solum transfero, ex quibus liqueat, quanta illi sint passi. Epistolam* ad Episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusos *tom.* III *p.* 526 *editam, quæ tertia videtur ad illos data, sic orditur :* Beati vos ob carcerem, ob catenas, ob injecta vincula... D

Episcopi et clerici, qui egressum Sanctum erant comitati.

gravissima in carcere patiuntur.

1034 Nihil, quamvis grave videatur, vos deterruit : non tribunal, non carnifex, non tormentorum multa genera, non minæ, quæ innumeras mortes nuntiabant : non judex, qui ignem ab ore spirabat; non adversarii, qui frendebant dentibus, et innumeras insidias struebant; non tantæ calumniæ, non impudentissimæ accusationes, non mors ante oculos quotidie proposita : sed hæc omnia vobis uberem potius ac sufficientem consolationis materiam præstitere. *Et paulo inferius, ubi illos martyres dixerat:* Vos quoque dixistis : En exposita sunt etiam nostra corpora pœnis, suppliciis, tormentis: absume, confice ista, quibus voles suppliciis : adduci non possumus, ut calumniemur; sed millies mori nobis satius est. At capite truncati non estis : imo longe acerbiora tulistis. Non enim idem est brevi temporis momento caput amittere, et tanto tempore cum talibus luctari doloribus, terroribus, minis, carceribus, abductionibus ad tribunal, carnificum manibus, sycophantarum impudentissimis linguis, convitiis, salibus, et dicacitatibus. *Similia mox repetit, et verbera adjungit ac gladios acutos.* E

Gravis impetus in sectatores Sancti, aversantes Arsacium :

1035 *Postquam Arsacius conquestus erat, quod fautores* Chrysostomi *seorsum congregarentur, gravio orta est persecutio, de qua Sozomenus, cap.* XXIII *sic habet :* Tribunus itaque cum militibus, in congregatos impetum facere jussus, plebem quidem fustibus et saxis cædens fugere compulit. Nobiliores vero, et eos, qui Joannes partes ardentius tuebantur, custodiæ tradidit. Tum vero, sicut fieri solet, cum militibus licentia conceditur, mulieres ornatu suo per vim spoliatæ sunt, dum alii monilia, zonas aureas, et torques F diripiunt : alii inaures simul cum auriculis ipsis detrahunt. Cumque ingens perturbatio ac luctus in urbe exstitisset, ne sic quidem pristinam erga Joannem benevolentiam abjecerunt. Ac publice quidem non amplius conveniebant : multi vero nec in forum nec ad balnea procedebant. Quibusdam vero ne tutum quidem erat domi manere; sed indicto sibi ipsis exsilio, urbe excedebant, cum alii multi viri boni, tum honestæ mulieres. Ex quibus fuit Nicarete Bithynia, nobili genere apud Nicomedienses orta, ob perpetuam virginitatem, et ob vitæ sanctimoniam celeberrima. *Præclarum huic sanctæ Virgini pergit texere elogium, quod dari poterit ad* 27 *Decembris, quo Martyrologio Romano inscripta est. In fine dicit, tam modestam fuisse,* ut nec honorem diaconissæ umquam ambierit, nec virginibus ecclesiasticis præesse, licet Joanne sæpius eam hortante, voluerit.

1036 *Mox vero ita pergit :* Cum igitur ingens metus omnibus injectus esset, tandem, ubi apparuit

A *inquisitio de incendio gravissima in amicos Sancti:* runt populum non amplius tumultuari, præfectus urbis in publicum procedens, tamquam quæstionem habiturus de incendio et de curiæ conflagratione, multos gravibus suppliciis affecit. Nam cum esset paganus, ecclesiæ calamitatibus insultans, eo, quod acciderat, oblectabatur. *Tum cap.* XXIV *aliquos nominatim producit. Primus est S. Eutropius lector, qui post torturam gravissimam obiit martyr. De eo apud nos actum est ad* 12 *Januarii, ubi simul agitur de Tigrio presbytero, quem paulo post Sozomenus memorat, uti et Epistola* XII Chrysostomi *de ipso meminit. De utroque similiter in Dialogo pag.* 196, *et seqq. scribit Palladius, mortem Eutropii memorans, et exsilium Tigrii. S. Olympias, diaconissa nobilissima, quam effusis laudibus prosequitur Palladius, et frequenter etiam ipse* Chrysostomus, *ad idem certamen vocata est, et a præfecto mire fuit exagitata. Acta quidem hujus Sanctæ illustranda venient ad* 17 *Decembris, ideoque necesse non est eximias ipsius virtutes fusius hic recensere; attamen aliqua lubet afferre ex iis, quæ sancti Doctoris sui causa constanter fuit perpessa, præsertim cum multas laudaturi simus litteras, a* Chrysostomo *ad Olympiadem datas.*

B *inter hos egregie certavit S. Olympias,* 1037 *Sozomenus de ea hæc memorat :* Jam vero Olympias quoque diaconissa, in hoc rerum discrimine fortitudinem animi sui declaravit. Nam cum eamdem ob causam in judicium adducta esset, interroganti præfecto, cur ecclesiam incendisset, respondit : Non est hoc vitæ meæ institutum. Ego enim facultates meas, quæ multæ erant et maximæ, templis Dei instaurandis impendi. Cumque ille diceret, sibi probe cognitam esse illius vivendi rationem, subjecit illa : Tu ergo in accusatoris locum transi, et alius de nobis judicet. Porro cum accusatio testibus destitueretur, præfectus nihil habens, quod jure culparet, paulo clementius ad aliud crimen se convertit. Ac veluti consulendi gratia, tam Olympiadi, quam reliquis mulieribus amentiam exprobravit, quæ communionem episcopi sui aversarentur : cum resipiscere ipsis liceret, seque ipsas molestiis omnibus liberare. Sed cæteræ quidem præfecto ista præcipienti cesserunt. Olympias vero; Minime æquum est, inquit, ut quæ in multitudine per calumniam capta, in judicio vero nullius criminis convicta sum, ad defensionem trahar querelarum, quæ in judicium non venerint. Permitte igitur mihi, ut adversus priorem accusa-
C tionem patronos adhibeam. Nam si contra jus ac leges coacta fuero communicare illis, quibus non oportet, non faciam id, quod piis nefas est facere. Præfectus ergo cum ei persuadere non posset, ut cum Arsacio communicaret, tum quidem eam dimisit, quo advocatos suos instrueret. Altero autem die, cum eam exhiberi jussisset, magno auri pondere mulctavit. Sic enim illam a sententia sua sese abducturum putabat. Verum illa pecunias contemnens, nullatenus cessit : et relicta Constantinopoli, in urbe Cyzico domicilium fixit. *Hæc ille : sed posteriora serius contigerunt, ut videbimus.*

cui etiam incendii crimen fuit objectum; 1038 *Objectum Olympiadi fuisse incendii crimen, testatur* Chrysostomus *Epist.* VII *pag.* 588 *his verbis :* Gaude igitur et exsulta. Non enim parvum, sed perquam ingens hoc certamen est, nimirum calumniæ; ac præsertim cum ob tam ingens crimen exsistit, cujusmodi nunc nobis affinxerunt, in publico nimirum tribunali nobis incendium objicientes. *Hinc Epistolam illam sic orditur :* Quid ais? Tropæum non erexisti; nec præclaram victoriam obtinuisti, nec perpetuo virentem coronam adepta es?... Patria pulsa es, domo, amicis, cognatis. In exsilium missa es. Quovis die mori non desiisti *etc. Sic nimirum Vir sanctus, eximia sane animi fortitudine, de ærumnis pro pietate toleratis ubique loqui solet, tamquam de coronis, bonisque maxime expetendis. Eadem sensa Olympiadi inspirare conatur, et simul ærumnas ejus memorat in epistola* XVI *pag.* 603, *ita Sanctam alloquens:* Nam quod araneæ tela, et umbra, et fumus est, et si quid his vilius fingi potest, hoc sunt omnes tibi inflictæ acerbitates, si cum iis præmiis conferantur, quæ hinc tibi tribuenda sunt. Quid enim est civitate pelli, et ex aliis locis in alia subinde migrare, atque undique exagitari, et proscribi, et ad tribunalia trahi, et a militibus raptari, et ab iis, qui sexcentis beneficiis affecti fuerint, contraria nunc perpeti, atque tum a famulis, tum a liberis vexari, cum horum præmium cœlum sit, et parissima illa bona, quæ nec verbis ullis explicari queunt? *etc. Hactenus de S. Olympiade, qua inferius sæpe redibit.* AUCTORE J. S.

1039 *Plures similia passas, discimus ex Sancti Epistolis. Inter hasce præcipuum locum meretur Pentadia diaconissa. At hanc in Epistola* XLIX *pag.* 643 *scribit sequentia:* Proinde gaudeo et exsulto, maximamque etiam in tam deserto loco degens consolationem mihi positam esse duco in ea, quam in omnibus rebus adhibes, fortitudine, constanti sententia, ingenti prudentia, linguæ libertate, ac sublimi fiducia, per quam et adversarios ignominia perfudisti, et mortiferam diabolo plagam inflixisti, et eos, qui pro veritate decertabant, ad dimicandum acuisti, ac fortissimi militis instar præclarum in bello tropæum erexisti.... Quamobrem gaude et lætare, quod hujusmodi victoriam assecuta sis, atque hujusmodi belluarum ora facili negotio compresseris, impudentesque eorum linguas et rabida ora obstruxeris. Veritas enim, cum qua pugnasti, et pro qua jugulata es, hanc vim habet, ut paucis sæpe verbis de sycophantis triumphet *etc.* *uti et Pentadiæ, nobili item diaconissæ,* E

1040 *Et pag.* 644 : Ecquod enim insidiarum genus prætermiserunt? Ecquod machinarum genus non moverunt, dum solidæ tuæ, ac Deo fideli, generosæque et fortissimæ animæ insidias struere conantur? In forum te, quæ præter ecclesiam et cubiculum nihil noras, pertraxerunt ; a foro ad tribunalia, a tribunalibus ad carcerem. Falsorum testium linguas acuerunt, impudentem calumniam concinnarunt, cædes perpetrarunt, cruoris torrentes profuderunt, igni ac ferro juvenum corpora consumpserunt, multis ac præclaris viris innumeras plagas et cruciatus intulerunt, nullum denique lapidem non moverunt, quo te metu perterritam huc adigerent, ut iis, quæ videras, contraria diceres. At tu instar aquilæ sublime volantis, eorum retibus fractis, ad libertatis fastigium virtuti tuæ consentaneum ascendisti, sic te comparans, ut ab ipsis minime circumscribereris, imo etiam, quantum ad hujus incendii crimen attinebat, cujus nomine miseri atque infelices homines præsertim gloriari videbantur, eos calumniæ convinceres. *Hæc de Pentadia nobili diaconissa, ac Timasii consulis vidua, quæ* Chrysostomum *ipsa de omnibus certiorem reddidit, ut in eadem Epistola* [illegible] *quæ fortissimam se præstitit:* F

1041 *Fuerunt et aliæ mulieres, quæ gravia passæ sunt, ut colligi potest ex Epistolis* Chrysostomi. *Certe in Epistola* XCVI *ad Ampruclam diaconissam, ejusque socias, generatim meminit de insidiis* *alii multi similia passi. Cessavit ea inquisitio 29 Augusti:*

AUCTORE J. S.

in semetipsos recipere se aiebant, jubebantque ut ex civitate excederet : alioquin nec populum umquam quieturum esse. Sed cum quidam ab imperatore missus advenisset, et minaciter præcepisset Joanni, ut id faceret, insciis populi custodibus, qui ex plebe ipsum custodiebant, clam egressus est : id tantummodo questus, quod contra leges per vim ejiceretur, denegato ipsi judicio, quod homicidis et maleficis et adulteris juxta leges concederetur : parvoque impositus navigio, protinus in Bithyiam transportatur : atque inde confestim iter arripuit. *Plura de hisce Palladius pag.* 89. Ita Johannes episcopus, *inquit*, post apertam ac minime adumbratam jussionem, ex episcopio discedens cum episcopis, dicit omnibus: Venite, oremus, et angelo ecclesiæ valedicamus. Lætus quidem ob res ipsas, mœrens autem ob populi mœrorem. Protinus quispiam ex religiosis proceribus hæc Johanni significat : Quandoquidem Lucius, vir audax et facie impudens, paratus est in publico lavacro cum militibus suis, si forte contradicas aut differas, vel invitum te trahere atque expellere, plebs autem civitatis commovetur ; festina clam egredi, ne te defendens populus cum militibus pugnam committat.

B

suis valedicens, pia dat monita,

1021 Tunc Johannes cum lacrymis aliquos ex episcopis osculatus, reliquos enim osculari non sinebat dolor, valedixit cæteris intus in sacrario : Manete, inquiens, hic interim, ut profectus modicum quiescam. Ingressus autem baptisterium, Olympiadem vocat, quæ ab ecclesia non discedebat, simul et Pentadiam, et Proclam diaconissas, et Silvinam beati Nebridii uxorem, quæ viduitatem suam honestate ac modestia decorabat ; atque eis dicit : Venite, o filiæ, audite me. Quæ ad me attinent, finem, ut video, habent : cursum meum consummavi, et forte vultum meum non amplius videbitis. Hoc unum est, quod rogo, ne qua vestrum a solita erga ecclesiam benevolentia avellatur ; et quicumque reluctans fuerit ad ordinationem deductus, ex consensu omnium, non id ambiens, ei tamquam Johanni caput vestrum submittite : non potest enim ecclesia esse sine episcopo. Ita misericordiam consequamini, et memores estote mei in orationibus vestris. Illæ lacrymis perfusæ ad ejus pedes advolvebantur. Tunc innuens cuidam e venerandis presbyteris ait : Tolle eas hinc, ne populum perturbent. Sic igitur paululum retentæ, visæ sunt acquiescere.

C

deinde ecclesia egreditur,

1022 Et sic abiit in partem Orientalem : (nihil enim apud illum erat Occidentale.) In Occidentali autem parte, ubi est magnum ecclesiæ vestibulum, jumentum, cui solebat Joannes insidere, stare ante portam jussit, ut populum ea ex parte exspectantem abs se dimoveret. Una cum eo egressus est angelus ecclesiæ, solitudinem ecclesiæ non ferens, quam principatus nequam et potestates fecerant, speciem theatri iniquitatum exhibentes. Erat enim ut in theatro sibilus impiorum explodentium et irridentium, Judæorum ac Gentilium immodice deridentium ac subsannantium : ut autem in carcere plagæ et in viscera illisi cruciatus a militibus : et omnium mentis virium distentio, cum ob ablatum Doctorem, tum ob blasphemiam in Deum. Ubi enim peccatorum fit remissio, ibi sanguinis fiebat effusio. *Hactenus Palladius, qui subjungit incendium ecclesiæ mox referendum.*

quæ, eo egresso mox clauditur.

1023 *Laudatus Sozomenus ait, Sanctum, ubi transito Bosphoro in Bithyniam venerat, confestim se itineri dedisse. Id scilicet curabant inimici ipsius, ut minus reduci posset, quemadmodum liquet ex illis, quæ narrat de clausa per ipsos ecclesia.* Nonnulli vero, *inquit*, ex Joannis insidiatoribus, prævidentes, si populus id sensisset, fore ut insequeretur ac rursus cum redire cogeret, fores ecclesiæ occludere properarunt. Porro qui in plateis erant, cum hæc cognovissent, alii ad mare cucurrerunt, tamquam eum assecuturi : alii metu conterriti, fugam arripuerunt, cum post tantum tumultum tantamque perturbationem, seditio et imperatoris ira exspectaretur. Hi vero, qui in ecclesia erant, adhuc magis aditus obstruebant ad portas confluendo, et semetipsos mutuo impellendo. Tandem vero ægre portas magna vi reserarunt, cum alii eas lapidibus perfregissent, alii ad se retraherent, et turbam, quæ a tergo erat, retrorsus repellerent. D

1024 *De incendio ecclesiæ ita mox scribere pergit:* Dum hæc aguntur, ignis repente exortus ecclesiam undique corripuit : et cum universam percurrisset, ædem quoque amplissimam senatus, quæ illi ad Meridiem vicina erat, combussit. Cujus rei culpam sibi mutuo adscribebant ; Joannis quidem insidiatores, accusando fautores illius, quod synodi judicium moleste tulissent : isti vero calumniam se pati asseverantes, sibique imputari facinus illorum, qui ipsos una cum ecclesia incendere voluissent. *Socrates, calumnias facile adoptare solitus, ait:* Quidam autem ex Joannitis eo ipso die ecclesiam incenderunt. Quæ dum arderet, subsolano vento vehementius flante, curia etiam, in qua senatus haberi solet, conflagravit... Porro quibus malis Optatus præfectus urbis Constantinopolitanæ religione gentilis, atque ideo Christianis infensus, Joannis amicos propter hoc incendium affecerit, et quomodo multos eorum capitali animadversione sustulerit, omittendum puto. *Multo etiam rectius omisisset, quod dicit de ecclesia per amicos* Chrysostomi *incensa : nam ex ipso verisimiliter calumniam illam adoptarunt scriptores aliqui multo recentiores, quorum præcipuus est Theophanes. Zozimus quidem scriptor gentilis, Christianos passim calumniis aspergens, amicos* Chrysostomi *pag.* 801 *gravius etiam accusat, acsi urbem igne perdere voluissent: sed illi in similibus fidem non solet ullus habere, et adjuncta refert plane falsa ; imo etiam pag.* 802 *fatetur, causam incendii non fuisse deprehensam. At si causa non sit inventa, ille certe non nisi temerarias suspiciones ad causam enarrandam habuit.*

Eodem die ecclesia et curia conflagrat,

E

F

incendio divinitus immisso, ut Palladius

1025 *Palladius pag.* 91 *ignem ecclesiæ divinitus immissum asserit, ac de re tota ratiocinatur hoc modo:* Post illam autem inenarrabilem atque inexplicabilem caliginem, flamma e media sede, in qua solebat Johannes sedens, veluti medio in corpore cor, membris ceteris Domini eloquia interpretari, visa, verbi Dei interpretem requirebat; quo non invento, sedem depascebatur : in altum arborescens per catenas ad tectum usque serpsit, atque viperæ instar ventre exeso, ad posteriora ædificii ecclesiæ ferebatur, Deo mercedem injustitiæ veluti definitam ad id pœnam reddente, ad correptionem et ad monitionem eorum, qui nesciunt resipiscere adspectu malorum divinitus immissorum. Non solum autem eam ob caussam, sed ut feræ illius synodi monumentum relinqueret. Nec id mirum de ecclesia, cum senatum, qui apud exteros dicitur, multis passibus dissitum ex adverso ecclesiæ ad Meridiem, ignis ille, interjectam populi multitudinem pontis instar sapienter prætergressus, pessumdederit, non prius

prius partem ecclesiæ vicinam, ne damnum illud vicinitati adscriberemus : sed partem palatio imperatorum proximam, ut rei miraculum sapienter id a Deo factum esse probaret. Videre enim erat inter duos igneos montes illæsos populos ad sua negotia commeantes.

aliique crediderunt.

1026 In hunc igitur modum ignis circumvolans et inundans tamquam mare violento austro jactatum, veluti signo dato progrediens, vicinas circumquaque ædes citra discrimen corripuit, et soli ædiculæ, in qua sacrorum vasorum reposita erat copia, pepercit: aurum non reveritus aut reliquam argenti supellectilem, sed ut ne locum mentiendi calumniatoribus daret adversus Justum, quasi ipse pulcherrima quæque sibi vindicasset. Ita ignis agitatus retrorsum se reflectebat, pervestigans invidiam eorum, qui hæc perpetrarant, ad revincendam Theophili insaniam, in eo quod ob sacra vasa Johannem ejecisse se comminiscitur. Ac nullius quidem anima periit in tali ac tanto tumultu, non hominis, non animantis. Ceterum sordes ibi sceleste conversantium ignis virtute abluebantur ab hora sexta ad nonam, tribus diurnis horis multorum annorum opere deleto. *Hactenus Palladius de incendio. Cum vero Theodorus interrogaret, ubi* Chrysostomus *aliique episcopi tunc essent ; respondet hoc modo :* Episcopi quidem reliqui alii inclusi detinebantur, alii trahebantur, alii autem delituerunt. Porro Johannes una cum Cyriaco et Eulysio vinctus in Bithynia detinebatur a præfecti militibus, supplicium minitantibus ob incendium ecclesiæ. *Non puduit episcopos* Chrysostomi *inimicos in Epistola ad Innocentium Papam de eodem incendio Sanctum accusare, ut videri potest apud Palladium pag.* 25. *Verum tanta calumniandi licentia ipsos magis, quam* Chrysostomum, *suspectos facere posset, si constaret humana opera ortum fuisse incendium.*

Attamen accusatus fuit Sanctus cum suis,

1027 *Porro Palladius datis modo verbis subdit sequentia :* Postea Cyriacus et Eulysius cum reliquis clericis vincti adducti, atque innocentes pronuntiati, dimissi sunt. Sanctus autem Johannes ad reliquam fiduciam, qua semper antea usus fuerat, hanc quoque ultimam adjecit, scribens eis hæc verba : « Etsi in aliis non dedistis » mihi legem defensionis, saltem in rebus ecclesiæ andiar, au auctor sim, ut dicitis, ejus incendii. » Ita ne in eo quidem auditus, noctu diuque per milites ducitur in desertissimum Armeniæ oppidulum, Cucusus id est, ab Isauris, obsessum, ut trucidaretur. *Ita Palladius, longum Sancti iter, de quo multa erunt narranda, æque breviter perstringens, ac alii fecerunt historici. Porro* Chrysostomus *in aliquot epistolis postea recitandis non dubitat calumniam dicere, quidquid asserebatur de igne per suos in ecclesiam injecto. Præterea non solum Palladius jam laudatus, et Marcellinus in Chronico ad annum* 404 *videntur agnoscere, ignem fuisse divinitus accensum.*

et cum alii agnoscerent divinam punitionem,

1028 *At etiam clarius id enuntiat auctor anonymus Historiæ conciliabuli contra* Chrysostomum *habiti cujus verba Græca adduxit Cangius in Constantinopoli Christiana lib,* III *p.* 8, *ubi ea sic fecit Latina :* Eo die, quo fidelium Sol ab iis expulsus est, divinus ignis e medio throno, in quo sedens sacris doctrinis auditores inflammabat, nulla humana arte accensus, et in altum per catenas serpentis instar proserpens, ad Austrum agitatur, episcopii materiam consumens. Tum vero ventus subsolanus vehementer flans, et ab ecclesia in regiam domum senatus, quæ ad Meridiem sita est, ignem transferens, ipsam tandem consumpsit. Intra igitur diei tres horas operum diuturnorum constructio, et inenarrabilis pulchritudo absumpta est. *Hæc sane probabilis est sententia : at nullus, opinor, scriptorum certo scivit veram illius incendii causam. Quo autem modo expulsio Sancti et incendium ecclesiæ nuntiata atque audita sint Romæ, exponit Theodorus diaconus, ita loquens apud Palladium pag.* 24 *:* Modico post tempore advenit presbyter Constantinopolitanæ ecclesiæ, Theotecnus nomine, reddens epistolas synodi Johannis, viginti quinque episcoporum , aut paulo plus , *(videlicet quia aliqui episcopi ex quadraginta ipsi adhærentibus cum ipso abiverant, alii fugerant aut capti erant)* quibus docebant, et Johannem militari manu urbe expulsum, et Cucusum in exsilium esse missum, atque succensam * esse ecclesiam.

AUCTORE J. S.

* *Gr.* combustam

Romam usque perlata est ea calumnia.

1029 Cui etiam dedit Innocentius communicatorias litteras et ad Johannem episcopum et ad omnes ei communicantes episcopos, cum opem ferre non posset, eo quod ad malum potentes quidam obstarent. Paulo post venit homuncio quidam visu deformis, et qui difficile intelligi posset, Paternus nomine, presbyterum se Constantinopolitanæ ecclesiæ dicens : qui et ipse totus efferatus, inimicitias adversus Johannem vultu ipso prodens, multisque eum probris lacerans, litteras paucorum episcoporum reddidit, Acacii, Pauli, Antiochi, Severiani, et aliorum quorumdam : in quibus calumniabantur Johannem, quasi ecclesiam incendisset. Tam falsa nobis oratio apparuit, ut ne Johannes quidem in celebri synodo hujus rei defensionem attulerit : quem usque eo despexit Papa Innocentius, ut respondere dignatus non sit. *Persecutionem ex illa calumnia contra fautores* Chrysostomi *natam necdum hic describo, ut ante agamus de intruso in cathedram Sancti Arsacio : nam hic præcipuus fuit persecutionis auctor, quia dolebat a magna civium parte se non agnosci pro episcopo : incendium vero ecclesiæ speciosus erat prætextus ad minuendam persecutionis invidiam.*

§ LXVII. Arsacius pro Sancto ordinatur episcopus, Porphyrius Antiochenus : primum agnoscere recusant plurimi, qui gravem patiuntur persecutionem.

Arsacius ante archipresbyter et senex,

Socrates, *relata expulsione* Chrysostomi, *mox cap.* XIX *ita pergit :* Paucis post diebus Arsacius Constantinopoleos episcopus constituitur : qui frater quidem erat Nectarii ejus, qui episcopatum regiæ urbis ante Joannem optime administraverat, sed admodum senex. Jam enim octogesimum ætatis annum impleverat. *In Chronico Paschali ad hunc annum ordinatio Arsacii figitur* 6 Kalendas Julias, *id est, die* 26 *Junii, qui erat dies Dominicus ; sed additur* feria secunda : *ideoque Tillemontius art.* 89 *existimat, ordinationem esse peractam die* 27 *Junii. Verum auctor Chronici æque errare potuit in die hebdomadis quam mensis : nec video, cur potius feriam secundam,*

AUCTORE J. S.

Johannes episcopus vester, qui in judicio auditus non est. Nullum crimen profertur, nullum auditur.

Constantinopolitani litteras responsoria,

1052 Et quodnam est hoc perditum consilium? Ne sit, aut ne quæratur ulla species judicii, in locum viventium sacerdotum alii substituuntur: quasi qui ab hoc facinore auspicati sunt, aliquid boni habere, aut aliquid recti egisse, a quoquam judicari possint. Neque enim talia unquam a patribus nostris gesta esse comperimus, sed potius prohibita, cum nemini licentia data sit in locum viventis alium ordinandi. Reproba enim ordinatio honorem sacerdotis auferre non potest: quandoquidem is episcopus omnino esse nequit, qui injuste substituitur. Quod autem spectat ad canonum observantiam, solis illis parendum esse dicimus, qui Nicææ definiti sunt. Quos solos canones sectari et agnoscere debet Ecclesia Catholica. Quod si a quibusdam alii proferantur, qui a Nicænis canonibus dissentiant, et ab hæreticis compositi esse arguantur, hi a Catholicis episcopis rejiciendi sunt. Nam quæ ab hæreticis sunt excogitata, ea Catholicis regulis adjungere non licet. Quippe illi perpetuo id agunt, ut Nicænorum Patrum concilium evertant. Non solum igi-

B tur illos canones non sequendos esse dicimus, verum etiam una cum hæreticis ac schismaticis dogmatibus penitus condemnandos, quemadmodum etiam in Sardicensi synodo jam condemnati sunt ab episcopis, qui ante nos fuerunt. Satius enim fuerat ea condemnari, quæ, recte facta sunt, quam ea, quæ contra canones acta sunt, firmitatem ullam obtinere, fratres carissimi.

qua docet, necessariam esse synodum.

1053 Sed quid adversus ista in præsenti faciemus? Necessaria est cognitio Synodi, quam et nos jampridem congregandam esse diximus. Hæc enim sola est, quæ hujusmodi tempestatum motus sedare possit. Quam quidem ut obtineamus, utile fuerit medicinam horum malorum ex voluntate ac nutu Dei optimi maximi, et Christi domini nostri, interim exspectare. Omnia siquidem, quæ nunc per invidiam diaboli ad fidelium probationem conturbata sunt, pacabuntur. Firmi ac stabiles in fide, nihil non sperare a Domino debemus. Nam et nos diu multumque cogitamus, quonam modo œcumenica synodus congreganda sit, ut turbulenti motus cœlestis Numinis arbitrio tandem conquiescant. Sustineamus igitur aliquantisper, et vallo patientiæ communiti, cuncta auxilio Dei nostri restituenda

C esse speremus. Omnia porro, quæ vos perferre dixistis, jam antea a coepiscopis nostris, qui Romam, licet diversis temporibus, confugerunt, id est Demetrio, Cyriaco, Eulysio et Palladio, qui nobiscum sunt, accurata interrogatione didicimus.

Hæc scripta anno 405.

1054 *Hæc Innocentius, ex cujus verbis posterioribus liquet, hasce litteras non esse datas, antequam Demetrius Pesinuntis in Galatia episcopus, qui anno 404 cum aliis litteras* Chrysostomi *Romam tulerat, indeque in Orientem reversus erat, Romam rediisset anno 405 cum litteris episcoporum Cariæ. Dictas Innocentii litteras forte Constantinopolim tulit Stephanus monachus: de quo ita Palladius pag. 197:* Stephanus monachus, qui Romanorum epistolas detulit, ob id ipsum verberatus, decem menses Constantinopoli in carcere vitam egit. Cum autem ei communio proposita esset, et non acquievisset, lateribus et pectore ungularum violentia laceratis, cujus rei ipse oculatus testis fui, Christi providentia in secunda fortasse certamina servatus, post de-

D cimum curationis suæ mensem, Pelusium relegatus est.

Epistola Honorii imperatoris ad Arcadium,

1055 *Honorius imperator fortiter etiam scripsit ad fratrem suum Arcadium, improbans omnia, quæ contra* Chrysostomum *erant patrata. Epistolam illam primum edidit Eminentissimus Baronius indeque illam recudit Montfauconus inter Opera* Chrysostomi *tom.* III *pag.* 524. *Non satis liquet, utrum data sit anno* 404, *an* 405, *neque refert, hocne an illo anno fuerit scripta. At ex illa ad propositum nostrum aliqua delibo. Meminit primum Honorius de aliis ad nos parum spectantibus, deinde conqueritur de iis, quæ Constantinopoli patrata erant* sacratissimo Paschæ venerabilis die, *quando asserit,* clausas subito Catholicas ecclesias, trusos in custodiam sacerdotes,... omniaque bellicum in modum turbata Mysteria, nonnullos in ipsis ecclesiæ sacrariis interemptos, tantamque circa altaria vim sæviisse; ut et venerabiles episcopi in exsilium traderentur, et sanguis humanus, quod dictu nefas est, cœlestia Sacramenta perfunderet. *Deinde docet, non fuisse Arcadii se immiscere judiciis ecclesiasticis,* cum... episcopale oportuerit esse judicium: ad illos enim, *inquit,* divinarum rerum interpreta- E tio, ad nos religionis spectat obsequium. *Mox deplorat combustam ecclesiam, idque divinæ vindictæ attribuit.*

gesta contra Chrysostomum improbantis.

1056 *Non minus queritur tantam* perturbationem religionis inductam, ut omnem Catholicæ fidei statum necesse sit fluctuare. Erat, *inquit,* inter episcopos causa, quæ collato contractoque concilio deberet absolvi. Missis ad sacerdotes Urbis æternæ * atque Italiæ utraque ex parte legatis, exspectabatur ex omnium auctoritate sententia, informatura regulam disciplinæ: integrum nempe esse debuerat, neque quidquam novari, dum definitio deliberata procederet; cum interea mirum quoddam præcipitium festinationis exarsit, ut, non expectatis litteris sacerdotum, qui fuerant mutua partium legatione consulti, non examinatis rebus, in exsilium traderentur antistites, animadversioni prius addicti, quam sententiam judicii episcopalis experti. Denique quam immatura illa damnatio fuerit, res probavit. Namque ii, quorum exspectabatur auctoritas, pacifica Joanni episcopo communione præmissa, sanciendam concordiam censuerunt, nec quamquam putarunt ante judicium consortio repellendum. *Hæc aliaque ibidem Honorius, qui plura cum S. Innocentio deinde pro* Chrysostomo F *tentavit, ut suo loco videbimus.*

* *id est,* Romæ

Gemina S. Nili ad Arcadium æque libera.

1057 *S. Nilus non minus improbavit gesta contra* Chrysostomum, *mentemque suam miro candore exposuit in Epistola ad ipsum Arcadium, quem ad pœnitentiam hortatur, verisimiliter an.* 404 *data. Impressa est illa l.* III, *Ep.* CCLXXIX, *atque ita habet:* Joannem, maximum illius * orbis terrarum lumen, Byzantinæ urbis præsidem, præter rationem omnem extorrem fecisti, ob ingentem animi levitatem ab episcopis mente male valentibus persuasus. Itaque inculpata sinceraque doctrina Catholicam Ecclesiam privans, ne absque dolore vitam transigito. *Idem Sanctus lib.* II *Ep.* CCLXV *ad Arcadium, preces ob frequentes terræ concussiones petentem, ita rescripsit:* Quanam ipse ratione a frequentibus terræ motibus æthereique ignis conflictibus liberam ac immunem Constantinopolim cernere cupis, cum innumera propemodum ibidem scelera perpetrentur: et iniquitas pro lege multa cum libertate et audacia præscribatur; quando jam solo ejecta est Ecclesiæ

* illius *redundat*

A siæ columna, veritatis lumen, Christi tuba, Joannes beatissimus episcopus? Quomodo me adhortarit, ut preces elargiar urbi, iracundia divina concussæ, et fulmina quotidie desuper exspectanti, cum ipse jam mœroris igne exustus sim, et cogitationibus concussus, et mente discerptus, ob scelerum, adversus leges Byzantii patratorum, hisce temporibus excessum? *Non minus exsilium Sancti improbat Nilus lib.* III *Ep.* CXCIX, *sed illa alio loco dari poterit.*

Mala quædam Constantinopoli illata,

1058 *Porro in ultima Epistola non obscure S. Nilus divinæ ultioni attribuit mala illa, quibus urbs affligebatur iis temporibus, ac magis etiam terrebatur. Huic consentiens Honorius imperator in laudata superius epistola affert quædam de vindicta divina ob præcipitatum* Chrysostomi *exsilium.* Rebus denique ipsis docetur, *inquit*, quid super his senserit divina Majestas. Primum quidem hoc præsentis commonitionis judicium * fuit, atque utinam solum. Facit enim humana trepidatio tanti sibi conscia perpetrati, ut gravius aliquid, quod avertat omnipotens Deus, post terribilis ultionis experimenta metuamus. *Forte his verbis ecclesiæ et curiæ combustionem, quam mox subjungit, designare voluit: forte illa* B *ipsa, de quibus jam egimus ex S. Nilo: forte etiam alia. Certe eodem tempore bellis vexatum esse Orientale imperium, testatur Sozomenus cap.* XXV *ita scribens:* Eodem tempore, sicut in sacerdotum dissensionibus fere evenisse reperies, respublica quoque turbis ac motibus agitata est. Etenim Hunni, trajecto Istro, Thraciam vastarunt. Latrones quoque Isauri, coacta ingenti multitudine, urbes omnes, quæ inter Cariam et Phœnicem interjacent, una cum vicis populati sunt. *Tum subdit motus Stiliconis et Alarici Gothi, quos prætermitto.*

* indicium

et mors Eudoxiæ, quæ divinæ ultioni,

1059 *Verum, quæ magis communi hominum opinione Deo punienti attribuebantur, recenset cap.* XXVII *his verbis:* Per idem tempus Constantinopoli, et in suburbanis, grando immensæ magnitudinis cecidit: et quarto post die imperatoris uxor finem vivendi fecit. Quæ quidem Deo Joannis causa indignante accidisse, plerique omnes opinabantur. Nam et Cyrinus Chalcedonensis episcopus, qui præ cæteris illi convitiatus fuerat, non multo ante, cum ob fortuitum pedis dolorem, alterum ei crus a medicis exsectum fuisset, miserabili exitu interierat. *Teste quoque Socrate lib.* VI *cap.* XIX, plerique affirmabant, Cyrinum C hæc passum esse propter probra et convitia, quæ in Joannem conjecerat...

ob Sancti exsilium fuerunt attributa.

1060 Et quoniam inusitatæ magnitudinis grando, tam Constantinopoli quam in ejus suburbanis, forte sub idem tempus deciderat (id autem contigerat pridie Calendas Octobres *anni* 404, *id est, tribus mensibus et aliquot diebus post* Chrysostomi *ejectionem*) hoc divina ultione factum esse dicebant ob injustam Joannis depositionem. Mors augustæ statim subsecuta auctoritatem hujusmodi sermonibus addidit: quarto siquidem die post delapsam grandinem migravit e vita. *Ita scriptor ille hominum sermones refert, atque unicuique liberum de hisce relinquit judicium: quod tolerabile est, quia judicia Dei abyssus multa. At non æque tolerari potest, quod dubitet, an forte non fuerit justa depositio* Chrysostomi *propter ablatas* Novatianorum et Quartadecimanorum, aliorumque ecclesias. *Nam ea dubitatione ostendit, se hæreticorum magis quam Sanctorum patronum.*

§ LXIX. Iter Chrysostomi, gestaque et scripta in itinere, præsertim Nicææ: epistola CXXV ad Cyriacum non est Chrysostomi.

Iter Sancti ad locum exsilii: in quo prima videtur

Quandoquidem multa fuerunt narranda de iis, quæ Chrysostomi *exsulantis causa Constantinopoli, Romæ et in aliis locis, a variis facta sunt; ipsum Sancti iter ad locum exsilii, gestaque in illo itinere non pauca, huc usque distuli, ut omnia consequenter exponi facilius possent. Historici iter illud breviter tantum attigerunt. Nam Sozomenus cap.* XXII *dicit:* Hi, qui Joannem prosequebantur, Cucusum Armeniæ eum perduxerunt, ubi degere litteris principis jussus fuerat. *Ne plura de his alii. Verum Sanctus ipse multa de itinere suo refert in Epistolis ad varios scriptis, quæ editæ sunt a Montfauconio tom.* III, *sed sine ullo temporis ordine. Itaque ordo ille, quantum fieri potest, investigandus est, saltem pro itinere. Inter primas S.* Chrysostomi *Epistolas illa est ad S. Olympiadem, quæ ponitur* XI, *imo verisimiliter est omnium prima: nam scripta verisimiliter est aut primo aut secundo die post discessum, simul ac aliquam quietem et otium nactus erat Sanctus. Mire declarat, quanto animo Sanctus calamitates omnes et pericula perferret, ita ut custodes ac ductores suos etiam laudet.* E

scripta ad Olympiadem Epistola XI.

1062 *Quare totam huc transfero ex Montfauconio pag.* 591: Quo tentationes nostræ magis ingravescunt, hoc etiam magis consolationes nostræ augentur, lætioremque de futuris spem concipimus. Nunc autem omnia nobis ex animi sententia cedunt, ac secundo vento navigamus. Quis vidit? quis audivit? Petræ et sub aquis latentia saxa, et turbines et procellæ cum fragore ruunt: nox illunis, densa caligo, præcipitia et scopuli: et tamen per ejusmodi mare navigantes, nihilo pejore statu sumus, quam qui in portu jactantur. Hæc igitur ipsa quoque cum animo tuo perpendens, domina mea religiosissima, hos tumultus ac strepitus supera: deque tua valetudine fac me, quæso, certiorem. Non enim et commoda corporis valetudine et in animi hilaritate degimus. F Nam et corpus nostrum firmius redditum est, et purum aerem haurimus: atque præfecti milites ii, qui nobiscum peregrinantur, ita nos officiis prosequuntur, ut ne famulorum quidem operam requirere nos sinant, cum ipsi famulorum munia exsequantur. Etenim pro suo erga nos amore hoc munus præripuerunt. Atque ubique satellitum manu cingimur: unoquoque videlicet hujusce ministerii nomine beatum se prædicante. Unum id demum molestum est, quod te quoque incolumi valetudine esse non exploratum habeamus. Fac itaque istud sciamus: ut hoc etiam lætitiæ nobis accedat, ac domino meo suavissimoque filio Pergamio ingentes gratias habeamus. Si tibi ad nos litteras dare placuerit, ipsius opera ad hanc rem utere. Nam et sincerus amicus est, nobisque addictissimus: et tuam modestiam ac pietatem admodum veretur. *Hactenus* Chrysostomus, *cujus hanc primam in exsilio epistolam existimo, cum quia nullius ante scriptæ meminit, tum quia omnia insinuant, datam esse non diu post peractam navigationem.*

AUCTORE J. S.

gationem. Præterea in Epistola x, *quam 3 Julii Nicææ datam videbimus, de hac meminisse videtur, cum dicat, se jam ante ad eam scripsisse,* corpus *suum* firmius redditum, *prout hic facit.*

Sub finem Junii aut initium Julii scribit

1063 *Inter hanc modo datam et alteram ad S. Olympiadem intercessit illa, cujus partem ex Palladio num.* 1027 *dedimus, de calumnia incensæ ecclesiæ, nisi forte hæc sit omnium prima. At malim credere, Sanctum ad Olympiadem scripsisse, priusquam aliquid de illo incendio inaudierat. Nam, ubi illud ab ipsius custodibus intellectum erat, aliquo tempore detentus est in vinculis, et minus benigne habitus. Similiter ante diem 3 Julii scriptam crediderim Epistolam* CXVIII, *cujus inscriptio est,* Episcopis et presbyteris in carcere degentibus. *Ingentem hæc rursus declarat Sancti animum, ac fortitudinem Viro Christiano dignissimam. Quare totam subjicio:* Carcerem incolitis, et catena vincti estis, et cum squalidis et sordidis inclusi: et quid tandem hoc nomine beatius vobis fingi queat? Quid enim tale habet aurea corona caput cingens, quale catena manum propter Deum circumdans? Quid tale ingentes et splendidæ domus, quale carcer, caliginis, sor- B dium, ingentis fœtoris et calamitatis plenus, Dei causa toleratus?

ad episcopos et presbyteros carcere detentos.

1064 Quæ cum ita sint, gaudete, exsultate, coronis caput cingite, tripudiate, quod molestiæ, in quas incidistis, magnam vobis commodorum materiam accersant. Hoc nimirum semen est, messem copiosissimam prænuncians: hoc luctæ, victoriam et palmas afferentes: hoc navigatio, amplum et uberem quæstum concilians. Hæc igitur omnia cum animis vestris reputantes, reverendissimi ac religiosissimi domini mei, gaudete ac lætamini, nec tempus ullum intermititte, quin Deum in omnibus rebus laudetis, ac mortiferas diabolo plagas inferatis, ingentemque vobis ipsis in cœlis mercedem recondatis. Non enim condignæ sunt passiones hujus sæculi ad futuram gloriam, quæ revelabitur in vobis. Ad nos autem quam sæpissime scribite. A vobis etenim, qui Dei causa vincti estis, litteras, quæ afflictiones vestras exponant, magnopere accipere cupimus: hincque ingentem, etiam in externa terra degentes, consolationem capiemus. *Ita sanctus Exsul, qui hanc verisimiliter scripsit, simulac eorum carcerem intellexit. De eo autem per amicos custodes suos moneri potuit, quando* C *Constantinopoli mandata advenerunt, ut ipsum ulterius ad locum exsilii perducerent; alios vero in carcere detinerent.*

Nicææ 3 Julii scripta Epistola x

1065 *Post hasce vero litteras Nicæam perductus est Sanctus, quo pervenisse videtur circa initium Julii, ibique duobus aut tribus diebus substitisse. Nicææ didicit, locum exsilii sui esse Cucusum, Armeniæ Minoris oppidum. Fama ante cucurrerat, Sebastiam, quæ alias in Ponto, alias in Minore Armenia ponitur, ducendum esse Sanctum. Nicææ varias Epist.* Chrysostomus *scripsit, ex quibus jam dicta colligimus. Brevis est ad Olympiadem 3 Julii data, quæ inter editas ponitur decima, atque ita habet p.* 590: At hunc quoque metum excutias velim, quem ex itinere nostro concepisti. Etenim, ut jam ante per litteras tibi significavi, corpus nobis et sanitatis et roboris accessionem habuit. Siquidem et aer benigne nobiscum egit, et ii, a quibus in exsilium avehimur, curam omnem et studium, etiam supra quam volumus, adhibent, ut nos recreent ac reficiant, eaque in re operam navant. Cum autem Nicæa discessurus essem, hanc epistolam ad te D dedi tertia die Julii.

ad Olympiadem:

1066 Fac igitur ad nos de tua valetudine quam sæpissime scribas. Ad eam enim rem operam tibi navabit dominus meus Pergamius, cui magnopere confido. Nec vero de tua dumtaxat bona valetudine certiores nos facias; verum illud etiam significes velim, mœroris nubem a te dissipatam esse. Nam si hoc ex tuis litteris intellexerimus, sæpius quoque ad te litteras dabimus, ut qui scribendo aliquid proficiamus. Quamobrem si crebras a nobis litteras accipere cupis, illud nobis aperte indica, ex frequentibus nostris litteris aliquid commodi promanere: ac videbis nos id muneris largissime præstantes. Nam nunc quoque, cum multi, qui litteras ad nos afferre poterant, hac iter facerent, nec epistolam a te accepissem, ægre admodum id tuli. *Tillemontius art. 94 ex hac et priori ad Olympiadem Epistola collegit aliqua, quæ in iis minime habentur. Primo ait, iter Sancto incommodam valetudinem intulisse, sed benigno aere Nicææ utcumque recreatum esse. Neutrum habent allegatæ litteræ: nam in ambabus de sanitate sua, et de puro aut benigno aere loquitur. Deinde asserit, perditas esse litteras, quas Sanctus scripsit ad Olympia-* E *dem ante diem 3 Julii, excepta una* XI. *At nullus, opinor, ostendet, plures a Sancto fuisse scriptas: nam de una tantum meminit in undecima.*

altera Sancti Epistola ad suos carceri mancipatos,

1067 *Nicææ etiam scriptam suspicor alteram Epistolam, quæ apud Montfauconum est* CLXXIV, Episcopis, presbyteris et diaconis Chalcedone inclusis. *Nam responsum eorum interim accipere potuit, quo et locum, ubi detinebantur, et eorumdem constantiam didicerat. Tillemontius etiam art. 94 suspicatur, hanc Nicææ conscriptam: quod certe probabile est, quia otium ibi ad scribendum habuit; sed non omnino certum. In priore eos solum hortabatur ad fortiter patiendum; in hac vero simul ad alacriter ac modeste agendum stimulos addit.* Beati, *inquit,* vos et ob vincula, et ob animum, quo vincula toleratis, et in his Apostolicæ fortitudinis specimen exhibetis: quandoquidem illi etiam, dum flagellarentur, vexarentur, ac vincirentur, hæc multa cum voluptate tolerabant. Neque vero tantum multa cum voluptate tolerabant, sed etiam dum catenis vincti essent, suo munere fungebantur, et de toto terrarum orbe solliciti erant.

quos hortatur ad fortiter pro Ecclesia agendum.

1068 Quocirca vestram etiam caritatem oro, ut ne idcirco animo concidatis, sed quanto majorem vobis sentitis infligi dolorem ex iis, quæ patimini, tanto etiam majorem animi alacrita- F tem ostendite, vosque singulis diebus ecclesiarum curam gerite, quæ in toto sunt orbe terrarum, ut conveniens malis remedium adhibeatur, neque idcirco reddamini segniores, quod numero paucos vos esse videatis, et quod undequaque vexemini. Non enim dubium est, quin, cum ex his, quæ patimini, majorem vobis apud Deum fiduciam concilietis, majores inde quoque vires adepturi sitis. Date igitur operam, ut cum sese offeret occasio, studium et alacritatem exhibeatis, ac tum per vos ipsos, tum per alios quoscumque, per quos licuerit, ea facere ac dicere studete, quæ procellam poterunt exortam sedare. Sic enim maxime profici poterit, si vos studium adhibueritis: quod si nihil profici potuerit, vos nihilominus ob hanc animi alacritatem mercedem a benigno Deo recipietis.

1069 *Præstitisse* Chrysostomum, *quod in data Epistola faciendum monet, discimus ex alia, quæ*

A *Nicææ item scripta Epistola* CCXXI *ad Constantium,* *quæ certo Nicææ composita est, dotaque ad Constantium presbyterum Antiochenum, illum ipsum nimirum, quem Antiocheni desiderabant episcopum, quemque ambitio Porphyrii non modo cathedra arcuit, sed etiam Antiochio ejecit, ut dicemus postea. Epist. hæc ponitur* CCXXI, *et pag.* 721 *sic inchoatur :* Nicæa quarto mensis Julii die (*Græce* quarto die Panemi mensis) soluturus, hasce ad pietatem tuam dedi litteras. *Hæc epocha non caret difficultate, cum Panemus mensis inchoetur* 25 *Junii, sive diebus sex ante Julium. Attamen editores Operum* Chrysostomi, *uti et Hermantius lib.* VII *cap.* IV, *Tillemontius art.* 94, *et Montfauconus in Vita pag.* 157, *sine scrupulo asserunt, hasce litteras datas* 4 *Julii : quin et Montfauconus addit, Panemum esse Julium nostrum. Verum Panemus pro majori quidem parte concurrit cum Julio nostro ; sed sex diebus præcedit. Suspicor igitur mendum irrepsisse in textum Græcum, et pro* τῇ τετάρτῃ quarto, *forte legendum* τῇ δεκάτῃ decimo, *nisi Epistola sit data die vigesima octava Junii, qui cum quarto Panemi concurrit. Poterat certe jam Nicææ esse* Chrysostomus 28 *Junii, si eo usque celeriter profectus est, ibique deinde ad quinque aut sex dies detineri.* B *Attamen id mihi minus apparet verisimile, ita ut magis credam Græcum textum esse corruptum. Quidquid sit, tertio die Julii Nicææ erat, ut patet ex Epistola eo die ad Olympiadem data : indeque eodem die aut sequenti discessit.*

presbyterum Antiochenum, cui Phœniciæ 1070 *Scribit vero ad Constantium ,* ad id te cohortans, *inquiens,* ad quod numquam cohortari desii,... ut ne intermittas ea, quæ officii tui sunt, in ea, quam ab initio cepisti, administratione adimplere; Græcæ superstitionis exterminationem dico, ecclesiarum constructionem, animarum curam : neque te supinum aut socordem rerum difficultas faciat. *Tum rationes addit, ac deinde sic pergit :* Hæc igitur tecum reputans, domine mi, ne omiseris Phœniciæ, Arabiæ, et Orientis ecclesiarum curam gerere.... Neque tibi grave sit identidem ad nos scribere, sed et creberrimas litteras dato. Nam, sicuti nunc cognovimus, non Sebastiam, sed Cucusum, exsulatum ire jussi sumus, quo tibi litteras mittere facilius erit. Scribe igitur nobis, quot anno quolibet structæ sint ecclesiæ, et qui viri sancti in Phœniciam commigrarint, et si qua majora accesserint incrementa. Nam cum Nicæuum quemdam monachum inclusum reperissem, ei, ut C ad pietatem tuam iret, et in Phœniciam proficisceretur, persuasi. An is ad te venerit, fac sciam.

et aliarum provinciarum ecclesias commendat. 1071 De Salamine, quod oppidum est in Cypro situm, et ab hæresi Marcionistarum opprimitur, acturus, cum quibus oportuit, et rem omnem feliciter confecturus eram, nisi ejectus fuissem. Quod si dominum meum Cyriacum episcopum Constantinopoli esse cognoveris, scribe ad eum hac de causa, et perficere is omnia poterit. Cohortare omnes, et potissimum eos, qui fiduciam apud Deum habent, ut multum et assidue orent, ut præsens orbis terrarum naufragium conquiescat. Intolerabilia enim Asiam, aliasque urbes et ecclesias invaserunt mala *etc. Hæc* Chrysostomus, *in exsilio etiam et in ipso itinere curam gerens, non modo ecclesiæ Constantinopolitanæ aliarumque eidem subjectarum, sed simul quoque ecclesiarum ac provinciarum maxime dissitorum. Qui autem in illa Epistola memoratur Cyriacus episcopus, non est Cyriacus Synnadorum antistes, qui Chalcedone erat in carcere, sed alius Cyriacus, de quo iteratis vicibus fiet mentio, et qui revera erat Constantinopoli, ut ibidem satis patebit; sed cautius videtur processisse et timidius.*

AUCTORE J. S.

De Epist. CXXV *ad Cyriacum proponitur quæstio.* 1072 *Nomen porro Cyriaci episcopi me monet, ut hoc loco tractem controversiam, quam omittere non licet, de Epistola* CXXV *inter Epistolas* Chrysostomi, *quam aliqui suppositiam crediderunt, alii defenderunt. Posset quidem post iter hæc quæstio agi ; sed toties illa Epistola adducitur a Tillemontio in enarrando Sancti itinere, ut malim hoc loco, quam serius, judicium meum proferre. Suppositiam credidit Halesius Anglus apud Savilium in Notis tom.* VIII *col.* 856, *rationesque attulit varias, quas utcumque discutit Joannes Boisius apud Savilium col.* 888 *: atque ob styli diversitatem is opinatur,* Epistolæ hujus auctorem non Chrysostomum fuisse, sed alium aliquem, cum Chrysostomo nec ingenio nec eloquentia comparandum. *Idem procul dubio opinatus est ipse Savilius, cum Halesii judicium in Notis suis afferat, et eidem nihil opponat. Tillemontius Nota* 91 *dictam Epistolam propugnare nititur ut genuinam, adducitque auctoritatem Photii, qui col.* 1566 *de illa Epistola, tamquam de fœtu genuino* Chrysostomi *meminit. Eam quoque totis viribus defendere conatur Montfauconus in Monito prævio tom.* III *pag.* 665 *et seqq. Porro* E *cum rationes Halesii non viderentur mihi contemnendæ, nec Boisii aut Montfauconi responsiones mihi facerent satis, oculos frequenter in hanc Epistolam intentos habui in enarrandis Sancti gestis, ut perspicerem, an aliunde confirmari possent, quæ in illa dicuntur. Verum quanto diutius suspenso judicio in singula investigavi, tanto minus Epistola illa mihi congruere videtur cum moribus ac gestis Sancti.*

Suppositia videtur, primo quia varia habet, 1073 *Quapropter vix ausim dubitare, quin fœtus sit supposititius, centoque male consutus, partim ex scriptis* Chrysostomi, *partim aliunde. Nolim tamen, studiosus lector meo acquiescat judicio, nisi rationes, quas allegabo, id videantur evincere. Prima ratio hæc est. Epistola illa habet aliqua, quæ cum historia* Chrysostomi *nequeunt conciliari. Nam primo titulus est :* Cyriaco episcopo exsulanti. *Exsilium illud Cyriaci etiam asseritur in Epistola ipsa pag.* 669. *At, licet inter amicos* Chrysostomi *duos agnoscamus Cyriacus episcopos, alterum Synnadorum, alterum civitatis non satis notæ, neuter erat in exsilio, quando hanc Epistolam scripsisset* Chrysostomus : *scripta enim supponitur, vivente Eudoxia, et* Cucusi anno 404, *ut credit Montfauconus, et quidem,* F *ut vult Tillemontius art.* 103, *quando non diu fuerat Cucusi, seu circa finem Septembris. At Cyriacus Synnadorum episcopus anno* 406 *missus est in exsilium, alter fortasse numquam. Quapropter titulus ipsaque Epistola impostoris esse videtur.*

quæ alias nullibi reperiuntur, 1074 *Secundo nullibi in* Chrysostomi *Epistolis, nec alibi reperire potui, quod in illa Epistola sub finem dicitur his verbis :* Ut autem in Cappadociam, atque etiam in Tauro-Ciliciam venimus, magno agmine sancti patres, ac monachi et virgines obviam nobis prodibant, infinitam lacrymarum vim profundentes. *Hæc, inquam, nullibi invenio, ac fictitia credo, præsertim pro Tauro-Cilicia. Nam in Cappadocia quidem, antequam Cæsaream veniret, Sancto obviam venerunt viri multi ac mulieres. Attamen nec agmina sanctorum patrum, nec monachorum aut virginum multitudines ibi quoque memorat, nedum in Tauro-Cilicia, quam Tillemontius art.* 97 *explicat,* Superiorem Ciliciam, ubi Taurus transitur. *Verum*

AUCTORE J. S.

rum ut Sanctus Cæsarea Cucusum perveniret, non erat transeunda Cilicia, neque mons Taurus, sed solum Antitaurus, ita ut illa Tauro-Cilicia aliud quidpiam significare debeat, aut omnino transeunda non fuerit. Verum, quidquid vox illa significaverit, choros multos patrum sanctorum virorum, *ut sonant voces Græcæ, distinctasque ab iis* multitudines monachorum et virginum, Chrysostomo *in Tauro-Cilicia obviam venisse, tum demum credam, quando id in aliquo monumento magis probato invenero.*

quæque falsa videntur,

1075 *Tertio in hac quoque Epistola legitur,* Chrysostomum *fuisse accusatum de concubitu cum muliere; uti et de communione aliquibus impertita* post epulas. *Verum hasce criminationes nec in Actis apud Photium, nec in Socrate aut Sozomeno, nec apud Palladium aut in ullo genuino* Chrysostomi *Opere, nec demum in ullo monumento probatæ fidei reperimus. Quarto in omnibus editionibus, excepta editione Montfauconi,* Cucusus *in illa Epistola dicitur* Ciliciæ oppidum, *cum sit in Armenia Minori, ubi semper memoratur a* Chrysostomo *in multis litteris; aut certe in Cappadocia latius extensa, ubi ponitur ab Athanasio in Historia Arianorum ad Monachos tom.* I *pag.* 318, *dum narrat S. Paulum* B *Constantinopolitanum* quarto *fuisse relegatum* Cucusum Cappadociæ ad deserta Tauri. *Theodoretus lib.* II *cap.* V *narrat, S. Paulum* Cucusum *fuisse relegatum, additque:* Id exiguum oppidum est, olim quidem provinciæ Cappadociæ; nunc vero Armeniæ Secundæ attributum. *De* Chrysostomi *vero relegatione lib.* V *cap.* XXXV *sic loquitur:* Cum imperatori persuasissent, justam ac legitimam fuisse sententiam, non solum urbe regia eum expulerunt, sed in parvum quoddam ac desertum Armeniæ oppidum relegarunt, cui nomen est Cucuso. *Poterat igitur aut Cappadociæ attribui Cucusus aut Armeniæ; at nullo modo Ciliciæ, quam ab illa parte terminat Taurus, inter Cucusum et Ciliciam medius: neque ullum inveniri scriptorem, qui Cucusum Ciliciæ attribuerit, neque ullum invenit Tillemontius, ut fatetur.*

nec satisfacit responsio ab aliquibus data,

1076 *Montfauconus in editione sua omisit illas voces,* Quod Ciliciæ oppidum est, *dicitque, eas non reperiri in duobus manuscriptis. Verum duorum Mss. auctoritas tanta esse nequit, ut credamus, voces illas ab aliis editoribus inventas, fuisse omittendas. Neque majoris ponderis est responsio* C *Tillemontii, asserentis terminos provinciarum subinde mutari, ideoque Cucusum olim forsan Ciliciæ fuisse, et tum etiam sic vocari ab aliquibus potuisse. Nam nulla est apparentia, aliquid olim Ciliciæ annumeratum fuisse, quod situm erat ultra Taurum. Si vero Cucusum aliqui alii Ciliciæ annumerassent, id non prodesset ad Epistolam* Chrysostomo *attribuendam, cum hic in suis Epistolis, tam in ipso itinere, quam deinde Cucusi scriptis, Cucusum constanter figat in Armenia. Itaque non intelligimus, cur in hac una locum exsilii sui fixisset in Cilicia. Magis capimus, impostorem aliquem indoctum, qui Sanctum per Tauro-Ciliciam, omnibus antiquis ignotam, Cucusum ducere voluit, eique agmina sanctorum patrum, monachorum et virginum in locis desertis, et incursionibus Isaurorum maxime expositis, occurrentia exhibere, Cucusum quoque in Cilicia figere potuisse.*

Secundo quia varia habet, a moribus

1077 *Secunda, qua Epistolam illam supposititiam credo, ratio est, quia nonnulla habet a moribus* Chrysostomi *aliena. Talis est primo modus, quo calumnias in Epistola memoratas refutare fingitur. Nemo utcumque in Operibus* Chrysostomi *versatus ignorat, quam frequenter quamque graviter ille damnaverit juramenta temere prolata; quis igitur ferat impostorem illum, qui Virum sanctum sine necessitate, sine utilitate, temere cum sui exsecratione jurantem inducit, ut rejiciat calumniam, de cujus falsitate constabat amico, ad quem scribebat? Quis tam ineptum credat* Chrysostomum, *ut mox voluerit defendere factum, quod cum sui exsecratione negat, acsi ne jurans quidem fidem mereretur? Quis tam indoctum dicat* Chrysostomum, *ut non videatur distinxisse inter baptizare post cibum sumptum et sacrosanctum Christi Corpus alicui communicare? Hæc tamen omnia simul habemus in centone illo, pro quo, tamquam pro genuina Sancti Epistola, pugnarunt viri eruditi. Locum Epistolæ subdo:* Multa adversum me struxerunt: aiuntque me post epulas quibusdam communionem impertiisse. Hoc si feci, de episcoporum libro nomen meum expungatur, nec in orthodoxæ fidei volumine scribatur, quoniam ecce si quidquam ejusmodi perpetravi, Christus e regno suo me abjiciat. Quod si mihi obstinata mente id objicere E pergunt, Paulum etiam de dignitatis gradu dejiciant, qui cœnatus universam domum baptizavit; Domino item ipsi auctoritatem abrogent, qui Apostolis cœnam post communionem dedit.

Sancti prorsus aliena,

1078 *Eamdem verbis utcumque mutatis leguntur in Homiliæ ante exsilium parte supposititia tom.* III *pag.* 417 *et* 418, *ubi de facto Pauli dicitur,* quod post cœnam custodi carceris baptisma contulerit. *Factum narratur Act.* XVI, *ut ad marginem quoque notatur. Verum custos ille carceris conversus est post mediam noctem, ac deinde baptizatus cum omni domo sua. Post baptismum vero* ℣ 34 apposuit eis mensam. *Itaque falsum est, quod allegatur de Paulo: quod vero de Christo affertur, nequit trahi in exemplum sine summa impudentia. Hæc igitur* Chrysostomo *attribuere non possumus, nisi Virum eruditissimum, et mitissimum, maxime in exsilio, ineptissimum simul et impudentissimum facere velimus, planeque demum sui dissimilem. Quare inimici ipsius si novas voluerunt concinnare calumnias, eidem talia scripta supponere potuerunt. Æque a moribus Sancti aliena sunt, quæ in Epistola mox sequuntur:* Quin me quoque, *ait,* cum muliere concubuisse criminantur. Exuite corpus meum, et membrorum meorum mortificationem repe- F rietis. *Quidquid Tillemontius aut Montfauconus dixerint, numquam mihi persuaderi sinam, verba illa esse* Chrysostomi, *præsertim cum scripsisset illa ad amicum, cui ipsius castitas erat nota, cumque numquam de tali crimine accusatus fuisse videatur. Non erant sane verba illa Viri sancti amicum ad patientiam instituentis; sed vani et impudentis, qui se inverecunda gloriola defendisset, ubi nulla defensio erat necessaria.*

ejusque humilitati adversantia.

1079 *Rursum a moribus* Chrysostomi *longissime abhorret, quod sanctos patres monachos ac virgines obviam venientes, auctor asserat dixisse:* Satius fuisset solem radios suos subtrahere, quam Joannis os conticere. *Hæc nimirum Cappadocibus et Tauro-Cilicibus, qui forte Sanctum numquam audierant, attribuuntur verba. At si illi tanta cum exaggeratione ipsius eloquentiam laudassent, ipse potius illos reprehendisset, quam verba illa ad amicum perscripsisset, et quidem sine ulla censura, ita ut dicta videretur approbare; quod a Sancti modestia quam maxime erat alienum. Præterea*

A *ea Arsacius in illa Epistola nominatur, et graviter perstringitur : imperatrici vero nominatim iterato attribuitur culpa exsilii. Neutrum in ulla alia Epistola fecit* Chrysostomus, *admirabili sane modestia et patientia a nominandis inimicis suis abstinens, quamvis alias facta adversum se generatim subinde improbet. In sola Epistola ad Pontificem nominat Theophilum Alexandrinum, ut necesse plane erat; alium nullum nomine expressum invenio; imo vix ullum durius perstrictum reperio, nedum imperatricem. In Epistola* XIV *ad S. Olympiadem narrat ea, quæ passus erat Cæsareæ in Cappadocia, ibique nominat Pharetrium civitatis illius episcopum, cujus culpa egredi erat coactus : sed pag.* 599 *bis monet Olympiadem, ne ea cuiquam enuntiet. Itaque non credidero.* Chrysostomum *nominatim imperatrici culpam exsilii sui attribuere voluisse, aut iis verbis Arsacium perstringere, quæ leguntur in Epistola. Quamvis enim nolim contendere, id ei fuisse illicitum; ex perpetua tamen ipsius in exsilio modestia et patientia id factum non esse puto, maxime cum Epistola aliis argumentis abunde Sancto adjudicari possit.*

B

Tertio aliena est Epistola a methodo Chrysostomi.

1080 *Nam et tertia accedit ratio, quæ in aliis Montfaucono et Tillemontio sola frequenter sufficit. Ut recte observavit Halesius,* stylus Chrysostomum non refert, *nisi in illis locis,* ubi Chrysostomus plane compilatur. *Præterea non tales litteras ad episcopos Sanctus scribere solet, sed ad pias mulieres tam prolixas dedit Epistolas consolatorias. Nullam reperius ad episcopum Epistolam tantæ prolixitatis, iisque insartam argumentis ad consolandum, ut Homiliis magis congruant quam Epistolis. Si id pro S. Olympiade fecit Sanctus, fecit, quia querebatur se ipsius doctrina orbatam. At episcopum tam prolixis ex sacra Scriptura rationibus consolari noluisset, opinor,* Chrysostomus, *ne doctorem velle docere videretur. Illud tamen magis ridiculum in illa Epistola occurrit. Fingitur scribere ad episcopum exsulantem ; nec ullum tamen directe profert verbum, ut ærumnas exsilii ipsius leves reddere conetur ; sed aut de propriis adversis semper loquitur, aut generalia profert documenta. Quid multa ? Ita scripta est Epistola, acsi Cyriacus tantum doluisset de exsilio* Chrysostomi, *non item de proprio. Quid, obsecro, sanæ judicio magis est contrarium? Non sic egit* Chrysostomus, *quando scripsit ad episcopos et presbyteros carceri inclusos: sed ubi-*

C *que ipsorum adversa constantiamque et patientiam loquitur, nec sua ipse prædicat ; uti in hac fecisset Epistola.*

Quarto cento est ex variis compactus,

1081 *Quapropter centonem esse existimo indocti hominis, qui non tanto valebat judicio, ut congrua personis corradere sciret. Totum initium ex prima Epistola ad Olympiadem desumptum est, sed nonnihil contractum. Tum aliqua sequuntur ex Sermonibus ante exsilium habitis, et partim supposititiis, quæ plane inepta sunt in Epistola illa. Post alia, quæ ex variis* Chrysostomi *locis desumi potuerunt, rursum multa subduntur ex prima ad Olympiadem Epistola, ex qua multa in hanc translata esse fatetur ipse Montfauconus. Verum ait, frequenter eadem fere occurrere in Epistolis* Chrysostomi; *in hac autem omnia apte fluere. Neutrum ego in iis reperire potui. Nam frequenter de iisdem fere scribit ad varios ; sed non ita, ut altera Epistola ex altera videatur composita. Adeo vero non apte omnia fluunt in Epistola ad Cyriacum, ut auctor iteratis vicibus omnino resiliat ab argumento proposito, sæpe etiam omnino fiat ineptus, imo etiam sacræ Scripturæ contrarius.*

AUCTORE J. S.

multaque habet inepta.

1082 *Certe apte non cohæret cum præcedentibus quod pag.* 668 *dicitur :* Monet me his verbis Apostolus: « Deus hominis personam non accipit etc. » *Nam statim subditur iis, quæ dicuntur ad ostendendum vitæ calamitatis non esse timendas. Et sic plura reperiuntur, non satis cum præcedentibus connexa. Ineptum vero est illud de Epulone divite dictum pag.* 669 : Ubi lictores ? Ubi satellites? *etc. Alia nihilo aptiora mitto : videri tamen potest num.* 1077 *Christi exemplum ineptissime adductum. Ibidem quoque monui, Scripturæ contrarium esse, quod de Paulo profertur. Æque contrarium est Evangelio Marci* XV *quod habetur pag.* 670 *de Petro et Paulo Apostolis :* At postea *(post aliquot persecutiones)* omnia ipsis plana et facilia fuerunt. *Contrarium liquet ex Scripturis, et ex ipso frequenter* Chrysostomo. *Cæterum hanc disputationem paulo prolixiorem feci, quia alii viri eruditi Epistolam illam pro genuina habuerunt, ex eaque sola aliqua de* Chrysostomo *narrarunt; cum enim Sancto suppositam eoque prorsus indignam putem; a factis in ea sola relatis constanter abstinere statui.* E

§ LXX. Aliquot Epistolæ scriptæ: Sanctus graviter ægrotans venit Cæsaream, ibique alias scribit Epistolas.

Sanctus ex Bithynia proficiscitur in Galatiam :

Jam ostendi, Chrysostomum *verisimiliter Nicæa discessisse die* 4 *Julii. Nicæa autem, quæ urbs est Bithyniæ, versus Galatiam iter direxit. Hujus vero provinciæ metropolis erat Ancyra, cujus episcopus Leontius fortiter, ut vidimus, contra Sanctum egerat in posteriori episcoporum congregatione Constantinopoli. Itaque illum forte innuit in Epistola* XIV, *ubi ait :* Nam cum Galata illo, qui etiam nobis mortem pene minitatus est, defuncti, jam *(ex Galatia)* in Cappadociam ingredi pararemus, multi nobis in via occurrunt, dicentes : Dominus Pharetrius *(Cæsareensis in Cappadocia episcopus, item inimicus)* te expectat, ac quaquaversum iter facit, ne tuo congressu F fraudetur, nihilque non operæ ac laboris suscipit, quo te videat et complectatur, atque omne charitatis specimen tibi exhibeat. Monasteria etiam, tum virorum, tum mulierum, commovit. Ego autem hæc audiens, nihil quidem horum exspectabam ; verum contraria omnia animo efformabam : tamen eorum, qui mihi hæc nuntiabant, nemini quidquam horum eloquebar. *Noverat nimirum* Chrysostomus, *Pharetrium sibi sincerum non esse amicum, nec quidquam ab illo boni exspectabat. Verum, antequam reliqua illius itineris et morbi incommoda videamus, tres assignare placet Epistolas ante morbum, ut opinor, scriptas.*

Epistola CXXI *ad Arabium*

1084 *Hisce forte occasionem dedit Epistola, quam accepit ab Arabio amico Constantinopolitano, qui de Sancti exsilio multum dolebat, et domum suam, quam Sebastiæ, quantum apparet, ille possidebat, aut certe in ejus vicinia, pro Sancti hospitio offerebat. Respondet* Chrysostomus *Arabio per Epistolam* CXXI, *probe sibi cognitum esse ipsius*

AUCTORE J. S.

ipsius dolorem ex litteris acceptis, nec antea fuisse ignotum, eumque laudat, quod tantam Ecclesiæ perturbationem lugeat. Tum hortatur, ut pro Ecclesia oret, et litteras frequenter ad se mittat. Demum hæc subjungit: Quoniam autem nos in domum tuam diverterejussisti, ut post profectum (*imo* exiens, *aut* egressus, *Græce* ἐξελθὼν) didici: Scito inimicis nostris non jam placuisse, ut Sebastiam abduceremur, verum in desertissimum locum Armeniæ Cucusum, atque ob Isaurorum incursionem periculosissimum. Tibi tamen gratiam habemus, honoremque accepimus, quod etiam cum abessemus, tanta te nostri cura tenuit ut hospitium quoque nobis parares, atque, ut domi tuæ diversaremur, obsecrares. Verum, si quos Cucusi amicos habes, ad eos litteras mittas, velim. *Ita* Chrysostomus, *quem eodem tempore dedisse Epistolam* VIII, *ad S. Olympiadem non dubito, cum in ea sic habeat:* Quandoquidem nunc, cum carissimus dominus meus Arabius ad me scripsisset; admiratus sum te nihil ad me litterarum misisse; idque cum domina mea, ipsius uxor, valde te amet.

et octava ad Olympiadem ante morbum scriptæ,

1085 *Utramque autem Epistolam fuisse scriptam in itinere ante morbum, quo laborare cœpit, antequam Cæsaream perveniret, colligitur ex iis* B *quæ in octava ad Olympiadem scribit his verbis:* Quod si etiam alteram consolationem quæris, nos qui tot ac tanta mala pertulimus, commoda valetudine utimur, atque in securitate degimus, varias continuasque nostras afflictiones ac calamitates atque insidias in summa quiete recensentes, earumque recordatione nos ipsos perpetua lætitia perfundentes. *Hæc, inquam, ostendunt, Epistolam hanc esse scriptam, antequam in morbum incidit, et priusquam eo usque pervenisset, ut timendæ essent Isaurorum incursiones: nam neque morbo illo liberatus omnino est in itinere, neque Isaurorum incursiones timere desiit, antequam Cucusum pervenerat. Initium quoque Epistolæ huic favet conjecturæ. Quippe de occurrentibus sibi in via ita loquitur, ut verba insinuent; ipsum de iis necdum ad Olympiadem scripsisse.* Hoc certe futurum erat, *inquit*, ut ne quidem, cum ab urbe secessissem, iis, qui animum nostrum conterunt, liberarer. Nam qui mihi in via obviam fiunt, partim ab Oriente, partim ab Armenia, partim ex alia quavis orbis parte, lacrymarum fontes profundunt, cum nos intuentur, et gemitus edunt, ac toto itinere lamentis nos C prosequuntur. Hæc autem idcirco a me commemorata sunt, ut intelligatis, nos multos habere, qui in eodem, quo vos, dolore versentur. Hoc porro ad consolationem non parum momenti affert *etc.*

non vero inter Cæsaream et Cucusum.

1086 *Tillemontius art.* 97 *duas illas Epistolas figit inter Cæsaream et Cucusum, verisimiliter propter ea, quæ dicuntur de occurrentibus* ab Oriente et ab Armenia. *Verum inter Cæsaream et Cucusum Sanctus numquam* commoda *usus est* valetudine, *nec* in securitate *fuit, sed in metu perpetuo, ut videbimus. Orientalium autem et Armenorum occursum præ ceteris memorat, quia magis mirandum erat, tam multos ex provinciis satis dissitis usque in Cappadociam, aut forte etiam Galatiam occurrere. Hinc paulo post dicit,* istud magnam consolationem afferre, nimirum orbem universum mœroris socium habere. *Itaque tertia hæc est Epistola ex iis, quas ad Olympiadem scriptas habemus, figendaque est mense Julio, quando Sanctus erat in Galatia, aut Cappadociam non diu ingressus.*

Sanctus dolorem Arabii laudat; Olympiadem dolere non vult.

1087 *In fine meminit illius, quod ipsam monuerat in præcedenti Epistola,* 3 *Julii data, ita scribens:* Gravem hanc mœroris sarcinam abjice, deque eo nos fac certiores, ut quemadmodum etiam ad te scripsi, cum mœrorem tuum litteris nostris levari perspectum habuero, crebrius hujusmodi pharmacum adhibeam. *Lubet hic observare, quam diverso modo Sanctus tractaverit eodem tempore S. Olympiadem et Arabium, pro diversitate personarum. Nam, quia tantus erat dolor Olympiadis, ut merito timeret, ne nimio luctui succumberet, nihil non agit ad ipsius tristitiam depellendam. Contra, quia justissimam noverat esse dolendi causam, neque excessum doloris in Arabio timebat, ei scribit:* Horum (*luctuum*) tu mercedem a benigno Deo exspecta: est enim etiam mœroris merces magna atque ampla *etc. Ad Arabium quoque data est Epistola* XLVIII, *sed incerto tempore, et nihil habet singulare.*

Monet Theophilum presbyterum de cura gregis sui gerenda.

1088 *Tertio Epistola, quæ forte eodem tempore, aut certe in itinere paulo citius aut serius data est, ponitur* 119 *ad Theophilum presbyterum. Erat ille unus ex presbyteris, qui populum* Chrysostomo *adhærentem pro concione instituebat. Hortatur igitur ipsum, ut streaue id faciat, eaque de re crebro scribat. Monet autem, se primo scribere, ut ipsi præbeat scribendi fiduciam. Tum,* E Mihi litterarum, *inquit*, quæ de nominis tui claritate, cui quantopere faveam, non ignoras, certiorem faciant, ingentem copiam mitte; nec permitte, ut mœroris tyrannis in silentium te conjiciat. Verum eam quavis araneæ tela facilius dirumpe, atque alacrem te in acie præbe, per ingentem fiduciam ac libertatem adversarios sternens. Nunc adipiscendæ gloriæ, atque ingentis quæstus faciendi tempus est... Hæc igitur ipse quoque animo complectens, nempe periculorum, lucri etiam magnæque gloriæ, ac præmiorum omni sermone præstantiorum, tempus esse, fac animi tui pennam excites, atque excusso mœroris pulvere, magna cum facilitate universam phalangem obeas, omnesque instruas, acuas, excites, corrobores, promptioresque ac diligentiores reddas. Atque hæc nobis per litteras tuas expone *etc. Hæc ostendunt, Sanctum suorum curam non abjecisse, nec voluisse, ut illi Arsacium agnoscerent episcopum. Mandaverat quidem ante discessum, ut, si quis* omnium consensu, *et sine ambitione electus esset episcopus, illi obedirent, ut dictum est num.* 1021. *Verum eo modo electus non erat Arsacius. Præterea Innocentius Papa cum* F *Occidentalibus episcopis et non paucis Orientalibus omnia contra Sanctum gesta improbabat.*

Epistola IX *ad Olympiadem:*

1089 *Hactenus Sanctum de nulla corporis infirmitate conquerentem audivimus, nec de metu Isaurorum in via tolerato: nec dubito, quin Tillemontius art.* 95 *nimis cito agat de morbo Sancti, et de timore ab Isauris illato. Verum morbo jam erat correptus, quando scripsit Epistolam* IX *ad Olympiadem, quam ea de causa perbrevem esse opinor. Nihil quidem in ea de morbo suo memorat, sed nec dicit, se in sanitate esse, ut alias semper ad ipsam scripserat. Locum scriptæ Epistolæ exprimit his verbis:* Hæc cum jam Cæsarea non longe abessem, ad te scripsi. *Quo autem animo populi ipsum aspicerent, simul memorat, simulque eam consolatur, ita scribens:* Cum viros ac feminas magno agmine per mansiones, per urbes, sese effundentes, atque ad nostri aspectum collacrymantes intueor, quo in statu ipsi sitis animadverto. Nam cum ii, qui nunc primum nos viderunt, mœrore ita frangantur, ut ne

ne emergere quidem facile possint; verum, cum eos rogamus et obsecramus atque admonemus, ferventiores lacrymarum fontes profundant; dubium profecto non est, quin gravior apud vos tempestas sit. Sed quo gravior tempestas est, eo quoque ampliora præmia futura sunt, si perpetua ea cum gratiarum actione sufferatis, ut etiam suffertis. *Hisce quædam addit ad consolandum monita.*

Sanctus dura patitur in via: scribit ad Theodoram

1090 *Porro multo plures Epistolas Sanctum scripsisse, priusquam Cæsaream pervenit, et non paucas esse perditas, liquet ex Epistola* CXX *ad Theodoram, quæ Cæsareæ scripta est. Affirmat enim, hanc esse* quartam, aut.. etiam quintam, *quam ad ipsam miserat, cum tamen ex prioribus nullam habeamus. In illa porro luculenter declarat, quam gravia passus sit, antequam Cæsaream perveniret. Nam sic orditur:* Confecti atque consumpti sumus: sexcenta mortis genera oppetiimus, idque accuratius ac certius narrare poterunt, qui has litteras tibi reddent*:* quamvis alioqui perexiguo temporis puncto mecum fuerint. Quibuscum etiam ne tantillum quidem colloqui potui, continuis nimirum febribus dejectus: quibus cum tenerer, dies noctesque iter facere cogebar, sic videlicet, ut et æstu opprimerer, et vigiliis conficerer, et rerum necessariarum penuria, eorumque, qui mei curam gerere possent, inopia, perdite conflictarer. Siquidem iis, qui ad metalla damnati sunt, et in vinculis tenentur, graviora et atrociora pertulimus, atque etiamnum perferimus. Tandem autem aliquando et ægre Cæsaream perveni, perinde atque a tempestate ad tranquillitatem et ad portum. Verum ne hic quidem portus eam vim habuit, ut me ex iis malis, quæ ex tempestate contraxeram, recrearet: usque adeo me, ut jam dixi, prius tempus confecerat. Sed tamen Cæsaream ingressus, animum aliquantum resumpsi, quoniam puram aquam bibi, panemque minime fœtidum ac prædurum comedi: quoniam in doliorum fragmentis non ut antea (*lege*, non in doliorum fragmentis, ut antea) corpus lavi, sed balneum, qualecumque tandem illud, nactus sum*:* quoniam denique potestas interim mihi lecto decumbendi facta est. Plura dicere licebat; verum ne animum tuum conturbem, hic sermoni finem impono. *Ita Sanctus ad Theodoram, cui omnia sine dissimulatione exponit, fortasse ut eam pro bona causa ferventiorem faceret: nam in fine Epistolæ videtur ipsam modeste pungere, quod non præstaret omnia, quæ potuisset.*

et ad Olympiadem Cæsareæ: morbus

1091 *Cæsareæ item scripsit ad S. Olympiadem Epistolam* XII, *quæ ad ipsam est quinta. Verum ne ipsam nimio afficeret dolore, multa dissimulat.* Cum, *inquit*, ex eo morbo evasissem, quo in itinere laboravi, cujusque reliquias Cæsaream usque tuli, jamque ad integram valetudinem rediissem, ex ipsa Cæsarea hæc ad te scripsi, in qua multis mihi adhibitis remediis melius habui, præstantissimos nimirum celeberrimosque medicos nactus, a quibus, non tam artis subsidiis, quam commiseratione atque amicitia curabar. Quorum etiam unus nobiscum una se profecturum spopondit*:* atque item alii complures ex iis, qui dignitatibus præditi sunt. *Ita quidem ibidem* Chrysostomus, *a febri fortasse liber eo die, quo scribebat, dicensque de sanitate sua, quantum poterat, ut Olympiadem suam non magis contristaret. Verum in duabus Epistolis, deinde Cucusi scriptis, quando revera melius habebat, abunde declarat, morbos suos non* omnino *cessasse Cæsareæ, licet utcumque ibi fuerit recreatus. In Epistola* XIII *fatetur, se antea noluisse mala itineris Olympiadi exponere.* Nunc enim, *inquit*, posteaquam ea, quæ dolorem nobis afferebant, effluxerunt, jam tibi ea exponimus. Nam cum in ipsis adhuc versarer, hoc facere nolui, ne te in magnum mœrorem conjicerem. Triginta enim propemodum dies, aut etiam amplius, cum acerbissimis febribus colluctari non destiti: atque ita longum hoc et molestum iter agebam, aliisque item gravissimis stomachi morbis obsessus.

Sancti in itinere, gravissimaque

1092 Jam quæ hinc sequerentur, considera; nempe cum nec medici præsto essent, nec balnea, nec res necessariæ, nec alia commoda: ac præterea Isaurorum metus nos undique premeret, aliaque mala, quæ ex itinerum difficultate nasci consueverunt, hoc est cura, sollicitudo, animi consternatio, inopia eorum, a quibus curari possem. At nunc omnia hæc evanuerunt. *Paulo post ait:* Itineris molestiam sexcentis exsiliis graviorem esse duco. Siquidem peregrinationis hujusce difficultas ad ipsas mortis portas nos detulit. *Necdum in illa Epistola totum exponere voluit; sed plura etiam addidit in Epistola* XIV, *ibidem serius scripta, ubi pag.* 595 *sic habet:* Postquam autem tandem aliquando Cæsaream ingressus sum, labore ac macie confectus, in ipso febris ardore positus, languens atque extremos dolores perpetiens, hospitium in ultimo urbis recessu situm nactus sum, dabamque operam, ut medicos convenirem, ac fornacem illam exstinguerem. Eram enim in ipso febris tertianæ ardore. Quo etiam accedebat itineris ærumna et fatigatio, corporis contritio, eorum, a quibus curarer, inopia, rerum necessariarum penuria, illudque item, quod nullum medicum præsto haberem, quodque et labore ac lassitudine, et caloris æstu, et vigiliis divexarer, ac denique pene exanimis in urbem ingressus essem.

incommoda, quæ cum morbo sustinuit in via

1093 Tum vero mihi clerici omnes, populus, monachi, monachæ, medici affuerunt: a quibus perquam officiose acceptus sum, omnibus famulantibus, et omnia mihi subministrantibus. Nihilominus tamen ingenti flammæ ardore deflagrans, in extremo periculo versabar. Demum paulatim remittere ac sedari morbus cœpit. *Attamen non ita omnino morbus remisit, ut non premeret* vehementer, *quando coactus est Cæsarea discedere, ut paulo post ipse affirmat. Rursum pag.* 597 *dicit, febri se laborasse, quando egressus est. Ubi vero pag.* 598 *enumerat mala, quæ jam urbe egressus, passus est, inter ea recenset, quod* febris urgeret. *Ex hisce liquet,* triginta *illis* propemodum diebus, *quibus se febribus laborasse dicit, annumerandum esse totum tempus, quo fuit Cæsareæ; et verisimiliter etiam tempus illud, quo Cæsarea profectus est Cucusum: nam ibi tantum cessasse febrim existimo, cum satis aperte dicat in Epistola* XIII, *Cucusi morbo finem esse impositum.* Ut enim, *inquit pag.* 593, Cucusum venimus, tum morbum omnem una cum reliquiis abjecimus. *Huic quoque opinioni favet Epistola* CXCIII, *ubi ait, se Cucusi* non mediocriter ex itinere contractam infirmitatem sanare *potuisse: et Epistola* CXCIV, *in qua dicit, se* morbi reliquias etiamnum *circumferre.*

Cucusum usque: itineris chronotaxis.

1094 *Accedit Epistola* CCXXXIV, *ubi toti itineri attribuit* dies ferme septuaginta, *additque:* Unde potest amplitudo tua colligere, quot et quanta mala passi fuerimus, cum et Isaurorum metus nos undique premeret, et cum intolerandis febribus colluctaremur. *Nam hæc mala non videtur finire ante*

AUCTORE J. S.

ante adventum, ut clarius etiam facit in aliis epistolis. Ex allegatis porro qualiscumque chronotaxis deduci potest. Discessit Constantinopoli 20 Junii. Itaque septuaginta ferme dies ducunt ad finem propemodum Augusti, ita ut videatur Cucusum venisse circa 26 aut 28 Augusti. Febris igitur inchoata est sub finem Julii, quando ingressus erat Cappadociam, sex forte aut octo circiter diebus, antequam Cæsaream veniret, fortasse etiam paucioribus. Nam si citius morbus Sanctum corripuisset, procul dubio in urbe aliqua medicum invenisset, ibique substitisset, quemadmodum substitit Cæsareæ. Totum quoque iter hoc modo potest ordinari. Circa initium Julii venit Nicæam Bithyniæ. Inde 4 Julii discessit, ita ut Ancyram Galatiæ pervenire potuerit circa medium Julium. Discedens inde Cæsaream, in itinere correptus est febri sub finem Julii, ac Cæsaream pervenire potuit sub initium Augusti. Cæsarea, ubi ob morbum diutius moratus est, discedere potuit circa 20 Augusti, atque intra octiduum Cucusum pervenire. Hæc sufficiunt pro qualicumque itineris illius tam difficilis idea.

Exsilii mutatio ad locum propinquiorem

1095 *Ceterum aliqui ex amicis* Chrysostomi *laborabant, ut locus exsilii ipsius mutaretur, ipseque duceretur in locum minus desertum, minusque* B *remotum. Id ille ipse non illibenter vidisset, verisimiliter ut Constantinopolitanis suis melius posset prospicere. Certe in Epistola* CXX *jam laudata ad Theodoram ita scribit :* Illud addam, ut tecum agam, ne eos, a quibus amamur, probris umquam insectari desistas, quod, cum tot amicos tantisque opibus et potentia præditos habeamus, haud tamen illud consequuti sumus, quod etiam scelerati homines impetrant, nempe ut in mitiore ac propinquiore aliquo loco collocaremur. Verum corpore etiam nobis jam fracto atque confecto, et Isaurorum terrore omnia obsidente, exigua quoque et vilis hæc gratia nobis negata est. *Videntur hæc ipsam quoque tangere Theodoram, licet quasi de aliis scribantur. Nam in fine Epistolæ dicit :* Illud me male habet, quod me ex animo tuo confestim ejecisti ; ut quæ tam longo tempore unam dumtaxat Epistolam ad me miseris. Quocirca, si nihil grave ac molestum abs te petimus, hoc nobis præbe, quod tui arbitrii est tuæque potestatis. Nam de cæteris rebus nihil tibi negotii facesso ; ne, præterquam quod nihil proficiam, etiam gravis et importunus tibi esse videar.

C

pro Sancto petita videtur, sed non obtenta.

1096 *Hæc innuunt,* Chrysostomum *ante egisse cum Theodora, ut locum ope amicorum curaret mutandum. At repulsam passus, verbis mox datis hæc adjungit :* Hoc quoque nomine Dei gloria prædicetur : neque enim ei propter omnia gloriam exhibere desinimus. Sit nomen ejus benedictum in sæcula. *Ad amicos Theodoræ respicit, opinor, quando in duodecima ad Olympiadem scribit sequentia :* Nam de loci commutatione nolim aut ipsi aut cuiquam alii negotium facessas. Beneficium accipimus : fortasse enim voluerunt, nec potuerunt. Gloria Deo propter omnia. Neque enim umquam in iis omnibus, quæ mihi contingunt, hoc verbum usurpare desinam. Esto autem, istud non potuerint. An etiam scribere non potuerunt ? *Tum laudat Pergamii, viri illustris jam ante memorati, sororem, quod sibi conciliasset amicitiam ducis cujusdam, qui gener erat Pergamii. Ita Sanctus prudenter amicitiam colere studebat cum viris illustribus, et amicos negligentes de officio subinde monebat, mira tamen cum modestia.*

D

§ LXXI. Sanctus dolo Pharetrii Cæsarea discedere cogitur, magnaque pericula et incommoda patitur : tandem venit Cucusum, ubi optime excipitur, et mox scribit ad varios.

Chrysostomus gravissima Cæsareæ passus,

Quam gravia passus sit Chrysostomus, *quando Cæsareæ appropinquabat, quamque gravi morbo ibidem laborarit, jam vidimus. Quanto vero cum periculo inde coactus sit discedere, modo videbimus. Narravit ipse omnia S. Olympiadi in Epistola* XIV, *quam Cucusi scripsit, postquam erant transacta. Attamen, cum omnia pharetrii episcopi culpa contigissent, sollicite monet Olympiadem, ne rem divulget Constantinopoli, addita hac ratione pag.* 595 *:* Verum hæc, quæso, nemo E adhuc sciat: tametsi multi sint, qui in vulgus spargant. Significavit enim mihi dominus meus Pæanius, ipsius quoque Pharetrii presbyteros illic adesse, qui affirmarint se nobiscum communicare, nec cum adversariis commune quidquam habere, nec cum illis versari aut commercium ullum iniisse. Ne igitur eos conturbemus, cave ne quisquam hæc sciat. Siquidem perquam gravia et acerba sunt, quæ nobis acciderunt. Atque etiamsi nihil aliud molestiæ atque acerbitatis pertulissem, ea tamen, quæ illic contigerunt, ad innumeras mihi palmas conciliandas abunde sufficerent : usque adeo in vitæ quoque discrimen venimus. Te autem oro, ne quid eorum evulges: ac breviter tibi ea exponam, non ut tibi mœrorem afferam, sed ut voluptatem. Nam hæ mihi sunt quæstus occasiones, hæ meæ opes, hæc scelerum meorum consumptio, dum per hujusmodi tentationes sine ulla intermissione gradior, in easque ab iis inducor, a quibus minime exspectabam.

quod (aliis Sanctum colentibus,) episcopus discessum urgeret.

1098 *Qua autem occasione Pharetrius tam male* Chrysostomum *excepisse videatur, declarat p.* 598, *ita scribens:* Harum autem calamitatum, ut existimo, hæc causa fuit. Cum primum Cæsaream ingressus sum, omnes, qui magistratu F fungebantur, ex vicariis, ex præsidiis, sophistæ, extribuni, plebei omnes, singulis diebus me visebant, colebant, in oculis ferebant. Hæc credo, Pharetrium pupugerunt : nec invidia ea, quæ nos Constantinopoli pepulit, hic quoque a nobis abscessit, ut quidem opinor : neque enim affirmo et assevero, sed conjicio. *Sive hæc fuerit causa, sive quia Pharetrius cum inimicis Sancti occulte conspirabat ; saltem nullum benevolentiæ indicium* Chrysostomo *præbuit, ne initio quidem, quando gravissime ægrotabat. Nam, ut narrat pag.* 596, *dum* clerici omnes, populus, monachi, monachæ, medici *officiosissime ad ægrotantem accurrebant, ipse non comparuit.* At interim, *inquit,* nusquam Pharetrius : verum discessum nostrum exspectabat. Quod cur ita ipsi visum fuisset, haud scio. Cum igitur morbum sensum remissum et sedatum esse vidissem, jam de discessu mecum ipse agitabam, ut Cucusum pervenirem, atque ab itineris calamitatibus nonnihil

A nonnihil conquiescerem. *Verum hoc Sancti consilium impediverunt Isauri, de quorum incursionibus hic primum in itinere suo Sanctus meminit, ita ut existimem, ab ipsis nihil ante periculi fuisse in itinere, nisi forte prope Cæsaream.*

licet Isauri omnia circa Cæsaream haberent infesta.

1099 *Situs Isauriæ, quam incolebant Isauri, perpetuis fere deprædationibus vicinarum provinciarum famosi, id etiam persuadet. Nam Isauria, regio aspera et montana, quam hi latrones incolebant, in Tauro fere sita est inter Ciliciam et Pamphiliam. Nec longe distabat ab ea Cappadociæ parte, in qua est Cæsarea, sed longius aberat a Galatia, et ea Cappadociæ parte, quæ Galatiam attingit, et per quam Cæsaream proficiscebatur* Chrysostomus. *His observatis, ipsum miserias enarrantem audiamus.* Cum hoc statu, *inquit*, res nostræ essent, subito ad nos affertur, Isauros eum infinita hominum manu Cæsariensem agrum populari, ac ingens quoddam oppidum incendisse, eum ingenti clade. Qua re audita, tribunus acceptis his militibus, quos habebat, ex urbe excessit. Timebant enim, ne urbem quoque adorirentur. Atque omnes in metu ac trepidatione erant, de ipso quoque patrio solo periclitantes: adeo ut senes etiam ipsi murorum custodiam susciperent.

B

Nam agmen monachorum, instigante episcopo,

1100 Cum res eo loco esset, repente sub auroram monachorum cohors, liceat enim mihi ad eorum furorem exprimendum hoc vocabulo uti, ad hanc domum, in qua eramus, accesserunt, eam incensuros, nobisque extrema quæque mala illaturos minitantes, nisi abscederemus. At nec Isaurorum metus, nec morbus tam vehementer nos premens, nec aliud quidquam humaniores eos ac moderatiores effecit: verum instabant atque urgebant, tantum furorem spirantes, ut etiam ipsi prætorii milites metu afficerentur. Nam ipsis plagas denunciabant: et gloriabantur, quod multos prætorios milites fœde verberassent. His verbis auditis, prætorii milites ad nos confugerunt, meque rogarunt atque obsecrarunt, ut etiamsi in Isaurorum manus nobis veniendum esset, tamen eos his belluis liberarem. Quod cum ad urbis præfectum allatum esset, ipse quoque domum, ut nobis opitularetur, accurrit. Verum ne ipsius quidem precibus monachi permoti sunt, sed ipse quoque elanguit. Cum igitur nullum rei exitum perspiceret, nec nobis ad perspicuam cædem exeundi auctor esset, nec rursus ob tantum illorum furorem intra urbem ut maneremus,

C suadere auderet, ad Pharetrium misit, precibus ab eo contendens, ut tum ob morbum, quo conflictabar, tum ob impendens periculum, paucos aliquot dies nobis concederet.

ipsum urbe excedere cogit ad villam vicinam:

1101 Nec tamen hinc quidquam profectum est; imo acriori etiam postridie impetu adfuerunt: nec presbyterorum ullus opem nobis atque auxilium ferre audebat; verum pudore suffusi ac rubore affecti; nam hæc de Pharetrii voluntate et sententia fieri dicebant; sese abdebant et occultabant, nec cum a nobis accerserentur, obtemperabant. Quid longa oratione opus est? Quamvis tot terrores imminerent, morsque pene certa et ante oculos posita esset, febrisque me conficeret; necdum enim hic malis liberatus eram; hora ipsa meridiana in lecticam me conjiciens, illinc excessi, universa plebe lamentante, ejulante, harum rerum auctorem exsecrante ac diris devovente, omnibusque plorantibus ac lugentibus. Posteaquam autem ex urbe excessi, quidam etiam cleriei venientes lento gressu, lugentes nos prosequebantur. Cumque nonnulli dicerent, Quonam eum ad perspicuam mortem abducitis? alter ex iis, qui nou plurimum amabant, ad me dicebat: Abi, obsecro: in Isauros etiam incide, modo e nobis elabaris. Nam quocumque incideris, tuto incides, dummodo manus nostras effugias. Hæc audiens ac perspiciens egregia matrona Seleucia, domini mei Rufini uxor (nam ea perquam officiose nos coluit) mecum egit, ut in ipsius suburbanam villam, quæ quinque passuum millibus ab urbe distabat, hospitii causa me conferrem, certosque homines nobiscum misit, quibuscum illuc profecti sumus.

AUCTORE J. S.

deinde ex villa quoque ficto Isaurorum terrore media nocte

1102 At ne illic quidem hæ adversum nos comparatæ insidiæ finem habituræ erant. Ut enim Pharetrius hoc rescivit, multas ipsi, ut dicebat, minas intentavit. Cum autem me in villam suam excepisset, nihil quidem ipse harum rerum sciebam: nam ipsa ad nos egressa, hæc nos celavit, procuratori autem suo, qui illic erat, ea exposuit, ipsique mandavit, ut nobis omne officii genus impertiret, ac, si qui monachi venirent, ut nos contumeliis incesserent, aut male afficerent, ex aliis villis suis agricolas cogeret, atque ita cum monachis manum consereret. Quin me quoque rogabat, ut in domum suam, quæ arcem habebat, nec ullis viribus expugnari poterat, confu- E gerem, ut ex episcopi ac monachorum manibus elaberet. At ut id facerem, adduci non potui: verum in villa eram, horum omnium ignarus, quæ postea in me comparabantur. Ne hoc quidem ipsis ad comprimendum suum adversum nos furorem satis fuit. Postea enim media nocte, me nihil horum sciente, (acriter enim instabat Pharetrius, graves in eam, ut ait, minas jactans, eamque cogens atque impellens, ut me etiam e suburbio ejiceret) hominis importunitatem non ferens mulier, insciente me, barbaros adesse significavit, quod scilicet vim eam, quam pateretur, dicere præ pudore minime sustineret. Atque media nocte ingressus Evethius presbyter, meque e somno excitans, magno cum clamore hæc dicebat: Surge, obsecro, adventant barbari, nec longe absunt. Hic tecum reputes velim, quonam animo eram, cum hæc audirem. Cum autem ex ipso, quid facto opus esset, quæsivissem, neque enim nos in urbem confugere posse, ne graviora illic perpeteremur, quam quæ nobis Isauri illaturi essent, exire nos coegit.

per magna pericula exire cogitur:

1103 Nox illunis erat, nox media, caliginosa, tetra: id quod etiam nos in summam consilii inopiam conjiciebat: nec quisquam nobis præsto F erat, qui opem ferret: omnes enim nos reliquerant. Metu tamen compulsus, ac jamjam mortem exspectans, ærumnis confectus surrexi, ac faces accendi jussi. Verum has quoque presbyter exstingui jussit, ne barbari, aiebat, lucis splendore exciti, in nos impetum facerent. Exstinctis itaque facibus, mulus, qui lecticam nostram gestabat (aspera enim admodum et ardua ac petrosa via erat) in genu lapsus, me, qui lectica inclusus eram, humi prostravit, parumque abfuit, quin interirem. Deinde exsurgens, tractim ambulabam, Evethio presbytero, qui etiam ipse ex equo desilierat, manibus me tenente; atque ita manuductus, vel, ut rectius loquar, pertractus, reptabam: neque enim in tanta loci difficultate, periculosisque montibus, media nocte incedere poteram. Cogita, quæso, quid hic mihi animi esset, cum tantis malis constrictus tenerer, ac febris urgeret, nec eorum, quæ in me structa fuerant, quidquam nossem, verum barbaros timerem ac perhorrescerem, nihilque aliud exspectarem.

AUCTORE J. S.

exspectarem, quam ut in eorum manus inciderem. An non existimas, vel has solas calamitates, etiamsi nihil aliud accidisset, multa nobis peccata obliterare, atque ingentem mihi gloriæ materiam suppeditare posse? · *Hactenus* Chrysostomus, *qui didicerat cum apostolo Paulo, cujus erat amantissimus, in calamitatibus suis gloriari, cœlestia nimirum et æterna perpetuo cogitur, et terrena omnia nihili faciens.*

de hisce autem magnum declarat gaudium

1104 *Hinc suum de iis gaudium paulo post iterum declarat his verbis :* Et quis tandem alia, quæ nobis in via perferenda fuerunt, oratione complecti queat? timores? pericula? Quæ quidem ipse quotidie recordans, animoque circumferens, præ lætitia volito et exsulto, velut ingentem thesaurum reconditum habens. Nam hoc animo atque hoc affectu præditus sum. Ob idque te obsecro, ut hoc nomine læteris, gaudeas, exsultes, Deumque, cujus beneficio hoc consequuti sumus, ut tanta perpeteremur, laudes ac celebres. Atque apud te velim hæc contineas, nec cuiquam enuncies ; etiamsi alioqui prætorii (*qui* Chrysostomum *ducebant)* potissimum harum rerum fama universam urbem implere possunt, ut qui etiam ipsi in summum vitæ periculum venerint.
B Cæterum ex te nemo id resciscat : imo etiam eos, qui narrabunt, comprime. *Idem sollicite commendat Pæanio , jam memorato , in Epistola* CCIV, *ubi sic habet :* Quæ ad Pharetrium spectant, molesta valde sunt et tristia : verumtamen cum ejus presbyteri neque commercium et consuetudinem cum adversariis habuerint, ut ais, neque cum illis communicare statuerint, sed, ut dicunt, adhuc stent a partibus nostris, nihil horum cum illis communices ; quandoquidem, quæ in nos commisit Pharetrius, nullum omnino veniam merentur. Clerus certe ipsius omnis et ægro ferebat et gemebat, ac totus in nostras partes animo transibat. Sed, ne forte in causa simus, ut hi resiliant, et asperiores reddantur, ubi cuncta ex præfecti militibus cognoveris, ea apud te contine, ac perhumaniter illos tracta. Novi quippe, quam prudens sis ac providus: [et*] significa, nos quoque audivisse, multum ipsum iis, quæ contigerant, indoluisse, ac paratum fuisse quidvis pati, ut omnia illa, quæ nefarie sunt patrata, sarcirentur. *Hæc verisimiliter jactaverat Pharetrius, ut persuaderet, nihil suo consilio fuisse factum. Ceterum Pæanius ille inter præcipuos erat* Chrysostomi *amicos, piusque et in dignitate*
C *constitutus, ut potens esset in aula.*

* *apud Montf. eique non recte*

Sanctus Cucusum venit, ibique bene excipitur.

1105 *De itinere Sancti ulteriore pauca habemus cognita. Cucusus distabat Cæsarea paucorum tantum dierum itinere, ita ut quatuor forte aut quinque diebus totum istud iter fuerit confectum, aut certe intra octiduum. Isauri in illo itinere maxime erant timendi. Verum numquam comparuerunt, ut liquet ex variis* Chrysostomi *Epistolis Cucusi post adventum scriptis, et postea memorandis. At nullam in illo itinere a Sancto Epistolam scriptam existimo. Oppidum modicum fuisse Cucusum, et in loco admodum deserto situm, ibique ne forum quidem rerum venalium fuisse, docent Litteræ* Chrysostomi. *Mire tamen gaudebat Sanctus, quando eo pervenerat, nec volebat, ut inde temere amoveretur amicorum opera. Habemus illa ex Epistola* XIII *ad Olympiadem, quæ prima est ad ipsam data post adventum. Illam enim sic orditur :* Tandem aliquando respiravimus, cum Cucusum venimus, unde etiam has litteras scribimus. Tandem aliquando a fumo et variis malorum eorum, quæ nos in via invaserunt, nebulis lucem aspeximus. *Et post enumerata quædam itineris incommoda.* At nunc, *inquit*, omnia hæc evanuerunt. Ut enim Cucusum venimus, tum morbum omnem una cum reliquiis abjecimus,... tum Isaurorum metu defuncti sumus ; quippe cum multi hic milites sint, et quidem paratissimo animo, ut cum ipsis confligant. Rerum quoque necessariarum copia nobis undique affluit, omnibus summa cum benevolentia nos excipientibus, etiamsi alioqui desertissimus omnino hic locus sit. D

Convalescit, nec locum mutare desiderat:

1106 At casu quodam dominus meus Dioscorus hic erat, qui etiam famulum dedita opera Cæsaream misit, rogatum atque obsecratum, ne domui suæ alteram anteferrem. Aliique item plures idem fecerunt. Verum hanc aliis præferendam necessario mihi existimavi : itaque apud eum divertimus. Atque ipse nobis quidvis est : ita ut ob ingentem ipsius liberalitatem et largitatem, qua erga nos uti cupit, perpetuo cum eo expostulemus. Quippe nostra causa etiam ex ædibus suis in villam migravit, ut nos omni officii genere complecteretur : atque insuper domum nobis ad tolerandam hiemem idoneam exstruit, pro eaque re nihil non agit ac molitur. Denique nullum omnino officii erga nos genus ab eo prætermissum est. E Ad hæc plerique alii procuratores et rerum administratores, dominis id ipsis per litteras imperantibus, subinde huc accedunt, parati quavis ratione nos reficere ac recreare. Hæc autem omnia idcirco commemoravi, atque alia quidem, hoc est, priora, deflevi, alia autem, hoc est, læta et jucunda, tibi exposui, ut ne quis temere nos hinc emoveat. Nam si ii, qui nos beneficio afficere cupiunt, arbitrii hoc nostri faciant, ut quo loco velimus, nobis esse liceat, nec rursum nobis alterum locum arbitratu libituque suo assignaturi sint, hoc beneficium accipe. Sin autem nos hinc amotos in alterum locum ablegaturi sunt, nobisque rursum iter subire, ac peregrinari necesse est, mihi sane hoc longe gravius acerbiusque fuerit. Primum enim illud metuendum est, ne nos in longinquiorem aut in asperiorem locum ducant : deinde itineris molestiam sexcentis exsiliis graviorem esse duco. Siquidem peregrinationis hujusce difficultas ad ipsas mortis portas nos detulit, nuncque, Cucusi degentes, perpetua sessione ac quiete nosmet recreamus, atque tam diuturni temporis ærumnæ, confractisque nostris ossibus, et fatigatæ carni, quietis ope ac subsidio medemur.

Cucusum tunc etiam venerunt Sabiniana et Constantius,

1107 Affuit etiam domina mea Sabiniana diaconissa eodem ipso die, quo venimus, fracta quidem ipsa et abjecta, ærumnisque affecta, utpote F ea jam ætate, in qua moveri quoque difficile est : cæterum juvenili animi alacritate prædita, nihilque adversarum rerum persentiens. Paratam enim se esse dixit etiam in Scythiam proficisci, quandoquidem constans hic rumor erat, fore ut illic deportarer. Certum est autem ei, ut ait, non jam ad suos reverti, verum illic, ubi fuerimus, commorari. Atque hanc etiam perquam humane ac studiose, magnaque cum benevolentia ecclesiæ alumni exceperunt. Quin dominus quoque meus Constantius, religiosissimus presbyter, jam pridem hic erat. Nam et mecum per litteras egerat, ut ipsi huc veniendi potestatem facerem. Neque enim se citra voluntatem meam atque sententiam id facere audere, quamvis alioqui magna hujus rei cupiditate flagrantem. Addebat etiam, se ne illic quidem manere posse : nam latebras quærit, ac sese occultat.

1108 Itaque precibus abs te contendo, ut de loco

A loco minime aliter facias. Quod si rursus, quid ipsi in animo habeant, periclitandum ducis, tu quidem a te nihil dicas; verum pro tua prudentia, quonam me abducere constituerint, explores: id enim potes. Ac, si videris ipsis in animo esse, non longe isthinc in maritimam aliquam urbem, puta Cyzicum, aut non longe a Nicomedia, me avehere, hoc accipe. Sin autem longius hinc uspiam, aut ita procul, ut hic locus est, ne accipias. Hoc quippe mihi grave ac permolestum fuerit. Hic enim in magna quiete animique remissione versamur: ita ut etiam contractam omnem ex itinere molestiam biduo absterserimus. *Hactenus* Chrysostomus, *cujus ultima verba innuunt, Epistolam hanc esse datam* biduo, *postquam venerat Cucusum. Quod vero dicit de omni morbo depulso, non ita rigide accipiendum est, ut liquet ex aliis Epistolis. Melius habebat et febris cessabat, opinor; non item debilitas ex morbo orta. Dioscorum hospitem suum iterum laudat in Epistola* XIV *et in aliis. At nullibi insinuat, utrum esset dominus aliquis Constantinopolitanus, an Antiochenus potius, aut alterius civitatis. Sabiniana verisimiliter Antiochena erat.*

uterque verisimiliter Antiochia,

B 1109 *Certo Antiochenus presbyter erat Constantius jam ante memoratus, qui Porphyrii episcopi causa latere cogebatur. Nescio, qua de causa Tillemontius art.* 98 *dubitet, utrum Constantius Cucusum venisset ante* Chrysostomum, *cum hic id clare edicat. Constantius ipse in Epistola ad matrem suam, quæ est inter* Chrysostomi *Epistolas* CCXXXVII, *luculenter declarat, quanti faceret* Chrysostomi *consuetudinem, ita scribens mense Octobri aut Novembri:* Nos hic multa voluptate perfundimur, dum sanctissimi Episcopi consuetudine, ac loci hujus quiete otioque summo oblectamur. *Et mox:* Enimvero mirifice nos recreavit fructuosa cum sanctissimo Episcopo consuetudo, sic ut nos propemodum in alios viros mutaverit, nec ullo permiserit peregrinæ regionis sensu affici: tanta bonorum jucunditate redundamus: tot spiritualibus opibus circumfluimus, et eam ob causam Deum continue glorificare non cessamus. *Ceterum ex iis, quæ scribit* Chrysostomus, *Constantium noluisse venire Cucusum, nisi Sancto consentiente, clare colligitur, litteras Constantii, consensum illum petentis, ad* Chrysostomum *perlatas esse, dum adhuc erat in Galatia, aut certe diu ante quam veniret Cæsaream: nam alias Sancti responsum Antiochiæ accipere non*

certe Constantius, qui sine Sancti consensu venire noluerat.

C *potuisset, ac deinde ante ipsum venire Cucusum. Hinc ulterius intelligimus, quo modo aliqui ex Oriente Sancto usque in Galatiam, aut certe usque ad partes Cappadociæ vicinas Galatiæ occurrerint, ut dictum est num.* 1083: *nam sicut Constantius litteras ad ipsum misit, ita facere potuerunt Sabiniana aliique amici, quos Antiochiæ habebat plurimos.*

1110 *Porro et alias litteras post adventum suum Cucusi statim scripsit Sanctus ad amicos varios. Inter has imprimis ponenda est* CXXXIV *ad Brisonem, virum in aula potentem, piumque et Sancto amicum, de quo dudum mentio facta est. Initium Epistolæ jam laudavimus: illud tamen huc transfero:* Septuaginta ferme consumptis in itinere diebus... Cucusum totius orbis terrarum desertissimum locum tandem aliquando pervenimus. Et hæc dico non rogans, ut molesti ulli sitis, ac petatis, ut hinc transferamur. quod enim erat gravissimum, jam pertulimus, nempe viæ molestiam: sed hanc a vobis peto gratiam, ut ad nos assidue scribatis: neque propterea quod longius

Scribit ad Brisonem, ad Pæanium,

a vobis relegati sumus, idcirco nos ista consolatione privetis *etc. Hoc, ut frequenter ad se scribant, in singulis fere litteris amicos suos rogat. Quod vero monet, petendam non esse loci mutationem, similiter rogat in Epistola* CXCIII *ad Pæanium. Data hæc est eodem plane tempore, ac certe non multo post.* Loci vero causa, *inquit,* nemo ulli negotium facessat. Quamquam enim desertus locus est Cucusus, hic tamen et quiete fruimur, et non mediocriter ex itinere contractam infirmitatem sanare potuimus, ex quo cœpimus domi perpetuo residere. Quod si nos rursus cogere velitis loca subinde mutare, summis conflictabimur malis, præsertim cum hiems sit pro foribus. Nemo igitur importunus ulli aut molestus hac occasione sit *etc.*

1111 *Hujus autem Epistolæ initium Pæanii simul et* Chrysostomi *pietatem insignem ostendit. Sic enim orditur:* Magnopere me erexisti, ac summa lætitia perfudisti, quod cum tristia nuntiares, verbum adjeceris, quod omnibus, quæ acciderint, accinendum est; dixerisque: Glorificetur Deus in omnibus. Hoc verbum lethale diabolo vulnus infligit, hoc in quovis periculo securitatis et voluptatis occasionem affert. Nam simul atque E illud quis protulerit, confestim mœroris nubes discutitur. Numquam igitur hoc dicere intermitte, atque alios docere: sic enim, quæ vos invasit tempestas, licet asperior fiat, in tranquillitatem mutabitur; sic, qui tempestate jactantur, majorem accipient mercedem, simulque a malis liberabuntur... Perge igitur omnibus, quæ contingunt, istud accinere. *Tristia porro, quæ Pæanius nuntiaverat, illa fuisse saltem majori ex parte puto, quæ nuntiare poterat de episcopis, presbyteris et diaconis, carceri inclusis, contra quos illo tempore quæstione crudelissime exercebantur ob calumniam incensæ ecclesiæ.*

cujus pietas ex illa Epistola elucet:

1112 *Itaque verisimile est, Epistolam Sancti ad præclaros istos confessores, quæ extra ordinem edita est tom.* III *pag.* 526, *eodem etiam tempore fuisse datam, præsertim cum non possit figi multo citius aut serius. Nam liberati sunt carcere* 29 *Augusti per legem num.* 1041 *datam. At liberationem illorum necdum noverat* Chrysostomus, *dum scribebat. Circa finem enim sic habet:* Exspectate: brevi tentationum finis erit, liberatioque perfecta. Orate etiam jugiter pro nobis. Nam etsi longo viarum intervallo disjungimur, multoque tempore a vobis segregati sumus; attamen vos ut præsentes et nobiscum versantes complectimur: vestrum amicum caput exosculamur, coronatos victores vos expansis manibus excipimus F *etc. Quod ait de intervallo loci et temporis, quo erat ab illis separatus, satis ostendit, Epistolam Cucusi esse scriptam. At non æque certum est, inter primas inde fuisse missam, cum etiam una alterave hebdomada serius scribi potuerit. Major illius epistolæ pars recitata est num.* 1034, *ubi ostendi, quanta quamque constanter Confessores isti sint passi. Duas alias ad illos Epistolas jam dedi num.* 1064 *et* 1067.

item ad suos in carcere detentos:

1113 *Epistola* CXCIV *ad Gemellum inter priores quoque est Cucusi scriptas. Erat Gemellus vir nobilis, sed necdum baptizatus, et postea ad magistratum promotus, ut liquet ex Epistolis deinde ad eumdem scriptis. Præsentem autem ita orditur Sanctus:* Desertum quidem locum habitamus Cucusum, ac totius orbis hujus nostri desertissimum. Quamvis tamen ad ipsos terræ terminos relegemur, oblivisci tuæ caritatis minime possumus; sed in extera desertaque regione dum versamur

tres aliæ ejusdem temporis Epistolæ.

AUCTORE J. S.

samur, et morbi reliquias etiamnum circumferimus, ac metu latronum obsidemur: neque enim abscedunt, sed itinera intercludunt, et omnia cruore complent Isauri; perpetuo te mente circumferimus, ac fortitudinem tuam, loquendi libertatem, suavem ac sinceram benevolentiam apud nos effingimus *etc. Ejusdem temporis videtur esse Epistola* CXCVI *ad Actium, aliunde nobis ignotum: Nam et in hac dicit:* Multa in solitudine degimus, ac metu latronum obsidemur, morboque detinemur. *Reliqua solum spectant ad amicitiam Sancti cum Actio declarandam. Eodem tempore aut non diu post, certe antequam Isauri abscesserant in regionem suam, scripta est Epistola* CXLIII *ad Polybium, cui amicitiam quoque suam benevole declarat.*

§ LXXII. Aliæ Epistolæ Cucusi non diu post adventum scriptæ: quæ scripta est Theodoro episcopo, non est data ad Mopsuestenum, sed ad Tyanensem.

B

Epistolæ ad Carterium Cæsareæ præfectum:

M*ultæ super sunt litteræ præter modo memoratas anno* 404 *Cucusi scriptæ, In hisce autem recensendis aliquem locorum, quantum fieri poterit, aut personarum ordinem servabo. Inter primas certo sunt, quas dedit ad illos, quorum benevolentiam expertus erat Cæsareæ. Talis est* 236 *ad Carterium Cæsareæ præfectum, cui gratias agit, quod tumultus Cæsareæ a monachis excitatos sedare conatus esset, ita ordiens:* Desertissimus quidem mirum in modum locus est Cucusus. Verumtamen haud ita nos solitudine sua contristat, ac quiete exhilarat, quodque nulla ex parte nobis negotium facessit. Quocirca tamquam ad portum quemdam ad solitudinem hanc delati sedemus, et a malis, quæ in via pertulimus, respiramus, et morbi atque malorum, quæ sustinuimus, reliquias hac quiete depellimus. Hoc apud amplitudinem tuam sermone idcirco utor, quod intelligam mirifice te nostra quiete lætari, quandoquidem nulla nos capere potest eorum oblivio, quæ istic a te sunt gesta, dum præposteros illos importunos tumultus sedares, et omnem
C lapidem moveres, ut in securitate versaremur, et quæ tuarum erant partium, omnino præstares *etc. Addit gratiarum actionem, aitque, se beneficium ejus ubique prædicare.*

ad Hymnetium et Theodorum, ibidem medicos;

1115 *Talis etiam mihi æque ac Tillemontio art.* 99 *videtur Epist.* LXXXI *ad Hymnetium archiatrum, quem item se apud omnes prædicare dicit,* tum ut probum virum, tum ut præstantissimum medicum, tum ut eum, qui sincero amare novit. Nam cum hic, *inquit,* de morbo nostro sermones excitantur, in ejusmodi commemorationes tu quoque subeas necesse est; cumque ipsi eximiæ tuæ peritiæ ac benevolentiæ periculum fecerimus beneficia a te accepta sileo non possumus *etc. Ait, nolle se petere* partim ab itineris difficultatem, partim ob Isaurorum motum, *ut veniat Cucusum, rogatque ut ad se scribat. Epistola* CCXXVIII *est ad Theodorum medicum, qui se ob occupationes excusaverat, quod non venisset Cucusum. Huic gratiose respondet Sanctus, et de bona ipsius voluntate gratias agit. Videtur quidem hæc Epistola paulo serius data, sed simul innuit, aliam fuisse ad Theodorum datam, nisi hic forsan discedenti* D *Cæsarea* Chrysostomo *se venturum promiserit, ac postea ob negotia se excusaverit. Ceterum laudati Hymnetius et Theodorus* Chrysostomum *verisimillime curaverant Cæsareæ: at non medicis tantum Cæsareensibus, sed et aliis, quorum amicitia ibidem usus erat, humanissimas de adventu suo Cucusum litteras misit* Chrysostomus.

sex aliæ ad amicos Cæsareenses.

1116 *Talis est Epistola* LXXX *ad Firminum, quem* semel *tantum convenerat, quia et ille ægrotabat. Huic autem post significationem amoris mutui de se hæc significat:* Bona valetudine sumus: iter tuto confecimus: quiete atque otio gaudemus: magnam omnium benevolentiam obtinemus: inenarrabilem denique consolationem percipimus. Nemo hic est, qui nos exagitet, aut nobis negotium facessat etc. *Talis item est Epistola* LXXXII *ad Cytherium, cui similia scribit de* commoda valetudine *sua, ac de* quiete et otio. *Cæsareensem vero fuisse insinuat, dum dicit:* Brevis quidem nobis vobiscum istic fuit consuetudo. *Talem quoque esse Epistolam* LXXXIII, *ad Leontium, insinuat initium, quod ita habet:* Civitate quidem vestra pulsi sumus: a caritate vero tua non item pulsi. Illud enim, hoc est, ut istic maneremus, aut ejiceremur, in aliorum potestate situm erat, hoc autem in nostra. *Mox laudat ipsius* amorem, studium, prudentiam, comitatem, hospitalitatem etc.; *ita ut verisimile sit, Leontium illum Sancti hospitem fuisse Cæsareæ. Quæ sequitur Epistola* LXXXIV *ad Faustinum, illis item annumeranda est, quas scripsit ad amicos Cæsareenses, ut persuadet initium.* Cucusum, *inquit,* incolumes venimus.... ac locum tumultibus vacuum reperimus, quietisque atque otii plenissimum, nec quemquam habentem, qui nobis molestiam exhibeat, atque infestus sit. *Addit, iter quoque, quod* desertissimum *vocat,* ac periculosum et suspectum, *confectum esse* sine metu et negotio. *Accedunt Epistolæ* CLXXII *ad Helladium et* CLXXIII *ad Evethium: nam in priori asserit, suam cum Helladio amicitiam* brevi tempore *coaluisse, Evethium vero adventum suum docet his verbis:* Ego enim, via omni tranquille ac tuto decursa, Cucusi dego, loci quietem atque otium pro deliciis habens, atque ingentem omnium observantiam et benevolentiam obtinens. E

Scribit Sanctus ad varios episcopos Palæstinæ.

1117 *Eodem fere tempore complures misit Epistolas ad varios episcopos, quos sibi adhærentes noverat, aut certe credebat. Inter hos maxime numerandi sunt episcopi Palæstinæ. Epist.* LXXXVII *est ad Eulogium episcopum Palæstinæ, ut ex ipsa Epistola colligitur. Nam in ea dicit:* Quod autem, F pietate tua ad hunc modum se gerente, omnes domini mei reverendissimi et religiosissimi Palæstinæ episcopi vestigiis tuis hæsuri sint, minime tibi dubium esse credo. *Itaque dubitandum non videtur, quin fuerit Eulogius Cæsareæ Palæstinæ episcopus, de quo meminit Palladius in Dialogo pag.* 200. *Verum ex laudato Palladii loco liquet, eum a partibus* Chrysostomi *deinde resiliisse. Eulogium tamen ut sui studiosissimum prædicat Sanctus, nec dubitandum, quin talis initio fuerit. At vel solum hoc exemplum ostendit, non omnes fuisse constantes. Epist.* LXXXVIII *scripta est ad Joannem Hierosolymitanum episcopum, quem item ut sibi faventem laudat, et ad constantiam hortatur. Sic Epistola* LXXXIX *celebrat Theodosium Scytopolitanum episcopum, et hortatur, ut pergat in bene cœptis. Hi tres certe erant episcopi Palæstinæ. Forte illius quoque provinciæ erant aliqui ex illis, quorum se-*

A *des non exprimuntur, sed quibus ejusdem argumenti scripsit epistolas. Ad Lucium episcopum est Epistola* LXXXV, *ad Marem episcopum* LXXXVI, *ad Moysem episcopum* XC. *Horum omnium studium pro bona causa, diversis tamen verbis mire commendat, eosque ad perseverantiam excitat.*

et ad duos Ciliciæ: scribit et ad Theodorum episcopum,

1118 *Similis fere præcedentibus est Epistola* CCXXXV *ad Porphyrium episcopum Rhosensem in Cilicia, uti et Epistola* III *ad Anatolium et episcopum Adanensem in eadem provincia. Attamen hosce non adeo sollicite ad constantiam hortatur. Non multum dissimilis argumenti est Epistola* CXII, Theodoro episcopo *inscripta. At alii credunt, Theodorum hunc esse Thanensem in Cappadocia Secunda, alii Mopsuestenum in Cilicia. Ut autem dubitatio illa clarius tolli possit, Epistolam totam subjicio:* Si fieri potuisset, ut ad te proficiscerer, coramque maxima cum voluptate caritate tua fruerer, fecissem id quidem diligenter, magnaque cum celeritate; quoniam autem id nunc arbitrii nostri minime est, per litteras hoc ipsum præstamus. Quamvis enim ad ipsos quoque orbis terræ fines relegati simus: sinceræ tamen ac germanæ minimeque fucatæ caritatis tuæ, quam et jam pridem, atque ab
B initio, et nunc etiam ostendisti, memoriam abjicere minime possumus. Nec vero clam me est, reverendissime ac religiosissime domine, quot quantaque nostri causa et dicere et facere studuisti. Quod si nihil hinc profectum est, at Deum tamen hujusce studii promptitudinisque animi debitorem habes, mercedemque perfectam ac numeris omnibus cumulatam. Ac nos etiam tuæ sanctitati gratiam habere, tuamque pietatem apud omnes prædicare minime desinimus; teque hortari atque obsecrare, ut eamdem caritatem perpetuo vigentem retineas. Neque enim, in hac licet solitudine affixi, vulgarem consolationem capimus, cum tantum in corde thesaurum, tantasque opes reconditas habemus, hoc est vigilantis ac generosi animi tui caritatem. *Hæc ad Theodorum* Chrysostomus.

quem aliqui cum Facundo Mopsuestenum putant.

1119 *Porro jam seculo* VI *medio, sive tempore concilii Constantinopolitani, quod quintum est generale, aliqui voluerunt, Epistolam illam esse datam ad Theodorum Mopsuestenum. Nam in Collatione quinta illius concilii, apud Labbeum tom.* V, *col.* 490, *hæc leguntur*; Præsumpserunt vero Theodori defensores etiam Joannis sanctæ memoriæ episcopi Constantinopolitani Litteras
C proferre quasi ad Theodorum factas, laudes ejusdem Theodori continentes. *At Patres concilii id falsum esse dicunt. Attamen Facundus Hermianensis episcopus, in Opusculo scripto pro defensione trium Capitulorum lib.* VII, *cap.* VII, *pag.* 309 *indubitanter adducit dictam Epistolam, tanquam ad Theodorum Mopsuestenum scriptam. Facundo assentiuntur Tillemontius in Nota* 89, *et Montfauconus in Annotatis ad Epistolam; rationemque allegant ex loco Epistolæ, quo Facundus jam fuerat abusus. Verba ipsa Montfauconi huc transfero:* Duos solum Theodoros novimus, ad quos hæc epistola missa esse potuerit, Mopsuestenum nempe in Cicilia, et Tyaneum in Cappadocia. Cum Tyaneo autem nulla intercessisse videtur cum Chrysostomo consuetudo familiaritasve; cum Mopsuesteno autem a puero amicitia conjunctus fuit Chrysostomus. In hac porro Epistola magna necessitudinis familiaritatisque testimonia comparent. *Hæc quidem Montfauconus: sed non omnia sunt vera, ut patebit. Ita Facundus pag.* 310 *ex hac Epistola probare nititur, Theodorum Mopsuestenum in juventute fuisse amicum* Chrysostomi. *De hac utriusque amicitia in juventute constat. Verum somnia sibi fingit, si quis existimat, ex illa Epistola deduci posse, Theodorum illum, ad quem Sanctus scribit, ipsi a pueris fuisse amicum. Quin potius existimo, ex hac Epistola ostendi non posse, alterum ab altero unquam fuisse visum.*

Verum Epistola ipsa non Mopsuestenum

1120 *Ait* Chrysostomus *de caritate Theodori:* Sinceræ tamen ac germanæ minimeque fucatæ caritatis tuæ, quam et jam pridem, atque ab initio, et nunc etiam ostendisti, memoriam abjicere minime possumus. *Ridiculus disputator est Facundus Hermianensis, qui ex his elicit, Theodorum fuisse* Chrysostomi *condiscipulum. Æque ridiculus erit, quisquis ex his colligere voluerit, magnam necessitudinem aut familiaritatem fuisse* Chrysostomum *inter et Theodorum illum, priusquam persecutionem illam, quæ ultra annum duraverat, dum scribebat ad Theodorum, pati cœpit Sanctus. Hic enim de nulla necessitudine aut amicitia antiqua meminit, sed charitatem Theodori celebrat; charitatem vero jam pridem et ab initio persecutionis dictæ declaratam. Hoc sensu exponenda esse verba data, liquet ex iis, quæ* Chrysostomus *mox subjungit, ita pergens:* Nec vero (*Græce* γὰρ enim) clam me E
est, reverendissime ac religiosissime domine, quot quantaque nostri causa et dicere et facere studuisti. *Probat Sanctus, charitatem Theodori sibi esse perspectam: nec alia allegat, quam dicta factaque tempore istius persecutionis, ut rursum patet ex sequentibus:* Quod si nihil hinc profectum est; *id est, si hæc efficere non potuerunt, ut non mitterer in exsilium:* at Deum tamen hujusce studii promptitudinisque animi debitorem habes *etc. Nihil horum antiquam amicitiam aut familiaritatem insinuat; sed omnia designant sinceram Theodori charitatem, qua* Chrysostomi *causam defenderat, ac pergebat defendere.*

sed Tyanensem Theodorum designant:

1121 *Itaque primum argumentum contra Facundi sententiam peti potest ex silentio* Chrysostomi *de amicitia, qua in juventute cum Theodoro Mopsuesteno fuerat conjunctus: neque enim similia in litteris suis silere solet. Secundo ex nullo Opere historico, ex nullo* Chrysostomi *loco, probari potest, Theodorum Mopsuestenum stetisse pro* Chrysostomo, *aut eidem ulla in re profuisse tempore illius persecutionis. At inter Sancti defensores celebratur Theodorus Tyanensis Cappadociæ Secundæ metropolita, et vel ex solo Palladii Dialogo probatur, omnia dicta* Chrysostomi *in allegata Epistola Tyanensi convenire. Nam p.* 77 F
testatur, Theodorum Tyanensem recessisse Constantinopoli, ne inimicis Chrysostomi *consentire cogeretur, et* pietatis muro *provinciam suam munisse, ac demum* ad finem usque in communione fidelium Romanorum *perseverasse. Rursum p.* 200 *affirmat, Theodorum illum ab ipso* Chrysostomo *multum fuisse laudatum, ita scribens:* Ceterum laudabat, et mirabatur Secundæ Cappadociæ episcopos, ut qui plurimis cum lacrymis condoluissent exsulibus episcopis, præsertim mitissimum Theodorum Tyanorum episcopum *etc. Hisce optime congruunt verba* Chrysostomi *in Epistola:* Ac nos etiam tuæ sanctitati gratiam habere, tuamque pietatem apud omnes prædicare minime desinimus. *Omnia hæc insinuant, laudatam Epistolam fuisse datam ad Theodorum Tyanensem, cui etiam vicinior erat, quam Mopsuestensi, et quem in via per Cappadociam videre potuisset, si iter pro suo arbitrio direxisset, et Isaurorum incursiones non fuissent timendæ.*

1122 *Quod*

AUCTORE J. S.

nec obstare debet auctoritas Facundi, quæ levis hic est:

1122 *Quod spectat ad auctoritatem Facundi Hermianensis, Epistolam indubitanter referentis ad Theodorum Mopsuestenum, illam ego certe non existimo magni faciendam, quia videtur et alia, quæ ad propositum suum conducebant, temere affirmare. Quin et pag.* 340 *ait, Theodorum Mopsuestenum semper laudatum fuisse a Theophilo Alexandrino, aut potius Domnum Antiochenum id asserentem producit. At parum verisimile est, laudatum fuisse a Theophilo, si pro* Chrysostomo *steterit. Imo vero* Chrysostomum, *de Theodoro Mopsuesteno aliisque Ciliciæ episcopis mire fuisse sollicitum, patet ex Epistola* CCIV *ad Pæanium, circa idem tempus data, in qua ipsum laudat, quod curam gerat* Palæstinæ, Phœniciæ, Ciliciæ negotiorum, quæ, *inquit*, potissimum curare debes. Nam Palæstini quidem ac Phœnices, ut probe novi, hominem illum ab adversariis missum non admiserunt, Ægensis autem et Tarsensis (*uterque in Cilicia*) a partibus illorum stant, ut audivi. Et admonuit quemdam ex amicis nostris Castabalorum episcopus, ipsos (*id est, episc. Ciliciæ, in qua etiam est civitas Castabula*) a Constantinopolitanis cogi illorum iniquitati assentiri, sed interim tamen resistere. Mul-
B tam igitur adhibeas sollicitudinem oportet, vigilantiam multam, ut huic quoque parti remedium afferas, et ad consobrinum tuum, dominum meum Theodorum episcopum scribas. *Hic Theodorus haud dubie est Mopsuestenus, cum agatur de episcopis Ciliciæ. At non video, cur Sanctus Pæanio fuisset molestus, ut ad ipsum scriberet, nisi ipsum utcumque habuisset suspectum; aut certe, si tantum ipsi confidisset, quantum confidebat Theodoro, ad quem dedit Epistolam* CXII.

nec codices duo Montfauconi, etiamsi haberent, ἐν Κιλικίᾳ,

1123 *Restat igitur unica difficultas, quam movet et urget Montfauconus, præsertim tom.* VI *pag.* 530, *quia ibi edidit antiquam versionem illius Epistolæ ex codice Ms. Verum antiqua illa versio, quantum conjicere possumus, ex ipso Facundo in cod. illum in transcripta est, aut certe a versione Facundi non differt. Itaque meo quidem judicio illa versio nihil addit ad auctoritatem Facundi, præsertim cum non omnino exprimat omnem energiam textus Græci. Argumentum vero, quod ex illa versione sumit editor, hoc est. Ubi circa finem* Chrysostomus *ait*, Cum tantum in corde (ἐν καρδίᾳ) thesaurum *etc. Facundus pro*, in corde, *legit*, in Cilicia. *Montfauconus autem contendit, genuinam hanc videri lectionem, imo etiam dicit*: Hæc itaque lectio
C pro asserta jam et indubitata haberi debet. *Verum ipsa editio Montfauconi, annotataque editioni addita faciunt, ut judicio isti acquiescere nequeam. Nam tom.* III *pag.* 655 *fatetur, ex quatuor codicibus Mss. quibus usus est, duos omnia verba habere, sicut ipse edidit cum Frontone Ducæo et Savilio; in aliis duobus observat aliquid differentiæ, sed non in vocibus* ἐν καρδίᾳ in corde: *nec asserit, in ullo legi* ἐν Κιλικίᾳ in Cilicia, *licet alias in hanc Facundi lectionem se propensum ostendat. Quisquis igitur legerit annotata ibidem a Montfaucono, indubitanter dicet, in omnibus quatuor ipsius codicibus legi* ἐν καρδίᾳ, in corde. *Nam, cum alias minoris momenti differentias duorum codicum studiose observet; multo magis hanc observare debuisset, si in ullo invenisset codice Græco.*

de quo dubitatur, contra alios omnes sequendi essent:

1124 *Quapropter non possum non dubitare, an Montfauconum codices suos iterum consuluerit, quando in Monito suo tom.* VI *pag.* 530 *asseruit, in uno codice Vaticano et in Coisliniano legi* ἐν
D Κιλικίᾳ, *quia id mihi non videtur consonare cum Annotatis, quæ dedit, quando ipsos codices habebat præ manibus. Certe codices illos dudum deposuerat, quando ad prelum parabat tomum sextum; cumque multum festinaverit in deproperanda editione sua, potuit, non consultis ipsis codicibus, memoria labi, credereque in duobus illis codicibus, quia in aliis quibusdam a reliquis differunt, illam quoque haberi lectionis diversitatem, quam reperiebat in Latina Epistolæ versione. Rem scire poterunt illi, qui codices illos etiamnum possident, et mihi suspicionem illam eximere. Hanc sane cito deponam, si quis codices voluerit consulere, et in iis repererit* ἐν Κιλικίᾳ. *At ne sic quidem concedam, lectionem illam esse veram et genuinam. Quis enim duos codices, qui etiam mendosi sunt in fine illius Epistolæ, ut liquet ex ipsius Montfauconi annotatis tom.* III *pag.* 655, *prudenter præferat reliquis omnibus, quos Fronto Ducæus, Henricus Savilius et ipse Montfauconus habuerunt? Nos etiam Epistolas* Chrysostomi *habemus in tribus codicibus Mss., quos omnes hunc in finem consului. At in omnibus non modo reperi voces* ἐν καρδίᾳ: *sed omnia etiam alia, quæ sequuntur, sicut in editis sunt expressa. Itaque vitiosi sunt duo illi codices Montfauconi, in quo-* E
rum altero aliquot voces sunt omissæ, in altero plures mutatæ.

Germanensis vero codex nihil ponderis addit Facundo,

1125 *At, inquit*, lectionem ἐν Κιλικίᾳ confirmat codex noster Sangermanensis. *Respondeo, codicem illum, si quid auctoritatis addat Facundo Hermianensi, etiam produci posse ad decidendam totam controversiam. Nam titulus est:* Incipit Johannis Constantinopolitani ad Theodorum Mopsuestenum episcopum. *Verum, si rem totam accuratius excutiamus, Epistola illa Latina nihil faciet ad propositum nostrum, et sine jactura omitti potuisset. Etenim vel ipse titulus ostendit, Epistolam ex Opere Facundi fuisse transcriptam, idque confirmat accurata textus Latini consonantia. Cum enim Epistola nullibi in codicibus Græcis dicatur scripta ad Theodorum Mopsuestenum, id ex Facundo hausit ille, qui Epistolam exscripsit; præsertim cum non potuisset Latinum Facundi textum tam exacte reddere, nisi illum ex ipso Facundo accepisset: nam Latina interpretatio non respondet ubique exacte textui Græco. Hoc ipsum confirmari potest ex codice San-Germanensi* 326, *ex quo Epistolam edidit Montfauconus. Nam idem scriptor in Bibliotheca bibliothecarum*
F *tom.* II *pag.* 1128 *recensens codices San-Germanenses, exhibet omnia, quæ habentur in codice illo* 326 *: sed nihil habetur spectans ad* Chrysostomum *præter illam epistolam, et mox sequuntur* Gregorii Nazianzeni Epistolæ tres ad Theodorum. *Varia nempe variorum Opuscula continet iste codex, et illius scriptor ea collegit, ubicumque inveniebat alicujus scriptoris Opusculum. Apud Facundum autem invenit Epistolam illam* Chrysostomi, *ibique et duas Nazianzeni invenire potuit, ita ut iste codex Facundo nihil addat ponderis.*

qui ipse parum fidei meretur ob alios errores similes.

1126 *Quanti vero in hisce faciendus sit ipse Facundus, facile colligi potest ex epistolis Gregorii Nazianzeni, quas item ad Theodorum Mopsuestenum scriptas affirmat, videlicet Epistolam* CCXX *et* LXXXVIII. *At de octogesima octava luce clarius est, datam esse ad metropolitam Secundæ Cappadociæ, qui erat Theodorus Tyanensis, cum agatur de cura habenda ecclesiæ Nazianzenæ, quæ erat sub Tyanensi metropoli. Præterea ne quidem episcopus erat Mopsuestenus, quando defunctus est Nazianzenus, ut recte advertit Tillemontius tom.*

AUCTORE J. S.

A *tom.* XII *in Theodoro Mopsuesteno art.* 2. *Non quam vero metropolita fuit, nec episcopus erat in Cappadocia, sed in Cilicia. Paucis igitur, studiose lector, intellige acumen hominis schismatici, multa temere et sine multo delectu asserentis. Ex Epistola, quam dat pag.* 313, *liquet, scriptam esse ad episcopum, et ad caput provinciæ, in qua erat Nazianzus, civitas Cappadociæ. Vel sic tamen asserit scriptam esse ad Theodorum, qui episcopus fuit in Cilicia, quique episcopus non fuit, nisi aliquo tempore post mortem Nazianzeni, et numquam ullius provinciæ, nedum Cappadociæ Secundæ caput. Patres concilii quinti generalis, apud Labbeum tom.* V *col.* 476 *et seqq. multo plures Nazianzeni Epistolas recensent, quas defensores Mopsuesteni proferebant ut ad ipsum scriptas, ostenduntque id falsum esse. Quapropter ipsis quoque libentius crediderim, negantibus Epistolam* Chrysostomi *ad Mopsuestenum esse datam, quam Facundo id temere affirmanti, præsertim cum idoneas sententiæ nostræ rationes allegaverimus.*

B

§ LXXIII. Aliæ Epistolæ ad varios datæ; ac præsertim ad plurimos amicos Antiochenos.

Epistolæ ad Urbicium, Rufinum,

Præter Epistolas modo datas, quas Sanctus ad varios dedit episcopos, ut bonam causam tueri pergerent, ad alios quoque scripsit episcopos, ut eis amicitiæ suæ daret testimonia. Hujus argumenti est Epistola CVIII *ad Urbicium episcopum, olim Sancto notum, verisimiliter Antiochiæ. Similis quoque est* CIX *ad Rufinum episcopum, quem sibi Antiochiæ cognitum fuisse Sanctus asserit. In editione autem Savilii titulus habet* Rhosi *fuisse episcopum. Verum ex Epistola* CCXXXV, *de qua jam egimus, Porphyrius eo tempore erat Rhosi episcopus. Hinc malim credere, illud* Rhosi *apud Savilium redundare; nam in codicibus suis illam vocem non invenerunt Fronto Ducæus et Montfauconus: nec etiam est in nostris. Tillemontius Nota* 90 *propendet in editionem Savilii, quia in Epistola* CCXXXV Chrysostomus *Porphyrio scribit:* Non longe a vobis absumus. *Attamen, inquit, longius aberat ab episcopo Rhosiensi, quam* C *ab aliis Ciliciæ episcopis, quibus similia non scribit. Vera est observatio: Rhosus enim sita erat ad sinum Issicum, et ad confinia Syriæ et Ciliciæ, ita ut ab aliis Ciliciæ, ab aliis Syriæ attribuatur. Vim tamen non habet allegata ratio, quia Sanctus etiam Antiochenis, longius distantibus, aliquando similia de propinquitate scribit. Omnibus certe multo propinquior erat, quam dum erat Constantinopoli, ideoque subinde aliquibus scribit se non longe abesse, etsi intervallo ab illis distaret satis longo. Itaque sequenda videtur editio Ducæi et Montfauconi, quibus adstipulantur codices saltem plerique.*

Bassum, Eorlium, Magnum, Domnum, episcopos.

1128 *Accedit ejusdem fere argumenti Epistola* CX *ad Bassum episcopum, quem superiori tempore et nuper Constantinopoli amicum sibi fuisse* Chrysostomus *agnoscit, ita ut etiam sperasset eum ad se venturum. Hi porro tres episcopi aliunde non innotescunt, nec alias habemus Epistolas ad illos datas. Has vero fuisse ex prioribus Cucusi ante hiemem scriptis, colligitur ex iis, quæ in singulis dicuntur de incursionibus Isaurorum.* In Cucusum, (*inquit in Epistola* CIX, *cui aliæ consonant*) hoc est, in locum totius nostri orbis desertissimum, abducti sumus, ac singulis pene diebus Isaurorum incursionibus obsidemur. *Similia quoque scribit in Epistola* XXV *ad Eortium vel Heortium episcopum sedis item ignotæ, ut et ad Magnum episcopum nihilo magis aliunde notum in Epistola* XXVI, *ita ut et illæ Epistolæ ad idem tempus sint referendæ. Veterem amicitiam celebrat, et ad frequens epistolarum commercium hos antistites, uti et tres alios memoratos invitat. At incertum est, an illi in amicitia constantes fuerint, et* Chrysostomo *umquam responderint. Hic certe omnia fecit, ut amicos coleret sibique devinciret: sed metus persecutionis non paucos, opinor, deterruit. Hic tamen, saltem initio non impediit Domnum episcopum, quo minus ad Sanctum et scriberet et presbyterum mitteret. Testatur id* Chrysostomus *in Epistola* XXVII *circa idem tempus scripta: sed ne de Domno quidem plura deinde habemus.*

Quinque ad eumdem Hesychium anno 404

1129 *Inter Epistolas Sancti quinque exstant* Hesychio *inscriptæ. Erat ille vir nobilis, et verisimiliter Antiochenus, etiamsi dicat Sanctus in Epistola* LXXIV, *se non magno intervallo ab ipso disjunctum: neque enim magnum amico intervallum putabat inter Antiochiam et Cucusum, Tillemontius art.* 100 *existimat, diversos esse Hesychios, ad quos prædictæ litteræ sunt datæ, quia* E *in Epistola* CXCVIII *ita intelligit* Chrysostomi *verba, ut credat, Hesychium sola fama Sancto fuisse notum. At* Chrysostomum *aliud quidpiam dicere opinor, ac loqui de fama adventuri ad se Hesychii, qua captus et excitatus ad ipsum prior scripsit. Itaque nulla est ratio, cur dicamus, non esse has quinque Epistolas ad eumdem Hesychium datas. Ordo porro illarum hic videtur. Prima est Epistola* CCXXIII, *qua dicit, se priorem scribere, ut ipsum ad frequenter scribendum excitet, ac meminit de amandatione sua* ad ipsos orbis terrarum fines, *ut subinde de Cucuso loquitur, quia non longe aberat a limitibus Persici imperii. Secunda vero ad Hesychium videtur esse Ep.* LXXIV, *qua ipsum rursum, ut ad se scribat, hortatur, ita scribens:* Equidem ipse te videre cuperem, meque nec Isaurorum metus, nec corporis imbecillitas prohibere posset, si mihi licitum esset, quo vellem, proficisci. Te autem, cum alioqui id arbitrii tui sit, ne sic quidem traho, nec ut domo migres, atque ad nos accurras, te rogo. Sed quamvis id per anni tempus liceat, tuque istud iter brevi exsequi possis: neque enim magno intervallo disjuncti sumus; tamen ob Isaurorum metum huc te trahere minime velim. Verum hoc demum abs te peto, ut de tua valetudine crebro ad nos scribas *etc.* F

scribit Epistolas:

1130 *Tertia ad eumdem est Epistola* CXCVIII, *qua de silentio Hesychii conqueritur, ipsumque iterum ad scribendum hortatur. In hac insinuat, Hesychii adventum ex fama se sperasse, atque:* Modis omnibus tibi negotium facessemus, nisi continuas ac frequentes ad nos epistolas mittas, et præsentiæ voluptatem litterarum frequentia adumbrare contendas. *Quarta ad Hesychium data est post acceptas ab eo litteras, ex quibus intellexit, morbum obstare, quo minus ille Cucusum excurreret. Hinc in hac Epistola, quæ est* XXIV, *optimam ipsius voluntatem gratiose admodum laudat. Hæc data est, quando hiems erat inchoata, sive quando* per anni tempus *non licebat iter agere. Quinta demum est Ep.* CLXXVI, *quæ data est hiemali tempore, necdum cessante Hesychii morbo.*

AUCTORE J. S.

bo. In hac rursum ipsius litteras petit. Multam in omnibus litteris ostendit familiaritatem cum Hesychio, qui forte ex eo morbo obiit. Certe plures ad eum non invenio litteras. Ultima figi debet sub finem anni 404.

tres Epistolæ ad Agapetum una ad Candidianum,

1131 *Agapetum ad quem exstant tres* Chrysostomi *Epistolæ, virum nobilem fuisse Antiochenum,*[1] *persuadet Epistola* LXXIII, *quæ primo est ad Agapetum, et inter priores Cucusi scripta. Initium est:* Etsi jam longum tempus effluxit, cum abs te sejuncti sumus *etc. Sex nimirum, aut fere septem anni effluxerant, quando Antiochia discesserat Sanctus. Epistola tota tendit ad instaurandam antiquam amicitiam. Hanc secuta est Epistola* XX *ad eumdem data, ac ejusdem plane argumenti. At insuper declarat Agapeti desiderium veniendi ad* Chrysostomum, *Data hæc est forte mense Octobri, et hieme instante aut ingruente. Tertia ad Agapetum est Epistola* CLXXV, *qua ipsi commendat Elpidium presbyterum, qui multis laboribus Amani, Ciliciæ montis, incolas ab impietate ad fidem converterat, quique ad ipsum proficiscebatur. Hæc forte data est anno* 405, *tempore æstatis, aut certe post hiemem. Prædictis ad Agapetum litteris jungo unicam ad Candidianum, a quo se longo tempore sejunctum fuisse ait* B *Sanctus, ita ut et ille fuerit unus ex antiquis amicis Antiochenis. Inter priores autem Cucusi scripta est ista Epistola* XLII, *quando* Chrysostomum *affligebant* intoleranda obsidio, insidiæ, latronum incursiones, aliaque præterea angustia, nimirum corporis morbus, *ut ipse scribit, amicitiam cum Candidiano renovans.*

sex Epistolæ ad Marcianum et Marcellinum:

1132 *Inter amicos* Chrysostomi *Antiochenos non infimo loco erant Marcianus et Marcellinus, quos* præclarum par *sibique* vehementer charum *dicit in Epistola* CXXIX, *ita ut illi videantur fratres. Sex habemus Epistolas ad Marcianum simul et Marcellinum datas, quarum prima est* CCXXIV. *Scripserant illi ad Constantium presbyterum cum* Chrysostomo *degentem, atque indicaverant, non audere se priores ad ipsum scribere; non posse vero ad ipsum venire ob aliqua impedimenta, quæ non exponuntur. Hanc ultimam excusationem Sanctus accepit, non item excusationem de non missis litteris; subdit tamen*: Sit ita sane, atque hanc fuisse causam silentii demus: ecce et hæc ipsa nunc vobis eripitur, et litteris nostris vos lacessimus *etc. Interim litteras ab ipsis accepit, iisque rescripsit per Epist.* CCXXVI, *quam ita orditur:* C Nobis ænigma solvistis. Non enim ad defensionem suffecisse illam excusationem, quæ tum suggerebatur, vos nunc indicastis, cum, nondum acceptis litteris nostris, non lacessendos putastis. Ea quippe caritatis est natura, ut silere minime possit: verum, quamvis periculum sit, ne accusetur audaciæ, munere suo fungitur. *Tum laudat eos, quod priores scripsissent, et insinuat, se multum desiderare eorum conspectum, ubi morbo fuerint liberati. Secuta est non diu post Epistola* CXXIX *ad eosdem: nam hæc data est, dum Sanctus* assiduis prædonum incursibus *vexabatur, id est, ante hiemem. Epistola* LXV *ad eosdem data est eodem etiam anno, verisimiliter post acceptum eorum ad primam responsum. In illa mire Sanctus laudat Marciani et Marcellini in adversis constantiam. Serius ad eosdem data est Epistola* XIX, *quando nimirum jam* hiems *erat, iterque impediebat. Hanc demum secuta est Epistola* C, *sed post diuturnum silentium, ita ut hæc anno* 405 *data, et ultima videatur earum, quæ Marciano simul et Marcellino inscripta sunt.*

aliæ duæ ad Marcellinum, alia ad Marcianum, alia ad Timotheum:

1133 *Habemus insuper duas Epistolas uni Marcellino inscriptas, et alteram soli Marciano. Hosce a prædictis alios esse, omnino est verisimile, tum quia non inscribuntur utrique simul, tum quia prior ad Marcellin., quæ est* CLXXXVIII, *annumeranda est prioribus Cucusi scriptis: nam inchoatur hoc modo:* Nos quidem in omnium desertissimum locum Cucusum relegati sumus *etc. Altera ad Marcellinum est Epistola* XXXI, *quæ post diuturnum silentium data dicitur, forte anno* 405. *Incertum etiam est, an ille Marcellinus esset Antiochenus. At cujuscumque loci fuerit, magnam in ipsum benevolentiam insinuat* Chrysostomus. *Ad Marcianum vero tempore hiemali data est Epistola* CXXII, *qua* Chrysostomus *viri illius virtutes, nimirum liberalitatem in pauperes ac charitatem in afflictos mire commendat. De hoc etiam Marciano incertum est, utrum Antiochenus esset an Constantinopolitanus, aut alterius cujusdam civitatis. At ex Epistola* CCXI *videtur tribunus fuisse, cum ibi Sanctus dicat, ad Marcianum tribunum se scripsisse. Certe virtutes et amicitiam Marciani magni faciebat Sanctus, easque hac Epistola fovere studebat. In hac Epistola* Chrysostomus *ait:* Nam et Isaurici metus obsidio, et loci solitudo, et hiemis asperitas nos vehementer E premit. *Epistola* CCXI *ad Timotheum presbyterum paulo post data est. Ad Timotheum etiam scripsit, quando scribebat ad Marcianum: sed excidit illa Epistola.*

tres ad Chalcidiam et Asyncritiam, sorores

1134 *Antiochenæ etiam omnino apparent Chalcidia et Asyncritia, ad quas simul tres habemus Sancti Epistolas, ad singulas vero seorsum quatuor alias. Tillemontius art.* 103 *suspicatur fuisse sorores Constantii presbyteri: quæ conjectura admodum est probabilis. Desideraverant illæ ad* Chrysostomum *venire; sed ausæ non fuerant, cum prædonum et hiemis metu, tum corporis infirmitate, ut dicitur in Epistola* CCXLII, *quam omnium primam ad eas datam existimo. Illam ita orditur:* Nihil opus est ulla excusatione utamini, quod non veneritis: nam mihi quidem animo et affectu venistis, et nihilo inferiore loco apud nos estis, quam qui huc venerunt *etc. Secunda, ad utramque similiter scripta, est, opinor, Epistola* XXIX, *qua matronas illas pie consolatur in afflictionibus, quas patiebantur. Non alias autem has esse suspicor, quam persecutionem a Porphyrio episcopo contra Constantium presbyterum excitatam, quæ in has ipsius sorores non poterat non redundare, præsertim quia Constan-* F *tius ipse latere malebat, quam Antiochiæ suam causam agere.* Nihil, *inquit Sanctus,* ex his molestiis, quas evenire perspicitis, vos perturbet: nec densi negotiorum fluctus animis vestris tumultum afferant. Ejusmodi enim est arcta illa et angusta via, complures difficultates ac multos sudores et labores habens. Verum hæc fluunt, atque una cum hac vita exstinguuntur *etc.*

verisimiliter Constantii presbyteri; quatuor

1135 *Epistola* LX *ostendit, Constantii causa eas fuisse afflictas: nam ibi utramque sic alloquitur:* Non me fugit, crebras eas tentationes, quæ domino meo reverendissimo et religiosissimo presbytero illatæ sunt, magnam vobis perturbationem attulisse. *Tum consolationem subjungit. Presbyterum autem illum esse Constantium, colligitur ex hac Epistola, collata cum* LXII, *in qua Constantii nomen exprimitur. Nam in utraque agitur de presbytero, qui persecutionem patiebatur, quique relicto* Chrysostomo, *Antiochiam redibat. Verum de reditu Constantii agam ad annum* 405, *quo ille contigit. Interim notasse sufficiat, Epistolam* LX *illo tempore*

A *tempore datam esse, cum Chalcidia et Asyncritia solatium habituræ dicantur* per ipsius præsentiam. *Porro ante hanc ultimam ad ambas datam aliæ quædam ad singulas scorsum sunt scriptæ. Earum autem quatuor, quæ ad Asyncritiam datæ sunt, hic ordo videtur esse. Prima est Ep.* LXXVII, *quam sic orditur:* Etiam antehac illud tibi per litteras (*nimirum* 242) significavimus, nos te, quantum ad caritatem attinet, in eorum, qui ad nos venerunt, numero reponere: et nunc rursum istud ipsum dicimus, nimirum te animo ac voluntate venisse *etc. Hæc clare evincunt, Ep. hanc* LXXVII *perperam figi a Tillemontio art.* 104 *ante Epistolam* CCXLII: *uam hæc ad utramque simul præcessit.*

aliæ ad Asyncritiam

1136 *Cum autem ægra esset Asyncritia, hortatur Sanctus, ut scribat, an morbum depulerit. Illud necdum sciebat, quando ad ipsam scribebat Epistolam* XL, *quæ brevi secuta, et eodem an.* 404 *data videtur, ad ipsam consolandam. Diu post secuta est Epistola* XCIX, *qua se excusat Sanctus, quod raro ad Asyncritiam scripserit, ita ut hæc figenda videatur anno* 405. *Ultima, opinor, ad Asyncritiam est Epistola* CVI, *quæ inscribitur,* Asyncritiæ ipsiusque sodalibus. *In ea dicit:* Litteras B quidem assidue ad vos dare cuperem: verum Isaurorum metus, viis omnibus interclusis, non me nancisci sinit, qui ad eam rem nobis administram operam præbeant. *Hortatur eas ad constantiam in perferendis hujus vitæ calamitatibus. In fine Asyncritiam sic alloquitur:* Hæc igitur omnia tecum considerans, illudque item, res præsentes nihil a fumo et insomniis differre; florentemque hominum statum vernis foliis, quæ simul atque oriuntur statim exarescunt, nihilo præstantiorem esse, da operam, ut omnibus hujusmodi telis superiorem te præbeas. Licet enim, si modo velis, ipsam quoque vitæ pompam contemnere ac proculcare. Unum id specta, quonam pacto magno cum studio ac diligentia viam arctam, quæ ad cœlum vehit, conficere queas. *Hæc sanctus Exsul anno* 405, *ut conjicio.*

item aliæ quatuor ad Chalcidiam:

1137 *Prima ex quatuor ad solam Chalcidiam datis est Epistola* XCVIII, *scripta anno* 404, *quando ipsa ægrotabat. Secuta est verisimiliter Ep.* XXXIX, *plena benevoli affectus declaratione. In hac nulla morbi fit mentio, scriptaque potius videtur an.* 405, *quam* 404. *Certius tamen ad annum* 405 *revocanda est Epistola* LXXVI, *cum scripta sit paulo ante reditum Constantii ad sororem sive Antio-* C *chiam. Hanc Sanctus ita orditur:* Equidem dominum meum reverendissimum presbyterum nobiscum esse vehementer cupio. Sin autem ipsum illuc proficisci commodum esse censes, eum periculi metu carere, atque urgente tumultu liberari, quam hic esse malo. Quamobrem ne illud existimes, ipsum a nobis prohiberi, si proficisci velit. Nobis enim eum adhuc retinendi causa ea fuit, quod negotii natura ipsius præsentiam non admodum requireret: atque item ea, quod ne in Isaurorum manus forte caderet, metueremus. Quod si eum illuc proficisci tam valde necesse est, eum et monemus et hortamur, ut iter suscipiat *etc. Hæc tempore æstatis anni* 405. *Ultima ad Chalcidiam est Epistola* CV, *qua consolatur ipsam, monetque in adversis constantem se præbeat, quando ipse in multis versabatur calamitatibus. Elegans sane est consolatoria, tantoque pluris facienda, quod ostendat, quibus oculis Vir fortissimus omnia adversa, etiam sua, fuerit intuitus. Quare finem illius Epistolæ huc transfero:* Quemadmodum igitur viatores, sive per prata, sive per salebrosa et abrupta loca iter faciant, nec ullam illinc voluptatem percipiunt, nec ullam hinc mœstitiam sentiunt: viatores enim sunt, non cives, utraque prætereuntes, atque ad patriam suam contendentes; eodem modo te rogo atque obsecro, ut nec præsentis vitæ jucunditatibus inhies, nec rursum molestarum rerum pondere deprimaris; verum hoc unum spectes, quonam pacto ad communem patriam nostram cum ingenti fiducia pervenias. Quandoquidem hoc demum fixum et constans atque immortale bonum est: cætera autem omnia, flos fœni et fumus, et si quid his vilius fingi potest. *Hæc* Chrysostomus *verisimiliter eodem anno* 405.

AUCTORE J. S.

aliæ ad Onysicratiam.

1138 *Ceterum præter Epistolas modo datas, apud Frontonem Ducæum etiam* Asyncritiæ *inscribitur Ep.* CXCII, *quæ consolatoria est de obitu filiæ. Hinc Tillemontius art.* 103, *eam secutus editionem, observat, Asyncritiam fuisse mulierem maritatam aut viduam. Verum Montfauconus in Annotatis ad Epist.* CXCII *observat, in suis codicibus Mss. legi inscriptam* Onysicratiæ, *atque ita quoque legisse Savilium. Ex codicibus nostris unus ille, quem secutus est Ducæus, habet* Asyncritiæ, *alii duo* Onysicratiæ. *Quapropter omnino existimo cum Montfaucono, veram lectionem esse* E Onysicratiæ. *Hinc sponte concidit observatio de matrimonio Asyncritiæ, quod aliunde notum non est. Porro æque ignota est Onysicratia, estque hæc unica Sancti ad ipsam Epistola, ex qua minime constat, utrum Antiochena fuerit an Constantinopolitana. De tempore, qua scripta est Epistola, nihil quoque ex ea liquet. Quare hic eam memorasse sufficiet.*

§ LXXIV. Venit ad Chrysostomum Libanius Antiochenus, per quem ad varios Epistolas mittit Sanctus, qui et ad alios scribit, et dona aliquorum remittit.

Tres ad Carteriam scribit Epistolas ante adventum

Inter matronas Antiochenas, quæ mira cum F Chrysostomo *amicitia fuerunt junctæ, loco non vulgari fuit Carteria, ad quam exstant quatuor Sancti Epistolæ, omnes, ut videtur, anno* 404 *datæ. Desideravit illa Sanctum invisere, postquam Cucusum venerat; sed morbo impedita fuit, atque hoc ipsi per litteras significavit. Ad has ei rescripsit* Chrysostomus *per Epist.* CCXXVII, *quam exorditur hoc modo:* Quid ais? Continui tibi morbi non permiserunt, ut ad nos venires? Atqui venisti, et nobiscum es, et ab animi tui affectu ac voluntate totum illud obtinuimus, nec ulla tibi hac in re excusatione est opus. Etenim ardens ac sincera caritas, quæ sic perpetuo viget, nobis sufficit ad suggerendam ingentis lætitiæ occasionem. *Addit multa de sua benevolentia, et petit, ut Carteria de sua valetudine scribat. Hæc prima ad Carteriam. Secunda videtur Ep.* XXXIV, *qua Carteriæ gratias agit de unguento quodam transmisso, quod ipsa per se efficere voluerat. At litteras non addiderat, quas petit Sanctus, ut sciat, an ex infirmitate emersisset. Tertia ad Carteriam videtur*

AUCTORE J. S.

videtur Epistola XVIII, *qua suam eidem benevolentiam declarat* Chrysostomus, *de morbo Carteriæ sollicitus.*

Libanii, cui ad eamdem tradit quartam,

1140 *Quarta demum ad Carteriam est Epistola* CCXXXII, *quæ data est, postquam aliquot Epist. ab ea acceperat, eaque suadente, Libanius ad* Chrysostomum *pervenerat. De eo Sanctus ita scribit :* Quod autem non litteras tantum miseris, sed etiam domino meo, dilectissimo fratri nostro Libanio persuaseris, ut istinc solveret, et peregrinationem istam susciperet, quantæ istud est benevolentiæ? quantæ sollicitudinis? *De Libanio in variis Epistolis loquitur Sanctus, semperque magnificos eidem tribuit titulos, et* fratrem *alibi etiam nominat. Virum tamen ecclesiasticum fuisse non existimo, sed secularem potius, et fortasse Sancti consanguineum. Advenit ille Cucusum mense Octobri aut Novembri, ut conjicio ex Epistolis aliquot, quas infra datas videbimus mense Septembri et Octobri ante adventum Libanii. Mansit hic* perexiguo tempore *cum* Chrysostomo, *ut habet Epistola* CCXXX. *Abiens vero multas secum tulit Sancti Epistolas. Videtur etiam retulisse dona Carteriæ, quæ ad* Chrysostomum *attulerat. Certe Sanctus ea remisit, sed mira cum humanitate.*

B

bona transmissa simul remittens

1141 *Lubet totam ipsius excusationem huc transferre, ut Viri sancti comitas appareat æque ac generosus opum contemptus. Laudatis Carteriæ virtutibus, expositaque sua de iis existimatione, sic pergit :* Quocirca te obsecramus, ut de nostra caritate secura, minime doleas propter ea, quæ a tua veneratione transmissa sunt, quod ea nimirum remiserimus : siquidem affectu ipso et accepimus, et illis potiti sumus. Sed quoniam nulla egestate premimur, significavimus, ut nobilitas tua illa conservet : quod si forte premamur egestate, videbis quanta libertate fiduciaque scribemus, ut ad nos mittantur, et in hoc quoque tuis dictis parebimus. Sic enim sub finem epistolæ dixisti, Ostende, tuam pietatem nobis confidere, ac rebus nostris tamquam propriis uti. Quando igitur sic animo nos affectos esse vis, ut procul dubio vis, et tuis rebus tamquam propriis uti, cum ad te scripsero, tum transmitte. Hoc enim maximum est indicium, me illa propria censere, si, cum voluero, tum illa mittantur, non cum illis non indigeo.

cum humana gratiarum actione.

1142 In hoc ergo quoque sinceram tuam ostende caritatem, et qua reverentia nos observes, quod in hac re nos toleraveris, et quamprimum litteras mitte, quæ te minime ægre tulisse significent. Nisi enim hoc feceris, in perpetuam anxietatem et sollicitudinem nos conjicies. Non enim solliciti esse desinemus, num forte molesti fuerimus : siquidem multo studio caritatis tuæ tenemur, et tuam nobilitatem recreandi. Postquam igitur excusatione usi sumus, quo pacto illam acceperis, nobis significa. Nam ut intelligere potest suavitas tua, apud alios, qui idipsum præstiterant, nobisque admodum cari erant, nulla nobis utendum excusatione fuit, sed satis fuit repudiare transmissa : verum apud tuam venerationem et excusatione utimur, et ne ægre feras obsecramus, neque prius hæc identidem dicere intermittemus, donec te nobis minime succensuisse significaveris. Quod si hujusmodi litteras obtinuerimus, duplo ac triplo ac multoties majora, quam quæ missa sunt, nos accepisse arbitrabimur. Id enim maxime potest argumento esse, quanta reverentia et honore nos colas. *Hactenus* Chrysostomus, *quem dona sæpius repudiasse videbimus,*

C

D

Plures vero ad Carteriam litteras non habemus. Tacuit aliquamdiu Sanctus, quia illa Antiochiæ non erat, et longam peregrinationem *inierat, ut scribit in Epistola* XLIV *ad Theodotum diaconum. An in illa peregrinatione obierit, me omnino latet.*

Scribit ad Constantium, ad Severam, ad Adoliam,

1143 *Libanius etiam tulisse videtur Ep.* CCXXV *ad Constantium presbyterum, cujus virtutes laudat et charitatem. At conqueritur, se nullas ab eo accepisse litteras ;* Idque, *inquit,* cum nos haud longe a vobis advenissemus, et mihi plurimum colendus et clarissimus frater Libanius ad nos pergeret. *Hæc verba clare ostendunt, hunc Constantium distinguendum esse a Constantio sæpe memorato : nam hic eo tempore erat cum* Chrysostomo. *Præterea, ut alias jam monui, hic Antiochia dicitur* non longe *Cucuso abesse, nimirum quia Constantinopolis, ubi ante fuerat Sanctus, multo longius Antiochia distabat. Alia Epistola Libanio commissa, quæ* CCXXIX *ponitur, data est ad Severam, nunquam a* Chrysostomo *visam, sed cujus* zelum ac studium... pro recta fide *Libanius Sancto exposuerat. Adoliæ quoque Antiochenæ eadem occasione scripsit : sed eidem jam ante alias miserat litteras.*

E

ad quam sex exstant Epistolæ : hanc mittitur

1144 *Sed ad Adoliam datas habemus, earumque hic ordo potest assignari. Primam existimo illam, quæ inter Epistolas est* CXXXIII. *Hortatur autem Sanctus Adoliam, tum ut mundanis negotiis nuntium remittat, tum ut Cucusum veniat. Hoc ultimum ut persuadeat, inter alia dicit :* Nam et exiguo itineris intervallo divellimur, et anni pars ad peregrinandum perquam idonea est, ut quæ nec frigore nec æstu molesta sit. *Insinuant hæc verba mensem Septembrem. Hæc quoque epocha confirmatur ex eo, quod Epistola nihil habeat de morbo, in quem Adolia eodem anno incidit. Quam familiariter Adoliam alloqueretur Sanctus, quamque studeret ipsam ad meliora perducere, luculenter docet laudata Epistola, cujus hoc est initium :* Quid ais? Rursum insidias luges, gravibus calamitatibus affectam te esse inquis? Quid autem obstat, quæso, quin in tranquillum portum te conferas, atque his omnibus fluctibus libereris? An non hæc tibi semper occinebam *(dum erat presbyter Antiochiæ talia ipsi monita dare potuit)* nec tamen umquam mihi obtemperandum duxisti? Quin potius ipsa quoque tibi ab hujusmodi negotiorum luto sexcenta mala accersis, in cœnum perpetuo illabens ; ac nobis, dum hæc pateris, crebros ac perpetuos mœrores affers.

F

a mundanis curis avellere :

1145 An me levi mœrore affici censes, cum ea audivi, quæ ad me scripsisti, nimirum te a propinquis, vel potius alienis, ipsis enim tuis verbis utar, proditam esse, gravesque tragœdias pertulisse? Quo usque fumo assides, et clarum animi oculum turbas? Numquamme te ab hac acerbissima servitute in libertatem vindicabis? Quid autem impediebat, quo minus huc venires, nosque de his rebus consilium una caperemus *etc.? Urget eam deinde, ut veniat et subdit :* Illud autem iniquo atque acerbo animo fero, cum te innumeris negotiis implicitam teneri, ac sexcentas curarum hujusce vitæ sarcinas circumferre audio. Ac nisi me exsilii necessitas tamquam compedibus adstrictum teneret, tibi negotium non facesserem : verum, etiamsi graviore adhuc, quam qua nunc sum, corporis imbecillitate laborarem, ipse sane ad te excurrissem, neque prius quidvis agere ac moliri destitissem, quam te ex hac tempestate atque innumerorum malorum cœno et colluvie extraxissem *etc. Iterum hortatur, ut veniat ac mandata*

A *mundana relinquat. Omnia insinuant, hanc Epistolam sub initium Septembris esse datam.*

altera ad eamdem ægrotantem:

1146 *Secunda ad Adoliam est Epistola* LII, *opinor, quæ missa est, postquam gravem ipsius morbum intellexerat.* Quod in morbum incideris, *inquit,* didicimus, et quidem ita gravem et acerbum, ut ad ipsas quoque mortis portas accesseris. Scimus etiam te e morbo convaluisse, ac periculo jam liberatam ad sanitatem progredi. *Mox conqueritur, se id ex aliis, non ex ipsa, didicisse; rursumque hortatur, ut scribat, aut etiam veniat. Hunc in finem dicit:* Nam et hujus regionis hiems amœnissimi veris speciem hactenus imitatur, et Armenia Isauris liberata est. *Hæc innuunt mensem Octobrem, quia non stricte de hieme intelligenda sunt verba Sancti, qui eadem fere habet in Epistola* XIV *ad Olympiadem. In ea scribit pag.* 599: Quod si ex initiis conjectura duci potest, mihi hoc cœlum Orientale esse videtur, neque minus quam Antiochenum. Is est tepor, ea cœli temperies. *Attamen in eadem Epistola paulo post dicit:* De Isauris autem nihil est, quod posthac metuas: etenim in regionem suam se receperunt: idque ut facerent, a præfecto nihil est prætermissum. *Et mox:* Itaque B de Isauris nihil metuas: etenim recesserunt, ortaque hieme domi se incluserunt, nescio, an post Pentecosten egressuri. *Utroque loco primum autumni frigus videtur* hiems *vocari, fortasse quia nix jam subinde decidebat in montes. Quare has Epistolas mense Octobri scriptas opinor, et quidem potius sub initium quam sub finem illius mensis.*

aliæ quatuor ad Adoliam eodem anno datæ.

1147 *Post memoratas* Chrysostomi *litteras Adolia de morbo suo ad Sanctum scripsit, aut certe hic eas litteras accepit post suas jam missas. Liquet id ex Epistola* XXXIII, *quæ tertia est ad Adoliam, quaque ei ad litteras acceptas respondit, et de præcedentibus meminit. Secuta videtur post aliquot dies Epistola* LVII, *in qua Sanctus rursum dicit:* Isaurorum periculum penitus sublatum est: *eamque ad scribendum invitat. Quinta, opinor, est Epistola* CCXXXI *Libanio perferenda tradita, quam sic inchoat:* Frequenter quidem ad pietatem tuam litteras dedimus, sed hæc frequentia nobis non sufficit: verum id agere singulis diebus cuperemus. *Conqueritur deinde, quod non scripsisset, veniente Libanio, et litteras petit. Eodem demum anno data est sexta et ultima ad Adoliam, quæ in collectione est Epistola* CLXXIX. *Excusat ipsam, quod non venerit* C propter corporis imbecillitatem, *non item quod raro scripserit.* Hæc autem, *inquit,* a me idcirco dicuntur, quod cum sextam, ut equidem arbitror, ad te miserim hanc Epistolam, duas tantum a nobilitate tua receperim. *Hanc datam esse tempore hiemis, liquet ex his verbis:* A latronibus omnino quieti sumus. *Tillemontius art.* 104 *ordinem harum Epistolarum mire turbatum posuit. Verum illam esse omnium primam, quam ut talem memoravi, ex hoc etiam probatur, quod in ea Adoliam aperte et vehementer urgeat, ut accedat Cucusum. In reliquis vero id aut indirecte tantum agit, aut ipsam, quod non venerit, excusat. Bis tantum scripsit Adolia, semel ante* Chrysostomum *de difficultatibus sibi obortis, deinde de morbo. Postea, opinor, omne litterarum commercium abrupit, quia nolebat sequi consilium renuntiandi mundo, a Sancto datum, aut alia de causa nobis ignota.*

Scribit ad Elpidium Laodicenum episcopum

1148 *Inter amicos antistites, qui* Chrysostomum *defendere conati sunt Constantinopoli, eminuit Elpidius Laodicenus in Syria episcopus, ut videre est ex relatis* § 63. *Quapropter dubitandum non est, quin ad hunc datæ sint sex Sancti Epistolæ,* Elpidio episcopo *inscriptæ, quarum una commissa est Libanio ad Elpidium perferenda; sed hanc alia præcessit, videlicet Epistola* CXIV, *quæ data videtur sub initium Octobris. Nam Sanctus, ut recenter auditam, narrat liberationem presbyterorum et aliorum, qui carcere soluti sunt per legem 29 Augusti datam. Hujus autem rei nuntius intra quinque aut sex hebdomadas pervenire Cucusum poterat æstivo tempore, cumque res esset publica, non diu poterat latere. Sanctus mire laudat studium zelumque Elpidii pro bona causa, dicitque:* Nihil quippe nobis, licet tanto spatio dissitis, latet eorum, quæ ad te spectant. *De suo autem statu hæc memorat:* Sic habeto, nos Cucusum quidem, hoc est, in desertissimum locum, relegatos esse; cæterum nullo sollicitudinis sensu affici: tanta scilicet quiete, tanta securitate fruimur, tantis omnium officiis gaudemus. Nam et morbi reliquiis precum tuarum ope atque auxilio depulsis, bene nunc valemus, et Isaurorum metu liberati sumus, atque in securitate versamur, ingentique otio nosmet oblectamus. Adsunt autem nobis reverendissimi presbyteri Constantius et Evethius, spesque est alios E item brevi affuturos esse, quos scilicet hactenus vincula detinuerunt. Nunc autem omnes iisdem soluti sunt: nec dubito quin ad nos advolaturi sint. *Demum preces ac litteras Elpidii flagitat, et Asyncritium presbyterum omnemque clerum salutat.*

anno 404 tres epistolas præter alias posteriores.

1149 *Secunda fortasse ad Elpidium Laodicenum est Epistola* XXV, *per presbyteros, qui verisimiliter Laodicea Cucusum venerant, transmissa hiemali tempore. Nihil illa continet præter amicam salutationem. Tertiam Libanius tulit, nisi hæc sit secunda, et ante Epistolam* XXV *missa. Hanc* CCXXX *ita* Chrysostomus *orditur:* Magnam domino meo amantissimo Libanio gratiam habeo, quod et domo sua excessit, et huc venit, ac rursus ad reverentiam tuam profectus est.... Id enim omni animi contentione studeo, ut tibi ab omnibus honor obsequiumque deferatur... Gratam igitur et acceptam habens ipsius benevolentiam, domine mi reverendissime ac religiosissime, cum ab eo diligenter cuncta didiceris, quæ Antiochiæ, quæque apud nos geruntur: nam et ista narrabit, qui tametsi perexiguo tempore nobiscum versatus est, quid tamen rerum geramus didicit, lætum illum hilaremque dimitte. *Deinde salutat Asyncritium* F *presbyterum et clerum omnem,* quem, *inquit,* brevi temporis spatio tuum in nos amorem imitari docuisti *etc. Habemus et alias Sancti Epistolas ad Elpidium sequentibus annis datas, quas suis locis memorabimus.*

Aliæ quatuor ad diversos Epistolæ:

1150 *Forte plures Epistolas Antiochiam tulit Libanius, sed incertum id est, quia in aliis de eo non fit mentio. Certe Antiochenus etiam videtur Symmachus presbyter, ad quem data est Epistola* XLV, *verisimiliter anno 404 scripta. Consolatoria est elegans, cujus hoc est initium:* Minime novum ac præpostorum videri debet, si is, qui angustum iter tenet, premitur. Nam hæc virtutis natura est, ut laboribus et sudoribus, atque insidiis et periculis scateat *etc. Nanæa etiam, ad quam scripta est Epistola* XLVII, *Antiochena fuisse videtur, cum iter ad Sanctum* suscipere non recusatura *fuisset,* nisi morbus obstitisset. *Excusaverat illa se, quod prior scripsisset; sed illam excusationem ridet* Chrysostomus, *monetque, ut sæpius scribat. Non ita constat, ubi habitaret Rufinus,*

AUCTORE J. S.

Rufinus, ad quem scripta est Epistola XLVI. *At Tranquillinus, cui missa est Epistola* LXIII, *etiam Antiochenus fuisse videtur, quia Sanctus dicit se* diuturno tempore *ab eo abfuisse. At illum jam alias miserat Epistolas, quæ exciderunt. Hasce porro duas Epistolas, certa temporis nota destitutas, ad hunc annum* 404 *memoro, quia pleræque Epistolæ, quæ ad amicitiæ declarationem solum scriptæ sunt, quales hæ sunt, pertinent ad annum* 404.

alia ad Hermatium, alia ad Callistratum episcopum:

1151 *Eodem anno, forte mense Septembri, data est Epistola* LXXV *ad Harmatium, qui Sancto concesserat, ut* arbitratu *suo imperaret servis ipsius,* in iis rebus, in quibus eorum opera *indigeret. Huic autem gratias agens, ejusque litteras petens, ita loquitur :* Desine, quæso, tuis hominibus imperare, ut nobis in iis rebus, quibus corpus eget, inserviant : neque enim his rebus ullo modo indigemus : quippe cum omnia nobis perinde atque a fonte affluant *etc. Tum petit litteras, imo et præsentiam ipsius se petiturum fuisse ait, nisi* Isaurorum metus *id prohibuisset. Ad eumdem quoque annum spectare videtur Epistola* CC, Callistrato Isauriæ episcopo scripta. *Hic per litteras significaverat, desiderare se ad* Chrysostomum *venire. Ipsius vero charitati solita humanitate respondet Sanctus, se* summo *devinciendum* beneficio, *et* multa lætitia *complendum, si id fiat, hortaturque ad iter suscipiendum,* si tempus fiat idoneum. *Itaque hiemali tempore scripta est Epistola.*

duæ ad Euthaliam, una ad Alypium:

1152 *Ad annum* 404 *etiam referendas putem duas Epistolas* Euthaliæ *inscriptas. Prima est Epistola* CLXXVIII, *quam* Chrysostomus *ita orditur :* Magnopere sincera et ferventi caritate conditæ fuere litteræ tuæ, vero minimeque fucato amore. Quocirca ingentes tibi gratias habemus, et quod scribas, et quod sinceræ tuæ erga nos benevolentiæ maximum specimen edas. *Secuta est Epistola* XXXII *hoc initio :* Quamvis pauciores abs te epistolas accipiam, quam ad te mittam, non tamen propterea scribere desinam. *Erat et illa verisimillime una ex antiquis Sancti amicis Antiochenis. Antiochenum etiam Tillemontius art.* 100 *credit Alypium, ad quem hoc ipso anno data est Epistola* CLXXXVI. *Erat ille certo ex antiquis Sancti amicis, et prior ad* Chrysostomum *scripserat, atque hujus libertatis excusationem addiderat. Verum Sanctus hanc excusationem benevola accusatione excipit, laudans eum, quod prior scripsisset, dicensque accusandum potius* propter tarditatem. *Addit, velle se quidem* crebrius *ad eum* scribere : Sed, *inquit,* quoniam id nobis est difficile, qui a vobis adeo sejuncti sumus *etc. Hæc verba dubium ingerunt, an revera Antiochenus esset Alypius, licet alias antiqua amicitia Antiochenum fuisse insinuet.*

aliæ Epistolæ

1153 *Antiochenus certe non fuisse videtur Procopius, ad quem Sanctus eodem verisimillime anno dedit Epist.* CLXXXVII ; *sed eum in itinere Cucusum versus* Chrysostomo *innotuisse opinor. Certe id insinuat hoc Epistolæ initium :* Quamquam exigua nobis tecum istic consuetudo fuit, domine plurimum suspiciende, magnum tamen sinceræ tuæ caritatis, animi quieti, sinceri ac ferventis amoris periculum fecimus. *Hinc gratias agit Sanctus, ac suam benevolentiam declarat,* ex tanto licet intervallo, *inquit. Non erat igitur Cæsareensis Procopius iste, sed ex aliqua urbe magis Cucuso dissita versus Constantinopolim, quantum apparet. Antiochum, ad quem eodem anno* Chrysostomus *misit Epist.* CLXXXIX, *quemque miris effert laudibus, nec Antiochiæ nec Constantinopoli habitasse, insinuant hæc verba :* Quocirca vel in ipsam nostri hujus orbis terrarum solitudinem, Cucusum nimirum relegati, quamvis haud facile, qui litteras perferant, nancisci queamus, omnem adhibuimus diligentiam, ut investigaremus, ac reperiremus, qui nostram hanc Epistolam ad te perferret etc. *Vel hunc vel alium Antiochum Sanctus commendat in Epistola* CLXXVII *ad Artemidorum, ita exorditur :* Magna te complexurum ipsum benevolentia dominus meus Antiochus arbitratus est, si cum litteris nostris tuæ suavitati se sisteret etc. *Commendatitia est brevis, caretque certo temporis indicio. Artemidorus quoque non magis nobis est notus quam Antiochus.*

ad varios parum notos,

1154 *Nihilo notior est Malchus, cui* Chrysostomus *scripsit Epistolam* LXXI, *consolatoriam de obitu filiæ ipsius ; sed certa temporis nota destitutam. Ignoti quoque sunt alii non pauci, quibus anno* 404 *videtur litteras misisse ad amicitiam instaurandum. Cum Marone presbytero et monacho, ad quem data Epistola* XXXVI, caritatis quidem ac benevolentiæ vinculis *adstrictum se dicit Sanctus, ejusque preces ac litteras flagitat. At inde nobis non magis innotescit : neque enim, (ut suspicatur Tillemontius art.* 130) *videtur designari S. Maro anachoreta juxta Cyrum in Syria, de quo apud nos actum est ad* 14 *Februarii : nam diu ante videtur fuisse defunctus.*

et pleræque

1155 *Moyses presbyter, cui scripta est Epistola* XCII, *ad Sanctum prius litteras dederat, eumque multis laudibus ornaverat, aut potius oneraverat. Nam Vir modestissimus responsum suum orditur his verbis :* Laudum earum, quas nobis litteris tuis tribuis, magnitudo tenuitatem nostram longe superat. Quamobrem, his omissis, velim, tum pro publicis ecclesiarum commodis, tum pro me vili Homunculo preces ad Deum adhibere ne desinas etc. *Addit varia, ut id ei persuadeat, et litteras postulat. Severo presbytero, cui jam sæpe scripsisse se testatur, sed illæ litteræ exciderunt, ad amicitiam pristinam conservandam misit Epistolam* CI. *At ex ea non liquet, utrum presbyter esset Antiochenus, an Constantinopolitanus : nam utroque loco multos habuit amicos. Epistola* CXXXIX *inscripta est* Theodoro Syriæ consulari, *qui petebat Sancti litteras plures. At ille excusat se, quod præsto non haberet homines,* qui ad eamdem rem *sibi* operam navarent, *rogatque,* ne caritatem *suam* Epistolarum numero *metiatur. Montio, cujus virtutes et* hospitalitatem *laudat, misit Epistolam* CLXXI. *Ex hospitalitate laudata oritur suspicio, in itinere Montium Sancto innotuisse, ejusque in domo fuisse exceptum.*

incerti temporis.

1156 *Acacio presbytero scripsit* Chrysostomus *Epistolam* CCVIII, *postquam* jam semel atque iterum *litteras dederat, modo perditas, ut ipsum ad scribendum excitaret. At incertum est, utrum Antiochiæ, an Constantinopoli esset ille presbyter.* Salvioni *aut* Galbioni (*nam codices in nomine variant, teste Montfaucono, et duo ex nostris etiam habent* Galbioni) *scripta est Epistola* CCIX *tempore hiberno ad instaurandam amicitiam. Erat Salbion, aut Galbion, vir maritatus, ut liquet ex Epistola, et verisimiliter Antiochenus. Ejusdem argumenti est Epistola* CCXIV, *ad Sebastianum presbyterum missa, uti et Epistola* CCXV *ad Pelagium presbyterum. De neutro ex litteris colligitur, utrum Antiochiæ habitaret, an Constantinopoli. Epistola* CCXVI *tempore hiemis data est ad Musonium, virum forte Antiochenum, cui jam aliam Epistolam miserat* Chrysostomus, *sed responsum non*

A *non acceperat, quando hanc exarabat. Prior modo perdita est, et forte numquam ad Musonium pervenit.*

Invisitur Sanctus a Seleuco episcopo,

1157 *Eodem anno* 404 *ad* Chrysostomum *venit, inchoata hieme, Seleucus episcopus civitatis ignotæ, cujus occasione Sanctus scripsit Epistolam* XXXVII *ad Tranquillinum episcopum, et sequentem ad Hymnetium medicum Cæsareensem, cui jam ante scripserat, ut dictum est num.* 1115. *Priorem sic inchoat :* Reverendissimum dominum meum episcopum Seleucum, ut relicta domo huc se conferret, nostri desiderium excitavit ; ut autem hinc rursus domum rediret, tui amor. *Hæc ultima non recte expressa sunt Latine. Nam domum non redibat Seleucus ad Tranquillinum accedens. Græca verba sic habent :* Hinc vero (*excitavit ad te*) tuæ caritatis amor. *Tum pergit :* Nam hic cum induxit, ut et hiemem, et itineris difficultatem et gravissimum morbum contemneret.

eaque occasione ipsum gemina commendat Epistola.

1158 *Ad Hymnetium de Seleuco habet:* Reverendissimum dominum meum episcopum Seleucum ad tuas manus, non secus atque in portum transmittimus. Nam ipse gravissima tussi vexatur, quam etiam infestius anni tempus auget, B gravioremque reddit *etc. Hæc dubitationem ingerunt, priusne Cæsaream ad medicum proficisceretur Seleucus, an recta pergeret ad Tranquillinum episcopum, cujus episcopatus forte erat inter Cucusum et Cæsaream. Verisimile est, Tranquillinum fuisse episcopum in Cappadocia Secunda, quæ tota stabat pro* Chrysostomo. *Forte idem est cum Tranquillo, qui Sanctum strenue defendit Constantinopoli, ut dictum est num.* 983. *Certe Tranquillinus Eupsychium aliquem miserat ad* Chrysostomum, *ut nonnulla nuntiaret, ita ut arctam cum Sancto amicitiam coluisse videatur. At Eupsychius non venerat, ut habet Epistola* XXXVII.

§ LXXV. Epistolæ ad Olympiadem anno 404 datæ, quarum tres consolatoriæ librorum instar prolixæ : aliæ ad Pentadiam, ad Ampruclam, et ad alios.

C

Epistolæ consolatoriæ ad S. Olympiadem :

Ingens *Epistolarum numerus, quas Antiochiam, Cæsaream, et ad alias urbes misit Sanctus, diu nos abstraxit Constantinopoli, quo non paucas etiam anno* 404 *litteras destinavit. In his recensendis ordinem personarum sequar, et a S. Olympiade ducam exordium. In Epist.* XIV, *ad Olympiadem mense Octobri, ut videbimus, data, de præcedentibus Cucusi scriptis ita loquitur :* Quomodo nullas te litteras recipere ais ? Tres jam ad te Epistolas misi, unam per prætorios milites (*hæc est Epist.* XIII, *biduo post adventum scripta, et jam memorata*) alteram per Antonium, aliam per famulum tuum Anatolium, longas omnes ; præsertim autem duas ejusmodi, quæ salutiferi medicamenti instar, quemlibet mœrore afflictum, atque scandalum patientem recreare, atque ad integram animi tranquillitatem revocare possint. Has igitur cum acceperis, subinde atque assidue persolvas *etc. Duæ illæ prolixæ consolatoriæ sunt Epistola prima et secunda, quarum prima saltem missa est mense Septembri, ac verisimillime etiam secunda ante finem ejusdem mensis. De illa, quæ tertia est in collectione, paulo post subjungit :* Est autem penes me tertia quoque ejusdem argumenti, quam nunc ad te mittere nolui : magno enim dolore hinc sum affectus, quod te acerbas cogitationes cumulare scribis ; atque ea, quæ non sunt, effingere. *Maluit nimirum Sanctus tunc tertiam interim retinere, et alterius generis consolationem submittere per Epistolam* XIV. *Attamen dubitandum non est, quin et Epistolam tertiam paulo post ad Olympiadem transmiserit, ita ut hæc exarata sit ante Epistolam* XIV, *sed post illam mense Octobri aut Novembri transmissa.*

AUCTORE J. S.

Prima Epistola mali gravitatem proponit,

1160 *Hisce de quatuor Epistolarum ordine observatis, modo de singulis paulo plura dicenda sunt. Primam Sanctus exorditur hoc modo :* Age vero mœstitiæ tuæ ulcus rursum * mitigabo, atque cogitationes eas, quæ hanc nubem cogunt, discutiam. Quid enim est, quod animum tuum perturbat, cur doles, cur excruciaris ? An quod sæva et caliginosa est hæc tempestas, quæ ecclesias occupavit, cunctaque in obscurissimam noctem commutavit, atque in dies augetur, et acerba quædam naufragia parturit, orbisque terrarum E interitus ingravescit ? Id ego quoquo perspectum habeo, nec quisquam est, qui inficias ire queat. Ac, si vis, eorum etiam, quæ fiunt, imaginem quamdam effingam, quo clariorem tibi tragœdiam reddam. Mare cernimus ab imis usque gurgitibus undique revulsum, nautas mortuos summa unda natantes, alios pessum euntes, navium tabulas dissolutas, perrupta et lacerata vela, malos effractos, remos e nautarum manibus elapsos, naucleros gubernaculorum loco tabulatis insidentes, manus genibus innectentes, atque in eam consilii inopiam redactos, ut tantummodo lugeant, ac gemitus et ejulatus edant : non cœlum, non mare conspiciunt, sed densas atque obscuras tenebras, caliginemque tantam, ut ne propinquos quidem perspicere sinat : ingentem denique fluctuum sonitum, ac marinas belluas in eos, qui navigant, omni ex parte impetum facientes. Imo vero quo usque id persequimur, quod consequi non possumus ? Quamcumque enim præsentium calamitatum effigiem exquiram, oratio vi malorum superata, pedem refert. *Ita Sanctus, mali gravitatem ob oculos proponens, ut aptam subjungat consolationem.*

* *Vox rursum redundat, nec est in Græco*

ac remedium affert congruum.

1161 *Facit hoc sane non modo aptissime, sed elegantissime etiam ac disertissime. Hoc autem ponit fundamentum :* Etenim una dumtaxat res, *inquit,* gravis ac pertimescenda est, o Olympias, una tentatio, nempe peccatum ; atque hoc verbum numquam tibi occinere destiti : reliqua autem omnia, mera fabula ; sive insidias dixeris, sive inimicitias, sive calumnias, sive maledicta, sive accusationes, sive bonorum proscriptiones, sive exsilia, sive gladios præacutos, sive mare, sive totius orbis terrarum bellum. *Hæc deinde late probat, et pag.* 534 *finem Epistolæ imponit verbis aliquot, quæ ex Mss. primum eruit Montfauconus. Monet nimirum Sanctus, ut, si velit longiores ejusmodi epistolas accipere, moneat, se omnem animi mœrorem deposuisse, et in tranquillitate agere.* Nam in hoc, *inquit,* situm est litterarum mearum remedium, ut tibi magnam animi lætitiam pariant etc.

F

Quædam ex consolatoria secunda

1162 *Secunda Epistola hoc habet exordium :* Quamquam Epistola ea, quam nuper ad te misi, ad doloris tui tumorem comprimendum abunde sufficiebat :

AUCTORE J. S.

sufficiebat : tamen quia mœroris acerbitas majorem in modum te afflixit, idcirco necesse mihi esse existimavi, alteram Epistolam superiori adjungere, quo tu copiosam et uberem consolationem percipias, ac jam valetudo tua in tuto versetur. Age igitur, aliunde quoque pulverem eum, quem ex animi mœrore contraxisti, discutiam. Si quidem cum ex ulcere gravissimisque tumoribus in pulverem conversum esse existimo : verum ne sic quidem valetudinis tuæ cura deserenda est. *Hæc verba clarissime designant primam epistolam, præsertim cum in ea dixerit se* ulcus *ipsius mitigaturum. Quo autem animo Olympiadem mala Ecclesiæ audire vellet, paulo post exponit his verbis :* Cum ad te allatum fuerit, ecclesiarum aliam pessum iisse, aliam tempestate jactari, aliam sævis fluctibus obrui, aliam etiam lupum pro pastore, aliam carnificem pro medico accepisse, doleas quidem licet : neque enim et sine doloris sensu ferre oportet : verum ita doleas, ut modum dolori imponas. *Deinde per totam Epistolam, quæ prima etiam multo prolixior est, pulcherrima tradit documenta, multasque Olympiadis admiscet laudes, ut hac etiam arte animum ejus dolore dejectum erigeret.*

B

ex qua liquet, sperasse Sanctum se aliquando rediturum:

1163 *Ubi autem pag.* 538 *aliquid de judicii timore breviter attigerat, mira humilitate se corrigit, his utens verbis :* Verum imprudens orationis impetu abstractus sum : atque, cum id tibi minime conveniret, hoc mihi sumpsi, ut te monerem : mihi enim, iisque, qui mei instar scelerum mole depressi atque obruti sunt, necessaria est hæc oratio. *Rursum pag.* 548 *ait, ipsam dolere,* quod a me, *inquit,* vili homunculo sejuncta sis, illudque lugere, atque apud omnes dicere : Linguam illam non audimus, nec ea, qua solebamus, doctrina fruimur. *Hæ querelæ Olympiadis, ex ipsius aut aliorum litteris intellectæ impulerunt Sanctum ad scribendum Litteras tam prolixas, tamque studiose compositas, idque se facturum promittit. Quin et spem magnam de reditu suo eidem ingerit his verbis :* Quod si doctrinam nostram viva etiam voce audire cupis, fortasse hoc quoque continget, ac nos rursus, permittente Deo, visura es. Imo non fortasse, sed certo : cave dubites. *At illud* certo *non est in Græco ; sed solum vult, ut ipsa non dubitet. Ex his verbis, quibus similia etiam scripsit annis posterioribus, intelligimus, Sanctum spem de reditu ad ecclesiam suam numquam abjecisse.*

C

tertia consolatoria:

1164 *In Epistola tertia, quæ eo ordine composita est, ut vidimus, sed post aliam transmissa, duarum præcedentium meminit, post breve exordium ita scribens :* Etsi mœroris tyrannidem superioribus litteris sustulimus, ipsiusque arcem evertimus : tamen orationi nostræ ingenti adhuc assiduitate opus est, ut altam tibi pacem conciliet, ac deleta perturbationum omnium, quæ ex illo angore fluxerunt, memoria, candidam tibi ac certam tranquillitatem ostendat, atque in magna animi alacritate te collocet. Id enim nunc ago, atque in eo elaboro, ut non modo tristitia te liberem, verum etiam ingenti ac perpetua voluptate perfundam. *Sub finem longissimæ hujus Epistolæ, qua ingentia calamitatum lucra facundo calamo exponit, Olympiadem alloquitur hoc modo :* Longiorem adhuc Epistolam facere cupiebam : sed quia hæc quoque, quæ scripsi, epistolæ modum longe superant, hic finem scribendi faciam, illud abs te petens, quod numquam petere destiti, nempe ut mœrorem abjicias ; et, quod semper fecisti, nec facere desinis,

D

Dei gloriam prædicare, ac de gravibus et acerbis omnibus his rebus ipsi gratias agere ne intermittas *etc. Toties aurea ejusmodi verba sancti Exsulis calamo effluxerunt, ut nefas sit dubitare, quin ex abundantia cordis profluxerint.*

Epistola XIV *ad camdem mense Octobri figenda,*

1165 *Epistola* XIV, *quæ ante tertiam transmissa est, omnino figenda est mense Octobri, etiamsi in ea Sanctus de hieme orta mentionem faciat, imo etiam potius sub initium istius mensis, quam circa finem. Nam, dum eam scribebat* Chrysostomus, *nihil adhuc noverat de certaminibus Olympiadis ac Pentadiæ, quæ contigerunt ante finem Augusti, cum inquisitio de incendio ecclesiæ* 29 *Augusti fuerit finita. Illa tamen certamina noverat, quando eodem anno post inchoatam hiemem ad Olympiadem scripsit Epistolam* XVII, *inferius sub finem Octobris aut mense Novembri figendam. Poterant quidem Epistolæ, quibus illa* Chrysostomo *nuntiata sunt, diutius in via hærere, quod tuto perferendæ essent per homines ad id missos, qui verisimiliter non recto itinere, sed per circuitus ad ipsum tendebant. Attamen non crediderο, certamina prædictarum diaconissarum ultra duos menses* Chrysostomo *fuisse incognita, sed ea mense Octobri eidem innotuisse per Epistolam Pentadiæ, cui æque ac Olympiadi Sanctum de iis gratulatum fuisse videbimus. Quod vero de orta hieme dicit, tam parum urget ad Epistolam mense Novembri figendam, ut ex iis verbis ne quidem certi reddamur, Epistolam esse post finem Septembris datam. Levia enim frigoris initia, qualia jam oriuntur mense Septembri, sufficere potuerunt ad id dicendum, præsertim cum ex eo Olympiadi persuadere vellet, non amplius timendum esse ab Isauris.*

E

in qua Sanctus ostendit se Cucusi contentum

1166 *Nunc ex longa illa Epistola, ex qua ante dedimus, quæ Sanctus Cæsareæ passus est, alia quædam huc transfero. Responsum est ad querelas Olympiadis, cujus Epistolam acceperat, atque eam ipso initio sic alloquitur :* Quid luges? Quid te ipsam tundis, easque, quas ne hostes quidem tui a te exigere potuerunt, pœnas a te ipsa expetis, ut quæ animum tuum mœroris tyrannidi usque adeo addixeris? Etenim litteræ illæ, quas per Patricium ad nos misisti, ipsa animæ tuæ vulnera nobis declararunt.... Quid enim angeris, quod nos e Cucuso alio transferre nequivisti ? Quamquam aliquo modo nos transtulisti, dum nihil non ideo abs te tentatum atque actum est. Quod si res perfici non potuit, non tamen proinde angi oportet. Nam fortasse hac de causa Deus longiora cursuum spatia nobis proponi voluit, ut splendidiores coronas consequamur.

F

Quid igitur ob ea in dolore versaris, ob quæ laudibus afficimur, cum contra te ob eam causam exsultare ac tripudiare, caputque corollis redimere par sit, quod divino beneficio rem tantam, ac meritis nostris longe præstantiorem rem consequuti sumus. At hujus loci solitudo tibi mœrorem affert? Et quid tandem hac sede jucundius? Solitudo, tranquillitas, ingens quies, corporis firmitas. Quamquam enim nec forum, nec venale quidquam hæc urbs habet : nihil tamen istud mea interest. Mihi quippe omnia tamquam e fonte affluunt. Siquidem et dominum meum hujus loci episcopum, et dominum meum Dioscorum habeo, qui nihil aliud numeris atque operæ habere videntur, quam ut me recreent. Quin præclarus quoque vir Patricius tibi narrabit, quonam pacto in animi hilaritate, in oblectatione, in multis obsequiis degamus quantum quidem ad hanc commorationem attinet. *Ita solebat*

A *lebat Vir Deo dilectus cum Apostolo in ærumnis suis lætari, atque incommoda sua extenuare, ut Olympiadem consolaretur.*

scribitque de Heraclide carceri incluso,

1167 *Deinde pag.* 599 *ait, se jam ante ad Olympiadem scripsisse, ne conaretur efficere, ut Cucuso amoveretur. Id revera scripserat in prima Epistola Cucusi data; sed eam necdum acceperat Olympias, quando per Patricium dictam epistolam misit. Idem monuerat Sanctus in Epistola* XII, *Cæsareæ data, ac de ea verisimiliter loquitur. Sed hæc ipsa forte serius ad Olympiadem pervenit. Porro Sanctus pag.* 600 *de variis negotiis Olympiadi scribere incipit. Scripserat ipsa de iis, quæ patiebatur Heraclides episcopus Ephesinus, quem Palladius in Dialogo pag.* 196 *ait carceri inclusum fuisse Nicomediæ. Ad hæc Sanctus respondet hoc modo:* Quoniam autem de Heraclide quoque episcopo ad me scripsisti, licet ipsi, si velit, instautiam dare, atque ita molestiis omnibus defungi: nihil enim aliud superest. Ego vero, etsi nihil admodum proficiebam, tamen dominam meam Pentadiam monui *(forte ante exsilium, alias Epistola excidit)* ut omnem diligentiam adhiberet, quo calamitati solatium aliquod inveniret. *Ambiguum est, quid verba Latina,* instan-

B tiam dare *ibidem significent, et an voces Græcæ* δοῦναι ἔνστασιν *recte sint expressæ: nam Montfauconus in Annotatis observat, forte legendum esse* ἔκστασιν, *acsi* Chrysostomus *diceret,* licet ipsi abdicationem dare. *At non facile crediderim, Sanctum id voluisse. Certe, cum excusasset se Olympias, quod tam molesta nuntiaret, quanti illa facienda sint viro forti et Deum amanti, declarat his verbis:* Numquam igitur hoc dicere destiti, nec desistam, unam solum rem molestam esse, nempe peccatum: reliqua omnia pulveris ac fumi instar esse. Quæ molestia carcere claudi, ac catenis vinciri? Quæ molestia calamitatibus premi, cum calamitas tantarum opum causa sit? Quæ molestia, relegatio ac bonorum proscriptio? Mera verba hæc sunt rerum acerbitate vacua, verba ex mœrore profecta. *Plura addit ad hæc probanda.*

de Marutha episcopo, cujus opera uti cupiebat

1168 *Mox offendit Sanctus, quantum cuperet ad Dei gloriam promovendam illorum etiam opera uti, quos ut calamitatis suæ auctores intueri poterat, aut certe quos inter adversarios suos noverat locum habuisse. Maruthas episcopus Tagritensis seu Martyropolitanus in Mesopotamia inimicis* Chrysostomi *adhæserat in synodo ad Quercum,*

C *quod specioso prætextu deceptus esset vir alias egregius. Non videtur tamen postea Constantinopoli cum iisdem egisse contra* Chrysostomum, *aut, si eo tempore ibidem contra Sanctum egit, hic in spem inductus est, virum cetera pium ad officium reduci posse. Itaque hæc de eo scribit Olympiadi:* Marutham episcopum, quantum in te fuerit, omnibus officiis complecti ne desinas, ut eum e barathro extrahas. Nam ejus opera ob Persidis negotia magnopere egeo. Atque, si id a te fieri potest, ex eo intellige, quidnam illic ipsius studio atque opera perfectum sit: et cur istuc profectus sit, fac sciam, et num ei duas epistolas, quas ad eum misi, reddideris. Si ad me scribere velit, rursum scribam; sin rescribere gravetur, saltem, quid illic profectum sit, tibi exponat, et num quid rursus eodem proficiscens præstiturus sit.

ad fidem in Perside propagandam;

1169 Nam ego hac de causa ipsum convenire studebam. Utcumque sit, quidquid tuarum partium est, præsta, munusque tuum exple; etiamsi omnes prono capite in præceps ferantur. Merces enim tua numeris omnibus absoluta erit. *Hactenus Vir sanctus, sincera ac benigna charitate ornatus. Illustrissimus dominus Stephanus Erodius Assemanus, qui nuper Acta martyrum Orientalium et Occidentalium typis Romanis vulgavit, in præfatione generali pag.* 52 *aliqua de S. Marutha scribit relatis a nobis contraria. Ait nimirum, Marutham* Chrysostomo *fuisse charissimum, insinuatque ipsum non fuisse in concilio ad Quercum, ubi, damnatus est Sanctus, sed ante istud concilium* in Mesopotamiam *remeasse. Deinde pag.* 54 *ait, Marutham anno* 404, *pulso in exsilium* Chrysostomo, *Constantinopolim rediisse, ut* quantacumque posset opera Chrysostomi partes tutaretur. *Vellem sane, ut asserta illa firmare possem. At obstant allegata mox verba: neque enim video, cur* e barathro *extrahendus fuisset, si causam* Chrysostomi *fuisset tutatus. Itaque nulla est ratio, cur dicamus, Marutham non fuisse in concilio ad Quercum. An vero amicitia inter Marutham et* Chrysostomum *deinde coaluerit, non constat. At constat, fidem a S. Marutha egregie prædicatam fuisse in Perside, ut latius exponi poterit ad* 4 *Decembris, quo Sanctus ille Martyrologio Romano est insertus. Epistolæ a* Chrysostomo *ad ipsum scriptæ non innotuerunt.*

AUCTORE J. S.

E 1170 *Mox Sanctus in laudata Epistola pergit ad aliud negotium, quod pertinebat ad fidei propagationem in provincia Gothorum, ita scribens:* Narraverunt mihi *(non coram, sed per litteras, ut videbimus)* Marsi ac Gotthi monachi, apud quos Serapion episcopus perpetuo delitescebat, Moduarium diaconum venisse, illud afferentem, admirandum illum episcopum Unilam, quem non ita pridem ordinavi, atque in Gotthiam misi, multis ac magnis rebus gestis, diem suum extremum clausisse: ac regis Gotthorum litteras attulisse, quibus, ut ad eos episcopus mittatur, petit. Quoniam igitur ad subversionem eam, cujus minæ nobis intentantur, depellendam, nullum aliud adjumentum conspicio, quam cunctationem ac dilationem; neque enim nunc ipsi in Bosphorum, aut in illas partes navigare possunt; da operam, ut illos tantisper ob hiemem remoreris: hæc, quæso, ne negligenter prætereas: istud enim maximi momenti est. Duo quippe sunt, quæ si contingant, quod Deus avertat, maxime me excruciant; nempe et quod ab istis creandus ille sit, qui tot mala perpetrarunt, et a quibus creari nefas est: et quod simpliciter quispiam ereetur. Nam quod non hoc studeant, ut probum virum instituant, tibi quoque perspectum est. F Quod si hoc fiat, quod utinam ne fiat, quæ deinceps sequentur, haud te fugit. Ac proinde, ne quid horum fiat, omni studio contende. Quod si Moduarius clam ac sine ullo strepitu ad nos excurrere posset, id operæ pretium esset. Sin autem id nequeat, fiant, ut licet, quæ fieri poterunt. *Hæc Sanctus, qui hisce satis ostendit, se melius sentire de Marutha, cujus opera uti desiderat, quam de Arsacio eique adhærentibus, a quibus episcopum ad Gothos mitti non vult.*

de episcopo a rege Gothorum in locum defuncti petito,

quem mavult in aliis etiam Epistolis necdum mitti.

1171 *Scripsit Sanctus hunc in finem duas alias Epistolas* CCVI *et* CCVII. *Hæc prior scripta est, et verisimiliter eodem tempore cum Epistola laudata ad Olympiadem. Inscribitur* Monachis Gotthis, qui in Promoti agro *(Græce* ἐν τοῖς Προμώτου *quod ambiguum est)* degunt. *Nequeo dubitare, quin hi ipsi sint monachi, ex quibus rem totam* Chrysostomus *se intellexisse significat. Nam ab iis litteras acceperat, cum de persecutione, quam patiebantur, tum de rebus Gothicis. Respondens vero, primum eos pie consolatur, atque ita exorditur:*

Antequam

AUCTORE J. S.

Antequam vestras litteras accepissem, quantas passi fueritis afflictiones, quantas tentationes, quantas molestias, jam cognoveram; eoque nomine vos beatos admodum censeo, cum mihi veniunt in mentem coronæ, bravia, et præmia, quæ vobis parantur *etc. Ad secundum ita respondet:* Sed et gratiam vobis habeo propter id studium, quod exhibuistis, ut nullus in ecclesia Gotthorum tumultus fieret, sed dilatione aliqua negotium extraheretur. Neque tantum non reprehendo, quod neminem miseritis, sed etiam laudo et suspicio. Hoc enim illo multo est optabilius, ut vos omnes in ejusmodi opus incumbatis.

quam ab Arsacio ordinari.

1172 *Hæc innuunt, monachos illos Gothos, ex quibus episcopus erat mittendus, primos fuisse dilationis auctores, remque perscripsisse ad* Chrysostomum, *qui illud consilium approbavit, quod speraret se ad ecclesiam suam ope Romani Pontificis atque episcoporum Occidentalium rediturum. Dilationem porro illam iterum vehementer commendat in Epistola* CCVI *ad Theodulum diaconum. Hanc vero paulo serius, et verisimiliter mense Decembri, aut certe sub finem Novembris, scriptam esse, liquet ex initio, quod ita habet:* Etsi B gravis nunc hiemis sævit asperitas, et ad summum fastigium est evecta; neque ullum cessant movere lapidem, qui ecclesias Gotthiæ labefactare conantur, dum undique discurrunt; vos tamen, quæ vestrarum sunt partium, præstare ne desinatis. *Ad hoc pluribus hortatur, uti etiam ad orandum pro pace Ecclesiæ: monetque iterum,* ut negotio dilationem aliquam *obtineant. Quem demum exitum res illa habuerit, nullibi invenio.*

De Hilario episcopo ex eadem Epistola XIV,

1173 *Duo amici* Chrysostomi *in Epistola* XIV *in fine memorantur, de quibus etiam Palladius meminit.* Hilario episcopo, *inquit Sanctus,* maximas gratias ago: per litteras enim a me petiit, ut sibi in urbem suam abeundi potestatem facerem, compositisque rebus se ad nos rediturum spopondit. Quoniam igitur ipsius præsentia non parum utilis est: nam vir pius est, constantique ac fervido animo; eum hortatus sum, ut, cum eo profectus fuerit, statim redeat. Ac proinde da operam, ut Epistola nostra et celeriter et tuto ipsi reddatur, ac non projiciatur: siquidem magna cum cupiditate ac vehementia nostras litteras postulavit, ingentemque ipsius præsentia utilitatem affert. Velim igitur eas diligenter cures, ut, nisi presbyter Helladius istic sit, per C prudentem aliquem virum ac cerebro præditum amicis reddantur. *Ex his liquet primo, litteras* Chrysostomi *ad amicos, et horum ad ipsum, caute perferendas fuisse, ne inciderent in manus inimicorum, ideoque mirandum non esse, si aliquo Constantinopoli facto serius intellexerit* Chrysostomus.

qui multa passus: uti et de Helladio presbytero.

1174 *Secundo non dubito, quin idem sit Hilarius, de quo Palladius in Dialogo pag.* 195 *hæc memorat:* Hilarius, vir sanctus et senex, in intimum Pontum pulsus est, plagis concisus, non a judice, sed a clero: qui decem et octo abhinc annis panem non gustavit, olera sola et frumentum coctum edens. *Non quidem vocatur hic* episcopus, *sed inter episcopos recensetur. Hilarius igitur, postquam aliquandiu latuerat, deprehensus fuerit, et in exsilium ductus: eaque forte estratio, cur Epistola* Chrysostomi *ad ipsum sit perdita. Helladius vero presbyter, de quo Sanctus meminit, est ille procul dubio, de quo Palladius p.* 196 *ita loquitur:* Helladius, presbyter palatii, in agello suo Bithyniæ vitam agit. *Ille igitur postea persecutioni se subduxit, ut fecit ipsa* D *Olympias.*

Epistola XVII ad Olympiadem figenda circa initium Novembris,

1175 *Alia anni* 404 *Epistola ad Olympiadem, et quinta Cucusi data, est inter omnes Epist.* XVII. *Hæc scripta est, postquam Sanctus intellexerat egregia Olympiadis, Pentadiæ et aliorum certamina. Tillemontius Noto* 93 *de anno datæ hujus Epistolæ ambigue disputat; in eam tamen partem propendet, ut datam credat anno* 404, *sub finem Novembris. De anno nullum mihi videtur relinqui dubium, cum data sit inchoata hieme, cumque sit prima, quæ de certaminibus S. Olympiadis mentionem facit. At non video ullam necessitatem, cur Epistolam removeamus usque ad finem fere Novembris, cum initio istius mensis dari potuerit, aut etiam ante finem Octobris, atque una alterave hebdomada post Epistolam* XIV; *sed hanc ipsam justo serius fixit Tillemontius, atque inde in necessitatem incidit alteram quoque serius collocandi.*

licet prima ejus certamina in illa memorentur:

1176 *Porro epocha Epistolarum serius fixa in alium errorem impulit. Nam ille prima Olympiadis certamina, quando calumnia incensæ ecclesiæ ipsi impacta est, figit in Olympiade art.* 7 *mense Novembri, aut paulo ante. Hac de causa in* Chrysostomo *art.* 90, *quæstionem de incendio, quæ* E *finita erat ad relationem Studii præfecti per legem* 29 *Augusti ab Arcadio latam, resumptam dicit circa mensem Novembrem ob Optato, quem circa illud tempus Studii in præfectura urbis successorem facit. Verum hæc omnia dicuntur sine fundamento, et sine auctoritate ullius antiqui scriptoris, ex solis ratiociniis male deducta. Credidit Tillemontius, certamina S. Olympiadis, si contigissent ante* 29 *Augusti, non potuisse esse ignota* Chrysostomo, *quando hic scripsit Epistolam* XIV; *hancque ipsam Epistolam non est ausus figere ante Novembrem, quia de inchoata hieme in ea fit mentio. At utrumque illius ratiocinii fundamentum plane infirmum est. Infirmum est, quod dicitur de Epistola* XIV *non ante Novembrem scripta, cum hiemis mentio illud nequaquam evincat. Æque infirma nititur ratione, quod credidit Tillemontius, certamina Olympiadis et Pentadiæ, si finita fuissent ante finem Augusti, non potuisse latere* Chrysostomum *post medium Octobrem, aut etiam fere usque ad finem illius mensis. Nam Sanctus omnia didicit ex Epistola Pentadiæ, quæ forte tantum scripta est mense Septembri, certe post finitam inquisitionem de incendio, quæque tam cito perferri non potuit, quam ille existimat.* F

hæc diu ignorare potuit Sanctus:

1177 *Primo non satis considerasse videtur differentiam regionum, eoque fere modo cogitasse de hiemis initio Cucusi, quo de Gallia loqueretur. Nam si cogitemus, Cucusum esse sitam ad septemtrionem altissimi montis Tauri, non mirabimur, ibidem frigora prima incepisse ante finem Septembris, et* Chrysostomum *de initio hiemis loqui potuisse sub initium Octobris. Secundo æque parum considerasse videtur, quanto tempore Olympiadis Epistolæ in via esse debuerint, ut ad* Chrysostomum *pervenirent, cum propter itineris longitudinem, quæ quadraginta fere dierum esse potuit, tum propter cautionem adhibendam, ne interciperentur. Septuaginta fere dies itineri impendit* Chrysostomus. *Si ex his triginta dies quieti fuerunt dati, restant quadraginta itineri impensi. Secundum Theophilum Alexandrinum, teste Palladio pag.* 62, *Alexandria Constantinopoli distabat* septuaginta quinque dierum itinere. *Cucusus vero secundum tabulas geographicas Constantinopoli magis distare videtur, quam Alexandria, neque*

sita

A *sita est in via unius urbis ad alteram, ita ut necesse sit dicere, saltem quadraginta fere dierum itinere dissitam fuisse Constantinopoli. Itaque, qui a Pentadia mittebantur ad Epistolas perferendas, facile sex aut septem hebdomadis in via hærere poterant, præsertim cum non essent cursores ordinarii, et cum cogerentur iter suum celare, et consequenter minus festinare possent. Quare contingere potuit, ut* Chrysostomus *circa medium aut sub finem Octobris tantum didicerit, quæ Olympias, Pentadia, aliique passi sunt sub finem Augusti: nam, re peracta, etiam aliquot dies impendi debuerunt scribendis Epistolis et dimittendo earum latori.*

Sanctus Olympiadi peracta certamina gratulatur,

1178 *Porro, ubi Sanctus intellexerat, quid Olympias aliique passi essent Constantinopoli, varias Epistolas scripsit, interque eas Epist.* XVII *ad Olympiadem, cui mira alacritate gratulatur, ita ordiens :* Nihil alieni ac præposteri in te contigit, quin potius quod admodum rationi consentaneum esset, nempe ut per assiduas tentationes tuas animi tui nervis plus firmitatis, plusque ad subeunda certamina alacritatis ac roboris accederet, hincque magnam voluptatem perciperes. *Deinde eam ad constantiam excitat his verbis :* Illud quidem precamur, ut et præsentes B tentationes exstinguantur, nec aliæ insuper accedant, Dominicam scilicet legem explentes, quæ nos, ne in tentationem incidamus, precari jubet : sin autem Deus rursus exoriri sinat, de aurea tua anima, quæ hinc etiam amplissimas sibi opes aggerit, bono ac fidenti animo sumus.

eamque animat ad constantiam :

1179 Etenim quanam re terrorem tibi afferre poterunt, qui in suum caput suamque perniciem quidvis aggressi sunt? Opumme detrimento? At illud probe scio, te eas pulveris instar habere, ac quovis luto viliores existimare. An patriæ ac domus amissione? At tu amplas etiam ac frequentes urbes non secus ac solitudines incolere nosti; ut quæ in otio ac quiete omne vitæ tempus transegeris, atque hujusce vitæ pompas semper protriveris. At mortem minitantur? Tu vero antevertens nullum tempus omisisti, quin de ea cogitares *etc. Pergit eam animare, et in fine sic habet :* Gaude igitur et oblectare, tum tuo nomine, tum eorum, qui beatam mortem obierunt, non in lecto, nec domi, sed in carcere et vinculis ac tormentis. Eos autem solos luge, ac lacrymis prosequere, qui hæc perpetrarunt. Nam istud quoque tua philosophia dignum est. Quo- C niam autem de corporis quoque nostri valetudine certior fieri cupis, nos ex eo morbo, qui nuper (*in itinere scilicet et deinde*) molestiam nobis exhibebat, emersimus : nuncque meliore valetudine sumus, modo ne rursus hiems stomachi nostri imbecillitatem adventu suo lædat. Nam de Isauris omni metu vacui sumus. *Hæc ad Olympiadem.*

eadem gratulatur Pentadiæ et Ampruclæ.

1180 *Eodem tempore ad Pentadiam diaconissam* Chrysostomus *scripsit Epistolam* XCIV, *qua ipsi similiter obita certamina relatosque triumphos gratulatur. Nam et Pentadia ad judicium pertracta fuerat, et rem totam per litteras* Chrysostomo *exposuerat.* Summopere, *inquit Sanctus,* te laudo atque admiror, non eadumtaxat nomine, quod ad me scripseris, sed etiam quod ea omnia, quæ contigerunt, exposueris. *Hujus Epistolæ pars magna jam data est num. 1039, ubi narravimus judicia ob calumniam incensæ ecclesiæ habita. Sub finem de se* Chrysostomus *dicit :* Vivimus, valemus, morbo omni liberati sumus. *Pentadiam vero per totam Epistolam non solum mire laudat, sed simul ad nova certamina, si oriantur, excitat. Eodem etiam tempore figenda est Epistola* CIII, *inscripta* Ampruclæ diaconissæ ejusque comitibus, *quam ita exorditur Sanctus :* Etsi longo itineris intervallo a vobis disjunctus sum ; tamen præclara et fortia vestra facinora, non minus quam qui adsunt, cognita et explorata habeo, vehementerque vobis de hac fortitudine, patientia, constantia, atque adamantina quadam animi firmitate, loquendique libertate ac fiducia gratulor. *Ita pluribus Amprucla animat* Chrysostomus; *sed conqueritur, quod nullas ab ea accepisset litteras;* ac præsertim, *inquit,* cum res ejusmodi istic contigissent, litteras ab te accipere in primis expetebam. *Attamen scripserat Amprucla ante* Chrysostomum, *sed prima ipsius Epistola diutius hæsit in via, ut habemus ex Epistola* CXCI, *ad camdem non diu post data, cujus hoc initium :* Secundam accepi, quam te priorem misisse scribis Epist., domina mea reverendissima et ornatissima. *Et mox :* Noli audaciam appellare, quod litteras ad nos prior scripseris *etc. Hortatur Ampruclam ad frequenter scribendum.*

Aliæ Olympiadis certamina, ad quam eodem anno data v :

1181 *Restant et aliæ Epistolæ anno 404 ad Olympiadem, Pentadiam et Ampruclam diaconissas eodem verisimiliter latore datæ. Nam hæ non diu quieverunt post depulsam calumniam incensæ* E *ecclesiæ, sed cito ad alia vocatæ sunt certamina, quod cum Arsacio nollent communicare, et fortasse etiam, quod clericis peregrinis præberent hospitium : hoc enim vetitum erat eadem lege, 29 Augusti lata, qua finita fuit inquisitio de incendio. Ubi vero nova hæc certamina intellexit* Chrysostomus, *ad Olympiadem scripsit Epistolam* V, *cujus hoc est exordium :* Vestræ auctæ sunt ærumnæ, latiora rursum vobis scammata, cursuumque longiora spatia constituta sunt : atque eorum, qui vobis insidias moliuntur, iracundia in majorem flammam assurgit. At minime propterea commoveri ac perturbari debetis ; verum hoc ipso potissimum nomine lætari et exultare, coronisque caput redimire, ac choros agitare. Nam nisi mortiferas prius diabolo plagas intulissetis, non usque adeo fureret hæc bellua, ut ultra progredi auderet. *Addit multas ad consolandum rationes, ac num. 2 ad Olympiadem iterum se vertit hoc modo :* Hæc igitur, religiosissima domina mea, tum tibi ipsi, tum iis, quæ tecum præclarum hoc certamen obeunt, accinens, da operam, ut omnium animos erigas, tuamque aciem instruas, quo tibi duplex et triplex, ac multo etiam copiosior F virtutis corona comparetur, tam per ea, quæ ipsa perpeteris, quam quia alios ad eadem subeunda impellis, eosque adducis, ut leviter ac placide omnia ferant, et umbras contemnant *etc. Tota Epistola hortatur ad constantiam, quia timebat* Chrysostomus, *ne aliquæ urbem relinquerent.*

ad Pentadiam quoque de discessu cogitantem Epistola CIV,

1182 *Certe de discessu cogitabat Pentadia, cui tunc Epistolam* CIV *destinavit* Chrysostomus. *Hanc primo coronarum nomine dicit* beatam, *quodque* per animi magnitudinem quidvis pro veritate perferre in animum *induxisset. Hortatur deinde ad constantiam, subditque sequentia :* Quia autem intellexi te de discessu cogitare, atque isthinc migrare velle accepi, peto abs te, ne quidquam hujusmodi cogites, aut in animo habeas. Primum ob hoc ipsum, quod civibus tuis subsidium es, amplissimusque portus, et adminiculum, ac tutus murus iis, qui laboribus et ærumnis conficiuntur.... Deinde ne anni quidem tempus hoc te facere patitur. Neque enim, qua corporis imbecillitate sis, ignoras ; neque tibi facile esse

AUCTORE J. S.

esse in tanta vi frigoris atque hiemis pedem movere. Huc accedit, quod, ut rumor est, Isaurorum res nunc vigent *etc. Ex hisce habemus, Epistolam esse scriptam hiemali tempore, ideoque anno 404, forte sub finem Novembris, aut potius mense Decembri, quo et alias Epistolas a Sancto Constantinopolim missas videbimus num.* 1188. *Secundo ex allatis verbis colligitur, Isauros, qui initio hiemis domum se recepisse credebantur, iterum novos intulisse terrores sub finem anni* 404; *idque etiam apparet ex aliis Epistolis. Ceterum exstat ad Pentadiam etiam Epistola* CLXXXV, *quæ tertia est ad ipsam, et verisimiliter anno* 405 *scripta, postquam ipsa* diuturno silentio usa erat. *Verisimile est, Pentadiam revera Constantinopoli discessisse, aut non diu post vixisse, quia de ipsa postmodum nulla fit mentio.*

alia ad Ampruclam et socias eadem occasione scripta.

1183 *Epistola* XCVI, *inscripta* Ampruclæ diaconissæ, atque illis, quæ cum ipsa sunt, *eadem occasione data est, eademque celebrat certamina, ita ut et hæc referenda sit ad tempus hiemale anni* 404, *mensemque Decembrem. Initium huc transfero:* Fluctus rupibus illisi, eas quidem nec tantillum commovere possunt: ipsi autem sese potius ob vehementem impetum frangunt ac de medio B tollunt. Quod etiam nunc in vobis, et in iis, qui vobis insidias frustra moliuntur, perspici potest. Etenim hinc vobis, et major apud Deum fiducia, et major apud homines gloria comparatur; illis contra condemnatio et ignominia *etc. Deinde consolari pergit, et ad constantiam hortari. Tillemontius art.* 101 *observat, Ampruclam non fuisse Græcam, idque colligitur ex Epistola* CIII, *ubi* Chrysostomus *monet, ipsi* patria lingua scribendum *fuisse, si nullus præsto esset, qui pro ipsa scriberet, Ulterius laudatus scriptor suspicatur, ipsam Antiochiæ potius habitasse, quam Constantinopoli. Verum ex ipso Epist.* XCVI *loco, quem assignat, potius colligitur, domicilium ipsius fuisse Constantinopoli.* Siquidem caritatem eam, *inquit Sanctus,* quam nobis primum injecisti, perpetuo vigentem retinemus; ut etiamsi nobis diutius adhuc a vobis abesse contingat, ne sic quidem tamen ipsa imbecillior effici queat. *Dicit, se charitatem conservaturum, etsi oporteat* diutius adhuc *abesse, a Constantinopolitanis videlicet: nam Antiochiam adeundi nulla erat apparentia. Præterea non videtur dubitandum, quin de iisdem certaminibus ad Ampruclam scribat, de quibus ad Olympiadem et Pentadiam.*

C

§ LXXVI. Epistolæ aliæ Constantinopolim missæ de rebus variis: aliæ quædam ad personas locorum ignotorum.

Epistolæ ad Pæanium

Exstant *quatuor Epistolæ* Chrysostomi *ad Pæanium, inter amicos Constantinopolitanos ac potentes Sancto præ ceteris charum, quem, ubi Cucusum venerat, de adventu suo monuit per Epistolam* CXCIII, *rogans ut non conarentur exsilii locum mutare, ut dictum est* § 71. *Deinde circa initium Octobris ad Pæanium dedit Epist.* CCIV, *in qua mentionem facit de malis Cæsareæ per Pharetrium episcopum illatis, quæ eodem tempore* D *narravit Olympiadi in Epistola* XIV, *eademque etiam in utraque memorat de integra sanitate sibi restituta, ita ut plane eodem tempore ambæ videantur datæ. Pæanium porro miris laudibus* Chrysostomus *prosequitur, dicitque eum* civitatem corrigere universam. *In Latino etiam est* regere, *sed vox Græca* corrigere *significat. Et sic paulo post dicit:* Multos enim eorum, qui illic sunt, potest vel sola præsentia tua meliorem ad frugem traducere, firmare, instruere, corroborare. *Addit alia his similia, et in fine sic habet:* Faxit autem *(Deus,)* ut nos quoque jucundissimam faciem tuam intueri quam primum possimus *etc. non eum invitans Cucusum, opinor, sed suum declarans desiderium redeundi Constantinopolim.*

virum potentem et pium.

1185 *Tertia ad Pæanium est Epistola* XCV, *quam scripsit Sanctus post auditam persecutionem Constantinopolitanam, ut liquet vel ex ipso initio, quod ita habet:* Gravia sunt ea, quæ contigerunt: at non ob eos, qui passi sunt, fortiterque in acie steterunt; verum ob eos, qui ea perpetrarunt, lugendum est *etc. Quarta ad Pæanium et ultima est Epistola* CCXX. *Hæc forte serius scripta est, videlicet anno* 405: *nam gratulatur Sanctus reditum ad urbem, et novam dignitatem, atque iis quidem verbis, ut innuere videatur, Pæanium urbe excedere coactum fuisse, ac deinde* E *revocatum:* Respiravimus, *inquit*, exsultavimus: non jam exteram aut peregrinam amplius regionem incolere nos arbitramur, cum ad eam urbem, quæ tam multa perpessa est, tua sublimitas sit reversa. Hac autem idcirco nos voluptate perfundimur, non quod dignitas tibi major obtigerit: dignitas enim tua, virtus est animæ tuæ, nec ullus ipsam tibi antea potuit auferre, neque nunc reddidit: quo enim pacto, cum ablata minime fuerit? Sed idcirco exsultamus, quod magnam consolationis occasionem attulerit tuus in urbem illam reditus iis, qui vexabantur, mactabantur, in vincula conjiciebantur, cum communis illorum protector sis, et ad te omnes illi tamquam ad latissimum portum confugiant. *Utrum spei, quam de ipso conceperat* Chrysostomus, *deinde responderit Pæanius, defectu aliarum litterarum ignoramus.*

Tres Epistolæ ad excitandam diligentiam

1186 *Ad Theophilum presbyterum jam in itinere scripsit* Chrysostomus, *ut dictum est n.* 1088. *Alteram ad eum dedit Epistolam* CXV, *postquam advenerat Cucusum. In hac Epistola ostendit, se non vulgarem curam habere de commodis temporalibus Theophili, cui curam commiserat gregem* F *suum pascendi doctrina spirituali.* Cum domino meo Theodoro prætoriano, qui Cucusum nos avexit, *inquit*, multum de hac re sermonem habuimus; et, cum ad multos scriberemus, hoc quoque ipsis per litteras mandavimus. *Agit de procurandis Theophilo commodis, ut latius ibi videri potest. Verum neque Theophilus, neque Salustius presbyter, Theophili ad populum instruendum collega, satis responderunt exspectationi et spei, quam de eorum diligentia habebat Sanctus. Hinc tres habemus Epistolas, quas ad negligentiam illam corrigendam anno* 404 *scripsit* Chrysostomus. *Una ex his est Epistola* CCX, *ad Theodorum data.* Miratus sum, *inquit*, quid factum sit, ut ex aliis Salustii presbyteri negligentiam intelligerem. Siquidem significatum mihi est, vix eum quinque homilias Octobri mense *(Græce* ἕως Ὀκτοβρίου μηνὸς *id est*, usque ad mensem Octobrem) habuisse: atque ipsum et Theophilum presbyterum, alterum præ pigritia, alterum præ metu, minime ad collectam venire. Sed Theophilum quidem

A dem per litteras vehementius increpavi, Salustii vero causa ad reverentiam tuam scribo, quod illum abs te vehementer amari sciam *etc. Monet deinde, ut Salustium ad majorem excitet diligentiam.*

presbyterorum, quibus cura gregis

1187 *Huic conformis est Epistola* CCIII, *ad Salustium presbyterum data, quam ita orditur :* Non mediocriter dolui, cum allatum est ad me, te ac Theophilum presbyterum segniores factos esse. Scio namque unum ex vobis quinque Homilias ad Octobrem usque mensem habuisse, alterum nullam : atque id mihi gravius hac solitudine accidit. *Addit monitionem gravem, ut negligentiam emendet. Eodem fere modo objurgat Theophilum in Epistola* CXII, *eidem inscripta. Hæ tres Epistolæ eodem tempore sunt datæ. In illa autem, quæ ad Salustium data est, variant utcunque codices in illis vocibus* ἕως τοῦ Ὀκτωβρίου, usque ad Octobrem : *nam Fronto Ducæus edidit* ἕως τοῦ Νοεμβρίου, usque ad Novembrem, *prout legitur in uno codice nostro, quo ille usus est, et in uno Montfauconi, ut testatur in Annotatis. Consonat etiam collectio Ms. Sambuci ; sed in ea ad marginem notatur* Ὀκτωβρίου. *Veruntamen alter codex noster cum tribus Montfauconi habet* Ὀκτωβρίου
B *eamque esse veram lectionem, liquet ex Epistola* CCX, *quæ constanter in omnibus codicibus habet,* ἕως τοῦ Ὀκτωβρίου, usque ad Octobrem : *nam de eadem re in utraque Epistola agitur.*

commissa erat Constantinopoli.

1188 *Dicit igitur Sanctus, alterum ex dictis presbyteris tantum quinque Homilias habuisse toto tempore, quo abfuerat, id est, a* 20 *Junii, usque ad mensem Octobrem : non vero, ut male expressum est Latine, quinque Homilias mense Octobri habuisse. Ex his ulterius habemus, illam presbyterorum negligentiam ad Sanctum fuisse perscriptam sub initium Octobris; et consequenter, tres laudatas Epistolas a Sancto scriptas sub finem Novembris vel initium Decembris, verisimiliter cum ultimis ad Olympiadem, Pentadiam et Ampruclam, ac cum illa, quam ad Theodulum diaconum datam diximus num.* 1172. *Ceterum laudati presbyteri constanter* Chrysostomo *adhæserunt, coactique sunt Constantinopolim ejus gratia relinquere : nam utrumque inter presbyteros Constantinopolitanos exsilio relegatos memorat Palladius in Dialogo pag.* 196, *ubi sic habet :* Theophius in Paphlagonia degit. *Et inferius.* Salustium in Creta esse dicunt.

Epistola gemina ad Cyriacum episcopum,

C 1189 *Quemadmodum illi presbyteri non satis fecerunt incenso Sancti studio pro salute gregis sui ; ita Cyriacus episcopus, alter a Cyriaco Synnadorum antistite, non tanta* Chrysostomo *exsuli videtur exhibuisse amicitiæ indicia, quanta ab ipso exspectaverat. De Cyriaco episcopo jam conquestus erat* Chrysostomus *in Epistola* XII, *Cæsareæ ad Olympiadem scripta, quod nullas ab eo accepisset litteras. Perrexit silere Cyriacus, sive metu impeditus, sive alia de causa nobis ignota. Attamen* Chrysostomus *ad ipsum* semel atque iterum et sæpe *scripsisse se dicit in Epistola* CCII. *Verum non omnes illæ Epistolæ ad nos pervenerunt. Ex duabus, quæ exstant, prima videtur Epistola* LXIV. *Commendatitia hæc est, quam ita orditur Sanctus:* Dominus meus Sopater, Armeniæ hujusce præfectus, in qua nunc inclusi tenemur, Armeniæ quidem præfuit ut pater; plus autem officii erga nos exhibuit, quam a patre postulandum videretur. *Hujus autem beneficii gratia filium Sopatris, Constantinopoli litteris operam dantem, Cyriaco episcopo commendat, rogatque ut ipsi conciliet notitiam,* tum eorum, *inquit,* qui magistratu funguntur, tum tuorum familiarium *etc. Figi potest hæc Epistola mense Septembri. Altera ad Cyriacum est Epistola* CCII, *in qua cum ipso expostulat Sanctus, quod* ne semel quidem scripsisset, *causamque silentii inquirit. Scripta hæc est, posquam persecutionem Constantinopolitanam Sanctus intellexerat, ideoque figenda circa mensem Novembrem.*

qui alius est a Cyriaco Synnadensi,

1190 *Porro Tillemontius Nota* 88 *inquirit, utrum Cyriacus episcopus, ad quem datæ sunt prædictæ litteræ, alius sit a Cyriaco Synnadorum episcopo, et an forte sit Cyriacus Emesenus, de quo videtur loqui Palladius in Dialogo pag.* 194. *Respondet autem primo, agnoscendum necessario esse Cyriacum episcopum a Synnadensi distinctum : num Cyriacus Synnadensis in carcerem conjectus est Nicomediæ, idque non ignoravit* Chrysostomus, *qui ad episcopos aliosque carcere detentos tres scripsit Epistolas. Carcere liberatus Cyriacus Synnadensis, non mansit Constantinopoli; sed primo forte ad ecclesiam suam, deinde Romam profectus est. At Cyriacus, ad quem exstat Epistola* CCII, *Constantinopoli erat, nec quidquam fuisse passus videtur. Certe Sanctus in laudata Epistola dicit :* Ex illis, qui istinc veniunt, didici te sanum esse, ac prospera E frui valetudine; *nec meminit de ullis illius Cyriaci adversis. Præterea jam* 4 *Julii scripserat ad Constantium presbyterum, ut Cyriaco episcopo, si esset Constantinopoli, commendaret res Cypri, ut videri potest in Epistola* CCXXI. *Necesse igitur est, ut hunc Cyriacum distinguamus a Cyriaco Synnadensi, qui tunc erat in carcere.*

nec tamen Emesenus fuit episcopus.

1191 *Secundo tamen recte observat Tillemontius, non esse hunc Cyriacum habendum pro Emeseno episcopo, nec apud Palladium fieri mentionem de Cyriaco Emeseno, sed locum exsilii assignari, quo ductus est Cyriacus Synnadensis. Eodem loco Eulysius, qui episcopus erat Apameæ Bithyniæ, male vocatur* Bostræ *episcopus. Interpres in hos incidit errores, quia non semper oculos habebat intentos in historiam* Chrysostomi. *Præterea Græce redundat articulus* τὸν, *ante vocem* Ἐμέσης *positus, et interpunctio eidem voci subjecta. Accipe, lector, verba Græca, prout scripta esse videntur.* Ἐλθὼν γάρ τις συνοδεύσας αὐτοῖς διάκονος ἀφηγήσατο, Κυριακὸν μὲν Ἐμέσης ἐνδοτέρω ὀγδοήκοντα σημείων εἰς Παλμήραν, τὸ τῶν Περσῶν φρούριον, εἶναι. Ubi venerat enim diaconus, qui cum ipsis iter fecerat, narravit Cyriacum quidem ultra Emesam F milliaribus octoginta Palmyræ in Persarum castello esse. *Hoc etiam sensu sequentia sunt exponenda : nam quatuor episcopi simul memorantur, nimirum Cyriacus Synnadensis, Eulysius Apameensis in Bithynia, Palladius Helenopolitanus, et Demetrius Pesinuntis, qui simul ex legatione ad exsilium missi sunt, ita ut nullum relinquatur dubium, quin Cyriacus Emesenus et Eulysius Bostrensis ex sola interpretatione mendosa ortum ducant, ac delendi sint ex catalogis episcoporum Emesenorum et Bostrensium apud Michaelem Lequien, qui illegitimos hos partus adoptavit.*

Epistolæ plures Constantinopolim

1192 *Epistola* CXC, Brisoni *qui Eudoxiæ imperatricis erat eunuchus, et* Chrysostomum *ex primo exsilio in urbem reduxerat, inscripta est. Brisoni jam scripserat Sanctus simul ac Cucusum pervenerat; sed nullas ab eo litteras acceperat, atque id conqueritur in hac Epistola* CXC. *Ejusdem argumenti est Epistola* XCV *ad Claudianum, quem item Constantinopoli habitasse, colligo ex his verbis :* An vero post discessum nostrum ex animo tuo nos ejecisti ? *etc. Similis querela est, in Epistola*

AUCTORE J. S.

stola CCXIX *ad Severinam et Romulam, aut certe conqueritur* propter longum *earum* silentium, *cum ipse se* frequentes litteras *ad illas dedisse asserat. At nulla alia exstat ad Severinam et Romulam, quas habitasse Constantinopoli suspicor, quia magnæ in eas benevolentiæ indicia dat Sanctus, nec memorat aliquid, quod Antiochiam insinuet. Contrarium est in Epistola* LVIII, Theodosio ex ducibus, *id est, qui ducis officium gesserat, scripta. Nam hanc ita inchoat :* Multo melle litteras tuas condiisti, vel, ut rectius loquar, melle dulciores eas fecisti *etc. Multa mutuæ amicitiæ signa continet Epistola, quam potius anno* 404, *quam serius scriptam puto. Id tamen certum non est, sicut certo non invenio, Theodosium illum habitasse Constantinopoli. Ejusdem fere argumenti cum præcedentibus est Epistola* CCI *ad Herculium, qui se excusaverat, et cui amicissime respondet* Chrysostomus, *dicens* toti civitati motum *fuisse, quantum ab ipso amaretur. Unde utcunque colligitur, ipsum degisse Constantinopoli.*

ad varios missæ.

1193 *Constantinopoli quoque erat, ibique cum aliis latebat Palladius episcopus, ad quem data est Epistola* CXIII, *anno* 404 *figenda. Ex hujus initio colligitur, Palladium prius scripsisse ad*
B *consolandum* Chrysostomum. *Hic vero responsum suum orditur hoc modo :* Pro eo quidem statu, quo res nostræ sunt, consolatione nihil opus habemus. Siquidem ad consolationem nobis abunde est rerum, quæ contigerunt, argumentum. At vero communem ecclesiarum tempestatem, ac naufragium illud, quod terrarum orbem invasit, luctu lacrymisque prosequimur *:* vosque omnes obsecramus, ut precibus juvetis, quo hæc internecio tandem aliquando depellatur, cunctaque ad summam tranquillitatem redeant *etc. Dubitari posest, an hæc Epistola sit scripta ad Palladium Helenopolitanum, an ad alium Palladium episcopum, Dialogi scriptorem. Epistola* CXVII *data est ad Theodoram, Constantinopoli habitantem, ad quam jam in itinere, et Cæsareæ scripserat Sanctus, ut dictum est* § 70. *Ratio scribendi erat, quod Theodora* Eustatium *quemdam domo sua ejecisset : nam eidem piis rationibus persuadere conatur, ut illi ignoscat, ac pristinam benevolentiam reddat. Hæc scribendi ratio facit, ut dubium sit, utrum Epistola anno* 404, *an* 405 *sit data : caret enim temporis nota. Constantinopolim quoque missa est Epistola* CXCVII *ad Studium præfectum urbis. Consolatoria est elegans ob mor-*
C *tem fratris ipsius. Illud solum observo, nullo verbo insinuari, Studium Sancto amicum fuisse aut benevolum. Et sane talis non fuisse videtur, cum ipsius auctoritate inquisitio de incendio ecclesiæ crudeliter sit instituta contra amicos* Chrysostomi. *At Sanctus eo erat ingenio, ut sciret etiam inimicis benefacere, et pia urbanitatis officia ipsis non denegare. Adulari tamen nolebat, ut ex hac ipsa Epistola utcumque colligitur; nam ita concinnata est, ut magis instruatur Studius, quam laudetur.*

Tres Epistolæ ad Valentinum, cui virginum

1194 *Valentinum*, Chrysostomi *amicum*, *ad quem tres exstant Sancti Epistolæ, habitasse etiam Constantinopoli, colligitur ex Domitiano presbytero, in una ex illis memorato. Eadem Domitiani mentio insinuat, Epistolas illas potius ad annum* 404 *spectare, quam ad unum ex sequentibus, saltem duas priores. Nam Domitianus presbyter erat* œconomus ecclesiæ Constantinopolitanæ, *et Romam venit anno* 405 *non multum provecto, ut narrat Palladius pag.* 28, *ita ut videatur Constantinopoli discessisse hiemali tempore sub finem anni* 404, *aut certe prioribus mensibus anni* 405.

At Chrysostomum *ob gravem ac diuturnum morbum, quo laboravit initio anni* 405, *nullas Constantinopolim dedisse litteras ante mensem Aprilem aut Maium suo loco videbimus. Hac de causa et duæ ad Valentinum, et aliæ quædam, serius ab aliis fixæ, ad annum* 404 *revocandæ sunt. Prima ex tribus mihi videtur Epistola* CXVI, *qua novam dignitatem Valentino sic gratulatur, ut simul amicissime cum eo expostulet, quod eam non ex ipsius litteris, sed ex aliis, intellexisset. Nulla anterioris Epistolæ in hac sit mentio : sed Valentini virtutes Sanctus celebrat, præsertim liberalitatem in pauperes.* D

pauperum curam commendat Sanctus :

1195 *Eamdem in pauperes largitatem* Chrysostomus *laudat in Epistola* CCXVII, *quam secundam ad Valentinum ponimus, nisi etiam prima sit : nam de duabus prioribus dubitari potest, utra præcesserit. Laudata viri in egenos liberalitate, sic pergit :* Quando igitur nobis reverendissimus presbyter Domitianus, cui viduarum ac virginum istic cura commissa est, significavit, eas propemodum fame vexari, tamquam ad portum quemdam, ad manus tuas confugimus, ut ab iis hoc famis naufragio vindicentur. *Tum rationes profert ad excitandum idoneas, subditque :* Nihil enim amplius est dicendum, cum ad clementissimum et benignissimum hominem scribamus : E
quippe qui noveris, te etiam sportulas *(id est, subsidium victus)* nobis debere : verumtamen si hoc præstes, quod earum nomine debes, nobis persolutum arbitrabimur *etc. Præstitit Valentinus, quod petiit* Chrysostomus, *ut hic habet in Epistola* XLI, *ad ipsum tertia, quam sic exorditur :* Tertiam hanc Epistolam mitto, cum ipse a te nullam acceperim. Verum quod magna cum animi voluptate litteras nostras acceperis, eumque, qui eas reddidit, quo decebat honore affeceris, atque item id omne, quod tuarum partium erat, in iis rebus, quæ tuam opem requirebant, præstiteris, intelleximus, nec quidquam horum nobis latuit. *Hæc anno* 405 *scripta existimo, quia tres fere menses intercedere debuerunt, antequam Sanctus resciret, quid ad preces suas Constantinopoli fecisset Valentinus; nec tamen conqueritur de hieme, sed de* gravi obsidione, *id est, de excursionibus Isaurorum, quæ gravissimæ erant anno* 405.

aliæ ad Gemellum de suscipiendo baptismo cogitantem :

1196 *Ad Gemellum* Chrysostomus, *ut monui ante, scripsit, quando non diu erat Cucusi. Evectus is erat ad aliquem magistratum, quem ipsi Sanctus gratulatur per Epistolam* CXXIV, *virum illum egregiis laudibus prosequens. Hæc gratu-* F
latio figenda videtur anno 404, *quia primis anni sequentis mensibus litteras non scripsit* Chrysostomus. *At Epistola* LXXIX, *qua de silentio diuturno Gemelli, tunc magistratum gerentis, conqueritur, potius anno* 405 *videtur scripta, nisi forte loquatur Sanctus de responso non accepto ad primam Epistolam. Certius anno* 405 *figetur Epist.* CXXXII, *et ultima ad Gemellum, qui preces Sancti postulaverat, atque una declaraverat desiderium baptismi per ipsum suscipiendi. Hortatur itaque, illud ne differat.* Si a nobis, *inquit,* mora aliqua interveniat, huic tamen rei ne mora afferatur, cura. Omnino enim, etiamsi ipsi abfuerimus, homines nobis amicissimi non defuturi sunt, qui te ad hæc mysteriorum initia deducere queant. Quod si contingat, eadem voluptate afficiemur, qua afficeremur, si cœlestis hujus beneficii largitioni administram ipsimet operam præbuissemus, quandoquidem etiam eadem est gratia.

1197 *Epistola* CXLVII, *data ad Anthemium, qui*

AUCTORE J. S.

A *alia ad Anthemium consulem, aliæ ad varios presbyteros,*

qui anno 405 consulatum gessit et præfecturam Orientis, etiam potest scripta esse sub finem anni 404. Gratulatur Anthemio consulatum et præfecturam, virique virtutes et amicitiam laudat. At id facere potuit, simul atque intellexerat consulem designatum, magisque verisimile est, id revera eo tempore factum esse, quam anno sequente, postquam Anthemius tribus aut quatuor mensibus consulatum gesserat. Sub finem ejusdem anni 404 Chrysostomus *litteras dedit ad aliquos presbyteros Constantinopolitanos, persecutionis ibidem vigentis participes. Talis est Epistola* CXVIII *ad Euthymium presbyterum, qui a schola, quam regebat, pulsus erat, et quem Sanctus consolatur, ita incipiens:* Nihil vos contristet, quod a schola pulsi fueritis, sed cum animis vestris reputantes, quantam hinc etiam mercedem receperitis, et quo pacto coronæ vobis augeantur, gaudete et exsultate ob ejusmodi afflictiones et insidias *etc. Euthymius id ipse verisimiliter ad* Chrysostomum *perscripserat. Nam de silentio ipsius non queritur.*

Constantinopoli

1198 *At in Epistola* CXIII, *eodem tempore ad Philippum presbyterum data, de hujus queritur silentio, licet alias Philippum laudibus celebret, et consoletur.* Licet non scribas, *inquit*, de rebus B tuis sciscitamur, et vos didicimus a schola pulsos fuisse, cum eam loquendi libertatem, quam par erat, exhibuissetis. Hoc vobis merces, hoc cœlestis est negotiatio, hoc immortalis corona, hoc congeries præmiorum *etc. Coactus est deinde hic Philippus Constantinopolim relinquere. Palladius enim in Dialogo pag.* 196 *de eo sic habet :* Audivi Philippum monachum et presbyterum scholarum, in Campania ægrotare. *De alio Philippo presbytero Constantinopolitano laudatus scriptor paulo ante dicit :* Philippus in Ponto exul mortuus est.

persecutionem patientes:

1199 *Inter presbyteros, qui* Chrysostomi *partes Constantinopoli anno* 404 *strenue defenderunt, laudandi etiam sunt Hypatius et Daniel. Ad priorem duas habemus Sancti Epistolas, quarum prima est Epistola* XCVII. *Hujus tale est exordium :* Nosti, domine mi reverendissime, quantam vobis calamitates eæ, quæ Dei causa subeuntur, mercedem, quantaque præmia, et quantas coronas ferant. Quamobrem nihil eorum, quæ fiunt, te conturbet ; siquidem eos demum, qui scelerate aliquid faciunt, lugere convenit *etc. Altera est Epistola* CLXXX, *in qua mire laudat Hypatium* ob patientiam, fortitudinem, tolerantiam, quam, *inquit*, exhibuisti et exhibes in tentationibus. C Id ipsum quoque prioribus tibi litteris significavi, duplicem ac triplicem horum causa te manere mercedem,... dum in tanta senectute tantam pro populo persequutionem passo alacritatem animi exhibes *etc. Mox quoque memorat* diaconos Eusebium et Lamprotatum, qui tibi consortes ærumnarum fuerunt , *inquit. Addit se difficulter scribere posse,* tum propter hibernum tempus, tum propter metum prædonum, locique, in quo degimus, *inquit,* solitudinem. *Epistola* XCIX *ad Danielem presbyterum, cujus patientiam, et constantiam miris etiam laudibus prosequitur, eodem tempore data est. Nam et in hoc dicit :* Etiam in solitudine constituti, ac metu prædonum obsessi, jamque hiemis tempore divexati, nihil istorum præ eximia vestri nominis celebritate sentimus.

lia ad Anatolium :

1200 *Tillemontius art.* 116 *has Epistolas figit sub finem anni* 405, *quia in iis fit mentio de* metu prædonum *simul et hiemis. At ipse Epistolam* CIV, *in qua item fit mentio de nobis Isaurorum incursibus, ut fatetur art.* 3, *figit sub finem anni* 404. *Quapropter dicendum, novas quasdam Isaurorum incursiones fuisse sub finem anni* 404. *Nam dicta nullo modo congruunt hiemi sequenti, qua Sanctus ne quidem Cucusi consistere ausus est, sed frequenter sedes mutare coactus est, ac tandem arci se includere Arabissi, ut videbimus. Epistola* CCV, *inscripta* Anatolio præfectiano, *id est, opinor, qui præfecturam aliquam gesserat, mihi etiam referenda videtur ad annum* 404, *licet Tillemontius art.* 112 *eam referat ad annum* 405. *Nam gratias eidem agit Sanctus de benevolentia ipsius :* Non enim nos fugit, *ait,* post discessum nostrum, quanta nostra causa facere ac dicere studueris. *Excusat etiam se, quod sero scribat, et morbum allegat, illum videlicet, quem contraxit in itinere ; non secundum, ut putat Tillemontius : nam ea frivola fuisset excusatio. Æque est improbabile , quod suspicatur, Anatolium custodem fuisse Sancti in itinere.*

Quatuor Epistolæ ad Diogenem,

1201 *Restant hoc loco commemorandæ quatuor Epistolæ ad Diogenem, singularem* Chrysostomi *amicum, cujus tamen habitationem ex iis colligere certo nequeo, licet Constantinopoli videatur habitasse, cum Sanctus doleat, se ab eo sejunctum.* E *Prima ex illis est Epistola* CXXXIV, *data verisimiliter mense Septembri, quando vigebat* Isauricarum incursionum metus, *et quando Sanctus* otio atque ingenti quiete *fruebatur,* magna tranquillitate, ac mediocri corporis sanitate. *Hæc solum scripta est ad amicitiam alendam et litteras petendas. Altera ad eumdem est Epist.* CXLIV, *ad petendas quoque litteras conscripta. In hac dicit, se jam secundo scripsisse, ita ut una ad Diogenem Epistola excidisse videatur. Mire laudat viri benevolentiam et zelum ; at nullas se accepisse litteras conqueritur. Tertia et quarta ad Diogenem eodem tempore ad ipsum transmissæ videntur, figendæque sunt anno* 405. *Sunt hæ Epistolæ* L *et* LI. *Occasio scribendi hæc erat.*

qui munera Sancto transmittit :

1202 *Miserat Diogenes Aphraatem quemdam cum muneribus ad* Chrysostomum. *Hic vero dona illa more suo remissurus, declarato suo in Diogenem animo, cum alloqui pergit hoc modo in priori Epistola :* Quapropter eorum munerum causa, quæ ad nos misisti, ne nobis succenseas. Posteaquam enim honorem eum, qui ab ipsis manabat, tamquam e vindemia quadam uvam expressimus ac percepimus, munera ipsa remisimus, non quod te aspernaremur, aut animi tui nobilitati minime consideremus, sed quod iis F non indigeremus. Quod etiam in multis aliis fecimus. Nam alii quoque quam plurimi, tibique nobilitate pares, ac nos ardentissime amantes, ut amplitudo tua poterit ediscere, idem istud fecerunt : atque apud eos nobis eadem hæc excusatio suffecit, quam tu quoque admittas velim. Nam si in penuria versemur, majori cum animi fiducia, tamquam si nostra essent, exposcemus, idque tu re ipsa perspicies *etc. Ita Sanctus.*

ut illa destinat pro laborantibus in Phœnicia.

1203 *At Aphraates tam fortiter institit apud* Chrysostomum, *ut hic aliud sua pietate dignum consilium excogitaverit. Quid illud sit, docebit Epistola* LI, *cujus hoc est principium :* Cum superiorem epistolam scripsissem, atque reverendissimum ac religiosissimum virum Aphraatem ita nobis affixum esse conspicerem, ut nec hinc abire vellet, nec litteras quidem a nobis acceptuturum se esse minaretur, nisi munera ea, quæ ad nos misisses, accepissem, typum, qui tuæ nobilitati maxime gratus futurus, animumque tuum recreaturus sit, huic rei imposui : quem tu cum ex

AUCTORE J. S.

ex ipso intellexeris, eum præclari hujusce consilii administrum fieri jube. Nec enim te fugit, quanta hujus rei utilitas futura sit, tum ob ipsius in Phœnicia adventum, tum ob tuam liberalitatem ac munificentiam. Atque utriusque hujus rei mercedem ipse capies: ut qui erga eos, qui in Phœnicia gentiles Christianæ fidei rudimentis imbuunt, atque ecclesiarum constructioni operam impendunt, liberalitatis tuæ specimen edideris, ac præterea ejusmodi virum excitaris, ad eosque consolandos miseris: nunc præsertim cum in tanta difficultate versantur, atque a multis oppugnantur. Quamobrem considerata præclari hujusce negotii magnitudine, ne eum vel tantillum cunctari patere: verum hoceffice, ut nulla interposita mora hoc iter suscipiat. *Ita certamen hoc diremit* Chrysostomus, *qui plurimum adhibuit laborem, ut gentiles in Phœnicia ad fidem converterentur, sicut latius exponemus* § 78.

§ LXXVII. Gravis morbus quo Sanctus laboravit primis mensibus anni 405,: Epistolæ eodem anno ad Olympiadem et ad alios quosdam datæ.

B

Hieme vehementer sæviente in Armenia,

T*empore illo hiemali, quod posteriores menses anni* 404 *et priores anni sequentis complectitur, multa magnaque incommoda ex frigore intenso passus est* Chrysostomus, *ac tandem in periculosum ac gravissimum incidit morbum. De infirmitate illa breviter meminit in Ep.* CXXXVIII *ad Elpidium episcopum, dicens a scribendo se impeditum fuisse corporis morbo,* Qui, *inquit,* nos vehementer attrivit, et pene confecit, ac per totam hiemem lecto affixit. *Convaluit veris tempore, et tunc primam hujus anni Epistolam scripsit ad Olympiadem, in collectione sextam, qua morbum prolixius exponit. Scriptam esse mense Aprili aut Maio, colligitur ex recitandis. Olympias ipsa quoque hiemali tempore graviter laboraverat, et melius habebat. Hæc omnia docet Epistolæ initium, quod subjungo;* Ab ipsis, *inquit,* mortis

C januis revocatus hæc ad te scribo: eoque etiam nomine pueros tuos nunc denique ad nos accessisso, vehementer gavisus sum, cum jam ad portum appelleremus. Nam si mihi, cum adhuc in mari jactarer, gravesque morbi fluctus exspectarem, occurrissent, pietatem tuam fallere mihi non facile fuisset læta pro tristibus nuncianti. Hiems enim gravior, quam solebat, exorta, graviorem quoque nobis stomachi hiemem invexit: nihiloque melius ac commodius, quam qui mortem obierunt, imo etiam gravius, hos duos menses confeci.

Sanctus gravissimo morbo diu laborat;

1205 Hactenus enim lucis hujus usura fruebar, ut malorum, quibus undique cingebar, sensu afficerer; omniaque mihi noctis instar erant, hoc est tam dies, quam diluculum, atque ipsa meridies: totosque dies lecto affixus exigebam. Cunque innumeras rationes comminiscerer, contractum tamen ex acerrimo frigore detrimentum haudquaquam excutere poteram. Quamvis enim ignem etiam accenderem, et gravissimum fumum perferrem, et cubiculo inclusus tenerer, sexcentisque pannis memet obvolverem, ac ne limen D quidem excedere auderem, nihilominus extremos cruciatus patiebar: quippe cum vomitus subinde orirentur, capitis dolores, cibi fastidia, perpetuæque vigiliæ. Noctis ergo pelagus usque adeo longum insomnis exigebam. Verum ne commemorandis rebus molestis diutius immorans, animum tuum vexem, his omnibus nunc liberati sumus. Nam simul atque ver abfuit, atque exigua quædam aris mutatio contigit, omnia sponte sua dilapsa sunt. Attamen magna mihi adhuc in victus ratione cura opus est. Ac proinde operam do, ut levem sarcinam stomacho imponam, quo eam facile digerere queat. Illud vero non vulgari sollicitudine nos affecit, quod te extremo vitæ spiritu conflictari intelleximus. Quamquam pro ingenti meo erga te amore ac rerum tuarum cura et sollicitudine, antequam etiam litteras tuas reciperem, hac cura solutus sum. Permulti enim istinc ad nos venerunt, teque commoda valetudine esse nunciarunt. Ac nunc majorem in modum lætor et gaudeo, non tantum quod morbo liberata sis, sed potissimum quod ea, quæ accidunt, adeo fortiter ac generose feras, fabulam nimirum hæc omnia vocans. *Loquitur Sanctus de persecutione, quam patiebatur S. Olympias, quod nollet communicare cum Arsacio.* E

deinde vero ad Olympiadem, gravia fortiter patientem, scribit:

1206 *Quippe in reliqua parte illius Epistolæ, quæ prolixa est, ipsius constantiam, fortitudinem ac patientiam in illa persecutione toleranda miris effert laudibus, simulque insinuat eam etiam tum Constantinopoli fuisse.* Lætor, *inquit pag.* 580, ac voluptate perfundor, deque tua animi magnitudine crebrisque victoriis vehementer glorior, non tua dumtaxat, sed etiam magnæ illius ac numerosissimæ civitatis causa, cui etiam turris ac portus ac muri loco exstitisti *etc. Deinde et vehementiam persecutionis, et multorum lapsus variis allegoriis exponit hunc in modum p.* 581: At tu, cum sexcenti venti, cum tot immanes fluctus omni ex parte inter se collidantur, cum mare ab imis usque gurgitibus ob tempestatis acerbitatem sursum erumpat, atque alii pessum ierint, alii exstincti supra undas emineant, cæteri in tabula nudi ferantur; ipsa in medium malorum pelagus insiliens, omnia hæc fabulam appellas, prospero cursu in tempestate navigans *etc. Rursum pag.* 582: Hoc igitur nomine te quoque summopere admirari ac suspicere convenit, quod, cum tot viri, tot fœminæ, tot senes, qui maxima virtutis existimatione florebant, terga verterint, atque ante omnium oculos F prostrati jaceant, non ex ingenti belli impetu, aut acri hostium conflictu, sed ante pugnam prolapsi, ante dimicationem victi ac profligati, tu contra post tot pugnas ac conflictus, non modo malorum agmine fracta confectaque non es, sed etiam majorem inde animi vigorem collegisti, ac certaminum incrementum roboris accessionem tibi affert *etc.*

altera ad Olympiadem jam exsulantem,

1207 *Non diu post hanc Epistolam Constantinopoli discessit S. Olympias, sive sponte Cyzicum secedens, ut vult Sozomenus lib.* VIII *cap.* XXIX, *sive etiam in exsilium missa, ut magis insinuant verba* Chrysostomi. *Forte primo sua sponte discessit, ac deinde sententia exsilii subsecuta est. Quid quid de hisce sit verius, quando ad laudatam Epistolam humiliter respondit, jam aberat urbe, et fortasse hanc ipsam Epistolam in exsilio accepit. Humilem autem fuisse Olympiadis ad tantas laudes responsionem, colligitur ex Epistola* VII, *qua circa medium anni* 405 Chrysostomus *Olympiadem*

A *piadem sic incipit alloqui:* Quid ais? tropæum non erexisti, nec præclaram victoriam obtinuisti, nec perpetuo virentem coronam adepta es? An non hæc orbis universus affirmat, qui ubique terrarum tua recte facta decantat?... Tu vero ea auctiora reddere, ac palmas amplificare studens, eas quoque, quas animi submissio parit, coronas ipsis adjunxisti, dum te tantum ab hisce tropæis abesse asseris, quantum mortui a vivis remoti sunt. *Mox vero Olympiadis triumphos ostensurus, hæc memorat:* Patria pulsa es, domo, amicis, cognatis. In exsilium missa es. Quovis die mori non desiisti: atque, quod naturæ de erat, voluntatis et animi amplitudine supplevisti *etc. Ex his liquet, Epistolam esse scriptam, postquam Sanctus intellexerat, Olympiadem discessisse Constantinopoli.*

Epistola ad ipsam animandam in adversis;

1208 *Mala vero illa, quæ sustinuerat Olympias, enumerat* Chrysostomus, *ut ex iis evincat, quantam patientiæ ac fortitudinis suæ coronam exspectare deberet: nam tota Epistola, quæ admodum prolixa est, eo tendit, ut ostendat Sanctus, gaudendum et lætandum esse iis, qui pro Christo persecutiones et vexationes patiuntur, eos vero lugendos, qui tot malorum sunt causa. Hinc pag.* 583 B *observat, illa a Deo permissa esse ad* ampliorem mercedem et largius præmium *Olympiadi conciliandum; infertque:* Quamobrem nihil est, quod perturberis ac tumultueris. Ecquis enim umquam animo elanguit, opibus circumfluens? Ecquis perturbatus est, ad summas dignitates ascendens?... Thesaurus enim ille, quem collegisti, furto subduci non potest; nec decus illud, quod per has calamitates tibi comparatum est, successionem novit, aut finem exspectat *etc. Et mox:* Quod si etiam lugere animus est, eos, qui hæc perpetrant, luge; horum, inquam, malorum auctores *etc. Hos revera lugendos solide probat et eleganter. Et sane nemo prudenter negaverit, peccatores maxime esse lugendos, etiamsi omnia hujus mundi negotia feliciter ipsis fluere videantur, modo fidem habeat, et non solo nomine sit Christianus.*

tertia illius anni ad eamdem.

1209 *Post hanc eodem anno* 405 *secuta est Epistola* XVI, *quæ data est, postquam Olympias jam locum exsilii sui coacta fuerat mutare. Hoc enim evincunt hæc verba* Chrysostomi *ipsam consolantis:* Quid enim est civitate pelli, et ex aliis locis in alia subinde migrare, atque undique exagitari et proscribi, et ad tribunalia trahi, et a militibus raptari? *etc. Hæc se passam procul dubio perscripserat* C *Olympias, imo et illa, quæ patiebatur a servis et liberis. Sed illa omnia nihil esse, si comparentur cum gloria inde oritura, prudenter observat Sanctus. Corporis infirmitatem etiam ab Olympiade perscriptam, innuit* Chrysostomus, *de ea sic respondens:* At corpus tuum ob labores et ærumnas male affectum est, hostiumque insidiæ morbum adduxerunt? Nimirum ingentis alterius atque ineffabilis quæstus materiam mihi rursus commemoras. Scis enim, scis, inquam, plane, quantæ laudis sit, corporis morbum generoso animo atque cum gratiarum actione ferre. *In fine hujus Epitolæ, quæ minus prolixa est, Sanctus Olympiadem laudat, quod non modo prudenter ac fortiter in illis certaminibus se gesserit, sed etiam,* quod, *inquit,* et litibus et negotiis, ut te dignum erat, defuncta, ejusmodi rei finem imposueris, ut nec ea ignave abjeceris, nec rursum retineris; ac tribunalibus, iisque, quæ hinc oriuntur, malis te ipsam transfixeris; verum medium iter ingressa sis, eamque, quæ tibi conveniebat, libertatem percepe-ris *etc. Suspicor,* Chrysostomum *per* medium iter *intelligere secessum Olympiadis ex urbe Constantinopolitana. Hactenus de Epistolis hujus anni ad Olympiadem.*

AUCTORE J. S.

Epist. CXXXVIII *ad Elpidium Laodicenum.*

1210 *Inter præcipuos* Chrysostomi *amicos erat Elpidius Laodicenus in Syria episcopus, ad quem tres Epistolas anno* 404 *scripsit* Chrysostomus, *ut vidimus. Epistola* CXXXVIII *ad eumdem anno* 405 *data est ad fovendam amicitiam mutuam. In hac rationes, cur frequentius scribere non potuisset, allegat Sanctus his verbis:* Nam et anni tempus, et loci, in quo gravius, quam in ullo carcere, conclusi tenemur, solitudo, et eorum, qui huc veniunt, infrequentia; quodque item hos paucos non omnes sinceros ac fidos nanciscimur; ac denique corporis morbus, qui nos vehementer attrivit, et pene confecit, ac per totam hiemem lecto affixit, longum hoc silentium mihi attulit *etc. Notanda est Sancti querela, quæ hoc loco primum occurrit, de infidelitate quorumdam, quibus litteras committebat. Nam comperta hæc perfidia efficere potuit, ut multo pauciores Epistolas anno* 403 *et sequentibus ad amicos exararet, quam scripserat anno* 404. *Forte etiam compererat aliquos ex iis, quos ante pro amicis habuerat, metu aut alio prætextu in transversum actos.* E

Theodotus diaconus, hiemali tempore ad Sanctum profectus:

1211 *Verum ut aliqui ab amicitia Sancti resiliebant, ita aliquorum etiam auctus est amor, ex iisque nonnulli ad Sanctum accesserunt. Inter hos est Theodotus diaconus, ad quem exstant septem* Chrysostomi *Epistolæ, anno* 404 *cœptæ. Theodotum illum Cucusi apud Sanctum fuisse, liquet ex illarum secunda, quæ est Epistola* LIX. *Epistola vero* CXXXIX *insinuat, hiemali tempore Theodotum venisse ad* Chrysostomum. *Nam hujus initium ita habet:* Nec me quidem hoc fugit, te pridem ad nos venturum fuisse, nisi Isaurorum metus vias tibi præclusisset. Nam cum omnibus frigore rigentibus, atque in tanta nivium vi huc occurrere minime dubitaris, multo sane minus exorto vere, ac cœlo ingenti tranquillitate prædito, istic manere sustinuisses. *Adventum Theodoti, quem hic attingit Sanctus, Tillemontius art.* 120 *refert ad initium anni* 406. *Verum cum Epistola tempore verno illius anni data sit, illud iter Theodoti per nives contigisse putem sub finem anni* 404, *aut potius mense Februario aut Martio anni* 405. *Quis enim se verno tempore excuset, quod dudum ad aliquem non venerit, si hieme præcedente apud eumdem fuit? Quapropter, cum constet Theodotum diaconum apud* F Chrysostomum *fuisse prima hieme sive sub initium anni* 405, *non aliud ipsius iter per nives quærendum existimo.*

apud eumdem anno 405 *degit Theodotus lector.*

1212 *Si porro Theodotus diaconus ad* Chrysostomum *duxit Theodotum lectorem, Theodoti consularis filium, qui sub disciplina exsulantis* Chrysostomi *sacris imbui litteris cupiebat, ne sic quidem aliud tempus quærere oportet: nam certum mihi videtur, commorationem Theodoti lectoris cum* Chrysostomo *figendam esse anno* 405, *non anno* 406, *ad quem illam refert Tillemontius art.* 120. *Hæc chronotaxis lucem accipiet ex ordine Epistolarum ad tres Theodotos: nam præter Epistolas septem ad Theodotum diaconum, exstant duæ ad Theodotum lectorem, duæ item ad hujus patrem Theodotum consularem.*

Prima ad Theodotum diaconum Epistola anno 404 *data,*

1213 *Prima ex omnibus his est Epistola* XLIV *ad Theodotum diaconum, qui cupiebat* Chrysostomum *visere; sed propter tempus hibernum necdum audebat, idque per litteras significaverat. Hæc*

AUCTORE J. S.

Hæc omnia insinuat laudatæ Epistolæ initium, quod ita habet : Scio utique, te per litteras nos minime conventurum fuisse, si coram id licuisset. Verum, omnibus rebus omissis, ad nos te conferres, nisi et anni tempus, et negotiorum difficultas, et hujus loci solitudo quotidie ingravescens, maximum impedimentum afferret *etc. Deinde Theodoto gratias agit, quod monuisset Sanctum de epistolis ad aliquos exarandis. Inter hos fortasse fuit Bassiana, ad quam data est Epistola* XLIII, *quam ita exorditur Sanctus :* Tu quidem perdiu siluisti, idque, cum reverendissimum ac religiosissimum diaconum Theodotum præsto haberes, per quem facile nancisci posses, qui isthinc ad nos venirent. *Deinde suam declarat benevolentiam, monetque Bassianam, ut vicissim scribat. Porro Theodotus diaconus eodem hieme venit ad* Chrysostomum, *ut colligitur ex Epistola* LIX, *sequenti æstate scripta : et tunc forsan cum eo venit Theodotus lector, quem discessisse a* Chrysostomo *videbimus ante hiemem sequentem.*

secunda ad eumdem, postquam fuerat Cucusi, anno 405 :

1214 *Epistolam* LIX Chrysostomus *his verbis orditur :* Cito nostri oblitus es, ad ingentem eam molestiam, quam ex digressu tuo accepimus, alium ex diuturno tuo silentio mœrorem adjungens. Nec vero ad temporis angustiam tibi B perfugium patet : nam dierum multitudo ingentem ad reditum facilitatem victori præbere potest. Quin ne Isauricos quidem metus causari te patiemur, quandoquidem te magnopere amamus. Multi quippe sunt, qui post discessum tuum illinc ad vos venerint *etc. Mox hortatur ad frequenter scribendum. Dicta de Isauris congruunt anno 405, sed malum eodem anno crevit. Jam vehementer increverat, quando* Chrysostomus *ad eumdem Theodotum dedit Epistolam* LXVII, *non Arabissi anno 406, sed Cucusi anno 405 figendam.*

tertia et quarta ad eumdem eodem an. 405 datæ :

1215 *Hujus tale est exordium :* Ipse quidem, reverendissime ac religiosissime mi domine, iis saltem malis, quibus Armenia laborat, defunctus es : nos autem præter eos tumultus, imo quotidianas mortes, quæ hic vigent, illud non vulgariter discruciat, quod a tua quoque suavitate, ac vera et sincera benevolentia divulsi sumus. Accessit etiam ad hujus mœroris cumulum diuturnum tuum silentium. Nam ex quo die hinc discessisti, secundam hanc dumtaxat epistolam accepimus. *Mox fatetur, illud attribuendum esse Isauricis incursionibus, quibus* iter *erat* viatori- C bus clausum. *Tum* longiores epistolas *pro frequentibus petit, quia* pericula, *inquit,* quotidie ingravescunt. *Hæc verisimiliter sub finem æstatis sunt scripta. Restat Epistola* CXXXVII, *quæ similiter illiganda videtur anno 405 sub initium hiemis. Responsum est amicum ad litteras Theodoti, qui scripserat, se* frequentibus litteris *excitaturum ad scribendum. In illa Sanctus rursum meminit de digressu Theodoti, frequentesque postulat litteras, nisi* anni tempus atque Isauricorum malorum acerbitas id prohibeat. *Reliquæ ad Theodotum diaconum ad annos posteriores referendæ sunt.*

Epist. LXI ad Theodotum consularem, cui munera remittit,

1216 *Tam hiemis initium, quam ingravescens timor Isauricarum incursionum effecerunt, ut Theodotus lector a* Chrysostomo *discederet, et ad Theodotum diaconum se conferret. Habemus istud ex Ep.* LXI *ad Theodotum consularem data, et ex altera ad ipsum Theodotum lectorem mox assignanda. Theodotum consularem laudat* Chrysostomus, *quod ægre non ferat, filium suum a se abesse, ut* veram sapientiam profiteatur. *At non filium* D *dumtaxat, sed munera etiam transmiserat Theodotus consularis. Hinc Sanctus eum alloquitur hoc modo :* Ob eamque causam ingentes tibi gratias habemus ; atque admirati sumus, quo pacto, cum a te tantum munus, hoc est, filium habuerimus, tu tamen duxeris nos aliis quoque muneribus ornandos esse. Nos vero honorem quidem illum, qui ex muneribus missis oritur, decerpsimus, munera autem ipsa remisimus : non quod te despiciamus, qui enim istud, cum a te valde amemur ; verum quod supervacaneum esse censeremus earum rerum fructum consectari, quibus minime indigemus.

et de filio scribit Sanctus :

1217 Sane bellum lectorem Theodotum apud nos retinere, ac fingere et erudire nobis cordi erat. Verum quoniam omnia hic cædibus, tumultibus, cruore, atque incendiis plena sunt, Isauris nimirum cuncta ferro atque igne populantibus, nosque sedes quotidie mutamus, necessarium proinde esse duximus eum hinc emittere, domino meo religiosissimo diacono Theodoto etiam atque etiam mandantes, ut ipsius curam assidue gerat *etc. Asserta sedium mutatio convenit posterioribus mensibus anni* 405. *Epistola vero, qua Sanctus lectorem Theodoto diacono commendavit, videtur excidisse.* E

Geminæ ad Theodotum lectorem Epistolæ, an. 406 figendæ :

1218 *Ad Theodotum lectorem, qui* Chrysostomo *se excusaverat ob discessum, dedit Sanctus Epistolam* CXXXVI, *scriptam paulo serius, et verisimiliter anno* 406, *cujus hoc est initium :* Nihil est, quamobrem eo quod maturius hinc abscesseris, excusationem quæras, ac tum ad oculorum infirmitatem, tum ad vim frigoris confugias, iisque discessum tuum adscribas... Quamvis enim hiems te ab Armenia abduxerit, minime tamen ex animo nostro ejecit... Ac nisi Isaurorum bellum, interclusis omnibus itineribus, in tabellariorum penuriam nos adduxisset, frequentissimas ad te litteras misissemus. *Addit monita quædam, ut adversa fortiter ferat, omneque otium* in divinarum Scripturarum lectione *consumat,* tantum ipsis temporis impertiens, quantum oculorum infirmitas permittit, quo videlicet, *inquit,* si quando occasio se offerat, ut earum quoque sensa nobilissimo animo tuo inserere commode possimus, magna cum facilitate id faciamus. *Respondit deinde Theodotus lector, docuitque Sanctum, plura sibi orta esse adversa. Hinc ad ipsum rescripsit* Chrysostomus *in æstate anni* 406 *per Epistolam* CII, *qua ipsum pie consolatur, hortaturque, ut de oculis male affectis medicos consulat. Sub finem hæc addit :* Certe nobiscum esse te F cupimus, quia tamen non hiems dumtaxat, sed etiam æstas æque tibi gravis ac molesta est, illud veriti sumus, ne te ob oculorum præsertim morbum in temperiem conjiceremus.

alia ad Theodotum consularem.

1219 *Eodem anno 406 data est Epistola* CXLI *ad Theodotum consularem, alterius patrem, qui ipsi gratias agit, quod filium benevole exceperit. Hæc autem nonnihil suspicionis ingerunt, adversa illa, quæ patiebatur Theodotus lector, eidem illata fuisse a patre minus benigno ; sed filium patri reconciliatum fuisse aliis* Chrysostomi *litteris. Certe initium laudatæ Epistolæ id utcumque innuit, cum Sanctus ita loquitur :* Multa tibi bona eveniant, qui tam honorifice filium exceperis. Id enim ipse nobis exposuit, nec occultavit, tum suum erga patrem affectum ostendens tum nos ingenti lætitia cumulans. Siquidem hac in re duplici nos honore affici censemus, tum quia, quidquid ille beneficii acceperit, idem nobis impensum ferimus, tum etiam quia a litteris nostris hujusmodi benevolentiæ

A benevolentiæ incrementum accepisse contigit. *Mox Theodotum hortatur, ut pia filii studia foveat. Hactenus de litteris ad tres Theodotos datis, quarum tres ultimæ hic ob materiæ connexionem commemoratæ sunt, licet spectent ad annum* 406. *Tres aliæ ejusdem anni ad Theodotum diaconum rectius suo loco recensebuntur. Ceterum suspicio est, Theodotos illos fuisse Antiochenos, etiamsi ex nullo loco id clare evinci possit.*

Scribit Sanctus varias Epistolas ad Castum, Valerium etc.

1220 *Antiocheni certo erant quatuor presbyteri, Castus, Valerius, Diophantus et Cyriacus, ad quos exstant* Chrysostomi *Epistolæ sex, omnes anno* 405 *datæ, excepta fortasse prima, de qua dubitari potest. Est hæc Epistola* CCXXII, *forte anno* 404 *scripta, et plena mutuæ amicitiæ significationibus. Initium est tale:* Et quod ad nos scripseritis, et quod litteris nos lacessere volueritis, ac litteras a nobis petere, modumque epistolæ excedere jusseritis, id argumento fuit, vos insaturabili et insano erga nos amore flagrare etc. *Deinde charitatem tota Epistola commendat. Altera, ad laudatos presbyteros data, videtur esse Epistola* LXII, *qua ipsis commendatur Constantius presbyter. Fuit autem Constantius Cucusi cum* Chrysostomo, *illucque venit ante Sanctum,* B *ut vidimus suo loco: at discessit Antiochiam anno* 405 *non multum provecto, quantum apparet ex variis* Chrysostomi *epistolis. Hæc autem, de qua agimus, forte ab ipso Constantio perlata, aut certe non diu post discessum ipsius missa est.*

quibus commendat Constantium presbyterum

1221 Chrysostomus *vero laudatos presbyteros, Constantii amicos, de eo sic compellat:* Quod reverendissimus ac religiosissimus presbyter Constantius nos reliquerit, doleo: quod autem ad vos se contulerit, lætor: ac magis hinc lætor, quam illinc doleo. Neque enim mihi dubium est, quin ad tranquillum portum, hoc est, ad vestram caritatem appellat. Nam quamvis sexcenti tumultus vos undique circumstent, magnosque fluctus excitent: tamen ejusmodi statu res vestræ sunt, ut ob eam, qua præditi estis, fortitudinem, et constantem caritatem animique affectionem, etiam in mediis procellis magna tranquillitate fruamini. *Quid porro Constantio desideret* Chrysostomus, *deinde exponit, nimirum* ut ne ipse per injuriam vexetur, temereque huc atque illuc circumagatur, ac per judicum tribunalia eam ob causam distrahatur atque laceretur, ob quam eum corona ornari, ac publico præconio celebrari par erat.

deinde de eo bene recepto gratias agit.

C 1222 *Hoc fortasse laudati presbyteri initio efficere potuerunt, at certo non diu, prævalente Porphyrio episcopo; quocum communicare cogebantur omnes per legem Arcadii. Secuta est ad eosdem presbyteros* Chrysostomi *Epistola* LXVI, *qua initio Sanctus se excusat, quod* raro *ad illos scripserit defectu tabellariorum; deinde gratias agit* quod probum monachum, *inquit,* cum ea, quæ a vobis postulabatur, benevolentia suscepistis, eosque, qui importune adversus eum rixari cupiebant, mitiores reddidistis. *Per monachum illum probum non alium designat, quam ipsum Constantium presbyterum, qui Cucusi monasticæ vitæ pietatem imitatus, et forte etiam vitam monasticam olim professus erat, ut ipse fecerat* Chrysostomus. *Certe sequentia Epistolæ verba omnino referuntur ad Epistolam præcedentem. Sic enim pergit Sanctus:* Quare non frustra, nec adulandi studio illud dicebam, vos etiamsi innumeri undique fluctus excitentur, in tranquillitate tamen esse. Nam cum ab aliis naufragia facile propulsetis, non est dubium, quin ipsi procul a tempestate remoti sitis. *Scripsit hanc Epistolam* Chrysostomus, *quando* ærumnis, bellis, tumultibus, perturbationibus, quotidianisque mortibus undique *cingebatur, prout contigit in æstate anni* 405.

Quarta ad eosdem Epistola,

1223 *Quarta ad Castum, Valerium, Diophantum et Cyriacum videtur esse Epistola* CXXX, *in eadem æstate, quantum videtur, scripta. Exegerant illi litteras* Chrysostomi, *qui se* brevi hoc temporis spatio siluisse *dicit, quod Epistolas minus necessarias crederet, non vero ex aliqua suspicione de ipsis, acsi in amicitia languerent. Deinde vero de rebus suis hæc memorat:* Quoniam autem scio magnæ vobis lætitiæ esse, quo statu res nostræ sint, intelligere, scitote nos stomachi imbecillitate liberatos esse atque valere, ac nec obsidione, nec latronum incursionibus, nec loci solitudine, nec sexcentorum casuum adversorum turba, nec denique ullo alio hujusmodi incommodo dejici et conturbari; verum securitate, otio ac quiete frui *etc. Hæc Epistola ostendit, imbecillitatem stomachi, quæ Sancto ex morbo hiemis præcedentis remanserat, diu durasse.*

quinta ad eosdem,

1224 *Quinta ad eosdem est Epistola* CVII, *data in autumno aut hiemis initio. Laudati presbyteri jam tum ipsi persecutionem patiebantur, ut liquet* E *ex tota Epistola ad ipsos consolandos composita. Circa medium ait Sanctus:* Hæc non eo scripsi, quod hac in re me magistro opus haberetis: mihi enim prudentia vestra explorata quippe quam rebus ipsis testatam feceritis. Nam quæ nos sermone nunc docuimus, hæc ipsi perferendis calamitatibus prædicastis. *Sub finem ait:* Epistolæ modum forsan excessimus: at non apud vos, a quibus tam impense amamur. *Sua vero in fine memorans, meminit,* et solitudinis, et famis, et pestis, et Isauricorum bellorum, et morborum omnium, quibus, *inquit,* omnibus malis nunc vexamur. *Adeo creverant vires Isaurorum, qui tota æstate Armeniam erant depopulati.*

ac sexta hiemali tempore scripta:

1225 *Secuta demum est hiemali tempore ultima ad laudatos quatuor presbyteros Epistola* XXII, *ad ipsos sexta: quam sic inchoat Sanctus:* Quod longam nostram epistolam brevem dixeritis, haud equidem miror. *Deinde charitatem eorum celebrat, charitatisque præstantiam more suo eleganter commendat, pulcherrime explicans illud Apostoli:* Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis, *de debito, quod semper persolvendum est, numquam exstinguitur,* quod etiamsi semper solvatur, semper tamen debetur. F *Hiemis tempore scriptam esse Epistolam* Chrysostomus *insinuat, ubi dicit, paucos* viatores *esse* tum propter anni tempus, tum propter itineris difficultatem.

tres Epistolæ ad Romanum presbyterum.

1226 *In eadem Epistola ait:* Quin religiosissimo quoque domino meo presbytero Romano, ut jussistis, scripsimus. *Addit, se tunc primum scripsisse Romano, quod ejus litteras exspectasset. Itaque Epistola prima ad Romanum presbyterum figenda est tempore hiemali, vergente ad finem anni* 405. *Est autem Ep.* XCI, *qua* Chrysostomus *suam declarat benevolentiam, ac sibi de Romani amicitia constare testatur, ejusque vicissim litteras petit. Secutæ sunt aliæ duæ ad Romanum presbyterum, quæ ejusdem fere sunt argumenti, et verisimiliter pertinent ad annum* 406. *Sunt autem hæ, Ep.* XXIII *et* LXXVIII. *At non satis liquet, utra prius sit scripta aut posterius. In utraque Romani amicitiam Sanctus multum celebrat, in utraque suam quoque declarat, in utraque demum non modo litteras, sed etiam preces Romani desiderat.*

§ LXXXVIII. Aliæ Epistolæ anno 405 scriptæ, ex quibus fere omnibus intelligitur insignis Sancti zelus ad promovendæm fidei prædicationem in Phœnicia.

Sanctus de fide in Phœnicia sollicitus, scribit ad monachos

M*ultis ante exsilium suum annis* Chrysostomus *varia præstitit pro conversione gentilium in Phœnicia. In itinere autem ad eam promovendam litteras dedit ad Constantium presbyterum Antiochenum, ut vidimus num.* 1069. *Ex his conjecturam facere licet, multo plura hunc in finem Constantinopoli a Sancto præstita, quam ad notitiam nostram pervenerunt, quia nullas fere litteras ab ipso scriptas habemus præter illas, quas in exsilio exaravit. Ardens illud studium convertendi infideles etiam effecisse videtur, ut* Chrysostomus
B *arctam ligaret amicitiam cum monachis S. Publii prope Zeugma, oppidum ad Euphratem, in Syria. Monachi illi erant partim Græci, partim Syri, et singuli separatum habebant monasterium, ac superiorem suum, prout refertur in Vita S. Publii fundatoris, quæ ex Theodoreto apud nos edita est ad 25 Januarii. Ibidem quoque leguntur nomina Superiorum, qui fuerunt tempore* Chrysostomi; *Græcis nimirum præerat Theodotus, Syris vero Aphthonius, ab ipso Publio statutus, et senior Theodoto, qui in locum defuncti Theotecni successerat. Hæc, quæ latius videri possunt in laudata Vita, sufficiunt ad intelligendum titulos Epistolarum, quas memorabimus.*

monasterii S. Publii: altera ad eosdem et forte vicinos Epistola.

1228 *Ep.* XCIII, *quæ ad illos prima est, dataque hiemali tempore, sub finem anni* 404, *aut forte initio veris anni* 405, *inscribitur* Aphthonio, Theodoto, Chæreæ presbyteris et monachis, universoque vestro sodalitio. *Unice scripta videtur hæc Epistola ad amicitiam cum sanctis illis monachis ineundam, et eorum preces impetrandas, quas Sanctus magno studio flagitat. Ad hasce Sancti litteras Græci saltem responderunt, ostenderuntque desiderium excurrendi ad* Chrysostomum, *nisi obstaret metus Isaurorum. Liquet hoc ex*
C *Epistola* CXLVI, *data in æstate anni* 405, *inscriptaque* Theodoto, Nicolao, Chæreæ, presbyteris et monachis. *An hi trium monasteriorum vicinorum superiores essent, an potius tres præcipui ejusdem Græci S. Publii monasterii, non definio. Epistolam Sanctus ita orditur :* Vos quidem Isaurorum incursionem atque impetum absentiæ vestræ causam esse dicitis *etc. Ubi hanc excusationem approbarat, de se hæc memorat :* Ut autem rerum quoque nostrarum statu cognito lætemini, ingenti quiete atque otio fruimur, corpusque nostrum, etsi alioqui multa sint, quæ ipsius valetudinem labefactent, satis commode se habet. Quamquam enim et medicorum inopia, et rerum necessariarum penuria (nihil enim hic venale est, nec medicamenta ulla suppetunt) et cœli intemperies (neque enim æstas nobis minus quam frigus molesta est, ut quæ frigoris acrimoniam in contrarium imitetur) et gravis ac perpetua obsidio, crebrique Isauricarum incursionum metus: hæc, inquam, omnia, et alia plura sunt, quæ valetudinem nostram labefactent : D
nunc tamen gravi periculo, atque hujusmodi morbo liberati sumus, ac mediocrem quamdam sanitatem obtinuimus. *Hæc congruunt cum aliis de sanitate sua a Sancto illa æstate scriptis.*

Epistola CXLV *ad Nicolaum presbyterum.*

1229 *Porro Nicolaus presbyter et monachus, qui in dicta Epistola cum Theodoto ponitur et Chærea, idem verisimiliter est cum Nicolao presbytero, ad quem exstant tres Sancti Epistolæ. Nam in prima ex illis, quæ est Epistola* CXLV, *declarat, se teneri desiderio Nicolaum videndi, agnoscens tamen, id facile fieri non posse propter incursiones Isaurorum, qui terrores quotidianos inferebant. Necdum morbo plane liberatus erat, dum hanc scribebat Sanctus, ita ut figenda videatur verno tempore anni* 405, *certe ante jam memoratam Epistol.* CXLVI. *Ex illo Nicolao, qui præcipuam habebat curam de prædicatione Evangelii in Phœnicia,* Chrysostomus *videtur intellexisse, novam ibi contra operarios Evangelicos exortam esse anno* 405 *persecutionem, gentilibus in eos rursum insurgentibus. Nam illam persecutionem Nicolao innotuisse, liquet ex Epistola* LIII, *inferius allegandu. Forte etiam* Theodotus presbyter, *qui ad* Chrysostomum *venisse dicitur in Epist.* CXXVI, *ad nuntiandam persecutionem illam ad* Chrysostomum *excurrit, cum ad Sanctum venerit circa* E
id tempus, quo ille persecutionem didicit, ut ex eadem Epistola colligitur.

Orta persecutione in Phœnicia, Sanctus urget

1230 *De turbis vero illis Sanctus fuit edoctus circa mediam æstatem, et mox scripsit ea de causa Epistolam* CXXVI *ad Rufinum presbyterum et verisimiliter monachum, cujus hoc est exordium:* Phœniciæ mala rursus exarsisse, ac gentilium furorem auctum esse accepi : compluresque monachos partim vulneribus affectos esse, partim etiam mortem obiisse. Ideo majorem in modum te urgeo, ut quam celerrime te ad iter accingas, atque in acie stes. Certum enim habeo fore, ut, si preces, et lenitatem, et mansuetudinem, et tolerantiam, et patientiam, eamque, quam soles, animi fortitudinem adhibueris, vel aspectu solo adversarios in fugam conjicias, ipsorumque furorem exstinguas, atque eorum, qui nostras partes tuentur, animos recrees, multaque bona efficias. Quare ne cuncteris, nec procrastines ; sed majori celeritate utaris, teque hæc, quæ a me commemorata sunt, alacriorem reddant.

Rufinum presbyterum, ut eo proficiscatur,

1231 *Mox urgentes addit rationes ad ejus animum excitandum, quas ita concludit :* Cura, obsecro, ut tantas opes arripias, ingentique celeritate utaris : atque quam primum illuc veneris, ad nos scribas. Nam si vel hoc audierimus, te F
Phœniciæ fines attigisse, jam sine cura erimus, requiescemus, in securitate degemus. Nam quæ hinc consequentur, scimus : nimirum ut generosus rei bellicæ peritus imperator, sic tu omnia peragrabis, jacentes excitans, stantes confirmans et constabiliens, errantes in viam reducens, perditos requirens et inveniens, universas diaboli copias concidens. Est enim mihi perspecta, mihi, inquam, perspecta est animi tui vigilantia, mentis tuæ cura et sollicitudo, sagacitas, concinnitas, comitas, fortitudo, robur, constantia.

suamque addicit operam ad juvandos ibi prædicantes.

1232 *Deinde crebras petit litteras.* In magna enim, *inquit,* cura et solitudine sumus.... quo si res prosperum cursum teneat, gaudio ac voluptate afficiamur, sin autem impedimenta objiciantur, omni ratione ac studio ea de medio tollere nitamur. Neque enim ante conquiescemus, quam et per nos, et per alios, hoc effecerimus, etiamsi millies vel in urbem Constantinopolitanam mittere necesse sit, quo omnia tibi valde prona reddamus, ne

AUCTORE J. S.

A ne id quidem facere recusabimus. Hæc igitur cum tibi nota sint, quæ tui muneris sunt, nobis præsta, vigilantiam ac diligentiam. Quod si fratres etiam mitti oportere putes, id quoque fac sciam. De sanctorum vero martyrum reliquiis sine cura esto : confestim enim religiosissimum dominum meum presbyterum Terentium ad dominum meum piissimum Otreium Arabissi episcopum misi. Nam ipse et multas, et minime dubias habet, quas paucis diebus *(id est, intra paucos dies)* in Phœniciam ad te mittemus. Quare da operam, ne officio tuo ulla ex parte desis. Nam quæ nostri muneris sunt, quanta cum animi promptitudine præstemus, vides. Festina itaque, ut ante hiemem ecclesias, quæ sine tecto sunt, perficere queas. *Hactenus* Chrysostomus.

Tempus datæ Epistolæ.

1233 *Epistola figenda est circa Julium anni* 405 : *nam data est post Epistolam* XLV, *æstivo tempore scriptam, ut vidimus num.* 1228. *Data quoque est tam cito, ut Rufinus, accepta hac Epistola, non modo proficisci in Phœniciam, sed ibidem etiam ante hiemem perficere posset ecclesias, eaque de causa serius figi nequit. Tillemontius Nota* 95 *Epistolam ad Rufinum figit anno* 406. *Verum eo anno Sanctus erat Arabissi, non Cucusi, ubi scripta est hæc Epistola, ut fatetur. Quod autem existimat,* B Chrysostomum *Arabisso deinde Cucusum rediisse, caret fundamento, et suo loco refutabitur. Verum an Rufinus presbyter revera in Phœniciam profectus sit, nullibi reperimus. Si desiderio Sancti satisfecerit, profectus est satis diu ante Joannem presbyterum, de quo mox agemus.*

Item Gerontium presbyterum, qui ante in Phœnicia fuerat

1234 *Alter ex presbyteris, quos* Chrysostomus *illo tempore in Phœnicia esse desiderabat, est Gerontius presbyter, ad quem exstat Epististola.* LIV, *hunc in finem scripta. Illam sic orditur Sanctus :* Et jam ad pietatem tuam litteras dedi *(quæ exciderunt)* existimans te in Phœnicia esse : et nunc item eadem, quæ prius, scribo ; nempe vobis nunc maxime quidvis agendum ac perferendum esse, ut ne segetem vestram vacuam et inanem deseratis, nec quidquam eorum, quæ recte, et cum laude gesta sunt, labefactari atque interire sinatis. *Ex his habemus primo, Gerontium jam antea fuisse in Phœnicia. Secundo allegatis verbis insinuatur persecutio jam memorata, de qua mox iterum fit mentio. Utrum vero Gerontius ob persecutionem, an causa morbi, quo laborabat, ex Phœnicia recessisset, non constat.*

ut illuc cito revertatur, hortatur,

C 1235 *At* Chrysostomus *gravissimis rationibus eum ad redeundum hortatur, et mox ita pergit:* Quocirca te obsecro, ut, quo major est tempestas, et plura mala et majora impedimenta objiciuntur, pluresque sunt, qui insidias struant, eo etiam magis ipse te excites, aliosque item horteris, ut præclaram hanc curam tecum suscipiant, illucque quam celerrime pervenire maturent... Siquidem hujusmodi peregrinationes suscipere longe præstantius atque conducibilius est, quam domi desidere. Illic enim degens, hæc etiam habere potes, quæ nunc habes, hoc est, jejunium, vigilias, cæteraque Christianæ philosophiæ genera. Domi autem desidens, ea lucrari non potes, quæ, si in illa regione commoreris, adipisci potes, nimirum tot animarum salutem, periculorum mercedem, tantæque animi promptitudinis præmium...

sumptus ibi necessarios suppeditaturus.

1236 *Et mox* : Ne, quæso, cuncteris aut differas : verum, ubi e morbo convalueris, mox ad iter te accinge, de rebus ad usum tuum necessariis nihil curans: siquidem reverendissimo ac religiosissimo presbytero Constantio negotium dedi, ut, sive ad ædium exstructiones, sive ad sublevandam fratrum inopiam, impensis opus sit, large vobis ac prolixe omnia suppeditet, atque adeo nunc etiam largius ac profusius, quam ante. Cum igitur et pronos ac faciles inde sumptus habeas, et, quod caput est, rem Deo gratam facturus sis, depulsa omni cunctatione, confestim iter matures quæso, atque ex ipsa Phœnicia hoc nobis significes, ut, licet in gravi ac molesta solitudine hæreamus, ingens tamen hinc solatium consequamur... Quamvis enim te quoque huc venire, ac tuo conspectu frui cupiamus; tamen, quia hoc, quod dixi, magis necessarium est, periculumque est, ne hiems iter illud tibi præcludat, propterea te urgemus, atque, ut proficisci matures, obsecramus. *Hæc Sanctus mense Augusto aut Septembri, quantum apparet ex timore ne hiems iter impediat, si diu moretur Gerontius. Idem de Gerontio repetit in Epistola* LIII *ad Nicolaum presbyterum, quæ aut eodem tempore, aut paulo post data est.*

Laudat Nicolaum presbyterum de cura rerum Phœniciæ,

1237 *Secunda hæc est soli* Nicolao presbytero *inscripta, atque ita incipit* : Magnopere nos erexisti, atque ingenti voluptate perfudisti, cum illud significasti, permagnam tibi Phœniciæ curam esse, teque, tanto licet intervallo dissitum, eos, E qui illic degunt, per litteras ad pietatis studium acuere atque hortari *: qua in re zelum apostolicum præstas, eaque causa te admirari ac beatum prædicare minime intermittimus, quod et monachos antea misisti, et nunc in tanta negotiorum difficultate non modo eos non abduxisti, sed etiam manere coegisti... Rem virtute tua dignam fecisti, quod, cum ægras res esse ac seditione laborare conspexisti, tum potissimum operam dedisti, ut ne ii, qui illic degunt, aciem desererent, verum remanerent, ac partes suas explerent. *Tum monet, ut urgeat* Gerontium presbyterum, si convaluerit,.., ut iter illud ineat : *et* ne in via longum tempus teratur, hiemsque interveniens iter ipsi intercludat. *Ac significat, se nolle, ut ad se veniat.*

hortaturque ut plures operarios, ac nominatim Joannem presbyterum mittat.

1238 *Continuo de alio adlegendo hæc subdit :* Illudque cures, ut vir suavissimus ac mihi carissimus, Joannes presbyter, itineris comitem se ipsi adjungat. Scis enim regionis illius negotia nunc eo pluribus correctoribus indigere, quo longius serpserunt mala. *Pergit excitare Nicolaum ad curam diligentem, innuitque se ejus quidem videndi desiderio teneri ; sed præferre ipsius diligentiam in illis curandis.* Nam, *inquit,* ut nunc F res sunt, etsi alioqui tui videndi atque amplectendi magna cupiditate tenemur, te tamen istic manere necessarium esse ducimus. Nec enim dubitamus, quin tu omnia facturus curaturusque sis, quo strenuis viris Phœniciam impleas, atque eos, qui illic remanserunt, magis ac magis fulcias ac corrobores, ut ne regionis illius negotiis pedem referant : et eos, qui vicini ac propinqui sunt, exquiras, atque cum ingenti animi alacritate ac studio emittas *etc. Non fefellit spem* Chrysostomi *Nicolaus : nam Sanctus in Ep.* LXIX, *sequenti anno scripta,* Tibi vero, *inquit,* ingentem gratiam habemus, quod, cum in tot tantisque perturbationibus verseris, non parvam tamen negotiorum Phœniciæ curam geris. *Joannes quoque presbyter ante hiemem iter suscepit. At de Gerontio nihil certi habemus.*

Alphio gratias agit de missione Joannis promota.

1239 *Ut vero Joannes presbyter apostolicam illam expeditionem susciperet, allaboravit etiam Alphius quidam, cui ea de re gratias egit* Chrysostomus *per Epistolam* XXI, *quam sic exorditur:* Te

AUCTORE J. S.

Te beatum ac ter beatum, atque etiam sæpius beatum, qui ejusmodi res efficis, atque ejusmodi negotiis animum adjicis, quæ ingentem in cœlis thesaurum tibi recondunt. Neque enim vulgariter animum nostrum erexisti, cum de domino nostro Joanne presbytero nobis illud exposuisti, te multum operæ adhibuisse, ut eum excitares, atque in Phœniciam mitteres. Quod autem aurum quoque ipsi dedisti, quamquam tu pro cætera tua pietate hoc reticuisti, minime tamen id nobis obscurum fuit: nam id etiam compertum habuimus, ac liberalitatem eam, qua usus es. Ob eamque causam te admirari ac laudibus in cœlum ferre non desinimus, quod in his rebus dives sis, in quibus divitem te esse convenit *etc. Deinde litteras ipsius flagitat.*

eique tres alias scribit Epistolas.

1240 *Prima hæc videtur ex quatuor Epistolis ad Alphium. Non diu post ad eumdem data est Epist.* LXXII, *qua Alphii in egentes liberalitas commendatur: nam scripta est ante hiemem, sed quando* Isaurica mala *ingravescebant. Post has certo scripta est Epistola* XXXV, *quæ videtur tertia ad Alphium: nam data est, quando magna* ex hieme ac prædonum impetu itinerum difficultas *oriebatur. Gratias in hac agit Alphio, et de munere ad se misso ita respondet.* Quod autem te nobis misisse scribis, hoc nemo huc attulit: verum, qui id afferebat, prædonum metu perterritus pedem retulit. Cæterum, si me amas, ne hoc facias, ne difficultates atque negotia tibi ipsi exhibeas. *Quarta demum est Epistola* XLIX, *data, dum vigebat* Isaurorum metus, *et* hiemis asperitas. *Est amica salutatio, et excusatio de non mittendis ob difficultatem crebro litteris.*

B

Presbyteros et monachos in Phœnicia laborantes,

1241 *Hisce breviter de ordine illarum litterarum observatis, redeamus ad curam Sancti de rebus Phœniciæ, ad quam Joannes presbyter profectus est ante hiemem, forte mense Septembri aut Octobris initio. Eodem tempore* Chrysostomus *dedit Epistolam* CXXIII, *cujus hæc est inscriptio:* Phœniciæ presbyteris et monachis, gentiles in Christiana religione instituentibus. *Hanc verisimiliter laudato presbytero perferendam commisit. Dignam puto, quam huc totam transferam, ut ex illa ardentissimum Sancti studium ad excidendam impietatem, et religionem Christianam propagandam, quilibet perspicere possit.* Gubernatores, *inquit,* cum mare furore percitum et excitatum, atque ingentem tempestatem ac turbinem cernunt, non modo navim non deserunt, sed etiam tunc majori sollicitudine ac studio utuntur, tum ipsi vigilantes, tum alios excitantes: medicique rursus, cum febrim excitatam vehementer sævire prospiciunt, ægrotum non modo non relinquunt, verum etiam tum denique, et per se et per aliorum operam ad profligandum morbum plus studii atque operæ adhibent. Quorsum hæc commemoro? Nimirum ut ne quis vos ob exortum tumultum in fraudem impellat, adducatque, ut Phœniciam relinquatis, ex eaque secedatis: quin potius, quo plures difficultates vobis objiciuntur, gravioresque fluctus ac major perturbatio, eo quoque constantius laboretis, excubetis, majorem animi promptitudinem adhibeatis, ut ne præclarissima vestra substructio corruat, nec tantus vester labor fructu careat, susceptaque in animarum cultu opera deleatur.

C

tam rationibus quam subministrando necessaria,

1242 Potest enim Deus et hunc tumultum sedare, et patientiæ mercedem vobis conferre. Neque enim tanta vobis merces constituta erat, cum negotia sine ulla difficultate ac molestia conficiebantur, quanta nunc est, cum magna difficultas proponitur, ingens perturbatio, multique offendiculo sunt. Quocirca laborem eum, quem pertulistis, et ærumnam, quam sustinuistis, et ea, quæ præclare gessistis, vobiscum reputantes, illudque item, Deo favente, tantam jam impietatis partem a vobis exstinctam esse, Phœniciæque res in melius processisse, ac majorem nunc mercedem amplioremque remunerationem vobis fore, denique Deum impedimenta quoque brevi sublaturum, et multa vobis patientiæ præmia persoluturum esse, illic quæso permanete atque consistite. Nam ne nunc quidem vobis quidquam deesse potest: ego enim, ut omnia, tam in indumentis, quam in calceamentis, ac fratrum alimentis, eadem, qua prius, copia et affluentia vobis suppeditentur, imperavi. Quod si nos, cum in tanta calamitate atque acerbitate versemur, ac Cucusi solitudinem incolamus, tantam operis vestri curam gerimus, multo sane magis vos etiam, cum abunde vobis omnia suppetant, quæ vestrarum partium sunt, præstare convenit.

D

ferventer hortatur, ut fidem sibi prædictam

1243 Rogo igitur, ne quis vos terreat. Nam et negotia meliorem jam spem ostendunt: idque ipsi ex litterarum, quæ a reverendissimo domino meo presbytero Constantio missæ sunt, exemplis facile intelligetis. Ac si permaneatis, etiamsi sexcenta impedimenta oboriantur, omnia tamen frangetis. Nihil quippe patientiam ac tolerantiam æquare potest: rupi enim similis est: contra motus ii omnes eæque insidiæ, quæ adversus Ecclesiam struuntur, fluctibus non dissimiles sunt, qui rupi illiduntur, atque in spumam abeunt. In mentem vobis veniat, quanta Apostoli, tum a suis, tum ab exteris pertulerunt: et ut omne prædicationis tempus per tentationes, per pericula, per insidias confecerint, nunc carcere et vinculis, nunc exsiliis, nunc flagris, nunc fame et nuditate consumpti. Et tamen, etiam cum in carcere degerent, a munere sibi commisso non absistebant: verum beatus Paulus, etiam cum in vincula conjectus ac flagris concisus esset, et cruore difflueret, et ligno alligatus esset, et tot malis premeretur, tamen in ipso quoque carcere antistitis sacri munere fungebatur, et carceris custodem baptizabat, eaque omnia, quæ sui muneris erant, exsequebatur.

E

non desistant.

1244 Hæc igitur omnia, aliaque id genus animo volventes, ut vos jam hortatus sum, firmi atque immobiles state, et a fraudibus cavete Dei opem atque auxilium, cui nihil par esse potest, exspectantes: ac de omnibus his rebus, ut responsum a vobis feramus, curate. Hac enim de causa etiam Joannem religiosissimum presbyterum misimus, ut vos cohortetur, nec vos a quoquam perturbari sinat. Equidem ipse, quod mei muneris erat, præstiti, tum vos sermonibus cohortans, tum consiliis erigens, tum ea, quæ opus erant, prolixe subministrans: quo nihil omnino vobis deesset. Quod si me perferre minime volueritis, verum iis potius, qui vos decipiunt, ac velut pennas vobis addunt, fidem habeatis, extra culpam ipse sum. Scitis autem, in cujus caput hæc condemnatio atque jactura cadat. Ne igitur quidquam hujusmodi contingat, vos etiam atque etiam rogo, ut me, qui vos impense amo, perferatis. De rebus vobis necessariis, vel ad nos scribite, vel, si ita lubet, hominem mittite: nec vobis quidquam omnino defuturum est. *Hactenus* Chrysostomus, *fervidus Christi amator, et insignis imitator S. Pauli Apostoli, cujus exemplo sua memorat facta, ut alios ad æmulationem excitet.*

F

1245 *Verum aliquid dubitationis hic oboriri potest.*

A potest. *Nam quæret nonnemo, unde tantam pecuniæ vim haberet* Chrysostomus, *ut necessaria omnia procurare posset laborantibus in Phœnicia, præsertim eum dona a variis oblata passim recusaret et remitteret? Audiamus itaque Sozomenum, et ad hæc respondentem, et alia pia Sancti opera commemorantem lib.* VIII *cap.* XXVII *:* Joannes vero, *inquit*, etiam in exsilio degens, magis inclaruit. Nam cum pecuniis abundaret, quas cum alii multi adferebant, tum Olympias diaconissa ad eum mittebat, plurimos captivos ab Isauris redemit, ac suis restituit. Multis etiam egentibus necessaria subministrabat. Eos vero, quibus pecuniis opus non erat, oratione sibi conciliabat. Eratque admodum carus tum Armeniis, apud quos degebat, cum finitimis omnibus. Multi quotidie ad eum confluebant ex urbe Antiochia, et ex reliqua Syria, ac Cilicia.

Pecuniam unde acceperit Sanctus, in pauperes etiam et captivos benignus:

alia ex data Epistola observatio.

1246 *Secundo quæri potest, quænam illa sint negotia, quæ meliorem spem ostendebant, ut colligebatur ex litteris a Constantio presbytero missis? Respondeo, dubitari non posse, quin* Chrysostomus *hic loquatur de suis et Ecclesiæ negotiis, pro quibus laborabant Innocentius Papa, Honorius imperator, et omnes passim episcopi Occidentales, qui de causa* Chrysostomi *erant instructi.* B *Horum itaque conatum circa id tempus intellexit* Chrysostomus *ex litteris Constantii, tum Antiochiæ degentis, qui intellecta ibidem ad Sanctum perscripsit; hic vero eadem laborantibus in Phœnicia communicavit.*

Epistola XXVIII *ad Basilium presbyterum:*

1247 *Ad conatum* Chrysostomi *pro fidei propagatione in Phœnicia spectant adhuc duæ Epistolæ, anno item* 405 *figendæ. Prior est Epistola* XXVIII, *Basilio presbytero scripta. Vix dubitari potest, quin presbyter ille in Phœnicia degeret, cum* Chrysostomus *eum alloquatur his verbis.* Etsi nobis conspectu tuo atque congressu frui minime contigit, tamen cum de tua virtute ad nos affertur ac zelo eo, quo adversus gentiles flagras, ipsorum errorem evertens, eosque velut porrecta manu ad veritatem ducens, non secus asci adesses, tecumque diuturnum usum ac vitæ consuetudinem habuissemus, honore ac veneratione te complectimur. Eaque de causa priores ad te scripsimus etc, *Petit vicissim Basilii litteras. Hæc Epistola alicui in Phœniciam proficiscenti commissa videtur anno* 405*; sed incertum, quo fere mense.*

alia ad monachos Syros ut operarii mittantur,

1248 *Altera est Epistola* LV, *inscripta* Symeoni et Mari presbyteris, atque in Apamiensi regione monasticam vitam profitentibus. *Scripta est Epistola post discessum Joannis presbyteri, et* C *hiemali tempore. Unde liquet, scriptam esse sub finem anni* 405, *forte mense Novembri. Preces pro Ecclesiæ tranquillitate et litteras monachorum illorum studiose postulat* Chrysostomus. *Deinde hæc addit:* Nos quidem certe permagna voluptate affecit vir carissimus et suavissimus Joannes presbyter, quod in tanta temporum difficultate domo excedere, atque in Phœniciam proficisci animum induxerit. Quapropter a vobis peto, ut præclari hujusce operis magnitudine animo perpensa, si quos præstantes ac generosos viros nanciscamini, qui ad egregiarum harum rerum magnitudinem auxiliarem manum afferre possint; eos magna cum animi alacritate cum eo mittatis, quantam hinc mercedem laturi sitis, cogitantes. *Ita Sanctus, undequaque operarios ad vineam Domini dirigere studens.*

in Phœniciam: alia ad Romulum et Byzum monachos.

1249 *At, quando hortatur*, ut cum eo, *id est, cum Joanne alios mittant, in ea sensu intelligendum non putem, ut velit eos una cum Joanne proficisci, cum hic ante has litteras profectus videatur: sed desiderat, ut alii ipsum sequantur, atque una cum ipso in Phœnicia laborent. Urbs* Apamea *Syriæ ad Orontem, et regio Apamene, in qua habitabant monachi illi, non adeo longe distabat a Phœnicia, ita ut illi facile eo proficisci possent. Ceterum eadem hieme data est Epist.* LVI, *inscripta* Romulo et Byzo monachis, *quibuscum amicitiam jungere, et litterarum commercium inire studuit* Chrysostomus, *fortasse eumdem in finem. Certe Epistola scripta est, quando iter erat difficile,* tum ob hiemis tempus, tum ob Isaurorum metum. *Nunc ad alia tantisper divertendum.*

AUCTORE J. S.

§ LXXIX. Mortuo Arsacio, Atticus consecratur episcopus: conatus Innocentii Papæ et Honorii imperatoris ad Synodum Thessalonicæ congregandam irritus, et eorum legati ad Arcadium pessime excepti. B

Defuncto Arsacio, in sedem Constantinopolitanam

V*idimus, quanto studio* Chrysostomus *anno* 405 *laboraverit ad fidem dilatandam. Nunc, eo tantisper relicto, exponendum est, quid mutationis contigerit Constantinopoli, ut deinde etiam videamus, quantum laboraverint Occidentales, ut turbatum Ecclesiæ statum componerent. Socrates lib.* VI *cap.* XX *hæc scribit:* Ceterum Arsacius post susceptum episcopatum non diu supervixit. Sequento enim anno (405) id est, Stilichone iterum et Anthemio consulibus, die tertio Idus Novembris, mortem obiit. Cum autem multi episcopatum illum ambirent, eamque ob causam multum jam temporis elapsum esset, altero post anno (406) Arcadio sextum et Probo consulibus, ad episcopatum promotus est Atticus, vir religiosus. Hic ex Sebastia Armeniæ generis sui originem ducebat. Ceterum monasticum vitæ genus ab ineunte adolescentia sectatus fuerat. Ac disciplinis quidem mediocriter institutus, naturali prudentia magis valebat. *Ita ille, Atticum passim laudans.*

anno 406 *intruditur Atticus,*

1251 *Sozomenus lib.* VIII *cap.* XXVII *de illis scribit sequentia:* Sed et Arsacius, cum ecclesiam C Constantinopolitanam brevi temporis spatio administrasset, ex hac luce migravit. Cujus successionem cum multi essent qui ambirent, quarto post obitum illius mense ordinatus est Atticus ex presbytero cleri Constantinopolitani, qui unus fuerat ex Joannis insidiatoribus. *Plura de Attico ibidem videri possunt. Palladius in Dialogo p.* 94 quatuordecim menses *solum attribuit cathedræ Arsacii. At præferenda videtur sententia Socratis, secundum quem defunctus est decimo septimo episcopatus mense, sive die* 11 *Novembris anni* 405. *Si ergo quarto post mense electus est Atticus, fuit hic in sedem intrusus mense Februario aut Martio anni* 406. *De Attici electione primisque ipsius molitionibus Palladius pag.* 95 *hæc habet:* Huic Arsacio sufficitur Atticus e presbyteris, omnium adversus Johannem molitionum artifex.

qui omnes cogit ad secum communicandum.

1252 Qui cum videret neminem Orientalium episcoporum secum communicare, et ne civitatis quidem populum, propter ea, quæ tam nefarie et

AUCTORE J. S.

et injuste in Johannem ab ipso acta erant, expers cum esset sacrarum Scripturarum, perfecit, ut imperialibus rescriptis cogerentur ii, qui cum ipso non communicabant. Rescriptum autem contra episcopos, tales minas habebat : « Si quis « episcoporum non communicat Theophilo, Por- « phyrio, et Attico, ecclesia quidem ejiciatur, « et a propriis facultatibus abigatur. » Hinc alii, qui bonorum onere prægravati erant, etiam inviti cum ipso communicabant : alii vero pauperiores et in fide sana infirmiores, donorum quorumdam pollicitationibus ad communionem adducebantur. Alii genere et possessionibus et patria et corruptibili gloria, atque corporum vexatione insuper habitis, animi nobilitatem fuga custodiebant,.... profecti alii quidem Romam, alii ad montes, alii in ascetarum monasteria. *Addit.* preces a bonis et probis magna cum afflictatione sub dio *peractas fuisse. Hæc Palladius de initiis Attici.*

Consentientibus Innocentio et Honorio, concilium Romæ cogitur;

1253 *Interim Innocentius Papa, ubi intellexerat ex variis episcopis aliisque clericis exsilium* Chrysostomi, *et alia ejus occasione in Oriente patrata, quemadmodum expositum est* § 68, *serio cogitabat de remedio tot malis adhibendo. Eorum enim relatione commotus est, teste Theodoro apud*
B *Palladium pag.* 28, ita ut non amplius sustinens Papa Innocentius, miserit ad pium imperatorem Honorium, sigillatim quid ferrent Epistolæ *(de his rebus acceptæ)* subjungens. Quibus permota ejus pietas, jubet Occidentalium synodum cogi ; et, cum unam simul sententiam tulissent, eam ad suam pietatem referre. *Hæc facta videntur in æstate anni 405. At synodus tantum videtur coacta fuisse ex episcopis Italiæ, ut habent sequentia, licet forte ad alias provincias quoque scripserit Innocentius, ut ibidem concilia cogerent, aut primarios aliquot aliarum provinciarum antistites consuluerit. Certe inter episcopos, quibus deinde gratias egit* Chrysostomus, *reperitur etiam Aurelius Carthaginensis, Africæ primas.*

ibique decernitur, congregandam esse synodum generalem,

1254 *Quid autem episcopi Italiæ, ante hiemem verisimiliter congregati, faciendum crediderint, subditur apud Palladium pag. 29 hoc modo :* Qui quidem Italiæ episcopi congregati, orant imperatorem, sic scribat fratri suo et consorti imperii Arcadio, ut jubeat Thessalonicæ synodum fieri, quo facilius utraque pars Orientis et Occidentis in unum accurrere possit, et synodus non in episcoporum numero, sed in pondere sententiæ perfectæ certum et indubitatum ferat judicium.
C *Honorius huic episcoporum judicio plane consensit. Nam Theodorus apud Palladium ita pergit :* Quibus accensa ejus pietas, Episcopo quidem Romanæ Ecclesiæ scribit : mittat quinque episcopos, presbyteros autem Romanæ Ecclesiæ duos, et diaconum unum, qui ferant suam ad fratrem suum epistolam, cujus hæc sententia erat.

quam etiam Honorius petit suis ad Arcadium litteris.

1255 Tertio jam scribo ad mansuetudinem tuam, rogans, ut quæ ex compacto contra Johannem episcopum gesta sunt, emendentur. Et, ut videtur, nondum perfectum est. Quare denuo scripsi per hosce episcopos et presbyteros, multum sollicitus de pace ecclesiastica, per quam et nostrum imperium pacem obtinet ; ut jubere digneris Orientis episcopos Thessalonicæ convenire. Etenim Occidentis nostri episcopi, lectis viris adversus malum ac mendacium firmissimis, miserunt episcopos quinque, presbyteros vero duos, et diaconum unum magnæ Ecclesiæ Romanæ. Quos velim omni honore digneris : ut si persuasi fuerint, quod jure expulsus sit Johannes, doceant me ab ejus communione recedere :
aut si coarguerint sponte malignos esse Orientis D
episcopos, ab eorum te communione avertant. Quænam enim sit Occidentalium de Johanne episcopo sententia, ex omnibus epistolis, quæ ad me scriptæ sunt, duas subjunxi, ejusdem cum ceteris sententiæ, unam Romani, alteram Aquileiensis episcopi. Porro hoc ante omnia obsecro clementiam tuam, Theophilum, Alexandriæ episcopum, etiam nolentem, sistere jubeas, qui omnium malorum maxime auctor esse dicitur ; ut episcoporum, qui adfuerint, synodus minime impedita, convenientem temporibus nostris pacem sanciat. *Ita Honorius apud Palladium. Mandata autem ipsius non videntur ante hiemem venisse Romam. Certe legati, quos Innocentius misit, non discesserunt ante annum 406. Nam quando Constantinopolim venerunt, Atticum invenerunt episcopum.*

Legati cum litteris imperatoris, Papæ et concilii ad Arcadium

1256 *Quapropter, cum iter per mare instituerit, et circum Græciam navigarint, ut mox patebit, verisimile non est, eos discessisse ante mensem Martium aut Aprilem. Hac præmissa observatione, subjungo totam hujusce legationis relationem ex Palladii Dialogo pag.* 30 : Cum igitur sanctus Æmilius, Beneventi episcopus, et Cythegius et Gaudentius, una cum Valentiniano E
et Bonifacio presbyteris, accepissent litteras imperatoris Honorii, Innocentii, et Italorum episcoporum, Cromatii Aquileiensis, et Venerii Mediolanensis, atque aliorum, nec non commonitorium synodi totius Occidentis, publica evectione Constantinopolim profecti sunt cum Cyriaco, Demetrio, Palladio, et Eulysio episcopis. Commonitorium autem continebat, Johannem judicium ingredi non debere, nisi ipsi prius restituta fuisset et ecclesia, et communio ; ut sublata causa detrectandi judicii, sua sponte confessum iniret.

missi, pessime excipiuntur Constantinopoli :

1257 Profecti igitur Constantinopolim, post quatuor menses redierunt, narrantes facinora Babylonica. Cum præter Græciam Athenas navigaremus, detenti sumus ab infesto quodam tribuno militum, qui statim centurionem unum nobis adjunxit, non sinens nos Thessalanicam accedere. Illic enim propositum nobis erat litteras primum dare Anysio episcopo. Conjectos igitur nos, aiunt, in duo navigia dimisit. Ingruente postea austro vehementi, tribus diebus Ægæum mare et freta sine cibo trajecimus : circa duodecimam tertii diei horam appulimus ante urbem regiam juxta suburbana Victoris. Ubi retenti ab exactoribus portuum, retro discessimus ; cujus autem F
jussu, ignoramus : et conclusi sumus maritimo Thraciæ castello, Athyra dicto, Romani quidem in una domuncula, in pluribus vero, qui cum Cyriaco erant, illicque vexati ; ita ut ne famulus quidem præsto esset, qui ministraret. Cum litteras petiissent, non dedimus, dicentes : Quid fieri potest, ut qui legati sumus, litteras imperatori non reddamus ? Cum autem eas non dare persisteremus ; primus venit ad nos Patricius notarius ; deinde quidam alii : postremum venit quidam Valerianus nomine e Cappadocia, præpositus unius militaris numeri : et rupto Mariani episcopi pollice, signatam Imperatoris epistolam cum reliquis abstulit.

frustraque sollicitati ad communicandum cum Attico,

1258 Postridie igitur miserunt ad nos, an aulici imperatoris, an Atticus, nescimus, (ipse enim dicebatur ecclesiæ thronum invasisse) qui nobis tria millia numismatum dabant, orantes, ut persuasi Attico communicaremus, et de Johannis judicio taceremus. Quibus non assentientes,

persistimus

A perstitimus orare, cum nihil pacificum perageretur, ut sine periculo ad nostras ecclesias rediremus, visa tali inhumanitate. Idipsum variis revelationibus Servator Deus nobis declaravit, adeo ut sancti etiam Emmelii diacono Paulo, viro mitissimo et prudentii, in navi apparuerit beatus Paulus Apostolus, dicens ipsi: Videte, quomodo ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes: videntes, quod dies mali sunt. Significante somnio variam illorum fraudem, eamque donis et blanditiis ad adulterandam veritatem.

re infecta, remittuntur.

1259 Instans igitur idem ipse tribunus Valerianus, conjecit nos in deterrimam navem, mercede, ut rumor ait, nauclero data, ut perderet episcopos navigantes, cum viginti militibus variorum officiorum: et statim nos Athyris expulit. Cum navigassemus stadia plurima et jamjam perituri essemus, appulinus Lampsacum; et inde mutata nave vicesimo die applicuimus Hydruntem Calabriæ. Neque amplius nobis dicere potuerunt, quo in statu esset beatus Johannes episcopus, neque ubi sint Demetrius, Cyriacus, Eulysius, atque Palladius episcopi, qui cum nostris episcopis legati profecti erant. *Hactenus Theodorus diaconus, qui ea ex legatis in-* B *tellexit, nisi ipse forsan fuerit diaconus ille, qui inter legatos non nominatur. Præterea Honorius de quinque episcopis legatis meminit. At ex illis Theodorus initio tantum tres nominat, Æmilium Beneventanam, Cythegium sedis omnino ignotæ, et Gaudentium procul dubio Brixianum. Postea tamen meminit Mariani episcopi, qui etiam non est satis notus. At ex Mariano ante omisso, et deinde alia occasione nominato, intelligimus quintum eodem modo omitti potuisse, ut credendum sit, quinque episcopos Occidentales esse missos, præter quatuor Orientales, qui illis fuerunt adjuncti.*

Orientales episcopi, qui legatis erant adjuncti,

1260 *Quid porro Orientalibus illis accidisset, ignorabant legati, postquam reversi erant in Italiam, quia ab illis separati erant prope Constantinopolim. Deinde vero fama erat, illos mari demersos: at demum innotuit, longe in exsilium deportatos fuisse. Nec dubitandum est, quin id factum sit, postquam recusaverant communicare cum Attico. Audiamus Palladium, qui de illis ita scribit pag.* 194: Episcopi quidem, ut initio fama vulgavit, in mare demersi sunt; ut autem se habet veritas, in exsilium longinquum pulsi sunt in barbaras regiones, ibique etiamnum a servis C publicis custodiuntur. Nam cum venisset quidam diaconus, qui simul cum eis iter fecerat, retulit, Cyriacum quidem Palmyræ in Persarum castello esse, octoginta milliaribus ultra Emesam: Eulysium vero in castello Misphas dicto, Saracenis adjacente, trium dierum itinere ultra Bostram Arabiæ: Palladium in vicinia Blemmyum aut Æthiopum custodiri, in oppido, Syene dicto: Demetrium interius in Oasi, Mazicibus proxima: sunt enim et aliæ Oases. *Hactenus Palladius, respondens Theodoro, qui cum interrogaverat pag.* 192 *hoc modo:* Ubinam sunt episcopi, qui cum nostris missi sunt, Eulysius, Palladius, Cyriacus et Demetrius? Obscure quidem audivimus in exsilium pulsos esse. *Itaque nullum est dubium, quin agatur de quatuor episcopis, qui cum Occidentalibus missi erant Constantinopolim.*

procul in exsilium deportantur.

1261 *Hac de causa Latina Bigotii interpretatio, quæ Cyriacum facit episcopum Emesenum, et Eulysium Bostrensem, hic mutanda fuit, cum Cyriacus Emesenus et Eulysius Bostrensis ex solo interpretis errore originem traxerint, ut jam observavi cum Tillemontio num.* 1191. *Palmyra, ubi fuit Cyriacus, urbs est satis nota in Syria, et metropolis illius regionis, quæ ab ea* Palmyrene *vocatur. Aliquando Persarum fuit, aliquando Romanorum. At Romanis parebat, dum ibi fuit Cyriacus. Bostra est urbs notissima in Arabia Petræa: at castellum* Misphas, *ubi fuit Eulysius, non æque notum est. Syene, ubi locatus est Palladius, urbs est Ægypti ad Nilum, prope confinia Æthiopiæ, nec longe a Blemmyum regione. Demetrius in Oasi, Mazicibus proxima, dicitur fuisse. Verum non invenio Oasim prope Mazices, qui locantur in Mauritania Cæsariensi, ita ut non satis constet, ubi ille locum exsilii habuerit; nisi fuisset in deserto aliquo Africæ loco. Porro laudatus Palladius pag.* 198 *etiam refert, quantum antistites illi in itinere passi sint a militibus, qui eos deducebant; et ab aliquot episcopis, per quorum urbes transibant. Verum hæc, ut minus prope ad* Chrysostomum *spectantia, huc non transferam. Illud solum observa, maxime accusari episcopum* Tarsi, *cujus nomen certo non innotuit;* Antiochiæ, *ubi erat Porphyrius,* Chrysostomi *inimicus; et Eulogium* Cæsareæ Palæstinæ, *quem Sanctus ante sibi amicum credebat.* Ante omnes autem, *teste Palladio pag.* 200, episcopus Ancyræ *(Leontius,)* et Ammonius Pelusii *(in Ægypto,)* E partim donis, partim minis, deductores milites adversus eos magis exasperantes *(erant)* ut ne laicis quidem eos excipere volentibus id permitterent. *Contra laudatur humanitas episcoporum Cappadociæ Secundæ, et Serapionis,* Ostracinæ *in Ægypto episcopi. Ceterum aliorum multorum exsilia, quæ circa idem tempus contigerunt, videri possunt apud Palladium pag.* 195 *et seqq.*

AUCTORE J. S.

Post irritam illam legationem, Innocentius et Occidentales

1262 *Lubet tamen audire Theodoretum, generatim de his loquentem lib.* V *cap.* XXXIV: Porro quot episcopi ejus causa pulsi sint ecclesiis, et in extremos imperii Romani fines deportati; quot item monachi eamdem calamitatem perpessi sint, superfluum arbitror commemorare, et prolixam historiam texere; præsertim cum ea, quæ tristia sunt, contrahenda esse censeam, et auctorum, qui ejusdem nobiscum sunt fidei, errata obtegenda. Plerique certe eorum, qui injurias fecerant, pœnas dederunt, et per ea, quæ passi sunt, emolumentum aliis attulerunt. Ceterum hanc injustitiam præcipue detestati sunt episcopi Europæ: a communione enim eorum, qui hæc fecerant, se ipsos separarunt. Illyriciani quoque omnes eorum partibus se adjunxerunt. Orienta- F lium vero urbium quam plurimi communionem quidem sceleris refugerunt, corpus tamen Ecclesiæ haudquaquam disciderunt. *Ita ille.*

noluerunt amplius communicare cum hostibus Chrysostomi.

1263 *Ex Palladio vero utcumque colligitur, Innocentium et episcopos Italiæ a communione cum inimicis* Chrysostomi *abstinere cœpisse, postquam intellexerant, male exceptos esse legatos, qui ad petendum concilium erant missi. Nam pag.* 214 *Palladius Theodoro diacono dicit:* Verum ipse mihi expone Occidentalis synodi scopum ac decretum. *Respondet vero Theodorus:* Scopus Ecclesiæ Romanæ iste est, non communicare unquam Orientalibus episcopis, præsertim Theophilo, donec Dominus dederit locum universali synodo, quæ putrefactis membris eorum, qui hæc patrarunt, medeatur. *Sozomenus lib.* VIII *cap.* XXVIII *existimat, ex legatione modo relata in mentem inimicorum* Chrysostomi *venisse, ut curarent eum ad alium locum exsilii amandandum.*

1264 *Nam de re tota hæc scribit:* Porro Innocentius

AUCTORE J. S.

hi vero magis incenduntur in Sanctum.

nocentius Romanæ urbis Episcopus, cum, sicut antea scripserat, impense studeret, ut Joannes restitueretur; una cum episcopis, qui ex Oriente legati ad eum venerant, misit episcopos quinque et duos Ecclesiæ Romanæ presbyteros, ad Honorium et Arcadium augustos, qui synodum ejusque celebrandæ tempus ac locum postularent. Verum hi, qui apud Constantinopolim Joanni infensi erant, quasi in contumeliam Orientalis imperii hæc acta essent, calumniari cœperunt. Atque hos quidem, utpote qui externo imperatori molesti fuissent, cum ignominia dimitti curarunt: ipsum vero Joannem edicto imperatoris longius transferri ad oppidum Pityuntem perfecerunt. *Multa quidem in hac relatione deficiunt: nec translatio* Chrysostomi *statim secuta est. Veruntamen satis probabiliter exponitur, quo prætextu usi sint hostes* Chrysostomi *apud Arcadium, ut legatis nihil concederet: nec improbabile est, ulteriorem* Chrysostomi *relegationem inde ortam esse. Verum, quid interim Sanctus egerit, modo videamus.*

B

§ LXXX. Sanctus ob Isaurorum incursiones multa patitur, et Arabissum transfertur: gravis ipsius morbus: Epistolæ variæ anni 406, et liber geminus exaratus.

Chrysostomus dolo inimicorum ad varia transfertur loca,

Palladius in Dialogo pag. 96 *de* Chrysostomo *hæc scribit:* Ac beatus quidem Johannes Cucusi moratus annum unum, plurimos Armeniæ pauperes pavit, non tam pane quam verbo. Invaserat enim per id tempus magna fames regionem illam. Cum autem et ob id ipsi inviderent illi fratricidæ, Arabissum eum transferunt, variis vexationibus subjicientes, ut vitam tandem relinqueret. *Hæc ex Epistolis Sancti lucem accipere possunt: nam in quarta, anno* 406 *ad Olympiadem scripta, Sanctus ipse de qualicumque sanitate*

C

corporis ita loquitur: Nec vero levem hanc consolationem existimare debes, quod vivimus, quod valemus, quod cum in tantis rerum difficultatibus ac molestiis versemur, a morbo tamen et adversa valetudine liberi *(potius* liberati) sumus: quod quidem hostes nostros, ut comperi, non mediocri tristitia et dolore afficit. *Ex his verbis verisimile est, non modo translationem illam, qua Arabissum ductus est Sanctus, sed etiam frequentes illas locorum mutationes, quas videbimus, dolo inimicorum* Chrysostomi *contigisse. Neque enim credibile est, custodes Sancti existimasse, illum ab incursionibus Isaurorum tutiorem esse in silvis ac locis desertis, quam in arce Arabissi, ad quam post crebras locorum mutationes perductus est anno* 406, *sub finem hiemis, forte mense Februario, aut paulo ante.*

postquam anno uno et aliquot mensibus fuerat Cucusi;

1266 *Tot locorum mutationes hiemali tempore gravem ac diuturnum morbum* Chrysostomo *crearunt, ut liquet ex variis Epistolis post hiemem scriptis, quarum verba adducam. Verum antea observandum est, non presse inhærendum esse verbis Palladii, ubi dicit,* Cucusi moratus annum

D

unum, *sed adjiciendos esse tres quatuorve circiter menses, ut liquet ex epistolis sub finem anni* 405, *inchoata jam hieme, scriptis: nam in nulla illarum ulla fit mentio de mutato exsilii loco. Tillemontius Nota* 97 *de hisce ambigue disputat, creditque* Chrysostomum, *ubi aliquo tempore Arabissi substiterat, iterum rediisse Cucusum, ac rursum deinde Arabissum fuisse translatum. Hujusce tamen opinionis nullum aliud habet fundamentum, quam quod Epistolam* CXXVI *ad Rufinum presbyterum figat anno* 406. *At ille error tam apertus mihi videtur, ut nullam Epistolam certius ad annum* 405 *pertinere existimem. Quare ex Epistolis* Chrysostomi *lectis sæpe relectisque, ac invicem collatis, hæc satis certa credo. Venit Sanctus Cucusum anno* 404 *sub finem Augusti. Mansit ibidem usque ad finem fere anni* 405, *saltem usque ad mensem Novembrem, ac verisimiliter usque ad Decembrem. Deinde media hieme ad varia loca circumductus est, ut modo Cucusi esset, modo Arabissi, modo in silvis locisque desertis. Post tot migrationes Arabissi sedem fixit anno* 506, *ibique mansit reliquo anno* 406, *donec anno* 407 *ad ultimum exsilium proficisci coactus est, ad quod numquam pervenit, in itinere defunctus.*

E

gravissimaque ex hieme et locorum mutatione

1267 *Nunc videamus Epistolas, in quibus incommoda Sancti latius exponuntur, et dicta confirmantur. Inter primas anni* 406 *est Epist.* CXXVII *ad Polybium, qui Constantinopolitanus erat, ut colligitur ex alia ad eumdem Epistola, num.* 1113 *memorata. Illam huc totam transfero, quia est viva imago miseriarum, quibus Sanctus illa hieme fuit expositus.* Alius fortasse, *inquit,* intolerandum hujus regionis frigus, vastam loci solitudinem, acerbissimum denique morbum, hinc enim in morbum incidimus, luxisset ac deplorasset: ego autem, his omissis, disjunctionem vestram lugeo, quæ mihi et solitudine et morbo, et hieme est acerbior. Quam acerbitatem hiems quoque mihi auxit. Nam quod unum molestissimæ disjunctionis solatium suppetebat, hoc est, ut vobiscum per litteras colloquerer, hoc quoque hiems exorta mihi ademit: ut quæ ob ingentem nivis vim vias intercluserit, ac neque aliunde quemquam huc venire, ac nobiscum congredi, neque item hinc excedere, atque ad vos proficisci sinat. Quod et ipsum haud minus, imo etiam magis, Isaurorum terror efficit, nobisque solitudinem auget, omnes videlicet submovens, atque in fugam conjiciens, exsulesque reddens. Neque enim jam quisquam ullus est, qui domi manere

F

audeat: verum unusquisque, relictis ædibus suis, profugit. Atque urbes quidem, parietes et tecta nunc sunt: præruptæ autem voragines et sylvæ, urbes. Quemadmodum enim truculentæ feræ, ut pardi ac leones, tutiorem urbibus solitudinem sibi esse existimant: sic etiam homines, qui Armeniam incolimus, quotidie ex aliis atque aliis locis in alia atque alia loca migrare cogimur, vitam Hamaxobiorum et Nomadum agentes, nec usquam fidenti animo consistentes: usque adeo hic omnia tumultu et perturbatione plena sunt.

patitur incommoda; ut ex Epistolis,

1268 Etenim illi alios adventu suo jugulant, exurunt, atque ex liberis servos efficiunt: alios autem sparso rumore in fugam vertunt, atque urbibus pellunt, imo, rectius loquar, occidunt. Quotquot enim adolescentes mediis etiam plerumque noctibus, ac frigore omnia obdurante, repente domo profugere coacti sunt, metu rumoris eos fumi instar abigente; atque ad mortem oppetendam ne Isaurico quidem gladio opus habuerunt,

A buerunt, verum in nive obrigescentes extremum spiritum ediderunt; quæque ipsis fugiendæ mortis causa fuerat, eadem illis acerbissimæ mortis causa fuit. En quo statu res nostræ sint. Quæ quidem non diximus, ut te in mœrorem conjiciamus; scio quippe hæc tibi dolori fore; verum ut diuturni silentii nostri causam aperiamus, quidque causæ fuerit, cur sero ac tarde ad te scripserimus. Ita enim ab omnibus relicti sumus, ut nec aliquem, qui istuc proficisceretur, nancisci potuerimus, verum nobis presbyterum contubernalem nostrum excitare, atque ad te mittere necesse fuerit. Quapropter cum eum, ut te dignum est, exceperis, celeriter ad nos remitte, qui de tua valetudine læta nobis nunciet. Scis enim, quanto nobis studio sit hoc scire. *Hactenus* Chrysostomus. *At conjicit Tillemontius, presbyterum illum alia quoque de causa Constantinopolim fuisse missum. Hac autem de re agemus* § 81.

anno 405 scriptis liquet,

1269 *Recte idem observat, eidem presbytero commissam fuisse Epistolam* CXXVIII *ad Marinianum, qui verisimiliter etiam habitabat Constantinopoli, aut forte in via eo ducente. Nam in hac etiam dicit:* Presbyterum eum, quicum mihi vitæ consuetudo est, hinc ad vos misimus *etc. Ex hac porro* B *colligitur, primo vere utramque esse scriptam,* posteaquam tempus jam itinera patefecerat. *Causa scribendi erat, ut Marinianus rescriberet. Mense Martio aut Aprili utraque videtur scripta. Circa idem tempus, aut paulo post, scripsit* Chrysostomus *Epistolam* LXIX *ad Nicolaum presbyterum, in qua de rebus suis hæc memorat:* Nuper quidem asperrima hieme loca subinde commutantes, nunc in urbibus, nunc in terræ faucibus et silvis commorati sumus, ab Isaurorum incursibus undecumque expulsi. Tandem autem aliquando, his malis nonnihil sedatis, loca deserta relinquentes, Arabissum confugimus, quod videlicet illius oppidi arcem reliquis locis tutiorem invenissemus. Neque enim in oppido degimus, quia ne id quidem tutum est. Est autem nobis hæc sedes quovis carcere deterior. Præter id enim quod singulos in dies, ut ita dicam, pro foribus nostris mors est, Isauris omnia invadentibus, atque igni et ferro tum corpora, tum ædificia delentibus, famem etiam, quam loci angustia, et eorum, qui huc confugiunt, multitudo minatur, pertimescimus. Ac præterea diuturnò morbo, quem nobis hiems et perpetua fuga peperit, conflictati, etsi vim ipsius et acerbitatem nunc effugimus, non-C nullas tamen adhuc ipsius reliquias circumferimus. *Deinde suam declarat benevolentiam, petitque ut nova de Phœnicia sibi communicet.*

ex quibus et gravem discimus morbum Sancti,

1270 *Eodem tempore data est Epistola* LXX *ad Aphtonium, Theodotum et Chæream, presbyteros et monachos, quorum preces magno ardore flagitat. De se hæc narrat:* Quamquam enim multi fluctus undecumque nos cingunt, nimirum et loci solitudo et obsidio, et Isaurorum impetus, et quotidiana mors: nam perpetuo cum morte vivimus, in hac arce non secus ac in carcere quodam inclusi, atque cum gravi corporis ægritudine colluctantes: nihilominus tamen, etiamsi multæ sint nostræ calamitates, haud parvum hujusmodi malorum solatium in caritate vestra positum habemus. *Et post pauca :* Ac quidem exacta hieme, atque exorto vere, gravi morbo liberati sumus: verum ipsius reliquias adhuc circumferimus, quas augent etiam Isaurici tumultus, qui numquam intermittunt.

1271 *Eodem etiam tempore data est Ep.* CXXXI *ad Elpidium episcopum Laodicenum, qua* *omnia confirmantur.* Non contemptu tui, *inquit,* nec incuria, superiori tempore siluimus. Verum res adversæ, quibus undique obsidemur, diuturnum hoc silentium effecerunt. Neque enim certo ullo loco defixi sumus: verum nunc Cucusum, nunc Arabissum, nunc valles, ac prærupta desertaque circumimus. Usque adeo cuncta tumultibus ac perturbatione plena sunt, flammaque et ferrum tam corpora quam ædificia omnia conficit. Ac jam etiam urbes una cum viris omnibus funditus excisæ sunt, novisque quotidie rumoribus perculsi sedes mutamus, grave quoddam ac novum exsilii genus perpetientes, mortemque in dies exspectantes. Nam ne castello quidem, perinde atque carcere, nunc inclusi, fidenti animo esse possumus: propterea quod Isauri ejusmodi arces obsidere non dubitent. Ad hæc gravis etiam morbus accessit: cujus nunc ægre acerbitate depulsa, reliquias adhuc circumferimus; et quemadmodum in insulam quamdam, non navigabili mari circumfusam, relegati, eodem modo neminem fere ulla ex parte cernere possumus, quod via omnis tumultuum metu intercIusa sit *etc.*

AUCTORE J. S.

qui contra Isauricas incursiones Arabissi se includit arci.

1272 *Habemus et tres hujus anni Epistolas ad Theodotum diaconum, ex quibus colligitur, Isauricas irruptiones per æstatem anni* 406 *continuatas esse, uti et infirmitatem* Chrysostomi *ejusque in arce Arabissi commemorationem. Ex his prima est Epistola* CXL, *in qua se excusat, quod frequenter non scripserit ob mala Isaurica.* Exorto enim vere, *inquit,* illorum quoque impetus florere cœpit, ac per omnes vias effusi sunt, eas omnibus prorsus invias reddentes. Sane jam et ingenuæ matronæ captæ sunt, et viri obtruncati... Quoniam autem non dubito, quin de valetudine nostra certior fieri cupias, scito nos superiori hieme graviorem in modum ægrotasse, nunc autem paulum recreatos esse. Quin etiam aeris inconstantia rursus perturbati, (nam nunc quoque hiems hic viget) tamen speramus fore, ut, cum æstas plane effulserit, morbi reliquias deponamus. Neque enim corpus nostrum ulla re æque labefactatur, ut frigore: nec rursus ulla re æque juvatur, ut æstate et caloris solatio. *Ita Sanctus circa Aprilem anni* 406. *Nam nequit hæc Epistola referri ad annum* 405, *quo Theodotus hiemali tempore fuerat apud* Chrysostomum. E

Tres Epistolæ ad Theodotum diaconum: Isauri,

1273 *Altera ad eumdem est Epistola* CXXXV, *quæ scripta videtur mense Maio aut Junio, nam data est* exorto vere, et cœlo ingenti tranquillitate prædito, *imo etiam* in suavi et amœna anni parte, *sed quando* multis bellis omnia *in Armenia flagrabant.* Etenim, *inquit,* obsidio nostra in dies ingravescit: atque in hac arce (*Arabissi*) tamquam in laqueo desidemus. Quippe jam etiam media nocte præter spem omnem et exspectationem trecentorum Isaurorum agmen oppidum percursavit, peneque nos cepit. Verum Dei manus confestim eos, nobis etiam nihil tale sentientibus, hinc avertit, ita ut non modo periculo, sed etiam metu vacui essemus, ortoque die, tum denique, quod contingerat, resciverimus. Quæ cum ita sint, gaude ac lætare, Deumque indesinenter ora, ut nos in omni securitate constituat, atque urgente morbo liberet. Quamvis enim jam extra periculum simus, tamen morbi reliquiæ adhuc hærent, morbi memoriam mihi perpetuo refricantes. *Deinde iterato preces postulat, eique Theodotum lectorem commendat.* F

qui Chrysostomum fere ceperunt,

1274 *Nihilo meliore loco res erant, quando eadem æstate ad eumdem scripsit Epistolam* LXVIII, *tertiam*

per æstatem graviora inferunt damna:

AUCTORE J. S.

tertiam hujus anni et ultimam ad Theodotum diaconum. Hunc, *inquit,* te trahere minime jam audemus: tot Armeniæ mala sunt, ac tempestas altera omnia excepit. Nam quocumque tandem quispiam venerit, cruentos torrentes, cadaverum agmina, domos solo æquatas, urbes eversas perspiciet. Nos autem, tametsi periculo vacui esse videamur, in hoc præsidio, tamquam gravi quodam carcere conclusi; tamen ob quotidianos metus, ob rumores cædibus plenos, ob perpetuas Isauricarum excursionum exspectationes, ob corporis denique imbecillitatem, cum qua ad hunc usque diem luctamur, tranquillitate ac securitate frui minime possumus *etc. Hæc ultima est, ut monui, ad Theodotum diaconum Epistola, fortasse quia Theodotus iterum ad* Chrysostomum *venit, cessantibus sub finem hujus anni populationibus Isaurorum.*

unde penuria oritur, et Sancti incommoda augentur.

1275 *Epistola* XV *ad Olympiadem eodem quoque æstate scripta est eadem consolandam, sicut initio eleganter facit, deinde hæc subjungens:* Quia autem scio, te de rerum nostrarum statu certiorem fieri cupere; siquidem diu tacui; hoc habeto, nos e gravissimo quidem morbo emersisse; cæterum morbi reliquias etiamnum circumferre. B Optimos certe medicos præsto habemus: sed necessariarum rerum inopia medicinæ utilitatem labefactat. Hic enim non modo necessariorum medicamentorum penuria est, cæterarumque rerum, quibus ægrum corpus relevari potest: verum etiam fames ac pestis imminent. Atque hæc mala perpetuus latronum impetus jam parturit, qui quam longissime grassantes, atque omnes undique vias intercludentes, hinc quoque non parvum iis, qui iter faciunt, periculum creant. Sane Andronicus, ut ipse ait, in eorum manus incidit: atque ab ipsis dispoliatus, ita salvus evasit. Quamobrem te rogo, ne quem posthac huc mittas. Est enim verendum, ne profectionis ad nos causa ei, qui iter hoc suscipit, necem accersat... Verum, si quem spectatæ fidei hominem nanciscaris, qui ob alia negotia huc se conferat, per eum, quo statu valetudo tua sit, fac sciam, *etc. Hæc circa Maium aut Junium scripta videtur. Quare non præcessit alia de morbo hic memorato, quantum videtur: nam sic diu non siluisset.*

Sanctus librum scribit insignem, quo probat,

1276 *Quandoquidem ex allatis Epistolis abunde vidimus, quot miserias et calamitates anno* 406 *sustinuerit* Chrysostomus, *insigni nunc exemplo videamus, quam inter illas non fuerit animo* C *fracto aut dejecto. Nam si verba ipsius mox danda accurate consideremus, facile videbimus, Sanctum ipso illo tempore, quo in arce Arabissi reliquiis morbi aliisque relatis calamitatibus pulsabatur, elaborasse eximium illum librum, cui tom.* III *pag.* 445 *titulus est:* Quod, qui se ipsum non lædit, *cum* nemo lædere possit. *Compendium breve totius libri hoc est. Nec paupertatem, nec ignominiam, nec morbum, nec exsilium, nec mortem ipsam, nec ullo denique mundi incommodo, nec ullos homines, aut alios creaturas, id efficere posse, ut quis lædatur aut damnum patiatur, modo ipse, divina adjutus gratia, omnia recte patiatur, et in peccatum non labatur. Ratio petitur a fine hominis: neque enim homo creatus est, ut dives sit, honoratus, sanus, aut ut aliis ejusmodi commodis fruatur, imo neque ut diu vivat; sed unice ut recte vivat, Deoque serviat, ac vitam mereatur æternam. In hoc igitur sita est vera hominis felicitas, quam nullus invito, ac per Dei gratiam vigilanti, auferre potest.*

1277 *Hæc sensa Sanctus expressit juvenis in* D *domo materna, in eremo, in diaconatu. Has veritates uberius declaravit virili ætate in utroque sacerdotio. Has demum sententias, tam scitu dignas, quam plerisque ignotas, integro libro et consueta sibi facundia prolixe declaravit in exsilio, in morbo, in assiduis angoribus, quando omnia fere expertus erat vitæ incommoda. Quemadmodum autem Salomon, qui commoda omnia experiri voluerat, Eccl.* II *declarat se invenisse* in omnibus vanitatem; *ita fortissimus ac sapientissimus Pater diserte ostendit,* eum, qui se ipsum non lædat, a nemine alio lædi posse, etiamsi totus orbis grave contra illum concitet bellum. Neque enim, *inquit,* pag. 457, difficultas rerum, nec temporum mutationes, nec potentum injuriæ, neque insidiarum tamquam nivium imbres, neque calamitatum multitudo, neque omnium, quibus homines premuntur, malorum collectus acervus, generosum, sobrium ac vigilantem vel parum labefactare poterit *etc.*

neminem lædi hujus vitæ calamitatibus,

1278 *Ita loquitur egregius Pauli Imitator, acsi aliis verbis declarare voluisset illud Apostoli Rom.* VIII: Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? (sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur E tota die: æstimati sumus, sicut oves occisionis.) Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos *etc. Siquis tam ardenter Deum amaverit quam Paulus aut* Chrysostomus, *tantamque de Dei ope obtinuerit fiduciam, verissima esse utriusque dicta facile perspiciet. Interim observare lubet, non fortius locutum videri* Chrysostomum, *quam operatum. Tantus enim in Epistolis ipsius elucet Dei amor et proximi, tanta fortitudo et constantia, tanta modestia et patientia, tam concinna omnium virtutum pulchritudo, ut, sicut in reliqua vita alios plerosque homines virtutum præstantia videtur superasse; ita et priorem vivendi rationem in exsilio superasse videatur.*

nisi lædatur a se ipso;

1279 *Restat, ut tempus, quo liber ille scriptus est, assignemus. In Epistola* IV, *et ad Olympiadem ultima, pag.* 576 *de eo sic loquitur Sanctus secundum interpretationem Latinam:* Mitto ad te id, quod nuper litteris mandavi, nempe eum, qui se ipsum non læserit, a nemine alio lædi posse. Hoc quippe contendit, atque in eo elaborat ea oratio, quam nunc ad te mitto. Quare fac eam assidue pervolvas, imo etiam, si per valetudinem licet, recites. *Tillemontius art.* 128 *existimat, de duobus simul libris hic loqui* Chrysostomum, *quia Græce est ad litteram:* Misi ad te, F quæ scripsi nuper, eum, qui seipsum non lædat, a nemine lædi posse: et hoc certamen certavit hic sermo, quem tibi nunc misi *etc. Sane hæc verba, prout Græce leguntur, omnino insinuant, alium librum, cujus titulus indicatur, ante missum, alium vero ejusdem fere argumenti missum esse cum laudata Epistola* IV, *atque ea etiam est sententia Montfauconi.*

liber ille scriptus Arabissi anno 406

1280 *Porro in hujus editione liber ille secundus non diu quærendus est, cum editus sit statim post priorem pag.* 465 *hoc titulo:* Ad eos, qui scandalizati sunt *etc. Hic liber præcedente multo est prolixior, estque pulcherrima disputatio de providentia divina. Nam initio sanctus Scriptor prolixe probat, non esse investiganda consilia Dei, cujus omnia opera bona et laudabilia esse deinde ostendit, etiamsi talia primo intuitu hominibus non appareant. Paulatim vero eo deducitur sermo, ut probis omnia esse utilia, eosque nullis malis aut scandalis lædi evincat. Hoc dum agit* Chrysostomus,

et paulo post alius prolixior

AUCTORE J. S.

A sostomus, *pag.* 502 *librum priorem clare laudat his verbis:* Noli ergo mihi eos commemorare, qui pereunt: quod enim in priore libro dixi, nullus ex iis, qui scipsos injuria non afficiunt, ab aliis lædi potest, quamvis de vita ipsa sit periculum subeundum. *Ex his colligitur, utrumque librum scriptum esse ante Epistolam* IV, *quam sub finem anni* 406 *datam, mox ostendam. Uterque igitur exaratus est anno* 406, *quando Sanctus degebat Arabissi, innumeris pressus calamitatibus, ut partim vidimus, et etiamnum videbimus.*

In Epistola IV *ad Olympiadem Sanctus docet,*

1281 *Porro Epistola* IV, *quacum ultimus liber missus est, de statu* Chrysostomi *varia memorat, scriptaque est hiemali tempore, sed initio hiemis, et ante finem anni* 406. *Initium tale est*: De hiemis acrimonia, et stomachi nostri imbecillitate, atque Isauricis incursionibus, nihil est, quod nostri causa sollicita sis, curisque te conficias. Hiems quidem fuit (*Græce* γέγονεν facta est) qualis in Armenia esse solet: nec enim amplius quidquam dicendum est: nos tamen haud magnopere lædit. Hoc quippe prospicientes, ad incommodum, quod hinc contrahitur, propulsandum multa molimur; nimirum et ignem perpetuo accendentes, et cubiculum, in quo commoramur, B undique obsepientes, et pluribus vestibus ac stragulis utentes, et domi semper manentes. Quod etsi nobis molestum est, tamen ob lucrum, quod hinc capimus, tolerabile est. Quamdiu enim domi nos tenemus, frigore haud admodum divexamur, sin autem aliquantulum progredi, atque in externo aere versari cogamur, non parvo hinc detrimento afficimur. *Mox rogat Olympiadem similiter infirmam, ut ipsa quoque valetudinem diligenter curet, et medicamentis utatur:* Quandoquidem, *inquit,* nos etiam paucis ante diebus, cum ob aeris statum proclivis nobis ad vomitus stomachus esset, atque et aliis curationis generibus, et pharmaco eo, quod a domina mea lectissima et ornatissima Syncletio missum est, usi essemus, nec ultra tres dies illud adhibere nobis necesse fuisset, ipsius imbecillitatem correximus.

valetudinem suam iterum subinde tentari,

1282 *Haud dubie illud remedium Sancto missum est, postquam Olympias acceperat Epist.* XV, *in qua de medicamentorum penuria* Chrysostomus *querebatur. Rogat itaque,* ut hujusmodi medicamentum *ad se* rursum mittatur. Nam, *inquit,* cum quamdam stomachi subversionem rursum sensissemus, eodem rursum remedii genere usi, C malum omnino profligavimus. Quippe et inflammationes in imo pectore conditas sedat, et pituitam exhaurit, et mediocri calore præditum est, et vigorem haud vulgarem affert, et ciborum appetitum excitat: atque harum rerum nobis pancis diebus experimentum præbuit. Fac igitur dominus meus cumprimis venerandus Theophilus comes exoretur, ut nobis rursum idem medicamentum conficiat, atque ad nos mittat. Nec vero hoc nomine discrucieris, quod nos hic hiememus. Multo enim meliore nunc atque commodiore, quam superiori anno, valetudine sumus. *Hæc satis insinuant, hiemem non fuisse fere finitam, dum hæc scriberentur. Consequenter nescimus, an tota hieme idem Sancti status permanserit: neque enim ullam habemus Epist. anno* 407 *scriptam, Quapropter, si consideremus,* Chrysostomum *utraque hieme præcedente graviter ægrotasse, vehementer suspicabimur, ipsum ultima hac hieme nihilo melius fuisse affectum.*

se tamen de reditu non desperare.

1283 *Quidquid tamen de hisce sit, quæ certo scire non possumus, Sanctus optimo tunc erat animo, et spem Constantinopolim aliquando revisendi necdum abjecerat. Hinc, ubi Olympiadem eleganti et prolixa oratione consolatus erat, hæc de se ad consolationem ipsius addit pag.* 575*:* Quod si tibi mœroris causam id affert, quod a nobis sejuncta sis, hujus etiam rei lætum finem exspecta. Atque hoc non consolandi animi tui causa nunc dico: sed quia exploratum mihi est ita fore. Nam nisi ita futurum esset, jampridem, nisi me opinio fallit, quantum quidem ad illatas mihi calamitates attinet, e vita cessissem. Ut enim etiam omnia, quæ Constantinopoli perpessus sum, præteream, quanta, posteaquam ex urbe excessi, in tam longo ac molesto itinere pertulerim, quorum multa erant ejusmodi, ut mortem afferre possent; quanta postquam huc veni, quanta postquam Cucuso migravi, quanta denique postquam Arabissi commoratus sum, intelligere tibi licet. At hæc omnia effugimus, ac nunc percommoda valetudine utimur, atque in magna securitate sumus: adeo ut Armenii ad stuporem usque mirentur, me in tam imbecilli, et gracili corpore, tam intolerandam frigoris vim perferre, ac spiritum ducere posse, cum ii etiam, qui hiemi assueti sunt, hinc non vulgarem in modum afficiantur. E

atque optimo esse animo:

1284 At nos ad hunc usque diem illæsi atque incolumes mansimus: et prædonum manus effugimus, qui sæpe in nos impetum fecerunt, et rerum necessariarum inopia laboramus, ac ne balneo quidem uti nobis licet. Atqui, cum istic degeremus, eo nobis assidue opus erat: nunc autem in eum statum atque habitum evasimus, ut ne hujusmodi quidem solatii cupiditate teneamur, verum majorem sanitatem consecuti simus, quam ut illud adhibere necesse habeamus. Ac nec cœli intemperies, nec locorum solitudo, nec rerum venalium angustia, nec eorum, a quibus curemur, inopia, nec medicorum inscitia, nec balneorum penuria, nec quod perpetuo in cubiculo tamquam ergastulo clausi teneamur, nec quod progredi nequeamus, quod quidem nobis assidue facere necesse erat, nec quod semper cum fumo atque igne simus, nec prædonum metus, nec perpetua obsidio, nec denique quidquam aliud hujusmodi nos fregit ac superavit: verum melius commodiusque, quam cum istic essemus, adhibita tamen ingenti cura, valemus. *Huc usque* Chrysostomus, *qui statim subjungit, quæ dedimus de gemino libro ad Olympiadem* F *misso, eamque hortatur, ut dolorem nimium deponat; cumque ipsa confiteretur, ex illo morbum sibi esse ortum, ait, se fidem ei non habiturum de mœrore pulso, nisi ad sanitatem rediret; qua conditione promittit,* litteras rursum, quæ orationis modum excedant, *ad ipsam se missurum. At id facere non potuit, opinor, quia hostes ipsius, quos de qualicumque sanitate sua dolere observat, effecerunt, ut in novum ageretur exsilium initio æstatis sequentis.*

meminit et de lapsu Pelagii,

1285 *Porro in fine Epistolæ* Chrysostomus *hæc adjicit:* De Pelagio monacho magno dolore affectus sum. Cogita igitur, quot quantisque coronis digni sint, qui forti animo in acie steterunt, cum viros, qui tam pie ac sancte tantaque cum tolerantia vixerunt, abripi atque in fraudem impelli videamus. *Ex his, quæ Eminentissimus Baronius ad annum* 405 *num.* 7 *recitat, observat, Pelagium hæresiarcham eo tempore innotuisse: nam de lapsu Pelagii in hæresim laudatus Annalista* Chrysostomum *explicat. Tillemontius art.* 129 *non rejicit expositionem de Pelagio, qui factus est hæresiarcha.*

AUCTORE J. S.

resiarcha. At credit, dolere solum Chrysostomum *quod cœpisset communicare cum inimicis suis. At hæc expositio est improbabilis, quia Pelagius erat in Occidente, ita ut verisimile non sit, eum a* Chrysostomo *ad ipsius inimicos transfugisse, si de hæresiarcha agatur. Verum Petavius, Garnerius, Norisius, et post illos Pagius in Critica ad hunc annum, ac Natalis Alexander ad Sæculum* v *cap.* III *art.* 2 § 2 *existimant, de alio Pelagio monacho loqui* Chrysostomum. *At rationes, quæ ab ipsis pro sua opinione afferuntur, me potius propellunt ad contrariam.*

qui videtur esse hæresiarcha.

1286 *Observant nimirum, Pelagium eo tempore fuisse Romæ, magnaque sanctitatis fama viguisse. Agnoscunt etiam, eum diutissime, et jam ante finem seculi* IV, *Romæ fuisse, ibique Rufinum Pelagio fuisse errorum suorum magistrum. Hæc autem mihi persuadent, de Pelagio hæresiarcha omnino loqui* Chrysostomum, *præsertim cum Natalis Alexander epocham natæ hæresis Pelagianæ ita figat:* Emersit Pelagiana hæresis anno Christi 401 vel 405, *illamque epocham ex Epistola aliqua Pelagii utcumque probet. Etenim loquitur* Chrysostomus *de monacho, cujus magna fuerat sanctitatis fama. Epistola autem ejus data est sub* B *finem anni* 406, *et eo ipso tempore, quo non diu ante multas ex Urbe ipsa Roma acceperat litteras, ut videbimus* § *seq. Præterea dubitandum non est, quin etiam S. Olympias, de restitutione* Chrysostomi *maxime sollicita, subinde litteras acceperit ab aliquo ex Orientalibus, qui erant Romæ. Hinc verisimillimum est, de erroribus et hæresibus Pelagii, ac præcedente sanctitatis ejus fama, litteris Romanis monitam fuisse* Chrysostomum *aut Olympiadem, aut utrumque: atque inde scripsisse* Chrysostomum, *quæ ex Epistola dedimus. Hæc omnia considerarunt viri eruditi, qui de alio agi Pelagio crediderunt. Si autem de alio agi crederem, lapsum illum non interpretarer hæresim; sed recessum a bona causa, et accessum ad inimicos* Chrysostomi. *Hæc breviter, quia ad Sanctum nostrum minus pertinent.*

Epistola CXLII *ad Elpidium episcopum.*

1287 *Restat una Epistola hoc loco recensenda, quæ item sub finem anni* 406 *data est ad Elpidium Laodicenum. Est Epistola* CXLII, *cujus initio se excusat* Chrysostomus, *quod raro potuerit litteras ad Elpidium mittere. Deinde de se hæc addit:* Quia autem probe scio, te quoque de rebus nostris certiorem fieri cupere, commoda valetudine sumus, ingentique otio et quiete fruimur, C atque in securitate degimus, Isauricis nimirum tumultibus liberati. Nam quod ad Armeniæ hiemem attinet, eam jam usu ipso ferre didici. Quamquam enim frigore nonnihil offendor, ut solet is, qui tam imbecilli corpore præditus sit: superior tamen exsisto, dum domi me perpetuo, cum frigus sævit, includo, raroque e limine pedem effero. Nam cæteras quidem anni partes ita jucundas ac suaves sentio, ut eum etiam morbum, quem ex hiemis asperitate contraxi, perfacile depellere queam. *Hæc ultima est ad Elpidium, qui* Chrysostomum *constanter dilexit. De eo Palladius in Dialogo p.* 195 *memorat sequentia:* Elpidius magnus ille Laodiciæ Syriæ episcopus, et Pappus (*item episcopus Syriæ, ut habet pag.* 10) per totum triennium de scala domus suæ non descenderunt, precationibus vacantes. *Hactenus de litteris ad varios in Oriente missis.*

D

§ LXXXI. Litteræ Chrysostomi ad legatos Constantinopolim missos, aliosque aliquot episcopos : aliæ deinde ad Innocentium Papam, variosque episcopos etc.

Sanctus presbyterum mittit Constantinopolim

V*idimus* § 79 *legationem, nomine Innocentii Papæ et Honorii imperatoris totiusque episcoporum concilii missam ad Arcadium imperatorem, ut universale concilium congregaretur in causa* Chrysostomi. *Illum Occidentalium conatum Sanctus non ignoravit, nec partibus suis defuit. Etenim multas habemus Epistolas ad legatos istos datas. At nomina eorum in iis non exprimuntur, ita ut Sanctus ea videatur ignorasse. In omnibus vero Sanctus dicit, se misisse presbyterum, qui Epistolas ad illos perferret. Hinc dubitandum non videtur, quin idem ille presbyter, quem verno ineunte tempore cum litteris ad Polybium misit* Chrysostomus, *hasce eodem tempo-* E *re Constantinopolim pertulerit, ut easdem singulis distribueret secundum inscriptiones additas. Omnium porro illarum Epistolarum idem fere est argumentum : nam in omnibus gratias agit de susceptis pro se laboribus, hortaturque ut ad finem usque pergant. Inscriptiones memorabo, eaque ex ipsis litteris huc transferam, quæ sufficere videbuntur ad intelligendum* Chrysostomi *in illis scribendis propositum.*

cum variis epistolis ad episcopos,

1289 *Epistola* CLVI *tantum inscribitur* Episcopis. *Missa tamen fuit ad episcopos legatos, atque ita incipit:* Clamat quidem ubique ipsa quoque rerum natura, quavis tuba luculentiorem vocem emittens, præclarissimum vestrum zelum, animique pro veritatis defensione alacritatem, quam non itineris longitudo, non temporis diuturnitas, non hominum insanabili morbo laborantium vesana contentio, non denique aliud quidpiam hujusmodi oppressit, aut etiam debilitavit. *Mox gratias agit, desideriumque declarat eos coram videndi.* Quoniam autem id, *inquit,* minime fieri potest, quod exsilii vinculis adstricti teneamur; idcirco dominum meum reverendissimum ac religiosissimum presbyterum nacti, per eum scribimus, vobisque debitum salutationis munus F persolvimus; illud vobis significantes, vos universum Orientem vestri desiderio inflammasse, ingentemque vestri amorem ipsis attulisse, atque innumeros homines justæ hujusce ob ea flagitia, quæ perpetrata sunt, indignationis socios habere. Vos itaque hortamur, ut idem studium ad extremum usque præstetis. *Tres sequentes Epistolæ eamdem fere sententiam exhibent, licet diversis verbis sint exaratæ. Prior ex illis, sive* CLVII, *inscribitur:* Episcopis, qui ab Occidente venerant; *duæ sequentes,* Iisdem. *In singulis de presbytero a se misso iisdem fere verbis meminit, ac de difficultate aliquem reperiendi, qui litteras perferat, ob loci solitudinem.*

aliosque legatos, qui Romæ eo erant missi.

1290 *De itinere legatorum, deque perpetua illorum benevolentia in Epistola* CLVII *ita orditur :* Et quidem prius quoque studium vestrum, et affectum, quem ad ecclesiarum detrimenta sarcienda præstitistis, firmam etiam ac sinceram benevolentiam, fortitudinem animi, constantiam ac

A ac tolerantiam, quam tamdiu præ vobis tulistis, majorem in modum admirabar. Nunc autem ex ingenti animi vestri vigore stupore affectus sum; quippe qui tam longam ac marinam, laborumque et fudorum plenam peregrinationem vobis, ut Ecclesiæ commodis consuleretis, suscipiendam duxeritis *etc. Hisce similis est Epistola* CLX, *quæ inscripta legitur,* Episcopo, qui ab Occidente venerat. *Differt tamen ab aliis, quod in hac unum passim alloquatur, in aliis plures ; ita ut illa videatur destinata fuisse pro illo, qui caput erat legationis. Epistola* CLXI *inscripta est,* Romanis presbyteris, qui cum episcopis venerant. *Hujus initium est :* Plurimum laboris ac sudoris subiistis, tam longa et marina peregrinatione suscepta *etc. Reliqua videri poterunt. In hisce porro Epistolis observari potest, nullius legati nomen in illis exprimi. Unde colligitur, ut jam monui, de legatione quidem edoctum fuisse* Chrysostomum, *non item de nominibus eorum, qui fuerant ad legationem electi.*

ut et ad Orientales episcopos legatis additos :

1291 *Noverat item* Chrysostomus, *antistites aliquot Orientales cum Occidentalibus mittendos. At æque ignorabat, quinam ad id essent deputati, ut colligitur ex Epistolis* CLXV, CLXVI *et* CLXVII, B *ad illos eodem tempore, et per eumdem presbyterum destinatis. Prioris inscriptio est :* Episcopis, qui cum Occidentalibus venerant. *Altera inscribitur :* Episcopis, qui cum Occidentalibus episcopis venerant : *tertia,* Iisdem. *In singulis rursum fit mentio presbyteri ad illos missi, et hic in priore dicitur* parum firmo corpore præditus. *In singulis laudantur præcedentes illorum episcoporum labores, uti et suscepta tunc peregrinatio. Porro ad enumeratas modo Epistolas, quæ eidem presbytero commissæ sunt, illud observari potest, nullam forte ex illis potuisse Constantinopoli legatis tradi, cum ipsi ibidem pessime excepti fuerint, aut potius in urbem non admissi, sed aliquo tempore extra urbem quasi in carcere conservati, ac deinde remissi, ut vidimus num.* 1257. *Hinc dubium est, an Epistolæ illæ ulli illorum, ad quos datæ erant, fuerint traditæ. Certe verisimile non est, traditas fuisse Constantinopoli. Conservatæ tamen sunt et forte etiam ab eodem illo presbytero simul Romam directæ, aut postea eo missæ.*

ad Anysium Thessalonicensem, ad omnes simul Macedoniæ episcopos :

1292 *Quidquid de his sit, laudatus presbyter et alias Epistolas curæ suæ commissas habuisse videtur. Sane eam in Macedoniam quoque, Græciam, Dalmatiam, et ulterius Aquileiam usque profectum crediderint, quia in variis Epistolis de* C *eodem, quantum apparet, fit mentio. Intellexerat verisimiliter* Chrysostomus. *Thessalonicam Macedoniæ metropolim pro synodo habenda designari ab Occidentalibus; nec ignorabat, Anysium Thessalonicensem episcopum sibi addictum esse. Hinc ad eum misit Epistolam* CLXII, *quam sic exorditur :* Sero quidem ac tarde ad te scripsimus. At non sponte nostra diuturno hoc silentio usi sumus, verum ob loci, quo inclusi tenemur, solitudinem, non autem ob socordiam in te ullam ac negligentiam. Nunc quippe reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum nacti, quam jam pridem debemus, salutationem tibi persolvimus, ingentesque pro ea contentione ac fortitudine, quæ ecclesiarum causa præstitisti, gratias agimus. *Deinde hortatur, ut fortiter pergat. Ejusdem fere argumenti est Epistola* CLXIII, *ad omnes Macedoniæ episcopos eodem tempore data, cujus hæc est inscriptio :* Anysio, Numerio, Theodosio, Eutropio, Eustatio, Marcello, Eusebio, Maximiano, Eugenio, Gerontio et Thyrso, atque omnibus Macedoniæ orthodoxis episcopis. *Hos cum gratiarum actione hortatur Sanctus,* ut *susceptis pro Ecclesia laboribus* eum etiam, quem par est, finem *imponant.*

AUCTORE J. S.

ad Alexandrum Corinthi et ad Chromatium Aquileiæ episcopos :

1293 *Per eumdem presbyterum perlata est Epistola* CLXIV *ad Alexandrum Corinthi episcopum, quem se amare profitetur, quemque ut amicum accusat, quod* ne semel quidem *scripsisset. Deinde ait, se misisse laudatum* presbyterum, *ac litteras petit, cum ille rediret. Rursum, ejusdem presbyteri fit mentio in Epistola* CLV *ad S. Chromatium Aquileiensem episcopum, cujus charitatem* Chrysostomus *celebrat his verbis :* Clarissima ferventis tuæ ac sinceræ caritatis tuba ad nos usque sonum suum diffudit, magnum quiddam ac diutissime durans ex tanto itineris intervallo spirans, atque ad extremos usque terræ fines pertingens. Nec nos, licet alioqui tam longe disjuncti, minus quam ii, qui adsunt, vehementissimam atque igne plenam caritatem, sinceramque et ingenti libertate ac fiducia perfusam linguam, atque adamantinam contentionem exploratam habemus. *Deinde dicit, se* presbyterum *misisse, rogatque ejus litteras,* cum ipse revertetur, insuperque etiam, si tabellarii occurrant. *Nullius autem majori cum energia verborum et amplissima gratiarum actione charitatem magis celebrat. Montfauconus ad hanc Epistolam notat, Chromatium litteras ad* Chrysostomum *dedisse, laudatque pro eo Palladium. At memoria lapsus est : nam Palladius testatur, litteras Chromatii quoque nomine datas esse ad Arcadium pro* Chrysostomo, *non ad* Chrysostomum. *Id fortasse etiam fecerit Chromatius : sed res incerta est. Nomen S. Chromatii Martyrologio Romano adscriptum est ad diem 2 Decembris.* E

presbyter illarum lator non videtur longius quam Aquileiam profectus.

1294 *Dubitari potest, an eodem etiam tempore datæ sint Epistolæ* CXLIX, CL *et* CLXXXIV, *videlicet ad Aurelium Carthaginensem, ad Maximum episcopum, et ad S. Gaudentium Brixiensem. Si crederem, presbytero prædictarum Epistolarum latori Romam usque proficiscendum fuisse, ut suspicatur Tillemontius art.* 122, *illas tres Epistolas eidem quoque presbytero commissas existimarem, quia de irrito legationis successu non meminerunt. Attamen quia verisimile non est, presbyterum illum ulterius quam Aquileiam fuisse missum, cum quia redire debebat ad* Chrysostomum, *tum quia in aliis Epistolis de eo non fit mentio, ut fit in omnibus mox enumeratis, malim credere, tres illas fuisse serius missas cum aliis* F *mox recensendis. Porro Epistolas modo enumeratas misit* Chrysostomus, *ut ex parte sua concilium promoveret, causamque suam in eo tractandam, ut sperabat. Verum post menses aliquot intellexit, conatum illum Innocentii Papæ et Occidentalium episcoporum frustratum esse, eorumque legationem infelici exitu terminatam, sive id ipse Innocentius, ut satis verisimile est, ad* Chrysostomum *perscripserit, aut alius quispiam ex episcopis Italiæ, sive id per presbyterum suum redeuntem, sive alia demum modo audiverit. Certe Sanctus in Epistola ad Innocentium, statim recitanda, satis ostendit, sibi omnia illa nota fuisse.*

Sanctus infelicem legationis exitum edoctus,

1295 *Exitum vero legationis per litteras Italicas* Chrysostomus *non facile intelligere potuit ante mensem Augustum, aut potius ante Septembrem. Nam discessum legatorum ad Arcadium num.* 1256 *fixi circa mensem Martium aut Aprilem. Redierunt autem* post quatuor menses, *forte non omnino completos, ita ut reditus videatur figendus circa Julium. Nuntius vero, qui litteras*

Roma

AUCTORE J. S.

Roma Arabissum perferret, duobus facile mensibus in via esse potuit, etiamsi felici navigatione uteretur. Itaque litteras Chrysostomi *ad Innocentium cum aliis eodem tempore missis circa Septembrem aut Octobrem anni* 406 *figendas puto. De anno dubitationes minime necessarias movet sibi Tillemontius Nota* 99, *cum Sanctus in laudata Epistola sic loquatur :* Nam et nos tertium nunc annum in exsilio versantes, in fame, peste, bello, continuis obsidionibus, solitudine incredibili, quotidiana morte, et Isauricis gladiis, non mediocriter consolantur stabilis ac constans vester affectus ac fiducia, mirificeque oblectat benefica et sincera vestra caritas. *Tertius exsilii annus anno* 406 *inchoatus est a die* 20 *Junii, quo discessit Sanctus Constantinopoli. Eidem anno magis, quam ulli alteri, congruunt omnia illa exsilii incommoda, quæ recenset.*

scribit ad Innocentium Papam,

1296 *Epistolam ad Innocentium, cujus inscriptio tom.* III *pag.* 521 *talis est :* Innocentio Episcopo Romæ Joannes in Domino salutem, *totam huc transfero.* Corpus quidem nostrum uno tantum loco tenetur; caritatis autem ala in universo orbe circumvolitat. Proinde licet tanta itineris intercapedine separati sumus, a pietate tamen B vestra non absumus, sed quotidie vobis præsentes sumus : caritatis enim oculis videmus vestram illam fortitudinem, sincerum affectum, constantiamque non mutabilem, consolationemque illam magnam, perpetuam, atque stabilem, quam nobis affertis. Quanto enim fluctus extolluntur sublimius, et plures latent scopuli, vehementioresque sunt tempestates, tanto magis vigilantia vestra augetur : neque vos tanta viæ prolixitas, neque tantum temporis intervallum, neque rerum difficultates segniores reddiderunt : sed perseveranter imitamini optimos gubernatores, qui tunc maxime vigiles sunt, cum excitari fluctus, mare intumescere et multum aquarum fragorem, profundissimamque interdiu noctem ingruere vident.

mittens Joannem presbyterum

1297 Ea propter et gratias vobis habemus multas, et desideramus quidem ad vos dare crebras litteras, id quod nobis maximo foret solatio. Verum quia nobis hoc denegat solitudo hujus loci, neque facile ad nos pervenire valent, non modo, qui istuc pergunt, sed nec ii, qui in vicino habitant, tum quod longe distet, atque extremis finibus locus iste situs sit, in quo residemus, tum quod latrones vias illas undique C obsideant : precamur ut diuturnum silentium nostrum efficiat, ut magis nobis condoleatis, quam ut nos reos putetis negligentiæ. Quod enim non ex incuria silentium ortum sit, vel inde liquet, quod post longum temporis spatium venerabilem et dilectum Joannem presbyterum, Paulumque diaconum nacti, et scribendi et gratias vobis agendi finem non faciamus, quia paterna majorem erga nos benevolentiam declarastis. Nam quantum in vestra pietate situm fuit, jam res omnes sedatæ et emendatæ, et sublata omnia scandala fuissent, gauderentque ecclesiæ tranquilla et sincera pace : et essent plane secunda omnia, ac contemptæ leges, violatæque patrum constitutiones vindicatæ forent. At quoniam reipsa nihil tale contigit, cum ii, qui priora aggressi sunt, novis ea sceleribus cumulare contendant, nolo equidem omnia, quæ interim gesta sunt, sigillatim recensere, quandoquidem non solum epistolæ, sed et historiæ modum transcenderet narratio. Cæterum vestram oro vigilantiam, ut licet illi omnia tumultibus impleverint, laboraverintque morbis incurabilibus, et pœnitentiæ D non capacibus : cum tamen curare morbos illorum statueritis, malis ne cedatis, neve animum despondeatis, considerata tanti operis magnitudine.

et Paulum diaconum :

1298 Certamen enim illud ferme pro toto orbe est, pro ecclesiis dejectis atque prostratis, pro populis dispersis, pro clero divexato, pro episcopis exulibus, pro constitutionibus patrum violatis. Et idcirco iterum atque iterum, et sæpius vestram oramus diligentiam, ut quanto major est tempestas, tanto majus adhibeatur studium. Expectemus quidem futurum, ut res aliquanto amplius corrigantur. Quod si minus fiet, vos vestram coronam paratam apud misericordem Deum habetis : et hi, qui injuria afficiuntur, consolationem ex fervore caritatis vestræ non parvam accipient. Nam et nos tertium nunc annum in exsilio versantes, in fame, peste, bello, continuis obsidionibus, solitudine incredibili, quotidiana morte, et Isauricis gladiis, non mediocriter consolantur stabilis et constans vester affectus, ac fiducia, mirificeque oblectat benefica et sincera vestra caritas. Hinc noster murus, hæc securitas, hic portus absque fluctibus, hic innumerorum bonorum thesaurus, hæc læti- E tiæ mirificæque voluptatis causa est. Etsi in desolationem, quam fit iste, locum iterum abigemur, non parvam hinc habentes nostrarum afflictionum consolationem abimus. *Hactenus* Chrysostomus, *cujus Epistolam tulerunt Joannes presbyter et Paulus diaconus. Joannes hic primum memoratur, cupiebatque in Italiam proficisci propter persecutionem in Orientali imperio vigentem, quemadmodum et Paulus diaconus, qui etiam priorem Epistolam ad Innocentium tulit cum Cyriaco dianono.*

item ad S. Venerium Mediolanensem,

1299 *Epistolam* CLXXXII, *quæ data est ad S. Venerium episcopum Mediolanensem, eodem tempore scriptam fuisse, abunde ostendit argumenti similitudo, licet multo sit brevior. Nam in illa quoque dicitur :* Quantum in vobis fuit, omnia bene successerunt, neque ulla pars officii vestri desiderata est. Sed quoniam illi, qui turbas excitarunt et excitant, eo dementiæ sunt progressi, ut non modo priora gessisse illos non pudeat, sed illis etiam graviora patrare contendant, omnes vos simul cohortor, ut fortissimam alacritatem animi adhibeatis, neque de tanto studio quidquam remittatis, sed illud amplius etiam augeatis, licet innumeræ difficultates F occurrant *etc. In hac Epistola non fit mentio latorum aut latoris, quia, ut conjicio, nec Joannes presbyter, nec Paulus diaconus, decreverant Mediolanum proficisci ; sed Epistolam eo Roma per alium mittere. De S. Venerio apud nos actum est ad* 4 *Maii. Nulla quoque latoris mentio fit in Epistolis quatuor modo recensendis, de quibus utcumque dubium est, an missæ non fuerint, quando* Chrysostomus *nondum noverat infelicem legationis exitum. Attamen quia in omnibus Epistolis, quas eo tempore missas satis certo novimus, mentio fit presbyteri latoris, probabilius puto, quatuor modo enumerandas post finitam legationem a* Chrysostomo *missas esse per Joannem presbyterum et Paulum diaconum, qui illas Romam ferre poterant, et ulterius ad episcopos laudandos destinare.*

ad Hesychium Salonensem, ad S. Gaudentium Brixiensem,

1300 *Prima ex illis quatuor inscripta est* Hesychio episcopo Salonensi *in Dalmatia, quem Sanctus hortatur,* ut ad juvandas Orientis ecclesias conveniens studium *adhibeat,* quia nondum sublata

A sublata sunt mala, sed adhuc vigent et urgent. *Hæc autem verba hujus Epist.* CLXXXIII *utcumque saltem insinuant, scriptam esse post legationem finitam, qua mala sperabantur auferenda. Altera est Epist.* CLXXXIV *ad S. Gaudentium episcopum Brixianum, quam ita orditur Sanctus:* Nihil nos latet rerum tuarum, sed tamquam præsentes probe novimus studium tuum, vigilantiam, curas, labores, quos pro veritate suscepisti, tibique ingentes gratias agimus: neque mediocrem in tanta degentes solitudine consolationem haurimus ex tuæ caritatis ardore ac sinceritate, cujus dum hic periculum fecimus, istic quoque integram illam vigere cognovimus, nec ullo modo aut temporis diuturnitate, aut itineris longitudine debilitatam fuisse. *Etc. Insinuat Sanctus, se aliquando S. Gaudentium coram vidisse. Factum id fuerit Antiochiæ circa initium presbyteratus* Chrysostomi, *quando S. Gaudentius ante episcopatum suum per Cappadociam et consequenter etiam per Syriam,* Jerusalem *pergebat. Nam id se fecisse testatur in Sermone* XVII *ita ut dubitandum non sit, quin eo tempore Antiochiæ fuerit, et* Chrysostomum *viderit, ut latius examinari poterit ad* 25 *Octobris, quo S. Gaudentius colitur.*

B 1301 *Tertia ex dictis est Epist.* CXLIX, *qua similiter* Chrysostomus *gratias agit Aurelio Carthaginensi episcopo, eumque hortatur, ut pergat in bene cœptis. De illo inter alia dicit:* Siquidem caritatis tuæ ardor, eaque odoris suavitas, quæ ex tua loquendi libertate ac pietate manat, ad nos usque, qui in extremo orbis recessu collocati sumus, penetravit. *Miris laudibus Maximum episcopum ornat Sanctus in Epistola* CL, *qua eidem gratias agit.* Cum labores eos, *inquit,* et sudores, quos diuturno tempore subiistis, animo contemplor, non vulgarem, sed amplissimam quamdam injuriarum earum, quibus per summum scelus affectus sum, consolationem capio, vestram nimirum usque adeo ardentem ac germanam caritatem, sinceram curam, acerrimamque in iis malis, quæ contigerunt, corrigendis vigilantiam, maximi solatii loco ducens etc. *Hæc Sanctus et plura in laudem Maximi, a quo se numquam visum dicit, nec exprimit, cujus civitatis fuerit episcopus. Id nihilo magis constat de Asello episcopo, ad quem data est Epistola* CLI *ad gratias similes agendum. Hanc vero et sequentes post legationem peractam datas esse, varia clarius insinuant. Sequentes porro sunt Epistolæ* CLII, CLIII, CLIV *et* CLXXXI, *inscriptæ solum* C Episcopis. *Verisimile est, destinatas fuisse episcopis Romæ congregatis, quibus Sanctus gratias agit de præstitis pro se officiis, hortaturque ut cœpta prosequantur, quia necdum finita erant Ecclesiæ mala. Latores harum Epistolarum non nominantur.*

ad Aurelium Carthaginensem, et ad alios quosdam:

1302 *Attamen illi nominatim exprimuntur in Epistola* CXLVIII, *inscripta* Cyriaco, Demetrio, Palladio, Eulysio, episcopis, *nempe iis quatuor Orientalibus, qui cum legatis Constantinopolim profecti erant, indeque in exsilium ablegati. Nam post gratias illis de susceptis laboribus actas,* Chrysostomus *ita prosequitur:* Ac Cyriacus quidem reverendissimus diaconus nunc navigare non potuit, quod multo labore confectus esset. At vero domini mei religiosissimus presbyter Joannes, et reverendissimus diaconus Paulus, cum undique vexarentur, nec usquam consistendi aut delitescendi potestas esset, necessarium esse putarunt, ut ad caritatem vestram sese conferrent, isticque vobiscum essent etc. *Ex hisce colligitur, hanc Epistolam eodem tempore datam esse, quo data est Epistola ad Innocentium, per eosdem perlata. Nihilominus Tillemontius art.* 106 *credit, Epistolam illam non posse probabilius figi, quam sub finem anni* 405, *quia, ut observat Nota* 99, Chrysostomus *quatuor illos episcopos Romæ aut in Italia esse credebat, quando scripsit prædictam Epistolam. Illi vero cum legatis Constantinopolim profecti sunt circa mensem Martium anni* 406, *ut jam vidimus.*

imo etiam Epistolam CXLVIII *ad episcopos quatuor,*

AUCTORE J. S.

1303 *Verum ipse sibi contra opinionem illam objicit difficultates, quas nequit tollere: neque enim ullum est dubium, quin Joannes presbyter et Paulus diaconus anno* 406 *Romam profecti sint, non vero sub finem anni* 405. *Quid igitur evincit ratio Tillemontii? Illud unum meo quidem judicio, videlicet episcoporum illorum exsilium* Chrysostomo *fuisse ignotum, prout Romæ etiam erat incognitum. Noverat Sanctus, dum scribebat, Cyriacum et tres collegas ipsius cum legatis discessisse. Noverat, legatos, re infecta, rediisse. Illos similiter Romam reversos, aut ante adventum litterarum suarum reversuros, confidebat. Ipsum Epistolæ principium insinuat, iter ipsorum cum legatis non fuisse Sancto incognitum, cum eos celebret his verbis:* Beati vos, ac ter beati, E sæpiusque beati, ob præclaros hos sudores, certamina, et ærumnas, ac labores et pericula, quæ pro omnibus orbis terræ ecclesiis subiistis, hincque tum in terra, tum in cœlis gloriam et splendorem consequuti estis. Siquidem homines omnes, qui mentis compotes sunt, vos prædicant, ac coronis ornant, animi vestri robur, fortitudinem, tolerantiam atque constantiam ad stuporem usque mirantes *etc. Has laudes vel maxime ipsis dedisse videtur* Chrysostomus *ob iter cum legatis susceptum.*

ut evincitur ex latoribus Epistolæ:

1304 *Epistola* CLXVIII, *inscripta* Probæ matronæ, Romæ degenti, *quæ est illustrissima Proba Faltonia, litteris etiam S. Augustini et scriptis S. Hieronymi ornata, eosdem rursum latores exhibet Joannem presbyterum et Paulum diaconum. In ea gratias agit Probæ de sincera ejus caritate, quam* certo expertus sum, *inquit,* iis nimirum, qui istinc ad nos venirent, ea de te afferentibus, quæ audire cupiebam. *Et mox:* Virosque mihi carissimos, religiosissimum presbyterum Joannem, et ornatissimum diaconum Paulum tibi commendo *etc. Fuit igitur hæc etiam Epistola eodem tempore scripta, et ad* Chrysostomum *aliqui tunc Roma venerant. Unum ex iis fuisse* F *Cyriacum diaconum, supra num.* 1302 *memoratum, verisimile est, quia* multo labore confectus *dicitur. Ad idem tempus pertinet Epistola* CLXIX, *scripta* Julianæ, et iis, quæ cum ipsa sunt. *Fuit Juliana conjux Olybrii consulis, filii Probæ, quæ trium consulum fuit mater, et consequenter Probæ nurus.*

ac tandem ad Probam Faltoniam, ad Julianam

1305 *Julianæ similiter gratias agit Sanctus.* Neque enim, *inquit,* nobis obscura fuit ea beneficentia, idque studium, quod et in negotio, de quo agitur, et in excipiendis benigneque complectendis iis, quos istuc misimus, præstitistis. *Huic etiam Julianæ deinde scripsit Augustinus, quemadmodum et ad Italicam, nobilem quoque matronam Romanam, ad quam* Chrysostomus *eodem tempore dedit Epistolam* CLXX, *qua hortatur; ut ipsa quoque studia sua conferat ad pacem Ecclesiæ conciliandam. Hactenus de Epistolis* Chrysostomi *ad notitiam nostram perlatis. Inter has autem non recensui* Epistolam CCXXXIII ad Episcopum Antiochenum *inscripta, Porphyrium*

Probæ nurum, et ad Italicam, nobiles matronas.

AUCTORE J. S.

rium nempe, quia potius videtur esse Constantii presbyteri, quam Chrysostomi, *ut patebit attente eam legenti.*

§ LXXXII. Epistola ad Cæsarium monachum, post Chrysostomi Epistolas modo edita, de qua diu disputatum, nec Calvinianis favet nec Lutheranis, sed solis Catholicis: attamen illa Epistola non est Chrysostomi.

Epistola ad Cæsarium,

Postquam de Epistolis Chrysostomi *abunde egimus, excutienda est alia Epistola, quæ inter Opera sancti hujus Doctoris edita numquam fuit, sæpius tamen seorsum excusa, donec Montfauconus in novissima editione Operum* Chrysostomi *illam locum habere voluit post genuinas* B *Sancti Epistolas tom.* III *pag.* 742, *ubi talis præfigitur titulus Latinus :* Incipit Epistola beati Johannis episcopi Constantinopolitani ad Cæsarium monachum tempore secundi exsilii sui. *Epistola hæc numquam reperta est Græce; sed solum fragmenta quædam Græca fuerunt collecta ex scriptoribus Græcis, qui eadem laudaverant. Latina interpretatio in uno solum codice Florentino inventa est, eaque imperfecta admodum, obscuraque et subinde mendosa. Vel sic tamen de inventa illa Epistola mire exultarunt ac triumpharunt quidam heterodoxi, uesi pro hæresi stabilienda ingens thesaurus fuisset inventus. Verum præpropere nimis ac intempestive inanes cecinerunt triumphos, gaudioque illo vel maxime declararunt, quam non contemnerent traditionem Ecclesiæ, verbis Sanctorum Patrum ad nos perlatam, si illam quacumque domum ratione hæresi suæ faventem habere possent. Utinam aliquando etiam intelligant, doctrinam Sanctorum Patrum docili potius mente sequendam, quam captanda aliquot eorum obscuriora verba ad novitios errores defendendos!*

a Petro Martyre primum laudata, deinde edita C

1307 *Qua porro ratione dicta Epistola paulatim e tenebris emerserit, exponit Montfauconus in Monito prævio, ita scribens :* Interpretationem ejus Latinam ex codice quodam Florentino descripserat olim Petrus Martyr Florentinus, qui a Catholica religione descivit, ac delatam secum in Angliam in Cranmeri archiepiscopi Cantuariensis bibliotheca reposuit. At post Cranmeri necem, ejus bibliotheca direpta fuit, et Epistola deinceps nusquam comparuit. Cum autem illa ab iis, qui transsubstantiationem negabant, in testimonium adducta fuisset; ab ejusdem transsubstantiationis propugnatoribus negatum est, eam uspiam exstitisse, cujus exemplar nullum proferri posset. Anno 1680 vir Cl. Emericus Bigotius interpretationem illam Latinam ex codice Florentino in bibliotheca Dominicanorum D. Marci descriptam edidit post Palladii librum de Vita Chrysostomi. At censor quispiam Epistolam jam eusam supprimendam esse putavit, ac revera suppressit cum notis Bigotii. Anno autem 1685 Stephanus le Moyne in libro, cui titulus Varia sacra, tom. I hanc Epistolam ad calcem edidit, ut in Ms. habetur, multis mendis respersam, et aliquot in locis deformatam, ut vix aliquis sensus elici possit. Edidit etiam V. Cl. Jacobus Basnage Roterodami anno 1687 cum parte illa præfationis Bigotianæ, quæ hanc Epistolam respiciebat, quæque cum Epistola ad Cæsarium expuncta fuerat; adjectis etiam fragmentis Græcis, quæ Bigotius collegerat. Aliæ quoque apud heterodoxos prodierunt hujus Epistolæ editiones. D

a variis: inter posteriores sunt Jacobi Basnagii

1308 Demum vir eruditus Joannes Harduinus ex Societate Jesu anno 1609 eamdem publicavit, remque Catholicam adversus heterodoxos, qui hanc ad sua tuenda dogmata usurpabant, strenue vindicavit. Hic iterum illam proferimus, aliquot in locis emendatam; fragmenta autem Græca, quæ ex Anastasio presbytero, ex Joanne Damasceno, et ex aliis desumpta fuerant, auctiora damus, beneficio doctissimi amicissimique viri Michaelis Lequien ex Ordine Prædicatorum, qui hæc ex Anastasio et ex Joanne Damasceno diligentius collegit. *Hactenus Montfauconus, cujus ille tomus anno* 1721 *legitur impressus. Circa idem tempus Jacobus Basnage cogitabat laudatam Epistolam, quam ante ediderat, inserere Thesauro monumentorum ecclesiasticorum, sive recusis et auctis Lectionibus antiquis Henrici Canisii. Id ubi intellexerat illustrissimus marchio, Scipio Maffeius, vir eruditis Operibus orbi litterario notus, Epistolam illam, accurate ex codice Florentino exscriptam, ad Basnagium transmisit, addiditque Epistolam Italicam, in qua mentem suam de controversa illa Epistola eleganter solerterque exponit, ac refutat aliqua Basnagii dicta, quæ hic in Prospectu Operis sui protulerat.* E

et Scipionis Maffei editiones.

1309 *Hinc Basnagius in præfatione sua in Epistolam ad Cæsarium tom.* I *laudati Operis p.* 229 *ait :* Observationes viri celeberrimi Maffei, ut et Harduini notas, nostris adjecimus. *Attamen totam non dedit Maffei Epistolam, aut certe illa non est tota impressa in ejus præfatione: nam Opus prodiit post mortem Basnagii anno* 1725. *Ubi porro illam vidit eruditissimus Maffeius, non potuit non simul videre, observationes suas magna ex parte a Basnagio fuisse suppressas. Hac de causa Epistolam ad Cæsarium cum tota sua ad Basnagium Epistola edidit anno* 1727 *post Historiam diplomaticam Italice scriptam p.* 263. *Varias autem in præfatione allegat rationes, easque pag.* 262 *ita concludit :* Verum quoniam ex illa (*Epistola ad Basnagium*) hic non retulit nisi duo fragmenta, atque observationes meas magna ex parte dissimulavit, applaudens ut antea suæ opinioni, necessitatem mihi existimo impositam et publicandi Epistolam meam, quæ a paucissimis potuerit esse visa, et adjungendi animadversiones aliquot in illa, quæ ipse ibidem scripsit. *Utrumque fecit ibidem Maffeius pari diligentia et moderatione. Observationes ipsius aliquot cum dictis Basnagii conferam, ubi prius exposuero, quam varia variorum fuerint judicia de Epistola ad Cæsarium.* F

Varia variorum judicia de illa Epistola

1310 *Bigotius, qui illam primus edere meditabatur, credidit genuinam esse* Chrysostomi *Epistolam, sed minime contrariam veræ Catholicorum fidei de præsentia Christi in Sacramento Altaris. Utrumque liquet ex ejus præfatione apud Montfauconium pag.* 741. *Basnagius aliique heterodoxi, cum Lutherani tum Calviniani, Epistolam* Chrysostomo *attribuerunt, tamquam hæresi suæ faventem, prout dudum fecerat Petrus Martyr, mirosque cecinerunt triumphos: imo et Catholicos*

A *licos accusarunt ob suppressam Bigotii editionem. Basnagius certe in jam laudata præfatione suppressionem illam vocat* iniquitatem publicam, et consilium iniquum. *Audiamus pauca ipsius verba.* Hoc Opusculum, *inquit,* in lucem erat proditurum cum Vita Chrysostomi a Palladio scripta, et scriptis Patrum, quæ Bigotius itinerando transcripserat: sed censores librorum ei litem intentaverunt circa locum superius a nobis indicatum, metuentes scilicet triumphos, quos ex verbis Doctoris Ecclesiæ vetustissimi sibi pollicebantur reformati *(Calviniani)*, auctoritatem regiam interpellaverunt. Jussit rex Epistolam ad Cæsarium jam editam dilacerari. *Et mox :* Perierat ergo denuo hæc Epistola, et æterno damnata fuisset silentio, nisi nostras in manus incidisset exemplar aliquod Bigotianum, quod publici juris fecimus ab anno 1687. *Ita Basnagius, mox pergens ad editionem Harduini. Verum ad ejusmodi querelas abunde respondet Maffeius in suis litteris ad Basnagium, et in observationibus deinde additis. Harduinus quoque Epistolam edendo querelam illam ita refutavit, ut postmodum proferri non debuerit. Harduinus autem credidit genuinam esse* Chrysostomi *Epistolam, sed Catholicis minime* B *contrariam. In utroque consentientem habuit Tillemontium art.* 130. *Verum Michael Lequien ex Ordine Prædicatorum ante Opera S. Joannis Damasceni anno* 1712 *edita Dissert.* III *varia adduxit argumenta ad Epistolam illam* Chrysostomo *abjudicandum, licet Catholicis contraria non sit : atque huic sententiæ assentiuntur Montfauconus, Maffeius, Ceilierus, aliique : neque enim necesse est omnes utriusque partis patronos enumerare, cum rationibus potius, quam auctoritatibus, dirimenda sit hæc controversia.*

cujus occasione contra Catholicos rixatur Basnagius :

1311 *Attamen cum Basnagius maluerit de Catholicis conqueri, et triumphos canere, non dicam imaginarios, sed quos sibi ne imaginari quidem potuit, si tanta valuit eruditione ac prudentia, quantam ipsi attribuunt heterodoxi, verba ipsius breviter prius expendam cum Maffeio. Agnoscit Basnagius, Harduinum* subtilissima dissertatione circa Sacramentum Altaris *ostendere conatum, Epistolam ad Cæsarium non esse Catholicis contrariam. Mox vero ita pergit :* Nos a controversia penitus alieni, hæc observaturi sumus. Primo miramur, quanta fides haberi debet iis, qui anticipatis opinionibus tenaciter addicti, nec periculis imminentibus objicere sese audentes, præfracta C fronte negant, quæ verissima sunt, et metu perculsi regem ipsum adeunt, ne veritati lux aliqua possit affulgere : deinde, ubi subeundum est periculum, sententiam mutant, et interpretationibus alienis verborum usum immutare conantur, ut fidem Patris ab iis alienissimi declinare possint. Nunc indubitata est Epistola Chrysostomi, confitentibus ipsis, qui majori partium studio tenebantur. Deinde qui prima elementa linguarum norunt, confiteri debent, et apud Græcos φύσιν, et naturam apud interpretes Latinos significare, non accidentia, sed substantiam ipsam, sive naturam panis, quæ remanet. Denique, si Chrysostomus audiatur, elementum liberatur solummodo appellatione panis : mutatur nomen et substantia remanet. Sic penitus ruit transsubstantiatio ; et consubstantiationi faveret multo potius Chrysostomus, nisi Eucharistiæ Sacramentum cum Apollinaris sententia de anima Christi, quam Divinitas absorbuerat, aliter conciliare non liceret. *Ita Basnagius crassa minerva accusat disputatque. At examinemus tantisper singula, videamusque, an allata exprobratio non magis ipsi Basnagio congruat, quam Catholicis.*

AUCTORE J. S.

prima ipsius querela

1312 *Primo ait, se* a controversia penitus *alienum. Nolebat nimirum cum Harduino, cujus occasione id asserit, de vera Epistolæ intelligentia manus conserere, ne mundo palam fieret, quam inutile Calvinianis sit monumentum, quod sua industria in lucem emissum gloriabatur. Mox tamen quasi ad pugnam prosilit, non examinans argumenta Harduini et aliorum Catholicorum, nedum ea refutans, quod nimis erat periculosum ; sed multa temere conquerens, asserensque aperte falsa, ut vel sine pugna tropæum possit erigere, magnificosque canere triumphos. Quam clare falsa sint varia Basnagii asserta, lector, accipe. Falsum est primo, quod ait, Catholicos non fuisse ausos* periculis imminentibus *ex illa Epistola* sese objicere. *Certe Bigotius, qui primus illam Epistolam invenit, mox eamdem imprimendam curavit, et in lucem publicam dare voluit cum erudita præfatione, nunc apud Montfauconum edita, in qua locum controversum de Eucharistia allegat, explicat, defendit, locosque alios quosdam* Chrysostomi *de Eucharistia producit, ad asserendam* veram ac realem, ut vocant, Corporis Christi in Eucharistia præsentiam, *claros et manifestos. Mox idem ibi hæc subjungit verba :* Integrum librum conficerem, si ex Chrysostomo locos omnes excerperem, in quibus de sacratissima Eucharistia similiter loquitur. *Hæc sane sunt verba hominis minime metuentis, sed ultro certamen ineuntis.* E

ut falsa

1313 *Non timuisse etiam alios passim Catholicos, sed potius desiderasse, ut Epistola integra innotesceret, ac publica fieret, rursum docet Bigotius, circa initium præfationis ita scribens :* Primus, qui ultimis temporibus hujus meminit Epistolæ, fuit Petrus Martyr Florentinus, qui ex ea locum quemdam protulit in locis communibus. Insolitus loquendi de Eucharistia modus, qui ex ea referebatur, a Johannis Chrysostomi phrasi ac genio prorsus alienus, lectores in diversas traxit sententias, aliis suppositiam esse affirmantibus, aliis pro virili contendentibus veram esse ac genuinam : omnes integram videre summe concupivere ; doluerantque Petrum Martyrem, qui primus de ea mentionem injecerat, minime indicasse, qua in bibliotheca exstaret codex Ms. Florentiæ delitescere omnium erat suspicio, quia Florentinus fuit Petrus Martyr, sed ubi, ab omnibus nesciebatur. *Hæc, quæ scripta* F *sunt, quando res agebatur, luculenter evincunt, Catholicos desiderasse, ut Epistola fieret publica ; ipsum vero Petrum Martyrem, qui locum a contextu avulsum ex ea laudaverat, in causa fuisse, cur tanto tempore delitesceret, non indicando, ubi Epistolam illam vidisset. Itaque non Catholici aliquid mali timebant ex publicatione ; sed ipse Martyr videtur noluisse, ut Epistola fieret publica : nam facile indicare poterat, ubi lateret, si id e re sua fore censebat. Rursum periculo se objicere non timuit Harduinus, qui Epistolam a Bigotio e tenebris erutam, sed tantisper suppressam, edidit cum erudita Dissertatione ad locum controversum elucidandum. Nihilo magis istud certamen timuit Maffeius, quando Epistolam controversam cum sua Epistola ad ipsum anno* 1721 *misit Basnagium. Habuit hic lucubrationes trium modo laudatorum scriptorum, qui singuli locum controversum explicabant. Vel sic tamen scribere audet, Catholicos non fuisse ausos certamini se objicere.*

1314 *Verum*

AUCTORE J. S.

et inepta

1314 *Verum et occasionem falsæ illius querelæ examinemus. Si Basnagio credimus,* Metu perculsi regem ipsum adeunt, ne veritati lux aliqua possit affulgere. *Nonne hæc ita gloriose proferuntur, acsi eruditi Galli facto agmine ad regem accepissent, deprecaturi, ne Epistola illa videret lucem? Attamen de auctore suppressionis Basnagius ipse sic loquitur :* Pœnituit postmodum D. Faure, amicum Bigotii, et tamen consilii tam iniqui auctorem. *Si dominus Faure suppressionis auctor erat, ut Basnagius ipse asserit, qua æquitate Catholicos omnes accusat? Si dominum Faure consilii sui* pœnituit postmodum, *ut idem asserit, agnovit ergo ille ipse, nihil mali metuendum esse ab illa Epistola. Editio Harduini non diu post secuta, censoribus se non opponentibus, abunde confirmat, vanum fuisse timorem, si ex timore ab editione illius Epistolæ censores aliqui absterrebantur. Quid porro illi timuerint, aut qua de causa publicationi Epistolæ se opposuerint, me prorsus ignorare, lubens agnosco. At certe non timuerunt,* ne veritati lux aliqua possit affulgere. *Si enim timuerint ob locum controversum, timuerunt ne heterodoxi more suo abuterentur loco obscuro et ambiguo ad oppugnandos Catholicos et*
B *hæresim stabiliendam.*

refellitur et retorquetur:

1315 *Verum lubet observare, quantas hic tenebras gregalium suorum agnoscat imprudens Basnagius. Habemus certa et indubitata* Chrysostomi *Opera dudum tomis undecim, nunc tredecim edita. In hisce Sanctus Doctor frequentissime loquitur de Sacramento Eucharistiæ ac clarissime. Interim lucem aliquam, in tot lucubrationibus frustra quæsitam, hæresi suæ quærere coguntur in Epistola Latina Doctoris Græci, cujus lucubratio mendis adeo conspersa est ex ignorantia interpretis, ut subinde intelligere nequeamus, quid auctor dixerit, aut dicere voluerit. Lucem illi, (imo velamen tenebrarum suarum) quærere student in Epistola de Sacramento Eucharistiæ non composita, in qua non nisi unica similitudo de illa materia adfertur, quamvis habeamus tot genuina* Chrysostomi *Opera, in quibus prolixe de Sacramento Eucharistiæ multis locis disputatur, et ex quibus veram de illo fidei capite lucem haurire possunt. Lucem quærunt ex loco obscuro, quem aliter exponunt Lutherani, aliter Calviniani, aliter et recte Catholici. Sane qui ita lucem quærere se profitentur, videntur diligere tenebras magis quam lucem; magisque prætextum quærere*
C *ad errorem defendendum, quam sententiam Sanctorum Patrum de Eucharistiæ Sacramento ad eam amplectendam.*

alia ipsius asserta plane falsa et inepta.

1316 *Secundo falsum est, quod asserit de Catholicis Basnagius,* Ubi subeundum est periculum, sententiam mutant. *Etenim ab initio divisæ in eo fuerunt opiniones, utrum Epistola esset* Chrysostomi, *an alterius. At in eo concordes fuerunt Catholici, eam non obesse fidei suæ de Eucharistia. Bigotius, qui primus Epistolam edere voluit, simulque in certamen descendere, et Epistolam* Chrysostomo *attribuit, et Catholicam de Eucharistia fidem propugnavit. Idem fecit Harduinus, et uterque eadem usus est interpretatione verborum loci controversi, quemadmodum et alii postmodum secuti. Hi autem* interpretationibus alienis *non utuntur, sed propriis, ut mox videbimus. Tertio falsum est, quod subjungit,* Nunc indubitata est Chrysostomi Epistola *etc. Nam quando hæc scribebat Basnagius, Epistolam* Chrysostomo *multis argumentis abjudicaverant anno* 1712 *Lequien, et anno* 1721 *Maffeius et Montfauconus. Duorum certe priorum sententiam ignorare non potuit Basnagius, cum accepisset Maffeii Epistolam. Maluit igitur gloriosa quam vera scribere. Quarto æque falsum est, quod mox addit,* apud Græcos φύσιν *et* naturam *apud Latinos significare* substantiam; *si velit, hanc unicam esse vocum illarum significationem. Etenim Harduinus in Dissertatione sua cap.* III *solide probat, Græca voce* φύσει solas proprietates naturales *apud Græcos Patres intelligi; eamdemque esse significationem vocis* naturæ *apud Patres Latinos, ostendit cap.* IV. *Harduini argumenta aggredi debebat Basnagius, si causæ suæ fideret: non ad* prima elementa linguarum *provocare sine ulla probatione. Nam si quis modo Lexica consulere voluerit, facile ex varia maxime significatione vocis* natura *perspiciet, quam inepte ad prima linguarum elementa provocet.* D

Epistola illa Catholicæ doctrinæ de Eucharistia

1317 *Idem statim ineptissimum agit theologum, dum dicit :* Si Chrysostomus audiatur; elementum liberatur solummodo appellatione panis : mutatur nomen, et substantia remanet. *Ita loqui potest homo quilibet ineptus et rusticus, si satis est multa confidenter dicere, et nihil probare. Certe Harduinus cap.* V *luculenter ostendit, loco Epistolæ controverso* transubstantiationem *clare doceri. Discutienda igitur erant Harduini argumenta,* E *antequam hæresim suam* Chrysostomo *attribueret Basnagius. Verba Epistolæ controversa hæc sunt:* Sicut enim, antequam sanctificetur panis, panem nominamus; divina autem illum* sanctificante gratia, mediante sacerdote, liberatus est quidem ab appellatione panis; dignus autem habitus Dominici* Corporis appellatione, etiamsi natura panis in ipso permansit, et non duo corpora, sed unum* Corpus Filii prædicatur. *Explicatio vero Catholicorum huc recidit. Secundum Epistolæ auctorem ante consecrationem* panem nominamus, *nimirum quia panis revera est; post consecrationem,* liberatus est quidem appellatione panis, dignus autem habitus est Dominici Corporis appellatione, *nimirum quia substantia panis mutata est in substantiam corporis Christi,* etiamsi natura panis, *id est, panis odor, sapor, color, aliæque proprietates naturales,* in ipso *(Sacramento)* permansit: et non duo corpora, sed unum corpus filii prædicatur *etc.; non alia rursum de causa unum corpus Filii prædicatur, quam quia unicum tantum est corpus in Sacramento Eucharistiæ, sicut unica tantum est Persona in Christo. Auctor utitur hac similitudine, sicut in Sacramento Altaris* F *duo sunt, videlicet Corpus Christi et natura sive accidentia aut proprietates naturales panis; ita duo sunt in Christo, videlicet Divinitas et humanitas. Præterea sicut in Sacramento unum solummodo est Corpus Christi, non duo corpora; ita Divinitas et humanitas in Christo, licet duæ sint naturæ, in una subsistunt Persona divina, non in duabus.*

* al. illud

* al. dominicæ

* al. unus

plane conformis est, contrariaque hæresi tam Calvini quam Lutheri.

1318 *Jam vero breviter ostendo, adducta similitudine tam Calvini quam Lutheri errorem reprobari; approbari vero Catholicam de Eucharistia sententiam. Secundum Calvinum panis post consecrationem manet panis. Itaque, secundum illam hæresim, non haberemus duo illa, quæ in Eucharistia simul habentur; sicut duæ naturæ in una subsistunt Christi Persona. Lutherus voluit, panem in Eucharistia manere una cum Corpore Christi. Quare, secundum hanc hæresim, duo in Sacramento Altaris essent corpora. At auctor Epistolæ unum duntaxat ibi corpus agnoscit; sicut unam asserit in Christo Personam. Demum*

sententia

A *sententia Catholicorum habet, in Sacramento Altaris verum esse Corpus et Sanguinem Jesu Christi una cum proprietatibus naturalibus panis et vini, atque ex ambobus simul constitui Sacramentum. Itaque Catholici cum auctore Epistolæ in Eucharistia admittunt duo diversa, sed unum tantum Christi Corpus, non duo corpora; quemadmodum duas agnoscimus in Christo naturas, at unam tantum Personam. Hæc brevis expositio nobis sufficiet, cum plura de hisce videri possint apud Harduinum.*

In gratiam hæreticorum, qui de illa Epistola triumpharunt,

1319 *Audiamus tamen et triumphantem Basnagium, qui ex dictis suis, quæ omnia falsitatis convicimus, ita infert:* Sic penitus ruit transsubstantiatio *etc. Non repetam dicta, quibus ostendi, verba controversa Basnagio esse prorsus contraria, et consequenter iis refutari Calvinianum et Lutheranum de Sacramento Altaris errorem. Illud unum observo, tanti hic fieri auctoritatem* Chrysostomi *a Basnagio, quanti illam faciendam ne credunt quidem Catholici. Alii quoque heterodoxi ita triumpharunt de inventa Epistola ad Cæsarium, quam et* Chrysostomi *esse, et sibi faventem volebant, ut ne pauperrimus quidem magis sibi plaudere possit, invento nummo adulterato, quem* B *aureum credit. Itaque si tanti faciunt traditionem Ecclesiæ per sanctos Patres ad nos perlatam; audiant* Chrysostomum *in Operibus minime dubiis. In Homilia* II *ad Populum Antiochenum tom.* II *pag.* 34 *sic loquitur sanctus Doctor:* Helias nempe meloten discipulo reliquit: Filius autem Dei ascendens, suam nobis carnem reliquit: sed Helias quidem exutus, Christus autem et nobis reliquit, et ipsam habens ascendit. *Hæc jam adduxerat Bigotius. At Basnagius tacuit. In Homilia* LXXXII, *alias* LXXXIII, *in Matthæum num.* 5, Chrysostomus *ita loquitur:* Non parvum enim imminet supplicium iis, qui indigne communicant. Cogita, quantum contra proditorem indignaris, et contra eos, qui Christum crucifixerunt: cave ergo, ne tu ipse reus sis Corporis et Sanguinis Christi. Illi sacrum Corpus trucidarunt, tu post tot beneficia cum sordida suscipis anima. *Nullum est dubium, quin verum Corpus trucidarint Judæi. Verum igitur corpus a nobis suscipi, testatur* Chrysostomus.

proferuntur aliqua loca ex Operibus Chrysostomi indubitatis.

1320 *Hinc amorem Dei in nos expendens, post pauca iterum sic loquitur:* Quis pastor propriis sibi membris oves nutrit? Ecquid pastorem dico? Matres sæpe sunt, quæ post partum infantes C aliis nutricibus dant. Ipse vero id non passus est, sed nos proprio sanguine nutrit, et per omnia sibi copulat. *Matres non adhibent figuram lactis, sed lacte vero pascunt infantes, quando illud ipsæ præstant: ita igitur et vero sanguine homines pascit Christus secundum* Chrysostomum. *Hactenus Calvinianos tangit Sanctus, mox etiam Lutheranos his verbis:* Non sunt humanæ virtutis hæc opera. Is, qui tunc in illa cœna hæc confecit, et nunc etiam operatur: nos ministrorum habemus Ordinem: qui vero illa sanctificat et transmutat, ipse est. *Si Christus* transmutat *panem et vinum, ut asserit* Chrysostomus; *non manet igitur panis et vinum una cum Corpore et Sanguine Christi. Audite igitur Calviniani et Lutherani* Chrysostomum, *quem tanti facitis, monentem ibidem num.* 4: Deo igitur ubique obsequamur, nec contradicamus ei, etiamsi id, quod dicit, rationi et intelligentiæ nostræ contrarium videatur; sed prævaleat ejus sermo rationi et intelligentiæ nostræ. Sic etiam in Mysteriis faciamus: non ea solum, quæ sub sensum cadunt, respicientes; sed verba ejus retinentes. Verbum quippe ejus fallere nequit; sensus vero noster facile decipitur. Verbum ejus numquam excidit: sensus vero sæpe fallitur. Quoniam vero ille dixit, Hoc EST CORPUS MEUM, obtemperemus, credamus, et spiritualibus oculis ipsum respiciamus. *Et mox:* Quot sunt, qui modo dicunt: Vellem ejus formam, typum, vestimenta, calceamenta videre? Ecce illum vides, ipsum tangis, ipsum comedis. Et tu quidem vestimenta videre cupis: ipse vero seipsum tibi dat, non videndum modo, sed tangendum, comedendum, intus accipiendum *etc. Æque clara sunt Sancti verba in aliis locis, et forte etiam clariora: sed locum primo obvium statim amplexus sum; cumque satis clarum existimo, modo* Chrysostomum *audire velint adversarii, qui a placitis Lutheri et Calvini cito ad veram Catholicorum fidem redibunt, simul atque* Chrysostomum *aliosque sanctos Patres maluerint duces sequi, quam Leonem Isauricum et Constantinum Copronymum, aliosque hæreticos, a quibus Lutherus et Calvinus errores suos mutuati sunt. Verum hæc de illis sufficiant.*

AUCTORE J. S.

E 1321 *Nunc vero alia inchoanda est disputatio, inquirendumque, utrum Epistola ad Cæsarium revera sit* Chrysostomi, *prout heterodoxi passim voluerunt, et Bigotius, Harduinus, aliique Catholici sine multo examine crediderunt. Laudatus ante* Michael Lequien in Dissertatione tertia, in fronte Operum S. Joannis Damasceni posita, pag. 48 et seqq. *inquit Montfauconus,* se περὶ γνησιότητος Operis dubitare testificatus, hujusmodi argumenta proposuit ad eam Chrysostomo adjudicandam. *Tum argumenta aliqua laudati scriptoris recenset. Verum laudatus Lequienus non solum dubitavit, ut ille ait, sed Epistolam omnino adjudicavit* Chrysostomo, *ideoque, prinsquam rationes suas proponeret, ita locutus est.* Quocirca operæ pretium me facturum existimavi, si momenta hic afferam, quibus adducor ad Epistolam hanc magno Chrysostomo adjudicandam. *Argumenta Lequieni non solum Montfaucono, sed etiam Maffeio persuaserunt, suppositam esse* Chrysostomo *Epistolam ad Cæsarium. Hinc eruditissimus marchio in Epistola ad Basnagium varia proposuit argumenta, quibus Epistolam ad Cæsarium* Chrysostomo *adjudicat. Mihi quoque, consideratis argumentis illorum omnium, tam certum videtur, illam non esse* Chrysostomi *Epistolam, ut ne dubitare quidem de suppositione* F *possim. Veruntamen inter Lequienum et Montfauconum non convenit in omnibus de mente auctoris Epistolæ. Lequienus existimat, hominem fuisse Nestorianæ hæresi addictum, qui Eutychianos ita oppugnaverit in illa Epistola, ut et quædam doctrinæ Catholicæ capita improbare voluerit, atque illud nominatim, Deum esse passum. At Montfauconus fidem auctoris non habet suspectam, atque existimat Epistolam præcipue esse scriptam contra Apollinaristas, et contra librum quemdam Apollinaris de Incarnatione, memoratum ab Eulogio apud Photium col.* 850, *his verbis:* Impius vero Apollinarius libro suo de Incarnatione, vide quid scribat: « O nova creatura, et divina mixtio! Deus et homo unam « conficiunt naturam. » *Porro, ut meam de auctore sententiam paucis aperiam, videtur ille fuisse probe Catholicus, atque Apollinaristis, Eutychianis et Nestorianis æque contrarius, ut certius ostendi posset, si exstaret ipsa Epistola Græca, et satis probabitur per decursum.*

Epistolam illam recentissimi scriptores Chrysostomo abjudicant:

1322 *Nunc,*

AUCTORE J. S.

prima Maffeii et aliorum ratio ex maxima styli diversitate:

1322 *Nunc, lector studiose, argumenta illustrissimi Maffeii ad Epistolam* Chrysostomo *abjudicandam recensebo, eaque ex aliis nonnihil confirmabo. Quid vero et quantum ad singula responderit Basnagius, fideliter observabo. Maffeius, sicut apparet ex Epistola ejus Italica, edita post Historiam diplomaticam, pag.* 275 *observat primo, sermonem Græcum Epistolæ esse corruptum et obscurum, et a stylo* Chrysostomi *alienum. Hac de re Montfauconus in Monito prævio, quod eodem fere tempore scripsit, pag.* 738 *ita scribit* : Stylus mirum quantum a Chrysostomi dicendi genere alienus ; quod nunc facilius deprehenditur, cum ex Græcis longe plura quam antea publicantur. Hic omnia peregrinum olent, nec vel minimum quidpiam observatur, quod Chrysostomum sapiat, ita ut, qui ex aliis scriptis et Epistolis Chrysostomi ad hanc Epistolam se conferat, in alium se orbem translatum putet. Quis apud Chrysostomum vidit τηλαυγῶς διαγορεῦσαι, quis ταῦτα κατηγορεῖται vidit hoc sensu, HÆC PRÆDICANTUR ? Ubi tam jejunus orator fuit Chrysostomus, cum de socio olim et contubernali ad sanam mentem reducendo ageretur ? Argumentandi genus Chrysostomi elucet in Orationibus contra
B Anomœos et contra Judæos. Eas confer cum hac Epistola, et statim conspicies, quantum sit inter hanc et illas discrimen. *Hactenus verissime Montfauconus, cui usque adeo assentior, ut post lectam semel Epistolam sola styli diversitas abunde mihi persuaserit,* Chrysostomi *non esse Epistolam. Tacuit ad illud Maffeii argumentum Basnagius.*

aliæ duæ Maffeii rationes, ad quas solas, respondit Basnagius.

1323 *Ille vero objecit secundo, inventum esse integrum fragmentum Græcum, quod ad Epistolam spectare videtur, quodque partim tantum reperitur in versione Latina. Ad hoc argumentum respondet Basnagius, illud videri fragmentum alterius* Chrysostomi *Epistolæ. Attamen fragmentum Græcum Maffeii videtur aptissime cum ceteris Epistolæ partibus cohærere. Sed res illa exigui est momenti. Objecit tertio Maffeius, Epistolam ad Cæsarium non esse inventam in ullo codice, in quo habentur Opera* S. Chrysostomi. *Ad hoc quoque argumentum ausus est respondere Basnagius, qui pag.* 229 *scribit sequentia :* Conjicit vir celeberrimus Epistolam ad Cæsarium immerito Chrysostomi præferre nomen, idque duplici ratione ; primo, propterea quod notissima fuerit, et tamen cum cæteris Operibus in Mss. codicibus
C non occurrit. Deinde monuit virum celeberrimum il Signor abbas Salvini, esse diversam plane Chrysostomi ad Cæsarium monachum Epistolam (*imo fragmentum plane diversum ejusdem Epistolæ credidit*) in bibliotheca Laurentiana cod. 37 del banco 31 quem mecum communicatam hic libentissime subjicimus. Latinam reddidimus, ut et argumenta viri clarissimi, quippe nihil celare volumus *etc. Tam vere hoc dicit Basnagius, quam vere antea scripserat :* Nunc indubitata est Epistola Chrysostomi. *Nam duo illa argumenta Maffeii, ceteris leviora, tantum refutanda suscepit : reliqua, utpote graviora, silentio præterire maluit, uti et magnam Maffeii Epistolæ partem supprimere. Adeo* nihil celare *voluit Basnagius, qui Catholicis objicit, quod ausi non fuerint* periculis imminentibus sese objicere. *Ceterum an duobus Maffeii argumentis satisfecerit, videri potest apud ipsum Maffeium, qui iterum respondit. Mihi satis erit, urgentiora elucidare argumenta.*

quarta Maffeii ratio, quia Epistola videtur scripta

1324 *Quarto itaque objecit laudatus Maffeius*
D *hæc verba, quæ ex Italicis Latina facio.* Quid dicemus, cum in illa Epistola clare fiat mentio de hæresi Nestorii, qui non cœpit illam disseminare, nisi plusquam viginti annis post mortem S. Joannis Chrysostomi ? *Ad hoc argumentum obmutuit Basnagius. Harduinus in annotatis ad Epistolam p.* 6, *et in Dissertatione cap.* VI *agnoscit, Nestorii errorem variis locis reprehendi in laudata Epistola. In Annotatis ita scribit :* Nestoriana hæc postea amentia fuit, cui præter Theodorum Mopsuestenum, alii jam ante præluserant, quos Athanasius refellit in Epistola ad Epictetum. *Et mox iterum observat, similem prorsus orationem Nestorii et a Cyrillo refutari, et ab auctore hujus Epistolæ. Itaque auctor Epistolæ pro Nestoriano habendus non est, ut voluit Lequienus. Nam clarius videtur, quam ut operose probari debeat, Nestorianos quoque errores in hac Epistola attingi, damnari ac refutari. Fatetur id Harduinus ; sed credit, ista dici adversus prodomos Nestorii. Ita quidem objectioni utcumque satisfaceret, si certis omnino argumentis Epistola* Chrysostomo *adscribi posset, cum revera aliqui viam straverint erroribus Nestorii. Verum cum Epistola nullo alio argumento possit* Chrysostomo *attribui, quam solo titulo, qui*
E *certo ad id non sufficit, ne cogamur innumera scripta supposititia ob titulum in Mss. inventum eidem adscribere ; responsio Harduini non satis fit verisimilis. Nam plerique errores, quos in Epistola ad Epictetum reprehendit S. Athanasius, erant Apollinaristarum. Quod vero inter illos erat consonum cum erroribus Nestorianis, non tam cito invaluisse videtur, aut sparsum fuisse in vulgus, ut credibile sit, contra illos errores egisse* Chrysostomum. *Etenim, etsi aliqui scriptis suis immiscuerint errores Nestorianis similes, idque præcipue credatur de Theodoro Mopsuesteno ; errores illi parum noti fuerunt, vivente* Chrysostomo ; *sed solum in scriptis quorumdam detecti creduntur, postquam a Nestorio disseminati fuerant, ac damnati ab Ecclesia. Certe* Chrysostomus *in Operibus aliis non reperitur disseruisse contra errores post a Nestorio disseminatos, ita ut credibile non sit, illos* Chrysostomi *tempore innotuisse.*

post cognitos Nestorii et Eutychetis errores,

1325 *Præterea fatetur Harduinus, similem Nestorii orationem et a Cyrillo refutatam esse, et in Epistola ad Cæsarium reprehensam, dum dicitur :* Si iterum hominem dixeris, qui pertulit, inveniris purum ædificans templum *etc. Nestorius ipse his verbis feritur. Nam ipse in Sermone* I
F *apud Garnerium pag.* 5 *ita loquitur :* Non creavit Deum Verbum Spiritus sanctus : sed Deo Verbo templum fabricatus est, quod habitaret, ex Virgine. *An Theodorus Mopsuestenus, aliique, qui Nestorio præluserunt, ejusmodi vocibus usi sint, non constat. Imo probabile mihi non apparet, ullos ante Nestorium innotuisse, qui ipsius errores tam clare docuerint, aut ipsos errores tam manifeste fuisse cognitos ante Nestorium, quam eos videatur cognovisse auctor Epistolæ. Hic enim circa finem rursum contra Eutychianos dicit :* Pium et valde pium, Christum, qui morte circumdatus est, confiteri in Divinitate perfectum et in humanitate perfectum, unum filium unigenitum, non dividendum in Filiorum dualitatem ; portantem tamen in semetipso indivisarum duarum naturarum inconvertibiliter (*Græce* ἀσυγχύτους, *id est,* inconfusas) proprietates : non alterum et alterum, absit ; sed unum et eumdem Dominum Jesum Christum Verbum, carne nostra amictum, et ipsa non inanimata aut irrationabili, sicut impius Apollinarius dicit.

AUCTORE J. S.

A dicit. *Hæc verba, quibus primum Eutychiani, mox Nestoriani, ac demum Apollinaristæ damnantur, mihi scripta non videntur, nisi post exortam Eutychianorum hæresim, unam tantum Christo naturam attribuentium; ideoque annis, ut minimum, quadraginta post mortem* Chrysostomi.

imo et post Chalcedonense concilium, ut quinto observat Maffeius.

1326 *Quinto objecit Maffeias, Epistolam ad Cæsarium post concilium Chalcedonense videri scriptam, atque ita ratiocinatur:* Certe non fuit citata in illo concilio, neque in sexto contra Monothelitas, neque in Lateranensi sub Martino I: insuper non fuit laudata a Theodoreto, neque a Leontio Cyzantino, neque ab Anastasio Sinaita, neque a defensoribus Nestorii, qui alios Chrysostomi locos minus efficaces adduxerunt. *Idem argumentum latius prosequitur Lequienus, ita istud ordiens:* Non solum vero ex his, quæ attuli, apparet, Epistolam ad Cæsarium monachum Chrysostomi obitu, imo et Nestorianæ hæresis exortu, recentiorem esse: verum et scriptam ausim affirmare post consilium Chalcedonense. *Ad hoc probandum affert ex Epistola aliquot loquendi modos, ante concilium Chalcedonense minus usitatos. Ipsa quoque Maffeii probatio ex* B *Lequieno desumpta. Verum ad istud argumentum rursum nihil reposuit Basnagius, imo et partem illam Epistolæ Maffeii cum omnibus sequentibus, quæ contra Calvinianos et Lutheranos disputavit laudatus scriptor, plane prætermisit in sua præfatione. Solum in fine monet, hanc Epistolæ partem, qua Maffeius* probare conatur verba Chrysostomi transsubstantiationi non adversari, *a se prætermissam, cum, inquit,* controversias non agitare polliciti simus. *Ita mirabilis ille pugil Calvinianus novit ad argumenta duo leviora respondere, suppressisque silentio reliquis, acsi ad omnia respondisset, spem optimam verbis simulare, imo et triumphum canere sine pugna.*

Basnagii mala fides ostenditur.

1327 *Verum quis tam cæcus sit, ut non videat, Basnagium ipsum credere non potuisse, quæ tam confidenter asserit? Accepit Epistolam a Maffeio, qua Epistola ad Cæsarium* Chrysostomo *abjudicatur, quaque lector remittitur ad Dissertationem Michaelis Lequien, operosius probantis eam* Chrysostomo *esse suppositam. Audet tamen imprimenda dare hæc verba:* Nunc indubitata est Chrysostomi Epistola, confitentibus ipsis, qui majori partium studio tenebantur. *Quis unquam apertum magis protulit mendacium? Protulit* C *Maffeius quinque aut sex argumenta ad Epistolam* Chrysostomo *abjudicandam. Ille vero ait, id eum facere tentasse* duplici ratione: *et ad argumenta duo ceteris leviora respondet. Quid fieri potest fraudulentius? Monet iteratis vicibus nolle se controversias agere. Et tamen post pauca verba de vocibus* φύσις *et* natura *imperite prolata, confidenter exclamat*: Sic penitus ruit transsubstantiatio. *Quid hac jactantia leve magis aut puerile? Ignoscat æquus lector, si acriori usus videar stylo contra Basnagium, consideretque, me ipsi potius respondisse ad querelas contra Catholicos acerbo calamo et sine justa ratione prolatas, quam priorem tali stylo usum esse. Accusavit ille Catholicos generatim, acsi* præfracta fronte *negarent,* quæ verissima sunt. *Quare, cum ejusmodi accusationem suis saltem persuadere vellet, eumque in finem mendaciis ac malo fide uteretur, id palam edicere et ostendere non dubitavi. Nunc demum, dimisso penitus Basnagio, ad examen redeamus Epistolæ, in qua non solum Nestorii prodromos, sed ipsum quoque Nestorium, eoque posteriores hæreticos improbari, jam utcumque probavimus.*

Auctor Epistolæ non præcipue contra Apollinaristas,

1328 *Porro quanto magis expendo illam Epistolam, tanto certius mihi apparet, illius auctorem non disputare præcipue contra hæresim Apollinaristarum, sed contra Eutychianam sive Monophysitarum hæresim, qua asserebatur una tantum in Christo natura. Nam effugia Eutychianorum refert et refutat: Apollinaristas vero tantum memorare videtur ut hæreticos antiquiores, quorum præcipuum errorem instaurabant Eutychiani. Mentem humanam Christo negaverat Apollinaris, dicens Divinitatem ejus locum supplevisse, ideoque imperfectam Christo attribuebat humanitatem. Imperfectam quoque humanitatem Eutyches faciebat, cum diceret, Divinitatem ac humanitatem in unam coaluisse naturam. Ambo igitur negabant perfectam Christi humanitatem. Hinc post initium auctor de libro, quo Cæsarius in errorem erat lapsus, quique prædicabat* concursum essentialem et mixtionem sacram, factam ex Divinitate et carne etc. *statim dicit, secundum Græcum textum:* Hæc est insipientis Apollinarii absurditas. *Mox vero hæresim illam componit cum erroribus* Arii, Apollinarii, Sabellii, et Manetis, *quatenus ex illorum* E *erroribus sequeretur, Divinitatem esse passam. Hic* Apollinaris *ponitur inter antiquos hæresiarchas, quorum prava dogmata renovabantur ab iis, qui Cæsarium deceperant. Paulo post iterum ait*: Doctoris enim eorum est liber, Apollinarii. *Et sic, ubicumque de Apollinare loquitur, loquitur tanquam de hæresiarcha, qui ut talis erat notus. Id liquet ex verbis num. 1325 datis:* Sicut impius Apollinarius dicit. *Ex dictis verisimile est, librum Apollinaris ab Eutychianis datum esse Cæsario, ignoranti librum esse illius hæresiarchæ, ut illum ad hæresim Eutychianam pertraherent.*

sed maxime contra Eutychianos

1329 *Certe, quamvis inter Apollinaristas et Eutychianos maxima fuerit affinitas, singuli tamen diversos habuerunt hæreses suas exprimendi et defendendi modos. De perfecta Christi humanitate disputabatur adversus Apollinaristas, mentem Christo humanam negantes, ut videri potest apud S. Epiphanium in hæresi* LXXVII, *sive* Dimœritarum, *ut Apollinaristæ vocabantur. Contra Eutychianos vero disputabatur de duabus Christi naturis, quia illi unam tantum Christo attribuebant naturam, ex utraque mixtam, indeque* Monophysitæ *sunt dicti. Jam vero advertamus,* F *quid probare intendat auctor Epistolæ, ut intelligamus, contra quos disputet. Nullibi auctor ostendere conatur, Christum non caruisse mente humana, ut disputandum erat contra Apollinaristas. Hosce igitur non aggreditur, subinde tamen ferit ob affinitatem utriusque hæreseos. Verum ubique ostendere intendit, duas fuisse in Christo naturas, easque perfectas et impermixtas, quod probandum erat adversus Monophysitas. Etenim post initium, quo dixerat, illam hæresim cum antiquioribus et maxime cum hæresi Apollinaristarum coincidere; statim describit utramque naturam, asseritque utramque in Christo esse.*

de duabus Christi naturis disserit;

1330 *Tum eo utitur argumento, quantum ex mendosissima interpretatione colligere possum. Christus passione sua nos redemit: habuit igitur duas naturas. Etenim natura divina pati non potuit: in ea ergo non est passus. Si vero solam Christo attribuis naturam humanam, eamque passam dixeris,* inveniris purum ædificans templum (*cum Nestorio*) *id est, passionem fingis non satis*

AUCTORE J. S.

satis efficacem ad salutem nostram. Duæ ergo eidem personæ, sive Christo, attribuendæ sunt naturæ, ut pati potuerit in natura humana, et patiendo abunde satisfacere pro nobis et mereri Persona Divina. Addit: Unus Filius, unus Dominus, idem ipse procul dubio unitarum naturarum unam dominationem, unam potestatem possidens, (*hoc contra Nestorium*) etiamsi non consubstantiales exsistunt (*quod ferit Apollinaristas quosdam, Synusiastas dictos*) et unaquæque incommixtam proprietatis conservat agnitionem, propter hoc quod inconfusa sunt dico*. *Hæc ultima infernntur contra Monophysitas. Advertendum fuit,* inconfusæ, *videlicet naturæ. Deinde utitur similitudine a Sacramento Altaris, in quo proprietates naturales panis et Corpus Dominicum simul reperiuntur, ut inferat, duas naturas in una persona uniri posse. Hisce alia addit argumenta ad ostendendum duas naturas, infertque:* Quod ergo infernum evomuit unam in Christo naturam dicere? *Hæc omnia aptissime disputantur contra Eutychianos.*

* al. duo

ideoque multo posterior est Chrysostomo.

1331 *Post alia argumenta eodem tendentia, effugia quædam illorum hæreticorum recenset. Ex hisce priora poterant etiam Apollinaristis æque ac Eutychianis in usu fuisse. At Eutychianorum, non Apollinaristarum, hæc certe erant:* Post unitatem (*Græce rectius* unitionem) non oportet dicere duas naturas. *Et circa finem:* Fugiamus (*eos*), qui unam naturam post unitionem prodigialiter dicunt. *Hæc ne satis quidem congrua erant hæresi Apollinaris, nec unquam ab Apollinaristis videntur dicta. Nullum igitur mihi potest esse dubium, quin auctor contra Eutychianos proprie disputet, ideoque diu post* Chrysostomum *scripserit. Hoc ipsum colligitur ex eo, quod Apollinaristas sine ratiocinia sæpe redarguat, sicut et Nestorianos frequenter percutit, uti et Synusiastas semel iterumque. Paulo ante finem dicit, hæreticos, contra quos disserit, unam statuendo Christi naturam, in eam incidere impietatem,* ut passionem Divinitati undique secundum Apollinarium excogitantes, decidant a promissis bonis. *Divinitatem autem esse passam, docuerunt aliqui Apollinaristæ, teste S. Epiphanio hær.* LXXVII *pag.* 1026, *non vero ipse Apollinaris, si credimus Epiphanio. Synusiastæ certe impiam illam sequelam effugere non poterant, cum carnem Filio Dei consubstantialem dicerent. Attamen* Theopaschitæ, *qui aperte profitebantur, Divinitatem esse passam, ex Eutychianis orti sunt serius, quando Petrus Fullo, episcopatus Antiocheni invasor, vergente ad finem seculo* V, *Trisagio adjecit hæc verba:* Qui passus est pro nobis. *Impietatem quidem illam subinde impugnat auctor Epistolæ. Attamen magis credo, eum agere contra Monophysitas, ex quorum dogmate id sequebatur, quam contra ipsos Theopaschitas. Verum sive priores oppugnaverit, sive posteriores, saltem posterior est* Chrysostomo, *cui perperam attributa est ea Epistola.*

B

C

Argumenta opinionis contrariæ levia sunt.

1332 *Ceterum breviter respondendum est ad argumenta Harduini et aliorum, qui Epistolam* Chrysostomo *tribuunt. Pro Epistola* Chrysostomi *eam laudarunt S. Joannes Damascenus, Anastasius presbyter, Nicephorus Constantinopolitanus, aliique posteriores, quibus accedit titulus ipse in codice Ms., qui* Chrysostomum *plane indicat. Fortia hæc videri poterunt argumenta, iis præsertim, qui, licet alias eximia sint eruditione, non multum curarunt examinare Opera* Chrysostomi *genuina et supposititia. Verum, si quis sedulo consideraverit, quam ingens Opusculorum numerus falso* Chrysostomi *nomine reperiatur inscriptus in codicibus Mss., titulo non multum movebitur, etiamsi additum legatur secundum exsilium. Imo illa ipsa additio, quæ in titulis aliarum Epistolarum non reperitur, fraudis suspicionem ingerit; cum in tota Epistola nullum sit verbum aut de exsilio aut de incommodis in eo a Sancto toleratis. Quod vero spectat ad auctoritatem illorum, qui Epistolam nomine* Chrysostomi *laudarunt, illa tanta non est, ut cedere non debeat rationibus pro suppositione allatis, cum omnes illi scriptores aliquot seculis* Chrysostomo *sint posteriores; variaque Opuscula Sancti nomine laudata sint ab auctoribus nullo antiquioribus, et vel sic inter supposititia merito habeantur.*

D

si comparentur cum nostris:

1333 *Quapropter silentium eorum, qui seculis quinto, sexto et septimo floruerunt, ac contra Eutychianos egerunt aut scripserunt, quique illam Epistolam laudare in primis debuerant, si fuisset* Chrysostomi, *plus roboris habet ad eam Sancto abjudicandam, quam valeat laudatorum scriptorum auctoritas, ad eam* Chrysostomo *tribuendam; præsertim quia nihil, quod* Chrysostomum *sapit, in tota reperitur Epistola, non stylus ille floridus Sancto familiaris; non vis illa et ubertas in disserendo, qua præcellit; non frequens ille locorum sacræ Scripturæ, et vel maxime Epistolarum S. Pauli usus, quibus alias abundare solet; nullus loquendi modus* Chrysostomo *proprius, nulla demum umbra suavissimæ ac potentissimæ illius facundiæ, qua homines ad sententiam suam perducere animosque rapere noverat disertissimus Orator. Contra, ut videre quilibet potest, tota Epistola est sicca subtilisque dissertatio theologica, qua fidei Catholicæ dogmata satis quidem asserta leguntur contra Eutychianos, Apollinaristas et Nestorianos; sed non tam solide ac prolixe ex sacris Litteris probata, quam ea stabiliisset* Chrysostomus, *si eam suscipere potuisset aut suscepisset provinciam. Tanta igitur inter hanc et alias* Chrysostomi *Epistolas est styli diversitas, ut ea vel sola sufficere possit ad Epistolam* Chrysostomo *non attribuendam.*

E

nec dubitandum, quin Epistola sit supposititia.

1334 *Veruntamen ex materia, de qua in Epistola disputatur, longe efficacius ostenditur, eam non esse a* Chrysostomo *scriptam, ipsoque diu posteriorem esse Epistolæ auctorem, qui Nestorianos et Eutychianos redarguit ut hæreticos, Apollinaristas vero hæreticis vetustioribus annumerat. Aliud quoque argumentum ex verbis aliquot Epistolæ adduxit Montfauconus, ita scribens;* Is, ad quem scribitur, est Cæsarius monachus, qui jamdiu una cum Epistolæ scriptore idem institutum vitæ tenuerat, nempe monasticum. Nam illud significant hæc verba paulo post initium Epistolæ: « Veruntamen nos recordantes tuæ nobiscum « conversationis »... Quibus significatur, hujus Epistolæ scriptorem idipsum institutum vitæ tenuisse, quod Cæsarius profitebatur, nempe monasticum. Id de Chrysostomo quidem dici posset, qui juvenis inter monachos versabatur, et asceticam vitam agebat. Sed an verisimile est, si cum Cæsario vitam monasticam egerit, qui Cæsarius ad usque secundum ejus exsilium superstes fuerit, ipsique litteras scribere consueverit, illius tamen nuspiam mentionem habendam fore, vel in Epistolis vel in vita Chrysostomi? *Hactenus Montfauconus, ex cujus observatione satis probabiliter eruitur, auctorem Epistolæ monachum fuisse, dum scribebat. Etenim non loquitur*

F

de

A *de conversatione, sive de instituto vitæ, quod ipse postea deseruerat, nec dicit se olim cum Cario fuisse in eodem vitæ instituto; sed potius insinuat, se in eodem etiam instituto perseverare. Verum, qualiscumque fuerit instituti scriptor Epistolæ, satis clarum est, non fuisse* Chrysostomum.

§ LXXXIII. Vita S. Gregorii Illuminatoris non habet Chrysostomum auctorem: neque hic umquam Cucusi concionatus videtur: locum exsilii mutat, in itinere multa patitur, ac tandem de obitu monitus a S. Basilisco martyre, pie moritur.

B *Encomium S. Gregorii Armeni*

Montfauconus *tom.* XII *Operum* Chrysostomi *pag.* 822 *edidit Latine* Encomium sancti Gregorii Armenorum Illuminatoris, auctore S. Joanne Chrysostomo. *Illud testatur haberi in tribus Homiliariis Armenis bibliothecæ regiæ Parisiensis. Titulum in secundo codice aliis antiquiore hunc Encomio præfixum esse observat*; Beati Joannis Chrysostomi Homilia, dicta de vita et suppliciis magi patriarchæ et martyris Gregorii Armenorum illuminatoris, pronuntiata Kokisi, quæ est Armeniæ urbs (dum erat ibi in exsilio) efflagitante quodam doctore et episcopo Armenorum, qui Dioscorus vocabatur, atque consanguineus erat martyris Gregorii: postulantibus quoque magno cœtu et copiosa plebe, qui ab eodem Sancto petebant, ut illuminatoris partium Orientalium in ejus die festo memoriam faceret. *Idem fere titulus est in altero codice. Encomium istud* ex Armena in Latinam linguam translatum *esse* a D. abbate de Villefroy, linguarum Orientalium peritia insigni, *testatur Montfauconus. Ex allegato autem titulo, non modo scriptum a* Chrysostomo *esset istud Encomium, sed etiam pro concione dictum* Cucusi, *sive exigua nominis mutatione* Kokisi, *ubi ultra annum in* C *exsilio mansit Sanctus.*

non est scriptum a Chrysostomo, nedum pro concione dictum:

1336 *Inquirens porro Montfauconus, an Encomium istud* Chrysostomi *sit censendum, sententiam suam declarat his verbis*: Exordium certe nihil habet a Chrysostomo alienum; verum in progressu tot tantaque occurrunt a Chrysostomi more atque stylo dissonantia, ut tanto Doctori nemo adscribere ausit; puteum nempe et fossam loquentem, serpentes et dracones orantes, Tiridatem regem in aprum conversum, et portenta similia; quæ tamen ipsa in Vita sancti Gregorii illuminatoris leguntur, cujus Vitæ manuscriptos duos codices vidi, alterum bibliothecæ regiæ, alterum Coislinianæ. Posset fortasse dici, Chrysostomum concionem in laudem sancti Gregorii illuminatoris habuisse; sed illam ab Armenis ita immutatam fuisse, ut jam Chrysostomi stylus ibi fere nusquam compareat. *Hactenus Montfauconus, cui lubens assentior, Encomium tam fabulosum non posse prudenter* Chrysostomo *attribui. Quin imo nihilo magis credo,* Chrysostomum *umquam Cucusi ad concionem dixisse, cum quod illud nullus antiquorum asseruerit, tum quod inde inimici ipsius, si id revera fecisset, novarum calumniarum occasionem arripere potuissent. At, inquit Montfauconus,* Episcopus Cucusi episcopalem ipsi sedem suam concedere voluit, neque neganti facile obtemperavit. *Ex hac opinione, quantum existimo, in eam inductus est, ut existimaret,* Chrysostomum *forte concionatum esse Cucusi. At illud ipsum, quod asserit de Cucusi episcopo, caret idoneo fundamento: nam solum legitur in Epistola* CXXV, *quam supposititiam, et ineptiis quibusdam fœdatam ostendi* § 69. *Laudat Sanctus episcopum Cucusi in Epistola* XIV *ad Olympiadem, ut benevolum in se. At de oblato epicopatu neque ibi, nec alio loco, quidpiam dicit, cum tamen similia non facile celaret Olympiadem. Hoc igitur forsan æque fictitium est, ac alia quædam ejusdem Epistolæ.*

alia de gestis Sancti in exsilio asserta improbabilia.

1337 *Attamen longe apertius fabulosa videntur, quæ scripsit Georgius Alexandrinus apud Savilium pag.* 235 *de primis* Chrysostomi *gestis, postquam venerat Cucusum. Affirmat ille, paralyticum adductum esse ad Sanctum, ab eaque sanatum, quod factum per se non excedit verisimilitudinem. At mox adjungit, eo miraculo conversam ad fidem esse innumeram infidelium* E *multitudinem; pro hisce vero a* Chrysostomo *consecratos septem episcopos, multosque presbyteros et diaconos. Hæc plane incredibilia sunt et aperte fabulosa, cum Cucusus esset locus desertissimus, parumque commercii haberet cum aliis civitatibus, augentibus etiam loci solitudinem perpetuis Isaurorum incursionibus. Hinc æque incredibilia fiunt, quæ adduntur de exposito Armenis Psalterio, Novoque primum, ac deinde Veteri Testamento, si de publica expositione intelligantur. Privata vero expositio non est improbabilis: nam poterat Sanctus habere electos aliquot discipulos, quibus privatim sacras Litteras exponeret, sicut novimus anno* 405 *apud ipsum fuisse Theodotum lectorem,* § 77 *memoratum. Hisce observatis, ad posteriora Sancti gesta accedamus.*

Ubi Chrysostomus Arabissi etiam virtutibus inclarescebat,

1338 *Ex Epistolis sub finem anni* 406 *scriptis vidimus,* Chrysostomum *eatempore fuisse tenui quidem utcumque tamen bona valetudine, idque male habuisse ipsius adversarios. Hinc tamen non recte inferemus, sanitatem Sancti tota illa hieme non fuisse ullo morbo tentatam, cum contrarium magis sit verisimile. Verisimile quoque non est, Sanctum illa hieme fuisse Cucusi. Certe Palladius non meminit de reductione ipsius Cucusum, postquam semel Arabissum dixerat perductum, et jam* F *antea refutatæ sunt rationes, ex quibus in eam opinionem deductus est Tillemontius. Audiamus Palladium pag.* 96: Cum autem, *inquit,* ob id *(id est, ob famam Cucusi obtentam)* ipsi inviderent illi fratricidæ, Arabissum eum transferunt *(circa finem anni* 405) variis vexationibus subjicientes, ut vitam tandem relinqueret. Et illic rursus non mediocriter virtutibus splendescens (non potest enim civitas abscondi supra montem posita, neque lucerna splendide lucens ligneo modio contegi) excitavit veluti ex ignorantiæ somno ad sermonis divini lucem ex omni vicina regione eos, qui gravi infidelitatis sopore oppressi erant.

inimici ipsius invidia ducti curant,

1339 Porro vehementius invidiæ flamma accensi Severianus et Porphyrius, ac quidam alii episcopi Syriæ, ut ipse illinc quoque transferretur, moliuntur. Nam gravis ipsis erat non solum in prosperis, quæ putantur, rebus, sed multo magis in adversis. Ignorabant scilicet tentationum

AUCTORE J. S.

num naturam : neque meminerant divini ad Apostolum in afflictionibus oraculi : « Sufficit tibi » gratia mea : virtus enim mea in infirmitate » perficitur. » Videntes enim Antiochenam ecclesiam in Armeniam migrasse ; et illinc rursus Antiochiæ jucundissimam Johannis philosophiam prædicari, optabant vel vitam abrumpere, his narrationibus velut flagris torti. Hujusmodi est bonorum hostis invidia : adeo ut clerici, qui eos sequebantur, cum id viderent, mirabundi dicerent : Videte mortuum terribilem, vivos victoresque terrentem, ut pueros terrent larvæ. Papæ ! ii, qui sæcularibus potestatibus atque ecclesiasticis opibus succincti sunt cum potestate et cum rerum imperio, Sacerdotem solum, extorrem, corpore infirmum, exsulem timent, et pallent titubantes.

ut transferatur Pityunta prope Colchidem :

1340 Cum igitur non possent amplius serpentem casa conditum retinere, mittentes ad comitatum, rursus rescriptum acrius obtinent cum mulcta, intra breve tempus ut transferretur Pityuntem, locum regionis Tzanorum desertissimum, ad littus Pontici maris situm. *Consentit Theodoretus lib.* V *cap.* XXXIV, *ex Armenia* Pityuntem *fuisse amandatum. De situ loci addit :*
B Oppidum est situm in extremis finibus Ponti et imperii Romani, quod accolunt crudelissimi Barbari. *Oppidum ipsum non erat in ditione Barbarorum, sed Romanorum, situmque est in confiniis Ponti et Colchidis. Pityunta fuisse in Insula, observabat Valesius in Annotatis ad Theodoretum ex Ammiano Marcellino ; sed apud alios id non invenio.* Tzani, *alias* Sanni, Thanni, *et* Zanni *etiam dicti ; erant fœderati Romanorum, et sub ipsis militabant. Non erant igitur illi Barbari, quibus Pityunta vicinam facit Theodoretus. At hi Lazi fuerunt, opinor, quibuscum varia bella gesserunt Romani : nam Lazi oram maritimam Colchidis incoluerunt. Itaque* Chrysostomus, *qui fuerat prope fines Romani imperii versus imperium Persicum, mittebatur in Septentrionem ad extremum imperii Romani limitem, cum ut longius abesset a Syria, tum ut itineris laboribus frangeretur.*

Sanctus mire vexatur militi-nere,

1341 *Mandatum illud imperatoris, ubi ad inimicos* Chrysostomi *pervenerat, tam celeriter ac crudeliter perficiendum curarunt, ut nullum Sancto fuisse videatur otium, quo litteras ea de re ad amicos daret. Certe nullam ipsius Epistolam habemus anno* 407, *quo hæc contigerunt, datam.*
C *Sozomenus lib.* VIII *cap.* XXVIII *de exsecutione mandati solum dicit : :* Milites igitur confestim advenientes, edictum exsecutioni mandarunt. *Palladius vero hisce diutius immoratur, atque ita orditur pag.* 98 : Milites autem præfecti prætorio, qui eum ducebant, per viam eum maxime urgebant, dicentes id habere se in mandatis ; tamquam, si mortuus esset in itinere, ad majores gradus evehendi. Et unus quidem ex iis, de præsenti militia minus sollicitus, nonnihil humanitatis quodammodo furtim ostendebat. Alter autem usque adeo crudelis erat atque atrox, ut blanditias, quæ sibi ab occurrentibus fiebant, ut Sancto parceret, injurias reputaret ; illud unum curans, ut mala morte Johannes enecaretur. Cum enim imber esset vehemens, nihil curans egreditur, ita ut per dorsum et per pectus aquarum rivi decurrerent. Ingentem rursus solis æstum pro deliciis habebat, cum nosset eo beati Johannis caput, Elisæi instar calvum, vexari. Ceterum in urbe aut vico, ubi balneorum solatium erat, ne momento quidem infelix ille permittebat

Sanctum morari. In his omnibus ad menses tres D
difficillimum illud iter faciens Sanctus, veluti sidus coruscans perstabat, habens corpusculum, ut pomum in supremis ramis, a sole rubens..

quod trium mensium fuisse dicitur,

1342 *Difficultatem hic parit tempus trium mensium, quod itineri attribuere videtur Palladius, cum urbs Comana Pontica, prope quam Sanctus obiit, non videatur tam longe Arabisso distare, ut trimestre spatium itineri impendendum fuerit. Tillemontius Nota* 101 *existimat,* Chrysostomum *primo Cucuso Arabissum fuisse translatum, indeque postea ad ulterius exsilium : atque utrique itineri simul ac interjecto tempori assignari trimestre spatium. Verum conjectura illa Palladio contraria est : hic enim clare itineri soli tres attribuit menses, tantumque spatium interjicit inter utramque translationem, ut totum illud tribus mensibus concludi nequeat. Quare improbabilis omnino est illa Tillemontii conjectura : dicendumque est, aut vocem* τρίμηνον, trimestre spatium, *corruptam esse, aut errasse Palladium, aut demum ductores* Chrysostomi *non processisse recta via, sed de industria per multos circuitus Sanctum fuisse ductum, ut in via vitam finiret. Corruptio vocis mihi non satis fit verisimilis, quia easdem plane voces exscripsit Georgius Alexan-* E
drinus. Errasse Palladium etiam non existimo, quia iter fuisse videtur diuturnum : nam tota illa æstate nullam a Sancto scriptam fuisse Epistolam, minus saltem mirabimur, si credamus, ipsum perpetuo fuisse in itinere, neque Epistolarum commercium eidem fuisse permissum.

ductus fortasse per circuitus ad locum exsilii.

1343 *Sola igitur mihi placet conjectura ultima de circuitibus in itinere a militibus ultro quæsitis, ut Sanctum nimio labore non modo fatigarent, sed etiam ad finem vitæ perducerent. Sic, anno* 405 *ad finem vergente,* Chrysostomum *loca perpetuo mutando misere afflixerunt, et in morbum gravissimum conjecerunt, cum facili negotio ipsum Cucuso Arabissum statim perducere potuissent. Præterea trimestre spatium apud Palladium verisimiliter tantum significat menses duos, et dies aliquot excurrentes. Verba autem Palladii insinuant, iter fuisse pedestre, ita ut singulis diebus parum viæ conficere posset Sanctus, corpore tenui ac macilento debilique adeo valetudine, ut modico itinere fatigari nimium posset, a prolixa ambulatione impeditus. Modica itinera frequenter repetita, quæ militibus commoda erant, sufficiebant ad mortem Sancto tam debili accelerandum. Hisce omnibus consideratis, iter, quod* F
inter Arabissum est et Comana Pontica, tam breve videri non debebit, ut illi non potuerit impendi ultra duos menses, uti factum asserit Palladius, ad quem modo regredior.

Cum venerat circa urbem Comana in Ponto, ei apparet

1344 Cum autem Comanis appropinquassent, *inquit,* pontis instar ea prætergressi, extra muros in martyrio, quinque aut sex millibus dissito, manserunt. Eadem ipsa nocte apparuit ei loci illius martyr, nomine Basilicus, qui episcopus Comanorum cum esset, martyrium passus est Nicomediæ in Bithynia sub Maximino (*Græce* Maximiano) una cum Luciano presbytero Antiocheno, dicens : Macte animo, frater Johannes : crastina enim die una erimus. Prædixerat quoque, ut aiunt, et ibi permanenti presbytero ; Para locum fratri Johanni : venit enim. *De hac apparitione Sozomenus lib.* VIII *cap.* XXVIII *sic habet :* Ceterum aiunt Johannem, cum a militibus abduceretur, in itinere diem obitus sui prævidisse, apparente ipsi Basilisco martyre in oppido Armeniæ Comanis. Quo in loco cum vires ei

A ei ad iter faciendum deficerent, capitis enim dolore laborabat, nec solis radios perferre posset, ex morbo interiit. *Theodoretus lib.* V *cap.* XXXIV, *ubi dixerat Pityunto fuisse relegatum, subdit :* Verum clemens Dominus invictum Athletam ad hanc insulam non permisit abduci. Nam cum venisset Comana, ad vitam senii ac doloris expertem eum transtulit. Corpus vero ejus, quod egregio certamine perfunctum fuerat, juxta loculum sancti martyris Basilisci depositum est, cum id martyr in somnis apparens fieri jussisset. *De morte et sepultura mox plura dabo. At pauca prius observanda sunt de S. Basilisco.*

S. Basiliscus martyr, qui non videtur episcopus fuisse;

1345 *Majores nostri ad diem* 3 *Martii dederunt Acta S. Basilisci martyris, qui sub Galerio Maximiano passus est prope urbem Comanam, aut Comana in Ponto, et deinde clanculum a Christianis sepultus. De ipsius episcopatu Acta nihil habent, uti nec elogia ex Græcis Menæis et Menologiis prolata. Nullus enim S. Basiliscus episcopus in Græcis reperitur Fastis. Quare recte censuerunt Majores nostri, S. Basiliscum, qui* S. Chrysostomo *apparuisse dicitur, non alium esse a laudato martyre; erroremque irrepsisse in Palladii Dialogum, ubi episcopus dicitur, et, ut* B *locum aliqui intelligunt, Nicomediæ passus una cum S. Luciano presbytero Antiocheno. Verum Tillemontius, solitus a Majoribus nostris non raro sine justa ratione dissentire, hic etiam pugnat pro contraria opinione, non solum in Vita* Chrysostomi, *sed magis tom.* V *Monument. in S. Basilisco, ubi Nota* 4 *contendit, duos distinguendos sanctos Basiliscos, alterum militem, alterum episcopum ; et hunc* S. Chrysostomo *apparuisse. Rationes aliquot allegat, quas fideliter referam, et examinabo.*

nam textus Græcus Palladii, ex quo

1346 *Primo ait, Palladium talem esse scriptorem, ut de ipsius auctoritate dubitare non possimus. Respondeo, id minime dictum oportuisse a Tillemontio, qui a Palladio non raro dissentit in Vita* Chrysostomi ; *hic autem dici sine judicio, cum agatur de Sancto, qui integro seculo defunctus est, antequam scripsit Palladius. Corrigere Palladium tentat Tillemontius in eo, quod dicit post annuam commorationem Cucusi, translatum fuisse Arabissum, et rursum in trimestri asserto itinere, id est, in gestis* Chrysostomi *recentissimis, et quidem sine justis rationibus, ut vidimus. Qua igitur ratione contendit, irrefragabilem esse auctoritatem Palladii in re toto seculo prælerita? Se-* C *cundo ait, qualitates admodum differentes attribui Basiliscis duobus, diversos designari martyrii socios, loca item diversa, ex quibus omnino duo videntur statuendi. Respondeo, locum Palladii, ex quo illa colliguntur, tam vitiosum videri et mendosum, ut vix dubitare possim, quin sit corruptus.*

ipsum episcopum fecit interpres Latinus,

1347 *Verba Græca, quibus Latina non consonant, hue traduco :* κατ' αὐτὴν δὲ τὴν νύκτα παρέστη αὐτῷ ὁ τοῦ τόπου ἐκείνου μάρτυς, Βασίλισκος ὄνομα αὐτῷ, ὃς μαρτυρεῖ ἐπίσκοπος ὢν Κομανῶν, ἐν Νικομηδείᾳ, ἐπὶ Μαξιμιανοῦ, ἅμα Λουκιανῷ τῷ ἐν Βιθυνίᾳ πρεσβυτέρῳ ὄντι Αντιοχείας. *Verba Latina Græcis correspondentia subjungo.* Eadem nocte adstitit ipsi loci illius martyr, Basiliscus nomen ei, qui testatur * episcopus existens Comanorum, Nicomediæ, sub Maximiano, una cum Luciano, qui in Bithynia presbyter est * Antiochiæ. *Locus certe corruptus est, et ex conjectura solum restitui potest. Biographi recentiores, quorum Opuscula edidit Savilius t.* VIII, *in varias abierunt opiniones. Georgius Alexandrinus pag.* 247 *dat illa ipsa verba corrupta sine ulla expositione ulteriore. Leo imperator pag.* 290 *locum aliter intelligit, ita scribens :* Ἰδοὺ αὐτῷ νυκτὸς Βασίλισκος καὶ Λουκιανὸς οἱ μάρτυρες φαίνονται *etc.* Ecce ipsi noctu Basiliscus et Lucianus martyres apparent. *Tacet ille de episcopatu Basilisci, eique Lucianum addit, non martyrii, sed apparitionis socium. Ipsa verba, prout modo corrupto exhibentur, hunc sensum non minus admittunt, quam expositionem Bigotii. Anonymus vero pag.* 363 *Basiliscum quidem facit episcopum, passumque Nicomediæ sub Maximiano : at de Luciano prorsus tacet; quemadmodum et Metaphrastes facit pag.* 428.

* *aut martyrio coronatur in præsenti*
* *aut* erat

AUCTORE J. S.

nunc corruptus est, et plane ambiguus :

1348 *Hosce autem biographos tantum adduxi, ut ostenderem, non modo corruptum esse locum, sed expositionem illius etiam esse obscuram et incertam. Quam porro corruptus sit, paucis ostendo. Haud dubie Palladius conjunxit* Nicomediam *et* Bithyniam, *scripseritque* Nicomediæ in Bithynia. *At illa per aliarum vocum interpositionem ita distracta sunt, ut non Nicomedia, sed Antiochia videatur in Bithynia collocari. Hunc sane sensum exhibent verba, prout jacent. At noverat Bigotius hunc esse falsum, ideoque voces transpositas loco suo Latine conatus est restituere. Secundo voces* sub Maximiano *etiam a loco suo avulsas restituere* E *voluit; at illas eo posuit loco, ut errorem attribuat Palladio, cum Lucianus non* sub Maximiano *sed* sub Maximino *sit passus. Hinc Latine posuit* sub Maximino, *quod est viri historiam scientis, non fideliter interpretantis. Tertio corruptio etiam aliqua esse videtur in illis vocibus* ὃς μαρτυρεῖ qui testatur, *neque eas voces exacte expressit Bigotius per voces,* qui martyrium passus est, *cum vox* μαρτυρεῖ *clare habeatur in præsenti. Quapropter interpretatio Latina solum data est ex conjecturis, quibus locum corruptum restituere conatus est Bigotius : at hic eo conatu et errorem attribuit Palladio, et historiam inducit plane fictitiam, quantum apparet.*

variæ rationes persuadent, Basiliscum illum

1349 *Etenim tam multa concurrunt, quo minus credibile fiat, S. Basiliscum, qui* Chrysostomo *apparuit, fuisse Comanorum episcopum, passumque cum S. Luciano Nicomediæ in Bithynia, ut errorem potius agnoscere deberemus in Palladio, quam illud pro vero admittere. De S. Luciano scripserunt varii, inter quos est Eusebius, et ipse* Chrysostomus : *at nullus ipsi attribuit martyrii socium Basiliscum aliquem, aut quempiam Comanorum in Ponto episcopum. Secundo Basiliscus Comanorum episcopus æque est ignotus apud histori-* F *cos (modo excipiamus aliquos, corruptum Palladii locum postea secutos) ac in omnibus fastis Græcis. At, etiamsi ante minus fuisset notus, per celebrem illam apparitionem certe innotuisset, magisque fuisset cultus. Quare credibile non est, Basiliscum aliquem apud Comanos ut episcopum fuisse cultum. Hinc Theodoretus et Sozomenus* martyris *titulum attribuunt S. Basilisco, non* episcopi.

non episcopum fuisse, sed martyrem prope Comana passum :

1350 *Quarto, si Nicomediæ passus esset S. Basiliscus, corpus ipsius fuisset translatum Comana, non vero ad vicum aliquem ignobilem, quinque aut sex millibus ab urbe dissitum. Quis enim credat, incolas aut clerum et episcopum Comanorum curaturos fuisse, ut corpus sancti episcopi sui per tantum terrarum spatium, quantum est inter Nicomediam in Bithynia et Comana in Ponto Polemoniaco, transferretur; illudque deinde sepulturæ daturos in loco ignobili quinque aut sex millibus ab urbe sua dissito? Quinto ille locus sepulturæ omnino insinuat S. Basiliscum martyrem, de quo apud nos actum est die* 3 *Martii : nam hic*

AUCTORE J. S.

extra urbem martyrio coronatus est, corpusque quod præses in flumen injici jusserat, redemptum pecunia a Christianis, noctuque abductum, et in agro sepultum dicitur. Quare non capio, qua crisi dicat Tillemontius, verisimile non esse, Basiliscum, qui coronatus est Comanis, tam longe ab urbe sepultum esse; cum timor Christianorum, ne innotescerent, ipsis necessario persuadere debuerit, ut paulo longius a loco supplicii et ab urbe recederent.

nec aliud videtur voluisse ipse Palladius,

1351 *Porro Palladium ipsum non locutum esse de alio Basilisco martyre, nec episcopatum ipsius a Palladio assertum, prorsus mihi persuadeo ex ipso loco corrupto. Nam primo vocatur,* loci illius martyr: *quibus vocibus videtur designari martyr, qui ibidem possus erat. Episcopi titulus cum hic omittitur, tum postea, ubi iterum nominatur in sepultura* Chrysostomi. *Secundo quæ de episcopo Comanorum subduntur, non videntur spectare ad S. Basiliscum, sed ad episcopum illo tempore viventem, qui laudatur ut testis apparitionis. Innuunt id voces* ὃς μαρτυρεῖ, *proprie* qui testatur, *pro quibus forte scriptum fuerit* ὡς μαρτυρεῖ ut testatur, *et tunc sensus catenus erit perfectus, una tantum mutata littera. Minus recte de S. Basilisco expli-
B cantur illæ voces: ut enim omittam verbum* μαρτυρεῖν *rarius usurpatum esse pro* pati martyrium; *certe scriptor uti debuisset alio tempore, quod præteritum significabat, dixissetque* ἐμαρτύρησε *aut* μεμαρτύρηκε, *si locutus fuisset de præterito Basilisci martyrio: et non de præsenti Comanorum episcopi testimonio.*

qui Lucianum apparitionis socium dicit.

1352 *Tertio voces* ἅμα Λουκιανῷ una cum Luciano, *referendæ sunt ad apparitionem, non ad martyrium, uti retulit Leo imperator, scribens Basiliscum cum Luciano apparuisse, reliquaque missa faciens, quemadmodum et Cosmas Vestitor in Manuscripto. Hoc autem modo si exponamus Palladii verba, quæ certo transposita videntur, tria dicet Palladius, eaque verisimillima, nimirum Basiliscum, qui sub Maximiano prope Comana passus est, apparuisse* Chrysostomo; *id testari episcopum Comanorum; atque apparuisse simul Lucianum presbyterum Antiochenum, qui passus est Nicomediæ in Bithynia. Ceterum, quidquid sit de corrupti textus expositione; vel solus locus abunde declarat, non alium quærendum esse Basiliscum, qui* Chrysostomo *apparuit, quam Basiliscum martyrem, quem prope Comana in Ponto Polemoniaco passum esse scimus, ibique sepul-
C tum. Porro Comana urbs, ubi obiit* Chrysostomus, *non in Armenia erat, ut perperam habet Sozomenus, sed in Ponto, ubi corpus Sancti fuisse asserit S. Proclus, postea in translatione laudandus. Vicina autem erat Comana civitas Neocæsareæ, urbi satis notæ Ponti Polemoniaci, ut probatum est ad* 11 *Augusti in S. Alexandro Carbonario, quem primum episcopum Comanensem constituit S. Gregorius Thaumaturgus, Neocæsariensis antistes.*

Sancti, ex itinere ad ecclesiam reducti et sacro viatico muniti pia mors,

1353 *Hisce observatis, redeo ad Palladium, qui post relatam apparitionem pag.* 100 *subdit sequentia:* Oraculo fidens Johannes sequenti die oravit milites, ut ad horam quintam usque ibi permanerent. Illi vero, non auditis ejus precibus, inde abscesserunt. Confectis circiter triginta stadiis, rursus ad martyrium, unde discesserant, redierunt, cum graviter ille sese haberet. Sic igitur reversus, candidas vestes, vita, quam duxerat, dignas, requirit, exutusque prioribus, eas sibi jejunus induit, omnibus ad calceamenta usque mutatis: atque reliquas præsentibus distribuit. Et sumptis Dominicis symbolis, coram adstantibus ultimam orationem facit. Et cum dixisset more suo GLORIA DEO PROPTER OMNIA, et ultimum AMEN obsignasset, extendit speciosos pedes, qui cucurrerunt ad salutem eorum, qui elegerant pœnitentiam, et ad reprehensionem illorum, qui peccata copiose excoluerant. Quod si ejus reprehensiones nihil improbis profuerunt, causa non est imbecillitas Doctoris libere loquentis, sed impudentia hominum, qui eas non sustinuerunt. D

ac sepultura, multis præsentibus peracta.

1354 Appositus ad patres suos, et abjecto pulvere, ad Christum transiit, ut scriptum est: « Venies autem ad sepulcrum tuum, tamquam frumentum maturum, quod tempore suo metitur: « impiorum autem animæ immaturæ morientur. » Tanta autem multitudo virginum, monachorum, et qui sanctitatis testimonium habebant, aderat e Syria, Cilicia, Ponto atque Armenia, ut plerique putarent, quasi dato signo eos advenisse. Pollinctus igitur ad sepulturam, et festa celebritate honestatus, velut victor athleta, una cum Basilisco sepelitur in eodem martyrio. *Quod ait auctor de iis, qui ex Syria, Cilicia et Armenia adfuerunt sepulturæ, exponendum videtur de illis, qui abeuntem fuerant subsecuti. Ex variis vero* E
Ponti locis facilius accurrere poterant, morte Sancti intellecta, aut etiam ante mortem concurrere ad videndum Virum tam celebrem. Socrates l. VI *cap.* XXI *tempus mortis declarat, ita scribens:* Joannes vero in exsilium abductus, Comanis in Euxino Ponto extremum diem obiit, octavo decimo Calendas Octobres,... Honorio septies et Theodosio iterum consulibus, *id est, die* 14 *Septembris anni* 407.

§ LXXXIV. Quis fuerit ecclesiarum, et præcipuorum illius temporis virorum, sensus de Chrysostomo: elogia quædam necdum data.

Socratis admiratio: S. Nili elogium, asserentis

C*elebrem fuisse* Chrysostomi *post obitum famam,* tum ex libris, quos scriptos reliquit, tum ex multis ærumnis, quas pertulit, *agnoscit Socrates lib.* VI *c.* II, *quasi admirans,* qua ratione plus honoris post obitum consecutus sit, quam dum viveret. *Verum Navatianus ille scriptor non est ex illis, qui merita* Chrysostomi *æque lance* F
expenderunt. S. Nilus monachus, cujus Epistolas ad Arcadium, laudibus Chrysostomi *plenas, ejusque exsilium vehementer improbantes, n.* 1057 *jam dedi, æquior de hisce est judex. Hic autem in Epistola ad Severum, verisimiliter non diu ante mortem* Chrysostomi *scripta, sive lib.* III, *Ep.* CXCIX, *mentem suam declarat his verbis:* Invidentia compulsi nonnulli episcopi ob summam, Joannis episcopi Constantinopolitani virtutem, divino metu valere jusso, Hominem entheum, vere orbis universi lumen, insidiis aggressi sunt, feceruntque, ut et imperator piissimus ac simplicissimus fraudibus eorum cederet*, et Virum divinum faceret extorrem. Cum itaque viris pestilentibus, et malignis pastoribus, non libens, sed raptus aures præbuerit, probe propheta clamabat: Extendit manum suam cum homine pestilenti. Nihilominus post Justi. exsilium, pars potissima,

* caderet *mendose impressum.*

A tissima, etiam eorum, qui in eum contechnati fuerant, Deo pœnas persolverunt, et cum fletu et clamore confessi sunt, se vehementer in Virum sanctum deliquisse. *Nihil refert, sive hanc Epistolam ante, sive post mortem credamus exaratam : nam conceptam semel de* S. Joanne *existimationem numquam deposuit S. Nilus, ut ex aliis quoque ipsius Epistolis patebit.*

cum aliis, plerosque Sancti inimicos punitos.

1356 *Quod autem asserit de punitis divinitus plerisque Sancti inimicis, consonum est dictis Palladii, qui multos enumerat pag.* 157 *et* 158, *ac rursum aliquos memorat pag.* 225, *quos ob conspirationem in* Chrysostomum, *aut fœdis morbis vexatos, aut morte miserabili sublatos affirmat. Idem fuit Sozomeni judicium, ut jam ante vidimus. Theodoretus hisce omnibus omnino assentitur, lib.* V *cap.* XXXIV *ita scribens:* Plerique certe eorum, qui injurias fecerant, pœnas dederunt, et per ea, quæ passi sunt, emolumentum aliis attulerunt. *Hinc factum est, ut numerus illorum, qui Sancto adversabantur, paulatim decresceret, amicorum vero ipsique devotorum multitudo augeretur, quemadmodum affirmat S. Isidorus Pelusiota in Epistola ad Symmachum jam ante laudata, cujus partes aliquas dedi. Aliam*
B *illius partem huc transfero. Est ea lib.* I *Epistola* CLII *atque hoc habet initium :* Petis a me, ut divini viri Joannis tragœdiam tibi exponam. At eam explicare nequeo. Mentem enim res ista superat. *Tum, improbato gravissimis verbis Sancti exsilio, Epistolam claudit hoc modo :* At Davidis tamen domus invalescit : domus autem Saulis, ut cernis, debilitatur : tametsi Vir ille, superata vitæ tempestate, ad cœlestem tranquillitatem migraverit. *Invalescebat Davidis domus, id est, pars* Chrysostomo *addicta, parsque ipsi adversa debilitabatur, teste S. Isidoro. Hic autem quam fortis esset in improbandis Theophili Alexandrini contra* Chrysostomum *gestis, liquet ex Epistola* CCCX *lib.* I *ad S. Cyrillum, Theophili ex sorore nepotem ac successorem, in qua de Theophilo sic loquitur :* Ut enim ille perspicuum adversum divinitus afflatum, ac Deo charum virum Joannem, furorem effudit *etc.*

Occidentales omnes ab illorum communione se separant,

1357 *Laudatus Theodoretus post verba mox data ad propositum nostrum subjungit sequentia:* Ceterum hanc injustitiam (*in* Chrysostomum *commissam*), præcipue detestati sunt episcopi Europæ : a communione enim eorum, qui hæc fecerant, se ipsos separarunt. Illyriciani quoque
C omnes eorum partibus sese adjunxerunt. Orientalium vero urbium quamplurimi communionem quidem sceleris refugerunt : corpus tamen Ecclesiæ haudquaquam disciderunt. Et post mortem magni Doctoris orbis terrarum, Occidentales episcopi episcoporum Ægypti et Orientis, et Bosphori ac Thraciæ communionem non prius admiserunt, quam divini illius Viri nomen, una cum reliquis fato functis episcopis *(nimirum* Chrysostomi *olim amicis)* consignassent. Et Arsacium quidem, qui post illum ordinatus est, ne salutare quidem dignati sunt. *Ita Theodoretus, de Attico aliqua subjungens, postmodum danda.*

multique Orientales facta contra Sanctum improbant.

1358 *Porro inter episcopos Occidentales, qui tanto studio honorem* Chrysostomi *tuebantur, eminebant Innocentius Romanus, Cromatius Aquileiensis, Venerius Mediolanensis, Gaudentius Brixiensis, Aurelius Carthaginensis, omnes sanctitate et meritis illustres. Hisce etiam addi potest S. Augustinus Hipponensis, cujus præclaram de sanctitate et doctrina* Chrysostomi *existimationem elucidabo* § 85. *Inter illos vero, qui Theophilo suberant,* Chrysostomo *utcumque favit Synesius Cyrenes episcopus in Epistola* LXVI *ad Theophilum, ubi dicit de Sancto :* Honoretur enim a nobis memoria mortui, quia omnis malevolentia cum hac vita una deponitur.

AUCTORE J. S.

S. Procli Constantinopoli Oratio de Chrysostomo,

1359 *S. Proclus, episcopus Constantinopolitanus, qui ab aliquibus inter discipulos* Chrysostomi *numeratur, eumque haud dubie juvenis cognovit, atque ipsius corpus Constantinopolim curavit transferendum, anno incerto, sed ante corporis translationem, in festivitate Sancti panegyricam de eo orationem dixit. Hujus Orationis pars, prout Latine reddita fuerat, primum edita est a Baronio, ac deinde inter Opera S. Procli pag.* 567 *recusa est a Vincentio Riccardo, unde totam huc transfero :* Certe gratias Deo, fratres carissimi, quod modo inenarrabili in domo ejus, in qua sacra insonnit tuba, pacifice agitur sine præliis : in qua suavissime modulante lyra, audientium spiritnale replebatur spectaculum : in qua Evangelica cantavit hirundo, et floribus orthodoxiæ portum adimplevit. Est facta Joannis memoria omni civitati rete, sic ut rectos fidei trahat : non enim sic pisces trahit piscatorum rete, sicut rectos fidei trahit Joannis solemnitas. O gratiam, finem, et locum, et tempus vincentem! Tempus enim superavit amor : finem autem E invitis invicta fecit memoria : locus quidem non clausit sacerdotis miracula. Sed in Ponto jacet, et in Orbe terrarum laudatur ; et longa manu osculans, vobis clamat : Opus meum vos estis in Domino.

in qua præclara elogia Sancti,

1360 Iterum Joannes in verbis pretiosæ prædicationis margarita : Scripturæ a Deo inspiratæ impolluta bibliotheca : divinus thesaurus intelligentiæ : studiosis manibus adversus imperialem avaritiam acutissima falx : vehemens diluvium hæreticorum : qui non blandientem præ timore potentiam, vel odio ex aviditate debacchantem pertimuit, sicut Joseph Ægyptiam. Sed paveo, ne minorem laudibus navem magnas res gestantem mergam attonitus. Nullus etenim digne laudabit Joannem, dum non sit alius Joannes. Sicut enim in undarum frequentia innumerabilis est undantium multitudo : sic et in hujus arduæ industriæ multitudine, ubi magisteria pia inundant, atque concursant, inibi libertatis splendescunt radii. Ab altero radietas solis conclarescit, ex altero emundatio fit erroris : ab altero idolorum perditio innotescit, ex altero orthodoxorum fit emendatio. Ab altero Synagogæ nuditas lingua F deprehenditur : ab altero ædificia splendescunt, ex altero mormu conversiones verborum vi fiunt : ab altero tentatio invalescit in terra, ex altero e cœlo corona fulgescit gratiæ. O Sacerdos, cujus tantum industriæ lucrum, quantum veris suavissimi flores? O nomen non negans acta!

qui cum Joanne Baptista aliisque Sanctis comparatur.

1361 O cognomen reddens speciem anteactæ vitæ! O lingua cœlis ipsis altior! O magisteria Evangelica, tonitrua temperantia! Joannes ille, Joannes iste : ille prædicator, iste tuba : ille impercussus, iste sine servitute : ille sine sectis, iste singularis : ille virgo, iste castitatis defensor : ille in heremo baptizans, iste in civitate retia mittens : ille corripiebat adulterantem, iste improperabat raptores : ille capite amputatus est, iste eamdem constantiam præ se ferre non dubitavit : ille in carcere inclusus est, iste in exilio deportatus. Congesta sunt certamina, propter hoc et multæ coronæ. Ob id Joannes cum beatissimo Paulo nunc clamat : Christi bonus odor sumus Deo. Omnem enim locum ab errore liberavit. In

AUCTORE J. S.

In Epheso artem Midæ nudavit. In Phrygia matrem, quæ dicebatur deorum, sine filiis fecit. In Cæsarea publicana meretricia honoris vacua despoliavit. In Syria Deum impugnantes Synagogas evacuavit. In Perside verbum pietatis seminavit: ubique orthodoxæ fidei radices deposuit. Lingua mundum Dei notitia replevit. Libros conscripsit: retia salutis expandit: cum Joanne de paterno Verbo theologizavit: cum Petro piam confessionem fundavit: cum Paulo propter orthodoxiam rete concussit. O Joannes, tua quidem vita anxia, mors autem gloriosa, sepulchrum vero beatum, merces autem copiosa, gratia, et misericordia Domini nostri Jesu Christi cum Deo Patre et Spiritu sancto, gloria, et potestas, atque magnificentia in sæcula sæculorum, Amen.

Alia ex Theodoreti Orationibus

1362 *Theodoretus, præter ea, quæ in Historia de Sancto narravit, quinque Orationes in laudem ejus composuit; sed illas non habemus, nisi in compendio, quod Photius dedit in sua Bibliotheca. Ex eo illustre Sancti elogium dedi num.* 620. *Alia quædam hic addo. Post data ibidem verba col.* 1515 *hæc sequuntur:* O egregium post mortem Ducem! O tristem etiam hostibus post sepulturam Militem! O lyram omni harmonia præditam, morte jam solutam! O theatrum tanto tibicine orbatum! O salutarem hominum sagenam, in cœlum raptam! O arborem in cœlum jam et terram extensam, et huic quidem corpus, illi vero animam tradentem! In sepulchro Os Ecclesiæ conclusum est. Quantus ocellus pietatis hominum raptus est? Non mortuus es, sancte Pater, sed ut sol occidisti: non te ut mortuum dolemus, sed ut nobis absconditum: non te ut mortuum quærimus, sed ut in cœlos elevatum. *Hæc ex tertia Oratione contraxit Photius. In quarta ibidem Sanctus vocatur.* Intellectus sine malitia, Mens oculata, Evangelicæ experientiæ Liber, ὁ κηροῦ πρὸς διαλλαγὰς εὐπλαστότερος (*id est*, cera facilius ad differentias se fingens, *quasi diceret*, facillimus ut omnibus vicissitudinibus se accommodaret.) Pelagus gratiarum, contra dolos hostium infractus, Ecclesiæ munimentum. Nullus illum hypocriseos serpens latuit. Unde tibi vis ostendamus Joannem celebrem? ab hospitalitate? Ecquis Joanne magis hospitalis? A gravitate in honore? Ecquæ illum potestas prostravit? A studio in Ecclesiam? Cujusnam est illa concinna modulatio Psalmorum, in hanc usque diem publice instituta? *Hactenus ex Oratione quarta.*

Chrysostomi elogia.

1363 *Ex quinta vero affert sequentia:* Da nobis, o Pater, mutuam lyram tuam, et tuum, ad tuam laudem concede plectrum. Etsi enim manus naturæ solutæ lege sunt, sed lyra per omnem terram sonat dono gratiarum. Da nobis illam immortalem linguam. Sola enim tua lingua par est ad enarrandas res tuas. Propterea Joannes Joannem antecessit, libere loquens æmulantem: qui morte reprehendit, prædicantem post mortem, deserti incola totius orbis sapientem (*imo* totius orbis doctorem.) Habes alias cum Apostolis cognationes: primus apud Scythas, qui... Hamaxobii dicti, aras erexisti, et barbarus vix ab equis desiliens, didicit genu flectere, et ad pavimentum incurvari, et qui captivorum lacrymis non movebatur, didicit pro peccatis flere. Quin etiam jaculatorem Persam vulnerans (*Græce* vulnerasti) prædicatione, et ferrei (*animo*) didicerunt Crucifixum adorare. Vicit tua lingua Chaldæorum et magorum imposturas, et Persarum inculta natio templa germinavit: non amplius Babylon pietatem aversata est. Hæc te similem Apostolis fecerunt: adhuc apud non semina linguæ vigent. Quando Joannem aliquis nominat, magnus sonus exauditur. Ecclesiastica lyra antiquum plectrum cognoscit; et pro digitis sufficiunt syllabæ nominis tui. Constantinopolis vidit Syrorum vela, et contempsit. Vidit lapillos Indicos, et irrisit: nec Tyri illam color purpureus delectavit. Luteam concupivit linguam, quæ immortales doctrinæ liquores distillavit. Vidit te antiqua Ephesus, et Joannem novum appellavit. Vidit et Evangelici recordata est tonitrui. *Mox aliqua de inimicis Sancti insinuat, eosque excusare conatur, ad divinam providentiam omnia referendo.* Arcana quædam providentia, *inquit, ad Sanctum se dirigens,* scammata tibi et certaminis locum præparavit... debuit claræ vitæ clara etiam mors addi *etc.*

Joannis Cassiani

1364 *S. Joannes Cassianus,* Chrysostomi *discipulus, scribens contra Nestorium, lib.* VII *de Incarnatione cap.* XXX *Sancti auctoritatem adduxit hoc elogio:* Joannes Constantinopolitanorum antistitum decus, cujus sanctitas absque ulla gentilitiæ persecutionis procella ad martyrii merita pervenit, quid de Filii Dei Incarnatione senserit, ausculta.... Hujus ergo fidem atque doctrinam, etiamsi aliorum ignorabas, sequi ac tenere debueras: cujus utique amore ac desiderio te antistitem sibi plebs religiosa delegit. Quia cum de Antiochena ecclesia te sibi sumeret sacerdotem, ex qua illum ante prælegerat, recepturam se in te credidit, quidquid in illo habere desiisset. *Rursum cap.* XXXI Chrysostomum *celebrat, dicens se ab ipso diaconum ordinatum his verbis:* Adoptatus enim a beatissimæ memoriæ Joanne episcopo in ministerium sacrum, atque oblatus Deo, etsi corpore absum, affectu illic sum: et illi dilectissimo mihi ac venerandissimo Dei populo etsi nunc præsentia non admisceor, tamen mente conjungor.

de Chrysostomo præclara existimatio.

1365 Unde obsecro ac deprecor omnes vos,... mementote magistrorum veterum, sacerdotumque vestrorum, Gregorii * nobilis per orbem, Nectarei sanctimonia insignis, Joannis fide ac puritate mirabilis: Joannis, inquam, Joannis illius, qui vere ad similitudinem Joannis Evangelistæ et discipulus Jesu et apostolus, quasi super pectus Domini semper affectuque discubuit. Illius, inquam, mementote, illum sequimini: illius puritatem, illius fidem, illius doctrinam ac sanctimoniam cogitate. Illius mementote semper doctoris vestri ac nutritoris, in cujus quasi gremio quodammodo amplexuque crevistis: qui communis mihi ac vobis magister fuit: cujus discipuli atque institutio sumus. Illius scripta legite: illius informationem tenete: illius fidem ac meritum amplexamini. Quod etsi assequi grande est ac difficile, sequi tamen pulchrum atque sublime. Quoniam in summa rerum non adeptio tantum, sed etiam imitatio ipsa laudanda est *etc. Hactenus Cassianus. Præclarum Sancti elogium occasione librorum de Sacerdotio ex Isidoro Pelusiota, a quo vocatur* omnium ecclesiarum oculus, *dedi num.* 132, *multaque alia ex variis per decursum Commentarii.*

* Nazianzeni

S. Nilus et scripta illius et vitæ sanctitatem celebrat,

1366 *S. Nilus, jam frequenter laudatus, sed fere tantum contra persecutores* Chrysostomi, *scripta ipsius non minoris fecit, quam Cassianus et Isidorus Pelusiota. Nam. lib.* I *Epist.* CLXXXIV *ita scribit Hierio:* Quot putas se ipsos beatos ducunt, quod divini Joannis Constantinopolitani episcopi Sermonibus uti digni habiti sunt? Eorum tu cum admirator

A admirator cultorque percupidus sis, nimium laudaberis judicaberisque fortunatus. *Rursum l.* III *Epist.* XIII *sic habet :* Cum mirum in modum venerandi et deiferi Joannis Constantinopolitani Sermonibus delecteris, ex illius scriptis ad ea, quæ nunc expostulasti, respondebo. *Lib.* II *Epist.* CLXXXIII, *postquam viros aliquot præclaros sui temporis memoraverat, de* Chrysostomo *subjungit :* His jam laudatis admirabilibus viris major a Deo mundo profluens, aureis fontibus conspicuus datus est Joannes Constantinopolitanus episcopus, cujus laudes multæ sibi sapientum linguæ dispertitæ sunt. Hic enim quam verissime carbunculus est, a tenella ætate pietatis splendore etiam in fasciis obvolutus, et in divino grano ignitarum cogitationum enutritus, et ardenti desiderio per profectum carptim incrementumque in sublime elevans flammam doctrinæ, pro qua de omni mortalium genere bene promeritus est, ab illis separatus, utensque prudentibus illis, qui antea propter virtutem in maxima omnium admiratione erant. *Posteriora sunt obscura Latine. Verum indicat auctor,* Chrysostomum *reliquis excellentiorem esse, usumque exemplis et scriptis veterum.*

ac mirabiles Sancti in Missæ Sacrificio visiones.

B 1367 *Idem lib.* II *in Epistola* CCXCIV *ad Anastasium episcopum alio Sanctum celebrat elogio, hisce verbis concepto :* Byzantinæ magnæ ecclesiæ, immo orbis universi lumen, Joannes admirabilis sacerdos, cum acie oculorum valeret, sæpenumero conspexit, omnibus fere horis Dominicum *(Græce* domum Domini, *id est templum)* angelorum curatione protectum, numquam ab illis destitutum, et potissimum tempore sacrosancti incruentique Sacrificii. Quod illo admiratione et lætitia plenus, amicorum illi spiritu conjunctorum genuinis extra turbam enarravit. Aiebat etenim ille, statim atque sacerdos sacram inciperet oblationem, plerasque derepente ex beatis potestatibus de cœlo descendentes, et splendidissimis quibusdam vestibus circumamictas, nudo pede, intentis oculis, et demissa facie altare circumeuntes, cum veneratione et multa quiete et silentio, usque ad terribilis Mysterii consummationem assistere : tum demum per venerandum Dominicum undique effusas, hac atque illac singulas obviis episcopis et sacerdotibus, et singulis diaconis, qui Corpus ac venerandum Sanguinem aliis dispertiunt, ministrare, auxiliari, viresque confirmare. *Hæc se narrare ait S. Ni-*
C *lus, ut liqueat, quanta cum reverentia assistendum sit sacrosancto Sacrificio.*

Savilius frivola utitur ratione ad omnia miracula negandum,

1368 *Porro hoc elogium viri sancti ac synchroni facit, ut breviter saltem examinandam judicem censuram Savilii, qui in Notis ad Opera* Chrysostomi *tom.* VIII *pag.* 941 *levi aut potius nullo argumento omnem miraculorum gloriam* Chrysostomo *videtur eripere. Nam recte quidem observat, Vitas* Chrysostomi *posteriores non omnino authenticas videri ; ultroque facile admisero, miracula in iis relata nec posse pro certis haberi, nec videri nobis etiam satis indubitata, imo aliqua etiam prorsus improbabilia. Veruntamen et argumentum, quo illud probare nititur Savilius , certo mihi falsum apparet, uti et opinio ipsa, quam asserere intendit.* Quidni enim fabulosa dicam, *inquit, loquens de* Chrysostomi *miraculis,* cum ipse Chrysostomus sexcentis in locis sanationum χάρισμα et sua ætate et aliquot ante seculis desiisse testetur. *Vellem ex sexcentis locis vel unum saltem allegasset Savilius, ut perspicere possemus, qua utatur dialectica ad eam sententiam* Chrysostomo *attribuendam : neque enim ullibi in Operibus* Chrysostomi *reperio, nulla suo tempore facta fuisse miracula, aut gratiam sanationum ita desiisse, ut sanationes nullæ divinitus perficerentur. Variis quidem locis asserit Sanctus, rariora suo tempore fuisse miracula, quam tempore Apostolorum, at nullibi affirmat, nulla suis temporibus fuisse patrata, sed potius contrarium.*

cum testetur Chrysostomus, suo etiam tempore

1369 *In libro de Compunctione ad Demetrium tom.* I *pag.* 136 *docet, ad æternam salutem non requiri miracula, sed vitam probam, subditque de gratia miraculorum num.* 9: Itaque licet illa gratia nunc contracta sit, id nihil nobis nocebit. *Contractam dicit gratiam miraculorum, non ablatam. Contra in Psalmum* CX, *tom.* V *pag.* 271, *perseverantem asserit gratiam miraculorum : eaque Psalmi verba,* Memoriam fecit mirabilium suorum, *ita explicat :* Numquam, inquit, miracula facere prætermisit. Hoc enim est, MEMORIAM FECIT, non cessavit, non destitit per omnem generationem facere miracula, et per res admirabiles excitare crassiores. *Hoc pluribus mox verbis declarat, et post pauca subdit :* Quæ in diem usque hodiernum fiunt... Multa autem videri possunt et privatim, et in domo, et in civitatibus facta miracula. *Tum publica et omnibus* E
nota subjungit.

facta fuisse miracula, ne forte de se loquatur.

1370 *Deinde Hom.* XXXII, *al.* XXXIII, *in Matthæum, tom.* VII *pag.* 373, *sanationes variorum narrat divinitus impetratas, ita loquens de ecclesia.* Etenim hic majores nostræ possessiones depositæ sunt, hic spes nostra omnis. Quid enim hic non magnum, non tremendum est? Siquidem hæc mensa longe honorabilior et suavior est, quam tua ; et lucerna, quam lucerna tua. Id vero sciunt, quotquot cum fide tempestive oleo uncti a morbis liberati sunt. Arca etiam hæc longe melior est, quam illa, et magis necessaria, quæ non vestes, sed eleemosynam inclusam servat *etc. Clare edicit Sanctus, aliquos oleo lampadis fuisse sanatos, non naturaliter, sed miraculo, cum dicat* quotquot cum fide *etc. Hæc ostendunt,* Chrysostomum *non solum credidisse, miracula suo quoque tempore in Ecclesia fuisse facta ; sed etiam verisimile faciunt, ipsius quoque inunctione ægros fuisse sanatos. Quapropter miraculorum gloria non videtur abjudicanda* Chrysostomo : *neque enim silentium Palladii, Socratis, Sozomeni, aliorumque coævorum magnopere urget, cum nullus eorum gesta omnia Sancti, aut etiam pleraque enarraverit, aut enarranda suscepit.* F

§ LXXXV. Chrysostomus ab Augustino mire laudatus, et ab eodem contra Julianum vindicatus : minime fuit obnoxius errori Semipelagianorum.

Auctoritas Chrysostomi a Pelagianis objecta S. Augustino :

P*elagiani, quorum hæresis exorta est circa finem vitæ* Chrysostomi, *hunc Sanctum cum aliis non paucis, tamquam opinionis suæ patronum, suisque erroribus consonum laudaverunt. Verum ostendit S. Augustinus,* Chrysostomum *non minus, quam alios Patres ab ipsis adductos, novellæ hæresi esse contrarium, ac sententiæ Catholicorum*

AUCTORE J. S.

Catholicorum consentientem. Primo in Operibus Augustini locum a Pelagianis ex Chrysostomo *objectum invenio in libro de Natura et Gratia cap.* LXIV, *ubi argumentum istud breviter tantum refellit Augustinus. Iterum deinde* Chrysostomi *auctoritatem contra peccatum originale allegarat Julianus Pelagianus, cui uberius respondit Augustinus lib.* I *contra Julianum, cap.* VI *ita ordiens, ac Julianum alloquens*: Sed quid mussites, novi. Dic jam, dic, audiamus :... « Sanctus Jo- » hannes, inquis, Constantinopolitanus negat » esse in parvulis originale peccatum ».

at hic sanctus doctor, soluto prius illorum argumento,

1372 *Allatoque argumento Juliani, ita respondere incipit :* Itane ista verba sancti Johannis episcopi audes tamquam e contrario tot talium que sententiis collegarum ejus opponere, eumque ab illorum concordissima societate sejungere, et eis adversarium constituere ? Absit, absit hoc malum de tanto Viro credere aut dicere. Absit, inquam, ut Constantinopolitanus Johannes de baptismate parvulorum, eorumque a paterno chirographo liberatione per Christum, tot tantisque coepiscopis suis, maximeque Romano Innocentio, Carthaginiensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Nazianzeno Gregorio, Gallo Hilario, Mediolanensi resistat Ambrosio. B *Tum, exposito dogmate Catholico, subjungit :* Hoc sensit, hoc credidit, hoc didicit, hoc docuit et Joannes ; *argumentumque Juliani prolixe solvit.*

magna cum laude Chrysostomi,

1373 *Deinde auctoritatem* Chrysostomi *allegaturus contra Julianum, locosque non paucos ex ejus Operibus pro peccato Originali producturus, sic rursum alloquitur adversarium.* Nam vis audire, quid etiam ipse de hac re apertissime dixerit? Ecce etiam ipsum numero illi adjungo Sanctorum. Ecce inter meos testes, vel inter nostros constituo judices, quem putasti patronum tuum. Ecce et ipsum dicturus es Manichæum. Ingredere, sancte Johannes, ingredere, et conside cum fratribus tuis, a quibus te nulla ratio et nulla tentatio separavit. Opus est et tua, et maxime tua sententia : quoniam in tuis litteris iste juvenis invenisse se putat, unde tot tantorumque coepiscoporum tuorum se arbitratur percellere et evacuare sententias. Quod si vere tale aliquid invenisset, et quod ipse sentit, te sentire claruisset ; numquam te unum, pace tua dixerim, tot et talibus præferre in ea caussa possemus, de qua numquam fides Christiana et Ecclesia Catholica variavit. Sed absit, ut tu aliud saperes, et in ea C tam præcipuus emineres. Dic ergo et tu aliquid, unde iste juvenis confundatur et revereatur, quia quærit maculam meam : et ignosce mihi, quia cum illi de hac re quid sentias, demonstravero, quæsiturus est et tuam : *dicendo nimirum, Manichæam ejus esse sententiam, ut sequitur. Hinc post allata quædam ex* Chrysostomo *argumenta, subjungit :* Dic, Juliane, dic etiam istum (quid enim jam dubitas dicere ?) Manichæum *etc. Et post aliud argumentum :* Audisne Hominem in fide Catholica et eruditum et erudientem *etc ?*

ex variis ipsius locis,

1374 *Post pauca iterum :* Lege etiam, quemadmodum exponat idem ipse Vir sanctus eumdem ipsum Apostoli locum *etc. Rursum post plurima ex Operibus allegata:* Numquid dubitare jam poteris, sanctum Johannem tam longe esse a sensu vestro, quam non recedit a sensu Catholico ? Numquid in ejus disputatione, qua exponit Apostoli locum, huic quæstioni, quæ inter nos vertitur, pernecessarium, ubi scriptum est, « Per » unum hominem peccatum intravit in mundum », et cætera, quæ connexa sunt, alicubi redolet, quod vos dicitis, propter imitationem hoc esse D dictum, non propter carnalem nativitatem? Nonne illo uno peccato contaminata dicit esse omnia *etc.? Et concludens argumentum, ait :* Ecce cui viro, quam magno Christianæ fidei, atque hujus Catholici dogmatis defensori, voluisti vestrum dogma supponere *etc. Mox vero c.* VII : Quid te igitur adjuvit, quod Johannis Constantinopolitani, tamquam tibi suffragaretur, testimonium posuisti ? An ut unum verbum, quasi ab eo prætermissum, velut acuta calliditate captares, et tot verborum ejus, quibus obrueréris, tam ingentem tibi aggerem commoveres? in tantum improvidus et incautus, ut nec in ipsa Homilia, ubi vix unum, de quo male intellecto decepti deciperetis, testimonium reperire potuisti, adverteres sanctum Johannem Constantinopolitanum satis evidenter expressisse, omnes homines, exceptis debitis propriis, paterni esse chirographi debitores *etc.*

peccatum Originale contra illos probat ;

1375 *Deinde Julianum auctoritate* Chrysostomi *æque ac Ambrosii et Basilii urgere incipit hoc modo :* Convinceris undique : luce clariora sunt testimonia tanta Sanctorum. In quorum conventum te introduxerim, conspice. Hic est Mediolanensis Ambrosius, quem magister tuus Pelagius E tanta prædicatione laudavit.... Hic est et Constantinopolitanus Johannes, quem tu in numero eruditorum ac Sanctorum excellentissimum in hac ipsa tua, cui respondeo, disputatione posuisti. Hic est Basilius, cujus te verbis ad id, quod nunc agitur, non pertinentibus, putasti aliquid adjuvari. *Rursum post multos Patres brevius laudatos, ad* Chrysostomum *redit num.* 33, *ex eoque plurima repetit, ita ordiens :* Postremo sanctus episcopus Johannes dicit, quem tu honorabiliter commemorasti, quem tu sicut Sanctum eruditumque laudasti, quem tu testimonium et gloriam de consortio veritatis suscepisse dixisti, etiam ipse dicit *etc. Et circa finem allatorum ex* Chrysostomo *ait ;* Qua sententia imitatio illa vestra, quod est novitium Pelagiani erroris machinamentum, Paulo apostolo scribente, et Johanne episcopo exponente, subvertitur *etc. Rursum lib.* II *contra Julianum inter præcipuos Ecclesiæ doctores, quos miris prosequitur laudibus,* Chrysostomum *variis vicibus celebrat. Postea vero lib.* VI *cap.* XXII *observat, se satis respondisse ad locum a Juliano objectum.*

quam honorificentissime de Chrysostomo loquitur Augustinus,

1376 *In Opere imperfecto contra Julianum* F *lib.* VI *cap.* VII *auctoritatem* Chrysostomi *Juliano intorquet Augustinus his verbis :* Et mihi objicis peccati primi hominis granditatem, quæ tanti mali hominum omnium exstitit causa, quasi hoc ego solus vel primus dixerim ? Audi Johannem Constantinopolitanum, excellentis gloriæ sacerdotem. *Tum geminum adducit* Chrysostomi *locum. Verba ibi allata iterum resumit cap.* IX, *id hisce insinuans :* Ut verbis sancti Johannis utar. *Porro ex allegatis S. Augustini locis clarum est, quanti fecerit* Chrysostomum, *quem circa finem ultimi Operis sui non modo contra Julianum bis laudat, sed etiam* excellentis gloriæ Sacerdotem *vocat : quem a Juliano* in numero eruditorum ac Sanctorum excellentissimum *dici observat, nec laudem tantum improbat. De quo ipse etiam dicit :* Sed absit, ut tu aliud saperes et in ea (*Ecclesia*) tam præcipuus emineres ; *quibus verbis* Chrysostomum *multum in Ecclesia eminere significat.*

1377 *Observo præterea, S. Augustinum in Operibus posterioribus multo honorificentius loqui de* S. Chrysostomo,

in Operibus posterioribus, ubi scripta ejus legerat.

A S. Chrysostomo, *quam fecerat in prioribus, in quibus nec* Sancti *titulum eidem attribuit, nec eruditionem ipsius celebrat. Ratio est, quia antea nihil ex Operibus* Chrysostomi *legerat Augustinus, ut ipse fatetur in Epistola* LXXXII, *alias* XIX, *ad S. Hieronymum, circa annum* 405 *scripta. In lib. de Natura et gratia, scripto anno* 415, *etiam breviter tantum refellit objecta ex* Chrysostomo, *sine ullo hujus elogio, aut titulo* Sancti: *quia fortasse ne tunc quidem* Chrysostomi *Opera viderat. At ea certo acceperat, antequam anno* 421 *libros sex contra Julianum exararet; indeque factum, ut meritis tunc* Chrysostomum *laudibus celebrare cœperit, eumque in postremo etiam Opere suo quam maxime celebraverit.*

Notandum hoc contra illos, qui temere crediderunt,

1378 *Porro ex hisce prudenti lectori considerandum propono, quantam fidem mereantur theologi nonnulli, qui crediderunt,* Chrysostomum *fuisse in errore Semipelagianorum. Etenim errores Semipelagianorum non ignoravit S. Augustinus, qui posterioribus vitæ suæ annis varia contra Semipelagianos scripsit Opuscula. Quis modo nisi imprudens existimet, non potuisse Augustinum invenire in Operibus* Chrysostomi *errores Semipelagianorum, si in illis revera legerentur; aut potuis-*
B *se in laudes illius Sancti et Doctrinæ ipsius adeo profusum esse, et quidem in libris contra Pelagianos scriptis, si errores Pelagianæ hæresi affines in illis unquam reperisset?*

Sanctum fuisse in opinionibus Semipelagianis.

1379 *Attamen si consideremus, qualis fuerit opinio Jansenii Iprensis de hæresi Semipelagiana, minus mirabimur, quod scriptores aliqui, ipsum nimis secuti,* Chrysostomum *æque ac alios Patres Augustino priores, eadem cum Semipelagianis sensisse contenderint, cum notum sit ac manifestum, dogmata quædam Catholica pro erroribus Semipelagianis fuisse traducta a Jansenio. Verum magis mirandum est, quod ea de re Jansenio alii quidam consenserint, Doctoremque ab Augustino adeo laudatum utcumque de errore suspectum habuerint. Captarunt illi dicta aliqua Sancti, quæ vera quidem sunt, si recte exponantur; sed quæ in sensum Semipelagianorum torqueri forte possunt, quia Sanctus non credidit, omnia sibi semper explicanda, et liberius subinde loquebatur, necdum nata hæresi Pelagiana.*

Chrysostomus fidem, fideique initium attribuit Deo,

1380 *At facile meo quidem judicio ostendi potest, docuisse* Chrysostomum *veritates Catholicas Semipelagianis erroribus directe oppositas. Primo in Epistolam ad Ephesios Hom.* VI Chrysostomus
F *clare edicit, fidem esse donum Dei, ipsumque fidei initium non homini attribuendum esse, sed Deo.* Non enim, *inquit,* a nobis ipsis accessimus, sed ab ipso (*Christo*) adducti sumus. « Nam nemo, « inquit, venit ad Patrem, nisi per me. » Et rursum : » Ego sum via, veritas et vita. » *Hisce verbis non solum affirmat, sed etiam probat, fidem a Deo donatam esse. Hac de causa observat, in verbis illis ad Ephesios cap.* II, 18 : Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem; *vocem Græcam, (hanc interpres Latinus* accessum *expressit), Græce non esse* πρόσοδον accessum, *sed* προσαγωγὴν, adductionem. *Hinc paulo post, relata vocatione S. Pauli ad fidem, recitatisque verbis ipsius ad Ephesios* III, 2 *et* 3, *iterum subjungit :* Hic ostendit, quod universum sit Dei, quod nihil attulimus. Quid enim, dic, quæso? Non ipse magnus ille Paulus et admirandus, qui legem didicit, qui ad pedes Gamalielis exacte fuit eruditus, gratia fuit salvus? *Hic non modo gratuita ad fidem vocatio asseritur ; sed clare etiam excluduntur merita prævia. Plura adduci possunt ex eadem Homilia; sed adducta sufficiunt, ut intelligamus,* Chrysostomum *longe abfuisse a præcipuo errore Semipelagianorum, quo initium fidei attribuatur homini.* AUCTORE J. S.

per gratiam internam excitanti et adjuvanti,

1381 *De interna autem vocatione per gratiam excitantem et adjuvantem loqui* Chrysostomum, *ex multis quoque locis ostendi potest. In Psalmum* CXV, *tom.* V *pag.* 310, *allatis Apostoli verbis,* Habentes autem eumdem spiritum fidei, *etc., ita deinde scribit :* Quare autem non dixit, Habentes autem eamdem fidem ; sed, Habentes autem eumdem spiritum fidei? *Tum ad propositum nostrum sic respondet :* Ostendens opus esse suppeditatione Spiritus ad conscendendum ad altitudinem fidei, et vilipendendam rationum imbecillitatem. *Tum distinguit fidem miraculorum, et illam,* perquam sumus omnes fideles. *De hac vero mox subdit :* Atqui hic quoque est nobis opus auxilio Spiritus. Etenim de quadam scribit Lucas* : « Aperuit cor ejus, ut attenderet ad ea, » quæ dicebantur a Paulo. » Et Christus : « Ne- » mo venit ad me, nisi Pater traxerit eum. » *Idem ulterius ostendit, formans hanc objectionem contra liberum arbitrium :* Si ergo hoc Dei est, quomodo peccant, qui non credunt, cum nec Spiritus opem ferat, nec Pater trahat, nec in viam E
deducat Filius? De seipso enim dicit : Ego sum via. Hoc autem dicit, ostendens se opus esse ad hoc, ut adducantur ad Patrem. *Multo plura ad hoc propositum addit, ita ut luce clarius sit,* Chrysostomum *intelligere per vocationem ad fidem, gratiam internam excitantem et adjuvantem.*

* *Act.* XVI

sine præviis meritis

1382 *Idem Sanctus in* II *Epistolam ad Timotheum Hom.* VI *num.* 2 *explicans illa verba c.* II, 25, Ne quando Deus det illis pœnitentiam, *etc; ita loquitur :* Non dixit, NE FORTE POSSINT : *sed* NE FORTE DET ILLIS DEUS resipiscere : et si quid fiat, totum Dei est. Tu plantas, tu irrigas : ille seminat, et fructus parere curat... Hoc autem non de dogmatibus tantum dicitur ; sed etiam de vita. *Hic Sanctus et fidei et bonorum operum initium non humanis meritis aut viribus, sed divinæ gratiæ rursum adscribit : ac directe iterum contrarius est erroribus Semipelagianorum, quemadmodum in Matthæum Hom.* LXIX, *al.* LXX, *t.* VII *pag.* 681 *paucis his verbis edicit :* Vocamur autem non ex merito sed ex gratia.

nostris.

1383 *Plurima afferri possunt, quibus clarissime edicit* Chrysostomus, *gratiam Dei nobis esse necessariam, non solum ad recte operandum, sed* F
etiam ad pie credendum; neque modo necessariam esse gratiam adjuvantem in opere, sed etiam prævenientem et excitantem ad credendum aut bene operandum. Veruntamen plura non adducam ; sed solum expendam, qua ratione factum videatur, ut subinde Chrysostomus *aliqua dixerit, quæ primo intuitu non longe videantur abesse ab erroribus Semipelagianorum, nimium libero arbitrio tribuentium.*

At non ubique omnia explicat, sed securius subinde loquitur.

1384 *Præcipua ratio esse videtur, quod multus esset in adhortando ad vitam piam, probam, sanctam, ad fugienda peccata, et exercenda opera bona : multus quoque in asserendo libero arbitrio contra Manichæos et alios. Cumque necdum nata esset hæresis Pelagiana aut Semipelagiana, non curabat divinæ gratiæ œconomiam ubique explicare, sed securius loquebatur, ut observat S. Augustinus lib.* I *contra Julianum cap.* VI, *explicans illa* Chrysostomi *verba :* Ideo et infantes baptizamus, quamvis peccata non habentes, *quæ Julianus contra peccatum originale objecerat,* Intellige

AUCTORE J. S.

telligе propria, (*sive personalia peccata, inquit Augustinus*) et nulla contentio est. *Additque :* At, inquies, cur non ipse addidit propria? Cur putamus, nisi quia disputans in Catholica Ecclesia, non se aliter intelligi arbitrabatur? Tali quæstione nullius* pulsabatur, vobis nondum litigantibus, securius loquebatur. *Itaque mirari non debemus, si in* Chrysostomi *Operibus inveniantur verba aliqua, quæ et sensu Catholico recte exponi possunt, et in perversum etiam sensum trahi, quod et in aliorum Patrum scriptis, et in ipsis quoque sacris Litteris contingit. Videamus igitur, an non facili negotio verba* Chrysostomi *exponi possint.*

* al. nullus

Locus Chrysostomi ab aliquo objectus,

1385 *Invenio, objectam a nonnemine esse Homiliam* XII *in Epistolam ad Hebræos. Pugnat ibi num.* 3 Chrysostomus *pro libero hominis arbitrio, eaque occasione dicit sequentia :* Oportet enim nos primum bona eligere, et cum elegerimus, tunc *(Deus)* affert quæ sua sunt. Non prævenit nostras voluntates, ne perdat nostrum liberum arbitrium. Quando autem nos elegerimus, tum nobis multum affert auxilium. *Et post pauca :* Nam nostrum quidem est præeligere et velle: Dei autem est perficere, et ad finem deducere. *Rursum sub finem Homiliæ ex allegatis ibi Isaiæ verbis sic ratiocinatur :* Vides, quod oporteat nos priores mundare, et tunc Deus mundat. Nam, cum prius dixisset (*Propheta :*) Lavamini, mundi estote, tunc subjunxit: Ego dealbabo. *Quid hisce omnibus vult* Chysostomus? *Id unum, meo quidem judicio, nimirum actionem bonam non fieri, nisi hominis consensus accedat, sive non perfici opera bona per solam Dei gratiam sine hominis consensu. Non negat Sanctus, hominis intellectum illuminari ac voluntatem excitari, antequam in opus bonum consentiat : non negat, in illum ipsum consensum gratiam adjuvantem influere ; at solum negat, actionem perfici a sola gratia sine consensu nostro ; sive observat, bonum opus non fieri sine electione nostra, sine voluntate nostra, sine libero arbitrio nostro.*

facile explicari recte potest,

1386 *Hoc significant illa :* Oportet nos primum bona eligere. *Et :* Nostrum quidem est præeligere et velle. *Quasi diceret :* Sine electione et voluntate nostra opus bonum non ponitur. Necesse est, ut velimus. *Illud vero :* Non prævenit (*Græce* προφθάνει prævertit) nostras voluntates (*Græce* βουλήσεις volitiones, *ut loquuntur theologi*) *solum significat ; Non prævertit Deus consensum nostrum ponendo actionem sine volitione nostra. Ultimus locus,* quod oporteat nos priores mundare, et tunc Deus mundat, *agit de gratia justificante seu sanctificante, quam Deus adultis non infundit, nisi præcedant hominis dispositiones necessariæ. At homo se non disponit ad illam gratiam sine prævia Dei gratia actuali, excitante nimirum et adjuvante. Neque id vult* Chrysostomus, *ut clarum est ex aliis ipsius locis, ubi dicit contrarium. Quare non negat Sanctus gratiam prævenientem, illuminantemque et excitantem ; sed solum de illa hic tacet ; ostenditque liberum hominis arbitrium non tolli a gratia Dei, quia opus non ponitur, nisi homo velit, nisi libere consentiat, nisi ipse etiam opus illud eligat : licet illa omnia homo faciat ex gratia.*

itaque secundum locos alios omnino explicandus est.

1387 *Porro taceri solum, non autem negari gratiam prævenientem, liquet ex aliis* Chrysostomi *locis, secundum quos exponenda sunt allegata verba. Scribens in Epistolam* I *ad Corinthios Hom.* XII *n.* 2 *ita loquitur :* Non enim hæc tua, *inquit*, recte facta sunt, sed ex Dei gratia proveniunt : Si fidem dixeris, ex vocatione illa venit : si remissionem peccatorum, si charismata, si doctrinæ verbum, si virtutes: omnia inde accepisti. Quid ergo habes, quæso te, quod non acceperis ; sed ex te ipso recte acquisieris? Nihil dicere possis. *Idem Sanctus Hom.* 1, *explicans illa Pauli verba :* Paulus vocatus Apostolus etc., *ita incipit :* Vide, quomodo statim a principio arrogantiam dejecit, et humi stravit omnem illorum existimationem, vocatum se dicens. Neque enim inveni, inquit, id, quod dicici : neque ex mea sapientia apprehendi ; sed cum Ecclesiam persequerer et devastarem. Hic autem totum vocantis est, vocati nihil, ut ita dicam, nisi quod obediat. *Et mox :* Nos enim nihil præclare egimus; sed per voluntatem Dei salutem invenimus : et quia id ipsi placuit, vocati sumus, non quod digni essemus.

quia solum de prævia gratia tacet, sed illam non negat :

1388 *Hæc omnino ostendunt, objectis ante verbis nolle* Chrysostomum *dicere, electionem boni operis in nobis esse ante gratiam Dei, ad opus illud vocantem aut excitantem, sed unice dicere, electionem nostram esse necessariam, ut opus in actum exeat. Idem rursum laudata Homilia clarissime profitetur ad hæc verba :* Vocatis Sanctis. *Nam ita loquitur :* Etenim hoc ipsum, inquit, ex fide salutem consequi, non ex vobis est : non enim primi accessistis, sed vocati estis. *Et rursum :* Neque enim vos credendo prævenistis, sed vocati obedistis. *Hæc aliaque similia, quæ locis variis habet* Chrysostomus, *luculenter evincunt, longe eum abfuisse ab ea mente, ut crederet, electionem nostram præcedere, gratiam vero subsequi, aut solum dari eligentibus bonum viribus naturæ. Verum non omnia omni loco explicanda credidit, ideoque subinde exhortatur, ut auditores se præparent ad gratiam ac dona Dei suscipienda ; sed minime vult, ut id faciant sine gratia, licet subinde de ea taceat, tamquam de re auditoribus nota. Sic in Catechesi* 1, *tom.* II *pag.* 227 *multum hortatur baptizandos, ut digne se præparent ; subditque :* Dignam itaque optimi hujus consilii retributionem a Deo expectate, qui præmiis obsequentiam sibi præstitam superat. Quoniam vero oportet, quæ sua sunt, conservis conferre, et nostra conferamus. *Hic iterum habuissent, quod carperent, qui Sancti Opera perscrutari voluerunt, ut nævum aliquem in præstantissimo Ecclesiæ Doctore deprehenderent ; nisi ipse mox dicta sua exposuisset, hæc subjungens :* Imo potius hæc non nostra, sed Dominica sunt : « Quid enim, inquit, « habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, « quid gloriaris, quasi non acceperis?» *Vult igitur Sanctus, ut sua per gratiam Dei conferant ; atque eo sensu explicandus etiam est, quando illud non adjungit ; sed suos ad bona opera excitare conatur.*

Alius Sancti

1389 *Secundum dicta facile poterunt exponi verba* Chrysostomi, *ubicumque sic loquitur, ut quis primo intuitu existimare posset, initium boni operis adscribi libero hominis arbitrio : quod sexcentis locis negat* Chrysostomus. *Verum Montfauconus alium locum in indice notavit, cauteque legendum monuit in lib. de Compunctione ad Demetrium num.* 9, *sive tom.* I *pag.* 137. *Sane locus ille est difficilior, quia de variis gratiis ibi loquitur Sanctus, nimirum de gratia miraculorum, de gratia sanctificante, et de gratia etiam actuali, ut loquuntur theologi ; sive de illa, quæ ad bene operandum excitat, et operantem adjuvat. Hinc oritur nonnulla obscuritas, ita ut incautus lector existimare posset gratiam Dei æqualiter omnibus esse propositam. Attamen non existimo, eam fuisse*

Sancti

AUCTORE J. S.

A *Sancti mentem; sed solum voluisse, nulli deesse gratia, quæ sufficit* ad rectum et accuratum vitæ institutum, *ut loquitur paulo ante, sive ad imitandas Apostolorum virtutes: nam refutat prætextum illorum, qui, dum invitantur exemplo Apostolorum ad præclara eorum opera imitandum, statim dicunt:* Ille Paulus erat, ille Petrus, ille Joannes. *Respondet, legitimam fore excusationem, si quis miracula edere juberetur; non item, si quis jubeatur sancte vivere, et Dei mandata servare. Deinde observat, Apostolos potius admirandos ac laudandos esse propter vitæ probitatem, quam causa miraculorum; ad vitæ autem probitatem post et cum Dei gratia concurrere etiam liberam hominis electionem.* Siquidem, *inquit,* beatos illos non ob signa miramur, nam illa ad divinam prorsus potentiam pertinent, sed quod vitam angelicam exhibuerint: hoc autem cum superno nutu (*Græce* ῥοπῆς, impulsu *aut* influxu) etiam illorum propositi opus est.

locus obscurior

1390 *Hisce observatis, facile de gratia sanctificante, cujus augmentum bonis operibus acquiritur, explicari possunt obscuriora Sancti dicta, quæ paulo post sequuntur.* Nam si illi, *inquit,* non ex proposito suo sic mirabiles evasissent, sed B per Christi gratiam tantum, quid impediat, quo minus omnes tales efficiantur? Gratia namque, nisi operam nostram prius requireret, confertim in omnium animas effusa esset: neque enim personarum acceptor est Deus. Sed quia operam nostram requirit, ideo alios quidem sequitur, et cum illis permanet; ab aliis evolat, reliquos autem ne a principio quidem attingit. Quod vero propositum prius scrutatus, sic gratiam dederit Deus; antequam beatus ille quidpiam mirabile exhibuisset, audi, quid de illo dicat: « Vas electionis est mihi, ut portet nomen meum coram « gentibus, et regibus et omni genere Israel. » Hæc gratia nondum præsente testificatus est is, qui corda nostra scrutatur.

commode exponi potest.

1391 *Omnia illa recte intelliguntur de gratia justificante aut sanctificante, de qua loquitur Sanctus, et de qua paulo ante dicit:* Tu in baptismo divina potitus es gratia. *Imo et potissimum loquitur de magna illa gratia sanctificante, quam consecuti sunt Apostoli. Hæc nondum aderat, dum illa loquebatur Christus: ad hanc Paulum destinabat, post prævisa bona ipsius opera, quibus illam cum Dei gratia acquireret. Demum de gratia sanctificante et præcedentia* Chrysostomi *verba* C *recte intelliguntur, videlicet quod operam nostram seu dispositionem adultorum prius requirat Deus, ut illam infundat, quod cum aliis permaneat, ab aliis abscedat, alios ne attingat quidem. Ad obtinendam quoque hanc gratiam non requirit* Chrysostomus *opera naturæ viribus facta, sed, ut superius loquitur, facta* μετὰ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, *facta* cum divino influxu, *sive ex gratia actuali excitante et adjuvante, ut loquuntur Theologi. Ita intellectus locus, prout revera intelligendus videtur, nihil plane habet, quod offendat, aut sanæ theologiæ repugnet, nedum faveat hæresi Semipelagianæ.*

Unde orta videatur suspicio de affinitate

1392 *Plures non adducam* Chrysostomi *locos, licet non ignorem plures objici posse, si quis malit verba Sancti in pravum sensum detorquere, quam secundum traditam ab ipso multis in locis doctrinam recte exponere. Hoc tamen asserere non dubito, nullum in* Chrysostomi *Operibus locum deprehendere me potuisse, quem non facili negotio cum doctrina Ecclesiæ Catholicæ de gratia conciliari posse existimem. Quapropter non aliunde natam esse putem qualemcumque suspicionem de sententia* Chrysostomi, *quam quod aliqui dogmata quædam Catholica pro Semipelagianis traduxerint: nam ex illo errore dicendum consequenter erat, Semipelagianis favere* Chrysostomum, *imo etiam Augustinum: uterque enim docuit, Christum pro omnibus hominibus esse mortuum: uterque sustinuit, divinam gratiam non esse talem, ut humana voluntas eidem nequeat resistere aut assensum negare. Qui certissima hæc dogmata pro Semipelagianis traduxit Jansenius, æque Augustinum accusare poterat, quam* Chrysostomum, *aliosque Patres Græcos.*

doctrinæ Chrysostomi cum Semipelagianis.

1393 *Quod spectat ad Catholicos: inter hosce ipsos non omnino convenit de erroribus Semipelagianorum, neque de mente Sancti Augustini in hac materia: ideoque mirandum non est, si ne istis quidem omnibus æqualiter placuerit doctrina* Chrysostomi *de gratia. Demum si inter illos ipsos, qui errores Semipelagianos satis habent cognitos, nonnemo forte fuisset repertus, qui doctrinam* Chrysostomi, *tamquam istis affinem, haberet suspectam, tali auctoritate vehementer commoveri non deberemus. Etenim merito crederemus, Opera* Chrysostomi *non satis diligenter fuisse a tali theologo lecta, sermonem Græcum non fuisse intellectum, pauculas voces interpretationis Latinæ* E *occasionem dare potuisse judicio tam iniquo, quodque tantopere abhorret ab eximia illa laude, quam cum Augustino doctrinæ* Chrysostomi *attribuerunt passim illi ipsi, qui tempore Semipelagianorum floruerunt, ac illorum errores maxime improbarunt.*

Doctrinam Chrysostomi cum Augustino et aliis

1394 *Apud Montfauconum tom.* XIII *pag.* 286 *laudatur S. Cyrillus Alexandrinus, qui, quantumvis nepos et successor esset Theophili, indeque* Chrysostomo *diu, ut videbimus, contrarius, saltem doctrinam et eloquentiam Viri agnovit, quando de Nestorio, prava docere incipiente, sic loquitur rogando;* Numquid eloquentior est Joanne? *Ibidem mox additur locus concilii Ephesini, imo potius ejusdem S. Cyrilli, locum* Chrysostomi *allegantis contra Nestorium. Addi potest, quod in concilio episcoporum Orientalium, qui tempore concilii Ephesini seorsum congregabantur, jam tum laudabatur cum præcipuis Ecclesiæ doctoribus, ut videri potest tom.* III *Conciliorum apud Labbeum col.* 739. *Sed hæc minoris momenti sunt ad propositum nostrum.*

mire laudarunt S. Cælestinus Papa,

1395 *At maxime ad hunc finem conducit auctoritas S. Cælestini Papæ, cui et Pelagiani et Semipelagiani optime fuerunt cogniti. Hic autem* F *in Epistola ad clerum et populum Constantinopolitanum tom.* III *Conciliorum col.* 365 *illos monet, ut dogmata Nestorii respuant, et permaneant* in his, quæ sermone superiorum pastorum docente didicerunt, Scientes, *inquit,* fuisse vobis hactenus sacerdotes doctrina et sanctitate pollentes, qui numquam a paternis traditionibus deviantes, Ecclesiam Domini summa quiete rexerunt. Nam ut a recentioribus inchoemus, quid non animis vestris eruditio sanctæ memoriæ episcopi Joannis infundit, cujus sermo astruens Catholicam fidem, toto orbe diffusus est? Qui nusquam per doctrinam suam defuit, quia ubicumque lectus est, prædicavit. Illius diligenti prudentiæ constantia celebrata successit. Rexit enim sanctæ memoriæ Atticus episcopus Christianum populum Decessoris exemplo, et sacrilegos persecutus est hæreticorum furores; *nempe Pelagianorum, ut idem scribit in Epistola ad Nestorium, quæ videri potest ibidem col.* 353, *ubi laudatur etiam Atticus, tamquam* beati Joannis etiam ad ista

AUCTORE J. S.

ista successor. *Ista scripsit Cœlestinus eodem fere tempore, quo et ad Galliæ episcopos litteras dedit ad defendendam S. Augustini famam contra impugnationes Semipelagianorum. Videri potest hæc Epistola tom.* II *Concil. col.* 1611. *Magnificum ibi est de S. Augustini doctrina elogium : si tamen conferatur cum elogio, quod* Chrysostomo *attribuit Cœlestinus, dubitare poterimus, utrum pluris fecerit sanctus Pontifex.*

S. Leo Papa, aliique plures,

1396 *S. Leo Papa, qui vigentibus Semipelagianorum discordiis floruit, in Epistola* CVI, *alias* LXXI, *ad Anatolium Constantinopolitanum ait, optasse* se talem habere consortem; ut mihi, *inquit,* de sanctis prædecessoribus, nec Joannis spiritualem copiosamque doctrinam, nec auctoritatem Attici, nec industriam Procli, nec fidem beati Flaviani deesse sentirem. *Cum omnes illi episcopi fuissent laudabiles, in solo* Chrysostomo *doctrinam commendat S. Leo. Concilium Chalcedonense, sub Leone Papa habitum, inter præcipuos doctores* Chrysostomum *contra Eutychianos allegat tom.* III *col.* 829 *et iterum* 832. *Ibidem col.* 911 *Sebastianus episcopus ad Leonem imperatorem post Athanasium, Basilium et utrumque Gregorium laudat* Chrysostomum *his verbis :* Et B post Joannes Constantinopolitanus, verborum simul et cogitationum pelagus benedictum. *Theodoretus in Dialogo* I *contra Eutychianos, auctoritatem* Chrysostomi *adducturus, de eo sic præfatur :* Joannem autem, magnum orbis terrarum lumen, qui primum quidem Antiochenam ecclesiam maximo studio irrigavit, deinde regiam urbem sapienter coluit, non putas Apostolicam fidei servasse regulam? *Ad hanc orthodoxi interrogationem, ex persona Eutychiani ita respondet:* Valde quidem admiratione dignum eum Doctorem existimo.

qui tempore Semipelagianorum vixerunt :

1397 *Vigilius Tapsensis episcopus, qui eodem seculo* V *floruit, reliquis tamen est junior, lib. contra Eutychetem circa finem hortatur Eutychianos, ut malint Græcorum Patrum sententiæ, quam hæreticæ opinioni adhærere, his utens verbis:* Unde hortamur omnes homines,.... Gregorii potius atque Basilii, Theophili quoque, et Joannis civitatis Constantinopolitanæ opinatissimi antistitis, nec non et Cyrilli Alexandrini episcopi, et aliorum quam plurimorum... sectari doctrinam *etc. Illud observo et in hoc elogio, et in verbis Sebastiani episcopi mox datis, imo etiam in S. Augustino, ac in aliis, qui* Chrysostomum *allegant, id* C *passim ab ipsis fieri magna cum laude Sancti, summamque existimationem de doctrina* Chrysostomi *a Latinis æque ac a Græcis insinuari. Verum, prætermissis aliis quinti aut sexti seculi scriptoribus, ex datis modo eloquiis tuto inferri posse censeo, nemini de erroribus Semipelagianis suspectam fuisse doctrinam* Chrysostomi, *quando vivebant et errores suos defendebant Semipelagiani.*

Semipelagiani vero usi non sunt auctoritate Chrysostomi.

1398 *Manifestum id est ex duabus observationibus. SS. Augustinus, Cœlestinus et Leo præ cæteris optime nosse poterant errores Semipelagianorum, illosque maxime aversati sunt. Hos tamen habemus inter præcipuos doctrinæ* Chrysostomi *præcones. Hisce autem consentiens Gelasius Papa cum episcopis concilii Romani* Opuscula S. Joannis Constantinop. *in Catalogo eodem, in quo Cassiani, Faustique scripta ob errores Semipelagianos reprobabat, etiam ante Augustini Hieronymique Opuscula, ut maxime probata, legenda et sequenda proposuit. Altera observatio ab ipsis petitur Semipelagianis. Cur enim hi numquam in defensionem errorum suorum laudarunt* Chrysostomum D *si hunc sibi faventem credebant? Certe Cassianus* Chrysostomi *auctoritatem adduxit in libris de Incarnatione contra Nestorium. Dubitare igitur non licet, quin scripta ipsius habuerit et legerit. Attamen nullus umquam scripsit, in materia de gratia* Chrysostomi *auctoritate abusos esse Semipelagianos. Hinc multis postmodum seculis nullus theologus credidit, Semipelagianis consonam fuisse illius Sancti doctrinam. Quapropter soli ignorantiæ imputanda videtur suspicio illa quorumdam, posterioribus seculis nata, et ab hæreticis, quantum apparet, primum inventa, de affinitate opinionum* Chrysostomi *et Semipelagianorum. Verum hæc de istis sufficiant.*

§ LXXXVI. Inquiritur, an S. Hieronymus de Chrysostomo male senserit; an Theophilus famosum librum scripserit contra Sanctum; illumque Latinum reddiderit Hieronymus. E

Existimant aliqui, S. Hieronymum

V*idimus, quam præclare de* Chrysostomo *senserit Ecclesia tota Latina, tam in Europa quam in Africa. At inter Patres Latinos non infimum locum habet S. Hieronymus, qui in Palæstina degebat, quando* Chrysostomus *episcopatum administrabat Constantinopoli, ac deinde exsul erat in Armenia; quique aliquot annis amicitia satis arcta junctus fuit cum Theophilo, præcipuo* Chrysostomi *adversario. Hinc forte scriptores aliqui posterioribus seculis, iique non vulgaris eruditionis, indubitanter scripserunt, S. Hieronymum non recte sensisse de Sancto nostro propter exceptos Constantinopoli monachos de hæresi Origenistarum suspectos, attuleruntque aliqua ex Hieronymo, quibus illud multis persuaserunt. Res quidem illa magis pertinet ad Hieronymum quam ad* Chrysostomum, *cui alienum nequit obesse judicium. Attamen cum hujus Sancti Vita apud nos præcedat, et dubitatio ad utrumque spectet, examinandas censui rationes, quibus in eam opinionem adducti sunt laudati scriptores, atque istam controversiam hoc loco tractandam : neque enim illorum opinioni acquiescendum existimo.* F

Chrysostomo fuisse contrarium : una ratio jam refutata.

1400 *Jam* § 55 *observavi, S. Hieronymum acriter invectum esse in monachos istos, qui Constantinopolim fugerant, ibique Theophilum accusabant. Verum ibi quoque num.* 860 *et seqq. refutavi opinionem Baronii, Tillemontii, et aliorum, qui credebant, Hieronymum Barnabæ nomine designasse* Chrysostomum *in Epistola ad Principiam, illumque graviter accusasse. Gravissima illa accusatio, quæ ibidem ab Hieronymo profertur, tam nullo plane fundamento contra* Chrysostomum *probata creditur, ut ne umbram quidem probabilitatis ea opinio habeat. Vel sic tamen indubitanter asserta fuit a viris eruditissimis. Tantum potest præjudicium, quo crediderunt aliqui, Hieronymum iniquo fuisse in* Chrysostomum *animo, cum tamen diligenti inquisitione mihi tandem persuaserim, neque ex Operibus Hieronymi, neque ex ullo scriptore contemporaneo aut suppare, probari posse, umquam male de* Chrysostomo *locutum esse Hieronymum. Quare diligenter expendenda*

A *denda sunt, quæ afferuntur, ac severe ponderanda singula, ne temere judicemus de viro sancto.*

Facundus asserit librum scriptum a Theophilo contra Chrysostomum :

1401 *Facundus Hermianensis in Opusculo pro Defensione trium Capitulorum lib.* VI *pag.* 258 *et seq. asserit, librum a Theophilo Alexandrino scriptum esse, tantis refertum calumniis,* ut etiam nos, *inquit,* quod ea vel memoramus, sola possit necessitas excusare. *Deinde pag.* 260 *scribit,* innormem librum, non solum contumeliis, sed ipsa quoque sæpe repetita maledictorum recapitulatione nimis horribilem, ab Hieronymo presbytero translatum. De quo, *inquit,* idem beatus Theophilus exspectavit, ut per ejus eloquium, qualis Joannes fuerit, Latini cognoscerent. *Addit, santum* Joannem *non potuisse ex illo libro cognosci : idque recte. Quod vero spectat ad librum ipsum, quem Theophilo tamquam auctori, et Hieronymo ut interpreti attribuit Facundus, multa sane impediunt, quo minus eidem hac in re fidem indubitatam habere possim. Facile quidem credidero, Facundi tempore ejusmodi librum nomine Theophili fuisse circumlatum. At magis existimo, illum fuisse ab impostore aliquo, quam ab ipso Theophilo compositum. Præterea non inficiabor, videri apologiam aliquam a Theophilo editam, in*

B *qua rationes damnationis* Chrysostomi *allegare conatus est. At minime credidero, nisi solidior allegetur ratio, quam sit auctoritas Facundi, S. Hieronymum illius apologiæ fuisse interpretem, nedum talis libri, qualem Theophilo Facundus attribuit.*

at ille hac de re indubiam fidem non meretur :

1402 *Quin potius miror, Hermantium et Tillemontiam auctoritati scriptoris, qui annis fere centum et quinquaginta post* Chrysostomum *scripsit, tantum tribuisse, ut asserta ipsius improbabilia pro oraculis habuisse videantur. Etenim, si eadem lance Facundum ponderare voluissent, qua expenderunt Georgium Alexandrinum, medio circiter seculo juniorem, deprehendere potuissent, neutri credendum fuisse sine maturo examine, Facundumque, licet Georgio doctiorem, non habendum pro teste irrefragabili in iis, quæ ad* Chrysostomum, *aut ad ipsius tempora spectant. Sane* § 72, *ubi Facundum allegare oportuit, eumdem quoque refutare necesse fuit, quod Epistolam* Chrysostomi, *quam ad Theodorum Tyanensem datam ostendi, ad Mopsuestenum datam vellet, quemadmodum et varias Gregorii Nazianzeni Epistolas. Plures Facundi lapsus observat Sirmondus editor in Annotatis, imo et alii possent ad-*

C *jungi, si foret operæ pretium. Verum dicta sufficiunt, ut perspiciat studiosus lector, non esse in dicta Facundi statim jurandum, præsertim pro rebus tam diu præteritis.*

licet constet, Epistolas aliquas a Theophilo scriptas :

1403 *Porro jam observavi, aliquid scriptum videri a Theophilo pro sua defensione. Nam Palladius pag.* 124 *meminit de scripto ipsius, in quo dicebat,* die una sexdecim episcopos *depositos esse a* Chrysostomo. *Hoc autem scriptum forte est Epistola aliqua ad Innocentium Papam: nam Theophilum in aliqua Epistola ad Innocentium varia contra* Chrysostomum *scripsisse, imo et contra S. Olympiadem, colligitur ex Palladio pag.* 150 *et* 151, *ubi observat, Epistolas Theophili invicem non consonare, cum in iis S. Epiphanium Theophilus antea vituperasset, qui, inquit,* postea in sua ad Innocentium Papam Epistola, vituperans beatum Joannem, Epiphanium nominat sanctissimum. *Itaque certum fit ex Palladio, in una saltem et verisimiliter in pluribus Epistolis Theophili ad Innocentium calumnias aliquot de* Chrysostomo *fuisse perscriptas. Verum, cum ipse Palladius insinuet, calumnias illas, contra quas disserit in Dialogo suo, partim ex ejusmodi Epistolis, partim ex Actis conciliabuli ad Quercum fuisse sumptas; nihil ipse profert ad librum tantis refertum calumniis, quantas ex suo recitat Facundus, Theophilo adjudicandum. Quin imo, cum Palladius de libro tam enormi ac virulento Theophili nuspiam meminerit, potius annumerandus est aliis scriptoribus synchronis, qui de libro ejusmodi tacuerunt, et quorum silentium tanti videtur ponderis, ut loquendi post tantum tempus Facundo valeat præponderare.*

AUCTORE J. S.

certe librum illum non memorarunt scriptores coævi,

1404 *Etenim, (ut missum faciam Theodoretum, similia facile omittentem) siluit de libro illo Socrates, ad corradendum quaslibet calumnias, contra* Chrysostomum *sparsas, attentissimus, qui non videtur librum illum prætermissurus fuisse, si umquam suo tempore comparuisset, cum Theophilo non minus contrarium se præstet, quam iniquum* Chrysostomo. *Siluit de illo Theophili libro Sozomenus, similia præterire minime solitus. Siluerunt de libro illo S. Nilus et S. Isidorus Pelusiota, licet uterque damnationem iniquam* S. Chrysostomi *iteratis vicibus in Epistolis suis improbet. At illi non minus improbassent librum calumniis plenum, si illum habuissent cognitum,* E *quam sententiam injuste latam. Siluerunt de libro eodem Georgius Alexandrinus, aliique posteriores biographi, quibus ille non minus potuisset innotescere, quam Facundo Hermianensi, si auctorem revera habuisset Theophilum. Ex horum omnium silentio credibile est, Facundo multa coacervanti pro defensione trium Capitulorum idem contigisse, quod accidit Georgio Alexandrino componenti Vitam* Chysostomi, *nimirum ut inter vera monumenta etiam supposititia quædam colligeret ac fictitia : nam et alia sunt argumenta, quibus ille liber Theophilo abjudicandus videtur, qui neque a Gennadio in Catalogo scriptorum, ubi cap.* XXXIV *de Theophilo agit, neque ab aliis, qui de scriptoribus ecclesiasticis egerunt, memoratus fuit.*

ac tam horrenda sunt et impia, quæ de illo dicit Facundus,

1405 *Præterea non ignorabat Theophilus, gesta sua adversus* Chrysostomum *ab omnibus passim vehementer improbari; eaque erat causa, ob quam anno* 404 *Constantinopolim redire non audebat ad urgendam expulsionem Sancti. Itaque, quantumvis violentum in agendo credamus et in scribendo acerbum, cum saltem prudentia humana et callididate instructus esset, prævidere poterat et debebat, quantam orbis fere universi indignationem,* F *quantum bonorum omnium odium, liber tantis calumniis tantaque acerbitate infamis, qualem profert Facundus, in se concitasset, quantoque sibi majorem illo scribendo, quam* Chrysostomo *crearet infamiam. Credibile igitur non est, talia scripta esse a Theophilo, famæ suæ nequaquam prodigo, qualia ne quidem contra hominem pessimum scribere poterat ullus sine detrimento famæ suæ. Ego sane multo facilius crediderim, ab Ariano, Judæo, Gentili, aut quocumque infideli procusum esse librum illum Theophili nomine, quam ab ullo Catholico compositum. Adeo horrenda sunt et impia, quæ ex illo producit Facundus. Idem et S. Cyrillo multa adscribit contra* Chrysostomum *dicta, quæ nihilo magis a S. Cyrillo prolata suspicor. At de eo nunc non agimus.*

ut omnino videatur abjudicandus Theophilo;

1406 *Sententiam nostram de libro illo confirmat ipsa Theophili fama, qua viguit post mortem. Nam de Theophilo honorifice locuti sunt seculo* V *Patres concilii Ephesini, S. Vincentius Lerinensis, S. Leo Papa, aliique apud Tillemontium laudati art.*

AUCTORE J. S.

art. 21 in Theophilo. Gelasius Papa cum Romano concilio, apud Labbeum tom. IV *col.* 1262 *inter libros approbatos recenset eodem modo sine ulla exceptione Opuscula* Chrysostomi *et Theophili. Verum nec priores, qui* Chrysostomo *addicti sunt, laudibus celebrassent Theophilum, si Viri sanctissimi famam, etiam post exsilium tam impiis atque enormibus calumniis lacerare voluisset, ut non posset non impius videri, qui talia protulisset. Gelasius vero multo minus Opuscula ipsius sine exceptione legenda proposuisset, si talem librum habuisset perspectum aut cognitum. Quare asserere non dubito, Facundi dicta nimis facile et sine examine ac judicio fuisse adoptata ; adeoque non esse certum, librum illum impium, quem vidit Facundus, fœtum esse Theophili Alexandrini, ut istud omnino potius appareat improbabile.*

et magis quoque interpreti Hieronymo, qui nullibi

1407 *Multo etiam magis improbabile est, quod ille addit,* ab Hieronymo presbytero translatum. *Etenim, sive librum illum anno* 404, *aut saltem vivente* Chrysostomo *scriptum crederemus cum Tillemontio, sive post mortem Sancti cum Hermantio; nullo modo fieret probabile, quod temere asserit Facundus. Primo nullum ex Operibus S. Hieronymi verbum proferri poterit, quo de* Chrysostomo

B

male locutus est, aut famam ipsius læsit. Nullus quoque antiquorum inter adversarios Chrysostomi *recensuit S. Hieronymum. Utrumque sane mirabile esset, si inimicus* Chrysostomi *revera fuisset. Sane Hieronymus Theophili erat amicus, durante ipsius contentione contra* Chrysostomum ; *nec deerat occasio scribendi contra Sanctum illum, si Hieronymus partem aliquam in illa disputatione habere voluisset. In Epistola* LXXXVII, *ut dictum est* § 55, *Hieronymus carpit monachos Constantinopolim profugos ; at nullum de* Chrysostomo *admiscet verbum. Alium Hieronymi locum, quem Baronius et Tillemontius de* Chrysostomo *prorsus improbabiliter exponebant, de Rufino ejusque amicis intelligendum, ibidem probavi.*

male loquitur de Chrysostomo, sed hunc cum laude allegat.

1408 *Contra* Chrysostomum *jam tum exsulantem cum laude allegat Hieronymus in Ep.* LXXIV, *alias* LXXXIX, *ad S. Augustinum, in qua tractans controversiam reprehensi a Paulo Petri* Chrysostomum *pro sua opinione sic laudat post alios :* Quid dicam de Joanne, qui dudum in pontificali gradu Constantinopolitanam rexit ecclesiam, et proprie super hoc capitulo latissimum exaravit librum, (*id est, prolixam*

C

Homiliam, de qua egi num. 458) in quo Origenis et veterum sententiam est secutus ? Si igitur me reprehendis errantem, patere me, quæso, errare cum talibus *etc. Mox addit, nolle se* occasione virorum illustrium *a rationibus proferendis abstinere. Hieronymus autem hæc scripsit circa annum* 405, *ut ipse agnoscit Tillemontius Nota* 71 *in S. Hieronymum. Quare credibile non est, eodem fere tempore Hieronymum interpretari voluisse acerbissimum librum, imo furore et insania plenum contra eumdem Sanctum, quem ne verbo quidem unico umquam læsisse legitur. Certe non videtur novisse Augustinus, quando ad laudatam Hieronymi Epistolam respondit, male de* Chrysostomo *sensisse Hieronymum, nedum librum, quo fama ipsius tam atrociter lacerabatur, ab eo latinitate donatum. Neque enim tacuisset Augustinus ea de re in Epistola* LXXXII (*alias* XIX) *qua respondet ad objectam* Chrysostomi *et aliorum auctoritatem cap.* III. *Quippe ex septem scriptoribus objectis contra quatuor statim excipit, quia ab ipso reprehensi erant Hieronymo, et quidem con-*

D

tra duos ex illis posteriores utitur his verbis : Origenem vero ac Didymum reprehensos abs te lego in recentioribus Opusculis tuis, et non mediocriter, nec de mediocribus quæstionibus quamvis Origenem mirabiliter ante laudaveris. *Hæc Augustinus, qui haud dubie etiam contra* Chrysostomum *et duos alios, quibus Cyprianum opponit et Ambrosium, excipere potuisset, si vidisset librum a Facundo memoratum, ejusque interpretem scivisset Hieronymum ; cum in illo non solum vita* Chrysostomi, *sed etiam doctrina, tamquam impia traduceretur et in Christum blasphema. Reposuisset sane de* Chrysostomo *non minus, quam de aliis quatuor :* Cum iis ergo errare puto quia nec te ipse patieris. *Verum librum illum numquam, opinor, vidit Augustinus, nec ullus Hieronymi aut Augustini ætate, quantum existimo.*

Longe probabilius est Hieronymum occasione Chrysostomi

1409 *Quin potius existimo, Hieronymum amicitiæ Theophili renuntiasse* Chrysostomi *gratia, cum non inveniam ulla post annum* 404, *aut saltem* 405, *inter illos commercii indicia. Et sane mirari non poterimus, si Theophili amicitiam deinde repudiaverit Hieronymus, si omne cum eo commercium abruperit. Etenim si consideremus Epistolam* XIV, *alias* XVII, *ad Damasum Papam,*

E

statim videbimus, quam alienus esset ab omnibus illis, quibuscum non communicabat Romana Ecclesia. Lubet huc pauca transferre, quia inde alia etiam ratio habetur ad propositum nostrum. Quoniam, *inquit,* vetusto Oriens inter se populorum furore collisus, indiscissam Domini tunicam, et desuper textam, minutatim per frusta discerpit ; et Christi vineam exterminant vulpes, ut inter lacus contritos, qui aquam non habent, difficile, ubi fons signatus, et hortus ille conclusus sit, possit intelligi : ideo mihi Cathedram Petri, et fidem Apostolico ore laudatam censui consulendam. *Loquitur Hieronymus de divisione ecclesiæ Antiochenæ Meletii et Paulini tempore, cupitque ex Damaso cognoscere, quocum communicare debeat.*

omnino rupisse cum Theophilo,

1410 *Idem plane casus erat post damnationem* Chrysostomi, *quem alii Orientalis imperii antistites cum Theophilo aversabantur, alii vero sequebantur, ac Theophilum repudiabant. Hinc dubitare non possumus, quin Hieronymus in causa* Chrysostomi *ac Theophili Apostolicam Sedem æque sequendam crediderit, quam in causa antistitum Antiochenorum ; præsertim cum eas alleget rationes, quæ æqualem in utroque casu necessitatem sequendi Romanam Ecclesiam prorsus*

F

ostendant. Ego, *inquit,* nullum primum, nisi Christum, sequens, Beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri, communione consocior, super illam Petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc Domum agnum comederit, prophanus est. Si quis in Arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio. *Hæc non minus vera erant tempore Innocentii Papæ, quam Damasi. Mox vero subjungit, nullum ex episcopis Antiochenis sequi se velle, sed solum Damasi judicium.* Non novi, *inquit,* Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, Antichristi est.

et a commercio cum eo abstinuisse.

1411 *Rursum in Epistola* XVI, *alias* LVI, *cum Damasus necdum respondisset, eumdem sic alloquitur :* Hinc in tres partes scissa Ecclesia ad se rapere me festinat... Ego interim clamito : Si quis Cathedræ Petri jungitur, meus est. Meletius, Vitalis, atque Paulinus tibi hærere se dicunt. Possem credere, si hoc unus assereret. Nunc aut duo mentiuntur, aut omnes. Idcirco obtestor Beatitudinem

A tudinem tuam, per crucem Domini,.... ut mihi litteris tuis, apud quem in Syria debeam communicare, significes. Noli despicere animam, pro qua Christus mortuus est. *Hactenus S. Hieronymus, ex quo et alia multa discere potuisset Tillemontius, et quod facit solum ad propositum nostrum, clare perspicere, quam improbabilia protuderit Facundus, dum Hieronymum pessimi contra* Chrysostomum *libri fecit interpretem. Neque enim probabile est aut credibile, contra* Chrysostomum *stetisse Hieronymum, postquam Sedes Apostolica causam ipsius defendendam susceperat. Quis igitur prudenter credat, librum calumniis, furoreque ac impietate plenum, ab eo Latinum factum, ut Theophilum contra* Chrysostomum, *et contra judicium Sedis Apostolicæ juvaret. Hoc ipse non credidisset Tillemontius, nec tantum tribuisset scriptori schismatico, post centum et quinquaginta fere annos Opus suum componenti, modo tanti fecisset judicium et communionem Ecclesiæ Romanæ, quanti eam fecit S. Hieronymus. Itaque librum illum nullus memorat ex scriptoribus synchronis, quia Hieronymi tempore exstitit numquam; nullus ejusmodi libri interpretationem Hieronymo objecit, aut de ea dolorem suum eidem* B *significavit: Hieronymus ipse numquam de ea se excusavit; quia nec librum vidit, nedum interpretatus est.*

Fragmentum Epistolæ, quod alii Theophilo,

1412 *Restat tamen examinandum obscurum aliquod Epistolæ fragmentum, de quo editores Operum Hieronymi non minus inter se dissentiunt, quam alii scriptores. Joannes Martianay in ultima editione Parisina edidit fragmentum illud tom.* IV *col.* 727 *tamquam partem Epistolæ S. Hieronymi ad Theophilum. Contra in ultima editione Veronensi tom.* I *col.* 750 *et seqq. Epistola illa, quæ a Martianæo tota Hieronymo tribuitur, in duas dividitur, ac prior pars, spectans ad* Chrysostomum, *Theophilo; altera vero S. Hieronymo adscribitur. Valesius quoque, Tillemontius, aliique priorem Epistolæ partem, sive fragmentum mox dandum, Theophilo attribuere maluerunt, quam Hieronymo. Attamen Martianæus in contrarium disserit, pluribusque pugnat verbis ad asserendam Hieronymo totam, qualem in codice Ms. unico invenit, Epistolam. Accipe, lector, laudati editoris annotata.* Hanc, *inquit,* Hieronymi Epistolam transcripsi e vetusto codice S. Theodorici antea laudati, ubi ultimo loco invenitur post Epistolam ad Pammachium et Marcellam, post tres li- C bros, sive Epistolas Paschales Theophili, et post Epistolam S. Epiphanii ad Hieronymum, quæ incipit: Generalis Epistola *etc.* Ex quo intelligimus, scriptam fuisse post annum Christi 404, et obitum S. Epiphanii, quem ipse Hieronymus hic sanctæ memoriæ hominem Dei appellat. *Hæc de tempore observatio nullius momenti est. Quis enim dicat, omnia ab Hieronymo scripta esse eo ordine, quo in codice aliquo reperiuntur? Recte tamen ex prima parte Epistolæ infertur, scriptam esse post mortem S. Epiphanii, mense Maio, et anno 403 defuncti.*

Martianæus vero Hieronymo attribuit,

1413 *Redeo ad Annotata Martianæi:* Nec quisquam miretur, *inquit,* quod S. Hieronymus in S. Chrysostomum acrius invehatur: quum hoc tempore innocentia et sanctitas Chrysostomi obruta criminibus et accusationibus inimicorum ejus delitesceret, et soli Deo manifesta, a paucis tutaretur. Neque vero persuasum potuit esse Hieronymo, mentem et sententiam concilii triginta sex episcoporum, et patriarcharum totius Orientis, labasse in condemnatione Johannis Chrysostomi, maxime cum notum esset omnibus, Johannem offendisse animum S. Epiphanii propter susceptos Origenistas, et recusatam ab eo condemnationem Origenis. Quis reum non putasset tunc temporis Chrysostomum, et verum judicium episcoporum Orientis? *etc. Ita quidem laudatus editor, sed nequaquam accurate aut solide. Etenim pro omnibus Orientis patriarchis, quos ille concilio triginta sex episcoporum includit, unicus in illo concilio patriarcha fuit Theophilus. Quod vocat* judicium episcoporum Orientis, *erat potius vocandum judicium episcoporum Ægypti, quibus pauci alii se junxerant. Pro paucis, qui causam* Chrysostomi, *eo judice, tutabantur, substituere possumus totum Occidentem, et majorem quoque Orientalis imperii partem, imo et episcopos Palestinæ, in qua degebat Hieronymus. Itaque non adeo delitescebat innocentia* Chysostomi, *quam vult Martianæus, sed oppressa erat imperiali potentia; idque ipsum latere non poterat.*

AUCTORE J. S.

quodque totum hic recitatur,

1414 *Verum ipsum Epistolæ initium huc transfero, ut clarius pateat, illud non posse sano judicio attribui S. Hieronymo. Inscriptio ita habet:* Dilectissimo atque amantissimo papæ Theophilo episcopo, Hieronymus in Domino salutem. *Quis non videat, corruptam esse hanc inscriptionem?* E *Quis presbyter episcopum aut patriarcham vocavit* dilectissimum *aut* amantissimum *in Epistolæ inscriptione? Quis eumdem in eadem inscriptione et* papam *nominavit et* episcopum? *Certe non ita Hieronymus, qui in omnibus Epistolis ad Theophilum habet:* Beatissimo papæ Theophilo. *Epistola deinde sic inchoatur*: Paucis in exordio placet judicium veritatis: dicente autem Domino per prophetam, « Et judicium meum quasi lux egre» ditur, » qui tenebrarum horrore circumdati sunt, nec naturam rerum clara mente perspiciunt, pudori operiuntur æterno, et cassos se habuisse conatus ipso fine cognoscunt. Unde et nos Johannem, qui dudum Constantinopolitanam rexit Ecclesiam, Deo placere semper optavimus; et caussas perditionis ejus, in quas ferebatur improvidus, nequaquam credere voluimus. Sed ille, ut cætera ejus flagitia taceam, Origenistas in suam recipiens familiaritatem, et ex his plurimos in sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatæ memoriæ hominem Dei Epiphanium, qui inter episcopos clarum in orbe sidus effulsit, non parvo mœrore contristans, meruit audire: Cecidit; cecidit Babylon. Scientes ergo dictum a Salvatore. « Nolite judicare secundum faciem; F » sed justum judicium judicate, » ne quoquam tardius beatitudini tuæ Latino sermone translatum librum tuum remitterem multa in medio impedimenta fecerunt *etc. Hæc omnia cum reliquis, in quibus de libro Latine reddito agitur, Hieronymo attribuuntur apud Martianæum; licet connexio non reperiatur, nec pars una cum altera videatur ullo modo congruere. Epistola vero tota figitur anno* 405.

congruit Theophilo, de judicio

1415 *Hisce expositis, Epistolam propius inspiciamus, ut examinemus, an ea videatur S. Hieronymi lucubratio. Primo, ut jam ostendi, inscriptio plane ridicula est, nec quidquam habet conforme cum aliis inscriptionibus epistolarum Hieronymi ad Theophilum; imo talis est, ut duarum Epistolarum inscriptiones in unam confusæ videantur. Nam voces* dilectissimo atque amantissimo *congruunt et usitatæ sunt Theophilo ad Hieronymum scribenti. Contra vox* Papæ *usitata fuit Hieronymo, quando scribebat ad Theophilum. Secundo dictum Epistolæ initium hominis est, qui lato contra*

AUCTORE J. S.

tra Chrysostomum *judicio adfuerat, aut certe contra ipsum egerat, cum se utcumque excuset, suspicionem odii a se amoveat, judicium defendat, ac illius rationes breviter alleget. Ita congrue scribere poterat Theophilus ad Hieronymum post sententiam contra* Chrysostomum *latam, aut etiam anno* 404 *post ejectum ab ecclesia, aut ab urbe, Sanctum. Verum Hieronymi non erat rationes reddere de judicio, cui Theophilus ipse, ad quem scribebat, præsederat: nedum causas enarrare, ob quas condemnationem meritum credidisset* Chrysostomum. *Verum multo etiam minus anno* 405 *post Quadragesimam ita scripsisset Hieronymus: neque enim eo tempore ignorare facile poterat, pro* Chrysostomo *stare Innocentium Papam cum toto Occidente et parte Orientis non modica.*

contra Chrysostomum se excusanti,

1416 *Tertio exaggerationes illæ aut potius mendacia,* Ut cætera ejus taceam flagitia, *ac,* Ex his (*Origenistis*) plurimos in sacerdotium provehens *etc., non Hieronymum, sed Theophilum insinuant scriptorem. Certe Hieronymus, quando circa annum* 405 *ad Augustinum scribebat verba num.* 1408 *data, optime sensisse videtur de* Chrysostomo. *Verisimile igitur non est, ipsum tam acerbe locutum esse de Viro tanto, quem magni faciebat.* B *Quarto allegata Scripturæ verba:* Nolite judicare secundum faciem; sed justum judicium judicate, *rursus Theophilum designant scriptorem, non Hieronymum. Nam iis uti poterat, ut persuaderet, sibi in judicando solam justitiam fuisse propositam; non famam* Chrysostomi, *non doctrinam aut eloquentiam, aut alias Viri magni dotes. Iis quoque uti poterat contra Hieronymum, si condemnationem* Chrysostomi *ab ipso improbari noverat. Sane prima Epistolæ verba:* Paucis in exordio placet judicium veritatis, *insinuant scribi ad aliquem, cui non placebat condemnatio* Chrysostomi. *Nam eo referenda videntur, ne plane sint inutilia. Quapropter dubitare nequeo, quin fragmentum illud Epistolæ, quod cum Epistola item mutila Hieronymi in unam quasi Epistolam confusum habemus, Theophili sit, aut primum Hieronymo condemnationem* Chrysostomi *annuntiantis, aut eam defendere conantis contra judicium Hieronymi.*

eique omnino attribuendum videtur.

1417 *Verum, dicet aliquis, quomodo duarum Epistolarum fragmenta in unam quasi Epistolam coalescere potuerunt? Respondeo, dici certo non posse, quo id casu contigerit, sed fieri potuisse modis variis. Potuit e codice excidere folium istud,* C *quo pars posterior Epistolæ Theophili continebatur ac sequentis initium. Eo casu qui codicem exscribebat, duo fragmenta conjungere poterat, nisi multo solertior fuisset, quam passim fuerint librarii. Potuit etiam negligens librarius folium jam dictum præterire, et sic ex duobus fragmentis unam formare Epistolam. Quocumque modo contigerit, cum nulla sit connexio inter partem priorem ac posteriorem, quæ certo videtur Hieronymi, cumque titulus ipse Hieronymo ad Theophilum scribenti non congruat, uti nec tota pars prior, necessario dicendum est, duorum esse Epistolam, seu duarum Epistolarum partes male fuisse connexas. Itaque fragmentum illud litterarum non minus inutile est, quam alia omnia ante allegata, ad ostendendum, S. Hieronymum de* S. Chrysostomo *unquam male sensisse, aut male fuisse locutum.*

Nihil ergo Hieronymus contra Chrysostomum scripsisse scitur.

1418 *In Epistola vero Hieronymi, quam cum illo fragmento conjungit Martianæus, nullum de* Chrysostomo *legitur verbum. Hieronymus per illam remittit Opusculum aliquod Theophilo, quod* D *Latinum reddiderat: at ignoramus, quale illud fuerit, nisi forte fuerit Epistola aliqua Paschalis. Gratis divinant, qui volunt, in eo male tractatum fuisse* Chrysostomum. *Ceterum, uti nequit ostendi, male de* Chrysostomo *locutum esse Hieronymum, ita quoque nequeo assentiri Martianæo verba Hieronymi de* Chrysostomo *interpretanti, quando in Epistola ad Ctesiphontem tom.* IV *col.* 476 *ita loquitur:* Ita ille unum Joannem in ipsius libri posuit principio, quem et Catholicum et sanctum fuisse non dubium est. *Etenim Hieronymus ibi loquitur de libro Evagrii Pontici* de monachis, *in quo multos ab eo monachos ait memoratos. Agit igitur de Joanne monacho sive eremita prope Lycopolim in Ægypto, uti jam observatum est apud nos tom.* III *Martii pag.* 693 *in S. Joanne eremita. Hæc interim sufficiant de mente S. Hieronymi. Plura dici poterunt ad* 30 *Septembris in S. Hieronymo, si hæc ad propositum non sufficere videbuntur.*

§ LXXXVII. Memoria Chrysostomi ubique restituta et nomen ipsius Antiochiæ, Constantinopoli, Alexandriæ, et in toto Oriente diptychis inscriptum: hac occasione Epistolæ aliquot ostenduntur suppositiiæ. E

Aliquæ Epistolæ, quæ circumferuntur, et Innocentii

Sollicitum de restituendo Chrysostomo *viventе fuisse S. Innocentium Papam, variis locis jam vidimus. Curam illam non fuisse depositam ab Innocentio post mortem Sancti, liquet ex verbis Theodoreti num.* 1357 *datis, ubi affirmat, negatam fuisse communionem ab Innocentio omnibus illis episcopis, qui nomen* Chrysostomi *in sacra diptycha referre nollent. Eminentissimus Baronius in Annalibus ad annum* 407 *num.* 20 *et seqq. alios quoque Innocentii conatus memorat, variasque recitat litteras tamquam ab Innocentio ad Arcadium et vicissim ab Arcadio ad Innocentium datos hunc in finem. Verum epistolæ illæ de suppositione admodum suspectæ sunt, aut potius satis certo suppositiiæ. Priores habentur apud* F *Georgium Alexandrinum, qui ea forte licentia usus est ad litteras componendas, qua historici prolixos quandoque sermones componunt, eosque attribuunt personis principibus, prout secundum rerum adjuncta ipsis disserendum fuisse credunt. Certe tam manifesta in litteris illis se offerunt suppositionis indicia, ut indubium videatur, non esse scriptas ab illis, quorum nomine insigniuntur. Neque refert, litteras istas a Glyca aliisque Græcis scriptoribus adoptatas, et in aliquo etiam codice Vaticano inventas esse. Etenim dubitandum non est, quin recentiores Græci illas hauserint ex Georgio, idemque fecerit compilator codicis illius bibliothecæ Vaticanæ; prout non raro reperimus codices, in quos talia monumenta ex variis scriptoribus fuerunt congesta.*

et aliorum, suppositæ probantur:

1420 *Prima Epistola est Innocentii ad Arcadium hoc initio:* Vox sanguinis fratris mei Joannis clamat ad Deum. *Legitur illa apud Savilium in Vita per Georgium scripta pag.* 248. *Eadem a Majoribus nostris adoptata fuit in Vita S. Attici ad* 8 *Januarii, sive tom.* I *pag.* 476, *et*

A *et ab aliis multis. Attamen non dubitamus suppositam dicere, cum in illa de Eudoxia agatur ut vivente, aliaque contineat parum verisimilia, omnibusque antiquis incognita. Altera apud Baronium est responsoria Arcadii, apud Savilium Græce pag.* 250, *quæ etiam apertius est fictitia; cum Eudoxiam non modo viventem faciat, sed etiam ægrotantem ex dolore de commissis contra Sanctum. Tertia est Arcadii ad Innocentium, iisdem rursum vitiis laborans, addensque alia fabulosa de conjectis in carcerem episcopis* Chrysostomi *inimicis. Hanc in Georgii Vita apud Savilium non invenio. Quarta apud Baronium est Epistola Honorii ad Arcadium, apud Savilium pag.* 249, *in qua non tam clare de Eudoxia tamquam vivente agitur. Attamen et hæc pro supposititia habenda est, cum dicat Honorius, Arcadium* fœminæ committere *semetipsum: quibus verbis Eudoxiam videtur viventem designare. Stylus quoque non congruit majestati imperatoriæ, acceditque præjudicium illud, quod reperiatur apud Georgium, indeque videatur ab aliis accepta.*

Eudoxia augusta defuncta est

1421 *Ceterum non acquievit Baronius epochæ mortis Eudoxiæ, quam breviter num.* 1059 *re-* B *tuli ad annum* 404. *Laudatæ Epistolæ maxime, opinor, moverant Baronium, ut serius defunctam crederet. Hinc ad annum* 407 *num.* 29 *solum allegat Zonaram, multis seculis posteriorem, ex quo ait, ipsam obiisse,* post obitum Joannis nondum tribus mensibus elapsis. *Ad annum* 404 *num.* 122 *laudatus Baronius operosius probare contendit, Eudoxiam illo anno* 404 *non esse defunctam; adducitque litteras jam dictas, ac Leonem augustum, Metaphrastem, Nicephorum, Cedrenum, Zonaram, Glycam. At facile responderi potest, omnes istos scriptores, utpote nimis ab ætate* Chrysostomi *dissitos, et Georgio Alexandrino posteriores, nullius esse momenti in illa controversia. Addit Baronius:* Si verum est, eam hoc anno (404) adeo prodigioso interitu extremum clausisse diem, quomodo Palladius, unus ex Joannis fautoribus, cum recenset seriatim omnes, qui ob persecutionem illatam Chrysostomo a Deo male mulctati sunt, de malis illatis Eudoxiæ ne verbum quidem, quæ ante omnia fuerant recensenda? *Respondeo, istud argumentum alicujus ponderis videri posse iis, qui non considerarunt, quantopere honori Eudoxiæ et Arcadii pepercerit Palladius. At, cum clarum sit,* C *eum nihil scribere voluisse, quod Arcadium offendere posset, aut famam Eudoxiæ notabiliter lædere, mirum videri non debet, mortem hujus a Palladio prætermissam.*

anno 404 triennio fere ante Chrysostomum;

1422 *Quare majoris hoc in re ponderis sunt, testimonia Socratis et Sozomeni, qui eo tempore vixerunt, quo defuncta est Eudoxia. Prior l.* VI *cap.* XIX *ait, Eudoxiam obiisse* quarto die *post inusitatæ magnitudinis grandinem, quæ* pridie Calendas Octobres *anni* 404 *deciderat. Alter lib.* VIII *cap.* XXVII *Socrati plane consentit. Cum autem hi scriberent, imperante Theodosio Juniore cum sorore Pulcheria; quis credat, hæc de illorum matre scribere ausos, nisi certa fuissent et indubitata? Accedunt in Chronicis suis ad eumdem annum* 404 *S. Prosper, qui eodem fere tempore floruit, et Marcellinus comes, qui saltem antiquior est scriptoribus omnibus a Baronio laudatis. Prolixius hæc disputat Tillemontius tom.* V *Imperatorum, Nota* 30 *in Arcadium, ubi pro sententia nostra adjungit Chronicon Alexandrinum vulgo dictum, et Eunapium ex Photio.*

AUCTORE J. S.

Arcadius anno 408,

1423 *Mihi sufficient auctores allegati: nam ne subsistere quidem possent controversæ illæ Epistolæ, maxime responsoriæ Arcadii, etiamsi crederemus, Eudoxiam tribus fere mensibus* Chrysostomo *supervixisse. Etenim cum obierit in Ponto, multum temporis requirebatur, antequam obitus Sancti Romæ posset innotescere, ob immensum terrarum et marium intervallum, quo Roma a Ponto dividitur. Quare verisimiliter intra tres menses mortis* Chrysostomi *nuntius Romam perlatus non est, cum et hiems propinqua esset, dum obiit, ac nullus forte adfuerit, qui recta Romam proficisci vellet eo tempore. Hinc facile quilibet perspicere poterit, non suffecisse saltem tres menses, ut mortis nuntius Romam veniret, indeque missæ ab Innocentio litteræ Constantinopolim perferentur ad Arcadium. Hic tamen fingitur, vivente Eudoxia, ad Innocentii litteras respondisse, uti et ad litteras Honorii: atque ipsa quoque Eudoxia respondisse dicitur apud Georgium. Verum satis hæc de litteris istis, quæ aliunde etiam sufficientes habent suppositionis notas. Itaque de illis Epistolis inter Innocentium et Arcadium nihil credimus. Arcadius vero anno* 408, *mense Maio, id est, non totis octo mensibus post* Chrysostomum, *ex vita decessit.* E

Theophilus anno 412:

1424 *Quid pro restituenda* Chrysostomi *memoria deinde egerit Innocentius, non omnino constat, nisi quod certum sit, ipsum noluisse communicare cum Theophilo Alexandrino, Porphyrio Antiocheno, Attico Constantinopolitano, aut cum episcopis ipsos sequentibus, donec nomen* Chrysostomi *in sacra diptycha referrent. Illi vero diu pertinaciter recusarunt id facere. Primus ex illis defunctus est Theophilus Alexandrinus anno* 412, *necdum inscripto diptychis* Chrysostomi *nomine. Videtur quidem Theophilus pacem desiderasse cum iis, qui* Chrysostomi *partes erant secuti: nam id colligitur ex Epistola* LXVI *Synesii ad Theophilum, post mortem* Chrysostomi *scripta, in qua Theophilus dicitur Atticum hortatus, ut sectatores* Chrysostomi *benigne susciperet. Veruntamen non videtur umquam cogitasse de reprobandis actis suis contra* Chrysostomum, *nisi forte in morbo supremo.*

hic dicitur imaginem Sancti ante mortem veneratus:

1425 *Nam eo tempore imaginem Sancti a Theophilo honoratam credit Baronius ad annum* 412 *num.* 41, *eumque secutus Sollerius noster in Historia Chronologica patriarcharum Alexandrinorum in Theophilo pag.* 52. *Ambo secuti sunt auctoritatem S. Joannis Damasceni, qui Orat.* III *de Imaginibus in editione Billii pag.* 480 *ita habet:* Peccavit Theophilus, Joannem Chrysostomum apud Eudoxiam reginam afficiens contumelia... Theophilus ob illud peccatum non poterat animam agere, donec allata fuit imago Chrysostomi: quam ille cum adorasset, spiritum emisit. *Allegat Damascenus auctorem, ex quo istud accepit, his verbis:* Ex temporis descriptione Isidori diaconi. *Incognitus est Isidorus ille diaconus; indeque fit, ut dicere nequeamus, quanti auctoritas ipsius valere debeat. Præterea constat, Cyrillum Theophili successorem non statim consensisse post mortem Theophili, ut nomen* Chrysostomi *in diptycha referretur. Hac de causa factum istud morientis Theophili pro indubitato habendum non videtur: neque pro tali, opinor, istud habuit Sollerius noster; quantumvis nullam de eo dubitationem insinuet, utpote brevissime tantum agens de Theophilo, et soli fere chronotaxi intentus.* F

1426 *Attamen verisimile est, Theophilum pœnituisse*

AUCTORE J. S.

saltem verisimile est, ipsum tunc pœnituisse

nituisse gestorum contra Chrysostomum, *saltem in hora mortis. Nam apud Cotelerium in Ecclesiæ Græcæ Monumentis tom.* I *pag.* 465 *inter Apophthegmata seu dicta Patrum illud morituri Theophili dictum legitur :* Beatus es, abba Arseni, quia hanc horam semper in memoria habebas. *Hæc sane verba scrupulum ac timorem insinuant una cum cura de æterna salute ; quique ibidem præcedit prolixior Theophili Sermo, clare etiam ostendit, virum illum non ignorasse, quam terribile morientes excipiat judicium. Verisimilis igitur est, inquam, pœnitentia Theophili, qui nosse poterat, se injuria oppressisse Virum sanctum, indeque etiam factum a Damasceno relatum non est improbabile. Verum, inquit Tillemontius, illo facto, si verum est, parum excusatur Theophilus ; at multum accusatur S. Cyrillus ipsius nepos, qui sex septemque annis perrexit se opponere, ne fama* Chrysostomi *restitueretur. Respondeo, hanc observationem prima fronte speciosam videri, sed minime solidam esse. Etenim, si omnino tam diu se opposuisset, quod infra negabitur, non alia ratione melius excusari potest S. Cyrillus, quam si dicamus, in ea ipsum persuasione fuisse, ut recte ac legitime facta crederet, quæ contra* Chrysostomum *erant patrata.*

B

gestorum contra Chrysostomum.

1427 *Juvenis erat Cyrillus, quando adfuit conciliabulo, contra* Chrysostomum *ad Quercum habito. Præsidebat ibi Theophilus, quem procul dubio non solum mire venerabatur, sed etiam ut doctum, et pium, fideique Catholicæ vindicem suspiciebat : aderant et alii antistites magni nominis. Apud hos accusabatur, multisque calumniis impetebatur* Chrysostomus *verbis ac scriptis libellis, et demum condemnabatur. Nemo igitur vehementer mirari poterit, si Cyrillus legitime factum crediderit, quod faciebant tot episcopi, inter quos verisimiliter plures erant, qui ipsi nesciebant, injustam se ferre sententiam. Credamus modo, pœnituisse Theophilum, ejusque anxietatem et pœnitentiam Cyrillo fuisse notam : an illa Theophili pœnitentia mox adeo motura erat Cyrillum, ut preconceptam alteque animo infixam opinionem penitus esset evulsura ? Id ego quidem non video. Quare quanto diutius memoriæ* Chrysostomi *restituendæ obstitit Cyrillus, tanto probabilius apparet, ipsum ex ignorantia obstitisse ; magisque credidisse Theophilo valenti et agenti, quam anxio ac morienti. Verum satis de hisce, quæ soli cordium Scrutatori nota sunt.*

C

Alexander patriarcha Antiochenus, exigente id

1428 *Etenim incertum est, an Theophili mors multum conduxerit ad restituendam Sancti in Orientali ecclesia memoriam. At plurimum hunc in finem profuit mors Porphyrii episcopi Antiocheni, quæ apud nos in Historia chronologica Patriarcharum Antiochenorum figitur anno* 413. *Porphyrii enim successor Alexander* Chrysostomi *nomen primus sacris diptychis inseruit, studuitque efficere, ut et alii id facerent. Theodoretus lib.* V *Histor. cap.* XXXV *de Alexandro agit, narratque sublatam ab eo divisionem inter Eustatianos ac Meletianos, de qua sæpe mentio facienda fuit. Deinde vero hæc ad propositum nostrum subjungit :* Porro hic omnium primus præstantissimi Joannis nomen ecclesiasticis tabulis inscripsit. *Porro egisse id Alexandrum, petente Innocentio Papa, liquet tum ex Epistola Innocentii ad Bonifacium presbyterum, et Apostolicæ Sedis legatum apud Theodosium imperatorem, quam recitat Baronius ad annum* 408 ; *tum ex alia Bonifacii ad ipsum Alexandrum data, quæ ibidem statim subjungitur num.* 35.

D

Innocentio Papa, nomen Chrysostomi diptychis inserit,

1429 *Constat ex eadem, restitutos ab Alexandro fuisse episcopos qui partes* Chrysostomi *erant secuti, Elpidium et Pappum. Verba Innocentii ad Alexandrum huc spectantia sic habent :* Libenter præterea de episcopis Helpidio atque Pappo cognovi, quod sine quæstione suas ecclesias recuperaverint. Et multum in Gestis (ut subscripta testantur) sollicitus inquisivi, utrum omnibus esset conditionibus satisfactum in causa beati et vere Deo digni sacerdotis Joannis. Et cum per singula assertio legatorum ex voto completa esse fateretur ; gratias agens Domino, communionem ecclesiæ vestræ ita recepi, ut præ me feram, Apostolicæ Sedis condiscipulos primos dedisse cæteris viam pacis, in qua firmatos vos nosque Domini Christi ita benignitas amplexabitur atque communiet, ut nullo de cætero titillamento vel levi cujusquam contentionis pudore pulsetur.

ac reconciliatur Innocentio, uti et Acacius Berœensis,

1430 *Porro Alexander etiam obtinuit ab Innocentio, ut Acacium Berœensem, unum olim ex præcipuis* Chrysostomi *inimicis, sub iisdem conditionibus in gratiam reciperet. In laudato enim Epistola Innocentius ita prosequitur :* Scripta autem Acacii episcopi quoniam cum vestris sunt porrecta, suscepimus ; ne per vestram injuriam ille, qui olim a nobis suspensus fuerat, repudiaretur. Et tamen satis abunde, quæ in Actis statuimus, sicut dignanter relegere procurabis, quid in ejus persona debeat custodiri : ut si per omnia vestris consiliis actibusque tam sanctis se rogaverit esse communem, præstetur seni favore vestro, vestroque judicio communionis atque litterarum a nobis gratia prorogata. *Mox addit Baronius litteras ad ipsum Acacium ab Innocentio scriptas, sed missas ad Alexandrum, ut Acacio traderentur, ubi conditiones propositas implesset.*

E

Alexandri exemplum secutus :

1431 *Epistola talis est :* Adgaudere litteris fraternitatem tuam de receptis Paulini et Evagrii episcoporum clericis populisque, et de restitutis Helpidio atque Pappo coepiscopis percensuimus, et vel sero receptæ pacis gratiam te fovere, posita omni contentione, pervidimus. Unde has ad præstantissimum fratrem et coepiscopum nostrum Alexandrum tuæ transmisimus unanimitati ; videlicet ut, si omnis inimicitia, omnis æmulatio tam de nomine S. Joannis mirandi episcopi, quam de omnibus ejusdem communionis participibus a tua animositate discessit, has nostræ societatis recipias litteras, frater carissime, modo ut omnia, quæ his Actis firmata sunt, apud mediatorem nostrum amabilem Alexandrum, ore proprio (ut communicantem convenit) fatearis. Ut enim nobis hæc unanimitatis charitatisque causa venerabilis est, sic inhæret sollicita, ne quid obliquum aut succisivum in quoquam residere cognoscat. *Hactenus Innocentius ad Acacium, cui nequaquam blanditur, ut liquet ex verbis allegatis. Implevisse Acacium omnia, quæ exigebat Innocentius, et nomen* Chrysostomi *ab eo in sacra diptycha relatum, observat Baronius, probatque hac ratione, quia constat, Acacium* apud Atticum Constantinopolitanum episcopum laborasse,... ut ab eo redderetur Joannis nomen in diptycha. *Hæc quidem ratio ex disputandis fiet dubia ; attamen de re ipsa dubitare non possumus.*

F

conatus Alexandri pro nomine Chrysostomi.

1432 *Nicephorus Callistus lib.* XIV *c.* XXV *plura narrat de laboribus Alexandri Antiocheni pro memoria* Chrysostomi *ubique restituenda.* Alexander itaque, *inquit,* et vita et doctrina optimus, zelo ingenti Joannis causam fovens, primus illius nomen in ecclesiasticum retulit album : atque ad

A ad imperatorem omnesque ubique episcopos, ut idem et ipsi facerent, et ea re pacem certam et constantem Ecclesiæ conciliarent, scripsit. *Exigua quidem est hujus scriptoris, utpote recentioris et minus accurati, auctoritas. Verisimilia tamen sunt, quæ de conatibus Alexandri hic scribit. Verum non æque placet Epistola, quam cap.* XXV *subjicit ut Epistolam Attici ad Cyrillum Alexandrinum. Ex ea spectantia ad Alexandrum huc transfero :* Cum vero nonnulli nomen tantum beati Joannis mysticis tabulis inscribi vellent ; beatus episcopus Alexander, Antiochenum istum dico, Constantinopolim venit, et multa ore confidenti verba fecit : vehementerque excitare populum voluit, ut vel nobis invitis, necessario ejus, quem diximus, nomen ita inscriberetur. *Hæc Atticus ad Cyrillum, si revera sit Attici Epistola, at neque hoc credimus, neque ea vera esse existimamus.*

Atticus conatur etiam pacem inire cum Ecclesia Romana,

1433 *Atticus tamen conatus est reconciliare sibi Romanum Pontificem Innocentium ; at frustra, donec nomen Sancti in album episcoporum retulit. Theodoretus lib.* V *c.* XXXIV *id testatur his verbis :* Et Arsacium quidem, qui post illum (Chrysostomum) ordinatus est, ne salutare quidem dignati B sunt *(episcopi Occidentales)*. Atticum vero Arsacii successorem, qui multas ad ipsos legationes miserat, et pacem cum ipsis haberc postulaverat, tandem susceperunt, postquam is nomen illius in sacras tabulas retulisset. *Attico patrocinatus est Maximianus, unus ex episcopis Macedoniæ, ad quos exstat Epistola* CLXIII Chrysostomi. *Verum Innocentius in Epistola ad Maximianum, edita tom.* II *Conciliorum col.* 1266, *et apud Baronium, respondet, necdum fecisse Atticum, quæ ipsum facere oportebat, ut communionis litteras acciperet.* Communio enim suspensa, *inquit*, restituitur demonstranti causas, quibus id acciderat, jam esse detersas, et profitenti conditiones pacis impletas. Quod neque apud vos, neque apud nos (ut prædixi) Atticus, missis aliquibus suorum, vel dicere voluit, vel demonstrare completum, quemadmodum Antiochenæ ecclesiæ frater et coepiscopus noster Alexander digna legatione et prosecutus est et probavit.... Exspectamus ergo et professionem memorati *(Attici)* de completis omnibus conditionibus, quas diversis temporibus prædiximus, et petitionem communionis, ut recte et petenti, et probanti se eamdem mereri reddamus, frater carissime. *Ex hisce* C *liquet, Atticum tardasse, nec voluisse statim conditiones sibi propositas implere.*

eamque obtinet, nomine Chrysostomi diptychis inserto :

1434 *Attamen exemplum Alexandri tandem sibi sequendum credidit Atticus, vimque sibi inferre voluit, ut pacem plane necessariam habere mereretur. Laudatus Nicephorus cap.* XXV *de eo sic habet :* Ceterum quum Atticus quoque episcopus propter Joannitas Ecclesiam esse scissam videret, de principum sententia ipse quoque mentionem illius fieri in precationibus jussit ; quemadmodum id et in aliis episcopis, qui vita excessissent, fieri solitum erat. Atque ex eo tempore pax exstitit, donec postea quoque reliquiæ ejus urbi imperanti illatæ sunt. Atticus invidiam, in quam propter divinum Joannem deciderat, hoc modo magnifice abolevit. Nec ille modo id fecit : sed aliis quoque, Joannis memoriam precibus inserere recusantibus, et Cyrillo maxime Alexandriæ præsuli, qui hostiliter Joannem oderat, quod ille a Theophilo patruo suo dissensisset, persuasit. *Ita Nicephorus, omittens præcipuam rationem, videlicet communionem cum Romana Ecclesia. Quod vero adjungit de odio Cyrilli, non aliunde videtur habere, quam ex ipsius Epistola. Hanc vero supposititiam credimus, talemque variis argumentis probare conabimur. Æque fictitiam credimus Epistolam nomine Attici ad Cyrillum ea de re scriptam.*

Epistola hac de re nomine Attici scripta,

1435 *Utramque Epistolam dat Nicephorus : ex utraque Baronius aliique non vulgaris notæ historici totam fere historiam reconciliationis Attici ac Cyrilli cum Romana Ecclesia enarraverunt, ita ut in hac plurima videantur corrigenda. Personatus aut verus Atticus cap.* XXVI *ita orditur :* Incidimus eo, quo non putaveramus : et acquiescimus necessitate in eo, quod minus ex sententia nostra processit, utilitatem justitiæ præponentes. Et cogitationibus nostris ad populi concordiam inclinati, canonibus quidem Patrum detrimentum nullum afferimus : exactæ autem verborum observationi universi orbis pacem præferimus. *Hæc quidem non sunt verba damnantis gesta contra* Chrysostomum, *quemadmodum et tota Epistola sic est conscripta, ut nihil justitiæ aut innocentiæ* Chrysostomi, *sed omnia necessitati attribuantur. Nam ubi exposuerat, se diu restitisse, qua tandem de causa consenserit, exponit hoc modo :* Ad nos ex Oriente Dei amantissimus E episcopus Acacius litteras dedit, religiosissimum antistitem Antiochiæ Theodotum *(anno 417 aut serius Alexandro defuncto suffectum)* a populo, ut nomen Joannis in sacras tabulas referret, coactum esse, ut veniam rei ei, quam necessitate ille adductus fecisset, daremus, petens.

in qua dicitur id fecisse metu tumultus popularis.

1436 Et tum bonus ille, qui litteras ad nos pertulit, presbyter, causam adventus sui indicans, rem hanc in vulgus magnæ urbis propalavit, et sententiam datæ ad nos epistolæ populo vulgavit : adeo ut parum abfuerit, quin tumultu plebis universæ urbs repleta sit. Ibi vero ego, ibi demum perturbatus, et de rebus maximis discrimen summum veritus, piissimum imperatorem adii, et cum eo de pace et tranquillo rerum statu egi. Atque ille nihil esse periculi aut incommodi respondit, si defuncti Viri nomen, tranquillitatis, pacis, et populi concordiæ gratia inscriberetur. Itaque ego ea re persuasus,... nomen id in album referri jussi. *Mox factum illud, quod revera laudabile erat, dissimulanter excusare nititur, veras prætermittens rationes, ne videretur improbare gesta contra* Chrysostomum ; *frivolasque allegans aut falsas. Demum Cyrillum hortatur, ut exemplum sequatur, his utens verbis :* Quam ob causam F ipse quoque Ægypti ecclesiis, ecclesiarum orbis totius pacificandarum gratia, ut Mortui illius nomen inscribant, præcipe. Ita enim cum Patrum canones non transgrediere, tum ecclesiarum simul omnium concordiam plurimi facies. *Addidit et aliam Epistolam Atticus ad Petrum et Ædesium diaconos Alexandrinos* de Joanne sacris tabulis, non ut episcopo, sed qui aliquando episcopus fuerat, inserto. *Ita solum fuisse inscriptum, insinuat etiam, obscurius tamen, in laudata ad Cyrillum Epistola. Hæc præcipua sunt, quæ habentur in duabus Epistolis nomine Attici a Nicephoro datis.*

Alia nomine Cyrilli responsoria.

1437 *Epistola vero Cyrilli nomine ad Atticum responsoria factum Attici vehementer improbat, variaque prioris Epistolæ capita ut falsa refutat. Ab hac refutatione auctor orditur hoc modo :* Lectis, quæ a pietate tua ad me missæ sunt, litteris, Joannis nomen sacris inscriptum esse tabulis intellexi. Ubi vero eos, qui inde ad nos venere, interrogavi, non in laicorum, sed episcoporum, catalogo

AUCTORE J. S.

catalogo adscriptum esse audivi. Porro dispicienti mihi, atque in animo reputanti, an, qui hoc fecere, Nicænorum Patrum decreta sequantur, et aliquantulum mentis luminibus in magnam illam synodum intendenti, universum sanctorum illorum Patrum collegium quibusdam veluti oculis renuere, et viribus omnibus, quo minus ad rem eam comprobandam accurram, obsistere videntur. *Deinde ostendere conatur, non fuisse restituendum nomen* Chrysostomi, *hortaturque Atticum, ut illud aboleat. Duo solum ad hæc observo, primo duris nimium odiosisque comparationibus uti Cyrillum; secundo neque Atticum neque Cyrillum attigisse rationem præcipuam, ob quam restituendum erat Sancti nomen, nimirum quia injuste et illegitime erat damnatus, ideoque Romanus Pontifex cum toto Occidente restitutionem illam merito exigebat.*

Epistola Attici varia habet falsa,

1438 *Porro primum utcumque dubitavi, an laudatæ Attici et Cyrilli Epistolæ illorum revera sint; quoque eas diutius examinavi, eo magis credidi supposititias, quales habemus plures de rebus ad* Chrysostomum *spectantibus apud eumdem Nicephorum. Rationes vero, quæ de scriptoribus illarum litterarum dubitare coqunt, hæc sunt. Primo*
B *utraque Epistola auctore, cui attribuitur, prorsus videtur indigna. Nam prior quidem ista est scripta, ut Atticus facti sui causas justas, ut facile poterat, minime alleget; sed potius frivolos timoris sui prætextus. Imo et mendacio utitur, affirmans nomen* Chrysostomi *non fuisse adscriptum inter episcopos, quod initio Epistolæ suæ falsum esse, statim observat verus aut personatus Cyrillus. Secundo parum verisimilia loquitur prioris Epistolæ auctor, quando narrat ex Epistola Acacii tantum Constantinopoli ortum esse tumultum, ut inde in necessitatem inciderit nomen* Chrysostomi *diptychis inscribendi. Id verisimile non esse, scite observatur in responso pag. 498, adducto Alexandri Antiocheni exemplo, qui præsens non poterat adeo populum commovere. Hinc reponit auctor de illa populi commotione, cui necessitas adscribitur:* Quod omnino est incredibile.

incredibilia, inepta,

1439 *Quin et magis nobis incredibile videri debet, quia Socrates, florens eo tempore Constantinopoli, lib.* VII *cap.* XXV *de illo tumultu nihil dicit, sed factum Attici narrat his verbis:* Interea vero Atticus episcopus res ecclesiæ mirum in modum amplificavit, cum et singulari prudentia cuncta administraret, et prædicationibus suis populum
C ad studium virtutis impelleret. Cum autem Ecclesiam divisam esse cerneret, eo quod Joannitæ collectas extra illam celebrarent, Joannis mentionem in orationibus fieri, jussit, sicut aliorum quoque episcoporum, qui fato functi erant, mentio fieri solebat; hac scilicet ratione confidens, multos ad ecclesiam redituros. *Si falsa narravit personatus Atticus, ut liquet ex dictis, quibus forsan addi possunt, quæ dicuntur de gestis Alexandri Antiocheni Constantinopoli, et de coactione Theodoti successoris; si, inquam, falsa narravit; nihilo minus inepta attulit.*

Attiroque videtur indigna.

1440 *Talia certe hæc sunt:* Nihil enim Davidi obfuit honorifica Saulis sepultura; neque Apostolis Arii impietatis sectator Eudoxius, sub eadem sanctiore sacrificii ara positus; neque Paulinus et Evagrius ecclesiæ, qui schismatis et dissidii duces in ecclesia Antiochena fuere, quod post obitum non paucis hinc ab annis propter populi pacem et concordiam mysticis tabulis sunt inscripti. *Sunt nihil facit ad propositum; Eudoxius Arianus, si jacuisset cum Apostolis sub eodem altari,* D *ut habet Epistola, id sane impium fuisset, nec tolerari debebat, aut in exemplum adduci; Paulinus et Evagrius, Eustatianæ partis episcopi non a* multo tempore, *ut Græce habet Epistola, sed ab Alexandro demum, utramque partem uniente, in tabulas toti ecclesiæ Antiochenæ communes erant relati, nec habebantur schismatici. Denum tota Ep. sic composita est, ut nihil detur judicio summi Pontificis et Occidentalium episcoporum, unanimi consensu pro causa* Chrysostomi *stantium; sed omnis ratio a sola necessitate petatur, acsi clare ediceret: Video quidem iniqua et injusta peti a populo Constantinopolitano; sed cum resistere nequeam, cedendum est necessitati: tu idem facito. Talem Epistolam Attico indubitanter tribuere nequeo.*

Epistola vero Cyrilli odiosis comparationibus,

1441 *Nihilo magis audeo alteram habere pro indubia Cyrilli Epistola. Nam in illa quidem vigor episcopalis apparet, sed nequaquam tanta moderatio, quanta sanctum decet episcopum, nec tanta veritatis cura. Non ignorabat Cyrillus pro* Chrysostomo *totum pugnare Occidentem, magnamque Orientis partem; ipsumque a plerisque non solum ut eloquentem et doctum, sed etiam ut Sanctum prædicari. Abstinuisset igitur ab odiosis comparationibus, nec Virum adeo celebratum* E *comparasset cum Jada proditore, nec cum Jechonia rege rejecto, nec profanum dixisset, quantum existimo. Neque negasset, restitutionem nominis* Chrysostomi *esse viam ad uniendum ecclesias, et ad populum Attico conciliandum.*

assertisque falsis et ineptis æque indigna Cyrillo.

1442 *Constabat, multos e Constantinopolitanis nolle cum Attico communicare* Chrysostomi *causa; qua igitur fronte Cyrillus scripsisset p.* 495: Itaque quemnam ad salutem revocans, aut ad legitimos in ecclesia conventus reducens, quin omnem potius Ecclesiæ mœnibus ejiciens Ægyptum, regionem etiam Augustalem, et Arcadiam, et Thebaidem, et Libyam, et Pentapolim, et tot ecclesias dolore afficis? Non ut quemquam lucrifacias: omnes namque lucrifecit gratia Salvatoris. *Quam inepta hæc sunt, quam falsa, quam Cyrillo indigna! Negat aperte vera: affirmat manifeste falsa; cum certum sit, magnam ecclesiæ Constantinopolitanæ partem noluisse cum Attico conventus agere. Ambitiose enumerat provincias sibi subjectas, easque dolet abscindi ab Attico; acsi nihili faciendum esset, quod abscissæ essent ab Ecclesia Romana totoque Occidente, ab ecclesia Antiochena, Hierosolymitana, uno verbo ab omnibus totius mundi ecclesiis Alexandrinæ non sub-* F *jectis. Conjungebat se Atticus ecclesiis totius orbis Christiani, idemque facere poterat Cyrillus, prout revera fecit; et vel sic in Epistola legitur p.* 496 *restituendo* Chrysostomi *nomine scindi Ecclesiam. Quare inepti declamatoris tam hanc quam præcedentem Epistolam esse existimo, non Attici, non Cyrilli.*

Aliud argumentum ex stylo petitum:

1443 *Accedit et alia ratio ad hoc credendum. In utraque Epistola idem apparet stylus, declamatorius magis, quam solidus. Quomodo contigisse dicam, ut duæ illæ Epistolæ invicem stylo magis sint conformes, quam secunda congruat cum stylo S. Cyrilli, cui attribuitur? Non aliam sane invenio rationem, quam quod potius impostoris cujusdam utraque videatur, quam illorum Patrum, quorum nomine insigniuntur ambæ. Inscriptio prioris ita habet:* Ἀττικὸς Κυρίλλῳ εν πράττειν *Hæc autem usitata quidem fuit profanis scriptoribus. Dubito tamen, an facile reperienda sit in litteris episcoporum illius temporis. Certe S. Cyrilli Epistolæ habent passim* ἐν Κυρίῳ χαίρειν, *uti*

et

A *et brevis Epistola ipsius Attici, relata a Socrate lib.* VII *cap.* XXV. *Præterea non videtur Atticus Cyrillo scripturus fuisse sine debitis titulis, quales reperimus in Epistolis S. Cyrilli et aliorum, quando inscriptiones fuerunt conservatæ.*

alia ex silentio ac diversa relatione

1444 *Præter hæc omnia, quæ Epistolas illas tanto magis suspectas faciunt, quando plures alias de iisdem rebus habemus supposititias; vehementem suspicionem injicere potest non modo silentium Socratis, aliorumque scriptorum coævorum, sed etiam relatio satis diversa de causa referendi in diptycha nomen Sancti. Nam ex Theodoreto ac Epistolis minime suspectis constat, Atticum fuisse sollicitum de impetranda communione Ecclesiæ Romanæ, quam alio modo obtinere non poterat, quam restituto* Chrysostomi *nomine. Socrates vero allegat curam redacendi ad Ecclesiam Joannitas. Utraque hæc causa concurrebat, atque Atticum non parum urgebat. Interim Epistola pro ratione præcipua allegat tumultum populi, ortamque inde necessitatem. Nunc, studiose lector, considera, quam multa ex solis illis Epistolis fuerint relata, de quibus nulla est mentio apud Socratem aliosve coævos, ac ne apud biographos quidem medii ævi, Georgiam dico Alexandrinum,* B *Leonem imperatorem, Anonymum, Metaphrastem, aliosque plures ante nominatos.*

scriptorum de nomine Sancti diptychis inscripto.

1445 *Si Litteris istis credimus, ut mittam alia jam observata, Alexander Antiochenus venit Constantinopolim, populumque ibidem excitare voluit, ut, vel invito Attico, nomen* Chrysostomi *restitueret. Cogita, quam parum verisimile aut credibile sit factum istud, maxime tacente Socrate: nam Atticus, qui aulam imperatoriam habebat faventem, frænos Alexandro injicere haud difficulter poterat. Theodotus Alexandri successor dicitur coactus a populo nomen* Chrysostomi *diptychis inscribere. At illud jam erat ab Alexandro inscriptam. Sancti igitur nomen iterum eraserat Theodotus, inquiunt neoterici. At neque hoc verisimile est: nec facile credidero, episcopum a populo fuisse coactum in rebus ejusmodi. Secundum Epistolas illas omnium maxime obstitit S. Cyrillus, ne nomen* Chrysostomi *restitueretur. At istud ipsum neque historici veteres tradunt, neque biographi. Quare non possum non omnia illa pro incertis habere; ipsasque Epistolas ut probabilius supposititias. Hinc æque incerta sunt, quæ ex dictis Epistolis colliguntur de minus sincera conciliatione Attici, ac de tempore initæ concordiæ, quam* C *figunt aliqui post mortem Alexandri Antiocheni.*

Constat, nomen Sancti ab Attico et Cyrillo restitutum,

1446 *Illud interim certum videtur, Alexandrum Antiochenum fuisse ex patriarchis tribus Orientalibus primum, qui memoriam* Chrysostomi *restituit. Verum suspicor, idem non diu post factum esse ab Attico et Cyrillo, quod nulla alia esset ratio communionem Ecclesiæ Romanæ obtinendi. De Attico testes produxi Theodoretum et Socratem. De Cyrillo certum quoque testimonium habemus apud Garnerium in Marii Mercatoris Operibus part.* II *pag.* 86, *ubi Nestorius necdum damnatus in Sermone* XII *sic loquitur;* Taceo de Joanne, cujus nunc cineres adorando * veneraris invitus. *Hæc ait hæresiarcha ille, referens mala, quæ patriarchæ Alexandrini intulerant Antiochenis et Constantinopolitanis, ita ut minime dubium sit, quin loquatur de* Chrysostomo, *quem Cyrillus (nam ad hunc aut ad omnes simul Alexandrinos dirigit sermonem) eo tempore, id est, anno* 430, *venerabatur. Invitum Cyrillum id fecisse, non credimus hæresiarchæ et Cyrilli inimico qui illud dicere poterat, quia Cyrillus aliquando*

* al. adorandos

Chrysostomum *non coluerat. Ex dictis igitur certum est, tam Cyrillum quam Atticum cessisse voluntati universæ Ecclesiæ, ac debitum* Chrysostomo *restituisse honorem.*

AUCTORE J. S.

ipsosque sic Romanæ Ecclesiæ reconciliatos,

1447 *Illud ipsum alio argumento etiam probari potest. Constat enim, Ecclesiam Romanam cum utroque communicasse. Atqui, teste Theodoreto l.* V, *cap.* XXXIV, *Occidentales episcopi restituere noluerunt communionem suspensam cum Orientalibus, nisi post restitutum* Chrysostomi *nomen. Hoc igitur illi restituerant. Ex hac ratione ulterius colligitur, Sancti nomen ab illis fuisse diptychis inscriptum ante annum* 418. *Etenim Zozimus Papa, quando anno* 418 *damnaverat Cœlestium et Pelagium, damnationis sententiam tam Constantinopolim et Alexandriam misit, quam ad alias ecclesias Orientales, teste Mario Mercatore in Commonitorio cap.* I *et* III. *Erat ergo illis ecclesiis restituta communio anno* 418 *circa mensem Aprilem: nam circa hunc mensem figenda est Cœlestii damnatio, ut ostendit Tillemontius t.* XIII *Nota* 73 *in S. Augustinum.*

vivente Innocentio Papa,

1448 *Vix igitur dubitari potest, quin nomen* Chrysostomi *sit restitutum diptychis ante annum* 418. *Hinc anno* 419 *Patres concilii Africani in Epistola ad Bonifacium Papam, tom.* II *Conciliorum col.* 1141 *rogant, ut Bonifacius quoque scribat ad episcopos* ecclesiæ Antiochenæ, Alexandrinæ et Constantinopolitanæ, *ut in Africam transmittant canones Nicænos. Canones illi eodem anno missi sunt, ut liquet ex Epistolis Cyrilli et Attici, quæ ibidem sequuntur. Certissima hæc sunt indicia pacis restitutæ eodem tempore. At eam jam fuisse conciliatam sub pontificatu S. Innocentii, habemus ex Epistola* XV *Bonifacii Papæ ad Rufum ceterosque episcopos Macedoniæ et Græciæ, edita apud Constantium in Epistolis Romanorum Pontificum, ubi col.* 1043 *Bonifacius ita loquitur;* Ante breve tempus, id est, sub prædecessore meo beatæ recordationis Innocentio Orientalium ecclesiarum pontifices, dolentes se a beati Petri communione sejunctos, per legatos pacem, sicut caritas vestra retinet, poposcerunt. Quo tempore Apostolica Sedes omnia non difficulter indulsit *etc.* E

verisimiliter circa an. 415:

1449 *Itaque, teste Bonifacio, ante mortem Innocentii, anno* 417 *non multum provecto defuncti, communio Romanæ Ecclesiæ restituta est non solum Alexandro Antiocheno, sed Attico etiam et Cyrillo. Hunc esse proprium ac naturalem sensum verborum Bonifacii, nemo negare poterit.* F *Eadem verba insinuant, non diu post Alexandrum cum Innocentio etiam reconciliatos esse Atticum et Cyrillum: idque aliunde etiam est verisimile. Certe quando communio recenter erat Alexandro restituta, jam aliqui pro Attico apud Innocentium intercedebant; isque haudquaquam recusabat pacem, sed solum exigebat, ut Atticus impleret conditiones pacis, quas impleverat Alexander, ut liquet ex Epistolis* XXII *et* XXIII *Innocentii apud Constantium. Itaque reconciliatio Attici et Cyrilli ex conjectura videtur figenda circa annum* 415, *ac vivente Alexandro Antiocheno, cujus exemplum illi sunt secuti. Scio et fateor, me in hac chronotaxi ab omnibus passim dissentire eruditis, atque etiam a Majoribus nostris, cum omnes post mortem Alexandri concordiam illam fixerint. At unice mihi proposita est veritatis investigatio: neque aliena auctoritas hac in re vehementer me terrere potest, cum omnes præ oculis habuerint Epistolam Attici, quam ego supposititiam existimo.*

1450 *Viderunt*

AUCTORE J. S.

id solum fuit negatum ex supposititiis litteris,

1450 *Viderunt ipsi, in quantas inciderint difficultates propter Epistolas illas Attico et Cyrillo attributas. Imo ausim dicere, illas a nemine cum laudata Bonifacii Epistola recte fuisse conciliatas. Certe Tillemontii chronotaxis nequit consistere. Nam tom.* X, *Nota* 6 *in S. Innocentium Papam, Alexandri mortem figit anno* 416, *circa finem, opinor; quia tom.* XIII *in S. Augustino art.* 285 *initium episcopatus Theodoti figit anno* 417, *quo etiam Theodoti episcopatum orditur Bosschius noster in Historia Chronologica patriarcharum Antiochenorum, ante tomum* IV *Julii pag.* 67. *Uterque agnoscit, chronotaxim suam non posse satis cohærere cum reconciliatione Attici et Cyrilli cum Innocentio: nam mors Innocentii figitur anno* 417, *die* 12 *Martii, apud Tillemontium Nota* 7 *in Innocentium. Quo igitur modo Theodotus, anno* 417 *aut serius episcopus factus, primum cogi potuit Antiochiæ ad nomen* Chrysostomi *diptychis inscribendum: hujus rei nuntius pervenire Constantinopolim, ibique similiter cogi Atticus: ab hoc Epistola mitti Alexandriam, cui non statim acquieverit Cyrillus: ab utroque demum legati Romam destinari ad Innocentium? Quo, inquam, modo hæc omnia, quæ integrum fere* B *annum tenere possunt, inchoari potuerunt anno* 417 *et ante diem* 12 *Martii ejusdem anni finiri? Hæc tam cito fieri non potuisse agnoscunt laudati scriptores, Boschius aperte, Tillemontius magis verecunde in Innocentio art.* 11, *creduntque sub Zozimo, Innocentii successore, peractam esse reconciliationem Attici et Cyrilli. Verum expositio illa vim infert verbis Bonifacii, qui clare asserit, sub Innocentio reconciliationem esse peractam.*

quæ repugnant Epistolæ Bonifacii Papæ.

1451 *Quapropter nequit Epistola Bonifacii conciliari cum litteris Attici et Cyrilli; indeque contra harum sinceritatem novum fluit argumentum, quod adjungi potest ad alia superius data. Nihil igitur ex illis Epistolis neque de causa neque de tempore, quo nomen* Chrysostomi *diptychis adscriptum est, adoptandum censeo, sed illas prorsus repudiandas. Non ignoro, aliqua ex Epistola Cyrillo attributa fuisse producta a Facundo Hermianensi: sed Facundus rebus gestis tam vicinus non est, nec scriptor tam accuratus, ut Epistolas undique labantes sua auctoritate satis fulcire possit. Nicephorus, qui præcipuam rationem, qua Cyrillus æque ac Atticus, compulsus fuit nomen* Chrysostomi *diptychis inferre, omnino prætermi*C*sit, duas alias affert cap.* XXVIII.

S. Isidorus Pelusiota dicitur S. Cyrillum ad pacem impulisse:

1452 *Prior satis est probabilis, et facile concurrere potuit cum ratione præcipua, nimirum ut sic obtineret communionem Ecclesiæ Romanæ ac totius Occidentis. Petitur illa a crebris reprehensionibus et monitionibus S. Isidori Pelusiotæ, quem Cyrillus ut patrem colebat. Huc sane probabiliter trahi potest Epistola S. Isidori hortatoria ad Cyrillum, quæ lib.* I *est Epistola* CCCLXX, *ubi post modestam excusationem de monitione sic loquitur:* Quamobrem ne et ego condemner, et tu divinum judicium subeas, simultates ac dissidia comprime. Ne privatæ ac domesticæ contumeliæ ultionem, qua tamquam ære quodam alieno a mortalibus obstrictus es, in viventem Ecclesiam deriva, atque æternam ipsi dissensionem pietatis specie atque obtentu compara. *Hæc, inquam, satis verisimiliter referri possunt ad dissensionem cum Romana Ecclesia ob* Chrysostomum *ortam. Attamen res certa non est, cum et alias concertationes, ad quas dicta referri possunt, subiverit Cyrillus. Id certum est, satis animorum* D *fuisse Isidoro ad monendum Cyrillum; cumque summus fuerit* Chrysostomi *æstimator; verisimile est, id ipsius causa ab Isidoro factum.*

sed visio quæ ipsi oblata fertur, valde est suspecta:

1453 *Posterior Nicephori ratio petitur a visione, quam ita narrat:* Videre namque visus est, scipsum sacris ædibus expulsum esse a Joanne, comitatu, et divino, qui circa eum erat, satellitio maxime freto: et Matrem Domini pro ipso deprecantem Joannem, atque cum multa etiam alia, tum illud præcipue, quod pro ipsius gloria plurimum ille decertarit, sicut dicetur, referentem, ut in sacra templa reciperetur, orare. *Verum hæc visio videtur fictitia, quia Cyrillus dudum restituerat memoriam* Chrysostomi *Alexandriæ, quando cœpit pro honore Sanctissimæ Dei Genetricis contra Nestorium ejusque hæresim decertare. Quare, licet Baronius et Pagius ad annum* 412 *hanc visionem pro certa habeant, eamque etiam Majores nostri tom.* II *Januarii pag.* 848 *dederint ex Nicephoro sine ulteriori examine, illam nequaquam ausim pro vera admittere: neque enim auctoritas Nicephori ullius ad hoc est momenti. Quod vero ait de Cyrillo laudatus Baronius:* Haud dubium divina eum oportuit visione admonitum, qui adeo se ea in re hactenus refractarium exhibuerat: *solum habetur ex Epistola, quam suppositiam credimus. Sane nullus antiquus scriptor inter præcipuos hostes* Chrysostomi *recenset Cyrillum: nullus ait, ipsum tam vehementer obstitisse, quo minus Sancti nomen in diptycha referretur; idque tanto magis notandum est, quanto plures deinde tempore concilii Ephesini adversarios habuit S. Cyrillus.* E

alia de Cyrillo asserta dubia et improbabilia.

1454 *Porro Nicephorus ait, Cyrillum pœnituisse contentionis adversus* Chrysostomum; *et subdit:* Proinde diversum omnino a priore concilio faciens, synodum provincialem coegit, et Joannis nomen simul et ipse et reliqui magnarum sedium antistites in sacro albo proposuerunt. Illi vero minus recte dicere videntur, qui Cyrillum libros alios magni Patris abolevisse perhibent. *Hæc et reliqua de hisce ait Nicephorus, se invenisse* in arcana Nicæte Philosophi, qui et David dictus est, Historia, *indeque Operi suo inseruisse. Verum Nicetas ille magnæ in hisce auctoritatis esse nequit, cum non vixerit ante sæculum* IX. *Itaque verisimile quidem est, synodum aliquam a Cyrillo coactam esse ad nomen* Chrysostomi *diptychis inscribendum. At illud ex Nicephoro nequit satis reddi certum. Ubi vero ille legerit, libros* Chrysostomi *a Cyrillo combustos, non edicit, nisi istud ipsum aut affirmaverit aut negaverit Nicetas. Verum, quiscumque fuerit primus auctor, res ipsa nec verisimilis est nec credibilis. Multos et vivens et defunctus hostes habuit Cyrillus, præcipuus contra Nestorianos ductor. Illi talia de viro sancto confingere potuerunt: atque etiam sæpæ memoratas Epistolas Attico ac Cyrillo supponere.* F

Norisii et Pagii de his e sententiæ

1455 *Ceterum breviter examinanda est sententia Norisii, et Pagii non multum ab eo abludentis, de tempore inscripti ab Attico et Cyrillo diptychis* Chrysostomi. *Etenim nutarent multa ex iis, quæ disserui contra Epistolas supposititias, si vera esset eorum opinio. Norisius lib.* II *Historiæ Pelagianæ cap.* VI *recte observat ex Commonitorio Marii Mercatoris,* Zozimum (*Papam*) ad ecclesias Alexandriæ, Antiochiæ, et Constantinopolis de Pelagianis abs se damnatis scripsisse. Unde, inquit, licet Cyrillus et Atticus id temporis nondum Chrysostomi nomen in diptycha retulissent, uti proxime dicebamus, noluit tamen Zozimus Innocentii vestigiis inhærere, sed ea dissensione

A sione omissa, eosdem per litteras convenit. *Refutat hanc opinionem Tillemontius tom.* X *Nota* 6 *in Innocentium, tacito tamen Norisii nomine. Pagius ad annum* 417 *rejicit opininionem Norisii, et aliam substituit nihilo meliorem. Ait nimirum num.* 14 *contra Norisium :* Verum Zozimus non alio modo se gessit erga episcopos Orientales memoriæ Chrysostomi inimicos, quam sese Innocentius gesserat: neque pax Romanam inter Ecclesiam et Orientalem restituta ante Bonifacii pontificatum. Sed cum duæ istæ Ecclesiæ (*Romanam dicit et Orientalem generatim*) schismate divisæ non essent, Zozimus, damnatis Pelagianis, tractoriam suam non minus ad Orientales, quam ad Occidentales episcopos misit. *Ita Pagius, qui deinde pluribus probare aut potius explicare nititur, non modo Zozimum, sed etiam Innocentium, id genus litteras misisse ad episcopos Orientales, inter quos erant Cyrillus et Atticus.*

examinantur et refutantur. 1456 *Verum uterque divinavit sine fundamento, uterque improbabiliter, ac non modo sine auctoritate veterum, sed contra aperta contemporaneorum testimonia. In hæc abrupta viros alias eruditos conjecerunt Epistolæ Attici et Cyrilli, quas quanto diutius considero, tanto certius existimo supposititias.* B *Nolle se scribere ad Atticum testatur ipse Innocentius in Epistola ad Maximianum ante laudata, quam sic ordiiur:* Miramur, prudentiam tuam scripta ad Atticum episcopum Constantinopolitanæ urbis a nobis et prosecutione propria, et dato libello, qui subter annexus est, postulare; a quo nec missas ullas saltem Epistolas ad nos, vel ad vestram synodum utique pertulisti: idque non petenti tribuendum existimes, quod vides deprecantibus, discussa ratione, concessum. *Loquitur de Alexandro Antiocheno aliisque episcopis, cum eo simul in gratiam receptis, docetque horum exemplum Attico sequendum esse, ut* communio suspensa *restituatur, sive litterarum commercium resumatur. Paruisse Atticum ceterosque Orientales episcopos tempore Innocentii, testatur Bonifacius Papa verbis num.* 1448 *allegatis. Itaque neque Zozimus neglexit dissensionem illam, ut divinat Norisius; sed Pontifex est factus post pacem restitutam : neque Innocentius aut Zozimus, ut vult Pagius, litterarum commercium habuerunt cum patriarchis Orientalibus ante resarcitam concordiam, nomenque* Chrysostomi *diptychis inscriptum. Auctoritas Theophanis, qui hoc factum figit anno* 420, *parum nos commovere debet; cum chronographi, tanto tempore posteriores,* C *quandoque ad plures etiam annos a recta chronotaxi aberrent. Multo etiam minus attentionem nostram meretur Cedrenus, qui illud refert ad annum* 421. *Ne mirari quidem possumus, eorum chronotaxim hic exactam non esse, cum Socrates et Theodoretus, ex quibus illi rem discere potuerunt, annum non assignaverint.*

§ LXXXVIII. Festivitas Sancti celebrari cœpta : corpus anno 438 ex Ponto magna cum solemnitate Constantinopolim translatum.

Festivitas Sancti instituta Constantinopoli. H*actenus egimus de nomine* Chrysostomi *restituto, tamquam præclari Episcopi. At necdum locuti sumus de festivitate ipsius ut Sancti instituta. Hanc fuisse celebratam ante annum* 438, *quo Sancti corpus translatum videbimus, colligitur ex Oratione S. Procli jam data, in qua num.* 1359 *dicitur :* In Ponto jacet, et in orbe terrarum laudatur. *Annum etiam et diem festivitatis cœptæ assignat Marcellinus comes in Chronico ad annum* 428, *ita scribens :* Beatissimi Joannis episcopi, dudum malorum episcoporum invidia exsulati, apud comitatum cœpit memoria celebrari mense Septembri die 26. *Dubitari potest, an dies ille et annus inchoati cultus satis sint certi, cum quia nullibi memoria Sancti in Fastis sacris recolitur ad* 26 *Septembris, tum quia tanta non est auctoritas Marcellini, ut illa sola, tacentibus coævis scriptoribus, omnem auferre dubitationem possit. Verum, quidquid sit de anno et die, inchoatum saltem Sancti cultum ante corporis translationem, jam monui. Titulum* Sancti *diu ante annum* 428 Chrysostomo *attribuit Innocentius Papa, ut videre est in hujus Epistolis; item S. Augustinus, cujus verba dedi* § 85.

AUCTORE J. S.

Anno 438, die 27 Januarii, corpus Sancti, 1458 *De Corporis translatione Marcellinus ad annum* 438 *ita habet :* Reliquiæ beatissimi Joannis, augustæ urbis quondam episcopi, eidem redditæ civitati, ibique sepultæ, mense Januario die 28. E *Forte diem sepulturæ Marcellinus his verbis designare voluit, non vero ipsum diem, quo sacrum corpus Constantinopolim advenit. Certe translatio illa apud Græcos celebrata est die* 27 *Januarii, eoque die translationem figit Socrates, qui eam præsens videre potuit. De anno* 438 *hic Marcellino consentit, lib.* VII *cap.* XLV *ita scribens ;* Id autem contingit sexto decimo consulatu Imperatoris Theodosii, die 6 Calendas Februarias. *Quare etiam Theodorus Lector intelligendus est de solemni per urbem translatione ac depositione in templo Apostolorum, non autem de adventu in urbem, quando lib.* II *pag.* 568 *de hisce ita loquitur :* Ejusdem Theodosii temporibus, Proclo patriarchatum administrante, allatæ sunt reliquiæ Joannis Chrysostomi, et depositæ sunt in basilica sanctorum Apostolorum ante diem quintum Calendas Februarias. *Hæc de anno et die translationis sufficiunt.*

ex Ponto translatum, 1459 *Socrates de auctore et causa translationis scribens, multa suo more nugatur, quia non nisi invido oculo vidisse videtur triumphum illum Viri, Novatianis suis olim contrarii. Audiamus tamen hominem ac corrigamus.* Nec multo post, *inquit,* F Proclus episcopus eos, qui ob depositionem Joannis sese ab Ecclesiæ corpore sejunxerant, ad unitatem revocavit, eorum dolorem prudenti consilio demulcens. Qua autem ratione istud perfecerit, jam dicendum est. Joannis corpus, quod Comanis sepultum erat, annuente imperatore, Constantinopolim deportavit, anno post ejus abdicationem quinto ac tricesimo. Idque solemni pompa per urbem traductum, ingenti cum honore in ecclesia Apostolorum deposuit. Hoc igitur modo pacati hi, qui Joannis causa seorsum conventus agebant, ad unitatem Ecclesiæ redierunt. *Dubito enimvero, an eo consilio opus fuerit Proclo ad Joannitas ad ecclesiam reducendum. Nam admodum verisimile est, omnes fere reductos fuisse ab Attico, quando* Chrysostomi *nomen diptychis inscripsit. Si quos vero istud Attici consilium necdum revocaverat ad ecclesiam, uti fieri potuit, quia Atticus contra* Chrysostomum *egerat, et eo vivente erat ordinatus; saltem illos reducere debuerat institutio festivitatis, præsertim cum Proclus numquam aliquid contra* Chrysostomum *fecisse videatur.*

AUCTORE J. S.

videatur. Hinc Proclus ipse ait in Oratione ante translationem habita : Est facta Joannis memoria omni civitati rete :... non enim sic pisces trahit piscatorum rete, sicut rectos fidei trahit Joannis solemnitas.

(non tamen ob rationes a Socrate allegatas)

1460 *Itaque videtur Socrates politicam translationis rationem quæsivisse, ut veram, ex meritis Sancti et omnium in ipsum amore repetendam, facilius tacere posset et obtegere. Certe id facit, dum statim subjungit sequentia :* Ceterum hoc loco mirari subit, quî factum sit, ut invidiæ livor Origenem quidem mortuum appetierit, Joanni vero pepercerit. Nam ille quidem annis circiter ducentis post obitum ipsius a Theophilo excommunicatus est. Joannes vero anno post mortem quinto ac tricesimo a Proclo receptus est in communionem. Tantum discrimen fuit inter Procli mores atque Theophili. Verum hæc qua ratione facta sint et quotidie fiant, prudentes viros minime latet. *Ita ineptus ille Origenistarum defensor, ac perpetuus Novatianorum præco, causam repetit a diversis moribus Procli et Theophili, acsi nulla fuisset differentia inter* Chrysostomum *et Origenem. Verum et* Chrysostomo *et Theophilo æque erat infensus,* B *priori propter Novatianos exagitatos ; alteri propter Origenistas damnatos. Hinc lib.* VI *cap.* XIX *dubitat, an* Joannes *non fuerit juste damnatus,* eo quod olim in Asia ac Lydia constitutus, multas Novatianorum et Quartadecimanorum aliorumque ecclesias invasisset. *Theophilum vero ob gesta contra Sanctum* omnium suffragio *damnatum dicit cap.* XVII. *Non minus hic sibi contradicit, dum politico stylo Sancti gloriam arrodere tentat : nam primo translationem figit* quinto ac trigesimo *anno post mortem Sancti, cum dicendum fuisset* trigesimo primo *secundum scripta ipsius Socratis. Secundo dicit, tunc* Chrysostomum *receptum* in communionem *; cum ipse narraverit cap.* XXV, *jam ab Attico id factum esse,* qui Joannis mentionem in orationibus fieri jussit *etc. Hoc autem contigit octo circiter annis post beatum Sancti obitum.*

magno cum honore defertur Constantinopolim.

1461 *Theodoretus lib.* V *cap.* XXXVI *aliquo narrat translationis adjuncta, ex quibus colligitur, quanta fuerit populi Constantinopolitani in illa festivitate lætitia.* Aliquanto post, *inquit,* ipsæ quoque magni Doctoris reliquiæ in urbem regiam translatæ sunt. Atque iterum (*sicut contigerat in reditu a primo exsilio*) fidelis populus, C mari præ navigiorum multitudine instar continentis effecto, ostium Bosphori, usque ad Propontidem situm, facibus obtexit. Hunc porro thesaurum regiæ urbi donavit is, qui nunc imperium obtinet (*Theodosius,*) qui avi nomen præfert, et pietatem ejus integram atque illibatam servat. Hic igitur oculos et frontem loculo admovens, pro parentibus suis supplicavit, petens ut iis, qui per imprudentiam peccassent, veniam concederet. *Plura de hisce non habemus ex scriptoribus contemporaneis.*

Scriptores recentiores fabulosa admiscent

1462 *Verum translationem illam uberius narravit Cosmas Vestiarius, aut Vestitor, de quo egi num.* 28. *Hunc secutus est Nicephorus lib.* XIV *Historiæ ecclesiasticæ c.* XLIII, *ubi pleraque Vestiarii asserta adoptavit, iisque adjunxit aut immiscuit, quæ modo ex Socrate dedimus et Theodoreto. Baronius ad annum* 438 *num.* 7 *multa adoptavit ex Cosma Vestiario, quem accuratum credidit in narrando ; reliqua adjunxit ex Nicephoro. Hermantius in Vita lib.* IX *cap.* XII *illa etiam recitat ; sed minorem scriptoribus istis adhibet fidem. Tillemontius in* Chrysostomo *art.* 134 D *ne digna quidem credidit, quæ recitaret ; nec plane immerito. Etenim varia ostendunt, Cosmam, qui circa seculum* IX *vixisse creditur, ne accuratum quidem esse in iis, quæ facilius scire potuisset : qua igitur ratione exactum credemus in aliis, quæ nullus fortasse ante ipsum narraverat? Certe neminem laudat, ut mirabilia illa, quæ oratorio prosequitur stylo, utcumque confirmet. Ait, tempore Procli ecclesiam fuisse scissam, quia nomen* Chrysostomi *e diptychis erat ejectum ; et Proclo attribuit orationem huic opinioni congruam, quando ab imperatore petiit, ut corpus Sancti transferretur. At, ut jam vidimus, plus quam viginti annis nomen Sancti e diptychis recitabatur, quando facta est translatio. Quare oratio illa satis prolixa pro commentitia habenda est tota. Id unum verum est, Proclum institisse apud imperatorem, ut fieret translatio.*

in referenda illa translatione :

1463 *Mox num.* 5 *in Ms., Latine reddito, refert auctor, legatos ab imperatore Theodosio Comana missos ; quod res ipsa persuadet. At verisimiliter ecclesiastici missi sunt, cum ipse solum dicat,* nonnullos e senatu *missos , qui ecclesiasticis addi potuerunt. Legatis vero apud Comanos attribuit orationem nequaquam naturalem aut verisimilem,* E *ideoque omittendam. Ubi apertum fuit sepulcrum, corpus dicitur repertum immobile. Hoc tristes legati retulerunt imperatori. Ille vero inops consilii, preces fundit, tandemque censet supplices ad* Chrysostomum , *tamquam ad viventem, litteras dandas. Hasce litteras curiosus lector apud Baronium, Hermantium, et Nicephorum, videre poterit. Ego illas non dabo, quia non minus compositas a Vestiario existimo, quam varias sermocinationes eidem Opusculo insertas. Idem procul dubio de hisce litteris credidit Tillemontius. At si illud tam facile credere potuit de his litteris, quæ et Theodosio et* Chrysostomo *essent honorificæ ; idem meo judicio credere debuisset de litteris Attici et Cyrilli, quæ et scribentibus probrosæ essent et* Chrysostomo *injuriosæ, quæque et apud eumdem Nicephorum traduntur, ac pluribus argumentis tum rectæ rationi tum veræ historiæ repugnare ostenduntur, quam hæ Theodosio attributæ.*

corpus primo depositum fertur in S. Thomæ ecclesia,

1464 *Porro litteræ hæ, si lubet credere Cosmæ Vestiario, pectori corporis exanimis fuerunt impositæ, ac statim corpus facile moveri potuit, capsæque pretiosæ , quam imperator transmiserat, imponi. Deinde magna cum pompa transvehuntur Chalcedonem usque reliquiæ. Theodosius imperator et Proclus patriarcha Chalcedonem procedunt obviam.* F *Hoc sane est verisimile, si sacrum corpus terrestri itinere Chalcedonem fuerit perlatum. Verum fictitia rursum et Theodoreto contraria videntur, quæ mox subjungit auctor de coorta ingenti tempestate, qua naves omnes fuerint dispersæ ; sola vero illa navis, si fabulatori credimus, cui sacrum corpus erat impositum, sine velo aut remige Bosphorum transiit, rectaque tetendit ad fundum illius viduæ, cujus causa* Chrysostomum *irata Eudoxia expulisse dicitur. Inde, mari rursum ad tranquillitatem reducto, sacrum corpus delatum dicitur ad templum S. Thomæ, quod cognominatur* Amantii, *ibique tota nocte servatum. Multa collegit Cangius in Constantinopoli Christiani lib.* IV *pag.* 116 *de ecclesia illa. Ex iis liquet,* Amantii *cognomen, quod habet a conditore aut potius instauratore, tunc illi serius ecclesiæ non fuisse, cum Amantius multo floruerit, nimirum imperante Anastasio. Existimat tamen Cangius,* eodem *loco stetisse ædem Sacram*

AUCTORE J. S.

A *cram S. Thomæ, quæ tempore Leonis imperatoris, ut aliqui referunt, incendio destructa fuerit, et postmodum ab Amantio instaurata.*

deinde solemni translatione ad S. Irenes,

1465 *In illa S. Thomæ ecclesia Theodosium pro matre deprecantem inducit Vestiarius, eique longam attribuit orationem, ex suo ingenio compositam, opinor, minimeque probabilem. Nicephorus vero in hisce dissentiens a Vestiario, varias ecclesias, quæ consequenter sacrum corpus exceperunt, ita enumerat.* Eumque (Chrysostomum) primum circa Amantium magni Thomæ templum excepit: inde vero in Sanctæ Pacis * delubrum delatus: postea porro imperiali curru tumulus vectus in sanctorum Apostolorum sanum illatus est. *Hic demum Theodosium exhibet Sancto supplicantem, sed modo probabili, et Theodoreti dictis congruo.* Ibi imperator, *inquit*, sacro loculo chlamyde tecto, et fronte atque oculis urnæ impositis, communem supplex precationem pro parentibus fecit. *Quod vero mox addit, rursum ex Vestiario desumptum est, et fictitium videtur:* Seorsim vero pro matre quoque precatus est, ut tumuli ejus motus atque strepitus consisteret. Triginta enim et quinque annos jam is quatiebatur... Nec ille id non exoravit: confestim enim

* *al.* Irenes *Græco nomine dictum.*

B urna ejus constitit. *Vestiarius triginta et tres annos motum tumuli durasse ait, quod rectius congruit cum tempore obitus Eudoxiæ. At motus ille antiquioribus incognitus est, et plane apparet fictitius,*

ac demum ad templum SS. Apostolorum defertur.

1466 *Nihilo magis fidem merentur alia quædam mirabilia, quæ prolixius apud Vestiarium, brevius apud Nicephorum narrantur his verbis:* Atque ubi sacer Proclus Virum sanctum in eumdem secum thronum collocavit, plebs circumfusa uno ore exclamavit, Recipe, inquiens, thronum tuum, o Pater. Fertur ipse quoque tum, quæ dudum clausa fuerant, labris rursum apertis, ad populum dixisse: Pax vobis, sicuti id circumstantes homines, et Proclus patriarcha, se audivisse testati sunt. *Addit Vestiarius, ipsum deinde et in loculo dixisse:* Hæc requies mea, *et plura alia. At ejusmodi prodigia sine testibus melioribus et antiquioribus non credimus. Quare de hisce solum addo sobria magis magisque vera Theophanis verba ad annum* 437 *et* 438: Hoc anno sanctissimus Constantinopolitanus episcopus Proclus, permissu ab imperatore Theodosio petito, Joannis Chrysostomi reliquias a Comanis in regiam civitatem transtulit: et in sequente anno

C exacta nimirum annorum triginta trium periodo *(ab exilio Sancti)* easdem publica confertaque processionis pompa deductas, imperatore et beata Pulcheria comitantibus, in Apostolorum deposuit ecclesia. *Translatio nimirum inchoata est anno* 437, *et reliquiæ advenerunt Constantinopolim* 27 *Januarii anni* 438, *sequenti vero die, solemni instituta supplicatione, in templo sanctorum Apostolorum videntur depositæ. Ceterum necesse non est refutare Amrun Nestorianum seculi* XIV *scriptorem, qui Nestorio suo translationem corporis* Chrysostomi *attribuit, apud Assemanum in Bibliotheca Orientali tom.* III *pag.* 585, *ubi ipse quoque Assemanus memoria lapsus est, quando ait, Nestorium curasse, ut nomen Sancti in diptycha referretur: nam id diu ante Atticus jam fecerat. Fabulam magis insulsam de* Chrysostomo *ibidem pag.* 563 *habet Simeon, presbyter Nestorianus.*

§ LXXXIX. Examinantur duæ visiones in laudem Sancti relatæ: inquiritur a quo tempore eidem fuerit datum cognomen Chrysostomus.

Secundum posteriores biographos.

E*minentissimus Baronius, multique scriptores ipsum secuti, mirabilem de* S. Chrysostomo *narrant visionem, quæ doctrinam Sancti multum potest commendare, modo satis videatur certa. Ipsa Baronii verba huc transfero cum scriptoribus ab eo laudatis:* Illud vero, *inquit*, quod ad ejusdem Joannis scripta pertinet: haud ignorandum, habuisse ipsum in sacris Litteris peculiarem doctorem sanctum Paulum apostolum, cujus immenso tenebatur amore. Fidem facit hujus rei S. Proclus, qui postea Constantinopolitanæ ecclesiæ fuit creatus episcopus, rem gestam sic narrans. *Observa, lector, laudari quidem S. Proclum, tamquam illum, qui factum vidisse creditur; non vero tamquam auctorem, qui illud* E *scripto mandarit. Scriptor vero in margine assignatur Leo Augustus in Vita, eique adduntur Metaphrastes et alii. Græca Leonis verba videri possunt apud Savilium tom.* VIII *pag.* 277 *n.* 15. *Latine reddita sic ea dat Baronius:* Cum divinas Pauli apostoli Epistolas earum interpres et expositor percurreret, erat (ut est verisimile) dubia et suspensa cogitatione, dicens: Quis scit, an Deo grata mea sit interpretatio? Hæc cogitans, rogabat, ut de ea re a Deo fieret certior. Quod etiam cito hoc modo factum est.

Chrysostomo Pauli Epistolas interpretanti

1468 Quidam ex his, qui imperatori erant familiarissimi, offendit imperatorem: qui mortem minatur. Et mittitur, qui apud divinum Pontificem intercederet, ut noctu ad eum veniret propter metum imperatoris, et sua ei exponeret. Quibus assentiens Sanctus, per Proclum jubet, ut veniat. Nox erat, et simul etiam aderat is, qui erat supplex. Ut eum admoneat, dat operam Proclus. Deinde primum aspicit per quoddam foramen, et videt Pontificem, ut consueverat, in sede sedentem et scribentem (ea autem erat interpretatio divinarum Epistolarum.) Tunc autem ille terribili illo dignus habetur spectaculo. Videt enim Proclus divinum apostolum Paulum, inclinatum post sedem ad caput Pontificis, F et os admoventem auri ejus dexteræ, et cum eo colloquentem. Proclum incessit stupor et admiratio, quanam ingressus esset, quem cernebat. Ignorabat enim quis esset: et rogat hominem, ut parum exspectet. Rursum paulo post aspexit et semel et bis, et erat idem spectaculum. Reprehenditur Proclus ab illo optimate, qui dixit: Non oportebat te, cum videres mortem, quæ mihi exspectatur, alium ad Sanctum adducere. Ille autem ei affirmat, se de eo nihil cogitasse. His adhuc dubitantibus, præco ad matutina cantica excitat ligni pulsibus. Homo itaque revertitur, in secundam noctem spem rejiciens. Accessit secunda nox et tertia, et erat rursus simile spectaculum.

visus est ipse S. Paulus scribenda suggerere.

1469 His obstupefactus, vix tandem sensit Proclus, nemine vidente, a Deo missum esse eum, qui loquebatur. Dicit itaque illi optimati: o optime, Deo resistente studiis omnibus, labor est inutilis: roga ergo Deum, ut tibi opem ferat. Dies aderat, et cum supplicis recordatus esset Pontifex.

AUCTORE J. S.

Pontifex, rogavit, an accessisset. De eo ergo significat ei Proclus, qui hæc etiam dixit: Cum tu præteritis noctibus seorsum esses cum alio, statui non temere accedere. Cum sanctus autem rogasset, quisnam is esset; incipiens Proclus, verbis quidem totum prosequitur miraculum; digito autem per imaginem evidentissime probans, eum fuisse Apostolum, totam narrat seriem miraculi. Quibus cum adhibuisset mentem hic Vir divinus, aperte intellexit spectaculum; et factus certior, se suam accepisse petitionem, Deo gratias egit *etc. Hanc visionem ante Leonem prolixius narravit Georgius Alexandrinus apud Savilium pag.* 192 *et seqq. Atque ex Georgio aliqua de visione illa perstrinxit S. Joannes Damascenus Orat.* I *de Imaginibus apud Billium fol.* 462 *pag.* 2. *ut probaret, imaginem S. Pauli apostoli fuisse* Chrysostomo. *Credidit quidem Baronius, laudari a Damasceno Vitam aliquam, quæ desideratur: at ea in re errasse videtur, quia non satis intelligebat linguam Græcam: nam alias clarum est, allegata a Damasceno verba ex Georgii Opusculo fuisse desumpta. Eamdem deinde visionem narraverunt Anonymus et Metaphrastes, ambo apud Savilium editi.*

B

hæc visio aliis certa, incerta aliis, non vero a Savilio

1470 *Eminentissimus Baronius nullam de veritate illius visionis dubitationem movet; sed conjecturam affert non satis probabilem his verbis:* Contigisse autem visionem illam, cum Epistolam Pauli ad Galatas interpretaretur, in qua se ipsum superasse cognoscitur, haud improbanda opinio est. *Verum ostendi* § 30, *expositionem Epistolæ ad Galatas compositam fuisse Antiochiæ ante episcopatum Sancti. Hæc vero visio, si vera est, contigit Constantinopoli, ut ex omnibus adjunctis liquet. Hermantius in Vita hujus apparitionis vix meminit. Attamen lib.* XII *cap.* XIV *breviter aliqua adducit ex Damasceno, quæ ex visione fuerunt desumpta. Tillemontius Nota* 45 *totam visionem habet ut valde incertam, quia non habet testem antiquiorem, quam Georgium Alexandrinum. Savilius in Annotatis ad Georgium p.* 948 *ad locum, ubi dicitur Sanctus reliquas Pauli Epistolas deinde interpretatus, hæc visioni opponit verba*: Atque constat ex ipsis Chrysostomi verbis, pleraque ejus in Apostolum scripta Antiochiæ elucubrata fuisse: id quod toti huic historiæ fidem detrahit. *At hæc certe observatio tantam nequit vim habere, aut potius plane inepta est. Remittit Savilius ad præfationem suam*

C

in Homilias Chrysostomi *in Epistolam ad Romanos, quæ habetur pag.* 226. *Ibi dicit*: Contra biographi *Scripta in Epistolas Pauli* cuncta videntur vindicare Constantinopoli. *Verum ex nullo, opinor, loco Vitarum hoc assertum unquam probari poterit.*

oppugnatur: potuit contingere Constantinopoli

1471 *Georgius Alexandrinus pag.* 192 *ait, visionem contigisse, quando plerasque Pauli Epistolas interpretatus erat Sanctus, hisce utens verbis*: ἑρμηνεύσας οὖν πλείστας ἐκ τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν *etc.* Interpretatus, *aut, si malis,* Ubi interpretatus erat plurimas ex ipsius Epistolis *etc. Tunc dicitur ille scrupulus Sancto obvenisse de recta interpretatione, secutaque visio, qua timor ille dissipatus est. Postea vero dicitur sine ejusmodi timore reliquas Epistolas interpretatus. At nullibi omnes Constantinopoli aut omnes consequenter exposuisse Epistolas legitur. Porro Savilius ipse ex* 14 *Pauli Epistolis tantum quinque Antiochiæ expositas credit, novem vero Constantinopoli. Hinc intelligat lector, quam inepta sit objectio contra Georgium. Ego quatuor tantum Epistolas Constantinopoli explicatas credo; et vel sic eo argumento uti nequeo contra allegatam visionem. Nam si illa Sancto sit oblata, quando exponere meditabatur aut cœperat Epistolam ad Colossenses, præter hanc restabant tres aliæ exponendæ. Et sane, si visio ipsa abunde testata esset, non posset fieri aptior conjectura, quam de Epistola ad Colossenses, aut de Epistola* I *ad Thessalonicenses, deinde etiam Constantinopoli exposita. Nam primo, interruptam Epistolarum S. expositionem resumpsit Sanctus per Epistolam ad Colossenses, quæ prima est ex illis, quas Constantinopoli exposuit. Poterat igitur non sine ratione dubitare, an tam utilis Deoque grata esset futura illa expositio continua, quam essent conciones aliæ, ad mores informandos aut ad refutandos hæreticos ex locis in hos fines selectis, quales catenus habuerat Constantinopoli. Secundo in Expositione Epistolæ ad Colossenses frequentissime Paulum celebrat, et subinde summo cum affectu per integras paginas. Certe media fere pars Homiliæ* X *Paulum Paulique vincula mire celebrat; ibique pag.* 402 *hæc leguntur verba:* Si quis mihi daret optionem, mallemne videre Paulum e cœlo descendentem, et vocem emittentem, an ex carcere; mallem ex carcere. *Eadem vincula ac lacrymas S. Pauli*

D

E

rursum prolixe celebrat et versat in Homilia XII. *Veruntamen hæc minime sufficiunt ad conjecturam satis probabilem formandam; præsertim cum ipsa visio pro certa et indubitata non sit habenda.*

in expositione Epistolæ ad Colossenses, aut postea: at certa non est.

1472 *Certum quidem est et manifestum,* Chrysostomum *ardentissimo Pauli amore flagrasse. Æque apud eruditos constat, Epistolas S. Pauli accuratissime ab ipso fuisse expositas. Quare visio, quæ Proclo, viro Sancto, oblata dicitur, neque incredibilis est neque improbabilis, si hæc sola spectemus; neque sunt improbanda, quæ in officio Breviarii Romani de* Chrysostomo *leguntur his verbis expressa:* Multitudinem, pietatem, ac splendorem concionum, cæterorumque ejus scriptorum, interpretandi etiam rationem, et inhærentem sententiæ sacrorum librorum explanationem, omnes admirantur, dignumque existimant, cui Paulus Apostolus, quem ille mirifice coluit, scribenti et prædicanti multa dictasse videatur. *Verissima hæc esse censeo ac certissima. At visionem S. Procli de S. Paulo, in aurem* Chrysostomi *loquente, non æque certam aut indubiis testimoniis nixam invenio. Modus ipse, quo Proclus per foramen tribus noctibus consequenter visionem illam habuisse dicitur, habet aliquid, quod non admodum est verisimile. Silentium etiam coævorum facit, ut visio illa saltem minus sit certa, præsertim cum quatuor biographi, qui hanc referunt, veris frequenter falsa miscuerint. Itaque prudenti lectori judicium de re tota lubens permitto. Fieri sane potest, ut similis visio contigerit, et per scriptores minus accuratos exacte non fuerit relata.*

F

Asserta et alia visio de immensa Sancti gloria

1473 *Alteram de* Chrysostomo *jam defuncto visionem, quam Baronius et Tillemontius fictitiam existimant, narrat Joannes Moschus in Prato Spirituali cap.* CXXVIII. *Factum huc transfero, prout Latine expressum est apud Rosweydum in Vitis Patrum pag.* 901: Rursus idem abbas Athanasius narravit nobis de eodem episcopo Adelphio, dicens, sese venerabilem Joannam sororem ipsius ita referentem audisse. Cum sanctissimus episcopus Constantinopolitanus Joannes Chrysostomus in Cucusum in exilium missus est, in domo nostra mansit. Ex hoc igitur ingentem confidentiam et charitatem habuimus

AUCTORE J. S.

A habuimus ad Deum. Dicebat ergo frater meus Adelphius: Cum in exilio mortuus esset beatissimus Joannes, dolorem pertuli incredibilem, quod talis ac tantus Vir, orbisque magister lætificans Ecclesiam Dei, a throno suo exul defunctus est. Deprecabar ergo, inquit, Deum cum multis lacrymis, ut ostendere mihi dignaretur, in quo statu esset, et an patriarchis adnumeratus esset. Cum ergo diutius orassem, in ecstasi effectus sum, aspexique virum nimis speciosum, qui tenens manum dexteram meam, adduxit me in locum quemdam illustrem et gloriosissimum, ostendebatque mihi ecclesiæ doctores. Ego vero circumspiciebam videre quærens, quem cupiebam, magnum Joannem dilectissimum meum. Cum ergo ostendisset mihi omnes, et uniuscujusque proprium nomen expressisset, rursus tenens me per manum, eduxit me foras. Ego autem sequebar illum tristis, quod non vidissem cum patribus et Ecclesiæ magistris beatum Joannem. Cum itaque egrederer, is, qui præerat januæ, apprehendens me, dixit mihi: Quid habes? cur tristis es? Nemo umquam huc ingressus, tristis exivit. Tunc dixi illi: Hæc mihi caussa mœroris est, quod amantissimum mei Joannem episcopum Constantinopoli-
B tanum una cum ceteris doctoribus non vidi. Rursum dixit mihi: Joannem dicis pœnitentiæ ducem? Aio ego: Illum sane. Respondens autem dixit mihi: Ipsum homo in carne vivens videre non potest, illic enim assistit, ubi thronus est Domini. *Hactenus Moschus, cujus narrationem ut plane certam vindicandam non suscipio.*

hunc plane fictitiam esse, argumenta

1474 *Attamen lubet utcumque examinare rationes, quibus Baronius ad annum* 407 *num.* 35, *et Tillemontius Nota* 103 *in* Chrysostomum *utuntur, ad fidem toti visioni detrahendam. Objicit primo Baronius, Adelphium non fuisse Arabissi episcopum, sed Treium, in Epistola* CXXVI Chrysostomi *memoratum, ubi dicitur* Otreius. *Respondeo, id verum esse, sed nihil facere ad propositum. Otreius erat Arabissi episcopus, vivente* Chrysostomo*; sed nullibi asseritur, Adelphium tunc fuisse episcopum. Erat Adelphius anno* 451 *in concilio Chalcedonensi ut chorepiscopus, et non diu post factus erat episcopus Arabissi, ut videre est apud Lequien in Oriente Christiano tom.* I *pag.* 445. *Tillemontius vidit, illam objectionem esse inutilem, aliamque substituit nihilo meliorem his verbis:* Moschus asserit, Sanctum fuisse hospitatum Cucusi apud Adelphium illum Arabissi epi-
C scopum. *Respondeo, id falsum esse. Dixit Adelphii soror:* In domo nostra mansit. *De qua domo id intelligemus, nisi de domo parentum utriusque? Forte parvuli erant Adelphius, ejusque soror Joanna, et filii illius Dioscori, qui Sanctum Cucusi hospitio excepit et fovit; forte etiam necdum nati.*

objecta non evincunt:

1475 *Altera objectio Baronii petitur a comparatione* Chrysostomi *et aliorum doctorum.* Sane quidem, *inquit,* et illa invidiosa nimis assertio est; omnes, qui umquam fuerunt in Ecclesia doctores, in inferiori ponere gradu, et super omnes Chrysostomum collocare: cum præsertim ex eis complures martyrio fuerint coronati, ut inter alios Hyppolytus et Methodius: ut taceam de reliquis absque sanguine vita functis Sanctis, nempe Basilio, duobus Gregoriis, Thaumaturgo atque Theologo, itemque omnibus sine invidia præferendo Magno Athanasio. *Tillemontius item dolet, hac visione* Chrysostomum *præferri Athanasio, Cypriano, reliquisque doctoribus ante ipsum defunctis. Verum neque hæc objectio magni ponderis mihi videtur. Neque enim video,* Chrysostomum *aut Athanasio, aut ulli nominatim doctori fuisse prælatum. Nullus certe nominatur, et sicut* Chrysostomus *inter illos, qui ostendebantur, non fuisse dicitur, ita et alii eadem de causa illi numero deesse poterant. Tam naturalis et propria est hæc expositio, ut non auderem asserere,* Chrysostomum *ulli nominatim doctori in cœlesti gloria prælatum, nedum omnibus, etiamsi visio certa videretur et indubitata.*

visio non incredibilis defectu meritorum Sancti,

1476 *Nolim tamen studiosus lector ex hac mea cautione suspicetur, meritis* Chrysostomi *me utcumque diffidere, aut aliorum quorumdam, qui in comparationem adducuntur, merita mihi majora videri. Adeo longe abest a me talis opinio, ut ingenue fateri non dubitem, nullius sancti Doctoris vitam me tantum in admirationem et amorem rapuisse, quantum rapuerunt vita tota, moresque et scripta* Chrysostomi. *Si vel levi oculo totum vitæ illius cursum perlustremus, talem ubique inveniemus in omni ætate, in omni statu, in omni officio, in omni labore, in prosperis et adversis, ut videatur Deo semper perfectissime servivisse, miroque cum contemptu rerum omnium mundanarum unice quam ardentissima charitate dilexisse Creatorem. Talis fuit juvenis, in domo materna solitariam exercens vitam; talis mox in* E *solitudine, austerissima vivendi norma corpus castigans: talis in diaconatu, utilibus scriptis aut pietatis operibus se totum consecrans: talis in presbyteratu, talis in episcopatu, talis in exsilio. In hisce sane egregius Pauli Imitator totus apparuit, ita ut fortasse cum ipso dicere potuerit:* Abundantius omnibus laboravi. *Certe nullus Patrum tam paucis annis tot scripta edidit, quot in lucem emisit* Chrysostomus, *et ante pro concione dixit, intra octodecim aut fere novendecim presbyteratus et episcopatus annos. Et, quod caput est, in hisce Opus nullum invenias, quod non directe ad Dei gloriam tendat et animarum salutem. Fallor, nisi quilibet, modo divini Viri Homilias attente perlegere voluerit, tantam in iis reperturus sit sanctitatis fragrantiam, quantam eloquentiæ ubertatem.*

cui et martyrii palma attribui posse videtur:

1477 *Si de martyrio quæritur, ne hanc quidem palmam* Chrysostomo *deesse videbimus. Etenim cum sedulo virtutem Christianarum exercitio in odium improborum inciderit: indeque accusatus fuerit, injusteque condemnatus, ac in exsilium missus, facile videbimus Martyrem esse ac dici posse, etiamsi passus non sit pro fide nec sub principe infideli. Hinc recte meo judicio de* Chrysostomo *dixit Cassianus num.* 1364 *laudatus:* Cujus sanctitas absque ulla gentilitiæ persecutionis procella ad martyrii merita pervenit. *Non pauci* F *sane in Ecclesia coluntur ut martyres, quorum martyrium aut minus clarum, aut certe clarius non est, quam sit* Chrysostomi. *S. Canutus Danorum rex ut martyr colitur, quia occisus est a subditis, quorum odium regnum pie administrando sibi attraxerat. Tale improborum odium* Chrysostomus *in se commovit piis sanctisque operibus, rectaque instructione et correctione gregis sui. S. Martinus Papa ut martyr colitur, quia in exsilio ærumnis confectus obiit. Sic in exsilio defunctus est* Chrysostomus, *et quidem morte per nimios itineris labores accelerata. Itaque Sanctus noster causam martyrii talem habuit, qualem S. Canutus martyr, aliique plures, videlicet exercitium virtutum ad fidem relatarum; mortem vero similem habuit cum S. Martino Papa martyre, et aliis quoque non paucis. Quapropter non dubitabit, opinor, de martyrio* Chrysostomi, *quisquis*

AUCTORE J. S.

quisquis voluerit attente perlegere, et cum Actis Chrysostomi *conferre, quæ fuse et erudite de martyrio ac martyrii causa disseruit Sanctissimus Dominus noster Benedictus XIV in Opere de Servorum Dei Canonizatione lib.* III *cap.* XI *et sequentibus. Prudenter tamen martyrii titulus fuit omissus in* Chrysostomo, *cum ille titulus attribui non posset sine infamia multorum magnorumque virorum, et gloriam Sancti parum aut nihil augere potuerit.*

ltima Tillemontii objectio xaminatur,

1478 *Ex dictis objectionem Baronii et Tillemontii satis solutam existimo, etiamsi noluerim Sanctos invicem comparare, malimque omnes debito honore prosequi, quam disputare de eminentia unius præ altero. Eadem sufficiens ad pauca ea, quæ adjungit Baronius, simili modo diluenda. Verum Tillemontius et aliam addit objectionem. Existimat nimirum, notitiam illius visionis ad Moschum pervenire non potuisse per illas personas, quas nominat, quia Moschus non scripsit ante mortem S. Eulogii Alexandrini, quem anno* 608 *defunctum putat, et cujus mortem nos fiximus circa* 605 *aut* 606. *Verum, si verba scriptoris recte expendamus, illa quoque difficultas evanescet. Moschus factum intellexit ex abbate Athanasio;* B *Athanasius ex Athenogene episcopo Petræ in Palæstina: Athenogenes ex avia sua Joanna, quæ soror erat Adelphii, cui visio oblata dicitur. Visio autem illa non asseritur contigisse statim post obitum* Chrysostomi : *imo neque ex Moschi verbis tuto inferre possumus, Adelphium aut Joannam ipsius sororem in vivis fuisse, quando defunctus est Sanctus. Hoc solum asseritur,* Chrysostomum, *quando exsul erat Cucusi, mansisse in illa domo, in qua deinde habitavit Joanna cum fratre suo Adelphio, qui factus est Arabissi episcopus inter annum* 451 *et* 458, *ut observat ipse Tillemontius. At perperam ille dicit, hac de causa partem narrationis esse deserendam, cum in tota narratione nihil habeatur, quod huic expositioni sit contrarium.*

et solvitur: visio tamen pro certa non habetur.

1479 *Porro Joanna, quæ verisimiliter fratre suo Adelphio erat junior, facile vivere potuit usque ad finem fere seculi* V, *ac nepoti suo Athenogeni juveni visionem narrare. Deinde vero senex Athenogenes eamdem visionem juveni Athanasio referre potuit circa medium seculi* VI. *Senex demum Athanasius Moscho idem factum communicare potuit sub finem seculi* VI. *Nulla sane in hisce est difficultas, nec ullus ex illis pervenire* C *debuit ad ætatem incredibilem. Non quidem in allegatis verbis additur, Athanasium uti relatione Athenogenis, sed id adjungitur in facto præcedente, ubi Joanna dicitur avia Athenogenis. Itaque cum et hoc factum narraverit Joanna avia Athenogenis; satis intelligitur, illud a Joanna Athenogeni fuisse relatum; Athanasium vero Athenogenis nomine visionem narrasse Moscho. Quapropter non video, allata a Baronio et Tillemontio argumenta sufficere ad omnem assertæ visioni probabilitatem detrahendam. Refertur illa etiam a Georgio Alexandrino apud Savilium pag.* 254, *et ab Anonymo ibidem pag.* 364. *At illi non recte dixerunt, Sanctum fuisse Cucusi hospitatum apud Adelphium Arabissi episcopum; cum dicendum id tantum fuisset de domo, in qua Adelphius ante episcopatum habitavit. Ceterum nolim prudens lector ex disputatis inferat, visionem illam a me pro certa et indubitata haberi. Id solum ostendere volui, non temere habendam pro mero figmento. Nam satis versimile est, aliquam de gloria* Chrysostomi *visionem Adelphio revera* D *fuisse oblatam; sed hanc variorum relatione non parum mutatam: dum enim ejusmodi historiæ viva variorum relatione solum ad posteros perveniunt, uti de hac asseritur, ultima relatio non parum differre solet a prima. Hactenus de visione illa.*

Cognomen Chrysostomus ob eloquentiam Sancto datum;

1480 *Nunc ad aliam inquisitionem transeo. Vidimus Sanctum nostrum a scriptoribus synchronis passim vocari* Joannem Constantinopolitanum, *ab aliis vero junioribus,* Joannem Chrysostomum, *quod nomen modo vulgare est ac notissimum. Nullum est dubium, quin cognomen* Chrysostomus, *Latine* os aureum *vel* oris aurei, *Sancto datum fuerit ab insigni atque aurea eloquentia, qua parem habuisse non videtur. Suidas in Lexico p.* 1258 *aliqua de* Chrysostomo *collegit, sed non omnia æque vera, cum et Socratis calumnias, suis locis refutatas, aliis imprudens admiscuerit. De scriptis et eloquentia huc aliqua transfero ad propositum nostrum :* Cætera vero, *inquit,* ejus scripta numerum superant. Omnem enim Judaicam et Christianam Scripturam *(id est, Vetus et Novum Testamentum)* Commentariis explicavit, ut alius nemo. Martyrum vero festivitates expedito dicendi genere adauxit, linguam etiam habens, quæ suo fluxu Nili catarrhactas superabat. E Nullus profecto mortalium ab omni ævo tanta dicendi copia abundavit, quanta solus ille ditatus erat, et solus absque fuco illud aureum et divinum Chrysostomi nomen, ut quodam hæreditario jure consecutus est. Ejus vero scriptorum numerum recensere, non hominis est, sed Dei potius omnia cognoscentis. *Hactenus Suidas, eaque de summa Sancti eloquentia est communis sententia, maxime Græcorum, qui eum omnibus aliis solent præferre. Quod vero Suidas asserit de exposita tota Scriptura sacra, stricte sumendum non est.*

illud jam usitatum etiam apud Latinos erat seculo VII *et* VI,

1481 *Multis autem ante Suidam seculis usitatum fuit nomen* Chrysostomus : *nam eo utuntur omnes biographi ab initio seculi* VII, *quo floruit Georgius Alexandrinus. Eodem cognomine usus est Moschus, illi contemporaneus: atque illud jam tunc in Hispania notum erat, ut liquet ex S. Isidoro Hispalensi. Hic enim in libro de Scriptoribus ecclesiasticis cap.* VI *elogium* Chrysostomi *arditur his verbis :* Joannes Constantinopolitanæ sedis sanstissimus episcopus, cognomento Chrysostomus, cujus oratio et plurimam cordis compunctionem et magnam suaviloquentiam tribuit. *Mitto reliqua, tum quod satis dicta sint, tum quod aliqua minus* F *sint accurata. Unum observari potest, jam varia Sancti Opuscula Latine fuisse lecta tempore Isidori, seu initio seculi* VII. *Antiquior Isidoro Cassiodorus jam seculo* VI *usus est cognomine* Chrysostomi *in libro de Institutione cap.* VIII *ubi etiam paulo ante dicit, curasse se, ut Homiliæ* Chrysostomi *in Epistolam ad Hebræos in sermonem Latinum converterentur. Eumdem Sancto nostro* Chrysostomi *titulum attribuit Ephræmius Antiochenus patriarcha item seculo* VI *non multum provecto.*

imo et seculo V *apud Græcos:*

1482 *Quin et seculo* V *usitatum fuisse videtur* Chrysostomi *cognomen, ita ut videatur cæptum circa tempus corporis Constantinopolim translati. Certe in concilio Chalcedonensi tom.* IV *Conciliorum col.* 830 *allegatur locus* S. Joannis, *eique Græce* Chrysostomi *cognomen tribuitur, licet hic titulus sit omissus in versione Latina. Theodoretus eodem titulo usus videtur ; nam in fine Historiæ, ubi enumerat multos episcopos, ultimi Constantinopolitani ita recensentur :* Joannes Chrysostomus, Arsacius, Atticus, Sisinnius. *Idem* Chrysostomi *titulus*

A *tulus occurrit apud Theodoretum in Dialogo* II, *qui dicitur* Inconfusus. *Prævivit fortasse S. Proclus non eadem quidem utens voce* Chrysostomus, *sed vocibus eamdem habentibus fere significationem, dum in tractatu de Traditione divinæ Missæ Sanctum laudavit hoc modo :* ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς Ἰωάννης *id est,* aurea præditus lingua Joannes, *vel ad litteram,* lingua aureus Joannes. *Itaque ex dictis manifestum est, circa medium seculi* V *asitatum fuisse cognomen* Chrysostomi *apud Græcos, idemque non diu post, certe seculo* VI, *invaluisse apud Latinos.*

non tamen videtur viventi datum.

1483 *At non satis fundatum invenio, quod ex Metaphraste adoptavit Baronius ad annum* 386 *num.* 57 *ita scribens :* Rursum fertur de illo, quod, cum sublime aliquando dicendi genus arripuisset, atque ob eam causam a simplicioribus minus intelligeretur, redargutum fuisse a pia muliercula, quod ejus orationes infrugiferæ essent ; ipsum vero mutasse e vestigio juvenilis animi, cujus est alta petere, institutum, dictionemque faciliorem imis auribus accommodasse. Qua ex parte illud est consecutus, ut ab omnibus facillime audiretur, atque publicis frequentibusque acclamationibus OS AUREUM diceretur. Quod B perinde ad inditum divinitus nomen, veluti egregius titulus, in ejus scriptis hactenus perseverat. *Hactenus ex Metaphraste Baronius. Verum Metaphrastis auctoritas modica omnino in hisce est. Præterea, licet constet de crebris acclamationibus, quibus auditores* Chrysostomo *dicenti applaudebant, de hoc titulo viventi dato nullas meminit scriptor coævus. Quod vero dicitur de sublimi genere dicendi, quo usus esset initio Sanctus, falsum videtur : nam semper non minus familiariter quam eloquenter ad populum dixisset videtur. Naturalis est Sancti eloquentia, claraque et perspicua ; idque in prioribus Homilis non minus apparet, quam in aliis : neque facile crediderim, ullum umquam conquestum esse, quod uteretur sublimi nimis nec satis intelligibili genere dicendi. Summus est Orator, non solum quia maxima valet vi copiaque dicendi, sed vel maxime quia claro perspicuoque disserendi modo alios omnes videtur superasse.*

§ XC. Cultus Sancti, sive festivitates variæ : forma : corporis iconibus expressa : ecclesiæ eidem dicatæ corpus Romæ reliquiæ nonnullæ aliis locis.

C

Memoria in Fastis ad hunc diem : sed 13 Novembris

M*ultas* S. Joannis Chrysostomi *festivitates recensuit Bollandus noster in Prætermissis ad* 27 *Januarii. Eas breviter solum assignabo, omissis fere elogiis, quia hæc nihil novi afferunt, et errores iis subinde inspersi suis locis jam satis sunt correcti, aut certe corrigi possunt ex disputatis. Dies beati obitus ad hunc* 14 *Septembris memoratur in Menæis et in Menologio Sirletiano, sed additur, dilatam esse in mensem Novembrem Sancti festivitatem ob festum Sanctæ Crucis exaltatæ. In Martyrologio Romano similiter memoria habetur de beato Sancti obitu ; sed festivitas remittitur ad* 27 *Januarii. Consentiunt Grevenus, Galesinius, et alii quidam recentiores. Itaque hac obitus die festivitatem Sancti nullam invenio. At præcipua Sancti festivitas apud Græcos celebratur die* 13 *Novembris. Ad hanc diem in Menologio Sirletiano ita habetur :* Natalis sancti patris nostri Joannis Chrysostomi archiepiscopi Constantinopolitani. *Consentiunt Menæa impressa, in quibus Officium de Sancto ad eumdem diem legitur, eique præfixa est effigies* Chrysostomi, *quod alias raro sit. Officium eadem die habetur in Anthologio Græco, quod impressum est anno* 1738. *Itaque præcipua festivitas dudum* 13 *Novembris celebrata est, et etiamnum celebratur.*

AUCTORE J. S.

præcipua Sancti festivitas apud Græcos

1485 *Quare corrigendum est Menologium Basilianum, quale impressum est Urbini anno* 1727, *ubi ad* 13 *Novembris festivitas* S. Chrysostomi *sic annuntiatur :* Commemoratio exsilii sancti patris nostri Joannis Chrysostomi. *Adjunctum elogium inchoatur hoc modo :* Exsilii Chrysostomi commemoratio, non autem dormitionis ejus, nunc celebratur eam ob causam, quod hæc in idem tempus inciderit, quo pretiosæ Crucis Exaltatio recolitur. *Vix crediderim, hæc ita fuisse scripta a collectore Menologii. Certe ineptissima datur ratio, cur obitus Sancti non celebretur die* 13 *Novembris ; sed potius indicatur causa, ob quam translata fuit illa festivitas a die* 14 *Septembris. Itaque existimo, auctorem illius Menologii non minus quam alios Græcos ad* 13 *Novembris annuntiasse obitum Sancti in exsilio ; sed transcribentium vitio menda jam dicta irrepsisse. Certe reliquum elogium continet breve vitæ compendium, taleque omnino est, ut congruat festivitati præcipuæ, quæ in omnibus Græcorum Fastis, quos consului, eo die memoratur. Præterea constat, exsilium Sancti non incidisse in* 13 *Novembris : neque existimo, exsilium* Chrysostomi, *quod luctu potius prosequendum erat, ulla umquam festivitate fuisse honoratum.* E

magna solemnitate celebratur, uti et apud Moschos et Ægyptios :

1486 *De celebritate festivitatis præcipuæ* 13 *Novembris hoc jam observavit Bollandus :* Secundum Novellam Manuelis Comneni hic dies ob memoriam S. P. Chrysostomi ab omnibus negotiis et actionibus immunis agebatur. *Moschi Græcorum festivitates passim sequentes, eodem die præcipuam Sancti festivitatem celebrant, ut videri potest in Fastis eorum figuratis, quos cum metricis Græcis dedit Papebrochius ante tom.* I *Maii. Coptitæ similiter in Ægypto et Æthiopia præcipuam* Chrysostomi *festivitatem agunt mense tertio, die* 17, *qui coincidit cum* 13 *Novembris, ut habent eorum Fasti a Jobo Ludolfo editi. Ait quidem editor in Annotatis :* Translatio corporis seu potius reliquiarum ejus Constantinopolim facta hoc die narratur. *At hoc verum esse nequit, nisi fortasse hoc sensu, quod* 13 *Novembris corpus Comanis potuerit esse elevatum, atque ita translatio inchoata. Potuit sane id contingere, eaque esse ratio, ob quam præcipua festivitas die* 13 *Novembris potius, quam alio die sit fixa. Verum diem istius elevationis nuspiam inveni, ideoque mera esset divinatio, si istud affirmaremus. Quidquid fuerit causæ, videtur dies* 13 *Novembris, quo Sanctus etiam est in Typico Sabæ, communi consensu ecclesiarum Orientalium præcipuæ solemnitati* S. Joannis Chrysostomi *assignatus.* F

apud Latinos unica est festivitas 27 Januarii,

1487 *Ecclesia Romana festivitatem* Chrysostomi, *ut Doctoris Ecclesiæ, ritu duplici celebrat die* 27 *Januarii, exceptis aliquot ecclesiis, in quibus die sequente aut aliquo non impedito celebratur Officium. Dicto die in omnibus fere Martyrologiis Latinis memoria Sancti annuntiatur, exceptis tamen vetustissimis. Primus ex Latinis* Chrysostomum *annuntiasse videtur auctor Romani parvi*

AUCTORE J. S.

vi, a Rosweydo editi, quem alii deinde secuti sunt. Ille breviter sic habet: Constantinopoli, Joannis Chrysostomi. *Hic non exprimitur, utrum sit dies obitus, translationis, an alia quæcumque festivitas. Secuti deinde Ado, Usuardus, Notherus, et alii plurimi recentiores, quos omnes enumerare longum esset. Tres illi, quos nominavi, videntur credidisse istum esse beatæ mortis diem, cum natalem nominent. Ea tamen observatio non est omnino certa, cum natalis revera eo die celebretur in Ecclesia Latina, idque forsan tantum insinuare voluerint. Illud certius est, proprio die natali, sive* 14 *Septembris, non fuisse memoratum a Latinis medii ævi. Præterea, ut observavit Sollerius noster in Usuardo suo ad* 27 *Januarii,* de Chrysostomo nec Hieronymiana, nec Beda, aut ejus sequaces, nec Wandelbertus quidquam memorant. *Mitto Martyrologium Romanum, aliaque recentiora,* Chrysostomum *eodem die certatim annuntiantia. Attamen lubet observare, eumdem tamquam presbyterum a Greveno memorari apud Sollerium in Auctariis, ubi sic legitur:* Item Joannis presbyteri Antiocheni, qui teste Hieronymo lib. de Viris illustribus, sanctitate et sapientia sub Theodosio seniore insigniter fulsit. *Est hic ipse* Joan. Chrysost., *de quo in Catalogo virorum illustrium scripsit S. Hieronymus, dum ille adhuc erat presbyter Antiochenus.* B

quo apud Græcos translatio agitur.

1488 *Ecclesia Græca, saltem Constantinopolitana, et quæ eidem subjectæ sunt, aut certe illam sequuntur, qualis est et Russorum seu Moschorum ecclesia, die* 27 *Januarii celebrat festivitatem translati Constantinopolim corporis* S. Chrysostomi. *Solemnitas hæc annuntiatur in utroque Menologio ante laudato. Sirletianum annuntiationi addit:* Celebratur autem dies festus, sicut in 13 die Novembris. *Menæa quoque, aliique Græcorum Fasti recentissime recusi, uti et Fasti Moschorum de hac translationis solemnitate consentiunt. Illam tamen satis clare non invenio in Fastis Coptitarum ad diem* 2 *mensis eorum sexti, qui respondet* 27 *Januarii. Notatur quidem ibidem,* Abba Joannes; *sed iis verbis* Joannes Chrysostomus *designari non videtur, nedum ipsius translatio. Verum Coptitæ in Fastis suis iterum habent* S. Joannem Chrysostomum *ad* 12 *mensis noni, id est, ad* 7 *Maii. Itaque nolim divinare, utrum eo die an alio translationem celebrent, an vero præter festivitatem præcipuam habeant aliam quamdam secundariam.*

C

alia festivitas 30 *Januarii de tribus simul Doctoribus,*

1489 *Alia festivitas, quæ de tribus simul doctoribus a Græcis et Moschis celebratur, videlicet de SS. Basilio, Gregorio Nazianzeno, et* Joanne Chrysostomo, *annuntiatur in Menæis impressis et in Fastis Moschorum ad* 30 *Januarii. Occasio institutæ hujus festivitatis prolixe enarratur in Menæis, indeque Bollandus in Prætermissis ad eumdem diem de ea sic habet:* Agi inde ab Alexii Comneni temporibus Constantinopoli festivitas solet, ob coortam tunc de iis contentionem, quis sanctitate et eruditione aliis præstitisset: quam sedarunt ipsimet Sancti, apparentes Joanni Euchaitarum episcopo, monentesque ut ab inutili disputatione desisterent; unum se esse apud Deum, nec invicem pugnare aut dissidere. Inde cœpta agi una omnium celebritas 30 Januarii. *Historiam totam vide tom.* II *Junii pag.* 934, *ubi ex Menæis data est in S. Basilio. Hujus quoque festivitatis Officium exhibet Anthologium Græcum novissime impressum.*

ordinatio Sancti item Fastis inserta.

1490 *Denum ad* 15 *Decembris in Menæis, et apud Cythereum est mentio de electione aut ordinatione* Chrysostomi, *quæ illo die facta asseritur. Ordinationem fuisse peractam* 26 *Februarii, recte observat Bollandus. At non æque idcirco certum est, Græcos de electione loqui, cum illi in die ordinationis errare potuerint. Alias quasdam annuntiationes ex Florario Ms. apud Bollandum lector inveniet. Illas hic non repeto, cum non existimem iis ullas designari festivitates. Quæ vero causa reliquiarum ab aliquibus memorantur, una dabuntur inferius, ubi agetur de reliquiis.* D

Sancti forma corporis,

1491 *Porro in Officio mox dicto de SS. Basilio, Gregorio et* Chrysostomo, *singulorum characteres corporis et animæ describuntur. Cum autem illa relatio videatur profecta a Joanne Euchaitarum episcopo, cui primum singuli seorsum, deinde tres simul apparuisse dicuntur, elogium* Chrysostomi *huc transfero, prout Latine redditum est tom.* II *Junii pag.* 935: Divinus Chrysostomus, quoad speciem corporis erat admodum brevi statura, magno elatoque capite, summa gracilitate, justo naso, deductis non indecore naribus, pallidissimo alboque vultu, oculis cavis et bulbosis. Hinc fiebat, ut ejus aspectus renideret gratiosior, etiamsi triste aliquid reliqua forma præ se ferret. Erat nuda magnaque fronte et multis perarata rugis; amplis item auribus, sed barba tenui et rarissima canisque pilis veneranda. Maxillas habebat introrsum depressas, præ rigidissima, qua se macerabat, inedia. E

ejusque elogium:

1492 Hoc vero necesse est de eo dicere, quod omnibus etiam Græciæ Sapientibus antecelluerit, tum scientia, tum maxime cogitandi acumine, floridoque genere dicendi: laudandus etiam, quod codices sacros tanta explanaverit claritate, quanta aliorum nemo; quodque studuerit promulgare Evangelium, ut nisi fuisset hic Sanctus (licet hoc dictum videatur confidentius) opus fuisset altero Christi in terras adventu: usque adeo et virtute, et virtutis exercitatione, et commentatione divinarum rerum præstabat ceteris. Fons etiam misericordiæ et caritatis nuncupatus fuit. Et certe, sicut fulgebat doctrina, ita etiam ardebat zelo et incredibili erga proximum caritate. Vixit annos tres supra sexaginta, et sex gubernavit Christi Ecclesiam. *Hactenus auctor, cujus laudes mihi tam veræ videntur, quam ineptum illud et temerarium, quod inseritur de necessitate alterius Christi adventus, si* Chrysostomus *non fuisset. Ætas hic asserta cum chronotaxi nostra recte congruit.*

F

effigies ipsius varie expressa.

1493 *Quod spectat ad corporis formam, an descriptio omnino accurata sit, edicere nequeo. Data est ipsa figura apud nos loco allegato una cum iconibus SS. Basilii et Nazianzeni, inter quos medius est Sanctus noster, prout eam hic exhibeo.*

Aliam Chrysostomi *iconem dedit Cangius in Constantinopoli Christiana lib.* IV *pag,* 120, *ubi exhibetur medius inter S. Nicolaum et S. Basilium. Hanc*

AUCTORE J. S.

A *Hanc dedit Cangius* in tabella operis Græcanici expressam... ex musæo RR. PP. Canonicorum regularium sanctæ Genovefæ Parisiensis. *Aliam rursum dedit Montfauconus in limine Operis nuper recusi; sed ea satis diversa videtur ab aliis, vultumque exhibet pleniorem. Aliæ etiam duæ non omnino sunt similes. Quare, omissa tertia, quæ ante Opera Sancti facile videri potest, aliam hic exhibeo, prout illam chalcographus noster imitari potuit. Poterit quilibet utramque considerare et conferre, ac pro arbitrio eligere.*

B

E

C *Ecclesia Chrysostomo dicata Constantinopoli,*

1494 *Porro nonmodo variis festivitatibus atque imaginibus honorata est* Chrysostomi *memoria, sed etiam nomine ipsius ecclesiæ non paucæ Deo sunt dictæ. Illas omnes recensere majoris esset laboris, quam utilitatis. Nonnullas tamen assignabo. De ecclesia* S. Joannis Chrysostomi, *quæ erat Constantinopoli seculo* IX, *mentio fit in Vita S. Josephi Hymnographi, data ad 3 Aprilis: nam in ea num. 24 dicitur:* Postquam vero jejuniis vigiliisque confectus Joannes, (*discipulus S. Gregorii Decapilotæ, mox etiam memorandi*) ad Deum migravit, eam sedem relinquendam sibi esse Josephus existimavit, petendumque templum, magno Joanni, quem ab aurea eloquentia Chrysostomum nominant, dicatum, sacrosanctum Gregorii ejusque asseclæ Joannis corpus, tamquam opulentissimum thesaurum transferens. Atque inibi tam ingentes fiebant hominum concursus, ut illius oratione, quæ melle dulcior ex ore fluebat, aures animumque pascerent, plane ut a loci angustiis excluderentur. Itaque licet locus undique vastus desertusque esset, inibi tamen monasterium excitatum est, magna discipulorum frequentia celeberrimum, in quo, velut in tutissimo azylo, sacras D. Gregorii ejusque socii Joannis reliquias collocavit. *De tempore ædificatæ hujus ecclesiæ nihil invenio.* F

1495 *Cornelius le Brun in Itinerario per Orientem, quod habemus Gallice redditum et anno* 1700 *impressum, caput* LXX *pag.* 377 *narrat, in insula Cypro se fuisse in monasterio Franciscanorum, quod monti impositum est, et* S. Joanni Chrysostomo *dicatum. Narrat auctor occasionem structi hujus monasterii per principem mulierem a Templariis sibi metuentem, et morbo, quo laborabat, mirabili modo liberatam. Si verum est, quod de Templariis dicitur, fundatio figenda erit seculo* XIII *aut ineunte* XIV. *Venetiis inter plurimas magnæ illius urbis ecclesias, reperitur parochialis aliqua* S. Joanni Chrysostomo *dicata, quæ* ædificata traditur a nobili familia Cattanea anno salutis humanæ 1080, *ut habet Excellentissimus dominus Flaminius Cornelius, senator Venetus, in Opere nuperrimo de Ecclesiis Venetis, Decade* III *pag.*335,*ubi plura de illa videri poterunt. Antonius de Cianca in Vita Hispanica S. Secundi Abulensis*

aliæ in Cypro et Venetiis: altare in Hispania.

AUCTORE J. S.

Abulensis lib. I *fol.* 98 *narrat, exstructum esse anno* 1584 *altare nomini* S. Joannis Chrysostomi *dicatum, in Ecclesia monasterii S. Mariæ de Gratia monialium Ordinis S. Augustini, quia hæ omnes singulari beneficio in ingenti ruina monasterii manserant illæsæ, resque illa contigerat die* 27 *Januarii in ipso* S. Chrysostomi *festivitate. Plura non inquiro de ecclesiis aut altaribus Sancto dicatis, quia nulla diligentia sufficere potest ad omnia investiganda, et nova iterum erigi possunt annis singulis.*

Corpus Sancti Romam dicitur translatum,

1496 *De corpore et reliquiis* Chrysostomi *pluscula restant dicenda. Baronius in Martyrologio Romano ad* 27 *Januarii geminam* Chrysostomi *translationem asserit hoc modo :* Ejus sacrum corpus sub Theodosio Juniore hac die Constantinopolim, inde postea Romam translatum, in basilica Principis Apostolorum conditum fuit *De prima translatione in Annotatis multa adjicit Baronius ; at nullum verbum de secunda. Itaque neque occasionem, neque tempus, neque modum assertæ istius translationis exponit. Nihilominus multi scriptores cum Baronio affirmant,* S. Joannis Chrysostomi *corpus conservari in basilica Vaticana. Floravantes Martinellus in Roma sa-* B *cra pag.* 283 *de templo Vaticano agit, corporaque ibidem deposita enumerare sic incipit :* In eo corpora SS. Petri, Simonis et Thaddæi apostolorum, S. Joannis Chrysostomi, S. Gregorii Nazianzeni *etc. Carolus Bartholomeus Piazza in Hemerologio sive Diario sacro ad* 27 *Januarii de* Chrysostomo *agens, scribit :* Festiva et solemnis memoria hujus sancti Doctoris peragitur in basilica Vaticana, ubi in ara chori ad ingentem Romæ felicitatem jacet venerabilissum ipsius corpus, et exponuntur insignes ejus reliquiæ. *Hisce consentit Joannes Severanus in Monumentis sacris Italice scriptis pag.* 136.

ubi depositum est in basilica Vaticana,

1497 *Joannes Ciampinus in Opere de Sacris ædificiis cap.* IV *basilicam Vaticanam variaque ejus ædificia perlustrat, ibique sect.* XII *agit de ecclesia S. Petronillæ et sec.* XIII *de ecclesia S. Mariæ de Febribus, eaque occasione exponit, ubi olim servatum fuerit corpus* S. Chrysostomi. *Verba ipsius huc transfero :* In medio autem prædicti aditus, sive transitus in Orientem *(ex S. Petronillæ ad ecclesiam S. Mariæ de Febribus)* ara S. Joannis Chrysostomi visebatur, quatuor columnis porphyreticis fulta, nobiliquo marmoreo tegmine cooperta. Sub hac ejusdem S. Joannis C Constantinopoli translatum corpus maxima populi et præcipue feminarum frequentia colebatur... Corpus vero S. Joannis Chrysostomi (*deinde translatum fuit*) intra templum sanctæ Mariæ de Febribus. *Hisce deinde addit sect.* XIII : Item in hoc sacello repositum fuit, ut supra diximus, Corpus S. Joannis Chrysostomi, cui etiam altare a Julio Antonio Sanctorio S. S. E. Cardinali,... tunc S. Severinæ archiepiscopo, dedicatum fuit. *De tribus locis diversis basilicæ Vaticanæ, in quibus conservatum fuit Sancti corpus, ita Janningus noster tom.* VII *Junii pag.*157 *meminit:* Transeunti e templo S. Petronillæ ad S. Mariæ de Febribus, occurrit in media ista ambulatione altare, quod S. Joanni Chrysostomo sacrum fuit. Habuit columnas porphyreticas, et supra illas extensum cyborium marmoreum : subter altare vero corpus ipsius sancti Doctoris : Quod deinde translatum fuit ad vicinam ecclesiam S. Mariæ de Febribus, et repositum sub altari Sanctorum Lamberti atque Servatii : iterumque jussu Urbani VIII ad chorum novum canonicorum, ac sub altari Pietatis reconditum. D

Seculo X *adhuc erat Constantinopoli cum corpore Nazianzeni,*

1498 *Quæ hactenus dicta sunt de corpore Sancti Romæ servato, luculenter ostendunt, nullam dubitationem esse Romanis de possessione sacri illius thesauri. Attamen nullibi invenio, qua occasione, quo tempore, aut quorum opera translatio fuerit peracta. Æque obscura est translatio corporis S. Gregorii Nazianzeni, quod similiter Romæ modo servatur, ut videri potest apud nos tom.* II *Maii pag.* 455 *et* 456 *in S. Gregorio Nazianzeno. Hoc interim novimus ex translatione, qua corpus Nazianzeni seculo* X *Constantinopolim fuit portatum, duos hosce sanctos Doctores aliquando in eadem Apostolorum ecclesia Constantinopoli requievisse. Nam ibidem pag.* 453, *ubi auctor narraverat, corpus Nazianzeni delatum fuisse ad ecclesiam Apostolorum, hæc subjungit :* Oportebat non longe a patris nostri Chrysologi, doctrina sua orbem egregie illuminantis, sepulcro reponi eum, qui non multo ante hunc tempore regiam nostram civitatem præclare exeoluerat, non dissimilibus tempestatibus negotiisque implicitus : par enim erat, ut illi propius nanciseeretur monumentum, et communem haberet sepulturam, a cujus in tuenda pietate zelo et fervore non multum scitur ab- E fuisse : par erat, ut, juxta magnum illum et disertum atque indefessum pœnitentiæ Doctorem et misericordiæ Præconem optimum ac benignissimum sepeliretur, qui supernæ et beatæ Trinitatis sacerdos fuit et cultor etc.

sed seculo XIII *transferri potuit per Latinos.*

1499 *Porro cum seculo* X *facta sit illa translatio, dicendum est, corpus* S. Chrysostomi *fuisse illo seculo adhuc Constantinopoli, deinde, cum in eadem fuerint ecclesia duo illa corpora, verisimile est, fuisse eodem tempore Romam delata. Tertio verisimile est, translationem esse factam seculo* XIII, *postquam Latini cœperant Constantinopolim, præsertim eo tempore, quo in summas redacti angustias, principum Latinorum ope egebant, ut se contra Græcos defenderent. Quarto verisimile est, clanculo factam esse translationem per Latinos, ne Constantinopolitani nimium exacerbarentur, ideoque non fuisse scriptis mandatam. Hisce conjecturis addamus diuturnam possessionem, et non video merito dubitari posse de translatione reliquiarum* S. Chrysostomi. *Verum dubitandum videtur, an totum corpus aut quasi totum ita fuerit Romam delatum, ut nihil remanserit Constantinopoli. Certe Andreas Victorellus in Additionibus ad Opus Ciaconii de Romanis* F *Pontificibus col.* 16 *scribit,* S. Joannis Chrysostomi digitum *ab Hieremia patriarcha Constantinopolitano missum esse ad Gregorium* XIII *Romanum Pontificem. Itaque verisimile est, partem aliquam sacrorum ossium relictam fuisse Constantinopoli, ut plerumque fieri solet in translationibus.*

Corpus Sancti variis locis adscriptum :

1500 *Caput* S. Joannis Chrysostomi *multæ ecclesiæ sibi adscribunt. Octavius Cajetanus in Martyrologio Siculo ad* 27 *Januarii illud attribuit religiosis Messanensibus S. Salvatoris, ita scribens :* Messanæ, in monasterio S. Salvatoris, translatio capitis S. Joannis Chrysostomi. *Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani ad eumdem diem idem adscribit Bernardinis Parisiensibus.* Lutetiæ Parisiorum, *inquit,* in gymnasii Bernaditarum ecclesia ostensio et veneratio pretiosi capitis S. Joannis Chrysostomi, doctoris Ecclesiæ illustrissimi. *Addit Bailletus in* Chrysostomo, *istud in supplicatione circumferri. Papebrochius noster in Itinerario suo Ms. de Reditu ex*

A *ex Urbe in Belgium pag.* 211 *narrat, Florentiæ in Cartusia ostensas sibi esse* quatuor grandes veteris operis hermas, quarum una integrum S. Joannis Chrysostomi caput continebat. *Narrat, inquam, quid sibi fuerit dictum; sed nihil ipse affirmat. Nam et in Itinerario Ms. ex Belgio Romam pag.* 31 *ait, exhibitas sibi Moguntiæ* statuas pectorales, *in quarum una dicebatur contineri caput* Chrysostomi. *Hoc etiam caput inter reliquias summi templi Moguntini memorat Nicolaus Serarius lib.* I *Moguntiacorum rerum cap.* XVII. *Attamen Arnoldus Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag.* 198, *recensens thesaurum ecclesiæ cathedralis Brugensis in Flandria, quæ S. Donatiano sacra est, ita habet:* Cranium integrum S. Joannis archiepiscopi Constantinopolitani, propter aureum eloquentiæ flumen cognomento Chrysostomi. Quamquam asserat Nicolaus Serarius,... Moguntiæ in ecclesia metropolitana asservari.

ita ut plures partem illius forte habeant.

1501 *Ex hisce habemus, in quinque diversis provinciis caput* S. Chrysostomi *assignari. Itaque aut capita illa non sunt integra, aut omnia esse nequeunt* S. Chrysostomi. *Alterutrum est certum, et utrumque verum, quantum conjicio. Frequenter sane fit, quando agitur de reliquiis, ut pars capitis, brachii, aut alterius membri, caput* B *vocetur aut* brachium, *vel nomine illius membri, cujus modica subinde est particula, liberaliter insigniatur. Contingit etiam, ut reliquiæ alicujus Sancti minus celebris ad Sanctum aliquem synonymum transferantur. Utrumque hic videtur factum in allegatis Rayssii verbis. Certe Sanderus in Flandria illustrata lib.* II *Rerum Brugensium cap.* I *exhibet catalogum reliquiarum ecclesiæ S. Donatiani,* ex libro privilegiorum et statutorum ejusdem ecclesiæ, *nec tamen de integro* Chrysostomi *cranio meminit, sed ita habet:* De capite sancti Joannis episcopi. *Hisce autem verbis particula tantum cranii videtur designari, et* sancti *quidem* Joannis episcopi; *sed non nominatim* Chrysostomi. *At Messanenses, Parisienses, Florentini, et Moguntini nitantur solidiore fundamento, non ita facile examinare possum. Hispani etiam vindicant particulam capitis* S. Joannis Chrysostomi, *ostenduntque accurate, ubi eam et a quo acceperint; prout Pinius noster anno* 1722 *exscripsit ex Lipsanologio Ms. monasterii S. Laurentii Escorialensis. Nam illam particulam, faba paulo majorem illustrissimus Dmus Gosmanus a Silva, regis Hispaniarum apud Venetos orator, accepisse dicitur a R. D. Francisco de Gattis,* C *parocho S. Eustachii Venetiis. Parochos S. Eustachii dat jam ante laudatus Cornelius dec.* 3 *pag.* 391, *ubi ab anno* 1569 *usque ad* 1576 *occurrit Franciscus de Gattis, simul canonicus S. Marci, ita ut hæc recte congruant. Frustulum capitis* S. Joannis Chrysostomi *inter reliquias ecclesiæ majoris Pisciensis in Etruria recenset Ughellus in Appendice tom.* IX *col.* 997.

Ossa brachiorum variis item locis servata:

1502 *In ecclesia* S. Chrysostomi, *quam Venetiis esse jam monui, conservatur, teste Cornelio dec.* II *pag.* 236, Os brachii S. Joannis Chrysostomi, argenteo brachio Græcanici operis inclusum. *Hoc Veneti facilius impetrare potuerunt, quam alii plerique Occidentales, cum patriarcham Latinum habuerint Constantinopoli, et Leonardus Balbi, parochus* S. Chrysostomi, *fuerit ex* 12 sacerdotibus deputatis ad eligendum patriarcham Constantinopolitanum, *ut ibidem observat laudatus Cornelius.* Brachium S. Joannis Chrysostomi præclarissimi doctoris Ecclesiæ *reliquiis aliis ecclesiæ metropolitanæ Cameracensis B. Mariæ annumerat Rayssius pag.* 331. *Ægidius Gonzalez Davila in Theatro ecclesiastico de civitatibus et ecclesiis cathedralibus Hispaniæ, agens de ecclesia cathedrali Oxomensi, lib.* III *cap.* I *inter ejus reliquias numerat* brachium S. Joannis Chrysostomi. *Sic in Phosphoro Pragensi p.* 503 *reliquiis metropolitanæ Pragensis annumeratur* S. Joannis Chrysostomi episcopi brachium, et alia adhuc pars insuper allata per Danielem episcopum Pragensem de Italia. *Hæc tamen difficultatem non patiuntur, etsi plura ostenderentur, cum os aliquod brachii pro brachio haberi soleat a plerisque id genus scriptoribus.*

aliæ reliquiæ in pluribus ecclesiis.

1503 *Laudatus Rayssius pag.* 452 *Rutilensi Cartusiæ ad ripam Mosæ adscribit* S. Joannis Chrysostomi ossicula. *Idem pag.* 42 *ecclesiæ collegiatæ S. Amati Duacensis; et pag.* 215 *vicino cœnobio Flinensi, monialium Ordinis Cisterciensis, aliquid* de S. Joanne Chrysostomo. *Laurentius Beyerlinck in Theatro vitæ humanæ tom.* VI *ad vocem* Reliquiæ *pag.* 302 *aliquid reliquiarum* S. Joannis Chrysostomi *memorat inter reliquias ecclesiæ S. Mariæ de Sapientia Neapoli, ac similiter pag.* 304 *in cœnobio S. Martini ibidem. Ita Masinus in Bononia perlustrata tom.* I *pag.* 214 E *aliquid reliquiarum attribuit quatuor diversis ecclesiis, nimirum S. Dominici, S. Petri, S. Francisci et S. Ignatii. Gelenius in Opere de Coloniæ Agrippinensis magnitudine pag.* 256, *describens thesaurum sacrum Carthusiæ Coloniensis, memorat inter alia* os magnum de S. Joanne Chrysostomo. *Idem pag.* 310 *aliquid* de S. Joanne Chrysostomo *adscribit thesauro ecclesiæ B. M. V. ad Gradus. Gabriel Bucelinus in Sacrario Benedictino ad* 27 *Januarii monasterio monialium ordinis Benedictini insignes etiam* Chrysostomi *reliquias attribuit his verbis:* Maxilla ejus cum dentibus in S. Basilii de Cataldo Venetiis. *Verum hæc sufficiant de reliquiis Sancti: neque enim fieri potest, ut omnes inveniamus, quas in variis urbibus ac provinciis habent aut pie habere se credunt fideles.*

§ XCI. Compendium chronologicum gestorum et scriptorum secundum disputata in Commentario.

F

Compendium chronologicum gestorum

Ut studiosus lector insignia Sancti gesta scriptaque breviter perlustrare possit, lubet ea, quæ fusius disputata sunt, compendio hic exhibere. Singulorum probationem ordine datam inveniet, paucis tamen exceptis, quæ ea de causa assignabo.

Circa annum 344 *natus est* S. Joannes Chrysostomus.

Circa annum 369, *absolutis eloquentiæ studiis, sacras Litteras discere incipit, exponente S. Meletio episcopo, qui* Joannem *baptizat illo tempore. Hic deinde lector ordinatus.*

Circa initium anni 372, *relegato S. Meletio,* Chrysostomus *magistros accipit Carterium et Diodorum, ad quorum disciplinam deinde pertrahit Maximum et Theodorum.*

et scriptorum ante diaconatum,

1505 *Circa annum* 373 *scribit duo prima Opuscula, seu Epistolam geminam ad Theodorum lapsum.*

Circa annum 374 *Sanctus quæritur ad episcopatum; ac se occultando evadit.*

Sub

AUCTORE J. S.

Sub finem anni 374, aut initium anni 375, Sanctus amplectitur vitam monasticam in solitudine.

Circa annum 375 scripti sex libri de Sacerdotio.

Anno 376 scripti tres libri adversus Oppugnatores vitæ monasticæ.

Forte non diu post, ac verisimiliter in solitudine, scripta Comparatio regis et monachi.

Item in solitudine scriptus liber de Compunctione ad Demetrium: post hunc vero alter de Compunctione ad Stelechium.

Anno 377 aut 378 probabilius scripti tres libri ad consolandum Stagirium energumenum.

in diaconatu,

1506 *Sub finem anni 380 aut initium anni 381 Sanctus, ob morbum ex eremo Antiocham reversus, ordinatur diaconus.*

Anno 381 scriptus liber ad Viduam juniorem, ac probabilius ad eamdem non diu post scriptus est liber de non iterando Conjugio.

In diaconatu probabilius exaratus est liber de Virginitate.

Circa annum 382 compositus liber in S. Babylam contra Julianum et gentiles.

In diaconatu verisimiliter scripta Synopsis in varios sacræ Scripturæ libros: sed tota, quam edidit Montfanconus, non est Chrysostomi. B

in presbyteratu anno primo,

1507 *Circa initium anni 386* Chrysostomus *ordinatur presbyter, munusque concionandi ordiens, primam habet Homiliam.*

Post hanc mense Januario aut Februario, habet Homiliam de Ozia, cam nimirum, quæ de eo argumento secunda est impressa: secutæ sunt ante Quadragesimam tres aliæ de Ozia aut de Seraphinis, videlicet tertia, quinta et sexta. De his actum est § 22.

In principio Quadragesimæ inchoati sunt Octo Sermones in Genesim, omnesque in ea Quadrasima dicti. § 18.

In eadem Quadragesima, consequenter mense Martio habitæ videntur aliæ quinque Homiliæ, nempe duæ de Prophetarum obscuritate; tertia contra Manichæos, dicentes, Dæmones gubernare mundum; quarta contra Ignaviam, et quinta de Diabolo tentatore. § 22 *num.* 303 *et seqq.*

Eodem anno, verisimiliter mense Maio, habita Homilia in S. Meletium. num. 240.

Eodem verisimiliter anno ægrotavit Chrysostomus, *habuitque Homiliam in illud Apostoli:* Hoc autem scitote *etc. Num.* 312 *et* 313.

Mense Augusto habita est Homilia prima contra Anomæos. Post hanc sub finem Augusti aut initium Septembris, Sanctus dicere cœpit contra Judæos, habuitque consequenter duas priores Orationes contra Judæos, et forte alias modo perditas. § 18. C

Mense Novembri Sanctus resumit certamina adversus Anomæos, illoque et sequenti mensi contra illos habet Homilias secundam, tertiam, quartam et quintam de Incomprehensibili. § 19.

Post tertiam dicta videtur Homilia de Anathemate.

Post Quintam vero secutæ videntur duæ aliæ nimirum de non Vulgandis fratrum peccatis, et de non desperando. § 52, *num.* 802 *et seqq.*

Die 20 Decembris Homilia in S. Philogonium habita. Num. 250.

Die 26 Decembris, habita Homilia in Natalem Domini. Num. 276.

Ante finem anni, figenda Homilia in abutentes illo Apostoli dicto: Sive per occasionem etc.

anno 287 secundo presbyteratus,

1508 *Primo die anni 387, dicta Homilia in Kalendas.*

Die 2 Januarii, habita Homilia I *de Lazaro et Divite, post quam deinde secuta est secunda, ac etiam tertia mense Januario.* D

Die 6 Januarii verisimiliter dicta Homilia in Epiphaniam, ac postridie in S. Lucianum.

Die 24 Januarii, dicit in laudem S. Babylæ, ac paulo post in laudem SS. Juventini et Maximini. Num. 285.

Post illas de Martyribus conciones, habet quartam Homiliam de Lazaro et Divite.

Deinde secuta Homilia in illud Apostoli: De dormientibus *etc.*

Mense Februario, Chrysostomus *iterum Anomæos impugnare incipit. Dictæ tunc Homiliæ quinque contra Anomæos hoc ordine, primo septima tom.* I *pag.* 501 *edita, secundo alia tom.* VI, *pag.* 255, *tum octava, nona et post aliquas forte intermedias decima contra Anomæos, tom.* I *impressæ.*

Inter prædictas media fuit Homilia de Resurrectione mortuorum.

Forte etiam Homilia de Viduis, mense Februario figenda.

Mense Februario etiam figendæ, Homilia in Terræ motum, aliaque hanc secuta.

Ante Quadragesimam habita Homilia contra Quartodecimanos, alias tertia contra Judæos nominata, sive circa finem Februarii. § 20. E

Circa finem Februarii aut initium Martii, dicta Homilia in illa Apostoli ad Timotheum verba: Modico vino utere *etc. Num.* 333.

Circa initium Martii, exorta Antiochiæ gravissima seditio, in qua dejectæ sunt Theodosii imperatoris statuæ. § 23.

Homilia prima post illam seditionem, vocata secunda de statuis, *dicta est paucis diebus ante Quadragesimam; deinde aliæ hoc ordine, Dominico ante Quadragesimam seu* 14 *Martii,* tertia *Homilia, tum* quarta, quinta, sexta, septima, octava, decimaquinta, *sex diebus consequentibus primæ hebdomadæ. Deinde die Lunæ sequentis hebdomadæ* nona *et postridie* decima, *post quam nimio Antiochenorum terrore cessare cogitur Sanctus. Prioribus illius hebdomadæ diebus dicta Catechesis prima. Num.* 374.

Die 27 aut 28 Martii, habita est Homilia decima sexta, *necdum inchoatis judiciis: post judicia vero* decima septima, *figenda est die 2 aut 3 Aprilis (uti et Catechesis secunda:) tum* decima octava, undecima, duodecima, decimatertia, *consequentibus diebus habitæ.* F

Deinde post unum saltem aut plures dies, dicta est decimaquarta.

Circa Dominicam Palmarum, aut in illa ipsa Dominica, 18 Aprilis, habita Homilia decima nona, *post morbum Sancti.*

Deinde in Hebdomada sancta, dicta vigesima, *alias* vigesima secunda.

In festo Paschali, 25 Aprilis, dicta Vigesima prima.

Post Pascha Sanctus Homilias quasdam habuit modo perditas, deinde mense Maio et Junio Sermones de Anna, ex quibus supersunt quinque, amissis aliis cum Homilia in Pentecoste aicta.

Circa finem Junii, Sanctus morbo satis diuturno correptus est. Post morbum vero dicta Homilia de Decem millium debitore, tum tres aliæ de Davide. Non diu post habita videtur Homilia de Dilectione inimicorum.

Circa mensem Augustum editus liber contra Judæos et Gentiles ad probandam Christi Divinitatem.

Deinde

A *Deinde mense Septembri et Octobri quinque posteriores contra Judæos Orationes dictæ. Num.* 268 *et seqq.*

Post medium Octobrem habita Homilia in Psalmum XLI. *Num.* 389.

Ab Octobri fere finito usque ad Quadragesimam anni sequentis, forte habitæ sunt Homiliæ hæ quinque, primo de Eleemosyna, tum tres in locum Pauli : Habentes eumdem spiritum, *ac demum alia in illa Pauli Verba :* Utinam sustineretis modicum quid *etc. Num.* 291 *et seqq.*

anno 388, — 1509 *Anno* 388, *die* 17 *Februarii, sive Dominica ante Quadragesimam, dicta Homilia prima in Genesim, sequentes vero continuis fere diebus habitæ, subinde tamen interruptæ per Homilias modo perditas. Ita priores triginta duæ consequenter dictæ, ultimaque ex illis die Mercurii,* 5 *Aprilis habita. Postridie in Cœna Domini, dictum de Juda proditore, tum de Cruce, ac in festivitate Paschali habita Homilia* Contra ebriosos *inscripta. Sequenti Dominica,* 16 *Aprilis, Sanctus inchoat Homilias quinque consequenter habitas in Principium Actorum. Deinde disputare incipit de Mutatione nominum, tractatque de eo verisimiliter usque ad festum Pentecostes, ita ut* B *ultima de Mutatione nominum Homilia videatur post Pentecosten dicta. Hisce forte intercessit Homilia in Ascensionem Domini, et altera in Pentecosten. Resumpta vero Geneseos Expositio circa Junium, ac finita mense Septembri aut Octobri.*

Forte sub finem anni 388, *habitæ Homiliæ duæ in illud Apostoli:* Salutate Priscillam et Aquilam.

anno 389 *et sequentibus,* — 1510 *Sub finem anni* 388 *aut initium* 389, *figendum initium expositionis in Joannem, quæ intra annum videtur finita.* § 28.

Deinde anno 389 *aut* 390, *cœptæ Homiliæ in Matthæum, absolutæque anno* 390 *aut* 391.

Anno 391, *videtur exposita Epistola ad Romanos.*

Circa annum 392, *figenda probabiliter Expositio utriusque Epistolæ ad Corinthios.*

Ab anno circiter 393 *usque ad annum* 397, *videntur compositæ interpretationes Epistolarum S. Pauli ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, utriusque ad Timotheum, ad Titum, et verisimiliter ad Philemonem.*

Item illis annis, Expositio Psalmorum composita, dictaque ad populum.

Anno 397, *probabiliter figitur Interpretatio priorum aliquot capitum Isaiæ, quod ultimum* C *videtur Opus in presbyteratu.* § 32.

incerto tempore. — 1511 *Tempore prædicationis Antiochenæ, id est, ab initio fere anni* 386 *usque ad posteriores anni* 397 *menses, et maxime quidem annis duobus prioribus, habitæ videntur sequentes Homiliæ, videlicet Homilia de reprehenso Petro. Num.* 458. *Homiliæ septem de laudibus S. Pauli. Homiliæ novem de Pœnitentia, majori ex parte. Homilia de Cœmeterio et cruce, quam intra dies viginti secuta est altera de SS. Martyribus Bernice, Prosdoce, et Domnina : alia de hisce Martyribus : Homiliæ de Juda proditore, de Cruce et latrone, de Ascensione. Gemina de Pentecoste est loci incerti. Homiliæ panegyricæ, incerto tempore Antiochiæ habitæ, gemina de S. Pelagia, de S. Ignatio, de S. Eustathio, de S. Romano gemina. Homilia in verba Hieremiæ :* Domine, non est in homine *etc. Homiliæ duæ de Machabæis præter aliam dubiam. Homilia de Sanctis Martyribus : hanc secuta est, quæ probat, non esse ad gratiam concionandum. Aliæ de Martyribus, de S. Juliano Anazarbeno, de S. Barlaamo : Homilia in locum Apostoli :*

Nolo vos ignorare, fratres : *Homilia de S. Droside, de Martyribus Ægyptiis, et alia de Martyribus. Homilia post terræ motum loci magis incerti, ac variæ admodum dubiæ. Oratio in laudem Diodori Tarsensis dicta.* § 33. AUCTORE J. S.

1512 *Mortuo Nectario episcopo Constantinopolitano,* Chrysostomus, *clam Antiochia eductus, perductusque Constantinopolim, ibidem consecratur episcopus* 26 *Februarii anni* 398. — *Gesta et scripta in episcopatu an.* 398,

Mox sanctus Constantinopoli contra hæreticos, præsertim contra Anomæos, concionatur. At prima Homilia perdita. Secunda vero et tertia sunt, quæ tom. I *inscribuntur* 11 et 12 contra Anomæos. *Secuta est Homilia in Paralyticum per tectum dimissum, tom.* III *edita ; tum paulo serius alia ibidem impressa in verba Christi :* Pater, si possibile est *etc. Verisimile est, Sanctum deinde eodem anno ægrotasse, dictamque post morbum Homiliam in verba Apostoli:* Scimus, quoniam diligentibus Deum *etc.*

Anno 398 *item composita videntur duo Opuscula, primum contra Clericos, qui cum virginibus cohabitant ; alterum contra Regulares feminas quæ cum viris habitant, impressa tom.* I.

Eodem anno Sanctus juvat S. Porphyrium ad impetrandum Arcadii edictum, quo templa idolorum clauduntur Gazæ in Palæstina. E

Eodem verisimiliter anno Flavianum Antiochenum cum Ecclesia Romana et Alexandrina conciliat Sanctus.

Eodem aut sequenti anno, translatæ solemniter reliquiæ ad ecclesiam suburbanam, assistente Eudoxia imperatrice, et ad solemnitatem postridie veniente imperatore. Dictæ hac occasione aliquot Homiliæ, videlicet de S. Phoca martyre, et ex nuper editis apud Montfauconum tom. XII *secunda et tertia.*

Anno item 398, *tempore æstivo, cœpta rebellio Tribigildi contra Arcadium, eaque continuata sequenti anno.* § 44.

Sub finem anni 398 *aut initium* 399 *cœpta Expositio Epistolæ ad Colossenses.* § 46.

1513 *Anno* 399, *mense Januario, Eutropius consul, omni dignitate orbatus et relegatus, ad ecclesiam fugit : quo tempore habita Homilia in Eutropium. Post aliquot dies, ubi Eutropius ecclesiam reliquerat, eaque occasione captus erat, dicta Homilia de Capto Eutropio.* — *anno* 399 ;

Mense Februario, habita est Homilia 1 *ex ante ineditis tom.* XII. *Habitæ eodem verisimiliter anno quarta, quinta, sexta, septima et octava. In* F *Paschate vero dicta Homilia contra Ludos et theatra. Deinde ex ineditis nona, ac verisimiliter decima et undecima. Eodem anno, coram* Chrysostomo *accusatus est Antoninus episcopus Ephesinus.*

Anno eodem, mense Julio, Gainas Gothorum dux aperte contra Arcadium rebellare incipit. Ante ipsius rebellionem Chrysostomus *impedivit, ne Ariani ecclesiam haberent Constantinopoli. Post rebellionem ad Gainam legatus profectus est Sanctus, ac Saturninum et Aurelianum exsilio liberavit, reduxque, Homiliam habuit de Saturnini et Aureliani liberatione.* § 46.

Ante prædictam legationem, habita videtur gemina Homilia de vanitate divitiarum in illud : Ne timueris, cum dives factus fuerit homo *etc. Num.* 711 *et seq.*

1514 *Anno* 400, *circa Februarium aut Martium Sanctus proficiscitur in Asiam, ibique in concilio episcoporum septuaginta Heraclidem Ephesiis ordinat episcopum, deinde varios deponit episcopos,* — *anno* 400, *et duobus sequentibus,*

Simoniacos, Quartodecimanos, Novatianos; atque æstivo tempore redit Constantinopolim. Prima Sancti Homilia post reditum statim habita. Tum controversia oritur inter Sanctum et Severianum Gabalorum episcopum, qui ob tumultum populi fugere cogitur. Verum, petente Arcadio, Chrysostomus *Severiano benignum se præstat, eumque brevi oratione cum populo conciliat.*

Anno item 400, *verisimiliter exposita utraque Epistola S. Pauli ad Thessalonicenses, et partim saltem post iter Asiaticum.*

Anno 401, *mense Februario, S. Porphyrius Gazensis venit Constantinopolim, juvaturque a* Chrysostomo *ad obtinendum edictum imperatoris ad destruenda Gazæ templa idolorum. Eudoxia eo tempore irata erat* Chrysostomo.

Eodem anno, in Paschate inchoata est Expositio libri Actorum.

Circa annum 402, Chrysostomus *exponit Epistolam ad Hæbreos.*

scripta incerti temporis.

1515 *Homiliæ aliquot anno incerto, sed ante primum exsilium, Constantinopoli habitæ, nimirum Homilia in dictum istud Apostoli,* Si esurierit inimicus tuus *etc. tom.* III *pag.* 157; *Homilia* de Seraphim *prima et quarta tom.* VI: *ac* B *tres Homiliæ invicem secutæ de nuptiis et conjugio.* § 52.

Homiliæ aliæ de quibus non constat, utrum Antiochiæ an Constantinopoli sint dictæ: videlicet Homilia de Angusta porta et oratione Dominica tom. III *pag.* 24 : *Homilia de Gloria in Tribulationibus pag.* 140 : *alia in locum Apostoli:* Oportet hæreses esse *etc. pag.* 240 : *alia in Eliam et Viduam pag.* 328 : *Homilia de Futurorum deliciis et præsentium vanitate pag.* 337 : *Homilia in Magnam hebdomadam tom.* V *pag.* 525 : *Homilia in illud Propheticum:* Ego Dominus Deus feci lumen et tenebras *etc., contra Manichæos maxime dicta tom.* VI *pag.* 145 : *alia de perfecta charitate, alia de Continentia, ac duæ de consolatione mortis pag.* 287 *et seqq. De hisce omnibus* § 52.

De Homiliis aliisque scriptis dubiis agitur § 53 : *ubi etiam de Commentario in Danielem, et de Liturgia.*

Exordia persecutionis in Sanctum anno 403 cæptæ;

1516 *Anno* 403, *mense Aprili, S. Epiphanius venit Constantinopolim, indeque post aliquot dies discedit, ac mense Maio in reditu moritur.* § 56.

C *Eodem anno, circa Augustum, Theophilus venit Constantinopolim: circa Septembrem inchoat conciliabulum ad Quercum, in quo condemnatur* Chrysostomus, *forte sub finem Septembris.*

Habita a Sancto ante abductionem Homilia, tom. III *pag.* 415 *impressa, non item alia, quæ pro supposititia habenda.*

Triduo post latam in conciliabulo sententiam, Sanctus violenter urbe expellitur, et in Bithyniam ducitur: postridie vero revocatur, et post paucos dies redit in urbem.

Die ipso reditus habita Homilia brevis p. 424.

Postridie dicta altera Homilia pag. 427.

Post aliquot dies aut hebdomadas, dicta Homilia de Chananæa.

Circa mensem Decembrem, Eudoxia iterum exacerbatur contra Chrysostomum *occasione ludorum, qui ad statuam ipsius agebantur: Arcadius vero in festivitate Natalis Domini cum* Chrysostomo *communicare detrectat. Interim episcopi rursum vocantur Constantinopolim ad judicandum.*

1517 *Anno* 404, *circa Martium, causa Sancti iterum agitatur, ac tandem sine novo examine* D *prior sententia ab aliquot episcopis confirmatur; Sanctus vero ab Arcadio ecclesia interdicitur.*

exsilium anno 404,

Die 16 *Aprilis, in pervigilio Paschatis, et nocte sequente, clerus et populus* Chrysostomo *adhærens per manum militarem violenter ecclesiis ejicitur.*

Non diu post, Chrysostomus *litteras et legatos mittit Romam ad Innocentium Papam, cui gesta adversum se exponit, et cujus opem flagitat.*

Die 20 *Junii,* Chrysostomus *urbe expellitur in exsilium, et ecclesia cum curia eodem die comburitur.*

scripta factaque in itinere

1518 *Post unum alterumve diem scripta ad S. Olympiadem Epistola* 11.

Die 26 *Junii Arsacius Sancto substituitur episcopus. Hinc orta persecutio contra eos, qui ejus communionem fugiebant.*

Circa finem Junii aut initium Julii, scripta Epistola 118 *ad episcopos et presbyteros incendii causa in carcere degentes.*

Die 3 *Julii, Nicææ scripta Epistola* 10 *ad Olympiadem.*

Ibidem quoque data videtur altera ad detentos in carcere, sive Epistola 174.

Ibidem quoque aut 28 *Junii, aut probabilius* 4 *Julii, data Epistola* 221 *ad Constantium presbyterum Antiochenum.* E

Mense Julio, in Galatia aut Cappadocia, scripta est Epistola 121 *ad Arabium; octava ad Olympiadem, et verisimiliter Epistola* 119 *ad Theophilum presbyterum.*

Sub finem illius mensis, antequam Sanctus veniret Cæsaream, scripta Epistola 9 *ad Olympiadem, sub initium gravis morbi, quo laboravit in via ac Cæsareæ.*

Cæsareæ deinde scripta Epistola 120 *ad Theodoram, et duodecima ad Olympiadem tempore morbi.*

Epistolæ Cucusi datæ circa Septembrem,

1519 *Cucusum perductus* Chrysostomus, *sub finem Augusti aut initium Septembris, scribit Epistolam* 13 *ad Olympiadem, Epistolam* 234 *ad Brisonem, et* 193 *ad Pæanium: eodem forsan tempore data Epistola tertia ad detentos in carcere, extra ordinem impressa t.* III *pag.* 526. *Eodem verisimiliter tempore, datæ Epistolæ* 194 *ad Gemellum,* 196 *ad Aetium et* 143 *ad Polybium.*

Circa idem tempus exaratæ Epistolæ 236 *ad Carterium Cæsareæ præfectum;* 81 *ad Hymnetium et* 228 *ad Theodorum, medicos Cæsarienses: item* 80 *ad Firminum,* 82 *ad Cytherium,* 83 *ad Leontium,* 84 *ad Faustinum,* 172 *ad Helladium,* F 173 *ad Evethium, amicos Cæsarienses.*

Eodem fere tempore scribit ad multos episcopos, nimirum Epistolam 87 *ad Eulogium Cæsareæ in Palæstina antistitem;* 88 *ad Joannem Hierosolymitanum;* 89 *ad Theodosium Scytopolitanum;* 85 *ad Lucium,* 86 *ad Marim,* 90 *ad Moysem, episcopos: item Epistolam* 235 *ad Porphyrium Rhosensem;* 111 *ad Anatolium Adanensem, episcopos in Cilicia; atque* 112 *ad Theodorum Tyanensem in Cappadocia.*

Non diu post adventum, verisimiliter mense Septembri, scriptæ Epistolæ 108 *ad Urbicium episcopum,* 109 *ad Rufinum,* 110 *ad Bassum,* 30 *ad Eortium,* 26 *ad Magnum,* 27 *ad Domnum, episcopos omnes: item* 223 *ad Hesychium: et non diu post* 74 *ad eumdem: item* 73 *ad Agapetum,* 42 *ad Candidianum,* 224 *ad Marcianum et Marcellinum, et paulo post* 226 *ad eosdem:* 188 *ad Marcellinum a priore distinctum:* 242 *ad Chalcidiam et Asyncritiam: non diu post* 77 *ad Asyncritiam solam. Item ad Adoliam data* 133 *et*

A 115 *ad Theophilum presbyterum. Mense item Septembri, data ad Carteriam Epistola* 227 *: ad Hermatium* 75, *ad Olympiadem* 1, *eaque admodum prolixa : item* 64 *ad Cyriacum episcopum et* 134 *ad Diogenem.*

Ante finem Septembris, ut videtur, data Epistola 129 *ad Marcianum et Marcellinum*, 34 *ad Carteriam, ad Olympiadem* 2, *eaque longissima.*

aliæ eodem anno, et aliquæ forsan sequenti.

1520 *Sub initium Octobris, data Epistola* 114 *ad Elpidium episcopum : item* 3 *et* 14 *ad Olympiadem,* 207 *ad monachos Gothos, et* 204 *ad Pæanium. Mense Octobri scripta* 198 *ad Hesychium,* 20 *ad Agapetum,* 29 *ad Chalcidiam et Asyncritiam,* 98 *ad Chalcidiam,* 18 *ad Carteriam,* 53 *ad Adoliam, ad eamdem non diu post* 33, *et post aliquot dies* 57 *: ac* 25 *ad Elpidium episcopum.* § 74.

Mense Octobri aut Novembri, scriptæ Epistolæ 232 *ad Carteriam :* 225 *ad Constantium presbyteram, a priore alium :* 229 *ad Severam :* 231 *ad Adoliam :* 230 *ad Elpidium episcopum : item Epistola* 17 *ad Olympiadem,* 94 *ad Pentadiam,* 103 *ad Ampruclam, et non diu post* 191 *ad eamdem : item* 95 *ad Pæanium.*

B *Circa Novembrem, data Epistola* 24 *ad Hesychium,* 65 *ad Marcianum et Marcellinum,* 40 *ad Asyncritiam,* 179 *ad Adoliam,* 202 *ad Cyriacum episcopum.*

Sub finem anni, data ad Hesychium Epistola 179 *ac* 19 *ad Marcianum et Marcellinum,* 122 *ad Marcianum alterum, paulo post* 211 *ad Timotheum presbyterum : item* 200 *ad Callistratium Isauriæ episcopum,* 206 *ad Theodolum diaconum : item* 5 *ad Oympiadem,* 104 *ad Pentadiam,* 96 *ad Ampruclam, item* 210 *ad Theodorum,* 203 *ad Salustium presbyterum,* 212 *ad Theophilum presbyterum,* 147 *ad Anthemium,* 218 *ad Euthymium presbyterum,* 213 *ad Philippum presbyterum,* 97 *ad Hypatium presbyterum et* 180 *ad eumdem,* 199 *ad Danielem presbyterum : item Epistola* 44 *ad Theodotum diaconum, et verisimiliter* 43 *ad Bassianam.*

Anno 404 *item scripta Epistola* 45 *ad Symmachum presbyterum,* 47 *ad Namæam,* 178 *ad Euthaliam,* 32 *ad eamdem,* 186 *ad Alypium,* 187 *ad Procopium,* 189 *ad Antiochum,* 36 *ad Maronem presbyterum et monachum,* 37 *ad Tranquillinum episcopum,* 38 *ad Hymnetium medicum : item* 190 *ad Brisonem,* 195 *ad Claudianum,* 219
C *ad Severinam et Romulam,* 58 *ad Theodosium ex ducibus,* 201 *ad Herculium,* 113 *ad Palladium episcopum,* 197 *ad Studium urbis præfectum,* 116 *et* 217 *ad Valentinum,* 124 *ad Gemellum,* 205 *ad Anatolium præfectianum,* 144 *ad Diogenem.* § 76.

Anno 404 *aut* 405, *data Epistola* 39 *ad Chalcidiam,* 220 *ad Pæanium : item Epistola* 222 *ad Castum, Valerium, Diophantum et Cyriacum : et* 93 *ad Aphthonium, Theodotum et Chæream, monachos et presbyteros.*

Epistolæ anno 405 datæ,

1521 *Circa initium anni* 405 *Sanctus in gravem incidit morbum, qui usque ad tempus vernum aut initium æstatis duravit. Post morbum illum necdum omnino sublatum, circa Aprilem aut Maium, scripta Epistola* 6 *ad Olympiadem, deinde* 7 *et* 16 *ad eamdem.*

Eodem anno data Epistola 138 *ad Elpidium episcopum,* 59 *ad Theodotum diaconum, deinde* 67 *et* 137 *ad eumdem :* 61 *ad Theodotum consularem,* 62 *ad Castum, Valerium, Diophantum et Cyriacum, ae deinde* 66, 130, 107, *et* 22 *hiemali tempore data ad eosdem :* 91 *ad Romanum presbyterum.*

AUCTORE J. S.

Eodem anno Chrysostomus *insigne ostendit studium pro conversione gentilium in Phœnicia, eaque occasione multas scribit Epistolas.*

Scripta Epistola 146 *ad Theodotum, Nicolaum, Chæream, presbyteros et monachos :* 145 *ad Nicolaum presbyterum :* 126 *ad Rufinum presbyterum :* 54 *ad Gerontium presbyterum :* 53 *ad Nicolaum presbyterum :* 21 *ad Alphium, ac deinde* 72, 35 *et* 49 *ad eumdem :* 123 *ad presbyteros et monachos in Phœnicia fidem prædicantes :* 28 *ad Basilium presbyterum;* 55 *ad Symeonem et Marem, presbyteros et monachos : ac* 56 *ad Romulum et Byzum monachos. Demum eodem anno scriptæ Epistolæ sequentes; videlicet* 175 *ad Agapetum.* 100 *ad Marcianum et Marcellinum,* 31 *ad alterum Marcellinum,* 60 *ad Chalcidiam et Asyncritiam,* 99 *et* 106 *ad Asyncritiam,* 76 *et* 105 *ad Chalcidiam,* 185 *ad Pentadiam,* 41 *ad Valentinum,* 79 *et* 132 *ad Gemellum, ac* 50 *et* 51 *ad Diogenem. Sub finem anni* 405, *Sanctus frequenter loca mutare cogitur, gravissimaque patitur.*

1522 *Anno* 406, *post varias locorum mutationes, Sanctus Arabissi habitat.* § 80. *Data Epistola* 136 *ad Theodotum lectorem, uti et* 102 *ad eumdem;* 141 *ad Theodotum consularem,* 23 *et* 78 *ad Romanum presbyterum : item Epistola* 127 *ad Polybium,* 128 *ad Marinianum,* 69 *ad Nicolaum presbyterum,* 70 *ad Aphthonium, Theodotum et Chæream :* 131 *ad Elpidium episcopum :* 140, 135 *et* 68 *ad Theodotum diaconum,* 15 *ad Olympiadem. Eodem anno ad Olympiadem scriptus liber, quo ostenditur, Neminem lædi nisi a se ipso, et paulo post alius de eis, qui scandalizati sunt : item Epistola* 4 *ad Olympiadem : Epistola* 142 *ad Elpidium episcopum :* *aliæ anno 406:* E

Eodem anno Sanctus ad legatos Roma Constantinopolim missos varias dat Epistolas, videlicet 156, 157, 158, 159, *Episcopis inscriptas :* 160 *episcopo,* 161 *Romanis presbyteris, qui illis aderant :* 165, 166, 167 *ad episcopos legatis additos : item* 162 *ad Anysium Thessalonicensem :* 163 *ad omnes Macedoniæ episcopos :* 164 *ad Alexandrum Corinthi episcopum :* 155 *ad Chromatium Aquileiensem. Deinde, intellecto infausto legationis exitu, scribit ad Innocentium Papam, et Epistolam* 182 *ad Venerium Mediolanensem : et probabilius* 183 *ad Hesychium Salonensem :* 184 *ad Gaudentium Brixiensem :* 149 *ad Aurelium Carthaginensem :* 150 *ad Maximum episcopum :* 151 *ad Asellum Episcopum :* 152, 153, 154, *et* 181 *ad episcopos :* 148 *ad Cyriacum, Demetrium, Palladium, Eulysium, episcopos Orientales :* 168 *ad Probam matronam Romanam :* 169 *ad Julianam, Probæ nurum : et* 170 *ad Italicam etiam nobilem matronam.* F

1523 *Epistolæ temporis incerti sunt,* 48 *ad Arabium,* 192 *ad Onysicratiam,* 46 *ad Rufinum,* 63 *ad Tranquillinum,* 177 *ad Artemidorum,* 71 *ad Malchum,* 92 *ad Moysem presbyterum,* 101 *ad Severum presbyterum,* 139 *ad Theodorum Syriæ consularem,* 171 *ad Montium,* 208 *ad Acacium presbyterum,* 209 *ad Salvionem aut Galbionem,* 214 *ad Sebastianum presbyterum,* 215 *ad Pelagium presbyterum,* 216 *ad Musonium,* 117 *ad Theodoram.* *aliquæ incerti temporis;*

1524 *Anno* 407, *Sanctus cogitur locum exsilii mutare, duciturque Pityunta : sed fractus itineris laboribus, in ipso itinere prope Comana in Ponto* 14 *Septembris moritur, ibique in ecclesia S. Basilisci martyris sepelitur.* *mors Sancti, aliquque usque ad corpus translatum.*

Circa

AUCTORE J. S.

Circa annum 414, nomen Chrysostomi, *urgente Innocentio Papa, sacris diptychis inseritur primum ab Alexandro Antiocheno, deinde etiam ab Attico Constantinopolitano et Cyrillo Alexandrino, aliisque omnibus imperii Orientalis episcopis.* § 87.

Ante annum 438 festivitas Sancti a Constantinopolitanis celebrari cœpta.

Anno 438, sacrum corpus Constantinopolim magno cum honore translatum. § 88.

Hæc sufficiant pro brevi chronotaxi, cum omnia fusius in Commentario sint probata. Attamen pro Epistolis non censui loca assignanda, ubi de singulis disputatum est, quia omnia facile reperientur, saltem ope indicis historici.

PRÆMONITIO

In Orationem sequentem.

B *Oratio panegyrica Damasceni, serius ad nos perlata,*

De Oratione panegyrica, qua S. Joannes Damascenus laudavit Chrysostomum, *breviter egi in Commentario num. 27, tamquam de monumento, quod necessarium non est ad res gestas* S. Joannis *accurate exponendas, quia Damascenus junior est, quam ut magnam in iis auctoritatem habere possit, præsertim cum tantum scripserit Orationem panegyricam, nec videatur omnia antiquiorum scripta examinasse ad contexendam exactam gestorum omnium relationem. Vera hæc sunt et certa, eaque de causa Damasceni Orationem non credidi magnopere requirendam. Et revera nihi habet Oratio illa, quod in Commentario non sit abunde tractatum, et auctoritate scri-* D *ptorum antiquiorum confirmatum. Attamen, postquam ultimam Operum Damasceni editionem, quæ nobis deerat, tandem accepimus, quando pars magna hujus Commentarii erat impressa, Orationem illam saltem legere volui, lectamque etiam recudere statui, ut lectores, qui prolixum Commentarium legere nolunt, ex brevi Oratione utcumque possint intelligere, qualis quantusque fuerit* Chrysostomus.

qua de causa, et quo modo edatur.

2 *Etenim, quamvis accurata gestorum cognitio non sit petenda ex Damasceno, hujus tamen auctoritas Sancti, qui certo inter præcipuos est seculi* VIII *scriptores, cum doctrina tum sanctitate, aliquid ponderis habere potest in magnificis illis elogiis, quibus* Chrysostomi *doctrinam, virtutes, sanctitatem mire commendat. Potest, inquam, Damasceni auctoritas ad hoc valere et sufficere, ut intelligamus, quanti* Chrysostomum *seculo* VIII *fecerint Orientales, quantique ipse Damascenus faciendum crediderit communem quasi Græcorum omnium Doctorem. Elogia sane illa, cum tam vera mihi videantur, quam magnifica, maxime me impulerunt ad Orationem recudendam ex editione Lequieni, qui eam primus edidit tom.* II *Operum Damasceni pag.* 886. *Vellem et interpretationem Latinam Lequieni integram dare; at illa* E *talis mihi non videtur, ut nulla egeat correctione. Certe multis locis obscurior est, quam ut mens scriptoris clare possit percipi: subinde etiam aliquid irrepsisse videtur, quod cum Græco contextu non satis consonat, sed id imprimentium negligentia contigerit, sive alia de causa. Quare interpretationem Lequieni solum servavi, quantum servari posse credidi, ac dictionem Latinam mutavi, ubicumque id in commodum lectorum expedire censui. Græcum vera textum nullibi mutare volui, sed malui in Annotatis aut solum in margine monere, forte aliter legendum esse, nisi clare sit mendum typographicum.*

ORATIO PANEGYRICA

AUCTORE S. JOANNE DAMASCENO

C Ex Editione Lequieni, cum ejusdem interpretatione subinde emendata. F

CAPUT PRIMUM

Ratio scribendi : generalia elogia virtutum et scriptorum Chrysostomi : ejus adolescentia, et vita monastica.

Auctor rationes allegat scribendi in laudem Sancti,

Necesse quidem erat, o Johannes, qui totus aureus es, eos, qui laudes tuas dicere aggrederentur, auream linguam nactos, sermonem auro fluentem proferre. Imo tua ipsius voce opus foret, quippe quæ sola sui ipsius præconium digne posset exsequi, et id nunc quidem. Olim quippe, prinsquam ex hac vita transires, cum inter homines telluris incolas simul viveres, tuis recte factis oblivione suppressis, in primis allo-

Ἔδει μὲν, ὦ Ἰωάννη πάγχρυσε, τοὺς τῶν σῶν ἐγκωμίων πειρωμένους ἐφάπτεσθαι, γλώσσης χρυσέης εὐμοιρηκότας, λόγον προφέρειν χρυσόῤῥοον. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν σὴν ἔδει παρεῖναι φωνήν· μόνη γὰρ ἂν ἑαυτῆς ἀξίως τῆς εὐφημίας καταστοχάσαιτο, καὶ ταῦτά γε νῦν. *a* γὰρ τῷ ἐπὶ γῆς πρὸ ἐκδημίας συμβιοτεύσαντι, λήθη *a* τῶν κατορθουμένων ἐν πρωτολογίαις *a* ἑαυτῆς ὑπῆρχε κατήγορος· ἀποκρύπτει γάρ πως τοῖς σοφοῖς τὰ σφῶν κατορθωμάτων, ὡς ἂν μὴ παραῤῥυῇ τὸ εἶναι τῷ οἴεσθαι· ἀλλ' ἐπεὶ πατράσι φίλα καὶ τὰ τῶν παίδων ψελλίσματα,

A μάτα, καὶ δύο λεπτὰ Θεῷ κατορθωμάτων τῶν ἁδρῶν προσφιλέστερα· οὐ δυνάμει γὰρ, προαιρέσει δὲ μᾶλλον κρίνειν ταῦτα πέφυκε· πρὸς δὲ καὶ φιλοθέου ἀνδρὸς προτροπὴν οὐκ ἀπωστέον· αἰδοῖος γὰρ οὗτος καὶ χάριτας ὅτι πλείστας πρὸς ἡμῶν ὀφειλόμενος· τῶν μὲν λόγων ἐφάπτομαι· ἀλλ' οὐκ ἀνέδην, οὐδὲ συστολῆς ἄτερ, ἀλλὰ τῷ δέει μὲν συστελλόμενος, καὶ σοι τῶν σῶν θείων τε καὶ ἱερῶν διδαγμάτων προφέρω τὰ ἀκροθίνια. ἔσται γάρ μοι τοιαύτην ὑπόθεσιν ἀνελίττοντι, ἐγγὺς μὲν ἀξίας ἐληλυθότι, οὐχ ὁ τυχὼν ἔπαινος, ἀπολειφθέντι δὲ ταύτης, ὃ μὴ παθεῖν ἄριστον, ἀλλ' ἀμήχανον, συγγνώμη ἥττη δικαίᾳ καθυποκύψαντι, καί μοι δίδου τὴν πυρίπνοον χάριν τοῦ πνεύματος. Χριστοῦ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐχρημάτισας στόμα, ἐξάγων ἐξ ἀναξίου ἄξιον, οὐχ ἕνα ποῦ ἢ δύο· τοῦτο γὰρ ἄν τις τυχὸν καὶ τῶν πολλῶν δράσειεν· ἀλλ' οἴκους ὅλους, καὶ δήμους, καὶ ἄστεα.

B

2 Ἀρξάμενος γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ σαυτὸν ὄντως Ἱερουσαλὴμ κατασκευάσας πόλιν Θεοῦ ζῶντος εἰς κατοικητήριον θείου πνεύματος, πανταχόσε γῆς, ἑώας τε καὶ ἑσπερίου λήξεως, ἄρκτου τε καὶ μεσημβρίας ἐπῆλθες τῷ λόγῳ τὰ πέρατα, ὡς καὶ ἐπὶ σοι εὐστοχώτατα λεχθῆναι τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ τὸ θεῖον προαναφώνημα· εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. φοιτητὴς γὰρ γέγονας τῆς ὄντως αὐτοσοφίας τοῦ Χριστοῦ, τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐνυποστάτου δυνάμεως, καὶ τοῦτον ἰχνηλατήσας ὅση δύναμις, καὶ μιμητὴς Θεοῦ γενόμενος ὡς ἀνθρώπῳ δυνατόν. σὺ πέρατα γὰρ τὰ τῆς φύσεως Γάδειρα πάσης ἀρετῆς ἰδέαν ἐπὶ τῷ βαθυτάτῳ θεμελίῳ τῆς ταπεινώσεως ᾠκοδόμησας, δι' ἧς μόνης καὶ Θεὸς σώζειν εὐδόκησε, καὶ ἄνθρωπος σώζεται. οὐδὲν γὰρ ταύτης ἀσφαλέστερον ἔρεισμα. ἡ δὲ ταπείνωσις ὡς ἐκ πίστεως παντί που δῆλον. πῶς γὰρ ἄν τις καθυποβαίη τῷ κρείττονι, μὴ πιστεύσας ὅτι κρείττων καὶ ὕψιστος;

3 Λόγων δὲ πλήρης ὡς Λόγου θεραπευτὴς ἐγεγόνεις, δι' ὧν τὸν θεῖον Λόγον, καὶ ἐνυπόστατον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, διὰ
C Πνεύματος τῷ Πατρὶ ἐκήρυξας ὁμοούσιον, μονάδα σαφῶς εἰδέναι ἐν τριάδι προσκυνουμένην, καὶ τριάδα εἰς μονάδα ἀνακεφαλαιουμένην, παράδοξόν τινα φέρουσαν τὴν ἕνωσίν τε καὶ διαίρεσιν· οὔτε τὸ ἑνιαῖον συγκεχυμένον, οὔτε τὸ τρισσὸν δι' ἅπαξ διαιρούμενον· ἐν θατέρῳ δὲ συντηρούμενον θάτερον, ἐν τῇ ἑνώσει μὲν τῆς οὐσίας τῶν ὑποστάσεων τὸ ἑνιαῖόν τε καὶ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον. ταῦτα πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐδίδαξας, μίαν θεότητα τρισυπόστατον, ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ὁλικῶς ἡμῖν κοινωνήσασαν. ἣ δὲ ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγος, ὁ ἀπαθὴς παθητῇ φύσει ἑνούμενος, καὶ ταῦτα οἱονεὶ ὑφιστάμενος, καὶ τοῦ εἶναι ἀρχόμενος, σαρκούμενός τε καὶ παχυνόμενος, καὶ ὁ ἁπλοῦς τῇ φύσει φύσεως προσλήψει συντιθέμενος, καὶ διφυὴς ἀληθῶς γνωριζόμενος, ὡς δύο φύσεις φέρων μετὰ τὴν ἕνωσιν, ἐξ ὧν ἕν ἐστιν ἅπερ κηρύττεται· τελείως ἔχουσαν ἑκάστην κατὰ τὸν ὅρον τε καὶ λόγον τὸν ἑαυτῆς, τὴν μὲν ἄναρχόν τε καὶ ἄκτιστον, τὴν δὲ ἠργμένην τε καὶ ἐκτισμένην· τὴν μὲν ἀπαθῆ, ἀόρατον, ἀναφῆ, ἀπερίγραπτον, τὴν δὲ παθητήν τε καὶ ὁρωμένην, καὶ ἁπτὴν, καὶ περιγραπτήν· θελητικὴν ἑκατέραν, καὶ αὐτεξούσιον, καὶ ἐνεργητικὴν, αὐτὸς τοῦτο κἀκεῖνο τελῶν, ὁ εἷς Χριστὸς, καὶ υἱὸς, καὶ κύριος· τῆς μὲν ὀργανικῶς λειτουργησάσης, τῆς δὲ δεσποτικῶς ἐνεργησάσης· ἑκατέρας τὴν οἰκείαν ἐνέργειάν τε καὶ αὐτεξούσιον κίνησιν ἐχού-

quiis ea statim sui ipsius accusatrix erat. Sic enim comparatum est, ut sapientibus viris proba sua facinora lateant, ne id, quod sunt, existimatione defluat. Quia vero ipsæ quoque balbutientium puerorum voces gratæ parentibus ipsorum accidunt, Deoque minuta duo sunt acceptiora, quam quæ opulenti magnificique homines præstant (quoniam non ex potentia, sed ex voluntate ea solet æstimare:) præterea quia religiosi erga Deum viri, qui reverentia multa dignus est, multiplicique titulo de nobis bene meritus, jussa repudianda non sunt: ad dicendum accedo, at minime licenter, nec sine contractione, sed timore orationem contrahente, tibi divinorum tuorum, sacrorumque documentorum summa capita profero. Mihi siquidem argumentum istud evolventi, si proxime ad dignitatem ejus accessero, haud parum erit laudis; sin autem ejus obtinendæ impar fuero (quod non pati eximium, sed impossibile) venia dabitur, qui justa de causa superari non recusarim. Tu ardentem mihi Spiritus gratiam impertire: nam Christi quoque os effectus es, qui ex indigno dignum fecisti, non unum alterumve hominem (quod forte vel quispiam e multis præstiterit) sed et familias integras, plebesque, ac civitates. E

A. S. Joanne Damasceno.

2 Enimvero a te ipso exorsus, teipsum quoque veram Hierusalem, civitatem Dei viventis, fecisti, quo divini Spiritus domicilium evaderes; tumque adeo ubique terrarum, Orientis Occidentisque tractus, Austri item, et Septentrionis fines, verbo pervagatus es, ut de te perquam apposite pronuntiatum sit divinum illud sanctissimi Davidis effatum: In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Fuisti siquidem alumnus Christi, qui ipsa vere sapientia est, subsistens Dei et Patris virtus ejusque, quantum penes te erat, vestigia premendo, imitator factus es Dei, juxta atque homini possibile est. Tu enim terminos septaque *b* naturæ, omnis nempe virtutis ideam, struxisti in profundissimo humilitatis fundamento, per quam solam et salvare Deus voluit, et salvus fit homo. Nullum quippe fulcrum ea firmius est. Ast humilitatem ex fide originem trahere, nemini non perspicuum est. Quomodo enim divino Numini subsit aliquis, ni certo credat altissimum esse divinum Numen?

cujus virtutes supra fundamentum humilitatis erant structæ:

3 Atqui Verbi cultor cum esses, sermonum quoque plenus fuisti, quibus divinum subsistensque Dei et Patris Verbum, suppetias ferente Spiritu, consubstantiale esse Patri prædicasti; ut unitas adoranda in Trinitate palam innotesceret, nec non Trinitas ad unitatis summam revocata, quæ unitatem distinctionemque humano captu superiorem habet, unitate quidem confusionis, et ternario divisionis experte prorsus persistente. Quo fit ut alterum in altero sit salvum; in unitate scilicet substantiæ unio personarum, et naturæ per omnia conformitas. Hæc docuisti orbem universum, Deitatem unam in tribus hypostasibus, quæ in hypostasium suarum una plene nobis perfecteque communicata est. Hæc autem Dei Filius et Verbum est, qui cum minime pati posset, cum patibili natura copulatus fuit, unumque et idem ac ipsa veluti subsistens, et esse incipiens, assumpta carne, crassitie vestitus fuit. Unde cum natura simplex esset, naturæ susceptione compositus evasit, duplicis revera naturæ exsistens, quatenus naturas duas post unitionem gerit, ex quibus unum ipse est, quæ esse prædicatur: ita ut utramque habeat secundum

doctrina Sancti de Trinitate et Incarnatione laudatur: F

secundum utriusque definitionem et rationem; unam quidem principii expertem et increatam, inceptam alteram et creatam: unam impatibilem, invisibilem, tangi nesciam, ac circumscribi; alteram patibilem, adspectabilem, tractabilem et circumscriptam: utramque voluntate, arbitrii libertate, et operatione instructam, ut ipse hoc et illud exsistat, Christus unus, Filiusque et Dominus; illa instrumenti more ministrante, hac herili potestate agente; utraque demum propriam actionem liberumque motum exserente; quatenus ipse unus hoc et illud exsistit, et per utrumque salutarem renovationem nostram patravit, cujus gratia seipsum commiseratione motus exinanivit.

σης· αὐτοῦ δὲ τοῦ ἑνὸς τοῦτο κἀκεῖνο τελοῦντος, δι' ἀμφοῖν τὴν ἡμῶν κατεργασαμένου σωτήριον ἀνακαίνισιν, ἐφ' ᾧ συμπαθῶς ἑαυτὸν κεκένωκε. [D]

optat auctor gratiam sancti Spiritus, et opem Sancti,

4 Hæc cum didicisses, docuisti, ut in his quoque aureum et argenteum optimorum operum decorem exstruamus, ne si stipulæ simus, ad judicialem ignem cum accedemus, consumamur; magis vero magisque purgemur, ut, absumpto quidquid superest scoriæ, mundique cum Mundo, qui igne nos examinat et deificat, in æternum vivamus. Quis mihi linguam tribuat, quæ præconiis tuis celebrandis sit digna? Quis me transferre valeat in pristinam illam diem, qua divinus [B] ille ignis in linguæ speciem figuratus, in singulis Apostolis una forma ac multis modis requievit, ut unum fidei dogma multiplici lingua annuntiaretur, coactis in unum, quæ dissidebant, solutoque multifido errore, in quem conspiraverant olim turris exstructores, accepta impietatis mercede confusione linguarum, sententiarumque ex ea discidio? Quis ejusmodi linguam Spiritus concedat mihi, qua Viri hujus Spiritu sancto pleni præcellentias natura sublimiores efferam? Sermonum mihi oceanus utinam afflueret, abyssusque sententiarum! Verum sermonibus non subjacet gratia Spiritus. Qui enim Spiritu vacuus, quæ Spiritus sunt eloqui voluerit, idem ille præstat, acsi sine luce intueri contendat, cum videndi ducem alium non habeat nisi tenebras. Quocirca ad eum revertor, quem nunc laudare proposui, ut accendam ex eo scientiæ lucernam, velut ex divina quadam facula, ut idem ipse et laudandi argumentum sit, et laudum ministrator.

4 Ταῦτα μαθὼν ἐδίδαξας, καὶ τούτοις ἐποικοδομεῖν τὴν τῶν ἀρίστων ἔργων χρυσαυγῆ τε καὶ ἀργυροφεγγῆ εὐπρέπειαν. ὡς ἂν μὴ τῷ κριτικῷ πυρὶ πλησιάσαντες φρυγανώδεις ὄντες ἀναλωθείημεν, πλέον δὲ καὶ πλέον καθαρθείημεν, δαπανώμενοι μὲν ὅσον κίβδηλον, καὶ καθαροὶ καθαρῷ τῷ πυροῦντι καὶ θεοῦντι συναιωνίζοντες. τίς μοι δοίη γλῶσσαν ἀξίαν τῆς εὐφημίας; τίς με θείη ἀνὰ ἡμέραν τὴν ἔμπροσθεν, ὅτε ἡύγει πῦρ θεῖον γλωσσοειδῶς τυπούμενον, ἐφ' ἑκάτερόν τε τῶν ἀποστόλων ἑνοειδῶς καὶ πολυμερῶς ἀναπαυόμενον, ὡς ἂν τὸ ἑνιαῖον δόγμα τῆς πίστεως ἐν πολυσχεδέσι γλώσσαις καταγγελθείη, συνάγον εἰς ἓν τὰ διεστῶτα, καταλυθείσης τῆς πολυσχιδοῦς πλάνης, πρὸς ἣν [E] κακῶς ὡμονοήσαν οἱ πάλαι πυργοποιήσαντες, καὶ μισθὸν ἔλαβον τῆς ἀσεβείας τὴν συγχυτικὴν τῆς γλώσσης, καὶ δι' αὐτῆς τῆς γνώμης διαίρεσιν; τίς μοι ταύτης μεταδοίη τῆς γλώσσης τοῦ Πνεύματος, ὡς ἂν τά τοῦδε τοῦ πνευματοφόρου ἀνδρὸς τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐξαγγείλω πλεονεκτήματα; ὠκεανὸς ἐνθαῦθα παρήτω λόγων, νοημάτων τε ἄβυσσος, ἀλλ' οὐχ ὑπείκει λόγοις ἡ χάρις τοῦ πνεύματος. ὁ γὰρ ἄνευ τοῦ Πνεύματος βουλόμενος λέγειν τὰ τοῦ Πνεύματος, φωτὸς ἄνευ βλέπειν προαιρεῖται, καὶ σκότον ἔχει ποδηγὸν τῆς ὁράσεως. διο πάλιν πρὸς αὐτὸν ἐπάνειμι τὸν νῦν εὐφημούμενον, ἐξ αὐτοῦ ὡς θείου λαμπτῆρος τὸν λύχνον ἀνάπτων τῆς γνώσεως, ὡς ἂν αὐτὸς εἴη τῆς εὐφημίας ὑπόθεσις, καὶ τῶν ἐπαίνων χορηγός.

qui simul cœpit facere et docere, et non minus virtutibus,

5 Ecquis quidem tam copiosæ facundiæ fuit et tam magnæ sapientiæ: quarum comparatio discerni nequit, ut obscurum sit, utra mirabilior fuerit? Quis forma virtutum sic exstitit vel visus, [C] ut verbis non indigeret ad docendum? Quis verborum imbres sic unquam effudit ex actionibus consectarios, et virtutem ex illis accipientes, ut et de eo pronuntiare liceat: Quæ cœpit facere et docere: quod dicit divinus Lucas de Jesu Deo meo, a quo et esse et bene esse acceperat? Quis ita actioni contemplationique dedit operam, cum et calcarit carnis voluptates, acsi sine carne esset, et cum Deo divina specularetur? Quis fidei, tamquam animæ, opera, uti membra corporis, optimo ordine sic addidit subjecitque, et opera fide sic animavit vividaque reddidit? Quorum scilicet alterum sine altero inutile nulliusque emolumenti est, tametsi quispiam antecellere fidem haud absurde prorsus concedat. Quis sic gulam procul eliminavit, heram servituti mancipans, avidamque pia ratione cohibens, ut illius dominus effectus sit, non servus?

5 Τίς μὲν οὕτω πολὺς ἐν λόγῳ καὶ μέγας ἐν φρονήσει, ὧν ἡ σύγκρισις ἀσύγκριτος, ὡς ἄδηλον εἶναι ποτέρῳ μᾶλλον οὗτος θαυμασιώτερος; τίς οὕτω τύπος ἀρετῆς ἦν καὶ ὁρώμενος, ὡς μὴ δεῖσθαι λόγου πρὸς παίδευσιν; τίς λόγων νιφάδας ἐξέχεε τοῖς ἔργοις ἑπομένας, ἐκ τούτων τε λαμβανούσας τὴν δύναμιν, ὡς [F] καὶ ἐπὶ τούτου λέγειν, ὧν ἤρξατο ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ὃ περὶ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ μου Λουκᾶς φησὶν ὁ θεσπέσιος, ἐξ οὗ τὸ εἶναι, καὶ τὸ εὖ εἶναι κεκλήρωται; τίς πρᾶξιν ἐπῆλθε καὶ θεωρίαν, σαρκός τε ἡδονὰς πατήσας, ὡς ἄσαρκος, καὶ μετὰ Θεοῦ τὰ θεῖα σκεψάμενος; τίς πίστει ὡς ψυχῇ τὰ ἔργα οἷα μέλη σώματος εὐτάκτως περιέθηκε καὶ ὑπέταξε, καὶ ἔργα πίστει ἐψύχωσε καὶ ἐζώωσεν; ὧν θάτερον θατέρου δίχα ἄχρηστον καὶ ἀνόνητον, εἰ καὶ τῇ πίστει, οὐκ ἀπὸ σκοποῦ δοίη τις τὸ προτέρημα; τίς οὕτω γαστριμαργίαν ἐξέωσε, δουλώσας τὴν δέσποιναν, καὶ φιμώσας μαιμάσσουσαν εὐσεβεῖ λογισμῷ, αὐτοκράτης, οὐ θεραπευτὴς ταύτης γενόμενος?

quam facundia et doctrina excelluit.

6 Tanta vero sobrietatis illius præstantia fuit, ut nesciret, an, quidve, aut quantum cibi c potusque admitteret. Natura quippe fragilis est, et caro fluxa, mobilisque, ac spirituum indiga. [c]

6 Καὶ τόσον αὐτῷ τῆς ἐγκρατείας τὸ περιὸν, ὡς λανθάνειν, εἴ τε καὶ ὅ τι, καὶ ὅσον προσεφέρετο βρώσεώς τε καὶ πόσεως. ἡ μὲν γὰρ φύσις ἐπίκηρος, καὶ τὸ σαρκίον ῥευστὸν καὶ κινούμενον, καὶ ὥσπερ πνεύματος ἐνδεές· ἀναπνοῆς γὰρ ἄνευ ζῆν τῶν ἀμηχάνων,

A χάνων, καὶ τῶν λοιπῶν οὕτω χρεὼν ἀναπληροῦσθαι τὴν ἔνδειαν. τρία γὰρ τὰ κενούμενα, ξηρὸν, καὶ ὑγρὸν, καὶ πνεῦμα· ὧν ἑκάστου ἡ κατάλληλος ἀναπλήρωσις συνιστᾷν τόδε τὸ σῶμα φυσικῶς πρὸς τοῦ Κτίσαντος ὥρισται. ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ πνεύματος οὐκ ὑπείκει φύσεως ὅροις. οὐ γὰρ ἐν ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. τίς οὕτω καθαρὸς καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν πρὼς τῷ σώματι, ὡς μαρτυρεῖσθαι αὐτῷ καὶ τὸ πρὸς μίξεις ἠλίθιον; ἀλλ' οὐκ ἠλίθιον ὄντως. οὐ γὰρ ἄλογον, οὐδὲ φύσεως τὸ ἀῤῥώστημα, λόγου δὲ ἐπικράτεια ἡνιοχοῦντος τὸ ἄλογον, καὶ πᾶσαν τὴν ἔφεσιν πρὸς Θεὸν ἀνατείνοντος, ἐφ' ᾧ καὶ δεδημιούργητο, ἀποστρεφομένου μὲν τὸ λεῖον τῆς ἡδονῆς ὡς πυρὸς ὑπέκκαυμα, προαιρουμένου καὶ τὸ τραχὺ τῆς ἀρετῆς φέρον πρὸς ῥαστώνην αἴδιον. οὕτως ἑαυτὸν συνεθίζων ἐκ μικροῦ, προβαίνων ὡτημέραι, ἀεὶ ἐγίνετο ἑαυτοῦ ἐγκρατέστερος, ἕως τὸ πάθος ἐκοίμησε τέλεον, ἀσκητικῇ τέχνῃ τιθασσεύσας καὶ δράσας ὑφήνιον, εἰς ἕξιν τοῦ ἔθους τῷ χρόνῳ καὶ προβάδην εἰς φύσιν ἐλάσαντος. πόνος γὰρ θείας ἐπικουρίας τυχὼν, ἀπάθειαν χαρίζεσθαι πέφυκε.

Quia fieri non potest, ut sine respiratione vitam trahamus, cæterisque perinde opus est nobis, ut indigentiam suppleamus. Enimvero tria sunt, quæ evacuantur, siccum, humidumque, et spiritus, quorum cujusque idonea plenitudo a Conditore rerum definita est, qua natura corporis constituatur. At vero gratia Spiritus naturæ terminis subjecta non est. Non enim in solo pane vivet homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei. Quis sic anima cogitationeque, et non solum corpore, purus est, ut illi testimonium ferat de obtusa ad coitus indole? At nec obtusa revera erat illius indoles. Neque enim erat aliquid rationis expers, aut naturæ infirmitas, sed continentia rationis, qua pars non rationalis animæ frenabatur, et desiderium omne intendebatur ad Deum, propter quem erat conditus: qua voluptatis suavitatem, cen fomitem incendii refugiebat; magisque eligebat virtutis asperitatem, qua ad tranquillitatem æternam subveheretur. His moribus se ipse assuefaciendo a puero, et quotidie progrediendo, semper se ipso fiebat continentior, donec prava affectio omnino dormiret, ubi illam exercitationis arte cicurasset, et subjectam fecisset, consuetudine in habitum procedente tempore, et demum in naturam conversa. E
B
Labor enim, cui divinum auxilium adspirat, affectus sedare *d* natus est.

A. S. Joanne Damasceno

7 Τίς φιλαργυρίαν τῶν κτημάτων προαπεκτήσατο, μεθ' ἧς καὶ τὰ κτήματα, οὕτω ποθήσας τὸ μὴ ἔχειν, ὡς ἕτερος τὸ ἔχειν, τῶν παθῶν τὸ ἔρεισμα, τῆς ἐλπίδος τὸ στέρημα, τῆς πίστεως τὴν ἀντίπαλον; διὸ καὶ Παῦλος ἡ θεόφθογγος λύρα τοῦ πνεύματος, τῶν ἀποστολικῶν γλωσσῶν τὸ πολύηχον στόμα, δευτέραν εἰδωλολατρίαν ταύτην καιρίως κατονομάζει. ἀφεὶς γάρ τις τῆς θείας προνοίας ἀφάψαι τῆς ἐλπίδος τὴν ἄγκυραν, τῶν χρημάτων τῇ συλλογῇ ἐπερείδεται, ταῦτα τιθεὶς πρὸ τοῦ κρείττονος, ὡς ἀθάνατα βιωσόμενος· καὶ ὡς θάλασσα οὐκ ἐμπιπλώμενος, κἂν ὅ τι πλεῖστοι χρυσοῦ ποταμοὶ εἰσρέωσί τε καὶ μέγιστοι· οὐχ εἵλετο τούτους ὁ νῦν εὐφημούμενος, ἀλλ' ἀπωσάμενος ἅπαντα, αὐχεῖν *e* πατρίδα εὐκλεᾶ καὶ περίοπτον· τὴν Ἀντιόχου λέγω, καὶ τῆς ἑώας δεδεγμένην τοὺς οἴακας· γένος καὶ αἷμα περίβλεπτον, χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους πολυτελεῖς, ἐσθῆτος ὅσον μαλακὸν καὶ περίδοξον ἄλλοις παραχωρήσας, πρὸς δὲ καὶ λόγου κλέος καὶ δυναστείαν.

7 Quis sic avaritiæ renuntiavit, unaque pecuniis, ut non habere, perinde ac alter habere, peroptaret, illi nempe, quæ pravorum animi motuum fulcimentum est, exstinctio spei, adversaria fidei? Unde Paulus divinarum Spiritus sancti vocum lyra, linguarum Apostolicarum os multisonum, apposite eam appellat, Idolorum servitutem. Nam si quis divinæ providentiæ apprehendere anchoram non curat, hic congestis divitiis nititur, quas anteponit Numini, ceu æternum victurus; et maris instar non impletur, tametsi complura ingentiaque auri flumina in ipsum confluant. Hæc non elegit ille, cujus nunc laudes celebramus; sed repulsa omni materia gloriandi, patria illustri et inclyta (Antochiam dico, cujus regimini Oriens parebat) genere sanguineque conspicuo, auro, argento, pretiosis lapidibus, relictoque aliis, quidquid in vestibus est molle splendidumque, imo et elegantia vique sermonis;

d Sanctus terrena contemnens,

8 Φοιτᾷ πρὸς Μελέτιον τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας τὸν πρόεδρον, ἄνδρα πλείστοις θείοις κομῶντα χαρίσμασι, βίῳ καὶ λόγῳ παντὶ περιηχούμενον· ὃς τοῦτον δεξάμενος ἔτος που ὄκτω καὶ
C δέκατον ἄγοντα, ἐραστής τε τοῦ κάλλους τῆς αὐτοῦ καρδίας γενόμενος, ὡς προβλεπτικῷ ὄμματι τὴν τοῦ νέου θεώμενος ἔκβασιν, τοῖς τε τῆς εὐσεβείας στοιχειώσας δόγμασιν, ἦθος τε καὶ τρόπον ἱκανῶς ἀποσεμνύνας, καὶ προγράψας τὸ κάλλος τῆς ἀληθείας, οὕτω διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας μορφοῖ ἐν αὐτῷ Χριστὸν, τὸν ὡραῖον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὡς κάλλει ἐκλάμποντα τῆς θεότητος. ἐτῶν ἦν ὡς τριάκοντα, καὶ οὕτως ἅμα ἐν τῇ τελειότητι τῆς τε σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἡλικίας γενόμενος, καὶ τῶν θείων λόγων ἀναγνώστης προαχθεὶς ὁμοῦ καὶ διδάσκαλος, ῥυμηθείου ἔρωτος πρὸς τὴν ἔρημον μετανίσταται, σφιγῶσαν τὴν σάρκα καὶ φλοιδοῦσαν τοῖς πάθεσι καταμαράναι βουλόμενος, ὡς ἂν μὴ τὸ κρεῖττον δουλωθείη τῷ χείρονι· ἄμφω γὰρ κατ' ἀλλήλων ἐπιθυμεῖ, καὶ ἡ φθορὰ τοῦ σκηνώματος εἰκότως τῇ ψυχῇ τὴν ἐπικράτειαν δίδωσι· καὶ τοῖς πέλας προσομιλήσας ὄρεσιν, ὁδηγεῖται πρός τινα πρεσβύτην, Σύρον μὲν τὴν διάλεκτον, τὴν δὲ γνῶσιν οὐκ ἰδιωτὴν, ἄκραν φιλοσοφοῦντα ἐγκράτειαν, καὶ τούτου τὴν σκληραγωγίαν τέτρασιν ἀποσμηξάμενος ἔτεσιν, καὶ πάσης ἡδυπαθείας ῥᾶον περιγενόμενος, λόγον ἔχων τῷ πόνῳ συναμιλλώμενον, τῆς ἀδηλίας γλιχόμενος, ἐσχατίας τινὸς ἐγενέτο πάροικος, ἄντρον αὐχῶν καταγώγιον ὡς ἀρετῆς παλαίστραν καὶ κονιστήριον· ἔνθα πόσοις μὲν ἄθλοις ὑποστὰς κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν τὴν τοῦ

8 Ad Meletium pergit Antiochenæ ecclesiæ antistitem, divinis compluribus nitentem donis, vita doctrinaque ubique celebrem. Qui Joannem decem et octo *f* circiter annos natum suscipit, cordisque ejus pulchritudinem amare incipiens, ceu juvenis exitum præscio contuitu cerneret, eum sinceræ pietatis documentis instituit, ac moribus ipsius ad honestatis regulas compositis, veritatis in eo pulchritudinem delineavit. Hoc modo Christum in eo per lavacrum regenerationis figurat; speciosum, inquam, illum præ filiis hominum propter effulgentem Deitatis decorem. Triginta circiter annis *g* natus, cum perfectam corporis et animi ætatem esset assequutus, ad divinorum eloquiorum lectoris *h*, imo et magisterii jam promotus gradum, divini amoris impulsu in desertum migrat, carnem prementem et affectionibus inflammantem macerare studens, ne pars potior ignobiliori subjecta fieret. Ambæ siquidem adversus se invicem concupiscunt: at corruptio tabernaculi imperium recte in animam transfert. Igitur in proximis montibus eum versaretur, ad quemdam senem ducitur, qui Syra quidem dialecto utebatur, sed scientia imperitus non erat, supremæque continentiæ apicem excoluerat. Hujus

ac prius lector ordinatus, in cremo uustere vivit,
F
f

A. S. JOANNE DAMASCENO.

jus austeritatem annos quatuor cum expressisset, omnique voluptate evasisset facile superior, quod ratione uteretur cum laboribus suis conspirante; latere cupiens, loci abstrusi factus est incola, antrum habere gestiens diversorium, veluti palæstram stadiumque virtutis. Quot quidem illic certaminibus perfunctus secundum multitudinem dolorum tantumdem consolationis Spiritus vicissum obtinuit? Quot vero in corde ascensiones ponens, Spiritu operabatur, de virtute in virtutem progrediens, et per utramque actionem, dico et contemplationem, omne Ægyptiacum consilium ab anima exterminans et e corpore?

πνεύματος παράκλησιν ἀντελάμβανε; πόσας δὲ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ θέμενος τῷ πνεύματι κατειγάζετο, ἐκ δυνάμεως προβαίνων εἰς δύναμιν, καὶ δι' ἀμφοῖν πραξεώς τε καὶ θεωρίας, ἅπαν Αἰγύπτιον νόημα τῆς ψυχῆς ἐξορίζων καὶ σώματος; D

et sancte: sed ex nimio rigore morbum contrahit.

9 Cum vero, ceu Moyses alter, huicce mundo pro eximio munere datus, Ægyptum reliquisset, hanc utique vitam, quæque ad ipsam pertinent, ac modo quodam vitæ hujus exsors effectus esset; Deum vidit in hujusce sæculi asperitate, velut in rubo splendescentem. Quemadmodum enim rosam ex spinis, sic ex virtutis laboribus suaveolentem plantam in Dei odorem germinare comparatum est. Abjectis itaque cogitationibus exemptus, terrenisque rebus calceamentorum instar positis, in loco Dei manet, mente sua scilicet, ubi
B Deum intuetur, quantum intueri possibile est. Rursum vero in Ægyptum remeat, populum multum et innumerum ex Ægypto, et ex amara Pharaonis, principis orbis, servitute translaturus ad excelsam terram promissionis, et traducturus eos per mare rubrum aquæ divinæ et sanguinis, in deserto perturbationum vacuo versantes, et declinantes ab Amalec extensione manuum, in crucis modum elevatarum ad illum, qui nostri gratia manus expandit in cruce, ut vincendi ab illo virtutem obtineant. Duobus igitur annis in specu degens, servansque insomnem animam una cum corpore, vacans meditationi divinorum eloquiorum, acsi carnis expers esset, omnem expulit ignorantiam, veræ scientiæ lumine in semet recepto. Si vero indulgere somno opus erat, quo natura recrearetur sustentareturque, hoc officium naturæ stans præstabat, ut illo biennio, nec nocte, nec die recubaret. Hoc modo inferioris partis libidines enecantur, lumborum virtutes solvuntur, umbilici extinguitur æstus: ac ipse fit ineptus ad opem sibi præstandam.

9 Μωϋσῆς τις ἄλλος τῷ βίῳ δεδωρημένος, τὴν Αἰγύπτου κατελελοίπει τὸν τῇδε βίον, καὶ τὰ τοῦ βίου, καὶ τρόπον τινὰ ἔξω τοῦ βίου γενόμενος, εἶδε Θεὸν ὡς ἐν βάτῳ τῷ τραχεῖ τοῦ βίου ἐκλάμποντα· καὶ ὥσπερ ἐξ ἀκάνθης τὸ ῥόδον, οὕτως ἐκ πόνων ἀρετῆς φυτὸν εὐῶδες εἰς ὀσμὴν τοῦ Θεοῦ φύεσθαι πέφυκεν. οὕτω λυθεὶς τῶν χαμαιζήλων ἐννοιῶν, καὶ ἀφεὶς δίκην πηδίλων τὰ γήϊνα, ἐν τόπῳ Θεοῦ, τῷ ἰδίῳ νῷ γίνεται, καὶ ὁρᾷ Θεὸν ὡς ἰδεῖν δυνατόν· καὶ πάλιν εἰς Αἴγυπτον παραγίνεται, πλήθη πολλά τε καὶ ἄπειρα ἐξ Αἰγύπτου, καὶ τῆς πικρᾶς τυραννίδος Φαραὼ τοῦ κοσμοκράτορος, καὶ πρὸς τὴν ἄνω γῆν τῆς ἐπαγγελίας μεταστησόμενός τε, καὶ μεταστήσων διὰ θαλλάττης ἐρυθρᾶς τοῦ θείου ὕδατός τε καὶ αἵματος, ἐν ἐρήμῳ τῶν παθῶν E πολιτευσαμένους, καὶ Ἀμαλὴκ ἐκκλίναντας χειρῶν ἐκτάσει ἐπαιρομένων σταυροειδῶς πρὸς τὸν ἐν σταυρῷ τὰς χεῖρας δι' ἡμᾶς ἐκτείναντα, ἐξ αὐτοῦ τε τὴν τροπαιοῦχον δεδεγμένους δύναμιν. ἐν τῷ σπηλαίῳ τοίνυν διττὸν ἔτος διατρίψας, καὶ ἄγρυπνον τὴν ψυχὴν ἅμα καὶ τὸ σῶμα διαφυλάξας, οἷον ἄσαρκος τῇ μελετῇ τῶν θείων λογίων ἐνασχολούμενος, πᾶσαν ἐξωστράκισεν ἄγνοιαν, τὸ φῶς τῆς ἀληθοῦς εἰσοικισάμενος γνώσεως. εἰ δὲ καὶ ὕπνου μεταλαχεῖν ἔδει πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἀνάκτησιν καὶ ἀνάῤῥωσιν, ἑστὼς τὴν λειτουργίαν ἐτέλει τῆς φύσεως, ὡς τὸ διττὸν ἔτος οὐδ' ὅλως ἀνακλιθῆναι, οὐ νύκτωρ, οὐ μεθ' ἡμέραν. οὕτω νεκροῦται τὰ ὑπογάστρια, καὶ τῶν νεφρῶν τὰς δυνάμεις ἐκλύεται, καὶ τῶν ἐπ' ὀμφαλοῦ γαστρὸς τὴν πύρωσιν παρασβέννυται, καὶ ἄτονος πρὸς τὸ ἑαυτῷ χρησιμεύειν γίνεται.

ANNOTATA.

C a *Forte e textu Græco hic excidit vox* πάλαι olim, *aut alia similis.* F

b *Vox* γάδειρα *Phœnicibus usitata est, idemque apud ipsos significat ac* περιφράγματα *aut* septa, *ut legitur in Lexico Græco Roberti Constantini. Dictio tota aliquid obscuritatis habet. At auctor videtur dicere, tam præclaram omnis virtutis ideam, ut natura ulterius non progrediatur, iisque septis circumscribatur, fuisse conceptam a* Chrysostomo, *structamque supra fundamentum humilitatis.*

c *Virtutes, quas hactenus laudavit Damascenus, nimirum humilitatem num. 2 memoratam, castitatem, sobrietatem, ac generatim excellentiam in agendo, contemplando et docendo, variis locis in Commentario nostro ita confirmatas lector inveniet, ut nequaquam dicendum sit, exaggeratione usum esse Damascenum.*

d *Vox Græca* ἀπάθεια *videtur pluscului significare, quam significant voces Latinæ* affectus sedare. *At in rigore ea vox accipienda non est. Facile tamen crediderim, eam gratiam fuisse datam* Chrysostomo, *qui in domo materna, et in solitudine fortiter expugnavit libidinem, ut nec caro nec concupiscentia ipsi postmodum fuerit molesta.*

e *Vox* αὐχεῖν *forte mendosa est, ac magis verisimiliter legi poterit* αὐχὴν gloriationem, *aut quid simile. Certe ex dictione Græca, etiamsi credamus genuinam, extundi nequit, quod dedit Lequienus,* patriam exornat. *Nam agitur de Sancto omnia relinquente, interque hæc etiam patria ponitur. Mirum forte alicui videri poterit, quod Sanctus dicatur reliquisse* elegantiam vimque sermonis. *Attamen id vere dicitur, cum ea uti noluerit, ut nomen sibi faceret; sed postea solum eadem sit usus ad gloriam Dei et ad hominum salutem promovendam.*

f *De institutione* Chrysostomi *per Meletium actum est* § 4 *et* 5. *At fortasse plures annos, quam octodecim habebat, quando Meletium frequentare cœpit, nisi jam illum subinde adiverit, quando adhuc audiebat Libanium. Vide dicta num.* 46.

g *Hæc*

A g *Hæc ætas optime congruit cum chronotaxi nostra tota.*

h *Lector jam duobus aut tribus annis erat, quando in solitudinem abiit. At magister non erat, nisi privatus, ob Epistolas ad Theodorum lapsum scriptas. Quæsitus tamen fuerat ad episcopatus cathedram; sed eam dignitatem fugerat.*

A. S. Joanne Damasceno.

CAPUT II

Sanctus in Patriam reversus, fit presbyter ac deinde episcopus: præclare docet: exsilio relegatur, revocatusque iterum pellitur: mors, sepultura, corpus Constantinopolim relatum.

Αὖθίς τε πρὸς τὴν πατρίδα παλινοστήσας, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν πρεσβυτέρου τάξει γινόμενος, καὶ ταύτῃ ὡς εὐγνώμων παῖς τῇ τιθηνῷ μητρὶ ἀποτίσας τὰ θρέπτρα, θείᾳ προνοίᾳ πρὸς τὴν ἁλουργίδα τῶν πόλεων μετατάττεται, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως νυμφεύεται. οὐ γὰρ ὑπὸ μόδιον κρύπτεσθαι ὅσιον φωστῆρα τοιόνδε, ἐφ' ᾧ τὸ ἄχρονον καὶ ἀίδιον φῶς ἀναπέπαυται, ἀλλ' ἐπὶ λυχνίαν ὑψηλὴν καὶ περίοπτον ἀνατίθεσθαι, ἵν' ὡς ἐξ ἀπόπτου καὶ μεσαιτάτης περιωπῆς σάλπιγξ οἷα χρυσήλατος πάντα περιηχήσῃ τὰ πέρατα. τίς οὕτως ἐκκλησίαν B ἴθυνέ τε καὶ ἔταξε, καὶ χθαμαλὸν ἐπεδείξατο φρόνημα ἐν ὑψηλῷ τοῦ ἀξιώματος προτερήματι; τίς οὕτως ὀργὴν καὶ θυμὸν ἡνιόχησεν, ὡς ἔννομον πραότητα κτήσασθαι, ἀποστυγοῦσαν μὲν πᾶν ὅ, τι τῆς ἀρετῆς ἀντίθετον, καὶ διεκδικοῦσαν δὲ ἐξ ἀδίκων τὸν δίκαιον; τίς ἀγάπην τοσοῦτος, ἐξ ἧς ἔλεος φύεται, οὗ τῆς ἀρετῆς μέχρι νῦν ἔμψυχοι στῆλαι τὰ συμβόλα φεροῦσι; λόγος γὰρ πᾶς αὐτῷ ἐλέου ὑπῆρχεν ὑπόθεσις, ὡς εἰς ἕξιν ἐληλακέναι συμπαθείας καὶ μεταδόσεως τοὺς τῶν ἐκείνου ἐπαιόντας λόγων. ἔπεισε γὰρ Θεῷ τὰ οἰκεῖα κιχρᾷν, φθαρτὰ διδόντας καὶ ῥέοντα, ἀντιμετρεῖν τὰ ἑστῶτα καὶ ἄφθαρτα, καὶ θησαυρίζειν ἐν οὐρανοῖς τῆς συμπαθείας τὸν ἔρανον, οὐ δαπανώμενον, οὐδὲ κλέπτῃ συλώμενον, ἐλεημοσύναις τὰς ἁμαρτίας καθαίρειν, καὶ τὰς ἀδικίας ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων· πεινῶσι διαθρύπτειν τὸν ἄρτον εὐαγγελικῶς, καὶ διψῶσι διδόναι ποτήριον· γυμνῶν περιστέλλειν τὴν γύμνωσιν, καὶ ἀμφιάζειν ἀνείμονας, καὶ ἀστέγους ὑπαιθρίους σκέπειν· ποιεῖσθαι νοσούντων ἐπίσκεψιν, καὶ πρὸς φρουρὰν τὸν πόδα πρόιεσθαι, καρποῦσθαι, τῷ ἐλέῳ τὸν ἔλεον.

C 11 Μῆνιν δὲ τίς ἀπώσατο, καὶ ἀπωθεῖσθαι τὸ ποίμνιον πέπεικε, τὴν τὰ θεῖα σπλάγχνα τῶν οἰκτιρμῶν τοῖς ἔχουσι κλείουσαν; ὡς γὰρ ἐποίησας, ἔστω σοί, φησιν· ᾧ μέτρῳ μετρεῖς, ἀντιμετρηθησομένῳ, ἀφέντι γάρ ἀφεθήσεται. καὶ ἔμπαλιν ἀκολουθία πεφώνηκεν· οὐκ ἀφεθήσεται γὰρ οὐκ ἀφέντι. τίς φθόνον, καὶ βασκανίαν κατέκρινε, καὶ κατάκρισιν διδάξας; τὸ φθονεῖσθαι ἄριστον· ἀγαθὸν γὰρ ἅπαν ἐπίφθονον. αὐτοκατάκριτον δὲ πρὸς τῷ αἰσχίστῳ τὸ βάσκανον, τὸ πάντων τῶν παθῶν ἀδικώτατον καὶ εἰκαιότατον, τὸ τοῦ ἐλέους ἀντίπαλον· εἴπερ ἔλεος μὲν ἀλλοτρίοις κακοῖς ἐπαλγύνεσθαι, ἀγαθοῖς δὲ τὸ βάσκανον· οὐχ ἑαυτοῦ ἕνεκα, τοῦ πάσχοντος· καὶ αὔξησιν ποιεῖσθαι τῆς ἑαυτοῦ τῶν ἀλλοτρίων καλῶν τὴν ἐπαύξησιν, τὸν κεκτημένον ἀμυνόμενον πρότερον. καὶ παιδεύσας μὴ κρίνειν τὸν σύνδουλον, ὡς ἂν μὴ κριθείημεν δικαίοις σταθμοῖς τοῦ μόνου κριτοῦ, τὴν δίκην ἡμῖν ταλαντεύοντος, μηδὲ ἁρπάζειν τὸ τοῦ δεσπότου ἀξίωμα. εἷς γὰρ κριτής, ὃς οὐ κρίνεσθαι πέφυκεν, ὡς μόνος ἁμαρτίας ἐλεύθερος, δεσπόζων, οὐ δεσποζόμενος. ἄφετε εὐαγγελικῶς ἐβόα, καὶ ἀφεθήσεσθε. τίς λύπην ἀπώσατο τὴν πρὸς θάνατον ἄγουσαν, καὶ λύπην ἐδίδαξε τὴν θυμηδίας πρόξενον; ὧν ἡ μέν, ὡς πένθος τῆς ἐκ Θεοῦ c ἁμαρτίας, σωτήριος· εἴπερ ἁμαρτάνειν τὸ ἀποτυγχάνειν οἱ ταῦτα δεινοὶ διειλήφασιν·

In patriam itaque rediens, presbyterii gradum accipit. Cumque tamquam gratus filius, nutrici matri nutricationis præmia rependisset, Deo providente ad urbem principem transfertur, magnique pontificis filiam ducit uxorem. Æquum *a* siquidem non erat, ut insignis adeo religionis lucerna, in qua Lumen tempori nullo obnoxium et æternum requiescebat, sub modio occultaretur, sed super candelabrum excelsum omnibusque conspicuum statueretur, ut ex alta positaque E in meditullio specula, ceu Tuba ex auro ductili, ad universi extrema quæque personaret. Quis ecclesiam sic rexit ordinavitque, et humilem nihilominus sensum præ se tulit in excelso dignitatis gradu? Quis iram animique vehementiam sic compescuit, ut mansuetudinem ad justitiæ leges exactam consequutus esset, qua coerceret, quidquid obstabat virtuti, justumque ab injustis vindicaret? Quis tantus fuit caritate, ex qua misericordia nascitur, cujus virtutis indicia animatæ columnæ *b* hodieque gestant? Omnis sermo illius de misericordia erat, quique eum verba facientem audiebant, ad habitum continuo commiserationis liberalitatisque provehebantur. Suadebat sua Deo fœnerari, corruptibilia et caduca largiendo illi, qui permanentia et incorrupta vicissim daret, ac recondere in cœlis miserationis symbolam, non consumendam, nec furto auferendam; peccata eleemosynis purgare, et iniquitates misericordia erga egenos; frangere pauperibus panem secundum præscriptum Evangelii, sitientibusque potum dare; nudorum tegere nuditatem, vestibus destitutos induere, sub dio agentes colligere, visitare infirmos, carceres visere, et misericordia misericordiam impetrare. F

Sanctus ordinatus episcopus, charitatem docet, *a* *b*

11 Quis autem iracundiam sic abegit, gregique abigere persuasit, qua divina misericordiæ viscera iis, qui illi sunt obnoxii, clauduntur? Nam quemadmodum feceris aliis, accidet tibi, inquit; et qua mensura mensus fueris, remetietur tibi. Ei quippe, qui dimiserit, dimittetur. Et ex consequenti iterum clamavit: Non dimittendum esse illi, qui non dimittit. Ecquis invidentiam odiumque sic condemnavit, et condemnare docuit? Invidiam pati optimum est, quia bonum omne invidiæ obnoxium est. Ast invidentia præter dedecus seipsa damnabilis est, omnium pravarum affectionum iniquissima, misericordiæ hostis; siquidem misericordiæ est alienis malis indolere, invidiæ vero bonis, non suiipsius causa, sed ejus, qui iis afficitur. Insuper alterius bonorum augmento invidi tabes augescit, ut prior ille vindicetur, qui bona possidet. Ad hæc conservum non judicare docuit, ne justo judicio illius, qui solus est judex, quique æqua lance nostra expendit, judicemur; nec usurpare Domini dignitatem:

iracundiam, temeraria judicia, acediam impugnat:

A. S. JOANNE DAMASCENO

dignitatem: unus enim est judex, qui nequit judicari, qui dominatur, nec alieno subest domio. Dimittite, Evangelico more clamabat, et dimittetur vobis. Quis dolorem, qui ad mortem ducit, sic repulit; ac dolorem docuit, quo gignitur lætitia? Quorum hic quidem salutaris est, ut dolor de peccato, quia peccare [a Deo] excidere est, quemadmodum harum rerum periti produnt. Ille vero qui oritur ex privatione voluptatum, conficit animum, estque prorsus illaudabilis. Nullo quippe pacto fieri possit, ut mœror oriatur, nisi frustrato desiderio. Cujusmodi itaque desiderium est, ejusmodi quoque mœror non obtentæ rei desideratæ: quæ si bona est, is est optimus: sin aliter habeat, ad genus alterum spectat. Desideriorum unum optimum est, quod ad illud vergit, quod solum optimum est. Contrariorum porro desideria opposita quoque sunt. Acediæ vero torporem nonne recordatione mortis intendit, docens illam, quæ ipsius animæ vires enervat, excidere; ac ejus loco inducens divinum timorem, populumque ardenter excitans, ut precibus vacaret, desidiam fortiter animis excuteret, et omnibus viribus custodiret cor suum, ne per sensus, velut per fenestras, in illud mors ascenderet?

D ἡ δὲ τῇ στερήσει τῶν ἡδονῶν ἐπισυμβαίνουσα, θυμόφθορος ὄντως καὶ ἄρδην εὐδόκιμος[1]· οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι λύπην συμβῆναι, ἢ ἐπὶ στερήσει ἐφέσεως. οἵα τοίνυν ἡ ἔφεσις, τοιάδε καὶ τῆς ἀστοχίας ἡ λύπη· ἀγαθῆς μὲν ἀρίστη, ἄλλως δὲ ἐχούσης ἄλλως ἔχουσα. ἀρίστη δὲ τῶν ἐφέσεων μία πρὸς τὸ μόνον ἄριστον νεύουσα. τῶν ἐναντίων δὲ καὶ αἱ ἐφέσεις ἀντίθετοι· ἀκηδίας δὲ τὸ ἄτονον οὐκ ἐτόνωσε μνήμῃ θανάτου, διδάξας αὐτῆς τῆς ψυχῆς νευροτομοῦσαν τὴν δύναμιν ἀποσείεσθαι, καὶ ταύτην ἀντεισοικίσας θεῖον φόβον, καὶ πόθῳ τὸν λαὸν παροτρύνας πρὸς εὐχὰς, καὶ ῥαθυμίαν ἄρδην τῶν ψυχῶν ἐκτινάττεσθαι, καὶ παντὶ σθένει τὰς ἑαυτῶν καρδίας τηρεῖν, ὡς ἂν μὴ, ὡς διὰ θυρίδων τινῶν τῶν αἰσθήσεων ἀνάβῃ θάνατος ἐπ' αὐτάς;

[1] lege ἀδόκιμος

B

Scripturas sine inani gloria præclare exponit;

12 Scrutari Scripturas docuit, harum enarrator doctorque factus, et prophetico spiritu arcanas Spiritus profunditates rimatus, scisso literæ velo, reconditam elegantiam exprompsit: atque istæc omnia modesto, et alieno a vana gloria sensu. Noverat siquidem, noverat, inanem gloriolam proculcare, qua laborum pretium supprimitur, et virtutum marcescit decor. Solet enim virtutum conceptaculum haud secus atque dolium perforare, influxumque efflaxu excipiens, vas nihilominus vacuum relinquit, sudores præbens lucro carentes, et laborem nullius fructus participem. Noverat enim, gloriam omnem sublimitatemque Deo deberi, homini vero humilititatem, quæ via est viro optimo ut exaltetur, quæque Israelis scala, qua homo attollatur ad Deum, Deumque in corde suo inhabitantem habeat.

E

12 Ερευνᾷν τὰς γραφὰς ἐδίδαξεν, ἐξηγητὴς καὶ παιδευτὴς τούτων γενόμενος, καὶ προφητικῷ πνεύματι τὰ κεκρυμμένα βάθη διερευνήσας τοῦ πνεύματος, καὶ διαῤῥήξας τοῦ γράμματος τὸ προκάλυμμα, καὶ τὸ κάλλος δημοσιεύσας τὸ ἐναπόθετον· καὶ ταῦτα πάντα ἀτύφῳ, καὶ ἀκενοδόξῳ τῷ φρονήματι. ᾔδει γὰρ, ᾔδει καταπατεῖν τὸ κενὸν δοξάριον, τὸ κενὸν τῶν πόνων ἀνάλωμα, τὸ τῶν ἀρετῶν λήϊον λυμαινόμενον. τιθμᾷν γὰρ οἶδεν, οἷα πίθον, τὸ ψυχικὸν δοχεῖον τῶν ἀρετῶν, καὶ τῇ ἐκροῇ εἰσροὴν ἐκλαμβάνουσα, οὐδὲν ἧττον κενὸν τὸ δοχεῖον καθίστησιν, ἀκερδεῖς ἱδρῶτας χαριζομένη, καὶ πόνον προξενοῦσα ἐπικαρπίας ἀμέτοχον. πρέπειν γὰρ ᾔδει Θεῷ μὲν πᾶν κλέος καὶ ἔπαρμα, ἀνθρώπῳ δὲ τὴν ταπείνωσιν, ὁδὸν ἀρίστῳ γινομένην ὑψώσεως, καὶ Ισραὴλ κλίμακα, πρὸς Θεὸν μὲν ἀναβιβάζουσαν ἄνθρωπον, καὶ Θεὸν καρδίας τελοῦσαν ἐφέστιον.

amatorque virtutum, vitia omnia aversatur.

13 Creaturæ omni propter Dominum Creatorem humilitate se subjiciebat, nisi solummodo, ubi honori Christi derogabatur, seu divina lex spernebatur, aut pessumdabatur. Superbum omne et torvum, arrogansque supercilium procul a se amandaverat. Secum loquentes blando recreabat aspectu, verbis benignis ac divinis sale con-
C ditis. Mores quidem ipsius erant gratiosi, et risus in vultu placidus, non in dissolutum effusus cachinnum. Nam quia exploratum habebat, vitia cum virtutibus proxime conjuncta esse et vicina, morem gerens ei, qui optima quæque præcipit, in seipsum attento animo erat, trapezita sagax factus, qui spuriam monetam repelleret, drachmamque regis imagine inscriptam admitteret: qui omnem malitiæ speciem, tamquam pulverem, divini Spirutus impulsu ex corde suo ejiceret, oppositarumque vitiis virtutum irrigatione pinguescens, velut oliva fructifera in domo Dei, virentibus semper foliis conspicuus, præstantissimum fructum offerret Deo, multitudinem eorum, qui illius opera compotes salutis facti sunt. Vel etiam erat tanquam palma aliqua optimorum monitorum aculeis instructa, quibus rectissime arguebat illos, qui domos domibus jungunt, et vineam Naboth rapere contendunt, acsi non esset Elias ad redarguendum paratus. At enim Eliam denuo Spiritus sanctus suscitarat, qui, cum lubenter in justorum animis maneat, per

13 Εταπεινοῦτο πάσῃ τῇ κτίσει διὰ τὸν κτίσαντα κύριον, ᾗ μόνον οὐ Χριστὸς ἠτιμάζετο, καὶ νόμος θεῖος παρεωρᾶτο καὶ ἀνετρέπετο. ἀπηνήνατο σοβαρὸν ἅπαν καὶ βλοσυρὸν, καὶ ὑπεροφρυβλέφαρον· μειλίχιον μὲν τὸ ὄμμα τοῖς ὁμιλοῦσι διδοὺς, λόγον δὲ ἤπιον καὶ θεῖον ἠρτυμένον ἅλατι. τὸ ἦθος μὲν χάριεν, ἀστεῖον δὲ τὸ τοῦ προσώπου μειδίαμα, οὐ πρὸς ἔκλυτον διαχεόμενον γέλωτα. εἰδὼς γὰρ ὡς ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι παραπεπήγασι, καὶ εἰσί πως ἀγχίθυροι, τῷ ἄριστα διακελευομένῳ πειθόμενος, προσεῖχεν ἑαυτῷ, τραπεζίτης εὐκρινὴς γινόμενος· F κίβδηλον μὲν ἅπαν ἀποπεμπόμενος χάραγμα, τῆς δὲ βασιλικῆς εἰκόνος τὴν δραχμὴν προσιέμενος, κακίας μὲν ἅπαν εἶδος, ὡς χοῦν ἐκρίπτων τῆς ἑαυτοῦ καρδίας ῥύμῃ θείου πνεύματος, ταῖς ἀντιθέτοις δὲ τῶν κακιῶν ἀρεταῖς ἀρδευόμενός τε καὶ πιαινόμενος, καὶ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν οἴκῳ Θεοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀειθαλὴς γινωσκόμενος, καὶ Θεῷ φέρων καρπὸν ὡραῖον, τὴν τῶν δι' αὐτοῦ σωζομένων πληθύν·· ἢ ὡς φοίνιξ τις τῶν ἀρίστων ἐλέγχων σφραττόμενος σκόλοψι, καὶ διελέγχων ἄριστα τοὺς οἰκίαν πρὸς οἰκίαν συνάπτοντας, καὶ Ναβουθαὶ διαρπάζειν ἐπειγομένους τὸν ἀμπελῶνα, ὡς οὐκ ὄντος Ηλιοῦ τοῦ διελέγξαντος. ἀλλ' ἤγειρεν αὖθις Ηλίαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐμφιλοχωροῦν ἐν δικαίων ψυχαῖς, κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν προφήτας ἀνιστῆσι, ζηλωτὰς ἔργων ἀγαθῶν, ἀποστυγοῦντας μὲν ὅ, τι αθλον καὶ ἄτοπον, εἰσοικιζομένους δὲ καὶ ἀντεισάγοντας πᾶν ἔννομόν τε καὶ δίκαιον.

14 Οὕτως

A

A. S. JOANNE DAMASCENO.

singulas ætates Prophetas identidem excitat, bonorum operum æmulatores, qui aversantur illud omne, quod malum perversumque est, vindicant vero et introducunt, quidquid legibus et justitiæ est conforme.

Sanctus propter vineam viduæ ablatam objurgat Eudoxiam. d

14 Οὕτως οὗτος ὁ θεῖος ἀνὴρ κριτὴς τῆς ἀδικίας ἐγίνετο· οὐ ταύτῃ κρίνων, ἄπαγε· πῶς γάρ; ἀλλὰ κατακρίνων, καὶ δεικνὺς ταύτην ἀπόβλητον, καὶ τῶν θείων περιβόλων ἀπείργων ποιοῦντας τὰ ἄδικα. χήρα γὰρ αὐτὸν ὑπεπίαζε θαμινὰ παρενοχλοῦσα, τρυχομένη τὴν καρδίαν τῷ ἀδικήματι, καταφύγιον ὥσπερ ὀχυρόν τι καὶ ἀκαθαίρετον τουτονὶ καταλαμβάνει τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, ἀσφαλῶς οὐχ ἥκιστα βεβουλομένη. τίνα γὰρ ἂν ἕτερον εὕρατο τοῦ πάθους ἀντιληψόμενον; ἄρχοντα; ἀλλ' ἦρχε τῶν ἀρχόντων ἡ ταῦτα ἐπηρεάζουσα. βασιλέα; ἀλλ' τῇ τοῦ μέλους προσπαθείᾳ τὴν γνώμην κατεθηλύνετο. σὰρξ γὰρ ἦν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὀστοῦν αὐτοῦ κεχρημάτικεν ἡ δρῶσα τὸ βιαῖον. καὶ ἣν ἔδει τοὺς ἀδικοῦντας ἐπιστομίζειν, ἀδικεῖν ἠπείγετο. τί δρᾷς ὦ παράνομον γυναῖον; αλουργίδα περίκεισαι, οἷα νόμου φύλαξ προβεβλημένη, καὶ νόμον καταπατεῖς; ὢ τῆς ἀῤῥήτου σοφίας τοῦ φήσαντος. μὴ δότε τά ἅγια τοῖς κυσὶ, μηδὴ ῥίπτετε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. ἄυτη γὰρ τὸν θεῖον νόμον καταπατήσασα τὸν ἅγιον, τὸν μαργαρίτην δηλαδὴ τὸν πολύτιμον, στραφεῖσα τὴν πενιχρὰν χήραν ἔῤῥηξε, τὴν ταύτης ἐφήμερον βιοτὴν διαρπάσασα. τί πράττεις, ὦ ἄπληστον καὶ ἀχάριστον γυναῖον; γῆν τε καὶ θάλασσαν δωροφοροῦσαν ἔχουσα, χήρας
B ἀπόρου κατατρέχεις τοῦ πονιχροῦ κτήματος, ἧς σε δίκαιον ἦν ἀνταλλάξασθαι βίον; λόγῳ δὲ βεβαιοῦσα τὸν νόμον, ἔργῳ τοῦτον δρᾷς ἀποκήρυκτον; οὐκ ᾐδέσθης τὸν πατέρα τῶν ὀρφάνων καὶ κριτὴν τῶν χηρῶν; ἀλλ' ἤκουσεν ὄντως ὁ τοῖς θείοις λόγοις ἀεὶ τρεφόμενος τῆς θεοπνεύστου ῥήσεως· κρίνατε ὀρφανον, καὶ δικαιώσατε χήραν· καὶ Ηλίαν ἔχων τοῦ ζήλου ποδηγόν τὸν πυρίπνοον, Ιωάννου μιμεῖται τὴν παῤῥησίαν, οὐκ ἔξεστί σοι, λέγων, ἔχειν τὸν ἀμπελῶνα τῆς ἀδελφῆς σου. οἴει γὰρ τὴν φύσιν ἐκβεβηκέναι, εἰ καὶ τὴν ἀξίαν ὑπερέβης τῷ τυραννικῷ ἀξιώματι ἀρχὴ γὰρ νόμῳ τυπουμένη βασιλεία καθίσταται, παρανομίᾳ δὲ στοιχειουμένη, τυραννὶς οὐκ ἀδίκως κατονομαζεται. οὐκ ἀνέγνως Ιεζαβὲλ τὸ δραματούργημα; τί τουτονὶ τὸν θεῖον εἰσέρχῃ σηκόν; ἄπαγε πόῤῥω τῶν θείων ἀνακτόρων. λουτὴρ ὑπάρχει ὁ θεῖος ναὸς, ἀποῤῥίπτων τὰ ἁμαρτήματα. οὐ τελωνὴς τὸν Ιησοῦν ἐφέστιον εἰσδεξάμενος καλῶς διεσκόρπισεν, ἃ κάκως ἐτελώνησε; καὶ σὺ θύγατερ· ἔτι γάρ σε μέλος οὖσαν, εἰ καὶ δύσχρηστον περιέδω* ἐλπίδι τῆς σωτηρίας, σωτηρία δὲ μετανοίας δίχα τῶν ἀνυπάρκτων καθέστηκεν· ἀπόδος καλῶς. ἃ κακῶς διήρπασας.

* forte περιέχω

14 Hac ratione divinus ille Vir injustitiæ evasit judex, non ut in ejus gratiam judicaret; absit: quonam enim modo? sed illam condemnans, et abjiciendam ostendens, eosque, qui injusta faciunt, divinis arcendo septis. Vidua *d* siquidem cum premebat et frequenter molestiam exhibebat, quæ ob illatam sibi injuriam corde excruciabatur. Hunc porro Hominem Dei prehendit, ceu validum et inexpugnabile perfugium, tuto plane certoque consilio. Ecquem enim nacta alterum fuisset injuriæ vindicem? Ex principibus aliquem? At principibus illa imperabat, quæ injusta hæc perpetrabat. Imperatorem? At ille affectu nimio in membrum suum erat animo prorsus effeminato. Quæ enim vim illam afferebat, caro erat ex carne ipsius et os ipsius vocabatur. Illa vero, quæ iniqua patrantes cohibere debuisset, ipsa totis studiis in iniquitatem rapiebatur. Quid agis injusta femina? Purpura vestiris, velut ad leges custodiendas eo usque provecta; tu vero legem pedibus proteris? O inexplicabilem sapientiam illius, qui dixit: Nolite dare sancta canibus: neque projiciatis margaritas ante porcos. Hæc enim, sancta Dei lege proculcata, pretiosissima scilicet illa margarita, pauperem viduam conversa diffregit, in quotidianum victum ejus invadendo. Quid agis, o insatiabilis ingrataque mulier? Tu, cui terra et mare munera afferunt, in egentis viduæ pauperculam possessionem irruis, cujus vitæ institutum cum tuo te permutare justum esset? Nonne tu, quæ verbis legem firmas, hanc actione tua irritam facis? Non reverita es Patrem orphanorum, judicemque viduarum? Verum audivit omnino, qui Verbo Dei perpetuo alebatur, hanc vocem a Deo inspiratam: Judicate pupillo, et viduam justificate. Ac Eliam igne spirantem zeli ducem habens, Joannis libertatem æmulatur. Non licet tibi, inquit, sororis tuæ vineam habere. Videris tibi naturæ terminos excessisse, quia tyrannico apparatu dignitatem ejus exsuperasti. Nam principatus, qui lege formatur, imperium est: qui vero injustitia instituitur, is non immerito tyrannis appelletur. An non legisti, quæ circa Jesabelem gesta sunt? Curnam divinum istud delubrum ingrederis? Esto procul a sacris istis ædibus. Dei templum lavacrum est, quo peccata eluuntur. Nonne publicanus, qui Jesum hospitio suscepit, rite dispersit, quæ telonio male lucratus erat? Tu vero, filia: (nam te etiamnum ut membrum, quamlibet inutile, non despiciam spe salutis: sed salus absque pœnitentia obtineri nequit) redde bene, quæ male rapuisti.

E

C

F

sed frustra: illa vero Sanctum exsilio.

15 Ταῦτα λέγων, οὐκ ἔπειθεν. ἔβυσε γὰρ τὴν ἀκοὴν ὡσεὶ ἀσπὶς, οὐκ ἐπαίουσα τοῦ φιλοθέως καὶ σοφῶς φαρμακεύοντος. ἐπεὶ δὲ τὸ πάθος ἑώρα πάμπαν ἀνίατον, ἐξωθεῖ τοῦ ἱεροῦ θαλάμου τὴν ἔνδυμα γάμου μὴ ἔχουσαν. εἶτα τί; ἡ Ιεζαβὲλ πάλιν τοῦ προφήτου κατεξανίσταται, καὶ φεύγει μὲν οὐδαμῶς ὁ κήρυξ τῆς ἀληθείας, οὐδὲ φρουρᾷ παραδίδοται, οἷα φωνὴ βοῶντος, ἀλλ' ὑπερορίαν καταδικάζεται. ὢ τοῦ ἀτόπου φρονήματος. πάλιν τὸ τοῦ ὄφεως θέλγητρον τῆς ἐκκλησίας τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἐξορίζειν ἐπείγεται, καὶ τῆς ἐφέσεως οὐ διήμαρτε. μικρὸν ὅσον τοῦ θείου μακροθύμως ἐπινυστάξαντος βλέμματος, τοῦ βασιλικοῦ ἐξορίζεται ἄστεος, μᾶλλον δὲ προμηθείᾳ Θεοῦ τοῦ τριαμβεύσαντος τῶν αὐτοῦ φιλῶν θεραπευτῶν τὸ ἀῤῥενωπὸν φρόνημα, καὶ πᾶσαν Θεοῦ οἷα Θεου ὢν ἐν αὐτῷ, καὶ σὺν αὐτῷ περιήει, σὺν Αβραὰμ πρὸς ἀλλοδαπὴν καλούμενος,

15 Hæc autem cum diceret, nihil suadebat. Illa siquidem tamquam aspis aures obturaverat, ne religiosi sapientisque Incantatoris vocem exaudiret. Quamobrem, cum sanari morbum non posse perspiceret, sacro eam thalamo pellit, quæ nuptialem vestem non haberet. Deinde vero quid? Jesabel iterum contra Prophetam insurgit. Ast nequaquam fugit veritatis Præco; neque custodiæ mancipatur, veluti vox clamantis*; sed mulctatur exsilio. O malesanum consilium! Denuo serpentis illecebra Ecclesia pellere hominem Dei conatur: nec optatis excidit. Regia civitate exulare Vir sanctus cogitur, divino oculo aliquantulum quasi patienter dormitante, imo potius providentia

* Joannes Baptista

A. S. JOANNE DAMASCENO.

providentia Dei, qui in servis sibi dilectis triumphare facit virile mentis robur, omnemque *c* Dei, ut qui Dei esset, seu in quo, et quocum adesset Deus, cum Abraham ad extraneam regionem vocatus: regiis ædibus cum Moyse expulsus, cum Elia in antrum Horeb excurrens, cum Jesu Deo in Ægyptum fugiens, ut in certaminibus fortitudo ejus comperta fieret, meritaque consequeretur præmia: ut Jobum modo quodam imitaretur, ecu Deus his ipsum verbis compellaret: *Non putas me alia de causa tibi respondisse, nisi ut justus appareas?* Quinimo, ut aliis etiam prædicaret Evangelium.

assentientibus aliquot episcopis, relegat, f

16 Tametsi vero quidam etiam alii injusto huicce exsilio suffragati sint; silentio rem transigere lubet, propter honorem patrum *f*, ne Chami mulctæ fiamus obnoxii, illudendo patribus. Multifarie siquidem narrantur ista; quod nempe episcoporum quidem alii nequissimo huic facinori assensi sint; alii autem penitus abnuerint ac imperatricem condemnarint, minitantem gentilium fanorum, quæ pridem eversa erant, instaurationem *g*, nisi simul omnes concordes fierent ad Virum sanctum persequendum. Vincat itaque illud, quo melius famæ consulitur. B Haudquaquam enim Patres inter se comparare expedit, ne nostra auctoritate eorum nos judices constituamus.

summo cum luctu bonorum omnium.

17 Sive itaque hoc, sive alio modo res gesta sit, ecclesia Præsul avollitur, caput a corpore, grexque viduatur optimo pastore, qui Christum æmulandi studio animam semper suam pro ovibus posuit. Ecclesia desiderabat Concionatorem, oves Pastorem et Fistulam, Christi satellites ordinis sui Ductorem et Tubam hostes spirituales territantem, viduæ Protectorem, Patrem pupilli, ægri Curatorem, peregrini Susceptorem, civitatum regina Aurum sincerum, quo decorabatur; eum, inquam, qui imperium temperabat sacerdotio, sceptrumque et diadema paternæ venustati restituebat; religiosæ aures requirebant sermonem Osque aureum. Quinimo, nisi audaciuscule loqui videar, una cum illo exibat Christus, quem in se manentem gestabat. O qua ratione siccis oculis acerbissimam hanc calamitatem enarravero? Nam ne cor quidem saxeum temperare a lacrymis possit: cum et petra, virga Moysis percussa, latices effuderit: atque ex cordo, quantumlibet durum sit, si tragica hac narratione verberatur, ob imma- C nitatem facinoris largi lacrymarum fontes emittuntur.

Revocatus Sanctus, iterum expellitur.

18 At vero repentino motu regia quatitur: et Pharao rursus eum, qui divino conspectu donatur, clamoribus accessit, ut inflictam plagam compescat: id quod statim evenit. Simul ac enim Joannes imperatoris jussu pedem refert, cessavit tremor. Sic nempe Deus novit eos honorare, qui sunt ipsius. *Vivo enim ego, ait Dominus, quia illos, qui me glorificant, glorificabo.* Rursum igitur in lætitia est grex Christi. Omnibus siquidem restituitur, qui omnibus omnia factus erat, lætaturque universa plebs Christo subdita, pinguescit, in optima cordis terra Joannis sermones, uti semen spiritus excipiens. At infligitur diabolo vulnus, iterumque more suo contra Præconem exsurgit. Infirmus molitur validum Ecclesiæ Propugnaculum dissolvere, et diripere opes raptoribus impervias. Accepit quidem in corpus illius potestatem, ut quondam in Job, ille, qui prius nec indignationis ejus nutum ferre poterat. Iterum tollitur Justus: Sponsus e thalamo extru-

σὺν Μωϋσῇ τῶν βασιλείων φυγαδευόμενος, σὺν Ἠλίᾳ πρὸς τὸ ἄντρον Χωρὴβ ἀποτρέχων, σὺν Ἰησοῦ τῷ Θεῷ φεύγων εἰς Αἴγυπτον, ὡς ἂν ἐν τοῖς ἄθλοις ἡ ἀνδρεία γνωσθείη, καὶ κατάλληλα τὰ ἔπαθλα δρέψοιτο, ὡς ἂν τρόπον τινὰ τὸν Ἰὼβ ἐκμιμήσηται, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐρεῖ Θεός· Ἢ οἴει με ἄλλως κεχρηματικέναι σοι, ἢ ἵνα δίκαιος ἀναφανῇς, ὡς ἂν καὶ ἄλλοις κηρύξῃ τὸ εὐαγγέλιον. D

16 Εἰ δὲ καί τινες ἕτεροι τῆς παρανόμου ταύτης ὑπερορίας συλλήπτορες γέγονασι, σιγῇ τιμῶμεν αἰδοῖ τῶν πατέρων, ὡς ἂν μὴ τοῦ Χὰμ ἀπενεγκώμεθα πρόστιμον, τοῖς πατράσιν ἐπιτωθάζοντες. πολύτροπος γὰρ ἡ περὶ τούτου διήγησις, τῶν μὲν ἐπισκόπων ἐπιχεόντων τὸ ἄτοπον, τῶν δὲ τουτὶ πάντῃ ἀπαιναινομένων, καὶ τῆς βασιλίδος καταψηφιζομένων, ἀπειλούσης τὴν τῶν ἑλληνικῶν τεμενῶν ἀνακαίνισιν, ἤδη καθαιρεθέντων ἄρτι, εἴ γε μὴ σύμψηφοι πρὸς τὴν θείου ἀνδρὸς γένοιντο δίωξιν. καὶ νεκάτω τὸ εὔφημον· οὐκ ἀγαθὸν γὰρ πατέρας συγκρίνειν, ὡς ἂν μὴ τούτων ὑφ' ἑαυτῶν κριταὶ καταστα(ί)ημεν. E

17 Εἴτε οὖν οὕτως, εἴτε ἐκείνως, ἀφαιρεῖται τῆς ἐκκλησίας ὁ πρόεδρος, ἡ κεφαλή τε τοῦ σώματος, καὶ χηρεύει τὸ ποίμνιον τοῦ καλοῦ ποιμένος, τοῦ χριστομιμήτως ἀεὶ τὴν ψυχὴν τιθέντος τὴν ἑαυτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων. καὶ ἐπόθει ἡ ἐκκλησία τὸν κήρυκα, τὸν νομέα τὰ πρόβατα καὶ τὴν σύριγγα· οἱ τοῦ Χριστοῦ ὑπερασπισταὶ τὸν ταξιάρχον καὶ τὴν σάλπιγγα κατ' ἐχθρῶν νοητῶν ταράττουσαν, τὸν προασπιστὴν αἱ χῆραι, οἱ ὀρφανοὶ τὸν πατέρα, οἱ νοσοῦντες τὸν κομιστὴν, οἱ ξένοι ξεναγωγόν· ἡ τῶν πόλεων ἁλουργὶς τὸν χρυσὸν τὸν ἀκίβδηλον κοσμοῦντα δι' ἑαυτοῦ, καὶ ἐπικιρνῶντα τὴν βασιλείαν τῇ ἱερωσύνῃ, καὶ τῇ τοῦ πατρὸς ὥρᾳ χαριτοῦντα τὸ σκῆπτρον καὶ τὸ διάδημα· αἱ φιλόθεοι ἀκοαὶ τὸν χρυσολόγον καὶ χρυσόστομον, καὶ εἰ μὴ τολμηρὸν φάναι, συνεξῄει Χριστὸς, ὃν ἔφερεν ἔνοιστον. ὢ πῶς ἀδακρυτὶ τὴν ἀνήκεστον ἐτραγῳδήσαιμι συμφοράν; οὐδὲ λιθίνη γὰρ καρδία μὴ δακρύειν ἐπὶ ταύτῃ δυνήσεται, ἐπεὶ καὶ λίθος ῥάβδῳ Μωσαϊκῇ ῥαπιζομένη ἐξέχεε νάματα, καὶ καρδία στεῤῥὰ τῷ μεγέθει πληγεῖσα τῆς τραγῳδίας, ποταμηδὸν ἐκχεῖ δακρύων κρουνούς. F

18 Ἀλλ' ἄφνω τὰ βασίλεια θραύεται, καὶ Φαραὼ πάλιν τὸν θεόπτην ἐπιβοᾷ τὰ πρὸς τὴν μάστιγος ἀμύναν· ὃ δὴ καὶ γίνεται. ἅμα γὰρ Ἰωάννης βασιλικῷ παλινοστεῖ προστάγματι, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις. οὕτως οἶδε Θεὸς τιμᾷν τοὺς ὄντας αὐτοῦ. Ζῶ γὰρ ἐγὼ λέγει Κύριος, ἀλλ' ἢ τοὺς δοξάζοντάς μου δοξάζω. πάλιν τοίνυν ἐν εὐθυμίᾳ τὸ Χριστοῦ ποίμνιον. πᾶσι γὰρ ἀποδίδοται ὁ τὰ πάντα πᾶσι γενόμενος, καὶ χαίρει μὲν ἅπαν Χριστοῦ τὸ ὑπήκοον, καὶ πιαίνεται, καὶ αὔξει ἐν ἀγαθῇ γῇ τῆς καρδίας, ὡς σπόρον τοῦ πνεύματος, τοὺς Ἰωάννου λόγους δεχόμενος. ὁ δὲ διάβολος θραυματίζεται, καὶ πάλιν τοῦ κήρυκος συνήθως κατεξανίσταται, καὶ ἐξαιτεῖται ὁ ἀδρανὴς τὸν ἀνδρεῖον τῆς ἐκκλησίας πρόβολον, καταλύειν πειρώμενος, καὶ τὸν πλοῦτον λαφυραγωγεῖν τὸν ἀσύλητον· καὶ λαμβάνει μὲν τὴν ἐξουσίαν τοῦ σώματος, ὡς ποτὲ τοῦ Ἰὼβ ὁ τούτου μὴ φέρων τὸ ἐμβρίμημα. καὶ πάλιν ὁ δίκαιος αἴρεται, ὁ νυμφίος τῶν θαλάμων ἐξοστρακίζεται, καὶ τὸν νυμφικὸν ἡ ἐκκλησία περιαιρεῖται κόσμον καὶ τὴν κεφαλὴν περικείρεται, τοῦτον οὐκ ἔχουσα. πῦρ γὰρ ἐκ τοῦ θρόνου, οἷα σκηπτὸς θεήλατος τὴν ἐκκλησίαν ἅμα καὶ τὴν σύγκλητον κατανέμεται. καὶ πάλιν οἰμωγαί τε καὶ δάκρυα, συνεκδημεῖν πλήθους ἢ ἐνδημεῖν ἐφιεμένου, καὶ ἦν αὐτοῖς ὁ θάνατος αἱρετώτερος τῆς Ἰωάννου

A Ιωάννου στερήσεως. ἀλλὰ *h* φευκτῶν κακῶν Θεοῦ παραχω-
h ροῦντος ἐπικρατούντων, οἷς ἐπίσταται κρίμασιν.

19 Οὕτω γὰρ πάλιν ἀμέδων ἐξ ἄστεως, ἐκ χώρας εἰς χώραν *i* μεθιστάμενος, ὃν ἐπόθει διώξας κατέλαβε, τὸ ζῆς χρηστὸν *i* λογισάμενος, καὶ κέδρος τὸν θάνατον, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνισάμενος, τὴν πίστιν τηρήσας, καὶ τὸν δρόμον τελέσας, καὶ κομισάμενος τῶν ἄθλων τὰ ἔπαθλα, τῆς δικαιοσύνης τὸν στέφανον. ἀλλ' οὐκ εἴασε καὶ θανὼν τὴν νύμφην τὴν ἑαυτοῦ ὁ φιλούμενος, φιλόνυμφος, καὶ φιλότεκνος, οὔτε μὴν τοὺς παῖδας τοὺς ἑαυτοῦ τῆς οἰκείας ἐστερημένους χάριτος, ἀλλὰ θείᾳ προνοίᾳ καὶ κρίσει καταλλήλως πρὸς τὰ βασίλεια φέρεται, τὸ μὲν σῶμα πρὸς τὰ ὁρώμενα, τὸ δὲ πνεῦμα πρὸς τὰ ἀθέατα· καὶ κῆρυξ τῶν θείων λογίων διαμένει, μέχρις Χριστὸς αὖθις παραγενήσεται, μεθ' οὗ δοξασθήσεται, τῆς αὐτοῦ κατατρυφῶν χαρᾶς τε καὶ ὡραιότητος. ταῦτά μοι, ὦ πάτερ πατέρων, πρός σε τὰ ψελλίσματα· ἀλλ' ἐποπτεύοις ἡμᾶς τοὺς ὁμωνύμους, καὶ ἀντιδοίης τῆς πρὸς τὸν κτίστην οἰκείωσιν, ὅς ἐστι Χριστὸς, εὐφροσύνη αἰώνιος· ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, πάντοτε, νῦν, καὶ
B εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ditur: nuptiali ornatu ecclesia spoliatur, capillitio capitis nudatur, illum non habens. Ignis enim de throno fulminis instar emissus, ecclesiam curiamque absumit. Rursum ejulatus et lacrymæ; populo cupiente potius cum illo exulare, quam in urbe versari, eisque mors acceptabilior erat, quam Joanne privari. Verum intoleranda mala magis invalescebant, Deo permittente, novit ipse, quo judicio. *A. S. Joanne Damasceno.*

19 Hoc enim pacto iterum egressus urbe, e regione in regionem migrans, illum, quem persequendo desiderabat, apprehendit. Reputabat enim vivere sibi Christum esse, et mori lucrum. Quocirca, quia bonum certamen certaverat, fidem servaverat, cursumque consummaverat, certaminum præmia, justitiæ scilicet coronam retulit. Cæterum, nec ille suis dilectissimus, et sponsæ ac liberorum amantissimus, moriendo sponsam deseruit, nec filios suos benevolentiæ suæ favore privatos voluit; sed divina providentio judicioque pro votis ad regiam urbem reducitur; corpore quidem, ad ea, quæ sub aspectum cadunt, spiritu vero ad invisibilia. Quin et eloquiorum divinorum Præco *k* perseverat, donec Christus iterum venerit, quocum honore et gloria afficietur lætitiæ et pulchritudinis ejus deliciis affluens. Meæ sunt istæ, Pater patrum, ad te balbutientis voces. Tu vero ad nos respicias rogo, qui tui cognomines sumus, vicissimque largire, ut familiares evadamus Creatoris, qui est Christus, sempiterna illa lætitia; cui gloria, et imperium, ubique, nunc et semper, et in perpetua sæcula sæculorum. Amen. E

et moritur in exsilio: corpus ad urbem relatum.

ANNOTATA.

a *Vox Græca, quæ respondet verbis* æquum erat, *non invenitur, nisi pro* ὅσιον *legendum sit* οἷόν τε.

b *Scripta Sancti designat: nam ex illis huc usque liquet, quanta* Chrysostomus *fuerit charitate et misericordia.*

c *Voces* ἐκ Θεοῦ, ex Deo, *quæ adduntur in Græco, videntur a loco suo avulsæ, ponendæque eo loco, ubi eas Latine uncis inclusas dedi.*

d *De Historia hujus viduæ, quam ex Georgio Alexandrino haurire potuit Damascenus, egi in Commentario num.* 766 *et* 767, *ibique ostendi, factum istud, si verum est, multis certe fabulosis adjunctis deturpatum esse. Quæ hic ea de re perstringuntur, vera esse possunt; licet non facile crediderim, tanta verborum asperitate apud Eudoxiam usum esse* Chrysostomum, *quantam attribuerunt ipsi scriptores medii ævi, aut ingressu in Ecclesiam imperatricem fuisse prohibitam. Certe id coævi non tradiderunt.*

e *Hic aliquid in Græcis deest, quo sensus redditur imperfectus, ut notavit editor.*

f *At episcopi, qui* Chrysostomo *præ reliquis inimici fuerunt, aliunde satis innotuerunt.*

g *Istud minatam fuisse Eudox. non facile credidero, cum de minis istis tacuerint scriptores coævi.*

h *Hic rursum aliquid in Græcis deesse videtur.*

C i *Clare alludit auctor ad verba Apostoli:* Mihi vivere Christus est, et mori lucrum. *Quare legendum putem* Χριστὸν, *non* χρηστὸν, *ut legit Lequienus.* F

k *In libris videlicet suis prædicat, et divina semper prædicabit* Chrysostomus.

DE S. NOTBURGA ANCILLA VIRG.

IN ARCE ROTTENBURGICA COMITATUS TYROLENSIS

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Sanctæ, apud vulgatos ante seculum XVII scriptores parum notæ, gestorum Synopsis et hujus antiquitas.

Silentium de Sancta apud auctores vulgatos

Quanto certior est antiquus et non interruptus ad nostra usque tempora sanctæ hujus Virginis cultus, quantoque illustrior erga eam populi Tyrolensis atque vicinarum partium veneratio, tanto mirabilius est de ea illiusve gestis in vulgatis per scriptores Germanos usque ad seculum XVII *lucubrationibus silentium. Unde factum est, ut non modo scriptoribus exteris ignota remanserit usque ad dictum seculum, verum etiam post idem vel paucis*

ante seculum XVII *hodierni Tyrolenses*

AUCTORE J. P.

cis innotuerit, vel saltem neglecta aut prætermissa fuerit ab ipsismet, qui Sanctorum ac Beatorum utriusque sexus undequaque collectorum conflarunt amplissimos catalogos, Ferrario, Castellano et similibus. Unde tandem occurrit Arturus a Monasterio, qui ipsam titulo Beatæ *dignatus sit, ac cum elogio in Gynæceum suum transtulerit ad diem 26 mensis Novembris, et hunc quidem elegit, ut opinor, quod apud Matthæum Raderum mox laudandum* S. Notburgæ *Acta, unde elogium contraxit, proxime subjecta perspiceret Actis S. Leopoldi Marchionis Austriæ, cujus annua memoria recurrit in Fastis ad diem 15 Novembris, quodque documenta deficerent, unde diem Sanctæ nostræ apud Tyrolenses festivum perdisceret.*

2 *Verum Deus, qui Ancillæ suæ sanctitatem variis ante et post mortem prodigiis patefecerat, tot ejus splendorem hoc seculo* XVIII *miraculis, totque concessis ad Sanctæ invocationem beneficiis auxit, ut iis excitati hodierni Tyrolenses certatim nuper laborarint, et felici plane successu laborare pergant ad resarciendum majorum suorum qualemcumque neglectum, et eamdem, quæ modo apud ipsos immensum excrevit erga Popularem suam* B *venerationem, cum exteris nationibus communicandam. Singula hæc patebunt, tum in commentario hoc prævio, tum in tractatu de Gloria Sanctæ posthuma Actis subjiciendo, ubi per decursum recensebimus scripta recens edita, et producemus instrumenta Mss. aliaque ad cultum antiquum ac hodiernum probandum necessaria subsidia, insigni benevolentia et sollicito studio nobis illinc transmissa.*

post Raderum et paucos alios resarciunt.

3 *Laudatus num.* 1 *Matthæus Raderus, patria Inichinensis in Tyroli, et Societatis nostræ sacerdos, omnium, quos novi, primus* S. Notburgæ *aut* Nuppurgæ, *vel, ut scribunt alii,* Notburgis *Vitam publici juris fecit tom.* III *Bavariæ Sanctæ, typis edito sub annum* 1627, *collectam, uti loco duplici indicat,* ex Francisci Gosenii et Hippolyti Guarinonii monumentis, *de quorum ætate atque auctoritate inferius agendum est. Subsecutus est deinde Andreas Brunnerus, patria Halensis item in Tyroli, et ejusdem Societatis sacerdos, qui parte tertia Annalium Boïcorum, prelo vulgata anno* 1637, *Vitæ compendium dedit desumptum ex Radero. Idem præstitit Joannes Adlzreitter, arcani Concilii Bavarici cancellarius, in nova Annalium Boïcorum collectione, edita sub annum* 1662. C *Præter hactenus nominatos nullos noveramus scriptores, qui nobis ad elucidanda Sanctæ Acta adjumento essent, nec ulla suppetebant instrumenta Mss. ad eumdem finem idonea.*

Plura instrumenta nobis inde submissa,

4 *Donec tandem ad annum* 1736 *vir clarissimus Antonius Roschmannus, Juris utriusque licentiatus, sacræ Cæsareæ ac Regiæ Majestatis bibliothecæ publicæ præfectus, et sanctioris tabularii procustos, Oeniponto ad nos destinavit Relationem, Teutonico idiomate impressam, de elevatione sacri corporis peracta anno* 1735, *pluribus deinde exponenda. In litteris autem relationi adjunctis spem faciebat fore, ut post perscrutata archiva chartas plurimas, et antiqua ac recentia documenta subministraret, tum ad vitam elucidandam, tum ad Gloriam posthumam describendam perutilia. Quod quam plenissime exsecutus est; utpote cujus humanitas tanta exstitit, ut non suffecerit ipsi nuda dumtaxat transmittere documenta bene multa; verum insuper illis doctas observationes præmittere dignatus sit, non pauca, alio idiomate concinnata, Latina facere; pleraque historicis,* D *geographicis, diplomaticis ac criticis Annotatis illustrare. Nos quidem ea non damus hic unico non interrupto tractu, quia alium nobis ordinem præfiximus; ita tamen viri clarissimi studiis ac laboribus uti conabimur more nostro, ut facile dispiciat lector, quæ illius sint, quæ nostra; quantumvis et hæc libenter ipsi accepta referamus; cum etiam in hisce facem nobis ubique prætulerit.*

ac primo Vitæ synopsis,

5 *Inter jam memorata instrumenta primum locum sibi postulat Vitæ synopsis, quam, ut a laudato Roschmanno Latine transmissa est, prius excudendam hic integram censui, quam de loco unde desumpta est, de ætate ejus et auctoritate dissererem. Sic habet:* Erat aliquando nobilis vir: hic habebat Deum timentem piam famulam, quæ nomine suo vocabatur Notburga: hæc erat sua chara coqua, et dabat pauperibus valde libenter sine damno domini sui cibos de mensa reliquos; hoc dominæ bilem valde movit, jubenti has reliquias haræ pascendis porcis inferre. Notburgæ cibos secum accipienti, ac domum egenorum accedere paranti obviam fit herus interrogans: Notburga quid gestas? Ubi respondit illa ex timore: Schidia fero: cum inspexisset ille, non aliter res ipsi apparuit, Notburga domum redux pessime a domina excipiebatur. E

mox a Sanctæ obitu,

6 Postea moriebatur hera, et veniebat singulis noctibus in haram, et gruniebat instar suis, tunc dominus exorcismos adhiberi voluit: postea respondit illa, potenter peccavi, quia cibos proluviei porcinæ misceri præcepi et indigis subtraxi. Posthæc Notburga operam suam locabat rustico, sibi expresse reservans, die protesto ante vesperum labore abstinere; et accidit, ut die Sabbathi triticum demeterent in agro, cum feriæ vespertinæ essent. Suspendebat Notburga falcem, et discedebat, orabat, et peragebat laborem suum domesticum sicuti prius; ubi discessit a rustico deficiebat is corpore et bonis.

ut creditur,

7 Postea ducebat nobilis aliam conjugem, et conducebat iterum Notburgam, et dicit ad illam: Notburga, quod prius fecisti, idem adhuc facito. Dein rogabat Notburga herum suum, ut quando moreretur, boves duos currui jungeret, cadaver ipsius eidem imponeret, hosque abire, quo vellent, sineret, quoque ipsam traherent, et ubi subsisterent, ibi sepulturæ traderetur: cum obiisset, factum id est. Tunc bini boves per Oenum et supra excelsum montem corpus avehebant, et subsistebant; ibi sepeliebatur: et nobilis ille templum ad laudem Dei omnipotentis sub F nomine sanctæ Notburgæ de substantia sua construi curavit. Renovatum per Joannem Walck oriundum ex dynastia Kueffstain, et hoc tempore dicographiæ provinciali Rattenbergicæ inserviens, qui hoc honorabili huic templo in honorem S. Notburgæ obtulit anno domini 1615.

tabulæ inscripta et aræ suffixa.

8. *Hanc vitæ Synopsim,* tabellæ inscriptam, primis jam ab obitu S. Notburgæ temporibus in ejus templo appensam omnium patuisse oculis, *notat Roschmannus in Notitiis Mss., et paucis interjectis sic pergit:* Licet ea tabella sæpius etiam ex devotione (ut ex ultimo apographo apparet) transcripta, ac in quibusdam verbis, fortasse antiquatis, non nihil mutata fuerit, res tamen illa præcipuas haud dubie, licet brevitate sua non semel laborantes involutasque, complexa fuit. Interim tamen non aspernanda videtur hæc notitia, præcipue cum haudquaquam dissona sit Actis plenioribus. *Dein post pauca, quæ inferius referemus, non repugnare ait primis a Sanctæ sepultura temporibus stylum tabellæ vernaculum, Germanicum*

A *manicum puta, quo exarata est idiomate, et quo etiam* pro majori fide, *ut loquitur, illam, sicut die* 21 *Aprilis anni* 1735 *in membrana descriptam invenit, huc transmisit, una cum jam data interpretatione Latina, stylo Germanico simpliciori accommodata.*

Difficultas contra tantam tabulæ antiquitatem,

9 *Non attingimus hic res singulas in tabella enarratas et juxta laudatum auctorem brevitate sua non semel laborantes involutasque; eæ enim ex dicendis per decursum paulatim sua sponte evolventur. Attamen cum de ejus antiquitate et auctoritate potissimum sermo sit, breve aliquod examen postulat postrema ejusdem periodus:* Nobilis ille *(Henricus is fuit, dynasta Rottenburgicus, de quo plura etiam per decursum)* templum ad laudem Dei omnipotentis sub nomine sanctæ Notburgæ de substantia sua construi curavit, *ad annum scilicet* 1313, *qui passim Sanctæ emortualis statuitur, vel saltem paulo post dictum annum. In hac enim periodo, manifestum errorem cubare existimat Guarinonius, auctor Vitæ longioris* § *proximo memorandæ, et contra tantam tabellæ antiquitatem ex eadem periodo format argumentum, quod ut recte percipias, duo obiter observanda sunt.*

a non nemine formata, exponitur,

10 *Primum est, idque juxta ipsum Guarinonium, juxta Raderum, Roschmannum aliosque* B *omnes certissimum, quod Henricus dynasta Rottenburgicus in arce sua, mox ab obitu sanctæ Virginis, sacellum construi curaverit ipso in loco, quo ante steterat illius cubiculum. Secundum est, nec juxta eosdem minus certum, quod sacellum Ebenense* (*hoc nomine compellatur locus, ubi Sancta trans Oenum sepulta fuit, et ubi appensa est tabella) consecratum esset S. Ruperto Salisburgensi antistiti, cujus valde angusti structuræ nihil immutatum fuisse volunt usque ad seculum* XV, *quando* exstinctis jam dynastis omnibus Rottenburgensibus, *verba sunt Guarinonii,* ære piorum, ut litteræ autographæ, quæ supersunt, commonstrant, constructum fuit *novum templum, et* S. Notburgæ *memoriæ, mutato nomine, dedicatum anno* 1434, Feria 6 infra Octavas Assumptionis Mariæ, *ut expresse legitur in litteris consecrationis, quas dabimus integras et examinabimus, quando de Gloria Posthuma disseremus; sufficiunt ista ad rem præsentem.*

examinatur,

11 *Hisce ita positis, primum recte monet Guarinonius, verba tabellæ intellligi non posse de templo* S. Notburgæ *Ebenensi*; *sed ulterius deinde procedens sic concludit :* Ex quo patet, scripturam C hanc in novo templo primum suffixam, ac post hujus structuram, examine non satis curato, confectam fuisse : exstructum enim in arce sua a Rottenburgico dynasta sacellum cum ædicula S. Ruperti confudit *(auctor)* seu unum pro altero sumpsit scripsitque. *Primum Guarinonii monitum adoptavit, ut debuit, clarissimus Roschmannus, in Observationibus suis; at alteri ejus clausulæ, quæ alioqui tabulæ antiquitati et auctoritati haud parum adversaretur, assentiri se non posse asserit, censetque ab ejus postrema periodo abesse omnem confusionem, et auctorem in illa vere designare voluisse, non Ebenense* S. Notburgæ *templum, licet hujus aræ suffixa sit tabula, sed sacellum Rotenbargicum.*

et illatis

12 *Et sane nullam in data periodo particulam deprehendo, unde necessario colligam, auctori sermonem fuisse de templo Ebenensi : nullam quidem etiam, unde probem designari sacellum Rottenburgicum; verum dum suppono cum Roschmanno, appensam fuisse tabulam Rupertino sacello primis a Sanctæ sepultura temporibus, non video, quid necesse fuisset auctori hujusmodi particulam adjicere, quoniam populo notissimum erat, quod exstitisset Rupertinum sacellum ante Sanctæ obitum, quodque sacellum Rottenburgicum in arce, haud ita longe dissita, erectum esset a dynasta in honorem Dei et* S. Notburgæ. *Nec prævidere debuit idem auctor fore, ut post seculum integrum augusta S. Ruperti ædicula transiret in templum, amplum induceretque nomen* S. Notburgæ, *atque sic post alia duo secula non nemini videretur sermo esse in tabula de novo templo, acsi hoc indicaretur constructum a dynasta Rottenburgico.*

AUCTORE J. P.

verisimilioribus

13 *Sed, inquis, vox ipsa* templum *Guarinonii conjecturam confirmat. Respondeo, legi in apographo Germanico, hic unice consulendo,* ein Gottshaus, *quæ vox proprie* ædem Deo sacram *sonat, quæque sicut pro majori templo, sic de minori seu sacello sumi potuit, et hic præsertim, si tale fuerit sacellum Rottenburgicum, quale id describit ipse Guarinonius apud Roschmannum, ita inquiens :* Henricus quippe Rottenburgicus, mora omni remota, post sepulturam cubiculum illud, ubi Dei Famula dormire solita, atque defuncta fuit, purgari, superius pavimentum ligneum tolli, fornicem elegantem seu concamerationem exstrui, in sacellum ornari, aram et fenestram oblongam, quæ talia loca decet, atque hodiedum superest, construi, atque in turri campanam, quæ ad divina ibi celebranda populum vocaret, erigi jussit. *Præterea particula* ein, *voci* Gottshaus *præposita (quæ si efferatur Latine hunc sensum faciet :* Nobilis ille unam *seu potius* aliquam ædem Deo sacram.... construi curavit) *utcumque innuit, auctorem noluisse indigitare ædem sacram, cui tabellam appendit, alioqui aptius scripturus fuisset* dieses *vel* diess Gottshaus, hanc ædem sacram. E

rationibus

14 *Denique, his etiam omnibus sepositis, ipsa tabella, unde nostrum apographum a Roschmanno transcriptum fuit anno* 1735, *Guarinonii conjecturam minus verisimilem facit; ea etenim ibidem jam tum conservata fuerat annis omnino centum supra viginti,* renovata *scilicet anno* 1615. *Igitur ante istam exstiterat altera, quæ tempore detrita haud dubie renovatione indiguerit : quamdiu autem hæc ibidem conservata fuerit antea, non liquet; veruntamen nihil vetat, quominus ei totidem annos attribuamus; atque ita mox perveniemus ad finem seculi* XV, *quo eodem seculo templum Ebenense erectum fuit. Supponamus ergo tantisper, affixam fuisse tabellam circa annum* 1500, *templumque absolutum et perfectum circa* 1430. *Estne* F *satis verisimile, auctorem aliquem usque adeo rerum fuisse ignarum et incurium, ut Rottenburgico dynastæ, tum ultra annos centum quinquaginta defuncto, adscriberet structuram templi ab annis circiter septuaginta ædificati, idque notaret in tabula eidem templo affixa et omnium oculis exposita? Nam, ut mittam litteras autographas, quas suo tempore superstites fuisse testatur Guarinonius, et in quibus dicebatur exstructum templum* ære piorum, *nonne tabellæ auctor melius edoceri potuisset ac debuisset ab hominibus etiam tum viventibus, qui in juventute sua ejusdem templi primordia conspexisse poterant, vel certe intellexisse a suis parentibus.*

diluitur.

15 *Conspirant ista omnia, ut concedentes in clarissimi Roschmanni opinionem, nullum hoc saltem loco in Vitæ synopsi, tabellæ inscripta, errorem, nullam sacrarum ædium confusionem agnoscamus ab ejusdem auctore profectam, utque multo probabilius nobis appareat, appensam fuisse dictam*

AUCTORE J. P.

dictam tabellam veteri sacello S. Ruperti; antequam seculo XV *illud ampliatum fuit, seu constructum Ebenense* S. Notburgæ *templum, cujus aræ tam vetus monumentum denuo suffixum fuerit. Nec a vero absimile est, ipsam plus semel fuisse renovatam, indeque factum esse, ut non modo voces aliquæ fuerint immutatæ, sed nonnullæ per incuriam prætermissæ; prout observat laudatus Roschmannus: verba dabimus in annotatis ad Acta per ipsum Guarinonium collecta, uti mox dicetur.*

§ II. Enumerantur auctores, qui seu in Mss., seu impressis libris gesta Sanctæ litteris consignarunt; Acta hic danda.

Francisci Gozenii seu Geznerii,

Clarissimus Roschmannus in notitiis suis Mss., quas semper intellige, quotiescumque ipsum laudabimus, recensens ætatis ordine scriptores, qui de gestis S. Notburgæ *aliquid litteris consi-* B *gnarunt, orditur in hunc modum:* Primus, qui de Diva nostra mentionem, testibus Guarinonio et Radero, ingerit, Franciscus Gozenius est, ita a Radero et sequacibus compellatus. Guarinonius ansam dedit, dum Franciscum a Gozens ob nobilitatem compellat, sed Geznerum se scripsit cum fratre suo. *Huic auctori nomen fuisse* Geznero, *non* Gozenio, *pergit dein probare pluribus; allegat primo a se visum instrumentum autographum anni* 1514, *in quo cum fratre Joanne Gezner comparet* Franciscus Gezner, *et in quo illorum cognatus vocatur* Sigismundus Krippius, *quod notandum monet, quia* apud hanc familiam Guarinonius Francisci codicem invenit. *Præter illud instrumentum, alterum similiter a se conspectum fuisse ait, quod anno* 1497 *confectum fuit* pro nobili virgine Magdalena Geznerin.

seculo XV

17 *Secundo advertit, non abludere tempus, quo floruit Franciscus Gezner, et quo Franciscum Gozenium suum scripsisse aiunt Raderus et Guarinonius: hic enim in præfatione ad Vitam Sanctæ editam anno* 1646 *Gozenii monumenta citat,* ante annos centum quinquaginta octo *conscripta; ille ad calcem Vitæ ejusdem Sanctæ, ad an-* C *num* 1627 *prelo vulgatæ, eadem Gozenii monumenta conscripta indicat* ante annos admodum centum et amplius triginta; *ita ut uterque perveniat ad finem seculi* XV, *quo juxta Roschmanni testimonia floruisse debuit Geznerus. Idem Raderus Gozenium suum titulo* equestris ordinis *insignit; Guarinonius loco citato* nobilem (*et alio loco* nobilem, strenuum ac doctissimum equitem) *appellat*, cujus uti et majorum suorum nominibus inscriptam elegantemque fornicem sepulchralem Halensis ad sanctum Nicolaum parochia adhuc servat. *Consonant et tituli et locus; nam laudatus Roschmannus adductis Matthiæ Burgklehneri et Maximiliani comitis de Mohr scriptorum Tyrolensium, Guarinonio coævorum, testimoniis, probat tertio, gentem Geznerianam nobilitate illustrem exstitisse sub idem tempus Halæ ad Oenum fluvium, qua in civitate apud Krippios Geznerianæ familiæ sanguine conjunctos, monumenta reperit Guarinonius, ut supra observatum est.*

18 *Post hæc fusius exposita, tandem concludit* D *Roschmannus:* Nobilis ergo hujus gentis homo Franciscus Geznerus illustria avitæ prosapiæ provinciæ Tyrolensis colstemmata, insigniaque legit; dumque præcellentis Rottenburgiorum dynastarum stirpis, una et sanctæ hujus Virginis tamquam ejusdem famulæ, brevi sed fundato elogio, meminit; eo majori dignus fide, quod a parentibus proavisque Halæ commorantibus et hinc vix ultra dimidium diei a rerum gestarum loco (*Ebenensi templo sicut et arce Rottenburgica*) remotis, ista haurire potuerit, qui id omne ab iis intellexere, qui vel præsentes aderant, aut ab his ipsis perceperant, aut forte in templo Rupertino depicta viderant. *Sed cum tam parum a loco remotus esset auctor, satis credibile est, ipsummet aliquando invisisse templum istud, ac legisse Vitæ synopsim inscriptam tabellæ; unde deprompserit, quæ de gestis Sanctæ Operi suo inseruit: hæc enim paucissima sunt, nec dissona ejusdem tabellæ verbis.*

prænobilis scriptoris,

elogium de Sancta

19 *Paucissima, inquam, si nempe plura non scripserit, quam quæ ex ipso refert Guarinonius, libellum suum anno* 1646 *Germanice impressum ita claudens:* Sequitur nobilis, strenui ac doctissimi equitis Francisci de Gozens, artium liberalium et philosophiæ magistri de S. Notburga E Rottenburgica conscriptum ante annos 131 manu propria insigne in Stemmatologia sua Tyrolensi fol. 85 testimonium, in hæc verba idiomate Germanico expressum: « Sancta Notburg, quæ sepulta est in Ebem in via regia versus Achen, » dicitur coqua fuisse domini de Rottenburg in » arce Rottenburg, et in hac obiisse, a duobus » inde bobus ad dictum Eben, ut sepeliretur, » tracta fuit etc. SANCTA NOTBURGIS ORA PRO » NOBIS. Isthæc Notburg sancta virgo in universa » regione comitatus Tyrolensis, et Bavaria cele- » bris præcipue per miracula, quæ apud illius » templum, in quo tumulata esse traditur, illis » omnibus, qui eam in necessitatibus invocant, » variis modis obvenerunt, præter sanctitatem » et divinam vitam, præprimis clementiam erga » pauperes, in vivis exhibuit, » *Videri hic posset in verbis Gezneriano elogio præmissis secum ipse pugnare Guarinonius, quibus illius testimonium conscriptum ait* ante annos 131: *cum tamen, ut monui num.* 17. *in præfatione sua ad Vitam citet ejusdem Gezneri monumenta* ante annos centum et quinquaginta octo *conscripta: sed ne inutili digressione filum abrumptam, nodum dissolutum vide in Annotatis nostris ad cap.* III *Vitæ lit.* o. F

20 *Præter hæc itaque nihil ex Mss. Gozenii seu Geznerii monumentis habemus, propriis saltem ipsius verbis conceptum: quo autem ista devenerint, postquam iis usi sunt Guarinonius et Raderus, vel uti loquitur Roschmannus,* ubi terrarum hodie sint nemo facile dixerit; *longe tamen plura ad hanc materiam spectantia a Geznero litteris mandata fuisse existimat idem vir clarissimus, doletque, quod Guarinonius,* ingenti historiæ damno, *post verba* a duobus bobus ad dictum Eben, ut sepeliretur, tracta fuit, *narrationem abruperit per clausulam* et cetera. *Certe indicat clausula ista, prætermissa esse nonnulla, quæ sepulturam subsecuta sunt, an similiter quæ hanc præcesserant, prorsus dubium est: quandoquidem Guarinonius in præfatione sua dicat, in Opere Gozenii* brevem esse mentionem S. Notburgæ, atque sic, paucis licet, ejus servatam esse memoriam.

ex Mss. jam deperditis.

21 *Post Geznerum ætate proximus sequitur Marcus Sittius liber Baro de Wolkenstain etc., qui exeunte seculo* XVI *et ineunte* XVII *Historiam antiquam*

Simile a Marco Sittio conscriptum seculo XVI.

A *antiquam et res partium istarum præcipuas libris quatuordecim complexus est. Laudatus Roschmannus ex Ms. isto Opere, quod plurimum commendat, quodque pro parte potiori exstare ait hodiedum apud Marci nepotem, excellentissimum dominum Dominicum comitem a Wolkenstain etc. transcripsit nobis elogium* S. Notburgæ, *cui, licet tam parum differat a Gezneri de Sancta elogio, ut vix dubitem, quin ex ipso deprompium sit, visum est tamen hic locum concedere.* Sancta Notburga, quæ sepulta est in loco Eben, in via regia versus Achen, dicitur coqua fuisse unius ex dominis de Rottenburg in arce Rottenburg, ubi et mortua fuit. Inde per duos boves tracta fuit in memoratum locum Eben. Sancta hæc virgo Notburgis celebris est per totam Tyrolim, tum ob vitæ sanctimoniam, tum ob beneficentiam in pauperes, unde et singularia prodigia facta sunt, et fiunt omnibus illam in suis necessitatibus invocantibus in templo illo, ubi tumulata esse dicitur.

Simile a Marco Sittio conscriptum sæc. XVI.

Guarinonius primus Vitæ Germanicæ

22 *Succedit tandem sæpe laudatus Hippolytus Guarinonius ; fuit is patria Tridentinus, familia nobilis, professione artium et medicinæ doctor, ab ipsa Cæsarea Majestate honorario archiatri titulo* B *condecoratus, atque ad annum* 1607 *serenissimis archiducibus Mariæ Christiernæ et Eleonoræ, Ferdinandi postea imperatoris II sororibus, sicut et toti regio parthenoni Halensi, cui religiosissimæ istæ principes se adscripserant, datus medicus. Cum hocce munere distineretur, anno* 1619 *nactus est apud Joannem Jacobum Krippium, in Halensi civitate præcipuæ nobilitatis virum, memorati Francisci Gezneri codicem Ms., in quo sub Rottenburgicorum dynastarum titulo brevis occurrebat de eorumdem sancta famula* Notburga *mentio. Ea occasione animum subiit, Acta ejusdem Sanctæ, quantum liceret, integra colligere reddereque, quod hactenus a nemine præstitum fuerat ; rem aggressus est stimulantibus etiam serenissimis ac piissimis archiducibus Maria Christierna et Eleonora, in eamque per triennium circiter summo studio incubuit, prout latius ipse enarrat in præfatione ad Vitam impressam.*

ex variis documentis collector,

23 *In dicta præfatione exponit similiter, quibus adjumentis Opus suum confecerit ; ac primo quidem præter tabulam Ebenensem et elogium Gezuerianum laudat reverendissimum dominum Hieronymum Agricolam, tum temporis principis ac episcopi Brixinensis vicarium generalem, et* C *dein in ipso episcopatu successorem, cujus* singulari favore et auxilio *se suffultum fuisse profitetur ; secundo allegat autographa instrumenta ex tabulario celebris asceterii San-Georgiani, milliario circiter distantis ab arce Rottenburgica, quæ Halam usque fidei suæ concredita fuerunt. Tertio citat alia instrumenta ad familiam Rottenburgicam spectantia, eaque præsertim, quæ ex voluntate ac desiderio serenissimarum archiducum ex tabulario archiducali Oenipontano collegerat, Halamque transmiserat Mathias Burgklehnerus nobilis historicus. In ipso demum libello impresso, num.* 28 *Annales memorat, nescio quos.*

ob integritatem ac pietatem

24 *Hæc nos eum in finem præmittenda judicavimus, ne lector, dum biographum producimus ultra annos trecentos rebus gestis posteriorem, suspicetur, obtrudi sibi Vitam pro magna parte, puta in adjunctis, quæ nec ex tabella Ebenensi eruuntur, nec ex Opere Gezneri, nixam levibus conjecturis, aut traditionibus non sat fundatis et discussis. Sed neque per hæc contendimus, quod auctor omnia ac singula ex instrumentis hauserit, nihil quidquam concesserit conjecturis, nihil ex solis traditionibus protulerit ; quandoquidem ipse in edito libello non semel expresse suas conjecturas indicet his particulis :* Quantum conjecturæ locus est : Credere fas est *etc. In fragmentis autem Mss., ex quibus libellum istum contractum fuisse dicemus, sæpe provocat ad concordem traditionem populi et nobilium, atque ad testimonia senum, qui id a majoribus suis didicerant, ipsique narraverant ; ut vel sic eluceat ejus ingenuitas et fides in aliis.*

AUCTORE J. P.

multis laudum encomiis

25 *Præterea talem prædicant Guarinonium suum Tyrolenses, ut fidem ejus vel in dubium vocare nefas videatur. Habes breve ejus elogium in Opere nostro, tom.* III *Julii in Commentario Historico de B. Andrea, puero Rinnensi a Judæis trucidato, pag.* 463, *quod accepimus anno* 1722 *ex celebri Ordinis Præmonstratensis canonicorum abbatia Wilthinensi in Tyroli. Accipe aliud ex clarissimi Roschmanni Notitiis Mss.* Vir *fuit Guarinonius,* eruendis Sanctorum Tyrolensium Actis natus factusque, et ipse jamjam inter Venerabiles illos Tyrolenses, qui nempe magna pietatis fama decesserant, a scriptoribus, non uno ex titulo positus, hac prærogativa, nisi me omnia fallant, dignissimus. *Hinc pergit eum laudare, a sincera ac ferventi pietate, Germano candore, zelo religionis, aliisque virtutibus, quas spirant ubique conscripta ab ipso et a se perlecta Opera, et propter quas* etiam meritus sit, non semel in summis vitæ periculis mirabiliter conservari. E

celebratur apud scriptores Tyrolenses.

26 *Amplioribus laudum encomiis eumdem Guarinonium celebrat R. D. Adrianus Kempter, prædictæ abbatiæ Wilthinensis canonicus, in Opere nuper edito de Actis nominati B. Andreæ, ubi a pag.* 18 *usque ad* 37 *Vitam Guarinonii describturus eodem pene modo præludit :* Innocentissimos *ejus* mores et vitæ sanctimoniam viri graves suis litteris commendarunt et omnis fama celebrat, ut etiam inter venerabiles ac singulari pietate conspicuas patriæ nostræ personas locum consecutus sit. *Post hæc virtutes a Roschmanno recensitas aliasque complures fuse enarrat, et adductus coævorum testimoniis confirmat, iisque immiscet casus aliquot, qui Guarinonio eidem obtigerunt, plane mirabiles ac prodigiosos ; ac denum concludens ;* Hæc fusius, *inquit,* prosecuti sumus, ut civi de patria optime merito etiam apud posteros auctoritatem conciliemus, cujus Historiam *de S. Andrea puero,...* calci nostri Operis subjicimus. *Quæ verba nos adoptavimus, quia non alia de causa ista elogia de eodem Guarinonio* S. Notburgæ *biographo hic perstrinximus.* F

Is primo Opus imperfectum reliquit,

27 *Superest, ut quæ et qua ratione scripserit Guarinonius, paucis indicemus. Ab anno* 1619, *uti dictum est, corrasis undecumque posset monumentis, ingenium et calamum applicuit ad Acta* S. Notburgæ, *iisque impigre insudavit per annos circiter tres : Opus valde diffusum, quantum conjicio ex fragmentis, distinxit in partes septem, partesque singulas in plura capita : sed rudi dumtaxat et confuso ordine. Nam præterquam quod nonnulla iis immiscuerit, quæ parum aut nihil ad Sanctam pertinebant, vel quæ saltem paucioribus verbis exprimi potuerant, repetit subinde ad longum in una parte, quod in altera etiam late exposuerat. Id factum credo, quia successu temporis alias aliasque notitias adepto mens erat totum Opus ad limam revocare et rescindere superflua, priusquam id publici juris fieret, seu prelo committeretur.*

28 *Sed cum verisimiliter alia tunc negotia urgerent,*

AUCTORE J. P.

inde contraxit Raderus Vitam Latine editam anno 1627

gerent, atque id temporis Raderus noster vacaret componendo tomo III Bavariæ Sanctæ, illi sua et Gezneri Mss. communicavit, qui inde selegit quidquid ad bene ordinatam Historiam conduceret, et ex Germanica lingua in Latinam vertit; prout ipse testatur dicto tomo III, pag. 169 ad calcem Vitæ S. Notburgæ *verbis sequentibus:* Hæc ex Francisci Gozenii, ordinis equestris, monumentis autographis ante annos admodum centum et amplius triginta; et Hippolyti Guarinonii, nobilis medici calamo excerpsi et Latio donavi. *Adeo ut Acta Sanctæ Latine prodierint anno 1627, annis omnino novemdecim, antequam primus collector Guarinonius ea Germanice divulgarit anno 1646. Imo, quod observatu dignum est, etiam triennio ante, anno scilicet 1643, comparuere in Belgio nostro cura et labore R. D. Gabrielis Jokemin, presbyteri, canonici ecclesiæ collegiatæ S. Petri Casleti in Flandria Occidentali, qui ea ex Radero Flandrico idiomate donata, sub hoc titulo:* Mirabilis Vita S. Notburgæ virginis, *inseruit libello, quem* Solatium pie famulantium *inscripsit, cujusque apographum, prelo eleganti excusum Brugis in Flandria, servamus in bibliotheca majori domus nostræ.*

B

et ipse tandem Guarinonius Germanice vulgatam anno 1646.

29 *Denique Guarinonius ipse, haud dubie perspiciens, se neque per Latinam Raderi editionem, neque per Jakemini Flandro-Belgicam (si tamen hanc viderit umquam) intentum finem esse consecutum, quippe qui Vitam Germanice meditatus fuerat, ut ab indigenis omnibus ac vicinis populis perlegi posset, laborem resumpsit, et Raderum imitatus ex fusioribus suis Historicis monumentis Acta Sanctæ præcipua contraxit, ac patrio idiomate in lucem edidit anno 1646. Verum etiam hic libellus Germanicus, sive quod pauciora exemplaria excusa fuerint, seu quod continuæ lectionis usu detrita deperierint pene omnia, adeo rarus est hodiedum, ut affirmet Roschmannus, se, licet multoties quæsiverit et ultra viginti bibliothecas excusserit, non nisi unum exemplar, titulo destitutum, invenire potuisse, in quod,* bono quodam genio ductus, *inciderit apud nobilem matronam de Kleblsperg, ex nobili admodum Krippiorum domo progenitam.*

Hanc a Roschmanno Latine redditam

30 *Vitam istam Germanicam laudatus laborum nostrorum officiosissimus adjutor jam Latinam fecerat, et uberioribus annotationibus instruxerat, quando* prodiere tandem, *inquit ipse,* fragmenta hujus Historiæ Notburgicæ, a Guarinonio conscriptæ, uberis omnino, sed nescio quo facto, mutilæ in pluribus, atque a muribus arrosæ. Dum enim anno 1745 bibliothecam publicam adornare decrevisset Augustissima Domina nostra Maria Theresia, atque libros suos ex arce Ameracensi et aulica hujate clementissime indulsisset, hoc exemplo incitati illustres complures magnis beneficiis illam *(bibliothecam Œnipontanam)* affecerunt; atque inter hos illustrissimus dominus Carolus comes de Welsperg in Primor et Langenstain hæreditarius prov. Tyrol. stabuli ac culinæ præfectus, S. C. M. a cubiculis et consiliis etc., quatuor ingentes tomos autographorum venerabilis Guarinonii bibliothecæ dono dedit; horum quartus anecdota continet, et fragmenta Actorum de B. Notburga nostra.

C

cum aliquot fragmentis fusioris Vitæ hic damus,

31 *Ex septem dicti Operis Ms. partibus sola fortasse illæsa est septima; certo desiderantur priores tres integræ, quartæ desunt capita tria, et sextæ sex priora. Hæsi aliquamdiu dubius, an consultum esset illis hic locum concedere: ut concederem impellebant me rationes sequentes: prima erat, quia advertebam, id in votis esse eruditis Tyrolensibus atque in primis clarissimo Roschmanno, qui ea, ut thesaurum feliciter repertum, descripta, Latine reddita, et annotationibus suis elucidata huc destinavit; secunda, quia ex iisdem plenius edocendus erat lector, quæ de illorum auctore et hujus scribendi ratione prælibavi hoc et præcedente § : tertia autem, quia in his nonnulla continentur, quæ brevitatis causa in altera Historia fuerunt prætermissa. Verumtamen cum Opus adeo confusum, majori parte mutilum ac multis relationibus, huc minime pertinentibus, refertum perspicerem, etiam lectorum tædio consulendum sensui. Quapropter ut utriusque quadamtenus fiat satis, dicta fragmenta breviori Vitæ subjiciam, sumpto exordio a cap.* VII *partis* VI; *quia hinc narratio incipit utcumque esse ordinata; reliquis utar in Annotatis ad eamdem breviorem Vitam, sicubi majore elucidatione egeat.* D

collatam cum Radero, et illustratam annotatis.

32 *Raderi autem elegantissimæ Lucubrationi supersedebo, tum quod Bavaria ejus sancta satis vulgata sit et obvia, ut curioso lectori facilis ad eam pateat aditus; tum quod parum admodum differat quoad substantiam rerum narratarum a jam dicta breviori Vita Guarinonii, præter cujus, et Gezneri Mss., nulla videtur consuluisse Raderus.* E *Sicubi tamen notabile discrimen occurrat, monebo lectorem; sed neque negligam doctas observationes, quas Radero adjecit clarissimus Roschmannus, cum tales sint, ut rebus a Guarinonio narratis aliisque in hoc Commentario discutiendis plurimum lucis afferre queant.*

His omnibus præmittimus Vitam sub idem tempus

33 *Post Guarinonium et Raderum in serie biographorum locum postulat R. D. Mathias Platner Brixinensis, ecclesiæ* S. Notburgæ *Ebenensis curatus, qui circa eadem tempora Vitam Sanctæ, in una tabella æri incisam, exhibuit distinctis iconculis et illustrissimo ac reverendissimo domino Joanni episcopo Brixinensi, S. R. J. principi dedicatam voluit. Porro ex dedicationis titulo tabellæ ætatem eruit Roschmannus verbis sequentibus:* Rexit autem hic episcopus Joannes Plazgumer... ecclesiam Brixinensem, ut catalogi bini Mss., qui mihi ad manum sunt *(ac tertius, qui insertus est tomo* VIII *Spicilegii Germanici)* edocent, ab anno 1641 ad 1647, a doctrina, moribus, vigilantia, ac zelo omnium ore commendatus. Ante annos igitur circiter centum hæc series rerum, quæ divam Notburgam attinent, æri incisa fuit. *Proinde ejus auctor, ut mox innuebam Guarinonio ac Radero æqualis erat.*

F

æri incisam,

34 *Tabellæ exemplar, curante eodem Roschmanno, illinc accepimus, dignumque reputavimus, quod hic denuo in æs incisum ac recusum Actis præfigatur, tum quod his ætate vix cedat, tum quod sub unum quasi aspectum proponat, quæ ibidem ad longam referuntur, imo etiam aliqua, quæ in Actis brevioribus prætermissa fortasse sunt, atque ex longioribus Guarinonianæ Historiæ fragmentis, modo deperditis, accepta. Eorum præcipua sunt, quæ repræsentantur in iconculis* 1, 2, 3 *et* 18. *Ceterum in novo tabellæ ectypo servare jussus est scalptor eamdem antiquioris formam et eumdem iconcularum ordinem ac situm: sed inscriptiones, quæ singulis, præterquam mediæ, Germanico idiomate subjungebantur, Latine dedimus, pene ut clarissimus Roschmannus eas interpretatus est in sæpe dictis Notitiis suis.*

Reliquorum biographorum

35 *Supersunt auctores tres, qui gesta* S. Notburgæ *prelo commiserunt: eorum primus est P. Georgius Seysers Societatis nostræ sacerdos, sed cujus Lucubratio neque ad manus nostras pervenit.*

A *venit, neque, ut perveniret, laboravimus ob rationes per Roschmannum in Notitiis allegatas, atque sic ejusdem verbis in compendium contractas:* R. P. Georgius Seysers S. J. edidit *(Germanice)* complurium Tyrolensium Sanctorum vivendi synopsin, stylo brevi, libello tenui, Oeniponti 1661 publicatam, atque serenissimo Sigismundo Francisco archiduci Austriæ dedicatam, qui cum sua ex Gozenio et Guarinonio (quem auctor hic Oeniponti degens tamquam Halensis collegii medicum, viventemque utique de facie noverit) sese contraxisse asserat, adjeci ex his suo loco, quæ singularia videbantur, quod notasse sufficiat. *Vide inferius Annotata ad cap.* 1 *Vitæ lit.* f.

notitia.

36 *Alter, cui nomen Silvestro a Plan, scriptor Germanus quoque est, sed cujus conditionis aut ætatis vir, incompertum. Quandoquidem in ejus notitiam devenerimus dumtaxat ex auctore Italo anonymo, qui inter prædictos tertius nobis est, quique in epistola ad lectorem ita præludit:* Vitam S. Notburgæ virginis Tyrolensis per Silvestrum a Plan Germanice exaratam, et Italice redditam, typis commendamus etc. *Verum hæc Italica interpretatio, quam pervolvi, et de qua, propter subnexa illi miracula seu beneficia* B *quædam, opitulante* S. Notburga, *divinitus obtenta, uberior sermo instituetur parte* II *Gloriæ posthumæ* § 1 *et* 2; *hæc, inquam, Italica interpretatio talis est, ut non dubitarim, quin et Germanus auctor vel Guarinonium vel Raderum præ oculis habuerit, atque idcirco in ipsum aut ipsius librum ulterius indagare, operæ pretium non judicarim.*

§ III. De loco natali et emortuali S. Notburgæ.

Ex affinitate nominum Rattenberg

Priusquam Acta excudamus, discutienda sunt nonnulla, quæ ampliorem expositionem requirunt, quam ut commode inseri possint Annotatis nostris. Primo se offert difficultas quoad locum Sanctæ natalem et emortualem, inde orta, quod historici plerique et geographi bina loca confuderint et locorum dominos. Notandum est igitur, quod ætate S. Notburgæ, *civitas esset in illis partibus et arx, quarum nomina haud multum discrepabant. Civitati nomen erat* Rattemberg *seu* Radenberg *compositum ex voce Germanica* C Rad *Latine* Rota *et* Berg, Mons; *significationi congruunt civitatis insignia, teste Roschmanno, rotam monti impositam repræsentantia. Exstat etiam hodie cum munimento non ignobili, ad Oenum flumen inter Suazium et Kuefstainium civitates, pertinuitque olim ad Bavariam, nunc Tyrolensi comitatui adnexa est.*

et Rottenburg

38 *Tribus hinc horis Snazium versus, distabat arx, dicta* Rottenburg, *conflato nomine ex Germanico* Rot, Rubrum, *et* Burg, Castrum *seu* Arx. Hæc autem in Tyrolensium principum, *verba sunt Roschmanni,* territorio semper fuit, nec ullo umquam tempore ad Boicam pertinuit. *Ejusdem dynastæ in omnibus diplomatibus, qualia se vidisse plurima testatur idem Roschmannus,* domini de Rottenburg *tantum audiunt, nequaquam* de Rattenberg, *et denominationi consonant eorumdem insignia gentilitia, referentia in clypeo candido castrum coloris rubri. Nunc audiamus, quid de loco natali* S. Notburgæ *prodant scriptores antiqui et neoterici. De eo silent tabella Ebenensis recitata num.* 5, *Francicus Generus et Marcus Sittius supra laudati. Parentibus probis et* civibus *natam, ait Guarinonius; at civitatis nomen subticet, saltem in libello impresso: quid in fusiore Vita tradiderit, ignoramus, cum pars ejus prior deperierit.*

AUCTORE J. P.

orta est confusio et error de loco natali.

39 *Raderus in Bavaria sancta ad Vitem Sanctæ præfatur in hunc modum:* Cum B. Notburga Rottenburgica, modesta Christi ancilla et virgo, centum et nonaginta annis, eoque amplius Rotenburgi ante vixerit, quam Rotenburgum, Kopfsteinum et Kizpuhel e Bavarica ditione eximerentur, aut Tiroli accenserentur, quod post annum demum 1504 a Maximiliano I Augusto est factum, jure suo B. Notburga in censum Bavariæ sanctæ relata est; cum illa tempestate, qua inter mortales fuit, in solo Bavarico nata et denata sit. *Ita ille; qui mox de nativitatis loco idem repetens,* Notburga, *inquit,* Rotenburgi id temporis in Boica, nunc Teriolis, nata. *Brunnerus part.* III *Annalium Boicorum lib.* V *sic scribit:* Nota (S. Notburga) Ratenburgi, Boica olim urbe, nunc Tirolensibus addita, operam dynastis, quibus ab urbe nomen, addixit. *Brunnerum secutus est Boicarum rerum annalista alter Joannes Adlzreitter part.* I *cap.* xxv. *Martinus Zeillerus in Topographia Tyrolis, edita per Matthæum Merianum, pag.* 148 *de civitate Rattenbergica, quam etiam communiter* Rotenburgum *appellari significat, in rem nostram adjicit sequentia e Germanico Latine exposita,* ubi nata est sancta virgo Notburgis. *Hinc abunde liquet, satis convenisse inter auctores de ipso loco nativitatis, quantumvis diverso modo eum expresserint et erraverint in aliis, omnesque, dum Virginem nostram Rottenburgi vel Ratenburgi mundo editam scripserunt, respexisse non ad arcem Rottenburgicam, sed ad civitatem Rattenbergam.* E

Proferuntur variorum,

40 *Et vere Rattenbergæ natam esse, confirmat Roschmannus ex traditione ac testimoniis ibidem acceptis. En tibi ipsius verba:* Accessi locum ipsum anno 1738, quid rei subsit indagaturus: confirmabant vero idem superiores, præcipue ecclesiastici, fide sacerdotali, manu propria, ac sigillis suis; et quidem bini ex magistratu civico etiam. Seculares autem seniores aliquot jurejurando, se a parentibus suis maxime senibus id accepisse, testati sunt: nempe fuisse natam ex parentibus civicis in domo Stetneriana angulari ad forum publicum, patre pileorum artifice. Imo consonam quoque populi vocem hanc esse uterque Magistratus affirmare non dubitaverat. Domus quoque isthæc mihi ostensa est, quæ tantis natalibus nobilitata: et consul urbis, ejus possessor, profunde sitam ob frequentes Oeni alluviones asseruit, dumque anno 1731 illam ornari curasset, deprehendisse vestigia antiquæ officinæ, ad fabricandos pileos requisitæ. *Ita vir clarissimus, qui dein inter instrumenta Notitiis suis subjuncta num.* 8 *sequens testimonium producit, a tribus sacerdotibus subscriptum, et eorum in ora marginali sigillis munitum.* F

tum ecclesiasticorum,

41 Ad requisitionem domini Roschmanni, notarii Apostolici in causa translationis D. Notburgæ deputati, attestamur nos infrascripti sub fide sacerdotali, eo quod vox populi vox Dei, qui vigore traditionum, ab omni tempore per senes habitarum (licet propter magnam antiquitatem nullæ probationes ex libris baptismalibus et mortuorum, quales nullos ultra ducentos annos possidemus, adsint) Filia pileorum artifice in ædibus Stettnerianis Rattenbergæ nata fuerit. Datum in parochia Reit, Kundl, et Rattenberg.

Magister

AUCTORE J. P.

Magister Joannes Georgius Schmid ætatis quinquaginta annorum, et sexennis loci parochus, nec non plus 20 annis in his canoniis expositus curatus, attestor, ut supra. Ego Joannes Paulus Reichartinger, natus Oenipontanus, 25 annis vicarius parochialis in Kundl, et antecedenter 6 annis vicarius in Rattenberg, ætatis 69 annorum, testor ut supra. Ego Joannes Baptista Waldherr, ætatis 43 annorum, ultra sex annos loci vicarius, nec non ante 16 annos cooperator hic, similiter attestor. *Accipe et aliorum, supra a Roschmanno memoratorum, testimonia.*

tum secularium

42 Actum Rattenbergæ 17 Septembris 1738. Coram prænobili ac clarissimo domino Antonio Roschmanno, Juris utriusque licentiato, S. C. ac R. C. M. superioris Austriæ universitatis secretario, tamquam in causa S. Notburgæ notario Apostolico et actuario etc. Assessoribus et testibus requisitis illustri domino Christophoro Frolich de Frolichspurg, provinciali Tyrolensi S. C. ac R. M. Telonii, cambii ac urbarii judicis; ac prænobili ac excell. domino Andrea Micheler, medicinæ doctore ac physico Rattenbergensi: Actuante Josepho Angerer senatus B ibidem civici dicographo; requisitus juratus comparet dominus Simon Stettner, Rattenbergæ nunc consul regens, et producit diploma originale insignium Ferdinandi I Romanorum regis, datum Oeniponti 7 Octobris 1555, et litteras emptionis ædium suarum, datas 25 Februarii 1643 cum alia scriptura fide digna, quod Stettneri consules fuerint ab anno 1529 usque 1553; et deponit ulterius, se bene recordari, quod circa annum 1693 aut 1694, pater ipsius Wolfgangus Stettner sibi deponenti tamquam parvulo narravit, quod in ædibus suis ex fama publica universali nata S. Notburga fuerit ex patre pileorum confectore. Id ipsum repetiisse sæpius patrem suum circa annum 1710, quo deponens contraxit matrimonium, quodque ipsemet frequenter hoc audierit: addidit ulterius hic testis, invenisse se etiam vestigia officinæ pileatoriæ, eum domum hanc suam anno 1731 restaurari et exonari curasset; fundamenta etiam profunda omnino, quæ tamen allambens Oenus allata arena oppleverit, ex quo deduci possit, ædes perantiquas esse. Relecta confirmavit et se subscripsit

C (L. S.) Simon Stettner.

virorum

43 Requisitus juratus dominus Joannes Georgius Saltzburger, civis ab anno 1701, nunc consilii interioris civici et ex-dicographus ætatis 68, quod statim post adventum suum in variis occasionibus, ac præcipue a domino patre moderni domini consulis, Wolfgango Stettner inaudierit, quod S. Notburga in ædibus Stettnerianis nata et pileatoris filia fuerit. Interrogatus, cum dicographus fuerit, an nihil in scriptis invenerit, respondit, se antiquiora prothocolla quam ab anno 1400 non invenisse; eum autem sciat, locum longe antiquiorem esse, hæc periisse credi posse asseruit. Relecta confirmavit et se subcripsit.

(L. S.) Joannes Georgius Saltzburger.

testimonia,

44 Requisitus et juratus Christophorus Lenderer, civis, et in stanno fundendo artifex Rattenbergæ, deponit, quod a patre 75 annos, et a matre 92 annos natis, sæpius narrari audierit, quod S. Notburga, civis ac pileatoris filia, et in domo Stettneriana progenita fuerit: idem se audiisse, addidit, ab æditthe vicariatus hujus, D 80 annorum viro et in his rebus admodum perito, nato Rattenbergensi, aliisque viris tum ecclesiasticis tum sæcularibus per omnem vitam. Quapropter et deponens, cum cive alio Kellenberg, singulari affectus fuerit lætitia, dum præsentes anno 1718 fuissent elevationi sacri corporis, eo quod Civis Rattenbergica fuerit, quam sæpius processione quoque supplici ex civitate hac publica (Ernutzgang) deducta in locum Eben venerati fuissent. Relecta confirmavit etc.

(L. S.) Christoph. Lenderer.

juramento confirmata, unde colligitur,

45 N. B. Domini assessores manu propria hæc adjecerunt: Quod personæ prius nominatæ, cives nempe nostri, in nostra quoque præsentia juramentum deposuerint, bonæ famæ ac rerum periti sint, præsentibus requisiti testamur. Actum ut supra.

(L. S.) Joannes Christophorus Frolich de Frolichspurch, urbarii judex, et præpositus ad vectigal principis primarium in Rattenberg.

(L. S.) Andreas Micheler, philosophiæ et medicinæ doctor, civitatis et districtus judicialis physicus ibidem.

Concordat cum prothocollo autographo, atque sigillis suis rite munito, de verbo ad verbum. Ita E testor facta collatione

Antonius Roschmannus, qui supra.

natam esse in civitate Rattenbergica.

46 *Constat itaque, quantum in tanta veterum documentorum penuria constare potest, natam esse Sanctam in civitate Rattenbergica, quæ civitas, verisimiliter post destructum castrum Rottenburgicum, paulatim corrupto nomine compellari cœpit* Ratteuburg, Rottenberg *et* Rottenburg. *Corrupto, inquam, nomine, nam si loci insignia num. 37 exposita, veram nominis etymologiam adumbrent, de quo mihi dubium non est, vocari debuit* Rattenberg; *quomodo etiam vocatur in jam recitato instrumento. Ista nominis corruptio confusionem peperit apud auctores, et primo tantam apud Raderum nostrum, ut nequaquam assequar, quid sibi voluerit, dum ex eo, quod Rottenburgum, uti ipse scribit, Kopfsteinium et Kizpuhel e Bavarica ditione adjuncta fuerint Tyrolensi comitatui sub annum dumtaxat* 1504 *concludit, quod Sancta in solo Bavarico* nata et denata sit.

Mortua est in arce Rottenburgica.

47 *Nam per* Rottenburgum *certe intelligere debuit civitatem Rattenbergicam, cum subdat,* id temporis in Boica *fuisse,* nunc Teriolis; *atque sic tantum sequitur natam esse in Bavaria seu Boica;* F *non item in eadem denatam esse. Neque enim Rattenbergæ, ubi nata est, etiam denata est; sed in arce Rottenburgica, prout ipsemet post Geznerum, Marcum Sittium et Guarinonium tradit in Vita: sed arcem Rottenburgicam semper ad Tyrolim pertinuisse, contendit Roschmannus, nec putem facile ostensum iri contrarium. Hoc sane nemo inficiabitur, dynastus Rottenburgicos, apud quos famulata ac defuncta est* S. Notburga, *nobilibus Tyrolensibus adnumeratos fuisse, inter illustrissimos ejusdem provinciæ proceres locum obtinuisse, et curiæ magisterio seu præfectura fuisse insignitos. Hoc etenim Guarinoneus, Raderus ipse, Burgklehnerus aliique rerum Tyrolensium et illustrissimæ Rottenburgicæ familiæ scriptores, a Roschmanno citati, unanimi consensu testantur: imo hoc manifestum faciunt varia diplomata autographa ab eodem allegata, et quantum huc spectant, recitata. Unius dumtaxat brevitatis gratia textum huc transcribo. Otto comes Tyrolis et Carinthiæ dux in diplomate anni* 1303 *Halensi oppido*

ILLVSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO PRINCIPI AC DOMINO DOMINO IOANNI DEI GRAT: EPISCOPO BRIXINENSI. S: R: I: PRINCIPI DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

Lith Barousse Paris

A *pido jus civitatis concedens, inter testes sic appellat Henricum Sanctæ nostræ herum et hujus fratrem aut cognatum :* Fidelis noster Henricus de Rottenburg, magister nostræ curiæ, et Sigfridus de Rottenburg, judex in Hallis.

Corrigendi, qui secus scripserunt. 48 *Brunerus num.* 39 *laudatus locum Sanctæ emortualem non prodit aperte ; attamen ita scribit, ut suspiceris, putasse ipsum, quod in ipsa urbe Rattenberg famulata sit ac demortua, quoniam dicit, eam famulatam esse* dynastis, quibus ab urbe nomen ; *in quo certo corrigendus : ab arce Rottenburg illis nomen erat, non ab urbe Rattenberg, ut et ex ante dictis colligitur. Corrigendus similiter Adlzreitterus, ubi Henricum Sanctæ herum vocat* Ratenburgium. *Illis item jungendus Martinus Zeillerus in Tractatu de decem circulis imperii Romano-Germanici, edito Ulmæ ad annum* 1660, *dum pag.* 67 *sic habet Germanice :* Est et Rottenburgum in Tyroli, quod ad Bavariam pertinuit, priusquam ad annum 1504 Maximilianus I imperator illud una cum Kopfsteinio et Kizpuhel Tyroli adjunxit : et hic coqua fuit Notburga, quæ de egenis optime meruit, et vivere desiit anno 13 3. *Nam præter ea, quæ ad Raderum observavimus, anno* 660 *ex* B *arce Rottenburgica non nisi rudera supererant ; igitur de civitate Rattenbergica illi auctori sermo est, ubi nec coqua fuisse legitur* S. Notburga, *nec certe vivere desiit.*

VITA

Auctore Hippolyto Guarinonio Germanice impressa anno 1646, et Latine reddita

Interprete clariss. viro Antonio Roschmanno, in alma universitate Oenipontana J. U. Licentiato, etc.

PRÆFATIO

C *Majorum incuriam deplorans* Quamquam ab eo, quo diva hæc Virgo ad superos transiit tempore (sub Rudolpho quippe primo imperatore Austriaco *a* vixisse fertur) ejus memoria semper celebris, cultus ac peregre adventantium numerus ob concessa ad ejus tumulum divinitus, ipsa intercedente, beneficia in annos usque frequentior fuerit ; temporum tamen illorum ruditas atque tepor nullum, quod rite fidem faceret, monumentum, litteris consignatum (si exiguam detritamque tabellam pleraque, dum viveret, notatu digna, ætatem nempe, locum, herum, ac famulatum ejus, complexam *b* excipiamus) nobis hactenus indulserat, usque dum annus verteretur a reparata Salute post millesimum sexcentesimum decimus nonus.

auctor, quomodo ad scribendum 2 Hoc enim currente, ductu haud dubie providi Numinis, contigit, ut vir *c* quidam Halæ ad Oenum in servitiis serenissimarum olim archiducum Mariæ Christiernæ, et Eleonoræ Ferdinandi II imperatoris sororum P. M., regio ibidem parthenoni adscriptarum constitutus, forte fortuna apud insignem avitæ prosapiæ virum dominum Joannem Jacobum Krippium etc. pie defunctum, in librum inciderit pervetustum, famosas Tyrolensium provincialium ceras, titulos et insignia pingentem, quem auctor genere, doctrina et laurea philosophiæ nobilis Franciscus de Gozens *d* (cujus uti et majorum suorum nominibus inscriptam elegantemque fornicem sepulchralem Halensis ad S. Nicolaum parochia adhucdum servat) ante annos centum et quinquaginta octo conscripserat. In hoc, cum suus quoque enarrandæ illustrissimæ Rottenburgicorum familiæ locus fuisset, mentio etiam brevis, quæ tamen omnem fidem faceret, de eadem sancta gentis hujus nobilissimæ Œconoma commodum injecta, atque sic, paucis licet, ejus servata est memoria.

3 Idem igitur, quem diximus, officialis, pie etiam a prædictis serenissimis archiducibus animatus, insuperque singulari favore reverendissimi quondam, atque litteratissimi viri DD. Hieronymi Ottonis, tunc temporis celsissimi principis ac episcopi Brixinensis vicarii generalis, ac dein in ipso episcopatu successoris clementissimi P. M., ac singulari auxilio suffultus non sine intimo pectoris sensu, alacri animo et omni studio in id per triennium circiter incubuit, ut Acta divæ Virginis, quantum liceret, integra colligeret, redderetque, idque omne partim ope autographorum, quæ in tabulario celebris asceterii Sau-Georgiani *e* (inter cujus religiosos Ordinis S. Benedicti viros et dynastas Rotteuburgenses arcta intercesserat familiaritas) accurante domino Christophoro, postea reverendissimo præsule, reperta, fideique ejusdem hagiographi Halam usque concredita sunt. *A. Hippolyto Guarinonio* *inductus fuerit* E

4 Accessere his etiam alia, eosdem satrapas spectantia, instrumenta : uti et illa omnia, quæ ex voluntate ac desiderio Serenissimarum prænobilis ac excellentissimus dominus Mathias Burgklehnerus, excels. regiminis superioris Austriæ vice cancellarius, insignis historicus ex tabulario Archiducum Oenipontano indefessa contentione eruderavit, et in ordinem redacta his principibus 14 Id. Octobris 1619 transmisit : stemma nimirum et conjuges Rottenburgicorum ab anno 1219 usque ad ultimum familiæ surculum Henricum *f*, cui bina conjux, Agnes utraque et comes, prima Kirchbergia, altera Wertenbergica fuerat, cuique ob perduellionis crimen mulcta aunuorum reddituum 20 aureorum millium a Friderico Austriæ duce dicta fuerat *g*. *et quibus adjutus instrumentis*

5 His igitur instructus subsidiis distinctam rerum ac temporum notitiam auctor (qui se devotis legentium precibus impense commendat) se consecutum ratus, ut piis clientum ac peregrinantium desideriis consuleret, comperta hæc singula pluribus executus est anno 1646 *h*. *expromit.*

ANNOTATA.

a *Gloriosissimus imperator iste, cujus encomia heroicis virtutibus plenissima, apud scriptores plurimos obvia sunt, obiit anno* 1291.

b *Verba ista in Annotatis suis sic excipit Roschmannus :* Antiquiorem igitur mea (quæ, utpote anno 1615 descripta, illi utique recens esse debuisset) vidit Guarinonius ; imo ut videtur fusiorem : ætatem enim, locum, herum in mea desidero. Utinam Guarinonius hanc tabulam descripsisset.

c *Seipsum designat auctor Guarinonius, de quo ac plerisque hic subjunctis fuse egimus in Commentario prævio.*

d *Adi*

A. Hippolyto Guarinonio.

filius, Henricus II; *hujus ex prima conjuge filius*, Henricus III; *natu major ex secunda conjuge* Henricus IV; *is denique, in quo stirps ista desiit sub annum* 1411, Henricus ultimus.

k *Primam Henri II uxorem sic appellatam fuisse, constat ex diplomate anni* 1335, *quod infra post fragmenta Vitæ fusioris dabo integrum.*

l *Itaque juxta Guarinonium anno circiter* 1289; *Raderus spatium temporis non determinans dicit eos* paucis post annis *functos esse.*

m *Auctor noster in fusiore Historia inferius part.* II *num.* 11 *dicit, quod* de industria obvium se fecerit Henricus, ut, quid ferret, experiretur. *Raderus rem sic enarrat:* Voluit ergo herus illius ipse in rem præsentem venire, et coram Notburgæ studia in egentes explorare. Cum igitur illa certo die sportulam suam ex arce in publicam viam, ubi elephantiaci stipem illius expectabant, deferret, nam propius ad castrum aspirare nulli amplius miserorum licebat, Henricus descendenti occurrit, et quid in sinu ferat stomachabundus quærit, deprehensa illa exhibet mensæ suæ crustula, quæ, mirum! Deus repente vel in assulas et schidia mutavit, vel oculis ejus fascinatis objecit, ut qualem animum in pauperes
B gereret, talem videret cibum. Cum et hydriam a Notburga peteret, libaretque vinum, lixivium sibi gustare videbatur, idque ab Ancilla ex composito in suam contumeliam factum interpretatus, graves apud conjugem domi adversus Ancillam querelas deposuit, cum tamen illa nec factam a Deo metamorphorsin cognovisset, nec omnino sciret, quid domino usu venisset. *Hæc Raderus: quæ, licet parum aut nihil in substantia differant a Guarinonii textu, huc transtuli ob sequentem annotationem.*

n *Guarinonio et Radero prorsus hic dissonat tabula Ebenensis, factum ita exponens:* Notburgæ cibos secum accipienti, ac domum egenorum accedere paranti obviam fit herus interrogans: Notburga, quid gestas? Ubi respondit illa ex timore: Schidia fero: cum inspexisset ille, non aliter res ipsi apparuit. *Quid suspicemur in tanta relationum oppositione? An pium Guarinonium deterritum fuisse qualicumque specie mendacii tabulæ verbis involuta, et hanc correxisse modo tam ingenuæ Virgini magis congruo? Vel reipsa, sicut retulit, ita legisse in veteri ac detrita tabula, adeo ut omnis oppositio processerit ab iis, qui anno* 1615 *tabellam innovarunt et hinc inde immutarunt?*
C *Postremum hoc non caret verisimilitudine. Demus tamen, primum esse verum, non erit mendacio locus. Quippe merito præsumi potest; anxiam Virginem, post patratum ipsa inscia miraculum, divino instinctu respondisse:* Schidia fero, *quomodo S. Nicolaus Tolentinas simili omnino casu rosas se ferre dixit, teste Baptista Mantuano in Vita ejus metrica, sic canente:*

Sua namque solebat
Prandia partiri in miseros et porgere egenti
Clandestina manu poterat quæ dona pienti.
Hoc animadvertens, penoris cui cura, ferentem
Triticeas aliquando dapes deprendere lecto
Tempore constituit. Cum candida bruma per Alpes
Hybernabat . . . .
Occurrens, igitur, gremio, quid ferret onusto
Postulat; ille rosas (spiravit in illius ora
Hæc dicenda Deus) dixit se ferre rerentes;
Et gremium solvens, roseos (mirabile!) flores
. . . .
Protulit exemplo. . .

o Lixivium *dicit Raderus. Tabula Ebenensis* D
de potu silet.

p *Tabula Ebenensis pactum hoc cum rustico ponit dumtaxat post Ottiliæ obitum. Assentitur Raderus:* Mirata, *inquit*, Christi Famula heræ suæ intemperiem et rabiem, cum neque ullius in herum contumeliæ sibi conscia esset, nec ulli se culpæ affinem, cœpit convasare, suasque reculas colligere, ut emigraret. Sed ecce tibi cœleste numen Ancillam suam vindicaturum, heram in gravem morbum conjicit, e quo illa decessit, prius elata, quam Notburga pedem ex arce efferret. *Dein pluribus prosecutus, quæ noster habet binis sequentibus numeris, subdit tandem:* Notburga vero alium interim patremfamilias quæsivit splendidasque aulas exosa ad agrestium simplicitatem se contulit; aulaque in caulam mutata, maluit in stabulo innocuum pecus curare, quam aulicas delicias sectari. Quamvis enim multæ nobiles fæminæ famulitium illius, propter virtutis odorem, quem late sparserat, ambirent, illa tamen agresti colono suam operam in agris, qui millibus passuum quinque Rotenburgo distabat, addixit. *Oportet igitur ut alterutro loco rerum gestarum ordo inversus sit; vel totum negotium sic peractum, ut* Notburga, *accepto abeundi mandato, mox egerit cum rustico,* E
sed antequam, collecta jam supellectile, supremum arci valediceret, morbus oppresserit Ottiliam, cui ad mortem usque adstiterit, ut sequenti numero noster ipse significat et in fusiore Historia num. 12 *hisce verbis:* Sed domina ante discessum Famulæ suæ inopina morte sublata, atque ex arce ad tumulum perlata fuit.

q *Id est, quem* Henricum tertium *compellavimus ad lit.* I.

CAPUT II

Sanctæ famulatus apud rusticum; falcis in aere suspensio; reditus ad Rottenburgicum, et hujus inde prosperitas.

Dum igitur operam rusticello Ebenensi, ut F
dictum antea, non procul a D. Ruperti sacello, cujus ambitus hodie chori spatium in sacræ divæ Virginis æde complectitur, locaret Notburga, conceptissimis sibi verbis pacta, ut a penso servili liberæ tum precibus vacare sibi liceret, cum de more diebus profestis ab opere cessaretur *a*. Accidit autem, ut messis tempore die quodam Sabbati colligendis manipulis ultra condictam prius horam operas urgeret agricola, preces a Notburga omissum iri postulans. Sed illa: Pacti legitimi judicem falcem meam volo, inquit; hisque dictis in altum elatam in aere, velut ex clavo suspendit, pendulamque ita lancem, messorum oculos animosque salubriter perstringentem, post moras iterum retraxit Virgo *b*, statas ad preces suum in sacellum dimissa: minime ceteroquin infima quæque servitia, inter quæ animalium curam numeramus, detrectans; atque ea propter a sancto obitu in publicis rei pecuariæ necessitatibus singulariter culpa et propitia *c*.

Apud rusticum famulantis religio miraculo illustratur,
a
b

Rottenburgicus calamitate oppressus

15 Graves interim Deo vindici pœnas uxoriæ conniventiæ Henricus dedit, a Notburgæ discessu non uno cum malo conflictatus. Sub annum quippe millesimum ducentesimum nonagesimum, quo ad plures abiit Ottilia, belli calamitas Oeni vallem non leviter afflixit, fratresque Henricum et Sigefridum internecinis odiis commisit. Henricus enim aulæ Tyrolensis præfectus a partibus sui principis stetit, Sigefridus adversariorum Ottonis Bavariæ ducis et Conradi Salisburgensium signa secutus *d*, dynastias Rottenburgicam, Trazbergensem *e* Rettenbergensem *f* atque Fridbergicam *g* misere devastabat, adeo ut fere ad incitas redactus Henricus, errore tamen agnito *h*, sibi tandem restitutus, Superis vota fecerit paulo post uberius enarranda *i*.

Notburgam denuo conducit;

16 Alpes igitur et casam rusticam equo petiit Henricus, servulam iterum Notburgam futuræ conjugi Margarithæ virgini Hochenekiæ *k*, archiepiscopi Rudolphi Hochenekii *l*, olim Rudolphi imp. I a libellis, paulo ante e vivis sublati *m*, aut sorori aut affini proximæ conciliaturus; expectatissimoque annutu recreatus, lætus domum repetiit *n*. In castrum igitur redux Notburga, et suum illud solenne tenere jussa, mox ab hero expetit, ut, si quando illam mori contiugeret, cadaver suum currui imponi, huic jugales boves jungi, libere hos abire, atque ubicumque demum cessarent, exuvias terræ mandari curaret *o*.

divitiis auctus

17 Infelix interim agricola damna non modica rei familiaris passus, paulatim phthisi consumebatur, quem tamen (quantum conjecturæ locus est) invisens diva Virgo pie mori edocuit. Rottenburgicus e diverso cœlum adeo sibi sensit propitium, ut intra quinquennii spatium bona sua, belli calamitatibus attrita, non tantum in integrum restituta senserit, verum etiam insigniter adaucta: idque ex eo præcipue tempore, quo Famulæ suæ curam œconomiæ, et pauperum, eapropter summopere exultantium, indulgentissime commisit; quod per annos subin octodecim *p*, quos Henrico et conjugi Margaritæ Hochenekiæ fideliter impendit Notburga, strenue factitatum est.

annuas pauperibus eleemosynas constituit,

18 Hinc etiam dynasta, promissi sui et conjugis defunctæ memor, anno 1298 sacra pro hac, atque se ipso rite quotannis celebranda, simulque quingentos pauperes pane ac carne, aut carnis loco, caseo pascendos, quotannis semel in San-Georgiano cœnobio instituit *q*: satisfactumque piæ fundantis voluntati tamdiu, quamdiu temporum ratio permiserat *r*. Pressere patris vestigia ambo filii, alter ex Ottilia filius *s*, alter ex Hochenekia relicti, piissime a Notburga instituti, atque in miserorum solatia educati *t*, stipem hanc annuam mille omnino egenis porrigi, eamdemque in proximis quibusque sacris ædibus, Dominicis binis præcedentibus, e cathedra promulgari jubentes *u*: ut adeo etiam Henricus pater immitem, quem sub priori conjuge in egenos induerat animum, eximie emendaverit, et immensum compensaverit.

bona et dignitates in filium transfert.

19 Ipse interim non minus bonis, quam dignitatibus cumulatus est; demortuo enim anno 1305 Mainhardo patri *x*, Tyrolensium principi, successit filius Henricus *y*, anno proximo in regem a Bohemis electus *z*, qui Henricum nostrum aulæ suæ jam regiæ atque insuper ad Athesim præfectum dixit. Verum quietis appetens pater, et animam curaturus regiæ valedixit, filio, quem Ottilia susceperat, annuente rege, dignitati substituto. In arcem igitur Rottenburgicam redux, salutis negotium præprimis acturus, religiosos montis sancti Georgii, quibus semper familiariter usus erat, frequenter adhibuit.

A. Hippolyto Guarinonio.

ANNOTATA.

a *Notat hic Roschmannus sequentia;* Dies profestos adhucdum celebrant ibidem rustici, aiuntque, istud ex voto a majoribus edito fieri, quod cum aliquod tempus neglectum fuisset, grandine per continuum septennium vapulasse, atque ex hoc tempore religiosus ad horam vacationis attendi.

b *Prodigium istud, quod eodem modo, sed alia ac fusiore phrasi recitat Raderus, non explicat tabula Edenensis, in qua leguntur tantum ista:* Notburga operam suam locabat rustico, sibi expresse reservans, die profesto ante vesperum labore abstinere; et accidit, ut die Sabbathi triticum demeterent in agro, cum feriæ vespertinæ essent. Suspendebat Notburga falcem, et discedebat, orabat, et peragebat laborem suum sicuti prius. *Unde nihil discimus, quam quod isto die citius quam aliis diebus laborem abruperit, ut sanctum propositum religiose servaret: atque ita ceteros neglectæ piæ consuetudinis tacite coarguerit. Censet Roschmannus, a posteriore tabulæ descriptore neglectam fuisse voculam aliquam, qua* S. Notburga *falcem in aere suspendisse indicabatur: nec immerito: quippe Guarinonius, qui antiquam tabulam vidit, vir fuit, in quem tantæ fictionis suspicio non cadat, nec cadere hic possit sine justa causa, maxime cum abunde liqueat, antiquam tabellam in aliis diversam fuisse ab hodierna. Accedit ad prodigii confirmationem non interrupta traditio, qua, teste Roschmanno, in statuis et picturis omnis ætatis et memoriæ per totius Tyrolensis provinciæ ambitum Sancta exhibetur cum falce in manu, quod ipse propter hoc prodigium factum asserit, quodque, meo judicio, plus aliquid portendit quam simplicem piæ consuetudinis religiosam observantiam.* Ager, in quo prodigium accidit, *inquit idem Roschmannus*, hodiedum monstratur et vocatur, Ager domus canonicæ.

c *Quam vera ista sint, demonstrabitur in Gloria posthuma.*

d *Bellum istud eidem anno innectitur in Chronico Salisburgensi, quod seculo* XII *per canonicum Salisburgensem scribi cœptum, deinde per coætaneos ad annum usque* 1398, *ubi desinit, continuatum fuisse, allatis textibus præmonet editor Hieronymus Pez tom.* I *de Scriptoribus Austriacis. Verba autem Chronici hæc sunt:* 1290. Cum Albertus dux Austriæ cum Chunrado Salzburgensi archiepiscopo discordaret, et ex utraque parte sibi damna gravia intulissent, idem archiepiscopus confœderavit sibi Ottonem ducem Bavariæ et una cum prædicto duce Karinthiam est ingressus, fiduciatus ab incolis, quod posset terram Styriæ obtinere, sed tandem eos redire infecto negotio densitas nivium compellebat. Sequenti vero tempore prædictus archiepiscopus cepit filium ducis Karinthiæ, cujus liberatio magna occasio fuit, quod pax inter ipsos exstitit reformata. *Memorati hoc loco Carinthiæ ducis Meinhardi filiam Elizabetham habebat uxorem Albertus dux Austriæ, ac postea imperator ejus nominis primus. Quod autem hic de fratribus Rottenburgicis refertur, litteris mandatum non reperi apud scriptores antiquos. Guarinonius, cujus hic fragmenta incipiunt, unum producit Geznerum*

A. HIPPOLYTO GUARINONIO.

rum ita scribentem: Duo fratres Rottenburgici eodem tempore notabilia sibi damna intulere: horum enim unus Boicæ domui, alter comitatui Tyrolensi adhæsit. *Geznero addit Roschmannus Marcum Sittium, qui ex monumentis a se visis inter genealogica stirpis Rottenburgicæ notat sequentia:* Erant olim uno tempore vel duo cognati vel fratres; unus adhæsit Bavariæ et alter Tyroli, hinc bellum gestum est. *Vide Commentarium nostrum num. 47, ubi nomen utriusque seu fratris seu cognati insertum leges instrumento anni* 1303.

e *Roschmannus in Notitiis:* Adverto Trazbergium dynastiam non esse, sed dumtaxat castrum, cujus dimidia pars in Rottenburgensi, altera in Freundspergensi dynastia sita est, quod nonnihil ultra dimidium horæ Suazio distat.

f *Raderus Latine* Rettemontium *appellat: Loci autem istius juxta Roschmannum* fines sunt, pagus Volders, hora ab oppido Halensi distans versus Occidentem; et versus Orientem pagus Colsass, sesquihora Suazio distans.

g *Adi annotata ad cap.* 1 *lit.* b.

h *In fusiore Historia id* S. Notburgæ *precibus adscribi posse, credens Guarinonius, sic scribit:* Neque latuisse hæc morantem in opposita, sed B multum altiori ac solitaria nonnihil, vicinia Notburgam, hisque domini miseriis indoluisse nec a precibus cessasse, donec ad se totus Henricus rediisset, satis credibile est.

i *Prætermissa hic sunt, quæ in fusiore Historia his verbis retulerat:* Propriis igitur miseriis edoctus Henricus, prioremque cum præsenti fortunam pensitans, ac quantum, curante penum ac cellam Notburga, abundarit; rursumque quam angusta domi res, hac discedente, illi, atque copiosa jam rustico sit, Virginem Taumaturgam *(Matris dolorosæ imaginem)* sub tilia in Monte S. Georgii veneratur, simulque asceterii illius præsulem, conscientiæ suæ arbitrum, consulit: singularis enim cum his viris religiosis illi intercesserat confidentia, cujus documenta complura hujus scriptionis author ibidem se deprehendisse affirmare potest. Suasit autem ibidem abbas dynastæ, ut ante omnia reditum ad servitia Notburgæ procuret.

k *Ita vocitatam fuisse secundam ejus conjugem, videbimus in diplomate filii eorum natu majoris, subnectendo Fragmentis Vitæ fusioris.*

l *Chronicum Salisburgense, cujus notitiam dedimus ad lit* d, *sic habet:* 1284. Fridericus Salzburgensis archiepiscopus obiit; cui successit C Rudolffus, Romanorum regis vice-cancellarius.

m *Chronicum mox citatum mortem ejus illigat anno* 1290 *his verbis:* Eodem anno 3 Non. Augusti mortuus est dominus Rudolfus Salzburgensis archiepiscopus... deputavit autem (*Pontifex Nicolaus IV*) in archiepiscopum ejusdem ecclesiæ Chunradum Laventinum episcopum. *Juxta quæ bellum, ad lit.* d *relatum, verisimilius inchoatum fuit dumtaxat exeunte anno* 1290; *uti expresse etiam significat Guarinonius in Fragmentis dicens, desæviisse belli calamitatem* a fine anni 1290 usque ad initium anni 1293.

n *Pluribus ista exponit auctor in Fragmentis:* Orbum se conjuge ac fideli Famula, fratri infensum, aulæ multum dissitæ negotiis implicatum, atque unico tantum decenni filio prospectum sibi videns Henricus, de ducenda iterum conjuge cogitat; antea tamen, teste scriptura in ecclesia suffixa, Notburgam ipsemet accessit venationis ibidem institutæ obtentu, expositisque calamitatibus, ac ducendi illustrem prosapia ac virtutibus virginem Salisburgensem de Hochonek proposito, D Notburgam ad rei domesticæ curam vehementer invitat, oblata libera pauperibus elargiendi superflua ciborum potestate. Paucis hæc innuit Historia in templo suffixa: « Et accepit nobilis « aliam conjugem, et iterum conducit Notburgam. » Rem composuit cum rustico herus, ne, ipso prorsus invito, Famula discederet.

o *Hinc colligit auctor in Fragmentis, revelatum fuisse Sanctæ tempus mortis et locum sepulturæ. Sed et aliud ejus cum hero quasi pactum, hic omissum, ibidem memorat in hunc modum:* Concors tum populi tum nobilium traditio, admonitum fuisse ardentibus precibus ab Oeconoma herum, ne ulterius cum fratre dissideret; sed, nisi discessum suum e servitio mavelit, de hoc sibi conciliando eo magis sit sollicitus, cum et ipsi principes pacem inter se inierint. Facile id persuasit Henrico Notburga. Is igitur, ut negotium hoc omni sollicitudine ac cautela curaret, vehementer rogat Famulam ejusque arbitrio totum relinquit. Id egit ac peregit egregie Notburga: qua autem ratione hodiedum latet.

p *Crediderim, annos octodecim hic expressos inchoari per auctorem a nuptiis Henrici cum Hochenekin, fortasse uno alterove anno initis post reditum* S. Notburgæ *qui, ut diserte scribit Raderus et noster satis innuit, illigatur anno* 1293, *et a quo usque ad annum* 1313, *juxta omnes Sanctæ nostræ emortualem, plures intercessissent.* E

q *Pleraque ista dilucide explicata vide in diplomate, sæpe memorato.*

r *Ad hæc Roschmannus:* An imminutus sit numerus nescio. Interim hæc eleemosyna adhuc singulis annis largiter præbetur in Quadragesima, ut testis oculatus sum, qui ideo de industria Oenipontu accessi.

s *De eo sic in Fragmentis fusioris Historiæ:* Filius ille unicus Henricus, ubi in virum evasit, tamquam cæteris natu major patri in officio aulæ magisterii successit, qua tamen dignitate diu gavisus non est, utpote anno ætatis suæ quadragesimo primo e vivis sublatus, *verisimiliter sub annum Christi* 1324; *etenim ad annum circiter* 1293, *puer erat annorum decem, ut colliges ex annotatis supra ad litt.* m *et* n. *Ejus jam defuncti meminit frater Henricus IV in diplomate anni* 1329, *cujus initium ex autographo apud San-Georgianos servato recitat Roschmannus in hæc verba:* Ego Henricus de Rottenburg junior, curiæ magister, vigore præsentium notum facio F pro me, et omnibus hæredibus meis, hisce litteris, omnibus nunc præsentibus et futuris, quod plena deliberatione ac voluntate et consensu omnium hæredum meorum legaverim pro animabus tum ipsorum, tum chari fratris mei Henrici de Rottenburg quondam curiæ magistri, quibus Deus propitius sit, Missam perpetuam, singulis diebus celebrandam, in monasterio Montis S. Georgii in Oeni-valle Ordinis S. Benedicti, diœcesis Brixinensis etc.

t *Reliquam Henrici II et Hochenekiæ prolem ita enumerat in Fragmentis:* Illi peperit educavitque conjux hæc altera, in afflictos propensior, Hochenekia mares scilicet tres, filias duas: Henricum, Gebhardum, Nicolaum, Elisabetham et Guttam.... Omnes ad provectiorem ætatem pervenere. Natu ex his major fratri in officio successit: duo germani reliqui etiam eximios honores sortiti sunt. Ex duabus filiabus Elisabetha domino de Schroffenstain, altera domino de Freindsperg nupsit: hique liberi omnes, defunctis parentibus,

A rentibus, anno 1335 superstites fuere. Nec mirum, crevere in virtute a teneris duce Notburga; quid mirum, quod in bonis animi ac fortunæ profecerint. *Vide diploma subnexum Fragmentis, et annotata ibidem ad lit.* k

u *Hæc et alia constant ex jam dicto diplomate, quod habuisse se testatur in Fragmentis auctor noster.*

x *Roschmannus ad hunc locum corrigit Guarinonium dicens :* Errat hic optimus vir : teste enim Burgklehnero tom. I, lib. XIII, cap. v; Chronico Stambsensi Gayano, et Mortilogio, imo ipso epitaphio hujus principis ibidem, mortuus est 1295. *Burgklehneri Opus non habemus, sicut nec Pauli Gaii Chronicum nec Mortilogium, nisi sit mox citandum breve Chronicum ; sed aliunde tot suppetunt scriptorum testimonia, ut de Guarinonii errore prudenter dubitare nequeam. Nam ut ceteros sileam, Meinhardi obitum affigunt anno* 1295 *apud Hieronymum Pez tom.* I *anonymus Leobiensis chronista et Vitus Arenpechius chronista Austriacus : tom.* II *apud eumdem Pezium auctor anonymus brevis Chronici Stambsensis ab anno* 1253 *usque ad* 1496 *producti, quod vidisse potuit Paulus Catus, quodque ita habet :*
B anno 1295 in Vigilia omnium Sanctorum obiit Meinhardus dux Carinthiæ, comes Tyrolis et Georitiæ, Aquilegiensis, Tridentinæ et Brixinensis ecclesiarum advocatus, fundator noster, vir spectabilis et præclarus, hic tumulatus. *Epitaphium autem mox memoratum hisce versiculis eumdem annum indicet :*

Bis quingentenos annos deciesque vicenos
Et nonagenos jungas, medios quoque denos
Post ortum Christi, tunc lux hæc tollitur isti,

y *Meo judicio cubat hic error alter : nam Meinhardo quatuor filios, Ottonem natu majorem, Albertum, Ludovicum et Henricum natu minorem tribuunt auctor brevis Chronici Stambsensis, Arenpeckius et alii passim, quibus de ipsius genealogia sermo est. Albertus juxta jam assignatos chronistas fato cessit anno* 1292 ; *Ludovicus anno* 1305 ; Anno *autem* 1310 *(verba sunt Stambsensis Chronici brevis)* in die S. Urbani Papæ obiit illustris dux Otto, primogenitus fundatoris nostri, hic tumulatus. *Huic demum successisse potuit Henricus; nisi quis velit, non solum primogenitum mox patri successisse ; sed una cum ipso ambos juniores fratres. Joannes de Rubeis in Monumentis ecclesiæ Aquileiensis part.* I, *c.* 738 *diploma*
C *producit*, datum *ab Ottone* anno domini 1302 die 26 Novembris, Indictione quintadecima ; *quo Synticensis Ordinis Cisterciensis monasterii privilegia pro se et pro fratribus confirmat et auget. Diplomatis initium hoc est :* Nos Otto, Dei gratia dux Carinthiæ, Comes Tyrolis et Goritiæ, Aquilegensis, Tridentinæ et Brixinensis ecclesiarum advocatus, pro nobis et fratribus nostris carissimis, Ludovico et Hainrico profitemur etc.

z *Uxorem acceperat Annam, natu majorem sororem Wenceslai Bohemorum regis septimi ; quo modo autem huic, sub annum* 1306 *e vivis erepto, a Bohemis successor electus sit, quamque varia usus fortuna, videre est apud historicos.*

A. HIPPOLYTO GUARINONIO

CAPUT III

Sanctæ obitus ; mirabilis sepultura ; cultus mox inchoatus ; templum et sacella ipsi erecta.

Correpta demum sub annum redempti orbis millesimum trecentesimum decimum tertium *a* supremo morbo Notburga, sacrosanctis munita Mysteriis, Henrico prius de sepultura admonito, tabescentibus mœrore universis, et pauperibus, si unquam, hic certo luctu incredibili squalidis, e diversorio mortalitatis pientissime simul ac felicissime ab beatam immortalitatem transiit. *Obit Sancta ; a*

21 Apparatur igitur currus funebris, junguntur boves, impositisque sacris corporis exuviis, apertis castri valvis, liber discessus panditur : ubi alacres hi in viam regiam se dedere. Sacrum hoc funus post sacerdotem (quem religiosum fuisse Benedictum ex sacro divi Georgii monte, credere fas est) Henricus pater et filius *b* equis vecti, domestici reliqui pedites comitabantur. Delatos in viam publicam plangor et ululatus mendicorum, dolori suo gregatim indulgentium, excepit, qui per omne itineris spatium suspiriis interpolatus triste intuentibus spectaculum præbuit. Longe tamen magis attonitos boves reddidere, qui illico rectum callem deserentes transversum Oeni fluminis ripas petebant : nec ponte tum junctum erat littus adversum, trajectum vero ipsum et navicula et nautæ in opposito margine moram trahentes inhibuerant. *corpus a binis bobus ingenti prodigio* E *b*

22 Verum obstupescite prodigium et opus dexteræ Excelsi ! Non deterrebat boves fluminis rapacissimi impetus, auctis tum etiam undis *c* (circa festum Virginis natæ diem *d* id quippe accidit) multum ferocior. Dissiliunt igitur fluctus, et sicut olim mare rubrum Israelitis, et Jordanis fluenta Arcæ Fdœeris, ita hic Oenus tumbæ Virginæ, ejusque vectoribus siccum præbuit transitum *e*. *per Oenum flumen transvehitur ; c d* F *e*

23 In pagum deinde Yenbachium *f* feruntur juvenci, in cujus medio velut expectaturi funeris comites, ope primum naviculæ trajiciendos, quietem captant. Locum hodiedum SERAM, ob arcam sacellulo *g* circumstructo ad oblationes divæ huic Virgini, ob rei hic gestæ memoriam, offerri solitas recipiendas, probe custoditam vocitant. Comitibus paulo post admotis per viam campestrem ad torrentem, cui a caseo *h* nomen, properant, *et post brevem moram novo prodigio f g h*

24 Arduum dein iter usque ad planitiem superiorem emensi, rursumque versus sacram divo Ruperto ædiculam sub prægrandis coryli umbra, muro sacelli adnatæ, quiescunt. Jamque omnia funeri ritu Christiano ducendō, præcedente Crucis signo, et insequente mysta, parabantur, cum nemine advertente boves cum funere ex improviso in templum irruunt. Accurrentibus proximis quibusque, illi jamjam a sacello reduces, deposito ad aram sacro onere, præ foribus erant, singulis iterum prodigii novitatem stupentibus ; cum tantillo spatio Divi ædes circumscriberentur, quod *ad aram sacelli S. Ruperti deponitur sepeliendum.*

A. HIPPOLYTO GUARINONIO

quod flectendo boum jugo curruique haud ferme sufficeret.

Duplex sacellum ei conditur:

25 Novissimis hisce intimo commotus animi sensu Rottenburgensium satrapa, in reditu locum illum in pago medium, ubi primum jumenta repirarunt deligнari, et arcam, quæ piam offerentium liberalitatem pro ædicula Rupertina exciperet, murosque, qui arcam tegerent, e vestigio construi; cubiculum vero, e quo Diva cœlum petiit, in sacellum mutari, ac Sacris celebrandis inservire jussit, quemadmodum in arce hac hodiedum cernimus.

et, vulgato ejus cultu,

26 Rerum autem gestarum, et beneficiorum statim ab obitu, per ipsius preces concessorum, magnitudo longe láteque vulgata, e remotioribus etiam, ne dicam e vicinis regionibus, clientes confertim, teste Historia primigenia *i*, acciverat. Quare et oblata prolixe munera, agros et census, et post centum ac viginti a beato excessu annos etiam ampliorem templi rubro e marmore fabricam, divi Ruperti facello chori dumtaxat spatium (ut ex pavimento antiqui fornicis colligitur) occupante, conciliaverant, cui nova quoque turris accessit.

etiam templum;

27 Recens hoc equidem templum sine arcubus concameratis anno dati Redemptoris 1434 absolutum reverendissimus pro-episcopus Brixinensis Albertus solenni ritu divæ Virginis memoriæ sacrum esse jussit. Fornicem denique, ædificium omne complexum, post annos octuaginta et unum Maximilianus I imperator Austriacus et reverendissimus Brixinensium præsul Christophorus Schroffenstainius imponi curarunt *k*.

beneficiis inclarescit;

28 Nec defuere unquam post hæc res supra naturæ vim et ordinem a Notburga effectæ, aut magni etiam nominis clientes vel devotioni vel gratitudini, ut fusius Annales *l* perhibent. Stirps autem Rottemburgica, succolante hac sancta Oeconoma, in eum gloriæ apicem elata est ut ultimus familiæ huic ferendæ impar, Superum munificentiæ immemor ac fortuna ebrius, cum Frederico Austriæ archiduce bello contendere sit ausus, annuos viginti millium florenorum redditus (hanc enim summam illi viginti quatuor, quibus imperitabat, dynastiæ intra hoc tempus pendebant) victoris ærario transcribere jussus est *m*.

sacellum bis ab incendio servatur.

29 Denique xenodochium Caldariense construi curavit, proventibus a se necessariis dotatum. Binis erat junctus uxoribus, ac sub annum dein reparatæ salutis 1416 fatis concessit, ut in pleniori Historia edocemur *n*. Arx ista Rottenburgica bis incendio fere tota consumpta est, ut vel hodie intuentibus patet. Non ausæ tamen in sacræ Virginis cubiculum, utut ex omni parte ligno constructum, peccare flammæ, intactum nobis in hunc diem servarunt.

Auctoris conclusio per testimonium Gezneri.

30 Sequitur nobilis, strenui ac doctissimi equitis Francisci de Gozens, artium liberalium et philosophiæ magistri, de S. Notburga Rottenburgica conscriptum ante annos 131 *o* manu propria insigne in stemmatologia sua tyrolensi fol. 85 testimonium, in hæc verba idiomate Germanico expressum. » Sancta Notburg, quæ sepulta est in Eben in via regia versus Achen, » dicitur coqua fuisse domini de Rottenburg, in » arce Rottenburg et in hac obiisse : a duobus inde » bobus ad dictum Eben, ut sepeliretur, tracta » fuit.... SANCTA NOTBURGIS, ORA PRO NOBIS.... Is» thæ Notburg sancta virgo in universa regione » comitatus Tyrolensis et Bavaria celebris, præci» pue per miracula, quæ apud illius templum, in » quo tumulata esse traditur, illis omnibus, qui » eam in necessitatibus invocant, variis modis ob« venerunt : præter sanctitatem et divinam vitam » præprimis clementiam erga pauperes, in vivis » exhibuit *p*. »

ANNOTATA.

a *Nullus Guarinonio et Radero antiquior annum exprimit; hunc tamen cum neotericis scriptoribus omnibus retinendum putamus; quia Guarinonius in præfatione testatur, Sanctæ ætatem in detrita suo tempore tabula Ebenensi fuisse expressam, et quia non credimus eum, qui alias sæpe, præsertim in fusiore Historia, indicat, quid ex conjecturis tantum referat, tam absolute nativitatis, inchoati et dimissi atque iterum recepti famulatus, obitus denique annos et tempora fixurum fuisse; nisi unam saltem epocham ibidem expresse notatam invenisset, unde, aliis adjutus monumentis, reliquam Vitæ seriem deduceret.*

b *Neque ex hoc loco, neque ex fusiore Historia, utpote in qua pars ista desideratur, discimus, an nominatus hic* Henricus filius *fuerit ejus nominis tertius, an quartus. Quartum fuisse innuunt Raderi verba sequentia :* Henricus cum natu majore filio, qui id ætatis sextum decimum annum agebat etc. *Nam licet Henricus tertius certo omnium Henrici secundi filiorum natu major esset, obstat tamen adjuncta ætas, quominus ipsum designatum intelligamus; quippe cujus parens Ottilia jam ab annis 23 (sub annum 1290) vivere desierat, quique, ut diserte dicit Guarinonius in fusiore Historia, decennis erat, cum pater de secundis nuptiis cogitare cœpit. Vocavit igitur Raderus Henricum* IV, *natu majorem filium respiciendo ad progeniem Henrici* II *et Margaritæ Hochenekiæ : convenit et assignata ætas; illorum enim nuptiæ, juxta observata ad cap.* II *lit.* p, *statuuntur circa annum* 1295, *ac proin Henricus* IV, *Hochenekiæ primogenitus, anno* 1313 *numerare potuit ætatis annos sedecim.*

c Indulsit aliquid *(Roschmanni hæc animadversio est)* piæ cogitationi Guarinonius, hoc enim tempore auctis undis rarius solet hoc flumen intumescere : interim tamen sua rapiditate exesis scrobibus infidus et periculosus satis.

d Asseri hic potuisset (*altera ejusdem est animadversio*) dies 14 Septembris, quo festum divæ Notburgæ colitur; hoc enim ad Superos delatam ex perpetua traditione et cultu et concursu, hac die solito majori, ad nos propagari potuit.

e *De hoc prodigio plura videbimus in fragmentis fusioris Historiæ, part.* II.

f *Locum sic describit Roschmannus :* Pagus est liquandis metallis hodie celebris, ad Oeni ripas Rottenburgo obversas seu sinistras positus.

g *De isto sacellulo amplior sermo redibit alibi, præsertim ubi de Gloria posthuma : interim ejus, prout hodie existit, situm intuere in adjuncta tabula.*

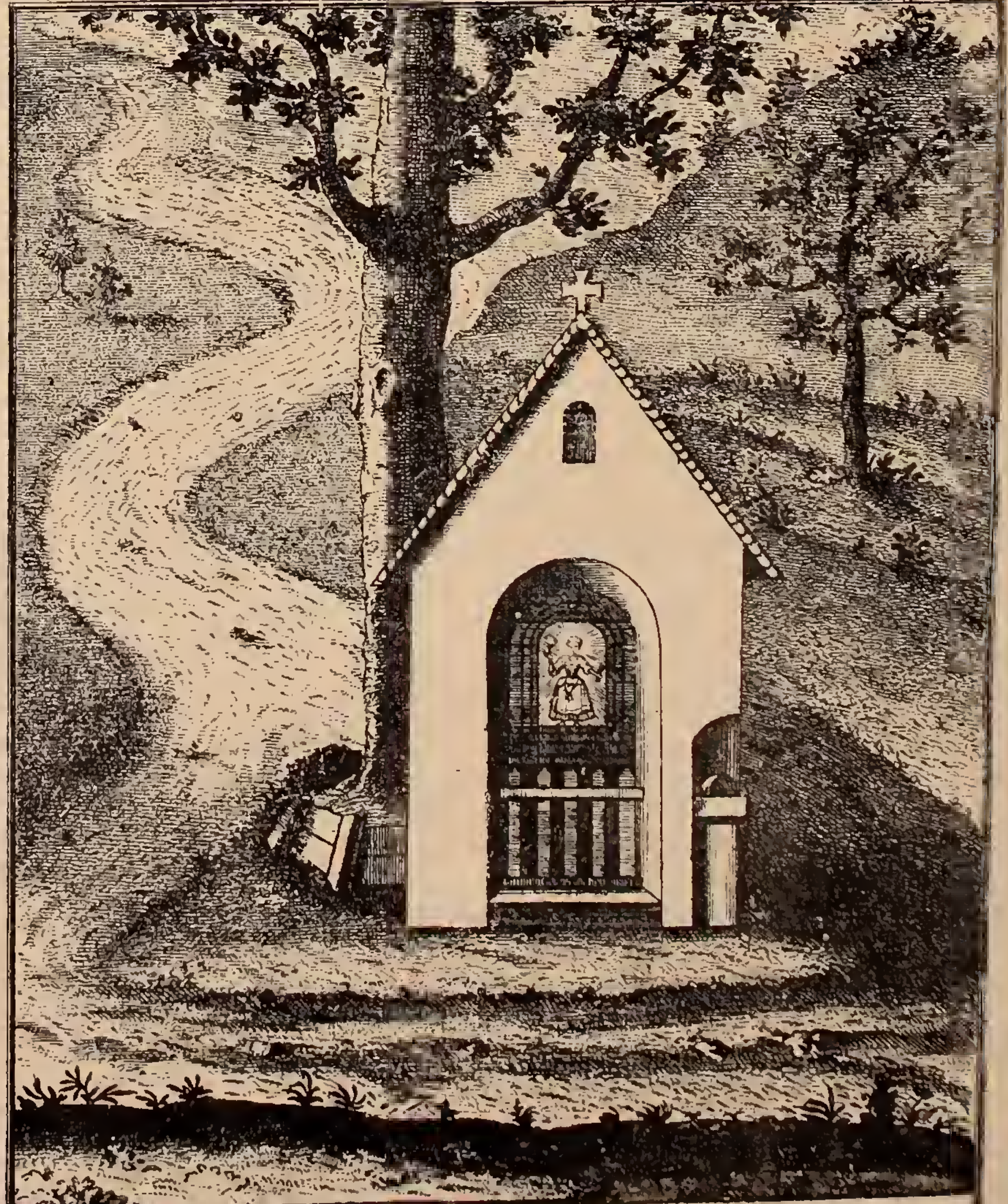
h Casbach *vocatur ab indigenis, decurritque* per vallem ad lævam viæ regiæ in Bavariam ducentis, *uti monet Roschmanus.*

i *Suam verisimiliter fusiorem indigitat; nam de his nihil in tabula Ebenensi.*

k *Templo hic descripto novum successit, absolutum et consecratum anno* 1738, *prout fuse edocebimur in Historia translationis eodem anno factæ. Plura autem, hoc capite alioqui observanda*

A Sacellum parvum in pago Yenbach cum Arca Oblationum ad Tiliam, ubi boves exspectarunt funeris comites.
2 Via Regia in Bavariam, quæ etiam ducit in locum Eben, et per quam boves S. Corpus traxêre.

Sacellum parvum in Yenbach cum Arca oblationum.

A *vanda aut elucidanda, præterimus; quia similiter plenior eorum expositio recurret sive in Historia fusiore, sive in Gloria posthuma.*

l *Quos hic Annales citet, incompertum nobis est.*

m *Si recte notavit Arenpeckius, auctor suppar, transcripta sunt ista victoris ærario, seu potius* dux Fredericus omnia (*Henrici ultimi Rottenburgici*) castra, dominia ac bona... in possessionem recepit, *statim post mortem dicti Henrici. Vide Annotata ad præfationem lit.* f *et* g.

n *Deperiit pars ista plenioris Historiæ:* Hoc tamen dicendum, *inquit Roschmannus*, omnia probe dixisse Guarinomium, ut præter nostros codices etiam fundationis Caldariensis diploma, epitaphium (in quo integra tamen chronologia non adscripta est, fortasse ipso vivente lapide parato) et reliqua confirmant; in solo anno mortuali 1416, de quo multi tacent, mendum cubare. Illustrissimus enim Brandisius baro in Opere sæpius laudato de Præfecto provinciæ, illum anno 1411 decessisse ait, cui adstipulatur Troyerus in Chronica Bulsanensi, qui ejus se testamentum vidisse affirmat. *Annum* 1411 *signant similiter Arenpeckius et Adlzreitterus. Porro*
B Caldarium, *ubi xenodochium ab Henrico fundatum fuisse dicitur, idem verisimillime locus est Athesinæ provinciæ, unde agnomen* capitanei a Chaltaren *adeptus fuit; uti habemus ex chronico Arenpeckii, laudati in annotatis ad præfationem lit.* f. *Nomina autem utriusque hic quoque memoratæ ejusdem Henrici uxoris expressa sunt in ipsa præfatione num.* 4. *Denique quod subdit Guarinonius de combusta bis arce Rottenburgica, illæso Sanctæ cubiculo seu sacello, fusius explicabitur in Gloria posthuma.*

o *Idem auctor noster in præfatione* ante annos centum et quinquaginta octo *conscriptum asserit. Quæ sic conciliabis: Franciscus de Gozens seu Geznerus Opus suum exaravit annos aliquot ante finem seculi* XV; *atque hinc Guarinonius, qui Historiam Sanctæ, anno* 1619 *inchoatam, complevit post elapsum triennium, illud Opus conscriptum dixit* ante annos 131. *Sed idem Guarinonius anno* 1646 *dictam Historiam in Compendium redactam typis vulgavit eidemque præfationem affixit in qua consequenter monuit, Gezneri Opus tum* ante annos centum et quinquaginta octo *fuisse conscriptum.*

p *Ita breviorem Vitam concludit Guarinonius,*
C *varia supprimens ad cultum Sanctæ præsertim pertinentia, et exposita prolixe in Historia longiore, uti videbimus in Gloria posthuma, ubi pleraque recitabimus, et in Fragmentis, quæ hic subjicimus eo modo ac ordine, quo diximus in Commentario prævio num.* 31. *Divisimus ea in partes binas, titulosque more nostro illis præfiximus.*

A. Hippolyto Guarinonio.

FRAGMENTA

VITÆ FUSIORIS

Auct. Hippolyto Guarinonio

Ex Mss. autographis bibliothecæ publicæ Augustæ Theresinæ Oeniponti descripta, et ex Germanico sermone in Latinum translata, interprete Clarissimo domino Antonio Roschmanno.

E

PARS I

Mirabilis boum sacrum Demortuæ corpus devehentium per Oenum transitus; reliquus itineris ordo ac sepultura.

Attonitus interea populus in littore boves cum Defunctæ cadavere Oeno jam jam imminere, imo eumdem ingredi, et transversim superare ingenti stupore confixus intuetur. Quo anni tempore hoc perpetratum prodigium fuerit, ex scriptis haud constat. Circa Virginis natæ tempus id contigisse tum umbra tiliæ, tum trajectio fluminis, qua usi dynastæ *a* ac populus funeris comites, argumento est. Umbras tiliæ exhibent, si foliis abundant, adulto nimirum vere, æstate et autumno adhuc medio: trajectio autem utroque veris et æstatis tempore plerumque usui non est: cum Oenus, liquefactis calore solis nivibus, hæc littora egredi soleat; interim tamen etiam autumni tempore viri mensuram profunditate hoc in loco sua facile bis superat *b*.

Boves, per Oenum — a — F — b — *derecto corpore*

2 Constat insuper ex testimonio senum in loco ad radices collis, cui arx Rottenburgica superstructa est, suo et Rottholz dicto, a me interrogatorum, illos a majoribus suis audivisse, boves in medio Oeno interquievisse paululum, ac deinde alacres adversum littus, nullo, ut hodie, tum aggere munitum, ac pago Yenbachio proximum petiisse. Hoc emensi, nulla interposita mora, pagum prædictum petunt, et usque ad Crucem in bivio positam, quod per campum ad rivum Kasbach ducit, pergunt, ibique quietem captant, donec funeris comites advenirent, qui certo sibi, his visis, persuaserant, hujus pagi cœmeterium sibi elegisse Divam nostram. Non est hic omittendum, quod multi hujus Historiæ scriptori unanimi ore retulere, traditum a proavis esse, Oeni

A. HIPPOLYTO GUARINONIO.

Oeni aquas, sicut olim Jordanis, ex utraque Oeni parte recessisse, liberumque transitum præbuisse bobus, sacras exuvias ducentibus *c*.

c *quiescunt semel,*

3 Pagi Yenbachensis incolæ, ubi solos sine duce boves conspexere, non immerito attoniti, quid hoc sibi funus velit; atque unde allatum sit, quæritantes, dimidium horæ effluxisse tradunt, donec comites advenerint. Nec enim tam prompte herus cum comitibus transvehi navicula poterant. Interim ubi ex oculis Henrici Rottenburgici tali modo funus evasit, ille statim ac transvectus fuerat, equum insilit, et citato cursu insecutus boves, uti diximus, magna accurrentium copia circumdatos, loco descripto invenit, mirantesque totius rei seriem edocet. Adventantibus interea et comitibus reliquis, visum est, hunc locum pro quiete sibi destinasse sanctam Virginem, Yenbachensibus aliunde pernotam; ast dum de deponendo funere consultant, boves derepente alacriter iter versus Septentrionem ad rivum Kasbach properantes arripiunt.

iterum *d e*

4 Iter hoc via regia est in vallem Achensem *d*, vicinam Bavariam, atque ad monasterium Tegernseense *e*: via ipsa ultra horam satis ardua est, villis ac rusticorum casis hinc inde adstitis,

B

hinc et accurrentium numerum crevisse haud mirum. Medium ubi iter confecere, iterum interquievere per horæ quadrantem animalia. Tum mox sursum sacra lypsana ducentia, hanc tandem altitudinem emensa sunt. Sinistra hic in Bavariam iter est; sed boves viam regiam deserentes, iter dextrum versus Eben *f*, ab amœna sic dictum planitie, ingrediuntur.

f

ac tertio demum ad sacellum *g*

5 Nota erat Diva nostra in hac dudum, ut audivimus, vicinia *g*; concursum dein magnum factum esse, satis est evidens. Elegisse hunc locum sanctam hanc Famulam, vel eo ex capite credidit Henricus, quod ex arce sua oculo recto sæpius hanc sacram ædiculam prospexerit, salutaverit ac valde dilexerit Notburga: nec procul inde tanta demissionis reliquerit apud rusticum exempla, totiesque hac ipsa ædicula ad intensissimæ pietatis exercitia usa sit.

S. Ruperti in Eben,

6 Quæ de insperato hactenus boum itinere executi sumus pluribus in Historia, e diverso in tabula in templo publice suffixa, leviter omnino et his dumtaxat verbis inepte comprehensa sunt: « Et cum moreretur, fiebat, ut petiit, et boves » illam per Oenum ac per excelsum montem » sursum trahebant, tum quieti stabant, et illa

C

» tumulabatur. » Et quamvis via hæc, mons, locus, omnes essent notissimi, hic tamen scriptor singula neglexit, supplevit tamen alter nobilis historicus Gozenius *, ac constans in posteris memoria. Ille igitur de felici transitu ac tumulo ita scribit: « Et ibi obiit: inde per boves duos in » memoratum locum Eben ad sepulturam suam » ducta fuit *h*. »

* *al.* Geznerus

h

ubi corpus ante aram

* *supple* intellexit

7 Circa hanc sepulturam plura a senioribus loci hujus indagare non omisit hujus Historiæ scriptor. Inter alia * boves ante sacelli divi Ruperti ambitum ad corylum fessos iterum perstitisse, donec pararentur omnia. Vir quidam nobilis ac senio admodum gravis authori narravit, se a majoribus suis (utpote qui originem nobilitatis suæ fere ad tempora hujus Divæ referunt) audivisse, boves ex improviso sacellum cum sacro funere intrasse, quod cum advertissent, qui aderant, templumque accederent, obvii his ad fores cum exonerato jam curru boves fiunt, sacro funere ad pedem altaris deposito. Manifestum hoc prodigium erat, cum sacellum tam angustum fuerit, ut vertendo curru non dederit spatium *i*.

D

i *prodigiose depositum sepelitur.*

8 Voluit igitur Deus, ut sacræ hæ exuviæ, quæ nulla humana ope non sine prodigio ad hunc locum venere, usque ad tumulum ipsum perveuirent. Cæremoniis igitur ex more Ecclesiæ peractis, ibi ante aram terræ mandatæ fuerunt: die postera justa funebria persoluta, quibus peractis non sine lachrymis a piissima Famula sua, cui seipsum ac domum universam toto pectore commendavit, discessit herus Henricus.

Conditur sacellum in pago Tembach.

9 Cum redux a sepultura et exequiis ad intervallum secundum seu locum illum, ubi altera vice sub umbra arborum ac dumorum quievere boves, provenisset, locum signare tiliamque plantare præcepit, quæ ad nostra usque tempora semper conservatur, futurisque etiam custodietur temporis *k*. Ubi vero ad primum intervallum

k

in pago Yenbachensi pervenit, in media via parvulum sacellum cum pictura prodigiosi per Oenum transitus cum arcula obserata pro oblationibus exstrui curavit. Sacellum hoc longe equidem tempore totum exolevit; remansit vero in hodiernum diem arcula cum nomine: ARCA SANCTÆ NOTBURGÆ, et quidquid ibi offertur, ejus templo in Eben cedit: sperandum haud dubie

E

etiam sacellum cum tempore extruendum iterum esse *l*. Atque hic fuit author sextam partem et Vitam hujus certo magnæ sanctitatis Dei Famulæ, atque ad tumulum ejus mente ac pectore paululum dimoratur.

l

ANNOTATA.

a *Henricus Rottenburgicus pater et filius.*

b *Interpretis nostri animadversiones ad hunc locum dedimus in annotatis ad eap. ultimum Vitæ lit.* c et d.

c *Monet Roschmannus, deesse hic lineas tres a muribus derosas.*

d *Idem Roschmannus in brevi descriptione Tyrolis, Germanice edita Oeniponti anno* 1740, Vallis est, *inquit*, dominii Rottenburgici in inferiore Oeni-Valle.

e *Gabriel Bucelinus part.* II *Germaniæ sacræ:* Potentissimum *esse ait*, atque amplissimum superioris Bavariæ monasterium intra Isaram et Oenum in faucibus Alpium prope lacum Tigurinum.

f Eben *Latine* planum *sonat.*

F

g *In ea quippe rustico famulata erat, et prodigio falcis in aere suspensæ inclaruerat.*

h *Nisi plura, quam recitata sunt, scripto reliquerit Geznerus, explicatius, meo judicio, res enarratur in tabula. Exprimit ille quidem* Eben *locum sepulturæ; sed nihil addit, unde prodigiosum Oeni transitum intelligas.*

i *Juxta Roschmannum, latum erat tres tantum orgyas et dimidiam; longum vero septem ac dimidiam.*

k *Tilia ista, teste Roschmanno, post Guarinonii tempora vicinarum ædium incendio consumpta fuit:* Eidem tamen ad conservandam rei gestæ memoriam supplantata est alia, quæ paulatim crescens in altum assurgit.

l *Consule super his examinanda inferius parte* 1, § 1, *num.* 2 *et seqq. in Gloria posthuma.*

PARS

A

PARS II

Prodigiorum in vita, morte ac sepultura patratorum repetitio.

Repetit auctor Triplicis generis sunt miracula seu honores, quibus Deus ter optimus maximus famulos suos orbi notos ac honorabiles reddit in vita, obitu, sepultura et postea ulterius. Et quamquam quidquid in vita ipsius peractum sit, jam narraverimus, ordine tamen suo adhucdum omnia repetenda sunt. Et inprimis quidem constat, quod ibi, ubi in servitiis morata est hæc Dei Famula, omnia bona corporis et animæ simul allata ac commorata fuerint: e diverso si e loco quodam discesserit, etiam hæc bona simul omnia evanuerint, quod pluribus in ipsa narravimus B præcedente Historia.

prodigia, 11 Prodigium durante ejus vita alterum fuit excæcatio oculorum heri et famuli sui: dum enim cibos sibi detractos, potumque ad pauperes deferret Notburga, de industria obvium se fecit Henricus, ut, quid ferret, experiretur: dum itaque escam gustat *a*, visa ea illi est, ac si schidia essent; vinumque delibatum illi visum esse acetum ex rationibus in Historia allatis*.

12 Tertium, mors insperata heræ suæ Ottiliæ, quæ Famulam suam propter eleemosynas e servitio dimisit; sed domina adhuc ante discessum Famulæ suæ inopina morte sublata, atque ex arce ad tumulum perlata fuit. Omnes etenim in miseros duri, ob allatas in Historia causas, longævi haud futuri sunt. Quartum, terribilis apparitio prædictæ Ottiliæ in hara inter sues, utpote quibus reliquias ciborum libentius, quam pauperibus indulsit. Sic Numen ultum est gravem injuriam, quam hera Dei Famulæ intulit.

S. Notburgæ, 13 Quintum, admiranda falcis in aere suspensio, quæ tot inspectantibus personis peracta fuit. Sextum, prædictio futurorum, utpote, quæ ex scientia, se in arce hac morituram, ac quid secum post fata fieri velit, cum hero suo pacta fuit; licet posthac annis adhuc octodecim in C ipsius morata fuerit servitio. Neque dubito, quin plura adhuc alia acciderint, quæ aut per illorum temporum somnolentiam, aut forte etiam iterato incendio *b* periere.

morte, ac sepultura 14 Et inprimis *c* quidem dominum suum in morbo ultimo promissi admonuit; quid nempe post mortem cum cadavere suo faciendum sit. Secundo, ductus proprius ac liber boum, qui tam rectus, commodus ac prudens fuit, ut is omnem hominum prudentiam ac intellectum superet. Tertio, admirandus boum per Oenum cum sacro pignore transitus, ab uno nempe littore ad aliud e diverso objectum; nam et senes in illa vicinia adhuc viventes scriptori affirmarunt, se aliud non audivisse, nisi quod sacrum cadaver, currus et boves nullatenus humentes, sed omnes sicci in continentem emerserint. Quod ego in Historia silui, hic autem prætereundum non est; aliqui super undas incessisse boves affirmarunt: alii ac potiores, inter quos aliqui summe pii, et a Deo etiam miraculis honorati, scriptori hac ipsa hora, cum has lineas scriberet, ad ejus domum delati confirmarunt; aquas nempe instar maris rubri olim divisas siccum iter præbuisse bobus; cui assertioni proin communis fama, siccum fuisse transitum, innititur. *A. Hippolyto Guarinonio.*

15 Quarto, scientia remoti et ignoti loci sepulturæ suæ, ad quem stupidi boves ita processere et ascenderunt, ut numquam, ad erroneas licet vias delati, impediri se sint passi, certis indiciis, sacras exuvias bovesque angelorum ductu *d* ac comitatu in locum hunc delatas esse. Quinto intervalla certis locis de industria, præsertim in medio Yenbachensis pagi, facta, a Domino Deo hunc in finem disposita, ut per hæc perpetuis temporibus memoria tam prodigiosæ sepulturæ remanere, populusque in posteris suis testis fidelissimus esse possit. Sexto, mirabilis templi introitus et versio boum currusque in tam angusto sacello, quod chori spatium in hodierna *e* eleganti ecclesia conficit; simul ac depositio funeris ante aram et loco illo, in quo hodie colitur *f*. *contigerunt.*

ANNOTATA.

a *Gustatam fuisse escam ab hero. nec auctor ipse dicit in contractiore Vita, nec Raderus, nec tabula Ebenensis, nec demum verisimile mihi est. Quis enim credat, hominem, cui per prodigium visus repræsentabat schidia, recurrisse ad gustum?* E

b *De eo redibit sermo in Gloria posthuma.*

c *Huic et sequentibus numeris is titulus præfixus est in Mss.* Prodigia in morte ac sepultura.

d *Piam auctoris conjecturam adumbrat etiam tabella Matthiæ Platneri excusa, quam dedimus ad Calcem Commentarii prævii.*

e *Vide Annotata ad cap. Vitæ ultimum lit.* k.

f *Subdit his auctor nonnulla antiqui cultus indicia ac testimonia, quæ in Gloriam posthumam reservamus.*

MONITUM

Diplomatis hic subnexi, uti alias verbo insinuavi, autographum possident in tabulario suo religiosi Ordinis S. Benedicti in Monte S. Georgii, illudque et alia hinc inde memorata exhibuit mihi (*verba sunt clarissimi Roschmanni*) et communicavit reverendissimus, perillustris et amplissimus dominus Lambertus ibidem abbas, universitatis archiepiscopalis Salisburgensis assistens, vir doctus et divæ Notburgæ singularis cultor. *Nulla quidem hujus Sanctæ in eo fit mentio, visum tamen est, id dare integrum prout ex Germanica lingua Latine redditum transmisit laudatus Roschmannus; quia post tabellam Ebenensem solidissimum est Actorum fundamentum, et non dubium indicium de fide, qua ista fuerunt exarata. Nam per hoc diploma liquido probantur pleraque, quæ in Actis seu fusioribus seu contractis enarrat Guarinonius de antiquo stirpis Rottenburgicæ splendore, dignitate ac potentia, de dynastis eorumque conjugibus ac liberis, deque piis fundationibus et in pauperes beneficentia. Diplomati annotata subjiciam, sed brevissima, eaque fere dumtaxat, unde quod jam monui confirmetur, vel errores corrigantur, qui in illud irrepsisse videntur.* F

DIPLOMA

A. Henrico Dynasta.

DIPLOMA

Henrici dynastæ Rottenburgici anno 1335 conscriptum.

Ex tabulario San-Georgiano.

Fundationem piam in Monte S. Georgii,

Ego Henricus de Rottenburg junior, curiæ magister, notum facio pro me et pro omnibus meis hæredibus, ac successoribus cunctis, has patentes litteras inspecturis, lecturis vel legi audituris, quod ego ad honorabilem cœtum Conradi abbatis ecclesiæ ad Montem S. Georgii, et omnem conventum ibidem ad monasterium illorum venerim, et illis exhibuerim, ostenderim et probaverim pura conscientia et testimonio litteras ac sigillum illorum antecessoris abbatis Ru-
B perti P. M. et conventus, cum testimonio ac litteris reverendi domini episcopi Landolphi *a* tunc temporis episcopi Brixinensis et capituli ibidem, datis anno a Nativitate Christi millesimo ducentesimo nonagesimo octavo *b* proxima die Solis ante festum S. Georgii : quod dominus Henricus de Rottenburg senior, curiæ magister, pater meus P. M. ipsorum monasterio dedisset 20 marcas Veronensium, et ut omnibus diebus in capella S. Joannis perpetua ipsi Missa legatur, et post mortem suam anniversarius celebretur cunctis annis octo diebus ante festum S. Andreæ vel octo diebus post illud cum commemoratione, Missis, Vigiliis ac eleemosynis et aliis bonis operibus, posterius annotatis.

olim sub certis conditionibus,

2 Intuentes igitur ac agnoscentes magna et fidelia beneficia ac favores a dicto patre meo monasterio illorum præstita, et a me Henrico suo filio adhucdum præstanda, bona voluntate ac consilio renovarunt et confirmarunt omnia promissa ac sancita, sicuti posterius annotantur; Primo dicti patris mei domini Henrici de Rottenburg, uxoris primæ dominæ Ottiliæ, et dominæ Margarethæ de Hochenegg secundæ uxoris, matris meæ *c* anniversarium cum Missis, commemoratione et Vigilis celebrent, et eodem die
C quingentis circiter hominibus in eleemosynam dent caseum et panem, vel carnes et panem, quod commodius haberi potest. Et si in hac die anniversarii ex prædicto numero aliquid deesset, insequenti alio tali anniversario et distributione in ea summa, quæ inferius notata est, in totum suppleri debeat. Sine omni dolo et omissione: omnibus etiam annis bina hæc distributio duobus proximis diebus festis, has binas anniversarii dies antecedentibus, publicetur, ut pauperes hanc eleemosynam quærant *d*.

3 Conventui etiam mane et vespere detur integra portio, et quisque sacerdotum eadem die paratus sit ad Missam pro defuncto legendam; et si hunc anniversarium celebrare velint, hoc ad Rottenburg et Rettenberg notificare debeant, ut quatuor meorum officialium et servorum adsint, cum hinc anniversarius celebratur. Et sic ipsi ac omnes successores perpetuo hanc diem celebrent, Omnibus insuper diebus in capella S. Joannis ternam Missam legant; die Solis de sanctissima Trinitate; Sabbati de beata Virgine, et cæteris
D diebus Lunæ, Veneris, Jovis et Mercurii Missam defunctorum legant per suam ac omnium suorum honorabilium antecessorum et successorum animarum salutem, et omnium fidelium defunctorum auxilium et solatium. In festo vero Sancti illius, in cujus honorem ecclesia consecrata est, Missam legere possunt de Sancto illo, et prædictarum animarum reminiscantur cum collecta: omnia fideliter prout *e*..... et sacerdoti hanc Missam legenti cunctis diebus mensura vini in meliorationem pensionis suæ detur.

et pœnis

4 Si vero, quod Deus avertat, hanc prædictam obligationem suam non firmiter observarent, ego, mei hæredes vel officiales mei ipsos hujus obligationis admoneant, et adhortentur in ipsorum monasterio, ut illam adimpleant, uti superius scriptum est. Si proximis dein quatuordecim diebus non adimpleverint, tamdiu, sine omni admonitione a superioribus suis eapropter expectanda, omni officio divino in eorum monasterio careant, donec hæc omnia cum præscriptis articulis in totum adimpleverint, et, quod omissum compensarint; et si hoc fecerint et impleverint, iterum officium divinum celebrare possunt, ut prius.

in casu negligentiæ, factam a patre

E 5 Si autem id quatuor septimanis omiserint, et infra tempus, quo deberent, sese, quod Deus avertat, non melioraverint, ego, mei hæredes vel successores plenam potestatem habeamus viginti libras *f* pecuniæ in binis illorum urbariis, in Mieders 14 libras pecuniæ, et in Clapfs sex libras ad aliam ecclesiam vel monasterium dandi, ubicumque nobis magis placuerit, pro viginti marcis, quas dictus pater meus huic monasterio dedit; et si hæc pecunia ad aliud monasterium vel ecclesiam daretur, divina non celebrent secundum episcopi sui voluntatem et consilium, donec mihi et meis hæredibus satisfecerint.

et a fratre auctam,

6 Insuperque dicti patris mei filius P. M. dominus Henricus de Rottenburg *g*, qui post illum mortuus est, frater meus ipsorum ecclesiæ quinquaginta libras pecuniæ dedit in meliorationem in bonis infrascriptis, ut dictam obligationem eo magis exequantur et adimpleant *h*. Et sunt hæc bona: Primo in Wulenpack viginti septem libras pecuniæ, pro canone unam sepem raparum, 151 ova, et sex pullos gallinaceos: in Cholpach, 17 libras pecuniæ; quod bonum Hadmarus colit decem libras pecuniæ, pro canone 30 ova, unum agnum et 4 pullos gallinaceos; in Albethal 6 libras pecuniæ pro canone duos pullos gallinaceos, 30 ova et quartam partem vervecis: et
F dictis bonis utantur ac fruantur ut propriis sine omni vinculo.

renovat; atque etiam aliam instituens

7 Ulterius sciendum, quod si dictus abbas Cunradus, ejus conventus et cuncti illorum successores præscripta negligerent et ea non implerent, ego, mei hæredes vel successores plenam potestatem habeant cum quindecim *i* libris pecuniæ discedendi, prout superius scriptum est, pro viginti libris pecuniæ omni ea ratione ac opinione, qua jam prænotatum. Ulterius sciendum, quod sæpe dictus abbas et ejus conventus pro omnibus illorum successoribus cum bono consilio et voluntate mihi denominarint et confirmarint altare S. Stephani, in illorum ecclesia situm, in quo pro me, meis fratribus Henrico, domino Gebhardo, domino Nicolao et domina Elisabetha Gernstainia, et domina Gutta Freundspergia *k* et dicti mei fratris *l* uxore domina Elisabetha de Eremusio et domina

A domina Elisabetha Leschavia, et omnibus eorum hæredibus et successoribus perpetua Missa legatur sine omni intermissione, et illud altare nulla ratione mutemus, et ibi Missa legatur die Solis de sanctissima Trinitate, Mercurii de S. Nicolao, et die Sabbati de beata Virgine, cæteris autem diebus Missam defunctorum legant pro suæ, suorum hæredum et omnium successorum suorum animarum salutem et omnium antecessorum, suorum reminiscantur in auxilium et solatium omnium fidelium defunctorum per illorum animæ salutem.

pia opera quotannis 8 Si autem Sancti illius, in cujus honorem dictum altare consecratum est, festa dies celebretur, tunc de Sancto illo Missam legant et prædictarum animarum reminiscantur cum collecta, omnia fideliter, prout alias. Devote insuper Deo supplicent pro mea ac meæ uxoris dominæ Trautbergicæ, dum vivimus, salute, et si nostrum alteruter vel bini ex hac vita discesserimus, fideliter nostrarum et antecessorum animarum reminiscantur, et cuivis sacerdoti hanc Missam apud S. Stephanum legenti cunctis diebus tres denarii currentis monetæ Meranensis dentur.

præstanda determinat, 9 Postea dictorum dominorum ac dominarum et omnium eorum hæredum anniversarium celebrent quovis anno octo diebus ante festum beatissimæ Virginis in cœlum assumptæ cum Missis, commemoratione ac Vigilis; eadem etiam die quingentis circiter, ut supra notatum est, hominibus in eleemosynam dent caseum et panem, vel carnes et panem, quod commodius haberi potest: et hac ipsa die quisquis sacerdotum paratus sit ad Missam defuntorum legendam, et pro hac ab abbate vicenarium habeat: et universo conventui mane et vesperi integra portio detur; et si hunc anniversarium celebrare velint, hoc Rottenburgi et Rettenbergæ notificare debeant, ut quatuor meorum officialium aut servorum adsint, cum hic anniversarius celebratur: et idcirco ipsis et ipsorum ecclesiæ 15 marcas pecuniæ dedi ex bonis inferius notandis, ut has Missas legant, et dictorum cognatorum meorum ac successorum suorum anniversarium celebrent omni ex ratione, qua præscriptum. Et sunt hæc bona:

fundos, m n 10 Primo prædium in Tyenzens in parochia Matrayensi *m*, quod Omersael colit, pendet duas (sic dictas) *n* Gallung hordei, et duas libras, et pro canone duos humeros, sex panes, tres pullos gallinaceos et capreolum, 30 ova: dein prædium in Pfons, quod nunc Zundius Conradi gener de Pulle colit, et pendet 10 mutas, partim siliginis partim hordei; et 11 modios betarum, libras duas et asses 30 pro dimidio porco, duos humeros,... panes, sex pullos gallinaceos, quinquaginta ova. Prædium in Paz, quod Pazer colit, pendet 6 modios siliginis, 6 hordei, 6 avenæ, libras duas, humerum num, panes duos, duos pullos gallinaceos. 30 ova. In Ellenpogen unum prædium, quod Guldeinerius colit, pendet 5 libras, et sex vicenarios pro canone; et unum prædium, quod Marcus colit, pendet tres et dimidiam libram, duos panes, humerum unum, unum pullum gallinaceum et 15 ova; et unum prædium, quod colit Conradus Gast, pendet 18 libras, humeros duos, binos panes, unum capreolum, 11 ova; et unum prædium in Multhal pendet 5 libras, 4 panes, humeros duos, 4 pullos gallinaceos, 60 ova.

designat, 11 Una curtis in Ramsan pendet 24 libras, 20 majores panes, 10 caseos, centum ova, 10 pullos gallinaceos, unam libram pro dimidio porco, 10 minores panes, 4 pernas, et dimidium caput porci: et unum prædium in Vorpili pendet 12 libras, 12 modios siliginis, humeros duos, 4 pullos gallinaceos, 60 ova: et una curtis in Obergasteyg pendet 13 libras, 12 modios siliginis, humeros duos, 4 pullos gallinaceos, centum ova. Et si prædicta bona plus quam 14 *o* marcas ferant, hoc illis in meliorationem concessum sit: et omnium dictorum bonorum ego et omnes mei hæredes illis et illorum monasterio evictionem præstabimus ad normam Statuti Tyrolensis.

A. Henrico Dynasta

et sub similibus conditionibus ac pœnis p 12 Si vero ipsi aut illorum successores præscripta negligerent, aut non implerent, pœnam 15 marcarum luant eo modo, quo superius scriptum, de 20 marcis pecuniæ *p*. Si autem, quod Deus avertat, contingeret, quod ipsorum etiam monasterium magna calamitas provinciæ aut incendium affligeret, prædictas Missas celebrent ac eleemosynas dent, prout possunt, fideliter sine omni dolo. Si autem postea mei hæredes vel cognati aut servi mei illos admonuerint, ut præscripta iterum observent et impleant; tunc illud facere penitus obligati sint omni modo, quo superius scriptum et fundatum est.

actum concludit. 13 Dictæ hujus rei testes sunt: D. Henricus Prior, D. Petrus, D. Ludovicus, D. Cunradus, D. Dietericus, D. Fridericus, D. Bercholdus, D. Nicolaus, D. Otto, D. Ludovicus, D. Henricus, omnes de conventu. D. Bertholdus de Freundsperg, D. Fridericus de Rottenburg.... de Caltern, Henricus judex de Rettenberg, Seyfridus de Horlachen, Henricus Wurtel, Ulricus Specht, Seybothus Mayr, Nicolaus Probst, Henricus de Reuffenegg. Ulricus de Zoehiug, Dietelinus Ulricus illorum præpositus, et complures alii honesti viri. Et ut hæc compositio ab ipsis et illorum successoribus perpetuo ac firmiter observetur, has litteras domini Wilhelmi de Gerenstain *q* et meo appenso sigillo munitas dedi: Actum anno a Nativitate Christi millesimo trecentesimo trigesimo quinto, die Solis, post festum S. Nicolai. q

(L. S.) (L. S.)

ANNOTATA.

a *De eo sic scribit Hundius in Metropoli Salisburgensi;* Landolphus episcopus Brixinensis anno 1296, 1297, 1300. Catalogus hunc Mediolanensem fuisse dicit, medicinæ apprime expertum, a ministerialibus occisum.

b *Eumdem annum signat Guarinonius in Vita num.* 18.

c *En tibi Henricum secundum cum duabus uxoribus, in Vita memoratis, et Henricum IV, illius et Hochennekiæ filium diplomatis auctorem.*

d *Hæc confer cum narratis in Vita num.* 18.

e *Voces hic pauculæ omissæ sunt, quia in autographo verisimiliter legi nequeunt; idemque censendum, quotiescumque simile spatium punctis denotatum recurrerit.*

f *Vide annotata inferius ad lit.* p.

g *Ejus nominis tertius et Ottiliæ filius.*

h *Hinc constat, ambos filios pressisse patris vestigia, ut narrat biographus dicto num.* 18.

i *Consule iterum annotata inferius ad lit.* p.

k *Habes hic integram Henrici secundi ex binis conjugibus susceptam sobolem, quam iisdem nominibus eodemque ordine dedimus ex Guarinonii Fragmentis in annotatis ad cap.* II *Vitæ lit.* t. *Nam quod una filiarum hic vocetur* Gernstainia. *altera*

A. HENRICO DYNASTA.

altera Freundspergia, *ideo factum haud dubie. quia hæc nupta erat domino de Freundsger, ut loco citato asserit Guarinonius ; illa domino de Gernstain. Atque inde conjicio mendum irrepsisse in laudatum Guarinonii locum, ubi dicitur Elisabetha nupsisse domino* de Schroffenstain. *Nam Elisabetham nuptam fuisse Gernstainio confirmatur his Burgklehneri verbis, quæ Roschmannus, alia tamen de causa, recitat in suis notitiis.* Elisabeth de Rottenburg, uxor domini Henrici de Gerenstain anno 1324.

l *Interpretatus hæc est de Henrico tertio Guarinonius, monens in Fragmentis, binas illi conjuges fuisse, Elisabetham de Ramiz, et Elisabetham de Leschau, nec legi, quod ex alterutra prolem sustulerit.*

m *Super his pauca annotavimus ad cap.* I *Vitæ lit.* c.

n *Verisimiliter verba uncis inclusæ interpretis sunt, qui non invenit vocem Latinam, ut sequentem Germanicam exponeret.*

o *Legendum credo* 15 marcas, *totidem enim se dedisse ait supra fundator ; et defectu observantiæ totidem repetendas esse subdit num seq.*

p *Marcam unam pluribus libris valuisse, non*
B
est quod moneam ; cum num. præcedente, neglectis aliis, enumerentur libræ 90 *integræ ad conflandas marcas* 15 : *sed hinc adverto, binos errores irrepsisse in apographum nostrum. Nam dicetur hic, quod in pœnam negligentiæ, refundendæ sint marcæ* 15, *id est, integra summa, pro fundatione assignata, idque* eo modo, quo superius scriptum de 20 marcis pecuniæ. *Itaque superius num.* 5 *ad lit.* f *pro* viginti libras *legendum* viginti marcas ; et *num.* 7 *ad lit.* i *pro* quindecim libris *legendum* quinquaginta libris : *tales enim erant summæ pro fundatione ac melioratione statutæ, talesque proin repedendæ in pœnam negligentiæ, ut perspicuum est.*

q *Elisabethæ Rottenburgicæ hic socer erat verisimiliter aut levir ; nam, si recte mariti nomen expressit Burgklehnerus cit. lit.* k, *is* Henricus *vocabatur.*

GLORIA POSTHUMA

C

PARS I

Cultus antiquus et hodiernus in Eben et hujus vicinia.

§ I. Monumenta cultus ab ipso Sanctæ obitu inchoati.

Antiquum cultum præter alia

Dum prodigia, quibus omnipotens Deus vitam, mortem et sepulturam dilectæ Ancillæ suæ illustrare dignatus est, recolligimus, non possumus non profiteri, haud inanem esse Tyrolensium traditionem, qua cultus ejus primordia repetunt ab ipsis ejusdem obitus temporibus. Traditionem ita refert Guarinonius in Fragmentis fusioris Historiæ : Devotionem igitur, quam Deus tam in propinquis quam multum remotis populis excitavit per peregrinationes ex Tyroli et Bavaria statim post ipsius mortem ad sepulchrum ipsius institutas, per ipsius intercessionem multis gratiis remuneratus est. Cujus rei tota posteritas, et prætcrea memoratus paulo ante nobilis scriptor... testis est. *Franciscum Geznerum innuit, ejusdemque verba, data a nobis in Commentario prævio, num.* 19, *ex parte subjungit. At vero quod Guarinonius eumque secuti paucioribus ac generalibus dumtaxat verbis complexi sunt, visum est nobis plenioribus explicare, et, servato, quantum licuerit, ordine chronologico, antiquum nec umquam interruptum ad hæc nostra tempora commonstrare cultum per monumenta et scriptorum testimonia.* D

testantur sacella mox post Sanctæ obitum

2 *Præcipuum inchoati mox ab obitu cultus ac venerationis argumentum est sacellum Yenbachense, cujus meminit Guarinonius in Vita contractiore, atque iterum in Fragmentis Vitæ fusioris in hunc modum ;* Ubi vero ad primum intervallum in pago Yenbachensi pervenit (*Henricus Rottenburgicus a sepultura seu exsequiis sanctæ Famulæ domum rediens)* in media via parvulum sacellum cum pictura prodigiosi per Oenum transitus cum arcula obserata pro oblationibus extrui curavit. Sacellum hoc longe E equidem tempore totum exolevit : remansit vero in hodiernum diem arcula cum nomine : ARCA SANCTÆ NOTBURGÆ, et quidquid ibi offertur, ejus templo in Eben cedit : sperandum haud dubie, etiam sacellum cum tempore exstruendum iterum esse. *Verba ista, licet ante recitata, hoc loco repetenda judicavi ; quia paululum discrepant ab hodierna pagum incolentium traditione.*

exstructa ; alterum in Yenbach,

3 *Clarissimus Roschmannus in sæpe laudatis Notitiis de eodem sacello sermonem instituit loco duplici :* Hoc statim a morte sanctissimæ Virginis, *inquit primo loco,* a Rottenburgico dynasta in memoriam primæ post siccum Oeni transitum quietis sub tilia a bobus captæ, exstructum fuisse, tum constans traditio perhibet, tum ratio ipsa suadet ; situm est enim hoc sacellum in pago Yenbach, cujus equidem pagi ac templi parochialis ibidem patronus divus Wolfgangus est ; nisi igitur singularis quædam et extraordinaria causa adfuisset, arcam in pago publice constitui alii cuidam Sancto, quam loci patrono, haud puto licuisse umquam : minus oblationes (quas ibi et ego inveni, lapidum nempe aliquot mineralium a fossoribus metallicis, cum arcula mu- F rata ac clausa) alio pertinere, quam ad illius loci templum ; sicuti istæ, quæ omnes omnino ad templum S. Notburgæ deferuntur. Hoc sacellum anno 1735, 22 Aprilis ex officio, dum qua notarius Apostolicus a superioribus ecclesiasticis instrumentum solitum ante extraditionem sacri corporis, ut conficerem, requisitus fueram, accessi, et inveni ibi pictam imaginem divæ Notburgæ, ad quam lapides, quos dixi minerales, appositi erant, ibique ad partem sinistram inveni arculam occlusam lateritiam pro oblationibus nummorum. *Ectypon memorati hic sacelli habes in adjuncta tabella.*

quod usque nunc exstare creditur ;

4 *Exsistit igitur etiam nunc sacellum eodem loco, ubi sua ætate* totum expletum *fuisse testatur Guarinonius, ac remansisse tantum arculam. An, uti speraverat ipse, deinde* iterum *exstructum fuit? Refragari videtur incolarum traditio. Audi Roschmannum eam alibi clarius exponentem :* Superest vel hodie hoc sacellum, et in hoc divæ Notburgæ imago depicta cernitur, et ad hanc plerumque

Acta Sanctorum
Oriens.
pag. 731
VICINIA ROTHOLZENSIS
Septentrio.
Meridies.
2
1 Rudera Arcis Rottenburg, in qua cubiculum S. Notburgæ, olim in Sacellum Versum erat.
2 Vicinia trajectus ubi boves cum cadavere S. Notburgæ Oenum transierunt.
3 Locus Rotthols cum ponte, uti hodie conspicitur.
4 Arx Turneggia à Ferdinando A.A. constructa.
Occidens.

Pag. 743
Septentrio.
Septembris, Tom. IV
VICINIA EBENENSIS
Occidens
Oriens
1 Templum S. Notburgæ, olim S. Ruperti, in quo tumulata fuit S. Notburga,
et in quo hodie Corpus Sacrum publicæ Venerationi expositum est.
2 Domus Canonica.
3 Campus, in quo creditur, quòd falcem in aëre suspenderit S. Notburga.
Meridies

A plerumque oblati aliquot lapilli minerales, quos fossores metallici in gratiarum actionem offerunt, si Sanctæ hujus ope divites in montibus venas sortiantur. Ex parte sinistra hujus sacelli arcula occlusa lateritia, seu Gazophylacium prius dictum, pro oblationibus pecuniariis occurrit. Sacellum hoc, ut a viris ibi senioribus accepi, ab omni hominum memoria ibidem in veneratione ac cultu fuit, crediturque idem esse, quod post obitum Dei Famulæ statim est conditum.

sed verisimilius ex veteris ruderibus renovatum est,

5 *Equidem, cum æquum non sit negare fidem Guarinonio, qui partes illas ipse perlustravit, tum dicta illius, tum incolarum traditionem sensu accommodo accipienda existimo, atque in hunc modum componenda: dum igitur Guarinonius sacellum sua ætate* totum exoletum *fuisse scripsit, et ex opposito remansisse arculam; illud ita destructum indicare voluit, ut, licet superessent parietes aut parietum rudera ac fundamenta, facile refici non posset, sed de novo et integro esset exstruendum. Incolæ vero sacellum hodiedum exsistens, idem esse reputant cum eo, quod post obitum Sanctæ statim conditum fuit, quia eo ipso loco, supra eadem fundamenta, atque etiam adhibitis antiquioris sacelli reliquiis ædificatum* B *fuit; vivente forsan adhucdum, imo et instigante ac promovente Guarinonio. Id suspicor primo, quia in contractiore Vita, ultra annos viginti typis edita post conscriptam fusiorem, de sacello ita loquitur num.* 23, *acsi tum temporis exstaret; secundo quia ipsum in hujusmodi opera magnopere affectum fuisse legimus. Audiatur Adrianus Kembter laudatus in Commentario prævio*: Hic enim est ille Guarinonius.., qui plurium patriæ nostræ venerabilium personarum, Sanctorum, singulariter autem S. Notburgæ virginis et S. Andreæ martyris Rinnensis Historiam immenso labore restituit, cultum provexit, et ejus *(S. Andreæ)* ecclesiam constituta dote ditavit, qui denique S. Carolo Borromæo insigne templum, quamvis divitiis minime abundaret, excitavit. *Imo iis adeo delectatus est, ut* non tantum sedulum ageret architectum, et pictorem... verum etiam fabrum murarium, *uti scribit ac probat idem Kembterus.*

alterum in arce Rottenburg,

6 *Succedit modo sacellum arcis Rottenburgicæ, de quo ita disseruimus in Commentario prævio ad Vitam occasione tabulæ Ebenensis, ut necesse non sit, pluribus hic ostendere, exstructum id fuisse, juxta scriptorum testimonia ibidem allata, eodem* C *tempore eodemque curante, quo sacellum Yenbachense, ac proin alterum esse et præclarum vetustissimi Sanctæ nostræ cultus monumentum. Monumentum inquam; nam licet hodie dirutum sit, visuntur tamen ejus reliquiæ, supereratque integrum Guarinonii temporibus, ut conjicimus ex ejus verbis, recitatis in dicto Commentario nostro num.* 13. *Accipe alia ex Fragmentis:* Sacellum hoc (in quæ scriptor industrie inquisivit) sæpius renovatum, et digne usque ad annos nuper elapsos circiter viginti habitum fuit. Donec hominum quidam, genio seculi obsessi, aram ex sacello et arce alio removerunt, et elegantem locum misere devastatum in cellam penuariam commutarunt; quod ægre ferens hujus Historiæ author cum sociis suis manum admovit, penum removit, locum purgavit, aram ac sacram supellectilem restituit, donec res in meliorem statum deveniat.

quod bis in medio incendio servatum fuit;

7 Conservata quoque fuit hujus sanctæ Virginis capella in bino jam incendio, quod arcem omnem foris et intus corripuit. Narravit scriptori hujus arcis colonus, vir probus et Deum timens, quod nocte illa, quæ diem, quo ara cum reliquis e sacello remota fuit, insecuta fuit, in illa ipsa scala, per quam hæc trahebantur, ingens exortus tumulus a se suisque non sine tremore auditus fuerit: luculento indicio, hanc irreverentiam, loco sacro illatam, Superis certo displicuisse. Præter sacellum ab incendio immunis etiam remansit culina et hypocaustum famulitii, licet totum tabulatum et fornix ipse ex ligno fuerint constructa, et adhucdum supersint cum cistis a tempore S. Notburgæ residuis: quæ omnia absque singulari ope divina, utpote furentibus et omnia consumentibus circumquaque flammis, servari non potuissent; quæ ipsus non sine motu iterato conspexi.

AUCTORE J. P.

sed hodie destructo successit novum extra arcem.

8 *Eo statu erat cum sacello arx Rottenburgicca sub annum circiter* 1620, *quando ista scripsit Guarinonius. Statum hodiernum exhibet adjuncta tabula, eumdemque describit clarissimus Roschmannus, testis item oculatus, cujus verba hic similiter transfero:* Eodem pariter tempore ac die (22 *Aprilis anni* 1735) accessi ipsum castrum Rottenburgicum, ibique monstrari mihi curabam cubiculum, quod per tria et ultra secula inter tot E temporum hominumque injurias, diruta ac collapsa tota arce, remansit, atque ante annos adhuc non multos integrum perstitit, a peregrinantibus (ut ex vivis testibus audieram) inter preces et lacrymas visitatum. Ingressus sum per ingentem acervum ruderum adhuc per januam illam, quæ cubiculo seu sacello propria erat: verum præter parietes primarios omnia diruta offendi. Apud colonum tamen loci aram ligneam cum integumento lineo, atque antipendio, ut vocant, tabulamque aræ impositam inveni; accepi iterum pro illustrissimo domino dynasta afferendas statuas ligneas tres duorum circiter palmorum, antiqui et trium ad minimum seculorum operis, SS. Augustini. Wolfgangi et Hedwigis Meraniæ ducillæ, quam ultimam ob singularem antiquitatem et vestitum, non invito domino, bibliothecæ nostræ publicæ intuli, quam omnes, qui viderunt adhuc, admirati sunt. *Hæc ille. Alibi autem iisdem fere repetitis subjungit ista:* Verum Divæ nostræ statua, Suazium jam olim ad reficiendam allata, restituta non fuit amplius, quam tamen perantiquam videre summopere gestiebam. Successit autem hodie in locum antiqui cubiculi ad pedem arcis ex ligno sacellum aliud, magna pariter devotione cultum, F ubi inter oblationes lapidem mineralem tam grandem spectavi, ut ejus magnitudinis nullum ipsum templum Ebenense possit ostendere. *Assignatis jam duobus antiquissimæ venerationis monumentis, subdi deberet hic tertium, tabella nimirum Vitam compendio complectens, et* primis ab obitu S. Notburgæ temporibus, *secundum verisimilem Roschmanni conjecturam,* ejus templo appensa. *Ast integram recitavimus in Commentario prævio, sensumque nostrum super ipsius antiquitate abunde aperuimus: sequitur ergo, ut quæ de ipso templo comperta nobis sunt, proferamus.*

§ II.

AUCTORE J. P.

§ II. Sacello S. Ruperti in Eben succedit seculo XV templum S. Notburgæ nomine insignitum; continuati cultus argumenta alia.

Ex amplis visitantium Sanctæ sepulcrum

Stetisse olim in Eben sacellum humile et angustum, S. Ruperti nomine insignitum, in quo S. Notburgæ *sacræ exuviæ terræ demandatæ fuerunt, ex antedictis sufficienter notum est. Dictum quoque est in Vita num. 26, qualem ibidem mox cultum obtinuerit; sed istum Vitæ textum hic juvat repetere, ut, quæ ejus elucidationi ac confirmationi subserviunt, commodius et magis ordinate adjiciamus.* Rerum autem gestarum, et beneficiorum statim ab obitu, per ipsius preces concessorum, magnitudo longe lateque vulgata, B e remotioribus etiam, ne dicam e vicinis, regionibus clientes confertim, teste Historia primigenia, acciverat. Quare et oblata prolixe munera, agros et census et post centum ac viginti a beato excessu annos etiam ampliorem templi rubro e marmore fabricam, divi Ruperti sacello chori dumtaxat spatium (ut ex pavimento antiqui fornicis colligitur) occupante, conciliaverant, cui nova quoque turris accessit. Recens hoc equidem templum sine arcubus concameratis, anno nati Redemptoris 1434 absolutum, reverendissimus pro-episcopus Brixinensis Albertus solenni ritu divæ Virginis memoriæ sacrum esse jussit.

muneribus exstruitur novum templum,

10 *Non suppetunt nobis testimonia coævorum, quibus certum faciamus quidquid hic et alibi generatim asserit biographus de tot peregrinationibus ad sepulcrum Sanctæ institutis, de obtentis ibidem beneficiis, et oblatis donis ac muneribus intra annum emortualem, et annum* 1434, *constructi et* S. Notburgæ *dedicati templi epocham. Merito etiam dubitamus, an ipsimet biographo ad manum fuerint similia testimonia; cum in Fragmentis asserti sui testem appellet dumtaxat posteritatem una cum Francisco Geznero, scri-* C *ptore seculi* XV *exspirantis. Utut res se habeat, assertum Guarinonii nobis omnino credibile fit ex dictis præcedente §, imo et indubium ex ipsa novi templi constructione: neque enim videmus, cur in valle non multum, ut apparet, ante Sanctæ obitum frequentata, nec ab hominibus divitibus habitata, exiguo sacello substitutum fuisset templum, ac veteri patrono S. Ruperto subrogata vel saltem adjuncta* S. Notburga, *nisi occasionem præbuisset insolit primumus, ac dein constanter continuatus populi, beneficiis illecti, ad sepulcrum concursus, contulisset vires ac facultatem copia donorum multo tempore collectorum.*

quod anno 1434

11 *Ceterum absoluti et consecrati templi epocham Guarinonius et hunc secuti Raderus aliique statuunt annum* 1434 *ex autographis litteris, quas servat Ebenense tabularium, quasque, ut a clarissimo Roschmanno transcriptas accepimus, hic exhibemus.* Albertus Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Salonensis constare volumus universis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis, quod anno Domini 1434 feria 6 infra Octavas assumptionis Mariæ humiliter et devote consecravimus capellam S. Notburgis in valle, D quæ nuncupabatur Eben, altare vero et prædictam capellam in honore sanctorum Ruperti et aliorum multorum Sanctorum, quorum reliquiæ sunt per nos inclusæ et reconditæ: quorum dedicationem ordinavimus solemnisandum et peragendum amodo futuris temporibus Dominica proxima ante festum S. Bartholomæi.

consecratum,

12 Cupientes igitur, ut prædicta capella et altare majoribus honoribus ac devotionibus frequententur, et ut dein a Christi fidelibus jugiter venerentur, omnibus vere pœnitentibus, confessis et contritis, qui prædictam capellam in dedicatione seu patrociniis visitaverint, nec non in subscriptis festivitatibus: videlicet in festo Nativitatis Domini, et tribus diebus sequentibus, Circumcisionis Domini, Epiphaniæ Domini, in die Cœnæ, Parasceve, die sancto Paschæ, et tribus diebus sequentibus, Joannis Baptistæ, Petri et Pauli et omnium Apostolorum, in festivitatibus B. V. Mariæ, in festivitatibus S. Michaelis et omnium angelorum, et Commemoratione omnium fidelium animarum, nec non singulis diebus Dominicis per curriculum anni, et quando de mane aut serotina pulsatione ter AVE MARIA oraverint, seu ad fabricam dictæ capellæ, orna- E menta seu alia necessaria manus suas porrexerint adjutrices, et eidem sacram eleemosynam, quocumque nomine seu conditione existat, dimiserint, et pro omnibus fidelibus defunctis suas orationes, et alia opera pietatis, impenderint devotas; quoties hujusmodi cum devotione fecerint, nos de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum apostolorum Petri et Pauli, et ejus auctoritate confisi, quadraginta dies criminalium et annum venialium de injunctis sibi pœnitentiis in Domino misericorditer relaxamus, in cujus rei et evidens testimonium, sigillum nostrum pontificale duximus appendendum. Datum et actum anno, die et loco, quibus ut supra.

(L. S.)

S. Notburgæ nomen induit,

13 *Ædes sacra, quam litteræ* capellam *tantum* S. Notburgis *compellant, atque cum altari etiam* in honore *S. Ruperti ac Sanctorum aliorum dedicatam fuisse innuunt, constanter* templum S. Notburgæ *scribitur in multis instrumentis, quæ citat vel recitat Roschmannus. Majorem eorumdem partem conficiunt litteræ autographæ emptionum pro eodem templo factarum seculo* XV *et* XVI, F *unde non modo colligas, solum* S. Notburgæ *nomen ipsi deinceps adhæsisse; verum etiam certo cognoscas, perseverasse semper et accrevisse populi, illuc ad Sanctæ sepulchrum accurrentis ac dona afferentis, multitudinem. Primum omniumque vetustissimum instrumentum, anno scilicet* 1467 *exaratum, sunt* litteræ, *ut scribit Roschmannus,* venditorum censuum ac redditium, quos habuere in Achensi valle viri illustrissimi fratres de Freintsperg, et de Monte S. Petri equites. Emptores fuere Leonardus Walch ab Eben, et Sigismundus Well in Perlisau, œconomi templi S. Notburgæ in Eben etc. *Alterum instrumentum annum præfert* 1470, *quo* iidem *(œconomi emerunt)* aliud feudum eidem templo.

proprium sacerdotem obtinet,

14 *Tertii autem summa est,* notabilis emptio (*verba sunt rursus laudati Roschmanni*) areæ pro domo habitaturi ex nunc et in perpetuum sacerdotis ad templum S. Notburgæ, facta ab ejus œconomo Joanne Blaser anno 1474. *Sane notabilis est, quia per eam discimus quandonam ecclesia ista habere cœperit proprium sacerdotem.*

A *cerdotem. Sed non minus notabiles sunt litteræ anno proxime subsequenti conscriptæ, quibus quatuor S. R. E. Cardinales indulgentias in eodem templo lucrandas concesserunt, populumque ad devotionem et piam liberalitatem cohortati sunt. Litteras istas Roschmannus dignas censuit, quas integras transcriberet, nos quas prelo committeremus. Ita sonant.*

et indulgentiis 15 Stephanus titulo S. Adriani, Ausias titulo S. Vitalis, Joannes titulo SS. Nerei et Achillei, et Joannes Baptista titulo S. Balbinæ, presbyteri, miseratione divina sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales,universis et singulis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis salutem in Domino sempiternam.Quanto ferventius fidelium mentes ad opera devotionis inducimus, tanto salubrius animarum saluti providemus. Cupientes igitur, ut filialis ecclesia S. Notburgæ aufn Eben, parochialis ecclesiæ B. Virginis Mariæ in Munster, Brixinensis diœcesis, congruis frequentetur honoribus, et in suis structuris et ædificiis debite reparetur, ac calicibus, luminaribus, libris et aliis ornamentis ecclesiasticis, divino cultui necessariis, augmentetur, conservetur et manuteneatur, fidelesque ipsi eo libentius B devotionis causa confluant et ad eamdem reparationem, conservationem et manutentionem hujusmodi manus promptius porrigant adjutrices, quo ex hoc ibidem dono cœlestis gratiæ uberius conspexerint se refectos.

Roma transmissis, 16 De omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus authoritate confisi, omnibus et singulis Christi fidelibus utriusque sexus vere pœnitentibus et confessis, qui dictam ecclesiam in S. Ruperti et S. Sigismundi, ac SS. Joannis et Pauli, nec non S. Augustini, et ipsius ecclesiæ dedicationis festivitatibus et diebus a primis Vesperis usque ad secundas Vesperas inclusive,et devote visitaverint annuatim, et ad præmissa manus, ut præfertur, porrexerint adjutrices, nos Cardinales præfati, et quilibet nostrum per se pro singulis festivitatibus et diebus hujusmodi, quibus id fecerint, centum dies de injunctis ejus* pœnitentiis misericorditer in Domino relaxamus, prioribus, præsentibus, futuris temporibus duraturis. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium, ad humilem supplicationem dilectorum nobis in Christo parochianorum dictæ ecclesiæ, præsentes litteras fieri, nostrorumque solitorum C sigillorum jussimus et fecimus appensione communiri. Datum Romæ in domibus nostris anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto, die vero vicesima tertia mensis Xbris,Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Sixti divina providentia quarti anno quinto. H. Brunus.

* eis

(L. S. ((L. S.) (L. S.) L. S.)

bonisque seu donatione 17 *Sixtus IV, teste Panvinio et aliis passim, Pontifex Maximus renunciatus est anno* 1471, 5 *Idus Augusti, et anno* 1473 *Nonis Maii purpura ornavit cum expressis supra titulis Stephanum Nardinum, archiepiscopum Mediolanensem; Auxiam de Podio, archiepiscopum Montis regalis in Sicilia; Joannem Arcimboldum, episcopum Novariensem, et Joannem Baptistam Cibo, episcopum Melfitensem, qui demortuo Sixto IV in Sedem Apostolicam successit, et Innocentius VIII appellatus est. Hæc sufficiunt ad litterarum,quas recitavimus, elucidationem. Redeo ad monumenta tabularii Ebenensis.* Diploma in membrana, *incipit Roschmannus,* possidet eadem ecclesia Ebenensis de anno 1482 autographum, ac sigillo principis (*Sigismundi Archiducis Austriæ*) mihi bene perspecto, atque integro munitum, quo jus feudale, sibi debitum in certis fundis remittit pro ecclesia ab ejus œconomis emptis. *Hujus apographum dabo sequenti* §. AUCTORE J. P.

seu emptione acquisitis ditatur. 18 Adsunt quoque, *pergit idem,* de anno 1482 litteræ venditionis cujusdam feudi in pago Munster, salvo jure Sigismundi Archiducis Austriæ, pro œconomis ecclesiæ S. Notburgæ Leonardo Kandlinger et Udalrico Velderer. Anno 1488: similes litteræ de empto censu annuo trium librarum Veronensium « Venerabili ecclesiæ S. Notburgæ ». *Præter jam allegata memorat generatim instrumenta authentica annorum* 1468, 1482, 1510, 1516, 1518, 1525 *et* 1537, *quibus emptiones aut donationes eidem ecclesiæ factæ notantur. Atque his abunde confirmantur dicta a nobis num.* 13 *de perseverantia et incremento cultus ac piæ populi confluentis ad sepulcrum liberalitatis.*

§ III. Virorum principum, maxime ex Augustissima Domo Austriaca, in Sanctam pietas ac munificentia, seculo XV et XVI; cultus usque ad nostra tempora continuatus et auctus. E

Summi principes Q*uæ hoc titulo præferuntur, ita complexus est Guarinonius in Fragmentis:* Ingens illa reverentia ac devotio, qua principes in hanc Sanctam ferebantur Virginem, omni tempore fuit eximia. Maximilianus primus imperator fornicem seu concamerationem templi, qua per 80 annos caruit, cum suffraganeo Brixinensi de Schroffenstain erigi curavit. Sigismundus Archidux Austriæ magni habuit hanc Divam. *Verbis istis Fragmentorum ultimis subjungit sequentia Roschmannus:* Cætera omnia desunt: *ut saltem suspicari liceat, alia ejusdem generis ab* F *auctore collecta et annotata fuisse: ac temporum iniquitate deperiisse; accedit, quod in Vita contractiore num.* 28 *asserat, numquam defuisse* magni etiam nominis clientes vel devotioni vel gratitudini, ut fusius Annales perhibent. *Ignorare nos, quos hic Annales indigitet, jam monuimus in Annotatis ad eumdem textum.*

nominatim Sigismundus 20 *Asserta autem a Guarinonio veneratio Sigismundi Archiducis erga* S. Notburgam *elucet in diplomate, quod allegavimus num.* 17, *et nunc proferimus integrum:* Nos Sigismundus Dei Gratia Archidux Austriæ, Carinthiæ et Carnioliæ, comes Tyrolis, fidem facimus. Cum œconomus templi sanctæ Notpurgæ in nostra dynastia Rottenburg sibi mox describenda bona, quæ nobis et Domui nostræ Austriacæ jure feudi subjecta sunt, cum licentia nostra pro prædicto templo emerit, quæ nos amore Dei et singulari propensione, qua ferimur in memoratum templum, mox designanda bona eidem templo appropriavimus et tamquam allodia ac propria dedimus

AUCTORE J. P.

dimus. Damus et appropriamus, hæc etiam tam nomine nostro quam hæredum et successorum nostrorum ex certa scientia atque harum tenore litterarum.

archidux Austriæ

21 Ita quidem, ut templum illud seu illius præpositus, quicumque illi futuri sint, pro se ex nunc et semper jure proprietatis loco illius ecclesiæ tenere, possidere, uti, frui, commutare, vendere aut quocumque alio modo agere debeant ac possint; sicuti cum aliis bonis propriis illius ecclesiæ absque nostra, aut ullius nostri nomine facienda, interruptione, impedimento, aut contradictione; salvo tamen cujuscumque jure alio. Nam nos jure feudi et omni alio plenarie abdicavimus fideliter, et fraude omni submota. Hi autem sunt fundi et agri: Primo ager in Lindenfeld; item ager in Eggarten; item ager in Kurzenfeld; item ager in Creizfeld; item ager in Obernfeld, item ager in Arbeitsplunt. Rursus pratum parvum sepe clausum; item area pro horreo. Hæc bona proveniunt a seniori Leitgeb. Rursus quoque in Creizfeld agri quatuor, in Lindfeld unus, atque iterum ager in Eggarten B in angulo, in Oberfeld quatuor agri, terram unam occatam, et aliud hortum, agrum in Arbeitsplint, et parvulam harum testimonio litterarum. Datum Oenipotenti die Mercurii post Dominicam Exaudi, post Nativitatem Domini 1482 anno.

(L. S.) D. D. per se ipsum iu Conf.

Vitia scriptionis, quæ in diplomatis parte præsertim posteriore lectorem mox feriunt, nec corrigo, nec quomodo corrigi debeant, satis perspicio. Credideram primum, attribuenda ea esse describentium incuriæ; at super iisdem consultus clarissimus Roschmannus, rescripsit his verbis: Usus sum ipso diplomate, inspexi quoque ejus matricem in tabulario nostro, nec aliter ibi verba sonant.

et Maximilianus Cæsar, qui in Tyroli

22 *Maximiliani Cæsaris in* S. Notburgam *pietatem ac munificentiam celebrant post Guarinonium scriptores omnes pene, qui Sanctæ nostræ gesta litteris consignarunt. Atque in primis Raderus in Vita, ita inquiens:* Hæc (*ecclesia* S. Notburgæ) post annos unum et octoginta a Maximiliano primo Austrio Augusto et pro-episcopo C Schroffenstainio perfecta et ornata fuit. *Brunnerus in Annalibus Boicis:* Illic, *inquit*, cum tumulum aræ proximum Notburgis accepisset, ne sic quidem pro dignitate sitam mortales arbitrati, templum augustius e porphyretico lapide adjunxerunt, cui Maximilianus, primus eo nomine imperator, ultimam manum imposuit, et illam olim Servam, Augustus Patronam salutavit. *Brunnerum secutus est Adlzreitterus; nuperrimus vero Vitæ Italicæ auctor anonymus, laudatus num. 36 Commentarii prævii, singulorum jam nominatorum dicta collegit, cap. VI scribens in hunc modum:* Augustissimus monarcha Maximilianus I huic sanctæ Virgini genua tunc submisit, quando sua sacra Cæsarea majestas cum illustrissimo Christophoro Schroffenstainio, episcopo Brixinensi, fornicem ejusdem templi exstrui curavit, pluribus illud pretiosis muneribus dotavit, Sanctamque elegit in patronam peculiarem ac protectricem: quod pii monarchæ exemplum imitati principes et magnates alii eam venerati sunt semper.

sæpius venando animum recreavit.

23 *Roschmannus in Notitiis* pronum esse *ait*, suspicari, sæpius huc delatum *fuisse* piissimum et in sacras ædes munificentissimum principem *Maximilianum* occasione venationum et piscationum in vicina lacu Achensi celebratissimarum. *Venationi aptissimas esse partes istas satis constat; audiatur tamen iterum Roschmannus in Dissertatione academica de regno animali, vegetabili et minerali medico Tyrolensi, edita anno* 1738: Regnum quoque animale, *inquit pag.* 12, non tantum per Germaniam, sed nec per Europam ullibi felicius: animalia quippe alpestria et sylvestria præcipue, quotquot Europa nostra progignit, et in provincias suas alias sparsim dividit, conjuncta sola Tyrolis producit... Novit hæc perbene Germaniæ et litterarum restaurator, atque antiquitatum Tyrolensium conservator Augustus Maximilianus I, qui venationum suarum in hac patria nostra, ut nusquam alibi tot monumenta reliquit, tot pericula adiit evasitque, ut in Valle Halensi, inferiori Oenana, Stainacensi, ad arcem Tyrolis, et Rupem denique D. Martini hodiedum celeberrimam. Secuti sunt hunc principem Archiduces nostri complures, Ferdinandus senior, Ferdinandus Carolus, et Sigismundus Franciscus etc. *Horum verisimiliter Archiducum aliquot designare voluit Guarinonius in Vita, ubi, postquam meminisset Maximiliani Cæsaris, mox subjunxit, numquam defuisse* magni nominis clientes vel devotioni vel gratitudini *erga* S. Notburgam, *vel certe anonymus num. præcedente laudatus, dum asseruit, Maximiliani exemplum imitatos fuisse principes alios.* E

pii erga Sanctam

24 *Ad hujusmodi conjecturas recurrendum non esset, si modo ad manum essent Annales, quos adducit Guarinonius, vel saltem exstarent illustria testimonia, quæ e templo subducta fuere aliquot annis, antequam scriberet, uti discimus ex ejus Fragmentis, quæ sic habent:* Servabatur olim in templo certum genus (*vox prætermissa est*) cujus fila propriis, dum viveret, manibus confecerat Notburga, monstrabaturque pie ad ejus tumulum peregrinantibus, quemadmodum rei hujus viri aliquot, nobilitate ac senio venerandi, probe meminerunt. Subducta tamen hæc sunt una cum aliis illustribus testimoniis ante annos circiter quadraginta vel quinquaginta tum ab his, quos illati in hanc provinciam impii ac perditi libri perverterunt, tum a tepidis illo tempore sacerdotibus. Constat enim, insignibus F ac magnis anathematibus ornatum, ac plenum fere totum templum fuisse, quemadmodum ex testimonio nobilis equitis Gozenii abunde patet. *Ista etenim illustria testimonia atque insignia ac magna anathemata aliquas haud dubie notas præferebant, unde et tempus et personas usque adeo in Sanctam munificas propius et distinctius novissemus.*

ac liberales exstitere;

25 *Talia testimonia de Maximiliani Cæsaris et illustrissimi Schroffenstainii pio in sanctam Virginem studio ad nostram usque ætatem conservata ibidem fuere, et non semel a Roschmanno visa, uti ipse affirmat,* utriusque *scilicet* insignia cum anno 1515 in choro ecclesiæ depicta. Atque hinc, *subdit*, iterum Guarinonii assertum firmatur, primum templum Rupertino sacello succedens, quod nomen a diva Notburga sortitum est, octoginta annis sine tecto seu fornice fuisse, *et ad hæc observat, moris fuisse ante Maximiliani ævum, ut tabulata dumtaxat adhiberentur, talesque structuras illorum temporum se per Tyrolim conspexisse multas. Denique eadem occasione ex notato anno* 1515, *qui a templi constructione seu consecratione octogesimus primus est, corrigit*

Raderi

A *Raderi errorem, attribuentis illustrissimo Schroffenstainio solum titulum pro-episcopi.*

episcopus item Brixinensis Christophorus, 26 *Sed is qualiscumque error a Guarinonio primum profectus est, in cujus fusiore Historia, uti ex textu num.* 19 *recitato manifestum est, legerat Raderus, quod Maximilianus imperator* cum suffraganeo Brixinensi de Schroffenstain *fornicem erigi curasset; neque viderat idem Raderus Guarinonii opus contractius, annis circiter* 20 *post Bavariæ sanctæ editionem promulgatum, in quo titulos mutavit auctor, et Christophorum Schroffenstainium appellavit* reverendissimum Brixinensium præsulem. *Et recte quidem : etenim ut sileam catalogos Brixinensium antistitum, in quibus Schroffenstainius mox substituitur Melchiori a Meckaw S. R. E. Cardinali, sub annum* 1509 *ex hac Vita evocato, exstat in Spicilegio ecclesiastico Germaniæ part.* II *pag.* 1091 *diploma, unde certo cognoscitur episcopatum tenuisse anno* 1511. *Wiguleus Hundius ejusdem seculi* XVI *scriptor Metropoli suæ Salisburgensi sequens viri elogium inseruit.* Christophorus, primus hujus nominis, a Schrouenstain, filius Oswaldi equitus aurati, ac Praxedis baronissæ B a Wolkenstain etc. coadjutor Brixinensis ac Tridentinensis summæ ecclesiæ præpositus etc. fit episcopus Brixinensis anno 1510 : vir genere, eruditione ac morum gravitate celeberrimus..... Præfuit... Brixinensi ecclesiæ annis 12. Obiit anno 1521, 4 Calend. Aprilis.

aliæque personæ illustrissimæ : 27 *Inter illustres Sanctæ nostræ cultores seu cultus promotores haud immerito hic recenseri possent quatuor S. R. E. Cardinales, et Albertus Salonensis episcopus ac juxta Guarinonium pro-episcopus Brixinensis; sed de his jam actum est eorumque productæ sunt litteræ præcedente §. Nec profecto prætereundæ piissimæ juxta ac serenissimæ Archiduces Austriæ Maria Christierna et Eleonora Ferdinandi secundi imperatoris sorores, quibus pie stimulantibus, Guarinonius ad Acta Sanctæ colligenda animum adjecit, et favente reverendissimo Hieronymo Ottone, postea celsissimo principe et episcopo Brixinensi feliciter exsecutus est, uti in ipsiusmet præfatione legimus. Servata temporum serie memorandus similiter esset illustrissimus Jesse Perkofer, sub medium proxime elapsi seculi episcopus Belinensis, suffraganeus Brixinensis; sed de eo recurret sermo inferius part.* II *Gloriæ posthumæ* § 1.

C *eminet hodie Caspari Ignatii Brixinensis antistitis* 28 *Eadem de causa præterimus hic personas currentis seculi seu ecclesiastica dignitate, seu stirpis nobilitate conspicuas et ob promotum auctumque cultus splendorem de* S. Notburga *optime meritas; quas inter præ ceteris sane commendandi venirent tum celsissimus ac reverendissimus S. R. J. princeps episcopus Brixinensis Casparus Ignatius ex comitibus de Kinigle; tum illustrissimus comes Josephus Ignatius de Tannenberg dominus dynastiarum Rottenburgi ad Oenum, Trazberg etc. una cum hujus illustrissima parente Elisabetha Helena L. B. de Risenfels atque illustrissimis sororibus Maria Anna et Elisabetha de Tanneuberg; sed eorum aliorumque pietas ac munificentia in Sanctam adeo elucet in relatione a clarissimo Roschmanno composita, et a nobis excudenda, ut de iis hic fusiorem sermonem instituere, sit immittere falcem in messem alienam.*

et nobilissimæ domus Tannenbergicæ pietas. 29 *Unum tamen idque ad nos proxime pertinens, silere nec volumus nec possumus; benignam videlicet et prorsus singularem pro Actis sanctæ Ancillæ Operi nostro inserendis memorati mox illustrissimi comitis curam, et ad eadem exornanda liberalitatem; utpote qui non tantum antea clarissimo Roschmanno (uti hic ipsemet scribit in litteris Oeniponto ad nos destinatis tertio Idus Martias* 1736) in mandatis dedit, ut Acta Sanctæ compilaret et suo etiam nomine ad nos submitteret, *verum etiam loca ac ædificia præcipua, in Actis jam memorata et dein memoranda, delineari ac depingi, tabulis æneis incidi, totque e singulis ectypa, quot ad nongenta tomi* IV *Septembris exemplaria requiruntur, sine ullis Musei nostri sumptibus transmitti curavit anno* 1751.

Magnum fuisse seculo XV *et seqq.* 30 *Longius excurri, ac temporum seriem paululum perturbavi, ut quidquid de illustrioribus Sanctæ cultoribus annotandum veniret, absque intermissione absolverem. Redeo ad derelictum tantisper enarrationis filum. Viguisse toto sæculo* XV *populi in eam studium sat certis ac multis argumentis probatum est* § 2. *Addi illis potuisset sæpe citati Francisci Gezneri testimonium, asserentis, eam celebrem fuisse sua ætate*, præcipue per miracula, quæ apud illius templum, in quo tumulata esse traditur, illis omnibus, qui eam in necessitatibus invocant, obvenerunt. *Verum auctor iste adeo propinquus fuit sæculo* XVI, *ut ab illo dictum seculum inchoare visum sit. Consonat Geznero Marcus Sittius laudatus in Commentario prævio num.* 21 *:* Sancta hæc virgo Notburgis, *inquit,* celebris est per totam Tyrolim tum ob vitæ sanctimoniam, tum ob beneficentiam in pauperes, unde et singularia prodigia facta sunt, et fiunt omnibus illam in suis necessitatibus invocantibus in templo illo, ubi tumulata esse dicitur. E

peregrinantium in Eben confluxum 31 *Porro sicut sæculo* XV *ingens peregrinantium confluentia, causa fuit, ut angusta prius sacello successerit templum amplum ac domus destinata, assignatique sufficientes redditus fuerint sacerdoti, illic deinceps et in perpetuum habitaturo atque peracturo officia divina; ita ob eamdem ac forte majorem peregrinorum frequentiam factum esse credo, ut sæculo* XVI *locus ipse, auctus paulatim domorum juxta templum et incolarum numero, pagi formam induerit; ac tandem eidem ecclesiæ tum sepulturæ tum alia jura parœciis propria fuerint concessa. Concessa autem hæc eodem illo sæculo fuisse, et verisimiliter sub idem tempus, sub quod fornix ecclesiæ per Maximiliani Cæsaris et Christophori Brixinensium antistitis pietatem absolutus fuit, discimus ex instrumento anni* 1516, *quod legit Roschmannus in tabulario Ebenensi, cujusque compendium sic proponit :* Sententia est seu arbitramentum Leonardi abbatis Montis S. Georgii, Andreæ Gewolff parochi in Munster, Lamperti Pagll et aliorum item œconomorum ecclesiæ S. Notburgæ, propter sepulturam, jura parochialia et alias res, quibus indigeut ædes S. Notburgæ, ac quid eapropter pendi debeat provisori ejusdem cooperatori in Wising. *Confectum scilicet fuit hoc instrumentum haud dudum postquam prædicta jura templo annexa fuissent, ad tollendas et præcidendas difficultates, quæ ex similibus immutationibus non raro oriuntur.* F

coævorum testimoniis 32 *Quo propius accedimus ad nostra tempora, eo accrescit magis numerus scriptorum, cultum sui temporis attestantium. Pro sæculo* XVII, *ut mittam Guarinonium, Raderum, Platnerum biographos, habemus Burgklehnerum, qui citatis aliquoties Mss. ista inseruit :* S. Notburga in dynastia Rottenburg ad Oenum in satis excelso monte in Eben magna devotione in ipsius templo ibidem colitur : *Brunnerum in Annalibus Boïcis ita scribentem :* Fervent etiam hodie populi studia suam et

AUCTORE J. P.

et ægri pecoris salutem nunquam vanis votis ab illius manu reposcentis: *Adlzreitterus denique, qui in Annalibus item Boicis hæc notavit:* Colitur hodieque peregrinorum frequentia, quisuam illi pecorisque salutem non sine conspicuo beneficentiæ experimento commendant. *Huc spectat etiam et jam relata scriptorum verba plurimum confirmat, quod in Notitiis suis monet Roschmannus, inspexisse se nimirum in tabulario Ebenensi* tria volumina bene magna in folio (ut vocant) ab anno 1610 ad nostra tempora continuata, in quibus ratio redditur oblationum perpetuo fieri solitarum: *addit insuper, exstare quartum hujusmodi volumen ceteris antiquius; verum id a se visum non fuisse, quoniam tum missum fuerat Brixinam, quando causa de elevando* S. Notburgæ *corpore pertractabatur.*

aliisque monumentis constat.

33 *Ceterum oblationes voluminibus istis inscriptæ constant, ut ipsiusmet verbis utar,* lapidibus mineralibus, vitulis, agnis, hœdis, pellibus vitulorum, lino, ac præcipue butyro, *cujus oblata fuisse notat,* singulis annis, ultra centenaria quatuor. *Nihil his addo de tabulis votivis templo appensis, nihil de statuis similibusque impetratorum beneficiorum monumentis, nihil de supplicationibus illuc constanter institutis ex variis ac remotioribus etiam partibus; nihil demum de hodierni cultus splendore, de annuæ festivitatis solemnitate, de templo cum altaribus nuper constructo; quia hæc et hujusmodi alia sufficienter lustrata sunt in relatione, quam confecit clarissimus Roschmannus testis oculatus, et in causa inventionis ac elevationis sacrorum ossium notarius Apostolicus.*

RELATIO

Inventi hoc seculo XVIII, examinati, solemniter translati, ac publice expositi sacri corporis, et nonnullorum prodigiorum.

Auctore clarissimo viro Antonio Roschmanno, in eadem causa notario Apostolico.

CAPUT I.

Ossa S. Notburgæ e terra elevantur anno 1718.

Facultate ab antistite Brixinensi

Latuerunt hactenus a sancto divæ Virginis excessu per secula omnino quatuor altum in Rupertini sacelli ambitu humata ossa ejusdem divæ Virginis; cum communitas Ebenensis, una cum loci dynasta perillustri ac generoso domino Josepho L. B. de Tannenberg, S. R. J. principi ac episcopo Brixinensi Casparo Ignatio ex comitibus de Kinigle ordinario suo supplex facta est, ut pro potestate, ipsi tamquam summo hic locorum pastori concessa, licentiam impertiretur, iis, quibus decet, inspectantibus, sepulchro aperto, cultum ab ipso Dei Famulæ obitu cadaver exhumandi virgineum, quod dein suis ritibus extradi, ornari, atque sic (venerationem dumtaxat antiquam continuando) omnium conspectui pro tantis fidelium desideriis exponi posset.

accepta, coram idoneis testibus

2 Annuebat piis supplicantium votis celsissimus, constituitque in re tam ardua commissarium reverendissimum ac illustrem dominum Josephum Antonium Piazza de comitibus, decanum hic locorum, ut vocant, ruralem seu forensem, qui in testes assumpsit admodum reverendum dominum Joannem Sebastianum Azwanger parochum in Munster, et reverendum dominum Franciscum Xaverium Sprong, curatum in Eben.

aperitur locus

3 Datur igitur per trinos fossores (quorum unus ab ipso celsissimo designatus erat) initium; quæruntur muri antiqui sacelli ambituque illorum circumquaque lustrato, atque ex omni parte detecto, tandem spatium interius sacelli antiqui ex quatuor partibus omnino et perfecte clausum, atque ab ipsius hodierni templi muris notabili remotum distantia, inventum est, latumque orgias tres et dimidiam, longum septem et dimidiam: murus Orientem versus sub ipsa, quæ vel hodie superest, ara sortiebatur initium, atque hic frustraneus erat fodientium labor; cum hunc locum in antiquo sacello ara cum gradu et clathris necessario occupare debuerit; sacrumque corpus, teste Historia, ante gradum prodigiose depositum, ibique conditum fuerit.

sepulturæ; sacra ossa

4 Facessebat fossoribus (ut postea hoc et omne reliquum jurato constitit) multum negotii terra compacta et solida prorsus, ut adeo ubique, et ab omni ævo intacta sit visa ab omnibus, nec ab ullo umquam instrumento penetrata; muri quoque ex omni parte depicti comparuere, adeo tamen nigredine obducti fuerant, ut nihil amplius discerni potuerit. Egesta igitur tam profunde humo, ut altitudinem viri cum dimidio facile superarit, lustratoque spatio sic prorsus omni, septimo tandem die post prandium, præsentibus, quos supra dixi, reverendissimo commissario ac testibus descriptis, inventum est corpus unicum, integrum, situm nonnihil ex parte Epistolæ prope scamna virorum, atque pedibus circiter duodecim a muri initio remotum, zonula coriacea muliebri tenui (quæ postea contactu in minima frustula abiit) in medio circumdatum, una cum vestis muliebris particula, in tres plicas pro more reflexæ.

ingenti gaudio

5 Exultavere reperto hoc thesauro merito universi, et pars in jubilos, pars in preces et gratiarum actiones conversa, hæc sacra lipsana tamquam ipsum divæ virginis Notburnæ corpus piissime vel ea ex ratione quoque moti devenerabantur, cum ex immemoriali et constanti traditione, continuato ab ejus obitu, nullibi alias usitato cultu, frequentissimo etiam remotissimorum peregrinorum accessu, communi fama, atque ipsa etiam terra, in qua sepulta credebatur, in morbis animalium pro medicina ex hoc loco adhibita, semper dictum creditumque ac communi historicorum ac monumentorum concensu firmatum sit, intra ambitum hujus sepultam esse sanctam hanc famulam; insuperque hoc in loco, antiqui nempe sacelli spatio, nullum aliud membrum, imo ne ossicula quidem, præter hoc corpus

A corpus fœminum repertum fuerit, imo nec reperiri potuerit; cum certis testimoniis sciatur, nullum adfuisse cœmeterium, nullum lapidem sepulchralem, memoriam ac documentum nullum, alium quempiam fuisse sepultum, nisi sanctam Notburgam nostram. Quæ omnia ita se habuisse, etiam postea jurejurando munita prothocolla, quæ mihi ad manum sunt, abunde testantur.

reperta

6 Hæ igitur sacri corporis reliquiæ suo loco relictæ, ne offusa rursum terra aut confundi aut etiam offendi possent, firmo assere superimposito custodiæ, ac prius egesta, nunc iterum injecta gleba, jussu reverendissimi domini commissarii iterum tamdiu contumulatæ sunt, donec modico post intervallo ipse reverendissimus ac celsissimus S. R. J. princeps ac episcopus hunc locum sua dignatus est præsentia, et omnia authoritate sua corroboravit.

ab ipso episcopo examinantur, ac cistæ

7 Die enim 21 Septembris 1718 ad locum hunc Eben cum multo delatus comitatu, in quo etiam reverendissimus dominus commissarius Piazza fuit assumptoque secum non ignobili chirurgo R. fratre Vitale Wagner, Ordinis S. Benedicti in B antiquissimo monasterio Montis S. Georgii professo, ipsum iterum tumultum aperiri jussit, ossa ac vestis particulam diligenter examinavit, ac dein munda sindone involuta ossa omnia, sacrum prius caput reverenter deosculatus, cistæ ligneæ in hunc finem confectæ, tribus seris et sex sigillis occlusæ inseruit, ac iterum terræ mandari jussit.

inclusa tuto loco reponuntur.

8 Dum autem post aliquod tempus sic in humo recondita arca lignea ob humorem ac putredinem vitium facere timeretur, eodem reverendissimo domino commissario jubente, sepulchrum tertia vice apertum, arcula illæsis sigillis reperta, clata, ac in antiquum tabernaculum vacuum, in latere dextero parietis exstructum, ac ferreis clathris probe munitum, reposita fuit.

CAPUT II

Post iterata examina super cultus antiquitate, corporis identitate, et obtentis beneficiis, C publica reliquiarum expositio decernitur.

In examine super Sancta ejusque reliquiis

Cum igitur venerandæ divæ Virginis exuviæ decenti, quam diximus, custodiæ fuerint inclusæ, examina de identitate instituta, ac cum reliquis Actis Brixinam missa, plurimum reverendus ac clarissimus P. Antonius Soll S. J. sacræ Theologiæ ac sacrorum canonum doctor, antea in universitatibus Oenipontana, Ingolstadiensi, ac Dilingana sacræ Theologiæ et sacrorum canonum professor, a communitate Ebcnensi ac illustrissimo ejus dynasta constitutus procurator, tria præcipue examinanda ac probanda in se recepit: quod singulari scripto egregie præstitit. 1 Utrum constet de cultu immemorabili hujus beatæ Virginis. 2 Utrum constet de identitate corporis. 3 Quod si de utroque constet, qua authoritate, et qua juris solemnitate, præmissa ossa reperta publico cultui exponi valeant.

10 Ad primum ex authoribus, qui ex instituto hoc argumentum tractant, fuse probavit, quod cultus publicus ex spontaneo concursu, libera veneratione cum oblatione tabellarum, celebratione Missæ Beati vel Beatæ, ex cultu imaginum cum nimbo publice expositarum a tempore immemorabili, ex sanctitatis fama, nomine etc. probetur. At nihil horum hic desiderari pro cultu S. Notburgæ immemoriali mox ostendit: id constare quippe ex retentione similium tabularum votivarum a tempore immemoriali, de quarum visu ac certa scientia a tempore suæ recordationis, ac de auditu ex suis majoribus et senioribus testes adsunt omni exceptione majores.

A. Antonio Roschmanno. probatur cultus

11 Item ex epitaphiis et inscriptionibus, ex immemorabili assiduoque ad sepulchrum concursu, ex celebratione Missæ, ex communi ac publica voce, et fama sanctitatis atque miraculorum, orta in vita et statim ab obitu continuata. Hæc autem omnia insuper probari ex templo consecrato, ex titulo Sanctæ in litteris authenticis ante plus quam ducentos annos, et libris oblationum addito: ex celebratione Missæ tam in choro, quam in foro, et quidem sub ritu duplici primæ classis cum translatione festi in illum diem incidentis Exaltationis sanctæ Crucis; E item in sacello Stilfensi prope Sterzingam, alia tamen die *a*: ex testimoniis historicorum Gozneri, Guarinonii, Mancini, Rassleri etc. et sic absolvit punctum primum.

immemorialis, a corporis

12 Quoad punctum secundum ita præter alia scripsit: Hic sepultam esse Divam nostram habemus per traditionem constantem, per 400 et ultra annos continuatam; nullus est alius locus, ecclesia aut cœmeterium, in quo cineres hujus Virginis celebrantur; nullus populus, qui hoc umquam in dubium vocasset, aut asseruisset, illius corpus ibi fuisse sepultum, aut asservari; nulla ecclesia aut cœmeterium, aut locus, qui sibi ejusdem reliquias vindicarit: unde semper mansit ac manet prior traditio in sua numquam turbata possessione.

identitas,

13 Addatur insuper consensus historicorum, concursus ad sepulchrum, reperta sola ossa probabilissime fœminæ in antiqui sacelli spatio clauso, quod ex toto perfossum est. Nulla de translatis ossibus suspicio vel memoria: quod etiam neque clam, neque invito populo fieri potuisset. Rebus his omnibus per testes juramento confirmatis, conclusit iterum per authoritates doctorum, declarationes congregationum Tridentini F concilii (in omnibus tribus punctis, his allegationibus usus est vir consultissimus) id sibi videri sufficienter probatum, quod episcopus ex argumentis tam multis, solitis ac ad eumdem finem tendentibus, possit pronuntiare pro identitate hujus sacri corporis.

et ostenditur permitti posse

14 Ad tertium concludit ex Tridentino sacro concilio Sess. xxv de invoc. vener. et reliq. Sanctorum statuente: « Nulla admittenda esse nova » miracula, nec novas reliquias recipiendas, nisi » eodem recognoscente et approbante episcopo, » qui, simulatque de iis aliquid compertum ha- » buerit, adhibitis in consilium theologis et aliis » piis viris, ea faciat, quæ veritati et pietati con- » sentanea judicaverit. » Addit doctrinam communem canonistarum, etiam post Tridentinum docentium, reliquias de novo inventas alicujus Sancti authoritate episcopi publicæ venerationi exponi posse.

publicam reliquiarum expositionem

15 Poterit ergo episcopus, inquit, a fortiori reliquias S. Notburgæ, frequenti populi concursu

A. ANTONIO ROSCHMANNO.

su cultas, pro majori ejusdem devotione in altiori et commodiori loco collocare in eadem ecclesia; cum authoritas Sanctorum reliquias transferendi etiam ab uno loco in alium concessa sit episcopo. Non enim in nostro hoc casu et quæstione agitur de quadam canonizationis aut beatificationis forma; sed præcise de ossibus cujusdam Beatæ, in eodem loco ab immemoriali tempore cultis, ibidem proponendis, et antiquo cultu honorandis, de qua re nec in authoribus, nec in jure certa forma præscripta est. Et ita finit inclytus hic, atque ab editis Operibus canonicis celebris, juris-consultus.

Auctor qua notarius apostolicus,

16 Occasione motæ hujus controversiæ etiam mihi sors ter optata obtigit inutilem laborem meum pro honore Divæ nostræ præstandi. Quærebatur enim notarius Apostolicus, qui in sequentia indaget. 1 In tabellas miracula divæ Virginis continentes, et votivas alias in ejus templo appensas. 3 In cultus et sepulturæ traditionem per testes probandam. 3 Ad vetus tabernaculum an non sit possibilis penetratio, illæsis sigillis, et quot sigillis illud sit munitum.

B

ad id rite constitutus, templum Ebenense

17 Requisitus igitur a reverendissimo, prænobili ac excellentissimo domino Petro Josepho Ramblmayr de aurea valle sacræ Theologiæ doctore, reverendissimi ac celsissimi principis et episcopi Brixinensis consiliario ecclesiastico actuali, insignis collegiatæ ecclesiæ Inticensis canonico, nec non decano ac parocho in Figen (utpote, qui jussu celsissimi in commissarii munere in hac causa, uti et officio suo, defuncto haud pridem reverendissimo domino decano de Piazzia, successit) me ad hunc reverendissimum contuli, et die dein 21 et 22 Aprilis in templo D. Notburgæ in loco Eben et Schwazii rem desideratam, ac desuper instrumentum confeci, ex quo hic addam, quæ nondum in his Actis retuli.

invisit, monumenta cultus examinat,

18 Et primum, quod tabellas, miracula continentes, attinet, inveni unam de anno 1587, in qua præter alia prodigia depictum fuerat illud, quomodo boves sarcophagum, cui inscriptum erat S. NOTBURG, per Oenum flumen traxerint; similesque picturas binas vexillorum sacrorum de anno 1630 et 1652. Ibi quoque inveni tabellam illam, quam his Actis præfixi et Ebenensem compellavi. Tabulas votivas autem numeravi 26, quarum ætas tamen ad sesqui seculum non ascendit; binas e ligno statuas, signa in ora taurina, bovina, ac vitulina et unum equi, singula ex ferro sedecim; ex ligno novemdecim, et ex cera viginti: cereos item duos prægrandes; frustra lapidum mineralium viginti; et ad fenestram latusque Epistolæ cornua vera juvenci, ante sexennium ad templum tracti atque oblati; septem denique siudones baptismales, indusiola, ut vocant, sacri Chrimatis

C

testimonia senum de cultus antiquitate,

19 Ad secundum. Testes adhibiti hoc affirmarunt. Primus 80 annorum jurato deposuit, terram ex tumulo divæ Virginis per 70 annos ablatam, pecoribus et hominibus fuisse salutarem: unico anno oblatos butyri centenarios 14; juvencum supra-dictum oblatum fuisse a pago Vompp.; peregrinos quam plurimos etiam ex Bavaria adventitare. Secundus 74 annos natus asseruit, se audivisse a patre sexagenario, et ab avo (nam et reliquos majores suos hoc in loco ultra duo et dimidium seculum habitasse) perpetuo hic cultam fuisse: confirmavit etiam dicta testis primi de bovo adducto et peregrinantibus Boicis.

20 Tertius 62 annorum repotiit ea de terra salutifera, hancque sibi ipsi febre laboranti subitam attulisse medelam, neque ab eo hoc malo afflictum fuisse, unquam. Semel œconomum se hujus templi fuisse, et uno anno tredecim supplicationes publicationes publicas cum sacris vexillis huc iustitutas fuisse: Kundlenses fere dici itinere remotos singulis trienniis id repetere: Pinzgavienses etiam frequenter huc peregrinatum adventare: Prantenbergenses autem famulos, lignis cædendis scriptos, singulis annis die profesto salutatæ Virginis Sacrum solenno fieri curare. D

continuatione, magno peregrinorum concursu,

21 Bavarum quoque se præsente palam fassum fuisse, quod præsentissimam divæ Virginis opem in lue pecorum senserit, quæ vicino suo jam tria absumpsisset animalia, salva sua et intacta mansisse; factitatumque id alias sæpius, sic se, sic patrem scire: verbo, fuisse commune asylum omnibus et in omnibus hanc Divam suam. Hic idem testis attulit una ex templo par calceorum, ligneum unum, coriaceum alterum, addens, se ex æditino intellexisse, parvulum quemdam retortis pedibus post preces ibi effusas exauditum, restitutum, et recta postea incessisse, hosque calceos anathematis loco reliquisse. Testis quartus confirmavit fere omnia, quæ primus de processionibus et oblationibus retulit.

et obtentis beneficiis excipit,

E

22 Quoad tertium punctum, inveni impossibilem esse penetrationem illæsis sigillis. Ubi celsissimi et reliqua sigilla appressa non tantum integra et illæsa reperi, sed etiam ea ipsissima esse, quæ olim appressa fuere, evidenti demonstratione comperi; dum duorum præsentium propria sigilla mihi extradi petii, atque in horum præsentia et conspectu sigilla sigillationibus, antehac ab his ipsis arculæ impressis, imposui, et ad omnem apicem quadrare, omnibus commonstravi.

lipsanothecæ sigilla perlustrat,

23 Hoc instrumentum 3 Junii 1735 per reverendissimum dominum decanum Figensem ipsi reverendissimo ac celsissimo principi et episcopo Brixinensi traditum fuit. Quinta dein hujus ipse primum dictus reverendissimus mihi retulit, hanc rem totam post reditum suum se confecturum fore, sibi promisisse celsissimum. Brixinam igitur redux celsissimus causamque aggressus, ad preces procuratoris supra memorati constituit imprimis promotorem fiscalem, tresque canonicos cathedrales, viros virtute, genere et doctrina illustres in arbitros cum actuario suo, qui rem accurate expenderent, ac rite examinarent.

ac de singulis ad episcopum refert;

F

24 Tandem 27 et 28 Julii 1735 in binis sessionibus, coram ipso episcopo institutis, idem celsissimus decrevit, reliquias dictas in ecclesia in Eben publice exponi, atque eodem, quo hactenus ipsa beata virgo Notburga ibidem consuevit, cultu affici posse permisit, ut decretum desuper 29 ejusdem mensis et anni confectum, sigillo et subscriptione ipsius rursum episcopi firmatum, fusius omnia continet, quod proin ex ipso autographo hic sub numero 7 afferrimus *b*.

decernitur reliquiarum expositio publica.

b

a *Die 22 Octobris, ut videbimus parte* II *Gloriæ posthumæ, ubi de loco isto et cultu* S. Notburgæ *agetur pluribus.*

ANNOTATA

b. *Decretum hoc sub finem Notitiarum suarum auctor inter instrumenta probantia collocaverat, nos ad majus legentium commodum ipsimet relationi inserimus et sequenti capiti præfigimus.*

CAPUT

A

CAPUT III

Decreta, quibus Brixinensis antistes reliquias publice exponi, atque prævie Schwazium in ædibus illustrissimi comitis Tannenbergici exornandas transferri permittit.

Decretum, quo Brixinensis antistes,

Ad perpetuam rei memoriam. Nos Casparus Ignatius, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus, et S. R. I. princeps Brixinensis etc. omnibus et singulis præsentes nostras visuris et lecturis salutem a Domino, et gratiam nostram. Notum sit omnibus, quod cum communitas loci in Eben, diœcesis nostræ Brixiuensis, cum toparcha suo perillustri Josepho Antonio Ignatio L. B.
a a de Tannenberg, superioris Austriæ cameræ
B consiliario, ossa sanctæ virginis Notburgæ publico cultui exponi ardentibus ac continuis votis desideravit, atque per venerabilem ac religiosum patrem Antonium Soll S. J., sacræ Theologiæ et sacrorum Canonum doctorem, procuratorem a se in hunc finem constitutum, humillimas preces nobis porrexerit,

expositis rationibus

26 Nos eorum votis piis ac desideriis favere, cultumque memoratæ beatæ Virginis promovere, attamen in tam sancto maximique momenti negotio debita cum cautela (ut par est) procedere volentes, imprimis venerabilem ac nobilem Franciscum Georgium Peintner, U. J. licentiatum, collegiatæ ecclesiæ Inticensis canonicum, consiliarium nostrum ecclesiasticum et parochum in Albeins, pro hac causa promotorem fiscalem, qui Acta diligenter perlustravit, tum tres alios timoratos et doctos viros, videlicet perillustrem ac rev. Joannem Philippum Carolum comitem Fieger, cathedralis ecclesiæ Brixinensis canonicum et summum pœnitentiarium; illustrem ac rev. Joannem Jacobum Carolum de Recordin et Neiu, canonicum cathedralis ecclesiæ Ratisbonensis, curiæ nostæ ecclesiasticæ vice-præsidem ad decanum et parochum Stilffensem; nec non prænobilem et rev. dominum Joannem Sebastianum
C Benedictum a Pach in Hansenheim, cathedralis ecclesiæ Curiensis canonicum et parochum Brixinensem, consiliarios nostros ecclesiasticos, arduæ hujus causæ arbitros, et venerabilem Joannem Georgium Spillmann, curiæ nostræ ecclesiasticæ secretarium, in actuarium constituimus.

ad id se moventibus,

27 Coram nobis proin, ac hisce præsentibus in residentia nostra hic Brixinæ, diebus 27 et 28 mensis Julii anno 1735, comparuit præfatus pro-
b motor causæ, et cultum immemorabilem a 300 *b* et amplius annis constanter vigentem ex historiarum antiquarum et recentium monumentis, fama continuata, traditione senum, testimonio,
c concursu populi, celebratione *c*, authenticis instrumentis, simulque beati corporis identitate ex jurato ac solenni, tum fossorum, tum medicorum tum plurium sacerdotum ac ipsius notarii publici testimonio demonstravit, nec non procuratori fiscali objecta, nostro et præfatorum consiliariorum nostrorum judicio, satis superque dissolvit.

28 Nos, cum ad publicam canonizationem, sive ad universalem illius in Ecclesia cultum nonageretur, neque causa hæc umquam ad Sedem Apostolicam delata fuerit; insuper cultus immemorialis ante decreta Urbani VIII, hac de re edita, demonstratus sit, auditis prædictorum consiliariorum nostrorum, tum aliorum piorum ac in Theologia et jure canonico versatorum, sententiis, potestate nostra episcopali, vi sacri concilii Tridentini nobis concessa, tenore præsentium, reliquias dictas in ecclesia in Eben publice exponi, atque eodem, quo hactenus ipsa beata virgo Notburga ibidem consuevit, cultu affici permittimus, ac permittendum esse in Domino duximus, non dubitantes, quin cultus hic ad honorem Dei et multiplex supplicantium solatium cessurus sit, in quorum fidem etc. Datum in residentia nostra episcopali Brixinæ, die 29 mensis Julii anno 1735. Casp. Ig. episcopus Brix. Ad mandatum celsissimi et reverendissimi D. D. episcopi ac principis Brix. proprium: Joann. Georg. Spillmann secret. consist.

A. ANTONIO ROSCHMANNO. publicam reliquiarum expositionem concedit.

Offerente se domina de Tannenberg

29 Lætissimo hoc nuntio exhilarata tam communitas Ebenensis, ac omnis circumque vicinia, quam tota illustrissimi dynastæ domus, nihil aliud jam quam de ornandis sacris exuviis cogitabat. Implevit hæc pia desiderantium vota, imo E
occupavit illustrissima ac generosa domina Maria Anna Elisabeth Helena libera baronissa de Tannenberg vidua, nata libera baronissa de Risenfels, ac se ad mundada hæc sacra ossa, in ordinem anatomicum disponenda, ac eleganter suis sumptibus exornanda obtulit.

ad exornandas reliquias,

30 Retulit hæc proin sæpe dictus procurator ac postulator in causa, plurimum rev. pater Soll reverendissimo ordinario prima Octobris anni jam dicti, qui insigni liberalitate commotus, decima dein ejusdem mensis et anni hanc rem reverendissimo et illustrissimo domino domino Ferdinando Gabrieli comiti de Sarenthein proepiscopo Brixinensi, ac vicario suo in spiritualibus generali etc. committere dignatus est *d*. d

idem antistes per aliud decretum

31 Caspar Ignatius D. G. episcopus et S. R. J. princeps Brixinensis. Præmissa salute. Plurimum reverende, illustrissime ac dilectissime amice. Postquam ad humiles preces R. in Christo patris Antonii Soll S. J. sacerdotis, tamquam in causa, authoritate nostra constituti postulatoris, ossa illa, quæ in ecclesia S. Notburgæ in loco Eben ex nostra dispositione, et respective in nostra præsentia e terra elevata, et hucusque in antiquo tabernaculo prædicti templi, nostro F
etiam sigillo custodita, clausa et asservata fuerunt, post accuratissimam indagationem, et examen multipliciter allatorum documentorum, nec minus post maturam deliberationem cum viris iu Theologia peritis ac conscientiosis, confisi potestate illa et authoritate a sacro Tridentino concilio nobis concessa, pro illis ipsis agnovimus et declaravimus, in quibus beata anima hujus piæ et a seculis plus quam quatuor tamquam sanctæ et magnæ Patronæ tam a Tyrolensibus quam exteris celebratæ ac cultæ Dei famulæ virginis Notburgis, dum viveret, habitavit, et consequeuter, quod expositio et cultus magno fervori, devotioni ac fiduciæ Christi fidelium concedi debeat.

pro-episcopo suo curam committit

32 Ideo nobis præfatus pater postulator sub prima hujus currentis mensis ulterius obsequiose significavit, quatenus perillustris Maria Elisabetha Helena L. B. de Tannenberg, nata L. B. de Risenfels in hunc finem se obtulerit, ac se resolverit, prædicta ossa mundare, involvere, et suis sumptibus eleganter ornare. Cum igitur hæc pia oblatio

A. Antonio Roschmanno. transferendi eas Schwazium ad ædes Tannenbergicas,

oblatio nobis summopere placeat, hunc pretiosum thesaurum illi confidere non formidamus.

33 Cum vero etiam ordo ille, a sacris Canonibus præscriptus, et cautio debita observanda sit nobisque eo magis incumbat; cum harum omissio honori hujus sanctæ Virginis damnum irreparabile suo tempore foret paritura: nos hac in re fiduciam nostram in vestra amicitia collocare et laborem imponere voluimus, ut eadem in prædictum locum Eben, quam primum fieri possit, in persona se conferre, et una cum aliquibus sacerdotibus tamquam testibus sanctas reliquias ex tabernaculo (ad quod clavem tradimus) tollere et ante omnia nostra sigilla bene recognoscere, et si in his nulla, consideratione digna, læsio aut violatio appareat, illas Suazium in mundum et ab aliis profanis usibus saltem pro tempore liberum conclave in ædibus lib. B. Tannenbergii transferre possit et curare, ne eadem perillustris lib. baronissa de Tannenberg intuitu, quod major Dei et Sanctorum gloria hic versetur, recuset cum suis binis perillustribus domicellis filiabus *e* simul cum una vel altera, approbante amicitia vestra, adhibenda adjutrice coram ipsa juramentum deponere.

e

B

et quæ circa illas servari debeant,

34 Nempe 1 quod de prædictis ossibus nullum subtrahere; 2 nullum aliud, hoc est, alienum his immiscere velit; 3 eadem ossa etiam ab aliorum subtractione vel irreverentia sollicite custodire; 4 et tandem, post exantlatum tam laudibilem laborem, ad nostram ulteriorem ordinationem ac dispositionem, ut ad locum suum iterum perferantur, restituere velit. Præter hæc nostra meus foret ulterius, ut illo conclavi, ubi et quamdiu Sanctæ ibi custodiuntur reliquiæ, lampas perpetuo arderet, et præter seram ordinariam una alterave adhuc sera pensilis adhiberetur, quarum claves illo tempore, quo nemo in illo moratur cubiculo, ad manus sacerdotis, in illis ædibus aliunde commorantis, Scalfi *f* deponendæ sunt; qui pariter circa articulos paulo ante recensitos juramento se obstringere non recusabit.

f

proponit.

35 Nos igitur una ab amicitia vestra relationem, quam primum id commodo vestro fieri possit, simul cum prothocollo super omnia et singula conficiendo expectemus, prudentiæ et discretioni vestræ relinquentes, e re nata unum alterumve, etiam hic non insertum, ad intentum finem ordinandi: et perennamus eidem amico ac benevolo animo probe addicti. Datum in nostra residentia Brixinæ 10 Octobris 1735. Caspar Ignatius episcopus.

C

ANNOTATA.

a *A tempore dati hujus diplomatis, ab aula Viennensi comitis titulo exornatus est vir illustrissimus; uti ex Roschmanno didicimus.*

b *Mendum scriptionis haud dubie hic irrepsit; legendum* 400*: ut infra num.* 31.

c *Vox* Missæ, *quam additam fuisse credimus, in apographo nostro prætermissa est.*

d *Litteras in eum finem, ad dictum illustrissimum destinatas, etiam ad calcem retulerat Roschmannus, nos commodius hic inserendas arbitrati sumus.*

e *Nomina perillustrium illustrissimi comitis sororum habes infra num.* 49.

f *Vide num.* 50.

CAPUT IV

Sacra ossa ex Ebenensi ecclesia Schwazium deportata illustrissimæ familiæ Tannenbergicæ fidei committuntur.

Pro-episcopus seu vicarius Brixinensis in templo Ebenensi,

In hunc igitur finem hic ipse reverendissimus dominus pro-episcopus cum comitatu suo 18 mensis Octobris Schwazium *a*, et die insequenti 19 in locum Eben *b* se contulit, in quo a potiori parte venerabilis cleri totius hujus decanatus Figensis decentissime exceptus fuit, moxque in sacras sese divæ Notburgæ ædes contulit: sacrum ipsemet in ara summa huic sanctæ Virgini dedicata fecit, ac deinde huic actui rite se accinxit, qui in hunc modum peractus est.

a b

E

rogante procuratore ad id constituto,

37 Occupabat nempe idem reverendissimus ad aram et latus Evangelii locatam sellam, et ante omnia decretum clementissimum episcopale de concredita sibi commissione etc., de quo prius dictum, et cujus tenor hic sub num. 6 ad finem *c* legendus est, exhibuit. Dein comparuit plurimum Rev. P. Soll tamquam procurator in causa ad Acta legitimatus et demississime institit pro recognitione sigillorum *d* arculæ, in qua inclusæ sunt reliquiæ B. V. Notburgæ, atque ut testes desuper, præmisso juramento, servatisque servandis, adhiberentur, ac demum procederetur ad actualem extraditionem, et reliqua omnia, quæ videbuntur ad hunc finem et actum necessaria et opportuna.

c

d

coram assessoribus, notario Apostolico,

38 Hac petitione percepta, electisque duobus assessoribus, reverendissimo, perillustri ac amplissimo domino domino Lamberto, antiquissimi monasterii San-Georgiani *c* Prælato et abbate infulato, ac jam supra nominato reverendissimo domino decano Ramblmayr, impositum fuit mihi Antonio Roschmanno tamquam notario Apostolico, ad hunc actum specialiter requisito, juramentum, quod omnia fideliter, uti geruntur notare, ac prothocollo inserere velim; quod etiam ante aram flexis genibus ad sancta Evangelia, eadem exosculatus, præstiti.

c

F

ac illustribus testibus

39 Idem eodem modo dein juramentum tamquam testes rogati et adhibiti deposuere reverendissimus et illustrissimus dominus dominus Josephus Leopoldus S. R. J. comes de Sarenthein, dominus in Kellerburg, Rottenburg et Kranzlstain, feudatarius in Reinegg etc. ecclesiæ cathedralis Brixiensis canonicus; illustrissimus dominus dominus Godefridus S. R. I. comes de Sarenthein, dominus in Kellerburg, Rottenburg, Kranzlstain, dynasta feudatarius dynasti Reinegg, sacræ Cæsareæ ac Regiæ Cath. Majestatis cubicularius actualis, et excelsæ cameræ superioris Austriæ vice-præses.

juramento obstrictis,

40 Perillustris ac generosus dominus dominus Joannes Georgius L. B. de Sternbach in Stock, Augerburg et Windeck, dominus dynastiarum superioris Falkenstain et Groppenstain, item Grafendorff et Rosenberg et Meltheur, sac. Cæs. et Reg. Cathol. Majestatis excelsæ cameræ superioris

A perioris Austriæ consiliarius actualis. Admodum R. D. Franciscus Fluri, parochus in Munster inferioris Oeni-vallis. Multum R. D. Joannes Pezer, reverendissimi D. pro-episcopi sacellanus. Illustris D. Felix Jacobus de Graben in Stain provincialis Tyrolensis excelsæ cameræ in bellicis secretarius.

reliquias ex veteri theca in novam transponit,

41 Apertum deinde antiquum tabernaculum *f*, ad quod aperiendum ipse reverendissimus ac celsissimus episcopus clavem submisit. Ex hoc allata est arcula et ad recognoscenda melius sigilla, in mensula ad aram reposita: recognitisque ac illæsis undique repertis sigillis, aperuit reverendissimus pro-episcopus arculam, et sacra ossa reverenter ac caute in aliam, eleganter in hunc finem constructam, arculam reposuit: hancque suo dominorum assessorum præfatorum ac meo notarii sigillo clausit, ac clavem ad se recepit.

easdemque, comitantibus

42 Post prandium dein, cum parata itineri essent omnia, arcula hæc, ex omni parte decentissime ornata, sub umbella, præcedentibus sacris vexillis, per mediam horam usque ad viam regiam ad torrentem Kasbachium *g* deportata fuit, reverendissimo pro-episcopo ac numeroso B clero, ac præsente nobilitate insigni cum cereis ardentibus inter campanarum sonitus comitantibus. Processimus dein cum sacra sarcina omnes usque ad notam illam in Historia *h* Notburgica tiliam pedites universi; ubi aliquantum temporis quieti datum est. Illustres hic cum reverendissimo pro-episcopo personæ, ut introducendo huic thesauro Schwazii eo splendidius commodiusque pararentur omnia, præcessere. Cæterum per potiorem viæ partem ferendo huic sacro oneri reverendorum dominorum sacerdotum, ac reverendissimi etiam præsulis humeri subierant.

et accurrentibus omnis ordinis

43 Arculam deinde a tilia remotam jam iterum sacra Yenbachensium *i* vexilla ac æris campani sonitus excepit, et fere ultra horam comitatus est. His conticentibus campanæ aliæ templi præposituræ castri Trazbergici *k* increpuêre, donec et istis pagi Stamsensis *l* sonus æreus successerit, cum cujus vexillis et universa plebe R. D. Prior San-Georgianus sacrum pignus Schwazium usque comitatus est.

hominibus, solemniter Schwazium usque

44 Jamque Schwazio appropinquantes sacras exuvias campanæ majoris formæ et numeri celebris asceterii San-Georgiani, nunc Viechty *m* e regione Schvazii positi, nuntiabant, cui C Schwazenses campana, præcipue maxima inter principes regionis vulgata, respondebant. Ventum dein in via nostra ad nosocomii Schwazensis templum, ubi paululum quiescebatur, donec introductioni solemniori daretur initium. Præcessere igitur tribus et confraternitates omnes cum cereis in manibus, hos sequebantur R. R. P. P. Fransciscani hujus loci, pariter cereis instructi, uti et clerus omnis viciniæ perquam numerosus, a quo etiam sacrum corpus sub umbella inter faces portabatur.

perlatus collocat

45 Sequebatur pro-episcopus et cum frequenti illustrissima nobilitate minerarum domini ac præfecti cum officialibus mineralibus ac superioribus reliquis inter aliquot millia accurrentium spectatorum, quibus per omne itineris spatium spectaculi novitas, inveterata in hanc Divam pietas, atque impleta tandem quatuor seculorum vota, inter pia suspiria, ac affectus devotionis tenerrimos permultis etiam lacrymas ræ gaudio expressit.

A. Antonio Roschmanno. in templo principe: præmisso solemni Officio,

46 In templum deinde parochiale (quod amplitudine et majestate sua vix ulli in tota provincia cedit, ac totum cupro obtectum est) inter tubarum tympanorumque strepis delatum pignus Virgineum in ara sanctæ Crucis sub baldachino collocatum fuit, inchoante hymnum Ambrosianum ipso in pontificalibus pro-episcopo. Altera deinde die, vigesima nempe Octobris, a summo mane et confertissimo supplicantium numero inter Missarum sacrificia colebantur fervida pietate hæc sacra lipsana. Cantabatur dein a reverendissimo ac illustrissimo domino canonico comite a Sarentheim officium solenne de sanctissima Eucharistia (erat enim dies Jovis sodalitati isthic celebri sanctissimi Sacramenti festivus) quo finito, reverendissimus dominus pro-episcopus ad extradendum sacrum corpus debitis cum solennitatibus se accinxerat.

examinat denuo thecæ sigilla,

47 Vocabat igitur omnium primo idem reverendissimus reverendissimum et amplissimum dominum præsulem Montis S. Georgii, reverendissimum item et excellentissimum dominum decanum Figensem et me notarium Apostolicum ad recognoscenda heri impressa sigilla nostra, cumque intacta ac integra fuissent reperta omnia, hæc omnia prothocollo inserere me jussit E reverendissimus dominus commissarius.

a dynasta Tannenbergico,

48 Sellam deinde ad aram sicuti heri occupans, expectabat adveuientem ad se perillustrem ac generosum dominum Josephum Antonium Ignatium L. Baronem de Tannenberg, dominum dynastiarum Rottenburg ad Oenum, Trazberg, Campau, Liebeneich, Grienburg et Schonwort, dominum et provincialem Austriæ superioris supra Anasum, dynastam in Freundsperg, Schwaz et Neuhaus, sacræ Cæsareæ et Regiæ Cath. Majestatis excelsæ cameræ superioris Austriæ cousiliarium actualem.

perillustribus ejus matre ac sororibus, aliisque

49 Qui prælectum a me notario juramentum repetens, quod nimirum sacra hæc ossa in ædibus suis reverenter custodire, clavem ad hypocaustum custodiendum nemini quam juratis personis tradere, eadem sacra ossa suo tempore ad locum suum restituere velit etc. tactis Evangeliis jurejurando promisit, eademque osculatus est. Simile quoque juramentum, mutato tamen nonnihil ejus tenore, deposuerunt perillustris ac generosa domina Maria Anna Elisabetha Helena L. B. de Tannenberg vidua, nata L. Baronissa de Risenfels, in Oberaichet, Engelsegg, et Grienau, domina dynastiarum Risenegg, Rhorbach, Klingenbrunn, Schwend et Reilling etc, cum F binis ejusdem illustribus filiabus domina Maria Anna, et domina Elisabetha liberis baronissis de Tannenberg, uti et prænobili domina Maria Anna uxorata Burgklehnerin, nata Saylerin; quod nempe omnes hæ de his sacris ossibus nullum subtrahere, nullum alienum his immiscere, eademque etiam a substractione aliorum et irreverentia sedulo custodire velint.

jusjurandum excipit, et aperta theca

50 Et demum etiam admodum reverendus, nobilis et clarissimus dominus Josephus Scalfi, sacræ Theologiæ licentiatus, ejusdemque perillustris domini baronis Tannenbergici sacellanus domesticus; atque in casum ejus absentiæ aut impedimenti, admodum reverendus dominus Maximilianus Wagner, parochus Schwazensis, pariter jurejurando obstricti sunt, quod clavem ad hypocaustum, hæc sacra ossa continens, fideliter apud se custodire, nemini extradere, et quotidie hypocaustum illud sollicite velint claudere. His ita peractis, levabantur sacræ reliquiæ ab ara,

A. ANTONIO ROSCHMANNO.

ara, atque ex templo parochiali per chorum, et accessum domesticum, comitantibus heri ac hodie præsentibus cum cereis in manibus accensis, in palatium Tannenbergicum ac proprium huic rei destinatum hypocaustum deferebantur.

reliquias eorum fidei committit.

51 Ubi in arcula ligamina sigillata a reverendissimo pro-episcopo dissoluta, clavis ad hanc admodum reverendo domino Scalfi, tamquam custodi, concredita fuit; minutioresque et vix notabiles particulæ quædam sacrorum ossium a reverendissimo donatæ, ac prius sigillo suo episcopali pro more munitæ; notabilis vero celsissimo domino ordinario, minus notabiles consiliariis et promotoribus causæ; major perillustri domui Tannenbergicæ, et demum insignis reverendissimo et amplissimo domino prælato Lamberto ad Montem S. Georgii ad enixas ejus preces, et cum diva Notburga nostra in vivis his tamquam patribus spiritualibus et curatis ejus parochiæ, cui Rottenburgum suberat *n*, familiariter usa fuerit, atque ut de diva hac Virgine cum toto suo monasterio Officium et horas celebrare possit, perbenigne concessa. Et sic congratulantibus universis perillustri domui de commisso ejus fidei, pietati, liberalitati et custodiæ B tanto thesauro tam sanctæ Oeconomæ, hic actus finitus fuit.

ANNOTATA.

a Schwasium *seu, ut scribit subinde Roschmannus* Suazium, *alii* Sebatum *vel* Sevatum, *vulgo autem* Schwatz, *pagus est ad Oenum flumen, qui non modo mineris celebris est, verum etiam qui, teste eodem Roschmanno in Brevi Tyrolensis comitatus descriptione Germanica, hujus regionis civitates et oppida, paucis admodum exceptis, pulchritudine sua superat. Prospectum ejus habes num.* 7 *adjunctæ tabulæ, quæ, ut supra memini, illustrissimi domini comitis Tannenbergici munificentia, delineata est, depicta, in æs incisa et excusa atque ad nos transmissa, quamque hoc loco dandam arbitratus sum, quia hoc potissimum capite loca plurima occurrunt, quorum ipsa situm exhibet. Porro Schwazensis pagi descriptio fusior dabitur cap.* VI *hujus Relationis num.* 64.

b *Inspice tabulam num.* 1.

c *Inter instrumenta probantia scilicet; totum decretum dedimus præcedente capite* o *num.* 31.

d *Sigilla isto thecæ appressa fuerant anno* 1718, C *quando sacra ossa e terra elevata sunt. Vide cap.* I, *num.* 7.

e *Vide infra lit.* m.

f *Consule iterum, si lubet, cap.* 8 *num.* 8.

g *Torrentis hujus brevem notitiam dedimus in annotatis ad caput ultimum Vitæ. Est etiam via eodem nomine appellata, ut liquet ex annexa tabula num.* 6.

h *Parte prima Fragmentorum Guarinonii num.* 9.

i *De pago* Yenbach *actum in annotatis ad cap. ultimum Vitæ lit.* f; *de sacello etiam illic in honorem Sanctæ erecto, tum in dictis annotatis tum fusius parte I Gloriæ posthumæ cap.* I *n.* 2. *Situs loci ostenditur in adjuncta tabula num.* 6.

k *Habes et hujus situm in dicta tabula n.* 17.

l *Inspice iterum tabulam eamdem num.* 20.

m *Asceterii hujus mentio facta est in Commentario prævio num.* 23, *et in annotatis ad Præfationem Vitæ lit.* e. *Roschmannus tamen, cujus ibidem verbis usi sumus, ampliorem ejus notitiam suppeditat in Notis suis ad caput* I *Vitæ, ubi sic scribit*: Lubet hic prætor jam superius allata brevem aptamque ejus (*asceterii*) descriptionem ex comite de Mohr afferre, ita asserente: « Situm est hoc monasterium in inferiori Oeni » valle in dynastia Freindsberg » (*arcem Freinaspergicam exhibet tabula num.* 8) « a tergo pagi » Stans in faucibus versus Septentrionem rupi » superstructum, Alpibus undique circumda- » tum, ad rupis pedem duo torrentes sibi occur- » runt.» Et ita situm conspexi ipsus. *His subdit auctores alios; apud quos dicti asceterii sermo est, ac dein* Hodie, *inquit,* restaurato paulisper ex incendio hoc asceterio ac templo pro pauculis religiosis, monasterium ipsum translatum est Viechtium Suazio oppositum. *Utriusque, veteris nempe ac novi, monasterii conspectum præbet tabula nom* 18 *et* 19. D

n *Consona hæc sunt conjecturæ Guarinonii, indicatæ semel et iterum in Vita, nominatim cap.* III, *num.* 21; *ubi agens de sacerdote, qui* S. Notburgæ *sacrum funus ad sepulturam comitatus fuit, sic habet:* Religiosum fuisse Benedictum ex sacro divi Georgii Monte credere fas est.

E

CAPUT V

Templum Ebenense de novo exstruitur et munifice decoratur; episcopus ac princeps Brixinensis Schwazii examen instituit super custodia et ornatu reliquiarum.

Decoratis munifice templo Ebenensi

Traditis igitur illustrissimæ familiæ Tannenbergicæ sacris lipsanis, cogitavit idem illustrissimus dominus comes, adstipulantibus conferentibusque tum ecclesiæ œconomo seu ærario templi, tum vicinia Ebenensi, de loco extruendo tanta Hospite digno: dilatata navi in longitudine per passus 25, in latitudine per passus novem. Potissimam ergo partem sumptuum idem illustrissimus contulit pro tota navi ecclesiæ e fundamentis erigenda; addidit his trina altaria totamque ecclesiam intus opere vermiculato ex F gypso, picturisque, ut apographum docet *a*, decentissime ornari curavit. Paramenta, ut vocant, pro tribus his altaribus et vasa sacra inaurata et argentea suppeditante ipsius illustrissima domina parente, nata lib. baron. de Risenfels, illa ipsa, quæ sacrum corpus ornavit. *a*

ac sacris Notburgæ exuviis,

53 Dum hæc agerentur in Ebenensi templo, strenue interim Schwazii adlaboratum in erigendo toto secundum ostiologiæ regulas sacro divæ Virginis corpore; præstitit hæc omnia suis potissimum expensis eadem illustrissima domina mater superius memorata, una cum illustrissimis suis binis filiabus, sororibus nempe germanis ejusdem illustrissimi domini comitis, D. D. Maria Anna et Maria Elisabetha. Sacra ossa vestibus pretiossimis, quæ virginem civicam, qualis diva Notburga fuit, decent, reticulato opere, ut perspicua essent, et margaritis undique et gemmis elegantissime contecta fuere *b*.

54 Exstructo interim, ut diximus, templo, fenestrisque

1. Templum, et Vicinia Ebenensis, ubi ſacra oſsa D. Notburgæ publicæ Venerationi expoſita ſunt. 2. Arx
Cadaver S. Virginis à bobus per Oenum tractum fuit. 5. Arx Thurneggia. 6. Pagus Yenbach, per quem via,
ſpergia. 9. Locus ad S. Margaritam dictus. 10. Pagus Straſs. 11. Arx Kropfſpergia. 12. Arx Liechtwehr. 13
Charta Arnonis Briſlech. 15. Rattenberga Civitas. 16. Pagus Wiſing. 17. Arx Trazbergia. 18. Antiquum Monaſ
receus erectum Ord. S. Benedicti in loco Viecht dicto. 20. Pagus Stans. 21. Locus Minerarum Argenti et Cupr

…posita sunt. 2. Arx Rottenburgica, cujus Dynastis à servitiis fuit S. Notburga. 3. Oenus fluvius. 4. Vicinia, ubi
…ach, per quem via, vulgò der Kasbach, in Eben ducit. 7. Pagus Schwaz mineris celeberrimus. 8. Arx Freund-
…Arx Liechtwehr. 13. Arx Matzia: probabilius Matiacum in itinere Antonini Veldidenam. 14. Pagus Brixlegg in
…8. Antiquum Monasterium Ord. S. Benedicti in Monte S. Georgii Metello Tegerensi memoratum. 19. Monasterium
…rum Argenti et Cupri vulgò Falckenstain dictus. 22. Locus alius similium minerarum, vulgò der Ringe wechsel dictus.

Episcopus ac princeps Brixinensis Schwazium adventat,

fenestrisque lucidissimis illustrato, picturis ac trinis elegantissimis altaribus ornato, sacrisque exuviis decentissimo compositis, visum est ipsum reverendissimum ac celsissimum S. R. I. principem ac episcopum Brixinensem pro singulari, quo in sacram hanc Virginem ferebatur cultu, ad solennem restituendarum ecclesiæ Ebenensi sacrarum reliquiarum pompam invitare. Nec defuit ardentissimis his votis pientissimus hic princeps sed anno 1738, dio 13 mensis Septembris, una cum perillustri ac reverendissimo domino Francisco Christophoro Franzin de Mareit et Zinnenberg, ecclesiæ cathedralis Brixinensis canonico capitulari, decano et parocho ad S. Laurentium in Valle Pustrissa, uti et reverendissimo ac illustrissimo domino Antonio Felice comite Troyer etc. de Gisbach, Strasfrid, et Troyenstain, ecclesiæ cathedralis Brixinensis canonico capitulari, decano et parocho in Imbst superioris Oena-Vallis, fratre Eminentissimi Cardinalis episcopi Olmucensis hodierni, aliisque officialibus Schwazium delatus, illo vespere, num omnia rite parata sint, sedulo indagavit.

et in principe templo, an omnia circa reliquias,

55 Hisque pro rei gravitate examinatis, proxima die Dominica, 14 nempe Septembris, postquam sacrum corpus exornatum ex ædibus Tanenbergicis rite ac solenniter in proximam parochialem ecclesiam fuisset deductum, ac in summa ara collocatum in eodem templo publico parochiali, proxime ad aram sanctæ Crucis, inspectante toto confertissimo hospitum ex omni vicinia delectu ac populo universo, coram eodem reverendissimo ac celsissimo S. R. J. principe ac episcopo Brixinensi, ac reverendissimis et illustrissimis duobus dominis canonicis cathedralibus primum memoratis, assessoribus reverendissimo ac perillustri domino Lamberto, infulato præsule Montis S. Georgii etc., uti et plurimum reverendo prænobili ac excellentissimo domino Petro Josepho Ramblmayr de Goldbach, decano rurali ac parocho in Figen; testibus rogatis ac requisitis perillustri ac generoso domino Joanne Georgio L. B. de Sternbach, excelsæ cameræ superioris Austriæ consiliario actuali; prænobili domino Felice Jacobo de Graben excelsæ cameræ superioris Austriæ iu bellicis secretario; actuante me Antonio Roschmanno J. U. licentiato, universitatis Oenipontanæ notario, ad priores et hunc actum tamquam notario Apostolico rogato et requisito.

B

C

in Eben referendas,

56 Tum fecit propositionem plurimum reverendus ac clarissimus pater promotor Antonius Soll S. J. referens se ad priora, ac, quid actum hactenus in hac re fuerit, pluribus enarrans, grates maximas eidem celsissimo principi referens pro insignibus laboribus, quos in eruendis, examinandis exponendisque sacris exuviis divæ virginis Notburgæ hactenus insumpsit idem reverendissimus episcopus, hasque ecclesiæ suæ in Eben restitui demississime rogans.

rite servata sint, apud personas

57 His peractis, juramentum stipulata manu, omnia fideliter nempe acta esse et nunc peragenda, reverendissimus ac celsissimus dominus princeps episcopus a dominis assessoribus, testibus et notario exegit: quod præstitum publice ab omnibus et singulis in manus ejudem celsissimi, uti etiam a procuratore illustrissimæ Tannenbergicæ familiæ, prænobili ac excellentissimo domino Leopoldo de Eyperg in Wertenegg, Schwarzenhorn, et Aichperg, præfecto dynastiæ Suazensis.

58 Hic igitur se omnium primo tam nomine illustrissimi domini comitis Ignatii de Tannenberg, ejusdem illustrissimæ matris Elisabethæ, natæ L. B. de Risenfels, ac illustrissimarum sororum Mariæ Annæ, ac Mariæ Elisabethæ, atque prænobilis dominæ Mariæ Annæ Burgklehneriæ, natæ Saillerin, mandatis propria manu subscriptis, ac sigillis cuique propriis firmatis, fidem eidem celsissimo fecit, se omnes et singulos secundum juramenta anno 1735, 19 Octobris deposita rite peregisse, nihil de sacris ossibus subtraxisse, religiose custodiisse, nullumque aliud substituisse etc. quam fidem de clavibus sibi traditis ac custoditis, tum plurimum reverendus ac clarissimus dominus Scalfi, ac admodum reverendus dominus Maximilianus Wagner jam antea celsissimo ac reverendissimo domino episcopo fecerant.

A. Antonio Roschmanno. juramento obstrictas, indagat, atque

ulterioris cultus licentiam confirmat.

59 His igitur præmissis, atque ordine præscripto peractis, rogavit idem plur. R. P. promotor eumdem celsissimum ac reverendissimum dominum episcopum, ut licentiam impertiri dignaretur, sacra ossa publico et antiquo cultui exponendi; quod et benignissime indulsit idem reverendissimus ac celsissimus S. R. I. princeps ac episcopus, uti et omnes supra memoratos sese propria manu prothocollo inscribere; quod etiam e vestigio factum est.

ANNOTATA.

E

a *Exteriorem templi formam exhibet adjuncta tabella, interiores vero formæ specimen præhebit novi altaris ectypum, capiti sequenti inserendum. Adverte interim hic munificentissimam domus Tannenbergicæ pietatem erga Sanctam nostram.*

b *Adi mox memoratum novi altaris ectypum, in ejusdem medio Virginis formam, prout hic describitur, excusam intuebere.*

CAPUT VI

Sanctæ ossa, Schwazii summo splendore honorata, ad Ebenense templum reducuntur.

F

Sacræ exuviæ

Solenni igitur deductioni seu processsioni per amplissimum pagum Suazensem hoc ordine datum est initium, eademque feliciter peracta est. Præeuntibus igitur tubis ac tympanis, inter perpetuas campanarum ac mortariorum fragores agmen equitum cataphractorum primus duxit, qui speciem Henrici *a*, equitis de Rottenburg, præbebat. Mox incessere singula artificum corpora, quibus sua cuique figura ex sacra veteris Testamenti historia rei nostræ conveniens, ferculumque, ut vocant, interpositum fuerat, quorum numero undecim vitam divæ virginis Notburgæ exhibentia insecuta sunt. a

triumphali

61 Spectatu præ ceteris dignum erat corpus fossorum metallicorum cum suis baculis ac magistratus insignibus ac peculiari vestitu montano. Ante currum triumphalem iterum agmen equitum desultoriorum duxit, qui Maximilianum I *b* imperatorem referebat. Currum præcedebant genii octo, in pulvinaribus insignia divæ Notburgæ, sertum nempe virgineum, lilium, falcem, vasculum vinarium, rosarium, claves ac panem præferentes. Currum ducebant equi sex, cui cœlesti b

A. ANTONIO ROSCHMANNO.

lesti lumine ac gloria circumdata insidebat diva Notburga; adstabant autem supplices quatuor provinciæ Tyrolensis Ordines, illam in patronam patriæ eligentes.

pompa

62 Ferculis demum adhuc quatuor aliis tria SS. Prothi ac Æmilii, ut et S. Illuminatæ corpora, ad RR. PP. Ordinis S. Francisci strictioris observantiæ fratres Reformatos spectantia, tum RR. PP. Ordinis S. Benedicti e vicino monasterio Fiecht *c* variæ ac celebres Sanctorum reliquiæ, decentissime ornatæ, portabantur. Hæc comitabantur primum dicti RR. PP. Franciscani, tum musici superpelliceis induti, ac totus venerabilis clerus cereis accensus instructi, quorum agmen clauserat reverendissimus ac perillustris dominus canonicus supra memoratus cath., Franciscus Christophorus de Franzin etc. Ante sacrum corpus incedebat sacrum judicium, notarius Apostolicus tamquam actuarius, domini testes supra memorati, plur. R. P. promotor causæ etc.

deducitur

63 Ipsum sacrum divæ Virginis corpus stans erectum, vestituque et plurimis margaritis, gemmis, auri et argenti filis tenuissimis splendidissimo tralucidoque, ita ut ubique sanctorum ossium structura anatomica discerni posset, indutum B annulisque pretiosis ornatum, cum falce ac *d* vasculo ex argento elaboratis *d*, eleganti cistæ ubique perviæ, ac vitris ingentibus munitæ, inclusum ab octo vel decem sacerdotibus portabatur: pueris Hispanice inditis, facesque accensas tenentibus, ex omni latere illud comitantibus. Post sacrum corpus incedebant illustrium familiarum *e* complures etiam Oeniponto *e* delati hospites, atque innumerabilis omnium ordinum frequentia.

per Schwazensem pagum;

64 Ducebatur hæc sacra pompa, seu potius triumphus, longo itinere per amplum pagum Suazensem (quem merito scriptores plerique multis civitatibus præferunt, utpote valde notabili amplitudine sua, ædium elegantium multitudine, duobus monasteriis ac templo parochiali, per totam Tyrolim maximo, satis insignem.) Inter spectatores innumerabiles ex omni etiam late dissita multorum milliarium seu vicinia seu distantia: atque iterum in templum reducebatur, suoque in ara summa loco restituebatur, ut antea.

dein ad populum dicit abbas, ac celebrat episcopus:

65 Tum cathedram conscendebat reverendissimus, perillustris, ac amplissimus dominus præsul Lambertus, Montis S. Georgii abbas, inter assistentes hactenus in nostris memoratus, et ad confertissimam hospitum juxta ac Suazensium C concionem verba actui, quem descripsimus, solenni fecit aptissima, ac plausu unanimi recepta. Finito hoc sermone sacro, ipse reverendisssmus ac celsissimus S. R. I. princeps ac episcopus Brixinensis solennissimum Missæ pontificalis officium fecit, legente Evangelium reverendissimo ac perillustri domino canonico de Franzin, Epistolam reverendissimo ac illustrissimo domino comite Troyero, paulo ante memorato. Post prandium, illustri ad vesperum fere toto templo parochiali, solennes Litaniæ Lauretanæ decantatæ finem fecere festivissimæ huic luci.

hujusmodi piæ ac festivæ cæremoniæ

66 Altero itidem die, Lunæ nempe, sacrum oratorem ingenti animorum motu egit reverendissimus ac illustrissimus dominus comes ac canonicus Troyerus; officiatoris vero in ara summa coram sacris reliquiis munere functus est reverendissimus, perillustris ac amplissimus dominus præsul Montis S. Georgii. A prandio a reverendissimo ac celsissimo S. R. I. principe ac Brixinensi præsule, hospitibusque illustrissimis, reverendissimis aliisque innumeris omnis ordinis ac D conditionis hominibus spectati ludi theatrales in orchestra huic loco Suazonsi propria, et jam ab uno alterove seculo solis his usibus extructa. Thema erat: » D. NOTBURGA in arce Rottenburg, sancta, famula, pauperum mater, juventutis nobilis magistra, auxiliatrix omnium, et exemplar eorum, qui a servitiis sunt, in gratam memoriam moræ triennalis Suazii. » Pius certe comicus Acta D. Notburgæ non sine spectantium commotione et plausu in scenam dedit, et modulis musicis apte dolorem expressit, quo Suazium, tantæ Hospitis mora recreatum, ægre a se tantum thesaurum in locum Eben avelli patiatur: continuati sunt sacri hi ludi die Martis Mercuriique sequentibus.

continuantur diebus aliquot.

67 Decima sexta hujus mensis Sacrum solenne fecit reverendissimus ac perillustris dominus canonicus de Franzin: ad populum vero dixit admodum reverendus pater concionator regii parthenonis Halensis *f* e societate Jesu. Die insequenti decima septima, in ara summa Sacris operatus est reverendissimus ac illustrissimus dominus comes de Troyer: e cathedra vero dixit plurimum R. P. Theophilus Perckhofer, conventus RR. PP. Franciscanorum hujus loci Guardianus. E *f*

Reducuntur sacra ossa ad templum

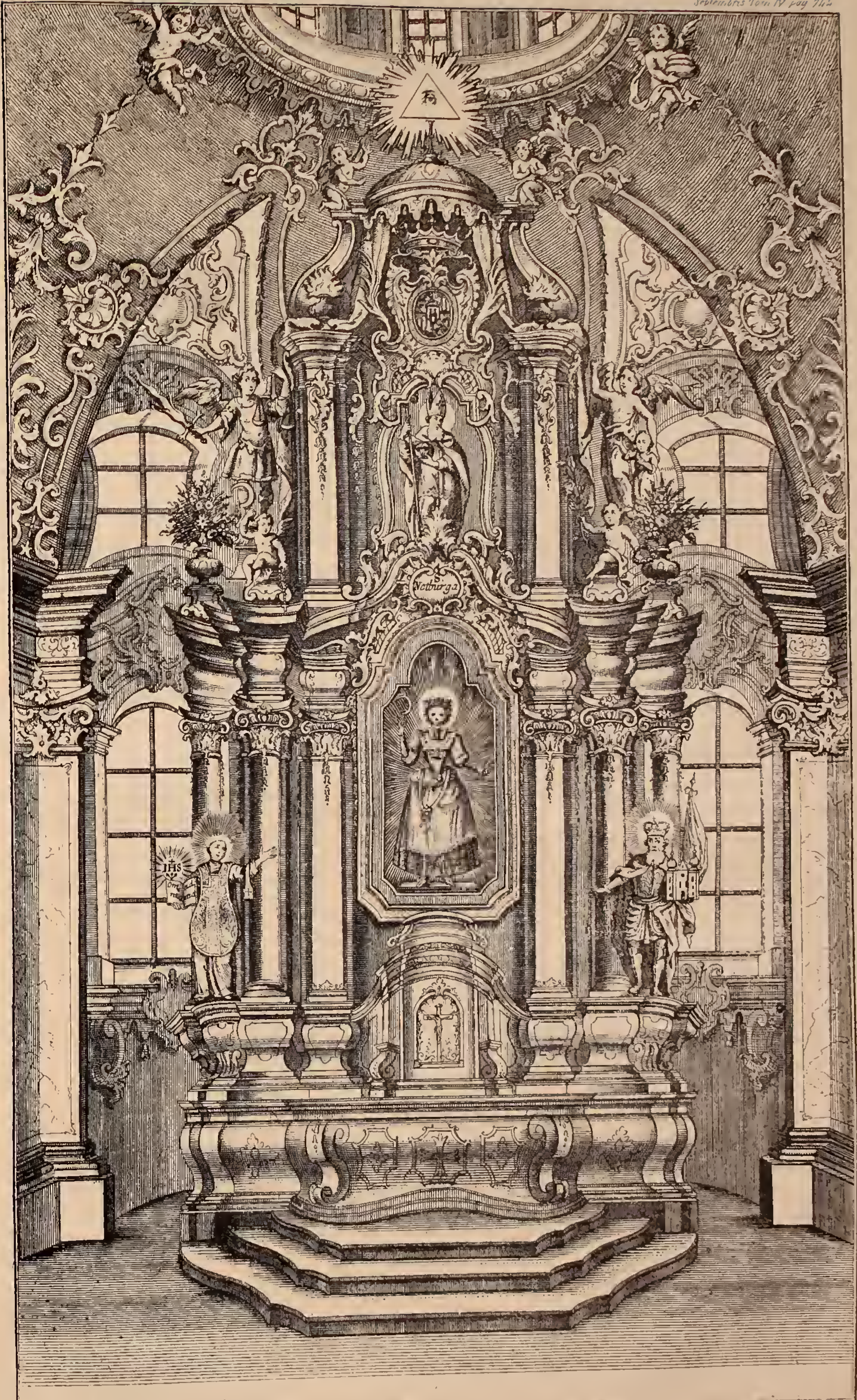
68 Die tandem ultima, decima octava, Sacrum ad aram summam peregit sæpius laudatus reverendissimus, perillustris ac amplissimus dominus prælatus Montis S. Georgii abbas, qui, peracto Sacro, infula ac pastorali suo ornatus, sacra lipsana una cum venerabili clero, illustrissimis quibusque ac confertissimo populo ad Oeni ripas deduxit. Hic iterum Oeno commissæ sunt sacræ exuviæ, secundoque flumine, consonantibus ad utrumque littus templorum campanis, mortariorum tonitruis, sacris hymnis et precibus, Yenbachium perlatæ sunt.

Ebenense, in ara principe collocantur,

69 Exonerata sacro hoc pignore et comitatu devotissimo navi, præsto fuit agmen equitem desultoriorum, qui duce illustrissimo domino comite de Starnberg has Divæ mortales reliquias ad locum usque Eben deduxit. Jamque templo Ebenensi quod eodem die una cum tribus altaribus consecrare dignatus est idem reverendissimus ac celsissimus episcopus Brixinensis, propinqui eramus; cum his obviam per notabile itineris spatium processit idem celsissimus, quo ac ceteris comitantibus in recens extructum ac decentissime ornatum Ebenense templum deportatæ, atque in F ara summa (ut typus fert) *g* perpetuis futuris *g* temporibus ex utraque patre spectabiles, collocatæ sunt.

et cum exhortatione clauditur festivitas.

70 In hujus rei memoriam perpetuo duraturam prævia exhortatione plurimum reverendi ac clarissimi patris promotoris Antonii Soll S. J. (qua gratias eidem celsissimo pro tot impensis conatibus illustrissimæ familiæ Tannenbergicæ pro tot sumptibus et curis, ceterisque omnibus perimpense egit) rogavit una præsentes reverendissimum dominum præsulem San-Georgianum, reverendissimos ac illustrissimos dominos canonicos, ac plurimum reverendum, prænobilem ac excellentissimum dominum decanum in Figen Petrum Josephum Ramblmayr, sacræ Theologiæ doctorem tamquam assessores; uti et testes requisitos perillustrem ac generosum dominum Joannem Georgium L. B. de Sternbach, ac admodum R. D. Franciscum Fluri parochum in Münster, ut prothocollum meum, cui hæc omnia peracta inserebantur, subscriberent: ac ut desuper instrumentum

Fran: Xav: Jungwierth Sc: Mon.

A instrumentum publicum erigeretur instanter repetiit.

ANNOTATA.

a *Apud quem nimirum famulata est olim Sancta nostra.*

b *Maximiliani imperatoris pietatem in* S. Notburgam, *et munificentiam in templum Ebenense exposuimus in hac parte* I *Gloriæ posthumæ* § 3.

c *Supra* Viecht *scribitur novum monasterium de qua nonnulla annotavimus capite præcedente lit.* m.

d *Vide corporis ornati formam in subnexa tabella.*

e Œnipontum *alias* Œnipons, *indigenis* Inspruck, *civitas est Germaniæ, comitatus Tyrolensis caput, ad OEnum fluvium.*

f Hala *oppidum est etiam comitatus Tyrolensi in OEni-valle, vulgo* Hall in Inthal.

g *Cernitur in medio hujus magnifici altaris* S. Notburgæ *sacrum corpus eo ornatu, quo descriptum fuit supra num.* 63. *Imago superius collocata repræsentat, quantum conjicio, S. Rupertum, episcopum Salisburgensem, antiqui* B *Ebenensis sacelli patronum; Acta ejus apud nos illustrata sunt ad diem 27 Martii. Paulo altius conspiciuntur insignia illustrissimæ atque in hoc templum munificentissimæ familiæ Tannenbergicæ. Imagines vero laterales exhibent S. Ignatium Societatis Jesu fundatorem, cujus nomen gerit comes Tannenbergicus, et S. Leopoldum, marchionem Austriæ, de cujus similiter nomine, uti scripsit ad nos Roschmannus, appellatur dicti comitis conjux,* illustrissima domina Maria Anna Leopoldina, comitissa de Tannenberg, domina in Nazeradez, nata comitissa de Starenberg, ex familia illa celeberrima, quæ tot heroes Augustæ Domui peperit.

CAPUT VII

Eximia principum personarum aliorumque liberalitas in novum templum S. Notburgæ hujus quoque in clientes munificentia beneficiis probata.

C

Eximia episcopi ac principis Brixinensis, et

Sed jam de beneficiis a diva hac Virgine post translationem suam collatis, et una insignibus quibusdam donis, eidem a cultoribus suis in grati animi memoriam oblatis, sermo nobis faciendus est. Inter dona etiam id unum ex præcipuis est, quod sæpe memoratus celsissimus princeps ipse hoc, quem primum descripsimus, ipso translationis die, Thaumaturgæ nostræ obtulit, duo millia nempe florenorum Rhenensium, apud ærarium provinciæ deposita, ut præter reverendum dominum curatum loci alius adhuc sacerdos in perpetuum ali possit.

aliorum in templum Ebenense liberalitas,

72 Ærarium quoque templi, licet ad fabricam etiam non pauca attulerit, ita brevi auctum est ut elegans domus canonica, trium ad minimum sacerdotum capax, ex fundamentis erigi potuerit. Sic et pavimentum templi ex nigro candidoque marmore brevi non levibus expensis eleganter sternetur. Ipsa quoque templi supellex sacra ab hoc tempore mirum aucta est; dono enim submissa est lampas argentea, thuribulum argenteum, casula seu vestis cruciata elegans a serenissima Holsteiniæ ducissa: calix pretiose inauratus ab excellentissimo L. B. de Firmian Salisburgo allatus: nec non a pluribus aliis illustribus personis calices complures, et eleganter confectæ casulæ.

A. ANTONIO ROSCHMANNO.

Beneficia varia

73 Exhibet autem præcipue se propitiam S. Notburga nostra omni beneficiorum genere; præprimis autem in periculis partus difficilis, in bonis fortunæ, adeo ut etiam eripuerit quosdam ad extremam paupertatem redactos. Plurima autem beneficia etiam hactenus præstitit in anxietatibus animi, adeo (quod aliqui in sacra Confessione ingenue fassi sunt) ut interdum multo tempore excitentur, necquieti remaneant, donec se divæ huic Virgini in Eben sistant.

instrumentis etiam authenticis probata;

74 Ceterum ut palam fiat, quænam fides his beneficiis habenda, afferam instrumenta, quæ mihi submisit admodum reverendus dominus curatus eodem sermone, quo usi sunt attestantes, tantumque ex vernaculo in sermonem transferam Latinum; si sigilla appressa his sint, addam E eorum signa; si apographa submisit, reddam sine sigilli signo; si ipsemet dominus curatus quædam mihi testatussit, monebo iterum, solo ordine chronologico, qui mens tantum præter interpretationem labor est, addito.

ægra

75 Georgius Goriub ex pago Damschall, malo pecorum contagioso indies increscente, remediisque naturalibus incassum adhibitis, divæ Notburgæ in Ebensfeld *a* fit supplex, atque in testimonium devotionis suæ etiam munus offert, et pecora sua, omni periculo submoto, sanitati restituta sunt. Jacobus Gregoritsch seu Bollar cum eodem conflictabatur infortunio, jamque infecto tumulato bove, alter periculo proximus erat; sed medelam attulit D. Notburga, lecto in ejus honorem Sacro, ac firma invocata fiducia, et pecus omne iterum a malo hocepidemico liberatum est.

pecora

76 Michaeli Vaupetschick seu Mobasser binæ jam vaccæ perierant, ac pecus reliquum cibum jam biduo capere renuebat. Tum ille ad vesperum ante somnum D. Notburgam invocat: dumque mane armentum visitat, integrum ac incolume invenit, pabulumque omne, jam ante dies aliquot appositum, consumptum videt; quo lætus beneficio, in gratiarum actionem Sacrum peragi curat, et munus divæ Virgini in Ebensfeld offert. F

sanantur;

77 Copia attestationis beneficiorum quorumdam, quæ infra scripti per intercessionem D. Notburgæ (quæ primum in Carniolia innotuit) accepere, ac de his a subscripto in fine domino cooperatore loci rigorose examinati etiam cum testibus fideliter deposuerunt. « Anno hoc « 1737 divinum Numen contagiosam luem pe« corum nobis immisit, quo malo vehementer « etiam parochia nostra Manspurgensis *b* afflicta « fuit. Supplices parochiani opem non sine sin« gulari auxilio S. Notburgæ implorarunt, præ« cipue in templo filiali SS. Hermagoræ et For« tunitati in Ebensfeld, loco ad illustrissimum « dominum Franciscum Bernardum comitem de « Lamberg spectante. Ut gratias alias ac com« plures taceam, tres tantum afferam *c*, quæ « authentice testibus firmatæ sunt, nempe Cas« paro Kherschetsch et Francisco Klebuig. Dabam

A. ANTONIO ROSCHMANNO.

« bam Manspurgi, 1 Decembris 1737, Raymundus Dietrich coop. loci.

Terra sepulcri ejus

78 « Instrumentum de anno millesimo septingentesimo trigesimo sexto. Cum anno 1736 « periculose ad mortem usque per hebdomades « omnino 21 decumberem, nihilque omnino « subsidii ars medica afferre posset; adeo ac- « crevit denique malum, ut in vehementissimis « stomachi torminibus, nemo consilium opemve « afferre potuerit. Tandem illustrissima domina « parens mea ad S. Notburgam plena fiducia « confugit, aliquid terræ de ejus sepulchro aquæ « miscuit, mihique præbuit inscio. Vix potueram « usus, jam dolores remittere etc. Cumque quid « immiscuisset mihi domina parens revelasset, « ingenti et ipse accensus fiducia, altera vice « potum repetii, et cum paululum quietem cepis- « sem, omnes remisere dolores adeo, ut totus « simul ac semel respiraverim, adeo quidem ut « ipse languor, ex hoc diuturno morbo contrac- « tus, in horas singulas cessaverit, et ego inte- « græ sanitati restitutus fuerim.

viro prænobili sanitatem affert,

B

79 « Quod ingens beneficium post Deum ter « Optimum Maximum nemini alteri, quam huic « magnæ Evergetæ adscribere possum et debeo. « Quapropter ad commonstrandam summam, « quam illi debeo, gratitudinem, et ad ulterius « incrementum honoris ac gloriæ divinæ in San- « ctis suis singulis, hoc instrumento id notum « facere constitui, atque in fidem horum omnium « illud propria manu subscripsi et sigillum gen- « tilitium apposui. Datum Œniponti 1 Maii 1739. « Sacræ Cæsareæ ac Catholicæ Majestatis Came- « rarius, excelsæ cameræ superioris Austriæ « consiliarius, L. B. in Kelburg, et Authofen, « dominus in Singen et Megdberg etc.

(L. S.) « Franciscus Carolus L. B. de Rost. »

et pecorum

80 « Ego infra scriptus vigore præsentium te- « stor, quod cum anno præterito in loco Zecho- « witz, atque in armentis Regio Bohemico ca- « meralibus inhæreret lues boaria, quæ multa « ex his jam neci dederat; ego vero a nobili « viro Kiliano Josepho Kaliwoda, rei forestalis « præfecto regio in Brandeis *d*, pauxillum terræ « de tumulo D. Notburgæ accepissem, hanc in « potu ego et alii plenus spei adhibui, et statim « auxiliarem manum divæ Virginis expertus « sum. Datum in regiis cursus publici ædibus « Zechowitz *e* 27 Martii 1744.

d

C

e

(L. S.) « Joannes Buren Postarum Præf. »

luem

81 « De hac terra sepulchrali S. Notburgæ « meis pecoribus adhibita idem testor. Ex domo « canonica parochiali Zechowitz 27 Martii 1744. « (L. S.) P. Samuel Ignatius Vodhlon curatus « Zechovici. Idem et mihi contigit, caula mea « jam ad ultimum pecus exacuata, et salvum « evasit. Zechowitz 27 Martii 1744.

(L. S.) « Joannes Ignatius Sladerk « civis in Zechowitz. »

exstinguit.

82 « Ego infra scriptus testor in conscientia, « quod cum lues epidemica, hic locorum longe « lateque grassata, pleraque extinxisset anima- « lia, et ego huic malo remedium allaturus, ter- « ram de sepulchro divæ Notburgæ, mihi a meo « domino affine admodum R. P. Francisco Ti- « motheo Ramblmayr ex Tyroli submissam, in « potu animalibus exhibuissem, per hujus Sanctæ « intercessionem (Deo sint laudes maximæ) salva « et immunia omnia conservata sint: quod et « amicis meis circa sua pecora contigit, quibus- « cum hanc terram communicavi. Actum in re- « gia domo venatoria Albi - Bunzlarr apud « Brandeis ad Albim 27 Martii 1744.

D

(L. S.) « Kilianus Josephus Kaliowoda, « rei forestalis præfectus regius. »

Claudus ad aram Sanctæ usum pedum recuperat.

83 « Ego infra scriptus præsentium tenore « fidem facio, quod Jacobus Schmosteck, in Pil- « stain ex Styria natus, non solum anno elapso « 1745 in hujate templo beatæ Virginis in insula « Werth seu Mariæ lacu dicto, sed etiam præ- « senti hoc anno 1746 decima nona hujus men- « sis Junii, tertia nempe Dominica post Pente- « costen, iterum peregrinationem ac devotionem « suam peracturus, totus claudus ac miser, pede « nempe unico inutili furculis alaribus subnixum « se stiterit; ubi in preces ac genua, durante « sacro, ante aram divæ Notburgæ effuso per « intercessionem beatissimæ Virginis ac S. Not- « burgæ, inspectantibus ac attonitis multis præ- « sentium, ac satis numeroso peregrinantium « affluxu, sub Missæ benedictionem ultimam « homini furculæ alares insolito fragore confra- « ctæ exciduut; ille vero salvus, sanus et ere- « ctus, nullo remanente vestigio vel impedi- « mento, e templo discessit, postquam ante, « gratiis utraque Anxiliatrici peractis, in per- « petuam rei memoriam prædictas furculas ala- « res ibi reliquisset. In fidem sigillum apposui, « Datum Mariæ See in Carniolia superiori « 20 Junii 1746. Thomas Wallock capellanus « loci. » Hoc prodigium esse verissimum, nuper admodum mihi viri nobiles, qui a præsentibus istud audierant, Brixinæ (ad quam ecclesiam locus iste in Carniolia spectat) tanquam rem ipsi celsissimo defuncto, ac nunc regenti celsissimo ac officialibus pluribus notissimam testati sunt: nec dubitarunt instrumentum solennius, si necessarium, a consilio aulico Bixinensi præsto futurum.

E

Polypus

F

84 Ex litteris admodum reverendi domini curati Ebenensis Andreæ Mantinger. « Dominæ « JosephæVeldnerin, archigrammatæi Rastaten- « sis *f* uxori, polypus in naso crescere incepit, « septies equidem filo serico a spiraculis sub- « ligatus ac remotus: sed ita demum nasum « implevit, ut sectio inevitabilis foret; jamque « dies operationis dicta fuerat, cum vespere præ- « cedenti amicus opem implorandam D. Notbur- « gæ suasit; impositæ capiti sacræ hujus Virgi- « nis reliquiæ, et nasus aqua, cui terra de Sanctæ « sepulchro injecta, madefactus est: altero die « polypus ita recessit, ut facile religari potuerit. « Verum adhibitis iterum ex consilio medicorum « rebus præservantibus, crescere periculum « sensit: in sola igitur, relictis his omnibus, « D. Notburga spem omnem misera posuit; po- « tum terra sepulchrali mixtum repetiit, naso « aspersit, ac demum evanescente polypo con- « valuit ex integro. Post anni dimidium, die « nempe 24 Septembris anno 1749, locum Ebe- « nensem peregrina accessit, nasum argenteum « tanti beneficii testem gratissimo animo obtu- « lit, reique totius seriem oretenus aperuit. »

85 « Virgo Catharina Jellin Viennensis Au- « striaca

et apostema curantur. « striaca apostemate in collo tam periculose de- « cumbebat, ut actum de vita medici denuntia- « rent. Ægram curabant moniales Elisabethinæ, « suaserantque cultum per 9 dies D. Notburgæ « coram hujus imagine. Die nona, cum coram « hac imagine surgeret, apostema feliciter erupit. « Hinc in gratitudinem argenteum anathema « submisit.

Grandines frequentes cessant; 86 « Vicinia Scheffauensis in inferiori Oeni « Valle die 9 Maii 1750 grato animo testata « est, quod a decennio, licet antea incredibili « damno per grandines continuo affecta fuerit, « a quo nempe annis singulis saltem semel voto « facto aliqui ex vicinia peregrinatum accessis- « sent, ac Sacrum decantari curassent, nullam « amplius grandinem agros suos afflixisse. »

pecora, grassante lue, servantur. 87 Apographum attestati autographi mihi nuperrime submissi. LAUDATE DOMINUM IN « SANCTIS SUIS. Grassante non multis abhinc « annis horrenda in circumvicinia nostra anima- « lium lue, pro avertendo a limitibus nostris tam « grandi malo unicam post Deum spem et fidu- « ciam in patrocinium divæ virginis Notburgæ B « posuimus. Eapropter ex voto præter erogatam « in honorem hujus Thaumaturgæ spectabilis « eamdem exhibens pictura a nobis in ecclesia « publicæ venerationi fuit exposita, et coram ea « per octiduum ardentes fusæ sunt preces. Nec « frustrato, sed optato effectu ; siquidem, ut pie « credimus, per validam hujus Auxiliatricis in- « tercessionem nos ab imminenti periculo libe- « rati, et animalia nostra ad unum omnia (Deo « propitio) ab omni contagio sana et salva con- « servata fuerunt. In quorum fidem, et D. Not- « burgæ debitum honorem et devotionem dila- « tandam, manum et sigillum abbatiale proprium « appono. Ex præpositura collegii Novacellensis « canonicorum regularium Lateranensium S. Au- « gustini, diœcesis Brixinensis, comitatus Tyro- « lensis, die 1 Novembris 1750.

(L. S.) « Antonius abbas Lateranensis, præ- « positus insulatus, steurarum com- « promissarius, et statuum deputatus « intimus. »

Monialis vehementi capitis dolore liberatur. 88 « Omnia ad majorem Dei gloriam. Cum « anno 1729 una sororum in conventu nostro « Viennensi professarum (cujus nomen ex animi « demissione siletur) probabiliter ob servitium « ægræ cuidam, quæ ex morbo, qui elephantiasi « non multum absimilis erat, decumbebat, « impensum, ingentem corruptionem in massa « sanguinis, qui putridæ materiæ, quam sanguini « similior erat, atque sic continuum capitis « dolorem sibi contraxisset, durassetque hoc « malum ab anno 1729 usque ad annum 1733, « omnibus medicorum auxiliis, votis ac pere- « grinatoribus, per alias personas obitis, om- « nino irritis, medici cum consensu ægræ ad « trepanizationem procedere voluere, sola reni- « tente tunc temporis superiore conventus. Ægra « hoc in articulo constituta, filiali fiducia opem « sanctæ Tyrolensis famulæ, divæ Notburgæ im- « plorat, liberationem vel a malo vel a corpore. « Visum dein medicis novam, uti vocant, cu- « ram inchoare ; cumque secundam dosim die « 19 Novembris, festo divæ Elisabethæ, sancti « Ordinis patronæ, sumpsisset, intolerabilis ite- « rum capitis dolor miseram per horas aliquot « excruciavit ; postea vero penitus desiit, nec am- « plius rediit ; cum tamen doses adhuc undecim » absumendæ fuissent : ut adeo fateri medicus » coactus fuerit, quod tam promptam sanitatem » nentiquam pharmacis, sed majori ac superna- » turali vi adscribere debeat. Confessa dein hanc » collocatam in diva Notburga fiduciam fuit hæc » soror, adscribitque in hodiernam diem recupe- » ratam salutem, qua modo, utut provectioris » ætatis, ea integra utitur. Hæc in fidem ad ma- » jorem honorem ac gloriam Dei et famulæ » ejus D. Notburgæ, atque in humillimam gra- » tiarum actionem testari debui. Viennæ 5 Ju- » nii 1752. *A. Antonio Roschmanno*

(L. S.) » Maria Aloysia Blumin, Tertiæ » Regulæ S. Francisci, Ordinis » S. Elisabethæ P. T. Superior *g*.» *g*

ANNOTATA.

a *Locus est in ducatu Carnioliæ, ubi insignem cultum habet* S. Notburga, *uti patebit in parte secunda Gloriæ posthumæ.*

b *Etiam loci hujus, in Carniolia siti, frequens mentio recurret in eadem secunda parte.*

c *Tres gratiæ hic memoratæ, non ex iis sunt, quæ subduntur, sed eædem, quæ testificationi jam præmissæ sunt a num. 75, ut manifestum fiet ex memorata parte secunda Gloriæ posthumæ, ubi inter plurima beneficia in Ebensfeld et per integrum Carnioliæ ducatum Sanctæ nostræ patrocinio impetrata, redibit hæc ipsa testificatio cum iisdem tribus gratiis paulo fusius expositis.* E

d Bruudusium *seu* Brandisium *oppidum regni Bohemiæ ad fluvium Albim, teste Baudrandot vix tribus milliaribus Germanicis distat Praga.*

e *Alter haud dubie hic Bohemiæ locus est, at quem non reperio ; nisi fortasse ex iis unus sit, sic scriptis haud procul Brundusio :* Czakowitz, Czwrtfchowitz, Czelakowitz.

f Ratstatum, *incolis* Ratstadt, *et* Rastat, *teste Baudrando, oppidum est Germaniæ in Suevia et in marchionatu Badensi superiori.*

g *Hujus testimonii autographum, Vienna Austriæ in Tyrolim ad ecclesiam* S. Notburgæ *destinatum, describi curavit, et ex Germanico Latine a se redditum nobiscum communicavit clarissimus Roschmannus, datis litteris Oeniponto die 13 Julii anno 1752 : in hisce autem monet, se ex aliis jam prius intellexisse, quod ipsa hodierna memorati conventus superior Maria Aloysia Blumin, nata scilicet Schwazii in Tyroli, eadem sit soror, cujus in relatione, tecto nomine, fit mentio, quæque insperatam olim tam cito sanitatis recuperationem* S. Notburgæ *patrocinio attribuit etiam hodie: nec profecto id illa obscure insinuat, dum scribit, se hæc in humillimam gratiarum actionem testari debuisse.* F

GLORIÆ

AUCTORE J. P.

GLORIÆ POSTHUMÆ

PARS ALTERA

CULTUS IN ALIAS REGIONES DIFFUSUS

§ I. Altaria Sanctæ exstructa in Tyroli, Istria et Carniolia, in quibus aliisque regionibus peculiariter colitur.

Sanctæ cultus peculiaris locis variis.

Prodigia, quibus Deus Ancillam suam decoravit in Eben, et beneficia, quæ præstitit ipsam invocantibus, non modo causa fuerunt, ut celebre evaserit ejusdem Sanctæ nomen per Tyrolim universam et finitimas regiones, utque ad B *dictum locum confluxerit magna piorum peregrinantium copia, uti ex relatis patuit; verum etiam, quemadmodum fieri assolet, dum Sanctus aliquis beneficum se præbet erga clientes, ut et in Tyroli et in aliis Germaniæ partibus cultum specialem obtinuerit, electa fuerit in patronam, exstructa vel ejus tutelæ devota fuerint sacella et ædes sacræ, erecta altaria, effigies publicæ venerationi expositæ, et in privatis domibus summo honore asservatæ ac cultæ; nec sine ingenti hominum cum infirmitatibus aut adversitatibus conflictantium emolumento. Non habemus quidem documenta seu impressa seu manuscripta, quibus singula speciatim ac fuse probemus de singulis regionibus, per quas cultus ejus longe lateque dispersus est, Austria, Bavaria, Bohemia, Carinthia, Croatia, Goritia, Stiria, Suevia; attamen de nonnullis ea jam nunc colligi potuerunt ex relatione beneficiorum per clarissimum Roschmannum adornata; de reliquis vero colligi eadem poterunt ex relationibus et documentis, quæ ex Tyroli, Istria et præsertim Carniolia nobis submissa sunt.*

In Stilfes, loco Tyrolensis comitatus

C 2 *De Tyroli quæ specialim novimus, accepta denuo referimus laudato Roschmanno, qui in annotatis ad Vitam* S. Notburgæ, *per Guarinonium collectam, scribit in hæc verba :* Cæterum non tantum Gezneri, verum et Guarinonii, Raderi ac Brunneri temporibus, non tantum eximie culta, sed et benefica fuit Beata nostra, imo tam celebris ejus veneratio evasit, ut etiam ejus honoribus sacellum perquam elegans non procul Sterzinga in parochia Stilfes, loco non multum ultra quatuor horas a Brixima distanti, extructum fuerit, cujus ara S. Notburgæ imaginem et omnes circum muri Divæ gesta tam artificioso egregii cujusdam in hac arte viri depicta sunt penicillo, ut nullibi alias de Diva hac elegantius quid viderim. Ipsum sacellum pro-episcopus Brixinensis (*anno*) 1651 sanctæ Thaumaturgæ nostræ honoribus rite consecravit, ut litteræ autographæ, a me inspectæ, et dein authenticæ mihi jam 1737 submissæ, pluribus enarrant. *Memoratas litteras ipse in finem Notitiarum suarum conjecerat, nos hic subnectimus.*

altare ejus nomini consecratur,

3 Jesse Perkoser, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Belinensis, suffraganeus Brixinensis etc., universis et singulis Christi fidelibus præsentibus et futuris salutem in Domino sempiternam. Recognoscimus per præsentes, quod anno a Nativitate Domini nostri Jesu Christi millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo, die vero decima octava mensis Julii in capella existenti in cœmeterio prope ecclesiam parochialem sanctorum Petri et Pauli apostolorum loci Stilfes, Brixinensis diœcesis, altare ad nomen et honorem S. Notburgæ virginis consecravimus, et dedicavimus, ac in eo reliquias SS. Joannis Baptistæ, Simonis et Judæ apostolorum, Fortis martyris, Celsi martyris, unius martyris ex cœmeterio Calixti, unius martyris ex cœmeterio Prætextati, Pirminii confessoris, Tertulæ martyris ex cœmeterio Calixti, Vincentiæ martyris ex cœmeterio Prætextati inclusimus, recondidimus et sepelivimus.

et præscribitur festum dedicationi annuum:

4 Instituentes festum anniversarium dedicationis et consecrationis hujusmodi die Dominica ante festum S. Cassiani episcopi et martyris quotannis ac perpetuis futuris temporibus celebrandum, cupientes præterea, ut dictum altare debitis colatur honoribus, ac a Christiano populo jugiter et devote frequentetur, omnibus et singulis Christi fidelibus, qui prædicta die Dominica ante festum S. Cassiani episcopi et martyris devotionis causa eamdem capellam et altare visitaverint, ac in ea pro exaltatione sanctæ matris Ecclesiæ, hæresum extirpatione, aliisque tam publicis quam privatis propriis, seu proximi necessitatibus, vel prout devotio iis suggesserit, preces ad Deum pie effuderint, de Omnipotentis Dei misericordia, beatorumque Petri et Pauli apostolorum confisi suffragiis, quadraginta dies de vera indulgentia, in forma Ecclesiæ consueta, misericorditer in Domino concessimus et relaxavimus, prout harum testimonio litterarum, manus nostræ subscriptione et sigilli nostri pontificalis appensione munitarum, concedimus et relaxamus. Datæ in Stilfes die decima octava mensis Julii anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo. Jesse episcopus, ut supra. E

festum ejus peculiare ibidem celebratur die 22 Octobris.

5 *Præter festum dedicationis in litteris præscriptum, habent etiam ibidem festum peculiare Sanctæ nostræ die 22 mensis Octobris, prout discimus ex duplici testimonio,* quod, *teste Roschmanno, litteris* additum fuit ex Calendario ibidem ecclesiastico a binis plurimum reverendis dominis decanis ruralibus, ut vocant, *quodque hic transcribimus. Primum sic habet :* Post festum S. Ursulæ die immediate sequenti celebratur festum S. Notburgæ cum officio de Communi Virginum in ejusdem sacello. *Alterum sic :* Post festum S. Ursulæ die immediate sequenti celebratur festum S. Notburgæ cum officio de Communi Virginum in ejusdem capella, et communiter etiam habitus fuit sermo ante altare S. Notburgæ, tamquam singularis patronæ hujus parochiæ, confluente etiam multo peregrino populo. *Hinc in Carnioliam progredimur.* F

Cultus insignis in Carniolia, præsertim in Ebensfeld.

6 *Magnus est Sanctæ nostræ cultus in omnibus hujusce provinciæ partibus; at nullibi major quam in Ebensfeld, qui locus subjectus est parœciæ Manspurgensi haud procul a Savo fluvio. De beneficiis ibidem obtentis prælibata sunt nonnulla in collectione clarissimi Roschmanni c.* VII, *sed fusa insuper communicata nobiscum fuit Relatio historica Ms., in qua cultus anno* 1736 *inchoati occasio et modus, progressus ejus et hodiernus splendor, constructio altaris, translatio reliquiarum et ingens beneficiorum numerus tam plene explicata sunt, ut ei quidquam superaddere necesse haud sit. Conscripta*

A *pta autem et huc transmissa est dicta Historia Germanico idiomate, ac proin, ut prelo committeretur, in Latinum fuit transferenda.*

de quo dubitur Historica relatio;

7 *Sed, ut verum fatear, non exiguam molestiam crearunt primo character Germanicus obscurus et implicitus, dein voces hinc inde occurrentes et in illis haud dubie partibus usitatæ, sed nobis ac ipsismet Lexicis Germanicis incognitæ, adeo ut pro quarumdam interpretatione recurrendum fuerit ad alios ejus linguæ peritiores, et, his etiam determinatam significationem ignorantibus, nonnullæ fuerint omittendæ, ut videbitur in annotatis, ubi passim indicabimus, si quid vel omissum vel dubitanter positum sit. Nihil tamen hinc passa est rerum narratarum substantia, ad quam, uti etiam videbitur, fere nihil faciunt voces omissæ, vel sub dubio expressæ. More nostro divisimus Historiam in capita ac numeros, et singulis suos titulos affiximus; in reliquis autem tum enarrationis modo tum stylo Germanico, quantum licuit, adhæsimus, nec multum curavimus nitorem Latinum, ut fideliores inveniremur. Ceterum cum valde prolixa sit memorata Relatio historica, collocavimus eam ad calcem hujus secundæ partis Gloriæ posthumæ: necesse autem erat, paucis ista hoc* B *loco prælibare, quia cultus Ebensfeldiani splendor, et beneficiorum illic impetratorum copia, incitamentum videtur fuisse præcipuum ad promovendam* S. Notburgæ *gloriam aliis etiam locis, de quibus agendum restat.*

Pisini item in Istria,

8 *Prodiit anno 1744 typis Labacensibus in Carniolia libellus, ab anonymo* S. Notburgæ *cultore Italice exaratus, sub isto titulo :* Compendium prodigiosæ vitæ ac mortis S. Notburgæ virginis Tyrolensis, lucidissimi speculi et exemplaris famulantinm puellarum, quæ ob famam sanctitatis et miraculorum per Tyrolim, Bavariam, Austriam, Stiriam, Carinthiam, Carnioliam nuper celebris, beneficiorum splendore illustris, et tamquam peculiaris pauperum ac pecorum patrona et fautrix honorata, hodiedum novis in clientes suos gratiis collatis clarescit in comitatu Pisinensi in ecclesia RR. PP. Franciscanorum reformatorum. *Opusculum suum divisit auctor in octo capita, quorum sex prioribus complexus est vitæ seriem, mortem et hujus adjuncta, aliaque, quæ ex diversis documentis nos hactenus protulimus. Capite tandem septimo exponit cultum, quem habet Sancta in ecclesia dictorum patrum* C *Franciscanorum Pisini, civitate Istriæ ad Nauportum* (il Quieto) *fluvium, priscis* Pucinum *dicta, Blavio et aliis* Pisin novo.

ubi ad exemplar aliorum locorum

9 *Exorditur autem a rationibus, quibus moti patres isti honorem* S, Notburgæ *in Istria promovendum censuerunt. Primam fuisse significat exemplum datum in Ebensfeld, ubi Sanctæ, simulac fama ejus, tamquam peculiaris pauperum ac pecorum patronæ a Deo constitutæ et beneficiis variis decoratæ, in Carnioliam pervenerat, extructum fuit altare et honor exhibitus plane singularis. Alteram item fuisse indicat exemplum RR. PP. Augustinianorum discalceatorum prope Labacum, quæ Carnioliæ civitas est episcopalis, pertinensque ad Augutissimam Domum Austriacam, Italis* Lubiana, *Germanis* Laubach: *quod, quia alibi ejus mentio non recurrit; ipsiusmet auctoris verbis Latine redditis hic expromo:* Idem, *quod Ebensfeldiæ factum fuerat,* fecerunt etiam RR. PP. Augustiniani discalceati in ecclesia sua, S. Josepho dedicata, extra civitatem Labacensem, ubi de consensu illustrissimi principis diœceseos antistis ædificatum est sacellum et altare consecratum in honorem Sanctæ: eo in loco Deus per merita Ancillæ suæ quotidie beneficia confert iis, qui in suis calamitatibus vera cum fiducia ejus opem implorant.

AUCTORE J. P.

S. Notburgæ altare

10 *Hisce subnectit tamquam rationem tertiam, et priores duas confirmantem, beneficia quædam collata iis, qui Ebensfeldiæ S. Notburgæ patrocinium invocaverant; ea non transcribo, quia jam partim data sunt a clarissimo Roschmano, partim dabuntur in Historia Ebensfeldiana. Post hæc sic pergit auctor Italice :* Hisce de causis RR. PP. Franciscani reformati cultum Servæ Dei altissimi promovere cupientes in sua ecclesia beatæ Mariæ de aurifodina, dicta de Visitatione, quæ monasterio juncta est, et anno Domini 1481, Sixto IV Pontifice Maximo, et Frederico IV imperatore, primordia accepit, altare erexerunt in udo teetorio depictum, atque in medio pala Sanctæ *posita est. Italice habetur :* al mezzo la pala della Sancta. Pala *autem Italis æque ac Latinis instrumentum rusticum est; si ferreum sit, ad fodiendam terram, si ligneum, ad invertenda frumenta, aut purganda stabula destinatum.*

summo apparatu erigitur,

11 Factum id est, *verba auctoris sunt Latine versa,* die 4 Junii anno 1743, Feria tertia Pente- E costes. Prævie tamen ad solemnes cæremonias invitati fuere reverendi domini parochi locorum adjacentium, qui solito suo ardore et studio, ut veri pastores, oves sibi commissas ad devotionem S. Notburgæ incitarunt. Adfuit ingens hominum multitudo. At potissimum eminuit ardor R. D. Andreæ Mattich, rectoris ecclesiæ Vermensis (Vermo *notatur in tabulis ad fluvium Nauportum supra laudatum haud procul Pisino)* qui comitantibus duobus aliis venerabilibus sacerdotibus, et numeroso populo, supplicantium ritu incedente, comparuit. Ut autem solemniis plus splendoris accederet, sub meridiem Feriæ antecedentis e turri æris campani sonitu signum datum fuit eo ritu, quo dari solet in canonizatione vel beatificatione Sanctorum Ordinis. Sic incensa magis populi veneratione erga Notburgam, quam Novæ Sanctæ titulo ibidem appellant; tantus insequenti die fuit concursus, ut altera videretur festa dies consecrationis ecclesiæ beatæ Mariæ de Portiuncula, lætantibus plurimum dictis patribus ac Deum in Sancta sua collaudantibus, quod ejusdem cultus jacta fundamenta conspicerent coram tanta multitudine hominum : horum devotio accensa est amplius F post auditam orationem panegyricam Illyrica lingua recitatam per ejusdem monasterii virum religiosum, propagatorem cultus S. Notburgæ, ad cujus aram cum solemni musica decantatum fuit sacrum Missæ officium.

§ II. Beneficia S. Notburgæ Pisini in Istria honoratæ adscripta.

Bini fratres,

Auctor, præcedente § laudatus, capite VIII *asserit, mox post erectum altare collata fuisse beneficia iis, qui firma cum fiducia opem* S. Notburgæ *invocaverant, assertumque suum probat sequentium enarratione.* Die tertia, postquam erectum esset altare, mensis Junii septima, Joachimum filium domini Antonii Pucich, comitatus Pisinensis *(nomen officii Italicum* contrascrivano *interpretatus*

AUCTORE J. P.

interpretatus non sum, quod lateret, quomodo Latine exponendum esset) subita pleuritis cum continuo æstu corripuit, eoque deduxit, ut de salute ejus ambigeretur. Anxii parentes, quibus puer propter indolis probitatem multum carus erat, humanis remediis usi sunt: tertio itaque illi aperta fuit vena. Sed monente medico, imminere periculum, ac videri sibi, diem quartum puero fore ultimum, ad cœlestem medicinam recurrerunt, ad opem, inquam, S. Notburgæ, jusseruntque ad ipsius aram Sacrum celebrari die 9 mensis ejusdem.

quorum alter pleuritide,

13 Distulit tamen beneficium Sancta, ut liqueret, sanitatem divinitus concessam fuisse. Itaque die mensis decimo, qui erat ægritudinis quartus et juxta præsagium lethalis, usque adeo mali vehementia æger oppressus fuit, ut sensibus destitutus luctari cum morte videretur. Non deposuit spem in S. Notburga positam pius genitor; ad ædem sacram RR. PP. Franciscanorum reformatorum se festinanter contulit, ibidemque firma cum fiducia ante Sanctæ aram prostratus, pueri sanitatem flagitavit; nec diutius distulit illa exaudire humiles preces: concessit gratiam. B Etenim domum reversus meliore loco et ab omni periculo liberum invenit filium, qui postmodum Servatrici suæ gratias acturus venit, et ad ejus aram Missam celebrari voluit.

alter gravi febri laborat, sanantur.

14 Die 14 Septembris anno 1743, præfatus dominus *(Antonius Pucich)* non minus beneficium obtinuit alteri filio suo Josepho. Hic sub initium dicti mensis Tergestæ *(civitas est Istriæ, incolis* Trieste) morbo afflictus est, et, licet tum venæ incisio, tum remedia alia adhibita fuissent, acuta febri in eum statum perductus, ut reliqui juvenes, studiis illic operam dantes, cum tempus revisendæ patriæ advenisset, pristinam vultus formam in ipso non denotarent. Hunc tristem nuntium Pisinum appulsi ad parentes detulere, affirmantes, se credere, quod jam tum vita functus esset. Gravissimo dolore perculsis parentibus in memoriam rediit collatum nuper a Sancta beneficium alteri filio; itaque die 14 dicti mensis Sacrum ad illius aram fieri curarunt, firmiter confisi fore, ut et illum sanum reciperent. Nec spe sua frustrati sunt: quippe paucis post dieC bus allatus est nuntius, quod melius esset filio; is itaque ab ipsis domum revocatus est, sanus Pisinum advenit, et rogatus, quo die melius se habuisset, respondit factum id esse die festa inter Nativitatem beatæ Mariæ Virginis, et sequentem proxime diem Dominicam, quæ ipsa fuit dies sacra Exaltationi sanctæ Crucis, quando celebratur festiva Sanctæ memoria. Ipse autem, ceteris fratribus comitantibus, hic comparuit grates relaturus Patronæ suæ, et Missæ sacrificium fieri jussit.

Mutus ex gravi morbo sanitatem et loquelam recipit;

15 Sub initium mensis Julii anno eodem, Laurentius Ivula e parœcia Lindaro *(locus est item Istriæ haud procul* Vermo, *de quo supra)* ex ægritudine ad statum tam miserum redactus erat, ut mortuo similis esset; jamque sanctissimis Sacramentis munitus, non solum cum diuturno malo conflictabatur, sed præterea loquelam prorsus amiserat, ingenio tamen præsentissimus. Quapropter ad S. Notburgam se convertens promisit fore, ut Pisini ejus altare inviseret, et Missam procuraret. Facto voto, sanitatem consecutus est, non tamen simul loquelam. Sperans nihilominus etiam hanc consecuturum se, assumpto socio, interprete signorum, quibus sensa animi indicare cogebatur, Pisinum contendit, ubi sacerdoti, cui D signis monasterium demonstrabat, modo junctis manibus modo extensis desiderium suum, ut ibidem Sacrum fieret, aperuit. Huic ille interfuit devotissime, sed absque loquendi facultate. Absoluto autem Sacro, templo exiens cum prædicto sacerdote loqui cœpit. Quod prodigium, per insignia S. Notburgæ merita obtentum, ubi divulgatum est, multum auxit venerationem ergo Sanctam, maxime apud illos, qui ipsum ante mutum cognoverant, postea vero loquentem audiebant.

prægnans abortus periculo, et difficili partu liberatur;

16 Gasparina, uxor Andreæ Petkovich, die 5 mensis Julii anni 1743, jam sexto mense gravida, infelici casu e supremo scalarum culmine ad solum usque delapsa est, atque in abortus periculo constituta. Monita per matronam, quæ istuc in ejus auxilium accurrerat, ut se S. Notburgæ commendaret, votum nuncupavit recitandi, quamdiu viveret, diebus singulis semel orationem Dominicam et Angelicam salutationem, si fœtum gestaret usque ad consuetum tempus. Adhæc addidit, inducturam se prolem, quam eniteretur, ut Sanctæ simile tributum penderet. Emisso voto, defuncta est periculo. Deinde, E cum pariendi tempus adesset, triduo parturivit, et nihil juvantibus remediis per obstetricem adhibitis, prius emissum votum confirmavit, atque atque alterum adjecit, procurandi Sacrum ad aram Sanctæ, si modo prolem vivam, quæ salutaribus Baptismi undis ablui posset, mundo ederet. Potiuus feliciter peperit die 21 Septembris, atque infans usque nunc vivit, ipsa vero votum persolvit.

moribundi

17 Joannes Vodopia, incola civitatis Pisinensis, jam per dies septem morbo triplici, ardente scilicet febri, dysenteria, ac pleuritide laborans, die 26 mensis Julii ad extremam vitæ periodum perductus erat, munitus ergo sanctissimis Ecclesiæ Catholicæ Sacramentis, ad transitum ex hac vita in alteram parabat sese. Misera ipsius conjux auditis gratiis, quas Omnipotens per magna S. Notburgæ merita indulget omnibus, ad eam vera cum fiducia recurrentibus, aliquem dicto die ad Sacrarium delegavit, ut sine cunctatione Res divina perageretur ad altare S. Notburgæ pro persona in agone constituta; quo tem- F pore ipsa assistens moribundo marito, ferventibus suspiriis invocavit Sanctæ patrocinium: ipso monumento rectius valere cœpit ille, et sanitatem recuperavit.

subito sanantur,

18 Laurentius Aisner urente febri ita correptus fuit, ut post tertium et quartum diem longioris vitæ spem deponeret: tandem die 8 Augusti anno 1743 pectoris ipsius pars inferior glaciei instar frigescebat, superior vero ardebat instar ignis, Quapropter, cum se sanctis Ecclesiæ Sacramentis muniri curasset, advertens, nihil quicquam prodesse humana medicamina, confugit ad cœlestia; conversus itaque ad imaginem S. Notburgæ, quam penes se servabat, ejusque patrocinium implorans oravit, ut sui, conjugis suæ, ac parvulorum infantium miseresceret. Votum adjecit recitandi per novem dies continentes quotidie in ejus honorem novies Orationem Dominicam et Angelicam salutationem, ac procurandi insuper sacro-sanctum Missæ sacrificium ad illius aram. Exaudivit benigna miserorum patrona clientem suum Notburga, optatam illi sanitatem contulit, et ipse die postero receptis viribus voti exsecutionem exorsus est.

19 Catharina, uxor Josephi Ivich, præclaris

A *ægre parturienti subvenitur.* ris S. Notburgæ meritis adscribit felicem exitum partus sui, qui contigit anno 1743 die 8 mensis Novembris, prout sequitur. Conflictabatur illa cum acerbissimi partus doloribus a tempore matutino usque ad vespertinum, nihil proficientibus humanis remediis, per obstetricem suppeditatis. *Interjicit hic auctor nonnulla, ex quibus discimus, adhibitas ei etiam fuisse res sacras, aquam benedictam, ac pulverem, nescio quem; sed preli vitio omissæ vel mutilæ sunt voces aliquæ, ut integrum non fuerit illa transcribere: ita autem prosequitur:* Videnti illud marito, et, quo ad sublevandam conjugem se verteret, ignaro in mentem venit, esse penes se imaginem S. Notburgæ, quam firma fiducia pectori mulieris admovens, Sanctæ opem invocavit. Et ecce prodigium! Vixdum laborantis pectus attigerat Sanctæ imago, quin mox absque doloris sensu proles in lucem edita sit.

Matres pro ægra sobole orantes 20 *Paucis hic narrationis seriem interrumpens auctor lectori innuit, Sanctam nostram, quæ vivens imitata fuerat Christum Dominum dicentem apud Marcum Evangelistam cap.* x: Sinite parvulos venire ad me, *peculiarem esse Patronam parvulorum, idque exemplo duarum matrum,* B *quæ pro infantibus suis opem ejus expetierant, ostendit.* Prima est, *inquit,* prænobilis domina Catharina Millosich de Middenhof, quæ binas gratias consecuta est filiolæ suæ, opitulante Sancta: unam mense Octobri, quando eidem filiolæ, mensibus octo natæ, atque in animi deliquio constitutæ, nescia quid opis afferret, in subsidium advocavit S. Notburgam, et infantis ori applicuit ejusdem effigiem, quo facto, illa ocellos aperuit, respiravit et vagitus edidit. Alteram mense Martio anni 1244 modo decurrentis: quando eadem (*infans*) gutturis dolore et gingivarum inflatione laboravit, illam enim (*mater*) Sanctæ commendans ad ejus altare Missam celebrari jussit, et optatum sanationis beneficium infanti exoravit.

exaudiuntur. 21 Secunda est domina Margarita, conjux Simonis Durinich, quæ prolem suam, letbiferis symptomatis bis afflictam, Sanctæ patrocinio devovens et utraque vice Rem divinam ad ejus aram faciendam curans, quidquid expeteret, a Patrona nostra obtinuit; prout ipsamet retulit collectori hujus Operis die 29 Septembris anno 1743. *Finem hic enarrationi beneficiorum imponens auctor, plura superesse ait, quæ prætermisit, quia plenam cum omnibus adjunctis eo-* C *rum notitiam adeptus non erat, quæque in tempus opportunum typis servantur. Dein præmissa brevi oratione, qua fideles ad colendam, in suisque calamitatibus invocandam* S. Notburgam, *novam Istriæ patronam exstimulat, caput octavum et ultimum libelli sui claudit hisce versiculis quos a choro Sanctæ decantari significat.*

Hymnus in honorem Sanctæ.

22 O Notburga virgo salve,
Digna coli omni laude,
Pauperum auxilium.
Gaude decus Tyrolense,
Refugium Pisinense,
Tutrix animalium.
Tuo aer atque ignis
In prodigiis et signis
Obedit imperio,
Lumen cæcis reparatur,
Vita mortuis donatur
Tuo patrocinio.
Tibi Hennus viam stravit,
Quia manus tua pavit
Pauperes innumeros:
Plaustrum boves sine duce
Tua fulti clara luce
Ad montana advehunt.
Egenorum Procuratrix
Esto et Auxiliatrix
Pacis nunc Christiadum:
Preces ergo nostras audi,
O Notburga, et exaudi
Vota tibi supplicium.

AUCTORE J. P.

Accipe modo Historicam relationem, cujus præviam notitiam dedimus § 1 num. 6. Titulus ei præfixus ad auctorem pertinet, at qui numeris et capitibus affiguntur, a nobis adjecti sunt, ut monui loco mox citato.

DILUCIDA HISTORIA

De origine et progressu cultus S. Notburgæ Tyrolensis ancillæ in ecclesia filiali SS. Hermagoræ et Fortunati in Ebensfeld prope pontem fluvii Feistriz, sub parœcia Manspurgensi, cum annexa relatione de quibusdam præclaris ac declaratis beneficiis. E

Ex Ms. Germanico Latine reddita.

CAPUT I

Innotescit Sancta in Ebensfeld; altare ei erigitur; reliquiæ exponuntur; confluunt undique peregrini; cultus late diffunditur per totam Carnioliam et finitimas regiones. F

Si unquam Sanctorum aliquis in peregrina regione, ut primum cognitus esset, mox avide in patronum assumptus sit, ejusque cultus longe lateque provectus, id profecto totum in ducatu Carniolæ nuper accidit S. Notburgæ ancillæ Tyrolensi, antea plane incognitæ. Adeo ut ibidem ante hac nihil quidquam compertum esset de vita ejus pie instituta, nec facile per integram regionem reperire imaginem sanctæ hujus Tyrolensis. Paucis vero abhinc annis iu tantum innotuit eximia ejus sanctitas, ut in universa provincia Carnioliæ ne parvuli quidem pene pueri reperiantur, qui totam ejus Vitæ seriem non noverint vel accurate enarrare, vel Germanico patriæ sermone decantare. Quam autem avide Sancta per universam Carnioliam adoptata sit in patronam, elucet ex sequenti enarratione. *Sanctæ in Carniolia ante ignotæ*

2 Eximius

Ex Ms. imago Ebensfeldiæ in templo collocatur,

2 Eximius S. Notburgæ cultor, cui nulla ante ejusdem fuerat notitia, pictam dono accepit imaginem sanctæ hujus Ancillæ, vestitu Tyrolensibus rusticis proprio adumbratæ, atque mendicis et vario pecudum armentorumque genere circumcinctæ cum ista subscriptione Latina: SANCTA NOTBURGA PAUPERUM ET ANIMALIUM PATRONA. Hanc ille effigiem, marginibus auro purissimo circumlitis inclusam, Ebensfeldiæ in supra memorata ecclesia filiali SS. Hermagoræ et Fortunati, annuentibus ecclesiasticis superioribus, primum exponi et e vacuo pariete suspendi curavit anno 1736.

et ejus tutelam experiuntur incolæ, et accolæ magno concursu

3 Haud ita dudum post, benignissimus Deus, qui sanctorum etiam Patrum scriptis mirabilis semper in operibus suis celebratur, in eum fortasse finem, ut Sanctam istam hic gentium notam et celebrem redderet, permisit, ut per Carnioliam, ac præsertim per territorium, Ebensfeldiæ circumjacens, dire grassaretur pecuaria lues; in ipso autem loco Ebensfeld tamquam in meditullio cornigerum pecus illo eodem tempore apud suam nuper expositam Patronam integrum
B servaretur ac sanum. Cum interea temporis ad manus venisset ejusdem S. Notburgæ Vitæ descriptio, tradita illa est perlegenda reverendis dominis curatoribus, et ab his universæ communitati enarrata. Hinc in tam urgente necessitate cœperunt ad ejusdem S. Notburgæ patrocinium confugere, ac pio erga eam ardore et fiducia affici: adeo ut integræ pagorum communitates cum deputatis clericis Ebensfeldiam confluerent, et sacro sancta Missæ sacrificia pro avertendo malo in honorem S. Notburgæ celebrari curarent in altari proximo (nam sub initium, ut supra dictum est, ejus effigies appensa erat dumtaxat vacuo parieti in ante memorata filiali ecclesia, neque altari fuerat imposita.) Interveniente autem S. Notburga, exauditæ sunt a Deo istæ peregrinantium preces, et solatio refecti domum reversi sunt.

illuc peregrinantes. Altare ipsi erigitur;

4 Cum autem postmodum Missæ sacrificia ingenti numero ibidem celebranda offerrentur, et insignem plebis rusticæ erga hanc Sanctam nemo non posset advertere pietatem, insequenti mox anno, ante accepta ab ecclesiasticis superioribus facultate, laboratum est, ut pro loci ac situs opportunitate exiguum altare erigeretur in prædicta filiali ecclesia Ebensfeldiensi eodem in loco, ubi ante effigies e vacuo pariete pependerat.
C Tantum exinde pietas et affectus in sanctam hanc Tyrolensem Ancillam incrementum cepit, ut sufficientes sacerdotes haberi ac impetrari non possent, qui numerum condictarum Missarum adimplerent, utque intra unius anni spatium numerata fuerint ultra octingenta Missæ sacrificia, quæ celebrata sunt ad recens exstructam aram; qui profecto numerus exiguus censeri non debet in abdita ruri filiali ecclesia.

obtinentur Roma indulgentiæ,

5 Eapropter haud difficulter etiam Roma impetratæ sunt binæ Bullæ Pontificiæ, quarum altera indulgentiæ plenariæ conceduntur in festivitate S. Notburgæ, incidente in diem 14 Septembris, sacrum quoque Exaltationi sanctæ Crucis, altera vero privilegium annectitur supra memorato altari S. Notburgæ in Ebensfeld ad liberandas animas in igne purgatorio detentas singulis Feriis sextis hebdomadæ per totum anni decursum, et singulis diebus per octavam Commemorationis omnium fidelium defunctorum.

et Brixina reliquiæ, quæ solemniter exponuntur.

6 Cum autem Brixina aliquæ sacrorum S. Notburgæ ossium reliquiæ cum annexis ordinarii litteris authenticis transmissæ essent, atque a nostro ordinario examinatæ fuissent et approbatæ, eædem ex nostra Manspurgensi parœcia per hujus dominum rectorem, assistentibus ejusdem curatoribus et comitantibus supplicantium ritu tum loci incolis universis, tum quatuor vicinarum parœciarum longo ordine communitatibus, ad sæpe dictam filialem ecclesiam in Ebensfeld translatæ et primum publice expositæ sunt. Tum vero in eminenti ara, ob populi multitudinem ad templi valvas erecta, cuique imposita erat S. Notburgæ effigies, solemne Officium decantatum est. Dein ab extraneo parocho recitata est oratio in honorem S. Notburgæ eleganter composita; postremum sacræ reliquiæ, pio osculo venerandæ, porrectæ sunt devoto populo, et sic huic actui magna prorsus celebritate impositus finis.

Accrescit cultus et late extenditur

7 Non ea tantum tempestate, verum etiam ante ac post narratam translationem sæpe e remotis partibus ad S. Notburgam in Ebensfeld integræ parœciarum communitates cum suis sacerdotibus, supplicantium riti instituto agmine, peregrinatæ sunt, seu ad advertendam pecorum luem, seu ad exorandum imbrem fructiferum, E
seu ad poscendum auxilium in aliis id genus calamitatibus; et preces earum exauditæ sunt semper. Quanta autem deinceps incrementa ceperit S. Notburgæ cultus, non alii testari debent, quam nostri artifices, pictores ac statuarii; utpote quibus per aliquot jam annos continuos vix vires successerint effingendis imaginibus exstruendisque altaribus. Hinc si quis singulas Carnioliæ partes perlustret, nullam sane reperiat, in qua elegantia hinc et splendide exornata altaria non fuerint erecta, ac magnifica ædificata sacella in honorem S. Notburgæ.

per Carnioliam ac finitimas regiones omnes.

8 Ad eum gradum per universam Carnioliam ascendit pietas, devotio atque fiducia in S. Notburgam, ut seu in civitatibus seu ruri vix ullum occurrat templum, domicilium, aut tuguriolum, ubi saltem D. Notburgæ effigiem chartæ impressam videre non sit. Unde jam nunc quidem multa ejusmodi imaginum millia in Ebensfeld distributa fuerunt; at nullus tamen distribuendarum finis est aut modus. Nec intra solos Carnioliæ nostræ fines contineri potuit tanta in S. Notburgam devotio; verum etiam diffudit sese per integras regiones finitimas, Carinthiam, Stiriam, comitatum Mitterburgensem *, Goritiam et Croatiam, ubi certatim ejus cultus promotus est, exstructa sunt jam nunc aliquot S. Notburgæ altaria, ipsaque magna Sancta plurimis inclaruit beneficiis. F

* in Istria

Beneficia plurima impetrantur.

9. In Ebensfeld autem, tanquam apud fontem, ubi, sicut dictum est supra, S. Notburga primum exposita fuit, in variis necessitatibus seu hominum pecorumve ægritudinibus cujuscumque status, conditionis aut ætatis homines, religiosi et seculares, divites et pauperes, seniores ac juvenes, qui firma cum fiducia ibidem cœleste auxilium implorarunt, plura ac ingentia per potentem mirabilis hujus Sanctæ intercessionem a Deo consecuti sunt beneficia; quibus hactenus multa repleri potuissent volumina; si modo vigili cura collecta fuissent, aut in promptu fuisset vir religiosus, qui singula examinasset atque diligenter adnotasset, verum utrumque sæpe neglectum est. Quam ob rem sequuntur hic ea dumtaxat impetrata beneficia, quæ ab ipso cultus exordio, et subsequentibus aliquot annis, data opportunitate, relata et concredita sunt dominis curatoribus,

A curatoribus, ac potissimum ejusdem Sanctæ cultori cuidam perquam studioso, ex quorum conscriptis beneficiis pauca ista excerpta sunt.

CAPUT II

Febris, capitis et laterum dolor, epilepsia sublata; puerpera periculoso partu levata, pecora interitus discrimini subducta.

Mulier febricitans sanatur Anno 1738. Alenka *a* Moschinkha e pago Demschall per integros quatuordecim dies continuos valida febri correpta fuit; cumque in publicis concionibus de diva Notburga multum inaudiisset, ad illam animo conversa est; *a* statuitque in ejus honorem uno die Veneris jejunare in solo pane et aqua. Nec mora, febris eam B prorsus deseruit, ipsaque die secunda Novembris anni 1738, qua scilicet etiam in Ebensfeldt solita quotannis officia ecclesiastica, habito ad populum sermone, peraguntur, coram eadem Sancta gratiarum actionem persolvit, rogavitque, ut obtentum a se beneficium e cathedra promulgaretur; parata quoque fuit, quandocumque exigeretur, jurejurando testari, se ad avertendam febrim nulla prorsus humanæ medicinæ subsidia adhibuisse.

proles mortua vitæ redditur, et baptizatur, b 11 Die 16 Junii 1739. Margarita Kertschaukha obstetrix Labacensis *b* huc peregrinationem instituit, ac sequentem narravit historiam. Prægnans quædam mulier textrix in suburbio Labacensi, nomine Maria Anna Merlakin, per dies omnino quatuordecim acutis laterum doloribus ac vehementi æstu vexata fuerat, donec tandem die secunda Junii sub vesperam inter gravissimos dolores, ac duodecima quidem ante diem hebdomade, enixa est prolem mortuam, quam excepit mox nominata obstetrix; hæc primum, ut simili in casu fieri assolet, immaturi fœtus statum exploravit secundo ac tertio insufflando; at nullum vitæ indicium apparuit. Denique divæ Notburgæ recordata est obstetrix, obtulit ei ac devovit prolem, atque huic leniter insufflavit, quæ ita se movit, ut mox ad divi Petri parœciam salutaribus undis abluenda deportari potuerit, C et die tantum tertio e vita discesserit.

capitis c 12 Andreas Oclea Munkendorffensis parthenonis.... *c* e parœcia Stermizwatsher vehementi capitis dolore cruciabatur adeo, ut penitus deficeret; urgebat insuper lis, cui implicatus erat. Quapropter ab uxore ei suasum est, ut sese novæ Sanctæ, quæ in Manspurgensi parœcia colitur, committeret: huic ille consilio obsecutus, vovit, huc peregrinaturum sese, ac dici curaturum sacro-sanctum Missæ sacrificium. Sub hæc incidit in placidum somnum, et (sicut ipsemet non sine lacrymis retulit reverendo domino curatori Manspurgensi) aura suaviter refrigerante perfusus est. Expergefactus dein se salvum et incolumem ac plane vegetum comperit usque adeo, ut die proxime subsequenti absque incommodo ac periculo Locopolim *d* litis antedictæ *d* ergo discedere potuerit, quod illic ejus præsentia non tantum fuisset ante necessaria, verum etiam tunc illuxisset dies ultima ac decretoria.

13 Causa demum, in qua de centum florenis agebatur, feliciter quoque ipsi adjudicata fuit. Notandum, quod memoratus Oclea precibus suis tantum effecerit apud reverendum Manspurgensis parœciæ rectorem, ut ipsemet hic in gratiarum actionem sacro-sanctum Missæ sacrificium celebrarit. Paucis post diebus morbo etiam correpta fuit ejusdem uxor, ac per tres dies cum acribus laterum compunctionibus conflicta; at post promissum sacrificium Missæ hic celebrandum ipsa similiter cœpit convalescere. *Ex Mss. et laterum dolores persanati;*

14 Anno 1738, exeunte mense Octobri, forte e pago Tepallah ad hanc ecclesiam venit Achatius Fingrot, adolescens rusticus annos natus circiter viginti, qui ante per biennium integrum epilepsia laboraverat; quam ob causam a Labacensi pellione, cui artis addiscendæ gratia commissus fuerat, dimissus fuit. Verum Carnioburgi *e* in virum incidit, qui morbum abegit, ab eoque liber fuit per annum unum; at hoc elapso, ad pristinum malum rediit, a quo per aliud biennium singulis diebus semel iterumque prostratus fuit. Cum igitur, ut dictum est, ecclesiam hanc ingressus esset, innotuissetque misera ipsius constitutio, monitus est incitatusque, ut ad hujus Sanctæ patrocinium confugeret, quod ipse plane stupidus ac mente perturbatus facturum se adpromisit. Sacro dein interfuit, quod opportune faciebat ad aram divæ Notburgæ P. Wolffgangus Oetl, Ordinis S. Francisci religiosus in Stain *f*; sed mox post panis et vini in Christi Corpus ac Sanguinem conversionem miser in templo ante ipsam aram tam misere in terram prolapsus est, ut omnes, qui aderant, terrore perstringerentur, atque aliqui commiseratione moti, promissis etiam Missæ sacrificiis, eo ferventius miserum Sanctæ commendarent. *epilepsia* E *f*

15 Nec absque felici exitu: nam acsi hunc lapsum permisisset Omnipotens, ut per illum indicaret ac coram ipsa Sancta testaretur, se unicuique notum velle, quod ea miseri hominis tutelam admisisset, probavit eventus, quod hac vice postremum mali assultum passus sit, quodque mentis stupiditas ac perturbatio paulatim evanuerit, adeo ut pauco post tempore prorsus sanus ac hilaris professus sit, postea die sibi sat virium fuisse, ad terenda frumenta, idque reipsa a se factum. Circa diem vero Christo natalem in pago Tshernuts apud aurigam famulatum adiit. Recolit autem quotidie brevi oratiuncula optime meritæ de se Virginis memoriam, ac frequenter hiemali tempore huc Rei divinæ interfuturus advenit lætus et alacer. Visum est porro operæ pretium, insigne istud beneficium, in tabula votiva depictum, juxta aram e pariete suspendere. *abacta,* F

16 Anna 1739 die tertia Junii huc perscripsit vir multum eruditus dominus doctor Weinizer, accepisse se ex Graffenweg prædio suo litteras ab uxore, hisce verbis conceptas: « Hora post « tuum hinc discessum tertia, cum major vacca, « nescio quid, deglutiisset, subito in terram « corruit, atque intra quartam horæ partem « supra modum intumuit; adhibui equidem quid- « quid utile cognoveram; at nihil quidquam ad- « jumento fuit: simulatque tamen pollicita sum, « futurum, ut Missam in honorem S. Notburgæ « dici curarem, illico omnis tumor subsedit. Illa « mihi vere hanc vivam servavit. » Expetitum quoque in gratiarum actionem Missæ sacrificium mox peractum est. *vaccæ morbus sublatus:*

17 Die 24 Junii anni 1739. Jera Rodecim ex Dem-

Ex Mss.

periclitanti puerperæ felix partus concessus.

Demschall anno proxime clapso in festivitate Sanctorum omnium summo mane in partus labores incidit, nec toto isto die eniti potuit. Credebant omnes, nullam spem superesse; actum esse de vita matris ac prolis. Ancilla ipsius forte imaginem S. Notburgæ mensæ imposuerat, quam parturiens conspexit, manibus apprehendit, piissime deosculata est frequenter, ac simul alta voce se ipsam S. Notburgæ commendans cereum ei donum spopondit: quod ubi inaudivit præ foribus cubiculi exspectans maritus, ipsam in hac fiducia ut perseveraret, quo potuit, efficacius adhortatus est per fenestram, in eumdemque finem se quoque preces suas additurum ad S. Notburgam, pollicitus est. Post hæc orans ingressus est pomarium: sed cum inde domum rediret (erat enim tum hora noctis undecima) infantis vagitum percepit. Nam conjux ejus interim facili prorsus ac felici partu enixa erat puerulum robustum; post partum vero mater cum prole valetudine fruebatur plena ac prospera, et præfato die promissum domum afferens grates persolvit.

Mulieri, post liberatam mortis periculo vaccam

18 Die 23 Junii 1789. Alexius Clemeu ex pago Demschali vaccæ ad tempus usque quadragesimalis jejunii, ut sæpius assolent rustici, porrexerat rapa cubica; sed his illa jam pene suffocabatur: accurrunt una omnes, quilibet, quæ poterat ac noverat, animali remedia et auxilia suppeditat, rictus diducitur, ut bolus eam suffocans evellatur. Sed neque hoc perfici potuit: vacca respirare nequiens jam immensum intumescebat, nec spes erat fore, ut evaderet. Rustici uxor eo casu plurimum perturbata ac tristis, secum reputare cœpit, solere sæpius Deum exaudiro preces parvulorum. Quapropter binos, quos habebat, ad se vocavit, atque hisce verbis allocuta est: En parvuli mei anno superiore abstulit nobis Omnipotens dilectum pecus, jam vero idem amittendæ vaccæ nostræ periculum ob oculos versatur.

voti exsecutionem differenti, apparere visa est Sancta.

19 Quam ob causam vos mecum pueri S. Notburgam invocate, ut per ejus intercessionem Deus nobis vaccam conservet. Mox una cum illis in cubili suo se projecit in genua ante Sanctæ imaginem, et orare cœpit. Inter preces auditus est vaccæ mugitus, respexit per fenestram parens, vaccam stabulo egredientem conspexit, citato gressu cubile deseruit, vicinos convocavit, ac læti omnes experti sunt, vaccam, de cujus vita ante desperatum fuerat, prorsus incolumem esse ac vegetam. Cum autem mulier pollicita esset, fore ut ad S. Notburgam in gratiarum actionem aut votivam tabellam afferret, aut Missæ sacrificium celebrari curaret, visa sibi est sæpius, cum vesperi cubitum concederet, intueri S. Notburgam humana specie adstantem, quod ei somper sacrum timorem incussit cogitanti, æquum non esse, tamdiu voti solutionem differre: donec tandem die 23 Junii hic Sacrum fieri curavit ac cereum anathema obtulit.

Sacerdoti periculose decumbenti sanitas restituitur.

20 Reverendus dominus Joannes Pauluscha, sacellanus domesticus apud illustrissimum dominum Carolum ab Hochenwarth in Gerlachstain, aliquo ibidem tempore æger decubuit: invicit eum aliquando sub vesperam illustrissima arcis domina, sed sensibus destitutum offendit et linguam ejus crebris morsibus cruentatam. Unde illutrissima matrona ex commiserationis affectu vovit nomine exanimi ac miseri hominis huc peregrinationem; nec sine felici successu, quandoquidem æger die mox insequenti ad eum statum redierit, ut sacra confessione animum purgaret, et post octo alios pristinæ sanitati fuerit restitutus: mox vero religiose per densissimos etiam imbros equo vectus huc properavit, ac debitas grates per Missæ sacrificium S. Notburgæ devotissime exsolvit.

ANNOTATA.

a *Nomen istud proprium alioque personarum et locorum subinde occurrentium, quorum vera interpretatio me latebat, nec facile colligi poterat ex adjunctis, retuli, ut in Germonico exemplari expressa sunt, ne divinando corrumperem vel confunderem.*

b Labacum, *Germanis* Laubach et Laybach, *Italis* Lubiana, *civitas est primaria ducatus Carniolicæ, sita ad fluviolum cognominem.*

c Munkendorff *seu* Minkendorf, *teste Zeillero, porthenon est Carniolicæ, quarta horæ parte distans ab oppido Stain. Porro omisi hic vocem unam, ita Germanice expressam:* Suppan; *quia similem non reperi in ullis Lexicis: suspicor tamen ea designari officium, quo in dicto parthenone fungebatur vir iste.*

d *Adamus Kirschius in Lexico Germanico sic vertit nomen oppidi in Carniolia ad Zeyram fluvium, vulgo* Bischofslack, *quod Lazius putat esse Antonini* Prætorium Latonicorum, Japodum municipium; *Baudrandus* Lakium *appellat.*

e *Germanis* Craynburg, *oppidum in Carniolia ad Sovum fluvium, distans, teste Baudrando, quinque milliaribus Germanicis Labaco.*

f *Oppidum quoque est in Carniolia ad Veistricem amnem.*

CAPUT III

Jumenta præsenti periculo erepta, amens rationi redditus; varii variit doloribus, morbis et defectibus liberati.

Rusticus, invocata S. Notburga duos equos

Die 24 Junii 1739. Michael Zegan ex Demschall tribus abhinc hebdomadibus, cum duobus plaustris equo instructis trans Feistricem (fluvium) ad montes perrexerat, illic plaustris stramentum imposuerat, et jam eum ita oneratis domum repetebat. Sed in summo montis cacumine incidit in angustum callem, juxta quem grande ad præaltum immiuebat præcipitium: contigit interea, ut ex improvisa allisione extra orbitam ageretur currus, atque alter eorum una cum equo eversus præceps abiret in subjectam frondosamque vallem, cujus profunditas æquiparari potest altitudini turris Ebensfeldianæ. Alter equus allisione forsan perterrefactus sese lateralibus loris prorsus expediit, ac sine curru præcipitem egit. Hæc conspicatus rusticus, de equis suis certo actum esse, credebat; quapropter extremo dolore percussus est. Divæ Notburgæ tamen recordatus, rem Deo ac Sanctæ ferventi devotione commendavit, votumque addidit, si casus ille, de quo desperaverat, infortunio caruisset, venturum se huc et in gratiarum actionem allaturum cereum munus.

22 Quo

ex præsentissimo periculo illæsos recipit,

22 Quo facto, confestim accingit sese, ut tutam per abrupta viam reperiens exploret, quæ tandem sors obtigisset equis. Et ecce unum e fruticibus, avis instar laqueo captæ, capistro pendentem deprehendit; hinc attonitus certo strangulatum esse reputavit: adrepsit tamen, extricare conatus est, ac feliciter exemit. Alter equus multo profundius jacebat inter virgulta, implicatis ad eum modum pedibus, ut neque dubitaret, quin ejus crura ut minimum diffracta essent; verum non sine stupore hunc similiter illæsum erexit; atque utrumquejumentum, sine nocumento aut damno, nec sine ingenti gaudio domum reduxit sanum et integrum: hodie vero gratias cum promisso anathemate retulit.

alter vaccæ sanitatem impetrat.

23 Die 25 Junii 1739. Georgius Gariup ex Demschall abhinc diebus aliquot vaccam eo ægritudinis redactam habebat, ut spirandi difficultate laborare inciperet; malum istud originem duxerat ex lacte: hoc quippe, quod dabat etiam parcissime, nec purum erat nec sapidum; cumque igni apponeretur mox in serum abibat. Inhibebant autem vicini, quominus illa cum reliquo sano pecore ad pascua duceretur, credentes
B nempe futurum, ut per illam revivisceret exstincta lues pecuaria; quod non mediocri rusticum ac conjugem mœrore afflixit: at simulatque, ut et ante annum fecerant, se voto obstrinxerunt in honorem divæ Notburgæ curandi Missæ sacrificii, vacca cœpit convalescere.

Amens ad rationis usum redit.

24 Die 4 Julii 1739. Josephus Killer ex Bruckla sub parœcia Commenda, per dies quatuor alienari mente cœperat, quod animadversum ex eo, quod homines torvo ac atroci vultu intueretur. Cum interim die quadam cum servo vicias messuisset, laqueum ex iis sibi contexuit, eoque instructus in sylvam abscurrit, suspendio vitæ finem quæsiturus. At, qui aderant, insecuti eum sunt, deprehensumque domum reduxerunt. Mox pater eum Steinium devexit; ubi quinque simul ei apertæ sunt venæ; duæ nimirum medianæ in fronte, sub lingua, et in pedibus. Adhæc pater huc ad S. Notburgam cum filio peregrinationem vovit; eum in finem conducto illius loci sacerdote domino Mathia Reshen huc cum impotenti filio advenit, ac die I Julii sacro Missæ sacrificio adfuit; quo finito, filius ad patris exemplum nudis genibus ac summa pietate terram perrepens, altaris circulum perfecit, et præfato die supra nominatus sacer-
C dos denuo ad aram fecit, declaravitque, quod memoratus Josephus Killer se plene restitutum comperiret, qui et ipse testatus est, quod sub Missam mox a sacræ Hostiæ consecratione leni ac jucundo vento sibi visus eeset aflari, ac deinde liberior et lucidior sibi seusus rediisset.

Equæ sanitas redditur.

25 Die 12 Julii 1739. Antonius Tremesh ex Vodiz, die sacra SS. Petro et Paulo maue, antequam se ad parœciam suam Sacro interfuturus contulisset, equam suam in stabulo plena sanitate reliquerat; redux autem a Sacro ex ægritudine humi projectam offendit. Hærebat inscius, unde tam subita mutatio esset exorta; sed istis cogitationibus haud dudum inhærens, uxorem suam huc statim direxit cum dono pecuniario, eo ipso tempore, quo ex Manspurgensi parœcia huc supplicatio instituta fuerat. Cum mulier, peractis ad S. Notburgam precibus, domum rediisset, equam prorsus sanam adinvenit. Quare et præfato die ejus maritus huc properavit, et in gratiarum actionem Missæ sacrificium fieri jussit.

Ex Ms. Pedum dolores,

26 Cum die 28 Junii anno 1739 universa communitas parœciæ Zirklach huc ad S. Notburgam supplicabunda ad vesperam advenisset, agmen ducente domino Urbano Hieronymo ejusdem cooperatore; fuit inter plurimos pœnitentes persona, quæ apud eumdem in sacra Confessione se accusavit, quod eadem die, erat nempe Dominica, non adstitisset sacrosancto Missæ sacrificio; quoniam vehementibus pedum doloribus correpta e lecto surgere non potuerat. Cum autem a meridie ad indictam supplicationem signum ære campano datum fuisset, vehemens affectus flagransque desiderium incessit ipsam peregrinandi cum aliis ad S. Notburgam. Subhæc surrexit e lecto, minutos pedum dolores persensit, se mox reliquæ parœciæ communitati conjunxit, et absque ullo incommodo, difficultate, aut ulteriore doloris sensu peregrinationem et una pro accepto beneficio gratias explevit.

morbi

27 Die 12 Julii anni 1739. Præfatus dominus Urbanus Hieronymo cooperator in Zirklach huc accessit ad S. Notburgam Rem divinam peracturus, idque pro iugenua parœciæ suæ virguncula annorum septemdecim, quæ diuturno languore afflicta fuerat, ac demum graviore E
ægritudine lecto affixa; adeo ut ipse sacerdos, ingravescente malo, eam haud supervivere posse opinaretur. Die 10 mensis ejusdem ex Christiana charitate invisens ipsam sacerdos nominatus, spiritali solatio recreavit, persuasitque ipsi, ut in S. Notburga spem collocaret. Ipsa, utpote quæ etiam ante magna devotione Sanctam venerata fuerat, obstrinxit se voto huc venieudi curandique, ut Missæ sacrificium celebraretur, quod ipse dictus sacerdos memorato die 12 Julii se peracturum spopondit, et mox recte valere cœpit, adeo ut eodem ipso die capax esset, quæ pedes, sicut etiam desiderabat, huc peregrinationem persolveret, nisi obstitisset ille, suasissetque differre hujusmodi peregrinationem in tempus aliud, quo paulo plus virium comparasset; sicque idem sacerdos sine ipsa huc iter arripuit, et votivum Sacrum ad S. Notburgam celebravit.

periculosi a b

28 Die 6 Julii 1739. Joannes Cosou... *a* monasterii in Michelstetten *b*, gravi morbo æger decumbebat. Quapropter uxor ejus S. Judoco aliisque in his partibus Sanctis vota fecerat. Ita demum viribus debilitari cœpit, ut jam oculi frangerentur ac obrigerent, atque idcirco sacer cereus ei in manus daretur, nec dubium superesset, quin illico animam esset ex- F
halaturus. Interea temporis moniales ex Michestetteu uxorem ejus moueri curarunt, ut ad S. Notburgæ auxilium recurreret, voveretque huc peregrinatiouem. Non modo placuit ei consilium: sed etiam statim una cum convocatis, quos plures habebat, liberis, S. Notburgæ opem invocavit, atque in ejus honorem preces fudit. Dum mulier ac pueri elata voce orabant, maritus rigentes antea oculos movit, circumspexit, erexit sese, indiesque deinde convaluit. Eapropter ipsemet cum uxore sua supra scripto die huc gratias acturus advenit.

aliaque

29 Die 6 Julii anno 1739. Venerabilis domina Maria Theresia, nata de Pettenegkh, præclari parthenonis in Michelstetten professa, in sinistra manu rubram maculam instar mentagræ primum contraxerat, quæ magis ac magis sese dilatans et excrescens in ingeus demum apostema evasit, idque atrum, lividum et aspectu horridum. Chirurgus nihil intentatum reliquit, emplastra applicuit, incisiones fecit; nihil egit:

ingravescebat

Ex Ms. ingravescebat malum adeo, ut spem omnem abjiciens brevi futurum crederet, ut ipsi amputandum esset brachium. Illa interim votum concepit curandi hic celebrationem Missæ (quam etiam illico peregit R. D. Josephus Schuffrer ejusdem parthenonis quondam sacellanus) emisso voto destitit malum serpere ulterius, brachii amputandi consilium deposuit chirurgus, illud de die in diem melius se habuit, ac plena tandem feliciter subsecuta est sanitas. Ipsa vero admodum venerabilis domina Theresia in gratiarum actionem novum suis manibus Corporale *c* confecit ac per ejusdem parthenonis pistorem *d* S. Notburgæ dono misit.

incommoda 30 Die 29 Junii 1739. Antonio Prodnig ex Nodgoritz sub Manspurgensi parœcia triennis erat filiora, cui distinctum ac notabile struma excrescebat in gutture; quamobrem hic ad S. Notburgam Missæ sacrificium promisit, quo finito, puellæ struma diminutum est, imo prorsus evanuit. Votivum Sacrum R. D. Raymundus Dietrich cooperator jam a multo tempore celebraverat; at vero obtentum beneficium laudatus Prodnig notato jam die primum declaravit.

B

tolluntur. 31. Die 14 Julii anno 1739. Antonius Jermon ex S. Luciæ apud Koruzhene sub parœcia Vodix, conditione faber lignarius, jam elapsis quatuor hebdomadis, haud procul Labaco operam provinciæ fabricæ impendens, adierat infortunium; quippe ponderosa trabs in manum ejus sinistram delapsa erat, atque auricularem digitum læserat miserum in modum. Adhæc manus ejus alte intumuit, ut neque laborem continuare potuerit, neque præ dolore quiescere aut captare somnum. Usquo dum heri nota ipsi mulier ex Vodiz persuasit, ut voveret huc peregrinationem. Haud neglexit consilium: illico enim in genua provolutus ter Orationem Dominicam ac toties Angelicam Salutationem recitavit. Quo facto, proximam noctem placidissimo somno transegit; hodie vero mane comperit, omnem recessisse manus tumorem, atque, licet adhucdum læso digito, peregrinationem explevit firma cum fiducia fore, ut per incessionem magnæ, et nuperrime tantum sibi cognitæ, S. Notburgæ, brevi pristinos labores resumeret.

ANNOTATA.

C

a *Germanice lego:* Ein closter pockh, *quæ voces certe indicant domesticum seu officialem monasterii, sed veram tertiæ vocis significationem non assequor: qua tamen infra num.* 29 *scribitur* boch; *suspicor pistorem designari; nam Germani non tantum in pronuntiatione sæpe, verum et in scriptione aliquando confundunt litteras* b *et* p, c *et* o : *pistor autem dicitur* beck *aut* becker.

b *Locum istum collocant in Carniolia superiore Blavius et Merianus, sed hic* Michlstein *scribit.*

c *Sic vocant scriptores ecclesiastici sacrum linteum, quo utimur in officiciis divinis, et cui superponitur sanctissimum Domini nostri Corpus.*

d *Voces Germanicas* durch dassigen closter bocken, *sic interpretatus sum ex conjectura ad lit.* a *indicata.*

D

CAPUT IV

Junioribus et infantibus varia beneficia collata; morbi a pecoribus abacti.

Die 24 Augusti. Puella annorum 19 nomine Ursula, filia Marci Grum ex pago Heruschze haud procul Labaco ad Sanctum Sepulcrum, præter alias infirmitates acutissimos in sinistro oculo dolores perpessa fuerat ab ineunte quadragesimali jejunio usque ad proximam S. Jacobi festivitatem: jamque obducta oculo membranula visum prohibebat. Mater ipsius Maruscha* adhortata illam est, ut firmam fiduciam conciperet in novam Sanctam Ebenseldianam, et una vovit illuc peregrinationem ac Missæ sacrificium. Die igitur 15 Julii in eum finem Labaci comparavit cereum oculum pro filia offerendum: et protinus cœpit melius ac melius esse oculo: usque adeo ut die 19 Julii ipsa Ursula cum parente sanis oculis peregrinatum huc venerit, promissum Sacrum institui curaverit, ac donum in gratium actionem pie obtulerit. *Oculus male affectus*

* *forte* Maria Ursula

E

33 Die 27 ejusdem mensis Julii exierat dicta puella, ut triticum demeteret; sed infelici casu accidit, ut in oculos ejus vento adacta fuerit acuta tritici spica, quæ oculi sinistri, olim male affecti, pupillam eum in modum dilaceravit, ut sanguis guttatim difflueret, ac misera jam amissum, ut rebatur, oculum multis lamentis deploraret. Mater modo, quo potuit, meliore ipsam consolata, suasit, ut denuo ad S, Notburgæ patrocinium refugeret; memor itaque nuper accepti beneficii votum huc veniendi renovavit, ac tertio post die oculum consecuta integrum ac sanum cum eadem matre iter huc suscepit. *semel et iterum restitutus;*

34 Die 24 Augusti an. 1739. Ursulæ Weslaikæ viduæ ex Stepana-Vass apud S. Sepulcrum haud procul Labaco, tres vaccæ infeliciter deperierant; quarta item jam morbum contraxerat, et quinta eodem tempore pastum cœperat respuere. Suasit autem Ursulæ Weslaikæ ante nominata Maruscha Grumauka, ut spem suam reponeret in S. Notburga. Interea supervenientes vicini, monebant sedulo, ut vaccam, quæ prius tempore laboraverat, e bovili educeret, ac juxta aquam ad arborem alligaret; ne saltem (utpote de cujus valetudine spes nulla superat) reliquæ perirent, malumve se latius extenderet. Dictis obtemperavit afflicta mulier, ægrum animal ad aquam deduxit; at interim vovit S. Notburgæ peregrinationem huc et Missæ sacrificium, prout persuasum ipsi fuerat a præfata muliere. *pecorum*

F

35 Sub vesperam ab agricultura domum redeuntibus famulis, inter cognitas suorum voces vaccæ simul mugitum percepit, nec mora foras prosiliens magna cum admiratione comperit, editum fuisse mugitum a vacca, quam paulo ante ægram arbori prope aquam alligaverat, ut ibidem interiret: sed assequi non potuit, quo pacto soluta esset. Animo recreata illi extemplo recens gramen porrexit, quod et hæc avido ore arripuit *morbi*

A arripuit et comedit. Quapropter eam in stabulum coegit, atque alteri similiter antea languidæ recens gramen obtulit, nec minus avide id ipsa devoravit. Suscepit igitur promissam peregrinationem, et voti fidem cum gratiarum actione implevit. Divulgatum hoc beneficium plures e vicina permovit, ut pro conservatione pecoris huc vicissim peregrinati sint.

et incommoda sublata.

36 Die 21 Septembris anni 1739. Alenkæ Stebin ex Terstein infeliciter obtigit, ut pullus equinus, approperans ad equam, transiliret palum seu sepimentum; verum sub pectore ad utrumque crus anterius tam graviter sese contudit, ut miserum animal pedibus consistere nequiens in terram corrueret. Cum autem mulier pro ipso votum huc veniendi emisisset, intra biduum convaluit, atque idcirco illa hodie cum promisso dono gratias egit.

Infantes pedum doloribus ac ciborum nausea,

37 Die 27 Septembris anno 1739. Marietha Vastersa ex parœcia ac pago Manspurg filiolum novennem habebat, ex ægritudine per integram hebdomadam lecto affixum; tantis quippe in utroque pede doloribus tantaque debilitate tenebatur, ut nec illis uti, nec e lecto se erigere valeret, quibus accesserat omnis alimenti fastidium. B Simulatque autem mater puerulum, addito voto, commendavit S. Notburgæ, esurire cœpit, cibos expetiit ac ingenti aviditate comedit, summo omnium adstantium stupore. Deinde e lectulo prosiliit, pristino etiam pedum usui restitutus; pro qua repentina sanitate debitas illa hic gratiarum actiones peregit.

et suffocationis periculo liberati;

38 Die 3 Decembris anno 1739. Ansche Wida ex Jarsche sub Manspurgensi parœcia infantem habebat, cui necdum superanti mensem ætatis decimum octavum, atque etiam tum sugenti ubera, hoc obtigit infortunium. Septennis puella infantis (cui nomen Mizeka) custodiæ relicta, præludebat ipsi annuli fragmento, quod infans, tenellis manibus apprehendens, ori demum admovit et ad guttur dimisit, quo infelix infans suffocari cœpit, toto corpore atrum livorem contrahere atque plorandi facultatem amittere; ita ut puella ad matrem præ foribus agentem accurreret, eamque in auxilium advocaret. Cum mater omnino consternata comperisset, infanti ne flendi quidem superesse potentiam, mox nudis genibus se projecit in terram, ferventissimas ac devotissimas preces ad S. Notburgam effudit, votumque addidit, si per potentem ejus apud C Deum intercessionem proles præsenti vitæ periculo eriperetur, se cum illa, ubi frigus aliquantum remisisset, huc peregrinaturam ac donum animatum simul allaturam. Nuncupato vix voto, infans, annulo ad stomachum dimisso, ploratus edere cœpit, atque ipsa hilari animo ubera porrexit, unde plena sanitas illi rediit, præsertim cum paulo post annulum cum sordibus emisit feliciter. Res digna fuit, cujus integra series nitide in tabella exprimeretur, et una cum ipsomet annulo suspenderetur juxta altare ad publicam cujuslibet admirationem.

aliæ

39 Die 4 Januarii 1740. Alenka Meketheouka, alias juxta mariti nomen, appellata etiam Zeganka, ex Damschall die prænotato enarravit bina sequentia beneficia a se obtenta. Die festo S. Alexii proxime elapsi anni 1739, domi vaccam habebat, quæ jam a duobus diebus omne lac recusaverat; postquam autem hic Missæ sacrificio assistens, S. Notburgæ illam devotissime commendasset, die eodem ad consuetum mulgendi tempus ex ipsa quoque lac elicere pertentavit, et non sine stupore tantum unica vice obtinuit, quantum si vaccæ nihil umquam defuisset. Ex Ms.

ab infantibus

40 Die Dominica post assumptæ in cœlum Mariæ Virginis festivitatem anni item superioris, septennis ejusdem filiolus quatuordecim diebus non interruptis tam gravi infestabatur dysenteria, ut demum ex ea simul cum torrente æstu prostratus, nullos cibos admitteret, sed indesinenter potum expeteret. Cum autem miserta illius quædam e vicinia mulier aptum ægris edulium destinasset, attingere illud nolebat puer, potum continuo ac impatienter ingeminans. Interea temporis mater huc ad Sacrum venit, ac simul ad S. Notburgam pro filii incolumitate preces dirigit. Post absolutum Sacrum matri domum reversæ puer læto ore enarrat, quod, dum abfuisset, cibus, quem ante attingere noluerat, tantum sibi sapuisset, ut nihil esset reliquum. Deseruerat eum quoque ardens sitis, atque sic indies melius habuit.

ac jumentis depulsæ

41 Die 11 Novembris 1739. Reverendo domino ab Isenhausen, rectori parœciæ Manspurgensis infeliciter accidit, ut vacca ejus omnium pulcherrima et electissima in congestarum herbarum acervum inciderit, ac sese iis ubertim impleverit; at avide comedentis faucibus inhæsit caulis oblongus, quem neque ad stomachum dimittere valuit, neque foras ejicere: atque mox adeo ei spirandi meatus omnis interclusus est, ut in terram corrueret, nec dubitaret quisquam, quin actum esset de vacca, sic certo suffocanda. Nihilo tamen minus adhibitus est conatus omnis ad detrudendum per fauces caulem: sed frustra. Simulatque autem denuo promissum fuit sacrosanctum Missæ sacrificium, erupit vacca in tussim vehementem, et caulis procul e faucibus exsiliit. Sic malum evasit vacca, et postero die supradictus reverendus dominus parochus in gratiarum actionem hic Sacrum celebravit. E

infirmitates, et abacta

42 Die 2 Augusti 1739. Huc peregrinatum venit Maria Anna Merlakin civis et textrix Labacensis, idque ut gratias ageret pro accepto duplici beneficio, ac primo quidem pro beneficio, quod illi obtigit proxime præteritis festis diebus Pentecostes, quando urente æstu ægrotans, decima *a* ante tempus hebdomade fœtum emortuum protulerat, et immaturo isti fructui (postquam obstetrix, quæ et ipsa huc peregrinata die 14 Junii gratias egit, illum S. Notburgæ patrocinio commisisset) vita demum concessa fuerat, ut in parœciali ecclesia S. Petri rite baptizari potuerit, nec obierit ante diem sequentem *b*.

pericula,

43 Secundo pro eo, quod accidit sexenni ejus filiolæ, quæ cum diuturno morbo graviter conflictata, demum sub finem mensis Julii ad extrema deducta fuerat, ut exigua vitæ indicia superessent, et jam animam agentis manibus sacer cereus imponendus fuisset. Quaprimum vero mater Deo ac S. Notburgæ filiam ardentissime commendasset, melius habere cœpit, et intra paucos dies omnino sibi restituta fuit, ac notato superius die 9 Augusti *c* in gratiarum actionem adimplere potuit peregrinationem.

puero visus restitutus,

44 Die 2 Septembris anno 1739 Maria Anna Mekuscherin, civis Labacensis, cum septenni filiolo, cui nomen Francisco, huc peregrinata est; quod interventu S. Notburgæ præfatus ejus filiolus visum, in variolis amissum, recuperasset.

ANNOTATA

Ex Ms.

ANNOTATA.

a *Supra num. 11, ubi idem beneficium ex obstetricis relatione descriptum est, dicitur peperisse* duodecima ante diem hebdomade.

b *Loco mox citato* die tantum tertio *e vita discessisse scribitur.*

c *Notatur superius dies 2 Augusti ; latet igitur alterutro loco describentis error.*

CAPUT V.

Armentorum lues depulsa ; oculis, auribus aliisque hominum membris pessime affectis integritas impetrata.

B

Lues

Die 1 Decembris anno 1737. Reverendus dominus Raymundus Dietrich, cooperator in Manspurg, tria subnexa beneficia annotavit, coram infrascriptis testibus homines, qui impetrata beneficia declarabant, rite examinavit, eademque dein fide summa communicavit in hæc verba : Hoc *a* anno 1737 visitavit nos Omnipotens lue pecudum atrocissima, quæ per Manspurgensem parœciam haud modicum grassata est ; quam ob rem parœciæ communitas magno cum fructu confugit ad peculiarem in simili calamitate patronam D. Notburgam, quæ colitur Ebensfeldiæ in filiali ecclesia SS. Hermagoræ et Fortunati. Ut pluribus beneficiis supersedeam, ego infrascriptus tria dumtaxat sequentia in medium adducere constitui, eaque rite comprobata per testes, Gasparem nimirum Khersetli et Franseiscum Shlebing *b*. Raymundus Dietrich cooperator loci. M. P. *c*

ab armentis C

46 Georgius Gariub ex pago Demschall (uti lues eadem dirum in modum invaluerat) nullis remediis malo subveniri perspiciens, cœlesti medicina usus est, ac per collegam meum, dominum Michaelem Wreng, Missam celebrari curavit in honorem S. Michaelis archangeli. Verum, cum neque sic profecisset quidquam, seposito deinceps omni alio remedio, spem omnem in S. Notburga reposuit, atque summa devotione hue donum attulit : ex quo ægrum pecus confestim sanum et incolume evasit, ac periculo ereptum est. Contigit hoc die festa S. Ægidio. Testatus est postea idem vir utique honestus, nihil, quantum sciret, sibi subsidio fuisse, præterquam solum S. Notburgæ potens patrocinium.

etiam morti proximis

47 Item Jacobus Gregoritsch seu Dollar *d*, lugebat similiter calamitatem, quam experiri jam cœperant pecora sua cornigera, quorum unum jam injecta terra tumulatum erat, alterum interitus periculo proximum. His in augustiis constituti animum subiit magna auxiliatrix S. Notburga. Quapropter plena cum fiducia in ejus honorem Sacrum celebrari jussit, et illico ægrum jumentum ad sanitatem rediit ; cetera vero omnia a præsentissimo periculo præservata sunt. Interroget eum, quicumque voluerit, quis ei opem tulerit : S. Notburga (reponet) pauperum atque pecudum patrona. D

depellitur.

48 Item Michael Vaupetsch, dictus alias Klobassar *e*, idem infortunium passus est : quippe binæ jam ei vaccæ deperierant ; quando sic animo cogitare cœpit : Res ista si ita ulterius procedat, quæritandi sunt mihi apud Deum intercessores. Accessit interim, ut universum ejus pecus per duos dies continuos nihil nutrimenti sumeret, adeoque sic evidentissimo versaretur in discrimine intereundi, sicut priores duæ vaccæ. Verum quod mireris, miser rusticus sub vesperam cubitum secedens, firmam anto fiduciam concepit in S. Notburgam, invocavit eam ferventi precea, eique pecus suum devotissimo commendavit. Mane haud parum sollicitus ad stabulum perrexit, et non modo omne armentum sanum offendit, verum etiam (quod equidem audiens præ gaudio lacrymas non tenebam) præter spem omnem nutrimentum, quod ab aliquot diebus appositum non comederant, tum plane consumptum. Ipse illico gratus hic Missam fieri voluit, ingentique cum lætitia donum obtulit. Tria hæc beneficia, ut supra dictum est, coram nominatis testibus examinata fuerunt. E

Surdo auditus restituitur.

49 Die 28 Septembris anno 1739. Reverendus D. Joannes Sigismundus Reych audiendi sensum amiserat, quam ob rem varia remedia, ut suasum ipsi fuerat, diligenter adhibuit, sed nullum ei profuit. Sic patienter per octo integras hebdomadas in auditus orbitate perdurandum ei fuit : donec recordatus D. Notburgæ, sacrum Missæ sacrificium illi vovit; quo facto, statim aurium usum recepit, ac notato die votivum Sacrum hic peregit.

Ubera pessime affecta curantur.

50 Die 11 Junii an. 1740. Declaravit Meta Korshka, matrimonio juncta civi Labacensi, quod ab ipso prægnationis suæ exordio afflicta fuisset gravibus et assiduis in utroque ubere doloribus, quodque, cum die tertia Aprilis mundo dedisset filiolam, ne tum quidem remisissent pristini dolores, sed majori continuo atrocitate invaluissent adeo, ut se sex omnino cava ulcera manifestarent, quæ ei tam acres dolorum morsus crearunt, ut ex eorum vehementia perparum ei lactis esset, idque infanti primum rarissime, deinde numquam sine ingenti cruciatu præbere posset; neque tamen indigenti negare sustineret. Donec tandem ex intimo corde promisit fore, ut peregrinationem huc institueret : illico enim cessavit dolor omnis, sanata sunt ulcera, unico excepto dumtaxat, quod tamen et ipsum jam sanari incipiebat. F

Mulieris oculi sanantur; sed grates agere negligentis

51 Die 26 Junii anno 1740. Venit in Ebensfeld de obtentis beneficiis gratias persolutura Margarita Wisiagkin ex parœcia Moraitsch pago Ribitsch (vicinitatis S. Nicolai episcopi.) *f* Huic anno proxime elapso circa festivitatem S. Michaelis in messe... *g* tam misere graviterque doluerunt oculi, ut colorem nullum, nullasve agrorum fruges valeret discernere ; cum autem opportune Manspurgenses aliquot lini mercatores apud ipsam pernoctassent, persuasissentque, ut ea in calamitate confugeret ad S. Notburgam, de qua miserorum patrona nihil hactenus inaudierat, vovit Sacrum, et mox subsecutum est quidem beneficium; at non tam celeriter adimpletum votum ; gratam se exhibere eo in casu neglexit.

52 Postmodum vero Martinus, ejusdem quindecim annorum filius, malo tam horribili percussus

A *filii pernus luunt, quæ cessant invocata S. Notburga.* cussus est in et circa partes verendas, ut undecumque computrescerent, et carbuncularent. Rediit matri in memoriam beneficium per S. Notburgam sibi ante præstitium; votum pro illo emisit; iterato convaluit. Filius alter Matthæus, annum ætatis agens vigesimum quartum, incepit *h* deliraro, pœne etiam punitiones ad desperandum expertus; ast facto voto ad Notburgam, vegetus existit altera mox die; quare perceptis his gratiis, superius notato die comparuit cum suis prolibus gratias actura. Celebravit Raymundus Dietrich Sacrum votivum,

Vacca ægrotans subito convalescit; 53 Die 9 Julii anno 1740. Miza Pernethin ex Lagkh sub Manspurgensi parœcia vaccam habebat præterito anno, quæ sub initium mensis Augusti subito morbo correpta nutrimentum omne fastidiebat, indies minus lactis præbebat, ac tandem omnino deficiebat. Suaserat illi sæpius maritus, ut vaccam, omnium judicio certo perituram, mactari juberet; sic saltem ex ipsa referri posse carnem fumo siccandam. At præfata B Pernethin de mactanda vacca sermonem haberi renuebat; sed spem suam in S. Notburga reponens, vovit Missæ sacrificium. Cum autem Manspurgum perrexisset, sacerdotem, qui Missam faceret, rogatura, exorassetque R. D. Josephum Schuffrer, redeunti occurrit bubulcus lætum nuntium afferens, quod vaccæ jam tum medius esset, quodque jam cœpisset comedere; atque intra triduum post celebratam Missam, ita restituta est vacca, acsi non laborasset ante.

mulier brachii usum recuperat; 54 Die 9 Julii anno 1740. Prædictæ Mizæ Pernethin in Natalis Domini proxime transactis subito enervatum est brachium dexterum. Erat illud omnino gravidum, manusque, quæ semper frigescebat, neque ad laborandum extendi poterat, neque ad comedendum labiis admoveri. Ita misere afflicta ab aliis consilium et auxilium expetebat. Suasum est illi ab universis, ut, quandoquidem paralysis esse crederetur, brachium vino adusto perliniret; sed nihil id profuit. Donec rursus vovit peregrinationem et Missam, quæ celebrata est festo die S. Achatii. Illico enim abiit debilitas et eodem ipso die integrum ei fuit supra caput elevare brachium.

vir gravi oculi malo liberatur 55 Die 9 Julii 1740. Valentinus Gouz ex Lagkh sub Manspurgensi parœcia, a triduo tam acutos in oculo dextero cruciatus persensit ac si quis cum cultellis conscidisset. Accessit brevi post pterygium et membranula alba, quæ ei videndi C usum ademit. Suadentibus autem multis ut in statu tam misero in S. Notburga spem collocaret, atque hic auxilium exposceret, heri etiam tum oculo captus statuit hoc, superius notato, die peregrinationem huc suspicere, et eodem die disparuit cum membranula pterygium, visus ipsi rediit, atque remansit dumtaxat rubor quidam cum tolerabili dolore. Sic hodie peregrinationem peregit, et, oblato cereo dono, gratias persolvit.

ANNOTATA.

a *Sequentia usque ad num. 49 habuimus etiam in relatione clarissimi Roschmanni, subnexa parti primæ Gloriæ posthumæ, sed aliis ac paucioribus hinc inde verbis.*

b *In relatione Roschmanni legitur* Kleibuich.

c *Apud Roschmannum testimonium hoc cum subscriptis testibus postponitur relationi trium beneficiorum; ut ibidem observatum est.*

d *Ibidem legitur* Bollar.

e *Ibid.* Vanpetschick *et* Mobassar. Ex Ms.

f *Voces hisce uncis inclusæ sic Latine scriptæ sunt in exemplari Germanico.*

g *Germanice habetur* in haiden schnitt. Schitt *certe hic messem sonat; at incertum mihi est, quam interpretationem exigat vox altera. In uno dumtaxat lexico* haid *invenio, redditur Latine* campus : *in aliis* heide *seu* heiden kraut *legitur Latine* erica : *in aliis demum* heidel *seu* heid-Korn. *Latine* panicum, *quod quia species est frumenti, verisimilius hoc loco designatur.*

h *Ab hac voce usque ad finem numeri, Latina sunt omnia in exemplari nostro.*

CAPUT VI

Hominibus et jumentis ad extrema deductis sanitas concessa; pedum dolores ac vulnera curata. E

Taurus subito morbo correptus; Die 12 Julii anno 1740. Mathias Merkhun, ex Lagkh sub Manspurgensi parœcia, hoc die mane taurum ad pascua coegerat; sed hic subito in terram corruit; erectus est statim, porrectumque ei recens extractum gramen, quo ne olfacto quidem, iterum ac tertio in terram abiit. Infelix homo de vita jumenti conclamatum esse et lanionem, qui id absque mora maetaret, arcessendum arbitrabatur. Supervenit tandem uxor ejus, quæ hæc perspiciens hujusmodi verbis maritum aggressa est: Stolide, quid usque adeo hic angeris de jumento? Nonne potuit voveri Missæ sacrificium in Ebensfeld? Hæc ille verbis non impari comitate conceptis excipiens, Stolida, infit, cum tales tibi cogitationes incidant, quin meo loco statim id exsecutioni mandas? Demum animo paululum sedato, quoniam et antea statuerat Ebensfeldiam ad Sacrum contendere, votum extemplo istuc eundi ac sacrum Missæ sacrificium ad S. Notburgam procurandi adjecit; vix hoc votum adstantibus patefecerat, quin erexerit sese in pedes taurus, et, quasi ante nil mali expertus, carpserit gramina. Ille autem, F ut promiserat, confestim huc se contulit et Sacrum procuravit.

vir ad extrema deductus; 57 Die 12 Julii anno 1740. Anno elapso in festivitate S. Bartholomæi morbus invasit Thomam Huuzl, cultorem horti ordinarium apud PP. Franciscanos in Stain, ejusque vis tantum indies per septem hebdomadas continuas ingravescebat, ut tandem extremis Ecclesiæ Sacramentis munitus, rationis usum amitteret, nec, ut opinio ferebat omnium, periculum esset evasurus; licet desumptis ex medicamentaria officina PP. Franciscanorum, ac transmissis illuc per venerabiles dominas in Munkendorff remediis variis et subsidiis, a publico medico in Stain ipsi adhibitis, pro ejus sanitate plurimum laboratum sit. Cum ad eum modum decumberet, nihilque præter obitum exspectaretur, incidit uxori ejus cogitatio commendandi ipsum S. Notburgæ; quapropter, relicta ejus cura alteri mulieri, huc festinavit; ubi ex animi sententia eodem tempore occasionem nacta audiendi Sacrum, sapienter oravit, ut

Ex Ms. ut per intercessionem S. Notburgæ intra breve tempus res exitum sortiretur conformem divinæ voluntati. Posthæc celeriter domum repetens, non sine stupore maritum suum, quem rationis usu destitutum ac semianimem reliquerat, in lecto sedentem, et paulo ante magno cum sapore refectum jusculo invenit, qui deinde indies convalescens, atque haud ita dudum post plene restitutus, simul cum ipsa supra scripta die peregrinationem et gratiarum actionem hic explevit.

puellæ pes curru bis protritus

58 Die 20 Julii anno 1740. Marjethæ Starbekonkæ ex pago Depallach filiola erat quinquennis nomine Mizeka, quæ abhinc anno uno triticeæ messis tempore, cum frater vespere demessum triticum domum deveheret plaustro tam graviter onusto, ut equus validus ei protrahendo vix sufficeret, cursitabat per agrum juxta plaustrum; nec deluit infortunium. Nam cum currus ille prægravidus extra agrum jam deductus ad sulcum quemdam inflectendus esset, infelix infans, haud tempestive inde dimota, solo prostrata est, non advertente fratre, qui partem alteram tenebat. Ita lapsæ puellæ pes dexter onusto curru protritus est tam misere, ut præ intolerabili cruciatu inniti illo non tantum non valeret, acB citusque pater brachiis susceptam deportare domum debuerit; verum etiam ea in parte, quam rota pertransierat, atra macula ad trium digitorum latitudinem comperta sit, atque omnes judicarent fore, ut numquam infans integro pedum usui restitueretur.

integritati restituuntur.

59 Viso infortunio mater, tota nocte subsequenti ex commiserationis affectu oculos somno aptare nequiens, inter assidua suspiria et planctus enixissimas ac devotissimas preces fudit, et commendans miseram puellam S. Notburgæ, promisit, se in ejus honorem proximo mane curaturam Missæ sacrificium in Ebensfeld. Cum advenisset surgendi tempus, accessit ad filiolam mater, quam etiam tum dulci somno sopitam alloquitur, et submissa voce compellat: Mizeka, non cupis lectulo surgere? Quæ eodem temporis momento evigilans respondit: Etiam mater mea, mox surgam: et re ipsa statim, obstupescente matre, non tantum pede fixo surrexit, sed nec atra macula dignosci amplius ullo modo potuit. Sed cum mater promissum Sacrum diutius distulisset, accidit denuo, ut currus vacuus, quo in agrum devecta fuerant ad colendum hoc anno milium necessaria, eumdem puellæ pedem protriverit, ac nonnihil dilaceraverit. Simulac vero mater huc peregrinationem et Missæ sacrificium rursus vovisset, protinus ita sanatus est pes, acsi C nil mali ipsi obvenisset. Prænotato die veniens huc mater cum filiola unam ex voto Missam fieri tum curavit, et alteram alio tempore faciendam condixit.

Vacca morti proxima,

60 Die 25 Julii 1740. Marjetha Reparsa ex Demschall declaravit, se quatuor, intercedente S. Notburga in Ebensfeld, beneficia obtinuisse. Ac primo quidem vacca ejus hoc anno ante festivitatem Pentecostes e pascuis die quadam domum rediit immensum inflata, et accrescente indies tumore, pastum omnem respuebat, caput in terram demittere incipiebat, atque e naribus emittere fœdum liquorem, videbaturque mox disrumpenda. Cum itaque de vita ejus plane desperatum esset, ceteris abeuntibus, in tam sollicito negotio sola domi relicta est cum vacca mulier; quæ tamen spem omnem minime deposuit: verum firma cum fiducia votum fecit huc ad S. Notburgam peregrinandi, in ejusque honorem procurandi Missæ sacrificium. Subsedit con D tinuo tumor, pabulum cœpit appetere vacca, ipsa mulier huc interim advolavit ad Sacrum, et domum reversa vaccam in stabulo plene sanatam reperit.

mulier, cui pes infirmus,

61 Secundo. Mariti ipsius matrem, cui nomen Nescha Resparza, affligebat malum ingens in pede sinistro adeo, ut a festo purificatæ Mariæ Virginis usque ad diem S. Marco sacrum ecclesiam frequentare non posset; donec tandem ipsa cum prædicta nuru sua Marjetha Reparza spopondit fore, ut huc ad S. Notburgam proficisceretur et Missæ sacrificium procuraret. E vestigio malum, de cujus curatione ante misera desperaverat, sanari cœpit, relicta dumtaxat levi cicatrice.

jumentum, de cujus vita desperabatur,

62 Tertio. Cum ejus maritus terram araret (quod contigit hebdomade proxime elapsa) equa semel et iterum in agro prolapsa est, ut ipse a laboribus desistere coactus fuerit, et ægre illam domum reducere potuerit. Suadente tamen uxore, bis cum equa circulum perfecit Crucis magnæ, quæ est extra Demschall; sed ad stabulum deducta equa tertio retrorsum lapsa est tam subito et tam graviter, ac si fulmine percussa esset, E neque ullum deinceps vitæ indicium edebat. Hinc homo, de equa jam actum esse ratus, præ dolore domo se proripuit. Mulier vero firmam de S. Notburgæ auxilio spem concipiens, profectionem huc et Missam pollicita est. Sub hæc corpus nonnihil agitavit equa: mulier vero protinus excurrens, domum revocavit conjugem, qui illam denuo corpus agitantem conspexit. Paulo post pastum agressa est et integro vigori restituta.

mulier ad extrema reducta,

63 Quarto. Novem abhinc hebdomadis soror ejus Ursula Dimka ex Stude, altera post partum hebdomada, per integros dies quatuordecim correpta fuit pleuritide ac dolore colico ideo vehementi, ut omnium judicio, par non esset tolerandis diutius torminibus et acerrimis cruciatibus. Et quamvis ex variis partibus petita fuissent diversa magno numero medicamina, nihil adjumenti ea afferebant; contra vero incrementum capiebant tormina; ut sæpe præ doloris vehementia e lecto se præcipitem daret et humi vermis instar se volutaret. Liberi interea summa animi perturbatione discurrebant absque ordine, clamitantes, ejulantes, et, Mater moritur, mater moritur, ingeminantes. Et re vera cœperat misera mulier debilitari adeo viribus, ut ipsamet de salute desperaret. Quapropter oravit, quam potuit enixissime, prædictam sororem suam Marjetham, ut post obitum suum liberorum curam susciperet: hæc consolata illam pro F viribus, de S. Notburga, ut potente ac mirifica apud Deum patrona, sermonem intulit, quo animus ei ita permotus est, ut firma cum fiducia iter huc et Missæ sacrificium voverit: nec mora, recessit dolor omnis, et intra quatriduum prorsus convaluit.

et vacca ob morbum jamjam

64 Die 26 Julii anno 1740. Retulit Antonius Wrinouz ex Demschall, quod Feria sexta ante festivitatem Pentecostes, quando una cum famulo in agro terram serendo milio præparabat, sub horam secundam postmeridianam subito vocatus fuerit ad communia prope Feistricem amnem pascua, ubi magno cum animi sensu procumbentem humi comperit vaccam suam, adeo turgidam, ut simile quid numquam se conspexisse professus sit. Absque mora pellium advulsorem advocari jussit, qui mox aures ei incidit, omniaque

A omniaque remedia, quæ noverat, adhibuit; sed nihil quidquam effectum est. Jacebat vacca sine respiratione aut motu exanimis. Itaque vir afflictus corio tandem exuendam illi tradidit, ea conditione, ut detractam pellem ad se domum referret; et funem collo detrahens multum anxius ac tristis abscessit. Sed in via incidit ei D. Notburgæ recordatio, cui inhærens pervenit ad castrum Ebensfeldianum, ubi via est recta ad templum ducens: mox ante ipsum castrum versus templum in genua provolutus sub dio S. Notburgæ calamitatem suam exposuit, ejusque intimis precibus opem implorans, sacrum hic Missæ sacrificium vovit.

mactanda sanantur.

65 Sub hæc venit in mentem cogitatio redeundi ad pascua; sed illic vaccam, magna circumstante hominum multitudine, prorsus, ut ante, exanimem reperit. In una tamen ejus vena vitæ aliquod indicium advertit, et paulo post sinistrum pedem attrahentis motum; quo viso, accessit propius, et capitis situm aliquantum immutavit; quando iterato attraxit pedem, et post breve temporis intervallum, non sine summo adstantium stupore, sese sponte sua erexit, atque ad alias ibidem depascentes vaccas gestiens B accurrit. Insecutus eam vir, mœrore jam in lætitiam converso, ac brevi assecutus, meliora ei pascua concessit; ad pratum quippe, quod pone domum suam habebat in Demschall, deductæ copiam fecit exsatiandæ famis recenti gramine. Atque hoc pacto vacca, juxta priorem opinionem deperdita, penitus integra ac saua in stabulum reducta est, ac die postero mane lac, sicut ante semper, nullatenus vitiatum protulit.

CAPUT VII

Dolores oculorum, capitis ac dentium; ulcera, oris corruptio, et febres sanata; ægra pecora servata.

C

Mulieris vehemens dolor oculorum,

Die 10 Augusti anno 1740. Jerne Premek ex Perau..... prope Stain, huc hodie cum uxore, Spela nomine, peregrinatum advenit, gratiasque apud S. Notburgam persolvit pro beneficio impetrato dictæ uxori suæ Spelæ, quæ elapsa hieme dolorem sæpissime experta fuerat in oculis; post Pascha vero per quatuor hebdomadas cæcutierat et vehementes capitis ac oculorum cruciatus fuerat perpessa. Rubebant multum inflatæ palpebræ et utrique pupillæ obducta erat membranula, ut misera mulier ac tristis maritus certo crederent, nunquam restitutum iri visum. Tandem S. Notburgæ recordati, ad eamque conversi, iter huc et Missam promiserunt: quo facto, statim non tantum dolor delinitus est, membranula, rubor ac tumor evanuerunt, rediit recte videndi facultas, sed præterea disparuit verruca, quæ ei, dum continuis oculorum doloribus agebatur, supra nasum inter utrumque oculum media excreverat, cujus usque nunc leve dumtaxat indicium videri potest.

et equæ immedicabile malum curatur.

Ex Mss.

67 Die 11 Augusti anno 1740. Georgius Pogatzar ex pago Depallach, anno præcedente autumni tempore equæ suæ infortunium doluit, hujus quippe coxendix suppurare cœperat: ea de causa accitus veterinarius variis incisionibus infectam carnem amoverat adeo, ut crudum os et nervi oculis paterent. Equæ ad hunc modum concisæ in stabulo decumbere necesse fuit; neque enim pedibus consistere facultas ei erat, nec spes cuiquam magna supererat fore, ut curaretur. Tandem rustici uxor consilium cepit recurrendi ad spiritualem medicinam. Huc itaque iter suscepit, et in via repetitis precibus induxit reverendum dominum parœciæ rectorem, ut Sacrum celebraret, eodem ipso die, quo ex parœcia S. Viti prope Labacum supplicatio huc instituta est. Post absolutum dicto die Sacrum magna cum fiducia domum reversa mulier, rogavit maritum, ut equam e stabulo ad pomarium deduceret. Et revera jumentum magno utriusque stupore plenam incedendi facultatem jam receperat, cumque se recenti gramine abunde exsatiasset, tertio exinde die plane vegetum ad graviores agri labores applicari potuit.

Virgo atroci cruciatu ac fœdis ulceribus

68 Die 2 Septembris 1740. Ursula Dolnizherin E virgo ex Nagdoritz longo jam tempore singulis mensibus gravissimo capitis dolore laboraverat, qui tamen ad invocationem S. Notburgæ mox imminutus est, aut potius omnino exstinctus. Verum anno posteriore sub festum S. Andreæ prodidit se aperte malum cum intolerabili capitis cruciatu. Cœpit caput vehementer intumescere, paulo post in una parte colli apparuit apostema, eoque demum disrupto, alterum se manifestavit in parte alia, et sic sæpius aliud alteri successit. Perseveravit ista infirmitas a festo S. Andreæ usque ad Feriam tertiam sequentis Paschatis; quo tempore jam per integram hebdomadam ne aquam quidem calidam sorbere, nedum aliud quidpiam introsumere potis fuerat, nec per mensem item integrum præ doloris vehementia vel oculum claudere vel quietem captare. Adhæc horrendum in modum disrupta undequaque tum interius tum exterius apostemata, tam fœtidum odorem exhalabant, ut ab omnibus derelicta sit. Eo denique miseriarum redacta fuit, ut verbis ad commiserationem sat compositis ipsamet explicare nequiverit.

liberatur, mortisque periculo eripitur.

69 Extremis Ecclesiæ sacramentis præmunitam reverendus dominus cooperator, quoniam F spes nulla relucebat, hortabatur sollicite, ut et patienter toleraret calamitatem, et sese ad proximum e vita decessum compararet. Ipsa vero libenti animo divinæ voluntati se totam subjiciens, piissima ac sæpe repetita suspiria ad Deum dirigebat. Sanctam quoque Notburgam orabat ferventissime, ut, si saluti animæ expediret, sanitatem sibi a Deo impetraret. Sic autem ad Sanctam illa conversa majus robur adipiscebatur ad tolerandos forti et æquo animo dolores qualescumque. Quadam vice, nam in S. Notburgam semper ejus erat intenta cogitatio, visa sibi est illam humana forma præsentem intueri in somnio, monentemque, ut hic auxilium quæreret. Nec inane fuit somnium, cum brevi tempore ita convaluerit, ut intra dies quatuordecim omnes dolores omniaque apostemata abscesserint, atque notata superius Feria tertia Paschatis ecclesiam primum frequentare ipsi licuerit. Prosperiore exin valetudine donata est, quam umquam ante se habuisse meminisset: sed et dein tanta pietate tantoque amore in D. Notburgam accensa

Ex. Ms. sa est, ut nihil æque optaret ac desideraret, quam ut honor ejus et cultus magis magisque extenderetur. Quapropter etiam speciatim expetiit, ut præsens beneficium publice annuntiaretur.

Ægris 70 Die 3 Septembris 1740. Anssche Strassar ex Goldenfeldt, pago spectante ad Aich, binas habebat vaccas eodem morbo simul prostratas adeo, ut intra paucos dies earum una reipsa interierit. Sub hæc adventabat istuc forte pullorum gallinaceorum venditor, an quid e re sua esset, exploraturus, et eum, quî valeret, interrogabat. Is subtristis jacturam vaccæ unius conquestus est, et alteram brevi similiter interituram, exposuit. Consolatus ipsum pullorum venditor, suasit, ut huc se converteret. Placuit homini misero consilium; moxque fusa ad S. Notburgam brevi oratione, promisit iter huc, et Missæ sacrificium. Eodem tempore vaccæ antea desperatæ melius fuit, die postero comedere cœpit, atque indies convalescens, intra octiduum plenam sanitatem adepta est. Ipse vero reverendum dominum Joannem Baptistam Wro-
B mati, sacerdotem in principali arce Egkh prope Potpetsch, precibus induxit, ut in gratiarum actionem Sacrum hic perageret; quod factum est die 7 Julii, atque idem sacerdos sese obstrinxit ad testandam tempore quolibet rei veritatem.

pecoribus 71 Die 4 Septembris anno 1740. Ursula Rotmantza ex vicinia S. Stephani sub parœcia Vodiz, insigni pietate erga hanc Sanctam incensa, diutius silentio premere non potuit, quod nudiustertius, Feria sexta scilicet (contigerat.) Vacca ejus, cui ante nihil quidquam defuerat, mane vix deducta ad pascua, derepente pastu abstinere ac strepitare cœpit: idcirco domum reducta ad stabulum, in terram prolapsa est etiam subito, non secus acsi jam expiratura. Mulier interim eam aqua lustrali aspersit et pronuntiata hac precatione: Deo simul ac S. Notburgæ commissa esto, stabulum occlusit, tristisque campum et operarios suos repetiit. Sub meridiem domum reversa, puerum suum recens fœnum gestantem conspexit, eumque compellans, quo statu esset vacca, exquisivit: reposuit is, secundo se jam comedenti deferre pabulum:
C quod cum verum esse comperisset, impar sibi visa est ad dignas Deo et S. Notburgæ agendas gratias de restituta pristinæ sanitati vacca. Cum autem in agro coram operariis obstrinxisset se, si vacca convalesceret, huc peregrinandi voto, cui libenter vel Missam addidisset vel cereum munus, dummodo per facultates id sibi licuisset, prænotato die gratias actura advenit.

anitas 72 Die 21 Septembris anno 1740. Præterito die Sabbati, notati mensis 17, equus pertinens ad Ansche Meruez, habitantem in parœcia inferioris Vodiz, vesperi post adaquationem vegetus domum reductus est, ac stabulo repositus. Verum hic ille perstitit erectus, pabulum respuit, denique ex ista positione dimovere non quivit, in qua proinde relictus est per totam noctem, atque in eadem repertus mane sequentis diei Dominicæ. Hinc bonus senex valde contristatus, tandem aliis consulentibus, vovit hic Missæ sacrificium: deinde experimenti gratia jussus est puer nonnihil circumducere equum. Et vere duci se passus est, sed lente ac pedetentim, usque ad proximum Crucis signum; hic autem pabulum cœpit appetere, et subsequenti die Lunæ integræ sanitati redditus est. Porro superius nominata die, sacra S. Matthæo, senex huc eum deduxit, promissum Sacrum fieri jussit, et debitas apud Sanctam gratias egit. D

73 Die 20 Septembris anno 1740. Nesha Gregorizhin ex Demschall fassa est, se a triennio, *redit.* dum primum hic innotuerat S. Notburga, ejusque imago nondum in altari, sed in prædicto tantum pariete exposita erat, habuisse vaccam, quæ per dies quatuordecim usque adeo ægrotaverat, ut certissimus interitus unica esset expectatio: hinc a reliquo pecore segregata, remoto ac vacuo stabulo inclusa fuit. Et ne die Dominico operibus servilibus vacare necesse foret, maritus ejus Sabbato vesperi scrobem præparaverat ipsi postridie inhumandæ; firmiter quippe credebat fore, ut ista nocte periret: tam misero constituta erat loco vacca. Ingemiscebat interea continuo mulier super imminenti jactura: convertit sese tandem ad sanctam nostram Notburgam, quam de nomine necdum noverat, et ex animo vovit hic Missæ sacrificium. Et profecto eadem ipsa nocte vacca cœpit comedere, atque omnibus, qui eam exanimatam se reperturos opinabantur, ingentem stuporem injecit. Sic illi melius ac melius esse perrexit, atque intra triduum plena sanitas rediit. Cum autem id temporis necdum ara erecta esset in honorem Sanctæ, ut supra insinnatum est, ad proximam S. Andreæ dedicatam celebratum fuit promissum Sacrum. E

74 Anno 1740. Hoc anno post festum Purificatæ B. M. Virginis prædicta Nesha Gregorizhin contraxit tumorem ad sinistram colli partem, qui magis magisque excrescens atrocibus jam doloribus afflixit, ut neque caput movere dei integrum fuerit, neque de nocte quietem captare præ illorum vehementia. Hinc plurimum contristata pertimuit, ne, cum ulcus rumperetur, vel si contra putrida sanies tardius maturesceret, in graviores molestias, imo in præsens vitæ periculum conjiceretur; præsertim quia semen, quod, suadentibus quibusdam, collo et ulceri applicatum fuerat, effectum nullum sortiebatur. Itaque decrevit tandem cœleste remedium adhibere, et hic apud S. Notburgam cereum domum pollicita est. Eadem ipsa nocte placidissime et quiete dormivit, quod ipsam ita sublevavit, ut mane evigilans, id aliis cum gaudio indicaret, atque una anhelaret ad tempus, quo ulcus inspiceretur; F quandoquidem dolores sentiret multo tolerabiliores ac ante. Et sane non absque admiratione tum compertum est, ulcus notabiliter esse diminutum; quod autem admiratione dignius est, omnis tumor nec ruptus nec ad maturitatem productus, brevi disparuit, ipsaque intra biduum incolumis evasit.

Ingens mulieris ulcus sponte minuitur ac disparet.

75 Anno 1740. Haud ita dudum post, eodem ipso anno, die decima quarta ante quadragesimale jejunium, filius ejus nomine Georgius, ætate annorum sedecim, gravibus dentium et capitis doloribus torquebatur, adeo ut ejus facies immensum intumesceret; undique conquisita fuerant remedia, et a viris præcipuis petita consilia. At magno animorum luctu observatum est, prævaluisse jam tum oris putredinem, et ingens subesse periculum, ne, prout ante annum puero e vicinia contigerat, omnis juveni gingiva computresceret, quasi cancro corroderetur lingua, atque ita misere ad interitum pergeret. Sæpius memorata mater ejus Nesha Gregorizhin miseriam illam perpendens, eum, promisso iterum Missæ sacrificio, S. Notburgæ commendavit, et ut firmam in hac sancta Thaumaturga fiduciam conciperet, admonuit. Quo facto, intra paucos

Dentium dolor et oris corruptio cessant.

A paucos dies melius habere cœpit ac brevi persanatus est; prætorquam quod ex malo binos dontes amiserit, quorum jacturam ipse, perspectis doloribus, anxietate et periculo habitis, libenti animo pertulit. Atque hinc præfata Gregorizhin habet, quod sibi applaudat et lætetur de triplici per S. Notburgam obtento beneficio.

Febris exstinguitur 76 Die 22 Septembris anno 1740. Joannes Schos, faber clavarius ex Stain oppido, præterita die Exaltationi sanctæ Crucis consecrata in morbum incidit, una cum quatuordecim annorum filia, nomine Alenka. Alternis diebus invadebat ipsum febris valida, conjuncta cum intolerabili capitis dolore: utque consolationem nullam admitteret, faciebat magnus liberorum numerus, cui per laborem suum prospicere ac mereri victum non poterat. Jam ternos sustinuerat paroxysmos vehementes, quibus ipse pariter ac filia adeo debilitati sunt, ut lectum tenere cogerentur. At vero ut primum de vicinorum consilio S. Notburgæ promisisset hic Missæ sacrificium, et in genua provolutus cum filia ante S. Notburgæ imaginem fudisset ferventem orationem, robustior factus cœnare potuit. Eadem B vero nocte reliquit utrumque debilitas omnis et dolor capitis, adeo ut sub horam secundam noctis ejusdem plane vegetus in officinam se conferre et gravem laborem cum ponderoso malleo resumere valeret. Cum autem alias remaneat semper ex febri ingens debilitas et languor, atque ipse tamen tam cito post nuncupatum votum toti vigori restitutus sit, mirari id satis non potest vir bonus (Joannes) Schos, nec laudes S. Notburgæ sufficienter impertire ac referre gratias.

CAPUT VIII

Cæcæ oculorum et surdo aurium usus restitutus; jumenta, vel amissa vel ablata furto, inventa; infanti mortuo vita, aliis alia beneficia C concessa.

Cæca Die 25 Septembris anno 1740. Jera Musseshka ex Terstain anno præterito die Sabbati infra hebdomadam Pentecostes sana omnino agrum lolio purgaverat, cum tanta illam subito percussit cæcitas, ut sequenti die Lunæ a labore abstinere fuerit coacta. Perseveravit malum per octo hebdomadas continuas, quo temporis intervallo ea caligine offusi fuerunt oculi, ut noctem a die discernere non valeret, et nihil præter murum album obversari sibi videretur. At cum ante annum in pervigilio SS. Petri et Pauli communitas parœciæ Zurkhlach supplicabunda huc ad S. Notburgam advenisset; id ipsi post domi expositum est, atque inter alia relatum, quod in sermone, ad concionem habito, S. Notburga proposita fuisset tamquam peculiaris in variis calamitatibus patrona, idque relatione quorumdam mirabilium beneficiorum fuisset confirmatum. Statuit igitur memorata Jera Musseshka hic quoque subsidium quærere, et propositum concepit, recitandi quotidie per sex dies coronam Marianam in honorem S. Notburgæ, ut per ejus intercessionem, nisi id animæ saluti obesset, pristinum oculorum usum recuperaret. *Ex Ms.*

oculorum usui restituitur; 78 Hoc facto, a puero huc ad templum se duci voluit. Dum autem domum repeteret, aliquid pristini luminis recipit, et intra paucos dies, nullo duce, huc migrare valuit. Adepta ergo post octo hebdomadas aliqualem oculorum usum, atque ingenti gaudio affecta, uni alterive incumbebat operi domestico. Verum cum aliquando lignum fidisset ac per incuriam seposuisset securim loco postmodum ignoto, explosa est ab aliis ut cæca, non sine ingenti animi sensu; statuit idcirco per octiduum recitare diebus singulis in honorem S. Notburgæ quinies Orationem Dominicam, ac toties Angelicam Salutationem, ut et securim redipisceretur, et deinceps similibus non lacesseretur conviciis. Tantum ei profuit ista devotio, ut securis demum reperta sit in horreo, quod ipsa soli S. Notburgæ acceptum retulit.

equus furto ablatus 79 Die 29 Septembris anno 1740. Hoc anno E die 5 Septembris, incidente iu Feriam secundam, Nicolaus Urm, natus in Lagkh, equum amiserat sub vesperam in pascuis publicis: cumque præter morem post diem integrum domum non rediisset jumentum, cœpit perlustrare singula totius pagi stabula, sed nec reperit, nec, ubi esset, potuit edoceri. Quare et ipse summo dolore affectus est, et pariter uxor ejus, quam Ebensfeldiam abire jussit, ibidemque in honorem S. Notburgæ procurare Missæ sacrificium. Sed quoniam ei celebrando nullus ista die supererat sacerdos, in proximam diem Jovis sub horam septimam matutinam redire jussa est. Cum autem comitantibus binis filiolis circa horam tantum nonam, ac proinde serius iterum rediisset, ipsi (quæ jam minus de equo sollicita erat ac tristis quam de marito; is quippe postmodum longe domo abscurrerat, nec quo significaverat) persuasum est, ut cum insontibus puerulis ad S. Notburgam devotas interim preces funderet, promissumque fore, ut crastina die Veneris juxta ejus intentionem procul omni dubio sub horam septimam Sacrum fieret, sive ipsa præsens esset sive absens. Adhæc expresse monebatur, ut accurate adnotans F horam ac diem, qua celebrandum erat Sacrum, adverteret, an non eadem fortasse inveniendus esset equus. Et vere ita contigit.

mirabiliter reperitur, 80 Etenim vir bonus, postquam jam dudum investigasset, ac ulterius semper processisset, tandem in rustici cujusdam pomario, multis milliaribus ab ædibus suis remoto, puta in Wohain longe ultra Locopolim, pascentem equum deprehendit. Quapropter hominem adortus intellexit, equum furto ablatum fuisse e pascuis, et illis divenditum nummis *a* duodecim. At ipse fugitans litium, redditis sex nummis, maluit rem cum rustico amice componere. Cum ergo equum sic recuperatum magno uxoris gaudio domum reduxisset, ex habitis utrimque sermonibus patuit, quod eodem ipso tempore, quo hic ad dictam intentionem celebrata erat Missa, repertus istic fuisset equus. Hoc ipse, sicut et quod ad illum locum deductus fuerit, soli adscribit S. Notburgæ. Sed post breve tempus ad eum modum ægrotavit idem equus, ut loco moveri non posset. Hoc etiam in casu denuo S. Notburgæ auxilium *a*

Ex Ms.

linm implorant, et brevi ille sanitatem recuperat.

Mortuo infanti vita

81 Die 16 Octobris 1740. Alenka, uxor Michaelis Zierer ex Terstein, difficillimo partu sub horam decimam matutinam mundo protulerat emortuum fœtum, eo situ corporis, ut contra naturalem nascentium ordinem, ambo pedes ad caput usque distorti essent. Advenerat illuc Ursula Ershaika obstetrix, quæ, memor beneficii ad intercessionem S. Notburgæ marito suo collati, cœlesti quoque remedio succurrere parturienti meditata est. Ipsi ergo, jam tum antequam eniteretur, livescentibus labiis in aperto vitæ discrimine versanti, elata voce in aurem inclamavit, ut firmam in S. Notburga fiduciam conciperet, voveretque in ipsius honorem Missæ sacrificium. Sumpsit illa animos et ratum sibi esse votum, capitis inclinatione significavit.

82 Paulo post prodiit fœtus, ut ante dictum est, summo cum discrimine, et cum eum tollere vellent, pedes infantis demortui statim subsederunt. Advenerat etiam mater ejus (puerperæ) Nesha Shupanka, futura testis editi puerili B defuncti. Post elapsam horam cum puero jam tertium abluto umbilicus ligaretur, ante memorata Ursula Ershaika aliquem ad infantis ilia motum percepit; hinc, ut una omnes ad S. Notburgam preces dirigerent, incitavit; mox vere cœpit vivere ac se movere puer, ut statim post meridiem ad salutares Baptismi undas deportatus fuerit, et Lucas appellatus. Nunc post expletum votum ac peractum sacrum Missæ sacrificium, optime valet cum infante puerpera, et præfata Ursula Ershaika paratam se exhibet, ut in veritatis confirmationem juramentum reverenter edat quolibet tempore requisita.

et surdo seni auditus conceditur.

83 Die 17 Julii anno 1741. Alesch Reshey, pullorum gallinaceorum venditor, annorum septuaginta senex ex Terstein, edixit, se per annos octo ita destitutum fuisse audiendi facultate, ut, licet juxta templum exsistens æris campani ac hujus mallei motum oculis perciperet, sonitum tamen nullum exciperet auribus. Duobus abhinc annis vovit, huc profecturum se festo die SS. Hermagoræ et Fortunati, quo nempe recurrit hic illorum patrocinii celebritas, oravit Deum ardenter, ut per intercessionem S. Notburgæ ac duorum martyrum donum auditus reciperet. Et sane gratiam obtinuit vir bonus, quandoquidem, finito Missæ sacrificio, quadamtenus saltem sermonem ad concionem habitum potuerit intelli- C gere, et post expleta pietatis exercitia cum vicinis domum rediens, distincte audiverit verba tum unius e comitibus interrogantis vicinam, quo projecisset aut ubi humasset ægram olim vaccam, tum illius respondentis, vaccam, ut omnes rebantur, minime interiisse; verum, post emissum a se votum procurandi Sacrum in honorem S. Nortburgæ, convaluisse; nunc autem domi suæ pasci plane vegetam. Miratus ista est laudatus Reshey, tamque apte sermonem prosecutus, ut, qui aderant, facile judicarent, quod narrata audivisset ac simul concepisset senex. Hinc invicem contuiti dixerunt: Ecce, ecce surdus noster senex auditum recipit. Dicta confirmavit ipse; sicque turba ista inter multas gratiarum actiones et laudum Sanctæ hujus prædicationes domum perrexit.

Boves deperditi inveniuntur,

84 Die vigesimo uno Julii anno 1741. Michael Schorman, lanio prope S. Petrum de Commenda, Labaci in nundinis die consecrata commemorationi conversionis S. Pauli par boum emerat, animo ipsos mactandi. Hos post meridiem domum deducturus, nusquam reperire potuit, utpote ab alio subductos. Quam ob causam plenus curarum, quid consilii caperet, ignorabat. Denique incidit de S. Notburga cogitatio, vovit Missæ sacrificium, et, juxta ipsius testimonium, tranquillior ei animus rediit, multumque abscessit anxietatis. Itaque dimisso aliquo, qui iter versus Carnioburgum instituerat, ipse ad Savi pontem contendit, ardentibus interea ad S. Notburgam precibus insistens. Vix pontem attigerat, quum homo, in viam Carnioburgensem dimissus, versus ipsum cogeret boves antea deperditos, et a se in Schishka prope Labacum apprehensos. Quapropter hic hodie grates persolvit, et promissum Sacrum fieri curavit.

læsus oculus sanatur;

85 Die 22 Julii anno 1741. Die festo S. Alexii præterito circa meridiem huc ad templum advenerat Sacro interfutura Jera Poushouka ex Stop; quia ea tempestate sub meridiem statutum fiebat Sacrum diebus singulis coram nobilissimis dominis loci. Sed quoniam eo ipso die aberant nobilissimi domini, et mane propter semi-festum *b* huc ad sacrum confluxisset ingens multitudo E hominum, in horum gratiam ad horam octavam celebravit sacerdos dynastæ domesticus, ut, eo Sacro finito, quisque ad labores reverteretur. Neque alius deinde advenit sacerdos, et sic præfata Poushouka Missam hic nancisci haud potuit. Hinc subirata quærit ex vicina sua, ut quid huc ad Sacrum veniendi sibi datum esset consilium, ubi nulla ejus audiendi superesset copia. Attamen eo adduci se passa est, ut templum ingrederetur, atque aliquamdiu coram S. Notburga precaretur. Posthæc domum redux, illico ad agrum properavit demessura triticum. Sed infelici casu in oculum ejus dexterum involavit spica triticea, quæ tantum ei doloris attulit, quantum si pupilla prunis ardentibus et novaculis excruciaretur. Quocirca altiore voce lamentans, oculum deperditum existimabat. Verum melioris consilii recordata elatiore sono erupit in hæc verba: O S. Notburga libera me hac calamitate. Quo dicto, adstantem laboris sociam rogavit, ut spicam evelleret; quod ipsa tam facile ac feliciter executa est, ut non modo omnis procul dolor ab ea recesserit, verum etiam nulla oculo adhæserit macula, et eo ipsa tam recte usa fuerit, acsi læsus non fuisset antea.

ossiculum gutturi inhærens sponte decidit;

86 Die 23 Julii anno 1741. Francisca Kushnerza, virgo nata in Stain, præterita die Jovis vesperi infantulum gestabat brachiis, ludentem F ossiculo, quod tenebat manibus: ignorabat autem, an ipsamet halitu suo attraxisset ad se ossiculum, an vero ab infante in os sibi fuisset intrusum; inhæsit certe guturi ejus magno cum dolore usque in hodiernum diem. Porro votum fecit huc ad S. Notburgam peregrinandi, quam primum offerret sese opportunitas; venit hodie, atque ad S. Notburgam ferventem orationem fudit; quando mox ossiculum fauces pertransivit et ipsa melius se habuit. Quapropter grati animi ergo mox etiam id palam declaravit, devote conscientiæ maculas confessione abstersit, et ad cœleste Epulum accessit. Eadem, dies quatuordecim ante elapsum proxime quadragesimale jejunium, periculoso malo laboraverat per tres hebdomadas, quo similiter liberata fuit per solam S. Notburgæ intercessionem.

atroces alvi et capitis dolores exstinguuntur

87 Die 23 Julii anno 1741. Ursula Dollnitscherza, virgo ex Nadgoritz, nuperrimo die Veneris sub meridiem vehementes adeo alvi cruciatus et capitis dolores persenserat, ut animo caderet

A caderet, maxime quia parentes ætate et corpore fracti erant, ipsaque illo in statu minime idonea perficiendis necessariis rei domesticæ laboribus. Attamen dicto die et sequenti Sabbato vim sibi inferens, opus necessarium, quamvis ægre admodum, explevit. Die vero Dominica ob festivam commemorationem B. Mariæ virginis de monte Carmelo Labacum se contulit perceptura sanctissima Sacramenta. Ubi vero domum reversa est, usque adeo acreverunt alvi et capitis dolores, ut præ eorum vehementia die Lunæ proxima lecto surgere haud valuerit. Hinc mœrore perfusa, ita secum cogitavit: Deus bone, an isthæc fortasse admonitionis causa mihi obveniunt; quia erga S. Notburgam, per quam utique ego, multis peccatis obnoxia et nil tale merita, tot beneficiis cumulata sum præsertim anno elapso *c*, hactenus me non sat gratam exhibui? *c* Volo itaque, o S Notburga, te deinceps, ut par est, diligentius honorare, et tuam in me benevolentiam numquam dare oblivioni. Hujusmodi suspiriis sub vesperam indormivit, ac sequenti die Martis mane primo diluculo matrona somnianti apparuit, quæ leniter ei frontem inungebat, quamquam sibi visa est affari in hunc modum: B Mitte me, nec per molestam illam inunctionem mihi caput conturba, quod usque adeo me excruciat. Cui contra matrona: Noli timere, filia, excellens etenim et salutifera hæc inunctio est. Post hæc evigilans, ita omnes intestinorum et capitis dolores recessisse persensit, acsi numquam ei ante caput doluisset. Idcirco hic hodie noxarum confessionem vere pœnitens instituit, simulque propositum renovavit colendi in posterum diligentius ac sine intermissione sanctam hanc Patronam.

ANNOTATA.

a *Germanice habetur* für 12 sibzente: *sed monetæ hujus nomen Latinum ac valorem ignorans, vocem genericam substitui.*

b *Sic haud dubie appellant dies, quibus fas est quidem opera servilia exercere, sed obligatio audiendi Sacri.*

c *Vide cap.* VII *hujus relationis num.* 68 *et* 69. *Cognomen virginis utroque loco scripsi, prout in exemplari Germanico reperi.*

C

CAPUT IX

Pecudum morbi abacti; læsiones, phrenesis, calculus, febres, apostemata sanata; infans opinione mortuus vitæ, et vir morti proximus sanitati redditus.

Vacca cum fœtu periculo eripitur;

Die 28 Julii anno 1741. Jacobus Mukolitsch ex minore Manspurg vaccam habebat fœtu gravidam, quæ circa festum S. Georgii nuper præteritum ægrotabat, et, dum tempus advenerat, fœtum edere haud valebat. (Ille primum solus, dein cum alio istuc accito homine, vi adhibita evellere conatus est; aderat et uxor ejus, quæ mœsta et anxia, ne ex remedii violentia et vituli et vaccæ jacturam faceret, S. Notburgæ patrocinium inclamans, Missam vovit, resque ex animi sententia successit; servata est cum vitulo vacca *a*.) Hoc ipsa mulier ad majorem Sanctæ venerationem et honorem hic hodie declaravit; at promissum Sacrum jam dudum ante persolvi curaverat. *Ex Ms.* *a*

89 Die 7 Augusti anno 1740. Anno superiore, assignato die, huc peregrinatum advenit Gregorius Goriantz e vicinia S. Stephani sub parœcia Vodiz. Autumno præterito, cum uxor ejus prægrandem ollam, aqua ebulliente plenam, ad proximum usum collocasset in foci angulo, Metha quadriennis eorum filiola, mane necdum dissipatis tenebris ad matrem accurrens, inscia in ollam impegit, et ejus subversæ aqua misere undecumque perfusa, tam horrendum in modum adusta est, ut non modo plures et ingentes pustulæ exsurgerent in cute, verum etiam huic dissolutæ succederet fœtida sanies, et inde mox progignerentur vermes. De vita infantis tam misere constitutæ penitus desperatum esse, credebant omnes. Cum tamen parentes huc veniendi cum puella votum nuncupassent, illico cœpit convalescere; et, uti voverant, supra dicto die peregrinationem, comitante filia, ambo expleverunt. *infans misere adusta curatur,* E

90 Die 25 Julii anno 1741. Maria Anna Fadin virgo, soror germana hodierni parochi in Kraxen, atque in temporis janitrix in Habbach, integro vere elapso torquebatur vehementi capitis dolore, cui sublevando varia remedia, nominatim alvi purgatio ac venæ incisio, adhibita sunt, sed frustra. Denique ei facies altum intumuit; accessit et ingens apostema in ore, ac vehemens dolor dentium. Dentem quidem evelli sibi peroptasset, si modo corruptum determinate assignare potuisset; omnes etenim æque magnum dolorem afferebant. Triduo post festum S. Joannis voto se obstrinxerat huc peregrinandi et offerendi exilis muneris. Eadem nocte disruptum est oris apostema, ipsa nesciente, nec percipiente, quomodo fieri potuerit, ut tam mirabiliter tamque celeriter integrum ulcus ac dolor omnis abscesserit: quandoquidem in ore foramen nullum aut vulnus, per quod eruptio facta fuerat, adverti posset. Sic cogitans ac recogitans, sedentis in modum corpus composuit, et caput in manus inclinavit: cum ex ore ejus humor, aquæ non absimilis, magna vi effluxit. F Hodie autem debitas grates persolvens, animam noxis pia confessione expurgavit, ac sacrum Missæ sacrificium fieri voluit. *virgo,*

91 Die 30 Julii anno 1741. Martinus Hebian ex Terstain præterita die sacra conversioni S. Pauli, brumali tempore sub vesperam filium annorum tredecim, Martinum item nomine, ad stabulum dimiserat, qui pabulum pecori porrigeret: cui operi dum hic incumbebat, accidit, ut inopinato corruens, terræ affixus remaneret exanimis. Pater ac mater diu ejus reditum præstolati, ad stabulum perrexere, exploraturi, quæ causa esset moræ adeo diuturnæ. At præter omnem exspectationem repeiunt humi prostratum ac demortuo similem. Hinc vir et mulier oppido perculsi illum ex parte una in alteram inversant, at neque sic spiritus revocabatur. Denique mariti *et puer,*

Ex. Ms.

mariti opinio erat, apoplexia haud dubie tactum esse puerum, quandoquidem ante omnino sanus exstitisset ac vegetus; sed fortiter se illi opponebat uxor.

variis malis

92 Sic illis inter se altercantibus, respiravit puer, suspexit, ac, ut e stabulo deportaretur, expetivit, quandoquidem hic plurimum sibi timeret. Causam sciscitantibus respondit, quod labori intentus re quadam oppressus fuisset, tantaque vi in terram afflictus, ac si integra mundi moles in ipsum corruisset. Itaque a parentibus e stabulo ad focum delatus est; sed istic animi deliquia sibi continuo succedentia passus, plurimum anxiari se indicavit gestibus. Convocati istuc vicini arcessendum esse sacerdotem monuerunt, quod et ipse desiderabat æger, at exsequi id prætermisit pater ob aeris inclementiam et magnam nivium copiam, eodem ipso tempore decidentem. Mulier interim multis precibus ac suspiriis filium S. Notburgæ commendans Missam vovit, et statim puer sibi melius esse personsit, inciditque in placidum somnum. Post binas horas expergefactus, ante omnia ad matrem inclamavit, esurire se.

liberantur; B

93 Sic meliore continuo valetudine usus est usque ad diem tertium, sed hoc ipso phrenitide correptus est, quæ ipsum sæpissime et miserum in modum vexabat. Mater, Jera nomine, nuncupati voti recordata, persuasit marito, ut huc cum filio ad promissum Sacrum properaret, ad quod celebrandum jam tum conductus erat sacerdos. Sed utrique, viro scilicet ac mulieri, multum negotii puer facessivit; donec huc perventum esset: quippe per viam bis eum phrenesis incesserat. Postquam vero Sacro interfuissent, in reditu alterum ejus sed postremum impetum subivit, ac deinceps plena sanitate gavisus est.

vitulus ægrotans sanatur.

94 Anno item præterito in festis Natalitiis, die sacra S. Stephano, supra dicti vir et mulier vitulum suum, binis dumtaxat diebus natum, morbo affectum compererunt, cujus vis in tantum denique invaluit, ut nec pedibus insistere nec nutrimentum sumere valeret, et exspiranti similis procumberet. Utprimum vero mulier Missam denuo in honorem S. Notburgæ promisisset, convaluit etiam vitulus.

Febris,

95 Die 4 Augusti anno 1741. Primas Smrekhar ex Depallah declaravit hodie, quod abhinc annis duobus vehementi febri correptus fuerit, idque per annum integrum, scilicet usque ad ineuntem autumnum anni proxime elapsi. Adeo ut ex temporis diuturnitate, et ex eo, quod a necessaria agricultura arceretur, animum desponderet. Quoniam autem per impatientiam nihil C proficiebat, saniora cepit consilia: votum fecit fore, ut si quando vires suppeterent, huc veniret et Missæ sacrificium procuraret. Die proxime subsequenti votum istud, deseruit ipsum febris et omnis ægritudo.

scabies et apostema,

96 Circa nuperrimam nativitatis Domini festivitatem, malam ejus dexteram infecit scabies, ex qua, per dies quatuordecim continuos accrescente, natum ipsi est apostema ejusmodi, ut per triduum dextero oculo excutiret. Ita constitutus cogitare cœpit, ac recordari S. Notburgæ: fatebatur quidem, se deliquisse in eo, quod nimium distulisset promissum prima vice Sacrum, verum cum ad illud media deficerent, renovavit propositum procurandi Missam, ut primum unius celebrandæ stipendio pecunia sufficeret. Adhæc devote ad S. Notburgam suspirans, instanter oravit, ut per ejus apud Deum intercessionem brevi liberaretur miserabili isto malo. Mox die postera instatum oculum aperire, eoque uti valuit, atque haud ita dudum post, decidente scabie, persanatus est. D

aliaque mala depelluntur.

97 Post festa Pentecostes diebus jejunii, quod recurrit quatuor anni tempestatibus, in tertiam calamitatem incidit; quando scilicet per tres dies vehementibus torminibus colicis, et atrocibus doloribus affectus fuit. Quapropter primo conceptum votum tertio renovavit, simulque S. Notburgæ exiguam trietici portionem adpromisit: sed et mirabili prorsus modo mox omnes doloris morsus, omniaque tormina unico momento temporis desierunt. Hinc ipse tandem hodie voto satisfecit, et promissum munusculum obtulit.

Infanti mortuo, ut credebatur, vita

98 Die 15 Octobris anno 1741. Michaelis Perpaula, nati in Lagkh, uxor prægnans die tandem 7 nuper transacti mensis Septembris partum enixa est: non sine magna mariti et obstetricis ægritudine; quoniam infantem protulit toto corpore lividum, omni motu destitutum, et, omnium judicio, jam tum demortuum. Nihilo minus vir mœstus pollicitus est hic Missæ sacrificium in honorem S. Notburgæ, addens præterea fore, ut, si feliciter S. Notburgæ patrocinio E puer vivus evaderet, mater eum puero huc peregrinationem susciperet. Hoc emisso voto, motum aliquem in puero advertit obstetrix, et confestim aqua tinctum Baptismo, in necessitate conferri solito, munivit. Cum autem quolibet temporis momento majorem albedinem indueret, ac plura vitæ indicia præberet, corpus ejus de more lavit obstetrix, et ad parœciam Manspurgensem deportatus est rite baptizandus, ubi Michael nomen ei inditum. Hodie vero vir ac mulier cum puero promissam peregrinationem instituerunt, Missam procurarunt, et grates persolverunt.

et puero, summis

99 Die 1 Novembris anno 1741. Declaravit uxor Matthæi Hebian ex Tepallah, quod filiolus suus vix sex mensibus natus, nomine Michael, sæpissime, dum urina emittenda erat, magnos dolores perpessus esset, ac frequenter etiam fuisset ipsi urinæ præclusus transitus; unde singulis vicibus infelix puer se torqueret, et in gemitus altosque vagitus erumperet. Mater, quæ horum causa esset, ignara, suadentibus vicinis, infantis ventriculum variis rebus non semel obleverat. Sed misero infanti ea calamitas toleranda fuit usque ad bimatum suum, quo tandem expleto, observatum est, quod sæpe cum urina arenam emitteret. Afflicta mater varios consuluit, quomodo puero subveniri posset. Alii quarumdam aquarum usum proponebant, alii puerum deportari volebant ad Labacensem..... *b* alterumve F chirurgum, ut seu sectione seu remedio alio curaretur: quoniam id temporis præ cruciatuum vehementia miseri infantis corpus ita extenuatum erat, ut nihil ei superesset præter ossa et cutem, ac mortui potius quam vivi speciem præferret.

e calculo doloribus affecto, sanitas obtinetur.

100 Mater tamen ad sequendum hujusmodi consilium induci non potuit: sed ejus loco hic in honorem S. Notburgæ ex vero corde promisit, curaturam se Missæ sacrificium, quamprimum tantum pecuniæ suppeteret, quantum ad ejus stipendium persolvendum opus erat. Cum mater votum istud nuncupasset hoc anno, diebus aliquot ante festivitatem Pentecostes, miserum infantem die supra notato sub vesperam placidus somnus invasit: quod non mirari aliquantum non potuit mater: denique evigilans puer lamentari cœpit

A cœpit per breve temporis intervallum, quo scilicet eodem tres lapillos emiserat, ac denuo quievit, cœpitque indies convalescere. Mater vero statim sollicita, ne tantum beneficium tamque conducens ad majorem hujusce magnæ Patronæ honorem, diutius lateret, attulit huc tres dictos lapillos, totamque rei seriem enarravit addens, quod revera post Deum hoc beneficium acceptum referre non posset alteri quam S. Notburgæ. Sed et puer, qui jam ætatis est duorum annorum et medii, alios jam nunc etiam pueros novit adhortari, ut et sanctissimam Dei Parentem et S. Notburgam diligenter colant, ne simili morbo, quo ipse antea, affligantur.

Vir e febri hectica morti proximus convalescit.

101 Supra nominatus Matthæus Hebian infantis pater præterita hieme inciderat in morbum, cui superveniens febris hectica ipsum per quinque hebdomadas tam misere lecto affixit, ut tandem extremis morientium Sacramentis muniendus fuerit, asserente ipso domino sacellano, qui illi assistebat tum temporis, brevi ex hac vita discessurum. Et vero frequens vomitus, cui immixtus erat semper sanguis, summum omnibus de conservatione injiciebat dubium. Consilium tamen quorumdam priorum e vicinia hominum, B suadentium, ut se dono aliquo, conditioni suæ consentaneo, hic ex animo obstringeret S. Notburgæ, quoniam sic plures alii hoc loco beneficium sanationis consecuti fuerant, complexus est tandem æger, extractumque e marsupio nummum mensæ, lecto proximæ, imposuit, et S. Notburgæ Missæ sacrificium, exiguum istud munus, ac peregrinationem vovit ex animo. Quo facto, melius se habuit et post paucos dies, licet subdebilis adhucdum, destinatum nummum huc dono attulit, promissum Sacrum fieri jussit, ac deinceps integra valetudine gavisus est.

ANNOTATA.

a *Quæ hic uncis inclusa sunt, non transtuli ex Germanica lingua de verbo ad verbum, ut aiunt; displicebant etenim adjuncta quædam nimis rustice exposita. Habes tamen integram rei narratæ substantiam.*

b *Vocem unam prætermisi, Germanice* Freyman, *quod non constaret de determinata significatione: ex adjunctis tamen vix dubito, quin chirurgus aliquis primarius designetur, qui ob* C *eximiam in arte peritiam, vel immunis est a communibus vectigalibus et oneribus loci, vel etiam donatur mercede annua, ut pauperibus liber sit ad eum accessus.* Frey *autem* liberum *sonat,* man virum.

CAPUT X

Pedum defectus sublatus; hydrops curatus; morbus comitialis exstinctus; moribundis sanitas obtenta; morbi a pecoribus depulsi.

Puella incedendi potentiam

Die 3 Novembris anno 1741. Testatus est Andreas Kollada, ex Podgariz sub Manspurgensi parœcia, filiolam suam, tum annis quinque natam, primum a nativitate, prout infantibus omnibus fieri assolet, fasciis sollicite involutam fuisse; sed, cum post medium annum pedibus eam humi collocare tentassent, compertum fuisse, quod ambo pedes defectu articulorum essent rigidi. Sic igitur ætate crescens, absque eo quod umquam valeret inniti pedibus, trunco persimilibus, continenter lecto affixa fuit misera infans. Adhibita sunt varia balnea et remedia plurima, ut ad rectum incedendi usum perduceretur; sed supervacaneus fuit conatus omnis. Demum hoc anno mater ejus ad S. Notburgam votum emisit, et desectos filiæ capillos cum cerea mulieris imagine hic obtulit die 16 Julii, in quem nuper incidebat annua templi consecrati festivitas. Postridie mane adverterunt parentes, quod puella, lectulo innixa, se sponte sua nonnihil erigeret: at rigescentibus etiam tum pedibus, lecto, sicut ante, inhærere coacta fuit. Ex Ms.

adipiscitur,

103 Cum hoc eodem anno ante diem S. Michaeli sacram reverendus dominus Michael Wrekh, sacellanus in Manspurg, ibidem de more triticum collegisset, invisit dictam puellam, et illi summa ejus commiseratione tacto E exposuerunt non sine dolore parentes totam sigillatim status ipsius seriem. Desiderium illis quidem erat vovendi Sacrum S. Notburgæ in Ebensfeld, sed facultas deerat persolvendo Missæ stipendio: si tamen (subdebant) ipse dominus sacellanus pecuniæ loco in stipendium Sacri illic celebrandi admittere dignaretur mensuras aliquot tritici, sic commode obtineri posse, ut promissum Sacrum perageretur. Facilem ille conditioni assensum præbuit, et diem tertium ipsis indixit, illo, nisi alioqui necessaria et non prævisa excursione præpediretur, certo in honorem S. Notburgæ pro dicta puella Rem divinam facturus. Adfuerunt præfinito tempore parentes, advecta etiam filiola: sed, dicto domino sacellano, quominus huc veniret, præpedito, uti advenerant, etiam cum impotente filia domum reversi sunt parentes. Die tandem quarto Sacrum hic peregit dominus sacellanus, eodemque die post absolutum Sacrum quinquennis ista infans ultro se erexit, e lecto absque alterius adminiculo egressa est, et deinceps, summo omnium stupore, articulatis pedibus incessus usum retinuit.

hydrops absque humano remedio evanescit;

104 Hydropisim humano ex corpore expelli sine ullo naturali remedio, res inaudita est omnemque naturæ vim superat, non item magnam S. Notburgæ potentiam. Id reipsa experta est Maria Kosmarin, nata Labaci. Hæc etenim festo assumptæ in cœlum Virginis anno 1741, vehementi febri vexabatur; quando ea tandem degeneravit in Hydropem tam gravem, ut quilibet, etiam ipse medicus, ob ingentem tumoris altitudinem de vita ejus desperaret. Sed quod malorum summum erat, eodem anno fructum conceperat, ut merito censeretur, de matre æque ac prole brevi actum fore. Quocirca de confessarii consilio se extremis Ecclesiæ Sacramentis præmuniendam curavit. Die quadam, cum ad summum mali apicem perducta esset, animum plena cum fiducia ad S. Notburgam convertit; nec ejus auxilio frustrata est. Quippe sub mediam noctem, dum confessarius animam ejus ad æternitatis iter emigraturam existimabat, visa sibi est refrigerante aura perflari, et postea in placidum somnum incidit. Die autem postera evigilans usque adeo delinitos sibi esse dolores persensit, ut ausa sit obambulare cubiculum, unico fulcro susteutata

Ex Ms. stentata, et intra breve tempus ita tumore liberata est, ut ipsamet sine adminiculo hic in Ebensfeld, de recuperata sanitate se gratam præstitura, comparuerit die 19 Augusti anno 1742.

vacca deperdita reperitur; 105 Agnes Polakhin, nata in Lagkh, veris tempore vaccam amiserat in pascuis publicis, quæ cum post diem integrum de more domum non rediisset, putabat illa, quod ad alienum stabulum divertisset, et integrum pagum perlustravit; sed nec eam reperire nec quidquam de ea rescire potuit. Hinc multum contristata est mulier. Die tertio plena mœroris ad montem perrexit promittens interim Missæ sacrificium, si, patrocinante S. Notburga, sibi vacca restitueretur. Hisce cogitationibus intenta strepitum in monte percepit, et viam ulterius prosecuta, vaccam impetuoso mugitu discurrentem conspexit, atque eam ipsam esse cognovit, quam a triduo amiserat. Montem igitur festinanter ascendit, et vaccam in viridi prato gramina carpentem assecuta, magno cum animi gaudio domum reduxit. Quia autem præfata mulier defectu pecuniæ promissum Sacrum citius procurare non poterat, stitit sese hic die secunda Septembris, et juxta votum Missam fieri curavit.

B

mulier moribunda, 106 Lucia Sellekkha in pago Nargarze ex morbo periculosissimo decumbebat, ita quidem ut jam mortua potius videretur, quam viva, et nec medico nec chirurgo de sanatione ejus spes ulla affulgeret. Sepositis ergo omnibus humanæ industriæ remediis, monita est, ut sese S. Notburgæ commendaret. Et sane, simulatque S. Notburgæ opem invocasset, melius se habuit, ac tertio post die, 11 nimirum Junii, anni 1745, ipsamet coram S. Notburga pro accepto beneficio grates persolutura adfuit. Testis est Josephus Schilfrer sac.

et altera comitiali morbo laborans sanatur. 107 Margarita Deuzin ex parœcia S. Martini in inferiori Carniolia, sex continenter annos, tertio quoque die, correpta fuerat morbo comitiali. Sed anno 1743 diebus quatuordecim ante festa Domini Natalitia, quotidie ejusdem insultum passa est. Variis quidem in locis sanitatis gratiam quæsierat, sed apud S. Notburgam denique illam assecuta est adeo, ut nullum plane diuturni mali impetum, nullum vestigium experta fuerit. Quapropter die 13 Septembris anni 1743 hic gratam sese exhibuit *a*.

C

Vitulis 108 Die 10 Augusti anno 1743. Martinus Anschin ex pago Stobenim testatus est, duo se beneficia impetrasse, intercedente S. Notburga. Primum est, quod tribus abhinc annis, cum duo ex ejus vitulis ad eum modum morbo infecti essent, ut spes de eorum persanatione nulla superesset, voverit procurare Missam ad majorem honorem S. Notburgæ, et mox voti sui effectum sortitus sit, pecoribus brevi post tempore plene restitutis.

ac bovi sanitas obtinetur. 109 Secundum, quod præfatus Martinus magnam ac potentem S. Notburgæ intercessionem expertus sit in bove, qui in Nativitatis Domini feriis morbum contraxit, et post inspectionem atque examen judicatus est habere in capite ulcus ingens, tabo ac sanguine permistum, et lingua eorum patria Schabiza vocitatum. Non prætermisit quidem vir afflictus applicare omnia malo depellendo remedia: ad cœlestem tamen medicinam recurrendum fuit. Quippe, simulac vir idem pollicitus esset fore, ut juberet Sacrum fieri, malo subventum est, et bos eodem ipso die absque ullo ulterius remedii adminiculo sanus exstitit ac vegetus. D

Juvenis ex vulnere 110 Die 6 Octobris anno 1743. Adfuit hic Jera Kompalza ex pago Kompalla, et præclarum hoc a benefica S. Notburgæ manu obtentum beneficium testificata est. Maritus ejus biennem equum emerat agriculturæ laboribus perficiendis, et postquam collegisset panicum maritus ejus *b* die secunda hujus mensis triticum seminaverat: quapropter, ut moris est, occari terram mox voluit, et hunc laborem pater filio, annis sedecim nato, exsequendum demandavit. Morem gerit adolescens, domum properat, equum instruit et rastrum jungit. Sic ad agros reverso equi ducendi ipsi cura incubuit, ancillæ vero gubernandi rastri. Verum ita ipsis agrum colentibus, supervenit pater duos boves conducens; quos ut conspexit equus, freni impatiens ferocire cœpit: impetum cohibere conatus est quidem adolescens, sed a furioso jumento raptatus est usque ad hortum paternum; ubi equus tandem substitit. *b*

E

ad extrema deductus convalescit. 111 At vero adolescens in dorsi spina læsus erat adeo dente uno rastri, ut intestina (quemadmodum ipsa retulit) facile detegerentur. Infelix casus mox renunciatus est matri, et hæc miserabili aspectu plurimum perculsa. Adolescens interim domum deportatus lecto impositus est, ejusque extremus spiritus exspectabatur in momenta singula. Quippe jam in ipso apparebat luridus exspirantium color. Ambo tamen parentes, cum in sermone ad concionem habito festa die S. Notburgæ multiplicia ejusdem prodigia didicissent, fiducia pleni filium ei commendarunt, addito voto procurandi Sacri, et ad lectum accedens mœsta mater adhortata illum est, ut magnos istos dolores ex amore Domini Crucifixi patienter ferret. Ad hanc admonitionem somnus obrepsit adolescenti; et ecce post applicata exigui momenti remedia domestica, tertia die, quinta nimirum hujus mensis, absque fulcrorum subsidio cubile obambulare cœpit.

ANNOTATA.

F

a *Nisi auctor anni initium fixerit intra diem* 13 *Septembris et* 13 *Decembris, quod verisimile non est, latet hic error: neque enim intelligi potest, quod anno* 1743 *diebus quatuordecim ante Christi nati festivitatem, aucto morbo, primum, ut patet ex contextu, confugerit ad* S. Notburgam, *et die* 13 *Septembris anni ejusdem eidem Sanctæ gratias egerit propter obtentam sanitatem.*

b *Aptiorem interpretationem non invenio huic subobscuro sensui Germanico:* Da ihr eheman den Heyden gefeset: *putem enim poni hic* gefeset *pro* gefasset, *seu potius* zusamen gefasset, *a verbo* fassen *seu* zusamen fassen, colligere, in fasciculos colligare: heyden *vero pro* heyden-korn, *quod frumenti genus Latine* panicum *dicitur. Vide annotata ad cap.* V *lit.* g.

APPENDIX

APPENDIX

AD DIEM DECIMAM QUARTAM SEPTEMBRIS

DE

SS. CORNELII ET CYPRIANI MART.

RELIQUIIS AC MIRACULIS

IN ABBATIA NINOVIENSI IN FLANDRIA

§ I. Monumenta quædam Ninovia accepta, partim edenda: SS. Cornelii et Cypriani cultus et reliquiæ ibidem seculo XII, præsertim prioris Lipsanotheca.

Post Commentarios de SS. Cornelio et Cypriano

De S. Cornelio *Pontifice martyre, sanctoque* Cypriano *Carthaginensi in Africa episcopo et pariter martyre, ad diem* 14 *hujus mensis cum Romano Martyrologio egimus, ibidemque in Commentario historico de prioris gestis, initio* § 16, *et in posterioris Gloria posthuma, n.* 45 *meminimus de eorumdem reliquiis in* S. Cornelii *abbatia, Ordinis Præmonstratensis, prope Ninoviam in Flandria Austriaca et archidiœcesi Mechliniensi sita, jam ab aliquot seculis magna in veneratione habitis. Verum utroque loco non nisi breviter ob defectum instrumentorum, ex quibus vetustum illum cultum miraculis illustratum latius exponeremus. Hinc priori loco duo tantummodo testimonia produximus; unum ex Annalibus Præmonstratensibus, tom.* II, *col.* 380, *ubi reverendissimus dominus Carolus Ludovicus Hugo episcopus Ptolemaïdis et Stiviensis abbas, eorumdem auctor sic scribit:* Insignes SS. Cornelii et Cypriani reliquias possidet Ninovia, multis curationum generibus, crebrisque peregrinorum votis famosissimas. *Alterum testimonium est pars Officii ibidem die* 5 *Novembris de Translatione earumdem reliquiarum recitari soliti.*

a nobis editos, quædam ad eos spectantia

2 *Neque plura in* S. Cypriani *Gloria posthuma, loco citato dicenda habuimus, præter incertam de translationis tempore conjecturam, et item aliud testimonium Cornelii van Gestel in ejusdem Historia sacra et profana archiepiscopatus Mechliniensis, tom.* II, *pag.* 199 *et seq., quod juverit etiam hic repetiisse.* A pluribus, *inquit*, seculis ad ecclesiam abbatialem frequentissimus semper fuit, et hodie perseverat concursus epilepticorum, seu morbo caduco et aliis infirmitatibus laborantium qui ad reliquias sanctorum martyrum atque pontificum Cornelii et Cypriani, ut authentica probant testimonia, integram sanitatem consecuti sunt, et consequuntur. *Hisce addo Aubertum Miræum, qui in Chronico Præmonstratensi, ad annum Christi* 1137, *pag.* 104 *ad propositum nostrum hæc habet:* Asservantur in hac abbatia reliquiæ S. Cornelii martyris, ad hunc usque diem miraculis celeberrimæ: de quibus ibidem exstat liber vetus manuscriptus in pergameno, quem ipsi vidimus: solentque morbo caduco laborantes, eo potissimum confluere.

accepimus Ninovia; præcipue ex codice

3 *Ex hoc porro libro, quædam transcripta, uti et nonnulla alia huc spectantia, accepi humanitate ac benevolentia reverendissimi domini Ferdinandi vander Hagen.* 46 *ejus loci abbatis; sed tam prònum, cum utriusque Sancti Acta typis edita a nobis jam essent, ita ut suo loco edi non potuerint. Quod itaque supererat, faciendum credidi, scilicet, ut in tomi calce per modum appendicis ad utriusque Sancti gesta exhiberentur, ne Sanctos gloria, quam beneficia apud mortales ipsis conciliant, et ne lectorem hagiophilum hac quoque parte fraudem. Antequam id aggrediar, præmittenda est prædicti Ms. libri auctoris, et temporis, quo is floruit, notitia. De hisce Ninoviensis abbatiæ canonicus Præmonstratensis, qui curam colligendi instrumenta, ad nos transmittenda, habuit,* § 2 *sequentia observat:* Exstat in abbatia vetus quadringentorum ut minus annorum codex membranaceus, manu scriptus a quodam domino ejusdem abbatiæ canonico, qui primis prologi verbis sic ait « Quia per « multos annos in ecclesia Ninivensi S. Cornelio « ministravi, multa signa et prodigia per merita « ejus fieri, sæpius annotavi, quæ ipsius fretus ad- « jutorio, ad utilitatem eum diligentium utcumque « scribere temptabo, ad hoc etiam precibus et obe- « dientia provocatus. »

cujusdam anonymi Præmonstratensis

4 *Post hæc idem Præmonstratensis adjutor noster de ejusdem*

AUCTORE C. S.

notat collector noster, observatque, de lapsis ibidem clarius dici: Reperti sunt sani et incolumes et nihil mali habentes.

SS. Mariæ et Cornelio ac Cypriano ædificant;

14 *Balduinus diaconus Ninoviensis in Chronico primum hujus ecclesiæ fundamentum anno* 1137 *positum esse scribit: quod si ita est, oportet, ut opus istud admodum tarde processerit, prout ex dicendis apparebit: at credibile est hujus moræ causam vexationes dedisse.* Anno 1172 Nonas Julii consecrata est ecclesia nostra a domino Eschillo, archiepiscopo Lundensi, Daniæ et Sueciæ primate, et Apostolicæ Sedis legato; *inquit idem Balduinus in Chronico t.* II. *Sacrorum antiquitatum edito ab Hugone. At adjutor noster Ninoviensis canonicus ex eodem Chronico, quod apud ipsos Ms. servatur, legit* Anno Domini 1174. Nonas Julii etc. *monetque, id etiam vitio amanuensis adscribendum sibi videri, legendumque,* 1171. Nonas Julii *etc. Rationem allegat, quod in recentiori Chronico, per Joannem Nevium 42 abbatem collecto,* SS. Cornelii et Cypriani *reliquiæ in nova ista ecclesia jam ab anno* 1171 *depositæ fuisse dicantur. Quidquid sit de errore isto, qui ex male interpunctis cyfris facile potuit irrepere, a ipsaquemque vox* Nonas *irrepsisse insinuat, ecclesiam illam Sanctissimæ Virgini Mariæ, Sanctisque* Cornelio *ac* Cypriano *dicatum fuisse, idem Præmonstratensis canonicus observat ex istius seculi Pontificum Bullis ac nominatim ex Alexandri III Bulla, anno* 1178 *data, cujus hoc initium recitat:* Dilectis filiis, Gerardo abbati S. Mariæ, sanctorumque martyrum Cornelii et Cypriani, et universis fratribus *etc.*

B.

in qua horum reliquiæ reponuntur.

15 *De reliquiis in eam ecclesiam illatis hæc habet mox laudatus Nevius in Ms, nostro relatus:* Anno 1171 repositæ sunt reliquiæ SS. Cornelii et Cypriani cum diversis aliis reliquiis, ab Amelrico avo, et Amelrico patre fundatoris nostri, e Terra sancta allatis, in nova ecclesia abbatiali. *Unde tamen hæc didicerit Nevius, non exprimitur. Porro varia miracula, quæ miseris ad hasce sacras reliquias confugientibus divina Bonitas contulit, anonymus Ninoviensis sæpe laudatus in unum librum membranaceum, qui etiam exstat, congessit. Dabimus ea, ut diximus et annotatis illustrabimus; sed quia nonnulla etiam alia post anonymi ætatem impetrata Ninoviensis canonicus, humanissime nobis transmisit, visum est ea hic referre, ne quid pius lector desideret. De hisce ipse sic loquitur:* Sequentibus autem sæculis non desiere populi fideles ad S. Cornelium pro sua, suorumve animalium curatione confluere, et seu miracula, seu beneficia ingentia obtinuere, quæ religiosi domini sacristiæ præpositi aut non judicarunt annotanda, aut si notaverunt, temporis lapsu obliterata fuere, præterquam quæ anno 1659 et sequentibus usque ad annum 1670 annotavit dominus Petrus vander Hagen tum sacrista, varias referens puerorum ab epilepsia curationes.

C

Quidam, præsertim pueri, Seculo XVII

16 *Quæ autem hæc seu miracula, seu beneficia fuerint, præmiserat his verbis:* Decima quarta Maii 1659 coram protonotario Apostolico, domino Martino de Clerck deposuit Judocus vander Guchte, villicus in Erpe prope Alostum (*oppidum Belgii, et Flandriæ imperialis caput*) quod duo filii sui gemini, Jacobus et Joannes duos et medium annos nati, diu jacuerint crebrius morbo caduco afflicti: quodque visitata ecclesia abbatiali, et persolutis omnibus requisitis, subito convaluerint; et quidem Judocus in ipsa ecclesia ad Elevationem Missæ, quam pro eo pater devote orans audiebat: quodque deinceps neuter in eumdem morbum relapsus sit. Vigesima tertia Februarii 1662 coram eodem notario declaravit Henricus de Buver nomine Judoci Robeyns, villici in Meldert (*pagus est uno milliari cum quadrante Alosto dissitus*) quod Margarita Robeyns, prædicti Judoci filia circiter septennis 19 Januarii et sequentibus usque ad 23 morbo caduco terribiliter affecta fuerit; sed post tertiam peregrinationem ad S. Cornelium ab eo morbo immunis evaserit.

D

epilepsia afflicti,

17 Duodecima Februarii 1662 comparuit coram notario Petrus Huygens, operarius in Pamele, declarans se a simili morbo bis recurrente, peractis omnibus ad S. Cornelium Ninoviæ requisitis, subito sanatum fuisse. *Porro præter Pamellam vulgo* Pamele *Aldenardæ ad Scaldim fluvium, quo ab eo oppido dividitur, adjacentem, ejus quoque nominis pagus est cum vetusta arce ac dynastia ad Teneram fluvium, nec procul Ninovia dissitus, quem propter hanc locorum viciniam hic indicari credibile est. Laudatus Ninoviensis canonicus hic interserit ea, quæ num.* 15 *de miraculis vel beneficiis a reverendo domino Petro vander Hughen retulimus, ac mox de pueris epilepsia liberatis ita pergit:* Inter cetera (*refert prædictus Petrus curationem*) cujusdam Joannis D'haubi septem annos nati, cujus parentes adhibitis pluribus medicis et chirurgis, insanabilem judicantibus, multis quoque peregrinationibus ad loca pia in vanum obitis, Ninoviam tandem ad S. Cornelium venientes, et magna fide atque devotione puerum offerentes, plenam illi sanitatem obtinuerunt, uti parentes fideliter attestati sunt, et coram testibus signarunt 8 Aprilis 1662.

E

ibidem sanati.

18 Similiter anno 1662 et sequenti Petrus et Arnoldus, filioli Stephani Muylders et Annæ Kins; item Guilielmus vanden Eynden, filius Nicolai et Barbaræ Jacmaer, ab eodem caduco morbo meritis S. Cornelii ita curati fuerunt, ut quatuor annorum spatio, quando parentum attestatio data est, postea non recurrerit. *Hactenus Ninoviensis amicus noster de miraculis vel beneficiis a domino Petro vander Hagen, quantum apparet, annotatis; dubito tamen, an omnia recensuerit, cum nullum hic occurrat serius quam anno* 1663 *impetratum, et nihilominus superius dixerit, ea, quæ ab anno* 1659 *usque ad* 1670 *facta fuerant, a laudato sacrista annotata esse; itaque vel aliqua, forsitan quia minoris momenti videbantur, vel ne eadem sæpius repetendo tædium pareret, hic prætermisit; aut in anno* 1670 *error admissus est. Alterum denique insigne beneficium, amplissimo domino Adriano Waesteels, Ninoviensium olim abbati concessum, ac nonnulla alia* S. Cornelii *cultum spectantia subjungit, quæ ejusdem verbis hic pariter subjicio.*

F

Abbas hæreticorum manibus subductus.

19 Neque hic prætereundum, *inquit;* quod anno 1592 prodigiose accidit amplissimo domino Adriano Waesteels, Ninivensi abbati 36, qui ab hæreticis conquisitus, gravi captivitate et litro mulctandus (uti jam plurimos dominos canonicos abduxerant) jamque ab iis ita cinctus, ut humana industria vel ope eorum rabiem evadere se posse diffideret, prostratus in genua, divinam misericordiam, et SS. Cornelii et Cypriani patrocinium implorare cœpit, solita antiphona; SANCTI DEI SUBVENITE etc. Et ecce quasi nube obumbratus, hostibus coram se currentibus invisibilis redditus est, et ab eorum furore divinitus protectus. Ita Chronicon Joannis Nevii, fol. 46, ex ejusdem Adriani abbatis in mortis conflictu constituti, declaratione. *Hujusce admirabilis evasionis meminit etiam Cornelius van Gestel tom.* II *Historiæ sacræ et profanæ archiepiscopatus Mechliniensis, pag.* 202, *ubi in serie abbatum Ninoviensium sequens ipsi elogium texuit.* 36 Adrianus Wasteels Ninivita, vere inter tot ærumnas vir desideriorum, et ad stuporem ergà Deum, Divosque pius, specialiter SS. Cornelium et Cyprianum ecclesiæ suæ patronos, quorum ope miraculosa

A losa (ut in extremis fassus) a prædonibus est liberatus. *Ad Ninoviensem canonicum redeamus.*

Sodalitium institutum, nova ecclesia exstructa.

20 Movit ea miraculorum, *inquit*, beneficiorum et affluentium peregrinorum frequentia amplissimum dominum Joannem David, ecclesiæ hujus abbatem 39, ut in honorem SS. Cornelii et Cypriani fraternitatem institueret, quam anno 1628 Urbanus VIII Pontifex Maximus plurimis indulgentiis, a confratribus lucrifaciendis confirmavit. Neque hodiedum desinit assiduus fidelium, præsertim rusticolarum, tum pro salute sua, tum pro animalium infirmorum curatione vota huc sua deferentium concursus; nec absque fructu. Quibus omnibus permota pietas reverendissimi domini Ferdinandi vander Haegen (*qui nobis hæc omnia suppeditari humanissime curavit*) abbatis 46 magnificam ingentemque basilicam erexit super fundamentis a sæculo prœjactis, atque sumptuum procurandorum desperatione a tot intermediis abbatibus derelictis, Deo fretus contra spem in spem credens, templum adorsus est anno 1716, ad culmen perductum benedixit anno 1723; demum ab Eminentissimo domino Thoma Philippo S. R. E. Cardinali Alsatio, archiepiscopo Mechliniensi, anno 1727 consecratum, pario totum lapide constravit, sacris altaribus B quinque, mausoleis, organo, cathedra concionatoria et confessionum sedilibus, variisque per utrumque ambitum cimeliis, singulis mira arte confectis, exornavit. Basilicæ huic spectandæ multi etiamnum confluunt, quos optaremus pietate magis, ut olim, quam curiositate adduci. Benedictus in Sanctis suis Deus. *Hactenus Præmonstratensis canonicus Ninoviensis in Ms. ad nos transmisso.*

Theca reliquiarum, quarum ulterior notitia datur,

21 *Porro Ms. hoc, tanta humanitate nobiscum communicatum, occasio fuit, ut ulteriorem notitiam super reliquiis præsertim utriusque Sancti expetierimus, eamque consecuti simus per litteras officii plenissimas, ab admodum reverendo domino Norberto Hendrickx, ejusdem abbatiæ canonico, et oppidi Ninoviensis viceparocho, die 3 mensis Septembris anno 1752 ad nos destinatas, dignasque, quas pro majori parte hic recitemus. Sic habent :* Reverendissimus dominus abbas noster lipsano-thecam 11 Augusti (*dicti anni* 1752) aperiri jussit, in qua sanctorum Cornelii et Cypriani exuviæ reverenter asservantur, quæ statuto die, seu feria secunda Pentecostes, per oppidum circumferuntur, atque per octavam publice exponuntur; uti et sexta Novembris et sequentibus octo diebus, quando celebratur translatio sacrarum reliquiarum. C In ea theca præter plura, eaque insigniora martyrum Thebæorum aliorumque Sanctorum ossa, inventa est arcula argentea, decem circiter digitos oblonga, tres lata, quinque alta, lamina argentea in medio interstincta, in cujus una parte repertum est os S. Cornelii, Papæ et martyris, ad longitudinem quatuor fere digitorum, crassitiem digiti et medii diametralis : in altera vero parte os S. Cypriani martyris, et episcopi Carthaginensis; uti expresse notat dominus Roelofs, nostri monasterii abbas anno 1646 : os autem istud tribus facile digitis longum est; at non nisi unius digiti crassitudinem habet.

...eri incisa et ad nos dono transmissa.

22 Involutæ sunt utræque reliquiæ separatim panno serico, ac desuper bysso mundissima. Hæc involucra non dissolvimus, ne infringeretur sigillum Eminentissimi domini Cardinalis, archiepiscopi Mechliniensis, qui anno 1747 die 26 Aprilis eas recognovit. Utriusque reliquiis affixa est respective lamina argentea cum cælato Sancti utriusque nomine. In prima : Reliquiæ S. Cornelii P. M. In secunda : Reliquiæ S. Cypriani episc. et M. *Hactenus vir admodum reverendus jussu, uti expresse indicat, reverendissimi abbatis sui, num. 20 nominati; subdens deinde, curatorum eumdem reverendissimum, ut major illa theca cum cornu, quod omni die advenientibus exhibetur, et in cujus meditullio utriusque sancti Martyris et Pontificis prostant pariter reliquiæ, piis fidelium osculis honorandæ, in lamina æneo cœletur, ac tot excusæ imagines nobis suppeditentur, quot tomi nostri IV Septembris imprimendi sunt exemplaria; idque piissimi erga Sanctos suos et benevolentissimi in Opus nostrum antistitis munificentia perfectum est. Imaginem habes in adjuncta tabula. Nunc miracula, ex memorato superius Ms. anonymi ejusdem abbatiæ seculo XII canonici libro membranaceo descripta, subnecto, mutata capitum partitione, quam in Annotatis recenseo.*

AUCTORE C. S.

MIRACULA

E

Auctore anonymo Ninoviensis ecclesiæ Canonico Præmonstratensi, sub finem seculi XII, ex Ms. codice membranaceo Ninoviensi.

CAPUT I

Ecclesia Ninoviensis ab igne servata : varii morbi depulsi : lipsanotheca S. Cornelii facta, qua incendium exstinguitur : brachium aridum vigori restitutum : Ninovia immunis igne judiciali: multi eo laborantes, ibidem sanati.

F

Præmissis *a* his, quæ pro tutela vel vindicta ecclesiæ per merita S. Cornelii operatus est Deus in medio nostrum *b*, ad signa sanitatum, quæ visu vel aliorum fideli narratione didici, scribenda me converto. Quodam tempore domibus circa ardentibus, ignis super ecclesiam S. Cornelii volavit, ex quo jam ardere incipiebat. Unde cum desperarent omnes, eum posse exstingui, conturbatus dominus Oitus *c*, ejusdem ecclesiæ sacerdos, dixit : Sancte Corneli, si sinas domum tuam exuri, juro tibi, quod omnes Sanctorum, tuæque reliquiæ non efferentur, sed simul comburendæ intus relinquentur *d*. Mox divinitus ille ignis exstinguebatur. Pro quo miraculo virtus Christi, meritumque S. Corneli juste laudabatur.

a *Ecclesia ab incendio servata;* *b* *c* *d*

2. Quædam

A. Anonymo. cæca illuminata: altera judiciali igne e f g

2 Quædam mulier de Ramsbecca *e*, excæcata jussit sibi candelam præparari, ut ecclesiam S. Cornelii adiret, et pro cæcitate sua ejus auxilium postularet; sed, sicut audivi, priusquam candela perficeretur, visum recepit, et mox cum gaudio ad ecclesiam veniens, pro receptione luminis meritis S. Cornelii gratias egit. Puella quædam igne judiciali *f* cruciata, ob recuperandam sanitatem altari S. Cornelii se obtulit, et statim sine æsione de illa infirmitate convaluit. Ut autem ad nubiles annos pervenit, et more sæcularium superbiret, negligens aut erubescens aliquod monumentum præteritæ infirmitatis in se remansisse, annualem censum, quo se redemerat *g*; Benefactori retinuit; igne autem tabifico redeunte, iterum cruciabatur, donec reatum suum cognoscens, satisfecit, et, ut prius, convaluit.

puer morbo comitiali h

3 Puerum *h* quemdam in villa Ninivensi caduco morbo ægrotantem parentes S. Cornelio obtulerunt; et quamdiu censum solvit, liber ab infirmitate permansit. Qui adolescens factus, et quid puer passus fuerit, non reminiscens, annualem censum retinuit. Quid plura? Infirmitas rediens, contemptum Benefactoris vindicavit, et *i*... per aliquot dies torquendo, semivivum detinuit... Nos vocati, ut illum communicaremus *k*, nequivimus; quia præ nimietate et assiduitate caducæ infirmitatis morsu lingua ejus sic intumuerat, ut nec loqui, nec glutire aliquid valeret. Tunc nos ad ecclesiam redeuntes sequuntur parentes, illum portantes semineceın, et altari S. Cornelii iterum cum oblatione obtulerunt; et sic domi * retulerunt. In spatio autem illius noctis tantum convaluit, ut sequenti die loqui et communicari posset. Sequenti vero nocte ammonitus est in sompnis, quatenus ad satisfaciendum cum forfice et scopa *l* ad ecclesiam properaret, et sic sanitatem recuperaret. Quod sic fecit, et omnino convaluit, et ob gratiarum actionem tritico se ponderavit, et benefactori obtulit.

[B] *i k* * domum *l*

alia mulier gravi infirmitate, liberati, puniti, et demum saniti. m

4 Quædam *m* mulier de propinqua villa mihi dixit, quod meritis S. Cornelii, cui se tradiderat, liberata fuisset a quadam magna infirmitate; sed quamdiu censum, quem voverat, solvit. Nam dum eumdem censum retinuit, eadem infirmitas rediit. Tunc mulier recurrens, censum restituit, et infirmitas aufugit. Hæc mihi confitebatur, cum postea febricitans, iterum auxilium supra dicti sancti Patroni postularet. Talia multotiens de multis comperimus; sed aliis ista sufficiant, ut Benefactori benefacta rependere discant.

[C]

Contractæ manus restitutæ: n

5 Quadam *n* Dominica die puella quædam, Beatrix dicta, in villa Ninivensi contractione manuum cruciabatur: pro qua re nos vocati a parentibus ad consolandum eos, consilium eis dedimus, ut quantocius puellam ad ecclesiam portarent, sanctoque Cornelio offerrent; quod post vesperas fecerunt, et cum eadem in ecclesia pernoctaverunt. Sed puella passionem non sufferens, nos in ecclesia dormientes fletibus et clamoribus inquietavit, et patrem, ut ei manum absciuderet, præ anxietate rogavit... Ego patrem ad fidem hortabar, et in proximo, si crederet, ei a Deo subveniri promisi; quod ita contigit. Nam nocte fugata, et die terris reddita, circa horam tertiam reliquiis Sanctorum manus ejus tetigi, quæ erectæ priori officio restituebantur. Hinc exhilarati, signa ecclesiæ pulsavimus, clerum et populum convocavimus, et Dominum, qui facit mirabilia magna solus, unusquisque lingua sua laudavimus.

Lipsanotheca S. Cornelii facta, qua ignis exstinguitur.

6 Protinus isto et multis aliis miraculis nos omnes lætificati, scrinium S. Cornelio condecens fabricare decrevimus; quod ipsius adjutorio, et sine mendica postulatione honorifice consummatum est. Post hæc *o* non longe ab ecclesia accidit incendium domorum, et exaltata flamma periculum domibus in ordine positis minabatur,... et vis ignis hominum vires superasset, nisi pietas Domini in necessitate juvisset. Nam cum scrinium S. Cornelii circumferretur, et illi super tectum stantes, et miserabili voce clamantes, auxilium de cœlo petiissent, subito flamma, quasi vim desuper pateretur, in seipsam recolligebatur. Sedato autem igne per divinam potentiam, scrinium ad ecclesiam cum honore retulerunt, etc.

[D] *o*

Brachium marcidum p

7 Frater Lambertus, laicus nostræ religionis de cœnobio Floreffia *p*,... curiam de Herleymont regéns, nostris in Reynisart plurimum consolationis et adjutorii præstiterat. Accidit, ut ejus brachium præ nimia infirmitate mortuum, sine ullo officio corpori adhæreret. Cumque dimidio anno hoc sustinuisset, quadam nocte in sompnis visum est ei, quod abbas noster ei diceret: Veni ad patronum nostrum S. Cornelium; et sanitatem recipies. Venit nocte Purificationis ad Ninivensem ecclesiam; et cum matutinis Horis interesset cum cæteris fratribus, Deum cœpit rogare per merita suæ Genitricis, et convertens se ad S. Cornelium, cum lacrymis inquit: O sancte Corneli, per merita fidelium tuorum hic tibi famulantium te contestor, ut, sicut in visione mihi promissum est, misericorditer restituas mihi brachium.

[E]

pristino vigori restitutum.

8 Continuo tantus fragor ejus capiti incidit, ut illud findi medium putaret, et mente excedens, quid sibi evenisset, ignoraret. In se autem reversus, sensit brachium suum esse sanatum. Unde quantum exultavit, quantas in corde Deo gratias egit, nondum voce, sed profusis lacrymis demonstravit; quia tacendi tempus interrumpere nolens, tempus loquendi expectavit. Completis vero matutinis Laudibus, hospitalis frater *q* nescius, quid ei contigerat, ad lectum eum ut hospitem reduxit. Mane autem facto, Prior noster pro eo in oratione sollicitus, et facti in eo tanti beneficii nescius, ut infirmum visitavit, ducturus ad locum reliquias continentem, gratia impetrandæ sanitatis. Tunc ille Priori ad pedes corruit, et se esse sanatum indicavit. Ductus est ad capitulum, sanum fratribus ostendit brachium etc....

q

Ninovia judiciali igne immunis servata: r

9 Quodam tempore plaga ignis judicialis *r*, Dei, ut credo, justo judicio contigit in provincia nostra, ita ut multi, membris amissis, alios, ne talia paterentur, formidare facerent. Hic quippe vastator ignis putridas carnes, et ad omnium nauseam fœtentes, etiam cum ossibus paulatim consumit, et non humaua, sed divina medicina compescitur. Ninivenses perterriti, consilio sacerdotis sui patrocinio S. Cornelii se omnes a minimo usque ad maximum tradentes, annuatim ei censum solvere voverunt, si meritis ipsius ab hac horrenda passione liberarentur. Et sicut sæpe probatum est, quod Deus omnem villam S. Cornelio dicatam a tempestate et ab omni infortunio servat liberam, ita nunc ab hac pestifera clade custodivit illæsam.

[F]

varii eo morbo arrepti, f

10 Eo tempore allati sunt multi ab aliis villis ad ecclesiam nostram hoc igne tabifico ardentes, qui fletibus et clamoribus omnes præsentes, etiam inimicos, ad lacrymas commovere possent... Et ego dolore tactus, dixi, quod talium passio magis me læderet, quam sanatio lætificaret, et malle me abesse, quam istis, dum paterentur, interesse. Sanata est eo tempore mulier quædam de Oltem *f* ambobus pedibus desperabiliter infectis, quæ S. Cornelii meritis pedes sanitati restitutos accepit. Puer etiam de eadem villa ipsa die, qua venit, est

Arca et Cornu Reliquiarum SS: Martyrum Cornelij et Cypriani Ninoviæ

A est sanatus. Alii duo ejusdem villæ similiter. Mulier de Ramsbecca ad ecclesiam nostram veniens, liberatur: domum rediens, cruciatur; ecclesiam iterum repetens, relaxatur, et post dimidium fere annum, excepto, quod perdiderit articulum pedis, integre est sanata *t*; uti et duo alii ejusdem villæ.

t per S. Cornelium

11 Juvenis de Ockengem *u*, in B. Mariæ ecclesia non sanatus, volente beata Virgine, S. Cornelio servatur; antequam ad ecclesiam pervenit, voto materteræ sanatur. Puella quædam de Steenhuysen *x*, cujus ecclesia miraculis S. Mariæ assidue decorata est, per quatuordecim dies nullam ibi sanitatem recipiens, tandem Niniven advehitur, tanquam a Dei Genitrice missa ad ministrum suum Cornelium; ob cujus reverentiam sanatur. Quidam vir de Oltra *y*, mulier de Haletra *z*, mulier de Pollar *aa*, puella de Merbeca *bb*, ad ecclesiam nostram ardentes venerunt, et meritis sanctissimi Cornelii convaluerunt. Hæc et alia multa beneficia fere infra dimidium annum in ecclesia Ninivensi, nobis cernentibus, contigerunt.

Ninoviæ sanati.

12 Quidam adolescens, Ingelbertus nomine, de Holtem *cc*, eodem igne usque ad mortem maceratus,... vectus est ad ecclesiam Ninivensem... Veniens igitur ad ecclesiam in vespera Sabbathi, B clamore miserabili et fœtore intolerabili totum habitaculum implevit. Nocte autem transacta, Dominica die Dominus ob B. Cornelium ignem sævientem compescuit, et quem cito moriturum putavimus, contra spem nostram vitæ donavit; excepto, quod virgam virilem, ne plus peccaret in ea, amisit.

ANNOTATA.

a *In codice Ms. membranaceo, ex quo hæc omnia descripta accepimus, fol. 22 sequens titulus generalis miraculis præfixus est* : Incipiunt miracula, quæ per merita S. Cornelii Ninive contigerunt. *Ninive autem hic, ut sæpe alias, antiquo nomine pro* Ninovia *scribitur. Observandum quoque est, quod, quemadmodum solius* S. Cornelii *in titulo fiat mentio, nulla vero* S. Cypriani; *ita subsequentia miracula* S. Cornelio, *non* S. Cypriano, *saltem exprese, adscribuntur. Post generalem titulum sequitur peculiaris* : De igne exstincto.

b *Exempla aliquot tutelæ et ultionis, quæ anonymus noster Deo accepta refert, in Ms. nostro ex illo relata habea; verum cum ea ad historiam abbatiæ Ninoviensis potius, quam ad* SS. Cornelium *aut* Cyprianum *spectent, prætermittenda putavi; unum tamen et alterum supra attigimus.*

C c Oitus *hic, quem Balduinus Ninoviensis in Chronico, et post hunc Cornelius van Gestel parte* II *Historiæ sacræ et profanæ archiepiscopatus Mechliniensis, pag.* 195 Oitum *appellant, fuit canonicus secularis Ninoviensis, quando auctore Balduino Wala, altero ejusdem loci canonico, in eam ecclesiam Præmonstratenses a Gerardo Ninoviensi advocato seu dynasta introducti fuere. Factum id est anno Christi* 1137 *ejus Ordinis canonicis e Parchensi prope Lovanium abbatia accitis, et Gilberto Laudunensis abbatiæ canonico iisdem præfecto.*

d *Hæc dicta ob viri simplicitatem ignoscenda sunt.*

e *Locus hic, qui Ninoviæ vicinus fuisse videtur, in Tabulis, quas consului, mihi non occurrit, neque operæ pretium visum fuit eum pluribus indagare. Ceterum huic miraculo is titulus præfixus est* : De muliere excæcata.

f *In Ms. nostro hic titulus præmittitur* : De puella igne judiciali cruciata. *Est autem ignis hic, qui etiam sacer, et infernalis, aliisque præterea nominibus appellatur, teterrimus morbus, carnem atque ipsa ossa exedens, et fœtoris pessimi, quem sub finem seculi* XI *in Flandria vehementer exarsisse, videre est tom.* II *Januarii in S. Antonio Magno eremita, pag.* 156, *ubi etiam horrendos ejusdem effectus addisces, quos et anonymus noster infra referet. Ex Vita quoque S. Hugonis Lincolniensis episcopi, quæ in Museo nostro Ms. exstat, ad diem* 17 *Novembris danda, lib.* V, *cap.* XIII, *liquet eumdem morbum ea ipsa ætate, de qua anonymus noster loquitur, in Galliis viguisse; cum laudati Hugonis biographus ibidem testetur, multos a se visos eo laborantes apud S. Antonii eremitæ corpus in archicœnobio ejus in Delphinatu liberari.* A. Anonymo.

g *Solebant scilicet beneficii a Sanctis impetrandi gratia sese eorum obsequiis mancipare, ac censu quodam quotannis pendendo redimere, sicque se eorum servos profiteri; quod postremum hæc mulier præstare erubescebat, ne pristini morbi memoriam refricaret.*

h *In Ms. præmittitur* : De juvene caduco.

i *Hæc puncta aliquid omissum indicant : quid autem, aut cur omissum fuerit, in Ms. nostro annotatum non est. Eodem signa etiam infra sæpe recurrent; sed æque incertum, qua de causa : quod suffecerit hic semel monuisse.*

k *Est enim porœcia Ninoviensis abbatiæ annexa, et etiam hodiedum ab aliquo ex ejusdem alumnis administratur.* E

l *Nempe ut hisce instrumentis servum se* S. Cornelii *publice profiteretur.*

m *Pro titulo hic legitur* : Aliud quoque miraculum simile narrabo.

n *Hujus titulus est* : De puella contracta et sanata; et de scrinio Cornelii.

o *Item hic præmittitur* : De incendio per scrinium exstincto.

p Floressia *est Ordinis Præmonstratensis abbatia inter Belgicas honore et antiquitate prima, et totius Ordinis tertia; condita est ad fluvium Sabim duobus circiter milliaribus Namurco dissita. Porro huic miraculo is titulus præfixus legitur* : De Fr. Lambertini brachio sanato.

q *Id est, cui cura hospitum demandata erat.*

r *Titulus subsequentibus miraculis ad finem usque hujus capitis, in Ms. est talis* : De plurimis ab igne judiciali sanatis. *De hoc autem igne seu morbo vide dicta superius ad litteram* f.

s *Neque hic locus mihi notus est, nisi forte sit* Hautem S. Livini, *pagus medio fere itinere Gandavum inter et Ninoviam situs, quem Cornelius van Gestel parte* II, *pag.* 278, *in diplomatibus* Holthem *appellatum affirmat.* F

t *Nescio, an hæc ita intelligenda sint, ut dicatur mulier post medium annum ab aditu* S. Cornelii *ecclesia, an vero statim post iteratum ad eam ecclesiam accessum, elapso jam a contracto morbo fere semestri spatio, sanata fuisse. Si primum, multum sane beneficio decedit; quod ut minimum hinc dubium redditur; si secundum, de eo prudenter dubitari non potest.*

u Okegem *exiguus pagus, seu vicus est medio circiter milliari Ninovia dissitus ad Teneram fluvium. Ecclesiam parœcialem sanctissimæ Dei Genitrici sacram habet, de qua mox meminit anonymus noster.*

x Steenhuyse *pagus est, principatus titulo insignitus, uno circiter cum dimidio milliari Ninovia distans versus Aldenardam.*

y *Pagus est comitatus Alostani, nunc* Aultre *et* Oultre *dictus; distatque medium circiter milliare Ninovia.*

z *Vulgo* Haeltert *seu* Aeltert, *prædicti comitatus pagus est, uno circiter milliari Aloste dissitus.*

aa *Situs hic pagus est ad Teneram fluvium medio milliari Ninovia, Gerardi-Montem versus.*

bb *Vulgo*

A. ANONYMO. bb *Vulgo* Meerbek *municipium cum pago est in finibus Brabantiæ prope Ninoviam, a qua medio milliari distat.*

cc *Vide dicta ad litteram* f.

CAPUT II

Varii alii morbi per ejusdem Sancti patrocinium prodigiose sublati.

Visus et membrorum debilitas sublata. a b

Aqua *a* etiam sanctarum reliquiarum intinctione sanctificata quantam medicinam variis languentibus, et eam cum fide prægustantibus [contulerit *b*,] magis semper mirari potui, quam ad scribendum memoriæ retinere Quidam laicus frater noster Witgerus, vir bene religiosus lumine oculorum pene amisso, fere inutilis effectus est, baculo viam temptans. Quadam die dum staret in ecclesia ubi presbyter parochianus, nomine Balduinus *c*, reliquias S. Cornelii ad medelam languentium aquis intingeret, ipse cum devotione accedens, de eadem aqua libavit, et oculi ejus ex ea liniti sunt. Abscessit, et qui omnimodo debilis antea fuerat, jam visu et omnibus sensibus corporis sui validus redditus, baculum etiam debilitatis suæ abjecit, et toto corpore incolumis postea vixit.

Morbo comitiali laborantes, d

14 Experimento *d* didicimus, quod non solum ad ecclesiam eum quærentibus magnus Cornelius subvenit, sed ubicumque in necessitate invocatus, si fides promeretur, nihilominus pius Adjutor existit. Nam multi ex villis remotis filios suos, caduco vel alio morbo infirmantes, S. Cornelio tradere voverunt : et statim licet ecclesiæ absentes, domi convaluerunt. Mulier quædam de portu Gandendi *e* duos liberos habuit, caduco morbo miserabiliter ægrotantes, quos ipsa domi S, Cornelio obtulit, cujus crebra miracula, fama volante, dudum cognoverat; et qui nusquam deest in necessitate se invocantibus, meritis præfati Martyris optatæ sanitati eos restituit. Hæc per matrem cognovi, cum in ecclesia nostra pro filiis absentibus solveret oblationem, et pro incolumitate eorum gratiarum Deo redderet actionem.

invocato S. Cornelio voto que ipsi facto, f

15 In Flandria etiam, in urbe nomine Vurnis *f*, a Priore loci illius fratres nostri audierunt, quod filius cujusdam militis caduco morbo ibi valide infirmaretur, et quod ad invocationem S. Cornelii subito convaluerit. Mulier quædam provectæ ætatis de Alost *g* cum oblatione et gratiarum actione venit ad sanctum altare nostrum; quia caduco morbo quinquies una die, graviter cruciabatur, sed S. Cornelium invocando, meritis ipsius liberabatur. Mulier et juvenis quidam de Flandria ad ecclesiam Ninivensem simul venerunt, et votum, quod S. Cornelio voverant, reddiderunt. Infirmabantur autem caduco morbo in sua patria, sed audito rumore miraculorum S. Cornelii, ipsius auxilium invocavere, et statim convaluere.

sanati : mulieri auditus redditus. h

16 Ava uxor Hugonis de Okengem *h* penitus auditum amiserat... Habuit et filiam, quæ ita caduco morbo ægrotaverat, ut tribus continuo diebus et totidem noctibus sine intermissione vexata,... particulam linguæ suæ dentibus sibi absciderit... Vovit mater eam, et quidquid ex ea proveniret, S. Cornelio, si ei subveniret : et mirum in modum semianimis puella, Geillewigis vocata, repente caput elevans resedit... Mater recordata tam celeriter recuperatæ sanitatis, cum lacrymis taliter inquit : O sancte Corneli, sicut reddidisti mihi filiam desperatam, ita antequam crastina dies advesperascat, amissum mihi restituas auditum : ut hoc signo patenter agnoscam, quod non casu, sed tuo beneficio reddita sim sanitati ; et sicut dedi filiam, ita meipsam tuæ tradam servituti. Orationem sequitur effectus, et infra terminum constitutum integrum recepit auditum. Hæc, matre sæpius narrante, quia vicina et nota nobis erat, et aliis referentibus, vera esse cognovimus.

Puer morbo comitiali liberatus; contracta erigitur:

17 Mulier quædam in villa nostra filium habuit, qui caducum morbum patiebatur, et filiam parvulam, quæ cruribus ita contrahebatur, ut calces ejus natibus, genua vero pectori ejus jungerentur. Sed filium S. Cornelio offerens, statim incolumem recepit; filiam sine spe sanationis domi retinuit... Consilium ei dedi, ut hanc etiam S. Cornelio offerret, promittens ei per Sancti meritum, aut subitam sanitatem, aut mortem obventuram; quod de aliis hic oblatis evenisse probaveram : ideo huic sanitatem, et tamen plus mortem promisi *i*. Mulier vero meis consiliis acquiescens, puellulam ita contractam attulit, et scrinio S. Cornelii obtulit, consumptis carnibus, pellem tantummodo ossibus adhærentem habentem. Talem dum vidimus, spem nullam sanationis ejus habuimus ; sed dum reportaretur, subito erectis cruribus, contra spem omnium, qui eam noverant, jam ambulasset, si vires habuisset; quod in brevi fecit, postquam vires recuperavit. Quod ego a matre audiens, vix credidi, nisi illuc issem, et oculis meis vidissem.

alii morbo comitiali graviter afflicti. k

18 Homo quidam de Volensella *k* tres liberos suos caduco morbo pariter ægrotantes ad ecclesiam Ninivensem attulit, et S. Cornelio obtulit. Post oblationem in spe cum eisdem rediit domum, et duobus sanatis, tertius adhuc infirmus remansit, et ex his, quos domi incolumes reliquerat, alius etiam ægrotare cœpit. Pater vero cum his duobus S. Cornelium adiit, et ponens eos in ecclesia, promittit se de sanctuario non recessurum, nisi sanatis filiis suis, aut omnino mortuis. Et ibi manens paucis diebus, omnibus, qui aderant, præbebat spectaculum lamentabile... Fateor, de salute eorum desperavi, quos semineces quotidie aspexi, et mortem eis tamdiu protelari ægre tuli... Sed omnipotens Deus... contra spem omnium nostrum morti proximos convalescere fecit. Nec frustra Deus curationem illorum distulit; quia probata perseverantia patris, tandem importunitate precum excitari voluit. Non enim dilatio quidquam obfuit, imo multum eis profuit ; quia quod cum labore acquiritur, carius possidetur...

similiter sanati : hernia curata.

19 Quodam tempore homo quidam, coquus domini Walteri de Tenremont, caduco morbo tam valide infirmabatur, ut omnis, qui eum videret, de vita ejus desperaret... Promisit, se S. Cornelio serviturum, et convaluit ; et vota solvens, ecclesiam Ninivensem petiit, et servitio S. Cornelii censualise mancipavit. Ego cum alloquens, ut emendatius viveret, enixe rogavi ; fuerat enim non legitime sociatus fornicariæ : promisit, et ad propria revertens, a nobis discessit. Homo *l* quidam de Cathem, Willelmus nomine, filium habuit parvulum Gerardum, utraque parte ruptum... Parentes ejus pro salute pueri vota vovebant, promittentes censualiter eum

A cum tradere S. Cornelio famulaturum. Puer miserabiliter ruptus, inguine scilicet usque ad genua fere pendente, dormitum collocatur. Mane puer surrexit incolumis, et sine signo ruptionis.

Amissi corporis sensus, et contractis m n

20 Filiam cujusdam Ingelberti, vicini nostri de Holthem *m*, omnibus corporis sensibus amissis *n*, et tamen tanta fortitudo in ea remanserat, ut vinculis stricta vix adhuc viribus patris teneri posset. Sic autem aliquantis diebus sine sensu jacebat. Tunc parentes ejus S. Cornelio eam offerre voverunt, et mox incolumem receperunt ; qui simul cum filia sanata ad ecclesiam venientes, Auxiliatori gratias egerunt, et narrantes, quid eis contigerit, nos omnes lætificaverunt. Filius mulieris cujusdam de Fliderscle *o* circiter annorum novem, contractione omnium membrorum suorum per aliquot dies laborabat... Tunc parentes S. Cornelio hunc voverunt offerre, si meritis ejus incolumem mererentur recipere. Mox infra duarum horarum spatium adest ille Medicus, qui transcendit omne spatium, et meritis sibi dilecti Pontificis amovit omnem dolorem infirmitatis... Tunc mater, assumpto filio, ad sanctam venit ecclesiam, et solvens S. Cornelio, quod voverat, dixit, quod sibi contigerat. Hinc exhilarati B populi convenerunt et clerici, et sonoris vocibus Te Deum laudamus.

membrorum usus redditi : hydropicus sanatus.

21 Post hæc autem brevi intervallo cujusdam Theodorici parochiani nostri filia, simili infirmitatæ præventa, in ulnis patris ad ecclesiam portabatur ; et intra tres dies sensibus, quos amiserat, resumptis, sanitati pristinæ est reddita. O Sancte, qui tot miraculis Deo probaris amabilis, tuis nos instamus laudibus, tuis adjuvemur precibus! Homo quidam de Lebecca *p*, ut nobis videbatur, hydropicus et morti proximus, desiderio salutis oratorium petiit S. Cornelii, Ninivensis medici. Quem dum vidimus nec etiam manducare posse audivimus, de vita illius desperavimus. Aliquantum vero diei jacens in ecclesia, paululum soporatus est, et expergefactus sedatum ventrem simul et esuriem sensit... Oblatis ergo cibis, gustavit, confortatus discessit, et in brevi tempore (Laus tibi Christe) convaluit.

*alter manuum contractione, mulier infirmitate liberantur * forte oblaturos q*

22 Puer quidam de Ramsbecca contractione manuum, quibus nihil facere valebat, molestabatur. Parentes S. Cornelio puerum se oblaturum* decreverunt, promittentes etiam, ut, si filius convalesceret, propriis manibus spicas in messe colligeret, ex quibus triticum excuteret, quod pro pondere corporis sui Sancto offerret. Eadem hora puer convaluit, et manus, quas cum tormento gesserat, per virtutem S. Cornelii ad usum deinceps possidebat. Vir C quidam de Goika *q* narravit cuidam fratri nostro sacerdoti, etiam me audiente, quod uxor ejus nimia infirmitate detenta, per dimidium annum de lecto surgere non valuisset. Post hæc eidem mulieri per sompnum videbatur, quod S. Cornelio candelam ad mensuram suæ longitudinis offerre deberet, et optatam sanitatem reciperet. Paratam candelam per manum viri sui S. Cornelio mittens, obtulit : ille vero, peracta oblatione, reversus, uxorem suam incolumem recepit *r*. A. ANONYMO. *r*

ANNOTATA.

a *Titulus huic miraculo præfixus is est :* De aqua sanctarum reliquiarum tactu sanctificata.

b *Voculam hanc uncis inclusam addidi, ut hiulcam periodum implerem.*

c *Ninoviensis canonicus, qui, ut sæpe diximus, nobis hæc descripsit, observat, hunc Balduinum eumdem esse canonicum, cujus consilio ea abbatia a Gerardo fundata est. Consule Annotata ad caput* I, *littera* c.

d *Hisce titulus præmittitur ;* De sanatis a morbo caduco.

e *Existimo, hic eum locum designari, qui hodie* Sassum Gandavense, *vulgo* het Sas van Gendt, *appellatur.*

f Furnæ *incolis* Veurne, *Belgii Austriaci oppidum est in occiduo Flandriæ tractu. Est in eo vetus abbatia S. Nicolai Ordinis Præmonstratensis, de cujus Priore anonymus noster mox loquitur.*

g Alostum *Flandrice* Aelst, *oppidum Belgii est in Flandria imperiali, cujus caput est.*

h *Vide dicta ad caput* I, *littera* u. E

i *Satis mirabilis est hæc promissio, quæ tamen ex commiserationis affectu nata videtur, ne scilicet puella diutius cruciaretur.*

k Vollesele *pagum in limite archiepiscopatus Mechliniensis, qua Cameracensi adjacet, ac duobus circiter, aut paulo minus, milliaribus Gerardimontio dissitum in Tabula prædicti archiepiscopatus reperio.*

l *Postremus hic denique titulus præmittitur :* Aliæ infirmitates miraculose sublatæ.

m *Consule Annotata ad cap.* I, *littera* f. *Sed cum Ingelbertus* vicinus *hic dicatur, et pagus* Holthem, *de quo ibidem egimus, plus quam duobus milliaribus distet Ninovia, facile potest aliquis alius ejus nominis locus hic designari.*

n *Vitiosa hæc est periodus, quam ut emendes, lege :* Omnes Corporis sensus amiserat *etc.*

o *Hodiedum* Vliederzele, *in diplomatibus* Flitersele *vel* Flitherzele, *pagus est duobus circiter milliaribus, aut paulo minus, Alosto dissitus.*

p *In Tabula archiepiscopatus Mechliniensis non procul Ninovia* Sacellum Lebbeke *reperio : huncne, an alium locum anonymus designet, inexploratum mihi est, nec necesse est pluribus inquirere.*

q *In laudata Tabula pagus* Goycke *uno circiter cum dimidio milliari Ninovia dissitus exhibetur.* F

r *In Ms. nostro subduntur hic aliquot alia seu miracula seu beneficia multo recentiora, et ab aliis annotata, quæ nos supra § 2 recensuimus. Monet etiam Ninoviensis amicus noster, prædicta miracula, quæ duobus capitibus dedimus,* nonnullis etiam omissis, ex sæpe citato anonymo Ms. fideliter exscripta esse.

BULLA S. D. N. BENEDICTI XIV.

« urbanum, ibique vitam agens pene monasticam « aliquandiu se continuit : cum vero felicitas impe- « rii una cum ea exularet, a fratre accersita, ubi « deesse vidit, qui prælia Domini pugnaret, Debo- « ram imitata, fide, ac religione armata processit, « et missis in omnem partem epistolis, hortando, « monendo, minitando, non pecuniæ, non laboribus « parcens, digna effecta est, quam Patres consilii « Chalcedonensis una omnium voce atque præconio « custodem fidei, pacis conciliatricem, expultricem « hæreticorum, piam, orthodoxam, novam Hele- « nam (sicut Marcianum tunc imperatorem, novum « Constantinum) consalutarent; cuique S. Leo to- « tius Romanæ Ecclesiæ nomine plurimum gratu- « laretur, ejusque caussa exultare se diceret, ac « digna Deo vota persolvere, quod de Nestoriana « primum impietate, mox de nefario Eutychetis er- « rore perempto duplicem illi et palmam contulerat « et coronam.

collectis,

11 « LECT. VI. Atque hæc tantæ curarum moles, « quas præsertim in Ephesino ac Chalcedonensi « conciliis, Romanorum Pontificum auctoritate « convocatis, necessario susceperat, nihilo illam « ad cætera Christianæ pietatis officia obeunda « fecere segniorem. Assidue cœlestium rerum con- B « templatione, sacrorum Librorum lectione, corpo- « ris afflictationibus sponte susceptis se exercebat. « Psalmos de nocte surgens una cum regiæ familiæ « principibus decantabat, Dei ac Sanctorum (quo- « rum et colloquio non semel dignata est) cultrix « eximia, quæ etiam summopere semper contendit, « ut erga eorum reliquias cultus augeretur. Dei- « param in primis coluit, cui hanc ipsam Deiparæ « appellationem contra Nestorianorum blasphemias « asseruit : voluit namque summa sapientiæ suæ « dispositione divina providentia, ut per Virginem « summa Virginis dignitas inoffensa penitus serva- « retur : quam etiam est imitata servando perpe- « tuam in ipso conjugio virginitatem : cujus deni- « que cultui amplificando complura templa regali « plane magnificentia excitavit, donariis auxit, re- « ditibus locupletavit. In placanda divina justitia « mira pietate enituit. Fuit erga pauperes miseri- « cordia plane singulari, quos et materna quadam « caritate complexa est, quoad vixit, et moriens « eorum, quæ assidua effusissimaque liberalitas re- « liqua fecerat, scripsit hæredes. Quod cautum ab « ipsa testamento fuit, diligenter curavit Marcianus « quem pari religionis studio rebusque omnibus C « imperio dignissimum ipsa evexerat ad imperium, « sibique hanc ipsam ob causam, salva, quam Deo « voverat, virginitate, conjugem delegerat. Obiit « anno quadragentesimo quinquagesimo tertio, ma- « gno omnium luctu, maximisque sanctorum Pa- « trum cæterorumque ejus ævi scriptorum laudibus « celebrata.

et tertii Nocturni ex Homilia

12 « IN TERTIO NOCTURNO, LECTIO S. EVANGELII « SECUNDUM JOANNEM. C. XVII, 3. In illo tempore « dixit Jesus : Hæc est autem vita æterna, ut co- « gnoscant te solum Deum verum, et quem misisti « Jesum Christum. Et reliqua. HOMILIA S. Cyrilli « episcopi Alexandrini. De Fide ad Pulcheriam, et « sorores reginas. LECT. VII. Sane vos sacras, cas- « tissimasque Christi omnium nostrum Salvatoris « sponsas, religiosissimæ ac Deo dilectissimæ « Imperatrices, orbis terrarum ornamentum, sanc- « tissimarumque ecclesiarum decus optimo jure quis- « quis appellaverit, in quibus nimirum omne virtu- « tum genus, omnisque ornatus Divinæ Majestatis « oculis gratus acceptusque mirifice splendet. Ne- « que his opibus contentæ, omnem quoque curam, « omneque studium adhibetis, quo fide recta, nul- D « lamque in partem vacillante, excellatis. Neque « Christi regnum capessere, et ea, quæ illi grata « sunt, facere, et sentire omittitis, partim quidem « præclaris actionibus, partim rursum enim vostras, « tum principum quoque vestrorum aulas virginita- « tis gloria condecorantes, partim denique sump- « tuosissima templa Christo Domino excitantes; « nam et hoc quoque pietatis studium inter cætera « ille sanctis vestris animis impertitus est.

S. Cyrilli Alexandrini

13 « LECT. VIII. Igitur ex sacris Litteris vobis « vero sanctis Christi Sponsis (quamquam ad quod- « vis opus bonum abunde instructæ videamini) ali- « quid depromam. Hinc etenim, et Emmanuelem « verum ac naturalem Deum, et Virginem Matrem, « quæ eum peperit, veram per ipsum Deiparam « esse, planum fiet. Ait Christus : Hæc est vita « æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, « et quem misisti Jesum Christum. Si cum solius « verique Dei cognitione, Jesu Christi cognitionem « necessariam, consociatamque esse oportet, et « hoc ipsum æternam vitam conciliat; cui obscurum « esse potest, Christum verum esse Deum ? Verbum « sane caro factum est, sed mansit interim Ver- « bum.

desumptis;

14 « LECT. IX. Et ego claritatem, quam dedisti « mihi, dedi eis; ut sint unum, sicut et nos unum E « sumus. Qualem itaque gloriam Filius a Patre ac- « cepisse se narrat, quam nobis deinde communem « fecerit? Sane ipse ab hac quæstione nos liberat, « dum ait : Ut unum sint, sicut et nos unum sumus. « Nam etsi Dei Patris Verbum, secundum propriam « hypostasim, alius a Patre esse dignoscatur, natu- « rali tamen identitate unum plane, et idem est « cum illo. At quo pacto Verbum illud, unum quo- « que nobiscum factum est? Ad eumdem omnino « modum, puta secundum essentialem, et natura- « lem identitatem. At cum divina natura tanto a « creatura distet intervallo, ut secundum essentiam « cum ea coire nequaquam valeat; Ecquo, inquis, « modo secundum naturam unum ille factus est « nobiscum, qui omnem omnino creaturam excellit? « Verbum factus est homo : ut quemadmodum in « Deitate unum et idem est cum Patre; ita secun- « dum naturæ humanæ habitudinem sit unum quoque « nobiscum.

Missæ item propriæ

15 « Die 7 Julii in Festo S. Pulcheriæ Virginis « Imperatricis duplex pro omnibus Sacerdotibus in « hoc templo celebrantibus. MISSA. INTROITUS. « PSALM. XLIV. Vultum tuum deprecabuntur omnes « divites plebis : adducentur Regi virgines post « eam : proximæ ejus adducentur tibi in lætitia et « exultatione. PSALM. ibid. Eructavit cor meum « verbum bonum : dico ego opera mea Regi. ℣ Glo- « ria Patri. ORATIO. Deus, qui Beatam Pulcheriam « Virginem tuam singulari castitatis prærogativa « decorasti, quique illi ad defendendam Ecclesiam « tuam summum fidei amorem tribuere voluisti : « concede, ut ejus intercessionne Tibi puris menti- « bus inhærentes, ab omnium hostium insidiis mi- « sericorditer liberemur. Per Dominum etc. LECTIO « Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Corinthios. I « Cor. VII. d. Fratres, De virgiuibus præceptum Do- « mini non habeo : consilium autem do, tamquam « misericordiam consecutus a Domino, ut sim fide- « lis. Existimo ergo hoc bonum esse propter in- « stantem necessitatem : quoniam bonum est homini « sic esse. Alligatus es uxori ? noli quærere solu- « tionem. Solutus es ab uxore ! noli quærere uxo- « rem. Si autem acceperis uxorem, non peccasti. « Et si nupserit virgo, non peccavit. Tribulationem « tamen carnis habebunt hujusmodi. Ego autem « vobis parco. Hoc itaque dico, fratres : tempus breve

A « breve est. Reliquum est, ut et qui habent uxores, « tamquam non habentes sint. GRAD. Ps. XLIV. « Specie tua et pulchritudine tua : intende, pros- « pere procede, et regna. ℣. Propter veritatem, et « mansuetudinem et justitiam : et deducet te mira- « biliter dextera tua. Alleluia, alleluia. ℣. Filiæ re- « gum in honore tuo, astitit regina a dextris tuis « in vestitu deaurato, circumdata varietate. Alle- « luia.

die 7 Julii celebrandæ

16 † « SEQUENTIA S. EVANGELII SECUNDUM JO- « ANNEM. Cap. XVII, 3. In illo tempore dixit « Jesus : Hæc est autem vita æterna, ut cognos- « cant te solum Deum verum, et quem misisti Je- « sum Christum. Ego te clarificavi super terram, « opus consummavi, quod dedisti mihi, ut faciam. « Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum « claritate, quam habui, prius quam mundus esset, « apud te. Manifestavi nomen tuum hominibus, « quos dedisti mihi de mundo : tui erant, et mihi « eos dedisti, et sermonem tuum servaverunt. Nune « cognoverunt, quia omnia, quæ dedisti mihi, abs « te sunt : quia verba, quæ dedisti mihi, dedi eis, « et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere, quia a « te exivi, et crediderunt, quia tu me misisti. OF- B « FERTORIUM. Judith XV, 10. Tu gloria Hierusalem « tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri; « quia fecisti viriliter, et confortatum est cor tuum, « eo quod castitatem amaveris. SECRETA. Accepta « tibi sit, Domine, sacratæ plebis oblatio pro tuo- « rum honore Sanctorum, quarum se meritis de « tribulatione percepisse cognoscit auxilium Per « Dominum. COMMUNIO. Sap. IV, 1. O quam pulchra « est casta generatio cum claritate : immortalis « est enim memoria illius : quoniam et apud Deum « nota est, et apud homines. POSTCOMMUNIO. Sa- « tiasti, Domine, familiam tuam muneribus sacris : « ejus, quæsumus, semper interventione nos refove, « cujus solemnia celebramus. Per Dominum. »

humillime rogant, benigne annuit :

17 Postquam vero de Officio et Missa hujusmodi ad Nos retulit dilectus Filius noster Fortunatus Tituli S. Matthæi in Merulana Presbyter S. R. E. Cardinalis Tamburinus nuncupatus, Congregationis Sacris Ritibus propositæ præfectus, edidit decretum, quod sequitur. « Ordinis Canonicorum regula- « rium S. Augustini in Lusitania. Ad humillimas « preces SS. D. N. Benedicto PP. XIV porrectas « per P. Gasparem ab Incarnatione Reformatorem « et Visitatorem Apostolicum Canonicorum regula- « rium S. Augustini in Lusitania, Sanctitas Sua « benigne concessit, ut Officium S. Pulcheriæ vir- C « ginis imperatricis de Communis Virg. sub ritu du- « plicis majoris cum suprascriptis Lectionibus se- « cundi ac tertii Nocturni, Oratione, ac Missa, re- « citari, ac respective celebrari possit die septima « Julii a Canonicis regularibus in Lusitania, et ab « aliis, qui eorum Calendario ex concessione Apos- « tolica ibidem utuntur, nec non a patribus Socie- « tatis Jesu in civitate Panormi, et in tyrocinio « Romano S. Andreæ degentibus, eamdemque Mis- « sam etiam a sacerdotibus exteris ad eorum præ- « fatas ecclesias confluentibus celebrari posse « concessit. Die 31 Januarii 1752. D. F. Card. « Tamburinus Præf. M. Marefuscus Sac. Rituum « Congregationis Secr.

Loco † Sigilli. »

BULLA S. D. N. BENEDICTI XIV. eamdem facultatem, supplicante

18 Deinde vero haud minori lætitia affecti sumus, cum dilectus filius Ignatius Vicecomes ejusdem Soc. Jesu Præpositus Generalis, qui maxime profuturum confidens religiosis suæ Societatis alumnis, ubiquo terrarum degentibus, atque iis præsertim, qui laborioso sacrarum missionum ministerio per Græciam, ubi sancta Ælia Pulcheria virgo nata continuo suavem sanctarum virtutum odorem per regiones illas diffudit, addicti ad Orthodoxam fidem a Mahumetis erroribus, ab hæresum sordibus et schismatum dissidiis vindicandam, puramque edocendam, non sine maximo animarum profectu, et sui nominis ac Societatis laude adlaborant, si Officium et Missa hujusmodi ad universos suæ Soc. Jesu alumnos extenderentur : eapropter Nobis humiliter supplicari fecit, ut in præmissis de benignitate et auctoritate Apostolica indulgere dignaremur.

Præposito Generali Societatis Jesu,

19 Nos itaque memoratum Ignatium Vicecomitem Præpositum Generalem, quem propter religiosas virtutes plurimi facimus, magnoque in pretio habemus, specialibus gratiarum favoribus prosequi volentes, et a quibusvis excommunicationis, suspensionis, et interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, et pœnis, a jure, vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomo- E dolibet innodatus existit, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum harum serie absolventes, et absolutum fore censentes, hujusmodi supplicationibus, atque etiam desiderio, quod laudati Bollandistæ hac in re ostendunt, inclinati, Apostolica auctoritate tenore præsentium præinsertum Officium, et præinsertam Missam extendimus, atque concedimus, ut ab omnibus ejusdem Societatis alumnis ubique terrarum degentibus, nec non collegialibus, et seminaristis in eorumdem collegiis, sive seminariis, sive domibus conviventibus, qui ad horas canonicas recitandas tenentur, Officium; et Missa ab iis omnibus sacerdotibus in dictæ Societatis Jesu ecclesiis, oratoriisque celebrantibus juxta præinsertum decretum sub iisdem modo et forma quotannis die septima mensis Julii recitari, et celebrari possit.

ad omnes hujus alumnos extendit.

20 Decernentes, præsentes Litteras et in eis contenta quæcumque semper firma valida et efficacia existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere debere, sicque et non aliter in præmissis per quoscumque judices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii Apostolici auditores, et S. R. E. Cardinales judicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a F quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, ut earumdem præsentium litterarum transumptis seu exemplis etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die 2 Februarii anno 1752, Pontificatus Nostri anno duodecimo,

CAJETANUS AMATUS.

INDEX

Apol-

B.

D.

Dignus

E.

Espinosa

F.

G.

† Gregorius

I.

† Irenæus

K.

L.

M.

† Mappalicus

N.

† Nicetius

O.

P.

Philippus

Q.

R.

S.

Sophronius

T.

Theodorus

V.

W.

Y

Z.

INDEX TOPOGRAPHICUS

A.

Arcadia

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

K.

L.

M.

Mariæ

N.

Niepensis

O.

P.

Schonwort

T.

V.

W.

Y.

Z.

INDEX ONOMASTICUS

INDEX ONOMASTICUS

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

I.

L.

M.

N.

INDEX MORALIS

A.

Castitatis

D.

Documenta

H.

I.

L.

N.

Q.

R.

T.

SAINT-QUENTIN. — IMPRIMERIE JULES MOUREAU, GRAND'PLACE, 7.